ספר

עוד יוסף חי

זאת המחברת, היא המדברת, דרושים ורמזים ומוסרים בקרני אורה, המה מקראות חמשה חומשי תורה, אשר חנני הﭏ הגדול הגבור והנורא, בחסדיו הטובים, וברחמיו המרובים, ועוד בה עשריה, סולת נקיה, פסקי הלכות, סדורות וערוכות, אשר אני הצעיר דורשן בעזרת הﭏ וישועתו, בתוך קהל רב עדת ה׳ ונחלתו, מידי שבת בשבתו, כי יבא אלי העם בבית ﭏהים במקום השראת שכינתו, לפרש ולדרוש להם מקראי תורתו,

אנכי איש קטן

הצעיר **יוסף חיים** יצ"ו

בכמהר"ר **אליהו** בכמהר"ר **משה חיים** זצ"ל.

וקראתיו לחיבור זה בשם

עוד יוסף חי

ככתוב בהקדמה לקמן.

יהא רעוא שיקובל ברצון לפני השי"ת ויזכני בחסדו הגדול לחדש תמיד חדושי תורה באמת ובסברה ישרה ולאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, ואזכה ללמוד וללמד תמיד תורה לשמה לאורך ימים ושנות חיים אכי"ר.

נדפס

פעה"ק **ירושלם** תובב"א

שנת **עת"ר** לפ"ק

בדפוס הרי"ד פרומקין הי"ו

קיצור תולדות הרב המחבר זלה"ה מאת המגיה נר"ו.

בראש מרומים עלי דרך, ליד שערים לפי קרת, בראש הומיות, בפתחי שערים, אליכם אישים אקרא, וקולי אל בני אדם, שמעו כי נגידים אדבר, אמת יהגה חכי, בצדק כל אמרי פי, כי כל באי שער עירנו יודעים את גדולת אדמו"ר ועט"ר המאור הגדול הגאון האדיר הרב המחבר **היר"ח** זצוק"ל. ומה יתן ומה יוסיף בן תמותה כמוני היום לספר בשבחיו אשר רבו כמו רבו, וכל המוסיף שפתיו מגרעות נתן, כי אדמו"ר דמי להאי מרגליתא כל מה דאת משבח יתה וכו', וכל הסד"ר מארבע ארצות החיים יבואו ויגידו צדקתו, מה דחמא חמא, אך אמרתי אספרה כחותה על הגחלים מתרומות מדותיו וקצת שבחיו אפס קצהו, אתן בספר ויוחקו והיו לטוטפות:

וקודם כל עלי להודיע את מי שאינו יודע כי אדמו"ר המחבר זצוק"ל היה נכד הרה"ג הגאון רבינו **משה חיים** זצוק"ל שהיה רב ומו"ץ **בבבל** ותוקף גדולתו וחסידותו אין די באר, ועי' בס' פאת השולחן להר"י משקלאו ז"ל תלמיד הגר"א ז"ל אשר יש לו הסכמה בס' הנז', ותראה מה כתבו לו חו"ר ירושת"ו הקדמונים ומשם באר"ה, נפטר בש' תקל"ז ומלך בנו (מר אביו של הרב המחבר) הרה"ג כמוהר"ר אליהו זלה"ה עד ש' תרי"ט ז' אלול, והיה חכם גדול בנגלה ובנסתר וחסיד קדוש כמלאך ה' והיה עשיר גדול תורה וגדולה במקום א', ונפטר בן מ"ח שנים, ושמעתי כי הזמינו אותו לעלות לס"ת שביעי בפ' בהר סיני והש"ך הראה לו הפ' להתחיל ואם מעט נשאר בשנים והמנות אניגה דעתיה ורמז להש"ך לחזור מפ' הקודם אם עוד רבות בשנים. ועכ"ז לא פלט ונשאר חולה ואחר איזה חדשים נלב"ע זלה"ה (הוא המחבר ס' מדרש אליהו ע"ד הסוד רמזים נפלאים) וכל העיר הספידוהו ז' ימים בבהכ"נ הגדולה, ויהי כאשר תמו ימי האבלות נכנסו כל גדולי ישראל אצל רבינו המחבר היר"ח זצוק"ל והמליכוהו עליהם בהיותו בן כ"ו שנים, והוא היה בן הבכור קדוש מרחם, והתחיל לדרוש ברבים מתחילת ש' כת"ר, ובמענה לשון, לאות שפתים, ובדברים היוצאים מן הלב רבים השיב מעון, וכל קהל עדתי למאמרו כסופה ירדופו, ואחריו ילכו ובקולו ישמעו, מה דשרי לית מאן דאסיר ומה דאסיר לית מאן דשרי, ולא היו מפילים מדבריו ארצה, וכמה פעמים אמרתי אם היו ישראל שומעים לנביאים בימים ההם כמו ששומעים לרבינו זלה"ה בזמן הזה לא היה נחרב ב"ה ולא גלינו מארצנו וכו':

בכל יום שב"ק היה אחרי דורש קרוב לג' שעות בפ' היום, וכחול היה גומר תפלת שחרית ועודנו מעוטף בציצית ומוכתר בתפלין היה יושב ודורש אלי תלים באגדות ותלמוד (וכבר נדפסו ה' חלקים בן יהוידע, ועוד מהדורא בתרא בניהו ח"א) וגם כמו חצי שעה היה לומד ש"ע או"ח ויו"ד, וכל ד' שנים היה גומרם, וחוזר עליהם חלילה וביום הסיום היה עושה סעודה גדולה מכיסו וממונו ומזמין כל חכמי העיר ואומר ד"ת שלא שמעתם אוזן:

בד' שבתות הידועים שובה, הגדול, זכור, כלה, היה הזכות לו לבדו (ירושה מאבותיו הקדושים כפי מנהג בבל) לדרוש מעומד ומעוטף בציצית לערך ד' שעות (ושאר דרשני הציבור מבטלים) ומתקבלים בבהכנ"ס הגדולה לערך יו"ד אלפים אנשים ונשים, ונשמע קולו בבואו אל הקודש, כקול מים רבים כקול שדי, ובמוסריו יחתום, מוסר פשעי השייך לכל נפש ככתוב בהקדמתי לס' בן איש חיל, וכל הפלפולים וכו' מגיעים לעת האורך ליום ז' אלול יום יאר צייט של הרב מו"א ז"ל שהורש ברב עם חכמים ונבונים:

מימין לא רצה ולא נתפייס בשום אופן לקבל עליו שום שררה על הצבור כו"ע, אלא כל ימיו מתבודד בעליתו יושב ולומד וכותב. **כמה** פעמים בקשו ממני מקצת הבנים ומחברים שבחו"ל להודיעם תולדותיו, חיבוריו, וכו' ולא נתן לי רשות בשום אופן:

על שום ספר לא רצה ליתן הסכמתו, לא חלילה בשביל זלזולו במחברי הזמן, חס ושלום, שהרי אפילו על ס' **זבחי צדק** להרב מורינו כמוהר"ר **עבדאללה סומך** זלה"ה (שהיה רבו) לא רצה לכתוב הסכמה אלא הטעם שמעתי כי הרב מו"ז רבינו משה חיים ז"ל כתב הסכמה בס' תקל"ז לס' פאת השלחן להר"י משקלאו תלמיד הגר"א ז"ל, ובאותה שנה חלי"ש ולא זכה לראות הס'. וכן הרב מו"א רבינו אליאו ז"ל כתב הסכמה בס' תרי"ט על ס' קול ששון להרב המקובל וכו' כמוהר"ר ששון מרדכי ז"ל ובאותה שנה חלי"ש ולא זכה לראות הספר, אעפ"כ היה לבו מהסס מליתן שום הסכמה:

כל המשרתות שבביתו, כולם בתולות שלא הגיעו לפרקן, או זקנות שכבר פסקו זוהמתן, וכל זה כדי לאכול בטהרה:

בימי בחרותו ועשרותו כידוע ומפורסם התענה ששה שנים כסברת ס' הקנה, שש שנים יעבוד, ובשביעית יצא לחפשי מהיצה"ר, ואחר כל התעניות היה מסגף עצמו בסיגופים גדולים עד שלא היה אוכל אבטיחים האדומים כל ימי הקיץ והיה ממתין עד יום ר"ה ומברך עליהם שהחיינו, וידוע תוקף החמימות בבבל:

אהבתו לישראל במדה גדושה עד מאד ובפרט אהבת ירושלם ושאר ארצות החיים ולמוסדותיהם, וכמה היה מכבד ומטיב להסד"ר, וכמה היה מלמד זכות על תושביהן ומעורר רחמים עליהם, ובזמן שהיה מגיע לו מכתב ממנהיגיהם שעומדים באיזה מצור ומצוק חלילה היה עושה הרעשות ומקבץ נדבות ושולח להם בהקדם האפשרי. ורוב ספריו הדפיסם בעה"ק ירושת"ו כדי להנות את הפועלים והעסקנים תושבי אה"ק:

את גדולתו בכל מקצועות התורה לא נצרכה למימר, כי ספריו יעידון יגידון על רוחב שכלו ירוח בינתו ובקיאותו בפשט ורמז ודרש וסוד לשם שמים בהפלא ופלא, וכל מי שלומד תורה לשמה יבחין וידע וירגיש בלמדו מתוך ספריו הקדושים, ואם רצית לדעת גודל קדושתו ופרישותו ומעשיו והורתו וכו' אפס קצהו תראה מספרו הבהיר חסדי אבות דף י' ע"ב ואילך, דף מ' ע"א ואילך, דף קי"ד ע"ב ואילך, דכל אלו הענינים המה על עצמו והוא תולה באחרים לגודל ענותנותו:

בשנת תרכ"ט עלה לירושת"ו והלך ע"ד המדבר בארחות לא סלולות, ומאר"ץ יע"א נלוו עמו מאציליה ומגדוליה ללוותו ירושלימה, והמה ראו כן תמהו שכל היום יושב וגורס בע"פ לתרות שהוא רוכב במרכבתו, ולא די זה כי גם בחצות לילה ממש היה ניעור ואומר תיקון חצות ולומד עד אור הבוקר. ושמעתי כי בהיותו באה"ק עשה השתטחות ע"ק הצדיקים ובכלל השתטח ע"ק בניהו בן יהוידע ז"ל (כידוע מכתבי האר"י ז"ל בענין היחודים ע"ק הנז' בפרט) ובאותה שעה נתוספו לו רזי דרזין אלי אלים גדולי גדולים, קודש הלולים, ונעשה כמעין המתגבר, לזאת כל ספריו קרא להם שמות כשמות בניהו, בן יהוידע, בן איש חי, בן איש חיל, רב פעלים, מקבציאל:

מאלין היה שולח ומלוה לקצת חכמים שילמדו דברים הנוגעים לשורשי נר"ן שלהם, הלימודים היו מתנ"ך ומהזוה"ק ומהאדרות, ובאיזה יום ילמדו ובאיזה עת, ולפעמים שהיה אומר להם להדליק נרות לעי"ן תנא פ' או אמורא פ' או האר"י ומוהרח"ו ז"ל וכיוצא:

עיין בס' בן יהוידע ח"ב דכ"ט ע"ב מ"ש רבינו המחבר זלה"ה וז"ל ואתה המעיין המשכיל שמע נא את הדברים האלה אשר אני אומר כותב ומודיע, ומדברים האלה תבין ותלמוד לכמה ענינים, והוא שזה קרוב לחמשים שנה אלם

קיצור תולדות הרב המחבר זלה"ה מאת המגיה נר"ו.

חכם א' חסיד ומקובל פה עירנו על א' רשום שהיה עודנו חי פה עירנו שהוא גלגול אחז מלך יהודה וכו' עיש"ב וברוחב, ובדרשות קיב"ה הנני מגלה סוד שהוא היה מו"ר הרה"ג **עבד אללה סומך** זלה"ה בעה"מ ס' זבחי צדק הנד"מ בבבל יע"א והיה רבו של רבינו המחבר ז"ל, ורבינו המחבר ז"ל היה שואל ומודיעו איזה לימודים ותיקוני' לתיקון שורש' נר"ן שלו, וכל מה שהיה בימי רבינו הרע"ם מתחלה וע"ם ומקרי הזמן בחייו ואחר פטירתו כידוע, ורובם ככולם גילה אותם רבינו המחבר זלה"ה וגילה טעמיהם וסמכם על אדני האמת והצדק (ויען כי הדברים נאמרו בסוד גדול ליחידי סגולה לבי מהסס לפרסמם בכתב, והגם כי יש לחלק ולומר כי רבינו מיאן לפרסמם מרוב הענוה, שמא יחזיקו אותו לבעל רוה"ק ודמי לבר אלהין) :

גודל ענוותנותו אין הפה יכול לספר, כשהיה רואה ת"ח נכנס אצלו היה שמח לקראתו כמוצא שלל רב והיה הולך לקראתו ומקבלו בספי"פ ומושיבו אצלו ושומע כל דבריו ובקשותיו, וכשגומר ורוצה לילך לו היה הולך עמו ומלוותו עד שער החצר, וכשהיה רואה הלמדנים הצעירים שיודעם ומכירם שנפשם אותה בתורת ה' וכו' היה מראה להם פנים צהובות יותר ויותר. ובדידי הוה עובדא כשהייתי רך בשנים לערך עשרים שנה או כ"א, והייתי הולך לביתו היה קם מלפני ומושיבני אצלו ומדבר עמי כאב את בן ירצה, והגם כי לא הייתי בסוג ת"ח כי אם למדן פשוט, ומשרת בקודש בחזנות בביהכ"נ שלו :

כמה לימודים והנהגות ישרות ותיקונים פעל ועשה כמו סדר ליל ער"ח, וסדר ה' באב (פטירת רבינו האר"י ז"ל), ל"ג לעומר, תיקון לשובבים, תיקוני תפלות, סדר היום, דבר בעתו מה טוב, ורובם ככולם מקיימים אותו בעירנו בבל יע"א בחשק עצום ובאהבה רבה ובשמחה גדולה, וכמה אנשים הולכים אצלו ומגלים לו סודותיהן ומתוודים על פשעיהם ומבקשים ממנו תיקונים. והוא בחכמתו הנפלאה המציא להם תיקונים קלים וישרים וסמכם על הקדמות האר"י ז"ל הגם כתובים על ספרו הישר ס' לשון חכמים ח"א וח"ב לך נא ראה ומצאת שמה כי תדרשנו :

בשנת תרס"ט קודם פטירתו באיזה חודשים כתבו לו מכתבים יקירי ירושלם רבניה וגדוליה כי יואיל בטובו לעלות ההרה על מכון הר ציון לקבל עליו משרת ראשון לציון כדי שעל ידו תהיה הצלחתנו ותכבה את המחלוקת, (והגם כי מקצתם ציון ישאלו על זה, וגומיתי להם כי מידע ידענא ביה כי מאן ימאן) והמה נתחכמו וסדרו לו מכתבים כי רק שמו יקרא עלינו, וגם להורות ולהבין ותול"מ, ושאר עול הצבור והיחיד וכיוצא המה בכתף ישאו, ועכ"ז תשובתו הרמתה כך היתה במכתבו לי יום יו"ד ניסן, בשעה זו קבלתי שלשה מכתבים מן פו"פ ושלשתם מתנבאים בסגנון א' לבקש ממני וכו' וגם מן ב' בתי דינים שבירושת"ו ומן ק"ק התימנים יצ"ו קבלתי כנז' והחזרתי להם תשובה כי לא אוכל לעשות הדבר הזה, ומעלתו יקבל המכתבים מתוך המכתב וימחול לשלחם לידם. ואם הרב ... אינו מצוי בירושת"ו ימחול למסור המכתב ליד ... כי גם ממנו קבלתי מכתב כנז', ואני הצעיר חקרתי ושאלתי על הרב ... ואמרו לי שנסע מפעה"ק קודם איזה ימים (לחיפה או ליפו ת"ו אינני זוכר בדיוק) ושאלתי את בנו אם מר אביו כתב להרה"ג מו"ר היר"ח שרצונו לנסוע, והשיב לא, יען כי זו הסיבה בן לילה היתה, ונולדה לו מחדש והוכרח לנסוע לאיזה ימים, וכשהראיתי הדברים לפני בני עליה והם מועטים היודעים מהמכתבים הנז"ל המה ראו כן תמהו והחזיקו את רבינו זלה"ה לבעל רוה"ק. ואני החזרתי תשובת המכתב לרבינו זלה"ה וסיימתי כי בענין הרב ... לא נמצא כעת פעה"ק, ויען כי אין דרך הרב הנז' לנסוע מירושת"ו לכפרים וכו' כו"ע היתה פליאה בעיני רבים וכן שלמים מאתנו והחזיקו את הרה"ג כ"י לבעל רוה"ק, ויהי כמשיב (יום י"ד סיון) לנעמ"י מוד"ע מקבלת מכתביו היקרים טו"ב ול"ג למב"י וסו"ם משה"ט וכו'. וראיתי באחד מכתביו הנז"ל חלום אחד שחלם בשעה שאינה לא מן היום ולא מן הלילה והנני אומר לכבודך חלמא טבא חזית וכו' והיא רחוקה ממני, והגם שאמרו חז"ל משחרב בהמ"ק בטלה ונתנה לתנוקות, אך באמת גם זו רחוקה ממני :

קודם פטירתו באיזה ימים רצה ללכת להשתטח על מצבת אדוננו יחזקאל הנביא זיע"א כדרכו בקודש בימיו האחרונים (עי' בקונטרס מראות יחזקאל שבספר עוד יוסף חי) ויעל אל על קרוב למקום ההוא, (יום י"ג אלול תרס"ט, והוא ישב על כסא תורתו י"ג אלול תר"ט, סך הכל חמשים שנה תמימות תהיינה מיום ליום זיע"א) ויביאוהו בבלה, וכל העיר הלכו לקבלו ולחלוק לו כבודו האחרון ונוסדו ונועדו יחדיו זקנים עם נערים ועוללי טיפוחים יצא חתן מחדרו וכלה מחופתה וגם הנשים המניקות לקחו ילדיהן בחיקהן וכולם הלכו לאחר מטתו וגדל המספד כמספד הדדרמון כפלים בבקעת בבל, וספדה הארץ משפחות משפחות לבד ונשיהם לבד, ובכל יום משבעה ימי בכיתו סגרו חנויותיהם ובטלו מלאכותיהם ונתקבצו בביהכ"נ הגדול' ושמה הספידוהו וקוננו עליו, הוי אדון והוי הודו. ולפי שהיה תימה גדול' בעיני הקהל, ענין פטירתו חוץ לביתו וכו' הוכרח הרב המופל' בנסת' ובנגל' וכו' כמוהר"ר מהרס"ה נר"ו לגלות זה בפרהסי' באמצע דרשתו והספדו (שהוא היה הספדן ביום א' מימי השבעה) וכך אמר שנגלה לו כי רבינו המנוח הוא שורש מיוסף הצדיק זיע"א, ובהכרח צריך להיות הפטירה במקום א' והקבורה במקום א' דוגמת יוסף הצדיק זיע"א שהעלו את עצמותיו וד"ל. והיה בדעתי לכתוב עוד ועוד משבחי רבינו זלה"ה אמנם לאפס מקום וגם שלא יאמרו סיימתינהו וכו' נקיטנא בקצ"רי והיה הקצ"ר אמין. אך חשבתי דרכי לכתוב פה מעשה שהיה אחר פטירת רבינו זלה"ה ואסיים בה, והיא כי מיום שנגלב"ע רבינו זלה"ה התחילו לילך ולהשתטח על מ"ק רוב תושבי העיר (לערך חמשים אלף נפ"י) בכל יום עש"ק, ולפי שבית החיים הוא סמוך לשכונת הישמעאלים המה ראו כן תמהו, והתחילו להיות שואלים ודורשים על מה זה נוהרים המונים בכל יום עש"ק ? והשיבו להם כי פה נגנז ארון התורה, חכימא דיהודאי, דמי לבר אלהין, וגוי א' אכלתהו אש הקנאה אם לא נופח והזיד להקניט את היהודים לבזותם, והרהיב עז בנפשו בתוך ריבוי עם הקודש אשר הפרידם וקרב אל מצבת הקדש וגילה כנף בגדיו בכדי להשתין ח"ו על מ"ק, והנה האומלל אחזתו רוח עועים ונפל ארצה ובאשר כרע שם נפל שדוד, ואחוזת מרעהו רעים רעועים בראותם כל זה הביאו לו חמור וישאוהו עליו והוליכוהו לביתו, וסבל ג' ימים יסורים קשים ומרים וסוף כל סוף המטה שעלה עליה לא ירד ממנה ויהי לאות לבני מרי, כן יאבדו כל אויביך ה', ומהיום ההוא והלאה התחילו להוקירו ולכבדו גם הגויים ולהדליק לו נרות ונודרים לו נדרים ונדבות בעד רפואתם. וגדול גם האחרון כי א' יהודי רך ויחיד המחלה תקפתהו וניטל ממנו כח הדיבור ונתאלם לגמרי, וכששמעו קרוביו ענין הגוי הנז' לקחוהו אמו ואחותו והלכו להם על מ"ק רבינו זלה"ה ושפכו שיחתם ודמעתם ונשטחו על קבורתו והעלו עפר על ראשן, ולא משו מתוך המקום הקדוש עד שנפתח פה הילד והתחיל לדבר :

אחר כל הדברים והאמת האלה אערוך תפלה, יה"ר שזכותו וזכות תורתו וקדושתו חסידותו ופרישותו ומעשיו הטובים יגן עלינו ועל כל ישראל בכלל, ובפרט לי אני עבדו נאמן ביתו אשר התהלכתי לפניו בלב שלם באמת ואמונה.

הכו"ח פעה"ק ירושת"ו **בן-ציון מרדכי חזן**

מודעה רבא

למזכרת תודה,

בקרב ישראל אודיע על דברת הספר הזה אשר
קראתיו בשם

עוד יוסף חי

אשר הבאתיו למערכת הדפוס בעיר עוז ירושלים תובב״א,
כל הוצאות הדפוס וחוץ לדפוס נתנו והופרשו מכיסו וממונו
של היקר

ס׳ יוסף אברהם שלום יוסף הי״ו

והקדישו קודש לה׳ למנוחת אביו הזקן הנכבד כה״ר

אברהם שלום ז״ל

תהיה נשמתו צרורה בצרור החיים, ובגן עדן תהיה מנוחתו,
ועל משכבו יהיה שלום אכי״ר.
וגדול כח הבן המתנדב בן פורת יוסף נר״ו ישמרהו הא׳ ויחיידו
חיים ארוכים טובים ומתוקנים ברוב עוז וחדוה ושלום אכי״ר:

הקדמה של המחבר נר"ו

ישתבח הבורא ויתפאר היוצר אשר הנחילנו חמדה גנוזה ויקרה, חכמה מפוארה, ליהודים היתה אורה, אורה זו תורה, לעובדה ולשמרה, וכמו שפתחתי בהקדמת סה"ק בן איש חי בברכת התורה תחלה, כדרכו של רבינו בה"ג ז"ל גדול המעלה, המפורסם לש"ט ולתהלה, כן עתה בסה"ק הזה עט"י המדבר"ה, לברך ברכת התורה, בהרהור הלב ובמחשבה טהורה, זכה וברה:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, אשר קדשנו במצותיו וצונו על דברי תורה, והערב נא ה' אלהינו את דברי תורתך בפינו ובפיפיות עמך בית ישראל, ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי צאצאינו, כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה, ברוך אתה ה' המלמד תורה לעמו ישראל:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו ברוך אתה ה' נותן התורה:

כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה. גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך. טוב אתה ומטיב למדני חוקיך. תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב. לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה למען תשמור לעשות ככל הכתוב בו כי אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל:

ברוך אלהינו שבראנו לכבודו, והבדילנו מן התועים, ונתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכינו, מה אשיב לה' כל תגמולהי עלי, אודך ה' אלהי כי אתה הנותן לי כח לעשות חיל בכל דבר ודבר, כי ממך הכל, וכבר פרשתי שיחתי בהקדמתי לסה"ק אשר קראתיו **בן איש חי** שנדפס בשנת תרנ"ח בעה"ק ירושלם תובב"א, שהוא חלוק לשני חלקים אחד חלק דרושים על כל חמשה חומשי תורה, ואחד חלק הלכות שהם הלכות שנה ראשונה והלכות שנה שניה שכלול בהם פסקי הלכות מעניינים שונים השייכים לש"ע א"ח ויו"ד:

ועתה נתעוררתי להדפיס עוד ספר אחר בדרושים והלכות כדמיון סה"ק בן איש חי הנ"ז וקראתיו בשם

עוד יוסף חי.

אמנם מן ההלכות לא הבאתי בספר הזה אלא רק הלכות שנה ראשונה על ספר בראשית וספר שמות בלבד, ואם יעזור השי"ת בחסדו יזכני להדפיס אח"ז שארית הלכות שנה ראשונה וגם הלכות שנה שניה אשר לא הובאו בספר הזה:

והנה ידוע הוא כי לא יבצר מהיות עובר בלבו של המחבר ספרים ודורש חדושי תורה בצבור שמין יוהרה וגאוה ופניה שאינה טובה, ואולי תהיה תורתו שלא לשמה ח"ו הן מצד הנאת עוה"ז, הן מצד עוה"ב על כן הנני רושם פה בהקדמת הספר הזה מודעה וגלוי דעת לבטל כל שמין יוהרה וגאוה וכל פנית שאינה טובה וכל מחשבה שהיא נגד רצון וכבוד השי"ת ביטול גמור ושלם כדת וכהלכה, ומלבד זכירה בפה בנוסח המודעה וגלוי דעת אשר הבאתי בסה"ק הזה בהלכות פרשת מקץ, תהיה חרותה המודעה בעט ברזל על הנייר בקביעות הדפוס בתוך דברי בהקדמת הספר הזה שהוא יתד שלא ימוט:

על כן אנכי הצעיר המחבר כך אני אומר וכך אני כותב. הנה אנכי מגלה דעתי ורצוני לפני הקב"ה בכל לבי ובכל נפשי שכל כונתי בחיבור הספר הזה, וגם בכל חיבורים אשר יזכני השי"ת לחבר בתורה שבכתב ותורה שבעל פה ובכל חדושי תורה אשר יזכני השי"ת לחדש בפשטים ורמזים ודרושים וסודות התורה הקדושה, ובכל דברי תורה ומוסר ודרך ארץ אשר אטיף בין בציבור בין ביחיד הכל הוא ליקבה"ו, בדחילו ורחימו, ורחימו ודחילו ליחדא שם הוי"ה ב"ה י"ה בו"ה ביחודא שלים יהו"ה בשם כל ישראל. וכל מחשבה וכונה ודבור של יוהרה וגאוה שהם אינם כרצונו יתברך, וכל מין פניה שאינה טובה אם יעלו בלבי ומוחי בכל עת ועת, הריני מתנה עליהם שיהיו כולם בטלים ומבוטלים ביטול גמור מכל צד ופינה לא שרירין ולא קיימין ולא יהיו חלין כלל ועיקר, ויהיה תנאי זה ומודעה וגלוי דעת זה אשר אני מתנה ומודיע ומגלה דעתי ורצוני שרירין ובריריו וקיימין בב"ד של מעלה ובב"ד של מטה ובישיבות כל הצדיקים זקנים ונביאים ואנשי כנסת הגדולה ותנאין ואמוראין וכל חכמי ישראל:

ואחרי אשר הודעתי באמת ובאמונה לפני השי"ת ולעיני כל ישראל מודעה רבה וחזקה שרירה וקיימת הזאת, אערוך תפלה לפני ה' אשר לו נאוה תהלה, אנא ה' הושיעה נא אנא ה' הצליחה נא, והקם סוכת דוד ובא לציון גואל צדיק ונושע הוא, ויראו עינינו וישמח לבינו בביאת משיח צדקינו, ובנין בית מקדשינו במהרה בימינו, ויהי נועם ה' אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו, ויתגדל ויתקדש שם י"ה רבא בעגלא ובזמן קריב אכי"ר:

כ"ד המצפה לתשועת ה' והבוטח ברחמיו ורוב חסדיו שיאיר עיני בתורתו תורת **חיים**:

הצעיר **יוסף חיים** ח"ר **אליהו** ח"ר **משה חיים** יצ"ו.

פתיחה ראשנה.

וארשתיך לי באמונה הושע ב'.

שנינו במשנה פ"ב דאבות רבי אומר איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם. כתבתי בסה"ק חסדי אבות צריך להבין על איזה דרכים הוא שואל, ועוד מאי קמ"ל בשני תפארת אלה ומה ענייניהם. ונ"ל בס"ד בהקדים מ"ש בספר כוכבי יצחק על מאמרם ז"ל במשנה דברכות דף ל"ג האומר על קן צפור יגיעו רחמיך ועל טוב יזכר שמך מודים מודים משתקין אותו. וכתב וז"ל תרתי ברעיוני למצוא ענין קישור על שני דברים אלו האמורים כאן מה שייכות יש לשני דברים אלו זע"ז אשר על שניהם גזר אומר משפט שוה לאמר משתקין אותו. והנראה בזה הוא כי הנה מודעת זאת מלפנים נחלקו חכמי הדור איזה דרך ישכון אור שיבור לו האדם בענין עבודת ה' ושמירת מצות התורה, כי טוב לנו עבוד את ה' על פי החקירה והדרישה בטעמי המצות, להכיר ולידע מה שרש דבר נמצא בכל מצוה ומצוה להבין ולהשכיל על מקורה סיבתה ותכליתה מוצאה ומובאה, כי רק עד"ז תפארתינו לבלתי נמשש כעיור באפלה וכסומא בלילה. עת לעמוד לשרת בקודש ולברך בשם ה', וככה היתה מצות דוד הע"ה לשלמה בנו. ואתה שלמה בני דע את אלהי אביך ועבדהו, כלומר ראה בני לקנות דעה והשכל פקח עיניך למצוא חקר אלהי אביך. ולהבין דרך פקודיו ומצותיו למען תעבדנו ברוח דעת ועצה בלב שלם ובנפש חפיצה:

והללו אומרים לא כן כי נהפוך הוא ואדרבה הדרך היותר נכונה וישרה לעבוד את ה', על צד הקבלה והמסורת לנו מאבותינו ואבות אבותינו מימי עולם ושנות דור ודור, יען דרך החקירה רחוקה היא לנו אשר כמעט כל באיה לא ישובון להשיג ארחות חיים כי נלכדו ברשת. ומבלעדי זאת מי גם בנו יאמר זכיתי לבי חמותי ראיתי אור ובאתי בסוד ה', וכבר נאמר במופלא ממך אל תדרוש ובמכוסה ממך אל תחקור, על כן טוב לנו ללכת בדרך הקבלה והמסורת ולהשים לנו משפט זאת חוקת התורה, ומקרא שכתוב בו דע את אלהי אביך ועבדהו אדרבה יש לפרשו להפך כלומר ראה לקנות דעת אלהים בענייני התורה והמצות על פי קבלה ומסורת אשר קבלת מאביך וכמ"ש שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך. ככה אלו מול אלו ערכו מגן וצנה וקדשו מלחמה, למצוא אורח ומסלול אנה אנחנו עולים אל המקום אשר אמר ה':

ואולם לו שקול ישקלו בפלס ומאזני משפט דבריהם ובכור המבחן יבחנו, כי אם בזאת נאות לנו לאחוז בזה וגם מזה אל נניח ידינו, והוא כי הקבלה וההשכלה והאמונה והתבונה שתיהן כאחת טובות הנה אשה אל אחותה תתלכדנה ולא תתפרדנה.

וענין זה רמזו התנא לפי דרכו באומרו על קן צפור יגיעו רחמיך וכו' ר"ל ההולך בדרך לבו ומראה עיניו בקצה הא' לבדו דהיינו לעבוד את ה' ולשמור מצותיו רק ע"ד החקירה וההשכלה בטעמי המצות, ובעבור זה משכיל לדרוש במצות שלוח הקן שהיא רק מצד רחמי השי"ת המנהג עולמו בחסד ובריותיו ברחמים, עד שאפילו על קן צפור מגיעים חסדיו הגדולים ורחמיו המרובים, וזהו עיקר טעמה ונימוקה של מצוה זו. הנה להאומר כזאת להחליט הטעם הזה למצוה זו משתקין אותו, מפני שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים ובאמת אינן אלא גזירות, וכמו כן ההולך בקצה האחר שאוחז בחבוק ידים בסנסני האמונה ולא יחפוץ בתבונה אלא אומר מודים מודים על כל דבר ודבר אשר צוה ה' ועבדיו הנביאים והחכמים, הנה להאומר כזאת ג"כ משתקין אותו עכ"ל ע"ש:

והנה מה שאמר החכם הנז' שהדרך הרצויה היא לאחוז בזה וגם מזה אל תנח ידיך. כונתו היא לומר שהאדם תחלת הכל יהיה מאמין שהמצוה שצונו השי"ת עיקר טעמה ומקורה וסיבתה ותכליתה גלויה וידועה להשי"ת לבדו, והוא היודע הטעם האמיתי של המצוה ואנן בדידן נקבל המצוה היא בסוג גזירה. אך עכ"ז ישתדל האדם למצוא בשכלו ע"פ הקדמה אמיתית טעם נוסף על עיקר הטעם הידוע וגלוי לפני השי"ת, ואין האדם מחליט הטעם ההוא אשר יחדש משכלו להמצוה היא לחשוב שזה הוא הטעם האמיתי שלה:

וכאשר תמצא שאמר רשב"י ע"ה מפני מה ניתנה מילה בשמיני כדי שלא יהיו כל העולם שמחין ואביו ואמו עצבין, דודאי אין כונתו לומר שזה הוא טעם האמיתי של המצוה דהלא רובא דעלמא יולדין בזוב אפילו בזמן הקודם, ואלו אינם יכולים לטבול בליל שמיני, היתכן בשביל מיעוטא דאנשי יתוקן למול בשמיני אע"ג דהרוב אין להם טבילה, אמנם רשב"י ע"ה אינו אומר שזה הוא טעם האמיתי של השמיני דהוא יודע שטעם האמיתי הוא כמוס בסוד ה' ורק בא להוסיף טעם אחר אשר יבא נכון על המקרא, וכן עוה"ד בכל מצות אשר תמצא לחז"ל שנתנו בהם טעם דאין כונתם להחליט הטעם ההוא ולחשוב שזה הוא הטעם האמיתי של המצוה:

והנה נודע כי טעמו של דבר הוא תפארתו של אותו דבר, כי יש פאר לאותו דבר אשר מוצאין לו טעם משא"כ אם יהיה סתום ונעלם טעמו וכמ"ש רז"ל בפרה אדומה שהשטן ואוה"ע מליזין לומר מה מצוה זו ומה טעם יש בה, גם ידוע שעשיה היא לשון תיקון כמו ובן הבקר אשר עשה, וכן ועשתה את צפרניה, לא עשה שפמו, שכל זה הוא לשון תיקון, ומענין זה מפרשים מ"ש הכתוב עולת תמיד העשויה בהר סיני שהוא ר"ל שנתקנה ונאמרה בסיני:

ובזה יובן בס"ד מאמר התנא איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם שיש אומרים שיאחוז ויתפוס דרך האמונה בלבד, ויש אומרים שיאחז ויתפוס בדרך החקירה בלבד, והכריע רבינו הקדוש שתחלת הכל יאחוז ויתפוס דרך האמונה, והיינו שיחליט ויאמין בדעתו שהתפארת של המצוה כלומר הטעם האמיתי של המצוה שהוא תפארת המצוה הוא נודע וגלוי לעושיה כלומר להקב"ה שהוא אשר עשה ותיקן המצוה, שהוא יתברך יודע הטעם אשר בעבורו תיקן ויסד וגזר המצוה עלינו, אמנם גם מן דרך החקירה וההשכלה אל תנח ידיך אלא תשתדל להביא תפארת כלומר טעם לאותו דבר של המצוה מן האדם, דהיינו מן חכמי הדורות אשר ידרשו ויגידו טעמים למצות הן בדרך דרש הן בדרך רמז ע"פ הקדמות אמתיות הידועות להם במעשה המצות, כי מאחר שעשית עיקר דרך האמונה והקבלה שאתה מאמין דעיקר הטעם של המצוה הוא גלוי וידוע להקב"ה, הנה אם תשתמש בדרך החקירה וההשכלה לא יהיה ממנה ביטול וחסרון להמצוה אם לא השגת שלימות הטעם ולא תחסר כל בה מאחר שהיא מקובלת אצלך בדרך גזרה, גם לא תשג את הטעם האמיתי שלה, עכ"ד שכתבתי בסה"ק חסדי אבות:

נמצא

נמצא לפ"ז הדרך הישרה והנכונה לאדם בשתי דרכים הנז' לאחוז בזה וגם מזה אל ינח ידיו ולא תהיה אחיזתו בשתיהן בשוה, אלא יהיה אצלו דרך האמונה והקבלה עיקר, ודרך החקירה וההשכלה טפל דהיינו כל הבנין של עבודת ה' ומעשה המצות יהיה בנוי על כותלים של האמונה והקבלה שהם בנין חזק וקיים הבנוי באבנים גדולים וחזקים שמתקיימים לעולם ולעולמי עולמים.

אך מה שיעלה ביד האדם מדרך החקירה וההשכלה ידמה לטיחת הסיד וצפיית שטוחין בהם הכותלים ועושין בהם ציור וכיור לייפות בהם הכותלים שכל זה עושין ליופי בעלמא ואין התקרה והעליה עומדת על טיחת הסיד והציור וכיור אלא עומדת על הכותלים שהם עשויים באבנים גדולים וחזקים. ואם נפל הסיד והציור וכיור אינו מזיק לתקרה והעליה אשר על גביהן ולא יזיק ופוגם כלום מזה.

וכן הענין כאן אם האדם שומר המצות ועובד את ה' בדרך הקבלה והאמונה יהיה הקיום תמידי וחזק וקיים לעולם, ואם יהיה נראה לו מתוך החקירה וההשכלה דבר הסותר ופורך דבר הבנוי ע"פ הקבלה והאמונה במצות ועבודת השי"ת הנה אותו דבר הנראה מדרך החקירה וההשכלה יהיה בטל, ודבר הנראה מתוך הקבלה והאמונה יהיה קיים ואמיץ ולא ימוט, וכאשר תמצא במצות המילה שיש לה טעם נסתר להיות בשמיני דוקא ולא קודם, והקבלה והאמונה תגיד על מצוה זו שלא תשתנה בכל אופן שתהיה. והנה מצא רשב"י ע"ה טעם פשטי האמור ע"פ החקירה וההשכלה שראוי להיות מצוה זו בשמיני וזה הטעם מקובל אצלינו אם לא ילדה בזוב ותוכל לטבול בליל שמיני, ברם אין הטעם הזה הכרחי וחלוט למצוה שאם יהיה הכרחי וחלוט ישתנה הדין שאם ילדה בזוב ולא תהיה יכולה לטבול אלא עד ליל ט"ו או ליל כ' שנעכב המילה עד שתהיה יכולה לטבול דאז יהיו אביו ואמו שמחין. אך באמת זה הטעם כדי שיהיו אביו ואמו שמחין אינו הכרחי וחלוט ואינו עיקר, שאז יבא חיוב המילה מן הקבלה והאמונה וידחה הטעם הנראה מן ההשכלה והחקירה ומלין את הילד בשמיני אע"פ שאין האם יכולה לטבול ואין אביו ואמו שמחין. ולפ"ז נמצא טעם זה של שמחת אביו ואמו אינו עיקר במצוה זו דהא בטל הוא אם אין האם יכולה לטבול ורק כשהיא יכולה לטבול בליל שמיני נותן הטעם הזה של השמחה יופי לקיום המצוה הזאת שעושין אותה בשמיני:

ובזה יובן בס"ד מאמר רז"ל בגמרא דסוטה דף י"ג כמין תומר, כל אותן שנים שהיו ישראל במדבר, היו שני ארונות הללו אחד של מת ואחד של שכינה מהלכין זע"ז והיו עוברין ושבין אומרים מה טיבן של שני ארונות הללו אמרו אחד של מת ואחד של שכינה. וכי מה דרכו של מת להלך עם שכינה. אמרו קיים זה כל מה שכתוב בזה ע"כ. ואע"ג דאין המאמר יוצא מידי פשוטו וזה הכלל ידוע שהפשט לא יופשט. הנה רז"ל רומזים בדבריהם על כמה ענינים שהם חוץ מן הפשט. והכונה כאן הוא שרמזו במאמר זה לפי דרכם על ענין שני דרכים הנז' שהיו ישראל אוחזים בשתיהם אחר קבלת התורה במדבר והם, האחד הוא דרך הקבלה והאמונה שהיו אוחזים ישראל בכל מצות התורה שקבלו ממרע"ה בלי תוספת ובלי גרעון הן במצות הן בעבודתו ית', היו רשאין להתבונן במצות וענין העבודה בדרך החקירה וההשכלה למצוא להם טעם על פי זה הדרך כדרך שמצא רשב"י ע"ה טעם למילה שנתנה בשמיני שהוא כדי שתוכל האם לטבול ויהיו אביו ואמו ג"כ שמחים בליל המצוה הזאת:

ולזה קורא המאמר הנז' לדרך הקבלה והאמונה בשם ארון של שכינה כי הקבלה יוצאת מפי שכינה וכן האמונה היא מקורה בשכינה, אבל לדרך החקירה וההשכלה קורא אותו בשם ארון של יוסף, שהוא בא לעשות תוספת יופי לדבר העולה ויוצא ע"פ הקבלה והאמונה, וגם קורא לדרך זה בשם ארון של מת כי הביטול נקרא בשם מיתה כמ"ש בזוה"ק ע"פ של וימת האמורים בפרשת ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום, וכן בדברים העולים ונולדים בדרך ההשכלה והחקירה שייך בהם ביטול שיהיו בטלים אם הפך דבר העולה מן הקבלה והאמונה, ולכך לדרך זה קורא אותו המאמר הנז' בשם ארון של מת:

ובכל אותן שנים שהיו ישראל במדבר לא נאסר להם לתור ולעיין בדרך החקירה וההשכלה הרמוז בארון של מת, ואע"פ שהם עמדו על הר סיני ומקבלים הדברים תמיד מפיו של מרע"ה אשר היתה שכינה מדברת מתוך גרונו עכ"ז לא נאסר להם לעיין ולתור בדרך הרמוז בארונו של מת, אלא היו אחד של מת זה דרך ההשכלה ואחד של שכינה זה של הקבלה והאמונה מהלכין זע"ז שהיו משתמשין בשניהם, והיו עוברין ושבין אומרים וכי דרכו של מת להלך עם שכינה, כלומר כיון שהם אוחזין דרך הקבלה והאמונה איך יהיו רשאין לאחוז בדרך החקירה וההשכלה. ואמרו קיים זה כל מה שכתוב בזה, פירוש אין עושין דרך זה עיקר שבו יהיה נסתר איזה דבר העולה ונראה מדרך הקבלה והאמונה, אלא הם למידין בדרך זה ע"מ לקיים כל מה שכתוב בזה הדרך של הקבלה והאמונה דאם עולה בידם מדרך החקירה דבר שסותר דבר העולה מן הקבלה הרי דבר של החקירה בטל ודבר הקבלה קיים, ועל כן הם היו רשאין לאחוז בזה ובזה אפילו בזמן מרע"ה שהיו במדבר:

ועוד אפרש בענין זה של שני דרכים הנז' מאמר רז"ל בגמרא דשבת פרק ט"ז אימא שלום דביתהו דר"א, אחתיה דר"ג הואי, הוה ההוא פלסופא בשבבותייהו דהוה שקיל שמא דלא הוה מקבל שוחדא. בעו לאחוכי ביה עיילה ליה שרגא דדהבא (הראית לו השרגא וא"ל שאם יזכה אותה בדין תתן לו השרגא הזו למתנה) אזלא לקמיה אמרה ליה בעינא דנפלגי לי בנכסי דבי נשא (פירוש תבעה מן ר"ג שיתן לה חלק בנכסי אביה) ואמר אותו פלסוף לר"ג פלוג לה, א"ל ר"ג כתיב לן במקום ברא ברתא לא תירות ואני הזכר ירשתי הכל. א"ל מיומא דגליתון מארעכון אנטלת אורייתא דמשה ואתיהיבא אורייתא אחריתא וכתוב בה ברא וברתא כחדא, וקמו מלפניו בשתיקה ולמחר הדר עייל ליה איהו חמרא לובא (שהוא יקר ושוה יותר) אמר להו שפיל לסיפיה דספרא וכתוב ביה אנא לא למפק מאורייתא דמשה אתיתי וכתיב ביה במקום ברא ברתא לא תירות. אמרה ליה לאותו פלסוף נהור נהורך כשרגא, אמר לה רבן גמליאל אתא חמרא ובטש לשרגא ע"כ:

והנה בודאי דרז"ל כתבו מעשה זו בתלמוד כדי לרמוז בה ענינים ולמשול בה משלים בדברים אחרים וכבר בספה"ק בן איש חי בפרשת כי תשא הבאתי בס"ד מאמר זה ועשיתיו משל לענין השבת ע"ש, וכאן אפרש אותו על ענין שני דרכים שאנחנו מדברים בו כאן. ובקיצור של דברים נדבר והוא כי דרך הקבלה והאמונה נקרא ברא כי הזכר כוחו בריא וחזק, כן הדרך הזה כוחו בריא וחזק שכל העולה ויוצא ע"פ הדרך הזה לא ימוט ולא יתבטל ממנו כחוט השערה, אבל דרך ההשכלה והחקירה קורא אותו בשם ברתא, כי הנקבה כוחה חלש וכמ"ש תש כחו כנקבה, כן דרך זה כוחו חלש ותש מאד שאם יעלה ממנו דבר שהוא הפך העולה מדרך הקבלה יתבטל הדבר הזה כדאמרן:

והנה ר"ג דבר באמת וצדק באומרו במקום ברא ברתא, כלומר במקום שמחייב דרך הקבלה איזה

דבר

דבר לא יהיה מנע לדרך החקירה. נו לבעלו שיהיה כאלם לא יפתח פיו כנגד הקבלה והאמונה, אך הפלסוף אמר ברא וברתא כחדא ירתון שאין יתרון להקבלה על החקירה. ואם יהיו דבריהם סותרין זא"ז יעשה השומע כרצונו, רצה מזה גובה רצה מזה גובה, וסוף דבר חזר הפלסוף והודה לרבן גמליאל במקום ברא ברתא לא תירות כי לבסוף כן יקום וכן יהיה והכל יהיו מודים בכך:

ולז"א דוד המע"ה בתהלים רחש לבי דבר טוב אומר אני מעשי למלך לשוני עט סופר מהיר, פסוק זה אמרו כנגד דרך הקבלה והאמונה, ובא הכתוב אחריו ואמר יפיפית מבני אדם הוצק חן בשפתותיך על כן ברכך אלהים לעולם, פסוק זה נאמר על דרך ההשכלה והחקירה שהוא בא לייפות כדאמרן:

ובזה מובן בס"ד הפסוק שפתחנו בו וארשתיך לי באמונה שדרך האמונה הוא העיקר שעליו בנויים עבודת הבורא יתברך וקיום מצותיו, אך עכ"ז אין אני אוסר לך דרך החקירה וההשכלה אלא אתן לך רשות לעיין בדרך זה והוא וידעת את ה' זהו דרך ההשכלה ורק תהיה האמונה עיקר אשר ארשתיך בה, ודרך השני טפל שיבא רק לייפות את הנראה ועולה מן הקבלה והאמונה:

ועוד נ"ל בס"ד שיש יתרון אחר בדרך הקבלה והאמונה על דרך החקירה וההשכלה והוא כי דרך האמונה כל ישראל שוים בו ולא יש יתרון לאדם על חבירו, כי המסור בקבלה והאמור באמונה מסור לכל ישראל ביחד וכמ"ש תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, אבל מה שעולה ונראה מדרך החקירה וההשכלה אין הכל שוים בה. וכדי לפרש דבר זה היטב אקדים להביא כאן משל אחד שסדרתי בדרשותי על ההפטרות בס"ד שבו נכללו כמה דברי מוסר לאדם דרך אגב, ואתה הקורא עשה אזנך כאפרכסת ושמע דברים של המוסר היוצאים ונובעים מן המשל הזה:

והוא, אב ובנו היה דרכם שיתפללו כל אחד בבית הכנסת אחת ואין הבן מתפלל בבית שאביו מתפלל בה. והנה יום אחד עמד האב בבוקר ויאמר לבנו תלך עמי היום הזה לבית הכנסת שדרכי להתפלל בה ותשב אצלי, ויקם הבן וילך עם אביו בבוקר השכם ויסגר הדלת אחריהם וילכו שניהם יחדיו. ויהי הם הולכים ברחוב אחד ויאנח האב אנחה גדולה, א"ל הבן אבי למה נאנחת, א"ל בני ראה זה האיש הבא לנגדינו זה היה גבור עלום שנשבר יום אחד רגל ברזל ברגלו אחת, והיה נושא חבילה משקל י"ב שאין בידו אחת, והראה עתה איך נושא המשענת בידו שהוסיף לו רגל שלישית ועכ"ז רגליו מתנועעים אנה ואנה שאין בהם כח ללכת ביושר. ואם היה זקנו לבנה אלי נחמה כי היינו אומרים זו שליטת הטבע כשיזקין האדם סר רוחו, אך עודנו שערותיו שחורים שלא הגיע לשיבה וסר כוחו מעליו שירד למדרגה אחרונה של חלישות. ראה עוה"ז אין בו אמונה ולא בטחון שיבטח האדם בו, ויצטער הבן ונאנח אנחה גדולה:

אח"כ נכנסו לרחוב השני וכאשר הגיעו לראש הרחוב ניאו אדם אחד מהלך ונתקל בחמור שהיה עומד בתוך הרחוב ולא ראה אותו ונפל זה האדם על פניו. ויאנח האב אנחה גדולה, א"ל הבן אבי למה נאנחת, א"ל בני תראה זה האדם היה לו אור עינים חזק מאד עד שהיה יכול להעביר מרגליות קטנות הרבה באור הלבנה ולא היה נצרך לאור הנר, ועתה ראה כהו עיניו כ"כ שכבר האיר הבוקר ונתקל בחמור גדול שלא ראהו עומד בתוך הרחוב ונתקל ונפל לארץ. ראה בני עוה"ז אין בו אמונה ולא משען ומשענה לבטוח בו, ויאנח גם הבן אנחה גדולה, וידאג בלבו ויאמר מה היום הזה מיומים אשר הבאני אבי לאנחות אלה, מי יתן ונגיע במהרה לבית הכנסת ולא נראה מן המראות הקשות האלה:

אח"ז נכנסו לבית הכנסת וישב האב בהיכל האמצעי המשובח וישב בראש של צד האחד כי זה מקומו בכל יום וישב בנו אצלו בצדו, וישמח הבן בלבו ויאמר טוב להודות לה' אשר הגענו למקום הקדוש הזה ונצולתי מן האנחות. הנה עודנו מדבר הדברים האלה בלבבו וישמע אנחה גדולה ומרה יוצאה מאת אביו, ויתמה הבן ויאמר לאביו אבי למה נאנחת, א"ל בני ראה זה האיש העני שאוחז קופה קטנה בידו ומחזר על כל האנשים היושבים בבית הכנסת כדי לקבל מהם פרוטות לשום לו תוך קופתו, הנה זה היה עשיר גדול בתחלת ימיו והיה לו קרקעות שיבא לו מהם שכר מאה זהובים בחודש והיה לו שדות וכרמים וצאן ובקר וגמלים הרבה והיה לו בית מסחר, וסוף דבר אבד עושרו ונשאר עני ויצא מעירו מפני הבושה ויבא לעיר זו להיות מחזר על הפתחים לפרנס עצמו, ועתה הוא מחזר על כמה בני אדם אשר בבית הכנסת ואין איש מניח לו פרוטה אחת תוך קופתו, ומה שאתה שומע קול קשקוש של פרוטות אשר מקשקש בקופתו האחשוב זה נתנו לו אחרים לא כן אלא נותן בקופה פרוטות לקשקש בה להשמיע קול לבני אדם היושבים בבית הכנסת אולי ישימו לו פרוטות תוך קופתו ואינו מוצא כלום:

ראה כמה הזמן של עוה"ז בוגד באדם ואין בו בטחון ולא אמונה שהוא מביא את יושביו למדרגה התחתונה, ויצטער הבן הרבה וזלגו עיניו דמעות ויאמר בלבו חשבתי שבאנו לכאן ושקטנו, והנה עתה ראינו אנחה גדולה מכל אותם האנחות, כי אנחה שהיא בעבור הממון היא קשה מכל אנחות שבעולם שאין יסורין קשים בעולם כיסורין של עניות, כי כן אמר איוב להקב"ה כל יסורין שבעולם תביא עליו ולא יסורין של עניות דאינו יכול לסבול דבר זה שיעמוד אצל חנווני שהכל עומדים וקונים ממנו והוא אין לו פרוטה אחת לקנות בה כלום ועל כן אנחה זו קשה מכולם, ומי יודע מה אנחנו מעותדים לראות והשי"ת יצילנו ברחמיו הרבים, כל זה היה הבן מחשב בלבו ומוריד דמעות:

אח"כ התחילו הציבור להתפלל ולקח האב סידור התפלה בידו ויתחיל לקרות פרשת העקידה, וגם הבן לקח הסידור בידו אך פתח בתפלת ערבית ויקרא בקול רם אשר בדברו מעריב ערבים בחכמה, וישמע אביו קולו ויאמר לו מה אתה קורא הנה עתה זמן שחרית הוא ואינו זמן תפלת ערבית, א"ל הבן הלא אתה כבר עשית את השחרית לערבית שהחשכת את עוה"ז בעיני ואני רואה את העולם לילה ולא יום, ולכך אני קורא אשר בדברו מעריב ערבים בחכמה שהפכת את השחרית לערבית בחכמה אשר לקחתני עמך היום והרגזתני בדבריך:

אמר לו אביו בני כן אמת כי דברי אשר היו עתה עמך עשו את עוה"ז חושך ולילה. אך דע בני כי עוה"ז יש בה מדת לילה, ויש בה מדת יום, כי אחר הלילה יאיר היום. ולכן יזדמן ג"כ שיראה האדם את עוה"ז יום דאע"פ שהיא אצלו לילה יזרח לו האור אחר החושך ויראה טובה וברכה. ועושר והצלחה ולילה כיום יאיר כחשיכה כאורה. ואם עד עתה ראית ממני אנחות המתן ותראה ממני שמחות:

על כן בני תתחיל גם אתה עמנו ללמוד מן פרשת העקדה, כי זה הקרן שיש לנו ירושה מאבותינו למצוא בזכות זה טובה וברכה ושלום. ובאור מלוה זו

שעשה אברהם אע"ה נלך ואור לנו בכל דרכינו, והתחילו האב והבן להתפלל עם הצבור כנהוג :

ואחר חמש רגעים נכנס חכם אחד לבית הכנסת ויעמדו כל הקהל לפניו וגם האב והבן עמדו, וישב החכם ההוא בהיכל האמצעי אשר האב והבן יושבים בו ויעמוד במקומו בצד ימין בראש נכח פניהם. ולקח החכם את הטלית ויברך עליו בכונה גדולה והאב היה מביט בו ופניו שוחקות ושמחות. ויאמר הבן לאביו אבי למה פניך שוחקות ושמחות, ויאמר לו בני ראה זה החכם אשר עמדו כל הקהל מפניו תחלתו היה עם הארץ ומנאף וכל זונה הנשכרת בזהוב אחד שוכרתו בשני זהובים, ויתחבר עם כל פועלי און ונושאי רשע ושופכי דמים וליצנים ומשחקי בקוביא והיה אדוק בעבירות ימים ולילות ולא היה בא לבית הכנסת אפילו בשבת ויו"ט. ואח"כ מאיליו ומעצמו מאס ועזב את דרכיו הרעים לגמרי ופירש מחברת פועלי און ולמד תורה ויתחכם בה מאד. ועתה הנך רואה אותו בעיניך איך הוא צדיק וגדול הדור, ואור שכינה חופף על פניו. על כן אני רואה אותו ושמח בראותי כי גם בעוה"ז החמרי שהוא חושך ואפילה יש תקוה לצאת מחשיכה לאורה גדולה, והנופל בבירא עמיקתא עלה יעלה לרום המעלות מעלה ע"ג מעלה, לשם טוב ולתהלה :

וישמח הבן בדברי אביו ויאמר לו אבי בבקשה ממך תוליכני אחר התפלה לביתו של החכם הזה אשר נעשה בו הנסיון הגדול הזה ויצא מאפילה לאור גדול ואשמעה מפיו דברי חכמה ומוסר, ויראה כי אינו דומה אינו מנוסה להמנוסה. ויאמר אביו כן אעשה כאשר דברת. אך דע כי זה הוא חכם גדול, ומדבר ברמזים דקים תשים לבך היטב על דבריו כדי להבין אותם :

והנה אחר גמר התפלה המתינו עד שיצא החכם מבית הכנסת וילך לביתו והם נכנסו אחריו ועמדו לפניו. ויאמר האב להחכם זה בני עבדך לא ראה אותך מימיו כי אין דרכו להתפלל בבית הכנסת שאנחנו מתפללים בה, אך היום הזה בא להתפלל בבית הכנסת זו וראה אותך ותאוה נפשו לבא לפניך לשמוע דבר חכמה מפיך, תן לו רשות לישב ויתן להם רשות לישב על הכסאות וישבו לפניו :

ואחר שישבו פשט החכם ידו ויתן להבן חתיכת עצם קטנה שעשוי לנקות בו האזנים ולקח אותו הבן בידו וישב אצל אביו וישאלהו בלחישה מה הוא ענין חתיכת העצם הזה שנתן לי ומה יש לי צורך בזה שנתן לי, וילחוש לו אביו הלא הגדתי לך כי החכם הזה דרכו לדבר ברמזים ולמה לא נתת דעתך היטב על הרמז שרמז לך. ויאמר לאביו מהר להודעני הרמז כי אין לי עת להתבונן ולעיין בדבר זה לידע הרמז של החכם על מה ירמוז. ויאמר לו אביו בלחישה רמז לך החכם בזה שאין ראוי לדבר דברי חכמה ומוסר אלא למי שאזניו נקיות ויפות שאין בהם לכלוך הסותם אותם ומעכב קול השמיעה מלעבור בתוכם, שאם יש בהם לכלוך של דופי שסותם ואוטם אותם לבלתי ישמעון דברי החכמה והמוסר למה יטריח החכם את עצמו לדבר דבר שיפול לארץ ולא יכנס באזני האיש המדבר אליו ולכך נתן לך זה הכלי אשר הוא עשוי ומתוקן לנקות בו האזנים, לרמוז לך תנקה אזניך תחלה שיהיו מוכנים לשמוע ואז אדברה באזניך את דברי. וכאשר הבין הבן על מה רומז לו החכם בחתיכת העצם ההוא שנתן, אז השכיל מדעתו להשיב תשובתו להחכם. וקם הבן ויגש אצל החכם וישק את ידיו ויאמר לו אדוני דבר דבריך ויאירו עיני בדבריך הטובים, כי אזני הם נקיות ויפות והם מוכנים ופתוחים לשמוע דברי חכמה ומוסר מפיך. ויאמר החכם טוב הדבר אשר דברת שב במקומך ואשמיעך את דברי :

ויבא החכם בפעמון לקרוא את המשרת להביא משקה של קהוו"א כנהוג, ויביאנו המשרת בכוסית המצוייר עליהם מבחוץ הגרעינים של קהוו"א כבריאתם קודם קלייה וטחינה, ויגיש הכוסות להחכם לאב ובנו ויקחו כל אחד בידו כוס אחד לשתות, וקודם ששתו אמר החכם לאותו הבן בני זה המשקה אשר בכוס זה מהיכן בא אמר לו מאלו הגרעינים המצויירים מבחוץ. אמר לו החכם ראה איך הגרעינים האלה נבראו ונולדו במראה הנוטה ללובן ואין בהם גוון שחור ובא האדם והפך אותם למראה שחור מאד. כן תמצא את האדם בעוה"ז שהוא נוצר ונולד בלב נקי מן החטא, ואח"כ מקלקל דרכיו ומשחיר את לבו לנפשו שחור כפחם ע"י העונות אשר מתלכלך בהם, וכמ"ש הכתוב ואנכי נטעתיך שורק כולה זרע אמת ואיך נהפכת לי סורי הגפן נכריה :

אח"ז אמר החכם להמשרת שיביא פת שחרית והביא קערה אחת גדולה ובתוכה עוגות פת הבאה בכסנין וגביעים מלאים חלב. והנה על קערת הפת היה מצוייר על שפתה מצד אחד צורת חטים אדומים ומצד אחד מצוייר קמח סולת לבן כשלג. והגביעים שבהם החלב היו צבועים בצבע מראה אדום כדם ובתוכם היה החלב :

ויאמר החכם לאותו הבן בני זה הסולת הלבן כשלג מהיכן בא, אמר לו מאלו החיטים האדומים וישאלהו עוד זה החלב הלבן כשלג מה היה בתחלתו, אמר לו היה דם אדום כמראה הצבע האדום הזה אשר על הגביעים. אמר החכם ראה בני דרכו של אדם בעוה"ז בפועל הטוב שעושה בתשובה אשר שב אל הש"ת דאע"פ שנעשה לבו שחור כפחם ומעשיו אדומים כדם יש לו יכולת ותקוה שיתנקה ויטהר עצמו ויתהפך לטוב הרומז ללובן, דכתיב אם יהיו חטאכם כשנים כשלג ילבינו. ולהבו פניהם בדברים אלו שרמז להם בזה אחר אשר נעלבו ברמז הראשון של משקה הקהוו"א :

ואחר שאכלו פת שחרית עם חלב אמר החכם לאותו הבן בני תחזיר פניך לכותל הצפוני של החדר הזה ותראה מה יש שם. ויחזיר פניו אל כותל הצפוני וירא זיו יוצא מן הכותל ומונח שם על הזיו חתיכת עץ גדולה ומצוייר עליה צורת ניירות של שחוק הקוביא וצורת טאוו'לי ומגקלא ושאר מיני שחוק שמשחקים העולם בהם, ועוד ראה שם חתיכת עץ גדולה שמצוייר בה מסיבה של בני אדם יושבים על שלחן מלא יין ושכר ומיני פירות ולפניהם תוף וכנור ועוגב וחליל ושאר מיני זמרה, והכל מצוייר בציור העשוי בפוטוגרא'ף, גם יש עוד חתיכת גדולה שמצוייר עליה בפוטוגרא'ף אסיפה גדולה של תערובת אנשים ונשים שמחים ברקוד הנקרא תייאטר'ו זה מחבק את האשה וזה מנשק הבתולה. גם ראה עוד חתיכה גדולה מצוייר בה צורת נשים זונות ואנשים מנאפים ועוד צורת לסטים מזויינים ועוד צורת מושב לצים מינים ממינים שונים מדברים המכוערים, ועוד ראה בסוף הזיו חתיכת עץ גדולה מכולם ומצוייר עליה בפוטוגרא'ף צורת שולחנים עם התיבות אשר לפניהם. וגם צורת חניות של אנשי מסחר וצורת כמה שווקים. ואחר שראה והביט היטב בכל הציורים ההם מראש ועד סוף אמר לו החכם הראית בני כל מראות הללו היטב ויאמר ראיתי אדוני :

ויאמר לו החכם החזיר פניך לכותל הדרומי שבחדר הזה ושא עיניך וראה ותביט מה יש בו, ויפן הבן אל כותל הדרומי, וירא כמה זיזין בכותל זה למעלה מזה וכולם מלאים ספרי הקודש גמרא ופוסקים ראשונים ואחרונים וביאורי התורה בארבעה חלקים של פרד"ס :

אז

אז אמר החכם בני הטה אזנך ושמע עתה את אשר אני מדבר, הנה אנכי תחלת עסקי ימים ולילות היה בדברים אלה שראית ציורים שלהם בכותל הצפוני מראש ועד סוף, והיה העסק הזה טוב וערב בעיני מאד עד שהייתי מואס באנשים יראי חטא בראותי אותם, והייתי משכים בבוקר בקומי מן המטה והולך בלי נטילה ויושב במושב בתי הקהוו"א עם אוהבי ורעי ואותו מושב של בתי הקהוו"א היה פתוח על אם הדרך, ובראותי אנשים הולכים ורצים לבית הכנסת היו לשחוק בעיני והייתי מתלוצץ בהם. ובראותי ת"ח הייתי חורק עליו שיני, ואמרתי מי יתן לי ת"ח ואשכנו כחמור. האם הבנת בני מדברים אלו באיזה מצב הייתי עומד באותם הימים הראשונים אשר עברו. ויאמר לו ידעתי אדוני המצב שהיית בו במחילת כבודך:

ויאמר החכם הנה אח"כ דרך מקרה הייתי יושב אצל חכם אחד, ומצד ההכרח הטיתי אזני לשמוע דברים מפיו והשקה אותי בעל כרחי משקל עשרים דרה"ם של סם כנאכ"ינה הדוחה חולי הקדחת, ותכף ומיד נפרדה ממני הקדחת של אש התאוה שהיתה בוערת בקרבי והתחלתי להזיע זיעה נפשיית כי חללתני החמה של אש התאוות הרעות. האם ידעת בני והבנת מהו זה הסם של הכנאכ"ינה שהשקני, ויאמר הבן ידעתי אדוני:

והנה אחר שבאה לי הזיעה הנפשיית הקיצותי מן התרדמה שהייתי נרדם בה, ויהפך לבי והייתי לאיש אחר, ואנעץ ביצה"ר בשתי רגלי ואומר ליצה"ט משכני אחריך נרוצה, ונכנסתי לאהלה של תורה ולמדתי תורה וחכמה ויראת שמים ורדפתי אחריהם בכל כחי כאדם הרודף אחר חיות שלו, והקב"ה היה בעוזרי ופתח לבי בתלמוד תורתו, ועזבתי כל העסק הזה אשר אתה רואה הציור שלו בכותל הצפוני ואדבק בעסק אשר אתה רואה בכותל הדרומי ואוהב את התורה כנפשי, ותחת אשר הייתי אומר מי יתן לי ת"ח ואשכנו כחמור הנה עתה כאשר אראה ת"ח אחבקהו ואשקהו, ולא עוד אלא כשאני לומד בגמרא ששם תנא או אמורא אנשק את שמו הטוב הכתוב על הדף בנשיקה של אהבה מלב ונפש. וכל ספר אשר אני לוקח ללמוד בו אני מחבקו ומנשקו תחלה בשבע נשיקות:

ואתה בני יתכן שתחשוב כי חילוף עסקי הראשון אשר החלפתי בעסקי של עתה עשה יתרון ותועלת לנפשי בלבד ולא לגופי, לא כן אלא באמת גם גופי יש לו תועלת רב בזה העסק האחרון שאני עוסק בו עתה, יען כי בו קניתי לי מדה להיות שמח בחלקי ואינני מתקנא מאחרים, משא"כ בהיותי בעסק הראשון כל הימים היו מכאובים מחמת הקנאה שהיה לי מאחרים, גם עוד הנה עתה בעסקי זה יזדמן שאמצא בלימודי הלכה ברורה או שאני מחדש חדושי תורה אז יהיה לבי מלא שמחות וגילות וכמ"ש דוד המע"ה שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב. ודע בני כי מי שלא הגיע עדיין למדה זו לא יוכל לדעת אמיתות דברים אלו איך יהיה שמח וגם על דברי תורה כמוצא שלל רב:

ולכן תראה כי עשיתי ציורים קבועים ומונחים לפני בכותל הצפוני שהם דמיון לעסק הראשון, וכנגדן עשיתי ציור קבוע ומונח בכותל הדרומי לעסק הטוב והקדוש אשר אני עוסק בו עתה ויהי לפני תמיד זה לעומת זה כדי שאזכור תמיד המצב אשר הייתי בו בתחלה בעסק הראשון, ואבין ואדע כמה הפרש והבדל יש בין האור ובין החשך, ובין הקודש ובין החול, ובין הטמא ובין הטהור:

אח"ז חזר החכם ואמר להבן הבט בני עוד ותראה מה תלוי בחבל על כותל הצפוני למעלה סמוך לתקרה, ויראה תלוי חתיכת נייר מצוייר במלאכה של פוטוגרא"ף ומצוייר בה ציורים של מידות אמה וחצי אמה ורביע אמה ועוד כמה מיני מידות אחרים שהם פוד ואנג' וכיוצא, וגם יש בה ציור כותלים עומדים זה אצל זה משונים וחלוקים זה מזה בגובהן ורחבן ומשונים ג"כ בבניינם. ויפן אל צד הדרומי ויראה תלוי שם חתיכת נייר שיש בה ציור העשוי במלאכה של פוטוגרא"ף והוא צורת ים הגדול של אוקינוס שאין לו סוף ושיעור וגבול כלל, א"ל הידעת בני על מה ירמזון הציורים האלה ויאמר לא ידעתי:

ויאמר לו החכם זה הציור התלוי בכותל הצפוני שהוא מורה על עסקי עוה"ז יורה שיש לעוה"ז וקניניו גבול ומדה דהיינו גבול בזמן כו"כ שנים יעמוד בית זה בבניינו ואח"כ יחרב, וקרקע זו כו"כ שנים תהיה של ראובן וכו"כ שנים תהיה של שמעון ועושר זה כו"כ זמן ישאר ביד פ' וכו"כ זמן ביד פ' או כו"כ זמן ביד בניו וכו"כ זמן ביד בני בניו ואח"כ יאבד העושר ההוא בענין רע או חוזר הגלגל לאחור, גם קניין עוה"ז יש לו מדה ושיעור אצל בני אדם זה יגיע לעושר של מאה אלף וזה יותר וזה פחות באופן שקניין הנכסים של עוה"ז אינו שוה אצל בני אדם אלא הם משונים זה מזה הן בכמות הנכסים, הן בזמן, ועל זה ירמזון הציורים המונחים בכותל הצפוני שהוא מורה על עוה"ז וקניניו שהם גופניים שבכולם יש מדה וגבול כדאמרן. אבל בכותל הדרומי המורה על עסק התורה הקדושה מצוייר שם צורת ים אוקינוס שאין נראה בו גבול ומדה וסוף כי כן הוא הענין בתורה הקדושה שאין לה מדה וגבול כדכתיב בה ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים:

והנה בדרשותי על ההפטרות בס"ד בהפטרת שבת שקלים נכנסתי בדרוש זה בענין חמשה קניינים קנה לו הקב"ה בעולמו כמ"ש בברייתא דאבות, וכאן אבאר סוף המשל המדבר בהפרש שיש בין שני לוחות אלו התלויים בכותל הצפוני ובכותל הדרומי, לפרש הרמז שלהם בענין שני דרכים של דרך האמונה והקבלה ושל דרך החקירה וההשכלה אשר אנחנו מדברים ועוסקים בהם כאן בפתיחה זו:

והיינו כי יש ב' מיני ידיעות בעולם הא' נקראת ידיעה אמונייה שהיא באה ועולה מצד האמונה והקבלה ובזאת אין מדה וגבול כי מה שתגיד האמונה והקבלה אנחנו מודים באמיתותו שא"א לומר נאמין במאתים מ"ע ולא ברמ"ח, וא"א לומר נאמין בשלש מאות לא תעשה ולא בשס"ה, וכן בתולדות של המצות אנחנו מוכרחים להאמין בכולם וא"א להסר ולגרוע קוץ אחד מהם. אמנם ידיעה הב' נקראת ידיעה שכלית שהיא באה ועולה מצד ההשכלה והחקירה, הנה לזאת יש לה גבול ומדה בנאמנות דברים אשר ישפוט שכלינו ולא יותר שאם מצא האדם טעם שכלי לסמוך על ההשכלה לבדה לא יאמין ויודה אלא רק במאה דיקא ולא יותר:

וממילא תבין בהפרש אשר יש ביניהם, כי הידיעה השכלית יש לה מדה וגבול אין הידיעה היא בהשוואה אחת אצל בני אדם, כי זה שכח שכלו חזק והכיר יותר מצא טעם למאתים דברים וזה שהוא חלוש מחברו לא מצא אלא רק ק"ן דברים והג' שהוא תש כח שכלו יותר לא מצא יותר ממאה וכן עוה"ד, נמצא אין המצות שוים אצל בני אדם בהשוואה אחת משא"כ בידיעה האמונייה שבאה מצד האמונה והקבלה היא שוה בכל בני אדם שכולם מודים במספר שוה כי כולם יעשו ככתוב בין אם ידעו טעם בין לא ידעו, דהיינו כל ישראל תוקעין בשופר וכולם יושבין בסוכה וכולם נוטלין ד' מינים בלולב וכולם אוכלים מצה בליל פסח וכולם

לובשין ציצית ותפילין ביד וראש וכולם קובעין מזוזה, וכעוה"ד, וכן הוא בלאוין כולם שוים בהם במספרם ועניינם. אבל אם לומר טעם שכליי למצות ולסמוך על השערת השכל לבדו לא יהיו כל ישראל שוין בקיום המצות אלא כל אחד יעלה בידו מספר מצות כאשר תחייב השערת שכלו וידוע וברור הוא שאין דיעות בני אדם שוין ולכל אחד יש לו מדה וגבול בשכלו:

ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב באלפא ביתא דרך אמונה בחרתי משפטיך שויתי, פירוש בחרתי לתפוש עיקר לסמוך עליו הוא דרך האמונה והקבלה ולא לסמוך על דרך ההשכלה, יען כי בזה הדרך של האמונה משפטיך שויתי לשון השוואה כי יהיו משפטיך שהם העשין והלאוין שוה מספרם אצל כל ישראל שכולם מקיימים אותם בהשוואה, דמה שמקיים זה מקיים זה דאין מחסור ליראיו כלל:

והנה העולה מכל הדברים שכתבנו בס"ד בענין שני דרכים אלו א' של קבלה ואמונה וא' של חקירה והשכלה הוא, שלא לדחות דרך החקירה וההשכלה בשתי ידים שלא תעסיק בו ולא תתבונן בו כלל, אלא אנו אומרים לכל איש ישראל אחוז בזה, וגם מזה אל תנח ידיך ורק תזהר ותשער לעשות דרך הקבלה והאמונה עיקר לסמוך עליו שלא ימוט ולא יגרע כל דבר המתחייב ממנו, ודרך החקירה וההשכלה טפל שלא תשמע אליו אלא רק בדבר שאינו סותר למה שיתחייב מדרך הקבלה והאמונה וכדאמרן לעיל:

אמנם באמת יש דברים ועניינים שא"א להתבונן בהם בדרך החקירה וההשכלה כלל, ולא יוכל שום אדם להוליד בהם שום מציאות ושום מונח מצד החקירה וההשכלה ואין האדם רשאי להאמין אלא במה שתגיד לו הקבלה ואין רשאי לצייר בהם שום ציור אשר נעשה ע"פ השערת השכל. והיינו בדברים הנמצאים למעלה מן הרקיע בעולמות העליונים וספירות הקודש, דודאי א"א לידע עניינם ומדתם ואיכותם ומראיהם ותכונתם בשום אופן, כי מציאותם נעלמת ונסתרה מעינינו בתכלית ההעלם וההסתר ואין אנחנו יודעים מציאותם אלא רק ע"פ הקבלה שקבלו אבותינו מפי מרע"ה וגם מה שקבלו מן הנביאים ישעיה הע"ה ויחזקאל הע"ה אשר גילו בנבואתם קצת מן המקצת וגם מה שקבלו חכמי הדורות רשב"י וחביריו מפי אליהו זכור לטוב והם דור אחר דור ועד אחרון רבינו הקדוש האר"י זצ"ל וגם גילוי זה אשר נגלה מפי אליהו זכור לטוב גילה טפח וכיסה מאה טפחים ואיך אפשר לשום אדם לדבר בעניינים הנסתרים האלה בדרך החקירה וההשכלה, הא ודאי אין מגע לדרך זה בעניינים הנסתרים הנז' כלל ועיקר:

ואפילו בשמש והירח וכוכבים ומזלות אשר האדם רואה אותם בחוש הראות ובפרט ע"י כלים חדשים של הבטה שנראין בהם לעין האדם יותר גם אלו א"א להשיג עניינם ולהכיר אותם באמיתות יען כי מאחר שהם אינם מן ארבע יסודות שבגופינו ומקומינו אלא הם יסוד חמישי העולה על ארבע יסודות שלנו אלף אלפים וריבי רבבות מדרגות בגובהו ובאיכותו, א"א שיוכל האדם הבנוי בארבעה יסודות של חומר עכור להכיר מהותם של שמש וירח וכוכבים ומזלות הבנויים ביסודות זכים רחוקים וגבוהים מן ארבע יסודות חומר שיש בנו, ולכן כל השערות שעושים חכמי האומות במהות השמש והירח והכוכבים הם בטלים, וכל דור ימצא בו חכמי אומות המבטלים מה שגזרו חכמים שקדמו להם, וכן עוה"ד תמיד דור אחר דור זה בונה וזה סותר כבנין פתום ורעמסס, וכאשר האריך בדבר זה חכם א' מחכמי האומות קאנט שמו, וכמ"ש הרב בספר הברית ז"ל ע"ש באורך. וא"כ כ"ש וקל וחומר בעניינים של העולמות הנסתרים שאין מציאותם לפנינו אפילו כחוט השערה שאין מגע בהם מצד ההשכלה והחקירה:

ואמרתי להעתיק כאן מ"ש בספר ידיו אמונה פרק ט' ואזכיר דבריו בקצרה מה שעשה משל יפה בדבר זה בטענה מסתברא לבטל דלת החקירה בענין הזה:

והוא כי מאמן ומאמין יצאו יחד לשוח בשדה ויהי בצאתם מקיר העיר ועולה על פני מגרשי השדה מקדם לעיר. וימצאו איש מתבודד יושב בצל שיח אחד. וישאלהו המאמין מה מלאכתך פה ומה אתה מבקש. ויען האיש ויאמר חוקר אני ואת אלהים אני מבקש. וישאלהו מאמין במה אתה מבקש את אלהים. ויענהו האיש בנר חכמתי ואור תבונתי בהם אני מבקש את אלהים חיים. וישאלהו מאמין האם בקשת ומצאת. ויען החוקר בקשתיו ולא מצאתיו. ויאמר מאמין ומדוע לא מצאת אותו. הלא תבונתך בידך היא ולאורה תלך עד מקום אשר שם האלקים. ויענהו החוקר קצור קצרה יד תבונתי מלהשיג מבוקשי. כי מאד פליאה דעת ממני. איך תולה ארץ על בלי מה. וזאת נשגבה היא ולא אוכל לה. דאיך מגרעין אחד אחרי בלותו יצא שיח זה עם פארותיו:

ויאמר מאמין האם רק מאמת זה לא השגנו. יען קצרה תבונתך מלהשיג אותו. או מפני כי תמצא בו דברים שהם נגד השכל ולכן לא תשיגנו. ויען החוקר ומה זה הוא נגד השכל אשר תראה אתה בו:

ויאמר מאמין הנני לערב אש ומים יחד ולא יזיקו איש את רעהו כאשר עשה לשמים שעירב אש ומים יחד ועשה שלום ביניהם. או יאמר לחומץ וידליק. ועתה אשאלך אם האלהים אשר אתה מבקש יוכל לעשות גם זה. ויען החוקר ויאמר לא אפונה כי כן הוא, כי מאחר שאלהים הוא בודאי כל יכול לעשות גם מה שכנגד השכל ולמעלה ממנו:

ויאמר מאמין אם זאת איפה מדוע תבקש אותו באור שכלך המוגבל הלא תקח דבר שכנגד השכל הוא. ולך בקש את ה' ובטח תמצאהו. ויען החוקר אמנם אין בידי רק השכל המוגבל ומאין אקח מה שכנגדו הוא:

ויאמר מאמין אם אין בידך במה לבקשו, למה זה תלאה נפשך לשוא, הלא עד עולמי עד לא תמצאהו. לכן הכבד ושב בביתך ותמים תהיה עם ה' אלהיך. כי האדם להיותו מוגבל בחומר לא יוכל להבין את הבלתי חומר ולצייר עליו עומק דעתו, והנה נודע כי כל החכמות שבעולם הם כולם על יסודות חומריות. משא"כ בחכמת האלהים אשר אין יסוד חמרי לה, לכן אין בגדר אנושי להבינה:

ולד"א כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם מאין כמוך כי כל חכמתם נתייסדה על הגשם שהוא מאין כמוך. שאתה יתברך בלתי גשם. וא"כ היאך יוכלו לחקור ולהתחקות אחריך ועל תבונתך כי אין ביד האדם לחקור ולהשכיל במה שהוא למעלה מן החומר והשכל:

ויוסף עוד מאמין ויאמר. לפי דבריך שאמרת אתה תבקש את האלהים. באורים שהוא באור תבונתך וחכמתך. לא יעלה זה בידך, יען כי המשורר אמר ישת חשך סתרו ולכן אם באורים תחפשהו לא תמצאהו עד עולם. לכן שמע נא לעצתי. קח את החושך ובקש אותו במקום החושך כי שם משכן כבודו ואז תמצא אותו. ויען החוקר ויאמר אם אקח החשך ועוד אלך במקום החושך מה אראה ובמה אחזה. ויאמר מאמין אם קצור קצרה ידך לראות בחשך. א"כ לשוא בקשתך. ועד עולם לא תמצא משכן כבודו. לכן הכבד ושב בביתך:

עודם מדברים ורגליהם עומדים בגלגע ההר מזה והנה ראו בגלגע ההר השני עיור אחד עם עלם קטן מנהלו

מגהלו אשר לו לעינים לנחותו הדרך אשר ילך בה. ושלשה האנשים האלה שהם המאמין והמאמן והחוקר נגשו אל העיור וידבר החוקר דברים עם העיור וינסהו בחקירות וימלאהו כלי מלא חכמה וישתוקק החוקר להליע חקירותיו לפני העיור אולי ימלא אותו פתרון לדברים אשר המה קשים אצלו בחקירותיו. ויאמר להעיור אם נא מצאתי חן בעיניך הנני לבקשך לבל תעבור היום מהרה מחברתינו, ופה נשתעה יחד ואבקשך כי תטה אזן לדברי ולשמן חקירותי, אולי השיג ידך פתר דבר כי איש חכם אתה ויען העיור ויאמר להחוקר דבר כי שומע אני:

ויאמר החוקר הנני היום בחקירה. אשר כולם אנשים חכמים וידועים יאמרו כי מלאכי מעלה אינם גוף ואינם שום גשם. וכ"ש השם יתברך ויתעלה אינו גוף. ולא אוכל להבין זאת. כי איך הדבר אשר יש במציאות הוא לא יהיה בו שום גשמיי. ולדעתי הוא שני הפכיים, וכמה רעיונות ועתים אבדתי בהגיגי זאת, ורוח מבינתי לא עגני על זה מאומה:

ויען העיור ויאמר לו הקשית לשאל לי אם מעודי לא ראיתי תמונה וגשם כי עיור מבטן אנכי, ואתה עתה תרצה כי אראה לך הבלתי גשם. אמנם לדעתי אני רואה כי אין עיור כחוקר, יען כי המחקרים אומרים על האויר איננו גשם ועל אור היום מודים שישנו במציאות דכתיב ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור הרי נברא הוא ואינו רק מניעת החשך והם אומרים כי ביום נראה על האויר אור לבן ובהיר ובלילה מראה חושך ושחור ואיך יליירו הבלתי גשם על דבר שישנו במציאות:

ויוסף החוקר לומר הנה יאמרו כי המלאכים וכל שרי מעלה, המה בלתי גשם וגם אינם תופסים מקום. וזה יותר פליאה נשגבה ולא אוכל לה שיהיה דבר במציאות ולא יתפוס מקום:

ויען העיור ויאמר באמת הדבר הזה נשגבה מאד מדעת תבונת האדם העצור בגוף החמריי, אכן לדוגמא וראשי פרקים נוכל גם אנחנו חלושי הדעת לצייר לנו ענין כזה והוא כך:

ראה כי כולם יקראו את המלאכים ושרפי מעלה בשם שכליים נפרדים. והתבונן כי גם יתרון האדם שהוא שכלי הוא ג"כ כמעט למעלה מהזמן ואינו תופס מקום, כי מה שאתה תופס ברעיונך ושכלך ברגע אחת, אם תרצה לספר זה לרעיך מה שהיה עצור בשכלך עדי רגע. הנה יעבור זמן מה בספורך ע"י כלי המבטא, ופעם אם הוא שכל עמוק, תספר לו כמה שעות מהזמן, ואז כאשר אך יבין רעיך הדבר ההוא בשכלו אזי בנקודה אחת יעצור כל דבריך במוחו, ויששו הדברים בשכלו ברגע אחת ג"כ, וכמו שספרו מהקדוש רבינו האר"י זצ"ל שאמר כי למד בשינתו בשעה אחת, שאם יספר וילמוד זה ע"י כלי המבטא כנז"ל יעלה על זה זמן שמונים שנה וכו':

והנה כאשר עינינו רואות כי כמעט אין לשכל זמן, וא"כ מופשט מקום ג"כ הוא כי זמן ומקום אחד הוא כידוע. והנה האדם הוא נושא השכל, והמושכל הוא הנשוא, וכאשר תפרידם בדעתך אז יהיה המושכל הוא הנשוא מופשט מקום וזמן ובלתי גשם, וגם נמלא הוא, ובאמת קשה לנו לצייר איזה מושכל מופשט לעצמו בלתי גשם ואבני יסודות לו וכו':

הרי שיש שכל לבדו והשארת הנפש כמה שעות בלי גוף כי כל העת ההוא לא ידע המעמיק גופו אנה בא, וכן בבוקר יתבונן האדם על חזיונות לילה אשר היה כפגר מובס, וראה חזיונות גבוהות בלתי גוף, האם בנתה אתה החוקר לריעי. והתבונן עוד כי כמה מושכלות עצורים בלבב איש החוזים, הם שוכבים תחת שמי השכחה. ובעזר כח הזוכר יוציאם האדם לפעלם, הגד נא לי מה המה אם לא נמלא ובלתי גשם ובלתי תופס. מקום המה:

ויוסף עוד העיור ויאמר להחוקר כתר לי זעיר ואחוך עוד מלים, כי הנה כמה שאלות וקושיות והויות יש לי על החלד הזה הרבה יותר ממה שיש לך על העולם הבא, והיינו איך יוכל להיות שהשמש הגדול מאד, הולך בלא רגלים על פני רקיע השמים, ואיך תעוף העוף תחת כל השמים באויר ולא יפול לארץ, ואיך עין קטן כקלה זרת יביט על אלפי אמות, ואיך פני אדם שהוא ככף איש יהיה מהם רבבות אלפי פרצופים, ואינם דומין זה לזה, ומה נפלאה לי לשמוע כי הדגים חיים הם במיים ומותו ביבשה וחיות האדמה להפך, מי יתנני לראות נחות השלג והקור הגדול אשר יכביד על האדם והוא בלתי גשם, וגם הוא נמלא. ומה נפלאו לי לשמוע כי האדים יעלו מן הארץ ותחת כל השמים ישתרעו, להריק מטר טיפות טיפות פעם גדולות פעם קטנות ולא יגעו זה בזה בנפלם לארץ וישקו האדמה ויולידה וילמיחוה, מי יתנני לראות את רבבות אלפי ברואים אשר שמעתי אומרים עליהם כי ישנם באדמת עפר וירחשו על פני כל האדמה, ואנכי דרשתי מכמה אנשים על הדברים האלה איה מקום מולא מהותם ואכותם ואין פותר אותם לי ורק ההרגל הוא יישן, כל דבר לישן נושן בעיניהם, ולא יתנו עין בקירת עליהם כלל לאמר מי ילד כל אלה:

הנה שמעתי מן הולכי בתי משחק ועיאטראות כי יספרו הנפלאות אשר ראו ואתפלא מאד על זאת, כי מה להם לילך ולחפש חדושים נפלאים, הלא כל העולם כולו מלא חדושים ונפלאות תמים דעים, מה להם לילך ולראות איך הדוב הולך על שתים, ומדוע לא יתפלאו לשמוע איך הנוק בן שתי שנים ידבר כל הצורך וכו' וכו', ואני אך מן אנשים שמעתי את כל אלה הדברים שישנם בעולם, אבל אני לא ראיתים מעולם, ועכ"ז אמונת אמת אני מאמין בזה ולא שוא ותפל אף כי אין ביד כל אדם להראני את כל אלה, ואיך אתה החוקר תראה שכל העולם מלא פלאים ושאלות עלומות מסתרי יולר הכל, ואין בכל המון המחקרים לפתור אחת מני אלף דבר קטן וגדול הטמון בסתרה ולא תתבונן ותניגם מדעתך להאמין כי כולם אחוזים ודבוקים זה בזה וכח אחד מוליכם כרצוני למחוז חפצו:

ברם לעת עתה רגע אחד אדבר להעטימך מפרי תבונתי לשכך דעתך על דבר שאלתך, והוא כי אשאלך חידתי על דבר אחד אשר אתה רואה אותו בכל עת, ואני אך שמעתי ממנו, והדבר הזה הוא נפלא לדעתי מכל הנפלאים, ולולא כי שמעתי מכמה מציאותו ומהותו לא האמנתי בו, וממנו אשפוט ואוכל להבין כי אין שום דבר אשר יהיה נמנע בחיק ה' אף בדבר שלדעתי הוא מן הנמנע ובלתי אפשר בשום אופן, כגון נמלא ובלתי גשם וכדומה נפלאות הרבה, והדבר הזה אך אצלי אני העויר הוא דבר גדול ונפלא, יען כי לא ראיתיו מעולם, אכן לא יפלא זה בעיניך, כי בכלל דברים המורגלים הוא, וההרגל יאלף לך כי אין זה פליאה. ויען החוקר ויאמר שאל מהרה כי כלתה נפשי ורוחי לידע:

ויאמר העיור אחוד חידתי בדבר הזה ואתה תשמע לפתור אותה, הדבר הזה הוא אשר תאכל הרבה יותר מכמותה ולא נודע כי בא המאכל אל קרבנה. ויען החוקר הלא כבר פתר יוסף חלום הפרות הרעות שאכלו פרות הטובות ולא נודע כי באו אל קרבנה, ועתה הרכיבני במרכבת המשנה כי פותר דברים אני כיוסף:

ויאמר

ויאמר העיור הלא הגדתי לך כי הדבר הזה אתה רואה בכל עת. ויען החוקר לדעתי הוא הזמן הסבב ומכלה כל חיי האדם ולא נודע כי באו אל קרבו. ויאמר העיור הדבר הזה אשר אני שואל ממך הוא גשם ומאכלו גשם, אבל הזמן אינו גשם. וישאל החוקר הדבר הזה קטנה היא או גדולה, ויאמר העיור פעם היא קטנה וברגע תתהפך לגדולה, וישאל החוקר הדבר הזה יפה או מכוער, ויאמר העיור יפה הוא מאד:

ויאמר החוקר הגד לי עוד סימנים בזה פן אוכל לבוא להמטרה ואפתרה, ויען העיור הנה כל הדברים אשר על פני תבל הראה תוכל לחלקו ולבתרו לשנים, כגון עץ ואבן תוכל לעשות מחלק אחד גדול שני חלקים קטנים וכדומה, והדבר הזה לא תחלקנו בשום אופן, לא מפני שהוא חזק וקשה, אלא רק מפני שאינו מקבל חלוקה:

ויאמר החוקר זו היא פליאה בעיני יותר מהראשונה, כי יהיה דבר גשמיי ולא תוכל לחלקנו לשנים, אך הגד נא לי מאין בא הדבר וכמה ימי הריונה בבטן אשה או בבטן האדמה. ויען העיור ויאמר ברגע אחד תולד וברגע אחד תמות. וישאלהו החוקר כמה ימי חייה, ויען העיור ויאמר יכולה לחיות לעד אך אם תתן לה מאכלה די ספוקה. ויאמר החוקר לא ראיתי דבר שתוכל להיות קיים לעד ולא ישלוט בו המות והרקבון בלתי האדמה וצבא השמים, אמנם המה אינם צריכים למאכל, אך הגד נא לי עוד סימנים בדבר הזה, ויען העיור ויאמר הוא שונא לכל הדברים עד להשחית, ידה בכל ויד כל בה:

וישאל החוקר האם יש לה בנים, ויען העיור ויאמר יש לה בנים תיכף בעת שנבראת ואתה ימותו יחדיו. וישאלהו החוקר עוד האם יש לעולם צורך בה, ויען העיור בלעדה ימותו כל בני תמותה, ויאמר החוקר הדבר הזה חידה בעיני ולא אוכל להבין פתרונה:

ויאמר לו העיור הנה עתה עוד דבר אחד אגיד לך לסימן על הדבר ההוא ובטח תמצאהו, והיינו כי הדבר ההוא אין לו מצב וקיום כי אם בעזר דבר זולתו, ולו לבדו אין שום מציאות מבלעדי רעותה, ובכליון רעותה הוא קיומה, וכאשר תכלה רעותה עד היסוד, אז ימותו שניהם יחד, יען אין לה קיום בלעדי רעותה:

והנה החוקר הרים קול ויאמר האח, הנה מצאתי פתרון החידה, והנה הוא האש, בלתי הגחלת אלא רק השלהבת לבדה, וכל הפרטים הנזכרים ישנם בה, כי השלהבת תאכל השמן שבנר הגדול ורב בכמותו ממנה, וכן תאכל העצים הרבים וגדולים ממנה, וברגע תתהפך מקטנה לגדולה אם הוסיף לה קש ועצים, והיא יפה מאד, ואין אתה יכול לחלק השלהבת לבדה לשנים, וברגע נולדת וברגע תמות, וגם יכולה לחות עד עולם אם ינתן לה מאכלה קש ועצים בלי הפסק, וגם היא שונאה לשלשה היסודות שהם עפר ורוח ומים, יען שהם מכבים אותה, ואם היא תגבר על המים תשתה אותם עד היסוד בם, ובניה הם פרי אורה, אתה יולדו ואתה ימותו יחד, ובלעדה לא יוכלו לחות כל בני תמותה, כי במה יבשלו ויאפו, ועוד כהנה לעשות כלי מחרישה ורבים כאלה, והיא בעצמה אין לה שום מציאות, האם ראית השלהבת בלי שמן שבנר או בלי עצים, אלא רק היא הכלה אותם מעט מעט עד כי ימותו יחד:

ויען העיור ויאמר לחוקר כן הדבר, מצאת חידתי, אמנם הגד נא לי, כי לו לא ראית דבר כזה, ואנשים יספרו לך כי יש דבר כזה בשמים ממעל שאותו דבר יאכל יותר מכמותו, והוא נמצא בכמות ולא תוכל לחלקו וכדומה בפרטים הנזכרים לעיל, הלא בודאי תאמר הנהיה כדבר הזה, דאיך יתכן להיות דבר שהוא מוגבל במקום בעלת ללעות שלא תוכל לחלוק אותו, ובודאי הגמור תחקור אחריו ימים ושנים ולא תמצאנו, ולא תתן אמון בו, ועתה אם השלהבת לפניך קח נא את המאכלת וגשה נא לגזרו לשנים, האם תוכל לגזור אותו, ואף אם תקח חלק אחד מזה, האם ימעט הנשאר מכמותו, ויאמר החוקר בודאי אם לא ראיתי את האור היה קשה לי להאמין דבר כזה:

ויוסף העיור לדבר עם החוקר ויאמר לו, תתבונן עוד כי גם עתה אחרי רואך את אש השלהבת כמה פעמים בלילה וביום וישנו אתך וקרוב למלאכתך אעפ"כ הקשת עליו מאד עד אשר מצאת פתרון חידתי עליו, ורק אחרי אשר העמקת בזה איזה זמן, ועתה איך תוכל להתחקות אחרי סתרי מעלה ועל נפלאות תמים דעים אשר בשמים ממעל אשר לא ראיתם מימיך, הבט נא והתבונן מאד כי אחרי כל הפרטים אשר הגדתי לך למעלה עדיין אין לי בהם שום תבונה אלא רק אמונה בלבד, כי כל בני חלד יאמרו לי כי כן הוא, ואומר האם כולם ישקרו לא יתכן, אבל אללי הוא כמו כל הנמנעות ובכל דבר והופכו בנושא אחד, ומזה תבין על אשר למעלה ממראות עיניך, שבודאי קצרה שכלך מהבין:

לכן עזוב החקירה מדברים כאלה ואחוז האמונה והיראה כי אלהינו בשמים ואתה על הארץ על כן יהיו חקירותיך מועטים וכו׳ ויש כמה פלאות אשר שגבו ממנו כי למעלה מהטבע הם, ורק ההרגל לא יתן להתבונן על נפלאות כאלה, אמנם כולם המה סתרי מעשי בראשית, ומה לך לחקור על מה שבשמים ממעל. עכ"ד ע"ש:

נמצאת אתה למד מן הדברים הנז׳ כי בעניינים הרוחניים שהם למעלה מן הטבע אין מקום לדרך ההשכלה והחקירה להכנס שם, ואין יכול האדם לשפוט מדעתו איזה מציאות בהם אפילו דבר קטן. משהו אלא כל עניינים שבהם נודעים לאדם בדרך הקבלה והאמונה בלבד, כי מאחר שהאדם גשמי איך ישפוט דבר על רוחני שאינו מסוג שלו:

ועל זאת החלוקה פרשתי בס"ד רמז המאמר בגמרא דקמא דף כ"ה ע"א אמר שמואל אווז ואווז הבר כלאים זה בזה, והיינו כי מלבד פשוטו של דבר רמז לפי דרכו על ב׳ דרכים אלו שהם הקבלה וההשכלה, ודרך הקבלה נרמז באווז הבית כי הקבלה יוצאה ובאה מן הקדושה שהיא בפנים בסוד בית, אבל ההשכלה באה ויוצאה מבחוץ ולכך נרמזה באווז הבר, ויש מקום שאם ישתמשו בשניהם יחד יוולד מהם דבר אסור באיסור כלאים שאין לשתי המינין התערובות ושיתוף זע"ז:

העולה מכל הנז"ל הוא כי שלשה חלוקות הן. הא׳ ענייני האמונות שיש רשות לאדם בהם בשתיהם שהם דרך הקבלה והאמונה ודרך ההשכלה והחקירה ורק יהיה דרך הקבלה עיקר ודרך ההשכלה טפל, שתהיה נדחית ההשכלה מפני כחה של הקבלה, ועל זה נאמר אחוז בזה וגם מזה אל תנח ידיך:

וחלוקה הב׳ היא בעניינים שהם למעלה מן הטבע ושייכה לשמים ממעל, שבזה לא תוכל לעסוק בדרך ההשכלה והחקירה כלל ולא תוכל לחדש בהם שום המצאה וחידוש מדעתך ושכלך, אלא תעסוק בהם בדרך הקבלה והחקירה בלבד, ומה שתפרש לך הקבלה בזה תאמין ותסמוך:

והנה יש עוד חלוקה שלישית שהיא בדברים הטבעיים הנמצאים לפני האדם בתבל אשר באלה לא דברה תורה ולא פרשה הקבלה בהם כלום הנה בודאי כי באלה תעסיק בהם בדרך ההשכלה והחקירה ולא

תהיה

תהיה פתי שתאמין לכל דבר שלא תדע טעמו ואמיתתו ע"פ השכל שחנך הש"ת ונתן לך. ולא תהיה כאדם שיש לפניו ענינים חדשים נפלאים והוא הולך בעינים סגורות שאינו יודע איך המה נעשים, למשל רואה שבא לו מן לונדון לבגדאד בטילגראף ואינו יודע איך הלכו ובאו דברים אלו בחוטי הברזל בשעה אחת שידמה לו בזה כאלו מעשה כשפים הם. וכן רואה המכ'ינא שמכניסין בתוכה דברים ושירים וחוזרין השירים ויוצאין מתוכה ונשמעין לבני אדם היושבין מבחוץ באותו מקום שאינו יודע פועל זה איך נעשה בטבע ודומה לו כמעשה כשוף וכן כמה דברים וענינים כיוצא בזה שהם טבעיים ונראין דברים נפלאים רחוקים מן הטבע, הנה בכל אלו וכיוצא בהם צריך האדם לידע ענינם בשכלו שחננו הש"ת ויכיר שהם נעשים בטבע הגמור ההווה ומורגל ואינם מעשה כשפים:

ואל יאמר האדם למה לי להטריח עצמי להבין טעמים ועניינים של מעשים אלו שהם פלאות הטבע יהיו מה שיהיו הלא אנכי נהנה ממלאכתם וממעשיהם ומה אכפת לי לידע טעמם ומהותם, הנה האומר כן טועה הוא ותועה מדרך השכל שנחשב בזה כבהמה, יען כי הקב"ה נתן לאדם שכל כדי להתבונן בו בכל דבר ודבר וידע בו גם פליאות הטבע שברא הקב"ה בעולמו, והחושב על פלאות הטבע מעשה כשפים הם הרי זה מבזה הבריאה, כי כבודו יתברך הוא שידעו הבריות פלאות הטבע שברא בעולמו, ואיך נולד מן הטבע דברים נפלאים ומתחדשים הם ונגלים דור אחר דור, ובפרט כי יזדמן אדם שאין תורתו אמנותו, והנה הוא מאבד זמן הרבה בכל יום הן בטיול של ראיה הן בטיול של דברים בטלים בענינים שהם הבל וריק שאין בהם לא לעזר ולא להועיל אם כזה למה יתעצל להתבונן וללמוד טעם לפלאות הטבע אשר תחזנה עיניו אשר בזה יהיה כבוד שמים. וכאשר כתבתי בס"ד בספ"ק אמרי בינה ח"א בדרושים המובאים שם בחיוב לימוד שבע חכמות אשר מצינו לגדולים בחכמי ישראל שטרחו בהם ללמוד אותם ואע"פ שבודאי פזרו זמן רב בעבורם:

ואם יהיה האדם המתעצל לבקש ידיעה לידע טעם לפלאות הטבע הוא פתי מעיקרו ואין לו שכל להשתמש בו התרשתי, אך אם באמת חלק לו הש"ת בינה ונתן לו שכל חשוב שיוכל להתבונן ולהשכיל בו להועיל לעצמו ולאחרים עמו, כמה תגדל פשעהו שפשע במתנה זו שנתן לו הש"ת והוא השליכה בקרקע ויאבדנה וישכחנה:

פוק חזי מ"ש החכם שד"ל (שראיתי שהעתיקו דברים אלה בשמו), וז"ל, אך לזאת יחרד לבי בראותי כמה מתנות חנן אותנו אלהי השמים, יקרות ונשגבות אשר לטובתן אין חקר, ולתועלתן אין גבול, ואנחנו יש ממנו ישליכו אותן אחרי גוים, כל קרוב אל המועיל, ויש ממנו יעזבון אורחותם, עד כי מן הדבר הטוב עמל ואין ייגד אלימו, וגם ליתר אחיהם:

על הדבר הזה, הלא יכון לתמוה ולהשתומם מאד מאד. כי גם אנשים באים בימים, ובני בינה ודעת ולא ילדים בלבד יפלו בשוחה הלזו, ואיך יראו את הטוב ויסורו ממנו, הנה אבינו שבשמים הנותן את הטוב, א' אלהים הוא, ולא בשר ודם וילוד אשה הוא, ואיך איפוא לא ידע האדם מה המה הדברים אשר לא יאותו לנו:

בא וראה, הנה האלהים נתן לנו הכח והגבורה, אשר נוכל להשתמש בהם לטובתינו ולטובת אחינו. והנה כמה יש בנו העושים כל מעשיהם על ידי עבדיהם ושפחותיהם, וכאלו לא חלק ה' להם בכח חלק מאומה. וכן ה' אלהים חנן אותנו עושר ונכסים, אשר גם בהם נוכל להשתמש לטובתינו ולטובת אחינו. אמנם מה רבו קופצי היד הקוברים את חילם באשמנים כמתים, כל יראה וכל ימלא, לא לנו ולא להם וכו':

ומן המתנות אשר זבדנו אלהים, מה לנו מתנה גדולה מן השכל, מי לא ידע רום ערכו ורוב מעלתו, מי לא יבין הטובות הרבות אשר תוכלנה להוולד ממנו לנו ולאחרים, וכל נתחינו תחת השגחתו הם עומדים, והוא אשר ילוה אותם את אשר יעשו ואשר ייטב להם, ובתחבולות יעשה מלחמה לשמרם מכל פגע רע, והנה הוא מקור מים חיים, אשר יפרד לראשים רבים, והמה נחלי דבש וחמאה, ועלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה:

והנה כל מ"ש החכם הנז' בשבח השכל שנתן הקב"ה לאדם כדי להשתמש בו וישיג ממנו תועלת לעצמו ולאחרים הוא נכון, אמנם אנחנו רואין כי בעלי המלאכות הם משתמשים בשכל שלהם שהוא טוב אשר על ידו מתחדשים מלאכות יקרות ונפלאות הן באניות במהלך הים, הן בעגלות במהלך היבשה, הן בכלים המתוקנים למלאכות מינים ממינים שונים עד אין חקר ואין מספר, ואין לך כל שמיטה ושמיטה שאינו מתחדש בה מיני מלאכות יקרות ועליונות על מה שקדם להם. ברם בענין לימוד וידיעה הנז"ל הולכים בעלי השכל במעגלותם כי כל הסוחרים בעלי משא ומתן בזמן שהם פנוים מעסקיהם אין אוחזים בידם אלא רק העתונים הנקראים גאזיטא, ושום ספר המדבר במשכולות אין אוחזים אותו בידם, והן אמת יש בגאזיטא צורך ללמוד בו, הנה רובו הוא הבל וריק והם מאבדים זמן ללמדו כולו, ובאמת אין קץ לדברי רוח. ויש לי לדבר דברים הרבה בענין זה אמנם פה לא אוכל להאריך בזה ואם נאריך מאי נפקא מינה הלא אמרו אשרי המדבר על אוזן שומעות:

ואיך יהיה הנה על הרוב הסיבה המעכבת ומונעת הידיעה הנז"ל מן האדם הוא כח העצלות הדבוק וקשור בו וצריך האדם להלחם בו ולגרשו ולדחותו מעליו, ובנקל יוכל לדחותו מראשית ותחלת המלחמה שנלחם עמו, ולז"א הכתוב כי תלחום את מושל הוא כח העצלות המושל עליך בדבקו בך מצד הטבע אז מתחלת המלחמה תוכל לדחותו ותגרשהו, ואז ממילא בין תבין את אשר לפניך כלומר מה שתמצא מונח לפניך מפלאות הטבע ומכל דבר ודבר:

פתיחה שניה.

וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה׳ ועשיתם אותם למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי:

הנה לכל הידיעה אשר דברנו בפתיחה הראשונה שצריכה להיות בשלשה חלוקות הנז"ל, יש עמוד אחד חזק ויקר מאד שתסמוך הידיעה עליו וא"א לאדם להשיג שום ידיעה זולת זה הכח וגם כל קיומו של אדם תלוי בו והוא:

כח הזכרון

אשר ברא הבורא יתברך באדם והוא מתן יקר ונשגב וכאשר כתב החכם שד"ל (וראיתי שהעתיקו זה משמו) וז"ל, כח הזכרון ישנו בכל אדם אשר על פני האדמה, אך אין בני אדם מסתכלים ומבינים בתועלתו בכל הראוי, כאשר לא ראו מעולם אדם בלא זכרון וכבר נאמר אין האור ניכר אלא מתוך החשך, אך רגע קטון תשית לבך לתועלתו תראה תועלתו רבה מאד, מאין כמוה תחת השמים:

הלא ידעת, כשמעו את אביו ואת אמו מדברים שפה אחת. ושמר את דבריהם בלבבו, עד ילמד לדבר גם הוא כמוהם, אם כן אם היה שומע ושוכח מיד מבלתי זכרון, יהיה כל ימיו כאלם, ולעולמים לא ידע לבטא מלה אחת, רק קול מכאוב וקול שמחה ככל חית השדה:

וכן אביו ואמו נותנים עקבו בלד גידלו ומרגילים אותו להלך על רגליו, והוא ממחרת יזכור את אשר למדוהו אתמול, ויקום ויתהלך בחוץ בלי עזרת אחרים, אם כן אם היה רואה ושוכח מיד לא יוכל לפסוע פסיעה בכל ימיו, אם אין אחרים עומדים על גביו, להניע רגליו כהניע העלים:

וכן בהיותו רעב אביו ואמו מאכילים אותו, ובהיותו צמא משקים אותו, ואח"ז על ידי זכרונו, כשהוא רעב הולך ולוקח בידו ואוכל, וכשהוא צמא הולך ולוקח בידו ושותה, אם כן אם היה טועם ושוכח מיד, ירעב ולא ימצא תקנה לרעבונו, יצמא ולא ימצא רפואה לצמאו וימות, לולא חביריו יאכילו אותו וישקו אותו בעל כרחו, כדרך שמלקטין לתרנגולים:

וכן אם יקרב אל האש וישלח ידו ונכוה, ויבכה ולא ידע מי המכאיבו, אז אביו ואמו ירחקוהו משם, והוא ילמד כי האש הוא המביא המכוה, ולא יבא עוד לנגוע בו, אם כן אם היה נוגע ושוכח מיד, הלא עוד יוסיף לשלוח את ידו באש, וכאשר יכוה יצעק ולא יסור מן האש עד ימות, לולא חביריו יצילו נפש מני שחת כהציל חפץ מן השריפה:

אם כן הזכרון הוא המקיים את האדם בארץ החיים, ובלעדיו לא ירים את ידו ואת רגלו. תדע שהרי אין אדם עושה דבר מדעתו, אא"כ למד לעשותו מאחרים או בנסיון, ואין לימוד בלא זכרון כנודע, אם כן בלא זכרון היה האדם דומה להדומם, ורק בדבר אחד נבדל מן הדומם והוא שאם נכאיב בשרו במחט או באש יתמרמר ויבכה ויאמר הה, אהה, אוי, ודומיהם, משא"כ הדומם שהוא אבנים או עצים לא ירגישו בשריפת האש ובמדקרות חרב וכיוצא, זאת תועלת הזכרון עכ"ל:

והנה החכם הנז׳ לא דבר בתועלת הזכרון אלא רק בצרכי הגוף, אמנם באמת שגם צרכי הנפש שהם תורה ומצות תלויים בכח הזכרון שאם אין לו כח הזכרון איך ילמוד תורה ואפילו אם ילמדו אותו בספר אם שוכח היום מיד שמות האותיות והבדל שיש בין אות לאות ואיך ביטא אותם בפיו איך ילמוד אותם למחר. וכן המצות וסדר עשייתם איך יקיים אותם בכל יום ובכל שעה, דאם ילמדוה תחלה ואח"כ ישכח איך יקיים אותם, וכן המלמד עצמו ישכח ואיך ימצא מי שילמדהו בכל עת לימוד חדש בפ"ע:

לכן אמר הכתוב וזכרתם את כל מצות ה׳ ועשיתם אותם, למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי כי הזכירה היא המביאה לידי עשיה:

ועל כן צריך האדם להודות לה׳ תמיד על מתן יקר זה של כח הזכרון שנתן לבני אדם. ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב במזמור צ"ז שמחו צדיקים בה׳ והודו לזכר קדשו. דידוע אות למ"ד משמש במקום על כמ"ש ואמר פרעה לבני ישראל שהוא ר"ל על בני ישראל וכנז׳ בספרי הדקדוק. וידוע כי כח הזכרון נמשך מן קדושתו יתברך בסוד ואין שכחה לפני כסא כבודך. ולז"א והודו להשי"ת על זכר קדשו כלומר על הטובה של כח זכר קדשו שנתן לכם זכר שהוא קדשו שנמשך מקדושתו יתברך הן בצרכי הנפש הן בצרכי הגוף שאין להם קיום אלא ע"י כח הזכרון:

ברם יש מקום חקירה בדבר זה, מאחר כי קיום האדם הן בצרכי הנפש הן בצרכי הגוף תלוי בכח הזכרון אבל השכחה היא רעה לעולם, למה נמצא שליטה לכח השכחה ב"מ. והן אמת כי בשכחה יש תועלת לאדם העלול לכמה צרות ואם לא תשלוט בו השכחה לא ישכח צרותיו אע"פ שעברו מלפניו, ואז היה גופו נשחת וכלה מחמת דאגותיו על צרה שעברה עליו, וכמ"ש רז"ל כי גזרה גזר השי"ת על יושבי תבל שישתכח המת מן הלב כדי שלא יאבדו החיים הדואגים על מתיהם וימותו גם הם בלא זמנם:

מ"מ יש דבר אחד להתפלאות בו כי מצוה אחת שהיא בכלל תרי"ג מצות שהיא מצות שכחת העומר בשדה שהיא תלויה בשכחה שאין לה קיום אלא ע"י שכחה ולמה עשה השי"ת ככה לתלות קיום מצות עשה ע"י השכחה שהיא רעה בפ"ע, ורק זו המצוה בלבד תלויה בשכחה אבל כל המצות תלוי קיום שלהם בכח הזכירה:

ולא עוד אלא דמצינו במצוה זו שהיא חביבה על ישראל יותר משאר מצות. וכדאיתא בתוספתא בפ"ג דפאה מעשה בחסיד אחד ששכח עומר בשדהו ואמר לבנו לך והקרב עלי פר לעולה ופר לשלמים, אמר לו מה ראית לשמוח בשמחת מצוה זו מכל מצות שבתורה, אמר לו כל מצוה שבתורה נתן לנו המקום לדעתנו (כלומר על ידי זכירתנו) וזו שלא לדעתנו עכ"ל (כלומר לא נוכל לקיים אותה אלא ע"י שכחה) וצריך להבין למה נתייקרה מצוה זו בשביל שהיא מתקיימת על ידי השכחה יותר מכל המצות אשר מתקיימים ע"י הזכירה:

אמנם נראה הטעם ברור הוא ופשוט כי כח הזכירה נמשך מן קדושתו יתברך, אבל כח השכחה נמשך מן הסט"א והקליפה וכמ"ש רבינו האר"י ז"ל על מאמר ואין שכחה לפני כסא כבודך כנודע. וידוע שכל המצות הם קרדום וכשיל וכלפות להלום ולהחריב ולהרוס בהם את הקליפה וסט"א, ולכן קשה מאד לסט"א מצוה זו של שכחת העומר יותר מכל מצות שבתורה כי כל המצות נתקיימו

ע"י

ע"י כח הזכירה שנמשך מקדושתו יתברך משא"כ מצוה זו דשכחת העומר נולדה ונעשית ע"י כח השכחה שהוא נמשך מן הקליפה וסט"א וכיון שהורסת ומחרבת בהם מצוה זו קשה הדבר הזה על הסט"א מאה פעמים מדרגות על מצוה אחרת, כי בזאת נמצא חרבם הבא בלבם ובכח השכחה הניטל מהם הולמים אותם ומחרבין בעינם, ולכן אותו חסיד שבאה לידו מצוה זו שמח בה שמחה גדולה והקריב בעבורה דורון פר לעולה ופר לשלמים:

והיינו כי ידוע אין האור ניכר אלא מתוך החשך כלומר הנאת האור תערב לאדם בתחלתו כשהוא יוצא מתוך החשך, ולכן יהנה האדם בתחלת זריחת השמש שעדיין לא יצאה כולה על הארץ יותר מן אחר יציאתה כולה דהורה הוא רב מאד, וכן יערב אור השחר שהוא עולה אחר החשך של הלילה וכמ"ש אז יבקע כשחר אורך ולכן יערב אור מצוה זו של העומר שהוא נבקע ויוצא מן החשך עצמו שהוא בא מצד הקליפה:

ובזה פרשתי בס"ד לנכון רמז הכתובין בשיר השירים אחת היא יונתי תמתי אחת היא לאמה ברה היא ליולדתה ראוה בנות ויאשרוה מלכות ופלגשים ויהללוה. מי זאת הנשקפה כמו שחר וכו' והיינו דקאי על מצוה זו של שכחת עומר בשדה אשר שכחה לאותו חסיד ושמח בה שמחה גדולה להיותה נולדת מתוך החשך שהיא כח השכחה ולא יש מצוה אחרת דוגמתה בתרי"ג מצות, ועליה אמר המשורר אחת היא יונתי תמתי אחת היא לאמה זו תורה שבכתב. ברה היא ליולדתה זו תורה שבע"פ המבררת הלכות שלה במשנה ומצוה זו, כאשר ראוה בנות הם הצדיקים בעלי המצות שהעולם בנוי על ידם ע"ד שארז"ל בפסוק וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך אל תקרי בניך אלא בוניך. אך ידוע בעלי תורה נקראים בנים ובעלי מצות נקראים בנות, וכמ"ש במ"א, ולז"א ראוה בנות אלו הצדיקים בעלי מצות שעליהם נאמר רבות בנות עשו חיל ויאשרוה, וכאשר שבח אותה אותו חסיד, מלכות אלו ת"ח העוסקים בתורה שנקראים מלכים כמ"ש בי מלכים ימלוכו וגם פלגשים אלו עמי הארצות ויהללוה. ואם תשאל מי זאת המצוה אשר אני דובר עליה שהיא יחידית והכל מאשרים ומהללים אותה. על זה השיב המשורר ברוה"ק ואמר הנה זאת הנשקפה כמו שחר, שהוא אור היוצא מתוך החשך ככתוב יבקע כשחר אורך, וכן זו המצוה נבקעת ויוצאת מתוך החשך שהוא השכחה ולכן היא חביבה ותשובח על כל המצות היוצאים ובאים ע"י כח הזכירה וכמו הטעם דאמרנו:

פתיחה שלישית.

לדעת חכמה ומוסר להבין אמרי בינה. לקחת מוסר השכל צדק ומשפט ומשרים:

איתא בגמרא דסנהדרין דף ל"ח, א"ר יוחנן כי הוה דריש רבי מאיר בפירקיה הוה דריש תילתא שמעתא. תילתא אגדתא. תילתא מתלי. וא"ר יוחנן שלש מאות משלי שועלים היה לו לרבי מאיר, ואנו אין לנו אלא שלש וכו'. הנה דברי רבי יוחנן בשלשה חלוקות אשר הגיד על פירקיה דרבי מאיר צריך לנו להבין ענינם ולבאר הטעם שהיה רבי יוחנן מסדר אותם בסדר זה, דנודע הוא מדברי התלמוד כשהיו דורשים הלכות שהם הנקראים שמעתא דורשים תחלה אגדה המשמחת את הלב, ואח"כ מטיפים שמעתא שהם ההלכות מפני כי אין לב המון העם נמשך אחר השמעתא, ולכך פותחין להם באגדה תחלה כדי למשוך לבם ולהטות אזניהם לפירקא ואח"כ שונים להם שמעתא. וכאשר מפורש בגמרא דברכות דף למ"ד שאול שאלתא מרבי תנחום מהו לכבות הנר מפני החולה בשבת, והוא פתח תחלה בדברי אגדה ארוכה ואח"כ בסוף דבריו השיב להם תשובה בקצרה על שאלת הדין הנ"ז ופירש רש"י ז"ל שם כך היו רגילין לפתוח באגדה תחלה כדי למשוך לבבות השומעין לשמוע את ההלכה:

ואפילו החכמים בלימודם בבהמ"ד כך היה מנהגם כמ"ש בגמרא דפסחים דף ק"ז כי הא דרבה כי הוה בעי למפתח בשמעתא, אמר ברישא מילי דבדיחותא (פירוש אגדה) וקא בדחי רבנן והדר יתבי באימתא ופתח בשמעתא. על כן צריך לדעת בפירקיה דר"מ שהיה דורש לצבור בקבוץ קהל רב דרובם המון העם אמאי נקיט רבי יוחנן השמעתא קודם האגדה, דודאי היה רבי מאיר דריש האגדה קודם, ועוד צריך להבין האי תילתא דמשלים מה ענינם ועל איזה דבר אמורים:

ונראה דודאי רבי מאיר הוה דריש שמעתא שהם ההלכות אחר האגדה ופותח באגדה תחלה כדי למשוך לב השומעין, וכמ"ש רש"י ז"ל בברכות כנז"ל, אך רבי יוחנן נקט לשלשת המינים כפי סדר מעלתם וחשיבותם, כי ודאי לימוד ההלכות והדינין לדעת כל אחד איך יתנהג ואיך יעשה במצות עשה ובמצות לא תעשה יש חיוב וצורך לאדם בהם יותר מכל מיני לימוד, וכמ"ש יתרו למרע"ה, והודעת להם את הדרך אשר ילכו בה והמעשה אשר יעשון, ולכן נקט רבי יוחנן שליש זה בראשונה, ושני לו במעלה לימוד האגדה מפני כי בו יתבארו הכתובים בכל התנ"ך כולו, ובו מגיד נסתרות אשר בתורה שבע"פ שלא נתפרשו בתורה שבכתב ויש להם אסמכתא ברמז המקראות ובדקדוק לשונם. ומדרגה השלישית היא חלק המשלים דהיינו דברי מוסר כי אין דברי המוסרים מתקבלים על הלב, אא"כ יהיה בהם משל ונמשל, ועל דרך זה היו שלש מאות משלי שועלים לרבי מאיר דכולם מיוסדים בדברי מוסר וכאשר תראה מן השלשה משלים שנשאר מהם שמזכיר אותם רבי יוחנן בסנהדרין הנ"ז שהם אמורים ומתוקנים ע"ד המוסר, ושליש זה נקיט ליה רבי יוחנן באחרונה, כי אין ענינו לבאר בו מקראות הסתומים ואין בו הקדמות חדשות בעניינים הנזכרים בתורה, אלא הם דברים המדברים בדברים שבין אדם למקום, ודברים שבין אדם לחבירו שצריך האדם להתנהג בהם ע"פ המוסר, ומושך הדרשן לבבות השומעים מן המשלים אשר ימשל בהם בחיות ועופות וגם בעסקים ודו"ד ותביעות וענינים שיפלו בין אדם לחבירו, ושיחת האיש עם אשתו ושיחת גדול עם הקטן:

והנה נודע כי דברי המוסר אשר הוא בנוי ע"פ משל ודמיון שהדרשן מוכיח את השומע מן הענינים והעסקים של השומע עצמו או מוכיחו מענינים הנמצאים בעוה"ז הם עושים פועל ותועלת בלב האדם מאד יותר מן דברי המוסר אשר יגיד לו מדיני גהינם ומן עניני עולם שאינו רואהו בעיניו, דאיכא הפרש גדול בין את חזי לבין את שמע כנודע:

ואביא כאן אשר פרשתי בס"ד בדרשותי על ההפטרות בפרשת פרה בפסוק בושו והכלמו מדרכיכם בית ישראל, ופרשתי ע"פ מוסר אשר הטפתי בס"ד בדרך משל, והוא מעשה באדם אחד שבא לבית חבירו ביום השבת בזמן הממוצע בין החורף ובין הקיץ, ויאמר לחבירו ראה היום הזה הרוח טוב מאד ממוזג וממוצע היטב כראוי והשדות מלאות דשאים וזרעים אשר ישתעשע הלב במראיהן היפה והנעים. אמר לו חבירו גם אני יודע ומרגיש בכל זה ואתה מה כונתך בדברים אלו, ויאמר כונתי ורצוני שנלך עתה שנינו ביחד לטייל על פני השדה, ויענהו ויאמר לו חדל ממני לא אוכל ללכת אתך, יען כי אני מנהגי ללכת ביום שבת לפירקא לשמוע הדרשה בבית הכנסת מפי הדרשן ועכשיו הגיע העת והנני מוכן לילך. א"ל זה האיש הדרשה היא מצויה בכל שבת, אבל זה האויר הטוב והטיול הנאה לא יזדמן בכל שבת, ולמה תאבד העונג היקר הזה, הלא גם בטיול זה יש מצוה של עונג שבת, ומה בכך אם שבת אחד לא תלך לפרקא. ויאמר לו חדל ממני כי אפילו אם יאמרו לי יש ביה ג"ע בזה הטיול איני מבטל מנהג שלי. ויען איהו האיש ויאמר דבר זה הוא חידוש גדול אצלי, מתי נעשית יהודי, א"ל מה הדבר הזה אשר דברת וכי היית חושב עליו שאינו יהודי, א"ל ח"ו אין כונתי כך, ואני יודע כי יהודי אתה וגם אני יהודי כמוך, אמנם יש יהודי חזק ואמיץ כברזל ואם יקישו ויכו עליו בקרנס מאה פעמים אין נראה בו שום קלקול ופגם כלל, ויש יהודי חלש ורפה כגלדי בצלים אשר רוח קמעה עוכרתו ופוגמת אותו, ואתה הייתי חושב אותך מאותם החלשים ורפויים, ועתה נראה אתה מן החזקים והבריאים ולבם ביהדותם אמיץ וקשה כברזל:

ויענהו חבירו אפילו לפי דעתך שאני הייתי מן היהודים החלשים והרפויים, וכי יהודים חלשים ורפויים לא יבואו לפרקא, בא נא אתי לבית הכנסת ותראה כמה בני אדם בהם ממין החלשים והרפויים ג"כ נמצאים בפירקא. ויש שאין להם מקום לישב ועומדים על רגליהם, ואפילו נשים נמצאים רבים שם. ויאמר לו אותו האורח הא'ן כדברך כן הוא דנמצאים מזה ומזה, אמנם לא אוכל לבא לפירקא מפני שיש שם מים רותחין הרבה מאד והחלש והרפה לא יוכל לסבול, א"ל מה הם מים החמין הרותחין, א"ל זו מסכת גהינם שפורסין אותה לפני הקהל ודורשין אותה והיא מגילה עפה כתובה פנים ואחור. וכבר נסיתי בזה כי פעם אחת הלכתי לפירקא של חכם אחד ובתוך הדרשה היה פושט וקורא לפני הקהל מסכת גהינם והיה מודד לפניהם ארכו ורחבו וקומתו וחדריו ועליותיו ומשפטיו ונשרפתי בהבל פיו וברחתי ונמלטתי. אמר לו בעה"ב הנה זה החכם שאני

הולך

הולך לדרשה שלו בכל שבת אינו קורא ודורש מסכת גהינם, אלא קורא ודורש במסכת דרך ארץ, ואתה תעשה נסיון ביום זה, ובא עמי עתה לבית הכנסת לשמוע הדרשה מפיו ותראה כי כנים דברי, ויאמר טוב הדבר כן אעשה וילכו שניהם יחדיו הבעה"ב והאורח:

ויהי בבואם לבית הכנסת מצאו את החכם דורש באותה שעה פסוק אחד של קהלת בסי' י"א **שמח בחור בילדותך ויטיבך לבך בימי בחורותך והלך בדרכי לבך ובמראה עיניך ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט.** והיה החכם מקשה בפסוק הנז' על הלשון שהוא כפול ומכופל כי כל אלה הדברים של ילדותיך ובחורותיך ומראה עיניך המה ענין אחד ולמה עשאם קהלת שלשה חלוקות:

ואמר החכם כי עונג האדם בעוה"ז הוא שלשה סוגים הא' עונג מלבושים הנאים שהאדם מתענג בלבשו אותם. והב' עונג אכילה ושתיה. והג' עונג הטיול. ור"ת שלהם טמ"א שהוא ר"ת טיול מלבוש אכילה, כי שלשה מיעוטם יפה אבל רבויים רע שאם ירבה בהם האדם יותר מדאי אפשר שהרבוי שלהם מושך אותו לידי איסור שתטמא נפשו בהם:

ואלו השלשה נרמזו בפסוק הנז' שמח בחור בילדותיך איירי בעונג המלבושים הנאים, וקראם ילדות כי זו היא תאות הילדות וכשיזקין יראה שהם גנאי לו. ואומרו ויטיבך לבך בימי בחורותיך זה עונג אכילה ושתיה המתייחס ללב שבו יטב הלב כמ"ש ויאכל בועז וישת ויטב לבו. ואומרו והלך בדרכי לבך ובמראה עיניך זה עונג הטיול שמתענג האדם בהלכו לבית מריעיו שרואה ריעיו ובניהם ונשיהם וסדרי הבית ויופי חפציו שם, או הטיול שמטייל על פני השדה לראות שדות וכרמים ומיני דשאים. או לראות איזה מראה חידוש מן הנמצאים בעולם שעדיין לא ראה אותם, ולז"א והלך בדרכי לבך ובמראה עיניך:

והמלך קהלת ע"ה אומר לאדם אין אני אוסר לך תענוגים אלו כי אין אני אומר תלבש בגדים פחותים אלא אומר לך תלבש מה שתרצה ומה שתאהוב הילדות שלך וכמ"ש שמח בחור בילדותיך:

גם אין אני אומר לך פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה אלא תאכל ותשתה כל דבר אשר יטב לבך בו ותהנה ממנו ויערב ויהנה לך רפואה וחיים:

גם איני אומר לך תשב בדד בירכתי ביתך ולא תצא אנה ואנה. אלא אומר לך תלך ותטייל כדרכי לבך ללכת בבית רעיך, או על פני השדה לשאוף אויר צח וטוב, וגם לראות במראה עיניך איזה חידוש מן הנמצאים שיש בעולם אשר לא ראית עדיין ובכל אלה אני מתיר לך ואין אני מונע אותך:

עודנו מדבר ומרחיב במענה לשונו בחלוקה זו של עונג הטיול, ויאמר אותו האורח להבעה"ב שהביאו עמו לבית הכנסת, טוב זה החכם באמת כי הוא עושה הצטדקות לדרך הטיול שרציתי ללכת בו עמך היום הזה כי מדבריו נראה שהוא מאמת דברי אשר יעצתי אותך לטייל על פני השדה. ויען ויאמר לו המתן לשמוע סוף דבריו ונראה איך יפול דבר מפיו עוד בענין תענוגים אלו. כי עד עתה אנחנו רואין התבשיל של החכם הזה כולו מונח בקדרה אחת וחתיכות בשר גדולים ובינונים וקטנים וחלחולה (סיג'יק) עם שאר פרי האדמה הכל מעורבים ומונחים ביחד תוך הקדרה עם המרק שעמהם, והמתן עוד מעט רגעים ותראה איך יריק החכם את התבשיל לתוך הקערות, ואיך יסדר חתיכות הבשר והחלחולת ושאר פרי האדמה בתוך הכלים בסדר יפה ויחתום דבריו בתוכחת מוסר המקרעת את הלב ומפקחת ומאירה עיני השכל:

ואחר שהרחיב החכם הדבור בשלשה חלוקות של תענוגים הנז' שרומזים בפסוק שמח בחור הנז"ל, אז סיים בפיו את הדברים שסיים קהלת בפסוק שאמר ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט כלומר דברי אלה אשר התרתי לך עתיד אתה ליתן דין וחשבון מלידם ועניינם:

וחזר החכם והקשה על עצמו, ואז הליע דברים לפרש דבריו ולתרץ אותם, ואמר אם תשאלוני ותאמרו לי מאחר שהתרת לאדם בשלשה מיני תענוגים ההם הנרמזים בפסוק, מה המשפט אשר ישפטו אותו עליהם. דע כי כאשר תעמוד נפש האדם בב"ד של מעלה לא יאמרו לו ב"ד של מעלה למה לבשת בגדים יקרים, אלא כך ישאלו אותו, אתה לבשת בגד יקר ושמחת וברכת עליו שהחיינו אשר נתקנה על השמחה, הגד נא לנו אם שמחת במצות הקב"ה אלי השמחה ששמחת באותו הבגד או לשלים או לרביע, לא קמבעיא לן על מצוה הנהוגה בכל יום כמו ציצית ותפלין שאתה רגיל בם ואינם חידוש אצלך, הלא קא מבעייא לן על מצוה שהיא באה מזמן לזמן שאתה מברך עליה שהחיינו, כגון סוכה ולולב ואכילת מצה בליל פסח, שנזדמן לבשת בגד יקר חדש בליל סוכות וליל פסח וברכת עליו שהחיינו, ככנסת לסוכה וברכת שהחיינו וקדשת ליל פסח כשהמצה לפניך בשלחן וברכת שהחיינו, אם שמחת על המצוה ערך חצי שמחה ששמחת על הבגד באותה שעה. אמור נא לי וכי לא תהיה מצוה שלימה ויקרה של הקב"ה כמו זה הבגד אשר יתבלה וילך, ומה יש לך להשיב בדבר הזה הלא תבוש מעלמך:

מעשה בחסיד אחד שנכנס לבית הכנסת, ומצא שם אדם לובש ציצית ותפלין והיה מסתכל בלבוש העליון ומשתעשע ביופיו, ואחר שנתקרב החסיד אצלו מצא שהקציצה של התפלין אינה מכוונה בין עיניו אלא משוכה וקרובה לאוזן ימין, כי זה האיש בלבשו התש"ר לא שם דעתו עליו לכוין הקציצה במקום הראוי לה שהוא בין עיניו אלא תחב אותו בראשו כאשר יעל המזלג, ובמקום שנמשכה הקציצה שם נחה וישבה. א"ל שוטה זה הבגד אתה לובשו כל היום כולו ולא שבעה עיניך ממנו עד שגם עתה בבית הכנסת עיניך מבטת בו להשתעשע בו, ומצות התפילין שהיא אות קדוש בין ישראל לבין הקב"ה ואתה לובשו חצי שעה דוקא ואין אתה נותן דעתך עליו אפילו בשעה הנחה לדעת איך הוא מונח:

וכן יביאך האלהים עוד במשפט בדברים של חלוקה השנית הרמוזים במאמר ויטיבך לבך בימי בחורותיך שהוא עונג אכילה ושתיה אשר יערב מתקם לאדם ויטב לבו בהם. יאמרו לך בב"ד של מעלה ביום המשפט, הלא אכלת ושתית וערבו לך ומתקו לחכיך רפואה וחיים, הגד נא לנו אם מתקו לך דברי תורה אשר למדת ואשר שמעת אפילו ערך עשרה למאה ממתיקות שהיה לך במאכל ומשקה. הנה זה המאכל ומשקה שוה שנים או שלשה דנרים ויתעכל בזמן מועט וסופו להיות פסולת ומעלה ריח רע, ואיך לא יהיו דברי תורה ערבים ומתוקים אצלך אפילו לערך עשרה למאה מן עריבות המאכל והמשקה:

וכן יביאך האלהים במשפט בדברים שישנם בחלוקה השלישית של עונג הטיול וכמ"ש והלך בדרכי לבך ובמראה עיניך. ועל זה יאמרו לך בב"ד של מעלה. ימי השבוע המה שבעת ימים. ובששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי תשבות. ובכל יום מששת הימים תצא לפעלך ולעבודתך עדי ערב. והנה באמצע היום בהיותך עוסק במלאכתיך או בסחורתיך. אם יבא חבירך ויאמר לך היום האויר טוב מאד בא ונטייל חוץ לעיר. היתכן שתעזוב עסק שלך ותלך עמו לטייל, והא ודאי אפילו עסק כל דהו אינו נדחה ומתבטל מחמת עונג הטיול. וא"כ איך השבת

השבת הקדוש שניתן לעונג הנפש לעננה בתורה וקדושת היום בדבור ומעשה, אתה מאבדו בשה"י פה"י בדברים בטלים שאינם לא לעזור ולא להועיל. ולא עוד אלא כי בטיול זה מוכרח שתבא לידי לשה"ר וכיוצא בו אשר דברים אלו בחול אין לך פנאי לעסוק בהם, ואתה תהיה מלוכלך בהם בשבת הקדוש ותחת חטה יצא חוח. וכי לא תהיה כזונה כפונדקית:

עוד יאמרו בב"ד של מעלה לאדם הגד נא לנו למה עסק הגשמי חשוב אצלך ועסק הנפשיי אינו חשוב אצלך. ראה נא אם יש לך מנהג קבוע ביום ללמוד בו בשחרית חק לישראל ומזמורי תהלים, וכשיזדמן לך יום שיש בו עסק הרבה כגון שהולכת בו האניה של אש לעיר אחרת גדולה במסחר, או נוסעת בו הפוצטה ביבשה, ועל כן אתה מבטל אותו היום קביעות התורה שיש לך בו כי תאמר יום זה יש לי בו עסק הרבה ולא אוכל להתמהמה. והנה אחר בואך מבית הכנסת שיצאת משם תכף אחר עלינו לשבח יזדמן לך אדם בדרך או בבית או בשוק ומדבר עמך דברים שאין בהם צורך לא לך ולא לו שיעור שעה אחת ולא אכפת לך בזה, ואתה חרדת חרדה גדולה על שיעור שליש או חצי שעה של עסק התורה ובטלת קביעות שלך בתורה:

עוד הבט נא וראה אם יש לך מעט כאב הראש לא תלמוד שיעור הנהוג אצלך, כי מעט כאב הראש דוחה עסק התורה. אך עסק הגשמי אינו נדחה אפילו מכאב גדול, וכן כיוצא בזה יש השערות לעשות בעסק הנפשיי לדמות מלתא למלתא וגם לעשות קל וחומר וגזרה שוה שהאדם יהיה בוש ממעשיו ונכלם מדרכיו, וכמ"ש הכתוב בושו והכלמו מדרכיכם בית ישראל ודברים אלו רבו מספור:

על כן אין צורך להפחיד את האדם ולהוכיחו על חסרונותיו בעבודת השי"ת מדיני עונשים האמורים ומובאים בספרי הקודש של המוסר ומאשר מפורש בדברי חז"ל בקושי משפטי גיהנם וכף הקלע וגלגולים קשים ומרים, אלא יציעו לפני האדם דברי מוסר ותוכחה מעסקי הגוף שלו והנהגותיו דבזה תהיה לו תוכחת שכלית יוצאה ובאה מניה וביה. ולכך סיים קהלת ואמר ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט כלומר יעשה לך תוכחת במשפט מדרכיך על דרכיך וכדאמר אביי בפסחים דף כ"ח סדנא בסדני יתיב מדוויל ידיה משתלם. ורבא אמר גירא בגריה מקטיל מדויל ידיה משתלים ע"ש:

אח"כ כשיצאו הבעה"ב והאורח הנז' שבא היום לביתו אמר האורח לבעה"ב כמדומה לי שהחכם הזה שמע דברים שהיו ביני לבינך היום הזה בבית ולכן בעת שבאנו לבית הכנסת הטיף דברי מוסר שיהיה מכוון אל הדברים שדברנו בענין הטיול בשבת. ויענהו ויאמר לו לא כן אלא החכם המטיף מוסרים בקהל רב דומה למוכר מרגליות שהם אגודות שונים זמ"ז כי יש אגודה של מרגליות גדולים שיעלה משקלם כל עשרה מרגליות משקל אחד, ויש כל עשרים מרגליות משקל אחד ויש כל שלשים ויש כל חמשים ויש כל שמונים ויש כל מאה משקל אחד וכן עזה"ד, והקונים שבאים לקנות ממנו כל אחד לוקח ממין שצריך לו וכן החכם זוכר בדבריו כמה מינים של מוסר וכל אחד מן השומעין דבריו יקבל ויקח מוסר השייך לו ולא בעבורי ובעבורך החכם מדבר;

אמנם עתה הגד נא לי אחי בחייך הטובים כיצד ראית את החכם הזה שונה מסכת גהינם כאשר חשבת, או שונה מסכת דרך ארץ כאשר אמרתי. א"ל האורח אחי צדקת בדבריך כי מסכת דרך ארץ הוא שונה. אמנם השומע מוסריו אז מעצמו ישפוט על עצמו מסכת גהינם ואין צריך לשמוע אותה מזולתו:

ויאמר לו בעה"ב הגד נא לי אחי מה בדעתך בשבת הבאה לחיים טובים אם לפרקא או לשדה. אמר לו לפרקא. א"ל א"כ אני אבא אי"ה ונלך שנינו ביחד. ויאמר למה צריך לכך הנה אנכי יש לי תשוקה וחשק לפרקא יותר ממך. א"ל טוב הדבר אך דע נא אחי כי לא עיקר השמע אלא הפועל הוא העיקר. א"ל אחי כמה מכיר אתה שתרצה לדחוק אותי ללבוש בפעם אחת מצנפת החסידים בעת שאנחנו עודנו עייפים מן ישיבתינו בבית הכנסת שתי שעות, וצריך להיות מתון מתון כי תועלת דבר הטוב תבא בהדרגות ותתגלה לאט לאט. הן אמת ישראל דור דיעה תכף ומיד הקדימו נעשה לנשמע. אמנם אנחנו לא נוכל על זאת אלא צריך שנשמע תחלה ואח"כ נעשה בעזה"י וצריך להיות כל זה בהדרגות. ויענהו כנים דבריך וישקו איש את רעהו ויאמרו זל"ז שבת שלום:

נמצינו למידין מפרקיה דרבי מאיר לדרוש בכל שבת שלשה מיני דרשות א' אגדה וא' הלכות וא' מוסר שקורא אותו רבי יוחנן בשם משלים וכאמור לעיל וזה הדבר של שלשה מיני דרשות אלו נרמז בפסוק הנז"ל דכתיב לדעת חכמה ומוסר והיינו חכמה זה דרשה של שמעתא שהם ההלכות. ומוסר זה דרשה של משלים. להבין אמרי בינה זו דרשה של אגדה:

ובא הכתוב השני אחריו ושנה הענין בתוספת דבר אחד והיינו שאמר לדעת מוסר השכל כלומר המוסר לא יהיה במשנת מסכת גהינם ועונשים מרים של כף הקלע וגלגולים רעים, אלא יהיה בדברים שכליים שיוצאים ולקוחים ונבנים מן עסקי האדם עצמו ומטבעיים אשר נמצאים בעולם ולז"א לקחת מוסר השכל כלומר שכליי בנוי על מילי דמסתברי. וחזר ופירש השלשה הנז' האחד הוא צדק שהוא דרש של אגדה והאחד הוא משפט שהוא דרש של הלכות. והאחד הוא מישרים זה הוא דרש של מוסר שבו תתיישר עקימת לב האדם ותעמוד רגלו במישור, וכמ"ש רגלי עמדה במישור במקהלים אברך ה':

פתיחה רביעית.

הדודאים נתנו ריח. ועל פתחינו כל מגדים חדשים גם ישנים דודי צפנתי לך:

כל מה שכתבנו ולמדנו לעיל מפירקיה דרבי מאיר ע"ה לדרוש שלש בשמעתא. שלש אגדה. שלש משלים. כל זה הוא בכללות דפירקא. אמנם בפרטות רבים המה פרטי הדרשה במקראי קודש. ונודע הוא מדברי הזוה"ק וכתבי רבינו האר"י ז"ל שיש בתורה ארבעה חלקים פרד"ס שהוא ר"ת פשט רמז דרש סוד שצריך האדם לעסוק ולעמול בהם. וכל חלק מאלו רבו ועצמו הפרטים שיש בו. ואלו הארבע חלקים שהם ר"ת פרד"ס רמוז הכתוב בשיר השירים דכתיב שלחיך פרד"ס רמונים. ואע"פ שיש בפרדס כמה מיני אילנות שמוציאין פירות. נקיט כאן רמונים. מפני שנמצא ברמון פירות רבים שיש להם גרעינים שכל אחד חלק לעצמו. ויש אומרים שנמצא בעולם גרעינין ברמון שעולים יותר מן תרי"ג ולכן מברכים ומבקשים בליל ראש השנה שנהיה מלאים מצות כרמון:

ובא הכתוב הנז' שפתחנו בו לדבר בשבחה של תורה. וכה אמר הדודאים נתנו ריח פירוש דודאים אלו פסוקין שנראין זרים בעיני האדם כמו דודאים שאין ראויים לאכילה, והם פסוקי ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום ואחות לוטן תמנע וכן ותמנע היתה פלגש ודומיהן הנה באמת הם נתנו ריח טוב מסודות נפלאים ועמוקים הרמוזים בהם וכמ"ש באדרא רבא וזוטא על פסוק ואלה המלכים ובגמרא על ואחות לוטן תמנע. ועל פתחינו זה ספר בראשית שבתחילתו מדבר בבריאת עוה"ז וכולו מעשים ומקריים של האבות והאמהות והשבטים שבטי י"ה יש כל מגדים דהיינו דברים וענינים רוחניים עליונים כי בבריאת עוה"ז נרמז בריאת עולמות העליונים וכן בספר כולו נרמז סודות עליונים ונוראים וזהו כל מגדים חדשים אלו דברי משנה תורה שאמרם מרע"ה לישראל בסוף ימיו ולכך נקראים חדשים. גם ישנים אלו ספר שמות ויקרא במדבר המדברים במתן תורה ומסירת המצות והחוקים והמשפטים שנאמרו מזמן מעמד הר סיני ואילך. דודי צפנתי לך ללמוד אותם תורה לשמה וזהו לך לשמך:

והנה החלק הראשון שבארבעה חלקים פרד"ס הנז' הוא הפשט. ואל תחשוב הפשט קאי על פירוש המלות שמפרש רש"י וראב"ע דודאי אין זה עסק הדרשן המטיף לפני קהל גדול הנאספים לפניו להודיעם פירוש רש"י וראב"ע, כי כל זה נודע מכבר להתנוקות שהיו לומדים בבית רבן ואין צריכים לשמוע אותם מפי הדרשן. אמנם הפשט אשר יטיף הדרשן להקהל הנאספים לפניו הוא הוא ביאור המקראות בדרך ביאור רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל והרב אור החיים ז"ל וכיוצא בהם מן ביאורי הספרדים או אשכנזים הראשונים כבעל העקדה וכיוצא שדורשין הכתובים בדרש הקרוב לפי פשוטן, ואין עושין בביאורם פלפול והקדמות מורכבים ועכ"ז בדרך נאה ומתוק אשר ינעם הביאור להשומע, והמון העם אשר קצרה השגת שכלם יבינו הדרש הזה שהוא קרוב לפשט המקרא ויהיה מקובל ומרוצה על לבם ותשתכך דעתם בו, יען כי אין הדרשנים בזה הדרך יהיו עולים הרים יורדים בקעות ואין קול מלחמה יוצא מפיהם אלא מתנהלים בנחת, ירוצו ולא יגעו ילכו ולא יעפו וגם חכמי הדור יהללו הביאורים הבנויים והמורים בדרך זה ויאמרו עליהם שפתים ישק. ושמעתי שגאוני אשכנז האחרונים אשר הם במאה הזאת ובמאה שקדמה להמאה הזאת כולם עוסקים בדרשה בדרך זה. והזוכה לומר פשט נאה במקרא בדרך זה יהללוהו בשערים ומלותיה מתבדרן בעלמא וקרא זה אל זה ואמר דפח"ח:

והחלק השני הנקרא רמז הוא המבאר הכתובים ע"פ הקדמות קצרות ומתחכם לעשות משמעות אחרת במלות הכתובים במקראות כדי להשיג כונת המקרא לענין אחר שרוצה הדרשן להעמיסו באותו המקרא. כי נודע הוא שיש כמה משמעות במלה אחת וכאשר תמצא בספר השרש שיש מלה סובלת שתים ושלש וארבע משמעות וגם יותר. והדרשן הוא חכם לבב להפשיט מלות המקרא מן לבושם הגלוי ולהלבישן מלבוש אחר כדי לבאר המקרא על ענין שרוצה בו, ולחכם זה המבאר במקרא ענין חדש באופן נאה ויפה בלי דוחק אמרין ליה איישר כחך, וקורין אותו בשם כפתור ופרח:

ובכלל החלק הזה הנקרא רמז הוא מה שדורשין ורומזין במלות המקרא ע"י חשבון במספר ומנין האותיות או על ידי הפוך המלות לצירוף אחר הצריך להם בדרשה שדורשין בכתוב או על ידי ר"ת וס"ת וכיוצא בזה. הנה כל אלו בכלל חלק הרמז נחשבים. אמנם לא חדו בהו אינשי. וכ"ש חכמי לב. מיהו הם רצויים לפני הקב"ה. מאחר שההקדמה היא אמת והאדם עושה לה אסמכתא במקראות התורה בדרך מספר ומנין ובר"ת וס"ת וכיוצא הרי זה בכלל יגדיל תורה ויאדיר. ומ"מ לדרשן בציבור מיעוטן יפה ורובם לא יומתקו:

והנה נודע כי יש מלעגים על רמזים כאלה שהם בנויים ע"ד המספר ובדרך ר"ת. ברם באמת הוא דמלעיגים אלו טועין הם ועתידים ליתן את הדין יען כיון שההקדמה היא אמת וזה האדם עושה לה אסמכתא במקראות התורה הנה שכרו אתו וכונתו רצויה לשמים שהוא משתדל כפי כחו לעשות דברי התורה אוצר בכל דברי אמת גנוזים בה. ואם זה האדם לא זכה לעשות פתח ושער גדול במקראות התורה כדי להכניס בהם דברים האמתיים אלא רק הכניסם על ידי חור קטן שהוא עשוי בדרך חשבון ור"ת מה בכך גם הוא הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו כפי ערכו:

והנה יש בידינו שתי טענות חזקות להיות בעזר האיש המחדש איזה דרשה בדרך רמז של גמטריא ור"ת חדא סברא גדולה איכא בזה כיון דההקדמה אמת יש זכות ומצוה להעושה לה אסמכתא במקראות התורה ואע"ג דסומך אותה בדרך צר ודחוק ולא מצי להכניסה בדרך חלון ושער גדול וכדאמרן לעיל. וכבר ידוע מ"ש באגדות הרמב"ם ז"ל דפוס ישן שכתבו לו אנשי תימן שבא אדם ועשה רמז לשם שר א' בפסוק שבתורה ע"פ מספר וחשבון האותיות, והשיב להם כל דבר שלא נתברר אמיתותו מצד עצמו לא יתאמת מן המקרא שבתורה על ידי חשבון ומספר האותיות אין זה כלום והיה כלא היה כי בדרך חשבון תוכל לקרא על הרע שם טוב (ד"מ אגוז הוא מספר טוב וגם הוא מספר חטא על איזה מה תחליט אותו ואחשוב בעושים רמז לדברים שבודים מלבם על סמך החשבון שמוצאים באותיות המקרא אמר ישעיה הע"ה בסי' ה' הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע שמים חשך לאור ואור לחשך שמים מר למתוק ומתוק למר) ובזה תמלא לאים

לאיש בליעל רצוח וגנוב ונאוף מעלה ושבח מן התורה היתכן להיות כדבר הזה ורק לדבר אמת אשר אמיתתו ברורה תוכל לעשות לו רמז במקרא בכל צד ואופן שיהיה כן שמענו בשם הרמב"ם ז"ל בתשובה שהשיב לאנשי תימן :

וטענה השנית להחזיק ביד הדרשן שדורש במקראות בדרך גמטרייאות הוא משנה ערוכה שנינו באבות פרק ג' משנה כ"ג תקופות וגמטריאות פרפראות לחכמה, ופירש רש"י גמטריאות אין מקבלים עליהם שכר כשאר הלכות לפי שאינן אלא פרפראות, כלומר ענייני חכמה כמו הפרפרת שלאחר המזון עכ"ל, ורבינו יונה ז"ל פירש תקופות וגמטריאות מפני שיש בהם חשבונות רבים וחכמת החשבון מחדדת את האדם הם פרפראות לחכמה עכ"ל :

והגאון רבינו יוסף בן נחמיאש ז"ל שהיה מגדולי תלמידיו של רבינו אשר ז"ל וחבר טוב לבני הרא"ש ז"ל כתב בספרו על פרקי אבות הנדפס מחדש בשנת תרס"ז וז"ל, גמטריאות חשבון האותיות הוא ג"כ מלאכת החשבון כמו שאמרו בנזיר דף ה' סתם נזירות שלשים יום וסמכוהו לקדוש יהיה (במדבר ז') יהיה בגימטריא שלשים, וכן אמרו (בפאה פ"ח) מי שיש לו מאתים זוז לא יטול מן הצדקה וסמכוהו למלת צדקה שהוא בגימטריא קצ"ט לומר לך עד קצ"ט יטול צדקה אבל אם יש לו למעלה מן קצ"ט לא יטול צדקה. פרפראות לחכמה אע"פ שאינם הלכות אפ"ה יש לו לאדם לעסוק בהן שהם כענין פרפרת הבאה בסעודה. ד"א פרפראות לחכמה לשון פרורים מחכמה. ד"א פירש בערוך לשון פופרין של זהב. והם תכשיטין ועדיים של זהב הנקראים בלע"ז פורפרא וכו' עכ"ל ע"ש :

הרי לך רז"ל שסמכו הלכה ודין ע"פ החשבון, ובאמת מלבד שני דברים אלו של דין נזיר ודין צדקה שזכר הרב ז"ל הנ"ז עוד נמצא לרז"ל שבנו דרשה במקראות ע"פ החשבון והוא בגמרא דשבת דף יו"ד אמרו דכתיב אמלטה נא שמה נא בגימטריא חמשין ותד הוי, ועוד בברכות דף ח' תתק"ג מיני מיתה נבראו בעולם שנאמר למות תוצאות. תוצאות בגימטריא הכי הוי ע"ש, וכן בגמרא דנדה דף ל"ח מאי טעמייהו דחסידים הראשונים דכתיב ויתן ה' לה הריון. הריון בגימטריא מאתן ושבעין ותד הוו ע"ש, וכן בסוכה דף מ"ה תלתין ושיתא צדיקי דמקבלי פני שכינה בכל יומא שנאמר אשרי כל חוכי לו לו בגימטריא תלתין ושתא הוו ע"ש :

עוד בשבת דף קמ"ה כ"ב שנה לא עבר איש ביהודה ודרש לה מדכתיב עד בהמה נדדו בהמ"ה בגימטריא נ"ב, ועוד שם בדף קמ"ט אמר בגמרא עד"ל בגימטריא שלש מאות הוו ע"ש. גם במגילה דף ט"ו דרשו שהיה להמן ר"ח בנים דכתיב ורב בניו ורב כתיב שהוא בגימטריא מאתים ושמונה ע"ש, וכן במ"ק דף י"ז חרם בגימטריא רמח הוא ע"ש, וכן בהוריות דף י"ח זה בגימטריא י"ב הוי ע"ש. הנה טרחתי לאסוף מקומות שדרשו חז"ל בתלמוד בדרך חשבון ומספר האותיות להודיע כי בזה הדרך נתעסקו בו רבותינו בעלי התלמוד ואין להרהר אחריו כ"ש שלא להלעיג, והמלעיג הוא בכלל דבר ה' בזה :

ועוד יסתכל הקורא בדברי הזוה"ק ותיקונים שבו דברים רבים האמורים בדרך זה של החשבון, ולא עוד אלא שכל הכונות העמוקות שיש בתפילות של כל יום ויום, וגם כונות הברכות ומעשה המצות רמוזים אנשי כנה"ג בנוסח אשר תקנו הכל בדרך זה של חשבון וגמטריאות, ומי זה יוכל לפתוח פיו להלעיג ח"ו על המחדש רמז לדבר אמת במקראות התורה בדרך זה של חשבון. ונראה על זה הדרך בא הכתוב בשיר השירים לשבח חכמים אשר מתעסקים בחדושי תורה גם ע"פ הדרך הזה של החשבון ואמר עיניך בריכות בחשבון על שער בת רבים, פירוש עיניך קאי על החכמים הנקראים עיני העדה או עיניך כפשוטו וקאי על עין השכל בריכות גם בדרך החשבון וגם על שער בת רבים כאשר מטיפים דברי תורה בשערים המצויינים בהלכה ששם יש קבוץ של רבים :

על כן יאמרו המושלים באו חשבון ואל תחושו מן המלעיגים ורק תעשו כאשר דברנו לעיל שלא להרבות בהם בפני הצבור, כי תעשו כאשר דבר התנא ברוח קדשו באומרו פרפראות לחכמה דוגמת הפרפרת הנאכלת אחר המזון כדפירש רש"י ז"ל וכנז"ל שאין מרבים בה מאחר שהם שבעים, כן בדרך זה לא ירבה בציבור :

וכל זה אמרנו על רמזים הבנויים ע"פ החשבון ובאמת גם רמזים הבנויים בראשי תיבות גם הם בכלל הנטרקון ונתעסקו בו רז"ל. ותחלה וראש ראה מ"ש בגמרא דף ק"ה א"ר יוחנן משום רבי יוסי בן זמרא (מנין) ללשון ניטריקון מן התורה (פירוש רמז בר"ת שגם זה נקרא נוטרקון) שנאמר כי אב המון גוים נתתיך. אב נתתיך באומות בחור נתתיך באומות. המון חביב נתתיך באומות מלך נתתיך לאומות ותיק נתתיך באומות נאמן נתתיך לאומות. רבי יוחנן דידיה אמר אנכי נוטריקון אנא נפשאי כתבית יהבית. רבנן אמרי אמירה נעימה כתיבה יהיבה. איכא דאמרי אנכי למפרע יהיבה כתיבה נאמנין אמריה. דבי רבי נתן אמרי כי ירט הדרך לנגדי יראה ראתה נטתה. דבי רבי ישמעאל תנא כרמל כר מלא. רב אחא בר יעקב אמר קללה נמרצת נוטריקון נואף הוא מואבי הוא רוצח הוא צורר הוא תועבה הוא. רב נחמן בר יצחק אמר מה נדבר ומה נצטדק נכונים אנחנו צדיקים אנחנו טהורים אנחנו רבים אנחנו קדושים אנחנו ע"כ ע"ש :

עוד בדף ק"ט איתא מאי אמן א"ר חנינא אל מלך נאמן ע"ש. ובגמרא דיומא דף כ"ח הוא דמשק אליעזר אר"א דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים ופירש רש"י ז"ל שם נוטריקון של דמשק דריש ע"ש. ובגמרא דשבת דף ק"ג איתא תניא ריב"ב אומר נאמר בשני ונסכיהם, בששי ונסכיה בשביעי כמשפטם הרי מ"ם יו"ד מ"ם מכאן רמז לנסוך המים מן התורה ע"ש, הרי דרשי רבנן כמה מילי בר"ת, ועוד דורשים באופן אחר כמו הא דנסוך המים שמצאו לו רמז בתורה באופן הנז"ל ולכך אהיב רשותא לכל חד לעשות אסמכתות לדברים של אמת בכל אופן אשר השיג יד שכלו בדרכים הנז"ל ולא יחוש למלעיגין כי לכל הנז"ל יש רמז התורה וסעד ועזר מדברי סופרים וכאמור :

פש גבן לבאר בפתיחה זו על אשר מצאתי בספר הנקרא בשם כנה"ג שנזדמן לידי לפי שעה. שכתב וז"ל נקודות מי אמרן. רבים חקרו ודרשו על דבר נקודות אשר בתנ"ך ולא הגיעו לסוף דעה אחת. מהם פסקו הלכה למשה מסיני, מהם מזכין המצאתן לעזרא וסיעתו, מהם אנשי טבריה שבקיאין מאד במקרא. יתד הוכחתן תקעו במקום נאמן בפ"ס מהא דר"מ קרא חטאים בלא חטף והוא שם התואר כמו חוטאים, וברוריה אשתו קראה חטאים בחטף פתח שהוא שם המקרה, ומהא שדוד הע"ה קרא זֶכֶר ויואב קרא זָכָר כנז' בברכות דף יו"ד ובבא בתרא כ"א הרי שהספרים בימיהם לא היו מנוקדים. דאי לא תימא הכי אין מקום לקריאת ברורה ויואב, לימא מסייע להו דתנן א"ל איך אתה קורא כי טובים דודך מיין או כי טובים דודיך וכו'. ואילולי היה בימיהם נקודות, השאלה ותשובה מה זו עושה. הלא הנקודות מראים לענין שהוא לשון זכר. ועוד דאיתא במסכת סופרים

פ"ד

פ"ד ה"ע יסגירנו ט' ט' אויל. דהראשון קודש והשני חול וכו' הא לך שלילת הנקודות דאם היה למה לנו הביאור, ניתי ספר ונחזי וכו':

ואנא עבדא אמינא הדבר ברור כשמש שהנקודות הם הלכה למשה מסיני ולא כאותם הסוברים דעזרא הסופר וסיעתו המציאום, וזה אמינא מתרי טעמי תריצי חדא כיון שהדין ישתנה לפי הניקוד איך אפשר שימסור להם מרע"ה ספר תורה בלא נקוד ותא חזי מ"ש בגמרא במלת זכר עמלק שישתנה הדין בין זכר עמלק בסגו"ל לבין זכר עמלק בקמ"ץ וכאלה רבות ימצא במקרא עוד ואיך מעיקרא ילמד מרע"ה לישראל את המקרא בלי נקוד וכיון דמוכרח שילמד אותם המקרא כפי הנקודות נמצא מסר להם הנקודות כמו שמסר להם האותיות ורק נוכל לומר כשהיו כותבין כל פרשה ופרשה לא היו כותבין הנקודות אלא היו שומרין הנקודות בלבבם כמו שנוהג עתה בס"ת שאין בו נקודות והחזן קורא בו המקראות כפי הנקודות החרותים על לוח לבו:

וטענה השנית היא דאיתא בגמרא דמגילה דף ג' מנצפ"ך צופים אמרום ומקשי ותסברא צופים ולא משה והא כתיב אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה. ומסיק שכחום וחזרו צופים ויסדום ע"ש. וא"כ איך אפשר שנביא חידש הנקודות, ובע"כ צ"ל כי הם הלכה למשה מסיני ומה שטעה רבו של יואב בזכר עמלק היינו בשביל שלא היו נוהגים לכתוב הנקודות בספר אלא הוגים אותם בכח הזכרון שלהם ולכן אפשר שיפול איזה בלבול מחמת שכחה במקלת האותיות בנקוד שלהם:

ובגמרא דנדרים דף ל"ז ע"ב א"ר יצחק מקרא סופרים ועיטור סופרים, וקריין ולא כתיבן. וכתיבן ולא קריין הלכה למשה מסיני, ופירש רש"י מקרא סופרים כלומר מה שקורין שמים דלא כתבינן שאמים שהוא אל"ף בין שי"ן למ"ם ובין מ"ם ליו"ד וכן בשם מצרים ע"ש והיינו כי עתה בכניסת הערב"י שקורין עבאר"ה צריך להניח אל"ף בין מ"ם ליו"ד בשמים ובין רי"ש ליו"ד במצרים ומקומות קרי ולא כתיב או כתיב ולא קרי מפרש לה שם בגמרא, ואלא מוכרח אתה לומר שהם הל"מ דאי לא תימא הכי יקשה לך קושיית התלמוד דמגילה הנז' דאין נביא רשאי לחדש. וכן הענין הוא בכל מלא וחסר דמוכרח לומר עליהם שהם הלכה למשה מסיני. ועל כל מה שימצא באיזה ספרים דברים בעניינים אלה שהם הפך העולה ומפורש מדברי רז"ל בתלמוד לא נקבלם ולא נשמע להם. כי באמת אין לנו אלא מה שעולה לנו מדברי רז"ל בתלמוד כי הם אמת ודבריהם אמת:

ונשאר עוד לברר כאן ענין אשר נשאלתי בו קודם כמה שנים. והוא דנמצא כתוב בסוף כל ספרי התנ"ך מנין הפרשיות והפסוקים ופרקים וסדרים וכו' ופירוש סדרים לא ידענו מה הוא. והנה עבדא כתבתי להשואל תשובה מהשערת השכל והוא כי נראה לי שבזמן התנאים והאמוראים היו מחלקים את התנ"ך לחלקים שקורין אותם בשם סדרים, וחלקים אלו שקראום בשם סדרים יש בהם ארוכים ויש בהם קצרים. ולא נודע לנו מה היה טעמם בחלוקות אלו ולמה הם משונים במידתם שיש בהם ארוכים ויש בהם קצרים. ורק נראה שהם היו עושים חלוקות חדשים במקראות התורה וקראום השם סדרים:

והיה דרכם שכל אחד לומד בביתו או עם תלמידיו כל הסדרים האלה של התנ"ך במשך השנה כולה וחוזרים חלילה. וכן היה דרכם ללמוד הסדרים האלה של התנ"ך בבהמ"ד לפני ראש ישיבה והחכמים היושבים שם. שהיה אחד לומד והשאר שומעין ואז ראש הישיבה הוא אומר דרוש וביאור על כל פסוק ופסוק:

ועל זה אמרו בגמרא דיומא דף פ"ז רב הוה פסיק סידרא קמיה דרבי, עייל ר"ח הדר לרישא עייל בר קפרא הדר לרישא אתא ר"ש ברבי הדר לרישא וכו', ופירש רש"י סדרא פרשת מקרא של נביאים או של כתובים ע"ש, והיינו נראה שהיה רב קורא הסדר והיה רבי מפרש ומבאר המקראות של הסדר. וג"ל דיתכן זה הוא פירוש מ"ש סדרנא אנא בפסחים דף ק"ה שהיה דרכו ללמוד הסדרים בבהמ"ד לפני ראש ישיבה כדי שידרוש בהם:

ונראה שבזמן הקדוש כשהיו כותבין התנ"ך בכ"י היה דרכם לרשום בחומש מנין הפרשיות ומנין הפרקים ומנין הסדרים, ובסוף כל חומש כותבים סך הכל של כל או"א מאלו, יען כי באותו זמן היו נוהגים בלימוד הסדרים הן בבהמ"ד הן חוץ לבהמ"ד. אמנם נראה דאח"ז נתבטל זה המנהג של לימוד הסדרים הן בבהמ"ד הן חוץ לבהמ"ד. ולכן לא היו עושים בפנים סימנים לסדרים. ואחר שילאה מלאכת הדפוס לא הדפיסו הסימנים של הסדרים בפנים. ורק מה שהיה דרכם לכתוב בסוף כל חומש סך הכל של הפרשיות וסך הכל של הפרקים וסך הכל של הסדרים היו מדפיסים כל זה בדפוס בסוף החומשים. וזה הוא מה שאתם רואים עתה נדפס בסוף כל חומש סך כו"כ לסדריו. כן נראה לומר הלעה זו מהשערת השכל, ולא ראיתי דבר זה בשום ספר:

ואשר כתבת שאמר לך חכם אחד שמלא בתוספות במנחות דף ל"ב ע"א בד"ה והאידנא, שיש פרשה סדורה, והביא זה הטור ז"ל ביו"ד סי' ער"ה שיש בתיקון סיפרים פרשה סדורה והוא שכותב שיטה עד חציה וכו', וכתב בכ"י דסדורה שכתוב בסדר הקדמונים הוא ענין בפ"ע ואינה נקראת לא פתוחה ולא סתומה וכו' ועל כן ברור דבר זה לאותו חכם דמנין זה של הסדרים הנכתב בחומשים קאי על פרשיות סדורות אלו עכ"ד:

הנה דבר זה שחשב אותו חכם לא ניתן להאמר כי באמת מנין זה של סדרים אינו כתוב בחמשה חומשי תורה בלבד, אלא כתוב בסוף כל ספר מספרי הנביאים וספרי הכתובים דלא שייך בהם מנין פתוחות וסתומות כדי שיעשו מנין של פרשיות סדורות. ואם היו כותבין בחמשה חומשי תורה מנין פרשיות סדורות שהביא הטור ז"ל היו זוכרים זה עם פרשיות פתוחות וסתומות, וכך היו כותבים, פרשיות פתוחות כו"כ, סתומות כו"כ, סדורות כו"כ:

על כן נראה פשוט דמ"ש סדריו בכל התנ"ך הוא ר"ל חלקיו והם החלקים שהיה להם במקראות התנ"ך ולאלו החלקים היו קורין אותם בשם סדרים, וכאשר כתבתי לעיל, ויש חלוקות קצרות ויש חלוקות ארוכות ולא נודע לנו טעמן, ולכן תמצא בשיר השירים אינו כתוב אלא מנין פרקיו שהם שמונה, ואינו כתוב מנין סדריו מפני כי אצלם כל מגילת שיר השירים חשובה סדר אחד, כלומר חלק אחד. וכן הוא במגלת רות, וכן הוא במגלת איכה. אבל בקוהלת כתוב סדריו ארבע כי חלקו אותה לארבע חלקים. וכן באסתר סדריו חמשה כי חלקוה לחמשה חלקים שהם חמשה סדרים:

ואשר שמעת שיש חומש אחד של חמשה חומשי תורה שחלוקים פרשיותיו לקרותם בני מערבא במשך שלשה שנים עד שיגמרום וכל חלק כתוב עליו שם סדר. הנה זה מחזיק דברי הנז"ל שכתבתי שהחלקים קורין אותם בשם סדרים:

אחז"ר זה מקרוב בא לידי בחוברת שאלה ספר אחד שמו כנסת הגדולה, ומצאתי שם חכם אחד מדבר בענין זה ורב יוסף שמו, וראיתי להעתיק לשונו כאן כמו שהוא כדי שהקורא יבין דבריו על מתכונתן וזה לשונו:

ספרי נביאים וכתובים חלוקים בשתי דרכים, על קאפיטול"י (פל"יל) ועל סדרים. יתרים עליהם חמשה חומשי תורה שהם חלוקים עוד על פרשיות, חלוקת הקאפי"טולי נעשה ביד נכרי לפני איזה מאות שנה, חלוקות הפרשיות על ספרי התורה מכוונות לעמת סדרי הקריאה שקוראים בכל שבת בבית הכנסת מסדר השבוע. אך חלוקת הסדרים הן מספרי נביאים וכתובים, הן מספר התורה לא ידענו מה טיבה, אם היא חלוקה טבעית והגיונית שתהי מיוסדת על יחוס כל המאמרים הכלולים בה, ועל קרבתם איש לרעהו, אינה בסדר אחד, יען כי נקבצו בהו מאמרים שונים ונבדלים תכלית הבדל, ולהפך מאמרים קרובים ומתיחסים יחדיו, נפרדו בסדרים נבדלים, שאם תשים עין על רשימות הסדרים בתחלת מקראות גדולות של רבי יעקב בן חיים, תראה ותדע כי חלוקת הסדרים רחוקה מאד מחלוקה המיוסדת על טבע המאמרים ותכן נושאיהם:

ומעתה מההכרח לומר כי טעם החלוקה הזאת מונח לא בפנימיות הדברים כי אם מחוץ להם, ר"ל לא נתחברו המאמרים והפסוקים לסדר אחד בשביל שרוח אחת מחיה את כולם ותכלית משותפת להם, כי אם בשביל איזה ענין ושמוש חיצוני הכוללם יחד, והרי קרבתם והתחברותם לא התחברות אברים רבים לגוף אחד שלם, אלא רק התחברות גופים רבים יחדיו לתכלית חיצונית ומקרית, וביחוד יתראה זה לעינינו בספר תהלים וכו':

ובנוגע לסדרי תורה כבר הורה זקן הגאון ש"ר ז"ל שתכליתם הוא לציין הפרשיות לקריאת התורה בשבת, לבני מערבא שסיימו התורה אחת לשלש שנים. קנ"ד סדרים רשומים במסרה גדולה שלפנינו לכל חמשה חומשי תורה. ומשער אפוא הגאון הנז' שסדר אחד נבלע ביניהם ומספרם באמת הוא קנ"ה ועולה בד בבד עם מספר השבתות שיש בשלש שנים, ועל פי זה הגיה אור על מדרש כתוב, לעבדים ולשפחות ואין קנה, למה אין קנה, רב אמר על ידי שלא הקניתם דברי הברית, שאין בכם מי קנה דברי חמשה ספרי תורה מנין קנ"ה. דכל המבארים לא ירדו לסוף הדברים האלה, ולפי הנזכר הנה כונת המדרש פשוטה וגלויה, והיינו לקנ"ה סדרים שיש בתורה לפי בני מערבא:

גם בסדרי תהלים התאמץ הגאון הנז' למצוא פשר דבר וכתב אולי קבעו קצת לימי הסליחות שלפני ר"ה ובין כסא לעשור לגמור ספר תהלים וכו', אולם דבריו בעצמם רחוקים מאד וכו'. גם הרב שד"ל ז"ל התיגע לפרש לנו סדרי משלי וכתב לפי שהיה מנהג באיזה קהלות לפנים לקרות בספר משלי בשבתות שבין פסח לעצרת. ובעלי המנהג הזה ראו לחלק הספר הזה על שבעה סדרים, להיות סדר אחד לשבת זה וסדר אחד לשבת זה עכ"ד. ואף גם זאת קשה לשמוע מטעם האמור למעלה. וסוף סוף מה נעשה לסדרי שאר ספרי הקודש:

ונראה לי אפוא בטעם הדבר הוא כן. כבר הראיתי במאמרי מועדי ה' (כנסת ישראל תרמ"ט) שהיה המנהג בבתי ראשי ישיבות שבבבל ללמוד בכל יום אחר התפלה שיעור ידוע במקרא, והשיעור ההוא היה נקרא סידרא, ר"ל סדר הקריאה של היום, כמו שנקראת הפרשה המיועדת לקריאה בשבת בשם סדר, כמו שמצינו למעלה שהפרשיות הנקראות בבית הכנסת, נקראים לבני מערבא בשם סדרים, וכמו שנקראה הפרשה המיועדת לקריאה ביום הכפורים בשם סדר, כמ"ש ביומא דף ס"ו וקורא בסדר היום. ולפיכך הקדושה שהיו נוהגים לומר אחר השלמת הקריאה בסידרא. נקראת קדושה דסדרא וכו':

על פי ההנחות הקרובות לוודאי האלה נראה לי שהסדרים הנמצאים לפנינו בנביאים וכתובים היו ציונים לקוראי מקרא האמורים למעלה לדעת עד היכן לקרות בכל יום ויום אחר התפלה, והסדרים האלה נעשו ביחוד ובכונה כדי להשלים כל הנביאים וכתובים במשך שנה אחת כמו שתקנו לסיים התורה בכל שנה. ועד נאמן להשערתי הזאת הוא כי מספר כל סדרי הנביאים וכתובים ביחד כפי הרשימה שנמצאה במסרה גדולה, מלבד קינות ורות ושיר השירים, שלא נתפרש מנין סדריהם עולה ר"ן, וכשנצרף לזה עוד סדרי איכה רות ושיר השירים בערך יהיה רל"ה, כמספר הימים שיש בעשרה חודשים שבהם נהגו לקרא כל יום במקרא כי בשני חדשי כלה לא היה הסידרא נוהג כאמור למעלה עכ"ל, ותתם עלה יוסף ראזענטהאל. והנך רואה שדברי הרב הנז' קרובים למה שכתבתי לעיל מהשערת השכל בדבר זה ודי בזה להמבינים בתורת **חיים**:

בשם ה' נעשה ונצליח

ליכבה"ו

עוד יוסף חי

פרשת בראשית.

בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ, נ"ל בס"ד דידוע מזון הנשמה היא התורה שנקראת לחם ויין שהוא אכילה ושתיה, ומזון זה הוא בקנה של האדם, כי התורה היא קול דכתיב הקול קול יעקב ואחז"ל כשהקול קול יעקב שהוא עסק התורה אין הידים ידי עשו, והקנה הוא כלי היוצא ממנו קול תורה, אבל מזון הגוף הוא באכילה ושתיה גשמית, והכלי של מזון הגשמי הוא הושט ושניהם הקנה והושט עומדים יחד סמוכים זה לזה, ומספרם עולה מספר עת ועליהם רמז הכתוב בכל עת יהיו בגדיך לבנים, ששניהם יהיו בגדיך, ר"ל מעשיך נקיים וטהורים. ולז"א אברכה את ה' בכל עת, כלומר בין במזון הנשמה שהוא בקנה, בין במזון הגוף שהוא בושט אשר מספר שניהם עולה עת. והנה נודע כי שתים אלו שהם קול ואכילה הם פעולות הראשונים שיש לאדם בלידתו וביאתו לעוה"ז, כי בתחלת לידתו נותן לו הקב"ה הרגשה ושכל להרים קול בבכייתו, שבזה ידעו שהוא רעב ורוצה אכילה, או ידעו דכאיב ליה בבטנו או במקום אחר, ומשקין אותו חלב להאכילו, או להשקותו דבר שהוא לרפואה שלו. ונותן לו ג"כ שכל וידיעה לינק החלב מן הדד, ולבלוע המשקה אשר ישקוהו. וידוע דהנשמה נקראת בשם שמים, והגוף בשם ארץ, וכמ"ש רז"ל יקרא אל השמים מעל, זו הנשמה, ואל הארץ לדין עמו זה הגוף. ובזה יובן רמז הכתוב בראשית כלומר ב' פעולות שהם ראשית לכל הפעולות הנעשים ויוצאים מגופו של אדם, בהם ברא אלקים את השמים זו הנשמה, ואת הארץ זה הגוף, והיינו ברא לשון אכילה, כמו ולא ברא אתם לחם. וכן להברות את דוד לחם שהוא לשון אכילה. ואע"ג דכתיב ברא באל"ף ושם הוא ברה בה"א הכל ענין אחד, כי במבטא אין הפרש בין אל"ף לבין ה"א:

והנה רז"ל אמרו בעבור התורה שנקראת ראשית, ובעבור ישראל שנקראו ראשית נבראו השמים והארץ. ונ"ל בס"ד הטעם שבעבור שתיהם נבראו שמים וארץ, מפני כי שניהם ממקום אחד באו, והיינו כי התורה ניתנה מעולם הבריאה שנקראת כסא הכבוד שהיא סוד בינה, וכן ישראל נשמותיהם חצובות מכסא הכבוד שהוא הבריאה, הנקרא עולם הכסא. וכמ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות בכונת ברוך אלקינו שבראנו לכבודו ונתן לנו תורת אמת נקיט לשון בריאה לרמוז על עולם הבריאה שנשמותינו חצובות משם, וגם משם נתן לנו תורת אמת ע"ש. ולכן בעבור שניהם תורה וישראל שנקראו ראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ:

ובזה אמרתי בס"ד רמז נכון במלת בראשית שהתחילה בה התורה, כי התורה היא כלולה מן אותיות ונקודות וטעמים. ולכן מלת בראשית שהיא התחלת התורה התחילה באותיות באות ב', ובנקודות שב"א, ובטעמים טרחא, הרי כאן צירוף שֵׁבֶט. ולכן בניו של יעקב אבינו ע"ה שאלו מהם כל בית ישראל נקראו כל אחד בשם שֵׁבֶט. כי ישראל כולם נשמותיהם אחוזים בתורה. וכמ"ש דורשי רשומות ישראל, ר"ת יש ששים רבוא אותיות לתורה. וכן אמרו בזוה"ק קב"ה ואורייתא וישראל כולא חד, ועל כן האבות שאלו מהם נקראו כל אחד בשם שבט, על שם התורה שמתחלת בבי"ת באותיות ובשב"א בנקודות ובטרחא בטעמים שהם ר"ת שבט.

ובזה יובן בס"ד הכתוב בתהלים מ"ה. כסאך אלקים עולם ועד, שבט מישור, שבט מלכותך, והיינו כסאך, זה עולם הבריאה הנקרא עולם הכסא. וכן שם אלקים הוא עולה כמנין הכסא, וכמ"ש רבינו האר"י ז"ל ששבט מישור רמז לתורה, דכתיב בה פקודי ה' ישרים ומשם נתנה תורה, שבט מלכותך אלו נשמות ישראל שנקראים בני מלכים. והכונה שהם מן בירור שבעה מלכים וכולם חצובים מעולם הכסא. ולז"א קודש ישראל לה' ראשית תבואתו, כלומר רמוזים בראשית תבואתו היא התורה, אשר שתחלתה רמוז אות ב' באותיות, ושב"א בנקודות וטרחא בטעמים, שהם ר"ת שבט וישראל ג"כ נקראים בשם שבט:

ובאופן אחר נראה לי בס"ד בכתוב בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ, והוא, דאיתא בספר בת עין ז"ל כיש ג' אותיות באלפ"א בית"א אשר מלוי שלהם שוה זע"ז, והם אות בי"ת ואות חי"ת ואות טי"ת, כי שלשתם מלוי שלהם הוא אותיות י"ת כמנין קדוש, כי ג' קדושות הם למעלה, וכמ"ש קדוש קדוש קדוש. ומשם נמשך קדושה לתחתונים לישראל שוכני מטה ע"ש:

והנה צריך להבין למה נעשה רמז לקדושה בשלשה אותיות אלו דוקא, שהיו שלשתם מילואם שם מספר קדוש. ונראה שהוא להורות לאדם וללמדו שצריך להשתדל להשלים בקדושה העליונה בשלשה זמנים, כדי שבזה יהיה ראוי להיות מעובדי השי"ת ועושי רצונו, וחוט המשולש לא במהרה ינתק, ושלשה זמנים אלו נרמזו בשלשה אותיות הנז' שהם בט"ח, וכאשר נבאר בס"ד:

הזמן הראשון של יסוד הא', הראשון הוא בזמן היות האדם זרע שנזרע מן האב ומן האם שהוא מעורב משני חלקים, לובן מצד האב ואודם מצד האם. יען כי האב נותן הלובן והאם נותנת האודם, וכמ"ש רז"ל בגמרא נדה, והולד נעשה משני ההזרעות זרע האב וזרע האם. וצריך שתהיה כונת האב וכונת האם בהזרעתם לטובה שיעשו לש"ש להוליד בן צדיק וכשר. וכמ"ש בזוהר חדש פ' בראשית. א"ר זירא פעם הייתי בדרך במדבר וראיתי אחד ערבאי שהיה נושא עליו משוי שיעור עשרה סאים, והוא היה זקן, ואמרתי לו אני מתאוה שיהיה הכח הגדול הזה שלך להשתמש בעסק התורה, ואמר לי לא עשו אותי אבי ואמי בעבור עסק התורה אלא רק בעביר עסק זה של משא של כתפים לישא משאות כבדות, יען שאני שמעתי מאבי שהיה אומר ומספר בשעה שהזריע אותי כל תאותו היתה

היתה שיוליד מן הזרעתו בן שיש לו כח גדול שיביא על כתיפיו משאות חטים מן השדה לבית, וזאת העצה נתיעץ אבי באותה שעה ועשה אותי, ועכשיו אני זקן מה אעשה:

א"ר יהודה אשרי מי שאבותיו הרגילו בדבר טוב, מנ"ל מבת שבע אם שלמה דקרא אסהיד עלה שהיא אם שלמה ממש, משום שנתייסר בצדקות וישרות ובחכמה ממנה, כלומר מענייניה ומהרהורה ומהשתדלותה, שנאמר מה ברי ומה בר בטני וכו':

א"ר יוסי בן פזי זמנא חדא הוינא אזיל באורחא וערערנא בההוא טורא דכפר קדרו והוו נגדי בדיתי בחקלהון ובתית תמן ליליא חד דשבתא, וחמית לאושפיזאי דהוה בעי למשכב עם דביתהו קאים האי מהך גיסא וגלי, וקימת איהי מהאך גיסא וגלת, אמרית להון מאי צלותכון בשעתא דא, אמרו לי עידנא דידן לזווגא משבת לשבת ומצלינא צלותנא קמי קב"ה דיהא לנא בר דיפלח פולחניה, בר דחיל חטאה. בר דיעבד פקודוי ולא יסטי מאורייתא לימינא ולשמאלא. אמרינא להו יהא רעוא דיהא לכון בעותיכון דהא לש"ש קא עבדתון. א"ר יוסי אחזי אנפי שכינתא. דלבתר יומין ערעית תמן וחזית ההיא ברא דאתיליד להו והוה בר שבע שנין חמי לי בביתא ולא בעא למללא עמי. אמר ליה אבוה זיל לקמיה דגברא רבא הוא. אמר מכסיפנא לאשתעויי בהדיה ולאתקרבא עמיה דהא לא ידענא אי אית ליה נשמתא קדישא או לאו, דהכי אוליף לי מורי יומא דין דכל מאן דלית ליה נשמתא קדישא אסור לאשתעויי בהדי ולאתקרבא עמיה. א"ל ח"ו דגברא רבא וחכימא דדרא הוא. קריב גבאי ולא ספיק למללא עמי, אמר לי אנא חמי בך דנשמתא חדתא אית בך מיומין זעירין ולא אזדרקת בך בשעתא דנפקת לעלמא. תווהת אמרית ליה כך הוא, דרווק הוינא כד לעית באורייתא ואתייהבת בי נשמתא וכו' וכו', אמרית ליה מה שמך אמר לי אהבה שמי. אמרית ליה מר אהבה וקרית עליה אהבת עולם אהבתיך. והנא זכינא למחמי לרב אדא בריה וכהינא ליה האי עכ"ל ע"ש. המובן מכל האמור הוא דכפי הכונה והמחשבה והרצון של אב ואם בשעת הזווג שמזריעים הזרע כן יצא הולד. על כן אם כונת האב והאם דבוקה בחומר שמתאוים לתועלת גשמית כמו אביו של אותו ערבאי שנתכוון בעת הזרעתו שיוליד בן בעל כח גדול שישא משאות כבדות על כתפו להביא לו עיבור מן השדה לביתו, נולד לו בן כפי תאותו ורצונו, וכאשר התאוה רבי זירא שישתמש באותו הכח בשמושה של תורה, א"ל אותו ערבאי זה לא אפשר דאביו ואמו לא עשו אותו בכונה זאת. אבל רבי אהבה שאביו ואמו בעת זווגם והזרעתם כוונו להיות להם בן צדיק וחכם וכשר, וחרדו אותה שעה להתפלל על זאת בפירוש, כן היה להם שזכו לבן צדיק וקדוש:

ולכן נשים צדקניות חרדים מאד בליל טבילתם כשטובלין לשם הרצון לקדש עצמם ביותר ולהתרחק מכל דבר טמא וטמאים, וכאשר מצינו באמו של רבי ישמעאל בן אלישע כה"ג שהיתה חרדה גדולה מאד בליל טבילתה שזכתה להתעבר בצדיק גדול ותנא קדישא, הוא התנא רבי ישמעאל. וכמ"ש בספר אהל ישרים בשם מדרש רז"ל, וז"ל. הביאו רז"ל מעשה על אמו של רבי ישמעאל כה"ג שפעם אחת קודם שנתעברה ברבי ישמעאל הלכה לטבול טבילה של מצוה וטבלה ויצאה ופגעה בחמור, וחזרה עוד וטבלה עד שפגעה עוד בערל עע"ז וחזרה וטבלה, עד שבעה פעמים שאירע לה כזה, (בכלב ובתול וחזיר וכיוצא) באותה שעה אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, עד מתי צנועה זו הולכת ומצטערת (כי הם הבינו אשר פלוני הוא ש"מ הופך עצמו לבריות טמאות אלו לפניה כדי לצערה מחמת קנאה). אותה שעה רמז הקב"ה למלאך גבריאל שירד וילך לפניה, וכן עשה (ועי"כ פלוני ברח ולא קרב אצלה). ובאותה לילה נתעברה ברבי ישמעאל ע"כ ע"ש. והיינו כי ראה הקב"ה טוהר לבבה דכונתה להדבק בקדושה כדי שתוליד בן טהור, ולכך הטריחה את עצמה טורח גדול על זאת, לכן נתן לה בן צדיק וקדוש כפי תאות נפשה, וכל הטורח הזה שהטריחה עצמה אותה הלילה, דאחר שיצאה לחוץ חזרה וטבלה עד שבעה פעמים, ומי יודע כמה קור גדול היה באותם הימים, כל זה הוא מפני שהיתה יודעת שיסוד הראשון של בנין האדם בקדושה וכשרות הוא בליל הזווג, לכן מלבד קדושת מחשבתה וכונתה שהיתה זכה וברה לשם שמים, עוד היתה נזהרת להתרחק מראייה ג"כ מדברים טמאים, כדי שלא תפגם כונתה מצד ראייתה בדבר טמא. וככה יעשו כל נשים צדקניות להשתדל בקדושת ועזרת כונתם בליל הזווג וכ"ש בעת הזווג ממש שהם מזריעים זרע קודש:

נמצא היסוד הגדול של קדושת הילד הוא בזמן ההזרעה בעת הזווג, כשנזרע משני גופים של אביו ואמו שהיתה כונת שניהם בקדושה ובטהרה, דאז ימשך על הבן ההוא הבא ונברא מזרע שניהם קדושה וטהרה, וזה היסוד הגדול הראשון של הקדושה נרמז באות בי"ת במילואה, אשר הפשוט שלה הוא ב' שמספרה שנים רמז לשני גופים של אב ואם שתהיה קדושת הכונה שלימה משניהם, ולא סגי בחד מנייהו דוקא ואותיות המילוי של ב' שהם אותיות י"ת שעולה מספרם קדוש, רמז על יסוד קדושת הולד הנולד מזרע שניהם שיהיה לו כח קדושה דבוק בו, ועי"כ יהיה צדיק וטוב כל ימיו:

והיסוד הב' של קדושת הבן הוא בזמן העיבור שלו, שהוא משך תשעה חדשים שיושב בבטן אמו, אז ג"כ אם האם תתנהג בקדושה ופרישות יהיה תועלת גדולה לבן שבבטנה, ולהפך יהיה לו להפך. לכן נזהרים הנשים לבלתי יאכלו בעבורן דבר קשה שהם מוח לב כבד כי יזיק לולד, וכן אם תשתה בעבור שלה דבר טמא או דבר איסור לרפואה יזיק מאד לעובר שיצא רע מעללים. ואם תתנהג בקדושה ופרישות, תועיל קדושתה לקדש הולד, ולכן בא המלאך והזהיר לאשת מנוח על אודות בנה, להזהירה על ימי עיבורה באכילה ובשתיה, כי מאחר שהעובר עודנו בבטנה מגיעין לו ענייני האם הן לטובה הן להפך. ועל כן אמרו רז"ל על ריב"ח אשרי יולדתו, כלומר אמו גרמה לו השגת החכמה והצדקות, כי בכל ימי עיבורה בו היתה מסבבת בבתי מדרשות אצל החכמים ואומרת, רבותי בבקשה מכם התפללו על עובר זה שבבטני שיהיה חכם וצדיק, כי גם בזמן העיבור תועיל כונת האם ומחשבתה ורצונה לקדש את הולד. וזה היסוד של הקדושה שיהיה לו בזמן העיבור הוא מדרגה שניה ליסוד הגדול שיהיה בעת ההזרעה. והנה היסוד השני נרמז באות טי"ת של אותיות בטן, דאות הפשוט הוא ט' שמספרו תשעה, רמז לתשעה חדשים של העיבור, והמילוי הוא אותיות י"ת שעולים מספר קדוש, רמז לקדושה שתמשך לולד בתשעה ירחים של העיבור שהוא עודנו בבטן אמו:

והיסוד השלישי של קדושת הולד הוא ביום השמיני ללידתו שאז נכנס בבריתו של אברהם אע"ה, ונחתם בחותם ברית קודש של הקב"ה, וכמ"ש ועל בריתך שחתמת בבשרינו. הנה ג"כ צריכין האב והאם לעשות מצות המילה לש"ש לקדש בה את הולד בעבור שיהיה עובד ה', צדיק ומלא חכמה. וכל שמחתם במילתו תהיה לש"ש בעבור קדושת הולד ועי"כ ממשיכין על הולד קדושה ביום המילה, ולכן נוהגין ישראל קדושים בליל השמיני אשר למחר תהיה המילה ללמוד בזוה"ק עד אור הבוקר סמוך לחדר שהולד בתוכו. וכן נמי מפורש בספרי המקובלים ז"ל, שאם המוהל צדיק וירא שמים ועושה המילה כראוי לש"ש נמשך קדושה על הולד ביום ההוא,

נמצא

נמלא הכונה והמחשבה טובה ביום ההוא עושה תועלת גדולה בקדושת הולד, והרי זה הוא זמן היסוד השלישי לקדושת הולד שהוא מדריגה שלישית ליסוד הראשון בענין קדושת הולד, וזה היסוד השלישי נרמז באות חית של אותיות בטח דאות הפשוט הוא ח' שמספרו שמונה רמז ליום המילה, ואותיות המילוי הם י"ב שהם מספר קדוש רומזים לקדושה הנוספת לולד ביום השמיני שהוא יום המילה :

הרי נשלם הולד בשלשה מדרגות קדושה, הא' היא מן הכונה והמחשבה וקדושה ופרישות של שני גופים שנזרע מהם שיהיה להם בעת ההזרעה, וזה הוא היסוד העיקרי שיהיה לאדם בקדושה, וזה הרמוז באות ב' של בטח אשר מילואה הוא אותיות י"ב שהם מספר קדוש. והב' מן הכונה והמחשבה וקדושה ופרישות שיהיה לאם במשך תשעה חודשי העיבור שהולד מונח בבטנה, וקדושה זו נרמזה באות ט' של בטח אשר מלואה הם אותיות י"ב שעולה מספרם קדוש. והג' מן הכונה והמחשבה וקדושה של יום השמיני שהוא יום המילה, וקדושה זו נרמזה באות ח' של בטח, ואחר שנשלם בשלשה מדרגות קדושה בשלשה זמנים הנז', אז נעשה יסוד הקדושה שבו חוץ המשולש ולא ינתק. ובזה יובן בס"ד רמז הפסוק הולך תום ילך בטח, כי תמימות האדם תהיה בשלשה זמנים ברמוזים בסדר אותיות בטח שעי"כ ילך בתמימות ולדקות בעוה"ז :

והנה אותיות הפשוט הם נקראים ראש לאותיות המילוי כמו ראש האדם לגבי גוף שלו. וכבר אמרני דרק ג' אותיות בטח נעשו ראש לאותיות י"ב באלפא ביתא ואין דוגמתם באלפא ביתא כדבר זה אשר שלשתם הם ראש לאותיות י"ב שהם מספר קדוש. ובזה יובן בראשית תלק תיבה זו לשתים וקרי בה, בראש ית כלומר באותיות שהם ראש לאותיות י"ת שהם אותיות בט"ח הרומזים על שלשה זמנים שבהם יהיה יסודות לקדושה שמתקדש בהם האדם, ברא אלהים, ברא לשון בהירות הגוף שבניהם יהיו בהירים ומזהירים ע"י ג' מדרגות קדושה, שבאים לאדם בשלשה זמנים הרמוזים באותיות בטח שהם ראש לאותיות י"ב שעולים מספר קדוש :

והארץ היתה תהו ובהו. פירוש הארץ הוא החומר של הגוף, האדם תוהא ובוהא בו, יען כי וחשך הוא היצה"ר על פני תהום, שהוא לפתח חטאת רובץ, ומחמת היצר האדם תוהא ובוהא. אך ורוח אלהים הוא כח היצה"ט מרחפת על פני המים היא התורה הנקראת מים שניתנה להרג שהיא תבלין ליצה"ר. ויאמר אלהים יהי אור הוא היצה"ט בגוף של האדם וכן היה. ויהי אור, בקרבו של אדם. כדכתיב בקרבך קדוש כי לולי כן היה האדם אבד ביד היצה"ר. וירא אלהים את האור הוא יצה"ט כי טוב הוא וא"א לעמוד ביחד עם היצה"ר שהוא רע, לכן ויבדל אלהים בין האור ובין החשך, בגזר להיות משכן כח היצה"ט בצד ימין של הלב, ומשכן כח היצה"ר בצד שמאל של הלב. כי בלב יש ב' חללים וכתוב לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו ולא יעמדו יחד בחלל אחד. ויקרא אלהים לאור היא היצה"ט יום, ולחשך הוא יצה"ר קרא לילה, שהוא המביא יללה לעולם. אך הצדיק צריך להשתדל לתקן היצה"ר לעבודתו יצר טוב וכמ"ש גבי אברהם אע"ה כי מצאת את לבבו נאמן לפניך, לבו לא נאמר אלא לבבו שעשה את יצה"ר יצר טוב. וז"א כאן ויהי ערב הוא היצה"ר, ויהי בוקר הוא היצה"ט יום אחד, שיתוקן היצה"ר ויהיה בהשוואה אחת עם יצה"ט, וכן יהיה לעתיד דכתיב ולעבדו שכם אחד :

וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל אלהים בין האור ובין החשך. פירש רש"י ראהו כי טוב, ואין נאה לו ולחשך שיהיו משתמשים בערבוביא, וקבע לזה תחומו ביום, ולזה תחומו בלילה. ויש לדקדק מאחר דהאור הוא טוב ומשובח והחשך הוא מגונה, היה לו לגרש החשך לתהומא רבה וישאר האור לבדו משמש בתבל, ומה הנאה בחשך שקבע לו זמן בהשוואה אחת כמו האור, שזה משמש י"ב שעות וזה משמש י"ב שעות. ונ"ל בס"ד ע"פ מ"ש בשעשועים שהגאון המחבר הפלאה ז"ל קרא מנין לביתו להתפלל, ויהי במספר העשרה הבאים אחד אשר הגאון לא חפץ לצרפו למנין, וילך לקרא אחר. והאיש הזה התבונן בדבר זה ויגש ויאמר להגאון רבי הלא גם החלבנה ריחה רע היתה בין סמי הקטורת. ויאמר לו הגאון אמנם כן הוא, אולם ראה כי אחד עשר סממנים היו בה ע"כ. יהנה בודאי תשובה נכחת השיב הגאון לאותו האיש שאין לו להתרעם עליו בטענה זו דחלבנה, דהא באמת גם הוא עשה כדברי המשנה דאמרה אחד עשר סממנים היו בה, ולכן גם הגאון בקש עוד אחד להשלים מספר אחד עשר. אמנם על עיקר הדין של הסממנים יש לעיין ולהעיר למה באמת בקש הכתוב אחד עשר, דממה נפשך אם החלבנה אע"פ שריחה רע כדאי היא להצטרף עם הסממנים יספיק מנין העשרה עמה, דכל מנין של עשרה הוא מנין שלם בכל מקום ואינו צריך תוספת, ואם אינה כדאי למה יביאוה עם הסממנים ויצרפוה עמהם. אך ישוב דבר זה הוא פשוט, דלעולם החלבנה אינה כדאי להצטרף ולאו בשביל צירוף אתיא, אלא מביאין אותה עם הסממנים כדי להיות שבח לסממנים על ידה ומכותה, והיינו משום דבאמת כל הסממנים ריחם טוב, אבל ידוע דאין האור ניכר אלא מתוך החשך. ולכך עשרה הבאים להתפלל ודאי תעלה תפלתם למעלה מאחר שהם מנין עשרה וכולם צדיקים. אמנם עכ"ז אם יהיה עמהם עוד אחד שהוא רשע יתר על מנינם אע"פ שהם אין צריכים לו בשביל צירוף כיון דהם עשרה, עכ"ז תתעלה תפלה שלהם עילוי גדול מחמת שמתערבת במה תפלה של אותו רשע, נמלא אלו לא אצטריכו לתפלה של אותו רשע כדי להשלים הצירוף, אלא יהיה להם תועלת בתפלת אותו רשע, שבזה יגיע שבח לתפלות שלהם מחמת החשך של אותו רשע. וכן היה בי"א סממני הקטורת שיש עשרה שיש להם ריח טוב, ורק אם תתערב עמהם החלבנה שריחה רע יתעלה אכות ריח טוב של שאר הסממנים, שנראה כל כך ריחה הטוב חזק מאד, שאע"פ שיש כאן חלבנה שריחה רע יותר בטל לגבי ריחם הטוב, שאין נגרע מהמתו שום גרעון בריחם הטוב :

וכן הענין כאן ראה הקב"ה את האור כי טוב הוא, ואם היה מגרש החשך לגמרי לתהומא רבה עד שיושבי תבל אין רואין חשך כלל כי אם אור, אז היה האלם ראיית האור טבעי ואינם מרגישים בשבחו ויקרו, משא"כ עתה שיש חשך שנמשך במושו כמו שעות האור, דמוכרח שיהיה האדם קם בחשך הרבה ויהיה יושב ומצפה לאור, הנה בזה נעשה שבח גדול ויתרון גדול לאור, ויתענג בו האדם עשר ידות יותר מאם היה האור משמש לבדו בעולם ואין בעולם חשך כלל. וכך הוא הדמיון דמעשה הצדיקים ומעשה הרשעים שנדמו לאור ולחשך דדרשו רז"ל ויקרא אלהים לאור יום אלו מעשיהם של צדיקים, ולחשך קרא לילה אלו מעשיהם של רשעים, לומר שיש שבח ומעלה גדולה למעשיהם של צדיקים מכח מעשיהם של רשעים, שאם לא היה בעולם אלא רק מעשה צדיקים לא היה ניכר שבחן אחד מעשרה ממה שניכר עתה, כי אין האור ניכר אלא מתוך החשך, ועל כן במעשה הרשעים ניכר שבח ומעלה של מעשה הצדיקים :

ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו. איתא במדרש ויברך אלהים את יום השביעי הה"ד ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה, ברכת ה' היא תעשיר זו השבת, ולא יוסיף עצב עמה זו ההבל.

וצריך

יצריך להבין איך נרמזה הברכה של השפע בשבת, ועוד בשבת אין משא ומתן ולא מלאכה אלא אדרבה עושים בו הוצאות הרבה ואיה השפע בשבת. ונ"ל בס"ד דידוע ברכת השפע הכללי הוא דגן תירוש ויצהר וכנז' בפרשת עקב שכלל כל הברכה בשלשה שהם דגנך תירושך ויצהרך, ופרשתי בס"ד טעם לזה שכלל הברכה והשפע בשלשה אלה, כי ידוע שיש עשר ספירות שהם ג' מדריגות זו למעלה מזו והם חב"ד שלשה ראשונות וחג"ת שלשה אמצעיות ונה"י שלש תחתונות וכולם עומדין בשלשה קוין שהם ימין ואמצע ושמאל. נמצא קו האמצעי הוא דעת בשלש ראשונות ותפארת בשלש אמצעיות ויסוד בשלש התחתונות ור"ת שלהם הוא דת"י וידוע כל השפע המשתלשל מלמעלה למטה בקו אמצעי שהם ר"ת דת"י והם כמו ר"ת דגן תירוש יצהר לכן כלל כל השפע כולו בשלשה שהם דגן תירוש יצהר כי היא נמשך מן קו האמצעי שהוא דעת תפארת יסוד:

ובזה יובן בס"ד הטעם כי בכניסת שבת צריך לקדשו בצירוף שלשה אלה שהם דגן תירוש יצהר, והיינו שבכניסתו מקדשין על היין שהוא תירוש, וצריך שיהיה לחם על השולחן בשעת קידוש שהוא דגן, וצריך שיקדים לאור הנר שמדליק מן השמן שהוא יצהר, לרמוז שהשפע של ימי החול בדגן תירוש ויצהר נמשך בזכות השבת. וכמ"ש בזוה"ק פרשת יתרו בפסוק זכור את יום השבת לקדשו, תאנא כל ברכאן דלעילא ותתא ביומא שביעאה תליין והיינו עילא הם ברכות השייכים לנפש ותתא הם ברכות השייכים לגוף. ולכן גם עסק התורה מסוגל יותר בשבת, כמ"ש רז"ל לא נתני שבתות אלא לעסוק בהם בתורה, יען כי התורה נמי מכונית בשם דגן דכתיב לכו לחמו בלחמי, ובשם תירוש דכתיב ושתו ביין מסכתי, ובשם יצהר שהוא השמן, והתורה נקראת שמן מה שמן זה יוצא ממנו אור, כן התורה היא אור עולם דכתיב נר מצוה ותורה אור. ד"א מה שמן זה צף על כל המשקין כך התורה צפה על כל המעשים, נמנו וגמרו תלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה. נמצא התורה שהיא מזון הנפש מכונית בשלשה הנז', שהם דגן תירוש יצהר. שהם ר"ת דת"י, וכן מזון הגוף הוא בשלשה אלה שהם דת"י:

ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב בעזרא ט', ועתה כמעט רגע היתה תחנה מאת ה' אלהינו להשאיר לנו פליטה לתת לנו יתד במקום קדשו, להאיר עינינו אלקינו ולתתנו מחיה מעט בעבודתנו. והיינו לתת לנו יתד במקום קדשו, רמז לשלשה ספירות של קו האמצעי שהם ר"ת ית"ד מתתא לעילא יסוד תפארת דעת, וזהו במקום קדשו דייקא למעלה בעולם האצילות בי"ס שבאצילות. להאיר עינינו אלהינו בתורה שהיא מזון הנפש ומכונית בשלשה אלה שהם ר"ת ית"ד יצהר תירוש דגן מתתא לעילא, ולתתנו מחיה זה מזון הגוף שהוא כולל דגן תירוש יצהר שהוא ר"ת ית"ד:

והנה הברכה המשתלשלת מעשר ספירות בקו האמצעי דת"י נרמזה באותיות שבת והיינו ש' של שבת היא שלשה ספירות של קו ימין ששם יש ג' ספירות, חכמה בראשונות, חסד באמצעיות, נצח בתחתונות, כי בשי"ן שלשה ווין וכן אות ב' של שבת ג"כ יש בה ג' ווי"ן והם רמז לשלשה ספירות של קו אמצעי שהם דעת בראשונות ותפארת באמצעיות, ויסוד בתחתונות, וכן אות ת' של שבת יש בה שלשה ווין, והם רמז לשלשה ספירות של קו שמאל שהם בינה בראשונות, וגבורה באמצעיות, והוד בתחתונות. אמנם הברכה משתלשל בקו האמצעי שהוא רמוז באות ב' של שבת שהיא אות אמצעי שם. וידוע מ"ש רז"ל ב' ברכה ולז"א ברכת ה' תעשיר זה השבת דייקא שבהם רמוזים כל העשר ספירות ורמוז הקו שממנו תמשך ברכת ה' אשר היא תעשיר:

וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל עשב השדה טרם יצמח כי לא המטיר וכו'. י"ל למה בשיח השדה שהם האילנות אמר טרם יהיה ולא אמר טרם יגדל או יצמח, כדאמר בעשב טרם יצמח, ועוד למה כינה האילנות בשם שיח ולא אמר כל אילן השדה. ונ"ל בס"ד דארז"ל כל אילן ואילן יש מלאך ממונה עליו ואומר המלאך שירה לפני הקב"ה בכל יום, והיינו ענין פרקי שירה דהשירות הם מן המלאכים הממונים, וידוע כי האילנות נבראו ויצאו שלמים בקומתן מיום שלישי, אבל העשבים עמדו על פתח הקרקע. ולא גדלו וצמחו יותר עד שבא אדה"ר והתפלל וירד מטר וצמחו ועלו על פני האדמה, וידוע דהמלאכים הממונים אין אומרים שירה למעלה אלא עד שיאמר אדם למטה, ולפ"ז כשנבראו האילנות ביום שלישי ויצאו על פני הארץ היה ראוי שהמלאכים הממונים עליהם יאמרו שירה השייכה לאילנות, אך לא אמרו מפני שעדיין לא נברא אדה"ר והם לא יאמרו שירה עד שיאמר הוא תהלה, ולכן אפיק קרא לאילן בשם שיח לרמוז גם על השירה שהיא שיח ג"כ לא נראית ולא נהיית בארץ, ולכך לא אמר כאן יגדל או יצמח כי רמז לפי דרכו גם על מלאך הממונה על האילן ולכך אמר לא יהיה, וז"ש וכל שיח הוא השיר טרם יהיה בארץ וכל עשב השדה טרם יצמח, ופירש טעם לשניהם, והיינו מה שאמרתי צמח השדה טרם יצמח, כי נתאחר צמיחתם וגלויים היינו כי לא המטיר ה' אלהים עדיין, וכיון שלא ירד מטר עדיין לא צמחו עשבים שהקב"ה רוצה להצמיחם ע"י מטר ולא מאליהן, ומה שאמרתי כל שיח טרם יהיה בארץ דקאי על שירות מפני כי אדם אין, ואין המלאכים הממונים אומרים שירה, עד שיבא אדה"ר ויאמר תהלה:

לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו, ארז"ל זכה עזר, לא זכה כנגדו. ונ"ל בס"ד דאיתא בגמרא בשם בן סירא אשה רעה צרעת לבעלה, והנה האותיות העומדים כנגד אותיות עזר מאחריהם הם אותיות שפ"ת והוא לשון צרעת, כמ"ש בישעי' ג' ושפח אדני קדקוד בנות ציון, ארז"ל שפרחה בהם צרעת, וכן עוד שם כתוב ויקו למשפט והנה משפח והוא ג"כ לשון צרעת, וז"ש כאן זכה תהיה לו האשה עזר, לא זכה כנגדו, ר"ל תהיה צרעת לבעלה שהוא הרמוז כנגד אותיות עזר שהוא באותיות שפת העומדים כנגד עזר זה לעומת זה:

ועוד נ"ל בס"ד זכה עזר לא זכה כנגדו, ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער הגלגולים הקדמה כ' וז"ל, הנה רז"ל אמרו בפ"ק דסוטה על פסוק מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות שיש זווג ראשון ושני. ומ"ש קשה לזווגם כקי"ס איירי בזווג שני, דע כי אין הכונה זווג ראשון ושני כפשוטו, כי כמה זווגים שניים הם טובים מן הראשונים כמו שראינו בעינינו מעשים בכל יום, אבל ביאור הענין היא יובן במ"ש הסבא דמשפטים ע"פ אם בעל אשה הוא ויצאה אשתו עמו. והענין כי כאשר האדם הוא חדש ר"ל כי אז היא הפעם הראשונה שבא בעוה"ז דבת זוגו נולדה עמו כנודע. אז כשיגיע זמן לקיחתו אותה מזדמנת לו כרגע בלי שום טורח כלל ועיקר, ואמנם אם האדם הזה חטא איזה חטא והוצרך להתגלגל בשבתו אלא שהוא מאותם שכתוב בהם ויצאה אשתו עמו כנז' בסבא דמשפטים שמגלגלים גם לבת זוגו שתחזור להתגלגל עמו לטובתו, הנה האדם הזה כשיגיע זמן לקיחתו אותה אינה מזדמנת לו כרגע אלא אחר טורח גדול, לפי שכיון שנתגלגל על סיבת איזה עון יש מקטרגים עליו למעלה ורוצים למנוע אותה ממנו ומכניסים בהם קטטות, ועל זה אמרו קשה לזווגם כקי"ס. והוא באופן הנז' כי הוא נקרא זווג שני ר"ל היא בת זוגו האמתית אלא שכבר נזדווגה לו פעם אחרת בתחלה ועתה בזה הגלגול נקרא זווג שני כי האשה היא עצמה ראשונה, אבל הזווג הוא שני, ולזה לא אמרו זווג שנית אלא זווג שני שחוזר אל הזווג ולא לאשה. ובזה יתבאר לך איך לפעמים

לפעמים נושא אדם אשה כרגע בלי שום טורח וקטטה כלל, ולפעמים אינו נושא אלא על ידי קטטות גדולות עד שישאנה, ואחר שישאנה הם בשלום ושלוה, וזה יורה על היות זווג גמור אלא שהוא זווג פעם שנית, ואלו לא היתה בת זוגו לא היה שלום ביניהם אחר שנשא אותה עכ"ל, יע"ש. והנה עבדא אמרתי אם הוא באופן שגם האשה לא השלימה תיקון שלה ונתגלגלה בגלגול שני עם בעלה לצורך עצמה, הנה גם בזו לא יהיה קטרוג וקטטות ומריבות בזווגם ותזדמן לו כרגע ולא אחר טורח גדול, ובזה יתיישבו כמה ענינים שנראין בחוש הראיות בענין שידוך איש ואשה, ודוק היטב :

ובזה יובן זכה עזר, פירוש אם זכה בביאתו הראשונה לעולם אז יהיה לו בנשואין שלו עזר מן העליונים ומן התחתונים, שהכל יעזרוהו ליקח בת זוגו בלי שום קטטה ובלי טורח. ואם לא זכה, דהיינו שבא בגלגול על אשר חטא, שאז הוא מאותם שכתוב בהם ויבא אשתו עמו אז יהיו הכל כנגדו בנשואין שלו שיגיע לו בבת זוגו קטרוג מן העליונים ועכבות מן התחתונים, ובטורח גדול ויגיעה וקטטה ומריבה עד שיוכל לישא את בת זוגו, דעל זה אחז"ל קשה לזווגם כקריעת ים סוף, וכמ"ש רבינו האר"י ז"ל :

ובזה פתרתי החלום שחלם עשיר אחד בליל ראש השנה שנתנו לו ולאדם אחד שהיה עסקו בסרסרות שני ניירות שכתוב עליהם פסוק והיו חייך תלויים מנגד, שמסרו לו נייר אחד, ולאותו הסרסור נייר אחד, ופתרתי כי לו רמזו לו בפסוק זה שירבה בצדקה ובה תלוי חיות שלו, והיינו מנגד קרי בה מן גד, דאחז"ל בגמרא דשבת גימל דלת גמול דלים, נמצא הצדקה רמוזה באותיות גד. ולאותו סרסור רמזו לו שיעסוק בסרסרות של זווגים איש ואשה ומזאת הסרסרות תהיה פרנסתו וחיותו באותה שנה, והיינו דרז"ל אמרו ע"פ די מחסורו אשר יחסר לו, היינו לו זו אשה דכתיב אעשה לו עזר כנגדו, אך בזווגים יש שתי חלוקות, אחת אין מנגדים ומעכבים אלא הכל מסייעים ועוזרים, והיינו כשבאה גם אשתו לתקן עצמה, והב' שהוא ממ"ש בהם ויבא אשתו עמו, דאשתו נשלם תיקון שלה ובאה לעוה"ז בעבורו דוקא, דעל זה יש מקטרגים למעלה ומעכבים למטה. והנה ודאי זווג אשר נשלם ונעשה במהרה דלא היה מעכבים בו משני לדדין אין לסרסור הרווחה גדולה מזה, כיון שלא טרח בדבר הזה אלא נעשה מאליו, אבל אם יהיה מעכבים ונשוכים וטורח גדול לסרסור מזה יהיה לסרסור הרווחה גדולה, וזהו אעשה לו עזר מן הזווגים שהם כנגדו, דהיכא נגדיים, שבזה לסרסיר טורח הרבה ולפום צערא אגרא, אבל זווגים שהם מסוג עזר אין בהם שכר הרבה :

ובאופן אחר נ"ל בס"ד לא טוב היות האדם לבדו, אעשה לו עזר כנגדו, ונקדים מ"ש רז"ל אין הברכה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא בעבור אשתו. וצריך להבין למה תלויה הברכה בו ולא באיש עצמו, דאדרבא האיש ראוי לתלות הברכה באיש יותר, מפני שהוא יש בידו מצות תלמוד תורה, ששקולה כנגד כל המצות ויותר, וגם יש בידו כמה מצות שהם מ"ע שהזמן גרמא, שהוא מצווה ועושה בהם, גם עוד מצינו לרז"ל בגמרא תני רבי חייא אין אשה אלא לבנים. וי"ל למה נקיט בלשון שלילה, ולמה תלוי ביאת הבנים באשה ולא בבעלה, והלא שניהם שותפים בהם, וזכר לבדו לא עביד כלום, ונקבה לבדה לא עבדא כלום. ונראה ליישב כל זה בהקדים מעשה שהיה בזמן קדמון שהיה במקום אחד חכם חסיד קדוש שהיו דבריו עושים פירות בברכותיו לבני אדם ותפלתו עליהם, כדרך שאמרו על רחב"ד בדורו, ועל רבי יצחק בן אלישיב בדורו, באופן שאין תפלתו וברכתו חוזרת ריקם

על כל דבר שיבקש. ככתוב ותגזר אומר ויקם לך, ואחר שראה שרבו הנכנסים אצלו לבקש ממנו תפלה וברכה כל אחד מה שצריך לו, הוכרח לשום הפתח בפני כל אדם שהעמיד שומר על פתח ביתו שלא יוכל שום אדם ליכנס אצלו כדי לשאל ממנו תפלה וברכה, וגם הוכרח להיות עצור בביתו כל הימים שלא יצא מפתח ביתו אפילו בשבתות וימים טובים, כדי שלא יפגשוהו הצריכים בדרך או בבית הכנסת לבקש ממנו ברכה, ולכך היו תלמידיו דוקא אשר לומדים אצלו בכל יום בבית מדרשו אשר בחצר שלו באים אצלו גם בשעת תפלה ומתפללין יחד בקדיש וקדושה וס"ת. ולכן שום אדם אחר לא יבא ליכנס אצלו כי השומר מעכב. ויהי היום הוכרח לצאת מביתו בחודש ניסן כדי לברך ברכת האילנות חוץ לעיר, והיו תלמידיו הולכים עמו ביחד מלפניו ומאחריו, כדי שלא יגש אדם אליו לבקש ממנו ברכה, ובחזרתם בסוף היום הלכו ברחוב אחד בתוך העיר כדי לילך החסיד לביתו, ונזדמן שכלה אחת הולכת לבית בעלה והיו נשים רבות הולכות עמה כי היתה אותה הלילה ליל חופתה והכלה עם הנשים באים לקראתם מראש הרחוב שהחסיד ותלמידיו הולכים בו, וכשראו תלמידיו כן, רצו כנגד הכלה להחזירה לאחור לרחוב השני היא והנשים שעמה, עד שיעבור החסיד ויצא מאותו הרחוב ולא יפגעו בהם, אך החסיד גער בתלמידיו שלא יחזירו את הכלה לאחור לדחותה מזה הרחוב לרחוב אחר, יען כי אין שורת הדין מחייבת שתהיה הכלה נדחית מפניו, וגדולה מזאת אמרו חכמים מעבירין את המת מלפני הכלה וכ"ש בכה"ג. ואמר להם שהוא ותלמידיו יעמדו במקומם לצד כותל הרחוב עד שתעבור הכלה לפניהם ואז ילכו לדרכם, וכן עשה. ועמד במקומו לצד הכותל להמתין עד שתעבור הכלה, וכאשר קרבה הכלה סמוך למקום שעומד החסיד תוך ד' אמות עמדה בתוך הרחוב, ולהיותה חכמנית הרבה פיה פתחה בחכמה ותאמר להחסיד. מה זאת עשית אדוני עתה כי חוששת אני פן יקראני עון בשביל כבוד התורה, כי אדוני עומדת בעבורי להמתין לי עד שאלך ומה אני ומה חיי שעשית לי כבוד גדול כזה. ויען החסיד ויאמר לה זה הכבוד אשר עשיתי עתה בשבילך, אני מחוייב בו מצד הדין לעשותו יען כי את עתה יש לך דין מלכתא וכולנו חייבין לכבדך יותר מזה הכבוד. ותאמר אדוני אם אני מלכתא א"כ צריך אתה לקיים דברי ואל תשיבני ריקם. ויאמר החסיד הגידי מה את רוצה, ותאמר רוצה אני שתתן לי רשות שאגש אליך ואנשק ידיך, ויאמר הלא כבר אמרתי לך שאת יש לך דין מלכתא ואיך תנשקי ידי אין זה משורת הדרך ארץ. אמרה לו אדוני אמרו חכמים כבוד אדם רצונו והרי רבי ישמעאל רצתה אמו לרחוץ רגליו בכל יום כשיבא מבית המדרש ותשתה את המים ולא קבל מפני כבודה, וא"ל חכמים שיקבל מפני כי כבוד אדם רצונו, וכן אני אם תעשה רצוני זהו כבודי, ובע"כ נתן לה רשות כי באה עליו בטענה חזקה ותפסה אותו מדבריו. ואחר שנגשה אצלו ונשקה ידו, אמרה לו אדוני אחר נשיקת היד מה יש לעשות. ובע"כ השיב לה שצריך לברך את הנושק. אמרה לו א"כ תברכני, אמר לה במה אברכך, ותאמר ברכני בדבר שאני עוסקת בו, כי זאת הלילה היא ליל חופתי ואני הולכת לבית בעלי החתן בשביל קיום פריה ורביה, על כן תברכני בבנים, אך אם תברכני שאתעבר מבעלי ואוליד, הנה אין זה חדוש ואין אני צריכה ברכה בעבור זאת, יען כי אני אשה, והקב"ה ברא לי דדים ובודאי שיעזרני להוליד ואניק אותם, מן הדדים שברא לי. ויאמר טובים דבריך, ואיך תרצי הברכה, ותאמר בעלי שמו יעקב אני רוצה שתברכני בברכת הבנים של יעקב אע"ה שנתן לו הקב"ה שנים עשר בנים זכרים ובת אחת כן תברכני שאוליד מבעלי שנים עשר בנים זכרים ובת אחת, וכמו שיעקב אע"ה זכה לראות לבניו זרעם וזרע זרעם, כן אני ובעלי נזכה לראות לבנינו זרעם וזרע זרעם, וברכה זו היא

היא חידוש שבאה לי מכוחך, ואז החסיד בע"כ שם שתי ידיו על ראשה ויברך אותה כאשר בקשה שתוליד מבעלה יעקב שנים עשר בנים זכרים ובת אחת, ויזכו ויחיו היא ובעלה לראות זרעם וזרע זרעם:

ואחר שקבלה הברכה הזאת פיה פתחה בחכמה, ותאמר להחסיד, אדוני ברכה זו אשר ברכתני עתה היא תליה וקוץ בה ולכך צריכה תיקון, א"ל מהו הקוץ ותאמר אדוני תשקול בדעתך שנים עשר בנים ובת אחת כמה ממון צריך בעבור פרנסתם הם וזרעם, וכמה ממון צריך בעבור נשואין שלהם, ובעלי הוא אדם בינוני שאין לו יכולת בעסקו לפרנס יותר משנים או שלש נפשות, על כן אם יהיה לנו רבוי אוכלוסין ואין ידינו משגת לפרנסם בריות, כמה צער יגיע לנו מזה אני ובעלי, לכך ברכה שברכת אותנו בבנים צריכה תיקון שתברך אותנו עוד גם בעושר ונכסים רבים שנוכל לפרנס כל אלו וזרעם בריות. והחסיד בע"כ הודה לדבריה יען כי בטענה באה עליו וישם ידיו על ראשה שנית ויברך אותה היא ובעלה בעושר ונכסים רבים כדי שיפרנסו וישיאו זרעם וזרע זרעם בריות:

ואחר שקבלה גם ברכה זו של המזונות, אמרה אדוני אין לי לבקש עוד דבר מאת אדוני ורק דבר אחד צריכה אני להודיע לך ואינו בסוג בקשה יען כי דבר זה אדוני מחוייב בו, אמר לה מהו הדבר, ותאמר י"ב בנים ובת אחת שאני צריכה להוליד לא ינצלו מהיות להם לפעמים כאב עינים, לפעמים אחזה קדחת, לפעמים מיחוש בראש, לפעמים כאב בטן וכיוצא, וכל אלו הבנים נחשבים בניך כי בברכתך באו לעולם, הנה ודאי שורת הדין ודרך ארץ מחייבת שאין אני צריכה להביאם אצל רופא, אלא בכל חולי שיקרה להם אביאם לחצר אדוני שתברכם ויתרפאו, כי בניך הם, על כן צריך שתצוה אדוני את שומר הפתח שלא יהיה הפתח סתום בפני אלא אני ובני ניעול בלא בר. ויצחק הרב החסיד על נועם דבריה ועל טעמיה, ויאמר כן אעשה ותקוד ותשתחוה לפניו ותלך לה לבית החתן בעלה והנשים הולכות אחריה, אך לא שמעו מכל הדברים שהיו בינה לבין הרב החסיד והוא הלך לדרכו לביתו:

והנה מנהג אותה העיר היה בליל החופה אחר הסעודה והשמחה יצאו כל הנשים מחדר הכלה, ותשאר היא לבדה יושבת על הכסא ויכנס החתן לבדו ויסגור הפתח, ויגש אצל הכלה ויתפוס אותה בידה להקים אותה מעל הכסא להעמידה על רגלה, ואחר שיעמידנה ירים רגלו הימנית וינחנה על כף רגלה השמאלית, ועושין כן לסימן טוב שיהיה הזכר גובר על הנקבה ויהיה עליון עליה, וזה החתן להיות שיודע הוא שכלתו היא חכמנית וחריפה, חשש פן היא תקדמנו לשום רגלה על כף רגלו לכך כשקרב אצלה קודם שאחז בה להקימה מן הכסא הכין את רגלו הימנית להרים אותה מעל הארץ, והיא כשראתה כן אמרה לו אין הרמת הרגל היא שלך אלא שלי היא שאני צריכה להרים, ויתכעס החתן ויאמר מה את מדברת הלא אני האיש ואת האשה, ואני צריך להרים רגלי עליך, ותאמר שב על הכסא ואגיד לך דבר חדוש ואז אתה תודה לי בדבר זה אשר אמרתי:

וישב ותאמר לו האדם אשר יבקש מאת השי"ת על טוב עוה"ז בכללות בכל תפלותיו ערב ובקר וצהרים ובכל עת על מה יבקש, ויאמר על שלשה שהם כוללים כל הטובה שהם החיים והמזונות והבנים. ותאמר הנה אלו השלשה שאתה מונה להם ומתפלל בעבורם כבר הכינותים והזמנתים והביאותים אליך בזה היום קודם שנכנסתי לביתך, אמר לה איך הוא הדבר הזה, ותאמר לו כו"כ היתה מעשה ברחוב העיר קודם בואי אליך, והרב הידוע שבעיר הזאת אשר בדוק ומנוסה בברכותיו שלא ישובו ריקם וכל העולם צמאים לברכתו ואינם יכולים לגשת אליו לבקש ממנו ברכה, הנה אנכי לקחתי ממנו שתי ברכות שהם הבנים והמזונות ועי"כ גם ברכת החיים לקחתי לי ולך ממילא כי מאחר שנוליד שנים עשר בנים ובת אחת ואני ואתה נשאם ונראה זרעם וזרע זרעם מוכרח שנאריך ימים עד מאה שנה ויותר כדי שתתקיים בנו הברכה הזאת, על כן אחר שהבאתי לך כל שלשה מיני טובה אלו ברגע אחד קודם בואי לביתך, תשפוט עתה על הדבר הזה שביני לבינך למי יאתה הרמת הרגל לי או לך. ויאמר צדקת כדברך ולך יאתה, קומי והרימי רגלך ותאמר מאחר שהודית לדברי לא ארים אני רגלי אלא תרים אתה, ולא קבל, וסוף דבר הכריחה אותו בחזקה שיקים וירים רגלו כדרך העולם כחתן וכלתו, וישמח אותה הלילה שמחה גדולה על הטובה אשר הגיעה אליו מצד הברכות של הרב החסיד כי היה בדוק ומנוסה בכך, ויגיל וישיש יותר על כלתו אשר הביאה לו כל זה בחכמתה ועוצם שכלה ודעתה.

נמצינו למידין מנועם דבריה של האשה המשכלת הזאת, דעל ידי הברכה של הבנים תחול הברכה של המזונות, שאם יש להם רבוי בנים ואין להם מזון לפרנסם הרי בזה רבוי הבנים הוא צער ויסורין ואין זו ברכה, וכאשר טענה האשה ההיא לפני החסיד הנז'. וגם נמצינו למידין מדבריה דאחר שזכתה לברכה של רבוי הבנים ממילא זוכה בברכה של אריכות ימים ושנות חיים שיחיו עד שישאו כל הבנים, ואם ימותו האב והאם בעוד בניהם קטנים נמצאת למפרע אין זה הרבוי של הבנים בכלל ברכה, וכאשר אמרה אותה האשה לבעלה החתן:

ולכן אחז"ל, אין אשה אלא לבנים, וכבר הקשינו למה תלו את הבנים באשה בלבד, אך הכונה היא דמצינו בשרה אמנו ע"ה כתוב ותהי שרי עקרה אין לה ולד, ואחז"ל אפילו בית הולד לא היה לה, גם אחז"ל שהיתה אילונית שלא היה לה דדים, ובחדושינו בס"ד על הגמרא הקשינו למה עשה ה' ככה לשרה אע"ה שתהיה אילונית שאין לה דדים, דאם משום שמתאוה לתפלת צדיקים כדי שיתפללו על עצמם ויענם, די לעשותה עקרה כמו רבקה ורחל שהיו עקרות בלבד והיו להם דדים ובית הולד ושאר אברי לידה, כי לא היו אילוניות. ופרשתי בס"ד הדבר בטוב טעם כי שרה אע"ה צריך שתוליד את יצחק אע"ה שהוא היה בחי' גבורה העקרית השרשית ואין העולם יכולה לסבול הגבורה שלו בביאתו לעולם, ולכך צריך שתהיה לידתו וביאתו לעולם בדרך נס גמור, כדי שתהיה ביאתו משותפת במדת החסד, כי כל דבר נס נעשה ע"פ החסד, ואם תהיה שרה אע"ה עקרה בלבד ולא אילונית לא היה ההריון שלה נעשה בחסד גמור, יען כי מצינו לעקרה שיש לה טענה נכונה שתתעבר ע"פ הדין, וכאשר טענה חנה הע"ה כמו שאחז"ל על פסוק וחנה היא המדברת על לבה, על עסקי לבה, דטענה טענה כדין שאמרה לפני הקב"ה רבש"ע כל מה שבראת באשה לא בראת דבר לבטלה, עינים לראות, פה לדבר, רגלים להלך, דדים הלו שנתת לי למה, לא כדי להניק בהם תן לי בן ואניק בהם. נמצא כל אשה לדקת שיש לה דדים אם תהיה עקרה יש לה טענה משורת הדין לבקש מהקב"ה שתתעבר, יען כיון שברא לה דדים שאין כמותם באיש, מוכרח כי מעת שבראה ברא אותה שתתעבר ותהיה צריכה לדדים להניק בהם הולד, ולא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם, ורק אם אין האשה לדקת גמורה

גמורה אלא יש בידה עונות, אין לה פ"פ בטענה זו כי יאמר לה את גרמת לעצמך שתפסידי זאת הטובה של הריון ולידת הבנים כי עונותיך גרמו לזה, ולכן חנה הע"ה שהיתה צדקת גמורה זכתה בטענה זו של הדדים ונתעברה, וכן רבקה אע"ה ורחל אע"ה אע"פ שהיו עקרות יש להם זכות בדין שיתעברו מחמת טענה זו של הדדים ונתעברו. וכן הענין בשרה אע"ה אם היתה עקרה בלבד היה ההריון שלה זוכה בו בדין מחמת טענה זו של הדדים, ונמצא לא היה יצחק אע"ה נולד מצד החסד הגמור, כדי שתתמתק הגבורה החזקה שלו בחסד, לכך עשה הקב"ה את שרה אע"ה בתחילה איילונית שאין לה דדים, דעתה אין לה טענה בעבור ההריון מצד הדין, כי יאמר ה' אני מעיקרא כך בראתי אותך שלא תתעברי, ולכך לא בראתי לך דדים ובית הולד, ונמצא מה שנתעברה אח"כ בנס היה העבור שלה ע"פ מדת החסד הגמור, ונולד יצחק ע"פ מדת החסד, ובזה נמתקה הגבורה שלו והיה העולם יכול לסבול הגבורה שלו מחמת שנתמתקה:

ובזה מובן הטעם בהא דתני ר"ח אין אשה אלא לבנים, שתלה בה הבנים מפני דהאשה כיון שיש לה דדים שהם לצורך הבנים יש לה טענה חזקה על לידת הבנים, משא"כ האיש שאין לה טענה כזאת, ומאחר כי מצד תכונת יצירתה יש לה טענה לזכות לבנים ממילא גם ברכה של המזונות תתייחס אליה, כי כיון שיולדת בנים הרבה בדין הוא שיתברך הבית בברכת המזון לפרנסת הבנים, ולכן אחז"ל אין הברכה מצויה בביתו של אדם אלא בעבור אשתו, כי הברכה בבית הוא לצורך פרנסת הבנים, וברכה זו של הבנים תתייחס לאשה מצד תכונת יצירתה. ועוד מברכת הבנים המתייחסת לאשה נמשך ברכת החיים, שאם ימות האדם בקוצר שנים ב"מ ולא יראה חופת כל בניו, אין הבנים נחשבים לגבי דידיה ברכה, ולכך נמצא גם ברכת החיים תתייחס לאשה, ולכן כתיב ראה חיים עם האשה אשר אהבת, וכן אמרו אשה יפה אשרי בעלה מספר ימיו כפליים:

והנה ידוע מ"ש בכתבי רבנו האר"י ז"ל, דחיים נמשכים מחכמה, ובנים מדעת, ומזונות מן בינה, וידוע הדעת יש בו כללות חכמה ובינה, ולפי האמור דברכת המזונות וברכת החיים נמשכים מן ברכת הבנים לפי' זה יבא הענין נכון ע"פ הסברים, ולז"א ובדעת חדרים ימלאו כל הון יקר ונעים, והיינו הון שפע פרנסה יקר שפע החיים ונעים שפע הבנים. וידוע שג' אלה בהם חיים מזונות בנים, כמספר אותיות האדם שעולים חמשים, ואלו ג"כ ר"ת שלהם מספר חמשים חיים מזונות בנים, ובזה יובן לא טוב היות האדם לבדו, אמר האדם בהא, להשלים חשבון חמשים שהוא מספר שלשה הנז"ל, אעשה לו עזר כנגדו, עין של עזר רמז לבנים, כי הבנים באים מן מאור עיניו של אדם, ולכן האב כותב לבנו אור עיני, וזין כמשמעו שהוא לשון הזנה אלו המזונות, ואות ריש של עזר רמז לחיים שהם החיים שהם מוחין שבראש:

ויקרא האדם שם אשתו חוה כי היתה אם כל חי. י"ל הלא רז"ל אמרו קודם החטא היה שמה חיה ועל שם זה של חיה יצדק הטעם הזה שאמר כי היתה אם כל חי, ולא על שם חוה בואו. ונ"ל בס"ד ע"פ מ"ש הגאון חיד"א ז"ל במראית העין דף ג' בשם הרמ"ע ז"ל כשהאיש והאשה שוים במעלתם אי אפשר שיולידו, וזה רמז מ"ש רז"ל אין שני מלכים משתמשין בכתר אחד, ואברהם ושרה היו שוים במעלתם ולא היו מולידים, וה' פקד את שרה פקד לשון חסרון שחיסר ממעלתה, ויעש ה' לשרה כאשר דבר ותלד, מעין דוגמא ללבנה שנתמעטה ואז הרבה לצבאותיה כוכבי אור עכ"ל. וידוע דהריון ולידה של קין והבל היה אחר החטא ונמצא מעת שילדה נקראת חוה בואו, כי קודם החטא היה שמה חיה ביוד, וז"ש ויקרא האדם שם אשתו חוה, שנתמעטה ממעלתה שהיתה נקראת קודם החטא חיה ביוד, והטעם שמיעט אותה לקרותה חוה מפני שהיתה אם כל חי, דהיינו שתוליד ילדים וא"א שתוליד אם לא תתמעט:

והנחש היה ערום מכל חית השדה. י"ל השדה למ"ל וסגי לומר מכל החיה. ונ"ל בס"ד דידוע מ"ש המקובלים ז"ל כל אות שבאלפא ביתא לוקח חיות ויונק מן אות שקודם ממנו, ולכן עשה הש"י סדר כ"ב אותיות באבג"ד כדי שלא יתגאה המשפיע על הנשפע, כיון דהנשפע גדול מן המשפיע במספרו, ונמצא אותיות שדה לוקחים חיות מן אותיות גדר, וידוע דהנחש לא היה יכול לפתות את חוה באכילת עץ הדעת, אלא בעבור שעשה לה אדה"ר גדר לחוה, שא"ל האיסור אפילו בנגיעה בלבד ולכך בא נחש ודחף אותה על האילן, וא"ל אח"כ כמו דנגעת באילן ולא מתה, כן תאכלי ולא תמות, והאמינה לדבריו, ואם לא היה עושה לה אדה"ר גדר זה לא היה יכול הנחש להאכילה בידים אבל דחיפה היה יכול לעשות נמצא ערמימותו של נחש נעשית מחמת הגדר שעשה אדה"ר מדעתו, וז"ש והנחש היה ערום שיכול לעשות ערמימותו מכל חית השדה, והיינו חית לשון חיות ר"ל מן הגדר הרמוז באותיות החיות של אותיות שדה:

האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל. איתא במדרש שאמר אכלתי ואוכל, ותמוה. ונ"ל בס"ד ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל דאדה"ר תיקן כל בעלי חיים בקראו להם שמות, ואחר שחטא ואכל מעץ הדעת נתקלקלו הכל וחזרו נ"ק להתערב בבע"ח ולכך הותר אח"כ בימי נח לאכול בע"ח ע"ש, ובזה פירשתי בס"ד רמז הכתוב מן האוכל יצא מאכל ר"ל האוכל הוא אדה"ר שאכל עץ הדעת יצא מאכל, שהותר עי"כ בשר בהמה וחיה ועוף מחמת שנתערבו נ"ק בכולן, וז"ש אכלתי מעץ הדעת בשביל כדי שאוכל בע"ח כרצוני:

ויאמר ה' אלהים לאשה מה זאת עשית ותאמר הנחש השיאני ואוכל. נ"ל בס"ד בא הכתוב להודיע גודל חסדו יתברך, שהוא מלמד לאדם לטעון טענה שינצל בה מן הכליה ויתקיים עד שישוב ורפא לו, והוא כי באמת אם אדם חטא אין לו תקנה ולא ישאר לו חיות בעולם כדי שיעשה תשובה ונרפא לו, אמנם הש"י תולה תוקף העון באותו המסבב לאדם לעשות העון, ובזה יקל מעליו כובד פשעו שיצטרך לו זמן בעוה"ז עד שישוב ורפא לו וכאשר מצינו לאחאב שהקפיד על רבי לוי שהיה דורש ששה ירחין את פסוק זה במלכים א' סי' כ"א רק לא היה כאחאב אשר התמכר לעשות הרע בעיני ה', ובא אליו אחאב בחלום הלילה ואמר לו מה חטאתי לך ומה סרחית לך, יש לך רישיה דקרא דכתיב אשר התמכר לעשות הרע בעיני ה', ולית לך סופיה דכתיב אשר הסתה אותו איזבל אשתו, ולמה אין אתה דורש אותו כולו עד סופיה, ואז דרש עוד ששה ירחין לשבח רק לא היה כאחאב וכו' אשר הסתה אותו איזבל אשתו, וכמ"ש רז"ל, והובא בילקוט מלכים סי' ע"ז ע"ש. וטעם קפידתו מפני כי סוף הפסוק תולה עונו של אחאב באיזבל שהיא סבבה לו זה, ועי"כ הקל מעליו העונש שיש לו הצדקה מצד אחר. וכן הענין כאן רצה הקב"ה שתהיה חוה תולה עון שלה בהמסבב הוא הנחש כדי להקל מעליה העונש, ולא יהיה לה כליה אלא יצטרך לעשות תשובה והוא יתברך עשה לה התעוררות בדברים אלו שא"ל מה זאת עשית שתתלה עונה בהמסבב:

והענין הוא יתבאר ע"ד המעשה באדם אחד בריון שבא לבית הכנסת ביום כיפור סמוך למנחה אחר שאכל וסעד הבשיל של בשר בביתו, ובא וישב בבית

הכנסת

הכנסת אצל אחד שמכירו, ויאמר לו תן לי סידור שאתפלל בו כי שכחתי להביא הסידור עמי, וזה האיש השתכל בו כשהיה מדבר עמו, וידע שזה אכל בביתו ובא עתה לבית הכנסת, יען כי ראה שפמו יש בו לכלוך של תבשיל, והיה אצלו סידור של חול ופתח הסידור בבהמ"ז ומסרנו לזה הבריון פתוח בבהמ"ז, וראה הבריון שמקום שפתח לו אינו תפלה אלא בהמ"ז ויאמר לזה האיש כאן הוא בהמ"ז ולמה אלמוד עתה בהמ"ז שפתחת לי כאן, ויענהו מפני שאכלת בבית ושכחת לברך בהמ"ז, לכך פתחתי לך כאן כדי שתברך עתה בהמ"ז על אכילתך. ויאמר מי הגיד לך שאכלתי, ויאמר שער השפה שלך מכאן ומכאן הם מעידים כי שכחת לרחוץ מלכלוך התבשיל, ויאמר הבריון כן אכלתי היום, אך איך אברך בהמ"ז עתה כי לא נטלתי מים אחרונים, ואיך אברך בהמ"ז בלא מים אחרונים, א"ל אותו האיש הנה מים אחרונים נתקנו בשביל לתת אותם חלק לשטן לכן אומרים עליהם זה חלק וכו', והסעודה שאכלת היום כולה היא של השטן כי בסטרא דקדושה אין לנו אכילה ביום הקדוש הזה, ומאחר דכל הסעודה היא של השטן למאי אצטריך לתת לו חלק במים אחרונים, ויען הבריון ויאמר א"כ גם בהמ"ז אין ראוי לברך על אכילה זו שהקב"ה אסר אותה ביום זה, ורק השטן הוא מפתה את האדם לאכול ואיך יברך להקב"ה על אכילה זו, ויאמר האיש יפה דברת, דאין ראוי לברך בהמ"ז על אכילה זו בפתוי השטן שהוא היצה"ר, ע"כ:

והנה ידוע מ"ש בזוה"ק וככתבי רבינו האר"י ז"ל דהברכה שמברכים על אכילה תחלה וסוף היא תיקון לשכינה, וידוע דהשכינה נקראת מה בסוד מה השיב לה', וגם נקראת זאת וכמ"ש בזוה"ק ותיקונים, ולכן אחר אכילת עץ הדעת שאל הקב"ה דבר אחד מן חוה כדי לעורר אותה באותה הטענה שתתלה האכילה במסבב הוא הנחש, ואמר לה מה זאת עשית, בלשון שאלה קאמר לה מה זאת קאי על אור השכינה שנקראת מה ונקרא זאת ועשית לשון תיקון, כמו בן הבקר אשר עשה, כלומר ברכת על אכילה זו דעץ הדעת כדי לתקן אור השכינה בברכת האכילה והיא בשאלה זו הוכרחה להשיב הנה באכילה זו הנחש השיאני לאכול, שאתה אסרת האכילה הזאת והנחש הוא שהטעה אותי ופתה אותי לאכול ואיך אברך על אכילה זו וכאשר השיב אותו הבריון לאותו האיש דאין ראוי לברך על אכילה של איסור אשר נהיית מן פתוי היצה"ר, ונמצא בתשובה זו שהשיבה דהנחש היה בעוכרה ממילא נולד מתוך דבריה שהטון הזה תלוי במסבב וראוי להקל עליה העונש, וכאשר הוה ניחא ליה לאחאב שידרוש רבי לוי סוף הפסוק שאומר אשר הסתה אותו איזבל אשתו יקל דינו של אחאב ושב בגלגולים ורפא לו, וכן הועילה טענה זו לאדם וחוה שנתלה עונש בנחש, והם נתקנו ושבו באדרלות החיים:

פרשת נח

אלה תולדות נח נח וכו'. נ"ל בס"ד בהקדם מ"ש בגמרא דערוכין ת"ר שתי שנים ומחצה נחלקו ב"ש וב"ה הללו אומרים נח לו לאדם שלא נברא, והללו אומרים נח לו לאדם שנברא יותר משלא נברא, נמנו וגמרו נח לו שלא נברא ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו, ומקשים במאי פליגי, ומה טעם יש לכל אחד מהם, ועוד איך יאמרו נח לו שלא נברא מאחר שהקב"ה ברהו ואמר בבריאת האדם וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד, ומי זה יאמר לא טוב אחר שאמר הקב"ה טוב. ונ"ל בס"ד תואר אדם נקרא על הרכבתו בגוף ונפש ביחד, כי משמעות אדם הוא לשון אדמה קאי על הגוף שנברא מן האדמה, ומספר אדם הוא מ"ה כמנין הוי"ה במלוי אלפין קאי על הנשמה שהיא חלק אלוה ממעל, וידוע כי הנשמה באה ונחצבה מעולם הבריאה שהיא סוד בינה, וידוע כי הבריאה סמוכה למרכב הספירות, ולכן ישראל מצד הנשמות שלהם הם קרובים אל השי"ת יותר מן המלאכים, יען כי המלאכים הם מעולם היצירה והם חולה בסוד הן אראלם לעקו חולה, שהבריאה היא פנימית לגבי היצירה, וכנז' בדברי רבינו האר"י ז"ל. ובזה יובן בס"ד טעם לדברי רז"ל שאמרו הקב"ה מדקדק עם חסידיו כחוט השערה דכתיב וסביביו נשערה מאד, והיינו להיותם ממקום עליון שהוא עולם הבריאה הקרוב למרכב הספירות לכך מדקדק עמהם יותר, ולז"א וסביביו נשמות הצדיקים שהם סביב למרכב הספירות ולכך נקראים סביביו נשערה מאד שמדקדק עמהם, ועוד נמי הבריאה היא דין והיצירה רחמים כמ"ש רבינו האר"י ז"ל בעץ חיים שער סדר אבי"ע פ"ד בסוד יוצר אור ובורא חושך שהיצירה רחמים ובריאה דין, וכיון שהיא דין ונשמות ישראל נחצבו משם מדקדק עמהם יותר ומתנהג עמהם במדת הדין, ולכך הללו אומרים נח לו שלא נברא, כי בהיות אדם שהוא מורכב גוף ונשמה נח לו שלא נברא דהיינו שהנשמה שלו לא היתה מן עולם הבריאה שנבראת דייקא, אלא נח לו שתהיה מן היצירה או עשיה כדי שלא ידקדק עמו כחוט השערה, כי האדם בהיותו מורכב בעוה"ז מן גוף ונשמה הוא עלול לחטא, ואם ידקדק עמו כחוט השערה קשה עליו, והללו אומרים נח לו שנברא כי בידו להטיב מעשיו, ואז יתעלו מעשיו להיות עולים כמה מעלות לפי מדרגת הבריאה ואז שכרו גדול ועצום מאד, ונמנו וגמרו נח לו שלא נברא דייקא כי א"א שלא יכשל, אך עכשיו שנברא דייקא שהוא במקום גבוה ועליון יפשפש במעשיו אולי יעשה תשובה שלימה ויתהפכו זדונותיו לזכיות.

נמצא האדם בהיותו בעוה"ז שמורכב גוף ונשמה יאמר עליו תרתי, נח בהפכיות כי בעת שעושה רצונו של מקום אומרים עליו נח לו שנברא כלומר שיש לו נשמה מן הבריאה, כי עי"כ מתעלים מעשיו מאה ידות, ולפעמים אם נכשל באיזה חטא אומרים עליו נח לו שלא נברא, ר"ל שלא היה לו נשמה מן הבריאה כי ע"י שלקח נשמה מן הבריאה מתעלים מעשיו, וגם הפגם של החטא יהיה גדול באכותו וגם בעונשו כי לפום גמלא שחנא, נמצא נקרא עליו תרתי נח, אך אחר שתתפרד הנשמה מן הגוף ותשוב אל האלהים אשר נתנה אז הולך ממנו חד נח שאינו ראוי לומר עליו הכי והכי אלא אומרים עליו חד נח, ולא ישתנה מדבר לדבר אלא יאמרו עליו נח לו שנברא אם הוא צדיק גמור, או נח לו שלא נברא אם אינו צדיק גמור:

והנה ידוע מ"ש המפרשים הרכבת גוף ונשמה זב"ז מכונים בשם אלה, וילדק שם אלה עליהם לפי מ"ש הגאון חיד"א ז"ל בחומת אנך פ' ויקהל בשם מדרשי רז"ל דמלת אלה נדרשת על השמים והארץ כי אלה הוא כינוי לשמים וארץ, וידוע מ"ש בגמרא יקרא אל השמים מעל זו הנשמה ואל הארץ לדין עמו זה הגוף ע"ש:

ובזה יובן אלה הוא גוף ונשמה כשהם מורכבים יחד זע"ז יהיה בהם תולדות של נח נח, כלומר יולידו מעשים הפכיים, שהם יש בהם יאמר עליהם נח לו לאדם שנברא ויש שאומר עליהם נח להיפך שהוא נח לו לאדם שלא נברא, מאחר כי בהיותם מורכבים ועומדים יחד יתהפך האדם במעשיו, וממילא גם אמירה זו תתהפך בו אע"פ שהוא צדיק תמים, וכל זה כשהאדם הוא בדורותיו ר"ל בעוה"ז דאפשר להתהפך כרגע אע"פ שהוא צדיק תמים עתה, וכמ"ש רז"ל בדין המקדש את האשה ע"מ שאני לדיק

צדיק ה"ז מקודשת מספק, וכן ע"מ שהוא רשע ג"כ מקודשת מספק אבל אם הוא את השמים שנפרדה הנשמה מן הגוף ועלתה אל השמים, התהלך נח, ר"ל הלך ממנו נח אחד מתרתי הנז' דעתה לא יאמר עליו אלא רק נח אחד:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד דידוע עבודת השי"ת שיעבוד האדם בעוה"ז היא בשני סוגים, הא' הוא צריך לעשות יגיעה לחומר שלו עד שיעשה העבודה, והב' הוא שאין לו בה יגיעה לחומר כלל, ד"מ התפלה שהיא עבודה שבלב שצריכה להיות בכונה, יש אדם דמחמת עכירות החומר שלו ותגבורת תאותו בהבלי עוה"ז יהיה לבו טרוד ומבולבל בהבלי עוה"ז ואינו יכול להתפלל בכונה אלא ע"י יגיעה רבה לעשות תנועות גדולות בגופו בעמדו להתפלל, כדי לדחות מעליו מחשבות זרות המטרידים אותו, ובקושי גדול ובכח חזק ימשוך לבו אל כונת התפלה הקדושה לכוין בה כראוי. והנה זה אע"פ שהוא מוציא מפיו התפלה בכונה נכונה אינו נקרא צדיק שלם, כי יגיעתו בדבר זה לזכך כונתו ולטהר אותה מורה שלבו משוקע בהבלי עוה"ז ורחוק הוא מן הקדושה מאחר כי הוא צריך לעשות תנועות גדולות עד שידחה ממנו מחשבות הבלי עוה"ז, אך יש אדם שהוא עומד ומתפלל בכונה שלימה ואינו מצטרך לעשות שום תנועה בגופו, כי לבו ריקם מן מחשבות זרות של הבלי הזמן על כן מאליו ומעצמו מוציא דברי התפלה מפיו בכונת הלב בלי שום תערובת מחשבה זרה, הנה זה נקרא צדיק שלם כי זה יורה שהוא דבוק בקדושתו יתברך ומובדל מתאות הבלי עוה"ז. ובזה פרשו רבני אשכנז ז"ל מליצת הכתוב וירא העם וינועו ויעמדו מרחוק, ר"ל וירא העם ראיה שכלית בלב להדבק בקדושה, אך אין יכולים להדבק אא"כ וינועו בתנועות הגוף כדי לדחות מהם מחשבות זרות המטרידים אותם, הנה זו הוכחה שהם עומדים מרחוק ואין להם דבוק בקדושתו יתברך ואינו קרוב אליו:

ובזה יובן בס"ד עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו ולא אותי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל. פירוש שאתה מתפלל ומספר תהלתי בשלשה ראשונות ושלשה אחרונות, עכ"ז אחשוב דלא אותי קראת יעקב, כלומר אין עבודתך חשובה לפני עבודה שלימה, יען כי יגעת בי ישראל שאין אתה עושה העבודה אלא ע"י יגיעה שאתה יגע לעשות תנועות גדולות כדי שתעשה העבודה בכונה שלימה מחמת רבוי המחשבות זרות המטרידים אותך. הנה כי כן הצדיק שהוא צריך ליגע יגיעה רבה ולעשות תנועות כדי להשלים העבודה לעשותה תמה בכונה גדולה ידמה לאשה היולדת בצער וחבלי יולדה, אבל צדיק שאינו צריך לכל זה אלא עומד בנחת ומתפלל בכונה שלימה ולא יצטרך לעשות תנועות בגופו כדי לדחות ממנו מחשבות המטרידות אותו, ידמה להרה שיולדת בנחת ולא בצער ולא תראה חבלי יולדה, ובזה יובן הכתוב בישעי' כ"ו ה' בצר פקדוך צקון לחש מוסרך למו. כמו הרה תקריב ללדת תחיל תזעק בחבליה כן היינו מפניך ה'. פירוש התחלת הפסוק מדבר בענין התפלה שמתפללים בלחש, ומתוודה על זה שאין אנחנו עושים עבודת ה' בשלימות אלא נדמה כמו הרה תקריב ללדת תחיל תזעק בחבליה כן היינו מפניך ה' בעבודה שאנחנו עובדים אותך שאין נמצאת שלימה אצלינו אלא על ידי יגיעה רבה שאנחנו מייגעים עצמינו לדחות הסיבות המטרידים אותנו, אבל הצדיק השלם בעבודת השי"ת ידמה לאדם המהלך ספינתו על פני המים שהולכת בנחת מאליה, ואין צריך משוטין לדחות את המים מפניה, ועל זה אמר שלח לחמך על פני המים שמהלך מאליו בנחת.

והנה ידוע שהצדיק נקרא נח, ותולדותיו של הצדיק הם מצות ומעשים טובים, וכמ"ש רז"ל וז"ש אלה תולדות נח, ר"ל תולדותיו של הצדיק שהם מצות ומע"ט צריך שיהיה לו נח בהם, כלומר יעשם במנוחת הגוף ולא ירגיש בהם יגיעה וטרחה כלל, וזה הוא הנקרא איש צדיק תמים כלומר שלם בעבודת השי"ת, יען כי כיון שאינו מרגיש ביגיעה וטורח מוכח שהוא דבק בקדושתו יתברך, ואינו רחוק ממנו, אלא את האלקים התהלך נח הוא הצדיק, וכמ"ש ואתם הדבקים בה' אלקיכם, וכתיב לאהבה את ה' אלקיך ולדבקה בו:

ועוד נ"ל בס"ד, אלה תולדות נח נח, כי מצינו שזכו ישראל לתואר אדם כמ"ש רז"ל ע"פ אדם אתם ר"ל אתם קרויים אדם ואין העכו"ם קרויין אדם, והטעם מפני שישראל זכו לקבל התורה שנמשלה לאש ונמשלה למים, ופרשתי הטעם שנקראת אש ונקראת מים שהם הפכיים זמ"ז היינו כי בתורה יש שני מיני לימוד, האחד הוא הגרסא וזה הלימוד נמשל למים שהולכים בנחת, וכן למוד הגרסא צריך להיות בנחת שהלומדין נוחין זל"ז, ועל זה נאמר דברי חכמים בנחת נשמעין, ואחר זה לימוד העיון והסברה וזה נקרא אש, כי בלימוד זה עושין מלחמתה של תורה ויש בו חמום אצל ת"ח כחום האש, ובזכות שני מיני למודים אלו זוכה לגאולה. ובזה פרשתי רמז הכתוב באנו באש ובמים לימוד התורה של העיון ושל הגרסא, ובזכות זה תוציאנו לרויה מן הגלות. ושני למודים אלו שהם אש ומים נרמזים באותיות אם דאדם שהם ר"ת אש מים. ולז"א כי אם לבינה תקרא, ונשאר אות ד' דאדם רומז על ד' חלקים שהם פרד"ס שבהם עוסקים בשני לימודים אלו, שיש בכל חלק מהלימוד לימוד עיון ולימוד הגרסא, הרי תואר אדם זכו לו ישראל ע"י שקבלו התורה.

ועוד זכו לתואר אחד דכתיב ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ, וזה התואר ג"כ זכו לו בזכות התורה, יען כי התורה היא ממקור האחדות, ולכן נקראת אחת כמ"ש רז"ל דכתיב תורה אחת תהיה לכם, ולכך התורה נדרשת בי"ג מידות כמ"ש רבי ישמעאל בשלשה עשרה מידות התורה נדרשת, ומספר אחד הוא י"ג, ולכך ישראל שקבלו התורה בי"ג מידות שלה נקראו בשם אחד.

נמצא בזכות התורה זכו לתואר אדם וזכו לתואר אחד ובזה פרשתי רמז הכתוב בקהלת אדם אחד מאלף מצאתי, כלומר תואר אדם ותואר אחד מאלף, זה לימוד התורה מלשון אלופי ומיודעי, ומלשון אאלפך חכמה, מצאתי, שלקחתי את שתי תוארים אלו ע"י עסק התורה. ובזה יובן מ"ש בתורה אילת אהבים ויעלת חן, ואחז"ל שמעלה חן על לומדיה והיינו כי תואר אדם ותואר אחד עולים מספר חן.

והנה תמצא כי משני תוארים אלו נולד לישראל שני מיני טובה, והוא כי ממה שזכו לתואר אדם בעבור התורה המה זוכים לגאולה שהיא מספר אדם, וכמ"ש בס"ד ע"פ ובכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו לארץ והיינו ארץ כנוי לתורה דכתיב בה ארוכה מארץ מדה, אחוזתכם שאתם נאחזים בה, כמ"ש ישראל ר"ת י'ש ש'שים ר'בוא א'ותיות ל'תורה, שבזה אתם קרויים אדם, אז גאולה תתנו לארץ, כי גאולה גי' אדם. ומן תואר אחד נולד לישראל אהבה שהיא עולה מספר אחד דע"י שזכו לתואר אחד בשביל התורה שנדרשת בי"ג מידות זוכים לאהבה שתהיה ביניהם לבין אבינו שבשמים, ולכך נקראת התורה אילת אהבים:

נמצא ב' תוארים של אדם ושל אחד שזכו בהם ישראל שהם חן, מולידים להם שני הטובות גאולה ואהבה שג"כ מספרם חן. ובזה פירשתי בס"ד, והוציא את האבן הראשה אלו ישראל שנקראו בשם אבן, דכתיב משם רועה אבן ישראל, הראשה שעלו במחשבה להבראות קודם בריאת העולם, כמ"ש רז"ל, יוציא אותם מן הגלות, ואז תשואות חן חן לה, והיינו חן שני תוארים של אדם ושל אחד, וחן

הב' הם שני הטבות של גאולה ושל אהבה. ובזה יובן בס"ד אלה תולדות נח נח, והיינו כי אלה כינוי לתורה, כמ"ש רז"ל במדרש ע"פ על אלה אני בוכיה זה ביטול תורה דכתיב בה אלה החוקים והמשפטים, וכנז' במדרש ופרשתי בס"ד הות אל"ף של אלה לשון לימוד זה לימוד הגרסא, והות למ"ד של אלה הוא ג"כ לשון לימוד זה לימוד העיון והסברה, והות הה' של אלה רמז לחמשה חומשי תורה, לכן שפיר דרשו חז"ל אלה על התורה, וז"ש כאן אלה תולדות נח נח, פירוש בזכות התורה שנקראת אלה יהיה תולדות מן נח הם הואר אדם ותואר אחד שני מיני הטבות שהם גאולה ואהבה שמספרם נח :

ואמר עוד איש צדיק תמים היה בדורותיו, והוא ע"פ מ"ש הרב בת עין דהטעם הוא מדתו לומר אהיה, כלומר עדיין לא הייתי שלם אלא אהיה לעתיד אחר שאשגל תורה ומצות ומע"ט, אבל עתה אינני שלם. והנאה מדתו לחשוב עצמו היה, שכבר הגיע לשלימות והיה מה שצריך לו להיות ואינו חסר כלום, וההפרש בין מדת ענוים שהיא אהיה, לבין מדת הגאים שהיא היה הוא אות א'. ובזה פרשתי בס"ד וחוטא אחד יאבד טובה הרבה, פירוש חוטא לשון חסרון, ר"ל מחסר אחד שהוא אות א' מן אהיה, ויחשוב עצמו היה, מאבד טובה הרבה שהוא יוצא מן חבורה של ענוים ונכנס לחבורה של גאים. והנה על זה הוא בעניינים הנפשיים של עוה"ב, אבל בעניינים הגופניים של עוה"ז עושר ונכסים וכיוצא לא יראה עצמו חסר, שאז אומר על עצמו אהיה שעדיין לא הגעתי לשלימות, אלא אדרבה יחשוב עצמו שלם שכבר היה והגיע לכל שלימות נכסי עוה"ז ורואה עצמו עשיר בהם, שאינו צריך לרדוף אחריהם, וידוע כי תרגום של גיר בארץ הוא דור בארעא, יען תרגום גר יהיה זרעך הוא דיירין יהון בנך, ולפ"ז בדורותיו ר"ל בגירותיו היא עוה"ז שהאדם הוא בה בסוג גר, וכמ"ש דוד הע"ה בד"ה א' סי' כ"ט, כי גרים אנחנו לפניך. וז"ש איש צדיק תמים, ר"ל מי שהוא צדיק תמים צריך להיות חושב עצמו היה בדורותיו, ר"ל בגירות שלו שהיא עוה"ז רואה עצמו שלם שכבר היה בשלימות קנין עוה"ז, ולא ימלא עצמו חסר שאומר תמיד על עצמו אהיה, ר"ל עודני חסר, וצריך לעסוק כדי שאהיה שלם בקנייני עוה"ז :

ואמר עוד את האלהים התהלך נח. וי"ל בס"ד דאיתא במדרש רבא ע"פ ויפח באפיו נשמת חיים, רמז לתחיית המתים, כי כלי זכוכית משוין על ידי נפיחה, והאדם נעשה בנפיחה דכתיב ויפח באפיו נשמת חיים, וקל וחומר הוא, ומה זה העשוי בנפיחתו של בשר ודם, אם נשבר יש לו תקנה, האדם העשוי בנפיחתו של הקב"ה עאכו"כ ע"ש. והנה נודע כמו שהאדם נעשה ע"י נפיחה דכתיב ויפח באפיו נשמת חיים, כן האדם עצמו עושה ובורא נשמות בנפיחה, יען כי בדבור פיו בדברי תורה בורא נשמות כנודע, הרי נמצא בריאתו שבפה הוא ענין נפיחה ממש :

ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב הנה אנכי בראתי חרש נופח באש פחם ומוציא כלי למעשהו וכו' פירוש החכם העוסק בתורה נופח באש התורה פחם הוא דבר חולין, המובלע בו נצוץ קדוש והוא נופח בו ובזה יוציא כלי למעשהו. נמצא הצדיק שדרכו לעשות בירור בפה הוא נקרא נופח. כי כל תיקון הבא מצד הפה נקרא נפיחה. ולפי האמור לעיל שהצדיק נקרא נח א"כ השתא צרף מספר אלהים שהוא פ"ו עם אותיות נח נעשה בזה צירוף נופח, דע"י דברי תורה שמזכיר בפיו נופח נשמת חיים שהוא אור עליון בזה הנצוץ המתברר, ונעשה זה כמו נשמה אל הגוף ואז נעשה פרצוף שלם, וז"ש את האלהים שהוא מספר פ"ו התהלך נח, שבזה יהיה צירוף נופח :

תמים היה בדורותיו את האלהים התהלך נח. נ"ל בס"ד דמצינו בפסוקי יחזקאל שאמר הקב"ה לגבריאל שיכתוב תיו על מצחות האנשים, ודרשו רז"ל שא"ל תכתוב תיו של דיו על מצחות הצדיקים שלא ישלטו בהם מלאכי חבלה, ויכתוב תיו של דם על מצחות הרשעים שישלטו בהם מלאכי חבלה, ואמרו בגמרא מאי שנא תיו. תחיה תיו תמות, ומקשים א"כ יכתוב יוד וג"כ יהיה הרמז עד"ז יוד יחיה יוד ימות, ופרשתי בס"ד הכונה כי אות תיו היא קץ האותיות שהיא אות אחרונה דאלפא ביתא, ואות האחרון אין לו סעד לסעדו כיון דאין אחריו אות, ולכך מורה על מפלה שהיא מיתה כ"מ ולכך אמר תיו תמות :

אמנם כל זה הוא באלפא ביתא דאבג"ד שאם התיו הוא סוף ואין אחריה אות לתמכה, אך בסדר תשר"ק יש שין לתמכה, ולא עוד אלא כי באות ש' רמוז שמו של הקב"ה שהוא שם אלהים במילוי יודין שעולה ש' ולכן יש תיו מורה על תחיה והוא תיו דתשר"ק, אבל יש תיו מורה על של אבג"ד שאין אחריה אות לתמכה, ולכך אמרו תיו תחיה תיו תמות, ולכן התשובה מקובלת בחודש תשרי והכתיבה ג"כ שם, כי חודש תשרי עשוי ומתוקן ע"ס תשר"ק לרמוז שאם האדם יעשה תשובה בחודש זה ינהגהו הקב"ה באות תיו של תשר"ק שהוא תיו תחיה :

והנה באנשי דור המבול כתיב קץ כל בשר בא לפני שנתמלא בהם תיו של תמות שהוא קץ וסוף דאלפא ביתא, אבל נח שלם תיו של תשר"ק שהיא ראש וז"ש תמים היה בדורותיו קרי בה דור תיו כלומר שרתה ודרה עמהם תיו של תמות, שהיא קץ האותיות אבל נח התהלך בתיו של תחיה שנתמכת באות ש', וז"ש את האלהים שעולה מספר ש' התהלך נח בתיו הכתובה בשבילו :

ויולד נח שלשה בנים את שם ואת חם ואת יפת. נ"ל בס"ד הדבור נחלק לשלשה חלוקות, הא' מה שלומד ומדבר האדם בתורה, וזהו שם גי' ספר הוא התורה הנקראת ספר, והב' מה שמדבר בדרך ארץ וחכמת הטבע. וזהו יפת, שגם זה הדבור הוא יפה לאדם ומתייפה בו שבזה תהיה עיניו פקוחות בענייני העולם והנבראים שבו, והג' מה שמדבר במו"מ ומלאכה שהוא לצורך אכילה ושתיה ומלבוש שכל זה הוא נעשה בשביל חום הגוף, כי קיום הגוף הוא בחום וחום נעשה ע"י אכילה ושתיה ומלבוש, ור"ת שלשה אלו הוא שית לרמוז כי השית של האדם, נחלק לשלשה אלה שהם שם חם יפת.

ותשחת הארץ לפני האלהים ותמלא הארץ חמס. י"ל אומרו לפני האלהים, מה חידוש בא ללמדנו והלא כל אשר נעשה בעולם הוא לפני האלהים וכמו שנתעורר בזה רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל. ועוד י"ל אומרו ותמלא הארץ חמס, היצוייר דבר זה בדעת שיתמלא חלל הארץ כולו חמס. ונ"ל בס"ד דארז"ל אע"פ שדור המבול הרשיעו בכמה עבירות, הנה עיקר עונש שנתחייבו בעבורו כליה היה עון השחתת זרע לבטלה, ולכן רז"ל קורין לשון זה של השחתת זרע לבטלה על שמם שקורין אותו עון דור המבול, וכתב הרב בעל ספר הברית ז"ל במאמר ע"ז פ"ג וז"ל המוליד הוא הכח אשר שם הא' יתברך בטפת זרע של האדם באדם להיות מוליד כדמותו כצלמו לקיום מינו יעבר נראה בחוש ע"י כלי ההבטה המגדל את הראות מאד בטיפת הזרע של האדם או של בעלי חיים בעודו בחמימותו בריות קטנים מאד כדמותו וצלמו של הבע"ח או האדם המזריע והם חיים ומתנועעים אנה ואנה תוך הטיפה. ובזאת תדע מה נאמנו מאד כל דברי חז"ל ואיך כל דבריהם אמת וצדק כמו מפי נביאים ממש אפילו בדברים הרחוקים מן השכל ולא יצויירו בו מהפלגת

הקטנת

החטא הזה בתלמוד שאמרו שהוא כשופך דמים כדאיתא במס' כלה, רבי אליעזר בן יעקב אומר כל המוציא שז"ל כאלו הורג את הנפש שנאמר שוחטי הילדים בישעיה נ"ז אל תקרי שוחטי אלא סוחטי, וכן אמר רבי יצחק ורבי במסכת נדה בפרק כל היד.

ובמה היה המאמר הזה רחוק בעיני המתפלספים מבני עמנו ההולכים אחר רוחם של הפלסופים הקדמונים אשר עדיין לא ידעו מכלי ההבטה הנז' המגדל את הראיות, איך הוא שופך דמים קודם יצירת הולד, ולמה דורש דמים אותם, ועדיין לא נתהווה אדם, ואיך שוחט וסוחט הילדים בטרם תבא אליהן המילדת וילדו, באומרם שאינו באותה שעה אלא ליחה של המוח בלבד והוא עדיין בלא צורה, ומשלו בו משל להעץ שהוא חומר מוכן ומזומן לקבל צורת כל הכלים, וכשעושה ממנו כסא נאה הרי בקבל צורה, ואם ישבר האדם את הכסא ראוי לעונש כי עבר על בל תשחית, אבל אם שבר העץ קודם שנעשה ממנו הכסא אינו ראוי לשום עונש כי עץ השדה בעלמא שבר שהוא חומר בלא צורה.

ובכל זה היו חושבים ואומרים קודם שנגלה כלי ההבטה הנזכר, אולם כעת אחר שנראה בחוש העין על ידי כלי הנזכר בריות בצלם אדם שהם חיים ומתנועעים אנה ואנה בתוך הטיפה, מה נורא הדבר הזה מאד ונוגע הגוע נפש הרואה או השומע הדבר הזה, וכל משכיל ישפוט בצדק שראוי להיות גדול עונו כעון שופך דמים ממש, והשכל יחייב שעונו יותר קשה מעון רוצח נפש, כי אם יהרוג האדם את האדם לא הרג אלא נפש אחת, וזה אפשר שהרג שנים אם יזדמן שהם תאומים, זאת ועוד אחרת, דהרוצח אם יהיה הנהרג קרובו של הרוצח והרגו בזדון על תאות נפשו עונו גדול מאד כי עוכר שארו אכזרי, ואם יהיה אחיו יהיה העון חמור יותר, ואם יהיה בנו יהיה חמור יותר ויותר. ולכן אין לך עון חמור כעון זה של המוציא שז"ל שהם רוצחין הילדים הקטנים שלהם שהם בניהם ממש מאחר שנראין בכלי ההבטה שהם מתנועעים וחי בהם עכ"ל:

ואני אומר עוד יתרון בעון זה, כי שופכי דמים ממש לא ימצא שישפכו דם אלא לפרקים, אך אלו המוציאין שז"ל בידים הם שופכי דמים פעמים שלש ויותר בכל שבוע ושבוע, ואפשר בכל יום לאותם שרגילים בעון זה, וזהו ענין שאמר השי"ת לקין קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה, והיינו כי הבל קודם שנהרג היה במוחו טיפות זרע שהיה בהם כח המוליד שהיה ראוי להוליד אותם, וגם שהרגו, גם אלו נהרגו עמו דבטלו ממילא, ולכן אחז"ל ע"פ וגם דמי הנה נדרש גם לרבות דם זרעיותיו:

והנה לפי האמור דהשחתה בז"ל הוא ענין שפיכות דמים ממש, הנה ההפרש שיש בין עון זה של השחתת בז"ל לבין עון שפיכות דם האדם ממש הוא כי שופך דם האדם נראה עונו לעיני כל אדם, אבל השחתת זרע לבטלה אין נראה שפיכות הדם לעיני בני אדם, אלא רק זה גלוי לפני הקב"ה שהוא היודע ורואה שיש בטיפות זרע אלו בריות של בני אדם, אבל בני אדם רואין בעיניהם שנשפך ליחה של המוח כי בימים הראשונים לא היה עדיין זה הכלי של ההבטה שרואין בטיפת הזרע בריות קטנות מאד כדמותו וצלמו של האדם המזריע, ואפילו בזמן האחרון אינו נמצא כלי ההבטה ביד כל אדם כדי לראות בו את טיפת הזרע שיש בה בריה שיש בה חיות ומתנועעת, ואפילו למי שיש לו הכלי זה אינו יכול לראות זה אלא תכף בעת יציאת טיפת הזרע בעודה חמה, נמצא השחתה זו של הוצאת הזרע לחוץ אינה גלויה וידועה שהיא יש בה שפיכות דם ממש אלא לפני הקב"ה, ולזה נתכוון הכתוב כאן באומרו ותשחת הארץ לפני האלהים, הגיד בזה על ענין השחתת זרע לבטלה, שהיה מצוי בתמידות בדור המבול, אשר השחתה זו נראית וניכרת ונודעת רק לפני האלהים דוקא, אבל בני אדם רואין שמוציא ליחה בעלמא של המוח. ותמלא הארץ חמס קרי בה חם מס, דאות מ"ם מצטרפת לאות ח' שלפניה ולאות ס' שאחריה, נמצא מלה זו יש בה משמעות שתי מלות שהם חם ומס, כלומר הזרע הזה בעודו חם שיש בו חיות שהבריה היא מתנועעת בו אנה ואנה, אז אותה שעה זה המוציאו לחוץ עושהו מס שממיסו ומוחה אותו שבזה נמצא הורג את הבריה ההיא. ואומרו הארץ הוא חומר האדם שמכונה בשם ארץ שהוא מלא מתאוה רעה זו של חמס, שהוא חם מס כאמור. השי"ת ישמרנו ברחמיו ויצילנו מדבר רע זה:

קץ כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס מפניהם. נ"ל בס"ד דידוע העולם יש לו ששה קצוות שהם מעלה ומטה וארבע רוחות, וכל צד מששה קצוות הוא חלוק בפ"ע שיש עליו שר ממונה בפ"ע כפי בחינתו. גם ידוע כי כל פועל דין נקרא בשם מגל, וכמ"ש בגמרא דסנהדרין דף צ"ה גבי סנחריב דאמר הקב"ה למלאך גבריאל מגלך נטושה, אמר לפניו רבש"ע נטושה ועומדת מששת ימי בראשית, ולז"א ביואל ד' כי שם אשב לשפוט את כל הגוים מסביב, שלחו מגל כי בשל קציר. ואומרו מסביב היינו ר"ל מן הממונים בשש קצוות שהם ארבע רוחות ומעלה ומטה, ואומר השי"ת לאלו הממונים בשש קצוות, שלחו מגל שלכם על העכו"ם כי בשל קציר ר"ל נתמלאת סאתם. ולפ"ז מן הממונים בשש קצוות יצא שש מגל, ונרמזו שש מגל אלו בסוף אותיות כל בשר, כי אחר אותיות כל בשר בא"ב בית"א יש אותיות שת מגל ר"ל ששה מגל. וז"ש קץ כל בשר, ר"ל שת מגל בא לפני לפעול פועל הדין בדור הזה, יען כי מלאה הארץ חמס מפניהם, מלאה דייקא ר"ל נתמלאת סאתם בשש קצוות העולם, ולכן יצא ששה מגל מן הממונים של שש קצוות לפעול פועל הדין בהם:

בעצם היום הזה בא נח ושם וחם ויפת בני נח וכו'. הא דקאמר בעצם, נ"ל בס"ד, כי ידוע כמו שיש באדם עור ובשר וגידין ועצמות שהם כנגד ד' עולמות אבי"ע, כמ"ש רבינו האר"י ז"ל בעץ חיים, כן יש ביום ד' חלוקות שיש בו חשבון של רגעים שתאמר כו"כ רגעים יש בו וזה כנגד עור, וגם יש בו חשבון של שעות שתאמר כו"כ שעות יש בו, וזה כנגד בשר, וגם יש בו חשבון לימי השבוע שתאמר זה היום הוא יום אחד בשבוע, או יום שני בשבוע, וכן עד"ז וזה כנגד גידין, וגם יש בו חשבון לימי החודש שתאמר יום זה הוא אחד בחודש או שני בחדש, וכן עד"ז, וזהו כנגד עצמות. והנה כאן בחשבון הנקרא עצם שהוא על חשבון החודש שהיה יום טו"ב לחודש ירד המבול ובו ביום נכנס נח לתיבה, דאחז"ל נח לא נכנס לתיבה אלא עד שראה המבול יורד, וכתיב בחודש השני בשבעה עשר יום לחודש ביום הזה נבקעו כל מעינות תהום רבה, ויהי הגשם על הארץ, נמצא נח נכנס ביום טו"ב והוא סימן טוב לו, ובהצלה ג"כ התחילה ההצלה והרוחה ביום טו"ב לחודש, שיצאה התיבה מן זעם המים ונחה על הארץ, דכתיב ותנח התיבה בחודש השביעי בשבעה עשר יום לחודש על הרי אררט, נמצא בחשבון העצם נכנס נח ביום טו"ב, וז"ש בעצם היום הזה, קראו הזה גי' טו"ב בא נח ושם וחם ויפת וכו':

וימח את כל היקום וגו' וישאר אך נח ואשר אתו. י"ל מלת אך לכאן יתרה היא, ומה בא למעט דהוי לומר וישאר נח ואשר אתו וגו'. ונ"ל בס"ד דבתחלת הפרשה

הפרשה קודם שאבדו אנשי דורו במבול כפל הכתוב את שמו, דכתיב אלה תולדות נח נח, שהיה נח לבני ביתו שמגין עליהם, וגם לאנשי דורו שמגין עליהם, אך אחר שמתו אנשי דורו במי המבול לא נשארו אנשים בדור שיגן עליהם, אלא רק הוא מגין על בני ביתו דוקא וממילא עתה לא יש לו שם כפול נח לבני ביתו, נח לאנשי דורו אלא נשאר לו נח אחד מצד הגנתו על ביתו דוקא, ולז"א וימח כל היקום וכו' ואז וישאר אך נח, כי לא יש עתה נח כפול אלא נשאר נח אחד מצד הגנתו על בני ביתו דוקא. ובזה יובן מ"ש הקב"ה לאברהם אע"ה אברהם אברהם וכן משה משה, כלומר אתה מגין על בני ביתך ועל אנשי דורך, והשיב הנני מוכן לדבר זה להגן על בני ביתי ועל אנשי דורי לחיים טובים ולשלום:

פרשת לך לך.

לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך. הדקדוקים של כפל הלשון ידועים. ונ"ל בס"ד ע"פ מעשה בחכם אחד מקובל גדול שמלאו לו עלילה בשקר מצד הממשלה, והמושל הניחו בבית האסורין ולא הניחו לישב עם האסורין ביחד אלא הניחו בחדר אחד קטן שיהיה בבית האסורין לבדו, וצוה שאין רשות לשום אדם לבא אללו ולדבר עמו, ואחר שנחבש בבית הסוהר ההוא שלשים יום יצא זכאי בדינו בבית הועד של המשפט ויצא לשלום מבית הסהר יום אחד ושלשים לכניסתו שם. אך בדרך נס נתן לו השי"ת ישוב הדעת בבית הסוהר והיה לומד סוד בימים ובלילות, וזכה לחדש חדושים רבים ע"ד הסוד ונעשה אללו שיעור חשוב, וכשחזר לביתו ביום ל"א נשאר בליל ל"ב נבוך מאד על מעתו לדעת מה זה ועל מה זה קרה לו הדבר להיות אסור שלשים יום במקום צר כזה, והן אמת אשר עזרו השי"ת ועשה חיבור ע"ד הסוד, ולא היה לו שם מחסור מצד הנפש, אך ודאי מצד הגוף היה לו צער גדול ולמה היה לו כך, והיה זוכה לחבר חיבור זה בביתו, ולמה הוצרך לבא כאן. ויישן אותה הלילה מתוך הרהור ומחשבה לחקור על מה שהיה לו בזה, ויחלום אותה הלילה חלום אחד שהוא לבדו היה מהלך במדבר גדול והנה לקראתו זקן א' מהודר מאד וידמה בעיניו שזה הזקן הוא מבני עוה"ב או מלאך מן השמים והולך בצורת אדם, ויגש אליו ויאמר לו אדוני אני נבוך בדבר אחד אם תוכל להודיעני טעמו של דבר, ויענהו דבר דבריך, ויאמר הגד לי מה הסיבה אשר נתחבשתי שלשים יום בבית הסוהר שהיה קשה לי ומר. ויאמר לו הזקן תחזיר ראשך ותראה מה יש אחריך והחזיר ראשו וראה שלשה סיעות של ילדים, כל סיעה יש בה ילדים הרבה ומהלכים בזה"ז וכולם פרצופים שלהם שוים ודומים לפרצוף של החכם ההוא וכולם יפי תואר ויפי מראה בתכלית החשיבות והיופי, ויאמר לו הזקן בעבור אלו הילדים נכנסת לאותו בית הסוהר הקשה, כי אלו הילדים היו נשמות קדושות מגולגלים בדומם שבחדר ההוא הקטן שישבת בו שלשים יום יש בהם שהם משורשך מצד הנפש ויש מהם שהם משורשך מצד הרוח, ויש מהם שהם משורשך מצד הנשמה, ולכן כולם דומים לך, ולכך נחלקים לשלשה סיעות וכל סיעה תקנת וביררת אותם בעשרה ימים, ולכך ישבת שם שלשים יום וא"א לתקנם ולהוציאם אלא רק ע"י לימוד הסוד שתלמוד במקום ההוא ממש, ולא תוכל למשוך אותם מרחוק ע"י לימוד שתלמוד בביתך, וגם א"א שיהיה תיקונם ע"י אדם אחר זולתך, ולכך גלגלו מן השמים שתהיה עלילה עליך כדי שבעבורה תכנס לאותו בית הסוהר ואלו לא היתה העלילה היכא משכחת לה שתלך אתה שם ותלמוד לימוד של הסוד, וגם בהשגחה פרטית מן השמים שמו בלב המושל שיגזור שלא יהיה רשות לשום אדם לבא אצלך כדי שלא יפריעוך מלימודך כי היום קצר והמלאכה מרובה ונתן לך השי"ת ישוב הדעת שתלמוד הסוד בלי שום בלבול כלל כדי שיהיה כח בלמודך ובחדושי תורה שלך להוציא אותם הנשמות מאותו הכבל של הדומם המגולגלים בו באותו מקום, וכן עשית והצלחת בזה, והרי אלו הילדים ההולכים אחריך הן הן בניך שתמצאם לפניך בעוה"ב בגן עדן ותשמח בהם. ראה כמה הרווחת באותם השלשים יום וכמה טובה השגת בהם, וכל אלו הנשמות היו מצפים לביאתך שם, ובפרט כי היו שם נכרים טמאים עוסקים בניאוף וביצא, והיו מוסיפים טומאה באותו מקום קודם בואך והיה צער גדול לאותם הנשמות, ובביאתך שם יצאו לחירות. ויקץ החכם משנתו והנה חלום, וישמח על הדבר ויעש מן חדושי תורה שחידש שם חיבור אחד וקרא שמו בשם מתיר אסורים, ע"כ.

נמצא מהלך האדם וטלטולו ממקום למקום ומעיר לעיר הכל בהשגחה פרטית מאת השי"ת לטובת האדם ההוא לקבץ נדחיו המפוזרים והמגולגלים בדומם וצומח ובע"ח, וכ"ש וק"ו וחומר איש קדוש כאברהם אע"ה אשר צוהו השי"ת לנסוע מעירו לארץ כנען אשר רב המרחק ביניהם ודרך קשה ביניהם שבודאי נסיעה זו היא לטובתו לקבץ ולברר נ"ק וחלקי הנשמות השייכים לשרשו, הן מחלק הרוח הן מחלק הנשמה, וידוע כל מקום שנאמר לך דרשו רז"ל הכונה לך לטובתך, וכמ"ש ע"פ שלח לך אנשים וכן ע"פ קח לך סמים וכן עשה לך שתי חצוצרות כסף, שבכל אלה דרשו לך להנאתך ולטובתך. וכן כאן אמר לו השי"ת לאברהם אע"ה לך לך, ר"ל הליכה זו שאני מצוך היא לטובתך, ואע"פ שיש בה טורח, אתה תשמח בה שבזה תרויח הרווחה גדולה שאתה מוציא נשמות מארצך, ר"ל אותם שהם משורש הנפש שלך, ועוד ממולדתך אותם שהם משורש הרוח שלך, ועוד מבית אביך אותם שהם משורש הנשמה שלך, ואתה תוליכם ותביאם אל הארץ הידועה היא ארץ החיים שהיא ג"ע, אשר אראך שם לאותם הילדים שלך, כי כאן בעוה"ז אין אתה רואה אותם בעיניך, אבל שם בארץ החיים אראך אותם, ושם תכירם ותאמר בני הם אשר נתן לי אלהים בזה:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד לך לך מארצך וגו' והוא כי כל קניין שיהיה לאדם בעוה"ז אינו שלו, יען כי ברגע יעזוב לאחרים חילו, אבל קניין שיהיה לאדם בעוה"ב הוא שלו ולא יקחו ממנו לא בניו ולא אחרים וכמשל מונבז המלך אבותיו גנזו לאחרים ואני גנזתי לעצמי, וידוע מ"ש המפרשים ז"ל על מאמר התנא כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב, הכונה כי הקב"ה הכין והפריש לכל אחד מישראל חלק בעוה"ב כפי ערך נשמתו, אך לא נמסר לה חלקה אלא עד שתבא לעוה"ז ותסגל מצות ומע"ט, אז תזכה ליטול חלקה בעוה"ב שכבר הופרש וניתן על שמה:

והנה נודע כי אע"פ שהאדם חוטא לא יפסיד החלק של עוה"ב המוכן ומפורש על שמו, אלא הוא יתברך פותח לפניו פתחי תשובה ויתקנו ע"י יסורין ואחר שישלים תשובתו, אז יקבל ויקח את חלקו שהוכן והופרש על שמו בעוה"ב באופן שלא יפסיד כלום, ואם תאמר איך אפשר שיהיה לו תקנה בתשובה אחר שחטא, והלא כתיב נפש החוטאת היא תמות, וככה מנהגו של עולם אם עבר אדם על גזרה אחת שגזר עליו מלך בשר ודם, אחת דתו להמית ואיך ינצל החוטא בתשובה ואיך יוצא מדין גהינם, והתשובה לזה יש שלשה טעמים אשר על ידם יהיה התגללות לאדם בחטאיו שע"כ יקבל הקב"ה תשובתו, והם, הא' כי האדם מתחלתו נברא עפר מן האדמה שהוא חומר גס ומחמת כן מוכרח שיהיה לו הטייה קלת לצד הרע כפי הטבע, ולכך אם יחטא ראוי שהקב"ה יאריך לו

עד שישוב. והג' שנולד האדם מטיפה סרוחה זרע אב ואם שבזה נעשה חמרו ומזגו גס ועכור יותר מאדה"ר שהיה יציר כפיו של הקב"ה, וכיון שנוסף בו עכירות וגסות יותר ממילא נוסף בו הטייה יותר לדרך הרע, וכשיחטא יגיע לו התגלגלות מחמת זה שיהיה ראוי להאריך לו ולקבלו בתשובה. והג' הוא מצד הזוהמא של הנחש הארורה בכל הנולדים אחר חטא אדם וחוה שכולם היו כלולים באדם הראשון, ובכל התולדה עד סוף כל הדורות נדבק בכל או"א חלק זוהמא כפי ערכו, ובודאי כח הזוהמא הארור באדם מטהו לצד הרע, ולכך יש עליו התגלגלות להאריך לו ולקבלו בתשובה ושב ורפא לו:

ובזה יובן ויאמר ה' אל אברם, לצדיק שהוא אב מצד הגוף ורם מצד הנשמה אל תחוש ותדאג פן בביאתך בעוה"ז תפסיד חלק המוכן ומפורש לך בעוה"ב שהוא שלך, על כן אני מבטיחך לך לך, כאומר לך אל החלק המוכן לך ולא ישלטו בו אחרים, והגם דמיכרח אתה לחטוא בעוה"ז לא תפסיד מחמת החטא את חלקך הנז' כי סופך לתקן ע"י תשובה ואני מקבל אותך בתשובה. ואע"פ שמורת הדין מחייבת שלא הועיל תשובה לחוטא למלך בשר ודם וכל שכן להחוטא לי כמה חטאים, הנה יש ללמד עליך סנגוריא ולעשות לך התגלגלות לקבלך בתשובה מחמת שלשה טעמים, הא' הוא מארצך ר"ל מחמת הארץ היא האדמה שנבראת ממנה, והב' ממולדתך אשר נולדת מזרע אב ואם מטפה סרוחה, והג' מבית אביך אדה"ר שגרם שתתפשט זוהמת הנחש בכל הנולדים שהיו כלולים בו. ועל איזה חלק אני מבטיחך שהלך לו, אמר אל הארץ אשר אראך, כלומר אותו החלק שהוא אל ארץ החיים היא הארץ בה"א הידיעה אשר אראך בעיניך זוהרה וטובה, ואעשך לגוי גדול ע"ד הבטחה דעת"ל שהוא הקטון יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום, ואברכך בבנים ואגדלה שמך בחיים והיה. ברכה במזונות:

ועוד נ"ל בס"ד אומרו לך לך, והיינו כי המלאכים נקראים עומדים דכתיב ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה, יען כי אין לו ידיעה ממעלתו מאחר דאין לו חומר עכור להחטיאו ואין לו מעלה על הדרגות מעלותיו מפני שאין לו יצה"ר וחומר עכור שיטהו לרע ולכן אין לו פאר בצדקות שלו כדי שיקבל עליה שכר, אבל האדם שהוא צדיק נקרא הולך כי ע"י מלחמתו ביצרו תמיד וגובר עליו הוא הולך ועולה ממדרגה למדרגה, וז"ש לך לך ר"ל תואר לך יש לך ולא תואר עומד, והכונה הוא יתברך מיעצו שלא יחשוב עצמו שהגיע לגדר השלימות ונמצא הוא עומד במקומו שאין לפניו עוד מדרגות לעלות בהם ולא דרך ארוכה ללכת בה. מעשה באחד שראה בחלום שיש סולם גדול שיש בו אלף מדרגות והמלך היה עולה בסולם ההוא והגיע לחציו למדרגה של ת"ק, והלך בבוקר בבוקר אצל המלך ויספר לו החלום וישמח המלך על חלומו ויצו לתת לו אלף זהובים במתנה, והנה אשת השכן שמעה משכינתה מה שהרויח בעלה מן סיפור החלום הזה ואמרה לבעלה הנה השכן ראה את המלך הגיע לחצי הסולם ונתן לו אלף זהובים, אתה תלך היום אצל המלך ותספר לו חלום כמו חלום השכן, אך תספר לו שראית שהמלך עלה לראש הסולם למדרגה של האלף ובודאי יתן לך עשרה אלפים זהובים, והלך בעצת אשתו לבית המלך ויספר להמלך כי ראה שעלה והגיע למדרגת האלף שבראש הסולם, ויצו המלך להשליך את זה החולם מן הגג לחצר יען כי זה חלום רע כיון שלא נשאר מדרגות לעלות בהם א"כ צריך לירד, אבל הראשון שראה המלך בחצי הסולם נמצא יש לפניו עוד עליות רבות לעלות בהם ומה שיש בידו כח ממשלה עתה הוא עודנו בחצי, לכך שמח בו ונתן לו מתנות על חלום טוב זה, ולכן אמר לו

ד

כאן לך לך שלא תראה עצמך עומד דהיינו שתחשוב שהגעת לגדר השלימות ועתה הנך עומד שאין אתה חסר כלום ולא נשאר לך עליות ולא מהלך יותר שתלך בו, אלא תראה עצמך הולך שהדרך הוא ארוך לפניך ואתה עודך מהלך בו. ועד"ז פרשנו בפרשה הקודמת את האלקים התהלך נח שאינו רואה עצמו עומד שהגיע לשלימות, אלא רואה עצמו מתהלך שעדיין יש דרך ארוך לפניו בעבודת הבורא ללכת בו:

ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה', כלומר תמימי דרך הוא דרך עבודת הקדשים שרואין עצמם הולכים בתורת ה' הולכים דייקא, שעדיין לא הגיעו לשלימות ואין רואין עצמם עומדים שכבר הגיעו לשלימות ואין להם עוד להוסיף, ולכן החכם נקרא בכל מקום בשם תלמיד חכם, כלומר רואה עצמו תמיד שהוא תלמיד שעדיין לא נשלם בחכמה, אלא צריך הוא למודעי וללמוד בחכמה:

ואעשך לגוי גדול. איתא בגמרא דפסחים דף קי"ז ארשב"ל ואעשך לגוי גדול זה שאומרים אלקי אברהם, ואברכך זה שאומרים אלקי יצחק, ואגדלה שמך זה שאומרים אלקי יעקב, יכול יהיו חותמין בכולם ת"ל והיה ברכה בך חותמין ולא בהם. וצריך להבין הטעם שזכה אברהם אע"ה שיכנה הקב"ה אלקותו עליו ועל בנו ועל בן בנו, מה שלא זכו בזה שאר צדיקים גדולים. גם למה לא יהיו חותמין בכולם אלא דוקא בו. ונ"ל בס"ד טעם לכל זה בהקדים מ"ש במדרש רבה סוף פ' נח פרשה ל"ח. תרח היה עושה צלמים ומוכר. פעם אחת הלך לעיר אחת והושיב לאברהם למכור צלמים במקומו, וכאשר היה בא איש אחד לקנות צלמים היה אומר לו אברהם לאותו האיש בן כמה שנים אתה והיה משיב לו בן חמשים או ששים והיה אומר לו אברהם אוי לו שכבר הוא בן ששים שנים ורוצה להשתחוות לצלם שאינו אלא בן יום אחד והיה מתבייש אותו האיש והולך לו. פעם אחת באה אשה אחת והיתה טוענת בידה קערה אחת גדולה מלאה סולת, ואמרה לאברהם הרי לך זה קחנה והקרב אותה למנחה לפני הצלמים, ולקח אותה ממנה. מה עשה אברהם קם ולקח מקל ברזל בידו ושבר לכל הצלמים ונתן את המקל ביד גדול של הפסילים שהיה ביניהם כי השאיר אותו בלא שברו. כיון שבא תרח אביו אמר לאברהם מי עשה לצלמים כזאת. א"ל מה אכפור ממך הנה באה אשה אחת טוענת זו הקערה של סולת ואמרה לי הא לך הקרב לפניהם והקרבתי אותו סולת לפניהם והיה פסל זה אומר אני אוכל ראשונה ופסל זה אומר אני אוכל ראשונה, וקם זה הפסל גדול שבהם ולקח המקל ושבר את כולם. א"ל תרח מה אתה מצחק בי ומלעיג עלי וכי אלו הפסילים יודעין כן מאומה להבין ולדבר ולהתנועע. א"ל אברהם הלואי ישמעו אזניך מה שאתה מוציא מפיך. מה עשה תרח לקחו לאברהם ומסרו לנמרוד, א"ל נמרוד לאברהם אם לא תשתחוה לאלו הצלמים בא והשתחוה לאש. א"ל אברהם ולעבוד למיא דמכבין נורא, א"ל נמרוד הא"ן לעבוד למיא. א"ל אברהם א"כ ליעבוד לעננא דטעין מיא, א"ל נמרוד הא"ן ליעבוד לעננא. א"ל אברהם ליעבוד לרוח שמפזר העננים. א"ל נמרוד הא"ן ליעבוד לרוח. א"ל אברהם וליעבוד לאדם שסובל את הרוח, כי האדם מלא נקבים והרוח נשאר בקרבו. אמר לו נמרוד דברים ריקים אתה מדבר ואין רצונך לעבוד לכל אלו ואני הנני משליכך לאור (שהוא היה עובד לאור) ויבא אלוה שאתה משתחוה לו ויציליך הימנו. והיה שם הרן בן תרח והיה מחולק בדעתו עם מי ישכים, ואמר ממה נפשך אם ינצח אברהם אני אומר מאמונת אברהם אני, ואם נצח נמרוד אומר מנמרוד אני. כיון שירד אברהם לכבשן האש וניצול אמרו

להרן

לאהרן ממי אתה, אמר להם מאמונת אברהם אני, נטלוהו והשליכוהו לאור ונחמרו בני מעיו מפני שלא היתה אמונתו חזקה, ואעפ"כ נטלו המלאך מן האש והשליכו לפני אביו ומת על פני תרח אביו ע"כ. ע"ש :

הרי נמצא כי אברהם אע"ה ביטל קליפת ע"ז ביטול גמור במחשבה ובדבור ובמעשה, והוא כי מעת שהכיר את הבורא יתברך וידע והאמין בלבו דכל הצלמים וע"ז שבעולם כולם הבל וריק ופירש מהם בלב שלם, הנה בזה ביטל את הקליפה של ע"ז במחשבה, כי כל אמונה זו היתה בלבבו דוקא, אך בדבור ומעשה עדיין לא נראה הדבר הזה אצלו, שאם היה אביו שומע ממנו איזה דיבור של גנאי על הצלמים כאשר דבר אח"כ כשנסע אביו, לא היה מאמין בו להניחו שומר החנות למכור צלמים במקומו, ואחר שהפקידו אביו במקומו למכור צלמים והיו באים אצלו לקנות הוא היה נכנס עמהם בדברים שמבזה הצלמים באומרו אוי להם איך יתכן אדם בן ששים שנה ישתחוה לצלם בן יום אחד והיו מתביישין וחוזרים לאחוריהם ולא יקנו כלום, ובזה ביטל קליפת ע"ז בדיבור כי פעל פעולה גדולה ורבה ע"י הדיבור הזה שלו שפירשו כמה בני אדם מע"ז, ואח"כ באה אותה אשה והביאה סולת להקריב לע"ז ולקח מקל ברזל ושבר את כל הצלמים, והרי בזה ביטל קליפת ע"ז במעשה ג"כ, ואז נעשה ראוי לנס גדול להצילו מן כבשן האש שהושלך בו דבזה גרם שהקליפות של ע"ז יושלכו לניקבא דתהומא רבא ויתבטלו שם, ועלייתו אח"כ מן הכבשן מורה על עליית נצוצי הקדושה אשר נטמעו בתוך הקליפה של ע"ז בחטא אדה"ר והבאים אחריו, והכל מכוון בדקדוק, נפילתו לכבשן בעבור קדוש השם גרמה נפילת הקליפה, ועלייתו מן הכבשן היתה הוראה על עליית ניצוצי הקדושה, ובזה נתבטל רובה של הקליפה ועלה חלק גדול מן נצוצי הקדושה אשר שם, וזה הנס של כבשן האש לא נעשה אלא עד שקיים אברהם אע"ה למטה בעולם התחתון הזה ביטול ע"ז במחשבה ודיבור ומעשה, כי כל תיקון לא יהיה שלם אלא עד שיושלם במחשבה ודבור ומעשה :

ובזה מובן טעם נכון לחקירתינו הנז"ל, למה זכה אברהם אע"ה שיכנה הקב"ה אלקותו עליו ועל בנו ועל בן בנו, כי בביטול הע"ז נגלית אלקותו יתברך ונתפרסמה בעולם, ולכך כיון שהוא ביטל הע"ז במחשבה ודבור ומעשה זכה כנגד זה שיכנה הקב"ה אלקותו עליו ועל בנו ועל בן בנו, ולהורות כי הוא העיקר בדבר זה כי הוא היה הראשון במסירת נפשו על קדוש השם כשהושלך לכבשן, כי עדיין לא נעשה כזאת לשום צדיק שיביא עצמו לסכנה ודאית בעבור כבודו יתברך ואליהו הש"ת, ולא יבא למתלי ולומר דחשב מתחלה שיעשה לו הקב"ה נס כיון דלא נמצא כזאת קודם ממנו, בו חותמים ולא בהם שאומרים בא"י מגן אברהם :

ונראה לפרש טעם בס"ד להבטחות אלו ואעשך לגוי גדול וכו' שנתן לו טובה מדה כנגד מדה, כי כל מדותיו של הקב"ה הם מדה כנגד מדה, והיינו כנגד שאתה היחיד חלקת על הרבים שהיו עובדי ע"ז ופרשת מהם לכבודי, אשלם שכרך מדה כנגד מדה שאתה היחיד תהיה רבים כי תהיה גוי גדול. וכנגד אשר בטלת הע"ז וסלקת את חרון אף מן העולם כי ע"ז היא חרון אף ואתה בטלת אותה, על כן מדה כנגד מדה אברכה כי בחרון אף תסתלק הברכה ובסילוק חרון אף תשרה הברכה בעולם. וכנגד אשר נתאזרת והשתדלת להמעיט שם נמרוד שהיה שוגה ה' והמריד העולם באומרו שהוא עצמו אלוה ואינו ילוד מן איש ואשה, ואתה פרסמת אותו והמעטת והקטנתה שמו בגלותך עליו שהוא בן כוש, הנה כנגד זה אעשה לך מדה כנגד מדה ואגדלה שמך :

וענין זה של נמרוד שגילה אברהם אע"ה את חרפתו שהוא בן כוש ואינו אלוה, מפורש בתנא דבי אליהו והביאו הרב זרע ברך ז"ל, שא"ל נמרוד לאברהם אע"ה אתה אברהם בן תרח אמר לו הן ואמר לו אי אתה יודע שאני אדון כל המעשים חמה ולבנה וכוכבים ומזלות ובני אדם מלפני יוצאין ואתה אבדת יראתי, באותה שעה נתן הקב"ה בינה באברהם אבינו וא"ל אדוני המלך עדיין לא הייתי יודע זאת, ואם רצונך אומר לפניך דבר לגדולתך אמר לו אמור, א"ל מנהגו של עולם מיום שנברא ועד עתה חמה יוצאה במזרח ושוקעת במערב, למחר צוה אותה שתצא במערב ותשקע במזרח ואני מעיד בך שאתה אדון על כל המעשים. ואם אדון אתה הנסתרות לך גלויות תאמר מה יש בלבי ומה עתיד אני לעשות. באותו שעה הניח אותו רשע ידו על זקנו ותמה, אמר לו אברהם אע"ה אל תתמה, לא אדון אתה בנו של כוש אתה. דאם אדון אתה למה לא הצלת את אביך מן המיתה, וכשם שאביך לא הצלת כך אתה לא תוכל להציל וכו'. ע"ש :

ובזה פירש הרב זרע ברך דקדוק עצום בפ' נח דכתיב ובני כוש סבא וחוילה וסבתכא וכו' וכוש ילד את נמרוד הוא החל להיות גבור ציד לפני ה' על כן יאמר כנמרוד גבור ציד לפני ה' ויש להתפלאות בזה למה לא חשב הכתוב ולא מנאו עם אחיו סבא וחוילה וסבתכא וכו' והוצרך לומר בפסוק שני וכוש ילד את נמרוד. ועוד י"ל וכי עד אותו זמן לא היה גבור בעולם אלא נמרוד, ועוד למה סיפר הכתוב בשבחו של אותו רשע. ולפ"ד רז"ל הנז' נדרש יפה כי בתחלה היו העולם סוברים בני כוש הם סבא וחוילה וסבתכא, ואין נמרוד בכלל מפני שהיה עושה עצמו אלוה ואינו ילוד מן אב ואם, עד שבא אברהם אע"ה וגילה סוד זה בעולם וידעו שכוש ילד את נמרוד, משא"כ מקודם לא היו יודעין זה ואמר על זה הוא החל להיות גבור בארץ, כי קודם זה היה קורא עצמו אלוה אך עתה הוא אדם גבור בארץ על כן יאמר בפי העולם על כל אדם ערמן שצד את הבריות יאמר עליו זה האדם כנמרוד גבור ציד לפני ה' שהיה צד הבריות בערמתו הנוגעת לכבוד השם יתברך שנעשה נמרוד למשל בפי הבריות שכל ערמן ידמו אותו עליו עכ"ד, ודפח"ח. ולזה אמר שזכה אברהם אע"ה למעט ולהקטין שמו של נמרוד שגילה חרפתו שאינו אלוה אלא אדם ערמן בארץ, זכה אברהם אע"ה להבטחה זו של ואגדלה שמך מדה כנגד מדה :

ויעבור אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה והכנעני אז בארץ. י"ל למה פירש מקומות אלו וסגי לומר ויעבור בארץ, ומאי נפקא מינה בפרטות מקומות אלו, ועוד מה לבון אז דנקיט הכא. ונ"ל בס"ד כי אברהם אע"ה בראותו תושבי הארץ רעים וחטאים מאד ועע"ז הרבה והוא בא לגור בתוכם, חשש פן יהיה נזוק מן הקליפות שלהם ולכן בעברו בארץ היה מתכוין במהלכו בה להכרית הקליפה על ידי שם בן מ"ב דאנא בכח שהוא ז' שמות כנגד ז' עממין לדחות כוחם וטומאתם מעליו. ועוד הוסיף לכוין ג"כ ביחוד של בשכמל"ו שאומרים בשמות של אנא בכח כדי להפגיע הקליפה הכללית שלהם וידוע מ"ש הרב מג"ע ז"ל כמו שיש אז בקדושה כן יש אז בקליפה שהיא ר"ת אשת זנונים זו ניקבא דקליפה, וגם הוא ר"ת אל זר והוא דכורא דקליפה וגם ר"ת אויבים זרים הם אומה התחתונה שתחת רשותם. ואמרתי בס"ד כי שם אזבוג"ה שהוא ג"פ אז מבטל ג' אז דטומאה הנז', גם ידוע ששם שדי מכניע הקליפה והאויבים וכמ"ש ע"פ והיה שדי בצריך. וז"ש ויעבור אברם בארץ שעבר בכונה שלו בשם בן מ"ב עד מקום שכ"ם ר"ת כבוד מלכותו כי עבר בכונתו בשם בן מ"ב דאנא בכח עד

פסוק

פסוק שם כבוד מלכותו שהוא יחוד המלכות, ועוד נמי עד אלון מורה הוא היסוד שבו שם שדי, וכתב בתה"י ז"ל כי אילון מורה הוא כינוי ליסוד, והולך לכוונות אלו מפני כי הכנעני אז בארץ היה תקיף בטומאה של אז שהוא ר"ת אשת זנונים, ט' זר, אויבים זרים:

הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את וגו'. י"ל למה לא אמר יפת תואר ויפת מראה כדכתיב גבי רחל ויוסף, והלא שרה אע"ה מן ד' נשים שהיו יפיפיות בעולם. ועוד י"ל אומרו למען ייטב לי בעבורך, וכפל הדבר וחיתה נפשי בגללך, ובכלל מאתים מנה. ונ"ל בס"ד ותחלה ניישב חקירה א' שיש לחקור מה ראה אברהם אע"ה לסכן את שרה סכנה נפשית לומר עליה שהיא פנויה ואחותו היא ובאמת היא א"א, ואם סמך שהקב"ה יעשה לו נס ולא תבא לידי איסור איך יסמוך על הנס. ונ"ל בס"ד בהקדים מ"ש בנחל אשכול שהוא חיבור על ספר האשכול שנדפס מחדש, בהלכות מילה, שנמצא באגרת לר"י יעבץ, ראובן ושמעון ירדו באניה לבא אל ארץ משפחתם, ויהי סער גדול בים ויחתרו המלחים לבא אל חוף ארץ ספאניה בעת הסערה, וכאשר כלה שבר שני האחים זה כמה ימים החזו בולמוס בבואם אל ארץ גזרה, ויפגע ראובן בבית מחוך לחומת העיר ויתמלו עליו ויתנו לו שם בשר לאכול ותאורנה עיניו, ושמעון גם הוא הלך אל בית אשר בעיר ויושם לפניו לאכול ויאכל, ובהיותם עיפים חלשים ונכאי רגלים ישבו שם ימים אחדים בלי הגיד כי יהודים הם מפני הגזירה. ויהי כי שב רוחם וידעו כי הם בכוחם ללכת, ברכו את בעלי הבתים אשר גמלו עמהם חסד וילכו. וטרם יפרדו התודע אל ראובן בעל הבית אשר כרת עמו ויאמר לו הכרת פניך ענתה בך כי אתה יהודי, דע אחי כי אני כמוך ומן היהודים האנוסים אנכי. ואני וכל בני ביתי שומרים מצות ה' בסתר ובמרחק מתחת לארץ אני שוחט ובודק ונזהר מבשר בחלב. ועתה אל תעלב בעבור עליך בביתי כי בשר פגול לא בא בפיך. אך שמעון ידע כי בבית נכרי ישב ונבילות אכל מפני פקוח נפש. ויהי בבואם אל עירם וילך שמעון אל חכם עירו וישאלהו מה זאת עשה אלקים לי לעלותי בבית נכרי ולאכול בשר טמא, ולרעהו הפליא חסדו. ויסיבהו דבר בני הגד נא לי ואל תכחד ממני אם מעולם לא אכלת בשר אסור בלי אונס. ויאמר אמת נכון הדבר פעם אחת הלכתי עם הנערים ביער וראיתי אוכלים לחם וגבינה ויין של נכרים והתאויתי תאוה גדולה אל הגבינה ואל היין, וטעמתי מעט מהם, ואמרתי יסלח נא ה' לעבדך בדבר הזה. ויען החכם ויאמר צדיק ה' בכל דרכיו. הנה רעך הטוב ממך מעולם לא בא בפיו דבר אסור וישמרהו ה' מתקלה גם בעת צרה ואונס, אבל אתה כבר עברת את פי ה' בלי אונס לא יקרה בעיניו לעשות לך נס עכ"ד, יע"ש. ובזה פרשתי בס"ד הכתוב אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמד. והכונה מפני שלא הלך בעצת רשעים מעיקרו לעבור על ד"ת בשאט הנפש בלי אונס, לכן ובדרך חטאים שהוא דבר קרוב לשוגג דהיינו באונס לא ישב, כי הצילו הש"ת, כאותה מעשה שהזמין לו יהודי שהאכילו דבר כשר ומותר, וכתוב רגלי חסידיו ישמור:

וכן הענין כאן כשקרב אברהם אע"ה לבא לתחום מצרים וראה אותם כולם שחורים כפחים, ואין להם לא תואר ולא מראה למקטון ועד גדול, שנראית שרה בתוכם יפה כלבנה ברה כחמה, הרגיש אם תכנס שרה לעיר תהיה בסכנה גדולה של איסור, כי מוכרח שיקחו אותה ויאנסו אותה ובפרט אנשים שרים גדולי המלכות, ואז התבונן בדעתו אם יכניסנה ויסמוך על הנס או לא יסמוך על הנס ויחזור לאחוריו, והתחיל להסתכל ולהביט במנהגים שלה שהיתה נוהגת בקטנותה בצניעות אם היתה נוהגת בחסידות יתירה במראה עיניה שלא הסתכל לראות באנשים נכרים בחורים וזקנים, ואפילו אם יזדמן ראיה פתאומית שיראו אותה או שתראה אותם היא תשמר ותברח מהם, ואינה מדברת עם שום אדם נכרי אפילו דבור של הכרח בשביל איזה עסק כדי שלא יראה אותה ולא יסתכל בה, באופן שהיתה מתנהגת בחסידות יתירה בענייני הצניעות מקטנותה, אז יסמוך על הנס ויכניסנה למצרים ולא יחוש פן ח"ו יהיה תקלה בכניסתה, כי בודאי הגמור יעשה לה הקב"ה נס לשמור אותה מכל דבר רע, ואם לא היתה מתנהגת בחסידות יתירה בענין הצניעות יחזור לאחוריו ולא יסמוך על הנס להכניסה למצרים, פן תפול ח"ו באונס רע שיאנסו אותה. והנה כאשר הביט והסתכל במנהגה הקדום מזמן היותה קטנה איך היתה מתנהגת בענין הצניעות ומראה עינים, ראה כי היה לה חסידות נפלאה בענין זה, ולכך אמר לה הנה נא ידעתי בהתבוננות שהתבוננתי בדרכיך ומנהגיך הקדום וידעתי כי אשה יפת מראה את, לאו על יופי הגוף קאמר, אלא קאי על יופי מראה עינים ומראה הלב בהרהור והסתכלות עינים שדרך היצה"ר להחטיא את האדם בהם. ועתה ידעתי שאת נקיה ויפה מאד מצד דבר זה של מראה עינים, על כן לסכנה זו המזדמנת עתה לפנינו שהיא סכנת איסור מצידך וסכנת נפש מצידי, אבטח ואסמוך על הנס שיעשה הקב"ה לשמור אותי מן הסכנה באומרך מעתה אחותי את, ולז"א כי הסכנה היא והיה כי יראו אותך המצרים ואמרו אשתו זאת והרגו אותי ואותך יחיו למעבד בך איסורא, אמנם אנכי אסמוך על הנס במה שתאמרי אחותי את, שבטוח אני שיעשה הקב"ה לי נס שייטב לי בעבורך, וזו הצלת הגוף שיצילני שלא אהרג, ועוד ג"כ הצלת הנפש שלא יזדמן לך איסור הגורם נזק לנפשי, אלא וחיתה נפשי בגללך, כי בזכות החסידות שהיה לך בצניעות אשר היית יפה במראה הלב ובמראה עינים נזכה לנס זה שיהיה בו הטבה לגוף ולנפש:

ויאמר פרעה לאברם מה זאת עשית לי למה לא הגדת לי כי אשתך היא. קשה מה מעשה עשה א"א לפרעה, ומה שהעלים ממנו שהיא אשתו אין כאן מעשה. ונ"ל בס"ד דידוע השטוף בזמה לבו נמשך על הנשואות ולא על הפנויות, כי תערב לו אשת איש יותר מאשה פנויה עשר ידות, וכמ"ש מים גנובים ימתקו וכמ"ש בסוף הגמרא דנדרים בההיא עובדא דנואף עם ההיא אתתא דלא הוה ניחא ליה לנואף שימות בעלה בשם הנחש, כדי שתשאר אשת איש ותערב לו יותר. ולכן חשב פרעה הא דלא הגיד לו אברהם אבינו על שרה שהיא אשתו, אלא הניחו בטעות שלו שיחשוב שהיא פנויה, מפני שחשב עליו שהוא נואף בעל זמה, ואם ידע שהיא אשת איש תרבה תאותו בה ויאנס אותה, אבל אם ידע שהיא פנויה לא יהיה תאוה כ"כ לה ויפרוש ממנה, ולכך חרה לו מאד דבר זה לחשוב עליו שהוא בעל זמה ביותר שדרכו בכך. וז"ש מה זאת עשית לי לחשוב אותי בעל זמה, כי על כן לא הגדת לי כי אשתך היא, אלא הנחת הדבר כאשר דברה היא על עצמה שהיא פנויה. ונרמז דבר זה באומרו מה זאת עשית לי, והיינו אותיות מה זאת תחברם ביחד ויהיה מהם צירוף את זמה, ר"ל את לעז של זמה עשית לי. או תניח חולם ויהיה צירוף אות זמה עשית לי, יען למה לא הגדת לי כי אשתך היא, וזה יורה כאשר אמרתי:

ועתה הנה אשתך קח ולך. נ"ל בס"ד דידוע דפרעה היה מדבר נסתרות מכח השר שלו שמשים בפיו דברים והוא לא ידע מאי קאמר, וכאן רמז שעתידה אשתו לקבל בשמה אות ה"א שנקראת שרה וההריון יבא ע"י אות ה"א כנודע. וז"ש ועתה הנה אשתך, חלק מלת

הנה

הנה לבתים, וקרי בה הן ה' אשתך שיהיה לה אות ה"א ולכן גם אתה תכין עצמך להזריע מ"ד מלך אות וא"ו כי האשה מזרעת זרע הנקרא מ"ן מכח אות ה"א והאיש מזריע זרע הנקרא מ"ד מכח אות וא"ו, וז"ש קח ולך קרי ביה קח וא"ו לך:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד דידוע מ"ש בזוה"ק על פסוק גער חית קנה, כי לעתיד יתהפך רגל אות ק' של קנה ויהיה הנה, הה"ד ראשון לציון הנה הנם, וזהו גער בהפוך אתוון גרע שיחסר חית הקנה להיות הנה. וכתב הרב קה"י ז"ל דקליפת מצרים נקראת קנה ולכן בחלום פרעה ראה עולות בקנה אחד ע"ש. ובזה פרשתי בס"ד מאמר הגמרא כשנשא שלמה לבת פרעה ירד גבריאל ונעץ קנה בים והעלה שרטון ועליו נבנה כרך גדול של רומי. והנה כאן חשב פרעה ליגע בשרה אע"ה ובזה ישליט כח הקליפה שלו שנקראת קנה כמ"ש בקה"י, אך גברה שרה אע"ה ונשבר ק' של קנה לפי שעה ונעשה הנה, וז"ש פרעה ע"י השבר שלו ועתה הנה אשתך נעשה אצלה הקנה לאותיות הנה, שנשבר אות ק' וזהו קח ולך אותיות חלקך כלומר חלקך היא ולא חלקי:

אל תירא אברם אנכי מגן לך שכרך הרבה מאד. נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש מהרי"ט ז"ל בפסוק ואהיה תמים עמו ואשתמרה מעוני וישב ה' לי כצדקי. והכונה כשאדם עושה עבירה הן גדולה הן קטנה הוא עושה כל המעשה בעצמו, אבל כשעושה מצוה וכל פיעל טוב הוא עושה בעזר וסיוע הש"י יתברך, ועכ"ז הש"י יתברך בחסדו נותן לו שכר שלם כאלו הוא לבדו עשה המצוה, וז"ש ואהיה עמו ר"ל אם אהיה תמים במצות ומע"ט הוא עמו דהיינו בעזרתו וסיועו במסייעני, ועי"ז ג"כ ואשתמרה מעוני. ועכ"ז וישב ה' לי כצדקי כבור ידי ישיב לי, ר"ל כאלו אני לבדי עשיתי מעשה הטוב עכ"ד. וז"ש אנכי מגן לך לעשות מצות ומע"ט ולפרוש מן החטא, ואל תחשוב שאמצא שכרך אלא שכרך הרבה מאד כאלו בכוחך עשית את כל החיל הזה:

ויאמר אברם אד"ני ה' מה תתן לי. נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל כי גלה היתיית שם אלקים מאירים לאדם בחיצוניותו וגלה אותיות שם הוי"ה מאירים בפנימיותו. ואמר כי אות נו"ן של שם אלקים מאירה בעטרת הברית של האדם בחיצוניותו ואות ה"א אחרונה דשם הוי"ה מאירה בעטרת הברית בפנימיותו וקודם שנימול דהעטרה מכוסה בערלה, לא נשלמה באדם הארת שני אותיות מ"ה הנז' בפנימיותו ובחיצוניותו, ואחר שנימול שנגלית העטרה אז נשלמה הארת אותיות מ"ה הנז' ונמצא שלימות האדם בשני אותיות מה תהיה בידי אדם ע"י המילה ולא בידי שמים. ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב בפרשת עקב ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך, כלומר אותיות מה שלימותם בך שואל מעמך, שאתה תשלים אותם ולא תהיה שלימותם בידי שמים. ולכן אברהם אע"ה אשר עדיין לא נצטוה במצות המילה ולכך לא מל עדיין היה חסר מן הארת אותיות מה, ולכך שאל עתה מהשי"ת מה תתן לי שתצוני במצות המילה שבה אתה נותן לי הארת מ"ה:

ועוד נ"ל בס"ד אומרו מה תתן לי, כי רצה שיוסיף לו אות ה"א ואז יהיו אותיות שמו אבר מה, כמ"ש רבינו האר"י ז"ל בסוד שם אברהם שהוא אבר מה, ולכן הזכיר עתה שני שמות הויה אדנ"י ביחד שהוא הראשון שהודה יכירת ב' שמות אלו ביחד, וקודם נזכר שם הוי"ה לבדו או שם הוי"ה ושם אלקים כמ"ש ביום עשות ה' אלקים ארץ ושמים, אבל זכירת שם הוי"ה ושם אדנ"י לא נזכר קודם זה, ולכן תקנו אנשי כנה"ג בתפלה בכל יום כמו שכבש א"א את רחמיו וכו' ותכנס לנו לפנים מסורת הדין, והכונה כי אחר אותיות הדין יש כ"ו ה"ס שהם שני שמות הוי"ה אדנ"י ביחד, וזהו לפנים משורת הדין כי כל אות משורת אותיות הדין יש אחריו אות באלפ"א בית"א מן אותיות כ"ו ה"ס בהם חבור שם הוי"ה ושם אדני:

ויאמר אלקים אבל שרה אשתך יולדת לך בן וקראת את שמו יצחק והקימותי את בריתי אתו לברית עולם לזרעו אחריו. י"ל למה לא אמר לו דברים אלו מקודם בעת שבשרו ואמר לו וברכתי אותה וגם נתתי ממנה לך בן, והיה לו לומר לו אותה שעה וקראת את שמו יצחק וכו' ולמה המתין להגיד לו קריאת שם יצחק עד אחר שאמר אברהם אע"ה בלבו הלבן מאה שנה יולד ואם שרה הבת תשעים שנה תלד. ונ"ל בס"ד כי ידוע שם הוי"ה במלוי אלפין הוא בסוד הזכר, ושם הוי"ה במלוי ההין הוא בסוד הנקבה, ולכן אברהם שהוא זכר נשפע משם הוי"ה דמלוי אלפין שהוא עשרה אותיות וכל דבר שבקדושה כלול מעשר הרי אברהם אע"ה נשפע מן מאה אותיות, ושרה אע"ה שהיתה נקבה נשפעת משם הוי"ה במלוי ההין שיש בו תשעה אותיות, וכל דבר שבקדושה כלול מעשר הרי תשעים אותיות של שם הוי"ה דההין שהיא נשפעת מהם, ולכן אברהם אע"ה בהיותו בן מאה שנה הוליד את יצחק, ושרה בהיותה בת תשעים שנה הולידה את יצחק ולכך נקרא בשם יצחק על שם מאה אותיות שיונק מהם אברהם אע"ה, ותשעים אותיות שיונקת מהם שרה אע"ה. ושם יצחק הוא קץ חי כי הצדיק נקרא חי ויצא ונולד מכח שלימות השפעת שם הזכר שהוא מאה אותיות, ושם הנקבה שהוא תשעים אותיות ולכן אחר שתימה אברהם אע"ה ואמר הלבן מאה שנה וכו' אמר לו הקב"ה היא הכוונת כי המתנתי ועכבתי הלידה שלך עד שתהיה אתה בן מאה שנה ושרה בת תשעים, כדי שתקרא שם הבן הנולד לכם בשם יצחק והיינו אותיות קץ רמז למאה שנה שלך ותשעים שנה של שרה שילדתם בה את הבן, ואותיות חי רמז והקימותי את בריתו אתו, דהיינו בריתי שהוא היסוד הנקרא חי אקים אותו בסוד הזווג אתו כלומר על ידו:

פרשת וירא

יוקח נא מעט מים וכו. רז"ל אמרו יוקח נא על ידי שליח, לפיכך פרע לו הקב"ה ע"י שליח שילאו המים לישראל ע"י מרע"ה, אבל הלחם אמר ואקחה פת לחם, פרע לו הקב"ה בעצמו, דכתיב הנני ממטיר לכם לחם מן השמים. ונראה לי בס"ד הא דאמר א"א ע"ה במים יוקח ע"י שליח ולא אמר להביא בעצמו כמ"ש בלחם, לאו משום זילותא דידיה, אלא נתכוון לטובת ישראל כי צפה ברוה"ק שיהיו ישראל צמאים למים ביציאתם ממצרים וצריך לתת להם מים בדרך נס, וצפה ג"כ ברוה"ק הגזרה שנגזר עליהם במדבר הזה יתמו, ואין תקוה ליכנס לא"י גם לעתיד אחר הגזירה, אא"כ מרע"ה ישאר במדבר והוא יביאם, וכמ"ש וירא ראשי עם, ואם היה מביא המים בידו היה פורע לו הקב"ה לבדו, והיתה בעילה הסיבה הביא אשר בעבורה נפטר מרע"ה בחו"ל, ומי יביא את דור המדבר לא"י לעתיד, לכן אמר להביא ע"י שליח, דעי"כ יפרע לו הקב"ה ע"י שליח הוא מרע"ה, וממילא יפטר בחו"ל והוא יביאם לעתיד:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד רמז הכתוב שאמר יוקח נא מעט מים, והוא די"ל למה אמר מעט מים, יאמר מים בסתם, דהא המים באים מן המעין ומצויים בחנם לכל אדם, ואין מקפידים עליהם בין רב למעט. ונ"ל בס"ד דידוע בטבע האדם שאם הוא צמא ולא ישתה מים

מים תחלה לא יוכל לאכול כראוי, אלא מוכרח לאכול מעט ומושך ידו, על כן הצמא צריך לשתות תחלה מים ואח"כ יאכל כאות נפשו. ובזה פירשו המפרשים ז"ל אל תלחם לחם רע עין ואל תתאו למטעמותיו אכול ושתה יאמר לך, כלומר ניכר שהוא צר עין כי יאמר לך אכול תחלה ואח"כ שתה, כדי שלא תאכל הרבה אלא מעט. ובזה פירשתי בס"ד מ"ש הכתוב לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים, כלומר כ"כ רעים היו שאפילו במנהג צרי עין להקדים הלחם ואח"כ המים לא נהגו עמכם, אלא לא הביאו לכם לחם ומים כלל. גם עוד ידוע כפי טבעו של אדם אם הוא צמא הרבה ושתה מים הרבה עד שנתמלאת בטנו מים על כל גדותיה, לא יוכל לאכול אח"כ, אלא צריך לשתות קודם אכילה מעט מים ואח"כ יאכל כראוי. גם עוד אם אדם בא עיף מן הדרך ויגיע מאד לא יוכל לאכול כראוי אלא עד שינוח גופו, ותקנתו שירחץ רגליו כי הרחילה מסירה חלי יגיעה מן הגוף, ואחר הרחילה ישב וישען זמן מה, ואז תהיה מנוחת גופו שלימה ויוכל לאכול היטב כראוי:

והנה כאן אברהם אע"ה מרוב חבתו באורחים הבאים יגיעים מן הדרך בחום היום, עשה להם תיקון ושמירה למנוחת גופם מן היגיעה, כדי שלא תהיה היגיעה סיבה למעט באכילתם, אלא יאכלו אכול ושבוע כאות נפשם, והוא כי בראותו העולם חם מאד בו ביום אמר מסתמא הם צמאים הרבה, ואם אביא להם אכילה בלתי מים תחלה לא יוכלו לאכול, ואם אביא מים הרבה מחמת הצמא ישתו מים רבים, ואז לא יהיו יכולים לאכול כלל, על כן אמר להם יוקח נא מעט מים בקנקן כדי שלא תשתו מים הרבה לצמאכם, ואח"כ רחצו רגליכם במים אחרים שנביא לכם בכלי גדול של רחילה, שתניחו רגליכם בתוכו לרחוץ אותם, שבזה הרחילה יוסר חלי היגיעה שהיה לכם מחמת מהלך הדרך, ועוד תושלם מנוחת הגוף שלכם ע"י שתשענו תחת העץ, ובזה תושלם מנוחה שלכם, ואח"כ ואקחה פת לחם וסעדו לבכם, כי ע"י רווי צמאכם במעט מים ומנוחת ושלות גופכם ברחילה ושעינה, תוכלו לאכול לחם שיעור חשוב אשר יסעוד לבכם. כי על כן עברתם על עבדכם, דהיינו צר עין אם יראה אחרים נהנים מן ממונו לבו מת, וכמ"ש גבי נבל וימת לבו בקמצו המנחה שהוליכה אביגיל לדוד הע"ה, אבל צדיק טוב עין כשרואה אחרים נהנים מן ממונו יהיה לבו תם, הפך אותיות מת, יען כי מי שהוא טוב עין לבו משתוקק ומתאוה מאד להטיב לאחרים, ולא השתלם תאות לבו אלא כשרואה אחרים נהנים מטובו, ובפרט אברהם אע"ה שהוא אשר קיים עמוד ג"ח להעמיד בו העולם, ואותו היום שלא באו אורחים אללו היה רואה עצמו חסר, וכשבאו אורחים אלו לבו הלך בתם שנשלמה ונתממה תאותו, ולז"א כי על כן שאתם נהנים מאכילה שאביא לכם, עברתם על עבדכם, חלק תיבת עברתם לשנים, וקרי בה עבר תם, שהוא הפך אותיות מת, אשר יעבור על צרי עין בראותם אחרים אוכלים ונהנים מהם, ורצונו לומר אם אתם אוכלים ושבעים אז אני רואה עצמי כאלו אכלתי ושבעתי, אע"פ שאני רק עומד עליכם ואיני אוכל עמכם:

ויאמרו כן תעשה כאשר דברת. איתא במדרש אמרו כן תעביד סעודה לבר דיתיליד לך. וי"ל מה תפלה היא זו, כי הוא לא אמר עתה להביא אלא רק פת לחם ומעט מים, והם מתפללים עליו שיעשה כן בסעודת מילה של הבן שיולד לו, הנה זו סעודה של עניים בתכלית העניות, ואיך יברכו אותו כה שיעשה סעודה בפת לחם בלבד. ונ"ל בס"ד בהקדים דמיון לזה, מעשה שהובא בספרים, ברב אחד שנקרא לבית איש עשיר שהיה בור ועם הארץ לסעודת בר מצוה, ליום מלאת לבנו, י"ג שנה. ויבקש אבי הבן את הרב להתות על קנקנו של הבן לבדקו בדברי תורה וחכמה, ויבדקנו ולא נמצא בו חכמה שיתפאר הבן בה. ואח"כ שאל אבי הבן את הרב הא־ך מצא את הנער בחכמה והשכלה, ויאמר הרב יתן ה' שאזכה לראות בבני כמו שראיתי בבנך, וישמח האב מאד בדברי הרב, וכל המסובים שהיו שם תמהו על תשובת הרב, כי המה ראו שלא נמצא בנער חכמה שיתפאר בה הנער, ואיך הרב פיאר אותו כ"כ שהתפלל שיראה בבנו כמו שראה בו. ואחר שקמו מן הסעודה שאל אחד מן הקרואים את הרב להגיד להם פשר דבריו, כי יודעים את הרב שהוא אמיתי ואין לו חנופה. ויאמר הרב כונתי בבקשתי הוא, כי כאשר ראיתי בזה הבן יתרון על אביו מדרגות הרבה בחכמה ודעת, כן אראה בבני שיתחכם מאד שאמצא בו עלי כ"כ מדרגות רבות, נמצא הדמיון שעשיתי הוא על היתרון שיש לבן על אביו שהיה בור ועם הא־ץ, ולא על גוף החכמה של הנער, ע"כ:

וכן הענין כאן, שאותו היום עשה אברהם אע"ה סעודה להם, שהיו אורחים קדושים וטהורים, ויש באותה סעודה כמה יתרונות על הסעודות שהיה עושה לאורחים אשר לא היו עדיין נימולים, כי הוא הראשון שנימול שבאותו היום היה יום שלישי למילתו, וחוץ מזה ודאי לא היה מוזדמן לו אנשים כשרים שיגיעו חד ממאה מכשרות אורחים אלו, והם באומרם כן תעשה בסעודת מילה של בנך סעודה לאורחים שיש בה יתרונות הרבה על אותם סעודות שהיית עושה עד היום, כמו שיש בסעודה שלנו היום יתרונות רבים על שאר סעודות שהיית עושה קודם זה, והיינו כי ברכו אותו שילליה במעשיו לתקן כמה אנשים בכשרות וצדקות וידיעת תורה וחכמה, וגם שימול אותם, דעי"כ ימצא לו בסעודת בנו אנשים קרואים לסעודת בנו שיהיה באותה סעודה יתרונות רבים במעלות הקרואים בסעודת בנו על סעודות שהיה עושה מקודם. נמצא אין כונתם לברכו על גוף האכילה ושתיה של הסעודה, אלא על יתרון מעלות האורחים הקרואים בסעודת. בנו, כמו שהיה ביום זה בסעודה של יום זה מצד האורחים האוכלים, יתרונות על מה שהיה בקרואים אללו בסעודות הקודמים, וכאשר פירש הרב כונתו בברכתו, שאין כונתו על גוף החכמה של הנער, אלא על יתרון המעלות הנמצאים בבן על אביו:

ויאמר שוב אשוב אליך כעת חיה, והנה בן לשרה אשתך. נ"ל בס"ד דידוע מ"ש בספר הלקוטים של כתבי רבינו האר"י ז"ל הנדפס בעה"ק ירושלים תוב"ב, דחוה קודם החטא היה נקרא שמה חיה ביו"ד ואחר החטא נקרא שמה חוה בוא"ו ע"ש. וידוע כי שרה אע"ה היתה גלגול חוה, ובאה לתקן את חטא חוה, והצליחה לתקן אותו החלק המגולגל בה מן חוה, והנה בודאי אחר שהשלימה אותו החלק המגולגל בה, חזר אותו החלק לשם הראשון שהיה קודם החטא שהיא שם חיה ביו"ד, ונראה כי עתה הבטיח אותה המלאך אחר שתזכה לתקן החלק המגולגל בה להיות לו שם חיה, אז תזכה להוליד צדיק שהוא במדרגת בן ולא במדרגת עבד, דהיינו שזוכה לרוח מאצילות, וכמ"ש רבינו בשער הגלגולים שהאבות זכו לרוח מן אצילות, וידוע כל הזוכה לאצילות נקרא בן, אבל הזוכה לבי"ע דוקא נקרא עבד, וכמ"ש רבינו הרש"ש ז"ל בסוד אם כבנים אם כעבדים שאומרים ביום הרת עולם בראש השנה. וז"ש שוב אשוב אליך כעת חיה, ר"ל בעת שתזכה אשתך להשלים תיקון החלק שמתגלגל בה לעשות לו שם חיה,

אז

ה

אז תזכה שיהיה בן לשרה אשתך, דהיינו שהוא נקרא בן שזוכה לרוח דאצילות:

ותשחק שרה בקרבה לאמר אחרי בלותי היתה לי עדנה ואדוני זקן. נ"ל בס"ד בהקדים מ"ש הרב בינה לעתים ז"ל, ע"פ מאת ה' היתה זאת היא נפלאת בעינינו, הכונה אם תראה נס גדול יוצא מהקש הטבעי, לכן יהיה בעיניך דבר פלאי, הנה מצידו יתברך אינו פלא, אלא נס, דבר שהוא נגד הטבע אצלו הוא כדבר הווה ורגיל, שאין הפרש אצלו בין טבעי לבין אינו טבעי, ורק הפלא הוא מצדינו. ולז"א מאת ה' היתה זאת כדבר הווה ורגיל, ומה שהיתה אבן התחתונה לראש פינה אינו חידוש, אך היא נפלאת בעינינו, אנחנו בני האדם בעלי חומר היושבים תחת ממשלת הטבע. גם ידוע מ"ש המפרשים ז"ל ששם הוי"ה פועל דברים בהם למעלה מן הטבע, אבל שם אלקים פועל כפי הטבע, ולכן אלקים גי' הטבע, ולכך אמר מאת ה' היתה זאת, פירוש מצד שם הוי"ה אין שום פלא אלא הכל נראה דבר הווה ורגיל. ולכן אחז"ל העושין לו נס שהוא הפך הטבע, מנכין לו מזכיותיו, ולכך אותו איש שנעשה לו נס והניק מדדיו את בנו, אמרו בגמרא כמה גרוע אדם זה שנשתנו לו סדרי בראשית, ופירש בהא"י ז"ל כמה נגרע מזכיותיו על דבר זה שנעשה לו שהוא הפך הטבע:

והנה יש לחקור מאחר שהעושין לו נס גרוע יהיה מזכיותיו שמנכין לו בעבור הנס, א"כ צדיקים הראשונים שהיו מורגלין בנסים הרבה בעושה להם נסים גדולים נגד הטבע, יתכן לומר שגרעון גדול יהיה להם זה ח"ו. ונראה בודאי דאין מחסור לצדיקים הגדולים בעבור זאת, כי הן האדם בעוה"ז הוא תחת שלטון הטבע ששולטים בו הכוכבים והמזלות שהן הן הטבע, מ"מ יש צדיק גדול שיוצא מתחת שליטת הטבע, שלא תהיה הנהגתו והשפעתו בשם אלקים שהוא עולה מספר הטבע, אלא הנהגתו והשפעתו תהיה בשם הוי"ה שפועל למעלה מן הטבע, ושם לא יש הפרש בין הטבע לבין הפך הטבע, ולכן אם עושין לו נס שהוא ענייני הפך הטבע, אין מנכין לו מזכיותיו כיון שנשפע משם הוי"ה שפועל למעלה מן הטבע, וכל הנעשה הפך הטבע הרי הוא כדבר טבעי שהוא הווה ורגיל:

ובזה יובן בס"ד המאמר בגמרא דתענית פ"ג על רחב"ד זיע"א, שבא לביתו בערב שבת וראה את בתו עציבה, אמר לה בתי אמאי עציבת, אמרה ליה דאחלף ליה מנא דמשחא במנא דחלא ורמאי בשרגא אמר לה מי שאמר לשמן וידליק יאמר לחומץ וידליק. תנא היה דולק והולך כל היום כולו עד שנטלו ממנו אור להבדלה ע"כ. ויש לדקדק חדא למה אמר רחב"ד מי שאמר לשמן וידליק, יאמר בקיצור דקב"ה יאמר לחומץ וידליק, ועוד הפתילה שהיתה בחומץ תכבה תכף כשיגיע האש לחומץ, ומשמעות המאמר נראה שהיה שיעור זמן מה מן ההדלקה עד דברי רחב"ד, ונמצא כשאמר רחב"ד כן כבר נעשה הנס שהדליק החומץ ולמה נצטערה. ולפי האמור מובן שפיר דודאי כבר הגיע האש לחומץ, ועכ"ז הפתילה דולקת, אמנם היתה נעצבת כי הוצרכה לנס פלאי כזה שידליק החומץ כמו השמן שהוא שינוי הטבע, ומי יודע כמה זכיות ינכו לה מן השמים בעבור נס זה, וכמ"ש רז"ל העושין לו נס מנכין לו מזכיותיו, וכן אמרו על אותו האיש דהיה מניק בדדיו כמו אשה כמה גרוע אדם זה שנשתנו לו סדרי בראשית, ואמר לה אביה לא תחושי על הדבר הזה, כי אנחנו יצאנו משליטת הטבע, דהנהגתינו היא על ידי שם הוי"ה ב"ה הפועל למעלה מן הטבע, ולכן שינוי הטבע אינו נחשב אצלינו למעלה נס כדי שיהיה לנו ניכוי זכיות בעבורו, דלגבי דידן מי שאמר לשמן וידליק יאמר לחומץ וידליק, כלומר כמו הדלקת השמן דלא חשיבה שינוי הטבע, כן הדלקת החומץ לא חשיבה שינוי הטבע, והדלקת נר שלנו בחומץ הוא כמו הדלקת השמן שהוא דבר ההווה ורגיל. ולכך לא יש אצלינו ניכוי זכיות בעבור זאת, ולמה תעצבי:

והנה מן השמים הוכיחו על דברים אלו שאמר רחב"ד לבתו שהם אמת, ואין נעשה להם נכוי זכיות בעבור מעשה נסים שהם הפך הטבע, משנתגדל ונמשך נס זה של הדלקת החומץ כל היום עד שעת הבדלה, וזו הוכחה ברורה שאין מנכין מזכיותיהם בעבור נס זה, דאם מנכין יש תרעומת לבתו של רחב"ד להתרעם על מעשה הנס שנעשה ביום, שדלק החומץ כשמן, דלמאי אצטריך לה נס, דהא ודאי צריך לנכות מזכיותיה כפליים שהוא בעבור הדלקת החומץ כשמן בלילה וביום, ובשלמא הדלקת הלילה אצטריך להו, אבל הדלקה של יום למאי אצטריך, דשרגא בטיהרא מאי מהני, ולמה יצריכו הנס להדליק החומץ ביום ולנכות מזכיותיה, אלא ודאי אין כאן ניכוי זכיות כלל. ובזה נתברר הדבר לעיני הרואין שידעו דהנס נעשה להם בחנם, ולא ניכו מזכיותיהם דבר, והרויחה בנס זה שנתקדש ש"ש על ידה:

ובזה מובן היטב טענת שרה אע"ה, שגם היא היתה חוששת במעשה הנס של הריון שלה, שלא נתעברה עיבור טבעי בעודה קטנה בשנים, אלא נתעברה בימי זקנתה בהיותה בת תשעים שנה, שזה העיבור הוא בנס הפך הטבע, ולא עוד אלא שהיה נס כפול, שגם בעלה זקן בן מאה שנה ואין מוליד כפי הטבע, וחוששת על ניכוי הזכיות כמה צריך לנכות בעבור נסים אלו. וז"ש ותצחק שרה בקרבה לאמר אחרי בלותי היתה לי עדנה ואדוני זקן, כלומר בשורה זו של הריון שמבשרני המלאך היא אליה וקוץ בה, יען שאין אני בחורה שיהיה עבורי טבעי, אלא אחר בלותי היה לי עדנה, וזה נס מצדי, וגם מצד בעלי הוא מעשה נס, כי אדוני זקן הוא ואינו מוליד בטבע. ועל זה אמר השי"ת לאברהם אע"ה למה זה צחקה שרה לאמר האף אמנם אלד ואני זקנתי, כלומר אע"פ שבודאי אני אלד מעתה, כי בשורת המלאך אמת היא ואין מעצור לה', אך דא עקא כי אני עתה זקנתי, ולכן יהיה עבורי ולידתי בנס גמור, ומי יודע כמה זכיות ינכו לי בעבור זה, משא"כ אם היה עבורי בילדותי היה טבעי, ואין מנכין זכיות בעבורו, ואתה אמור לה למה היא חוששת על כך, וכי היפלא מה' דבר, כלומר כל שינוי הטבע הוא נחשב פלא, דעל כן נקרא עליו שם נס, זהו מצד האדם, אבל מצידו יתברך אין שום מעשה בעולם נחשבת פלא, אלא הכל נחשב דבר הווה ורגיל, וכמ"ש מאת ה' היתה זאת, כלומר הנעשה ע"י שם הוי"ה חשיב דבר הווה ורגיל, ורק היא נפלאת בעינינו אנחנו התחתונים שנשפעים על ידי שם אלקים, אז נחשבים דברים הנעשים הפך הטבע לפלאות, יען כי שם אלקים פועל על פי הטבע, שאין כל אדם זוכה להיות השפעתו על ידי שם הוי"ה שפועל למעלה מן הטבע, וכן כאן אמר היפלא מה' דבר, כלומר דבר הנעשה על ידי שם הוי"ה היתכן שיהיה נקרא עליו שם פלא, אלא כל הנעשה ע"י שם הוי"ה חשיב דבר הווה ורגיל, ולכן למה תחוש שרה לנכוי זכיות, מאחר כי אתם צדיקים גדולים שהשפעה שלכם תהיה בשם הוי"ה שפועל למעלה מן הטבע, ולכן הריון שלה אע"פ שיהיה לה בזמן הזקנה אין זה חשיב פלא כדי שינכו מזכיותיה, דלגבי דידיה זמן הילדות וזמן הזקנה הכל שוה:

ויקומו משם האנשים וישקיפו על פני סדום ואברהם הולך

הולך עמם לשלחם. נ"ל בס"ד בהקדים מ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער הכוונות בדרוש ליל הו"ר, שבאדם יש ג' צללים, והבחינה העליונה שבהם נקראת צלם, ושני בחינות התחתונים כל אחד מהם נקרא צל שחסר מהם אות מ"ם של צלם, וז"ש אך בצלם יתהלך איש קאי על בחינה העליונה הנז' שנקראת צלם, ומ"ש הכתוב עד שיפוח היום ונסו הצללים קאי על שתי בחינות התחתונים הנז' שכל אחד נקרא צל, ואינו נקרא צלם דחסר מהם אות מ"ם. עוד איתא שם דצלם העליון אינו נגלה וניכר בחינתו למטה על ידי צל הגוף של האדם באור הלבנה, לפי שהוא עליון, אבל שני צללים התחתונים הם המתגלים באדם בסוד מ"ש רז"ל דבני האדם יש להם נבואה, וגם נבואה דנבואה, דקאי זה על שני הצללים התחתונים הנז' הנראין לאור הלבנה כנודע ע"ש. ובזה יובן ויקומו משם האנשים וישקיפו על פני סדום, הכונה במלת האנשים לומר שקמו ה' אנשים דהיינו חמשה אנשים, וא"ת שלשה הם דכתיב והנה שלשה אנשים נצבים עליו ואיך אתה קורא אותם חמשה אנשים, לז"א ואברהם הולך עמם לשלחם, כי אברהם על ידי לויה שלו נתן להם כח מן שני צללים שלו נבואה ונבואה דנבואה, וכל צל הוא פרצוף שלם בפ"ע, והרי נעשו חמשה אנשים. ועוד נ"ל רמז הכתוב באומרו ואברהם הולך עמם לשלחם רמז הכתוב שנתן להם כח מן צלם העליון שלו שהוא שלם באות מם, דהוא תקיף וחזק ביותר מן שני צללים התחתונים, ולז"א הולך עמם לשלחם, לא אמר הולך לשלחם אלא אמר הולך עמם, חלק מלת עמם לשנים וקרי בה עם מ"ם, ר"ל עשה להם לויה בכח צלם העליון שהוא שלם באות מ"ם של צלם, משא"כ שני צללים התחתונים שנקראים צל חסר מ"ם:

ויאמר ה' זעקת סדום ועמורה כי רבה וחטאתם כי כבדה מאד. צריך להבין אם כונתו לומר הא דזעקתם רבה מפני כי חטאתם כבדה מאד, הול"ל כי חטאתם כבדה כדי שיהיה נותן טעם למ"ש רבה, אך כיון דאמר וחטאתם בוא"ו משמע דמדבר על חטאת אחת שהיא כבדה בפ"ע, ולכן צריך לידע על איזה חטאת רומז כאן. ונ"ל בס"ד דמצינו שפרט הכתוב באיוב חטאתם באומרו בסי' כ"ח הנשכחים מני רגל דלו מאנוש נעו, ופירש רש"י ז"ל הנשכחים מני רגל אלו אנשי סדום שישכחו תורת רגלי אורחים מארצם, שהיו משכיבין האורח במטה אם היה ארוך יותר מקטעין רגלו, ואם היה קצר מאריכין אותו עכ"ל, נמצא לא נתפרשו רעות שלהם במקראות דאיוב כי אם רק רעה זו שעשו אופני המצאות כדי שיהיו סיבה למנוע רגלי אורחים מארצם, ולכאורה אין זה עון רע ומר כ"כ ואינו חשוב כלום לגבי גזל והשחתת זרע, וגם שכיבה עם בע"ח, וגם ע"ז אשר מנו להם חז"ל במדרש. ולמה פירש הכתוב עון זה שהיו עושים אופנים למנוע רגלי אורחים:

אך נראה דאין עון זה קשה ורע ומר מגופו ומפאת עצמו, אלא רעתו הקשה היא מפני שמניעת רגלי אורחים היתה סיבה לביטול התוכחה על רבוי עונותם, שאין אורחים נכנסין לעירם ורואין רעותם ומוכיחין אותם עליהם, איך יסורו מהם, דאין אדם רואה חובה לעצמו ואין לו תקנה לפרוש מן העבירות אלא רק ע"י מוכיחים שיוכיחו אותם על רעתם, ואז יש תקוה שיפרשו מן העבירות, משא"כ אם אין מוכיח כלל, אז יהיו העבירות דבוקים ונטועים בהם כמסמרות חזקים, שלא יפרדו מהם לעולם, כי נשארים בכסילותם כל ימיהם. מעשה באחד עשיר שהיה לו ממון הרבה וצרה עינו בהנאה שיהנו אחרים מן ממונו אפילו הם אשתו ובניו, ורוצה דרך הוא לבדו יהנה מן ממונו, לכן לא נשא אשה ולא הוליד בנים, ואפילו משרת לא הביא לביתו לבשל לו, אלא קונה תבשיל מבושל מן השוק, ויושב לבדו בביתו, ובעבור אחר מותו עשה תקנה שלא יהנו אחרים וירשו ממונו, שחפר בור עמוק והניח כל הממון שלו בקרקעית הבור, וכסהו בעפר גובה אמה אחת, וכתב בשטר צוואתו דאחר מותו יקברוהו באותו הבור וימלאוהו עפר למעלה, ובזה נמצא שגם אחר מותו ממונו מונח אצלו ולא שלטה בו יד אחרים, והניח דבר זה סוד כמוס, ולא גילהו אלא לאחד אהוב שברור לו שלא יגלהו לשום אדם. אך דרכו הרעה שאינו נושא אשה ומוליד בנים ואינו מניח משרת אצלו כדי שלא יהנו מן ממונו זה גלוי וידוע לכל אדם, והוא חשש שמא יבאו בני אדם ויוכיחו אותו על זה, ויראו לו ע"פ הוכחות ומשלים כי דרך זה הוא דעת שוטים, ולא טוב הדבר הזה אשר הוא נוהג, לכך לא היה מכניס שום אדם לביתו כדי שלא יכנסו אצלו בני אדם, ויוכיחו אותו על הדבר, ומכריחים אותו בטענות והוכחות לעזוב הדרך הזה וישנו דעתו לישא אשה שיהיה לו בנים ומשרתים, על כן מאחר שום אדם לא יכנס לביתו, אז לבו בטוח שלא יהיה מוכרח לשנות מנהגו ע"י בני אדם אחרים, וגם כשיוצא לשוק אינו מרבה בעסק ואינו יושב עם בני אדם כדי שלא יכנסו עמו בדברים אלו. והנה איש אחד הבין וידע אותו הסוד שהגיד זה לאהוב נאמן שלו מה שבדעתו לעשות בממון שלו אחר מותו, ובאיזה מקום ישמרהו, ויבא זה אצל העשיר ההוא בחנות שלו, ויאמר לו אחד עשיר מופלג כך וכך שמו יושב עם עשיר אחד, ושניהם קראוני ושלחו אותי אלך שתמהר לבא אצלם כדי להשלים לצרוף הזימון, כי הם שנים וצריך להם אחד שיהיו שלשה שיאמרו זימון קודם ברכת המזון. ויאמר לו העשיר מי הם אלו השנים, ובאיזה מקום יושבים, ולמה צריכים לי לצירוף זימון, ויהיה להם להביא אדם אחר לצרפו עמהם, ולמה רוצים בי דוקא. ויענהו ויאמר לו אלו השני אנשים הם קורח, ואחד גביר שנעשה לו כמעשה קורח אשר נקבר בתוך הארץ וממונו עמו כי ירדו הם עם ממונם חיים שאולה, וזה הגביר השני ג"כ עלה בדעתו לקבור ממונו עמו, וכן עשה שהניח ממונו בתוך הבור וכסהו בעפר, וקודם מותו צוה שיקברוהו בתוך הבור ההוא, ואחר שמת לא הכניסו אותו לגיהנם מפני שלא עשה עונות, ולא הכניסו אותו לג"ע שלא עשה צדקה אפילו פרוטה, ואפילו פרוסה של לחם, ואמרו בשמים שיוליכוהו ויושיבוהו עם קרח, וכן עשו לו, ונמצאו שניהם יושבים לבדם כי אין אדם דומה להם כדי שיושיבוהו עמהם, וכאשר אוכלים לחם מברכים בהמ"ז בלא זימון כי הם שוים דוקא, ועתה שמעו שאתה ג"כ דעתך בכך, וכבר הכינות הבור בחצרך וקברת ממונך בו, וכתבת צוואה שיקברו אותך בבור ההוא, א"כ אתה דומה להם, ובודאי מן השמים ישלחו אותך אצלם שתשב עמהם, ואז תהיו שלשה יושבים ביחד, ויש אצלכם צרוף זימון, על כן שלחוני אליך שתמהר לבא כדי שלא יחסר להם מצות זימון. וזה כשמעו דברי מוסר שאמר זה האיש הם כמדקרות חרב, שם לו לעורר לבו על השטות שלו, וגם נרגש כיון דידע זה מה שעשה בבור בודאי אחר שקבר בו יפתח הבור ויקח הממון ויחזיר גוייתו לבור, ונמצא זה ירש הכל, ואז נשתנה דעתו ותכף נשא אשה והוליד בנים, ונהג בממונו כדרך כל הארץ:

נמצא העושה מעשים רעים ועושה המצאה לסתום הפתח כנגד המוכיח שלא יבא אדם להוכיחו ולהראות לו טעותו וכסלותו, הנה זאת ההמצאה של

סתימת

שתימת הפתח בפני המוכיח שלא יבא ויוכיח היא קשה ומרה יותר מכל עבירות שעושה אותם, יען כי במניעת דברי תוכחה של המוכיח אין תקוה שיפרוש החוטא מן העבירות החמורות שבידו, אלא יהיו כוחות הטומאה דבקים בו עד מותו, ולכן לא פירש באיוב הנז' את פרטי העבירות החמורות שהיו ביד אנשי סדום, אלא פירש את מניעת רגלי האורחים, שעשו מניעות זו למנוע רגלי אורחים כדי שלא יוכיחו אותם וידברו על לבם דברים טובים ונכוחים לעזוב עבירות שבידם, וכאשר עלה בלב אותו עשיר שתהיה מחשבתו הרעה שחשב לבלתי יהנה שום אדם מן ממונו בין בחייו בין במותו תקועה בלבו, שלא ישתנה דעתו לבטל אותה ע"י המלאה שעשה לעצמו, שלא יכנס שום אדם לביתו, כדי שלא יכנסו עמו בדברים לבטל מחשבתו ולשנות מנהגו הרע, שלא יהנה שום אדם מן ממונו:

ולז"א כאן זעקת סדום ועמורה כי רבה, קאי על כמה מיני עבירות של עושק וגזל וש"ד וכיוצא כי רבו, ולכך הזעקות היו מרובים, ואם לא היו עושים המלאה למנוע רגלי אורחים יש תקוה שאאריך להם ולא אכלה אותם, כי אפשר שיכנסו אורחים לעירם ויראו מעשיהם הרעים ויוכיחו אותם בדברי מוסר ותוכחה עד שיטו לבבם לעזוב מעשיהם הרעים, אך תקוה זו איננה, יען כי יש להם חטאה אשר כבדה מאד, היא התקנה שעשו שכל אורח שיבא ישכיבו אותו על המטה, ואם הוא ארוך יותר ממנה יקצצו אותו, ואם הוא קצר ממנה מותחין אותו להאריכו עד שעי"כ ימות, ולכן לא אפשר שיבא שום אורח לעירם ומי יוכיחם על עבירות שבידם, לכן אין תקוה שאאריך להם עד שישובו כי א"א שישובו, ולכך אכלה אותם מעתה ברגע אחד, וכמ"ש רש"י ז"ל ע"פ הנשכחים מני רגל וכנז"ל:

ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום וגו', כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו וגו'. קשה כפל הדברים באומרו היו יהיה, ועוד מה נותן טעם לזה בשביל שמצוה את בניו ואת ביתו, והלא אפילו בלא זה הוא ראוי להטיב לו בשביל צדקתו השלימה, שהיה צדיק גמור ופעל ועשה כמה מעשים טובים. ונ"ל בס"ד בהקדים מה שכתבו המפרשים ז"ל הטעם, דהצדיקים נמשלו ונדמו לאילן, דכתיב צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה, והרשעים נמשלו לעשב דכתיב בפרוח רשעים כמו עשב. ופרשו הענין ע"פ מעשה שהיה בשני אנשים שעמדו אצל אילן אחד של תותים או של תמרים, ויען האחד ויאמר אני משער בשכלי כי אורך האילן הזה הוא קרוב לעשרים אמה, ויען הב' ויאמר לא כן אלא עולה אורכו יותר מן כ"ה אמה, וימהר הראשון לעלות לראש האילן ויקח בידו חבל וימדוד אותו ויצא גובה עשרים אמה בדקדוק מן ראש האילן עד הקרקע, ויאמר לחבירו הרי יפה כונתי כי מדדתיו עתה וכך עלה. ויענהו הב' ויאמר לו אתה טועה, והאמת כדברי, בא ונעשה ערבון ואראה לך איך זה האילן ארכו יותר מן כ"ה אמה. ויאמר טוב הדבר, וישמח בלבו כי בטוח שודאי ירויח מאחר שעתה מדדו ועלה עשרים אמה דוקא. ואחר שהניחו שניהם ערבון ביד שליש אז השני לקח בידו קרדום וחפר בקרקע סביב האילן עומק חמשה אמות, והאילן עודנו עומד בארץ, כי טבעו של אילן להכנס בעובי הקרקע, ויאמר לו הרי חמש אמות נוסף על אורך אשר מדדת מן ראש האילן עד שפת הקרקע, ועם חמש אמות אלו שהיו טמונים בקרקע נעשה בו אורך כ"ה אמות, ועודנו טמון בקרקע, נמצא גובהו יותר מן כ"ה אמות כאשר שיערתי. ולקח זה את הדנרים אשר נתן הראשון ערבון. והנה אחר כמה ימים זה הראשון שהפסיד יצא לטייל בשדה עם אדם אחד, וימצאו עשבים ארוכים עומדים על פני השדה, ויאמר זה לרעהו כמה טפחים יעלה אורך העשב, ויאמר לפי השערת שכלי יעלה חמשה טפחים ולא יותר, ויענהו זה לא כן אלא אומר אני יעלה ארכו יותר מן שבעה טפחים, וקם רעהו וימודד העשב מראשו עד שפת הארץ וימצא שיפה כיון באומרו שהוא ארכו חמשה טפחים, ויאמר הרי מדדתי וימצא כדברי שהוא רק חמשה טפחים, וישמח זה בלבו ויאמר עתה אמלא חסרוני שהפסדתי בראשונה באותו היום במדידת האילן, יען כי קרה לזה עתה כאשר קרני בראשונה, שלא עלה בדעתי לחשוב את שיעור הטמון בקרקע, ולכן עתה אעשה ערבון עם זה החושב לפי תומו, וארויח ממנו ההפסד שהיה לי במדידת האילן. ויאמר לחבירו טועה אתה במדידה של אורך העשב לומר שהוא אורכו חמשה טפחים, והאמת הוא כדברי שעולה יותר משבעה טפחים, בא ונעשה ערבון כל אחד יתן על הדף עשרה דנרים, ואם אראה לך כדברי שעולה יותר משבעה טפחים אז אני אקח הערבון, ואם לאו אתה תקח. ויענהו טוב הדבר, וכל אחד מסר עשרה דנרים ביד שליש, ויגש זה לחפור סביב העשב, וכאשר חפר עובי אצבע אחת נפל העשב כי לא היה לו שורש בתוך הקרקע, ואינו נכנס ונטמן תוך הקרקע יותר משיעור עובי חצי אצבע. וכן הענין תמצא בצדיקים וברשעים, כי הרשע אין לו יסוד ושורש טמון שיהיה לו בו קיום בחוזק ואומץ, והרי הוא דומה לעשב, דרק מה שגלוי בתכונתו היא היא הצלחתו, ולזה כתוב ברשעים ויציצו כל פועלי און להשמדם עדי עד, דרוח קמעא עוקרתם, אבל הצדיק יפרח כתמר דמלבד תכונתו הנגלית עוד עמקו שרשיו, וכל רוחות שבעולם אין מזיזות אותו, עכ"ד:

ואני אומר הדמיון של אילן ועשב לצדיק ולרשע הוא כך, דהרשע הימים אשר חי על פני האדמה אלו הם הם בלבד נחשבים לו לשנות חיים שלו, וכיון שמת לא נשאר לו חיים בעוה"ז כלל, והרי זה דומה לעשב כי אין לו שיעור במדתו, אלא רק כמה שנראה עומד וגלוי על פני האדמה, ואחר שיפול ונעקר ונכרת שיעור העשב העומד על פני האדמה לא נשאר לו מציאות טמונה בתוך הקרקע. אבל הצדיק מלבד שנות חייו אשר הוא חי לעיני הכל על האדמה, הנה עוד לו מציאות חיים בעוה"ז גם אחר פטירתו מעוה"ז, כי על ידי שיהיה לו בנים אשר הדריכם בדרך ישרה, ותלמידים אשר לימדם מנהגים טובים לעשות מצות ומע"ט, בהם ממלאים מקומו והולכים בדרכיו ומדותיו הטובים אשר נקרא שמו עליהם, אין נקרא עליו שם מות, ונחשב הוא עודנו חי ולא מת, וכמ"ש רז"ל למה בדוד הע"ה נאמר שכיבה, וביואב נאמר מיתה, מפני כי דוד הע"ה היה לו בן ממלא מקומו שהולך בדרכיו ומדותיו שנקרא שמו עליו, הרי הוא נחשב חי, וכאלו לא מת, משא"כ יואב שלא הניח בן ממלא מקומו נאמר בו מיתה, דלא נשאר לו שם בעוה"ז שיהי' נחשב עודנו חי. ונמצא הצדיק דומה לאילן, דמלבד החלק הגלוי שבאילן לעיני הכל שהוא חלק העומד על פני האדמה, הנה עוד יש לו מציאות חלק טמון באדמה, שהוא קיים ואינו נראה בחוש הראיות לעיני הרואין, אלא נודע וניכר בהשערת עין השכל, ולכך נדמה לתמר שיש לו חלק גדול בשרשיו הטמונים תוך האדמה. ובזה יובן בס"ד ואברהם היו יהיה לגוי גדול, אמר בו שתי הוויות א' מציאתו הנגלית לעיני הכל קודם פטירתו, ואחת מציאתו הנסתרת מחוש הראיות, והוא המציאות שיש לו בעוה"ז מצד בניו וזרעו ותלמידיו, ופירש הדבר איך יהיה לו הוויה אחרת מלבד הווייתו

הווייתו

הוויתו הראשונה, ואמר כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה', ולכן גם השנים אשר יחיו בהם בניו וזרעו ותלמידיו שהם בני ביתו נחשבים לו לחיים לעצמו, בכלל שנותיו שקדמו לו:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, כפל שכפל הדברים באומרו היו יהיה, וגם מה שתלה בזה הידיעה שהודיעו במפלת סדום, והוא כי יש לצדיק טורח במעשיו כפליים, והוא משל לאדם שראה שדה מליחה ועלתה כולה קמשונים וכסו פניה חרולים, ומלבד זה כולה מלאה גבשושית וסלעים, ובא אדם זה ותיקנה ונקה אותה, ויסיר כל המכשולים שבה עד שעשאה ארץ מישור, ואח"כ טרח לנטוע בה כמה מיני אילנות ולזרוע בה כמה מיני זרעים ומיני בשמים ואהלים, ועשה בה הוויה אחרת חדשה שתהיה ארץ גנות וכרמים, הרי עשה בה שתי הוויות. וכן אברהם אע"ה פתח עיניו וראה לפניו אנשים רעים וחטאים המשחיתים ומחריבים העולם, וכמה טרחות טרח לנקות מקומו ודרכיו מן קוצים וברקנים אלו המשחיתים את החומר שלו ואחר שניקה חומרו שלו מן קוצים אלו הנתלים בו, שבזה הניקוי נעשה הוויה חדשה לחומר גופו, אז עשה לו הוויה אחרת לקשטו ולהדרו ולפארו בכמה אורות הבאים ע"י צדקתו ומעשיו הטובים, שיאיר ויזהיר ויגהיר גופו בהם, וכמ"ש חכמת אדם תאיר פניו, הרי זה הוויה שנית:

והנה שורת הדין מחייבת כיון שטרח אברהם אע"ה לנקות חומר שבו מן כוחות הקליפה שהיו רוצים להתאחז ולהדבק בו, והוא שבר כוחם וניתק חבלים שלהם שבזה הועיל להחליש כח הקליפה הכללית של העולם, לכן כל קליפה שיגיע זמנה להשבר ולהתבטל הוא יזכה וירש חלקים הטובים של קדושה הטמונים בה, ולכך קליפת סדום שהגיע זמנה להשבר ולהתבטל לגמרי הוא ירש ויקח חלקי הטובים הגנוזים בה, ולכך נמצא מפלת סדום היא להנאתו ולטובתו, ולכן ידיעה ובשורה זו שייכה לו, וז"ש המכסה אני מאברהם את כל אשר אני עושה בסדום, שצריך לבשר אותו בדבר המפלה של סדום שיהיה ע"י ביטול ושבירת הקליפה שלהם, יען כי ואברהם היו יהיה, כלומר טרח בשתי הוויות שעשה בחלקו, הא' לנקותו מן קוצים וברקנים של הקליפות, והב' לקשטו ולפארו באורות שרפי קודש הנבראים מן תורה ומצות, ומחמת כן שורת הדין מחייבת שהוא יזכה לירש את נ"ק אשר בקליפת סדום אחר שתשבר, ולכן נמצא ידיעה זו היא שייכה לו שהיא בשורה טובה אליו:

וה' פקד את שרה כאשר אמר, ויעש ה' לשרה כאשר דבר. נ"ל בס"ד כפל הלשון, כי הקב"ה הבטיח לאברהם אע"ה על יצחק דברים שיש בהם טובה בנגלה שלהם, ויש בהם טובה רוחנית בנסתר שלהם. וידוע מ"ש באדרא מה בין דבור לאמירה, היינו אמירה בלחישו בנסתר, ודבור בהכרזה בגלוי, לכן חלק הנסתר נקרא בשם אמירה, וחלק הנגלה נקרא בשם דבור, ובא הכתוב לומר שהקב"ה קיים את שתיהם מה שאמור בנגלה, ומה שאמור בנסתר, וז"ש וה' פקד את שרה כאשר אמר בחלק הנסתר של דברי הבטחתו, ויעש ה' ג"כ לשרה כאשר דבר, בחלק הנגלה של דברי הבטחתו:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, בהקדים מה שפרשתי בס"ד בפ' לך לך, בפסוק ישפוט ה' ביני וביניך, דאע"פ שלפי הנראה מסרה עליו דין, עכ"ז בלבה לא כיונה למסור דין, אלא כוונתה לומר בעבור צער זה שנעשה לי ע"י הגר, אשר ראתה כי הרתה ואקל בעיניה, יתן לי הקב"ה שכרי, שאוליד בן שיש לו נשמה טובה, ורמזה דבר זה במספר שיש בין שמה שרי שהוא תק"י, לבין מספר אברם שהוא רמ"ג, והחשבון שיש ביניהם הוא מספר נר טוב, כי נשמת הצדיק נקראת נר טוב, דכתיב נר ה' נשמת אדם, וז"ש ישפוט ה' לתת שכרי בדבר שיש ביני וביניך, כלומר בין מספר שמי לבין מספר שמך, שבאותה עת היה שמה שרי והוא שמו אברם. ואמרה דבר זה ברמז כדי שיבין אברהם אע"ה שמוסרת דין עליו, ואז יתפעל ויגרש את הגר. אמנם אע"פ שתוכיות הלב שלה שבדברים אלו לטובה ולא למסור דין, עכ"ז כיון שגלתה שיבין אברהם אע"ה שמוסרת דין עליו, ובזה נצטער מאד כי חשש מדבריה לכך נענשה שנפטרה קודם ממנו כמאמר רז"ל. והנה באמת הקב"ה דן את דבריה כפי הנגלה שבהם והענים אותה, וגם דן את דבריה כפי כונת הלב שלה ונתן לה בן צדיק שיש לו נשמה קדושה הנקראת נר טוב, שהוא דבר הרמוז בין מספר שמה למספר שם בעלה, וז"ש וה' פקד את שרה כאשר אמר, השפה שלה אמירה רכה, שהוא על הנסתר של הדברים, שנתן לה בן שיש לו נשמה הנקראת נר טוב, וגם עוד ויעש ה' לשרה עונש כאשר דבר השפה שלה, כלומר מסירת דין שהוא דבור קשה, דידוע מ"ש בעלמא, דבור קשה, אמירה רכה:

ביום השלישי וישא אברהם את עיניו וירא את המקום מרחוק. נ"ל בס"ד דידוע שיש ב' דרגין הפכיים שהם דרגא דאמת ודרגא דשקר, ועתה בעוה"ר אין דרגא דאמת חזקה ונוהגת בעולם, אלא רובא דעלמא דבוקים בדרגא דשקר, וכמ"ש ואני אמרתי בחפזי כל האדם כוזב, אבל לעתיד תתבטל דרגא דשקר, ואין העולם מתעסקים אלא בדרגא דאמת, דכתיב שפת אמת תכון לעד, דהיינו תכון לעתיד, ועד ארגיעה שפת שקר, וכמ"ש בזוה"ק מ"ש ר"א לאותו נכרי כוננת לא כתיב אלא תכון לעת"ל. ובזה פירשו המפרשים ז"ל רמז המשנה איהו זכור לטוב יבא לעתיד לקרב את המרוחקים ולרחק המקורבים, דהיינו אותיות אמת הם מרוחקים זע"ז, א' בראש אלפא ביתא, ומ"ם באמצע, ותיו בסוף, שיקרב דרגא דאמת אשר אותיותיו מרוחקים שכל העולם יהיו אחוזים ודבוקים בדרגא דאמת, ולרחק את הקרובים הוא דרגא דשקר, אשר אותיותיו הם קרובים זע"ז, שידחה דרגא דשקר מן העולם, עכ"ד:

והנה ידוע כי שלשה ימים של עקידה הם יום ראשון כנגד זמן בית המקדש הראשון, ויום שני כנגד בית שני, ויום שלישי כנגד זמן בית שלישי שיבנה במהרה בימינו, ובזה פרשתי בס"ד יחיינו מיומים וביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו. ולזה רמז כאן הכתוב לפי דרכו ביום השלישי וישא אברהם את עיניו, רמז לזמן בית שלישי שיהיו כל ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים, והיינו אברהם קאי על הצדיק שהוא אב הרם, או האב רם הוא הצדיק, אי נמי אברהם שהיא בחסד נשא עיניו לאור החכמה, שהוא למעלה מן החסד בעשר ספירות לקבל שפע ממנו בתמידות. וירא את המקום, השכינה הנקראת מקום, מרחוק, כלומר בדרגא דאמת אשר אותיותיו רחוקים זה מזה, שלא יהיה עוד שליטה ועסק בדרגא דשקר שאותיותיו קרובים אלא כל ההשגה והידיעה בחכמה תהיה בדרגא דאמת, ולכן גבי ישראל במעמד הר סיני שהשיגו ידיעה בחכמה עליונה, כתיב וירא העם וינועו ויעמדו מרחוק, כלומר בדרגא דאמת שבה היו משיגים הידיעה הראויה להם אותו עת, ולכן נביא האמת אומר מרחוק ה' נראה לי, כי נביא השקר רואה בדרגא דשקר:

ויאמר אברהם אל נעריו שבו לכם פה עם החמור ואני והנער נלכה עד כה ונשתחוה ונשובה אליכם. קשה מה בא הכתוב ללמדנו בזה הדבר שא"ל שבו פה עם החמור. ועוד ק' למה לא לקח החמור ביום השלישי לרכוב עליו עד ההר שראהו מרחוק.

ועוד קשיא מביתו למה לא לקח חמור בשביל יצחק שירכב עליו, ואם נאמר לקח ולא נתפרש זה בכתובים, א"כ הול"ל שבו לכם פה עם החמורים, כי שנים היו שלו ושל יצחק. ועוד על איזה מקום היה אומר נלכה עד כה, ואם קאי על מקום שראה מרחוק זה היה נסתר ונעלם מעיני נעריו, כי רק הוא ראה אותו והכירו על ידי נס, וכמ"ש רז"ל, וא"כ איזה מקום בא לסיים באומרו עד כה. ועוד דא"ל ונשתחוה, השתא יאמרו לו אם אתה הולך שם להשתחוות למה אתה לוקח אש ועצים ומאכלת, ואם הוא אינו חושש להודיעם מה שרוצה לעשות, גם ההשתחויה לא יזכיר להם, אלא יאמר ואני והנער נלכה ונשובה אליכם. ונ"ל בס"ד דהוא קושיא מביתו לא לקח חמור בשביל יצחק, כדי שלא תרגיש שרה שהוא מוליך את יצחק למקום רחוק שצריך להרכיבו על החמור, ותשאל לאיזה מקום אתה מוליכו, אלא כשרואה שלקח חמור אחד בעבור עצמו תדע שיצחק אינו הולך למקום שהוא הולך, אלא הולך ללוותו, ולכך אין צריך לרכוב, ועל עצמו לא תשאל אנה תלך, דאין זה מסורת דרך ארץ שתשאל מבעלה אנה אתה הולך, ומה עסק יש לך, אבל על בנה יצחק אם תרגיש שהולך למקום רחוק שצריך לרכוב, ודאי היתה שואלת, לאיזה מקום אתה מוליך אותו, ולכך לא לקח חמור ליצחק:

והנה ידוע דאיכא מאמר בדברי רז"ל שאמרו אותו יום השלישי היה יום כיפור, דנעקד יצחק אע"ה ביום כיפור, ולכן מנהג ישראל קדושים לומר פרשת העקידה קודם מנחה ביום כיפור, עם הבקשה המתוקנת לה. והנה בודאי באלו השלשה ימים לא היו הולכים בדרך בלילה, אלא היו נחים בלילה, וא"כ ליל יום השלישי שהוא ליל כיפור נחו ולא הלכו, אך ביום השלישי בשחרית ראה את המקום בבוקר ברוה"ק. והוא יודע שאותו היום הוא יום כיפור, ואסור במלאכה ובכל איסורי שבת, והוא היה שומר שבת ונזהר מן האיסורים של התורה, כמ"ש רז"ל במשנה אברהם אבינו קיים כל התורה כולה קודם שניתנה, דכתיב עקב אשר שמע אברהם בקולי וגו', ולכן אותו היום לא לקח החמור לרכוב עליו, כי חייב אדם בשביתת בהמתו מן התורה, ולכן אמר לנעריו שבו לכם פה עם החמור ולא תעשו בו שמוש, אך כיון דחד מנייהו הוה אליעזר דהוא חכים שדולה מתורת רבו, אז חשב אברהם אע"ה השתא יקשה עלי אליעזר לומר, כיון דיום זה הוא אסור בכל איסורי שבת דלכך אתה מצוה אותנו על שביתת החמור ואין אתה רוכב עליו, א"כ איך אתה מטלטל העצים והאש ומעבירם ארבע אמות בר"ה, כי דטלטול הוא איסור דרבנן שהוא מוקצה דרבנן, הנה העברת ד"א בר"ה הוא אסור מן התורה, לכך הוצרך לומר להם ואני והנער נלכה עד כה, כי היה לפניו מקום מסויים הן בגובה הן בחפירה שהיה ממנו אליו פחות מן ארבע אמות, לכך עשאו סימן להם לומר נלכה שיעור שיש מכאן עד אותו מקום, כלומר נלך פחות מן ארבע אמות ונעמוד, ונחזור ונלך פחות מן ד' אמות ונעמוד, והראה להם באצבע על שיעור הרחקת אותו מקום מהם, שהיה רחוק מהם פחות מארבע אמות, וכאשר מפורש היתר זה בש"ע סי' רס"ו מי שהיה בא בדרך וקדש עליו היום והיה עמו מעות ואין עמו נכרי או חמור או חש"ו מוליכם פחות פחות מארבע אמות ע"ש, וכן כאן רמז לאליעזר היתר זה שבדעתו לעשותו. וכדי שלא יקשה אליעזר קושיא אחרת לומר, אכתי יש לחוש שמא ישכח ויעביר ארבע אמות שלמים ויותר, לכך אמר לו ואני והנער נלכה, כלומר כיון דשנינו הולכים ביחד מדכרי אהדדי, וליכא למיחש לשכחה, וכמו שמפורש בסי' הע"ר בה' שבת בענין קריאה לאור הנר, דחוששין שמא יטה, דשנים קורין ביחד, שאם בא להטות יזכרנו חבירו. וכן הענין כאן אני והנער נלכה ביושר, שכל אחד מאתנו רואה מה שעושה חבירו, ולכן כתיב ויקח אברהם את עצי העולה וגו' וילכו שניהם יחדיו בהשוואה אחת ולא בזא"ז, וכדי שלא יאמר והלא אתם לוקחים אש ועצים נמצא אתם עושים מלאכה דאורייתא בהם, לכן סיים ונשתחוה, כלומר יום זה הוא רק נשתחוה בו, ולא נעשה עבודה במעשה ומלאכה:

כי ברך אברכך והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים. י"ל כפל הלשון הרבה ארבה, ועוד למה עשה שני דמיונות שהם כוכבים וחול הים. ונ"ל בס"ד ע"פ מ"ש הגאון חיד"א ז"ל במ"ק, מכתיבת יד של הגאון מהר"ם גלאנטי הזקן ז"ל, שהעתיק לשון זוה"ק כ"י וז"ל, א"ר שמעון לעולם יקיים אדם מצות עונה בזוגתו לש"ש, שכל אותם טיפות וכו' אף שהיא עקרה וזקנה אינם הולכים לאבוד, אלא הש"ת מצוה למלאך הממונה שישמרם לעת"ל, ויהיה לכל אחד גוף, ויהיה לאדם בנים רבים מזה וכו', ויכיר כל אחד את אביו, ואז תאמרי בלבבך מי ילד לי את אלה ואני שכולה וגלמודה, שהייתי חושבת שהולכים לאבוד, ואלה מי גידל, כי יש מדור אחד שמתגדלים שם עכ"ל. נמצא יש שני מיני רבוי בנים לאדם הצדיק, הא' בנים שבאים מעבור אשתו ממנו שהם בעוה"ז וגדלים בעוה"ז, והב' בנים הנולדים מזווג איש ואשתו בזמן העיבור והיניקה, ובזמן שהיא זקנה או עקרה, אשר מכל זווגים אלו נברא נשמות ויעשה להם הקב"ה גופים למעלה, והם שמורים באוצר אחד למעלה, ולעתיד יבואו אל אבותיהם, ולא ילך שום זווג איש ואשתו לבטלה. וז"ש כי ברך אברכך ברכה כפולה, והיינו כי הרבה ארבה את זרעך, שני מיני רבויים בבנים, ועשה להם שני דמיונים הא' ככוכבי השמים זה קאי על הנולדים מתשמיש של זמן עיבור ויניקה וזקנה ועקרה, שהם גדלים ורבין בשמים באוצר עליון, והלו דימה אותם לכוכבים, והב' גדלין ורבין בעוה"ז מעיבור האשה שהתעבר מאישה, ואלו דימה אותם לחול אשר על שפת הים, שהוא למטה בעוה"ז התחתון:

וישב אברהם אל נעריו. ויקומו וילכו יחדיו אל באר שבע וישב אברהם בבאר שבע. נ"ל בס"ד לרמוז שהאדם צריך להשתדל שכל מידות הטבעיות שבו שגדלים בו מנעוריו, שהם קנאה וחמדה ותאוה ואהבה ותענוג וחריצות וכיוצא בזה, שישתמש בהם בעסק התורה בצרכי הנפש דוקא, ולא בצרכי עוה"ז, דהיינו שיתקנא מעובדי הש"ית ועושי מצות לעשות כמותם, ויחמוד המצות ולימוד התורה והענוג שיתענג בעונג שבת ויו"ט, ויאהב עובדי הש"ת, ועניים ומאנין תבירין, ויתאוה להרבות תורה ומצות, וחריצות שיהיה לו בלימוד תורה ועשיית מצוה להיות זריז ונשכר בהם וכל כיוצא בזה. וידוע דהתורה נקראת באר, דכתיב בה מעין גנים באר מים חיים, וידוע שהיא שבעה ספרים כמ"ש רז"ל ע"פ חצבה עמודיה שבעה, כי פסוק ויהי בנסוע הארון הוא ספר בפ"ע. וז"ש וישב אברהם אל נעריו, רמז למידות הטבעיות הנז"ל שמתגוללים בו מימי נעוריו וגדלים עמו, והצדיק מסיע אותם ומקים אותם ומוליך אותם אל באר שבע, היא התורה, שלא ישתמש בהם אלא רק בענייני התורה ומצותיה, ולא ישתמש בהם בצרכי עוה"ז. ועוד מעלה יתירה אית ביה, והוא כי וישב אברהם בבאר שבע, וישב לשון תשובה, כי הצדיק כשעוסק בתורה בתמידות יראה עצמו חסר במעשים טובים, ויראה עצמו חוטא שחטא בקיצורו בעבודת אלקים, וכמ"ש הרב ערכי נחל על פסוק אביך הראשון חטא ומליציך פשעו בי, וכל מה שיעסוק בתורה יותר יהיה בעל תשובה יותר, כי ימצא עצמו חסר וחוטא בעבודתו יתברך, ונמצא עסק התורה גורם לו שיהיה תמיד בעל תשובה, שרואה עצמו

חוטא

חוטא וצריך לעשות תשובה, וזהו וישב אברהם בבאר שבע, היא התורה גורמת לו לקיים תמיד מצות התשובה, דכתיב בה ושבת עד ה' אלקיך:

פ' חיי שרה.

ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים. י"ל כמו דנקיט בשבע לשון רבים, כן במאה ובעשרים הו"ל מאה שנים ועשרים שנים, ולמה נקיט בהו שנה שנה. ונ"ל בס"ד דהאדם ראוי שיהיה שפל ונמאס בעיני עצמו, על ידי שיזכור תמיד מצבו ותכונתו בשנה הראשונה של חייו, שהוא מעת לידתו עד היותו בן שנה, שאז גופו עומד בתכלית הגרעון והמאיסות, כי הוא כמו אבן דומם, אלם שאינו מדבר, ותגר שאינו מהלך, ומשתין ומוציא רעי בבגדיו, שצריך לקנחו ולרחצו תמיד, ואם יאחוז בידו דבר מאוס ומשוקץ יניחנו בכף ומיד לתוך פיו, ואינו מרגיש ואינו מבחין, ועוד כמה וכמה גרעונות ומאיסות נמצא בו. ואמרו חכמי הטבע אם היה הקב"ה נותן דעת שלם מעת לידתו היה האדם מת באנחתו, כי היה מרגיש בחסרונות וגרעונות שבו, ולא היה יכול לסבול, ועל כן המסתכל בגורלו על מצב ותכונת גופו בתחלתו, יבין וירגיש בגרעון ופחיתות האדם שהוא בשר ודם, ולא יבא לידי גאוה וגבהות, אלא ידבק בשפלות וענוה, וכאשר פרשתי בס"ד בביאור קהלת בפסוק החכם עיניו בראשו:

נמצא נכון וראוי לאדם שיהיה מסתכל כל ימיו מה שהיה מצבו ותכונתו בשנה הראשונה שנולד בה, כדי שבזה יקנה מדת הענוה וידבק בשפלות ולא יתגאה, ועל זה בא הכתוב ללמדנו לפי דרכו שבח הצדקת שרה אמ"ה, שהיתה דבוקה במדת השפלות, ונמאסת עצמה בעיניה, כמ"ש נבזה בעיניו נמאס, דגם בהיותה בת מאה תזכור ותביט תמיד על שנה הראשונה דאחר לידתה, איך היה מצבה ותכונתה, ולז"א ויהיו חיי שרה מאה, פירוש כשהגיעו חייה עד היותה בת מאה, היתה מבטת על שנה, כלומר שנה הראשונה של חייה, איך היה מצבה ותכונתה, כדי שבזה תהיה דביקה בשפלות וענוה ולא תתגאה ביופי והדר גופה וכחה וגבורתה, ולא תחשוב שהיה לה הבטה והסתכלות זו כשהגיעה לזקנה בלבד, שנעשית קרובה למיתה, דהגוף נראה בו סימני הכליון בחלישותו ובקמוט עורו וברזות ודלות בשרו, לכן נתעורר לבה להביט על זמן דלות גופה בשנה הראשונה, משא"כ בזמן היותה בבחרות בגופה עומד בכל תקפו ויפיו והדרו וכחו, לא היתה משימה לב על חסרונות הגוף ודלותו שהיה לו בשנה הראשונה, לז"א ועשרים שנה, כלומר גם בהיותה בת עשרים, שאז גופה הוא בתוקף הידור והיופי במראהו וקומתו וכחו וגבורתו, היתה ג"כ מסתכלת ומבטת בשנה הראשונה היא, שהיתה בתחלת לידתה, ולכן נקיט בשתי חלוקות אלו של מאה ושל עשרים שנה שנה, לרמוז על מה שאמרנו. ואח"ז אמר ושבע שנים, כלומר כשהיתה בת שבע היתה רואה וחושבת עצמה שהיא בת שנים של חיוב, כלומר היא גדולה שהגיעה לשנים של חיוב, שתהיה מתחייבת בהם, שיש לה דין גדולה ואין לה דין קטנה, ולכך היתה מדקדקת במעשיה כמו הגדולים בשנים שבאו לכלל חיוב. א"נ הכי קאמר, כשהיתה בת שבע שנים היתה זוכרת יום המיתה, שהיתה חושבת שכבר לקחה שני חיי שרה הקצובים לה, ולא תשכח זכרון המיתה מלבה:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, אומרו ויהיו חיי שרה ולא אמר ותחי שרה, היינו כי נודע יש אדם בא לעוה"ז בשביל תיקון עצמו, ויש כי כבר השלים תיקונו, או מעיקרא לא היה צריך לתיקון עצמו, כי לא היה חסר כלום, ורק הביאו הקב"ה לעוה"ז בשביל לתקן אחרים, ולהשפיע על ידי מעשיו בעולמות העליונים, וידוע כי אברהם ושרה לא היו חסרים תיקון לעצמם, כי היו שלמים מפאת עצמן ובאו לתועלת אחרים, וכמ"ש רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל בפרשה זו וז"ל, ידענו מחכמי האמת כי אברהם ושרה באו לתקן את אשר עותו אדם וחוה, וכן נראה ממדרשי רז"ל כאומרם בב"ר, למה לא נברא אברהם תחלה, מפני דמה שקלקל אדם בא אברהם ותיקן, ואם היה הוא נברא תחלה מי יתקן אחריו. נמצא כי לתקן אדה"ר בא אברהם, והוא כי אדם וחוה הביאו מיתה לעולם, ואברהם ושרה הביאו חיים לעולם, אלו גרמו קללה ואלו ונברכו בך וכו', כמאמרם ז"ל בב"ר פ' י"ט, אלו קלקלו הנפש, ואלו עשו הנפש, שנאמר ואת הנפש אשר עשו בחרן, אלו אכלו והאכילו מה שהביא מיתה לעולם, ואלו אכלו והאכילו מה שהביא חיים לעולם, כי ע"י שהיו מאכילים וגומלים חסד נתקיים העולם וכו' עכ"ל ע"ש. נמצא אברהם ושרה לא היו חסרים כלום, ולא באו להשלים חסרונם, ולתקן פגמם ח"ו, אלא באו לתועלת אדם וחוה ולתועלת העולם כולו, וע"י ג"כ במעשו המשיכו שפע ותיקון וחיות לעולמות העליונים, ולעולם התחתון הזה, וידוע דכל משפיע נחשב זכר, וכל נשפע נקבה. וידוע מ"ש רבינו האר"י ז"ל בארבע ככרות שמניחים על השלחן בסעודות שבת, דהשתים העליונים הם כנגד אות יו"ד ואות וא"ו דשמא קדישא שהם משפיעים, ושתי ככרות התחתונים הם כנגד אות ה"א הראשונה ואות ה"א האחרונה בשם הוי"ה, שהם נשפעים, דאות ה"א ראשונה נשפעת מן אות יו"ד, ואות ה"א אחרונה נשפעת מן אות וא"ו, ולכן צריך הבוצע להגביה בשעת ברכת המוציא את שתי ככרות העליונות שהם כנגד יו"ד וא"ו, על שתי ככרות התחתונות להשפיע בהם, וכמ"ש בד"ק בשער הכונות:

ולכן באשה יש אות ה"א שהיא נשפעת, ובאיש יש אות יוד שהוא משפיע, אך יש אשה צדקת כשרה שרה אמ"ה וכיוצא בה, שלא באה לעוה"ז בשביל תיקון עצמה אלא בשביל תועלת אחרים, נמצא דאע"פ שהיא אשה היא דומה לאותיות יו"ד וא"ו שהם משפיעים, ולא לשתי ההין שהם נשפעים, וז"ש ויהיו חיי שרה, כלומר חיי שרה שבאו בעוה"ז לתקן בהם חסרון אדם וחוה, ולתועלת אחר, היו דוגמת יו"ד וא"ו שהם משפיעים ולז"א ויהיו, חלק תיבת ויהיו לשתים, וקרי בה וא"ו יו"ד היו, חיי שרה, דהיינו חיי שרה שנעשה בהם תועלת לעולם היו דוגמת וא"ו יו"ד דשמא קדישא שהם משפיעים לשתי ההי"ן, כן חיי שרה היו משפיעים לעולמות העליונים שהם סוד ה"א ראשונה, ומשפיעים לעולם התחתון שהוא סוד ה"א אחרונה:

ועוד נ"ל בס"ד, אומרו ויהיו חיי שרה ולא אמר ותחי שרה, לרמוז על אות ה"א שדבוקה בה האשה, שהיא יש לה שתי צורות, האחת היא צורת וא"ו תוך ד', והאחת צורת יו"ד תוך ד', וכל צורה יש לה בחינה בפ"ע, ושניהם נתקנו בחיי שרה, וז"ש ויהיו חיי שרה חלק מלת ויהיו לשתים, וקרי בה וא"ו יו"ד היו חיי שרה, שהם באות ה"א דהיינו צורת וא"ו תוך ד', וצורת יו"ד תוך ד':

ואמר עוד מאה שנה ועשרים שנה, ולא אמר שנים, רמז לפי דרכו, שהצדיק שנותיו וחייו כפולים, ע"ד שאמר בן סירא, אשה יפה אשרי בעלה מספר ימיו כפלים. והענין הוא כי הצדיק גם בלילות עושה תיקון בעת אכילה ובעת שינה, ואלו לילה כיום יאיר כחשיכה

כאורה

כהורה, לכן מספר ימיו נחשבים כפלים. ובזה יובן הכתוב יראת ה' תוסיף ימים ושנות רשעים תקצורנה, כי מי שהוא צדיק ירא אלקים נוסף על חשבון הימים גם חשבון הלילות, דאם חי מאה שנים נחשב חי מאתים, אך שנות רשעים תקצורנה, דגם הימים שלהם אין באים בחשבון, ולז"א מאה שנה ועשרים שנה הוא לשון כפל, כמו ויאמר שנו וישנו, וכן כאן המאה היא כפולה, וכן העשרים הם כפולים, דהמאה נחשבת מאתים, והעשרים נחשבת ארבעים:

ועוד שנה אחר נמצא בשרה אע"ה, והוא שבע שנים, ר"ל בשבע האחרונים שלה תיקנה שני מ"ם, והוא מ"ש בזוהר פינחס, מ"ם פתוחה מלכות, מ"ם סתומה בינה, שהשלימה שרה אמנו בשבע שנים האחרונים את שני מ"ם, שהם בינה ומלכות, וזה נרמז באותיות שנים, קרי בה שני מ"ם, ולכך לא אמר כאן שבע שנה, כדנקט במאה ובעשרים. ואמר עוד שני חיי שרה, שני אותיות ש"ן, רמז לשין של תפלין שהיא שין דארבע רישין, הרומזת לארבע אמהות שבכללם שרה, משם בא הארה לחיי שרה, וזהו שני אותיות ש"ן דתפלין היא הארה לחיי שרה:

ואברהם זקן בא בימים וה' בירך את אברהם בכל. נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות דרוש ס"ת דף מ"ח ע"ד, ענין הוצאת ס"ת בשני וחמישי שתיקן עזרא לישראל שיהיו קורין בתורה בשני וחמישי, והטעם כי ביום ב' וה' שולטת הגבורה בעולם, ולכן טוב לעסוק בתורה בימים אלו עכ"ד. ועוד כתוב שם בדף נ"א בדרוש ויהי נועם, שביום ב' וה' טוב לעסוק בחלק הדיבור בתורה ע"ש. ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב ימים יוצרו ולו אחד בהם, דקרינן לו בוא"ו, והוא זמן הראוי לשינה הוא שש שעות בכל לילה, וכמ"ש חכמי הרופאים, וכן הוא מנהג חסידים הראשונים שהיו ישנים חצי הראשון של הלילה, וקמים בחצות הלילה עד אור הבוקר, דכתיב חצות לילה אקום להודות לך, אבל ביום אינם ישנים כלל, אלא לומדים כל היום כולו. ובזה פרשתי בס"ד הכתוב והגית בו יומם ולילה, לא אמר יום ולילה, אלא יומם ולילה, והוא כי היום נחלק לשני חלאין כידוע, וצריך האדם ללמוד תורה בשני חלאין של היום, ואלו השני חלאין קראם יומם, יען כי יומם משמע על תרין, אבל בלילה אין מחוייב ללמוד תורה אלא רק בחלי השני שנקרא לילה, ולא בחלי הראשון הנקרא ליל, וז"ש והגית בו יומם, היינו שני חלאים של יום, ולילה הוא חלי השני שנקרא לילה, ולא בחלי הראשון הנקרא ליל:

נמצא עתה במ"ח שעות של יום ב' ויום ה' תוציא מהם ל"ו שעות לעסק התורה והעבודה, ישאר י"ב שעות לשינה בשתי הלילות, וז"ש ימים יוצרו, ר"ל ב' ימים בשבוע שולטת בהם היצירה, וזהו יוצרו דקאי על עולם היצירה, וכמה שעות צריך באלו השני ימים לעסוק בהם בתורה, פירש ואמר ול"ו אחד בהם, ר"ל ל"ו שעות יהיו אחד בהם, כי אחד רמז ללמוד התורה שהיא רשות היחיד, וגם רמוזה באות אלף שמספרו אחד, והוא לשון אליף ר"ל לימוד כנודע. ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב במשלי ח' אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי, כלומר יום יום בשבוע שהם שני ותמישי. ובזה יובן בס"ד מה שאמרה תורה במשלי, אם תעזבני יום יומים אעזבך, פירוש אם תעזבני יום אחד המיוחד בשבוע, שהוא יום שבת קודש שניתן לישראל בשביל לעסוק בתורה, שתעזבני ולא תלמוד בו תורה, אז יומים שהם שני ותמישי ששולטת בהם היצירה, דאז גם הם מלידם רא־ויים לעסק התורה, אעזבך, ולא אשפיע לך שפע ברכה וחכמה, שתוכל בשני ימים אלו להשיג בה חכמת התורה:

ובזה יובן ואברהם זקן, כמאמר רז"ל שאמרו זקן שקנה חכמה, בא בימים, ב' ימים, שני וחמישי אשר הלימוד של תורה מסוגל בהם להשגת החכמה, ואז ה' ברך את אברהם, ר"ל בכל הימים של השבוע ולא בשני וחמישי בלבד:

שים נא ידך תחת ירכי. נ"ל בס"ד דרמז לו שיהיה מתנהג בענין בשכל, כי אלו אנשים קשים ומרים וצריך לעשות כנגדם המלאות שכליות, שבזה יתגבר עליהם, ולא יסמוך על רבוי הממון בלבד, ותחת אותיות ירכי יש אותיות שכלך, וידך ר"ל כחך, מלשון ולא היה בם ידים לנוס, וכן אתה בתחבולות שכליות תבא על אלו שאני שולחך אליהם, כדי שתקח המבוקש מידם:

ויקח העבד עשרה גמלים מגמלי אדוניו וילך וכל טוב אדוניו בידו ויקם וילך. י"ל במה שאמר שני פעמים וילך. ונ"ל בס"ד דשני הליכות הלך, אחת טבעית, כשיצא מפתח הבית, שהיה הולך בדרך כל הארץ, והשנית נסית שקפצה לו הארץ, כמ"ש רז"ל, דודאי לא היתה קפיצת הדרך מפתח הבית, דאין דרך הנס להיות בפומבי במקום שעומדים שם בני אדם הרבה, על כן ודאי לא התחילה קפיצת הדרך להיות תכף ביציאתו מפתח הבית, אלא היתה אחר שהחזיק בדרך המדבר מחוץ לעיר במקום שלא היו בני אדם עומדים, כדי שלא תוודע ותראה הקפיצה לפניהם, ולכך נקיט ב"פ וילך, וכנגד הליכה הנסית של קפיצת הדרך אמר ויקם וילך אל ארם נהרים:

לעת ערב לעת צאת השואבות. נ"ל בס"ד הכונה, כי בבואו אל ארם נהרים היה לפניו שתי עתים שהם הפכיים, הא' שבא לעת ערב, וכל ערב הוא דין, ואינו בוקר שהוא רחמים. והב' לעת צאת השואבות, וזה יורה על חסדים, כי שאיבת המים היא חסדים, על כן בעבור חששתו מן עת ערב שהוא דין, התפלל אל השי"ת אותה שעה הקרה נא לפני היום, הקרה לשון קרירות שהוא רמז למיתוק הדין, כי ידוע חם הוא דין וקר חסד, ר"ל תקרר לפני את היום בשעה זו שהיא עת ערב, שהוא דין, שתתמתק ותהיה חסד, כאשר יורה עת צאת השואבות:

ובה אדע כי עשית חסד עם אדוני. קשה נראה לשון זה יתר הוא, אחר שכבר אמר אותה הוכחת לעבדך ליצחק, ומה בא להוסיף בזה שאמר ובה אדע וכו'. ונ"ל בס"ד דארז"ל בשביל שאמר יוקח נא מעט מים ע"י שליח, פרע לו הקב"ה ע"י שליח, שנתן לבניו מים ע"י מרע"ה בסלע שהוציא לישראל ממנו מים ושתו, ועל אומרו ואקחה פת לחם בידו, פרע לו הקב"ה בידו לחם, דכתיב הנני ממטיר לכם לחם מן השמים, ואע"ג דאח"כ לא הביא לחם משום דפרסה נדה, עכ"ז בשביל אמירתו בלבד שאמר שיביא בידו, פרע לו הקב"ה בידו. ועל זה קשה מה פרע לו בידו על בן הבקר אשר טרח בו ועשאו והביאו בידו, דכתיב ואל הבקר רץ אברהם וכו' ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אשר עשה ויתן לפניהם, על כן אליעזר שיער בדעתו כי בעבור בן הבקר אשר עשה פרע לו שהזמין לו את רבקה, שהיתה טמונה בבית לבן ובתואל שהיו קליפות קשים וקשה להוציא מידם את רבקה שממנה יצא יעקב הע"ה אבינו של כל י"ב שבטים, שמהם יצאו כל בית ישראל, ומלתא מסתברא היא זאת, כי בשכר בן הבקר אשר עשה עקר את רבקה ששמה שוה עם אותיות הבקר, כי רבקה בהפוך אתוותן היא הבקר, ואע"פ שאברהם אע"ה אמר לו הוא ישלח מלאכו לפניך לקחת אשה לבני משם, דמשמע שעקירת רבקה מבית בתואל תהיה ע"י מלאך, הנה אליעזר בא בטענה גדולה זו, שראוי שתהיה עקירת רבקה מבית בתואל על

ידו

ידו יתברך, שהוא פרעון החסד שעשה אברהם אע"ה בידו בעשיית בן הבקר. ואל תתמה מנין היה אליעזר יודע שהאשה הראויה ליצחק אע"ה שהיתה בבית בתואל שמה רבקה, הנה דבר זה נודע לאברהם אע"ה מקודם, כמ"ש רז"ל ע"פ ויהי אחרי הדברים האלה ויוגד לאברהם לאמר הנה ילדה מלכה בנים לנחור אחיך וכו' ובתואל ילד את רבקה, ואחז"ל שנתבשר שבתואל ילד את רבקה שהיא בת זוגו של יצחק, ובעבורה שלח את אליעזר לארם נהרים לבית בתואל, ובודאי אברהם אע"ה גילה דבר זה לעבדו שהוא שולח אותו ליקח משם את רבקה בת בתואל שהיא בת זוגו של יצחק ועכ"ז א"ל אולי לא תאבה וכו' והשיב לו הוא ישלח מלאכו לפניך ולקחת וכו', ולכך אליעזר בא עתה בטענה גדולה, בזאת האשה צריך להיות עקירתה מבית בתואל על ידו יתברך ולא ע"י מלאך, כדי לפרוע לו מה שעשה בבן הבקר בידו. וז"ש ה' אלקי אדוני אברהם, כלומר שתעשה הדבר הזה על ידך ולא ע"י המלאך כאשר אמר אדוני הוא ישלח מלאכו לפניך, על כן זה הבירור אשר אני עושה בדברים. אלו שתהיה הנערה אומרת לי גם לגמליך אשאב אגלית בו שיצא לפועל על ידך, שאתה תעזרני בדבר שתשים בלבה להשיב לי כך, כדי שתהיה עקירת רבקה משם בנס קרוב לטבע, יען מאמינים בנחושים כמו דברי נבואה, ובזה יהיו מכירים ויודעים שאותה הוכחת לעבדך ליצחק, וימסרו אותה בלי סירוב, ומה שאני טוען שצריך להיות דבר זה על ידך ולא ע"י מלאך, היינו מפני כי בה אדע כי עשית חסד עם אדוני, בה ר"ל בדקתי בשמה שהוא אותיות הבקר, דאוכח שהיא נכונה ליצחק בעבור פרעון החסד שעשה אדוני בבן הבקר, וכיון שהיא ניתנה בעבור בן הבקר, על כן בדין הוא שתהיה הנתינה שלה על ידך, ולא ע"י מלאך, מאחר כי בן הבקר עשאו אדוני בידו :

הקרה נא לפני היום. י"ל תיבת נא נראה לשון יתר. וג"ל בס"ד, דידוע שיש בע"ב שמות של ויסע ויבא ויט שם א' נקרא הח"ש, וידוע כי שם זה הוא בחסד, ושם זה הוא אותיות חשה, לכן ממנו ימשך שפע המהירות של ההצלחה והטובה, ולז"א דוד הע"ה חשה לעזרתי אדני תשועתי, כיון במלת חשה לשם זה שבו תשפיע לי שפע המהירות של הצלחתי ותשועתי ולכן עתה אליעזר שרוצה שימהר ויחיש לו הש"ת הטוב המבוקש לו שהוא מבקש, התפלל שיהיה נשפע משם הנקרא הח"ש, שהוא שם כ"א מן ע"ב שמות של ויסע ויבא ויט, ולז"א הקרה נ"א לפני היום, רמז על שם הח"ש שהוא שם כ"א מן ע"ב שמות, כדי למהר הצלחתי בהמבוקש שלי, שלא יאחרו אותי. אי נמי אמר נ"א ר"ת נתיב איתן, כמ"ש הרב מג"ע אופן מ"ח בפסוק אעברה נא ואראה, וזהו הקרה נ"א נתיב איתן לפני היום, ובזה תעשה חסד עם אדוני אברהם הנקרא איתן האזרחי כנודע :

ועוד נ"ל בס"ד מ"ש היום, כי נראה לשון יתר, והוא ע"פ מ"ש בסידור מהרי"ק ז"ל ע"פ אשר יאמר היום בהר ה' יראה, כי בזמן שאין מיתוק לדינים יש פגם באותיות ו"ה של שם הוי"ה, ובאותיות מ"י של אלקים, ובעקידה נמתק הדין ונתקנו ונשלמו אותיות היו"ם שהם ו"ה וי"ם ע"ש. וז"ש כאן הקרה נא לפני היום, הקרה לשון קירוי, רמז לתיקון שמעטרים האותיות באירות עליונים, וגם הקרה הוא מלשון מקרין את הפרלה במועד, כנז' בגמרא דמ"ק שהוא תיקון גדר להשלים החסרון, וז"ש הקרה נא לפני היום אותיות ו"ה ומ"י, ובזה עשה חסד עם אדוני אברהם. שנמתקו הדינין וממילא אזכה בניסים גדולים כדי ליקח בת זוגו של יצחק :

גם תבן גם מספוא רב עמנו גם מקום ללון. נ"ל בס"ד ברמז הכירה בו שהוא צדיק, ואין ראוי לו לאכול מן מאכל צרי עין, כמ"ש אל תלחם לחם רע עין, לכך הגידה לו על צרות עין שלהם ברמז, הנראית במה שמאכילין תבן ומספוא לבהמות של האורחין, וגם את שלהם, שיביאו תבן גס הרבה שאין נוח לבהמה באכילתו, ועל כן לא תאכל ממנו הרבה, ואין מביאין תבן קל ודק כדי שלא תאכל הרבה. ולז"א גם תבן גם מספוא שאינו שוה מעות כ"כ, רב עמנו, רב ר"ל גס, שהתבן המצוי עמנו הוא גס, וזה סימן לצרות עין שלהם. ועוד צרה עיניהם גם במקום של לינת האורח שאין מלינים האורח בחדר מרווח אלא מלינים אותו בחדר צר שאינו מספיק אלא למושב מטתו, ולא ישאר בו אפילו טפח פנוי, כדי שיהיה כמו קבר לאורח ויקוץ בו ולא יתעכב אצלם, ולז"א גם מקום ללון, ר"ל נותנין מקום קטן שאין בו שיעור אלא ללון בו בפשוט ידים ורגלים :

ועוד נ"ל בס"ד שרמזה על צרות עיניהם שהם מצניעים גם את התבן בבית הנשים ואינם אוצרים אותו בבית החיצון, כדי שלא יבזבזו ממנו לעוברים ושבים, וזהו גם תבן ומספוא הוא חשוב אצלם רב, ולכן הוא מונח עמנו בבית הנשים, ולא עוד אלא גם מקום ללון האורחים נותנים עמנו בבית הנשים, ולא בבית החיצון, כדי שהאורח בראותו ישן בבית הנשים יבוש להתעכב שם הרבה מפני הכבוד, דגנאי ללון בבית הנשים. וזהו גם מקום ללון הוא עמנו, וכל זה הוא הוכחה על צרות עין שלהם, ולכן הזהר, דאל תלחם לחם רע עין :

ולרבקה אח ושמו לבן. נ"ל בס"ד דאחז"ל יש שמותיהן נאין ומעשיהם אינם נאים, ויש מעשיהן נאים ושמותיהן נאים, ויש לא זה ולא זה, וכאן אצל לבן שמו נאה ומעשיו רעים, כי שמו מורה על לובן, ולבו שחור כפחם, ולמה זכה לשם נאה כזה שהוא הפך לבו, נראה כי מצד היותו אח לרבקה הצדקת, זכה שיהיה שמו נאה שהוא לבן, וז"ש ולרבקה אח ושמו לבן, ר"ל בשביל שהוא אח לרבקה הצדקת זכה שיהיה שמו נאה שנקרא לבן. אי נמי בא הכתוב לומר ושמו לבן לגנותו, כי לבן נקוד בשני קמץ כזה לָבָן, ותחלק שמו במבטא לשני חלוקות וקרי ביה לָא בָן כלומר אין לו בינה, והכונה ע"ד מ"ש הכתוב כי לא עם בינות הוא, על כן לא ירחמנו עושהו :

בא ברוך ה' למה תעמוד בחוץ ואנכי פניתי הבית ומקום לגמלים. נ"ל בס"ד, דאיתא באבות דרבי נתן, כשם שצדיקים הראשונים היו חסידים, כך בהמתם היו חסידות כמותם, גמלים של אברהם אבינו לא נכנסו לבית שיש בו ע"ז מימיהם, שנאמר ואנכי פניתי הבית מפני התרפים, ומה תלמוד לומר ומקום לגמלים, מלמד שלא נכנסו לביתו של לבן עד שפינה כל ע"ז מפניהם ע"כ. ונ"ל שרמז לו עוד דבר אחד בדברים אלו, להצדיק עצמו בעיני אליעזר, להודיעו שהוא אינו מאותם בעלי דיעות הנפסדות שחושבים פועל הטוב אינו פועל הרע, ולכך מחליטים בדעתם שיש שתי רשויות ח"ו, דנודע שמחשבה רעה זו היתה צרעת ממארת נמסכת בלבבות של אותם העובדים ע"ז בזמן קדמון קודם יצ"מ, וידוע שיש סתירה לדיעה זו מן יציאה בבית הכסא, כמ"ש רז"ל בגמרא דסנהדרין דף ע"ל, דא"ל ההוא אמגושא לאמימר מפלגך לעילא דהורמיז, מפלגך לתתא דאהורמיז, והשיב לו א"כ היכי שביק אהורמיז להורמיז לאעבורי מיא בארעיה, ופרשו המפרשים דאותו אמגושי סובר פועל טוב אינו פועל רע, ולכן חושב חצי העליון של הגוף שהוא טוב ומשובח

ומשובח כראוי אחד שהוא פועל טוב, והאי התחתון שהוא מאוס שבתוכו נקבץ הפסולת כראוי אחד שהוא פועל רע דוקא, והשיב לו ע"פ דעתו ודבריו, א"כ איך ירצה בעל חלק התחתון להעביר הפסולת של חלק העליון בחלקו. ובזה פירשו המפרשים ז"ל הרוצה לקבל עליו עול מלכות שמים שלימה יפנה ויטול ידיו ויקרא ק"ש ויתפלל, פירוש מלכות שמים שלימה בק"ש ותפלה, שבהם מודיע שהבורא הוא אחד, ואין שתי רשויות לחשוב פועל טוב אחד, ופועל רע הוא אחר, יפנה תחלה שילך לבית הכסא להשליך הפסולת מגופו, שבזה יתברר שחלק הטוב וחלק הגרוע אל אחד בראן, דנמצא פועל הטוב הוא הוא פועל הרע, ואז יקרא אח"כ ק"ש ויתפלל, שבהם הוא מודה על אחדות הבורא יתברך, שהוא בורא אחד ואין שתי רשויות בעולם, עכ"ד. ולז"א כאן לבן לאליעזר, אל תחשוב שאתה נכנס לבית עע"ז דסברי פועל טוב לחוד ופועל רע לחוד, אלא תדע לך שאני נקי מדיעה הנפסדת, דעתה בבואי אליך פניתי הבית, כלומר הגוף שנקרא בשם בית, כמ"ש אשר לא יזועו שומרי הבית, ופניתי אותו עתה מן הפסולת, ואיך יתכן שאהיה מאמין בדיעה זו דסברי פועל טוב לחוד ופועל רע לחוד, דהא מעשה זו של פינוי הבית הוא מכזיב דבריהם וסותר דעתם, וכבר אני יחדתי מקום לגמלים שלך, שהם בדוקים ומנוסים שלא יכנסו למקום שיש בו ע"ז, ועל כן מהם יתברר לך דכנים דברי שאמרתי אני נקי מן עון ע"ז, כי עתה תראה איך הם נכנסים למקום שלי שאין מונע מלידם:

ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתיב אלקים בקרבה בל תמוט יעזריה אלקים לפנות בקר, והיינו כי אוה"ע עובדי ע"ז באים לכפות את האומה הישראלית לעבוד ע"ז בשני דברים, הא' בטוענים לעבוד השמש והירח, משום דמתוך גדולת העבד ניכר גדולת רבו, ועל טענה זו יש לישראל להשיב להם כי הקב"ה משרה שכינתו בתוך ישראל, ואין חולקין כבוד לעבד בפני רבו. והב' באים בטענה אחרת לכפות את ישראל לעבוד ע"ז, מטעם דמוכרח לומר שיש שתי רשויות, דא"א להיות שפועל הטוב הוא עצמו פועל הרע, אלא פועל טוב לחוד ופועל רע לחוד, וטענה זו יש לסתור אותה מן יציאת האדם בבית הכסא שנפנה שם, והיא תשובה שהשיב אמימר לאותו אמגושי, היכי שביק אהורמיז להורמיז לאעבורי מיא בארעיה, ובזה מובן בס"ד הכתוב אלקים בקרבה בל תמוט, כאן רמז תשובה לאותם המכריחים לישראל לעבוד השמש והירח, מטעם מתוך גדולת העבד ניכר גדולת רבו, דישראל נוצחים אותם לסתור דבריהם והיינו משום כי אלהים בקרבה של אומת ישראל, לכן בל תמוט בטענה של אוה"ע הבאים כנגדם להכריחם לעבוד השמש, כיון דבאמת אלקים בקרבה שהשכינה שורה בקרב ישראל, ואין חולקין כבוד לעבד לפני רבו. ועל אותם הבאים על ישראל בטענה שיהיו עובדים ע"ז מפני שמוכרח לומר שיש שתי רשויות, דפועל טוב אינו פועל רע, הנה יעזריה אלקים לאומת ישראל בטענה זו שיש לישראל להשיב מטבע האדם שיש לו לפנות בקר, שכל אדם מוכרח שיפנה בבוקר, והיך שביק בעל חלק התחתון לבעל חלק העליון לאעבורי מייא בארעיה, אלא ודאי דהבורא הוא אחד והכל שלו, ולכן שם טבע זה בגוף האדם כשיפנה:

אני טרם אכלה לדבר על לבי. קשה מה לו צורך להודיעם שלא דבר בפיו את הדברים אלא רק בלבו, לימא בפתם, ואדרבה אם יבינו שדבר בפיו יהיה הניחוש חזק יותר שיתאמת אצלם יותר, ומה חשיבות מצא בידיעה זו שבא להודיעם שהיה מדבר כל זאת בהרהורי לבו דוקא. ונ"ל בס"ד דידוע כי כל דבר היוצא מן הפה, שומעים אותו השדים ומוליכין הדברים ומודיעין אותם לאחרים, ולכן כשאמר נ"כ לכשדיים שיאמרו לו מה ראה בחלום ויפתרו אותו, אמרו לו אם אתה רוצה לנסותינו אם נדע לפתור פתרון אמיתי, או לא, אתה תאמר החלום בלחישה, לעבדיך, ואז אנחנו תכף ומיד נגיד לך, כו"כ ראית בחלום וזהו פתרונו, אבל אם לא תוציא החלום מפיך בדיבור א"א שיוכל אדם להידיעך מה ראית והיינו כי בטחו שהשדים יגידו להם הפתרון האמיתי, אך אם לא יוציא דברי החלום מפיו אין יודעים השדים מה ראה כדי לפתור אותו. והנה כאן רצה אליעזר שיהיו סומכים על הניחוש הזה, שהיא מאליה תשיב גם לגמליך אשקה, שבזה ידעו כי מן השמים שמו בלבה כך ע"פ מאמרו יתברך שרצונו בכך, אך סבר דילמא יערערו על ניחוש זה לומר לא מאת הש"ת היה הדבר הזה, אלא אחר שאתה הוצאת מפיך הניחוש הזה שתאמר גם לגמליך אשאב, שמעו השדים את הדברים האלה ושמו אותם בפיה של רבקה שהשיב כך, על כן הקדים לומר להם אני טרם אכלה לדבר אל לבי, לומר דברים אלו לא הוצאתי אותם מפי, אלא הרהרתי בהם בלבי, ואין השדים יודעין מה שבלב כדי שישימו הדברים בפיה של רבקה, על כן ודאי אין זה מעשה שדים אלא מעשה שמים הן:

ואם לא תגידו לי ואפנה על ימין או על שמאל. נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש בגמרא פ"ק דחגיגה, כל מקום שנתנו בו חכמים עיניהם או מיתה או עוני, ופרשתי הטעם שניתן כח זה לחכמים מפני שהם בעלי תורה, דכתיב בה אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד, ולכן יש להם כח מצד ימין ששם החיים לגזור על הרשעים מיתה, ויש להם כח מצד שמאל ששם העושר לגזור על הרשעים עוני, וידוע דאליעזר היה בעל תורה, וכמ"ש רז"ל על פסוק הוא דמשק אליעזר שדולה ומשקה מתורת רבו לאחרים, ולכן יש לאליעזר ב' כוחות והיינו לגזור מיתה מצד ימין, ולגזור עוני מצד שמאל, ולכך רמז להם לפי דרכו שאם יסרבו לומר לא ניתן את רבקה אז יפנה על ימין ויגזור עליהם מיתה, או על שמאל שיגזר עליהם עוני, וסוף דבר דבריו אלו עשו רושם, אע"פ שהיו על תנאי, כי מת בתואל אביה באותה לילה אע"פ שלא סירבו:

הנה רבקה לפניך קח ולך. י"ל אומרם לפניך לשון יתר הוא, ואין לה משמעות, כי רבקה לא לפניו דוקא, אלא גם לפניהם ולפני האנשים אשר עמו. ועוד מה חדשו בזה אם היא היתה לפניו או שלא בפניו מאי נ"מ. ונ"ל בס"ד דידוע הוא שכל צדיק וצדקת יש להם צלם אחד קדוש הולך כנגדם, ודבק עמהם, והוא כמו ציור הגוף הגשמי ממש שלם ברמ"ח אברים ושס"ה גידין, וכאשר פרשתי בס"ד בזה הפסוק הנזכר בהפטרה של שבת שעברה, גבי אלישע הע"ה עם השונמית דכתיב ויהי כראות איש האלקים אותה מנגד ויאמר אל גחזי נערו הנה השונמית הלז, והקשיתי וכי אלישע הע"ה מסתכל בנשים ח"ו היה, ואיך ידע שהיא השונמית בעודה רחוקה שלא הגיעה אצלו, אך פרשתי כי הצדיק צלם קדוש הולך כנגדו שהוא נראה בצורת גופו, ואם הוא זכר נראה בצלם צורת זקן בפניו, ואם היא צדקת נקבה נראה בצלם צורת פנים בלא זקן, והוא ראה הצלם הקדוש ההולך נגדה ודבק בה, וכיון שהוא צלם קדוש ורוחני הסתכל בו מרחוק לידע מי הוא וראה שהוא של השונמית הצדקת, וידע שהיא באה אצלו עתה, ולז"א כראות איש האלקים אותה מנגד, ר"ל לא ראה גופה ובשרה ממש, אלא ראה אותה בצלם הקדוש ההולך מנגדה, ולכן אמר הנה השונמית הלז, דאמר הלז לשון

זכר

זכר, כי שם הצלם הוא לשון זכר, ולא אמר השונמית הזאת:

וכן הענין כאן אמרו לאליעזר הנה רבקה לפניך, ובודאי דבוק צלם קדוש בדמותה ובצלמה, וכשאתה ליקח אותה מאתנו אין אתה לוקח רבקה אחת, אלא אתה לוקח שתים, כי מלבד גוף של רבקה שהוא גלוי לפנינו ולפני כל העולם, יש עוד גוף אחר רוחני שהוא צלם קדוש שגם הוא רבקה בשלימותה. שאין זה גלוי ונראה אלא לפניך, כי רק אתה אדם צדיק תוכל לראותו ולא אנחנו, ולז"א הנה רבקה לפניך, ר"ל יש עוד רבקה אחרת שהיא לפניך דוקא, ולא לפנינו, קח ולך עם רבקה זו שלפנינו, על כן צריך אתה לשקול איכות החמדה הגנוזה הזאת שאתה נוטל מאתנו, כמה היא יקרה וכמה צריך ליתן לנו תמורת טובה העצומה הזאת אשר אתה מחסר אותה מאתנו:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד הכתוב הנז', ונייסב עוד דקדוק אחר במ"ש ותהי אשה לבן אדוניך כאשר דבר ה', היכן דבר על הדבר הזה. ונקדים מאמר רז"ל בגמרא א"ר יהודה אמר רב ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני, והרב מהר"א הכהן ז"ל דקדק בזה שני דקדוקים הא' למה בזכר הזכיר שמו ולא שם אביו, ובנקבה לא הזכיר שמה אלא שם אביה, ותרץ דהנקבה נשאת לדעת אביה שהוא יבחר לה בעל טוב לפי דעתו, אך הבן ישא אשה שישרה בעיניו, ואם אביו רוצה להשיאו אשה שאינה ישרה בעיניו, אינו מחוייב לשמוע לו, ולכן בנקבה אמר בת פלוני לפלוני שתלה אותה באביה, אבל הזכר לא תלה אותו באביו לומר בן פלוני, אלא הזכיר אותו בשמו דוקא. ועוד תרץ בשם רבי מאיר דהגון ז"ל, שתלה הנקבה באביה לרמוז כי הנקבה תתעלה מכח אביה, שאם אביה חכם וצדיק צריך אדם לקפוץ עליה לישאנה, כי בת ת"ח מעולה מיד מאד, אבל הזכר העלוי שלו מצד עצמו, שאם הוא עם הארץ אע"פ שהוא בן ת"ח אינו חשוב כלום, ואם הוא ת"ח אע"פ שאביו עם הארץ ראוי שכל אדם יקפוץ עליו לתת לו בתו, לכן בזכר לא אמר בן פלוני, אלא הזכירו בשמו, כי עיקר העילוי שלו צריך להיות מעצמו, עכ"ד ע"ש. ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו תירץ, דבת קול בשמים לא תזכיר שם אשה נקבה מנשי דעלמא דלאו אורח ארעא ולכן תזכיר אותה על שם אביה הזכר, אך בעלה הזכר תזכיר אותו בשמו ודי בהזכרת שמו בלבד, ואין צריך להזכיר שם אביו ג"כ, עכ"ד נר"ו. ואני אמרתי לתרץ דקך הנלה, כי הנקבה כל נדוניא שלה הוא מכיסו של אביה, והוא עושה לה הוצאות הרבה, לכן תכבדהו בת קול לתלות את בתו בו, ולא תזכיר שמה, ללמד שהיא טפילה לאביה וכבודה בטל לגבי כבוד אביה, כאלו אין לה שם בלא אביה, אבל הזכר על הרוב לא יביא משלו לצורך נשואין, ואם יביא הוא מעט ורוב הזכרים הם נהנים ומתכבדין מן ממון שיכניסו להם נשותיהם, ואין האב מפסיד כ"כ בנשואין של בנו, לכך לא יהיה טפל לאביו בדברי בת קול, אלא הזכירו בשמו, כי על הרוב בכחו עושה לו הנשואין ולא בכח אביו:

והדקדוק הב' דקדק הרב ז"ל הנז', למה בבת קול אינו מקדים את הזכר, דהול"ל פלוני לבת פלוני, ותרץ לעולם ראוי שיהיה החתן גדול מהכלה ולכן מכריזין קודם יצירת הנקבה בת פלוני לפלוני, שכבר נולד ונודע בשמו עכ"ד, ובזה התירוץ יתורץ גם קושיא הראשונה, דלכן אומרים בת פלוני לפלוני ואין מזכירין שמה פלונית לפלוני, מפני כי היא עדיין לא נולדה ולא קראו לה שם ולא נתברר שמה למטה בתחתונים, אבל בעלה נולד כבר ונודע בשמו, לכך קוראין אותו בשמו. ועוד תרץ הרב ז"ל לדקדוק הב' שהקדימה להזכיר הבת קודם הבן הוא, מפני כי האיש יקח כמה נשים בבת אחת, אבל האשה לא תוכל ליקח שני אנשים או יותר בבת אחת, לכך אומרת בת פלוני תהיה נשואה לפלוני, אע"פ שיש לו אשה אחרת, ולא תאמר פלוני לבת פלוני, כי אם יקדים אחר לארס אותה לא יכול פלוני זה ליקח אותה, ועוד תרץ מפי השמועה, כי הנקבה בתחלתה לקוחה מן הזכר שנבנית מן הצלע, ונמצא הזכר עיקר והיא טפילה, ולכן בהכרזה הנז' תולה הטפל בעיקר, שתאמר בת פלוני שהיא טפלה תהיה לפלוני שהוא העיקר, ולא תאמר פלוני לבת פלוני להורות כי הזכר עיקר והיא טפלה אליו עכ"ד. ולפי תירוץ זה יש לפרש בס"ד רמז מאמר רז"ל שאמרו בת תחלה סימן יפה לבנים, כלומר ממה שמצינו שמזכירין הבת תחלה לתלותה בזכר, שאין אומרים פלוני לבת פלוני, אלא אומרים בת פלוני לפלוני, בזה יש סימן יפה לבנים הזכרים, כי מכאן מוכח שהנקבות הם טפלים לזכרים, דלמדנו מזה הזכרים עיקר והנקבות טפילות להם:

נמצא מן הכרוז הזה למדנו שהזכר עיקר והנקבה טפילה אליו. עוד למדנו מן הכרוז הזה שאומרים בת פלוני לפלוני, שראוי שהנקבה היא תחזור על הזכר לבא אצלו, ואין הזכר צריך לחזור עליה, דלכך אומרים בת פלוני היא תחזור לבקש לפלוני, ואין אומרים פלוני יחזור על בת פלוני. ובזה הלימוד השני משמע דישובח מנהגו של יצחק אע"ה שלא הלך הוא אצל רבקה לישא אותה במקומה, ולהביאה אח"כ אליו, אלא בקש שהיא תחזור עליו שתבא אצלו וישאנה במקומו, משא"כ יעקב אע"ה הלך בשיטה אחרת שהוא הלך אצל בת זוגו ונשאה במקומה ולא היתה בת זוגו מחזרת עליו:

על כן כאן בנשואי רבקה מאת ה' היתה זאת ששם בלבבם לדייק מלשון הכרוז כאשר דייקנו, שהיא צריכה לבא אצל יצחק ואין צריך שהוא יבא אליה, כי היה אפשר שיאמרו טוב ניתן אותה ליצחק אך צריך שהוא יבא לכאן ויקחנה, וכיון ששם הש"ת בלבבם לדייק מן לשון הכרוז כאשר דייקנו, וגם עוד דייקו שראוי שהיא תהיה טפלה לבעלה הועיל בזה שלא גבה לבבם, אלא נכנעו והודו תכף למסרה לאליעזר, ולז"א הנה רבקה לפניך קח ולך, שתהיה היא טפלה לבן אדוניך ליצחק, וגם שהיא תהיה מחזרת עליו שתהיה אשה לבן אדוניך, כאשר דבר ה' בכרוז דאיכא למידק מיניה שהאשה טפלה לבעלה, וגם איכא למידק שהיא תהיה מחזרת עליו, ולא יהיה הוא מחזר עליה:

אל תאחרו אותי וה' הצליח דרכי שלחוני ואלכה לאדוני. נ"ל בס"ד בא להפחידם מצד המיתה שנעשית לאביהם בתואל בדרך נס, שהם נתנו הסם בקערה של אליעזר להמיתו, ונהפך הדבר על בתואל ונשאר אליעזר בחיים, ובא להפחידם שאם יאחרו אותו ללון עוד לילה אחת אצלם הפך רצונו, יהיו נענשים שימות עוד אחד מהם, ולז"א אל תאחרו אותי כי ישיבתי אצלכם היא רעה לכם, כאשר ראיתם מה שנעשה אתמול, ואם תאמרו זה הדבר של אתמול היה על ידי מלאך, כאשר אמר לך אדוניך הוא ישלח מלאכו לפניך, וכבר עשה המלאך שליחותו אתמול, והלך וחזר למקומו, יען דאין מלאך אחד עושה שתי שליחיות ולכך ודאי הלך לו, ואין לנו פחד מדבר זה, לז"א וה' הצליח דרכי, דאע"פ שאמר אדוני ישלח מלאכו לפניך, יודע אני בבירור כי ה' הצליח דרכי על ידו ולא ע"י מלאך, והשי"ת יעשה כמה נסים כזא"ז, ואין למעשיו גבול אלא יעשה ויחזור ויעשה

כמה

כמה פעמים כל מה שצריך לי בעבור הצלחתי, לכן טוב לכם שתשלחוני ואלכה לאדוני ולא אתעכב אצלכם, ודבריו אלו נכנסו בלבותם, וירדו חדרי בטנם וירצו לנפשם, לכך אמרו נקרא לנערה ונשאלה את פיה:

ויאמרו נקרא לנערה ונשאלה את פיה ויאמרו התלכי עם האיש. י"ל בשלמא בהצעה שעשו שיסמכו על שאלת פיה לעשות כאשר תאמר, נקיט ויאמרו לשון רבים, ללמד שדבר זה הסכימו כולם בו שהם אחיה ואמה ושאר קרובים שבבית, כדי לחזק הדבר שלא יהיה ערעור עליו משום אחד מהם, אך על השאלה ששאלו ממנה התלכי עם האיש הזה למה אמרו כולם שאלה זו, דכתיב ויאמרו לשון רבים, והלא די שאחד מהם שהוא גדול הבית יאמר שאלה זו התלכי וכו', והיה די שלבן שהוא גדול הבית הוא לבדו ישאל זאת ולמה אמרו אותה רבים. ונ"ל בס"ד דהם עשו ערמה גדולה בזה, כי הם אמרו תחלה נקרא לנערה ונשאלה את פיה, ונראה מה שתשיב בדבור הראשון ואם אמרה הן, אז גם אנחנו נאמר הן, ואם אמרה לא גם אנחנו נאמר לא, והיה בדעתם להערים בזה, והוא אם תשיב לא, יאמרו כפי האמת ששאלנו אותה התלכי עם האיש הזה והשיבה לא, ואז בזה אין דו"ד לאליעזר, שכבר נתרצה שיהיה הדבר נעשה כפי תשובת פיה והרי השיבה לא, ואם תשיב הן, עתה ישקרו ויאמרו כך שאלנו הלא תלכי עם האיש ותאמר הן, כלומר הן כך רצוני שלא אלך עם האיש, כי אם ישקרו להוסיף מלה אחת לומר שכך שאלנו הלא תלכי אין ניכר הזיוף והשקר שלהם, אך עכ"ז אם יהיה אדם אחד שואל לבדו וכל היושבים שותקים לא יוכלו לשקר אח"כ ולומר כך שאלנו הלא תלכי, על כן הערימו שכל בני ביתם צעקו ואמרו התלכי עם האיש הזה בבת אחת, ואם אמרינן בשלמא תרי קלי לא משתמעי, כ"ש ארבעה וחמשה, ולכך יכולים לשקר ולומר כך שאלנו, הלא תלכי עם האיש הזה, ולז"א ויאמרו לשון רבים, התלכי עם האיש הזה. אמנם מן השמים ניתן בלבה שלא תשיב הן או לאו, אלא השיבה אלך, שבזה תשובתה מבוררת שתלך, ולא יוכלו לשקר ולזייף בדבריהם, לומר לא כך שאלנו, אלא כך שאלנו, מאחר שהשיבה בפירוש אלך, וכשראו ככה בעל כרחם הודו, ושלחו אותו ויברכו אותה אחותינו את היי לאלפי רבבה:

פ' תולדות.

ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו כי עקרה היא, ויעתר לו ה'. י"ל למה הוצרך לומר כי עקרה היא, פשיטא כיון דהוצרכה לתפלה ושהתה עשרים שנה ולא ילדה, דכתיב בן ששים שנה בלדת אותם ודאי היא עקרה היתה. ועוד קשה למה הוצרך לומר ויעתר לו ה', כיון דאמר ותהר רבקה אשתו אחר שאמר ויעתר יצחק. ונ"ל בס"ד בהקדים מ"ש הרב בני יששכר ז"ל מפי השמועה, דלפעמים נענה האדם שלא ע"י תפלה רק ע"י דבור בעלמא, שאומר יהי כך וכך, שאם אותה שעה שהוא מוציא דברים אלו בפיו הוא עת רצון, יתקיימו דבריו ויהיה כך וכך אע"פ שלא בקשם בתורת תפלה, אפ"ה מתקיים דברו אם היתה אותה שעה שעת רצון למעלה, אבל יש חילוק בין דבר המתפעל ע"י דבור, לבין דבר שמתפעל בדרך תפילה, והוא שדבר המתפעל ע"י דבור בעלמא אין האדם בטוח בקיומו, שיהיה לאותו דבר קיום והתמדה דהיינו כגון שהיה אשה עקרה לפניו ואמר לה התעברי וכעת חיה את חובקת בן, אם היתה אותה שעה עת רצון יתקיימו דבריו ותתעבר וכעת חיה חובקת בן, אבל אפשר שאח"כ ימות הולד ולא יתקיים אצלה, אבל אם אמר דרך תפלה, שאמר יהר"מ ה' או"א שתתן הריון לזאת האשה, וכעת חיה תהיה חובקת בן, אז יהיה קיום לאותו בן שיגדל ויחיה ויאריך ימים ושנים. ובזה פירש שם ואני תפלתי לך ה' עת רצון, כלומר כשאני צריך לאיזה דבר אבקשהו ע"י תפלתי ולא בדבור בעלמא, אע"פ שהיא עת רצון, שגם הדבור בלבד פועל בו, ולכן אלקים ברוב חסדיך ענני באמת ישעך, ר"ל ענני בדבר המתקיים שהוא ישועה תמידית, עכ"ד ע"ש:

וצריך להבין מה טעם יש בהפרש אשר נמצא בין זה לזה, דמאחר שהשעה היתה עת רצון שהדבור בלבד פועל, למה אינו פועל דבר קיים ותמידי. ופרשתי הטעם ע"פ מ"ש המקובלים ז"ל, הטעם של התפלה שצריך האדם להתפלל על צרכיו, והלא הש"ת יודע מה שצריך לאדם והוא יתן, ואין צריך להודיע האדם להש"ת מה שצריך לו, ואדרבה הש"ת יודע מה שצריך לאדם יותר ממה שהאדם יודע מה שצריך לו. וכתבו הטעם שיש צורך בתפילה, מפני כי לכל שפע צריך לו צנור שהוא כלי קיבול שיקבל בו האדם את השפע מאת הש"ת, וזה הצנור והכלי יהיה מדברים של התפלה שיתפלל האדם, יען כי האותיות בכ"מ הם סוד כלים, ולכן יתהוה מהם כלי שהוא הצנור לקבל בו השפע, לכן אם העקרה נפקדה בהריון ע"י תפלה שאמר עליה לשון תפלה, דהיינו שאמר יהרמ"י או"א שתתן הריון לאשה פ' ותלד בן וכו', אז מן אותיות אלו של יהי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו, שהם שבעה תיבות שיש בהן אזכרות והם עיקר של התפלה, יהיה מהם כלי וצנור למעלה לקבל השפע מאתו יתברך, בעבור המבוקש הזה של הריון ולידה להאשה העקרה ההיא, שבירידת השפע בצינור הזה אל האשה ההיא, הנה מתעברת ויולדת, וזה האור של הצינור הזה נשאר קיים וקבוע למעלה, כי זה הכלל כל דבר שבקדושה אחר הווייתו אין לו ביטול עולמית, וגם הרושם של השפע אשר נשתלשל ונתקבל בו אינו נמחה לגמרי, אלא ישאר הרושם בו למעלה, וכיון דנשאר הרושם של אותו השפע קיים לעולם, אז גם פועל הטוב הנעשה והנפעל מאותו השפע יהיה לו קיום ותמידות למטה, משא"כ אם אמר האדם דבור בעלמא להאשה העקרה תתעברי, וכעת חיה את חובקת בן, או כיוצא בדברים אלו, הנה אע"פ שאותה שעה היתה עת רצון ומחמת כן הדבור של זה פועל ונתעברה וילדה, אין לולד קיום ותמידות, יען שלא אמר על זה לשון תפלה, שהוא אינו פחות משבעה תיבות שהם יהר"מ ה' או"א, כדי שיהיה מהם כלי וצנור לקבל בו השפע של ההריון ההוא אשר אמר, שבזה ישאר הרושם של השפע קיים למעלה, ודאז ממילא גם הפועל הנפעל מכח השפע ההוא יהיה לו קיום כדאמרן:

הרי לך טעם נכון להפרש שיש בין דבור המתקיים מחמת עת רצון שלא היה בו לשון תפלה, לבין פועל הנעשה ע"י תפלה, אשר לא יבצר מן שבעה תיבות אלו שהם יהי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו, כי בזה נעשה קיום ותמידות לפועל ההוא מחמת הצינור המתהוה מן אותיות של התפילה, שהיא לא תחסר מן שבעה תיבות, וזה נרמז בכתוב חכמות בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה, בנתה קאי על קיום והתמדה, כי כל בנין בית הוא קיים ותמידי, אבל אהל הוא עראי, ולז"א שבע יפול צדיק וקם, יפול ר"ל ישכון מלשון על פני כל אחיו נפל, וזהו נוסח התפלה אשר לא יחסר מן שבע תיבות הנז"ל אז וקם, שיהיה לפעלו קיום ותמידות, ובמקום אחר הארכתי בזה, וגם עשיתי חילוק אם

אם הבקשה על דבר טבעי, דהיינו שאין באשה דבר המנגד להריון אלא היא ראויה להריון מצד הטבע, ורק אינה מתעברת מחמת סיבה אחרת כגון שגרם לה החטא שהיה נענשת בכך, או כיוצא בזה, אין צורך ליצור חדש, כי יש צנור כללי שבו יורד השפע של פעולות הטבעיות, וגם זו השפע שלה ישתלשל בזה הצנור הגדול הכללי, אבל דבר שאינו טבעי צריך לזה ליצור חדש בעבורו, כדי שיתקיים ויתמיד הפועל הנעשה בזה, וא"כ נ"ל:

ובזה יובן בס"ד טעם נכון לדברי חנה ע"ה, שאמרה לעלי ע"ה, אל הנער הזה התפללתי ויתן ה' לי את שאלתי אשר שאלתי מעמו, והוא כי ארז"ל שמואל הורה הלכה בפני עלי, והיה עלי רוצה להענישו באומרו המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה, ובאה חנה וקא צווחה קמיה ואמרה אני האשה הנצבת עמך בזה, אמר לה שביקי לי ואענשיה ובעינא רחמי ויהבי לך ברא טבא מיניה, ואמרה לו אל הנער הזה התפללתי ע"כ. וצריך להבין מה טעם מצאה בדברים אלו שאמרה ♁ הנער הזה התפללתי, דמה תלוי ד"ז בתפלה, וכי אם ניתן לה הנער שלא על ידי תפלה אלא בדרך כל הארץ אינו חביב להצילו מן העונש, וכפי האמור מובן היטב דכונתה לומר אני עקרה הייתי ואין הריון שלי טבעי, ואם היה נולד לי בן זה ע"י דבור בעלמא שנזדמן בעת רצון בלא תפלה, אפשר לומר לכך קרה לו מקרה זה שהורה הלכה כדי שימות, מפני דפועל הנעשה שלא ע"י תפלה אין לו קיום והתמדה, אך באמת אל הנער הזה התפללתי, שעשיתי תפלה בעבור הריון ולידה שלו, וכל דבר הנעשה על ידי תפלה יתהוה מן אותיות התפלה צנור וכלי לקבל השפע של הפועל ההוא, ולכן מוכרח שיהיה לפועל זה קיום והתמדה, ואיך אתה רוצה לסלקו מן העולם בעודו קטן בן שתי שנים ומחלה:

ובזה יובן בס"ד טעם נכון במה שאמרה השונמית לאלישע הע"ה, אחר שאמר לה למועד הזה כעת חיה את חובקת בן, ותאמר אל אדוני איש האלקים, אל תכזב בשפחתך, ופירש רש"י ז"ל אל תראני דבר שיפסוק, יש בידך לבקש רחמים וינתן לי בן, ובבקשה ממך תתן לי בן של קיימא. וקשה מהיכא תיתי שיתן לה בן שאינו של קיימא, ועוד מה כונתה לומר יש בידך לבקש רחמים וינתן לי בן, דמאחר שהבטיחה ואמר לה למועד הזה את חובקת בן, כבר גמר הדבר הזה, ומה צורך בבקשת רחמים עוד אחר דבריו הטס. ולפי האמור יבא נכון, כי היא שמעה ממנו שאמר דברים בעלמא, למועד הזה כעת חיה את חובקת בן, ולא אמר על זה לשון תפלה שהתפלל אל ה' יהרמ"י או"א שתתן הריון לאשה זו, לכן אמרה בדעתה, אע"פ דודאי דברים שלו אלו אע"פ שלא אמר עליהם לשון תפלה יעשו פירות ותתעבר ותלד בן בודאי, עכ"ז דא עקא כיון דחסר מנייהו לשון תפלה, אין לאותו הבן הנעשה מכח דברים בעלמא קיום ותמידות בעולם וכדאמרן, ולכן אמרה לו אל תראני דבר שיפסוק, כלומר שלא יהיה קיום לולד בעולם, הלא יש בידך עתה לבקש רחמים שיתן לי בן, פירוש תתן לי שפע של ההריון ולידת הבן ע"י תפלה ובקשת רחמים שיתהוו מהם צינורות, ואז ממילא יהיה קיום ותמידות לאותו הבן בעולם:

וז"ש הכתוב כאן ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו, נקיט ויעתר לפי דרשת רז"ל שהרבה והפציר בתפלה, ועמד בתפלה לנכח אשתו שהיתה היא עומדת ומתפללת בזוית זו והוא עומד בזוית זו בתפלה, והוצרך להביא לה הריון ע"י תפלה, ולא הביא לה ההריון ע"י דבור בעלמא, כי ודאי כמה זמני אתרמי עת רצון, לז"א כי עקרה היא ואין הריון שלה טבעי, ולכך צריך שיבא לה ההריון ע"י תפלה כדי שיהיה לולד קיום ותמידות וכאמור לעיל, ולכך עתה ויעתר לו ה', שנשפע ע"י שם הוי"ה שפועל למעלה מן הטבע, ולא ע"י שם אלקים שפועל כפי הטבע, כי אלקים עולה מספר הטבע, וכנז' בספרי המפרשים ז"ל, ולכך ותהר רבקה אשתו, קרי בה אות ש', כי נתעברה וילדה ליעקב אע"ה הרמוז באות ש' שיש לה ג' יודי"ן, כן הוא זכה לשלשה שמות ישראל יעקב ישורון, שמתחילין בשלשה יודי"ן, וכנגדן זכה לשלשה פסוקים של ברכת כהנים יברכך יאר ישא שמתחילין בשלשה יודי"ן, גם עוד הוא רמוז באות ש' שיש בה שלשה ווי"ן שהם ג' עמודים, ועוד עמוד אחד תחתיה הרי ארבעה כנגד ארבעה רוחות העולם שפרץ בהם, דכתיב ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה, וז"ש ותהר רבקה אשתו כלומר אות ש' הוא יעקב אע"ה שרמוז באות ש' שהיה קים וצלחי, כמ"ש רז"ל יעקב אבינו לא מת, והוא אשר יתגלה ויראה באחרית הימים כנודע:

ובמדרש רז"ל איתא ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו, שהתפלל בעושר, פירוש ויעתר לשון עושר, כי תרגום עשיר עתיר. וי"ל עושר מאן דכר שמיה הכא, והלא היה עשיר גדול מנכסים רבים שנתן לו אביו בחייו, דכתיב ויתן לו אשר לו, וגם הוא הוסיף על עושר אביו דכתיב ויזרע יצחק וכו' ויברכהו ה', ועוד מפורש במקראות כאן ובפרשת הקודם שהיה עשיר גדול, ועתה הוא נצרך לבנים ולמה התפלל בעושר. ונ"ל בס"ד דידוע כי ברכת העושר תלויה בברכת הבנים, כי העושר לחשוכי בנים הוא מורת רוח, שכל ימיהם עצבים בראותם שיעזבו לאחרים חילם, ולכן כתיב וישגב אביון מעוני וישם כצאן משפחות, שקשר זו בזו, וידוע דחיים באים משפע החכמה, והעושר מן הבינה, והבנים מדעת, ובזה פרשתי בס"ד ובדעת חדרים ימלאו כל הון יקר ונעים, כלומר בהשפעת הדעת שמשפיע בלידת הבנים, צריך לזה השפעת העושר, שאם יזכה לבנים הרבה ואין לו עושר לפרנסם בהרווחה יגיע לו צער מן השפעת רבוי הבנים, ואם יש לו עושר הרבה ואין לו בנים יש לו צער גדול כשיראה שיעזוב לאחרים, על כן בדעת, בהשפעת הבנים שבא מן הדעת, צריך לזה עושר דחדרים שלו ימלאו כל הון יקר ונעים, דעי"כ ישמח ברבוי העושר כשרואה שבניו נוחלים אותו, וישמח ברבוי הבנים כשרואה שהוא מפרנסם בריוח וכבוד:

והנה ידוע שיצחק אע"ה אחוז בגבורה, וידוע שהגבורה יונקת מן ספירת הבינה שהיא עומדת למעלה ממנה בקו שמאל, ועל כן יצחק אע"ה יש לו כח ויכולת ועוז להתפלל בעושר מכח מקומו, כי מקומו בספירת הגבורה יונקת מן הבינה שממנה העושר, וידוע כל טוב שיבא לאדם ע"י תפלה לא יהיה משותף בו צער כלל, דכתיב ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה, אבל טוב הבא לאדם מצד המזל, אפשר שיתערב בו צער ועצבון, ולכן התחזק יצחק אע"ה להתפלל לפני הקב"ה שיברכנו בעושר, כדי שיהיה עושרו בא ע"י ברכת ה', וכתיב ברכת ה' תעשיר ולא יוסף עצב עמה, וממלא ברכת הבנים תבא לו ממילא, שאם ישאר בלא בנים הרי משותף בברכת העושר שלו צער וכדאמרן, והוא ברכת העושר ישיגנה בנקל, יען כי העושר נמשך מן הבינה, והוא מקומו בספירת הגבורה שעומדת תחת הבינה ויונקת ממנה, וברכת הבנים היא בספירת הדעת שאין שם מקום אחיזתו, אך זוכה לברכת הבנים בהכרח מחמת ברכת העושר שהתפלל עליה לזכות בה:

ויצא הראשון אדמוני. י"ל למה כיבד הכתוב את עשו לקראו בתואר ראשון, שבאמת מלינו שזרעו היו מתגאים ומתפארים בתואר זה של הראשון הנכתב בתורה

של אביהם עשו, וכמ"ש רז"ל במדרש. ונ"ל בס"ד דבא הכתוב לגנותו בתואר זה, והוא ע"ד מ"ש מהר"א גביסון ז"ל בעומר השכחה דף נ"ה, שאם יהיה עבד משכיל במידותיו יבחרוהו יותר מן הבן אשר אביו הוא ת"ח והבן עם הארץ ואינו משכיל במידותיו, שכך אמרו בספר דברי הימים של מלכי הערב, כי בקרטבא חלה דיין העיר למות, והיה לו בן אחד, וגם היה לו תלמיד אחד שהוא בן הקצב, ובנו של הדיין לא היה ראוי כאותו התלמיד שהוא בן הקצב, ולכן אחר שמת הדיין מינו תחתיו את בן הקצב, ואח"כ עברו דברים בין בנו של הקצב ובין בנו של הדיין, והקל בו בן הדיין באומרו שהוא בן הקצב, ויענהו ויאמר לו כן הוא אני בן הקצב, אבל אני עתה התחיל החכמה והיחס ממני, אבל אתה היחס והחכמה נשלם באביך, והתחיל בך הנקלה והסכלות ע"כ ע"ש. וכן הענין כאן, הנה אבותינו אברהם ויצחק היו קדושים חכמים נבונים וידועים, ואם היה עשו אדם טוב וישר והולך בעקבותיהם ודרכם, לא היה נקרא ראשון בדרכם הטוב והישר, אלא היה נחשב שלישי להם מפני שהוא נגרר אחריהם, אבל הואיל ועשו לא הלך בדרכם הטוב והישר, אלא פנה לדרך רע וכסלות שאינו מסוג דרכם אלא להפך, על כן נקרא ראשון שנפסק חבל החכמה והישרות של אבותיו ממנו, שנשלם החבל ביצחק, אבל עשו אחז בחבל אחר של הסכלות והרע, והוא הראשון שאחז בחבל זה, וממנו התחילה התייחסות הנקלה והסכלות, וכאשר אמר החכם בן הקצב לאותו בור שהוא בן הדיין, כי אצלך נשלם היחס והחכמה באביך, אבל בך התחילה הנקלה והסכלות, אבל אני התחילה החכמה והיחס בי:

נמצא זה התואר של הראשון האמור בעשו לא נאמר לכבודו של עשו, אלא לקלונו וחרפתו שנבדל מאבותיו הקדושים, ונעשה ראשון לזרעו בהתייחסות הסכלות והנקלה, משא"כ יעקב אע"ה לא נבדל מאבותיו אלא הלך בדרכם הטובה והישרה, ולכן אינו נקרא ראשון בדרך הטוב והחכמה, אלא נקרא שלישי לאבות, כי נמשך אחריהם והלך בדרך שהלכו בה:

ואחרי כן יצא אחיו וידו אוחזת בעקב עשו. נ"ל בס"ד דידוע שיש י"ד עתים לטובה, וי"ד עתים לרעה וכנז' בקהלת סי' ג' עת ללדת וכו', והי"ד עתים שהם לטובה המה כנגד י"ד פרקים שבאצבעות היד של ימין, וי"ד עתים שהם להפך המה כנגד י"ד פרקים שבאצבעות השמאל. והנה התנא בכל העתים הקדים קהלת עתים של הטובה על עתים של הפך, מפני שהימין קודם לשמאל, ורק בעת הארבעה עשר שהוא עת האחרון נקט להפך, שהקדים עת מלחמה וסיים עת שלום, דנקט עת הטוב באחרונה כדי לסיים בטוב. והנה ידוע דהארז"ל שיעקב אע"ה נולד מטיפה ראשונה, ועשו מן השניה, צא ולמד מהשפופרת שפיה קצרה, תן לה שתי אבנים זו אחר זו, הנכנסת ראשונה תצא אחרונה, והנכנסת אחרונה תצא ראשונה, נמצא עשו הנולד באחרונה יצא ראשונה, ויעקב שנולד מטפה ראשנה יצא אחרון, וכמ"ש רש"י ז"ל, על כן יעקב אע"ה שנולד מטיפה ראשונה דבק בעתים של הטובה שנזכרו בראשנה, ועשו שנולד מטיפה אחרונה דבק בעתים של רעה שנזכרו באחרונה, אך בשביל שביציאתם יצא עשו ראשנה ויעקב אע"ה אחרון, לכך בסיום העתים הפך המאמר ונכתב עת הרע בראשונה כנגד עשו שיצא ראשונה, ועת הטוב באחרונה כנגד יעקב אע"ה שיצא אחרון, ולכך עת זה שהוא כנגד יעקב אע"ה הוא עת שלום. וידוע כי יעקב אע"ה נכפל במו דכתיב יעקב יעקב ויאמר הנני, ושני פעמים יעקוב מלא בואו עולה מספר שלום, אבל עת מלחמה כנגד עשו שהיה מלא סיגים, שהוא לקח כל הסיגים בהיותו בבטן אמו, כמ"ש רז"ל, ומלחמה עולה מספר סיגים, גם הוא מספר פגם, ומספר נגע, שהיה סיגים ופגם ונגע, והרי נכתבו העתים בקהלת דומה לענין יעקב ועשו, שבעת שנולדו היה יעקב ראשון ועשו אחרון, ובעת שיצאו נהפכו, האחרון יצא ראשון והראשון יצא אחרון, כהפיכת שתי אבנים בשפופרת, וכן כאן העתים נכתבו ונזכרו הטובים בראשונה, ואח"כ לבסוף נהפכו שנזכר עת הרע בראשונה ועת הטוב באחרונה. וז"ש ויצא הראשון אדמוני, כי ביציאתם היה עשו ראשון כנגד עת מלחמה אשר ממנה נשפכים הדמים שהם אדומים, כמ"ש אדום כדם, ואחרי כן יצא אחיו שדבוק בעת שלום, שהוא עת טוב, ולז"א וידו אוחזת בעקב עשו, כלומר כמה שרמוז בסוף אותיות עשו, שהם תפ"ז במנין עת טוב שהוא עת שלום. ולז"א אח"כ ויגדלו הנערים, כל אחד בשלו בדבר שאחוז בו, ויהי עשו איש יודע ציד איש שדה, כי אוחז בעת מלחמה, ותפש אמנותו לעשות מלחמה כצידה שבשדה, אבל יעקב איש תם יושב אהלים, לעסוק בתורה אשר דרכיה דרכי נועם, וכל נתיבותיה שלום:

ואחרי כן יצא אחיו וידו אוחזת בעקב עשו. נ"ל בס"ד מה שבא הכתוב ללמדנו בענין זה. שהיתה ידו אוחזת בעקב עשו, לרמוז על תגבורת יעקב אע"ה על עשו, ועל שליטתו בעוה"ז, אחר שחלקו המזלות שלהם, את העולמות בעת היותם בבטן, ועשו לקח עוה"ז, דנמצא אין ליעקב שליטה בעוה"ז, ואיך הוא שולט ונהנה מטוב עוה"ז, והתירוץ הוא ידוע שזוכה בטוב עוה"ז מדין מציל מזוטו של ים, כי העולם לא יתקיים בלי תורה, ואם לא היו יעקב אע"ה וזרעו מקבלים התורה ועוסקים בה, היה כל עוה"ז חרב ואבד, ולכן הטוב שלוקחים מן עוה"ז זוכים בו מן הדין, כמו דין מציל מזוטו של ים שהוא של המציל. וידוע כי התורה נקראת לחם שהוא פת, וידוע שהיא שבעה ספרים דכתיב חצבה עמודיה שבעה, דפסוק ויהי בנסוע הארון הוא ספר בפ"ע, וכל ספר נקרא לחם שהוא פת בפ"ע, ונרמזה התורה שהיא ז' פת באותיות שאחר אותיות עשו שהוא ז' פת, ונרמזה בשם פת ולא בשם לחם, לרמוז שבה האדם מתגבר על לילי"ת שהיא ת"פ, והוא כמנין תלמוד וזהו תלמו"ד תורה, וז"ש ואחרי כן יצא אחיו יעקב וידו אוחזת בעקב עשו, ר"ל בתורה שהיא ז' פת הרמוזים בסוף אותיות עשו, ובזה יתגבר על פלונית, וגם בזה יהיה לו זכות בטוב עוה"ז שהוא מזל עשו:

ויגדלו הנערים ויהי עשו איש יודע ציד איש שדה ויעקב איש תם יושב אהלים. י"ל למאי הוצרך לפרש ולומר ויגדלו הנערים, והלא דבר זה מובן מאליו, דאחר שגדלו היו זה כך וזה כך. ועוד י"ל דהול"ל ביעקב איש אהלים וכמ"ש בעשו איש שדה, ולמה אמר יושב אהלים ולא אמר איש אהלים. ונ"ל בס"ד ע"פ המשל המובא בספר דביר, בין המשלים הכתובים בסוף הספר, והוא כי מקן הנשר האדיר אשר על ראש המעוז, נפל גוזל אחד ארצה, אל הבקעה אשר היתה מרעה לעדרי עזים. ויתגדל הגוזל ההוא בחברת העזים, עד אשר צמחו לו כנפיים, ואז התרומם לעוף השמימה. למקום אשר הטהו טבעו הנשאה, והנה לקץ ימים ראהו אחד התישים אשר גדל אתו, ויכירהו ויאמר השלום אתה אחי הנשר, ויענהו הנשר לא לי ולך ולאחוה, הן אמת בילדותינו התהלכנו יחד ולא נתבוששתי כי שנינו היינו ערומים כי לי לא היו עודנה כנפי הכבוד, ולך לא היה עוד זקן מגבל פנים, אבל עתה תחת הזקן אשר צמח לבשתך, צמחו לי כנפים להתפאר, עכ"ל שם:

והנה המשל הזה יבא נכון על יעקב ועשו, אשר תחלה גדלו יחד בבטן רבקה, וככתוב והנה תומים

בבטנה

בבטנה, וגם אחרי לדתם ינקו שניהם ממנה, וגדלו שניהם בבית יחד, ולא הי' ניכר הפרש ביניהם בין טוב לרע, ולא נודע ההפכיות שיש ביניהם, כי עדיין לא גדלו בשנים המוציאין הכוחות הסגורים בקרבם לפעול פעולותם, אך אחר שגדלו בשנים, ויצאו ונגלו חוצה הכוחות אשר סגורים בקרבם, אז הוכרו ונפרדו ונבדלו זה מזה כגובה השמים מן הארץ, דהיינו יעקב אע"ה בכוחותיו הטובים הסגורים בקרבו נעשו לו כנפים לעוף בהם עד לשמים, שהיה קדוש נקים וטהור כמלאכי מרום, ועשו כוחותיו הרעים שחבוהו והורידוהו לתחתיות הארץ, להשתקע בחומר הארץ העכור רצוח ונאוף וגזול וכיוצא. ולזה אחר שהכיר הכתוב כי היו תומים בבטנה, שהיו דרים ביחד זע"ז, וגם אחר לידתם שיצא הראשון אדמוני וכו', ועברו ימי היניקה, בא הכתוב להודיע, הן אמת בתחילה בקטנותם היו שניהם בהשוואה אחת לעיני הכל, שאין נודע וניכר הדבר המבדיל בין זה לזה, כי בימים ההו היו כמו אותו הגוזל של הנשר שגדל עם הגדי של העזים הנזכר במשל, בעוד שאין ניכר בהם דבר המבדילם ומפרידם, כן היו שניהם כשדרו זע"ז בתחלה, אמנם אח"כ ויגדלו הנערים, כלומר גדלו בשנים שבהם ניכרו ונבדלו זה מזה, והסיכר היה זה, כי עשו היה יודע ציד איש שדה, כמ"ש רז"ל שהיה צד הבריות לרצוח ולנאוף ולגזול, שאחר שגדל בשנים שבא בהם ההיכר נראה בו ההיכר בכך, שכוחותיו הרעים שהיו סגורים בקרבו סחבוהו והורידוהו מטה מטה לשקעו בטיט היון, הוא חומר עוה"ז העכור שבארץ, במדרגה התחתונה, ויעקב היה איש תם יושב אהלים, כלומר כוחותיו הטובים שהיו סגורים בקרבו העלוהו עד מרום, להיות נחשב עם יושבי השמים הם המלאכים, כי אהלים ר"ל שמים, כמ"ש רש"י ז"ל בפרשת בלק על פסוק כאהלים נטע ה', כלומר השמים המתוחים כאהל שנאמר וימתחם כאהל לשבת ע"ש, ולכן לא אמר איש אהלים, כי באמת היה מן התחתונים יושבי הארץ, אך רק מחמת קדושתו נדמה כאלו הוא יושב שמים, שהיה חסיד ופרוש מתענוגי עוה"ז. וזה הענין ביעקב ועשו כמו ענין המשל הנז' בנשר ותיש, כאחר גדולם בשנים זה נראה בו נוצת הכנפים שבהם עף ועולה עד למעלה למעלה על הכל, וזה נראה בו הזקן המגבלו בהוא לבשתו וחרפתו, וזה ההיכר נראה בהם אחר גידולם בשנים שמביאים אותם לידי היכר :

ויהי עשו איש יודע ציד איש שדה. קשה כיון דאמר איש יודע ציד, מאי קמ"ל באמרו איש שדה, דזה נודע, דהצידה לא תהיה אלא בשדה שהוא המדבר שנקרא שדה בכל מקום, ככתוב ורבה עליך חית השדה, וכן פן תרבה עליך חית השדה, וכן חלל נופל בשדה, וכן כי בשדה מצאה, וכן גם חית השדה נתתי לו לעבדו, ועוד בכמה מקומות מכנה המדבר בשם שדה, וכאן כיון דאמר איש יודע ציד ידענו שהוא איש שדה, דהצידה לא תהיה אלא במדברות, ומאי קמ"ל בזה שאמר איש שדה. וי"ל בס"ד, כי כל האדם ראוי להיות נקרא איש שדה, מפני שעיקר דירתו הוא בקבר, שהוא במדבר הנקרא שדה, אבל כשהוא חי כיון דשניו מועטות אינו נקרא על שם מקום דירתו וחנייתו, ורק אנשי סדום קראם אנשי העיר, דכתיב ואנשי סדום אנשי העיר, מפני כי קברם היה במקום דירתם, וכאן בא הכתוב להודיע כי עשו היה איש יודע ציד, שצד נפשות עד זמן שנעשה איש שדה, דהיינו עד שהלך לקבר ששם נקרא איש שדה, שלא חזר בתשובה בחייו כאשר עשה ישמעאל תשובה בחייו, אבל יעקב היה איש תם, שהוא צדיק גמור ושלם בצדקות עד זמן היותו יושב אהלים, ר"ל עד זמן שנפטר, שהלך לעוה"ב שנקראת מי', ולכך נקראת אהלים אהל מ"י :

ויבא עשו מן השדה והוא עיף. י"ל מלת והוא לשון יתר, וסגי לומר ויבא עשו מן השדה עיף, ועוד הול"ל ויבא עשו עיף מן השדה. וי"ל בס"ד דארז"ל עיף ר"ל אחזו בולמוס באותה שעה, כדי שיבא יעקב ויטול הבכורה בנזיד עדשים, ואפשר דזה החולי של בולמוס לא נתהווה בעולם, אלא עשו היה ראשון שנפל בחולי של בולמוס, כדי לזכות יעקב אע"ה בבכורה, ולז"א והוא עיף בחולי הבולמוס, וקודם ממנו לא היה חולי זה לשום אדם, ולכן דקדק הכתוב לומר ויבא עשו מן השדה והוא עיף, להגיד חסדו יתברך שלא הביא לו חולי זה בעודו בשדה, אלא עד שבא מן השדה ונכנס לבית אחזו הבולמוס, שאם היה בשדה היה אוכל שם ומתרפא, אך ויבא עשו מן השדה, נעשה עיף שאחזו בולמוס, כדי שיתאוה לנזיד עדשים וימכור ליעקב אע"ה הבכורה בהם, ותראה דלא נתהווה חולי זה קודם כן, שלא יהיה נודע שחולי סכנה הוא ויאמרו דעשו בע"כ מכר ואנוס הוא, דהא כיון דלא היה חולי זה בעולם לא נודע סכנה שלו, ונמצא לא היה אנוס במכירתו, ולמה נתרצה למכור בדבור הראשון שא"ל מכרה לי הבכורה :

הלעיטני נא מן האדום האדום הזה כי עיף אנכי. נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש הס"ק, דעשו היה קין, ויעקב אע"ה היה הבל, ולכן רצה להרגו עתה כאשר כבר הרגו קין להבל ע"ש, ודבר ה' בפיהו אמת וכן כתב רבינו ז"ל בשער הגלגולים הקדמה כ"ט דף כ"ט ע"א וז"ל, אם קין לא היה חוטא היה הוא הבכור, והיה הוא ותאומתו כדוגמת חו"ב. והיה הבל ותאומתו כדוגמת תפארת ומלכות, וכן עד"ז יצאו אח"כ עשו ויעקב כדוגמת קין והבל, לו היה עשו ראוי וצדיק היה לו יתרון על יעקב, כי היה הוא בכור במקום חכמה, ויעקב במקום תפארת, וכיון שחטא עשו ניטלה הבכורה ממנו ונטל יעקב אע"ה פי שנים חלקו ויחלק אחיו עשו, ולכך נקרא יעקב כנגד תפארת, ונקרא ישראל כנגד חכמה, עכ"ל ע"ש :

ובזה פרשתי בס"ד דקדוק עצום בפרשה זו, דכתיב ויאמר עשו בלבו יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי. ויוגד לרבקה את דברי עשו בנה הגדול ותשלח ותקרא ליעקב בנה הקטן ותאמר אליו הנה עשו אחיך מתנחם לך להרגך. ויש לדקדק דקדוק עצום, למה הוצרך לפרש כאן דעשו הוא בנה הגדול ויעקב בנה הקטן, והלא דבר זה מפורש בריש הפרשה ויצא הראשון אדמוני וגו' ואחרי כן יצא אחיו וכו', ובזה נודע דעשו הוא בנה הגדול, ויעקב בנה הקטן. ועוד קשה מאד דהא קודם זה כתיב ורבקה שומעת בדבר יצחק אל עשו בנו, ולא פירש בנו הגדול, וכן כתיב ורבקה אמרה אל יעקב בנה לאמר, ולא אמר יעקב בנה הקטן, ולמה כאן פירש עשו בנה הגדול ויעקב בנה הקטן. וכפי האמור מובן הדבר היטב, כי ידוע דרבקה היתה גלגול חוה, אשר קין היה בנה הגדול והבל בנה הקטן, ועתה ראתה ברוה"ק שעשו הוא כנגד קין, ויעקב כנגד הבל כמ"ש בספר הגלגולים הנז"ל, ועל כן אמרה אע"ג דגזים אינש ולא עביד, הנה ודאי דברים אלו שאומר עשו להרוג את יעקב גזים ועביד, יען כי עשו בגלגול זה הוא כנגד קין בנה הגדול שהיה לה בגלגול הקודם, ויעקב בגלגול זה הוא כנגד הבל בנה הקטן בגלגול הקודם, וקרוב הדבר מאד לומר כמו שעשה לו בגלגול הקודם יעשה לו עתה בגלגול זה. וז"ש ויוגד לרבקה שהיא חוה דברי עשו שהוא כנגד בנה הגדול

שהיה

שהיה לה בגלגול הקודם, ולכך חששה מאד ותאמר ליעקב שהוא כנגד בנה הקטן שהיה לה בגלגול הקודם, הנה עשו אחיך מתנחם לך להרגך, מתנחם בודאי שככה יעשה בלי ספק, ואין זה גוזם ולא עביד, לכן עתה בני שמע בקולי וקום ברח לך וכו' כדי שתנצל מידו:

ובזה יובן הלעיטני נא מן האדום האדום הזה, שהוא מאכל הראוי לאוכלי בני אדם שופכי דמים, כל מראה אדום רומז לדם כמ״ש בגמרא דשבת דף ק״ח מנין לדם שהוא אדום שנאמר ויראו מואב מנגד את המים אדומים כדם, ולכן אני מתאוה עתה אל האדום האדום הזה, יען כי עיף אנכי, עיף עולה מספר קין, כלומר קין ששפך דם אחיו הבל, ולכך אני מתאוה להאדום האדום הזה, וכשאמר דברים אלו מזליה חזי שהוא קין, ומדבר דברים אלו ליעקב אחיו שהיה הבל והרגו, ולז״א הכתוב כאן קודם זה, ויבא עשו מן השדה והוא עיף, דארז״ל אותו היום הרג עשו בשדה את הנפש, ולכך אמר והוא עיף בגי' קין, שאחז ועשה אומנות של קין אשר רצח את אחיו בשדה, דכתיב ויהי בהיותם בשדה ויקם קין על הבל אחיו ויהרגהו:

אנכי עשו בכורך עשיתי כאשר דברת אלי. י״ל בשלמא מה שאמר אנכי עשו בכורך לא שיקר ח״ו, דמאחר שקנה הבכורה נעשה הוא במקום עשו, ויכול לומר על עצמו אנכי עשו, אך מה שא״ל עשיתי כאשר דברת אלי, היכן דבר. ובספה״ק בן איש חי כתבתי ישוב לזה. ועוד נ״ל בס״ד, דידוע שהאבות למדו תורה זל״ז, והיינו אברהם לימד ליצחק, ויצחק לימד ליעקב, וע״כ בודאי לימד יצחק אע״ה את יעקב אע״ה הלכות כבוד אב ואם ומוראם, ולימדו מצות איש אמו ואביו תראו שחייב לעשות רצון אמו, ולקיים גזרתה שגוזרת עליו, ולכך מצא יעקב אע״ה היתר לעשות מעשה ליקח ברכות בהבאת המטעמים לאביו, מאחר שאמו צותה אותו בכך והכריחה אותו בזה, והסבירה לו סברה אמיתית שאין בזה הפך רצון אביו, אלא סו״ד גם אביו יסכים בכך כשידע מענין הבכורה, ויוסיף על ברכתו לומר גם ברוך יהיה, וכדהוה הכי, והוא נתכוון לקיים בזה כבוד אם ומוראה, וכאשר טענה היא ואמרה לו ועתה בני שמע בקולי לאשר אני מצוה אותך, ואתה חייב לשמוע בקולי כי בני אתה, ועל זה כיון בלבבו באומרו לאביו עשיתי כאשר דברת אלי, כלומר עשיתי כיבוד אם ומוראה, לקיים גזרתה כאשר דברת אלי בהלכות כבוד האם ומוראה אשר למדתני:

הקול קול יעקב והידים ידי עשו. נ״ל בס״ד, כי פלוני שנקרא ביושר קשה הוא, כי שם קשה הוא, וכן אותיות אל קשה מלשון אילי הארץ, אבל אם התהפך קריאתם משמאל לימין, אותיות אל נקראים לא, שהוא דבר שאין בו ממש, וכמ״ש וכל דיירי ארעא כלא חשיבין, וארז״ל בגמרא האי תרגא דיומא לא שמיה, ואותיות שם נקראים למפרע מש, מלשון המש ימש, ונראה לכן כתיבת בני עשו היתה משמאל לימין, לרמוז על השר שלהם שהוא סמאל יתקיים בו קריאת שמו למפרע משמאל לימין, והיינו חליו הראשון שהוא שם נקרא מש, וחליו השני שהוא אל נקרא לא. ובזה יובן בס״ד הטעם שהקליפה נקראת להט החרב המתהפכת, כי עתידה להתהפך ואז תתבטל. ובזה יובן רמז הכתוב באיוב כ״ז מידו ברח יברח, ר״ל מן הרמז שבידו שכותב בה משמאל לימין, מורה על פרענות שלו לעתיד שסופו להיות ברח יברח, משליטה שיש לו בעוה״ז. ובזה יובן הקול קול יעקב. כלומר ע״י עסק התורה יתקיים הרמז הרמוז בידים ידי עשו, והוא שכותבין משמאל לימין, שבזה יש רמז על ביטול השר שלו, וגבר ישראל:

בא אחיך במרמה ויקח ברכתך. קשה אם לקחה במרמה אין זו לקיחה אלא הוי לקיחה בטעות והדרא למרא, ומצינו לאנקלוס שתרגם על אחיך בחוכמא, מה תיקן אנקלוס בזה, ומה חכמה עשה לבטל טענה זו דמקח טעות, ונ״ל בס״ד דמצינו לרז״ל במדרש כשאמר יעקב אע״ה כי הקרה ה' אלקיך לפני, אמר יצחק אע״ה זה ודאי הוא יעקב, כי עשו אין ש״ש שגור על לשונו, ולכך קודם שאמר כן כתיב ויאמר יצחק אל בנו, ואח״ז אמר ויאמר יצחק אל יעקב, כי היה ברור לו שהוא יעקב וכמ״ש רבינו מהר״ש אלשי״ך ז״ל, ולכך אמר גשה נא ואמושך האתה זה בני עשו, ר״ל לא יתכן בעולם שאתה עשו והקשיתי על זה למה עשה יעקב אע״ה כן לעשות סימן לאביו שידע שהוא יעקב, אדרבה צריך לעשות המלאות שיבין מהם שהוא עשו, כדי להשלים רצון אמו, ובודאי יעקב אע״ה יודע שאין שגור ש״ש בפה עשו, וכשיאמר כן יתברר אצל אביו שהוא יעקב אע״ה. ותרצתי בס״ד, יעקב אע״ה חכם גדול היה, ורוצה שיקח הברכה כפי הדין, באופן שלא יהי עליה שום טענה וערעור, ולפי הנראה יש עליה טענה גדולה, כי הברכה צריכה להיות שלימה במעשה, שיניח המברך ידיו על ראש המתברך, וצריכה להיות שלימה במחשבה שיחשב המברך על המתברך, ולא תהיה מחשבתו באדם אחר, כדין התשמיש האיש עם אשתו שלא יחשב באשה אחרת, וכן אע״פ שבמעשה הניח ידו על ראש יעקב מאי אהני ליה, הלא מחשבתו היתה בעשו, לכך נתחכם יעקב כי אע״פ שיהי לאביו הוכחה מן הסמנים על המטעמים ומן עורות עזים שהוא עשו, יהיה לו הוכחה מן הקול ומן המבטא של הקול דהיינו שיזכיר ש״ש בדבריו, שמזה מוכח שהוא יעקב, וכמ״ש רבנו מהר״ש אלשיך ז״ל, הקול קול יעקב דאיכא תרתי. לקול שנראה שהוא יעקב, והידים ידי עשו איכא תרתי בידים, שהם מטעמים שעשה בידיו, ומה שהיו ידיו שעירות דמוכח מנייהו שהוא עשו, וכיון דאיכא תרי ותרי, אז מוכרח כשבא לברכו לא היתה מחשבתו בעשו, דאולי הוא יעקב, כיון דאיכא תרי הוכחות שהוא יעקב, ובזה תהיה הברכה לבטלה, מפני שתהיה המחשבה הפך המעשה, ונמצא הזכיר ש״ש לבטלה ח״ו באומרו ויתן לך האלקים, ולכך הוכרח יצחק אע״ה שלא יכוין במחשבתו בעת הברכה על שם עשו אלא כיון על שם בנו, כלומר שהוא מברך את בנו יהיה מי שיהיה, ואז ממילא לא נשאר טענה וערעור על ברכה זו לומר שהיא בטעות, כי הוא כיון בה לשם בנו, ואדרבה יעקב אע״ה יתייחס להיות נקרא בנו באמת יותר מן עשו, כמ״ש רז״ל שעשו אינו חשוב זרע:

ובזה יובן הכתוב מ״ש יצחק לעשו בא אחיך במרמה ויקח ברכתך, תרגם אנקלוס בחוכמא, וזו היא החכמה שהראה לו הוכחות דסתרי אהדדי, שאז בעל כרחי כדי שלא תהיה הזכרת ש״ש בברכה לבטלה ח״ו, לא אכוין בברכה על שם עשו, אלא אכוין על שם בני יהיה מי שיהיה, ואז הוא שנחשב בני יותר ממך זכה בה ע״פ שורת הדין והאמת. אמנם עשו לא הבין דברי אביו, ואמר אח״ז הכי קרא שמו יעקב ויעקבני וכו', שבא לערער ע״פ הטענה דמקח טעות הנז', לומר שלא זכה בה, יען כי במחשבה לא היתה עליו אלא על שמי, ולכן ויאמר הלא אצלת לי ברכה, כלומר בעת שברכת אותו לא ברכתו ברכה שלמה, כי רק במעשה שהיא בעשיה נתברך, אבל במחשבה שהיא באצילות היתה עלי, ולכך אמר הלא אצלת לי לכון אצילות ששם עולה המחשבה כנודע. ואע״פ שעשו לא ידע כונת

דברים

דברים אלו, הנה השר שלו ידע, והוא משים הדברים בפיו, וכמ"ש רבינו האר"י ז"ל בענין פרעה ודבריו שהיה מדבר עם מרע"ה ע"י השר שלו :

ויתן לך האלקים. איתא במדרש יתן ויחזור ויתן, יתן לך ברכה ויתן לך כבושיהן, והוא תמוה. ונ"ל בס"ד דידוע מ"ש הרב ערבי נחל ז"ל שהאותיות הם צינורות של השפע, ומן אותיות המלוי יבא רבוי השפע יותר גדול, כי מן הפשוט בלבד יבא בצמצום, וכן מן מלוי דמלוי יבא יותר, ולפ"ז אותיות ברכה מהם יהיה צינורות השפע, אך מן הפשוט יבא בצמצום, ומן המילוי ומילוי דמלוי יבא שיעור גדול ורב עצום מאד. ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב אדני שפתי תפתח, כי המלוי של אותיות ברכה כזה, בי"ת רי"ש כ"ף ה"י, הם אותיות שפת"י, ומבקש מלבד שתפתח לי צינורות הפשוט של ברכה, אלא תפתח לי גם צינורות המלוי שהם שפת"י. ופי יגיד תהלתך שאודה אותך בשפתי ואהללך. וז"ש המדרש כאן בברכה זו יתן ויחזור ויתן, כלומר יתן באותיות הפשוט ויחזור ויתן באותיות המלוי ג"כ, ופירש הדבר ואמר, יתן לך ברכה, דהיינו באותיות הפשוט של ברכה, ויתן לך כבושיהן, כלומר באותיות המלוי שהם כבושים ומכוסים באותיות הפשוט :

פרשת ויצא.

ויחלום והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה וכו'. פירש עט"ר אדוני אבי זלה"ה בספרו מדרש אליהו, סולם מספר ממון, הוא מוצב ארצה, שהאדם רואה בעיניו דע"י עסק משא ומתן שעושה בארץ הלזו הוא מרויח ואוסף ממון, אך באמת ראשו מגיע השמימה, שהכל תלוי בהשגחת הבורא יתברך ורצונו, דאם ירצה השי"ת שיהיה לזה ממון הוא מרויח, ואם לאו יפסיד ויהיה בע"ח לאחרים, לכן הנה מלאכי אלקים הם הממונים על הפרנסה עולים ויורדים בו, דהיינו יש בני אדם שהם עולים בעסק שעושים בממון ומשא ומתן, ויש בני אדם יורדים בעסק שעושים, שמאבדים ממון הקרן שבידם ויהיו חייבין לאחרים עכ"ד זלה"ה. ואנא עבדא אמרתי טעם נכון לדרך זה שרמז בו את הסולם על הממון, ולמה לא רמז במספר הממון במילות אחרים שג"כ יהיה מספרם עולה ממון. ואמרתי בס"ד טעם לזה ע"ד המוסר, ע"פ המשל שכתוב בשעשועים, סולם היה לו עשר מעלות, כלומר עשר מדרגות, והיה הסולם נשען על קיר הבית, ואע"פ שהיו כל מדרגות שבו שוין זה עם זה בטובי ובמין העץ, עם כל זאת נתגאית המדרגה הגבוהה העליונה על כל אשר תחתיה, וכ"ש על התחתונה מכולם הסמוכה לארץ ותפתח פיה בגאון ותאמר לחברותיה, הנני בעל הממון הזה עליונה על כולכם, וישימני לראש לכם, ובלי תפונה מלא בי סגולה, כי על כן נתן לי זאת הגדולה. והנה איש מהלך לדרכו וישמע את הדברים האלה שדברה המדרגה העליונה, ויגש אל הסולם במהרה ויהפכהו ותהי עתה העליונה לתחת והתחתונה ממעל. והנה זאת אשר נתגאית בראותה הפגע אשר קרה לה, תבך ותתנחם על דברי גאותה, וזו התחתונה אשר רוממה ברגע לא נתגאית כרעותה, כי יראה פן יבא איש אחר ויהפכנה, שאז כמקרה העליונה היא יקרנה. והנמשל הוא, אליכם אישים אקרא אל תתגאו בעשרכם, כי העושר הוא כמעלה של הסולם, גלגל הוא שחוזר בעולם עכ"ד :

ובזה מובן היטב הרמז שביאר הרב אבא מארי זלה"ה, שרמז הסולם על הממון, ובעי טעמא, ובזה יבא נכון שרמז באותיות סולם, ללמד לאדם מוסר שלא יתגאה בממון שבידו, אלא יחשוב ויביט תמיד שהממון הוא כמו סולם העשוי מדרגות הרבה, שעתה תמצא לזו המדרגה עליונה על הכל, וברגע אחד יבא אדם להסיר הסולם ולטלטלו ממקום למקום, והוא מניחו להפך תחתונה למעלה ועליונה למטה, וכן הוא ענין האדם בממון :

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, דסולם רומז לממון, ע"פ מעשה דנכנס פקח אחד אצל רעהו במשתה שהיה שם כמה אנשים קרואים לסעודה וכשנכנס לחדר המסיבה ראה עליונים למטה ותחתונים למעלה, שהעשירים שהיו עמי הארצות וחסירי מדע הושיב אותם למעלה, והחכמים שהיו מלאים חכמה ומדע הושיבו אותם למטה תחת העשירים, וחרה לו ושב לאחוריו, ויצא מן הבית ההוא, ויביא מאזנים אחד וסלע כבד עמהם, ויתלה המאזנים בהיותה ריקנית בחבל היורד מן התקרה באמצע המסיבה, ובהיות שתי כפות המאזנים ריקנים היו הכפות עומדין בהשואה אחת זה כנגד זה, ואח"כ שם הסלע הגדולה הכבדה בתוך כף האחת, ואז תכף קפלה הרקנית ועלתה למעלה ואותה המלאה הכבדה ירדה למטה. אמר לו בעה"ב מה עשית בדבר הזה, ויאמר עשיתי כאשר עשית, שהנחתה האנשים הריקים למעלה ממעל והמלאים חכמה למטה מתחת. וז"ש והנה סולם, הממון שעולה מספר סולם, מוצב ארצה, כי באמת הוא תחתון ודומם ואין לו מעלה לעלות בה למעלה, אך ראשו הוא האדם בעל הממון מגיע השמימה, דהממון מגביה את בעליו עד לשמים, דדרך העולם מחניפים לבעלי הממון ונותנים להם כל המעלות היקרות ומכבדים אותם בכל מיני הכבוד, אך באמת אין בעלי הממון שוים בדברים אלו הנוגעים לחכמים, כי יש בעלי הממון מלאים דעת והשכל, ומלאים יראת שמים ודרך ארץ שמכירים יקר ותפארת החכמה והתורה שביד החכמים, ומנשאים אותם ומושיבים אותם בראש, ומכניעים עצמן לפניהם ונמצא החכמים מגיע להם מעלות מן הממון של העשירים הללו, שעל ידם יתעלה החכם בעיני המון העם ויגיע לו כבוד גדול, ויש בעלי ממון שהם ריקנים מן ההשכלה, וריקנים מיראת שמים ודרך ארץ, שמבזים את החכמים ומתקלסים בם, ונמצא מן ממון של אלו מגיע בזיון וירידה להחכמים בעיני המון העם, כי עשיר שהוא ריק, כל שיש לו ממון יותר יבזה ת"ח ביותר, ולז"א והנה מלאכי אלקים אלו החכמים השלמים שנקראים מלאכי אלקים עולים ויורדים בו, קאי בו על הממון שדיבר בו הכתוב בתחלתו ברמז הסולם, כי יש מגיע להם עליה מצד הממון של העשיר, כשאותו עשיר מחבב החכמים ומיקר אותם, ויש מגיע להם ירידה מצד הממון של העשיר, כשאותו עשיר בעל הממון מבזה החכמים ומתלוצץ בהם :

ועוד נ"ל בס"ד, רמז הכתוב והנה סולם, הממון מוצב ארצה וכו', ע"פ מ"ש בגמרא רבי עקיבא מכבד עשירים, ורבינו הקדוש מכבד עשירים, ופירש הגאון חיד"א ז"ל הטעם בשם רבינו האר"י ז"ל, דחייב אדם לכבד העשירים, מפני כי העושר הוא שפע קדוש הנשפע מאתו יתברך, והאדם שזוכה להיות עשיר הוא נעשה כלי מוכן לקבל השפע מהשי"ת תמיד, כי העשיר השפעתו תמידית, ולכך צריך לכבד העשירים שזכו להיות כלי מוכן לקבל שפע גדול מן הקב"ה תמיד. נמצא לפ"ז דהממון הוא שפע הנשפע מלמעלה מהקב"ה, לכך ראוי להיות לו חשיבות גדולה אצל האדם, וצריך האדם להזהר שלא יזלזל בו, ולכן יעקב אע"ה חזר על פכים קטנים, וכמ"ש רבינו האר"י ז"ל, ולכך ראוי לכבד עשירים

עשירים שהם נעשו כלי לקבל השפע הגדול הנשפע מהקב"ה. ועוד יש טעם אחר לכבד עשירים, והוא שהעשירים מרבים לעשות צדקות מן ממונם, ועל ידי רבוי הצדקות מרבים להעלות ניצוצי קדושה מתתא לעילא וממילא יורד כנגד זה שפע מעילא לתתא להאיר בכל העולמות העליונים עד עולם התחתון הזה, וממילא יורדין נשמות לעוה"ז להתתקן בגופים של בני אדם. ובזה יובן והנה סולם בגי' ממון, אמת שהוא מוצב ארצה, הנה ראשו מגיע השמימה, שהוא שפע קדוש וראוי לכבדו, ולכך צדיקים חביב להם ממונם, ולכך חזר יעקב אע"ה על פכים קטנים בעבור חבוב ממונו, שהוא שפע הנשפע מהשי"ת. ועוד שנית ראוי לתת מעלה וחשיבות לממון, יען כי בו מלאכי אלקים הם ניצוצות קדושה, ונשמות המגולגלים בדצח"ם עולים מתתא לעילא, ע"י מצות הצדקות שעושים העשירים בממון, וגם יורדים על ידו נשמות מעילא לתתא להתקן בגופים של בני אדם בעוה"ז:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, דהנהגת האדם בעוה"ז בעניינים הנפשיים שהם תורה ומצות, ובעניינים הגופניים שהם קנין ממון ונכסים, צריך להיות מהלכו והנהגתו בהם בהפכיות, כלומר יתנהג בנפשיות הפך הנהגתו בגופניות, ועי"כ יתעלה ויזכה להיות נשכר שכר טוב, אבל אם יהיה משוה הנהגתו יפול ויאבד ויפסיד אחריתו, והעילה היעולה לאדם הוא שבעניינים הנפשיים הנז' יביט בגדולים ממנו, דאז ימצא עצמו קטן וחסר, וממילא יראה חיוב על עצמו שיהיה מתאזר ומזדרז להיות כמותם, בקנאתו מהם קנאה של קדושה, ע"ד שאמר הכתוב קנאת סופרים תרבה חכמה, אבל בעניינים הגופניים צריך להביט ולראות בקטנים והדלים ממנו, שעי"כ יראה עצמו מלא וגדוש מטוב עוה"ז, דאז אינו צריך לו לאבד זמן לרדוף אחר קניינים הגופניים, אלא יהיה תמיד שמח בחלקו, כי רואה עצמו עשיר לגבי אלו הדלים, וממילא יוכל לסגל תורה ומצות ומע"ט להשלים נפשו, ואם יראה ויביט בשני העניינים הנז' הנפשיים והגופניים, בבני אדם הגדולים והעליונים ממנו, הרי זה יפסיד ויאבד זמן הרבה, כדי להשיג עושר וטובה מרובה בעניינים הגופניים, וכן אם יראה ויביט בשני העניינים הנפשיים והגופניים, בבני אדם הקטנים והדלים ממנו, גם זה יפסיד, יען כי ימצא עצמו מלא וגדוש בעניינים הנפשיים, שהם תורה ומצות לגבי בני אדם הדלים והקטנים בדברים אלו, ואז יהי' בעיניו עשיר ושמח בחלקו, ויתעצל מלהיות רודף אחר תורה ומצות, בחשבו כי כבר הוא שלם במה שיש בידו מהם, אע"פ שהוא חלק מעט ודל. ובזה פרשו המפרשים ז"ל רמז אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת, כלומר בענייני השמים שהם תורה ומצות, שהם עניינים נפשיים שיתייחסו לשמים, תביט בבני אדם שהם ממעל ממך, שעי"כ תמצא עצמך חסר, ואז תשתדל ותתאמץ להשלים חסרונך, אבל אשר בארץ בקנייני עוה"ז שיתייחסו לארץ, שהם עניינים הגופניים תביט בבני אדם שהם מתחת ממך, שעי"כ תמצא עצמך שלם ועשיר, שאין אתה צריך לרדוף להשיג קניינים אלו, ולא תאבד זמן בעבורם:

ואמרתי בס"ד על זה משל שהובא בספרים בענין אחר, ואמשלהו על זה, והוא כי בעה"ב אחד היה לו חצר שיש לו גג גבוה מאד, ואין לו מדרגות בנויות בכותל שיעלו בהם לגג, אלא רק יש שם סולם של עץ שיש בו שלשים שליבות של עץ קבועים בו במסמרים, ועולים לגג באותו הסולם דרך אותם שלשים השליבות. ויצו בעה"ב לעבדו לעקור השליבות שהם מדרגות שעולים בהם בסולם לגג, כדי שלא יוכל שום אדם לעלות לגג על ידם, והעבד היה טפש, וכשבא לעקור השליבות התחיל לעקור אותם מלמטה למעלה שעמד על מדרגה השניה ועקר התחתונה שלמטה ממנה, ועלה על השלישית ועקר השנית שתחתיה, וכן עזה"ד, עד שעמד על הגג ועקר המדרגה האחרונה הסמוכה לגג, בא לירד לחצר ולא יכול כי מן הגג עד קרקע החצר יש גובה גדול שיעור שלשים מדרגות. וילעגו עליו כל העומדים בחצר, ויאמרו לו שוטה, היה לך לעלות תחלה כל מדרגות הסולם, ותתחיל לעקור השליבות מלמעלה למטה עד שתגיע לקרקע החצר. וסוף דבר אחר כל עמל וטורח עלו בני אדם לגג ושלשלו אותו בחבלים עד שהורידוהו לקרקע החצר. והנה באותו חצר היה בור עמוק עשרים אמה, והיה סולם זקוף בתוכו ויורדים לבור דרך מדרגות הסולם וכן עולים ממנו ע"י הסולם, ואח"ז אמר בעה"ב לאותו העבד שיעקור השליבות שהם מדרגות הסולם כדי שלא יוכלו בני אדם לירד לבור ע"י הסולם, והעבד אחר ששמע מאותם האנשים בעקירת מדרגות הסולם שעולים בהם לגג, שצריך להתחיל לעקור תחלה מן שליבה העליונה עד שיסיים בתחתונה, גם בזה עשה כן והתחיל לעקור העליונה ולעמוד על השניה, ועמד על השלישית ועקר השניה, וכן עזה"ד, עד שירד לקרקע הבור, בקש לעלות מן הבור ולא יכול מאחר שעקר כל השליבות שהם מדרגות איך יעלה למעלה, התחיל לבכות, וילעגו עליו אותם העומדים בחצר, אמרו לו שוטה היה לך לירד תחלה לקרקע הבור ותתחיל לעקור מן השליבה התחתונה הסמוכה לבור עד שתעלה לקרקע החצר. ויאמר להם הלא אתם אמרתם לי באותו היום לעקור מעילא לתתא, ואיך אתם אומרים לי עתה להפך לעקור מתתא לעילא. אמרו לו שוטה וכי כל המקומות שוין, בראשונה היה הסולם עומד בחצר ועולים בו לגג, שאין הישוב בגג אלא בחצר, ולכך צריך לעקור השליבות מעילא לתתא כדי שבאחרונה תהיה אתה עומד במקום הישוב שהוא החצר, אך בשנית הסולם עומד בבור ומקום הישוב הוא בחצר, צריך להתחיל מתתא לעילא, כדי שבאחרונה תהיה אתה עומד במקום הישוב שהוא החצר, ואתה עשית להפך שעמדת באחרונה בקרקע הבור, שאין זה מקום הישוב ואיך תעלה לחצר שהוא מקום הישוב. נמצא העבד קלקל והפסיד לעצמו, שהשווה הנהגתו במעשה השנית של הבור כמו הנהגתו במעשה הראשנה של הגג, שבשניהם עשה העסק שלו מעילא לתתא וקלקל בזה שהיה צריך לנהוג בהפכיות, שבעובדא דגג יעשה מעילא לתתא, ובעובדא דבור יעשה מתתא לעילא. וכן האדם שהוא משוה הנהגתו בעניינים הנפשיים כמו עניינים הגופניים, או נוהג בעניינים הגופניים כמו עניינים הנפשיים, ה"ז מקלקל ומפסיד, אלא ראוי לו להיות מביט בעניינים הנפשיים בגדולים ממנו, ובעניינים הגופנים בקטנים ממנו ובזה יהיה זריז ונשכר בעוה"ז ובעוה"ב:

והנה בין תבין מאשר לפניך, כי בסולם רמוז קנין הנפשיי וקנין הגופניי, והיינו כי קנין הנפשיי הוא התורה והתפלה שהם קול, והסולם עולה מספר קול, וקנין הגופניי שהוא הממון הוא ג"כ רמוז בסולם, כי סולם עולה ממון. וז"ש והנה סולם, כלומר קנין הנפשיי שהוא קול תורה שמספרו סולם, וקניין הגופני שהוא ממון שמספרו סולם, זה וזה הוא מוצב ארצה, דקול תורה ותפלה יוצא ונבטא ונשמע בארץ, אך ראשו מגיע השמימה, שפועל אורה ותיקון בשמים ממעל בעולמות העליונים

העליונים, וכן הממון הוא מוצב ארצה, שמציאותו ועניינו בארץ שהם העסק שלו ושם אוספים אותו, אך ראשו מגיע השמים, כי העושה ממנו צדקות וג"ח הנה הוא פועל אורה ותיקון בשמים ממעל בעולמות העליונים, והנה מלאכי אלקים הם הצדיקים שנקראים מלאכי אלקים עולים ויורדים בזה הסולם שרמוז בו קנין הנפשיי וקנין הגופניים, והיינו בקנין הנפשיי עולים בהבטה שלהם להביט בגדולים ובעליונים מהם, ועי"כ ימצאו עצמן חסרים, וממילא משתדלים ומתאמצים להשלים חסרונם בזה, ובקנין הגופניי הרמוז ג"כ בסולם הם יורדים מהבטתם, שהם מביטים ומסתכלין ורואין בבני אדם הדלים והקטנים מהם, שעי"כ ימצאו עצמן עשירים לגבי אלו, ואין חסרים, וממילא יהיו שמחים בחלקם, ולא יבקשו להשיג יותר מן הנמצא בידם, באופן שהם מתנהגים בשני ענינים וקנינים אלו בהפכות, אלא יהיו עולין בזו ובזו, או יורדין בזו ובזו:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד רמז הכתוב ויחלום והנה סולם מוצב ארצה, ונקדים מ"ש רז"ל בירושלמי בפרק ט' דברכות, א"ר פנחס בשם רב יהודה בר סימון ע"ז נראית קרובה ואינה אלא רחוקה, נושאי טעמא ישאוהו על כתף יסבלוהו וכו' סוף דבר אלוהו עמו בבית והוא צועק עד שימות ולא ישמע ולא יושיעו מצרתו. אבל הקב"ה נראה רחוק ואין קרוב ממנו, דאמר לוי, מהארץ עד לרקיע מהלך ת"ק שנה, ומרקיע לרקיע מהלך ת"ק שנה, ועביו של רקיע ת"ק שנה, וכן לכל רקיע ורקיע, וא"ר ברכיה ורבי חלבו בשם ר' אבא סמוקא אף טלפי החיות מהלך ת"ק שנה וחמש עשרה כמנין ישרה, ראה כמה גבוה הוא מעולמו, ואדם נכנס לבית הכנסת ועומד אחרי העמוד ומתפלל בלחישה, והקב"ה מאזין את תפלתו, שנאמר וחנה היא מדברת על לבה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע, והאזין הקב"ה את תפלתה, וכן כל בריותיו שנאמר תפלה לעני כי יעטוף, כאדם המסיח באוזן חבירו והוא שומע, וכי יש אלוה קרוב מזה שהוא קרוב לבריותיו, כפה לאוזן. א"ר תנחומא מעשה בספינה אחת של גוים שהיתה פורשת בים הגדול, והיה בה תינוק אחד יהודי, עמד עליהם סער גדול בים וכל אחד מהם התחיל נוטל יראתו בידו וקורא ולא הועילו כלום, כיון שראו שלא הועילו כלום, אמרו לאותו יהודי קום קרא אל אלקיך, עמד התינוק בכל לבו וצעק, וקבל הקב"ה ממנו את תפלתו ושתק הים, וכיון שירדו ליבשה ירדו כל אחד ואחד לקנות צרכיו, אמרו לאותו תינוק לית את בעי למזבן לך כלום, אמר להם מה אתם שואלים ורוצים ממני אני האכסנאי העלוב שאיני יודע להיכן אלך, אמרו לו וכי אתה אכסנאי עלוב, אדרבה הן הם שראוי לקרותם אכסנאי עלוב, דהם כאן ויראה שלהם בבבל, והם כאן ויראה שלהם ברומי, והם כאן ויראה שלהם עמהם ואינה מועלת להם כלום, אבל אתה כל מקום שאתה הולך אלקיך עמך, הה"ד מי כה' אלקינו בכל קראינו אליו ע"כ ע"ש:

ובזה יובן רמז הכתוב כאן ויחלום והנה סולם מוצב ארצה, שראה יעקב אע"ה המראה הזה בסולם רמזו לו מן השמים בסולם על קולו בתורה ותפלה, כי סולם עולה מספר קול, והראו לו כי הקול של תורה ותפלה הוא יקר מאד, דאע"פ שהוא מוצב ארצה דירה התחתונה בתכלית, עכ"ז הנה הוא ראשו מגיע השמימה דהקול נשמע אליו יתברך כאלו הוא קרוב לו ממש כפה לאוזן, ועי"י הקול הזה אז נצוצי הקדושה של נשמות הקדושות עולים בסוד אור ישר מתתא לעילא, ויורדין בסוד אור חוזר מעילא לתתא, שכל זה יהיה ע"י הקול שעל ידו יהיה האדם דבק באור השכינה, וכמ"ש ואתם הדבקים בה' אלקיכם, ולז"א כאן שראה והנה ה' נצב עליו, דאפילו שיש הרחק גדול ועצום ונורא מכאן עד כסא הכבוד, והאלקים בשמים והאדם על הארץ, עכ"ז כאשר יתפלל האדם ויוציא קול התפלה, השי"ת שומע קולו ומאזין אליו, הרי קרוב אליו כפה לאוזן, והראה לו הקב"ה דבר זה עתה בחלום כדי שיבין איך הקב"ה הוא קרוב אליו, וכמ"ש והנה ה' נצב עליו, כדי שיתנחם בזה ולא יצטער ביציאתו ממקומו ומארצו להיות אכסנאי בעיר אחרת, כי בזה ידע באמת שאין הוא נחשב כאכסנאי, יען שבכל מקום שהולך הנה הקב"ה עמו, וכאשר אמרו אותם גוים שבספינה לאותו תינוק שקרא עצמו אכסנאי עלוב, ואמרו לו אין אתה אכסנאי, מאחר שבכל מקום אשר אתה הולך ה' אלקיך עמך:

אם יהיה אלקים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך וכו' והיה ה' לי לאלקים. וי"ל אטו עד השתא אין ה' לו לאלקים, כי אמר שישוב לבית אביו. ועוד למה דבר זה שאמר והיה ה' לי לאלקים הזכירו בסוף בקשתו. ונ"ל בס"ד דידוע שאין ראוי להיות האדם שואל מהקב"ה כמה שאלות בבת אחת, וכמ"ש בגמרא דתענית בזמן שהיו צריכין לשאול על ירידת המטר ועל סילוק הדבר, שאמרו חכמים היכי נעביד, נשאל על שתיהן א"א לשאול על שתים בבת אחת, וסוף דבר שאלו על המטר בלבד, ואמרו אין צורך לשאול עתה על הדבר, אלא הוא בטל מאליו בלא בקשה, משום דמשתברא כד יהיב רחמנא שיבעא לחיי יהיב, דכתיב ומשביע לכל חי רצון. אמנם כתבו חכמי המוסר אפילו אם ישאל אדם כמה שאלות בבת אחת, אם כונתו בהם בשביל עבודתו יתברך נחשבים כולם שאלה אחת כי רוצה בכך וכך כדי לקיים ולהשלים בהם עבודת הבורא ית', שאם יחסר מאלו אינו יכול להשלים עבודת הבורא כראוי, ולכן יוכל לשאל כמה שאלות בבת אחת ואינו חושש. ובזה פרשתי לתרץ הקושיא בתפילתו של רב שנזכרה בגמרא, שהיה מתפלל בכל יום יהרמ"י או"א שתרחמנו ותחיינו חיים ארוכים חיים של שלום חיים של טובה וכו' וכו' והם י"א שאלות ולבסוף אומר חיים שתמלא משאלות לבנו לטובה לעבודתיך, כי ודאי א"א לשאל כמה מיני שאלות בבת אחת, אמנם כיון דסיים לעבודתיך, שרוצה כל מיני הטובות אלו בשביל קיום עבודת הבורא יתברך נמצאו כולם שאלה אחת:

ובזה יובן בס"ד המדרש בפסוק אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש, אמר הקב"ה דוד שאלות הרבה שאלת ואמרת אחת, א"ל רבש"ע ממך למדתי שאמרת מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה, ואח"כ נאמר ללכת בכל דרכיו ולאהבה אותו ולעבוד את ה' אלקיך וכו' לשמור את מצות ה' ואת חקותיו וכו' ע"ש. וקשא מה תרץ דוד הע"ה בזה, ולפי האמור מובן שפיר בפשיטות, כי הקב"ה אמר כי אם ליראה דמשמע שואל אחת דוקא, וזכר כמה פרטים ללכת וכו' לאהבה וכו' ולעבוד וכו' לשמור וכו', ומוכרח לומר אע"פ שהפרטים הרבה המכוון הוא אחד, שכל פרטים אלו צריכים להשלים בהם היראה, דאם יחסר מהם אין כאן יראה שלימה, וכן הענין אצלי, אע"פ ששאלתי שתים ושלש דברים, המכוון שלי הוא אחד, שאני מבקש כל זה כדי לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו, ולכך אני אומר אחת שאלתי מאת ה'. ובזה יובן כאן הכתוב גבי יעקב אע"ה, שאמר אם יהיה אלקים עמדי ושמרני וכו' ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש ושבתי בשלום אל בית אבי, וא"ת כמה מיני שאלות בבת אחת שאלת ואין ראוי לשאול הרבה בבת אחת, לזה סיים דבריו בזה שאמר והי' ה' לי לאלקים, כלומר כל שאלות אלו

אני

אני שואל כדי שיהי' לי על ידם הכנה להסרת שכינה עלי, שאהיה עובד את ה' בשלימות, ולא יטרידו אותי מחשבות הזמן והטבע, דאז אוכל לעבוד אותו יתברך עבודה תמה ושלימה:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, אם יהיה אקים עמדי וכו' ע"פ מ"ש המפרשים ז"ל בפסוק וזכרתי את בריתי יעקב, שהקדים את יעקב אע"ה תחלה אע"פ שהוא אחרון לאברהם ויצחק, והיינו שבזה עשה דוגמה לאוצר הזכיות של האבות זיע"א לשלשה חדרים זה לפנים מזה, ע"ד מש"ה ובדעת חדרים ימלאו כל הון יקר ונעים, דהשני חדרים לא אפשר ליכנס בהם אלא ע"י פתח הראשון החיצון, ועשה דחדר הראשון יהיה על שם יעקב אע"ה כדי שלא יהיה כניסה ומגע לישמעאל ליכנס בחדר זכות אברהם אע"ה, אלא ע"י פתח החיצון, וכיון שאינו יכול ליכנס בחדרו של יעקב אע"ה דאין לו שייכות בו, אז גם בחדרו של אברהם אע"ה לא יכנס, וכן עשו א"א ליכנס בחדר זכות יצחק אע"ה אלא ע"י פתח החיצון, וכיון דאין לו שייכות בחיצון שהוא של יעקב אע"ה, אז גם בחדרו של יצחק אע"ה לא יכנס, לכך זכר ברית יעקב תחלה שעשאו ראשון וחצון, שאר חדרים נכנסים להם על ידו עכ"ד. וידוע כי חדרי זכות של אבותינו זיע"א נרמזים באות שי"ן שהיא שלשה ווין, ועליהם ג' יודין שהם העטרות ומספר יעקוב מלא בוא"ו שהוא קפ"ח עם מספר ש' עולה פתח, וז"ש אם יהיה אקים עמדי, רמז על הפתח של חדרו שהוא מספר שם שלשה החדרים של שלשה אבות שהם בסוד ש' שרמוזים בשם אקים דיודי"ן שעולה ש' שמתחברים עם שמו של יעקוב אע"ה, וזהו אקים ג' ש' שהוא עמדי דייקא, דהיינו עם מספר שמי, שהפתח של שלשה חדרים הרמוזים באות ש' הוא שלי, דנמצא יש לי הגנה ושמירה והשפעה מכל שלשה החדרים, כיון שאני חיצון, ועי"ז ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך, שזה יהיה לי מחדר שלי. ועוד ונתן לי לחם לאכול מכח חדר זכיות אבי אברהם, שהוא חסד, ובגד ללבוש מכח חדר זכיות אבי יצחק, שהיא בסוד גבורה, כי אני וזרעי יש לנו הגנה והשפעת טובה מכל השלשה הנז"ל:

ויאמר להם השלום לו ויאמרו שלום והנה רחל בתו באה עם הצאן. י"ל מה קשר יש בדבר זה של רחל בתו באה עם הצאן עם השלום. ונ"ל בס"ד, דרך הרועה שילך אחרי הצאן כדי שיהיו כל הצאן לנגד עיניו, ולא יוכל אדם לחטוף מן הצאן כלום, שבזה תהיה עין השגחתו עליהם בטוב, אך רחל אע"ה לא היתה נוהגת כשאר רועים ללכת אחרי הצאן, אלא היתה הולכת בתוך הצאן, באופן שתהיה מוקפת מן הצאן מכל צדדיה, כדי שיתכסו פסיעות הנאות שלה בצאן מכל צד, ולא יהיה נראה חצי התחתון של גופה לעוברים ושבים וההולכים במדבר, והיא היתה מתכונת בזה משום צניעות. ועתה הרועים עשו הכרית וראיה והוכחה ממנהג הזה שלה לומר דודאי יש שלום לאביה עם כל אנשי עירו, דהא בתו שהיא הרועה את צאנו הולכת עם הצאן, דהיינו בתוכם, ואינה הולכת אחרי הצאן, מפני כי לבה בטוח שלא יגע שום אדם אל צאנו לחטוף מהם או להרע להם, ולכך לא היו צריכין שמירה, ולזה אחר שאלם השלום לו עמכם ועם אחרים, ויאמרו שלום בינו וביניו ובין אחרים, והראיה דהנה רחל בתו שהיא הרועה באה עם הצאן ביחד, עם דייקא, דהיינו הולכת בתוך הצאן ואינה הולכת אחרי הצאן:

ויאמר להם יעקב אחי מאין אתם, ויאמרו מחרן אנחנו. קשה מלת אנחנו לשון יתר, דדי לומר רק מחרן ולמה אמרו אנחנו, דודאי עליהם שואל דאמר מאין אתם. ונ"ל בס"ד כי הם לא רצו שיאריך בדברים עמהם, וכיון ששמעו שאמר מאין אתם חשבו כי רוצה לחקור ולדרוש בענייני העיר ואנשיה, אם נשתנו בה סדרים ובניינים על שנים שקדמו שהוא היה מכירה מקדמת דנא, ולכך כדי לסלקו מעליהם אמרו לו מחרן אנחנו, אבל אבותינו לא היו מחרן אלא מעיר אחרת, ורק אנחנו חדשים באנו לדור בעיר זאת, ואין אנחנו בקיאין ויודעים מה שהיה בה קודם זמן זה, ומה נתחדש, גם אין אנחנו בקיאין במשפחות העיר ואנשיה, וטוב שתשאל ותדרוש ותחקור מתושבי העיר שהם נולדים בה, וישבו בה הם ואבותיהם:

ויאמר להם הידעתם את לבן בן נחור. קשה הול"ל את לבן בן בתואל, כי בנו של בתואל היה.

ונ"ל בס"ד דארז"ל בגמרא המזכיר שם צדיק חייב לברכו דכתיב זכר צדיק לברכה, והמזכיר שם רשע חייב לקללו דכתיב ושם רשעים ירקב, ולכן כיון דידע יעקב אע"ה שלבן הוא רשע וצריך לקללו בעת שזוכר שמו נתכוון לקללו ברמז מפני הכבוד, ואמר לבן בן נחור ר"ל בן שהוא רשע וראוי לנחרו שהיא מיתה מנוולת עפי מן שחיטה, וכמ"ש על עם הארץ שהוא רשע ורודף הערוה ראוי לנחרו, אך לעיני הרואים חושבים שאמר בן נחור על זקנו נחור שהוא אביו של בתואל:

עודנו מדבר עמם ורחל באה עם הצאן אשר לאביה כי רועה היא. י"ל שיש כמה יתורים בלשון הפסוק הזה, ועוד קשה על רחל שהיתה צנועה מאד כי תקבל להיות רועה צאן. ונ"ל בס"ד כי רחל אע"ה היתה לובשת על פניה פרגוד שהוא סודר מנוקב נקבים קטנים שקורין בערבי (כלי"י) שהיא רואה ואינה נראית, ובזה יובן טעם נגון פזם בכתוב הזה הפסק בין תיבת רחל ובין תיבת באה, לומר שהיה דבר מפסיק בין פניה ובין מראה עינים של האנשים. ועוד למדנו הכתוב הזה דאל תחשוב שצאן אלו הם אלה שנתן לה אביה מעת הלידה בשביל נדוניא שלה כדרך מנהג אנשים הקדמונים, וכמ"ש רבינו מהר"ש אלשי"ך ז"ל בפ' שמות בבנות יתרו, דפעם כתיב צאנם ופעם כתיב צאן אביהן ע"ש, לז"א את הצאן אשר לאביה, כי לה לא היה לה אפילו כבשה אחת, והגיד דאע"פ שהיתה הולכת בדרך צנוע ע"י הפסק, אפ"ה אם לא היה הדבר נוגע לכבוד אביה לעשות רצונו לא היתה רועה, ועוד הגיד כי רועה היא, שבהילוכה לא היתה מטיילת לרוח היום לפי דרכה, אלא רק רועה היא מעוסקת במלאכתה דוקא: ואמר היא, להגיד כי היה לבן צר עין, ששם עול כל הצאן עליה, ולא הניח עמה עוד רועים בשכרן לעזור אותה, ולז"א רועה היא לבדה דוקא:

וישק יעקב לרחל. קשה איך נשקה, והלא עדיין לא היתה אשתו, וכי מותר לישק הפנויה אע"פ שהיא קרובתו, ועוד ארז"ל כי לאה ורחל נשאו כל אחת בת עשרים שנה, כי תאומות היו, ואולי באותו זמן היה לה וכה. ונ"ל בס"ד דכתבו חכמי הדקדוק, דאות למ"ד משמש במקום על, כמו זבולון לחוף ימים ישכון, שהוא ר"ל על חוף ימים, וכן כאן לא אמר וישק יעקב את רחל אלא לרחל כלומר על רחל, דהיינו על הבגד שלה, או על כפה שבראשה. ולא נשק את גוף רחל עצמו. ומ"ש רז"ל ששמע מן הרואים מרחוק שהיו מהרהרים עליו בעבור הנשיקה, היינו כי הם ראו מרחוק וחשבו שנשק במצחה או בפניה, ולא ידעו שנשק הכיפה שעל ראשה, ולא ידעו שהיתה קרובה:

אך עצמי ובשרי אתה. נ"ל בס"ד הטעם שהקדים העצם לבשר ואין זה סדרן, אלא בשר קדים לעצמות

לעצמות שהם המכוסים בבשר, וכן הכתוב אומר עור ובשר תלבישני ובעצמות וגידין תסוככני. וכ"ל דארז"ל ע"פ זה דעור ובשר וכו', א"ר אבהו טובה גדולה עשה הקב"ה עם האשה בעוה"ז, שלא התחיל יצירת הולד בגידים ועצמות, שאלו כן היה מבקע כריסה ויוצא. ובזה פירשו המפרשים ז"ל מ"ש אדה"ר זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי, כי אגל אדם וחוה שלא נולדו מבטן התחילה בריאתם מן העצמות, ולכן אדה"ר בעי רחמי זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי, שקדם העצם לבשר, מפני כי לא היה זה עובר בבטן האם ויזיק לה, אבל הבאים אח"כ בכולם יקדים בשר לעצם כדי שלא יהיה בזה נזק לבריות בהיותם בבטן, עכ"ד. וידוע כי יעקב אע"ה היה אדה"ר בעצמו, ולכן שופריה דיעקב מעין שופריה דאדה"ר, ובא לבית לבן שהוא דוגמת הנחש, וכמ"ש הוא על עצמו נחשתי, כדי ליקח שתי לדקניות אשר הם לאה ורחל, שהמה שלו מעיקרן ונכנסו שם בחטא אדה"ר ע"י הנחש, ולכן עתה מזלי' חזי מכח הסר שלו שיעקב אע"ה הוא אדה"ר בעצמו שהוא קדם בבריאה שלו העצם לבשר, משא"כ בכל הנולדים, ולז"א אך עצמי ובשרי אתה, שהקדים העצם לבשר :

ועיני לאה רכות. כ"ל בס"ד רמז הכתוב לפי דרכו עוד בזה דבר ה', שעתידה לאה להוליד ששה שבטים, וידוע שכל שבט יש לו כתר נביאות, כפ"ע, ונמצא שבניה של לאה יש להם ששה כתרים וידוע שהבנים נחשבים עינים לאביהם ואמם, וז"ש ועיני לאה ר"ל בניה של לאה רכות, וא"ו כתר יש להם, אבל רחל יצאו ממנה רק שני שבטים, אמר בה יפת תואר, כנגד יוסף שהוא שבט מנשה, ויפת מראה כנגד שבט אפרים, ונקיט וא"ו לרבות שבט בנימין, ומשום דלא גידלה היא את בנימין, כי יצאה נפשה בלדתה אותו, לכך נרמז בהעלם באות וא"ו של ויפת :

ורחל היתה יפת תאר. י"ל תיבת והיתה נראה לשון יתר, ודי לומר ורחל יפת תאר ויפת מראה. וכ"ל בא הכתוב לספר בשבחה, כי יש נראית יפת תואר ויפת מראה ע"י קשוטין של לבעונין, וע"י דברים המעדנים הבשר ומלהיבין את השער, לכך פירש היתה יפת תואר ויפת מראה, דהויה ובריאה שלה היתה כך ולא על ידי דבר אחר. או יובן לומר היתה לבדה, שבדור שלה לא היה אשה אחרת דומה לה בזה :

ועוד כ"ל בס"ד לפרש קשר הדברים בפסוקים אלו, ועיני לאה היו רכות, אבל רחל היתה יפת תאר ויפת מראה, ובאמת ויאהב יעקב את רחל, כלומר מלד שרשה העליון, שהיתה כנגד שרשו העליון למעלה, ולא בשביל שהיתה יפת תואר ויפת מראה, על כן כדי להנצל מן החשד שלא יאמרו שבחר בה בעבור היופי, ולא בחר בלאה בשביל שעיניה רכות, לכך הפריז על המדה בשיעור קדושין שלה, שקבל מאליו ומעצמו לעבוד בעבורה שבע שנים, אע"פ שלא בקש לבן ממנו על זאת, ולא עוד אלא שהקדים השנים של השעבוד קודם נשואיה :

ויתן לבן לרחל בתו את בלהה שפחתו לה לשפחה. קשה מלת לה נראה לשון יתר, כיון דכבר אמר ויתן לבן לרחל בתו, ועוד שינה כאן הלשון דנקיט גבי לאה, דכתיב ויתן לה. וכ"ל בס"ד, דידוע הנותן מתנה לאשה הרי זו יש לה דין נכסי מלוג, והבעל אוכל פירות שלה ואם מתה ירשנה, אבל אם ניתן לאשה מתנה ע"מ שאין לבעל רשות לא קנה הבעל כלום, וזה סברת הר"ש והגאון והרמב"ן, ומלינו להרב בעל התרומות דס"ל אם התנה ע"מ מה שתרלי תעשי בלא רשות הבעל, אז אם מתה לא ירשנה הבעל, ועיין ב"ש סי' פ"ה ס"ק כ"ג ע"ש. והנה לבן היה לר עין, ואפילו פ"ק לא נתן נדונייא לבנותיו, ורק שפחות נתן, מפני שזה הוא דבר הניכר לעיני העולם, משא"כ כסף וזהב יכול לומר שנתן הרבה דלא ניכר ונודע שקריו לאחרים, ולכן זו השפחה שנתן לרחל בעל כרחו לכבוד עלמו לא נתנה בסתם, שאם יתן בסתם יהיה שליטה ליעקב אע"ה עליה, אלא נתן בפירוש לה לעצמה דוקא, ע"מ שתעשה מה שתרלה בלא רשות בעלה, וכיון בזה כדי שאח"ז יכול ליקח אותה ממנה במתנה, שהיא תתן אותה לו במתנה, או לפחות אהני ליה דאם מתה לא ירשנה יעקב, אלא הוא ירשנה כדעת בעל התרומות ז"ל, ולז"א ויתן לבן לרחל בתו את בלהה לה לשפחה, לה דייקא, שלא נתנה בסתם, אלא פירש ואמר שהוא נותנה לה דוקא, שתעשה מה שתרלה בלא רשות בעלה :

ויהי בבוקר והנה היא לאה. כ"ל בס"ד, דידוע שבלילה בעת המשתה קודם שנכנס לחדר אבהו, היו הנשים מאנשי העיר עומדים, והם היו יודעים שהחליף לבן ונתן לו לאה, ולכך היו בועים בזמרתם בהרמת קול לאה לאה לאה, אך היו האותיות של לאה שמזכירין אותה בפיהם כמה פעמים בזא"ז דבוקים זב"ז, ואינם מחלקין שם לאה כל אחד בפ"ע, שיהיו שמותיה מפורדים זמ"ז שיכר שנה להדיה לאוזן השומע. ואמרתי טעם נכון על אשר יעקב אע"ה לא הרגיש כן המבטא שלהם בקורין לאה, מפני כי קול באשה ערוה, ואע"פ שבע"כ נכנס קולם באזניו, לא היה משים לב היטב לדקדק במבטא שבוטין בפיהם, אמנם בבוקר כשראה שהיא לאה באמת, אז הבין למפרע את קול הנשים שהיה בעבור זה להודיעו שהיא לאה ולא רחל, וז"ש ויהי בבוקר הרגיש על קול הנשים ששמע בלילה שרצונם להודיעו שהיא לאה ולא רחל, ורק שמותיה היו מזכירין אותם בערבובייא ולא הרגיש בהם בשעתם :

מלא שבוע זאת ונתנה לך גם את זאת. י"ל מה בא לכלול ולדקדק במלת זאת, והגי לומר מלא שבוע זאת ונתנה לך גם את זאת. וכ"ל בס"ד דידוע מ"ש בכנפי יונה, דאותה לילה שלקח את לאה היתה ליל שבת, ופרשתי בס"ד, כי זו היתה סיבה שיכול לבן להחליף, כי הם הדליקו נרות הרבה בחדר הכלה כנהוג, אך לבן לימד לתנוקות שיכנסו לחדר קודם שיכנוס יעקב אע"ה ויכבו הנירות, וכן עשו קודס שנכנס קדמו ונכנסו וכיבו, א"ל יעקב אע"ה מדוע עשיתם כן לכבות הנירות, ויאמרו משום דאסור לשמש לאור הנר, יעקב"ה נכנס בהפך לחדר הכלה יען כי האבות היו שומרים שבת, וא"א שידליק וירא׳נה, ובע"כ סמך על הסימנים ובעל, ואם היה יכול היה רואה אותה באור הנר, והיה יודע שאין זו רחל אלא לאה ולא היה בועל. ובזה פרשתי בס"ד טעם נכון על אשר קראה לאה אע"ה את בנה הראשון אשר נתעברה בו מביאה ראשונה בליל הופתה כמ"ש רז"ל ע"פ ראובן בכורי אתה כחי וראשית אוני, בשם ראובן, והיינו אותיות ראובן הם אור בן, כלומר בן זה בא לי מסיבת האור, דאם היה אותה הלילה אשר נתעברתי בו אור בחדרי, היה יודע שאני לאה, ולא היה בא אלי, ולא הייתי מתעברת בבן זה. והנה בבוקר אחר שנודע שהרמאות עשה אותה לבן מחמת שהיתה אותה הלילה שבת, ולא היה יכול להדליק נר לראות, על כן אמר לו לבן בבוקר שהיה יום שבת, מלא שבוע זאת דייקא, שהיא אחר יום זה, שהשבוע מתחיל ביום א' ומסתיים ביום השביעי שהוא שבת, מלא אותה עם לאה, ואחר השבוע הזאת

שבופה שבת נתנה לך גם את זאת היא רחל ברחש השבוע שמתחיל מיום א׳, כדי שלא תהיה ביאה שלך ביום שבת, אלא ביום חול, שתוכל להדליק נר ולראות קודם שתבא אל רחל, ולא תחוש פן ארמה אותך עוד רמאות אחרת לתת לך במקום רחל את בלהה, או אשה אחרת, ולכן א״ל מלא שבוע זאת דייקא, שהיא מסתיימת בסוף יום השבת, שאז התופה תהיה בחול:

ויבא גם אל רחל ויאהב גם את רחל מלאה. הדקדוק ידוע, למה הוצרך הכתוב ללמדנו עתה עוד הפעם שהיה יעקב אע״ה אוהב את רחל יותר מלאה, מאחר שכבר הגיד הכתוב וללבן שתי בנות שם הגדולה לאה ושם הקטנה רחל ויאהב יעקב את רחל ויאמר אעבדך שבע שנים ברחל בתך הקטנה, ידענו מזה שאהב את רחל יותר מלאה, ועוד כמו אמר ויהי בעיניו כימים אחדים באהבתו אותה. ונ״ל בס״ד כי באמת יש כאן חקירה גדולה על מה עשה ה׳ ככה, לגלגל הדבר הזה שיעקב אע״ה יתרמה ויבעול את לאה, ומחשבתו היתה ברחל, דלפי הנראה ראובן שנתעברה בו אמו בביאה ראשונה היה בן תמורה ח״ו, דהן אמת שמלידה של לאה לא היה בן תמורה, שהיא יודעת שיעקב בעל אותה, אך מלידו של יעקב אע״ה נראה שהוא בן תמורה ח״ו, ואיש קדוש כיעקב אע״ה שלא ראה קרי פ״ד שנים ויהיה בן הראשון, ראש שבטי יה שנולד מטיפה ראשונה שלו, אין מן הראוי שיהיה נקרא עליו שם זה של בן תמורה, והיה מן הראוי שלא יניח השי״ת את יעקב אע״ה לטעות בכך, אלא מאחר שהקב״ה יודע שלאה ורחל שניהם שייכים ליעקב, וצריך שיקח את שניהם, כי שניהם בנו את בית ה׳, ויעקב אע״ה היה נביא, והיה מן הראוי שאחר שהחליף לבן והביא לו לאה, יודיע הקב״ה את יעקב אע״ה קודם שיקרב אליה ויגיד לו שזאת היא לאה, אך אתה אל תפרוש ממנה כי ממני יצאו הדברים, ותבא עליה בלילה הזאת ואח״כ תקח את רחל, ובודאי היה יעקב אע״ה עושה זווג שלו בלב שלם ובשון ושמחה, מאחר שהיה יודע שרצונו יתברך בכך ליקח את שתיהן, והיה ניצול מן חשש זה של בן תמורה:

ונראה ישוב חקירה זו בס״ד, ע״פ מדרש רז״ל באיכה, בעת חרבן בהמ״ק שגלו ישראל ונמסרו ביד האויבים, פתח אברהם אע״ה לפני הקב״ה ואמר רבש״ע, למאה שנה נתת לי בן וכו׳ ואמרת לי העלהו עולה וכו׳ ואני בעצמי כפתתי אותו וכו׳. פתח יצחק ואמר רבש״ע, כשאמר לי אבא אלקים יראה לו השה לעולה בני, לא עכבתי על דבריך ונעקדתי ברצון וכו׳. פתח יעקב ואמר רבש״ע, עשרים שנה עמדתי בבית לבן וכו׳. פתח משה ואמר רבש״ע רועה נאמן הייתי וכו׳. וכל דברי האבות ומרע״ה שטענו לפני הקב״ה בשביל טובת ישראל לא עשו פירות, ולא נעתר להם הקב״ה, ורק דברי רחל אע״ה עשו פירות והצליחו כמז׳ שם, באותה שעה קפצה רחל אמנו לפני הקב״ה ואמרה רבש״ע גלוי וידוע לפניך שיעקב עבדך אהבני אהבה יתירה, ועבד בשבילי לאבא שבע שנים, וכשהשלימו אותן שבע שנים והגיע זמן נשואי לבעלי, יעץ אבי להחליפני לבעלי בשביל אחותי, והוקשה עלי הדבר עד מאד כי נודעה לי העצה, והודעתי לבעלי ומסרתי לו סימן שיכיר ביני לבין אחותי, כדי שלא יוכל אבי להחליפני ולאחר כן נחמתי בעצמי וסבלתי את תאותי ורחמתי על אחותי שלא תצא לחרפה, ולערב החליפו אחותי לבעלי בשבילי, ומסרתי לאחותי כל הסימנים שמסרתי לבעלי, כדי שיהא סבור שהיא רחל, ולא עוד אלא שנכנסתי תחת המטה וכו׳ והיה מדבר עמה והיא שותקת, ואני משיבתו על כל דבר ודבר כדי שלא יכיר נקול אחותי, וגמלתי חסד עמה ולא קנאתי בה ולא הוצאתיה לחרפה, [פירוש יעקב אע״ה לא נזדווג עמה אלא אחר חצות לילה, אבל קודם חצות נכנס וישב על מטתו והיא על מטתה ולא היה רואה אותה, מפני שהתנוקות נכנסו בעת שנכנס לחדר וכיבו הנרות כמ״ש רז״ל, והוא היה מדבר עמה ממטתו כדי לברר הסימנים ולכן רחל נכנסה תחת המטה של אחותה והיתה משיבתו על כל דבר ודבר כדי לאמת לו הסימנים ויחשוב שהיא רחל, ומאחר שהדיבור היה רחוק ממנו, ובודאי היתה מדברת בקול נמוך, לא הרגיש בה, ואחר שנתברר לו ע״י הסימנים שהיא רחל והחדר היה סגור מבפנים, הלך אחר חצות למטה של אשתו לקיים מצות הזווג, ושכב עמה בשתיקה, דאין לדבר בשעת הזווג, כן נ״ל ליישב המאמר ודוק] ומה אני שאני בשר ודם עפר ואפר לא קנאתי לצרה שלי, ולא הוצאתיה לבושה ולחרפה, ואתה מלך חי וקים ורחמן, מפני מה קנאת לעבודה זרה שאין בה ממש, והגלית בני והרגוס בחרב ועשו בהם האויבים כרצונם. מיד נתגלגלו רחמיו של הקב״ה, ואמר בשבילך רחל אני מחזיר את ישראל למקומן, הה״ד כה אמר ה׳ קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה מאנה להנחם על בניה כי איננו, וכתיב כה אמר ה׳ מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה כי יש שכר לפעולתיך, וכתיב ויש תקוה לאחריתך נאם ה׳ ושבו בנים לגבולם, עכ״ל המדרש:

ובזה פרשתי בס״ד רמז הכתוב, מה תתהלל ברעה הגבור חסד אל כל היום, והיינו כי רחל אע״ה טענה טענה של קל וחומר, שאמרה ומה אני בשר ודם וכו׳ ונתקבלו דבריה להציל את ישראל והבטיחה הקב״ה על גאולתם, שאמר בשבילך רחל אני מחזיר את ישראל למקומן וכו׳, וידוע מ״ש רבינו האר״י ז״ל די״ג מדות שהתורה נדרשת בהם הם כנגד י״ג מדות של אל רחום וחנון וכו׳, והקל וחומר הוא כנגד מדת אל שהוא חסד גדול, ולכן ע״י שאמרה קל וחומר נתעורר מדת אל שהיא מדה ראשונה של י״ג מדות, ושם הוא חסד גדול ונתקבלו דבריה ברצון על גאולת ישראל, וז״ש מה תתהלל ברעה הגבור, זה עשו מה שמתהלל ברעתם של ישראל, שהוא אורך הגלות שגולים אלו לחשוב שאין להם עוד תקוה על הגאולה, והלא יש לנו חסד אל כל היום, הוא אלף השני שיש לנו הבטחה בו על הגאולה מכח טענת קל וחומר שעשתה רחל כנגד מדת אל, שהוא חסד גדול שנתעורר על ידה, ולכך קבלה הבטחה מהשי״ת ע״ז בעבור הגאולה שתהיה באלף השני שהוא יום, כי יומו של הקב״ה הוא אלף שנים:

נמצא חסד שעשתה רחל עם לאה אחותה הועיל לישראל, שזכו בעבור זה בהבטחה שהבטיחם הקב״ה בגאולה, כמ״ש בשבילך רחל אני מחזיר את ישראל למקומן ושבו בנים לגבולם, ואע״פ שהאבות ומרע״ה כולם הגישו טענות ודברים כדי להציל את ישראל בעבורם, לא הועילו אלא דבריה של רחל, והטעם מפני כי מלבד שסבלון עלבון זה שסבלה על עצמה הוא דבר קשה מאד נגד הטבע, הנה עוד בסבלון זה יש כח מספיק יותר להצלת ישראל, מפני שהוא דומה בדומה לדבר המבוקש לישראל, יען כי המבוקש הוא שהקב״ה יסבול כביכול לשכך חמתו ויכבוש כעסו, ולא יעשה בישראל כפי שורת הדין המחייבת אותם להשתקע בגלות בעבור עונותיהם הרבים, אלא יעשה עמהם משורת הדין, ומזה הזכות שיש ביד רחל אע״ה בסבלון עלבונה יצא הקל וחומר הזה, לומר ומה היא סבלה עלבונה ועשתה לפנים משורת הדין, ושורת הטבע, בעבור להטיב לאחותה, וכ״ש שהקב״ה שהוא אב רחמן מלא רחמים חי וקים לעד, שיסבול ויכבוש כעסו לעשות עם ישראל לפנים

משורת

משורת הדין להשיבם למקומם:

הרי מכל הדברים והאמת הנז"ל אנחנו למידין, שמעשה רחל שעשתה עם אחותה נעשה קרן קיים לישראל, אשר רק בעבור הדבר הזה יהיו ישראל נגאלים וישובו לארצם ונחלתם, ועתה הבט נא וראה חסדי הש"ת עמנו בדבר זה, כי הוא יתברך אשר גלגל כמה דברים כדי להמציא לנו בית ישראל הקרן הזה אשר בו תלויה גאולת ישראל, והוא כי הש"ת צופה עתידות ויודע מה שעתיד להיות מקדם קדמתה, הוא ראה שעתידין ישראל לחטוא ויחרב ביהמ"ק ויגלו ישראל מעל אדמתם, ואין שום זכות מספיק לגאולתם ולחזרתם למקומן, אלא רק זכות חסד שיהיה אצל רחל, שבו וממנו יהיה נולד קל וחומר לגאולתם, לכך בהשגחתו יתברך גלגל הדבר הזה ליעקב אע"ה שירמה אותו לבן להחליף את אשתו, והוא ורחל ירגישו בדבר בתחלה, ויעשו ביניהם סימנים, כדי שיכיר יעקב אע"ה בחליפין, ושוב תתנחם רחל, מפני שיתגלגלו רחמיה על אחותה ותסבול תאותה, ותסבול עלבונה, ותמסור הסמנים ביד אחותה, ותעמיד את אחותה במטה המוכנת לה, והיא תשב לה אחורנית, ורואה בעיניה איך אחותה נוטלת עטרה שלה, ושוכבת עם בעלה על מטה שלה, ולא עוד אלא עשתה לה סיוע בענין קול דברים שהיתה משיבה היא על כל דבר ודבר שבא יעקב אע"ה לבדוק בו, כדי שלא ירגיש בחליפין ויוציא את אחותה בחרפה ח"ו, ומחמת כן נמצא ונולד בידה טענה גדולה ע"י קל וחומר לפני הקב"ה, שראוי להיות גם הוא יתברך יסבול ויכבוש כעסו לנהוג לפנים משורת הדין עם ישראל, לגאול אותם ולהשיבם למקומם, וכנגד הקל וחומר הזה לא מצאה מדת הדין פתחון פה לקטרג ולהרהר אחר טענה זו של רחל, נמצא כל ענין זה מתחלה וראש נעשה בהשגחתו יתברך, שגלגל הדבר הזה בשביל להמציא לישראל קרן קיים, אשר ממנו יהיה להם תועלת אחר חטאם בזמן החורבן, שעל ידו יזכו להבטחה זו של גאולתם והשבתם לגבולם. מה רבו מעשי הש"ת, ומה עמקו מחשבותיו, ברוך הוא וברוך שמו:

והנה בזה נתיישבה חקירתינו היטב בס"ד, שחקרנו למה לא גילה הקב"ה מתחלה ליעקב אע"ה דלבן החליף, אך הוא יעשה הזווג בלאה, כי הוא צריך ליקח את שתיהן, כי אם היה נגלה לו הדבר הזה, לא היה נולד ונעשה ונמצא הקרן הזה, שהוא חסד של רחל, אשר ממנו יגיע תועלת לישראל בעבור הגאולה לעתיד. ברם עדיין צריכין אנחנו לבאר בס"ד בענין זה דבר אחד, והוא כי לכאורה יחשוב האדם שיש פתחון פה לאיש שוגה ופתי לומר, מה שעשתה רחל אע"ה הטובה הזאת עם אחותה לא היתה כונתה לש"ש, אלא לכבוד עצמה עשתה כן, והוא בהקדים דוגמה לזה, מעשה באחד שהיה לו אשה נאה ויפה עד מאד, והיתה אשת חיל נאה במעשיה וזריזה מאד, גם היו כל מדותיה נאים וטובים ויפים עד מאד, וגם היתה חכמנית ודעתנית במאד מאד, באופן כי מכל הנדדים היתה משובחת על כל הנשים שבדורה, ולא היה נמצא בדור שלה אשה דומה לה בכל פרט ופרט מן שבחים הנמצאים בה. ויהי היום היה בעלה שותה יין בבית אדם אחד, ואותו אדם היה לו בת בתולה, ונתן אביה עיניו בזה האיש להשיאו את בתו הזאת, ויהיה לו שתי נשים, ומה בכך, הלא בזמן קדמון היו לוקחים שתים ושלש, דכתיב ויקח לו למך שתי נשים עדה וצלה, וגם אתה כך תעשה, וזה מחמת שכרות נתפתה ביינו, ותגם הנערה ויוסיף לה כסף קדושין בפ"ע ויקדשנה כדת משה וישראל, והוא כשקדשה לא ראה פניה היטב ולא ידעה, ואח"כ קם מן השלחן וילך לביתו, ובינייתו מאותו החצר נתנחם על הדבר הזה אשר עשה, ויאמר בלבו איך אשא פני לפני אשתי היפה והטובה אשר אין כמוה בארץ, ואיך אשא אשה עליה, ואביא לה צרה, וגמר בדעתו לגרשה, אך יודע הוא שאבי הבתולה וקרוביה הם אנשים אלמים וחזקים, וקשה הדבר הזה לעשותו, כי לא ירצו לגרש אפילו בשוחד ממון, ויועץ בלבו ויאמר, טוב שאגלה הדבר הזה עתה לאשתי והיא תתן לי עצה באיזה אופן אוכל לעשות גרושין להבתולה הזאת, יען כי היא חכמנית ודעתנית יותר ממני. ויכנס לביתו ויגש אצל אשתו וישב לפניה ופניו כבושים בקרקע, ויאמר לה עתה הסכלתי מאד ויצא מידי דבר שאינו הגון, ותאמר מה הדבר הזה, ויאמר הייתי בבית איש פלוני שותה יין על השלחן, ויפתה אותי לקדש את בתו הבתולה, ומסרתי לה קדושין בפני עדים, ואח"כ נחמתי על הדבר ואיני יודע מה לעשות, תתני לי עצה באיזה אופן אפטור אותה בגט, וכיון שאמר לה בתו של פלוני, ידעה כמה היא רעה ומכוערת וחסרת מדע, כי היתה מכרת אותה מקודם זה, וכשסיים דבריו שאמר לה שתתן לו עצה איך יפטרנה בגט, אמרה לו מה בכך, תשאנה בסימן טוב ולמה תגרש אותה וזה שהיו פניו כבושים בקרקע נשא עיניו אליה ויאמר מה את מדברת עתה בשחוק, ותאמר אין אני מדברת בדרך שחוק, אלא אני אומרת לך בפה מלא בסימן טוב תשאנה, ואין אני מקפדת בדבר זה כלל. ויאמר לה. אביה התנה בשעת קדושין שתעשה הנשואין אחר חודש אחד, ותאמר לו למה אחר חודש, תעשה הנשואין בשבוע הבא, שהיום יזמינו הכלה, ובשבוע הבא תעשה החופה. ויאמר מה את אומרת, אם באמת ובצדק את מדברת, ותאמר כן הוא, ויאמר איך יתכן זה, והלא צריך אני לשכור בית שאעשה בו הנשואין, דלא יתכן שאביא אותה אל החצר הזה שאת דרה בו, ותאמר למה זה, תביא אותה לחצר זה ותתן לה החדר החשוב שבחצר, ורק אני אלך בזה היום לבית אבי, ואשב שם חודש ימים, ואח"כ אחזור לכאן, ואתה תעשה הנשואין בזה החודש ותשמח בה, ומה שאני הולכת לבית אבי לא מפני שאני מצטערת לראות צרתי לפני, אלא בשביל שלא תתערבב שמחתך ושמחתה ושמחת קרוביה כשרואין אותי פה בחצר זה. והנה יום זה הוא ער"ח, ואני הולכת לבית אבי, והבא מאיליו ומעצמי ביום ער"ח הבא בסוף היום שעה אחד עשר, אך בתנאי שאתה לא תבא אצלי לבית אבי כל משך ימי החודש הזה, ולא תראה פני ולא תשלח לי דברים עם שום אדם. ותאמר הבא ידך ישבע בינינו בתקיעת כף על הדברים האלה, שלא יהיה בהם שינוי הן מצידך הן מצדי, וזה בע"כ פשט ונשבעו שניהם בתקיעת כף. אח"כ אמר לה יש לי פליאה גדולה ישגבה מאד, ואיני ממך תשובה עליה לשכך דעתי, ותאמר מה היא, ויאמר אני קודם שבאתי אליך חשבתי בודאי כששמעך תטפחי על פני ותרוקי בי על אשר בגדתי בך, ועתה אני רואה הכל בהפך היפכא, שצחקת בשמעיך ותאמרי בס"ט, וגם אמרת למהר הנשואין בשבוע הבא, ושיהיו הנשואין בחצר זה בחדר החשוב שבחצר, ואיך יתכן להיות כן כפי טבע האנושי. ותאמר ודאי קושיא גדולה היא זאת, אך ודאי לכל קושיא יש תירוץ, תדע אבי היה חכם ובליל ראשון נתקשה קושיא א' בענין אחד, ועמד עליה כל הלילה, וגם בלילות אותו שבוע ולא היה יכול לתרץ אותה, אך ביום שבת היה לומד בנביאים ראשונים, ומן הדברים שהיה לומד שם נתחדש לו תירוץ פשוט לקושייתו, ונחה דעתו, כן אתה אל תדחוק את השעה להשיג תירוץ לקושיא זו עתה, אלא המתן ותראה התירוץ מונח מאיליו לפניך ותכף לבשה הצעיף ותרץ ותלך לבית אביה באין אומר ואין דברים עוד, ובעלה הלך לבית אבי הבתולה ויאמר לו שיכינו הבת, והחופה תהיה בשבוע הבא

בליל

בליל חמישי וכן עשו. ואחר שנכנס בליל חמישי לחדר כלתו והדלת סגר אחריו, הביט בה וירא כי גופה שחור ורק מחופה בלבנונים, וצורתה מכוערת מאד מכף רגל ועד ראש, וימת לבו בקרבו, ויאמר איך יעמיד זו לפני אשתו שהיא יפת תואר ויפת מראה, ויאמר נניח זה לצד אחד, ונראה אם יש שבח של דעת והשכלה, ויבא להכנס עמה בדברים וישאלנה זאת הלילה מה היא, ותאמר חופה, ויאמר אדע כי היא חופה, אך אני שואל מה היא בשבוע, ראשונה שנית שלישית, ותאמר שלישית, כי לקטה תיבה אחרונה שבדבריו, ויאמר ליל אתמול מה היתה, ליל שני, ויאמר לילה הבאה מה, ותאמר כשתבא נדענה. יתכן תהיה ליל שני או ליל רביעי. ויצטער מאד כי ראה אין לה דעת ולא תבונה, אלא היא בהמה בצורת אדם, וימת לבו בקרבו, כי אמר גם חשיבות זו אין לה כאן אפילו רושם מעט. ויתנחם ויאמר כיון שאין לה דעת נוכל להטמים עליה עסק בבית כשור לעול וכחמור למשא, כי אין לה דעת להרגיש בכובד העסק והמשא, ולכך רצה לבדוק אותה בדבר זה, ויאמר לה הביאי לי קיתון של מים מסוף החדר, ותקם בעצלות גדולה ותביא לו, והרגיש כי היה כבד עליה עסק קל הזה, ותמסור הכלי בידו, ותשב, ולא המתינה ליקח אותו ריקם מידו אחר שישתה, והוא שתה, ויאמר לה תחזירי הכלי למקומו, ותאמר למה צריך להחזירו, הניחני אצלך, כי טרחה לקום עוד הפעם. וירא כי זו אפילו למלאכה קלה של השקיית מים לא תצלח, אלא צריך להביא לבהמה זו שפחה שתשמשנה, ויצטער מאד, ולא היה בו כח לבטל בעילת מצוה מרוב צערו, ויבך כל הלילה בזכרו שבחים של אשתו מצד כל המעלות הטובות שנמצאים בה, וימתין עד כלות שבעת ימי המשתה, וילך אצל סרסור אחד פקח, ויתן לו עשרים זהובים בתנאי שירצה את אביה ואת אחיה על ידי שוחד ממון שיתרצו לפטרה בגט, ועלתה בידו ע"י ריבוי ממון שהוסיף לשחד בו ויגרשנה ויגלל, ולא הלך אצל אשתו, כי שמר התנאי שעשתה עמו בתקיעת כף. והמתין עד ער"ח, והנה בסוף היום באה אשתו ודפקה על פתח החצר ורץ ופתח לה הדלת ויחבקנה וישקנה, והושיב אותה על כסא מהודר, ויאמר לה הקושיא הגדולה שהיה לי ואת אמרת לי שתהיה מתורצת מאיליה, כך היה כאשר אמרת, כי נתרצה מאיליה, כי אח"כ ידעתי טעמך אשר יעצת אותי לישאנה ולהביאה אל חצר שאת דרה בו כי חשבת בלבבך אם אתן לו עצה שיגרשנה קודם שיראנה, וידע במומין הרעים שיש בה, הוא יחשוב שהיא טובה, ואולי תדמה אלי במעלות, אך הניחנו להביאה אצלו והוא יבדוק אותה בכל ענינים הצריכים, וימצאנה רעה בכל מכף רגל ועד ראש אין בה מתום, פצע וחבורה ומכה טריה, אז הוא מאליו ידע ערכי, והוא יחזור חיל ויתרצה לפזר ממון רב כדי לגרשה, וכאשר היה כן ובודאי זאת היתה הסיבה, ותאמר כן הוא כאשר דמית אתה, ע"כ המעשה.

ועל כן אפשר שיחשוב איש שוגה ופתי לומר, גם רחל אע"ה עשתה שתבא אחותה בחיקו של יעקב אע"ה תחלה לכבוד עצמה, והוא כי אמרה הן אמת כי יעקב אהבני הרבה ועבד בעבורי שבעה שנים, אך מימיו לא הביט בפני אשה ולא הסתכל בנשים, ולא שם לבו ודעתו עליהם כלל, דעל כן חי פ"ד שנים ולא ראה קרי אפילו שהוא איש גבור, ורק בי הסתכל וראה קודם שקדשני, ויתכן שיחשוב בדעתו שנמצא בנשים כמוני הרבה, ולא ידע כי בדור הזה אני יחידה בעולם ביופי ומראה טוב ויפה, ולא נמצא כמוני אפילו באחותי, לכך כשראתה שאביה החליף והביא אחותה שהיתה עיניה רכות, שיש הפרש גדול בין זו לזו, אע"פ שהם שתי אחיות, על כן היא סייעה בדבר של החילוף, כדי שבבקר יסתכל בה ויראה הפרש גדול שיש ביני לבינה, אע"פ שהיא אחותי ומבטן אחת יצאנו, וכ"ש שיש הפרש גדול ביני לבין נשים אחרים, ואז אהיה חביבה יותר, ולא עשתה כן אלא לטובת עצמה כדי שיכיר יעקב אע"ה ערכה ויחבבנה לפי ערכה שלא נמצא כמוה אפילו במשפחתה ובית אביה:

אך באמת דברים אלו שיחשוב הפתי על הצדקת רחל אע"ה, שעשתה כן לכבוד עצמה, הם דברים בטלים ומבוטלים, והוכחה לביטולם הוא ממה שמצינו ברחל אע"ה בהנהגתה בבית אחר נשואין שלה, דלא מבעיא שלא היה לה נשיאות ראש על אחותה, מצד שהיא הביאתה לחיקו של יעקב אע"ה, אלא היה נוהגת עמה כבוד גדול, שהיתה מנשאה ומרוממת את לאה עליה וחושבת אותה לגבירה, אע"פ שבאמת רחל היא עקרת הבית, ובעבורה עבד יעקב אע"ה בבית לבן עסק זה מתחלה וע"ס, והיא אשר הכניסה את לאה במקומה, על כן א"א לחשוב כן שעשתה רחל בשביל כבוד עצמה. ולכן יעקב אע"ה כשראה הנהגתה עם לאה אחותה אחר הנשואין, שנראה ממעשיה והנהגתה שחושבת שהיא באה אצלו מכחה של לאה, ולא בהפך כאשר הוא באמת, דלאה באה ונכנסה מכחה של רחל, על כן הוסיף לה אהבה גדולה יותר ממה שהיה אוהב אותה קודם נשואין, יען כי ראה כשרון לבה וטוב מדותיה, דתחת שהיה ראוי לה שתתנשא על אחותה ותחשוב כי אחותה זכתה ונכנסה מחמתה, אלא אדרבה חושבת להפך שהיא נכנסה ובאה וזכתה ביעקב מחמת לאה, לכך היא נכנעת אליה בכל דבר, לכך אהבה עתה ביותר, וז"ש ויבא אל רחל, ועתה אחר שנשא את רחל אהב לרחל אהבה חדשה נוספת על מה שהיה לה כבר, וזו יען כי ראה שהיא חושבת שזכתה לכבוד זה מלאה, ר"ל מחמת לאה, ובאמת הוא להפך שלאה זכתה מחמתה:

והנה ביישוב חקירה הנז' שישבנו בס"ד, תמצא תירוץ מספיק לקושיא גדולה ועצומה שהאדם יתקשה בדברי לאה אע"ה, אשר דברה עם רחל בענין הדודאים, כשבקשה אותם ממנה, ותאמר רחל ללאה תני נא לי מדודאי בנך, ותאמר לה לאה המעט קחתך את אישי ולקחת גם את דודאי בני, והדבר יפלא, הא' היתכן שתי אחיות שהם אוהבות זא"ז, ואחת מהם עקרה ואחת בעלת בנים, ויש לבעלת בנים סממנים שבהם תתרפא אחותה מעקרותה, תצר עיניה ולא תתן לה מהם בחנם אין כסף, ואיך יתכן שתהיה מדה זו אצל לאה אע"ה הצדקת שלא תתן הדודאים לאחותה שתתרפא בהם. ועוד מה שאמרה לה קחתך את אישי, באיזה פנים תאמר לה כן, והלא יעקב אע"ה עבד ברחל, והיא באה ולקחה את מקומה ושכבה במטתה, ולא עוד אלא סייעה אותה רחל בדבר זה במסור לה הסימנים, וגם בקולה שדברה עם יעקב אע"ה כדי שלא ירגיש, וא"כ איך תאמר לה המעט קחתך את אישי, מי עשאו ליעקב אישה של לאה, ושל מי היה, ותחת שצריכה להחזיק לה טובה כל ימיה תדבר כן עמה, הא ודאי דברים אלו לפי פשוטן הם הפלא ופלא:

אמנם הענין הזה יתבאר היטב ע"פ מה שישבנו בס"ד לעיל, דמעשיה של רחל בחסד שעשתה עם אחותה לאה, הוא היה קרן קיים לכל ישראל, שבעבור זה תהיה הגאולה וישובו ישראל למקומן, ולאה אע"ה ידעה זה ברוה"ק שחסד זה של רחל יצא ממנו תועלת גדולה לישראל, או נפשה הקדושה השיגה זאת, לכן נתכוונה לאה אע"ה בדברים אלה שדברה עם רחל אע"ה לחזק ולפאר בזה מעשה הטוב של החסד הזה שעשתה עמה אחותה, מאחר שידעה ששכר החסד יהיה קרן קיים לישראל, ולכך כשאמרה לה רחל תני נא לי מדודאי בנך, אמרה לאה בלבבה בא העת לפרסם ולרומם ולפאר צדקת אחותי

שעשתה

שעשתה, ולא יוכלו הפתאים לומר לכבוד עצמה עשתה זאת, לכן אמרה לה דברים שהם נגדיים לחסד זה שעשתה עמה, ואין טבע האנושי יכול לסבלם, כי אמרה לה המעט קחתך את אישי, ועתה תוכל רחל להשיב לה כאשר הקשינו לעיל, וכי אישך הוא, אישי הוא, ומי עשאו אישך אני הוא עשיתיו, ובכחי ועולם ידי הבאתי אותך בחיקו בחדרי מטתי, וכזאת וכזאת תוכל לריב את אחותה על דבריה אלא אשר כל השומע יאמר לדקה רחל בדבריה, ובאמת יודעת לאה הצדקת אותה שגם אחרי שמעה הדברים האלה ממנה לא הריבה אתה ולא הוכיחנה, אלא מקבלת דבריה שאמרה קחתך את אישי כנתינתם מסיני, והוצרכה לשלם לה שכר הדודאים, באמרה לכן ישכב עמך הלילה תחת דודאי בנך :

ראה עתה כמה נתייקר ונתרומם ונתפאר החסד הזה שעשתה רחל עם אחותה בדברים אלו שדברה לאה עמה, ובודאי נתגלה מאד ידוע על מה שהיה נראה ממנו בתחלה קודם זה, וגם עוד שבזה נסתמו פי כל המהרהרים לומר דרחל בתחלה עשתה לטובת עצמה לכבודה. ועד"ז פרשתי בס"ד בחדושי למס' תענית פ"ג, המעשה דאבא אומנא מה שא"ל החכמים בשוק לקנות הסדינין, ולא עוד אלא שאמרו על ערך שנתן להם שמא אתה מסקר בנו והם שוים יותר, עד שא"ל בכך קניתי אותם, דכל זה עשו להפליג בשבחו ז"ל :

ויאמר התחת אלקים אנכי אשר מנע ממך פרי בטן. נ"ל בס"ד, דיעקב אע"ה ראה ברוה"ק שראוי לצאת מרחל בן שנקרא יוסף על שם צדיק העליון שנקרא יוסף למעלה כנודע, ולכך עבד בה שבע שנים, ויאהב יעקב את רחל, וכל זה בעבור שתלד את יוסף שהוא בחינת צדיק העליון למעלה שהוא שקול כנגד כל בניו, ולמעלה מבניו, כדכתיב אלה תולדות יעקב יוסף, ופרשתי במ"א כי יוסף עולה מספר תתע"ו, כי [הוא פי' דמגלפ"ך עולה ת"ת] כמנין תתע"ו נימין שנמשך השערות ליוסף, והם תתע"ו נימין קדישין דתיקוני דיקנא דע"ק, וכתב הרב בני יששכר ז"ל דף כ"ה בשם ספר הקרנים וקן ידין, שבתיקונים העליונים הנקראים תיקוני דיקנא קדישא יש תתע"ו נימין ע"ש :

איך ביהיה, הנה יוסף עולה מספרו תתע"ו והוא נרמז בתוך אותיות בטן במילואם בי"ת טי"ת נו"ן, המלוי עולה תתע"ו כמנין יוסף, ובזה פרשתי בס"ד ויהי ה' מסבב לדך מסבב לעתות בצרה, עתות עולה מספר יוסף, ולכן כיון שידע יעקב אע"ה ברוה"ק שעתידה רחל שתוליד בן שנקרא יוסף, שהוא מספר תתע"ו הרומזים למקום עליון, כשאמרה לו הבה לי בנים, אמר לה התחת אלקים אנכי אשר מנע ממך פרי בטן, כלומר יודע אני שצריך לצאת ממך יוסף הרמוז שמו בתוך אותיות בטן, ועתה איני יודע מה היא הסיבה אשר מנע ממך פרי זה, ומי יוכל לעמוד בסוד ה'. ובזה פרשתי בס"ד במ"א רמז הכתוב בישעיה מ"ו, שמעו אלי בית יעקב וכל שארית בית ישראל העמוסים מני בטן הנשואים מני רחם, פירוש מני בטן מן מלוי בטן שהוא יוסף המאיר מן תתע"ו נימין קדישין, הנשואים מני רחם הוא החסד העליון הנקרא אברהם שהוא עולה מספר רחם :

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, דאיתא בספרים בשם המקובלים ז"ל, ששם אלקים בחו"ל הוא דין, ובארץ ישראל הוא רחמים, כמו שם הוי"ה בחו"ל, אמנם שם הוי"ה בחו"ל הוא רחמים ובארץ ישראל הוא רחמים יותר גדולים עד מאד עכ"ד. ואמרתי בס"ד לפ"ד המקובלים הנז', ששם אלקים בא"י הוא כמו שם הוי"ה בחו"ל,

על כן צריך להיות נקרא שם אלקים בא"י בתוספת ה"א, דהיינו שנקרא האלקים בתוספת ה"א, מפני כי מספר האלקים בה"א עולה נ"א כמנין הוי"ה אדנ"י, שהם שני שמות הקודש, ובזה יתורץ הכתוב בפ' וישלח דכתיב ויבן שם מזבח ויקרא למקום אל בית אל, כי שם נגלו אליו האלקים בברחו מפני אחיו, וק' הול"ל נגלה לשון יחיד ובזה ניחא כי האלקים עולה שני שמות הקודש הוי"ה אדנ"י לכך אמר נגלו על שני שמות הקודש הרמוזים בשם האלקים, כי זה היה בהיותו בא"י, אשר מקודם היה בחו"ל בשם בם אלקים בלי תוספת ה"א, אך כאן נגלו אותיות האלקים בתוספת ה"א שהוא מספר שני שמות הקדושים שהם א' בכתיבה וא' בקריאה. ולכן כתיב אח"ז ויעל מעליו אלקים במקום אשר דבר אתו, ואיני יודע מה בא ללמדנו, ובהכי ניחא שבא ללמד על שם אלקים שהיה לו בחו"ל נתעלה למעלת רחמים כמו שם הוי"ה בחו"ל, וזה העלוי היה במקום אשר דבר אתו שהוא בא"י, כאשר היה בחו"ל לא היה זוכה שיתעלה שם אלקים להיות רחמים :

ובזה יובן הפסוק כאן שאמר יעקב אע"ה לרחל התחת אלקים אנכי, אות ה"א משמשת במקום תיבת הלא, כמו הכמכת מכהו הכהו, שפירש רש"י הלא ראיתם כמכת מכהו הכהו, וכן פסוק הנגלה נגלתי, שפירשו הלא נגלה נגליתי, וכן כאן א"ל הלא תחת אלקים אנכי בחו"ל, שהיא תחת אלקים שהוא דן, ולא התחת האלקים בה"א שהיא רחמים :

ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף. י"ל כל ויהי לשון צער, והיה לשון שמחה, וכאן בלידת יוסף הע"ה היה שמחה גדולה בעליונים ובתחתונים, וא"כ הול"ל והיה כאשר ילדה רחל את יוסף. ואיך אמר ויהי שהיא לשון צער. ונ"ל בס"ד ע"פ מ"ש במדרש רבה פ' כ"ו, רבן גמליאל השיב ברתיה, אמרה לה אבא צלי עלי, אמר לה לא יהא לך מחזרי לאבא. ילדה בן זכר אמרה ליה אבא צלי עלי, אמר לה לא יושלם ווי מפומך, אמרה לו אבא בתי שמחות שבאו לי אתה מקללני בהם, אמר לה תרוויהון צלוון, מן גו דאת הווית שלם בביתך לא יהא לך מחזורי לאבא, ומן גו דיהוי ברך קיים לא ישלם ווי מפומך, ווי דלא שתי ברי, ווי דלא אכל ברי, ווי דלא אזיל ברי לבית הכנסת, פירוש מתוך שאת תהיי שלוה וטובה בבית בעליך לא יהא לך חזרה לכאן ומתוך שיהא בנך קיים בשלום וטובה לא תסור מלת אוי מפיך, שבכל עת תאמרי אוי שעדיין לא אכל בני אוי שעדיין לא שתה, אוי שעדיין לא הלך לבית הכנסת וכיוצא בזה ע"ש :

ובזה הענין כאן אצל רחל בהיותה עקרה יושבת גלמודה בביתה בלא ילד, על מה תאמר אוי כנז"ל, אך אחר שבא לה בן שתשים עיניה על אכילתו ושתייתו והלוכו ויציאתו וביאתו, לא פסיק אוי מפיה, וכמ"ש רבן גמליאל לבתו, וז"ש ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף ר"ל קול ווי היה נשמע בבית יעקב ובאהל רחל כאשר ילדה רחל את יוסף, מש"כ קודם שנולד לא נשמע באהל רחל קריאה של וי, והכתוב רמז זה אחרי שאמר ותהר ותלד בן וגו', ותקרא את שמו יוסף לאמר יוסף ה' לי בן. אי נמי נ"ל בס"ד ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף, שרו של עשו אמר וי, כי נולד שטנו של עשו, וגבר ישראל :

פרשת וישלח.

וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו ארצה שעיר שדה אדום. י"ל רז"ל אמרו מלאכים

ממש, ולמה הולך לכך, ולא שלח מאנשיו ועבדיו. ועוד מלת לפניו נראה לשון יתר. ועוד למה הולך הכתוב לפרש המקומות שלו שהם ארצה שעיר שדה אדום, וכל דקדוקים אלו כבר נתעורר בהם רבינו מהר"ש אלשיך ז"ל. ונ"ל בס"ד, דמצינו שהזכירה התורה שם עשו בפעם ראשונה, קראתו שני פעמים איש בבת אחת דכתיב ויהי עשו איש יודע ציד איש שדה, והטעם כי יתרון זה שהיה לעשו לקרותו איש ב"פ בזא"ז, הוא גרעון וחסרון, אבל ליעקב שלא קראתו אלא איש אחד הוא יתרון, כי יעקב אע"ה הוא מספרא דקדושה שהוא אחדות, ולכך הזכירה אותו באיש אחד, כי הקדושה היא רשות היחיד, אבל עשו דבק בספרא דקליפה שהיא נקראת רשות הרבים, ולכן קראתו ב"פ איש, כי מיעוט רבים שנים. וידוע דעשו בוער בו אש דקליפה שהוא דינא קשיא, אך כשהיה יושב בארץ ישראל ומשמש את יצחק אע"ה שהוא אחוז בגבורה דקדושה, בא לו חלק טוב מן יצחק אע"ה, שהוא מחלק אות יו"ד שבשמו, ועמדה אות היוד בין אותיות אש שלו, כדי לשבור כח האש ולהפרידו, ועשו אותיות אש שבו לצירוף איש, ונעשה זה הצירוף של איש בפנימיותו של עשו, ובחצוניותו ולכך נקרא ב"פ איש בחצוניות ובפנימיות שלו, ולכן נאמר בו איש יודע ציד איש שדה, וכל זה בהיותו בארץ ישראל ומשמש את יצחק אע"ה שהוא אחוז בגבורה דקדושה כי אש אוכלת אש, דהיינו אש דקדושה מכבה אש דקליפה אבל אחר שיצא מארץ ישראל שנפרד מאביו והלך לשכון בהר שעיר, נפרדה אות היו"ד שהיתה יושבת ועומדת בין ב' אותיות אש שבו. ונשארו בו צרוף אש בפנימיותו וצרוף אש בחצוניותו, ולכן כשנפרד וגלה לחו"ל שהוא הר שעיר, היו מקומותיו נקראים ארצה שעיר, ונקראים שדה אדום, כי שני מקומות אלו הם ר"ת אש אש, ולכך ישיבתו שם היה נחשב מקום סכנה ליעקב. וגודלה דיליה כי שם הוא במדרגת אש בפנימיותו ואש בחצוניותו ואינו איש איש בהפרדת האש ע"י אות יוד דיצחק, כי שם נפרד מאביו יצחק:

והנה ידוע דרוה"ק מכונית בשם פנים, ולכן אורים ותומים שהם מדברים ברוה"ק נקראים בשם פנים, וכמ"ש בגמרא דיבמות דף מ"ח, בפסוק ויבקש דוד את פני ה' שאל באורים ותומים, כמד"א ולפני אלעזר הכהן יעמוד ע"ש. ואמרתי בס"ד טעם לזה, כי בפנים של אדם נרמז שם הוי"ה דמלוי ההי"ן שהוא ב"פ כ"ו, וכמ"ש הגאון החסיד השל"ה ז"ל, וידוע כי רוה"ק היא במלכות הנקראת יראה, שהיא סוד שם הוי"ה דמלוי ההין, ולכך כתיב למען תהיה יראתו על פניכם, יראתו רוה"ק שהיא במלכות שהיא סוד שם ב"ן שהוא בפניכם:

ובזה יובן, וישלח יעקב מלאכים הוא מלאכים ממש, ולא שלח מאנשיו ועבדיו, יען כי לפניו ר"ל ברוה"ק שהיא שורה על פניו, נתנה לו ידיעה על עשו אחיו, ר"ל על שהוא עתה עומד בתוקף האש דקליפה, שהוא ארצה שעיר, ר"ת אש דפנימיותו, שדה אדום, ר"ת אש דחצוניותו דפרח מיניה אות יוד מן איש איש, ונשאר בו אש אש, שהם ר"ת מקומותיו, ארצה שעיר שדה אדום, ולכך הוצרך לשלוח מלאכים ממש, ולא שלח לו מאנשיו, כי ודאי היה הורג אותם בבואם אצלו למקומותיו הנז' שהם בחו"ל:

כה תאמרון לאדוני לעשו. י"ל הול"ל לאדוני עשו, ולמה הטיל למ"ד בעשו להבדילו בפ"ע, ולא הדביק מלת אדוני עם עשו. ועוד הדבר יפלא, איך לצדיק קדוש כיעקב אע"ה יעשה כ"כ הכנעה לעשו הרשע לקראו אדוני, ולא חס ח"ו לכבוד הקדושה של עצמו. ונ"ל בס"ד ע"פ מ"ש רבינו זלה"ה בספר הלקוטים, בפ' ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו, דמ"ש רז"ל ראש עשו נקבר במערה עם יעקב אע"ה, הענין הוא כי העקב של הקדושה לקח עשו בראשו, ויעקב אע"ה הוא אוחז בו להוציאו מידו, בסוד וידו אוחזת בעקב עשו ופירש העקב הזה הוא מה שאוחז בשני שמות אלקים העולים עקב, ואלו השני שמות אלקים פשוט ומלוי, והמלוי דמילוי הם כ"ב אותיות, וכ"פ כ"ב עולה ציד, וז"ש כי ציד בפיו, שהיתה בחי' זו בלועה בתוכו, ולזה היה יצחק אע"ה אוהב את עשו, בעבור זאת הקדושה שהיתה בלועה בתוכו וכו', ע"כ:

נמצא בעשו היה חלק טוב וחלק רע, ובעבור חלק הטוב נקבר ראשו במערה עם יעקב אע"ה, ושאר הגוף שהוא כנגד חלק הרע הושלך חוצה. והנה יעקב אע"ה חכם גדול וידע ברוה"ק מה שיש בעשו, ולכן היה מתכוין לקראו אדוני לחלק הטוב שבו, וכנגד זה היה אומר עבדך, ועשו הוא בער ולא יבין, אבל יעקב אע"ה לב חכם ישכיל פיהו לכוון באומרו אדוני ועבדך לחלק הטוב הבלוע בעשו, ולכן כתיב וישלח יעקב מלאכים אל עשו אחיו, ולא אמר אל עשו בסתם וידעינן שהוא אחיו, אלא פירש ואמר אל עשו אחיו, כי בעשו היה ב' בחינות הא' חלק הטוב, וזה נקרא אחיו של יעקב, והב' חלק הרע וזה נקרא עשו בסתם, ואינו אח ליעקב, ולז"א אל עשו אחיו כאלו הוא שני אנשים. ויצו אותם לאמר כה תאמרון · לאדוני. הוא חלק הטוב, לעשו הוא חלק הרע, ולכך לא נאמר לאדוני עשו, שיהיה משמע על אחד הוא מדבר, אלא הטיל למ"ד בזה ולמ"ד בזה להבדילם כאלו הם ב' אנשים, לאדוני הוא חלק הטוב, ולעשו הוא חלק הרע, ונמצא כי אדוני אינה נמשכת על עשו, אלא היא מובדלת בפ"ע על איש אחר. וכן המלאכים כאשר השיבו אותו דבר, לא א"ל באנו אל אחיך עשו, שתהיה אחיך דבוקה בעשו, אלא אמרו לו באנו אל אחיך אל עשו, כאלו הם שנים ר"ל אל אחיך הוא חלק הטוב, ואל עשו הוא חלק הרע. ולכן השתחוה יעקב אע"ה ז"פ, כיון להשתחוות כנגד חלק הטוב שיש בעשו, ולכך לא נזכר שם עשו בהשתחויה אלא אמר הכתוב וישתחו ארצה שבע פעמים עד גשתו עד אחיו, דהיינו חלק הטוב שנקרא אחיו של יעקב אע"ה ולז"א לו המלאך כי שרית עם אלקים ועם אנשים, רמז לו על אחיזתו בעקב הנז' שהוא ב"פ שם אלקים, כי שרית לקחת אותו מיד עשו, ועם אנשים אותיות ש"ס אנ"י, פירוש חלק הרע של עשו ששם אני חונה, כי המלאך המדבר עמו כן הוא היה השר של עשו כמ"ש רז"ל, ולכן א"ל עשו ע"י השר שלו מי אלה לך, מי אלה אותיות אלקים, ויאמר לו כן הוא, כי הילדים האלה חנן אלקים את עבדך:

עם לבן גרתי. אחז"ל עם לבן גרתי ותרי"ג מצות שמרתי. נ"ל בס"ד דידוע התורה נקראת חסד דכתיב ותורת חסד על לשונה, יען כי ניתנה מימין שהוא חסד, דכתיב מימינו אש דת למו. וידוע כל לובן רומז לחסד, וכן הכסף שהוא לבן הוא חסד, דכתיב ולא בכסף תגאלו, וזהב שהוא אדום הוא גבורה, ולכן יש מין זהב שהוא לבן, ונמצא עתה במלכות רוסיא, לרמוז שהדין סופו שיתמתק ויהיה חסד שהוא לבן. וידוע דהאבות קיימו כל תרי"ג מצות, ולכן ע"י שקיים תרי"ג מצות זכה להדבק בחסד שהוא מספר ע"ב, ועם מספר שמו ישראל שעולה תקמ"א נשלם בו מספר תרי"ג, וכיון דנשלם בו מספר תרי"ג אין לו פחד מן פלוני ופלונית וחיילותיהם שיש בהם תרי"ג, כי פלוני עם כולל חיילותיו הוא קל"ב, ופלונית עם כולל חיילותיה הם מספר

תפ"א

תפ"א, וכן הכל תרי"ג, וכיון דשמר יעקב אע"ה תרי"ג זכה להדבק בחסד שהוא לובן ובזה נשלם בו מספר תרי"ג, ואז אין לו פחד מן שט"א שהם פלוני ופלונית שרים של עשו, שיש להם בשמותם תרי"ג, וז"ש עם לבן רמז לחסד גרתי, יען כי תרי"ג מצות הרמוזים בתיבת גרתי שמרתי, וכיון דנשלם אצלי מספר תרי"ג, אין לי פחד ומורא מן השרים שלך שהם פלוני ופלונית:

ועוד נ"ל בס"ד שהוצרך להקדים לו דברים אלו עם לבן גרתי ואחר עד עתה ויהי לי שור וחמור וכו', והוא, כי העושר שיאסוף אותו האדם ביגיע כפיו יהיה חביב עליו, והמעט נחשב בעיניו למרובה, משא"כ עושר שבא לו בירושה או במציאה אינו יקר בעיניו כ"כ ומבזבז הרבה ולא אכפת לו. מעשה בשר אחד שהיה שר של עיר גדולה, ונתרוקן עושרו, ויחשוב להתעשר מן עשירים שבעירו, ויקנה שני חפצים של אבן טובה כל אחד בעשרה זהובים, ויקרא לעשיר הגדול שבעירו ויאמר לו תקנה ממני חפץ זה בת"ק זהובים, וזה אע"פ שידע שאינו שוה אלא עשרה מסר לו תכף נ"ט בת"ק זהובים, ולקח החפץ. אח"כ קרא לעשיר אחר שהוא ג"כ עשיר גדול כמו זה והראה לו חפץ השני, ויאמר לו שיקנהו ממנו בת"ק זהובים, ויאמר זה אינו שוה אלא עשרה ובשביל כבודך אקנהו בעשרים ולא קבל, ויוסיף לו עוד עשרה ולא קבל, עד כי אחר עמל וטורח והפצרות הרבה קנהו במאה זהובים. אח"כ א"ל ראה עשיר פ' מכרתי לו חפץ כזה בת"ק זהובים תכף ומיד, ואתה אחר עמל וטורח קנית במאה. ויאמר לו אדוני, אותו עשיר בא לו עושר גדול בירושה אשר לא עמל בו ולא גידלו, אך אני עושרי כנסתי לי ביגיעה רבה ובזיעת פני, הרי הוא חביב עלי מאד, ומאה שנתתי לך בעד זה הם בעיני נחשבים בערך אלף זהובים, משא"כ אותו עשיר אותם ת"ק זהובים שנתן אללו נחשבים בערך חמשים כי לא עמל בהם. והנה כאן יעקב אע"ה השכים בדעתו לשלוח מנחה לעשו לפייסו, כאשר עשה אח"כ, רחלים ועזים ופרים וגמלים וכו', אך חשב במנחה זו תקטן בעיני עשו, יען כי אומר יעקב אחי ממונו חביב עליו שאפילו קערה של עדשים לא נתן לי בחנם, אלא קנה בה בכורה, ואיך עתה שולח לי מנחה גדולה של תק"ן בהמות, אלא ודאי נתעשר עושר גדול ע"י מציאה או מתנה באופן שלא עמל בו ולא גידלו, ולכן אין הכסף והצאן והבקר נחשבים בעיניו כלום, וכל המנחה זו בעיניו כמו קערה של עדשים, על כן קודם ששלח המנחה שלח לו דברים אלו להודיעו, כי אני לא בא לי עושר במתנה או במציאה, כי עם לבן שהוא אחי אמי ואב לנשי לא הייתי בסוג חתן, אלא בסוג גר ותושב, שלא נהניתי ממנו פרוטה בחנם, וזה העושר שיש בידי עתה הוא עמלי ויגיע כפי, כי ואחר עד עתה כמה שנים עד שהיה לי שור וחמור צאן וכו', ובזה יבין עשו כי המנחה שישלח לו אח"כ היא נחשבת לגבי דידיה מנחה גדולה, וערכה רב בעיניו, ולא תהיה קלה בעיני עשו:

ועוד נ"ל בס"ד אומרו ואחר עד עתה ויהי לי שור וחמור וכו', והוא כי בקהלת מנה י"ד עתים ועת החמישית היא עת לשחוק, וידוע שטובת עוה"ז מכונית בשם שחוק, וכמ"ש רז"ל על פסוק טוב כעס משחוק, שהטובה מכונית בשם שחוק, ובא להגיד לו כי כל שנים שעברו לא בא עת השחוק, דהיינו עת הטובה שיש לו בעוה"ז, אלא עם לבן גרתי בצער ויסורין, ואחר עד עתה, קרי בה עד עת ה'א, ר"ל עד שהגיעה עת החמישית שהיא הטובה שמכונית בשם שחוק, אז היה לי שור וחמור וכו', ולכן לא שלחתי לך מנחה קודם כמה שנים, כי עושר שלי הוא חדש בזה הזמן, וקודם זה מהיכן יש לי עושר לשלוח לך:

באנו אל אחיך אל עשו וגם הנה הולך לקראתך וארבע מאות איש עמו. קשה לפ"ד רז"ל שהיו מלאכים ממש ששלחם הקב"ה לשומרו, למה הפחידוהו בדברים אלו, היה להם לומר לו אל תירא כי אנחנו שלוחים לשמרך. וכבר נתעורר רבינו מהר"ש אלשיך ז"ל בקושיא זו ע"ש. ונ"ל הם הגידו לו מה שעושה עשו הכנה להרע לו כדי שלא יאמין בו, אך בשרו אותו בשורה טובה ברמז, באומרם וארבע מאות איש עמו, כי ארבע מאות הוא מספר אות ת', ותצרף אותה עם אותיות עשו יהיה צירוף תושע לאפרע, ע"ד שאמר תושע יהודה וישראל ישכון לבטח, כן הם בשרו אותו, אע"פ שהוא הולך לקראתך להלחם בך, אל תדאג מן הצרה הזאת כי לבסוף תושע אתה מזאת הצרה, ולז"א וארבע מאות איש שהוא מספר ת' מצטרפת עמו, דהיינו עם אותיות עשו, ואז יהיה למפרע צירוף תושע. ועוד בשרו אותו בשורה טובה ברמז, באומרם וגם הנה הולך לקראתך, דנראה מלת הנה לשון יתר ובזה ניחא, כי ידוע הקנה של עשו עתיד להשבר ויהיה הנה, כי רגל הקו"ף תקצץ ויהיה אות ה', כמ"ש חז"ל ע"פ גער חית קנה, ואז נזכה ראשון לציון הנה הנם וכן א"ל וגם הנה, אותיות הנה הולך לקראתך, שהקנה של עשו ישבר ויהיה הנה, כדכתיב ראשון לציון הנה הנם:

ואתה אמרת היטב איטיב עמך ושמתי את זרעך כחול הים וכו'. נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל, דאחר התחלקות בניו של יעקב אע"ה לי"ב נפשות זכה להתחלקות שבעים בירידתו למצרים, דכתיב ויהי כל נפש יוצאי ירך יעקב שבעים נפש, ואח"כ זכה להתחלקות ששים רבוא, דאחז"ל לא נפטר יעקב אע"ה עד שראה יוצאי ירכו הגיעו למספר ששים רבוא. וידוע מ"ש רז"ל ע"פ וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת באר היטב, מכאן שנכתבה בשבעים לשון, ופירשו הראשונים ז"ל נרמזו השבעים במלת היטב, כי היטב ברבוע כזה, ה' ה"י הי"ט היטב עולה מספר שבעים. והנה קודם שהתפלל יעקב כבר זכה להתחלקות של י"ב נפשות, כי אע"פ שלא נולד עתה בנימין, חשיב נולד, כי נפשו היתה מוכנת ומזומנת אצל רחל אע"ה, כמ"ש רז"ל בפסוק ויהי בצאת נפשה יא"כ עדיין נשאר לו הבטחה של שבעים נפש הרמוזים במלת היטב כאמור, ואח"כ התחלקות של ששים רבוא שנמשלו לחול הים אשר לא יספר מרוב, ונרמז המספר באותיות מר"ב, שהוא ר"ת מששים רבוא בנים, ולז"א ואתה אמרת היטב איטיב עמך שהבטחתני על מספר השבעים שרמוז באותיות היטב, ועוד אח"ז הבטחה אחרת של ששים רבוא, שהוא ושמתי את זרעך כחול הים אשר לא יספר מרב:

ועוד נ"ל בס"ד, כי יעקב אע"ה הוא בחינת גוף, ויוסף הע"ה הוא בחי' ברית, וצריך שיהיה להם התחברות זע"ז שיהיו קרובים זל"ז, אך מצינו שלא היה להם התחברות זע"ז, אלא טו"ב שנים בקטנותו, דהיינו מעת שנולד יוסף הע"ה עד שנמכר למצרים, וטו"ב שנים בגדלותו אחר שמלך יוסף הע"ה במצרים, דכתיב ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה. ופרשתי בס"ד הטעם כי יוסף הע"ה היה בחינת היסוד הנקרא טוב, בין בקטנות בין בגדלות, וכמפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים בפרשת וישב באורך ע"ש, ולכן היה עמו טו"ב שנים מעת שנולד עד שנמכר, דכתיב יוסף בן שבע עשרה שנה. וטו"ב שנים בגדלות כשהיה מלך במצרים, דכתיב ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה

שנה, ולז"א יעקב אע"ה בתפלתו אתה הבטחות שהבטיחו הקב"ה על התחברות שלו עם יוסף שהוא היה שטנו של עשו, ואתה אמרת היטב איטיב עמך, שהבטחתני על התחברותי עם יוסף טו"ב שנים בילדות וטו"ב שנים בגדלות, וזהו היטב איטיב לשון כפול, ואיך עתה יבא עשו ויכה אם על הבנים, ואיך תתקיימנה הבטחות אלו של טו"ב טו"ב הנז':

ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו אחיו. י"ל אומרו מן הבא בידו לשון יתר הוא, וסגי לומר ויקח מנחה לעשו אחיו. ונ"ל בס"ד, כי יעקב אע"ה היה לו צאן, אותם שנולדו מצאן לבן, שהיו עקודים נקודים וברודים ע"י המקלות אשר פיצל, ועוד היה לו צאן שנולדו אח"כ מן הצאן אלו שנולדו מן מעשה המקלות, והוא דקדק לשלוח המנחה מן אותם הצאן שנולדו מצאנו של לבן, ולא מן הצאן שנולדו מהם, מפני שאותם שנולדו מצאן לבן אמותם הם נכסי של לבן, שלא היה חל עליהם שם קדושה, אבל הצאן שנולד מן הצאן שלו שזכה בהם, חל גם על אמותם שם קדושה, כי גם האמהות שלהם הם שלו שזכה בהם, וז"ש ויקח מן הבא בידו, ר"ל לקח מאותם שנולדו ע"י המעשה שעשה בידו במקלות, שאמותם הם צאן לבן ולא מצאן שנולדו מצאנו ממש, יען כי הוא שולחם מנחה לעשו, ולא רצה לשלוח לו מן המובחר שבקדושה:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, דאיתא בפרקי ר"א, דאברהם אע"ה בא לו כח וגדלה מן אות כ"ף דמנצפ"ך, ויצחק אע"ה בא לו כח וגדלה מן אות מ"ם דמנצפ"ך, ויעקב אע"ה בא לו כח וגדלה מן אות נו"ן דמנצפ"ך. והנה עשו היה לו חמה גדולה על יעקב אע"ה כמ"ש לו רבקה עד אשר תשוב חמת אחיך, אך יעקב בכח אות נו"ן שיש בידו הוסיף אות נו"ן על חמה, שאז נחמה, על ידי שהגלית במנחה שעשה לעשו שנתקבלה אצלו, וסרה חמתו ממנו ע"י מנחה זו שיש בה תוספת נון על אותיות חמה. וידוע כי ידים הוא לשון כח, מלשון ולא היה בם ידים לנוס, וז"ש ויקח מן הבא בידו, מן אות נון הבא בכחו שזכה בו, ועי"כ שלח מנחה לעשו אחיו, שביטל בה החמה שלו, ונעשית צירוף מנחה, וצירוף נחמה, שניחם עשו על הרעה שבקש לעשות ליעקב:

ועוד נ"ל בס"ד, שכתב בספר ירושלים סגולה לבלי תשלוט עין הרע בהם, יחבבו הספרדים בירושלים בכל יתר בני ארץ הקדש את תמונת יד, ועל כן יציירו את הצורה הזאת מעל פתחי בתיהם בצבע אדום, וכן ישימו על ראשי ילדיהם צורת יד מכסף מעשה מקשה לאמר כי היד או הצורה בעלת חמש אצבעות הזאת תזיק בהאיש אשר יחפוץ להכניס עין הרע בילד, או ביושבי הבית הזה, וכמו כן כי יגלו אנשים יחד, ישים האחד את חמשת אצבעות ידיו פרושות מול עיני רעהו, לאמר כי התמונה הזאת תפגע בו לרעה עכ"ל. ועיין בסה"ק בן איש חי בפרשה זו, בפסוק וישא עשו עיניו וירא את הנשים ואת הילדים, מ"ש הגאון חיד"א ז"ל בפ"ע, סגולה לעיה"ר לבטל אותה באות ה', ולכן נוהגים העולם לומר חמשה להנצל מעיה"ר וכו' ע"ש, ונראה כי סגולה הנז' לקוחה מסגולה זו של תבנית חמשה אצבעות היד, ואיך שיהיה נמצא יש סגולה לבטול עיה"ר נעשית ע"י שימת חמש אצבעות היד כנגד המטיל עיה"ר להשיב רעתו עליו. וידוע כי עשו היה דבק בקליפת עין רעה, ולכן היה לו כח להזיק בעין רעה, ולזה נאמר בו והנה עשו בא וארבע מאות איש עמו, כי עין רע מספר ארבע מאות, ולכן כשבא יעקב אע"ה לשלוח מנחה לעשו חשב לבטל עין הרע שלו, שלא יזיק כשיבא ויראה הילדים והמקנה. אז עשה לו ממקומו סגולה זו, שפשט אצבעות ידיו והעמידם באויר כנגד הצד אשר בא עשו בו, לדחות מעליו את ארס עיה"ר שלו, ולהשיב רעתו אליו, וכמ"ש בספר ירושלים הנז', כי יגלו אנשים יחד ישים האחד את חמשת אצבעותיו פרושות מול עיני רעהו, לאמר כי התמונה הזאת תפגע בו לרעה וכנז"ל, וכן עשה יעקב אע"ה שפרש אצבעות ידו באויר כנגד הרוח שבא ממנו עשו, כאלו עשו עומד שם, ופרש ידיו כנגדו, ואע"פ שיעקב אע"ה אינו מודה בעניינים אלו, נהג בזה על פי דעתן ומנהגם של בני ארץ הקדם, דעם עקש תתפתל. ולז"א ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו אחיו, ר"ל כששלח לו המנחה לקח ג"כ הצלה מן הסגולה הבאה בידו, דהיינו בפרישת אצבעות ידיו, שכיון לפרוש אותם כנגד עשו, כאלו הוא עומד כנגדו. כן יש לפרש בדרך מליצה:

ויקחם ויעבירם את הנחל ויעבר את אשר לו. נ"ל בס"ד, דידוע שיש שם נקרא נחל, שהוא ר"ת נוצר חסד לאלפים, והוא מועיל ג"כ לשמירת האדם בדרך מן האויבים. ובזה פרשתי בס"ד מנחל בדרך ישתה על כן ירים ראש, פירוש שואב ושותה כח ושפע מן השם הנקרא נחל, בהיותו בדרך, על כן ירים ראש על האויבים שבאים נגדו. וכן כאן העביר יעקב אע"ה עמהם השמירה משם הנקרא נחל, וזהו ויעבירם את הנחל ר"ל עם השם הנקרא נחל, וגם עוד העביר עמהם כח אות נו"ן אשר לו, כי יעקב אע"ה יש לו כח מן אות נון דמנצפ"ך, וכמ"ש לעיל בשם פרקי ר"א:

ויאמר למה זה תשאל לשמי ויברך אותו שם. י"ל מלת זה נראה לשון יתר, ועוד מה קאמר למה זה תשאל, והלא הוא עצמו שאל עתה על שמו, שאמר מה שמך, ועוד מלת שם נראה לשון יתר. ונ"ל בס"ד, דידוע מקשים והלא כתיב כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך, ובפרט יעקב אע"ה דמפורש בו להדיא שהיו מלאכים עמו לשמרו, וכמ"ש רז"ל ע"פ והנה מלאכי אלקים עולים ויורדים בו, דהיו מלאכי ארץ ישראל עולין ומלאכי חו"ל יורדין לשמרו במהלכו בחו"ל, ואע"ג דעתה העביר את בניו וכל אשר לו את הנחל והמלאכים עמהם לשומרם, הנה נודע מדברי חז"ל דמלאכי א"י יצאו לקראתו לחו"ל ונעשה אצלו שני מחנות מלאכים וא"כ יש מלאכים עם נשיו ובניו, ואיך נשאר לבדו, והיה המלאך שהוא שר עשו נלחם עמו, והיה מן הראוי שמלאך הנשאר עמו יעזרהו לשומרו מן שר עשו. ומתרצים דודאי נשאר עמו לפחות מלאך אחד לשומרו, אך לא עזרו במלחמה של שרו כדי להראות גבורתו של יעקב, כי המלאך יודע שיעקב ינצח את שר עשו, וכאשר נתפאר בו הכתוב דכתיב וישר אל מלאך ויוכל עכ"ד. ולפ"ז דודאי נשאר עמו מלאך א' לפחות, בזה יתבאר הכתוב כשא"ל יעקב אע"ה לשר הגידה נא שמך, לא רצה השר שהוא עצמו יגיד שמו, אלא א"ל למה זה, דקאי על המלאך שעומד אצלו, למה זה עומד אצלך, ומאי אהני לך, תשאל לשמי ממנו, ומלת זה מורה באצבע על המלאך שעומד שם, ולפ"ד רז"ל באגדת בראשית דאמרו המלאך נקרא זה, דכתיב וקרא זה אל זה יבא נכון מ"ש כאן למה זה, דקאי על המלאך שנקרא זה שעומד אצלו, תשאל לשמי ממני. והנה על מ"ש לו תחלה לא אשלחך כי ברכתני הוכרח לברכו כדי לברוח מידו, אך לא ברכו ברכת עוה"ז אלא ברכו בברכת עוה"ב, ולז"א ויברך אותו שם, כלומר בעניני עוה"ב שהיא עולם שאינו נראה כאן:

וירץ עשו לקראתו ויחבקהו ויפול על צוארו וישקהו ויבכו

ויבכו. י"ל מאי קמ"ל באומרו ויפול על צואריו, מאחר דאמר ויחבקהו וישקהו, מה יתרון יש בנפילתו על צואריו, ועוד מה טעם יש בבכיה של כל אחד מהם. ונ"ל בס"ד קמ"ל מעשה נס שנעשה ליעקב, כאשר נגש עשו לחבקו, לא היה ראשו זקוף כדרך המחבקים זה"ז, אלא כשבא לחבקו שנתקרב אליו הרבה, אם היה נשאר ראשו זקוף היו פניו מכוונים כנגד עיניו של יעקב אע"ה, והיה מוכרח להסתכל בפניו, ואסור להסתכל בפני רשע, אך מאת ה' היה הדבר הזה בעת שניגש לחבקו לא נשאר ראשו זקוף, אלא מאיליו ומעצמו נפלו פניו על צואר יעקב אע"ה, באופן שלא ראו עיניו הקדושים את פני עשו כלל, ולז"א ויחבקהו ויפול ראשו על צואריו, וישקהו בצואריו ולא בפניו. ועוד נ"ל בס"ד שנעשה כן שנפל ראשו של עשו על צואר יעקב, להורות בזה על העתיד, שבעת שהכניסו את יעקב אע"ה למערה, ובא עשו לעכב, הכהו חושים בן דן ונעקר ראשו מגופו והושלך מאיליו לתוך המערה אצל יעקב אע"ה, ונשאר ראשו קבור שם, וכמ"ש רז"ל ועתה נעשה כן בנס להורות על דבר זה שיהיה לסוף הימים:

ומ"ש ויבכו, נ"ל בס"ד, בכיית עשו היתה בעבור שיניו, דאיתא בספר חן טוב ז"ל וז"ל, ונקוד על וישקהו שרצה לנשכו ונעשה צוארו של יעקב של שיש, ושיני רשע של שעוה עכ"ל, ולפ"ז בכה, כי חשב שישארו שיניו תמיד רכים כשעוה שאינו יכול ללעוס בהם, והנה היה לו בולמוס של תאות האכילה, דאינו נהנה מן האכילה אלא ע"י שלועס וטוחן המאכל, וכיון דיש לו שינים רכים כשעוה לא יוכל לאכול כל מאכל קשה וחזק שצריך לו כתישה ולעיסה, ואינו יכול לזה לכך בכה על רוע מזלו בבטול הנאתו מן האכילה, דחשב שישאר כך, ויעקב אע"ה בכה על רעת לבו של עשו, דעדיין בלבו להרגו, שרצה לנשוך ורק ע"י נס בע"כ נשק:

מי אלה לך ויאמר הילדים אשר חנן אלקים את עבדך. נ"ל בס"ד דידוע כשאמר יעקב אע"ה אנכי עשו בכורך, לא שיקר ח"ו, אלא כיון שקנה הבכורה נעשה במקום עשו, ויכול לומר אנכי עשו. גם ידוע מ"ש רז"ל כך היו התנאים הגדולה לגדול והקטנה לקטן, ולפ"ז כיון שיעקב קנה הבכורה נעשה הוא הגדול ועשו קטן, גם ידוע דלאה ורחל הם כנגד שם אלקים, דהיינו לאה כנגד אלה דשם אלקים, שהם אותיות לאה, ורחל כנגד ים דשם אלקים, כי רחל נקראת ים, וז"ש מי אלה לך, ר"ל למי לקחת, הם אלה שהיא לאה, לך ע"פ שיטתך שקנית הבכורה ונעשית גדול, וכך היו התנאים הגדולה לגדול והקטנה לקטן, וממילא רחל היא שלי, והשיב לו הילדים אשר חנן אלקים את עבדך, ר"ל כפשט חנינת הילדים באה לי משם אלקים וממילא כי כל אותיות אלקים שכנגדן לאה ורחל הוא שלי:

ועוד נ"ל בס"ד, ע"פ מ"ש רז"ל והובא בילקוט ואתחנן, אמר יעקב לבניו שמא תעבדו אלהות הרבה כשם שיש לכם אמהות הרבה, אמרו לו והלא כתיב למשפחותם לבית אבותם, לבית אמותם לא נאמר אלא לבית אבותם, כשם שאין לנו אלא אב אחד ועובד לאל אחד, כך אנחנו אין עובדין אנחנו אלא לאל אחד, הה"ד הלא אב אחד לכולנו אל אחד בראנו מדוע נבגד איש באחיו. נענה יעקב ואמר בשכמל"ו ע"כ. לכן עתה כשראה עשו את הנשים והילדים שהבין שלקח ד' נשים, ומהם באו כל הילדים, כי ראה כל אשה בניה עמה, על כן עשה עצמו איש מוכיח שבא להוכיח את יעקב אע"ה, דלפי שיטתו שהוא עובד לאל אחד אין מן הראוי ליקח נשים הרבה, שעי"כ יהיו בניו עובדים לאלהות הרבה, וכאשר הוא עצמו היה לו כן, ולז"א מי אלה לך, על הנשים קאי, שלקחת נשים הרבה, ומזה יצא תקלה הפך השיטה שלך. והשיב לו, הילדים אשר חנן אלקים את עבדך, כי אצלינו הבנים מתייחסים לאב ואני אב אחד לכולם, ועובד לאל אחד, גם הם יעשו כמוני, משא"כ אתה שלקחת נשים נכריות, דלפי שיטתם יתייחסו הבנים לאמותם, ולכן בניך יהיו עובדים לאלהות הרבה:

או יובן מי אלה לך, שצרה עיניו בממון, בחשבו שלקח נדוניה גדולה בעבור כל אשה ונתעשר מהם, וזהו אלה לך שלא נשאר בשבילי ממון של אחי אמי, שלקחת כל בנותיו ונטלת כל עושרו. והשיב לו, לא נהנתי מן הנשים, אלא רק הילדים אשר חנן אלקים את עבדך, כי לבן אפילו פרוטה קטנה ואפילו כבשה אחת לא נתן נדוניה לבנותיו:

ויאמר מי לך כל המחנה וכו' ויאמר עשו יש לי רב וכו'. נ"ל בס"ד המשך הכתובים האלה כי עשו מזליה חזי שעתיד ליקח מיעקב סך עצום, והוא מה שלקחו בני עשו בזמן החורבן ותוקף הגלות מישראל נכסים רבים ומסים וארנוניות, וחשב עשו שנותן לו יעקב את המנחה הזאת כדי לפטור עצמו בזה המועט, ולכן א"ל תחלה מי לך כל המחנה, דקאי על המנחה ששלח לו ביד עבדיו עדר עדר לבדו, ר"ל מה כונתך בזה, והשיב לו למצוא חן בעיני אדוני, שתקבל אותה ממני בתורת דורון ומנחה, ואמר לו עשו יש לי רב, כלומר מזלי חזי לי שאני יש לי סך רב ליטול ממך, ואיך אתה חפץ לפטור אותי בדבר מועט כזה, דהיינו חשוב לכלום, ויותר טוב שלא אקח ממך זה המועט, אלא יהי לך אשר לך, ותחזור ותקחנו מן מובילי המנחה. והשיב לו מה שאתה רואה שיש לך ליקח ממני סך עצום וגדול, אל נא, לא לעתה הוא, אלא לזמן רחוק מאד, כי נא, לעת עתה מצאתי חן מאת השי"ת שלא תוכל לשלוט עלי, אלא אדרבה אני אשלוט בך, ומציאות חן שיש לי עתה ראית אתה בעיניך את מציאות החן שנתן לי השי"ת, דאתה ראית זה בחוש הראות, דקודם שבאת אצלי ראית כתות מלאכים ששלח לי הקב"ה לשמרני, והיו דוחפים אותך ואת אנשיך, ואומרים לאנשיך של מי אתם ואומרים של עשו, והן אומרים הכו הכו, ואלו אומרים הניחו לו בנו של יצחק, ולא היו משגיחים עליו, בן בנו של אברהם הוא ולא היו משגיחין עליו, אחיו של יעקב הוא אומרים א"כ משלנו אתם וכו', וכמ"ש רש"י ז"ל, א"כ הרי ראית בעיניך מציאות חן שנתן לי השי"ת בזה"ז, שאני אשלוט בך, ואיך אפשר לחשוב שאתה תשלוט בי ותקח ממני סך רב, על כן מה שאתה רואה הוא על זמן רחוק מאד, וא"כ לפי דבריך שהזכרתני לרתי מה שעשו עמי המלאכים, איך אפשר שאקח המנחה ממך, כי עתה יכוני ויאמרו גזלת את יעקב, ולכך סיים וא"ל ולקחת מנחתי מידי, כי אני בעצמי נותנה לך ולא אתה בקשת ממני, והמלאכים ידעו האמת שכך הוא, שברצוני אני נותן, כי על כן, כלומר על מציאות חן זה שנתן לי השי"ת הועיל לי שאע"פ שראיתי פניך תחלה בזעם כראות פני אלקים הוא השר שלך שבא להלחם עמי בזעם, הנה כשקרבת אלי נתפייסת ותרצית מאליך ומעצמך, שכל זה היה לי מכח מציאות החן:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, ויאמר עשו יש לי רב וכו'. והוא כי זלה המנחה בעיניו באומרו דאיש עשיר ומלך בארץ שעיר שדה אדום, מנחה כזו

כזו היא זילותא לגבי דידיה לקבל אותה, ועוד טוען מלד הנותן נמי זילא מלתא, כי הנותן הוא יעקב שהיה עשיר, ושר שנתברך שיעבדוך עמים ומטל השמים ומשמני הארץ זילותא לגביה לשלוח מנחה מועטת כזאת ולכך בא יעקב אע"ה והשיב לו כהוגן על דבריו, והוא ע"פ מעשה שהיה בנערים שהיו עומדים ברחוב אחד ומשחקים ביניהם, והשחוק שלהם היה באופן זה, שנטלו הכובע מנער אחד שביניהם דרך שחוק וקם נער אחד מהם ונטלו בידו להכריז על מכירתו, והיו הנערים זה אומר עלי בשלש פרוטות, וזה אומר בחמש, וזה בשבע וכן · עזה"ד, היו מוסיפים זע"ז בדרך · טיול ושחוק. ויעבור המלך ויראה אותם ונכנס ביניהם לשחק גם הוא עמהם, ונקח המלך את הכובע מיד הנער המכריז עליו. ויהי המלך בעצמו מכריז בו דרך שחוק, והנה הנער שהכובע שלו הוא ניגש אלל המלך ויאמר לו, דע כי זה הכובע שלי הוא, ואתה לא תניחנו מידך ולא תגמור המכר שלו פחות מאלף דינר זהב, אמר לו המלך איך יתכן זה, וכי ימלא בעולם שכובע אחד ימכר באלף דינרי זהב, א"ל הנער וכי ימלא בעולם שהמלך יכריז הוא בעצמו למכור כובע, ועל כן מוכרח שהכובע הזה שהמלך בעצמו מכריז עליו במכירתו נתכבד ונעשה יקר מאד, שנעשה ערכו אלף אלפים על דמי שווין, ולפי כבוד המלך שהוא עלמו מכריז במכירתו ראוי שימכר באלף דינר זהב, וילחק המלך על דבריו, ויכריז עלי זה הכובע באלף דינר זהב, ויתן לבעל הכובע אלף דינר זהב והלך לו. ועל כן בא יעקב אע"ה להשיב על טענת עשו בטען, שזו המנחה היא דבר מועט לפי כבוד המקבל שהוא עשיר ושר, ולפי כבוד הנותן שהוא ג"כ עשיר ושר, והשיב מאחר שאני עשיר ושר גדול שיתקיים בי יעבדוך עמים, ולי טל השמים ומשמני הארץ, אין ראוי להביא המנחה בידי, וכיון שאני מביאה בידי נתייקרה המנחה ונתכבדה, וכאשר טען אותו הנער לפני המלך על אותו הכובע, דאע"פ שהכובע אינו שוה יותר מארבעים פרוטות, עכ"ז כיון שהמלך בעצמו אוחזו בידו, ומכריז על מכירתו נתייקר הכובע ונתכבד ואין ראוי שיהיה נמכר ע"י המלך פחות מן אלף דינר זהב :

וי"ש ויאמר עשו יש לי רב, ר"ל עושר רב, ואין מנחה זו חשובה כלום לגבי עושרי, וגם אתה הנותן את המנחה הנה אתה אחי, ר"ל שוה אני בעושר ושררה, שגם אתה עשיר גדול שזכית בטל השמים ומשמני הארץ, וגם בשררה יעבדוך עמים, ונגלי שתשלח מנחה מועטת כזאת, ולז"א אחי אתה בעושר ושררה, יען כי בוודאי יהי' לך אשר לך מלד הברכה של טל השמים ומשמני הארץ, ושל יעבדוך עמים, וזה גנאי שתשלח מנחה קטנה כזו. והשיב לו יעקב אבינו ע"ה, מה שאני גדול בעושר ושררה מחמת הברכות, ש"ל נא, אין עתה הוא זמן נטילת הברכות, אלא זה אקח לזמן רחוק מאד, והגם כי בלא"ה הנני עשיר גדול ויש לי עבדים ושררה לעת עתה, הנה עכ"ז המנחה הזאת יש לה ערך גדול מפני שאני מביא אותה בידי, ועשיר ושר גדול כמוני אין מן הראוי להביא המנחה בידו, וכיון דהבאתי אותה בידי נתייקר כבודה וגדל ערכה, והנה נחשבת לפי מספר כמותה, ולפי אויר ונקחת מידי דיקא, שבזה נתייקרה המנחה, וגדל ערכה מאד יותר על עיקר חשיבותה שיש לה מפאת עלמה, על כן קח נא את ברכתי אשר הובאת לך בידי, כי חנני אקים וכי יש לי כל, וכיון שאני עשיר מופלג בעושר ובעבדים, אז בהבאתי את המנחה תתייקר ערכה וירבה כבודי שנחשבת למתנה מרובה :

נסעה ונלכה ואלכה לנגדך ויאמר אליו אדוני יודע כי הילדים רכים וכו'. הדקדוקים ידועים, וג"ל בס"ד, ע"פ מ"ש הגאון חתם סופר ז"ל בפסוק עם לבן גרתי, כי עשו אמר הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים, באומרו כי יעקב יושב אהלים והוא עלל לבלתי יגע ביגיעת עוה"ז, על כן הוא שקט ושאנן, ואין לו טרדה ויגיעה כדי שיתבלבל דעתו בהם, ולכן תמיד בימים ובלילות חושב מחשבות, ומוליד המלאות ואופנים שיוכל לרמות בהם, משא"כ אני כשור לעול במלאכתי הית ללוד ליד וטרוד כל היום כולו, ולעת ערב אבא לבית עיף ויגע ומוכרח ליסן במהרה, ואין לי פנאי ולא ישוב הדעת לחשוב מחשבות של מרמות ותחבולות, ולכן אין אני יכול עליו, ותמיד הוא מללית ברמאות שלו. כך היה דעתו של עשו לחשוב, ולזה בא יעקב אבינו ע"ה להגיד לו דבר שתתיישב בו דעתו, ותתבטל חששתו באומרו לו גם לפי דבריך שאני מוליד המלאות של רמאות מחמת הבטלה שלי באני שקט ושאנן ואין לי טרדה, הנה כל זה היה בזמן הקודם כשהייתי בארץ מולדתי בבית אבי, אך אח"כ עם לבן גרתי, ובפועל ידי וביזעת אפי היה לי שור וחמור ולאן וכו', ומחמת טירדה הגדולה הזו לא יש לי ישוב הדעת, ואין אני פנוי לחשוב מחשבות של מרמות ותחבולות, ואשלחה להגיד לאדוני מענין טרדתי זו, כדי למצוא חן בעיניך, שבזה יהיה לבך בטוח שלא יגיע לך מלידי שום מכשול ודבר רע כלל, ולא יהיה לך עוד חששה מלידי, כי עתה כמוני כמוך עיף ויגע בעסק עוה"ז, עכ"ד בשינוי קלת ע"ש :

ואחשוב שגם ללבן דבר יעקב אע"ה כן בפרשה הקודמת, אחרי שמעו מלבן שאמר למה נחבאת לברוח ותגנוב אותי וכו', כי גם לבן בא בטענה זו של עשו, באומרו אתה מללית ברמאות ותגנוב חכמה זו של רמאות ממני, ולז"א ותגנוב אותי, ושעתא קיימא לך בזה מפני שאין לך טרדת הזמן, והשיב לו יעקב אע"ה מאין לי ישוב הדעת ומאין לי זמן פנוי להוליד בו מרמות ותחבולות, אשר אתה חושד אותי בהם, הלא הייתי ביום אכלני חרב וקרח בלילה, ותדד שנתי מעיני, זה לי עשרים שנה בביתך עבדתיך וכו', וא"כ מהיכן יש לי ישוב הדעת וזמן פנוי לעשות המלאות של תחבולות הלא הדרכה אתה שהיית שקט ושאנן רמיתני כמה פעמים ותחלף את משכורתי עשרת מונים, ומה שהללתי וגברתי עליך בבריחה שלא הרגשת בי לא היה זה ע"י מרמה טבעית, אלא הללחה נסית נעשה לי, כי לולי אקי אבי בעזרי כי עתה ריקם שלחתני ברמאות ותחבולות שלך, והראיה שכל זה נעשה לי בעזרתו יתברך ובהשגחתו, והוכחה זו הוכיח אותה אמש, במה שאמר לך שמר הדבר והזהיר עם המלאך בחלום הלילה :

והנה לפי ביאור הרב ז"ל הנז' במ"ש ויהי לי שור וחמור, הלוטו לומר ולהגיד בזה על רבוי הטרדה שהיה לו, שעי"כ אין לו לחוש ממני כאשר היה לו בארץ כנען, הנה עתה כשבא עשו וראה בעיניו רבוי הילדים שיש ליעקב אשר יש לו ידם לבאת

לשאת את משא הצאן והבקר וכל המקנה וקנין נכסים שקנה, אשר בודאי יהיה עתה יעקב שקט ושאנן ואין לו שום טרדה, הנה בעתה חוזרת חששה למקומה, דכיון שאין ליעקב טרדה יש לו השקט ויישוב הדעת אז יבא להוליד לו המצאות של רמאות, כאשר חש עשו לזה בתחלה בהיותו בארץ כנען, ולכך בא עשו לומר ליעקב אין לי תקנה להנצל מן רמאות שלך, אלא רק בזאת דנסעה ונלכה שנינו ביחד, כדי שבהיותי מתחבר עמך אז אלכה בעניינים שהם נגדך, ר"ל נגדיים אליך, כי הם להטרידך ולבלבלך שלא תהיה פנוי ושקט ביישוב הדעת. וזה כונתו של עשו באומרו ואלכה לנגדך, כלומר בעניינים שהם נגדיים לך כדי לטרדך, והשיב לו יעקב אע"ה כן אמת שעתה יש לי בנים הרבה, אך אדוני יודע שהילדים שלי הם רכים, כי הכרת פניהם תעיד בהם שהם מפונקים וחלושי המזג, ואין להם יכולת לשאת משא העסק, אלא כל הטיפול של הצאן והבקר עלות עלי, שאני בעצמי צריך להטפל בידי, ואדוני יודע כמה קשה טיפול הצאן שצריך להם שבעה עינים בהשגחת שמירתם, שאם דפקום יום אחד מחמת חסרון ההשגחה אז ומתו כל הצאן, ונמצא שעתה טרדותי רבו ועצמו, על מה שהיו קודם, כי אינו דומה טיפול של אלף לטפול של עשרת אלפים, והכל צריך להיות בידי, ואין לי עזר מן הילדים, כי אדרבה להיותם רכים הם צריכין השגחה של שימור מצדי, ולכן תהיה אתה בטוח מאותו חשש שהיית חושש בו ואין אתה צריך לעשות לי טרדה בעניינים שהם נגדיים אלי, כי בלא"ה אני טרוד מאד במלאכתי ואני מוכרח שאתנהלה לאטי לרגל המלאכה אשר לפני, שהוא טיפול הצאן והבקר, ולרגל הילדים שגם הם צריכין טיפול גדול להיותם עודם רכים חלושי המזג, עד אשר אבא אל אדוני שעירה לדור עמך:

שכם בני חשקה נפשו בבתכם וכו'. יש לדקדק בפסוקים אלו כמה דקדוקים. הא' למה תלה החשק בנפש ולא אמר חשק בבתכם. והב' הול"ל בדינה ולמה אמר בבתכם בסתם. והג' אומרו תנו נא אותה לו לאשה, תנו לשון מתנה ושכם אמר לאביו קח לי את הילדה, נקט לשון קיחה שהוא בכסף מלא ולא ישאנה בחנם, והיה לומר גם הוא לשון קיחה, שיאמר חשקה נפשו בבתכם לקחת אותה לו לאשה, כדי שיבינו שהוא יקחנה בכסף, כי קיחה לשון מקח הנעשה בכסף מלא. והד' מ"ש והתחתנו אותנו, למה הוצרך לומר דבר זה עתה, ומי בקש זאת ממנו לעשות קשר זה, הלא הוא בא לקחת את הנערה לשכם בנו. והה' מ"ש בנותיכם תתנו לנו ואת בנותינו תקחו לכם, שזכר באחת לשון מתנה שהיא בחנם, ובאחת לשון קיחה שהיא בכסף מלא, והיה לו להזכיר בתרווייהו לשון מתנה או בתרווייהו לשון קיחה. הוא"ו מ"ש והארץ תשבו, מה חידש ביה והלא הם יושבים, אגלב בלא"ה באין מכלים ואין פוצה פה ומצפצף כנגדם. הז' אומרו שבו וסחרוה והאחזו בה, והול"ל ואחזו בה ויסחרו, כי תחלה יהיה להם אחוזה שהוא קנין קרקעות, ואח"כ יעשו המסחר בעת בהגליהם ובעירותם. הח' למה קדם שכם ודבר, ערם שישמע תשובה מהם על דברי אביו. הט' למה הקדים לומר בתחלת דבריו אמצא חן בעיניכם. הי' מ"ש ואשר תאמרו אלי אתן הוא ללא צורך, מאחר שאומר הרבו עלי מאד מהר ומתן ואתנה כאשר תאמרו אלי. הי"א מ"ש ותנו לי את הנערה לאשה, למה זכר לשון מתנה והלא בכסף רב הוא רוצה ליקח אותה והול"ל ואקח לי את הנערה לאשה. הי"ב מ"ש ונתנו את בנותינו לכם ואת בנותיכם נקח לנו, שתפס באחדא לשון מתנה, ובחדא לשון מקח במעות, ולא השוה למנקט בתרווייהו לשון אחד. והי"ג דנקט הפך דברים של אביו, כי במה דנקט אביו מתנה הוא נקט קיחה, ובמה דנקט אביו קיחה הוא נקט מתנה. הי"ד מ"ש וייטבו דבריהם בעיני חמור ובעיני שכם בן חמור, שהקדים חמור על שכם, ובתחלה הקדים שכם על חמור, דכתיב ויענו בני יעקב את שכם ואת חמור. הט"ו למה פלגינהו לגמרי לומר בעיני חמור ובעיני שכם, והול"ל בעיני חמור ושכם, או יאמר וייטבו דבריהם בעיניהם וידעינן דעל חמור ושכם קאי, דהא כתיב תחלה ויענו בני יעקב את שכם ואת חמור. הט"ז מ"ש וישבו בארץ ויסחרו אותה, והלא מתחלת דבריהם נראה דעדיין לא סחרו אותה, דהא כתיב שבו בארץ וסחרוה. הי"ז מ"ש את בנותם נקח לנו ואת בנותנו נתן להם, ולא די דנקטי באחדא לשון מתנה ובחדא לשון מקח אלא ששינו הסדר ולא נקטי לאו כמו שדברו הם עם השבטים, ולא כמו שדברו השבטים עצמם עמהם. הי"ח מ"ש מקניהם וקנינם וכל בהמתם וכו' זה הדבר היה צריך לאומרו קודם דבור אך בזאת יאותו לנו האנשים:

ונ"ל בס"ד, דודאי לשון קיחה יפול על קנין בכסף דכן כתיב כי יקח איש אשה, והיינו שצריך לתת לה כסף קדושין או דבר אחר, אך לשון תנו יפול יותר על מתנת חנם, והנה שכם מרוב חשקו ותאותו בקש מאביו שיקח את הנערה בכסף מלא, כדי שיתרצו לתת אותה לו במהרה, ולכן א"ל קח לי את הילדה לשון קיחה בממון, אך חמור היה צר עין ולא רצה לתת כסף בעבורה, כי אם ליקח אותה בחנם, ומפני דידוע דתאות המשגל וחשק האשה היא כאש בוערת בלב האדם, ומי שחשק אשה יפה מאד אפשר שימית אם לא יקחנה, על כן חשש חמור פן בני יעקב לא ירצו לתתה בחנם, כי יאמרו זה חשק בה לרוב יופיה, וימות אם לא יקחנה, ועל כן נסרב אנחנו בתחלה ואז כל אשר לאיש יתן בעד נפשו, שיהיה מוכרח להרבות לנו מתנות עד שנתרצה לתתה לו, ולכן בתחלת דבריו עמהם בעבורה, שיקר וכיזב לכסות חרפת בנו, ואמר להם שכם בני חשקה נפשו בבתכם, כלומר אין זה החשק נמשך מצד החומר שאנושי בנו שהוא בעבור יופיה, כי אם זה הוא חשק רוחני הבא מצד הנפש, כי טבע הנפש להשוק להדבק בבת אנשים טובים ומיוחסים, וזהו חשקה נפשו דוקא בבתכם, בעבור שהיא בתכם, כלומר בעבור היחס שלה שהיא מיוחסת מאנשים טובים, והודיע להם בזה שאם יסרבו לא אכפת לגוף כלום, ולא חלי ולא מרגיש בחשק הנפשיי, אלא יבקשנו בבקשה בעלמא, ואם נמצא בידו הנה מה טוב, ואם לאו אינו מגיע צער לגופו בהעדר בקשתו. ועוד התחכם לדבר עמהם תנאים אחרים דלא ניחא להו בהם, שקשים להם מאד, כדי שאם יסרבו יוכל אמצעי לפשר ביניהם למחול התנאים האלה, ויקח הילדה בחנם, ועשה ג' תנאים לומר אפילו שתתנו לנו את הבת בחנם, אין אני רוצה שתקח אותה לבני, אלא רק ע"פ ג' תנאים אלו, הא' והתחתנו אותנו, באופן שבנותכם התנו לנו במתנה

במתנה, ואת בנותינו תקחו לכם בכסף מלא, כלומר כאשר נרצה אנחנו ליקח בנות שלכם ניקח אותם בחינם, שלא נצטרך לתת לכם בעבורם כסף נדוניא, וכאשר תרצו אתם ליקח את בנותינו תקחו אותם בכסף מלא, שתתנו לנו בעבורם. והתנאי הב׳ כי אתנו תשבו, שאין רשות לאחד מכם שיוליך את בנותינו לעיר אחרת, אלא הוא יהיה נגרר אחריה לשבת בעיר הזאת. והתנאי הג׳ הוא והארץ תהיה לפניכם, באופן זה שלא תהיו יכולים לקנות כאן בתים וחצרות אלא עד שתשבו שנים מספר, שתעשו בה סחורה ויהיה הנאה לאנשי העיר מן המסחר שלכם, ואז אח״כ והאחזו בה שתהיו יכולים לקנות בה בתים וחצרות. וחשב חמור בדעתו להעמיס עליהם השלשה תנאים אלו, כדי שאם לא יתרצו יכנס אמצעי ביניהם, לפשר ולומר תמחול התנאים האלה, ולא תהיינה, ואת הבת הזאת יקחנה שכם בחנם, שלא יתן בעבורה ממון לאביה ואחיה:

והנה שכם כששמע דברי אביו חרה לו מאד, ויחשב פן בני יעקב יחר להם על דברי השבועה הזו, שאמר תפינו במתנת חנם לא יקחו בנותיהם, אלא רק ע״פ השלשה תנאים שעשה, וברוב כעסם על אביו השבועה יהיו נשבעים שלא לתת לו הילדה בשום אופן, על כן קודם שישיבו בני יעקב על דברי חמור, קפץ שכם ודבר עמהם דברי רצוי, וסתר כל דברי אביו החמור, וכנגד מה שהיה אביו מתגאה בדבריו ומדבר גדולות, שנראה מדבריו שאם יקח מהם הבת הוא נחשב בעל הטובה, וטובתו עליהם שלקח בתם, פתח בתחלת דבריו ואמר, אמצא חן בעיניכם, כלומר אני איני ראוי ליקח בתכם כי אם ע״י מציאות חן, ואתם בעלי הטובה בחיתון זה שעושים עמנו טובה גדולה בתתכם את הבת לי לאשה, ועל כן הנני מודה ואומר את אשר תאמרו אלי אתן, ולא כאו שאמר חמור שדבר דברי חמורים, לומר ראוי שתתנו הבת בחנם. והנה דרך העולם שאם הקונה אמר להמוכר מסרתי הערך בידך, וכאשר תגזור אני אתן, הנה בודאי לא יגזים המוכר בערך החפץ לבקש סך מרובה, מאחר שהקונה מסר הערך בידו, אך כאן אע״פ שאמרתי לכם ואשר תאמרו אלי אתן שמסרתי הדבר בידכם, עכ״ז אני נותן לכם רשות להגזים בערך לבקש ולפסוק ערך מרובה, וזהו הרבו עלי מאד מהר ומתן, ואל תחושו פן אם אשמע הגזמה גדולה בערך המהר ומתן אחזור לאחור, ואביא סרסורים לפשר בינינו, אלא דעו נאמנה, שגם אם הרבו ותגזימו בערך מאד, עכ״ז אתנה כאשר תאמרו אלי, בלתי שום פשרה ובלי איחור ועכוב. והנה הגם שאני לוקח אותה בדמים יקרים, עכ״ז נחשב אצלי כאלו אני לוקחה במתנה, וכאלו לא נתתי לכם כלום, וזה אשר סיים ואמר ותנו לי את הנערה לאשה, לשון מתנה כלומר כך נחשב דבר זה אצלי, אע״פ שאני לוקחה בדמים רבים:

ואחר שסיים שכם את דבריו, השיבו בני יעקב אותם דבר בחכמה, ויאמרו להם הנה סיבת המניעה שאנחנו נמנעים לתת אותה לכם, אינה תלויה בממון, כי אם בענין הנוגע לדת, כי לא נוכל ע״פ הדת שלנו לתת את אחותינו לאיש אשר לו ערלה, יען כי חרפה היא לנו, אך בזאת נאות לכם אם תהיו כמונו להמול לכם כל זכר, ואחר שהוסר סיבה הנז׳ שיתוקן הדבר הזה במילה, אז אנחנו נרצה לתת את הבת הזאת ושאר בנותינו במתנה, באין אנחנו צריכין למעות, ועוד כל התנאים שאמר חמור נקבל שהם הא׳ ונתנו את בנותינו לכם במתנה, ואת בנותיכם נקח לנו בכסף, והב׳ וישבנו אתכם שלא נוכל להוליך האשה לעיר אחרת, אלא נהיה נגררים אחריכם, והג׳ והיינו לעם אחד ע״י המסחר שנעשה עם יושבי הארץ שיהיו נהנים מן ממון שלנו, וכל זה נקבל ברצון לב. אך אם לא תשמעו אלינו להמול, שהוא דבר הנוגע לדת, אז ולקחנו את בתנו והלכנו, כי לעבור על דת אין שום תיקון עומד כנגד הדת, ואין תקוה לקיים דבר זה בשום אופן:

והנה דברים אלו הגם שהיו טובים בעיני שכם כי ראה שהודו וקבלו לתת את הבת אליו ע״פ אופן זה של המילה, לא הוטבו בעיני כמו שהוטבו בעיני חמור אביו, כי חמור היה צר עין, וראה שקבלו לתת אותה בחנם, שמח בזה שמחה גדולה, אבל שכם לא הוטב בעיניו, כמו שהוטב בעיני אביו, מפני שדבר זה של המילה מעלה ארוכה עד שיתרצו אנשי העיר כולם לימול, ושמא לא יתרצו, ואם נתרצו צריך איזה ימים כדי להשלים הדבר, משא״כ אם היו מרוצים לתת את הבת ע״י רבוי ממון שיתן להם כאשר אמר, הוה ניחא ליה טפי, כי דבר זה היה נגמר בשעה אחת, והוא לא אכפת לו על הממון, ולכך אמר הכתוב וייטב הדבר בעיני חמור ובעיני שכם בן חמור חלקם לשני חלוקות, שאמר בעיני לכל אחד מהם, להגיד שלא היתה ההטבה שוה בשניהם, כי בזה נקיט לחמור קודם שכם, להורות כי ההטבה קדמה אצלו יותר:

ועכ״פ לא איחר הנער לעשות הדבר וכו׳, וידברו עם אנשי עירם לאמר, פירוש דברו תחלה בשבח בני יעקב, כדי לאמר להם אח״כ המבוקש, שרוצים מהם שימולו, ונתחכמו לרצות אנשי עירם בזה השבח אשר הליצו לפניהם על בני יעקב, שלא יאמרו אם שכם משיג תאותו אנחנו מה הנאה לנו לצער עצמנו במילה, לכך הליצו לפניהם תחלה שבח בני יעקב, והנאת אנשי העיר מהם, ולזה א״ל האנשים האלה שלמים הם אתנו, וטוב לנו להדבק בהם, וגם בעתה יוצא מהם הנאה לכללות העיר, כי וישבו בארץ ויסחרו אותה, ואנשי העיר מרויחים מהם בכמה דברים של מו״מ ושל שירות ושל מלאכה, וגם כללות העיר מרווחת מהם מסים וריוח המדיני, ועוד אנחנו רואין כי הארץ נעשית רחבת ידים לפניהם כי נתברכה ארצינו לרגלם, ולכן אם לא נדבק בהם יתפרדו ויצאו וילכו מאתנו, ובזה יגיע הפסד לאנשי העיר מכל דברים הנז״ל, אבל אם נדבק בהם ונתחתן מוכרח שיהיו נשארים תושבים אצלינו. והנה מן הראוי לפי ערך כבודם שנקבל עלינו להכנע להם ולרצותם בכך, והוא את בנותם נקח לנו לנשים, נקח בממון, אבל את בנותינו ניתן להם במתנה, כך ראוי להתנהג עמהם לפי כבודם ומעלתם, אך עכ״ז הם לא יתרצו להתחתן בנו ולהתערב עמנו, אלא רק בדבר זה שנהיה אנחנו נמולים כמותם. והנה אנשי עירם לא ערבו להם דבריהם שהפליגו בהם, להיות דבר זה להם, שבני יעקב יקחו בנות אנשי שכם בחנם, ואנשי שכם יקחו בנות בני יעקב בדמים, ולכן כשראו שכם וחמור אביו שלא ערבו לאנשי עירם דבריהם הוסיפו קמח ומתיקה בדבריהם, שהוסיפו לומר מקניהם וקניינם הלא לנו הם, כלומר אח״ז כשיהיו מעורבים עמנו נמשול בהם וניקח כל אשר להם לאט לאט,

אך

אך נאותה להם לפי שעה, עד שיתישבו אתנו ישיבת קבע, שאין יכולים לברוח מאצלינו, ואז אנשי העיר כששמעו שלבסוף יקחו כל מקניהם וקנייניהם ובהמתם נתרצו לדבר זה וימולו כל זכר, וסו"ד עוזרם ה' וגבר ישראל:

פרשת וישב

וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען. י"ל למה קראה מגורי אביו, ועוד הכי הול"ל בארץ כנען מגורי אביו. ונ"ל בס"ד, כי יצחק אע"ה הוא היה אחוז בגבורה שבעשר הספירות שהיא בקו שמאל ויונקת מן הבינה שהיא למעלה מן הגבורה. וידוע כי הפחד והמגור הוא בגבורה, לכן גבורה היא אותיות גור בה, ולכן כתיב אלקי אברהם ופחד יצחק היה לי. ומאחר שמדה זו היא פחד ומגור, א"א לעולם לסבול אותה כי אם רק על ידי המיתוק שהיא נמתקת מן הבינה שלמעלה ממנה בקו שמאל. ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב מ"ש השי"ת ליצחק אע"ה גור בארץ הזאת ואהיה עמך ואברכך, כלומר בארץ הזאת היא המדה שאתה אחוז בה שהיא מדת הגבורה יש שם גור, כי שם הוא הפחד והמגור. וכאשר אמרנו אותיות גבורה הם גור בה, וא"א לסבול מדה זו לבדה. על כן ואהיה עמך שם אהי"ה שהוא בבינה יהיה עמך ובזה אברכך. כי הגבורה התמתק על ידי אור הבינה ששם הוא שם אהיה:

והנה ידוע שהבינה נקראת מי, שמספרה חמשים כנגד נ' שערי בינה. ולכן הבינה מכונית בשם מי, בסוד אם עונות תשמר יה אדני מי יעמוד כנודע, ואותיות גור הם גבורה, ויבואו אותיות מי שהם אור הבינה, ויאחזו באותיות גור של הגבורה, מ"ם מכאן ויו"ד מכאן, ויהיה בזה צירוף מגורי שהוא גור באמצע, ומ"ם מצד זה ויו"ד מצד זה. וזה הצירוף של מגורי מורה על מיתוק הגבורה באור הבינה שהיא מ"י. ועל זה רמז הכתוב כאן וישב יעקב בארץ מגורי אביו, שקבל השפעה מן מקום שאחוז בו אביו שהוא מדת הגבורה, בהיותה ממותקת באור הבינה, שאז גור דגבורה באמצע, ואותיות מי מצד זה ומצד זה. ובזה היה יכול לסבול ההשפעה ממקום הגבורה. ולכן כשהביא המטעמים לאביו כדי לקבל על ידם הברכות הביא לו יין וערב בו מים. ואיתא בזוה"ק ויבא לו יין, דאתרמי ליה מיא בהוא יין, ואי לאו דאתרמי ביה מים לא יכיל למסבל. וכן הענין כאן, בא הכתוב באומרו וישב יעקב בארץ מגורי אביו, להודיע על השפעה שנמשכה ליעקב ממקום המדה שאחוז בה אביו, שאז היתה בסוד המיתוק הנרמז באותיות מגורי שמעורב בה מאור הבינה, ואי לא הוה הכי לא הוה יכיל למסבל, ובכל זה דבר על מושבו בהשפעה של מעלה בארץ העליונה:

ואח"ז הודיענו הכתוב על מושבו בארץ הקדושה התחתונה, ואמר בארץ כנען, כי ידוע מ"ש [illegible] גורי האר"י ז"ל, כי חג"ת נרמזו בפסוק כנור נעים עם נבל, והמקובלים כשקורין פסוק זה בזמירות של התפלה מכוונים בו על חג"ת, והיינו כנור תפארת, נעים חסד עם נבל גבורה, והוא ר"ת כנ"ען שהם אותיות כנור נעים עם נבל, כנז' בסידורים, ולכן ארץ שבעה עממין כולה מכונית בארץ כנען, לרמוז שניתנה לאבות שהם אחוזים בחג"ת, הרמוזים בר"ת בכנור נעים עם נבל, שהם ר"ת כנען, ובא להגיד כי ישיבתו של יעקב היתה בארץ הניתנה לשלשה אבות, הוא ואברהם ויצחק, היא הארץ הנקראת על שם ג' ספירות שהם חג"ת הרמוזים בר"ת כנען:

וישראל אהב את יוסף מכל אחיו כי בן זקונים הוא לו ועשה לו כתונת פסים. הנה התרגום תרגם בן זקונים בר חכים הוא ליה, וקשה אם חכם באמת אין נחשב בעיניו יופי המלבושים כלום, כי חשיבות מלבושים הנאים הם אצל ילדים חסירי מדע, ולא אצל חכמים השלמים בדעת ותבונה, כי זהו ענין ילדות, ואין חשוב אצלם כלום, ועוד קשה למה הוצרך לומר לו, ודי לומר כי בן זקונים הוא, כלומר בן חכם הוא לפ"ד התרגום. ונ"ל בס"ד, מי שהוא גדול שיש לאל ידו ללמד דברי חכמה גדולה, אם ילמדם לאדם פתי שאינו יודע ערכם ואינו מבין חשיבותם, הרי דברים אלו הם מתבזים, וטוב שלא היה אומר אותם, אבל אם ילמדם לאיש חכם שמבין ערכם הרי אלו מתייקרים כי המוסר דברי חכמה לאדם שאינו מבין, הרי זה כחוגר חגורה זהב משובצת באבנים טובות ומרגליות על בגד שק ומזוהם:

ובזאת תמצא במשפט המלבושים הנאים ויקרים שהם של משי וכיוצא, אם האדם הלובשם הוא יפה אז ניכרת חשיבותם, וכל מה שיהיה יופי האדם ביותר כן תהיה חשיבותם מעולה ביותר, שיהיו מאירים ומבהיקים על נוי צורתו ויופי מראהו, אבל אדם השחור ומכוער, שצורתו משונה ויש לו מומין בפניו, אם ילבש בגדי זהב וארגמן, הרי אלו מתבזים בו והולך מהם חשיבותם, וכמ"ש על פסוק צדק לבשתי וילבשני, יש אדם הוא נאה ואין מלבושו נאה, ויש מלבושו נאה והוא אינו נאה, וכל זה חסרון גדול היא, אך השלימות היא שיהיה הוא נאה ומלבושו נאה:

והנה יעקב אע"ה היה חכם מאד, ויוסף הצ"ה היה חכם ומבין ופקח הרבה, דאפילו לגבי יעקב אע"ה נחשב חכם ומבין, ועי"כ היה לו נחת רוח ליעקב אע"ה למסור חכמתו למי שיוכל להשיג אותה ויודע ערכה, כי מצא לו כלי חשוב להריק בו דברי חכמתו, ומחמת כן אהב אותו הרבה שלא מצא קנקן חשוב כמוהו שיוכל להכיל בתוכו דברי חכמתו. צא וחשוב בדעתך, אם אדם מריק חבית גדולה מלאה יין לתוך כד אחד קטן או כד נקוב, בודאי היין נשפך חוצה, וילך לאבוד, כמה צער יהיה בזה לבעל היין, משא"כ אם מריק היין לכלי גדול ושלם, שהיין נשמר בתוכו כמה שמחה יש לבעל היין, וכן הענין כאן, שמחה גדולה היה ליעקב אע"ה כשראה את יוסף הוא בן חכם לו דייקא, כלומר גם לגביה דידיה נחשב חכם ונבון שאז יוכל להכיל בתוכו כל דברי חכמתו, ולא יאבד מהם טיפה אחת, דאז בזה היה לו שמחה גדולה, ולכך אהב אותו ביותר:

ולכן כדי להראות ולהודיע טעמו, על מה אהב אותו מאד, עשה לו כתונת פסים, שהוא מלבוש יקר של משי, שדרכו להתייקר אם יהיה מונח על גוף נאה ויפה ביותר, יען כי יוסף הצ"ה היה יפה תואר ויפה מראה, וכדאסהיד ביה קרא לקמן, ויהי יוסף יפה תואר ויפה מראה, ומי שהוא יפה תואר ויפה מראה, אפילו אם ילבש בגד פשוט יתייקר הבגד שלו, וכ"ש אם ילבש בגד יקר של משי, על כן אותה כתונת הפסים שלבש יוסף הצ"ה, נתייקרה ונשתבחה עשר ידות מאם היה לובשה אדם אחר, ולזאת נתכוון יעקב אע"ה לעשות לו כתונת פסים, להודיע לכל אדם הטעם שגדלה אהבתו בו, מפני שנתייקרה חכמתו בו, כמו שאתם רואין את הכתונת הזאת מתייקרת בו יותר, מאם היתה על איש אחר. וז"ש וישראל אהב את יוסף מכל אחיו כי בן זקונים הוא לו, כתרגומו בר חכים הוא ליה, לו דייקא, דאפילו לגבי דידיה נחשב

בר

בר חכים, ולכן אהב אותו, מפני כי ידע שבו מתייקרת החכמה שמוסר לו, וגם כי הוא יכיל כל דברי חכמה אשר יריק לתוכו, ולא ילך ממנה אפילו משהו לאיבוד, ובעבור להודיע לכל הטעם של רבוי האהבה שאהב אותו, לכך עשה לו כתונת פסים, לרמוז לכל אדם כמו שכתונת זו אתם רואין שנתייקרה על ידי היותה עליו, כן חכמתו מתייקרת בהיותה בקרבו ולכך הוא אוהב הרבה, נמצא עשיית הכתונת לאו בעבור שיוסף הע"ה ערבה עליו הכתונת ואוהב אותה, אלא יעקב אע"ה עשאה להודיע טעם רבוי אהבתו ביוסף הע"ה:

אמנם באמת עדיין פסוק זה צריך לו ישוב, דקרי ליוסף הע"ה בן זקונים, וכ"ע ידעי כי בנימין הוא בן זקונים. ואע"ג דהתרגום נשמר מזו הקושיא, ולכך תרגם בר חכים הוא ליה. עכ"ז הפשט לא יופשט, דהא קרי ליוסף בן זקונים. ונ"ל בס"ד, דמפורש בכתוב שיעקב אע"ה אהב את רחל אע"ה אהבה גדולה, ואחז"ל כ"כ גדולה היתה אהבתו בה שאפילו בשעת פטירתו כשבא לברך את בניו, זכר אותה בברכתו של יוסף הע"ה, ברכות שדים ורחם, שאמר תתברכנה השדים שהניקו אותך, והרחם שנשאה אותך. וקשה למה לא זכר זאת בבנימין בנה, והפירוש פשוט מפני כי רחל לא הניקה את בנימין, כי נפטרה בעת שילדה אותו, ולכך לא אמר התברך ברחם שנשאה אותך, מפני שלא היה יכול להביא על לבו הרחם שלה שילא ממנה באותו הרגע שיצאה נפשה ממנה, ולכך לא אמר בבנימין ברכת השדים ורחם של אמו אפילו בשעה שהוא נפטר מן העולם, ולכן אחר פטירתה של רחל אע"ה, כל ימי חייו לא היה יכול לצייר ולהעלות על לבו שבנימין הוא בן זקונים לו, ולא היה מראה לו אהבה הראויה להיות לבן זקונים כפי מנהגו של עולם, כדי שלא יזכור פטירתה של רחל, יען כי הוא לא ראה אלא את יוסף יונק מדדי רחל, ויושב בחיקה של רחל אמו. ולכך היה מצייר בדעתו תמיד שיוסף הוא בן זקונים שלו הנולד לו מן רחל, כי הוא ראה רק את יוסף יונק מדדיה של רחל, ויושב בחיקה של רחל, וכל עת שרואה את יוסף הוא זוכר את אמו בזמן שהיתה בחיים. ולכן אמר כאן על יוסף הע"ה כי בן זקונים הוא לו, כי כך היה מצייר יעקב אע"ה בדעתו, שיוסף הוא בן זקונים לו, ולא היה לו ממנה עוד בן אחר:

ויחלום יוסף חלום ויגד לאחיו. י"ל מלת חלום לשון יחיד, דסגי לומר ויחלום יוסף ויגד לאחיו, וכן מ"ש אח"ז שמעו נא החלום הזה אשר חלמתי. וכן נמי כתב הכי ויחלום עוד חלום אחר ויספר לאחיו, מ"ש חלום לשון יחיד, דהול"ל ויחלום עוד ויספר לאחיו. ונ"ל בס"ד, דאיתא בגמרא דברכות דף נ"ה, כתיב בחלום אדבר בו, וכתיב החלומות שוא ידברו ומשני כאן ע"י מלאך כאן ע"י שד. ופרשו המפרשים ז"ל דסטרא דקדושה היא אחדות שנקראת רשות היחיד, ולכן כל דבר שהוא מסטרא דקדושה מכנהו הכתוב בלשון יחיד, ולכן השבטים ובניהם מכנה אותם הכתוב בלשון יחיד, דכתיב ויחן שם ישראל נגד ההר, וכן כמה מקראות יש שמכנה אותם בלשון יחיד. וכן ביורדי מצרים שהיו שבעים נפשות כינה אותם בנפש אחת, דכתיב בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרים, אבל בבני עשו היו שש וקראם נפשות לשון רבים, ולכן החלום שהוא בא מסטרא דקדושה נקטיה בלשון יחיד, דכתיב בחלום אדבר בו, ולא אמר בחלומות. ועל זה תרצו בגמרא כאן ע"י מלאך, שזה החלום אמיתי הוא שבא מסטרא דקדושה, אבל חלום הבא מסטרא דקליפה נקטיה בלשון רבים, דעל זה נאמר החלומות שוא ידברו, ולא אמר החלום שוא ידבר, אלא חלומות לשון רבים דאתי מסטרא דקליפה, ועל זה אמרו בגמרא כאן על ידי שד וזה אינו אמיתי, עכ"ד. והנה עבדא הקטתי על זה מדכתיב ביואל סי' ג' והיה אחרי כן אשפוך רוחי על כל בשר ונבאו בניכם ובנותיכם, זקניכם חלומות יחלמון, בחוריכם חזיונות יראו, דהול"ל בלשון יחיד חלום יחלמון, דהא מפורש שם דאלו באים מסטרא דקדושה, דהקדים לומר ברישא אשפוך רוחי על כל בשר. ותרצתי כיון דמדבר על רבים דכתיב זקניכם בחוריכם, להכי גם החלום דקאי עלייהו נקטי בלשון רבים, אבל היכא דמדבר באדם יחידי, או דמדבר בסתם שאינו מזכיר יחיד או רבים לא יאמר הלום בלשון יחיד, אלא רק על חלום שבא מסטרא דקדושה, ולא על הבא מסטרא דקליפה:

ולכן כאן בא הכתוב להודיע, דחלום יוסף הע"ה הוא אמיתי שבא מסטרא דקדושה, כדכתיב בחלום אדבר בו, לכך נחת קרא לפרש בהדיא, ויחלום יוסף חלום דמדבר על יחיד, ואמר חלם חלום שהוא מסטרא דקדושה הנקרא חלום, כדכתיב בחלום אדבר בו, וגם יוסף הע"ה הודיע לאחיו דחלומו אמיתי הוא שבא לו מסטרא דקדושה, ולכך אמר שמעו נא החלום הזה דייקא, ולא אמר שמעו אשר חלמתי, אלא דקדק לקראו חלום בלשון יחיד, להורות כי הוא מן הכתוב בו בחלום אדבר בו, וכן נמי בתר הכי דקדק הכתוב לומר ויחלום עוד חלום אחר, כדי לקרות עליו שם חלום בלשון יחיד, ולא אמר ויחלום עוד ויספר לאחיו:

ויקנאו בו אחיו ואביו שמר את הדבר. הקושיא ידועה, למה בחלום ראשון אמר וישנאו, ובחלום זה השני אמר ויקנאו. ונ"ל בס"ד, בחלום ראשון אינו מורה שהם ישתחוו, אלא זרעם, כי ראה האלומות היו משתחוים, וגם אינו מורה שישתחוו לו, אלא לזרעו כי ראה משתחוים לאלומתו שהיא קאי על זרעו, ולכך לא נתקנאו בו, כי אין הגדולה הזאת אליו אלא לזרעו, ומי יודע אחר כמה דורות תהיה זאת, ורק שנאו אותו באומרם אתה יודע שאין חלום זה נוגע לנו אלא לזרענו, וגם אינו לך אלא לזרעך ולמה אתה מספר לנו החלום הזה אלא ודאי כונתך לקנטר ולצער אותנו, ולכך שנאו אותו, אבל חלום שני מורה עליהם שהם אחד עשר משתחוים לו ממש, א"כ ודאי יעלה לגדולה מחמת חלום זה, ולכך קנאו אותו:

ועוד נ"ל בס"ד לפרש הטעם שבראשון שנאו אותו, ובשני קנאו אותו, כי בראשון אמרו לו המלוך תמלוך עלינו אם משול תמשול בנו, וקשה למה כפלו דבריהם מלכות וממשלה. ופרשתי בס"ד כי דרך הנערים לעשות טיול בדרך משל ודמיון, שעושים א' במקום מלך, וא' משנה, וא' שופט, ועוד דמיון אנשי חיל ובית האסורים וכיוצא, והמלך גוזר מאסר, והמשנה מקיים גזרת מלך ע"י החיל וכיוצא בזה מתכסיסי מלכות, וכל זה עושים בדרך משל ודמיון לפי שעה, בעבור טיול ושחוק בעלמא. והנה יוסף הע"ה כאשר הגיד לאחיו החלום של אלומות והשתחויה, שאלו אותו מה בדעתך להתלמד מן החלום, אם הוא מורה שתהיה מלך ממש במלכות קיימת לעולם, או אם אין זה אלא דרך טיול ושחוק לפי שעה למשל מעלים, כתכסיסי מלחמה, ולזה א"ל בדרך שאלה, מה בדעתך לדון בפתרון חלום, אם מורה שתהיה מלכות ממש למלוך, או אינו אלא לפי שעה, דרך טיול במשל ודמיון למלכים והיה צריך שישיב ח"ו אין בדעתי להיות מלך עליכם, ורק דרך טיול ושחוק הדבר הזה, ומאחר שלא השיב כן ש"מ סבר להיות מלך ממש עליהם, ולכן שנאוהו, משא"כ בשני ודוק:

וכאופן

ובאופן אחר נ"ל הטעם שאמר בחלום שני ויקנאו אותו ולא אמר וישנאו, כמו שאמר בחלום הראשון, ונ"ל בס"ד, דאיתא בגמרא דברכות דף נ"ה אר"ה לאדם טוב אין מראין לו חלום טוב, ולאדם רע אין מראין לו חלום רע, והקשה מהרש"א ז"ל, והלא יש כמה צדיקים רואין חלום טוב, ותרץ דוקא חלום טוב שאינו מתקיים אין מראין לצדיק, אבל חלום טוב שמתקיים מראין לצדיק ע"ש. והנה כאן בחלום זה שראה השמש והירח ואחד עשר ככבים משתחוים לו אמרו אחיו זה הוא חלום טוב, אבל הוא אינו מתקיים, דאיך יצוייר בדעת שהשמש וירח וכוכבים אשר עומדים למעלה ברקיע ישתחוו לו שהוא עומד בארץ, וכיון דהוא אינו מתקיים מוכח דהוא אינו צדיק ח"ו, כי לצדיק מראין לו חלום טוב שאינו מתקיים ולכך בתחלה כשספר להם החלום ודאי שנאו אותו כאשר שנאוהו בראשון, אך אחר שגער בו אביו וא"ל הבא נבא אני ואמך ואחיך להשתחות לך ארצה, נמצא אין החלום כפשוטו שיהיו השמש וירח וככבים ממש משתחוים לו, אלא שמש וירח וכוכבים קאי על אביו ואמו ואחיו, כי כך פירש אותם יעקב אע"ה בנועם דבריו, א"כ זה חלום טוב המתקיים, ומראין זה לצדיק, ובודאי יעלה לגדולה, ולז"א ויקנאו בו אחיו שעתה נמצא חלום זה הוא חלום המתקיים, ואם תאמר גם לפי פרושו של יעקב אע"ה איך יצוייר שאביו ישתחוה לו, ולז"א ראו שאביו שמר את הדבר שהיה מצפה לכך, וא"כ מוכרח שיחליף הביטה וישתחוה בודאי, ואז מוכרח שגם הם ישתחוו ולכן קנאו בו:

אך יובן בס"ד דארז"ל אין חלום בלא דברים בטלים. אמנם צריך חכם גדול שיבין וידע מה הם דברים בטלים של החלום, ומה הם דברים האמתיים שבו, והם בפשטם החלום הזה בעת שסיפר לאביו ולהם, חשבו בדעתם כי מה שראה אחד עשר כוכבים משתחוים לו, כל זה דברים בטלים של החלום, ולפ"ז אין להם שייכות בזה החלום, כי ראייתו אחד עשר כוכבים משתחוים לו הם דברים בטלים, וכאלו לא ראה כן, אבל מה שראה השמש והירח דקאי על אביו ואמו הוא אמת שראה שמש וירח, ומי יודע ראיה זו מה פתרונה, ועל כל פנים אין כאן דבר הנוגע להם, ולכן לא נתקנאו בו אחיו, כי גדולתו עליהם רמוזה במה שראה אחד עשר כוכבים משתחוים לו, וזה הוא דברים בטלים, והיו כלא היו, אמנם אביו כשגער בו ואמר לו מה החלום הזה אשר חלמת הבא נבא אני ואמך ואחיך להשתחות לך ארצה, דברים מוכיחין דמה שראה שמש וירח דקאי על אביו ואמו הוא דברים בטלים, דהא עשה קושיא גדולה על זה, ומשמע ממילא דמה שראה אחד עשר כוכבים משתחוים לו הוא דבר אמת של החלום, ונמצא החלום מודיע על גדולתו עליהם, ולכן ויקנאו בו אחיו, והטעם כי אביו שמר את הדבר, הם דברים שאמר בסוף ואחד עשר כוכבים משתחוים לי עשה לסוף החלום שמירה בקושייתו שהקשה על החלום בזאת הקושיא, כי פתר דאלו הם דברים האמתיים, ומ"ש שמש וירח הם דברים בטלים, ולכן ויקנאו בו דהשתא נתקיים גדולתו:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, ויקנאו בו אחיו ואביו שמר את הדבר, כי יש להעיר בשלמא אחד עשר כוכבים שהם אחיו מצינו שהשתחוו לו ארצה בבואם למצרים, אבל שמש וירח שהם אביו ואמו היכן מצינו שהשתחוו לו, כי גם יעקב אע"ה שהיה בחיים ובא אצלו למצרים לא השתחוה לו ח"ו, אך נראה כונת החלום להגיד דאחד עשר כוכבים שהם אחיו ישתחוו לו, ואם היה רואה רק אחד עשר כוכבים משתחוים לו, לא היה מוכח שאחיו ישתחוו לו, אלא היה אפשר לפרש שבניהם של אחיו שהם הגדולים ישתחוו לו, יען כי כוכבים הם משל ודמיון לכל הצדיקים, דכתיב ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד, דכל הצדיקים נמשלים לכוכבים, וקרי להו כוכבים, וכן כאן מגיד החלום שי"א אנשים גדולים ישתחוו לו, ולא קאי על אחיו אלא על זרעם ובניהם, לכך כשראה את אחד עשר כוכבים ראה עומדים בצידם שמש וירח, ואין ראיה זו מורה על השתחויה, אלא באה להורות דאלו הי"א כוכבים יצאו ובאו מן השמש והירח, יען כי השמש וירח שהם יעקב ונשותיו הולידו אחד עשר ילדים, ולכך היו עומדים שמש וירח בצד הכוכבים, להורות אלו הי"א כוכבים נולדו מן השמש וירח, שהם אחיו של יוסף הע"ה, ולפ"ז מ"ש משתחוים לי לא קאי על שמש וירח ג"כ, אלא קאי על אחד עשר כוכבים בלבד. נמצא עיקר החלום הוא חמשה מילות, והוא מ"ש אחד עשר כוכבים משתחוים לי. וז"ש ויקנאו בו אחיו, שאמרו בודאי יתקיים החלום ויעלה לגדולה, וזו הקושיא שהקשה לו אביו אינה קושיא, יען כי משתחוים לא קאי על שמש וירח ג"כ, אלא רק על אחד עשר כוכבים, והוא ראה שמש וירח, להורות שי"א כוכבים אלו נולדו מהם, וכדאמרן. ונמצא שראה החלום הזה העיקר הוא חמשה דברים אלו שהם ואחד עשר כוכבים משתחוים לי, ולז"א ואביו שמר את הדבר, היה מצפה ומיחל על קיום הדבר הזה, וכיון שהוא מצפה לכך ודאי יבואו לידי קיום ויעלה לגדולה:

וישלחהו מעמק חברון ויבא שכמה. הנה נודע כי נו"ן דחברון הוא נו"ן הקטנה כמו באישון עינו, וכן שבת שבתון שהוא מה שמוסיפין מחול על הקדש, וכן פירשו רז"ל ע"פ כאון כואן, וכנז' בספרי הדקדוק, וכן שם חברון עיקר שמה חברו, והטיל בה נון בסופה הוא נו"ן הקטנה לומר שהיא פסולת של א"י, שהיתה טרשים, שהיתה קטנה בחשיבות ועל אות נו"ן דשם חברון אינו נדרש:

ואתה קורא היקר עשה אזנך כאפרכסת, ושמע ממני דברים אלו המדוקדקים בעזה"י והוא דידוע מ"ש רז"ל בגמרא שיש שלשה מיני חלוקות, הא' פחות משתות, והב' שתות, והג' יותר על שתות, ושורת הדין הוא דפחות משתות הוי מחילה, ובשתות קנה ומחזיר אונאה, ויותר על שתות הוא ביטול מקח. ופירש רבינו האר"י זלה"ה בשער טעמי המצות פרשת לך לך דף יו"ד ע"ב, שדין חלוקות אלו שיש בין בני אדם, יש להם סוד למעלה בחלוקת האורות בסוד האותיות שא"א לחלקם בשוה, כי הם אותיות שלימות, וא"א לחלק האותיות להצאין או לשלישים, אבל יכולים להתחלק באופן שלא תהיה אונאה בשיעור שתות אלא בפחות משתות, ולכן גם למטה בהדיוט פסקו בגמרא דפחות משתות הוי מחילה, כי בודאי שהאחד מוחל לחבירו בדבר המוכרח להיות כן, אבל בשתות היא חלוקה בינונית וממוצעת, ולפעמים יזדמן חלוקה כזאת למעלה בסוד התפארת, לכן שורת הדין למטה בין בני אדם בשתות קנה ומחזיר אונאה, ר"ל יתקיים המקח ההוא כי דוגמת זה למעלה כשיהיה חלוקה כזאת בהתפשטות החסדים, לא יצטרך להיות ביטול מקח כלומר להחזיר החסדים לשרשן, אלא תחזור האונאה למקומה, כאשר היה בענין גניבת יוסף הע"ה שגנבוהו תחלה ואח"כ החזירוהו למקומו, כמ"ש והעליתם את עצמותי מזה אתכם, ודרשו רז"ל שאמר להם יוסף הע"ה החזירוני למקומי שנטלתוני משם, ולכן ואת עצמות יוסף וכו' קברו בשכם, וארז"ל משכם גנבוהו ולשכם החזירוהו, ולא נתבטלה האחוה שביניהם בשביל מה שלקחוהו, אלא קנה ויחזיר אונאה, וביתר על שתות אין דבר זה

נמצא

מצא דוגמתו למעלה, ולכן גם למטה בין בני אדם בטל המקח לגמרי, עכ"ד רבינו זלה"ה ע"ש:

נמצא לפ"ז ענין גניבת יוסף הע"ה שגנבוהו אחיו היה הפגם בסוד השתות, שיש לדבר זה תקנה שלא תתבטל האחוה שביניהם, והתקנה היא ע"י שהחזירו אותו אח"כ לשכם, כי בשתות קנה ומחזיר אונאה, ולא נעשה בטול מקח ח"ו בדבר זה:

ועתה בא וראה כלות תורתינו הקדושה, איך רמזה דבר זה שהוא ענין גדול בדרך נסתר, והוא כי כתבנו לעיל עיקר שם חברון הוא באותיות חברו ואם תמלא אותיות חברו כזה חי"ת בי"ת רי"ש וא"ו תמצא סוף המלוי של אותיות חברו הוא אותיות שתות, והמלוי נקרא עומק של אותיות הפשוט, והנה הגניבה שגנבו את יוסף הע"ה היתה בשלוח זה ששלחו אביו ולכך רמזה התורה בשלוח זה הפגם של הגניבה איך היה, וז"ש וישלחהו מעמק חברון, ר"ל בשלוח זה לא היה אלא ירק קלקול של שתות הרמוז בעומק אותיות חברון כדאמרן, ותהילות לאל יתברך דהשתית הזה בא שכמה, שנתקן בחזרת האונאה למקומה כדין, שארז"ל שתות קנה ומחזיר אונאה, כן כאן לא נתבטלה האחוה שביניהם בשביל מה שלקחוהו, אלא משכם גנבוהו ולשכם החזירוהו, וכאשר אמר יוסף הע"ה לאחיו תחזירוני למקום שגנבתוני משם. דתהילות לאל לא היה כאן ביטול מקח ח"ו. הא לך קצרו של דבר, בא הכתוב לרמוז בשלוח זה ששלח את יוסף הע"ה, לומר סופו של שתות הרמוז בעומק של חברון, בא שכמה, שהחזירו הגניבה למקומה, דקי"ל בדין השתות המקח קיים ומחזיר אונאה:

נמצא זה הקלקול שהיה בסוד השתות בגניבת יוסף הע"ה, לא נתקן אלא עד שהחזירו אותו לשכם, שהוליכו ארונו לשכם, וכמ"ש רבינו האר"י זלה"ה. והנה בתיקון זה התחיל מרע"ה לעשותו בטרח ויגע למצוא ארונו של יוסף הע"ה, ומשכו מן נילוס ונשאו וטלטלו, כמ"ש ויקח משה את עצמות יוסף עמו אך לא השלים התיקון להביאו לשכם, מפני שנגזר עליו שלא יכנס לא"י, ורק ישראל הם השלימו התיקון דכתיב ואת עצמות יוסף אשר הוציאו ממצרים קברו בשכם:

ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב בתהלים כי השתות יהרסון צדיק מה פעל, אל תקרי השתות אלא השְׁתות כלומר אם היה קלקול שהיה בסוד השתות היה נהרס ח"ו שלא היו מחזירין האונאה למקומה להוליכו לשכם, אז צדיק הוא מרע"ה שטרח ויגע כמה ימים למצוא ארונו של יוסף, והוציאו מן נילוס, מה פעל, כי לא היה תועלת במציאתו בלבד אם לא היו מחזירין אותו לשכם ממקום שגנבוהו ודוק היטב, כי נכון הוא בעז"ה:

ויאמר את אחי אנכי מבקש הגידה נא לי איפה הם רועים. נ"ל בס"ד, ידוע כי אותו האיש היה מלאך כמ"ש רז"ל, וידוע דהמלכות נקראת פה כמ"ש בפתיחת אליהו זכור לטוב, מלכות פה תורה בעל פה, וידוע כי במלכות יש שתי בחינות, והם א' בחינת לאה אשר נשמת לאה אע"ה נמשכה ובאה ממנה, ואחת נקראת רחל אשר נשמת רחל אע"ה באה ונמשכה ממנה, ושניהם בחינת לאה ובחינת רחל העליונים נקראים פה, וידוע כי הצדיקים למטה לפעמים עוסקים בתיקון רחל שעושים יחודים וכוונות השייכים לרחל, ולפעמים עוסקים בתיקון לאה, ועל כן יוסף הע"ה שאל מן המלאך על אחיו באותו עת, באיזה תיקון הם עוסקים, אם בתיקון לאה או בתיקון רחל, שאם הם עוסקים בתקון רחל לבו בטוח שלא ירעו לו, יען כיון שהוא בנה של רחל, שנשמתה באה מרחל העליונה שנקראת פה שהם עוסקין בתיקון שלה אז בודאי לא ירעו לבנה של רחל, אבל אם הם עוסקים, בתיקון לאה שנקראת פה, אפשר שתעלה חמתם ויריעו לו עתה, ולכך לא ילך. וז"ש את אחי אנכי מבקש הגידה נא לי איפה הם רועים, חלק מלת איפה לשנים וקרי בה אי פה, ר"ל באיזה פה הם עוסקים נא לעת עתה, אם ברחל הנקראת פה, או אם בלאה הנקראת פה, שאם עוסקים ברחל לבי בטוח שלא ירעו לי ואלך אצלם. ויאמר האיש נסעו מזה, כי שמעתי אומרים נלכה דותינה, שאינם יושבים במקום אחד ישיבת קבע, כדי שיהיה אצלם ישוב הדעת לעשות תיקונים ביחודים וכוונות, אלא הם נוסעים והולכים ממקום למקום:

ואמרנו חיה רעה אכלתהו. י"ל למה הוצרכו לומר רעה, וסגי לומר חיה אכלתהו. ונ"ל בס"ד כי הם רוצים שאביו יתייאש ממנו ולא ישלח בני אדם לחפש אחריו, ואם יאמרו חיה שהם אכלתהו יאמר זה א"א, יען כי שליח מצוה היה ושלוחי מצוה אינם נזוקין, ולכן אומרים לו חיה רעה אכלתהו, כלומר ידוע לנו שיש באותו מדבר חיה רעה שהיא מוחזקת ומועדת לאכול בני אדם, ובודאי דאותה חיה רעה שמוחזקת להרע היא אכלתהו, אע"פ שהיה שליח מצוה, דאמרו בגמרא אע"ג דשלוחי מצוה אינם נזוקין היכא דקביע הזיקא שאני, וכמו' בגמרא דקדושין דף ט' בסולם רעוע כיון דקביע הזיקא ליתיה לכלל זה, ועי"כ יתייאש מלחפש עליו:

וישב אל אחיו ויאמר הילד איננו ואני אנה אני בא. נ"ל בס"ד, דידוע שעל הריגת הצדיקים צריך האדם לכוין בשם ה' משמות ע"ב הנקרא אני, שהוא ר"ת אל נקמות ה', ויכוין בזה שהקב"ה ינקום נקמתן מיד ההורגים אותם, וכמ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער הכוונות, שצריך לכוין בכל יום במזמור אל נקמות ה' אל נקמות הופיע, בעבור עשרה הרוגי מלוכה שינקום נקמתם ע"ש. והנה ראובן כשבא לבור ולא מצאו, אע"פ שחשב דעל הרוב אחיו הרגו אותו וקברוהו, וכן א"ל במצרים הלא אמרתי לכם אל תחטאו בילד וגם דמו הנה נדרש, אך ודאי היה מסתפק בזה דשמא אחר מצאו והרגו, ולכן עתה אמר לאחיו הנה אחי צדיק הוא, וחייב אנכי לעשות הכונה של שם אנ"י בכל יום בשבילו לכוין שינקום הקב"ה נקמתו, אך אין אנכי יודע על מי אכוון בזאת הכונה של שם אנ"י, אם עליכם או על אחרים, וז"ש ואני, ר"ל הכונה של שם אנ"י, אנה אני בא, כלומר על מי אכוון אותה. ובו"ר לרבינו הגדול בשער הפסוקים בפרשה זו שכתב וז"ל ר"ת של אנ"י אנ"ה הוא אל נקמות ה' אל נקמות הופיע והענין הוא כי הנך ראובן ברוה"ק שעתידים עשרה הרוגי מלוכה ליהרג על מכירת אחיו ליוסף אחיהם, ועתיד לינקם מהם עכ"ל, והנה הרמז שאמר רבינו בפסוק זה הוא דרך אחרת ואינו הדרך שכתבתי, ודברי תורה כפטיש יפוצץ סלע:

ויקח יהודה אשה לער בכורו ושמה תמר. נ"ל בס"ד שם ער קריאתו ביושר הוא טוב, כי מורה על התעוררות הפך השינה, כמ"ש ולבי ער, אך קריאתו למפרע לא טוב כי נקרא רע, וכן תמר ב' אותיות ראשונות שלה בקריאתם ביושר הם טוב שהוא תם, אך למפרע הוא צירוף מת, ועל כן ער אם היה הולך בדרך ישרה בזווגו עם תמר, היה נעשה הוא בתמר צירוף תם, שהיה נתקן ונשלם בזווגו עמה, אך כיון שהפך משכבו עמה, שהיפך השיטה והלך בדרך רע, אז גם שמה נהפך לגביה דידיה, שנהפך צירוף תם לצירוף מת, כאשר הוא הפך את שמו מן ער לצירוף רע, ולכן המית אותו ה'. וז"ש ויקח יהודה אשה לער בכורו ושמה תמר, בעת הקיחה היה הוא ער, שמו מורה לטוב, והיא תמר שמה מורה לתם, אך אחר שהיה ער בכור

יהודה

יהודה רע בעיני ה', שהפך שמו מן ער לצירוף רע, אז וימיתהו ה', שגם אותיות תם של תמר נהפכו לו לצירוף מת, ומידו היתה זאת דמעשיו גרמו לו זה :

ותאמר מה פרצת עליך פרץ ויקרא שמו פרץ ואחרי כן יצא אחיו אשר על ידו השני וכו'.
נ"ל בס"ד דאיתא בגמרא דיבמות דף ע"ו, כאמר שאול הע"ה לאבנר על דוד הע"ה ז"ל חזי אי מפרץ קאתי הוי מלכא, כי מלך פורץ גדר לעשות לו דרך, ואי מזרח אתי חשיבותא בעלמא הוי, כלומר שר. ופרשתי בס"ד הענין דמאמר הנז' הוא, כי ידוע יהודה אחוז במלכות שהוא סוד הה' אחרונה שבשם הוי"ה ב"ה, ותמר ילדה ליהודה שני בנים פרץ וזרח, ובנת אביהם גם המה נאחזים במלכות שהיא הה' אחרונה שבשם הוי"ה ב"ה, אך פרץ אחוז באות ה' הפשוט, וזרח באות ה' של המילוי, נמצא פרץ באות ה' ראשונה וזרח באות ה' שניה שהיא אות המלוי, ולכן אמר אם דוד אתי מפרץ יהיה מלך, כי המלך פורץ גדר לעשות לו דרך, דכתיב על כן יורה חטאים בדרך, וכמ"ש בגמרא למה תלוי כרעיה דאות ה', כדי שיכנס משם בעל תשובה. נמצא בעל תשובה נכנס בפרצה זו של אות ה', כי הקב"ה פרץ רגל אות ה' בשבילו. ולכן כיון דפרץ אחוז באות ה' אחרונה שבשם הוי"ה, יהיה מלך, אשר בחוקי המלכות יש לו כח לפרוץ גדר לעשות לו דרך, דוגמת מה שעשה הקב"ה באות ה'. אבל זרח אחוז באות ה' של המלוי, שהיא מדריגה שניה לאות הפשוט ולפיכך גם הוא יהיה מדרגה שניה למדרגת המלך, שיהיה שר, והייני חשיבות בעלמא :

והנה ידוע מה רומז למלכות, שנקראת מה כבוד מה חשיב לה', וז"ש מה פרצת עליך פרץ, פרצת בהפוך אתוון צרפת, כלומר מלכות שנקראת מה צרפה עמך, כי נתאחזת שם, ולכן ראוי שמלכים מחלציך יצאו. וי"ל מספר מה עם מספר פרץ עולה מספר בית אב, כי המלך הוא בית אב לכל ישראל :

ואחרי כן יצא אחיו אשר על ידו השני, קרי בה ה' שני, ר"ל ה' שניה שהיא אות, וידו ר"ל מקומו כמו מליב לו יד, וכן יד אבשלום כלומר מקום שלו הוא באות ה' שניה, שהיא אות של המלוי, משא"כ פרץ מקומו באות ה' ראשונה של הפשוט :

ויאמר הן אדוני לא ידע אתי מה בבית וכל אשר יש לו נתן בידי. שמעתי בשם המפרשים הכונה שאמר לה, הן אדוני הולך למשכב עמך, ואין את צריכה לי לאמר שכבה עמי. והשיבה לו לא ידע אתי, מלשון וידע אדם, שאינו יכול לעשות ביאה ותשמיש, והאי' לדברי רבנים הכי, ראה מה בבית, ר"ל מה יש ילדים בבית, והלא לא יש ילדים אפילו אחד, ואם היה ראוי לשמש היתי יולדת ממנו כמה בנים שתראה אותם בבית עכ"ד. ולא מחוור אלא רמז זה, דלפ"ז אין לו קשר עם מ"ש וכל אשר יש לו נתן בידי. והנה עבדא אמרתי רמז הכתוב כך, שאמר לה הן אדוני ועל הקב"ה קאמר, שכבודו מלוי כאן, ואיך אעשה עבירה בפניו, והיא השיבה לו לא ידע, כלומר ח"ו לא ידע במעשה התחתונים, וכמ"ש ביחזקאל סי' ח' ויאמר אלי הראית בן אדם אשר זקני בית ישראל עושים בחשך איש בחדרי משכיתו, כי אומרים אין ה' רואה אותנו עזב ה' את הארץ. וכן זאת הרשעה אמרה לא ידע ח"ו. והשיב לה אתי הוא כבודו, כי אני בעצמי מרכבה לאור שכינתו, ואיך אעשה לפניו הרעה הזאת. והיא אמרה לו ראה מה בבית, כלומר הבית והחדר הזה שאתה עומד בו כולו מלא צלמים, ואי אפשר שתשרה שכינה עליך בהיותך עומד בבית זה, וכמ"ש רז"ל על אסתר כשנכנסה לבית הצלמים נסתלקה ממנה שכינה, ולכך אמרה אלי למה

עזבתני. ועד"ז אמרה אותה הרשעה ראה מה יש בבית זה שכולו מלא צלמים, וא"א שישרה אור שכינה כאן עליך, אלא בודאי נסתלקה מעליך, ולכן אין רואה ח"ו מה שאתה עושה כאן בבית זה. והשיב לה הנה עוד יש לי טעם אחר לפרוש מן העבירה הזאת, שאת מבקשת ממני לעשות, והוא כי המזון של העולם משתלשל ע"י המדה שנקראת כל. וזאת המדה אני אחוז בה, ולכן יוסף הצ"ה נקרא בד"ה בשם כלכל, דאחוז במדה שנקרא כל בפנימיות ובחצוניות, ולכך כל השפע משתלשל על ידו. ולז"א וכל אשר יש לו, מדת כל אשר יש לו להקב"ה נתן בידי, שאני אהיה משפיע מזון לעולם על ידי מדת כל שאני אחוז בה, ואם אעשה ח"ו עבירה זו של זנות שהיא פוגמת במדה זו שנקראת כל, נמצא נפסדים העולם ונזוקין נזק גדול, ואיך אהיה ח"ו גורמא בנזקן גדולים כאלה, ונשלם הפסוק בדברים אלו. ושוב חזר ודבר בפסוק שאחריו טענות אחרות שכליות הנוגעים לבעלה, כפי מדה האנושית, והוא שבעליך הטיב עמי טובות גדולות כ"כ לכבדני בגדר שהוא איננו גדול בבית הזה ממני, ולא חשך ממני מאומה באשר את אשתו, ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת לשכב עמך, וחטאתי גם לאלקים אשר נתן לי החן הזה בעיניו :

ותתפשהו בבגדו לאמר שכבה עמי. מצאתי במפרשים ז"ל שפרשו ותתפשהו בבגדו בטלית שלו, ואמרו טעם לזה, כי הקליפה שלא חששה פן יבואו הציציות של הטלית ויטפחו לו על פניו, כדי לפרוש מן העבירה, וכמ"ש רז"ל בגמרא על אותו תלמיד שהלך אצל זונה יפה, וגואשר פשט בגדיו כדי לעלות למטתה ערום לשכב עמה, אז הציציות של טליתו טפחו לו על פניו בדרך נס, ונשמט וישב על הקרקע, ופירש ולא עשה עבירה, וכן כאן חששה הקליפה שלא יטפחו לו הציציות על פניו ויפרוש, ולכך שמה בלבה בתתפוש כנפות הטלית שבהם תלויים הציציות, כדי שלא יטפחו, ואח"כ אמרה לו שכבה עמי :

ובגפן שלשה שריגים וכו'. נ"ל בס"ד דרז"ל אמרו גפן אלו ישראל, שנאמר גפן ממצרים תסיע, וצריך להבין למה נמשלו ישראל לגפן, ונ"ל בס"ד נומר מה גפן זה גוף האילן הוא רך וחלוש יותר מכל האילנות, ועכ"ז מוציא פרי המשובח מכל הפירות, כי פריו הוא ענבים שהם אכילה וגם שתיה ביין שבתוכם, וגם כי היין משמח וברכתו בפה"ג שהיא מבוחרת מברכת העץ, משא"כ בשאר פירות של שאר אילנות, כך ישראל אע"פ שתמצאם בגלות חלושים ורכים משאר אומות, עכ"ז פירותיהם יקרים ונחמדים בהם תורה ומצות ומע"ט, ולכן נמשלו לגפן. ועוד נמשלו לגפן כי הגפן לא יקבל הרכבה משאר אילנות כמ"ש רז"ל, וכך ישראל הם שורש קדוש א"א להיות נטמעים לגמרי ברע, אלא אפילו אם יתערבו ברע סופם להפרד ממנו, כי הקב"ה חושב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח, ומחזיר את האדם בכמה מיני גלגולים עד שיטהר ויזדקק מכל סיגים וכוחות רעות, ולכן כל איש ישראל אשר ירשיע אם הוא פקח ישוב במהרה, כדי שלא ידבק בו סיגים וכוחות רעים יותר, דאז בעבור טהרתו צריך שיהיה לו יגיעה יותר ויסבול צער ויסורין בגיהנם, וגם בגלגולים שלו יותר, משא"כ אם לא יאריך ברשעתו הרבה, אז טהרתו תהיה בנקל יותר. משל לשני עבדים שברחו מבית האדון שלהם, וירוצו לברוח, וירדפום אנשי האדון להשיבם, ואחד מהם היה פקח, וכיון שרץ מאה אמה עמד במקומו, כדי שיהיה נתפס ביד אנשי האדון, והיו הולכים ומכים בו כל מהלך מאה אמה, עד שהכניסו אותו לבית האדון, והשני היה טפש ויתחזק לרוץ, ורץ מהלך שתי פעמים וגלאה ועמד, כי לא היה לו כח לרוץ יותר, וכשתפשו

אותו אנשי האדון להשיבו לבית האדון, היו מכים בו עד שהכניסו אותו לבית האדון במשך מהלך שתי שעות, נמצא זה הפסיד יותר, נמצא שניהם חזרו לבית אדונם, אך זה שהאריך במרדו לקה והפסיד יותר, ולכן ישראל נמשלו לגפן בשביל שני ענינים אלו:

והנה ידוע תיקון האדם בתשובה שהיא ג' חלוקות, תחלה וראש התעוררות תשובה שיהיה לו בלב דוקא, קודם שום מעשה, ואח"כ תשובה במעשה, וזה נחלק לשתים, תחלה תשובה מיראה, ואח"כ תשובה מאהבה, וז"ש ובגפן שלשה שריגים, ר"ל בגפן אלו ישראל יש ג' חלוקות בתיקון שלהם, הא' והיא כפורחת זו תשובה שבלב שדומה לפרח, ואח"כ עלתה נצה תשובה במעשה, אך היא מיראה וזו נקראת נצה דעודנה פגה, ולא בחר הש"ת בה, והג' הבשילו אשכלותיה ענבים זו תשובה מאהבה, ונקיט בה לשון בישול לרמוז לפי דרכו, שהאדם צריך לנהוג בה מנהג הבישול, כי כל דבר אשר יתבשל בקדרה על האש, אם יכבו אותו יתבשל במהרה, ולא יטרחו להדליק עצים הרבה תחת הקדרה, משא"כ אם יהיה מגולה יאריך בישולו, וצריך לו חום אש ביותר ברבוי עצים, והתורה נמשלה לאש, והיא המבשלת ומתקנת כוחות האדם וגר"ן שלו ע"י הלימוד וקיום המצות, וכל מה שיעשה האדם התשובה ולימוד התורה וקיום המצות בהצנע יותר, יושלם ויגמר בישולו ותיקונו במהרה, ובנקל, כי בתורה כתיב ואת צנועים חכמה, ובמצות כתיב והצנע לכת עם אלקיך:

אך יובן בס"ד, ובגפן אלו ישראל, שלשה שריגים, זכות שלשה אבות, כי אין חלק ונחלה לעשו וזולתו בזכות של שלשה אבות, כי הכל הוא לישראל, והיא כפורחת בזכות אברהם אע"ה, עלתה נצה בזכות יצחק אע"ה שהיה גבורה, הבשילו אשכלותיה ענבים בזכות יעקב אע"ה שהיתה מטתו שלימה.

והנה נודע מדברי רבינו זלה"ה בשער הפסוקים, דאברהם אע"ה תיקן מוח חכמה, ויצחק מוח בינה, ויעקב מוח הדעת, ולז"א בחכמה יבנה בית, בזכות אברהם שתיקן מוח חכמה, ובתבונה רמז לזכות יצחק אע"ה שתיקן מוח בינה, יתכונן, ובדעת חדרים ימלאו כל הון יקר ונעים, בזכות יעקב אע"ה שתיקן מוח הדעת:

פרשת מקץ

ויהי מקץ שנתים ימים. איתא במדרש ויהי מקץ שנתים ימים זש"ה קץ שם לחשך, זמן נתן ליוסף כמה שנים יעשה באפילה בבית האסורים, כיון שהגיע הקץ חלם פרעה חלום. ד"א ויהי מקץ שנתים ימים, זש"ה בכל עצב יהיה מותר ודבר שפתים אך למחסור, כל דבר שנצטער יוסף עם אדונתו היה לו יתרון טענה, למה שנטל את בתה, ודבר שפתים אך למחסור, על ידי שאמר לשר המשקים זכרתני והזכרתני, נתוסף לו שתי שנים, שנאמר ויהי מקץ שנתים ימים, ע"כ. וצריך להבין טעם למדה זו שנמדדו שתי השנים כנגד שתי הזכירות של זכרתני והזכרתני, ועוד הדבר יפלא אם אדם עומד בצרה ויש לו אהוב שיוכל להצילו ממנה, היתכן לומר אסור לבקש הצלתו מאהובו, אלא יסמוך על הנס שינצל בידי שמים, אתמהא, וה"ז דומה לחולה שמביא רופא לרפאהו, וכן אמרה תורה ורפא ירפא, ולא ימנע מלהביא הרופא ולסמוך על הנס שיתרפא בידי שמים, ובודאי המביא רופא לרפאהו אינו סומך על הרופא, אלא סומך על הקב"ה שישים בלב הרופא לרפאותו בסמים המועילים לו, ואפילו הסם אינו פועל אלא ע"י עוז שדי, וגם כאן אע"פ דיוסף הע"ה בקש הצלה ע"י שר המשקים, אך בטחונו הוא בהקב"ה שיציל ביד שר המשקים להצלתו, ועל כן קשה אמאי נענש לפ"ד המדרש הנז':

ונ"ל בס"ד, דהמדרש של דרך השני בדבר אחר הנז' סמך על מדרש שקדם אליו, דאמר ע"פ קץ שם לחשך. זמן נתן ליוסף כמה שנים יעשה באפילה בבית האסורים. והוא דידוע שנגזר עליו עשר שנים בבית הסהר כנגד עשרה שבטים שילאו ממנו, והוא היה יודע ברוה"ק שלא נגזר עליו מן השמים אלא רק עשר שנים, ונמצא לפ"ז כשהגיע סוף העשר שנים לא היה צריך לבקש מן שר המשקים על הצלתו, כי זה ענין דומה לאדם שנכתב עליו מאמר מן המלך שיהיה בבית האסורין עד סוף עשר שנים, אינו צריך לעשות שום השתדלות ובקשה על יציאתו, כי זה מפורש במאמר המלך שלמחר יצא ודבר המלך אין להשיב, ואין צריך לבקש על זאת, אך אם ירצה לצאת מבית האסורין תוך הזמן הקצוב צריך על זה בקשה והשתדלות, וכאן אצל יוסף כשבקש מן שר המשקים שישתדל להוציאו מבית הסהר, זה היה בסוף העשר שנים שהם היו נשלמים בסוף אלול ממש, והוא דבר עם שר המשקים על יציאתו בחדש אלול סמוך לראש השנה, ולמה הוצרך לכך, מאחר שידע שביום ר"ה יצא בודאי, כי העשר שנים נשלמים בסוף אלול ממש, ובר"ה יצא בודאי, ולכך נענש על אשר אמר לשר המשקים זכרתני אתך והזכרתני אל פרעה, שהוא היה יודע שיהיה נזכר בר"ה שהוא יום הזכרון לצאת מבית האסורין, והרבה פתחים למקום שימצא לו סיבה שיצא, ובשביל שהיה בטוח שיזכר לטובה ביום הזכרון והוא סמך על שר המשקים וא"ל זכרתני והזכרתני, שבקש ממנו בשתי זכירות, לכך בא יום הזכרון הראשון שאחר עשר שנים, וכן יום זכרון השני של שנה השנית, ולא נזכר למעלה על הצלתו ויציאתו כנגד מה שבטח בשר המשקים בשתי לשונות של זכירה, עד שהגיע יום הזכרון של שנה השלישית דאחר עשר שנים, ונזכר בו לטובה למעלה, ויצא בו מבית האסורין, כמ"ש רז"ל שיצא ביום ראש השנה:

ולכן אחר שהביא המדרש דרך הראשון ע"פ קץ שם לחשך, שפירש זמן נתן ליוסף כמה שנים יעשה באפילה, דלמדנו מזה שהגזרה היתה מן השמים על זמן קצוב, אז הביא דרך הב' בפירש בו סוף הפסוק שאמר ודבר שפתים אך למחסור, דע"י שאמר זכרתני והזכרתני נתוסף לו שתי שנים דאחר העשר שנים, שמתחילים ביום הזכרון בשנת הי"א, וביום הזכרון דשנת הי"ב, שלא נזכר בהם בשמים על יציאתו לחרות מן המאסר עד שבא יום הזכרון של שנת הי"ג שנזכר בו לטובה בשמים להוציאו לחירות, ונמצא בזה מובן הטעם למה נתעכב בבית האסורים שתי שנים אחר העשר שהם שנת י"א ושנת י"ב, שלא נזכר ביום הזכרון שלהם לא בזו ולא בזו, והיינו בעבור שאמר זכרתני והזכרתני זכירה כפולה, שלא היה צריך לתלותה בשר המשקים, הפסיד זכירתו שלמעלה ביום הזכרון של שנת י"א, וביום הזכרון של שנת י"ב, עד שבא יום הזכרון של שנת י"ג, ונזכר בו לטובה ויצא לחירות:

ויהי בבקר ותפעם רוחו. י"ל למה כשהקיץ אחר חלום ראשון לא פעמה רוחו. וג"ל בס"ד, אחר חלום ראשון אע"פ שלא ידע פתרונו לא נתבלבל, כי אמר לכל חלום יש פתרון, והחלומות הולכים אחר הפה שיתקיימו כפי מה שיפתרו אותם, אז בבוקר אקרא לחכמים ובודאי יפתרו לטובה, ויתקיים לטובה, אך אחר שישן וראה חלום שני, והקיץ בבוקר נתבלבל מאד מחמת החלום הראשון של הפרות, יען כי כשהקיץ זכר שפתרו לו חלום של הפרות ושכח הפתרון, לכך נתבלבל, כי אמר עתה אין תקנה לזה החלום של הפרות ע"י פתרון שיפתרו

שיפתרו לו החכמים, מאחר שכבר פתרו אותו לו מן השמים בחלום, וצריך שיתקיים כפי הפתרון שנפתר בחלום, כי הוא פתרון ראשון, ואולי היה הפתרון לרעה, ומה יועיל הפתרון של החכמים שיבא לבסוף, ולכך ותפעם רוחו בבוקר בעבור חלום הפרות, כי עתה אין לו תקנה בפתרון החכמים. והנה באמת גוף החלום השני של השבלים הוא היה הפתרון של חלום הפרות, שהראו לו הרעות והטובות של הפרות הוא כענין השבלים, שהוא ענין שבע ורעב, והוא חשב שמלבד גוף החלום עשו לו פתרון לחלום הפרות, ובא יוסף הע"ה ופירש לו זה, שגוף החלום של השבלים היה פתרון של חלום הפרות, ולכן א"ל אשר האלקים עושה בחלום הפרות, הגיד לפרעה בחלום השבלים:

וידבר שר המשקים את פרעה לאמר את חטאי אני מזכיר היום. י"ל מ"ש היום לשון יתר. ונ"ל בס"ד מציקרא יש להתפלא על שר המשקים איך נעשה כפוי טובה כ"כ, שלא לזכור את יוסף אחר ששב על כנו מחמת הפתרון שפתר לו, ועוד אחר שחלם פרעה ובקש פותרים למה לא הגיד לפרעה על יוסף שהיה בדוק ומנוסה אצלו, שגם את יוסף יביא עם חכמיו לשמוע חלום לפתור אותו, ולמה המתין עד שחלה פרעה חולי גדול שנפל למשכב והיה בסכנה, כי ארז"ל המתין שר המשקים עד שראה את פרעה נפשו יוצאה, ולמה זה. ונ"ל בס"ד טעם נכון על דבר זה, והוא דארז"ל היה חטא גדול ביד שר המשקים ושר האופים, שרצו להזדווג עם בתו של פרעה לשכב עמה, וזה העון היה שוה בשניהם, ועוד היה בידם עון אחר משונה זה מזה, והוא זה נמצא זבוב בכוס שהביא למלך, וזה נמצא צרור בפת שהביא למלך, ובסוף דנר פרעה תלה את שר האופים, והשיב את שר המשקים על כנו, כי היה בוש להרגם בעבור בתו, לכך הצלים עון מן עון זה שהיו שניהם שוים בו, והרג שר האופים בשביל עון שאינו מצוי אצל שר המשקים, שהראה לעיני העולם ענין הזבוב יש בידו תשובה להשיב ונצול:

ולכן שר המשקים אע"פ שהבטיח את יוסף הע"ה שיטען בעבורו לפני המלך להצילו, הנה אחר שיצא נשתנה דעתו בדבר זה, הן בשביל טובת עצמו, הן בשביל טובת יוסף הע"ה, כי אמר אם אזכיר לפני המלך מאסר של יוסף צריך להודיעו על מה הוא אסור, ואם אגיד הסיבה שהוא אסור בעבירה, נמצא פרעה שומע עליו תביעה דומה לענין חטא שחטא הוא מקדמת דנא, שרצה להזקק לבתו, ואע"פ דמקודם הצלים ענין מזה מפני הכבוד, אפשר עתה יתרה אפו על שר המשקים ויהרוג אותו, וגם על יוסף יהיה היזק לתביעה שתבעה עליו אשת אדוניו, כי מתחלה היו כמה אנשים אומרים שקר הוא זה, כי איך אפשר שימלאנו לבו להזקק עם אשת אדוניו, אמנם עתה כשיזכרים ענין שר המשקים שרצה להזקק עם בת אדוניו ומלכו, יתנו אומן לדברים אלו האמורים על יוסף, ונמצא אם יזכיר ענין יוסף יהיה הדבר הזה רע וקשה לשר המשקים, וגם ליוסף יהיה קשה שיתנו העולם אמון לדבריש אלו עליו. ולכך שר המשקים נמנע לתבוע עלבונו של יוסף הע"ה לפני המלך אחר ששב על כנו, כי היה חושב בעבור עצמו וגם בעבור יוסף, ולכן גם אחר שחלם פרעה והביא חכמים לפתור חלומו, לא זכר את יוסף להביאו לפתור פן ימצא פותר בטוב, ואח"כ ישאל עליו פרעה למה היה חבוש ויגידו לו הסיבה, וממילא יזכור עון שר המשקים הראשון שהוא דומה לענין זה שנחבש יוסף בעבורו, ולכך נאמר ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו, דאין הדברים כפולים, אלא ולא זכר שר המשקים את יוסף אחר ששב על כנו, ועוד וישכחהו, אחר שחלם פרעה החלום ובקש לו פותרים, ונמצא תרתי קאמר הכתוב:

אמנם אחר שהגיע היום שראה שר המשקים את פרעה בסכנה גדולה, באופן שאם לא ימצא לו פותרים בו ביום לחלומו ימות בודאי, כמ"ש רז"ל, אז אמר שר המשקים הנה היום הזה ראוי שאזכיר את יוסף לפני פרעה, ואיני חושש לעצמי שום נזק, ממה נפשך אם יביא את יוסף ויפתור לו החלום וייטב בעיניו ויעמוד מחליו, הנה נמצא טובה גדולה עשיתי עמו שהחיה על ידי, ובודאי גם אם יזכור עוני הראשון בענין שרציתי להזקק עם בתו, לא ירע לי, כי הגין עלי הטובה הזאת אשר עשיתי לו, שקם מן המטה וחיה על ידי, ואם לא ייטב בעיניו הפתרון ישאר בסכנה, ובודאי ימות בו ביום, כי לא נמצא עוד פותר, ומי יענים אותי על עוון הראשון, ולכן ממה נפשך אני נצול, ואין עלי שום חשש בזכרי את יוסף לפניו. ולז"א את חטאי אני מזכיר היום, רמז במלת היום ענין בטול החששה שיש לו לחוש על עצמו, מחמת זכירה זו, כלומר אין עת ראוי להזכיר דברים אלו שאני אומר אותם לפניך, אלא רק היום הזה דוקא, ולא אתמול ולא שלשום, כי רק ביום הזה אין לי חשש בעבור עצמי, והוא כיון בלבבו בזה כפי הטעם אשר הסברנו:

ונחלמה חלום בלילה אחד אני והוא. י"ל מלת חלום לשון יתר, והגי לומר ונחלמה בלילה אחד, גם מ"ש אני והוא לשון יתר מאחר שאמר ונחלמה, דמשמע שניהם חלמו, ולמה הוצרך לפרש אני והוא. ונ"ל בס"ד דארז"ל כל אחד חלם חלום שלו ופתרון של חלום חבירו, נמצא בכל חלום שניהם שותפים בו, זה ראה החלום, וזה ראה הפתרון של זה החלום, וכן הוא אצל השני, וז"ש ונחלמה חלום כלומר כל אחד חלם שני חלומות, הא' הוא חלום שלו, והב' חלם הפתרון של חלום חבירו, שגם זה הוא חלום בפ"ע, ולכך פירש אני והוא, כלומר בכל חלום שותפים בו אני והוא, דגוף החלום שלי אני ראיתי, וחבירי הוא ראה הפתרון של חלום שלי, וכן חבירי ראה גוף החלום שלו, ואני ראיתי הפתרון של חלומו, ונמצא אני והוא שותפים בכל חלום וחלום:

ונספר לו ויפתור לנו את חלומותינו איש כחלומו פתר. י"ל הלשון כפול, והו"ל ויפתור לנו את חלומותינו איש כחלומו. ונ"ל בס"ד, דארז"ל על פסוק ואין פותר אותם לפרעה, פותרים היו, אך לא היו מתיישבים על לבו, וקשה הלא הם פתרו לו שבע מדינות יכבוש ושבע מדינות יקחו ממנו, או שבע בנות יוליד ושבע בנות יקביר, וצריך להבין למה לא היו מתקבלים פתרונים אלו על לבו, ואי משום שיש בהם רע מה אכפת לו, ואם מן השמים גוזר עליו בכך יהיה זה עליו בע"כ, ועוד הוא לא פעמה רוחו אלא בשביל שלא ידע מה הפתרון, ועכשיו שידע ושמע פירוש המתקבל, למה תפעם רוחו. ופרשתי בס"ד הטעם כי הוא החליט בדעתו שפתרונים אלו הם שקר וכזב, והרי הם בטלים ומבוטלים, יען כי בחלום משמע שנכלל הטוב בקרב הרע, ולא נודע כי באו אל קרבנה, ולכן צריך לפתור שתהיה הרעה והטובה קשורה זב"ז, וגפי פתרונם שהטובה היא שיכבוש שבעה מדינות או יוליד שבעה בנות, והרעה שיפסיד ז' מדינות או ימותו לו ז' בנות הנה בזה אין קשר ושייכות לרעה עם הטובה, אלא האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי, ואין שייכות וקישור לזה עם זה. ובזה פרשתי עמ"ש ואין פותר אותם לפרעה, פותר בהפיך אתוואן הופר, שצריך לתפור ולחבר מראה הטובות עם מראה הרעות, ולא עשו כן, עד שבא יוסף הע"ה והיה חכם לתפור זה בזה, שפירש

הטובות

הטובות שבע שני השובע, והרעות שבע שני הרעב, וכל האוצרות שאצרו בשבע שנות השובע נבלעו ברעב, ולא נודע כי באו אל קרבנה, ועל זה שבח אותו יעקב אע"ה בברכתו שברכו בן פרת יוסף בן פרת עלי עין, פורת בהפיך אתוון תופר, שאתה יודע לתפור ולקרב המובדלין והמרוחקין זע"ז, כאשר תפרת חלומות פרעה זע"ז:

וכן עשה יוסף הע"ה בחלומות שר המשקים ושר האופים, דאע"פ שפתרון של כל או"א הוא פשוט כי החלום גופו מגיד הפתרון, שזה ראה נותן הכוס על כף פרעה, וזה ראה העוף אוכל למעלה מראשו, וכמעט הם לא היו צריכים לפותר לפתור החלומות, כי כל אחד פתרון חלומו מוכח מתוכו, ושר המשקים כשהקיץ היה לו לשמוח שמחה גדולה על חלומו, ולמה היו פניו זועפים כמו שר האופים, ולמה ראה יוסף את שניהם פניהם רעים, ששאלם מדוע פניכם רעים היום, ולמה הולך שר המשקים לספר לו חלומו לפתור, והלא חלומו הוא מפורש מאיליו לטובה. אמנם הענין הוא, דאחז"ל כל אחד מלבד חלום שלו ראה פתרון חלום חבירו, וא"כ שר המשקים אע"פ שראה חלומו מורה טוב להדיא, עכ"ז חשש על עצמו מראית פתרון חלום שר האופים שהיה רע, ולבו הרגיש שיש לו קישור ושייכות בזה הרע של שר האופים, ולכן נתבלבלה דעתו פן אחר הטוב המגיע לו מצד חלומו, יגיע לו רע כמו הרע של שר האופים, ונתהפך טובתו לרעתו ולכך היו פניו זועפים ורעים, באומרו למה ראה הרע של שר האופים, ואחר שסיפר את חלומו ליוסף הע"ה תפר לו הטוב שלו עם הרע של שר האופים, באומרו שהרע של שר האופים היה גרמא של הטוב שלו, ולכך ראה את הרע של שר האופים, ואין הכונה שיגיע לו רע כמו רע של שר האופים, אלא הכונה שהוא יהיה טוב לו מחמת הרע של שר האופים:

והענין הוא דאחז"ל, שהיה על שר המשקים ושר האופים עון חמור ששניהם שותפים בו בשוה כי נודע ששניהם רצו להזקק עם בתו של פרעה לנאף עמה, והיה עליהם כל אחד עון בפ"ע, שזה נמצא זבוב בכוסו וזה נמצא צרור בפתו, ופרעה לא רצה להענישם בעבור עון הזנות מפני כבודו, כי בתו היא, ורק אסרם בשביל עונות הזבוב והצרור, וכשבא לדונם אם היה תולה את שניהם היו אומרים העולם שנתאמת עון הזנות עם בתו, ובעבור זה נתלו, והיה בזה בזיון מלכות, לכך תלה את שר האופים בלבד, כי עתה יאמרו העולם הלעז של הזנות שקר, שאם היה אמת היה נתלה גם שר המשקים, מאחר שהקול יצא על שניהם ביחד, וכיון שתלה שר האופים בלבד ושר המשקים שב על כנו, מוכח שזה נתלה בעון הצרור שלא היה לו התנצלות עליו, אבל שר המשקים שעונו הוא אחר, שהוא ענין הזבוב, מצא לו התנצלות ושב על כנו. נמצא מן הרע שנעשה לשר האופים שנתלה, הגיע טובה לשר המשקים, שבזה נתאמת אצלם שהוא נקי ובר מלעז הניאוף, שאם היה אמת ובעבורו נתלה שר האופים, היה צריך לתלות גם שר המשקים, כי הם היו שותפים בזה הלעז בשוה, וכיון דנתלה שר האופים לבדו, מוכח דנתלה בשביל עון אחר של צרור וכיוצא, דאם מחמת אותו הלעז היה צריך שגם שר המשקים יתלה, ולכן שר המשקים ראה פתרון הרע מה שיהיה לשר האופים תליה. יען כי מזה הרע שנעשה לשר האופים יגיע לו טוב שיהיה זך ונקי בעיני הבריות, ונמצא שתי מראות של שר המשקים שהם אחת טובה, שהוא מה שראה שנותן הכוס ביד פרעה, ואחת רעה מה שראה ברע אשר ימצא שר האופים הם תפורים זע"ז, שגם הרע שראה על שר האופים הוא טובה אליו שיגיע לו טובה ממנו כאמור:

והדבר הזה פירשו יוסף הע"ה לשר המשקים, כשהגיד לו הפתרון של חלומו, שא"ל בעוד שלשת ימים ישא פרעה את ראשך והשיבך על כנך ונתת כוס פרעה בידו. וקשה דברים כפולים הם, כי היינו ישא את ראשך היינו והשיבך על כנך, ובזה ניחא, כי הוא רצה לתפור לו שתי מראות שראה בחלום זע"ז, והגיד לו זה המראה שראית ברע על שר האופים הוא אצלך טוב, שע"י שגזר לתלות שר האופים יהיה לך נשיאות ראש מצד הלעז של הזנות, ומראה חלום שלך הוא מורה שתחזור עטרה ליושנה שתשוב אתה לבדך על כנך, ולא שר האופים, מפני כי בעת שראית הגפן לא ראית שיושב עמך שר האופים, כאשר אתם יושבים ביחד בבית הסהר ימים ולילות:

נמצא יוסף הע"ה תפר להם מראות שלהם, שהיה אחד מראה טוב שהוא גוף החלום שלא שר המשקים, וא' מראה רע מה שראה פתרון רע של שר האופים, וכן הוא בשר האופים יש מראה טוב הוא מראה של פתרון שר המשקים, ומראה גוף החלום שלו שהוא רע שהעוף אוכל מעל ראשו. והוא היה חכם גדול מחכמי מצרים שלא יכלו לתפור שתי המראות של מראה הטובות והשמנות ומראה הרע שלהם. ועל זה אמר לפרעה ונספר לו ויפתר לנו את חלומותינו, אל תקרי ויפתר אלא ויתפור, שראינו מראות הפכיות רחוקים זמ"ז, והוא בא ותפרם ביחד, כלומר עיקר חכמתו הוא בתפירה שהיה יכול לתלות ולקשר זה בזה, אע"פ דעיקר פתרון החלומות אינו חידוש, כי איש כחלומו פתר, שהפתרון מפורש בזה ובזה, עכ"ז שבח שלו הוא שיוכל לפתור, מה שא"כ בחכמי מצרים לא נמצא כזאת:

ויהי כאשר פתר לנו כן היה אותי השיב על כני ואותו תלה. י"ל מה צורך לפרש אותי השיב על כני ואותו תלה, וסגי ליה לומר ויהי כאשר פתר לנו כן היה, ופרעה יודע מה שהיה לזה ולזה. וי"ל בס"ד, כי נודע מי שהוא חכם לפתור חלומות אין העיקר הוא שיעשה לחלום פירוש, כי זה כל אדם יוכל לעשות לפרש לפי דעתו, וכל החלומות הולכים אחר הפה, הן פירוש מרווח הן פירוש רחוק, הכל אחד. אך עיקר החכמה של הפותר בזה, כי יש כלל ידוע אין חלום בלא דברים בטלים, וצריך הפותר להבין בחכמה לברר דברי החלום מה הם הדברים בטלים, ומה הם הדברים האמתיים, ולזאת צריך חכמה גדולה לברר דבר זה. והנה כאן בחלומות שר המשקים ושר האופים מוכרח שיש בשניהם דברים בטלים, שאין צריך לפתור אותם ואין מהם הודעה של כלום, ויוסף הע"ה ידע לברר מה הם דברים הבטלים, ומה הם דברים האמתיים על כן בחלום שר המשקים גזר אומר בחכמתו הגדולה דמה שראה כפורחת ועלתה נצה והבשילו אשכלותיה ענבים אלו דברים בטלים, ולא עשה להם פתרון ופירוש, ורק מה שראה שלשה שריגים וכוס פרעה בידו ויתן הכוס על כף פרעה ידע דאלו דברי אמת, ועשה להם פתרון, ג' שריגים הם ג' ימים, וכוס פרעה בידו שישוב על כנו, ויתן אותו על כף פרעה, שיחזור להיות הוא מוסר הכוס לפרעה כאשר היה קודם. וכן בחלום שר האופים הבין שהנחת הסלים על ראשו זה דברים בטלים, וכאלו לא היה על ראשו מונח שום סל, ומה שהיה בסלים מכל מאכל מעשה אופה, גם זה דברים בטלים כאלו לא היה בסלים כלום, ולכן לא עשה לדברים אלו פתרון, אך עשה עיקר למספר שלשה סלים שנצטיירו לפניו, ופתר זה על שלשה ימים, ועשה עיקר ג"כ ממה שהיה העוף אוכל למעלה מראשו, ופתר זה שיהיה נתלה והעוף אוכל את בשרו, כי אע"פ שראה את העוף

העוף אוכל מן הסל ולא מבשרו, הנה מאחר שהנחת הסל על ראשו חשבה לדברים בטלים, נמצא אין כאן סל מפסיק בין העוף לבין ראשו, ומוכרח לפרש שהעוף אוכל מראשו ממש, וזה היתה חכמתו של יוסף הע"ה בפתרון החלומות, וסוף דבר נתברר שכיון על האמת, כי לכל אותם הדברים אשר חשב אותם לדברים בטלים ולא פתר אותם, לא נמצא אח"כ שום פועל טוב או רע יוצא מהם באותו הענין, ולא נעשה ונהיה אלא רק פועל אשר נהיה מאותם הדברים שפתר דוקא. וז"ש ויהי כאשר פתר לנו כן היה, אות כ"ף של כאשר הוא משמש ומורה על אמתת הדבר, כמו כהיום תמלאון, וכן כמשיגי גבול, וכן ויהי העם כמתאוננים. וכן הענין כאן, אמר ויהי כאשר פתר לנו, כלומר אמיתות הדברים אשר פתר איתם לנו, באלו בלבד היה פועל שהיה. והדברים שלא פתר אותם לנו לא היה מהם שום פועל, יען כי בפתרון חלומי לא פתר אלא על השבתי על כני דוקא, ולא פתר עוד פעולות אחרות מן פורחת ונצה והבשילו, וכן בחלום שר האופים לא פתר אלא רק על תלייתו, ולא פתר לו עוד דברים אחרים היוצאים מן הנחת הסלים על ראשו, ומן מיני מאכל מעשה אופה, וזו הוכחה שהוא חכם לפתור באמת, שבורר אוכל מתוך פסולת:

ועדיין צריך להבין במה שאמר אותי השיב על כני ואותו תלה, דהול"ל אותי השבת על כני ואותו תלית, כי הוא היה מדבר דברים אלו עם פרעה, ומפורש בפרשה הקודמת וישב את שר המשקים על משקהו ואת שר האופים תלה. ונ"ל כונתו להגדיל בשבחו לומר, כי הפתרון שלו שהיה אמיתי הוא גרם שאשב על כני, ושר האופים נתלה, ולז"א כאשר פתר לנו כן היה, ר"ל הפתרון שלו הוא אשר השיב אותי על כני ואותו תלה, שתתייחס המעשה אל הפתרון שבכחו נעשה כך:

ויגלח ויחלף שמלותיו ויבא אל פרעה. קשה והלא לכ"ע יצא מבית האסורים ביום ר"ה שהוא יו"ט, והאבות והשבטים היו מקיימים כל התורה ושמרו שבת ויו"ט, ואיך גלח ביום ר"ה שהוא מלאכה דאורייתא. ונ"ל בס"ד, גלוח זה לאו גלוח שער הוא, אלא העברת כחות הדינין, שזה נקרא בשם גלוח כנודע, ואותו היום היה ראש השנה שבו מתעוררין כחות הדינין, והוא גלחם והעביר אותם על ידי כונותיו, ועל זה אמר ויגלח. ומ"ש ויחלף שמלותיו, רמז בזה ענין אחר, והוא מ"ש רבינו האר"י ז"ל ע"פ ועתה יגדל נא כח אדני, כי שם אדני במלואו ומלוי מלואו יש בו כ"ח אותיות, וזה הוא אם תמלא אות תי"ו ביו"ד ג"כ, אבל אם תמלא באות וא"ו בלבד לא יהיו כ"ח אותיות אלא חמשים אותיות, וזה המלוי של אות תי"ו ביו"ד ג"כ הוא מעלה גדולה והארה גדולה מאד, דאות יו"ד זו באה ממקום עליון שהוא רחמים גדולים, ולכן לא יהיה זה המלוי אלא בשבת ויו"ט, דאז יהיו אותיות המלוי כ"ח, אבל בחול דליכא אות יו"ד במלוי של תיו, יהיו רק חמשים אותיות. ועל זה התפלל מרע"ה, ועתה יגדל נא כח אדני, כלומר שם אדנ"י יגדל להיות בו כ"ח אותיות, ע"י אות יוד אשר במלוי תיו, ולא ישאר בחמשים אותיות, עכ"ד:

והנה כאן בא הכתוב להגיד מה שפעל יוסף הע"ה באותו היום של ר"ה, דמלבד שגלח והסיר כחות הדין, עוד עשה כונה להגדיל בו ביום את שם אדנ"י, שתהיה אות ת' שבו מלאה באות יוד ג"כ, דהיינו שתהיה אות תיו ביוד ולא ת"ו בלא יוד, כדי שבזה תתגבר מדת הרחמים דהשעה צריכה לכך בו ביום, וזה נרמז באותיות שמלתיו, דקרינן שמלותיו באות וא"ו אחר הלמ"ד, כי השומע ישמע במקום וא"ו, וכאלו כתיב שמלותיו, ותחל[illegible] לשלשה חלקים, וקרינן שם לו תיו, פירוש שם לו ע"י כונותיו אות תיו מלאה ביוד, ולא ת"ו בלי יוד. ועוד עשה פעולות בו ביום, וזהו ויבא אל פרעה, רמז כאן על פ"ר דינים דחמשה אותיות מנצפ"ך, שעולים מספר פר, מיתק אותם בחמשה שמות י"ה, שהם רמז לחמשה חלקים נרנח"י דחכמה, וחמשה פעמים י"ה עולים מספר ע"ה, וזה נרמז באותיות פרעה שהוא פ"ר ע"ה, כלומר ויבא אל פר עה, שהביא הארה אל פ"ר דינין דמנצפ"ך, מן ע"ה הם חמשה שמות י"ה:

ועוד נ"ל בס"ד ויגלח ויחלף שמלותיו, דכתבו בעלי הדקדוק שיש וא"ו משמש במקום כבר, כמו וגבר ימות ויחלש, דפירושו הוא ר"ל מכבר הוא חלש, וכן וירם תולעים ויבאש דפירושו ר"ל כבר באש, וכן כאן זה הוא"ו של ויגלח, ר"ל שכבר גלח קודם אותו היום, שהוא ידע ברוה"ק שיצא באותו היום ויעלה לגדולה, והוא יו"ט שא"א לגלח, לכן הקדים לגלח מערב ר"ה, ולז"א ויריצוהו מן הבור ויגלח, כלומר והוא כבר גלח קודם אותו היום. ואומרו ויחלף שמלותיו רמז לפי דרכו עוד ענין אחר, שמיתק את השמאל והחליף אותו בימין, ושמלותיו הוא לשון שמאל, כמ"ש ואם הימין ואשמאילה, ואם השמאל ואימינה, ואז ויבא אל פרעה בלי שום פחד ומגור מכחות הדינין, כי נתגבר בכח המיתוקים שעשה ע"י כונותיו:

חלום חלמתי ופותר אין אותו ואני שמעתי עליך לאמר תשמע חלום לפתור אותו. המדקדקים ידועים בפסוק זה שבאו בו דברים כפולים ומכופלים. ונ"ל בס"ד ידוע שיש חלום של הרהור ואין זה חלום לסמוך עליו ולחוש לדבריו, כי אין בו ממש, ויש חלום אמיתי שמודיע דברים נסתרים באמת, ובמה ניכר שאינו של הרהור, הוא כאשר יהיה פתרונו קשה שדבריו סתומים וחתומים, ואין אדם מוצא לו פירוש בפשטות שלו, הרי זה ניכר שאינו של הרהור, שאם היה של הרהור יפתרו אותו בנקל, דאין האדם מהרהר אלא בדבר שהוא מצוי ונראה ונגלה, ולכן יכולים לפתרו בדברים ועניינים המצויים ונראים לעיני הכל, משא"כ אם פתרונו קשה דאין מוצאין לו פתרון בדברים הנראין, אלא צריכין להעמיק בו, להשיאו לדבר אחר, שהוא רחוק מאד מעניינים הטבעיים, לידע על מה הוא מדבר ורומז, הנה זה אות שהוא חלום אמיתי שלוח מן השמים, שמודיעין בו דבר חדש שאינו מדברים הנמצאים, ולכן פתרונו רחוק מן דעת החכמים הפותרים שאין יודעים על מה הוא מדבר, ולז"א חלום חלמתי, פירוש חלמתי ענין אמת הנחשב ונקרא חלום, שעליו נאמר בחלום אדבר בו, ואינו דבר של הרהור שהוא אין בו ממש, ואינו נחשב מסוג חלום, והראיה ופותר אין אותו, שפתרונו קשה, ואין יכולים החכמים לפתרו, שאם היה של הרהור היו דבריו על עניינים הנמצאים, והיה פתרונם מושג בנקל לידע על איזה ענין הוא מדבר, ואני שמעתי עליך לאמר, כלומר שמעתי מן השר שלי שיש בחלום זה דברים האמורים עליך, שהם דברים השייכים לך, על כן אל תמהר לפתור אותו כאשר יעלה המושג בלתי התבוננות ויישוב הדעת, אלא צריך שתשמע זה החלום. שמע כלומר הבן, ר"ל התבונן היטב בזה החלום כדי לפתור אותו, מאחר שיש בו דברים השייכים לך ונוגעים לך, דנמצא בעצמך אתה מדבר הפתרון:

או יובן בס"ד, אומרו ואני שמעתי עליך לאמר, כלומר אל תאמר אדם שהוא חבוש בבית האסורים בבור זה כמה שנים, איך יתכן שיש לו ביסורים אלו דעת צלולה ובינת הלב לפתור חלום קשה שכל חכמי מצרים וחרטומיה לא היו יכולים לפתרו, ולז"א ואני שמעתי עליך דבר חדוש, שאינו נמצא בטבע האנושי, והוא דאע"פ שאתה חבוש בבור אין מר לך במקום, ואין דעתך מתבלבל

מתבלבל, אלא אתה יושב ושמח בקטע ובוטח כמו שר היושב בארמונו וביתו, דנמצא אין חבישה זו נחשבת בסוג יסורין אצלך כלל, ולכך גם במקום זה דעתך צלולה כחמר טב דיתיב אדורדייה, ומצא לאמר תחלקנה לשתים וקרי בה לא מר, כלומר שמעתי עליך חידוש שאתה לא מר לך בחבישה זו שהיית בה, וא"כ עתה דעתך צלולה שתוכל לשמוע חלום לפתור אותו, ואין לך בלבול הדעת לעכב בזה. והשיב לו יוסף הע"ה לאמר בלעדי, גם בזה התחלק מלת לאמר לשתים, וקרי בה לא מר בלעדי, כלומר מה שאמרת עלי שאני לא מר בחבישתי בבור זה, בלעדי, כי יש לי צער ומרירות בבור ורק אפשר שאפתור לך החלום הקשה במהרה מחמת שאלקים יענה את שלום פרעה, על כן בעבורך יתן לי עתה בינה יתירה ודעת צלולה, שאפתור לך החלום תכף כאות נפשך:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד הכתוב חלום חלמתי וכו', די"ל אמאי קרי ליה חלום לשון יחיד, והלא הוא חלם שני חלומות אחד בפרות ואחד בשבלים, ורוצה פתרון לשניהם, והול"ל חלומות חלמתי ופותר אין אותם. אמנם זה יתבאר ע"פ מ"ש לעיל בפרשת וישב בפסוק ויחלום יוסף חלום, כי החלומות שהם באים מסטרא דקדושה נקראים חלום בלשון יחיד, ולכך כתיב בחלום אדבר בו, וארז"ל הפסוק איירי בחלום הבא על ידי מלאך, אבל הבאים מסטרא דקליפה נקראים חלומות לשון רבים, כי הקליפה היא רשות הרבים, ועל זה נאמר החלומות שוא ידברו, ופרשו בגמרא פסוק זה איירי בחלום הבא על ידי שד, דנקרא חלומות לשון רבים וכמ"ל ע"ש, ולכן א"ל פרעה ליוסף חלום חלמתי כלומר ראיתי חלומות מסטרא דקדושה שנקראים בשם חלום לשון יחיד, כי הקדושה היא רשות היחיד, ולכן ופותר אין אותו, שאין חרטומי מצרים וחכמיה יכולים לפתור המראה הזו שראיתי, כי הם מסטרא דקליפה, והמראה שלי הוא מסטרא דקדושה שבא על ידי מלאך ואלו אינם יכולים לפתור אלא רק מראה הבא על ידי שד, ואני שמעתי עליך לאמר תשמע חלום, ר"ל מראה הבא ע"י מלאך מסטרא דקדושה לפתור אותו, יען כי אתה מסטרא דקדושה, ולא תפתור אלא מראה הבא ע"י מלאך, ולא מראה הבא על ידי שד:

ובזה יובן בס"ד מ"ש לו יוסף אח"ז חלום פרעה אחד הוא, אשר האלקים עושה הגיד לפרעה, כלומר חלום שלך הוא אחד, שבא לך מסטרא דקדושה ששם הוא רשות היחיד, שכל החלומות נקראים בשם חלום בלשון יחיד, יען כי אשר האלקים עושה הגיד לפרעה, במראה הזה ע"י מלאך, ואין זה המראה בא על ידי שד:

ויען יוסף את פרעה לאמר בלעדי אלקים יענה את שלום פרעה. נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש במפרשים ז"ל דאותו היום שיצא יוסף מן הבור היה ראש השנה, ומלך בו, ומן השמים הגידו לו ע"י מלאך גבריאל באותה הלילה של ר"ה את חלום פרעה ופתרון החלום, והודיעו שהחלום הזה הוא סיבה למלכותו, ולמדו שבעים לשון, והוסיף לו אות ה"א בשמו, ולפ"ז בבואו לפני פרעה כבר ידע דאלו י"ד שנים של השבע והרעב כולם הם שבע אצל פרעה, שגם בשנות הרעב אוצרות פרעה מלאים בר, והוא שביע בהם כסף וזהב שבעולם, אבל הרעב הוא לאחרים שהרקיבו תבואות שלהם, והקיאו השבע שיש באוצרותם, ועל זה רמז לפרעה באומרו בלעדי, חלק התיבה לשתים, וקרי בה בלע די, ר"ל ד"י שנים שראית תבלע אותם, מש"כ אחרים לא ירד השבע לתדרי בטנם, כי ירקבו כל תבואות שלהם, ואע"פ שהוא דבר עמו בלשון מצרי, אמר לו בלשון מצרי כפי הרמז הרמוז בלשון תורה, וזה כלל גדול בכל מדרשי המקראות, ואין צורך לפרש בכל או"א. ואמר עוד אלקים יענה אותי בצרתי את שלום פרעה את ר"ל עם, כלומר עם שלום פרעה המגיע לו בחלום זה, גם אני לי יענה לחלצני מצרתי, כי הוגד לו ע"י גבריאל שחלום זה סיבה למלכותו. ואמר שם אלקים בטעם זקף גדול, שהוא וא"ו ושני יודין, שבו רמוז שם הוי"ה, לומר אלקים שהוא דין ימתק היום ע"י שם הוי"ה שהוא רחמים:

ויעשה פרעה ויפקד פקדים על הארץ. י"ל והלא עם פרעה היה מדבר, ועדיין לא השלים דבריו, ומה צורך לומר יעשה פרעה באמצע דבריו. ומה יעשה עוד מלבד זה של הפקדות, והכי הול"ל יעשה פרעה פקידים על הארץ, ועוד קשא קושית העולם דדברים אלו נראין דרך עזה, והוא עדיין לא נעשה יועץ למלך, כי אם קראוהו לפתור חלום, יפתור וילך לשלום. ונ"ל בס"ד, דידוע שם פרעה אינו שם המלך עצמו, אלא הוא תואר מלכות, כמו תואר קיסר שיש למלכים הגדולים, ובמצרים היו קורין המלך בשם פרעה במקום תואר קיסר, ולכן שר המשקים כשהיה מדבר עם המלך עצמו, אמר לו פרעה קצף על עבדיו, והול"ל אדוני המלך קצפת על עבדיך, אך פרעה הוא תואר הקיסרות, ולכן אמר הקיסר קצף על עבדיו בלשון נסתר, שהוא דרך כבוד יותר, וכאשר מדברים עתה בכך:

והנה כאן לא דבר יוסף הע"ה דברים בדרך עזה, אלא כל דבריו אלו מתחלתם ועד סופם באו לפתור החלום, דלא די לפתור שבע פרות טובות ורעות, ושבע שבלים טובות ורעות בשבע שנים של שבע, ושבע שנים של רעב, כי עדיין יש בחלום דברים משונים שצריכים פתרון, והיינו הא' שראה עצמו עומד על היאור, וצריך לפתור מה מורה עמידתו על היאור, ומה הרמז שנרמז ביאור, והב' שראה הפרות עולות מן היאור, ואין דרכן של פרות להיות עומדות בתוך היאור אלא ביבשה, וכן ראה השבלים עולות בקנה אחד, אם נאמר שגם אלו ראה אותם עולות בתוך היאור, אין דרכם של שבלים להיות בתוך היאור אלא בשדה, ואם נאמר שראה אותם בשדה, הול"ל בשדה, וכיון דנקיט זה אחר מראה הפרות משמע שגם אלו ראה אותם בתוך היאור. ועל כן יוסף הע"ה פתר את גופו של היאור מורה על אדם אחד שהוא מלא דעת ותבונה, שיוכל לזון ע"י חכמתו לכל המקומות הקרובים והרחוקים. והוא בהקדים מעשה באחד עובר אורח שפגע באחד ג"כ עובר אורח בחזרתו מן המדינות שהיה מחזר בהם לגבות בהם נדבות, ויספר לו על מדינה אחת גדולה מענין אנשיה, שגם הוא הולך לקבץ על הגבאות, ויגד לו, ובכלל ההגדה הגיד לו שיש שם שני עשירים גדולים, אחד ביתו על הים ואחד ביתו על הנהר, וילך זה לשם, ולא מצא במדינה ההיא לא ים ולא נהר ובני המדינה שותין מים מן הבארות. ויתפלא על אותו עובר אורח איך שחק בו, דאין שם לא יער ולא דובים. ואחר שישב במדינה ההיא כמה ימים, ראה כי אחד מן העשירים הגדולים שבמדינה ביתו פתוח לרוחה, וכל מי שיבא לביתו וישאל הן מיני מאכל הן מיני משקה, הן חפץ או דבר אחר יותן לו, ולא ישוב ריקם, באופן כי כל היום ימלא בביתו עשרה נכנסין ועשרה יוצאין ופיהם בפיהם. אך יש עשיר אחד שהוא גדול בעושר כמו זה, אבל הוא קמצן גדול, וכל מיני מאכלים ומשקים ושאר דברים שנכנסים לביתו, מעיילנא אית להו ומפקנא לית להו, אלא טובו עומד בתוכו ולא יצא החוצה, להטיב לאחרים אפילו כל שהוא. וכשראה את שני העשירים אלו במנהגם בביתם, אז הבין שאותו עובר אורח לא שחק

בו אלא נבונה דבר, דעל אותו עשיר שהיה ביתו פתוח לרוחה ומטיב ומהנה ומזין לעוברים, אמר עליו ביתו בנוי על הנהר, כי הנהר מים שבו זוחלין ועוברים ונמשכים ומשקין לכל המקומות בזה"ז, כן ביתו של זה העשיר הטוב שבו יוצא ונמשך והולך לזון ולהנות לכל בני האדם, וכיוצא בזה אמר רבא לבניה כי גרסיתו שמעתתא גרסו על הנהר לסימן טוב, כי היכי דמשיך נהרא משכא שמעתתייכו, אבל הים אין מים שלו זוחלין ונמשכין, אלא הם נקוים ועומדים במקומם, אע"פ שכל הנחלים מריקין לו מים, ונכנסין בתוכו מים רבים, ולכן על עשיר הב' הקמצן אמר ביתו בנוי על הים, ר"ל הוא דוגמת הים, שאין טוב שבתוכו משקה ומהנה לאחרים, אלא טובו גנוז בקרבו:

וכן הענין כאן, כי היאור שראהו פרעה היה נמשך והולך ומריק מים לנהרות הקטנים, ומשקה לכל המקומות, ולכן דימה לאדם פקח שיש לו תבונה לאצור התבואה שלא תרקב, ויזין בה לכל המקומות ולכל אדם השואל לקנות בר להחיות בו נפשות הקרובים והרחוקים ובאשר זה באמת, שאז ידמה זה ליאור, ולא יהיה טפש שלא ידע לשמור את התבואה באוצרות אלא תרקב ותשאר במקומה ולא יהנו אחרים ממנה, שזה האדם ידמה לים שטובו סגור בקרבו, וזה היה פתרון גוף היאור. ועוד פתר הדבר שראה שפרעה עומד לבדו על שפת היאור, ומביט ורואה בשבע ושבע שהם השנים הבאות, ופתר שהגיד לו החלום בזה שלא יהיה דבר זה עשוי על ידו שהוא ישמור תחת האוצרות, וגם לא יהיה ע"י שר אחד מן השרים יהיה מי שיהיה, אלא צריך שתהיה זאת הפקודה ע"י אחד שהוא גדול מאד, שיהיה לו תואר פרעה שהוא תואר השררות, כדי שיהיה לו תוקף בגדולתו כתוקף פרעה העקרי, ולא ישוב מפני דל ולא יעמוד אדם בפניו, ופרעה העקרי יעמוד מנגד ורק יביט ויראה במעשיו של זה פרעה החדש, באופן שיהא פרעה העקרי כמו צורה של אדם שמציירין על הלוח, ותולין אותה בכותל באויר שאין לה לא אומר ולא דברים, כן זה, ולכך ראה עצמו עומד על שפת היאור, עומד בלבד ואינו עוסק כלום. וימתק הדבר כי יאור בהפוך אתוון אויר, כלומר הוא כמו צורת אדם התלויה באויר, שאין יוצא ממנה פעולה של כלום, וראה שאלו השבע ושבע שהם שנים של שובע ושנים של רעב עסקם יוצא מן היאור, הוא החכם הפקח שדומה ליאור, שיש לו יד והבנה לשמור האוצרות בשבע ושבע ההם:

ולז"א ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם וכו', כלומר פתרון החלום של היאור, מגיד שיברר אדם חכם ומשכיל שיודע לשמור האוצרות שלא ירקבו, אלא טובם יוצא לזון לכל המקומות, שזה האדם דומה ליאור שהולך ונמשך ומשקה לכל המקומות קרובים ורחוקים, ולא יהיה טפש שדומה לים שאינו נמשך ויוצא לאחרים אלא עומד מים שלו בקרבו, וכן זה הטפש אם לא ידע לשמור התבואה באוצרות ירקבו וישארו שם בעפר הארץ, שאין הנאה מהם יוצאת חוצה. וזה החלום תעשה אותו פרעה, ר"ל תתן לו כח וזכות של השררות, שלא יצטרך ליטול ממך רשות על שום דבר, אלא עוסק ועושה כאדם העושה בשלו, וזה פרעה החדש הוא יפקד פקידים תחת ידו על פי דעתו, באופן שאתה לא תעשה שום דבר, אלא תשאר כמו צורת אדם התלויה באויר, כי כן ראית בחלום שאתה עומד על היאור, יאור בהפוך אתוון אויר, וכל הפעולות תהיה ע"י פרעה החדש. הוא הדבר אשר דבר פרעה אח"כ ליוסף הע"ה ואמר לו ובלעדיך לא ירים איש את ידו ואת רגלו בארץ מצרים, הנה הומרו איש קאי על עצמו, שהוא האיש המסויים במצרים שגם הוא לא יוכל להרים ידו ורגלו, שיהיה כמו צורת אדם התלויה באויר, שלא תרים ידה ורגלה, ועל עצמו מדבר, אלא שדבר בלשון נסתר מפני הכבוד. נמצא כל הדברים שדבר יוסף הע"ה בענין החלום, אין בהם דברים שאמרם בתורת עצה, אלא הכל הם בכלל הפתרון של החלום שצריך להודיעו:

ויאמר פרעה אל עבדיו הנמצא כזה איש אשר רוח אלקים בו. נ"ל בס"ד כי יוסף הע"ה פתר ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם, וי"ל איש לשון יתר הוא. ופרשתי בס"ד, ר"ל שיפקיד אדם שהוא עודנו רך בשנים, כי איש יורה על קטן בשנים, כמ"ש רז"ל ע"פ אשרי איש ירא ה', אשרי ירא ה' בעודו איש, וכן כאן פתר דהחלום מגיד לו שצריך להפקיד חכם ונבון בעודו איש ולא זקן, וזה דייק לה ממה שראה השבע והשבע עולות מן היאור, וידוע דפישון הוא נהר הגדול וזה היאור נהר קטן נמשך ממנו שקורין אותו יאור ומזה דייק דאלו השבע והשבע יוצאין מתחת יד חכם קטן ורך בשנים, דומה ליאור שהוא נהר קטן לגבי נהר פישון. ובזה מובן בס"ד שפיר מ"ש פרעה לעבדיו אל תתרעמו על אשר אנכי בוחר את אחד מכם, ובוחר בזה שהוא נכרי, כי החלום מגיד שצריך להיות חכם קטן ורך בשנים שעודנו איש, ולא יהיה זקן, ואתם כולכם זקנים, הנמצא כזה איש, ר"ל הנמצא בכם חכם כזה שהוא עודנו איש ורוח אלקים בו, כי אתם המעט שימצא בכם חכמים הנה כולכם זקנים, ובע"כ צריך אני לבחור בזה:

ועוד נ"ל בס"ד הכונה, כי יש אדם אומר דבר חכמה אך אינה שלו, אלא חכם אחר אמרה, והוא קלט אותה מאויר, וכמו הך מעשה דמרן ז"ל שהבית הגאון היד"א בחימת אנך על מצלי, בפסיק אשרי אדם מצא חכמה, וכאן א"ל הנמצא כזה הפתרון שפתר יוסף בפתרונים שלכם, או אפילו מקצת ממנו. כדי שנאמר שקלט אותו מן האויר ולא מחכמתו דבר, ומאחר שפתרון שלו אין לו התקרבות לפתרונים שלכם, זה הדבר ברור דרוח אלקים בו דייקא, ולא קלט מאחרים אפילו במקצת:

אחרי הודיע אלקים אותך את כל זאת אין נבון וחכם כמוך, אתה תהיה על ביתי ועל פיך ישק כל עמי. י"ל אם הוא חכם ונבון אין זה מספיק שיהיה שולט על כל מצרים ועל בית המלך, ועוד מצא כל באומרו כל זאת נראה לשון יתר, ועוד קשה הלא נודע במנהגו של עולם כל בני אדם שהם חלוקים מצד הדת שלהם, מוכרח שיהיה שנאה ביניהם, ואם אינו בגלוי ישנה בנסתר, וכמ"ש החכם אין שנאה כשנאת שינוי הדת, לא ולמד מן המלשין הרע הוא המן הרשע, כאשר רצה להבאיש ריחם של היהודים בעיני אחשורוש, פתח פיו בטענה זו באומרו ודתיהם שונות מכל עם ואת דתי המלך אינם עושים, כי טענה זו יש בה כדי יותר להגדיל השנאה:

וכן תמצא בענין זה עצמו כאשר זכר שר המשקים את יוסף לפני פרעה בפתח דבריו, הניח קוץ זה באומרו ושם אתנו נער עברי, שגילה לפרעה שהוא עברי, אשר הם יודעים כי שונים דתיהם מדתינו, וכל כונתו בזה כדי לומר לפרעה שאם יזכה זה הנער להגיד פתרון החלום על אמיתו, מה שלא ידעו ולא השיגו כל חכמי מצרים וחרטומיה, ויטב בעיניך הדבר, השמר לך פן תתן לו איזה שררה על מצרים בעבור זאת, כי מאחר שהוא עברי ודתו משונה מדתינו מצד לצד, מוכרח שיש שנאה באמצע, ואין מן הראוי להמשיל שונא עלינו ועל ארצנו, ורק תטיב לו בדבר, ולכך הודיעו בתחלת דבריו שהוא עברי:

והנה מלבד שדבר זה הוא הכרחי כפי מנהגו של עולם עוד מצינו מפורש בכתיב כי לא יוכלון המצרים לאכול

לאכול עם העברים לחם, כי תועבה היא למצרים, ואם העברים כ"כ שנואים למצריים שלא יוכלו לאכול עמהם לחם. איך ימשול בהם איש עברי, וא"כ מה ראה פרעה להמשיל את יוסף הצ"ה על ביתו ועל מצרים כולה, ובמה נחך דעתם של המצריים בדבר זה:

ונראה לפרש בס"ד, ע"פ מ"ש במשלי יהודה, עם השכל וחסר דעת אל תתחבר, משל לאדם והדוב שבאו בברית יחד, ואת העיר עזבו ומשכן היער אהבו, ובנקיק הסלעים ישבו, וכד' חרוזים שרתו זא"ז, האיש נטע עץ פרי לאכול מפריו הוא והדוב רעהו, וגם הדוב בכל יום צד ציד ויבא אל האיש רעהו, ויתענגו יחד שניהם, ויהי הקשר אמיץ ביניהם, ואהבתם היתה אהבה נצחת, עד שגם בעת שינה ישכבון על מטה אחת. ויהי היום אחרי הצהרים לשבוע שכב האיש ארצה, את משכב הצהרים, והדוב עומד אצלו לשמרו. והנה זבוב מועף ובא, ויעמוד על מצח האיש ההוא השוכב סרוח, ויעופף הדוב כפו ויגרשהו, אך הזבוב שב עוד הפעם ושתים, ויעמוד על מצח האיש בין העינים. ויחר אף הדוב ויתמרמר על הזבוב בעל הכנפים, ויאמר העודך מתגר בריעי ואוהבי העוד הצר ומרי, המתן לי עז המצח, גם אני אלך עמך בחמת קרי, והעשה בך רצח. וירץ הדוב ויקח אבן מן היער, ויזר בזבוב ויעש וירצחהו רצח, וממילא גם האיש רעהו נרצח והומת, והפך לו את נומתו לשינת נצח, ולכן אמר החכם טוב אויב חכם לב והגם שהוא נער, מאוהב גדול והוא כסיל ובער. עכ"ד ע"ש:

והנה ע"פ אמירת החכם ודברי המשל הזה, מצא פרעה תשובה נצחת לטענה הנז', אם יאמרו אין ראוי למשול בם אדם שהוא זר ומשונה מדתם, מפני שבהכרח הוא שונא אותם, כי סתירת טענה זו היא ברורה ע"פ מאמר טוב אויב שהוא חכם גם בהיותו נער, מאוהב גדול שהוא כסיל ובער, יען כי הכל יודעים דכל החלומות הולכין אחר הפה, ואם האדם ישמע חלום מאוהב שלו, ואינו מוצא בו פתרון טוב, כי אם רע, אז טוב לו שישתוק ולא יפרשנו לרוע כי יזיק לאוהבו בפתרונו, דכל החלומות הולכין אחר הפה. והנה חכמי מצרים וחרטומיה ודאי הם אוהבים את מלכם ואת ארצם, ועל כל זה בשמעם החלום וראו כי פתרנו רע, לא נתנו לפיהם מחסום, אלא פתרו אותו לרעה על מלכם ועל ארצם, כי יש פתרו שבעה בנות יוליד ושבעה בנות יקבר, ויש פתרו שבעה מדינות יקח ושבעה מדינות יקחו ממנו, ועוד פתרונים כיוצא באלו, באופן שעכ"פ אמרו פתרון רע, זה אומר ימותו לו שבעה בנות, וזה אומר יכבשו ממנו שבעה מדינות ואם היה נראה להם כך למה פתרו בכך, והיה להם לשתוק. נמצא פתרונים שלהם מוכיחין על כסלותם ועל טפשותם, ולולי כי השי"ת סיבב גדולת יוסף ע"י פתרון השבע והרעב אשר פתר, היו מתקיימים פתרונים רעים שלהם שימותו לו שבעה בנות, ויכבשו ממנו שבעה מדינות. והנה אלה פעולת החכמים והחרטומים שהם אוהבים למלכם ולארצם עשו בכסלותם נזקין אלו למלכם ולארצם, אבל יוסף הצ"ה שהיה הדת שלו משונה מדתם, חס על המלך ועל הארץ היושב בה, ולא בחר לפתור רע לא על המלך ולא על הארץ, אלא פתר החלום בשבע ורעב, אשר פתרון זה של השבע ושל הרעב הוא טוב למלך וטוב לארצו, שכל באי עולם מלאו מצרים כסף וזהב, בעבור התבואה הנמצאת בה לרוב וכבר אמר החכם טוב אויב חכם לב הגם שהוא נער מאוהב גדול כסיל ובער, וא"כ ודאי ראוי היה יוסף הצ"ה למשול עליהם, והגם כי דתו משונה מדתם, והגם כי הוא עודנו קטן בשנים:

ולז"א אחרי הודיע אלקים אותך את כל זאת, כל דייקא, פרות הרעות ושבלים הרעות פירשת אותם לטובת המלך והארץ, כמו פרות הטובות, ולא הלכת בדרך שהלכו בו החכמים והחרטומים, שלא חסו על מלכם ועל ארצם שעשו פתרון לפרות הרעות ושבלים הרעות לרוע למלכם ולארצם, על כן ראוי אתה למושל במצרים יותר מהם, ולכך אתה העברי שאינך מן הדת שלנו ראוי שתהיה מושל על ביתי, כי אתה חסת על ביתי שלא לפתור רע על הבנות שלי, ועל פיך ישק כל עמי, כי אתה חסת על ארצם שלא פתרת רע על ארצם שיתאבד ממנה שבעה מדינות:

ועל כן ברכו אביו בן פורת יוסף בן פורת עלי עין פורת אותיות פותר, כלומר אחר שנעשית בן פותר יוסף גרם לך הפתרון חן שהיה לך פורת דהיינו חן עלי עין, דבעבור זה הפתרון נמנו וגמרו שאתה תמשול ותמלוך עליהם:

רק הכסא אגדל ממך. י"ל הול"ל יגדל, ועוד הול"ל בכסא אגדל ממך, לומר שתהיה גדולתי יתירה עליך בכסא, שאני לבדי יושב על כסא המלוכה. ונ"ל בס"ד שהיה דרכם לכבד מקום הכסא של המלך שיושב עליו בזה, והוא שיש שבעה מדרגות באותו מקום זו למעלה מזו, והכסא של המלך מונח במדרגה השביעית העליונה, וכל השרים יושבים למטה מאותם השבעה מדרגות כולם, וליוסף הצ"ה כבדו שהניחו לו כסא שלו במדרגה הששית, שנמצא כסא המלך גדל על מקום יוסף הצ"ה מדרגה אחת, כי זה בשביעית וזה בששית. ולז"א רק הכסא אגדל ממך, חלק מלת אגדל לשתים, וקרי בה א' גדל ממך, כלומר מדרגה א' הוא גדל ממך:

ויסר פרעה את טבעתו מעל ידו ויתן אותה על יד יוסף וילבש אותו. י"ל למה הוצרך לפרש מעל ידו, ושגי לומר ויתן פרעה את טבעתו על יד יוסף, או וישם את טבעתו על יד יוסף. ונ"ל בס"ד בא ללמד שהטבעת לא היתה מונחת בקופסא, אלא דרכם ללבוש אותה ביד תמיד, ובזה נעשית הטבעת בפ"ע, אות הכבוד ליוסף, שהכל רואין דטבעת המלך בידו תמיד, משא"כ אם היתה מוצנעת, ורק בעת שיש צורך לחתום בה מוציאין אותה, ועוד חדוש במעלה שהוא בעצמו נתן הטבעת על יד יוסף, ועוד הוא בעצמו הלבישו בגדי שש, והוא עצמו שם רביד הזהב על צוארו:

וירכב אותו במרכבת המשנה אשר לו. נ"ל בס"ד זכה למרכבת המשנה, כי הוא היה שטנו של עשו וגובר עליו, וידוע דעשו רמוז במלוי אותיות פרעה כזה, פ"ה רי"ש עי"ן ה"א, המלוי עולה מספר עשו, והמלוי משנה לאותיות הפשוט, ולכן דוגמה לזה עשו לו מן השמים הכבוד הזה שירכב במרכבת המשנה, כי הוא נתעלה ורכב על עשו שהוא מרכבת המשנה של מלוי אותיות פרעה:

ונתון אותו על כל ארץ מצרים. קשה והלא כבר אמר לו ראה נתתי אותך על כל ארץ מצרים. ונ"ל בס"ד, דאח"כ נתן אותו ברצון הכל שרים וחרטומים וחכמים. ועוד נ"ל בס"ד רמז כאן הכתוב על השקפה שנשקפו כל הנשים מן החלונות ומן הגגות כדי לראותו בהיותו רוכב על מרכבת המשנה ומהלך ברחובות מצרים והוא כי יוסף מספרו קנ"ו, ומצרים מספר ש"ף, והצרף קנ"ו עם ש"ף יהיה מזה צירוף נשקפ"ו, דכל המצרים נשקפו מן החלונות והגגות לראותו, בהיותו רוכב על מרכבת המשנה, ומדבר זה זכה לשכר רב ועצום מאד, וכמ"ש בברכתו בן פורת יוסף וכו' בנות צעדה עלי שור:

הלא זה אשר ישתה אדוני בו והוא נחש ינחש בו הרעותם אשר עשיתם. י"ל כאן דקדוקים גדולים

גדולים, הדא מאי קמ"ל באומרו הלא זה אשר ישתה אדוני בו, דמאי נ"מ בין אם ישתה בו לבין אם לא ישתה בו, דבשלמא מ"ש ינחש בו קא"ל שהוא יקר הערך מאד וגנבתם אותו, אבל ענין שתיה מאי נ"מ, ומאי רבותא יש בכוס אם ישתה בו. ועוד אומרו הרעותם אשר עשיתם למה הוצרך לדברים אלו, אחר שכבר אמר להם שלמתם רעה תחת טובה שהוא קשה מאד, שטבו רעה שלימה שהיא מקבלת כנגד הטובה, אבל הרעותם י"ל אפילו על הרעה כל דהוא. ונ"ל בס"ד ע"פ מה שמצאתי כתוב בשם הרב אפיקי יהודה ז"ל, שדקדק בפסוק ואת גביעי גביע הכסף, מדוע הלשון כפול, ופירש הדבר שאם יביא גביע אחד מן הגביעים ויניחנו באמתחת בנימין, הנה כאשר ימצא אלו אח"כ אפשר שיאמרו זה שלנו, ומארץ כנען הבאנו אותו והונח כאן. ולכך התחכם להביא גביע של פרקים, שהיה מורכב גביע גדול על גביע קטן, והשתיה היא בגביע הגדול העליון, וגביע הקטן הוא רק לנוי מורכבים זה ע"ג זה ע"י חוליות, והיינו שכתב רש"י ז"ל גביעי, כוס ארוך וקורין לו וכו', לומר שהיה כוס של פרקים שדרכו להיות ארוך מפני שהוא שני חלקים מורכבים זע"ז, וצוה יוסף הע"ה להאיש אשר על ביתו שלא יניח באמתחת בנימין את הגביע כולו, אלא יפרידנו מחלק השני שתחתיו ויניח רק את העליון ששותים בו, אבל גביע הקטן העשוי בסיס ורגל לגביע הגדול ישאר אצלו בחיקו, דעתה אם יאמרו זה שלנו הוא שהבאנו מארץ כנען, יאמר להם איה חלק השני, וכשרואין שאותו החלק שאצלו שמרכיבו עם הגביע הגדול הנמצא באמתחת בנימין, הם מתאימים זע"ז ומכוונים על ידי החליות של פרקים, הנה בזה יתאמת שהגביע הנמצא אצלם הוא לוקח מבית יוסף, ולכן אמר ואת גביעי גביע הכסף תשים וכו', שזכר שני גביעים עכ"ד. ואני הצעיר אשלים דבריו היטב, לומר כי גביע העליון ששותין בו היה של כסף, וגביע התחתון שהוא בסיס לזה המחובר עמו על ידי פרקים היה של זהב, לכך אמר ואת גביעי שאני שותה בו שהוא גביע הכסף, הגיד לו בזה שיפריד העליון שהוא כסף מן התחתון שהוא זהב, ויניח באמתחת בנימין, רק את גביע הכסף בלבד, והשני שהוא הזהב ישאר אצלו בחיקו:

ובזה יובן בס"ד מ"ש לו אח"כ, ואיך נגנוב מבית אדונך כסף או זהב, שזכרו לו כסף וזהב, והוא לא היה תובע אלא גביע אחד של כסף, אמנם הענין הוא כמו שאמרנו שהיה אותו הגביע שני חלקים א' של כסף וא' של זהב, ואחר שאמר הלא זה אשר ישתה אדוני בו, והם יודעים שהגביע שהיה שותה בו בבית לפניהם היה שני חלקים, העליון כסף והתחתון זהב, לכך אמרו לו ואיך נגנוב מבית אדונך כסף או זהב, ר"ל איך נגנוב גביע זה שאתה חושב אותו שהיה חלק כסף וחלק זהב:

ובזה יתורצו כל הדקדוקים הנז"ל היטב, דאחר שא"ל למה שלמתם רעה תחת טובה, לגנוב מאדוני שהטיב לכם, אמר להם עוד הרעותם אשר עשיתם, ר"ל הריעותם לעצמכם בזה המעשה שגנבתם ולא ידעתם להסתיר הגניבה, והיינו כי בראותכם דמכה בגביע ויודע הנסתרות לכך הסכמתם לגנוב הגביע כדי שלא יתגלו נסתרות שלכם, אך הריעותם בזה לעצמכם שאתם גנבתם גביע אשר ישתה בו, ואין זה הגביע שטובה בו הניחוש לידע הנסתרות, דהניחוש היה בחלק השני שהוא גביע הקטן הזהבי שמונח אצלי בחיקו, והוציאו והראהו להם, ועליו הוא אומר והוא נחש ינחש בו, ונמצא גנבתם הגביע כדי שלא יודע נסתרות שלכם ולא הועלתם בזה לעצמכם, שגנבתם גביע ששותה בו דוקא, ולא גנבתם גביע שהוא מנחש בו, שזה נשאר אצל

אדוני בבית, והוא הגיד על דבר הגניבה, והנה הוא עתה בידי:

ובזה יובן בס"ד המדרש בפ' ויגש, בא"ל יהודה ליוסף מה נאמר לאבא, א"ל אמור לו הלך החבל אחר הדלי, והכונה מה נאמר לאבא על עלילות שקר שאתה עושה לנו בעבור הגניבה, הלא יאמר לנו היה לכם לומר זה שלנו הוא, וכי לא יש באלף כוסות שנים שיהיו דומין זל"ז, והשיב אמור לו הלך החבל אחר הדלי, כלומר זה הכוס מורכב שנים חלקים זע"ג ז, וחלק התחתון נשאר אצל האיש, והביאו והרכיבו לחלק הנגנב עליו, והיו מתאימים יפה, וניכר שזה היה בסיס לזה, ונתברר שטענת האיש איננה עלילה, אלא טענה גמורה. וסוף טבו שלום:

פרשת ויגש

ויגש אליו יהודה. איתא במדרש תנחומא אמר יהודה ליוסף מה נאמר לאבא, אמר לו אמור לאביך הלך החבל אחר הדלי. הנה פרשתי בשה"ק אדרת אליהו, כי חבל רומז לבנימין, כי הוא בחינתו להעלות מ"ן, וכן החבל מעלה ומושך מלמטה למעלה, ודלי הוא יוסף שהיה בחינת היסוד הנקרא דלי ע"ש. וכו"ר בספר הקדוש מאורי אור, שכתב היסוד נקרא דלי השואב מים בשבון, וסמיך הלך החבל יעקב חבל נחלתו, אחר הדלי יוסף עכ"ד. ובמ"א פרשתי הטעם שהיסוד נקרא דלי, ע"פ מ"ש בקה"י ז"ל, דלי הוא מזל אחד מן י"ב מזלות, והוא מזל של ישראל כמ"ש התוכנים, וכ"כ הגאון יהונתן בלוחות העדות, והטעם כי הדלי פעמים מלא פעמים ריקן, כן ישראל פעמים מלאים טובה ועושר ומעלה, פעמים רקנים ע"ש, וכן בחינת היסוד פעמים מלא פעמים ריקם ח"ו, ולכן תמצא פועל זה ביוסף הע"ה שהיה פעמים מלא בהיותו אצל אביו, פעמים ריקם כשנמכר למצרים, וישב י"ב שנה בבית הסוהר, ואח"כ חזר ונתמלא כשמלך במצרים, ונשאר במילואו עד עולם ולא נתרוקן עוד, ולכן קודם שנמכר נתגלגל הדבר שהשליכו אותו בבור ריק, דכתיב והבור ריק אין בו מים, לרמוז כי אותו זמן הגיע עת ריקנות הדלי, ואח"כ כשהגיע זמן מלואו שמלך במצרים כתיב ויריצוהו מן הבור, ר"ל מן אותה הוראה שהיה מורה הבור על ריקנות שלו:

ולפ"ז עתה כשדבר יוסף הע"ה עם יהודה בזמן שבא בנימין שהוא החבל אצלו, היה זה בזמן שהדלי שהוא יוסף הע"ה מלא, כי באותו עת היה מושל ושליט ומלא טובה ועושר וכבוד. והנה נודע כי החבל נמשך והולך אחר הדלי, בזמן שהדלי מלא הרבה, דאז מחמת כובד הדלי נפסק החבל מקצה השני שלו, ויורד והולך אחר הדלי, כי הדלי מחמת כובדו ימשוך החבל אליו. וז"ש אמור לאביך הלך החבל הוא בנימין, אחר הדלי, כלומר לעת עתה הדלי שהוא יוסף אינו ריקם אלא מלא טוב, ולכן החבל שהוא בנימין נפסק והלך אחריו, כלומר נפרד מאביו והלך אחר אחיו יוסף, שהוא מלא מכל טוב:

ועוד נ"ל בס"ד שרמז בדברים אלו לפי דרכו, על ירידתם למצרים שתהיה סופה לטובה, ולא יהיה להם עתה פחד ממנה, והוא דאיתא בגמרא דשבת דף פ"ט, א"ר יוחנן ראוי היה יעקב אבינו לירד למצרים בשלשלאות של ברזל, אלא שזכותו גרמה לו דכתיב בחבלי אדם אמשכם בעבותות אהבה, ופירש רש"י ז"ל בחבלי אדם בשביל אהבת האדם משכתים בחבלים למצרים ולא בשלשלאות ע"ש. נמצא כינה הכתוב ירידתם למצרים בשם חבל. ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב כי חלק ה' עמו

יעקב

יעקב חבל נחלתו, כלומר בשביל דחלק ה' עמו בחבילין אלו, לכך נחלתו של יעקב כלומר המחלה שלו שהוא הגלות מלשון נחלה מכתיך, שהוא לשון חולי, היתה בסוג חבל ולא בסוג שלשלת. ובזה פרשתי בס"ד הטעם בפרשת וישב, שכתוב שלשלת בתיבת וימאן, אשר בפסוק וימאן ויאמר הן אדוני, והיינו, כי אמר בלבו באותה שעה שהבעתו לעבירה, אם אחטא ח"ו אז תהיה ירידת יעקב אבי למצרים בשלשלת שהיא ירידה קשה ומרה כלענה, כי הוא ידע ברוה"ק שתהיה ירידתו בחבל, מחמת שהוא ירד תחלה וימשול שם, ואז ירידתו הוא ובניו תהיה בדמיון חבל, וכל זה השיג אותה שעה ברוח הקודש, ולכך מיאן כדי להציל את אביו מירידה קשה שדומה לשלשלת, ולכך כתוב על וימאן טעם של שלשלת:

והנה נודע, כי הירידה הזאת שהיתה תחלה בחבל שהוא דרך כבוד ולא בשלשלת, גם סופה ואחריתה היתה טובה מאד, שהיתה הגאולה שיצאו משם דומה לירידה כי יצאו ועלו משם ברכוש גדול הגשמי והרוחני:

והענין הוא ע"פ מ"ש בס"ד בביאורי על ההגדה, בדברי המגיד על אחת כמה וכמה טובה כפולה וכו'. והוא דידוע שכל דין ועונש ויסורין, הן גלות ושעבוד, הן דבר אחר, הכל נעשה ע"י ספירת המלכות ששם הוא שם אדנ"י בסוד דינא דמלכותא דינא, והיינו דינ"א אותיות אדנ"י, וכמ"ש רבינו האר"י ז"ל בעשר מכות שכולם יצאו מן בחינת המלכות מעשר ספירות שיש בה, ופרט אותם אחת לאחת בעשר הפסוקים יע"ש. ואמרתי בס"ד רמז נכון בזה. כי שם אדנ"י שהוא במלכות מספרו עולה ס"ה כמנין מכה, רמז שכל מכה ומכה משם יוצאה ובאה, וידוע שגם הטובה וההשפעה לא נוכל לקבל אלא מן המלכות שהיא אמנו. ומטעם זה ביום כפור אנשים ונשים מתענים, ולכן כתיב בה ותתן טרף לביתה וחק לנערותיה, ולאו דוקא שפע של ישראל אלא גם שפע הכללי של עולמות בי"ע, ועוה"ז השפל, ג"כ הכל נמשך ע"י המלכות, בסוד ואתה מושל בכל:

והנה בסוף גלות מצרים נתקיים וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, דהיינו למצרים נהפך להם מספר שם אדנ"י למספר מכה, ובאו עליהם עשר מכות, ונתקיים דן אנכי, ולישראל נעשה להם שם אד"ני למספר כמה, שהוא לשון רבוי, כמו מה רב טובך המורה תיבת מה על רבוי, אך תיבת מה אע"פ שיש בה לשון רבוי, יש בה נמי משמעות של מיעוט, כמו ואהרן מה הוא, אך מה בתוספות אות כ"ף שהוא תיבת כמה, אין לה משמעות של מיעוט כלל, אלא דוקא לשון רבוי, שהוא משמעות מאד, על כן כיון שנעשה לישראל מספר ס"ה למספר כמה, זכו לרכוש גדול שהוא רכוש מאד, וכיון ששם אדנ"י הוא כפול בחצוניות ופנימיות בסוד וה' בהיכל קדשו הס מפניו, דהיינו היכל גי' אדנ"י והוא בחצוניות, כי היכל הוא חצוניות, הס מפניו שיש ה"ס שהוא מספר שם אד"ני, מפניו ר"ל מבחינת הפנימיות, ועל כן שני במות שם אדנ"י שהם של פנימיות וחצוניות נעשו לישראל מספר כמה וכמה, כלומר כמה שהוא לשון רבוי ברכוש גדול הרוחני, וכמה לשון רבוי ברכוש גדול הגשמי:

עוד ידוע מ"ש בזוה"ק פ' בשלח דף נ"ב, רבי חזקיה פתח ואמר אחת היא על כן אמרתי תם ורשע הוא מכלה, הדא הוא דכתיב אחת היא יונתי תמתי, אחת היא לאמה, ובהאי קב"ה דאין דינוי לתתא, ודאין דינוי לעילא בכלא ע"ש. ופירש הרמ"ק ז"ל, אחת היא המלכות ששם הדינים בפועל ונפעלים על ידי המלכות, ולזה אמר בהאי קב"ה דאין דינוי וכו', כמלא אחת הוא כינוי למלכות, והוא הדבר אשר דבר בקדשו רבינו האר"י ז"ל, שכל הדינין נעשים בפועל למטה ע"י המלכות בסוד דינא דמלכותא דינא, ולכן אתמר בה אחת היא על כן אמרתי תם ורשע הוא מכלה, וכמ"ש בזוה"ק:

ובזה יובן על אחת היא מדת המלכות שנקראת אחת שממנה הגיעה המכה למצרים במספר שם אדנ"י שהוא במלכות, הנה לישראל נעשית כמה וכמה כי נוספר שם אדנ"י שהיה בו מכה למצרים נהפך לישראל מספר כמה וכמה, מן חצוניות ומן פנימיות של השם, לקיים בהם הבטחת רכוש גדול בפנימיות, ורכוש גדול בחצוניות:

והנה אותיות שאחר אותיות דלי למפרע בסדר תשר"ק אותיות כמה, וז"ש המדרש א"ל יוסף הצדיק אמור לאביך הלך החבל אחר הדלי, רמז בזה על גלות מצרים שתחילתו יהיה בסוג חבל, ולא בשלשלת, סופו הולך אחר הדלי, שתתהפך המכה לאותיות כמה, שהם רמוזים אחר אותיות דלי כסדרן למפרע, והוא ע"ד מה שבארנו בס"ד במאמר, על אחת כמה וכמה טובה כפולה:

ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני ואל יחר אפך בעבדך כי כמוך כפרעה. נ"ל בס"ד דאיתא בפרקי ר"א פרשה ע"ל, למה מת יוסף עשר שנים קודם לאחיו, רבי ישמעאל אומר עשר פעמים אמרו האחים ליוסף עבדך אבינו ושמע יוסף הדבר ושתק, וכיון ששתק הו"ל שתיקה כהודאה כאלו הוא עצמו אמר כן ח"ו ע"ש, ולפ"ז אנחנו רואין טובה גדולה עשה יהודה עם יוסף הע"ה, בפרשה זו שאמר לו ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני, דהיינו בלא מתורגמן, מפני שהיה דרכם לדבר עמו ע"י תורגמן, ואם היה מדבר יהודה עמו כאן ע"י תורגמן, היה מתחייב בעבור מ"ש לו עבדך אבי שתים, אחת מה שהיה שומע מן יהודה ואחת על מה שהיה שומע מן המתורגמן, לכן כיון שדבר באזניו בלא תורגמן לא נתחייב אלא על מה ששמע מיהודה, כי לא נכפלה מלת עבדך ע"י תורגמן ג"כ, וידוע דהמקטרג נקרא בשם אף, ולכל אדם יש לו מקטרג כפי מעלתו, וז"ש ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני בלא ע"י תורגמן, וממילא אל יחר אפך זה המקטרג שלך בעבדך, ר"ל בעבור מלת עבדך שאני אומר על אבי, דממילא אתה שומע אותה כפולה ממני ומן המתורגמן, דבזה יחר אפך זה המקטרג הנקרא אף, יען כי כמוך כפרעה, כמו שפרעה יודע שבעים לשון שבכללם לשון הקודש, כן אתה יודע, וממילא דאע"פ שאני מדבר עם המתורגמן בלשון הקודש, היית אתה מבין ושומע ושותק בדברי ובדברי התורגמן:

ועוד נ"ל בס"ד קשר הדברים אומרו כי כמוך כפרעה עם מ"ש אל יחר אפך בעבדך, שיש אדם מדבר דברים שנראין לעיני השומעים אותם שהם דברי שבח, אך למבין נכרים שהם דברי בזיון. וכמ"ש בספר שיחת ת"ח, שאדם אחד ריקן ומחכמה בא לפני גאון לבקש ממנו כתב תעודה בספור שבחיו לעיר אחרת להגאון והרב של אותה העיר כדי לקבלו בכבוד ולעטרו בבגדים, ובקש ממנו שירבה בשבחיו בתוך המכתב כדי שיתכבד בעיני הרב והקהל שלו ויעשו לו נדבה הגונה. והגאון כתב במכתב להרב של אותה העיר בזה"ל, זה האיש המוביל כתבא דנא אם תרצה לידע ערכו, דע שאם היה בזמן אלישע הע"ה עומד לפני אשת עובדיה הנביא לא עמד השמן, וישמח זה, האיש במכתב הזה, דנמצא הגאון מחזיק אותו לצדיק גדול שאם היה עומד שם לפני אשת עובדיה היה השמן יורד בזכותו, ולא עמד ולא פסק, והלך לאותה העיר, ותכף ומיד מסר המכתב הזה להרב, ובאותה העיר היה להם מנהג ותקנה בעבור האורחים שיש להם שבעה מדרגות בבעלי

בבעלי הבית, שאם האורח אדם גדול יתאכסן בבית הגביר הגדול שבעיר, וכן עוה"ד, כל אורח יתאכסן אצל בעל הבית לפי כבודו, והקטן שבאורחים יתאכסן אצל שמש בית הכנסת וזה התחתון שבכולם, והרב הבין דברי המכתב וידע ערכו של זה האיש, וכתב פתקא להשמש של בית הכנסת שיקבלו להתאכסן אצלו, וזה בע"כ הלך שם, אך נצטער מאד על הדבר הזה, ויתפלא מאחר שהביא להרב מכתב שכתוב בו שבח גדול עליו, שלפי השבח הזה צריך שיתאכסן אצל הגביר שבמדרגה העליונה, ומדוע הורידו למדרגה התחתונה, וישאל מן השמש על פתגמא דנא, ויאמר לו השמש אתה חשבת שהבאת המכתב הזה לכבודך, אינו כן, אלא הגאון בעל המכתב לא שיקר ח"ו להגדיל אותך בשקר, אלא הוא הודיע האמת שאתה כלי ריקם שאין בך שום חכמה ושום חשיבות ומעלה, ולכך כתב שאם היית עומד לפני אשת עובדיה לא עמד השמן, כי לפני אשת עובדיה הביאו כלים רקים, ואז היה השמן יורד מן הפך וממלא אותם הכלים הרקים, וכאשר לא נשאר כלי ריקן עמד השמן, אבל כל זמן שהיה לפניה כלי ריקם לא עמד השמן, וכן אתה כלי ריקם אם היית עומד לפניה לא היה עומד השמן, ע"כ. נמצא יש מדבר דברים שהם שבח ומעלה בעיני הטפשים שאין מבינים סודם, אבל המבינים מכירים ויודעים שהם דברי לעג ובזיון. וכן כאן יהודה אמר כי כמוך כפרעה, והטפש חושב שבא לשבחו לומר עליו שהוא חשוב מלך כפרעה, אך באמת סודן של דברים שבא להלעיג לומר כמו פרעה שמשתבח בשקר שאומר על נילוס שהוא משקה ע"פ מאמרו, כן אתה משתבח לומר שאתה יודע הנסתרות, כמ"ש הלא ידעתם כי נחש ינחש איש אשר כמוני, שאדע הנסתר מעלמי בלתי גביע, ואינו כן:

והנה נודע כי דבור הוא קשה, אך יש דבור קשה דהקושי שלו גלוי ונראה, ויש הקושי שלו נסתר, דנראה באזני השומעין דבר שבח ומעלה, ובאמת הוא להפך, וז"ש ידבר נא עבדך דבר, ר"ל דבור קשה שאינו נרגש הקושי שלו אלא רק באזני אדוני, משא"כ אחרים יחשבו שהוא שבח ומעלה, ואל יחר אפך בעבדך בעבור קושי של הדבר הזה, מאחר שאני מסתיר הקושי ואינו נרגש אצל אחרים, ופירש מה הוא הדבר שיש בו קושי נסתר, ואמר הנה אנכי אומר כי כמוך כפרעה, והאחרים יחשבו שאני משבח אותך לדמותך בשררה ומעלה כפרעה, ולא כן, אלא אני מגנה אותך ואת פרעה, לומר כמו שפרעה הוא ריקם ומשתבח בשקר, כן אתה ריקם ומשתבח בשקר, לומר נחש ינחש איש אשר כמוני:

ויאמר עבדך אבי אלינו אתם ידעתם כי שנים ילדה לי אשתי. קשה אומרו אתם ידעתם, דיחס ידיעה זו להם, והלא כל העולם יודעים דבר זה ששנים ילדה לו אשתו, ומה יתרון יש לבניו בידיעה זו טפי מאחרים. ועוד קשה אומרו ויצא האחד מאתי, מלת מאתי נראה לשון יתר, ודי לומר ויצא האחד. ועוד י"ל אומרו טרוף טורף ולא ראיתיו עד הנה, דאם טרוף טורף איך אפשר שיראהו, דלשון לא ראיתיו לא ילדק אלא על נאבד ונעלם. ונ"ל בס"ד ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל בלידת בנימין שהוצרכה רחל אמו לתת לו חלק נפשה כשנולד, מפני שלא נתן בה יעקב אע"ה רוחא גלורך בנימין כנהוג, ולכך נפטרה תכף בעת שנולד כמ"ש ויהי בצאת נפשה כי מתה, שבלידת בנימין יצאה נפשה, כי הוא היה חלק נפש אמו ממש. גם ידוע שכל השבטים הם בנוקבא, ורק יוסף הצ"ה הוא בדוכרא, שהוא קשור עם יעקב אע"ה יותר מכל אחיו, כי יעקב אע"ה היה סוד גוף, והוא בסוד ברית, ואיתא בזוה"ק גוף וברית חשיב חד, ולכך אהבו ביותר. גם ידוע מ"ש בקה"י דאות מ"ם רומזת ליסוד. ופרשתי בס"ד הטעם כי מ"ם במלואה עולה יסוד. גם ידוע מ"ש רבינו האר"י ז"ל דיוסף היה יסוד התפארת, דהיינו יסוד ז"א, ובנימין היה יסוד דמלכות, זה יסוד בדוכרא, וזה יסוד בנוקבא:

וז"ש אתם ידעתם כי שנים ילדה לי אשתי, רמז בזה על ידיעה סודית, ומלת שנים תתלקנה לשתים, וקרי בה שני מ"ם פירוש אשתי ילדה לי שני בנים, שכל אחד הוא ביסוד הרמוז באות מ"ם שילדה לי שני יסודות, כי יוסף הוא ביסוד דדוכרא שהוא בתפארת, ובנימין ביסוד דנוקבא היא המלכות, ויצא האחד מאתי קרי ביה מם אתי, ר"ל יסוד שהוא אתי כי יעקב אע"ה הוא בחינת התפארת, ויוסף הוא יסוד שבתפארת, ובודאי הוא עודנו חי ולא נטרף ח"ו, אלא רק נתעלם ממני עד עתה, מסיבת כי ברית כרותה לשפתים, שאני שגגתי ואמרתי אך טרוף טורף, שיצאו מפי דברים, לכך נתעלם ממני ולא ראיתיו עד הנה, אבל באמת הוא חי, ורק מחמת שאמרתי אך טרוף טורף זה הדבור גרם לי שלא ראיתיו עד הנה, אבל באמת לא קרה לו אסון של מות ח"ו, ואם לקחתם גם את זה מעם פני, יש לחוש על הרוב שיקראהו אסון, שימות ממש, יען זה הנשאר אצלי הוא יסוד דנוקבא, שהיא קרובה למקום הקליפה שהיא סופה דכל דרגין, שרגליה יורדות מות כנודע, ובזה והורדתם את שבתי וכו' בעבור האסון הזה:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, ויצא האחד מאתי זה יוסף, וקראו בשם אחד, כי הוא עתיד להשלים מספר אחד בשבטים שהם י"ב, ומחמת שנחלק שבטו לשנים שהם מנשה ואפרים, נשלם בו מספר י"ג שהוא מספר אחד, ולכך קראו בשם אחד. ואומר אך טרוף טרף, כלומר ידעתי בבירור שביציאתו מאתי לא מת ח"ו, אלא הוא עוסק במלאכתו הראויה לו יותר מכל אדם, שהיא מלאכת הבורר שטורף רפ"ח ניצוצין בסוד הכתוב טרף נתן ליראיו, כי רפ"ח נצוצין עם הכולל הם רפ"ט, וכמ"ש בשער הכונות בסוד פסוק זה של טרף נתן ליראיו, לטרוף אותם ולבררם, וז"ש אך טרף טרף, שטורף את טרף ניצוצין, ע"ד מש"ה והנה עלה זית טרף בפיה, כן הוא טורף אותם בפיו בעסק התורה שלומד בפיו, ומה שלא ראיתיו ברוה"ק לידע היכן הוא יושב ומה הוא עושה, הייני מפני כי עד הנה, כלומר נסתלקה ממני השמחה שמכונית בשם הנה, כמ"ש רז"ל במדרש בפ' קרא הנה לשון שמחה, כד"א הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו ע"ש. וידוע מ"ש רז"ל ע"פ ויאמרו כל השרים יהברות בקינותיהם על יאשיהו עד היום, שהוא ר"ל עדה יומא וכן ובחון לעוברים תרגומו בשוק לעדן, וידוע כי הטעם שלא שרתה רוה"ק על יעקב אע"ה כשנעלם יוסף הצ"ה שאז היה יודע ברוה"ק איה הוא, מפני כי אין הנבואה שורה אלא מתוך השמחה, וכיון דנסתלקה ממנו השמחה כשבשרו אותו הכר נא הכתונת בנך היא, לכך לא שרתה עליו רוה"ק, שאז היה יודע מה נעשה ביוסף, ולז"א ולא ראיתיו ברוה"ק במראה הנבואה, היינו מפני כי עד הנה ר"ל עדה ונסתלקה השמחה שמכונית בשם הנה, גם הנה ר"ת השפעת נאה הוד, שמשם יניקת הנביאים:

ונפשו קשורה בנפשו. נ"ל בס"ד רמז בזה מדרגת בנימין וכח יניקתו, והוא אם תקשר אותיות נפש באותיות נפש יהיה מזה צירוף פשפש ובני נו"ן, וצירוף פשפש הוא מדרגת בנימין לגבי מדרגת יוסף הצ"ה, כי ידוע דיוסף הצ"ה היה ביסוד העליון שהוא בתפארת, ובנימין היה ביסוד התחתון שהוא במלכות וכנז"ל. וידוע יסוד העליון שהוא בתפארת נקרא בשם שבר, כמ"ש בקה"י

בקה"י ז"ל בשם זוה"ק פרשת אמור דף ק"ב, בסוד הפסוק וזה שער השמים, ועיין מקדש מלך שם. וידוע מ"ש במשנה נטל את המפתח ופתח הפשפש, והיינו שבתוך שער הגדול יש שער קטן, וזה נקרא פשפש. ולפי האמור דיסוד עליון נקרא בשם שער בסתם שהוא שער גדול, הנה יסוד התחתון שהוא שער קטן נקרא בשם פשפש, יען כי פשפש הוא ר"ל שער קטן. ובזה נרמז מדרגת בנימין שהוא בשער הקטן שנקרא פשפש, אשר נעשה צירוף זה מן קשר ועירוב אותיות נפש באותיות נפש, ונשאר שני נוני"ן, רמז בזה יניקתו של בנימין הצדיק שיונק מן שני נו"ן של ויהי בנסוע הארון. וכתב בקה"י ז"ל בשם זוהר חדש, דשני נוני"ן אלו הם עקרו של עולם, ויעקב אע"ה בירך את בניו בהם, דכתיב וידגו לרוב, ותרגומו וכנוני ימא, ואוה"ע אין להם חלק בנונין אלו, ועל אלו הנונין מבקשים אוה"ע עלילות על ישראל שנאמר אמרו בלבם נינ"ם יחד, ובאלו הנוני"ן יגאל אותנו שנאמר לפני שמש ינו"ן שמו עכ"ד. ולז"א על בנימין כאן ונפשו קשורה בנפשו, שרמז בקשר זה של נפש בנפש כח יניקתו, וגם מקום מדרגתו של בנימין:

והנה עיניכם רואות ועיני אחי בנימין כי פי המדבר אליכם. נ"ל בס"ד הנה נודע כי כל קשות שדבר עמהם מתחלה ועד סוף, כונתו היתה כדי להביאם לידי תשובה מעליא בחרטה גדולה שיהיו מתחרטים באמת על עון שעשו במכירתו כי רב הוא. וידוע כי אות ה' היא אות של התשובה. וכמ"ש רז"ל בגמרא דמנחות דף כ"ט, מאי טעמא תליא כרעיה דה"א דביה עייל בעל תשובה, ומקשו לעיליהו בפתח התחתון הגדול, ומשני לא מסתייעא מלתא ע"ש. ופרשנו בס"ד במ"א, דשני הפתחים צריכין, דבתחלה עביד האדם תשובה מיראה, וזה עייל בפתח העליון הקטן, דלא מסתייעא מלתא לעשות מתחלה תשובה מאהבה, אך אחר שעשה תשובה מיראה ודבק וקרב לדברים שבקדושה יש תקוה שיהיה לו יכולת לעשות תשובה מאהבה שאז בזה עייל בפתח הגדול של אות ה', דעל זה וכיוצא בזה ארז"ל מתוך שלא לשמה בא לשמה, נמצא עיקר אות ה' הוא על תשובה מאהבה:

ובאן יוסף הצ"ה ברצונו שיעשו תשובה מאהבה, אחר בראה שעשו תשובה מיראה, כי כן מורין הדברים בכתוב במה שאמרו הודוי והחרטה על עונש, דכתיב ויאמרו איש אל אחיו אבל אשמים אנחנו על אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו על כן באה אלינו הצרה הזאת. נמצא לא התוודו ולא התחרטו על עונש, אלא בעבור הצרה שבאה עליהם, ואין זו תשובה מעליא, ורצה שיהיו עושין תשובה מאהבה שאינה תלויה בצרה, ולכך דבר אתם קשות עוד שהעליל עליהם בגביע. ואחר שפטרם מן העונש ותפש רק את בנימין שלא היה לו עון במכירתו, ראה דעתה עשו תשובה מאהבה, דהא אין עליהם צרה שפטרם, ועכ"ז הם קבלו להשתתף בצרתו של בנימין, באומרם שיהיו עבדים הם ג"כ עמו, ובעת שהוא לא רצה בכך, וא"ל עלו לשלום, הם מסרו עצמן בעבורו ובצלתו, אע"פ שבזה מסכנין עצמן, ואז אח"כ נודע להם משום תשובה מעליא, שהיא העקרית של אות ה', כי תשובה מיראה הרמוזה בה אינה אלא התחלה, שממנה יבא האדם לתשובה מאהבה הרמוזה בפתח הגדול של אות ה' כאמור לעיל:

ובזה יובן והנה עיניכם רואות ועיני אחי בנימין, בבכיה אשר בביתי, דיש בזה הוכחה גדולה כי פי אשר דבר אתכם קשות ולער הכל הוא בעבור אות ה"א של התשובה, הוא היה מדבר אליכם דבור קשה וחזק, כדי שתעשו תשובה מעלית הרמוזה באות ה"א. אי נמי מדבר מנהיג, מלשון דבר אחד לדור, והמדבר תחלקנה לשנים וקרי בה הא מדבר אליכם, דהיינו בעבור אות ה"א של התשובה היה פי מדבר אליכם שתעשו תשובה מעליא הרמוזה באות ה"א:

ויתן את קולו בבכי וישמעו מצרים וישמע בית פרעה. קשה הול"ל וישא קולו ויבך, ומה זה אומרו בבכי, דמשמע דקאי על בכי ידוע. ונ"ל בס"ד ע"ד מה שכתבו בשם הרב אריה ליב ז"ל, ע"פ ותראהו את הילד והנה נער בוכה ותחמול עליו ותאמר מילדי העברים זה, משמע מתמת בכייתו הכירה בו שהוא מילדי העברים, ומהיכן נודע לה זה, ופירש דפעם אחת ילאה פקודה מאת המלכה על גירוש היהודים מארץ בעהמען, ושלחו היהודים חכם מפורסם כי ילך וידבר עם שר הפנים על הדבר הזה, ויבא אליו ויתחנן וירד בבכי עד כי הגדיל קולו, ויאמר לו השר מה זה הרימות קולך, ויענהו קולי מעורב בקולות ילדי העברים הצועקים לעזרה, הם אחי בני עמי, וכן הענין כאן היא ראתה קול בכייתו היה גדול מאד, כמ"ש רז"ל ע"פ והנה נער בוכה, שהיה ילד קטן וקולו גדול כנער, ותקרא בדעתה למה בוכה בהרמת קול כזה שאינו כפי מזגו וכמותו, ולכך אמרה מילדי העברים זה שהם בוכים על צרתם, וקולו מעורב בקולות ילדי העברים, והוא צועק לא רק בעדו אלא בעד כל העם, ולכך קולו גדול, עכ"ד:

וכן הענין כאן כשבא יוסף הצ"ה להתוודע אל אחיו אשר מכרוהו, ראה ברוה"ק היסורין הקשים והמרים שעתידין אחיו לבכות עליהם בזמן עשרה הרוגי מלוכה, שמתגלגלים חלקים של אחיו בהם, ולכך היה עתה קול בכייתו קול גדול מאד, כי בכי של אחיו שעתידין לבכות בזמן עשרה הרוגי מלוכה שבכו במרום שבטי יעקב, נתערב עם בכייתו שצייר בדעתו קולות הבכי של אחיו, ולכך הרים קול בכייתו ביותר כנגד כל הבכיה של אחיו, ולזה היה הקול גדול ורם כ"כ, עד ששמעו אותו מצרים וישמע בית פרעה. וז"ש ויתן את קולו עתה בבכי של אחיו, שעתידין לבכות לעתיד ונתערבו זב"ז, והיה גדול ורם עד גדר ששמעו מצרים וישמע בית פרעה:

ועוד נ"ל בס"ד, אומרו ויתן את קולו בבכי, כי באמת כל הבכיות שבכה יוסף הצ"ה קודם זה וגם עתה שהגדיל לעשות בכיה גדולה הכל עשה כדי לפדות את אחיו מן כחות הדינין שהיו מתעוררין לקטרג בעבור מכירה שמכרו אותו, דידוע שהבכיה יש בה תועלת לפועל זה לעשות פדיה מכחות הדינין, מפני שבבכיה יהיה מיתוק הדינין, ואז ממילא יהיה פדות מהם. ואמרתי רמז נכון לזה באותיות בכי במלואם כזה בי"ת כ"ף יו"ד, המלא אותיות המלוי הם אותיות פדות, כי בבכי יהיה לאדם פדות מכחות הדינין, ולז"א בבכי יבואו ובתחנונים אובילם, ולז"א ושמתי פדות בין עמי ובין עמך דנקיט לשון פדות:

וה"ש ויתן את קולו בבכי, אות ב' של בבכי משמשת במקום תוך, כמו מי בחצר, דר"ל מי בתוך החצר וכן בכף רעך שאות ב' משמשת במקום תוך, וזהו בבכי ר"ל נתן קולו לבכות בשביל רמז הרמוז תוך אותיות בכי, שהם רמוז הפדות, דע"י בכייתו גורם פדות לאחיו ולכל ישראל:

והקול נשמע בית פרעה באו אחי יוסף וייטב בעיני פרעה ובעיני עבדיו. י"ל הול"ל בעיני פרעה ועבדיו, ולמה חילקם לשתי חלוקות להפרידם זה מזה, ונ"ל בס"ד דארז"ל בעת שבא פרעה להמליך את יוסף הצ"ה, טענו עבדיו איך ימלוך וימשול בנו אדם זה שאינו ממדינתנו, וגם זר מאמונתינו ודתנו, ואין זה הוא מנימוס המלכות, ופרעה השיב הנמצא כזה איש נבון וחכם אשר רוח אלקים בו, וכיון דהוא יחידי בעולם יתבטל

יתבטל המנהג והנימוס הזה, ונמשלו אע"פ שהוא זר, והם בע"כ שתקו מפני כבודו של פרעה, אע"פ שיש להם להשיב על דבריו שאמר הנמצא כזה, שיאמרו לעולם נמצא ונמצא, ואם תבקש תמצא, ואין זה יחידי בעולם כדי שיהיה נדחה המנהג והנימוס כנגדו, ואחר שידעו כולם שהוא נגנב מארץ העברים, וכאשר הגיד הוא לשר המשקים כי גנוב גנבתי מארץ העברים, ובודאי הגיד שיש לו אחים, ואינו יחיד לאביו, היה פרעה מצפה מתי יבואו אחיו לבקש אותו, ואז יהיה נראה מביאתם שיוסף יחיד בחכמה ובגבורה שאין לאחיו דמיון אליו, ובזה יצדקו דבריו ותצדק סברתו, וגם עבדיו. היו מצפים מתי יבואו אחיו לבקשו, ויהיו נכרים ונראין שהם ג"כ חכמים גדולים כמוהו, ובזה יצדקו דבריהם שיוסף אינו יחיד בדור כאשר חשב פרעה, וכיון דגם אחיו כמוהו, ממילא י"ל שיש עוד אחרים ג"כ כמוהו. ולכן כיון שהקול נשמע בית פרעה באו אחי יוסף, אז הוטב הדבר הזה בעיני פרעה, כי אמר עתה תתברר סברתי אשר החלטתי החכמה ליוסף ואמרתי יחיד הוא בדור בזה, כי לכך היה הוא מצפה מקודם, וגם בעיני עבדיו הוטב הדבר הזה שבאו אחי יוסף, כי אמרו עתה תתברר סברתינו אשר אמרנו על יוסף בנמצא כמוהו, ומאחר שהטבת הדבר הזה הפכיית בין פרעה ובין עבדיו, כי הוא מצפה לסתור דעת עבדיו ע"י ביאת אחיו, והם מצפים לסתור דברי פרעה ולקיים סברתם ע"י ביאת אחיו, לכך חילקם הכתוב ואמר בעיני פרעה ובעיני עבדיו, ולא אמר בעיני פרעה ועבדיו:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד ויישב עוד דקדוקים בכתוב הזה, הנה תיבת לאמר לשון יתר היא ואין לה מושג כאן, דאינו לאמר לאחרים, ועוד מ"ש וייטב בעיני פרעה, פשיטא ודאי יטב הדבר הזה, כי מקודם היה לבם נוקפם בראותם עבד מושל עליהם, ועתה שבאו אחיו ניכר שהוא מיוחס וגונב מארץ העברים: ונקדים להרץ קושיא עצומה, אחר שבאו אחיו למצרים ב"פ ועמדו לפניו, ודאי שמעו מאנשי המדינה, שהאיש אדוני הארץ שמו יוסף, שבודאי כל אנשי המדינה היו קורין אותו יוסף. וכן פרעה כשהביאו לפניו מבית הסהר אמר קראו את יוסף, דכתיב וישלח פרעה ויקרא את יוסף, וכיון ששמעו אחיו ששמו יוסף, היה להם להרגיש שהוא יוסף אחיהם שמכרו אותו למצרים, כי שם יוסף לא היה נמצא בעולם אלא הוא שהדסה אותו אמו עליו דוקא, דכתיב ותקרא שמו יוסף לאמר יוסף ה' לי בן אחר, ואיך לא הרגישו בו מחמת השם שלו. ונראה להרץ בס"ד כי מצינו בכתוב דכתיב ויקרא פרעה את יוסף צפנת פענח. ונראה שכך גזר שלא יקראו אותו בשם יוסף אלא דוקא בשם צפנת פענח, שפירושו גברא דטמירן גליין ליה, וכתרגום אנקלוס, והוא להורות כי הוא ראוי לגדולה זו מפני כי רוח אלקים בו, ולא יהיה קל בעיני המצרים לומר עבד מושל בנו, וגם כדי להפיס דעתם שלא יהיה נקרא בשם שהיה נקרא בו בהיותו עבד ובהיותו חבוש, כי מעת שירד למצרים הגיד בשמו יוסף, והיה נקרא בפי הכל בשם יוסף, ורק כשמלך גזר פרעה שלא יהיה נקרא בשם יוסף, אלא בשם צפנת פענח, ולכן כשבאו אחיו ידעו בשם האיש אדוני הארץ צפנת פענח, ולא היה נזכר שם יוסף כלל בפי כל אדם, ולכך לא הרגישו אחיו בזה, והוא טעם יפה ונכון בעזה"י:

ובזה שתמצא כתוב בפרשת מקץ בתחלת שנית הרעב, ויאמר פרעה לכו אל יוסף, שקראו בשם יוסף ולא קראו בשם צפנת פענח, כוונתו לומר להם לכו אל אדם שהיה עבד כשהיה שמו יוסף אשר מאסתם בו מקודם להיות

יז

מושל עליכם, ועכ"ז עשה בחכמתו קיום למזון אשר אצר אותו ולא נרקב, ואתם שהייתם שרים וחכמים בעיניכם לא יכולתם לעשות קיום לחיות שלכם, כאשר הוא קיום להחיות עם רב:

באופן כי מתחלת ממשלתו במצרים לא היה נקרא בשם יוסף, מפני ששם זה נקרא בו כשנמכר לעבד, ובזמן שנחבש בבית האסורים שהיה עודנו עבד לשר הטבחים. והנה עתה אחר שבאו אחי יוסף שהם זרע אברהם יצחק ויעקב שהם נשיאי הארץ ומיוחסים גדולים שבעולם מבני שם, ונמצא שהוא בן גדולים ונשיאים, אז אמרו אנשי ביתו של פרעה לפרעה, ראוי שעתה תתבטל הגזרה שגזרת שלא לקראו בשם יוסף שהוא שמו העקרי שקראו לו אבותיו, מאחר שנודע עתה שהוא בן גדולים ומיוחס, אדרבה יתכבדו מצרים בקראם אותו בשם שקראוהו אבותיו, ואין צורך לשנות שמו עוד. וז"ש והקול נשמע בית פרעה, כלומר נשמע דבר זה מבני ביתו של פרעה, שהם חדשו הלצה זו, והיינו לאמר באו אחי יוסף בשמו העקרי, ולא לומר באו אחי צפנת פענח, ואין צורך להזכיר כינוי השם צפנת פענח. והנה הלצה שחדשו אנשי ביתו על פרעה להחזיר שם יוסף אליו, ולא ישנו עוד כינוי, כי אדרבה שם יוסף הוא עטרה וגדולה, וייטב הדבר הזה בעיני פרעה ובעיני עבדיו, שראוי עתה להזכיר את צפנת פענח בשם יוסף:

ואתה צויתה זאת עשו קחו לכם מארץ מצרים עגלות לטפכם ולנשיכם ונשאתם את אביכם ובאתם. נ"ל בס"ד, מן השמים שמו בפיו דברים אלו, בעבור רמז הרמוז בתוכם, דידוע מ"ש רז"ל שצריכין ישראל לגלות בשבעים אומות, כדי לברר נ"ק מן ע' קליפות שלהם, אך אינו צריך שיגלו כולם בכל אומה ואומה מן השבעים אומות, אלא זה גולה לאומה זו, וזה לאומה זו, וכאלו גלו כולם, וכמ"ש רז"ל ע"פ שה פזורה ישראל, מה שה זה אם לקה באחד מאבריו כאלו כולו לקה, כן ישראל זה גולה לכאן וזה גולה לכאן, וכאלו כולם גלו למקום אחד. ונודע דגלות בשבעים אומות מתחיל מן גלותם בארץ מצרים, כי זה היה הגלות הראשון. וידוע טעם הגלות כדי לברר נ"ק שנתפזרו בחטא אדה"ר, שזה הוא נעשה חוב והלואה של כל אחד ואחד מזרע אדה"ר עד סוף כל הדורות, וכל אחד יברר חלק הנוגע לנפשו, וגם צריך שכל אחד יברר ניצוצות שיצאו ממנו ע"י קרי שהם שלו. וז"ש קחו לכם מארץ מצרים עגלות, וחלק התיבה לשנים וקרי בה ע' גלות, דהיינו גלות ע' אומות שמתחיל ממצרים, וצורך הגלות הזה האחד הוא לטפכם, לשון טפין וטיפה של זרע, ר"ל בעבור הטיפין של קרי שיצאו מכם, ועוד לנשיכם, לשון חוב והלואה, ר"ל מה שאתם צריכין לברר מתערובת טו"ר שהיה בחטא אדה"ר, שכל אחד מזרעו צריך לברר ולתקן חלק הנוגע לו, ועי"כ ונשאתם את אביכם הוא אדה"ר שהוא אב לכל אדם, שתעשו לו נשיאות והרמת ראש בתיקון זה, ואז ובאתם, חלק המלה לשתים וקרי בה ובא תם, הוא יעקב הנקרא איש תם, שהוא יתגלה בעולם לבסוף, כנז' בספר הלקוטים הנדפס בירושלים תר"ב:

ועיניכם אל תחוס על כליכם כי טוב כל ארץ מצרים לכם הוא. קשה איך אפשר שיודה בכך שיקחו טוב כל ארץ מצרים, וישארו הוא ועמו ערומים. ונ"ל בס"ד הכוונה כי יש מדה טובה שהיא מדת ההסתפקות, וזו המדה נקראת כל, כי בעל מדה זו דומה בעיניו שיש לו כל טוב שבעולם, ואינו חסר כלום, ואע"פ שאין בידו ממש אלא פת לחם דומה בעיניו שיש לו כל מעדני עולם ואינו חסר כלום. מעשה באדם אחד שהיה מתפאר לפני חביריו ויאמר תהילות לאל אני מאוכלי

המן

המן, אמרו לו אנחנו יודעים מאכלך כל יום פת לחם וירקות, אמר להם אני נתן לי הקב"ה מדת ההסתפקות שהיתה באוכלי המן, כי בעת שאוכלים אותו משתנה לכמה מאכלים אשר תתאוה נפשם, וכמ"ש רז"ל ע"פ והיה טעמו כטעם לשד השמן, מה שד זה מתהפך לכמה גוונין, כן המן טעמו מתהפך לכמה מטעמים, שאם אוכל מן ובעודו בפיו התאוה לבשר שמן, יתהפך טעמו לטעם בשר שמן, ובעוה"ד, כן אני נתן לי הקב"ה מדת ההסתפקות שבעת שאני אוכל פת חריבה נהפך טעמי של פת בפי לטעם בשר, שאני מרגיש הנאה מן הפת כמו הנאה של בשר שמן, וכשאני אוכל ירק מרגיש הנאה בירק כהנאת מעדני עולם:

ולכן זאת המדה נקראת בשם כל, שבעל מדה זו דומה בעיניו שיש בידו כל טוב שבעולם. ובזה פרשתי בס"ד מאמר רז"ל בגמרא משמת יוסי בן יועזר בטלו האשכולות, ושאל בגמרא מאי אשכולות, ואמר איש שהכל בו, כלומר מדה טובה זו שנקראת כל, שדומה בעיניו באמיתות שיש לו כל טוב שבעולם, וזו המדה צריכה מאד לבעלי תורה, שעי"כ ילמדו תורה בישוב הדעת, אע"פ שהם עניים לא יתבלבל דעתם מחמת חסרון טובה, ועל זה אמר התנא בברייתא דאבות כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן ובתורה אתה עמל ואם אתה עושה כן אשריך וטוב לך, פירוש כך דרכה של תורה, דאע"פ דפת במלח תאכל וכו' שחסר אתה מכל תענוג עכ"ז בתורה אתה עמל ולא יתבלבל דעתך, ואם אתה עושה כן באמת ובתמים, ואין לך צער בלבבך על חסרון זה שיש לך, אשריך וטוב לך, אמר לך לרמוז על מדת כל שיש לך בזה, כי לך בהפך אתוון כל:

ובזה יובן מ"ש יעקב אע"ה לעשו קח נא את ברכתי אשר הובאת לך כי חנני אלקים וכי יש לי כל, כלומר אל תחוש כי מצטער אני בלבי ברבוי המנחה בראותך כי עדשים בחנם לא נתתי לך, וכ"ש מנחה גדולה זו, שתחשבני לצר עין ח"ו, לא כן, אלא קח נא את ברכתי אשר הובאת לך, כי אני אין לי צרות עין יען כי חנני אלקים שאני עשיר גדול, ואין זאת המנחה חשובה בעיני כלום לפי רוב עושרי, ועוד יש לי כל, כלומר מדה הנקראת כל, שאין אני רואה עצמי חסר כלום, אלא דומה בעיני בכל עת שאני יש לי כל טוב שבעולם:

ובזה יובן בס"ד, זאת קומתך דמתה לתמר ושדיך לאשכולות, והיינו ע"פ מ"ש בגמרא מאי אשכולות נוטריקון איש שהכל בו, כלומר שדיך אלו החכמים והצדיקים שמשקין תורה לישראל דומין לאשכולות, איש שהכל בו שיש לו מדת הסתפקות הנקראת כל באמת ובתמים, שאינו מצטער על עניות שיש לו, אלא דומה בעיניו שהוא עשיר מופלג שכל טוב שבעולם יש בידו. ובזה פרשתי בס"ד מאמר הכתוב בשבחה של תורה, דכתיב בה בשמאלה עושר וכבוד, וקשא בשלמא כבוד מצוי אצל בעלי תורה, אך עושר איה הוא, והלא רובם עניים, אמנם הכונה הוא שיש להם מדת הסתפקות הנקראת כל, שדומה בעיניהם שיש בידם כל טוב שבעולם ונמצא הם עשירים גדולים:

והנה כאן פרעה רצה שיבואו יעקב אע"ה ובניו וב"ב במהרה ולא יתעכבו בארץ כנען, וכיון שהם אוכלוסין רבים אם יהיו נוסעים מארץ לדור במצרים א"א שיביאו כל המטלטלים שלהם עמהם מפני טורח משוי הדרך, ומוכרח שימכרו כל כלים שהם גסים וכבדים שם בארץ כנען, ויקנו במקומם בארץ מצרים. וכיון שהם ממונם חביב עליהם יתעכבו ימים הרבה עד שימכרו כליהם בערך טוב, שאם ימכרו במהרה לא יכולים למכור אפילו ברביע מחירם, ולכך בא פרעה לתת להם עצה שלא יחושו להפסד העולה להם מחמת מהירותם במכר הכלים, באומרו כיון שהם צדיקים יש להם מדת כל שנחשב בעיניהם כאלו כל טוב ארץ מצרים הוא להם, וא"כ הם עשירים מופלגים שאין נחשב פחת זה של מחיר הכלים אצלם לכלום, ולכן אם תמכרו חפץ וכלי פחות ממה ששוה אפילו לשליש ולרביע, ואפילו אם תשליכו אותו שם ולא תמכרו אותם בדמים כמו חביות גדולות, וכיוצא לא אכפת לכם כי אתם עשירים גדולים בעיני עצמכם, וז"ש ועינכם אל תחוס על כליכם, להמתין עד שימכרו הכל כפי ערכם, אלא אפילו אם ימכרו לשליש ולרביע, ואפילו אם לא ימצא להם קונים ותשליכום שם לא אכפת לכם, יען כי בודאי אתם יש לכם מדת כל, שדומה לכם שטוב כל ארץ מצרים לכם, וא"כ אתם עשירים גדולים, ואין פחת זה נחשב אצלכם כלום:

ויאמר אלקים לישראל במראות הלילה ויאמר יעקב יעקב ויאמר הנני. צריך להבין הטעם שהיה זה במראות הלילה. ונ"ל בס"ד ע"פ מ"ש הרב שמיכות חכמים בסוף פ"ק דברכות, דנקרא יעקב על שם הגלות מלשון עוקבה, ואם היה נעקר שם יעקב על ידו יתברך שוב לא היה יכול להיות שם גלות, כי כל דבור שיצא מפי הקב"ה אינו חוזר, ובאמת הגלות הוא הכרח לטובת ישראל עכ"ד ע"ש. וידוע כי אחר שקראו הקב"ה בשם ישראל לא הדר לקרותו בשם יעקב אלא כאן, כי זה היה פעם ראשונה שחזר הקב"ה וקראו יעקב, ולכן הקדים הכתוב לפרש שזה החזרה של הקריאה בשם יעקב היה במראות הלילה, להודיענו עי"ז הטעם שחזר וקראו יעקב, מה שלא עשה כן גבי אברהם, היינו מסיבת הגלות הדומה ללילה, שהוא צורך בשביל טובת ישראל, ואם לא היה חוזר וקוראו בשם יעקב היה מתבטל הגלות, כמ"ש הרב שמיכות חכמים ז"ל:

ועדיין צריך להבין, למה עתה שהוא פעם ראשונה שחזר לקראו יעקב כפל שמו. ונ"ל בס"ד ע"פ מ"ש הרב שמיכות חכמים ז"ל שם, באופן כ"א הטעם ששם יעקב לא נעקר, משא"כ גבי אברהם, היינו מפני שיש בספירות הקדושים למעלה פרצוף ספירות שנקרא יעקב, ופרצוף ספירות שנקרא ישראל, ובשניהם נאחז יעקב אע"ה, ונקרא על שם שניהם, ולכן לא נעקר שם יעקב ממנו ע"ש. והשתא אתי שפיר הטעם שכפל שמו כאן בפעם ראשונה דאהדריה לשם יעקב, והיינו להגיד לו הטעם שאני חוזר לקרא אותך בשם יעקב אשר לא עשיתי כן עם אברהם, מפני כי אתה יעקב התחתון כנגד יעקב העליון למעלה, ולכן א"א שיעקר ממך שם יעקב לעולם:

ובזה יובן בס"ד מה שסיים ואמר ויוסף ישית ידו על עיניך. והוא כי ידוע מ"ש הגאון חיד"א ז"ל הטעם שנשאר לו שם יעקב מפני כי למראה עינים נשא שתי אחיות, אבל באמת לאה ורחל בסודן למעלה כחדא חשיבי, וכמו שביאר רבינו האר"י ז"ל בסוד הפסוק עקב ענוה יראת ה', ורמוז זה בשם יעקב כיצד יוד רומז לרחל שהיא ספירה עשירית מלכות, ועקב היא לאה בסוד עקב ענוה, ולכן נשאר לו שם יעקב לרמוז דלאה ורחל כחדא ניהו, ולא עשה איסור ח"ו עכ"ל. והנה אם ח"ו הוי איסור שתי אחיות ממש, הערעור היה על יוסף הע"ה ח"ו, כי את רחל לקח באחרונה, ואיך זכה יוסף הע"ה לחכמה גדולה ולמלוכה. וכתבו הראשונים ז"ל בענין בת שבע, שאם ח"ו היתה אשת איש איך זכה שלמה הע"ה שנולד ממנה לחכמה גדולה ולמלוכה, דאע"פ שמת אוריה הלא היא אסורה לבועל, אלא ודאי דלא הוה איסור, וכן הענין

הענין כאן, ולכן אחר שקראו יעקב להודיע דאין כאן אשור שתי אחיות, כי הם היו נחשבים לגוף אחד, א"נ עוד הוכחה אחרת לבטל הלעז מחמת יוסף כאשר אמרנו, ולכך שיש ויוסף הידוע שזכה לחכמה גדולה דלא נמצא חכם ונבון כמוהו, וגם זכה למלוכה וממשלה, הוא ישית ידו, ר"ל כוחו על עיניך לבטל הלעז מעליך, ועל זה נאמר בן חכם ישמח אב :

פרשת ויחי

ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה. צריך לנו להבין טעם למה פרשה זו סתומה, והטעמים שאמרז"ל הביאם רש"י ז"ל, וגם רבינו מהר"ש אלשיך ז"ל ביאר טעם לזה בדבריו היקרים, ואמרתי אנא עבדא לבאר טעם לזה בדרך רמז ודרשה בס"ד, והוא דאמרז"ל ארץ גושן כתב אותה פרעה לשרה אע"ה בכתובתה, וכיון שנכתבה על שם שרה אע"ה נסתלקה רוח הטומאה מארץ גושן, ושרתה עליה רוח קדושה, ולכן אמר יוסף הע"ה ליעקב אע"ה וישבת בארץ גושן, והיית קרוב אלי, שלא לו כן להפיס דעתו שלא יתיירא מקליפה וטומאה של מצרים, כי שם לא יש קליפה וטומאה, וכן עשו, ישבו בארץ גושן הוא וכל זרעו, ולכך לא שלטה בהם טומאת מצרים שהיתה ערות הארץ וקשה מאד :

אמנם י"ל והלא פרעה כתב לה ארץ גושן בכתובתה כדי לישא אותה, וכיון שאח"כ לא לקחה נמצא מה שכתב לה ארץ גושן היה בטעות, ונסתלק שם שרה מן ארץ גושן, וא"כ חזרה חנה לשהרותה, והיתה כארץ מצרים שיחזור כח הטומאה לשרות עליה. ותרצנו כי אע"פ שלקח אברהם אע"ה את שרה מבית פרעה, נשאר פרעה חייב לאברהם בעלה של שרה דמי בושתה וצערה, שציער אותה בלקיחה זו, וגם עוד חייב ליתן לו מתנה מרובה, כדי לבטל הלעז כאשר עשה אבימלך שנתחייב ליתן לאברהם אע"ה צאן ובקר, וגם חלק קרקע במיטב ארצו כשהחזיר לו את שרה, לבטל הלעז, דכתיב ויקח אבימלך צאן ובקר ועבדים ושפחות, ויתן לאברהם וישב לו את שרה אשתו, ויאמר אבימלך הנה ארצי לפניך בטוב בעיניך שב, ולשרה אמר הנה נתתי אלף כסף לאחיך הנה הוא לך כסות עינים לכל אשר אתך ואת כל ונוכחת, ותרגם אנקלוס ודברתיך וחזית יתיך וכל דעמיך, והכונה שצריך ליתן לה ממון בתורת קנס, בעבור עיניו שנהנו מן ראייתה. ועוד יש טעם אחר שנתחייב לפייסה בממון שנתן בשביל הלעז, כמ"ש רש"י, וז"ל, הממון והכבוד הזה לך כסות עינים לכל אשר אתך, שלא יקילוך, שאילו השיבותיך ריקנית יש להם לומר לאחר שנתעלל בה החזירה, ועכשיו שהוצרכתי לבזבז ממון ולפייסך יודעים יהיו שבעל כרחי השיבותיך, ועל ידי נס, ע"כ נמצאתי מחויב לתת ממון כדי לבטל הלעז מעליה, ומצינו שלא הספיק לו הממון שנתן, אלא הקנה לאברהם אע"ה עוד חלק טוב בארצו ג"כ, דכתיב ויקח אבימלך צאן ובקר ועבדים ושפחות וישב לו את שרה אשתו ויאמר אבימלך הנה ארצי לפניך בטוב בעיניך שב, נמצא מלבד הממון שנתן לו הוצרך להקנות לו חלק טוב בארצו, ועל כן גם פרעה נתחייב בכך לתת להם ממון ומיטב ארצו בעבור טעמים הנז"ל, שהוא ג"כ זנו עיניו מן ראייתה, וגם בעבור לבטל הלעז שלא יאמרו לאחר שנתעלל בה החזירה, ובאמת הוא לא נתן ממון כלל, כי מה שכתוב ולאברם היטיב בעבורה ויהי לו צאן ובקר וחמורים וכו', פירשנו ויהי לו מאחרים, דלא כתיב ויתן לו, אלא ויהי לו מאחרים, שנתנו לו דרונות לכבוד מלכם, ביום שנכנסה שרה לבית פרעה, וגם זה לא היה אח"כ בעת שהשיב לו את שרה ושילחה מארצו, ואין בזה תועלת לתקן הלעז, וגם לשלם בעבור הנייתו מן ראייתה, ולכך זכה אברהם בארץ גושן בעבור הטעמים הנז' שפרעה נתחייב לתת לו את ארץ גושן, ולכך שרתה רוח קדושה על ארץ גושן, ונסתלקה ממנה רוח טומאה, וכיון שזכה בה אברהם ושרה זכו בו ישראל מדין ירושה שירשו אותה מאברהם, ולא נסתלקה רוח קדושה מעליה, ולא חזרה רוח טומאה עליה :

ואמרתי בס"ד רמז נכון לזה, כי אחר אותיות אברהם יש אותיות בגושן. לרמז שאברהם אע"ה יש לו אחוזה ותפיסה וקנין בגושן, בעבור שרה אשתו, וממילא זכו בה יעקב וזרעו מדין ירושה, ונשארה רוח קדושה עליה בבואם בה, ועל כן זכו שם לגנה פלאי שהיו פרים ורבים שם בתוכה שלא כפי הטבע ועוד זכה שם יעקב אע"ה לחיות בה שנים שנקראים חיים, שהם שבעה עשר שנה כמנין טוב בלי תערובת צער כלל ועיקר אפילו משהו, מה שלא זכה כן בארץ כנען ובארץ אחרת דקרי להו מעט ורעים, וכמ"ש רבינו מהר"ש אלשיך ז"ל בזה :

וז"ש וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גושן ויאחזו בה, שזכו להיות להם אחוזה וקשר וקנין בה, כי ירשו אחוזה זו מן אברהם אע"ה, אשר אותיות שמו סמוכים ואחוזים באותיות גושן, ומחמת אחוזה וקנין זה שהיה להם זכו לשתים, האחד הוא ויפרו וירבו בה מאד, שפרו ורבו בגס שלא כדרך טבע, מפני כי באחוזה שהיה להם היתה שורה שם רוח קדושה, ומסולקת ממנה הטומאה, ואין הנס נעשה במקום טומאה, אלא במקום שיש בו השראת קדושה, והשנית שזכו עי"כ שחי יעקב אבינו שם שבעה עשר שנה שנית הנקראים חיים שאין בהם תערובת צער, כמ"ש רבינו מהר"ש אלשיך ז"ל. ולכן פרשה זו סתומה, כי מה שכתוב בה, ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה הוא סיום סוף הפרשה הקודמת שהוא סיום פסוק ויאחזו בה ויפרו וירבו מאד, שבזה זכר זכיה ראשונה של פו"ר מאד בדרך נס, ועוד זכו מחמת אחוזתם בה, דעי"כ ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה, ששנים אלו של חיים היו בארץ גושן, ונמצא זה הפסוק של ויחי הוא סיום פסוק האחרון של פרשה הקודמת, ולכן פרשה זו סתומה, והוא טעם יציב ונכון בעזה"י :

ויהי ימי יעקב שני חייו שבע שנים וארבעים ומאת שנה. הדקדוק ידוע, דאומרו שני חייו נראה לשון יתר הוא. ונ"ל בס"ד ע"פ מ"ש בס"ד בשה"ק בן איש חי בפרשת ויצא בפסוק ויצא יעקב מבאר שבע בשם יעקב עולה קפ"ב כמנין שבע שמות הוי"ה ב"ה, ששולטים בשבע ימי השבוע, שבכל יום שולט ספירה א' משבע ספירות הבנין שהם חג"ת נהי"ם, ובכל ספירה יש שם הוי"ה, וכמ"ש בדברי רבינו האר"י ז"ל. ובזה פרשתי שם בס"ד מאמר רז"ל באמר הקב"ה עולמי עולמי מי ברא מי יצרך, יעקב בראך יעקב יצרך, כלומר שבע שמות הוי"ה שרמוזים בשם יעקב שעולה מספרו קפ"ב כמנין שבעה הויו"ת, בהם נבראת ונוצרת. ובזה פרשתי בס"ד, דאחר אומרו והנה ה' נצב עליו והיינו לשומרו כמ"ש רש"י, אמר לו והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך, כי מאחר שיש בשמו מספר ז' הויות ששולטים בשבע ימי השבוע, נמצא יש לו שמירה ליעקב בכל הימים כולם, ולז"א והנה אנכי עמך, כי שמות הוי"ה שלי רמוזים בשמך, ועי"כ ושמרתיך בכל אשר תלך, דבכל יום אשר תלך בו יש לך שמירה משם אחד של הוי"ה, ששולט בו מיום הראשון עד יום השביעי :

והנה

והנה ידוע בכתבי האר"י ז"ל, שהארת שם הוי"ה היא אור פנימי, וצריך להיות עם הארת שם הוי"ה עוד הארה משם אהי"ה שהיא אור מקיף, יען כי א"א שיאיר אור פנימי לבדו בלא אור מקיף, ולכן בכל חודש שולט צירוף אחד מן י"ב צירופים של שם הוי"ה, וצירוף אחד מן י"ב צירופים של שם אהי"ה כנודע, ועל כן כיון שיש הארה ליעקב מן שבעה הויו"ת הרמוזים במספר שמו, שהם סוד אור פנימי, מוכרח שיש לו ג"כ הארה משבעה שמות אהי"ה אלו רמוזים במספר שנות חייו, כי הוא חי קמ"ז שנים כמנין שבעה שמות אהי"ה שעולה מספרם קמ"ז. וז"ש ויהי ימי יעקב שני חייו, כלומר עם הארה של ימי יעקב שהם ז' הויו"ת הרמוזים במספר יעקב, יש הארה אחרת של אהי"ה שרמוזה בשני חייו, שהם שבע שנים וארבעים ומאת שנה, שרמוז בה הארת ז' שמות אהי"ה שעולה מספרם קמ"ז, כמנין שני חייו של יעקב אע"ה, ובא הכתוב לרמוז של שלימות האורות שמאירים ליעקב שמאיר לו עם ז' הויו"ת שהם אור פנימי הרמוזים בשמו עוד הארת ז' אהי"ה שהם אור מקיף הרמוזים בשני חייו :

ועוד נ"ל בס"ד, אומרו ויהי ימי יעקב שני חייו, ולא אמר ויהיו, לרמוז על ששה שמות יה"י שהיו משפיעים בו, והוא מ"ש בשה"ק אדרת אליהו בפרשת בלק בשם הרב ברכת טוב שכתב מעשה המקובלים ז"ל, שם יה"י הוא שם קדוש ששמש במעשה בראשית, כמ"ש יהי אור ויהי אור, והוא שם קדוש כולל כ"ה אורות כמנין יה"י. והופיע כ"ה אורות בארבע רוחות העולם ומעלה ומטה שהם ק"ן אורות, וכנגדן תיקן דוד המע"ה ק"ן מזמורים ע"כ ע"ש. וידוע כי הקב"ה השליט את יעקב אע"ה בארבע רוחות העולם, כמ"ש לו ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה, וגם השליטו מעלה ומטה, ולכן הראהו סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה ומלאכי אלקים עולים ויורדים בו לכבודו, הרי כאן מעלה ומטה, ולכך שקעה החמה בעבורו, וזו היא שליטה של מעלה, וגם קפצה לו הארץ, וזו היא שליטה שנתן לו למטה, וכיון שהשליטו מעלה ומטה וארבע רוחות, נמצא היה יונק מן ק"ן אורות של ששה שמות יה"י שהופיעו בהם, ואלו היתה השפעתם אליו כמו ימים ונחלים שהיה שותה ויונק מים מהם. וז"ש ויהי ימי יעקב כלומר וא"ו שמות של יה"י היו הארות שלהם ימי יעקב, ימי לשון ים, כלומר ימים ונחלים של יעקב ששותה מהם, מאחר ששש קצוות שהופיעו אורות ששה שמות של יה"י בהם, וזה היה לו במשך שנותיו שהיו שבע שנים וארבעים ומאת שנה :

שים נא ידך תחת ירכי. קשה בשלמא אברהם אע"ה אמר כן לאליעזר, שרצה להשביעו במצות המילה שהיתה מצוה ראשונה אצלו, אבל כאן מה טעם יש בזה, שא"ל שים נא ידך תחת ירכי. ונ"ל בס"ד דארז"ל ברא כרעא דאבוה, ופירש רבינו האר"י ז"ל הכונה שלוקח הבן כח והארה מן נה"י של אביו, ולכן א"ל לעשות כן בשעת שבועה לרמוז לו, אתה מחוייב לכתת רגליך ללכת לארץ כנען, בעבור כבודי כי אתה יוצא ירכי, שלקחת חלק וכח מן נה"י שלי :

ועוד נ"ל בס"ד, רמז לו כי מחמת שבועה זו יהיה לך טענה שכלית להכריח את פרעה שיתן לך רשות שתעלה איתי, וכמ"ש רז"ל דפרעה סרב בתחלה כשא"ל אבי השביעני, וא"ל עשה התרה לשבועה זו, והשיב לו אם אתה נותן לי רשות לעשות התרה על שבועה של אבי, א"כ אעשה התרה גם על שבועה שלך, שהשבעתני שלא לגלות עליך בשביל לשון הקודש, ואז הוכרח ליתן לו רשות שיקיים שבועת אביו ויעלהו. והנה אחר אותיות ירך יש אותיות שכל, לכך א"ל שים נא ידך תחת ירכי, לרמוז לו מחמת שבועה יוולד לך טענה של שכל, להכריח את פרעה שיתן לך רשות לעלות :

ועוד נ"ל בס"ד, רצה לעשות בזה פועל דמיוני להגביר את ישראל על כחו של פרעה, יען כי כחו של פרעה הוא בטבעת שהיתה על יד יוסף דכתיב ויסר פרעה את טבעתו מעל ידו ויתן אותה על יד יוסף, וישראל כולם הם יוצאי ירכו של יעקב אע"ה, וא"כ כולם כחם רמוז בירך שלו, וכששם יוסף הע"ה את ידו שבה הטבעת ששם כחו של פרעה תחת ירך יעקב אע"ה, נמצא הם גברו על כחו של פרעה, שכחו שהוא טבעתו הוא תחת מקום מוצאם וגבר ישראל :

ושכבתי עם אבותי ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם. י"ל הול"ל וקברתני עמהם כמו שאמר ושכבתי עם אבותי. ונ"ל בס"ד, דידוע דהמערה היתה מכילה ארבעה זוגות בלבד, שהם אדם וחוה, ואברהם ושרה, ויצחק ורבקה, ויעקב ולאה, ויש פלוגתא בסדר קבורתם וכמ' בזוה"ק, והדיעה המוסכמת היא שסדר קבורתם היה כך,

אדם	יצחק
חוה	רבקה
שרה	לאה
אברהם	יעקב

כדי שכל אחד יהיה דבק באשתו דוקא, ובזה נעשה סדר הקברים מתוקן יפה, שבו מתברר וניכר על כל איש ואיש מהם, דהאשה הסמוכה לו היא אשתו, ולא אשה אחרת, ולכך אע"פ שיצחק נפטר אחר שנפטרה רבקה, לא קברו אותה למעלה בראש השורה, אלא הניחו בראש השורה מקום קבר ליצחק, וקברו אותה תחתיו כדי שיקברו את לאה תחתיה, ויעקב שנפטר אחר לאה יקבר בסוף השורה, ובזה הסדר יהיו הנשים סמוכים זה לזה, וניכר שכל אחד מהם אשתו סמוכה לו, ובזה נעשו הקברים שלמים בתכונתם, שכל קבר מתוקן כסדר מושבו, ויהיה הקבר עצמו מוכח מתוכו שכל איש ואיש אשתו עמו, ולא יש אשה אחרת סמוכה לו :

ובזה פרשתי בס"ד מ"ש בסוף הפרשה, במאמר יעקב אע"ה לבניו, בצוותו אותם על מערת המכפלה, שמה קברו את אברהם ואת שרה אשתו ושמה קברו את יצחק ואת רבקה אשתו, ושמה קברתי את לאה, ויש לדקדק על אומרו שרה אשתו, רבקה אשתו, דסגי לומר את שרה ואת רבקה, דידעינן שהיא אשתו, ועוד יש להתפלאות בזה, שרה אשתו רבקה אשתו כאלו הם זרים ממנו, והלא הם אמו וזקנתו, והול"ל את שרה זקנתי ואת רבקה אמי, ובזה ניחא שבא לומר שהם נקברו בסדר נכון, שכל קבר מוכח מתוכו שזאת הסמוכה לו היא אשתו, ולא נקברו כפי זמן פטירתם, וזהו שמה קברו את אברהם ואת שרה בסדר נכון המורה ומוכח שהיא אשתו, ושמה קברו את יצחק ואת רבקה בסדר המורה ומוכח שהיא אשתו, שלא קברו את רבקה למעלה, ואת יצחק שנפטר אח"כ תחתיה, ואת לאה שנפטרה אחריו תחת יצחק, דנמצא יצחק סמוך אצל רבקה וסמוך ללאה, שבזה אינו מוכח מי היא אשתו, וכן אברהם לא נקבר למעלה משרה, דנמצא הוא סמוך לחוה וסמוך לשרה, אלא נקברו באופן המורה ששרה היא אשתו של אברהם, ורבקה אשתו של יצחק, ושמה קברתי את לאה תחת רבקה, וממילא אני לבסוף שמוכח שלאה היא אשתי :

ובזה מובן בס"ד כאן בדברו עם יוסף הע"ה על קבורתו, באומרו ונשאתני ממצרים וקברתני בקברתם, חלק מלה זאת לשתים וקרי בה בקבר תם, כלומר בקבר שהוא מסודר בסדר תם, שהוא שלם בתיקון

מקומו

מקומו וסדר מושבו, שמוכח שכל אחד אשתו היא המוכנה לו, ולהכי קרי ליה תם, ועוד קוראו תם שהוא סיום כל הקברים, שלא נשאר עוד אחריו מקום לקבור בו :

ויגד ליעקב ויאמר הנה בנך יוסף בא אליך. נ"ל בס"ד דמה שזכה יוסף הע"ה להוסיף לו חלק שבט שיהיה הוא שני שבטים, שמא גרים שקראתו אמו יוסף לאמר יוסף ה' לי בן אחר, מלבד הפשט של דבריה לומר שתתעבר בבן אחר, הנה כיוונה ברוה"ק לומר עליו עצמו יוסף ה' לי בן אחר, כי הוא עצמו יהי' נחשב לשני בנים, דהיינו שני שבטים, כי אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו, ונגלה בה רוה"ק ואמרה בן יוסף ה' לי כבן זה עוד בן אחר, דהיינו שבט אחר, ולכן אמרה רוה"ק ליעקב אע"ה הנה בנך יוסף הידוע בנקרא בשם יוסף מפני שעתיד להיות נוסף בן אחר, דהיינו שבט אחר, בא אליך לקבל דברי הנבואה שנתנבאה אמו עליו כשקראתו בשם יוסף :

וירא ישראל את בני יוסף ויאמר מי אלה. הדקדוקים ידועים, איך לא הכירם והם תמיד היו אצלו, ובודאי יודעם ומכירם, ולמה לא א"ל איך לא תכירם אלא השיב בני הם. ועוד מאי בזה, ורז"ל אמרו הוציא לו שטר כתובה, וקשה למה הביא מעיקרא שטר כתובה והשטר הוא מונח אצל אשתו ולמה לקחו והביאו עמו. ונ"ל בס"ד דהרז"ל שצפה יעקב אע"ה ברוה"ק באותה שעה שעתידין לצאת מהם ירבעם ואחאב, ולכן לא היו ראויים לברכה, וקשה כיון דהם צדיקים גמורים מה שייכות יש להיות עכבה בברכתם מחמת ירבעם ואחאב. ונראה ליישב הדבר דידוע ששם אלקים בהיותו ישר מורה על תגבורת החסד ומתוק הגבורה, כי בהיותו ישר יהיו אותיות אל' שהוא חסד למעלה בראש השם, וזה יורה על תגבורת החסד, אך בהיותו בסדר מי אלה כפי סדר מעלת האותיות, דאותיות מי הם למעלה מן אותיות אלה כנודע, אז בו תגבורת החסד שהם אותיות אל' שהם חסד, בסוד חסד אל כל היום. והנה ידוע כי יצחק אע"ה בירך את יעקב בשם אלקים, דכתיב ויתן לך האלקים מטל השמים, ולכן גם יעקב אע"ה בא לברך את מנשה ואפרים בשם אלקים ובעת שהתחיל לכוין בו כדי למשוך הברכה באותיות שם אלקים לא נצטייר השם לפניו ביושר שהוא אותיות אל שהם חסד למעלה בראש השם, אלא נצטייר בסדר מי אלה כפי מעלות האותיות דמעלת מי הם למעלה מן אותיות אלה, כנז' בדברי רבינו האר"י ז"ל כי אלו הם סוד הכל, ואלו הם סוד מעשה שהם למטה, ומזה הרגיש שיש איזה עכבה בברכה שלהם, ורצה לדעת אם העכבה היא מצד חסרון שיש מצידם, או מחמת חסרון שיש מצד זרעם, ולכן אמר ליוסף מי אלה, שהודיעו שנצטייר שם אלקים לפניו בסדר מי אלה, שאין בזה הוראה על תגבורת החסד שהוא שם אל, והשיב לו יוסף הע"ה, בני הם ר"ל צדיקים דומים לי אשר נתן לי אלקים בזה, פירוש מה שנצטייר לפניך מי קודם אלה, היינו מפני שנתן לי אלקים אותם במצרים, שיונקים מן אותיות מי דשם אלקים כמ"ש רבינו האר"י ז"ל, שיניקתם מן אותיות שיש בהם מ"ח צרופים. ולכך נקראו בני הם, וכיון שנתן אותם לי בזה המקום שיניקתו באותיות מי, לכך נצטייר שם אלקים בסדר מי אלה, דאותיות מי הם בראש השם, ולעולם הם ראויים לברכה ואין חסרון מגיע מצידם, וא"ל א"כ קחם נא אלי ואברכם, אלי דייקא, שבשמי רמוז שני שמות של שלוב הוי"ה אדני, ושלוב אדני הוי"ה שעולים קפ"ב כמנין שני שמות האלקים, שברכני אבי בשם אלקים בתוספת אות ה"א, דכתיב ויתן לך האלקים, וכן הוא זכר בברכה שני פעמים האלקים דכתיב האלקים אשר התהלכו אבותי לפניו אברהם ויצחק האלקים הרועה אותי. ובזה יובן מ"ש לו עשו מי אלה לך, כי אתה ב ב לך כח בהבל פיך, ועל כן אותיות שם מסדרים לך, מי אלה, דקדים מי שהם סוד הכל לאלה, והשיב הילדים אשר חנן אלקים לעבדך, כסדר שגובר החסד שהוא שם אל :

ויקרא בהם שמי ושם אבותי אברהם ויצחק וידגו לרב. קשה איך הקדים שמו לשם אבותיו, ועוד קריאה זו של השמות אינה בסוג ברכה. ונ"ל בס"ד ע"פ הרז"ל בגמרא דנדרים, מפני מה אין ת"ח מצויין להיות בניהם ת"ח, מפני שלא ברכו בתורה תחלה, ופירש הרב ע"א ז"ל הכונה כי האדם שבא לברך את בנו צריך לברכו תחלה בתורה ויראת שמים שיהיה חכם בתורה וצדיק במעשים לקיים מצות שבתורה, ובסוף יברכו בעושר ומזונות, משום דאם אין קמח אין תורה, ובזה נמצא הוא מחשב התורה בעיניו אותה עיקר, לכך ראוי שיזכה שיהיה בנו ת"ח, אבל הם כיון שלא ברכו בניהם בתחלה על התורה, אלא עשו עיקר הברכה על העושר והפרנסה, ולבסוף ברכים שיהיו ג"כ חכמים בתורה וצדיקים במצותיה, נמצא לא עשו התורה עיקר אלא עשו אותה כמו קנוח סעודה, לכך לא זכו שיהיה בניהם ת"ח עכ"ד. ובזה פרשתי בס"ד מ"ש דוד הע"ה, ואני אליך ה' שועתי ובבוקר תפלתי תקדמך, פירוש שועתי אליך בעבור קיום עבודתך, ולכן בבוקר תפלתי תקדמך, כי אני מוקדים להתפלל על דברים השייכים לעבודתך, ואח"כ אתפלל על שאר צרכי, ולכן אנשי כנה"ג תקנו באמצעיות תחלה אתה חונן והשיבנו וסלח לנו, דכל אלו שאלות השייכים לעבודתו יתברך, ואח"כ רפאינו ברכנו גאלינו. ובזה יובן מי הקדמני ואשלם, פירוש מי הקדמני בשאלת צרכיו לשאול תחלה דברים השייכים לעבודתי, יתשלם לו בשאלותיו :

ובזה מובן כאן כונת יעקב אע"ה בברכתו שבא לברך אותם תחלה על התורה ועל המצות ועל השמחה של עבודת השי"ת בתורה ומצות, כי השמחה היא מקצוע גדול בעבודת השי"ת, כדכתיב בתוכחה תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה, ואלו השלשה לא אמרם יעקב אע"ה להדיא מפני המקטרגים, אלא רמזם בשמי ובשם אברהם ויצחק, ולז"א ויקרא בהם שמי זו זכיה של התורה שרמוזה בשמו שנקרא ישראל, שהוא אותיות לי ראש, כי התורה נקראת ראש דכתיב ה' קנני ראשית דרכו, ונתנה בארבעים יום כמנין לי, כמ"ש חז"ל ע"פ ויקחו לי תרומה, וכמ"ש רבינו בעל הטורים ז"ל, גם נאמר בה לי כי כל הנאמר בו לי קיים לעולם, וכנז' בדברי רז"ל, ובשם אברהם רמוזים המצות כי נקרא אברהם מספר רמ"ח כנגד רמ"ח עשה, וכנז' בדברי חז"ל, ושם יצחק רמוז בה השמחה, כי תרגום של יצחק חדוה כמ"ש אנקלוס בפסוק צחק עשה לי אלקים כל השומע יצחק, ותרגם חדוה עבד לי ה' כל דשמע יחדי לי, ולז"א ויקרא בהם שמי זו זכיה של תורה, ושם אבותי אברהם זו זכיה של המצות, ויצחק זו השמחה בעבודת השי"ת. וברכם אח"ז בפירוש ברכה גשמית וידגו לרוב בקרב הארץ, שיהיו פרים ורבים כדגים, ולא תשלוט בהם עין הרע כדגים :

ועיני ישראל כבדו מזקן. נ"ל בס"ד, הוצרך לפרש מזקן, כי יצחק אע"ה כבדו עיניו קודם שנפטר בכמה, מפני סיבת העקדה שהלך לראות, אבל יעקב אע"ה כבדו עיניו סמוך לפטירתו בשנת קמ"ז, ולכן כתיב מזקן, והיינו אות נו"ן דמנצפ"ך משמשת במקום מלת כן, ונשאר אותיות קמ"ז. נמצא מזקן הוא בן קמ"ז :

ראה פניך לא פללתי והנה הראה אותי אלקים גם את זרעך. הדקדוק ידוע, כי דברים האלו ראוי לאומרם

נאומרם בעת שבא למצרים וראה את יוסף, ומה יש להם שייכות עתה. ונ"ל בס"ד דאחז"ל ע"פ בן זקונים הוא, שהיה זיו איקונין שלו דומה לו, והנה האדם א"א לראות פני עצמו אלא ע"י מראה זכוכית לטושה, וזה אסור משום לא ילבש גבר, אמנם יעקב אע"ה היה רואה את פני עצמו ע"י ראייתו בפניו של יוסף, שהוא דומה לו וצורתו כצורתו, וידוע שצורת יעקב אע"ה חקוקה בכסא הכבוד, והיה לו הנאה בראיית צורתו, כי יש בה סוד נעלם וכמוס, וכשנעלם ממנו יוסף הע"ה פסקה הנאת ראיה זו ממנו, ואחר שחזר ונגלה אליו וראהו היה נהנה מראייתו, כי חזר עתה לראות צורת פניו כבתחלה:

והנה מן הדבר הזה שעשה האלקים שתהיה צורתו של יוסף הצ"ה דומה לצורת יעקב אע"ה ממש, יש הוכחה שיש קשר ליוסף הצ"ה עם יעקב אע"ה יותר מכל אחיו, ומאחר שיש לו יתרון זה נמצא יש טעם שיהיה יתרון השבט הללו, שהוא יהיה שני שבטים ולא אחיו, והיינו כי מדבריו יתברך שאמר ליעקב אע"ה קהל עמים יהיה ממך מוכרח לפרש שא"ל קהל אחד מן קהלים שלך יהיה לשנים, אך לא נודע מי הוא, וכמ"ש רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל בפסוק ונתתיך לקהל עמים ע"ש, ולא נודע מי זה יהיה שנים, אך בזה שאנחנו רואין שהיה זיו איקונין שלו דומה נמצא טעם ליתרון זה של השבט להיות אצל יוסף. גם עוד יש טעם בזה, כיון דדומה צורתו לאביו, נמצא היה ליעקב אע"ה הנאה גדולה מפני יוסף, וכאמור, וראוי שישלם לו שכר הנאה. ובזה הטעם פרשתי בס"ד, מ"ש בברכתו בן פרת יוסף בן פרת עלי עין, פירוש זכית להיות שני בן, שהוא בן פרת יוסף בן פרת, שנעשית שני שבטים, עלי עין, כלומר בעבור הנאת העין שלי שהיתה נהנית מראית פניך היקרים לי:

וז"ש כאן ראה פניך, שהייתי נהנה מן ראייתו, לא פללתי עוד, ועתה הגלות לא חזרה הנאתי כבראשונה, כי הנה עתה הראה אלקים אותי דייקא, שבעת שאני רואה אותך הנני רואה את עצמי, וזהו הראני בפניך אותי ממש, ועל כן וגם לשון רבוי כלומר רבוי ויתרון השבט בדין הוא שיהיה את זרעך, ולא את זרע אחיך, כי אתה יש לך יתרון מטעם זה:

הקבצו ושמעו בני יעקב ושמעו אל ישראל אביכם. נ"ל בס"ד שמע כלומר הבן, שצריך שתבינו בשם יעקב למה נקרא בשם זה, אלא הוא בעבור ענוה שלימה שהיה לו, הן מצד הנפש הן מצד הגוף, ואות יוד שבראשו שמו מורה על ענוה מצד הנפש, שהיה מקטין עצמו ורואה עצמו קטן מצד הנפש, כמו יו"ד שהיא קטנה בכ"ב אותיות, ולכך נקרא יעקב הקטן, ונשאר בו אותיות עקב שהיה לו ענוה מצד הגוף, שרואה עצמו עקב ולא ראש, וכמ"ש קטונתי מכל החסדים ומכל האמת וכו', ולז"א שמעו בני יעקב, כלומר תבינו איך אתם בני יעקב הקטן שמקטין עצמו מצד הנפש ומצד הגוף, וגם אתם תדמו אליו בזה, כי מעשה אבות יעשו בנים. ועוד שמעו אל ישראל אביכם, פירוש תבינו ג"כ בשם ישראל שנקרא בן על שם התורה שהוא עסוק בה יותר מן אבותיו, וכנז' במדרש, ורמוזה התורה בשם ישראל שהוא אותיות לי ראש וכמ"ש לעיל בפסוק ויקרא בהם שמי, ועוד יוד במלואה עשרים שהוא מספר כתר, ולמ"ד הוא לימוד התורה, ונשאר ראש, שלימוד התורה צריך להיות ראש לכל דבר, וגם מזה תלמדו מוסר השכל ותבינו איך תעשו:

ראובן בכורי אתה. קשה והלא כתיב אלה שבטי ישראל שנים עשר, וזאת אשר דבר אליהם ויברך אותם משמע בירך את כולם, ולא נמצא ברכה אצל ראובן, אלא רק הוכיחו בתוכחה. ונ"ל בס"ד, לעולם ברך את ראובן, אך הוא ברכו ברמז, שא"ל בכורי אתה, רמז במלת בכורי בכך יו"ד, ר"ל אתה ברוך ביוד ברכות, יען כי אתה כחי וראשית אוני, ולכך ראוי אתה להתברך ביוד ברכות, ולכך ראוי שתקח הכהונה והמלכות, וזהו יתר שאת זו כהונה, ויתר עז זו מלכות, וכמ"ש רש"י ז"ל, גרם מפני שהיה לך מהירות שהיית פחז כמים, אל תותר בשתים אלה, ואפילו כי עלית משכבי אביך לא חטאת בזה, וקרי לבלבול המטה בשם עליה, כי באמת היה לו אח"כ עליה בדבר זה ולא ירידה, שבזה הורה תשובה, ולא יצא קלקול מזה, שלא נתבטלה ביאת הנשמות לגמרי, אלא רק נעשה חלול ותמורה, דאיתא בספר הלקוטים המיוחס לכתבי רבינו האר"י ז"ל, בפרשת וישב, בשעה שבלבל ראובן יצועי אביו ומנע משכבה של בלהה, שכבר נזדמנו למעלה שני נשמות תאומים בעבור עיבור בלהה, ונתלבשו באוצר ידוע, והנה להחזירם אי אפשר, מה עשו ב"ד של מעלה, הורידו שני נשמות אלו למצרים לאשתו של יוסף הע"ה, והיה א' למנשה וא' לאפרים ע"כ, ונמצא לא נתבטלו אלא נתחללו מצד הגופים שלהם, שנעשו מנשה ואפרים במקום אותם שני תאומים שהיו מוכנים לצורך עיבור בלהה, וז"ש אז חללת יצועי עלה, חללת ולא בטלת, אלא חלל לשון מחולל על המעות, לשון חליפין שנעשו אלו תמורת אלו, שנתחלף יציע של יעקב אע"ה ביציע של יוסף הע"ה, שהיה אסנת שהיא בתה של דינה בת יעקב אע"ה, והוא נחשב יציע אחד, כי גוף וברית הם, נמצא גם בדברי תוכחה השבית אותו, ודבר בשבחו ובסנגוריא שלו:

שמעון ולוי אחים כלי חמס מכורותיהם. נ"ל בס"ד שגם כאן דבר בשבחן ובירך אותם, והוא כי נודע שכל אדם ההורג את אויבו בערמה נחשב כלי זיין שלו כלי חמס, דאין זה מחוקי המלחמה להרוג בערמה, אלא ילחם להדיא, ואם ינצחהו הנה הוא נושע מאת ה' כי לאדם המלחמה ומה' התשועה. והנה שמעון ולוי היו יכולים להרוג את אנשי שכם בלי ערמה ותחבולה של המילה, אמנם עשו בערמה כי חסו על כבוד אחותם שהיו אומרים העולם היא חשקה בשכם וביקשה ממנו לשכב עמה, ואחיה הפכו דבר הזימה עליו והרגו אותו ואת אנשי עירו, משא"כ עתה שעשו תנאי עמהם שימולו ואז תנשא לו, וכן עשו שנימולו כולם, נתברר שהוא חשק בה, ולכך קבל עליו ועל אנשי עירו לצער זה של המילה כדי שיקח אותה, וכמ"ש המפרשים ע"פ הכזונה יעשה את אחותינו, והבאתי דבריהם לעיל בפ' וישב. וז"ש שמעון ולוי אחים, שהייתם אחים לדינה, וחסתם על כבודה להרוג אנשי שכם בערמה, אע"פ שבזה נחשב כלי זיין שלכם כלי חמס, כי כן הוא תכסיס המלחמה שכל ההורג בערמה נחשב זיין שלו כלי חמס, וגם עוד שבח אותם שחסתם על כבודי ולא גיליתם סוד זה של ערמת הריגת שכם בתחלה, וזהו בסודם זה של הערמה לא תבא נפשי, כי לא גילו הדבר מקודם מפני כי רצו שבקהלם על שכם להרגם אל תחד כבודי, שלא יתחלל כבודי בעלה זו לדבר עמהם בערמה, וכאשר פרשתי בס"ד לעיל בפסוק ויענו בני יעקב את שכם ואת חמור אביו במרמה וידברו אשר טמא את דינה אחותם, ובאמת הם לא חטאו, אלא באפם הרגו איש וברצונם עקרו שור, וכמ"ש רש"י ז"ל שנחשבו כאלו עקרו בהמות:

ארור אפם כי עז ועברתם כי קשתה. קלל את אפם, כדי שלא יתגבר עליהם, וזו היא ברכה גדולה להם שיהיה אפם נכנע להם, ואמר שתי חלוקות אחת כנגד האנשים ואחת כנגד הנשים, ואמר עוד אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל, ברך אותם שלא יהיו נבדלים מהם שאר שבטים אחיהם, מפני שיודעים שיש להם כעס הרבה, ולכך לא יקחו מבנותם ולא יתנו להם בנות, ולזה בירך אותם שיהיה להם חן בעיני אחיהם השבטים,

שיתערבו

שיתערבו בהם לתת להם בנות וליקח מהם חתנים, ולכן אמר אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל, כי יעקב אלו הנשים, וישראל אלו האנשים, וכמ"ש רז"ל ע"פ כה תאמר לבית יעקב אלו הנשים, ותגיד לבני ישראל אלו האנשים:

גור אריה יהודה מטרף בני עלית. נ"ל בס"ד, דיש לחקור איך מדמה השבטים לחיות טמאות שהם אריה וזאב וחמור, וכן נמי לנחש. ותרצנו זה, כי ראיתי חקירה כזו בספר נחלת יעקב פ' ויקרא, שכתב בשם כתבות אור, איך יש במרכבה העליונה אריה ונשר אשר המה מין טמא, ושם הביא תירוץ על זה לפי שאחז"ל כל שיש ביבשה יש בים, ומה שביבשה טהור הוא טמא בים, ומה שביבשה טמא הוא טהור בים, ולפ"ז יש אריה ונשר טהור ע"ש. עוד הביא שם בשם המקובלים ז"ל, שכל בהמות וחיות ועופות טהורים יש להם שפע מן אותיות י"ה, וכל מינים הטמאים יש להם שפע מן אותיות ו"ה ע"ש, ולפ"ז גם כאן דמה את יהודה לאריה, וכן יששכר לחמור, ובנימין לזאב, היינו למין אריה וחמור וזאב שיש בים שהם טהורים וכאמור, ולפ"ד המקובלים ז"ל שכל מין הטהורים יש להם השפע ומזון מן אותיות י"ה, בזה יובן בס"ד הכתוב גור אריה יהודה, ולאיזה אריה אני מדמה אותך, לא לאריה של יבשה שהוא טמא שמקבל שפע ומזון מן אותיות ו"ה, אלא מטרף בני עלית, ר"ל לאריה שבים שהוא טהור שלוקח טרף ר"ל מזון מלשון ותתן טרף לביתה, שהוא בן יוד, כלומר טרף שהוא בן יוד, דהיינו בן יה, כי יוד של בני במלואה יהיה בה אותיות יה, שאם תניח אות וא"ו בתוך ד' יהיה ה', הרי נמצא ביוד עצמה נרמזו אותיות י"ה, שאני מדמה אותך לאריה של ים שהוא טהור שלוקח טרף של י"ה. ובזה יובן בס"ד מ"ש הכתוב ששם עלו שבטים שבטי יה, דקרי להו שבטי יה לרמוז שהם נדמו לחיות של ים שהם טהורים, אשר מקבלים שפע ומזון מן י"ה:

חכלילי עינים מיין ולבן שינים מחלב. נ"ל בס"ד התורה נקראת יין ונקראת חלב, והיינו לימוד הגירסא נקרא יין, כי היין כל מה שיהיה מיושן שנים יותר ישתבח יותר, וכן דברי התורה כל דברים שהם ישנים שנים יותר משובחים ביותר, אבל חלק העיון והסברה שיהיה בה חדושי הלכות ואגדות נקרא חלב, שהוא כמו החלב כל מה שתוסיף בו מים יותר, יהיה בו מראה חלב, כן חלק העיון והסברה כל מה שתוסיף לחדש הלכות ע"י העיון והסברה, הרי הם מקובלים ורצויים ונחשבים כמו עיקר התורה הכתובה ע"י מרע"ה:

והנה נודע שכל אדם שניעור בלילה כולה משנתו שאינו ישן, יהיו עיניו ביום אדומים, אך יש יתאדמו מחמת עסק התורה שעסק בלילה כולה, ויש מתאדמים מחמת עסקים גשמיים של הבלים, וחכלילי לשון אודם כמ"ש רש"י, וכן תרגם אונקלוס יסמקון העינים שלך ביום מיין, מכח עסק התורה שנקראת יין, שאתה גורס בלילה, ולא מחמת עסק הבליים, ולבן שינים פירוש מתוק הדינין, כי השינים הם סוד הדינין כנודע, והליבון דמי למיתוק, זה יהיה מחלב, מחלק העיון שיש בו קושיות ותרוצים שבהם יהיה מיתוק הדינין יותר מחלק הגירסא, כי בזה משתברים הקליפות, כמ"ש רבינו האר"י ז"ל:

או יובן בס"ד, לרמוז ע"פ מ"ש הרב חומת אנך בשיר השירים ע"פ כי טובים דודיך מיין, בשם הרב מהר"ר יוסף אשכנזי ז"ל, דלכאורה יפלא איך דברי האדם יפעלו כ"כ בקדושה למעלה, אך יש ראיה ודמיון לזה, כשהיין הוא במרתף והוא בחבית סתומה, דכשיהיה זמן דריכת הענבים אף שהוא רחוק כמה מילין מהמרתף, הנה היין שבחבית מתנועע מאליו וזה ניכר ונודע, ומזה יש קצת דמיון להבין כי כן הדיבור פועל למעלה וכו' ע"ש, ונמצא שת"ח בהם מכונים בשם עינים, כמ"ש רז"ל ע"פ עיניך ברכות בחשבון, ועפ"ז והיה אם מעיני העדה, קונין להם תואר להתפעל ולהתחזק ולהתאמץ בלימוד התורה שהוא כדיבור שבודאי יעשו פרי ופועל למעלה, מטבע היין שמתנועע מאליו בזמן דריכת הענבים אף שהוא רחוק, וכמ"ש הרב ז"ל, ועוד נמי מצינו בדברי חז"ל שהדיבור קשה ליין, ולכן הגזבר מקיש בקנה, משא"כ הבשמים כשהוא שוחק אומר הדק היטב היטב הדק, וז"ש חכלילי עינים הם הת"ח, מיין תבא להם הוכחה, ולימוד מוסר מן טבע היין:

ולבן שנים מחלב, והוא כי יש דעתם חסר ונפסד לחשוב שיש ב' רשויות א' פועל טוב וא' פועל רע כי יחשבו א"א להיות פועל הרע הוא פועל הטוב ויש הוכחה לסתור דבריהם ולעקור דעתם מן החלב, כי נודע שזה החלב של האשה שיבא לה אחר הלידה הוא מחמת שהדם נהפך לחלב, ונודע כי החלב הוא טוב, והדם רע, ונמצא פיעל הרע הוא הפועל הטוב. ובזה יובן מי יתן טהור מטמא, שיעשה חלב שהוא טהור מן הדם שהוא טמא, לא אחד בתמיה, כי אלו הם שני הפכיים, ובודאי ה' אחד בראם, ולז"א ולבן שנים אל תקרי שנים שין בחירק, אלא שנים שין בצירי ר"ל מי שחושב שיש שנים רשויות בעולם א' פועל טוב וא' פועל רע, תבינהו ותוכיח לו מן החלב, שהדם שהוא רע נהפך לחלב שהוא טוב:

דן ידין עמו כאחד שבטי ישראל. נ"ל בס"ד בהקדים מ"ש הרב נפתלי שבע רצון, בשם רב אחד מהגדולים, דהמלכות שייכה ליהודה דוקא, משום דכתיב מקרב אחיך תשים עליך מלך, ר"ל מקרב אחיך, מן האמצעי שבאחיך, ממנו תבחר לך מלך, ומאחר שהיו בני לאה ששה מספר השוה, ולא תוכל למצוא אמצעי כי אם במספר שאינו שוה, ע"י שתחלוק לשני חלקים ישאר האמצעי, אבל במספר השוה אם תחלוק אותו לשני חלקים לא ישאר אמצעי ביניהם, וה"ה בני השפחות, ובני רחל, שהיה לכל אחת מהם שני בנים, פשיטא שאין בהם אמצעי, על כן נסמכה פרשת כהנים אצל פרשת מלך בפ' שופטים, ושם כתוב על כן לא היה ללוי חלק ונחלה בתוך אחיו, ר"ל שבט לוי לא יהיה במנין השבטים, וא"כ כאשר תסיר את לוי מהם ישארו בני לאה חמשה מספר שאינו שוה, ויהיה יהודה האמצעי ביניהם, ומהאי טעמא היה המלכות ליהודה, עכ"ד גדול ז"ל. והגאון המחבר ז"ל הקשה על דבריו, מאי חזית לבחור האמצעי מבני לאה, והלא יותר מסתבר כונת התורה היה לבחור אמצעי מכל השבטים, שאם תצרפם יחד יהיו שבטי ישראל שנים עשר, והוא מספר השוה, ואינו שייך בו אמצעי ותסיר ממנו שבט לוי שלא היה לו חלק ונחלה בקרב אחיו, שלא נכנס בחלוקת השבטים בשעת חלוקת הארץ, א"כ ישארו אחד עשר מספר שאינו שוה, ותמצא שיהיה דן אמצעי ביניהם, והוא מקרב אחיך תשים עליך מלך, שבחלוקת הארץ לא נכנס לוי במנין השבטים, ואז ישאר החשבון אינו שוה שיש אמצעי שהוא דן והיינו מקרב עכ"ד ע"ש. ונפלאתי על דברי הגאון הנז' דודאי אותו גדול יפה אמר, שבאמת אם נוציא את לוי מפני דאזלינן בתר נחלה כפי דרשת הסמיכות, צריך להכניס עוד אחד, כי יוסף בחלוקת הארץ הוא שני שבטים, וחזרו להיות י"ב שהוא מספר השוה שאין בו אמצעי, על כן מוכרח לתפוס החשבון של מקרב על בני לאה דוקא, ואם נוציא את לוי יהיה יהודה האמצעי:

ובזה יובן הכתוב דן ידין עמו, כלומר ידין דוקא ולא ימלוך להיות לו מלכות, יען כי כאחד הם שבטי ישראל דהיינו

הם

הם י"ג כמנין אחד ואם הוציא את לוי דאזלא בתר נחלה יסאר י"ב, ואין כאן מקרב, ובע"כ צריך לתפוס החשבון על בני לאה דוקא ויהיה יהודה מקרב, וימלוך, אבל דן ידין בלבד ולא ימלוך:

והנה באמת יש קצת טענה לשבט אפרים לומר אני מקרב אלל בני רחל, שהם מנשה ואפרים ובנימין, והגם כי מקרב של יהודה עדיף טפי, עכ"ז יש לו למשון, ולכך ניתן מלכות לשבט אפרים שמלך ירבעם, אך לא היה לה קיום. ועוד יש טענה לשבט בנימין לומר אני מקרב בבני רחל, כי בתחלה אני הייתי שני, ואחר בנוסף ליוסף בשבט לא אהיה נדחה ממקומי, אלא עודני שני, ויבא התוספת ויהיה שלישי וא"כ הסדר יהיה מנשה בנימין אפרים או אפרים בנימין מנשה, ונמלא אני מקרב, לכך מלך שאול הע"ה משבט בנימין אך לא היה מלכות קיימת אלא ליהודה שהוא מקרב אלל בני לאה בלי שום תפונה:

מאשר שמנה לחמו והוא יתן מעדני מלך. נ"ל בס"ד דידוע שם נ"ה מן ע"ב שמות של ויסע ויבא ויט הוא שם מב"ה, בהיא שם נ"ה, יהוא מסוגל למזונות, כי מספרו עולה שילוב הוי"ה אדנ"י שה"ס חו"ב, ולכן אמר אברהם אע"ה אדני ה' במה אדע כי אירשנה, במה אותיות מב"ה הוא השם הנז', וז"ש מאשר שמנה לחמו חלק תיבת שמנה לשתים וקרי בה שם נ"ה, הוא שם מב"ה שהוא שם נ"ה מן ע"ב שמות הנז', לחמו הוא המזון כי הוא מסוגל למזון, והוא יתן מעדני מלך מזונות בהרווחה:

או יובן בס"ד, שמנה לחמו שמוציא מעשר כפול, שיסאר בידו מן העשרה שמונה, שאוכל לחמו מן השמנה ולא מן השנים, זה חשיב נותן מעדני מלך, שזו לדקה מן המובחר שנותן בה מעדנים לספירת המלכות, כי שם הוא תיקון הלדקה:

בן פרת יוסף בן פרת עלי עין בנות צעדה עלי שור. נ"ל בס"ד הכפל, ע"פ מ"ש הגאון רבי העשל ז"ל בפסוק ראה פניך לא פללתי והנה הראה אותי אלקים גם את זרעיך, דאיתא בגמרא כל הבא על אשת איש פניו מוריקות, ולז"א יעקב אע"ה ראה פניך לא פללתי, כי חששתי שמא נכשלת ח"ו בא"א, דהפנים מוריקות, אך דילמא שתה כוס עקרין ולכך היו פניו מאירות, לכך נאמר והנה הראה אותי אלקים גם את זרעיך, עכ"ד. גם ידוע שבזרע האדם יש חלק מן אור עיניו, דלכך ארז"ל תשמיש נוטל אחד מן ת"ק מאור עיניו של אדם, וכמ"ש בספר הלקוטים המיוחס לכתבי רבינו האר"י ז"ל. ובזה פרשתי הטעם שהאב אומר על בני אור עיני, וז"ש בן פרת יוסף שיש לו חן מאור פניו שהיו מאירות, ובזה נודע שלא נכשל ח"ו בא"א זו אשת פוטיפר, אך דילמא שתה כוס עקרין, ולכך היו פניו מאירות ולא מוריקות, לז"א בן פרת עלי עין שיש לו פורת מלד הבנים שמתייחסים לעין, כי זכה שהוליד בנים אחר ענין אשת פוטיפר:

ועוד נ"ל בס"ד, דידוע מ"ש רז"ל ראויה היתה הכהונה והמלכות להיות אלל ראובן כי הוא הבכור, אך בחללו יצועי אביו נתנה בכורתו ליוסף, וזכה יוסף הע"ה לכהונה ומלכות, וארז"ל בגמרא בשלמא מלכות מלינו בשבט אפרים שמלך ירבעם, אך כהונה היכן מלינו ביוסף, ואמרו דכתיב ואלעזר בן אהרן הכהן לקח לו מבנות פוטיאל והלד לו את פנחס, ופוטיאל זה יוסף שפטפט בילרו, וכל כהנים גדולים היו מן פנחס, ונודע כי מה שזכה יוסף הע"ה ליטול הבכורה אשר בעבורה זכה לכהונה ומלכות, הוא בשביל שלא נשא עיניו אל אשת פוטיפר, ולכך קראו כאן בשם פוטיאל שפטפט בילרו. וז"ש בן פרת יוסף מלד זכייתו במלכות, בן פרת עוד מלד זכייתו בכהונה, וא"ת בשלמא . מלכות נמלאת אללו בשבט אפרים, אבל כהונה היכא מלינו אללו, והלא הכהנים הם בני לוי, ולז"א בנות צעדה עלי שור, ר"ל בנות שלו נתרוממו וניסאו לאלעזר והולידו את פנחס, ושור הוא לשון מעלה עליונה, כי שבט לוי הוא עליון על כל השבטים, ואלעזר בן אהרן הכהן הוא עליון וגבוה על השבט, כשור זה שהוא גבוה ועליון:

בשם ה' נעשה ונצליח
ליקבה"ו

ספר שמות

פרשת שמות.

ויהי כל נפש יוצאי ירך יעקב שבעים נפש ויוסף היה במצרים. י"ל למה לא אמר יוצאי ירך ישראל כדקרי ליה בריש הפרשה בשם ישראל, ועוד למה אמר יוצאי ירך והול"ל יוצאי בני יעקב, ומה בא ללמדנו באומרו ויוסף היה במצרים, דנודע הוא כן ממשך הפרשיות שקדמו. ונ"ל בס"ד דנודע דיעקב אע"ה היה לו בתחלה שם יעקב, ובקריאת שם זה נולדו לו בניו, ואח"כ נקרא בשם ישראל, אך נראה ששם ישראל הוא גדול משם יעקב, כי שם ישראל מורה על שררה, כדפירש המלאך לא יקרא עוד שמך יעקב כי אם ישראל כי שרית עם אלקים ועם אנשים ותוכל, אבל שם יעקב נקרא על שם העקב דכתיב והנה ידו אוחזת בעקב עשו ויקרא שמו יעקב, ועוד כמו שם יעקב פירש אותו עשו על שם עוקבה ומרמה, דכתיב הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים, והשר שלו שם בפיו דברים אלו, לומר כיון דסופו להיות שמו ישראל, למה לא קראו אביו בשם זה מתחלה, דאז לא היה יכול לעקבני, אך הוא שקראו בתחלה בשם יעקב גרם לי הפסד בזה, דעל כן עקבני זה פעמים, ובא להתרעם על אביו. והנה באמת הבל יפצה פיהו בתרעומת זאת, יען כי הן אמת יש בשם זה משמעות של עוקבה ומרמה, הנה במלוי שם זה של יעקב מורה שהעוקבה תהיה בישרות ולא בגזל וחמס, יען כי מילוי אותיות יעקב כזה יו"ד עי"ן קו"ף בי"ת, הנה המלוי לבדו עולה מספר ישורן, ואם יהיה שמו מלא בוא"ו יהיה מספר ישורון בשני ווי"ן, נמצא בתוך אותיות יעקב יש מספר ישורון המורה על ישרות, כי הוא משמעותו ישרות, לרמוז זו העוקבה שבמשמעות אותיות יעקב הנה היא נעשית בישרות ולא בגזל וחמס, ונמצא שם יעקב ג"כ הוא משובח, ולא כאשר חשב עשו לומר שהעוקבה שעשה לו היא שלא כדין, אלא באמת בישרות עקב אותו, ובזה ניחא מה שיש להקשות למה לא נקרא בשם ישראל קודם שנולדו השבטים, דאז יהיו נקראים על שם ישראל דנחשבים זרע ישראל דמשמע ישרות, ולא יקראו בשם יעקב דמורה עוקבה ומרמה, ובזה ניחא דגם שם יעקב מורה על ישרות, כי מילוי יעקב הוא מספר ישורון, ועדיף טפי בשבח ענין זה שמשמע העוקבה היא בישרות, כי לכן מונח ישורון שהוא ישרות בתוך יעקב המורה עוקבה, ולכן השבטים כולם נולדו בהיות שמו יעקב, כי בשם זה אין גרעון ח"ו אלא שבח הוא, דמורה אפילו העקיבה שעשה עם אחיו עשאה בישרות:

וז"ש ויהי כל יוצאי ירך יעקב, כלומר אל תבט באותיות הפשוט של יעקב שמורין על עקבות ח"ו, אלא הבט בירך של יעקב, כלומר המילוי שהם סוף אותיות יעקב, כי המילוי עומד בסוף הפשוט, ולכן נקרא ירך של הפשוט, והם יוצאי הירך שיצאו מן הישרות שהם רמוזים בירך של אותיות יעקב, הנה הם שבעים נפש באחדות אחד, ולכך קראם נפש ולא נפשות לשון רבים, כדנקיט בבני עשו נפשות על מספר ששה, ולכך אמר ויהי לשון יחיד ולא אמר ויהיו לשון רבים, ויוסף היה במצרים, כלומר במצרים שהיא ערות הארץ היה יוסף בהווייתו שהיתה לו מקודם, מעת שנולד שהיה אחוז ביסוד העליון הנקרא בשם יוסף על שם קנ"ו אורות שיש לו שהם כמנין יוסף, והוייה זו היתה גם בהיותו במצרים שהיא ערות הארץ:

ובזה יובן בס"ד הכתוב בישעיה סי' כ"ט, לא עתה יבוש יעקב ולא עתה פניו יחורו, כי בראותו ילדיו מעשה ידי בקרבו יקדישו שמי והקדישו את קדוש יעקב וכו, והיינו ילדיו בטעם שני גרשין שהוא צורת שני ווי"ן, שמספרם י"ב כמנין י"ב שבטים הכתובים באפוד ששה וששה, והם מעשה ידי שכולם צדיקים, והם רמוזים בקרבו שנקראים בשם ישורון:

ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף. דקדק רבינו מהר"ם אלשיך, כי מאלה הדברים נראה שבדרך טבע היה הגלות, שאילו היה יודע את יוסף לא היה משעבדם, ולא כן אלא מה' יצא הדבר ע"ש. ונ"ל בס"ד ע"פ מ"ש הגאון חיד"א ז"ל ביוסף תהילות מזמור ע"ז, דמה שנמכר יוסף לעבד כיפר העבדות של גזרת בין הבתרים, ומפני זה נקו עשר מכות על שעבוד ישראל שלא היו חייבין ע"ש. וז"ש אשר לא ידע את יוסף, ר"ל לא ידע מה שנעשה את יוסף, שנמכר לעבד לכפר העבדות של ישראל, בגזרת ברית בין הבתרים:

ובני ישראל פרו וישרצו ויעצמו במאד מאד ותמלא הארץ אותם. לשון הכתוב כפול ומכופל, וכבר נתעורר בזה רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל. ונ"ל בס"ד הכונה לומר שלא היו שוהין בין לידה לבין עיבור השני ימים הרבה, ואפילו חודש אחד, אלא אחר שהיו יולדים היו מתעברים, ולז"א פרו כלומר היו מתעברים תכף ומיד אחר שריצה, כי ההריון נקרא בשם פריה שנקלט הזרע ונעשה פרי, והלידה נקראת שריצה כתרגום אונקלוס וישרצו ואתילידו, וכונת הכתוב לומר פרו ר"ל נתעברו תכף אחר וישרצו, ר"ל הלידה שנקראת שריצה. ועוד חידוש אחר היה להם וירבו ויעצמו, דהיינו הנקבות בעודם קטנים בשנים רב כחם שהיו כמו נקבות הגדולות שיכולים להתעבר, ויעצמו אלו הזכרים ג"כ היה להם תוספת כח על שאר זכרים, כי בעודם קטנים בשנים היה להם כח גברא להזריע ולהוליד, וז"ש וירבו על הנקבות, כי הנקבה נקראת רביה, כמ"ש רבי חייא לבנו של רבינו הקדוש כשנולד לו בת, רביה באה לעולם, שנאמר ויהי כי החל האדם לרב ובנות יולדו להם. ויעצמו קאי על הזכרים כדאמרן. גם עוד חידוש אחר שהיו מאד, כלומר חזקים וגדולים גם

לגבי המאד, שהם לפי ערך המאד המלוי שעולם הם מאד ומחמת שהיו גדולים בקומתם ועוביים ותבואתם היו מצויים וניכרים בארץ, כאלו אין בני אדם בארץ אלא רק הם, כי היו המצריים בטלי במיעוטייהו לגבי דידהו, כי כשהולכין ברחובות העיר נחשבים המצריים בערכם ככלבים המסבבין בעיר, וזהו ותמלא הארץ אותם בלבד. גם אמר אותם אות מ' דמנצפ"ך, במספרה ת"ר, כן הם היו ת"ר אלפים:

הבה נתחכמה לו פן ירבה והיה כי תקראנה מלחמה ונוסף גם הוא על שונאינו ונלחם בנו ועלה מן הארץ. נ"ל בס"ד, שישראל נקראו אדם, דכתיב אדם אתם, והטעם כי אדם מספר מ"ה, כנגד שם הוי"ה דאלפין שעולה מספר מ"ה, ועל זה אמר הכתוב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך וכאשר יהיו בגולה נפרד אות א' מן שם אדם, ונשאר להם אותיות דם שהם מספר גולה, וככה היה להם בהיותם בגולה במצריים, וגם ידוע מ"ש רבינו האר"י ז"ל שבהיותם בגולה במצרים נתעלם אות א' דמילוי ה"א וא"ו דשם הוי"ה דאלפין, ונשאר מספר מ"ד, ובגאולה נשלם השם באות א', ונעשה מספר מ"ה שהוא מספר גאולה, וממילא נשלם אות א' בתואר אדם שיש להם, ונעשה לישראל מספר מה. ובזה פרשתי בס"ד בספה"ק בן איש חי כמה כתובים, והיינו מ"ש פרעה ולא תוסיפון לעמד קרי בה על מד, ר"ל תלכו בתנאי שלא תוסיפון אות א' על אותיות מ"ד, להשלים אדם בכם. ובזה פרשתי ג"כ שם, נורא תהלות עושה פלא, בהפוך אתוון אל"ף, דקאי על אות אל"ף הנז' להשלים בו מספר מ"ה. ובזה פרשתי שם בס"ד, ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם, פירוש אם אומר להם שנשלם למספר מ"ה, ע"י גילוי אות א' בתוך וא"ו. ובזה פרשתי בס"ד שם לדעה מה יעשה לו, שיאיר לו שם מ"ה דאלפין שם שהוא מספר גאולה לגאל אותו מן הצרה הזאת, כי אותיות מה הם כתובים בשמו ראש וסוף, ובודאי עושים לו שפע גאולה. ובזה מובן מ"ש רז"ל פני משה כפני חמה, ח' מ"ה, והיינו ח' חכמה, ומ"ה הוא מספר השם דאלפי"ן, שהוא מספר גאולה, ולכן הוא גואל הראשון שהיה לישראל:

והנה פרעה ועמו היו מדברים דברים נסתרים, מכח השר שלהם שהיה מניח דברים בפיהם, אע"פ שאינם מבינים אותם. וז"ש הן עם בני ישראל רב ועצום ממנו, כי הם נקראים אדם, והמצריים נקראו חמורים, שנאמר בשר חמורים בשרם, וכנז' במדרש רז"ל. נמצא הם רבים ועצומים ממנו, מחמת שם אדם שיש להם וכיון שיש להם תואר אדם שהוא מספר מ"ה, ודאי זוכים לגאולה שהיא מספר מ"ה כמנין אדם שיש להם, על כן הבה עלה שבה נתחכמה לו, מלת נתחכמה קרי בה נחתך מה, שנחתוך זה המספר של מה שיש להם, שלא ישאר להם מספר אדם ע"י שנפריד מהם אות א' מן אדם, וישאר דם כמנין גולה, ויש לנו לחוש דאע"פ שפטרונם שהוא שם הוי"ה דאלפין, הנה בעתה בגלות נעלם אות א' של מילוי וא"ו שבו, שבזה נשאר בו מספר ד"ם בלבד, הנה חוששין פן ירבה השם הזה שיתרבה וישתלם באות א', ויהיה אז מספרו מ"ה, שהוא מספר גאולה, ועי"כ ישפיע להם שפע של גאולה, כי הוא פטרונם, והיה כי תקראנה מלחמה, תניח חולם על אותיות מל של מלחמה ותהיה המילה מול חמה, פירוש כאשר תקראנה ותזדמן לעזרתם נשמת מי שהוא מול חמה, הוא מרע"ה, דנאמר בו פני משה כפני חמה, נמצא הוא מול חמה, ועוד גם ונוסף גם הוא זכות אהרן הכהן אחיו, דכתיב ביה הוא אהרן ומשה אשר אמר ה' להם הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים. ולז"א ונוסף גם הוא זה אהרן דכתיב ביה הוא, נוסף על זכות משה להיות בהם התגבורת על שונאינו תלו קללתם באחרים, ואז ונלחם בנו קרי ביה ב' נו, כי הם ה"ג מנצפ"ך כל חלק הוא נ"ו, כמ"ש רבינו האר"י ז"ל, ושני גבורות מן החמשה הנז' הם גדולים ועצומים, שהם סוד הבל, והם כוחו של מרע"ה, וכמ"ש; ואלו השני גבורות יהיו נלחמים, וזהו ונלחם ב' נו ועלה מן הארץ, קאי על עצמם, אך תלו בלשונם קללתם באחרים וכמ"ש רש"י:

ועוד נראה אומרם ועלה מן הארץ, שאמרו בזה דבר הגון ולא ידעי מאי אמרי, כי השר שלהם שם בפיהם דברים אלו, והוא כי אמר הש"ת ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה, ותרגם יונתן בן עוזיאל ע"ה ואיתגלי בארעא דמצרים בשכינת יקרי בליליא הדין, ועמיה תשעין אלפין רבוון מלאכין מחבלין, ואקטול כל בוכרא בארעא דמצרים. ואמרתי בס"ד כי בהגדה כתיב יחדו עמו תשעת אלפים רבבות, ואין זה חילוק דכונתם הוא תשעה עשרות של אלפים. ומצאתי בשם הרב מגלה עמוקות שכתב אין הקב"ה שוכן שכינתו פחות מתשעים אלפים רבבות מלאכים, שנאמר מה אדיר שמך בכל הארץ, אר"ץ נוטריקון צ' אלפים רבבות ע"כ, ולזה כיון השר לומר ועלה מן הארץ, ששמע מאחורי הפרגוד שעלייתם ממצרים תהיה בשעה שיוריד הקב"ה צ' אלפים רבבות מלאכי חבלה, לחבל את מצרים, דאלו רמוזים באותיות ארץ, שהוא ר"ת צ' אלפים רבבות וגבר ישראל:

וישימו עליו שרי מסים למען ענותו בסבלתם. י"ל למה קראם שרי מסים, ועוד אומרו בסבלתם למה נקיט סבלות שהוא ר"ל משאות, והלא בכל מיני עבודה היו מענים אותם שהם דברים קשים יותר מסבלות, ונ"ל בס"ד ע"פ מ"ש בס"ד בספה"ק אדרת אליהו, בהפטרות בשם המפרשים ז"ל כי פלוני עיקר הטומאה שלו היא באותיות ס"מ, גם ידוע מ"ש הרב הש"ך ז"ל דמרע"ה הוא הבל, ופרעה קין, וישראל שהיו תחת ידו הם הצאן של הבל, ובא בגלגול זה להוציא בלעו מפיו, ולקחת צאנו מידו, ולכן לא היה מי שראוי לגאל את ישראל, כי אם מרע"ה לבדו. גם ידוע מ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים, בפסוק וירא אליו מלאך ה' בלבת אש, כי משה ר"ת משה שת הבל, שבו נרמזו ג' גלגולים אלו כי הבל היה גלגול ראשון, ושת גלגול שני, ומרע"ה גלגול שלישי, ושני אותיות ראשונים של הבל שת שהם אותיות שה, היו נתקנים, ולקחם מרע"ה בשמו, אך אותיות לבת הנשארים מן שת והבל לא היו נתקנים, והיו דינים קשים, ולכן נקראו לבת אש, אך עתה בסנה נתקנו, ולקחם מרע"ה ע"ש. והנה בודאי כי נתקנו עתה ולקחם בסנה כדי שיוכל עי"כ להתגבר על פרעה, שהיה קין ויגאל את ישראל ויצילם מידו, ומאחר שפרעה היה מושרש בפלוני נחש הקדמוני היה מתגבר על ישראל בכח הטומאה של פלוני שהם אותיות ס"מ, וגם בודאי היה לו תגבורת עליהם עוד מכח אותיות לבת הנז' שהוא דינים קשים מאד, וכמ"ש רבינו האר"י ז"ל, כי זה כלל גדול אין האויב מתגבר על ישראל אלא על ידי דינים קשים, ואין נצחון לישראל שהם מסטרא דקדושה, אלא על ידי מיתוק הדינים ותיקונם, ונמצא תגבורת פרעה עליהם היתה על ידי אותיות ס"מ שהם כוחו של פלוני, ועל ידי אותיות לב"ת שהיו דינים קשים מסטרא דדינא, והאותיות אלו נרמזים במלת סבלתם שהיא אותיות לבת באמצע, ואותיות ס"מ בראש ובסוף, וז"ש וישימו עליו שרי מסים, קראה שרי מסים על שם כוחן של ס"מ דפלוני שהיו דבוקים בהם, למען ענותו של ישראל בסבלתם

בסבלתם, כלומר על ידי אותיות ס"ם, ואותיות לבת שהם צירוף סבלתם, וסוף דבר בזמן הגאולה נתקנו אותיות לבת, ונסתלקו מפרעה ומצרים, כי לקחם מרע"ה בשנה, ונעשו תבל, לקיים מה שנאמר תבל בל תמוט ונשארו אותיות ס"ם שנעשו צירוף מס, מלשון המס ימס, שנמחה ונמס כוחם מידם, ונודע מ"ש רז"ל בגמרא דהשלג נקרא מס, ולכן כיון דנמס כוחן של אותיות מ"ס שהיו אצל פרעה ומצרים, לכך כתיב ביציאתם של ישראל ממצרים, ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו, וגבר ישראל:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, אומרו למען ענותו בסבלתם, שזכר הסבלות בלבד, היינו כי מן הסבלות נתברר שלא היתה כוונתם להנאת עצמן, אלא רק כדי להרע להם, והיינו דארז"ל דדרך האיש לישא משוי כבד על כתפו, ולא על ראשו, יען כי הזכר ראשו חלוש מפני שמזריע משם, ועוד הגלגלת היא שני חתיכות זעג"ז, ולכך משוי הכבד יקשה עליו, אבל האשה להפך כי נח לה לישא משא הכבד על ראשה ולא על כתיפה, יען כי מזרעת מחוץ השדרה, ועוד ראשה חזק מאד דגלגלת שלה חתיכה אחת, וברא השי"ת כך בשביל חבלי יולדה שלא יזיקו לגלגלתה, והם בעת שמשימים משוי על הזכרים אינם מניחים אותו לשאת אותו על כתפיהם אלא רק על ראשיהם, והנשים אינם מניחין אותם לישא המשא על ראשיהם, אלא רק על כתיפם, נמצא כוונתם להרע דווקא ולא בשביל הנאתם, וכן ארז"ל שהיו מניחין משוי זקן על בחור, ומשוי בחור על זקן, הכונה שאם ישימו על כל או"א לטעון ולהסיע לבנים ממקום למקום, וקוצבים להם מספר הלבנים, והזקן רוצה להרבות בהילוך ולמעט במשא בסך הלבנים המוטל עליו, אבל הבחור שיש לו כח חזק נח לו להרבות במשא הלבנים, שישא עשרה בבת אחת כדי למעט בהילוך, והם גוזרים עליהם הפך זה, דהזקן ימעט בהילוך, וירבה בכובד המשא, והבחור ירבה בהילוך וימעט בכובד המשא. נמצא כוונתם להרע להם, דמה הנאה יש להם מזה. הרי מן הסבלות מוכח דכוונתם לענותם ולא בשביל הנאתם, וז"ש וישימו עליו שרי מסים למען ענותו דוקא, ולא בשביל הנאתם. וזה נתברר מחמת סבלותם שהיו גוזרים עליהם לישא משאות באופן שיהיה קשה עליהם, ואין להם הנאה מזה, כי כל אחד משלים חוק המוטל עליו, ועוד יש הוכחה מזה שהיו בונים פיתום ורעמסס שאין למצרים הנאה מן הבנין, יען שלא היה מתקיים כמ"ש רז"ל בזה:

ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך. דרשו רז"ל בפה רך היה בתחלה, כדי שעי"כ יעשה כל אחד עבודה יותר מכדי יכלתו, דתחלה אמרו להם עשו עמי בטובה שהיא מלאכה ליום אחד דוקא, כי אנשים אחים ורעים אנחנו, ודרך אחים ורעים לעזור זא"ז במקרא, אע"פ שצריך להם בזה יגיעה רבה. והנה מחמת כן עשה כל אחד מלאכה יותר מכדי יכלתו, כי חשב אין זאת עליו בתמידות כי אם ליום אחד. ובשביל יום אחד בלבד אין לדקדק ולהקפיד לעשות המלאכה כפי יכלתו, אך פרעה ועמו הרשעים אחר שדברו עמהם בפה רך, כדי שכל אחד ירבה על כדי יכלתו וכחו, אז בקשו מכל או"א כפי הסך שעלה בידו בעבודה אשר עבד, ואם תחסר יכו וייסרו אותו עד שישלים. וזהו ענין קושי השעבוד שעשו להם בערמה זו, כדי שיעשו מלאכה יותר מכדי כחם ויכלתם אשר על זה לא צוה השי"ת, בגזרת ועבדום וענו אותם:

והנה בודאי דבר זה של קושי השעבוד שהיה להם ע"י ערמה לא היה מקרה, אלא בהשגחה שיסבלו צער גדול כזה מדה כנגד מדה, וצריך להבין מה הוא, ומה היה. ונ"ל בס"ד דארז"ל קושי השעבוד היה בשביל עון מכירת יוסף הצ"ה, ומה שהיה בזה מדה כנגד מדה, היינו כי באמת אע"פ שהשלום הוא טוב מאד, עכ"ז לפעמים נולד ומסתבב ממנו דבר רע, דהיינו אדם שרוצה לעשות רע לא יוכל לעשותו, כי אם על ידי שיעשה שלום תחלה, ועל זה התפלל דוד הע"ה ואמר שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול, כלומר לא יסובב להם מכשול ודבר רע מן השלום, והוא ע"פ המעשה שהביא בשעשועים העתוני, שבעיר ניאפול קרה מקרה זר ומוזר כזה, שאשה אחת שכבה על ערש דוי, וכשנטתה למות שלחה לקרות לאשה אחת שהיתה אשת ריבה מימים רבים, למען עשות שלום אתה לפני מותה, והקרובים שלה מהרו למלאת בקשתה, וילכו אל אשת ריבה ויאמרו לה איך זאת היא נוטה למות, ורוצה לעשות שלום עמה, וא"א במקום ממטתה לבא אצלה, כי מסוכנת היא וא"א להרים ראשה מעל הכר, ותשמע אשת ריבה לדבריהם, ומבלי איחור אפילו רגע מיהרה לבא אצלה, ותשמח זאת החולה בראותה אותה, ובעודה שוכבת פשטה זרועותיה לחבק את אשת ריבה למען נשק לה, ופתאום נשמע קול צעקה נוראה, ובני הבית מיהרו להפריד בין הנשים האלה, ויראו כי החולה בהתאזרה בשארית כוחה לנשק את אשת ריבה, נשכה את החוטם של אשת ריבה, ותליו נפל ארצה, ותתעלף הנשוכה, ויובילוה אל בית החולים, ואז החולה הנושכת קראה בצלילות לבב, ותאמר ברוך ה' הנה הפעם הזאת היא תמות במנוחה, ואחרי רגעים מספר מתה החולה, ע"כ המעשה:

נמצא זו נקמה נקם רע על ידי השלום, שאם לא היתה אומרת לעשות שלום ולנשק את אשת ריבה, איך אפשר שתוכל ליגע באשת ריבה לעשות לה רע, אך זה השלום עשה מכשול לאשת ריבה שתאמין בה ותקריב פניה אל פיה, ששם שיניה המוכנים לעשות רע ולשפוך דם, וכן כל אדם הוא נשמר מחרב אויבו על ידי הרחקתו שמתרחק ממנו, ואם האויב רמאי יעשה שלום תחלה כדי שיתקרב אליו, ואז יוכל לעשות עמו רעה, ועל זה נאמר בקהלת עת מלחמה ועת שלום, כלומר עת המלחמה נולד ונסתבב מעת שלום, ואין כונת הכתוב להפריד העתים ולהבדילם, אלא לחברם ולדבקם זב"ז:

ועד"ז היתה הרעה שעשו השבטים ליוסף הצדיק, שהם שנאו אותו מאד, אך לא גילו לו השנאה שהיה להם עמו במדרגה הגדולה שלה, שאם ידע שיש להם עמו שנאה עצמית, היה נשמר להתרחק מהם ולא יתייחד עמהם, וכ"ש שלא יתייחד עמהם בשדה במקום רחוק מבית אביו ומשעבר מקומו, כי היה חושש לעצמו, ורק הראו לו העדר אהבה, שאין אוהבים, אבל שנאה אפילו כל שהוא לא הראו לו, ובזאת הערמה נכשל שהאמין לבא אצלם לשדה למקום רחוק לבדו, ואז עשו מה שעשו עד כי סוף דבר הסכימו למכרו עבד למצרים שבאותו זמן המזל מחייב, הנכנס שם בעבודת עבד אינו יוצא ממנה לעולם, ועל כן בעת שנגלגלו מן השמים קושי השעבוד לישראל במצרים, בעבור עון זה של מכירת יוסף, אשר נסתבב ונולד מחמת הערמה שהערימו, שלא יהיה נודע ליוסף שיש להם שנאה עמו, ושלום לו מצד השנאה, שאין להם שנאה, ורק העדר אהבה היה להם עמו, לזה מדה כנגד מדה גם הרע שנעשה לישראל בעבור עון זה נעשה כבד וקשה, מסיבת הערמה שהערימו על ישראל, שלא ירגישו שחפצם לעבוד בהם, אלא רק רצו מהם עזר ליום אחד, ובזה נכשלו לעשות עבודה יותר מכדי כחם, ולבסוף בקשו אותה מהם בפרך, ובזה נתקן עון מכירת יוסף הצ"ה שנעשה ג"כ עד"ז:

וכאשר

וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ. י"ל אם משמעות כן יפרוץ הוא לשון רבוי, כמו ופרצת ימה וקדמה ויפרוץ לרוב, שעניינם הוא רבוי למה כפל הדברים ירבה ויפרוץ, כיון דעניינם הוא חד, ועוד מ"ש ויקוצו, שפירש רש"י ז"ל בחייהם או היו כקוצין, י"ל למה קצו בעבורם, ומה עכבה ומכשול היה להם מצד ישראל שקצו בחייהם, או היו כקוצין בעיניהם. ונ"ל בס"ד בהקדים מ"ש במדרש שאל פלסוף את רבי אליעזר, לא אמר הנביא על אדום המה יבנו ואני אהרוס, וכל מה שבנינו קיים. אמר לו לא דבר אלא כנגד העצות שאתם יועצים עלינו בכל שנה ושנה לכלותינו, אמר לו כך הוא שאנחנו יושבים ומתייעצים בכל שנה לכלותכם, ואתי חד סבא ומבטל לון, ע"כ. נמצא גם בעצות יפול לשון בנין, ויפול לשון הריסה וסתירה ופרצה. והנה כאן אצל ישראל בנה פרעה ועמו בנין גדול בעצות שלהם שיעצו לכלותם בכמה אופנים, אמנם השי"ת עשה להפך דכל עוד שהם מענים את בני ישראל יותר, הנה הם פרים ורבים יותר וגם עושה פרצות בבנין העצה שלהם בדבר זה, וכמ"ש ר"א על פסוק המה יבנו ואני אהרוס, וז"ש כן ירבה את בני ישראל שהיו מרובים מאד, וכן יפרוץ לשון פרצה שפורץ פרצות בבנין העצה של פרעה ועמו:

ואומרו ויקוצו מפני בני ישראל. נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש הרב תולדות יצחק בפ' ובני ישראל פרו וישרצו וכו' ותמלא הארץ אותם, כלומר מאחר שהיו יולדות ששה בכרס אחד, והיו רבים מאד, אז כאשר אחד מישראל הולך בשוק עם בניו, היו הבנים הקטנים ממלאים השוק, וזהו שאמר ותמלא אותם עכ"ד. והשתא יובן בזה ענין ויקוצו מפני בני ישראל, דקצו המצריים בחייהם, וגם כקוצים היו בעיניהם, והכל הוא מסבת הקטנים, כי הקטנים היו רבים, וכשהיו מהלכים הקטנים בשווקים וברחובות ללכת ממקום למקום, היו ממלאים השווקים והרחובות, ואז היו מכשול למצרים ההולכים בשווקים, כי היו נתקלים בהם, יען כי הקטנים אין דרכם ללכת במישור כולם ביחד, ובפרט כשהם רבים, אלא מדלגים וקופצים אנה ואנה, זה מפה וזה מפה באין סדרים, ולכן האיש ההולך ובא כנגדם הוא נתקל בהם, ובפרט אם הוא הולך במהירות, והם הולכים לאט לאט, ולכך היה קשה הדבר הזה על המצריים מאד, ועוד יותר יקשה עליהם אם המצרי רוכב בהמה והילדים הולכים רגלי, שזה צועק פנו לכאן תנו לב, ואין מרגישין בזה בקול צעקתו, ונובח ככלב ואין שומעין לו, כי ילדים קטנים המה, ולכך כתיב ויקוצו מפני בני ישראל, בני דייקא דקאי על הקטנים:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד ע"פ המשל שכתב מהר"י מדובנא ז"ל בשני עניים המחזירים על פתחי נדיבים במדינות, זה הלך לצד דרום, וזה לצד צפון, ויפגשו זב"ז במקום אחד, ויספר אחד לחבירו שהוא נכנס למדינה פלונית, וביום ראשון שנכנס מצא הצלחה שהיה סובב על כל הקהל ורובם לא השיבו אותו ריקם, אלא נתנו לו צדקה, ואותו היום עלה בידו כך כו"כ, א"ל חבירו כמה ימים סבבת על הקהל לקבל, א"ל יום א' בלבד, א"ל למה, א"ל כך יש תקנה באותה העיר שלא יסבבו העניים לקבל צדקה אלא יום פורים בלבד, ואותו היום היה יום פורים. ויצחק עליו ויאמר לו, שוטה, אין רבותא בזה, כי ביום הפורים כל הפושט ידו נותנים לו חמש ושש פרוטות בבת אחת, אבל אני הלכתי לאותה העיר בתמוז, והיה לי חן וחסד לקבל כפלי כפלים עליך, וזה חידוש, דאין הזמן מחייב ליתן צדקה הרבה, וגם אינו מחייב לב הקהל שיתנו, ועכ"ז לקחתי כפלי כפלים עליך, עכ"ד:

והנה נודע, אדם שיגע כל היום במלאכה אין לו תאוה בלילה להזקק לאשתו, כי כל עצמותיו שבורים מחמת יגיעתו ביום כי רבה היא, ואפילו אם דוחק עצמו ונזקק לאשתו לא יוליד בן בריא אלא חלש. וכאן במצרים שהיו ישראל מעונים ביותר רחוק הדבר שיולידו, ואם יולידו יהיו חלשים, אך ברצות השי"ת היו נזקקין לנשיהם בתאוה מרובה, וגם היו מולידים בנים בריאים, ודבר זה אינו טבעי לפי הזמן. וז"ש וכאשר יענו אותו כן ירבה בחוזק הגוף ואיכותו שהיו בריאים בכח וחוזק אברי גופם. וכן יפרוץ במנין שהיו יולדים ששה בכרס אחד. ולכן ויקוצו מפני בני ישראל שהיו כקוצים בעיניהם מחמת תוקף ההצלחה שהיה להם הפך הטבע, וחשבו שלקחו הוד הצלחתם וחטפו אותה מן המזל שלהם, וכמו שאמרו בני לבן על יעקב אע"ה, ומאשר לאבינו עשה לו את כל הכבוד הזה:

וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים. נ"ל בס"ד כי היו המצריים מתכוונים לצער אותם צער גדול בחנם, דמלבד תוקף העבודה והטורח שהיו מעמיסים עליהם כל היום כולו, הנה גם לחמא עניא של סעודתם שהיו נותנים להם בחצי היום, לא היו מניחים להם לעזוב המלאכה אפילו רביע שעה, כדי לאכול סעודתם כדרך הפועלים לנוח בעת סעודה, אלא גוזרים עליהם שלא לבטל מן העבודה אפילו רגע, והאוכלים פיתם בעוד ידיהם עסוקות במלאכתם, שישימו הפת בחיקם, ובעודם עוסקים נושכין הגלוסקא ומחזירים אותה לחיקם, ועד שלועסין ויבלעו החתיכה שבפיהם חוזרין ומוציאין הגלוסקא מחיקם ונושכין אותה, וכן עוה"ד עד שגומרין אכילת הגלוסקא ההיא, באופן שהם עוסקין בידם ולועסין בפיהם את פיתם ביחד. ואם היה עסקם בדבר יבש שאין בו לכלוך, חצי נחמה, אך כן עושין להם גם בהיות העסק בדבר לח שהוא טיט, שהידים מלוכלכין בחומר, והפת מתלכלך, ונמצא הפת נמאס ונכנס הטיט בפיהם. וז"ש וימררו את חייהם, ר"ל סעודתם ואכילתם, כי הסעודה והמזון נקראת חיות, מררו אותה להאכילם אותה בעת עבודתם עבודה קשה שעוסקין בה ולא ינוחו מן העבודה בעת אכילתם, ואם היתה עבודתם רק בדבר יבש שאין בו לכלוך, חצי נחמה, אלא עושין להם כן גם בעת שעוסקים בחומר ובלבנים רכים, שהם מלכלכים הידים ואז יתלכלך גם פתם ומזונם:

וראיתם על האבנים אם בן והמתם אותו. י"ל הול"ל וראיתם האבנים, כי האבנים הוא מושב האשה היולדת כמ"ש רש"י ז"ל. ונ"ל בס"ד כי הוא צוה אותם לחנוק הזכרים, והיינו כשמושכין הולד יהיו תופסים אותו בחוזק בצד הצוואר, שהוא צד בית הקנה והושט שהוא רך, ושם הוא חיות שלו, וכשמשימין ידם בחוזק גדול נחנק הולד, מה שאין כן מצד השני שהוא העורף לא יהיה נחנק אם יתפשו שם בחוזק, וכדי שלא ירגישו בהם בני הבית כשתופסין הולד בצד הקנה והושט, נתן להם עצה שתשב המילדת בגבה של היולדת, והתחבקנה כאלו היא רוצה לעשות סיוע ועזר לתומכה שלא תתנועע לכאן ולכאן, וכיון שהיא חובקת הגב שלה, לכן לא יהיו ידיה נראין לעיני העומדים אצלה, אם אוחזת בצואר או בעורף, כיון דאין אויר פנוי בין גב היולדת לגוף המילדת, ועצה זו שנתן להם שיהיו סמוכים ודבוקים בגב היולדת, רמזה הכתוב באומרו וראיתם על האבנים, והיינו על ר"ל סמוך כמו ועליו מטה מנשה, וכתרגומו. והנה אותיות הסמוכים לאותיות אבנים הם אותיות גב סכן, והיינו גב ר"ל אחור, וסכן לשון חבוק. כמו ותהי למלך סוכנת, שתחבקו הגב של היולדת כדי שלא יראו העומדים אם ידכם אוחזת בקנה

בקנה ובוושט שבשם חיות האדם, או אם אוחזים בעורף שהוא צד השני :

ואם בת היא וחיה. י"ל למאי אצטריך לפרש להם על הבת, מאחר שהוא לא נוח להמית אלא הזכרים, ש"מ לא ימיתו הבנות. ונ"ל בס"ד הכונה, שצוה להם שיספיקו לבנות מזון ושאר הנאות, כדי שיראו ישראל רחמנות שלהם, ולא יחשדו אותם במיתת הזכרים, אך הם מלבד שלא עשו כאשר דבר להם מלך מצרים להמית הבנים, אלא עשו עוד דבר חדש, והיינו ותחיינה את הילדים, ר"ל המזון לא היו נותנים לבנות, אלא רק לילדים הזכרים בלבד :

ותרא אותו כי טוב הוא ותצפנהו שלשה ירחים ולא יכלה עוד הצפינו. י"ל דארז"ל ותרא אותו כי טוב הוא שנתמלא כל הבית אורה, וקשה איך מחמת זה יתחייב שתצפנו שלשה חדשים ולא תוכל להצפינו יותר מן ג' חדשים, כי המשך הלשון נראה דהא תליא בהא. ונ"ל בס"ד מצינו דארז"ל בפסוק זה אמאי שלשה ולא יותר, ותרצו כי המצריים מנו לה תשעה חדשים מעת שהחזירה עמרם ונשאה, ולכך אחר תשעה היו באים לביתה לבקש העובר שנולד מה הוא כדי להשליכו, אך מרע"ה נולד לששה חדשים ויום אחד, והם לא הרגישו בזה כדי שיבואו לבקש אותו, ולכך היתה יכולה להצפינו שלשה חדשים דוקא לתשלום התשעה, כי ידעה דאחר גמר התשעה חדשים יבואו לביתה לבקש אותו, יען כי מוכרח שהיה למצריים פנקס מיוחד לדבר זה, שבו רשום עת הנשואין של כל או"א מישראל, כדי לידע זמן הלידה שיולדים, דמ"ש רז"ל מנו ליוכבד מעת שהחזירה, לא היה המנין ליוכבד דוקא, אלא לכל נשי ישראל כדי שיבואו לחפש ולראות מה ילדו, ואז ישליכו הילד ביאור, ובודאי על רבוי עם שהיה שם בישראל צריך ממונים הרבה, ולא יספיקו חברה אחת לכולם, אלא יתחלקו למשמרות כדי להקל הדבר מעליהם, כי הוא תכסיסי הממשלה בכמה ענינים, ויתכן שתיקנו לכל שלשה חדשים ישמש משמר אחד, וכל אלו המשמרות עיניהם תלויה באותו הפנקס הנז"ל, שבו כתוב זמן הנשואין של כל או"א, ואחריו הם הולכים לידע מתי יבואו לבתי ישראל לחפש על העוברים שנולדים, והם תופסים החשבון על תשעה חדשים, כי יולדת לשבעה לא שכיחא כ"כ :

ולכן כיון שנולד מרע"ה לששה חדשים ויום אחד לא נכנסו הממונים לבית יוכבד באותו זמן לבדוק ולראות, כי הם עושים חשבונם ע"פ הלידה שתהיה אחר תשעה חדשים, אמנם אלו הממונים הסובבים בעיר ברחובות ישראל ראו מבחוץ בעת לידתו אור גדול מרחוק, וכמ"ש רז"ל שנתמלא כל הבית כולו אורה, ובודאי שאלו מבחוץ מה האורה הגדולה הזאת אשר בבית יוכבד, וישיבו להם שיוכבד ילדה לשבעה וילדה בת ומרוב השמחה שלא ילדה בן אלא בת וחיה, הדליקו נירות הרבה, וזה האור אשר אתם רואין, כי הם יודעים שבעת שתלד האשה בן יתאבלו ויבכו כל אנשי הבית מפני שיודעים שיהיה מושלך ליאור, ואם תלד בת ישמחו שמחה גדולה, ולכך האמינו לדברים אלה המתיישבים על הלב, דאית להו טעם חשוב, ולא נכנסו לבית יוכבד לבדוק ולראות, כי היה ברור אצלם שילדה בת. ואחר שלשה חדשים בא זמן הפקידות של ממונים אחרים שנמסר להם הפנקס ההוא, והמה רואין שיש תשעה חדשים משנשאת יוכבד, וא"כ זו הגיע זמן לידתה ואלו אין יודעים מאותו ענין של אור הבית, ואינם יודעים שילדה לשבעה, ובודאי יכנסו לבדוק בבית יוכבד, ולכן בסוף השלשה חדשים ללידתו שהוא סוף התשעה לא יכלה עוד הצפינו, כי אמרה בודאי הממונים החדשים

יבואו לביתה לבדוק, וימצאו אותו ויטביעוהו :

ובזה יובן ותרא אותו כי טוב הוא, שנתמלא כל הבית אורה, ועי"כ ציירה בדעתה כי מן זריחת האורה אפשר שיבואו הממונים לידי טעות, כי כאשר ישאלו מה האורה הזאת יאמרו להם ישראל ילדה יוכבד בת, ובעבור שמחה הדליקו רבוי נרות, ויאמינו בכך ולא יבואו לבית לבדוק, ולכך ותצפנהו שלשה ירחים, שבהם משגיחים הממונים האלה, ולא יכלה עוד הצפינו מפני כי עתה יבואו ממונים חדשים אשר אין יודעים מכל זה כלום, אלא רק רואין ע"פ הפנקס הגיע זמן העובר של יוכבד לצאת לאויר העולם, ולכך יבואו לבדוק אם הוא זכר או נקבה, ועל כן הוציאה אותו מן הבית והניחתו בתיבה :

ותרד בת פרעה לרחוץ על היאור. ארז"ל בגמרא שירדה לרחוץ מגילולי בית אביה, וי"ל מנ"ל הא, ונ"ל בס"ד דקשיא להו הול"ל לרחוץ בתוך היאור, לכך פירשו מגלולי בית אביה, כי אביה היה עובד ליאור, דכתי' ביחזקאל סי' כ"ט על פרעה התנין הגדול הרובץ בתוך יאוריו אשר אמר לי יאורי ואני עשיתני, נמצא היה לו ע"ז שם, והיאור עצמו נחשב גילולי בית אביה, ולז"א לרחוץ על היאור, ר"ל על עון שהיה לה ביאור שהוא גילולי בית אביה :

ואשר אחשוב בענין הנס הזה של מרע"ה ואופן הצלתו הוא, דאע"פ דאמו של מרע"ה היתה בארץ גושן ובתיה בת פרעה היתה בהיכל אביה במצרים, הנה נראה דמצרים וגושן היו בתרי עברי דנהרא זה כנגד זה, ומקום עבר האחד נקרא מצרים, ששם היה יושב המלך וכל בני ביתו והשרים, והיתה קרקע עבר זה גבוהה מן הנהר, וגושן היתה בעבר השני שכנגדו וקרקעו היתה נמוכה מאותו העבר, והיתה שוה בגובה עם גובה עבר הנהר השני, ושוה עם שטח גובה הנהר, והנה השי"ת שם בלב בתיה באותו היום לפרוש מגלולי בית אביה, ומכח נשמה הקדושה שנכנסה בה ביום ההוא ידעה שהגר צריך לו טבילה בנהר, ולא מהני ליה מרחץ, ולכן עברה הנהר והלכה לעבר השני שבו ארץ גושן, ונכנסה ועמדה בשפת היאור במקום סוף וגמי הרבה, וחוצץ מפני מראית העין, והתיבה היתה בין הסוף, ולכן נערותיה לא ראו אותה כי היתה התיבה מוצנעת שם, וכיון דבתיה היתה בתוך המים ראתה את התיבה קודם מהם, ואמרה להם שיראו את התיבה מה יש בתוכה, ומאחר שהיתה נסתרת בין הקנים לא ידעו היכן היא, והיא פשטה ידה להראות להם את מקום התיבה בהיותה מורה להם באצבעה, וכשפשטה ידה נתארכה ידה בנס פלאי, והגיעה עד התיבה, ואז אחזה את התיבה והביאתה אצלה במקום שעומדת שם בתוך הנהר, וממילא פתחה אותה ותראהו את הילד, כן מוכרח לצייר הצעת הענין :

ברם הדבר יפלא, למה הוצרך להיות הנס באופן זה, והלא היה ראוי להיות הנס של הצלתו בנקל ע"י מלאך, שיבא מלאך ויטול אותו, ויניחו במקום אחר ויגדלהו ע"י דבש מסלע ושמן מחלמיש צור, כאשר נעשה לאלפים ורבבות מילדי בני ישראל, ואחר שיגדלם המלאך ויגדלו יבואו לביתם עדרים, וכנז' בגמרא. וקושיא זו תתיישב שפיר בדברי רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל, מ"ש בפסוק זה וז"ל, הורה הוא יתברך איך נואלו שרי צוען חכמי יועצי פרעה, העולה על רוחם שים לאל ידם להפר ח"ו עצת אלקי עולם, ה' אשר יעץ וברא מושיע את ישראל באומרם אל פרעה כל הבן הילוד היאורה ישליכוהו, והורה הוא יתברך שאחרי שהשי"ת יעץ מי יפר, ולא עוד אלא כי אם בעת אומרם אליו כבר הושלך מושיען של ישראל היאורה, אז יוצאת אליו תחלץ חושים כבודה בת

מלך

מלך פנימה אשר לא ניסתה ללאת לרחוץ על היאור כאחת הריקות, כי לא יחסר מרחץ לה בבית המלכות, ומן המים תמישהו, תבואהו ותטעהו בהיכל המלך אביה המבקש את נפשו, ושם ירעה ושם ירבץ עד כי גדל וכלה שעיפיו. והורה הכתיב את אשר הפליא הוא יתברך לעשות עם משה, כי הלא לפי הטבע היה קרוב הדבר יותר שיפגעו נערותיה עם משה, מלפגוע בו בת פרעה, יען כי הלא הוא היה על שפת היאור וכו׳, ולא עוד אלא שהיתה התיבה בתוך הסוף נעלם מן העין בין בדי הסוף, והשי״ת האיר את עיניה ותראהו טרם יראוה נערותיה פן ימיתוהו על דבר המלך וכו׳ עכ״ד ע״ש:

נמצא הולרך הדבר להיות על יד בת פרעה כדי להגדיל הנס, כי יבושו ויכלמו אח״כ פרעה וכל יועליו וחכמיו, איך היו כולם יושבים ימים ולילות במעמד אחד לרדוף את הנולד הקדוש, ולא הועילה חכמתם וידיעתם לעשות שמץ דבר מאשר יעלו, אלא אדרבה הללתו תהיה ע״י אשה בתו של האויב שלו, שיבא ויתגדל ביניהם וישב אללם, ואין אתם יודע כי הוא הוא אשר עתיד לאבד זכרם ולקעקע בילתן, ואיה היא חכמתם ובינתם כי יאמרו חכמים אנחנו, ואיה הוא אלטגניות שלהם אשר יתפארו בה להגיד עתידות ולגלות על ידה נסתרות. ועל כן הדבר הזה היה להם אח״כ לעלבון ודאגה ומורת רוח, כי היו נכוין בחמי חמין, ולבם שורף כאש ומעיהם מתחתכין, כאשר יזכרו הדבר הזה, והיה קשה עליהם יותר מן עשר מכות שבאו עליהם. משא״כ אם היתה הללתו ע״י מלאך היו מתנחמים בדעתם לומר, הנה אנחנו עשינו מה שנוכל לעשות לו לרדפו, ומה היה בידינו לעשות יותר ולא עשינו, וכי יוכל אדם לעמוד כנגד המלאך, ולא כן עתה שהם גידלוהו והם הלילוהו, ובחיקם היה יושב שקט ושאנן, ולא ידעו כי בנפשם היו עושין:

ובזה מובן הטעם שלא זכר כאן שם בתיה, אלא קראה הכתוב בשם בת פרעה בסתם, לומר ולהודיע דמה שהולרכה ההללה להיות ללדיק קדוש נקים על יד אשה, הלא אין מעלור לה׳ להושיע למרע״ה על ידי מלאך ושרף, אך הולרך הדבר להיות ע״י אשה להיותה בת פרעה, בתו של מלך, הוא האויב אשר לופה ומביט ימים ולילות לבקש נפשו, ורודף אותו באמלעות חכמיו ונבוניו ימים ולילות באין השקט, ואיך עתה תהיה בתו מפרת עלתו ומחשבתו, והוא בער לא ידע ולא יבין ולא ירגיש בכל זאת, אע״פ שהיא מגדלת אותו בביתו וארמונו, ואז עי״ז יאמרו הגוים אין חכמה ואין עלה ואין תבונה נגד ה׳:

והנה באמת רואין אנחנו כיולא בזה עשה השי״ת נס והללה לרבינו הקדוש, אשר היה בדורו דוגמת מרע״ה, וכמ״ש בגמרא מימות מרע״ה ועד רבינו הקדוש לא מלינו תורה וגדולה במקום אחד כי רבינו הקדוש היה יחיד בדורו בתורה וגדולה, ובאמת כן ידמה מלד בחינתו למעלה, וכמ״ש בשער הגלגולים דף מ״ג ע״ב וז״ל, הבנתי ממורי זלה״ה כי גם ר״א הגדול ורשב״י ורבי יהודה נשיאה הנקרא רבינו הקדוש גם הם מבחינת מרע״ה עכ״ל ע״ש. והענין הוא אשר הובא בספר מגלה לפונות לרבינו אליהו הכהן ז״ל, ממאמרי רז״ל, שפעם אחת גזרה המלכות גזרה על ישראל שלא למול את בניהם, ובאותו זמן נולד רבינו הקדוש, ואמר רשב״ג אביו, הנה הקב״ה לוה למול כילד אנחנו מבטלים גזרתו של הקב״ה, ונקיים גזרת בשר ודם מיד עמד רשב״ג ומל את בנו, וכשהודיעו הדברים בפני השר של העיר, שלח וקרא לרשב״ג, אמר לו מפני מה עברת על גזרת המלך ומלת את בנך, א״ל כך לונו הקב״ה, א״ל אותו השר הרבה כבוד יש לי עליך שאתה ראש לאומתך, אלא גזרתו של מלך היא ואינו יכול להניחך. א״ל ומה אתה מבקש, א״ל אני רולה שאשלח אותך לפני המלך, (כי רשב״ג היה יושב בטבריה סמוכה לקסרי שיושב שם המלך) ומה שהוא רולה לעשות יעשה, א״ל תעשה כל מה שאתה חפץ מיד שלח את רבינו הקדוש הנימול ואת אמו, והלכו כל היום בדרך, ולערב הניעו במלון של המלך אסורוס שהיה אביו של אנטונינוס בן המלך, נכנסה אמו של רבינו הקדוש אלל אשתו של המלך שהיתה אמו של אנטונינוס, אמרה לה כך וכך גזרו עלינו שלא למול, ועכשיו מלתי את בני, ומוליכים אותנו לפני המלך בעליך להרגנו, כיון ששמעה כך אמרה לה אם רלונך קחי את הילד שלי שאינו מהול, ותני לי את הילד שלך, ולכי מלטי את נפשך ואת נפש בנך מיד המלך, ועשתה כן, וכשהגישו אותם לפני המלך נכנס גם אותו השר לפני המלך, ואמר לו אדוני המלך זו עברה על גזרתך ומלה את בנה, ועכשיו הבאתי אותם אללך, ומה שתרלה לעשות עשה. אמר המלך ראו הבן הזה אם הוא מהול, וראו ומלאוהו שאינו מהול, מיד כעס המלך על אותו השר, ואמר לו אני גזרתי על מהול, ואתה מביא מי שאינו מהול, באותה שעה היו גדולים יושבים לפני המלך, אמרו לו אדונינו המלך אנחנו מעידים בודאי שבנה של זאת היה מהול, אלא שאקיהם של אלו קרוב להם, וכיון שקוראים אליו מיד עונה להם, וככתוב בתורתם ומי גוי גדול אשר לו אקים קרובים אליו כה׳ אקינו בכל קראינו אליו. מיד לוה המלך ונהרג אותו השר ובטל את הגזרה, ופטר את רבינו הקדוש ואת אמו לשלום, וכיון שחזרו למלון בית המלך אמרה אשת המלך שהיא היתה אמו של אנטונינוס, הואיל ועשה לכם הקב״ה נס על ידי וע״י בני, יהיו בנך ובני שושבנים לעולם, ובשכר אותו החלב שינק אנטונינוס מאמו של רבינו הקדוש, זכה אנטונינוס אחר שגדל ומלך במקום אביו שנתגייר ע״י רבינו הקדוש ולמדו תורה ושמש את רבינו הקדוש וירש עוה״ז ועוה״ב, ע״כ ע״ש:

ובזה אמרתי טעם נכון על מ״ש בגמרא, אחר שנימול אנטונינוס המלך, אמר לרבינו הקדוש שיראה את מילתו אם נימול היטב, וא״ל רבינו הקדוש בדידי לא אסתכלית איך אסתכל בדידך, ולריך להבין וכי ס״ד דאנטונינוס שלא מלוהו בטוב שלריך לבדוק אותה רבינו הקדוש, והלא אלפים ורבבות נימולים בישראל, האם בודק אותם רבינו הקדוש, ולמה הולרך לבדוק את מילתו. וכפי האמור מובן בס״ד שפיר, כי ודאי אמו ספרה לבנה אנטונינוס את המעשה הנז״ל, איך נעשה נס לרבינו הקדוש על ידו בזמן היותו קטן, שעדיין לא היה נימול, ולכך רלה עתה שיראה רבינו הקדוש האבר שלו אחר שנימול, כדי שיזכור הנס שנעשה לו בזה האבר, כדי שיברך להשי״ת ואומר ברוך שעשה לי נס ע״י אבר הזה, ובלשון נקיה ובלשון מלילה אמר לו שיראה אם נימול יפה, ולא רלה לומר לו בפירוש על הנס שנעשה לו בזה, והשיב לו רבינו הקדוש כן דברת, אבל מה אעשה אני נזהר שלא להסתכל אפילו בדידי וכ״ש בשל אחרים:

הרי תמלא, כמו שהללת מרע״ה היתה ע״י אשה שהיתה בת המלך אשר אביה גזר גזרה להמיתו ח״ו ונילול מגזרת אביה על ידה, כן רבינו הקדוש נילול מגזרת המלך על ידי אשה, ורק זו היתה בתו של מלך, וזו היתה אשתו של המלך, וכמו שפרעה היה רודף אחר מרע״ה מושיען של ישראל, וסוף דבר היה מרע״ה גדל ויושב בארמון פרעה, ולא הרגיש בו, כן אסורוס המלך

היה

היה רוצה להרוג את רבינו הקדוש הנימול, והוא דן את אמו והילד שבידה כדי להרגם, ובאמת הותה שעה היה רבינו הקדוש יושב בארמון שלו ובחיק אשתו של המלך, והילד שהובא לפניו ודן אותו הוא בנו ואינו רבינו הקדוש, ואין המלך ושריו יודעים כלום מכל זה. גם עוד המלא כמו דעל ידי הצלת מרע"ה מן הטביעה בנהר שהיתה ע"י בת פרעה שניצולו כל ישראל בעבורו, כי ע"י שטעו וחשבו חכמי פרעה שנטבע ממש, הגידו לפרעה שכבר נטבע מושיען של ישראל, ואין צורך עוד להטביע ילדים, ועי"כ ניצולו כל ישראל, כן עתה ע"י הנס שנעשה לרבינו הקדוש נתבטלה הגזרה של המילה מעל כל ישראל וכנז"ל, וכמו שהצלת מרע"ה היה בטעות שהטעתה אותם אמו להניחו בתיבה של גמי, שאין נראה דבר חוצץ בינו לבין המים, מפני שהגמי גדל במים, ולכך טעו בזה החכמה שעשתה שחשבו שנטבע במים, כן עתה ההצלה היתה ע"י חכמה שנתחכמה להחליפו בילד שאינו מהול, הרי נעשה לרבינו הקדוש דוגמה למה שנעשה למרע"ה בנס ההצלה שלו, כי רבינו הקדוש הוא מבחינת מרע"ה, וכמ"ש רבינו האר"י זלה"ה:

הליכי את הילד והניקיהו לי. אחז"ל בגמרא נתנבאה ולא ידעה מה נתנבאה, הליכי הא שליכי, והנה בודאי היא דברה בלשון מצרי, ואמרה בלשון מצרי הא שליכי, והתורה רמזה הא שליכי במלת היליכי, וצריך להבין מה היתה כוונתה בדבר זה שאמרה בפירוש הא שליכי, דכיון דאינו שלה איך תאמר לה הא שליכי, ומאי ס"ד לומר כן. ונ"ל בס"ד, היתה כוונתה לומר אע"פ שאת נכריה ואין הילד הזה שליכי, אני אבקש ממך שתתנהגי עמו ברחמנות גדולה בזמן היניקה כאלו היא שליכי ממש, שתתנהגי עמו כמנהג האם עם בנה ממש, ולא כמנהג מניקת נכריה שמניקת בשכר, נמצא היא כוונתה לומר הא שליכי, היינו שתתנהגי עמו ברחמנות כאלו הוא שליכי, ובאמת כן היה שהוא שלה ואינה נכריה ממנו, ועל זה אחז"ל נתנבאה ולא ידעה, דאין כאן כאלו אלא הוא באמת בן שלה. ואמרתי דוגמא ודמיון לזה, מעשה שהיה שהובאה בספר אוצר פתגמים סי' רל"ז, והוא כי בבית הכנסת של עמי ארצות לא ידעו מה לקרות פרשת המפטיר ביום שמחת תורה, כי החכם שלהם המנהיג אותם לא בא באותו היום לבית הכנסת, והיו עושים סדר וקריאת התורה כפי מה שרואין רשום בספר המחזור של התפלה שבידם, וראו שכתוב במחזור של פרשת המפטיר ביום שמחת תורה קורין כדאתמול, וחשבו שיש פרשה בתורה שמתחלת במלת כדאתמול, ויחפשו בתורה ולא מצאו ולא ראו פרשה שמתחלת במלת כדאתמול, וסוף דבר אחר עמל וטורח שיגעו לחפש בפרשיות ולא מצאו, אמר אחד מהם כיון דהדבר הזה ספק אצלינו ולא ידענו הפרשה המתחלת במילת כדאתמול, טוב שנקרא הפרשה של המפטיר כמו שקרינו אתמול, וכן עשו. ואחר התפלה הלכו אצל החכם שלהם, ושאלו אותו היכן כתובה פרשה זו המתחלת במלת כדאתמול, אמר להם לא יש פרשה מתחלת כדאתמול, וכונת הסידור לומר שיקראו כמו שקראו אתמול, ונמצא כי הם קלעו אל המטרה שקראו כפי כונת המחזור שכונתו לומר שיקראו פרשת המפטיר שקראו ביום אתמול, ע"כ:

וכן הענין כאן, היא אמרה לאמו הא שליכי, וכונתה לומר יהיה נחשב אצליך כאלו הוא שליכי, שתתנהגי עמו כמנהג האם עם בנה ממש, ונמצא כי בדבריה אלה קלעה אל המטרה שבאמת הוא בנה ממש, וכמו אותו האיש שאמר נקרא כמו שקרינו יום אתמול שבזה קלע אל המטרה לעשות כפי כונת הכתוב במחזור, כי המחזור ג"כ אומר כך שיקראו כמו שקראו יום אתמול:

ותקח האשה את הילד ותנקהו. נ"ל בס"ד, דידוע מ"ש רז"ל שקודם שבאה אמו החזירתו בתיה על כל נשי מצרים שהיו נמצאים שם כדי להניקו, והיו שפתותיו הקדושים סגורות זעג"ז, ולא קבל לפתוח אותם לינק, ובודאי ראשי הדדין של המצריות שהיו מלאים חלב נגעו בשפתי קודש שלו, כי ודאי היו דוחקין המצריות ראשי דדיהם בשפתו כדי להכניסם, ולא יכלו להריק חלב בפי הילד, ועכ"פ ודאי נתלכלכו ראשי שפתיו בחלב שלהם, ואמו הבינה מדעתה דבר זה, על כן כשלקחה אותו להניקו לא הניקתו אלא אחר הניקוי שנקתה שפתיו ורחצה אותם במים, ואח"כ הכניסה דדיה לפיו וינק, ולז"א ותקח האשה את הילד ותנקהו, קרי בה ותְּנַקֵּהוּ בדגש, והנו"ן בנקוד פתח, והקו"ף בנקוד צר"י ר"ל נקתה אותו תחלה, ואח"כ הניקה אותו:

ותקרא שמו משה ותאמר כי מן המים משיתהו. הדבר יפלא מי הכריחה לקרותו בשם זה על שם המשכתו מן המים דראוי להסתיר הדבר הזה ולהעלימו, ולא תתן פתחון פה להלשין, ובפרט כי שם זה קראתו בבית אביה, דאביה ג"כ קורא אותו בשם זה, ובודאי יהיה להם הרגשה בדבר. ונ"ל בס"ד, גם זה בהשגחתו יתברך שיהיה נקרא בשם זה, ועכ"ז נסמית עין שכלם ואינם מרגישים בדבר, ואח"ז כשבא מרע"ה לגאול את ישראל היה פרעה ושרין מעיהם מתמהים איך היינו קורין אותו בשם זה ולא הרגשנו בדבר, דהיה להם להרגיש ולומר זה הוא המושיע את ישראל שראו החרטמים שנפל למים, שאח"כ נמשך ועלה ונמסר בידנו וגדל בביתינו, ולא הרגשנו להרגו, ובזה ידעו הכל כי השי"ת בעל היכולת ומשיב חכמים אחור, ודעתם יסכל בעשאם כבהמות ממש, שאין להם הרגשה של כלום:

עוד נראה דבר הכתוב מפלאות מעשיו יתברך, כי היא קראתו משה שהוא ר"ל מושה אחרים, דהיינו מוציא את ישראל ומושה אותם מארץ מצרים, אך ותאמר לעיני הרואין פירוש וטעם לשם זה הוא, כי מן המים משיתהו, דקאי עליו, ובאמת זה הפירוש הוא הפך הפשט של משמעות השם שלו, כי שמו מורה שמושה אחרים, א"כ הוא מושיען של ישראל באמת, שמושה אותם ממצרים, והוא הגואל את ישראל:

ומשה היה רועה את צאן יתרו חתנו וינהג את הצאן אחר המדבר. נ"ל בס"ד כי נצוח המלחמה הוא בשלשה סוגים, והסוג הראשון היה בזמן מרע"ה שהיה מלך על ישראל ונלחם עם כמה אויבים, דמלבד מה שעשה במצרים בכח פיו, וגם מה שעשה בעמלק שהיה עומד בתפלה וכפיו פרושות השמים, וגבר ישראל שהיו העמלקים נופלים, עוד עשה בפיו מלחמה עם סיחון ועוג שהפילם ע"י תפלתו, וכן עשה יעקב אע"ה קודם ממנו באמורי, כמ"ש אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי, ותרגומו בצלותי ובעותי, וכן הוא משה ידבר והאלקים יעננו בקול, ונודע בזה אצל כל האומות שכוחו בפיו, וכמ"ש רז"ל ששלחו מואב לשאול מן מדיין, מושיעם של ישראל נתגדל אצלכם במה כוחו, והשיבו להם כוחו בפיו נמצא הוא הנהיג את ישראל בכח הדבור בלבד, משה ידבר והאלהים יעננו בקול, אח"כ נתחדש נצחון לישראל ע"י גבורת היד בחרב וחנית ורומח, שהיו המלכים מנהיגים את ישראל במלחמות ע"י גבורת הידים בכלי זיין. והנה נודע מה שזכה מרע"ה להיות רועה את ישראל באופן הנז', הוא מפני שהיה רועה צאן יתרו חמיו באמונה, וכמ"ש רז"ל שנים היו רועים את ישראל משה ודוד, ובדקם הקב"ה בתחלה בצאן של בשר ודם, וראה שהם רועים נאמנים, אמר כדאין הם לרעות את צאני אלו ישראל, דכתיב בהם ואתנה צאני צאן

מרעיתי, וז"ש ומשה היה רועה את צאן יתרו חתנו, ר"ל בשביל שהיה רועה צאן יתרו בהמונה, זכה להיות מנהיג את הצאן הידוע אלו ישראל, שנקראו בשם צאן של הקב"ה, אחר המדבר כלומר אחר הדבור שבפיו נלחם מלחמות שלהם, משה ידבר והאלקים יעננו בקול:

נמצא מלחמה דאיש באיש וממלכה בממלכה, תחלתה היתה אצל ישראל בפה דוקא, וסופה נעשית בידים, אבל מלחמת האדם עם יצה"ר הנה זאת היא תלויה בפה תמיד, שהאדם בתורה שלומד בפיו ובתפלה שמתפלל בפיו הוא נלחם עם היצה"ר ונוצח אותו, ואין למלחמה זו שייכות בידים, ועל כן אם ישראל נזהרין בקדושת הפה לנצח בו את יצה"ר, אז זוכין שתחזור עטרה ליושנה, שגם מלחמה דאיש באיש וממלכה בממלכה תהיה בפה דוקא, וכמ"ש ותגזר אומר ויקם לך, אך אין הפה נוצח בתורה ותפלה אא"כ יהיה נקי וטהור מדברים אסורים, שאם יטנפהו האדם בדברים אסורים, לא יעשה שום מלחמה, כי דומה לקני השריפה שזורקין כדורים למרחוק על האויבים, שאם הם מקולקלים אין יכולין לזרוק כלום:

ולכן ברית הלשון מכוון כנגד ברית המעור, כי האדם נלחם עם כוחות היצר והקליפות להוציא מהם נ"ק אשר שבו אותם מן ברית המעור ע"י קרי, וכל כוחו במלחמה זו הוא ע"י כלי זיין שלו, שהוא הפה שלו שזורק בקליפות חצים ואבנים מפיו, כדי להרגם ולהוציא בלעם מהם, ואם הכלי זיין מקולקל לא יעשה כלום, וישאר הגזלן שבו ביד הקליפה שמחזקת בו, על כן אם ישראל נזהרים בפה תחזור עטרה ליושנה, שיהיו נוצחים בפה ואין צריכין לידים, ולכך ברית הלשון מכוון כנגד ברית המעור, לומר שהלשון יתקן ברית המעור. ובזה פירש עט"ר הרב מור אבי זלה"ה רמז הכתוב ותשא בריתי עלי פיך ודפח"ח:

ולכן ישראל במצרים שנזהרו שלא לטנף לשונם, וגם כי אחד מן השבחים ששבחום רז"ל שם הוא שלא שינו לשונם, לכך הצליחו לעשות בירור נ"ק השייכים לברית קודש, באותם ק"ל שנים שהיה להם שעבוד ועינוי בהם בחומר ובלבנים, ולכן תיקון הברית מסוגל יותר בימים אלו של שובבים, שהם בששה פרשיות שמות ואחרא בא בשלח יתרו משפטים, כי רובם מדברים בשעבוד מצרים וגאולת ישראל משם, שכל זה היה בשביל הבירור נ"ק השייכים לברית קודש, וסופם מדבר בתורה ומשפטיה, להודיע דלא סגי לאדם בתענית בלבד למרר חייו, אלא צריך שירבה בעסק התורה, ובששה שבועות יש מ"ב יום כנגד שם בן מ"ב, של אנא בכח המסוגל לבירור נ"ק:

ונ"ל בס"ד, לכן חלים ימי השובבים בחודש טבת שמזלו גדי, בהפוך אתוון הוא גיד, לרמוז על תיקון הגיד. גם גדי עולה טוב, והיסוד נקרא טוב, וסוף השובבים בשבט, שהוא אותיות שבט, שהם והו דוגמת שבט שהוא היסוד הנקרא שבט, וימי השובבים שהם ששה שבועות תוציא מהם ששה ימי שבת, ישארו ימי החול ל"ו יום, שבהם יהיה הבירור, כי בשבת אין בירור אוכל מתוך פסולת, ולז"א מי חכם וישמור אלה, הם ל"ו יום הנז' כמנין אלה, ויתבוננו חסדי ה', כי ל"ו יום ול"ו לילה הם מספר ע"ב כמנין חסד. והנה שלמה המע"ה במשלי כ"ג אמר, הביאה למוסר לבך ואזנך לאמרי דעת, רמז בזה כיון שנכנס חודש טבת הביאה למוסר לבך, כי מלות אלה עולה מספרם טבת:

ויאמר משה אל האלקים מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל מארץ מצרים ויאמר כי אהיה עמך וזה לך האות כי אנכי שלחתיך וכו'. הדקדוקים ידועים במקרא הזה, ואין צורך לפרוט אותם,

ונ"ל בס"ד בישובם, ונקדים תחלה לתרץ קושיא אחת שיש להתפלאות על שר מצרים ופרעה ועמו, איך חשבו לאבד את זרע ישראל, הן מה שנגזר על המילדות להמית הנולדים הן מה שנגזר להשליך ליאור, הן מה שהיה שוחט ק"ן ילדים בבוקר וק"ן בערב, הן מה שהיו משקעים אותם בבנין, הן מה שדימו לכלותם ע"י קושי העינוי, דבשלמא מה שהיו מעבידים אותם יאמרו כך גזר הש"ת בברית בין הבתרים ועבדום וענו אותם, אבל ענין איבוד נפשות שלהם איך חשבו לעשות, ואיך עלה על לבם דבר זה, וכי עולם של הפקר הוא ואם פרעה ועמו היו פראים וחשבו מה שא"א להיות, איך השר של מצרים טעה בכך, ומה ישיב לפני הקב"ה בעת שישפוט אותו על הדבר הרע הזה, וכי עולם של הפקר מצא ח"ו, והלא ודאי יודע הוא דאית דין ואית דיין, והשופט כל הארץ יעשה משפט. ותרצתי על זה כי השר של מצרים חשב לזייף דברי הגזרה של ברית בין הבתרים שהיתה בעל פה שנגזר הקב"ה ועבדום וענו אותם, וחשב להחליף אות ע' באות א', כי כן מתחלף באותיות אחה"ע, ואיכא דקרי לעיינין אלפין, וכדאיתא בגמרא שיש קורין לעיינין אלפין, ולכך חשב לקרות הגזרה ואבדום במקום ועבדום, ולכן חשב שיש לו רשות לאבד, אך באמת הכל יפלה פיהו, דהזלינן עיקר בתר כתיבה, ובעת שאמר הש"ת לאברהם אע"ה דברים אלו של ועבדום וענו אותם נכתבו בשמים למעלה, ונכתבו ועבדום באות עי"ן, וגם מפיו יתברך יצאו באות עי"ן, ומה לנו לחוש על הקורא לעייני"ן אלפי"ן שקורא בטעות:

וגם עוד יש טעם אחר לסתור טעותו של השר שחשב להניח אות א' במקום אות ע', והוא כי טעם העבדות והעינוי במצרים אצל פרעה שהוא התנין הגדול היה, כדי שיטהרו ישראל מזוהמת הנחש שהטיל באדם וחוה, וכמ"ש רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל באורך בפרשה זו, ורצה הקב"ה לנקותם מזוהמת הנחש כדי שיהיו יכולים לקבל התורה ולדבר עמהם פנים בפנים, וידוע כי מחמת זוהמת הנחש נעשה לאדה"ר כתונת עור במקום כתונת אור, שנתחלף אות א' באות ע', ולכן נטהרו מזוהמת הנחש על ידי עבדות ועינוי שהם באות עי"ן, כי אות ע' הוא נטרקון עבדות, ולכך גזר עליהם ועבדום וענו אותם, על כן בשלמא בעבדום באות עי"ן יש טעם מספיק לגזרה זו, שבאה להם מחמת ע' של עור שנעשה במקום א', אבל אם הגזרה היא ואבדום באל"ף מה טעם יש בזה. גם עוד יש טעם אחר לגזרת ועבדום באות ע', מפני כי עין במלואו הוא ק"ל, להורות שנגזר עליהם עבדות בעי"ן בשביל לברר ולתקן נ"ק שיצאו מן אדה"ר בק"ל שנה שפירש מאשתו, ששם נקבצו ונאספו במצרים, כמ"ש רבינו ז"ל ע"פ והקול נשמע בית פרעה, ק"ל כתיב, ונשמע מלשון אסיפה וקבוץ כמו וישמע שאול את העם, ולפ"ז יש טעם לגזרה של עבדות שהיא באות עי"ן, אבל ואבדום באות אל"ף מה יש בזה טעם, על כן מחשבתו של השר להניח אות א' במקום ע' בגזרת ועבדום, הרי היא בטלה ומבוטלת מחמת הני טעמי תריצי שאמרנו בס"ד:

ובזה יובן בס"ד, הן רבים עתה עם הארץ והשבתם אותם מסבלותם, דברים אלו אומר אותם מכח השר שלו שהוא שם הדברים בפיו, ואע"פ שהוא אינו מבין, ור"ל הן רבים עתה עם הארץ שעדיין לא יש להם ס"ת שלא נתנה תורה, וא"כ הם קורין נוסח הגזרה בע"פ, והקורא בע"פ יש קורא לעיינין אלפין, שהוא קורא ואבדום שצריך לאבדם ג"כ, ואיך והשבתם אותם מסבלותם שרוצין לבטל הגזרה גם של עבדות שהיא באות עי"ן:

ובזה יובן בס"ד הטעם שכתוב במכת הארבה ויכס

ויכס את עין הארץ, וכן כתיב ויכס את עין כל הארץ ותחשך הארץ, והיינו כי מכה זו לקה בה בעבור שחשב לעקור אות עין ולהניח אות א' במקומו כדי לאבדם ולכך בא הארבה ברבוי עצום עד שכיסה את עין הארץ מדה כנגד מדה, שהוא רצה לכסות את אות עי"ן של ועבדום, ולכן הוא נתפחד מן מכה זו יותר מאשר מכות, דכתיב ועתה שא נא חטאתי אך הפעם והעתירו לה' אלקיכם ויסר מעלי רק את המות הזה, והיינו מפני שידע מן השר שלו דמכה זו באה עליו, בשביל שחשב לאבדם, ולכך היה ירא שמא יתאבד הוא לגמרי במכה זו ותכלה אותו :

ובזה יובן בס"ד הטעם שמכה זו באה עליהם ע"י מרע"ה ולא ע"י אהרן, דכתיב ויאמר ה' אל משה נטה את ידך, ועוד בזה יובן נמי הטעם שהיתה הגאולה על ידו שהוא יוציא בלעו של פרעה, כי א"א שיהיו נגאלים עד שמרע"ה הוציא בלעו מפיו. ונקדים מ"ש הגאון ר' העשל ז"ל, בספר אוהב ישראל, בלקוטים על מגילת אסתר דף ק' ע"ג, שהביא שם מעשה שהיה בזמן רבינו שרירא גאון ז"ל, שהיה בימיו עשיר אחד מופלג והיה לו ספר תורה שהיה כתב ידו של אדונינו עזרא הסופר זיע"א, ולאותו עשיר היה שני בנים, ולאחר פטירתו היה מחלוקת גדולה בין הבנים היורשים, מחמת שכל אחד היה רוצה ליקח הס"ת הנ"ז, והליצו טענותיהם לפני יודעי דת ודין, ויצא הפסק דין שיניחו כנגד הספר תורה סך עצום, והחלוקה תהיה ע"פ הגורל, ומי שיזכה ע"פ הגורל בהס"ת שייך לו הס"ת הזה, והפילו גורל ביניהם, וזכה האחד בס"ת הנז' ושמח שמחה גדולה מאד, והיה בעיניו כמוצא שלל רב, והשני נצטער הרבה אע"פ שלקח כנגדו כסף וזהב הרבה ע"פ הגורל, עכ"ז אינו שוה לו מגודל תשוקתו לס"ת הזה, והיה שם בעיר ההיא מומר ר"ל, וכראותו כל. זאת חרה אפו על היורש הזה שאיבד הון רב בעד ס"ת אחד, ועשה ברשע להחליף את מלבושיו שלא יכירוהו והלך לבית הכנסת אשר שם היה מונח הס"ת הזה שהיה מוכן לקרות בו בציבור בשבת, ונחבא שם עד הערב, וכאשר הלכו כל האנשים וסגרו את בית הכנסת, לקח המומר את הס"ת הנז' מנרתיקו, ומצאו פתוח לפניו בפרשת משפטים (כי היה זה בשבת של פרשת משפטים) ומצא שם פסוק ועבדתם את ה' אלקיכם וברך את לחמך וכו', ועשה אותו רשע ברשעתו זיוף שמחק את העי"ן מן ועבדתם וכתב אל"ף במקומו, ופסל הס"ת בחרוף וגידוף, ודבר זה לא נודע לאדם, ואח"כ (למחר) כאשר פתחו הס"ת לקרות בו בשבת בציבור, מצאו שיש בו טעות זו, והיורש ההוא שנפל ס"ת זה בגורלו היה לו צער גדול בזה, ומרוב הצער והדאגה נפל למשכב, כי אמר אע"פ שיכולין לתקן הטעות הזה אבל לא יהיה נקרא ס"ת של עזרא הסופר ע"ה, ובא אליו אביו בחלום הלילה ליל מוצאי שבת ההוא, וסיפר לו כל המאורע, כי המומר פלוני עשה זאת, וכבר קבל משפטו שבא מלאך וניקר את העין של המומר, והנה היא תחת השלחן אשר עליו עומד הס"ת הנז' בארון הקודש, שכך נגזר משפטו בב"ד של מעלה עין תחת עין, דהוא לקח אות עי"ן מן הס"ת הקדוש לכך ינקרו עין שלו, ולזהו שילך ויראה תחת השלחן וימצא שם העין של אותו המומר, גם אמר לו אביו עוד כי הס"ת לא יצטרך לתיקון, כי כן יצא הפסק דין מב"ד של מעלה, אשר עזרא הסופר ע"ה בעצמו שכתב הס"ת הזה בקדושה הוא יתקן את הס"ת, וכן היה כאשר אמר אביו שראו את הס"ת ההוא מתוקן, וכתב בו אות העי"ן בתיבת ועבדתם, כשאר אותיות הס"ת בשוה

ע"כ המעשה ע"ש :

והנה ידוע דעיניהם של פרעה ומצרים היתה מן הארת מ"י דשם אלקים שיש בהם מ"ח צרופים, ועל שם זה נקראו בני חם, וא"א שיהיו ישראל נגאלין ויוצאין מתחת ידם, אא"כ יבא מרע"ה שיש לו שייכות בהארות אלו, וינקר את עיניהם שיסלק הארה זו שהיתה מאירה להם בעינים, דלכן כל אור קדושה שבקליפה נקרא עין שלה שהיא הולכת לאורו כאדם ההולך לאור עיניו, ועל זה פרשתי בס"ד אגדה של פרעה ואמר למרע"ה לכו עבדו את ה' אלקיכם מי ומי ההולכים, דכך שאלה הוא שואל ממנו אם הולכים אלו הארות של מי כי הם כפולים בפשוט ובמילוי, ובזה פרשתי וחמשים עלו בני ישראל חמשים כתיב, קאי על אותיות מ"י הנז' שהיא היתה עין שלהם, ועקר אותה מרע"ה והוציאה מהם, ולפי המעשה הנז"ל בס"ת של אדונינו עזרא הסופר שגזרו בב"ד של מעלה על המומר, היא ניקר אות עי"ן מן הס"ת ניקרו את עיניו, וכן כאן פרעה ניקר עין של ישראל הם ילדים הקטנים בשחיטתם ק"ן בבוקר וק"ן בערב, וגם השליך אותם בנהר, ינקרו את עיניו שיסתלקו ממנו האורות של מ"י ומ"י בשם אלקים שהיו מאירים לו כעין האדם :

אך מי הוא שראוי להיות ניקור העין של פרעה ועמו על ידו, הנה כמו שנאמר במעשה הנז' שגזרו בב"ד של מעלה, כי אדונינו עזרא הסופר שכתב הס"ת, ובא המומר הזה והסיר אות העין, הוא עצמו יתקן את אות העין, כן צריך להיות כאן, כי מרע"ה שעתיד לכתוב בתורה ועבדום באות עי"ן, וזה פרעה רצה להסיר העי"ן ולהניח במקומה אות א' הוא יתקן הדבר שיגאל את ישראל, ועי"כ ינקר עי"ן של פרעה שהיא הארה של מ"י, גם עוד הוא שעתיד לכתוב בס"ת שלו ועבדום בעין, וזה פרעה חשב להניח אות א' הפך ממה שעתיד לכתוב מרע"ה שבזה חשב לאבדם הוא יביא עליו מכת הארבה בידו, ובנטיית מטהו שהיא כנגד הקלמוס שלו, ולכך הוא היה הגואל בניקר עין של פרעה, והוא הביא בידו מכת הארבה עונש לפרעה בעבור זאת, ולכך כתוב בארבה ויכס את עין כל הארץ, כי הוא היה עונש לפרעה על אשר חטא באות עין של ועבדתם להניח במקומו אות אל"ף :

ועוד יש טעם אחר שראוי להיות מרע"ה הוא מתקנא קנאת אות עי"ן של ועבדום, שרצה פרעה להניח במקומו אות א' כדי לאבדם, והיינו כי אמרנו לעיל טעם שנגזר עליהם ועבדום באות עין בשביל שזאת העבודה היה נצרכת להם כדי לנקותם מזוהמת הנחש שדבקה בהם מחמת שינוי אות א' של אור שנעשה במקומו אות עי"ן של עור, אמנם ידוע כי מרע"ה תיקן ע"י תורתו וחסידותו וקדושתו אות ע' של עור ועשאו אור כמ"ש רבינו ז"ל בספר הלקוטים במאמר רז"ל, דאמרו בתורתו של רבי מצאו כתיב כתנות אור, והיינו הכונה שבתורתו תיקן את עין של עור ועשאו אור ע"ש, ובזה פרשתי בס"ד הטעם דכתיב בפרשת כי תשא וירא אהרן וכל בני ישראל והנה קרן עור פניו ויראו מגשת אליו, וכתיב עוד שם וראו בני ישראל את פני משה כי קרן עור פני משה וכו', ועשו זה לו מן השמים להורות כי הוא תיקן אות עי"ן של עור ועשאו אור, ולכן בדין הוא שהוא יתקנא קנאת אות ע' של ועבדום, שרצה פרעה ושרו לקלקל בו להחליפו כדי להרע לישראל, כי כיון שהוא עשה חליפין של תיקון באות זה הוא יתקנא ויעניש למי שעשה חליפין של קלקול באות זה :

והנה ידוע כי אותיות מי דשם אלקים הם סוד הבל, ומי שמקבל הארה מהם יש לו כח בפיו לעשות פעולות בפיו, אבל אותיות אלה דשם אלקים הם סוד מעשה, ומי שיש לו הארה מהם הוא יכול לעשות פעולות במעשה דוקא ואינו יכול לעשות בפיו כלום, משא"כ

מי

מי שיש לו הארה וכח מן הארת אותיות מ"י יש לו כח גם במעשה אם ירצה. ובזה פרשתי הכתוב מ"ש מרע"ה להקב"ה לא איש דברים אנכי, בלשון תימה קאמר, וכי לא איש דברים אנכי, בחינת פה ששם הדבור שיונק אני מן אותיות מ"י דשם אלקים ואין לי שייכות במעשה, ואיך השלחני אל פרעה להכותו במעשה, והשיב לו הקב"ה מי שם פה לאדם וכו', הלא אנכי ה' וכמו שנתתי לך כח בפה אתן לך כח במעשה:

וז"ש מי אנכי כי אלך אל פרעה לנקר עיניו, וגם עוד אוציא את ישראל ממצרים ע"י עשר מכות שהם במעשה, כי לפי כוחי ואחיזתי אין לי שייכות במעשה, והשיב לו הקב"ה כי אהיה עמך, וכיון דאני עמך אתן לך כח אפילו בדבר שאינו שלך, ועוד כי באמת וזה לך האות ה' אות כלומר מי שיש לו אחיזה וכח באותיות מ"י, יש לו כח גם מן אותיות אלה, מפני כי אותיות מי הם עליונות מן אלה, כמ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים, ולז"א וזה לך ה' אות, ר"ל כל חמשה אותיות של אלקים שהם אותיות של הבל, ואותיות של מעשה, ורמז לו עוד בדבר זה שא"ל וזה לך האות על אות עי"ן של ועבדום, שחשב פרעה להחליפו באות א' כדי לאבדם, ואתה שתקנת אות זה של עין בעור שעשית בו חלופין של תיקון, ראוי שאתה תתקנא ותעניש את פרעה. שחשב לעשות בעי"ן חליפין של קלקול במלה ועבדום, ועל כן אנכי שלחתיך מפני כי אתה ראוי לשליחות זו יותר מאחרים:

פרשת וארא.

וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם, וגם הקימותי את בריתי אתם וכו'. הדקדוקים רבו בפסוקים אלו, והנם כתובים בדברי רבינו מהר"ש אלשיך ז"ל, ושאר ספרי המפרשים ז"ל. ונ"ל בס"ד ליישב דברי הכתובים, דידוע ששם המאיר בעולם הבריאה הוא אל שד"י, וידוע דהתורה נתנה לנו מעולם הבריאה, וגם נשמות ישראל הם מעולם הבריאה הנק' כסא הכבוד, וכמ"ש רבינו האר"י ז"ל בכונת ברוך אלקינו שבראנו לכבודו ונתן לנו תורת אמת, נרמז במאמר שבראנו על עולם הבריאה, ולכן מרע"ה זכה לקבל התורה כי שמו עולה מספר אל שדי, שמאיר בעולם הבריאה, ובעבור זה עלה בידינו תשובה נצחת על טענת בן המצר, דהמלאכים טענו כי מן הדין תנתן התורה להם ולא לישראל, כי הם בשמים והם נוצרים, ונסתרה טענתם משום דלפי האמור שהתורה היא מעולם הבריאה, ונשמות האבות וזרעם הם ג"כ מן הבריאה, ונמצא כי מצד הנשמות אנחנו בית ישראל המצרנים, כי המלאכים הם מן היצירה שהיא תחת הבריאה:

ועוד יש לנו תשובה נצחת לזכות בתורה מאת אבותינו הקדושים שכבר זכו בתורה מדין מקח שעשה עמהם הש"י דכתיב ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו ינצרו, והיינו כי האבות נתחייבו לקיים תרי"ג מצות הכתובים בתורה הם וזרעם, וכנגד חיוב זה שנתחייבו נתן להם ולזרעם את ארצות גוים היא ארץ ישראל, וכמפורש בכתוב ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חוקיו, הרי נעשה בזה מקח וממכר, הם נתנו להש"י ברית חיובם בתרי"ג מצות, והוא נתן להם בעבור זה ארצות גוים, וידוע דא"א להיות יכולת לאדם אחד לקיים כל תרי"ג מצות במעשה, אא"כ ישלים אותם ע"י הדיבור של לימוד התורה וכמ"ש רז"ל ע"פ זאת התורה לעולה ולמנחה וכו', וזה שייך בכל המצות שישלים המעשה ע"י לימוד התורה, וכיון שהש"י ברצונו הטוב עשה המקח וממכר הזה עם האבות דהראשון היה אברהם אע"ה, דכתיב ביה עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרתי מצותי חקותי ותורותי, שוב לא נשאר טענת בן המצר, וכמ"ש המפרשים ז"ל ע"פ הדין, ועפ"י חילוק שכתב רבינו מהר"ש אלשיך ז"ל בתשובותיו בדין בן המצר:

עוד ידוע כי כל מצוה ומצוה יש לה שורש ואחיזה באות אחד מן כ"ב אותיות התורה, ומצות לימוד ועסק התורה יש לו שורש ואחיזה באות אלף שהוא לשון לימוד, כמו אלופי ומיודעי, וכן אאלפך חכמה, ובאות למ"ד דמשמעותו לימוד, והוצרכו לזה שני אותיות מפני כי בתורה יש חלק נגלה וחלק נסתר, והיינו חלק הנסתר הוא באות אלף, כי אלף בהפוך פלא שהוא לשון כיסוי, וחלק הנגלה באות למ"ד, לכן אות ל' הוא עליון וגבוה ורם על כל האותיות, כי על חלק הנגלה כתוב בראש המיות תקרא, וידוע כי שני חלקים אלו הנגלה והנסתר יש להם רמז ואחיזה בשם הוי"ה ב"ה, והיינו חלק הנגלה רמוז באותיות הוי"ה של השם וחלק הסוד הנסתר רמוז באות יו"ד של שם הוי"ה ב"ה:

והנה ידוע כי מרע"ה אחר שראה פרעה סירב והכביד העבודה, חשב כי אחר ששלחו הקב"ה טענה מדה"ד טענה של הזמן שלא נשלם, וגם נתבקר פנקסם ונעשה עליהם קטרוג מצד מעשיהם שאין ראויים להגאל, ולכך אמר להש"י למה הרעות לעם הזה למה זה שלחתני וכו', וכמ"ש רז"ל, וכאשר האריך בזה רבינו מהר"ש אלשיך ז"ל, אך קשה על זה והלא בסנה טען מרע"ה איך נגאלין, והם גוי מקרב גוי וגם דהזמן לא נשלם, והשיב לו הקב"ה וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם תעבדון את האלקים על ההר הזה, שהם נגאלים בזכות התורה שעתידין לקבל על ההר הזה, וכמ"ש רש"י ז"ל, ודבר זה מפורש במדרשי רז"ל, ומאחר שהגיד לו שיש להם זכות לגאולה בעבור שעתידין לקבל התורה, ואע"פ שעתה אינם ראויים א"כ למה חשש שמא נתבקר פנקסם ובטלה הגאולה ח"ו, אמנם התירוץ הוא כיון דתלה גאולתם בזכות התורה שעתידין לקבל על ההר הזה, חשב שמא שמעו המלאכים דבר זה, וטענו דהתורה שייכה להם מדין בן המצר, ואין לישראל זכות בה, ובזו הטענה נצחו המלאכים, וכיון דקבלת התורה אין כאן גם גאולה אין כאן:

על כן בא אלקי עולם הש"ת והודיע למשה בחירו דאל יחוש מזה וקבלה וזכיה של ישראל בתורה במקומה עומדת, ולכן בעבור זה הם נגאלים, וכאשר הודעתיך בסנה, וז"ש וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי, ולמה באל שדי, אלא מפני שנשמתם ונשמת זרעם הם חצובות מתחת כסא הכבוד שהוא עולם הבריאה, שמאיר בו שם אל שדי, ונמצא לפ"ז הם המצרנים ולא המלאכים, יען כי התורה היא מעולם הבריאה, והמלאכים הם מעולם היצירה שהיא תחת הבריאה ובטלה טענת בן המצר של המלאכים. ועוד כמי כבר עשיתי מעשה בזמן האבות אברהם יצחק ויעקב, ונתתי והודעתי להם התורה בשני חלקים שלה, ולז"א ושמי ה' שבו אחיזה לתורה בארבע חלקים הפרדס שלה, הנה ל"א נודעתי, כלומר למ"ד אל"ף שבהם אחוז חלק הנגלה וחלק הנסתר כבר נודעתי להם באלו החלקים, וא"כ כבר זכו בה האבות ולא ערערו המלאכים בזה, ועתה ישראל לוקחים מה שלקחו האבות, וגם עוד עשיתי מקח וממכר עם האבות בענין התורה, והוא כי הקמותי את בריתי אתם, אלו תרי"ג מצות שהם כמנין ברית עם הכולל, הקימותי בחיוב הברית שנתחייבו בקיומם, כדי שבעבור זה החיוב זוכין לתת להם את ארץ כנען, כי היה התנאי ביני לבינם שהם יתחייבו בקיום בריתי אלו תרי"ג

מצות

מצות, ואני אתן להם בשביל זה את ארץ כנען, וכתיב ויתן להם ארצות גוים בשביל ישמרו חוקיו, וכבר עשו מעשה של קנין בארץ כנען שישבו והחזיקו בהם שהיתה ארץ מגוריהם אשר גרו בה, כדי לקנות אותה, וכיון שמשך האחד נגמר המקח, וכל זה עשיתי מרצוני ולא נשאר כאן טענת בן המלך, ונמצא קבלת התורה במקומה עומדת, ולכן הגאולה שהיא בזכות זה ג"כ במקומה עומדת, כאשר הגדתי לך בשנה:

וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם ואזכור את בריתי. נ"ל בס"ד, כי ידוע ירידת ישראל למצרים היתה ללקט נ"ק של טיפות קרי דאדה"ר שיצאו ממנו באותם ק"ל שנה שפירש מאשתו. ואותם ניצוצות היו מבחי' הדעת בסוד אין קשוי אלא לדעת, וכולם היו במצרים, והוצרכו ישראל לירד שם לבררם ולתקנם, וזה נרמז בפסוק והקול נשמע בית פרעה, ק"ל כתיב, רמז לניצוצות של ק"ל שנה דאדה"ר, ונשמע לשון אסיפה וקבוץ כמו וישמע שאול את העם, וע"י העבודה הקשה שהיה להם שם נתקנו ועלו נ"ק אלה ליסוד הנקרא בשם ברית כנודע, וז"ש וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם, ועל ידי עבודה הזאת נתבררו ונזדככו ניצוצי הקדושה שעלו אל היסוד, ובזה נעשה אור זך את בריתי הוא היסוד שנקרא ברית, כי אותיות ואזכ"ר הם אותיות אור זך, כלומר נעשה אור זך את בריתי:

והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים. י"ל למה נקיט סבלות שהוא ענין משא משאות, שזה היה להם לפרקים, כאשר נגמרים מעשה הלבנים נושאין אותם ממקום עשייתם, ומוליכין אותם למקום הבנין, ואין זה אלא באקראי, ועיקר עבודתם שהיא תמידית בכל היום כולו הוא עסק בחומר ובמעשה הלבנים, ובכל עבודה בשדה. ונ"ל בס"ד בא ללמד הטעם יציאתם קודם הזמן, משום דקושי השעבוד השלים המנין, שזה הטעם תלוי ונסמך על עינוי הסבלות שהם המשאות שעשו להם, והיינו כי הקב"ה לא נתן שיעור לעבודות ועינוי, כדי שנאמר קושי השעבוד השלים המנין, אלא אמר ועבדום וענו אותם בסתם, וכל קושי השעבוד שעשה פרעה להם, יש פ"פ לומר זה הוא העינוי שגזר הקב"ה, וספיקא דאורייתא לחומרא, כיון דלא נתן גבול לדבר זה, אמנם מחמת העינוי שעשה להם בסבלות, שהיה גוזר על הזקן כשמעביר הלבנים ממקום למקום יקל בהילוך וירבה בכובד המשא, והבחור שיש לו כח לישא משא כבד יקל במשא וירבה בהילוך, שלא ישא אלא לבנה לבנה בלבד, ובזה נמצא שמתכוין לצערם ולענותם בדבר שאין לו הנאה ממנו, שהוא היה מטיל על כל או"א סך לבנים להסיעם ממקום עשייתם למקום הבנין, והם כל אחד עושה מה שמוטל עליו, ומה אכפת לו לעשות משא זקן על בחור, ומשא בחור על זקן, וכן היה גוזר שהאשה תשא המשא על כתפה, והאיש ישא על ראשו, וישראל רוצים האיש על כתפו והאשה על ראשה, כי כפי הטבע ראש האשה חזק יותר מן האיש, כי הוא תיבה אחת, וכתף האיש חזק מן כתף האשה, מפני שהאשה מזרעת מבין כתיפה. ומה אכפת לו בהפך, אלא ודאי כונתו להטריחם ולענותם בחנם, ולכך קושי שעבוד זה היה כדאי להשלים המנין, וענין הקושי הזה לא נמצא אלא רק בסבלות שהם המשאות, ולכך אמר והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים, ר"ל מטעם ההוכחה שהיה בסבלות, כי מהם שורת הדין מחייבת קושי השעבוד השלים המנין, ובזמנם יצאו, ולכן אמר והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים, ר"ל היציאה קודם הזמן היא סמוכה על זה:

והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אותה לאברהם ליצחק וליעקב, ונתתי אותה לכם מורשה אני ה'. נ"ל בס"ד ענין לשון מורשה דנקיט הכא, והוא דידוע אע"פ שנשבע הש"י לאבות לתת להם את ארץ כנען לא זכו בה ישראל אלא במידת החסד, יען כי השבועה וההבטחה היתה לאבות אחר שיעבדו ת' שנה, דכתיב ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה וכו', ודור רביעי ישובו הנה, והם לא עבדו ת' שנה, וא"כ אין להם משורת הדין מתנת הארץ, ורק במידת החסד ניתנה להם וידוע שהחסד נקרא מור, כמ"ש רבינו האר"י ז"ל בכונת מור וקציעה, גם ברעיא מהימנא מפורש דהחסד נקרא שה ונמצא אותיות מורשה שהם מור שה הם כינוי לחסד, חד באתכסייא וחד באתגלייא, וז"ש והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אותה לאברהם ליצחק וליעקב, ואע"פ שעדיין לא הגיע הזמן אני נותנה לכם בתורת חסד באתכסייא ובאתגלייא, וזהו ונתתי אותה לכם מורשה שהוא מו"ר ש"ה, כינויים של החסד:

ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה. נ"ל בס"ד, כי הש"י אמר לאברהם אע"ה בגזרת ברית בין הבתרים ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, וחזר והבטיחו אח"כ שישבור קץ הגלות לחצאין, ויוציאם ברד"ו ועל זה אמר יעקב אע"ה לבניו שמעתי כי יש שבר במצרים רד"ו שמה, ופרשו המפרשים שמעתי כלומר הבנתי ברוה"ק שיש שבר לקץ הגלות של מצרים שנעשה רד"ו שמה, ר"ל תשבו שמה רד"ו שנים, ויבא שמה הוא משה הגואל ע"כ, והיכן מצינו שהבטיחו הש"י לא"א לשבור קץ הגלות ויעשהו רד"ו דוקא, ונראה ההבטחה זו רמוזה בפסוק ואברהם היו יהיה לגוי גדול, שנרמז באותיות היו, שהוא ר"ל ה"פ י"ו, כי חמשה פעמים יו במלואם כזה יו"ד וי"ו שעולים מ"ב, וחמשה פעמים מ"ב עולים מספר רד"ו, וז"ש היו ר"ל אחר ה"פ יו"ד וי"ו יהיה אברהם לגוי גדול, שיצאו בניו מן עבודות פרעה ויהיו גדולים בני חורין, ולז"א המכסה אני מאברהם את החסד, שאני עתיד לעשות לו, והוא כי אברהם בחמש פ' י"ו יהיה לגוי, ביציאת מצרים, וכאשר כתבתי זה במ"א:

נמצא נרמז הרד"ו באותיות היו הנז', ואלו האותיות של היו שבהם נרמז הרד"ו הם נרמזים בקוצר אותיות רוח, הא כיצד, אם תקצר אותיות רוח לעשותם אותיות קצרות, יהיו אותיות היו, דהיינו אות ר' אם תקצר גג העליון לחתוך ממנו מעט, יהיה הנשאר אות ו', וכן אות ו' של רוח אם תקצרנו מלמטה יהיה אות יו"ד, וכן אות ח' של רוח אם תקצרנו ירך השמאלי מלמעלה יהיה אות ה', נמצא בקוצר אותיות רוח נרמזו אותיות היו של פסוק היו יהיה לגוי גדול, שנרמז בהם מספר רד"ו, והנה ישראל היו מתקשים איך יצאו קודם הזמן, והלא הגזרה היתה ת' שנה, ועתה לא היו אלא רד"ו שנים, והם לא שמעו כלומר לא הבינו מה שיש למשה חיזוק על שליחותו בגאולה של שנת רד"ו הרמוזה בקוצר רוח, דנמצא חזר הקב"ה והבטיח את אברהם אע"ה לשבור הגלות ולעשותו רק רד"ו שנים, באומרו ואברהם היו יהיה לגוי גדול, שרמז באותיות היו את קץ הרד"ו שנים, ועוד נמי לא הבינו הזכות שיש להם מעבודה קשה, שיש בזה טעם לומר קושי השעבוד השלים המנין:

הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמע אלי פרעה. נ"ל בס"ד דידוע כי ישראל אם אין עוסקים בתורה לא יאירו בהם אותיות ישראל, אלא נפרדים אותיות אל"י מן ישראל, וישאר ר"ש כמ"ש המפרשים על פסוק ﭏי ﭏי למה עזבתני, דקאי על אותיות ﭏ"י מן שם ישראל, ואותיות ﭏ"י מן שם מיכﭏ שר ישראל, שישאר כאן רש וכאן מך. ובזה פרשתי בס"ד אם תשוב ישראל אלי

תשוב

תשוב, שאם יעשו תשובה ישובו אותיות ט"י ויתחברו עם רם, ויאירו בהם אותיות ישראל, וידוע קודם מתן תורה בהיותם במצרים אע"פ שקראם בשם ישראל, לא היו מאירים בהם אותיות ישראל, כי היו נפרדים מהם אותיות ט"י, מפני שהיו גוי מקרב גוי, והיו רם מן התורה והמצות, ובעמדם על הר סיני שקבלו התורה נשלמו באותיות ישראל, שחזרו ונתחברו אותיות ט"י עם רם, ונשלם שם ישראל, ולכן כתיב במתן תורה ואביא אתכם אלי דייקא, ולכן בעודם במצרים טען פרעה מכח הבר שלו, הן רבים עתה עם הארץ והשבתם אותם מסבלותם, כיון דעודם הם עם הארץ דלא זכו לשם ישראל, מפני שעדיין לא קבלו התורה, איך תפקיעו אותם מן השעבוד, ולז"א הן בני ישראל לא שמעו אלי, מלשון וישמע שאול את העם שלא אספו בשמם אותיות אלו, ואיך ישמע אלי פרעה להוציאם, כיון דטען הן רבים עתה עם הארץ, והשבתם אותם מסבלותם:

ראה נתתיך אלקים לפרעה. י"ל על איזה דבר אומר לו ראה, ועוד אמרו אלקים לפרעה, ותרגומו אדון, ובמה יהיה לו אדון. ונ"ל בס"ד דידוע שחמשה מוצאות הפה הם חמש דרגין, תחלה דרגא דחיך, ואחריו דרגא דגרון, ואחריו דרגא דלשון, ואחריו דרגא דשינים, ואחריו דרגא דשפתים, וידוע דמרע"ה היה לו חסרון בדרגא דשפתים, מחמת שנכוו שפתיו בגחלת שלקח אותה ע"י המלאך בהיותו קטן לפני פרעה, ולכן אמר הן אני ערל שפתים ואיך ישמע אלי פרעה, כי לאיש עז וקשה כזה צריך לדבר עמו אדם שיש לו צחות לשון, ועל זה השיב לו הש"י, דאדרבה מחמת כן עשיתי שתהיה כבד פה, באם היה לך צחות לשון יאמרו מה שהיה פרעה מודה לך ומקבל דבריך בענין שלוח ישראל, לא מחמת מוראו ממך, אלא מחמת שיש לך צחות לשון היית מושך לבו ומפייסו בדברים וגונב דעתו, כי נודע שיש אדם שיש לו מענה לשון מאד שיוכל למשוך לב השומע כאשר יחפוץ, אע"פ שהשומע עז וקשה מאד, משא"כ עתה שנעשית כבד פה הכל ידעו ויכירו ויודו שיש לפרעה מורא ממך כמורא האדון על עבדו, והיה מקבל דבריך בע"כ, כמו גזרת האדון על עבדו, ולכן אחר שאמר מרע"ה לפני הקב"ה הן אני ערל שפתים ואיך ישמע אלי פרעה, לפי הטבע הנהוג השיב לו הקב"ה, ראה בדבר זה הנעשה בך הוא למעליותא, כי עי"כ שאתה ערל שפתים נודע וניכר שאני נתתיך אלקים ר"ל רב ואדון לפרעה, דהכל יודו ויאמרו מה שפרעה נשמע לדבריך אינו מכח מענה לשון שלך, אלא מחמת שהיה לו מורא ממך כמורא האדון על עבדו, ובעל כרחו הוא מקבל דבריך, ולכן יש על תיבת ראה טעם דרגא תביר, לרמוז ראה דרגא תביר שיש אצלך, דהיינו דרגא דשפתים שהוא תביר אצלך, ותמצא שכל זה נעשה למעליותא. ונרמזה השפה במלוי אותיות ראה כזה, רי"ש אל"ף ה"ה סוף המלוי הוא שפ"ה, ר"ל דרגא זו דשפה הוא תביר אצלך, שעי"כ כולם יודו שנתתיך אלקים לפרעה, וכאמור:

ואני אקשה את לב פרעה והרביתי את אותותי ואת מופתי בארץ מצרים וכו' וידעו מצרים כי אני ה' בנטותי את ידי על מצרים וכו'. נ"ל בס"ד קשר הכתובים האלה, דאיתא בגמרא דברכות האומר יהי רצון שתלד אשתי זכר ה"ז תפלת שוא, ופריך מהא דכתיב ואחר ילדה בת שהיתה דינה זכר וע"י תפלת לאה אע"ה נהפכה לנקבה, ומשני אין מזכירין מעשה נסים, והרב ישועות יעקב ז"ל עשה חילוק בזה, דדוקא נס נסתר אין להתפלל עליו, משום דמנכין לו מזכיותיו, אבל נס נגלה שיש בו קדוש השם אין מנכין לו מזכיותיו, אלא אדרבה יהיה לו זכות ומצוה שבסיבתו נעשה קדוש השם עכ"ד. וז"ש ואני אקשה את לב פרעה והרביתי את אותותי ואת מופתי בארץ מצרים, ואל תחוש שברבוי האותות והמופתים שבזה ירבו הנסים עי"כ תפסידו שמנכין לכם מזכיותיכם יותר, ענין זה יהיה בו קדוש השם, שבזה ידעו מצרים כי אני ה' בנטותי את ידי על מצרים, וכיון דיש בזה תועלת גדולה שיתקדש ש"ש יותר ברבוי הנסים שבהם ידעו מצרים כי אני ה', אין מגיע לכם הפסד בנכוי זכיות, אלא אדרבה נוסף לכם זכות על זכיותיהם, שבסבתכם נעשה קדוש השם בידיעה זו:

וידעו מצרים כי אני ה' בנטותי את ידי על מצרים והוצאתי את בני ישראל מתוכם. נ"ל בס"ד ידוע כי במכת הברד נכנע פרעה יותר, והודה ביכלתו יתברך, ואמר ודוי באומרו ה' הצדיק והוא ועמו רשעים, והטעם כי הברד הוא מטר, וידוע שא"א להביא מטר ע"י כשוף, וכמ"ש היש בהבלי הגוים מגשמים, וכנז' בי"ד ז"ל, ובזאת המכה לא היה לו שום צד לתלות אותה בכשפים, לכך בה נכנע והודה. והנה כאן הודיע הש"ת למרע"ה אשר במכת הברד שהיא מטר ידעו המצריים ויכירו ויאמינו ביכלתו יתברך, ונרמז זה כי קודם אותיות מצרים יש אותיות לפקמ"ל, שמספרם מטר, ולז"א וידעו מצרים כי אני ה' בנטותי במכה זו את ידי על מצרים דהיינו בירידת המטר שהוא למעלה מן אותיות מצרים, שדבר זה א"א לעשותו ע"י כשוף, וגם יראו עוד דבר פלא והוצאתי את ישראל מתוכם, קרי בה מתוך מ"ם סתומה, שסוף מצרים מ"ם סתומה, שאין בה פתח פתוח, כן מצרים ראשה מ"ם פתוחה דמעלנא אית לה, וסופה מ"ם סתומה דמפקנא לית לה שכך היה המזל שלה מחייב באותו זמן, ואני שדדתי המערכות בעבור ישראל, ואין לך פלא גדול מזה:

כי ידבר אליכם פרעה תנו לכם מופת. י"ל תיבת לכם לשון יתר, ונ"ל בס"ד בהקדים מ"ש הרב מהר"א הכהן ז"ל במגלה צפונות בפרשה זו, בשם מדרש רז"ל שהובא בילקוט, ארבע מאות פתחים היה לפלטין של פרעה, ועל כל פתח ופתח אריות ודובים וחיות רעות, ולא היה בריה יכולה ליכנס עד שהיו מאכילים אותם בשר כדי שלא יהיו מזיקין את הנכנס, וכשבאו משה ואהרן נתקבצו כולם וסבבום, והיו מלחכים רגליהם, ולוו אותם עד שבאו לפני פרעה, וכל מלכי מזרח שהיו יושבים אצלו כשראו אותם נפל פחדם עליהם, ואז זיע ורתת וחלחלה אחז לפרעה ולכל היושבים לפניו, והסירו כתריהם מעל ראשיהם והשתחוו להם, ובאותה שעה הוצרך פרעה לנקביו, ונכנס לבית הכסא ונזדמנו לו י"ב עקרבים, והיו נושכין אותו מכל צד מושבו, וצעק צעקה גדולה ומרה, עד ששמעו קול צעקתו גדולי המלכות, ואח"כ חזר וישב על כסאו, ונתחזק לבו, ואמר למשה ואהרן מי אתם ומאין באתם ומי שגרכם אצלי, אמרו לו אלקי העברים שלחנו אליך לאמר שלח עמי ויעבדוני, מיד אמר להם לא ידעתי את ה', מעולם לא שאל לי אגרת שלום ולא דורון ע"כ. ופירש הרב ז"ל שם מה שעשה ת' פתחים לפלטרין שלו, כי היה מקור הסט"א, וידוע כי כחות הסט"א נחלקים לארבע מאות, בסוד והנה עשו בא וארבע מאות איש עמו, ולכן יש בפתחים כל מיני חיות טמאות המזיקים, כדי להתחזק בכחות הטומאה ולהתגבר בכשפיו, כמ"ש רז"ל פרעה שהיה בימי מרע"ה אמגושי היה, פירוש מכשף, וכשבאו משה ואהרן אז על ידי כח קדושתם הושפלו כל כחות הטומאה בפניהם, ולכן נכנעו כל אותם חיות טמאים המוכנים להזיק והיו מלחכים רגליהם להורות על השפלתם והכנעתם לפניהם, וסבבום ע"ד מ"ש סביב רשעים יתהלכון, ומחמת

כן

כן כל מלכי מזרח ומערב שהיו דבקים בטומאה נכנעו לפניהם, והוצרכו להסיר כתריהם ולהשתחות להם ואז ג"כ מאת ה' נפל פחד וזיע ורתת על פרעה שהיה מחזיק עלמו לפני עבדיו לאלוה, באומרו כי הוא לא נלרך לנקביו מעולם, והיה נפנה בהחבא כל יום במקום ידוע לו על המים, כדי שלא יהיה ניכר, ועתה גרמה לו אותה האימה והרעדה לעשיה לו שלשול, שהולרך לנקביו שלא בזמנם, וקם מכסאו והלך לחדר אחר לעשות שם לרכיו בהסתר, מה עשה הקב"ה שלח לו י"ב עכברים לנשך אותו מכל לד בשעת עשיית לרכיו ומרוב לערו מנשיכת העכברים לא היה יכול להתאפק ולסבול לער הנשיכות, ואז לעק לעקה גדולה ומרה והוכרחו עבדיו ליכנס אללו לאותו החדר לראות מה היה לו, ויראו אותו שהוא עושה לרכיו, ונתגלה קלונו ונזדייף והוכחש באומרו שהוא אלוה ואינו עושה לרכיו מעולם, וגם גדולי המלכות מכח לעקותיו הרגישו והבינו בדבר זה, ונתבזה לפניהם. וזה ששלח לו י"ב עכברים לא פחות ולא יותר, כנגד מה שהיה נושך ומלער את י"ב שבטי ישראל בעבודה קשה, עכ"ד ע"ש:

ואנא עבדא הוספתי נופך לפרש טעם שנעשה קלונו ובזיונו זה ע"י עכברים, ולא ע"י רמש אחר, מפני כי הוא היה מקור הטומאה מפורש נחש הקדמוני, וידוע מ"ש הגאון חיד"א ז"ל בשם המקובלים ז"ל, והבאתי דבריו בסה"ק בן איש חי פרשת נלבים, כי הסט"א רולה להניח כ"ף באותיות שלום, כדי לעשותו מכשול, וזה הכ"ף מביאה אותו מן ק' של קנה שהוא סוספיתא דנחשא, כי כ"ף במלואו מספר ק' ע"ש. ובזה פרשתי בס"ד אלקי פלטני מיד רשע מכף מעול וחומץ, מכ"ף דייקא ע"ש. והנה ארז"ל גדול השלום שניתן לישראל שנאמר שלום על ישראל, אך הסט"א רולה להכניס את כ"ף בשלום כדי לעשותו מכשול, וכן עשה פרעה לישראל קודם השעבוד, שהיו יושבים במלרים עם המלריים בשלום, והוא רלה להשמים עליהם עבודה קשה, מה עשה אמר להם עשו עמי בטובה ליום אחד בלבד, נמלא דבר עמהם ומבקש מהם בתורת שלום, כי כן יתחייב השלום בין שני רעים שהם בשלום וא"ז, שיעשה האחד עוזר לחבירו בכל יכלתו, וכיון שהוא ליום אחד אינו מדקדק עמו אלא עוזרו יותר מכדי יכלתו, וזה האופן שהוא דרך שלום עשאו מכשול להם, שנכשלו בחשבם שהוא רולה מהם עזר ליום או ליומים בלבד, ולכך לא אכפת להם אם יעשו יותר מכדי יכולתם, ונכשלו בזה השלום שאח"כ בקש לשעבדם בפרך, שיהיו עושים לו עסק זה בעבודת עבד כל יום ויום, כפי אותו השיעור שילא מידם במלאכתם שעשו אותה בדרך שלום, ולכן נענש עתה על מכשול זה שהביא עליו י"ב עכברים, ונשכו אותו נשיכות של מות ב"מ כנגד עינוי שעשה לי"ב שבטים, דאע"פ ששבט לוי לא היו משועבדים, הנה יוסף היה שני שבטים מנשה ואפרים, ולכן הביא עליו עכברים, כי ישראל נקראו עברים, והוא עשה את השלום מכשול בהניח את כ' בשלום ונעשה מכשול, לכך גם עתה נכנס את כ"ף בעברים ונעשו ללירוף עכברים. ונמלא כמו שעשה לירוף מכשול ע"י את כ"ף לרעתם, כן נעשה לרוף עכברים באות כ"ף לרעת פרעה, שנשכו אותו י"ב עכברים נשיכות קשות ומרות:

איך שיהיה, בביאה ראשונה שבאו אללו נעשה מופת לכבודם בדבר שהוא קלון וחרפה לפרעה, ולכך עתה כשא"ל תנו מופת חושש פן יעשו מופת בדבר שמגיע לו קלון וחרפה, כמו ענין הראשון הנז', על כן ודאי ידקדק לומר הנו לכם מופת, כלומר המופת לא יהיה אלא לכם, להודיע האמיתית בלכם שאתם שלוחים מהשי"ת באמת, ולא יגיע לעלמי כלום, כאשר הגיע המופת שנעשה בעכברים. וז"ש השי"ת למרע"ה ואהרן כי ידבר אליכם פרעה לאמר תנו לכם מופת, כלומר אחר שכבר נכוה במופת של נשיכת העכברים שהיה לחרפתו, ידקדק לומר תנו לכם מופת, ולא יאמר תנו מופת בסתם, כי יחוש פן תעשו המופת לחרפתו וקלונו כאשר היה לו בעכברים, אלא אומר תנו לכם, שהמופת יהיה רק לכם למעלתכם וטובתכם, ולא יהיה מגיע לו חרפה וקלון, הנה אתם תעשו לו הפך רלונו, והיינו שתעשו המופת באופן שמגיע לו ולמלרים חרפה וקלון, והיינו שתאמר לאהרן להשליך מטהו ויהיה לנחש, כדי שאח"כ יבלע כל מטות החרטומים שנהפכו לנחש שהוא לורת עבודתם, והיה כח טומאתם לחרפה בעיני כל הרואין, כי הם לא יכלו לבלוע מטה אהרן אבל תניניס שלהם נבלעו במטה אהרן:

כבד לב פרעה מאן לשלח את העם. נ"ל בס"ד דידוע דפרעה ועשו היו יונקים מן כ"ד וכ"ד לרופים של אותיות מ"י דשם אלקים שיש בהם מ"ח לרופים בכל אות כ"ד, ולכן נקראו בני חם, וכמ"ש רבינו האר"י ז"ל, ולכן היו מתגברים על כל האומות, כי יניקה של אותיות מ"י הנז' גדולה ועליונה יותר מן יניקה של ג' אותיות אל"ה דשם אלקים, ומחמת כן היה כבד לבו, מפני שיש לו חיות גדולה, אך כשבא מרע"ה אליו בשליחות זו נסתלקה ממנו היניקה של כ"ד וכ"ד הנז', כי משך אותה מרע"ה ממנו ע"י קדושתו העלומה, ולכך נכנע פרעה ונלקה ע"י מרע"ה, אמנם עדיין נשאר בו יניקה מועטת מן אותם כ"ד וכ"ד, ולא נעקרה ממנו לגמרי אלא עד אחר הליאה על הים, שאז שם אבד ובטל לגמרי. ולכן כתיב בים לכל חיל פרעה הבאים אחריהם בים, חיל הוא מספר כ"ד וכ"ד, הבאים אחריהם בים, הם אותיות מ"י דשם אלקים, לא נשאר בהם אלל פרעה ועמו כלום עד אחד, וכאשר כתבתי בסה"ק הדרת אליהו בס"ד בפרשת בשלח. וז"ש כבד לב פרעה, כבד אותיות ב' כ"ד, מחמת ב"פ כ"ד של אותיות מ"י, שהם לב פרעה יונק מהם, לכך מאן לשלח את העם בפעם הראשונה שבאת אללו, שעדיין היו כל אותם יניקות של מ"י שיש בהם כ"ד וכ"ד לרופים שלמים אללו, אך עתה אותה היניקה של מ"י נתמעטה אללו, כי ע"י קדושתך נסתלקה ולא נשאר אללו אלא דבר מועט, שהוא דבר מה, ר"ל מעט. ולז"א לך אל פרעה בבוקר הנה יולא המימה, חלק הניבה לשתים וקרי בה הגי מה, ר"ל האורה של מ"י היא אללו מ"ה דבר מועט, ולכך התחיל לדבר אהו קשות ואל תירא ממנו:

אך יובן בס"ד, מ"ש כבד לב פרעה, כי בקליפת פרעה נתחברה קליפת עשו ונעשו ב' קליפות קשות ביחד, ולכן פרעה נתקשה מאד ומאן לשלח, ונרמז חבור קליפת עשו במלוי שם פרעה שהוא פ"ה רי"ש עי"ן ה"א, דהמלוי הוא מספר עשו, ולכן בכל פעם שבא אללו להתרות בו בעבור שלוח ישראל, אומר לו שלח עמי ויעבדוני, שהוא ר"ת עשו, כלומר כי לא עמו לבדו היה מדבר אלא גם עם עשו ג"כ, ולכן בגאולה העתידה להיות מאדום שהוא עשו כתיב כימי לאתך מארץ מלרים אראנו נפלאות. וז"ש כבד לב פרעה, ר"ל הכבדות אינה מקליפה אחת של פרעה בלבד, אלא היא גם מן לב פרעה שהיא קליפת עשו הרמוזה בתוך אותיות פרעה, ר"ל במילוי שלו. וידוע דהמלוי נחשב לב לאותיות הפשוט, ולכך מאן לשלח את העם, כי שתים רעות יש בו בפרעה:

לך אל פרעה בבקר הנה יוצא המימה ונצבת לקראתו על שפת היאור. י"ל כיון דא"ל ונצבת לקראתו על שפת היאור, נודע שהוא יוצא המימה, ואמאי צריך לפרש לו שהוא יוצא המימה. גם צריך להבין למה עשה מכה ראשונה במים, ולמה נהפכו לדם ולא עשה המכה באופן אחר. ונ"ל בס"ד, דידוע שבכל קליפה יש חלק טוב שהיא נזונת ממנו, ולכן יש בשמה אותיות שהם מורים על חלק הטוב שיונקת ממנו, ויש בשמה אותיות שהם מורים על הרע שבה, שבהם היא מזקת, ואלו האותיות הם חרב וכלי זין שלה. וידוע כי המצריים קליפה שלהם היא נקראת בשם מצרים, ונמצא שם הקליפה הוא מצרים, ועליה נאמר וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים, וחלק הרע שלה הוא באותיות צר של מצרים, ובאלו האותיות מזקת ועושה רע, אבל החלק הטוב שבה הוא באותיות מים של מצרים, ומאלו היא יונקת ומושכת לה כח. ולכן כתיב יאמרו גאולי ה' אשר גאלם מיד צר, דקאי על אותיות צר אשר בשם מצרים שהוא שם הקליפה של המצריים, שבאלו האותיות של צר היו מזיקין ועושין רעה לישראל, והקב"ה גאלם מן אותיות אלו:

ובזה יובן בס"ד תוכחה אשר רוה"ק מוכחת את ישראל בתהלים ע"ח, לא זכרו את ידו יום אשר פדם מני צר, אשר שם במצרים אותותיו ומופתיו בשדה צוען ויהפוך לדם יאוריהם ונוזליהם בל ישתיון וכו'. והכונה שגאלם ופדאם מן אותיות צר של שם מצרים שהיו מכים בהם, ופירש אשר שם במצרים אותותיו, ר"ל שם בשם מצרים אותיות מחלק הטוב שמתייחס אליו יתברך, ולכן קרי להו אותותיו, ושם אותיות מחלק הטוב להורות על כחן של המצריים, שבא להם מן אותיות אלו שהם מחלק הטוב, ולכן מופתיו הראשונים אשר בשדה צוען היו במים שנהפכו לדם, להורות שתש כחם של המצריים ונסתלק מהם ונהפך לישראל, לכן הראה זה במכה הראשונה שהכה אותם במים, שהם כנגד אותיות מים אשר בשם מצרים שהיו המצריים יונקים מהם, דעתה נסתלק כח זה מהם, ונטלו אותו ישראל, שהעשירו מן המים, ולכן לא יבשו, שאם יבשו זה מורה שנסתלק כוחם של אותיות מים, הן מן המצריים הן מאחרים, ואינו נודע שחזר הכח הזה והיניקה מן המים לישראל, ורק מן המצריים נסתלק, אמנם עתה שלא יבשו המים אלא נהפכו לדם למצרים אבל לישראל נשארו מים שותים ומתרווים מהם, ולא עוד אלא שנתעשרו מהם עושר גדול, וכמ"ש רז"ל ממכת הדם נתעשרו ישראל שהיו מוכרים מים למצריים בדמים, והא היו שותין מים כיון שקנו בדמים. נמצא באופן זה נודע שנסתלק הכח והיניקה מן המצריים ונעשה לישראל:

וז"ש לך אל פרעה בבוקר, שהוא זמן שליטת החסד הנה יוצא המימה, פירוש עושה הכנות כדי לקבל השפעה מן אותיות מים שבשם מצרים, וזהו יוצא המימה, והיינו משום דמזלי' חזי שהשפעה הזאת רופפת אצלו וקרובה היא להסתלק ממנו, לכן עושה הכנות להתחזק במימה, על כן אתה תלך עתה ונצבת לקראתו לסלק השפעה זו ממנו, שלא יוכל להתחזק בה, וסילוק זה תעשה לו על ידי שפת היאור שהוא כח עשרה פעמים אהי"ה, שהוא בבינה, ששם אתה דבק, דלכך אתה הוא הגואל של ישראל, וכח זה של עשרה שמות אהי"ה שעולה מספר ר"י רמוז בשפת היאור והוא כי שם יאור הוא אות יו"ד מכאן ואות רי"ש מכאן, והראש והסוף נקראים שפה, דהיינו אות יוד שפה עליונה של יאור, ואות רי"ש שפה תחתונה של שם יאור, ובזה הכח של עשרה שמות אהיה שהוא ר"י הרמוז בשפת היאור תסלק כחו של פרעה ממנו, ותבטל יניקתו שרוצה עתה להתחזק בה, והמטה אשר נהפך לנחש תקח בידך, מטה מספר דן, ונרמז במ"ש דן אנכי, ועם מספר יד כי תקחנו בידך עולה מספר ס"ח, שהוא מספר ארבעה פעמים טוב, רמז לתורה שנקראת טוב, ויש בה ארבעה חלקים שהם פרד"ס, הרי היא ד"פ טוב שבזכותה אתה מתגבר:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד הטעם שהיתה מכה הראשונה במים, והיינו כדי להורות למרע"ה, שלא ירא ולא יפחד מן פרעה שהיה מקור הסט"א, אלא יבא ויכהו וידבר אליו קשות, ועי"כ יהיה גולה אותו וישמהו למרמס תחת רגליו, ואם לא יעשה לו כן אזי הוא יתגבר ח"ו, והוא דידוע מ"ש הרב ספר הברית ז"ל, שהאויר אע"פ שהוא רך מן המים אינו נדחק ונדחף מן המים, ולכן אפילו כלי אשר פיה רחב אם תכניס אותה בפיה למטה תחת המים עד שתהא כולה מכוסה במים, הנה האויר אשר בה לא יתן את המים לבא בתוכה, והמופת על זה אם תקח צנצנת אחת, ותדבק בדופן הצנצנת מבפנים צמר גפן מעט בדבק או בשעוה, ותכניס אותה בפיה למטה תחת המים ותוציאנה, אז תראה כי הצמר נשאר יבש כאשר בתחלה, וזה לך האות כי לא באו המים לתוך הצנצנת כלל, מפני האויר אשר בתוכה, וע"פ הכלל הזה המציאו חכמי הדור האחרונים כלי לירד בו לתוך הים או שאר מעמקי מים, והיינו על ידי היסוד הזה שהעמיקו בחכמת הטבע, והשיגו שאין מים יכולים ליכנס בגבול האויר המוסגר בכלי, ועל יסוד החכמה הזאת שבו ושמחו שמחה גדולה בחכמה זו שנתחכמו להשיג יסוד זה, ועל זאת אמרו מי ידמה לנו אשר יורה דעה ופלאות בסתרי הטבע כמונו היום, ואין כמונו בכל העמים, אשר סביבותינו, ומה גם היהודים האומללים היושבים בקרבנו, כי עם לא בינות הוא כי אם בתלמוד אשר להם, והתלמודים אין אתם יודע בשום חכמה, ובאמת הרואה יראה כי היסוד הזה אשר שמחו בו ויהללוהו, ונתגאו בחדוש הזה אשר חדשוהו בחכמת הטבע שבידם, הנה הוא דבר ידוע לחכמי ישראל הקדמונים, כי שנו חכמים בלשון המשנה במקואות פרק יוד משנה ח', כלי שהטבילו דרך פיו כאלו לא טבל, ופירש רבינו עובדיה מברטנורא ז"ל בזה הלשון, כל כלי שבתחלת הכנסתו במים כופהו על פיו, אין המים נכנסים לתוכו לעולם אפילו הכניסו כולו עכ"ל, וזאת אומרת ומורה באצבע כי מה רבו ידיעות רז"ל בכל החכמות, ומה מאד עמקו בחכמת הטבע, ונזכר היסוד הזה בדברי חכמי המשנה כלאחר יד, דלא נחתו לדבר בחכמת הטבע, אלא הזכירו דבר דנפיק מיניה דין בדיני המצות, עכת"ד ע"ש:

נמצא המורם מכל האמור הוא, אע"פ שהמים חזקים יותר מן האויר המוסגר תוך הכלי, כי האויר אין בו ממשות ואינו נתפס מרוב הדקות שלו, והמים הם ממשים ונתפסים וחזקים ורודפים, ודוחפים בכחם כמה וכמה, ועכ"ז אם יהיה האויר שבתוך הכלי עליון עליהם שהוא למעלה והם למטה תחתיו ממש, אין יכולים בכל כוחם החזק לגרש ולדחוף את האויר הזה ולמעט נחלתו, ורק אם יהיו המים למעלה מן האויר דהיינו שהמים יהיו למעלה, ומקלחים ויורדים לתוך האויר שבכלי, אז תכף ומיד יגרשוהו וידחפוהו וישיגו את גבולו, וכן נמי אפילו אם יהיו באים מן הצד שהם יהיו שוים עמו, ג"כ יגרשוהו וידחפוהו וישיגו את גבולו ולרשת את מקומו. והנה זה הטבע עשאו במים ובאויר ללמדינו בינה, להשכיל בענינים שיש בין ישראל שהם מסטרא

מסטרא דקדושה, ובין העכו"ם שהם מסטרא אחרא, כי האויר לגבי המים נחשב נשמה, והמים נחשבים גוף, וכן ישראל נחשבים נשמה, והעכו"ם גוף, ואם ישראל יהיו למעלה מן העכו"ם ולא יהיו נכנעים להם להיות תחתם, לא יוכלו העכו"ם עליהם להשיג את גבולם ולרשת את מקומם, אלא אדרבה כח ישראל יתגבר לדחוף את העכו"ם כאשר האויר דוחה את המים בהיותו למעלה ממנו, ועל זה נאמר בפרשת כי תבא והיית רק למעלה ולא תהיה למטה, כי תשמע בקול ה' אלקיך, מש"כ אם אין ישראל עושין רש"מ שאז הם למטה והעכו"ם למעלה, יתגברו העכו"ם ודוחין את ישראל וירשו מקומם, כאשר דוחין המים את האויר אם יהיו למעלה מהם, ואפילו אם יהיו שוין עמהם ג"כ דוחין אותם, ולכן כשאמר עשו נסעה ונלכה ואלכה לנגדך בהשוואה אחת, לא קבל יעקב אע"ה, ולכן כאשר עשה יעקב אע"ה בתחלה הכנעה לעשו לקראו אדוני ואמר אני עבדך נענש, וכאשר הוכיח הע"ה ואמר ואת שמת אותם עליך אלופים לראש, שצריך ליזהר שלא לעשות הכנעה לסט"א אפילו בדברים, כי בזה יתגברו מאד, וכל זה נלמד מטבע המים, ולכן דוד הע"ה כינה האוייבים בשם מים, דכתיב ואל תבלעני שבולת מים, ר"ל לא יהיו עליונים עלי, ולז"א אזי עבר על נפשינו המים הזדונים, עבר ר"ל הם למעלה:

ולכן כיון שהתחיל מרע"ה לעשות המכות לפרעה ולהלחם עמו. א"ל הקב"ה שיעשה מכה הראשונה במים, שבזה למדו דבר יקר שהוא יסוד לכל השלוחיות שלו, שאמר לו ראה טבע המים שהם דמיון לאויבי ישראל, אם יהיו למעלה מן האויר, שהוא רומז לישראל, יתגברו עליו וידחפוהו, אבל אם יהיה האויר הרומז לישראל למעלה מן המים, הוא גובר עליהם לדחוף אותם, ולכך הזהר שלא תעשה הכנעה לפני פרעה אפילו בדבור, וכאשר אמרתי לך ראה נתתיך אלקים לפרעה כלומר אדון שאתה תהיה עליון עליו:

ולז"א לך אל פרעה בבקר הנה הוא יוצא המימה, כלומר הוא דומה לטבע המים, שאם יהיו עליונים יתגברו על האויר, לכן אתה שדומה לאויר תזהר שלא תכנע אליו, אלא ונצבת לקראתו, תתיצב שתהיה למעלה ממנו, שאתה למעלה והוא למטה, ולז"א על שפת היאור, דהיינו על פרעה שיושב ועושה צרכיו בשפת היאור, ואתה תתייצב למעלה ממנו, ואל תאמר ותחשוב שראוי לחלוק כבוד למלכות ואיך אבייש לבא אליו כשיושב ועושה צרכיו, או תתיירא ממנו שמא יחרה אפו ויעשה רעה, כיון שהוא עושה דבר זה בסתר, באומרו שהוא מכנים ואינו מוציא, השמר לך שלא תירא ולא תחת ממנו, שא"כ אתה נותן לו התגבורת עליך, דהא כבר ראית דבר זה בנסיון במטה אשר נהפך לנחש, שבתחלה נתפחדת ממנו ונסת מפניו, ואחר שגברת עליו ואחזת בזנבו נהפך למטה בכפך שהוא עץ בעלמא, כן זה פרעה, אם תירא ממנו יהיה נחש מזיק, ואם לאו הוא עץ בעלמא, שעומד לשריפה, ואין בו רוח חיים:

ועוד נ"ל בס"ד, מה שא"ל שילך ויתרה בו בהתחלת המכות, בזמן שהוא יוצא המימה שעושה צרכיו, והיינו דנ"ל הטעם שהיה מתפאר בדבר זה לומר על עצמו שהוא מכנים ואינו מוציא, שרוצה לעשות עצמו כמשפט ארצו שהיא ארץ מצרים, דהמזל מחייב היה באותו זמן הכנסה יש בה מפקנא לית לה, לכך עבד הנמכר למצרים לא יוכל לצאת ממנה לחירות, ולכן ראשה מ"ם פתוחה וסופה מ"ם סתומה. ולכן א"ל השי"ת לך אל פרעה כשהוא עושה צרכיו, ותתרה בו על יציאת ישראל מארצו, ותרמוז לו בזה דאל יבטח במזל ארצו, דהכנסה יש בה ויציאה לא יש ממנה, כי חוב זה יהיה שקר, וכמו שהוא עתה עושה צרכיו שמוציא מה שמכנים ונכזבה אמרתו, כן ארץ מצרים תוציא מה שהכניסה לה, ולכן א"ל לך אל פרעה הנה יוצא המימה ואמרת אליו וכו':

ועוד נ"ל בס"ד הטעם שמכה ראשונה היתה במים, וגם שנהפכו לדם, ולא היה באופן אחר, היינו להורות להם שאם יקנו המים בדמים מישראל אז ישתו מים, ומזה נתעשרו ישראל, והמעות נקראים בשם דמים:

והנה לא שמעת עד כה. נ"ל בס"ד היה מכהו בשם כה"ת, שהוא ר"ת כל הנשמה תהלל, אך בביאה ראשונה לא הכהו דעדיין לא נתחברה ונקבלה אות ה' עם אותיות כה, ולכך לא הכהו עדיין, ובשם זה כבר הכה את המצרי, ולכן אמר לרשע למה תכה רעך, תכה דייקא, וידוע שמע לשון קבוץ ואסיפה כמו וישמע שאול את העם, וכאן קרי בה, והנה לא שמע ה' עם אותיות כה כדי שישתלם בזה שם תכ"ה:

בזאת אמר ה' בזאת תדע כי אני ה'. נ"ל בס"ד רמז במכה ראשונה אשר במכת הברד שהיא מכה שביעית, ידע תוקפו של שם הוי"ה שבאותה המכה אמר ה' הצדיק, וז"ש בזאת חלק התיבה לשתים וקרי בה כ"ז, אות כי החול"ם הוא במקום וא"ו שבמכה שהיא ז' אות, תדע כי אני ה', שתדע תוקפו של שם הוי"ה:

ושמתי פדות בין עמי ובין עמך למחר יהיה האות הזה. נ"ל בס"ד בהקדים מ"ש רז"ל במדרש שלא נא ביד תשלא, ביד עקיבא בן יוסף, ופירש מפי הרב הגדול מור זקני רבינו משה חיים זלה"ה ע"פ מ"ש רז"ל בפ"ק דסוטה, בשכר נשים צדקניות נגאלו אבותינו ממצרים, ופירש מהרש"א ז"ל שהיו עושין צדקה עי"ש, וידוע דקי"ל מעשה ידי אשה לבעלה, אבל העדפה ע"י הדחק אפליגו בה בפרק מציאת האשה, דרבי עקיבא ס"ל לעצמה, ורבנן ס"ל לבעלה, עי"ש. והנה לרבנן דס"ל אף העדפה ע"י הדחק היא לבעלה, א"כ אין לנשים שום ממון, וממילא אין להן זכות במצות הצדקה, ולא חשיבא מצוה להן כיון דנתנו שלא רשות בעלים, דאין ממון זה שלהם, דאם תאמר ברשות בעלים נתנו, למה תלה המצוה הזאת בנשים, ולכן אין ראוי שיגאלו בעבור מצות הצדקה שהיו עושין הנשים כיון דלית להו ממון משלהם, אך לסברת רבי עקיבא נתנו משלהם דהעדפה לעצמה, ולכן מהאי טעמא אמר תשלא ביד עקיבא בן יוסף, דלפי סברתו יש טעם נכון לגאולה. ועוד יש טעם אחר דמועיל, לפי סברת רבי עקיבא, והוא דאיכא פלוגתא בין ר"ע ובין ר"י, דרבי יהודה סבר דוקא אם עושין רש"מ קרויים בנים, ואם לאו אין קרויים בנים, ור"מ ס"ל בין כך ובין כך קרויים בנים, ויש הוכחה דרבי עקיבא ס"ל כר"מ, דגם באין עושין רש"מ קרויים בנים דאיתא בגמרא שאל אותו רשע לרבי עקיבא, אם אלקיכם אוהב העניים למה אינו מפרנסן, א"ל כדי שנזכה בהם לעוה"ב, א"ל אדרבה זו מחייבת אתכם לעוה"ב, משל למלך שכעס על עבדו ובא אחר והאכילו המלך כועס, א"ל לא כן אלא משל למלך שכעס על בנו, ובא אחר והאכילו, המלך שמח, ואנחנו קרויים בנים, דכתיב בנים אתם לה' אלקיכם. נמצא ס"ל גם אין עושין רש"מ קרוין בנים, דמצות צדקה שייכה בכל גוונא גבי ישראל, ולכן גם כי היו במצרים גוי מקרב גוי קרויים בנים, וחטא פרעה שעשה להם קושי השעבוד גם כי היו גוי מקרב גוי, כי המלך שכעס על בנו ובא אחר ויסרו המלך כועס, ולהכי קושי

השעבוד

השעבוד השלים המנין ע"פ סברת רבי עקיבה, נמלא איכא תרי טעמי תרילי בשעבור הגאולה ע"פ סברת רבי עקיבה, ולכן א"ל שלח נא ביד תשלח ביד רבי עקיבה בן יוסף, עכ"ד ודפח"ח:

נמצא לפ"ז יש שני טעמים לגאולה, הא' משום מלות לדקה, והב' משום שיש להם דין בנים, ועל כן מוכרח לומר דקושי השעבוד השלים המנין, וידוע בשני דברים אלו ישראל נבדלים מן האומות, כי לדקה לא שייכה אלא לישראל, אבל בנכרים כתיב וחסד לאומים חטאת, וכן דין בנים אינו אלא לישראל ולא באומות, וידוע מ"ש הרב מהרא"ה ז"ל הטעם שבא הערוב על מלרים, ולא נכנס בארץ גושן אשר ישראל שוכנים בה, וכמפורש בכתוב והפלתי ביום ההוא וכו', מפני כי אוה"ע בערבוביא, מתערבין זע"ז, ולכן לעתיד ג"כ יבואו בערבוביא, וכמ"ש בגמרא דע"ז, אך ישראל אין מתערבין עם שום אומה אחרת דכתיב בהו הן עם לבדד ישכן ובגוים לא יתחשב, וכתיב ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי, ולכן הערוב שהיה ערבוביא מכמה מינים בא במלרים דוקא, ולא נכנס לגושן אשר ישראל עליה, הרי מן הערוב שלא נכנס לגושן נעשה אות ומופת שישראל נבדלים מן האומות, ולכך גם בשני דברים אלו שהם מלות הלדקה והואר בנים נבדלים הם, ועל כן הועילו שני טעמים שהם שני דברים שיהיו נגאלין ונפדין מאמתן, ולז"א ושמתי פדות בין עמי ובין עמך, שאפדה את עמי מכם, למחר, שיבא בו הערוב יהיה האות הזה, המורה על הבדלתם, שהיא סיבה לגאולתם ופדותם:

פרשת בא.

למען שתי אותותי אלה בקרבו. נ"ל בס"ד דידוע שםם הוי"ה במלוי אלפין עולה מספר מ"ה שהוא מספר גאולה, וע"י העונות שישראל הם בגולה יתעלם אות א' דמלוי וא"ו וישאר מספר מ"ד שהוא מספר גולה, ובגאולת ישראל ממלרים נתגלה אות א' במלוי וא"ו ונעשה בו מספר גאולה, ובזה פרשתי בס"ד בסה"ק בן איש חי רמז הכתוב נורא תהלות עושה פלא בהפוך אתוון. ועוד פרשתי בפרשת וארא עוד פסוקים בפסוק למחר יהיה האות הזה ע"ש. וידוע דאות אלף יתייחס להשי"ת כי אות א' מספרו אחד, והשי"ת אחד, גם אות א' לורתו וא"ו ושני יודין שהם מספר כ"ו כמנין שם הוי"ה, וז"ש הכבדתי את לבו להרבות בנסים למען שתי אותותי אלה רמז לאות אל"ף שבו רמוז שמו יתברך, לכן קראו אותותי אל תקרי אותותי אלא אותיותי כמ"ש רז"ל בכמה מקומות, בקרבו קרי בה בקרב וא"ו דהיינו שאשלים אות א' במלוי הוא"ו שיתגלה בו אלף ויהיה שלם במספר גאולה ואז אגאל את ישראל:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד למען שתי אותותי אלה בקרבו. כי פרעה במלוי שמו כזה פ"ה רי"ש עי"ן ה"ה, יש מספר ש"ף כמנין מלרים, וידוע דהשר של מלרים שמו מלרים, וכמ"ש רז"ל ע"פ וירא ישראל את מלרים מת על שפת הים מלרים העליון וידוע שהשר היתה הלויה נותנו בקי"ם וגם זמנו דהא בהא תליא וקי"ם סיבתה היתה מחמת כובד לבו של פרעה שרדף אחר ישראל ללחום בם כמ"ש ארדף אשיג אחלק שלל וטבע בים, ואז גם שרו הנקרא מלרים שרמוז בקרב אותיות פרעה מת על שפת הים, ולז"א כי אני הכבדתי את לבו בהמשך רב למען שתי אותותי הם המכות עד השר שלו הרמוז בקרבו של פרעה, כי כבדות הלב שאני עושה לפרעה יתגלגל ממנה ענייניס עד שיגיעו המכות גם להשר שלו:

או יובן בס"ד דידוע מה שחקרו המפרשים ז"ל למה עשה לו כבדות לב בכל פעם להרבות בנסים, והיה די שיאריך מכה אחת עליו זמן הרבה עד שילאה ולא יוכל לסבול אותה, ובע"כ ישלחם או יביא לו מכת בכורות בתחלה והיה משלחם תכף כאשר נעשה באמת במכת בכורות, אך הטעם הוא נראה ע"פ משל לאדם שהיה מהלך במדבר ומלא מליאה עשרה אלפים זהב בבת אחת ושמח שמחה גדולה, וחבירו היה הולך במדבר ומלא מליאה אלף זהובים ושמח שמחה גדולה, והלך עוד ומלא אלף וכן עוה"ד כל מליאה היתה אלף זהוב, ועד שהגיע למדינתו נעשה בידו עשרת אלפים זהובים, הנה אע"פ שהם שוים בסך הממון עכ"ז טובה של השני היא יותר גדולה, כי הראשון שמח שמחה אחת, אך השני עשרה שמחות שמח, וכן ישראל אם היה מביא על מלרים מכת בכורות בתחלה היה משלחם פרעה תכף וישראל היו שמחים שמחה אחת על הנס, אך עתה שעשה להם עשרה נסים ע"י שהביא עליו עשרה מכות שמחו ישראל עשרה שמחות בעשרה נסים שבהם רבו שמחות בישראל, וידוע דאות ו"ה של שם הוי"ה ב"ה הם מורין על השמחה כי ו"ה לשון שמחה, כמ"ש רז"ל בין וי לוה נילול ריב"ז, ולכן ארז"ל כל והיה הוא לשון שמחה, וכל ויהי הוא לשון לער, ולכן משנכנס אדר מרבין בשמחה. כי בו נעשו נסים גדולים שבהם נתעלו וה' שבשם הוי"ה, אבל באב שרבו בו לרות גדולות ממעטין בשמחה, וידוע דאותות י"ה שבשם הוי"ה הם עלמין דאתכסיין, ואותיות ו"ה שבשם הם עלמין דאתגליין ולכן על ו"ה שבשם ילדק לומר לשון אלה כי אלה יאמר על דבר גלוי, וכמ"ש בתה"י ז"ל דאלה יאמר על ו"ה שבשם ב"ה, וז"ש למען שתי אותותי אלה רמז לאותיות ו"ה שבשמי שהם עלמין דאתגליין דנאמר עליהם אלה, והם מורין על שמחה שתי לשון שתי, כמו בשתי או בערב שהוא החוט המשוך והולך לאורך הבגד, וכאן הוא ר"ל אמשיך אותותי אלה שהם ו"ה שבשמי דמורין על השמחה, שהם לשון שמחה אמשכם ואאריך אותם כחוט השתי ההולך ונמשך לאורך הבגד, בקרבו לשון מלחמה, כלומר במלחמה שלו שאנכי נלחם בו אאריך ואמשיך השמחה על ידי רבוי הנסים שאני מרבה מחמת הכבדת לבו ולב עבדיו:

ובזה יובן בס"ד מ"ש המגיד בשבח רבוי הנסים שנעשו עשרה, אע"פ שהיה כדי סיפוק באחת דוקא, והוא אומרו על אחת כמה וכמה טובה כפולה ומכופלת למקום עלינו, והיינו על אחת שעשה בראשונה שהיתה מספקת לבדה, הוסיף עוד טובה שהיא כפולה עליה שבזה נמלא נעשו שלש שהם שתים של זו הכפל ועם האחת הראשונה נעשו שלשה, ואלו השלש עשה אחריהם עוד טובה שהיא מכופלת על אלו השלש שהיא שיעור ששה שהם כפליים על השלשה, הרי נעשו סך הכל תשעה, אשר הם מתייחסים למשה ואהרן, ועוד יש טובה נוספת על התשעה והיא למקום עלינו שזאת התייחס למעשיו יתברך והיא מכת בכורות, נמלא במקום שהיה מספיק לגאולה בראשונה לבדה שהיא מכת הדם אם היתה מתארכת ולא תסלק ימים הרבה, הנה הוא יתברך עשה רבוי נסים עד עשרה כדי שנשמח שמחות הרבה:

ולמען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במלרים ואת אותותי אשר שמתי בם. מקשים למה אמר אשר התעללתי דקרי למכות בשם שחוק, גם הדברים נראין כפולים דמ"ש ואת אותותי אשר שמתי בם היינו מ"ש אשר התעללתי. ונ"ל בס"ד דארז"ל הרבה מן המלריים החביאו בליל פסח את בכורותיהם בבתי ישראל

ובבא

ובא המשחית לבית המצרי ולא ראה שם בכור הכה את גדול הבית הבכור, כי גדול הבית הוא נחשב כמו הבכור. ובזה מתורץ היטב דקדוק גדול בפסוק, שאמר ועבר ה' לנגוף את מצרים, משמע דמכת בכורות היתה על ידו יתברך ולא ע"י מלאך, ואח"כ אמר ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם לנגוף, דמשמע מזה דבכורי מצרים הוכו ע"י המשחית שנכנס בביתם והכם. ועוד איכא קושיא הסימן של הדם למאי איצטריך, ובזה ניחא כי המצריים החביאו כמה בכורות בבתי ישראל והמשחית לא נכנס אלא לבתי מצרים להרוג בכוריהם כאשר נצטוה, ולכך בבית שלא היה שם בכור הכה גדול הבית, אבל לאותם הבכורות המצריים שהוחבאו בבתי ישראל לא הכם המשחית שאם יכנס לבתי ישראל להכותם לא יבחין, ואפשר שיכה גם בכורי ישראל עמהם, ולכך בכורי מצרים אלו שהוחבאו בבתי ישראל הוכו על ידו יתברך, ועל זה נאמר ועבר ה' לנגוף את מצרים, ונמצא כי מצרים לקו בכפלים, ותקנתם היה קלקלתם כי הם החביאו בכורותיהם בבתי ישראל, ואבותיהם הפסידו כי גם הם הוכו ע"י המשחית בביתם, כי המשחית כשלא ראה בכור הכה את גדול הבית במקומו, ודבר זה היה קשה על המצריים יותר ויותר, אחר שראו שהם הסבו יתרון רעה על עצמם:

ולכן צוה הקב"ה שיתנו סימן בפתח ע"י הדם כדי שיכיר המשחית ולא יכנס, הנה זה הסימן היה לתקלה למצרים שהיו מחביאים בכורותיהם בבתי ישראל, ועי"כ יהיו לוקים כפלים שגם גדולי הבית הוכו, והיינו שאם לא היה זה הסימן לא היו המצריים נותנים בכורותיהם בבתי ישראל, כי היו אומרים מה תקנה יש בזה, הלא המשחית יכנס גם בבית ישראל ויהרגנו, וא"כ יותר טוב שיהיה בכורם מוכה בביתם ולא יהיה מוכה בבית ישראל אויביו, אך כיון שראו שעשו סימן על הפתח שהוא סימן למשחית שלא יכנס, א"כ נתברר להם שאין המשחית נכנס בבתי ישראל, ונמצאו בתי ישראל ערי מקלט, לכך החביאו בניהם שם, והם לא ידעו כי הן אמת המשחית לא יכנס מפני שאינו מבחין, הנה הם יהיו מוכים על ידו יתברך. וזהו השחוק ששחק הקב"ה במצריים בדבר זה שעי"כ שם אותותיו של מכת בכורות בם, כלומר במצריים עצמן, כי מלבד הבכורות שלהם הם עצמן נעשה להם דין בכורות ולקו, ולולי זה לא היו נהרגים גדולי הבית כדין בכורות:

ובזה יובן ולמען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים, ר"ל שחקתי בהם שעשיתי סימן בהם שיהיו טועין בו, ועי"כ תוכפל צרתם על ידם, והיינו ע"י שצויתי את ישראל שיעשו סימן בדם על פתחיהן, בזה טעו המצריים שחשבו בתי ישראל יהיו ערי מקלט לבכורותיהם, ולכך הבריחו אותם שם להצילם ועי"כ נכפלה צרתם דמלבד הבכורות מתו גדולי הבית, וז"ש ואת אותותי של מכת בכורות שמתי בם במצריים עצמן שאינם בכורות ממש, ולכך לא היה בית אשר אין שם מת, ונתקיים בהם גמלא בעא קרני אודני דהוו ליה גזיזו מיניה, וגבר ישראל:

אך יובן אומרו את אותותי אשר שמתי בם ע"פ מ"ש רז"ל בפסוק למכה מצרים בבכוריהם, שהבכורות קמו בערב פסח והכו מכה רבה במצריים, בשומעם שהם יהיו מוכים באותה הלילה, וזה ההרג שהיה למצרים הם בהם, היה קשה עליהם יותר מכל המכות, ולז"א ואת אותותי אשר שמתי בם, שיצאה אש מהם ואכל אותם:

ועוד נ"ל בס"ד לרמוז אשר התעללתי תניח למ"ד אחד מן התעללתי סמוך לאות ת', אז נקראת הת"ל עלתי במצרים, שנעשה עילוי לחמשה שמות אלקים, אשר מספרם ת"ל, דאע"ג שהם לא היו בקושי השעבוד אלא פ"ו שנים כמנין שם אלקים אחד, ונשאר שמ"ד, עכ"ז נמתקו הארבעה בהם שמ"ד בזכות מרע"ה שמספרו שמ"ה מספר אחד יתר על שמ"ד וכנז' בספרי המקובלים ז"ל. ועוד את אותותי אשר שמתי בם קרי בה במ"ם, היא מ"ם סתומה של מצרים עשיתי אותה פתוחה שנקראת מצרימה, ובזה יצאו ישראל מתוכם מתוך מ"ם, ובחדוש זה שחדשתי לעשות אותיות מ"ה במצרים כדי לפתוח לכם פתח הגאולה שעולה מספר מ"ה, אז וידעתם כי אני ה' ששם הוי"ה בלה במלוי אלפי"ן שעולה מספר מ"ה:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד אומרו אשר התעללתי במצרים והיינו כי בגזרת פרעה שגזר הבן הילוד היאורה תשליכוהו יש להתקשות למה גזר רק על הזכרים דבשלמא בגזרת הלידה שגזר אם בן הוא והמתם אותו ואם בת היא וחיה, עשה כן כדי שלא ירגישו ישראל שהמילדות חונקים אותם, אלא יחשבו שזו היא גזרה מן השמים על הזכרים שיהיו נולדים חנוקים, שאם המילדות חונקים אותם ע"פ גזרת פרעה למה אין חונקים הנקבות אבל גזרה זו דהשלכה ליאור המצריים עושים זה להדיא שמשליכים הילדים בחזקה ליאור, ולמה לא גזר שישליכו גם הנקבות אשר רוצין. ופרשתי בס"ד טעם לזה בהקדים מ"ש בגמרא דסוטה א"ר סמאי שלשה היו באותה עצה בלעם ואיוב ויתרו, בלעם שיעץ נהרג, איוב ששתק נידון ביסורין, יתרו שברח זכה שמבני בניו ישבו בלשכת הגזית שנאמר וממשפחות סופרים יושבי יעבץ ע"ש. והקשה הרב אם לבינה ז"ל, שהשותק והבורח השוו שניהם יחד בשתיקה ומניעת העצה, ולמה איוב נידון ביסורין ויתרו זכה ללשכת הגזית ע"ש. ונ"ל בס"ד כי פרעה בחר בשלשה יועצים על הדבר הזה ולא יותר, מפני שכל עצה לא תהיה חזקה לסמוך עליה אם לא תהיה בהסכמת שני דיעות, ולכן בחר בשלשה כדי שאם יהיה מחלוקת בזה בין יועץ הראשון ויועץ הב' יבא השלישי ויסכים לאחד מהם ואז יתבטלו דברי האחד מפני השנים, ולהיות כי בלעם היה קוסם גדול וראש הטמאים, ובחר להיות יועץ הראשון בדבר הזה, והוא אשר יעץ על השלכתם במים, כי בירר טעם הכרחי לעצה זו, כמ"ש רז"ל בגמרא שאמרו הבה נתחכמה למושיען של ישראל במה נדונם, נדונם באש ילקו על זה מאלקים דכתיב כי באש ה' נשפט, ואם נדון אותם בחרב ג"כ יהיו לוקין בחרב על זה, דכתיב וחרבו שלופה בידו, בואו ונדונם במים שכבר אמר ונשבע שלא יביא מבול לעולם, ע"ש. העצה הזאת יצאה מן בלעם כשבחר בו פרעה ליעץ עם איוב ויתרו ביחד, כדי שיסכימו על עצה נכונה איך ידונו את ישראל לכלותם, והם לא יהיו נזוקין ונשפטים מאלקי ישראל, והוא אשר הסכים לדון אותם במים, וכן פירש רבי' ז"ל שלשה היו באותה עצה של הבה נתחכמה לו ע"ש, נמצא בלעם הוא שהסכים על המים, ולא נדבר אחר מחמת הטעמים הנזכרים:

ואחר שיעץ בלעם על המים עדיין לא נתאמתה העצה, ולא נתקבלה לעשות מעשה בכך, אלא עד שתהיה בהסכמת היועץ השני שבשלשה שבחר בהם פרעה. והנה איוב שהיה שני בכלל השלשה, אם היה טוען וסותר העצה הזו של המים שיעץ בלעם, היו שואלין מן השלישי שהוא יתרו לראות דעתו, אך כיון דאיוב שהוא השני לבלעם לא אמר כלום, אלא שתק, ש"מ הסכים לדברי בלעם, כי בכ"מ דנין השתיקה כהודאה, וכיון דהודה איוב מחמת כי שתק, אז פרעה החליט בדעתו לקיים גזרה זו של המים, ולא היה צריך לידע איך היא הסכמת יתרו, כיון דאיכא שתי דיעות בגזרת המים. והנה יתרו מחמת טוהר לבו שהיה אוהב

את

את ישראל, היה רוצה לטעון דברים לסתור העצה הזאת של המים, אך השי"ת ראה שאם יסתור לא יועיל לישראל כלום, אפילו אם יאמר דברים של טעם, מאחר דאיכא שתי דיעות מסכימים כאחד, שהם בלעם ואיוב, ולכך שם הקב"ה בלב יתרו שיעשה בריחה שברח תכף ומיד ממצרים ויפקד מושבו מן חצר המלכות של פרעה, ולא נודע איה הוא. והנה ידוע מ"ש בגמרא, דמלכים הקדמונים היה להם ניחוש אם גוזרים גזרה ואחר שגזרו מת אחד מן השרים הגדולים שלהם מבטלים הגזרה, כי מיתת אותו השר סימן שלא יצליחו באותה גזרה, וכ"ש במצרים שכל עסקם היה בנחושים וקסמים, היה ניחוש זה חזק אצלם ולכן נתחכם יתרו לברוח להיות נפקד מהם, ונעשה בלב פרעה ושריו חשש גדול מאותה הגזרה, וכ"ש שנפקד איש אחד מן השלשה שנבחרו בעבור אותה עצה, דאיכא למיחש בזה טפי, ולכך הסכים פרעה לבטל הגזרה, אך כיון שלא מת אלא רק נפקד, לא ביטל אותה לגמרי, אלא קיים אותה במקצת, דהיינו בזכרים הנולדים בלבד, ולא בנקבות הנולדים, ולכך גזר כל בן הילוד היאורה תשליכוהו, וכל הבת תחיון:

ולכן תמצא לכל אחד מן השלשה שהיו באותה עצה נעשה גמול כפי מעשהו, והיינו בלעם שדבר בפירוש על רעתם לדונם במים מיתה ממש לחנקם במים, אז גם הוא נענש במיתה שהומת בפועל, ואיוב אשר לא דבר בפה מלא אלא שתק, ונדונה שתיקתו כהודאה בכף הדמיון, לכן לא מת ממש אלא נידון כמצורע, דמצורע חשיב כמת ואינו מת ממש, אבל יתרו שברח וגרם בזה הצלה לישראל שנתרפפה הגזרה ותחיו הנקבות, וגם למקצת זכרים הוה הצלה פורתא, זכה שישבו בניו בלשכת הגזית, שטובה זו הגיעה לבניו יען הגיעה אליו, כי תפארת בנים אבותם:

ועתה בא וראה חסדי השי"ת עלת כל העלות, כמה סיבות סיבב לטובת ישראל בענין זה, והוא כי מנהגו של עולם שגוזרין המלכים איזה גזרה על העם היושבים תחת ממשלתם, תתחיל הרעה מן השרים ועבדי המלך, שיעשו מלשינות להלשין על אותם העם, ואז ייטב לב המלך לעשות להם רעה, אך כאן אצל ישראל לא התחילה הרעה מן שרי פרעה ועבדיו שנתעוררו להלשין על ישראל לפרעה כדי שיגזור עליהם גזירות רעות אלו אלא פרעה הוא אשר נתעורר תחלה להרע להם, שהוא נתעורר לדרוש עצה מיועציו בעבור נזק ישראל, איך יזיק להם ויאבדם ח"ו, וכמ"ש רז"ל מפני מה פרעה היה לוקה תחלה במכות מצרים, מפני שהוא התחיל בעצה תחלה, דכתיב ויאמר אל עמו הנה עם בני ישראל רב ועצום וכו', לכך ממנו היתה מתחלת הפורענות, וכמ"ש בגמרא דסוטה ובמדרש רבה, וכן הביא רש"י ז"ל בפסוק ועלו ובאו בביתך וכו' ובבית עבדיך ובעמך, וכל זה היתה סיבה מאת השי"ת שגזר שתתחיל התעוררות זו מן פרעה כדי שהוא ילקה תחלה, ובזה יהיה נחת רוח לישראל, בראותם כי המכה שולטת ומתחלת בפרעה תחלה, וגם היה נעשה קדוש השם יותר בזה, שהנס נתגלה יותר, כי ראו שהצפרדעים כשעלו מן היאור לא נכנסו תחלה לבתים שהם סמוכים ליאור, ונתפשטו לאט לאט עד שהגיעו לבתי פרעה ונכנסו שם, אלא תחלה כשעלו מן היאור לא נכנסו בבתים שאצלם, אלא הלכו ברחובות העיר עד שהגיעו לבתי פרעה ונתמלאו, ואח"כ נכנסו לבתי שריו ועבדיו ומילאום, ואח"כ נכנסו לבתי המון העם, ויש אומרים שהלכו תחלה תחת הקרקע עד בתי פרעה, ושם בקעו הרצפה ויצאו, וכל זה היה נס פלאות, וכן הערוב לא נכנס תחלה בבתים הראשונים אשר בפתח העיר, אלא נכנס תחלה לבתי פרעה, ואח"כ לשאר בתים, וכן הארבה, וכן הברד, וכן הדבר, וכן השאר, וכל אלו הפלאות נעשו ע"י סיבה ההיא שנתעורר פרעה תחלה לפתוח פיו בקלקלה:

ועוד נעשה סיבה אחרת לתועלת ישראל מן עצה של בלעם, שאמר לא נדון אותם באש או בחרב אלא במים, והיינו כי האש דין והחרב דין, ואם היו דנים אותם באש או בחרב היו מתגברים בזה עליהם, והיה יוצא נזק עצום לישראל מידם, אך כיון שעשו הגזרה במים שהם חסדים לא הרעו לישראל בגזרה, כי באמת אחר ימים מועטים נולד מרע"ה, ואחר שלשה חדשים נתנה אותו אמו בתיבה בתוך היאור, וטעו בזה שחשבו שנפל במים, ואז בטלו הגזרה, וכמ"ש רז"ל שאמר מרע"ה לישראל בשבילי נצלתם כולכם, וכיוצא בזה כתב רבינו מהר"ש אלשיך ז"ל כי ע"י שקנה המן את ישראל מאחשורוש בכסף שהוא חסד, בזה זכו והצליחו בהצלתם ובביטול הגזרה, ואם היה קונה אותם בזהב שהוא דין, היה הדבר קשה עליהם, וכתב האריך הגאון חיד"א ז"ל לפרש בזה כמה מקראות. וכן הענין כאן, נתן השי"ת בלב בלעם שלא יהיה מיעץ לעשות הגזרה באש או בחרב שהם דין, אלא במים שהם חסד, ובזה נצלו ישראל והצליחו בביטול הגזרה בזמן מועט:

והסיבה השלישית היתה, מחמת דאיוב לא דבר בפיו להדיא על הסכמתו בדבר בלעם, אלא שתק ועי"כ נענש ביסורין שהם צרעת דחשוב כמת ואינו מת ממש, אבל אם היה מדבר להדיא על הרעה היה מת כמו בלעם, ורק עתה ששתק שהוא נחשב כהודאה נעשה לו דבר דחשיב כמת שהוא צרעת, וידוע מ"ש רבינו האר"י ז"ל בפסוק תרעץ אויב, דהיינו אותיות צרעת, ואויב הוא אותיות איוב, כי בקי"ס היה השטן מקטרג בעבור ישראל לומר מה אלו גם אלו, והשי"ת הציל את ישראל ע"י אשר נתעסק באיוב, באומרו השמת לבך על עבדי איוב, ונתעסק בו השטן, ומה דביני וביני נקרע הים וטבעו מצרים ויצאו ישראל מן הים לשלום:

והסיבה הד' שנתן בלב יתרו לברוח ולא עשה דרך אחרת להצלתם, באופן שהוא יסתור עצה זו של המים, שאם היה עושה כן לא היה יוצא מזה תועלת לישראל לבטל הגזרה, מפני שהיו סומכים על שתי דיעות של בלעם ושל איוב ששתק, אבל שם בלבו לברוח זה היה סיבה לבטל הגזרה, מפני שהיו סומכים על שתי דיעות של בלעם ושל איוב ששתק, אבל שם בלבו לברוח זה היה סיבה לבטל הגזרה ברובה, והמעט ג"כ היה רפוי אצלם וגבר ישראל. ולכאורה היה נראה שיתרו לא היה אהוב נאמן לישראל, שהיה לו לסתור את העצה הזאת של המים ולדבר טוב בפירוש על ישראל, ולמה ברח שבזה לא דבר לא טוב ולא רע, אך באמת מה שעשה יתרו היה סיבה מאת השי"ת לתועלת ישראל, שאם היה מדבר טוב לא היה תועלת ממנו לישראל, מאחר דיש שני דיעות מסכימים בדעתם, משא"כ עתה שברח נעשה תועלת גדולה לישראל וכדאמרן:

ובזה יתבארו הכתובים היטב בפרשת שמות, דאחר שאמר מרע"ה לפני הקב"ה, בי אדני לא איש דברים אנכי גם מתמול גם משלשום גם מאז דברך אל עבדך כי כבד פה וכבד לשון אנכי, אמר השי"ת אליו מי שם פה לאדם או מי ישום אלם או חרש או פקח או עור הלא אנכי ה', ועיין להרב אם לבינה ז"ל מ"ש בפסוק זה, ואני אבארנו לפי דרכי, ויש הפרש ביני לבינו והוא, דאחר שטען שהוא כבד פה ואינו ראוי לשליחות זו, הודיעו השי"ת דמה שהיה כבד פה הוא סיבה בעבור תועלת, ופירש לו כמה דברים שהם נסתבבו מאתו יתברך לתועלת, אע"פ שמתחלה נראין קשים, ולכן אמר לו יש לך

לך לדעת כי אני מקדים רפואה למכה, ומה שעשיתיך כבד פה מולד מזה רפואה כטעם נכון, וכאשר עשיתי והקדמתי רפואה למכה בעניינים אלו כן הקדמתי רפואה במכתך, והבט נא וראה מי שם פה לאדם זה פרעה שיפתח פיו בקלקלה תחלה, לבקש עלה בעבור לאבד שונאי ישראל, הלא ממני היה הדבר הזה, כדי שהוא ילקה תחלה, ובזה ישמחו ישראל יותר ויגדל הנס יותר, וגמלא מה שהיו ישראל חושבין דבר זה רע וקשה להם בשומעם שהמלך נתעורר תחלה להבדם, הנה אח"כ יראו שאדרבה זה היה לטובתם. או מי ישום אלם זה איוב, דאע"פ שהוא השים לדברי בלעם לא דבר בפיו הסכמתו, אלא נעשה כמו אלם ששתק, ונודעה הסכמתו מחמת דשתיקה הית כהודאה, שבזה נסתבב טובה לישראל שלא מת ממש אלא נצטרע, שעי"כ נתעסק בו השטן בשעת קי"ש, ולא השטין על ישראל וכנז"ל. או חרש או פקח זה יתרו, שהיה לו דברים לדבר לטובת ישראל לסתור עלת בלעם, אך נעשה כמו חרש שלא שמע מה אמר בלעם, כדי שישיב על דבריו, וסוף נעשה פקח שעשה בריחה שברח, ובזה נפקד מושבו ודנו אותו כמת, שראוי להם ע"פ הניחום לבטל אותה הגזרה, ובטלו רובה, והמקלת ג"כ לא נתקיים, כי היה רופף בידם, ונמלא ע"י שלא טען כלום לא יצא מכללם, וממילא הועילה בריחה שלו בעבור ישראל. או עור זה בלעם שלא עשה הגזרה בחרב או באש אלא במים שהיה נראה בזה דבר קשה יותר, מפני שא"א להלקותם כנגד מדה זו, דאין להביא מבול, ובאמת היה זה לטובת ישראל, כי המים חסד ולא נתקימה גזרה זו ונתבטלה תכף, הלא אנכי ה' עשיתי כל אלה שיהיו סיבות לתועלת ולטובת ישראל, אע"פ שבתחלה בהשקפה הראשונה נראין דברים קשים, וכן אתה לריך לדון בענין שלך שנעשית כבד פה, הוא סיבה לתועלת ולטובה היה וכאשר באחרנו לעיל בס"ד בפרשת וארא: -

ובזה יובן בס"ד כאן, ולמען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים ואת אותותי אשר שמתי בם, התעללתי מלשון עלה וסיבה, כלומר עשיתי כמה דברים שהם היו עלות וסיבות לתועליות שהיו במצרים, ואלו העלות עשיתים בהתחלת הגלות והגזרות שהיה פרעה גוזר עליהם, אבל על זמן היציאה שעשה מכות באותות ומופתים נקיט הלוקה שנית דקאמר על זה ואת אותותי אשר שמתי בם, דזה קאי על זמן היציאה שהביא עשר מכות, ולפ"ז מ"ש את אשר התעללתי במצרים קאי על התחלת הגלות והתחלת הגזרות, ועל זה נקיט לשון התעללתי שהוא לשון עלה וסיבה שעשיתי כמה עלות וסיבות לטובתם:

ויפן ויצא מעם פרעה. נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים על פסוק ותקרא את שמו משה ותאמר כי מן המים משיתיהו, דהיה מן הראוי שתקראהו מה"ש, שהוא על סדר חג"ת, שהוא מ"ם חסד ה"א גבורה ש' תפארת, ולמה קראתו משה שהשי"ן שהיא תפארת הכריעה באמלע, מפני כי בסדר מה"ש היתה ה"א שהיא גבורה מכרעת, וזה מורה על תגבורת הדין, ובאמת הוא מן המים החסדים משיתיהו ולריך שיהיה בו תגבורת החסד, על כן קראתו משה, דאות ש' שהיא תפארת שהוא רחמים מכרעת עכ"ד ע"ש. נמלא מרע"ה שמו מורה על תגבורת החסד, אך אם יתהפכו אותיות שמו להיות כסדר מה"ש מורה על תגבורת הדין, ועל כן כשהיה בא אל פרעה לעשות בו דין, היה מתכוין להפוך אותיות שמו מסדר משה לסדר מה"ש, שסדר זה הוא מורה על תגבורת דין ולז"א ויפן ויצא מעם פרעה, ר"ל ויפן לאחור באותיות שמו, שכיון באותיות שמו למפרע, לסדר אות ה"א קודם אות ש', שהוא סדר מה"ש המורה על תגבורת הדין. או יובן היכל פרעה שיושב בו ודאי גדול הוא, ויש כמה אמות מכסא פרעה עד הפתח, והוא כיון שפנה תכף ומיד יצא בפסיעה אחת:

או יובן בס"ד ויפן ויצא מלשון ואנכי פניתי הבית, שפינה גילולי הקדושה והוציאם ממנו ע"י כונות שלו ברא'יתו:

או יובן, שבכל פעם היה חולק לו כבוד, כשיצא מלפניו אינו מחזיר לו גבו אלא הולך דרך אחוריו ופניו יהיו נגד פרעה, אך עתה החזיר גבו אליו ויצא ועבדי פרעה דנו בדעתם מה טעם עשה שינוי עתה להחזיר לו גבו, אלא ודאי כונתו בזה לומר הלואי שגם במכה זו תודה ביליאה ואחר כך תחזור לאחור, כדי שאביא עליך עוד מכה אחרת, ולכך כשילא החזיר גבו ביליאתו, כך דנו בדעתם, ולכך נתרעמו על פרעה עד מתי יהיה זה לנו למוקש, כי עתה נודע כל פעם שאתה הודה לו בשעת המכה בתנאי שיסיר אותה, ואח"כ תשלחם, והוא נעתר לך ועושה כדבריך ומסיר המכה אינו מכבדך בזה ואינו מאהבתו אותך, אלא הוא עושה כן לרעתך כדי שיביא עליך מכות אחרות, ונמלא הוא עושה לך מוקש ומכשול בדבר הזה, שהוא מכבדך לעשות רלונך ולמלאות בקשתך בהסרת המכה:

לכו נא הגברים ועבדו את ה' כי אתה אתם מבקשים. נ"ל בס"ד בהקדים מ"ש במדרש רבה פ' בראשית פרשה כ"ב, ויאמר קין אל הבל אחיו ויהי בהיותם בשדה וכו', על מה היו מדיינים אמרו בא ונחלוק את העולם, אחד (קין) נטל קרקעות, ואחד (הבל) נטל מטלטלין, דין אמר ארעא דאת קאים עלה דידי היא, ודין אמר מה דאת לביש דידי הוא, דין (הבל) אמר חלוץ, ודין (קין) אמר פרח. פירש רש"י הבל אמר לקין חלוץ המטלטלין אשר עליך, וקין אמר אל תעמוד בקרקע שלי, אלא פרח באויר, מתוך כך ויקם קין על הבל אחיו ויהרגהו ע"כ. וידוע מ"ש הגאון הש"ך ז"ל כי פרעה היה קין, וכל ישראל היו נלולותיו של הבל, ולכן גאולתם היתה ע"י מרע"ה שהיה גלגול הבל ע"ש:

ובזה יובן הטעם שעשה השי"ת בנס יל"מ, דוגמא לטענות קין והבל הנז', שהיו מדיינים זע"ז, והיינו דארץ מלרים היתה דוגמא לכל העולם כולו שהיו דרין בו קין והבל ביחד, וכמו קין טען לגרש את הבל מן הקרקע, באומרו הקרקע שלי היא ואל תעמוד בה, כן פרעה שהוא קין אמר למרע"ה ולישראל שהיו כולם נלולות של הבל, בליל פסח קומו לאו מתוך עמי, וגרשם מן הארץ שלא יכלו להתמהמה, וכן נעשה ג"כ דוגמא לטענת הבל, שאמר לקין חלוץ כי המטלטלים כולם שלי הם והוא כי גם ישראל שהם נלולות של הבל, לקחו כלי כסף וכלי זהב ושמלות, שהם המטלטלים מן פרעה ועמו, כדכתיב וינללו את מלרים. ולכן השי"ת הלה הא בהא, באומרו גרש יגרש אתכם מזה, שיעשה עמכם דוגמא לטענת קין שטען לגרש את הבל מן הקרקע באומרו שלו היא, וכן אתם ג"כ תעשו עמו בעת הזאת דוגמא לטענת הבל שאמר לקין חלוץ כי המטלטלין שלי הם, ולכן דבר נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו, כדי שבעת שיעשה לכם הגירוש מן הארץ אתם תקחו את המטלטלין האלה ותלאו, ודבר נא מעתה שישאלו, כי עתה עדיין לא אמר לכם תלאו מן הארץ, ולכך תקבלו אותם בתורת שאלה שיהיו מוכנים בידכם, ואז בעת שיגרש אתכם תהיו זוכין בהם מדין טענת חלוץ שאמר הבל לקין. ובזה יובן הטעם שנשאו מלאכי השרת את ישראל בעת יליאתם מרעמסס לסוכות, כמ"ש רז"ל ע"פ ואשא אתכם

אתכם על כנפי נשרים, והיינו כדי לקיים בהם דוגמת טענת קין שאמר להבל פרת באויר :

והנה פרעה הרגיש ע"י השר שלו שעתידין ישראל ליקח כל המטלטלין הגשמיים שהם כלי כסף וכלי זהב ושמלות, וגם המטלטלין הרוחניים שהם נילולי הקדושה שגם אלו נקראו מטלטלין כנודע בסוד שמיטת כספים, וידוע שכל נלולי קדושה שהיו בקליפת פרעה ומלרים הם רמוזים באות ה' שבשם פרעה, כי היא מורה על זה, נמלא בתגבורת ישראל שגברו ליקח ולברר מן פרעה נילולי הקדושה הם חטאו ונטלו בזה את אות ה' שבשמו, כי המטלטלים הרוחניים הם בסוד אות ה' כנודע, וכיון שנטלו מטלטלין הרוחניים זכו ליקח גם מטלטלין הגשמיים שגם הם בסוד אות ה' כמ"ש הרב ז"ל בדין שמיטת כספים, והא בהא תליא. והנה אם תסיר אות ה' משם פרעה ישאר בו אותיות עפר, וז"ש לכו נא הגברים ועבדו את ה' כי אתה אתם מבקשים, חלק תיבת אתה לשנים וקרי בה כי את ה' אתם מבקשים, כלומר בדעתכם ללאת מתחת ידי לעולם, יען כי אות ה' שבשמי מרומזת למטלטלים הרוחניים ומטלטלין הגשמיים מבקשים ליקח. ועי"ז היו יולאים כולכם לגמרי, ועל כן לא ארלה לתת לכם רשות שתלכו כולכם כדי שלא תתקיים בידכם מחשבה זו שאתם חושבים לעשות :

יהי כן ד' עמכם. נ"ל בס"ד, דידוע כשם שלריך האדם לסיים בטוב, כך לריך להתחיל בטוב, כי ברית כרותה לשפתים, אך בסיום יש קפידה יותר מן ההתחלה, לכן הוכרח לפתוח בטוב של ישראל שהתחיל לומר יהי כן ה' עמכם כדי לסיים ברעה של ישראל, והיינו לומר כי רעה נגד פניכם, כי בסיום יש קפידה יותר, אך פיו הכשילו לסתור תוך כדי דיבור את דבור הרעה אשר דבר בהם, והוא כי היה לו לומר רעה נגד פניכם, וישתוק, אך הוא אחר שאמר רעה נגד פניכם אמר לא כן לכו נא הגברים, ונמלא בבתי מילות של לא כן שסמך אותם לרעה נגד פניכם, חזר וסתר הבנין של הרעה שעשה, כי אמר לא כן, כלומר לא תהיה רעה נגד פניכם :

ויט משה את ידו על השמים ויהי חשך אפלה בכל ארץ מצרים שלשת ימים וכו'. י"ל למה היו ג' ימים ראשונים חושך נהוג, ושלשה אחרונים חושך קשה מאד, שהיה כמו מכבש עליהם לא יזוזו ממקומם אפילו שיעור אלבע, ולא יעשו שום תנועה באברים שלהם, והיה מן הראוי שיהיה להם כל ששה ימים חושך קשה מאד כזה. ונ"ל בס"ד, בהקדם מ"ש במדרש רבה נטה ידך על השמים, הה"ד שלח חשך ויחשך ולא מרו את דברו, רבותינו אמרו על שלא קבלו במרות דבר הקב"ה עליהם, ד"א אמר הקב"ה למלאכים המלריים ראויין ללקות בחשך, מיד הסכימו כולם כאחד ולא המרו, מהו שלח חשך ויחשך, למה"ד למלך שברח עליו עבדו, אמר לאחד לך והכהו חמשים מגלבין, הלך והכהו מאה והוסיף לו משלו, כך הקב"ה יתעלה שלח חשך על מלרים, והוסיף שר החשך משלו, הוי שלח חשך ויחשך עכ"ל. וי"ל הו"ל לפרש תחלה שלח חשך ויחשך ואח"כ יפרש ולא מרו את דברו, ועוד י"ל למה במדת החשך נתייעץ עם המלאכים, ולמה הוסיף שר החשך משלו, והיה לו לעשות כדבר ה'. ונ"ל בס"ד דמלינו להרב מהר"א הכהן ז"ל, שהביא טעמים לכל המכות ממדרש רז"ל, ובכל מכה נמלא טעם שהוכו בה מדה כנגד מדה במה שהרעו לישראל, ורק במכת החשך לא מלאו לה טעם בשביל הרעה שהרעו לישראל, אלא אמרו הטעם בשביל כדי לקבור את פושעי ישראל, ולא יראו המלריים במתי ישראל וישמחו ברעתם ע"ש, ונראה דבעל המדרש הנז' לא בחר בטעם זה האמור בחשך, אלא רולה לפרש הטעם בשביל שלא קבלו במרות את דבר השי"ת, והיינו כי הם עשו להם עבודות ועינוי בשאט הנפש כדי להרע להם, ולא עשו במרות, דהיינו כדי לקיים גזרתו יתברך שגזר בכך, שלא עשו להם דבר זה כעבד שחייב לקיים גזרת אדון שלו שגזר לעשות כו"כ, ומכין מוכח שלא עשו בשביל לקיים גזרתו יתברך, ממה שמלינו שפרעה אמר מי ה' אשר אשמע בקולו לא ידעתי את ה', ולכך לקו בחשך על אשר חטאו לכבודו יתברך, שלא קבלו דבריו במרות כעבד שחייב לקבל מרות ואדנות של אדונו, אלא קיימו הגזרה בשביל תאותם שהתאוו להרע להם, וגם להנאתם לבנות להם ערי מסכנות :

ולפ"ז ממילא מובן הטעם שנתייעץ במכת החשך דוקא עם המלאכים, כי שאר מכות באו בשביל הרעה שהרעו לישראל, ואז הקב"ה היה דיין כביכול בזה שדן דינם של ישראל, וגזר על המלריים מכות בעבור הרעה שעשו להם, אך במכת החושך לא היה לה טעם בשביל רעה שהרעו לישראל, אלא הטעם לפי דעתו של בעל המדרש שלא קבלו במרות דבר ה', ונמלא שזה היה בשביל שחטאו נגד כבודו יתברך, ולכך לא רלה שהוא ידין את הדין הזה עליהם, אלא עשה את המלאכים ב"ד לפסוק דינם על זה, והסכימו כולם כאחד בדין זה של החשך, יהיה מדה כנגד מדה, הם העיבו בכבודו אורו של עולם, כי השי"ת הוא המאיר לעולם לארץ ולדרים עליה, לכך היו בחשך שנמנע מהם אורו יתברך המאיר לארץ ולדרים עליה ברחמים :

ואחר שהביא בעל המדרש דבר זה שלמדנו ממנו, דמכת החשך באה על עון שחטאו כנגד כבודו יתברך, אז מלא יבוא יפה לדרשה של שלח חשך ויחשך, דדריש שהוסיף שר החשך משלו יותר משיעור הגזרה שגזר הקב"ה, והוא כי בלא"ה אם היה אומר דרשה זו היה פ"פ לכל אדם להקשות על זאת הדרשה, באומרו מה ראה שר החשך להוסיף על שיעור שגזר הקב"ה, ועוד למה שר הברד ושר הדבר לא הוסיפו על שיעור גזרתו יתברך, ורק שר החשך הוסיף, אך ע"י שהקדים בעל המדרש לפרש האי דרשה דלא מרו את דברו, דמשמע מינה דמכת החשך באה על עון שחטאו כנגד כבודו יתברך, ולכך הביא דינם אלל ב"ד של מעלה המה המלאכים, אז נתיישבה היטב דרשה זו של ויחשך, דדריש שהוסיף שר החשך משלו, והוא כי כל המכות באו בעבור רעה שעשו לישראל, ואז הקב"ה דן דינם של ישראל, וגזר מכות שיעור מספיק לפרעון, ואיך יוסיפו השרים משלהם על הדין שפסק הקב"ה, אך החשך כיון שהוא בא בעבור עון שחטאו כנגד כבודו יתברך, דלכך הגישו להמלאכים לדון אותו, שאמר להם בלשון שאלה ראויים הם המלריים ללקות בחשך, דנקיט חשך סתם דמשמע חשך הנהוג, אין נחשב דבר זה לפסק דין, כיון דנקיט בלשון שאלה, ועוד כמי יש לומר מרוב ענוה כביכול ויתר על כבודו ואמר חשך סתם שהוא חשך נהוג, ועל כן שר החשך מלא מקום להוסיף משלו להביא חשך אפילה שהוא כמו מכבש שכבש המלריים, ונתחכם להביא שלשה ימים חשך נהוג כדי לקיים הדבר שילא מפיו יתברך ג"כ, דנקיט חשך סתם, שמשמע הוא חשך הנהוג, ובשלשה ימים אחרונים הוסיף חשך משלו, לעשותו חשך אפילה, שהוא עב ונעשה להם מכבש שלא זזו ממקומם שיעור אלבע, ונראה שזו האפלה שהוסיף שר החשך משלו, רמז אותה השי"ת למרע"ה, באומרו למען שתי אותותי אלה בקרבו, שאם תערב אותיות אלה בקרב שם פרעה, יהיה מהם לרוף אפלה רעה, וזו היא שנאמר עליה וימש חשך, שהיה בו ממשות, ונעשה להם כמו מכבש :

ועוד נראה טעם אחר שלא היו כל הששה ימים חושך

עב

עב, שהיה כמו מכבש שלא יכול אדם לזוז ממקומו ולא יוכל להרים ידו ורגלו אפילו שיעור תנועה קטנה, היינו שאם היו כל הששה ימים כך היה אומר להם פרעה אחר החשך ודאי כוונתכם לברוח, דאם כוונתכם ללכת לזבוח, למה לא זבחתם בארץ, ובשלמא מקמי הכי אמרתם טעם, כי חששתם מן המצריים שלא יסקלו אתכם כשאתם זובחים תועבת מצרים, אך עתה בימי החשך העב הזה לא היו יכולים להרע לכם, ולמה לא זבחתם בארץ, ולכך לא היה חשך עב זה אלא שלשה ימים ולא יותר, מפני כי לקרבן צריך שלשה ימים לביקור, וביום רביעי יזבחהו ויקריבו אותו, וכיון דלא היה החשך זה יותר משלשה ימים, לכך לא זבחו, כי ביום רביעי היו מצרים רואין את ישראל, וז"ש לא ראו איש את אחיו ולא קמו איש מתחתיו שהוא חשך עב מאד שלשה ימים ולא יותר, והטעם מפני כי לישראל היה אור במושבותם, ואם היה חשך זה אוסר את המצריים שלא יזוזו ממקומם, היה פרעה אומר להם אח"כ למה לא זבחתם בארץ, מאחר כי אתם יש לכם אור, והמצריים כפופים ואסורים במקומם:

ועדיין צריך להבין למה נקיט שני חלוקית לא ראו וכו' ולא קמו וכו'. ונ"ל דמצינו לרז"ל בפסוק ויאמרו איש אל אחיו נתנה ראש ונשובה מצרימה, דקאי איש אל אחיו על דתן ואבירם שהיו קשר רשעים, ואפשר דבימי החשך העב שהיו המצריים אסורים ואין יכולים לזוז ממקומן, גם דתן ואבירם היו אסורים במקומן, ולא קמו, שאם היו יכולים לקום היו נכנסין לבתי מצרים ובוזזין כסף וזהב, כי לא היו נשמעין לדברי מרע"ה שצוה לישראל שלא יקחו כלום משל מצרים, כי אם יכנסו לראות דוקא, ולזה נקיט לא ראו איש את אחיו אלו דתן ואבירם, ולא קמו איש מתחתיו קאי על המצריים:

דבר נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו. י"ל למה אמר לו דבר נא, שמשמע שימהר לדבר להם דבר זה שישאלו כלי כסף וכלי זהב, והלא עדיין זמן הרבה, כי הצווי של דבר נא אמרו לו באדר, בעת שהיה עומד לפני פרעה, ומהרה בו במכת החשך. ונ"ל בס"ד, דיש לחקור כל המכות עשו רעה למצרים בנפשם וממונם, אבל החשך לא עשה להם רעה בנפשם ולא בממונם, ורק לצער בעלמא נצטערו בהעדר האור, ולא קמו איש מתחתיו, ואינו כדאי הצער לעשות בעבורו נס פלאי כל החשך, שהיה כמו עב כבד, ונתונים בתוכו כמי שנתון במכבש. ונ"ל בס"ד, כי הוצרכה מכה זו של החשך, מפני שעל ידי מכה זו היה הנס של החן שנתן להם הקב"ה, כדי שיקחו על ידו רכוש גדול בתורת שאלה מן המצריים, שהיו שונאים שלהם, בנס הקרוב לטבע, ועי"כ יכולים להנות ממנו, ולא יהיה רחוק מן הטבע, שנראה נס גמור, באסור ליהנות ממעשה נסים, והיינו כי רחוק מן מדת הטבעי שיהיו ישראל נאמנים בעיני מצרים להשאילם כסף וזהב ע"מ להחזיר, אמנם על ידי החשך הפלאי הזה שלא קמו המצריים איש מתחתיו, נסתבב טעם טבעי להיות חן לישראל בעיני מצרים, שנתברר להם שהם נאמנים גמורים שנפל ממונם בידם ולא נגעו בו, ועל זה נעשה להם אהבה גדולה עמהם, ונשאו חן בעיניהם, ולכך בעת ששאלו מהם כלי כסף וכלי זהב עשו עמהם טובה להשאילם ולעשות רצונם, והאמינו בהם שלא יגזלו ממונם, אלא לוקחים אותו בתורת שאלה ע"מ להחזיר:

והענין הוא ע"פ מ"ש הרב ברכת אברהם ז"ל, במכת החשך גדלה מעלת ישראל בעיני מצרים ונתחזקה צדקתם והאמונתם בעיניהם, מפני כי בימי החשך לא היו המצריים יכולים לזוז ממקומם, כי היה החשך כמו ענן כבד מונח עליהם, וכל אחד מהם כאלו נתון תוך המכבש ממש, שאינו יכול לזוז ממקומו אפילו שיעור חצי אצבע, והעומד לא היה יכול לישב, והיושב לא יכול להרים גופו מעל מקומו, והמוטה לא יכול לזקוף, ורק ישראל היה להם אור בכ"מ, ולכך נכנסו תוך חדרי מצרים, ופתחו התיבות וראו כל מה שיש להם, ולא נטלו מהם כלום, ואחר שהוסר החשך ראו המצריים כל חפציהם בשלימות שלא לקחו מהם אפילו חוט אחד, ועל כן אחר שסר החשך נקבצו המצריים כיתות כיתות לדבר בענין ישראל, כת אחת אומרת ראו איך ישראל נאמנים ולבם שלם עמנו, ואין בדעתם לברוח מאתנו, כי בימי החשך באו לפני מצרים, וראו כל מטמוניות, והיו יכולים ליקח כל הממון ולברוח, ולא עשו כן. ותען כת השנית ותאמר, גדולה מזאת אנחנו רואין בהם, והוא כי היו יכולין בימי החשך ליקח כל הבהמות של מצרים סוסים וחמורים ופרדות, ולרכוב עליהם ולברוח, ולא היה נשאר למצרים אפילו סוס א' ופרד א' או חמור אחד לרכוב עליהם כדי להשיגם, ותען כת השלישית ותאמר, גדולה מזאת אנחנו רואין, שהיו ישראל יכולים ליקח כל חרב ורומח ושאר כלי זיין של המצריים, ולא היה נשאר למצרים אפילו כלי זיין אחד, ואיך היו יכולים לעמוד כנגדם. ותען כת הרביעית ותאמר, גדולה מזאת אנחנו רואין, מאחר שכל או"א מן המצריים אסור במקומו, ואינו יכול לנענע אפילו אצבע קטנה, היו ישראל נכנסים לבתי מצרים והורגים אותם, ומשליכים פגריהם לנהר, והם היו יורשים כל הבתים של מצרים עם הממון שבהם, ויושבו שם ולא יברחו ולא ילכו לארץ אחרת. ואחר שנשאו ונתנו ביניהם בדברים אלו נתחזקה בלבבם אמונת ישראל וצדקתם, ונעשה להם אהבה עצומה עם ישראל, ונשאו חן בעיניהם בדרך הטבע, ולכך תוספת החן שנתן הקב"ה לישראל היה קרוב לטבע, ועל כן נטילת הרכוש שבאה ע"י החן לא נחשבת לנס גמור, כדי שראוי שלא ליהנות מן מעשה נסים:

ובזה מובן שפיר הטעם, שרצה השי"ת שישראל יתחילו לשאול ממצרים כלי כסף וזהב תכף ומיד אחר החשך, מפני כי מן מכת החשך נתעוררו המצריים לקלס ולשבח את ישראל, שנתאמתה אצלם אמונתם. ונתחדש להם אהבה בהם, ונעשה להם חן טבעי בעיניהם, על אשר כל ממונם היה מסור בידם ולא גזלום ולא לקחו ממנו אפילו חוט אחד. ולכן רצה שבעוד אשר אש אהבתם ואמונתם בישראל מתלהב בלבבם, ובעוד היות החן בתוקפו אצלם ולא נשתכח מהם, ילכו אצלם לשאול מהם שבזה יהיה תוספת החן שנתן להם השי"ת בעיניהם קרוב לטבע, ויועיל שיהיו מרוצים בכל לבם לעשות בקשתם, ולא ישיבו פניהם ריקם בכל חפץ אשר ישאלו מהם, ולכן אמר לו דבר נא במהרה אחר הסרת החשך בעוד דבר זה חדש קודם שיתיישן בלבם ויתקרר:

ובגמרא איתא, א"ל הקב"ה נא לשון בקשה, שיאמר לישראל בבקשה מכם שתשאלו איש מאת רעהו וכו', שלא יאמר אותו צדיק ועבדום ועינו אותם קיים בהם, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם, וכבר דשו רבים במאמר זה ליישב הדקדוקים שבו, חדא למה יאמר בבקשה מכם, דמי יאמרו לו טול ממון ולא ירוץ ליטול מיד, ועוד כיון דהבטיח הקב"ה ברכוש גדול גם אם לא יאמר אותו צדיק ודאי צריך לקיים הבטחתו. ואקדים לפרש בס"ד הפסוק בפרשת שמות, דכתיב ונתתי את חן העם בעיני מצרים והיה כי תלכון לא תלכו ריקם, וקשה כיון דקאמר להו ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה כלי כסף וכלי זהב ושמלות ושמתם על בניכם ועל בנותיכם ונצלתם את מצרים, נמצא הולכים מלאים ואין הולכים ריקם, ולמה הוצרך לפרש להם והיה כי תלכון לא תלכו ריקם. ופרשתי בס"ד דידוע ההולך לקיים מצוה, מלבד

שיש לו שכר פסיעות בהילוך שלו, עוד ירויח ריוח גדול לברר ולהוציא נ"ק מן הדומם, הוא עפר האדמה אשר הולך עליה, וכמ"ש בגמרא על חכמים שהולכים בדרך, הוו שקלי ואזלי, ופירשו המקובלים ז"ל הכונה, שקלי נ"ק מן העפר שהולכים עליו, והנה כאן אצל ישראל הבטחה של רכוש גדול תתקיים בהם על הים, דהמצריים יביאו ממון רב מאד עמהם, ויטבעו בים, ויהיו ישראל נוטלים הממון שזוכים בו מן ההפקר, ולמה צריך שיקחו אותו ממצרים דרך שאלה בתחלה, שיהיו טורחים לדפוק על פתחי בתי מצרים לחלות פניהם ולבקש מהם שישאילום, והא ודאי עדיף טפי, שזה הממון שלקחו בתורת שאלה יקחו אותו כולו על הים, דאחז"ל מה שהיה בבתים לקחו במצרים, ומה שהיה בבתי תשוראות לקחו על הים, על כן עדיף טפי שיקחו זה וזה על הים, ולא יטרחו ליקח בתורת שאלה ממצרים כלום, אך באמת בזה שצוה אותם שיקחו בתורת שאלה ממצרים ממה שהיה בבתים, הרויחו ישראל שכר גדול, והיינו כיון שהקב"ה צוה אותם לעשות כן, נמצא בהליכתם לבתי מצרים לשאול הם לוקחים שכר פסיעות, כיון שזה הילוך של מצוה הוא לקיים מצות עשה שצוה אותם השי"ת, ויש להם שכר על זה. ועוד מרויחים במהלכם שבעבור קיום מצותו יתברך לוקחים נ"ק מן הדומם, הוא העפר שהולכים עליו, כמ"ש במאמר שקלי ואזלי, ואם היו לוקחים כל הממון כולו על הים, אחר שנטבעים מצרים בים, לא היו מקיימים בזה מצות השי"ת, כי הממון הוא מוכן ומונח לפניהם ולוקחים אותו, וגם לא היה נעשה עסק הבירור של נ"ק מן הדומם כדאמרן. וז"ש ונתתי את חן העם הזה בעיני מצרים, והא למה צריך לחן שיהיה זה בנס פלאי להיות להם חן בעיני שונאיהם וישאילום, והלא סופם של מצרים להיות נטבעים בים, ושם יביאו כל ממונם עמהם ויטלוהו ישראל אחר שנטבעים מצרים, שיהיה ממון שאין לו בעלים, ולמה יהיו ישראל צריכים לטרוח בהלוכם לבתי מצרים לשאול מהם דרך שאלה, וגם יהיו נצרכים למציאות חן בנס, לז"א והיה כי תלכון לא תלכו ריקם, כלומר זה הטורח של הליכה שיהיה לכם במצרים אינו ריקם, אלא אתם מרויחים שכר פסיעות, וגם מרויחים להוציא נ"ק מן הדומם שהוא עפר האדמה שאתם הולכים עליה, ואם תקחו כל הממון כולו על הים אין לכם הרווחה, על כן אני מצוה אתכם ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה כלי כסף וכלי זהב ושמלות וכו':

והנה נודע כי ישראל בעסקם בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה שטורחים בגופם בזה, היו מבררים נ"ק מן הדומם שהוא עפר האדמה, ולפי האמור שלקחו רכוש מצרים באופן זה שהם יטרחו בהילוכם ובדפקם על בתי מצרים, לבקש מהם ממון בתורת שאלה, ולא לקחו הממון הזה על הים עם ממון שהיה בבתי תשוראות, הנה גם בזה הרויחו לברר וליקח נ"ק מן הדומם, שהוא עפר האדמה בהלוכם עליו לקיים מצותו יתברך, דגם זה הרויחו ע"י יגיעת גופם במהלך שלהם. משא"כ אם היו לוקחים הכל על הים לא היה להם הרווחה זו בגופם, ולז"א אמור להם בבקשה מכם תשאלו איש מאת רעהו, ולא תאמרו כיון דהמצריים נשקעים בים, ועתידין להביא ממונם שם ויהיה מוכן ומזומן לפנינו, גם ממין זה שבבתים יביאו שם ונקח אותו בלא טורח, ועל זה אמר שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וענו אותם קיים בהם דייקא, ר"ל בגופם שהרויחו נ"ק מיגיעת גופם, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם, ר"ל בגופם, אלא הרכוש היה מוכן ומזומן לפניהם, ולקחו אותו, ובזה הלקיחה לא נעשה בירור נ"ק, והפסידו הרווחה זו, על כן תאמר להם שילכו וישאלו, שבזה מקיימים מצותי בעמל גופם, ובזה ירויחו ניצוצי קדושה, ואז להנציל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא:

פרשת בשלח.

ויסען מסכת ויחנו באתם בקצה המדבר. י"ל כיון דאמר ויחנו באתם, יודעין אנחנו שחנו בקצה המדבר, כי אתם היא קצה המדבר, ואם יש צורך להודיענו שהיתה חנייתם בקצה המדבר, יאמר ויחנו בקצה המדבר ולא יאמר באתם. ונ"ל בס"ד דמצינו שאמר הכתוב ויושע ה' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים, והיינו דקאי על יום שביעי של פסח שנטבעו בים, והקשו והלא ביום ט"ו לחודש יצאו ממצרים, ותרצו אם המצודה עודנה קיימת, אע"פ שיצא ממנה הצפור הנצוד בתוכה, לא חשיבה יציאה והצלה, כיון דעודנה קיימת יפול בה עוד הפעם, ברם אם נשברה המצודה אז הצפור בטוח בהצלתו ממנה, ולכן ישראל אע"פ שיצאו בט"ו לחודש לא חשיבה זו יציאה והצלה, כיון דהמצריים עודן קיימים, אך ביום ההוא שטבעו מצרים שנשברה המצודה ונתקלקלה, נחשבה להם ישועה אמיתית:

ולז"א ויושע ה' ביום ההוא דייקא את ישראל מיד מצרים, וידוע כי ישראל היה מושבם בארץ גושן, והכתוב קורא אותה גושנה, כמ"ש ואת יהודה שלח לפניו גושנה, וכן אמר ויבא ישראל גושנה. והנה אחר אותיות המדבר יש אותיות גושנה, ואמרתי הטעם שנרמזה גושנה אחר אותיות המדבר, לרמוז כמו שהמדבר נקי וטהור מן ע"ז וגילולים, משום דאין בו מושב בני אדם, כן גושנה היתה נקיה וטהורה מן ע"ז וגילולים של מצרים, ואמר הכתוב אע"פ שנסעו מסכות ובאו לאתם שנתרחקו מארץ מצרים, הנה עדיין נחשב להם כאלו הם עודם בגושנה שהיא רמוזה בקצה המדבר, כלומר בסוף אותיות המדבר, מאחר כי המצודה שהיא מצרים עודנה קיימת, ולא נשברה ולא נתקלקלה. ונ"ל עוד הוצרך לפרש ויחנו באתם, כי אתם אותיות אמת, שהיא סימנא דמרע"ה, דהוה בהדייהו, וכמ"ש רז"ל בזוה"ק ע"פ ונתתם לי אות אמת, שאמרה רחב, הכונה הוא סימנא דמשה בעת מנייהו. אי נמי כ"א פעמים אהי"ה עולה מספר אתם, כי שרתה וחנתה עליהם הארת הבינה עלמא דחרותא, שהיא בסוד אהיה אורות המקיפין שהם סוד אמת:

וה' הולך לפניהם יומם בעמוד ענן לנחותם הדרך. נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש בשם הגאון מהר"ש מלובלין ז"ל, ע"פ צדיק ה' בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו, פירוש הצדיק יהיה ה' בכל דרכיו, אבל החסיד יהיה בכל מעשיו ע"כ, וצריך לדרשה זו טעם וישוב, ובהרמנותיה דמר אמרתי בס"ד כונה לדרשה זו, ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל ע"פ עיניך לנכח יביטו, שצריך האדם לצייר במהלכו שלשה שמות הוי"ה, שהם א' מימין, וא' משמאלו, וא' לפניו, ושלשה הויו"ת אלו מספרם נכח, וז"ש הצדיק יהיה ה' בכל דרכיו שהוא נזהר לצייר שם הוי"ה במהלכו, והחסיד מצייר שם הוי"ה גם בכל מעשיו הגשמיים, כמ"ש בכל דרכיך דעהו זה מנהגו של צדיק, אבל החסיד מקיים מ"ש התנא וכל מעשיך לש"ש, כי המעשה תתייחס ליד כמ"ש יברכך ה' בכל מעשה ידיך, וביד יש ט"ו פרקים עם הכף כנגד אותיות י"ה בשם הוי"ה, והזרוע כנגד אות וא"ו דשם הוי"ה, הרי רובו של שם רמוז בה. ובזה פרשתי בס"ד לכו לחמו בלחמי, כי ידוע שלשה שמות הוי"ה הנז"ל עולים מספר לחם, ואתם לכו בכונת הלחם הזה שהוא שלשה הויו"ת, שתכוונו בהם במהלך

במהלך שלהם. ובזה פירשתי בס"ד מ"ש יעקב אע"ה ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך ונתן לי לחם לאכול, פירוש בדרך הזה אשר אנכי הולך, ומכוין בו שמות שהם נכ"ח שעולים מספר לחם, ובזה יתן לי שפע מן הלחם הזה לאכול:

והנה בודאי גדולי ישראל ביציאתם ממצרים היו מכוונים בשלוך שלהם, בשלשה שמות הוי"ה שהם י"ב אותיות כמנין י"ב שעות היום, כי המהלך של אדם בכ"מ הוא ביום ולא בלילה, וכן הם, ולכן היתה הולכת לפניהם הארה של שלשה שמות אלו שהם כנגד י"ב שעות היום לשמרם בדרך, וז"ש וה' הולך לפניהם יומם, ר"ל אור שם הוי"ה הולך לפניהם בי"ב אותיות שבו, שהם כנגד יומם, ר"ל כנגד שעות היום בעמוד ענן הוא החסד שנקרא ענן השולט ביום, כדכתיב יומם יצוה ה' חסדו, לנחותם הדרך בכל י"ב שעות היום:

דבר אל בני ישראל וישובו ויחנו לפני פי החירות בין מגדול ובין הים לפני בעל צפון נכחו תחנו על הים. צריך להבין למה צוה אותם לישב לפני בעל צפון, שהוא קליפה גדולה של כלבים שנשארה מכל אלהי מצרים. וכ"ל בס"ד בהקדים המעשה שמספרים על גאון אחד גדול מגאוני אשכנז ז"ל, שהיה בקטנותו בהיותו בן עשר שנים ילד שובב, מדלג על הספסלים, מקפץ על העמודים, עולה על הכותלים, תולה עצמו בחבלים שיורדים מן התקרה וכיוצא בזה, ועכ"ז היה חביב בעיני החכמים יושבי בהמ"ד ואין גוערין בו, מפני שרואין חריפותו, שיש לו שכל גדול ומתענגים על חריפות שלו. והנה פעם אחת עשה אחת מהמעשים האלה בקפילה ורקוד, ויגער בו ת"ח אחד מחכמי בהמ"ד, ואמר לו בכעס ותימה, הנך עז פנים הראשון שבעולם. ויען ויאמר לו בשחוק, אתה מורי הנך עז השני, וכל הת"ח היושבים שם לא הבינו כונתו של הנער, וישאלוהו מה כונתך בדבר זה לקרות להגוער בך עז פנים השני, ויאמר כונתי על מה שאמרו בגמרא דביצה דף כ"ה, שלשה עזין הן ישראל באומות כלב בחיות תרנגול בעופות, וכיון שהוא קרא לי עז פנים הראשון, אני קורא עליו עז פנים השני (כלומר כלב), כי רז"ל בגמרא מנו אותו שני אחר הראשון. אמרו לו עכ"פ מצד שורת דרך ארץ היה לך להניחו שלישי (תרנגול), אמר להם אני נער קטן אין לי כח לדלג שני מדרגות בבת אחת, על כן כיון שהוא הניחני במדרגה הראשונה דחיתיו למדרגה השניה הסמוכה למדרגה שלי, ואין לי כח לישא אותו שני מדרגות כדי להניחו במדרגה השלישית, והוא גרם לעצמו, שאם היה מניח אותי במדרגה השלישית (תרנגול), לא הייתי נוגע בו, כי לא יש מדרגה אחרת אחריה לדחותו עליה, ולא הייתי יכול לישא אותו להעלותו על מדרגה השנית (כלב), שהיא למעלה מן השלישית, כי אני נער יש לי כח לדחות ולא להעלות, ע"כ המעשה אשר תסופר:

והנה פרעה היה עז פנים מאד, כנראה בעשר מכות שבאו, ובכל מכה היה מודה לשלוח את ישראל, ואחר שתוסר המכה מעיז פניו למרוד ולסרב, ושכח רעתו כאלו לא הוכה ולא הודה, ויותר נגלית עזותו אחר מכת החשך, שענה ודבר עזות גדולה לפני מרע"ה, באומרו לך מעלי אל תוסף ראות פני, כי בראותך פני תמות, ראה כמה עז וקשה היה שדבר בעזות פנים כ"כ נגד מרע"ה, ולכן אחר שדבר בעזות זו, אמר לו מרע"ה באותו מעמד כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים ומת כל בכור וכו', והיתה צעקה גדולה בכל ארץ מצרים וכו', ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו, וצריך להבין והלא פרעה כמה חיות רעות היה לו בפתח ארמונו, דובים ואריות ונמרים וכיוצא שהיו אלו תיל שלו להזיק בהם את מי שירצה להרע לו, ולמה זכר נביחה של כלב, ומאי רבותא בנביחה של כלב כנגד אותם חיות רעות שהם ממיתים ודורסים ומזיקים, אמנם נראה דכונתו בזה על פרעה עצמו שהיה עז פנים, ודומה בעזותו לעזות הכלב, ובשביל כבוד מלכות לעיני הרואין והשומעין לא אמר לו לנכח לא תחרוץ לשונך כאשר חרצת לשונך עתה לדבר דברי עזות עמי, אלא אמר לו לא יחרוץ כלב לשונו, וכונתו עליו שהוא דומה לכלב בעזות, שהכלב הוא עז פנים השני שבעולם, ופרעה דומה לכלב בעזות, והיינו דרכו של כלב, אם נכנס לבית מכים אותו מכות רבות, והוא צועק בעבורם ומוציאים אותו לחוץ, ואחר אותם מכות חוזר ונכנס, וחוזרים ומכים אותו ומוציאין אותו, ואח"כ חוזר ונכנס, וכעזה"ד, כי עז הוא בחיות, וכן פרעה היתה עזותו דומה לזה, מכה אותו מרע"ה במכה אחת וצועק שילוהו, וישלח את העם, וחוזר ומסרב ומכהו עוד, ומודה לשלח וחוזר ומסרב, ולכן קרא אותו בשם כלב. שעזותו דומה לעזות הכלב, וא"ל לא יחרץ לשונו כאשר חרץ עתה:

והנה נודע שפרעה חלם שתי חלומות, אחד בפרות ואחד בשבלים, ואת שתיהם פתר יוסף הע"ה על שבע שנים של שבע, ושבע של רעב, והדבר הזה מוקשה, בשלמא בחלום השבלים יבא נכון הפתרון של שבע ורעב, אבל חלום הפרות מה יש לו שייכות בזה, וגם י"ל למה נכפל דבר זה בשתי חלומות, והן אמת דיוסף הע"ה עשה טעם לכפל החלומות באומרו ועל השנות החלום פעמים, היינו משום כי נכון הדבר וכו' וממהר האקים לעשותו, הנה הוכרח לומר טעם זה מפני שלא היה אפשר להגיד לו פתרון העקרי של הפרות, ולכך עשאם חלום אחד, והוצרך לפרש טעם על כפל החלום בשנים פרות ושבלים. ונראה כי פתרון החלום של הפרות הטובות הוא ידיעה על הכסף וזהב שנטל פרעה בשנות הרעב, ושבע פרות הרעות הוא על שבע ימים של זמן יציאת ישראל ממצרים שביום ראשון של פסח שהוא יום ט"ו שיצאו בו ישראל ממצרים נטלו עמהם רכוש גדול מטוב מצרים, וביום השביעי של פסח לקחו עושר רב שהוא יותר גדול ממה שלקחו ביום ראשון של פסח, כמ"ש רז"ל מה שהיה בבתים נטלו במצרים, ומה שהיה בבתי תשורתות לקחו על הים ודובו היה מאותו הכסף וזהב שאסף פרעה באותם שבע שנים הטובות, ולזה ראה שעלו שבע פרות רעות ובלעו שבע פרות הטובות, ולא נודע כי באו אל קרבנה, כי שבע פרות הטובות הם שבע שנים הטובות, ושבע פרות הרעות רומזים אל שבע ימים של הפסח, שהם רעות היו לפרעה ומצרים, ובודאי יוסף הע"ה ידע כל זה ברוה"ק, רק א"א לגלות פתרון זה לפרעה, ולכך פתר חלום פרעה ככתוב:

ואין שיהיה בין אם נדקנו בפתרון זה של הפרות, בין אם לא נדקנו, עכ"פ אנחנו רואין שביום שביעי של פסח שטבעו בו המצריים בלעו ישראל כל טוב ארץ מצרים, שזה היה העיקר, ואותו היום היה עיקר המפלה של מצרים בין בנפשות בין בממון, וזה ברור, וכל זה היה מחמת שפרעה רדף אחריהם, ואז"ל מה שבטח לרדוף אחריהם אחר שלקה כ"כ, והוא עצמו גירשם מפחדו על נפשו ונפש עבדיו, היינו מפני שראה שנשארה קליפה זו של בעל צפון מכל אלהי מצרים, ובטח בקליפה זו שהיתה קליפת כלבים, וכמ"ש רש"י ז"ל, ולכך רדף אחריהם ואמר ארדוף אשיג אחלק שלל תמלאמו נפשי אריק חרבי תורישמו ידי, ומחמת בטחונו בזה הקליפה גרם לו ללקות ביום שביעי של פסח באבוד נפשות שטבעו בים, וגם שבלעו ישראל כל הממון שלהם העצום ורב:

וכזה

ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב והכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה, אל תקרי שבעה בשי"ן שמאלית, אלא שבעה בשי"ן ימנית, כלומר והכלבים הם פרעה ועמו שהיו עזי נפש שרדפו אחר ישראל, אחר שהם עצמם גרשום, מפני שבטחו בקליפת בעל צפון שהיא קליפת כלבים, לא ידעו שבעה, ר"ל לא ידעו ולא הבינו מה שיהיה להם יום השבעה שהוא יום שביעי של פסח, שבו יאבדו נפשותם וממונם על הים לפני בעל צפון, שהוא קליפת הכלבים שבטחו בו :

ובזה מובן בס"ד, שצוה השי"ת למרע"ה שיחנו לפני בעל צפון הסמוך לים כדי שיטביע בים את פרעה ועמו, שהיו כלבים עזי נפש, ויאבדו לפני הקליפה של כלבים שבטחו בה, ולז"א וישובו ויחנו לפני פי החירות בין מגדול ובין הים לפני בעל צפון, שהוא קליפה של כלבים, וסיים נכחו תחנו על הים, קרי בם נכח וא"ו דקאי על יום ז' של פסח שהוא נכח אות וא"ו, כי נכח אות וא"ו באלפ"א ביתא הוא אות ז', תחנו לשון חנינה שיהא לכם ביום ז' של פסח חנינה בנפשות של אויביכם, ובבזה שתקחו מהם, כי גדולה בזת הים מביזת מצרים, וזו היתה דרך חנינה לפנים משורת הדין, יען כי הבטחת ואחרי כן יצאו ברכוש גדול כבר נתקיימה ביום ראשון של פסח שיצאו בו ממצרים, ומה שלקחו ביום ז' של פסח היה דרך חנינה, לכך נכח וא"ו תחנו על הים לשון חנינה :

ועוד נ"ל בס"ד, ויחנו לפני פי החירות בין מגדול ובין הים, י"ל דאמאי צריך להזכיר המצר של המקום שהם מגדל מכאן וים מכאן, ודי לומר לפני פי החירות בלבד. ונ"ל בס"ד רמז בזה אל יחושו לישב לפני בעל צפון, שהיא קליפה גדולה של כלבים, כי יש להם [illegible] התורה שעתידין לקבל להשען עליו, ולכך קרא המקום פי החירות על שם התורה, דכתיב בה חרות על הלוחות, ודרשו רז"ל חירות ממה"מ, חירות משעבוד מלכיות, ופירש לו הדבר יותר בזכרו המְצָרים של המקום שאמר לו בין מגדל ובין הים, והכונה הוא רמז המספר שיש בין מספר מגדל שהוא ע"ז, לבין מספר ים, שהוא חמשים, והשפרש הוא כ"ז אלו דברי תורה שנכנים בכ"ז אותיות שהם כ"ב אותיות, וחמש אותיות מנצפ"ך, וז"ש בין מגדל ובין הים, ר"ל זכות התורה שרמוזה במספר שיש בין מספר מגדל למספר ים, ובזכותה אז לפני בעל צפון שהוא קליפה גדולה נכחו תחנו על הים, ולא תהיו יראים

ואמר פרעה לבני ישראל נבוכים הם בארץ סגר עליהם המדבר. נ"ל בס"ד דארז"ל גזרת גלות ת' שנה, היה בעבור שאמר אברהם אע"ה במה אדע כי אירשנה, ולז"א המגיד וירד מצרימה אנוס על פי הדבור, ר"ל בעבור דבורו של אביהם שאמר במה אדע. ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב בפרשת בלק שאמר לו בלעם ודבר מה יראני והגדתי לך, כלומר יראה לי דבור של במה אדע, אם נתכפר כולו בגלות מצרים, או אם נשאר ממנו עדיין חלק שלא נתכפר, מפני שיצאו קודם הזמן, כי בלק אמר לו ואגרשנו מן הארץ, וארז"ל כונתו על ארץ ישראל שהיתה ארץ כנען שלא יהיו יכולים לרשת אותה, ולז"א כאן ואמר פרעה על בני ישראל אחר שראה שחזרו לאחור, נבוכים הם בארץ היא ארץ כנען אשר בדעתם לרשת אותה, ועתה נבוכים הם בזכייתה, דאולי לא יזכו לרשתה, מפני כי סגר עליהם המדבר, כלומר הדבור של אברהם אע"ה, שאמר במה אדע, דלכך נגזר עליהם גלות, ועתה נבוכים הם בדברי המקטרג שמקטרג עליהם :

ויהפך לבב פרעה ועבדיו אל העם. נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש המפרשים ז"ל בפסוק כבד לב פרעה מאן לשלח את העם, כלומר הלב שיש בו הבנה נעשה כבד שהוא אבן דומם, שאין בכבד בינה, ולכך מאן לשלח את העם עכ"ד, ולפ"ז כשחזר בו בליל ט"ו בניסן ושילחם ודבר עמהם דברים טובים, ואמר להם הרי אתם ברשותכם, הרי אתם בני חורין, נרפא הלב שלו, וחזר להיות לב מבין שיש בו הבנה, כי משמעות לב הוא הבנה כמו ילבב באיוב, אמנם אחר שנסעו וחזר בו להיות רודף אחריהם הוא ועבדיו, חזר לבו ולב עבדיו להיות נהפך לכבד שהוא אבן דומם שאין בו הבנה, ולז"א ויהפך לבב פרעה ועבדיו אל העם, דאחר שנתקן הלב שלהם ונרפא, חזר להתהפך לרעה כאשר נהפך מקודם בתחלת השלוח. או יובן אותיות הלב כסדרן הוא לשון הבנה, אבל אם יתהפכו אותיותיו יהיה בל שהוא לשון בלבול, וגם לשון בלה, מלשון אחרי בלותי היתה לי עדנה :

ועוד נ"ל בס"ד לבב פרעה ועבדיו קאי על תוך אותיות שם פרעה ושם עבדיו שהם מצרים, כי כל תוך נקרא לב כנודע, והנה תוך אותיות שם פרעה הם אותיות רע, ולכך היה מסרב לבלתי שמוע דברי השי"ת, כי נטפש לבו ונעשה בער ולא ידע כבודו יתברך וגדולתו, ולכך בביאה ראשונה שבא אליו מרע"ה בדבר השי"ת, אמר מי ה' אשר אשמע בקולו לא ידעתי את ה', אמנם בליל ט"ו לחודש ניסן שבו יצאו ישראל ממצרים נהפכו אותיות רע מסדרן אשר סדורים בשמו, ונעשה סדרן ער, כי לבו שהיה ישן ותרדמה נפלה עליו, להיות כמו לב בהמה נעשה אותה הלילה ער, ע"ד שאמר הכתוב אני ישנה ולבי ער, שנתעורר להכיר ולהאמין בגדולתו ויכלתו ובכבודן של ישראל, לכך שילחם בכבוד, אמנם אחר שנסעו מאתו חזר ונהפך תוך שמו מן סדר ער לסדר רע כאשר היה בתחלתו, וכן גם עבדיו שנקראים בשם מצרים, התוך של שמם שהוא לב שלהם שהוא אותיות צרי שהוא לשון רפואה, כמו הצרי אין בגלעד שנתרפאו בליל ט"ו, כשהסכימו בשילוחם ועזרו בשאילתם, ככתוב בפרשת בא, ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם, שאז נעשה צרי לרעתם ונרפאו, הנה בעתה כשחזרו בהם שרוצים לרדוף אחריהם, נהפך לבם שהוא אותיות צרי להיות נקרא למפרע ירץ, שהוא לשון שבירה, כמו עשוק ורצוץ, וכן את מי עשקתי ואת מי רצותי שנהפך לבם לרצץ את ישראל, כדכתיב אמר אויב ארדוף אשיג וכו' אריק חרבי תורישמו ידי, ולז"א ויהפך לבב פרעה ועבדיו אל העם :

ויאמרו מה זאת עשינו כי שלחנו את ישראל מעבדנו, נ"ל בס"ד, הליצו בזה שני דברים אשר על ידם ימצאו טעם היתר להיות רודפים אחר ישראל ולא יאשמו בדבר זה, והוא כי אנחנו יצאנו י"ח לקיים רצון ה' אלקי ישראל, כי מה שאמר ואולם בעבור זאת העמדתיך למען הראותך כוחי ולמען ספר שמי בכל הארץ, כבר נעשה רצונו בזה על ידי השירוב שסרבנו, שבזה הרבה אותות ומופתים ונראה כוחו, ונעשה סיפור כבוד שמו בכל הארץ, ואם לא היינו מסרבים כמה פעמים זא"ז, לא היה נעשה כל זה הסיפור, והנה בעתה כבר נתקיים זה הדבר של בעבור זאת העמדתיך, ואין צורך פרסום יותר מזה, וגם דבורו שאמר שלח עמי ויעבדוני ג"כ נתקיים, כי באמת שלחנו את ישראל מעבדינו, ולכן עתה אם נרדוף אחריהם אין לנו עון בזה, ולא יקרה לנו מקרה רע, וע"פ הלצות אלו אז אסר את רכבו ואת עמו לקח בלתי מורא ופחד, וז"ש מה זאת, כלומר מה שאמר בעבור זאת העמדתיך למען הראותך כחי ולמען ספר שמי, כבר עשינו רצונו בדבר זה ע"י שרובינו שלקינו בכמה מיני מלקיות, ובזה נעשה

נעשה שיפור שמו, וגם על דבר שאמר שלח עמי ויעבדוני ג"כ קיימנו רצונו, כי כבר שלחנו את ישראל מעבדנו, ולכן מחמת הצעות אלו שהציעו ביניהם, אז אסר את רכבו ואת עמו לקח עמו, בלתי מורא ופחד, כי אמרו עתה אחר שנעשה רצונו לא יקרה להם מקרה רע אם ירדפו אחריהם, כדי להשלים שך השנים של ברית בין הבתרים, וגם כדי ליטול ממונם שהשאילום:

ועוד נ"ל בס"ד לפ' הכתוב מה זאת עשינו וכו', ע"פ מ"ש המפרשים ז"ל מצרים ראשה מ"ם פתוחה וסופה מ"ם סתומה, להורות כי המזל שלה היה מחייב באותו זמן דעבד הנכנס בה מוצא פתח פתוח להכנס ולהשתעבד שם, אבל פתח היציאה סתום לפניו, דאין לו פתח פתוח לצאת, כי שם העבד לא ירים ראש לצאת לחרות, ולכך מ"ם שבסופה סתומה, אמנם ביציאת ישראל מהם שירד הקב"ה המערכה וביטל חיוב המחייב מזל שלהם, והוציא את ישראל מתוכם לחירות, ולא יעוד אלא גם ערב רב עלה אתם, שאז מצרים נקראת מצרימה שנוסף בה אות ה', ועי"כ מ"ם השניה שהיתה סתומה נעשית פתוחה. ואמרתי בזה רמז נכון בעזה"י, והוא, דאות ה' אשר נעשית בסופה יש בה שני פתחים, אחד גדול ואחד קטן, והיינו פתח הגדול רמז ליציאת ישראל מארצם, ופתח הקטן רמז ליציאת ערב רב, ובזה יובן מ"ש הכתוב וגם ערב רב עלה אתם, קרי בה עלה את מ"ם סתומה, כי במקום מ"ם סתומה שהיתה בסוף נעשה אות שיש בו פתח גם לערב רב להעלות משם. ובזה יובן ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב, רמז הכתוב בתחלת ביאתם למצרים מה שיהיה להם גם את"ז, שתשתנה מצרים לשם מצרימה כדי שיהיה להם יציאה ממנה, ולז"א הבאים מצרימה, ר"ל באו למקום שסופו להיות נקרא מצרימה בתוספת אות ה', שיש לה שני פתחים ליציאה, וזה היה להם בזכות יעקב, ולז"א את יעקב כלומר בזכותו של יעקב:

ובזה יובן בס"ד טעם נכון אשר נוסף ליוסף הצדיק אות ה', בהתחלת שליטתו במצרים ביום שהוציאוהו מן הבור, דכתיב עדות ביהוסף שמו, שבא מלאך גבריאל והוסיף לו אות ה', והטעם להורות בזה כשיגיע זמן יציאה של ישראל מן כור הברזל הזה של מצרים, יהיה נוסף בעבורם אות ה', על מצרים, ותהיה נקראת מצרימה, ואז יהיה נעשה בה שני פתחים פתוחים ליציאתם משם, ולכך נוספה אות ה' ליוסף ביום שיצא מן הבור ונפסק חוט העבדות ממנו, כי באמת כל ישראל נקראו על שמו, כמ"ש רז"ל ע"פ חון תהון שארית יוסף, וכן הוא אומר גאלת בזרוע עמך בני יעקב ויוסף סלה:

ובזה יובן בס"ד, מה ששלח יוסף הע"ה ליעקב אע"ה רדה אלי אל תעמוד, ופרשנו בס"ד בספה"ק בן איש חי, כונתו לומר רד ה"א אלי, שנוסף לי אות ה' בשמי, והיינו שבזה בישרו כי תוספת אות ה' בשמו מורה שלעתיד יהיה נוסף אות ה' בשם מצרים ותהיה מצרימה, שיש בה שני פתחים פתוחים לצאת מתוכה, ועל כן אל תירא לרדת כאן. ובזה יובן בס"ד מ"ש השי"ת ליעקב אע"ה בחלום הלילה קודם שירד למצרים אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה ויוסף ישית ידו על עיניך, והיינו שבשרו כי את מצרים שאין בה פתח ליציאה, יעשה אותה בעבורו מצרימה, בתוספת אות ה' שיש בה שני פתחים, ועל כן לבך בטוח כי אנכי אעלך גם עלה, כלומר אעלך בפתח הקטן של אות ה' אתה לבדך קודם כל בניך, וגם עלה את בניך כולם בפתח הגדול, ויוסף בזקף גדול שנוסף לו אות ה' בשמו, ביום שנזקף ונעשה גדול במצרים, ישית ידו על עיניך, כי מן תוספת אות ה' שלו תדע ותבין על תוספת אות ה' שאני מבטיחך עליה, להיות נוספת על מצרים ותהיה מצרימה:

ועתה נשובה לדברי פרעה ועבדיו שאמרו מה זאת עשינו כי שלחנו את ישראל מעבדנו, והיינו כי הם הרגישו מכת השבר שלהם בתוספת אות ה' שנוסף על שם מצרים, ובזה אבדו הסגולה שהיה להם מן חיוב המזל שלהם, שאין יציאה לשום עבד ממצרים באותו זמן, דלכך סוף מצרים היא מ"ם סתומה, וחשבו שהם גרמו לעצמם אבוד הסגולה הזאת שהיתה בארצם, מפני כי ישראל היו עבדים שם, והם ברצונם שלחו אותם, כדכתיב ויקרא למשה ולאהרן לילה ויאמר קומו צאו מתוך עמי גם אתם גם בני ישראל וכו', וכתיב ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם מן הארץ, וכיון שהם הכריחו אותם לצאת, נמצא בידם פתחו להם הפתח של היציאה ואבדו הסגולה הזאת שהיתה להם בארצם, ולכן עתה היו מעיהם מתהפכין, וחרה אפם על עצמם ואמרו מה זאת עשינו, ר"ל אותיות מה שנתחדשו בשם מצרים להיות נקראת מצרימה, דאות מ"ם הסתומה נעשית מ"ם פתוחה, שיש בה פתח אחד פתוח, ולא עוד אלא שנוסף עמה אות ה' שיש בה שני פתחים פתוחים, הנה אנחנו בידינו עשינו חדוש זה של מ"ה, שבזה אבדה הסגולה שהיה לנו בארצינו, יען כי אנחנו ברצונינו שלחנו את ישראל מעבדינו, שאמרנו להם קומו צאו, והכרחנו אותם על היציאה שיצאו מארצינו:

ויאסור את רכבו ואת עמו לקח עמו. נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל, שיש חמשה דמים טמאים, ופרעה ועמו היו יונקים מהם ומתגברים בהם, וכנז' בשער הכונות, ואלה החמשה דמים טמאים הם מספר ר"ך, כי ה"פ דם הוא ר"ך, וז"ש ויאסור את רכבו, חלק התיבה לשתים וקרי בה ר"ך בו, שנתקשר ונדבק ונתחבר בחמשה דמים טמאים, ובזה התגבורת את עמו לקח עמו. או יובן ויאסור את ר"ך בו, רמז לקליפת הנפילים שהם עזא ועזאל שנקראו נפילים גי' ר"ך, והוא אסר וקשר קליפתם בו כדי להתגבר על ידם, כי פרעה אמגושי הוה, וכנז' בגמרא. אי נמי ויאסור את רך בו, הוא קטרוג של ר"ך שנים, שנתחייבו השבטים גלות בעבור צער יעקב אע"ה שגרמו לו במכירת יוסף הע"ה כ"ב שנים, והם היו עשרה, ולכך עולה להם ר"ך שנים, כי עשרה פעמים כ"ב עולה ר"ך, וכנז' בספר זרע ברך ז"ל, ואסר קטרוג זה של ר"ך שנים שחייבים בם, והם לא ישבו ר"ך אלא רד"ו, ובזה את עמו לקח עמו לרדוף אחריהם להביאם:

ואת עמו לקח עמו. נ"ל בס"ד הכונה לקח כח כל ע' שרים של ע' אומות, כי מצרים היתה ראשונה, וגם לקח כח האמה שפחה בישא היא פלונית, ומספר אמה הוא מ"ו, ועם ע' כוחות של ע' שרים, הרי צירוף אותיות עמו, וז"ש ואת עמו שהוא ע' ומ"ו הנז' לקח עמו לעזרתו:

ויקח שש מאות רכב בחור וכל רכב מצרים ושלשים על כלו. י"ל הוצ"ל על כולם, לשון רבים. ונ"ל בס"ד דידוע דאותיות השם של כל דבר ודבר הם צנורות שלו, וכן הוא בספירות ובשמות העולמות הקדושים, וכן הוא בסט"א ג"כ, וכמ"ש הרב ערבי נחל על פסוק נפש היה הוא שמו, וידוע כמו שיש עשר ספירות בקדושה הידועים בשמותם, כן יש עשר ספירות בקליפה, וגם הם נקראים שמותם כשמות העשר ספירות שבקדושה. כי זה לעומת זה עשה האלקים. וידוע שישראל יונקים חיותם ופרנסתם מן המלכות דקדושה, כי על ידה משתלשל השפע שלהם, ולכן היא נקראת בשם אם לישראל, כסוד מ"ש רז"ל כל ישראל בני מלכים הם, והם יונקים מכל חמשה אותיות מלכות אשר בשמה, כי בקדושה ליכא פירודא, שכל חמשה אותיות של שם המלכות, הם צנורות וכלים

קדושים, שיכלו בתוכם כל מדרגות שפע הקדושה שיש בספירה זו של המלכות דקדושה, ועל זה רמז הכתוב לך אכול בשמחה לחמך, בשמחה אותיות בחמשה כלומר חמשה אותיות של המלכות, כי כולם הם קדושה גמורה ולית בהו פירודא, אבל העכו"ם יונקים מן מלכות דקליפה, דהיינו מן אותיות חלק הטוב שיש בה הבלוע בתוכה, כי מן גוף הקליפה שהוא רע גמור שבה אין יניקה, כי הרע לבדו נחשב מת, ואין הנאה מן המת, ולכן גופה של קליפה שהוא חלק הרע שבה א"א להתקיים לבדו בלתי חלק הטוב המתערב בו, ועל כן כל היונקים מן הקליפה הם יונקים מחלק הטוב הבלוע בה בלבד :

והנה מלכות דקליפה יש בשמה אותיות מת בראשה וסופה, ואלו מורים על גופה של קליפה שהוא הרע שבה, ולכן הם אותיות מת כמשמען, כי חלק רע לבדו מת הוא, וקיומו וחיותו הוא מן חלק הטוב שבלוע בתוכו, ולכן אותיות לכו שעומדים בתוך אותיות מת שבשם מלכות דקליפה, הם מורים על חלק הטוב שבלוע במלכות דקליפה, והם כמו נשמה שלה שמקבלת חיות מהם, שהם כמו נשמה העומדת בתוך הגוף, כן אותיות לכו עומדים בתוך אותיות מת, שהם מורים על הרע שהוא גוף הקליפה, ולכן אותיות לכ"ו שהם מורין על חלק הטוב הבלוע תוך הקליפה, עולה מספרם כ"ו, וידוע מ"ש רבינו האר"י ז"ל כי אותיות כ"ו הם סוד הגבורה, וידוע ג"כ מ"ש רבינו האר"י ז"ל כי חלק הטוב הבלוע תוך הקליפה יונקת ממנו הנה הוא בסוד הגבורות, ולכך יכולה הקליפה לינק ממנו, כי מן החסדים אינה יכולה לינק :

ובל זה הוא במלכות דקליפה שנפרדים חלק הטוב שבה מן חלק הרע שהוא גוף של הקליפה, מפני שאי אפשר שיתערב הזהב עם העפר, ומוכרח שיהיו נבדלים זה מזה, ולכן נבדלים אותיות מת שהוא גוף הקליפה, מן אותיות לכו שהוא חלק הטוב, אבל במלכות דקדושה שכולה טוב וקדושה, אין פירוד באותיות מלכות, ולכן אין אתה קורא בם צירוף מת ח"ו, אלא כל אותיות מלכות הם צירוף אחד ונקראת מלכות שלמה, ולכן תמצא בדברי רז"ל אומרים שצריך האדם לקבל עול מלכות שמים שלימה, דקדקו למנקט שלימה, ללמד כי מלכות שמים שכולה קדושה שם תמצא כל אותיותיה צירוף אחד שלם, שהיא נקראת בשם מלכות אשר אותיותיה שוין כולם בשלימות, ואין שם פירוד בין אותיות מת ובין אותיות לכו, כאשר ימצא במלכות דקליפה, שנחלק השם שלה לשני צרופים שהם צירוף מת, וצרוף לכו, אלא שם הוא צירוף אחד שהוא צירוף מלכות שלם בחמש אותיות. ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב אחד באחד יגשו ורוח לא יבא ביניהם, כלומר אחד אלו ישראל שנקראו גוי אחד בארץ, באחד יגשו שיונקים מן צרוף אחד שבמלכות דקדושה, בסוד כל ישראל בני מלכים הם, שיונקים מן המלכות דקדושה ששם הוא צרוף אחד, ואינה נחלקת לשני צרופים, ולכן ורוח הטומאה לא יבא ביניהם, מה שא"כ העכו"ם יונקים מן מלכות דקליפה, ששם היא נחלקת לשני צרופים, כי א"א שיתערבו ביחד הטהור והטמא יחדיו, וא"א שיתערב הזהב עם העפר :

ובזה יובן בס"ד הכתוב בתהלים סי' ל"ד על הצדיק שומר כל עצמותיו אחת מהנה לא נשברה, דקאי על ספירת המלכות שהיא עשירית. וידוע דהעשירי במספר הקדמיי הוא נ"ה, וז"ש אחת מהנה ר"ל מן נ"ה, דאותיות מה של מהנה יהיו אותיות השמוש, והכונה אחת מן הספירות שהיא ספירת המלכות שהיא עשירית מספר נ"ה לא נשברה הללו, להיות שני צרופין, מת לחוד, ואותיות לכו לחוד, אלא הוא יונק ממנה בצרוף אחד שלם בכל אותיות שבה, ולא נשברה להיות בני צרופים :

ובזה יובן בס"ד הכתוב בישעיה ס"ו המתקדשים והמטהרים אל הגנות אחר אחת בתוך אוכלי בשר החזיר והשקץ והעכבר יחדיו יסופו נאם ה', וצריך להבין אומרו אחר אחת בתוך מה ענייני, ובזה מובן שהם רשעים גמורים אוכלי בשר החזיר והשקץ והעכבר, ולכן אין להם יניקה מן אותיות מלכות דקדושה, אלא יונקים מן מלכות דקליפה שהם יונקים מן צירוף אחד. שהוא בתוך, דהיינו מן צירוף לכו בלבד שעומד בתוך אותיות שם המלכות דקליפה, וגם לפי הכתיב דכתיב אחד אחד ג"כ יבא הרמז הזה לנכון ביותר, דהיינו אחד צירוף אחד בלבד שעומד בתוך :

נמצא העכו"ם יונקים מן אותיות לכ"ו שבמלכות דקליפה, שהם אותיות של חלק הטוב הבלוע בתוך הקליפה. ובזה יובן בס"ד מ"ש פרעה להמצריים כשבאו לבקש ממנו חיות לפרנסם ברעב, ואמר להם לכו אל יוסף כל אשר יאמר לכם תעשו, כלומר אני יניקתי מן אותיות לכ"ו דוקא, ועכשיו יניקה זו היא אצל יוסף, שהוא לקחה, באמרי אליו אתה תהיה על ביתי ועל פיך ישק כל עמי, דהבאר שהיינו יונקים ממנו נעשה אצלו, ולא נשאר אצלי כלום כדי שאתן לכם, ולכן כל אשר יאמר לכם תעשו, כי מפיו אתם חיים, ומידו אתם נזונים, כאשר אמרתי לו ועל פיך ישק כל עמי :

וז"ש ויקח שש מאות רכב בחור וגם כל רכב מצרים ושלישים ג"כ, וכל אלו לקחם על סמך של אותיות כלו שבשם מלכות דקליפה, להמשיך להם כח מן אותיות כלו, ונכתב כאן בסדר כלו ולא בסדר לכו כאשר הם עומדים, לרמוז בה לשון כליה, כי סוף אותיות אלו של לכו להיות כלו ממנו ומאלו שהביאם ולקחם עמו, ואדרבה יעשו בהם כליה שנטבעו בים, שנסתלקו כוחות שלשה אותיות אלו מן פרעה ומצרים, ולא נשאר אצלם אלא רק אותיות מת דמלכות שהם רע לבדו, ולכך נאמר וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים, שפרחו מהם כוחות של אותיות לכו, ולא נשאר אצלם אלא אותיות מת, ואין כח והנאה נמשך מן המת, ולכך כלו כל אותם המצריים שבאו על הים, וגבר ישראל :

וישאו בני ישראל את עיניהם והנה מצרים נסע אחריהם ויראו מאד. נ"ל בס"ד מה שאמר נסע ולא אמר נוסעים, לרמוז כי שר מצרים שהיה שמו מצרים, היה ראש כל השבעים שרים של אוה"ע, והיה כלול בו כוחות כל ע' שרים, ולא בא עליהם בכח עצמו בלבד, אלא בכח כל ע' שרים, וישראל ראו ראיה שכלית בעין השכלית שלהם, כי מצרים הוא השר הנקרא מצרים, גם ע' אחריהם, כי לא הוא לבדו נס אחריהם, אלא גם בכח כל ע' שרים אחריהם, לכן ויראו מאד, והיינו נסע חלקנה לשתים וקרי בה נס ע' :

אי נמי נ"ל בס"ד, דידוע מ"ש רבינו האר"י ז"ל אותיות כ"ו רומזים לגבורה, כי ה"ג דמנצפ"ך יתחלקו לחמשה, כל חלק הוא כ"ו, כי מנצפ"ך הם פר דינים, וה"פ כ"ו עולה פר, אך גם החסדים הם פ"ר כמנין רב חסד, ויתחלקו לחמשה חלקים כל חלק הוא מספר יום, כי יום כנוי לחסד בסוד יומם יצוה ה' חסדו, והנה אחרי אותיות מה יש אותיות נ"ו שהם גבורה, ולז"א ראו בעין השכלית, כי מצרים הוא השר הנקרא מצרים נוסע אחריהם, חלק התיבה לשתים וקרי בה אחרי מה, רמז לגבורה שהיא נ"ו שעומדים אחרי אותיות מה שבא עליהם בתוקף הגבורה, ולכן יראו מאד, וא"ל מרע"ה אל תיראו התיצבו וראו את ישועת ה' אשר יעשה לכם היום, ר"ל ה' יום, דהיינו חמשה פעמים כ"ו יעשה אותם לכם חמשה פעמים יום שהוא חסד :

ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו. נ"ל בס"ד, ע"פ מ"ש בסה"ק בן איש

איש חי פרשת שמות, בפסוק לדעה מה יעשה לו, דאיתא בזוה"ק מ"ה דמשה רומזים לגאולה, והם אותיות מ"ה של ראש וסוף הקש תקיש, ואות ש' דמשה רמז לגלות, ולכן עמדה אחותו מרחוק נדעת אם אותיות מה שיש בשמו יעשה לו גאולה מהם, דאע"ג דעדיין לא נקרא שמו משה, דהתם ברוה"ק שנקרא שמו משה בשמים ממעל קודם שנולד, וכנז' בזוה"ק ע"ש:

ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב בפרשה זו, דכתיב ויקח שש מאות רכב בחור, רמז הכתוב שרצה להתגבר באות ש' דמשה, הרומזת לגלות, ויש בה שני חור כי בצורת **ש** יש שני אוירין בתוכה שהם ב' חורין, וזה נרמז באותיות בחור אם תחלקנה לשנים נקראת ב' חור. ובזה יובן כאן א"ל הקב"ה מה תצעק אלי, פירוש אותיות מ"ה שבשמך תצעק אלי, לעשות פעולתם שהיא הגאולה של ישראל, ולכן דבר אל בני ישראל ויסעו לים, כדי להשלים להם גאולה מיד מצרים ע"י שאטביע המצריים בים סוף:

ובזה יובן הכתוב מ"ש ישראל למרע"ה מה זאת עשית לנו להוציאנו ממצרים, פירוש אותיות מ"ה שיש בשמך שבהם תהיה הגאולה עשית לנו בהם פעולה של גאולה רק על היציאה בלבד, וזהו להוציאנו ממצרים, דמה תועלת יש ביציאה לבדה אם יחזרו המצריים לכבוש אותנו, דצריך שתהיה בהם גאולה שלימה, וכי בעבור היציאה בלבד נתנו אותיות מה בשמך:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד דכתיב מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו, ואקדים לפרש בס"ד תחלה מקראי קודש בתהלים מזמור כ"ב, בך בטחו אבותינו בטחו ותפלטמו. אליך זעקו ונמלטו בך בטחו ולא בושו. ויש במקראות אלו דקדוק גדול, חדא מה ענין הכפל הזה שכפל הבטחה שלשה פעמים תכופים בזה"ז, וסגי לומר בך בטחו אבותינו אליך זעקו ונמלטו, ועוד למה בבטחו הראשון והשני לא אמר ולא בושו, ורק בבטחו השלישי אמר ולא בושו, ועוד למה אחר בטחו הראשון לא אמר אליך זעקו ונמלטו, ועוד איך אומר בך בטחו ולא יבושו, מי זה אשר יבוש מחמת הבטחון, ומה הבושה שיגיע לו מן הבטחון:

ונראה לפרש בס"ד, כי הנה אנחנו רואין שיש שלשה מדרגות בבטחון, הא' אדם העומד בצרה הוא בוטח בהשי"ת שיצילהו מצרתו, ומקוה שיעשה לו נס להצילהו, אך אין זה בטחון אמיתי וחזק, דלעולם י"ל אין זה סומך ממש על הבטחון הזה, והוא מסתפק בדבר אולי לא יהיה לו נס ולא נושע מצרתו, ועכ"ז הוא מצייר בדעתו וחושב שיעשה לו נס, דמה הפסד יש לו אם יחשוב ויצייר בלבו נס ישועתו, דאדרבה בזה התקוה יהיה לו הנפשה ונחת רוח, ויותר טוב לו מן היאוש שמתיאש מן הישועה, אבל אמת הבטחון רופף בלבבו, על כן הוא דואג ומצטער בעבור הצרה שלו:

והבטחון הב' הוא שיש לו בטחון שלם ואינו מצטער, ואינו דואג בלבבו על הצרה, אלא ברור לו שיעשה לו הקב"ה נס להצילו, ואין לו שום ספק בדבר זה, יען כי הוא מלומד בניסים שבאו עליו צרות כמה פעמים, ועשה לו השי"ת נס וניצול מהם, אך הבטחון הזה שהוא גמור ושלם אינו מודיעו לשום אדם, אלא הוא מונח וסגור בלבו דוקא, והוא כענין שאמרו בגמרא דתענית דף כ"ז ע"א אשתו של רחב"ד שהיתה רגילה להסיק התנור כל ערב שבת, שמנחת בו קוצין שמעלים עשן, מפני הבושה שכל שכנותיה אופות לחם בביתם לכבוד שבת, ועולה עשן מן התנורים שלהם בחצרותיהם, והיא אין עולה עשן בביתה, כי אין להם לא אפיה ולא בישול בקדרה, והיה לה אשה שכנית שלה, ואמרה זו האשה אני יודעת שאין להם לא אפיה ולא בישול על מה ועל מה עולה העשן מביתה של זו, אלך ואראה, והלכה וטרפה על הדלת כדי שיפתחו לה ותכנס לראות, ואשתו של רחב"ד מחמת הבושה קפצה ונכנסה לחדר אחר שהיה לה בביתה, ונעשה לה נס ונתמלא התנור לחם, והערבה שהיתה מונחת רקנית אצל התנור נתמלאה בצק, וזו האשה שדפקה על הפתח פתחו לה הדלת א' מבני הבית, והלכה למקום התנור שיוצא ממנו העשן, וראתה התנור מלא לחם, ותצעק על אשתו של רחב"ד ותאמר פלניתא פלניתא הביאי מרדיך להוציא בו הלחם מן התנור, כי הלחם התחיל להיות נחרך באש, ותען אשתו של רחב"ד הנה אנכי ג"כ נכנסתי לחפש על המרדה להביאו, ואמרו שם בגמרא תנא אף היא להביא מרדה נכנסה מפני שמלומדת בנסים היתה, כלומר אל תחשוב שנכנסה ח"ו מפני הבושה, אלא באמת כך היתה כונתה שנכנסה לחדר לחפש על המרדה להביאה כדי להוציא בו הלחם מן התנור מפני שבטוחה בלבה, כיון דבאה זו השכנית לראות ודאי יעשה הקב"ה לה נס שיתמלא התנור לחם, כדי שלא תתבייש, שכבר היא מלומדת בנסים כיוצא בזה, ולכך נתעכבה בחדר שנכנסה לחפש על המרדה להביאו, והרי זה בטחון השני שאמרנו שהאדם לבו חזק ושלם בבטחון, דאין לו ספק בדבר הנס, שודאי יעשה לו הקב"ה נס, אך כל הבטחון החזק הזה הוא עצור בלבבו שלא גילה אותו לאחרים, וכמו ענין אשתו של רחב"ד הנז' שהיה לה בטחון חזק שיעשה לה נס שיתמלא התנור לחם, ונכנסה להביא מרדה, אך לא גילתה ולא הגידה לפני אחרים שהיא נכנסת להביא המרדה, אלא נכנסה בסתם, ואחר ששמעה מן השכנית שהתנור מלא לחם הביאי מרדיך, אז אמרה גם אני להביא המרדה נכנסתי:

ובטחון השלישי הוא שיש לו בטחון גמור ושלם שיעשה לו הקב"ה נס, וקודם שיהיה הנס יגלה הדבר לאחרים שיהיה נעשה לו נס כו"כ, וגם יעשה מעשה על המונח הזה של הנס, ואינו חושש פן לא יזכה לנס, ויהיה לו בושה וכלימה במונח הזה שעשה, והענין הוא כמעשה שהיה שהובאה בספר מסע ירושלים, על הרב הגדול מהר"ר משה גלאנטי ז"ל (רבו של הרב פר"ח ז"ל), שהיה רב בירושלם תוב"ב אחר הרה"ג רבי שמואל גרמיזאן ז"ל, וז"ל ספר המסע הנז'. הנה זה כחמשים ומאת שנה, ונפש המון תושבי ירושלם שחותה מדאגה וראשם כפוף וקודר מדאבון, כי כמעט עבר החורף, ועוד לא נראה אף עב קטנה ככף איש ברחבי פני השמים, להודיע את קול המון הגשם, ושם לא בלבד בעבור יבול ותבואה צריך הגשם, אלא גם צריך לשתיה, ואם לא יתמלאו הבארות מן הגשם יחנקו האדם והבהמה יחדיו, וכבר העטרו כל הבארות אשר בהם יגרו מי המטר, ועיני כל יחלו למטר המשפיע חיים מסביב, אך ארובות השמים סוגרו, והיהודים והישמעאלים והנוצרים פרשו כפם בתפלה, התענו בצום נפשם ונסעו המונים לקבר רחל אמנו זיע"א בקרבת בית לחם, ואל קבר דוד המע"ה, וגם הגוים ההם אל היכלי מקדשיהם, אך השמים סוגרו וארובותם לא נפתחו ויכלא הגשם מהלך:

אז שלח הפחה אל ראש הרבנים בירושלם, הוא השיבה התמים רבי משה גלאנטי ז"ל, להפחידו בדברים האלה, כי יגרשהו עם כל היהודים מהסתפח בירושלם ובנחלת הקודש, אם לא יביא מטר עד יום השלישי, כי רק באשמת היהודים סגרו השמים את רחמם, ואתם הנכם מתפארים להיות עם בחיר ה' בקרבכם הוא אבינו אתה, תנו לנו מופת על זאת בעת הלחץ, והראונו כי ישמע אל תחינתכם, ואם לא חי הנביא; כי כאשר דברתי ככה אעשה. ותהי מקהלת היהודים נבוכה מנבקת הרוח,

וראש

וראש הרבנים מהר"ש גלאנטי ז"ל הגז' העריך צום שלשה ימים, ומאז הפוגות בכו והתחננו אנשים ונשים וטף לפני חומת ההיכל יומם ולילה:

ביום השלישי בנטות השמש לערוב, צוה הרב ז"ל הגז' אל כל המקהלה ללכת אתו אל קבר שמעון הצדיק ז"ל זיע"א להתפלל שם בעד הגשם, וכל אחד מאתם האנשים והנשים יקחו בידם מטפחות וחריצי גשם מעטפות ונעלים, כי בשובם מן קבר הצדיק ז"ל יהיה שטף הגשם, וכלמו שמעו כן תמהו על הנבואה הזאת, כי השמש זורחת בתוקפה על הארץ, ואין עב בשמים אפילו ככפת יד. אך המה עשו כאשר צוה הרב ז"ל, וילבשו מנעלים של גשם שוטף, ויקחו בידם המטפחות המגינים מן המטר, וילכו אחרי רבם התמים הגז', ויצאו מן שער העיר הצפוני הנקרא בשם איל עמוד, ויהי כראות פקיד המשמר היושב בשער ההוא את שפעת האנשים האלה, מלובשים כולמו כהולכי תחת גשם שוטף, לא יכול להתאפק מלשחוק, וכשפרשו אליו נבואת הרב התמים ז"ל הגז' המכזבת את עלם השמים לטוהר, חרה אפו בעוז ויך את הרב בפניו, אך בהשקט הדומיה הביע הרב בפניו, ויצא הלאה עם עדתו עדי הגיעם אל עמק יהושפט אל קבורת שמעון הצדיק, ויכרע הרב על ברכיו, וישתטח על ראש הקבר, וכל המקהלה מסביב לו, וישאו קולם ביליל ובכי ותחנה, אך הרב לחש כפי סיפור אלה הכורעים בקרבתו, אמרים בלע אל תוך הקבר:

פתאום התנשא רוח גדול וחזק, עדי התנועעו עצי הזית על פני הר הזתים, ועלם תכלת הרקיע התכסה בעבים, אגלי מטר כבדים נפלו ממרום, אך עוד לחש הרב בהגיג לבב אמרים אל הקבר עדי ירדו מטרות עוז כנהר שוטף לארץ, וכל העומדים התכסו במטפחות ושמיכה, אז בא פקיד המשמר במרוץ, ויתנפל לרגלי הרב, ויחל את פניו לסלוח לו עלי הכלימו אותו, ואחרי כן לקחהו על זרועותיו, וישאהו בכל הדרך עד סף משכנו. ששון וגיל בירושלם מסביב, שלשת ימים ושלשה לילות לא חדל שאון עליזים, מקול צלצלים ותופים ושירים, ושיפוק כפים בכל בית ובית, והיהודים חגגו משתה ושמחה מדי לא שבת הגשם שלשה ימים ושלשה לילות. הישמעאלים והנוצרים הודו אז פה אחד כי עבור היהודים באו למו ברכת הגשם, ובבושת פנים הכירו כי תפלת היהודים רצויה בעיני האלקים להעתר בה מזעקת תנוגם. ממחרת יום הרביעי בא פקיד המשמר אל הרב, ויבקש ממנו לספחהו לברית אמונת האבות, ולהיותו אחרי כן עבד לפניו כל הימים, עכ"ל המעשה הגז' שהובאה בספר מסע ירושלמה:

והנה כל אדם יבין מדעתו, כי בטחון האמיתי הזה הוא בדרך פלא, והוא יותר גדול וחזק מן אותו הבטחון הנמלא באשתו של רחב"ד, כי שם לא אמרה קודם שנעשה לה הנס שהיא בטוחה שיעשה לה הקב"ה נס כו"כ, אלא הבטחון הזה היה עצור בלבבה, ואפילו אם היתה אומרת זאת לבני ביתה, אין לה חשש של בושה אם לא יהיה הנס, ותבוש מהכזבת דבריה, מפני שהם מועטים, וגם היא דשה בהו. ולא תבוש מהם אם לא יתאמתו דבריה, משא"כ ענין המעשה הגז' שהרב ז"ל הראה בפומבי תוקף הבטחון שלו בירידת המטר, שברור אצלו שירד המטר, וילטרכו לחריצי גשם מעטפות ונעלים לכן הלביש את עדתו והכין אותם בידם. בעוד החמה זורחת בתוקפה על הארץ, ואין ברקיע ענן אפילו כשיעור שתי אצבעות, דהא ודאי אם היו רק הולכים על הקברות לצעוק ולא נענו, אין נולד להם מזה בושה וכלימה, שכבר עבו כמה בכיות וצעקות היהודים והישמעאלים ולא נענו, אך הבושה היא דבר המנעלים ומעטפות של הגשם שלבשום בעלם השמים לטוהר על סמך שירד הגשם, שאם לא היה יורד הגשם אוי לה לאותה בושה אוי לה לאותה כלימה, על כן אחר שידע ושיער הרב ז"ל גודל הבושה שהיתה מגעת אליו ולקהלתו אם לא היה יורד המטר, ועכ"ז סמך על הבטחון שלו, ועשה מעשה רב בפומבי במוכח ברור שירד הגשם, הא ודאי בטחון זה הוא נפלא יותר מהבטחון שני אשר הלענו ע"פ המעשה של אשת רחב"ד הגז'. הרי ערכנו בזה שלשה מדרגות בבטחון:

ובזה יובן בס"ד מקראי קודש הגז"ל כעין חומר דתחלה זכר בטחון הראשון שאינו מוחזק באמיתתו ואין הלב שלם בו, אלא הוא ברצוא ושוב. שעדיין יש דאגה וחששה בלבו, אולי לא יזכה לנס, ועל זה אמר בך בטחו אבותינו בטחו בשתם, והוא קאי על אותו הבטחון הראשון אשר הלענו, וחזר ואמר בטחון השני שהוא אמיתי ובלב שלם, וכמו הבטחון של אשת רחב"ד שהיה ברור אצלה שיעשה לה הקב"ה נס, ונכנסה להביא מרדה ולא המתינה עד שתראה הנס שיתמלא התנור להם, ואח"כ תכנס להביא מרדה, אלא נכנסה להביא מרדה קודם שראתה הנס, וכמ"ש בברייתא תנא אף היא להביא מרדה נכנסה, ונתן טעם למה היה ברור לה שיהיה לה נס, והיינו מפני שמלומדת בנסים, שהקב"ה עשה להם נסים הרבה, ולכן לא היה לה ספק בנס זה ועל מדרגה זו השנית אמר בטחו ותפלטמו, פירוש בטחו שתעשה להם נס להצלתם מן הצרה, כי באמת ותפלטמו כבר קודם זה, שעשית להם נסים להצילם מן הצרה, ולכן הם מלומדים בנסים, ולכך בטחו עתה בלב שלם, וכמ"ש על אשת רחב"ד אף היא להביא מרדה נכנסה לפי שמלומדת בנסים היתה. ואחר זה זכר מין הבטחון השלישי, שהוא בטחון שלם נפלא שעשו מעשה בפומבי על המוכח של הנס, ולא חשו לבושה דשמא ח"ו לא יהיה להם הנס, ואז יבושו אח"כ מאד, וכאשר נזכר במעשה הרב ז"ל הגז"ל, שלבש והלביש עדתו בכלים השייכים לזמן שהמטר נתך ארצה, ולא חש פן אח"כ יגיע לו בושה מזה, ועל זה אמר אליך זעקו ונמלטו, כאשר הרב ז"ל עשה תחלה תחנונים ובכיה בבית הכנסת, וביום השלישי צוה להביא מעטפות ומנעלים, בך בטחו בזה ולא בושו, פן לא יהיו נענים ואז יהיו לשחוק בעיני כל אדם:

והנה כאן אצל ישראל היו צריכין אותה שעה לנס נפלא שיבקע הים לפניהם וילכו בתוך הים ביבשה, ועל זה הנס הגדול צריך לעשות אותה שעה מלוה גדולה שיש בה כדי סיפוק לזכות בעבורה בנס נפלא כזה, ואיך יתכן להיות זה באותה שעה, אין זאת אלא שיהיה להם מלות האמונה שיאמינו בהשי"ת, שיעשה להם הנס ויבטחו בו בטחון שלם, אמנם לא יועיל בזה בטחון הראשון שהוא רופף, ואפילו בטחון השני הגז"ל שהוא אמיתי וחזק לא יספיק לזכות בעבורו לנס נפלא של ק"ס, אלא צריך בטחון השלישי שהוא בטחון נפלא, שהבוטח עושה מעשה בפומבי קודם שיראה הנס בעיניו, ולכן אמר לו אם ימתינו ישראל עד שאקרע הים. ואז ירדו לים ביבשה, אע"פ שעתה הם מאמינים בלב שלם שאקרע להם הים, אין זה בטחון נפלא כדי שאעשה להם בעבורו נס נפלא, אלא דבר אל בני ישראל ויסעו לתוך הים, בעודו מלא על כל גדותיו, וירדו בתוך המים, שעושים מעשה רב בזה ע"י הבטחון שבוטחים בי שאקרע להם הים כשיבואו המים עד נפש, ובזכות זה הבטחון הנפלא אז זוכים שאעשה להם נס נפלא לקרוע הים, וילכו ביבשה בתוך הים, ויעלו ממנו לשלום, ואת המצריים אעשה דין להטביעם בים, ובן עשו ישראל וירדו לים קודם שנקרע, וכאשר הגיעו ובאו מים

עד

עד נפש אז קרעו ועברו בים ביבשה, ולז"א דבר אל בני ישראל ויסעו עתה בעוד הים מלא על כל גדותיו, ואח"כ אתה תרים את מטך על הים ובקעהו:

ונראה שגם הנשים הראו על בטחונם כי חזק הוא, כי כאשר באו אל הים תפשו בידם תופים ומחולות כדי לנגן בהם בעת השירה בתוך הים, שהראו בזה גודל בטחונם, דברור להם שיעשה להם הקב"ה נס ויאמרו שירה בתוך הים, ואז הם ישוררו בתופים ובמחולות אלו שבידם, וכאשר עשה הרב הנז"ל, שגזר על הקהלה להכין בידם כלים הצריכים בעת ירידת הגשם בעת שהחמה זורחת:

ואתה הרם את מטך ונטה את ידך על הים ובקעהו. נ"ל בס"ד, רמז לו כי בנטיית ידו ימשך עשר מכות על מצרים מחדש, שכל מכה תהיה של כ"ה מכות, וכסברת רבי עקיבה דעל הים לקו מאתים וחמשים מכות, דכל מכה היתה של כ"ה מכות. והנה אותיות הסמוכים לאותיות ים הם כ"ה, ועל ר"ל סמוך כמו ועליו מטה מנשה, ועוד נרמז זה באומרו ובקעהו שאם תבקע אותיות ים לחצאין יהיה כ"ה וכ"ה, ועו"ד הסוד רמז לו במלת ובקעהו על הנסירה, וקרי בה ובקע ה"ו, שיעשה הכנה לנס ע"י כונה של נסירה בחינת ו"ה, והו"ק:

ויבואו בני ישראל בתוך הים ביבשה והמים להם חומה מימינם ומשמאלם וירדפו מצרים אחריהם. נ"ל בס"ד, דידוע דעל ישראל היה קטרוג אותה שעה, דקטרג השר מה אלו עע"ז אף אלו עע"ז, ועל זה יקשה האדם איך ניצולו ישראל ומצרים טבעו, והתירוץ הוא דכתיב והאלקים יבקש את הנרדף, ואיתא במדרש רבה בפרשת אמור, אפילו צדיק רודף לרשע מכל מקום אלקים יבקש את הנרדף ע"ש, ולכן ישראל ניצולו ומצרים טבעו, בשביל שהיו מצרים רודפים וישראל נרדפים, וז"ש ויבואו בני ישראל בתוך הים ביבשה, ר"ל נפשם יבשה שאין להם זכות משלהם שיהיו הם ניצולים ומצרים טובעים, ועכ"ז המים להם חומה מימינם ומשמאלם, להם דוקא ולא למצרים, והיינו מפני כי וירדפו מצרים שהיו ישראל נרדפים ומצרים רודפים:

וישובו המים ויכסו את הרכב ואת הפרשים לכל חיל פרעה הבאים אחריהם בים לא נשאר בהם עד אחד. י"ל כיון דאמר לכל חיל פרעה, ממילא שלא נשאר בהם עד אחד, כיון דאמר לכל. ונ"ל בס"ד דאיתא במדרש שהיה גבריאל מכריז למים שלפניהם הזהרו באלו שיש להם ברית מילה לפניהם, וקשה על זה, והלא המצריים היו נימולים, כי מל אותם יוסף הע"ה בשנת הרעב, ונשארה המילה אצלם לדורות. והתירוץ הוא כי לישראל היה להם שני עדים במצוה שהיה להם מילה ופריעה, אבל המצריים לא היה להם פריעה אלא רק עד אחד, וגם זה כבר אכלו, ולז"א לכל חיל פרעה הבאים אחריהם בים, לכל דייקא לא נשאר אפילו אדם, יען כי לא נשאר להם זכות להגין עליהם, אפילו עד אחד, קרי בה עד בצרי, שהוא המילה לבדה, גם זכות זה לא נשאר בהם דנאכל כולו. אי נמי עד אחד, עד ולא עד בכלל, הוא פרעה שלא נחנק כדי שיעיד לאומות על מעשה השי"ת וסוף נעשה מעשה מלך בנינוה כמ"ש רז"ל בזה:

וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים. נ"ל בס"ד דארז"ל אם נעשה נס לאדם שצריך להודות להשי"ת עליו, צריך להודות על כל הנסים שעשה לו השי"ת קודם נס זה, וכנז' בגמרא דברכות. והנה כאן אצל ישראל נסים שהיו להם במצרים בגאולתם, נס הראשון היה בעת ששמה יוכבד את מרע"ה בתיבה בתוך היאור, ותרד בת פרעה לרחוץ שם והיא בתוך הנהר, ראתה התיבה בתוך הסוף, ואם היתה שואלת לאמתיה מה יש בתיבה זו, היו פותחין ורואין שהוא יהודי, והיו מטביעין אותו מחמת גזרת מלך, ולא היו צריכין לימלך בה, אמנם השי"ת עשה נס גדול ופלא שנשתרבבה ידה כמה אמות, והגיעה ידה לתיבה, ומשכה אותה וראתה ששם הוא מרע"ה, ותחמול עליו ותצילהו, ומרע"ה הוא היה הקרן של ישראל בגאולה, ונמצא נס זה הוא לצרכן, שא"ל הקב"ה למרע"ה אם אין אתה גואלם אין אחר גואלם. ונס האחרון הוא טביעת מצרים בים, ולכן עתה שבאו לומר שירה על הנס, ראו הנס שנעשה אותה שעה במיתת מצרים, וגם ראו ראיה שכלית נס הראשון שבו ניצול מרע"ה על ידי שנגדלה ידה של בתיה, ונתארכה שהגיעה לתיבה, ולקחה את מרע"ה ותחמול עליו והצילתו, וז"ש וירא ישראל בראיה חושית מה שהיה נס לפניהם עתה, והוא כי מצרים מת על שפת הים, ועוד ראו ראיה שכלית את נס הראשון, והוא של יד הגדולה דהיינו שעשה את ידה של בתיה בת פרעה גדולה שהגיעה ידה לתיבה, ואחזתה, ובזה נעשה הנס, ואז אמרו שירה על הכל:

נורא תהלות עושה פלא. נ"ל בס"ד, דארז"ל מקודם לא היה אות למ"ד במילוי אות אלף, והיה נקרא אף, וראה הקב"ה שאין העולם מתקיים באף, הניח בו אות ל' ונעשה אלף, ובזה פירשו אף תכון תבל בל תמוט, עכ"ד. ולז"א נורא תהילות, כלומר צריכין אנחנו להלל שמו יתברך על אשר תיקן האלף כשהוסיף בו אות ל', ועשאו אלף אותיות פלא:

פרשת יתרו.

וישמע יתרו כהן מדין חותן משה את כל אשר עשה אלקים למשה. י"ל מה חידוש בא הכתוב ללמדינו בשמיעה זו של יתרו, והלא כל העולם או רובם שמעו זה, ועוד קשה, תיבת כל נראה לשון יתר, וסגי לומר את אשר עשה אלקים וכו'. ונ"ל בס"ד ע"פ מ"ש רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל בפסוק ולמען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים, והקשה למה קורא למכות שחוק, כי התעללתי הוא ר"ל שחקתי, ופירש הענין דראוי לשום לב תחת מה נתן השי"ת הצלה לקצת מקנה מיד הערוב, ולא כלו את הכל, וכן במכת הדבר לא מתו כל הבהמות, ונשאר הרבה בהמות שמתו במכת הברד, וגם במכת הברד רחם הקב"ה על המקנה, באומרו אליו ועתה שלח העז את מקנך שתכניסם לבית, שבזה נעשה שיורין מן הבהמות ולא נשארו כולם בשדה, באופן שיכלה אותם הברד, ועוד ג"כ מצינו שעשה השי"ת פלאי פלאות לחטה וכוסמת שלא יוכו ע"י הברד. אך הענין הוא כי הקב"ה משחק על הרשע ומגדלו כמרחם עליו, והוא לרעתו, כדי לתת בו כח ודרך לקבל כדי רשעתו במספר ומשקל, כי הנה גזרה חכמתו יתברך להביא על המצריים במצרים עשר מכות, ואם היה הערוב מכלה כל הבהמות במה יחול הדבר, ואם היה הדבר מכלה הכל במה תחול מכת הברד בבהמות, ואם לא היה אומר לו שיבריח הבהמות מן השדה, על מה היו רוכבים ובאים לים סוף כדי שיטבעו בו, ואם לא היה פלאות לחטה וכוסמת במכת הברד, במה תחול מכת הארבה, וזה אומרו אשר התעללתי במצרים, ר"ל שחקתי בהם להשאיר להם פליטה בכל מכה ומכה, כדי שעי"כ

יושלמו

יושלמו אותותי אשר שמתי בם, שהם עשר מיני מכות עכ"ד:

ולפ"ז מובן מי שהוא שומע מעשה המכות שעשה הקב"ה במצרים, כל מכה ומכה בפ"ע אע"פ שידע תוקף יכולתו יתברך מה שעשה בגוף המכה שהביאה בדרך פלא, עכ"ז יטעה לתת בדעתו חשיבות ומעלה למזל מצרים, ולשר שלהם, דהיינו כששומע מכת הערוב יאמר מאחר שבא ערוב כזה למצרים, איך אפשר שישאר בהמות במצרים, ומאחר שנשאר הרבה בהמות בעיר ובשדות אין זה אלא מצד תוקף המזל והשר שלהם, שלא הניחו שישלוט הערוב ויזיק כפי מה שהוא ברבוי ובעולם שלו, והם הגינו על בהמות מצרים להיות להם פליטה גדולה, וכן כשישמע מכת הדבר בפ"ע, כשרואה שכל אותו הדבר התקיף שבא בבע"ח לא שלט בכל, אלא נשאר הרבה שלא פגע בהם הדבר, יאמר איך אפשר זה להיות בטבע, אין זה אלא שהמזל והשר של מצרים הגינו עליהם בזה, וכן כשישמע מכת הברד לבדה שהיתה בתוקף גדול וחזק, ורואה שנעשה פלאי פלאות לחטה וכוסמת שלא לקו בברד, יתן חשיבות ומעלה להמזל והשר של מצרים, לומר זאת הצלה של חטה וכוסמת היתה מחמת תוקף המזל והשר שהגינו עליהם, אבל אם ישמע ויבין ויסתכל ויבין בכל המכות כולם ביחד, שיהיו חרוזים לנגד עיניו זב"ז כסדרן, כאדם החורז מרגליות בחוט אחד ויקשרם זע"ז, אז לא יבא לידי טעות זו לתת חשיבות ומעלה להמזל והשר של מצרים, מצד שארית הפליטה שהיה בכל מכה ומכה, יען כי ברואותו שארית הפליטה שהיה בערוב, הנה הוא רואה תכף שבאה מכת הדבר ושלטה באותו השארית, ולא ניצולה, ובראותו שארית הפליטה שהיה בדבר בבע"ח הוא רואה שבא הברד וכלה את השארית, ובראותו החטה והכוסמת שניצלו דרך פלא מן הברד, הנה הוא רואה שבא הארבה אחריו וכלה אותם, ובראותו החרדה שחרדו כמה אנשים להכניס את מקניהם אל הבתים להצילם מן הברד, ועלתה בידם שנשמרו וניצולו אותם הבהמות אשר הניסו אותם מן השדות, הוא רואה שנשארו אותם הבהמות לקלקלתם של המצריים, כי עליהם רכבו ובאו לים וטבעו בו, ועל כן לא יטעה לחשוב ולתת חשיבות ומעלה להמזל והשר מצד השארית שהיה נשאר בכל מכה, כי הוא רואה בעיניו מחמת המכה הבאה אחריה, שהשארית היתה לרעתם של מצרים:

ובדבר הזה נתעלה יתרו מכל העמים, כי שאר עמים לא נתנו לב לשמוע ענייני המכות כולם ביחד, ולחרוז אותם בשכלם כסדרן, ולכך טעו בזה שחשבו לתת מעלה וחשיבות למזל ושר מצרים, מחמת השארית שנשתיירה במכה, כי לא שמו לבם לשמוע את הכל, וגם לא שמעום כסדרן, כי יש שמע מכת הערוב תחלה, ואחריה מכת הדם, ואחריה מכת הצפרדעים, ואחריה מכת הכנים, ואחריה מכת הארבה, ומכת הדבר והברד לא שמען, ולכך טעה לתת חשיבות להמזל והשר, ויש שמע מכת הברד תחלה ואחריה כנים ואחריה צפרדעים וחשך, והשאר לא שמע, ויש עוד ששמעו מקצתן באופן אחר, ולכן כולם טעו מצד שארית שנשיירה המכה, אבל יתרו נתחכם לשמוע את כל המכות כולם, וגם שמעם כסדרן כאשר באו עליהם בזא"ז, ולכך לא טעה מצד השארית שנשיירה כל מכה ומכה:

וז"ש וישמע יתרו כהן מדין חותן משה את כל אשר עשה אלקים למשה ולישראל עמו, כל דייקא שלא נחסר אצלו אפילו דבר אחד ממה שנעשה, ואמר את לרבות עוד שמיעה אחרת, שדקדק לשמוע אותם כסדרן כאשר נעשו בזא"ז, ולכן הבין הבנה שלימה בשמיעתו, ולא בא לידי טעות, כי השמיעה הזאת היא לשון הבנה ג"כ:

ועוד שמע והבין, כי הוציא ה' את ישראל ממצרים, קרי בה ממצר ים, וזו היא הבנה פנימית שלא הרגישו בה העמים, ורק הוא ידע והבין אותה, והיינו כי מצרים היו יונקים מן אותיות ים של שם אלקים, שיש בהם מ"ח צרופים, ולכך נקראו בני חם, וכמ"ש רבינו האר"י ז"ל, וביציאתם של ישראל נסתלק כח זה של ים דשם אלקים, ונעשה לו מצר שלא יהיו יכולין להתקרב אליו ולינק ממנו, וז"ש ממצרים קרי בה ממצר ים:

ועוד נ"ל בס"ד וישמע יתרו וכו', כי ידוע מ"ש רבינו האר"י ז"ל, הטעם שלקח מרע"ה את צפורה בת יתרו לאשה, מפני כי יתרו היה גלגול קין שהרג את הבל כדי ליקח התאומה שלו, ובא יתרו והוליד את צפורה שהיתה היא אותה התאומה של הבל שהרגו קין בעבורה, ועתה החזיר אותה להבל, כי מרע"ה היה גלגול הבל, ובזה תיקן עון קין מה שעשה בשביל התאומה. ובזה הטעם נודע טעם בענין יציאת ישראל ממצרים שהיתה ע"י מרע"ה דוקא ולא על ידי אחר, וכמ"ש רז"ל א"ל הקב"ה למרע"ה אם אין אתה גואלם אין אחר גואלם, והיינו מאחר דמרע"ה היה גלגול הבל ואותם ישראל שגאלם מרע"ה היו ניצוצות של הבל, וכמ"ש הגאון הש"ך ז"ל, ובזה מובן הטעם למה מרע"ה לבדו הצליח בהוצאתם מיד פרעה ומזה מובן ממילא כי הגאולה לא היתה בשביל ישראל בלבד, אלא בשביל מרע"ה ג"כ, וכל מה שעשה הקב"ה נסים עשה אותם בשביל מרע"ה ג"כ, דאע"פ שמרע"ה לא היה בגלות עמהם, מ"מ ישראל שהיו גולים ומשועבדים שם, המה היו ניצוצות שלו, יען כיון שהיה הוא הבל נחשב כאלו הוא עצמו היה בגלות מצרים ונגאל עמהם. וז"ש וישמע יתרו שמע כלומר הבין, והיינו שראה שאע"פ שהיה כהן מדין, ורחוק הדבר מאד שידבק במרע"ה, עכ"ז ראה שזכה להיות חותן משה, וחקר על הדבר מה היה, והבין טעמו של דבר מפני כי מרע"ה היה הבל, וכיון שהבין מן הדבר הזה של החיתון דהיה מרע"ה הבל, אז ממילא הבין כי כל אשר עשה ה' נסים במצרים עשה בשביל משה וישראל ולא בשביל ישראל בלבד, דאע"פ שמשה לא היה בגלות עמהם, מ"מ כיון שהם היו ניצוצות שלו נחשב כאלו הוא עצמו היה שם בגלות, והוצרכו הנסים בשבילו, והבין מדעתו עוד דבר אחד, שאין העולם היו יודעין בו, והוא כי הוציא ה' את ישראל ממצרים, כלומר כנסת ישראל הרמוזה באותיות כ"י, שהוא ר"ת כנסת ישראל, הוציא ה' את ישראל, כלומר עם ישראל, שהיה אור השכינה הולך עמהם, ככתוב וה' הולך לפניהם בענן יומם לנחותם הדרך:

ויחד יתרו על כל הטובה. איתא בגמרא רב אמר ויחד שהעביר סכין חדה על בשרו, ושמואל אמר שנעשה בשרו חדודין חדודין, וקשה למה נקיט הכתוב ויחד כדי ללמדנו שהעביר סכין חדה, דאם רצה ללמדנו בנימול ירמוז המילה בד"א, ומאי קמ"ל בחדה, ועוד למה שמואל נקיט חדודין חדודין לשון כפול, וסגי לומר נעשה בשרו חדודין. ונ"ל בס"ד, דהידוע דהמילה היא תיקון בשם י"ה, והפריעה היא ג"כ תיקון בשם י"ה, ונרמז בשמותם מילה מל י"ה, פריעה פרע י"ה, וכנז' בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער המצות, וידוע כי הנימול נקרא טוב, ולכך אחז"ל ע"פ ותרא אותו כי טוב הוא מלמד שנולד מהול, ופרשתי בס"ד הטעם שנקרא הנימול בשם טוב, כי מל ולא פרע כאלו לא מל, וא"כ תיקון הנעשה בשם י"ה ע"י המילה אינו שלם

אא"כ

אח"כ עושין תיקון שם י"ה בפריעה, ואז נשלם בשני פעמים י"ה, ולכך נקרא טוב, שרמוז שני תיקונים של שם י"ה, במספרו ע"ו, וזהו טוב הוא ב' ע"ו, ולז"א העביר סכין חדה, רמז הכתוב בתיבת חדה על האור טוב שיש לנימול שנעשו לו מילה ופריעה שבהם יש שני תיקונים של י"ה שהוא מספר ע"ו, שבזה יהיה צירוף טוב. ועולה מספרו במספר חדה, כי מספר חדה הוא מספר טוב, ובא ללמד בזה שיתרו עשה מילה ופריעה שתים כהלכתן, שבזה נשלם בשם טוב, דעתה נקרא בשם טוב:

ומ"ש שמואל שנעשה בשרו חדודין חדודין, הייא כי בתיבת ויחד נרמז שני דברים הפכיים, דהפשטות של ויחד שהוא ענין שמחה, זה הוא על כל הטובה שעשה לישראל שהוציאם הקב"ה ממצרים, ונרמז עוד בתיבת ויחד שהוא לשון חדודין, שנעשה בשרו חדודין, הוא על מכות שבאו על מצרים, והיינו דידוע מ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים, דמכות מצרים באו ויצאו מן המלכות דקדושה, מעשר ספירות שבה, שמשם יוצאה פעולת הדין בכל מקום, בסוד דינא דמלכותא דינא, ואותיות דינ"א הוא שם אד'ני שהוא במלכות, אך ידוע כי אותיות דין דשם אדני הם דין כפשוטם, והם הפועלים את הדין בכ"מ, אך אות א' דשם אדנ"י הוא רחמים, ונמשך משם אהי"ה, ואם יתחבר אות א' עם אותיות דין חיבור גמור, אז יתמתקו אותיות דין, ואין יוצא מהם פועל דין, ואם לא יתחבר עמהם אות א' חיבור גמור, אז פועלים דין גמור, וכל מכה שבאה למצרים משם אדנ"י בסוד דינ"א דמלכותא דינ"א, לא נתחבר אות א' עם אותיות דין חיבור גמור ושלם, ולכך אותיות דין דשם אדנ"י לא היו ממותקים אלא היו דין גמור, ולכך עשו דין גמור במצרים בכל מכה ומכה:

ובזה יובן המאמר שאמר נעשה בשרו חדודין חדודין, כלומר נעשה בשרו חדודין, בשביל חד ודין, דהיינו בשביל שהמכות באו מן חד ודין, ששם אדנ"י לא היה ממותק מצדם, אלא בהתחברות אות אלף, שהוא מספר חד עם אותיות דין, אלא היה אות א' שהוא חד לחוד, ואותיות דין לחוד, לכך פעל בהם דין גמור, שבאו המכות עליהם בתוקף גדול, וגם עוד לא היו אותיות שהם אחר אות א' בסדר דנ"י, כאשר סדורים בשם אדנ"י, אלא היו בסדר דין המורין על תוקף הדין, ונמצא רמז שמואל בתיבת חדודין שהיא תיבה מורכבת משני תיבות שהם חד ודין, שני דברים קשים, שהם האחד הוא דאות א' שמספרו חד לחודיה קאי, שלא נתחבר עם אותיות הנשארים חיבור גמור, והשנית שסדר אותיות שהם אחר אות אלף נעשו בסדר דין ולא בסדר דנ"י כסדרן בשם אדנ"י, ולז"א נעשה בשרו חדודין בשביל חד ודין, דעי"ז באו המכות קשים ומרים למצרים עד מאד, שפעל שם אדנ"י להם המכות בכל תקף וחוזק, וכל זה נעשה כנגד המצריים, אבל כנגד ישראל שם אדנ"י היה ממותק ע"י התחברות אות א' עם אותיות דנ"י, ופעל להם רחמים בכל המכות שהביא על המצריים:

את כל התלאה אשר מצאתם בדרך ויצלם ה'. נ"ל בס"ד, הא דקרי לה התלאה באות ה"א, ולא אמר את כל תלאה, רמז בזה שהיה להם חמשה תלאות בדרך ההוא, ולא אחת בלבד, והם הא' רדיפת פרעה שרדף אחריהם וצעקו אל השי"ת. והב' שהלכו שלשה ימים במדבר ולא מצאו מים, ויבואו מרתה ולא יכלו לשתות מים ממרה כי מרים הם, וילונו העם אל משה לאמר מה נשתה, ויורהו ה' עץ וישלך אל המים וימתקו המים. והג' כלה הלחם מאתם, וילונו על משה וכו', והוריד להם הקב"ה לחם מן השמים. והד' שחנו ברפידים ואין מים לשתות העם, וירב העם עם משה וא"ל הקב"ה והכית בצור ויצא ממנו מים ושתה העם וכו'. והה' היא מלחמת עמלק ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב, הרי חמשה תלאות כמנין אות ה', ולז"א את כל התלאה אשר מצאתם בדרך, קרי בה ה' תלאה, ויצלם ה':

ועוד נ"ל בס"ד דמצינו בשירת הים שאמרו בשירה דבר פרטי על הצלתם מן יושבי פלשת, דכתיב שמעו עמים ירגזון חיל אחז יושבי פלשת, ופירש רש"י ז"ל הטעם שזכרו בהודאתם בנס שעשה להם הקב"ה, שנפל פחדם על יושבי פלשת, מפני שישראל נכוו מהם קודם יציאתם כאשר יצאו רבים מבני אפרים בחזקה, והרגום פלשתים ע"ש, ולכן מרע"ה פרש ליתרו סיפור הנס הזה שעשה להם השי"ת להצילם מן יושבי פלשת, שנפל פחד ישראל עליהם, ונרמז דבר זה באותיות דרך במילואם כזה: דל"ת רי"ש כ"ף, יש בתוכם אותיות פלשת, וז"ש את התלאה אשר מצאתם מקדמת דנא, בפלשת הרמוזים בתוך אותיות דרך, כשהרגו את בני אפרים, והנה עתה תהילות לאל הצילם השי"ת מהם, שנפל פחד ישראל עליהם, ולא העיזו לבא להלחם עם ישראל:

ויעמוד העם על משה מן הבקר עד הערב. נ"ל בס"ד דאיתא בספרי המקובלים ז"ל, כל מצוה שורשה פתוח ותלוי באות אחת מן כ"ב אותיות התורה, ומצות תלמוד תורה היא תלויה באות ל' שהוא לשון לימוד, ולכן אות ל' הוא עליון על כל האותיות, דארז"ל ות"ת כנגד כולם. ופרשתי בס"ד טעם נכון, על אשר אות ל' יש בו שלשה חלוקות, וכל חלוקה היא צורת ו', והם אחת עליונה ואחת אמצעית ואחת התחתונה, ונראה הרמז בזה, כי הלימוד של האדם בתורה שבע"פ שהיא ששה סדרים כמנין אות ו' הוא נשלם בשלשה שהם האחד רבו של אדם, והב' חבירו, והג' תלמידו, וכמ"ש התנא ר"א בגמרא, הרבה תורה למדתי מרבותי ויותר מחבירי ומתלמידי יותר מכולם, וכל זה הוא בלימוד תורה שבע"פ, שהיא ששה סדרים כמנין ו', ולכן אות ל' שבו רמוזה מצות תלמוד תורה נחלק לשלשה ווי"ן, ואות ו' הראשון הוא זקוף וגבוה למעלה, והוא כנגד לימודו מהרב שהוא גבוה ועליון מן אדם הלומד ממנו, ואות ו' השני כנגד לימודו מן חבירו שהוא שוה עמו ואינו גבוה עליו, ואות ו' השלישי הוא כנגד למודו מן התלמוד שהוא עומד תחתיו למטה ממנו:

נמצא כל אדם נשלם בהשגת תלמודו מן שלשה שהם רב וחבר ותלמיד, ור"ת שלהם חר"ת, לכן כתוב בפרשת כי תשא חרת על הלוחות, דאות וא"ו אינו יוצא במבטא, דאותיות המבטא הם חרת, שהוא ר"ת חבר רב תלמיד, ונרמז הרב באמצע כי הגדול באמצע. ובזה יובן הטעם שכל חכם נקרא בשם תלמיד חכם, והיינו לרמוז דאם יהיה לו תלמיד שהוא האחרון שבשלשה הנז', אז נחשב חכם שבזה נשלם לימוד שלו:

והנה כל זה הוא באנשים דעלמא, אבל מי שזכה ללמוד מן מרע"ה שלמד מפי הגבורה, דאז מסתייעא מילתיה טובא, כנז' בגמרא, אין צריך להשלים השגתו בלימוד מן חבר ותלמיד, אלא נשלמת השגתו מן הלימוד שלומד מן מרע"ה בלבד, כי כל השלשה חלוקות הנז' הנרמזים באות ל' יהיו שלמים אתו מכחו של מרע"ה בלבד, וז"ש ויעמוד העם על משה מן הבקר עד הערב, והיינו כי הפרש שיש בין

מספר

מספר בקר לבין מספר ערב, הוא מספר אות ל', שבו רמוז השלשה חלוקות הנז' של הלימוד, והכי קאמר כל שלשה חלוקות הרמוזים באות ל', שהוא בין מספר בקר לבין מספר ערב, יעמוד העם בהם על משה לבדו, שיסתפקו בלימודם שלומדים מן משה לבדו, ואין צריכין לזולתו, כדי להשלים השגתם בלימוד:

נבול תבול גם אתה גם העם הזה כי כבד ממך הדבר לא תוכל עשוהו לבדך. קשה כפל הלשון, נבול תבול למ"ל, ועוד כיון דאמר לא תוכל עשוהו לבדך, מובן מזה כי כבד ממנו, דאם לא כבד למה לא יוכל עשוהו לבדו, ונ"ל בס"ד שתי סיבות קא"ל, חדא כבד ממך הדבר, ר"ל הדבור שלך כבד, וכמ"ש מרע"ה להשי"ת בסנה לא איש דברים אנכי כי כבד פה וכבד לשון אנכי, והדיין צריך שיהיה לו לשון לח, כדי שיהיו דבריו מרוצין לבעלי דינין, ולא יטעו בהם. ועוד שנית אפילו אם יש לך לשון לח לא תוכל עשוהו לבדך, וכיון דאמר לו שני מיני סיבות אלו, לכך כנגדן אמר נבול תבול בלשון כפול:

ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל יראי אלקים אנשי אמת שונאי בצע. י"ל וכי למלחמה הם צריכים שאומר לו אנשי חיל, ועוד כיון דאמר יראי אלקים נודע לנו שהם אנשי אמת שונאי בצע, דאל"כ אינם יראי אלקים. ונ"ל בס"ד, אנשי חיל ר"ל גבורים בתורה, שיודעים ללחום במלחמתה של תורה, גם חיל הוא מספר מ"ח, שיש להם תורה לשמה שנקנית במ"ח מעלות, וכנז' בברייתא דאבות, התורה נקנית במ"ח מעלות. יראי אלקים דמקפידים על דברים שהם לצאת ידי שמים, אע"פ שהם מותרים בדיני אדם, ויש בזה צורך לעניינם, שאם יבא לפניהם דין מרומה יחושו לדיני שמים ויסתלקו ממנו, ולא יסמכו על משמע אזנם, ועוד אנשי אמת דאפילו אם רואין טעם לחייב או לזכות שהוא כענין שאמרו על ר"מ שיוכל לומר על טהור טמא, ועל טמא טהור, ועל חייב זכאי, ומראה פנים לדבריו, עכ"ז הם אנשי אמת, דאם אין רואין הטעם אמיתי אין סומכין עליו, ועוד שונאי בצע כי יש שאין מקבלים שוחד להדיא, אלא בע"ד מקדים להביא להם דורון על חנם, והדיינים לפי תומם מקבלים אותו ממנו, ואחר חודש או שני חדשים מביא דין שלו לפניהם וזה נקרא בצע, שהוא חתיכה פרוסה מן הגלוסקא של השוחד, ואינו שוחד גמור ושלם, ורצוי שהדיין ישנא זה הבצע, שאינו מקבל דורון והנאה משום אדם, אע"פ שבעת ההיא אין לו דין לפניו, כי צריך לחוש אולי אח"ז יהיה לו דין לפניו:

ונראה עשה ארבעה חלוקות, שהם הא' אנשי חיל הב' יראי אלקים, הג' אנשי אמת, הד' שונאי בצע, לרמוז ע"י שהם טורחים בלימוד ארבעה חלוקות שיש בדיני התורה, שהם כשר ופסול, טמא וטהור, אסור ומותר, חייב וזכאי, יזכו להיות שלמים בארבעה שבחים ותוארים אלו, שהם אנשי חיל, יראי אלקים, אנשי אמת, שונאי בצע:

ואמר ושמת עליהם שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות. קשה שרי חמשים למאי צריכי, ועוד אם עשה שרי חמשים שהם חצי המאה היה לו לעשות שרי חמש מאות, שהוא חצי האלף. ונ"ל בס"ד עשה סדר זה כנגד ד' אותיות שם הוי"ה ב"ה דכתיב והיה ה' עם השופט, ולכן נתכוון, לעשות שרי אלפים כנגד אות יוד דשם הוי"ה, דשם הוא סוד האלפים שהיא אצילות כידוע, ונקיט שרי מאות כנגד אות ה"א ראשונה של שם הוי"ה, ששם הוא סוד המאות כידוע, ונקיט שרי חמשים כנגד אות וא"ו דשם הוי"ה, ששם הוא סוד העשרות כידוע, ונקיט שרי עשרות כנגד אות ה"א האחרונה ששם הוא מספר האחדים, והעשרות הם עשרה אחדים. ואע"פ דאפשר לומר עדיין לא הוה גמיר, הנה מן השמים הושם בלבו סדר זה, ורוח ה' דבר בו:

ויסעו מרפידים ויבואו מדבר סיני, ויחנו במדבר ויחן שם ישראל נגד ההר. י"ל כיון דאמר ויבואו מדבר סיני למאי ויחן שם ישראל, ואמאי הוצרך לומר ויחנו במדבר. ועוד י"ל מאי קמ"ל באומרו נגד ההר, כי כיון דאמר ויבואו מדבר סיני ידעינן שהיו יושבים נגד ההר, מאחר דאותו מדבר שחנו בו קורא אותו מדבר סיני. ונ"ל בס"ד בהקדים מה שמצאתי כתוב בשם הגאון רבי העשל ז"ל, על מ"ש בגמרא דסוטה דף ה', ת"ח מותר לו להתגאות שמיני שבשמינית, והוא חלק ס"ד. ופירש הגאון ז"ל הטעם משום דאיתא בגמרא וגם במדרש, בשעה שבא הקב"ה ליתן התורה בא הר תבור (פירוש השר שלו) שהוא גבוה מכל ההרים, ובקש שיתן עליו את התורה, והשיב לו הקב"ה אני שוכן את דכא וכו', ובחר בהר סיני שהוא נמוך מכל ההרים, כדי להראות שבח השפלות שילמדו העולם מדת הענוה, ואיתא בגמרא דבתרא דף ע"ג ע"ב דהר תבור גבוה ארבעה פרסה, וידוע כי פרסה הוא ארבעה מיל, ומיל הוא שני אלפים אמות, א"כ פרסה הוא שמונה אלפים אמות, וכיון דהר תבור גבוה ד' פרסה, א"כ הוי שנים ושלושים אלף אמות, וא"כ לפ"ז כיון דהר סיני לא היה אלא רק חמש מאות אמות כדאיתא במדרש בפרשת בא, נמצא הר סיני הוא ממש חלק ס"ד מן שנים ושלשים אלף אמות, והנה מדחזינן שהקב"ה הראה ענותנותו ולא רצה ליתן התורה על הר תבור, א"כ קשה למה נתן כלל על הר, הו"ל ליתן התורה במקום נמוך או מישור, אלא על כרחך צריך אתה לומר שהראה לנו השי"ת בזה, שהת"ח מותר לו להתגאות חלק שמיני שבשמינית עכ"ל ע"ש:

והנה ידוע מ"ש בגמרא דערובין ע"פ וממדבר מתנה וממתנה נחליאל, אם משים אדם עצמו כמדבר הזה שהכל דשין בו, (פירוש שיהיה שפל ועניו) נתנה לו תורה במתנה, וכיון שנתנה לו במתנה נחלו אל וכו' ע"ש. נמצא שם מדבר נקרא על מדת ענוה ושפלות, וז"ש ויסעו מרפידים ויבואו מדבר סיני, ואע"ג דביציאתם ממצרים נאמר בהם יוצאים ביד רמה, ופרשו רז"ל בגבהות רוחא, הנה באותו היום חנו במדבר, כלומר במדת ענוה ושפלות שנקראת בשם מדבר, וכמ"ש ע"פ וממדבר מתנה, אך לא חנו במדת הענוה בתכלית בקצה האחרון, אלא ויחנו שם במדת הענוה נגד ההר, דהיינו כשיעור ההר. שהיה גבוה חלק ס"ד שהוא שיעור שמיני שבשמינית, מגובה הר תבור, שהיה גבוה שבהרים, וכאשר עשה חשבון בזה הגאון רבי העשל ז"ל, דהר תבור גבהו ל"ב אלף אמה, והר סיני היה גבוה חמש מאות אמה, שהוא חלק ס"ד, אבל לא היו בתכלית הענוה שדומה למקום נמוך, או מקום מישור, יען כי מאחר שבחר השי"ת לתת התורה על הר סיני, שהוא חלק ס"ד משיעור הר הגבוה שהוא הר תבור, הבינו שבא ללמד בזה דשרי ליה לחכם בעל תורה להתגאות שמיני שבשמינית, בעבור כבוד התורה, ולכך גם הם תפסו מדת הענוה בשיעור זה:

אמנם משה עלה אל האלקים, דהיינו שאחז בקצה האחרון של הענוה, שהוא מדרגת מה, דאמר ונחנו מה, שלא לקח מן הגאוה כלום אפילו משהו. והענין הוא דאמרו המקובלים ז"ל, ששם אלקים עולה מספר מה, כי אותיות מה במלואם כזה מ"ם ה"א עולים מספר פ"ו כמנין שם אלקים, והיינו כי שם אלקים נגלה

על

על צדיק שהוא בעל ענוה שלימה בתכלית שלה, שמכונית בשם מ"ה. ובזה פרשתי בס"ד הטעם שנקרא מרע"ה איש האלקים, כי הוא זכה לענוה בקצה האחרון שלה שנקראת מ"ה שרמוזה בשם אלקים כאמור, ולז"א כאן ומשה עלה אל האלקים, פירוש לא לקח חלק שמיני שבשמינית, אלא עלה. אל האלקים שבו רמוז קצה האחרון של הענוה, הרמוז במספר שם אלקים:

ועוד נ"ל בס"ד, ומשה עלה אל האלקים, דאיתא במדרש רבא בראשית פרשה ל"ו, א"ר ברכיה חביב משה מנח, כי נח משנקרא איש צדיק נקרא איש אדמה, אבל משה משנקרא איש מצרי נקרא איש האלקים עכ"ל, וז"ש ומשה עלה אל האלקים, הפך מנח שירד להקרא על שם אדמה, אלא הוא עלה להיות נקרא איש האלקים. ובזה יובן בס"ד מ"ש הש"ת למרע"ה בפ' כי תשא גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה כי מצאת חן בעיני ואדעך בשם, פירוש מצאת חן יותר מן נח ששמו חן ואדעך בשם, כתרגומו ורביתך בשום, שהרבתי מעלתך בשם, דנח נקרא איש האדמה, ואתה נקראת איש האלקים:

ובזה יובן בס"ד ומשה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה, פירוש משה הענו הוא מאד, ר"ל רב וגדול מכל האדם הידוע, הוא נח אשר נזכר על פני האדמה, כי מרע"ה עלה ונתגדל להיות נקרא איש האלקים, ונקרא נח בשם האדם, כי הוא היה אחר המבול ראשון למין האדם, כמו אדה"ר בדורו:

כה תאמר לבית יעקב ותגד לבית ישראל אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על כנפי נשרים. נ"ל בס"ד בהקדים מ"ש במדרש תנחומא, כיון שעלו ישראל מן הים באו ישראל לקלס להקב"ה ולומר שירה, אמר הקב"ה למלאכי השרת הניחו ישראל תחלה, שנאמר אז ישיר משה ובני ישראל, כמלאו הנשים ומלאכי השרת עומדים, מי קלס תחלה הנשים קלסו תחלה, התחילו מלאכי השרת להתרעם, אמרו לא דיינו שקדמו לנו האנשים אלא אף הנשים, אמר להם הקב"ה חייכם כן, ע"כ. ודברי המדרש תמוהין, שצריך להבין מה כונת תשובה זו שאמר חייכם כן, ופרשו המפרשים בשם הרב לב אריה ז"ל, דאמרז"ל במדרש רבא הטעם שבני אדם יש להם דין קדימה בשירה, לומר קודם המלאכים, מפני שבשר ודם יש לו טענה שראוי להקדים, דשמא ימות ואינו יכול לומר שירה, אבל המלאכים חיים לעולם, ויכולים לומר שירה בכל עת, וז"ש כשרצו המלאכים להקדים א"ל הקב"ה חייכם כן, בלשון תמיהה, וכי חייכם הוא כן, כמו בני אדם ששולט בם המות, ואמר לשון כן שהוא מספר שבעים, שהוא קצבת שנות האדם, דכתיב ימי שנותינו בהם שבעים שנה, כדי שתרצו להקדים מחשש מיתה, והלא אתם חיים לעולם עכ"ד:

ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב, קדמו שרים אחר נוגנים בתוך עלמות תופפות, פירוש שרים אלו המלאכים שנקראים שרים, קדמו שירתם אחר נוגנים אלו ישראל האנשים, אך לא אחר סמוך ממש, אלא בתוך, כלומר בתוך השרים והנוגנים שהם האנשים היתה שירה של עלמות תופפות, כלומר נשים בעלי התוף, כמ"ש ותקח מרים הנביאה את התוף בידה ותצאנה כל הנשים אחריה בתופים ובמחולות. ובזה יובן בס"ד, אזכור מעללי יה כי אזכרה מקדם פלאך, כלומר אזכור מעללי יה, הם הנסים כדי לומר עליהם שירה, אמנם אני אזכרה מקדם פלאך, פירוש קודם המלאכים, כי יש לי טענה גלאת בדבר הקדימה:

נמצא לפ"ד המדרש תנחומא הנז', מלבד שקדמו האנשים בשירה על המלאכים, אלא גם הנשים היה להם קדימה עליהם, וידוע מדרש רז"ל שדרשו בית יעקב אלו

כו

הנשים, שהאשה נקראת בית, לבני ישראל אלו האנשים, וז"ש כה תאמר לבית יעקב אלו הנשים, ותגד לבני ישראל אלו האנשים, ותאמר להם ראו חבתכם לפני, האחד אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים, שנתתי לכם ראיה והבטה רוחנית שראיתם את השר שלהם, שהוא רוחני מת על שפת הים, והוא עצמו היה נקרא בשם מצרים, דכתיב מת על שפת הים, ועוד מעלה גדולה מזו, והוא ואשא אתכם על כנפי נשרים, דהמלאכים נקראים נשרים, והם אומרים שירה בכנפיהם שלהם, וכנז' בגמרא דבחרבן המעוט כנפי החיות, ואיזה מהם המעוט, ואמר אותם שאומרות בהם שירה, ואבא אתכם שאמרתם שירה קודם מהם, הרי שני חסדים גדולים עשיתי עמכם בשני דברים אלו:

ועוד עשיתי חסד עמכם, והוא ואביא אתכם אלי וכו', ואקדים להזכיר כאן מליצה, במעשה אחת שהיה בן אחד פקח יושב על השלחן בין אביו ובין אמו, ויאמר לאביו מי הוא המלמד דעת ותבונה ותורה ומצוה להבן, אביו או אמו, ויענהו האב שהאב הוא המלמד, אבל האם עסוקה בעסקי הבית, ואין לה ידיעה במושכלות והתורה והמצוה. ויען הבן ויאמר, א"כ יש לי פליאה גדולה, כי לימד היום אותי רבי בבית הספר פסוק במשלי, כי אם לבינה תקרא, והורה לי אל תקרי אם בחיר"ק, אלא אם בציר"י, שהתורה נקראת ונחשבת אם לאדם, ואני תמיה למה נקראת אם, דראוי שתקרא אב, כי האב הוא המורה בינה ודעת לבנו, והוא המלמדו הדרך אשר ילך בה, והמעשה אשר יעשה בתורה ומצוה ודרך ארץ. ויענהו אביו ויאמר לו, בני שאלה גדולה שאלת, ואם חכם לבך להשיב תשובה על שאלה זו, ישמח לבי גם אני, ובעבור זאת אני אקנה לך כלי מורה השעות של כסף, אך בתנאי שלא תתעכב בתשובת השאלה הזאת יותר משיעור זמן שעה אחת, אמר לו הבן ואם אמרתי התשובה בחצי שעה מה תתן לי, ויאמר אם הוא כדבריך אז לא אקנה הכלי הוא של כסף אלא של זהב, ויען הבן ויאמר, ואם אומר התשובה ברביע שעה מה תתן לי, ויאמר אקנה לך עם כלי מורה השעות של זהב עוד שלשלת של זהב, שתתלה אותו בצוארך, ויאמר הבן א"כ המתן לי ואתבונן בתשובה ואגיד לך, ויתבונן הבן בדעתו, ולא עברו יותר מעשרה דקים וישיב תשובה נכונה, ויאמר לאביו, אני מהיכן באתי אמר לו ממני ומאמך, כי אני אביך וזאת אמך, א"ל מי הוא ברור וודאי יותר האב או האם, אמר לו האם ברורה וודאית יותר כי הכל רואין שיצא הבן מבטנה, והכל מעידין שהיא אמו, על פי ראות עיניהם, אבל האב נקרא אב מצד השערת השכל. ויאמר א"כ מצאנו תשובה לאותה שאלה, כי השי"ת כשנתן לנו את התורה, לא שלח את מרע"ה אצל ישראל לאמר להם שהקב"ה שלח לכם תורה על ידי, וכו"כ הוא משפטה ועניינה, וכך הם הלכות שלה, ואנחנו קבלנו דבריו מכח שהראה לנו אות ומופת שהוא נביא אמת, לא כך היה מעשה, ולא קבלו ישראל התורה בדרך זה ובאופן זה, אלא באמת הקב"ה הרכין השמים ושמי השמים על הר סיני, וכל אחד מישראל מקטן ועד גדול איש ואשה נער וזקן כולם ראו כבודו יתברך בעיניהם שכולם נתנבאו באותו היום כשעמדו לפני הר סיני, וראו במראה הנבואה שרואין בעיניהם, ושמעו באזניהם קול הקב"ה שאמר אנכי ה' אלקיך וכו', לא יהיה לך וכו', ועוד שמעו באזניהם שאמר להם הקב"ה הנה אנכי נותן לכם תורה שיש בה תרי"ג מצות על ידי משה שלוחי, וכל מה שיאמר לכם תעשו והאמינו בו, כי הוא שלוח מאתי, והוא נביא אמת, ואותה שעה הרעיש הקב"ה את כל העולם כולו, והיו קולות וברקים ולפידי אש נראין מסוף העולם

ועד

ועד סופו, וקול השופר חזק מאד משה ידבר והאלקים יעננו בקול. ככה סיפר לי רבי כשלמדני בפרשת יתרו שכל הדברים האלה ספרו ישראל שבאותו הדור לבניהם הנולדים לאחר מתן תורה, כל אשר ראו בעיניהם, ואשר שמעו באזניהם, את דברי הקב"ה אשר צוה אותם בעבור אמונתם במשה רבינו שראו ושמעו כל אלה, כאשר יראה וישמע הנביא דבר ה', וכל דור מגיד כל זה לבניו והבנים לבניהם, עד היום הזה שנתייסדה אמונה זו בלבבות כל ישראל דור אחר דור:

נמצא המתן של התורה שהיה מהקב"ה לישראל על ידי מרע"ה, היה ברור בודאי הגמור והשלם ע"פ ראות עינים ומשמע אזנים של כל ישראל, אנשים ונשים גדולים וקטנים, ולא היתה קבלת התורה ואמונת מרע"ה אצלם בהשערת השכל ע"י אות ומופת, אלא היתה קבלתם ואמונתם דומה להאמנת האדם כל הולד שהכל מעידין שהיא אמו, כי ראו שיצאה מבטנה, ולכך כתב שלמה הע"ה כי אם לבינה תקרא, אם בצירי, כי הבינה זו התורה שנקראת בינה, קבלתה אצלך ודאית וברורה, כמו בירור וודאות של אם, שהיא ע"פ ראיית העין, ולא כמו בירור האב שהוא נקרא אב לולד ע"י השערת השכל. ויענשו אביו דבריך טובים ונכוחים, שצריך להביא רק כלי מורה השעית עם הבלבלת כילס זהב טהור:

והנה מן הדברים האלה בין תבין, כי חסד גדול עשה עמנו הקב"ה שנתן לנו את התורה באופן זה, שתהיה אמיתות נבואת מרע"ה אצל ישראל לא ע"י אות ומופת, אלא על ידי ראיית עיניהם ומשמע אזניהם, שאם לא כן היה נעשה בלבול גדול בדורות שאחריהם רי בדורים ג"כ, כי היה אפשר שיבא אדם רשע שיודע לעשות כשפים אשר על ידם יעשה אותות ומופתים להחזיק עצמו נביא באותות כזבים, ואח"כ יבא לשנות ולהרוס בתורת אמת, לומר כו"כ צוה הקב"ה מצוה חדשה וביטל ח"ו מצות אלו, והיה נחרב העולם בזה; כי היו רבים מתפרצים לעשות דתות חדשות להקל בכל איסורים שאסרה התורה, והיו מתרבים תורות של שקר, אמנם עתה שהיתה קבלת התורה ואמונתינו במרע"ה במעמד הר סיני באופן האמור, הנה אם יבא אדם רשע מכשף לשנות דבר אחד מן התורה, אומרים לו טול ולא, כי רבותינו לא האמינו בנבואת מרע"ה ע"י אות ומופת, אלא האמינו ע"י מראה עיניהם ומשמע אזנם בכל הדברים הנז"ל, ואם יהיה איזה שינוי ח"ו צריך שיהיה נעשה כמו קבלת התורה בבידינו, וממילא יסכרו כל דוברי שקר, ושפת אמת תכון לעד. מעשה בעבד אחד שקרא אותו המלך תוך היכל מלכותו וצוהו בפיו לעשות כו"כ למחר, והנה למחר בא אצל העבד ההוא שר אחד משרי המלך, ויצו אותו בשם המלך דבר שהוא הפך אותו הצווי שצוהו המלך, אמר לו העבד אם אני שמעתי צווי הראשון על ידי שליח, אני יכול לקבל ממך הצווי הזה השני שבא לי ע"י שליח, אך אני שמעתי צווי הראשון בעומדי לפניו בהיכלו, ומפיו צוני לעשותו, ולכן אין אני רשאי לשמוע שום שינוי מצווי הראשון אפילו כל דהוא, אא"כ אשמע אותו כמו ששמעתי הראשון שהיה בעומדי לפני המלך, ובפיו דבר לי וצוני. וכן הענין כאן, אם יבא אדם לעשות עצמו שליח מהשי"ת לשנות דבר אחד ממ"ש מרע"ה נאמר לו צריכין אנחנו לשמוע מפיו יתברך על זאת, כאשר היה גבי מרע"ה, שאמר לנו הוא שלוחי ותאמינו בו בכל אשר ידבר לכם בשמי:

ובזה מובן היטב מאמרו יתברך בסוף פרשה זו, דכתיב ויאמר ה' אל משה כה תאמר אל בני ישראל אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם, לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם. פירוש אם הייתי שולח לכם שליח שיאמר לכם בשמי אנכי ה' אלקיך וכו', לא יהיה לך אלהים אחרים וכו', היה אפשר שיבא אדם ויכזב לומר בשמי להתיר ח"ו עבודה זרה פלונית, שגם הוא יחזיק עצמו לנביא ע"י אות ומופת בכישוף, אך אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם, שהרכנתי השמים על ההר ודברתי עמכם אני בעצמי, על כן א"א לשנות דברי הראשונים או להוסיף עליהם דבר ע"י שליח, אלא רק צריך להיות צווי החדש ניתן לכם כמו צווי הראשון, ולכן אין מקום להטעות אתכם לעשות אתי אלהי כסף ואלהי זהב, אתי דייקא, אפילו באופן שהוא אתי דהיינו אמצעי:

וז"ש והבאתי אתכם אלי, פירוש אל מקום כבודי, דהרכנתי השמים על ההר כדי לדבר עמכם אני בעצמי, על כן עתה שעשיתי כן שמעתם מפי הנה אם שמוע דבר חדש שמשונה מדברים של משה או מוסיף על דבריו, צריך שתשמעו הדברים בקולי, כאשר שמעתם על אמיתת נבואת משה על ידי קולי וככתוב ואת קולו שמענו מתוך האש, וכן נאמר פנים בפנים דבר ה' עמכם, כלומר עמכם ממש, ועל כן אין מנוס לפרוק עול תרי"ג מצות מעליכם, אלא אתם מוכרחים לשמור את בריתי זו התורה ומצותיה, שאני מצוה אתכם על ידי משה עבדי:

ועוד נ"ל בס"ד דידוע נ"ק המעורבים בדלא"ס צריך לעשות בהם שני מלאכות, הא' לבררם ולהוציאם מן הדלא"ס, והב' להפרם ולחברם בפרצוף העליון השייכים לו. ובזה פרשתי בס"ד מאמר רז"ל שאמרו חנוך תופר סנדלים היה, ולפי פשוטו תמוה, אך הכונה הוא תיבת סנדלים היא מורכבת משני תיבות ביחד, וקרינן בה סן דלים, והיינו סן הוא לשון סינון, כי תיבת סן הוא שורש מסננת כמ"ש בערוך, וקאי על בירור נצוצי קדושה שבהיותם מעורבים בדלא"ס נקראים דלים, והצדיקים מבררים אותם ומסננים אותם מן הסיגים שבהם, והוא אחרי הסינון היה תופרם ומחברם בפרצוף העליון שהם שייכים לו, וז"ש תופר סן דלים, ר"ל סינון הדלים הם נ"ק שהיו מעורבים בדלא"ס. ולגרסה אחרת דגרסי תופר מנעלים היה, ג"כ יבא נכון דמנעלים גם היא מלה מורכבת שהוא מן עלים, דנצוצי הקדושה כשיתבררו מן הדלא"ס נקראים מ"ן, והוא תופר אותם לעשותם פרצוף שלם, ומעלה אותם למעלה, ועלים ר"ל עליה:

נמצא בירור נ"ק יש בו שני מלאכות, הא' אסיפה וקבוץ מן הדלא"ס, והב' מלאכת התפירה והחיבור, וגם מלאכה זו היא בכלל מלאכה של אסיפה וקבוץ, כי התפירה ענינה הוא להיות מקבץ ומאסף החלקים יחד הקטנים עם הגדולים. והנה נודע כי ישראל בהיותם בשעבוד מצרים היו עושין בירור נ"ק ע"י היסורין דוקא, כי עדיין לא נתנה התורה כדי שיעשו בירור ע"י עסק התורה, וכשיצאו דהוסרו מהם היסורין תכף ומיד ניתנה להם תורה כדי שיעשו בירור ע"י עסק התורה. ובזה פרשתי בס"ד מ"ש פרעה ע"י השר שלו, הן רבים עתה עם הארץ והשבתם אותם מסבלותם, ר"ל כיון דעתה עם הארץ דאין להם תורה אי אפשר להם לעשות ברור אלא רק על ידי היסורין, ואיך תשביתו אותם מסבלותם, דאם יהיו בטלים איך נעשה הבירור שצריכים אליו. ובזה פרשתי בס"ד אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו, כלומר אשרי הגבר אשר תיסרנו, כי ביסורין הוא מרויח הרבה שעושה בירור, אך ודאי יותר טוב לו שתורתך תלמדנו, שיעשה הבירור ולא

ולא יצטרך ליסורין :

וי"ש ועתה אם שמוע תשמעו בקולי, שמוע לשון אסיפה וקבוץ, דקאי על בירור נ"ק, מלשון וישמע שאול את העם, כלומר מקודם כשהייתם במצרים הייתם נצרכין ליסורין, כדי שעל ידם תעשו אסיפה וקבוץ לנצוצי הקדושה מן הקלי"ם, אך עתה שאני נותן לכם התורה, אם שמוע תשמעו, דהיינו שתעשו אסיפה וקבוץ לנצוצי הקדושה, ואין אתם צריכין ליסורין אלא תעשו מלאכה זו בקולי זו התורה שאני נותן לכם. או הכונה כך אם בליר"י זו התורה שנקראת אם דכתיב כי אם לבינה תקרא, שמוע אותה, ואז תשמעו לשון אסיפה וקבוץ, תהיה בקולי :

פן יהרסו אל ה' לראות ונפל ממנו רב. קשה הול"ל רבים, ורש"י ז"ל נדחק בזה. ונ"ל בס"ד, דכתבו בשם הגאון רבי העשל ז"ל בפרשת וישלח, הטעם דמצות גיד הנשה לא נשנית בסיני, משום דארז"ל דהמלאך של כל מצוה ומצוה בא לסיני, ואמר לכל אחד מישראל מקבלני אתה וכו', ואיתא בזוה"ק דסמ"ט ממונה על גיד הנשה, וכיון דהוא מלאך מקטרג, לכן לא היה בסיני, דארז"ל בשעת מתן תורה שלח הקב"ה את כל המקטרגים לחוץ שלא יקטרגו, ונתן התורה בחשאי, (ולכן ארז"ל אחר מתן תורה שאל השטן תורה היכן היא) ולכך ס"מ שהיה מלאך מקטרג לא בא לסיני, לכן מצות גיד הנשה שהוא ממונה עליה לא נשנית בסיני עכ"ד. וידוע כי ס"מ הוא רב על כל המקטרגים והמשטינים, ורב על כל השרים של אוה"ע. והנה צריך להבין מה שא"ל התרה בהם שלא יתקרבו אל ההר, איך יתכן שיבואו לידי כך, ולא יחושו על עצמם שימותו, ומי זה יקבל ברצונו להפיל עצמו תוך האש, והתירוץ לזה כי הצדיק מרוב אהבתו ודבוקו בקדושה אינו חושש על עצמו וכמ"ש בזוה"ק על ר"ח שאמר טב למימת בהאי אישא, כפרחה אש העליון, ואם השטן שהוא פלוני מצוי באותו מעמד הר סיני, לא היה מניח לאדם להיות לו דבקות עצומה בקדושה כדי שיבא לכך, אך כיון דלא נמצא יש לחוש דמחמת רבוי ועוצם דיבוקם בקדושה אז יהרסו לראות, ולכך צריכין התראה ואזהרה על זה, וז"ש פן יהרסו אל ה' לראות, מחמת עוצם דבקותם בקדושה, ואו"ת אין לחוש על זה דהאורב הוא שטן הוא יצה"ר לא יניח להיות לו דבקות כ"כ עצום מאד כדי שיהרסו לראות, לכך א"ל ונפל ממנו רב, נפל לשון חסרון כמו לא נופל אנכי מכם, ורב קאי על ס"מ שהוא שטן הוא יצה"ר, ונקרא ג"כ זקן וכסיל שבזה קראו קהלת בשם רב, ויצה"ט קראו ילד, וכיון דנחסר מסיני שלא בא אז ודאי תתעלה ותגדל דבקותם באור ה', ולכך יש לחוש פן יהרסו לראות, וצריכין אזהרה והתראה :

ויהי ביום השלישי בהיות הבוקר. קשה הול"ל ביום השלישי בבוקר, ומאי בהיות. ונ"ל בס"ד דאותו בוקר היה לו הוויה חדשה, שלא נמצא כזה בכל יום, והוא כי כל יום יתגלה הבוקר מעט מעט, כדי שלא יזיק האור לעיני בני אדם, וכמ"ש המפרשים על שבח היוצר שאומרים המאיר לארץ ולדרים עליה ברחמים, אך אותו היום בשביל שהוא יום מתן תורה, היה לו הוויה חדשה בפני עצמו, כי בעת שעלה עמוד השחר תכף ומיד נתגלה אור הבקר בתוקפו כמו הצהרים. ואמר עוד דנעשה נס אחר בזה, דאע"פ דקול השופר חזק מאד, אפ"ה משה ידבר והאלקים יעננו בקול, אע"ג דתרי קלי לא משתמעי, כאן משתמעי לרוב חבתם :

אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים. הנה נודע הטעמים הנקראים בציבור הם משתנים מטעמים העקרים של החומש, ולא נשתנו אלא לדרשן, ונבאר כאן בס"ד על פסוק זה הראשון, אשר מטעמים שבו בציבור הם אזלא גריש במלות מארץ מצרים, ורביע על מלת עבדים. ונראה לומר בטעם אזלא הודיע אותנו חסד מחסדי השי"ת אשר עשה עם אבותינו, שהם לקחו הרכוש בתורת שאלה, ואיך זכו בו אח"כ משורת הדין, הוא ע"י שהפיל הקב"ה פחד על מצרים, ועשו גירוש לישראל מתוכם, בזה זכו ישראל ברכוש, ועוד הרויחו ישראל מן הגירוש שהם יצאו ברד"ו ובברית בין הבתרים היה ארבע מאות שנה, ואחז"ל דזכה פרעה בזה הסך של ארבע מאות שנה שיהיה בארצו בשביל שכר ארבע פסיעות שלווה לאברהם אע"ה, ולפ"ז אע"פ שהקב"ה הוציאם לפי שעה קודם ע"מ שישלימו הזמן בשעבוד מלכיות, הנה יש לפרעה טענה שהשלמת הזמן אח"כ צריך שתהיה אצלו, ויחזרו ישראל לגלות בארצו, מפני כי הוא זכה בכל הארבע מאות שנה, וכבר החצי עשו אצלו, אמנם חסד עשה הקב"ה שהפיל פחד על פרעה ועמו אותה הלילה שגרשו אותם ממצרים, דכתיב כי גורשו ממצרים, ולא עוד אלא פרעה א"ל הרי אתם ברשותכם, הרי אתם בני חורין, נמצא בגירוש זה מחל זכותו, ואם צריכין ישראל להשלים הזמן לא ישובו עוד לארץ מצרים, ולזה יש טעם אזלא גריש על בארץ מצרים לרמוז על חסד זה שעשה הקב"ה עם האומה הישראלית אשר אזלא גריש ממצרים, ובזה הפסידה מצרים הזכות של שארית הזמן שהיה לה בישראל, ולא ישובו אליה עוד. וגם הניח טעם רביעי על מבית עבדים, לרמוז כי מעיקרא אשר גלגל השי"ת להיות ארץ מצרים זוכה להיות הגלה גלות זה של ישראל, היה חסד גדול, כי מצרים הוא אחד מן ארבעה בנים שהיה לחם, דכתיב ובני חם כוש ומצרים ופוט וכנען, ובניו של חם נתקללו עם אביהם, שקללם נח הצדיק וקרא עליהם שם עבדים, וכיון שהם בסוג עבדים לשם ויפת, דכתיב עבד עבדים יהיה לאחיו, אין להם זכות וקנין בבני שם שיהיו להם עבדים, והרי גם מצד טענה זו פקע זכותייהו דמצרים שהם אחד מן ארבעה בנים שנתקללו להיות עבדים לבני שם :

ועוד נ"ל עוד טעם אזלא גריש, והוא דכתיב בארבעה נהרות ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים, ומצרים היו פישון שהוא ראש הראשון, וארבעה גליות שהם בבל ומדי ויון ואדום, הנה בבל נכללו בפישון שהוא ראש הראשון, ומדי ויון ואדום הם בשלשה ראשים שתחת פישון שהם גיחון וחדקל ופרת, וכמ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער טעמי המצות פרשת ראה ע"ש, ולכן כיון שנגאלו ישראל ממצרים שהם ראש הראשון שהוא פישון, אז נתגברו גם על שלשה ראשים שהם מדי ויון ואדום, כי הם שלשה ראשים אשר תחת ראש הראשון, וכיון שבגלותינו אצל ראש הראשון גברנו ונגאלנו מידם, כן נתגבר בשלשה ראשים כשנהיה גולים אצלם, דלבסוף אזלא שליטתם מעלינו, ועל גלות בבל לא הצטריך לרמוז, דכתבנו שבבל נכללו בראש הראשון שהוא פישון, וכמ"ש רבינו האר"י ז"ל, וכבר גברנו שם ביצ"מ, ולכן הניח טעם של אזלא גריש בתיבות מצרים, כי באותיות גריש נרמזו שלשה ראשים הנז', כי גריש הוא ג' ריש, ובא הרמז כך, כיון דאזלא שליטת ארץ מצרים שהיא בראש הראשון, אזלא ממילא שליטת ג' ריש של מדי ויון ואדום, והניח טעם רבי"ע על מבית עבדים לרמוז על מצרים שהם עיקרם עבדים שהם מן ארבעה בני חם שנתקללו להיות עבדים לבני שם, ולכך גלגל הקב"ה את גלות ישראל שהם בני שם בארצם, כדי שלא יהיה להם תוקף בשליטתם על ישראל, ואז יתקיים הכתוב כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות. יראו עינינו

ויסמח

וישמח לבינו בביאת הגואל משיח צדקינו בב"א:

פרשת משפטים.

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם. נ"ל בס"ד, לפני אותיות ישראל יש אותיות שבתכם, רמז לו בזה עיקר הלימוד של משפטי התורה שתלמד לישראל צריך להיות ביום השבת, שהוא יום בטלה ויום מנוחה, שהאדם קולט בו הלימוד אשר ילמוד בו ולא ישכחנו, ולז"א תשים המשפטים ביום הרמוז לפניהם של ישראל דהיינו לפני אותיות ישראל שהוא שבתכם:

ובשביעית יצא לחפשי חנם. י"ל תיבת חנם נראה לשון יתר, וכ"ל בס"ד, דאיתא בזוה"ק באדרא קדישא דהבינה ניתן בה ברשותה כל חירות העבדים, וחירות המשועבדים תחת יד המלכים, וחירות האסורים בבית הסוהר, וחירות בעלי תשובה, ע"ש. וידוע דהבינה היא ספירה שמינית, וז"ש ובשביעית יצא לחפשי חנם, תיבת חנם קרינן בה מ'ן ח', ר"ל מן האורת הבינה שהיא ספירה ח', כי ברשותה כל חירות העבדים:

אם בגפו יבא בגפו יצא, אם בעל אשה הוא ויצאה אשתו עמו. נ"ל בס"ד, דארז"ל בגמרא אין בן ד"ד בא אלא עד שיכלו נשמות שבגוף, ופירש רבינו האר"י ז"ל שיש אוצר של נשמות למעלה הנקרא גוף, וכתוב בספר הקדוש פרי עץ חיים בכונת ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב, דר"ת גואל ולשבי פשע הוא גוף, דהמוציא שז"ל מוסר בניו ביד החיצונים, וכאשר יחזור בתשובה יחזרו אותם בניו למקומן תוך אותו האוצר הנקרא גוף ע"ש. והנה גפו בהפוך אתוון הוא גוף, רמז לאותו אוצר של הנשמות הנקרא גוף, וז"ש אם בגפו יבא, גפו אותיות גוף, ר"ל אם באוצר הנקרא גוף יבא חלקו, שהוא ניצוצות שלו שמסרם לחיצונים ע"י קרי, ועתה שב בתשובה ומביא חלקו הנז' באוצר הנקרא גוף, אז בגפו יצא, באוצר זה הנקרא גוף יצא מן העולם, כי תצא נשמתו דרך האוצר ההוא הנקרא גוף:

או יובן בס"ד, אותיות גפו במלואם כזה גימ"ל פ"ה וא"ו, יש בתוכם אותיות מאה, וכתב בקה"י בשם הזוהר מאה מפתחאן נמסרו לנשמה ברדתה לעוה"ז, כמנין לך לך ע"ש, גם אמרו בזוה"ק מאה ברכאן מברך הקב"ה לנשמה כמנין לך לך, ופרשתי בס"ד הטעם למספר המאה הנז', כי הנשמות של ישראל הם מעולם הבריאה כמ"ש רבינו האר"י ז"ל בכוונת ברוך אלקינו שבראנו לכבודו, וידוע דהמספר של המאות הוא בבריאה, ולכן הנשמה שהיא מן הבריאה שם המספר הוא מברך אותה הקב"ה במאה ברכאן, וג"כ נמסר לה מאה מפתחין ברדתה לעוה"ז, וידוע כי אות ב' משמשת במקום תוך, וכמ"ש חכמי הדקדוק, וז"ש אם בגפו יבא ר"ל בתוך אותיות גפו שהם אותיות מאה, רמז למאה מפתחין שלוקח נשמתו ברדתו לעוה"ז, אז בגפו ר"ל בתוך גפו, שהוא אותיות מאה, יצא, ר"ל בצאתו מעוה"ז יצא ג"כ במאה ברכאן, כי כנגד מאה מפתחאן שיש לו בכניסה יקבל מאה ברכאן ביציאה:

אם בעל אשה הוא ויצאה אשתו עמו. נ"ל הכונה בהקדים מעשה באדם אחד שבא לפני הרב החסיד, וישאלהו החסיד כמה נשים יש לך, אמר לו אין לי אלא רק אשה אחת אשת נעורים, א"ל החסיד שקר אתה אומר אלא יש לך כמה נשים, ויאמר לו תשלח שמש שלך לביתי ותראה אם יש לי יותר מאשה אחת, אמר לו החסיד אותם הנשים אחרים אתה מצניע אותם בחדרי חדרים, ויענהו חדרי חדרים לא יש בביתי, ואם יש תשלח השמש ויכנס בחדרי חדרים ויראה, ויאמר לו החסיד השמש לא יוכל להכנס בחדרי חדרים שלך ולא יוכל לראותם, ויענהו האיש, אדוני דברים אלו אין הדעת סובלתן, אני אומר תשלח השמש ויראה בביתי, ואתה אומר דרך גוזמא שיש בודאי, ואין. ויאמר לו החסיד, דע לך כי אני רואה אותך בעל הרהורים רעים, ואתה חומד נשים ומהרהר בהם כל הימים והלילות, והם דבוקים וקבועים במוחך ובלבך, ואלו הם חדרי חדרים שאמרתי לך, שאתה מצניע בהם הנשים האחרים שאתה מהרהר בהם, ומצייר אותם. ויודה על האמת, ע"כ:

נמצא לפ"ז, אם האדם נקי מהרהורים רעים נקרא בעל אשה, שאין לו אלא אשתו העקרית שלו, אבל אם יש לו הרהורים רעים שמסתכל בנשים זרות ומצייר אותם תמיד בלבבו, ודבק בהם במחשבתו, הרי זה נחשב בעל נשים הרבה, ואינו בעל אשה אחת. וידוע מ"ש רז"ל דהתורה נקראת אשה, אך האשה הגשמית נפרדת מבעלה בימים, ודבוקה עמו בלילות, אבל התורה שהיא אשה הרוחנית דבוקה בבעלה העוסק בה בימים ובלילות, דכתיב לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה, וכתיב בשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך, ולא תעזבנו עד שתביאנו לעוה"ב, וידוע דארז"ל התורה נקראת אחת שנאמר תורה אחת תהיה לכם, וכנז' במדרש רבא, ועל כן אם התורה תראה בעל הרהורים רעים שמסתכל בנשים הרבה, דנמצא זה אין לו אשה אחת אלא יש לו כמה נשים, אז היא שנקראת אחת תתפרד ממנו, כי כיון שהיא אשה אחת ברוחנית לא תדבק אלא במי שיש לו אשה אחת בגשמיות ולא באותו שיש לו נשים הרבה שדבק בהם ומצניע אותם בחדרי חדרים שיש לו בקרב גופו:

וז"ש אם בעל אשה הוא, כלומר אין לו הרהורים רעים, שזה נחשב בעל כמה נשים, אלא הוא נקי מהרהורים רעים, ואין לו בגשמיות אלא אשה אחת היא אשתו הגשמית המותרת לו, אז ויצאה אשתו הרוחנית עמו, היא התורה שגם היא נקראת אשה ברוחניות, שתהיה מחוברת עמו עד שתביאהו והבא לעוה"ב, וכאומרו ויצאה אשתו קרי בה אשת וא"ו, היא התורה שהיא ששה סדרי משנה, כמנין וא"ו, וזהו ויצאה אשת וא"ו עמו:

אם אדוניו יתן לו אשה וילדה לו בנים או בנות האשה וילדיה תהיה לאדוניה והוא יצא בגפו. י"ל למאי הוצרך לפרש בנים או בנות, דדי לומר וילדה לו ילדים דודאי ליכא צד סברה לחלק בזה בין בנים לבנות, כדי שהוצרך לפרש את שניהם, ועוד קשא כיון דאמר האשה וילדיה תהיה לאדוניה, אמאי הוצרך לפרש והוא יצא בגפו, דמה נשאר לו עוד ליקח עמו, אם האשה והילדים יהיו לרבו. ונ"ל בס"ד, ואקדים מעשה באחד שהיה לו בת בתולה למדנית שכלנית וחריפה מאד והיתה יושבת על השלחן לפניו היא ואמה, ויאמר האב לבתו כמה ילדים יש ליכי, ותשתוק הבת ולא השיבה לו דבר, ותצעק אמה על בעלה ותאמר לו מה שאלה זו אשר שאלת, הלא דברים של גנאי דברת עם בתך שהיא בתולה ועדיין לא נשאת, ואיך תדבר עמה הדברים האלה, וחזר האב ושאל מן הבת פעם שנית כמה ילדים יש ליכי, ותאמר לו שתי בנות ושלשה ילדים זכרים, ויאמר אם הזכרים יפים הם, ותאמר לו כמוך, ויאמר לה למי את אוהבת יותר לבנים או להבנות, ותאמר זה ידוע הכל מחבבין את הבנים ולא הבנות, ולא יכלה אמה להתאפק ולהחרים, ותצעק בקול גדול מה הדברים אשר אתם מדברים ואני לא אבין, ויאמר האב לבתו תפרשי הדברים לאמך, ותען הבת ותאמר לאמה, זה ידוע שכל מלאכת מעשה ידי אדם נקראים

בשם

בשם ילדים אליו, וכך אמרו חכמים בפסוק אלה תולדות נח נח, תולדותיהם של צדיקים מצות ומעשים טובים, וזה הוא שייך בשני המלאכות הן מלאכות הנפשיים, הן מלאכות הגופניים, שנקראים ילדים של האדם, אך יש מלאכות בהם מיוחדים לאנשים, ויש מקצת נשים שעוסקים בהם, ויש מלאכות מיוחדים לנשים ויש מקצת אנשים עוסקים בהם, ואותם המלאכות המיוחדים לאנשים נקראים בשם בנים, ואותם המלאכות המיוחדים לנשים נקראים בשם בנות. והנה את יודעת שאני יש לי שני מיני מלאכות המיוחדים לנשים, ועוד אני יודעת שלשה מלאכות המיוחדים לאנשים, ולכך כששאל אותי כמה ילדים יש לי, אמרתי לו שתי בנות ושלשה בנים, כי הוא יודע שאני בתולה ועדיין לא נשאתי לאיש, ולכך הבנתי כונתו לשאול על המלאכות מעשה ידי, וחזר ושאל אותי אם הזכרים יפים הם, שהוא שואל על מלאכות המיוחדים לאנשים אם יודעת אני לעשותם מלאכות יפים, ואמרתי לו כמוך, כי הוא יודע מלאכות אלו יפה יפה, ושאר הדברים הם מובנים, ואין צריך לפרש, ע"כ:

נמצא מלאכות מעשה ידי האדם יש בהם מיוחדים לאנשים ואלו נקראים בנים, ויש בהם מיוחדים לנשים ואלו נקראים בנות, וידוע כי עבד עברי אדוניו מוסר לו שפחה כנענית, כדי להרויח הילדים הבאים ממנה שהם של האדון, וגם הרווחה של מעשה ידיה הן מן מלאכות המיוחדים לאנשים שנקראים בנים, שיודעת היא לעסוק בהם, הן מן מלאכות המיוחדים לנשים שנקראים בנות כדאמרן, כל אלו הם לאדוניה ואין לבעלה כלום, ולז"א וילדה לו בנים או בנות, כלומר הרווחה ממלאכות המיוחדים לאנשים הנקראים בנים, והרווחה ממלאכות המיוחדים לנשים הנקראים בנות, הנה האשה וילדיה שהם ילדים ממש תהיה לאדוניה, וגם הרווחה שנעשית מן המלאכות שנקראים בנים ובנות ג"כ אין לבעלה כלום מהם, אלא והוא יצא בגפו, שלא יקח לו כלום מן הרווחה של המלאכות ג"כ:

ורצע אדוניו את אזנו במרצע ועבדו לעולם. צריך להבין למה נקיט הכתוב מרצע דוקא, לימא ורצע בסתם, דקאי על כל דבר שיהיה נרצע בו. ונ"ל בס"ד דאמרו בגמרא דקדושין דף כ"ב, רבי שמעון ברבי היה דורש, אמר הקב"ה דלת ומזוזה שהיו עדים במצרים בשעה שפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות, ואמרתי כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים, והוצאתים מעבדות לחירות, והלך זה וקנה אדון לעצמו, ירצע בפניהם, ע"כ. וידוע מ"ש רז"ל ע"פ כי לי בני ישראל עבדים, שבזה הוא הקשר שיש לישראל עם השי"ת להיות לו לעבדים לעולם, לא ינתק ולא יזוע ולא יתמוטט, כי כלל גדול בתורה כל מקום שנאמר כי לי קיים לעולם ולעולמי עולמים. והנה אותיות ל"ע יתחלפו באלפ"א בית"א של א"ט ב"ח ג"ז ד"ו י"ל כ"ק ל"ע וכו' באותיות לי, וידוע מר בלשון חכמים הוא ר"ל חלוף, כמ"ש בחולין יהיב ליה טריפה במר דשחוטה, ולכן אמר ורצע אזניו במרצע שבזה רמוזים אותיות לי, שבהם הקב"ה קשר לישראל עמו כביכול, והיינו אם תחלק תיבת מרצע לשתים, וקרי בה מר לע, כלומר חלוף של אותיות לע, שהם מתחלפים באותיות לי, איך זה שכח הקשר הזה של אותיות לי שעשיתי לישראל, באומרי כי לי בני ישראל עבדים, והלך והתיר הקשר ומכר עצמו לעבד, ולכך פירש ואמר ורצע את אזניו במרצע, לרמוז על חלוף של לע הם אותיות לי, אשר התיר זה הקשר הזה:

מכה איש ומת מות יומת, ואשר לא צדה והאלקים אנה לידו ושמתי לך מקום אשר ינוס שמה. י"ל כפל הלשון מות יומת, גם צריך להבין באומרו והאלקים אנה לידו, דארז"ל במה הכתוב מדבר בשני בני אדם אחד הרג בשוגג ואחד הרג במזיד, וכמ"ש רש"י ז"ל, ובזה יש להקשות דהא איכא בודאי כמה הורגין מזידין או שוגגין, והם מתים על מטתם כדרך כל הארץ, ואם ימצא כהאי גוונא דנקטי רז"ל הם מועטין, ונחית קרא ללמד על גוונא זו שהיא מיעוטא דמיעוטא, ובודאי דברי חז"ל אמת הם, אך נראה דקרא מדבר לפי דרכו בע"ה. ונקדים מעשה בחסיד אחד, שנכנס ונתבודד במדבר במערה תוך מערה לבדו, במערה הפנימית שהיתה חושך ואפלה, ואין רואהו מבחוץ כלל, והיה במערה החיצונה מעין אחד באר מים חיים, וזה החסיד העומד במערה הפנימית שהיתה חושך, היה רואה כל מה שנעשה בחיצונה, והוא ראה שבא אדם אחד ופשט בגדיו וטבל במעין ולבש בגדיו והתפלל, אך היה לו כיס אחד דינרין ושכח אותו שם ולא לקחו, ואחר שילך בא אדם וטבל שם כדי להקר ולא התפלל, ומצא הכיס ולקחו והלך, ואחר שילך בא השלישי וטבל ועמד להתפלל, ובעודו מתפלל זכר הראשון את הכיס ששכחו שם, וחזר אל המערה ולא מצאו, ויתפוס את זה האיש השלישי המתפלל, ויאמר תן לי הכיס שלי, כי בודאי אתה לקחת אותו, אמר לו לא לקחתי כיס, תתפש אותי ויחפש ולא מצא, חזר וא"ל תן לי הכיס כי אתה לקחתו, וישבע, ולא האמין לו בשבועה, באומרו אתה לקחת הכיס, והטמנת אותו במקום אחר בקרקע, כדי שתבא למחר ותקחהו, כי יראת להניחו בחיקך פן אני אזכור אותו ואבא ליטלו ממך קודם שתלך מן המקום הזה, וחזר אותו האיש ונשבע לו כמה שבועות שלא ראה הכיס, ואין זה מאמין לו. וסוף דבר שלף זה הראשון בעל הכיס את חרבו, והרג לזה האיש שהוא נקי ולא לקח כלום. וכל זה החסיד רואה מן המערה הפנימית שעומד בה, והיה ירא לצאת להגיד לאותו בעל הכיס שהכיס לקח אותו אדם אחר, פן זה יחשוד אותו שהוא גנב הכיס ויהרגהו. ויתפלא החסיד על המראה הזה, כי זה הנהרג לא לקח הכיס ובא להתפלל ונהרג על חנם, והאיש השני שנכנס להקר ולא התפלל לקח הכיס והלך לשלום, ויתמרמר מאד על הדבר הזה, ולא היה יכול ליישב הדברים האלה בדעתו, ואיך נתגלגל הדבר מן השמים. ויגידו לו בחלום, כי משפטי ה' אמת וצדק, והענין כך היה, דאלו השנים השני והשלישי הם באו עתה בעוה"ז בגלגול שני, שכבר היו בעוה"ז בגלגול ראשון, ובהיותם בעוה"ז בגלגול הראשון, היה זה האיש השלישי אביו של זה הראשון, והוא גזל את הכיס הזה עצמו מאותו אדם השני, והרג אותו ג"כ, והוריש את הכיס הזה לאותו האיש הראשון, כי היה בנו בגלגול הקודם, וכשמת הוריש את הכיס הזה לאותו האיש שנכנס ראשון לזו המערה, והנה זה האיש השני שנתגלגל ובא עתה לעולם נכנס לאותה המערה, ומצא את הכיס ולקח אותו, כי שלו הוא, אשר בגלגול הקודם גזלו ממנו אותו האיש השלישי, ולא עוד אלא שהרגו ג"כ, ועתה אע"פ ששבה הגזלה שגזל האיש השלישי לבעלה, עוד יש עון תלוי בצואר השלישי אשר שפך דמו של זה האיש השני, בעת שגזל הכיס ממנו, מה עשה הקב"ה גלגל חזרתו של הראשון שיחזור לבקש הכיס ולא מצאו, וחשד את זה השלישי שגנבו, עד כי חרה אפו עליו והרגו, נמצא נפרע מזה האיש השלישי גם עון ש"ד ששפך דמו של אותו האיש השני, ונמצא זה האיש השלישי נהרג על ידי בנו, כי זה הראשון היה בנו של זה השני בגלגול שקדם:

נמצא עשה הקב"ה סיבות שיכנסו כל השלשה אנשים ההם לתוך מערה אחת בזה"ז, כדי שיפרע מזה ההורג שהרג נפש במזיד, וכדי שישיב הכיס לבעליו, וכן הדין בכמה ענינים כיוצא בזה, במתגלגלים. ובאים ע"י סיבות

סיבות כדי להוציא לאור משפטו ובזה תמצא כי משפטי ה' אמת צדקו יחדיו, אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא:

ובזה יובן ומכה איש ומת מות יומת, הנה תמצא שאפילו אם זה המכה מות ר"ל שמת על מטתו בזמנו, ואין מיתה אחר מיתה בדיני אדם, הנה עכ"ז יומת בעבור זה העון של ש"ד, שהכה את רעהו והמיתו, כי יביאנו הקב"ה בגלגול וימית אותו בעבור זה העון שהרג את הנפש, שגם הוא יהרג כאשר הרג, ופירש הכתוב הדבר הזה ואמר, ואשר לא צדה פירוש אחר שהרג את הנפש לא ניצולה נפשו ליהרג ע"י אחרים, הן ע"י גוי הן ע"י ישראל, הן במזיד הן בשוגג, ע"ד שארז"ל מגלגלין חובה ע"י חייב, אז והאלקים אנה לידו, ר"ל מזמין הריגתו אפילו על ידי בנו, כי יד ר"ל כח כמ"ש ולא היה בהם ידים לנוס, וידוע כי הבן הוא כחו של האב כמ"ש יעקב אע"ה על ראובן כחי וראשית אוני, ולכן הבן נקרא יד של אביו, ולז"א כאן והאלקים אנה מיתתו של זה ההורג את הנפש לידו, שיהיה בנו הורגו, כאשר תמצא במעשה הנז"ל, כי האיש הראשון שהיה בנו של האיש השלישי שהרג את הנפש וגזל הכיס, הוא עצמו הרג אותו, ונפרעו ממנו על ידי בנו, וסיים הכתוב ואמר ושמתי לך מקום אשר ינוס שמה, פירוש הקב"ה מסבב סיבות שיהיה ענין זה של ההורג והנהרג והגוזל והנגזל, והאיש אשר ירש הגזלה והיא בידו, כולם ינוס ענין שלהם למקום אחד, כאשר נזדמן באותה מעשה הנז' ששלשתם באו לאותה מערה בזא"ז במערה אחת, כדי שהיורש את הגזלה יביא הגזלה שם, וזה הנגזל יקבל הגזלה שגזלו ממנו, וזה ההורג יהרג יהיה נהרג ע"י בנו, אשר ירש הגזלה ממנו, ותיבת ינוס קאי על הענין של הגזלה וההריגה, נס אל מקום אחד כדי שבו יעשה הקב"ה המשפט הראוי להיות בענין זה ע"פ האמת והיושר, כאשר היה בענין הנז"ל, כי בחלום החסיד נודע ה' משפט עשה, כי כל דרכיו משפט, צדיק וישר הוא:

כי יבעיר איש שדה או כרם ושלח את בעירה וביער בשדה אחר, מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם. נ"ל בס"ד, בהקדם מ"ש רז"ל במדרש ע"פ ונשא השעיר עליו את כל עונותם, מלמד שביוה"כ נוטל הקב"ה כל עונות ישראל ומשים אותם ע"ג פלוני וכו', ופירש הטעם מהר"א אשכנזי ז"ל, והביא דבריו הרב דבש לפי ז"ל, דהוא ע"פ מ"ש בח"מ סי' כ"ט, דהעדים שאמרו שקר העדנו, הגם שכנגד הבע"ד אין נאמנים. משום דאם הגיד העד אינו חוזר ומגיד להפך, הנה הם נאמנין על עצמן ומשלמים מביתם, וידוע מ"ש רז"ל דביוה"כ כשמביאין לפלוני הדורון שהוא השעיר לעזאזל, אומר להקב"ה יש לך אומה בארץ כמלאכי השרת, וא"כ הוא מודה שכל מה שהעיד כל השנה שקר העיד, והנה הש"ת כביכול הוא בע"ד, ולנגד הבע"ד אינו חוזר ומגיד, וצריך המקטרג לשלם מביתו, ולכך צריך שישא עונותם עליו, וישראל נשארים נקיים עכ"ד:

ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב, והשעיר אשר עלה עליו הגורל לעזאזל וכו', לשלח אותו המדברה, פירוש משלחו לעזאזל בשביל הדבור שלו, כדי שעי"כ ידבר דברים טובים על ישראל כמנהגו ביוה"כ, ובזה יהיו ישראל נצולים מן העונות, שיחולו על ראשו שהוא יתחייב בהם לפום דינא. ובזה יובן בס"ד קחו עמכם דברים ושובו אל ה' ואמרו אליו כל תשא עון, פירוש קחו עמכם טענה של הדברים שמדבר פלוני בעד כללות ישראל ביוה"כ, וגם שובו אל ה' שתעשו תשובה, ועי"כ אמרו אליו כל תשא עון, דעל ידי הדברים שמדבר פלוני טוב בעד ישראל ביוה"כ בדין הוא שתשא העון מעלינו, ותתן אותו על ראשו של פלוני:

וז"ש כי יבער איש, הוא פלוני הנקרא איש בליעל, שדה המון ישראל שנקראים שדה בכללות, או כרם רמז אל בעלי תורה שנמשלו לכרם, והוא כל השנה מבקש לשרוף אותם באש הקטרוגים שלו, ורק יום אחד בשנה יש לו ששלח את בעירו אש הקטרוגים שלו משלחם מבני ישראל, וביער אש גחלתו בשדה אחר הם אומות שהם עכו"ם שנעשה אוהב לישראל ואויב לאוה"ע, הנה בדין הוא מיטב שדהו ומיטב כרמו של הקב"ה ישלם זה האיש הבליעל, שישלם מביתו, כי העדים שאמרו שקר העדנו נאמנים על עצמם ומשלמים מביתם, וגבר ישראל:

כל אלמנה ויתום לא תענון אם ענה תענה אותו כי אם צעוק יצעק אלי שמוע אשמע צעקתו. י"ל למה נקיט יתום ואלמנה, והלא דין זה שייך בכל אדם, ורש"י ז"ל פירש דבר הכתוב בהווה, ועוד קשה כפל הלשון בכמה דברים, ענה תענה, צעוק יצעק, שמוע אשמע. ונ"ל בס"ד דאיתא בגמרא שטען אותו צדוקי על מ"ש הקב"ה ליחזקאל הע"ה ושכבת על צדך השמאלי ושכבת על צדך הימני, והשיב לו, אמר הקב"ה לישראל זרעו שש והשמיטו שבע, כדי שתדעו שהארץ שלי היא, והם לא עשו כן אלא חטאו וגלו, מנהגו של עולם מלך בשר ודם שסרחה עליו מדינה אם אכזרי הוא הורג את כולן, אם רחמן הוא הורג את חציים, אם רחמן מלא רחמים הוא מייסר הגדולים שבהן ביסורין, אף כך הקב"ה מייסר את יחזקאל כדי למרק עונותיהן של ישראל. נמצא חטאי אנשי הדור גורמין יסורין לצדיקים, ואם אין חוטאין הצדיקים בשלוה. והנה יש צדיקים שסובלין צער ביסורין שבאים על גופן, בעבור לכפר בעד ישראל אך הם עשירים, וע"י עושרם יש להם כח לסבול היסורין, וכמו שמצינו בר"א בן רשב"י שהיה סובל יסורין בגופו בלילה, אך היה מבריא עצמו ביום ע"י מאכלים רבים, כדי שיהיה לו כח לסבול היסורין שבאים על גופו, כי היתה אשתו עשירה והיתה מכינה לו כמה מיני מאכל כדי שיבריא ויהיה לו כח בגופו לסבול, וממילא לא היה מסתבב מזה ביטול תורה, וגם לא היה נוגע זה לנפש, אבל אם הצדיק ההוא עני שאין לו יכולת להברות עצמו, שהוא תש כח ובאים עליו יסורין, כר"א בן פדת שהקיז ולא היה לו מעות לעשות סעודה חשובה בשביל ההקזה שיצא ממנו דם הרבה ונתעלף, הנה זה דבר קשה לצדיק הסובל יסורין בתרתי, שגופו מצטער הרבה שאין לו כח לסבול יסורין אלו, וגם הנפש היא מעונית בזה, כי מאחר שאין בגופו כח לסבול מוכרח שיסתבב מיסורין אלו ביטול תורה, שאינו יכול להשביע לנפשו תורה ומצות, כי אינו יכול לעסוק בתורה הרבה וגם לא צילה דעתו שאין לו ישוב הדעת, נמצא לצדיק כזה יש לו עלבון כפול, שגורמים לו אנשי דורו רעה כפולה ע"י עונות שלהם, חדא לגופו שאין בו כח לסבול היסורין, ועוד לנפשו כי מאחר שאין בו כח לסבול מוכרח שיהיו לו מזה ביטול תורה, וכאמור:

והנה יש אדם שיש לו יכולת לבזבז על עצמו כדי שיהיה בו כח לסבול יסורין, היינו שיש לו נכסים רבים קרקעות ומשא ומתן שהוא מרויח מהם, ועי"כ יש לאל ידו לבזבז על עצמו, ויש שיוכל לבזבז על עצמו מחמת הריוח שמרויח ממלאכתו, שהוא בעל מלאכה נקיה ויקרה שיעלה לו ממנה ריוח גדול, ומי שהוא עני שאין לו הכנסה מן קרקעות ונכסים זה נקרא יתום, ומי שאין לו הכנסה ממעשה ידיו זה נקרא אלמנה, ולז"א כל יתום ואלמנה לא תענון, כלומר לא תחטאו ותגרמו יסורין ועינוי לצדיק עני שהוא יתום, שאין לו הכנסה מן קרקעות ונכסים, וגם הוא אלמנה שאין לו הכנסה מן מעשה ידיו, שאם הוא עשיר ויש לו הכנסה מזה או מזה, אע"פ שיבאו

עליו

עליו יסורין אין מגיע נזק לנפשו שאין לו מזה ביטול תורה ומצות, כיון שהוא עשיר ויוכל לבזבז ממון על עצמו כדי שיהיה לו כח לסבול היסורין, משא"כ זה הצדיק שהוא עני במשל ליתום ולאלמנה, הרי זה צעוב מאד דצערו קשה עליו מאד מחמת שאין תש כח הרבה, שגופו יהיה מעונה מאד, וגם נפש מעונית, כי מוכרח שיסתבב מזה ביטול תורה ובלבול הדעת, ועל זה אמר אם ענה תענה אותו בלשון כפול שהגרוס לו, עינוי לנפשו ולגופו, אז אם צעק יצעק אלי, כלומר שהוא צועק שתי צעקות, שהן בעבור חסרון הנפש ובעבור חסרון הגוף, ושני הצעקות מתכוין בהם אלי, כלומר בעבור הנוגע לכבודי, וז"ש אלי דיקא שהוא לש"ש, אז אני שמוע אשמע צעקתו:

ויתבאר לנכון יותר כפל הדברים צעוק יצעק שמוע אשמע, ע"פ מ"ש בזוהר חדש פרשת בלק, בעובדא דר"א בן רשב"י וחביריו שהיו מהלכין בדרך, והיה החום חזק מאד, וראו שדה אחת מלאה עשבים ודשאים ואילנות, ונכנסו לה וישבו בצילה, וראו נחש גדול בא בתוקף השמש ועבר לפניהם, והעמידו ר"א ע"י גזרה שגזר עליו, והמעשה ארוכה, וקצורו של דבר הוא שגוי מלא ישראל אחד שהוא איש כשר מהלך באותו הדרך ופצע אותו, וגזל ממנו כיס המעות שלו, והיה אותו יהודי צועק אל השי"ת, אך אע"פ שהיה עני ואין לו שום פרוטה להתפרנס בה, אלא רק אותם המעות שבכיס ההוא, עכ"ז לא היה בוכה וצועק בשביל חסרון עצמו, אלא בשביל אביו ואמו שהיו זקנים והיה מפרנסם, ועתה שנגזל הכיס ממנו במה יפרנסם. ועוד היה צועק ובוכה בשביל שיהודי אחד עני הפקיד אצלו צרור קטן של זהובים, שהוא מוכן בשביל נדוניה של בתו, והיה הצרור מונח תוך אותו הכיס שנגזל ממנו, ועתה מה יעשה עם אותו העני בעל הצרור, וכשראה הקב"ה כך עשה לו נס בגזר על אותו הגוי שיומת על ידי אותו הנחש שהיה שלוח מן השמים להמית יהודי אחד, אך אחר הגזרה שב אותו יהודי בתשובה, ואעפ"כ היה אותו נחש רוצה ללכת אצל היהודי להמיתו, ועל זה היה רץ הנחש, ומחמת שזה הגוי נגזר עליו מיתה בעבור אותו היהודי הכשר והצדיק שהגוי הזה גזל ממנו הכיס, וצעק עליו לפני ה' נתגלה הנחש להרוג את הגוי תמורת אותו היהודי, וכן עשה, והלך והכישו לאותו הגוי הגזלן שהיה שוכב תוך מערה אחת והכישו שם והמיתו אותו, ואז נכנסו ר"א וחביריו לאותו מערה שאותו הגוי שגזל הכיס מת בתוכה, ולקחו ממנו הכיס שגזל מן היהודי הכשר שהיה צועק להשי"ת בעבורו, והחזירו אותו אליו, וגם נמצא אצל הגוי המת ההוא עוד כיס אחד של זהובים, והוא של יהודי אחר שהיה הולך בספינה, ובנו של אותו הגוי גנב זה הכיס מן היהודי בספינה, ונתנו לאביו, ועתה לקח היהודי הכשר את הכיס הזה ג"כ והחזיר אותו לבעליו, ע"פ צוואתו של ר"א שידע כל זה ברוה"ק, וגוהו שיוליכנו לאותו בעל הכיס שגנבו בנו של זה הגוי ממנו בספינה, ע"כ המעשה בקיצור:

הרי בעבור אותה הצעקה שהיה צועק היהודי הכשר לש"ש, שלא היה צועק ובוכה בשביל חסרון עצמו, אלא בשביל כבוד אביו ואמו שהיה מפרנסם ע"י הממון שהיה לו באותו כיס, וגם היה צועק בשביל כיס הזהובים שהפקידו יהודי אחר אצלו שהוא היה מוכן בשביל נדוניה של בתו, אז זכה שיתגלגל על ידו שלשה נסים, האחד שאותו היהודי שנגזר עליו מן השמים שיכישו נחש וניתן רשות לנחש להכישו, אך היהודי הרהר בתשובה והנחש כיון שניתן לו רשות עליו, לא היה מתפייס אלא היה רץ ללכת למקומו להכישו, הנה בעתה נתגלה הנחש להכים ולהמית את הגוי שגזל לזה היהודי הכשר תמורת אותו היהודי שנגזרה עליו גזרה, והב' שזה הגוי שגזל הכיס מן היהודי הכשר מת מנשיכת הנחש בתוך המערה, והוגד זה לר"א ברוה"ק, ולקחו ממנו כיס של היהודי והחזירו לו, וממילא גם הצרור של זהובים שהוא נדוניה של אותה הבת שב לבעליו, והג' שעי"כ גם אותו הכיס של זהובים שגנב בנו של הגוי מן יהודי אחד בתוך הספינה, נודע זה לר"א ברוה"ק, ונתן אותו ליהודי הכשר שיחזירנו לבעליו, נמצא צעקתו שצעק בעבור אחרים שהם אביו ואמו והיהודי בעל הצרור, ולא צעק בעבור עצמו, עשתה פרי שנושע הוא וגם נושעו אחרים על ידי זה:

וז"ש אם ענה תענה אותו, שתגזול ותפסיד ותאבד ממונו וגם ממון אחרים אשר הופקד אתו עמו, וכאשר עשה אותו הגוי הרשע ליהודי הכשר שגזל ממנו, וגם צרור הנפקד ומונח עם ממונו, אז אם צעוק יצעק אלי, שאינו מתכוין בצעקתו בעבור עצמו, אלא בעבור כבודי, כדהוה באותו יהודי הכשר שהיה צועק בעבור אביו ואמו שחייבו הקב"ה לפרנסם, ובעבור הפקדון שהופקד אתו שרוצה להשיבו לבעליו, אז אני שמוע אשמע צעקתו, דהיינו שמוע בעבור עצמו להשיב לו ממונו, ואשמע ג"כ לצעקת יהודי אחר שהיה צועק על גזלת כיס הזהובים שגזלו ממנו בספינה, שגם הוא שב אליו ממונו בכלל הנס הזה שנעשה בעבור יהודי הכשר:

אם כסף תלוה את עמי את העני עמך. נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש מונבז המלך אני גנזתי לעצמי ואבותי גנזו לאחרים, כי הממון שנותן האדם לצדקה זה הממון הוא שלו ומה שיש לו באוצרו אינו שלו, כי כל רגע ורגע אפשר להיות עוזב את ממונו ונעשה לאחרים וכן אמרו חכמים למה נקראו זוזים שזזין ממקומן, וכן שלמה הע"ה אמר במשלי סי' כ"ג אל תיגע להעשיר מבינתך חדל, התעיף עיניך בו ואיננו כי עשה יעשה לו כנפים כנשר יעוף בשמים, פירוש היגע להעשיר הוא מי שרוצה למלאת אוצרו הון וקשה עליו להוציא זוז אחד, ויש שיש לו בנים רבים ורוצה שיגיע לכל או"א חלק חשוב מעושרו, שיהיה כל אחד מהם נחשב עשיר מצד החלק שעולה לו, ולז"א אל תיגע להעשיר לא אמר להתעשר, וכמ"ש יש מתעשר ואין כל, אלא אמר להעשיר פועל יוצא לאחרים, שהוא יגיע לאסוף ממון הרבה כדי להעשיר את בניו הרבים, שיהיה אחר חלוקה כל אחד נחשב עשיר בזה החלק שעלה לו, הנה מבינתך זו שאתה מתבונן בה חדל ממנה, כי אפשר שלא תעלה בידך כונתך, ולא יועיל זה כלום, והיינו טעמא מפני כי אפשר תעוף עיניך בו ואיננו, פירוש אפשר שילא ויאבד זה הממון מידך קודם שתמות, וזה יהיה לך בחייך, או אחר מותך שנעשה הממון אצל בניך, ילא מידם קודם שיהיה נקרא עליהם שם עשירים. וזהו כי יעשה לו כנפים כנשר יעוף, בזמן שאתה נפסק בשמים שנסתלקה מעוה"ז. וכן מספרים על מלך אחד ששאל מעשיר אחד כמה ממון יש לך, ויאמר מאה אלף דינרים א"ל שקר אתה אומר, והלא קרקעות יש לך בחמש מאות אלף דינרים, ומעות בעין יש לך אלף אלפים דנרים ויענהו אתה אמרת כמה ממון יש לי, וזה שאתה רואה אינו שלי, כי מי יודע מה יהיה לי אחר שעה אחת אבל מה שנתתי לצדקה עד עתה הוא מאה אלף דנרים וזה שלי בודאי:

ואמרתי משל על זה, מה שמספרים העולם אחד שאל את בנו שהיה נער פקח, בבתינו ירדו עשרה עופות ותנו על הגג, ויבואו ארבעה ציידים ויורו עליהם בקנה השריפה וימותו ארבעה מהם, הגד נא לי כמה נשארו על הגג, ויאמר הנער ארבעה'

א"ל

א"ל אביו טעית בחשבון שאם הסיר מן העשרה ארבעה נשאר ששה, א"ל הנער מאחר שמתו הארבעה בקנה הצריפה מוכרח שיצא קול גדול והששה עפו וברחו תכף מחמת הקול והלכו להם, ולא נשארו על הגג אלא רק אותם הארבעה שמתו, כי אלו כל קולות שבעולם לא יזיזום ממקומן, והן הן הנשארים על הגג, ויאמר האב צדקת בני כדבריך. וכן הענין כאן בצדקה, שנותן האדם ממונו לצדקה ובהשקפה הראשונה נדמה לו שאותו הממון שנתן לצדקה אבד ויצא מאוצרו, ונחשב לו זה הממון כמו מת, ואין הנאה מן המת ולא ישוב אליו, וממון הנשאר באוצרו נחשב אצל בעליו חי כי הוא בידו וברשותו, וכאשר אמר האב בתחלה לבנו כי הששה הם הנשארים מחמת שלא מתו, אבל באמת אינו, אלא צדקו דברי הנער שהששה פרחו ונסו ויצאו מרשות בעל הבית ולא נשארו לו בביתו, אלא רק אותם הארבעה, דודאי וברור שהוא יאכל אותם ולא ינוסו מאתו, ולא יצאו מרשותו, כן האמת הוא אצל ממון הניתן לצדקה שהאדם חושב אותו כמת, אדרבה זה הממון בטוח בו שיהיה שלו והוא יאכל אותו בעוה"ב ולא יזוז ממנו, ושאר הממון שיש באוצרו הוא עלול לעוף ולצאת מידו, הוא הדבר אשר דבר שלמה הע"ה בחכמתו, כי עשה יעשה לו כנפים כנשר יעוף השמים:

וז"ש אם כסף תלוה את עמי, הוא ממון שתעשה בו מצות ג"ח, וגם עוד כסף אשר תתן את העני שהוא בתורת צדקה, ולא יצא מרשותך, ולא יעוף מידך, משא"כ שאר הכסף הנשאר באוצרך, אין זה עמך, כי עשה יעשה לו כנפים לעוף, ולצאת מידך והיה לאחרים:

ובאופן אחר כ"ל בס"ד, בהקדים מעשה שהיה דעשיר אחד אמר להחכם למה מצות ג"ח יש עליה כמה אזהרות בתורה ובנביאים ובכתובים ובתלמוד בבלי וירושלמי ומדרשים בכמה מקומות, משא"כ שאר מצות שלא נמצא עליהם אזהרות ודברים אפילו אחד מעשרה מן האמור בזאת המצוה, ויאמר לו מפני שכל בני אדם שבעולם צריכים לה, אמר לו מי הצריכים לצדקה מועטין הם, כי פה עירנו יש חמשה אלפים נפשות אנשים ולא יש בהם מקבלים לצדקה אפילו מאה נפשות, ושמעתי שיש מדינות שיש בהם אלפים ורבבות נפשות ואין בם אפילו עני אחד שנוטל לצדקה. אמר לו החכם, כונתי לומר כי הכל צריכין לקבל צדקה וחסד מהקב"ה, ואפילו עשיר גדול צריך לקבל מהקב"ה שפע של חיים ורפואה והצלחה ושמירה לדחות מעליו כל נזקין הטבעיים ופגעים רעים המתרגשות לבא בעולם, ואם האדם יעלים עיניו מצדקה וג"ח לעניים, אז יהיה פתחון פה למקטרגים לקטרג לפני הקב"ה לומר, למה תשפיע להם מיני שפע הנז"ל בתורת צדקה, מאחר שהם אינם עושים צדקה עם העניים, ולמה תקבל תפלתם ותעשה בקשתם, מאחר שהם אין שומעין לצעקת הדלים ומשיבין אותם ריקם, ונמצא הכל צריכין למצות הצדקה כדי שבעבורה יהיו ניצולים מן קטרוג המקטרגים, ואם תראה שיש כמה עשירים שהם קמצנים ואין עושין צדקה כלל, ועכ"ז הם נשפעים חיים וטובה ורפואה וניצולים מכל פגעים רעים, הנה זאת היא פלאות תמים דעים, הנה על כיוצא בזה צווח חבקוק הע"ה מדוע דרך רשעים צלחה וכו', גם אסף בתהלים מזמור ע"ג צווח ואמר כי קנאתי בהוללים שלום רשעים אראה, כי אין חרצובות למותם ובריא אולם, בעמל אנוש אינמו ועם אדם לא ינוגעו, לכן ענקתמו גאוה וכו', יצא מחלב עינמו וכו' וכו', ועל זאת לא אוכל להשיב לך תשובה מספקת לעת עתה, ורק בקיצור אדבר שהכל צריכין למצות הצדקה, להנצל מקטרוג המקטרגים כאמור:

חזר ושאל העשיר מן החכם, למה גילה הכתוב שכר למצות הצדקה בעוה"ז, מאחר דבאמת מידתם של צדיקים וישרים שלא לבקש שכר בעוה"ז, אלא רוצים שיקחו הכל בעוה"ב. א"ל כדי להרבות שכרו של אדם, שרואה שיש לו שכר בעוה"ז, והוא אינו מבקש בעוה"ז כלום, באם האדם נותן צדקה בשביל שיקבל בעבורה טובה בעוה"ז אין זו מצוה גמורה, אלא היא בסוג סחורה ודומה למסחר ומו"מ שעושה האדם בעוה"ז, שקונה סחורה במאה, כדי למכרה בק"ך, להרויח עשרים למאה או כפליים:

חזר ושאל העשיר מן החכם למה יש שכר מרובה לעושי צדקה יותר מכל המצות, א"ל מפני שהאדם רואה בעיניו ממונו שעמל בו נחסר, שיש לו עשרה ונשאר בידו תשעה, ועכ"ז הוא עושה צדקה:

חזר ושאל למה עונש המעלים עיניו מן הצדקה הוא חמור, והלא יש לאדם טענה לפטור עצמו מן העני הפושט ידו לקבל צדקה, דאולי אין זה דחוק הרבה שראוי לתת לו צדקה, אלא הוא מסקר ואינו דחוק כ"כ, אלא יש לו שיעור שיתפרנס ויוכל לקנות לחם וירקות משלו, והוא תובע צדקה לאכול בשר ומותרות, דאין העשיר חייב לתת ממון לעני בשביל בשר ומותרות, אא"כ הוא בן טובים שמלומד בכך, והשיב לו החכם, אני אספר לך מעשה אחת בעשיר שהיה בעירו חסיד אחד, ודרכו של אותו עשיר לשלוח לאותו חסיד בכל שנה ושנה ביום ר"ח חשון חטים ואורז ושמן ועצים, מה שצריך לו בשביל כל השנה כולה לצורך בני ביתו, ועוד שולח לו אותו היום בגדים עבים לו ולבני ביתו כדי ללבשן בחורף בעבור הקור, ונזדמן שנה אחת שהגיע יום ר"ח חשון ולא שלח כלום, כי היה טרוד בדבר אחר ושכח, והגיע גם ר"ח כסליו ושכח לשלוח, והנה הגיע ר"ח טבת וירד אותו היום בבוקר קור גדול פתאום שלא בהדרגות, והיה הקור עצום ורב שלא היה כמוהו בשנים שעברו, שהשלג ירד על הארץ גובה אמה, ואין יוצא ואין בא, הך לאותו עשיר נזדמן אותו היום עסק גדול בפונדק שלו, והוכרח לצאת מביתו, וילך לפונדק, ואפילו פת שחרית לא טעם, והיה עוסק בעסקו עד סוף היום, והתבשיל ששלחו לו בצהרים לא היה לו פנאי לטעום ממנו כלום, ובסוף היום כשגמר עסקו הרגיש שכל גופו נעשה חתיכת שלג מרוב הקור של האויר, גם היה רעב מאד, ותפסו אותו שני משרתים שלו ותמכו אותו על כתיפם עד שהביאוהו לבית ונפל לארץ כפגר מת, ואין לו כח לדבר מחמת רעבון, ואין לו כח להניע ידיו ורגליו מחמת תוקף הקור שנתקרר כל גופו ביום, ועשו לו מדורה סביבותיו, ובגדים חמין שמו עליו, ועוד עשו לו המלאות הרבה לחממו, ועד שעה חמישית מן הלילה נתחמם גופו, ובקש לאכול, ואכל בחפזון רב מתוקף הרעבון, ושעה ששית שכב במטתו, וכשהניח ראשו על הכר זכר את החסיד איך בשנה זו לא שלח לו קצבת החטים והאורז והשמן ועצים ופחמין, וגם לא שלח בגדים עבים להגין מן קור החורף, ויצטער עליו מאד, ויאמר מי יודע מה נעשה בו בזה היום בקור הנורא שאין לו ולב"ב בגדי חורף, ולא איחר להמתין עד הבוקר, וקרא למשרתיו שעתה ממש יוליכו לו כל הקצוב הנז"ל, וגם בגדים עבים, כי מכל זה לו בביתו מזומן, וכן עשו ודפקו על פתחו של החסיד אחר חצות לילה, ויכניסו לו כל דברים הנז"ל, וישמח החסיד מאד, כי היה צריך לכל אלה הרבה מאד, ויחשוב החסיד בלבו לומר, ודאי מן השמים ראו לצערי ותסו עלי, ועוררו את לב העשיר בחלום בזו הלילה לזכור את משלוח הנהוג, ולכך הקדים לשלחו בלילה הזאת ולא המתין עד הבוקר. והנה

בשחרית

בשחרית הלך החסיד אצל העשיר, ויאמר לו מה היתה סבת החרדה שחרדת לשלוח את הנהוג בחצי הלילה, אין זו אלא מפני כי מן השמים עוררו אותך בחצות הלילה להזכיר אותך על הנהוג, שבכל שנה, ששכחת אותו בשנה זו, ולכך מהרת לשלחו תכף בחצי הלילה. ויענהו העשיר, ודאי מן השמים עוררו אותי להזכירני, אך לא היה זה בחצות אלא בהקיץ, כי אתמול כך היה מעשה, ובערב הרגשתי ברעבון גדול של סכנה ב"מ, גם נתקררתי בקור גדול של סכנה ח"ו עד שלא נשאר בי כח כלל, ועד שעה חמישית מן הלילה שבתי לבריאותי, וכשבאתי לישן זכרתי אותך איך שכחתיך בשנה זו ולא שלחתי הנהוג, ונשאתי קל וחומר מעצמי ואמרתי אני שלא אכלתי יום אחד כ"כ הגיע לי חלישות מן רעבון, אתה שאין בביתך חטים ואורז ושמן, שעי"כ אפשר שלא יזדמן לכם אכילה לילה ויום, עד היכן מגיע צערך וחלישותך, ואם אני שיש עלי בגדים של צמר שלש וארבע זה תחת זה, כ"כ הגיע לי צער וסכנה ח"ו מן הקור, אתה שאין לך בגד של חורף כלל, מה נעשה בך מתוקף הקור, ולכן מדברים שקרו לי ביום זה נשאתי קל וחומר על צרתך וצערך, והבנתי כי רב צערך למעלה ראש, ולכך הקדמתי לשלוח את הנהוג באמצע הלילה, ולא המתנתי עד הבוקר, ע"כ:

המובן מתשובת החכם אל העשיר בענין הצדקה תרתי, הא' כי הנותן צדקה לעני המבקש ממנו הנה גם הוא מבקש צדקה מהקב"ה תמיד בכל עת, ונמצא זה החסיד שעושה עם העני הנה גם עמו נעשה חסד וצדקה מאת הש"ת, ואם העשיר עושה צדקה וג"ח פעם אחת או שלש וארבע פעמים בשבוע, הנה הוא נעשה עמו צדקה מאת הש"ת כמה פעמים ביום, ועל זה אמר אם כסף תלוה את עמי, הנה מה שאתה עושה עם העני נעשה ג"כ עמך:

והב' המובן מתשובה האחרונה של החכם הוא, כי אם יש לעשיר טענה לפטור עצמו מעונש של ביטול מצות הצדקה, ד"מ יאמרו לו הגבאים תן בשביל הלבשת ערומים בחורף והוא יאמר וכי יש עני שהולך ערום או בכתונת בלבד, ובודאי יש לו בגד ג"כ למעלה מן הכתונת, ומה יהיה בו אם לא יהיה לבוש צמר עב למעלה מן הבגד, וכי ימות בעבור הקור, אף אתה אמור לו ודאי לא יבצר באיזה עת קרה לך מקרה שלא היה עליך כל הבגדים העבים שאתה רגיל בהם בימי הקור, ועל כן פגע בך הקור מעט, זכור נא כמה נזק הגיע לך מן הקור שפגע בך שעה אחת, ונקח קל וחומר ממך אל העני הזה אשר רוב עתותיו הוא מוכה ונלקה בתוקף הקור שפוגע בו, וכאשר לקח קל וחומר אותו העשיר ממה שקרה לו צער וסכנה מחמת הקור שפגע בו יום אחד דוקא. וכן אם יאמרו לו הגבאים תן בשביל לחם לרעבים, והוא יאמר על מה כל החרדה הזאת, וכי יש אדם שאין לו יכולת להביא פת לחם, ואם אין לו יכולת לאכול כל שבעו לא ימות בודאי, ואם נזדמן כמה ימים שלא היה יכול לאכול בבוקר ונשאר בתענית עד הערב לא יסתכן מזה, אף אתה אמור לא יבצר באיזה יום קרה לך מקרה זה שלא אכלת פת שחרית ולא סעודת הצהרים, ונשארת טורח ויגע בעסקך שלך עד הלילה, זכור באיזה מצב של חלישות נחלש גופך, וקח קל וחומר ממך לזה העני כאשר לקח העשיר קל וחומר כזה מעצמו. וכן אם יבא לזה האיש אחד ויבקש ממנו להלוות לו מאה דינרין כדי לשלם אותם לבעלי חובות שדוחקין אותו מאד, ואין לו יום זה ליתן להם, ואם תעשה עמו חסד זה להלוותו כאלו אתה מחיה נפשו, והוא יאמר שקר הדבר הזה, שאתה מגדיל המדורה, ותוכל לדחותם ימים או שלש עד שיזדמן לך מעות ותתן להם,

אף אתה אמור לו לא יבצר באיזה עת קרה לך דבר כזה ממש שהיית צריך למאה דינרין ולא נמצא לך, והיית עומד בצער גדול, ואתה תקח קל וחומר מעצמך שאתה עשיר וקרה לך דבר כזה שנעשית דחוק הרבה בעבור מאה דנרים, וכ"ש זה האיש שלא יגיע לחומש העושר שלך ועי"ז רמז הכתוב עוד בדברים אלו שאמר אם כסף תלוה את עמי, צריך שתחשוב ותצייר בדעתך כי את העני הוא עמך, כלומר זה הדוחק הנמצא אצל העני הוא לפעמים נמצא עמך, ובכך אתה תקח קל וחומר מהדוחק המזדמן להיות עמך שהוא לשעה קלה, אל דוחק העני שהוא בתמידות, וגם שהוא קשה יותר באיכותו ובכמותו:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, דהכתוב אומר אל תבטחו בנדיבים בבן אדם שאין לו תשועה, והלשון כפול, ופירש רבינו מהר"ש אלשיך ז"ל הכונה, אל תבטחו בנדיבים אלו העשירים, יען כי אפשר שיזדמן אפילו בבן אדם שאין לו ממון ולא יכולת, יהיה בו תשועה לאחרים ע"ש, ואזכיר מעשה קרובה לענין זה, בגביר אחד שפיזר מאתים זהובים בשביל רפואת חולה אחד שהיה מסוכן, ונתרפא ע"י הוצאות מרובות, ואותו חולה היה יר"ש, והיה הגביר ההוא שמח שמחה גדולה שהחיה נפש אחת מישראל, כי נודע לכל דבלתי סך הרב הזה א"א שהיה מתרפא זה החולה. והנה בלילה אחת חלם הגביר חלום שראה זקן פניו מאירים כשמש ומהודר מאד, ובידו פנקסים מהודרים מאד, וישאלהו הגביר מה ענינם, ויאמר כתוב בהם המצות שעושים ישראל, וכל מין מצוה כתוב בפנקס בפ"ע, ויאמר לו הא הוא פנקס של מצות צדקה וג"ח, ויראהו לו, ומצא אותו גדול ועב הרבה משאר פנקסים, וישאלהו למה זה גדול יותר מכולם, א"ל מפני שיש כמה חלקים של צדקה וג"ח, דהיינו חלק אחד של מצות בקור חולים, וחלק א' של הלבשת ערומים, וחלק של לחם לרעבים, וחלק לעושים צרכי רבים, וחלק למחזיקים ביד לומדי תורה וחלק לנותנים בעבור נשואי עניים יתומים. ויאמר לו בבקשה ממך תראני חלק של עושים צדקה לצרכי ביקור חולים, ויפתח הפנקס ויראהו שם וימצא רשום בו שמות המתנדבים הללו, ויאמר לו היכן כתוב שמי, שגם אני יש בידי מצוה בזה הענין, ויראהו את שמו שם, וכשראה ראה שם אדם אחד כתוב למעלה משמו, וידע את האדם כי היה כתוב שמו פלוני בן פלוני, וגם שמו היה פלאי, ולא יש שם זה באותה העיר, ויתפלא הגביר על זה, ויאמר לאותו זקן הנה האיש הזה הוא עני, ואיך אפשר שיתן צדקה שתספיק להחיות בה נפש כמו המצוה שלי שהחייתי נפש אחת מישראל, ויאמר לו הזקן זה האיש נזדמן לו חולה אחד שיש בו חולי בפנים, והוא הולך ברגליו, דעדיין לא ניכר החולי מבחוץ, והלך אצל הרופא בשביל המיחוש שהיה לו בגופו, ויראהו הרופא והכיר מה שיש לו בפנים, ויכתוב לו פתקא של סממנים, והזהירו שישתה אלו הסממנים בו ביום ולא יאחר, כי הרופא הכיר שאם לא ישתה הסמים בו ביום יתפשט החולי למקום אחר, ואין לו תקנה בשום אופן, אך הסמים שכתב לו בפתקא א"א לקנותם בפחות מעשרה דנרים, וזה לא היה אצלו אלא שבעה דנרים, ויחדל מלקנות הסמים בו ביום, ופגע בו זה האיש וידע שהרופא הזהירו לשתות הסמים בו ביום, וזה אין לו דמי הסמים בשלימות כי חסר לו עוד שלשה דנרים, ולכן התנדב לתת לו שלשה דנרים מכיסו, והשלים אותם לעשרה, והלך זה החולה וקנה בהם הסמים ושתה בו ביום וניצול מאותה הסכנה ונתרפא, והרי זה החיה נפש אחת מישראל בשלשה דנרים אלו. ויאמר הגביר עדיין יש לי פליאה גדולה בדבר זה, דאם האדם החיה נפש אחת כמוני, עכ"פ

במה גדול כחו שיהיה שמו נכתב בפנקס העליון קודם שמי, והלא הוא נתן שלשה דנרים כסף, ואני נתתי מאתים דנרי זהב. ויאמר לו הזקן הן אמת שאתה נתת סך רב שהוא סך מאתים דנרי זהב, הנה הגיע פחת למעלת המלוה שלך מצד ג' דברים, והם הא' שאתה מתפאר בלבך בעבור גודל הסך הרב הזה שנתת ושמח מן החשיבות שמגיע לך מזה, והב' שזה החולה אשר פזרת בעבורו סך רב כזה תמיד תהלתך בפיו ובפה אשתו ובניו, ומשבחים ומפארים אותך ומברכים אותך, והג' מגיע לך כבוד גדול מבני אדם ששמעו וידעו בפזרת סך מאתים זהובים בשביל זה שהחיית אותו בהם, ומכבדים אותך בעבור זה, שמגיע לך מהם כבוד וחשיבות ומעלה, משא"כ זה העני שנתן שלשה דנרים אין נדבתו חשובה בעיניו כלום שיתפאר בלבו בעבור זה, וגם מן החולה אינו מגיע לו התפארות ושבחים ותהלות ועפוש של ברכות, כי במה נחשבים שלשה דנרי כסף, והוא לא נודע לו שבזה היו תלויים חייו, ולא ידע שהיה מסוכן מבפנים, ורק בזה היתה הצלתו וחיה, וגם מן אנשי העולם לא הגיע לזה שום כבוד וחשיבות ומעלה מצד גוף הנדבה שהיא רק שלשה דנרי כסף, ולא מצד סיבת הרפואה של החולי כי אין מי שיודע מה היה לו בפנים, ולא ידעו שהיה בו סכנה, והיתה חיותו תלויה בסמים אלו, על כן לא נפחת ממעלת מלותו כלום, ולכך עלה במעלה עליך שנכתב שמו למעלה משמך, ע"כ:

ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב אם כסף תלוה את עמי את העני עמך, ר"ל אם כסף שהוא דבר חשוב תלוה את עמי, אע"פ שנדבתך היתה סך מרובה אל תתפאר בעיני עצמך ואל יגבה לבך בזה המפעל הטוב שהיה על ידך, יען כי לפעמים יזדמן כי את העני ימצא המפעל הגדול הזה שהיה עמך, שגם הוא עושה פועל טוב בפרוטות שלו כמו הפועל הטוב שעשית אתה ברבוי הכסף שלך, וכמו אותה המעשה שזה החיה נפש בשלשה דנרים כאשר החיה הגביר את הנפש במאתים דנרי זהב, וז"ש הכתוב במשלי מתן אדם ירחיב לו, ולפני גדולים ינחנו, דהיינו לפעמים מתן אדם ר"ל מתן אפילו כל שהוא ירחיב לו המפעל הטוב, שיהיה סיבה להחיות נפש אחת, וכאשר היה במעשה הנז' שבשלשה דנרי כסף החיה נפש אחת, ולא עוד אלא לפני גדולים ינחנו, דהיינו שנכתב שמו למעלה מן הגדולים שהם גדולים בממון, שהתנדבו מתנה מרובה כזה שנכתב שם בעל השלשה דנרי כסף למעלה מבעל שני מאות דנרי זהב:

או יובן בס"ד, אם כסף לשון בושה, אם ראית חבירך בוש מלקבל צדקה, תלוה תתן לו בדרך הלואה, וזהו תלוה את עמי ולא תדבר עמו בגאוה כעשיר המדבר עם העני, אלא את העני עמך, ר"ל מנהגו של העני שידבר בדרך ענוה ושפלות יהיה מנהג זה עמך שלא תתנהג כמשפט ומנהג העשיר, אלא כמשפט ומנהג העני ככתוב תחנונים ידבר רש ועשיר יענה עזות:

אם חבול תחבול שלמת רעך עד בא השמש תשיבנו לו. י"ל כפל הלשון דנקיט חבול תחבול ועוד אומרו עד בא השמש, והול"ל עד הלילה תשיבנו, ולמה תלה הדבר בשמש. ונ"ל בס"ד, ע"פ מ"ש בספר שער בת רבים בפרשת בהר, מעשה היה בימי הגאון רבינו עקיבא איגר ז"ל, שמת בעיר פוזנא עשיר גדול שהיה מלוה ברבית, ולא רצו אנשי ח"ק לקברו עד כי יתנו יורשיו סך אלף שקל מעות קבורה, ויחר להם מאד, וילכו אל הנסיך המושל שם, וילנו לקרוא אליו את הרב הגאון הנז' שהוא היה רב ומארי דאתרא בפוזנא, ויבא לפניו וידבר אתו קשות, מדוע אתם רוצים סך גדול כזה בעד קרקע מועט של ארבע אמות, ועוד מאחרים אין אתם לוקחים מעות קבורה אלא דבר מועט, ורק מזה אתם רוצים סך גדול, ויען הרב אליו הנה בתלמוד שלנו איתא שהמלוה ברבית אינו קם לתחית המתים, אלא ישאר במקום קבורתו, והנה האיש הזה כל פרנסתו היה רק מרבית, ומזה היה עשיר גדול, והנה משאר אנשים כשמתים אין לוקחים מקום הקבר לחלוטין, אלא לדירת עראי, יען כי כולנו מצפים לתחיית המתים שתהיה בקרוב, ויתכן זה הנקבר לא ישאר בקברו יותר משנה אחת או שנתים, כי תהיה תחיית המתים, ויצא ויחיה גם הוא ויעזוב את הקבר ויצא ממנו, ולכן לוקחים ממנו מעות קבורה דבר מועט, כי אין זה לקנין עולם אלא רק הוא שכירות לזמן מועט, ואין אנחנו יכולים להעמיס עליו שכירות של זמן מרובה, כי אין אנחנו יודעים מתי תהיה תחיית המתים, ואולי תהיה בתוך שנה, משא"כ האיש שהיה מלוה ברבית עד סוף ימיו ברור הוא שלא יקום בתחיית המתים, ונמצא החברה מוכרת לו הקרקע לחלוטין הנה מקום הזה נחלה כל הימים והשנים, ולכך הקרקע הזאת שהיא יקרה מאד אז למכרה לחלוטין אפילו באלף שקל הוא בזול, וייטב הדבר בעיני הנסיך, ויצו שיתנו היורשים כאשר השית עליהם בלי מגרעת, ע"כ:

ולפ"ז נמצא עצה טובה לאלו המלוים ברבית שיהיו חוזרים בתשובה להחזיר הרבית קודם שימותו, שאל"כ אז שורת הדין מחייבת להעמיס עליהם סך גדול עבור קבורה, דמאחר שאין קמים בתחיית המתים נמצא הקבר שלהם הוא חלוט להם לעולם, שהוא דירת עולם להם ואינו דירת עראי, וכאשר טען הגאון הנז"ל לפני הנסיך והודה לדבריו, וז"ש אחרי אומרו לא תשימון עליו נשך, אמר אם חבול תחבול שלמת רעך, פירוש שאתה מלוה את רעך ברבית ולוקח ג"כ משכון ממנו, ונמצא עושה שתי חבלות, הא' שלקחת ממנו השלמה, והב' שאתה עושה חבלה של דם במחסר ממונו בנשך, וז"ש חבול תחבול תרתי, עלתי עליך היא, כי עד בא השמש כלומר קודם שתמות ויתקע שמשך תשיבנו לו לאותו הנשך שלקחת ממנו שתחזור בתשובה להשיב הרבית כדי שתהיה בטוח בתחיית המתים כשאר אנשים, ואז לא יחייבו אותך בשביל מקום הקבר לקחת סך גדול כאשר לקחו מאותו המלוה ברבית בפוזנא, בטענה גדולה שטענו עליו בעד דמי הקבר, והכתוב מדבר כפי פשוטו, ורק רומז לפי דרכו בדברים אחרים:

ולכן נקיט לשון עד בא השמש, כי בא הכתוב לעורר לב זה המלוה ברבית שיש לו ללמוד מוסר מן השמש שהוא מלוה את הלילה שעות בחורף, שהוא חצי הראשון של השנה, וחוזר ונפרע ממנו בקיץ שהוא חצי השני של השנה, וכמו שמלוהו בחורף לוקח ממנו יותר בקיץ, ואינו נוטל רבית ליקח רגעים יותר על מה שנתן לו, ולכן זכר בזה שם השמש:

ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ושם אלהים אחרים לא תזכירו. נ"ל בס"ד דידוע תיבה לך ותיבת לכם שנאמרו במצות התורה, דייקינן מינייהו למעוטי שותפים, וכמ"ש רשב"ם ז"ל במסכת בתרא דף קל"ז, גבי אתרוג דכתיב ביה ולקחתם לכם שיהיה כולו ולא סגי במקצת, דאם הוא של שותפים אינם יוצאים בו י"ח אא"כ מקנים זל"ז חלקם דלכם אתא למעוטי שותפים. וכן כתבו התוס' בסוכה דף כ"ז חג הסוכות תעשה לך למעוטי שותפים, וכן לכם משמע שיהיה כולו שלו ולא מקצתו, והנה כל הני דיוקי לא שייכי בע"ז, דכתיב בה לא תעשה לך פסל, וכן אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם, ליכא למידק מינה, דע"ז של שותפים לא אסירא, וז"ש ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו, תיבה זו מורכבת מן שתים של לך ושל לכם, כי נכלל בתיבת אליכם שתי תיבות שהם לך ולכם,

תשמרו

תשמרו אותם לצדיק מניהו בכל אחת לפי ענינו, ורק יש שם אחרים לא הזכירו, מחמת דיוקים אלו של לך ולכם, דע"ז אסורה במשהו בין של יחיד בין של רבים:

אי נמי אנכי ולא יהיה לך מפני הגבורה שמענו, וכתבו בעבור שני דברים אלו יש לקבל שכר גם בעוה"ז, משום ביומו תתן שכרו, משא"כ שאר מצות קבלנום ע"י שליח, וז"ש ובכל אשר אמרתי אליכם שהם שני דברות תשמרו, יכולים לשמור עצמכם בשכרם, משא"כ שאר דברים אשר השליח אותם אליכם:

פרשת תרומה

דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי. י"ל למה אמר לשון תרומה בדברים שהביאו למשכן, כי תרומה הנזכר בכתוב הוא על המורם משיעור מסוים מהדגן, והול"ל ויקחו לי נדבה, וכמ"ש בפרשת ויקהל כל איש ואשה אשר נדב לבם אותם להביא לכל המלאכה אשר צוה ה' לעשות ביד משה הביאו בני ישראל נדבה לה', וכן אמר עוד שם והם הביאו אליו עוד נדבה בבוקר בבוקר, כי לשון נדבה יאמר על דבר שאינו מסוים וקצוב להפרישו משיעור מסוים וקצוב, ולכן בכל מיני קרבנות לא נקראו בשם תרומה אלא בשם נדר ונדבה. ונ"ל בס"ד רמז הכתוב לפי דרכו כחה של צדקה שמהפכת הרע לטוב, לא מבעיא שיסתלק הרע ויבא טוב במקומו, אלא כח זכותה גדול שאותו הרע עצמו ישאר כמו שהוא, ויקבל האדם ממנו טוב, הא כיצד מעשה בראובן שהיה הוא לבדו מוכר יין בעירו, ופעם היה לו באוצר מאה חביות מלאים יין, ויבא אדם אחר לאותה העיר והביא עמו סחורה מאה חביות של יין למוכרה, והעיר קטנה די לה כל השנה כולה בפחות ממאה חביות, מה עשה זה האורח שכר שני בני אדם מאנשי העיר, וא"ל שישבו במקום אסיפה של אנשים הרבה כמו בתי קהווה וכיוצא, וידברו לפני אנשים היושבים שם לאמר אבל על ראובן בעל היין שיש לו מאה חביות יין מלאים והחמיצו שלשים חביות שנעשו חומץ גמור, ונתפשטו הדברים האלה בכל העיר, ואחר שני ימים חזרו וישבו במקום אסיפת האנשים ויאמרו וי לחסרון כיס, כי אתמול נראו עוד שלשים חביות אצל ראובן שנעשו חומץ גמור, ואחר שני ימים חזרו וישבו באותו מקום, ויאמרו אוי ואבוי על פלוני כי היום נודע שכל החביות הנשארים כולם החמיצו, ואין בהם אפילו חבית אחת, והם מדברים כן כאלו מצטערים, ויתפשטו הדברים בכל העיר, כי קול המון רבים קורא שהיין של ראובן החמיץ כולו, וכיון שהדבר הזה יוצא מפי הכל אנשים ונשים וטף נעשה היין שלו חומץ, כי ברית כרותה לשפתים שכל אנשי העיר פתחו פיהם בכך, ואז אינו יכול למכור אפילו קנקן אחד קטן, כי הכל נעשה חומץ גמור והאורח שמח שמחה גדולה כי עתה יהיה מוכר היין בעיר לבדו. והנה בחמלת ה' על ראובן לא עשה לו נס שיסתלק כח החמיצות מיינו ויחזור להיות יין טוב, אלא הביא על אנשי העיר חולי תגבורת הדם בעור בשרם, שנעשה עורם אדום כדם, וכל אחד מוכרח לחכך הרבה, והדם מתגבר ע"י החכוך יותר, וגזרו הרופאים שאין לאלו תקנה אא"כ ירחצו כל עורם בחומץ חזק של ענבים, ובזה ישכך אש הדם וילך לו, וצריך למהר רפואה יפשא"ק, ובעיר לא נמצא אפילו בקבוק א' של חומץ, והוכרחו כולם לבא אצל ראובן ולקנות ממנו חומץ, ומכרו בסך רב כפליים על היין נמצא זה הרע של החמיצות נשאר במקומו, ולא נסתלק מאותו היין, ועכ"ז קבל בעליו ממנו טובה כפולה על היין:

וכן הענין בצדקה, זכותה גדול שלא הצטרך לסלק הרע ולהביא במקומו טוב, אלא ישאר הרע כמו שהוא ויוצא ממנו טוב, וכמ"ש ממכותיך ארפאיך, שהרפואה תבא מן המכה עצמה, ולכן אע"פ שאחשורוש היה רע לישראל, כמ"ש רז"ל שהיה שונא לישראל, כמשל בעל התל ובעל החריץ, ובעת הגאולה לא מת אחשורוש ונסתלק כאשר נסתלק המן, אלא נשאר קיים ויצא ממנו טוב לישראל, ולכן כתיב וצדקה תציל ממות, שאם נגזר נגף לא יסתלקו אותיות נגף, אלא יתהפך סדרם לסדר גפן, דנמצא האותיות נשארו ורק תמורת סדר נגף נעשה סדר גפן, וכן בזכות הצדקה יסתלק הנזק מן נגע, ותמורת סדר נגע יהיה סדר ענג, דהאותיות שוין, וכן בזכות הצדקה יהיה תמורת סדר ערש סדר עשר, ותמורת סדר דוי סדר יו"ד, וכמ"ש רבינו האר"י ז"ל ע"פ ה' יסעדנו על ערש דוי, וכאשר הבאתי דבריו בספה"ק בן איש חי פרשת תזריע ע"ש, דהאותיות של הרע ושל הטוב שוין, ורק הסדר שלהם יתהפך, ועל זה נאמר ויהפוך ה' אלקיך את הקללה לברכה, כי תמורת פועל הנזק יהיה פועל טוב. ובזה מובן בס"ד מה שקרא כאן את הנדבה בשם תרומה, כי אותיות תרומה יתהפכו ויהיו תמורה, דהיינו שיש כח גדול בנדבה וצדקה לעשות תמורה להרע בהטוב שיהיה מן נגע ענג, ומן ערש ודוי יהיה עש"ר יו"ד, ומן נגף יהיה גפן:

ומ"ש תיבת לי ודרשו רז"ל לי לשמי, וכן הביא רש"י ז"ל, נראה דרמז בזה שזו התמורה שתהיה ע"י הצדקה ישנה גם באותיות שמי, כי שם אלקים הוא דין, ואם יתחלף באותיות הקודם של שם אלקים יהיה שם אכדט"ם, שהוא רחמים בסוד אלקים חיים, כנז' בשער הכונות בדרוש ל"ג לעומר, וע"י הצדקה יזכה לחלוף שם זה, ולז"א ויקחו לי תרומה שהיא אותות תמורה, לי לשמי, ג"כ הוא שם אלקים שיתחלף בשם אכדט"ם. ורק בתנאי שתהיה הצדקה כהלכתה שהיא נתנת בנדבת לב, וזהו מכל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי. ואמר עוד וזאת התרומה אותיות התמורה שתהיה ע"י הנדבה שתקחו מאתם, עושה ג"כ תמורה בזהב וכסף, כי ידוע מ"ש רבינו שמשון ז"ל בפסוק ויוציאם בכסף וזהב, שיש שני שמות כש"ה בפ"ז שאותיות שלהם הם כסף וזהב ומסוגלים להצלחה, ולז"א וזאת התרומה אותיות התמורה אשר תקחו מאתם, עוד עושה זאת תמורה בזהב ובכסף שאתם מתנדבים, שתקחו תמורת זה השפעה משתי שמות הרמוזים בזהב וכסף:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, מה שקרא לנדבת המשכן בשם תרומה, והוא כי ידוע כאשר יתעלו ישראל ויהיו מרוצים לפני הקב"ה קוראם בארבעה תוארים, שהם אחותי רעיתי יונתי תמתי, וכמש"ה קול דודי דופק פתחי לי אחותי רעיתי יונתי תמתי, ופרשתי בס"ד במ"א דארבעה תוארים אלו זוכים להם להיותם שלמים במצות במחשבה וכונה ודבור ומעשה. והנה כשעשו העגל נסתלקו מהם ארבעה תוארים אלו, אבל כשנתרצה להם הקב"ה בתיקון המשכן חזרו להם התוארים האלה, שסרתה עליהם שכינה וחזרה עטרה ליושנה, ולכן נדבת המשכן שבה חזרו להם ארבעה תוארים של אחותי רעיתי יונתי תמתי, קראה בשם תרומה כי תרומה היא אותיות תר"ו מ', והיינו ר"ת אחותי רעיתי יונתי תמתי עולה מספר תר"ו, וס"ת שלהם עולה מ', הרי אותיות תרומה, ולכך אמר ויקחו לי תרומה, כי ע"י תרומה זו של נדבת המשכן יקחו ארבעה תוארים של אחותי רעיתי יונתי תמתי הרמוזים באותיות תרומה כאמור, אך בתנאי מכל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי, דהיינו שתהיה הנדבה שלימה במחשבה וכונה ודבור ומעשה, כי בעבור שלימות ד' אלה יזכו לארבעה תוארים ההם:

ובזה יובן מ"ש חז"ל, והביא דבריהם רש"י ז"ל לי לשמי, כי ארבעה תוארים אלו תלויים בארבעה

חלקים

חלקים שהם מחשבה וכונה ודבור ומעשה שהם רמוזים בשמו יתברך, דהמחשבה ה"ס יוד שבשם, וכונה ה"ס הא ראשונה ודבור שהוא קול ה"ס אות וא"ו והמעשה ה"ס הא אחרונה, ולז"א לי לשמי :

ובאופן אחר נ"ל בס"ד מה שקרא את נדבת המשכן בשם תרומה, כי הכתוב אמר צדיק ה' צדקות אהב, ופרשתי בס"ד אומרו צדקות לשון רבים, דמיעוט רבים שנים, שיש שני מיני צדקה אחת היא החיוב שהוא מעשר את ממונו ונותן אחד מעשרה, והב' מדת חסידות שהוא חומש, דאחר שהפריש אחד מעשרה שהוא החיוב יפריש עוד אחד שיהיה לחשבון חומש, וכמ"ש יעקב אע"ה, וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך, שתי מעשרות, ולז"א צדיק ה' צדקות אהב, והיינו אוהב שיעשה האדם שתי מיני צדקות אחת של חיוב ואחת של חסידות, והנה אותיות צדקות עולה מספרם ת"ר, ועוד צריך האדם כשיעשה צדקה לא יתגאה אלא יהיה לו מדת ענוה שנקראת מה, וכל זה נרמז באותיות תרומה שהיא מורכבת משני תיבות שהם ת"ר ומ"ה, דהיינו שיהיה לו צדקות שהם תר, וגם ענוה שנקראת מה :

מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי. י"ל הול"ל תקחו את התרומה כדנקיט בראש הפסוק ויקחו לי תרומה, וכן בפסוק שאחריו וזאת התרומה, ועוד לא הול"ל תקחו את תרומתי כלל, מאחר שאמר בריש הפסוק ויקחו לי תרומה. ונ"ל בס"ד ע"ד מ"ש באותו עשיר שהיה נדיב לב ולא ישיב פני גבאי או עני ריקם, אלא יתן צדקה בשפע ובהרוחה תמיד, והיה דרכו קודם שיתן הצדקה אומר בלחש פסוק לך ה' הגדולה והגבורה וכו' עד ובידך לגדל ולחזק לכל, וכונתו היתה בזה לרומם שמו יתברך אשר ממנו קבל הממון הזה שהוא נותן לצדקה, ולא משלו הוא אלא משל הקב"ה, וכן אמר דוד הע"ה כי ממך הכל ומידך נתנו לך, ולז"א כאן מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי, לשון התרוממות, שבעת שנותן לכם נדבתו הוא מרומם אותי להורות כי הכל הוא שלי, ומשלי הוא מביא ונותן, ונמצא מלבד שאתם מזכים אותו במצות הנתינה אתם מזכים אותו גם במצות ההתרוממות שהוא מרומם ומשבח אותי :

וזאת התרומה אשר תקחו מאתם. קשה מלת אשר נראה לשון יתר וסגי לומר בקיצור, וזאת שתקחו מאתם זהב וכסף. ונ"ל בס"ד כי יש עשיר כשבאים גבאי צדקה הללו לבקש ממנו נדבה בעבור מצוה נחוצה ונצרכת מאד, דקודם הכל צריך להרבות שיחה עמו בשבח אותה המצוה שהם גובים בעבורה, כדי שיהיה לבו נוטה להתנדב, ויש עשיר כשיבואו הללו גבאי צדקה לגבות ממנו בעבור איזה מצוה נחוצה ונצרכת מאד, לא יצטרכו לדבר כלום בשבח המצוה, אלא אדרבה הוא משבח אותם שהם מזכים את הרבים במצוה, ואומר להם גדול המעשה יותר מן העושה, מה צפון לכם ומה טמון לכם שאתם טורחים בעבור מצוה יקרת הערך הזאת, והוא מרבה בשבח המצוה ונותן להם נדבת לבו בהרווחה, הנה ודאי יש לנו להעיד על זה שהוא נותן מלב ונפש ואין לו פניה ואין לו יוהרא, והיא רצויה לפני הקב"ה בתכלית. והנה אשר הוא לשון שבח, כמו באשרי כי אשרוני בנות, וז"ש להגבאים וזאת התרומה שהיא רצויה לפני, והיינו אם אשר הוא השבח של התרומה הזאת תקחו מאתם, הם המתנדבים, ולא שאתם צריכים לשבח המצוה לפניהם, אלא אדרבה הם ישבחו אתכם על אשר אתם מזכים אותם לקבל מידם הנדבה :

ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. נ"ל בס"ד, דידוע שכל הדברים הגשמיים שהם כלים של כסף ושל זהב שנעשו למשכן הש"ת, לא מבעיא שמוגה בגדים של כה"ג, אשר כל אחד מכפר על עון חמור פרטי, ולא מבעיא כלים שהם קודש קדשים, שהם מנורה ושלחן ומזבח, שכל א' עושה תיקון ופעולה בדבר השייך לענינו, אלא גם שאר כלי שרת הנמצאים במשכן והמקדש כולם עושים פועל טוב ותיקון עצום ורב בדברים הרוחניים, ואע"פ שגוף הכלי הוא כסף וזהב שהוא דבר גשמי, יען כי אור הקדושה נכנס ונבלע בו, והוא אליו כמו הנשמה לגוף האדם, שע"י התחברות הנשמה בקרבו שהיא חלק אלוה ממעל, הנה הוא עושה פועל עצום ונורא, וכן הוא כלי המשכן והמקדש אור קדושה עצור ובלוע בהם, שהוא כמו הנשמה בתוך הגוף ממש :

ובאשר מצינו דבר זה מבורר בענין הציץ של כה"ג, שהניחו נ"נ הרשע בתוך הפה של הצלם, שעליו נתנבא ירמיה בסי' נ"א ופקדתי על בל בבבל והוצאתי את בלעו מפיו ולא ינהרו אליו עוד גוים דהפסוק הזה מרמז לפי דרכו על הצלם של נ"נ הרשע, והוא דאיתא בספר מנות הלוי ז"ל דף ז' בהקדמה שכתב וז"ל, וגדולה מכולם במדרש חזית בפסוק אעלה בתמר וזה לשונו, וכמה היה נבוכדנצר מפתהו לדניאל ואומר לו לית אנת סגיד לצלמא דריכא ליה ואית ביה ממשא, תא חמי מה הוא עביד ואת מגרמך סגיד ליה, מה עשה אותו רשע נטל ציצו של כה"ג ונתנו לתוך פיו של הצלם, וכינס כל מיני זמרא, והיו מקלסין קודמוהי, והוא אומר אנכי ה' אלקיך, כיון דחמא דניאל כן, אמר ליה לית את יהיב לי רשותא למיסק ולמנשק הדין צלמא דידך על פומיה, א"ל ולמה על פומיה, א"ל דהוא טעים משתעי, מיד נתן לו רשות וסליק, מדסליק אישתבע ללילא, א"ל בשר ודם אני ושלוחו של הקב"ה אני, אלא הזהר שלא יתחלל בך שם שמים, וגוזר אני עליך שתבא אחרי, בא לנשקו והוציא בלעו מתוך פיו. מדנחית הוו מתכנשין כל מיני זמרא והוו מקלסין קודמוהי ולא הוה עבד כלום, באותה שעה הפילה הרוח את הצלם ע"כ. וכתב הרב ז"ל וצריכין אנחנו לומר שדבר זה היה אחר ענין חנניה מישאל ועזריה, כי בכל זאת לא שב נבוכדנצר מדרכו הרעה, והיה מפתה לדניאל כמדובר, ודברים נראים הם, עכ"ל :

נמצא קדושת כלי הקודש וכוחם ופעולתם הוא תלוי באור העליון העצור בקרבם, כמו הנשמה בתוך הגוף, ולכך הציץ בעוד נשמתו בקרבו היה פועל וקורא אנכי ה' אלקיך להעיד על יחודו יתברך, בהיותו מונח תוך פיו של הצלם להעיר אוזן השומעים העומדים שלא יטעו בצלם, ואותו רשע היה מראה ומטעה לאותם העומדים שם, לחשוב שהצלם אומר כך, ובא דניאל ע"ה, ונשקו בכונות הידועות לו והוציא את הנשמה אשר בקרבו על ידי כונותיו, ונשאר גופו של הציץ חתיכה של זהב בלבד כגוף בלא נשמה, ואז לא יש בו כח לדבר כבראשונה, דאין הגוף מדבר בלא נשמה בקרבו :

ומזה תקיש ותבין לכל כלי הקודש אשר במשכן ולכל בגדי כה"ג, שהם עושים פעולות נשגבות, הכל הוא ע"י אור שכינתו יתברך, העצור בקרבם כמו נשמה בתוך הגוף :

אך דע כי במה יכולים בני אדם להמשיך נשמה זו תוך גופי הכלים האלה, ושאר כלי שרת שהם עשוים מדברים גשמיים שהם כסף וזהב ותכלת וארגמן וכיוצא בהם, הא ודאי שכל זה היו עושים על ידי כונתם שהם מכוונים במעשיהם לשמו של הקב"ה, ובזה הכונה ממשיכים אור השכינה על מעשה ידיהם, וכמ"ש רז"ל במדרש אמר להם מרע"ה לעושי המלאכה של המשכן, יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם, והם אמרו ויהי נועם ה' אלקינו עלינו ומעשה ידינו כוננהו, והדברים מבוארים יפה ואין צריך לפרש :

וז"ש

וז"ש ועשו לי מקדש, לי לשמי שמכוונים לשמי, ואז ע"כ ושכנתי בתוכם, כלומר בתוך הדברים הגשמיים הנזכרים בפסוק הקודם שהם זהב וכסף ונחשת ותכלת וארגמן וכו', שאשרה אור שכינתי בתוכם, שיהיה להם אור זה כמו נשמה בתוך הגוף, שבזה יהיו עושים פעולות נשגבות וגדולות, ולכן תמצא דאלו המינים של כלי הקודש והמשכן הם ע"ו כמספר שם י"ה, ודוק:

ובמדרש רבה אתמר בפסוק זה, אמר הקב"ה לישראל אתם צאני ואני רועה, שנאמר ואתם צאני צאן מרעיתי אדם אתם, ואני רועה שנאמר רועה ישראל האזינה, עשו דיר לרועה שיבא וירעה אתכם, לכך נאמר ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. אתם כרם, שנאמר כי כרם ה' צבאות בית ישראל, ואני שומר, שנאמר הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל, עשו סוכה לשומר שישמור אתכם. אתם בנים ואני אביכם, שנאמר כי הייתי לישראל לאב, כבוד לבנים כשהם אצל אביהם, וכבוד לאב כשהם אצל בניו, וכן הוא אומר עטרת זקנים בני בנים, עשו בית לאב שיבא וישרה אצל בניו, לכך נאמר ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם עכ"ל. וצ"ל בס"ד טעם לשלשה חלוקות אלו, ומאי רמיזי, והוא כי ידוע שיש לישראל נר"ן, וקדושתם ומעלתם זו למעלה מזו, וכנגדן יש השראת שכינה בישראל, בשלשה הדרגות זו למעלה מזו. ולכן כתיב בירמיה ז' לאמר היכל ה' היכל ה' היכל ה' המה, נקטי ג"פ היכל ה' כנגד נר"ן, שהם בהדרגות זו למעלה מזו, וכנגדן שלשה מדרגות בהשראת שכינה, דנביאי השקר היו מבטיחים אותם בשלשה הדרגות של מעלה שיש להם בהשראת שכינה, אך באמת הבטחה זו לשקר היתה כי אין להם שלשה הדרגות של מעלות אלו, אלא רק אם הם צדיקים:

ועל כן כנגד שלשה הדרגות שיש להם בהשראת שכינה, עשה שלשה חלוקות אלו של צאן וכרם ובנים, והם צאן כנגד מדרגת הנפשות, וכרם כנגד מדרגת הרוחות, ובנים כנגד מדרגת הנשמות, ולכן גם בבית המקדש היה שלשה מדרגות של קדושה זו למעלה מזו, האחד עזרת ישראל, והב' למעלה ממנה הוא עזרת כהנים, והג' למעלה משניהם מקום קדשי הקדשים, ששם לא יכנס אלא כה"ג ביום כפורים, ואלו הם, קדושת עזרת ישראל היא כנגד עולם העשיה, ששם הוא מדרגת אחדים, והיא כלולה מן ארבעה עולמות, וקדושת עזרת כהנים כנגד עולם היצירה, ששם היא מדרגת עשרות, וג"כ היא כלולה מן ארבעה עולמות, וקדושת בית קדשי הקדשים היא כנגד עולם הבריאה, ששם היא מדרגת המאות, וג"כ היא כלולה מן ארבעה עולמות, ולכן נקרא מקדש שמספרו תמ"ד, שהם מספר ד' באחדים, ומספר מ' בעשרות, ומספר ת' במאות, כנגד קדושת שלשה עולמות בי"ע, שכל אחד כלול מארבעה עולמות אבי"ע, שהם כנגד אחדים עשרות מאות:

והנה שלש הדרגות של מעלה שיש לישראל שהם צאן וכרם ובנים, שבהם נקרא הקב"ה רועה ושומר ואב, יש להם רמז בשם ישראל באותיות שבתוך שמם, שהם אותיות ראש, ר"ת רועה אב שומר, וז"ש ועשו לי מקדש, שמספרו תמ"ד, כנגד שלשה הדרגות של קדושה, שהם כנגד קדושת שלשה עולמות בי"ע, שהם א' באחדים, וא' בעשרות, וא' במאות, ושכנתי בתוכם דייקא, ר"ל בתוך שמם, ששם רמוז הואר רועה שומר אב, ולזה סיים ככל אשר אני מראה אותך, אשר דייקא שהוא ר"ת אב שומר רועה, שאני מתנהג עמהם בשלשה תוארים אלו שהם כנגד שלשה מדרגות של מעלה שיש לישראל, כן תמצא את תבנית המשכן שיש במקום עצמו שלשה חלוקות של קדושה כנגד שלשה הנז', ואת תבנית כל כליו, שיש גם בכליו שלשה מדרגות של קדושה זו למעלה מזו, הא' קדושת הארון, והב' קדושת מנורה ושלחן ומזבח הזהב, והג' קדושת מזבח העולה:

ועוד נ"ל בס"ד הפסוק ועשו לי מקדש, דידוע שיש ארבעה אותיות שצריכים תיקון, ובתקונם תצמח גאולתינו והם הא' הוא אות מ"ם של למרבה שיפתחנה הקב"ה לעתיד באלכסון, ותהיה שני דלתי"ן כנגד ב' דלתי"ן של דוד, וכמ"ש הרב הרנ"ש ז"ל בספר טוב הארץ על פסוק לשקיד על דלתותי יום יום, והב' הוא אות קו"ף של קנה שיקצץ רגלו ויהיה צורתה, שבזה יהיה מן קנה אותיות הנה, ויתקיים ראשון לציון הנה הנם, וכמ"ש בזוה"ק, והג' אות ד' של שם שד"י ושם אדנ"י שנפגמו בחטא חוה, ונשאר ש"י, ואנ"י בסוד הנחש השיאני שהוא אותיות ש"י בשם שדי, ואני בשם אדנ"י, שיתוקן אות ד' כאן וכאן, וישתלם שם שדי ושם אדנ"י, והד' אות ש' של שם רשעים שהיא מצד קדושה, ורומזת לשם אקיק דיודי"ן שעולה ש', שיונקים ממנה עתה הקליפות ולעתיד תסתלק מהם, וכמ"ש הרב בשם שמואל ז"ל. נמצא ארבע אותיות צריכין תיקון והם אותיות מקדש, ובנמר תיקונם תהיה הגאולה שבה יהיה השראת שכינה בישראל בשלימות שיהיו כולם היכל ה', וכמ"ש ונבאו בניכם ובנותיכם, וז"ש ועשו לי מקדש, עשו לשון תיקון כמו ובן הבקר אשר עשה, שהוא ר"ל תיקן, וכן כאן אמר ועשו לי מקדש שיתקנו אותיות מקד"ש הנזכרים, ואז ושכנתי בתוכם ממש שיהיו הם עצמם היכל ה':

ועשו ארון עצי שטים. נ"ל בס"ד הטעם שצוה לעשות הארון מעצי שטים, מפני שבארון יש הלוחות שכל התורה כלולה בהם, וידוע דיעקב ועשו חלקו העולמות, ויעקב לקח עוה"ב ועשו עוה"ז, ומקשים מנין ליעקב מותרות בעוה"ז, דכיון שהיא של עשו אין לו אלא צמצום כדי חיותו, ומנין לו זכות בעושר ורבוי טובה, ותרצו כיון דאין העולם מתקיים אלא ע"י התורה שקבלו אותה ישראל, ולולי זאת היה העולם ומלואו אבודין, נמצא ישראל זוכין ברבוי טובה בעה"ז מדין מי"ל מזוטו של ים. ובזה פרשתי בס"ד מ"ש התנא באבות, אם אין קמח אין תורה, אם אין תורה אין קמח, כלומר העולם אומרים אם אין קמח אין תורה, ולכך צריכין לטרוח למצוא הקמח כדי שאח"כ יעסקו בתורה, ואין האמת כן אלא אם אין תורה אין קמח, דהם זוכים בקמח בשביל עסק התורה, ולכך צריך להקדים עסק התורה על מציאות הקמח. וידוע דעסק התורה רמוז באות ל' שהוא לשון לימוד, ולכך הוא עליון על כל האותיות, ולכן צוה לעשות הארון שבו התורה מעצי שטים, כי שטים הוא לשון שטות, אבל אם בתוכם אות ל' יהיה שליטים, ר"ל ישראל יהיו שליטים בעוה"ז ג"כ ע"י לימוד התורה שרמוז באות ל':

ועוד נ"ל בס"ד, אומרו ועשו ארון עצי שטים, בא לרמוז על הלב שדומה לארון, כמו שהארון הוא כלי ששומרים הלוחות שהם התורה, כי בעשרת הדברות נכללה כל התורה כולה, כן הלב הוא כלי ששומרים בו התורה ומצניעים אותה בתוכו, וכמ"ש בילקוט בפרשה זו מי שלקח סחורה ויצא לדרך מתירא הוא מן הלסטים, אבל התורה אינו כן שאין יכולים הלסטים ליטול תורתו מתוך לבו, אמרו רבותינו מעשה בספינה שהיו בה פרגמטוטין, והיה שם חכם אחד, א"ל מה פרגמטיא שלך, אמר להם מוצנעת היא, א"ל למה לא תראה אותה לנו, אמר להם כשאכנס למדינה אראה אותה לכם, התחילו לחזור על הספינה ולא מצאו, התחילו לוחקים עליו, לסוף עמדו המוכסין עליהם ונטלו כל מה שהיה בידם ולא היה להם לא לאכול ולא ללבוש, ואותו חכם נכנס לבית הכנסת התחיל ליטב ודורש להם, התחילו בני המדינה לכבד אותו ולפרנס אותו, התחילו אותן הסוחרים

שחוזרים שהיו באין עמו בספינה באין אליו ומבקשים ממנו, אמרו לו בבקשה ממך בשביל שאתה מכיר אותנו, למד עלינו זכות לפני בני המדינה, מי גרם לנו להנצל זו התורה שבלבו, הוי כי לקח טוב נתתי לכם, ע"כ. נמצא השמירה של התורה היא בלב, שאין אדם יכול לגזלה מלבו, אך אם הוא עצמו מסירה מלבו שאינו חוזר עליה ללמדה, אלא בוטח שימצא אותה כתובה בספר, הרי זו נטלת ממנו, שאם לא ימצא הספר או לא ימצא רב ללמדה לו אין בידו כלום, ולכן הלב דומה לארון שצריך לשמור התורה בתוכו, גם צריך להיות הלב דומה לעצי שיטים, שמהם עשוי הארון, שטבען להיות גדלים במהרה, גם הם גבוהים על כל האילנות, כן הלב צריך להתגדל בהשגת התורה במהרה, שלא יהיה האדם לומד בכבדות ובעצלות, גם ישתדל האדם שיהיה מכבד ומייקר ומגבה את לבו שיהיה גבוה ועליון במעלה על כל האברים, כדי שיהיה פתוח לקבל דברי תורה, ולא יהיה אטום וסתום, או מלוכלך במחשבות רעות ופגומות :

ועשו ארון עצי שיטים, כלומר הלב שהוא דוגמת הארון, שהוא כלי שמצניעין בו התורה, גדול ועליון וגבוה על כל האברים, כמו עצי שיטים שהם גבוהים ועליונים על כל האילנות, ומסויימין שאינם מתערבים עם שאר אילנות, כן הלב יהיה גדול ועליון על כל שאר אברים, והוא מסויים בפ"ע, שאין לו תערובות עם שאר אברים, כאומר הטבור המלוי בם, ויהיה אמתים וחצי ארכו שהם ט"ו טפחים כמנין י"ה, ואמה וחצי רחבו ואמה וחצי קומתו שהם ח"י טפחים, הרי כאן מספר חי יה, והיינו שכתב בשער הכונות בביאור זכרינו לחיים, דחיות הנשמה נמשך מחכמה שהיא יו"ד שבשם, וחיות הגוף נמשך מן הבינה שהיא אות ה"א שבשם, וכן כאן ע"י שלימות יזכה להיות חי מן אותיות י"ה שבשם, שהם חכמה ובינה. ובזה פרשתי בס"ד, רמז הכתוב וצדיק באמונתו יחיה, האמונה תתייחס ללב שהם העיקר של האמונה כידוע, וזהו צדיק באמונתו זה הלב שלו יחי"ה, קרי ביה חי יה ימשיך לנשמתו וגופו חיות מן י"ה שבשם הוי"ה ב"ה :

וצפית אותו זהב טהור מבית ומחוץ תצפנו ועשית עליו זר זהב סביב. נ"ל בס"ד הכונה תצפה הלב ותשביענו תורה הטהורה, ולא תדביק חכמת הפלוסופיא אשר איננה טהורה. ואמר עוד מבית ומחוץ תצפנו כלומר מחלק הפנימי של התורה שהוא הסוד, ומחוץ הוא חלק הנגלה שהוא הפשט, ועשית לו זר זהב סביב, רמז ליראת שמים, דכתיב ראשית חכמה יראת ה', ולכן קרי לה זר זהב, כי היא ראשית וזר לחכמת התורה :

ויצקת לו ארבע טבעות זהב ונתת על ארבע פעמותיו, ושתי טבעות על צלעו האחת ושתי טבעות על צלעו השנית. נ"ל בס"ד, דקודם אותיות לב יש שני אותיות אך, שהם מורים על מיעוט, כי אך לשון מיעוט הוא, ואחר אותיות לב יש אותיות גם, שהם מורין על רבוי, לרמוז שבצרכי עוה"ז שהוא עולם שהאדם בא בו בראשונה, יתנהג האדם במדת המעוט וההסתפקות, שלא יהיה להוט להרבות הון רב, וזהו אותיות אך נרמזו בראשונה, אבל בצרכי עוה"ב יתנהג האדם במדת הרבוי שיהיה להוט להרבות הונו שם בגדר רבוי עצמי ולא יסתפק במועט, ולזה כאן באו אותיות גם שרומזים אל רבוי אחר אותיות שרומזות על עוה"ב, שהאדם בא בו באחרונה, ונרמזו כל אלו קודם הלב ואחר הלב, מפני שבאמת כל המידות האלה הם תלויים בלב :

ולז"א ויצקת לו, ללב שהוא דוגמת הארון ארבע טבעות זהב שהם ארבע אותיות של אך ושל גם, כלומר יקח לימוד מוסרי מן ארבע אותיות אלו אשר שנים מהם באו בראשונה ושנים באו באחרונה, אמנם דע כי ארבע טבעות אלו שהם ארבע אותיות הנז' כל שנים מהם צריכין להיות קבועים במקום הראוי להם, ופירש הענין ואמר שתי טבעות שהם שתי אותיות אך, יהיו על צלעו האחת שהוא קודם אותיות הלב, כי זה יורה על צרכי עוה"ז שהאדם בא בו בראשונה, ולא תשתמש בהם בצרכי עוה"ב, שתהיה מסתפק במועט גם בענין עוה"ב, שבא בו האדם באחרונה, וכן שתי טבעות האחרים שהם שתי אותיות גם, שמורין על הרבוי, יהיו על צלעו האחרת שהוא צלע האחרון אשר מורה על עוה"ב, שהאדם בא באחרונה, ולא תשמש בו בצלע הראשון שהוא יורה על עוה"ז, שלא תהיה להוט להרבות בצרכי עוה"ז, באופן שכל שתים תשתמש בהם במקום הראוי להם, כפי הנחתם זו בראשונה וזו באחרונה :

ועשית בדי עצי שטים וצפית אותם זהב. נ"ל בס"ד בדי הם המוטות רמז לקנה והושט שהם דוגמת שתי מוטות, והושט נוצר בשביל צרכי עוה"ז שהם אכילה ושתיה, והקנה נוצר לצרכי עוה"ב שהאדם עוסק בתורה ומתפלל ומברך הכל הוא בקנה, ועשית את הבדים האלו שהם הקנה והושט עצי שטים, דהיינו רכים באיכות כמו עצי שטים, דאע"פ שטבע העץ להיות קל, הנה עצי שטים דרכן להיות כבדים שהם רכים באיכות, וכן אלו הקנה והושט יהיו רובי האיכות. וצפית אותם זהב טהור, שכל אחד יעשה תשמישו ומלאכתו בנקיות וקדושה וטהרה, שיהיו נקיים מכל איסור. והבאת את הבדים הם הקנה והושט בטבעות הנזכרים אותיות אך המורין על מיעוט, ואותיות גם המורין על הרבוי, שכל אחד מהם ישתמש במדה הראויה לו, דהיינו הושט שבו עובר צרכי עוה"ז ישתמש במדה הרמוזה באותיות אך שהיא מדת המיעוט, והקנה שהוא משמש בצרכי עוה"ב שהם תורה ותפלה ישתמש במדת הרבוי שרמוזה באותיות גם. ואמר עוד בטבעות הארון, שהם מדות הרמוזים באותיות אך, ובאותיות גם, יהיו הבדים אלו הקנה והושט, לא יסורו ממנו, שיתמיד כל אחד במדה הראויה לו. ואמר עוד ונתת אל הארון את העדות אשר אתן אליך, הארון זה הלב, ועדות לשון עדי רמז ליראה שהיא עדי וקשוט לנפש האדם, אשר אתן אליך, כי מרע"ה זכה ליראה שלימה, ולכן אמר לישראל מה ה' אלקיך שואל ממך כי אם ליראה, ואחז"ל בגמרא אטו יראה מלתא זוטרתי היא, ומשני לגבי משה זוטרתי היא, כי הוא בעלה דמטרוניתא הנקראת יראה, ולז"א לו אשר אתן אליך דייקא :

ועשית כפורת זהב טהור. נ"ל בס"ד כפרת רמז למצות הצדקה, שהיא מכפרת ונקראת כופר נפש, דכתיב ונתנו איש כופר נפשו, וכתיב וחטאך בצדקה פרוק, וצריכה להיות זהב טהור, כלומר נקי מן הגזל ושאר איסורין, כי השי"ת שונא גזל בעולה, גם זהב טהור שתתן מעות טובים עובר לסוחר, ולא תתן מעות רעים, שיש צער לגבאי או לעני עד שיעבירם, אמתים וחצי ארכה ואמה וחצי רחבה, הרי כאן כ"ד טפחים, כי בצדקה יהיה תיקון בשם אדנ"י שיש בו כ"ד צרופים בסוד כ"ד קשוטי כלה: ועשית שנים כרובים זה שבורא שני מלאכים, אחד מצד הממון שנותן לעני, ואחד מן מצות הפיוס שמפייסו, שזו היא מצוה בפני עצמה, מקשה תעשה אותם. משני קצות הכפורת, כלומר יהיו שניהם שוים במעלה וחשיבות, כי כמו שהפיוס תעשנו בלב טוב, מפני שאין בו הפסד, כן תעשה מצות הממון בלב טוב, ועין טובה, אע"פ שאתה מחסר את ממונך בזה הממון שאתה נותן לעני :

ועוד

ועוד תעשה כרוב אחד מקצה מזה וכרוב אחד מקצה מזה, דהיינו שתברא עוד מלאך אחד מן מצות האהבה שאתה אוהב לזה העני שאתה נותן לו ממון ומפייסו ג"כ, ובזה נידע שיש לך אהבה עמו, וזו היא מצוה בפ"ע שישראל הם מצווין להיות אוהבין זא"ז, ואתה גורם ממילא שגם העני אוהב אותך, ונברא ג"כ מלאך אחד מן מצות האהבה שלו, וכמ"ש המפרשים על פסוק ואהבת לרעך כמוך אני ה', פירוש אם אתה אוהב לרעך והרי גם הוא יהיה כמוך שאוהב אותך, והרי כאן ב' אהבה אחת מלך ואחת מצידו, ובזה נשלם מספר שם הוי"ה, כי ב"פ אהבה עולה מספר הוי"ה, ולז"א אני ה', וכן כאן אמר ועשה כרוב אחד, ר"ל מלאך אחד מקצה מזה, דהיינו מן אהבת הלב שלך, וכרוב אחד מלאך אחד מקצה מזה, מן אהבת לב העני. ואלו המלאכים נחשבים ג"כ תולדות של מצות הצדקה שהיא הכפורת כדאמרן, כי ממנה נשתלשו מציאותם ולידתם, ולז"א מן הכפורת תעשו את הכרובים האלה על שני קצותיו, ר"ל שני קצותיו של הלב שלך ושל העני אשר בו קשורה אהבה כפולה משלך ומשלו, והיו הכרובים האלה שנבראו מן האהבה פורשי כנפים למעלה, שיהיו מקבלים שפע משם הוי"ה שעולה מספר ב"פ אהבה, סוככים בכנפיהם על הכפורת שהיא מצות הצדקה, שקראה הכתוב בשם כפורת כדאמרן, שע"י השפע שמקבלים משם הוי"ה ב"ה מגינים על מצות הצדקה שלא תשלוט בה הקליפה לינק ממנה. ופניהם איש אל אחיו להמליץ זכות על בעל הצדקה, כי הם נבראו מן אהבה שבלב, וכתיב כמים הפנים אל הפנים כן לב האדם אל האדם, ולכן אמר עליהם ופניהם איש אל אחיו, ואל הכפורת זו הצדקה יהיו פני הכרובים להאיר אליה:

והנה לפי פשוטן של דברים צריכין אנחנו לדעת מה טעם יש בעשיית הכרובים, ולמה צוה הש"ת להכניסם שם לפני ולפנים במקום המיוחד להשראת שכינה, ציור הגוף ולא דמות ותמונה, ולא עוד אלא שהציור הזה אסור להניחו חוץ לבית קדשי הקדשים בהיכל או בעזרה, ולמה שם שהוא מקום המקודש ביותר מותר להניחו, ומצוה יש בהנחתו שם. ונראה ישוב הענין הזה הוא כך, כי שם במקום קדשי קדשים שורה אור השכינה, ומונח שם הארון שבו הלוחות שבהם כלולה כל התורה כולה, להורות דקב"ה ואורייתא כולא חד, וצוה ג"כ שיניחו שם כרובים שהם צורת זכר ונקבה הרומזים על כל ישראל זכרים ונקבות, להורות כי קב"ה ואורייתא וישראל כולא חד, וכמ"ש בתקונים כי אין שם במקום ההוא אלא רק אור שכינתו יתברך, וכבוד התורה בארון אשר בנס הוא עומד, וכבודן של ישראל בכרובים אשר גם הם בנס עומדים, כמ"ש רז"ל בגמרא ארון וכרובים בנס עומדין, וצוה הש"ת בכך להודיע מעלתם של ישראל, ועי"כ שידעו ישראל מעלתם וכבודם ישתדלו כל או"א בתורה ומצות כדי להדבק בכל מקום שהם עומדין, וכמ"ש ואתם הדבקים בד' אלקיכם חיים כולכם היום, ולכן אסור לעשות כרובים במשכן ובמקדש חוץ מבית ק"ק, כי רק שם בפנים יש טעם בהנחתם כאשר אמרנו, אבל במקום אחר נראה כעושה דבר אחר ח"ו במקום הקודש:

ובזה יובן בס"ד הטעם שהכרובים היו עשויים בצורת נער ונערה, דלכן נקראו כרובים שהוא ר"ל כרביא, וקשה למה לא עשו אותם צורה של גדולים מאחר שהם רומזים לישראל, אמנם יובן הטעם ע"פ מה שפרשנו בס"ד בפסוק כי נער ישראל ואוהבהו, והכונה היינו דאחז"ל צריך האדם לעשות תורתו עיקר ושל צורכי הגשמיות טפלים, ודבר זה הוא מצוי ונהוג בנער בדרך טבעי, כי הנער רוב זמנו הוא יושב בבית הספר ללמוד תורה, שאין לו עסק בגשמיות הן מלאכה הן משא ומתן, ומעט זמן ביום ובתחלת הלילה יש לו להשתעשע כרצונו וחפצו הגשמיי, וכל זה מצוי בנער בדרך טבע, וכן ראוי להיות אצל הצדיקים, שגם בגודלם בשנים יעסקו ברוב הזמן שלהם בשעות היום ובשעות הלילה בעסק התורה, שיעשו זה העסק עיקר, ואחר עסקם הגשמיי שהם מוכרחים לעסוק בו יהיה טפל, שלא יעבור בזה העסק אלא זמן מועט, ונמצא הם יכופו חומרם להתנהג בזמן שלהם במנהג הטבעי של הנער, וכתבו המפרשים שזהו הטעם שלפעמים נקראים הצדיקים גם בגודלם בשם נער, וכמו שמצינו ביצחק אע"ה שהיה בן ל"ז וקראו אביו בשם נער, דכתיב ואני והנער נלכה עד כה, וכן בנימין היה בן ל"ה שנים ויותר, וקראוהו אחיו בשם נער, והטעם כי עדיין לא היה להם עסק בעסקי הגשמיות, כי אם רק עסק התורה, והרי הוא נוהג כנער שכל עסקו ביום כולו הוא בבית הספר ללמוד תורה. ובזה מובן בס"ד הכתוב כי נער ישראל ואוהבהו, פירוש מתנהגים כנער שכל עסקו בתורה, כן הם יהיה כל עסקם בתורה ומלאכתם נעשית ע"י אחרים, ועל כן ואוהבהו. ובזה מובן ממילא מה שצוה הש"ת להניח צורת זכר ונקבה בבית ק"ק, שהם רומזים על ישראל בצורת נער ונערה, ללמדינו כאשר הגיד הכתוב כי נער ישראל ואוהבהו, והיינו שהם אהובים אצלי אם יעשו עסקם בתורה המונחת בארון עיקר, שיבלו כל ימיהם וזמנם בעסק התורה כמו הטבע המצוי אצל הנער שכל יומו הוא בבית הספר:

ועוד י"ל בס"ד הכונה של פסוק כי נער ישראל ואוהבהו, היינו כי ישראל אע"פ שחוטאין אין נדחין ח"ו, אלא חוזרין ונרצין ומקובלים ורצויין לפני הקב"ה ע"י התשובה, אשר עיקר שלה הוא חרטה ועזיבת החטא, אך אין החרטה ועזיבת החטא של התשובה מקובלת ורצויה אא"כ תהיה אמיתית מלב ונפש, שאם תהיה משפה ולחוץ אינה מקובלת, וכמ"ש יען כי נגש העם הזה בפיהם ובשפתם כבדוני ולבם רחק ממני, ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה, לכן הנני יוסיף להפליא וכו'. והנה המצא בנער ענינים של שטות ושכלות ומנהג ריק ומגונה, והוא מתחרט ועוזב דרכים אלו באמת מלב ונפש, דהיינו התחלת ביאתו לעוה"ז אוהב לינק חלב מדדי אמו, ואין לו ערבות בשום מאכל טוב כאשר יערב לו חלב אמו אפילו אחד משנים, ובוכה הרבה בזמן שגומלים אותו, אך אחר חדשים אחד או שתים או יותר מתחרט על תאוה זו שהיה לו בחלב אמו, ועוזב אותה מלב ונפש, גם יש לו מנהג שוטים שיתאוה לחתיכת זכוכית מבהקת אע"פ שהיא קטנה ומושלכת באשפה, ואצלו שוה זו כסף גדול והוא מקבץ חתיכות קטנות מאלו, ושומר אותם אצלו, ואחר שיגדל יוסיף דעת ויראה שגם זה הבל וריק, ודעת שוטים היה לו בזה, ומתחרט על העבר ואינו חוזר עליהם מכאן ולהבא, ואח"כ ימצא אצלו כשלות שיהיה לו תאוה ושמחה לרכוב על המקל תמורת הסוס, ולרקד ולדלג ולעלות על העמודים ועל זיזין וכותלים, ולעמוד ערום בפני בני אדם, ואחר כך יגדל ויראה שכל ענינים אלו שטות הם, ומתבזה בהם, ולכך מתחרט על מנהגו הקדום בזה ועוזב כל זה עזיבה גמורה מלב ונפש, וכן עוה"ד ימצא אצל הנער כמה פרטי ענינים של כשלות שהוא מאליו מתחרט עליהם אח"כ ועוזב אותם מלב ונפש, וכן הענין אצל הגדול החוטא שבאמת כל החטאים הם ענין שטות, וכמ"ש רז"ל אין אדם חוטא אא"כ נכנס בו רוח שטות, והשב בתשובה מתחרט על דרכיו המקולקלים ועוזב אותם הנה גם הוא צריכה להיות

חרטתו ועזיבתו דומה לחרטה ועזיבה של הנער בדברים הבטלים שהיה לו, שהם חרטה ועזיבה גמורה מלב ונפש, ולא תהיה משפה ולחוץ, ועל זה אמר כי נער ישראל ואוהבהו, ר"ל אם נוהגין בדרך התשובה כנער שהוא מתחרט ועוזב עניינים השטותיים שלו מלב ונפש, אז אהיה אוהב אותם ע"י התשובה שיהיו חוזרין ונראין ומקובלים ורצויים, וע"ד הטעם הזה עשה הכרובים בבית ק"ק בצורת נער, להעיר לב ישראל בזה המאמר של הכתוב כי נער ישראל ואוהבהו :

ונתת את הכפורת על הארון מלמעלה ואל הארון תתן את העדות אשר אתן אליך. הקשה הרב אור החיים ז"ל, והלא כבר אמר קודם זה ונתת אל הארון את העדות, ולמה חזר ושנה דבר זה כאן, ועוד י"ל דקדוק גדול למה בתחלה אמר לו ונתת אל הארון, ועתה אמר ואל הארון תתן לשון עתיד, ולא אמר לו בלשון הקודם ונתת ששינה הלשון באחרונה. ונ"ל בס"ד, ואקדים לתרץ עוד דקדוק אחר, והוא למה הוצרכה הכפורת לכסות את הארון, והלא הארון עצמו הוא עשוי בשביל כסוי שמכסה בו את הלוחות שבתוכו, ועוד והלא יש כסוי בלא"ה לארון עצמו בפרוכת המבדלת בין הקודש ובין קודש הקדשים, ולמה הוצרך לכסוי בפרוכת, זו ג"כ. ונ"ל בס"ד טעמו של דבר, ואסביר אותו בעזה"י ע"פ מעשה באחד גביר שהיה חכם גדול ועשיר מופלג, והיה דרכו ללמוד בביתו בחדר מדרשו מן הבוקר עד הצהרים, ויסעוד סעודות ויצא לשוק לבית המסחר שלו, והיה לומד עמו כל יום חכם אחד גדול בחכמה, ולומדים יחד גמרא עם הרי"ף והרא"ש והרמב"ם ונושאי כליו חק ולא יעבור, וזה הגביר היה לו בת אחת חריפה ובעלת שכל גדול להפליא, ושכר לה אביה מלמד ת"ח חשוב שיבא כל יום לבית אביה, וישב בחדר המיוחד לה ללמדה מקרא כל התנ"ך כולו עם ביאור רש"י ורד"ק, וגם חכמת הדקדוק שיש במקרא, ולא רצה שתלמוד תורה שבע"פ שהוא תלמוד בבלי וירושלמי כלל, ושיער אביה בדעתו כי צריך לה שתי שנים עד שתשלים למודה בתורה שבכתב בביאור המקרא ובדקדוק שבו, על כן שכר את החכם ההוא המלמד בעד שתי שנים בחמשים זהובים, ונתן לו כל שכרו במוקדם, בתנאי שיבא כל יום בחצר הפנימי שלו לחדר בתו ללמדה המקרא, והאב חדר מדרשו היה בחצר החיצון ואינו נכנס ורואה בחדר בתו שלומדת בו, כי בטוח הוא בזה המלמד שיעשה מלאכתו באמונה, ויבא כל יום ללמד את בתו כאשר התנה עמו, וכן עשה החכם ההוא מלאכתו באמונה, והיה בא כל יום לחדר הבת ומלמדה תורה, אך להיות כי הבת ההיא היה לה שכל נפלא וחשק נפלא, השלימה לימוד המקרא עם ביאוריו ועם חכמת הדקדוק שבו בשבעה חודשים, וזה החכם המלמד שהיה שכור לשתי שנים וכבר קבל שכר השתי שנים כולו במוקדם, התחיל ללמדה בתורה שבע"פ משנה וגמרא, והיא לרוב חדוד שכלה המופלא היתה קולטת הלימוד של הגמרא ותוספות ומתחכמת בו מאד. והנה אחר שעברו שנה אחת ואחד עשר חודש ימים ששכר לה אביה את זה החכם המלמד אותה, עלה בלב אביה לבא החדרה אצל בתו בעודה לומדת לראות אם השלימה לימוד המקרא כאשר התנה עם המלמד ללמדה, וימצא יש בידה גמרא ולומדת עם המלמד סוגיא עמוקה שם, ויתפלא על הדבר הזה ויאמר להמלמד מה זאת, ואיך הגיעה למדרגה זו, ויענהו המלמד מחמת חדוד שכלה וחריפות שלה, כל לימוד המקרא אשר התנית עמי ללמדה כבר השלימה אותו בשבעה חודשים, ואני כבר נשכרתי לכ"ד חודשים וקבלתי שכרי, הוכרחתי לבא כל יום ללמד אותה בגמרא, וגם לימוד זה קולטת אותו בדרך נפלא כאשר אתה רואה עתה במדרגה זו, ויצחק אביה ויאמר להמלמד עד כאן תחום שבת, הן אמת כי אני שכרתיך לכ"ד חודשים וקבלת שכרך משלם, ועתה אתה חייב לי עוד חודש אחד, אני מוחל לך ותלך לביתך לשלום, ולא תטרח לבא פה עוד ללמד את בתי, ונתן לו המלמד שלום והלך לו. ותאמר הבת לאביה מה זאת עשית עמי, אני הייתי חושבת כשתראני שהצלחתי בלימוד תשכור אותו עוד שתי שנים אחרות, ואתה עשית להפך שדחית אותו ממני ומחלת לו החודש שהוא חייב לבא בו ללמדני תורה, ויאמר אביה, בתי חמדת לבי למה את צריכה ללמוד תורה שבע"פ, וכי את בן שיושב בבהמ"ד ועוסק בתלמוד עם החכמים, והלא אשה את ואחר ארבעה שנים תגיעי לפרק הנשואין כמנהג אנשי העיר להשיא הבנות כשהם בנות י"ח שנים, ואז אני אשיא אותך ותהיי תחת רשות בעליך, ותטפלי בעסקי הבית והריון ולידה וגידול בנים, ולא יהיה לך פנאי ללמוד תורה שבע"פ, ומה שאת לומדת עתה ישתכח ממך, והלואי שיהיה לך פנאי שתלמדי מקרא ביום שבת שהוא יום בטלה. ולא ערבו לבת דברים אלו של אביה, אך שתקה ולא דברה כלום לפניו, כי נפשה חשקה בתורה, ותאמר בלבבה אני אהיה כמו ברוריה אשתו של רבי מאיר שהיתה בעלת תורה כאחד הגאונים שהיו בזמנה, ותחשוב לבא כל יום תוך חדר אחד העומד בצד החדר של הלימוד שלומד בו אביה בכל יום עם חכם אחד, והיה חלון אחד נמוך עומד בכותל המפסיק בין שני החדרים, והיא נכנסה בחדר זה שפתחו פתוח מצד אחר, וישבה סמוך לאותו חלון במקום נסתר באופן שאין אביה ואותו חכם רואין אותה, ותקח מן מדרש אביה גמרא והרמב"ם כמו הגמרא שלומדים אביה והחכם, כי יש במדרש כמה תלמודים כפולים לחמשה וששה, והיתה שומעת כל מה שהם מקשים ומתרצים ומפלפלים מדעתם, ומספרי המפרשים, כי ישיבתם היתה סמוכה לחלון, ולא נדח ממנה נדח, והיתה קולטת הדברים כולם מרוב שכלה, עד שנתחכמה יותר מהם, ולא היה שום אדם מבני הבית יודע בדבר זה, אפילו אמה, כי היתה חושבת שהיא יושבת בחדרה ועוסקת בלמודה, ורק בזמן הסעודה תבא ותשב על שלחן אביה לאכול, ואין אביה מרגיש בכל זאת :

והנה אחר הרבה שנים שהיא היתה מורגלת בדבר זה, נזדמן יום אחד כשהיה אביה ואמה יושבים על השלחן בצהרים, והיא ג"כ היתה יושבת שם, נכנס המשרת ויאמר לאביה איש גר בא מן הדרך עתה עומד על הפתח ומבקש רשות לבא לראות אותך, ויאמר יבא, ויכנס ויעמוד לפניו, וקודם שדבר האיש הזה עם הגביר, שאל אותו הגביר מה שמך, ויענהו אני חיים בן שלום ויחשוב הגביר בדעתו איך נקרא בשם כפול, אך ודאי אביו נפטר קודם שנולד וקראו אותו חיים על שם אביו כנהוג, וישאלהו עוד מאיזה עיר אתה, ויענהו מעיר מולדתיך, ויאמר לו שלום פלוני בן פלוני החונה שם, ויענהו ראה אחר הרמונים, והיה בשלחן שלפניהם קערות שיש בהם רמונים ותפוחים וענבים ועוד שאר מיני פירות הרבה, אך הקערה שבה הרמונים היתה מונחת בסוף השורה שבשלחן, ואין אחריה קערה אחרת, אבל באחוריה היה קערה של תפוחים וחשב הגביר בעה"ב שעליה רומז לו זה האיש, וחשב כיון ששאל אותו על שלום פב"פ והוא כבר נפטר, לא רצה לומר בפירוש שנפטר אלא רמז לו בתפוחים, כלומר תפחה רוחו שכבר נפטר. אח"כ אמר לו הגביר בעה"ב למה באת אצלי ומה תבקש, ויענהו עתה באתי מן הדרך ואין לי מעות לקנות אכילה, כי כיס המעות שלי נפל ממני בדרך, על כן באתי אצלו לבקש ממנו שנים או שלש דנרים מנדבת לבו כדי לקנות בהם אכילה לצורך היום והלילה ולמחר, והגביר בעה"ב לא היה כיס המעות שלו בתוך

חיקו

חיקו, אלא היה מונח תוך בגדו שפשט אותו בחדר אחר, ויאמר לבתו הנזכרת בלחישה, לכי לחדר מושבי ושם תמצאי תוך הבגד שלי כיס המעות, תפתחי את הכיס ותקחי ממנו דינר אחד של כסף ותתני אותו להעני הזה, והולך לפרש לה ולומר לה דעי כי יש בכיס ההוא דינר אחד של זהב, הזהרי שלא תטעי ותתני אותו לזה העני בטעות, אלא תהיה עיניך פקוחות לקחת דינר כסף ולא דינר הזהב, וכפל דבריו אלו פעמים, והיא קמה במהרה ופתחה הכיס, ולקחה במתכוין את דינר הזהב ותתנהו לאותו עני שהיה עומד בחוץ וממתין לה, ובאה הבת וישבה על השלחן, ואביה לא ידע כי חשב בעצתה כאשר ציוה אותה, ואחר חמשה רגעים הוצרך אביה לתת את דינר הזהב לאדם אחר אשר הוא הכין אותו בעבורו, ויאמר לבתו הביאי את כיס המעות אלי, ותלך ותביאהו ויחפש על דינר הזהב ולא מצאו, והבין שבתו טעתה ולקחה את דינר הזהב ותתנהו להעני במקום דינר הכסף, ויכעוס עליה, ויאמר לה שתי פעמים לחשתי באזניך והזהרתיך שתתני להעני דינר הכסף, ועכ"ז נכשלת לתת לו דינר הזהב, הנה בודאי אם היית נולדת זכר שיהיה לך עסק במסחר היית מחרבת הבית. ותענהו ותאמר לו אם נולדתי זכר הייתי בונה עשרה בתים, ועתה לא שגיתי ולא נכשלתי כאשר חשבת, אלא בכונה וידיעה שלימה לקחתי דינר הזהב ותתנהו לאותו האיש, ולוא הייתי רואה בכיס עוד דינרי זהב הייתי משלמת לו עד מספר עשרה ויאמר אביה בחימה על מה ועל מה תעשי, מה זה הוא, ותאמר אתה בזית בו כי חשבת שהוא איש עני פשוט מהמון העם, ולכך חשבת לתת לו נדבה דינר כסף, אך אני ידעתי שהוא חכם גדול שאין ראוי לפי כבודו לתת לו דינר כסף, אלא לפחות עשרה דנרי זהב, ולכך אמרתי אם היה נמצא בכיס עוד תשעה דנרי זהב הייתי נותן לו להשלים לעשרה. ויאמר איך היית את יודעת שהוא חכם גדול, ותאמר תקרא לו תחלה, ותבדקהו בדברי תורה, ותדע אתה שהוא חכם גדול, ותשלים לו עוד תשעה דנרי זהב להשלים לעשרה לפי כבודו, ואז אח"כ אגיד לך כיצד ידעתי אותו, ויאמר טוב הדבר ויצו את המשרת שיביאנו אצלו, ויחפש עליו, ויביאהו לו ויבדקהו בדברי תורה, וימצאהו חכם גדול עולה בחכמה עליו ועל חבירו כפלי כפלים, ויאהבהו ויתן לו עוד תשעה זהובים להשלים לעשרה, ויבקש ממנו מחילה על אשר חשב אותו אדם פשוט והמוני והלך לו. ואחר שיצא מלפניו אמר לבתו עתה הגידי לי איך ידעת את שהוא חכם גדול, ותאמר לו תחלה וראש שאלת אותו מה שמך, ואמר לך חיים ח"ים בן שלום, ואתה חשבת שאביו חיים ונקרא על שם אביו מפני שנולד אחר פטירת אביו, וזה לא יתכן, דאם כן היה צריך שיאמר לך חיים בן חיים, על כן מוכרח לומר שהוא בן שלום והוא שמו חיים, ואמר לך אני חיים חיים כלומר אני חכם חיים, יען כי שני יודין של חיים תעשה אותם אות אחד שהוא כ"ף אז נקרא חכם, וז"ש לך אני חכם חיים בנו של שלום, שלא רצה לומר לך בפירוש שהוא חכם, אלא הגיד לך ברמז. ויאמר אביה יפה כוונת בדבר זה וכך הוא האמת בודאי:

ותאמר לו עוד אח"כ שאלת אותו מאיזה עיר אתה, והשיב לך ממקום מולדתיך, ואתה חשבת דברים כפשוטן, ולכך שאלת אותו על שלום אדם אחד הדר שם, אך אני הבנתי שאין כונת דבריו כך, ומה שאמר לך ממקום מולדתיך, ר"ל על התורה, כי כל איש חכם נקראת התורה מולדתו, דכתיב אספרה אל חק ה' אמר אלי בני אתה אני היום ילדתיך, וכונתו לומר כמו שאתה בנה של תורה גם אנכי בנה של תורה. ויאמר לה אביה יפה אמרת, אך לפי דבריך מה השיב לי על שלומו של פב"פ ראה אחר הרמונים, ותאמר אם נחשוב שאמר לך ראה אחר הקטרה שיש בה רמונים לא יתכן, כי אחר הקטרה של הרמונים לא יש עוד קטרה אחרת, ואשר חשבת על אחורי הקטרה שיש קטרה של התפוחים, גם זה לא יתכן כי אמר לך אחרי, ולא אמר לך אחורי, אך באמת זו חידה עמוקה, והיינו כונתו להשיב על שאלתך ששאלת אם ידעת בשלום פב"פ, והשיב לא ידעתי, ולכך אמר לך ראה אחר הרמונים, כי בשיר השירים כתוב הפרחה הגפן הנצו הרמונים לא ידעתי נפשי שמתני, נמצא אחר תיבת הרמונים יש תיבות לא ידעתי, והוא כונתו לומר אחר מלת הרמונים מה כתוב לא ידעתי, גם אנכי לא ידעתי משלום זה האיש שאתה שואל עליו. וישמח אביה שמחה גדולה על דברים אלו של בתו ועל חכמתה, ויאמר בודאי כך היתה כונתו, אך הגידי לי מהיכן באה אליך החכמה הזאת, ותאמר מן החלון ויאמר מאיזה חלון, ותאמר החלון שיש בחדר הלימוד שלך ושל חבירך הפתוח לחדר אחר, ויאמר איך היה הדבר הזה הגידי לי, ותספר כל מה שעשתה במשך ארבע שנים שעברו מיום פרידת המלמד שלה ממנה, ויאמר לה איך אנחנו שיש לנו עשרים שנה יושבים ישיבת קבע, ולומדים בכל יום גמרא וספרי הראשונים שיש עליה והרמב"ם ונושא כליו בפלפול עצום, לא הגענו לשליש חכמתיך שלמדת את בארבעה שנים בלימוד שלנו, ותאמר אתם משגים החכמה ומקבלים אותה בגלוי ופרסום בישיבתכם שהיא ידועה לכל, אבל אני קבלתי החכמה בהצנע שאין שום אדם מכיר בי ולכך השגתי אותה בגודש רב ועצום, כי מאחר שלמדתיה בצניעות דלא מבעיא אדם אלא אפילו זבוב לא ראה אותי בעת שאני יושבת ללמוד, לכך הצלחתי בה והשגתיה, ונתחכמתי בה עשר ידות מן הלימוד שלמדתם בעשרים שנה, וכן שלמה אמר ואת צנועים חכמה, ללמדנו כי יסוד של השגת החכמה הוא לימוד הצניעות:

וכן הענין כאן בארון הקודש שבו הלוחות שבהם כלולה התורה שצוה השי"ת לתת הלוחות תוך הארון להצניעם בו, ועוד הוסיף צניעות יותר שצוה לכסות את הארון בכפורת, ועוד הוסיף צניעות יותר שצוה להשים פרוכת מבדלת בין הקודש ובין קודש הקדשים, והרי זו צניעות שלישית, ללמדנו שהתורה שהיא החכמה המשולשת בשלשה דורות, כמ"ש מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך, תתקיים בשלשה דורות אלו על ידי הצניעות דהיינו שילמדו אותה בהצנע כל מה דאפשר להם, וכאשר אמר הכתוב ואת צנועים חכמה, וכמו שאמרה אותה הבת לאביה שהיה דבר זה אצלה בנסיון:

ולכן אחר שכבר אמר לו ונתת אל הארון את העדות אשר אתן אליך, הנה אחר שהגיד לו מעשה הכפורת חזר ואמר לו ונתת את הכפורת על הארון מלמעלה, זו צניעות יתירה נוספת, אע"ג אשר אל הארון תתן את העדות אשר אתן, כלומר שיש כאן צניעות לעדות היא התורה בארון, אפ"ה תוסיף צניעות יותר ע"י הפרוכת אשר תתן על הארון, ובא ללמדו יסוד גדול לבנין החכמה וקיומה, שיהיה הצניעות בכל אופן שאפשר לעשות, ולכן א"ל עתה התן לשון עתיד, כי בא ללמדו על העתיד בהשגת החכמה שהיא העדות שיתנהג בלימודה בצניעות, וככתוב ואת צנועים חכמה, כי הצניעות היא יסוד חזק ואמיץ לקיום החכמה והשגתה:

ועשית שלחן עצי שטים. נ"ל בס"ד, השלחן הוא במקום המזבח, כמ"ש רז"ל בזמן בהמ"ק מזבח מכפר, ועכשיו שלחנו של אדם מכפר עליו, גם נודע כי בזמן שבהמ"ק קיים היה לנו שתי מזבחות שהוא פנימי להקריב קטורת, וחיצון לקרבנות, עולות ותמידין ומוספין, ולכן הורה לנו רבינו הרש"ש ז"ל שכל אדם

יהיה

יהיה מוכן ללמוד על שלחנו בתוך הסעודה פרשת הקטורת, ופסוק אזהו מקומן, שהוא במקום שני מזבחות הנזכרים, וגודע דעל ידי עסק התורה על שלחנו וע"י שיהיה מאכיל עניים על שלחנו, יתרבה השפע וישתלשל לאדם ע"י כ"ז צינורות השפע, שהם כ"ב אותיות התורה, עם חמשה אותיות מנצפ"ך הכפולים, ולכן מדת השלחן הוא אמתים ארכו ואמה רחבו ואמה וחצי קומתו, שהם כ"ז טפחים כמנין כ"ז צנורות הנז'. ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב בפ' כי תשא, ויאמר אני אעביר כל טובי על פניך וקראת בשם ה' לפניך וחנותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם, שרמז לו השי"ת על אמות השלחן, כי בזכותו ערך לישראל שלחן במדבר, כי המן ירד בזכות מרע"ה, וכתיב לערוך שלחן במדבר, ומדות השלחן של בהמ"ק הוא אמתים ארכו שהם י"ב טפחים, וכנגד זה ב' אותיות י"ב של טובי, ועוד אמה רחבו שהוא ששה טפחים, וכנגד זה אות וא"ו של טובי, ועוד אמה וחצי קומתו שהוא ט' טפחים, וכנגד זה אות ט' של טובי, ולז"א אנכי אעביר כל טובי שהם כ"ז צנורות הרמוזים בשלחן המקדש, להשפיע לישראל בשלחן שערכתי להם במדבר על פניך, כלומר בזכותך, כי המן ירד להם במדבר בזכות מרע"ה ובזה וחנותי וכו':

וצפית אותו זהב טהור, שתבית על השלחן מאכל ומשקה נקי מתערובת איסור של תולעים ושל תערובת בשר בחלב וכיוצא, וגם נקי מגזל וגניבה וכיוצא. מבית ומחוץ תצפנו, והיינו מבית הוא נקיות מן איסורים הנמצאים בבית שהם תולעים ויתומים, ומחוץ הוא נקיות מן איסורין של גזל וגניבה וכיוצא שהם דברים הנעשים בחוץ במו"מ ומלאכה שנעשים בחניות ובשוקים. ועשית לו זר זהב סביב שתזמין עליו אורחים טובים יראי השם שהם נחשבים עטרה לשלחן:

ונתת על השלחן לחם פנים לפני תמיד. נ"ל בס"ד להם זו התורה דנקראת לחם, דכתיב לכו לחמו בלחמי, ושלימות לימוד התורה הוא שתהיה יוצאה מן הלב ולא שתהיה מן השפה ולחוץ, וכמ"ש בקהלת ולבי ראה הרבה חכמה ודעת, ולכן ראשה ב' וסופה ל' שהם אותיות לב, ללמדנו שצריך שתהיה יוצאה מן הלב, ולכן מלוי ל"ב כזה למ"ד בי"ת הוא אותיות תמיד, ולז"א ונתת על השלחן לחם פנים זו התורה שיוצאה מן הלב, שהוא גלוי לפני דוקא, ויהיה אללך תמיד כאשר יורה המלוי של אותיות לב, שהוא אותיות תמיד, ולכן אם תסיר אות ל' מן אותיות שלחן ישאר אותיות נחש למפרע, לרמוז שאם לא ילמוד האדם תורה על השלחן שולט בו כח הנחש ב"מ, ועל ידי לימוד התורה הרמוז באות ל' יסתלק כח הנחש, וישתלם ויהיה צירוף שלחן. ואמר לחם פנים רמז לפי דרכו שילמוד ג"כ על השלחן דברי סוד שנקראים פנים, מלבד לימוד הנגלה, לכן נוהגין חסידים ואנשי מעשה אפילו בלילות הקיץ, ואפילו בעת שהם נחפזים בעבור איזה עסק, ללמוד על השלחן פתיחת אליהו הנביא זכור לטוב:

פרשת תצוה.

ואתה תצוה את בני ישראל. י"ל למה ואתה בוא"ו, דמשמע שדבר זה נמשך למה שכתוב בפרשה הקודם, ועוד י"ל שנראה מלת ואתה כולה לשון יתר והו"ל צוה את בני ישראל, וידעינן שהוא המצוה ולא שלוחו. ונ"ל בס"ד, כאן רמז לו על מעלתו שאינו איש אחד בלבד, אלא הוא נחשב לחמשה אנשים, והצווי שמצוה את ישראל במצות השי"ת, נחשב כאלו הם מצטווים מן חמשה צדיקים ונביאים, והיינו ע"פ מה שפרשתי בס"ד בסה"ק בן איש חי פרשת כי תשא על פסוק כי זה משה האיש וכו', כי העגל רב הבינו שיש ש"פ לאהרן הע"ה לומר למה לכם זה העגל, דאם משה נפטר אני אהיה מנהיג אתכם במקומו, לכך הקדימו לסדר דברים טענות לסתור דבר זה, והוא הא' דמרע"ה א"א שיהיה אדם ממלא מקומו, כי מדרגתו בנבואה לא זכה שום נביא לה, כי כל הנביאים הם מתנבאים בכה, והוא מתנבא בזה, דכתיב זה הדבר אשר צוה ה', דהשכינה מדברת מתוך גרונו, ועוד טענה ב' דמעלתי גדולה שנחשב לחמשה אנשים נביאים כי היה גלגול הבל וגלגול שת, ועוד היה בו נח ושם בן נח שהיו ג"כ נביאים, כמ"ש רבינו ז"ל בפסוק ידעתיך בשם, וגם מצאת חן בעיני, בשם זה שם בן נח, וגם מצאת חן זה נח אותיות חן, הרי ארבעה גדולי עולם שהיו נביאים, והוא עצמו נמי, הרי כאן חמשה נביאים צדיקים יקרים ומעולים, ואיך יבא צדיק אחד למלאת מקומו, ולז"א כי זה משה דנבואתו בזה הדבר, ועוד האיש קרי בה ה' איש, כלומר הוא נחשב חמשה איש, ולא איש אחד בלבד וכו' ע"ש, ולפי"ז נמצא ישראל אין שומעים המצות מאיש אחד, אלא מן חמשה אנשים, וזו היא המעלה גדולה שאין לה ערך, ולפ"ז תתחבר תיבת ואתה עם תיבה אחרונה של פרשה שקדמה שמסיימת בתיבת נחשת, וקרינן הכי נח שת ואתה תצוה את בני ישראל, נח ושת שהם ב' צדיקים ונביאים, ואתה דייקא שיש בך שלשה שהם אתה ושם בן נח וגם הבל בן אדה"ר, הרי חמשה, תצוה את בני ישראל, דכיון שנתגלגלו כל הארבעה במרע"ה ונעשה בן חמשה, נמצא חמשה נביאים מצוים את בני ישראל, ולכן יש על ואתה טעם של שני גרישין, שהוא דוגמת שני עמודים זה בצד זה, לרמוז על השנים שנתגלגלו בו מלבד נח ושת, והם שם בן נח והבל, ונרמזו באותיות משה שהוא ר"ת משה שם הבל, ולכן נחשת שהוא נח ושת ואתה שיש בך שנים אחרים עוד בצרוף כל אלו הארבעה שבך תצוה את בני ישראל וכו'. ובזה פרשתי בס"ד הטעם שהש"ת שכתב מרע"ה נחלקת לחמש חומשים כנגד צירוף החמשה האלה שהם מרע"ה, וארבעה בקרבו שכולם נצטרפו בלווי התורה כולה בצוה מרע"ה את ישראל:

ועוד נ"ל בס"ד לפרש ברמז הכתוב הנז', די"ל למה נעלם שמו של מרע"ה כאן שלא אמר כדרכו וידבר ה' אל משה לאמר, ועוד הו"ל ויקחו בשמם, ולמה אמר ויקחו אליך. ואקדים הטעם שאומרים משה רבינו ואין אומרים רבינו משה, כדנקטי בתנאי רבי פלוני וכן רבינו פ'. ופרשתי בס"ד שני טעמים, הא' כי שם משה נקרא בו על שם שהיה גואל את ישראל ומושך אותם ממצרים שהיתה כור הברזל, דכן קרא אותה הכתוב כור הברזל, ופרשתי הטעם מפני שבתוכה באו כל ישראל בני השבטים שנולדו מן הארבעה נשים שהם רחל ובלהה לאה וזלפה שהם רמוזים באותיות ברז"ל, ר"ת בלהה רחל זלפה לאה, ומרע"ה הוא משך את ישראל והוציאם מן כור הברזל שהיא מצרים, ולכך נקרא משה בחולם כלומר מושה ומושך את ישראל, דאם נקרא על שם כי מן המים משיתיהו כאשר אמרה בתיה בת פרעה, היה לפ"ז לקראו משוי שהוא עצמו נמשך, אבל משה בחול"ם משמעותו פועל יוצא לאחרים שהוא מושך לאחרים, ובתיה הסכילה בדבר זה כשקראתו משה שלא ירגישו שהוא מושך אחרים, והוצרכה לפרש דבריה וטעמה, ואמרה קראתיו כן מפני כי מן המים משיתיהו, כדי שלא יבאו לפרש את השם שהוא מושה אחרים, הקדימה הפירוש שלה שהוא ר"ל משוי מן המים. נמצא משמעות שם משה ע"פ האמת הוא ר"ל מושה ומושך את ישראל מכור הברזל ממצרים, ולכך מקדימים לומר משה רבינו,

ואין

זאין אומרים רבינו משה, מפני כי תואר רבינו הוא בעבור התורה שקבלה ולימדה לנו, וזה היה אחר שהוציא את ישראל ומשך אותם ממצרים, ולפי סדר המעשים צריך להקדים שם משה שהוא על הוצאה קודם תואר רבינו, שהוא על קבלת התורה שלימדה לנו:

ועוד פרשתי בס"ד אופן ב' לסדר קריאת משה רבינו, שמקדימים שם משה לתואר רבינו, והוא דידוע כי נקרא משה שהוא מספר ש' שדי המאיר בבריאה, ולכן זכה לקבל התורה מעולם הבריאה כנודע, ולכן מקדימים שם משה שהיא כנגד ש' שדי המאיר בבריאה, ואח"כ מזכירין תואר רבינו שהוא זכה להיות רבינו אחר שעלה לבריאה וקבל התורה מן ש' שדי המאיר בבריאה, דעי"כ קבל התורה משם ולימדה לישראל ואז נקרא רבינו ולכן מקדימים שם משה על תואר רבינו. ועוד בשם משה רמוז המעלה הגדולה שזכה לה שהאיר בו הארת אורייא דשם ע"ב, שהוא סוד חכמה שעולה קפ"ד, ופנים של בינה שהיא סוד שם אהי"ה דמילוי יודי"ן שעולה קס"א, ושניהם עולה מספר משה כמ"ש רבינו האר"י ז"ל, ולפ"ז שם משה רמוז בו מעלתו הגדולה שזכה להארת חכמה ובינה שהם קפ"ד וקס"א שעולים מספר משה, ולכך אנחנו מזכירים שם משה קודם תואר רבינו, כי באמת על ידי זכייתו שזכה להארת חכמה ובינה, זכה אז לקבל התורה שבעבורה נקרא רבינו:

ונראה לכך יש על מלת ואתה טעם שני גרשין, שהיא צורת שני ווין עומדים בשוה זה בצד זה, דרומזין לחכמה ובינה שהם כחדא נפקין וכחדא שריין. ובזה יובן רמז הכתוב שאמר לו ואתה בטעם שני גרישין שרומזים אל אורות חכמה ובינה, שהם כחדא נפקין וכחדא שריין, תצוה את בני ישראל ויקחו אליך דייקא כלומר למקום האורות שלך שהם חכמה ובינה המאירים בך, שמן זית זך שהוא בסוד חכמה כנודע, דלכן אחז"ל הרואה שמן זית בחלום יצפה לחכמה, ועוד להעלות נר תמיד, והיינו נר רמז לבינה שיש בה שלשה מלואי אהי"ה שהם מספר תמיד:

יערוך אותו אהרן ובניו מערב עד בקר לפני ה' חוקת עולם לדרתם מאת בני ישראל. נ"ל בס"ד דידוע הדלקת המנורה בדרום מסוגלת להשפיע לישראל שפע אור בחכמת התורה, ובשלחן נשפעים בעושר, לכן הרוצה להחכים ידרים, והרוצה להעשיר יצפין, זה מושך חכמה בזכות המנורה, וזה מושך עושר בזכות השלחן, ולכך הנזהרים בנירות שבת ומדליקים אותם בדרום יזכו לבנים חכמים, והנזהרין בכבוד השלחן של שבת יזכו לעושר, כי בליל שבת צריך להדליק המנורה בדרום והשלחן יעמידו בצפון, וכמ"ש רבינו האר"י ז"ל בפיוט שלו אסדר לדרומא מנרתא דסתימא ושלחן עם נהמא בצפונא ארשין, ולכך היתה המנורה שבעה נירות כנגד התורה שהיא שבעה ספרים, כי פסוק ויהי בנסוע הארון הוא ספר בפ"ע, ועליה כתיב חכמות בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה:

והנה בין מספר ערב למספר בקר יש מספר ל' שמספרו שלשים, וידוע לימוד התורה רמוז באות ל', ונרמז בהפרש שיש בין בקר ובין ערב להורות לנו שצריך האדם להתמיד בעסק התורה מן הבקר עד הערב, וכמו מנהגן של ישראל בימי מרע"ה, כדכתיב וכל העם נצב עליך מן הבקר עד הערב, ומאח"כ בלילה אע"פ שחייב האדם לעסוק בתורה בלילה ג"כ, עכ"ז צריך שישן רובו של לילה, דלא אברי ליליא אלא לשינתא, כי רובו עובר בשינה, ובזה יובן יערוך אותו אהרן ובניו מערב עד בקר, הנה עריכת נר המנורה מסוגלת ומועלת להשגת לימוד התורה הרמוז במספר ההפרש שיש בין מספר בקר לבין מספר ערב, גם יועיל שיזכה אדם להשיג הלימוד בשלימות ארבעה חלקיו שהם פרד"ס, שהם כנגד ארבע אותיות שם הוי"ה, ולז"א לפני ה' ר"ל לימוד הפרד"ס שהוא לפני אותיות שם הוי"ה. גם עוד ימשך מזכות הלימוד הזה פרנסה לעולם, וזהו חוקת עולם שאמרו רז"ל בגמרא, מנ"ל דחק ליישנא דמזוני הוא, שנאמר הטריפני לחם חוקי, וגם עוד יזכה שיהיה למוד זה שלומד נקרא לימיד שהוא לשם ה"א היא לאה, שיעשה בזה תיקון לאה שנקראת דור, ונקראת ג"כ בשם תם כנודע, ולז"א לדרתם חלק התיבה לשנים וקרי בה דור תם, רמז ללאה שנקראת דור בסוד לדור ודור המליכו לאל ונקראת תם בסוד ויעקב איש תם בעלה דתם, ואמר מאת ישראל מאת אותיות אמת, שהתורה נקראת אמת דכתיב אמת קנה ואל תמכור, ותהיה דבוקה בישראל שהם נקראו אמת דכתיב ואנכי נטעתיך שורק כולו זרע אמת:

ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך ואת בניו אתו מתוך בני ישראל. י"ל למה הוצרך לפרש ולומר מתוך בני ישראל, פשיטא הוא כן ואלא מאן. ונ"ל בס"ד רמז לו שיקרבהו ע"י שימשיך עליהם הארה מן יחוד נר שהיא מספר הוי"ה אהיה אלקים הוי"ה אדני, שעולים מספר נ"ר, ותוך תיבת בני יש נו"ן, ותוך ישראל יש ר', הרי אותיות נר, ולז"א מתוך בני ישראל:

ועשו את האפוד זהב תכלת וארגמן. נ"ל בס"ד האפוד רמז לחלוק אור של הנשמה שהוא לצורך עוה"ב, והחומר העכור סוגר עינו של אדם שלא יסתכל ויבחין בתיקון שלו, כי משים עיניו ולבו של אדם להביט תמיד בחמדת הממון של עוה"ז, ובמה יוכל לו, לכך בעבור תיקון החלוק הקדוש הזה ושלימותו יהיה האדם בחמדת הזהב יסתכל בתכלת, ר"ל סוף ותכלית של אותיות זהב, שהם אותיות חוג שהוא עיגול, שהוא הגלגל העגול המתגלגל וחוזר בעולם, כמ"ש רז"ל ע"פ כי בגלל הדבר הזה יברכך ה', אר"ח גלגל הוא שחוזר בעולם, שהממון מתגלגל והולך מאדם זה לאדם אחר, וא"כ אם יהיה לרוץ אחר השגת הממון אפשר שיהיה כל יגיעו וטרחו בחנם, כי יזדמן לו שעה אחת שיעיף עיניו בו ואיננו, ואם ירדוף אחר תאות התענוגים באמרו הטבע ת"א שישתנה, וכיון דהאדם חמרי מוכרח היא למלאת תאותו בתענוגים, הנה יסתכל בארגמן שהוא טבע אדום הדומה לדם, והרי הרי הוא משתנה בנקבה בנהפך ללבן מאד:

ואם יכלה ימיו לרדוף אחר הכבוד, יתבונן בתולעת והוא כי כל האדם בקבר ניתק ממנו הכבוד לגמרי, באופן שתהיה התולעת נכבדת יותר ממנו, והוא נחשב שני לה במעלה, מאחר שהם בולעת בו התולעת ולז"א תולעת שני, ר"ל שסופו להיות שני לתולעת במעלה, ולא ישאר אצלו מן הכבוד אפילו כחודה של מחט, ואם יהיה לו התבוננות והסתכלות בכל דברים אלו שאמרנו, אז יש תקוה בתקון ועשיית החלוק של הנשמה השזור מן תר"ו מצות שיש לישראל תוספת על שבע מצות בני נח, וזה וש"ש שהיא מספר תר"ו שזר מהם החלוק הקדוש של הנשמה הנעשה מן המצות, ואע"פ שא"א לקיים את כולם במעשה הנה המעשה תשקלם ע"י המחשבה, ולז"א מעשה חושב, דהיינו אלו התר"ו מצות שהם מספר ושש יהיו משזר בורים מן חלק המעשה, ומן חלק החושב שחושב בהם:

שתי כתפות חוברות יהיה לו אל שני קצותיו וחובר. נ"ל בס"ד דידוע איש ואשה שזכו שם י"ה ביניהם, והנה שם י"ה במלואו כזה יו"ד ה"ה יש במלואו ג"כ שם י"ה, הרי הוא ומלואו נעשה יהיה, והשפעה שתהיה מן הפשוט והמילוי ביחד תהיה השפעה שלימה, וז"ש

וז"ש שתי כתפות חוברות רמז לזווג איש ואשתו שיתחברו יחד כתף על כתף, אז לזה הזווג יהיה לו, כלומר השראת יה"ה אליו, כי שם י"ה בפשוטו ובמלואו יאיר בזה הזווג של איש ואשתו, וגם ימשך הארת שם אל שהוא חסד עליון על שני קצותיו של הזווג, וחובר שתתמיד בו הארות אלו, ולא יסתלקו ולא יתפרדו ממנו:

וחשב אפודתו אשר עליו כמעשהו ממנו יהיה. נ"ל בס"ד הבנים נקראים בגדים של אביהן, כמ"ש רז"ל גבי יהושע כה"ג דכתיב ויסירו בגדים הצואים מעליו, וכי דרכו של יהושע ללבוש בגדים צואים, אלא אלו בניו שנשאו נשים נכריות, והיינו כי כמו שהאדם יתכבד במלבושיו כמ"ש בגמרא רבי יוחנן קרי למאניה מכבדותיה, וכמ"ש רז"ל ע"פ ותחת כבודו יקד יקוד, כן האדם יתכבד בבניו אם הם שלמים בתורה ובדרך ארץ, ולכן האפוד שהוא בגד חשוב יש בו רמז לבנים של האדם, אמנם חשיבות הבנים בדרך הטוב והישר זה נעשה מכח מעשים של אביהם ומנהגו ומדתו, כי זה כלל גדול מעשה אבות יעשו בנים. מעשה באדם א' שבא להכות את בנו על אשר אכל בלא נטילת ידים, ותפש שתי רגליו של הבן בידו אחת, והמקל ביד אחת, וכאשר הרים את המקל להכות על רגלי הבן, ירד המקל על היד של האב עצמו שהיתה אוחזת ברגלי בנו, והוכתה ידו הכאה חשובה וגדולה, ואמר הבן לאביו כדין וכמשפט הוכתה ידך על אשר אתה מכה רגלי בשביל שלא נטלתי ידי, ואתה עצמך אוכל תמיד בלא נטילת ידים, והגידו לך בזה מן השמים לומר לך למה תכה רגליו של זה על אשר לא נטל ידיו, הכה את ידך על אשר לא נטלת אותם, וכי לא ידעת שמעשה אבות יעשו בנים, שאם הייתי רואה אותך שלא תאכל בלא נטילה, גם אני לא הייתי אוכל בלא נטילה, וז"ש וחשב אפודתו אלו הבנים, אשר עליו, כלומר אשר סיפוקם וצרכם מוטל עליו, הנה כמעשהו של האב הן לטוב הן להפך, ממנו יהיה הבן, כי מעשה אבות יעשו בנים:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, וחשב אפודתו אשר עליו וכו', דבא הכתוב לרמוז לפי דרכו רמז מוסרי לאדם, והוא דידוע כמו שיש לעשות מלבוש לגוף כן יש לעשות מלבוש רוחני לנשמה, וכמו שהמלבושים הגופניים של הגוף יהיה יקרם ותפארתם כפי זוהר וחשיבות המשי, או הצמר שלהם, וכפי חשיבות המלאכה של האומן אשר ארג אותם, כן הוא יקר תפארת המלבוש הרוחני של הנשמה, תלוי ביופי ושלימות התורה והמצות והתפילות של האדם העושה אותם. אמנם יש הפרש בין מלבוש זה למלבוש זה בשני ענינים, והוא הא' כי זה המלבוש הרוחני של הנשמה הוא מוטל על האדם לעשות, כי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, אבל מלבוש הגופניי של הגוף הוא תלוי ביד השי"ת, וכמ"ש יעקב אע"ה אם יהיה אלקים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש, וכה"א שוש אשיש בה' תגל נפשי באלקי כי הלבשני בגדי ישע מעיל צדקה יעטני, וכן ארז"ל יכסה אדם אשתו ובניו יותר ממה שיש לו, שהם תלויים בו והוא תלוי במי שאמר והיה העולם:

והפרש השני הוא, כי במלבוש הגופניי אם קנה אדם חתיכת משי או מין אחר ועשאם בגד, וחסר לו עדיין חתיכה קטנה כבית הצואר וכיוצא, אפשר לו ליקח חתיכה הקטנה שחסרה לו מחבירו, הן בתורת שאלה, הן בתורת נדבה, ובה ישלים את הבגד, משא"כ במלבוש הרוחני אם יחסר לאדם בו מקצת אפילו משהו, א"א להשלים החסרון משל אחרים, אלא צריך שהוא עצמו יטרח למלאת החסרון משלו ומיגיע כפו, וכאשר מצינו בילקוט מאמרי רז"ל, דר"א ורבי יהושע היו הולכים בהר הבית, וראו מלאך בידו חלוק רוחני אשר אורו זורח יותר מאור השמש, ולא היה שפה לפיו, וחשבו שזה החלוק שלהם הוא, ויאמר אליהם המלאך חלוקכם טובים ונכבדים יותר מזה, אבל זה הוא לאיש אחד מאשקלון שמו יוסף הגנן, וזה המראה היה בערב כפור, ואחר הרגל הלכו לאשקלון יצאו כל העיר לקראתם, ולא קבלו להתארח כי אם רק אצל יוסף הגנן, והלכו אצלו, ראו אותו מלקט ירקות מן הגן שלו, ולא היה לו אלא רק שני ככרות לחם, הביא להם אכלו ושתו מים וברכו בהמ"ז, ואח"כ אמרו לו הגד לנו מה מעשיך, אמר להם אתם רואים עניי כי אין לי אלא רק עבודת הגן הזה, אמרו לו אעפ"כ הגד לנו איך היית מנעוריך, אמר להם אביו היה מגדולי העיר הזאת ומעשיריה, וכשנפטר אבד הוא את הממון ויגרשוהו אנשי העיר וישנאוהו וילא, ובנה כאן בית ועשה הגן ויזרע בו ירקות, וממה שיאסוף מן הגן הוא מוכר אותו, ונותן חצי לצדקה וחצי מתפרנס ממנו. אמרו לו כו"כ ראינו ביד המלאך בחלוק הנשמה שלך, ובאנו להודיע אותך אולי תוכל להוסיף זכיות, ותשלים השפה של החלוק, והלכו לדרכם, ואחר שהלכו אמרה לו אשתו שמע עצתי, ומכור אותי, ותן מחירי לצדקה לעניים, אולי תשלים בזה החלוק שלך, אמר לה מפחד אני שמא ישכב עמך הקונה ויפסיד החלוק כולו, אמרה לו אל תירא אשבע לך שלא תבא תקלה זו לעולם, וזה לפי תומו קבל לעשות כדבריה, והלך ומכרה ונתן הדמים לצדקה, וזה הקונה רצה לאונסה ולא קבלה, ומסרה לרועה וצוהו שיליק לה מאד, והנה אחר ימים רצה בעלה לגאותה, והתחפש וילבש בגדים אחרים והלך אצלה לשדה במקום המרעה, ופתה אותה באומרו שיפדנה ויקחנה לאשה, ולא קבלה בשום אופן, ואז ידע כי נשארה בנאמנות שלה, ולא נגעו בה, ואז גילה פניו נגדה ותכירהו ותחבקהו, ונתחבקו שניהם זע"ז ויבכו, ותעל שועתם אל האלקים וישמע בת קול מבשר מן השמים, נשלם החלוק שלך, וחלוק אשתך טוב מחלוק שלך, ותלך נא למקום פ' ותמצא שם מטמון גדול חשוב שטמן אביך, וילך שם וימצא מטמון רב, ויפדה את אשתו, ויעשו מלות הרבה, ע"כ המעשה. הרי זה החלוק הרוחני של הנפש הגם שהיה חסר דבר מועט, כי ראו שלא היה שפה לפיו, טרחו ר"א ור"י לילך לעירו של בעל החלוק, להגיד לו דבר שהוא יטרח להוסיף זכיות, כדי להשלים החלוק, ולא השלימו אותו משלהם, כי היו עשירים בזכיות, וגם לא התפללו לפני השי"ת שישלים לו זה המועט שנשאר בעבור החלוק, אלא זרזו אותו שהוא יטרח להשלים אותו. ובזה יובן וחשב אפודתו אשר עליו, פירוש חשיבות המלבוש הרוחני שהוא מוטל עליו, שזה נעשה מיראת שמים, והכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, משא"כ מלבוש הגופניי אינו מוטל עליו, אלא תלוי ביד מי שאמר והיה העולם, וככתוב השלך על ה' יהבך, וכאשר באמרנו בהפרש הראשון שיש בין זה לזה, הנה זה המלבוש חשיבות שלו תהיה כמעשהו. ר"ל כפי המעשים של בעל המלבוש, שאם הם יפים ומהודרים גם המלבוש הזה יקר ומפואר הרבה, ועוד יש בו דבר אחד, כי ממנו יהיה, ר"ל שלימות שלו תהיה מן האדם העושה אותו, שאם נחסר בו אפילו חלק קטן א"א להשלימו משל אחרים, או בידי שמים, אלא צריך שבעליו העושים אותו המה ישלימו אותם בכוחם ויגיעם:

מעשה חרש אבן פתוחי חותם תפתח את שתי האבנים. נ"ל בס"ד שרמז הכתוב לפי דרכו, כי מי שהוא עם הארץ ואינו עוסק בתורה, אינו מקיים

מקיים המצות במעשה, אלא לפרקים בעת שתזדמן לידו, או בעת שיגיע זמנה, כי א"א לקיים המצוה שלא בזמנה דאינו כלום הוא, אבל החכם שנקרא חרש שהוא ר"ל חכם בתורה, שלומד בימים ובלילות, הנה הוא מקיים המצות תמיד בימים ובלילות, דכתיב זאת התורה לעולה, כל הקורא בפרשת עולה כאלו הקריב עולה, בין בימים בין בלילות, וכן הוא בשאר מצות דינא הכי דהקורא בפרשה שלהם נחשב לו קריאת התורה במקום מעשה, וידוע דהתורה נקראת אבן, וכן אחז"ל בגמרא דבתרא דף קמ"ה משיע אבנים אלו בעלי משנה, וז"ש מעשה חרש אבן, כלומר החרש שהוא חכם שעוסק בתורה הנה המעשה שלו תתקיים ותהיה כאבן היא התורה כי מה שלומד בתורה נחשב לו כאלו קיים המצות במעשה, בין בזמנן בין שלא בזמנן, בין בימים בין בלילות, אך צריך שיעסוק בדבר אמת שהוא חותמו של הקב"ה, וכמ"ש בגמרא דאנשי כנה"ג נפל להו פתקא משמייא, דכתיב בה אמת, משום דחותמו של הקב"ה הוא אמת, וז"ש פתוחי חותם הוא האמת שהוא חותם של הקב"ה, תפתח את שתי האבנים, הם תורה שבכתב ותורה שבע"פ, שכל אחת נקראת אבן. אי נמי שתי האבנים הם שני דלתי"ן של שם שד"י ושם אדנ"י, שפגם בהם אדה"ר וחוה, בסוד הנחש הפילגי שנשאר ש"י ואנ"י, וכנגדן היא מ"ם של למרבה המשרה שהיא סתומה, ולעתיד תחלק באלכסון ותהיה שני דלתי"ן של דוד הע"ה, וכתב הרנ"ש ז"ל על זה רמז כתיב לשקוד על דלתותי יום יום, וידוע שהאותיות נקראים בספר יצירה בשם אבנים, אי נמי שתי האבנים קאי על אותיות ו"ה שבשם הוי"ה ב"ה, כי בגלות אין השם שלם דכתיב כי יד על כס יה, והמר על שמות בני ישראל כלומר למשוך מהם שפע בצינורות של ישראל שהם שמותם, כי ידוע דאותיות השם של כל דבר הם צינורות שבהם ישתלשל השפע לאותו הדבר, ולז"א תפתח את שתי האבנים שהם ב' אותיות ו"ה שבשם וכן שתי אותיות דל"ת דשם שד"י ושם אדנ"י, על שמות בני ישראל שהם צינורות השפע שלהם, ויתמלאו שפע מן אותיות אלו, ואין הכונה שישפיעו בהיותם עומדים לבדם שנפרדים מן עיקר השם, אלא ישפיעו בהיותם מוסבות, פירוש מחוברים ומשובצים בעיקר השם דהיינו אותיות ו"ה משובצים ומחוברים בשני אותיות י"ה, שבזה יהיה השם שלם וישפיע בשלימות שלו, וכן שני דל"ת הנז' יהיו משובצים ונשענים ומחוברים באותיות ש"י, ובאותיות אנ"י, שיהיה גם שד"י ושם אדנ"י שלם, ועל ידי התחברות זו אז משבצות זהב הם הגבורות תעשה אותם, ר"ל תתקן אותם, כי עשיה היא לשון תיקון, כמו בן הבקר אשר עשה, והכונה על המיתוק שיתמתקו בחסדים :

ועוד נ"ל בס"ד, לרמוז מעשה חרש אבן פתוחי חותם תפתח את שתי האבנים, והוא כי השתיקה בעת הריב עושה תועלת וטהרה מן העונות, דאחז"ל הנעלבים ואינם עולבין שומעין חרפתם ואינם משיבים עליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו, ועוד רז"ל תולה ארץ על בלימה זה הבולם פיו בשעת מריבה, והיינו שיהיה כאבן שאין לה פה, כן הוא אין לו פה לדבר, כי פיו הוא סתום וחתום שאין לו דבר להשיב, וכמ"ש דוד הע"ה ואני כאיש אשר לא שומע ואין בפיו תוכחות, וכן אמר עוד ואני כחרש לא ישמע וכאלם לא יפתח פיו, וזהו עיקר השבח של השתיקה שיהיה כאבן שהכל דורסין עליה, ואין לה פה לצעוק ולהתרעם, ובעל מדה זו נקרא חרש, שהוא פקח לעשות תועלת לעצמו בקנין נפשו, בדבר קל זה שהוא מדת השתיקה באופן כזה, וזהו מעשה חרש החכם מעשה התועלת של עצמו הוא שיהיה כמו אבן, שהכל דורסין עליה ואין לה פה לצעוק, ואין השתיקה משובחת אלא בזאת אבל בדברי תורה לא תשתוק, וזהו פתוחי חותם הוא הפה שלך שאתה חותם פתחו בעת מריבה, תפתח את שתי האבנים, ר"ל בתורה שבכתב ותורה שבע"פ, הם על שמות בני ישראל מוסבות, דאמרו חז"ל אין לך אדם מישראל שאין לשמו רמז בתורה, משבצות זהב הם מדות שהתורה נדרשת בהם, שהם משובצים זה בזה, תעשה אותם לדברים של התורה :

ועשית את מעיל האפוד כליל תכלת. נ"ל בס"ד דאחז"ל מעיל מכפר על לשה"ר, יבא דבר שבקול ויכפר על קול, ונרמז בשם המעיל כי תכלית של אותיות מעיל דהיינו סוף שלהם באלפא ביתא, הוא הוא אותיות פנכם, כי אחר מ"ם יש נו"ן, ואחר עי"ן יש פ"א, ואחר יו"ד יש כ"ף ואחר למ"ד יש מ"ם, הרי אותיות פנכם, והמספר לשה"ר פוגם בפנים שלו, והתיקון של כל דבר וכל אבר נעשה כתר ועטרה לאותו דבר ואותו אבר, וכמ"ש רז"ל על עוה"ב צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם, והיינו התיקונים שעשו בחייהם נעשים עטרות להם, וז"ש את מעיל האפוד תיקון שיהיה כליל לתכלית של אותיות המעיל דהיינו עטרה וכתר לפנכם שנפגם בעון לשה"ר, ועתה ע"י המעיל נעשה תיקון שיהיה כליל על פנכם :

והיה פי ראשו בתוכו שפה יהיה לפיו סביב. נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש הגאון מהר"ר יהונתן ז"ל, עמ"ש רז"ל שנים שנכנסו להתפלל וקדם אחד מהם ויצא, טורפין לו תפלתו בפניו, פירוש שנים שהם הפה והמוח שנכנסו להתפלל כיחד בתפילת העמידה, וקדם אחד מהם הוא הפה ויצא, כלומר יצאה מחשבתו לשוק לחשב בדברים של מקח וממכר שיש לו בחנותו בשוק קודם שגמר פיו את התפלה, ה"ז טורפין לו תפלתו בפניו עכ"ד, וז"ש והיה פי ראשו בתוכו, המחשבה שהיא בראש וגם מתהווית ונעשית בראשונה, דקודם שאדם מדבר בפיו חושב מה שרוצה לדבר, ומלת פי הוא ר"ל חלק כמו והיה פי שנים ברוחך אלי, דהיינו חלק ראשו שהוא המחשבה בתוכו, שלא תצא לשוק לחשוב בעניני השוק, אלא תהיה עצורה בתוכו בעת אשר שפה יהיה לפיו סביב, ר"ל בעת אשר שפתותיו מרחישין בתפלה, את זה לא יקרע דבור התפלה אלא יעלה שלם ויתקבל ברצון. אי נמי שפה יהיה לפיו, שפה מספר שכינה שהשרה שכינה בפיו, כמ"ש רוח ה' דבר בי ומלתו על לשוני, מעשה אורג קרינן אורג בואו, כי החולם משמש במקום וא"ו, וקרי בה אור ג' רמז לשלשה תפילות שהם שחרית מנחה וערבית, שכל אחת יש לה מדרגת אור בפ"ע, אז כפי תחרא יהיה לו, שתתחזק התפלה בכפל שהיא החזרה של העמידה, ולא יקרע דבור התפלה בלו, אלא יעלה ויתקבל ברצון :

ועשית על שוליו רמוני תכלת וארגמן ותולעת שני. נ"ל בס"ד לרמוז כי הפעמון הוא רמז לבעל הלשון המקשקש כפעמון, וזה עושה מזהב, כי אותיות זהב הולכים וחסרים במספר דאות ז' שבעה, ואות ה' חמשה, ואות ב' שנים, דבעל לשה"ר הוא הולך ודל בעיני בני אדם, ובעיני אלו המספר להם, וגם זהב בהפוך אתוון הזב, כי הפוגם בברית הלשון פוגם בברית המעור בקרי שהוא מכוון כנגדו, ואצל הפעמון הרומז לבעל עושה רמון העשוי משלשה מינים, לרמוז לבעל הלשון הרמוז בפעמון שיסתכל בחומר האיסור, שהוא מגדיל עונות כנגד ג' עבירות שהם ע"ז וג"ע וש"ד, וכנז' בגמרא דערכין פרק ג', ועוד עושהו מן ג' מינין לרמוז על הפגם של לשה"ר, שגורם לסלק הארת בחינות הרמוזים בשלשה אותיות השם, שהם יה"ו מן המלכות שה"ס ה"א אחרונה :

אמנם המפרשים ז"ל כתבו שעושה הרמון מן שלשה מינים, לרמוז על מ"ש בגמרא דערכין, במערבא אמרי לשון תליתאי קטיל תלתא, שהם המספרו והמקבלו והאומרים עליו, ולכן עושה הרמון מן ג' מינים אצל הפעמון שרומז ללשון הרע עכ"ד, ולא הייתי יודע מה היה מעשה במערבא, דעל זה הוו נקטי האי מלתא דקטיל תלתא, כי ודאי על מעשה שהיה נקטי הכי. וקודם כמה שנים נדפס מחדש ספר הנקרא בית המדרש, שאסף בו המחבר מדרשים קטנים ואגדות שהיו בכתיבת יד, ושם הובאה מעשה אחת, ואמרתי בלי ספק על זאת המעשה היו אמרי במערבא מלילה זו דלשון תליתאי קטיל תלתא. ומעשה שהיה כך היה, אדם א' היה לו שלשה בנות אחת עללה ואחת גנבתא ואחת מספרת לשה"ר, והזקינו בביתו, ולא היה אדם רוצה בהם ליקח אחת מהם מפני מומין של מדות רעות אלו. והנה פעם אחת בא אהובו של אבי הבנות האלה להתארח בביתו, וראה בנותיו שהזקינו בביתו, וא"ל יש לי ג' בנים, ואם ייטב בעיניך יתנשאו ג' בנותיך לבני לנשים, אמר לו בנותי אינם ראויות לבניך מפני שיש בהם דופי, אמר לו מהו הדופי, ויענהו כך וכך הוא, אמר לו אעפ"כ ינתנו לבני, ואני אתקן המומין. מיד השיאן לבניו, מה עשה אבי הבנים, להבת העללה הושיבה על המטה והעמיד לפניה עבדים ושפחות, ואמר להם אל תניחו אותה לעשות דבר, אלא תעשו לה שירות בכל דברים הצריכים לה. ולבת הגנבתא הפקיד אצלה כל הממון שיש לו, ונתן בידה המפתחות של כל אוצרותיו ואמר לה כל מה שתעשי בממון הוא מקובל עלי. ולהבת המספרת לשה"ר היה מבכים חמיה בכל יום ויום לבא לחדר שלה, ודורש בשלומה ונושק ראשה, ואומר לה בתי מה טיבך, אם תרצי לבקש כלום מבעליך תאמרי לי, ואומר לו ויעשה חפצך, ולא היתה מדברת לו כלום. לימים בא אביהן של הבנות האלה לעיר שהם דרים בה לבקר את בנותיו לידע האיך עומדות עם בעליהן, והלך ונכנס תחלה אצל העללה, וא"ל בתי היאך את עם בעליך, והאמר לו תבא עליך ברכה אבי שנתתני לאיש הזה, שעושה לי טובות גדולות שהעמיד לפני עבדים ושפחות שאין מניחין לעשות לי כלום, והוא נתן שבח לה' ויצא מחדר זו הבת, ונכנס אצל בתו הגנבתא, וא"ל בתי היאך את עם בעליך, ותאמר טובה מאד כי הכל מסור בידי, ונתן שבח להשי"ת על זה, ויצא משם, ונכנס אצל הבת המספרת לשה"ר, וכיון שראתה את אביה התחילה לבכות, ואמר לו אבא מנהגו של עולם לתת האדם את בתו לאיש אחד, ואתה נתתני לשני בני אדם לאב ולבן, ואם אין אתה מאמין תסתר במקום אחד בחדר זה ותראה האמת, מיד הכניסתו במקום סתר, ואח"כ בא חמיה לשאל בשלומה כמנהגו בכל יום, ותאמר אל חמיה חזור לך ואל תגע בי לביישני, אמר לה וכי בא תי אליך בשום מעשה רע ח"ו שלא עלה על לבי, והנה האב לא הבין הדברים היטב, וחשב בעבור עבירה והיא דחתה אותו מעליה, ואז תכף יצא ממקום שנסתר בו והרג את חמיה, ובעת שהרגו לעק ובאו בניו והרגו את זה שהרג, כי הסכין עודנו בידו מלאה דם, והבת היתה צועקת ובוכה על הריגת אביה, עמדו עליה והרגו אותה, מכאן אנחנו למידין לומר לשה"ר הורגת שלשה האומרו והמקבלו ומי שנאמר עליו, ע"כ, והשי"ת ברחמיו יצילנו מלשה"ר, ויהיה שלום לנו ולכל ישראל :

פעמון זהב ורמון פעמון זהב ורמון על שולי המעיל סביב. נ"ל בס"ד פי המעיל למעלה, והפעמון הוא בשולי המעיל למטה סמוך לארץ, לרמוז על מ"ש רז"ל בערכין פרק ג' על פסוק שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ, שמדבר כאן והורג בסוף העולם, ותולה בו ע"ב פעמונים, ל"ו מצד זה, ול"ו מצד זה, שהם כמנין חסד, לרמוז אם חוזר בתשובה הקב"ה מקבלו בתורת חסד, ועוד יש לרמוז בפעמון ורמון על עסק התורה, דחלק הנגלה רמוז בפעמון, כי על הנגלה אמר הכתוב ברחובות תתן קולה, וברמון שאינו יוצא ממנו קול רמוז על חלק הנסתר שקורין בו בלחישה בחשאי, דעליו נאמר חמוקי ירכיך כמו חלאים, מה ירך בסתר אף ד"ת בסתר, ונרמזו כאן שני החלקים של התורה, כי מרפא לשון עץ חיים :

ועשית בגדי קודש לאהרן אחיך לכבוד ולתפארת. י"ל למה הוצרך לקרותם בגדי קודש, והלא בפרשת תרומה כשזכר את ארון ושלחן ומנורה לא קרא עליהם שם קודש, דבאמת כל הכלים קודש הם, ועוד קשה כי בפסוק שאחריו אמר ועשו את בגדי אהרן ולא קרא עליהם שם קודש, ועוד י"ל דקדוק עצום, בפסוק זה אמר ועשית, ובפסוק שאחריו אמר ועשו את בגדי אהרן, והול"ל גם כאן ועשו בגדי קודש לאהרן אחיך, דבאמת מרע"ה היה מצוה לעשית ולא היה עושה בידו. ונ"ל בס"ד בהקדים מ"ש בפרשת בראשית, אחר שאכלו אדם וחוה מעץ הדעת, ותפקחנה עיני שניהם וידעו כי ערומים הם ויתפרו עלה תאנה ויעשו להם חגורות ויקרא ה' אלקים אל האדם ויאמר לו איכה, ו אמר את קולך שמעתי בגן ואירא כי ערום אנכי ואחבא, ויאמר מי הגיד לך כי עירום אתה המן העץ אשר צויתיך לבלתי אכול ממנו אכלת. ופרשתי בס"ד הענין ע"פ משל, מעשה שהיה בשני ערביים איש ואשתו שהם יושבי אוהלים בשדה, והיתה האשה שכלנית ופקחת וזריזה, ועשתה לה חיל בצאן ובקר וזרעים, ומפרנסת את בעלה ובניה ובני ביתה בהרווחה, וכל העסק היה בידה שהיא היתה המנהגת את הכל, ובעלה היה תם אין לאל ידו לעשות שום חיל, אלא היה בטלן ויושב באהל כל היום, והיה בוש מעצמו שהוא איש ואין לאל ידו לעשות שום חיל, על כן הערים להראות שהוא איש חיל ויש לאל ידו לעשות מה שאין אילי הארץ יכולים לעשות, מה עשה, הביא שלשה מקלות כל מקל ארכו אמה אחת, וראש המקל עב עגול כרמון שדרך הערביים לשאת אותו בידם בהלוכם בדרך, וקורין אותו בלשון ערבי מגוא"ר או עפו"ז, ומקלות אלו לא היו שוין במדתם, אלא היו גדול ובינוני וקטן, ועל מגוו"אר הגדול כתב עליו מספר אלף, כלומר זה העץ יש בו סגולה שיהרוג אלף בני אדם ביום אחד, ועל השני כתב מספר ת"ק, כלומר יש בו סגולה להרוג חמש מאות בני אדם ביום אחד, ועל השלישי כתב מספר שני מאות וחמשים, כלומר סגולתו להרוג ר"ן אנשים ביום אחד, ויגד לאשתו על הסגולה שיש לו במקלות אלו, והיה יוצא כל יום מאהלו, והולך ונד בשדות לצד צפון או לצד מערב או לצד דרום או לצד מזרח, וכל יום לוקח עמו מקל אחד מאלו המקלות, ולעת ערב יבא לאהל אצל אשתו וכשלוקח מקל בעל סגולת האלף, אומר לה היום הרגתי אלף בני אדם, וכשלוקח מקל בעל סגולת הת"ק, אומר לה היום הרגתי ת"ק בני אדם, וכשלוקח מקל בעל סגולת הר"ן אומר לה שהרג היום ר"ן בני אדם וכן עזה"ד. אך אשתו לא היתה מאמנת לו, ותבז לו בלבה על דברי שטות אלה, ותאמר אם כדבריו במשך שנה אחת היו כל השדות מלאים חללים מארבע רוחות, והיתה קול הצווחה רבה וגדולה, ואיך עתה לא נשמע קול בדבר זה, ולכן התחכמה לברר שקריו לפניו. מה עשתה יום אחד שידעה לאיזה רוח הוא

יוצא

ולא והולך כאותו היום, התחפשה ולבשה מלבוש אנשים ערביים, ורכבה על הסוס ולקחה בידה עץ כל התנור אשר מחתים בו את התנור שקורין בלשון ערבי מגלאם והלכה הרחק מן המסלה שהולך בה ד"מ ללד מערב, ודחקה בסוס לרוץ בו עד שקדמתו, וחזרה לאחור במסלה שהולך בה בעלה, ותבא כנגדו על המסילה, ותפגע בו ותכהו בזה העץ המגלאם אשר בידה, ותחטוף ממנו את המקל שהוא המגוו"אר שהיה בידו, וחזרה במרוצת הסוס לדרך שבאה בו, וקדמה ובאה לאהל שלה קודם שיבא בעלה, ואחר שבא בעלה ריקם שאין המקל בידו, אמרה לו איה המגוו"אר שלך, ויאמר לה היום לקח המגוואר שהיה מסוגל להרוג ת"ק אנשים, אך הוא פגע היום בת"ש אנשים והרג מהם ת"ק על ידי הסגולה של המגוו"אר, ולא נשאר כח בזה המגוו"ר להרוג עוד, ולכן אותם הנשארים חטפו את המגוו"אר מידו והלכו להם, ואם היה בידו מגוו"אר של האלף היה הורג את כולם. ותאמר לו אשתו מי חטף המגוו"אר ממך אם עץ המגלאם הזה לקח את זה המגוואר מידך ותשלך את שניהם לפניו כי הכינה אותם אללה, ויבוש ויכלם מאד מן התחבולה שעשתה אשתו לברר שקריו, ולא שב לכסלה לעשות ולדבר עוד כזאת, ע"כ המעשה:

והנמשל, כי מתחלה כשברא הקב"ה את אדם וחוה ברא להם כתנות אור, שהוא אור עליון גדול המקיף אותם וסובב אותם מארבע צדדים ועל ראשם, וע"י אור הזה הזורח עליהם נכבשת התאוה המתהווית מן חומר גופם הנברא מן האדמה החמרית, כדכתיב וייצר ה' אלקים את האדם עפר מן האדמה, והיה מזדכך הכח של התאוה ע"י זריחת אור הכתונת ההיא, ולא היה פועל רע נעשה בלבבם ומוחם ומראה עיניהם, כי היה גופם מונח תוך כתונת האור הזאת, כדבר שהוא שמור ומונח תוך הכלי, ומה שהיה טבע החומר לעורר תאוה בכמה דברים, ובפרט תאוה של המשגל, היה נכבש ונעלם הכח באברים שלהם, באופן שאין להם הרגשה בענין הערוה, ואין אצלם הפרש בין אבר הערוה לשאר אברים שבגוף, ואין להם התעוררות בהרהור של קרוב בשר. כך היתה הסגולה של כתונת אור שהיו מתלבשים בה מכל צד, ואחר שאכלו מעץ הדעת טוב ורע נסתלקה מהם כתונת האור הזאת, ואבדה מהם הסגולה היקרה של זיכוך חומרם וכבישה של כח התאוה, ואז נתגלית כוחה של תאוה הרעה בגופם, ונתעוררה לצאת מן הכח לפועל, וממילא נעשה להם הרגשה והיכר באברי הערוה, ונתעוררה בהם התאוה החמרית בכל דבר רע, ובפרט בענין הערוה והמשגל:

ולכן אחר שאמר הכתוב ותקח מפריו ותאכל ותתן גם לאישה עמה ויאכל, אמר הכתוב ותפקחנה עיני שניהם וידעו כי ערומים הם ויתפרו עלה תאנה ויעשו להם חגורות, פירוש ותפקחנה בהפוך אתוון ותקפחנה, כשתניח אות קו"ף קודם אות פ"ה, והוא מלשון יין פ' ומים פ' קפחו עשרת השבטים, וכן הרבה כזאת בלשון התלמוד, וידעו כי ערומים הם שנסתלקה כתונת אור, ואבדה מהם הסגולה שלה בענין הזיכוך וכבישת התאוה, ונעשו ערומים מאותה הסגולה היקרה, כי עתה נעשה בהם הרגשה והיכר באברי הערוה, ונתעוררה בהם תאוה העכורה הכבושה בחומר שלהם ובלועה בו. ולכן ויתפרו עלה תאנה לעשות אותה מלבוש לעצמם, ויעשו להם חגורות להפסיק בין הלב לבין הערוה, וכששמעו קול ה' בגן נתחבאו בתוך עץ הגן מחמת הבושה שהיו בושים ונכלמים:

ואז ויקרא ה' אלקים אל האדם ויאמר לו איכה, ר"ל היכן אתה שוכן ומונח בתוך כתונת אור שעשיתי לך, או בתוך עלה תאנה שקלקלת בה, כי העץ שאכל אדה"ר תאנה היה. ויאמר את קולך הקדוש והטהור שמעתי בתוך הגן ואירא כי עירום אנכי מאותה הסגולה היקרה של כתונת אור שעשית לי, שנסתלקה ממני עתה ואחבא. והיה בוש לפרש בדבריו לומר שהוא בתוך עלה התאנה מפני שהוא חטא בה, ואמר לו השי"ת מי הגיד לך כי עירום אתה המן העץ אשר צויתיך לבלתי אכל ממנו אכלת, דבר אליו להבדיל כדברי אותה האשה שאמרה לבעלה אחר שאמר שחטפו ממנו המקל של הסגולה, מי חטף ממך המקל, וכן הענין כאן אמר לו אתה אומר כי ערום אתה מן כתונת אור שנסתלקה ממך, בין תבין מי סילק אותה ממך ונעשית ערום מן הסגולה, המן העץ אשר צויתיך לבלתי אכל ממנו ואכלת, וזו האכילה חטפה ממך הסגולה ונעשית עירום, והיא הגורם:

והנה נודע דאחר שנסתלקה כתונת אור הנז"ל בעבור עון אכילת עץ הדעת, עשה השי"ת להם במקומה כתונת עור, דכתיב אח"ז ויעש ה' אלקים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבשם. והנה הצדיקים בכל דור ודור ובפרט בדורות הראשונים עושים תיקון בכתנות עור שיש לאדם בזמן הרכבת נשמתו בגופו לעשותה כתונת אור, וכמ"ש רז"ל בתורתו של רבי מאיר מצאו כתוב כתנות אור, ופירשו בגורי האר"י ז"ל בשם רבינו האר"י ז"ל הכונה לומר בתורתו שלמד תיקן את כתונת עור ועשאה כתונת אור, וכן הוא בכל הצדיקים כולם עושים תיקון בכתונת אור, אך אין כולם שוים בזה, ועל זה נאמר זרח אור לישרים ועל דרכיך נגה אור. ובזה יובן הטעם שהתפלל יעקב אע"ה בהר המוריה ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש, והיינו לחם רוחני שהיה אוכל אדה"ר קודם החטא והיינו סעודה שנקראת בשם לחם, כמו עבד לחם רב, וכן מדוע לא בא בן ישי אל הלחם, ובגד ללבוש היינו כתונת אור של אדה"ר, וכיון שתיקן יעקב אע"ה תיקון גדול בכתונת אור לכך היתה תאותו בכל דבר מזוככת, ולכן בן פ"ד שנים היה ולא ראה קרי:

ובזה יובן ועשית בגדי קדש לאהרן אחיך, והיינו דלא קאי על השמונה בגדים דנקיט אח"ז, אלא אמר לו שימשיך לו עליו ע"י כונתיו כח גדול מן כתונת אור שהיא בגדי קודש שיאירו בו, ואמר לו שיעשאם לכבוד להאיר לנשמה שבו, ולתפארת להאיר לגוף שבו, כדי שבזאת ההארה שימשיך לו מן בגדי קודש הם כתונת האור, יזדכך החומר שלו המתהווה מן ארבע יסודות שבגופו, וכיון שיהיה חומר שלו זך וקדוש, אז אלה שמונה הבגדים אשר יעשו לו יצא מהם פועל טוב, שיהיו מכפרים בעד שמונה מיני עונות, ולכן בתחלה אמר לו ועשית בגדי קודש, כי זה קאי על בגדים הרוחנים אשר ימשיך לו מן כתונת אור הרוחנית, וזה א"א להיות ע"י אחרים, כי אם רק ע"י מרע"ה היודע בסוד השי"ת וכוחו גדול ועצום, ואח"ז אמר לו ואתה תדבר אל כל חכמי לב אשר מלאתיו רוח חכמה ועשו את בגדי אהרן, ולא אמר בגדי הקודש, דזה קאי על שמונה בגדים הגלויים שפרט אותם אח"כ, ולז"א ועשו הם ולא אמר ועשית אתה:

פרשת כי תשא.

כי תשא את ראש בני ישראל. נ"ל בס"ד דרמז הכתוב לפי דרכו על מה שאמר מרע"ה ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת, דלכך לא נכתב שמו בפרשת תצוה. ופרשתי בס"ד מה שלא נכתב שמו הטוב בפרשת תצוה, הוא עצמו בקש זאת בדברים אלו על הדבר הזה שלא יכתב שמו

שמו בפרשת תלוה, וקיים הש"ת את דבריו. והיינו כי תיבת מספרך תתלקנה לשנים וקרי בה מספר ך׳, דחומש בראשית יש בו י"ב פרשיות, וחומש שמות יש בו י"א פרשיות ונמלא פרשת תלוה היא פרשה ך׳. וידוע כל פרשה נקראת בשם ספר, ונמלאת פרשת תלוה היא ספר ך׳. הרי עשה הקב"ה כדבר מרע"ה שלא כתב שמו בספר ך׳ שהוא פרשת תליה. ומרע"ה בקש כן בעבור טובת ישראל, להשביע עיניו של שטן שיתפייס בזה ולא ירבה בקטרוג שמקטרג על ישראל לכלותם ח"ו, כי שמח בזה שנחסר שמו נופרשה אחת. וחשב דבר זה לגרעון ח"ו ונתפייס בזה. ועוד מלינו במרע"ה שעשה חסרון בשבח הגדול שנכתב בתורה והאיש משה ענו מאד, שלא כתב עניו מלא ביו"ד אלא ענו בלא יו"ד, והרואה יחשוב שזה החסרון של היו"ד מתיבת עניו הוא גרעון אליו, כלומר אינו עניו שלם, ובאמת הוא שבח שגם בזה כיון להשביע עיניו של שטן, בראותו חסרון זה בפטרונס של ישראל, ובאמת הוא שבח לו, ויש לו זכות ונשיאות ראש בזה. ונראה שגם זה הענין של חסרון היו"ד בתיבת עניו נרמז בדברו שאמר מחני נא מספרך, דקרי בה מספר ך׳ דהיינו קמ"ך תחת אות פ׳, והיו"ד במלואה עולה מספר ך׳. וז"ש כי תשא את ראש בני ישראל, כלומר חסרון שמו מן פרשה ך׳ וגם חסרון אות יו"ד מן תיבת עניו אינם גרעונות ח"ו למרע"ה שהוא ראש בני ישראל, אלא אדרבא תשא את ראש בני ישראל, עושים לו נשיאות ומעלה, כי שבח וזכות יש לו בה:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד דארז"ל בגמרא כהנים גדולים מושחין אותם כעין כי. ואמרו בגמרא מאי כעין, ומסיק ר"ל כ"ף יונית כזה ⋀. וכתבתי בס"ד הכונה שושין לו המשיחה כזה, שיש משך אחד העולה מתתא לעילא, ומשך אחד יורדה מעילא לתתא, כי כל כה"ג אשר כל ישראל תלויים בו כמ"ש קהל עדתינו עליך יסמוכו ועל ידך תהיה סליחתנו, לריך שהוא לדיק שמעלה אור מ"ן מתורה ומלות והקטרת קטורת וקרבנות מתתא לעילא, ואז עי"ז יוריד שפע מעילא לתתא, ולכן כשמושחין אותו מושחין כעין כף יוני שהוא כזה ⋀. וז"ש כי תשא את ראש בני ישראל כלומר ראש בני ישראל שהוא כה"ג, תעשה לו משיחה בראש כעין כי, שהוא כף יוני:

ועוד נ"ל בס"ד, דארז"ל כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה, דמ"ש וישכב את בלהה וכו׳ היינו שבלבל יצועי אביו, שמנע ממנו הזווג אותה הלילה, שהיה רולה להזדוג עם בלהה ולהביא ממנה תאומים לכך העלה עליו הכתוב כאלו שכב עמה. ויש הוכחה לראובן שלא חטא בערוה משני דברים, והם הא׳ כשבירך יעקב אע"ה את מנשה ואפרים שעשאם שני שבטים, אמר אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי, הטיל אות כף של הדמיון בראובן, וכיון שדימה את אפרים הלדיק לראובן ולא עוד אלא עשאו טפל אליו, באומרו אפרים כראובן, ש"מ דלא חטא בערוה, דאם חטא בערוה איך ידמה את אפרים הלדיק אליו. ועוד יש הוכחה אחרת ממ"ש בפרשת פינחס אלה משפחות הראובני אלה משפחות השמעוני, בכל השבטים לא הוסיף אות יו"ד אלא דוקא בראובן ושמעון, שקראם ראובני ושמעוני, אע"ג דהוסיף אות יוד במשפחות לפוני חגי אראלי וכיולא, עכ"ז בשם העלם של כל השבטים לא הוסיף יו"ד אלא רק בראובן ושמעון כדי להליל את ראובן מן לזות שפתים, שלא יאמרו חטא בערוה בענין בלהה ח"ו, לכך הוסיף הקב"ה אות יו"ד מראש שמו עליו, וקראו ראובני, כי הלדיק בענין ערוה מאיר בו אות יו"ד דשמא קדישא, הרמוזה בתוך אותיות אש, וכן לשמעון ג"כ הוסיף אות יו"ד להלילו מחרפת הזנות שעתידין שבטו לחטוא בה, ללמד שאין הפגם הזה מגיע לאב השבט שהוא שמעון, ורק יגיע ונוגע לנשיא שהוא זמרי בלבד. נמלא ראובן שהוא ראש שבטי ישראל, יש לו נשיאות ושבח ומעלה משני אותיות כ"י, שהם אות כ׳ דנקיט יעקב אע"ה בברכה של אפרים שדמהו לראובן בכף הדמיון, ועוד מן אות יו"ד שהוסיף בראובני כדאמרן, וז"ש כי ר"ל כ"ף של כראובן ויו"ד של ראובני תשא את ראש בני ישראל, יהיה מהם נשיאות לראש בני ישראל שהוא ראובן:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, בא הכתוב לתת טעם איך יועיל מחלית השקל שהוא גשמיי ודומם, להיות כופר נפש שהיא קדושה וחלק אלוה ממעל היא. ונ"ל בהקדים מעשה באחד גביר עם הארץ, שהיתה דירתו בכפר אחד רחוק מן המדינה הגדולה שש שעות, ששם יש לו שדות וכרמים ולאן ובקר, ואינו בא למדינה אלא ביום שיש לו יאר לייט של אביו לומר קדיש בעבורו, כי אביו נקבר במדינה ההיא, ונזדמן פעם אחת שהיה יום יאר לייט ביום שבת, ודרכם לומר קדיש מן יום שבת הקודם לשבת יאר לייט, והוא בא מן הכפר בערב שבת, ולהיותו אוהב כבוד הרבה אמר לשמש בית הכנסת שיושיבו על כסא במקום נכבד, והוא יתן לו מתנה חשובה. א"ל השמש יש אלל כסא הרב של המדינה כסא ריקם שאין בעליו במדינה, עתה אני אושיב אותך שם אללו מימין הרב, וישמח על זה, ויקח הטלית והסידור שלו וינחהו על הכסא שהוא אלל כסא הרב, וזה האיש הוא עם הארץ, ורק תפלה יודע לקרות מן הסידור, ובליל שבת חשב כי למחר הוא יושב אלל הרב לעיני הכל, וכולם יודעים שהוא עם הארץ וילעיגו עליו, לכן נתחכם בדעתו לעיין בסידור התפלה אולי ימלא איזה שאלה קשה בנוסח התפלה, וישאל מן הרב לפני אנשי בית הכנסת, וידעו שהוא אינו עם הארץ, וטרח כל הלילה לעיין בתפלת שחרית של שבת, ולא מלא מה לשאל ומה להתקשות, והלך בבוקר וישב אלל הרב ולא דבר עמו כלום. ואחר שילא בבוקר מן בית הכנסת סעודת שחרית לקח עוד הפעם הסדור של תפלת שבת, והתחיל לעיין בתפלת מנחה של שבת, ואחר עמל וטורח מלא לעלמו קושיא חזקה במ"ש אחר העמידה פסוק אדם ובהמה תושיע ה׳, ונתקשה קושיא גדולה איך הניח הכתוב הבהמה אלל האדם ורב המרחק ביניהם, ושמח מאד על אשר מלא בדעתו קושיא גדולה הזאת, ואחר שהלך בעת מנחה לבית הכנסת וישב אללו סמוך לכסא הרב, אז פתח פיו קודם שהגיע העת, בעוד שהקהל רובם באו לבית הכנסת, והוא פתח הסידור לעיני הכל, ויאמר אל הרב יש לי כאן קושיא גדולה שאומר כאן הפסוק אדם ובהמה תושיע ה׳, מי הביא הבהמה אלל האדם. ויענהו הרב הנה השמש הביא הבהמה אלל האדם, והיושבין כולם לחקו לחוק רב בשמעם תשובת הרב; והאיש הזה הרגיש שהם לוחקים עליו, אך לא ידע למה לוחקים, כי לפי דעתו הוא הקשה קושיא גדולה, ולא הבין דברי הרב במה שאמר השמש הביא, כי השמש מאן דבר שמיה כאן, וכיון שלא הבין לא דבר עוד עם הרב, ושתק, ואחר התפלה כשהלך לביתו קרא את השמש, ויאמר כו"כ שאלתי היום בשעת מנחה, וכו"כ השיב הרב ולא הבנתי דבריו, ולא ידעתי למה לחקו הקהל, ויאמר לו השמש לחקו עליך, שנודע להם אתה עם הארץ ואינך מבין במה הכתוב מדבר, והרב אמר לך השמש הביא בהמה כמוך אלל האדם שהוא הרב, שהשמש הושיב אותך על הכסא סמוך לכסאו, ונזדמנה

מלילה

מגילה זו כפי הרב, ע"פ סגנון השאלה שלך:

ויאמר זה האיש לשמש מה תיקון אעשה לדבר הזה שיכירו בי הקהל שאני למדן, והרב השיח דברים כנגדי שלא כהוגן לחשוב אותי בהמה, ויאמר אני אתקן אם תתן לי עשרה זהובים, ויאמר אני אתן. ויאמר לו הני אשים דברים בפיך שתדבר בהם בשבת הבאה עם הרב בפני הקהל, ובזה תגלה אותי בעבור הבזיון שביזה אותך היום, וילמדהו לומר בשבת הבאה להרב, רבי שאלתי אותך בשבת שעבר על פסוק אדם ובהמה תושיע, כך כונתי לומר. למה חיבר הכתוב הבהמה עם האדם באומרו אדם ובהמה, והיה להפרידם ולא יזכירם ביחד, כ"א אדם תושיע ה' וגם הבהמה תושיע, ולמה זכר אותם במשקל שוה זע"ז. אך אני כך ישבתי הקושיא הזאת, כי מ"ש אדם קאי על הנפש שנקראת אדם, ומ"ש בהמה קאי על הגוף שנקראת בהמה לגבי הנפש, ואע"פ שיש הפרש גדול בין ערך הנפש לבין ערך הגוף כרחוק מזרח ממערב, עכ"ז הזכירם ביחד בבת אחת, כי ראוי לכבד את הגוף מפני שהוא כלי ומלבוש שבתוכו דרה הנפש, והיא מתכבדת מאד ע"י שגורה בתוך הגוף, כי בהיותה למעלה קודם שירדה למטה ודרה בגוף, אין לה רבותא מצד הקדושה שלה, כי יש כמה אלפי רבבות מלאכים כולם קדושים כולם טהורים, ומאי רבותא דידה, אבל כיון שדרה בתוך הגוף שהוא חומר עכור, והיא נשארה בקדושתה, יש לה רבותא ומעלה גדולה, וכיון שהיא מתייקרת מצד הגוף, לכך ראוי לכבד את הגוף ולהזכירו עמה ביחד, ואמר אדם ובהמה תושיע ה', דכללם בהדא מחתא, ומכאן אנחנו למידין כיון דהחכם מתייקר יותר מחמת עם הארץ, כי החכם בין החכמים מאי רבותא דידיה, לכן ראוי ליקר את עם הארץ. וחזר על דברים אלו כל השבוע מאה פעמים, עד שלמדם היטב, והיו שגורים בפיו, ואמר אותם להרב בשבת שניה, והיו דברים אלו מדקרות חרב לדברי הרב שבזהו בשבת שעבר, באומרו השמש הביא הבהמה אצל האדם, ע"כ:

וכן הענין כאן, אל תתמה איך יתכבד חלק החומר הדומם להיות פדיון נפש קדושה ורוחנית, והיינו מאחר דהנפש מתכבדת ומקבלת מעלה ושבח גדול מצד הגוף, שהוא חומר עכור השוכנת בקרבו, והוא נברא עפר מן האדמה שהוא מין הדומם, לכך יתכבד חלק החומר שהוא שקל כסף שהוא מהמין של הגוף, להיות פדיון לנפש הרוחנית. ובזה יובן כי תשא את ראש בני ישראל הנשמות הקדושות הם נקראים ראש של בני ישראל, כי הנשמה מאירה לאדם כמו הנר שעומדת למעלה מראשו, כדכתיב נר ה' נשמת אדם, כי יש חלק ממנה בתוך הגוף, ויש חלק למעלה מראשו של אדם, תשא אותם לתת להם נשיאות ומעלה לפקודיהם, ר"ל מחמת הגופים החמריים שהם גנוזים בתוכם, כי תיבת לפקודיהם היא לשון גניזה והנחה, כמו והיה האוכל לפקדון, וכן ויפקדו את ירמיהו בחצר המטרה, שהוא לשון גניזה והנחה, וכן כאן אמר לפקודיהם על הגופים החמריים שהושמו הנשמות בהם, ומחמת כן יגיע נשיאות ומעלה להנשמות שהם ראש לבני ישראל, ומחמת כן אתה מוצא טעם מספיק שיתנו כופר נפש הרוחני מדבר שהוא חמרי ודומם, שהוא ממין של הגוף, וכדאמרן, דמאחר שיש נשיאות ומעלה וחשיבות לנפשות שהם ראש בני ישראל מן הגופים החמריים שנפקדים בהם, על כן יש טעם לתת מדבר גופני וחמרי כופר לנפש שהיא רוחנית, וכאשר פירש השמש בביאור הכתוב אדם ובהמה תושיע ה', שקאי על הנפש והגוף שהזכירם שניהם יחדיו בכבוד שנכבדם ביחד בישועה אשר יושיע ה':

עשרים גרה השקל מחצית השקל תרומה לה'. איתא באמרי רז"ל, למה עשרה גרה כנגד מה שעברו על עשרת הדברות, וקשה מה שייכות יש לשמנה דברות עם העגל, דלכאורה אין שייכות לעון העגל אלא רק בדבור אנכי ולא יהיה לך. ונ"ל בס"ד הכונה ע"ד מעשה בתלמיד א' שבא לפני רבו במוצאי פורים, וא"ל רבי אני בשנה זו קיימתי במצות השתיה בפורים תרין מעשרה ממה שאני צריך לקיים בפורים בכל שנה, אמר לו רבו שנינו אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים, ויען תלמידו ויאמר לו שקר אתה אומר כי הן רבי הייתי עמך בסעודת פורים בשנה זו, וראיתי ששתית קנקן אחד מלא, ולפי דרכך היית שותה בכל שנה עשרה מלאי קנקנים, וזה א"א באם ישתה כן ימות, א"ל לא שקרתי כי אין אני אומר על שיעור השתיה, אלא אני אומר על דבר הנוי של מצות השתיה, דאמרו בגמרא חייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, נמצא הנוי של חז"ל על מצות השתיה הוא עשרה תיבות מן תיבת לבסומי עד הסוף, ואני בכל שנה הייתי מקיים כל העשרה תיבות ההם של מצות חז"ל כולם. ורק בפורים דשנה זאת לא שתיתי הרבה להגיע למדרגה של עד דלא ידע, ורק שתיתי שיעור שאתבסם בו בלבד, ונמצא לא קיימתי אלא שתים תיבות מן הנוי שהוא לבסומי בפוריא, והתשעה תיבות עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי לא קיימתי ע"כ. וכן הענין כאן בענין העגל, אותם שחטאו במעשה מהם נהרגו ומהם נגפו, והנשארים אין בידם אלא חטא של הרהור הלב, בשעת שיצא העגל באם אפשר שעלה בלבם הרהור לחשוב שיש בו ממש ח"ו, ולכן אלו לא עברו אלא רק על שלשה תיבות דאנכי ה' אלקיך, ובשבעה תיבות של לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, כי בזה הכתוב נלמוד על הרהור, דכתיב על פני ר"ל בלב, אבל רק אלא גלוי הדבר שבלב. וזהו כונת רז"ל שאמרו הטעם שהנשארים הביאו עשרה גרה בעבור עון העגל שעברו על עשרת הדברות, ר"ל דבורים שהם עשרה תיבות של אנכי ה' אלקיך ושל לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, וכמו דנקיט איהו תלמיד חשבון של תרין מעשרה על תיבות לשון הנוי של המצוה, ולא על שיעור המצוה שהיא השתיה:

העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט ממחצית השקל לתת את תרומת ה'. נ"ל בס"ד בא הכתוב ללמד הטעם שציוה הקב"ה שיהיו שוים הכל בנתינת השקלים, שכל אחד יתן מחצית השקל הן עשיר הן דל, שאם היה מצוה שיקחו מכל אחד כפי יכולתו ועושרו היה מסתבב מזה קטטות ומריבות, כי על דבר זה ליקח מכל אחד כפי עושרו צריך להעמיד אנשים מעריכים שיעריכו לכל אחד לתת עליו סך כפי ממונו, ועי"ז באין לידי מריבה, כי העשיר יריב עם המעריכים לומר שקצבו עליו סך יותר מכדי יכלתו, והיה ממילא נולד מזו המצוה מחלוקת ומריבה, והדל שניכר שהוא דל ואין עליו אלא דבר מועט אע"פ שאינו עושה מריבה בשביל עצמו, כי על הדלים אין מניחים אנשים מעריכים אלא הדל הוא מעצמו יביא דבר מועט שהוא שיעור נתינה בדוחק, עכ"ז הוא יריב בעבור קצבות שקצבו על העשיר, כי יאמר המעריכים עשו משוא פנים לעשיר זה שקצבו עליו מאה, והוא ראוי ליתן אלף, או קצבו עשרה והוא ראוי ליתן מאה, ונמצא גם הדלים הם מריבים בעבור קצבות של האחרים שקורין תגר עליהם, וכיון דנולד מהמצוה קטטות ומריבות, אין ראויה להיות נקרא עליה תרומת ה' ואין ראויה להיות

כפרה

כפרה על הנפשות, וז"ש זה יתנו כל העובר על הפקודים מחצית השקל בשקל וכו', כלומר רק סך זה יתנו כולם בהשוואה אחת, והטעם שאני מצוה שיתנו כולם בהשוואה אחת, כי עי"כ העשיר לא ירבה, לשון מריבה כמו וירב העם עם משה, שאם לא יתנו כולם בהשוואה אחת צריך להעמיד מעריכים שיעריכו לכל אחד כפי ממונו ויקבלו עליו, אך עתה לא ירבה, ר"ל לא יריב ויתקוטט, וכן הדל לא ימעיט, כלומר הדל אע"פ שאין לו צריך בשביל עצמו, כי הוא דל ואין עליו מעריכים, אלא הוא יתן סך הפחות שהוא שיעור נתינה בדוחק, עכ"ז היה קורא תגר על קצבה שקצבו המעריכים על העשירים, לומר דבר מועט קצבו עליהם בזה שקצבו עליו עשרה צריך לקצוב עליו מאה, ומי שקצבו עליו מאה צריך ליתן אלף, משא"כ עתה שהכל מביאים בשוה ע"פ מצותו יתברך, אין אומר ואין דברים ואין כאן קטטות ואין כאן מריבות, ובזה תהיה המצוה ראויה להיות נקראת תרומת ה', שיהיה בה כח לכפר על נפשותיכם :

ועשית כיור נחשת וכנו נחשת לרחצה. הנה ידוע שהכיור וכנו נעשה ממראות הצובאות, וכמ"ש בפרשת ויקהל, ופירשו שם רש"י ז"ל ורמב"ן ז"ל, שהיה ביד בנות ישראל מראות מנחשת זך ממורק שרואות בהם כשהן מתקשטות וכו' ע"ש, והטעם שבחר השי"ת בזה, כתב רבינו מהר"ש אלשיך ז"ל, כי אמרו רז"ל למה נעשה כיור וכנו ממראות הצובאות, אלא לזכור זכות נשים שהיו במצרים, שבראותם שבעליהן מחמת קושי העבודה שהיה עליהם לא היו נזקקין להם, ויראו פן יאבד זרע ישראל ח"ו, על כן היו יוצאות השדה ומרחיצות אותם במים שהיו מביאים אותם מן הנהר, ומחממין אותם בעצרים, והיה הקב"ה מזמין להם דגים תוך המים, והיו שופתות שתי קדרות א' בשביל רחיצה לרחוץ בהם בעליהם מטיט ומכל טינוף, וא' לבשל בה הדגים בשביל אכילה להאכילם, ואחר רחיצה במים חמין ואכילתם הדגים ששבה רוחם עליהם ונחו מיגיעתם, היו מביאים מראות הצובאות ומסתכלות בהם, ועושים שגם בעליהם יסתכלו במראות אלו, ומדברים עמהם בשיחה נאה ודברי שחוק, עד בואן לידי תאוה, והיו נזקקים להם, ועי"כ נמשך זרע ישראל בקדושה ובטהרה, ולא שלטו בהם גוים, ובזכות מצוה זו שהיתה כונתם בזה לש"ש, רצה הקב"ה שמאותם מראות הצובאות אשר על ידם נתרבה זרע ישראל בקדושה, יעשו כיור וכנו לרחצה קודם עבודה, כנגד מה שהיו מרחיצות ומעוררים אותם לדבר מצוה ע"י מראות הצובאות, ולכך היו חביבין לפני הקב"ה מראות הצובאות אע"פ שהם עשויים בעבור קשוטי נשים, שמתייפים ומתקשטים הנשים את עצמן ע"י מראות הצובאות שיסתכלו בהם, ולכן נעשה מהם הכיור וכנו שהיו דוגמת ענין התחברות זכר ונקבה, כי הכיור הוא דוגמת זכר, וכנו דוגמת נקבה, שהוא ענין שופע ונשפע כי הכיור משפיע וכנו נשפע והיינו לעשות בהם זכר למצות הזווג של זכר ונקבה, אשר נעשה ונתגלגל על ידי זה, עכ"ד ז"ל :

והנה מלבד טעם האמור, נ"ל בס"ד לומר טעם אחר על אשר בחר השי"ת לעשות כיור וכנו מן המראות, כי הרחיצה מן הכיור קודם עבודה, יש בזה רמז ולימוד מוסר לאדם הרוצה לעבוד את הש"ת, שישתדל תחילה לרחוץ עצמו מטינוף העונות, ואח"כ יגש בעבודה שבידו, כי איך אפשר אדם טובל ושרץ בידו, ולכן אמר הכתוב סור מרע תחלה, ואח"כ עשה טוב, אמנם היצה"ר מגדל תאות האדם ברע עד שקשה עליו לפרוש ממנו, ובמה יוכל לו, הנה אחת היא אשר על ידה יוכל להפרד מן הרע, והיינו שיסתכל כל תענוג שמתענג במעשה הרע אינו מתקיים, אלא דומה לצורה של האדם העומד כנגד המראה, אע"פ שנראית במראה צורה גמורה ושלימה, עכ"ז אינה מתמדת, אלא כיון שעבר האדם מנגדה שיעור חצי אמה, גם הצורה הלכה כולה מן כלי המראה, ולא נשאר ממנה כלום אפילו משהו, ולזה ידמה עונג העבירה של זנות המטמאה זכרים ונקבות, ואינו אלא רק ארבע וחמש דקים שהוא עת עשיית העבירה דוקא, כי כן הוא כל תענוג הבלי עוה"ז אינם אלא רק בזמן קצר מאד, כשיעור מראה החלום, ולכך עשה כיור וכנו שבו רוחצים קודם העבודה מן מראות הצובאות, אשר מראה שרואה האדם הוא הבל וריק, ואין לו קיום ועמידה, ומחמת כן כל הבא להקריב צריך שיסתכל בעיניו התאות הרעות, שהם דומין למראה הנראה במראות הצובאות, שאין קיום ועמידה להם, ועי"כ יוכל להתגבר על יצרו לדחות אותם ממילא, ואז יגש לעבוד עבודת הקודש עבודה תמה :

ועוד נ"ל בס"ד, טעם שעשה הכיור וכנו ממראות הצובאות, כי הכיור וכנו מלאכתם שיתקדש האדם הרוחץ בהם, ואז יקרב אל הקודש לעבוד עבודת הקודש אך ידוע הוא שאין קדושה השורה על הכהנים ברחיצתם מן הכיור שוה, אלא כל כהן שהוא צדיק יותר ישיג קדושה יותר, ובודאי כל הכהנים הנכנסים לבית ק"ק ביום כיפור רואין ראיה בהשוואה, אלא כל אחד ישיג לראות כפי גודל עצמות קדושת צדקתו, ודבר זה ילמוד האדם מן מראות הצובאות, שהאדם העומד כנגדה רואה את צורתו, אך אם יראה במראות גדולות רואה שם צורה גדולה, ואם יראה צורתו במראות קטנות יראה אותה קטנה, וכן הוא השגת הקדושה אשר ירצה הכהן להשיג ע"י עבודת הקדש שעובד בבהמ"ק, שאם הוא יש לו קדושה גדולה מכח צדקתו, אז מתוך קדושה זו שיש לו ישיג קדושה גדולה בעבודת הקודש ויראה הארה גדולה בבהמ"ק בעת עבודתו, וכל שכן בכניסתו לפני ולפנים תהיה אז ג"כ ראייתו גדולה ועצומה, ואם קדושת צדקתו קטנה גם ראייתו וקדושתו בעבודת המקדש תהיה קטנה :

אך את שבתותי תשמרו כי אות היא ביני וביניכם לדעת כי אני ה' מקדשכם. נ"ל בס"ד, דידוע כל זווג של איש ואשה יהיה ע"י הזרעת מים במים, ר"ל מיין דכורין של איש הנקראים מים עליונים, ומיין נוקבין של אשה הנקראים מים תחתונים. ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים והמים להם חומה מימינם ומשמאלם, כי ישראל גדרו עצמן מן הזנות במצרים, הן אנשים הן נשים, ולא נזקקו אלא רק איש באשתו, ונמצא דכל אחד שמר המים שלו לבלתי ישפכנו במקום אחר, והזרע נקרא מים, הן של איש הן של אשה, כנודע, ולכן מדה כנגד מדה זכו שנעשה להם במים של ים סוף והלכו בתוך הים ביבשה, והיינו בזכות האנשים שלא קלקלו במים זכרים שהוא הזרע שלהם עמדו להם המים בים סוף מימין, ובזכות הנשים שלא קלקלו בזרע שלהם לזנות בו בביאה אסורה, עמדו להם המים בים סוף משמאל, כי ידוע שהזכר יתייחס לימין, והנקבה לשמאל, האי מרביה דידיה והאי מרביה דידיה, וז"ש ובני ישראל הלכו בתוך הים ביבשה, יען כי והמים הוא הזרע שלהם ששמרו אותו במצרים שלא יתקלקל, היה להם חומה מימינם ומשמאלם כי של איש יתייחס לימין, ושל אשה לשמאל :

והנה ידוע מ"ש בזוה"ק ע"פ ורוח אלקים מרחפת על פני המים, דרמוז במלת המים תרתי מיני

מים

מים, שהם מים העליונים ומים התחתונים, שהם מ"ד ומ"ן דיקה, וכנז' בזוה"ק בפ' בראשית, והנה תיבת המים אשר בפסוק הנז' היא תיבת האחד ועשרים שבתורה, שאם תמנה מן תיבת בראשית עד תיבת המים הנז' תמצא תיבה זו היא תיבת כ"א, והנה מן הראוי שישראל יהיו שומרים המ"ד ומ"ן שלהם עד יום שבת, שאז בו יזדווגו איש ואשתו, כי יהיה זווגם מכוון כנגד זווג העליון בספירות למעלה, וכמ"ש בזוה"ק על פסוק כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי ובחרו באשר חפצתי, ודריש לסריסים אלו ת"ח דעבדי גרמייהו בחול כאלו הם סריסים, שאין נזקקין לנשותיהם ומצפים וממתינים עד יום שבת קודש, ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב כאן, אך הם המים שהם תיבת א"ך בתורה, שבהם נרמזו תרין מים שהם מ"ד ומ"ן, שהם כנגד זרע האיש וזרע אשתו תשמורו ר"ל תמתינו שלא תשמשו בהם אלא רק בשבתותי, כי אות היא ביני וביניכם, שהזווג שלכם בשבת הוא דוגמא לזווג וחיבור אורות הספירות למעלה, לדעת כי אני ה' מקדשכם למטה להשפיע לכם קדושה מלמעלה. ועוד נ"ל רמז בתיבת אך, ר"ת אור כתר תצפו לו את שבתותי, שהוא מתגלה במנחת שבת בסוד יכירו בניך וידעו כי מאתך היא מנוחתם, כלומר מאת כתר:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, בהקדים מ"ש הרב אבני שהם ז"ל בפרשת בראשית, בשם הגאון רבי יצחק ז"ל, דאיתא בספר אור הישר בזה"ל, מלאכי מעלה אומרים שירה בכל יום, בכח כנף אחד שמתפשטים אותו כנף נגד הארץ, ובא להם שפע לומר שירה, וזהו מכנף הארץ זמירות שמענו, ועל כן מלאכי השרת אומרים שירה רק ששה ימים בשבוע, כי יש להם רק ששה כנפים, ובזה מתורץ מדרש הנעלם והובא בעולת שבת וז"ל, השבת הזה של הכל יודוך נתייחד לתחתונים לזמר בכל שבת, מפני שמלאכי מעלה אמרוהו פעם אחת בשבת, באיזה שבת אמרו בשבת בראשית, וצריך להבין השאלה והתשובה מה הקשה ומה מתרץ, וכפי האמור אתי שפיר, דמאחר שא"א למלאכים לומר שירה ביום השביעי, כי אין להם אלא רק ששה כנפים לששה ימים, שבכל יום אומרים שירה בכנף אחד, לכך שאל באיזה שבת אמרו, והשיב בשבת בראשית אמרו, כי המלאכים נבראו ביום שני, והתחילו אז לומר שירה מאותו היום, וממילא אז באותו שבוע הראשון אמרו שירה גם בשבת, כי אותו שבת היה יום ששי לבריאתם, ואחר אותו שבת הראשון לא אמרו שירה בשבת אחרת, כי בכנפים שלהם מתחילין ביום ראשון של השבוע, ומשלמים ביום ששי בשבוע, וכעז"ה בכל שבוע, עכ"ד ע"ש:

נמצא ישראל יש להם מעלה של כבוד מצד השירה שאומרים לפני הקב"ה, שהם מתכבדים בה הן בששת ימי החול, והן ביום השביעי שהוא שבת קודש, אבל המלאכים אין מתכבדים לומר שירה אלא רק בששת ימי החול ולא ביום השביעי, ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו, קרא לישראל עם זו על שם מעלתם שהם מתכבדים ביום ז' שהוא שבת קודש, וגם בוא"ו ימי החול, ולכך קורא אותם באותיות זו יצרתי לי לכבודי, ופירש מה המעלה והכבוד שיש להם בימי זו, ואמר הענין הוא כי תהלתי יספרו, בין ביום ז' בין בוא"ו ימי החול, משא"כ המלאכים אין מתכבדים לספר תהלתי בשירה, אלא רק בוא"ו ימי החול, ולא ביום ז' שהוא יום שבת:

והנה באמת צריכין ישראל ליקח מוסר גדול מדבר זה, לקדש עצמם בדיבור ביום שבת יותר, מאחר שכבד אותם הקב"ה ביום שבת שהם לבדם יאמרו השירה, ואין המלאכים אומרים שירה בו ביום לפני השי"ת. משל למלך שאמר לעבדו שיעשה לו יום זה מטעמים שביעד עליהם, ואת בני ביתו צוה שלא יעשו לו מטעמים כדרכן בכל יום, כי הוא רוצה לאכול אותו היום מן מטעמים של עבדו דוקא, הנה בודאי אם היו גם בני ביתו עושים לו מטעמים בו ביום, שהמלך לא סמך על מטעמים של זה העבד, אין על העבד אשם, אם המטעמים גרועים ואינם כמה חשובות, יען כי המלך יש לו לאכול מטעמים חשובים שעשו לו בני ביתו, ואינו סומך על זה, אבל אם צוה לבני ביתו שלא יעשו, והוא סומך על מעשה העבד הא ודאי שיאשם עברה ידית על מחסור וגרעון שנמצא במטעמים שלו, וכן הענין כאן:

וז"ש אך את שבתותי תשמורו, ר"ל תצפו להם ותקיימו אותם בקדושתם, יען אות היא ביני וביניכם שאתם לבדכם תאמרו בהם שירה לפני, לדעת כי אני מקדשכם, במעלה רבה יותר מן המלאכים שהם אצלי וקרובים אלי, ואמר תיבת אך בתחלה לרמוז על הכבוד והמעלה שיש לישראל בשבת, מאיזה ענין ומאיזה צד הוא בא להם ורמז באותיות אך, כי ידוע אך לשון מיעוט הוא, וגם הוא ר"ת כנף אחד, כלומר זה היתרון בא לישראל בשבת מחמת חסרון כנף אחד שיש למלאכים, שאין להם שבע כנפים כנגד שבעה ימים, אלא יש להם רק שש כנפים כנגד ששת ימי החול בלבד:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד מ"ש אך את שבתותי לשון רבים, וגם אמר אות היא, כתיב לשון זכר, וקרינן היא לשון נקבה, והיינו דידוע מ"ש המפרשים בשם הרב קרבן שבת הטעם דעכו"ם ששבת חייב מיתה, מפני כי השבת בכניסתו בתחלת הלילה ע"פ סדר שצ"ם חנכ"ל, שולט מאדים, ובתחלת היום שולט שבתאי, וידוע כי מזל מאדים מורה על הרג וכו', ומזל שבתאי מורה על חרבן ויללה, נמצא שניהם מורים לרעה, ולכן מאחר שהעכו"ם הם תחת שליטת כוכבים ומזלות, אינם יכולים לשמור השבת לשמוח ולהתענג בו, כי כיון שהם עושים בזה השמחה והעונג הפך הכוכב והמזל היא פוגע בהם, ולכך מורה עליהם מיתה, משא"כ ישראל שהם אינם תחת שליטת הכוכב והמזל, דכתיב בישראל ומאותות השמים אל תחתו כי יחתו הגוים מהמה, לכן יכולים לשמור השבת בעונג ומנוחה ושמחה ולעשות הפך הוראת הכוכב והמזל, עכ"ד, נמצא מכח שמירת השבת נעשה בזה אות ומופת שישראל הם תחת צילו יתברך, ומתקדשים בקדושתו ואינם תחת שליטת המזל, וז"ש אך את שבתותי תשמורו נקיט לשון רבים, לרמוז על מדת לילה ועל מדת יום כי הלילה הוא שבת בפ"ע, והיום שבת בפ"ע, כי אות היא ביני וביניכם, כתיב הוא לשון זכר כנגד היום שהוא נחשב זכר, וקרינן היא לשון נקבה כנגד הלילה שהיא נחשב נקבה, כנודע, כלומר הלילה שמתחיל בה כוכב מאדים המורה לרעה, והיום שמתחיל בו כוכב שבתאי המורה לרעה, משניהם יש אות מוכיח על דבר שהוא ביני וביניכם, והיינו לדעת כי אני ה' מקדשכם, לכם דוקא ולא לשאר אומות, כי רק אתם תחת צילי ואין שולט בכם לרוע המזל והכוכב, דהראיה אתם עושים בשבת בלילה וביום הפך הוראת המזל והכוכב, ואין מגיע לכם רעה מזה, אלא אדרבה אתם מתגברים:

ראה קראתי בשם בצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה. נ"ל בס"ד, בצלאל רמז לצדיק שהוא עומד בצל אל, כי מחצב הנשמות שבא ממנו הנשמות של הצדיקים הוא עומד בצל מחצב הספירות, ולכן כל צדיק ראוי לקרותו בצלאל מצד נשמתו, וידוע כל איש צדיק ראוי שיהיה הקב"ה קורא אותו בשמו, ובא הכתוב לפרש מעלותיו

מעלותיו של הצדיק שזוכה לכך, והם האחד הוא נחשב בן אורי. כלומר בן לתורה שנקראת אור, דכתיב כי נר מצוה ותורה אור, שכולה כלולה בעשרת הדברות, וזה בן אורי אור יו"ד, והב' נקרא בן חור, והוא דארז"ל פתח של התשובה רמוז באות ה' בפתח העליון, שנחשב חור, כי בפתח הגדול התחתון לא מסתייעא מילתא. וכזה פרשתי בס"ד רמז הכתיב דודי שלח ידו מן החור ומעי המו עליו, ר"ל שלח ידו לקבלני בתשובה, כמ"ש כי ימינך פשוטה לקבל שבים, ועי"כ מסתייעא מלתא ואז מעי המו עליו, וידוע מ"ש הרב ערבי נחל ז"ל ע"פ אביך הראשון חטא, ומליציך פשעו בו, כי כל מי שהוא צדיק גדול יותר יהיה בעל תשובה יותר, כי יכיר חסרונות שלו וירבה בתשובה, נמצא זה נקרא בן חור שהוא מקום קבלת האדם בתשובה. למטה יהודה רמז כאן בשם יהודה ד' פעמים הוי"ה, דידוע ארבע אותיות הוי"ה יש בכל אות בשם הוי"ה שלם, נמצא כלול ארבע הויו"ת, וז"ש למטה יהודה כלומר נדבק ונוטה לארבע שמות הוי"ה:

ואמלא עוד ואמלא אותו רוח אלקים לעזור אותו בתלמוד, בחכמה היינו בגרסא, ובתבונה בעיון וסברא, ובדעת בחלק הנסתר, ועוד אעזור אותו בכל מלאכה, הוא חלק המעשה שנקרא מלאכת שמים, ועוד לחשוב מחשבות שאתן לו כח לעשות תיקון במחשבה טובה שלו, שמקבל עליה שכר כמעשה, וגם לעשות ר"ל לתקן, כמו ובן הבקר אשר עשה, בזהב בכסף ובנחשת רמז לשלשה עולמות בריאה יצירה עשיה, ששלשתם צריכין תיקון בעבור התערובת רע שבהם, והיינו זהב זו הבריאה שהיא סוד בינה דגבורות מתערין מינה, וכסף זו היצירה שהיא סוד תפארת שהוא קו הרחמים, ובנחשת זו העשיה שבה עיקר הקליפות שהם סטרא דנחש:

ואמר עוד על תיקון שעושה הצדיק הנז' שהוא בכל ט, ובחרשת אבן למלאת ובחרשת עץ, והכונה לומר מלבד התיקון שעושה בעליונים הוא עושה בתחתונים ג"כ, והוא דהמגיד אמר כנגד ארבעה בנים דברה תורה אחד חכם ואחד רשע ואחד תם ואחד שאינו יודע לשאל, נמצא ארבעה מינים יש בישראל שהם חכם ורשע ותם ושאינו יודע לשאל, ורמוזים באותיות חרשת שהוא ר"ת חכם רשע שאינו יודע לשאל תם, ואלו הארבעה מינים כולם חסרים וצריכין תיקון, הן בעניני הגוף שנקרא אבן, כי הגוף הוא עפר מעיקרו, והן בענייני הנשמה שנקראת עץ, כמ"ש בתיקונים עץ דא נשמתא, ולז"א בחרשת אבן ובחרשת עץ לעשות בכל מלאכה של תיקון, הן מלאכה רוחנית, הן מלאכה גשמית, בכולם יעשה תיקון לטובה:

פרשת ויקהל.

ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהיה לכם קודש. נ"ל בס"ד כי בימי החול א"א להעביר כל היום כולו בעסק התורה, כי הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם, אלא יעשה כמ"ש רבי ישמעאל שיחלק הזמן של היום, שעות לעסק התורה, ושעות לעסקי הגוף, וזה הטעם שנקראים ימי החול ימי מלאכה, והיינו כי באותיות מלאכה יש אותיות ה"א שרומזים לחלק גבוה שהוא עסק התורה, ויש אותיות לכם שרומזים לחלק הגשמי שהוא עסק הגוף, להביא בו פרנסתו, והטעם דאותיות ה"א רומזים לחלק גבוה, דאיתא באותיות דרבי עקיבא וז"ל אין ה"א אלא שמו של הקב"ה המפורש שבו נברא העולם וכו', ומה נשתנה מכל האותיות, מפני שכל האותיות כשהאדם מוציאן מפיו הוא מרגיש בהם בשפתיו ובלשונו ומוציא טיפת רוק מפיו, אבל אות ה"א אינו מקבל טומאה מפני כשאדם מוציאו מפיו אינו מרגיש בו לא בשפתיו ולא בלשונו, ואין מוציא בה רוק מפיו, לכן כל שמות המפורשות אינם נכתבות אלא בה"א עכ"ל. נמצא אות ה"א רומזת לשמו של הקב"ה, ולכן אות ה"א במלואה שהיא בתוך אותיות מלאכה רומזת לחלק גבוה שהוא עסק התורה שהוא חלקו יתברך, ונשארו אותיות לכם רומזים על חלק הגשמיי שהוא עסק הגוף. וכמו שדרשו רז"ל תיבת לכם האמור ביום טוב שהוא ר"ל להנאתכם, ולכך אמרו על יו"ט חלקהו חציו לה' וחציו לכם, ועל כן ימי החול נקראים ימי מלאכה, כי באותיות מלאכה רמוז עסק התורה באותיות ה"א, ועסק הגוף באותיות לכם, שצריך האדם לעסוק בימי החול בשתיהם לעשות עת לצורך הרוחני הרמוז באותיות ה"א, ועת לצורך הגשמי הרמוז באותיות לכם, וז"ש ששת ימים תעשה מלאכה, ר"ל תעשה עתים לצורך הרוחני הנפשיי ולצורך עסק הגופני הרמוזים באותיות מלאכה, וכל זה הוא בששת ימי החול, אבל ביום השביעי שהוא יום שבת, גם העת שהוא לצורך אותיות לכם יהיה קודש, שלא תעסוק בו עסק הגוף ונמצא אלו השני עתים יהיו ביום השביעי שבת שבתון לה' שכולם יהיו לצורך גבוה, כל העושה בו מלאכה דהיינו שמחלק העתים כנגד אותיות מלאכה כאשר נוהג בחול, יומת. ובזה נתיישב היטב דקדוק שדקדק רבינו מהר"ש אלשי"ך ז"ל, שהקשה דהול"ל והיום השביעי ולמה אמר וביום, ובזה ניחא:

ועוד נ"ל בס"ד הכתוב. ויתיישב ג"כ הדקדוק הנז' של וביום, והוא בהקדים מ"ש הרב יטב לב ז"ל בפרשה אמור דף ל"ח, ע"פ ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' אלקיך, והוא כי דעת רז"ל בחגיגה דחוה"מ אסור במלאכה, ובעו למילף מקל וחומר, והיינו מבוש שיש בהם קדושה לפניהם ולאחריהם, ודחו ליה ששת ימי בראשית יוכיחו. ופירש רש"י ז"ל הכונה, כי בין שתי שבתות הם יושבים, ולכן גם הם ראוי לאוסרם במלאכה, ומסיק בגמרא חוה"מ שאני שנקרא מקרא קודש, אבל עוד י"ל דהרי אנחנו למדין שבת משבת של הקב"ה שברא עולמו בששת ימי המעשה, שלא היה שבת לפניהם ונח בשביעי, לכך גם אנחנו מותרין במלאכה בימי המעשה ונחים ביום השביעי, וזש"ה ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת, ואל תקשי שהרי יש קדושה לפניו ולאחריו, וראוי שיהיו אסורין ימי החול במלאכה, לז"א לה' אלקיך, שאנחנו למידין משבת של הקב"ה שלא היה שבת לפניהם, עכ"ד ע"ש. וז"ש כאן ששת ימים תעשה מלאכה, ורק ביום השביעי יהיה לכם קודש, וא"ת איך נעשה מלאכה בששת ימים, והלא יש קדושה לפניהם ולאחריהם, לז"א שבת שבתון לה', כלומר אנחנו למידין משבת של הקב"ה שהיה אחר ששת ימי שבוע בראשית שלא היה שבת לפניהם, ונח ביום השביעי. וגם אנחנו מותרין במלאכה בימי המעשה, ונחים בשביעי:

לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת. י"ל למה פרט הכתוב מלאכה זו בדיני שבת, יותר משאר מלאכות האסורים בשבת. ונ"ל בס"ד, שיש שלשה מיני רשיות לאדם בשבת, וכולם רמוזים באות ש' דשבת, הא' הוא החדר והבית שהאדם דר שם אוכל ושותה בו ושוכב בו, והב' הוא החצר שהבית פתוח אליו, שעושה ג"כ בו תשמיש גלוי, אך אינו עושה כל מין תשמיש שעושה בחדרו וביתו, והג' הם המבואות ורחבות העיר ושוקים שהאדם מתהלך בהם בשביל עסקיו, אך אין משתמש בהם תשמיש שמשתמש בחצר, מפני מראית העין ששם נמצאים אנשים רבים, ואין המקום שמור, ושלשה מקומות אלו

אלו נרמזו באות ש' של שבת, שהיא חלוקה לשלשה ווי"ן, אך היא גוף אחד. ועוד יש שני אלפים אמה שהם תחום שבת, שיוכל ללכת בהם בשבת, ואלו נרמזים באות ב' דשבת, שאם תחלק מספר שלה לשנים, עולה שני אותיות א', וידוע מ"ש רבינו האר"י ז"ל דמספר האלפים לא יש באלפ"א ביתא, אך הוא נרמז באות א' שמספרו אחד שהוא בכלל האחדים, אך נקרא אֶלֶף, דמשמעות שלו אלפים. וכן כאן אות ב' דשבת נחלקת לשתי אותיות אֶלֶף אֶלֶף, הרי כאן שני אלפים כנגד תחום שבת, ובאות ת' של שבת נרמז רשות אחרת שהיא כרמלית, דאסורה מדרבנן, כי המדבר וכיוצא בו נקרא כרמלית, וסוף שמה של כרמלית הוא אות ת', שהוא סוף אותיות שבת, ונשאר עוד רשות אחרת שהיא רשות הרבים שאיסורו מן התורה, ושיעור שלו דנאסר מן התורה הוא שיהיה רחבו ששה עשר אמה, וחסר מן י"ו אין זה רה"ר האסור מן התורה, אלא הוא כרמלית דאיסורו הוא מדרבנן, וזה נרמז בקמ"ץ אשר תחת אות ב' דשבת, כי הקמ"ץ הוא צורת י"ו כנודע:

והנה ידוע מ"ש רז"ל בגמרא, אין הדליקה מצויה אלא בעבור חלול שבת, וצריך טעם למה יהיה נזק זה ולא נזק אחר, וע"פ האמור שכתבנו דשלשה מיני רשויות של שבת רמוזים באותיות שבת, והיינו על ידי שתחלק אות ב' ותהיה א' א', נמצא אותיות שבת נעשו ש"א א"ת, נרמז בזה כי המלכות שנקראת את יש לה נשיאות ראש בשבת, שהוא כנגד ספירת המלכות, וגם נרמז בזה שבכניסת שבת נפתחין כ"ב צינורות השפע שהם מן א' ועד ת', ומריקים שפע מראש כל הכתרים, דלכך קורין קודם קידוש פסוקי אשת חיל, וכנז' בדברי רבינו האר"י ז"ל ולכך נרמז באותיות שבת שא את, כלומר שא שפע הנמשך מן את דהיינו מן א' עד ת':

ובכל זה הרמז של שא את הוא בקריאה ביושר, אבל אם תקראנה למפרע תהיה הקריאה תא אש, והיינו תא בלשון התלמוד הוא לשון ביאה, שאומרים מן השמים בוא אש ותדליק הבתים, כי המחלל שבת שהלך בזה לאחור לעקם דרכיו, אז יהיו אותיות שא את נקראים לאחור שהוא תא אש, ולז"א לא תבערו אש בכל מושבותיכם, כלומר אם תחללו שבת אז כאילו אתם מבערים האש בכל מושבותכם, לעשות דליקה ב"ש כי כיון שאתם הולכים לאחור, אז גם אותיות שא את שהם נקראים באותיות שבת יהיו נקראים לאחור תא אש, כלומר בוא האש במושבותם ב"מ:

קחו מאתכם תרומה לה'. י"ל תיבת מאתכם נראה לשון יתר. ונ"ל בס"ד כי הצדקה צריכה להיות שלמה בנתינת הכסף בידים, וגם בפיוס בפה, כמ"ש רז"ל הנותן צדקה לעני יתברך בשש, והמפייסו ג"כ יתברך בי"א, ולכן ישראל שהיו מתנדבים למשכן היו עושים המצוה בתרתי, שנותנים הזהב והכסף ושאר המינים בידם לגזברים מיד ליד, כדי שיהיה בזה יחוד שם הוי"ה, כנודע בסוד הכתיב והיה מעשה הצדקה שלום, וגם עוד היו משבחים בפיהם את הזהב והכסף ושאר מינים, כדי שיעשו המלאכה מצלחת, וגם כדי שיאמרו להם להביא עוד מזה המין המשובח, וכמ"ש בס"ד בספה"ק בן איש חי על פסוק כל מרים תרומת כסף ונחשת, כלומר הרמה בשבח שמשבח את המינים אשר מביאם תרומה. והנה ידוע מ"ש המקובלים ז"ל, דפה האדם הוא צורת מ"ם סתומה כשיפתחנו, ועוד נמי הנדבה עצמה אשר יביאו בית ישראל, אם היא מעט יאחזנה בראשי אצבעותיו ויביאנה, אבל אם מרובה ישימנה ויאחזנה בכף שלו ויביאנה, ולז"א קחו מאתכם תרומה

תחלק אותיות מאתכם לשני חלקים, וקרי בה קחי מאת כ"ף מ"ם תרומה לה', דהיינו שתקחו נדבה מרובה שנאחזת בכף, ולא מתנה מועטת שנאחזת בראשי אצבעות, וגם תקח עמה שבח ופאר לדבר שמניח אותו נדבה שזה הוא עדות ברורה שמנדבים ברצון ושמחה, דעל כן משבחים דבר הנידב בפיהם, נדומה למ"ם סתומה כשפותחין אותו לדבר בשבח דבר הנידב, ואז זו תרומה רצויה שראוי לקרא אותה תרומת ה':

ובאופן אחר נ"ל בס"ד אומרו מאתכם, בהקדים מ"ש במדרש רבא בפ' בהר, רבי טרפון נתן שש מאות קנטרין של כסף לרבי עקיבא, אמר לו לך וקנה לי בהם שדה אחת כדי שנעסוק בתורה ונתפרנס מאותה שדה, מה עשה רבי עקיבא הלך וחילק אותם לצורך יושבי בית המדרש ומלמדי תנוקות של בית רבן, שהחזיק בהם ידי ת"ח ותלמוד תורה, אחר ימים מצאו רבי טרפון אמר לו קנית לנו את השדה שאמרתי לך, א"ל הן, א"ל יש לך פנאי עתה להראותה לי, א"ל הן, מה עשה רבי עקיבא לקחו ומשכו בדברים עד שהכניסו לבית המדרש, והראה לו הת"ח והתנוקות של בית רבן עוסקים בתורה, אז ידע רבי טרפון שמעותיו חלקם לצורך אלו, אמר לו רבי טרפון אית בר נש יהיב מגן אפוכי דידיה הן הוא, כלומר יש אדם נותן דבר בחנם, היה הוא הריוח. א"ל רבי עקיבא הריוח כתוב אצל דוד מלך ישראל, דכתיב פזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד ע"כ. ומקשים אטו רבי טרפון נעלם ממנו ח"ו יקר תפארת הצדקה, ובפרט עם עמלי תורה אשר אין קץ לשכרו, ואיך יאמר אית בר נש דיהיב מגן אפוכי דידיה הן הוא, והלא שכר הצדקה מפורסם וידוע בכמה מקראות תנ"ך, ועוד רבי עקיבא למה הביא לו פסוק מתהלים, ולא הביא לו פסוקים מן התורה מן פרשת ראה המדברים בשכר הצדקה יותר מן האמור בפסוק של פזר נתן לאביונים:

והרב הגדול חיד"א ז"ל בפתח עינים בתרא דף יו"ד, תרץ זה בטוב טעם, דרבי טרפון ודאי ידע גודל שכר הצדקה מאד, ובזה לא הסתפק ליה, אמנם ראה דנ"ד שנא ושנא, כיון דהוא נתנם לרבי עקיבא לקנות לו נחלת שדה וכרם, ורבי עקיבא מעצמו בלי שום ידיעת רבי טרפון בחלקית ישית למו, ורבי טרפון לא ידע זה, ולכך חשב שהניח מעותיו על קרן הצבי, ואין לו שכר, כי לא היה זה מלבו ומדעתו, ורבי עקיבא בחכמתו אודיק ליה מאמר המלך דוד ע"ה, פזר נתן לאביונים, דקשה תרתי, למה לי פזר נתן הסגי באחת, ועוד קשה למה נקיט לשון עבר פזר נתן, אלא הכונה הוא על נידון כזה ממש, דהיינו אם בעל הממון פזר אותו שנתנו לצרכי עוה"ז שנקרא פזור, כי יעזבו לאחרים חילם, ובא אדם אחר ונתן הזוזים לאביונים שלא בידיעתו, עכ"ז צדקתו של בעל הממון עומדת לעד, ובכן נחה דעתו של רבי טרפון, ולהכי לא הביא לו מפסוקי תנ"ך, דהפסוקים מדברים בממון שנותנו בעליו מעיקרא לשם צדקה, ובזה פירש הרב מ"ש בגמרא, שאלו לשלמה עד היכן כוחה של צדקה, א"ל צאו וראו מה פירש דוד אבא, פזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד, הראה להם פסוק זה שממנו היכא דיוק לתת שכר גם לצדקה הנעשית מן ממון שבתחלתו ניתן לצרכי עוה"ז. שנקראים בשם פיזור, עכ"ד ע"ש:

נמצא גדול כוחה של צדקה שאפילו בתחלה ניתן הממון שלא לצרכי עוה"ז, אם סוף ניתן לצדקה שלא מדעת בעל הממון נמי יש לו שכר, אך ודאי אין זו מצוה מן המובחר אלא ראוי שהקיחה תהיה מתחלתה לשם מצוה, ולז"א קחו מאתכם ר"ל

מעת

מעות שיצא המזון מאתים תהיה לשם תרומה לה', והא דרבי עקיבא עשה באופן זה ולא גילה לו הדבר מעיקרא, היינו כדי לפרסם כוחה של הצדקה, דגם בבה"ג איכא מצוה, וגם כדי לפרסם מעלת רבי טרפון דהגם שבזבז רבי עקיבא מן ממונו סך רב שלא מדעתו לא הקפיד אלא שמח הרבה, ואחר ששמע ממנו זאת התנדב סך גדול לצדקה, וכמ"ש במדרש שם, ובזה ידעו העולם דהא שלא היה ר"ט מרבה ליתן ממונו לצדקה, לאו משום קמצנות, אלא משום דהוה טריד בלימודו :

ויצאו כל עדת ישראל מלפני משה. נ"ל בס"ד דידוע בקדושה הוא תם ובסט"א הוא מת, לכך יעקב אע"ה נקרא איש תם, ופלוני נקרא מת, ולכן וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים, ולכן מצד הקדושה יתפשטו אותיות תום באדם, ומצד הסט"א יתפשטו אותיות מות הפך התום, ולז"א הולך בתום ילך בטח ומקשה לבו יפול ברעה, והיינו המות שהוא הרעה, ונקיט זה בלב, כי אותיות לב במלואם למ"ד בי"ת יהיה המלוי בשני אופנים, הא' הוא יד תם, והב' יד מת, ולז"א מקשה לבו דייקא אז יפול ברעה, דהיינו יהיה אצלו צירוף יד מת, ולא יד תם, והיד הוא ר"ל מקום. והכתוב אמר וצדקה תציל ממות, היינו הכונה שיתהפכו אותיות מות להיות צירוף תום, ותציל הוא לשון הטייה כמ"ש בגמרא דברכות דף ל"ד, אביי ורבא כי נפלי על אפייהו מצלי הצלויי, כלומר מטין על הצד ע"ש, וכן הצדקה תציל ממות, ר"ל תטה אותיות מות שיתהפכו על צדם להיות צירוף תום, והפרש בין תום לבין מות הוא, כי המות הוא מ"ם פתוחה, ובתום הוא מם סתומה :

והנה ידוע כי בעגל נגזר עליהם מות, ואח"כ נתרצה להם במשכן להצילם מן המות, דע"י נדבתם למשכן נתהפכו להם אותיות מות לאותיות תום, ולז"א ויצאו כל עדת ישראל מלפני משה, והענין הוא דאותיות תום הם עומדים לפני אותיות משה, דהיינו אם תניח חמשה אותיות מנצפ"ך הכפולות כל אות בצד חברתה, שהוא כ"ף כ"ך, מ"ם מ"ם, נו"ן נו"ן, אז אחר מ"ם פתוחה תמצא מם סתומה, וכמ"ש חז"ל בסוד אותיות אמת, שהם תוך סוף, והנה המות הוא מם פתוחה ותום מ"ם סתומה, והם נרמזים לפני אותיות משה, כי לפני מ"ם פתוחה דמשה יש מם סתומה, ולפני שי"ן וה"א דמשה יש תי"ו וא"ו, הרי כאן אותיות תום שהוא במ"ם סתומה, וישראל נהפכו להם מות שהם במ"ם פתוחה לצירוף תום שהוא במ"ם סתומה, הרמוזים לפני אותיות משה, וז"ש ויצאו כל עדת בני ישראל מלפני משה, לפני דייקא, כלומר בצירוף תום הרמוז לפני אותיות משה, כי כיון שקבלו באהבה ושמחה להביא נדבה לעשות המשכן, נהפכו אצלם צירוף מות לצירוף תום :

ויבואו כל איש אשר נשאו לבו. צריך להבין מה ענין נשיאות דנקיט כאן. ונ"ל בס"ד, דאיתא בירושלמי דמסכת הוריות פרק ג', מעשה בר"א ורבי יהושע ורבי עקיבא שעלו לחולת אנטוכיא לגבות מעות בשביל פרנסת החכמים, והיה שם אחד שמו אבא יהודה עושה צדקות בעין טובה, פעם אחת ירד מנכסיו וראה רבותינו והטמין עצמו מפני הבושה, עלה לו לביתו ופניו משונות, אמרה לו אשתו מפני מה פניך משונות, א"ל רבותינו כאן ואיני יודע מה אעשה. אשתו שהיתה צדקת ממנו, אמרה לו נשתיירה לך שדה אחת, תלך ותמכור חציה ותן להם, הלך ועשה כן ובא אצל רבותינו ונתן להם, והתפללו עליו רבותינו ואמרו לו, אבא יהודה הקב"ה ימלא חסרונותיך. אחר שהלכו להם, ירד לחרוש בתוך חצי שדהו, שקעה פרתו ונשברה, ירד להעלותה והאיר הקב"ה עיניו ומצא אוצר, אמר לטובתי נשברה רגל פרתי. וכשחזרו רבותינו שאלו עליו מה עסק של אבא יהודה, ואמרו להם העולם מי הוא יכול להקביל פניו כבוד עושרו שנתגדל בכל, אבא יהודה בעל השוורים, אבא יהודה בעל הגמלים, אבא יהודה בעל החמורים, בא אבא יהודה אצל רבותינו ושאל בשלומן, אמרו לו מה אבא יהודה עוסק, אמר להם עשתה תפלתכם פירות ופירי פירות אמרו לו אע"פ שנתנו אחרים יותר ממך בראשונה, כתבנו אותך ראש טימוס, פירוש בשטר זכרון הנותנים לפי שהיינו יודעים שנתת בלב שלם ובנפש חפיצה. נטלוהו והושיבוהו אצלם, וקראו עליו הפסוק הזה מתן אדם ירחיב לו ולפני גדולים ינחנו, ע"כ. ונראה כונתו לומר להם, אע"פ דגדולה מצות הצדקה שמעשרת, הנה היה מן הראוי שיחזור לי העושר שאבד ממני, אך אני רואה שמצד תפלתכם בא לי העושר, כי מלבד הקרן שחזר לידי אלא נתנו לי מן השמים פירות ופירי פירות, דהיינו הריוח שהיה אפשר שארויח מן ממון שהיה בידי, וגם ריוח דריוח, והיינו פירות ופירי פירות. והם השיבו לו מצד הענוה שלהם לא תפלתינו עשתה. אלא כיון שכתבנו שמך בראש פנקס הגבייה לקחת אתה מן השפע שירד למתנדבים חלק בראש, כדין בכור שנוטל פי שנים, ולכך הגיע לך פירות ופירי פירות, ולכן קראו עליו המקרא הזה מתן אדם ירחיב לו, כלומר ירחיב לו את השפע שלוקח כפלים על הראוי, יען כי לפני גדולים ינחנו, פירוש אותם הגדולים בנדבתם שהתנדבו נדבה גדולה יהיה הוא נכתב למעלה, וכל הכתוב ראשון יש לו דין בכור שנוטל פי שנים, וז"ש כל איש אשר נשאו לבו, כי לבו מאחר שהיה שלם ושמח ומרוצה באותה הנדבה נתנשא זה האיש בעל הלב להיות נכתב בספר הזכרונות למעלה בריש דפא, וכמ"ש רבותינו על אבא יהודה ולפני גדולים ינחנו, ולכך השפעתו היתה גדולה יותר מן הראוי שנתנו לו מן השמים פירות ופירי פירות:

ועוד נ"ל בס"ד ענין נשיאות דנקיט הכא אצל הלב הוא, כי אותיות הלב במילואם כזה למ"ד בי"ת, יש בם אותיות יד תם, ומלת יד הוא ר"ל מקום כמו מציב לו יד, וכן יד אבשלום, ועוד נמי אפשר להיות המלוי צירוף יד מת, והיינו אם זכה האדם יהיה הלב שלו יד תם, כלומר מקום תם שנוגבר בו יצה"ט שהוא תם ויטב לבו, ואם לא זכה יהיה צירוף מת, שיהיה שם מקום היצה"ר שנקרא מת, ולכן אבימלך בהתנצלותו בעבור לקיחת שרה אע"ה, אמר בתם לבבי ובנקיון כפי עשיתי זאת, רצונו לומר שלא עשה דבר זה ברוע לב, שהמלוי שלו היה צירוף יד מת, אלא עשה בטוב לב, שהיה מלוי לב שלו צירוף יד תם, וזהו בתם לבבי תם דייקא, וכונתו בזה להתנצל שהוא לא לקח אשת איש אלא פנויה, שרצה להדבק בטובים ומיוחסים, ואין כאן דבר עבירה אלא אדרבה דבר טוב עשה, ולכן כתיב בשמואל א' סי' כ"ה על נבל וימת לבו בקרבו, שמלוי לב שלו נעשה צירוף יד מת ולא יד תם, ולכן כתיב גבי נותני צדקה ולא ירע לבבך בתתך לו, כלומר לא יהיה מלוי הלב שלך צירוף יד מת, כאשר כתוב בנבל וימת לבו בקרבו :

והנה אם יהיה המלוי צירוף יד מת, עולה מספר המלוי עם כולל ד' אותיות מספר נחש שהוא דרגא דמותא, אבל אם יהיה בסדר יד תם, יהיה מספר המלוי עם כולל ד' אותיות מספר אלף חי, שהוא מורה על דרגא דחיי שהוא מעולם האצילות, ששם הוא סוד חכמה

חכמה, ונתיב החכמה היה בעליה, ולכן כתיב ימוהו ולא בחכמה, יען כי אות מ"ם של תם היא מ"ם דמנצפ"ך שמספרה ת"ר שהיא עליונה וגבוהה, אבל מ"ם של מת מספרה ארבעים והיא קטנה ותחתונה, ולכן על אלו המתנדבים למשכן שהיה לבם בנדבה זו במלוי יד תם, ולא יד מת אמר הכתוב ויבואו כל איש אשר נשאו לבו, שנשאו והגביהו מן אות מ"ם שמספרה ארבעים, שהיא תחתונה, ר"ל אות מ"ם שמספרה ת"ר שהיא עליונה, גם נשאו והגביהו ממספר נחש דרגא דמותא, אל מספר הנף תי דרגא דחיי, בעולם האצילות:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, מ"ש נשאו לבו, מה ענין נשיאות זו, ועוד י"ל במ"ש וכל אשר נדבה רוחו אותו, והיינו הך, כי נשיאות לב ונדבת רוח חדא היא. ונ"ל בס"ד דידוע דהנדבה המובחרת לה' היא, כשהאדם יראה נדבתו מועטת, ואע"פ שהביא סך רב לא יתגאה בו, אלא ידמה בעיניו שנדבתו מועטת, ולא יצא י"ח בסך זה שהביא, אלא צריך שיביא כפלי כפליים, ומה שהביא אינה הוצאה של עשירים אלא נחשבת של עניים, וכמ"ש דוד הע"ה ואני בעניי הכינותי וכו', ואע"פ שהביא סך עצום ורב, אך באמת אם האדם הביא סך מרובה קשה הדבר שיחשוב זה הסך לדבר מועט, מאחר שהוא וכל העולם כולו קא חזו ליה שהוא סך רב, אמנם בזאת יש תקנה לדבר זה שהוא יראה עצמו עשיר מופלג יותר ממה שהוא באמת, על חד מאה, אז ממילא תהיה נדבתו בעיניו נדבה מועטת, שאין נחשבת כלום לפי העושר שלו שנתן לו הקב"ה. עוד ידוע מ"ש בירושלמי דתרומות, מעשה ברבי יוחנן דאבד ליה כסתיה, בעיין מיניה אורייתא ולא ידע, אמרו ליה וכי מפני דאבד כיסתך אבדה דעתך, אמר להו דעתא בלבא תליא וליבא בכיסתא תליא ע"ש. וז"ש ויבואו כל איש אשר נשאו לבו, כלומר הלב שלהם היה מנשא אותם בעושר, שאם הם בעלי אלף היה לבם מצייר בשכל שבו שהם בעלי מאה אלפים, או אלף אלפים, וא"ת אם אין בביתו יותר מאלף איך יצייר בלבו שהוא בעל מאה אלף, ולז"א וכל אשר נדבה רוחו הוא הממון הנה הוא אתו, קרי ביה אִתו בחיר"ק, וקאי על לבו כלומר בלבו קאי, דהכל תלוי בהבנת הלב, ומה שיצייר האדם על ממונו הוא עיקר אצלו, כי האדם אע"פ שאין בביתו וחנותו ממון כלל הוא מתבונן וחושב, המציאות של עסק ומשא ומתן ומסחר, שאפשר שיתעשר בהם עושר, והוא סומך בדעתו על המצאות שמצייר בלבו, וחושב כאלו זה העושר הרב מונח בכיסתיה. מעשה בשנים שותפים שהיו עשירים מאד, ופעם עשו מסחר גדול ששלחו סחורה למדינה אחרת רחוקה בסך עצום מאד, וחשבו שירויחו מזה ריוח הרבה, כי היה להם קרן עשרה אלפים זהובים, ולקחו בהקפה סחורה בסך חמשים אלף זהובים, והנה יום אחד בא להם מכתב שהסחורה נמכרה בסך שלשים אלפים זהובים, נמצא אבד הקרן שלהם, ונשארו חייבים עשרה אלפים זהובים, והאחד כששמע לו הידיעה פרחה נשמתו והלך לערב לביתו גוף בלא נשמה, ולא אכל ולא שתה בלותה הלילה, ולמחר בא לחנותו חולה ממש ופניו מוריקות, אבל שותפו בא למחר לחנות בריא אולם ופניו צהובות, ויאמר לו השותף על מה פניך טובים, אם מצאת מציאה גדולה בלילה, ויאמר לו כן הוא, א"ל איך היה וכמה היתה המציאה, הגד נא לי כי אנחנו שותפים אפילו במציאה בדרך, אמר לו המציאה עולה סך עשרים אלף זהובים, אחר ניכוי ההפסד של עשרים אלף שהפסדנו בסחורה פ' במדינה פ', ויאמר היכן מונח סך הגדול הזה של המציאה שהיא סך עשרים אלף זהובים, וצריך לו שמירה גדולה, ויענהו הוא מונח בלבבי, ויאמר משחק אתה בי, וכי בלב ישימו זהובים ויאמר כן, והענין הוא כי בבואי לביתי עלה בלבי כמו שהיה ההפסד סך גדול בבת אחת שהוא סך עשרים אלף זהובים, כן יהיה הריוח סך גדול בבת אחת, כי הסוחר שמכר לנו הסחורה בסך שלשים אלף זהובים, לא ישלח לנו התמורה מעות בעין, אלא יקנה לנו בהם סחורה פ' שדרכה לבא מהתם לכאן ואחר שישלח הסחורה יזדמן שיתייקר השער של זאת הסחורה, וכשתגיע לידינו נמכור בשבעים אלף זהובים ונמצא שיש לנו ריוח עשרים אלף זהובים אחר ניכוי ההפסד, כי כן מנהגו של עולם זו יורדת וזו עולה, וכמו שמצא ירידה בסך גדול כן תמצא עליה בסך גדול, וסמכתי ובטחתי על השערת הלב שכך יהיה וכך יקום והיו העשרים אלף זהובים כאלו מונחים בכיסי, ולכן לא נחלשתי ולא נעכרתי ופני הנם צהובות. נמצא הכל תלוי בלב בהשערתו וציוריו, דלפעמים הלב רואה הכיס המלא ריקם, ולפעמים רואה כיס הריקם מלא, וא"כ אלו המתנדבים למשכן היה לבם נישא אותם שיראו עצמם בעלי עושר רב, ולכך לא היתה הנדבה נחשבת בעיניהם לסך חשוב אלא לדבר מועט, ובזה היתה נקיה משמץ גאוה וגבהות רוחא, ולז"א ויבואו כל איש אשר נשאו לבו, נשאו להראות עצמו עשיר גדול, שבזה היתה נדבתו מועטת בעיניו, יען כי כל אשר נדבה רוחו הוא סך הממון שנתנדב הוא אתו כלומר את הלב, שכל קניינו של אדם תלוי בלב וכדאמרן:

ובכל אשה חכמת לב בידיה טוו, י"ל מאי קמ"ל דידוע הוא דהטויה היא בידים ולא ברגלים. ונ"ל בס"ד דידוע דאותיות י"ה שבשם הוי"ה ב"ה, יש בהם י"ד אותיות במלוי ומילוי המילוי, ורמוזים ביד ימין, ואותיות ו"ה ג"כ יש בהם י"ד אותיות, והם ביד שמאל, ונראה דהנשים דקדקו לעשות הטויה ביד ימין בלבד, ששם הוא מקום אותיות י"ה, ולא היתה שמאל מסייעת, ולז"א בידיה טוו קרי בה ביד י"ה טוו, ר"ל דקדקו לעשות הטויה ביד ימין שיש בה הארה משם י"ה, אך עכ"ז המשיכו בכונתם הארה גם ליד שמאל, ששם הארת אותיות ו"ה, וז"ש ויביאו מטוה קרי בה מט ו"ה, והיינו מט בלשון חכמים הוא ר"ל נגיעה והולכה, כמ"ש בגמרא כד מטא להתם וכן מטי ולא מטי, כלומר הוליכו הארה זו גם לשמאל שהוא מקום בחינת אותיות ו"ה:

ובכל הנשים אשר נשא לבן אותנה בחכמה טוו את העזים. ארז"ל בגמרא דשבת דף ע"ד, שהיתה הטויה בעור, שהשער היה מחובר בגוף העזים. וי"ל הנה דבר זה אמת שהוא חכמה יתירה, אין יתרון זה נודע וניכר אלא רק בשעת מלאכה, ואח"כ תולשים אותו ומביאים תלוש, ומה יתרון ניכר בו על הטווי בתלוש, וא"כ מאי נ"מ שטרחו לעשות המלאכה באופן זה. ונ"ל בס"ד כדי לברר לפני בעלי המלאכה והגזברים שלא יחושו, שמא עסקו בו בעת שהם זבות, או נדות דמקבל טומאה, לכך טוו אותו בעודו מחובר בעזים שאינו מקבל טומאה, והביאו את העזים עצמן אצל האנשים בעלי המלאכה, והם קצצו אותו מן העזים:

ועוד נ"ל בס"ד, דהנשים האלה נשא לבן אותנה בחכמה, שידעו והבינו דמלאכת המשכן נעשית לתיקון האנשים בעבור העגל, אבל הם לא חטאו ואין צריך להם תיקון, דלכך צוה הש"י לתת מחצית השקל ולא שקל שלם, וכמ"ש רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל בפרשת כי תשא ע"ש, וידוע דמלאכת הטויה היא מיוחדת לנשים בלבד, כמ"ש הרמב"ם ז"ל בפרק כ"א מהלכות אישות ע"פ בידיה טוו, שהטוויה היא מלאכה המיוחדת לנשים, ולכך הוצרכו הנשים לטוות בידם לצורך המשכן, אך

כדי

כדי לזכות האנשים שהם בעליהן במצוה זו של הטויה, נתחכמו לטוות השער בעודו מחובר בעזים, והביאו את העזים האלו בעליהן, והם קנו את האריג ומכרוהו לגזברים, וכיון שהם קנו את האריג נמצא מלאכה זו של הטויה נגמרה ע"י האנשים :

פרשת פקודי.

אלה פקודי המשכן משכן העדות אשר פוקד על פי משה. הדקדוק ידוע, מ"ש אשר פוקד על פי משה, נראה לשון יתר, וכמ"ש רבינו מהר"ש אלשיך ז"ל. ונ"ל בס"ד דבא הכתוב להודיע שהחשבון אשר נתנו במשכן הוא חשבון אמיתי, דלא תחשוב דאע"פ שאין לחשוד שום אדם בגניבה ח"ו, אך לא יבצר מטעות, דאפשר דבחשבון הרב הזה נזדמן איזה טעות בשוגג, לז"א אלה פקודי המשכן אלה כמו שהן, שלא נפל בהם טעות. ומביא שתי הוכחות לזה, הא' משכן העדות ר"ל גופו של משכן ששכנה בו אור שכינה הוא עצמו עדות לזה, שלא נעשה בחשבונו טעות, דאל"כ לא היו זוכין שתשרה שכינה במשכן, כיון שיש שמץ איסור של גזל ואע"פ אם הוא בשוגג, ועוד הוכחה שנית כי פוקד על פי משה, כי מרע"ה פירש בפיו את החשבון של המשכן דכך וכך היה, וידוע כי מרע"ה היתה שכינה מדברת מתוך גרונו, וגם היה יוצא הדיבור מפיו בשפה בלשון צח וברור מאד, וכפי הטבע לא היה אפשר שיצא צח וברור, כי הוא היה כבד פה וכבד לשון, וכיון שהוציא החשבון בפיו בלשון צח וברור, ודאי לא היה בחשבון ההוא טעות אלא הוא אמת ויציב, דגמירי לא עביד קב"ה ניסא לשקרי ח"ו, ועוד כיון דשכינה מדברת מתוך גרונו, דלכך היה מתנבא זה הדבר אשר צוה ה', ודאי כל דבר היוצא מפיו הוא אמת :

ועוד נ"ל בס"ד, דידוע שהחשבון מזיק מצד הברכה והא דלא הזיק החשבון שנתנו במשכן, היינו מפני כי החשבון נתפרש ונאמר על פיו של מרע"ה שהיתה שכינה מדברת מתוך גרונו, והו"ל החשבון יוצא מן אור השכינה, ולכן לא יזיק כלל כמ"ש רז"ל ע"פ והיה מספר בני ישראל, והיינו שיהיה המספר בידי שמים ולא יזיק כלל, ולז"א אלה פקודי המשכן, והא דלא הזיק החשבון, היינו משום כי פוקד על פי משה :

והנה בזוה"ק דף רכ"א איתא, תא חזי משכנא דא קיימא בחושבנא, ובגין דא אצטריך לצלותא דמשה דיבריך עליה ברכאן, דכתיב ויברך אותם משה, ומה ברכה בריך להו יהא רעוא דתשרי ברכה על עובדי ידיכון, וברכאן לא שראן על האי חושבנא עד דאתקבל ליה משה במשכנא דלעילא, דכתיב אלה פקודי המשכן משכן העדות אשר פוקד על פי משה עכ"ל. ונראה כונת הפסוק ע"פ דברי זוה"ק הנז' הוא כך אלה פקודי המשכן, ואם תאמר והלא כל דבר שנעשה בו חשבון אינו שורה עליו ברכה, לז"א משכן העדות כי זה נתחבר עם משכן של מעלה שהיא נקרא משכן העדות, אשר פוקד ר"ל נזכר, מלשון פקד פקדתי אתכם, וכן וה' פקד את שרה, א"נ אשר פוקד מלשון פקדון, שהוא ענין התחברות ושמירה, שמתחבר זה עם זה, ונשמר זה בזה, וכן הוא כאן נתחבר ונשמר משכן שלמטה, עם משכן העדות שהוא למעלה, על פי משה דהיינו על ידי תפלתו של מרע"ה :

ובצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה עשה את כל אשר צוה ה' את משה. י"ל תיבת כל נראה לשון יתר. ונ"ל בס"ד, כי מרע"ה נצטווה מאת ה' בשני מיני צווי, הא' הוא על המעשה של המשכן וכליו בצורתם ומדתם ומשקלם, והב' הוא על כונות הסוד שצריך לכון בהם בעת עשייתם, ובצלאל הצליח לעשות שתי מיני הצוויים ההם בשלימות, דמלבד שעשה המעשה של המשכן והכלים כאשר צוה ה' את משה, אלא גם הכונות ויחודים שצוהו לכוין בהם בשעת עשייתם עשאם כראוי בשלימות, ועל זה הכונה הסודית בא הכתוב לרבות בתיבת כל, והבן :

כל הזהב העשוי למלאכה בכל מלאכת הקודש. הדקדוק כאן ידוע, למה ל"ל בכל מלאכת הקודש, דידוע הוא שבמלאכת הקודש הוא מדבר, וכבר נתעורר בזה רבינו מהר"ש אלשיך ז"ל. ונ"ל בס"ד, שבא הכתוב לרמוז לפי דרכו ענין יקר, דאל יחשוב איש שכל ופאר דהמשכן נתכבד ונבחר להשראת שכינה בעבור רבוי הזהב שיש בו, דזה אינו, דודאי הזהב הוא חשוב אצל בני אדם בעלי חומר ותאוה וחמדה, אבל אצלו יתברך אין חשיבות לזהב, ורק המשכן נתכבד ונבחר להשי"ת מפני יקר עבודת הקודש אשר תהיה בתוכו, כי כמה מצות יקרות נעשים בו ע"י הכהנים בעבודתם ולויים בדוכנם וישראל במעמדם, ולכן אין שאר אומות יכולים להדמות אלינו בדבר זה, לעשות גם הם משכן מפואר בזהב וכסף, יען כי אין להם סדר עבודה קדושה המתוקן ע"פ התורה להכניס בתוכו, מאחר שלא קבלו התורה, ואינם יודעים בסוד השי"ת, כי צריך למלאתו אורה מסוד תורתו יתברך, ומה יועיל ומה נחשב כלי שהוא ריקם, וכמ"ש הרב קול יעקב ז"ל בשיר השירים ע"פ אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו משל לילד עני שראה כיס נאה ארוג בחוטי זהב, וחמד אותו ונתאוה לקנות לו כיס כמוהו, וילך אל חנות המוכר שמוכר כיסים כאלה, ויתן לו את כל הכסף אשר נמצא אצלו שהוא עשרה דנרים, ויאמר לו קח הכסף הזה ותן לי בעדו כיס זה, ואע"פ שאתה מוכר הכיס בעשרים דינרים, הנה הוא נשבע בשבועה חמורה שהוא עני ואין לו יותר מעשרה דנרים אשר הרויח אותם על יד על יד במשך ארבעה שנים, ויאמר לו המוכר שוטה הכיס הזה קונים אותו להניח בו דנרי זהב, ואתה אם אין לך אפילו פרוטה להניח בו למה לך הכיס להניחו בחיקך ריקם ע"ש, ולז"א כאן כל הזהב העשוי למלאכה של המשכן אין לו חשיבות ומעלה מצד עצמו, אלא כבודו וחשיבותו תלוי ומקושר בכל מלאכת הקודש היא מלאכה של עבודת הקודש בקרבנות, ושאר דברים שעושים כהנים בעבודתם ולויים בדוכנם וישראל במעמדם ובעבור זה הוא נבחר להשי"ת, ולא בעבור גוף הזהב עצמו :

בקע לגלגלת מחצית השקל בשקל הקודש. נ"ל בס"ד בקע אותיות עקב, רמז לענוה שנקראת עקב כי העניו אע"פ שהוא ראש רואה עצמו עקב, וצריך שתהיה מדת הענוה שנקראת עקב קשורה ומונחת בגלגלת, שהם המוח שהוא מקום המחשבה שלא יהיה נראה עניו ועקב מבחוץ, ובפנימיות שלו שהוא במחשבתו הוא גאה ברוח, כאותו הכומר שהיה בזמן הרמב"ן ז"ל שבדקו הרמב"ן ומצאו כך, וכמ"ש לא גבה לבי ולא רמו עיני, דגבהות במחשבה שבראש היא גאוה מגונה יותר. או יובן הכונה בקע אותיות עקב שהוא עניו שרואה עצמו עקב, אז הקב"ה מגביהו ועושהו ראש, וזהו יזכה לגלגלת שהוא מקום גבוה, וכמ"ש רז"ל מאן דאיהו זעיר איהו רב, וז"ש בקע אותיות עקב שהוא עניו יזכה לגלגלת. ונ"ל בס"ד הא דרמז הענוה בלשון בקע, לרמוז כי העניו אחז"ל תפלתו בוקעת רקיעים ועולה למעלה, כי היא רצויה לפני הקב"ה, כמ"ש תאות ענוים שמעת ה' תכין לבם תקשיב אזנך, ולכן רמז

רמז הכתוב הענוה שנקראת עקב בצירוף בקע שהוא לשון בקוע :

ואמר עוד מחצית השקל בשקל הקודש, רמז בזה כפי דרכו ענין אחר, והיינו כי שקל הוא מספר ת"ל, וחצי מספר של הוא רע"ו כמנין מעקה, ורמז בזה שצריך האדם לעשות מעקה לניצוצות הקדושה אשר מקבץ ע"י התורה והמצות ומניחם ברשות היחיד, שהוא רשות הקדושה הנקרא רשות היחיד, שלא יפלו לרשות הרבים, שהוא מקום הקליפות הנקרא רשות הרבים, וכמ"ש כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך, וצריך לעשות מעקה כפול גדר על גדר, וז"ש מחצית השקל רמז למעקה הרמוז בחצי מספר השקל, תעשהו בשקל הקדש, שהוא רשות היחיד סטרא דקדושה ובזה יכוין האדם להמשיך שפע וכח ואומץ לכל העובר על הפקודים, ר"ל לבעלי תשובה שחטאו ועברו על כל המצות, דעתה יחזרו למוטב, וכמ"ש שלום שלום לרחוק ולקרוב, ופירשו רז"ל לרחיק שנתקרב עתה שנעשה בעל תשובה :

ובאופן אחר נ"ל בס"ד בקע לגלגלת וכו', כי אנחנו מקוין ע"י התיקון יתעלה שם הוי"ה לסוד יהיה, כמ"ש רבינו האר"י ז"ל ע"פ יהיה ה' אחד, דהיית וה"ו יתעלה למדרגת יו"ד דשמא קדישא, גם עוד ע"י התיקון תהיה השפעה מסוד הבריאה בין בחול בין בשבת, משא"כ עתה בחול הוא סוד יצירה, כמ"ש רבינו האר"י ז"ל בסוד מאמר רצה והחליצנו, ורק בשבת הוא בסוד הבריאה, ואם תחלק אותיות גלגלת כל אות לשני חלקים, נעשים אותיות גלגלת אותיות ה"ב יהי"ה, א"ב יהי"ה ר"ר, שהם צירוף יהי"ה בריא"ה בריא"ה, כלומר שני עלויים יהיו, הא' יהי"ה ששם הוי"ה הוא בסוד יהיה, והשני הוא בריאה כפולה בחול ובשבת, זה בחי' בריאה, וזה בחי' בריאה ועל זה אמר בקע לגלגלת לשון מבקע עצים, ומתי יהיו עלויים אלו, ואמר כשיהיה השקל של קליפת נוגה בשקל הקודש, כי ידוע דקליפת נוגה חציה טוב וחציה רע, ובתיקון יתברר הטוב מן מחצית הרע, ויבא אל הקודש פנימה :

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, דידוע שהעגל היה שני פסילים, פסל זכר ופסל נקבה, והקב"ה רמז למרע"ה עשו להם מסכה, שהגיד לו התמורה ולא אמר לו עגל מסכה, וכמ"ש בדברי רבינו האר"י ז"ל. והנה פסל גי' ק"ע, ובזה פרשתי בס"ד רמז נכון בפסוק וכתובת קעקע לא תתנו בכם, כי היצה"ר הוא ג"כ חלוק בשני חלקים, ח"ק זכר בא מן שורש פסל הזכר, וחלק הנקבה בא מן שורש פסל הנקבה, ואז"ל על פסוק לא יהיה בך אל זר, איזהו אל זר שבקרב האדם זה יצה"ר, ולזה וכתובת ק"ע ק"ע רמז על יצה"ר הבא מן ק"ע זכר וק"ע נקבה לא תתנו בכם. והנה ידוע דמחצית השקל הוא בעבור תיקון עון העגל, אך אלה שקלקלו במעשה מתו, אבל אלו שנצטוו לתת מחצית השקל לא חטאו במעשה, אלא רק חטאו במחשבה, שהיא בגלגלת של האדם, וז"ש בקע לגלגלת פירוש עון ב' ק"ע, שהוא בעבור עון המחשבה שהיא בגלגלת, תביאו בעבורו מחצית השקל, שהוא עשרה גרה כמספר אות יו"ד דשמא קדישא, שהיא אות דעולם המחשבה, ששם הוא סוד המחשבה, והיא בשקל הקודש, כלומר בעולם המחשבה הנקראת קודש, ולכן נעשרה גרה שהוא רמז לאות יו"ד שמספרה עשרה, יתוקן עון ב' קע שהיה מצד המחשבה שלהם שהיא בגלגלת :

ואת האלף ושבע מאות וחמשה ושבעים עשה ווים לעמודים, וצפה ראשיהם וחשק אותם. נ"ל בס"ד נזדמן כך לרמוז בזה רמז גדול, על מיתוק חמשה גבורות השרשיות, שהם חמשה שמות אלקים דכל גבורה נקראת אש, מפני כי שם אלקים במלוי יודין עולה ש', ועם אחד הכולל נעשה אש, ואלו חמשה אש נרמזו בפרטי המספר הזה, שהם אלף שבע מאות חמשה ושבעים, שהם ר"ת חמ"ש א"ש. עשה ווים לעמודים רמז למיתוק כי כל וא"ו ה"א לרבות, והמיתוק היא בסוד הרבוי. וצפה ראשיהם רמז להארת אור מקיף, והצפוי הוא סוד אור מקיף. וחשק אותם, חש"ק ר"ת חול"ם שור"ק קמ"ץ, שהם נקודות של כתר ותפארת ויסוד, כי קמ"ץ נקוד של כתר, וחולם נקוד של תפארת ושורק נקוד של יסוד, ושלשתם בקו האמצעי, דהכתר הוא בקו האמצעי של שלשה ראשונות של כח"ב, ותפארת בקו האמצעי של שלשה אמצעיות של חג"ת, והיסוד בקו האמצעי של שלשה תחתונות של נה"י, והשפע משתלשל בכל העולמות בקו האמצעי מן כתר לתפארת, ומן התפארת ליסוד, והבן היטב כי נכון הוא בעזה"י :

ומן התכלת והארגמן ותולעת השני עשו בגדי שרד לשרת בקודש, ויעשו את בגדי הקדש אשר לאהרן כאשר צוה ה' את משה. י"ל דהרמב"ן ז"ל פירש שרד ר"ל שרת, כי הדל"ת יתחלף בת"ו בדטלנ"ת, וקשה למה לא אמר הכתוב בגדי שרת להדיא, וכתב שרד בחילוף אות, ועוד י"ל כיון דאמר ועשו בגדי שרד לשרת בקודש, הרי בגדי אהרן בכלל, כי הם בגדי שרד לשרת בקודש, ולמה חזר ופירש ועשו בגדי הקודש אשר לאהרן. ונ"ל בס"ד, דמצינו לרז"ל שהפליגו מאד במעלות לימוד המוסר, וצורך גדול יש בו לעשות האדם עת קבוע בכל יום ויום, ולא יחסר מקביעותו אפילו יום אחד, ונשמע בזה מעשה נפלאה באשה אחת צנועה וכשרה שהיתה נפשה דבוקה בלימוד המוסר, ומרוב חשקה תיקן לה חכם אחד ספר אחד של מוסר בדברים יקרים וטעמים בוערים כגחלי אש, ויורדים חדרי בטן, וקבעה לה קבע בלימודה בספר הזה שהיה בכתיבת יד של המדינה, ומתוקן בלשון המדינה, והיתה לומדת בו בכל יום ולא תסור ממנו, וסופי של הספר הזה היה סיבה להציל אותה מטומאה, וגם על ידו נעהר מלך אחד גדול מטומאתו הגדולה. ומעשה שהיה כך היה, כי מלך אחד היה שלם בחכמה ובמדות טובות, ורק מדה אחת רעה נמצאת בו שהיה להוט אחר הזנות, ונותן עיניו בנשים היפות למאד, והיה משתדל בכל כחו לצוד אותם. וכך היה דרכו, בכל יום אחר שעבר שליש היום, דאז האנשים בעלי בתים כל אחד יוצא מביתו הן לחנותו הן למלאכתו, דאז הנשים אין בעליהם עמהם כי אם רק המשרתים שלהם עמהם, ואין האיש בבית, אז היה המלך ההוא יוצא ממקומו, ומתחפש בבגדים אחרים של הדיוטות, באופן שאינו ניכר שהוא המלך, ומתהלך ומסבב ברחובות העיר, ועבדיו הולכים אחריו רחוקים ממנו, והוא כשרואה חצר פתוח ויודע שיש שם אשה יפה ואין בעלה בבית, אז נכנס לבדו לתוך אותו חצר, ועושה מה שלבו חפץ הן באונס הן ברצון, אבל אם בעל האשה הוא בבית לא יכנס, והוא יש לו רוכבים שמגידים ומודיעין לו באיזה חצר יש אשה יפה, דכשיזדמן שיראה פתח חצרה פתוח אז יכנס לעשות מזימת לבו :

והנה יש יהודי אחד שהיה שר האוצר של אותו המלך ויש לאיש הזה אשה יפה מאד, והיא כשרה וצנועה הרבה, ואחר שידע האיש הזה דרכו של אותו המלך, וידע שבודאי יגידו למלך על אשתו שהיא יפה מאד, שאין כמוה בכל מדינות המלך, חשב שבודאי תהיה אשתו נלכדת ברשתו של המלך, כי יזדמן באיזה יום שאחר

שהוא

שהוא ילך לחצר הממשלה לשירות המלך, יזדמן שיהיה חצר שלו פתוח, וכשהמלך סובב ברחובות יכנס בו ויטמא את אשתו, לכן התחכם כי בכל יום קודם שיצא מביתו ילכו כל משרתיו ועבדיו ושפחותיו לחצר השני שיש לו, בצד החצר שדר בו, ותשאר אשתו לבדה בחצר, ואז הוא כשיצא יסגיר הדלת אחריו, וכשיבא אחר הצהרים לביתו לאכול ידפוק על הפתח ע"י סימן. וישמיע קולו בדפקו כדי שתדע אשתו שבעלה הוא ואז תפתח הדלת ויכנס, וכיון שנפתח הדלת ונכנס בעל האשה, יקרא מן החלון לחצר השני על עבדים ושפחות שלו, וגם הם יבואו לתוך החצר, ויביאו את התבשיל אשר בשלו שם כי מאחר שהיא בביתו אינו חושש שיכנס המלך, אע"פ אם יראה הפתח פתוח, וכך היה נוהג בכל יום. ועי"כ לא נצודה אשתו ברשת המלך, אע"פ שהיה משתדל לצוד אותה, מאחר כי לא היה מוצא הפתח פתוח בזמן שאין האיש בביתו. אמנם יום אחד נזדמן כשיצא האיש מביתו שכח לסגור פתח החצר, ונשאר פתוח ואשתו היתה יושבת בחדר שלה למעלה, ולא ידעה מזה, ואותו היום כשהלך המלך ברחובות העיר כפי מנהגו, ראה שפתח החצר של האיש פתוח, והוא יודע שאין האיש בביתו, שכבר הלך לחצר הממשלה למקום פקודתו שהוא אוצר המלך, ויכנס המלך לחצר ההוא ויסגרהו מבפנים, ועלה במעלות מדרגה האמצעית, והאשה היתה יושבת בחדרה נכח פתח חדרה, ותראה מרחוק את המלך שהוא מתהלך באכסדרה לבא אצלה לחדר שלה, אז הבינה שבעלה שכח לסגור הדלת אחריו, ומצא המלך הפתח פתוח ונכנס, ובכך היא נצודה ברשתו, אמנם מחמת שהיתה דעתנית הרבה, עלה בלבה תיכף ומיד עצה אחת שתציל עצמה. והוא כשקרב המלך לפתח החדר שלה קמה מפניו, והראתה לו פנים צהובות, באופן שיבין שהיא שמחת בביאתו אצלה. והוא כשישב על המטה דבר עמה דברי שחוק וגעגועים, והראתה מפניה ושיחתה שהיא שמחת וצהלה בדברו, ותאמר לו אני צריכה עתה לירד למטה לרחוץ את עצמי, תן לי רשות לקום ולרחוץ ולקשט עצמי ואבא לפניך, וישמח המלך על דבריה בראותו שיש לה שמחה ורצון לשכב עמי, ויאמר טוב הדבר לכי לשלום, ואני ממתין כאן, וכשקמה לצאת מן החדר, לקחה לפניו מן התיבה שלה בגדים יקרים, ותוליכם עמה כדי שתלבשם אחר רחיצה ועל זה שמח יותר, והיא אחר שירדה לחצר הלכה בהחבא ויצאה מפתח אותו חצר ותכנס בחצר השני שבצדו, ששם יושבים המשרתים ועוסקים בהכנת התבשיל למאכל הצהרים, ותסגור הדלת, והם לא ידעו מזה הדבר כלום והיא ישבה בחצר השני בחדר אחד שיש בו חלון פתוח שנראה ממנו החצר שלה כולו, והיא מציצת מן החרכים של החלון, לראות מה יעשה המלך אחר שרואה שנתעכבה ולא באה אצלו, דאז ודאי ידע שהערימה לברוח :

ונחזור על ענין המלך, כי אחר שיצאה האשה מן החדר והוא ממתין שם, ראה ספר אחד מונח על השלחן שלה שם בתוך החדר, ויקחהו לראות בו עד שתבא, והספר ההוא היה מתורגם בלשון המדינה, וכתוב בכתב המדינה שהמלך יודע ומבין אותו, והספר ההוא חלוק לשלשה שערים, השער הראשון מוסר על לאו של לא תרצח, והשער הב' מוסר על לאו של לא תנאף, ובשער השלישי מוסר על לאו של לא תגנוב, והתחיל ללמוד בו מתחלתו בשער הראשון, וימצאהו מתוקן בלשון יפה ונעים דברים נחמדים ומשלים יקרים, ואחר שסיים שער הראשון התחיל ללמוד בשער השני שהוא על לא תנאף, ומצא בו דברים יקרים יותר ויותר, כולם משלים נחמדים המושכין את הלב בנויים ע"פ השכל והסברה, והדברים ההם ירדו חדרי בטנו, ויתפעל מהם פועל גדול, והבין איך הוא הולך בדרך כסלות לרדוף אחר הזנות, ואיך יהיה סופו לעג וקלס וחרפה לדורות עולם, וינחם בלבו ויתחרט על מעשיו חרטה גמורה ושלימה, ואחר שנפקחו עיניו והשכיל בדברים, הוציא את כלי מורה השעות מחיקו, וירא כי עברו שתי שעות מעת שנכנס לחדר, והבין כי האשה עשתה ערמה לברוח מן החצר ההוא, והוא שמח על מה שעשתה האשה ערמה לברוח, ולא נטמאה, והוא מסיבתה נפקחו עיניו ע"י הספר הזה, ועזב כסלות זו שהיה נוהג בה, ומחמת כן הוציא מחיקו כיס זהובים שיש לו, והניחו על השלחן וחשב שזה להאשה מתנה ממנו על אשר הטיבה עמו בערמה זו שנעשית סיבה לטהרת לבו בדבר זה, אך את כלי מורה השעות שלו כשהוציאו מחיקו לראותו שכח להחזירו לחיקו אלא הניחו על המטה שלא במתכוין, והוא קם בבהלה ויצא, וכשיצא מן החדר ההוא לקח את ספר המוסר ההוא אשר בו נתקן ועזב כסלותו, והיה הספר ההוא חביב עליו מאד, וקבל עליו ללמוד בכל יום, וכשיצא מפתח החצר הניח הפתח פתוח כאשר מצאו בעת שנכנס, וכיון שראתה מן החלון שהמלך יצא והלך היא יצאה מן החצר שהיתה יושבת בו ונכנסה בחצר שלה, כי היו הפתחים סמוכים זל"ז, ונכנסה לבדה וסגרה הדלת, ולא יצאה למקומה לחדר שלמעלה אלא נכנסה לחדר א' שבחצר למטה שבו מונחים מיני פירות, שדרכם להביא על השלחן בכל יום לקנוח סעודה, ועוסקת בהם לקלפם ולתקנם, ואחר עשרה רגעים בא בעלה ודפק על הפתח כמנהגו ע"פ הסימן שדרכו לעשות בדפיקתו והרמת קולו, והיא תכף ומיד כשידעה שבא בעלה הלכה במרוצה ופתחה לו הדלת, והוא נכנס למעלה לחדר שלה, כי שם דרכם לסעוד, והיא חזרה לחדר של הפירות לגמור עסקה בתיקון הפירות, ובעלה כשנכנס לחדר שלה ראה כיס הזהובים של המלך מונח על השלחן, והוא מכירו שהוא של המלך, כי היה הכיס מרוקם בחוטי זהב, ושם המלך עליו באריגה, וגם ראה כלי מורה שעות של המלך אשר שם המלך מפותח עליו באבנים טובות, וכשראה כן הבין מדעתו שהוא שכח את הפתח פתוח, והמלך עבר וראה חצירו פתוח ונכנס שם, וודאי טמא את אשתו, ואז תכף קרא את אשתו שהיתה עודנה למטה, ותבא לפניו, ויאמר לה מי בא בזה היום לכאן, ותגיד לו המעשה כאשר היה באמת, ותתן הודאה להשי"ת שניצלה את המלך בערמתה ולא נלכדה במצודתו, ויאמר לה א"כ איך הכיס הזה וכלי מורה השעות של המלך באו לכאן, אין זאת אלא המלך נכנס וטמא אותך, ונתן הכיס והכלי לך לאתנן, ותאמר אני לא ראיתי הכיס והכלי, ולא באתי למעלה לכאן כשנכנסתי מן החצר, ורק ראיתי מן החלון שהמלך יצא והלך לו, ואז נכנסתי לבדי לחצר, והייתי עוסקת בצרכי השלחן, וכשדפקת אתה פתחתי לך, ויאמר לה אל תאריכי בדברים של שקר דודאי טמא אותך המלך ונתן לך זה לאתנן, ואע"פ כי מן הדין אין את אסורה עלי יען כי אנוסה את, עכ"ז מאוסה את עלי, וצריך אני לגרש אותך, ועתה תלכי לבית אביך, ולמחר אני אלך לבית דין ואביא לך שם כל סכי כתובתך, ואמסור לך גט, ואם את תטעני שכפי הדין את אנוסה ומותרת לי, ולא תרצי לקבל הגט ברצון, הנה אני יש לי תחת ידי אנשים

שופטי

שופכי דמים, ואומר להם שיבואו הלילה ויהרגו אותך, על כן קבלי הגט ברצון באין אומר ואין דברים, ותבך האשה בכי גדול, ותכבש לשיפה והלך לבית אביה. והנה למחר הלך בעלה לפני בית דין, ויאמר להם שהוא בא לגרש את אשתו ברצונה, ויתן לפניהם סך כתובתה ויקראו הב"ד את האשה ויאמרו לה בעליך רוצה לגרש אותך, והיא אמרה שברצונך הדבר הזה, שאם אמת הוא הדבר שתקבלי הגט ברצונך, ותאמר אם הוא רוצה לגרש אני אקבל לעשות רצונו, ויביאו עדים וסופר ויכתבו גט, ואחר שנכתב הגט נראה בו קלקול שצריך לכתוב גט אחר, ויאמרו הב"ד לבעל תניח הדבר הזה עד למחר, כי לא נשאר זמן ביום זה לכתוב גט אחר ולמסרו, ותחזור האשה לבית אביה, והבעל ג"כ יצא ללכת לחצר הממשלה למקום אוצר המלך אשר פקודתו שם, ובדרך פגע בו עבד המלך ויגד לו, שהמלך רוצה אותו בעבור עסק אחד שרוצה לדבר עמו, ולא מצאו במקומו, וימהר לבא לפני המלך, ויאמר לו למה לא באת לחצר הממשלה למקומך כדרכך, והשיב לו שהלכתי לבית דין, כי רצה שא"א להעלים דבר זה מאת המלך, ויאמר לו מה תעשה שם בב"ד, ויאמר לגרש את אשתי, ויאמר לו המלך למה תגרש את אשתך האם בשבילי הוא הדבר הזה, הנה בעתה פתח אזנך ותשמע את המעשה איך היה הדבר, ויגד לו המלך כל הענין ההוא כולו, והודיעו התחבולה שעשתה אשתו שגילולה ממולדתי, ובזאת התחבולה הצילה עצמה, וגם היתה סיבה שגם יצא מרשת אשר יצרו הרע מכשילו בדבר רע וכסלות, שאין רע כמוה, כי ע"י הספר הזה שמצא על השלחן נתחרט על סכלותו ודרכו הרעה שהיה מהלך בו, וקבל על עצמו שלא ישוב לכסלה עוד, והוא שמח שמחה גדולה על התחבולה שעשתה האשה להציל עצמה, והיתה סיבה שגם אני אנצל מן כסלות הרעה על ידי הספר הזה של אשתך, אשר מוסריו ירדו חדרי בטני והאירו את עיני, (ויראה לו את הספר) והוא חביב עלי כבבת עיני, ולכך הנחתי לאשתך כיס הזהובים שלי למתנה, להיות סימן לה שאני שמח במעשה התחבולה אשר עשתה, אך כלי מורה השעות שלי שכחתיו שם, ורק את הכיס הנחתי שם בשבילה בכוון. ויגש האיש ויפול לפני רגלי המלך וישק כנף מעילו, ויאמר לו תן לי רשות שאלך עתה תכף ומיד אצל אשתי, ואבקש ממנה מחילה על אשר צערתי אותה, והיא נקיה, ויאמר לו לך לשלום, וכן עשה וילך אצלה לבית אביה, ויפול על צוארה ויחבקנה וישקנה, ויאמר לה תתני לי מחילה את רעיתי יונתי תמתי נקיה וטהורה, ויספר לה כל דברי המלך אשר דבר לו, ויהיו כל ימיהם בשלום וטובה, וזכו לראות בנים ובני בנים בעושר וכבוד כל הימים, ולקח אותה בידו והחזיר אותה לביתו, ומסר לה את הכיס הזהובים שהוא נתון לה במתנה מאת המלך, ולקח את כלי מורה השעות ויביאהו למלך, יען כי אמר לו שהוא שכחו שם, וכשבא אצל המלך ספר לו מה שעשה עם אשתו, ושנתן לה כיס הזהובים, ורק את הכלי שהיה שכחה מאת אדוני המלך הבאתיו, ויאמר לו המלך גם החפץ הזה אני נותני לה במתנה על אשר נצטערה צער גדול משבתי היום ואתמול, ותתלה הכלי בצוארה כל ימיה, כדי שתזכור אותי תמיד, ע"כ:

והנה כל אדם השומע את המעשה הנפלאה הזאת יבין כמה תועלת גדול נמשך ונעשה מן לימוד המוסר בקביעות, כי זאת האשה סיבת הצלתה מטומאה וסיבת תהפוכת לב המלך מרע לטוב, לא היה אלא ע"י שקבעה האשה לעצמה לימוד בספר המוסר בכל יום, דעל כן היה ספר המוסר מוכן ומזומן על השלחן שלה, וממילא המלך שבא לטמא את האשה נתן עיניו בו, ודבריו עשו פיעל בלבבו ונהפך לאיש אחר, יסיף דבר זכתה האשה בעבור זה לטובה כפולה בעוה"ז ובעוה"ב, ונבין עוד מן המעשה הנז' שהשבח והשבח לדברי המוסר הם הנאמרים ומסודרים בסדר נכון, בדברים המושכים את הלב, כי יש מדבר שעה אחת בדברי מוסר ואינו עושה פועל בלב השומע, ויש מדבר עשרה דקים ועושה פעולות רבות בלב השומע:

והנה ידוע כי מוסר הכללי שעושה רושם בלב האדם הוא הבנוי ומיוסד, על שלשה ענינים שאמר התנא הסתכל בשלשה דברים ואי אתה בא לידי עבירה, דע מאין באת, ולאן אתה הולך, ולפני מי עתיד אתה ליתן דין וחשבון, ושלשה דברים אלו רמוזים בשלשה מינין אלו שהם תכלת וארגמן ותולעת שני, והיינו תכלת ר"ל שיזכור התכלית של כל אדם, שסופו לתת דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, וארגמן רמז להסתכלות של מאין באת מטפה סרוחה, כי ארגמן הוא אדום, וזרע האשה נקרא אודם, וגם זרע האיש אע"פ שתחלתו לבן סופו להיות אדום, שהוא מראה ארגמן, ותולעת שני רומז להסתכלות של לאן אתה הולך למקום עפר רמה ותולעה, ובא הכתוב לרמוז שהאדם מן המוסר שיקח משלשה דברים אלו יעשה שרד לשרת בקודש, והיינו שרד הוא שר ד', כי הגוף וגם הנפש בנויים בנוי על ד' יסודות, והחוטא הוא מוריד ארבע יסודות שבו, הן שבגוף והן שבנפש לשפל המדרגות, וגם לעשותם עבדים ליצה"ר, ויהיו למרמס, והצדיק העושה רש"מ הוא ממשיל ומשליט ד' יסודות שבו על היצה"ר, שיהיה להם שררה וממשלה עליו, דע"י הסתכלותו בשלשה דברים שרמוזים בתכלת וארגמן ותולעת שני, הוא פורש מן יצה"ר וגובר עליו, ובזה עושה שררה לארבע יסודות שלו, כדי לשרת בם בקודש, ולא מבעיא שיהיה תועלת מזה לשירות האדם בקודש בינו לבין קונו, שיתקדשו ד' יסודות שבו לשרת את השי"ת בעבודת הקודש שהאדם עושה הוא בעצמו, אלא עוד יועיל הסתכלות זו בעבור הכפרה המסוגלת להיות ע"י שמונה בגדים של אהרן, לכפר בעד שמונה מיני עונות ואיסורים, שהוא דבר תועלת כללית לכהנים וללויים וכל ישראל גם כן, מחמת הסתכלות ישראל בשלשה דברים, שבזה יהיה הלב נשבר נעשה סיוע לסגולה זו של הכפרה שתהיה מחמת שמונה בגדים של אהרן, וז"ש ועשו את בגדי הקודש אשר לאהרן, פירוש מלבד עשיה ותיקון הנעשה בשירות הפרטי של כל אדם ואדם בעצמו, עוד יעשו תיקון וחיזוק בכפרה הכללית של בגדי אהרן השייכה לכל ישראל:

בשם ה' נעשה ונצליח

ליקבה"ו

ספר ויקרא

פרשת ויקרא.

אדם כי יקריב מכם קרבן לה' מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם. נ"ל בס"ד בהקדים מ"ש הרב שמן המור ז"ל דף ל"ג, בביאור מאמר רז"ל, במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד, ופירש הענין ע"ד מ"ש הנביא שובו לאשר העמיקו סרה בני ישראל, ולא אמר לאשר חטאתם לו, כי הכתוב בא להורות דרך אל בעלי תשובה, איך להתרצות לפני קונו שתהיה תשובתו של אדם מתקבלת. למשל עשיר אחד היה צריך למשרת בבית מסחרו, ובא הסרסור וא"ל יש תחת ידי שני אנשים נאמנים, האחד משרת זה כמה שנים בחנות (אופי"ס) של פלוני אלמוני, ועתה אין רצונו להיות עוד אצלו, והשני היה עוסק בחנות שלו בעצמו, ורק מקרוב נשלל כל רכושו, ורוצה להיות עוסק בשל אחרים בשכר, אתה את מי מהם תחפוץ להביאו לך, ויען העשיר תביא לי אותו שהיה עוסק בחנות של עצמו, וישאלהו הסרסור למה בחרת בזה יותר, ויענהו הטעם שבחר בזה, מפני כי ידוע לכל מבין שיש הבדל גדול בין עבודת עבד לרבו, ובין עבודת בעל הבית לעצמו, כי העבד לא יכריח את עצמו אל ענין יותר מן הראוי וגם רצונו וחפצו לא יטנו לזה אחר אשר עבודתו תכבד עליו והוא מוכרח אליה, לא כן העובד מלאכת עצמו, הנה עבודתו ויגיעתו ערבה עליו, וחפצו מזרזו ורצונו מעוזו, ועבודתו ראש שמחתו, עד אשר לא ירגיש ברעב ולמזון וקור וחום, ועל כן אותו אשר מעולם מעשהו ומלאכתו בשל אחרים, גם אם יעבוד באמונה עכ"ז ירגיש ברעב ובצמאון אשר ישיגנו, והוא כעבד ישאף צל, לא כן זה אשר כל ימיו עוסק בשלו, ויודע איך מפליגים בני אדם במלאכת עצמן, הנה בודאי אם הוא איש נאמן ויאבה לעבוד אותי בתמימות, הלא יעשה גם אצלי כאדם העושה בשלו:

ועוד שנית כי המשרת מעולם תולדתו אינו יודע אלא רק מעשה העבודה בידים לעבוד ולמצא, מבלי משים לבו להתבונן ולחקור בצרכי הבית הפך אדוניו, לא כן העוסק בשלו אין צריך אל רוב מועצותיו ועשתנותיו, כי יחפור בעומק הדק היטב על כל הצדדין והאופנים המועילים, אם בדברו עם הסוחרים, אם בהיותו בודד במושבו על הלחם, גם על ערש יצועו, גם אם רעיונותיו מבוהלים ודחופים בדבר עסקיו, גם בלילה לא שכב לבו, יחקור במועצות ודעת, אולי באופן זה ואולי באופן אחר, ככה יעמיק מועצותיו יפתח וישדד תחבולותיו, ועתה אם ירצה לעבוד אותי באמונה יעבוד אותי עבודת העובד את עצמו:

והנמשל הוא, כי העובד עבודת ה' כל ימיו, הגם כי באמת זה נפשו זכה וטהורה עכ"ז לא ישיג הצדיק לעבוד את ה' באותה עבודה, אשר אותו בעל התאוה עובד את עצמו למלאת תאותו וכאשר יתהפך לב זה הרשע בעל התאוה, וירצה מעתה בכל לבו לעבוד את השי"ת, יודע היא כי לא יצא ידי חובתו, עד אשר יעבוד בדרך העבודה אשר עבד בתחלה, כי תחלה היה סוחר עם תאות לבו בגשמיות והיה אדם העושה בשלו, ועתה לא יכבד עליו כ"כ אם נאמר לו ללמוד כל הלילה, כי הוא יודע בעצמו כמה לילות עברו עליו, שלא טעם טעם שינה, והיה יושב ושוחק בקארטי"ן, גם לחם לא אכל, ועוד זאת לו כי הוא זוכר כל עניני תאותו, כמה העמיק וחקר בחריצות והשתדלות של ענינים זרים ההם, וכמה תחבולות עשה בערמה להשיגם, ועתה בשובו אל ה' יחפוץ להזדרז עם אותו החשק והזריזות שהיה עושה מקודם בשלו, כמאמר עשה רצונו כרצונך, ר"ל בעסק עצמך ולז"א שובו לאשר העמיקו סרה וכו', ולז"א במקום שבעלי תשובה עומדין אין צ"ג יכולים לעמוד, והיינו כי בעלי תשובה מעשיהם הראשונים ישבו להם דרך נפלא בדרכי העבודה, וכו' עכ"ד ע"ש:

והנה ידוע שיש שני מיני עסקים בעוה"ז, הא' הוא עסקי הנפש שהוא עסק התורה ומצות ומעשים טובים, ופעולות אלו נקראים בשם בנים, וכמ"ש רז"ל על פסוק אלה תולדות נח נח תולדותיהם של צדיקים מצות ומעשים טובים, ועסק השני הוא עסקי הגוף שהוא מו"מ ומלאכה וכיוצא, ואלו ג"כ תולדות האדם הם אך נקראים בשם בנות, יען כי כל דבר המתייחס לנפש נקרא בן שהוא זכר, ודבר המתייחס לגוף נקרא בת שהיא נקבה, כנודע זה, וכאשר כתבנו בזה במ"א:

ובזה פרשתי בס"ד בדרוש שבת הגדול, רמז מאמר רז"ל, בת בתחלה סימן יפה לבנים, שאם יוקדם אל האדם עסק הגשמי שמכונה בשם בת כנז"ל, סימן יפה לבנים אלו עסקים הנפשיים שנקראים בשם בנים שאז ע"כ יהיו עסקים הנפשיים נעשים בזריזות וחריצות ויגיעה רבה, כמה וכמה מדרגות יותר, מהיות האדם עוסק בעסקים הנפשיים מקטנותו, ולא היה לו עסק מעסקים הגופניים כלל, וכאשר נתבאר במשל הנז"ל:

ובזה פרשתי בס"ד טעם נכון לחקירה שחקרתי גם בענין ריב"ז ורבי עקיבא, שהיו עמודי עולם אשר כל בית ישראל נשען עליהם, ועשו תיקון גדול ונפלא בתורה שהרביצו בישראל, ושניהם חיו ק"ך שנה כשנותיו של מרע"ה, אך ארז"ל על ריב"ז ארבעים שנה עסק בפרקמטיא, וארבעים שנה למד, וארבעים שנה לימד, וכן אמרו על רבי עקיבא ג"כ, ארבעים שנה עסק בעסקי העולם, וארבעים למד, וארבעים לימד, וצריך לדעת למה נזדמן כך לשני צדיקים אלו שהיו עמודי עולם, אשר כל הדור שלהם תלוי בהם, והיה להם נשמות גדולות ונשגבות שהאירו לעליונים ולתחתונים,

באור

באור תורתם הנפלא, ואם היו גם ארבעים שנה הראשונה עוסקים בתורה, בוודאי היה בזה הרווחה גדולה להם ולעולם כולו, מאחר שבעסק הגשמי שהיה להם הפסידו ח"ו בזה הפסד הגדול. וכפי האמור מובן הדבר, דאדרבה מחמת שעסקו ארבעים שנה הראשונים בעסקים הגופניים, נתעלו עסקים הנפשיים שהיה להם בשמונים שנה, מאה ידות באיכותם, כי ע"י שקדם עסק הגופניי לריב"ז בפרקמטייא בארבעים שנה הראשנים, אשר היה הטבע מכריחו לעשות בו השתדלות בכל כוחו ומילא ידו, בחריצות וזריזות גדולה, נהלמד להתנהג כך אח"כ בעסק הנפשיי כפלי כפליים, וכן היה אצל רבי עקיבא ג"כ, שהיו נושאים באותם שמונים שנה בעסק הנפשיי קל וחומר בדעתם, מן עסק הגופניי שהיו עוסקים בו בתחלה באותם ארבעים שנה הראשנים, וכאשר פרשתי בס"ד במאמר בת בתחלה סימן יפה לבנים:

ובזה פרשתי בס"ד הטעם שנתן הקב"ה את התורה לדור יוצאי מצרים, שהיו עובדים במצרים בחומר ובלבנים עבודה קשה מאד בימים ובלילות, ומתוך העבודה הקשה הזאת קרבם לפני הר סיני ונתן להם את התורה, וכמ"ש רז"ל במדרש ע"פ אתי מלבנון כלה מחומר ומלבנים לקחתיך ועשיתיך כלה, והיינו כדי שישאו על שכמם משא עול התורה בכח גדול, ולא יקוצו מן היגיעה הרבה שצריכין להיות יגיעים בעסק התורה וגם לא יקוצו מן חיוב ההתמדה שצריך להיות להם בעסק התורה, כמ"ש והגית בו יומם ולילה, יען כי כבר הורגלו בכך בעסק הגשמי שהיו עוסקים ביגיעה רבה מאד, ובהתמדות ימים ולילות וברעב ובצמא, ונתקיימו בעולם, וכ"ש שיהיו יכולים להתנהג בכך בעסק תורה הקדושה מקל וחומר. ולכן כשפתח הקב"ה לדבר עם ישראל במתן תורה, אמר אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים, כלומר זכור תזכור איך היית עובד את פרעה במצרים, על כן אל תקוץ בעול תורתי ובעמל שלה, ויש לך לעשות לפחות עסק תורתי ותשא את עמלה כאשר נשאת עמל עבודת מצרים. ובזה פרשתי בס"ד הפסוק וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ושמרת ועשית את כל החוקים האלה, כלומר הזכור כי עבד היית בארץ מצרים, וכפי שיעור אותו העמל של עבודת מצרים תעשה כן בשמירת החוקים האלה של תורתי הקדושה:

ובזה פרשתי בס"ד שם רמז הכתוב, כי תשב ללחום את מושל בין תבין את אשר לפניך, דידוע דרז"ל דרשו מושל דהאי קרא על יצה"ר, והכוונה אם יבא אליך היצה"ר בטענות מזוייפות של הבל וריק, לרשל אותך בעסק התורה והמצוה, באומרו לך אל תהיה ניעור הרבה בלילה, פן תחלה, ולא תרבה עתים בה פן יגיע לך נזק בגופך ובאור עיניך, וכיוצא בזה הנה אתה אל תשמע לו ולא תענה לדבריו, אלא בין תבין את אשר לפניך, כלומר בעסק הגשמי שהוא מונח לפניך, שאתה רואה כמה, וכמה לילות אתה מנדד שינה בהם, בשביל שאתה עוסק בחשבונותיך הרבים, וכמה ימים אתה נשאר ברעב ובצמאון בשביל עסק הגשמי שנזדמן לך, ואין לך פנאי לאכול, וכמה פעמים נזדמן שהלכת בתוקף החום או בתוקף הקור בשביל עסק הגשמי שלך, ועכ"ז לא חלית ולא נחלשת, ולמה תהיה חושש על עצמך מצד הדברים האלה מחמת עסק התורה, ונמצא כי בעניינים הגשמיים שהם מצויים לפניך בין תבין תשובה נצחת לנצח את היצה"ר אשר אתה נלחם עמו:

ובזה יובן אדם כי יקריב מכם קרבן לה', פירוש יקריב הנהגה וסדרים מכם, כלומר מן עסקים

הגופניים השייכים לגם, שאתם עוסקים בעסקי הגוף שלכם מהם יקריב קרבן לה', דהיינו בעסקים הנפשיים של תורה ומצות שהם חלקו יתברך, שהאדם ילמוד החריצות וזריזות והשתדלות לעשותם בעסקים הנפשיים שהם חלק עבודתו יתברך, מן חריצות וזריזות והשתדלות לעשותם בעסקים הנפשיים, שהם חלק עבודתו יתברך מן חריצות וזריזות והשתדלות שעושה בעסקים הגופניים וכמו ענין המשל הנז"ל שבחר העשיר להביא בחנותו אדם שהיה עוסק בעסקי עצמו, כדי שגם בעסקי העשיר יעסוק כאשר עוסק בשלו:

ואמר עוד מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם, פרט כאן שלשה מינים כנגד שלשה מיני עמל, שהאדם עומל בכל כוחו בעסק הגשמי שהוא שייך לגופו, ומהם ילמוד לענין עסק הרוחני ששייך לנפשו, ואמר מן הבהמה כנגד עמל ועסק שהאדם עמל ועוסק בהכנת האכילה, שטורח ויגיע כל היום להכין צרכי אכילה ושתיה, וכמ"ש כל עמל אדם לפיהו, שהנך רואה האשה בירכתי ביתה בזית עוסקת בהכנת אכילה ושתיה לבשל ולאפות, הנה היא יושבת בבית התבשיל רובו של יום, וביום ערב שבת יושבת כל היום כולו, ועיניה זורמות דמעה מרבוי העשן, וגם חום האש של התבשיל עולה עליה בימי הקיץ, שהאויר חם הרבה, ואינה קצה מן העמל הזה, על כן מזה העמל נלמוד הנהגה ודרך להתנהג בעמל לחמה של תורה, שהיא ג"כ נקראת בשם אכילה ושתיה כדכתיב לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי, וכתיב הוי כל צמא לכו למים, ורמז הכתוב העמל הזה של אכילה בבהמה, מפני כי כח התאוה של הגוף באכילה ושתיה נקרא בשם נפש הבהמית, גם כי הבהמה עיקר התאוה הגוברת בה אינה אלא באכילה ושתיה, ולכך אומרו מן הבהמה רמז בזה על עמל אכילה ושתיה:

ואמר עוד מן הבקר, רמז בזה על עמל ועסק של מלאכה ומשא ומתן, שהאדם עוסק במשא ומתן שלו, ביגיעה גדולה בכל היום בקור וחום, לא ינוח ולא ישקוט ולא יקוץ בעמלו, מוליך ומביא מוציא ומכניס לוקח ונותן, ולא יעצרנו לא קור ולא חום, ולא גשם ושלג, ולא רעבון וצמאון, והוא שמח בעסקים אלו ואינו מרגיש בשום צער, ורמז עסקים אלו של מו"מ בבקר, כי בקר הוא לשון ביקור, ועסקים אלו של מו"מ צריכין ביקור בשכלו של אדם בעשייתם תמיד:

ואומרו מן הצאן, רמז בזה עמל ועסק של מלאכה, שהאדם עוסק במלאכתו ביגיע כפיו כל היום בקור וחום ולא ינוח ולא ישקוט לבטל ממלאכתו אפילו שעה אחת, אלא יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב, ואם הולך לעסוק במלאכה גם בלילות לא יקוץ בזה, וכן האשה בביתה שעוסקת כל היום בכיבוד וכבוס, וגם תפירה ואריגה בימים ובלילות, ואינה קצה במלאכתה אע"פ שתצטרך לנדד שינה מעיניה בלילות, וכל איש ואשה במלאכתם לא יעצרם הגשם והשלג והחום אלא עולם כמנהגו הולך, ואין להם מרגוע, ורמז עמל זה של מלאכה בצאן, כי האדם מן הצאן יוכל להתפרנס הן באכילה הן בכסות, מהם ממש, כי מחלבם יאכל ומצמרם יתכסה, ומגדיים שלהם ימכור וישים מעות בכיסו, ולכן אז"ל למה נקראו עשתרות צאן שמעשרות את בעליהם, וכן כתוב על בעלי המלאכה ויד חרוצים תעשיר:

ולז"א מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן, כלומר מן שלשה מיני עמל הנמצאים בעסק הגשמיי שהם עמל של הכנה האכילה ושתיה, הרמוז בבהמה, ועמל של משא ומתן הרמוז בהבקר, ועמל של מלאכה

הרמוז באלף שאתם נוהגים בהם. ואין אתם קלים בעמלם, תקריבו את קרבנכם הוא הקרבן לה' אשר דברתי בו :

מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם. נ"ל בס"ד, דידוע שהתורה נקראת שער, וכמ"ש בגמרא מכריז רבי ינאי וי למאן דלית ליה דרתא ותרעא לדרתיה עביד, והכונה כי מכנה התורה בשם שער והיראה בשם בית, וידוע שתרגום שער הוא בבא, ונרמז שם זה בתחלת התורה בראשית ברא אלקים ר"ת בבא, ושמעתי מספרים, גוי מגדולי הישמעאלים כתב על הנייר ע"י ישראל בכתב אשורית ג' אותיות בבא ויבא לפני עט"ר הרה"ג מו"ה רבינו משה חיים זצ"ל ויראהו הנייר הזה, ויאמר לו חכם מה הפירוש של אותיות אלו הכתובים כאן, ותכף ומיד השיב לו זה ר"ת בראשית ברא אלקים, ויתפלא הגוי איך הרגיש וידע זה בהשקפה ראשונה תיכף ומיד, כי הוא נתכוין לנסתו בזה, שכתב ר"ת אלו לידע אם ירגיש בכך :

איך שיהיה נמצא התורה היא שער, ונרמז זה בתחלתה שמתחלת באותיות בבא, ונראה לכך זכר כאן ג' מינין אלו בהמה בקר צאן, לרמוז בהם על התורה שנקראת בבא, והיינו כי בעלמא דרשינן היבא מן כלומר מהטפל, והנה אות הטפל שבאותיות בהמה כלומר אות הקטן במספר שלו הוא אות ב', וכן אות הטפל אשר באותיות בקר הוא אות ב', ואות הטפל שבאותיות צאן הוא אות א', הרי כאן אותיות בבא שנרמזים בבהמה ובבקר ובצאן, ורומזים להתורה שנקראת בבא. ונרמזו בבהמה ובבקר להורות שישים אדם עצמו בעבור עסק התורה כשור לעול וכחמור למשוי, ובצאן נרמז שהתורה עוזרת לאדם להיות לו מדת הסתפקות, שיהיה רואה את עצמו עשיר, ועל זה אמרה תורה עושר וכבוד אתי הון עתק וצדקה, וכתיב בשמאלה עושר וכבוד, ובצאן כתיב ועשתרות צאנך, ואחז"ל שמעשרות את בעליהן. וז"ש מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן, ר"ל באותיות הטפילין שבאותיות בהמה בקר צאן, שהם אותיות בבא הרומזים לתורה, על ידה תקריבו את קרבנכם שתזכו להיות מרכבה לשכינה, ויתקבלו ברצון קרבנכם לפני השי"ת :

ועוד נ"ל בס"ד, דידוע שיש נצוצות קדושה שהם מבחינת ק"ב תרובין, ואלו הנצוצות יוצאין מן הסיגים ע"י תיקון הנעשה בקרבן, ולכך נרמזו באותיות קרבן שהם נר קב, כלומר נר המאיר לנצוצות של בחינת ק"ב להוציאם מן הסיגים, ונרמז תיקון נצוצות אלו של בחינת ק"ב באותיות בהמה בקר צאן, דהיינו אם תקח הרוב שלהם תמצא באלו הרוב צירוף שלשה תיבות אלו, שהם נ"א ק"ב בה"ם, כלומר מאלו הקרבנות שאתה מקריב שהם בהמה בקר צאן, אז ע"י התיקון של ההקרבה הנעשה בהם, תוציא בחינת ק"ב מן הסיגים. וג"ל דנרמז השיר של הלוים שצריך להיות עם ההקרבה ביחד להשלים התיקון, בס"ת בהמה בקר צאן, שהוא ס"ת רנה, זה השיר :

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, אדם כי יקריב מכם קרבן לה', ליישב מלת מכם שנראה לשון יתר, והוא ע"פ מ"ש בספר שער בת רבים בסוף פ' במדבר, ע"פ כי אני ה' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם, עד"מ איש בא לחנות לקנות לו מראה זכוכית, ויראהו הסוחר מראה טוב ויפה, והוא הביט בה ולא חפץ בה, א"ל הסוחר מדוע אינך חפץ בה, ויענהו רואה אני תמונה משונה נגדי, כי היה ראשו פרוע והכובע שעל הראש הוא על הצד, ועל מצחו יש לכלוכים של דם, ובפניו לכלוכים של דיו, וגבות עיניו מלוכלכים בלוחה של העין, אמר לו הסוחר שוטה ופתי הלא התמונה שאתה רואה בה היא תמונת עצמך, והלכלוכים הם בפניך ובמצחך, וקלקול הכובע הוא מעצמך, נסה נא להכין הכובע על ראשך כראוי, ותרחוץ מצחך ופניך מן הלכלוכים, ותרחוץ גבות עיניך מן צואתם, ותראה אז תמונת המראה כנגדך יפה, וכן עד"ז ההנהגה העליונה מתנהגת כפי הנהגת האדם, שאם מתנהג בטוב ובישר יראה ההנהגה העליונה מתנהגת עמו בטוב, ואם יקלקל מעשיו אז הנהגת עניניו תתקלקל, וז"ש אני ה' לא שניתי כלומר איני מקבל השתנות ח"ו, והשינוי לפעמים מטוב לרע אינו מצדי, אלא הוא רק מצדכם, יען כי אתם בני יעקב לא כליתם חוק שלכם להשלים מעשיכם כראוי עכ"ל. ובזה פרשתי בס"ד מש"ה אני לדודי ודודי לי, כלומר כפי שיעור התקרבות שאני מתקרב לדודי, כן דודי מתקרב לי, דכתיב ה' צלך דוגמת הצל שהוא מכוון כנגד המצל עליו :

ובזה יובן בס"ד אדם כי יקריב, פירוש רוצה לעשות התקרבות שיקריב נפשו ועצמו להשי"ת, מכם, כלומר כפי שיעור והמדה אשר יהיה מכם כן תהיה ההתקרבות אשר תהיה להשי"ת עמכם. או הכונה הוא, ר"ל אחר שתשלימו ההכנות שראוי להיות מכם בתורה ומצות, אז תמצאו הקרבן לה', כלומר ההתקרבות של השי"ת שיעשה לכם, כי אחר שתעשו אתם את שלכם אז יעשה הקב"ה את שלו, וכיוצא בזה פירש הרב מהר"י צרפתי ז"ל, הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל, שומר מלשון ואביו שמר את הדבר, שהוא לשון המתנה. ולפי שממתין ומצפה למעשיכם תחלה, ולכן אמר השי"ת שובו אלי ואשובה אליכם, שובו אתם תחלה ואח"כ אני אעשה את שלי, ולכך אמר השי"ת למרע"ה קודם קי"ס, מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו, שהם יקדמו תחלה ואני אעשה את שלי לעשות להם הנס הגדול, ולהראותם מראה הגדול והעצום והנורא, וכאשר ביארנו לעיל בס"ד בפרשת בשלח :

ובזה יובן בס"ד רמז הכתיב מ"ש השי"ת לישראל ולא יראו פני ריקם, כלומר לא תוכל לראות פני שאהיה אני מתקרב לך ולהשפיע לך שפע אורה וקדושה, בעוד שאתה ריקם, שלא הקדמת למלאת עצמך בתורה ומצות. ובזה יובן מ"ש רז"ל מדת הקב"ה כלי מלא מחזיק כלי ריקם אינו מחזיק, ר"ל אם יראה את האדם הוא כלי מלא בתורה ומצות ומעשים טובים, מחזיק להשפיע לו שפע התקרבות שיהיה קרוב אליו, ולקדשו ולהאיר לו באורים גדולים ונשגבים, אבל אם הוא ריקם אינו מחזיק שפע ברכה וקדושה מאתו יתברך, ולכן אמר אלישע הע"ה לאשת עובדיה הע"ה, מה יש לך בבית, דברכת השי"ת לא שריא ברקניא :

אם עולה קרבנו מן הבקר זכר תמים יקריבנו אל פתח אהל מועד יקריב אותו לרצונו לפני ה'. נ"ל בס"ד, בקר לשון ביקור רמז למלאכת הבירור, שהאדם מבקר הדצח"ם, ומברר מהם נצוצי הקדושה, והנבררים ונצוצות הנבררים נקראים קרבן שהאדם מקריבם לגבוה ומעלה אותם למעלה, וז"ש אם עולה קרבנו הם נ"ק מן הבקר, ר"ל מן הביקור שעשה בדצח"ם צריך בזה הבירור יהיה בסוג זכר שעולה למעלה מאליו, ואין צריך לסיוע מאחרים, אלא אדרבה הוא מושך ומעלה עמו נ"ק של אחרים שהם הלושים, וידוע כל משפיע נקרא זכר וכל נשפע נקרא נקבה, ועוד תמים יקריבנו שלא יהיה בירור לחצאין, או תמים שמושך ומברר משלו וגם משל אחרים שהם מצורפו, או בסדר תם בסוד יעקב איש תם, ולא בסדר מת שלא יהיה לסט"א שהוא נקרא מת תערובת בו, אל פתח אהל מועד אות הראשון של התיבה הוא הפתח שלה, ולכן שתי תיבות אהל מועד פתח שלהם הוא אם, שה"ס המלכות שנקראת שער בסוד שם אדני במלואו תרעא, והכל עולה תחלה אליה, וכיון שהאדם עושה זה לרצונו, כלומר רעותא דלבא שהיא כנגד קוץ, יו"ד של שם הוי"ה, אז זוכה שיעלה בירור זה אל כל הפרצופין הרמוזים באותיות שם הוי"ה :

וסמך

וסמך ידו על ראש העולה ונרצה לו לכפר עליו. נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש בספר משפט צדק דף פ"ו ע"פ את פני מבין חכמה בשם רא"י ז"ל, דהלומד לש"ם הנה ומיד כשמתחיל ללמוד מקיים מצות והגית בו, שהוא עושה מיד רצון השי"ת, בציוו ללמוד. ונמצא מיד הגיע לתכלית כונתו שהוא מקיים מצות והגית וז"ש את פני מבין חכמה, כלומר החכמה שהיא התורה מוכנת ומזומנת לפניו, כי מיד בתחלה משיג המבוקש שלו שהיא לעשות רצון השי"ת, שצוהו להגות בתורה דמיד הגיע לתכלית כונתו בלימוד, אמנם ועיני כסיל בקצה הא"ץ, כי הכסיל היינו מי שלומד ע"מ שיהיה רב או להשיג כבוד או ממון א"כ אין תכלית כונתו מוצא אותה בתחלת לימודו, אלא אחר כשיהיה רב, וכשיתנו לו ממון או כבוד, עכ"ד ע"ש. ובזה פרשתי בס"ד הכתוב במשלי כבד את ה' מהונך ומראשית כל תבואתך, דידוע התורה נקראת תבואה כמ"ש הז"ל, ומי שיהיה בהגון לו תבואה, והכונה תלמוד לש"ם שבזה אתה מכבד את ה' מראשית לימוד התורה שאתה לומד, כי מתחלת למודך נמצא אתה משיג תכלית כונתך בלימוד:

ובזה יובן בס"ד, ראשית חכמה קנה חכמה ובכל קניינך קנה בינה, דהלומד חכמה היא התורה שנקראת בשם חכמה, בתחלת לימודו קנה המבוקש שלו ותרוית בזה, כיון דאתה לומד לש"ם תזכה לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, שתבין דבר מתוך דבר ותדמה דבר לדבר לחדש הלכות חדשות, ולז"א ובכל קניינך קנה בינה, שתבין דבר מדבר שזה נקרא בינה כנודע:

וז"ש וסמך ידו על ראש העולה, והיינו עולה רמז לתורה שהיא עולה ואינה יורדת, דכל דבר המיושן הוא יורד בשבח שלו, אבל התורה אינה כן אלא הישן משביח אותה, כי אע"פ שעברו עליה שנים רבות אחר שנתנה היא משובחת יותר, שרואין הכל שלא נפל מדבריה דבר אחד ארצה, ולכן נדמית ליין שהישן משביחו, ולכן נקראת עולה כי ברבוי השנים עולה ואינה יורדת. גם עוד נקראת עולה על שם העוסקים בה שעולים בלימודם ובכלם, וכמ"ש רז"ל זקני ת"ח כל זמן שמזקינין דעתן מתוספת עליהם, וזקני עם הארץ להפך. גם נקראת עולה כי כולה כליל לה' ואין בה אפילו אות אחת לבטלה, ולז"א וסמך ידו על ראש העולה, שלומד תורה לשמה שקונה ולוקח המבוקש שלו מראש הלימוד של התורה, ולכן תורה זו שהיא לשמה תועיל לו לכפר עליו:

ואם מן העוף עולה קרבנו לה' והקריב מן התורים או מן בני היונה את קרבנו. נ"ל בס"ד יש מצות שהם נוהגים ביום בלבד, כגון ציצית ותפלין וכיוצא, ויש בלילה בלבד, כגון אכילת מצה בליל פסח וכיוצא, ויש מצוה נוהגת ביום ובלילה, כגון קריאת שמע דכתיב בשכבך ובקומך, ומן התורה פעם אחת ביום ופעם אחת בלילה, וחז"ל הוסיפו בה עוד פעם אחרת ביום, והיא ק"ש דקרבנות, ופעם אחת בלילה והיא ק"ש שעל המטה, ונעשו השתים ארבע. ובזה פירשתי בס"ד רמז המשנה יציאות השבת שתים שהם ארבע, דידוע בק"ש יהיה המשכת אורות המוחין הנרמזים בשלשה ווי"ן של אות **ש'**, ולכן נרמזה הק"ש באותיות שבת שהוא בת **ש'**, וזהו יציאות השבת כלומר התיקון היוצא מן ק"ש שהיא סוד שבת, בת ש' שתים מצות מן התורה, שהם ארבע מצות על ידי תוספת שהוסיפו חז"ל:

נמצא מצות ק"ש היא כפולה, ועוף ר"ל כפל מלשון מגילה עפה, ר"ל אם מקריב מצוה שהיא כפולה ביום ובלילה, כגון ק"ש צריך להיות עולה קרבנו לה', שיכוין לעלות התיקון שלה בארבע עולמות אבי"ע, שהם רמוזים בארבע אותיות הוי"ה, ועוד יעשה תיקון אחר בק"ש כשאומר אותה על מטתו, לתקן ולהציל הנשמות שנפלו בקליפה ע"י טיפות קרי של האדם, וגם לעשות תיקון בטיפות הזרע של האשה שיצא ממנה אחר תשמיש המטה, וכמפורש בשער הכונות בדברי רבינו האר"י ז"ל בדרושי הלילה, וכנגד טיפות של האיש אמר מן התורים; וכנגד טיפות של האשה אמר או מן בני היונה:

ונפש כי תקריב קרבן מנחה לה' סולת יהיה קרבנו ויצק עליה שמן ונתן עליה לבונה. נ"ל בס"ד דידוע כל תיקון שיעשה האדם למטה, וכל תורה ותפלה צריך שיעלו תחלה במלכות, ומשם יעלו לתכלית עליותם יען כמו שער לכל העולמות, וכל הנכנס נכנס דרך השער ורואה פני הפתח, לכן נקראת בשם אדנ"י אשר במלואו הוא תרע"א, שהוא תרגום של שער, ולכך קודם תפלת העמידה אומרים אדני שפתי תפתח, וז"ש ונפש כי תקריב קרבן מנחה לה', מתורה ותפלה צריך תחלת הכל סולת יהיה קרבנו, שמעלה למלכות שהיא עולה מספר סולת, דאע"ג דכתיב סלת יש אם למקרא, דקריגן סולת בוא"ו, ויצק עליה למנחה זו שהיא מן תורה ותפלה, שמן, רמז לאור החכמה שנקרא שמן, וגם ונתן עליה לבונה קרי בה לבינה, כי החולם תניחו למטה תחת הבי"ת יהיה חירק, ואז נקראת לבינה, כלומר יתן עליה ג"כ אור מן הבינה:

ולכן המלכות לבנה יען כי היא סוד ה"א אחרונה שבשם הוי"ה, ובעלוי שלה תעלה להיות כה"א ראשונה שהיא בינה. ומצינו שלשה שמות יש ללבנה שהם לבנה סהר ירח והם ר"ת לפורקנך סברית ה', כי הלבנה רומזת למלכות, ולכן בברכת הלבנה אומרים דוד מלך ישראל שהוא בחינת המלכות חי וקים, ואנחנו מקיים בגלותינו לישועה שלה. והנה ידוע שהלבנה בעצמה היא חשוכה, ומקבלת אורה מן השמש, ונקראת לבנה שהוא לשון לובן ע"ד שאומרים למי שחשכו עיניו ב"מ סגי נהור, ולכן אע"פ שהיא חשוכה קורין אותה לבנה, ונמצא שם הלבנה אינו לה שם עצמי אך שם העצמי שלה הוא ירח, וכל זה הוא עתה, אבל לעתיד שתהיה מאירה כשמש דכתיב והיה אור הלבנה כאור החמה ולא תצטרך לקבל אור מהשמש אז יהיה לה שם לבנה שם עצמי שתהיה לבנה באמת, דאינה חשוכה, ואז אינה צריכה לשם הירח להיות לה שם עצמי, ובזה פרשתי בס"ד על האמור בדוד הע"ה שהוא בחינת הלבנה כאמור לעיל, ורוב שלום עד בלי ירח, ר"ל יהיה רוב שלום שלא תצטרך בחינה שלו לשם הירח להיות לה שם עצמי כי אם תואר הלבנה יהיה לה שם העצם:

ובזה יובן בס"ד יפה כלבנה ברה כחמה איומה כנדגלות, כלומר עתה אומה הישראלית היא יפה כלבנה דלית לה מגרמה כלום, אך כשתהיה לעתיד ברה כחמה שיהיה לו אור מעצמותה, אז תהיה איומה באותו זמן, ומתי תהיה איומה, ואמר כנדגלות חלק התיבה לשתים וקרי בה כנד גלות, שהגלות יהיה נד והולך, כי תהיה גאולה שלימה בב"א:

פרשת צו.

צו את אהרן ואת בניו לאמר. איתא בתורת כהנים אין צו אלא לשון זרוז מיד ולדורות, אמר רבי שמעון ביותר צריך הכתוב לזרז במקום שיש בו חסרון כיס. נ"ל בס"ד בהקדים מ"ש בזוהר פ' בראשית דף ה', דאמרו רבי אלעזר ורבי אבא להחות טייעא דהוה טעין בתמרי, מאן יהיב לך למיזל הכא, ולמהוי טעין בתמרי, אמר לון יו"ד עבד קרבא בתרין אתוון, בכ"ף וסמ"ך לאתקברא

להתקשרא בהדאי בחדא, כ"ף לא בעא לאסתלקא ולאתקשרא בתר דלא יכילא למהוי רגעא חדא אלא ביה, סמ"ך לא בעא לאסתלקא בגין לסעדא לאינון דנפלין, דהא בלא סמ"ך לא יכלין למהוי, יו"ד אתא לגבאי יחידא נשיק לי וגפיף לי, בכה עמי ואמר לי ברי מה אעביד לך, אבל הא אנא אסתלק ואנא אתמלי מכמה טבין ואתוון עמירן עלאין יקירין, בתר כן איתי לגבך ואנא אהוי סעיד לך, ואתן לך אחסנתא דתרין אתוון עלאין יתיר מאלין דאסתלקו, דאינון י"ש, יו"ד עלאה וש"ן עלאה למהוי לך אוצרין מליין מכלא, ובג"כ ברי זיל והווי טעין חמרי, ועל דא אנא אזיל בכך וכו' ע"כ ע"ש. ופירש רבינו האר"י ז"ל בשער מאמרי רשב"י, דאותיות כיס רומזים אל נר"ן, והיינו יו"ד זעירא רומזת אל הנפש דעשיה, ואות כ"ף רומז אל כסא הכבוד שמשם הנשמה, וסמ"ך הוא שם קנית רומז אל הרוח, ואם הצדיק השלים כל התיקון הראוי לו, אז אין יורדים הנשמה והרוח שהם כ"ף וסמ"ך לעוה"ז למטה להתלבש בחלוקא דרבנן, אלא ישארו מרכבה למעלה, ורק הנפש שהיא היו"ד ירד ותתלבש בחלוקא דרבנן, ותלמד תורה לחכמי הדור, ותקבל על זה שכר גדול, עכ"ד ז"ל:

ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי כי אעבור בסך אדדם עד בית אלקים בקול רנה ותודה המון חוגג, מה תשתוחחי נפשי ומה תהמי עלי הוחילי לאלקים כי עוד אודנו וכו', והכונה כי המשורר מדבר ברוה"ק על אחר פטירתו מעוה"ז, ואומר שגם אחר שנפטר ג"כ לא יעזוב לימוד התורה ללמד לאחרים, ועל זה אמר אלה חכמי שהם אילי הארץ החזקים אשר הדור סומך עליהם, אזכרה גם אחרי הפטירה אשר יפרד מהם ולא יעזבם, אך אזכרה עלי נפשי שלא אוציא ואוריד למטה בעוה"ז אלא רק בחינת הנפש בלבד, יען כי אעבור בסך, רמז אל הרוח והנשמה שהם נקראים סמ"ך וכ"ף אותיות ס"ך, אי אפשר להורידם למטה בעוה"ז אלא אדדם על ידי שלימות התיקון שלי עד בית אלקים למעלה במקום הקדושה העליונה להיות מרכבה שם, ושם ישמחו בקול רנה ותודה המון חוגג. ואמר עוד מה תשתוחחי נפשי ומה תהמי עלי, בראותיך שאת לבדיך צריכה לרדת לעוה"ז, הנה אין את צריכה לדאוג על הדבר כי אם לשמוח, שבזה יגיע לך הרווחה גדולה, ואדרבה הוחילי לאלקים על זאת, יען שגם אחר הפטירה שנעשה אדם חפשי מן המצות, הנה בירידתיך עוד אודנו בעוה"ז שאזכה בכמה מצות, ושכר גדול יש לי בזה שאני מלמד תורה לחכמי הדור, ומשייעם לעבודתו יתברך, ואל תחשבי שיגיע לך נזק וחסרון מירידה זו של עוה"ז, דאין את מקבלת אלא רק ישועות פניו של הקב"ה, גם פניו פני וא"ו דשמא קדישא שהוא סוד התפארת:

ובזה המאמר של הזוהר הנז' יתבארו היטב פסוקי אשת חיל מי ימצא, והיינו אשת חיל היא הנפש אחר שהשלימה תיקון שלה ונעשית אשת חיל מתורה ומצות, מי הוא הזוכה לה שתתעבר ותתלבש בו, בטח בה לב בעלה הוא החלוקא דרבנן המתלבשת בו ושלל לא יחסר שנותנת לו שפע מן השפע הנשפעת מלמעלה, וכמ"ש בזוהר הנז' הא אנא אסתלק ואנא אתמלי מכמה טבין וכו', ובתר כן איתי לגבך ואהוי סעיד לך ואתן לך אחסנתא וכו', ועוד גמלתהו טוב ולא רע וכו' שלא תחטא עתה בירידתה בעוה"ז, ורק תרויח טוב כל ימי חייה אשר תרד בעוה"ז, דרשה צמר ופשתים תורה שבכתב ותורה שבע"פ, ונחשב לה הלימוד כאלו קיימה במעשה, וזה והעש בחפץ כפיה היתה כאניות סוחר ממרחק עולם האצילות, בה"ס חכמה הנקראת רחוק תביא לחמה, ועד"ז יתבארו שארית הפסוקים בס"ד:

נמצא אותיות כיס הם רומזים אל נר"ן, וידוע כי ההרהור רע עושה חסרון בנר"ן יותר מן המעשה, ועל זה אמרו הרהורי עבירה קשים מעבירה גמלא חסרון כיס שהם הנר"ן הוא נעשה יותר מעון של הרהור, וידוע כי העולה באה על הרהור הלב, ולכן אמר לשון צו בפרשת העולה, כי צו לשון זרוז, ודרש רשב"י הטעם שצריך זרוז במקום שיש חסרון כיס, דהיינו בהרהור שעושה חסרון יותר בנר"ן שהם כי"ס, דחסרון הגוף אין צריך לו זרוז, כי לא ישכחו צרכיו מן האדם שצועק ללחם:

זאת תורת העולה היא העולה. נ"ל בס"ד רמז הכתוב כי נודע שכל מעלה וגדולה ועשירות לא תהיה לאדם אלא בהשכח הדעת, שאם לא יבקשנה ולא ירדפנה אז תבא אליו מאליה, משא"כ אם ירדפנה להשיגה תברח ממנו. מעשה באדם אחד חשוב ונהפך עליו הגלגל, והיה בעירו אדם אחד עשיר גדול ונדיב הרבה, ויום אחד נדחק זה האדם הרבה, והיה צריך לו עשרה זהובים, ויחשוב בלבו שילך אצל אותו עשיר הנדיב ויקח ממנו עשרה זהובים, הן בהלואה הן במתנה, וכשבא ליכנס לבית העשיר לא הניחו השומר להכנס, כי לא היה מכירו, והוכרח להמתין ברה"ר סמוך לפתח עד שיצא העשיר מביתו ללכת לחנות, ואז ידבר עמו על דבר זה, והיה יושב ונסמך על כותל החצר של העשיר תחת חלון אחד, והנה השפחה של בית העשיר זרקה זבל מן החלון לרה"ר, והיא לא ידעה שיש אדם יושב תחת החלון, ונשפך כל הזבל על זה, ונצטער מאד, ומרוב צערו קם ממקומו לחזור לביתו, ואחר שקם והלך באותו הרחוב שהיה יושב בו, מצא באמצע הרחוב מציאה מרגליות אחת יקרה, והלך ומכרה באלף דנרי זהב, וישמח על זאת ויאמר בני אדם עשאוני אשפה, והקב"ה מאשפות ירים אביון. והנה אחר שתים ושלש שנים חזר ונדחק הרבה, וחשב לילך אצל אותו העשיר ליקח ממנו עשרה זהובים, וכשבא לא מצא אותו היום שומר בפתח, והיה הדלת פתוח, וכשבא ליכנס עודנו בסף עמד ולא נכנס, כי בא לו סברה אחרת, ויאמר בלבו טוב שאלך ואשב תחת אותו חלון שישבתי בו קודם שתי שנים, ואמתין עד שתשליך השפחה הזבל מן החלון ויגיע עלי, כדי שיהיה נעשה אשפה, ואז הקב"ה יקיים מאשפות ירים אביון, שיזמין לי מציאה יקרה כאשר הזמין לי קודם שתי שנים, וכן עשה והלך וישב ברחוב רה"ר תחת אותו חלון, והמתין על השלכת הזבל, ואחר שתי שעות יצא העשיר מביתו לילך לשוק, ומצאו יושב בר"ה על הקרקע, ויגש אליו ויאמר לו למה ישבת בחוץ ולא נכנסת לבית אצלי, והלא היום הזה אין יושב שומר בפתח ואין לך מונע, ויאמר לו אני לא באתי אצלך, אלא באתי כדי שיעשוני אשפה, כי קודם שתי שנים כו"כ היה מעשה, ולכן אני ממתין על זה כדי שיתקיים בי מאשפות ירים אביון, ואמצא את המציאה. ויענהו העשיר טועה אתה בדמיונך, כי מקדמת דנא האשפה והמציאה באו לך בהשכח הדעת, שלא נתכונת שיעשוך אשפה, ולא חשבת שתמצא מציאה אלא באה לך מן השמים אך עתה שאתה רוצה להשיג זה וזה מדעתך ורצונך, לא תהייה לך לא אשפה ולא מציאה, אלא זו וזו יברחו ממך, ע"כ:

וכן הענין, כל גדולה ומעלה ועשירות צריך שיבואו מאליהן לאדם. לא שיהיה הוא רודף אחריהם, ולא יועילו לו האופנים והמצאות שיעשה להשיג אותם, וז"ש זאת תורת העולה היא העולה, כלומר העליה של האדם הן של שררה הן של עשירות צריך להיות היא העולה, כלומר היא מצד עצמה שתהיה מאליה, ולא שהאדם ירדוף אחריה כדי להשיגה, וכאשר אמר אותו העשיר לאותו אדם:

ובאופן

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, זאת תורת העולה היא העולה, דכתיב הוא לשון זכר, וקרינן היא לשון נקבה, והיינו כי התורה נקראת עולה, כי כבודה עולה ואינו יורד, כי דור אחר דור תתחזק האמונה שלה, דכמה תורות ודתות נמצאו בעולם אצל האומות, וכולם נתבטלו, ורק תורתינו הקדושה קיימת, כמ"ש שפת אמת תכון לעד וכו', לא וראה תורת הפלוסופיא כמה שנויים נשתנית מזמן שנודעה בעולם ועד עתה, שזה בונה וזה סותר במשך הדורות כמה וכמה. והנה תורתנו הקדושה חלוקה לשתים שהיא תורה שבכתב ותורה שבע"פ, ונודע כי תורה שבע"פ יונקת מתורה שבכתב, וכל משפיע נקרא זכר, וכל נשפע נקרא נקבה, לכן הוא לשון זכר קאי על תורה שבכתב שהיא בסוג זכר שמשפיע, והיא לשון נקבה קאי על תורה שבע"פ שהיא נשפעת מתורה שבכתב, ולז"א זאת תורת העולה היא התורה שנקראת עולה, מפני שהיא עולה בכבודה ואינה יורדת, וגם כולה כליל לה' שאין בה תערובת רע, כמו העולה שהיא כליל לאשים הנה היא חלוקה לשתים, וזהו הוא היא עולה קרי וכתיב שהם לשון נקבה ולשון זכר, דדרשינן לתרוייהו תורה שבכתב ותורה שבע"פ :

ואמר עוד על מוקדה על המזבח. פירוש על מוקדה, דהיינו שהאדם ילמוד אותה בהתלהבות הלב ולא בעצלתים וקרירות הלב, אז יהיה לימוד התורה מעולה ועליון מן המזבח שמקריבים בו קרבנות, ועל כלומר עליון כמו ואל על יקראוהו, וזמנה היותר מובחר הוא כל הלילה עד הבוקר, כי חצי הראשון נקרא ליל, אבל חצות השני נקרא לילה, ואז אותו זמן ישתעשע הקב"ה בתורה שלומדים הצדיקים, אמנם זה הזמן אינו נוהג בתורה שבכתב שהיא חמשה ספרים, אלא בתורה שבע"פ שהיא ששה סדרים, ולז"א ואש המזבח תוקד בו, ר"ל בואו תורה שבע"פ שהיא ששה סדרי משנה כמנין ו' :

אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה. נ"ל בס"ד מעשה בנכרי אחד שבא לפני רב אחד, ויאמר לו אני לא ראיתי שום אמת אלא שקך, ורוצה אני להקריב לו קרבן, הגד לי היכן אקריב אותו, ויענהו תקריב אותו בלב שלך, ע"כ. וידוע דארז"ל תפלות כנגד תמידין תיקנום, שהתפלה היא במקום קרבן תמיד, והתפלה צריכה להיות בלב, כמ"ש רז"ל איזו היא עבודה שבלב זו תפלה, ופרשתי טעם נכון בזה, כי אותיות לב במלואם למ"ד בי"ת הנה המלוי בפ"ע הוא אותיות תמיד, לרמוז כי התפלה שהיא עבודה שבלב היא במקום התמיד :

והנה הכתוב אומר תוקד על המזבח והול"ל במזבח, אך נראה הכונה שהכתוב מדבר כאן על הלב שהוא למעלה מן המזבח, כי המזבח הוא בנין אבנים שהם בחלק התחתון של ד' חלקים של הדצח"ם, שהוא חלק הדומם שהוא חלק הרביעי שמקריבין עליו התמיד, אבל התפלה שהיא במקום התמיד אשר מקריב בלב שהוא דוגמת המזבח, שמדתו ל"ב אמה כמנין לב, הנה הוא בחלק העליון אשר בארבע חלקים של הדצח"ם שהוא לב האדם שהוא חי מדבר, ונחשב הלב של אדם מזבח ממש אשר עליו אש ועצי המערכה, ולכן הלב נקרא על המזבח שהיא למעלה מן המזבח של אבנים שהוא למטה, והלב של אדם הוא למעלה בבעל חי מדבר, ולז"א אש תמיד ר"ל אש של קרבן התמיד שרמוז בתוך אותיות לב תוקד על המזבח הוא הלב של האדם שהוא למעלה מן המזבח של אבנים, לא תכבה, כלומר הקרבה זו קבועה בלב בין בזמן שבהמ"ק קיים, בין אחר החרבן כי התפלות שבלב הם במקום תמידין :

זאת. תורת החטאת במקום אשר תשחט העולה תשחט החטאת. נ"ל בס"ד חטאת רמז לענוה שמטהרת את האדם, וחטאת לשון טהרה, ועוד חטאת לשון חסרון, מלשון אני ובני שלמה חטאים, שהעניו תמיד רואה עצמו חסר מן התורה והמצות, וידוע דעיקר הענוה צריך להיות מקומה בלב, ולא כאותו הגומר שהיה בזמן הרמב"ן ז"ל שהיה עניו מבחוץ דוקא וגאה שרוי מבפנים, וידוע כי עולה מכפרת על הרהור הלב, וז"ש וזאת תורת החטאת מדת הענוה במקום אשר תשחט העולה תשחט החטאת, והיינו תשחט לשון המשכה כגון זהב שחוט, ר"ל במקום אשר תשחט העולה לתקן בו שהוא בלב, שם תשחט. ר"ל תמשך החטאת היא מדת הענוה שיהיה עניו בלב :

וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל. נ"ל בס"ד יש מצות נעשים במעשה או בדבור, ובעבור מצות אלו צריך ליתן קצת מן השכר בעוה"ז כדי לקיים מצות ביומו תתן שכרו, אבל מצות שהם במחשבה בלבד אין להם מתן שכר בעוה"ז, דאין בזה חיוב שכר כדי לקיים מצות ביומו תתן שכרו, אלא השכר כולו נותנו הקב"ה בתורת חסד, ולכן שכר מחשבה טובה ליכא בהאי עלמא אפי' קצת מן המקצת, אלא נותנו הקב"ה בעולם הנצחי, וידוע כי המחשבה תמיד קודמת למעשה ולדבר, כי א"א לדבר ולעשות שום דבר כי אם עד שיחשב בו, וכמ"ש רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל ע"פ בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ, כי בראשית היא המחשבה שהיא ראשית לכל דבר, וידוע כל דבר שהוא ראשון נקרא בכור, ונקרא כהן, כי הכהן הוא ראשון לכל דבר כמ"ש וקדשתו לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ולקרות ראשון וכו', וז"ש וכל מנחת כהן ר"ל מצות של המחשבה שהיא כהן כליל תהיה, כלומר לא יהיה ממנה הנאה גשמית, כי לא תאכל כאן בעוה"ז שהוא עולם הגשמי :

מצות תאכל במקום קדוש בחצר אהל מועד יאכלוה. נ"ל בס"ד, ארז"ל בגמרא הצדקה נקראת מצות דכתיב והעמדנו עלינו מצות לתת מחצית השקל, ופרשתי בס"ד הטעם שנקראת מצות דכתיב וצדקה תציל ממות, והיינו כי אות צ' רומז לצדקה יפריד ויפסיק בין אותיות מית, ואז יהיה צירוף מצות, כי אות צ' שרומז לצדקה יהיה בין אות מ', ובין אותיות ו"ת ונעשה צירוף מצות, ולכן הצדקה נקראת מצות, וככתוב והעמדנו עלינו מצות, ופירש שהוא לתת מחצית השקל, שקראה בשם מחצית השקל על שם דהוא הצד"י שהוא הצדקה חוצץ ומפסיק בין אותיות מות, ויתבטל המות. והנה ידוע דמצות הצדקה גדול כחה לתת שכר בעוה"ז ובעוה"ב, ולכן רמוזה באות צ' שיש בו שני יודין זקופים, דכל יו"ד רומזת על עולם בפ"ע, ושני יודי"ן רומזין על עוה"ז ועל עוה"ב, וידוע דעוה"ז נקרא חצר לגבי עוה"ב שנקרא בית, וכנז' בעוללות אפרים ושאר ספרי מוסר, וז"ש מצות היא הצדקה שנקראת מצות, אל תקרי מצות אלא מצות, תאכל שכרה במקום קדוש עוה"ב, וגם בחצר אוהל מועד זה עוה"ז שנדמה לחצר ג"כ יאכלוה :

כאשר עשה ביום הזה צוה לכפר עליכם. נ"ל בס"ד, דידוע דגאולת ישראל ממצרים היתה דוגמא ופתח לגאולה האחרונה בב"א, ולכן כתיב כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, ולז"א כן גאלתי אתכם אחרית כראשית, ולכן כתיב על ליל יצ"מ ליל שמורים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים הוא הלילה הזה לה' שמורים לכל בני ישראל לדורותם, ובזה פרשתי בס"ד טעם נכון שנמצא בתיך אותיות פרעה במלוי שהם פה ריש עין ה"א, יש מספר עשו הוא אדום, לרמוז כמו שהיתה גאולה הראשונה מיד פרעה מלך מצרים, כן תהיה גאולה אחרונה מיד אדום שהוא עשו, וכמ"ש כימי צאתך מארץ מצרים

מצרים אראנו נפלאות:

ונראה לרמוז בס"ד דלכן היתה הגאולה ביצ"מ, בט"ו לחדש, והיינו להורות שגאולה אחרונה תהיה בזכות ט"ו תיבות של יחוד ישראל ושל קדושה דקדוש קדוש וכו', והיינו כי שני דברים אלו של יחוד ושל קדושה שניתן רשות לישראל לעשותם בכל יום פעמים, הן הן תפארתם של ישראל ומעלתם וחשיבותם לפני הקב"ה, ובהם נעשה תיקון עליון למעלה, וגדול שכרן של ישראל בשני דברים אלו עין לא ראתה, ולכן תמצא כשכאבו עיניו של מהרח"ו ז"ל, א"ל רבינו האר"י ז"ל הזהר שלא תסתכל בי בשעה שאני קורא פסוק שמע ישראל, ובשעה שאני אומר קק"ק ה' צבאות בקדושה שבחזרה, שבמקומות אלו יש כונות נוראות, ועי"ז יוסר ממך כאב העינים, וכן עשה ונתרפא, וידוע כמו שיש מ"ע בקריאת שמע ישראל, כן יש מ"ע באמירת הקדושה, דכתיב ונקדשתי בתוך בני ישראל, וכנז' בשער הכונות:

והנה ידוע כי היחוד בפסוק שמע ישראל הוא וא"ו תיבות, והקדושה בפסוק קק"ק וכו' הוא ט' תיבות, הרי שניהם ט"ו תיבות, ונודע כי היחוד בפסוק שמע ישראל הוא ב"פ ביום בבוקר ובערב, והקדושה של החזרה דתפלת העמידה היא ג"כ ב"פ ביום בשחרית ומנחה, הרי ב"פ ט"ו בכל יום. ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב אך טוב לישראל אלקים לברי לבב, ר"ל עיקר עבודת הקודש שיש לישראל הוא ב"פ ט"ו תיבות שביחוד ובקדושה, וזהו אך טוב לישראל, טו"ב הוא ב' ט"ו, אמנם העיקר הוא צריך שיהיו ב' ט"ו אלו שלמים בלב, וזהו אלקים ירצה לברי לבב, וז"ש רחש לבי דבר טוב אומר אני מעשי למלך, כלומר זה הדבור של ב' ט"ו צריך שיהיה לבי רוחש אותו שיהיה בכונת הלב, וגם אומר אני מעשי למלך שיהיו מעשי לש"ש:

ולכן בבשורת הגאולה לעתיד בב"א כתיב משמיע שלום מבשר טו"ב, להודיע שבזכות היחוד והקדושה שהם ב' ט"ו נגאלים, ולכך היתה הגאולה של יצ"מ ביום ט"ו לחדש להורות על הגאולה העתידה, שזוכין לה בעבור זכות ט"ו תיבות של היחוד והקדושה, ובזה יובן בס"ד לרמוז מ"ש רז"ל על הגאולה אחרונה שתהיה או בדור שכולו זכאי, או דור שכולו חייב, והיינו שני יחודים שבערב ובבוקר הם י"ב תיבות, ושני קדושות של שחרית ומנחה הם י"ח תיבות, והיינו צירוף חייב שהוא ח"י י"ב, כלומר או בדור כולו זכאי, או בדור שאין להם זכות אלא רק משני דברים אלו שהם ח"י תיבות שבקדושה, וי"ב תיבות של היחוד:

והנה יום יציאת ישראל ממצרים שהיה בט"ו לחדש ניסן, קראו הכתוב יום הזה, דכתיב זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים מבית עבדים, וכן כתיב נמי כי בעצם היום הוצאתי את צבאותיכם מארץ מצרים ושמרתם את היום הזה לדורותיכם, ואחז"ל על פסוק ביום הזה באו מדבר סיני, כל מקום דכתיב היום הזה הוא קיים לעולם, וכן הוא כאן, וז"ש כאשר עשה ביום הזה הוא יום ט"ו בחודש ניסן שיצאו בו ממצרים שנקרא יום הזה, כן צוה לעשות לעתיד בגאולה האחרונה כמ"ש כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, וכן הוא אומר הן גאלתי אתכם אחרית כראשית, ובאיזה זכות תזכו לזה, ואמר לכפר עליכם, חלק תיבת לכפר לשנים, וקרי בה למ"ד כפר עליכם, כלומר שלשים תיבות כמספר אות ל' של היחוד ושל הקדושה, שאתם אומרים בכל יום, זה כפר עליכם שתזכו בעבור זאת לגאולה העתידה, וגם רמז בזה שאמר ל' כפר עליכם על לימוד התורה הרמוז באות למ"ד כנודע, שבזכות התורה תזכו לגאולה העתידה, וכמ"ש רז"ל ע"פ גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם יתנו לשון מתניתין הוא תורה שבע"פ שבזכותה תהיה הגאולה וקבוץ גליות:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד דידוע מ"ש בזוה"ק דמרע"ה הוא דוגמת השמש, ונקרא בעלה דמטרוניתא היא המלכות שהיא בסוד הירח, אבל אהרן הע"ה נקרא שושבינא דמטרוניתא היא המלכות שהיא סוד הירח, ולכן הוצרך מרע"ה לשמש בשבעת ימי המלואים, כדי לעשות בזה הכנה לאהרן הע"ה ובניו הכהנים, להאיר להם ולמלא את ידם, וידוע כי השמש נקראת יום והיא שנותנת אור להירח, וז"ש כאשר עשה ביום הזה הוא השמש שנקרא יום, שגזר השי"ת שהירח תקבל אורה ממנה כן צוה ה' אותי, שאני בסוד השמש לכפר עליכם שאתם בסוד הירח, ולכפר הוא מלשון לכפורי ידיה בההוא גברא, דהיינו לעשות לכם הכנה באלו השבעת ימים לזכך ולטהר אתכם ולהאיר לכם:

פרשת שמיני.

ויהי ביום השמיני קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישראל, ויאמר אל אהרן קח לך עגל בן בקר לחטאת. יש במקראות האלה כמה דקדוקים שהביאם רבינו מהר"ש אלשיך ז"ל, הא' למה קרא לזקני ישראל מאחר שלא דבר עמהם כלום, ועוד מ"ש לאהרן קח לך עגל וכו' והקרב לפני ה', דהול"ל הקרב לפני ה' עגל בן בקר לחטאת ועגל וכבש לעולה, ולא לימא קח לך, דאיך יקריב אם לא יקח לו בהמות אלו, ועוד מ"ש ואל בני ישראל תדבר לאמר, תיבת לאמר נראה לשון יתר, דאינו לאמר לאחרים. ונ"ל בס"ד, דבא ללמד את ישראל משפט הקרבנות בכל עת, הן חטאות הן אשמות הן עולות ושלמים, שצריך בעל הקרבן לקרוא בפיו שם של הקרבן על אותה הבהמה, שיקדיש בפיו זו הבהמה לעולה, וזו לשלמים, וכן בכולהו, ובזאת האמירה שהוא מזכיר עליה שם הקרבן תתקדש אותה בהמה, ויהיה חלק לבעל הקרבן בעסק ההקרבה של אותה בהמה, יען כי ההקרבה משעת שחיטה ואילך הכל נעשה על ידי הכהן, ואין מגע יד לבעל הקרבן בהקרבה כלל, אמנם ע"י הזכרת שם הקרבן שהוא מזכיר בפיו על הבהמה, ומקדש אותה בפיו יהיה לו חלק ושותפות בגוף ההקרבה, שעוסק בה הכהן.

ולכן אמר לאהרן ואל בני ישראל תדבר לאמר קחו שעיר עזים לחטאת וכו', כלומר קחו שעיר עזים ותאמרו עליו בלקיחתו שם חטאת, שיאמרו בפיהם שהוא קרבן חטאת שמקדישים אותו לשם חטאת, ולז"א ואל בני ישראל תדבר לאמר, כלומר תדבר על לקיחה שיהיה להם אמירה וזכירה בפירוש בפה, והיינו לאמר בפה שזה הלקיחה היא לשם חטאת:

וכדי שיבינו דעתו שרוצה מהם להיות להם אמירה של שם הקרבן בפירוש על הבהמה, ולא סגי להו בלקיחה והובאה בסתם, לכך כאשר הביא את אהרן וציוהו על לקיחה שיקח לעצמו, וגם צוהו לדבר לבני ישראל על לקיחה שלהם, הביא את זקני ישראל והעמידם שם, בעת שהוא מצוה את בני אהרן הלויים האלה, בשביל קרבנות עצמו ובשביל קרבנות בני ישראל, כדי שמתוך דבריו יבינו מטרת כונתו, בצווי זה של קרבנות ישראל מה היא. ואז יהיו זקני ישראל שהם הממונים של ישראל, והם הלוקחים את קרבנות שלהם ומביאים אותם, יודעים איך לעשות בלקיחתם:

והענין הוא כדמיון מעשה שהיה, שהובאה בספר שער בת רבים, על פסוק לא יקומו רשעים

במשפט

במשפט ותנאים בעדת צדיקים, בנער אחד בן כפר שלא נמצא שם בשום זמן אדם מלמד תינוקות מאבותם ואבות אבותם, והביאו את הנער לעיר גדולה שיש בה מלמדי תינוקות רבים, כדי ללמדו ספר, וישב לפני המלמד ללמדו תחלה אלפא ביתא הרשומים על הלוח ויראה לו המלמד באצבעו על אות א, ויאמר לנער הרם קולך ואמור אל"ף, והנער היה תם מאד, כי בן כפר היה, ולא ראה ולא שמע עדיין סדר לימוד התנוקות בבית רבן וחשב שהמלמד רוצה ממנו שיאמר בפיו כל הדברים האלו שאמר המלמד, ולכן גם הוא ענה אחריו ולפלא דברים אלו הרם קולך ואמור אל"ף וישחק המלמד ואמר לנער אין אתה צריך לומר אלא אל"ף בלבד, והנער ג"כ ענה אחריו ואמר אין אתה צריך לומר אלא אל"ף בלבד. חזר המלמד ואמר לנער אמור בי"ת וג"כ ענה אחריו אמור בי"ת, והמלמד ראה שאין לדבר סוף מאחר שאין הנער מבין כונת המלמד, וחושב שרוצה ממנו לומר כל הדברים האלה כמו שהן אז הוכרח המלמד להביא תינוק מבני העיר שהוא מבין כונת המלמד, ואמר לו בפני הנער התם ההוא הרם קולך ואמור אל"ף, ואז התינוק הרים קולו ואמר אל"ף, וחזר ואמר לו אמור בי"ת ואמר בי"ת, ואמר לו אמור גימ"ל ואמר גימ"ל, ואז הבין הנער הכפרי התם את מטרת כונת המלמד מה רוצה, וידע כי מה שאמר לו הרם קולך הוא צווי לנער להרים קולו, ומה שאמר לו אמור אל"ף הכונה שרוצה ממנו לומר בפיו אל"ף וכן עזה"ד בכולם, ע"כ המעשה:

וכן הענין כאן דהשתא מרע"ה כשאמר אהרן לזקנים קחו שעיר עזים לחטאת יחשבו שהוא מצוה אותם ליקח שעיר עזים, ומה שאמר לחטאת אין זה בכלל הצווי, אלא ר"ל קחו שעיר עזים כדי שיהיה קרבן חטאת שבאומרו לחטאת אינו מצוה אותם בזה כלום, אלא רק הוא ידיעה בעלמא שמודיע אותם, שזה השעיר עזים יהיה קרבן חטאת, וכן נמי בציווי השני שהוא לעולה, וכאשר מפורש בכונת המלמד שאמר לנער הרם קולך ואמור אל"ף, שאין רוצה ממנו לומר אלא אל"ף, ומ"ש הרם קולך הוא ידיעה בעלמא שמודיע שירים קולו, ולכך העמיד הזקנים בעת שהוא מצוה את אהרן בקרבנות שיביא בעבור עצמו, כדי שישמעו הזקנים מה שאומר לו קח לך עגל בן בקר לחטאת וגו' והקרב לפני ה', ועל זה ודאי יתקשו בעצמם, דהול"ל הקרב לפני ה' עגל בן בקר לחטאת, ולא יצטרך לומר לו קח לך, ומחמת קושיא זו מוכרח שיבינו מדעתם לפרש הצווי הזה, שהוא מצוהו שיקח העגל בן בקר לשם חטאת, דהיינו שיאמר בפיו בפירוש זה חטאת, הוא בכלל הצווי הוא, ואין נותן לו ידיעה שמודיעו שזה הקרבן יהיה קרבן חטאת, והכי קאמר ליה קח לך עגל בן בקר לחטאת, דהיינו מצות קיחה שלו שתקחהו תזכיר עליו שם חטאת, ואז ממילא יבינו שבקרבנות של ישראל צריך לעשות כך, שיהיו קוראין עליהם שם הקרבן על הבהמה משעת קיחה שלה, ולכן מה שא"ל בצווי השני אל בני ישראל תדבר לאמר קחו שעיר עזים לעולה, הכונה הוא ג"כ כך לומר להם משעה שתקחו השעיר תקחו אותו על שם עולה, ואז גם הזקנים שהם אפטרופסים של ישראל ומביאים קרבנות אלו שלהם, כך יעשו להזכיר שם הקרבן על הבהמה משעת קיחה, ונמצא דהביא את זקני ישראל בשעה שהוא מצוה את אהרן, כדי שיבינו מן הצווי שמצוה את אהרן מטרת כונתו בצווי השייך להם, והוא ממש כדמיון המעשה הנז' שנתחכם המלמד להביא תינוק שהוא בן עיר, ויאמר לו הרם קולך ואמור אל"ף, כדי שהנער בן הכפר יבין מזה מטרת כונתו של המלמד, מה שרוצה ממנו לומר בפיו:

זה הדבר אשר צוה ה' תעשו וירא אליכם כבוד ה'.

נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש משפט צדק אות קמ"ה בשם יד הקטנה ז"ל, שגם בגלות הארוך והחשך הגדול הזה אל יחשוב האדם שאין השי"ת משגיח עלינו, אלא באמת גם בגלות המר הזה משגיח עלינו, ורק בימי קדם היה השגחתו יתברך בגלוי לעיני כל, והיתה בשידוד מערכת הטבעיי, ועכשיו בעוה"ר אין אנחנו ראויים לנסים גלויים, אלא הנסים נעשים בדרכים הטבעיים, שאין ההשגחה ניכרת בפעולה, וזהו ענין הסתר פנים דכתיב והסתרתי פני מהם, וז"ש הנה זה עומד אחר כתלינו, ירצה שבגלות עומד אחר כתלינו, כי מידינו היתה זאת מתחלה, כי מה שהיה מקודם משגיח מן החלונות, ר"ל בדמיון פתיחה של חלונות אשר הנראה ג"כ רואה את הרואה אותו, כלומר עושה לנו נסים גלויים שניכר שהם באים ע"י השגחתו, כי אינם בהתלבשות הטבע, הנה בעתה מציץ מן החרכים, כמי שרואה את חבירו דרך סדקי הכותל, אשר לרואה הכל שוה שרואה כל המקום כולו לפניו, אבל להנראה יש חילוק גדול, שאינו רואה ואינו יודע שיש משגיח עליו, משא"כ אם משגיחין עליו בלי הפסק מחיצה, ההשגחה ניכרת לו ולאחרים עכ"ד. נמצא אופן ההשגחה תלוי בצדקתם של ישראל, שאם כולם צדיקים תהיה השגחה בדרכים של נס, שניכר לעיני הכל השגחתו יתברך עליהם, וכל דבר שהוא בנס יש בו כבוד ש"ש, ואם לאו, תהיה בדרכים טבעיים שיתלו הרואין בטבע ובמנהגו של עולם, ולז"א זה הדבר אשר צוה אתכם תעשו, ר"ל תקיימו מצותיו כאשר צוה אתכם, ואז וירא אליכם כבוד ה', שתהיה השגחתו עליכם בדרכים נסיים שניכרת לעיני הכל, שבזה יהיה כבוד ה' לפני הכל. א"נ זה הדבר אשר צוה ה' לעשות, בקרבן בהמה משעת שחיטה עד שעת זריקה, תעשו אותו בעצמכם, דהיינו שתציירו כל הנעשה בבהמה כאלו נעשה בגוף שלכם, וכמ"ש רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל בריש פרשת ויקרא, אז בזה תהיו רצויים לפני השי"ת, וירא אליכם כבוד ה':

ועוד נ"ל בס"ד, דידוע שיש בעלי כשוף מהפכים עצמם לבהמות, וכך היו עושים העמלקים שהיו מהפכין עצמם לבהמות במלחמה כדי שינצלו, וכתב רבינו בעל הטורים ז"ל דלכך צוה השי"ת להרוג בעמלקים, גם את הבהמות, דלפי"ד אם אדם חטא בהמה מה חטאה אלא לפי שהיו מכשפים ומהפכין עצמן לבהמות למען ינצלו, ולכך צוה להרוג גם הבהמות. וכתב בספר חסידים דאותם המהפכין עצמן לבהמות בכשוף, אע"פ שכל הגוף מתהפך גלגל העין לא תתהפך ע"ש, ואיתא בגמרא דבכורות אלו המומין בבהמה לפוסלה להקרבה, וחד מנייהו גלגל העין הדומה לשל אדם הוי מום ופסול לקרבן ע"ש. ובזה פירש הגאון רבי העש"ל ז"ל, ויאמר שמואל מה קול הצאן אשר באזני, ויאמר שאול אשר חמל העם על מיטב הצאן למען זבוח לה' אלקיך, כי שמואל הוכיחו מה קול הצאן, והלא חייבים אתם להרוג גם את הצאן מטעם דעמלקים ע"י כשוף מהפכים עצמן לבהמות, ועל זה השיב לו אשר חמל העם על מיטב הצאן לזבוח לה', וכיון דלקחו אותם הבהמות לקרבן ודאי בדקו אותם שלא יהיה בהם מום, ואם היה בבהמות אלו עמלקים שהפכו עצמן לצאן, היה דבר זה ניכר מן העין שלהם, כי היה צריך לבדקם שלא יהיו עיניהם דומות לשל אדם, וכיון דבדקום ולא חזו בהאי סימנא ש"מ צאן ממש הם, עכ"ד:

והנה ידוע כי בת עין אשר ממנה תהיה הראיה באדם

האדם נבנית מן כ"ח אורות, כבוד וגם מלא חן בעיני ה', והם מספר כבוד ה', ואמרתי בס"ד טעם נכון על אשר בת עין של האדם נבנית מן כ"ח אורות, שהם מספר כבוד ה', והוא מפני כי על הקרבן שהוא בהמה יש לגמגם, אולי אלו בני אדם הם שנהפכו לבהמה ע"י כשוף וכנז"ל, לכך עשה הקב"ה גם שגלויי שכל האברים יכולים להפכם חוץ מן גלגל העין, שאין שליטה עליו בכשוף להפכו, ולכן קרבן בהמה נבדק בגלגול העין, באם הוא אדם ונהפך צריך שיהיה דומה לשל אדם, כי זה א"א להתהפך, ונמצא בגלגל העין שעשה הקב"ה גם זה שלא יהיו יכולים להפכו בכשוף ניכר כבוד ה', ולכן נבנה מן כ"ח אורות שעולים מספר כבוד ה'. ובזה יובן זה הדבר של הקרבת הקרבנות אשר צוה ה' תעשו, שתגישו הקרבנות להקרבה, אך צריכין בדיקה תחלה, והיינו שירא אליכם כביד ה', תבדקום בבת עין שבה ניכר כבוד ה' ע"י הנס הנז':

הוא אשר דבר ה' לאמר בקרובי אקדש ועל פני כל העם אכבד. צריך להבין אומרו תרתי מילי אקדש ואכבד, דנראה המכוון היא אחד, כיון דיקדש יכבד וכיון דיכבד יקדש. ונ"ל בס"ד ע"פ מ"ש מהרי"ק ז"ל בתולדות יצחק בפרשה זו וז"ל, מצינו י"ב אשות שנפלו בדרך נס מאת ה' בזמנים חלוקים, ששה מהם היו לקבלת הקרבנות דרך רצוי וששה מהם היו דרך נקמה, והנה הששה שהם דרך רצוי המה, הא' היא האש דפרשה זו, דכתיב ותצא אש מלפני ה' ותאכל על המזבח את העולה וכו'. והב' לגדעון דכתיב וגדעון בא ויעש גדי עזים, ויגע בבשר ובמצות ותעל האש מן הצור. והג' האש בירידה בימי מנוח כשנגלה המלאך לאשתו דכתיב ויקח מנוח את גדי העזים ואת המנחה ויעל על הצור לה', וכתיב ויהי בעלות הלהב מעל המזבח השמימה, ותחלה קראו צור ואחר שנתקבל הקרבן קראו מזבח. והד' לדוד שקנה המקום בגרן ארונה היבוסי, וכתיב ויבן שם מזבח לה' ויעל עולות ושלמים ויקרא אל ה' ויענהו באש מן השמים על מזבח העולה. והה' לשלמה כאשר נשלם הבנין של בהמ"ק, דכתיב ויהי ככלות שלמה להתפלל והאש ירדה מן השמים ותאכל את העולה ואת השלמים וכבוד ה' מלא את הבית. והששי לאליהו זכור לטוב, באמר עננו ה' עננו וירדה אש מן השמים שנאמר ותפול אש ה' ותאכל את העולה ואת העצים, וכל אלו הששה הם דרך רצוי:

ואלו הששה שהם דרך נקמה: הא' אש ששרפה נדב ואביהו, דכתיב ותצא אש מלפני ה' ותאכל אותם. והב' בתבערה דכתיב ותבער אש ה'. והג' במחלוקת קרח, דכתיב ותצא אש מלפני ה' ותאכל את החמשים ומאתים איש. והד' בענין איוב שנאמר אש אלקים נפלה מן השמים. והחמשית והששית על ידי אליהו זכור לטוב, פעם אחת ירדה אש מן השמים ושרפה לשר החמשים וחמשיו, ועוד פעם שנית כתיב ותרד אש מן השמים ותאכל אותו ואת חמשיו, עכ"ל ע"ש:

והנה הראשונה של הששה שהם דרך רצוי, היתה ביום ר"ח ניסן, וכן הראשונה של הששה שהם דרך נקמה ג"כ היתה בר"ח ניסן, ולכן כנגד הראשונה של נקמה שהיתה בו ביום אמר בקרובי אקדש, וקאי על האש ששרפה נדב ואביהוא, ועל פני כל העם אכבד קאי על האש שירדה על המזבח ותאכל את העולה שזו היתה על פני כל העם, שהכל ראו וירונו ויפלו על פניהם והואיל שהוא מדבר עתה בענין נדב ואביהוא, נקיט לזו ברישא, וכונתו לומר אל תדאג על הדבר, כי של רצוי באה על ידך, ושל נקמה על יד בניך:

יין ושכר אל תשת. איתא במדרש יין ושכר אל תשת, זה"ד אל תרא יין כי יתאדם כי יתן בכוס עינו יתהלך במשרים, וי"ל מה שייכות לפסוק זה כאן, ומה נתקשה המדרש בפסוק שבא לישבו בפסוק זה. ונ"ל בס"ד כי רבינו מהר"ש אלשיך ז"ל ביאר פשט הכתוב דהכי קאמר, אל תרא יין כי יתאדם בגיפן יותר מן אדמימות שלו כי יהיה בגיפן דם ויבריא הוחן, על כן תרצה להרבות בשתייתו, לא כן, אלא תדע אם האדם יתן בכוס אחד עינו, שלא ישתה יותר מכוס אחד זה טוב, כי זה המעט יתהלך למשרים שירד מעילא לתתא, דהיינו מן הפה לבטן, ולא יעקם דרכיו לחזור לאחור מן הבטן למוח ויבלבל מוחו של אדם וישכרהו, כי בכוס אחד שהיא שיעור מועט אין בו כח לעלות למוח, אלא ישאר בבטן, ושם יעשה פועל טוב בגוף האדם, אבל אם ישתה יותר מכוס אחד יעקם דרכיו אחר שירד לבטן לעלות למוח לבלבלו, והוא כמאמר החכם ששאלו אותו למה אתה שונא את היין, ויאמר מפני שבגד בשליחותו, אני שלחתיו לבטן והוא עלה לראש, אך שיעור כוס אחד זה יתהלך למשרים עכ"ד. והנה כאן הוקשה למדרש בכתוב שאמר יין ושכר אל תשת, שדרשו רז"ל מלת שכר בא ללמד שלא נאסר אלא יין המשכר, דהיינו ששתה שיעור המשכר, אבל שיעור מועט לית לן בה, וקשיא ליה אם היין נמאס ולא נבחר לפני ה', ראוי לדחותו לגמרי אפילו שיעור מועט, ולזה הביא פסוק הנז' דקאמר אם ישתה כוס אחד הוא טוב, דאינו בוגד אלא יתהלך למשרים, דנמצא המעט שלו הוא טוב, ולכך לא נדחה לגמרי, ורק שיעור הרבה המשכר זה נדחה, אבל מיעוט הוא יפה וטוב:

כל מפרסת פרסה ושסעת שסע פרסות מעלת גרה בבהמה אותה תאכלו. עיין להגאון חיד"א ז"ל בנחל קדומים, מה שהביא רמז בזה בשם רבינו אפרים ז"ל, ומה שרמז הוא ז"ל ע"ש. ונ"ל בס"ד כי סימן טהרה דשתי פרסות רומז לישראל שנמשלו לצאן ובקר, שהם מחלקים העת והזמן של כל יום ויום, חציו לעבודתו יתברך בתורה ותפלה, וחציו לצורך הגוף, וסימן טהרה דמעלת גרה הוא, כמו שהבהמה לאחר גמר אכילתה חוזרת המאכל לתוך פיה, ואוכלת ולועסת אותו פעם שנית, כן ישראל אחר שעושים בירור היום הזה בסוד אוכל מתוך פסולת, חוזרים ועושים בירור שני באותם הגלולות עצמן, אשר בירורם לתקן ולבטל אותם, בסוד אוכל מתוך אוכל:

או יובן בס"ד סימן של שתי פרסות, רמז שישראל מחלקים ממונם חלק לצורך הנפש, וחלק לצורך הגוף, ונרמז סימן ברגל, כי הממון יתייחס לרגלים, כמ"ש רז"ל ע"פ היקום אשר ברגליהם זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו, וסימן דמעלה גרה רמז למעשר שיתייחס לפה, דדרשו רז"ל בפיך זו צדקה, והמעשר הוא כפול, שמוציאין מעשר ללוי, וחוזר הלוי ותורם ממנו לכהן, דכתיב ואל הלוים תדבר ואמרת אליהם כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר וכו', והרימותם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר:

כל הולך על גחון וכל הולך על ארבע עד כל מרבה רגלים לכל השרץ השורץ על הארץ לא תאכלום כי שקץ הם. נ"ל בס"ד, דידוע מ"ש המקובלים ז"ל כל אדם שהוא להוט אחר אכילה מרובה, ולא תשבע בטני ורודף לאכול מן הבא בידו, אע"פ שהוא מאכל אסור וטמא, הרי זה מסטרא דעשו שאמר הלעיטני נא מן האדום האדום הזה, שהלך אחר מלוי כריסו, ובקש למלאת בטנו, וכ"כ חביב בעיניו מלוי כריסו, עד שמכר הבכורה היקרה בנזיד עדשים, ובקש שילעטה, בהלעטת

כצלעטת הגמל, ועל זה אמר כל הולך על גחון:

ואומרו כל הולך על ארבע, יתבאר ע"פ מ"ש בהו"ק דהגאון רבינו אליהו מווילנא ז"ל בקש את אנשי העיר ווילנא שלא יקראוהו לאסיפה, כי אם רק בעשות תקנה חדשה, והנה פעם אחת החליטו דבר מנהיגי עיר ווילנא ליסד תקנה, כי עניי חוץ בל יבואו העירה להיות למשא על הקהל, ויתאספו יחד וישלחו דבר אל הגאון רבינו אליהו ז"ל, לאמר יואיל נא רבינו לבא אל האסיפה המיועדת לנו, כי רצונינו לתקן תקנה חדשה ויבא, ויהי כשמעו את דבר התקנה רגז עליהם, ויאמר הלא מכבר אמרתי אליכם אל תקראו אותי כי אם בעשות התקנה חדשה, וענו ראשי מנהיגי העיר. רבינו, והלא זאת תקנה חדשה היא, ואמר להם הגאון זאת התקנה ישנה מכבר מארבע ארצות, ויאמרו לו תקנה זו לא כתובה אצלינו בפנקס בתקנה של ארבע ארצות, ויאמר להם הגאון ארבע ארצות שאמרתי לכם, הם סדום ועמורה אדמה וצבוים, ע"כ:

ובונת הגאון לומר דאלו הערים נהפכו בעבור תקנה שעשו אצלם שלא תכנס רגל אורחים עוברי דרכים אצלם, ולכך נהפכו דכתיב כמהפכת סדום ועמורה אדמה וצבוים אשר הפך ה' באפו ובחמתו, וכמ"ש רז"ל בגמרא דסנהדרין דף ק"ט, על פסוק איוב פרץ נחל מעם גר הנשכחים מני רגל, שזה נאמר על סדום שאמרו למה לנו עוברי דרכים שאין באים עלינו אלא לחסרינו ממונינו, בואו נשכח רגל מארצינו. ובזה פירשתי בס"ד רמז הכתוב במשלי, תחת שלש רגזה ארץ ותחת ארבע לא תוכל שאת, והיינו כי דור המבול שנחרבה הארץ בעונם היה בעבור ג' עבירות חמורות שהיו בידם, דכתיב מלאה הארץ חמס מפניהם, ואיתא במדרש רבא א"ר לוי חמס זה ע"ז, חמס זה ג"ע, חמס זה שפיכות דמים, ויליף להו מקראי ע"ש, וז"ש תחת שלש זה דור המבול שהיה בידם שלש עבירות חמורות, רגזה ארץ שנשחתה הארץ בעבורם, ותחת ארבע אלו ארבע ערים שהם סדום ועמורה אדמה וצבוים שחטאו בהשבתת עוברי דרכים, לא תוכל שאת אותם, אלא נהפכה עליהם וכילתה אותם, ובא הכתוב לעורר לבבות בני אדם שיזהרו וישמרו מללכת בדרכם, שלא יקרה להם כאשר קרה את אלו בעבור זאת:

ובזה מובן בס"ד כאן רמז הכתוב כל הולך על גחון למלאת בטנו מזיני ביני שהוא מסטרא של אותו שאמר הלעיטני נא, וכל הולך על ארבע שמתנהג מנהג ארבע ערים שהם סדום ועמורה אדמה וצבוים, דחטאו הוא עד כל מרבה רגלים, מלת עד הוא ר"ל סילוק והסרה כמו עד היום האמור בהספד יאשיהו הע"ה, וכן הוא נמי בלשון הגמרא, כלומר סילק ודחה והעביר כל אדם המרבה רגלים שלו שם, וכמ"ש על סדום הנשכחים מני רגל, ועוד נמי מי שהוא מנאף ומזריע לבטלה, וזהו לכל השרץ השורץ על הארץ בזנות וניאוף, כל אלו שקץ הם לכם, ותתרחקו מהם ותתקדשו בקדושתו יתברך:

כי אני ה' אלקיכם והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני ולא תטמאו את נפשותיכם בכל השרץ הרומש על הארץ, כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלקים והייתם קדושים כי קדוש אני. י"ל על אומרו קדושה פעמים. ונ"ל בס"ד, בהקדים מעשה באחד חכם צדיק וחסיד גדול, שהיה לו בן יחיד והיה מתנהג בדרכי אביו בצדקות וחסידות ופרישות, ויהי היום נשבה הבן במדינה אחת רחוקה אשר כל יושביה רעים וחטאים, ותרבותם רעה רצח וגנוב וניאוף, זוללים וסובאי יין ומשחקים בקוביא, זה עסקם כל ימיהם, וכל מדות רעות שבעולם נמצאים בהם, ואין בהם עושי טוב אין גם אחד, ונשאר בנו שבוי שם עשר שנים, ואחר עשר שנים הצליחה יד אביו לפדותו בממון הרבה, והוליכו משם והביאו לביתו, והיה האב דואג בלבו וחושב דודאי יצא הבן לתרבות רעה, בהיותו דר עשר שנים בתוך רעים וחטאים אלה, דודאי נתלמד לעשות ממעשיהם הרעים ונעשה בעל מדות רעות. והנה אחר שבא הבן לבית אביו, הסתכל האב במעשים של הבן ומדותיו ומנהגו, וירא שאין בו חסרונות ושום מדה רעה לא נמצא בו, אמנם גם מעלות של מדות טובות שהיה נוהג בהם בבית אביו קודם שנשבה לא נמצא בו. ויאמר החסיד לבנו ראה בני, הנה שאני שמח בך ואוהב אותך על אשר אין בך חסרונות אשר חשבתי עליך, מחמת ישיבתך עשר שנים בתוך אנשים רעים וחטאים, עכ"ז אין שמחתי שלימה, יען כי אין בך מן המעלות מאומה, ואני פזרתי עליך ממון רב להביאך, כדי שאתכבד בך בהיות שמי נקרא עליך, שיאמרו העולם פ' אביו של פ', ואין הבן מתייחס לאביו הצדיק בקריאת שמו עליו, אא"כ יהיה הבן דומה לאביו הצדיק בדרכיו ומדותיו, כי מעשה אבות יעשו בנים, ובזה יתכבד האב בקריאת שמו על שם בנו, ועל כן אע"פ שבעבור שאתה מושלל מן החסרונות, כדאי אתה לאהבה שאהיה אוהב אותך, עכ"ז אין אני שמח בך אא"כ תהיה שלם במעלות הנמצאים בי, וכאשר היית אתה נוהג בהם קודם שנשבית:

וכן הענין כאן, הנה ישראל כשגלו למצרים שהיתה ערות הארץ, וכל יושביה רעים וחטאים מאד, ופדאם הקב"ה משם, הנה היו כדאים לאהבה שיאהב אותם הקב"ה בשביל שלא נמצא אצלם מן החסרונות שיש למצריים בתועבות הגדולות, אע"פ שאין בהם המעלות של קדושת האבות והשבטים שבטי יה, אך עכ"ז אין רצויים שיהיה הקב"ה מכנה שמו עליהם, להיות נקרא אלקי ישראל, אא"כ יהיו שלמים במעלות שהיו אצל האבות והשבטים, ולכן צוה אותם בלשון כפול והתקדשתם בענין סור מרע והייתם קדושים בענין ועשה טוב:

וז"ש והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני, ולא תטמאו את נפשותיכם בכל השרץ הרומש על הארץ, פירוש במידות רעות הנולדים ומתהוים מן חומר העכור של הארץ, שהיו המצריים היושבים במצרים בערות הארץ טמאים בטומאה זו, ועל הבדלתם מטומאה אשר להם, והתקדשתם, דזה קאי על העדר חסרונות, והוא ענין סור מרע, אמנם לא אך בהפרשה והבדלה הזאת מן הטומאה תהיו כדאים שאכנה אלקותי עליכם שאהיה נקרא אלקי ישראל, אא"כ והייתם קדושים בקדושה אחרת יותר, שהיא שלימות המעלות של ועשה טוב, ועל זה אמר כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים שהיתה ארץ טמאה, כונתי הוא להיות לכם לאלקים כלומר לכנות אלקותי עליכם, ולכן לא יספיק לזה התקדשות שיהיה לכם רק מצד הבדלה והפרשה שיהיה לכם מטומאת מצרים, שהוא ענין סור מרע בלבד, אלא והייתם קדושים עוד קדושה יותר, מענין ועשה טוב כי קדוש אני, ולא אכנה אלקותי אלא על קדושה שלימה שהיא בענין סור מרע, ובענין ועשה טוב:

נמצא שלימות ישראל תלויה בשתי קדושות, אחת בענין סור מרע, ואחת בענין ועשה טוב. ובזה פירשתי בס"ד רמז המשנה יציאות השבת שתים שהן ארבע בחוץ, ושתים שהן ארבע בפנים, דידוע ישראל בהיותם צדיקים נקראים בשם שבת, ולכן אמר הקב"ה לשבת ישראל יהיו בן זוגך, ויציאתם מן הגלות על ידי קיום שתים תיבות שהוא צווי סור מרע, שהוא שני תיבות, ויש בהם ארבע אותיות, כי וא"ו של סור אינו יוצא במבטא, ומ"ם של מרע היא שמוש, נמצא נשארו ד' אותיות

האותיות, וזה הלווי הוא על הרע שהוא בחוץ, כי הקליפה היא מבחוץ, ועוד שהם שכן ארבע בפנים, כלומר שהם היבות של ועשה טוב, שג"כ יש בהם ארבע הויות, דהוית ה"א של ועשה אין יוצא במבטא, והות וא"ו של טוב ג"כ אינו יוצא במבטא, ונשארו ד' אותיות, וזה הלווי על הטוב שהוא בפנים:

פרשת תזריע.

אשה כי תזריע וילדה זכר. נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש בגמרא דהוריות דף י"ב וכריתות דף ה', דכהנים גדולים מושחין אותם כמין כי, ושאל בגמרא מאי כי, ואמר רב מנשה בר גדא כמין כף יוני, ופירש רש"י ז"ל דוגמתו כזה ⋀ ע"ש, ולפ"ד רש"י ז"ל הוא קצר מלמעלה ורחב מלמטה, ואמרתי בס"ד טעם לזה להורות לכה"ג, שבדברים הנפשיים שהם עניני העבודה של תורה ומצות שייכים למעלה, יראה עצמו תמיד קצר בעבודה זו, ולא יצא ידי חובתו עדיין, אבל בדברים הגופניים בהם קנין עוה"ז שהוא תחתון למטה, יראה עצמו רחב שיהיה עשיר ושמח בחלקו, כדי שלא יהיה להוט אחר קנייני עוה"ז, ועי"כ יוכל לשמור קדושת כהונתו שיהיה כלי כפרה לישראל, ולכן בעת שמושחין אותו לכהונה גדולה מושחין אותו כמין כי, שהוא כף יוני הקצר מלמעלה ורחב מלמטה. ובזה פרשתי בס"ד, רמז הכתוב כי תשא את ראש בני ישראל, שהוא הכהן הגדול שהוא הראש, כלומר כענין כי, תשא במשיחה בהמשחת את ראש בני ישראל שהוא הכהן הגדול:

והנה ידוע מ"ש רז"ל בגמרא, למה נקראת האשה אולר, מפני שהיא עשויה כאולר, מה אולר זה רחב מלמטה וקצר מלמעלה כדי לקבל בתוכו הפירות שאוצרים בו, כן האשה רחבה מלמטה וקצרה מלמעלה, כדי לקבל הילד בבטנה מתחלת הריונה עד לידתה, וז"ש אשה כי, כלומר האשה עשויה כציור כי שהוא כף יוני, מפני שהיא תזריע וילדה, ולכך עשויה כמין כי כדי שתקבל הולד בבטנה, משא"כ האיש אינו צריך לכך:

או כי ישוב הבשר החי ונהפך ללבן ובא אל הכהן, וראהו הכהן והנה נהפך הנגע ללבן, וטהר הכהן את הנגע טהור הוא. נ"ל בס"ד דידוע דהשטן אינו מקטרג ביוה"כ, אלא מדבר טוב על ישראל, ובמקים לשון רע מדבר בלשון טוב, שמדבר כמה שבחים על ישראל, ולכן אמר הקב"ה לשלח שעיר לעזאזל שהיא חלק השטן, כדי שעי"כ יהפך דבריו מרע לטוב, ואז ונשא השעיר עליו את כל עונותם. ותקרתי למה לוה הש"ת לתת לשטן שוחד את השעיר, מאחר שהקב"ה יודע האמת, אם שבחים אלו ישנם בישראל או לאו, ואם ישראל ראויים או לאו, גם עוד כבר נתן לישראל את יוה"כ למחילה ולסליחה ולכפרה, דעצומו של יום מכפר בחסדו יתברך לקבל בו את השבים, הנה אפילו אם ישאר השטן צועק ומקטרג כדרכו, לא יריע ולא ישחית, מאחר שהקב"ה מוחל עונות ישראל באותו היום, ומי יאמר לו מה תעשה, ואם יקטרג השטן ואם לא יקטרג הכל אחד:

ואמרתי טעם נכון לזה, ע"פ מעשה במלך אחד אשר אהב את חכם אחד יהודי אהבה גדולה, כי ראהו חכם גדול ובעל עצה נכונה, וישימהו למשנה אליו, ויהי החכם המשנה הזה מנהיג כל מדינות המלך בהנהגה טובה ונכונה, ועל ידו נתגדל המלך במעלות רבות על שאר מלכים ונתעשר עושר גדול מכח המשנה היהודי החכם הזה. והנה חייט אחד נכרי היה מתקנא מאד מן המשנה, וזה החייט היה עושה מלאכתו בעליה בביתו, והיה באותה העליה חלון גדול גבוה, והוא פתוח לשוק אשר בו עובר המלך בעגלה בכל שבוע פעם או שתים, והמשנה היה רוכב תמיד עם המלך בעגלה אחת, ויעש החייט שירים כולם דברי בזיון על היהודים, וכשהלך המלך באותו השוק והמשנה עמו, התחיל החייט לשורר בעלייתו בקול גדול באותם השירים המלאים חרפה ובוז על היהודים, ושמע המלך קולו וחרה לו מאד, ויאמר אל המשנה היהודי ויגזור עליו שיביא החייט ויחתוך הלשון שלו בסכין, מה עשה המשנה אחר שנפטר מאת המלך וילך לביתו, קרא לאותו חייט ויתן לו מתנה חשובה, וידבר עמו טובות ולא עשה לו שום דבר רע, והמלך חשב שהמשנה עשה לחייט כאשר גזר עליו לחתוך לשונו, והנה החייט כשהלך לביתו תיקן שירים אחרים כולם מלאים שבח ותפארת ליהודים, והנה בשבוע שני נזדמן שעבר המלך בעגלה באותו השוק, והמשנה עמו, וכיון שהגיעה העגלה לתחלת השוק, התחיל החייט לשורר באותם השירים החדשים, וכששמע המלך קולו כעס על המשנה, ואמר לו הלא צויתיך שתחתוך לשונו, ולמה לא חתכת, דהא עודנו מדבר, ויאמר המשנה אדוני המלך חתכתי לשוני, והרכבתי לו לשון אחר, ועתה תגיע העגלה לפני ביתו שתשמע דבריו, ותראה שאין זה הלשון שדבר בו קודם זה, אלא הוא לשון אחר, וכאשר נתקרבה העגלה סמוך לחנות החייט, שמע המלך שזה החייט מדבר בשירים שלו דברים חשובים, ופאר וכבוד ליהודים, וצחק המלך כי הבין חכמת המשנה שהחליף את לבו ע"י שוחד, ויאמר להמשנה כן אמת שהרכבת לו לשון אחר, עכ"ז אם היית חותך הלשון כאשר צויתיך הייתי שמח יותר בזה. ויענהו המשנה ויאמר אדוני המלך לכבודך נתכוונתי, שלא חתכתי הלשון שלו, אלא הוספתי עליו לשון אחר שהוא טוב, שאם היית חותך לשוני להענישו, היו הגוים אומרים זה החייט שחירף היהודים דבר נכונה, ורק המלך מחמת אהבתו עם המשנה שהוא יהודי כיסה על האמת פלסתר וחתך לשונו שלא כדין, אמנם עתה שהנחתי לו לשונו כמו שהוא, ורק עשיתי דבר שהוא עצמו יהיה משנה דברים שדבר מקודם מרע לטוב, נמצא הוא עצמו מודה מה שדבר קודם הכל שקר וכזב היה, ומה שגזר המלך בתחלה לחתוך לשונו כדין היתה גזרתו של המלך, שראוי זה לכך, כיון שהוא מודה עתה שדבר שקר, והודאת בע"ד כמאה עדים דמי. וכן הענין כאן, רצה הקב"ה שיתנו שוחד להשטן את השעיר, שעי"כ ישנה לשונו ודבריו לטובת ישראל ושבחן, נמצא עתה ביום זה הוא עצמו מודה שכל דבריו שדבר עליהם רע בכל השנה, הם שקר, דהא היום הזה הוא מדבר בשבחן, ואלה הדברים הם הפך דבריו הראשונים שדבר עליהם:

והנה ידוע שהאדם נקרא בשר, דכתיב יבא כל בשר להשתחות לפני נאם ה', וישראל נקראו חיים דכתיב ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום, משא"כ העכו"ם נקראו מתים, דרשע אפילו בחייו קרוי מת, ולכן כל איש ישראל נקרא בשר החי, וידוע דע"י התשובה שעושין ביוה"כ יתהפכו העונות לזכיות שהם לובן, כמ"ש אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו, וז"ש או כי ישוב הבשר החי, כלומר איש ישראל הנקרא בשר החי כדאמרן, ישוב בתשובה ונהפך עי"כ העון ללבן כתוב כשלג ילבינו, ובא אל הכהן הוא מיכאל שר החסד שנקרא כהן במקדש של מעלה, וכמ"ש המקובלים ז"ל על פסוק כי היום ה' נראה אליכם, נרא"ה אותיות אהרן, אליכם אותיות מיכאל, זה כנגד זה, והתשובה מקובלת ע"פ החסד בסוד ימינך פשוטה לקבל שבים, לכן מיכאל שר החסד הוא מגיש זכות זה שהיה עון ונהפך לזכות

ע"י

ע"י התשובה לפני הקב"ה, ורמזו הכהן כלומר מרמזו ומלמד עליו זכות, והוא מלשון רואה אני את דברי אדמון, וכ"כ הרמב"ן ז"ל בפסוק וירא אלקים את האור כי טוב, ואז ע"כ נהפך ללבן, ר"ל המקטרג שנקרא נגע נהפך ללבן, על שם הענין במלמד סנגוריא ומדבר בשבח של ישראל, ואז וטיהר הכהן הוא מיכאל את הנגע, הוא השטן שעושה האדם בשאר ימים, מטהר את ישראל מן הנגעים של כל השנה, כי יש לו טענה גדולה לטעון, כיון שביום הזה מדבר בשבחן הפך הקטגוריא שדבר בכל ימות השנה, נמצא הוא עצמו הודה כי שקר דבר, ואז יהיה האדם טהור הוא, ר"ל נקי מאותם העונות, כי ישא השעיר את עונות בית ישראל, וגבר ישראל:

ואיש כי ימרט ראשו קרח הוא טהור הוא. נראה לרמוז בס"ד, דידוע שהשערות שבראש האדם רומזים לכחות הדינין, לכן הזהרה שמענו מדברי רבינו האר"י ז"ל בשער המצות, כאשר יגלח האדם שער ראשו לכוין בזה הגלוח להעביר ממנו כוחות הדינין, וידוע שהצדיקים ע"י מצות ומע"ט שלהם מהפכים מדת הדין למדת הרחמים, מיהו כל זה הוא בתנאי שלא יחטא אחר שסילק כחות הדינין, ואחר שהפך מדת הדין למדת רחמים, דאם יחטא מחזיר כחות הדינין כאשר היו, והלואי שלא היה מתקן קודם. והנה ידוע שהקרחה לא יצמח בה עוד שער כלל, וז"ש ואיש כי ימרט ראשו, ר"ל שהעביר ממנו כחות הדינין הרמוזים בראשו, הנה אם זה האיש קרח הוא, כלומר העברה של כחות הדינין אשר העבירם ממנו דומה לקרחה, שלא יצמח בה עוד שער, כן אלו הדינין שהעבירם מעליו לא ישובו לחזור אליו מחמת עון ופשע, אז זה האיש טהור הוא, דהתיקון שלו במיתוק הדינין עושה טהרה לנפשו שעולה למקום גבוה:

אך יובן בס"ד, דידוע שאבר התשמיש נקרא בלשון חז"ל ראש הגויה, וידוע דאם אדם רואה קרי לאנסו מחמת חולשה ויגיעה וטרחה של הדרך, או מחמת אכילה וכיוצא, אין קרי זה עושה לו טומאה פנימית לנפשו, ואינו פוגם בו כלום, אע"ג דצריך טבילה בשביל טהרת גופו, אבל אם ראה קרי מחמת מחשבות והרהורים רעים, אז זה מטמאו מבית ומחוץ, וידוע שהשערות שבראש האדם, יש בהם רמז למותרות של התאוה הנולדים מהמחשבה שבמוחו, ולכן צריך האדם לגלחם, כדי שיהיה גלוח זה לו למזכרת ולהתעוררות, שיהיה נזהר תמיד לדחות ממוחו מותרות התאוה. וז"ש איש כי ימרט ראשו, הוא אבר התשמיש הנקרא ראש הגויה, וימרט היינו שפולט זרע שרואה קרי, הנה אם זה קרח הוא, כלומר אין לו במוחו מחשבות רעות הלוקחים מהם מותרות התאוה שסבבו לו זה הקרי, אלא הוא נמרט לאנסו מחמת חולי, או יגיעה או אכילה וכיוצא, אז טהור הוא, שאין קרי זה עושה לו טומאה פנימית לנפשו:

ובאופן אחר נראה לרמוז בס"ד, בהקדים מאמר הגמרא דמציעא דף קי"ז, הנהו בי תרי דיירי חד עילאי וחד תתאי, איפחית מעזיבה, כי משי מייא עילאי אזלי ומזקי לתתאי, מי מתקן, רבי חייא בר אבא אמר על העליון לתקן, ורבי אלעאי משום ר"ח בר יוסף אמר התחתון מתקן, וסימנך ויוסף הורד מצרימה ע"ש. ופרשתי בס"ד מאמר הנז' בביאורי בס"ד על דברי אגדה, ע"פ מ"ש רז"ל אם יחטא האדם בברית הלשון יפגים בברית המעור, ולכן הם מכוונים זה כנגד זה, ובזה פירש עט"ר הרב מור אבי זלה"ה ותשא בריתי עלי פיך ודפח"ח. ואמרתי בס"ד בזה רמז נכון, דראש אותיות לשון הוא ל', שהוא רומז ללשון עצמו, וסוף אותיות לשון הוא ן' פשוטה מאותיות מנצפ"ך, שהוא דוגמת אבר התשמיש, שהוא ארוך ועטרה בראשו, והם מכוונים זה כנגד זה, אחד בראש ואחד בסוף, להורות אם נפגם הלשון יפגם אבר התשמיש ג"כ:

והנה יש סברה לומר בבעל תשובה, שיתחיל לעשות תיקון דלשון, ואז ממילא יתוקן ברית המעור יען כי לאו עכברא גנב אלא חורא גנב, ויש לך סברה לומר, כיון דנמצא עקר ברית המעור, צריך להשתדל לעסוק תיקון של זה להרבות סיגופים ותעניות ולימוד תורה השייך לתיקון עון שז"ל, כי הנזק שם הוא יותר גדול, ולא יועיל לו תיקון הלשון, אע"פ שהוא סבב לו פגם זה של ברית המעור, וז"ש הנהו בי תרי הם ברית הלשון וברית המעור, דהוו דיירי חד עילאי זה ברית הלשון, וחד תתאי זה ברית המעור, אפחית מעזיבה הוא צלם הקדוש של הנשמה שבאדם, דעליו תקנו בכל יום ברכה של מלביש ערומים. ושל הנותן ליעף כח, וכמפורש בשער הכונות לרבינו האר"י ז"ל, וכיון דאפחית זה שולט היצה"ר באדם להחטיאו בפה, לטמאו בדברים אסורים, כי הדבור הוא פעולה הראשונה של האדם בלידתו בעוה"ז, שהיא בוכה ומרים קול בפיו, ועי"כ כי משי מייא עילאי, כלומר שחוטאים חמשה מוצאות הפה, שהם שפתים ושנים ולשון וחיך וגרון, בדברים אסורים, כי החטאים ועונות נקראים מים הזדונים, אזלי ומזקי לתתאי הוא ברית המעור שהוא הגיד והעטרה שבו, מי מתקן כלומר האדם החוטא ופוגם בזה מי מאלו מתקן תחלה, אם יעסוק בתיקון ברית הלשון, או יעסוק בתיקון ברית המעור, ופליגי בזה אמוראי, ח"א על העליון לתקן, כלומר יעסוק בתיקון ברית הלשון שהוא המסבב פגם ברית המעור, וכאשר עשינו סברה בזה בראשונה, וח"א התחתון מתקן, וכאשר עשינו בזה סברה שנית. ונתן סימן ויוסף הורד מצרימה, עשה סימן זה להודיע בו שברית המעור תלוי בברית הלשון, והיינו כי מצינו שיוסף הע"ה בירידתו למצרים נתגבר ולא נכשל בברית המעור, בשביל שהוא נזהר בברית הלשון, שלא נתכוון לספר לשה"ר על אחיו, כשהביא דבתם אל אביהם, וכמ"ש רז"ל:

והנה ידוע מ"ש המפרשים ז"ל, שהשקר נקרא קרוב, דאותיות שקר קרובים זל"ז, והאמת נקרא רחוק, דאותיות אמת רחוקים זה מזה, אות אל"ף בראש, ואות מ"ם באמצע, ואות תי"ו בסוף, וכל דבור טוב של תורה ויראה נכלל בדרגא דאמת, ונקרא אמת שאותיותיו סדרן רחוק, וכל דבור של איסור הן לשה"ר הן לנבול וחנופה וכיוצא נכלל בדרגא דשקר, שאותיותיו סדרן קרוב, ושני מיני הדברים של אמת ושל שקר ענינם הוא בשיחה, ולכן קרוב עולה מספר ש"ח, ורחק עולה ג"כ מספר ש"ח, ששניהם המה שיחה של האדם, ולכן כתוב על התורה ממרחק תביא לחמה, כי התורה היא קיימא בדרגא דאמת שאותיותיו רחוקין זה מזה, ולכן רחק אותיות קרח, כי הדבק בדרגא דאמת שהוא רחק אין נאחזין בו הדינין שדומים לשערות, ולכן יעקב אע"ה שהוא בסוד תורה שבכתב, דכתיב ביה תתן אמת ליעקב כתיב ביה ויעקב איש חלק, שאין נאחזין בו הדינין, משא"כ מי שהוא בדרגא דשקר נאחזין בו הדינין, וכמ"ש בעשו איש שעיר. ולכן אמר בן עזאי על רבי עקיבה כל חכמי ישראל דומין לפני כקליפת השום חוץ מן הקרח הזה, דקראו קרח לשבח דנעשה כן להורות על גודל דבקותו בתורה, ועי"כ נתפרדו ממנו כוחות הדינין:

נמצא

נמצא המעורר לשונו הנה הוא דבוק בדרגא דאמת שהוא רחק, והוא ממילא קרח, שאין נאחזין בו הדינין, וז"ש ואיש כי ימרט ראשו הוא אבר התשמיש, שנקרא בדברי רז"ל ראש הגויה, והכונה שפולט זרע בקרי, אם קרח הוא שעושה תיקון בלשון לטהרו ולתקנו בדרגא דאמת שהוא רחק, ובהפך אתוון קרח שמתקן אותו בתורה, אשר ממרחק תביא לחמה, אז יספיק לו זה לטהרתו, וטהור הוא כסברת רבי חייא בר אבא, דאמר על העליון לתקן:

פרשת טהרות.

זאת תהיה תורת המצורע ביום טהרתו. י"ל אומרו ביום טהרתו נראה לשון יתר, כי זה מובן מן הענין האמור בפרשה זו, דכל זה איירי ביום טהרתו. ונ"ל בס"ד דידוע שהצרעת באה על עון לשה"ר, שהוא החטא בדיבור שניכרות פעולות שלו בלשון ובשפתים, דכתיב אשר אמרו ללשונינו נגביר הנה שפתינו אתנו מי אדון לנו, בזכר הלשון והשפתים בלבד, כי בם נרגש הדיבור יותר, ובתנועתם יוצא ונגלה, אע"פ שיש חמשה מוצאות הפה, בם נרגש מוצא הפה יותר. והנה הלשון הוא ד' אותיות, והשפה ג' אותיות, הרי שבע, ועל כן נתקנים ע"י התורה שהיא שבעה ספרים, כי פסוק ויהי בנסוע הארון הוא ספר בפ"ע, ולכן כתיב על התורה חכמות בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה, וז"ש זאת תהיה תורת המצורע, והיינו כי התורה נקראת זאת, דכתיב וזאת התורה, וכנז' במדרש רבא, ונרמז באותיות זאת על תיקון ב' אברים שמתקלקלים בדבור רע, שהם לשון ושפה, שיש בם ז' אות, והיינו זאת בחולם קרי בה ז' אות, דהתורה שנקראת זאת מתקנת ומכפרת לשון ושפה שהם ז' אות, כי בה תהיה תורת המצורע, כלומר טהרת המצורע לטהר אותו בטהרה נפשיית, דכתיב מרפא לשון עץ חיים:

ואמר עוד ביום טהרתו, יובן ע"פ מ"ש בספר שער בת רבים, בפרשת ויקרא בשם הרב כ"ל ז"ל, טעם שצוה השי"ת בכל הקרבנות ליתן הדם והחלב על המזבח, והמתיק הדבר במשל לסוחר אחד שהלך מביתו לבהמ"ד, ויתמהמה שם איזה שעות, ובתוך כך בא אחד ממדינה אחרת לבית הסוחר הזה לקנות סחורה ממנו, וישאל את אשתו איה בעליך, ותאמרי הנה הוא בבהמ"ד, והאיש לא רצה להמתין, וילך לסוחר אחר ויקנה ממנו, ואחר שבא הסוחר מבהמ"ד לביתו ויתוודע מזה, וירע בעיניו על שהפסיד הריוח שהיה לו להרויח מאותה סחורה שהיה מוכרה לזה, ויאמר לאשתו מהיום והלאה כאשר יבא איש וישאל עלי, ואני אהיה בבהמ"ד מהרי לשלוח אחרי והבא לביתי, ותאמר כן אעשה כאשר דברת. לימים בא איש לתבוע חובו ממנו, ולא מצאו בביתו, ותאמר לו אשתו המתן כמעט רגע, ואני אשלח לקרוא אותו, ותשלח את משרתה ויקרא אותו, וימהר לרוץ בכל כחו, ובבואו עיף ויגע, והנה הנושה לנגד עיניו, ואין עליו לשלם החוב שחייב לו, וזה לא היה בידו לשלם ויחרפהו ויבזהו, ואחר שילך הנושה אמר זה לאשתו, הוי אשה כסילות החלפת השיטה, כי כאשר בא סוחר לקנות מגוני סחורה היית עצלה מלשלוח לקרוא אותי, וכאשר בא הנושה לתבוע ממני ממון היית פחז כמים לקרוא אותי:

כן עד"ז חלקי המצות שתים הם, מ"ע ומל"ת, ולהם צריכים שני כחות הנפשיות, והוא למ"ע צריך כח הזריזות, ולמל"ת כח העצלות, והאדם החוטא מחליף השיטה, דמעורר כח הזריזות לעבור על מל"ת, ומדת העצלות להתעצל מלעשות המצות עשה, והקרבן בא על החטא מאחת משתי אלה, או שהחטא בכח הזריזות לעבור על מל"ת, או במדת העצלות מלעשות המ"ע. והנה הדם הוא כח החום לעורר כח הזריזות, והחלב הוא כח הקרירות לעורר מדת העצלות. ולכן צוה השי"ת להקריב על המזבח לכפרה החלב והדם אשר בסבתם בא החטא, עכ"ל ע"ש:

נמצא ברא הקב"ה בטבע האדם שני כחות, זריזות ועצלות שהם הפכיים, כדי שישתמש העצלות בלא תעשה שהם סור מרע, והזריזות במ"ע שהם ועשה טוב ולא יתהפכו אללו להת של זה בזה ושל זה בזה, ורמז לדבר זריז הוא זר יז, דהיינו זר בצירי הוא עטרה והמ"ע הם עטרות לצדיקים, כסוד מ"ש רז"ל צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם, ועל זה אמר הכתוב על הצדיק כי תקדמנו ברכת טוב תשית לראשו עטרת פז, ואותיות י"ז הם מספר טוב, נמצא זריז הוא זר טוב, דקאי על כל מצוה שהיא ממצות עשה שצריך לה כח הזריזות, אבל אותיות עצל הם ר"ת על צווי לאווין, כי בלאוין צריך כח העצלות, אך האדם ברשעו מחליף השיטה שבדברים שהם מעשה טוב יעורר בעצמו מדת העצלות ובדברים שהם סור מרע דהיינו מצות הלאוין מעורר בעצמו כח הזריזות, שיהיה פחז כמים לעשות העבירה קודם שיתבונן בעונש שלה, וקודם שישמע מאחרים בגנותה וביטולה, ואחר שמיהר לעשות הרע אין תקנה להרע שעשה שכבר גד ולד:

ועל זה אמר הכתוב במשלי סי' כ"א, הפכפך דרך איש וזר וזך וישר פעלו, פירוש איש שהוא זר כלומר רשע, אשר בכל שש קצוות שלו נעשה זר מן היהדות, וזהו וא"ו זר, דהיינו בששה קצות שהם מספר וא"ו נעשה זר, הן בעשין הן בלאוין, הנה הוא הפכפך שהפך שמוש כחות הטבעיות להרע בהם, ולא מאת ה' היתה זאת אליו, יען כי הוא יתברך שנקרא זך הנה הוא ישר פעלו, שברא באדם שני כחות זריזות ועצלות על מנת שישתמש הזריזות במ"ע, והעצלות במצות לא תעשה, ולא סגי ליה להשתמש בזריזות בלבד בכלהו מילי, או בעצלות בלבד בכולהו מילי, ורק האדם מהפך ומחליף השיטה בשאט הנפש. ובזה פרשתי בס"ד השבח שנשתבחה התורה באברהם אע"ה, דכתיב ואברם כבד מאד במקנה בכסף ובזהב, פירוש היה לו מדת הכבדות והעצלות דוקא בקנייני עוה"ז שהם כסף וזהב, אבל בקנין הנפשיי שהוא תורה ומצות היה זריז גדול:

המורם מכל האמור, מה שעשה האלקים את האדם לברא לו בטבעו שני כוחות הפכיות, שהם זריזות ועצלות הוא ישר, שאם לא ישתמש האדם אלא רק בכח הזריזות יפסיד בחלק סור מרע, ואם לא ישתמש אלא רק בכח הכבדות והעצלות יפסיד בחלק ועשה טוב, דאין שלימות לאדם אלא רק ע"י ב' כוחות הפכיות אלו. ובזה יובן בס"ד הטעם שנמשלו הצדיקים לשמש, יען כי בשמש יש בה שני כוחות הפכיות, שהיא מלבנת הבגדים ששוטחין אותם בשמש, ומשחרת הפנים ששזפתן השמש, גם היא מיבשת הלח והנשרה במים, ומלחלחת וממסת השעוה והדבש והשמן וכיוצא, הרי יש בה שני כוחות הפכיים, וכן הצדיקים לא יהיו שלמים בצדקות אא"כ יהיה בהם שני כוחות הפכיים, שהם כח הזריזות, וכח הכבידות והעצלות:

ולכן על המצורע שהיה רשע ובא ליטהר מצרעתו שהוא הרשעות שהיה נוהג בו, אמר הכתוב זאת תהיה תורת המצורע ביום טהרתו, ביום ר"ל בשמש, דידוע מ"ש רז"ל דהשמש נקראת יום, כלומר כדוגמת השמש שיש בה שני כוחות הפכיים שהיא מלבנת ומשחרת, וכן

וכן מייבשת ומלחלחת, כן זה הבא ליטהר ולעשות תשובה צריך להתנהג בשני כוחות הפכיים הנז"ל, ולא סגי ליה בחד כח בכלהו מילי, וכדאמרן:

ונראה דנקט אזהרה זאת של ההנהגה דשני כוחות הפכיות גבי מצורע הבא ליטהר, היינו דידוע שהצרעת היא בעבור לשה"ר, שהאדם הזה הולך רכיל פיו פתוח לדבר רע בכל מקום בבית ובחוץ, ומרבה דבות רעות שעושה את פיו בהם כקופה מלאה שרצים, שמוליד ששים שרצים בכרס אחת, *וזה כשיבא להטהר תקנתו היא לסתום פיו, ויאחז מדת השתיקה אפילו בדברים המותרים לו לדבר בהם, וכל זה הוא בדברים הגופניים כדי לעשות לפיו גדר וסייג ע"י מדת השתיקה, אבל בלימוד התורה יתנהג להפך שיהיה פיו פתוח ימים ולילות, כי מרפא לשון עץ חיים זו התורה, על כן תקונו ושלימות טהרתו צריך להיות בשני מידות הפכיים שהם מדת השתיקה ומדת הדבור, דהיינו מדת השתיקה במילי דעלמא, ומדת הדבור בתורה כדכתיב מרפא לשון עץ חיים, זאת התורה דכתיב בה כי חיים הם למוצאיהם, ודרשו רז"ל למוציאהם בפה, ולא מהני ליה ללמוד בפה סתום ובשתיקה, ואם יתנהג בין בד"ת בין במילי דעלמא במדת השתיקה אין משיג לו תועלת לתקן חטאו, וכן אם יתנהג בין בזה ובין בזה במדת הדיבור ופתיחת פיו, ג"כ יפסיד בזה, אלא צריך להתנהג בשתי מידות הפכיות שכל אחת תשמש במקום הראוי לה, ולכן סיים והובא אל הכהן הוא החכם שנקרא כהן ללמדו תורה, כדי שיעסוק בה ויתרפא, כי מרפא לשון הוא עץ חיים, אלו דברי התורה דחיים הם למוציאהם בפה:

אך יובן בס"ד אומרו ביום טהרתו, היינו שידמה בטהרתו לשמש שנקראת יום שהולכת כל יום ממזרח למערב, מהלך שהוא נגדיי לטבעה ומזגה, ורק משום לקיים מצותו יתברך שצוה אותה בכך כופה טבעה ומזגה במהלך זה, וכן המצורע שבא לעשות תשובה כדי להטהר ע"י תשובתו, צריך שיתנהג כמנהג השמש הנקראת יום, והוא שיעשה רצונו יתברך אע"פ שהוא נגדיי לטבעו ומזגו, ולכן ובא אל הכהן שהוא מרפא אותו בדבר שהוא נגדיי לטבעו ולמזגו, כי הצרעת צריך לה הרחבת מקום וטיול באויר טוב וגנות ופרדסים ונוה של דשאים נאים ועיני מראה, והכהן עושה לו להפך שמסגירו ומניחו במקום שהוא כמו בית האסירין אין יוצא ואין בא:

וראה הכהן והנה נרפא נגע הצרעת מן הצרוע. י"ל למאי הוצרך מן הצרוע, ודאי הוא דמן הצרוע נרפאת הצרעת. ונ"ל בס"ד, דאחז"ל בגמרא אין צו אלא ע"ז, שנאמר בהושע סי' ה' כי הואיל הלך אחרי צו, והמצודות פירש צו לשון צואה, והכל אחד, דע"ז היינו צואה. והנה המצורע לקה בצרעת על ידי הקליפה שנקראת צו, ששלטה בו, ועתה נרפא מן צו רע זו הקליפה, כי מרוס מושבו של המצורע שהסגירו הכהן הוא חוץ למחנה שהם מדור הקליפה, כנודע מענין הוצאת הדשן אל מחוץ למחנה, וז"ש והנה נרפא נגע הצרעת מן הצרוע, אותיות צו רע זו הקליפה, שסילק מעליו שליטת הקליפה שהיא צו רע, אותיות צרוע. א"נ ע"ד מש"ה וממכותיך ארפאך, שהמכה עצמה תהיה רפואה. א"נ צרוע בהפיך אתוון עוצר, לשון מאסר, כי מזה הדבר שעשה לו מעצר ומאסר במקום אחר, היה לו דבר זה תועלת אליו להתרפא:

ועוד נ"ל בס"ד אומרו נרפא נגע הצרעת מן הצרוע דידוע מ"ש רבינו האר"י ז"ל, שהצרעת היא מחמת הסתלקות אור החכמה, וידוע כי אור החכמה נקרא שמן, ולכן תמצא דרמוז זה במלוי אותיות צרוע כזה צד"י רי"ש וי"ו עי"ן, המלוי עולה מספר שמן, וז"ש נרפא נגע הצרעת מן הצרוע, ר"ל מן החכמה שנקרא שמן הרמוז במלוי הצרוע:

וצוה הכהן ולקח למטהר שתי צפרים חיות טהורות. נ"ל בס"ד טעם ללקיחת שתי צפרים ולבסוף ישחט אחת וישלח אחת, והוא דאיתא בירושלמי שאמר רשב"י ע"ה, בתחלה הייתי חושב שיותר טוב אם היה לאדם שני פיות, שיהיה פה אחד בשביל לימוד התורה ופה אחד בשביל צרכי עוה"ז, דאין מן הראוי שהכלי אשר ישתמש בו קודש ישתמש בו חול, אבל אחר אשר ראיתי רבוי מספרי לשה"ר, אמרתי יפה עשה הקב"ה שברא לאדם פה אחד ולשון אחד, דהא עתה בלשון אחד כ"כ מספרים רע, ואם היה להם שנים איך היה העולם יכול לסבלם, ע"ש. והנה הצפור רומז ללשון שעושה מעשה פטיט, ולכן בתחלה יביא שתי צפרים חיות טהורות, לרמז על אשר היה מן הראוי שיהיה לאדם שני לשונות, אחד למלאכת הקודש, ואחד למלאכת החול, אך בעבור שצפה הקב"ה בחמה האדם בלשון כי רב הוא, לא ברא לו אלא לשון אחד, ולכך תחלה יביא שני צפרים כמה שהיה ראוי להיות שני לשונות, ואח"כ לא ישחט אלא צפור אחת ואת הצפור השניה משלחה על פני השדה, ולא יעשה בה שום דבר, וזה הוא כנגד מה שביטל לשון אחד מהם ולא נברא אלא רק לשון אחד, לעשות בו שתי המלאכות, וגבר ישראל:

פרשת אחרי.

דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בכל עת אל הקודש. הדקדוקים שיש כאן הם נודעים לכל עיני הרואה, הא' אומרו אחיך נראה מיותר, דידוע שהוא אחיו, וכמה מקראות יש שמזכיר הכ"ת שם אהרן ואינו מפרש לומר אחיך, ועוד אות וא"ו של ואל יבא ג"כ נראה מיותר, דהא לא אמר לו קודם זה דבר אחר שבא להוסיף עליו דיבור זה דאל יבא. ונ"ל בס"ד דמלת אחיך הוא צווי, שצוהו לומר זה לאהרן להזהירו שיהיה עליו מורא שכינה, כשיכנס לבית ק"ק, שלא יסתכל באור השכינה הנגלה לפניו, שיהיה דומה בזה למרע"ה, אשר כשידע בסנה דהאש שהיה לפניו הוא אש מאור השכינה, כתיב ויסתר משה פניו כי ירא מלהביט אל [אור] האלקים, וידוע ששם אחוה יאמר על דברים הדומין זה לזה, כמו אשה אל אחותה האמור ביריעות המשכן, וכן במרכבה שדבר בה יחזקאל הע"ה, והכי קא"ל רחמנא דבר אל אהרן שיהיה אחיך, כלומר דומה לך במורא מראה אור שכינה, שיהיה לו מורא בכניסתו לבית ק"ק כאשר היה לך מורא בסנה מאור שכינתי, ועוד הזהירו צווי אחר דאל יבא בכל עת אל הקודש, ולכן אמר ואל יבא בוא"ו כיון שאמר דבר אל אהרן שיהיה אחיך כלומר דומה לך, א"ל עוד תדבר לו ואל יבא בכל עת, שזה הדיבור מוסיף על דבור של אחיך:

וראיתי להמפרשים ז"ל שנתקשו כאן ביתרון הוא"ו של ואל יבא כיון שלא קדם אליו דבור אחר, וזה הדבור ההתחלה, וכן נתקשו במ"ש בפרשת תולדות ויתן לך האלהים ביתרון וא"ו, וכן בפסוק ויעשו בני ישראל את הפסח, וכן פסוק ואביה ירוק ירק בפניה, ונדחקו לומר זה דרכו של המקרא למנקט הכי, ולא ערבה לי תשובה זו, והנראה לי בס"ד בכל זה וכיוצא באמת לא היה דבור זה התחלה, אלא אמר דבור אחר קודם זה באותו ענין, ולא נכתב, כי באמת כל עניינים הנזכרים בתורה יש בהם דברים הרבה שלא רצה הש"ת שיכתבם בפירוש בתורה, ומרע"ה לא היה כותב מדעתו הדברים שהיה

שהיה הקב"ה מדבר אליו, אלא כותב כאשר אמר לו הקב"ה נכתוב, כמ"ש רז"ל כשכתב מרע"ה את התורה היה הקב"ה אומר הדברים ומרע"ה שומע מפי הגבורה וכותב, וודאי בכל מקומות הנז"ל הפי הוא, וכשאמר לו והביא ירוק ירק בפניה, א"ל עוד דבר אחר באותו ענין, ואחריו אמר והביא ירוק ירק, אבל בשעה שכתב דבר זה בס"ת לא אמר לו לכתוב אותו דבר, אלא התחיל מן והביא ירוק ירק, וכן באומרו אליו ויעשו בני ישראל את הפסח, א"ל עוד דבר אחר, וזה הדבור של ויעשו היה אחר אותו דיבור, וכשבא לכתיב בס"ת לא אמר לו לכתוב אותו דבר שקדם לזה, אלא התחיל מן ויעש. ואל תשאל למה היה כך, הנה זה מפלאות תמים דעים, ומי יודע בסוד ה'. וכן כשברך יצחק אע"ה את יעקב אע"ה לא התחיל מן ויתן לך, אלא אמר קודם זה דברים השייכים לברכה, והוסיף עליהם ויתן לך וכו', וכשכתב מרע"ה את התורה לא אמר לו הקב"ה אותם הדברים שקדמו לזה, אלא אמר לו לכתוב דברי יצחק מן ויתן לך:

בזאת יבא הכהן אל הקודש. נ"ל בס"ד דידוע מ"ש רבינו הרש"ש ז"ל דהשם הקדוש המתפשט ממרכבה התחתונה הוא שם אל"ד, וכשהוא כלול עם מקורו שהוא שם אהי"ה, יהיה השם בן שבעה אותיות, וכן השם הקדוש המתפשט ממרכבה העליונה הוא שם קר"ע, וכשהוא כלול עם מקורו שהוא שם יהו"ה יהיה השם הזה בן ז' אותיות, והנה מלה זאת נקראת בוא"ו, כי החולם משמש במקום וא"ו, ולכן קרינן בז' אות הם שני שמות הנז' המתפשטים ממרכבה התחתונה ומרכבה העליונה, שכחם גדול וחזק לדחית המקטרגים בהם, כלומר בכחם והארתם יבא הכהן אל הקודש, ואינו חושש מן המקטרגים הנגלים, כי הוא גובר עליהם בכח שני שמות אלו שהם שבעה ושבעה, וכנגד זה נעשה חנוך בהמ"ק שבעה ושבעה:

והיתה זאת לכם לחוקת עולם לכפר על בני ישראל מכל חטאתם אחת בשנה ויעש כאשר צוה ה' את משה. י"ל למה אחר שגמר סדר העבודה וקדושת היום כולה, אמר והיתה זאת לכם לחוקת עולם והלא קודם פסוק זה כבר אמר על העבודה שהיא חוקת עולם, דכתיב והיתה לכם לחוקת עולם בחדש השביעי וכו', וגם מ"ש כאן לכפר על בני ישראל מכל חטאתם אחת בשנה, נמי קשה שכבר אמר קודם זה, כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתכם, והן הן הדברים שאמר כאן לכפר על בני ישראל מכל חטאתם אחת בשנה, שהודיע לנו שהכפרה תהיה אחת בשנה, דהא אמר כי ביום הזה דוקא יכפר עליכם, ועוד י"ל במה שסיים ויעש כאשר צוה ה' את משה, למאי הולכך ללמדנו זה כאן, פשיטא שכך נעשה כאשר צוה ה' את משה. ונ"ל בס"ד, כי הנה נודע דכמו שאנחנו קורין עתה ביוה"כ בס"ת סדר עבודת היום בפרשה זו, וגם מה שקורין במפטיר בספר בני קרבנות המוספין, כך היו קורין בזמן שבהמ"ק קיים בס"ת פרשת עבודת היום זו, וגם פרשת המוספין, ועל זה יש לשאול למאי הצטריך קריאה זו בזמן שבהמ"ק קיים, מאחר דהיו מקיימים ההקרבה בפועל ממש. ואמרתי בס"ד בישוב הדבר ע"פ משל, במעשה שהיה לאחד עובד אדמה שהיה עוסק בשבירות בשדה, וכלי המחרישה תמיד הוא בידו כמנהג הפלאחי"ן, והוא מה שקורין בלשון ערבי מסח'ה, והיה מתפרנס מיגיע כפיו בדוחק עלוס מאד כי היה לו רבוי אכלוסין בביתו, ויהי היום והוא עוסק בכלי הנז' שבידו להסיר גבשושית אחת קטנה, והנה נראה לעיניו תחת הגבשושית כלי אחד טמון בארץ, ויחפור ויוציאנו והוא מלא זהובים, וישמח מאד ויבא לעיר ויקנה לו ולאשתו ובניו ובני ביתו בגדים חשובין, וישכור חצר אחד חשוב לדור בו, וקנה מטלטלין חשובים כנמצא בבתי העשירים, אבל אותו הכלי של מלאכתו שקורין מסח'ה, ואותם הבגדים הפחותין שהיה לובש בשדה כשהיה עוסק במלאכתו כשמצא הזהובים, לא השליכם חוצה אלא הניחם תוך תיבה אחת בחדר אחד בחצר שדר בו עתה, והוא היה עוסק במו"מ לשלוח סחורה ממדינה למדינה במדינת הים, ושם על עצמו חק ולא יעבור, שכל שנה ושנה כשיגיע יום עשרה בחדש אדר שהוא היה היום שבא ההצלחה של הזהובים ונתעשר בהם, יהיה אותו היום אצלו ליו"ט כמו יום פורים, ושם פורים קרא עליו, ובאותו היום ילבש אותם הבגדים הפחותים שהיה לובש במלאכתו בשדה, ואוחז בידו אותו הכלי הנקרא מסח'ה, שבו היה מסיר הגבשושית, ומצא תחתיה את המציאה הזאת, וישב על כסאו בחדרו, ויבואו כל בניו ובנותיו ובניהם וכל בני ביתו לקבל ממנו דנרים כמו מתנות פורים, והיה מחלק להם בשופע ובשמחה רבה. ככה היה נוהג בכל שנה ושנה, ביום עשרה לחודש אדר אשר החזיקו ליו"ט שלו, וקרא עליו שם פורים. והנה אחר כמה שנים קרה לו מקרה רע ב"מ, ששלח סחורה גדולה למדינה אחת בים, והיתה בכך עלום כפליים על ממונו, אשר הלוה שלם ממון שבידו, והלוה לקח בהקפה מסוחרים אשר בעירו והנה ביום תשעה באדר בא השמועה שנטבעה ספינתו בים, ולא עלה תמונה שריד ופליט, ותכף ומיד באו הסוחרים שקנה מהם בהקפה, ונכנסו לביתו ולקחו כל מטלטלי הבית כלי כסף וכלי זהב ושמלות ושאר מטלטלין ונשאר החצר אשר דר בו ריקם, ולא נשאר בידו כלום וכל זה היה בתשעה באדר, ולא מצא דרך להתפרנס בו, כי אם לחזור למלאכתו לשדה שהיה עוסק בה בשבירות, כדי להחיות את בניו מן השבירות שיקח בעבור המלאכה, ועל כן ביום עשרה לחודש בבוקר נכנס לחדר שבו מונחים אותם הבגדים הפחותים שהיה לובש בעסקי במלאכתו, ולבש אותם, ולקח את כלי ההוא שקורין מסח'ה בידו כדי ללכת לשדה למקום שהיה עושה בו מלאכתו, כדי להשכיר עצמו שם, וקודם שילך מחצירו ישב על אצטבה אחת כדי לאכול פת לחם קודם שילך, וכשישב בהיותו לובש אותם הבגדים הפחותים וכלי מלאכתו בידו, באו בניו ועמדו לפניו כדי לקבל ממנו מעות פורים, כי ידעו שביום זה שהוא עשרה באדר הוא יום פורים שלו שלובש בו בגדים הפחותים, ואוחז כלי המסח'ה בידו, והיה מחלק להם מעות פורים, על כן באו לפניו לקבל כמנהג ימים טובים הראשנים, ויאמר להם בדמע, בני, הן אמת זה כמה שנים אני לובש בגדים אלו וכלי המסח'ה בידי, והייתי מחלק לכם מעות פורים, הנה קביעתי ללבוש בגדים אלו והכלי המסח'ה בידי היתה מטוב לב, כדי להיות זה אות וסימן על יו"ט זה שקבעתיו זכר להצלחתי ועושרי, אשר השגתי ביום זה בבגדים אלו ובכלי הזה, ואני לובשם לזכר הנס שנעשה לי ביום זה קודם כמה שנים, אך בעוה"ר יום זה של שנה הזאת לא לבשתי הבגדים ולקחתי הכלי המסח'ה בידי בשביל לעשות בהם זכר לנס ההצלחה שהיה לי, אלא אני לובשם באמיתות לבישת קבע, ואוחז הכלי הזה בידי אחיזה של קבע, שאני חוזר למלאכתי הראשונה להתפרנס בה, וביתו וכיסו נשארו ריקם, אין בם פרוטה אחת, ומהיכן אביא לכם הדנרים של מעות פורים לחלק לכם, ע"כ המעשה:

והנמשל הוא, כי בזמן הקודש שהיה בהמ"ק קיים שעושין עבודת היום בפועל, היו קורין

בפרשה שלהם לאות וסימן להודיע דהגלות לא בהמ"ק קיים, ואנחנו עושין העבודה אשר צונו ה' אלקינו ביום זה, כאשר צונו באין מחסיר, והשומע שומע הקריאה בס"ת, ורואה בעיניו המעשה אשר עושין באותו היום היה בשלימות כאשר קורין בס"ת, באופן שהקריאה היא איננה עיקר, אלא היא אות וסימן לשומעין, דכל הלוויים האלו הם נעשים היום כתוב בפרשה, ולא נעשית הכפרה בקריאה זו, אלא נעשית ע"י העבודה שעושין במעשה ממש, שהיא העיקר של הכפרה, וכאשר היתה הלבשת הבגדים ואחיזת הכלי אצל אותו האיש ביום עברה לאידם אדר, זכר וסימן ואינם עקרים. אמנם בגלות שבהמ"ק חרב ואין יכולים לקיים מצות עבודת היום בפועל, אז הקריאה של פרשת היום ביום הזה איננה לסימן ולאות ולזכר, אלא היא עקרית, שאנחנו אומרים הקריאה הזאת של הפרשה במקום העבודה, ביחשוב לנו הקב"ה כאלו עשינו עבודה זו ביום זה בפועל, ובקריאה זו נעשית הכפרה בו ביום, וכמ"ש ונשלמה פרים שפתינו, שיקבל אותם במקום העבודה בפועל, והרי הם עקרים, וכאשר היה אצל אותו האיש בסוף השנים, דהמלבוש ואחיזת הכלי המסחר בידו היו עקרים, שהוא צריך לעסוק בהם במלאכתו להתפרנס בה, כן הקריאה היא עושה לנו הכפרה בו ביום:

ולכן אע"פ שכבר אמר והיתה לכם לחוקת עולם וגו', ואמר כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתכם, הנה זה אמר על מעשה העבודה בפועל, ואחר שסיים כל סדר העבודה וחובות היום הקדוש, הולך ללמדנו דבר אחד בזה על זמן הגלות שאין בהמ"ק קיים, כדי לעשות כל סדר העבודה בפועל, ובמה תהיה כפרתינו ביום הקדוש הזה, ועל זה אמר והיתה זאת לכם לחוקת עולם. דקדק לומר והיתה זאת, משא"כ בפסוק הקודם אמר והיתה לכם לחוקת עולם ולא אמר זאת, והיינו דאיתא במדרש רבה, התפלה מכונית בשם זאת, דכתיב את התפלה הזאת, גם איתא שם עוד, זאת כינוי לתורה שנקראת זאת, דכתיב וזאת התורה, ולכך אחר שסיים כל סדר העבודה של חובת היום בפועל, אמר אל תאמרו בגלות שאין בהמ"ק קיים מה תהיה עלינו, ובמה תהיה כפרתינו, לכך אמר והיתה זאת לכם לחוקת עולם, שתהיה כפרתכם נעשית בתפלה שנקראת זאת, שאתם מזכירים בה סדר עבודה של יום זה כולו בתפלת מוסף, ועוד נשלמת ע"י קריאת התורה שנקראת זאת, שאתם קורין פרשת סדר העבודה בס"ת, ולז"א והיתה זאת תורה ותפלה לכם לחוקת עולם, שקריאת הפרשה בס"ת וקריאת סדר העבודה בתפלה זה נוהג גם בגלות ולא תתבטל, ובהם תהיה הכפרה לכפר על בני ישראל מכל חטאתם אחת בשנה, יען כי ע"י קריאת הפרשה בס"ת וזכירת סדר העבודה בתפלה נחשב להקורא כאלו ויעש בפועל כאשר צוה ה' את משה, והוא נכון ויציב בעז"ה:

את משפטי תעשו ואת חקותי תשמרו ללכת בהם אני ה' אלקיכם, ושמרתם את חקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם אני ה'. י"ל דפסוק השני נראה כולו כפול, שכבר דברים שבו נזכרו בפסוק הקודם אליו, ואם בשביל לומר וחי בהם הול"ל זה בפסוק הקודם שיאמר ללכת בהם וחי בהם, ועוד למה בפסוק ראשון נקיט תעשו במשפטי, ולשון תשמרו בחקותי, ועוד מה כיונו במ"ש אשר יעשה אותם האדם, אחר שכבר אמר תעשו ושמרתם על בני האדם. ונ"ל בס"ד, דפסוק ראשון קאי על מצות שאין בהם עריבות לגוף האדם, שאם לא היה השי"ת מצוהו לא היה האדם מקיים אותם, אך בפסוק השני איירי על מצות שהם ערבים לגוף, דאפילו אם לא היה השי"ת מצוהו, הוא היה נזהר בהם, ולכן אמר עליהם אשר יעשה אותם האדם, כלומר הוא עושה אותם בלא"ה מצד טבעו ומזגו, והסברה מחייבת דאין לו קבלת שכר עליהם, כיון דהוא בלא"ה נזהר בהם מצד טבעו ומזגו, וקמ"ל דאפ"ה וחי בהם, כלומר יש לו שכר בעבורם, ולכן סיים אני ה' בעל הרחמים לשלם שכר לפנים משורת הדין:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד ליישב הדקדוקים הנז', דידוע שהפלוסופים אומרים כיון דהמחשבה היא עליונה שהיא רוחנית וקדושה וטהורה מאד, למה צריך האדם לטרוח לקיים רמ"ח מצות עשה בפועל, שהוא עושה אותם בדברים שהם גופניים וגשמיים, הן ממין החי הן ממין הצומח או הדומם, יותר טוב שיהיה מכוון ענייני המצוה במחשבה בלבד, ד"מ הלולב ומיניו נתנו בעבור ענין רוחני לעורר איתו למעלה ע"י נטילת הלולב, למה צריך לטרוח עד שימצא לולב ומיניו וינענע בידו, כדי לעורר בזה דבר תיקון ברוחניות למעלה, דנמצא ההתעוררות שלמעלה נעשית ע"י דברים גשמיים תחתונים שהוא מין הצומח, יותר טוב שיהיה מצייר במחשבתו שהוא נוטל לולב ומיניו בידו, ועושה הנענועים, דנמצא הוא עושה הנענועים במחשבה שהיא קדושה וטהורה ורוחנית, ואז תהיה ההתעוררות למעלה בקדושה ע"י מחשבה שהיא רוחנית, ולא ע"י עץ ופרי שהוא דבר גשמי שמקבל טומאה, וכן הענין בשופר למה יטרח לתקוע בשופר ממש, יצייר במחשבתו שהוא תוקע תשר"ת, ונעשה התיקון למעלה ע"י המחשבה שהיא רוחנית, וכן הענין בסוכה וציצית ותפלין, וכן הוא בכל מצות עשה שבתורה. וכתבתי תשובה על זה במ"א, אם האדם יסמוך בקיום המצות על המחשבה בלבד, יגיע לו נזק עצום מן מחשבות הרעות שהוא מחשב תמיד בלבבו, לעשות רע ולעבור על כמה איסורי לאוין שמתאוה להם בלבבו, יען כי האדם שהוא חמרי מוכרח שיתאוה תאוות רעות בלבבו תמיד, אע"פ שאינו עושה אותם בפועל, ואין לאל ידו לעשות האיסורים ההם, עכ"ז כח התאוה לא ישקוט ולא ינוח הן בערוה של זנות וניאוף בכל מיני עריות, הן בשפיכות דמים, הן בגזל וגניבה וכיוצא, באופן שיעבור בלבבו אלפי אלפים מחשבות של איסורים, ואם האדם יתן חוזק ואומץ למחשבה, לומר שהוא יוצא י"ח במ"ע ע"י המחשבה בלבד שהיא עיקר. ומה שיחשוב הרי הוא מקיים המצוה ממש כמעשה ועדיף ממעשה, אז גזרת הדין מחייבת שגם במחשבות של איסורין שהוא מתאוה להם בלבו נחשב כאלו עשה האיסורין בפועל ובמעשה, ואז יתחייב עונש עליהם כאדם שעבר על אלו במעשה, וההולך בדיעה זו ימצא מה שמרויח ע"פ דעתו מן המחשבות טובות שיהיה לו במ"ע, יפסיד כנגדן אלף פעמים מן המחשבות רעות שיש לו באיסורי לאוין, שאם האדם חישב עשרה מחשבות טובות ביום אחד, אפשר שיחשוב אלף מחשבות רעות באותו היום עצמו:

ובזה פרשתי בס"ד מ"ש במשלי סי' וא"ו ידים שופכות דם נקי לב חושב מחשבות און, פירוש אם יש לו שונא ורוצה לשפוך דמו במעשה, הנה הוא שופך דם אחד נקי, אבל בלב שמחשב עליו קודם שהרגו איך יהרגנו באיזה מקום ובאיזה עת, דכל שעה הוא מצייר בלבו הריגתו של זה, נמצא זה הרג דמי של זה במחשבות אלו הרבה פעמים, שאם יתחייב על המחשבה הנה הוא מתחייב על דם זה הרבה פעמים, אבל במעשה אינו יכול לשפוך דם של זה האדם, אלא פעם אחת, ולכן במעשה נקיט דם לשון יחיד שאמר ידים שופכות דם ולא אמר דמים, אבל במחשבה שיש לו באותו

דם ששפך אמר מחשבות און לשון רבים:

ועל כן אם האדם במ"ע סומך על המחשבה בלבד, לעשותה עיקר להיות כמעשה ממש, דלפי דעתו הוא יוצא ידי חובתו במחשבה בלבד, אז יתאבד לגמרי, כי ע"כ נחשבים עליו כל מחשבותיו הרעות לעונות גמורים, ויתחייב עליהם אע"פ שלא עשה העבירה במעשה, מאחר כי לפי דעתו יש סיפוק במחשבה בלבד לצאת י"ח כמו המעשה, ואין צריך לעשות המצות במעשה, והמחשבה היא עיקר, לכן בדין הוא שיתחייב על המחשבות רעות כמו שיתחייב על מעשים הרעים, כי הקב"ה דן את האדם מדה כנגד מדה, דכתיב כי תלכו עמי בקרי והתהלך עמכם בחמת קרי, משא"כ אם אינו סומך על המחשבה במצות עשה, שהוא מודה דאין יוצא י"ח אלא רק במעשה, אז הקב"ה אינו מחייבו על מחשבות שלו, ויזכה שיעשה עמו חסד לתת לו שכר על מחשבות טובות בטענה זו, כיון שהוא יגע לקיים המצות במעשה, הנה ודאי המצות שיש לו מצד המחשבה שיה ג"כ מקיים אותם במעשה, ולכן כל מצוה שלא היה אפשר לו לקיימה בפועל, אלא רק הוא מצפה ומתאוה לה במחשבתו, חשיב כאלו קיימה בפועל ויש לו שכר עליה, ועל זה אחז"ל המחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה:

ובזה יובן בס"ד, לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל, והיינו און קאי על מחשבות הרעות שחושב להרשיע באיסור לאוין, ועמל קאי על ביטול מ"ע במעשה שרואה אותם עמל עליו, אם יקיים אותם בפועל, והוא סומך על המחשבה במחשב ומצייר בלבו והוא דעת הפלסופין שזכרתי לעיל, אשר המעשה של המצות היא עמל בעיניהם, והוא טורח גדול על חנם, כי יספיק לאדם הציור של המעשה שמצייר בלבבו ובאמת ההולך בדיעה זו הוא מאבד את עצמו, שגורם לעצמו נזק רב מרבוי העונשים אשר ראוי להתחייב בהם מצד מחשבות הרעות באיסורי לאוין, דעל פי שיטתו צריך להיות נחשבים לו עבירות גמורות, ועל זה משבח את ישראל שהם מוצלים מזאת, ולז"א לא הביט און ביעקב הם מחשבות הרעות שנקראים און, שאינו מחייב אותם בעבורם, יען כי לא ראה עמל בישראל, שאין להם דעת הנפסדת של הפלסופין לחשוב מעשה המצות עמל, דהם סומכים על המחשבה והציור אשר יציירו מעשה המצות בלבבם, הישראל אין הולכים אחר דעת זה אלא דעתם שאין תועלת במצות עשה אא"כ יעשה אותם האדם בפועל ומעשה:

נמצא לפ"ז אין לאדם שכר על המחשבה טובה שמחשב במ"ע, אא"כ הוא מקיים המצות עשה במעשה, בכולה שאפשר לו לקיים, אבל אם אפשר לו לקיים במעשה, ואינו מקיים שחושב אותה לעמל ועל חנם, אלא סומך על המחשבה בלבד, אין בידו שכר כלל, יען כי יתבטלו המחשבות טובות במחשבות הרעות שהם יעלו אלף פעמים יותר, וכדאמרן:

ובזה פרשתי בס"ד והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אותם, ושמר ה' אלקיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך, והיינו כי יש לשון שמירה נאמר על קיום בפועל, ויש לשון שמירה משמעותו צפוי שמצפה בלבבו, מתי יבא לידי דבר זה ואקיימנו, והוא מלשון ואביו שמר את הדבר, שהיה מצפה על דבר החלום, שחלם יוסף הע"ה מתי יבא ויגיע לידי קיום, וכן כאן אמר ושמרתם ר"ל תצפו להם, ר"ל במחשבה, וגם עוד ועשיתם אותם במעשה כשיבואו לידכם, אז ושמר ה' אלקיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך, במצות העקדה שאמר לאברהם ויצחק בהר המוריה, בי נשבעתי נאם ה' יען אשר עשית את הדבר הזה ולא חשכת את בנך וגו' כי ברך אברכך וגו', דנשבע לתת לו שכר זה בעבור המחשבה בלבד, כי מעשה של הקרבה בפועל לא עשה, כי לא שחט את יצחק אלא רק חשב לשחטו, והעלה עליו המחשבה כמעשה ממש, ופסק לו שכר הרבה על זאת, וכן אתם אם תשמרו, כלומר תהיו מצפים המצות והמשפטים מתי יבואו לידינו ונקיים אותם, וגם ועשיתם אותם במעשה כשיבואו לידכם, אז גם אתן לכם שכר גם על המחשבה בלבד כפ"ע, כאשר עשיתי עם אבותיכם:

ובזה פרשתי בס"ד הפסוקים בסוף ואתחנן, ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה ליראה את ה' אלקינו לטוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה, וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה' אלקינו כאשר צונו. והכונה, ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה, דהיינו לקיים אותם במעשה ולא תספיק המחשבה כדעת הפלוסופין אלא לעשות דוקא, וזה היה לטובתינו לתת לנו שכר לעת"ל אחר התחיה, שנהיה כולנו חיים וקימים כהיום הזה, היא השמש שנקראת יום שהיא קיימת לעולם, כי בעבור זה נמשלו הצדיקים לשמש, כמ"ש ואוהביו כצאת השמש בגבורתו, כלומר יהיו חיים וקימים כשמש, וכן כסאו של דוד הע"ה נמשל לשמש, דכתיב וכסאו כשמש נגדי, כלומר יהיה קיים לעולם כקיום השמש, ואחר שצוה אותנו לעשות את כל החוקים שהם מצות עשה במעשה דוקא, ולא סגי במחשבה בלבד, הנה בזה אנחנו מרויחים לקבל שכר גם על המחשבות טובות של מצות עשה, דהיינו שנקבל שכר גם בעבור שאנחנו מצפים מתי תבא לידינו מצוה זו, ומצוה זו, ונקיים אותם במעשה, ולז"א וצדקה תהיה לנו, כלומר שכר הנקרא צדקה, בעבור כי נשמור לעשות את כל המצוה, נשמור ר"ל נצפה, מלשון ואביו שמר את הדבר, כלומר לא מבעיא שנקבל שכר על המעשה, אלא גם על המחשבה אשר מצפים בלבבינו שתבא המצוה לידינו ונעשנה, ג"כ יתן לנו שכר, והיינו מטעם דאמרינן לעיל:

ובזה יובנו בס"ד הפסוקים כאן, את משפטי תעשו ואת חקותי תשמרו ללכת בהם, והיינו משפטי אלו מצות עשה תעשו במעשה, ולא סגי לנו במחשבה כדעת הפלסופין, ואת חקותי אלו מצות לא תעשה תשמרו ללכת בהם, תשמרו לשון שמירה, שלא תעברו עליהם, אלא תשמרו אותם ללכת בהם, ובזה אתם מיחדים שמי. וזהו אני ה' אלקיכם, יען כי המצות לא תעשה הם באותיות י"ה בשם הוי"ה, וכמ"ש רז"ל שמי עם י"ה שס"ה, ומצות עשה הם באותיות ו"ה של שם הוי"ה, כמ"ש זכרי עם ו"ה רמ"ח. ועל ידי קיום משפטי שהם מצות עשה במעשה, ושמירת חקותי שהם הלאוין אתם מיחדים שמי, ולזה סיים ואמר אני ה' אלקיכם, ואחר שדבר על קיום המצות במעשה דבר עוד על מחשבה טובה שיש להם במצות עשה ועל זה אמר בפסוק השני ושמרתם את חקותי ואת מצותי, הא' ושמרתם אשר בכתוב הזה משמעותה צפוי, כמו ואביו שמר את הדבר, דהיינו גם על מה שאתם מצפין על חקותי אלו הלאוין, לומר מתי יבא לידי לאו זה או לאו זה ואקיימנו, שאזהר שלא לעבור עליו, וכן מצפים על משפטי אלו מצות עשה אשר יעשה אותם האדם בפועל, כשיבואו לידו, הנה גם על המחשבות של אלו ושל אלו, אומר אני וחי בהם האדם, שאתן לו שכר גם על אלו המחשבות טובות, ולזה סיים ה', וכמו שפירש רש"י אני ה' אני נאמן לשלם שכר:

ועוד נ"ל בס"ד אשר יעשה אותם האדם וחי בהם אני ה', בהקדם מעשה בתגר אחד שהיה גביר עלום, וה' הניח לו מסביב תורה וגדולה ובנים ובריאות הגוף שלם בכל מידי דמיטב, ולא יחסר ממנו כלום, והיה חושב תמיד בדעתו ומצייר בלבו שהוא זכה לכל הטובה הגדולה הזאת בעבור מעשיו הטובים, ודרכו הישרה, והנה מן השמים הורו לו שטועה הוא בכך לכן גלגלו עליו דבר הזה שיום אחד יצא לטייל לבדו בשדה בימי הקיץ, ולא שם לבו להביט במסילה שהולך בה, ותעה בדרך והלך במדבר לבדו, ולא ידע אם הוא מתרחק מן העיר או מתקרב לה, ומחמת החום היה צמא למים, ולא נשאר בו כח לילך ברגליו, ונפל על הארץ והרגיש שהוא בסכנה גדולה. והנה ראה אחד עובר וכד מים בידו, ויבך ויתחנן לו להשקותו מים הן במעות הן בחנם, וימאן בעל הכד, ויאמר אני לא אמכור מים במעות. אלא רק בתורה ומצות, שתתן לי כל תורה ומצות שעשית מנעוריך ועד עתה, וזה התחנן לו שקשה עליו לעשות הדבר, ואחר בכייתו ותחינתו נתרצה למכור לו כד המים בחצי תורה ומצות ומע"ט שיש לו, והוציא בעל הכד נייר וקלמוס ודיו, וכתב זה את השטר המכירה הזאת, והלך בעל הכד מלפניו והוא מחמת הצמאון שתה כל הכד עד שנתמלא בטנו מרבוי המים, ולא היה יכול לזוז ממקומו אפילו פסע, והרגיש שנפל בסכנה גדולה, ואותו האיש בעל הכד כבר הלך, ואחר חצי שעה עבר עליו אדם אחר שמכריז מי רוצה רופא מי רוצה רופא, ויקרא לו ברמיזה שיבא אצלו, ובא אצלו ויאמר לו אני יש לי עשב אחד תלעוס ממנו שיעור אצבע ותתרפא ותלך על רגליך כאחד האדם, אך אני לא אעשה בחנם, וגם לא אמכור במעות, אלא אמכור בתורה ומצות, ויאמר עכשיו מכרתי החצי ולא נשאר אלא חצי, ואיך יתן גם זה וישאר ריקם, ויענהו אחת דברתי לא אתן לך העשב אלא עד שתתן לי כל הנשאר אצלך מן תורה ומצות ומע"ט, וזה כיון שראה שימות בתגרה, והוציא האיש נייר ודיו וכתב, וחתם בו התגר ההוא ויתן לו העשב והבריא תכף ומיד, ואח"כ הלך במדבר חצי שעה, והנה מדינתו לפניו ויכנס למדינה, ויבא לביתו ויפיל עצמו על מטתו ויצעק צעקה גדולה ומרה, ויבך בכי גדול. א"ל אשתו מה לך, ויאמר נשאר ערום מכל תורה ומצות וצדקות שעשה מקטנותו עד היום, כי הכל מכר. והוא מרוב צער לא אכל בלילה, ויישן מתוך בכיה גדולה, ויחלום והנה אותו האיש הרופא לנגד עיניו וינגש ויפול על רגליו ויתחנן לו שיחזיר לו השטר, כי נשאר ערום, ואחר שבכה הרבה בחלום, אמר לו האיש אל תירא, אני אליהו הנביא ואני הוא בעל הכד ואני הוא בעל העשב, ומן השמים שלחוני להראות לך הטעות שלך, שאתה חושב תמיד בדעתך שאתה ראוי לקבל כל הטובה בעבור תורה ומצות שיש לך, ובאמת אתה טועה בזה, כי בעבור תורה ומצות די לך שתחיה בלבד, ואין לך מצורת הדין לקבל רבוי הברכה והטובה שבידך, ולכך גלגלו לך דבר זה של הצמא ושל הצבת הבטן שאתה הוכרחת ליתן כל תורה ומצות שלך בעבור חיי שעה, ומגין לך בדין זכות לכל הטובה הגדולה שבידך, על כן הזהר והשמר מעתה שלא יעלה בלבך מחשבה זו אלא תדע שכל הטובה שבידך ניתן לך הקב"ה בתורת צדקה וחסד, ויקרע השטרות של המכר לפניו, ויקץ והנה חלום, ואז אח"כ תיקן מחשבותיו בדבר זה, והאמין כי בצדקה הוא מתפרנס:

ובזה יובן ושמרתם את חקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם, די לו שיהיה חי בהם, ואל תחשבו שבעבור זה שורת הדין מחייבת שאתן לכם רבוי טובה וברכה, אלא תדעו דדי לכם בעבור שמירתכם את חקותי ומשפטי, החיים בלבד שאני מחיה אתכם, וכל המזון והפרנסה וטובה וברכה אין אתם ראויים לה בעבור תורה ומצות שאתם עושים, אלא אני נותן לכם כל זה במדת החסד ורחמים, ועכ"ז אני ה' לשלם שכר תורה ומצות, אע"פ שכבר לקחתם בעבורם החיים אשר החייתי אתכם:

ועוד נ"ל בס"ד, כי הנה הרמ"ח עשה ושס"ה לא תעשה אינם לכל א' וא' מישראל, כי יש בהם דשייכים לכהנים בלבד, ויש ללוים בלבד, ויש לכל ישראל, אמנם ע"י התאחדות שיש בין כולם יתחברו כהנים ולויים וישראל להיות נחשבים גוף אחד, ואז יהיו שייכים כל תרי"ג מצות לכל אחד ואחד, ולכן בהנים לויים ישראל ר"ת כלי, שעל ידי התאחדות ואהבה שיש להם זה עם זה יהיו כולם כלי שלם, לקבל שפע מן שורש כל תרי"ג מצות שלמעלה, ואם אין אחדות אז יהיה הכלי שבור, ואין בשברי כלי בית קבול לקבל בו כלום. ובזה פרשתי בס"ד הטעם שנקראת התורה כלי חמדה, כמ"ש במשנה דאבות, כי ע"י התורה יהיה אחדות ואהבה בין הכל, ויהיו כלי שלם לקבל בו שפע מן שורש תרי"ג מצות הכתובים בתורה:

והנה ידוע כי שם י"ה משמות ע"ב של ויסע ויבא ויט, הוא שם הנקרא כלי, וידוע האהבה שורשה בחיים והשנאה להפך, ולכן כשעושין רש"מ נקראים חיים, כמ"ש ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום, ולכן כל יחיד ויחיד מישראל שהוא צדיק נקרא חי כבתוב ובניהו בן יהוידע איש חי, וזיינו כי מאיר להם שם ח"י מן ע"ב שמות שהוא כלי לקבל להם השפע, ובזה פרשתי בס"ד מאמר רז"ל לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום, כי ע"י השלום יהיה שם כל"י הנז' מחזיק ברכה לישראל, וזה יהיה ע"י השלום שהוא מחבר כהנים לוים ישראל ביחד דר"ת שלהם כלי:

ובזה יובן ושמרתם את חקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם, שעי"ז יהיה בניכם אחדות וחיבור של כלי שהוא ר"ת כהנים לוים ישראל ואז וחי בהם, כלומר שם ח"י משמות ע"ב שנקרא כל"י יהיה משפיע ומאיר בהם, אני ה' למלאות להם הכלי הזה טובה וברכה וחיים:

אי נמי ידוע דרמ"ח אברים ושס"ה גידים שבאדם יונקים מן רמ"ח עשה ושס"ה ל"ת, כל אחד יש לו אחיזה ויניקה ממצוה אחת, ולז"א ושמרתם את חקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם שהם תרי"ג מצות, ואל יהיה דבר זה קל בעיניכם, לומר אם יחסרון התרי"ג מצות עשרה למאה או חמשה למאה, מה בכך, אלא תדעו כי האדם חי בהם, דכיון שיש לו רמ"ח אברים ושס"ה גידין מכוונים כנגד תרי"ג מצות, ואיך יתכן לקבל לחסר אבר א' או גיד א' מאבריו וגידיו, על כן תהיו שומרים כל תרי"ג מצות כדי שימשך לכם חיות בכל רמ"ח אברים ושס"ה גידים שלכם, כמ"ש ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום:

פרשת קדושים.

דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם קדושים תהיו וכו', איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו. הדקדוקים כאן ידועים לעיני כל, הא' למה כפל דבר ואמרת, ועוד מה שייכות וקשר יש לדברים הנז' וכ"ז. ונ"ל בס"ד דידוע אע"פ שהמלאכים יש בהם קדושה גדולה

גדולה מאד יותר מקדושת הגופים של ישראל, דאע"פ שגם הגופים קונים קדושה הנה הפרש גדול יש בינם לבין קדושת המלאכים, עכ"ז ישתבחו הגופים של ישראל בקדושתם יותר מן קדושת המלאכים, יען כי המלאכים אין להם חומר של גוף, ולכן אין להם רבותא בעולם הקדושה שיש להם, אבל גופים של ישראל שיש להם חומר עכור ועכ"ז קונים קדושה, זה דבר חדוש הפלא ופלא. ובזה פרשתי בס"ד בסה"ק בן איש חי בפ' יתרו ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש, פ' אתם דוקא, ואע"פ שקדושת המלאכים היא גדולה מקדושתכם, עכ"ז אתם יש לכם רבותא רבה. כי אתם גוי ר"ל בעלי גויה שיש לכם חומר הגוף, ועכ"ז הוא קדוש, והמתקתי הדבר ע"פ מ"ש ע"ש, נמצא ישראל יש להם שבח מאד בקדושה יותר מן המלאכים אע"פ שקדושת המלאכים גדולה יותר, וידוע מ"ש שמות אמירה הוא שבח כמו את ה' האמרת היום וה' האמירך היום, וז"ש דבר אל בני ישראל דבר אחד, (שהוא ענין הקדושה), ומחמת הדבר הזה ואמרת אליהם, ר"ל תתן להם שבח ותפארת בעבור זה הדבר הנמצא אתם, ופירש מהו הדבר הזה, ואמר קדושים תהיו, תבשר אותם שהם יכולים להיות קדושים ואע"פ שהם בעלי חומר וגוף, יען כי קדוש אני ה' אלקיכם, ומחמת שאני מכנה אלקותי עליכם יהיה לכם זה לעזר לקנות קדושה בחומר שלכם, ומחמת שמגיע לכם שבח בקדושה שלכם מכח החומר, צריך דאיש אמו ואביו תיראו לנהוג בהם כבוד, כי הולידו את החומר שלכם אשר אתם משתבחים ומתייקרים מלידו, גם זכותו של החומר תהיה מכח המחשבה של אב ואם, דאם יתכוונו לש"ש מולידים בן בחומר זך, ולכן הקדים האם באמר אמו ואביו, כי היא פועלת בדבר זה של זכות חומר הולד יותר מן האב. ומאחר כי מחשבת האב והאם בעת שנזקקין זה לזה פועלת בולד זכות החומר אם תהיה כונתם לש"ש, לכן עלתי לכם שתהיו מקיימים מצות עונה שלכם בלילי שבתות, שהוא עת רצון, ויגיע לולד זכות וטהרה, לא מבעיא בעונה של הריון, אלא אפילו בעונה שאחר הריון יהיה תועלת להעובר מן התשמיש, כמ"ש רז"ל ג' חדשים האמצעים יפים לעובר וקשים לאשה ושלשה חדשים אחרונים יפים לעובר ויפים לאשה, ועל כן אם תהיה העונה בליל שבת שהוא עת רצון יהיה תועלת לולד יותר מעונה של חול, וידוע מ"ש הכתוב כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי, ופרשו בזוה"ק אלו התלמידי חכמים שעושין עצמן בחול כסריסים, שאין נזקקין לנשותיהם וממתינים ומצפים לליל שבת לקיים בו מצות עונה, וישמרו לשון צפוי כמו ואביו שמר את הדבר ע"ש, וכן כאן אמר ואת שבתותי תשמרו, ר"ל תצפו עד שיגיעו לילות שבת, כדי לקיים בהם מצות עונה, שיגיע מזה תועלת לקדושת העובר, ואמר שבתותי לשון רבים לרמוז בזה גם על יו"ט שנקרא גם כן שבת, וכמ"ש רז"ל ע"פ ממחרת השבת תספרו חמשים יום :

אי נמי איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו, לומר אל יפלא בעיניכם באמרי קדושים תהיו, דקאי על הגוף שהוא חומר עכור שיהיה גוי קדוש, ר"ל גויה קדושה, דאיך יהיה חול קודש, ועל זה אמר את שבתותי תשמרו לשון רבים, והיינו ע"פ מ"ש בס"ד בפסוק ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת, והיינו כי שבת דקב"ה הוא כ"ד שעות מערב עד ערב, אמנם ישראל יכולים להוסיף מחול על הקודש לקדש השבת בכניסתו שעה אחת קודם הלילה, ויש לו דין שבת גמור בקדושה ובהלכתו, ולז"א ושמרו בני ישראל את השבת של הקב"ה, ובזה יכולים גם הם לעשות שבת אחר תוספת על שבת שהקדישו הקב"ה, ונמצא אנחנו רואין בעינינו שהחול נעשה קודש ע"י האדם, כי זו השעה שקודם הלילה היא חול גמור, ונעשית קודש גמור בקדושת השבת, וז"ש ואת שבתותי תשמרו, שבתותי תרתי, דהיינו שבת שנתנו והקדישו הקב"ה, ושבת של התוספת שמוסיפין ישראל, הרי האדם עושה את החול קודש, ולכן אל תפלאו איך גוף האדם שהוא חומר נעשה קדוש :

ואם תאמרו כיון דאל קדושה גם על דבר חול, א"כ יהיה מותר לעשות מצוה בדבר שנעשה בו עבירה, דהיינו שתחול קדושת הקרבן על הגזול ועל אתנן זונה, ולמה אמר אני ה' שונא גזל בעולה, ולא תביא אתנן זונה, לז"א אע"פ שאמרתי לך שתחול קדושה על חול ועל חומר עכור, עכ"ז אל תפנו אל האלילים, ר"ל דבר שנעשה בו עבירה ואיסור שזה נקרא חלק הסט"א, שהם אלילים ואלקי מסכה, כי זה בזוי לפני הקב"ה, אבל חומר עכור ודבר של חול אינו בזוי ואינו מאוס לגבוה, ולכן חלה עליו קדושה, ועל כן וכי תזבחו זבח, ר"ל כל מין זבח הן של עולה הן חטאת ואשם וכיוצא, צריך שיהיו שלמים, ר"ל יהיה זבח שלם שאין בו חסרון לא מצד גזילה וגניבה, ולא מצד מום רע שיש בגוף הבהמה, ולא מצד עבירה של אתנן זונה, דאלו כולם יתייחסו לסט"א. ואפילו קרבנות אלו שהם שלמים ונקיים מכל חסרונות הגם, אני מצוה אתכם לרצונכם תזבחו, שיהיה בהם שלימות גם מצד המחשבה ורעותא דלבא :

איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו אני ה' אלקיכם. נ"ל בס"ד סמיכות דברים אלו זע"ז, והוא דידוע במורא אב ואם עושה האדם תיקון ויחוד באותיות י"ה שבשם הוי"ה, גם בשמירת השבת לילה ויום עושה תיקון באותיות ו"ה שבשם, כי ליל שבת היא בסוד ה"א אחרונה שבשם, ויום שבת הוא בסוד אות וא"ו דשם הוי"ה. ובזה פרשתי בס"ד מ"ש רז"ל אלמלא שמרו ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד היו נגאלין, וקשה למה הוצרך שתי שבתות, ופרשנו דהכונה הוא על שבת אחד, אך באמת כל שבת הוא חלוק לשתי שבתות, כי מדת לילה הוא שבת בפ"ע, ומדת יום הוא שבת בפ"ע, דלכן יש לאדם לעשות הכנה לתוספת נר"ן בלילה, ויחזור ויעשה הכנה חדשה לתוספת נר"ן ביום, נמצא השבת חלוק לשתי מדרגות של קדושה שהם הלילה לחוד, והיום לחוד, ולשתים אלו קרו להם שתי שבתות, וכיון שהם בחינת ו"ה שבשם הוי"ה, אשר המחסור שיש בגלות הוא בהם, דכתיב כי יד על כס יה, דאין השם שלם בוא"ו ה"א, לכן בשמירת שתים אלו כהלכתן היו נגאלין, כי אז היה השם שלם שבזה תלוי הגאולה, ולז"א אמו ואביו תיראו, שבזה עושים תיקון באותיות י"ה שבשם הוי"ה, ואת שבתותי אלו שתי שבתות שהם לילה ויום שהם כנגד ו"ה שבשם, בזה נשלם שם הוי"ה ולז"א אני ה' אלקיכם שנשלם שמי במעשיכם במצות אלו :

לא תעשוק את רעך ולא תגזול לא תלין פעולת שכיר אתך עד בקר. נ"ל בס"ד כי יצה"ט הוא כח מלאך טוב, שטורח ומדבר על לב האדם תמיד, שיקבע עת לעסוק בו בתורה, ומסביר לו הענין, איך הוא מועילו בכך לטובתו והרווחתו בעוה"ז ובעוה"ב, ובזה היגיעה שיגע עם האדם ליתן לו בכך קבוע ליצה"ט שכר מן השמים, כי לכך הוא שלוח מן השמים, ואינו זוכה בשכר על זה, אלא אחר שיעשו דבריו פירות, שיהיה האדם לומד תורה בעתים אלו אשר יעץ אותו יצה"ט, אבל אם האדם שמע עצת היצה"ט והסכים לעשות כפי עצתו ולא עשה, נמצא הוא כובש השכר של יצה"ט, והרי הוא עושקו בזה, כמ"ש רש"י ז"ל בגמרא דמציעא דף כ"א, כל לשון עושק כבישת שכר שכיר הוא ועל

ועל זה אמר לא תעשוק את רעך זה היצה"ט, שהוא טורח להשכיר לך עצתו בלימוד התורה, שבזה יהיה לו שכר מן השמים, ואתה אע"פ שהסכמת לעשות כפי עצתו, כיון דאין אתה מקיים את אשר יעץ אותך כפועל שמתעצל בדבר זה ולא תלמוד כאשר יעץ אותך, נמצא אתה גורם כבישת שכר של רעך הוא יצה"ט. ועוד מזהירו כמו אם אתה נדרת לקבוע עת בלימוד התורה צריך שתגמור השיעור אשר נדרת עליו, ולא תגזול מן שיעור העתים, שאם נדרת ללמוד שתי שעות ביום או ללמוד ספר תהלים כולו, ואח"כ תגזול מן השיעור הזה שלישו או רביעו, ועוד מזהיר הכתוב אם האדם נזהר שלא לגזול בלימוד, אך נזדמן יום אחד דהיה לו אונס גדול שלא היה יכול ללמוד באותו יום באותה העת שקבע עליו היצה"ט בכל יום, דודאי צריך הוא להשלים בלילה הבאה אחר היום, ולא יתעצל להשלים בלילה אחרת, ולז"א לא תלין פעולת שכיר אתך עד בקר, אלא צריך אתה להשלים תכף ומיד באותה הלילה הבאה אחר היום, אשר אין לך אונס בה:

לא תלך רכיל בעמך לא תעמוד על דם רעך. נ"ל בס"ד י"ל שלא ילמד קטיגוריא על ישראל, לא ולמד מן ישעיה הע"ה בשביל שאמר קטיגוריא על ישראל לפני הקב"ה שאמר בתוך עם טמא שפתים אנכי יושב, נענש, וכן תמצא גבי אליהו זכור לטוב, וגבי הושע הע"ה. גם אמר לא תעמוד על דם רעך, הכונה אם ראית רשע מזרע ישראל שנתחייב רעך מפני שהוא זרע ישראל, לא תתפלל עליו שימות, כאשר חשב רבי מאיר על אותם רשעי ישראל שהיו בשכינתו להתפלל עליהם שימותו, אלא תעשה כדעת ברוריה דביתהו שאמרה לו שיתפלל עליהם שיחזרו בתשובה, והכי עבד וחזרו בתשובה, דכתיב יתמו חטאים ולא אמר יתמו חוטאים ולז"א אל תעמוד על דם רעך, כלומר אל תתפלל שימות, דעמידה הוא לשון תפלה כנז' בגמרא אין עמידה אלא תפלה, דכתיב ויעמוד פנחס ויפלל:

אך יובן לא תלך רכיל בעמך כפשוטו, שתאמר לראובן קללך שמעון, דאם שמעת משמעון קללות ובזיונות על ראובן תשתוק ולא תגיד לראובן, אבל אם שמעון קלל וביזה את ראובן בפרהסיא לפני עשרה בני אדם תוכל להגיד לראובן כי כיון ששמעון דבריו היו גלויים בפרסום אין בזה רכילות, ונרמז זה באותיות הסמוכים לאותיות דם מלפניהם ומאחריהם, כי קודם דם יש אותיות גל, ואחר דם יש אותיות נה, הרי נצרף נגלה, וידוע דארז"ל אין עמידה אלא שתיקה, דכתיב וכפתחו עמדו כל העם, וידוע דארז"ל על ר"ל סמוך כמו ועליו מטה מנשה, וז"ש לא תעמוד על דם רעך, ר"ל אל תשתוק בדבר הנגלה שרמוז בסמיכות אותיות דם מלפניהם ומאחריהם:

לא תשנא את אחיך בלבבך הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא. נ"ל בס"ד מעשה בחכם שבזהו אדם אחד וקללו, ולמחר בא החכם לתבוע דינו בפני ב"ד, ונכנסו אנשים אצל החכם לדבר עמו שימחול לו, והפצירו בו ולא קבל, אלא רצה שיעשו לו דין, ויאמרו מתווכי השלום להחכם, הנה כבר מחלת התביעה שלך זה שלש פעמים, ויאמר מתי מחלתי ובפני מי מחלתי, ויאמרו בפני הקב"ה מחלת. שכבר אתמול אחר שקללך התפללת מנחה וערבית ושחרית, ובשלשתם אמרת בסוף תפלת העמידה ולמקללי נפשי תדום, נמצא נדרת והודית בפיך שתדום ולא תקבול עליו ולא תתבעהו לזה שקללך, ואיך אתה תחזור בך בדברים שהודית לפני הקב"ה, ותתבע את המקלל בדין. ויאמר להם אם ראובן קלל את שמעון, יש לשמעון שני דרכים לתבוע את ראובן, אחד מצד הנפש שתתבע דין בשמים כשתעלה בלילה בשינה. ודרך השני מצד הגוף שיתבע דין בבית דין למטה, ואני לא אמרתי ולמקללי אדום דהוה משמע אדום הן מצד הנפש בב"ד של מעלה, הן מצד הגוף בב"ד של מטה, אלא אמרתי נפשי תדום, נמצא לא מחלתי אלא רק תביעת הנפש בב"ד של מעלה, אבל תביעת הגוף בב"ד של מטה לא מחלתי. ובזה נתיישבו שני המאמרים, דכאן בתפלת העמידה תקינו חכמים לומר ולמקללי נפשי תדום, ואמרו חז"ל עוד כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו ת"ח, וקשה מהא להא, ובזה ניחא דהם לא תיקנו האדם לידום, אלא רק מתביעה דב"ד של מעלה, ומה שחייבו אותו לתבוע דינו היינו בב"ד של מטה, וז"ש לא תשנא את אחיך בלבבך על שקלל אותך וחטא לך בדברים, אלא הוכח תוכיח אותו על חטא שחטא לך את עמיתך, דהיינו בדיני אדם לדון אותו אצל בני אדם כמוך, ולא תשא עליו חטא, תשא לשון הגבהה שתשא החטא שלו לשמים לתבוע אותו בשמים בב"ד של מעלה, אלא תדין עמו בארץ, אצל בני אדם שהם כמוך ועמיתך:

ועוד נ"ל בס"ד לקשר הכתוב הזה עם פסוק שקודם אליו, שאמר לא תלך רכיל בעמך, וגם נ"ל כפל הלשון של הוכח תוכיח, ונ"ז דבא הכתוב ללמדינו, אע"פ שהאדם צריך להזהר שלא יחטא לחבירו אפילו בדברים בלבד שאין בהם מעשה, וכאשר הזהיר הכתוב שקדם לזה באומרו לא תלך רכיל בעמך, שהוא חטא בדברים בלבד, עכ"ז בא הכתוב להזהיר לאדם שחטאו לו בדברים שימחול, ולא ישנא ליה שחטא לו, ומפרש לו טעם שראוי להקל בחטא שחטא זה לו בדיבור, ונקדים מעשה אחת להמתיק בה הטעם שראוי להקל בהקפדה של חטא שהוא בדיבור, והוא מעשה בעשיר אחד שהיה לו עושר גדול, והיה קמצן מאד בתכלית שמימיו לא נתן פרוטה אחת לצדקה, ואפילו פרוסת לחם לעני לא יצא מביתו, והוא היה לו ג' בנים גדולים זנים ממנו, ומקמץ עמהם ומאכילם ומלבישם כמו עניים ממש, והנה יום אחד חלה חולי גדול ונטה למות, ולא נשאר בו נשמה, והיו אנשי החברה יושבים אצלו, ואחר שראו שכבר מת וגם הרופא אמר שכבר מת, הגידו לבני ביתו שהיו יושבים חוץ לחדר משכבו שכבר מת, ואז אנשי ביתו הרימו עליו קול בכיה כנהוג, וישפכו השכנים את המים כדין. אך היה מנהג אותה העיר שלא יתעסקו הרוחצים במת, ולא ירחצו אותו אלא עד אחר שיעבור עליו כ"ד שעות משעה שמת, ולכן נשארו אצלו בחדר משכבו שני אנשים מאנשי החברה כנהוג, עד שיעבור עליו כ"ד שעות. והיה מנהג אותו העיר שאם נפטר אדם עשיר יעשה לו החכם הספד ודרשה סמוך לבית הקברות, והיה דרכם שישלחו היורשים מתנה להחכם המספיד אחר ההספד, אך אפילו אם יהיה הנפטר עשיר גדול לא ישלחו לו יותר מעשרה זהובים וכן מנהגם לשלוח מתנה לראש החברה של הרוחצים, ולראש החברה של הקברים. ואפילו אם יהיה הנפטר עשיר מופלג לא ישלחו להם בעבורו יותר מחמשה זהובים. אמנם הבנים של זה העשיר, מאחר שיודעים שאביהם היה מבוזה בעיני הכל בכל ימיו, מחמת הקמצנות שלו, ועתה ירשו כל העושר העצום שלו פתאום רצו לכבדו עתה, והוא דאחר שנתבררה מיתתו שלחו להחכם לומר לו שיזמין בעבור אביהם הספד ודרוש חשוב, והם מתחייבים לשלוח לו מתנה אחר ההספד סך שלש מאות זהובים, וגם לראש חברת הרוחצים שלחו גם הבטחה שרצונם לשלוח לו מאה וחמשים זהובים בשביל כבוד אביהם, וכן הודיעו לראש חברת הקברים, והשלוח יהיה

יהיה אחר גמר המעשה:

וכאשר הגיעה ההבטחה להחכם שמח שמחה גדולה, כי ראה שהמתנה הזאת שהיא סך שלש מאות זהובים יש בה שיעור מספיק, שתהיה בידו קרן קיים להביא בה סחורות מעיר גדולה הרחוקה מעירו, ויעלה בידו ממנה ריוח חשוב, ויחשוב לשלוח הסך הנז׳ ליד סוחר יהודי שהיה עשיר ועוסק בסחורות, כדי שיקנה לו סחורה חשובה קרובה לשכר לפי ראות עיניו וישב לסדר לו נוסח מכתב בקשה ורצוי, עשוי במליצה יקרה כדי שיהיה נעתר אליו בדבר זה, וגם לא יקח ממנו קומסיון, וישב על השלחן וקחת הסופר לפניו, והתחיל לסדר הדברים שיכתוב לזה במליצה נאה ושיר ושירה:

וכן ראש חברת הרוחצים, כאשר הגיעה לו ידיעה של הבטחה זו בסך ק״ן זהובים, שמח שמחה גדולה והוא היה בעל חוב לבנותיו בשביל נשואין, וגם היה בעל חוב לחנוונים, ויעלה חוב שעליו יותר מן מאתים זהובים ושלח על בניתיו ועל החנוונים להשוות הסך הזה של הק״ן ביניהם ובאו לפניו, זו צועקת שתרצה המ״ב שלמה בשלימות, וזה צועק כך, אך לעקית בלב שמח צועקים כי הוא לא היה לא ידו ליתן פ״ק, ועכשיו ק״ן זהובים מוכנים לבא לידו, וכן ראש חברת הקברים כשהגיעה לו ההבטחה של ק״ן זהובים שמח שמחה גדולה, ויקרא את אשתו לידע מה מחסור יש להם בבית, הן מצד המטלטלים, הן מצד המלבושים, הן אוצרות השמן והדגן, וגם ביניהם נעשה צעקית, האשה רוצה הרבה, והוא רוצה למעט, ובניו הקטנים ג״כ ישבו לפניו, זה רוצה מלבושים, וזה רוצה דבר אחר, באופן דאלו השלשה שהם החכם המספיד והראשים של החברות היו עסוקים בדבר המתנות שלהם עסק גדול וטרודים בהם:

גם עוד מה דנו ובני אירע דבר אחד מפטירתו של אותו העשיר, מצד המים של השכנים, כי היה שכן אחד שהיה שלישי לבית הנפטר, ולא שמעו בביתו קול זעקה של הבכיה אשר היתה בבית הנפטר, ולכן לפי תומם בשלו במים הבשילן הרבה, כי היה אצלם חתונה, ואחר עשרה דקים נודע להם, והיה אצלם ספק אם נחשב אותו בית של החתונה שלישי, ולא יאסרו התבשילין, או נחשב בית שני, בשביל שנמצא בסוף הכותל זיזין מסך שני אמות בולטים ונוגעים בכותל בית הנפטר, ומכח זה נחשב בית החתונה שני, וילכו משרתים של בית החתונה לבהמ״ד לשאול מן חכמי בהמ״ד על דין זה, ונעשה מחלוקת בין החכמים, יש מהם אוסרין, ויש מהם מתירים, והיו נלחמים זה עם זה בסברות שלהם, אלה מביאים ראיות לאסור, ואלה מביאים ראיות להתיר, ויש לפניהם ספרים פתוחים כמו ע״ו ספרים מן הפוסקים ושאלות ותשובות בשביל אותו ענין, והקולות של מלחמתם זע״ז המה חזקים:

וכל זה הענין היה במשך שלשה שעות אחר שנודעה מיתתו של אותו עשיר, והיו שני אנשים מן החברה הללו לשמרו עד אחר שיעברו כ״ד שעות, והנה אחר שלשה שעות ראו השומרים שאותו המת נענע ידיו ורגליו מעט, ואחר שני רגעים ראו שפתח עיניו, והרים ראשו מן הכר, וישב כאחד האדם, ותכף קפלו אלו השומרים והגידו לאנשי ביתו כי חי הוא, ואז בניו שלחו תכף המשרתים אצל החכם להודיעו שלא יכין הספד ודרוש כי אביהם הוא חי, וגם הודיעו לראשי החברה, ויתעלבו האנשים מאד, כי הגיעה להם ידיעה זו בהיותם עסוקים בשבי המתנה לעשות להם מולא שישמחו בם, וידיעה זו היתה קשה על ראש חברת הרוחלים יותר מכולם, כי היה שמח לפרוע בסך זה החוב המוטל עליו ועתה בעלי חובות שלו בהיו יששים הקילו, ומה יענה להם בעבור חובם, גם ממילא הלך המבשר לבית המדרש וירא כל החכמים יושבים ולוחמים מלחמתה של תורה וספרי הפוסקים פתוחים לפניהם, ויאמר להם אל תטרחו בענין זה, כי המת נודע שהוא חי, ואין כאן טומאה וכל אחד מהם קם והלך לביתו נבהל ומתפלא מן הדבר הזה, דלא נשמע כזאת שיעשו אנשי החברה וגם הרופא לחשוב על אדם שמת, והוא חי בזמת:

והנה ראש חברת הרוחלים מרוב לערו הלך מביתו לבית העשיר לראות בעיניו, וימלאהו חי יושב ומדבר, ותכף יצא והלך לחזור לביתו, אך בכל הדרך היה הולך ומקלל קללות נמרצות על אותו העשיר, ויפגע בו חסיד אחד ויאמר לו החסיד למה חרה לך על זה העשיר שאתה מקללו, מה עשה לך, ויאמר ק״ן דנרי זהב היו בידי וחטף אותם ממני, ויאמר לו אם הוא באמת לא היה מת אלא היה חי, מה היה לו לעשות וכי ימית עלמו כדי שהעשה לו רחילה ותקח ק״ן זהובים. ויאמר לא כן, דודאי היה מת, דאיך יתכן דאנשי החברה ישגו בדבר זה שהוא חי ויחשבוהו למת, אך הענין כך היה, דאחר שמת ויצאה נשמתו ממנו, ידעה נשמתו שבניו מבזבזים ממון הרבה בעבורו, והוא קמצן גדול לכך בקשה נשמתו מן מה״מ שיחזירנה לגופו והחזירה וחיה, כדי שלא יותן מן ממונו לשום אדם פ״ק. ויאמר לו החסיד דברים אלו שאתה אומר הם הבל וריק, ולא יתכן להיות כן בעולם, אך אתה כעשה הדבר הזה קשה עליך בעבור שמחת הממון שפרחה ממך, אמנם אשאלך דבר אחד, אם היית רואה כל הדבר הזה בחלום שאותו עשיר מת, והתנדבו בשבילך ק״ן זהובים, ושמחת עליהם מאד, ובביקר הקילותה וידעת שלא היה לא יער ולא דובים, אם היה חרה לך על השמחה שפרחה ממך. ויאמר מראה החלום שאני, אבל ענין זה לא היתה שמחתי בו בחלום, אלא היתה בהקין, שהבטיחו אותי בק״ן זהובים, והיה מוכנים לתתם לי, והיו לי כמאן דמנחי בכנתאי:

ויאמר לו החסיד גם זו השמחה שהיה לך בענין זה היא דומה לשמחה של חלום, יען כי לא הביאו לך עדיין הזהובים והאחזמו בידך, ואח״כ לקחו אותם, אלא הם רק הבטיחוך בדברים, וזה ברור וידוע דכל הבטחה שהיא רק בדיבור ולא נעשית בפועל, הנה היא בסוג חלום, כי היא עודנה בכח ולא בפועל, וכן מפורש דבר זה בספר ישעיה הע״ה בסי׳ כ״ט, על האומות שהיו מכינים עלמם ומתייעלים ומדברים בפיהם איך לבא על ירושלים להחריבה, ואע״פ שהם מדברים בפיהם ושמחים על העלית אשר בנו בהם הבנין של חרבנה, באופן שברור להם שתעלה עלהם בידים ויחריבו אותה בפיעל, עכ״ז כיון שעדיין לא החריבו אותה בפועל כי אם רק בדיבור שהוא עודנו בכח דוקא, נחשב בניין העלה שלהם ובמחתם בה כחלום ממש, דכתיב והיה כאשר יחלום הרעב והנה אוכל והקין וריקה נפשו, וכאשר יחלום הצמא והנה שותה והקין ונפשו שוקקה, כן יהיה המון כל הגוים הצובאים על הר ציון. הרי אע״פ שהכינו עלות בדבור, והיו שמחים על מליאות העלה, דמה אותה הנביא לשמחתם בזה לשמחת החלום, ועל כן גם אתה שמחתך בק״ן זהובים, אע״פ שהיתה בהקין עכ״ז כיון שלא באו לידך, אלא בדבור בלבד בשרו אותך, הנה זו אינה נחשבת שמחה שלימה, כדי שיחרה אפך על אשר פרחה ממך, דכל דבור הוא עודנו כח ואינו פועל, ולכך ידמה לחלום ממש:

וכן הענין כאן, אם ראובן הרע לשמעון בדבור בלבד, שהוא

שהוא רע בכח ולא בפועל, אין לו לומר שבקשת המחילה אין דבר זה ניתן לימחל ולא אמחול לו, אע"פ שהוא רוצה להיות אחי ומבקש ממני מחילה, דהא ודאי טועה אתה המסרב בדבר זה, וצריך שתמחול לו, כיון שהוא מבקש מחילה ממך שרוצה להיות אחיך, כי זאת הרעה שהרע ראובן לשמעון לא היתה רעה בפועל אלא רק בכח, כי אין הדיבור פועל אלא כח, וכל שהוא בכח ולא נעשה בפועל אינו בסוג הקיום, ודמה לחלום שאין בו ממשות:

ולכן אחר שצוה את האדם לא תלך רכיל בעמך, וידוע דלשון רכילות הוא רעה בדיבור דוקא כי זה נקרא רכילות, ואין כאן פועל, ובודאי האדם צריך ליזהר שלא יעשה רעה לחבירו אפילו בדבור בלבד, ואז בא הכתוב שאחריו להזהיר את זה שנעשה עליו הרכילות שהריע לו חבירו בדבור, שאם בא חבירו לבקש האחוה שצריך למחול, ולז"א לא תשנא את אחיך בלבבך, פירוש אם זה שהרע לך בדיבור נתחרט, ועתה רוצה להיות אחיך על ידי מחילה שנתחרט על דבור הרע שדבר בך, אתה לא תשנאהו אלא תמחול לו ותרצה בו להיות אחיך, יען כי הוכח תוכיח את עמיתך, פירוש זה שרוצה עתה להיות עמיתך, אם הבא להוכיחו ולדון עמו על עון שחטא לך, לא תוכל למצוא בו רע בפועל אלא רק עון של כח, ולז"א הוכח לשון כח, וגם הוכח בהפוך אתוון הוא הכח, כלומר אם תוכיח אותו לא ימצא בידו אלא עון של כח, ולא עון של פועל, כי הדבור הרע אינו רע של פועל, אלא רע של כח, ולכן בדין הוא כיון שעתה מתחרט ומבקש להיות אחיך, לא תשא עליו חטא זה ותשנאהו, דאינו כדאי חטא זה של הדבור שהוא רק בכח, לדחות המחילה ולהגביר השנאה:

ואהבת לרעך כמוך אני ה'. רבים נתקשו בדבר זה איך תצוה התורה לאדם דבר שא"א לקיימו, ואיך יצוייר דבר זה שיהיה אוהב את חבירו כנפשו, ואדרבה מצינו לחז"ל שאמרו הפך הנראה מן פשט הכתוב הזה, דאמרו חייך קודמין לחיי חבירך. ונ"ל בס"ד כלל גדול אמר הכתוב במשלי, כמים הפנים לפנים כן לב האדם אל האדם, שאם ראובן אוהב את שמעון בלבו, מוכרח שגם שמעון יהיה אוהב אותו, אך ידוע שזה הכלל אינו מוכרח להיות אלא באהבה גמורה שזה אוהב את רעהו כאהבת האב עם בנו, וכאהבת האחים ואיש עם אשתו, אבל אם ראובן אוהב את שמעון אהבה קלה, אין אהבה זו מחייבת לומר, שגם שמעון ודאי אוהב את ראובן, ע"פ הכלל הזה של כמים הפנים לפנים, דאפשר כל כה"ג דראובן אוהב את שמעון אהבה קלה, אין שמעון אוהב את ראובן אפילו אהבה קלה, וז"ש ואהבת לרעך אהבה גמורה, באופן שמוכרח לומר שהוא ג"כ יש לו אהבה כמוך, אבל אהבה קלה שאינה מחייבת לומר שגם הוא כמוך באהבה שאוהב אותך, אין זו רבותא, כי ידוע שמוכרח להיות במין האדם אהבה קלה שנקראת אהבת המין, ואין צורך לצוות על זו הקלה, אלא אני מצוה על אהבה הגדולה השלימה המחייבת כמוה אל רעך:

והתקדשתם והייתם קדושים. נ"ל בס"ד הכפל הזה ע"פ מ"ש באבות דר"ן פרק ט"ז, רבי עקיבא כשהלך לארץ הוליכו קורלא אצל שלטון אחד, ושגר לו שתי נשים יפות, רחצות וסכות וקשטות ככלות חתנים, והיו מתנפלות עליו כל הלילה, זאת אומרת חזור אצלי, וזאת אומרת חזור אצלי, והיה יושב ביניהם ומרקק ולא פנה אליהם, הלכו להם בבוקר והקבילו פני השלטון, ואמרו לו שוה להם מות ממה שנתת אותנו לאיש הזה, שלח וקרא לו, וא"ל מפני מה לא עשית עם

הנשים הללו כדרך שבני אדם עושין לנשים, לא יפות המה, לא בנות אדם כמותך הן, מי שברא אותך לא ברא אותם. אמר לו מה אעשה, ריחן בא עלי מבשר נבילות וטריפות ושרצים, ע"כ. נמצא האדם שהוא משתדל להתקדש בקדושת התורה והמצות, אז החומר שלו משתנה להיות גוף קדוש, שנעשה קדוש קרוב לקדושת הנפש, ולכן באמת כן היה לרבי עקיבא, אשר מחמת קדושת חומר גופו היה מרגיש ריח רע מאלו הזונות, מפני שהחומר של גופו נתקדש ונעשה נורא, ואין לו תאוה לדברים הרעים, שדרכו וטבעו של החומר להתאוות להם, וכן אחז"ל גבי יעל כשבא עליה סיסרא, לא היה לה הנאה מן ביאתו כלל, וכן אחז"ל דרך כלל טובתן של רשעים רעה היא אצל צדיקים, אבל הרשעים להפך ביאה האסורה דא"א או שאר ערוה נמתקת אצלם, ומרגישים בה הנאה גדולה, כמ"ש מים גנובים ימתקו ולחם סתרים ינעם, וביאה המותרת שהיא באשתו לא תערב להם:

והנה נודע, כי קדושת החומר של הגוף תהיה ע"י קדושת המחשבה, שאם האדם יתקדש עצמו במחשבה שלא יהרהר בהרהורים ומחשבות רעות, אז הגוף שענינו הכל הוא במעשה יתקדש, על כן רבי עקיבא שהיה מקדש עצמו תמיד במחשבה נעשה גופו קדוש במעשה, דכשבאו הזונות לעשות מעשה רע, בא לו מהם ריח רע קשה שלא היה יכול לסבלו, ולכך היה מרקק כל הלילה, ולא עלה בלבו תאוה להם כלל, כי קדושת החומר תלויה בקדושת המחשבה, וז"ש והתקדשתם בקדושת המחשבה, ואז והייתם קדושים בקדושת המעשה שהיא נעשית בחומר הגוף שהיא פעולה של הגוף:

ובזה יובן בס"ד מאמר רז"ל עתידים הצדיקים שיאמרו לפניהם קדוש כדרך שאומרים לפני הקב"ה, וקשה והלא גם עתה נקרא הצדיק קדוש, דכתיב ואת הקדוש והקריב אליו ואשר יבחר ה' הוא הקדוש, וכן קדושים תהיו, וכן איש אלקים קדוש הוא עובר עלינו תמיד. ונ"ל בס"ד הכונה שישבחו אותם בשלשה פעמים קדוש, כדרך שאומרים לפני הקב"ה ג"פ קדוש, והטעם שלעתיד יהיו שלמים בקדושת המחשבה ובקדושת הדיבור ובקדושת המעשה, וכנגד ג' קדושות אלו יאמרו להם שבח של ג"פ קדוש. ובזה יובן בס"ד דברי התנא הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה, כי איש ישראל אם יסתכל עתה בשלשה דברים שהם ג"פ קדוש, אשר עתיד לזכות בהם שיאמרו לפניו ג"פ קדוש, איך יתכן שיהיה פונה לעבירה שבה יפסיד המעלה הגדולה הזאת ועוד ראוי שיסתכל מאין באת וכו', ובזה יהיה פורש מן העבירה לגמרי, וממילא יתקדש עתה, ואז עי"כ יזכה למעלת השבח ההוא של ג"פ קדוש:

לא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית פאת זקנך. נ"ל בס"ד, סמיכות שני מצות אלו ביחד, והוא בהקדים מ"ש בגמרא דשבת, א"ר מאי דכתיב כנפי יונה נחפה בכסף, למה נמשלו ישראל ליונה, מה יונה זו כנפיה מגינות עליה, אף ישראל מצות מגינות עליהם, וכתבו התוספות ז"ל שם, אמרו במדרש כל העופות כשהם יגיעים הן נחים על גבי הסלע, ויונה נחה באחת ופורחת באחת כשהיא יגיעה, וצריך להבין פרטי המשל הזה של היונה שנחה באחת ופורחת באחת, איך יתיישבו על ענין ישראל, שנמשלו ליונה בדבר זה. ונ"ל בס"ד כי האדם הוא מורכב מגוף ונפש, וביום יגע בתורה בשני חלקיו אלו, שהם חלק הנפשיי וחלק הגוף, אבל בלילה בעת שינה הגוף נח ובטל, אבל הנפש אינה נחה, אלא היא מעופפת לעלות למעלה לעסוק בתורה בישיבות הצדיקים, וכנודע ממעשה של רבינו האר"י ז"ל

שהיה

שהיה ישן ביום שבת, והיו שפתיו דובבות, ושאלו אותו על זה, ואמר דבעת שינה תעלה נשמתו למעלה בישיבות הצדיקים, ותקבל מהם דברי תורה וכו', נמצא יש בצדיקים דבר כדמיון היונה שבגיעתה נחה בכנף אחת ומעופפת בכנף האחת, וכן הצדיקים כשיגעים ביום ונחים על מטתם בלילה, בעת שינה הם נחים באחת שהוא חלק הגופניי, שהוא ישן, ומעופפים באחת הוא חלק הנפשיי, כי הנשמה מעופפת והולכת מישיבה לישיבה בישיבות הצדיקים למעלה, וככתוב ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלקים בציון. ועל זה נאמר אני ישנה ולבי ער כלומר אני ישנה הוא חלק הגופניי, ולבי ער הוא חלק הנפשיי שנקרא לב, מפני שהוא שוכן בתוך הגוף, והוא המשפיע לכל הברים שבגוף כמו הלב :

ובזה יובן בס"ד מי יתן לי אבר כיונה אעופה ואשכונה כלומר אבר כיונה שהיא נחה באבר זה ומעופפת באבר אחר, כן אני בלילה אעופה ואשכונה, כלומר אעופה בחלק הנפשיי, ואשכונה על המטה בחלק הגופניי :

ובאופן אחר פרשתי הדמיון הזה של כנפי היונה בענין ישראל, והוא כי ידוע דמ"ע הם בחינת חסדים, ולכן יתייחסו לימין, ומלות לא תעשה בחינת גבורות, ויתייחסו לשמאל, גם ידוע קיום מלות לא תעשה הם מתקיימים בכל רגע, ואין להם ביטול כלל, כי כל רגע שאינו עושה בו עבירה, הנה הוא מקיים מלות סור מרע, אבל מלות עשה אינה אלא אם תבא המלוה ליד האדם ויקיימנה :

ובזה יובן בס"ד טעם נכון ונפלא, למ"ש רבינו ז"ל בשער מאמרי רשב"י דף ג' ע"א שהאדם בעשותו המלוה גורם שני זווגים, הא' הוא זווג חו"ב שהם סוד י"ה, והב' זווג תפארת ומלכות שהם סוד ו"ה שבשם הוי"ה, האמנם זווג חו"ב נעשה על ידי קיום מלות לא תעשה, וזווג תפארת ומלכות נעשה על ידי קיום האדם מלות עשה, ואל זה רמזו רז"ל באמרם שמי עם י"ה שס"ה, זכרי עם ו"ה רמ"ח, הורו בזה דמלות לא תעשה שהם שס"ה תלויים בשתי אותיות י"ה שהם חו"ב אבל מלות עשה שהם רמ"ח תלויים בשתי אותיות ו"ה שהם תפארת ומלכות עכ"ד ז"ל ע"ש, ולריך להבין למה זווג חו"ב נעשה בקיום מלות לא תעשה, וזווג תו"מ נעשה בקיום עשה, ולפי האמור מובן שפיר, דידוע שזווג חו"ב לא פסיק כלל, אבל זווג תו"מ הוא לעתים ידועים, והשתא מובן בס"ד הטעם כי קיום מלות לא תעשה הוא נעשה בכל רגע ולא פסיק כלל, כי כל רגע שאינו עושה בו עבירה הרי הוא מקיים מלות לא תעשה, ולכן בעבור קיום מלות לא תעשה נעשה זווג חו"ב שהם י"ה דלא פסיק כלל, אבל קיום מ"ע דפסיק, דאינו מקיים מ"ע אלא כשתבא לידו, וכשיבא זמן שלה, לכן לא נעשה בעבורם אלא רק זווג תפארת ומלכות שהם ו"ה שהוא לעתים ידועים, ולכן שם הוי"ה נראה לפעמים שלם באותיות ו"ה, ולפעמים התעלמו ו"ה כדכתיב כי יד על כס יה ובזה יובן מ"ש רז"ל דיו לעולם שישתמש בחצי השם ודו"ק :

ובזה מובן בס"ד שפיר המשל של כנפי יונה בנמשל שהוא ענין ישראל, והוא דהיונה בכנפיה נחה באחת ומעופפת באחת, כן ישראל יש להם מלות לא תעשה שהם מתייחסים לכנף שמאל, כי הם גבורות, ויש להם מלות עשה שמתייחסים לכנף ימין שהם חסדים וכנף זה לפעמים נחים בו, שאינו מזדמנת העשה לידם או אינו עת שלה, אבל בכנף השמאלי שהוא כנגד מלות לא תעשה הם מעופפים בו, דהיינו מקיימים אותו בכל עת, ולז"א מה יונה כנפיה מגינות עליה בכל עת, אפילו בעת יגיעתה היא נחה באחת ומעופפת באחת, כן ישראל מלות מגינות עליהם בכה"ג, דאפילו לא נזדמן להם מ"ע שהם בכנף ימין, יש להם הגנה תמידית מן מלות ל"ת שהם בכנף שמאל :

נמצא קיום הלאוין הוא תמידי, כי בכל רגע מקיים סור מרע, אבל קיום ועשה טוב שהוא מ"ע הוא אינו תמידי, אלא כשיבא לידו, וכשיגיע העת הראוי לעשותו בו, ולכן הגנה מלד הלאוין היא תמידית אבל הגנה מלד העשין אינה תמידית, ועל כן קבע הקב"ה בגוף האדם מלוה אחת מן מלות לא תעשה, שהאדם מקיים אותה בתמידית, והיינו שלוהו במלות הפיאות לא תקיפו פאת ראשכם, וכל עת שהפיאות קבועים בו ואינו מגלחם, הרי זה מקיים מלות לאו זה שאינו עובר עליו, וקיום זה הוא תמידי, ובזה הלאו יהיה הגנה על גוף האדם, ויש מלוה אחת מן מלות עשה נעשית בגוף האדם, אך זו נתקיימה בפועל בשעה אחת בעת שנימול, ואח"כ אינו מקיימה בפועל, כי כיון שנימול נגמרה המלוה, ומה יוכל לעשות עוד, משא"כ מלות הפיאות כל רגע שאינו מגלח הפיאות שלו הנה הוא מקיים מלות לא תקיפו פאת ראשכם, וידוע מ"ש המפרשים ז"ל דעיקר השכר שהוא מלד הדין מגיע לאדם מן הלאוין, כי במ"ע יש טענה של מי הקדמני ואשלם, לכן השכר הוא בתורת חסד, אבל הלאוין שהם סור מרע, זה תלוי בבחירה של האדם, דארז"ל לדיק ורשע לא קאמר קב"ה, כשגוזר על הולד חכם או טפש וכיולא, ולכן נקבע מלוה אחת מן הלאוין בגוף האדם שהם הפאות להגין עליו, כי זו ההגנה שלה מן הדין וגם היא תמידית, וכאמור :

והנה הפיאות הם שתים א' מימין וא' משמאל, הרי קבוע באדם לאו מלד זה ולאו מלד זה, ותחת אלו הלאוין של הפיאות הקבועים באדם יש שני ראשים של הזקן מכאן ומכאן, וידוע כי בשני ראשים של הזקן מאיר שם ה', שהוא סוד שם ה' של פסוק ה' רחום וחנון, ולמעלה משני ראשים אלו של הזקן יש שני פיאות שהם שני לא תעשה לא מכאן ולא מכאן, והיינו לרמוז כי על ידי קיום לא תעשה בפאה זו ולא תעשה בפאה זו, יאיר לנו שם ה' בראש הזקן שהוא שם ה' בראש זה, ושם ה' בראש זה, ואותיות ה' ואותיות לא שוין :

ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב לא לנו ה' לא לנו, כי לשמך תן כבוד, כלומר לא יש לנו מלד זה, ולא יש לנו מלד זה להגין עלינו, כי לשמך הוא שם י"ה הקבוע שהוא שלם תמיד, והוא לבדו נקרא שם בפ"ע והלאוין הם בו, תן כבוד לגאל אותנו בעבורו. ובזה יובן בס"ד נשא לבבנו אל כפים אל ה' בשמים, כלומר נשא לבבינו זו כונת הלב אל כפים, היא המעשה שתתייחס לכפים, שנעשה המלות בכונת הלב, ויבא לנו האורה, והגנה מן ה' ה', שמאירין בשמים. ובזה יובן בס"ד ואבואה אל מזבח אלקים ה' ה' שמחת גילי ואודך בכנור אלקים אלקי, פירוש מזבח אלקים זו התורה שיהיה בה כפרה על עונותי, כמו כפרה שתהיה בקרבנות, דכתיב זאת התורה לעולה וכו' גם ה' ה' הם שני שמות שם ה' המאירים בראשי הזקן, הם שמחת גילי שיגיע לי האורה מהם, ואודך בכנור כ"ו נ"ר, כלומר שם הוי"ה שהוא כ"ו שיש בו האורה של נ"ר, שהוא מספר הוי"ה אהי"ה הוי"ה אדנ"י הוי"ה אלקי"ם, שעולים נ"ר :

ולפי האמור יש לומר טעם נכון שנקבעו הפאות למעלה מראשי הזקן, והם שמוכים זע"ז, להורות אם אתה שומר מלות אלו של הפיאות, שהם לא מכאן ולא מכאן, יאיר לך שם ה' המאיר בראשי הזקן שהוא שם ה' מכאן ושם ה' מכאן. וז"ש לא הקיפו פאת ראשכם ועי"כ לא תשחית פאת זקנך, כלומר לא תשחית את האורות

האחרות המגיעים לך מן פאת זקנך, כי כיון שאין אתה מקיף פאת הראש שהם לא מכאן ולא מכאן, יאירו בך פאות הזקן שהם שם אל מכאן, ושם אל מכאן:

פרשת אמור.

אמור אל הכהנים בני אהרן ואמרת אליהם. הדקדוק כאן עומד על אם הדרך, על מה שכפל הלשון אמור ואמרת. ונ"ל בס"ד ע"פ מ"ש בפרשת נשא, כה תברכו את בני ישראל אמור להם, ומקשים מאי קמ"ל במ"ש אמור להם, ורז"ל דרשו ללמד שצריך החזן להקרות להם הברכה בכל תיבה ותיבה בפ"ע, והם יברכו אחריו ופרשתי בס"ד דרמז כאן הטעם שנבחרו הכהנים לברך את ישראל, משום דכתיב טוב עין הוא יבורך, והכהן הוא בחסד, וידוע מ"ש רבינו האר"י ז"ל שהחסד יונק מן החכמה, שהוא עומד בקו הימין תחת החכמה ויונק ממנה, וידוע שהחכמה נקראת עין, ולז"א טוב עין הוא יבורך, וארז"ל אל תקרי יבורך אלא יברך, ולכך הכהן שהוא חסד היונק מן החכמה שהיא עין הוא יברך את ישראל, וידוע אל"ף הוא סוד חכמה, כמ"ש רז"ל אלף חכמה ובו מספר האלפים שנרמזים באות אל"ף כמ"ש רבינו האר"י ז"ל, וידוע מ"ש רבינו ז"ל בשער הכונות בסוד י"א סמני הקטרת, מור הוא החסד שנקרא מור, וז"ש כה תברכו את בני ישראל, ומה שנבחרו לברך את ישראל מפני כי א' מור הוא להם והיינו א' סוד חכמה, מור סוד חסד, הוא להם, שיש להם אחיזה ויניקה בשניהם:

והנה ידוע כי החיים נמשכים מן החכמה, בסוד והחכמה תחיה בעליה, ומאחר כי החסד הוא עומד בקו הימין תחת החכמה, לכך התורה שנקראת תורת חסד ככתוב ותורת חסד על לשונה, כתיב בה אורך ימים בימינה, כי החסד בחכמה שמשם אורך ימים. ועל כן בזה למדנו טעם נכון, על אשר נמנע הכהן להטמא בטומאת מת, דידוע מ"ש רבינו האר"י ז"ל בפסוק ה' יסעדנו על ערש דוי, שהמיתה היא מסילות אור החכמה וז"ש אמור אל הכהנים, רמז באותיות אמור על החכמה שהיא סוד א', ועל החסד שנקרא מור, וזהו אמור הוא א' מור שניהם שייכים לכהנים בני אהרן, כיון דהכהנים בחסד שהוא יונק מן החכמה שהיא סוד א', לכן ואמרת אליהם קרי בה א' להם, כי אות א' שהוא סוד חכמה הוא ג"כ להם, וכיון שיש להם שייכות גם בחכמה לכך לנפש לא יטמא, כי טומאה של מת היא מחמת סילוק אור החכמה, והכהן הוא נאחז באור החכמה מחמת שהוא בחסד, וכדאמרן:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד טעם של הכפל אמור ואמרת והוא דידוע דלכהנים לא יש מצוה תמידית מן המצות השייכים בם, שנוהגת גם בזמן שאין בהמ"ק קיים, כי אם מצות לאו של לא יטמא בטומאת מתים, וכיון שזו המצוה היא לאו מן הלאוין, ראוי שישאר ג"כ להם מצות עשה מן העשין ג"כ, כדי שיהיה הסימן חזק שמורה על חזרת עטרה ליושנה, שיבנה בהמ"ק בב"א, ותחזור כל מצות כהונה ליושנה, וז"ש אמור אל הכהנים בני אהרן, פירוש כבר יש מ"ע של אמירה שהיא ברכת כהנים, שהיא אמירה בפה אל הכהנים בני אהרן שכתוב בה אמור להם כלומר שהיא קיימת לדורות, ולכן ראוי שאתן להם מצוה אחרת מן מצות הלאוין שתהיה תמידית ג"כ אצלם, על כן ואמרת אליהם לנפש לא יטמא:

לא יקרחו קרחה בראשם ופאת זקנם לא יגלחו. נ"ל בס"ד, דהצדיק נקרא תמים, דכתיב תמים תהיה עם ה' אלקיך, וכן אמר הש"י לאברהם אע"ה התהלך לפני והיה תמים, גם עוד כתוב בצדיק עושה אלה לא ימוט לעולם, וכן נאמר לא יתן ה' מוט לצדיק, ופרשתי בס"ד הטעם שכתוב לשון לא ימוט על הצדיק, כי מאחר שהצדיק נקרא תמים, אז אם יהיה לו חסרון בצדקתו שיחטא ויקלקל, נגרע מן אות מ"ם סתומה של תמים מן הגג שלה, שיהיה הגג של אות מ"ם סתומה נפתח מלמעלה, וזו הבריעה של הפתיחה תכנס ממקום הפתיחה לפנים, דהיינו לתוכה של מ"ם, ואז תהיה המ"ם צורת ט"ית, וממילא אותיות תמים נקראים תמיט, ולז"א עושה אלה לא ימוט לעולם, כלומר ישמרהו הש"י שלא יקלקל לחטוא, דאז אותיות תמים שבו יהיו נקראים תמיט, וכן עד"ז אמר לא יתן ה' מוט לצדיק, כיון שנעשה צדיק גמור וזכה להיות נקרא תמים, יעזרהו הש"י שלא יקלקל, ויהיה שם תמים אותיות תמיט, ולז"א כאן לא יקרחו קרחה בראשם, קרי בה בראש מ"ם היא מ"ם סתומה של תואר תמים, לא יעשו בה קרחה למעלה בגג שלה, שיהיה נפתח ונפחת להיות צורת ט"ית:

ועוד יש לרמוז כונה אחרת בדברים אלו, להזהירם על הכעס, כי טבען של כהנים להיות להם מעט כעס, דכתיב ועמך כמריבי כהן, וידוע דהכועס חכמתו מסתלקת ממנו, וכמ"ש רז"ל בגמרא, וידוע דהחכמה משכנה בראש, ולז"א לא יתכעסו הרבה שגורמים קרחה בראשם, דהיינו שתסתלק מהם החכמה שהיא בראש, והזהיר אותם בענין הכעס יותר ביום הצום, אשר האדם מצד טבעו עלול להתכעס בתעניתו יותר, ועל זה אמר ופאת זקנם לא יגלחו, והיינו דהקצוות נקראים פיאות, כמו ומחץ פאתי מואב, וקצוות של אותיות זקן מצד אחד הוא אותיות צום, כי בצד זי"ן יש וא"ו, ובצד קוף יש צ', ובצד נו"ן יש מ"ם הרי צום, לכן הזהירם על יום הצום בפרטות שרמוז בפאת אותיות זקן לא יגלחו, שלא יתכעסו בו שגורמים לאבד מידם מצות הצום, שישלטו בה הקלי' ויהיו בחלקו של טורף ח"ו, וממילא ג"כ בבשרם הוא גופם לא ישרטו שרטת, שהכועס ביותר עושה חבלה בנפשו וגופו, וכדהוה באדם אחד שנתכעס כעס גדול ועצום, ובתוך כעסו מת פתאום ב"מ, ולז"א ובבשרם לא ישרטו שרטת:

קדושים יהיו לאלקיהם ולא יחללו שם אלקיהם כי את אשי ה' לחם אלקיהם הם מקריבים והיו קודש. י"ל מאי קמ"ל באומרו יהיו לאלקיהם, והלא בפרשת קדושים אמר קדושים תהיו בסתם, ולא פירש ואמר תהיו לאלקיכם, וכן והתקדשתם והייתם קדושים, ולא פירש ואמר לאלקיכם, ועוד י"ל כי אשי ה' היינו לחם אלקיהם, דכלהו משמעותם קרבן, וכן תרגם אונקלוס ית קורבניא, דה' קורבן אלההון אינון מקרבין, ועוד למה הוצרך לצוות לכהנים על חלול השם, והלא כל אדם הוא מצווה בכך. ונ"ל בס"ד מילי נקיט, חדא קדושים יהיו לאלקיהם, דהכהן עסקו במחשבה, שאם חשב שלא לשמו ושלא במקומו וכיוצא בזה פוסל הקרבן ע"י המחשבה בלבד, וידוע שהמחשבה אינה ניכרת אלא לה' אלקינו, ולז"א קדושים יהיו לאלקיהם, דהיינו קדושים במחשבה שהיא אינה ידועה אלא לאלקינו, ועוד יזהרו שלא יחללו את שם אלקינו, והיינו שיש כהן שחביבה עליו אכילת בשר קדשים, ולכך מרוב חשקו במצוה חוטף ואוכל, או שואל בפיו חלקו ועושה כמעשה בני עלי, דכתיב בשמואל, ובני עלי בני בליעל לא ידעו את ה', דכל איש כאשר היה זובח שלמים בא אליו משרת הכהן ובידו מזלג בעל שלש השינים, כדי ליקח בו הבשר

והכה

והכה ביורה ובקדרה כל אשר יעלה המזלג יקח הכהן בו, גם לפעמים בא קודם הקטרת האימורין, בעוד שלא בשלו הבשר, ואמר לאיש הזובח תנה בשר לצלות לכהן, וזה אומר לו המתן עד אשר יקטירון החלב וקח לך כאשר תאוה נפשך, וזה משיב לא כי עתה תתן ואם לאו אקח בחזקה, והיה נעשה בזה חלול השם, וכמ"ש נאצו האנשים את מנחת ה', ואפשר שימצא כהן שנוהג בכך לשאל חלקו בפיו, וליקח קודם הקטרה, באומרו שהוא חביבה בעיניו אכילת בשר קודש, ומשום חבוב מצוה עושה כן, לכך הוצרך להזהירם שלא יחללו שם אלקיהם למעבד כבני עלי, ועוד הזהירם שיהיו מחשבים בקרבן זה שמקריבים למטה, כאלו הם מקריבים למעלה קרבן הנשמות במזבח העליון, כמ"ש בזוה"ק, כמו שיש מזבח למטה יש מזבח למעלה, וכמו שמקריב הכהן למטה יקריב מיכאל נשמות במזבח של מעלה, והכהן יעשה חיבור וקישור להקרבתו למטה עם קרבן של מעלה, שהוא קרבן של נשמות, ויצייר בדעתו כאלו הוא עומד למעלה ומקריב, וז"ש כי את אשי ה' הם קרבנות של מזבח התחתון, כאלו לחם אלקיהם שהוא קרבן של נשמות שקרבים למעלה הם מקריבים בידם, עם אשי ה' שהם קרבנות שלמטה, ולכן והיו קודש, כלומר צריך שיהיו בקדושה דוגמת מלאכי עליון, כדי שישוו עמהם בענין ההקרבה ויתקשרו זה בזה :

ושמרתם מצותי ועשיתם אותם אני ה'. נ"ל בס"ד הכונה שתעשו המצות שלמים בארבעה חלקים, שהם מעשה ודבור וכונה ומחשבה, שהם כנגד ארבע אותיות שם הוי"ה ב"ה, שבזה יהיה יחוד השם ב"ה, ולכן סיים אני ה'. ועוד נ"ל בס"ד, העבודה שיעשה האדם במצות היא בשתים, האחת בשלימות המחשבה, ועל זה אמר ושמרתם מצותי, כי על עבודה שבלב יפול לשון שמירה, והב' היא עבודה במעשה בידים, ועל זה אמר ועשיתם אותם. וידוע שהעבודה שהיא במעשה בידים, וכן עבודה שבלב תרווייהו צריכים להיות מאהבה, וב"פ אהבה עולה מספר שם הוי"ה, ולז"א ושמרתם את מצותי בלב ועשיתם אותם בידים, ובזה אני ה' שמתייחד שמי, כי תרווייהו צריכין להיות מאהבה :

ועוד נ"ל בס"ד, הלאוין הם באותיות י"ה דשם הוי"ה, והעשין הם באותיות ו"ה דשם הוי"ה, וכנז' בתיקונים שמי עם י"ה שס"ה זכרי עם ו"ה רמ"ח, וז"ש ושמרתם מצותי הם הלאוין, ועשיתם אותם אלו מ"ע, ובשניהם אני ה' שמתייחד בהם שם הוי"ה ב"ה :

דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קודש אלה הם מועדי. נ"ל בס"ד, ידוע כמו שמוסיפין מחול על הקודש בשבת, כן מוסיפין מחול על הקודש ביו"ט, שהאדם יעשה של חול קודש, והקב"ה יסכים עמו ויקדשם, וכל תוספת קדושה שיעשה האדם בשעה של חול נקרא הזמנה, שמזמין האורח שהוא יו"ט בשעות של חול, אבל בזמנו ממש אינו חשוב אורח אלא בעה"ב, כי הקב"ה קדש אותו, בזמן הזה שהוא מדאורייתא. וז"ש מועדי ה' אשר תקראו אותם, פירוש לא מבעייא שבת שיש לו תוספת, אלא גם מועדי ה' יש להם תוספת אשר תקראו אתם ר"ל תזמינו אותם לעשותם מקראי קודש בתוספת זו בשעות החול, הנה אלו ג"כ חשובים מועדי ה' שאני מסכים עמכם בזה, לז"א אלה הם מועדי נחשבים מועדים שלי. ואמר אלה לרמוז על שלש רגלים שהם ז' ימי סוכות, ואחד דשמיני עצרת ושבעת ימי פסח, ואחד של שבועות הם י"ח יום, וכל יום נחשב לילו בפ"ע, הרי י"ח יום וי"ח לילה, עולים אלה, ולכך סיים אלה הם מועדי :

ולקחת סולת ואפית אותה שתים עשרה חלות שני עשרונים יהיה החלה האחת ושמת אותם שתים מערכות שש המערכת על השלחן הטהור לפני ה'. צריך להבין טעם לשתים עשרה לא פחות ולא יותר ולמה יהיו חלוקין כל שש בפ"ע, ולמה צריך שתהיה החלה האחת שני עשרונין. ונ"ל בס"ד בהקדים מ"ש הרב מטעם המלך חלק שני סי' תשנ"ב, הטעם שהיו הלוחות אורכן ששה ורחבן ששה, ראיתי להרב שתי ידות סדר בראשית שרה"ה בכתב לאחד קדוש רבינו אפרים מגלירי ז"ל מגורי רבינו האר"י ז"ל, שמצא בכתב מחכם קדמון עלום ורב, וז"ל דברים ככתבן וכלשונם, טעם שהיו הלוחות וכו', כי השי"ת רצה לזכות את ישראל ולתת להם תורת ה' תמימה בלי שום חסרון כלל, על כן בקש לתת להם גם אותה תורה שיחדש הקב"ה לעת"ל בתוספת גילוי אור התורה ממה שיש לנו עתה והוא ספר ששי של תורה, ותורה זו שלנו היא בסוד שם ב"ן, והתורה העתידה היא בסוד שם מ"ה, (א"ה הכונה ב"ן דמ"ה), וצירוף מ"ה עם ב"ן עולים מספר טפח, וזהו סוד ענין טפחים שהיו בלוחות, והטעם שהיו הטפחים ששה לא פחות ולא יותר, יען שרצה הקב"ה לתת לישראל ששה חומשי תורה כמו ששה סדרי משנה; לא חמשה כאשר הם עתה, ואותו ספר ששי היה ראוי להיות בתחלת התורה, וכל ספר וספר היה ראוי להיות טפח על טפח ואותו ספר ששי אשר אמרנו היה מתחיל מאות אל"ף, כי הוא מעולם האצילות שתחלתו אות אל"ף, וספר בראשית שלנו הוא ספר שני לספר ההוא, ומתחיל בבית כי הוא מעולם הבריאה, והבדל שביניהם הוא זה, כי תורה דאצילות שהוא הספר הנעלם ממנו, הנה הוא כולו שמותיו של הקב"ה, משא"כ תורה דבריאה נהי דיש בה שמות הקב"ה, מ"מ יש בו שמות מלאכים, וגם השמות אינם להדיא אלא ברמז ובהעלם וכו' והסכימה דעת עליון שלא לתת תורה דאצילות הנז' כדי שלא ישתמשו בני אדם בה להגדיל שמם, ולהפך העולם ממנהגו וכו', על כן מנע מהם תורה זו, ולא זכו לספר הששי הזה אלא יחידי סגולה כרשב"י וחביריו וכו' עכ"ד :

והנה קרוב לענין זה שכתב הרב בספר הששי, מצינו לרבינו מהרח"ו ז"ל, בביאור מאמר רבי מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה, שכתב ענין לשמה הוא לשם ה"א, כי ד' חלקים פרד"ס יש בתורה, ועוד יש חלק חמישי שהוא פנימיות הסוד, ואם לא חטאו ישראל בעגל היה נותנו להם, ובעגל הפסידו, ויתנן לעתיד אחר התיקון ע"ש, ויתכן בזה ספר הששי שהוא תורה דאצילות יש בו פנימיות של הסוד ששם גם הפשט הוא סוד, ובמ"א כתבתי הקדמה א' בשם המקובלים ז"ל כי תורה דאצילות שהיא סוד אל"ף, הגם שנגלה בעוה"ז לגדולי חכמי ישראל כרשב"י ורבותיו, ואנשי כנה"ג והנביאים מקצת ממנה דוקא, הנה הצדיקים בג"ע עוסקים בה, ואחר גמר התיקון כולו נזכה ללמוד בה גם בעוה"ז, ועיין למהר"א שרעבי ז"ל בדברי שלום מ"ש בזה :

והנה מ"ש הרב ז"ל לעיל, שתורה דאצילות היא סוד שם מ"ה, ותורה שבידינו היא סוד שם ב"ן, ציינתי לעיל הכונה לומר על ב"ן דמ"ה, כי נודע ששם מ"ה יש בו שם ב"ן, ושם ב"ן יש בו שם מ"ה, כנודע בענין היום והלילה במחציות שלהם. ובזה יובן בס"ד מ"ש מרע"ה להשי"ת, ואמרו לי מה שמו, מה אומר אליהם, דהיינו אחר שא"ל תעבדון את האלקים על ההר הזה, שהבטיחו ליתן התורה לישראל, ראה ברוה"ק שיש שני מדרגות בתורה, א' שהיא סוד שם מ"ה, והיא בסוד

אות

את אל"ף, וא' היא בסוד שם ב"ן שהיא בשי"ד אות ב', ישאל אם ישאלוני מה שמו של ספר התורה שיתן לנו, אם אומר להם שמו מה, דהיינו שהוא תורה דאצילות שהוא שי"ד מ"ה, והשיב לו כה תאמר לבית ישראל אהיה שלחני אליכם, כלומר תודיעם שהתורה שאתן להם היא בסוד הבריאה, שהיא סוד בינה, ששם הוא שם אהי"ה, כי זה שמי לעולם, כלומר זה ספר שם מ"ה הוא נעלם עתה מהם, ולעתיד אגלה אותו, אבל זה הוא ספר שם ב"ן שאתנהו עתה הוא זכרי לדור דור, שילמדו בו עתה בכל דור ודור :

ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב נורא תהלות עושה פלא בהפוך אתוון אל"ף, רמז לספר הששי הנז' שהוא סוד אות אל"ף, וז"ש כרמי שלי לפני הוא בית שלישי שאראהו מזומן בנוי ומשוכלל לפני, מעשה ידי שמים, אז אותו זמן האלף לך שְׁלֹמֹה, דהיינו ספר הששי שהוא בסוד אל"ף נעלם לך בתחתונים, שיזכו לו גם התחתונים. ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב טוב יום בחצריך מאלף, כלומר שאלמוד בחצריך תורה דאצילות שה"ס אל"ף, ולז"א מה תשתוחחי נפשי ומה תהמי עלי, ע"י שלימות הענוה במדרגה העליונה הנקראת מה, כמ"ש מרע"ה ונחנו מה, אז ומ"ה הוא ספר תורה דאצילות שהוא בסוד שם מ"ה תהמי עלי להשיג אותו :

ובזה יובן בס"ד הטעם שעולין ביום כפור לס"ת ששה, לרמוז כי אחר שתושלם הכפרה והתיקון של עון עץ הדעת, ועון העגל ושאר קלקולים ונשיג כפרה שלימה, אז נשיג גם ספר הששי הנז', ויהיה לנו תורה שבכתב ששה ספרים. ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב ואתהלך בשש, שרמז על ששה ספרים אלו, שנזכה לעתיד לספר הששי, שהוא כולו שמותיו של הקב"ה כנז"ל, וז"ש ואתהלך בשש הוא ספר הששי הנז', ובזה אהלך מאי בהפיך אתוון שמי, כלומר אהלך באור שמות שלי. ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב תחיינו ובשמך נקרא, כלומר נקרא בספר שהוא שמך שמלא שמותיך, וגם יובן ובשמך ספר וא"ו שהוא שמך, נקרא בו :

ובזה יובן בס"ד, הקטון יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום אני ה' בעתה אחישנה, כלומר ישראל שהם קטנים מחמת ענוה יהיה לאלף, יזכו לתורה דאצילות שהיא סוד אל"ף, והוא ספר הששי הנז' שמתחיל באות אל"ף, והצעיר אלו ישראל לגוי עצום, גוי גי' מ"ה, שזה הספר הוא בסוד שם מ"ה, אני ה' בעתה אחישנה, בעת היא, שהוא עת לשחוק, כנז' בי"ד עתים דקהלת, ועת לשחוק הוא עת החמישי, וכתיב אז ימלא שחוק פינו וכו', אז יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה הגדיל דייקא; שהגדיל התורה בספר זה שתהיה ששה ספרים :

ובזה יובן בס"ד לכו חזו מפעלות אלקים אשר שם שמות בארץ: משבית מלחמות עד קצה הארץ קשת ישבר וקצץ חנית עגלות ישרוף באש, פירוש אשר שם שמות בארץ שזיכה לתחתונים שיזכו אז בזה הספר הששי שהוא כולו שמותיו של הקב"ה, ובאותו זמן שיתגלה הספר הזה משבית מלחמות עד קצה וכו', ולא יצטרכו להשתמש בו לעשות נקמה באויב, וגם קשת ישבר וקצץ חנית, שאין הורגים זא"ז כדי לחוש שישתמשו בזה הספר להרוג בו בני אדם, וכמ"ש הרב ז"ל, וגם אותו זמן עגלות ישרוף הקליפה של העגלות שהוא עגלים שעשו במדבר, ועגלים של ירבעם ישרוף באש התורה, כי יתקיים ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ, ואין מעכב מלידם מלתת הספר הזה לתחתונים בארץ, כאשר המנע היתה מקודם מסיבות אלו, וכמ"ש הרב ז"ל וכנז"ל. אי נמי עגלות קרי בה ע' גלות, ר"ל הקליפה של שבעים

גליות ישרוף באש התורה. ובזה יובן בס"ד והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו, כלומר והיה ביום גילוי הששי הוא ספר הקדוש הנז', יהיו כל ישראל מתוקנים ויעשו כוונות לכל אשר יביאו לפני הקב"ה, מן התורה ומן מעשה המצות. ובזה יובן בס"ד כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו, פירוש כל הנקרא בשמי זה הספר הששי שהוא תורה דאצילות, המתחיל באות א' שבו רמוז שמו של הקב"ה, כי צורת א' הוא יו"ד וב' ווין, בראתיו זה ספר בראשית שהוא ספר הבריאה, דלכך מתחיל באות בי"ת, יצרתיו זה ספר היצירה שהוא חלק הלימוד, אף עשיתיו זה ספר העשיה שהוא חלק המצות :

והנה נגלה לפ"ז תהיה תורה שבכתב מנין ספרים שש, הוא כנגד מנין תורה שבע"פ שהיא ששה סדרים, וידוע דכל דבר ודבר יש בו חצוניות ופנימיות ולכן כשגלה הנביא דמיון לתורה, ראה מגילה עפה שהיא כפולה, ובזה מובן בס"ד שפיר טעם נכון לסדר השלחן ולקחת סולת שהוא מנופה ודק, כן התורה שנקראת לחם היא זכה ונקיה, ואפית אותה שתים עשרה חלות, כנגד ששה ספרים של תורה שבכתב, וששה סדרים של תורה שבע"פ, שני עשרונים יהיה החלה האחת, כי כל ספר יש בו חצוניות שהוא נגלה ונסתר, כל אחד לפי ערכו ושמת אותם שתים מערכות, שהוא מערכה אחת כנגד תורה שבכתב; ומערכה אחת כנגד תורה שבע"פ, שש המערכת, שכל אחת יש בה ששה כאמור, וכל זה הרמז יהיה על השלחן הטהור שהוא לפני ה' :

פרשת בהר.

שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמור כרמך ואספת את תבואתה. הקשה רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל, מה הוצרך למימר, דודאי כן יעשה ורק צריך לצוות על השביעית שישבתו בה. ונ"ל בס"ד, בהקדים מ"ש רבינו בעל הפסיקים בשיר השירים בפסוק דודי לי ואני לו הרועה בשושנים וז"ל, הנה רז"ל וכן בזוהר פירשו פסוק זה ואמרו הרועה בשושנים בשש שנים של שמיטה, גם ירמוז בשושנים בשש שנים, והם שש שינ"ן שיש בפסוק של וספרת לך שבע שבתות שנים שבע שנים שבע פעמים עכ"ל. והנה דברי רז"ל נפלאים, מה שייכות יש לשבע שנים דשמיטה בפסוק זה דרועה בשושנים, ודברי רבינו האר"י ז"ל שהוסיף לרמוז בזה על שש שינ"ן שיש בפסוק הנז' דשמיטה, הם נפלאים יותר, דמה שייכות לשש שינ"ן אלו בפסוק זה, ומעיקרא מה היא כונת הכתוב להזכיר שש שי"ן בפסוק זה, ועל מה ירמוזו, ולכל צריך ביאור. ונ"ל בס"ד דשש שי"ן הנזכרים בפסוק הנז' הם רומזים על ששה שי"ן שיש בתפילין של ראש, והוא כי בכל תש"ר יש שני שי"ן. אך ידוע מאמר רז"ל בגמרא מקום יש בראש להניח בו שני תפילין, אחד לפי סברת רש"י ז"ל, ואחד כפי סברת ר"ת ז"ל, והיתה בזוהר חדש דתרווייהו צריכי וכל זה הוא בתפלת שחרית, אבל בתפלת מנחה מניחין תפלין אחד הנקרא שמושא רבה שהוא אצבעיים על אצבעיים, נמצא שלשה מיני תפלין הם ובכל אחד יש שני שי"ן, הרי הם הכל הם שש שי"ן. וידוע מ"ש בספר קה"י ז"ל בשם התיקונים דף כ"ד ע"א, שי"ן דתפלין הוא בינה, ועלה אתמר וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך, פירוש שי"ן ר"ת שם ה' נקרא ע"ש, וידוע כי היובל הוא בסוד הבינה, והמספר שאנחנו מונין ליובל שהם שבע שנים שבע פעמים הוא בבינה, ולכן נודע הטעם שנרמזו בפסוק המדבר ביובל שהוא בסוד הבינה הששה שי"ן

של

של תפלין שהם בסוד הבינה :

והנה נודע מ"ש רבינו מהר"ש אלשיך ז"ל בפסוק שש שנים תזרע שדך ואספת את תבואתה, דהול"ל ואספת את התבואה, ואומרו תבואתה ללמד שהוא הפך טבעו של עולם, שכל קרקע אם יזרעו אותה שנה אחר שנה יתמעט פריה, ויחסר כל שנה שיעור מתבואתה משא"כ ארץ ישראל אחר שלקחוה ישראל היגנה תחת הטבע, ולכן אע"פ שזורעים אותה ששה שנים בזא"ז אין פריה מתמעט אלא בשנה האחרונה של שש, ותתן תבואה בשנה הראשנה, ולז"א ואספת את תבואתה הידועה, שהיא תבואת שנה הראשנה עכ"ד ע"ש. נמצא מן השפעת ישראל בשש שנים של שמיטה בתבואת הארץ, יש הוכחה ברורה שאין ישראל עומדין תחת הטבע, אלא הם נזונין למעלה מן הטבע בהשגחתו יתברך בלבד, ולא בהצטרפות מלאכי מרום הממונים על פעולות הטבעיות, וז"ש דודי לי ואני לו, שאין אמצעי בינו לביני בהשפעה, וראיה והוכחה לזה הוא ממה שרועה אותי בשושנים, כלומר בשש שנים של שמיטה, דאין פרי האדמה הולכים ונחסרים שנה אחר שנה כאשר מחייב הטבע הנהוג בכל הארץ, ולכן זה הוא עדות ברור אשר דודי לי ואני לו, בלתי אמצעי בינינו בהשפעה, וזו היתה כונת רז"ל במה שדרשו פסוק זה של אני לדודי ודודי לי הרועה בשושנים, תיבת בשושנים ר"ל בשש שנים של שמיטה :

ובזה מובן בס"ד, הרמז שהוסיף רבינו האר"י ז"ל על דברי רז"ל לפרש בתיבת שושנים, שיש בהם רמז גם על שש שינ"ן של פסוק וספרת לך שבע שבתות וכו', שהם רומזים אל שינ"ן של תפילין שהם בסוד הבינה, וידוע כי הפרנסה היא מן הבינה בסוד בני' חיי ומזוני, ולכן בזכות מצות תפילין שיש בו ששה שינ"ן שהם סוד בינה תהיה הפרנסה, לבן שי"ן מלאה עולה מספר ש"ס כמנין ה"פ חסד, רמז לחמשה חסדים, ואמרתי בס"ד טעם לזה, דהתפילין נקרא חק וכמ"ש בגמרא על פסוק ושמרת את החוקה הזאת על מצות תפילין, וידוע דאמרו בגמרא מנ"ל דחק לישנא דמזוני הוא, שנאמר הטריפני לחם חוקי, ולכן בזכות השינ"ן של מצות תפלין שנקראת חק, תהיה הפרנסה שנקראת חק :

ועוד הוספתי בס"ד ברמז זה דשש שינ"ן דתפלין הנה שלשה שינ"ן מהם יש בהם תשעה וו"ן, בכל אחת יש ג' וו"ן, ושלשה מהם יש בהם י"ב וו"ן שבכל אחת יש בה ארבע ווין, נמצא צירוף שניהם הוא בי"ט, שהוא ט' וי"ב, וידוע ששם בי"ט הוא יוצא מפסוק כי בי חשק ואפלטהו, וידוע ששם זה הוא בבינה שעולה מספר אהי"ה, ושם אהיה הוא בבינה, והבן :

והיו לך ימי שבתות השנים תשע וארבעים שנה. קשה כל פסוק זה מיותר, מאחר שכבר אמר וספרת לך שבע שבתות שנים שבע שנים שבע פעמים, נמצא שעולה המספר תשע וארבעים, וזה כל אדם יבין מדעתו לחשוב חשבון זה. ונ"ל בס"ד בא הכתוב ללמד כשאתה מונה את הימים בפרטותם אל תזכיר המנין שלהם להקדים העשרות על האחרים, שלא תאמר ארבעים ותשע שנה, שאין זה הסדר הוא סימן טוב, שאם תזכרנו כך יהיה הצירוף סדר מט שהוא לשון התמוטטות, ואינו סימן טוב, דהא כתיב לא יתן לעולם מט לצדיק, וכתיב עושה אלה לא ימוט לעולם, אלא תזכיר סדר המנין ארבעים ותשע, שתקדים מספר העשרות על מספר האחדים, שאין בצירוף זה לשון התמוטטות ולז"א והיו לך כשאתה מזכיר המנין בפרטיו תזכרהו בסדר שהוא תשע וארבעים, דאין כאן לשון התמוטטות, ועוד כי בסדר זה שאתה מקדים התשע תחלה יש בזה סימן טוב, דידוע מ"ש המפרשים ז"ל מספר התשע הוא משובח, כי לא ימוט, הא כיצד אם תוסיף על תשע עוד תשע כמוהו יהיה י"ח, והוא במ"ק עולה תשע, ואם תוסיף על י"ח עוד י"ח יהיה ל"ו, ובמ"ק הוא תשע, ואם תוסיף על ל"ו עוד מספר ל"ו, יהיה ע"ב, ובמ"ק הוא תשע, ואם תוסיף על ע"ב עוד ע"ב יהיה קמ"ד, ובמ"ק הוא תשע, ואם תוסיף על קמ"ד עוד קמ"ד יהיה רפ"ח ובמ"ק הוא י"ח, ומספר הי"ח במ"ק הוא תשע, וחוזר הדבר חלילה על תשע כאשר אמרנו, ונמצא מספר התשע לא ימוט, וכל מה שאתה מוסיף בו מספר כמוהו חוזר להיות תשע, ולכך אם תקדים מספר התשע בזכרך שנות היובל הוא לסימן טוב, ולכך תאמר תשע וארבעים שנה, ואל תאמר ארבעים ותשע :

ועוד נ"ל בס"ד, נוה הכתוב להזכיר המנין של השבעה שמיטות באותיות אלו, שהם תשע וארבעים שנה, כי באותיות אלו של תשע וארבעים נרמזה הבינה שה"ס היובל, והיינו דאותיות תשע וארבעים עולים מספר אלף ול"ב, וידוע דהבינה נקראת לב, כמ"ש בפתיחת אליהו זכור לטוב, בינה לבא ובה הלב מבין, גם ידוע דהבינה נקראת אלף, כמ"ש בגמרא על אותיות אל"ף בי"ת אל"ף בינה, ולז"א והיו לך שבע שבתות השנים שהם שנות היובל תשע וארבעים שנה, כלומר התבונן במספר אותיות אלו של תשע וארבעים, ותדע היכן הוא סוד היובל :

ועוד נ"ל בס"ד, דאיתא בזוה"ק, שבעה שבועות שמנו ישראל ביציאתם ממצרים, שהם מ"ט יום, וביום החמשים קבלו התורה שנתנה לנו מעולם הבינה הם דוגמת שמיטות שהם תשע וארבעים שנה, אשר בשנת החמשים היא שנת היובל, ששולטת בה הארת הבינה שהיא סוד היובל, נמצא לפ"ז מצוה זו של היובל שהיא נוהגת אחר שיכנסו ישראל לארץ, כבר קיימו דוגמתה בעצמם קודם קבלת התורה אחר יציאתם ממצרים שמנו שבעה שבועות, שהם מ"ט יום, וביום החמשים קבלו התורה שהיא מעולם הבינה, דלכן מתחלת באות בי"ת כנודע, יען דענין זה של שבעה שבועות שמנו קודם קבלת התורה, הוא ענין אחד דומה בדומה למנין שבעה שמיטות, שמקיימים זאת אחר כניסתם לארץ, וז"ש וספרת לך שבע שבתות שנים שבע שנים שבע פעמים, שזאת הספירה תהיה אחר כניסתם לארץ ישראל, כי זו היא ממצות התלויים בארץ, שכבר היו לך אחר יצ"מ ספירה של ימי שבע שבתות שנים, שהם תשע וארבעים שנה, ימי דייקא, כלומר היתה לך ספירה בימים כנגד שבע שבתות השנים, שהם תשע וארבעים שנה, דדא ודא חד היא, אלא דקודם היתה הספירה בימים ושבועות, וכאן בספירה של היובל היא בשנים ושמיטות :

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, דידוע מ"ש הגאון השל"ה ז"ל, דכל מצוה מן תרי"ג מצות יש בה כללות חלקים של תרי"ב מצות, שהיא עצמה גוף, וכלול בה חלקים שהם כוחות של תרי"ב מצות האחרים, ולכן מי שמקיים המצוה במתכונתה במחשבה ודבור ומעשה, נחשב לו כאלו קיים כל תרי"ג מצות, ולז"א רז"ל דהאבות קיימו כל התורה כולה, כי בכל מצוה משבע מצות שקיימו יש כל המצות בכח, וכיון שקיימו כל מצוה משבע מצות במתכונתה, חשיב קיימו כל תרי"ג מצות עכ"ד. ועל פי זאת ההקדמה כתבו שכל מצוה שיש לה זמן מתחלתה ועד סופה, אם יעשה אותה האדם כראוי, אז כל יום ויום מן הזמן שלה נחשב כאלו קיים כל המצוה, ד"מ מצות ספירת העומר צריך לה

לה מ"ט יום, עד שתהיה נשלמת, ואם האדם סופר כראוי בשלימות המחשבה וקדושתה, נחשב כאלו בכל יום שסופר בו עושה מצוה שלימה, יען כי בימים אלו שלא נשלמה עדיין מצות הספירה, הנה המצוה הזאת של הספירה היא בהם בסוג כח, שיש באלו הימים חלקים של כח, כי לא נשלמה המצוה בפועל אלא עד אחר שיושלמו ימי הספירה, ולפ"ד השל"ה ז"ל קדושת המחשבה של האדם ושלימות שלה עושה את הכח בסוג פועל, וכן כאן ימי הספירה שבהם המצוה היא בכח, נחשב לאדם כאלו גמר אותה וקיים אותה בפועל :

והשתא לפ"ז גם במצות היובל שצריך לו מ"ט שנה עד שיהיה נשלם מצות היובל, אם האדם יקיים שבע השמיטות בשמחה ובקדושת המחשבה, וכונת הסוד שלה, נחשב לו כאלו כל יום ויום מן אלו מ"ט שנים השנים וקיים מצות היובל, כי בכל אלו המ"ט שנים מצות היובל היא בכח, ולא יהיה בפועל אלא עד אחר מ"ט שנה, ולפי האמור לעיל דקדושת המחשבה ושלימותה עושה את הכח בסוג פועל. ובזה יובן וספרת לך שבע שבתות שנים שבע שנים שבע פעמים, וספרת הוא לשון מספר, וגם הוא לשון זוהר והארה כמו לבנת הספיר, נופך ספיר, דהיינו במספר זה תעשה זוהר והארה במחשבה וכונה שלך, אז עי"כ תזכה והיו לך ימי דייקא, דהיינו הימים של שבתות השנים אלו הם כל יום ויום נחשב לך שהשלמת בו תשע וארבעים שנה :

כי יובל היא קודש תהיה לכם מן השדה תאכלו את תבואתה. נ"ל בס"ד, דידוע יובל רמז לתורה, כי בה האדם יוצא לחירות, דכתיב חרות על הלוחות, ועו"ד האמת הוא דהיובל הוא בבינה, ותורה מבינה נפקא, ואמרתי טעם פשוט שנקראת יובל, כי כל התורה רמוזה בעשרת הדברות כמ"ש רז"ל, וזה יו"ד דיובל, והיא מתחלת באות בי"ת ומסיימת באות למ"ד, ואמצע התורה הוא וא"ו דגחון כמ' בגמרא, הרי אותיות וב"ל דיובל, אך מצינו שהתורה נקראת בלשון נקבה, כמ"ש רז"ל בגמרא, והטעם פירשתי בס"ד, להורות כי האדם צריך לעסוק בה להוציא ממנה בנים שהם חדושי תורה שנקראים בנים, ולא סגי ליה בגרסא בלבד, ולכן נקראת בלשון נקבה, כי הנקבה מתעברת ויולדת, משא"כ הזכר אינו מתעבר ומוליד אלא מזריע בלבד, וז"ש כי יובל היא התורה קודש תהיה לכם, דע"י שתעסקו בה יהיה לכם דין קודש, כמש"ה קודש ישראל לה' ע"י ראשית תבואתו. זו התורה שנקראת תבואה, וע"י הקדושה שיהיה לכם אז תלמדו בה גם בעת הלינה שלכם, שתקבל הנשמה שלכם דברי תורה מן הישיבות של מעלה, וכמ"ש רבינו האר"י ז"ל בספר פרי עץ חיים. והנה אותיות שדה במלואם כזה שי"ן דל"ת, ה"ה המלוי הוא אותיות תלינ"ה, וז"ש מן השדה, ר"ל מהאותיות הנרמזים במלוי השדה שהם אותיות תלינה, תאכל את תבואתה של התורה, שגם בעת שתלינה, שהוא זמן שינה, שגופך לן על מטתו, תקבל נשמתך דברי תורה מלמעלה :

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות בדרוש תחום שבת, שהקדושה נקראת שדה, והקליפה נקראת שקר, והאותיות הם שוות, דאות ה' של שדה ואות ק' של שקר שניהם בציור אחד, רק שרגל שמאל של אות ה' נתארך מעט ונעשה אות ק', גם אות ד' ואות ר' הם בציור אחד, ואין הפרש ביניהם אלא רק תג אחד ועוקץ אחד שבאחור אות ד' ע"ש. וז"ש כי יובל היא, כלומר כשאתם מקיימים מצות היובל שהוא סוד הבינה שכחה רב לדחות החיצונים והקליפות, אז קודש תהיה לכם, שתתחזקו ותתאמצו בדרגא דקדושה, ולא תתערב בהשפע שלכם הקליפה שהיא דרגא דשקר, אלא מן השדה דרגא דקדושה לבדה, בלתי תערובת שקר תאכלו את תבואתה :

וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו. י"ל בכפל הלשון שאמרו תמכרו ממכר, וסגי לומר וכי תמכרו לעמיתך, ועוד אומרו או קנה מיד עמיתך, הא נמי מיותר, כיון דאמר תמכרו נכלל בזה גם הקונה, דאם קונה אין כאן מוכר נמי אין כאן. ונ"ל בס"ד, מעשה בראובן שהיה עשיר ונדיב לב מאד, והיה לו אהוב אחד שמו שמעון שאוהב אותו הרבה, אך שמעון היה עני, והיה רוצה ליתן לו מתנות בחנם, ואינו רוצה ליקח כלום. ויאמר לו ראובן קח ממני מאה דנרים בתורת הלואה, ולך לשוק של מוכרי אבנים טובות, והעסוק בהם ותרויח ותתפרנס, ואח"כ תחזיר לי הקרן מן הריוח, ועל מסחר אבנים טובות אין אחריות דגניבה ואבידה, תניחם בכיס א' ותקשור אותו על לבך. ויאמר לו טוב הדבר, אך אני אין לי ידיעה במסחר זה של אבנים טובות, ואיך אעסוק בו, ויאמר לו אני אלוה לסרסור אחד המצוי שם בעסק זה, והוא ישים עיניו עליך ויביא לך סחורה בערך טוב שקרוב לשכר ורחוק מן הפסד. ויאמר טוב הדבר, וכן אעשה, וקבל מראובן מאה דנרים, והלך לשוק של מסחר אבנים טובות. מה עשה ראובן שלח אחר סרסור אחד המצוי שם, ויתן לו אבן אחת טובה ששוה אלף דנרים, ויצוהו שימסור לאיש אחד, ויביא את האיש אצל שמעון, וימכור האבן הזאת לשמעון במאה דנרים, וכן עשה, ומסר שמעון מאה הדנרים שבידו, וקבל את האבן, ולעת ערב חזר מן השוק ויבא אצל ראובן, ויגד לו שקנה אבן אחת במאה דנרים, ויראהו את האבן, ויאמר ראובן לא אאמין שימכור אדם את האבן הזאת במאה דנרים, והיא שוה לפחות אלף דנרים, וישבע לו שמעון שקנאה במאה דנרים, וא"ל תגיד לי בכמה תרצה למכור אותה למחר, ויאמר לא תמכור בפחות מאלף דנרים, וביום שני הלך שמעון לשוק ההוא, ויאמר להסרסור אני רוצה למכור האבן, תביא לי קונה, והסרסור מצא לו אחד שיקנה בת"ר דנרים, וזה לא קבל למכור וטרח ומצא אחד שיקנה בת"ת דנרים, וג"כ לא קבל למכור, ויאמר לו הסרסור אתה קנית אתמול זאת האבן במאה, ואיך לא תרצה למכור בת"ת שאתה מרויח ת"ש דנרים, ויאמר שמעון אני שאלתי את ראובן אהובי כמה ערכה של זאת, ויאמר אלף, על כן אין אני מוכר פחות מאלף, והוכרח הסרסור לטרוח הרבה עד שמצא אחד שיקנה באלף, ומסר לשמעון אלף דנרים, ומכר את האבן, ולעת ערב בא אצל ראובן ושמח שמחה גדולה, ונתן לו תודה על אשר הרויח כ"כ על ידי מעותיו, ושלם לו המאה זהובים, ונשאר בידו תת"ק זהובים ריוח. וביום השלישי מסר ראובן לסרסור אבן אחרת ששוה יותר משני אלפים דנרים, ויאמר לו שימכרנה למראה עינים ביד איש אחר, וימכרנה לשמעון בת"ק דנרים, וכן עשה ביום השלישי שקנה שמעון את האבן בת"ק דנרים, ולעת ערב בא אצל ראובן לידע אם יעלה לו ריוח מזה האבן שקנאה בת"ק, ויאמר לא אאמין שימכרו לך זה האבן בת"ק, והיא שוה יותר מן שני אלפים, ואם היו מביאים אותה לי הייתי קונה תכף ומיד בשני אלפים, ויאמר לו שמעון א"כ תקנה אותה ממני עתה בשני אלפים, ולא אצטרך למכרה בשוק אע"פ שאפשר למצוא קונה ביותר, וכן עשה ראובן נתן לו שני אלפים, ולקח האבן מידו ונמצא עלה בידו ריוח משני דברים אלו תת"ק דנרים ביום השני, ואלף ות"ק ביום השלישי :

והנה על מציאות כזאת באה התורה להזהיר באונאת ממון

ממון, והוא דעל מכר של אבן הראשונה בנמכרה לשמעון יום ראשון במאה, וביום השני מכר אותה באלף, יש לד סברה לומר, כיון דשמעון קנאה במאה מחמת ערמה של ראובן שרצה להנותו בערמה זו, שהיא שוה אלף, אם לא היה טורח הברסור ביום שני למצוא לו לוקח באלף, אלא בפחות אין זו אונאה, ולכך בא הכתוב ללמד על מציאות כזו המכירה, כיון שראובן קנה אותה במאה נעשית שלו וזכה בה, על כן אם ימכור אותו למכרה בפחות מאלף בהוא כדי שווייה, באמת יש בזה איסור אונאה, ועל זה אמר וכי תמכרו ממכר לעמיתך, שעשית ערמה בשני ממכרים לטובת עמיתך אל תונו בכה"ג איש את אחיו, וכן או קנה מיד עמיתך כה"ג דהוא באבן השנית, אשר ראובן עצמו שהוא בעל האבן היה הוא הקונה, ג"כ אסור לקנותה בפחות משוייה כי אע"פ שהאבן הזאת שלו היתה, והוא מכרה לשמעון בפחית הרבה שהוא רביע מכדי שווייה, עכ"ז כיון שקנאה שמעון בת"ק, נעשית ממון גמור שלו, והש"ר לאנות אותו במקחה, שגם בכה"ג אני מצוה אתכם אל תונו איש את אחיו :

ואיש כי ימכור בית מושב עיר חומה והיתה גאולתו עד תם שנת ממכרו ימים תהיה גאולתו.
נ"ל בס"ד לרמוז ואיש המי"ת נקרא איש מלחמה כנז' בשירת הים, כי ימכור בית מושב עיר חומה. גזירת החרבן מבנה אותה בשם מכירה, ובית מושב הוא בהמ"ק שהוא מושב קבוע, ואינו כמשכן שהוא היה מתטלטל ממקום למקום, והיה בנוי בירושלים שהיא נקראת עיר חומה, והיתה גאולתו עד תום שנת ממכרו, ר"ל עד תום הפגם וקלקול העונות אשר גרמו את ממכרו, כלומר שגרמו חרבנו, ויש המשך זמן לגאולתו שני אלפים שנים, דארז"ל ששה אלפי שנה הוי עלמא, שני אלפים תוהו, שני אלפים תורה, שני אלפים ימות המשיח, דהיינו אלף החמישי ואלף הששי כל שנה ושנה שבהם היא ראויה לביאת המשיח ולבנין בהמ"ק, וידוע כל אלף שנה נקראים אצל הקב"ה יום אחד, כמ"ש רז"ל על פסוק אלף שנים בעיניך כיום אתמול :

אל תקח מאתו נשך ותרבית ויראת מאלקיך וחי אחיך עמך. את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך. נ"ל בס"ד כפל לשונות הכתבים האלה, ע"פ מ"ש רז"ל הנותן ברבית קם בתחיית המתים, ומעשה היה בזמן הגאון רבינו עקיבא איגר ז"ל, שהיה בעירו עשיר גדול דכל עסקיו היו ברבית, ומזה נתעשר בעושר גדול, ואחר שמת לא רצו הקהל לקברו עד שיתנו יורשיו שני אלפים רייא"ל כסף לקופת הכולל של העיר, והלכו בניו וקבלו אצל הנסיך על הדבר הזה, באומרם שאין דרכם ליקח בשביל קבורה אפילו מעשיר גדול מאד יותר מעשרים רייא"ל כסף, ובעבור אביהם תובעים שני אלפים רייא"ל, והרי זה עול גדול שא"א לסבלו, וישלח הנסיך ויקרא את הגאון רבי עקיבא איגר ז"ל הנז', וידבר אתו קשות על הדבר הזה, ויענהו הגאון בתלמוד שלנו כתוב שהמלוה ברבית שכל עסקיו הם בכך אינו קם בתחיית המתים, אלא ישאר בקבר, והנה זה האיש כל הרווחתו ופרנסתו היה מן הרבית ומזה נתעשר על כן בשלמא שאר ישראל שבודאי יקומו בתחיית המתים אין המתים לוקחין קרקע של הקבר מן הקהל לאחוזה, ורק נקברים בה בשכירות, יען כי בתחיית המתים יצאו ממנה וילכו לביתם לשלום, ואין אנחנו יכולין להעמיס עליהם שכירות הרבה, דאין אנחנו יודעים כמה ידורו בקרקע זו של הקבר, דאולי אחר שנה זו יבא המשיח, ואחר מעט שנים יחיו המתים ויקומו מקבריהם, ואין להם עוד צורך בקרקע זו של הקבר, אבל זה האיש כיון דאינו קם בתחיית המתים, נמצא הדבר ברור שלוקח גוף הקרקע של הקבר לאחוזת עולם עד אין קץ, וכיון שקרקע זו שנתייחדה לקבורת המתים היא מקודשת אצלינו, וערכה לפי גודל קדושתה רב הוא מאד לכך עשינו לה ערך לפי כבוד קדושתה סך שני אלפים רייא"ל כסף. וערבה להנסיך תשובה זו של הגאון, ויצו שיתנו היורשים כאשר הושת עליהם מן העדה, ואם לאו יקברו אותו אצלם, ע"כ שמעתי :

ובזה יובן בס"ד הכתובים כאן, אל תקח מאתו נשך ותרבית, והטעם הוא ויראת מאקיך בגוך על הדבר הזה, ועוד הנה בזה תלויה תחיה שלך לעתיד, דעל ידי שאינך לוקח מאחיך נשך ותרבית תקום בתחיית המתים, שתהיה אתה ואחיך עמך, ולא תשאר בקבר וזהו וחי אחיך עמך, שתהיה אתה ואחיך ביחד, ותעמדו שניכם יחדיו. ועוד הוסיף הכתוב להודיע לאדם תועלת אחרת שיהיה לו מזה שהוא מונע עצמו מליקח נשך והוא כי עי"כ במרבית לא תתן אכלך, והוא מלשון ואכלה אתכם ארץ אויבכם, בפרשת בחקותי סי' כ"ו, ולכן הקבר נקרא בשם אוכל שהוא אוכל בשר האדם הנקבר בו, וכן הוא כאן בא לומר שאם תקח נשך אינך קם בתחיית המתים, ולכך תהיה קרקע הקבר לך לאחוזת נצח, ותהיה מוכרח לשלם ע"פ הדין בעבורה ממון רב וכמו שטען הגאון רבי עקיבא איגר ז"ל בעבור קבר של אותו העשיר שהיה נותן בנשך, וזהו אכלה הוא קרקע הקבר שאוכלת בשרך, אל תצטרך לקנותה במרבית כלומר ברבוי ממון :

ובזה יובן מה שקרא הכתוב לעשו איש שדה, דכתיב ויהי עשו איש ציד איש שדה, יען כי הוא אינו קם בתחיית המתים, מאחר שכפר בה, כמ"ש חז"ל ונמצא הקבר שלו בשדה אדום הוא חלוט לו לעולם, שאינו יוצא ממנו, ולכך קרוי איש שדה חוץ מן הראש שלו שהושלך במערה של האבות, דהפבר שהוא שאני בזה, וברוך היודע איך יהיה בו לעתיד :

אחרי נמכר גאולה תהיה לו. קשה פשיטה דהגאולה תהיה אחר שנמכר ולא קודם, ונ"ל בס"ד רמז הכתוב, שהגואלים יהיו קלים בגאולתו, ולא יתנהגו בכבידות פן יעמעו, ונרמז זה אחרי אותיות נמכר יש אותיות קלים, כלומר הגאולה תהיה לו על ידי אנשים קלים ולא כבדים :

ובכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו לארץ. נ"ל בס"ד, ידוע דארז"ל התורה נקראת ארץ, דכתיב ארוכה מארץ מדה, וידוע דישראל נשמותם אחוזים בתורה, כמ"ש דורשי רשומות, ישראל נוטריקון יש ששים רבוא אותיות לתורה, וידוע דהארץ הוא כינוי לספירת המלכות שנקראת ארץ, וידוע שיש שני הארות גדולות נמשכים לספירת המלכות, האחת היא הארת שלשה אלפי"ן דשם אהי"ה במלוי אלפין, שעולה מספרם של"ג, בסוד כי לשלג יאמר הוי ארץ, ואלו נמשכים ע"י עסק תורה שבכתב, והארה השנית היא מלוי דמלוי שם אדנ"י שהוא ל"ה אותיות, אם תמלא הני"ו ביו"ד שהיא בחינה עליונה, וכמ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים בפסוק ועתה יגדל נא כח אדני, והארה זו תהיה לה בשבתות ויו"ט, אבל בחול יהיה ל"ד אותיות, דאות ני"ו לא תתמלא ביוד אלא הו בלא יוד, וזה מורה על דלות שהוא מספר דל, וזו הארה של ל"ה אותיות תהיה ע"י זכות תורה שבע"פ שהיא סוד שם אדנ"י, וז"ש ובכל ארץ אחוזתכם זו התורה שנקראת ארץ שאתם אחוזים בה, ואמר בכל ר"ל בתורה שבכתב ותורה שבע"פ גאולה תתנו לארץ, כתיב גאלה וקרינן גאולה בוא"ו, ודרשינן כפי הקריאה, ותחלקנה לשלש חלקים דקרינן בה ג' א' ול"ה, כלומר ג' אותיות א' של שם אהי"ה, ול"ה אותיות של מלוי המילוי דשם אדנ"י תתנו לארץ היא ספירת המלכות :

אם

פרשת בחקותי.

אם בחקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם. יש לדקדק היינו שמירה היינו עשיה, כי השמירה ענינה קיום שתקיימו אותם, ולמה כפל הדברים בב"א, באומרו ושמרתם ועשיתם אותם. ונ"ל בס"ד ע"פ מה שכתבתי לעיל בפרשת אחרי, חקירת הפלוסופים, כיון שמצות עשה לא נתנו לצורך הדבר הנגלה שבהם, אלא לצורך דבר הנסתר הרמוז בהם, שעל ידי שיעשה האדם למטה בגשמיות יתעורר התיקון בשרש הרוחני שלמעלה, על כן יש לחקור למה צריך האדם לטרוח לעשות הדבר ממש, די לו לצייר אותם במחשבתו, שיצייר ויחשוב בלבו שהוא נוטל הלולב בידו ומנענעו לד' רוחות ומעלה ומטה, ויצייר שהוא נוטל שופר בידו ותוקע בו תשר"ת ותש"ת ותר"ת, וכן עוה"ד בכל מצות עשה. ולעיל כתבתי תשובה נכונה על זה ע"ש. וכאן אכתוב תשובה אחרת, והיינו שאם לא יהיו המצות נעשים על ידי מעשה ממש, אלא סומך האדם על הציור שהוא מצייר מעשה שלהם במחשבה בלבד, שמכוין וחושב מעשיהם בלבבו דוקא, יהיו משתכחים ממנו, כי דבר שצריך לזכרו במחשבה דוקא הוא עלול להשתכח מן הלב, יען כי הלב מלא טרדות ומחשבות מינים ממינים שונים, ויזדמן ברוב עתים שיהיה לו בלבול וטרדה גדולה בהם, ואז ישכח לצייר מעשה המצות ולכוין בהם, אבל חייב המוטל על האדם לעשותו במעשה לא ישכחנו, כי המעשה היא גלויה, וכפי הטבע תהיה חקוקה בלבו ובמוחו ולא תשכח ממנו, כי הוא מלומד בה, ועיד כל האנשים מחוייבים לעשותה, וכל אחד רואה מעשה חברו, והוא ג"כ זוכר לעשות המצוה כמותם, וכיוצא בזה אמרז"ל ברבים לא חיישינן לשכחה דמדכרי אהדדי, משא"כ אם מקיימים המצות על ידי הרהור וציור שבלב, אין אדם יודע בחבירו אם הוא שכח מלהרהר אחריו כדי להזכירו, וגם השוכח לא יתעורר מכח אנשים אחרים שלא שכחו, והם מקיימים המצוה, דהא אין רואה בעיניו כלום. ודברים שבלב לא נודעים ולא נזכרים לשום בריה, ולכן אמר הכתוב בפרשת ציצית וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם, ללמדך שהזכירה תהיה מחמת העשיה:

ועוד אם יהיה האדם מקיים המצוה ע"י ציור שבלב בלבד, יהיה לפעמים דעתו מבולבלת, ולא יצייר הדבר כמו שהוא אלא יצייר אותו חסר או מהופך ומעורבב, ד"מ אם הוא אינו אוחז שופר בידו ותוקע, אלא יצייר בלבו שאוחז שופר בידו ותוקע תשר"ת תש"ת תר"ת, אפשר שיצייר הקולות חסרים או מהופכים ומעורבבים, אבל כיון שנתלמד לאחוז שופר בידו ולתקוע הנה הוא תוקע הקולות כסדרן, כי מעשה שהיה עושה בשופר בעת שהיה אוחזו בידו תזכירהו לעשות בכל שנה הקולות כמנהגו אשר נהג לעשותם, סימן לדבר מ"ש מצות אנשים מלומדה, שהלימוד לא יהיה קיים אלא ע"י מעשה, וכן אם יצייר שהוא נוטל לולב ומיניו ומנענען, אפשר שיחסר מן א' מן הציור שלו, וכן יתערבב במינים, וכן הוא בכל מצוה, ולכן תמצא בתפלה אם אין התפלה שגורה בפיו, אם יתפלל על פה יטעה ויערבב ויהפך, ואם מתוך הסידור יהיה הספר במקום אדם שמזכירו ולא יטעה, וכן הענין כאן:

באופן כי קיום המצות במעשה נעשה שמירה למצוה מכח המעשה שלא תשתכח ממנו, וגם לא יהיה בה מחסור, ויש להמשיל משל לדבר זה, מעשה שהביא בספר שב"ר ז"ל בפרשת תצוה, איש כפרי בא העירה, וירא עששית שקורין (פ'נוך') אצל המוזג, ויפלא בעיניו לדעת מה זאת, כי הוא לא ראה זאת מעולם, ויגד לו המוזג כי טוב להאיר חשכת לילה בנר המולב בתוכו, לבל יכשל באישון לילה באבן, ולבל יפול בפחת הבורות, ויקנהו הכפרי ויבא לביתו בלילה, וילב נר שקורין (שמע"א) בתוך העששית הנז', ולא התבונן שצריך להדליק את הנר, אלא חשב בלבו כי יאיר לו כמו שהוא בלתי דלוק, ובהיות הלילה והיה חשך, לקחו בידו לעלות על הגג באישון לילה, ויהי בעלותו בחשך ויפל אחור ותשבר מפרקתו, וימלא גופו פצעים וחבורות, וגם העששית נשברה לרסיסים. לימים נרפא גופו, ויבא העירה וילך אל המוזג הנז"ל, ויקן עליו בקולו קול עוז, הוי בליעל למה רמתני ועל ידך נפצעתי, ועי"ז אלה כמה בצועות, וישאלהו המוזג הגד נא לי איך עשית, ויאמר עשיתי ככל אשר צותני, שמתי הנר בתוך העששית והבטח כי יגיה חשכי, אך שקר ענה פיך כי לא היה אור כלל, ובסבב דבר זה הנפילה מן הגג והוכה כל הגוף. ויען המוזג אליו הוי שוטה ופתי, מדוע לא הדלקת את הנר בלבך כי אז יהיה לך אור, ויען הכפרי אם אך בהדלקת הנר יפיק ענן אירו למה זה העששית, הלא אוכל לאחוז נר דליק בידי, ויאיר לפני בלא עששית. ויען אליו המוזג תועלת העששית הוא לבל יכבה הנר ברוח, ולבל יבעיר הנר מגדים ועד קמה, ועליך אמר שלמה הע"ה הכסיל בחשך הולך, ע"כ המעשה שהביא שם:

וכן הענין כאן, הפלוסוף אומר למה צריך לאחוז הלולב בידו וינענעו, ויאחז השופר בידו ויתקע בו, די שיצייר בלבו שיש בידו שופר ותוקע ולולב ומנענע, וכאשר השב אותו הכפרי למה צריך העששית, יאחז הנר בידו ויאיר לו. אף אתה אמור לו, כאשר אמר המוזג לכפרי, תועלת העששית לשמור את הנר לבל יכבה ברוח, וכן כאן במצות תועלת המעשה לבל תכבה המצוה ע"י ערבוב או חסרון דבר ממנה, שלא יהיה האדם טועה בציור לבו ובמחשבתו, וגם כדי שלא תשתכח המצוה ממנו לגמרי, ובתועלת העששית כדי שלא ידליק הנר מטלטלים ועלים ובגדים, שיהיו נפסדים לגמרי:

נמצא המעשה היא שמירה למצות שלא יתבטלו, וז"ש ואת מצותי תשמרו, כלומר תעשו להם שמירה שלא יתבטלו ולא יחסרון, והשמירה הזאת תהיה על ידי העשיה שתעשו אותם במעשה ממש, ולא שני לכם לצייר אופן עשייתם במחשבה בלבד, ולכן נקיט ושמרתם ועשיתם בבת אחת, כי השמירה שלהם תהיה בעשיה, ולכן אמר נמי בפרשת קדושים ושמרתם את כל חקותי ואת כל משפטי ועשיתם אותם, ללמד שהשמירה של המצוה שלא תתבטל ולא תחסר כל בה תהיה ע"י העשיה שלה שהוא מעשה ממש:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, אם בחקותי תלכו ואת משפטי תשמרו ועשיתם אותם, דמצינו שתורה שבע"פ שבה מפורש כל פרטי המצות וטעמם ודקדוקיהן חלקוה לששה סדרים, וצריך טעם לזה המספר הששה, כי לכאורה נראה, כיון שהיא ביאור ופירוש לתורה שבכתב, צריך שתחלק לחמשה סדרים כנגד חלוקית של תורה שבכתב, שהם חמשה ספרים. ופרשתי בס"ד טעם לזה החלוקה של הששה כנגד ששה קצוות העולם, שהם מזרח ומערב וצפון ודרום ומעלה ומטה, שצריך האדם להיות מסתכל ורואה ומהלך בדעתו לכל צד משש קצוות, כדי שיקח לו מהם בינה והשכלה, למשוך מכל צד מהששה קצוות לימוד טוב, וגבאדם אחת לאחת, הנה מן צד המזרח נמשך כח השמחה לאדם, יען כי מן המזרח יוצא אור לעולם, ומן האור תמשך השמחה בלב האדם, דכתיב אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה, וכתיב אור צדיקים ישמח, ומן השמחה ימשך הרצון שנקרא בלשון הזוהר רעותא דלבא, כי זה תלוי בזה, ומן הרצון שהוא רעותא דלבא נמשך הזריזות לאדם במצות, שלא יהיו כבידין עליו, אלא יהיו קלין בעיניו, ואינו מרגיש כבידות בהם, וכיון דאינם כבידין עליו על כן יבא האדם בהם לידי עשיה, שיעשם בשלימות, דאם הם כבידין עליו יתעצל בעשייתם, ולא יבואו לידי עשיה. ואספר מעשה בטוביה הסופע שהיה

כל

כל המשפט של בני אדם נעשה באמרי פיו, ופעם אחת הלשינו עליו אצל המלך, וגמר המלך בדעתו להעבירו מפקידתו, וגם לייסרו ולענשו, וטוביה הרגיש בדבר זה, וקודם שעשה המלך עמו כלום לא מצא טוביה הצלה לעצמו אלא רק ע"י בריחה שיברח מארצו של המלך, וילך למלכות אחרת, ובלילה החליף שמלותיו ויתנכר ויצא יחידי מן העיר וילך דרך המדבר, ויבא למקום אחד שיש נהר מפסיק, וצריך לעבור לצד השני, ואין שם מעבורת, ויצטער מאד, ולא ידע מה לעשות, כי ירא פן ירגיש בו המלך שברח, וישלח אנשים לרדוף אחריו לתפשו, על כן א"א לו להתמהמה. ויזדמן שם איכר אחד שהכירו שהוא טוביה השופט, אשר כל המשפט נגמר על פיו, ובידו לעשות טובה או רעה כפי מה שירצה, ולא ידע כי בורח הוא, אלא חשב יש לו דבר נחוץ לעבור הנהר בשבילו, ויגש אליו ויאמר לו אדוני, אני אשא אותך על כתפי ואשוט בהנהר הגדול הזה, ואעביר אותך לעבר השני, וישמח טוביה על דבריו, ויעש לו כן שנשאו על כתפו ושט בנהר, ואע"פ שהיה טוביה כבד הרבה מחמת גודל גופו שהיה עב וארוך ושמן הרבה, עכ"ז נשאו על כתפו ושט בנהר שהיה רחב הרבה ולא אכפת לו, ואחר שעבר שלשה רבעי רוחב הנהר, שלא נשאר לו אלא רביע עד שיגיע ליבשה לשפת עבר השני, אמר טוביה להאיכר, אם ייטיב האלהים לי ואחזור על משמרתי אגמול אותך טובה הרבה, ויאמר האיכר וכי עתה אתה אינך שופט הארץ, והסירוך מן ממשלתך, ויאמר טוביה כן, כי בני אדם ארורים הלשינו עלי אצל המלך, ולכך אני בורח, וכל דברים אלו היו בעוד האיכר שט בנהר וטוביה על כתפו, וכששמע האיכר דבר זה שטוביה אינו שופט ושר ממשלתו, אז השליך את טוביה בנהר, ויאמר לו כשתחזור לממשלתך אוציא אותך מן הנהר, ואשא אותך על כתפי, וחזר לאחוריו ושט ויצא אל עבר הראשון שהיה עומד בו, והרבה אנשים היו באותו העבר הראשון עומדים, וכולם חשבו שהאיכר תש כוחו ולא היה יכול לסבול את טוביה, ולכך נפל מעל כתפיו באונס, ויאמרו להאיכר אם כ"כ כח גדול היה לך שנשאת את הכבד הזה שלשה רבעי הנהר, איך לא השתדלת לסבול כובד שלו על משך שיעור קטן להגיעו ליבשה, ויאמר להם האיכר בתחלה חשבתי שעדיין הוא שר המשפט שהכל מסורין בידיו, וכשראיתיו שהוא צריך לעבור ולא יכול היה לי שמחה ורצון לב מאד לעשות לו שמוש זה לישאהו על כתפי, ולשוט בו ע"ד שאמר שלמה המלך שלח לחמך על פני המים, על ידי הטבה זו שאני עושה עמו הוא יעשה לי הטבות הרבה כשיהיה לי עסק בבית המשפט שלו, כי הכל צריכין אליו, ולכן אע"פ שהוא כבד מאד, כשנשאתי אותו על כתפי, לא הרגשתי בכובד שלו, ונחשב אצלי קל מרוב השמחה והרצון שהיה לי בשמוש זה אשר חשבתי שיהיה לי זה קרן קיים, לאכול מפירותיו במשך השנים, ולכך לא היה קשה עלי כובד גופו כשהעברתי אותו שלשה רבעי הנהר, אמנם אחר שהגיד לי שהוא סר מן פקידתו, ובורח הוא שלא יש תקוה לראות מצידו הרווחה וטובה, אז הרצון שהיה לי בשמוש זה נסתלק מלבי, וממילא הרגשתי בכובד שלו, ולא נשאר בי כח לסבול אותו, ונפל מעלי בע"כ מחמת כובדו, ע"כ המעשה. נמצא הרצון מוסיף ונותן כח באדם לסבול ולעשות דבר שהוא יותר מכדי יכולתו :

ודבר זה תמצאהו בחוש הראות, כי תמצא ילד קטן בן י"א שנים הוא מתאוה להתענות תענית צבור כמו ט"ב או יוה"כ או י"ז בתמוז, כדי להתפאר בעיני העולם שיראו שהוא יש לאל ידו להתענות כמו אנשים גדולים, אעפ"י שאומרים לו אביו ואמו לא תוכל, ואם תתענה תתעלף, לא ישמע אליהם, ואם יכוהו וירצו לפתוח פיו בחזקה הוא יבכה ויצעק ואינו מקבל בשום אופן, וסוף דבר יתענה ולא איכפת לו, והולך ובא ברגליו ביום התענית, ולא יכבד עליו התענית, והטעם כי מאחר שהיה לו רצון גדול בדבר זה כדי להתפאר, לכן הרצון יתן לו כח ויכולת לישא עליו משא הצום, וכמו שאמר האיכר במעשה הנ"ל :

וכן תמצא תנוק בן שבע שנים הולך רגלי לפרדס מהלך שעה או יותר, ולא איכפת לו, וכל זה מחמת תגבורת השמחה והרצון בלבו בפרדס, ולכך סובל יגיעה יותר מכדי יכולתו, כי השמחה והרצון נותנים לו כח בגופו, ולכן שלימות האדם בעבודת שמים צריך שיהיה לו רצון בתורה ומצוה, ואז לא ירגיש בכובד המשא שלהם עליו, וזה הרצון נמשך מהשמחה שנמשכת מן האור שיוצא מן המזרח, ולכך הבטה שיביט האדם לצד המזרח בדבר שיוצא משם יהיה לו לימוד במדת השמחה היוצאה מן האור, ואז מן השמחה ישתלשל הרצון בלב האדם, ומן הרצון יבא האדם לידי עשיה בשלימות, כי הרצון מזרזו לעשות המצוה במהרה, כי הזריזות עושה קיום למעשה המצות, שהזריז נשכר לעשות המצות בעתם, והעצלות בהפך שהאדם יהיה חסר מחמת העצלות :

ויהיה האדם צריך להיות מביט והולך לצד המערב למשוך משם היראה, דהיינו שיצייר תמיד כאלו אור שכינה כנגדו, דארז"ל בגמרא תונה אור שכינה במערב וילפי לה מקראי, ובזה יהיה לבו נכון בטוח שיקיים בודאי מצותיו יתברך בלא מחסור, כי היראה מביאה האדם לשלימות המצות, ולא יטה לדרך רע להשמאיל, וכמ"ש דוד הע"ה שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט :

וגם צריך שיהיה הולך ונמשך ומסתכל לצד דרום שממנו תמשך החכמה, כמ"ש רז"ל הרוצה להחכים ידרים, והיינו שישתדל לרדוף אחר החכמה להשיגה, כי החכמה יסוד למעשה המצות ועסק התורה, כמ"ש רז"ל אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד :

וגם צריך שיהיה הולך ומסתכל לצד צפון, שממנו נמשך העושר, כמ"ש רז"ל הרוצה להעשיר יצפין, והיינו שישעבד כל עושרו לעבודתו יתברך, וכמ"ש ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך, ודרשו רז"ל מאודך ר"ל ממונך, כי יש כמה מצות שא"א לאדם לקיים אותם אלא ע"י פזור ממונו, ונמצא גם הממון הנמשך מן הצפון הוא יסוד למעשה המצות, וגם ללימוד התורה הוא טוב, שהממון פותח את הלב בהשגת התורה, וכמו שאמרו על רבינו תם ז"ל, שהיה עשיר גדול, והיה דרכו על שלחן שלומד עליו בתלמוד שמפלפל בו מניח קערה גדולה מלאה דינרי זהב עשרת אלפים או יותר, ואומר הזהב פותח את הלב להתחכם בפלפול הגמרא והמשנה :

וגם צריך להיות הולך ונמשך להסתכל לצד מעלה, ועוד ג"כ לצד מטה, דהיינו לצד מעלה בחלק עשה טוב, שהם מצות עשה, ולצד מטה בחלק סור מרע שהם הלאוין, כמו שאמרו על חסיד אחד כשהיה רואה אדם גדול ממנו בשנים, היה אומר זה ודאי עדיף ממני, כיון דחי כמה שנים יותר ממני, כמה תבילות של מצות יש לו יותר ממני, כמה כפורים התענה, כמה מצות קול שופר שמע, כמה סוכות ישב, כמה לולב נטל, כמה פסח עשה, כמה ציצית ותפילין לבש, כמה תפלות התפלל, וכן עזה"ד, וכשהיה רואה אדם קטן ממנו בשנים, יסתכל בסור מרע שהם הלאוין, ואומר ודאי זה טוב ממני, כי לפי מיעוט שניו גם חטאיו מועטין, ואז ע"י הסתכלות זו להביט במי שהוא למעלה ממנו בשנים בחלק העשין, ובמי שהוא למטה ממנו בשנים בחלק הלאוין, אז ממילא יקנה מדת הענוה והשפלות ולא יתגאה, וידוע כי מדת הענוה היא יסוד המקיים מעשה המצות אצל האדם, דעי"כ אפשר שיהיה שלם בתורה ובמצות :

נמצא על ידי הסתכלות הנז"ל שיסתכל האדם בשש קצוות ללמוד מהם דברים הצריכים בעבודתו יתברך

יתברך, ישתלם האדם בתורה ומצותיה, כי מן ההסתכלות בשש קצוות אשר פרשנו יהיה לו מהם יסודות חזקים לקיום התורה והמצות שבה, ועל כן תורה שבע"פ שהיא המבארת ומודעת לאדם הדרך אשר ילך בה במצות הלאוין, והמעשה אשר יעשה במצות העשין, חלוקה לששה סדרים, לרמוז לאדם שצריך להיות הולך ונמשך אחר ששה קצוות העולם, להתלמד מהם יסודות הצריכים בעבור קיום תורה, שעליה עומד העולם כולו בשש קצותיו, וכמש"ה אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי, ופרשתי בס"ד במ"א הכונה על תורה שבע"פ שהיא נוהגת ביום ובלילה, משא"כ בתורה שבכתב אין לומדין אותה אלא ביום, שאין קורין מקרא בלילה, ולז"א אם לא בריתי התורה הנוהגת יומם ולילה חוקות שמים וארץ הוא העולם כולו בשש קצותיו לא שמתי:

ובזה יובן אם בחקותי זו התורה תלכו, קרי בה הלך ו', כלומר יהיה לכם בה, מהלך לשש קצוות כמספר וא"ו להסתכל בהם למשוך מהם דעת והשכלה, ללמוד דבר טוב מכל הקצוות שיש בעולם, אז יש תועלת ותקוה בזה, אשר את מצותי תשמרו הלאוין שלהם, ועשיתם אותם העשין שלהם:

ועוד נ"ל בס"ד אומרו מצותי תשמרו ועשיתם אותם, הכונה תשמרו כלומר תצפו מלשון ואביו שמר את הדבר, כלומר לא תצפו לומר מתי תגיע מצוה זו לידי ואעשנה, כדי שאקבל שכר, אלא תצפו להם בשביל שתעשו, דמצוה תכלית כונתכם בצפוי זה הוא בעבור עשייתם, שבזה אתם מקיימים רצונו יתברך, ולא בשביל ליתן לכם שכר, והוא ע"ד מעשה שהיה במלך אחד שהיה צריך לו לעשות עשרים מיני כלים של זהב, וקרא לשנים אומנים, ויתן לכל אחד עשרה ניירות שמצוייר בכל נייר צורת הכלי, כדי שיעשום ע"פ הדוגמאות המצויירים בניירות ההם וקצב לכל אחד שכר ת"ק זהובים, כי המלאכה היא גדולה, ונתן להם זמן ששה חודשים, כי ידע שצריך זמן ככה, כי יש בהם ציצים ופרחים הרבה מינים ממינים שונים, ונתן להם הזהב שצריך לעשותו, אבל השכר יתן באחרונה כשיביאו הכלים מתוקנים ע"פ הדוגמאות, ושניהם יצאו שמחים וכל אחד הלך לביתו לעסוק במלאכתו, ושניהם גמרו המלאכה בתוך הזמן שקצב להם המלך. והנה אחד מהם התחכם לעשות לו בגד עליון שעליו מצוייר כל העשרה כלים שעשאם למלך, ולבש זה הבגד כשנכנס לפני המלך, והגיש לו את הכלים, וירא כי המלאכה שלימה, ויתן לו ת"ק זהובים כאשר קצב לו, ועליהם הוסיף עוד אלף זהובים תוספת למתנה. והב' ג"כ עשה בגד לעצמו שעליו מצוייר ת"ק זהובים, וילבש אותו כשהביא הכלים לפני המלך, וירא המלך כי גם זה מלאכתו נקיה, ועשאה כרצון המלך, ויצו לתת לו ת"ק זהובים אשר קצב לו, ויאמרו לו עבדיו, אדונינו המלך הלא זה וזה מלאכתם שוה, למה לראשון נתת לו אלף זהובים יותר על שכרו, ולזה נתת לו רק שכרו שלם. ויאמר להם הראשון היתה כונתו בעסקו במלאכתי כדי לעשות רצוני שבקשתי ממנו עסק עשרה כלים, ולא בעבור השכר, ולכן כשהביא לי הכלים לבש בגד שעליו מצויירים הכלים, להודיע כי הוא שמח על אשר עשה רצוני, וקיים דברי שזה תכלית כונתו. אמנם השני כשהביא לי הכלים לבש בגד שמצוייר עליו צורת ת"ק דינרי זהב, הרי הודיע וגילה לבו שתכלית כונתו הוא בעבור לקבל ת"ק דינרים, ובעבורם הביא לי הכלים עתה וצייר ת"ק דינרים בבגדיו להזכירני לשלם לו הדינרים, שבא עתה כדי לקבל הדינרים, ולכן אין ראוי לתת לו מתנה כי אם רק הדינרים אשר קצבתי לו, כאשר צייר אותם בבגדו כשבא לפני. וכן הענין כאן, אמר השי"ת הן אמת שאני נותן לכם שכר ע"כ מצוה ומצוה, הנה ראוי שאתם לא תהיה תכלית כונתכם במצות בעבור השכר, אלא תהיה תכלית כונתכם הוא לעשותם, דהיינו לעשות רצוני שצויתי אתכם לעשות, וכאשר כיון האומן ההוא במעשה הכלים כדי לעשות רצון המלך שצוהו לעשותם אליו, ולא בעבור לקבל שכרו, דלכך לא צייר הדינרים בבגדו כאשר צייר חבירו, אלא צייר מעשה הכלים שאין כונתו לתבוע את המלך בשכרו:

והשיג לכם דיש את בציר ובציר ישיג את זרע. נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש רז"ל שיש ב' צירים וב' דלתות באשה, והוא של בית הרחם ששם מקבלת הזרע, ומתגדל העובר ונשלם, כי הוא הכלי המקבלת בתוכו הולד, ובתוך הכלי הזה נתנים המ"ן שלה, והמ"ד של בעלה. ופירש רבינו האר"י ז"ל בעץ חיים שער הירח פ"ג, דאלו השני צירים ושני דלתות רמוזים באות ד', כי אות ד', היא צורת יו"ד, ושני וי"ן, שהיו"ד עומדת באמצע השני וי"ן, והיו"ד ההיא היא הציר של הדלת, שכל הדלת סובב עליה שאין קיום לשני וי"ן, אלא באותו היו"ד שהוא הציר, ולהיות שהם כפולים, לכן הם ב' צירים וב' דלתות, ואם התחברו יחד יהיו מ"ם סתומה כזה ם, ואלו הם סוד מ' יום דיצירת הולד, וכאשר מקבלת הולד בתוך בית הרחם שלה, היא צורת מ"ם סתומה, וכשיולדת נפתח רחמה, והשני דלתות שהיו דבוקות זו בזו כענין מ"ם סתומה נפתחין, ויוצא הולד ע"ש:

ובזה יובן בס"ד והשיג לכם די"ש אותיות שד"י, שהוא יסוד, שבו מתברך בית הרחם של האשה ששם הצירים והדלתות, את בציר חלק התיבה לשתים וקרי בה ב' ציר, הוא בית הרחם שבו ב' צירים, וב' דלתות, ולהיות כי העיקר הוא הציר שכל הדלת סובב עליו, וכנז"ל, לכן לא נתפרש כאן אלא ב' ציר של בית הרחם, ואמר ובציר ישיג את זרע, כלומר בבית הרחם שהוא שני צירים ישיג שם את הזרע, כי שם מתקבל הזרע ונעשה הולד, ששם זרע האיש וזרע האשה:

ואמר עוד ואכלתם לחמכם לשובע, לשבע כתיב, רמז בזה שתעשו העונה של נשותיכם בליל שביעי, שהוא ליל שבת, וידוע דהזווג נקרא בשם אכילה, והאשה נקראת בשם לחם, כמ"ש חז"ל ע"פ כי אם את הלחם אשר הוא אוכל, וכמ"ש אכלה ומחתה את פיה. א"נ רמז בזה על שבעה נקיים, שתהיו מזדווגים אחר ספירת שבעה נקיים, וזהו לשבע. א"נ רמז בזה על עיבור שהוא לשבעה חודשים שהוא עליון וגדול מאד, ולכן רובן של צדיקים גדולים נולדו לשבעה חודשים, וזהו ואכלתם לחמכם לשבע, שאתן לכם כח בזווג שלכם להמשיך העיבור שיהיה מן הזווג שלכם, הארת שבע תיקוני גולגלתא, שמשם יהיה העיבור לשבעה חודשים, וישבתם לבטח בארצכם, האשה נקראת ארץ, ולבטח הוא אותיות חלב ט', ר"ל יניקה מן היסוד שהוא ט':

ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין מחריד, נ"ל בס"ד, דארז"ל בגמרא כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו ת"ח, ופריך והתנן הנעלבים ואינן עולבין וכו' עליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו, ומשני דנקיט ליה בלביה, ופריך והאמר רבא כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו, ומשני דמפייסין ליה ומפייס. גם עוד משמע מהגמרא במקום אחר דאפילו בלב לא לנקוט, אלא עד זמן שכיבה, כמו שאמר אותו חכם מימי לא עלתה קללת חבירי על מטתי דאמינא קודם שינה כתמנא שארי לכל מאן דמצער לי, ובזה פירש הרב שבט מישראל ז"ל, רגזו ואל תחטאו פירוש שתרגזו על המצער אתכם כדרך ת"ח, אך באופן שלא תחטאו בזה, אלא אמרו בלבבכם הרוגז הזה, וכמ"ש בגמרא דנקיט ליה בליביה, ולא תדברו בפיכם להשיב על חרפתכם, ואף גם זה שהוא בלב לא לנצח יריב, אלא יהיה זה רק

על

על משכבכם, ר"ל עד סמוך למשכבכם, כי על ר"ל סמוך, כלומר עד זמן הסמוך למשכבכם, ואז ודומו סלה שגם בלב לא יהי לכם רוגז, אלא תמחלו לו מחילה גמורה, עכ"ד:

נמצא לפי"ז, אע"פ שדרכו של ת"ח להיות נקיט בלביה על הקמים עליו, עכ"ז בעת משכבו על מטתו צריך למחול, ולא ישאר בלבו שום חרדה של כעס על המצער אותו כלל, וז"ש ונתתי שלום בארץ שלא יהיה כעס והקפדה לאדם על חבירו, אע"פ שציער אותו, וא"ת והלא כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו ת"ח, דעכ"פ צריך לנקוט בלביה והיה השלום, לז"א ושכבתם ואין מחריד, ר"ל בעת השכיבה לא יש חרדה של רוגז אפילו אצל ת"ח, על כן הכל ישנים בשלום:

והנה צריך טעם לשיעור הזמן שאמרו חז"ל, דראוי למנקט בליביה עד זמן שינה ולא יותר, דאם באמת מותר לו למנקט בלביה בשביל כבוד התורה, למה עשו לו גבול זה עד זמן שינה ולא יותר. ונ"ל בס"ד. דידוע בעת שינה יוצאת הנשמה מגוף האדם ועולה למעלה בסוד מ"ן, וידוע כי למעלה לא יש שום קנאה ושנאה כלל, וכמ"ש על המלאכים כולם אהובים כולם ברורים וכו', וכן הוא אומר עושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו, ואיך תעלה הנשמה למעלה והיא יש לה שנאה ורוגז עם אחרים, על כן עשו גבול זה לעשות קודם שינה שלום עם כל אדם שציער אותו, ולא לנקוט בליביה בזמן שכיבה, אלא ימחול לכל אדם כדי שמצדו לא יהיה שנאה ומריבה ומחלוקת כלל, ובזה יומתק סיום המזמור של רגזו ואל תחטאו הנז"ל, שאמר בשלום יחדיו אשכבה ואישן כי אתה ה' לבדד לבטח תושיבני, כלומר בשלום עם כל אדם אשכבה ואישן, ולא ישאר לי רוגז על שום אדם, אפילו בלב, יען כי אתה ה' לבדד, ר"ל כשאהיה לבדד שנשמה תצא מן הגוף ותהיה לבדה, אז לבטח היא ישיבה של מעלה ששם הוא בטח, מדבר רע תושיבני שם במקום הבטח, ושם לא יש שנאה וקנאה, וצריך שתהיה נשמתי דומה ליושבי עולם העליון, ואיך יהיה שנאה ורוגז על אחרים, ולכך בעת שאישן אהיה ישן בשלום עם כל אדם:

ובזה נבאר בס"ד מאמר בגמרא שהוא תמוה, דאמרו בגמרא שהיה רב אחדבוי מקשי לרב ששת, והיה מעמידו בקושיותיו, והיה רב אחדבוי משחק על ר"ש, והלם דעתיה דר"ש, ולכך נענש רב אחדבוי שנתאלם, ובאה אמו של רב ששת לבקש מן ר"ש בנה שימחול לרב אחדבוי, ויתפלל עליו שיתרפא, ולא היה רוצה ר"ש להתפיס, והוכרחה אמו לגלות לו דדים שלה, ואמרה לו עשה בשביל דדים אלו דינקת מנייהו, ואז נתפייס והתפלל עליו ונתרפא. והדבר יפלא, איך רב ששת לא יעביר על מדותיו, ועוד איך יעבור על רצון אמו שבקשה ממנו להתפייס ולמחול, ועוד למה באה עליו מצד הדדים והיה לה לומר עשה בשביל כבודי שאני אמך, או עשה למען ידים שלי שגדלו אותך ויגעו בך, ומאי רבותייהו הדדים, ובזה ניחא כי רב ששת רצה לקיים דברי חכמים שאמרו כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו ת"ח, והיינו משום כבוד תורה צריך למנקט בליביה עד זמן שכיבה וימחול לו, ואמו בקשה ממנו שאותה שעה בעוד היום גדול יתפייס וימחול לו, ולכך לא רצה באומרו לה אני אמחול, אך אין עתה עת המחילה המתיני עד הלילה ואמחול לו בעת שאני בא לישן, ע"כ כדי להכריחו שיעשה המחילה והפיוס באותה שעה קודם הלילה, אמרה לו עשה למען דדים או דינקת מנייהו, כוונתה לומר כשהיית בא לינק מן הדדים שלי ביום לעת ערב, לא הייתי אומרת אין עתה עת אכילה המתן עד הלילה ותינק, לכן גם אתה עתה לא תאמר לי המתיני עד הלילה ואתפייס, דאין עתה עת הפיוס אלא תתפייס עתה, ותקום להתפלל עליו שיתרפא, וכן עשה:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין מחריד, דארז"ל לצדיק מראין לו חלום רע, ופרשו הטעם מפני שהצדיק בוכה ומתוודה קודם שינה, וכמ"ש דוד הע"ה בדמעתי ערשי אמסה. וכן אמר הרא"ש ז"ל באגרתו לבנו, ומטתך בדמעך תמסה בזכרך חרדת ריב"ז על יום הדין. והנה כל זה לא יהיה לעתיד, יען שיהיו כל ישראל צדיקים גמורים, ויהיה שלום רוחני בין בנפש בין בגוף, שעל שלום זה אמר הכתוב שלום רב לאוהבי תורתיך ואין למו מכשול, וכיון דאין חוטאים כלל אין להם בכיה ווידוי ודמעה בלילה קודם שינה, כדי שיראו חלום רע, כי חלום רע הוא אם יהיה לאדם דאגה וצער קודם שינה, דכך מחייב הטבע, וכיון דהם ישנים בשמחת לב, לא יהיה להם חרדה בחלומות רעים, כמ"ש איוב אמרתי תנחמני ערשי ותחתני בחלומות, אלא אדרבה יראו חלום טוב, וז"ש ושמתי שלום בארץ שלום רוחני שלא יחטאו ולא יצטרכו להוודות ולבכות קודם שינה, ועי"כ ושכבתם ואין מחריד אתכם בחלומות רעים, אלא תראו חלומות טובים:

בשם ה׳ נעשה ונצליח

ליקבה״ו

ספר במדבר

פרשת במדבר

באחד לחודש השני בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים לאמר. נ״ל בס״ד מה שהוצרך לפרש באחד לחודש השני בשנה השנית, שפירש שלשה מניינים שהם ב׳ בשנים, ועוד ב׳ בחודשים, וא׳ בימי החודש, הרי כאן אותיות בבא, שהם רומזים לתורה שמתחלת בראשית ברא אלהים שהוא ר״ת בבא, לרמוז שזכות התורה יגן עליהם שלא יזיק להם המנין הזה. גם בבא הוא שער, כי תרגום שער הוא בבא, וידוע דהחכמה נקראת שער כמ״ש בגמרא מכריז רבי ינאי חבל על דלית ליה דרתא ותרעא לדרתיה עביד, הרי כאן נרמזה החכמה לרמוז שאותם הנפקדים כולם היו בעלי חכמה :

ועוד נ״ל בס״ד, רמז במנין ימי החודש הוא א׳, ובמנין השנים הוא ב׳, הרי צירוף אב, ובאומרו תפקדו אותם אתה ואהרן, רמז אותיות אם, כי משה אהרן ר״ת אב, רמז לו בזה שלא יהיה להם נזק בעיה״ר מן המנין הזה, כי יגיע להם שמירה מן שם י״ה שהוא אב ואם. ובזה פרשנו בס״ד מ״ש בלעם כי מראש צורים אראנו ומגבעות אשורנו, ראש צורים הם האבות שראשם הוא אברהם אע״ה, והגבעות אלו האמהות, והוא רצה להזיק להם בעין הרע שלו, אך נצייר פניו שנשמות האבות והאמהות עומדים אצלם מכאן ומכאן, וידוע אם הבן עומד אצל אביו ואמו, אין עיה״ר שולטת בו, וכן כאן אב ואם שלהם, שהם אבות הקדושים ואמהות הקדושות, יבאו ויעמדו אצלם בשעת המנין, ואז לא יהיו נזוקין בעיה״ר מצד המנין :

שאו את ראש כל עדת בני ישראל למשפחותם. י״ל תיבת כל נראה לשון יתר, דהא ודאי על כולם הוא מצוה, ועוד לבית אבותם נראה ג״כ לשון יתר. ונ״ל בס״ד ידוע הוא שצריך האדם להזהר שלא ידבר חובה וקטרוג ח״ו על ישראל לפני הקב״ה, אפילו על הרשעים שבהם, ואפילו שהחכם חייב להוכיח רשעי ישראל, ולהראות להם גנותם וכסלותם, ורשאי לדבר אתם קשות כדי להחזירם בתשובה, עכ״ז לפני הקב״ה לא ידבר חובה וקטרוג, ולא יגנה אותם, אלא אדרבה ידבר זכות וסנגורייא עליהם. לא ולמד מן ישעיה הע״ה, שבשביל שאמר לפני הקב״ה בתוך עם טמא שפתים אני יושב, נענש, אע״פ שבאמת לא היו עושין רש״מ, ואמר הקב״ה עליהם הוי גוי חוטא עם כבד עון זרע מרעים בנים משחיתים ועוד דברים קשים כאלה, עכ״ז היה קשה לפני הקב״ה על מה שקראם ישעיה הע״ה לפניו עם טמא שפתים, דמה לו לגנותם לפניו יתברך והלא הוא ית׳ יודע אותם מה הם, ולכך תכף ומיד נענש על דבר זה שבא מלאך והכהו כפיו בגחלת אש, וא״ל וסר עונך וחטאתך תכופר, וכן מצינו בהושע הע״ה שנענש על אשר דבר חובה על ישראל, ולא דבר זכות וסנגורייא לפני הקב״ה, וכן נמצא באליהו הנביא זכור לטוב, כשאמר קנא קנאתי וכו׳ כי עזבו בריתך וכו׳ והוכיחו הקב״ה על אשר דבר חובה על ישראל לפניו, וכן אמרו בגמרא דפסחים על פסוק אל תלשן עבד אל אדוניו, כי מקפיד על המלמד קטגוריא על ישראל :

הנה פעם אחת שמעתי מאדם אחד מדבר בגנות אחינו בית ישראל היושבים בארצות איירופ״א ואומר שהם מחללי שבתות בפרהסייא מקטון ועד גדול, ואוכלים מאכלות אסורות, ועוד ועוד הרבה לגנותם. א״ל מי הצריכך לדברים אלו של גנות וחובה וקטרוג, המעמך ישלמנה, ואתה מה יש לך בדברים אלו, ומי הכניסך בתגר זה. ועוד למה תבחר לעשות מעשה זבוב שאינו חונה על בשר נקי וטהור, אלא רק על מכה וחבורה אשר על הבשר, כי כן אתה מספר בגנות אנשי אירופ״א, ואינך מספר בדבר טוב ושבח הנמצא בהם. ויאמר מה שבח וטוב נמצא בהם ביהדות, כדי שאדבר בו, א״ל יש ויש, כי הנה תמצא אפילו אותם אנשים שהם מחללים שבתות ויו״ט, ואוכלים בשר חזיר, ובשר בחלב, וטרפות, ושותין יין עם הנכרים ומתערבין עמהם, עכ״ז הם מחזיקים בשם היהדות אשר עליהם, ומודים ומודיעים בפיהם שהם יהודים ואין שם יהודי חרפה להם, אלא הוא להם לכבוד ולתפארת :

ואספר לך מעשה ששמעתי על עשיר גדול ועצום מאנשי אירופ״א בדור שקודם הדור הזה, שהיה שר נכבד מאד בעיני המלכים, ואוכל ושותה עמהם, והנה פעם אחת מלך אחד הזמין שלשה מלכים להרמונו המסובח הבנוי במקום דשן ושמן, ומיופה בתכלית היופי, לאכול ולשתות שם, וגם את היהודי העשיר ההוא הזמינו שם עמהם ביום פ׳ ידוע, ואז היהודי העשיר רכב בעגלה המפוארה שלו לבא אל ארמון המלך מקום הסעודה, ובאמצע הדרך היה מקום גבוה, ושם עמדו קרוב לחמשים ילדים קטנים, וכשהגיעה העגלה של העשיר ההוא, היו הילדים ההם מכים כף על כף וקורין בקו״ר „יהודי” „יהודי” בלי מספר, וכשנתקרבה העגלה אצלם העמיד אותה, ויתן למשרת שלו כיס שיש בו אלף דנרים זהב, ויזרוק אותם לפני הילדים, כדי שילקטום ויקחו אותם, וכשהגיע לארמון המלך ויסב על השלחן לאכול ולשתות עם המלכים, נענה מלך אחד מהם אשר הוא עשה הדבר הזה ללמד את הילדים שיעמדו באותו מקום ויקראו יהודי יהודי, כי חשב לבזותו בדבר זה, כי היה קשה עליו הדבר שיהיה כ״כ כבוד וגדולה ליהודי לאכול עם המלכים בשלחן אחד, והוא שמע מה שעשה זה עם הילדים לתת להם מתן אלף דנרי זהב בעבור דברים אלו, ויאמר להעשיר בהיותם יושבים על השלחן, שמעתי הבזיון שעשו לך הילדים באמצע הדרך, והיה ראוי לעשות בהם משפט, אך כיון דקטנים הן ואין להם דעת אין מענישין את הקטן. ויענהו העשיר למה אתה אומר שעשו בזיון, אדרבא עשו לי כבוד ונחת רוח בזה, ואל תתמה על דברי, שמע נא מעשה שהיה קודם כמה שנים, שעשיר אחד גדול הוריש לבנו עושר גדול, ובכלל נכסיו הוריש לו מרגלית אחת יקרה משקלה מאה קירא״ט, ואין בה שום מום, ויצא לה שם בכל העולם, עד שקראו לה שם יקר, והבן איבד נכסי אביו ולא נשאר לו אלא המרגלית ההיא, והלך אצל בנק אחד ולקח ממנו בהלואה חמשים אלף זהובים, ונתן לו המרגלית בתורת משכון, ואחר שהוציא מעות אלו חזר ולוה ממנו חמשים אלף זהובים על סמך משכון ההוא, ולקח עוד חמשים וחמשים, עד שלקח כך הכל שני מאות אלף זהובים, וכשבא ליקח עוד לא קבל הבנק לתת לו אפילו אלף אחד, ונשאר ריקם ריקם בבית ובחוץ. ויבא אצלו סרסור אחד ואמר לו שמע

לעלהי

לעצמי, תמכור המרגלית לבנק בחמש מאות אלף זהובים או יותר, ותקבל עתה ממנו סך שלש מאות אלף, ותמכור לו המרגלית, כי עתה אין לך הנאה ממנה, יען כי הבנק לא ירצה להלוותך עוד אפילו אלף זהובים, והמרגלית מונחת אצלו, וא"א שתוכל להביא לו שני מאות אלף זהובים ותקח המרגלית, ע"כ טוב שתמכור אותה לו. ויאמר לו זה א"א לעשות, יען כי עתה שהמרגלית מונחת אצל הבנק בפקדון, הנה היא נקראת על שמי בפי העולם, כאשר מדברים בה יאמרו מרגלית של איש פ', ואני מתכבד בזה, כי מרגלית כזו שאין כמותה בעולם אצל המלכים היא שלי, ונקראת של פ', אבל אם אמכרנה לבנק הלך השם של כבוד המרגלית ממני, ולכן א"א שאמכרנה, אלא יהיה שמי נקרא עליה, ואע"פ שאני בע"ח להבנק, זה לא אכפת, אפשר שאפרעהו, והעולם אומרים אם ירבה סך החוב, יש הרבה פתחים למקום לפרעונו :

ועל כן גם אני יודע בעצמי שאני יהודי מזרע היהודים, אשר כולם זרע יעקב אבינו, ונתן לנו אלהינו תורה ומצות לחזק בהם את יהדותינו, ועתה הוא רואה עצמו שנתערב עם בעלי דת אחרת, ואינו מקיים מצות דתי היהודים, ובכל שעה שהוא מסתכל בדבר זה יש לו צער ויגון בלבבו, כי ירא פן סר מעליו שם יהודי היקר מאד, אשר הנחילו אביו אליו, מאחר שאינו עושה משפט ודת היהודות, אך היום כשפגע בסיעה של חמשים ילדים שהיו כולם בפה אחד קורין אותי יהודי יהודי, כמה פעמים באין מספר, שמחתי מאד כי ידעתי שעם יהודי שהוא מרגלית יקרה עד מאד לא ניטל ולא סר ממני, ועדיין שמי נקרא על המרגלית היקרה הזאת, כי עודנה היא שלי, ועל אשר אני חייב בעבור שעברתי על כמה מצות, יש לזה פרעון, כי העיקר הוא המרגלית עודנה שלי ושל זרעי, ומרוב שמחתי בדבר זה שכך העידו אלו החמשים ילדים לפי תומם כאלו נבואה נזרקה בפיהם שאני עודני בשם יהודי, לכך השלכתי להם אלף זהובים למתנה, ואם היה אללי בעגלה עשרת אלפים זהובים, הייתי משליך להם בעבור שמחתי בבשורה זו שבשרוני, וידעתי כי אני הוא מרדכי היהודי. ע"כ הוא המעשה ששמעתי :

והנה עתה אנחנו רואין באנשי אירופ"א, אע"פ שיש בהם רבים שהם מתערבים עם נכרים גדולי הארץ, ואוכלים ושותים עמהם, ועושים חלול שבת כמותם, עכ"ז אין רוצים להסיר מעליהם שם יהודי, ואין פושטים מעליהם כבוד היהדות, ואין נחשב אצלם שם יהודי להרפה ח"ו, והם אוחזין בשם יהודי ומחזיקים בו בשתי ידים, ושומרין אותו לזרעם ולזרע זרעם לנצח, ויש שני עדים מעידים על הדבר הזה, הא' הוא שמלין את בניהם לשמונת ימים כאשר צוה ה' אלהים, וידוע כי המילה היא חותם אמת של היהדות, כי כיון שנימול נבדל מבעלי דת אחרת הבדלה גמורה ושלימה, שלא תכזב, כי הנימול א"א להתערב ולהתדמות עם הערל. ועד הב' שהוא יותר אמיץ וחזק, נזהרים שלא ישאו נשים נכריות, ואין נושאין אלא רק מבנות ישראל, יען כי אם ישאו נשים נכריות נפסק חבל היהדות מזרעם, כי בדין הוא ישראל שנשא נכרית ולדה כמוה, והרי הולד הוא גוי גמור, וכיון דאפילו אותם שעושים עבירות חמורות, אין רוצים לישא נכריות בשביל שלא יפסידו שם היהדות ולא יפסק מזרעם, הרי בזה נתברר שהם מיקרים שם היהדות, ועודם דבוקים באבותם עד אברהם יצחק ויעקב :

על כן אמרתי לך יש ויש לאותם אנשי אירופ"א שאתה מגנה אותם, דבר טוב ושבח בענין היהדות, ולא כאשר דברת שלא מצאת להם דבר טוב ושבח ביהדות, ובאמת כאשר תשכיל בדבר זה תמצא שיוצא ממנו זכות וסנגורייא גדולה להם, ובפרט לאנשים גדולים אשר מתערבים בשררה ובמקח וממכר ובטיול עם אנשים שרים וסגנים ובעלי זהב וכסף, ועכ"ז שם היהדות אין פושטים אותו מעליהם, והוא אצלם לכבוד ולתפארת ולא לחרפה ח"ו, וזו המדה היא מצויה אצל אומת ישראל תמיד מקדם קדמתה, בדורות הראשונים מכמה מאות שנים, דאעפ"י שחטאו בכמה עבירות חמורות, ואפילו בע"ז ג"ע וש"ד, לא פשטו ולא הסירו מעליהם שם היהדות, ונזהרו רק בדבר זה שלא לקחו נשים נכריות מעמים עע"ז, כדי שלא יוסר מעליהם ומעל זרעם שם ישראל ושם יהודים :

ובזה הטבת נתבאו בנבואת בלעם, באומרו הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב, ואע"פ שהאומות היו מתלבטים להסיר מעליהם שם ישראל, לא יכלו להם בדבר זה, וכמ"ש אסף במזמור פ"ג על עמך יערימו סוד ויתיעצו על צפוניך, אמרו לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד, וענין הערמה של האויבים דקאמר עלייהו יערימו סוד, הוא שהיו מיעצים לישראל שיקראו לבניהם בשמות הנכרים הנקראים על שם הבעלים שלהם, ומראים להם עצה זו לטובתם, כדי שלא יהיו ניכרים בין העכו"ם, אלא יחשבו שהם מבני אמונתם ולא יזיקום, וע"ז אמר יערימו סוד, אבל באמת הם מתייעצים בזאת העצה על צפוניך, הם נפשות של ישראל שהם צפונים בתוך הגוף, כדי שתחול עליהם רוח טומאה על ידי שמות הרעים של עובדי ע"ז, כי אמרו אוייביהם בלבם לכו ונכחידם מגוי, ר"ל נכריתם מלשון ותכחד מן הארץ, ר"ל נכרית אותם מגוי האחדות, שנאמר בהם ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ, כלומר נכריתם מן הבטחה של גוי אחד, ולא יזכר שם ישראל עוד, ולא יכלו על ישראל בדבר זה, אלא מסרו עצמם לבלתי יוסר מעליהם שם ישראל. ובזה יובן בס"ד נבחר שם מעושר רב מכסף וזהב חן טוב, כלומר נבחר שם ישראל ושם היהדות אצל ישראל, יותר מעושר רב, דאפילו העשירים שהם מלאים מכסף וזהב, יהיה להם מעם היהדות חן טוב :

ובזה יובן בס"ד הפסוק כאן, שאו את ראש כל עדת בני ישראל, כל דייקא, אפילו אותם בעלי עבירות שבהם שיהיו אחר דורות, תעשו להם נשיאות, בשבח וזכות וסנגורייא, שתאמרו עליהם, ובמה תמצאו זכות וסנגורייא על הכל אפילו על אותם שאין שומרים חוקות התורה, אמר למשפחותם לבית אבותם, ר"ל זאת הסנגורייא והזכות אשר תמצאון להם, כל הימים שיש להם דבר טוב זה שמחזיקין בו הכל, והוא שאין מזדווגים ונושאין נשים נכריות, אלא רק נדבקים למשפחותם שהם לבית אבותם, כלומר מזרע ישראל, ולמה נזהרים בזה יותר, מוכרח מפני שחביב עליהם שם היהדות והישראלות שלא יפסק מזרעם ולא יוסר מעליהם, וכדאי הזכות הזה ללמד בו סנגורייא עליהם, ותנשאו ותשבחו אותם בכך, והשי"ת יעזור לכל בר ישראל שעושה עול לשוב בתשובה שלמה, ויעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו, וישוב אל ה' וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח :

איש על דגלו באותות לבית אבותם יחנו בני ישראל מנגד סביב לאהל מועד יחנו. נ"ל בס"ד דידוע מ"ש רבינו מהרח"ו ז"ל בשערי קדושה ח"ג פרק א' במהות העולמות בתכלית הקיצור, הנה המאציל העליון אשר האציל כל העולמות נקרא אין סוף, ואין בו שום תמונה לא בשם ולא באות ואפילו בקוצי האותיות, ולכן ההרהור אסור דלית שום מחשבה תפיסה ביה כלל, ותחלה האציל עשר ספירות, וזה האור נקרא עולם האצילות הספירות, ובלשון הגאונים נקרא לחצחות, ונרמז בקוץ היו"ד של שם הוי"ה, כי לרוב העלמו אין לו תמונת אות אלא קוצו של יו"ד, כי הא"ס אפילו תמונת קוץ אין לו, וזה האור המיוחד הנקרא עילת הי"ם הוא הנקרא אלהות גמור. וכמו זה יש עוד

אור

אור הנקרא מחלב הנשמות בכל פרטיו. ועוד יש אור אחד הנקרא מחלב המלאכים שממנו נחלבו כל המלאכים, וגם הוא נכלל מכל פרטים ההם, והוא מלבוש חיצון על אור מחלב הנשמות, ועוד יש אור א' מועט ונקרא אור חשוך, וכולו דינים קשים, שמנו נאחזו כל הקליפות שבאותו עולם, ומלבים על אור מחלב המלאכים וכו' :

נמצא אור מחלב הנשמות הוא פנימי ועליון מן אור מחלב המלאכים, כי על ידו נמשך האורות וחיותם מאור מחלב הספירות, וזה סוד הן אראלם צעקו חוצה, כי כשאין נמשך מן מחלב הספירות שפע לנשמות ישראל הפנימיים מהם, חסרה השפעתם של המלאכים, מפני שהם חיצונים אליהם וכו', ולכן נאמר בישראל בנים אתם לה' אלקיכם, כי הם בבחינתה כבן מתאחז באביו בתכלית, ונמשך ממנו, וזה סוד האבות הן הן המרכבה, שהם מרכבה אל אור מחלב הספירות הרוכב עליהם, שלא ע"י אמצעות אור אחר וכו'. והנה נמצא אור מחלב הנשמות הוא לבוש לאור מחלב הספירות, וזהו סוד ואתם הדבקים בה' אלקיכם, שיש למחלב הנשמות דבוק גמור עם אור מחלב הספירות, משא"כ באור מחלב המלאכים, וז"ש כי כאשר ידבק האזור במתני איש, כן הדבקתי אתכם אלי בית ישראל :

ובזה יובן בס"ד הכתוב בפרשת תצוה ושכנתי בתוך בני ישראל והיתי להם לאלקים, פירוש ושכנת יו"ד הוא עולם הי"ש שנקרא מחלב הספירות בתוך בני ישראל, בני לשון בנין הוא מחלב הנשמות, שבו נבנו נשמות ישראל תוך דייקא, כי מחלב הנשמות הוא מלבוש למחלב הספירות, והוא בתוכו בלי אמצעי ביניהם, ולכן והייתי להם לאלקים שאכנה אהותי עליהם, שאהיה נקרא אלקי ישראל, דלגבי אוה"ע נקרא אלקי האלקים, אבל לגבי ישראל נקרא אלקי ישראל, כי מחלב הספירות דבוק במחלב הנשמות של ישראל :

ובזה יובן בס"ד מ"ש במלכים א' ס' ו', ושכנתי בתוך בני ישראל ולא אעזוב את עמי ישראל. וי"ל למה בתחלת הפסוק קראם בני ישראל, ובסופו קראם עמי ישראל תוך כדי דבור, ובזה ניחא דהכי קאמר, ושכנת יו"ד הוא מחלב הספירות שנקרא עולם הספירות, הנה הוא תוך בני ישראל, ר"ל תוך מחלב הנשמות שממנו נבנו נשמות ישראל, וכיון דהם דבוקים במחלב הספירות לכן בדין הוא שלא אעזוב את עמי ישראל, וקראם עמי כלומר עימי הם הדבוקים בי, וכמ"ש ע"פ כאשר ידבק האזור וכו' :

והנה נודע מ"ש רבינו מהרח"ו ז"ל שם, דמחלב הספירות שהוא עולם הי"ש הנז"ל, נרמז בארבע אותיות שם הוי"ה, ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב בשלח לך ואמרו אל יושבי הארץ הזאת שמעו כי אתה ה' בקרב העם הזה אשר עין בעין נראה אתה ה' בקרב העם הזה ועננך עומד עליהם ובעמוד ענן אתה הולך לפניהם יומם ועמוד אש לילה, והכונה הוא ואמרו קאי על השרים של האומות שלמעלה, יאמרו אל יושב הארץ הזאת, דהיינו אל האומות התחתונים היושבים בארץ התחתונה, שמעו כלומר הבינו, כי שמיעה הוא ר"ל הבנה, כמ"ש שמע כלומר הבן, ר"ל שיגידו להתחתונים שהם הבינו מישיבה של מעלה, כי אתה ה' כלומר מחלב הספירות שהוא עולם הי"ש, שרמוז בשם הוי"ה, ולכן קוראו כאן בשם ה' הוא בקרב העם הזה, כלומר בקרב מחלב הנשמות, אשר ממנו באו נשמות ישראל שהם העם הזה, ומהיכן הבינו הסוד הזה, אמר חדא כי ראו אשר עין בעין נראה אתה ה', כלומר בעת שנתת להם התורה בסיני דברת עמהם פנים בפנים שלא ע"י מלאך, וזה עדות ברורה כי מחלב הנשמות דבוק במחלב הספירות, דנמצא מחלב המלאכים הוא חוצה לו, כמ"ש רבינו ז"ל ע"פ הן אראלם צעקו חוצה וכנז"ל, ולכן לא קבלו בסיני על ידי מלאך, מאחר דנשמותיהם הם למעלה מן המלאכים, ואיך יקבלו מן התחתון מהם, וכמ"ש רבינו ז"ל, על כן מן הדבר הזה שהיה להם בסיני שדברת עמהם פנים בפנים, וראו עין בעין שלא היתה ראייתם בהתלבשות ע"י מלאך, נתברר לשרים של האומות שלמעלה דמחלב הספירות הרמוז באותיות הוי"ה הוא בקרב מחלב הנשמות שממנו יצאו ישראל :

ועוד ידעו מעלתם של ישראל ממה שרואין שעננך עומד עליהם, עננך דייקא שהוא חצוב ממקום עליון וגבוה, דלכן נקראו ענני כבוד, כי כבוד הוא מספר לב רמז לל"ב נתיבות חכמה, ועוד רואין שבעמוד ענן אתה הולך לפניהם, אתה דייקא, דכתיב ה' שומרך ה' צלך על יד ימינך, ואיך עתה הממית את העם הזה כאיש אחד :

ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב כל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות זהב לבושה, בת מלך רמז למחלב הספירות, הוא פנימה דמחלב הספירות, עומד לפנים ומלובש במחלב הנשמות, ומחלב המלאכים הרמוזים באותיות זהב, דהיינו אות ב' הוא מחלב הנשמות שהוא בסוד בריאה, וכנז' בדברי רבינו ז"ל בסוד אות ב' של בראשית, ואותיות זה של זהב רמז למחלב המלאכים, דידוע מאמר רז"ל במדרש זה הוא המלאך דכתיב וקרא זה אל זה ואמר, וז"ש ממשבצות זה"ב שהם מחלב הנשמות, ומחלב המלאכים לבושה שהם מלבוש לבת מלך שהוא מחלב הספירות :

ובזה יובן בס"ד הכתיב בפרשת ואתחנן, כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו כה' אלקינו בכל קראינו אליו, פירוש מאחר דמחלב הנשמות דבוק במחלב הספירות, יש כח לישראל מצד נשמתם להתפלל להשי"ת בלתי אמצעות מלאך, כמ"ש לא תצעק למיכאל או לגבריאל, אלא אתה קרא וצעק אל השי"ת לבדו, וז"ש כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו כה' אלקינו, שבאמת אין מחלב מפסיק בין מחלב הספירות לבין מחלב הנשמות, וכמש"ה ואתם הדבקים בה' אלקיכם, ע"כ ראוי שבכל קראינו הוא אליו דוקא, ולא נקרא לשום מלאך להיות אמצעי בינינו :

וז"ש הכתוב בפרשה זו, איש על דגלו באותות לבית אבותם יחנו בני ישראל, פירוש באותיות הוא בספירות, דידוע כל ספירה נקראת בשם אות, ובית אבותם היינו מחלב הנשמות שנקרא בית אבותם, וכמ"ש רבינו מהרח"ו ז"ל על מאמר רז"ל האבות הן הן המרכבה, דקאי זה על מחלב הנשמות שהוא מרכבה אל אור מחלב הספירות הרוכב עליהם שלא על ידי אמצעות, וכאשר העתקתי דבריו לעיל. ולז"א איש על דגלו באותות לבית אבותם, ר"ל בספירות בית אבותם שהוא מחלב הנשמות יחנו בני ישראל, שממנו נשמותיהם חולבו, וגם שהם מנגד ר"ל מן הפנים של מחלב הנשמות שגם הם סביב לאהל מועד יחנו, אוהל מועד קאי על מחלב הספירות שגם בית ועד של הספירות, ולכך קרי ליה בשם אהל מועד, וידוע דמחלב הנשמות שמשם נשמות ישראל, הוא מלבים למחלב הספירות הנקרא אהל מועד מסביב, ולז"א סביב לאהל מועד :

ובאופן אחר נ"ל בס"ד הכתוב איש על דגלו באותות לבית אבותם יחנו בני ישראל וכו', בהקדים מה שפרשתי בס"ד ברמז הכתוב בפרשת בשלח, ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה, והוא כי נראה עתה בדורות החדשים האלה, יש מבני אדם מתייאשין מן הגאולה, באומרם מאחר שהגלות הזה נתארך כ"כ יותר מן אלף ות"ר שנים, יש הוכחה גמורה כי לא ישוב אלקי ישראל לגאול אותם מבין האומות, לשלח להם מלך המשיח ולקבץ גליות לארצנו ולנחלת אבותינו, כי אורך הגלות הרב הזה

הזה שנתאחרה הגאולה וביאת המשיח, זו עדות ברורה על ישראל כי עוזבם ה' והשליכם מעל פניו ח"ו, כך היא טענת כמה אנשים בדורות החדשים האלה:

והנה נראה לי בס"ד שתי תשובות לסתור דבריהם, ולבטל טענתם, ולחזק התקוה של קץ הגאולה וביאת המשיח, ע"פ טעם ודעת שלא תתרופף התקוה מחמת אורך זמן הגלות, אע"פ שעברו יותר מן אלף ות"ר שנים, ועדיין לא נושעו ישראל ולא בא המשיח, אלא תהיה תקותינו חזקה מאד בבנין ירושלם וביאת משיח לדקינו בב"א, כאשר אנחנו מתפללים עליהם שתי ברכות קבועות בתפלת העמידה, אחת תשכון בתוך ירושלם, ואחת את צמח דוד עבדך וכו', כי לישועתך קוינו כל היום:

והתשובה הראשונה לדבר זה, דמלינו שאמר הכתוב אלף שנים בעיניך כיום אתמול, וקשא מאי קמ"ל בדבר זה לומר דאלף שנים שלנו נחשבים אצל השי"ת יום אחד, ומאי נ"מ מזה החשבון, ועוד איך יתכן לעשות חשבון מכוון כזה, והלא הוא יתברך חי וקים ואין אצלו שיעור זמן וקץ וגבול, ולא התחלת זמן ולא סוף זמן, ואפילו אם תאמר אלף אלפים ורבי רבבות שנים בעיניך כיום אתמול טועה אתה בהשערה זאת, על כן מוכרח לומר כי השערה זו של אלף שנים בעיניך כיום אתמול נאמרה לשכך את האזן, בעבור דבר אחד אשר נהיה לומדים מן השערה זו של אלף שנים כיום אתמול, וצריך לנו לדעת מה הוא הדבר אשר נתלמד מזה. ונראה הענין הוא שבא המשורר ללמדנו, שאם יראה האדם שנות הגלות, ארוכים מאד, שהגיעו קרוב לשני אלפים שנים, לא יבא להכריח מזה יאוש מהגאולה, ולא יסיר תקוה כאשר עולה בלבבות קצת בני אדם לחשוב, שכיון שנתארך הגלות כ"כ יותר מן אלף ות"ר שנים אין עוד תקוה לגאולה ולביאת המשיח, כי באמת אין כל זה נחשב לפני הקב"ה זמן ארוך, כי באמת כך הגדול שבמספר שהוא אלף שנים שלנו, הנה אצל הקב"ה נחשב קצר ומעט שהוא כיום אחד שלנו, ואמר כיום אתמול בכ"ף הדמיון, שאין זה שעור מדוקדק אצל הקב"ה, אלא רק נאמר על צד הדמיון, לדמות שיעור הקצרה והמועט, כי באמת לא יש שיעור יום מוגבל אצלו יתברך, ולכן אמר אלף שנים שלנו הם בעיניך קצרים וקטנים, כמו שיעור יום אחד שלנו, וא"כ מזה ההשערה שעשה המשורר בדרך משל ודמיון לשכך את האזן, בין תבין כי שני אלפים שנה שלנו נחשבים לפניו יתברך שני ימים, ולכן הזמן הזה שאנחנו רואין אותו ארוך אין זה נחשב ארוך לפני הקב"ה. וכונת המשורר בזה ההשערה שעשה הוא כדי להסיר מלב בני אדם הטענה של הבל, שחושבין בה בענין התקוה של הגאולה וביאת המשיח, לומר להם אתם רואין את האלף שנים זמן עלום וארוך, זהו ארוך בעיניכם, אבל בעיני השי"ת אין זה נחשב זמן ארוך, אלא למרבה יהיה נחשב יום אחד, ככה צריכים אתם לעשות השערה בדעתכם, וממילא בטלה הטענה וההכרח אשר אתם עשיתם להתייאש על ידו מן הגאולה וביאת המשיח. ועל זה אמר הנביא החקר אוה תמצא, אם עד תכלית שדי תמצא, ונאמר על ידי ישעיה הע"ה הלא ידעת אם לא שמעת אלקי עולם ה' בורא קצות הארץ לא ייעף ולא ייגע אין חקר לתבונתו. ונאמר כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי נאם ה'. כי גבהו שמים מארץ כן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבותי ממחשבותיכם:

והתשובה השנית אשר אמרתי בס"ד, שהיא יותר חזקה מתשובה הראשונה, והיא דארז"ל שתא אלפי שנה הוי עלמא, שהם שני אלפים תוהו, ושני אלפים תורה, ושני אלפים ימות המשיח, נמצא העולם הארציי היה חרב שני אלפים, שהיה מתמוטט ונופל, וארז"ל בנין עולם הארציי וקיומו ותקונו, נעשה ע"י מתן תורה שנתנה אחר שנבראת העולם כמ"ש על פסוק משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה, דקודם שנתנה התורה היה העולם באותם שני אלפים שנה מתמוטט ומזומן ליפול להחרב ולהתבטל, ועל ידי שנתנה תורה נעשה לו קיום ותיקון ועמידה, וכל זה הוא בעולם הארציי, אבל בנין וקיום האדם שהוא נקרא עולם האנושי, הוא תלוי בזמן שיבא המשיח, כי בנין וקיום האדם הוא על ידי זכוך החומר שלו שאז יהיה ראוי לרוה"ק, ויתקיים בו הבטחה הנזכרת בנבואת יואל הע"ה, ככתוב והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר, ונבאו בניכם ובנותיכם זקניכם חלומות יחלומון, בחוריכם חזיונות יראו, וכן תתקים נבואת ירמיה הע"ה שנתנבא בדבר ה' כי זאת הברית אשר אכרות את בית ישראל אחרי הימים ההם נתתי את תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה והייתי להם לאלקים והמה יהיו לי לעם, ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו את ה' כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם וכו'. נמצא תיקון ובנין חומר הגופים של האדם שהוא ג"כ נקרא עולם בפני עצמו, זה תלוי בזמן ביאת המשיח בגאולה העתידה:

ועל כן, אם תראה שנתארך תיקון ובנין עולם האנושי שהוא האדם קרוב לשני אלפים שנה, אין תימה, שכבר מצינו שכך נהג השי"ת בתיקון ובנין עולם הארציי, שהיה תלוי במתן תורה שנתאחר קרוב לשני אלפים שנה, מעת שנבראת העולם עד מתן תורה. ולא הקדים תיקונו ובניינו במתן תורה אחר שנבראת העולם במאה שנה, או בת"ק שנה, או באלף שנה, אלא המתין עד קרוב לשני אלפים שנה, ואז נתן את התורה שבה נבנה העולם הארציי ונתקיים, ועתה אז אם תראה שנתאחר זמן ביאת המשיח והגאולה, שבזה יהיה גשלם תיקון ובנין עולם האנושי שהוא האדם יותר מן אלף ות"ם שניע, לא תכריח מזה ביטול ביאת המשיח והגאולה מחמת אותה טענה של אורך הגלות, שנתאחר זמן הגאולה שנים הרבה, כי באמת עדיין לא הגיע זמן איחור זה לזמן איחור תיקון עולם הארציי, שהיה במתן תורה, ולכן אין פ"פ לומר אבדה תקוה ח"ו:

ובזה יובן בס"ד, הן גאלתי אתכם אחרית כראשית, כלומר אחרית זו הגאולה האחרונה שבה יהיה תקון ובנין עולם האנושי, שהם בני אדם, כראשית כמו גאולה שהייתה לעולם הארציי שנעשית ע"י מתן תורה, כי כמו שהראשית נתאחרה קרוב לשני אלפים שנה, כן האחרית מתאחרת קרוב לשני אלפים שנה, ואנחנו נדע האחרית מן הראשית, ולז"א מגיד מראשית אחרית:

והנה ידוע דעת הגאולה וביאת המשיח נקרא חק מפני שא"א לזה ביטול, שגזר הקב"ה נשבע לעשות כן, וכנז' בדברי רז"ל, ועוד נקרא חק מפני שאין לו טעם, יען כי מוכרח להיות כשיגיע קץ האמיתי אע"פ שהם דור שכולו חייב. ובזה יובן ושמרת את החקה הזאת, כלומר תצפה עת הגאולה שנקרא חק, מלשון ואביו שמר את הדבר, ואמר הזאת קרי בה ז' אות, כי בעת הגאולה נשלמים ז' אות של השם והכסא, דעתה כתיב יד על כס יה, גם נשלמים ז' אות של שם שד"י ושם אד"ני, שנפגמו בחטא חוה. ואל תאמר כיון שנתארך הגלות יותר מן אלף ות"ר שנים, זה הוכחה ברורה שנתבטלה הגאולה וביאת המשיח ח"ו, אלא תהיה תקותך חזקה וגדולה בדבר זה, יען כי הוכחה שאתה אומר היא בטילה ומבוטלת, מפני כי מן הימים הראשונים של שני אלפים ראשונים של העולם, נלמד מהם על ימימה הם ימים אחרונים של סוף שיתא אלפי שנים דעלמא, וכאשר פרשתי מ"ש מגיד מראשית אחרית, והיינו כיון שראינו שנתאחר תיקון ובנין עולם הארציי שהיה ע"י מתן תורה קרוב לשני אלפים שנה, לכן אם יהיה מתאחר בנין ותיקון

עולם

עולם הארציי שהם בני אדם שיהיה על ידי ביאת המשיח, אין זה חידוש, ובודאי יעשה הש"ת התיקון הזה, ואין הוכחה מן איחור הזמן, כי עדיין לא נתאחר הזמן בזה כמו שנתאחר בתיקון עולם הארציי שהיה על ידי מתן תורה, ולז"א מימים ימימה, כלומר מימים הראשונים של העולם תבין ותקיש על ימימה הם ימים האחרונים, דכמו שנהג באלה כן נהג באלה, דכמו שנתאחר התיקון כאן שנים מרובין כן נתאחר כאן, והוא יתברך היודע טעמו של זמן האיחור, וההכרית שמכריתים בזה לאבד התקוה, הרי הוא בטל מעיקרו:

ועוד נכלל באומרו מימים ימימה, גם תשובה הראשונה, והוא כי שיעור אלף שנים שהוא אצל האדם זמן ארוך, הנה הוא אצל הקב"ה שיעור מועט, שהוא שיעור יום. ולז"א מימים ימימה, דכל זה הזמן האלפים שנה הוא נחשב לימים שהוא זמן קצר מאד:

ועוד נ"ל בס"ד, שנכלל בזה הכתוב טעם נכון, על אשר נתאחר הקץ של בעתה קרוב לשני אלפים שנה, והוא דידוע כי בשני אלפים האחרונים שהוא אלף החמישי ואלף הששי, כל עת שיעשו ישראל תשובה מעליא יבא משיח קודם שיגיע קץ האמיתי שנשבע עליו הקב"ה, וכל זמן שהוא קודם שיגיע קץ האמיתי אם תהיה בו הגאולה, הנה היא בכלל אחישנה, אבל קץ האמיתי שנשבע עליו הקב"ה זה הוא בסוף אלף הששי, ולא נודע לנו מתי יהיה אם הוא קודם מאה שנה, או יותר, שזה הוא סתימות הקץ שלא נגלה לכל אדם, וכשיגיע זה הקץ האמיתי נגאלין בו אפילו דור שכולו חייב, אבל קודם שיגיע הקץ האמיתי הזה אם יהיו ישראל רצויים לפני הקב"ה, הם נגאלין. וזה נחשב בכלל אחישנה:

והנה נודע מדברי רז"ל, כי זה הקץ האמיתי שיהיה בסוף אלף הששי אשר נשבע עליו הקב"ה, זכו ישראל אליו בזכות שני אלפים תורה, שבזכות שני אלפים תורה שקדמו זכו שישבע הקב"ה להם שיגאלם בסוף שני אלפים האחרונים של העולם ביום הידוע לו, ולכך היתה השבועה על סוף שני אלפים אחרונים, מפני שהיתה בזכות שני אלפים תורה, וחשבונם שוה כאן שני אלפים וכאן שני אלפים, וזאת השבועה של קץ האמיתי היא בחסד גדול, כי נשבע לגאלם אפילו בדור שכולו חייב, אך זכו לה בזכות שני אלפים תורה שהם אלף השלישי ואלף הרביעי. הנה כי כן, עתה אין להתיאש מן הגאולה מטעם אריכות הגלות יותר מן אלף ות"ר שנים, כי קץ הגאולה האמיתי שנשבע עליו הקב"ה הוא בסוף אלף הששי, שזכו אליו בזכות שני אלפים תורה, ועדיין לא הגיע זמנו, ובודאי כשיגיע זמנו אז תכף ומיד תהיה הגאולה, כי אין דבר מעכב בקץ, מאחר שנשבע לגאלם בזה הקץ, אע"פ שהוא דור שכולו חייב, ובזה לא שייכה אותה טענה להכרית בביטול הגאולה מכח שנתאחר הזמן, כי בזה הגאולה ליכא איחור, וכשיבא זמנה תהיה בודאי, ונשאר עוד הגאולה של אחישנה, אשר אפשר שתהיה קודם שיגיע הקץ האמיתי, ואין זה נוגע לצדו יתברך, כי דבר זה תלוי ביד ישראל, אם יעשו תשובה כולם אפילו בהרהור, ורק יעשו כולם מצוה גדולה בענין האחדות, ובענין צדקה וצ"ז, אפשר שיהיו נגאלין קודם שיגיע קץ האמיתי:

ובעבור זאת הגאולה של אחישנה, שהיא קודם שיגיע קץ האמיתי, אנחנו מתפללין בכל יום בעמידה, את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח, מהרה דייקא, כלומר קודם שיגיע קץ האמיתי, כי לישועתך זו שהיא קודם שיגיע קץ האמיתי קוינו וצפינו כל היום, שאנחנו מצפים אולי יעשו הדור דברים הגונים, שיהיו מסוגלים לגאולה וביאת המשיח קודם שיגיע זמן קץ האמיתי. ובזה יובן, אם יתמהמה חכה לו, ר"ל אם יתמהמה בזמן של אחישנה שהוא קודם שיגיע קץ האמיתי, חכה לו, שתחכה אולי יעשו ישראל מצות המסוגלים לגאולה וביאת המשיח; כי בא ר"ת ב' אלפים, כלומר בסוף שני אלף שנה שיגיע קץ האמיתי, יבא המשיח בודאי, ולא יאחר, כי אין דבר מעכב ביאתו בקץ זה:

וראיתי לרבינו בשער הפסוקים פרשת בראשית דף ז' ע"ב, על מאמר רז"ל בגמרא ששה אלף שנים דעלמא, שהם שני אלפים תהו, שני אלפים תורה, שני אלפים ימות המשיח, וז"ל, נבאר עתה סדר חלוקם, כי התחלתם ממטה למעלה, והתחילו להתתקן מבחינת שני אלפים דעולם העשיה, ולהיות כי שורש כל הקליפות הם בעשיה, לכן נקראו שני אלפים תהו, כי תהו הם בחינת הקליפות, בסוד והארץ היתה תהו, ולכן רוב אותם הדורות היו רשעים, דור אנוש דור המבול דור הפלגה, אנשי סדום וכיוצא בזה, ואח"כ נתקנו בחינת שני אלפים דיצירה, שהם כנגד ז"א הנקרא תורה שבכתב, ולכן נקראו שני אלפים תורה, ולכן בהם נתנה התורה לישראל. אח"כ שני אלפים ימות המשיח, שהם שני אלפים דבריאה, אימא דנקראת ימי המשיח, ועם היות דבן דוד אינו בא אלא בשופס, עכ"ז כל השני אלפים נקראים ימות המשיח עכ"ל. ודע כי בודאי הסיף דנקט כאן הוא על זמן שעבר רובו של אלף הששי, אך לא נדע אם על מאה השביעית, או השמינית, או התשיעית, או העשירית:

ובזה יובן ושמרת את החקה הזאת, הוא קץ האמיתי שנקרא חק, מפני כי יהיה אפילו בדור שכולו חייב. ואל תאמר כיון שנתארך הגלות יותר מן אלף ות"ר שנים, ולא גאלם הקב"ה לא יגאלם עוד, הנה טענה זו היא הבל. יען כי מימ"ם הם שני אלפים של תורה, שהם אלף השלישי ואלף הרביעי, שנקראים שני ימים, זכו לימימה, כלומר זכו לקץ האמיתי שהוא בסוף ימימה, שהם אלף החמישי ואלף הששי, כי בעבור שני אלפים תורה זכו לקץ האמיתי של שני אלפים ימות המשיח, ואין בזה איחור, שלא נתאחר קץ זה, אלא מתחלתו נגזר כך להיות בסוף שני אלפים, מפני שהם זכו לו בזכות שני אלפים דתורה:

והנה ידוע דר"ת האבות הוא מספר אהי"ה, שהוא סוד הבינה, וס"ת האמהות שרה רבקה רחל לאה הוא מספר גאולה, שישראל זוכין לחירות מן הבינה בזכות האבות, וזהו מצד חירות הנפש, וזוכין לגאולה מצד הגופים בזכות האמהות, וכמ"ש על פסוק מדלג על ההרים אלו האבות, מקפץ על הגבעות אלו האמהות, נמצא זוכין לגאולה בזכות האמהות, שהם בתים של האבות, כי האשה נקראת בית לבעלה:

ובזה יובן איש על דגלו, זאת התורה שהיא נקראת דגל לישראל. באותות לבית אבותם, אותות ר"ל אותיות של בית אבותם, הם האמהות, כלומר הגאולה שהיא רמוזה באותיות בית אבותם, יחנו בני ישראל, ואם תאמר כיון דנתארך הגלות יותר מן אלף ות"ר שנים, ולא היתה הגאולה, אבדה תקוה של הגאולה ח"ו, לז"א מנגד סביב לאהל מועד יחנו, פירוש אהל מועד זה בהמ"ק שנקרא אהל, ושם נועדים לראות בשלש רגלים, ויתקבצו הגליות שם סביב למקדש, ויזכו לזה בקץ האמיתי, מנגד קרי בה מן גד, ר"ל מכח זכות אלף השלישי ואלף הרביעי, והם שני אלפים תורה, ולכן אם קץ האמיתי נתאחר עד סוף שני אלפים ימות המשיח; הנה איחור זה מוכרח, מפני כי הוא נולד, וזכו לו מחמת זכות אלף ג' ואלף ד', ולכך ראוי להיות בסוף שני אלפים, וכדאמרן:

פרשת נשא.

דבר אל בני ישראל איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם למעל מעל בה' ואשמה הנפש ההיא והתודו את

הטאתם אשר עשו. י"ל על כפל הלשון למעול מעל, ושני לומר למעל בה', ועוד למה אמר מכל חטאת האדם, ולא אמר מכל עונות האדם, ועוד למה חזר ושנה לומר ואשמה הנפש ההיא, מאחר שכבר אמר למעל מעל יאשמה ומעילה חדא היא. ועוד אומרו והתודו את חטאתם לבין יתר הוא, דשני לימר והתודו את אשר עשו וידעינן דקאי על חטאתם, ועוד למה לא אמר והתודו את מעלם או והתודו את אשמתם כדקרי להו בתוך כדי דבור. ונ"ל בס"ד בהקדים מה שפרשתי בס"ד על פסוק כי עוני אגיד אדאג מחטאתי ואויבי חיים עצמו ורבו שונאי שקר, כדאיתא בתהלים סי' ל"ח, וקשה כי הנה נודע דעון הוא המזיד, וחטאת היא השוגג, וצריך לדאוג מן העון יותר, ואיך אומר אדאג מחטאתי, ופרשתי בס"ד, ע"פ מעשה שהיה באיש רשע בעל עבירות, סיפר בפני בני אדם כמה פעמים על הרב החסיד שבעירו שעבר כמה עבירות חמורות של ג"ע וכיוצא בהם, וישמע הדבר אלל הרב, ויביאהו לפניו באסיפת אנשים הרבה, וישאלהו מהיכן ידעת אלו הדברים אשר דברת, הראית בעיניך או שמעת באזניך, ומי הגיד לך. ויענהו באזני שמעתי מפיך ולא מפי אחרים שהודית בפיך שעשית עבירות אלו, והודאת בע"ד כמאה עדים דמי, ויאמר לו מתי הודיתי ובפני מי הודתי, ויענהו הודית בפני הקב"ה ביום כפור, שהייתי עומד אצלך ושמעתי מפיך שאתה מתודה על עבירות אלו, ומבקש מחילה וסליחה בעבורם וגם בכית עליהם. ויאמר לו הרב החסיד אמת הוא שהתודתי לפני הקב"ה על עבירות אלו ועוד יותר מהם, אך לא בעבור שאני עשיתי אותם, אלא בעבור שאחרים עברו עליהם, ואתה מכיר אותם ויודע מי הם העוברים על זה וכיוצא בזה, אבל אני תהילות לא־ל נקי אנכי מן אלו העבירות, ורק אני אתחייב מלד הערבות, דכתיב וכשלו איש באחיו, ואחז"ל נכשל בעון אחיו, וכן אמרו במשנה פרתו של ראב"ע היתה יוצאת ברצועה בבין קרניה, ותנא לא שלו היתה אלא של שכינתו היתה, ומתוך שלא מיחה בה נקראת על שמו, ולכן אני מתודה ואומר שעברתי ועשיתי כו"כ, ובאמת לא עברתי עליהם אני בעצמי, אלא אחרים עברו עליהם ועשאום, ואין צורך לפרש ולומר מי הם, כי אתה יודע בבירור מי הם העושים העבירות האלה אשר דברת בפיך. ויבוש אותו האיש ויכלם ולא ענה דבר, יען כי יודע בעצמו שהוא העובר כל העברות אלו, והכל יודעים שהוא חשוד בכולם, ועתה נגלית חרפתו לפני כל היושבין ששמעו תשובת הרב אליו, יען שבאמת הכל יודעים שהרב נקי הוא מכל אותם העבירות, והכל יודעים שאותו האיש חשוד הוא על כל אותם העבירות, והוא בא לגנות ולבזות את הרב באותם עבירות, באומרו שהרב בעצמו הודה שעובר עליהם, אך על ידי תשובה שהשיב לו הרב, אז מחשבתו הרעה של הבזיון שבה על ראשו, כי הכל הבינו שעליו נתכון הרב באומרו אליו שהוא מתודה על עבירות שעשו אחרים שאתה מכיר אותם, דכונתו לומר אתה הוא העושה עבירות אלו, ובעבור מעשיך אני מתוודה :

והנה ענין תשובה זו שהשיב הרב לאותו האיש שהשיב לו מחשבתו הרעה על ראשו, דומה למעשה אחר שהיה בערל צורר שהיה יושב במסיבה של שרים וסגנים, והיה ג"כ יהודי אחד אדם חשוב ונכבד יושב שם, והערל היה מספר שם הלכתי למדינה אחת גדולה, וראיתי שלא נמצא בה שום מחסור, כי כל מה שנמצא בכל העולם כולו מלוי בה, ורק חסירה יהודי וחזיר שלא נמצא בה לא יהודים ולא חזירים, ונתכון בזה לבזות היהודים להשוותם עם החזירים. ויען האיש היהודי ההוא, ויאמר לו זה החסרון אפשר שיתמלא בנקל, כי נלך אני ואתה ונדור שם, ויהיה נשלם ומתמלא החסרון של המדינה ההיא, ויבוש ויכלם אותו הערל, כי הוא נתכון לבזות את היהודי להשוותו עם החזיר, ובתשובה שהשיב לו היהודי שבה מחשבתו על ראשו, שהיהודי נשאר יהודי, והערל נעשה חזיר, וכן הענין כאן, שאותו רשע שעשה את הרב בעל עבירות מחמת הוידוי שלו, לבסוף שב הבזיון על ראשו שניכר שהוא האיש בעל העבירות, והודוי אומרו הרב בעבורו ולא בעבור הרב עלמו, כי הוא נקי מכל אלו :

והנה נודע דכל מכשול נקרא בשם חטאת, וכמ"ש רז"ל ע"פ כי כשלת בעונך, מזיד הוא וקרי ליה מכשול, וכל מזיד נקרא עון, וכיון דאמר הכתוב וכשלו איש באחיו, ואחז"ל הכונה איש נכשל בעון אחיו, נמצא לגבי העושה העבירה בעלמו נקראת בשם עון, אבל לגבי אחר הנתפס בעבורו נחשב עון זה מכשול שקוראו הכתוב בשם מכשול שהוא נקרא חטא. ובזה פרשתי בס"ד הכתוב שלום רב לאוהבי תורתיך ואין למו מכשול, כי המוכיחים את דורם נקראים אוהבי תורתיך, ואם אין מוכיחים אנשי דורם אינם אוהבים התורה, כדי שיוכיחו בעבור קיום דבריה לבני אדם, אלא אוהבים בני אדם, ולכן לא יוכיחו אותם כדי שיהיה אהבה ביניהם, ולכן לא ישנאום, וכדאמרן בגמרא האי צורבא מרבנן דמרחמיה ליה בני מתיה משום דלא מוכיח אותם במילי דשמיא, נמצא מניעת התוכחה עושה אהבה לאדם עם חבירו, ואז ממילא יהיו נתפסים בעונות של אחרים, שנקראים לגבי דידם בשם מכשול, אבל אוהבי תורתיך שהם מוכיחים לאחרים, ויהיה להם שלום רב מן השמים, דהיינו שכר רב, שהשכר נקרא שלום, ומרוויחים שאין להם מכשול שהוא עונות של אחרים שנקראים לגבי הנתפסים בשם מכשול :

ובזה יובן בס"ד, מ"ש דוד הע"ה כי עוני אגיד, בוידוי שאפרוש בו כמה עבירות אין אלו עון שלי, כי אני נקי ממעשים רעים אלו, ורק אדאג מחטאתי, הם עונות שעושים אחרים אשר אלו נקראים לגבי דידי בשם חטאת, שהוא מכשול, ואדאג פן אנכי מתחייב בהם, ונקרא שמי עליהם. והנה אויבי הם רשעים, אשר חיים עצמו מלשון עוצם עיניו, שהוא לשון סגירה, כלומר התורה שנקראת חיים סגרו עיניהם ממנה, ולכך הם רצים ורודפים לדבר רע, וכששומעין הוידוי שלי רבו שונאי שקר, ר"ל רבו להוציא שם רע עלי בשקר, לומר דוד הודה בפיו שעשה עבירות כו"כ, דמרבים שם רע בשקר עלי, וכמו שהיה אותו האיש הרשע. מדבר בפני העולם על הרב החסיד, כו"כ עבירות עשה, וראיתי בס' שב"ר ז"ל, פרשת שלח לך שהביא המעשה הנז'. באופן אחר, ופירש בה פסוק כי עוני אגיד בדרך אחר, ולפק"ד יתיישבו הדקדוקים בדרכינו לנכון יותר בס"ד :

נמצא האדם חייב להתוודות בעבור עונות אחרים, אשר נחשבים לגבי דידיה בשם חטאת שהוא מכשול, אע"פ שזה האדם לא חטא במעשה שנקרא זה עון ומזיד, וז"ש איש או אשה אשר יעשו מכל חטאות האדם, דהיינו שהם לדיקים במעשה, שאין להם דברים הנקראים עונות, אלא רק דברים של מעשה אחרים שנתפסים המה עליהם, והיינו למעול מעל בה', ר"ל הם מעלו במעל שעשו אחרים, אבל הם לא אשמו באשמה של מעשה, אלא רק ואשמה הנפש ההיא, שנתפס בעבורה, עכ"ז צריך שיתוודו את חטאתם זאת :

כה תברכו את בני ישראל אמור להם. איתא במדרש רבא בפרשת לך לך, מהיכן זכו ישראל לברכת כהנים, רבי יהודה אמר מאברהם כה יהיה זרעך כה תברכו את בני ישראל, רבי נחמיה אמר מיצחק, שנאמר ואני והנער נלכה עד כה, לפיכך אמר המקום כה תאמר לבית יעקב, וכנגדו כה תברכו את בני ישראל עכ"ל. והנה ודאי אלו ואלו דברי א־להים חיים, וכדאמרן בעלמא

דמכח שלשתם זכו, ויש לישראל כח בברכת כהנים משלשה אבות. ובזה יובן בס"ד טעם נכון, למה קורין לברכת כהנים ברכה המשולשת, וכמו שסידרו בחזרת העמידה או"א ברכנו בברכה המשולשת בתורה וכו', והיינו כי נתנה לישראל בזכות משולש משלשה אבות, ולכן שלשתם נרמזים בפסוק זה, והוא כי אברהם יצחק הם תשעה אותיות, ויעקב אע"ה יש לו שלשה שמות שהם ישראל יעקב ישורון, וכאשר תחשוב יעקוב מלא בוא"ו, ככתוב וזכרתי את בריתי יעקוב, וגם שם ישורון מלא בשני ווי"ן, כקריאתו, כי הקיבוץ הוא במקום וא"ו כנודע, נמצא יש בשמותיו ט"ז אותיות, ועם ט' אותיות של אברהם יצחק נשלם בהם כ"ה אותיות, וז"ש כה תברכו את בני ישראל, כלומר בזכות שלשה אבות שיש בהם כ"ה אותיות, תברכו את בני ישראל, וכנגד שלשה אבות שזכו ישראל לברכת כהנים בזכותם, לכך ביוה"כ עושים ברכת כהנים שלשה פעמים ביום, שהם שחרית ומוסף ונעילה :

ונראה לרמוז עוד בזה, דברכת כהנים היא ט"ו תיבות, וג"פ ט"ו כנגד ג' זכיות של האבות, הרי מ"ה כמנין אדם, רמז שאין זוכין לברכת כהנים אלא רק ישראל שנקראו אדם, שהם מזרע האבות. ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב מה רב טובך אשר צפנת ליראיך, מה רמז לברכת כהנים הנוהגת בשלשה תפילות שהם שחרית מוסף ונעילה, שיש בשלשתם מ"ה תיבות, אשר צפנת ליראיך אלו ישראל, שהם מזרע האבות, ולא לעם אחר :

ובספר ווי העמודים להגאון בנו של הגאון השל"ה ז"ל בדף מ"ל ע"ד כתב, מה שתקנו מסדרי התפילות ברכנו בברכה המשולשת בתורה, נתתי טעם לשבח, דכתב רש"י ז"ל על מקראות שאין להם תרגום, שצריך לקרות העברי ג"פ, וכתב מהגאון אביו השל"ה ז"ל שכתב רבינו יונה ז"ל, דפסוקים של ברכת כהנים אין להם תרגום, ולכן פסק השל"ה ז"ל שצריך לקרות פסוקים של ברכת כהנים ביום שישי שלשה פעמים מקרא, משום סברת רבינו יונה ז"ל הנז', ואח"כ יקרא גם זה התרגום הנמצא אתנו עליהם, לצאת ידי ספק, כי אולי הוא תרגום מקובל מסיני, ולא היה מגולה בימי רבינו יונה ז"ל. ובזה פירש שם בשם מהר"ר הירץ ז"ל, הטעם שסידרו לומר בברכה המשולשת בתורה, והיינו לפי מאן דס"ל שאין תרגום מסיני על פסוקי ברכת כהנים, דאז צריך לקרותם משולשים, דהיינו שלשה פעמים מקרא, ולכך אמרו המשולשת בתורה, כי משום דלית להו תרגום צריך לשלש המקרא, משא"כ בברכה אחרת היא שנים מקרא ואחד תרגום, ולכן אמר ע"י משה ולא ע"י המתרגם, עכ"ד ע"ש :

ולפי"ז לדעת הפוסקים הנז"ל, דס"ל דברכת כהנים צריך לשלש המקרא שאין להם תרגום מקובל מסיני, נמצא הם מ"ה תיבות, כי ג"פ ט"ו שהם משולשים במקרא יש בהם מ"ה תיבות, ובזה יומתק הרמז שכתבנו בפסוק, מה רב טובך אשר צפנת ליראיך, דקאי על ברכת כהנים שהם מ"ה תיבות, ואין זכיה בהם אלא ליראיך שהם ישראל. ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב ביום ההוא יהיה ישראל שלשיה, פירוש ביום שעולם הטוב שמספרו ההוא יהיה שלשיה, שתתקיים בהם ברכת כהנים, שהיא שלשיה, כלומר משולשת בתורה, ותתקיים בהם בשלימות, וגם שלשיה חלקנה לשנים וקרי בה שלש י"ה, כי ברכת כהנים שהיא וא"ו תיבות, הנה הוא כנגד מספר שם י"ה :

והנה ברכת כהנים נקראת נשיאות כפים, מפני שיש בה ט"ו תיבות, כנגד ט"ו פרקים שיש באצבעות עד הכף. ובזה יובן כה תברכו את בני ישראל, כה הוא כף וחמש אצבעות, יש בין כולם ט"ו פרקים, וכנגדו תברכו בני ישראל בט"ו תיבות, ואע"פ שהם ט"ו הם נחשבים מ"ה תיבות, דהם משולשים, וזהו אמור להם אותיות למ"ה :

והנה מפורש בספרי האחרונים ז"ל, דמנהג העולם לומר אחר פסוק ראשון דברכת כהנים כן יה"ר בזכות אברהם, ואחר פסוק שני כן יה"ר בזכות יצחק, ואחר פסוק שלישי כן יה"ר בזכות יעקב. ועיין בספר חסד לאלפים בזה ע"ש. ופרשתי בס"ד טעם לזה, דחלקו היה"ר לכל פסוק בפ"ע, והוא כי הש"ת אחר שברא העולם בירך אותו ברכה אחת, לפנימיות העולם ולחצוניות שלו ברכה אחת לשתיהם, אח"כ בא אברהם אע"ה ועבד להש"ת עבודה תמה בגלוי ובנסתר, נתן לו הקב"ה כח להוסיף על ברכה של הקב"ה שתי ברכות, אחת לחיצוניות העולם בזכות עבודה הנגלית שעבד את הקב"ה, ואחת לפנימיות העולם בזכות עבודה הפנימית שעבד את הקב"ה, כי מאחר שהוא אדם אין מספקת ברכה אחת לחצוניות ולפנימיות, אלא צריך ברכה לזה וברכה לזה, הרי נעשה שלשה ברכות אחת של הקב"ה, ושתים של אברהם אע"ה, וכנגד זה ניתנו בברכת כהנים בפסוק ראשון שלשה תיבות שהם יברכך ה' וישמרך, ונזכר שם שמים באמצע. אח"כ בא יצחק אע"ה ועבד את הקב"ה עבודה תמה מבית ומחוץ, שהוא בנגלה ובנסתר, וג"כ זכה עי"כ להוסיף שתי ברכות לעולם, ונוספו על שלשה ברכות הנז"ל, ונעשו בזמנו חמשה ברכות, וכנגד זה נאמר חמשה תיבות בפסוק שני של ברכת כהנים, ולכן אחר פסוק ראשון אומרים כן יה"ר בזכות אברהם, ואחר פסוק שני אומרים כן. יה"ר בזכות יצחק. אח"כ בא יעקב אע"ה, וגם כן עבד את הקב"ה עבודה תמה בנגלה ובנסתר, ובעבור זה ג"כ זכה להוסיף שני ברכות על הקודם, ונמצא בזמנו נעשה שבעה ברכות, וכנגד זה נאמר בברכת כהנים בפסוק שלישי שבעה תיבות, וג"כ נזכר בהם שם הוי"ה, ולכן אומרים אחר פסוק זה כן יה"ר בזכות יעקב, ודוק היטב כי נכון הוא בעזה"י :

יברכך ה' וישמרך וכו'. נ"ל בס"ד המשך הפסוקים האלה ביחד ע"פ מ"ש במדרש כ"י שהביאו בספר פדה את אברהם וז"ל, מעשה ברבי יוסי בן קסמא שנשבו שני ילדיו מירושלים על יד שר אחד מאדום שגזל אותם ושבאם, והלך רבי יוסי בן קסמא לעיר של אותו השר, ואמר לאותו השר טול מאה מנה ותן לי שני ילדים ולא רצה, והלך רבי יוסי והתענה והתפלל לפני הקב"ה להושיעו להשיב לו שני ילדיו, ושלח הקב"ה את מלאך מיכאל, והלקה את השר ההוא בחולי גדול בבטנו, והיה מצטרו צער גדול שא"א לו לסובלו, ויאמרו לו אוהביו שמא זה החולי בא לך מסיבת אותו היהודי, שבא לפדות את בניו ולא רצית ליתנם לו, ושלח תכף אחר רבי יוסי, וכיון שנכנס רבי יוסי למקום שיושב בו השר וראה פניו, אז נח ושקט מהכאב של אותו החולי, ויאמר לו השר תן לי המאה מנה שאמרת וטול את שני הילדים, ויאמר לו רבי יוסי לא אתן מאה אלא שמונים מנה ותן לי את הילדים, ויתכעס השר עליו, ויאמר לו לא מכאן, ואחר שיצא רבי יוסי חזר החולי על השר תכף ומיד ויתעלף מרוב הכאב, וחזר וקראו ויאמר לו תביא השמונים מנה ותקח הילדים, ויאמר לו רבי יוסי לאו אלא טול חמשים מנה, ויגער בו השר ועדיין הכאב הולך ומוסיף, וסוף דבר א"ל השר לרבי יוסי מה מגמתך, אמר לו רצוני שאטול אותם בחנם, אמר לו השר טוב קח ולך, ויען רבי יוסי ואמר איני זז מכאן עד שתפרע לי שכר עבודת פרך אשר עבדת בהם מעת ששבית אותם עד היום הזה, וסוף דבר עשו חשבון עמו לפי ערכם ומעלתם, ויעלה לו שמונים מנה, והוכרח השר לשקול לו שמונים מנה בעד שני הילדים, ולקח את בניו והלך לשלום, ע"כ :

נמצינו למדין, אע"פ שנשבו בניו ובא לפדותם בממון רב, עשה לו הקב"ה נס על ידי מלאך מיכאל

מיכאל שהחזיר לו בניו, וגם שילם לו שכר בעבורם. וז"ש יברכך ה' וישמרך, ודרשו רז"ל יברכך ה' בממון, וישמרך מן המזיקין, דהיינו יברכך בממון שיעשרך, וא"ת יסובב לו נזק מן העושר, כי כיון שיודעים שהוא עשיר, ישבו ממנו נפשות כדי שיפדם בממון הרבה, ואפשר שיצטרך ליתן בעבורם כל ממונו, לז"א וישמרך מן המזיקין אלו השבאים שנותנים עיניהם בממון, ושבים ילדים כדי שיפדום בסך רב, ישמרך מהם דאע"פ שהם בעלי בחירה, ולכך שבו ממך נפשות, לא תצטרך לשלם ממון כדי לפדותם, אלא תקח את השבויין בחנם, ותתייקר בדבר זה מאד, שיאיר ה' פניו אליך ויחנך, דהיינו שיעשה לך הקב"ה נס ע"י מלאך מיכאל שהוא שר הפנים, שלא יעשה לך נס כבן תלמיון בזמן רשב"י, וגם לא ע"י מלאך בסתם, אלא יאר פניו אליך, פניו דייקא, יאיר הנס על ידי מיכאל שר הפנים, ועל ידו יחנך, שיתן לך חן בעיני האויב, שיהיו דבריך נשמעים אליו, וגם שיאמין כי בזכותך הגיעה לו הרפואה של החולי, ולא עוד אלא ישא ה' פניו אליך בנס זה להגדילו יותר, והוא כי ישם לך שלום לשון תשלומין, שישלמו לך שכר עבודה בעבור בנים ששבו אותם ועשו בהם עבודה ושימוש, וכדהוה אצל רבי יוסי בן קסמא ע"ה :

ובאופן אחר נ"ל בס"ד קישור הכתובים זע"ז, והוא דאיתא בברכות דף כ', אמרו מה"ש לפני הקב"ה רבש"ע כתוב בתורה אשר לא ישא פנים, והלא אתה נושא פנים לישראל, דכתיב ישא ה' פניו אליך, אמר להם וכי לא אשא פנים לישראל שכתבתי להם בתורה ואכלת ושבעת וברכת, והם מדקדקים על עצמן עד כזית עד כביצה. ומקשים שתי תיבות על עצמן נראה הם מיותרין, דסגי לומר והם מדקדקים עד כזית עד כביצה, ופירשו בשם הגאון ר"ח מואלזין ז"ל, דאיכא למימר החשיבו עלייהו כזית לברך עליו כדי שיהיה חשוב סעודה, ויפטרו בשיעור זה בעבור חיוב שלהם בסעודת עני, דחייבים לתת לו סעודה שיהיו נפטרים בתתם לו כזית, דחשיב להו סעודה לברך עליו בהמ"ז, וא"כ אין ראויים לנשיאות פנים בעבור זה, שהם מתכוונים לטובתם והרוחתם בסעודת עני, לכך פירש ואמר והם מדקדקים על עצמן, כי החשיבו עלייהו שיעור כזית כדי לחייב עצמן בבהמ"ז, אבל לענין סעודת עני אין שיעור כזית חשוב אצלם סעודה, כי רק בסעודת עצמם חשוב אצלם שיעור סעודה כדי לחייב עצמן בבהמ"ז, אבל בסעודת עני אינו חשוב סעודה, אלא מאכילין אותו שיעור שביעה עכ"ד :

והנה כאן בפסוקים אלו יש לדקדק לפ"ד רז"ל, דפסוק ראשון של יברכך ה' הוא בממון, שהוא ברכה של עושר, ופסוק שני של יאר ה' פניו אליך הוא ברכה בחכמת התורה, ולמה הקדים ברכת העושר תחלה, ועוד למה הקדים שתי ברכות אלו לברכה של ישא ה' פניו אליך, דנראה ברכה זו הוא צורך לאדם יותר, דאי לא ישא לו פנים להצילו מן הקטרוג ירבץ תחת משאו וימות, וכמ"ש נפש החוטאת היא תמות, ואיך יקח העושר והחכמה אם אינו מתקיים בעולם ע"י נשיאות פנים. ובזה שכתבתי מובן שפיר, דאם יאמר פסוק של נשיאות פנים תחלה, יהיה הדבר הזה מוקשה בקושית מה"ש, והלא כתיב לא ישא פנים, ואם נשיב על זה ונאמר ישראל הם ראויים לכך, מפני שהתורה אמרה ואכלת ושבעת וברכת, והם מברכים על כזית, יש להקשות על תשובה זו דדילמא כונתם בעבור הרווחה שיהיה להם בחיוב סעודת עני, שיהיו פוטרים עצמם בכזית דוקא, לכך הקדים ברכת העושר שהוא יברכך ה' בממון, כפי דרשת חז"ל, וכיון דכולם עשירים אין בהם עני שצריך לתת לו סעודה כדי שיתכוונו בעבור זה, ועדיין יש לומר אולי הם כונתם לטובת עצמם, להשיג חכמה בתורה, דידוע כל האוכל מעט ואינו משביע עצמו זוכה להשיג חכמת התורה, וארז"ל אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה, ופירשו הכונה מרעיב עצמו עליה, ולכן אמר הכתוב צדיק אוכל לשובע נפשו, דהיינו מעט לקיום הנפש בלבד, ולכך אין אוכלים הרבה כדי שביעה אלא עד כזית ועד כביצה, ולכן בא הכתוב השני לברך את ישראל בחכמת התורה, דאמר יאר ה' פניו אליך ויחנך, ודרשו רז"ל שיאיר עיניך בחכמת התורה, וא"כ אינם צריכים לסגולה זו לאכול פחות מכדי שבעם, כדי להשיג החכמה, כי כבר הם מבורכים בזה, ולכן אוכלים כדי שבעם ויחכמו מחמת הברכה, וכיון דנשללו פניות אלו מהם, אז בא הכתוב השלישי ובישרם בנשיאות פנים, שאמר ישא ה' פניו אליך, דעתה יש להם טענה וזכות בנשיאות פנים, כמ"ש הקב"ה למלאכים :

ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום. איתא במדרש ישא ה' פניו אליך בדברים שבינו לבינך, וישם לך שלום זה שלום מלכות בית דוד, דכתיב למרבה המשרה ולשלום אין קץ על כסא דוד ועל ממלכתו. נ"ל בס"ד דידוע שפסוק בשכמל"ו שאומרים בק"ש הוא יחוד המלכות שנתקנה בזה, והגאולה תלויה בתיקון המלכות, ויתרון ההשפעה שיש לישראל ג"כ תלוי בזה. גם ידוע שזה היחוד של המלכות שהוא פסוק בשכמל"ו צריך לאומרו בלחש מפני קנאת החיצונים, ורמז לדבר שהשפעת ישראל תלויה ביחוד זה של בשכמל"ו, אמרתי בס"ד, כי אותיות בשכמל"ו הם אותיות שלום בך, ונתן הקב"ה לישראל יחוד זה לאומרו כדי שעי"כ ישתלשל להם השפעה גדולה, וז"ש למען אחי וריעי אלו ישראל שהם בעלי תורה הנקראים אחי, ובעלי מצות הנקראים ריעי להטיב להם, לכן אדברה נא שלום בך, אדברה לשון הנהגה כמו דבר אחד לדור, כלומר אנהגם ביחוד זה שהוא אותיות שלו"ם ב"ך, כי מאחר שיהיה ממנו שלום למלכות יגיע השלום לנו, כי בשלומה יהיה שלום לנו, זה כלל גדול בתורה, וז"ש ישא ה' פניו אליך להשפיע ולהטיב לך בדברים שבינו לבינך, זה יחוד בשכמל"ו שאומרים אותו בלחש, והוא דברים שבינו לבינך שאינו נשמע לאחרים, ואז עי"כ ישם לך שלום, זה שלום מלכות בית דוד דייקא, כי יחוד זה עושה עילוי במלכות העליונה הנקראת מלכות בית דוד :

ועוד נ"ל בס"ד דאיתא בתיקונים קב"ה ואורייתא וישראל כולא חד, ולכן הקב"ה נקרא אמת. דכתיב וה' אלקים אמת, והתורה נקראת אמת, דכתיב תורת אמת היתה בפיהו, ולכן הוא אומר אמת קנה ואל תמכור, וישראל ג"כ נקראו אמת, דכתיב ואנכי נטעתיך שורק כולו זרע אמת. ולכן הקב"ה שהוא אמת, לקח את ישראל נחלתו, דכתיב כי חלק ה' וגו' נחלתו, ולכן כתיב ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום צריך שגם אתם הדבקים בו תהיו אמת אותיות אתם, ועי"כ חיים כולכם היום, כי האמת מביא חיים לעולם, וכמ"ש רבינו האר"י ז"ל עמ"ש בגמרא דכתובות שאמר רבי יהושע על האשה המשקרת לא מפיה אנו חיים, שהעולם שהוא מתקיים ע"י האמת כמ"ש רשב"ג על שלשה דברים העולם קיים על הדין ועל האמת ועל השלום, הנה זאת שהיא משקרת אין העולם מתקיים במוצא פיה, וכנז' בשער מאמרי רז"ל ע"ש. ולכן התורה שהיא אמת לא קבלוה אלא ישראל, אבל העכו"ם שדבקים בדרגא דשקר לא רצו לקבל אותה :

ועל כן בזכות האמנת ישראל בתורה שהיא אמת, תהיה הגאולה בב"א, כמ"ש בא חבקוק והעמידן על אחת, דכתיב וצדיק באמונתו יחיה, אך התורה נקראת אמת ונקראת צדק, וענין שני תוארים אלו שיש לתורה פרשתי בס"ד, שבתורה שאמיתותן ניכר ונודע להדיא בעיני כל אדם, ומצד אלו הדברים שיש בה נקראת צדק, כי צירוף צדק ראשו צ' וסופו ק', והם מקרבן הדדי באותיות אלפא ביתא

ביאה, ולכן דברים שבתורה שהם אמיתתן ידועה וברורה לכל אדם נקראים בשם צדק, אשר ראשו וסופו מקרבן, כי אלו הדברים האמונה בהם היא קרובה ואינה רחוקה, כיון דאמיתות שלהם גלויה ונודעה לעיני השכל של בני אדם. אמנם יש דברים בתורה שבע"פ שמדברים בעוה"ב, ובמה שעתיד להיות, וגם מה שיש בשמים ממעל שאין עין החושית ועין השכל רואה אותם, הנה דברים אלו האמונתם רחוקה, ואין מאמינים בם אלא או שהם עם קדוש ונאמן אבל נכרים וזרים ופלוסופים מכחישין בהם, ולכן דברים אלו מכונים בשם אמת דמרחקן מיליה, כי אות א' שבראש צירוף אמת רחוק מן אות ת', שהיא בסוף מאד מאד מלד לצד, וגם אות מ"ם שבאמצע רחוקה מצדה האחד ורחוקה ג"כ מצדה השני, ולז"א שפת אמת תכון לעד, תכון לעתיד אצל הכל, שיאמינו גם בדברים הרחוקים מן החוש ומן השכל, אבל עתה תכון אצל ישראל דוקא, ולא אצל זרים ונכרים ופלוסופים :

והנה נודע שזה לעומת זה עשה האלקים, ולכן כמו שיש בתורה דברים שנקראים צדק דמקרבן מיליה, ויש דברים שנקראים אמת דמרחקן מיליה, כן יש להפך בסט"א שהיא דרגא דשקרא, שיש דברים שנקראים בשם שקר דמקרבן מיליה, דאותיות שקר הם סמוכים זל"ז, כן יש דברים שניכר וידוע שקרותם וביטולם בעין תכף ומיד כשאומרם האדם, וכמו מעשה שהיה באחד נדיב שהיה מהלך ועובר ברחוב העיר לדרכו, וימצא עני יושב ברחוב ונסמך לכותל, וידו פתוחה לקבל צדקה מן העוברים ושבים, והיו בגדיו קרועים יושב על הקרקע וראשו מוטה לארץ, וזה הנדיב חס עליו ויוציא מכיסו דינר כסף, וישם הדינר בכף העני הפתוח, והעני ראה הדינר מראהו לא טוב, וחשש פן הוא לא יוכל להוציא אותו בהוצאה אצל החנוני, כי יחשבו שהוא מזוייף, ויאמר לעשיר אדוני תחליף לי הדינר באחר, כי חוששני שלא יעבור בהוצאה, והנדיב העשיר חזר והוציא כיס המעות מחיקו להחליף לו הדינר, ובעוד שהוא ממשמש במעותיו לבקש דינר אחר, אמר לזה למה אתה מתפרנס מן הצדקה, והלא עודך בחור בעל כח תוכל לעסוק במלאכה ותתפרנס מיגיע כפך, ויענהו העני שהוא לא יצלח למלאכה מפני שיש בו שלשה מומין בגופו, הא' שהוא סומא בשתי עיניו, והב' שהוא אלם, והג' שהוא חרש, וילחק העשיר ויאמר לו שוטה נלכדת בדבריך ונוקשת באמרי פיך, כי ניכרו שקרים שלך לעת עתה תכף ומיד, שאם אתה סומא איך ידעת שהדינר לא טוב מראהו, ואם אתה אלם איך דברת דברך עמי עתה, ואם אתה חרש איך שמעת דברי והשבת לי תשובה, על כן לא ארחם עליך, ויפן הגביר וילך לו לדרכו. הנה דברים אלו שדבר העני וכן כיוצא בהם נקראים בשם שקר דמקרבן מיליה, כי נראה ונודע זיופם וביטולם תכף ומיד לעיני כל אדם. אמנם יש דברים שאין זיופם וביטולם ניכר ונודע בעיני בני אדם, אלא בתחלתם נחשבים דברי אמת, ורק אח"ז נודע וניכר זיופם ואו נקראים בשם כזב דמרחקן מיליה, כי אות ב' רחוקה מן אות ז', וכן אות ז' רחוקה מן אות ב', ולז"א ואני אמרתי בחפזי כל האדם כוזב, כי על הרוב כל בני האדם ישתמשו בדברים אלו שאין ניכר זיופם בתחלתם, אשר אלו נקראים בשם כזב, כי דברים הנקראים באמיתות בשם שקר שניכר זיופם תכף, וכהך מעשה דאותו עני הנז' אין נמצאים אלא אצל הכסילים שאין להם הבנה להרגיש איך הם נבזים בדבריהם :

נמצא יש בתורה דברים הנקראים אמת דמרחקן מיליה, ועכ"ז ישראל מאמינים בה אמונה שלימה, ורק הגוים מכחישים אותם, ולא יאמינו אלא בדברים הנקראים בשם צדק דמקרבן מיליה, על כן מ"ש וצדיק באמונתו יחיה הוא בעבור אמונתו בדברים הנקראים בשם אמת דמרחקן מיליה, אבל בדברים הנקראים צדק דמקרבן מיליה אין לו בזה שבח ויתרון, ולכך הגאולה שתהיה בזכות האמונה, היינו באמונה שיש לו יתרון בה שהוא מאמין בדברים שאינו רואה אותם בעיניו, ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב מרחוק ה' נראה לי ואהבת עולם אהבתיך על כן משכתיך חסד, פירוש בדרגא דאמת שהוא מרחקן מיליה ה' נראה לי ולא לנכרים, דאינם מאמינים אלא בדברים הנקראים בשם צדק דמקרבן מיליה, ולכך אמר לי ואהבת עולם אהבתיך, ועל כן ר"ל אמת מלשון כן בנות צלפחד דוברות, משכתיך חסד :

והנה מפורש בדברי רבינו מהרח"ו ז"ל בספר ארבע מאות שקל כסף, שבזמן הקץ של הגאולה בב"א, יתעטר המשיח מן מזל ואמת, ואז מתגלה בעוה"ז ע"ש, והיינו בזכות האמונה בדבר' תורה שהם דברים הנקראים בשם אמת, נזכה שיתעטר המשיח מן מזל ואמת, וכמ"ש והוכן בחסד כסא וישב עליו באמת באהל דוד. ובזה מובן בס"ד מ"ש חזקיהו הע"ה, כי שלום ואמת יהיה בימי, כי ידע שהוא היה ראוי להיות משיח, וז"ש ישא ה' פניו אליך בדברים שבינו לבינך, כלומר בזכות דברים שאין אמיתתן ניכר ונודע לעיני הכל, אלא הם בינו לבינך שאתה מאמין בהם, והם דברים הנקראים בשם אמת דמרחקן מיליה. ובזה ישם לך שלום זה שלום מלכות בית דוד, שיתעטר המשיח מן מזל ואמת, ויבא ויתגלה אלינו. ובזה תבין כי א' של אמת בא"ת ב"ש הוא למ"ד, והתי"ו בא"ה"ס בט"ע יתחלף בשי"ן, הרי נעשה אותיות שלם שהוא תרגום של שלום :

והנה צריך אנו לדעת למה ברכת כהנים היא ששים אותיות בדקדוק. ונ"ל בס"ד, ואקדים תחלה מה שפרשתי בס"ד בפרשה זו בפסוק וכל בקר זבח השלמים עשרים וארבעה פרים, אלים ששים עתודים ששים כבשים בני שנה ששים, ויש לחקור שנמצא קרבנות העולה היו אחד אחד, וכן היו החטאות, ונעשו סך הכל כ"ד שהיו י"ב מזה וי"ב מזה, אך בקרבנות השלמים מצינו שהקריבו מן הבקר שנים שנים, ועלה סך הכל כ"ד, ומשלשה מינים שהם אלים ועתודים וכבשים בני שנה הקריבו חמשה חמשה, ועלה סך הכל ששים מכל מין מהשלשה מינים אלו, ולמה היה כך, אלא דבר הוא. ופרשתי בס"ד הטעם, כי חטאת באה על השוגג, ועולה באה על חטא הרהור הלב, ולעתיד כאשר יטהרו ישראל מזוהמת הנחש ואין להם עוד חטא ומכשול ולא הרהור רע, אין מקריבים חטאות ועולות, ורק השלמים שבאים נדבה יקריבו לעתיד ואין נפסקים, וכמ"ש רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל בפרשת קדושים בפסוק וכי תזבחו זבח שלמים לה' ע"ש, ולכן עתה בחנוכת המזבח כשהקריבו חטאת ועולה לא הקריבו אלא אחד אחד, דא"א פחות מזה, והיינו להורות דאין רצונו יתברך בקרבנות אלו שבאים על חטא, דרצון השי"ת הוא שלא יהיו חוטאים ולא יצטרכו להביא קרבנות אלו. אמנם בשלמים שאין באים על חטא אלא לנדבה הקריבו מן הבקר שנים שנים, כדי שיעלה סך הכל כ"ד כנגד כ"ד קשוטי כלה שהם כ"ד צרופים שם אדנ"י שיהיו נמתקים בשלימות. וע"י יתפרדו כ"ד זיני דמסאבותא שהטיל נחש בחוה, שהם כמנין ואיב"ה, כמ"ש ע"פ ואיבה אשית בינך ובין האשה כידוע, ואז הנפש נטהרת מן כ"ד זיני דמסאבותא, ותתקשט בכ"ד קישוטין, ועל זה עשו הרמז במספר כ"ד קרבנות הנז' בבקר שהביאו אותם בתורת השלמים, ולכך היה זה בבקר שהם לשון בקר, ולשון בקור ורמז זה שייך לשלוי הנפש בשלימות טהרתה ותיקון שלה לעתיד :

ועוד עשו בזבח השלמים, רמז לשלוי הגוף לעתיד, שהקריבו אלים ששים עתודים ששים כבשים בני שנה ששים, ויובן הענין בס"ד בהקדים מ"ש רז"ל בפסוק ואולך אתכם קוממיות בשתי קומות של אדה"ר, כי קומת אדה"ר

האדה"ר היתה מאה אמה, ולעתיד אחר התחיה תהיה קומת כל האדם מאתים אמה, וראיתי להרב שבט מישראל ז"ל כי' ב"ג בפסוק כוסי רויה, שכתב דהתוספות בגמרא דבתרא במעמתא דכותין סבריתו, דהא דאמרז"ל קומתו של אדם היא שלש אמות, היינו עד כתפו חוץ מהראש, והראש הוא שני טפחים, הרי כולו שלשה אמות ושלשה טפחים, וכתב שם דלפי מאמר רז"ל שלעתיד תהיה קומת האדם מאתים אמות, נמצא שעתה האדם קומתו הוא חלק אחד מששים ממה שיהיה לעתיד, כיצד ששים פעמים שלש אמות הרי ק"ף אמה, נשאר עדיין ג' טפחים דראש האדם ששים פעמים ג' טפחים הם עשרים אמה, הרי בין הכל מאתים אמה, עכ"ד עי"ש:

ונראה ליתן טעם בס"ד, למה יהיה לעתיד קומת האדם ששים פעמים על של עתה, והיינו כי עתה הגוף בלוע בה חומר עכור ומזוהם בזוהמת הנחש, וידוע דדין ביטול האיסור הוא בששים, אך עצמות האיסור מצטרפין עם ההיתר לבטל האיסור, וכן כאן זו הקומה של האדם שבלוע בה חומר מזוהם בזוהמת הנחש, מוסיף הקב"ה על קומה זו נ"ט פעמים של היתר, ובצירוף הקומה עצמה שהיתה בראשונה נשלם מספר ששים, כי קי"ל דעצמות האיסור מצטרפין עם ההיתר, ובזה יתבטל האיסור שהוא כח הזוהמה של הנחש, שהיה בלוע בקומה הישנה הראשונה, ואין לזו הקומה הישנה דין חתיכה נעשית נבילה מפני שהיתה עוסקת בתורה ומצות בעוה"ז קודם המיתה, ולכן תצטרף לבטל האיסור אחר שתוסיף להיות מאתים אמה, שהוא שיעור ששים פעמים על של עתה, ואז גם החלק הזה של עתה קונה הוויה חדשה, וכאלו כולו חדש טהור ונקי. ודע דאע"פ שבחבוט הקבר נפרדת זוהמת הנחש מן הגוף הנה זוהמה זו היא מדרגה אחרת שהיא דקה יותר מאותה הזוהמה הנפרדת בחבוט הקבר, ודוגמה לשתי מדרגות אלו תמצא בערלה החופפת על העטרה שהיא שתי עורות, האחד עור הגס שחותכו המוהל ומסירו לגמרי והאחד עור הדק ממנו שקורעו ומורידו, והבן היטב:

והשתא בזה מובן שפיר הטעם שהקריבו בזבח השלמים אלים ששים עתודים ששים כבשים בני שנה ששים, שעשו בזה רמז על עילוי הגופים שיתעלו לעתיד בגודל הקומה שיהיו ששים פעמים על קומה של עתה, והביאו זה משלשה מינים שהם אלים ועתודים וכבשים בני שנה, כנגד ג' בחינות שהם כהנים לוים ישראלים, שבכולם יהיה גידול קומה זו להיות קומתם מאתים אמות, וזה נרמז ג"כ באותיות ישראל שהם אותיות לי ראש, והיינו ראש ר"ל אות רי"ש שמספרו מאתים, ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב האלף לך שלמה ומאתים לנוטרים את פריו, פירוש האלף אשר ממנו מקור חיים והוא סוד גילוי האלילות, לך שלמה כלומר בשלימות, ואז אותו זמן מאתים שהוא שיעור שני קומות של אדה"ר יהיו לנוטרים את פריו, אלו ישראל שתהיה קומתם מאתים אמות:

ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים, והוא דידוע מ"ש רז"ל על החלום שהוא אחד מששים מנבואה, ולכן לעתיד בשוב ה' את שיבת ציון שהוא אחר גמר התיקון שיתקיים בנו מאמר ואולך אתכם קוממיות, שנהיה כל אחד קומתו מאתים אמה, אז יתברר לנו שהיינו מקודם כחולמים, ר"ל כדוגמאת החלום שהוא אחד מששים מנבואה, כן אנחנו היינו מקודם אחד מששים מקומה החדשה, שהיא מאתים אמות, ואז ימלא שחוק פינו על קומת הגוים, כי כולם תשאר קומתם קצרה כאשר היא עכשיו, ולא תוסיף, ולכך ימלא פינו שחוק עליהם, כי יהיו כנמלים לגבי דידן, ולשוננו רנה על גידול קומתינו, יען כי אז נהיה משובחים אצל הגוים בעבור גידול קומתינו, ולז"א אז יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה, והיינו יאמרו לשון שבח הוא, כמו את ה' האמרת היום שישבחו את ישראל על אשר הגדיל ה' לעשות את הקומה רק עם אלה אלו ישראל ולא עמהם, ואנחנו בית ישראל היינו שמחים שמחה כפולה, כי כיון שהגדיל ה' לעשות גידול זה עמנו ולא עם שאר הגוים, לכך היינו שמחים:

פרשת בהעלותך.

בהעלותך את הנרות אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות. נ"ל בס"ד, דידוע הוא שעילוי ישראל בעוה"ז תלוי בשני דברים אלו, הא' הוא אמונתם בהשגחה שלא יחשבו עולם כמנהגו הולך, וכל הענינים נעשים בטבע, אלא צריך שיאמינו דהכל נעשה בהשגחתו יתברך, והטבע מסור בידו יתברך, וכאשר יחפוץ יטנו, והב' שיהיו תמיד בחבור אחד ובאחדות אחת:

ונפרוט שתים אלה אחת לאחת, דהיינו צריך האדם להאמין שההשגחה נעשית ע"י סיבות, שיסבב הסי"ת סיבות אצל בני אדם כדי לעשות רצונו בהם, הן בעניני הטובה להטיב להם, הן בענייני ההפך להענישם, וזהו ענין הוכוח שהיה בין ריב"ח ובין בתו של קיסר, כנז' במאמר הנ"ל בגמרא דחולין דף ס', דאמרה בת קיסר לריב"ח אלהכון נגרא הוא דכתיב המקרה במים עליותיו, אימא ליה דנעביד לי חדא מסתוריתא, (פירוש פלך שטווים בו הנשים). אמר לה לחיי, בעא רחמי עלה ואתנגעה אותבא בשוקא דרומי ויהבי לה מסתוריתא, דהוו נהיגי דכל דמנגע ברומי יהבו ליה מסתוריתא ויתב בשוקא וסתר דוללי, כי היכי דלחזו אינשי ולבעו רחמי עליה. יומא חד הוה קא חליף התם, הות יתבא וסתרה דוללי בשוקא דרומאי, אמר לה שפירתא מסתוריתא דיהב לך אלקי, אמרה ליה אימא ליה לאלקך לשקול מאי דיהיב לי, אמר לה אלקא דידן מיהב יהיב משקל לא שקיל ע"כ. וצריך להבין איך העיזה כ"כ לדבר דברים אלה, ולמה ריב"ח לא הוכיחה על פניה לומר לה איך כדבר אחת הנבלות תדברי, ועוד למה בקשה הפלך שהוא מעשה מלאכה של עניים ודלים, והיא אין דרכה בפלך, ובודאי מימיה לא ראתה מעשה הפלך, ולא אחזתו בידה, והיה לה לבקש ארגז שתניח בו תכשיטין, או כסא לישב עליו, וכיוצא בזה. ופרשתי בס"ד הענין דאותה הרשעה לא היתה מאמנת בהשגחה, אלא תולה כל דברים הנעשים בעולם בטבע ומקרה, הן בענייניס של טובה, הן בעניינים של רעה, אך אנחנו בית ישראל מאמינים בהשגחה, ויודעים אנחנו שהשגחתו יתברך היא הפועלת, וכל המעשים והפעולות נעשים על ידי הסיבות אשר יסבב הסי"ת לבני אדם, ויודעים אנחנו אם ירצה הסי"ת לתת לאדם אלף זהובים, אינו מוריד לו הזהובים מן השמים, ואם ירצה להושיב אדם זה בעיר פ' אינו שולח מלאך או רוח לשאת את אדם זה ולהניחו באותה העיר, אלא הסי"ת יסבב סיבות שזה ירויח אלף זהובים ע"י דבר אחר, וגם יסבב לו סיבות שיהיה מוכרח ללכת לאותה העיר ולישב שם. ואם הסי"ת רוצה לשבר ידיו או רגליו של אדם זה, אינו זורק עליו אבן מן השמים, אלא יסבב לו סיבה שתפול אבן עליו ותשבר רגליו, או יפול מן הסולם, וכן כיוצא בזה:

ולהיות כי ריב"ח זו היתה אמונתו, וכה היה מדבר ומתוכח עם המינים בימי קיסר, על כן דברה אותה רשעה עמו ברמז בענין הוכוח הזה, כי במה שהיה אומר ריב"ח שהכל נעשה בהשגחתו יתברך, בסיבות אשר יסבב לבני אדם, היתה אותה רשעה מכחשת בזה, ואומרת שהסיבות אשר מהם נולד עניינים שונים, הם טבעיות, ולא נעשו בהשגחה, אלא מאליהם נעשו בדרך מקרה, ולכך

רמזה

רמזה לריב"ח אם כדבריך שהסיבות נעשים מכח השגחת הש"י, אימא ליה שיעשה לי איזה דבר חידוש ע"י סיבה אשר רחוקה עשייתה מצד הטבע והנהוג, ואז אודה שהסיבה הזאת נעשית על ידו בהשגחתו, מאחר שאינה נהוגה וטבעית, והגידה לו דבר זה ברמז, באומרה אליו אימא ליה דלעביד לי מסתוריתא, שהוא פלך, וכונתה לכנות הסיבה בשם פלך, מפני שהפלך מלאכתו סיבוב שמסבבין בשזירת החוטין, ולא בקשה פלך ממש, אלא היא מכנת הסיבה בשם פלך, וכונתה לומר שיתן לה דבר חדש, שיבא לידה על ידי סיבה רחוקה מן הטבע ומן הנהוג, דאז עי"כ ניכר שהסיבה זו נעשית ע"י השפעת שמים, וכן עשה ריב"ח שהתפלל על סיבה המסבבת לה לישב בשוק כזו, וגם תעשה מלאכה של שזירה בפלך. והנה ישיבתה באותו השוק הבזוי ואחיזתה בפלך לשזור בו רחוקה היא מצד הטבע ומצד הנהוג, כי בתו של מלך היא, ואיך יתכן שתשב באותו שוק הבזוי ותעסוק במלאכה של הפלך, אך על ידי הסיבה שבקש לעשות לה לרעת היא הולידה לה ישיבתה בשוק הבזוי ובמעשה הפלך, מפני שכך היו נוהגים באותו מקום למקטון ועד גדול באין הפרש, ובזה נתאמתו דברי ריב"ח שהיה אומר הכל נעשה בהשגחתו יתברך ע"י הסיבות שמסבב לבני אדם, ולא נעשה הענין הזה ע"י מלאך שישא אותה ויניחה באותו השוק וימסור הפלך בידה, אלא נעשה ע"י הסיבה שהיא היתה הלרעת שנלטרעה, ואח"כ בא אללה ואמר לה שפירתא מסתוריתא דיהיב לך אלקי, ר"ל טובה הסיבה זאת של הלרעת דיהיב לך אלקי, שממנה נעשית ישיבתך בשוק זה הבזוי ואחיזת הפלך בידך, כלומר עתה נתאמתו דברי בויכוח שהיינו עושים, והיא בע"כ האמינה והלדיקה את דבריו, ורק א"ל אימא ליה לשקול וכו', כי אני לא בקשתי שיתאמתו דבריך באופן שמגיע לה ממנו רע, אלא באופן שתשיג ממנו דבר טוב, ואיך שיהיה הנה הלדיקה דברי ריב"ח בויכוח :

באופן כי אנחנו בית ישראל לריך שתהיה אמונתינו בכך, שנאמין באמונה שלימה שהכל נעשה בהשגחתו יתברך ע"י סיבות אשר יסבב אלל בני אדם, ולא מבעיא עניני ממון ריוח או הפסד ועניני דירה ומושב, אלא גם עתות מהלכם ופסיעותיהם המעט או רב, הכל נעשה בהשגחתו יתברך :

וענין הב' של קיום ישראל ועלויים, הוא תלוי בשלום ואחדות, וחיבור שיהיה בינהם תמיד, לא מבעיא אדם עם אדם הדומה לו, אלא אפילו אדם חשוב עשיר ונכבד עם אדם עני וקל שבקלים, וכן נמי אדם גדול בשנים ורב כח עם קטן שבקטנים ותש כח, כל אלו לריכין להיות בשלום ואחדות וחיבור, ולכך עשה הש"ת הנהגת העולם באופן שיהיו כל הילורים לריכים זל"ז, אפילו המלך לריך הוא לקל שבקלים, ואדם הגדול לריך הוא לילד קטן. מעשה באדם אחד הולך רגלי מעיר לעיר עם בנו ילד קטן, ורוב הדרך האב היה נושא את בנו על כתיפו, כי קטן הוא ואין בו כח לילך ברגליו, וכאשר יזדמן באמלע הדרך נהר שלריך לשוט בו, היה מניחו על כתיפו ושט בו, וכאשר הגיעו לעיר שרולה להכנס לתוכה הגיעו בלילה, וראה שדלתי שער העיר סגורים במנעול ברזל, ובחומה גבוהה מאד, ואין אדם שם בפנים שיפתח להם, והקור גדול, והמטר יורד שא"א להמתין בחוץ עד אור היום שיבואו השומרים ויפתחו דלתי השער, אך הוא יודע שדרך השומרים כשהולכין לישן בביתם, סוגרין הפתח במנעול הברזל, ומניחים המפתח בפנים על האלטבה תחת המחללת, וראה שיש בחומה חלון כמוך בשפולי החומה, והוא קטן ולר מאד שא"א להכנס בו אלא ילד קטן וכחוש בדוחק, ויאמר לבנו ראה בני כל הדרך היית אתה לריך אלי, כשאתה יגע אני נושא אותך, ובמים אני מניחך על כתפי ושט את הנהר, אך לעת עתה אני לריך לך להכנס לעיר להנלל מן הלינה ומזרם מטר, והוא שאתה מסמת קוטנך ודקות גופך תוכל להכנס לפנים, מן החלון הלר וקטן הזה, ותקח המפתח ממקום פ', ותושיט אותו אלי, ואני אפתח בו המנעול מבחוץ, כי הוא עשוי לשמש בו בפתיחה מבחוץ ומבפנים, וכן עשה ופתח דלתי השער ונכנס לפנים. הרי הקטן היה לריך לגדול בדרך, והגדול היה לריך לקטן בכניסה לעיר, ויעש הש"ת כן בהנהגת העולם בין אדם לחבירו, כדי שידעו ויבינו שקיום הנבראים ותועלתם יהיה ע"י החיבור והשלום והאחדות אפילו הגדול עם הקטן, והעשיר עם העני:

והנה ידוע שבשבעה ספירות הבנין שהם חג"ת נהי"ם, שהם כנגד שבעת ימי השבוע, הם נקראים נרות, כי כל ספירה קרויה נר, ובהם ועל ידם תהיה השגחתו יתברך על ישראל, באורו שמאיר בתוך הספירות ההם, ועז"א חכמות בנתה ביתה חלבה עמודיה שבעה, דנשמות ישראל ילאו ובאו מן שבעה ספירות ההם שנקראים נרות, לכן גם הנשמות נקראים נר, דכתיב נר ה' נשמת אדם, וכנגדן נתקנה המנורה בשבעה נרות, ועל זה רומז המראה שראה זכריה הע"ה, דכתיב ראיתי והנה מנורת זהב כולה, וגלה על ראשה, ושבעה נרותיה עליה שבעה ושבעה מולקות לנרות אשר על ראשה, כי גם נשמות ישראל בכללם יתחלקו לשבעה חלקים כנגד שבעה ספירות, ולכן אמר שבעה ושבעה לנרות אשר על ראשה:

ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב כאן, בהעלותך את הנרות קרי בה ב' העלותך את הנרות, כלומר ב' דברים עלותך את הנרות, אלו הנשמות של ישראל שנקראים נרות, עלויים ותועלתם תלויה בשני דברים, הא' היא האמונה שיהיה להם בהשגחה, שיאמינו כי אל מול פני המנורה העליונה שהיא כוללת שבעה ספירות הבנין, שהקב"ה מנהיג את העולם בהם ועל ידם יאירו שבעת הנרות שהם כללות נשמות ישראל שנקראים נרות, שגם הם יתחלקו לשבעה חלקים כנגד ז' ספירות הבנין שהם חג"ת נהי"ם, והכונה הוא שכל חיות הנשמות התהוותם ומזונם ומולאם ומובאם וקיומם הכל הוא ע"י השפע הנמשך להם מאתו יתברך, ע"י ז' ספירות חג"ת נהי"ם, שהם המנורה העליונה דאור הש"ת שוכן בפנימיותם, ובהם משגיח על ישראל ועל כל העולם כולו, ואין העולם הולך כמנהגו בלי השגחה ח"ו, וכמ"ש עט"ר הרב מור אבי זלה"ה בפסוק והנה סולם מולב ארלה וראשו מגיע השמימה וכו', וזה הוא דבר אחד משני דברים הנז' שלריך להיות ישראל מחזיקים בו, שמועיל להם לעלויים ולתועלתם :

והדבר השני הוא זה מעשה המנורה הרומזת לכללות נשמות ישראל, מקשה זהב כלומר לריך להיות כל כללות הנשמות חיבור אחד, ומקשה הוא ענין חיבור, ולא מבעיא חיבור אדם עם הדומה לו ושוה עמו, אלא עד ירכה, הם העניים, עד פרחה הם הקטנים בשנים שדומין לפרח היולא ונראה בתחלה, מקשה היא ר"ל חבור אחד. ומה שנרמז כל זה במנורה, היינו מפני כי כמראה אשר הראה ה' את משה בעולם הנשמות, ששם שורש נשמות ישראל, כן עשה את המנורה למטה, כי כולה רמז על ענינים של הנשמות שיש למעלה :

עשה לך שתי חלולרות כסף מקשה תעשה אותם והיו לך למקרא העדה ולמסע את המחנות. נ"ל בס"ד, דידוע כל איש ישראל יש לו שני מלאכים מתלוים עמו, א' מימין קורא ומכריז בב"ד של מעלה לפני הקב"ה, על מלות שעושה שאומר אדם פ' עשה מלוה פ' ומלוה פ', ואחד משמאל קורא ומכריז בב"ד של מעלה לפני הקב"ה על העונות, נמלא הם הפכיים בהכרזתם ובענינם ובכונתם, אך לפעמים יהיו שניהם שוים בקריאה ובכונתם שניהם

שבניהם מתכונים לדבר אחד, והשואה זו לפעמים תהיה לרעה לפעמים לטובה :

והיינו ע"פ מ"ש רז"ל במדרש רבה סדר ויקרא פרשה למ"ד, א"ר לוי מי שלוקח לולב גזול למה"ד ללסטים שיושב בפרשת דרכים לעוברים ושבים, חד זמן עבר עלוי חד לגיון למגבי דמוסיא דהדיא מדינתא, פירוש עבר העבד של המלך לגבות מסים קלובים של אותה מדינה, עמד זה הלסטים והקדים לפניו על הדרך וגזלו, ולקח ממנו כל מה שהיה לו בידו, ואחר ימים נתפס אותו גזלן ונחבש בבית הסוהר, שמע אותו לגיון והלך אללו ואמר לגזלן הן לי מה שגזלתני, ואני אלמד עליך זכות שתנצל, ויאמר לו מכל מה שגזלתי ונטל מה שלקחתי הכל אבד ואין לי עתה כלום, אלא רק זה החפץ שהוא מונח תחתי ויושב עליו והוא משלך, א"ל הלגיון תן אותו לי ואני אלמד עליך זכות לפני המלך, אמר לו קח לך, ואחר שלקחו א"ל הלגיון הוי יודע שאתה נכנס מחר לידון לפני המלך, ואז המלך ישאל אותך אם יש לך אדם אחד שילמד עליך זכות, ואתה תאמר לו יש לגיון פלוני שהוא יודע ללמד עלי זכות, ואז המלך ישלח ויקראני, ואני אבא ואלמד עליך זכות לפניו, ולמחר הביאו אותו לידון לפני המלך, ושאל המלך ואמר לו אם יש לך אחד מליץ זכות עליך, ואמר לו יש לגיון פלוני שיודע ללמד זכות, שלח המלך וקרא אותו, וא"ל אם אתה יודע ללמד זכות על זה, א"ל יודע אני כי בזמן ששלחתני לגבות המסים מאותה המדינה קם זה נגדי וגזל ולקח כל מה שהיה עמי, וזה החפץ הוא מה שלקחתי ממנו אחר הגניבה והוא יעיד, והיו כל העם לווחין ואמרין אוי לזה האדם שנעשה סניגורו קטיגורו. כך אדם לוקח לולב לזכות בו, אם היה גזול נווח הלולב לפני הקב"ה גזול אני חמוס אני, ומלאכי השרת אומרים אוי לזה שנעשה סנגורו קטיגורו, ע"כ, פירוש המלאך הנברא מן המצוה כשאומר אני נעשיתי ממצות הלולב שקנה אותו האדם, אם הוא קנאו בממון של היתר, יאמר אני נעשיתי ממצות הלולב שקנאו פ' בממון של היתר ובקנין היתר, ואם קנאו בממון של גזל או של חמס, יאמר גזול אני חמוס אני, נמצא הוא מלמד סנגורייא בזכרו המצוה, ובאמת זו הסנגורייא היא קטגוריא, שמסיים גזול אני חמוס אני, וכמו אותו לגיון שהוא בא ללמד זכות על אותו גזלן, באומרו שהשיב את הגזלה אשר גזל, כי אומר שהחזיר לי החפץ הזה שגזל ממני, ובאמת שזו היא קטגורייא דהודיע לפי דבריו שגזל ממנו הרבה, שלקח כל מה שהיה בידו, ורק חפץ זה השיב אליו :

ודוגמה למעשה זו שהביא המדרש שהסניגור נעשה קטיגור, אתמר בגמרא דר"ה דף כ"ב ע"ב, ת"ר מה קלקול קלקלו הביתוסין, פעם אחת בקשו ביתוסין להטעות את החכמים, שכרו שני בני אדם בארבע מאות זוז, אחד משלהם ואחד משלנו, ולא הכירוהו, וזה האחד שהוא משלהם העיד עדותו ויצא, וזה שהוא שלנו אמרו לו חכמים אמור כיצד ראית את הלבנה, אמר להם עולה הייתי במעלה אדומים, וראיתיו שהוא רביץ בין שני סלעים, ראשו דומה לעגל, אזניו דומין לגדי, קרניו דומות לצבי, וזנבו מונחת בין ירכותיו, והצצתי בו ונרתעתי ונפלתי לאחורי, ואם אין אתם מאמינים לי הרי מאתים זוז צרורין לי בסדיני, אמרו לו חכמים מי הזקיקך לכך, (פירוש מי הזקיקך בתחלה להיות נשכר להם להעיד עדות שקר), אמר להם שמעתי שבקשו ביתוסים להטעות את החכמים, אמרתי אלך אני ואודיע להם, שמא יבואו בני אדם שאינם מהוגנים ויטעו את החכמים, אמרו לו חכמים מאתים זוז נתונים לך במתנה, והשוכרך ימתח על העמוד למלקות, ופירש רש"י ז"ל שאמרו לו מאתים זוז רשאי אתה לעכבן לעצמך, ואע"פ שלא השלמת התנאי שלך להשוכרך, דיש רשות לב"ד לקנוס ממון ולעשותו הפקר, שנאמר וכל אשר לא יבא לשלשת הימים יחרם כל רכושו ע"ש :

והנה על דברים אלו שאמר זה העד בפני חכמים, כתב מהרש"א ז"ל אינו נראה שיהיו כל דבריו של עד זה דרך התול, בלי כונת מה, וכבר כתב בעל העקדה בזה שער ס"ז, ואענה חלקי גם אני, והוא מהידוע בכמה דוכתין דמלכות בית דוד בעוה"ז נדמה ללבנה וכו', ע"ש בדה"ק שפירש הדברים בדרך רמז. ואני אומר אלו המאתים זוז שנתנו הביתוסים לזה האיש כדי להעיד עדות שקר על הלבנה שנולדה ונראית לו, היה בכלל המעות ההם שמצוייר בהם צורת בהמה, שראשו דומה לעגל ואזניו דומות לגדי, וקרניו לצבי, וזנבו מונחת לו בין ירכותיו, כי כך היה דרכם לצייר צורת בהמות וחיות ועופות על המטבעות, ואתרמי במעות שנתנו לו ולחבירו סלעים שיש בהם צורה כזאת ממש, ואפשר שהוצרך לפרוט להם פרטי הצורה הנז', מפני שנתכוון לעשות בהם רמז על אותו ענין, ובחרתי מן הרמז שנרמז בזה ואכמ"ל. ואומרו שהיה עולה במעלה אדומים, היינו כי חכמי ישראל יתיחסו ללובן, דלכן נקראים בשם זקנים, אע"פ שהם בחורים, משא"כ הביתוסים נקראים אדומים שיתייחסו לאודם, והם מסטרא דעשו אבי אדום שרלה שילעיטהו מן האדום האדום, ורצונו לומר מה שעלה בידו להטעותם שיחשבו שהוא אחד מהם, ויאמינו לעשות הדבר הזה על ידו, מפני כי קודם זה היה מתערב עמהם ומתחבר עמם, כדי שיאמינו בו, ולז"א עולה הייתי במעלה אדומים אל הביתוסים שהייתי מתערב ומתחבר עמהם, ולכך טעו ועשו עמי קשר זה שבאמת הם לא הראוני ירח, אלא הראוני צורת המעות במקום הירח, וחשבו שבזה אהיה סניגור להם, וסוף הגיד פשעם וחטאתם, ונמלא שבאו להכין להם סניגור על מחשבתם הרעה, וסוף עלה בידם קטיגור :

איך שיהיה הנה גם מן המעשה הזאת נראה, כי יזדמן שהאדם מכין סנגור, ובאמת הנה הוא מכין אותו להיות לו קטיגור. וכן הענין כאן, באלו השני מלאכים שהם אחד מימין ואחד משמאל, שזה המלאך שהוא משמאל מכריז פלוני קנה לולב במעות של גזל, והמלאך שהוא מימין קורא ומכריז בב"ד של מעלה איש פלוני קיים מצות נטילת לולב אשר קנאו במעות של גזל, נמלא שניהם שוים בדברים של ההכרזה, כי שניהם דברו קטגורייא ודברו רעה על זה האיש, וכן לפעמים הם שוים לטובה, כי מלאך של שמאל יכריז יעל נבעלה לסיסרא והרגתו, ושל ימין מכריז יעל הצילה את ישראל בבעילה של סיסרא. וכן מלאך של ימין מכריז איש פ' קיים מצות מילה בשבת פ', ושל שמאל מכריז פ' חתך ערלה בשבת, דנמלא שניהם שוים לטובה :

ובזה יובן עשה לך שתי חצוצרות כסף, שתי חצוצרות רמז לשני המלאכים הנרמזים, שהם א' מסטרא דדינא, וא' מסטרא דחסד, שיהיו שניהם שוים לטובה להיות שניהם כסף שהוא חסד, מקשה תעשה אותם בהשואה אחת ממש זע"ז בחבור אחד, והיו לך למקרא העדה, לשון עדי וקשוט שיכריזו על מצות ומע"ט, ולמסע המחנות שיעידו על קיום המצות, שהם נקראים בשם חיל שהוא מחנה :

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, רמז הכתוב עשה לך שתי חצוצרות כסף מקשה תעשה אותם. ואקדים לבאר תחלה ענין אחד, כי ידוע שכל הפעולות בין בעניני הנפש, בין בעניני הגוף יתייחסו לידים, ולכן ברא הקב"ה לאדם שתי ידים שהם ימין ושמאל, להורות לו ביד ימין על עסק ופעולה הנפשיים שצריך האדם לעסוק בהם בעוה"ז, והורה לו ביד שמאל על עסק ופעולה הגופניים שצריך האדם לעסוק גם באלה בעוה"ז, וז"ש הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם, והרבה עשו כר"י ועלתה בידם,

נקיט לומר בידם דייקא כי מאחר שיש לאדם שתי ידים זו הוראה שצריך לעסוק בשתי עסקים של הנפש ושל הגוף, ולכן אלו שעשו כרשב"י שלא לעסוק אלא בעסקי הנפש לא עלתה בידם, דא"כ למה ברא לו יד שמאלית, אבל אלו שעשו כר"י לעסוק בשני מיני עסקים של הנפש ושל הגוף עלתה מחשבתם בידם במלאו לה טעם בבריאת הידים שהם שתים ימין ושמאל :

אמנם כיון שאנחנו רואין דהכא נתן אותו הקב"ה ביד ימין יותר מיד שמאל מזה אנחנו למידין דרצונו יתברך לעשות עיקר עסקי הנפש שהם מתיחסים ליד ימין, אבל עסקי הגוף יהיו טפלים להם כמו שתראה- דיד השמאל היא טפילה בכח ליד ימין, ובזה יובן בס"ד וזכרת את ה' אלקיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל, כלומר תזכור מעשיו יתברך שנתן לך כח ביד אחת כדי לעשות בה חיל בתורה ומצות השייכים לנפש, ומזה תבין רצונו יתברך שתעשה עסק זה עיקר אע"פ שבאמת הידים שוין זע"ז במדתם ותכונתם, אל תאמר אשוה אני גם העסקים השייכים לזה ולזה בהשוואה אחת, אלא צריך אתה לחלק ביניהם, כאשר חלק הש"ת כח לימין יותר מיד שמאל :

והנה מצינו כמו שברא הקב"ה לאדם שתי ידים ימין ושמאל, כן ברא למעלה מהם שתי עינים ימין ושמאל, והיינו כי הבטת העינים רומזים להבטה השכלית, כי כל עסק ופעולה ממשית הנעשים בידים צריכין הם להבטה השכלית, שיתבונן ויביט בשכלו איך יעשה העסק, ואיך פועל הפעולה, ועין ימין היא הבטה על עסק הנפשיי, ועין שמאל היא הבטה על עסק הגופניי. והנה אע"ג דשני מיני עסקים אלו הם מובדלים זה מזה, כי עסק הנפשיי הוא קודש, ועסק הגופניי הוא חול, עכ"ז הצדיק ע"י הבטה השכלית שלו עושה את החול בכלל הקודש, בסוד התוספת דקי"ל מוסיפין מחול על הקודש, דאז יהיה החול עצמו ג"כ קודש, והיינו כיון שהוא מתכוין בעין השכלית שלו, כשיביט בה בעסק הגופניי לעשותו לש"ש, שמכוין לעסוק עסק זה הגשמי בעבור שיהיה לו יכולת לעסוק עסק הנפשיי, דנמצא עוסק בזה לצורך מצוה, אז ממילא נעשה עסק זה הגשמי מצוה, ואז נכלל בקודש, וגם הוא יהיה נחשב קודש :

נמצא הצדיק ע"י הבטתו השכלית שמכוין בעסק הגשמי לש"ש, הנה בזה נכלל עסק הגשמי בעסק הרוחני הנפשיי, ודבק איש באשתו והיו לבשר אחד, וכאשר נוהגין כונה של התכללות בקבלת כוס הקידוש וכוס של ברכה לקבל בשתי ידיו, כדי לכלול השמאל בימין, ואח"כ אוחזו בימין בלבד, כי כבר נכלל השמאל בימין ונעשה הכל ימין, וכן הענין כאן, שהצדיק בהבטתו השכלית מכוין בעסק הגשמי לש"ש, שעושהו לצורך עסק הנפשיי, ובזה הכונה נכלל השמאל בימין, ונעשה גם עסק הנרמז ביד שמאל הוא מצוה ועבודת שמים, כמו עסק המתייחס ליד ימין :

ולכן בעבור זה ראוי להיות הצדיק נקרא בשם כל, שהוא לשון התכללות, כי הוא יש לאל ידו לעשות התכללות עסק הגשמי בעסק הרוחני. ובזה פרשתי בס"ד, מ"ש רז"ל כל האשכולות שעמדו מימות מרע"ה עד יוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן היו לומדין תורה כמרע"ה, דהיינו בלי מחלוקת, ואמרו בגמרא מאי אשכולות איש שהכל בו, ופירש רש"י ז"ל ר"ל תורה ויראת חטא וג"ח ע"ש. ולפי האמור נראה הכונה איש שהכל בו, כלומר היו צדיקים גמורים שיש להם כח לעשות התכללות השמאל בימין, והם מתכוונים בעסק הגופני, הן של מלאכה הן של אכילה ושתיה לש"ש, כדי שיהיה להם כח לעסוק בעסק הנפשי, וכיון שיש להם כח לעשות התכללות זו לא היתה השכחה שהיא מצד הקליפה שולטת בהם, ולכן היו לומדים תורה

כמרע"ה בלי מחלוקת, כי המחלוקת תהיה מצד השכחה ובלבול הדעת הבאים מצד הקליפה, ולכן יוסף הע"ה שהיה כוחו גדול בענין ההתכללות, שיכול לעשות התכללות שמאל בימין כראוי בשלימות, נקרא כלכל כמ"ש רז"ל כלכל זה יוסף :

ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב עיני כל אליך ישברו ואתה נותן להם את אכלם בעתו פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון. ואקדים להביא תחלה המעשה דאמרו"ל במדרש רבא במגילת רות, והוא, כי רבי חייא רבה ורבי שמעון בן חלפתא היו יושבין ועוסקין בתורה בבית המדרש של טבריה בערב פסח. ושמעו קול הבריות מיבבין והומין, א"ל רשב"ח לר"ח אלו הבריות מה עסקהון שכך הומין, א"ל מי שיש לו בידו מעות הולך לקנות לצורך יו"ט, ומי שאין בידו מעות הולך אצל בעל אדון עבידתו שעושה מלאכה אצלו, ונותן לו מעות לצורך יו"ט, א"ל רשב"ח א"כ הוא גם אנכי אלך אצל אדון עבודתי, הוא הקב"ה לבקש ממנו והוא נותן לי, קם ויצא, והתפלל במערה אחת דטבריה, וראה כדמות יד אחת שהיתה מושטת לו מרגליה אחת וקבלה, ומאחר שהוא לא היה עשיר ואינו מכיר בערך זו, הלך והראה אותה לרבינו הקדוש, ואמר לו רבינו הקדוש זו היא דבר חשוב מאד, ואין לך למהר במכירתה, וצריך להתמתן בה כדי שתקח בה כפי שויה, ועל כן אני נותן לך שלשה דנרים בהלואה, ולך וקנה בהם לצרך יו"ט, ואחר יו"ט אנחנו מכריזין מי שרוצה לקנות מרגלית כזו שיבא, ואז כאשר יתנו לך כפי שויה תקח ותמכור. ולקח רשב"ח השלשה דנרים מרבינו הקדוש, והלך וקנה בהם מה שצריך לו ליו"ט והביאם לביתו, אמרה לו אשתו שמעון התחלת לגנוב, אלו המקחית שלקחת מה טיבן, ומהיכן לקחת מעות, וספר לה המעשה, אמרה לו מה אתה רוצה שתהא חופתך לעת"ל חסירה מחופת חביריך מרגלית אחת, אמר לה ומה נעשה עתה, והלא כבר עשיתי הדבר הזה ואי אפשר להחזיר, אמרה לו לך והחזר המקח שקנית לצורך יו"ט לבעליהן, ותחזיר הדינרין לבעליהן, ותחזיר המרגלית לבעלה, וכאשר שמע רבינו הקדוש הדבר הזה אשר דברה אשתו נצטער, שלח והביא את אשתו אצלו, אמר לה כל זה הצער צערת לזה הצדיק, אמרה לו מה אתה רוצה שיהיה השולחן שלו חסר משלכם מרגלית אחת בעוה"ב, אמר לה ואם יהיה חסר, וכי אין בנו יכולת למלאות אותו, אמרה לו רבי בזה העולם זוכין לראות פניך, ואולי בעוה"ב לא נזכה, ולא אמר רבי לוי כל צדיק וצדיק יש לו מדור בפ"ע והודה לה וכן עשה רשב"ח והתפלל והחזירה, וגדול היה הנס האחרון מן הראשון, מפני שדרכן של עליונים ליתן ואין דרכן ליקח, ולא עוד אלא כשלקח רשב"ח אותה מרגלית היתה ידו של רשב"ח מושפלת למטה כמי שמקבל דבר מחבירו, וכשהחזירה היתה יד רשב"ח עליונה, ודמות היד השלוחה מאת הש"ת היתה למטה, כמי שמלוה לחבירו כביכול. ע"כ המעשה ע"ש :

נמצא לפ"ז, הגם שאין הצדיקים מבקשים עושר ומותרות בעוה"ז, עכ"ז אם יזדמן שיהיה להם רצון לבקש עושר בעוה"ז עושה הקב"ה רצונם, ונותן להם, וכאשר מצינו ברשב"ח כשהתפלל בתחילה להקב"ה שיתן לו עושר נתן לו, ששלח לו מן השמים תבנית יד, ונתן לו מרגלית יקרה להתעשר בה, ואח"ז כשנשתנה רצון שלו בדבר זה שרצה להחזיר את אשר ניתן לו, אע"ג דמשמייא מיהב יהבי משקל לא שקלי, שלח לו תבנית יד שקבלה ממנו המרגלית :

ובזה יובן הכתוב עיני כל אליך ישברו, פירוש שתי עינים של הצדיק שנקרא כל על שם שהוא כולל השמאל בימין, דלכך נקרא כל, וכדאמרן על מאמר איש שהכל

שהכל בו, בשתיהם אליך ישברו, ר"ל כונתם בין בעסק הימין שהוא נפשיי, בין בעסק השמאל שהוא גופניי, הוא אליך בעבור קיום רצונך ועבודתך, ולא בעבור טובת עצמם, שעי"כ הצדיק נקרא כל, שבזה נכלל עסק הגשמיי בעסק הרוחני, ולכן אתה נותן להם את אכלם, כלומר שכר המצות תתן להם בעתו הנצחי שהוא זמן עוה"ב, ולא תתן אכלם דהיינו שכרם בעוה"ז, שאינו קיים ונצחי, ועכ"ז יזדמן שהם יבקשו בעוה"ז קצת מן השכר, תעשה רצונם ותתן להם, וכשחוזרין בהם ויבקשו להחזיר השכר שנתת להם תעשה רצונם ותקבלנו מהם, וכדאשכחן בהך עובדא דרשב"ח, שבתחלה רצה לקבל, ושלח לו הקב"ה תבנית יד עליונה ונתנה לו, ואח"כ חזר בו ורצה להחזיר הנותן לו, וג"כ עשית רצונו ושלחת לו תבנית יד וקבלה ממנו, ולז"א אע"פ שאתה רצונך שתתן להם אכלם שהוא שכר תורה ומצות בעתו דוקא, שהוא זמן עוה"ב הנצחי, עכ"ז יזדמן שתהיה פותח את ידיך שתי ידים שהוא יד אחת ליתן, ואח"כ יד אחת לקבל, יען כי אתה משביע לכל חי. זה הצדיק שנקרא כל, ונקרא חי, רצון שלו, ולכך כאשר היה לו רצון לקבל שלחת לו יד ליתן לו, וכשהיה לו רצון להחזיר שלחת לו יד לקבל ממנו, והרי בזה אתה עושה להם נסים ונפלאות, וגדול נס האחרון מן הראשון :

ולז"א ויהי נועם ה' אלקינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו. וי"ל דנקיט ידינו ב"פ, ובזה ניחא, חדא ידינו קאי על עסק ומלאכה הנפשיים שמתייחסים ליד ימין, וחדא ידינו קאי על עסק ומלאכה הגופניים שהם מתייחסים ליד שמאל, שבזה ובזה כונתינו לש"ש לקיום רצונו יתברך, ובזה נעשה ונצליח בשתיהם, כמ"ש הפסוק בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך :

ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב כאן עשה לך שתי חצוצרות כסף, רמז לשתי ידים ימין ושמאל שהם ארוכים כמו חצוצרות שיהיו עסקיהם חשובין ככסף שהוא חסד, מקשה תעשה אותם שיהיו שוין בכונה שלהם, כי בשתיהם תהיה הכונה לש"ש, ועי"כ יהיו נכללים זה בזה, ודבק איש באשתו והיו לבשר אחד, כי נקרא על עסקי שתיהם שם קודש, ואז והיו לך עסקים של שניהם תועלת למקרא העדה, הוא בירור ולקוט ניצוצי הקדושה, שגם בעסק הגשמי אם יכוין האדם בו לש"ש עושה על ידו בירור נ"ק, למסע המחנות הם המלאכים הנבראים מן התורה והמצות, שיסעו ויעלו למעלה למקום הקודש השייך להם בשלימות בלי חסרון :

וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות וכו'. נ"ל בס"ד התאוה נמשלה למלח שצריך למעט, דאע"פ שהוא צורך גדול לאדם עכ"ז אם ירבה בו יהיה רע לו, ורק מיעוט שלו טוב, וכמ"ש במדרש רבא איש אחד אמר לירושלמי הא לך פרוטה אחת ותקנה לי בה אוכל שאוכל ואשבע ואקח עמי את הנשאר גם לדרך, והלך וקנה בה מלח, וא"ל אכול כדי שבעך, ולקחת ממנו גם אתך לדרך. ולכן התאוה נקראת מלח, כי רק המעט ממנה טוב, אבל אם ירבה בה היא רעה דוגמת המלח, וזה אינו אלא בתאוה החומרית הגופניית, אבל תאוה הנפשית כל מה שהאדם יכול להגדילה ולהרבות הוא טוב לו, וז"ש וכי תבאו מלחמה בארצכם, חלק תיבת מלחמה לשנים, וקרי בה מלח מה, כלומר מה שאתם צריכין להביא ולהכין מלח מה, מדה שהיא דוגמת מלח מעט, כי מה ר"ל מעט מלשון ונחנו מה, זה דוקא בארצכם, ר"ל בחומר שלכם, כי החומר מכונה בשם ארץ כנודע, ולא יהיה זה בחלק הנפשיות שלכם. גם תהיו מורגלים יותר בזמירות דוד בן ישי נעים זמירות ישראל, ולז"א על הצר הצורר אתכם, הצר הוא השטן, ולמעלה מן אותיות שטן בא"לפ"א בי"תא יש אותיות זמר. ובזה פרשתי בס"ד מ"ש הש"ת לנחש שהוא השטן הוא ישופך ראש, ר"ל ישופך בזמר שהוא ראש שמך, והריעותם בחצוצרות רמז לקנה ולושט שהם דוגמת חצוצרות, והריעותם לשון רצון שתהיו מרוצים להש"ת הן במעשה הקנה שממנו יוצא פעולת הקול והדבור, והן במעשה הושט שבו האכילה והשתיה, בשניהם תהיו מרוצים, ותרגום של רצון רעות. ונזכרתם לפני ה' אלקיכם בטהרת הלב שהוא גלוי רק לפני ה' אלקיכם, ובזה ונושעתם מאויביכם, שאויביכם יהיו נהפכים לכם לאוהבים, כדכתיב ויהפוך ה' אלקיך את הקללה לברכה. אי הכונה שהשטן וגונדא דיליה ימליצו טוב עליכם, וכאשר נעשה ביום כפור :

והאספסף אשר בקרבו התאוו תאוה. צריך להבין למה קראם אספסף, וגם אומרו אשר בקרבו נראה לשון יתר הוא, וגם אומרו התאוו תאוה לשון כפול הוא. ונ"ל בס"ד כי נודע תגבורת התאוה באדם הוא רע ומר לחומר הגוף ג"כ, כי התאוה היא משלשה דברים המוציאין את האדם מן העולם, כמ"ש התנא באבות שלשה דברים מוציאין את האדם מן העולם, והם הקנאה והתאוה והכבוד, ואע"פ ששלשה דברים אלו הם מצויים בכל אדם, ואין אנחנו רואין שמוציאין אותם מן העולם, אלא הם קיימים בעולם, כונת התנא לומר אפשר להיות להם נזק זה שיתגברו בהם שלשה דברים אלו, עד שיגיעו למדריגה זו שיהיו סיבה להם להוציאם מן העולם :

ונדבר עתה במדת התאוה אשר היא נחלקת לשלשה חלוקות, שהם הא' תאות המאכל והשתיה, והב' תאות המשגל שהוא תשמיש המטה, והב' תאות הממון. כל אלו השלשה אם יתרבו ויתגברו ביותר באדם, אפשר שיהיו אלו סיבה להוציא מן העולם:

והוא כי בתאות האכילה כתב הרמב"ם ז"ל בהלכות דיעות פ"ד וז"ל, אכילה גסה לגוף כל אדם כמו סם המות, והוא עיקר לכל החלאים, ורוב החלאים שבאים על האדם אינם אלא או מפני מאכלים רעים, או מפני שהוא ממלא בטנו ואוכל אכילה גסה אפילו ממאכלים טובים, הוא ששלמה אמר בחכמתו שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו, כלומר שומר פיו מלאכול מאכל רע, או מלשבוע וכו' עכ"ל. נמצא רבוי ועצום התאוה שגוברת בו אפשר שתסבב לו המיתה שבה תהיה יציאתו מן העולם, שע"י רבוי ותאוה יבא לידי חולאים רעים, שיהיו סיבה למיתתו ב"מ, וכן הענין הוא בשתיה של מיני שכר המשכרים את האדם, גם מאלו הרבוי שלהם מוליד לאדם רע, שאפשר להיות לו סיבה שיכחד מן העולם, כי נודע מעשה אשר קרה לשיכור אחד שהיה דרכו לשתות יותר מדי בלי שום גבול, ופעם אחת ע"י שכרותו כל רוחו הוציא כסיל, וגילה דבר סוד הנוגע למלכות, ותכף נהרג הוא ושלשה אנשים אחרים עמו. ועוד היה אדם אחד אשר בסיבת רבוי התאוה שהיה לו בשכרות, לא זכה להוליד בנים ובנות, ויש כי מחמת רבוי תאותו בשתיה בלי גבול מת פתאום ב"מ, ואמרו הרופאים שזה היה לו מסיבה זו :

וכן הוא בכח התאוה הב' שהיא תאות המשגל, שהוא רבוי תשמיש המטה בלי גבול, ג"כ גורם לאבד את האדם מן העולם, כמ"ש הרמב"ם בה' דיעות שם וז"ל, אמרו חכמי הרופאים אחד מאלף מת בשאר חולאים, והאלף מרוב התשמיש ע"כ ע"ש. נמצא גם במין התאוה הזאת גורם הרבוי רע לאדם להוציאו מן העולם :

וכן הוא בכח התאוה הג' שהיא תאות הממון, לאסוף ממון רב אשר הוא אוהב כסף לא ישבע כסף, בזה רבוי התאוה הוא רע ומר לאדם, שגם תאוה זו אפשר להיות

להיות

להיות רבוי שלא בגדר עלום ורב, שיהיה הממון רבוי תאותו סיבה להוציא אותו מן העולם, ואזכיר פה מעשה האמורה בספר אחד בדרך משל ע"ד המוסר, והוא איש אחד היתה מלאכתו לחטוב עצים מן היער בכל יום מעלות השחר עד הצהרים, וישאם חבילות על כתפו להביאם לעיר למכור אותם ומדמיהן היתה פרנסתו ופרנסת אשתו ובניו בכל יום, ובזו המלאכה פתח עינו ונתגדל, כי גם אבותיו היתה פרנסתם במלאכה זו שהיו חוטבי עצים. ויהי היום בתקופת תמוז שהחום קשה מאד, והוא היה חוטב עצים כדרכו ביער מן הבקר עד הצהרים, אז מרוב החום וגודל היגיעה והטרחה שהיה עיף ויגיע מאד, ורפו הידים וכשלו הברכים, הנה קודם שנשא החבילות על כתפו ישב על הארץ אצל חבילתו לנוח מעט, כי כשל כוחו, וכאשר הביט בעמלו ויגיע כפו התחמץ לבבו, ויאנח במר רוחו באומרו למה אני כמוני רק לעמל יולד, לא אנוח ולא אשקוט מדי יום ביומו, לכרות עצים חזקים וגבוהים, ומאכלי תמיד לחם עם ירקות השדה או בצלים, ולא טעמתי טעם בשר עוף ובהמה, וגם לא פירות העץ ופרי האדמה, ומימי לא תפשתי בידי מטבע זהב, ורק פרוטות דקים של כסף או של נחשת מחיר חבילתי אשר אביא ביגיע כפי, ומדוע לא ניתן לי הזהב המושלך אצל השולחנים והתגרים לצבורים צבורים, ומדוע לא ניתן לי מטות יקרות לשכב עליהם במנוחה, ומדוע לא ניתן לפני שלחן מלכים ושרים מלא גדוש בקערות זהב וכסף מלאים מיני מאכלים וממתקים, וכזאת וכזאת הוא פורט והולך מכל דברים היקרים שבעולם, ועיניו היו זולגות דמעות כזרם מים כבירים, והוא מרוב בכייתו ואנחתו נרדם וישכב במקומו אצל חבילתו, ויחלום והנה לקראתו נער נחמד ויפה עינים ופניו מאירות כמו כוכבי השמים, ובידי שבט זהב מוזהב פרוים, ויאמר לו שמע השי"ת קול אנחותיך, וראה את דמעותיך, ועתה שלחני אליך לומר לך שאלה אחת תבקש ממני ואמלא שאלתך. ויען זה ויאמר לו זאת שאלתי ובקשתי, כל דבר אשר אהיה נוגע בו בידי או יהיה נוגע בכל אבר מאברי יהפך לזהב. ויען הנער ויאמר לו כדברך כן יהיה, ויגע בו בשבט הזהב בידו, ותכף ומיד נתעלם מעיניו, אך ראה כאשר השיב לו הנער כך היה משחק, וכאשר נתעלם מעיניו אז הבין בדעתו כי זה הנער היה מלאך שלוח מן השמים אליו, וישמח על זאת, ויבקש לנסות את ברכתו, ויושט ידו ויקח עץ אחד מחבילתו אשר כרת בזעת אפו, ויהפך העץ לזהב בכפו, וישמח שמחה גדולה, ויאמר עתה זאת מלאכתי תהיה נחלה לאנשים אחרים לחטוב עצים ולשאת על כתפם משאות כבדים, אך אני אהיה רם ועליון על כל עשירים ונכבדים, וגם על כל מלכים ונסיכים, כי הנה עתה אוחזה בידי בעצים ובאבנים ואהפכם לזהב, ואמכרם ואבנה בהם ארמון גדול מושב מלכים, ותוכו מטות וכסאות כראוי, ואח"כ אכנס בו ואעביר כפי על כל עציו ואבניו, ויהפכו לזהב, וגם אוחזה בכל המטות והכסאות שבו, ויהיו לזהב, ואמלא אוצרות שבו עפר ורגבי אדמה, ואשים ידי עליהם ויהיו זהב, ואעבור ברגלי יחף על הרצפה ותתהפך לזהב, היש בעולם מלך יושב בארמון אשר כל עציו ואבניו ורצפתו זהב, וכל אוצרותיו הגדולים מלאים זהב, א"כ לי הזהב לי הזהב, ולא לאחר. ובהיותו שש ושמח בחלומו בכל הדברים האלה אשר צייר בעצמו, הרגיש בחלום כי הוא צמא מחום היום, ויושט ידו בחלום ויקח את הכד שהיה מלא מים ומונח אצל מראשותיו, כדי לשתות מים ממנו, ותכף ומיד בנגעו בו נהפך החרס לזהב, והנה כד זהב נוצץ לעומתו, ותגדל שמחתו, אך המים שבתוכו נשארו מים, כי לא נגע בשרו בהם עדיין, וכאשר הניח הכד על השפתים שלו לשאוב המים, אז גם המים אשר בתוך הכד נהפכו לזהב, ולא זבו המים בפיו, כי בנגעם בשפתיו שהם אבר מאבריו נהפכו המים ונעשו זהב :

ואז אותה שעה הרגיש זה האיש בכסלותו בתאוה אשר התאוה בשאלתו, ויצעק בחלומו בקול מר ויאמר מה עשיתי בזאת השאלה אשר שאלתי לרעתי, כי אם כל הנוגע בבשר איברי יתהפך לזהב, מה אוכל ומה אשתה, כי הלא כל מאכל ומשקה אשר יבא לפי אז תכף ומיד בנגעו בשפתי ולשוני יתהפך לזהב, וא"כ ודאי ימות בצמא וברעב, כי א"א לאכול ולשתות את הזהב, ויבך בחלומו בכי גדול על רוע מזלו, אשר התאוה בשאלתו ובקשתו דבר שהוא לרעתו, כי אז בודאי קירב את מיתתו, ויאמר עתה ידעתי למה שחק הנער בשמעו שאלתי ובקשתי, ובתחלה חשבתי השחוק היה על כי התפלא על חכמתי ובינתי, במה שעשיתי לי בבקשתי, ועתה ידעתי כי השחוק היה ששחק על כסלותי שהסכלתי לבקש שאלה כזאת, שבאה מרבוי התאוה שהיא דבר המסבב רעה גדולה. והנה הוא בבכייתו הקיץ משנתו, והנה חלום, וירא כי חבילת העצים כולה אצלו, וכד המים מונח כמו שהוא, ואז נתפקחו עיני שכלו להתבונן במראה החלום ללמוד ממנו מוסר השכל. ויאמר בלבו הנה חלום הזה הראני כי לא טובה התרעומת אשר נתרעמתי על חלקי ועמלי, ולא טובה היתה ההסתכלות אשר הייתי מסתכל בקניינים של אחרים בתים ושדות שאינם שלי, ולא טובה התאוה אשר הרחבתי ופשטתי אותה בכל הדברים הנמצאים בתבל להתאוות אליהם, ויורוני מן השמים טוב בחלומי להיות תמיד שמח בחלקי, ולא אקרא תגר על עמלי, ולא אביט בדבר שאינו שלי, כי כל תאוות של האדם באדמה הבל וריק המה, והיה מראה החלום הזה לי לנחמה שלימה. ע"כ המעשה שהובאה בספר אחד ע"ד המוסר :

והמשכיל יבין מן המעשה הזאת, כי רבוי והתגברות התאוה בשלשה מיני הנאות הנז' גורמים סוף דבר להוציא את האדם מן העולם, גם לא תוכל להתליע להם מספר ומנין, יען כי יסתעף מהם סעיפים רבים, ובפרט תאות הממון שעיפיה רבו מאד, ושייכה בכל דבר ודבר המצוי בעולם, וגם יש בה מדרגות רבות ועצמו מספר, וטבע האדם אם יראה דבר שחבירו יתאוה לו גם הוא יתאוה, אע"ג דבלא"ה אין לו תאוה לדבר הזה, ולכן לאלו המתאוים כמה מיני תאוות מרובות קראם בשם אספסוף ותחלק התיבה לשתים וקרינן בה אסף סף, שהם שתי תיבות, דהיינו אסף תיבת אסף היא לשון אסיפה, ותיבת סף לשון כריתה, כמו יתדיו יספו נאם ה', ללמד כי באסיפה זו שמאספים בלבם תאוה רעה יספו בה, יען כי לא די להם תאוה בדבר אחד, אלא אשר בקרבו התאוו תאוה, כפל הלשון ללמד על כמה תאות, ואמרו אשר בקרבו ללמד הם בפיהם יאמרו על אחת, הנה בקרבם יש כמה מיני תאות, ולכן קראם בשם אספסף, שהוא אסף סף, כלומר זה אשר אסף מיני תאוות בקרבו סופו להיות סף מן העולם, כי אלו הכוחות של התאוה יתגברו עד מאד אצלו ומוציאין אותו מן העולם, וכאשר פרשנו בתאות אכילה ושתיה ובתאות המשגל ובתאות הממון :

לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא פה אל פה אדבר בו. נ"ל בס"ד כי מצינו שכתב מרע"ה בתורה דברים שהם שלו, כמ"ש והאיש משה ענו מאד מכל האדם, וכן בפרשת כי תשא וידבר ה' אל משה פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו, ובפרשת וזאת הברכה, ולא קם נביא עוד בישראל כמשה, ואפשר שיהיה איש שוגה ופתי להתקשות בדבר זה, איך מרע"ה יכתוב שבחים שלו והוא באמת ענו מאד, לכך עתה כתם הקב"ה פה האנשים הבאים

הבאים להרהר אחרי מרע"ה בזה, להודיע כל מה שכותב מרע"ה בתורה עפ"י גזרתו ומאמרו של הקב"ה הוא כותב, ועל כן אע"פ שיש דברים שהם שבח עצמו הוא מוכרח לכתוב כאשר אומר לו השי"ת. מעשה במלך אחד ששמע שיש אצל מלך א' שהוא אוהב שלו שר אחד חכם ושלם בכל מדות טובות ודרך ארץ, וחוקים ונימוסים של המלכות, ודעתו רחבה מאד, ומבין דבר מתוך דבר, ומפרש סתומות קולע אל השערה ולא יחטיא, והיה רוצה לראותו ולבדקו ולנסותו לידע אם אמת הוא, כאשר מפליגים אותו העולם בשבחים ומעלות הנמצאים בו, וכתב למלכו שישלחהו אליו לראותו, וכן עשה, וכאשר בא אצלו היה אותה שעה המלך עומד אצל המרכבה שלו לרכוב בה ליסע למקום אחד, וקודם שעלה המלך למרכבה רמז בידו לזה השר החכם שיעלה למרכבה קודם שירכב הוא, וזה תכף ומיד עלה, ואחריו עלה המלך, ואחריו עלה המשנה של המלך, ויחר להמשנה על הדבר הזה, ויאמר להשר החכם ההוא אתה הוא אשר משבחים אותך בשלימות המידות ובידיעות בחוקי המלכות ודרך ארץ, איך עלית למרכבה קודם שיעלה המלך, וזה הוא קלות ומיעוט דרך ארץ, והיה לך לסרב ולומר למלך חלילה לי לעלות קודם המלך, ויען השר ויאמר להמשנה אם אתה היית מכבדני לעלות למרכבה שלך קודם שתעלה אתה הייתי מסרב מפני כבודך, אך מאמר המלך על כל אדם אינו מסוג הכבוד, אלא הוא ענין גזרה, כי אין ראוי שהמלך יקדים כבוד עבדו על כבוד עצמו, כי לכן אמרו מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, ולכן אם יצוה המלך לעבדו לעשות דבר אחד אע"פ שבזה הדבר יגדל כבוד העבד מאד, הוא מחוייב לעשות תכף ומיד, שאם יסרב משום ענוה ה"ז מקל בכבוד המלך, כי בזה ניכר שהמלך צוהו כך בשביל להרבות לו כבוד על עצמו, וזה אינו מן הראוי למלך, על כן כשאמר לי המלך לעלות למרכבה קודם ממנו, אם הייתי מסרב הייתי חוטא בכבוד המלך, לכן מיהרתי לעלות לקיים גזרתו, כי בזה בררתי שאני מקיים גזרת מלך, ויענו כל השרים ויאמרו להשר צדקת בזה. ולכן כשאומר לו הקב"ה למרע"ה תכתוב והאיש משה עניו מאד, ודבר וכו' כאשר ידבר איש אל רעהו, וכן ולא קם נביא עוד וכו', היה מוכרח מרע"ה לכתוב כאשר צוהו, לקיים גזרת מלך, וז"ש לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא, בכל דייקא, כלומר בין בדברים השייכים לכבודו, בין בדברים דלא שייכי לו, בכולם נאמן לכתוב כראוי, יען כי אני פה אל פה אדבר, כלומר בכל דבר אני מצוהו לכתוב כך וכך, והוא מוכרח לכתוב כאשר אצוהו:

פרשת שלח לך

שלח לך אנשים. איתא במדרש, שלח לך אנשים, רבי אחא הגדול פתח יבש חציר נבל ציץ ודבר אלקינו יקום לעולם, והמדרש הזה תמוה, מה ענין פסוק זה לפסוק שלח לך אנשים. ונ"ל בס"ד עפ"י מה ששמעתי מספרים, פעם אחת גביר אחד ממנהיגי הקהל עשה עבירה בסתר, ששכב בחדר סגור עם אשת איש, והבנין והתקרה של החדר היה חזק מאד כי חדש הוא, והנה בעודם שוכבים זע"ז נפלה התקרה בגזרת שמים, וכשבאו להסיר התקרה מצאום תחת התקרה מעורים זב"ז, ונודע לעיני הכל מעשה העבירה, ויוליכו גוית הגביר ההוא לקברו, וקודם קבורה בא הרב של העיר ההיא להספידו, ופתח עליו הפסוק הזה, נודע ה' משפט עשה בפועל כפיו נוקש רשע הגיון סלה, ישובו רשעים לשאולה כל גוים שכחי אלקים, פירוש מתי נודע ה' משפט עשה, בעת אשר בפועל כפיו נוקש רשע, כאותו הגביר אשר בעת שעשה העבירה נוקש בנפילת התקרה עליו, ואז מעשה כזאת תהיה הגיון סלה אצל בני אדם, שיספרו אותם תמיד לדורי דורות, אבל אם לא יהיה הרשע נוקש בשעת הרשע, אלא ישובו רשעים לשאולה כדרך כל הארץ, אע"פ שהם מתים בעונם, אין ניכר לעיני העולם הדין שעושה הקב"ה, אלא כל גוים שכחי אלקים, שלא יתפעלו מן הדין הנעשה בשם אלקים, ולא יווסרו ממנו, על כן זה המת ודאי נתפעלו הבריות מן הדין שנעשה בו, כי אין זה טבעי ונהוג שתפול תקרה חדשה מאליה, והכל מאמינים כי יד ה' עשתה זאת בעבור העבירה שעשה, ויווסרו בזאת ועשו תשובה בלבבם, ולכן גם האיש הזה נמחלו עונותיו בעבור סקילתו, ובעבור שנעשה סיבה לשוב העם בתשובה, ואמר הרב קדיש והורידו המת לקברו ע"כ. ונמצא לפ"ז כשימות הרשע מיתה משונה כזאת בדרך פלא, יתפעלו בני אדם הרואין והשומעין וחוזרין בתשובה, מפני שאין רואין דרך לתלות הדבר בטבע הנהוג:

ולכן דרכן של חכמים הראשונים היה, כאשר מענישים אדם רשע להמיתו לא יעשוהו מת כשאר מתים, אע"פ שממיתין אותו פתאום ברגע אחד, אלא נעשה גל של עצמות, שפירש רש"י ז"ל כאדם שמת קודם כמה שנים ונרקב, והיינו כדי שלא יאמרו הרואין לא מפני קללת החכם מת זה, אלא כך קרה לו אותו רגע מיתה פתאומית, על כן נעשה גל של עצמות, שזה א"א להיות ברגע, והוא דבר שינוי ממנהג, ובזה יודו כי יד ה' עשתה זאת, ובעבור כבוד החכם אשר נתן עיניו בו להענישו:

והנה ידוע כי החציר הוא עשב שגדל כל צרכו, ועלה ויצא על פני הקרקע, וזה היובש שלו הוא טבעי ונהוג, יען כיון שיצא וגדל על הארץ ועומד באויר שולטין בו החום והרוחות הקשים ומייבשים אותו, וזה העשב נקרא חציר, אבל ציץ הוא עשב הקטן שעולה על פני הארץ פחות מעובי חצי אצבע, וזה אינו שולט בו החום ורוח החזק והקשה, על כן אם יראו שזה הציץ הקטן נבל, הרי זה הוא משינוי הטבע, שאין דרכו של זה להיות נבל:

ועל כן כיון שהכתוב דימה לבני אדם לעשבי השדה, וכמ"ש רז"ל בגמרא, לכן בני אדם שהם מתים מיתה נהוגה, ואין בה שינוי הטבע דומין לחציר היבש, שהיובש בו טבעי, אבל בני אדם המתים בשינוי הטבע, כמו אותו שנעשה גל של עצמות, או כמו אותו עשיר שבעשותו העבירה נפלה עליו תקרה חדשה ובנוייה חזק מאד, אלו וכיוצא בהם דומין לנבל ציץ, שהוא משינוי הטבע הנהוג, ולז"א מנהגו של עולם יבש חציר, אבל אם נבל ציץ שהוא מיתה בשינוי הנהוג, ונגדית לטבע, הנה בזה דבר אלקינו יקום לעולם, שהכל מודים שיד ה' עשתה זאת, בעבור החטא והעבירה, ועי"ז לא יזידון לעבור על דבר השי"ת, אלא דבר אלקינו יקום לעולם, כי יתפעלו מדברים האלה ויווסרו לפרוש מן העבירה:

והנה ידוע ענין המרגלים לא היה רק עון הנוגע בכבוד הארץ, שהוציאו עליה דבה ארץ אוכלת יושביה היא, אלא היה עון חמור מאד שהוא הכחשה בנבואת מרע"ה, שנתנבא ואמר להם בדבר השי"ת שיביאום אל ארץ טובה, ונתן אותה בידם בנחת ושלוה ותפול אימתם על יושביה וכו', והם הכחישו בכל זה, שא"ל בשם השי"ת, ואמרו שהוא מעצמו דבר כל זה וה' לא צוה, וגם אמרו למה ה' מביא אותנו אל הארץ לנפול בחרב וכו', וגם אמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה, שבזה כיחשו גם יצ"מ לומר מרע"ה הוציאם, והשי"ת לא צוה ח"ו, וכיון שעשו הכחשה בנבואת מרע"ה בדבר אחד או בשני דברים, הנה בזה הרסו כל התורה כולה ח"ו, שיאמרו השי"ת לא צוה בכל זה, ובזה נחרב העולם:

ובזה פרשתי בס"ד טעם לסמיכות פרשת המרגלים לפרשת קורח, מפני כי שני עניינים אלו הם שוים

ברשעתם, דזה וזה הוא ענין הכחשה בנבואת מרע"ה, וכמו דסוף דבר נעשה תועלת לחזק נבואת מרע"ה, ממה שנעשה אופן העונש והמיתה למרגלים שהוא הפך ושינוי הטבע, דדמי לנבל ציץ, שבזה נתאמתה נבואת מרע"ה, כן נעשה תועלת מעונשו של קרח, שמזה נתאמתה נבואת מרע"ה :

והענין הוא, כי עונש המרגלים היה שנשתרבב לשונם עד טבורם, ותולעים יצאו מלשונם ובאין לתוך טבורם, וידוע כפי מנהג העולם אין הבשר מסריח בשעה אחת להיות מתליע ונעשה תולעים, ואלו אך בשרם נעשה תולעים ברגע אחד שהוכו במגפה, נמצא מיתתם ועונשם לא היה דבר שדרכו להיות נעשה בעולם, אלא הוא משונה ממנהג וטבע העולם, ובזה ידענו הכל כי יד ה' עשתה זאת מדה כנגד מדה, וכך היה בקרח שפתחה האדמה את פיה ותבלעם, וירדו שאולה, דבזה נודע כי יד ה' עשתה זאת, ונתאמתה נבואת מרע"ה אצל הכל :

ובזה יובן בס"ד דברי המדרש, דקשיא במלת לך דכתיב בקרא יראה לשון יתר, ובכמה מקומות נכתב לך, להדרש לך להנאתך ולתועלתך. וקשה כאן מה הנאה ותועלת מגיע לו מזה, ולכך פתח רבי אחא ואמר יבש חציר נבל ציץ ודבר אלקינו יקום לעולם, דפרשנו הכתוב לעיל עד"ז, דהכונה הוא שנתאמת דברי התורה ויקום דבריה עד עולם, וכן כאן א"ל שלח לך צדיקים לתועלתך ולהנאתך, כדי שתתאמת ותתכבד מענין המרגלים נבואתך ע"ד שאמרנו :

איש אחד איש אחד למטה אבותיו תשלחו. נ"ל בס"ד מתחלת צווי השליחות רמז הקב"ה למרע"ה, מי הוא זה הראוי לשלוח, והיינו באומרו איש אחד בטעם תרסא, רמז על יהושע אשר מתייחס ללבנה, וכמ"ש רז"ל הטעם שנקראת אסתר המלכה בשם אסתר, כי כך היו קורין אותה הנכרים על שם יופיה, כי הלבנה נקראת בלשון פרסי אסתהר, ולכן בטעם של תרסא שהוא בהפוך אתוון, שהיא הלבנה רמז על יהושע אשר פניו כפני לבנה :

ואומרו איש אחד שנית בטעם אזלא גרים, רמז בזה על כלב שהלך להשתטח על קבר שלשה אבות, כדי שיהיה ניצול בזכותם מעצת המרגלים, וכמ"ש חז"ל, וזה נרמז בטעם הנקרא אצלינו בשם אזלא גרים, כלומר אזלא רגליו אצל קבר ג' רי"ש, הם השלשה אבות שהם שלשה ראשין של ישראל, ואלו השנים כל נשיא בהם, כלומר סופם ליקח הנשיאות והמעלה של כל עשרה הנשארים שהלכו עמהם :

אי נמי נ"ל בס"ד אומרו כל נשיא בהם, כי כל צדיק נחשב בכ"ה איש, כי יש בו נרנח"י, וכל חלק מן נרנח"י יש בו חמשה חלקים של נרנח"י, הרי כ"ה, וכל חלק הוא בחינת פרצוף בפ"ע, ולכן נמצא נחשב צדיק אחד לבדו בכ"ה חלקים. ובזה פרשתי בס"ד, ואני והנער נלכה עד כה, כלומר כל אחד משנינו ילך בכ"ה כוחות שהם כ"ה חלקים, ונשתחוה לקבל השפע בכ"ה צינורות שהם כ"ה כוחות שבנו, ונשובה אליכם להשפיע לכם :

ובזה פרשתי בס"ד מ"ש רשב"י ראיתי בני עליה והם מועטים, אם שנים הם אני ובני הם, שעשה סברה שלא יהיו חסרים משנים בעולם, מפני כי העולם נברא בעשרה מאמרות, וכל ויאמר הוא חמשה אותיות, וסך הכל חמשים אותיות, ולכך צריך שיהיו נמצאים בעולם שנים מאלו, לפחות, שכל אחד שלם בכ"ה כוחות של חלק נרנח"י, ולכך הוא שקול כנגד כ"ה איש, ובשנים נמצא חמשים כנגד חמשים איש, וז"ש כאן כל נשיא בהם אותיות נשיא קרינן בה נון איש, כי בשנים צדיקים שהם יהושע וכלב תמצא נון איש, כי כל אחד הוא כנגד כ"ה איש :

מח

כולם אנשים ראשי בני ישראל המה. י"ל למה הוצרך לומר ראשי בני ישראל המה, דזה נודע מקרא קמא דאמר כל נשיא בהם, והנשיא הוא הראש. ונ"ל בס"ד ע"פ מ"ש הרב ברכת טוב ז"ל, בפרשת האזינו על פסוק ויאמר אסתירה פני מהם אראה מה אחריתם כי דור תהפוכות המה, והוא דכתבו המקובלים, כי שתי מידות יש א' מה, וב' הם, והיינו מה מורה על העדר היש והפוכו, והם מורה על ההוויה והקיום, וכשישראל עושין רש"מ יתקיים בהם מדת הם שמורה על הוויה והקיום, וכשאין עושין רש"מ שולט בהם מדת מה המורה על העדר והפסד, ולז"א אסתירה פני מהם, ר"ל ממדת הם המורה על ההווה והקיום, ואראה שתהיה מדת מה אחריתם, והיינו ר"ל מה המורה על העדר וההפסד, יען כי דור תהפוכות המה שהם מתהלכים בתהפוכות, לכן גם אני הפכתי להם מדת הם למדת מה, עכ"ד ע"ש :

ובזה פרשתי בס"ד, מאמר תלמוד ירושלמי בפ"ב דתענית, על פסוק פתח ה' את אוצרו ויצא כלי זעמו, עד דו פתח דו עריק (פי' סותם) רחמוי קריבין ע"כ, ופרשתי הכונה כי הצדיקים מתנהג עמהם במדת הם המורה על ההוויה והקיום, והרשעים מתנהג עמהם במדת מה המורה על העדר, כי מיתה לרשעים הנאה להם והנאה לעולם, וחיים לצדיקים הנאה להם והנאה לעולם, ואחז"ל כשהקב"ה מעניש את הרשעים זוכר לטובה את הצדיקים, דכתיב ויהי בשחת אלקים את ערי הככר ויזכור אלקים את אברהם וישלח את לוט מתוך ההפכה וכו', ולז"א פתח ה' את אוצרו זה אוצר טוב לצדיקים, ככתוב יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים, שבזה מקיים בם מדת הם המורה על ההוויה והקיום, ובעת ההיא יוציא את כלי זעמו להעניש לרשעים במדת מה, המורה על העדר וההפסד. והנה מדת מ"ם פתוחה, ומדת הם מ"ם סתומה, ולז"א עד דו פתח זו מדת מה בעבור הרשעים, עד דו עריק ר"ל סותם, זו מדת הם בעבור הצדיקים, רחמוי קריבין לבינונים מכח זכות הצדיקים, כמ"ש הכתוב ויהי בשחת אלקים את ערי הככר, במדת מה המורה על ההעדר והפסד, ויזכור אלקים את אברהם במדת הם הרמוזה בשם אברהם, כי יתחלק לשנים, וקרי ביה אבר מה בעי"כ רחמוי קריבין לבינונים, זה לוט, דאז וישלח את לוט מתוך ההפכה, דכיון דזוכר הצדיקים נושעים הבינונים בזכותם, כי הוא יתברך רב חסד מטה כלפי חסד :

וז"ש על י"ב האנשים אשר הזכירם ראשי בני ישראל המה, כי בהם יש ב' חלוקות שהם חלוקה אחת הם יהושע וכלב שהם צדיקים, והם נקשרים ואחוזים במדת הם המורה על ההוויה והקיום, כי נתקיימו שניהם, וחלוקה הב' היא חלוקה של עשרה אנשים שהרשיעו וחטאו בהוצאת דבה, ואלו נקשרו ונדבקו במדת מה המורה על ההעדר וההפסד, שסופם נעדרו ואבדו מן העולם, והנה תיבת המה המ"ם באמצע, וכשתקראנה עם אות ראשונה בלבד נקראת הם, וכשתקראנה עם אות אחרונה בלבד נקראת מה, נמצא מלת המה משני תיבות שהוא תיבת הם, שדבוקים בה הצדיקים, ותיבת מה שדבוקים בה הרשעים, כי כאן באלו הי"ב אנשים יש יהושע וכלב שדבוקים באותיות הם, ויש עשרה אנשים שדבוקים באותיות מה, ולכן כנגד שני חלוקות אלו אמרו על הי"ב הנזכרים ראשי אלפי ישראל המה, כלל באותיות המה שני צירופים שהוא צירוף הם על יהושע וכלב, וצרוף מה על העשרה אנשים הנשארים :

וראיתם את הארץ מה היא. נ"ל בס"ד רמז להם כשיבואו שם יראו מתים הרבה, כי עשה ה' כך כדי שיהיו הכנענים טרודים במתיהם, ולא יהיו שמים

לב

לב עליהם, והמיתה היא העדר הרמוז בצירוף מה, ולז"א וראיתם את הארץ מה היא, שתראו בה פועל מה המורה על ההעדר, וזה לא יהיה אלא רק לעם היושב עליה, ולא לכם העובדים בה :

ומה הארץ השמנה היא אם רזה. נ"ל בס"ד שמנה קרי בה שמנה בחולם, שהוא ר"ל מספר שמונה הרומז לבינה, שהיא ספירה שמינית, והיא ירושלים העליונה, דכתיב ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו, והגיד להם שישיגו ברוה"ק התחברות ארץ ישראל התחתונה עם ירושלים העליונה, שהיא בסוד הבינה, ותראו אם היא מחוברת עם הבינה שהיא מספר שמונה, או אם רזה היא בהתחברות שאין לה חיבור חזק וטוב, וראו היש בה עץ, ר"ת עין צדיק המאירה בה בסוד בן פורת יוסף בן פורת עלי עין :

ויעלו ויתורו את הארץ עד רחב לבא חמת. י"ל מה בא הכתוב ללמדנו בסיומו את המקומות ההם. ונ"ל בס"ד, דידוע כי ארץ ישראל כולה היא בחינת לאה, וכמ"ש רבינו האר"י ז"ל בפסוק לך לך מארצך וכו', ע' הארץ אשר אראך, אך חברון בלבד היתה בחינת רחל, וכמ"ש רבינו האר"י ז"ל בטעם שמלך דוד הע"ה תחלה בחברון שבע שנים, כדי לתקן את רחל, וידוע כי המרגלים לא נכנסו לחברון אלא רק כלב לבדו, והנה מספר רחב בלא וא"ו ככתוב בתורה עולה ר"י, ומן מספר ר"י עד שתגיע למספר חמת יש מספר רחל, ולז"א ויעלו ויתורו את הארץ ממדבר צין עד רחב דמטי לחמת, פירוש עד מספר שיש מן מספר רחב שמגיע למספר חמת, הלכו המרגלים, כי לא הלכו לחברון שהיא רחל, והיינו עד ולא עד בכלל, ורק כאשר עלו בנגב ויבא כלב לבדו עד חברון והם לא באו :

ויעלו בנגב ויבא עד חברון ושם אחימן ששי ותלמי ילידי הענק. הנה אנחנו צריכין להתבונן בכמה דברים במקרא הזה, חדא דארז"ל ויבא כלב עד חברון, והיכא רמיז כלב, ועוד אם כלב נכנס שם כדי להתפלל על קברי האבות, למה לא נכנס יהושע ג"כ להתפלל על עצמו שינצל מעצת המרגלים, והן אמת כי יהושע התפלל עליו מרע"ה, מה הפסד יש בזה, אם יבקש בזכות האבות ג"כ שיתפללו עליו, ועוד כשנכנס כלב למה לא הקפידו האנשים אשר עמו לומר לו למה תכנס לבדך, כיון דאין אנחנו נכנסים, דראוי להיות כולם שוין במהלכם ולא יתפרדו זע"ז, ועוד באמת חברון היתה מבונה שבעה פעמים על צוען, ולמה לא נכנסו המרגלים לרגל אותה, ונ"ל בס"ד כי המרגלים פחדו ליכנס שם, מפני ששם יש בני ענק, ולכך נתנו מעלה גדולה לכלב ועשו לו יתרון ועילוי גדול, באומרם אליו להיותו משבט יהודה ומגולגל בו יהודה שהיה מלך באחיו, ויש לו ברכה ידך בעורף אויבך לא ירא ולא יחת מפני בני הענק, ואדרבא יהיה עליהם אימה ופחד ממנו, ולכן אמרו כולם לכלב בכבוד הכנס אתה לבדך, כי הם כיון שאין להם ברכה כזאת הברכה שיש ליהודה המתגלגל בך, צריכין הם לחוש לסכנה מפני בני הענק :

והנה כאן כינה הכתוב את כלב בשם נגב, כי מספר שמו נ"ב, ועם כללות ג' אותיות שמו נעשה נגב, וז"ש ויעלו בנגב כלומר עשו עילוי ומעלה גדולה בנגב, הוא כלב שכבדו אותו בביאה זו של חברון, באומרם שראויה אליו דוקא, ולכן ויבא עד חברון, והא דלא נכנסו הם עמו מפני ששם אחימן ששי ותלמי בני הענק, וחששו על עצמן להכנס במקום סכנה הוא, ואם תאמר שמא לא נכנסו שם, מפני שלא היתה חשובה בעיניהם כדי לרגל אותה, לז"א וחברון שבע שנים נבנתה לפני צוען מצרים, שהייתה מבונה שבעה פעמים על טוב צוען מצרים, שהיתה מובחר הארצות שבעולם :

עלו זה בנגב ועליתם את ההר. נ"ל בס"ד הסט"א נקראת גב, שהוא ר"ל אחור שעומדת באחור מקום הקדושה, רמז לדבר ארם מקדם פלשתים מאחור, כלומר ארם הוא נגד המקום של הקדושה שהוא א' רש מקדש, אבל פלשתים הסט"א היא מאחור, על כן הסט"א נקראת גב שהוא ר"ל אחור. גם ידוע שיש בסט"א עשר ספירות טומאה, ושלשה אומות שהם עמון ומואב ואדום הם ראש, כי הם כנגד ג' ראשונות חב"ד דקליפה, אך ז' עממין נקראים זנב שהם ז' תחתונות חג"ת נהי"ם הנחשבים זנב לגבי אותם השלשה שנקראים ראש. נמצא ג' אומות הנז' הם ראש של גב, ואלו שבעה עממין שהיו שולטים בא"י קודם כניסתם של ישראל הם זנב של גב :

והנה אם תכניס אותיות זה באותיות בנגב יהיה מזה צירוף זנב גב, ולכן לאלו ההולכין לרגל את ארץ ז' עממין, אמר להם עלו זה בנגב, רמז להם בזה על צירוף זנב גב, כלומר אל תראו מהם, כי אלו השבעה עממין הם זנב של גב, ולא ראש של גב, כי אותם שהם עמון ומואב ואדום שלא ניתנו לכם עתה המה ראש של גב, ולכן לא ניתן לכם שליטה עליהם עתה אלא עד ביאת המשיח, אבל אלו השבעה הם זנב גב, וניתן לכם שליטה עליהם עתה ונמסרים בידיכם. ואמר עוד ועליתם את ההר, רמז להם כשאתם הולכים שם אין אתם עולים לאויר סט"א, אלא אתם עולים לאויר קדוש המכוון כנגד ירושלים של מעלה, ולז"א ועליתם את ההר, כלומר לקדוש הרמוז באותיות הסמוכים לאותיות הר מכאן ומכאן, כי קודם הר יש דק, ואחר הר יש ו"ש, הרי צירוף קדוש כלומר אתם עולים לאויר קדוש :

ועוד נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש הרב מהרי"ס ז"ל, דארץ ישראל היא טובה עם שתי המעלות ביחד שהם ערב ומועיל, והערב הוא מצד תבואתיה ופרותיה ושמנה ודובשה, והמועיל הוא מצד קדושתה במצות התלויות בארץ, ולהיותה מוכשרת לעבודת השי"ת ולהשראת שכינה ע"ש :

והנה ידוע דהערב יתייחס לצפון, והמועיל יתייחס לדרום, כמ"ש רז"ל, הרוצה להעשיר יצפין והרוצה להחכים ידרים. גם נודע דהנמשך אחר הערב אין הליכתו נחשבת עליה אלא ירידה, כי כן דרכו של ערב להיות יורד, כי כח התאוה של הערב נחלש ברוב הימים, משא"כ המועיל הליכת האדם בו נחשבת עליה, כי דרכו להיות תאותו מתגברת ועולה באדם, ועל זה ארז"ל זקני ת"ח כל זמן שמזקינין דעתם מתוספת עליהם. וז"ש עלו זה בנגב, ר"ל לא תבקשו את ארץ ישראל בשביל הערב לאכל מפריה ולשבוע מטובה, אלא תבקשו אותה בשביל המועיל המתייחס לנגב, ועי"כ ועליתם את ההר, דהליכתכם נחשבת עליה ולא ירידה. ובזה יובן מ"ש כלב להם עלה נעלה וירשנו אותה, ר"ל במועיל שדרכו בעליה נעלה אותה לארץ כנען, ובזה וירשנו אותה שתהיה אצלינו בסוג ירושה שאין לה הפסק, שלא נחטא כדי שנגלה ממנה :

הלא טוב לנו שוב מצרימה. נ"ל בס"ד, דקראו אותה עתה בשם מצרימה, ולא אמרו מצרים, והיינו כי הם היו יראים מארץ כנען שסופה נו"ן פשוטה, שהיא דוגמת גדר וחומה, וחשבו בזה מורה שלא תוכל שום אומה להכנס בתוכה לרשת אותה, כי היא כעיר בצורה בחומה זקופה וגבוהה, עומדת כנגד הבא אליה ללכדה, וכמ"ש בתחלת דבריהם והערים בצורות גדולות מאד, ולכך הם אומרים לשוב מצרים, וכדי שלא יאמרו להם אם אתם עושים רמז לזה מן אות האחרון של השם, הנה גם במצרים יש רמז דומה לזה שלא יוכל האדם ליכנס בה לרשת אותה, כי סופה מ"ם סתומה שהיא מוקפת מארבע רוחות, דמורה זה שהיא שמורה מן אנשים זרים שלא יוכלו לכבוש אותה.

אותה ולרשת אותה, וגם אולי לא תקבל אתכם, על כן קראו אותה מצרימה דאות האחרון שלה הוא אות ה' שיש לה שני פתחים גדול וקטן, דמורה על זה שכל הבא אליה מקבלתו ופתחה פתוח לפניו, הן אם יבא בדרך מלחמה, הן אם יבא בדרך רצוי ופיוס :

אי נמי כונתם בזה, דאין לנו עתה לפחד מן הטומאה של מצרים, כי עתה נתקנת ונטהרה שמה מצרימה שהוא מספר שכינה. אי נמי מקודם שעדיין לא נתנה לנו התורה שנקראת טוב, היינו יראים מן כח הטומאה של מצרימה, אך עתה הלא טוב לנו ר"ל תורה שנקראת טוב היא לנו ותשמור אותנו, ולכן נוכל לשוב מצרימה :

ואתם אל תיראו את עם הארץ כי לחמנו הם סר צלם מעליהם וה' אתנו אל תיראום. י"ל מה ענין לחמינו הם דקורין אותם לחם, ועוד מה ענין סר צלם דאם נסו הצללים לא יתקיים האדם, ואיך עודם קיימים וחיים בתוכה. ונ"ל בס"ד כי יהושע וכלב הבינו דהיה לישראל פחד ומורא מן הכנענים, דלכך מסרבים לבא לארץ כנען מחמת שני טעמים, האחד נראה מזל כנענים חזק מאד שזכו לארץ טובה כזאת, שאפי' הפסולת דפסולת שלה משובחת ז"פ על ארץ שאר אומות, כמ"ש רז"ל דחברון היתה פסולת והיא מבונה ז"פ על צוען, ועיר צוען מבונה ז"פ על שאר ארצות. ומה שזכו הכנענים לארץ כזאת מה שלא זכו שאר אומות זה יורה דמזלם חזק עצום ורב, וידוע כל מי שמזלו תקיף מאד, צריך להשמר ממנו ולא יתגרו בו, וכמ"ש רז"ל אם ראית רשע שהשעה משחקת לו אל תתגרה בו, וטעם הב' שראו שלא רצה הש"י לקיים גזרת ברית בין הבתרים בעבדות ועניי שנגזר על ישראל בהיותם יושבים בארץ כנען, אלא גלגל להם ירידה למצרים לקיים בהם הגזרה שם והרחיקם מן הכנענים, ומזה נודע שהכנענים הם תקיפים יותר מן המצריים, שאם היו משועבדים תחת יד הכנענים, לא היו יכולים להתקיים בעולם, ולכך הרחיק אותם מהם, וא"כ זה יורה על תוקף הקליפה שלהם, ולכך היו יראים לבא לארצם ולהתגרות בם :

אך באמת מגור זה הוא הבל, ואין ראוי להיות לישראל שום פחד ומורא, הן מצד המזל של הכנענים כטעם הראשון, והן מצד הקליפה שלהם כטעם השני, ואקדים לומר משל על זה לחמור שהיה עומד אצל בעליו עם שאר חמורים ובהמות שיש לו, ויהי היום ויקחנו אדונו מארוות הסוסים, ויתן עליו משא שק גדול מלא בשמים טובים מאד וריחם נודף להוליכם ממקום למקום, ומדי עברו ברחובות היו כל האנשים העוברים ושבים מתקרבים אללו ללכת אתו ביחד, ואח"כ בא החמור לבית אדוני אצל חביריו הבהמות ויתפאר לפניהם ויאמר המודות אני לבני האדם, שכל האנשים הרואים אותי נמשכים אחרי, כי אהבוני אהבה עזה. ויהי ממחרת הטעין אותו אדונו שק מלא זבל ואשפה וסרחון להוליכו למקום האשפות, ויהי כל רואהו ברחובות נדדו ממנו והם מתחבאים בפתחי שערים ובזוית הדרכים עד שיעבור החמור הנושא המשא הזה מלפניהם, והנה אחר שהורק המשא הזה במקום האשפות, ושב החמור אל בית אדונו למקום ששם אבוסים כל הבהמות, היה החמור הזה משתבח בעצמו לפני הבהמות, ויאמר להם היום הזה נפל פחד ומורא שלי על בני האדם כי יראוני בני האדם ונחבאו. והנה השועל ששם היה עומד אותו היום וגם אתמול, ושמע דבריו שהיה משתבח אתמול והיום, ענה אותו ויאמר לו, אתמול מה היית טוען, א"ל משא של ורדים ושושנים שריחם הטוב נודף, א"ל א"כ לא בעבור גופך עצמך קרבו אליך, ולא באהבתם בך, אלא בשביל להנות מן הריח הטוב של השושנים שהיית נושא אותם עליך, והיום מה היית טוען, א"ל זבל ואשפה וסרחון, א"ל א"כ לא יראו ממך ונחבאו אלא בעבור ריח הסרחון שיש עליך ברחו ונחבאו :

וכן הענין כאן, מה שחושבים על הכנענים מזלם חזק ותקיף שזכו לשבת בארץ טובה מאד, מה שלא זכו שאר אומות אפילו לפסולת דפסולת של ארצם, לא היה זה מתוקף המזל שלהם, אלא היה מגודל ועוצם כוחות הקדושה שהיה אצלם ויונקים מהם, לכך זכו לישב בארץ טובה, כי נצוצות הקדושה שהיו אצלם הם שייכים לקדושה של הארץ הזאת, ולכך הארץ הזאת קבלה אותם ודבקה בהם, וכמ"ש השועל לאותו חמור על ווס ראשון לא בעבור אהבת בני האדם בגופך עצמך היו מתקרבים אצלך ודבקים בך, אלא בעבור השושנים שהיית נושא עליך, כן ארץ הקדושה לא היתה מקרבת הכנענים בתוכה ודבקה בהם בעבור תוקף מזלם, אלא בעבור השושנים הם נצוצי הקדושה שהיו נושאים עליהם, שהם שייכים לה ונהנית מהם בעת שהכנענים דרים ויושבים בקרבה, על כן אין לחוש ליראה מן המזל שלהם, כי לא בעבור תוקפו זכו הכנענים לדור בארץ הקדושה :

וחששה השנית שהיו מתפחדים מתוקף הקליפה של הכנענים, מפני שהקב"ה הרחיק את ישראל מן ארצם והבריח אותם למצרים כדי לקיים בהם שם גזרת השעבוד, לאו בעבור תוקף וקושי הקליפה שלהם הרחיקם מהם, אלא בעבור הסרחון של הרע שיש בקליפתם, כי היו ישראל נזוקין מן ריח רע שלה אם היו דרים עמהם, וכמו שאמר השועל לחמור על יום השני שהיה נושא עליו סרחון, לאו בעבור מוראם ממך היו בורחים, אלא בעבור הסרחון שהיה עליך שלא היו רוצים להריח ריח רע, וכן כאן לאו בעבור תוקף וחוזק הקליפה הבריח את ישראל למצרים, אלא בעבור סרחון הקליפה שלא תריח נפש ישראל ריח רע של קליפת הכנענים, ועל כן אין כאן טעם להיות לישראל מורא ופחד מכניסתם לארץ כנען, כי יבואו עתה להכרית הכנענים ממנה בעזרתו יתברך, ולטהר את הארץ :

ובזה יובן ואתם אל תיראו את עם הארץ דייקא, שתחשבו מה שזכו להארץ הטובה הידועה, ש"מ מזלם תקיף, אין זאת הזכיה שזכו בארץ בא להם מצד המזל, אלא מפני כי לחמנו הם שיש בהם נצוצי קדושה השייכים לנו, ולכן קבלה אותם ארץ הקדושה שהיא חלקינו ונחלתינו, כי ישראל וארץ הקדושה חד איהו, שלכן נקראת ארץ אחוזתכם כנודע, ולא היה זה מצד המזל כדי שתהיו יראים מצידו. וגם לא תהיו יראים מצד הקליפה שלהם בראותכם שהבריח אתכם הקב"ה מן הכנענים לארץ מצרים, הנה גם זאת ההברחה שברחתם מהם לא היתה מסיבת מורא הקליפה שלהם, אלא מסיבת הסרחון שלה וזהו סר צלם מעליהם, סר לשון סרחון וביאוש, כמ"ש בערוך בערך סר תרגום ולא סרי, וכן איתא בגמרא מה יעביד ר"י לרוקיה דלא לסרו, וכן אמר כאן צלם הוא הקליפה של הכנענים, סר ר"ל יש בה סרחון וריח רע, ולכך הבריח אתכם לארץ אחרת כדי שלא תריח נפשכם ריח רע מהם, ולאו מצד הקושי ותוקף הקליפה היה זה, ועל כן כיון דהש"ת הוא אתנו לגרשם תכף ומיד בביאתינו שם, אל תיראום, כאשר אתם מדמים בזה :

אני ה' דברתי אם לא זאת אעשה לכל העדה הרעה הזאת, במדבר הזה יתמו ושם ימותו. קשא מאי מרבה בתיבת כל, ועוד י"ל למה כפל יתמו ושם ימותו, גם נקיט אם לא זאת אעשה, לשון אם לא אין לו הבנה בדברים אלו ואינו מרוות. ונ"ל בס"ד בהקדים מ"ש המפרשים ז"ל, דכל גזרה שתהיה בדבור נחלשת ולא תתקיים כולה, אבל אם תשאר במחשבה תהיה חזקה ולא יתבטל ממנה כלום, ובזה פרשו המפרשים ז"ל על מאמר רז"ל, דאמרו כשהראה הקב"ה

הקב״ה למרע״ה מיתתו של רבי עקיבא, א״ל רבש״ע זו תורה וזו שכרה, א״ל שתוק כך עלה במחשבה, ר״ל אל יעלה בדעתך להתפלל לבטל הגזרה כולה או מקלתה, גזרה זו עלתה במחשבה בלבד, ולכן א״א לבטלה ומוכרח שתתקיים. ובזה פרשו ברוך שאמר והיה העולם, אמר דייקא, שלא ברא במחשבה בלבד, ולכן ברוך מרחם על הארץ, שלא הנהיג העולם ע״פ מדה״ד הקשה, עכ״ד :

והנה כאן בענין גזרה שגזר הקב״ה בעבור חטא המרגלים, אם לא היה אומר בפירוש את הגזרה אלא היתה נשארת במחשבה בלבד, אז היתה מתקיימת בכולם, גם בהטף גם בהזקנים, ועוד היו מתים בעוה״ז, ולא היה להם חלק לעוה״ב, אך עתה שהוציא את הגזרה הזאת בדבור הועיל שלא שלטה אלא באותם שהם מעשרים שנה עד ששים שנה, שנצולו הקטנים שהם פחות מעשרים, וגם הזקנים שהם יותר מששים, ועוד תועלת שניה הועיל הדבור, שאם היתה נחשבת במחשבה בלבד היתה מתקיימת בעוה״ז ובעוה״ב, משא״כ עתה שהוציאה בדיבור לא נתקיימה אלא בעוה״ז, אבל יש להם חלק לעוה״ב, וז״ש אני ה׳ דברתי, כלומר אני ה׳ בעל הרחמים עשיתי חסד, דגזרה זו דברתי אותה ולא נשארה במחשבה בלבד, יען אם לא, כלומר אם לא הייתי מדבר אותה אלא היתה נשארת במחשבה בלבד, אז זאת אעשה לכל העדה הרעה הזאת, כלומר אעשה הגזרה לכל העדה בין הקטנים ובין הזקנים, ולא הוה סגי באותם שהם מעשרים ועד ששים בלבד, ועוד קושי אחר היה בה שהיתה מתקיימת בעוה״ז ובעוה״ב, וזהו במדבר הזה יתמו בעוה״ז ושם ימותו לעוה״ב, אך עתה שדברתי הגזרה הרויחו חלק גדול ממנה, וגם הרויחו שלא הפסידו את עוה״ב, אלא עתידין להתהלך לפני ה׳ בארצות החיים :

ויאמרו אל כל עדת בני ישראל לאמר הארץ אשר עברנו בה לתור אותה טובה הארץ מאד מאד. קשא תיבת לאמר אין לה משמעות כאן, כי אינו לאמר לאחרים עוד, כיון שהם אמרו אל כל עדת בני ישראל. ונ״ל בס״ד, כי כל דבר שיש בעולם יש בו טוב ויש בו רע, כלומר לפעמים הוא פועל טוב, ולפעמים פועל רע, ונראה הטעם כי זה הטבע שיש בבריות נתהווה אחר שחטא אדה״ר מעץ הדעת שהיה טוב ורע, לכן כל הבריות וכל הדברים שבעולם נעשה פועל טוב ופועל רע, ואם לא היה חטא זה של עץ הדעת טוב ורע היו כל דברים הנמצאים שבעולם כולם פועלי טוב בלבד, ואין יוצא מהם רע כלל בשום אופן, וזה ברור :

ובאשר השכיל בזה תמצא שיש בדבר זה שינוי בין הדיבור ובין שאר הנבראים שבעולם, כי כל הנמצאים שבעולם כשהם פועלים רע אין תרופה ותיקון לרע היוצא מהם בהם עצמם, אלא צריך לעשות להם תרופה מדבר אחר, דרך משל המים הם פועלים טוב שמרווים הצמאים ומחיים אדם ובהמה, וגם מגדלים את האילנות וזרעים, ועוד נמצא בהם פועל רע שלפעמים האדם והבהמה נחנקין בהם, וכן לפעמים יתגברו וישטפו הזרעים והאילנות ויחריבו בתים גדולים, אמנם כשיוצא מהם פועל רע אין לעשות רפואה ותיקון להרע והנזק היוצא מהם בהם עצמם, אלא נעשה בדבר אחר, דהיינו אם האדם טבע במים אין מעלים אותו מן המים להצילו על ידי המים עצמם, אלא צריך להביא לו מלודה להעלותו בה, או ירד אדם למים וימשכנו מהם, וכן אם נכנסו מים הרבה בבטן האדם, אין מוצאין המים מבטנו על ידי המים עצמן, אלא ע״י דבר אחר, ואם נפרץ גדר המים ויצאו מים רבים מן הפרצה לשטוף זרעים ובתים, אין סותמין הפרצה כדי למנוע שטף המים על ידי המים עצמם, אלא סותמין ע״י דבר אחר שמביאים אבנים ועצים ועפר וכיוצא ומצילים אותם מנזק המים הזדונים, וכן הענין בכל דבר ודבר שבעולם :

אך הדיבור משתנה בענין זה, והוא כי גם הדיבור יוצא ממנו פועל טוב, ויוצא ממנו פועל רע, וכמ״ש מות וחיים ביד לשון, אמנם יש יתרון ומעלה לדיבור, כי הרע היוצא ממנו אפשר להסירו ולרפאות הנזק שלו ע״י הדיבור עצמו ממש, וכמו המשל הידוע שאמרו חכמים על פסוק מות וחיים ביד לשון, שהמלך חלה בחולי מסוכן, ואמרו הרופאים אין לו תקנה אלא בחלב לביאה, ומי הוא זה יוכל לחלוב הלביאה, ואמר אדם אחד אני אלך ואביא, הלך וטרח ועשה המצאה בחכמה גדולה שיהיה יכול לחלוב הלביאה, ועשה והצליח וחלב אותה, וישם החלב בכלי ונשאו בידו להביאו למלך, ויהי הוא מהלך בדרך להביא החלב למלך, היו האיברים שלו מריבים זע״ז, היד אומרת אני העיקר שחלבתי, והרגל אומרת אני העיקר שנכנסתי אצל הלביאה, והעינים אומרים הם העיקר, כי בלא מראה עינים איך יחלוב, והאזנים אומרים הם העיקר ששמעו הדבר הזה שגזרו הרופאים לרפאות המלך, וכן שאר אברים, ורק הלשון היה שותק, אמרו לו למה אתה שותק, אמר להם נגיע לבית המלך ונראה מי הוא העיקר בכבוד הזה, ויבא זה האיש אצל המלך ונגלגת חלב בידו, ויאמר למלך קח זה החלב של כלבתא שהבאתי לך, ויקצוף המלך ויצו לתלותו על העץ בעוד הגלגלת בידו, ויהי הם מוליכים אותו ויבכו כל איבריו, ויאמר להם עתה תראו מי הוא העיקר, אמרו לו אתה מלכינו ואתה אדונינו תצילינו, א״ל כן אעשה, ואמר זה האיש לעבדי המלך למה אתם תולים אותי אחר שעשיתי טובה למלך שהוא בסכנה גדולה, כי מי זה שיוכל לעשות כאשר עשיתי אני, אמרו לו שוטה חלב כלבתא הבאת ולא יתלה אותך על עץ, ויאמר להם זה החלב הוא חלב לביאה, ורק בעירי קורין את הלביאה כלבתא, ואתם תבחנו החלב הזה אצל הרופאים, והם יכירו אם הוא חלב לביאה או חלב כלבתא, ויבחנו אותו וראו שהוא חלב לביאה, ויעשרהו המלך עושר גדול וינשאהו על אשר החיה את נפשו :

נמצא הרע שפעל הדיבור נתקן ונסתלק על ידי הדיבור עצמו, וזה כוחו שלא סתר דברים הראשונים, אלא הגיהן כמו שהם, ותיקן אותם, כי אמר אח״כ כן הוא חלב כלבתא אמרתי, אך בעיר קורין את הלביאה בשם כלבתא, ועל כן ישובח הדיבור על כל דברים הנמצאים שבעולם, שהרע שבו יתוקן מניה וביה שישאר כמו שהיה ויהיה נעשה טוב, ובעבור זה ראוי הדיבור להתליט לו תואר טוב, כי נאמר כל פועל שלו הוא טיב ולא רע, משא״כ שאר דברים שהם פועלים טוב גמור, ופועלים רע גמור, שא״א לתקנו אלא בדבר אחר, ולכן יתייחס להם הרע, ואין יתרון לפועל הטוב שבהם לייחס את הדיבור אליו דוקא :

ובזה יובן בס״ד לתרץ קושיא אחת שנתקשיתי במאמר רז״ל במדרש משלי על פסוק ברוב דברים לא יחדל פשע, שני מלילין היו עומדין לפני אדריינוס קיסר, אחד היה מלמד זכות על הדיבור ומשבחו שהוא היפה שבעולם, ואחד היה משבח השתיקה שהיא היפה שבעולם, אמר המלך לאותו המשבח את הדיבור הראה סנגוריא לדבריך, אמר אלולי הדיבור לא היו המלכים מתקלסין ומתמלכים, ולא היה נעשה המשא ומתן בעולם, ולא היו בעלי המלאכות לומדים המלאכות, ולא היו הספינות פורשות בים. א״ל המלך יפה דברת. חזר המלך ואמר לאותו המשבח את השתיקה הראה סנגוריא לדבריך, האיך אתה מלמד על השתיקה שהיא הטובה והיפה שבעולם, והתחיל לפתוח פיו ולדבר, קם חבירו וסטרו על פיו, א״ל המלך למה סטרת אותו, א״ל אני הבאתי משלי על שלי, כי בדבור למדתי

למדתי סנגורייא על הדיבור, אך זה ששבח את השתיקה איך יפתח פיו לדבר ולעשות סנגורייא משלי על שלו, ואם הוא חכם ודק בשבח ששבח השתיקה צריך שיעשה סנגוריא לדבריו בשתיקה ולא יעשה הסנגוריא בדבור. ובזה פרשתי רמז הכתוב בו לדבר יתבל לו, כי המבזה את הדיבור לומר על השתיקה שהיא יפה ממנו, גורם לעצמו חבלה לסטור אותו על פיו כשיבא להוכיח. בפיו ראיות לקיים דבריו לחזק השתיקה. ולהגדיל כבודה על הדיבור :

והנה י"ל במאמר הנז' על אותו המליץ ששבח את הדבור לומר הוא היפה והטוב בכל הנמצאים שבעולם, למה לא נתן שבח זה למים, כי חיות כל הבריות אדם ובהמות וחיות ועופות תלוי במים, כי יוכלו בני אדם להתפרנס במין אחד הנמצא בעולם, אך בלא מים שום בריה לא תחיה, והמים הם המגדלים אילנות ופרי אדמה, וגם העשבים הגדלים על ידי מי גשמים, והם המייפים את הגופים וכל מיני חפצים וכלים שבעולם ברחיצתם במים, ובודאי שהם טובים מכל דברים הנמצאים שבעולם, ולמה אותו המליץ לא זכר אותם לפני המלך לתת להם השבח על הכל, ובזה שאמרנו נתיישב הדבר שפיר, כי המים אע"פ שיוצא מהם פועל טוב הרבה בעולם, נמצא עוד בהם פועל רע וכאשר אמרנו, והרע היוצא מהם אינו מתרפא ומסתלק ע"י המים עצמם, אלא מתרפא מדבר אחר מבחוץ, ולכן כמו שיתייחס להם פועל הטוב, כן יתייחס להם פועל הרע ולפעמים יזדמן שילא שכרן בהפסדן, ולכך לא ישובחו בשבח זה לומר שהם יפים מכל דברים הנמצאים, משא"כ הדיבור אע"פ שיוצא ממנו פועל רע, עכ"ז שבחו על הכל מפני שהרע היוצא ממנו מסתלק ומתרפא מגוף הדבור עצמו, וכמו מעשה הנז"ל, ולכן אין לייחס להם הרע אלא רק טוב, כיון דהרע יהיה טוב על ידם וכדאמרן :

ובזה יובן בס"ד הכתוב כאן, כיון שחטאו בדבור שאמרו על הארץ דבה רעה, באומרם ארץ אוכלת יושביה היא, אשר רע זה נוגע לגוף הארץ עצמה, צריך לתקן עונם ג"כ בדיבור, שיאמרו דברים של שבח עליה, כי רעת הדבור נהפכת לטוב ע"י הדבור עצמו וכדאמרן, ולכן דיבת הארץ שהיתה בארבעה מילות שאמרו ארץ אוכלת יושביה היא, צריך לתקן זה ג"כ בארבעה תיבות שיאמרו טובה הארץ מאד מאד, ובזה נתקן דבור הראשון, דיש לפרש ארץ אוכלת יושביה היינו שאוכלת את הכנענים בלבד, אבל לנו טובה הארץ מאד מאד, ונמצא בזה נעשה תיקון הדבור כאשר עשה ותיקן אותו האיש, באומרו אני לא שקרתי באומרי שהבאתי חלב כלבתא, אך בציירי קירין ללביאה כלבתא, ולעולם חלב לביאה הבאתי, ונמצא לא עקר דבריו הראשונים, אלא הניחם כמו שהם ויצא מדבורו פועל טוב. וכן כאן א"ל לא תעקרו דבריכם הראשונים, כי אתם לא אמרתם דברים על עצמכם, אלא רק על הכנענים שהם יושביה, אבל לישראל טובה הארץ מאד מאד, וז"ש ויאמרו אל כל עדת ישראל לאמר הארץ אשר עברנו בה לתור אותה טובה הארץ מאד מאד, כלומר הורו להם תיקון לתקן הדיבור הרע בדבור הטוב, והיינו שיהיו כל עדת ישראל למקטון ועד גדול יאמרו בפיהם טובה הארץ מאד מאד, ולז"א לאמר, שיהיו מתקנים דבור הרע באמירה זו, שיגידו בפיהם טובה הארץ מאד מאד :

פרשת קרח

ויקח קרח. ארז"ל בגמרא לקח מקח רע לעצמו, ולשון זה תמוה, מה הוא המקח הרע הזה אשר לקחו וממי לקחו. וי"ל בס"ד, ע"פ מ"ש במ"א הטעם שנקרא בעל הממון בשם עשיר, להורות כי הממון מצד עצמו גורם רע לאדם, אך אם האדם יוציא ממנו לצרכי עוה"ב הנקראת בשם יש, כדכתיב להנחיל אוהבי יש, לא יהיה לו רע מן הממון, כי אין הממון גורם רע לאדם, אלא א"כ יוציא אותו רק לצרכי הבלי עוה"ז בלבד, ולכן אותיות עשיר שהם פאר לבעל הממון, הראש והסוף הוא אותיות רע, ואותיות יש שהוא עוה"ב הנקראת בשם יש מפסיקין בין אותיות רע, כי ע"י שהוא מוציא מן ממונו לצורך יש, לא יגרום לו רע בהוצאותיו לצרכי הבלי עוה"ז. ובזה פרשתי בס"ד עושר שמור לבעליו לרעתו, כלומר אם הוא שמור רק לבעליו לצרכי עוה"ז, ואינו מוציא ממנו לצורכי עוה"ב, זה העושר הוא לרעתו, שגורם לו לרע. כי יסתלקו אותיות יש מתוך העשיר, וישארו אלו אותיות רע בלבד :

ועל כן קרח שלא הוציא מן ממונו כלום לצרכי עוה"ב, כי היה צר עין בצרכי עוה"ב, נמצא לא לקח מן תואר שהיה לו אלא רק אותיות רע, כי נסתלקו ממנו אותיות יש הרומזים לעוה"ב שנקרא יש, ולז"א לקח מקח רע לעצמו. ובזה יובן בס"ד, רמז הכתוב נבהל להון איש רע עין, ולא ידע כי חסר יבואנו, כלומר נבהל להון שלא היה מוציא ממנו לצרכי עוה"ב, מחמת צרות עין שלו, ולא ידע כי עי"ז חסר בואנו, שיחסר אותיות יש מן תואר עשיר שיש לו, וישאר אלו אותיות רע בלבד :

ועוד נ"ל בס"ד, כי אותיות עושר תליים מורה על עבדות הנעשית לאדם מצד העושר, וחליים מורה על שררה ואדנות, והיינו כי אות וא"ו של עושר אם תחלקנו לשני שלישים ושליש, יהיה אותיות ב"ד, ותצרף אותיות ב"ד עם אות ע' של עבד, יהיה מזה צירוף עבד, הרי החצי של אותיות עושר מורה על עבדות, ונשאר חצי השני אותיות שר, הרי בזה נרמז שררה ואדנות, והיינו יש זוכה שיהיה שר מצד העושר שלו, ויש לא יזכה לכך אלא יהיה עבד מצד העושר שלו :

והענין הוא בהקדים מה שפרשתי בס"ד במאמר רז"ל בגמרא דקמא דף י"ז, העוסק בתורה וג"ח זוכה לנחלת שני שבטים, זוכה לכילה כיוסף דכתיב בן פרת יוסף בן פרת עלי עין בנות צעדה עלי שור, וזוכה לנחלה כיששכר דכתיב יששכר חמור גרם, ופירש רש"י ז"ל מתרגמינן עתיר בנכסי ע"ש, והקשתי מאי רבותיה דיששכר בעושר יותר משאר שבטים, דקאמר עליה עתיר בנכסי, והלא בודאי זבולון היה עשיר יותר ממנו. ופרשתי בס"ד ע"פ מעשה באחד גביר עלום שהיה לו בתים וחצרות וחניות דקיימי לאגרא, שיעלה לו משכירות שלהם סך גדול, שיעלה עשר ידות על מה שצריך לו לפרנסתו ופרנסת אנשי ביתו, אך היה בידו מעות מזומנים סך עצום שהוא עושה בממון זה סחורה, ולכן היה לו בית מסחר גדול שעומדים בו ארבע וחמש סופרים שעוסקים בחשבונות של המסחר, ובמכתבים שצריך לכתוב בעבור המסחר למדינות הרבה בים וביבשה, וגם הוא עצמו עוסק עמהם בבית המסחר לכתוב מכתבים, ולסדר חשבונות המסחר, והוא טורח ועוסק בשלו יותר מעסק הסופרים והמשרתים אשר הם לוקחים פרס ממנו. והנה יום אחד נזדמן שהספינה הולכת פתאום, והוא מוכרח לשלוח בה למדינה אחרת חשבונות של מסחרו לאנשים שקונים לו הסחורות ושולחים לו, ולכך הוכרח לצאת מביתו תכף ומיד אחר זריחת השמש, לבא לאופיס שלו לטהר החשבונות כדי לשלחם בו ביום בספינה, ולכך לא היה לו פנאי לאכול פת שחרית, וישב על שלחנו בבית המסחר שלו והפנקסים לפניו, והוא מעיין בהם ורושם, ונזדמן אותו היום שצורף אחד עשה לו טבעת אבן טובה במלאכה יקרה שרולה בעבורה חמשים דינר, והיה צריך למעות, ובא לביתו ולא מצאו, כי אמרו לו יצא לשוק מן הבוקר בשביל שיש לו עסק גדול, ולכן הצורף

אמר

אמר טוב ללכת אצלו בצהרים, דודאי יפנה מעסקיו, וכן עשה הלך בצהרים ומצאו עודנו עוסק בפנקסיו, ובא וישב לפניו ולא הרגיש בו, ואחר כן הרים העשיר ראשו מעל השלחן לנוח וירא את הצורף יושב נגדו, והוא היה אהוב שלו הרבה, וישאלהו למה באת עתה לכאן, ויאמר בשביל שכר מלאכתי באתי כי אני צריך למעות היום, אך שאלה אחת אני שואל מאתך עד מתי תהיה עבד ועני, ומחמת שהיה אהובו הרבה דבר אתו קשות ולא אכפת לו. ויענהו העשיר מה אתה אומר, וכי אני עבד ועני, והלא אני אדון ומושל ועשיר מופלג, ואמר הצורף לא כי הלא אתה ראוי לקרא אותך עבד ועני, והיינו כי אתה עבד לממון שלך שהוא דומם ומונח בתיבה, כי בעבור פרנסת עצמך ובני ביתך יש לך ריוח מן שכירות בתים וחניות ושאר קרקעות שיספיק לך כפלי כפלים ממה שצריך לך, ולמה אתה טורח בעסק המסחר הזה, נמצא אתה עבד לממון שלך הדומם ומונח בתיבה להוסיף עליו פירות ופרי פירות, ולכך אתה נקרא עבד, כי אין אתה עבד ומשרת לעצמך, אלא אתה עבד ומשרת לממון הדומם ומונח בתוך התיבה, אבל אני אע"פ שאני עוסק כל היום במלאכתי אין אני עבד לזולתי אלא עבד לעצמי, ולבני ולאשתי, כי אני עוסק בעבודה כדי לאכול אני וביתי, וכיון דאני עבד לעצמי אינני נחשב עבד, ורק אתה נחשב עבד כי תעבוד להממון הדומם שיש לך באוצר שלך, ולא עוד אלא שאתה נקרא עני ע"י העסק הזה שאתה עוסק בו, והיום הוכרחת להיות רעב דאפילו פת שחרית לא אכלת, ועתה עבר זמן הצהרים שעה אחת ועודך רעב, ומי הוא זה שדרכו בכך שישאר בלא אכילה עד הצהרים, אין זה אלא העני שאין לו מעות בבוקר בכיסו, ויזדמן לו כמה ימים שלא יאכל עד הצהרים או עד סוף היום ולכך קראתיך עני, אבל אני טוב ממך, אע"פ שאני מרויח כדי פרנסתי דוקא, עכ"ז אני אוכל בשעת אכילה וסועד בשעת סעודה, ויבוש העשיר מדברי הצורף האלה, והודה לו שצדק הוא בדברים אלו ע"כ.

והנה נודע מדברי רז"ל ששבט יששכר היו עוסקים בתורה ימים ולילות, ולא היו עוסקים בפירות ארצם אלא נותנים כל פרותיה. לשבט זבולון, והם מוכרים אותם בעבורם, ומביאים להם מעות להתפרנס בהם, ולפ"ז כיון שאין להם עסק בנכסים לא ימצא שיהיו עבדים לממון שלהם, ולכן יש להם שם העושר באמיתות, ולא יחול עליהם שם עבדים, אלא כל אחד ואחד יחול עליו אותיות שר של עושר, שהוא נחשב שר על ממונו, ואינו עבד לממונו, ולז"א זוכה לנחלה כיששכר, דכתיב ביה חמור גרם, דתרגומו עתיר בנכסין שאינו עבד לנכסיו, אלא הוא שר על נכסיו, ודבר זה הוא מוכרח ביששכר כיון דאינו עוסק בממונו כלל, וידוע מי שהוא עשיר והעושר שלו שולט עליו להיות מתגאה מחמת עושרו זה נחשב עבד לממונו, כיון דממונו מכריחו להתייהר לאחוז במדת הגאוה ולהדבק בה. מעשה באדם אחד שהיה דעתן גדול, והיה בעל ענוה ביותר, אך היה עני, ופתאום נתעשר בעושר גדול בלי הדרגות, ונשתנה במדתו וטבעו, ואחר שהיה עניו ביותר נעשה גאה בתכלית הגאוה, פגע בו חבירו שהיה גדל עמו מנעוריו, ויאמר לו אתה היית דעתן גדול ובעל ענוה גדולה, מדוע נשתנה טבעך להיות לך גאוה גדולה ועצומה עד שאתה עתה מבוזה מכל האדם, מחמת תוקף מדת הגאוה שאתה נוהג בה. ויענהו גם אני בלבי בושני מזה, אך מה אעשה העושר שבא לי פתאום הדביק בי הגאוה במסמרות חזקים, וקשר אותה בחבלים של ברזל שאין אני יכול לנתק עצמי ממנה, מה אעשה:

נמצא יש אדם שולט עליו ממונו לקבוע בו מדת גאוה סרוחה, הפך מנהגו וטבעו, והרי זה נעשה עבד נרצע לממונו שהיה לו שליטה עליו כ"כ, שיהיה מוכרח לשנות טבעו ומדתו, וגם הוא מוכרח להדבק בגאוה אע"פ שהוא מרגיש בלבו שהוא מתבזה בה, וכאשר דברנו במעשה הזאת:

וכן היה אצל קורח שבא לו עושר עצום ונורא פתאום, שנגלה לו היכל גדול של כסף מן אוצרות שעשה יוסף הע"ה לפרעה, והעושר הזה שבא לידו הטביע בו גאוה סרוחה במאד מאד, עד אשר בעבורה פקר בתורה ובנבואת מרע"ה, ונתן עיניו לעלות במעלת כהונה הגדולה אשר היא רחוקה ממנו כרחוק מזרח ממערב, נמצא נתקיים בו החצי הרע של אותיות עושר שהוא תואר עבד, שנעשה עבד לממונו הבזוי אשר הכריחו להתגאות גאוה גדולה ועצומה הנז', ולא נתקיים בו החצי הטוב של העושר שהוא אותיות שר. ולז"א רז"ל בנועם לשונם ·על קרח שלקח מקח רע לעצמו, כלומר קורח שנאמר בו עושר שמור לבעליו לרעתו, לא לקח חצי הטוב של אותיות עושר שהוא שר, אלא לקח חצי הרע של עושר שהוא אותיות עבד, שנעשה עבד לממונו ששלט בו כ"כ להטביע בו גאוה סרוחה שהוציאתו מן העולם:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד מאמר רז"ל הנז', שאמרו לקח מקח רע, והוא כי מצינו שארז"ל נקרא קורח שעשה קרחה בישראל, וצריך להבין מה היא הקרחה, דאם ר"ל ע"י המחלוקת מתו ר"ן אנשים ונחסרו מישראל, אין חסרון זה אידום, דכמה סיבות נעשו לחסרון נפשות בתבערה ומסה וקברות התאוה וכיוצא, וגדולה מזה ענין המרגלים שגרם לכמה אלפים מבן עשרים שנה ומעלה שימותו במדבר, ולפ"ז נקרא למרגלים שגרמו זאת בשם קרחנים, שעשו קרחה בישראל בהוצאת דבת הארץ רעה:

ונ"ל בס"ד לפרש ענין קרחה זו שעשה קורח, הוא הממון שנטל מן אוצר פרעה, אשר זה היה לרעתו שנתגאה בו, ועי"כ נעקר מן העולם במרדו על מרע"ה, וכמ"ש רז"ל בגמרא דסנהדרין פרק חלק ע"פ עושר שמור לבעליו לרעתו, וענין הקרחה הוא דאיתא במדרש ע"פ איוב ט"ו וישכון ערים נכחדות בתים לא ישבו למו אשר התעתדו לגלים, זה היה קרח שהיה ממונה על האוצרות של בית פרעה, והיה בידו מפתחות כל האוצרות, ומשם לקח העושר שלו, אמר לו הקב"ה מה הנאה יש לך, אין אתה שולט עליהם שנאמר בתים לא ישבו למו אשר התעתדו ·לגלים, למי הם מעותדים לישראל שהיו גולים וכו', וכתב הרב אהל יעקב ז"ל בפרשה זו הכונה לומר, והלא קרח לא אסף העושר אלא מפרעה וביתו, ומה פשעו ומה חטאתו, ואם הטעה אותו עושרו עכ"ז אין בזה הלקיחה שלקח ·מפרעה עון אשר חטא, ועל זה פירש המדרש שבא הכתוב הנז' ליישב הדבר הזה, והוא ע"פ משל לבעל חנות מוכר משקה שהתאספו אל ביתו שיכורים הרבה, ויאמרו לבעל החנות שיביא לפניהם משקה, ובא גנב אחד לגנוב המעות מתוך אמתחותיהם, ועמד עליו· בעל החנות ויתאבק עמו להוציאו מביתו, ויען זה ויאמר לו חלילה לי מלהיות גונב ממך כלום, כי אין אני גונב מישראל אך אלו נכרים ושיכורים הם, ואם אגנוב מהם מה אכפת לך, אמר לו שוטה כל המעות שאצלם שלי הם, כי הם כופם להיות שלי בעבור המשקה אשר ישתו וישכרו כנגד כל הממון שבכיסם, ונמצא משלי אתה גונב, וכן הדבר הזה כאן, אל תאמר מה חטא קרח, והלא מפרעה לקח, לז"א אשר התעתדו לגלים הם ישראל שהיו גולי מצרים, שזה הממון סופו היה ראוי לישראל שהבטיחם השי"ת שילאו ברכוש גדול, וא"כ מה שאסף קרח מפרעה גזל את ישראל, כי נגרע מן הביזה, עכ"ד ע"ש:

והנה כתבתי בס"ד מה שארז"ל ביזת הים היתה גדולה מביזת מצרים, כי מה שהיה בבתים נטלו במצרים, ומה שהיה באוצרות נטלו על הים, קשא וכי מי שהוצך

שהולך למלחמה נוטל אוצרותיו עמו, למה לו זה במלחמה. ופרשתי, כי המצריים שרדפו את ישראל על הים לא היה אצלם ממון, כי ממונם שאלו אותו ישראל, אבל מבית פרעה לא שאלו דבר, כי מי זה ישאל מבית המלך, וישאלו איש מאת רעהו אמר רחמנא, על כן ביזת הים היתה כולה משל פרעה, כי היה לו באוצרותיו ממון רב, ודרך מלכי קדם כשיוצאים למלחמה לוקחים עמהם כל ממון אוצרות שלהם, כדי לחזק בזה את לב אנשי החיל, להראותם שאין למלך מורא ופחד מן האויב, וברור לו בבירור גמור בנצחון והגבורת שיש לו על האויב, וכן עשה פרעה שלקח עמו כל ממון שיש לו באוצרותיו, כדי לחזק בזה לב המצריים שיבואו עמו להלחם בישראל, וממנו היתה ביזת הים לישרא, ועל זה אחז"ל מה שהיה בבתי תבוראות נטלו על הים, וא"כ קרח שלקח עושר רב מאוצרות פרעה מעת היותו ממונה עליהם, נמצא גזל בזה את ישראל, כי אם לא היה לוקח את זה העושר היה פרעה מביאו עם הממון שהביא על הים מהוצרותיו, ואז היו ישראל לוקחים את זה העושר בכלל ביזת הים, ועתה שלקחו קרח עשה קרחה גדולה בביזת הים שנטלו ישראל, כי נחסר לישראל מביזת הים ממון זה שנטלו קרח, ולכך נקרא קרח על שם הקרחה הזאת שעשה לישראל בביזת הים:

וכיון שהוא גזל את ישראל בממון זה שנטל מפרעה, היתה גזלה זו לרעתו, כי מן גאותו בעושר זה גרם לו רעה גדולה שנבלע באדמה הוא וממון זה שגזלו, ונמצא זה הממון שלקח מפרעה נעשה לקרח מקח רע, ולז"א אחז"ל ויקח קרח לקח מקח רע לעצמו, והיינו דרשו על זה אותיות וי של ויקח, והיינו לומר וי קח קרח, ר"ל וי הוא הרע הנקרא וי יקח קרח, דאות יו"ד של ויקח מצטרפת עם ו' ויהיה וי, ומצטרפת עם קח ויהיה יקח, ולכן קרינן הכי, וי יקח קרח, כלומר יקח קרח בזה הממון שעשה בו קרחה יקח לעצמו וי, הוא הרע שגרם לו זה בליעה באדמה הוא והממון שלו, שנמשכו בכח המושך, וירדו שאולה, וקראו רז"ל לזה הוי בשם רע, לרמוז אם תחבר אותיות וי של ויקח עם אותיות רע, יהיה צירוף עויר, כי נתעוורו עיניו של קרח להביט הפך האמת והצדק, ועי"ז אבד הוא וממונו מהעולם:

ובזה יובן נבהל להון איש רע עין ולא ידע כי חסר יבואנו, איש רע עין זה קרח, נבהל ליקח הון רב מאוצרותיו של פרעה, ולא ידע כי חסר יבואנו, כי זה הממון שלקח מפרעה נחסר מביזת הים, ונמצא שהוא גזל את ישראל בזה הממון:

נמצא זה הממון שלקח קרח מאוצרות פרעה, הנה הוא היה בידו בתורת גזלה, ושיבב לקרח שעי"ז יתגאה וירדוף אחר הכבוד, וכיון שרדף אחר הכבוד נתקיים בו אותיות מדות, שנדחה מן העולם הוא והגזלה שבידו, וירדו לשאול תחתית, ורמז זה תמצאנו באותיות הסמוכים לאותיות גזלה מימין ומשמאל, והיינו קודם אותיות גזלה יש אותיות בכוד, ואחר אותיות גזלה יש אותיות מדות, כי מן הגזלה רדף אחר הכבוד, וכיון שרדף אחר הכבוד נעשה לו מדות מן העולם:

עוד אחז"ל במדרש ויקח קרח, לקח טלית שכולה תכלת, שקרא תגר וערער על מצות ציצית הסמוכה לזה בפרשה הקודמת, וצריך להבין כיון דמצינו לרז"ל שאמרו על כמה טענות שבא קרח להתנגד בהם עם מרע"ה, חדא הא דטלית שכולה תכלת, ועוד בית מלא ספרים מהו שתהא פטורה ממזוזה, ועוד טענה אחרת שבדין הוא שתנתן הנשיאות לבנו של יצהר שהוא השני, ולמה ניתנה לבן עוזיאל שהוא הקטן, א"כ למה עשתה התורה רמז לטענה של הציצית על ידי סמיכות הפרשה ולא עשתה רמז לטענה של דין המזוזה, וכן טענה האחרת. ונ"ל בס"ד דאיתא במדרש והובא בילקוט קרח שפקח היה מה ראה לשטות זו, אלא עינו הטעתו, ראה שלשלת גדולה עומדת ממנו, שמואל ששקול כמשה ואהרן ועשרים וארבע משמרות עומדות מבניו שכולם מתנבאים ברוה"ק, דכתיב כל אלה בנים להימן חוזה המלך בדבר אלקים להרים קרן, אמר אפשר כל הגדולה עתידה לעמוד ממני, והוא אביה, ולא ראה יפה שבניו עומדין בתשובה ע"כ. וצריך להבין מאחר שהיה פקח איך הטעתו עיניו טעות גדולה כזה לחלוק על נביא אמת מרע"ה, ועוד גדולה זו שראה בבניו, איך תזכה את עצמו, ואיך יזכה בכהונה גדולה שניתנה לאהרן ואפילו למרע"ה לא ניתנה, וכיון בעינו הטעתו טעות גדולה כזו, נמצא לא היה פקח, ואיך אומרים עליו פקח היה:

ונראה לפרש בס"ד בהקדים מ"ש הרב משנת ר"א, ע"פ העיני האנשים ההם תנקר ולא נעלה, שפירש דרך הלצה, דאיתא בכתב חכמי אמת דרמ"ח איברים שברא הקב"ה באדם נתן כנגדם רמ"ח מצות, וברא כל אבר ואבר לעשות מצוה וכו', והעינים ברא לקיים מצות ראיית ציצית, דכתיב ביה וראיתם אותו, ומצוה זו היא משפעת בעינים, וכיון דמחלקת קרח ודתן ואבירם היתה שתפלו וערערו על מצות ציצית כמ"ש רז"ל, לכן אין להם מן המצוה הזאת השפעה בעינים, ולז"א העיני האנשים ההם תנקר, כלומר ניחא להו שישארו במחלקתם וערעורם אע"פ שעי"כ עיניהם תנקר, שאין להם מצות ציצית המגינה על העינים, עכ"ד בשינוי קצת ע"ש:

ובזה מובן דברי רז"ל שאמרו קרח פקח היה אלא שעינו הטעתו, פירוש החסרון שהיה לו בעיניו שנסתלקה ממנה ההשפעה שיש לה ממצות ציצית, אחר שתיפל וערער והלעיג על מצות ציצית אז הטעתו להטות להרע של הפקרות בכל מצות שבתורה האמורים בנבואת אמת של מרע"ה, ובכל מה שהגיד ועשה מרע"ה במינוי אהרן ובמינוי הנשיאות בדבר ה', ולכן אע"פ שהוא בא בטענה של דין מזוזה, ועוד אחרת לא פירשה התורה פקידתי, אלא רק על מצות ציצית ע"י הסמיכות של הפרשה, מפני כי זאת המצוה היא משפעת לעינים, ועל ידי החסרון שהיה לו בעיניו מצד סילוק השפעת מצוה זו של הציצית הטעתו עינו לפקור בכל נבואה של מרע"ה:

ובזה יובן רמז הכתוב במשלי כ"ח, נבהל להון איש רע עין ולא ידע כי חסר יבואנו, דאחז"ל קרח נתגאה בעושרו, לז"א נבהל להון, וקראו רע עין, כיון שפקר במצות ציצית המשפיע לעין נעשה רע עין, שהיו עיניו מקולקלות בחסרון ההשפעה, ולא ידע כי ברעת העין שהיה לו חסר יבואנו, שהיה חסר מקבלת נבואת מרע"ה בכל התורה. א"נ כמי לא ידע שגאותו זו בהון תהיה סיבה שיהיה לו ולממונו חסר מן העולם:

כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה' ומדוע תתנשאו על קהל ה'. נ"ל בס"ד משה ואהרן היה דרכם לקרות את ישראל בשם קהלת יעקב, ככתוב מורשה קהלת יעקב, כדי מייחסים אותם לאבות לעשותם זנב לאריות, להודיע שהם הלכו בעקבות אבותם ונטפלו לאבותם, וקרח טען כל העדה קדושים, ששמעו בסיני וכו', וראוי שתקראו אותם בשם קהל בפתם, ולמה תוסיפו על קהל אות תי"ו לקרותם קהלת יעקב, לעשותם זנב לאבות, ויהיו טפלים להם, ולז"א כיון דכל העדה קדושים הרי הם דומים לאבות ממש ואין נטפלים להם, ומדוע תי"ו תנשאו על קהל ה', שאתם מוסיפים אות תי"ו על קהל לקרותם בשם קהלת יעקב, ואין אתם אומרים קהל בפתם:

ולז"א וישמע משה ויפול על פניו, והיינו מילוי אותיות משה שהם פנימיות שמו כזה מ"ם שי"ן ה"א, המה אותיות מאין, אמר אפילו אני שקבלתי תורה ועליתי למרום

למרוס נחשב מאין נגד האבות, ואינני שוה עמהם, אלא נופל להם, ואלו השוטים קשה עליהם דבר זה לקרות את ישראל בשם קהלת יעקב לעשותם טפלים לאבות:

או יובן בס"ד ויפול על פניו, כי מלוי שמו הוא מספר מיכאל שהוא מכוון כנגד אהרן, וכמ"ש רז"ל כי היום ה' נראה אליכם, נראה אותיות אהרן, אליכם אותיות מיכאל, כי כנגד אהרן למטה מכוון מיכאל למעלה, וחשב מרע"ה אני אמחול ולא אתבע את עלבוני, אבל בעבור עלבון אהרן אחי, הנה מיכאל הרמוז בשמי שהוא מכוון כנגד אהרן אחי, הוא יתבע על עלבונו, ולז"א ויפול על פניו, שכיון למסור תביעת דין של עלבון אהרן ביד מיכאל, שהוא רמוז במלוי שמו שהוא פנימיות אותיות שמו:

ויאמר משה אל קרח שמעו נא בני לוי. נ"ל בס"ד דידוע כי הכהנים בחסדים והלוים בגבורות, וכל זמן שהם בחבור ואחדות ואהבה זה עם זה יהיה בזה מתוק הגבורות בחסדים, ואם יהיה ביניהם פירוד ומחלוקת ושנאה גם מיתוק הגבורות בחסדים למעלה לא יהיה, ולכן הישראל נותן מעשר ללוי, והלוי יתן מן המעשר שלוקח מישראל מעשר לכהן, ונמצא בזה נעשים הכהנים והלויים כלולים זה בזה ומראים אהבה זה לזה, אך התעוררות זו של האהבה צריכה להתחיל מן הלוים שהם הגבורות, והם צריכין להיות מחזרים על תיקון עצמם לעורר האהבה והאחדות, ולכן אחר שיקחו מעשר לעצמן יתנו ממנו מעשר לכהן, שנתינה זו היא אות אהבה ואחדות בין זה לזה למטה, שעי"כ יהיה המיתוק של הגבורות בחסדים למעלה, כי לעולם שמאלא אצטריך לימינא, אבל ימינא לא אצטריך לשמאלא, ולכן הישראל יתן מעשר ללוי, והלוי יתן לכהן מעשר ממה שנותן לו:

ולכן בן השלישי שנולד ליעקב אע"ה נקרא לוי, שהוא לשון לווי וחיבור, כדכתיב הפעם ילוה אישי אלי, ולכך ותקרא שמו לוי, והיינו בן הראשון היה ראובן שהוא בחסד, ובן השני היה שמעון שהוא בגבורה וא"א שיתפרדו זה מזה, על כן כשנולד בן השלישי נקרא לוי על שם הלווי והחיבור שצריך להיות בין החסד והגבורה:

ועל כן כשבא קרח שהיה לוי לחלוק על כהונת אהרן ובניו שהיו בחסדים, שבזה נמצא עושה פירוד בין הכהנים ובין הלוים, ומחמת כן מקלקל ח"ו את המיתוק למעלה, א"ל מרע"ה שמעו נא בני לוי, שמעו ר"ל תבינו שאתם נקראים בני לוי על שם הלווי והחיבור המושל עליכם לעשותו, כי אתם צריכין לעשות אות והוכחה לאחדות וחיבור שצריך להיות לכם עם הכהנים, כדי שעי"כ יהיה מיתוק הגבורות בחסדים למעלה, ולכך חלקו של הכהן במעשר לא יתננו בעל התבואה לכהן אלא יתן בעל התבואה את המעשר כולו ללוי, ואח"כ הלוי יתן לכהן מעשר ממה שניתן לו, כדי להראות בזה סימן אהבה ואחדות בין הלויים שהם בגבורות, ובין הגבורות שהם בחסדים, ואיך אתם עושים עתה פירוד ומחלוקת ושנאה ביניהם לבין הכהנים:

ועוד נ"ל בס"ד, תיבת נא דנקיט כאן, והל"ל שמעו בני לוי, ונ"ל בס"ד דרמז להם בזה דבר יקר, והוא כי כתב הרב קה"י ז"ל שם, אלוני מורה על חיבור חסדים וגבורות, ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב וירא אליו ה' באלוני מורה והוא יושב, דארז"ל קודם זה היה נופל על פניו במראה, ואותו היום זכה למראה הגבוהה בהיותו יושב, ונראה כי זכה לדבר זה מפני שעשה במצות המילה שמל את עצמו בידו, מיתוק ותערובת הגבורה בחסד, יען כי הוא היה בחסד, ומל את עצמו בידו שעשה מעשה גבורה, הרי נתחברו שתי מדות אלו ביחד, ונעשה בזה צירוף אלוני שהוא מורה על חבור חסדים וגבורות, כמ"ש הרב ז"ל הנז'. ובזה יבא הרמז נכון כאן שא"ל מרע"ה שמעו נא בני לוי, רמז בזה על צירוף אלוני המורה על התחברות חסדים וגבורות, והיינו שמעו לשון אסיפה וקבוץ, כמו וישמע שאול את העם, ואם תחבר אותיות נא עם אותיות לוי, יהיה מזה צירוף אלוני, ולז"א שמעו נא בני לוי, והיינו בני לשון בנין כמ"ש רז"ל אל תקרי בניך אלא בוניך, כלומר אתם לחבר אותיות נא עם בנין של אותיות לוי שתעשו צירוף אלוני, ואיך אתם עושים להפך שהוא פירוד בין החסדים ובין הגבורות. ועוד נראה לרמוז, בני לוי הם גרשון קהת ומררי, ותקח אותיות שלהם ותעשה מהם ארבעה תיבות אלו שהם מו"ת ג"ר קנ"י שרר"ה, ר"ל מה שמחזר על השררה לקנותה מות ב"מ גר אגלו, כמ"ש רז"ל אוי לה להרבנות שמקברת בעליה ב"מ, וז"ש שמעו ר"ל תעשו צירוף וקבוץ בשמות בני לוי, ומזה תקחו מוסר שלא לרדוף אחר השררה:

לכן אתה וכל עדתך הנועדים על ה'. נ"ל בס"ד, דידוע, אותיות הסמוכים לאותיות שם הוי"ה מלפניהם, הם טדה"ד שעולה מספרם כ"ב, וסימנך בך יברך ישראל, וכל התורה בנויה בכ"ב אותיות, והמכחים בדבר אחד שאמרו מרע"ה הרי זה מכחים בכל כ"ב אותיות שהתורה נבנית בהם, וידוע על ר"ל סמוך כמו ועליו מטה מנשה, וז"ש אתה וכל עדתך אע"פ שאתם מכחישים בדבר אחד, הנה אתם עומדים ומכחישים בכל כ"ב אותיות התורה, שהם רמוזים על אותיות שם הוי"ה, דהיינו סמוך לאותיות שם הוי"ה שהם אותיות טדה"ד:

אף לא אל ארץ זבת חלב ודבש הבאתנו וכו'. והדקדוקים כאן ידועים ואין צורך לפרטם. ונ"ל בס"ד הכונה, כי אנחנו חוששים על נזק ממון שבעוה"ז, אך אין לנו לחוש ממך, כי עדיין אנחנו במדבר, ואין לנו שדה וכרם, ומה שיש לנו בחלוקת ארץ כנען עדיין לא הבאתנו שם כדי שתוכל להרע לנו בחלוקה, ואם שכר של עוה"ב שנקרא בשם עינים תנקר אותו ותקח אותו מהם לא אכפת לנו בזה ותעשה מה שתרצה, כי אין זה חשוב בעיניהם כלום, וכששמע מרע"ה שהם מבזים חלק עוה"ב, התפלל אל תפן אל מנחתם הם המצות שלא יעלו לרצון לפניך, ואז לא יהיה להם שכר עליהם, כיון דהם מבזים חלק עוה"ב, וא"ת אפן וארצה במצות שלהם אך לא יהיה שכרן להם אלא אתנהו לך, ואתה תקחנו, זה אינו, כי אני אפילו בעודי בעוה"ז שבו יתאוה החומר של האדם להנות מאחרים, עכ"ז לא חמור אחד מהם נשאתי, ואיך בעוה"ב אקח משלהם. וא"ת יש לי תועלת מהם שבעת שקמו כנגדי ובזו אותי מה שהיה אילו עון ניתק ממני ונעשה על ראשם, גם זה לא הוה הכי, כי בעת שקמו עלי לא הרעותי את אחד מהם, כלומר לא היה לי עון שילא ממני ויחול על ראשם, ועל כן אבקש אל תפן אל מנחתם כדי שלא יהיה תועא נשכר:

אם כמות כל האדם ימותון אלה וכו'. ואם בריאה יברא ה' וכו'. הדקדוקים ידועים מה שיש לדקדק באריכות הלשון. ונ"ל בס"ד בהקדים חקירה שחקרתי, מה ראה קרח לחבר עמו בריב הזה ר"ן אנשים מישראל, שיהיו מקריבים קטורת, ודבר זה סותר מטרת לבו שהוא קם לריב מפני שנתן עיניו בכהונה גדולה, באומרו כי השי"ת שבחר בשבט לוי לא בחר באהרן, ולא נוה על אהרן, אלא נוה על אחד מן השבט שהוא ראוי לכך יותר משאר השבט, והוא ראה בעצמו שהוא הראוי לזה יותר, וזו היתה תביעתו, אבל ר"ן אנשים שהם מישראל שבאו להקריב, היינו שטענו אין מיוחד לכהונה גדולה אלא כל דכפין יתי ויכול, דאם יש אדם ראוי להקריב קטורת לפני ולפנים יקריב, ואע"פ שהוא משאר שבטים, ואין יתרון לשבט לוי בדבר זה כלל, וא"כ מה עלה בדעתו של קרח לחבר עמו ר"ן אנשים שגם הם יקטירו קטורת הראויה לכה"ג:

ופרשתי

ופרשתי בס"ד, כי קרח כל חרחור הריב הזה עשה לא בשביל הרווחתו, אלא עיקר כונתו היתה להודיע לישראל שמרע"ה עושה דברים מדעתו ותולה אותם במאמר הקב"ה, וכל זה הוא מקנאתו למרע"ה שהיתה בנאה מחמת קנאה, וידוע הוא מי שיש לו עם אחד שנאה מחמת קנאה, עושה דברים להרע לזה האדם שהוא מתקנא ממנו ולהשפיל גדולתו, אע"פ שהוא ימות או יזוק בדברים אלו, וכנודע מאותו המשל שהביא הרב החסיד בעל ראשית חכמה ז"ל בשער הענוה פ"ז, דהחומד והקנאי הלכו יחדיו בדרך, פגע בהם מלך, א"ל אחד מכם ישאל ממני דבר ואתן לו, ואז אתן לחבירו כפליים, והחומד היה מתאוה לשני חלקים, ולכן לא רצה לשאל הוא תחלה, והשני ג"כ לא רצה לשאל תחילה, כי הוא מתקנא מחבירו אם יקח כפליים על מה שיתן לו, לסוף דחק החומד את הקנאי לשאל תחלה, אז שאל הקנאי שינקרו לו עין אחת כדי שינקרו לחבירו שתי עיניו, ראה כמה גדולה רעת הקנאה ע"ש. וכן כאן אלל קרח היה מתקנא מאד מן מרע"ה שהוא גוזר גזירות על ישראל בשם ה' ונשמעים דבריו, ולכן מחמת קנאתו רצה להרוס ח"ו דבריו, באומרו לישראל שהוא אומר מדעתו ותולה בהקב"ה, ועשה הריב הזה לחלוק עליו ולסתור מעשיו, שעשה ומינה את אהרן לכה"ג, באומרו שמדעתו עשה כן, כדי שאח"כ תתפשט טענתו זאת בכל משפטים ומלות אשר נוה את ישראל בשם ה'. וכיון שזאת היתה מטרת לבו, לכן עשה בענין הריב הזה דבר אחד להסיר מלב ישראל מחשבה רעה זו, ואע"פ שבזה הדבר יהיה יתאבד מן העולם וימות, ולא יראה הגדולה הזאת אשר מבקש, כי כן הוא דרכו של בעל הקנאה, וכמפורש במעשה הנז':

ולכן הביא עמו ר"ן אנשים מישראל שיכנסו לפנים, ויקטירו קטורת בפנים, שהוא עסק של כה"ג, ועי"ז חשב שתעלה בידו מטרה לבו ממ"נ, והיינו שעשה בזה תחבולה דוגמת התחבולה שהיו עושין נביאי השקר שהיו מאז בישראל, דאחז"ל במדרש כך היה מנהגם ודרכם של נביאי השקר, אם תבא אשה מעוברת ותשאל מזה הנביא שיגיד לה על העובר שלה אם הוא זכר או נקבה, כי כן היה דרכם של נשים המעוברות אפילו בדורות הראשונים לחקור על זאת בימי עיבורם, אז זה הנביא יאמר לה שתלד זכר, ואחר שתלא מלפניו יאמר לבני אדם היושבים אללו זאת האשה תלד נקבה, ואז אחר שתלד אם ילדה זכר אומר לבני אדם הרי נבואתי נתקיימה, שכך אמרתי לה בהיותה מעוברת שתלד זכר, ואם יאמרו לו א"כ למה אמרת לאותם האנשים שהיו יושבים אללך שתלד נקבה, הוא משיב שקרתי להם להצילה מן עיה"ר, כי העובר בהיותו בבטן אמו אין לו מזל חזק, ובנקל יהיה ניזוק, וכדי שלא יטילו בה עיה"ר באותה שעה שהיתה מעוברת בשמעם שתלד זכר, כי יזדמן בהיושבים שאין להם בנים זכרים אלא נקבות, ובשמעם על לידה של זכר יטילו עיה"ר בה, ולכך אמרתי לפניהם שתלד נקבה כדי להצילה מעיה"ר, ואם אותה האשה ילדה נקבה, אומר הרי נתקיימה נבואתי, שכך אמרתי לאותם בני אדם שהיו יושבים אללי בעת שבאה האשה הזאת לשאל על העובר שתלד נקבה, ואם יאמרו לו א"כ למה אמרת להאשה שתלד זכר, ישיב להם שקרתי לה, כי יראתי פן תלטער הרבה בבשורת הנקבה, ויתכן שתפיל מחמת לערה, או יהיה לה קושי לידה הרבה בעבור חולשתה שתחלש הרבה בעבור בשורה זו של לידת הנקבה, ותבשתי פן תסתכן מחמת הלער והחולשה, על כן אמרתי לה שתלד זכר וכזבתי לה לטובתה, ע"כ:

וכן הענין כאן אלל קרח שכל מטרת לבו רולה להסיר מלב ישראל מחשבה רעה זו, שיאמרו מרע"ה אומר מדעתו ותולה בהקב"ה, ובזה רולה לסתור כל בנין מלות התורה. ואם היה בא לבדו לבקש הכהונה בטענה זו גומר אהרן לא נתמנה ע"פ דבריו יתברך, אלא משה מנה אותו מדעתו, ולעולם גם הוא ראוי להיות כה"ג, ובוחר בו השי"ת ויבא לעשות המבחן ליכנס לפנים ולהקריב קטורת, לא היתה עולה בזה מחשבתו הנ"ז' אלא אדרבה היתה מתחזקת יותר נבואת מרע"ה, במה שמינה את אהרן, יען כי ודאי על הרוב יהיה קרח נשרף, ונמלא מחמת המבחן הזה נתעלה מרע"ה, ונתאמתה נבואתו. על כן מה עשה, הביא עמו ר"ן אנשים ישראלים שהם זרים לגמרי ליכנס לפנים ולהקטיר קטורת, ואז ממ"נ אם הקריבו ולא נזוקו בזה ניכר ונודע כי הקב"ה מרולה גם בשאר שבטים לעבוד עבודה של כה"ג, ונמלא מ"ש מרע"ה והזר הקרב יומת, ומ"ש שאין רשות ליכנס ולהקטיר קטורת אלא רק אהרן לבדו, לא נוה השי"ת בזה, ועי"כ תעלה בידו מטרת לבו להכחיש ח"ו הנבואת מרע"ה, ואם לא עלתה בידם ההקטרה ונשרפו כולם, וגם קרח עמהם לא יבאו להכריח מזה המבחן לאמת מרע"ה, כי יאמרו אלו שנשרפו היינו מפני שהיו זרים לגמרי, שהם מבאר שבטי ישראל, ולא היו משבט לוי, ואם יאמרו א"כ קרח למה נשרף, והלא היה משבט לוי, יאמרו קרח נענש מפני כי הביא זרים להקריב עמו, ולכך הוא נכוה בגחלתם בנענש בזה, ולעולם אם היה נכנס ונינס לבדו בלתי זרים אלו, היה מתקבלת הקטרתו מפני שהיה משבט לוי, ולכן עדיין יהיו מהרהרים על נבואת מרע"ה שמינה את אהרן דוקא, כי יאמרו לא יש יתרון לאהרן על שאר שבט לוי, וכל מי שירלה לגשת אל הקודש לכהן יגש, ורק שיהיה משבט לוי, זאת היתה התחבולה של קרח שלירף עמו בהקטרה ר"ן אנשים ישראלים:

ולכן כדי לסתור תחבולה זו של קרח, עשה השי"ת הנה בכך שיהיו הר"ן אנשים ההם מיתתם בשריפה, שנשרפו במקום הקרבתם באהל מועד, ואת קרח ודתן ואבירם ובניהם עשה מיתתם בבליעה, שתפתח הארץ את פיה ותבלע אותם וכל אשר להם, ואע"פ שהיה קרח עומד עם אלו האנשים ומחתתו בידו להקריב, והוא רחוק ממקום פתיחת הארץ שהיתה אלל אוהל קרח רחוק ממקום אהל מועד, עשה הקב"ה נס גדול בעלה כח המושך מן הארץ, ומשך את קרח מאלל אותם ר"ן אנשים, ונבלע בקרקע אלל האהלים שלו, ובזה נסתר בנין התחבולה של קרח, יען כי עתה אין פתחון פה לחביריו של קרח לומר לעולם היה מתקבל קרבן של קרח, והיה נשאר הוא ודתן ואבירם בחיים, כי הם לא חטאו בערעור שלהם, והא דמתו ונשרפו מפני שהם החזיקו ביד ר"ן אנשים זרים להקריב, ולכך כיון דאלו נשרפו גם הם נכוו בגחלתם ונשרפו, ומתו עמהם. אך עתה הלעה זאת בטלה מאיליה, דא"כ היו ראוי שכולם יהיו מתים במיתה אחת של שריפה, ולמה בירר להם הקב"ה מיתה משונה ביותר שיהיו נבלעים בארץ, ולא עוד אלא שעשה הקב"ה פלאי פלאות, שעלה כח המושך ומשך את קרח מאלל ר"ן אנשים הנשרפים, והביאו לפתיחת פי הארץ ונבלע שם, על כן ודאי מיתה זו שהיתה לקרח ודתן ואבירם אינו בעבור שהחזיקו ביד ר"ן אנשים זרים להקריב, אלא בעבור כי נאלו את ה' לחלוק על דבריו של מרע"ה, אשר דבר בשם ה', לתת הכהונה לאהרן ובניו, ואין לשאר שבט לוי מגע בכהונה. ודבר זה נעשה הוכחה וראיה ברורה על אמיתות נבואת מרע"ה:

ובזה יובנו הדברים אשר דבר מרע"ה לפני כל קהל ישראל כענין אימר, באומרו בזאת תדעון כי ה'

שלחני למנות את אהרן אחי לכה"ג, ואלעזר לסגן, ואתמר לכהן בכתם, ולא עשיתי מלבי כלום, והוא כי אם כמות כל אדם ימותון אלה, כלומר אם כמות כל ר"ן אנשים הזרים העומדים להקטיר ימותו אלה, הם קרח ודתן ואבירם, וקרי להו בשם אדם כי היו אנשים חשובין, פירוש אם יהיו מתים כולם במיתה אחת בשוה, אז אח"כ מה יאמרו חבריו של קרח, דלעולם היה יוצא קרבנו של קרח, ולא היו הוא ודתן ואבירם מתים, והא דמתו לא בעבור חטא וחסרון שהיה בידם, אלא משום כי פקודת כל האדם, אלו הר"ן אנשים זרים שנתחייבו מיתה בעבור שהם זרים ונכנסו להקריב, יפקד גם עליהם עון זה מפני שהם סייעו אותם בדבר, והחזיקו בידם להקריב, ולכך תאמרו לא ה' שלחני שהחזיקו בערעור אשר מערערים עלי שאני עושה מעצמי, אך אם לא יהיה שימותו כולם במיתה אחת, אלא בריאה יברא ה' דבר חדש שלא נשמע ולא נעשה, שהוא ופצתה האדמה את פיה ובלעה אותם, אז בעל כרחכם תודו שנבואתי כולה אמת, ואלו המערערים עלי נאצו את ה' באומרם שאני אומר מדעתי ותולה בהקב"ה. והנה ככלותו לדבר הדברים האלה, אז תכף ומיד עשה השי"ת את שלו, שגזר שתפתח האדמה את פיה, ואותם ר"ן אנשים מתו בשריפה אצל אהל מועד, והכל הודו ואמרו משה אמת ותורתו אמת, ותשקוע הארץ :

ויוציא פרח ויצץ ציץ ויגמול שקדים. צריך להבין הטעם שעשה השי"ת נס של אות המעיד על הכהונה בפרי השקד, ולא בפרי תפוח, ולא בפרי רמון, ולא בענב וכיוצא. ונ"ל בס"ד, כי ידוע שישראל זכו למצות הקרבנות בעבור התורה שקבלו אותה, כמ"ש רז"ל במדרש, בשעה שנתן הקב"ה הקרבנות לישראל נתקבצו שרי אוה"ע והלכו אצל בלעם, אמרו לו למה נתן הקב"ה הקרבנות לישראל ולא נתן לנו, א"ל שוטים שבעולם, ישראל שקבלו התורה נתן להם הקרבנות, אתם שלא קבלתם התורה לא נתן לכם הקרבנות, נמצא הקרבנות שהוצרכה הכהונה בעבורה ניתנו להם בזכות קבלת התורה, וידוע כי יש לאדם ארבעה מיני השגות בלימוד התורה, הא' מה שלמד מרבו והב' מה שלמד מחביריו, והג' מה שלמד מתלמידיו, והד' מה שלומד מחמת חשקו ושקידתו בינו לבין עצמו, וכנגד ארבעה מיני לימוד אלו יש ד' אותיות למ"ד בכ"ב אותיות אלפא ביתא, הא' הוא אות ל' העקרי, והשלשה הם במלואים של שלשה אותיות שהם אל"ף וגימ"ל ודל"ת, ואלו הארבעה איכותם המה למעלה מזה, כמ"ש בגמרא, הרבה תורה למדתי מרבותי ויותר מחבירי ומתלמידי יותר מכולם, וכן נמי עוד מצינו, שיש ארבעה מיני לימוד בתורה, שהם ד' חלקים פרד"ס :

והנה ידוע, כי קיום ארבעה השגות של לימוד הנז"ל, וגם קיום ארבעה חלקים של פרד"ס תלוי בהשפעת אור הנקרא כח חכמה שעולה מאה ואחד, גם ע"י כח הזכירה שיהיה ע"י מיכאל שמספרו מאה ואחד, ולכן השונה תלמודו מאה ואחד לא ישתכח ממנו, וידוע קיום התורה בלב נותן לו מלוכה, דכתיב בתורה בי מלכים ימלוכו, וארז"ל מאן מלכי רבנן, והיינו מלוכה מספר מאה ואחד כמנין כח חכמה וכמנין מיכאל. ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב, ותיפי במאד מאד ותצלחי למלוכה, מאד כינוי לתורה כנז' בזוהר, ואמר מאד מאד כנגד תורה שבכתב ותורה שבע"פ, ותצלחי למלוכה שפע כח חכמה שעולה מספר מלוכה :

והנה ד"פ מאה ואחד של ארבעה מיני לימוד הנז' הם מספר שקד, ולכן עשה אות המעיד על הכהונה בשקד, שבו רמוז ד' מיני לימוד שהם פרד"ס, וגם ארבעה מיני השגות של הלימוד, כי בעבור זכות התורה זכינו לקרבנות שצריך להם כהונה :

פרשת חוקת

וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר, זאת חוקת התורה אשר צוה ה' לאמר. קשה למאי הוצרך לומר לאמר לאמר ב' פעמים, ונ"ל בס"ד בהקדים מ"ש רז"ל במדרש רבה פרשה י"ט, יהי לבי תמים בחוקיך זו חוקת הפסח וחוקת פרה אדומה, למה ששניהם דומין זו לזו, בזה נאמר זאת חוקת הפסח, ובזה נאמר זאת חוקת התורה, ואי אתה יודע איזו גדולה מזו, משל לשנים מטרוניות דומות שהיו מהלכות שניהם כאחת, ונראות שוות, מי זו גדולה מזו, אותה שחברתה מלווה אותה עד ביתה והולכת אחריה, כך בפסח נאמר בו חוקה ובפרה נאמר בה חוקה, ומי גדולה הפרה שאוכלי פסח צריכין לה, שנאמר ולקחו לטמא מעפר שריפת החטאת עכ"ל. ולכן לעולם פרשת פרה סמוכה לפרשת החודש, כי אחר שקורין בשבת פרשת פרה אחר פורים, קורין בשבת שני שאחריו בפרשת החודש, מפני כי קרבן פסח שבניסן, לא יהיה בלי טהרה פרה אדומה :

ובזה יובן הכתוב וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר תחלה לישראל זאת חוקת התורה אשר צוה ה', כדי לאמר להם עוד אמירה אחרת על חוקה אחרת שהיא חוקת הפסח שתלויה בחוקה זו, לכך צריך שתהיה אמירת חוקת התורה לישראל בראשונה, וכיון שלא אמר זאת חוקת הפרה, אלא קראה חוקת התורה הוצרך לומר לאמור דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה אדומה, כלומר זו היא החוקה שתאמר להם בראשונה, היא חוקת הפרה, ולקמן יתבאר בעה"י למה קראה בתחלה חוקת התורה, ולא קראה חוקת הפרה :

ובאופן אחר נ"ל בס"ד לתרץ דקדוק הנז', ונישב עוד דקדוק אחר שאמר זאת, דמשמע זאת ואין עוד אחרת, והלא יש עוד כמה חוקים בתורה. ונראה בס"ד, דבא הכתוב ללמדנו דברים אחרים לפי דרכו, אע"פ שפשוטן של דברים מדבר בפרה אדומה, רמז לפי דרכו על התורה, והיינו דידוע ממדרשי רז"ל, דישראל לא זכו בתורה נגד טענת המלאכים, אלא בשביל אמירה שאמרו נעשה ונשמע, דעי"ז ירדו ב' מלאכים לכל או"א מישראל, והלבישו ב' כתרים לכל או"א מישראל, וכמה טעמים נאמרו על זה. והנה אמירת נעשה ונשמע יש בהם שבעה אותיות מן כ"ב אותיות אלפ"א בית"א שהתורה בנויה בהם, כי נעשה הוא ארבע אותיות, ועם וא"ו של ונשמע הרי חמשה, ועם שי"ן ימנית של ונשמע הרי ששה, (כי ידוע דשי"ן ימנית לחוד ושמאלית לחוד), ועם אות מ"ם של ונשמע הרי שבעה אותיות, והשאר לא יבואו בחשבון, כי כפולים הם. ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב חכמות בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה, כי ע"י שבעה אותיות של נעשה ונשמע שהקדימו זכו בתורה שנקראת בית, וזהו חכמות היא אומת ישראל שהיתה חכמנית, בנתה ביתה זו התורה שזכתה בה נגד המלאכים, יען כי חצבה עמודיה שבעה, שנתחכמו לומר נעשה ונשמע, שיש בהם שבעה אותיות מן כ"ב אותיות התורה, ועל זה רמז הכתוב לפי דרכו באומרו זאת חוקת התורה, כלומר ז' אות של נעשה ונשמע, על ידם נחקקה התורה אצל ישראל שניתנה להם ע"י מרע"ה שנקרא מחוקק, שיש בשמו במילואו ז' אותיות, דאותיות משה במלואם מ"ם שי"ן ה"א הם שבעה אותיות מן אלפ"א בית"א כי מלוי אות מ"ם הוא אות אחד שהוא מ"ם דמנצפ"ך, לכך נאמר בו כי שבעתים יקם קין, ודרשו רז"ל על מרע"ה שיש לו שבעה שמות, הוא ינקום מן

קין

קין בהריגת המצרי שהרגו, ולפי האמור קראו שבעתים על אותיות משה במלואם שהם שבעה מיני אותיות, ולכך לא אמר הכתוב זאת חוקת הפרה, אלא אמר זאת חוקת התורה, כדי לרמוז לפי דרכו בזה דברים השייכים לתורה שזכו בה ישראל :

ועוד רמז הכתוב דבר אחר על מעלת התורה והנהגת האדם במצותיה, באמרו לאמר זאת חוקת התורה, ועוד אמר אשר צוה ה' לאמר, תרתי מילי קמ"ל בדברים אלו, הא' בעת הגזרה שגוזרים העכו"ם על ישראל שלא יעסקו בתורה ותופסים אותך על אשר עסקת בתורה, לא תכחיש לומר, לא עסקתי בתורה, ורבן של ערכיים אני, אלא תאמר כמ"ש רבי חנינא בן תרדיון כששאלו אותו למה עסקת בתורה, השיב כאשר צוני ה' אלקי, וכן אם גזרו שלא ילבשו תפילין ולבשת ויצאת לשוק ורדפו אחריך לתפסך, לא תשמוט התפילין מראשך ותאחזהו בידך, וכשאומרים לך מה בידך תשיב כנפי יונה, כאשר עשה אלישע בעל כנפים, אלא ישארו התפילין בראשך, ותאמר תפילין יש בראשי, וכן עזה"ד בכל גזרה שגוזרין העכו"ם בביטול תורה ומצותיה. לא תבריח עצמך, ותשיא אותם לדבר אחר, אלא תאמר זאת חוקת התורה אני מקיים, וז"ש לאמר זאת חוקת התורה, כלומר לאמר בשעת הגזירה זאת שאני עושה היא חוקת התורה, לקיים מה שצוני השי"ת בתורה, וכל זה הוא בזמן הגזרה כשגוזרין העכו"ם לבטל את ישראל מעסק התורה ומקיום מצותיה :

ועוד לימד אותנו הכתוב לפי דרכו דבר אחד בענין הנהגת האדם בקיום מצות ה' שצונו בתורה, והוא אשר צוה ה' לאמר, והכונה הוא שבא הכתוב ללמדנו לפי דרכו שכל מצות אשר צוה אותנו השי"ת, אע"פ שיש בהם כמה מיני מצות שהם קשים ומרים לחומר האדם, ראוי כי בעבור אהבת האדם בהשי"ת יהיו בעיניו מתוקים וטובים לחומר שלו, וכדמצינו שאמר הקב"ה לאברהם אע"ה שיעלה את בנו יחידו לעולה, ואע"פ שהיה חביב עליו בתכלית שנולד לו בהיותו בן מאה שנה, והיה צדיק גמור וחכם גדול, ובודאי שהשכל מחייב לפי טבע האדם וחומרו צריך להיות דבר זה קשה עליו יותר ממדקרות חרב, וכמ"ש רז"ל על צדקיהו הע"ה שהיה טוב לו להכות ראשו בכותל, וימית עצמו ולא יראה בניו שחוטים לפניו, וכ"ש אם בידו שוחט את בנו יחידו, ועכ"ז אברהם אע"ה לא מבעיא שלא נצטער, אלא אדרבה היה שמח שמחה גדולה בדבר זה, לקיים מצותו יתברך, דארז"ל כשהיה מוליך את בנו להר היה נדמה בעיניו כמוליך בנו יחידו לחופה, וכל זה למה, מפני כי השי"ת צוהו בכך, והוא שמח לעשות רצון השי"ת, ואע"פ דגופה של מעשה זו אפילו אם יעשנה עם איש זר, וגם נחשב בער כי אין לו בינת אדם, קשה עליו דבר זה לפי טבעו ומזגו, שהיה איש חסד, ואינו יכול להרוג פרעוש אחד :

וכן תמצא אצל יחזקאל הע"ה, כנז' ביחזקאל סי' ג' ויאמר אלי בן אדם את אשר תמצא אכול, אכול את המגלה הזאת ולך דבר אל בני ישראל. ואפתח את פי ויאכלני את המגלה הזאת. ויאמר אלי בן אדם בטנך תאכל ומעיך תמלא את המגלה הזאת אשר אני נותן אליך, ואוכלה ותהי בפי כדבש למתוק. פירוש המגילה קשה לאדם לאכלה, כי אינה מאכל אדם, אך אתה תאכלנה בשביל שאני נותן לך לקיים מצותי, וכן עשיתי ואוכלה בשביל מצות השי"ת, ואע"פ שאינה ראויה לאכילה ונפש האדם קצה בה ומאוסה אכילתה, עכ"ז היתה בפי כדבש למתוק, שטעמתי בה טעם דבר מתוק ויפה :

וכן נמצא מעשה בחסיד אחד גדול שהיה אסטניס מאד, שאם יכניס פרי לפיו לאכלו, דרכו לרחוץ אותו שבעה פעמים, ואח"כ יכניסו לפיו, ואם לאו יהיה מאוס עליו, וזה החסיד היה מוהל, ורוב ילדים שבעירו הוא מוהל אותם, ויאמרו לו אוהביו פליאה גדולה יש עליך, אם אתה לא תכניס ענבה אחת לפיך אלא אחר רחיצה ארבע וחמש פעמים מחמת אסטניות שלך, איך תכניס ראש האבר הנימול לתוך פיך בהיותו מלוכלך לעשות מציצה לדם בפיך. ויאמר להם מאחר שדבר זה צוני השי"ת בו, ואני מקיים מצותו יתברך, תאמינו לי שדומה בעיני כאלו אני מכניס ענבה אחת רחוצה שבע פעמים בתוך פי ומוצץ אותה, ואין לי שום מאיסות כלל. וזו גם עוד היה טבעו של אותו חסיד למאוס כל דבר מר בתכלית, ונזדמן פעם אחת השקהו הרופא משקה של באנגאכינה בשביל חולי הקדחת ונתעלף מחמת המרירות, על כן אמרו לו מאחר שטבעך לקוץ הרבה בדבר מר שאין אתה סובלו ומוכרח שתקיאנו, איך אתה אוכל כזית מרור בליל פסח, כי בעירו לא נמצא חזרת ואוכלים מרור שהם מרים מאד. ויאמר להם תאמינו לי שאין אני קץ כלל באכילת המרור בליל פסח, וערבה עלי אכילתו עד שנדמה בעיני כאלו אני אוכל מתיק, מפני שחביבה עלי מצותו יתברך מאד, ובפרט מצוה כזו שהיא מתקיימת רק שני לילות בכל השנה :

על כן בא הכתוב ללמדינו לפי דרכו על כל המצות שבתורה, שצריך להיות חוקם ומשפטן אצל האדם כך, שאפילו דברים שהם קשים ומרים לחומר לא ירגיש האדם במרירותם, אלא אדרבה יתעורר בלבו מתיקות ועריבות בהם, ולז"א אשר צוה ה' לאמר, חלק התיבה לשתים וקרי בה לא מר, כלומר שמור כלל זה בידך, דכל מה שצוה ה' לא יהיה מר לחומר, אלא אדרבה תרגיש בו מתיקות ועריבות :

ואיתא במדרש תנחומא, אמר שלמה על כל אלה עמדתי ופרשה של פרה אדומה חקרתי, ושאלתי ופשפשתי, אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני. וי"ל למה נקיט שלש לשונות שהם חקרתי ושאלתי ופשפשתי, ועוד י"ל על אומרו אמרתי אחכמה, ודי לומר והיא רחוקה ממני, ונ"ל בס"ד דידוע בתורה יש ד' חלקים שהם פרד"ס, וכל דבר חק אי אפשר להשיגו בחלק הפשט, יען כי הפשט הוא החק עצמו, ומה ישיג בו, דאם אין בפשוטו תימה אין זה חק, ואם ישנה הפשט שלו, א"כ זה נכנס בחלק הדרש או הרמז ואין זה פשט, על כן א"א להשיג טעם ויסוד לענין פרה אדומה בחלק הפשט, אבל יש תקוה לפרש לה טעם בדרך רמז או בדרך דרש או בדרך סוד, כי הגם שהיא חק בדרך הפשוט שבה ישתנה ענינה בדרך רמז או דרש או סוד, וימצא בהם יסוד לדברים שבה, אמנם שלמה הע"ה יגע למצוא טעם ויסוד לדברים של פרה אדומה וענינה בדרך רמז ובדרך דרש ובדרך סוד, ולא מצא בכל אלה הדרכים טעם לדברים וענינה :

ואל תאמר הנה שלמה הע"ה היה חכם מכל האדם, למה הוצרך לטרוח על חנם, כי חכם גדול שכמותו היה ראוי לשער מדעתו תחלה, שא"א למצוא טעם לפרה אדומה בשום דרך מהדרכים הנז', ובפרט שידע שהקב"ה אמר למרע"ה על פרה אדומה לאחרים חוקה היא, ורק לך לבדך אפרש טעמה, ומזה צריך שיבין דלא אפשר שום אדם להשיג טעמה, ואפילו הוא, ואיך לא ידע ולא שיער היכולת שלו, וחשב שיהיה לו יכולת לידע אותה, ולכן נכנס למצוא דבר זה, וסוף טרח ולא עלה בידו כלום, וידוע הוא לכל שאם האדם יעלה בדעתו להשיג דבר שא"א להשיגו הרי זה גרוע יותר, ויהיה לו בושה מאחרים, באומרם אליו איך לא ידעת לשער היכולת, וכמ"ש הראשונים

הראשונים ז"ל ע"פ ואני בער ולא אדע בהמות הייתי עמך:

ולכך בא שלמה הע"ה להליץ בעד עצמו, ואמר אל תאשימוני על אשר אמרתי אחכמה בענין הפרה, שהכנסתי עצמי בדבר זה למצוא טעם בענייניה, לא היתה כניסתי בדבר זה מחמת שטעיתי ביכולתי שחשבתי שאני יכול ולא יכולתי, אלא מעיקרא ידעתי האמת שגם אני אי אפשר לי להשיג טעמה בשום דרך, ורק נכנסתי להשיג ולהבין כדי להודיע ולברר לפני העולם שהיא רחוקה גם ממני, ואל יחשבו העולם מאחר שאני חכם מכל האדם, אם הייתי מבקש להכנס למצוא טעם לפרה אדומה הייתי מוצא הטעם שלה, לכך הכנסתי עצמי להשיג ולמצוא הטעם ולא מצאתי, ובזה נודע ונתברר לפני העולם כוחה של חוקה זו, כי אפילו אני החכם לא מצאתי לה טעם:

משל למלך אחד שהיה שולט בארץ אחת, והיה לו אח שהוא ג"כ מלך בארץ אחרת רחוקה, וזה האח היה לו גבור מופלא המפורסם בגבורתו בכל העולם, שנלחם עם כמה אריות ודובים ולא עמדו בפניו, וכמה גבורים הפיל בידו אחת, וזה האח שלח את הגבור הזה לאחיו שהוא מלך בארץ אחרת במתנה, וכאשר הגיע הגבור המופלא הזה אצל המלך, קבל אותו בכבוד גדול, וכשנכנס להיכל המלך שהיה מלא שרים גדולים שרי החיל של המלך, היה יושב שם ראש הגבורים אשר היה למלך במדינתו, וקם ראש הגבורים הזה על רגליו, ויאמר להגבור המופלא החדש עמוד ונלחם עתה, אני ואתה בהיכל המלך לפני המלך והשרים, ונראה מאן נלח, ויאמר טוב הדבר, וילחמו זה עם זה, ותכף ומיד הפיל הגבור המופלא את ראש הגבורים של המלך לארץ כמפיל שה אחד. אח"כ שאל הגבור המופלא את ראש הגבורים מה ראית כי עשית את הדבר הזה שבקשת להלחם עמי, האם לא שמעת מלחמות אשר נלחמתי, וגבורים אשר כבשתי, ולמה עתה בזית עלמך להלחם אתי. ויאמר לו ראש הגבורים אני בעבור כבודך נתכוונתי, כי הן אמת אני את גבורותיך שמעתי וידעתי, אך אנשים אחרים היושבים במדינה זו שהיא רחוקה ממקומך לא יודעים גבורתך באמיתות, ואפשר שיחשבו שאני אשר הנני ראש הגבורים במדינה זו, יש לי גבורה יותר ממך, או כמוך בשוה, ולכן עמדתי לעשות נסיון בהלחמי עמך לפניהם שאז יראו בעיניהם תוקף גבורתך, שאני איני נחשב נגדך במדרגת שה אחד, ובזה יגדל שמך במדינה זו אלף ידות. וירא המלך כי הטיב ראש הגבורים שלו לעשות בדבר זה לפרסם שבח הגבור המופלא אשר שלוח לו במתנה מאת אחיו המלך, ויתן לו מתנה מרובה. וכן הנמשל, ידע שלמה הע"ה וכל חכמי ישראל, כי טעם של פרה אדומה השיגו מרע"ה, ולא זכה שום חכם בזה כמו שזכה מרע"ה, וכדי לפרסם מעלתו של מרע"ה שהוא לבדו זכה בזה, אמר שלמה עתה יאמרו העולם אם אני הייתי מבקש לידע מעשה של פרה, הייתי יכול להשיגה, ובאמת הוא יודע שא"א לשום אדם להשיגה חוץ ממרע"ה, ולכן נכנס לבקש ולתור אחר הטעם שלה, ומעיקרא ידע שלא יוכל להשיג, אך נתכוון בזה לכבודו של מרע"ה, דעתה ידעו העולם לא קם עוד נביא וחכם כמרע"ה, שידע טעם של פרה אדומה, ושלמה טרח להשיג ולא ידע, וכאשר חשב ראש הגבורים הנז' להגדיל כבודו של הגבור המופלא ההוא, שהכניס עצמו במלחמה עמו, כדי שבזה תתוודע תוקף גבורתו של אותו הגיבור:

ובזה יובן בס"ד, מ"ש שלמה הע"ה חקרתי בדרך הרמז, ושאלתי בדרך הדרש, ופשפשתי בדרך הסוד, כדי למצוא בהם הטעם של פרה אדומה, ואל יחשוב אדם שאני טעיתי בערך עצמי, שחשבתי שאוכל לידע ולא ידעתי, אינו כן, אלא מה שאמרתי בתחלה אחכמה למצוא טעם מן רמז או דרש או סוד, לא הייתי חושב שאוכל למצוא בחכמתי דבר זה, אלא מעיקרא מה שאמרתי אחכמה הייתי יודע שלא אחכמה, ומה שאמרתי אחכמה ונכנסתי לבקש הטעם בחכמתי, הוא, כדי להודיע לכל שהיא רחוקה גם ממני, וכמו שעשה אותו ראש הגבורים שעמד להלחם בשביל להודיע כבודו של הגבור המופלא, שהיבא למלך במתנה:

עוד איתא במדרש, זאת חוקת התורה אמר הקב"ה חוקה חקקתי גזירה גזרתי אין להרהר אחריה, וכבר פירש רבינו מהר"ש אלשיך ז"ל כפל הלשון חוקה חקקתי גזרה גזרתי ע"ש. ונ"ל בס"ד דפרה אדומה ניתנה בעבור טהרה לטומאת מת, וידוע כי טומאת מת נשתלשלה מעון עץ הדעת, כי זה העון הוא אשר הביא מיתה לעולם, ולכן כאשר יקיימו ישראל מצוה זו כתקונה שלא יהרהרו אחריה, מוכרח שיהיה בעבורה חלק תיקון בפגם הנעשה, בעון עץ הדעת, כי כל הענינים תלויים זב"ז ונשבכים זב"ז, וידוע כמה מיני פגמים נעשו מחמת עון זה של עץ הדעת, ובכללם אמרו המקובלים ז"ל, שגרם אדה"ר פגם בדלת של אחד לעשותו רי"ש ח"ו, וגרם ג"כ באות רי"ש של אחר לעשותו ד' ח"ו, ולכן גזר עליו קוץ ודרדר תצמיח לך, כי ההפרש שיש בין מספר ד' לבין מספר ר', הוא מספר קוץ, ואמר לו דרדר תצמיח, כי דרדר הוא דל"ת רי"ש ודל"ת רי"ש, על אשר עשה הדל"ת רי"ש והרי"ש דל"ת, וכנז' בספר נחל קדומים ע"ש, ולכן בתיקון צריך להוסיף כתיבה באות רי"ש לרבעו ולעשותו דל"ת, וכנגד זה התיקון אמר חוקה חקקתי פירוש חוקה הוא מלשון ומחיק הארץ ביחזקאל מ"ג, שהוא ר"ל מאמצע וקרן זוית של אות רי"ש, לעשותו אות דל"ת, ולזה צריך כתיבה באמצע האות, כי קרן זוית של האות היא אמצע האות, וז"ש חוקה ר"ל אמצע האות מלשון מחיק הארץ, חקקתי לשון כתיבה מלשון מחוקק, ומלשון הוי החוקקים חקקי און, כלומר באמצע אות ריש שהוא קרן זוית שלו נעשה תוספת כתיבה שנתמלא דיו לרבעו לעשותו דל"ת, ותיקון זה יהיה על ידי זכות המצוה של פרה אדומה מטעם האמור לעיל:

ועוד תיקון השני שצריך להיות באות דלת לעשותו ריש, ובזה צריך לחתוך ולגזור מן הדיו שבקרן זוית של הדלת כדי לעשותו רי"ש, וכנגד זה התיקון אמר גזרה גזרתי, והיינו לשון חיתוך כמו גזרו את הילד החי וכן גם לי גם לך לא יהיה גזורו, וגם זה התיקון יהיה בעבור זכות מצוה זו של פרה אדומה שנתקנה לטהר טומאת מת שבאה ונהייתה מחמת פגם עון עץ הדעת, וסיים אין לך להרהר אחריה, פירוש שני תיקונים אלו של חקיקה ושל גזירה, יהיו ע"י שמירתכם מצוה זו באמיתות שלא תהרהרו אחריה:

ועוד נ"ל בס"ד רמז בלשון זה סוד עמוק כי חוקת לשון מזון הוא דכתיב הטריפני לחם חוקי וכנז' בגמרא, וידוע מזון עולמות העליונים יהיה זווג תפארת ומלכות, וקודם הזווג הזה צריך להיות נסירה, וז"ש חוקה חקקתי על ידי הזווג, מפני כי תחלה גזירה גזרתי הוא סוד הנסירה ודוק:

ועדיין צריך לבאר בדברי המדרש הנז' שאמרו רז"ל על חוקת פרה אדומה שאין להרהר אחריה, ולא אמרו אין להרהר עליה אלא אחריה. ועוד י"ל דאמאי נקטו לשון הרהור. ונ"ל בס"ד, כי ידוע שלשה מינים יש במצות, הא' הם הנקראים משפטים שהשכל מחייב אותם, ואין

ואין אתה צריך לשמוע טעם באזניך מאחרים, אלא כיון שראית המצוה בעיניך כתובה בתורה, תדע משכלך הטעם שלה. ולכן אלו המצות מתייחסים לעינים בלבד, ומין הב' שאין השכל מחייבם אבל יש להם טעם, ואלו יתייחסו לאזנים, דלא סגי לאדם ראות עיניו ברואה הלוי, אלא צריך להטות אזניו לשמוע הטעם אשר לא כתוב בתורה ואין רואהו בעיניו, ומין הג' הם החוקים שהם סתומים, שאין להם טעם ואין השכל מחייבם, ובפרט חוקה זו דפרה אדומה שיש בה שני הפכיים, כי מלבד שאין לה טעם לטהר הטמא עוד נמצא בה דין להפך שמטמאה את הטהור העוסק בה, וזו תתייחס לקדקד שהוא סתום מכל הצדדין. והנה בודאי מה שהילה"ר והאומות מפתים את האדם שיהיה מהרהר אחר המצות כדי לפקור בהם, אין יכולים לפתותו להרהר אחר המשפטים שהשכל מחייבם, ולא על המצות אשר טעמם מפורש, ורק יפתוהו על חוקת פרה אדומה וכיוצא בה, שהם דומין לקדקד דהם סתומים מכל הצדדין, ולכך א"ל הרהר אחריהם שאין בה ממש ח"ו :

ולפי האמור דמצות אלו דומין לקדקד שהוא סתום מכל הצדדין, נראה לכן תמצא אחר אותיות קדקד יש אותיות הרהר למפרע, ר"ל על מצוה שהיא חק גמור, שדומה לקדקד אומרים לך הרהר, על כן אני מצוך זאת חוקת התורה אין אתה רשאי להרהר אחריה, כלומר לא תשמע לדברי היצר והאומות שאומרים לך הרהר אחר החוקה, כאשר נמצא אותיות הרהר באים אחר אותיות קדקד, שהוא מקום המורה על החוקה וכאמור. ובזה מובן היטב מה דנקטי לשון הרהור, וגם מ"ש אחריה ולא אמרו עליה, והוא לרמוז על אותיות הרהר הבאים אחר אותיות קדקד, שהוא מקום הרומז למצוה שהיא בסוג חוקה :

ועוד נ"ל בס"ד לייסב דקדוק הכתוב, שאמר זאת חוקת התורה ולא אמר חוקת הפרה, גם אומרו אשר צוה לאמר, דמלת לאמר נראה לשון יתר הוא. ונ"ל בס"ד, דידוע שפרה אדומה כמו שתראה בפשט שלה שנתקנה לטהר הטמא בטומאת הגוף, כי יש היא מטהרת טומאת הנפש של האדם החוטא והרשיע בכמה עבירות, יען כי בכל הלכות ודינים האמורים בפרה אדומה, יש שם רמז תוכחות מוסר הנפשיי, וגם מוסר גשמיי הנוגע לדרך א"ץ, ולכן קרא אותה חוקת התורה, כי חוקה זו שייכים כל עניינים שלה לחוקת התורה, כי מן עניינים שלה נלמוד תוכחת מוסר לכל הלכות ודינים של התורה, וז"ש זאת חוקת התורה ר"ל ראוי לקרות אותה על שם התורה כולה, יען כי כה צוה ה' לאמר תוכחות מוסר לעניינים אחרים הנזכרים בתורה, ועל כן דבר אל בני ישראל דבר דייקא, ר"ל דבור קשה בתוכחת מוסר שיהיו דברים קשים כגידין :

ולא היה מים לעדה ויקהלו על משה ואהרן וירב העם עם משה. קשה כיון דנקהלו על שניהם למה רבו עם מרע"ה בלבד. ונ"ל בס"ד כי אמר בתהלים מזמור ע"ח ויוציא נוזלים מסלע ויורד כנהרות מים, והכונה פרשנו בס"ד כי המים באו להם בזכות מרים, וכמ"ש רז"ל, וזה נרמז באותיות שמה שהם אות ר' ואותיות מים, ומספר אות ר' הוא עולה מספר מסלע, נמצא בשמה הטוב נרמז מאמר הכתוב שהוציא להם מים מסלע, כי אות ר' שבשמה מספרו מסלע ונשאר מים. ולז"א הכתוב ותמת שם מרים ותקבר שם, וכיון שמתה אז בטל כח ההשפעה של המים שהיתה רמוזה בשמה, ולכך לא היה מים לעדה, כי המים שהוא רמוז בשמה בפירוש נמנע ונפסק מן העדה, ומאחר כי ידעו ישראל שהמים היו לוקחים בזכותה, ועתה שמתה פסקו, ראוי שאחיה הם יתפללו על המים שיחזרו להם, ולכך ויקהלו על משה ועל אהרן, אך אחר שנקהלו על שניהם, המה ראו בטוב שכלם שאין להם כח לבא בטענה ומריבה עם שניהם, אלא רק עם משה לבדו, יען כי אהרן יאמר מה בידי לעשות אם נפטרה אחותי שיש בשמה אותיות מים, ועתה נפסקו ואני לא אוכל להביא מים, כי אין למים רמז בשמי, כאשר היה לו רמז בשם אחותי מרים, אמנם עם מרע"ה מצאו טעם לריב לייחר לו אתה בשמך יש מים כאשר היה בשם אחותך, כי ידוע ששמו של מרע"ה מורכב מן שני תיבות, שהם מו שה, והיינו כי בלשון מצרי המים נקראים מו, ואותיות שה הם לשון הוצאה והמשכה, וכמ"ש הגאון מלבים ז"ל בשם פילון היהודי, ולפ"ז בשם משה יש אותיות מים בלשון מצרי, ולכך יורה שהוא ג"כ יכול להביא להם מים כאשר היתה מביאה אחותו ולמה אינו מביא, ולזה וירב העם עם משה בלבד :

ונפשנו קצה בלחם הקלקל. ק' והלא קודם זה תפלו על המן ונענשו, ואיך חזרו ותפלו לקרותו קלוקל. ונ"ל בס"ד אין כונתם בזה לבזות את המן ורק הם מערערים על אשר אין לנפש הנאה ממנו, כי הנפש תהנה ממאכל שיש בו תערובת נ"ק, ויוצאים ע"י אכילה ועולים למלכות העליונה שמשם באה ויצאה נפש האדם, וחשבו כי רק פרי ומאכל הגדל מן הארץ יש בו תערובת נ"ק, ויש לנפש שביעה והנאה ממנו, אבל היורד מן השמים אין בו תערובת נ"ק, ומה הנאה יש לנפש ממנו ולכן קראוהו לחם הקלקל, ותרגם אנקלוס דמיכליה קליל, ר"ל קל מצד הנפש שאין בו דבר שהנפש נהנית ממנו, דלגבה חשיב כאגוז ריקם שאין בקרבו פרי של אכילה, ולכן אמרו נפשינו קצה, שדבר זה נוגע לנפש אבל הנאה לגוף יש בו :

התפלל אל ה' ויסר מעלינו את הנחש. י"ל הול"ל ויסר מעלינו את השרף, דהא שלח בהם את הנחשים השרפים, ולמה אמרו ויסר מעלינו את הנחש בשתם דמשמע דאינו שרף, ועוד קשה כי הש"ת אמר לו עשה לך שרף, והוא עשה נחשת. ונ"ל בס"ד, כי מכשול האדם הוא שלשה סוגים, האחד חטא שהוא שוגג, וגדול ממנו עון שהוא מזיד לתאבון, וגדול ממנו פשע שהוא להכעיס, ושלשה סוגים אלו רמוזים בשלשה קליפות, דהיינו עון שראשו ע' רמוז בראש עקרב שהוא ע', וחטא שהוא שוגג רמוז באות שניה של נחש שהוא ח', ופשע שהוא להכעיס רמוז באות שלישית של שרף, וכאן הם חשבו דעונש קל שהוא במדרגת חטא שרמוז באות שניה של נחש, ולכך אמר ויסר מעלינו את הנחש, אבל הש"ת חשב עונש לפשע שהוא גדול מן הכל שרמוז באות שלישית של שרף, לכן אמר למרע"ה עשה לך שרף והיה כל הנשוך, כל דייקא, ר"ל בין נחשב עונו בגדר חטא, בין הנחשב בגדר עון יתרפא, כיון דהשרף מרפא גם את הפשע, כ"ש שירפא חטא ועון, ולכן עשה מרע"ה נחש נחשת שהוא צורת נחש של שרף כמ"ש הרמב"ן ז"ל, דנחש נחשת הוא תמונת השרף, יען כי מראה השרף הוא כעין נחשת קלל, וקיים בזה דבר ה' שצוה לעשות שרף, והיה כל הנשוך דייקא, ר"ל בין אם הוא בגדר חטא, בין בגדר עון יראה אותו וחי, כי כיון דמרפא את פשע החמור כ"ש שירפא את הקל ממנו :

באר חפרוה שרים כרוה נדיבי העם. נ"ל בס"ד כי נודע שדברי תורה פרים ורבים בחדושי הלכות על ידי הקושיות שיתקשה בהם החכם המשכיל, וכמ"ש בגמרא דאחר שהטעים רבי יוחנן את רשב"ל ונפטר, בא ר"א בן פדת וישב בבהמ"ד אצל רבי יוחנן במקום רשב"ל, וכשהיה רבי יוחנן שונה ההלכות לתלמידים כדרכו בכל יום, היה ר"א אומר לו על כל דבר הלכה שהיה דורש תנא דמסייע לך, שמביא ראיה לדברי רבי יוחנן מן

הברייתות או מן המשניות, ואמר רבי יוחנן לר"ל על זה, וכי מה אתה חושב בעצמך שתהיה ממלא מקום בר לקיש לשכך דעתי ולהעביר דאגתי אשר אני דואג ומצטער על חסרונו, הלא הוא היה דרכו כשאני אומר הלכה, מקשה לי בה כמה קושיות, והייתי מוכרח לתרץ לו קושיותיו, ועל ידי הקושיות שלו שהיה מעמיק בדבר הלכה הייתי מוכרח גם אני לשדד עמקים בסוגייא, כדי לתרץ קושיותיו, וממילא היתה רווחא שמעתתא שהיה מתחדש לנו כמה ענפים ותולדות, והיינו יורדים לעומק הלכה באמיתות, ולכך היה נח לי ממנו מאד, אשר בעבור כן קשה היה חסרונו עלי מאד מאד. אך אתה הביא לי סיוע לדברי, ותאמר לי תניא פ' מסייע לך, ואין אתה מקשה קושיות בדברי, מה תועלת יש לי בזה, אטו אנא לא ידענא דשפיר קאמינא, הלא אדרבה אני רוצה שהשומע ירבה בקושיות, כדי שעי"כ נרד לעומק ההלכה ויתחדש לנו בה כמה חדושים :

ונאמר משל על זה במעשה שהיא מובאה בספרים על ענינים שונים, ואני אמשלנה על הדבר הזה, והוא כי איש אחד היה לו שדה גדולה שיש בה כמה נטיעות של אילנות שמוציאין פירות, ועוד היא בת זרע שזורע בה התבואה ושאר מיני דגן בכל שנה ושנה, וצריכה היא להשקאת מים, כי לא יספיקו לה גשמי שמים, והיה שם נחל חפור בארץ מהלך על פני כולה, וזה הנחל ראשו פתוח אל הנהר הגדול של חדקל, או פרת המלא מים רבים, והמים עוברים בתוך הנחל הזה המהלך על פני כל השדה, וממנו יבואו המים אל השדה למקום הזרעים ולמקום האילנות, אך זה הנחל בכל שנה יתמלא עפר מן שבירות המים, וגם יפול בתוכו עפר מן שפתיו, ועי"כ תגבה הקרקע שלו, ואז בימים אשר מי הנהר הגדול יורדים ונחסרים, לא יעברו המים שלהם בתוך הנחל הזה מחמת גובה קרקעיתו, ולא יגיעו אליו המים לעבור בתוכו, ואז בימים האלה יהיו הזרעים והאילנות צמאים למים, כי אין מים בנחל להשקות אותם, ומחמת כן יחדלו פרותיהם שלא תתן הארץ יבולה, ועץ השדה לא יתן פריו, ולכך כל בעלי השדות הזריזין בתיקון שדותיהם, המה זריזין בתחלת השנה לתקן זה הנחל בחפירה שיחפרו אותו מחדש, ויעמיקו בחפירות כדי להשפיל ולהמיך קרקעו, דאז גם בזמן שיחסרו וירדו המים של הנהר הגדול יהיו נכנסים בתוך הנחל הזה, ויהיה הנחל הזה מים מצויים בתוכו כל ימי השנה כולה, ואז ישקה את השדה בכל ימי השנה כולה, אפילו אם יזדמן שהנהר הגדול ירדו מימיו ויחסרו, כי הנחל הזה מחמת שהעמיקו בחפירתו מוכרח שיעברו בתוכו מים מן הנהר הגדול תמיד, וכן זה האיש בעל השדה היה זריז ונשכר, שבכל שנה ושנה יחדש חפירת הנחל ויעמיק בו, כדי שיהיו המים עוברים בו תמיד ומשקים את השדה תמיד :

והנה זה האיש הוא לבדו היה משגיח בשדהו הגדולה, ואין בניו עמו, ואין יודעים הנהגתו שהיה מתנהג בשדהו איך היתה. ויהי היום, ויחלה האיש ההוא וידע כי לא יקום, ויקרא לבניו ויאמר להם הנה הוא הולך למות, ועתה שמעו מלתי אשר אני מודיע אתכם, כי בתוך התלם שהוא הנחל של השדה שלי טמנתי אוצר גדול. ויענו הבנים אוצר גדול טמנת, הגידה נא לנו איפה הוא, ובאיזה מקום וצד בתוך התלם הזה טמנת האוצר כדי שנדע ליקח אותו. ויען אביהם ויאמר בתוך התלם הוא שם, תחפשוהו ותמצאו אותו, ובאותו הרגע שהוציא דבריו אלה מפיו גוע וימת. וכאשר שלמו ימי אבלו, הלכו הבנים כולם אל התלם שהוא הנחל העובר על פני כל השדה, ויחפרו בו בקרקעיתו ויוציאו מתוכו עפר וישליכו על שפתו, כדי למצוא את האוצר אשר שם אביהם בתוכו, ולהיות שאביהם לא הספיק להגיד להם איה הוא מונח, הוכרחו לחפור את התלם ההוא כולו מראשו ועד סופו, ויעמיקו בכל כוחם ויגיעם בתוך האדמה של התלם יומם ולילה, ולא נתנו לעפעפם תנומה ולא מצאו מאומה, ויחפרו פעמים ושלש, ולא מצאו האוצר אשר יבקשו :

ויענו כולם ויאמרו בחמה וקצף, אך התל בנו הזקן אבינו, ולריק ותוהו כחנו כלינו, ויחזרו לביתם ריקם ריקם, ותשאר השדה ביד האריסים הזורעים שם בכל שנה כמנהגם. ויעברו ימי החורף ויבאו ימי הקיץ שהוא עת הקציר של תבואת הארץ, ועת מלאת עלי השדה מפריים, וילכו הבנים לשדה אביהם, ויראו כי האילנות שבתוכה הוציאו פירות עשרת מנים על שאר כרמים של אחרים, ותבואת הארץ של שדה אביהם רבה עשר ידות על שדות של אחרים, ויחקרו על זאת וימצאו פשר דבר, כי שאר שדות מחמת עצלות בעליהם שלא חפרו התלם שהוא הנחל העובר בשדה על פני כולה אשר ממנו תשתה השדה מים, ונשארה קרקעית הנחל גבוהה, ולא הגיעו שם מי הנהר הגדול לעבור בנחל, ולכך לא שתו ממנו הזרעים והאילנות כראוי, ולכך גם יבול השדה נחסר שם, משא"כ שדה זו שירשו הבנים מאביהם כיון שחפרו התלם היטב למצוא האוצר, עברו בו מים מן הנהר הגדול תמיד גם בזמן ירידת הנהר, ולכך היה משקה הזרעים והאילנות תמיד בלי הפסק, ועל כן נתנה השדה יבולה בשפע גדול וברכה עשר ידות על כל השדות :

אז אותו העת הבינו הבנים דברי אביהם אשר הגיד להם בטמינת האוצר בתוך התלם, והיינו כדי שהם יחפרו התלם בעומק הרבה, וזו החפירה היא האוצר, שעי"כ באה להם הברכה בפירות השדה, ואז היתה זאת להם לחק עד עולם בכל שנה ושנה יבאו לשדה בראשונה קודם ימי החורף לחפור התלם כולו בעומק הרבה, כאשר עשו בראשונה, כדי שבכל שנה ימצאו אוצר הברכה בפירות השדה, וכאשר ירבו לחפור כן ימצאו רב ברכות בפירות השדה :

וכן הענין כאן בתורה, כי הקב"ה נתן דברי תורה שתומים וקצרים והם קב ונקי, אך האדם העוסק בה יוכל להוציא מדבריה פירות מרובים, וכמ"ש דדיה ירוך בכל עת, ע"י החפירה שיחפור בעומק בכל דבר הלכה, אשר יראה בה לפניו, והיינו כי קושיות אשר יתקשה בדבר ההלכה המה דוגמת חפירה וכריה אשר יחפור בנחל, והשכל והסברא של האדם אשר ישכיל ויסביר לתרץ הקושיות, הם דוגמת המים אשר יעבורו בתוך הנחל אשר חופרים אותו להשקות בהם הזרעים והאילנות, שעי"כ תתן הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו, ואם לא יעשה האדם חפירה וכריה בנחל, לא יעברו בו המים, וכן כאן בעסק התורה אם לא יעשה תחלה קושיות בדבר ההלכה הערוכה לפניו, לא יעבור השכל והסברא שהם דוגמת המים בתוך דבר ההלכה הערוכה לפניו, כדי שיוציא פירות שהם חדושי הלכות הנולדים ומתחדשים מדבר ההלכה הערוכה לפניו, וכמ"ש רבי יוחנן לר"ל על רשב"ל בתועלת אשר היה מוצא בקושיות שלו בדבר ההלכה שהיה שונה רבי יוחנן דעל ידי קושייתו יהיו פירות נושרין מאותה ההלכה :

אך לאו כל אדם זוכה לזה להוליד ולהוציא פירות שהם הלכות חדשות מדבר ההלכה הערוכה לפניו, כי לא יצא מן הקושיות הלכות חדשות שהם אמיתיות אליבא דאמת, ולהיות מסיק שמעתתא אליבא דהלכתא, אא"כ הוא שלם בשני דברים אלו, הא' שיש לו יראת שמים שהוא צדיק ומושל ביצרו, ולא יהיה כמו דואג ויואב, והב' שיהיה לומד תורה לשמה ולא על מנת לקבל פרס :

ובזה

ובזה יובן בס"ד, באר זו התורה שצריכה חפירה וכריה כדי להוציא ממנה פירות טובים, שהם דברים אמתיים אליבא דאמת צריך להיות חפרוה שרים, ר"ל החפירה תהיה מבני אדם שהם שרים ושליטים ביצרם, וכמ"ש תורה בי שרים ישורו. והיינו שהם צדיקים ויש להם יראת שמים שלימה, ועוד צריך כרוה נדיבי עם, שהכריה תהיה ע"י אותם העוסקים בתורה לשמה בנדבת לב שלא ע"מ לקבל פרס, ורק אלו הם יכולים לעשות חפירה וכריה שהם קושיות והוויות כדי להוציא על ידי כן פירות רבים טובים ואמתיים, ועוד צריך שיהיה להם דבקות במחוקק הוא מרע"ה שנקרא מחוקק, שיהיו בעלי ענוה, שזו היא המדה שנשתבח בה מרע"ה, דע"כ יהיה היא משענותם שיהיה זכותו מגן עליהם, לעזור אותם לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא:

ואמר עוד וממדבר מתנה, כי ארבעה חלקים יש בתורה שהם פרד"ס, וממדבר הוא חלק הפשט תעלה ללמוד חלק המתנה שהוא הרמז, ומן לימוד הרמז תעלה ללמוד חלק הדרשה, וזהו נחליאל, ומן לימוד הדרש שהוא נחליאל תעלה במות הוא חלק הסוד שהוא רם וגבוה על כולם, ומבמות הוא חלק הגיא אשר בשדה, דהיינו לימוד פנימיות של הסוד שהוא חלק חמישי שאין בו עתה אלא רק הצדיקים בגן עדן, וידוע לצדיקים נקראים בשם גיא שהוא נמוך, כן הם נמוכים וענוים, וכמ"ש ע"פ ונשב בגיא מול בית פעור, גיא זו מדת הענוה, ובזה נכרת בית פעור, ומול לשון כריתה הוא שדה מואב זה הגן, כי מואב עם כולל האותיות עולה גן, ראש הפסגה זה עדן, כי ראש אותיות פסגה יש אותיות בעדן, כי קודם פסגה באלפ"א בית"א הוא בעדן, וכמ"ש ע"פ עלה ראש הפסגה ר"ל בעדן:

על כן יאמרו המושלים באו חשבון תבנה ותכונן עיר סיחון. נ"ל בס"ד כי הנה נודע דרכו של יצה"ר לבא עם האדם בדרך עקיפין, לצודו במרמה ותחבולה כדי להפילו, ולכן ראוי שגם האדם שבא לעשות תשובה וללכת בדרך הטובה, ג"כ יבא עם היצה"ר במרמה להערים עליו כדי להשמט מידו ובתחבולות יעשה לו מלחמה, ונאמר דמיון לזה מהסיפור שמספרים העולם, באחד שהיה מלאך המות אוהבו כדרך שאמרו בגמרא דמועד קטן על איזה אמוראים ועל שלמה הע"ה, ויהי היום ויבקש אותו האיש ממלאך המות אוהבו בקשה אחת, וחשב להערים עליו בבקשה זו, ויאמר לו אתה אוהבי וא"א שאבקש ממך הצלה מן המות, כי ידעתי שאתה שליח בדבר הזה, ואין אתה יכול לשנות בשליחותך אפילו לאוהב שלך, ורק בקשה אחת אבקש ממך, כי בעת שיגיע הזמן להפטר מן העולם, לא תקח נפשו עד שיתודה כל חטאיו, ולא תקח נפשו פתאום בלי קדימת ודוי, ותשבע לי על ככה, וישבע לו, ואחר שנשבע מה"מ לאותו האיש על בקשה זו שבקש ממנו שלא יקח נפשו בלי קדימת ודוי, אז נתמלא אותו האיש שמחות וגיל, ואמר חי אנכי לעולם, כי מעתה לא אומר שום ודוי בשום פעם, ואז מה"מ לא יוכל לעשות מלאכתו עמי, כי כבר נשבע על זאת. והנה בא זמן המיתה של אותו האיש, ומה"מ ראה כי הוא ניצוד ביד זה האיש שנשבע לו שלא יקח נפשו אם לא יתודה תחלה, והוא נזהר שאינו מוציא ודוי מפיו כלל, וירא כי לא יוכל לו ויתנכל להמיתו בערמה, כי אמר כשם שהוא התעה אותי, כן אנכי אתעה אותו ואעשה עי"ז שליחותי:

מה עשה מה"מ, הפך עצמו כאיש נגוע ומוכה ונופל בחולי גדול, אשר מן מראות פניו ותאר בשרו נראה לכל רואהו כי גוסס הוא ונוטה למות, וישכב במקום אחד באמצע הדרך שיודע שזה האיש עובר שם לעת הזאת, והנה כאשר עבר האיש וירא אדם מושלך לפניו קרב אליו לראות מה טיבו, וימצאהו חולה נוטה למות, ובוכה במר נפש בקול חלוש מאד אשר נרתעים כל אבריו של אדם לקול בכייתו וחלישותו, וישאלהו על מה אתה בוכה ויאמר לו יהודי אני ועתה הוא נוטה למות, אך הוא עם הארץ גמור ואינו יודע להתוודות, וצר לו מאד איך ימות כבהמה בלא ודוי, על כן הטיבה לי בחסדך שתאמר סדר הודוי לפני, ואני אומר הודוי אחריך מלה במלה, וזה האיש נבהל על מראות החולה ומכאוביו ומכותיו, ומר לו על קול הבכיה החלושה היוצא מן החולה הגוסס, ונכמרו רחמיו עליו, ומחמת כן נתבלבל ולא זכר החק אשר שם על עצמו שלא יוציא שום מלה של ודוי מפיו, ולכן התחיל זה האיש לומר נוסח הודוי מן הוא אל"ף של אשמתי, וזה החולה הוא אומר אחריו כל תיבה של ודוי שמוציא זה מפיו מלה במלה, וכאשר הגיע לאות האחרון של הודוי שבאות תיו, שהוא תעיתי ותעתעתי שבו נשלם הודוי כולו, אז קפץ זה החולה ממקומו ויעמוד על רגליו, והפך עצמו לדמות מלאך המות שהוא הצורה שנראית לזה האיש תמיד כשמדבר מה"מ עמו. ויבהל אותו האיש, בראותו כי זה החולה הוא מלאך המות אהובו, ובעודו מבולבל ממראה עיניו, שאל האיש למה"מ מדוע ככה עשית עתה להפוך עצמך לצורת חולה מסוכן שוכב לפני בדרך, ומה נוגע לך בדבר זה, כי עדיין זה האיש לא הרגיש בערמה שעשה לו מה"מ, מפני כי נתבלבל מן המראה הזה שראה, ויאמר לו מה"מ הבן בדברים האחרונים אשר הצעתי לפניך בודוי באמירה שאמר תעיתי ותעתעתי, כלומר תעיתי בערמה שעשית לי להטעותי בשבועה שהשבעתני בענין הודוי, ולכן תעתעתי לך עתה בשינוי צורת החולה כדי שתאמר אתה ודוי, ואז אפטר מן השבועה שנשבעתי לך, כי עתה בא זמנך, לכן עתה אני קמתי ואתה תשכב פה, כי בא זמנך ליטול נפשך שכבר אמרת ודוי, ואז תכף נטל נפשו ממנו, ב"מ רח"ל, ע"כ סיפור שמספרים העולם:

הרי גם מה"מ אפשר שיהיה ניצוד ונתעה, ואחר שניצוד עשה המצאה לצוד ולהתעות אחרים, וכן האדם יתנהג עם היצה"ר אשר הוא שטן הוא מה"מ, שדרכו הוא להתעות את האדם כדי להחטיאו, שגם האדם ישתדל בזמן התשובה שלו להתעות את היצה"ר, ובתחבולות יעשה מלחמה עמו לדחותו מעליו, ויתנהג עמו כמידתו הוא דרכו להתעות את האדם, ולכן גם האדם יתעה אותו, וכמ"ש מה"מ לאותו האיש בכונתו בודוי באות התי"ו שאמר תעיתי ותעתעתי:

וזה הוא ענין התחבולה שהיה עושה דוד הע"ה עם יצה"ר בכל יום, כי היה עומד בבוקר ואומר זה היום הרות טוב לפרדס פ' אני הולך לטייל שם, או למגדל פ' אני הולך לנוח שם, או למרחץ פ' אני הולך לרחוץ שם, או לשמחה פ' אני הולך להתענג שם, וכן עוה"ד, וכל זה היה אומר בפיו, אבל בלבו היה מחשב לילך לבהמ"ד, וללמוד עם התלמידים, ולשאת ולתת בדברי תורה עם הסנהדרין, וכשהיה יוצא מביתו והולך ברחובות העיר, והיה מהלך על פתח בית המדרש, וכיון שהגיע לפתח בהמ"ד היה קופץ ונכנס ויושב שם עם התלמידים, ועם הסנהדרין, ופיו פתח בחכמה עמהם כאשר חשב בלבו:

ולמה היה עושה כן כדי להתעות את יצרו, שאם היה אומר בפירוש לבית המדרש אני הולך, היה היצה"ר שהוא השטן עושה לו כמה סיבות ועכבות לפניו לעכב הליכתו, שלא ילך, אך עתה שאומר בפירוש לפרדס פ' אני הולך וכיוצא בזה, אז השטן שהוא היצה"ר מסיר העכבות לפניו ומניחו שיצא מביתו, וכשהגיע לפתח בהמ"ד קופץ ונכנס שם, ואז נדחו כל הסיבות שהיה השטן עושה לו לעכב ביאתו לבהמ"ד מחר שנכנס וישב

בין

בין החכמים והתלמידים, ועל זה אמר דוד הע"ה חשבתי דרכי ר"ל עשיתי שבת תחלה לדרכי הגשמיים פרדס ומרחץ וכיוצא, ואח"כ אשיבה רגלי אל עדותיך לבהמ"ד:

והנה ממוצא דבר בין תבין אם אפילו צדיק גמור וחסיד גדול כדוד הע"ה היה צריך לעשות תחבולות כדי לשלוט על יצה"ר כ"ש אדם פשוט שכבש אותו היצה"ר ע"י תחבולות ושלט בו, שצריך לעשות תחבולות עם יצרו, כדי להשמט ממנו ולדחותו מעליו, דודאי לא יוכל לו אלא רק על ידי תחבולות, וידוע כי חשבון הוא לשון תחבולה, וכמ"ש הרד"ק ז"ל על פסוק והמה בקשו חשבונות רבים שהוא ר"ל תחבולות, וז"ש על כן יאמרו המושלים, דקאי על המושלים ביצרם, כמאמר רז"ל בגמרא שפירשו המושלים אלו המושלים ביצרם, באו חשבון ר"ל באו להלחם ביצה"ר בחשבון כלומר בתחבולות, כי הם נשו בכך שמשלו ביצרם על ידי התחבולות, וכאשר היה עושה דוד הע"ה, ובזה החשבון שהוא התחבולה תבנה ותכונן עיר סיחון, הוא הגוף שלכם שנקרא בקבלת עיר קטנה, והוא הולך אחר שיחה נאה כדרשת רז"ל בפסוק זה:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד רמז הכתוב על כן יאמרו המושלים באו חשבון, כי ידוע דכל מעשה המצוה אם לא יקדים האדם בה קדושת המחשבה, שיהיה מחשב לעשות המצוה הזאת ליקב"ו, ולתקן העולמות העליונים, הנה המעשה היא לא תעלה מעלה מעלה להאיר בעולמות העליונים. אלא רק תהיה בעולם העשיה שהוא עולם התחתון הנקרא עולם המעשה, ששם המספר הוא כולו בשיר האחדים, מש"כ אם יקדם מחשבתו קודם עשיית המצוה שיחשוב לעשותה, ליקב"ו, אז תתעלה המעשה של המצוה להאיר בעולם האצילות הנקרא עולם המחשבה, ששם הוא מדרגת האלפים, ואין תועלה זו מגעת מצד המחשבה, אא"כ יקדים האדם קדושת מחשבתו למעשה המצוה, והיינו שיחשב שהוא מוכן לעשות מצוה זו כאשר צוה השי"ת ליחד קב"ו, ואם האדם יעשה המצוה בלתי כונה ומחשבה קדושה הזאת, ורק אחר שיגמור מעשה המצוה מעלה בלבו ומוחו שתעלה המצוה למקום עליון לעולם המחשבה, להאיר העולמות ולתקן בספירות העליונים, אין מחשבה זו מועלת לאותה מעשה של המצוה, שתהיה עולה למעלה למעלה, אלא תשאר המצוה במקום בחינתה שהוא עולם העשיה, ששם הוא מדרגת האחדים ולא תגיע למדרגת האלפים:

ואמרתי בס"ד דמיון לענין זה, מה שנמצא אצלינו במלאכת החשבון אשר המציאו חכמי בני קדם תמונת אותיות אשר הם סמנים לכמות הדברים הנספרים, והם תשעה תמונות מן אחד עד תשעה עד ועד בכלל, כזה:

١ ٢ ٣ ٤ ٥ ٦ ٧ ٨ ٩

ויש עוד נקודה אחת קטנה שקורין אותה בלשון ערבי סיפ"ר, ובלשון אשכנז נו"ל, ובלשון הקודש קורין אותה בשם אפס. וזה הסיפ"ר הנקרא אפס אינו מורה על מספר כלל, ורק מכניסים אותו בתשעה תמונות של המספר הנז"ל, כדי להעלות על ידו את תמונת המספר הסמוכה אליו, ועומדת בצדו מדרגה אחת דהיינו אם תכתוב ותרשום זו התמונה של הסיפ"ר הנקרא אפס קודם זו התמונה של מספר אחד בשורה אחת, אז יתעלה זה המספר של אחד מדרגה אחת להיות נחשב כעשרה, ואם תכתוב קודם ממנו שני סיפ"ר, אז יתעלה שני מדרגות להיות נחשב כמאה, ואם תכתוב קודם ממנו שלשה סיפ"ר אז יעלה שלשה מדריגות להיות נחשב כאלף, ואם תכתוב קודם ממנו ארבעה סיפ"ר יעלה ארבעה מדרגות להיות נחשב כעשרה אלפים, וכן עוה"ד. נמצא זה הניקוד של הסיפ"ר הנקרא אפס אינו משמש לעצמו כלום, ואין בו משמעות על עצמו, ורק הוא מתחבר עם תשעה תמונות של המספר הנז"ל לתת מעלה לתמונת המספר הבאה אחריו, וכל מה שירבו הרשימות של הסיפ"ר הנקרא אפס, כן ירבו מעלות תמונות המספר הבאים אחריהם, וכאמור:

ברם בין תבין ממה שאמרנו, כי לא תתן הנקודה הזאת של הסיפ"ר הנקרא אפס מעלה לאותיות, שהם תשעה תמונות של המספר הנז' אלא דוקא אם תרשום לזאת הנקודה הנקראת אפס קודם אות המונה המספר שיהיה זה האות של התמונה בא ונכתב אחר נקודה הנקראת אפס, דאז נקודת המספר תתעלה בחשבונה כפי מנין רשימות של נקודת האפס שקדמו אליה, אבל אם תכתוב נקודת המספר בראשונה, ואחריו יבואו נקודות הסיפ"ר הנקרא אפס, אין נותנים נקודות האפס לאות המספר כלל, וישאר חשבונו כמו שהוא, ולא יעלה ממדרגתו כלל:

והנה בעתה תבא להבין ולהשכיל בדמיון אשר דמינו למעשה המצוה והמחשבה במלאכת החשבון הנז', כי כאשר הצעתי לפניך את מלאכת החשבון כן תמצא במחשבה והמעשה של המצוה, והיינו כי זו התמונה של הסיפ"ר הנקראת בלשון הקודש בשם אפס כאמור לעיל, היא רמז למחשבה שאינה נתפסת כלל, ולכך נקראת בשם אפס, וכן נמי זאת התמונה של הסיפ"ר הנקראת בשם אפס אינה נתפסת מעצמותה, כי אין לה מספר וחשבון מעצמותה, ואפס נחשבת באמה, אבל תשעה תמונות של המספר הנ"ל הם נתפסים, שיש להם ערך וחשבון מצד עצמן, זו אחד וזו שנים, וכן עוה"ד עד תשעה, ולכן אלו התשעה תמונות הם כנגד חלק המעשה שהוא גשמיי ונתפס, ורק נקודת האפס היא כנגד חלק המחשבה כאמור, ולכן כמו שביארנו במלאכת החשבון הנז', שאין רשימת הסיפ"ר הנקרא אפס נותן מעלה ויתרון לנקודת המספר אשר רשום בצדו, אלא דוקא אם יקדים לכתוב האפס קודם נקודת המספר, שבזה יתן האפס מעלה ויתרון לנקודת המספר הבא אחריו, כן הענין כאן שלא תועיל המחשבה הנקראת אפס להעלות את המעשה עד עולם המחשבה שהוא סוד אלפים, אלא רק אם יקדים להכין את מחשבתו הקדושה השייכה למצוה, קודם שיתחיל במצוה, אבל אם אחר שעשה המצוה וגמר אותה יתעורר במחשבתו להעלות את המצוה שעשה למעלה למעלה עד עולם האצילות, לא יועיל בזה, אלא תשאר מצותו בעולם העשיה התחתון, שהוא בסוד האחדים ששם מקומה ומושבה:

נמצא לימוד מוסר יקר ילמוד האדם מן מלאכת החשבון לענין מעשה המצות וכדאמרן. ועוד יש לימוד יקר לאדם מן מלאכת החשבון בענין האחדות שיתעלה כל אחד ואחד מישראל כמה אלפים מדרגות על מעלתו אם יתחבר ויתאחד עם כל קהל ישראל, והוא כי תשעה תמונות יש למספר שהם מן חשבון אחד עד חשבון תשעה, ואם אלו התמונות נרשמים כל אחת בנייר בפ"ע אין להם יתרון ומעלה לכל תמונה על ערכה, אלא זו ערכה אחד וזו שתים וזו שלש וכן עוה"ד עד תשע, וסך כולם עולה ע"ה, אבל אם תרשום התשעה תמונות בנייר אחד זה בצד זה יהיה סך כולם מספר עצום ונורא שהוא עולה כמה אלפים ורבבות, וכן אנשי ישראל יש להם יתרון עצום ונורא אם יהיו כולם מחוברים באחדות אחד על היותם מופרדים זה מזה, נמצא גם ענין ומעלה של האחדות אנחנו לומדים ערכה מן מלאכה של החשבון:

ועוד ילמוד האדם מוסר השכל בענין זה שאפילו אם יהיו

יהיו ישראל בחבור אחד, עכ"ז לא יהיה להם תועלת מן החיבור הזה, אא"כ יהיה להם ענוה, שכל אחד אע"פ שהוא גדול בחכמה ועושר ושאר דברים, וחבירו חסר מן אלה לא תזוח דעתו על חבירו לראות בעצמו חשיבות ומעלה על חבירו, אלא יראה את חבירו עמו בשוה, לכן ר"ת ברוך שאמר והיה העולם הוא בשוה, כי הקב"ה כשברא העולם והנבראים שבתוכו, אע"פ שאין הנבראים שוים במעלה זע"ז, עכ"ז רצונו יתברך שהם יראו עצמן בשוה, שלא יתגאו זע"ז. וזה הענין נראה מן מלאכת החשבון, כי אע"פ שנכתבו התשע תמונות של המספר בנייר אחד ולא נפרדו בתשע ניירות, עכ"ז לא יגדל מספרם אא"כ יהיו עומדים התמונות זה בצד זה בהשוואה אחת, דאז יעלה מספר כולם לסך עצום ונורא שהוא כמה אלפים ורבבות, אבל אם יהיו נרשמים אלו התשע תמונות של המספר זה למעלה מזה, אין נמצא בהם סך מרובה, אלא כל אחד עומד בשלו כמו שהוא, שאם תחשוב את כולם ביחד עולה מספר כולם חמשה וארבעים, רמז לדבר מ"ש הגאון מהר"ש שיק ז"ל ברמז המשנה מראות נגעים זו למעלה מזו, ונמצא עוד יש לנו לימוד יקר ללמוד מן מלאכת החשבון :

ויש ללמוד עוד מוסר השכל מן מלאכת החשבון, שאם תכתוב שלשה תמונות של ציפ'ר הנקרא אפס, על הנייר ותכתוב אחריהם תמונה של מספר אחד, כזה 1 אז זה תמונת האחד נחשב כאלף, מפני שנרשם אחר שלשה תמונות של אפס, לכך נתעלה ועלה מחשבון של אחד לחשבון של אלף, וכל זה אם יהיו שלשה נקודות של אפס נרשמים למעלה ממנו, אבל אם יהיה זה המספר של אחד רשום למעלה מהם, אין לו שום יתרון ונשאר בחשבון האחד כמות שהוא, ולכן אם תהפוך הנייר הזה לאחוריו, תתהפך זו התמונה של מספר אחד ותהיה למעלה מן האפס ואז ישאר בחשבון אחד. הנך רואה כי כאשר עלה מן חשבון אחד לחשבון אלף היה צריך לו זמן עד שיהיו כותבין ורושמין למעלה ממנו שלש אפס, וזה בעלייתו, אך בירידתו ירד כהרף עין תכף ומיד כשהפך הנייר לאחוריו. כן האדם, בעבודתו לשמים צריך לעליותיו זמן ויעלה לאט לאט, אבל ירידתו ב"מ תהיה ברגע כהרף עין, ולכן ישראל נקראו אבן, דכתיב משם רועה אבן ישראל, דוגמת האבן שאם תזרקנה מן הארץ לגג צריך שתשהה זמן בעלייתה עד שתעלה, אבל אם תורידנה מן הגג לארץ תרד כהרף עין :

ובזה פרשתי רמז הכתוב, הפוך רשעים ואינם ובית צדיקים יעמוד. ר"ל הרשעים ירידתם ברגע כהפיכת הנייר, כי כגון זה נקודת האחד הוא באלף, ואם תהפוך הנייר ברגע וכהרף עין יורד חשבון הנקודה להיות נחשב כאחד, אבל בית צדיקים היא תיקון נפשם אינו נעשה ברגע, אלא יעמוד בשהוי זמן :

נמצא כי הרבה מוסר הנוגעים לעבודת השי"ת יש ללמוד מן מלאכה של החשבון כאשר אמרנו בס"ד, ולז"ה על כן יאמרו המושלים, אלו המושלים ביצרם כדרשת רז"ל בזה, בואו חשבון, אומרים לבני אדם בואו ללמוד מוסר השכל מן מלאכה של החשבון, שעי"כ תבנה בעוה"ז ותכונן בעוה"ב, עיר סיחון, הם גופים של הצדיקים, ונקראו עיר סיחון, ע"פ מ"ש הערוך ז"ל ערך סחן, דמ"ש בגמרא דבתרא דף ע"ח ע"ב מקרית סיחון שהוא ר"ל מקרית הצדיקים שנקראו שיחים, פירוש בהצדיקים נקראים סיחון מלשון שיחים שהוא אילן, כדכתיב תחת אחד השיחים, וכתיב וכל שיח השדה, שנמשלו הצדיקים לאילנות וכו', ועל זה המדרש אמר מקרית סיחון מקרית הצדיקים שנקראו סיחון, עכ"ד ע"ש. ואתי שפיר בזה מ"ש כאן תבנה ותכונן עיר סיחון על הצדיקים :

ובזה יובן בס"ד, עיניך ברכות בחשבון, פירוש עיני השכל יהיו בריכות על ידי הסתכלותם בסדר

ומלאכה של החשבון, ובזה ההסתכלות תזכו להיות על שער בת רבים, דלשון רבים קאי על שלשה מהם, שער היראה, שער החכמה, שער הקדושה, שעליהם נאמר פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים :

פרשת בלק

הנה כסה את עין הארץ והוא יושב ממלי. פירש רש"י ז"ל לשון כריתה, כמו כי אמילם. ונ"ל בס"ד, דכונתו לומר לו, אל תאמר כבר הם מצווים בתורה אל תצר את מואב, ולכך אין לחוש מהם, הנה ליוי זה יש לו תקנה, וכאשר היה כן באמת בחשבון שהיתה של מואב, ובא סיחון ונטלה ממואב, ובאו ישראל ונטלוה מסיחון, וכן אפשר להיות בשאר מדינות מואב, ובזה נתקן הלווי של אל תצר את מואב. ולז"א והוא יושב ממלי, ר"ל עתה יושב ממלי בעיר שהיא נכרתה מארצינו, כי חשבון שיושבים בה עתה היתה של מואב, ובא סיחון וכרת אותה ממואב ובאו ישראל וישבו, וככה יהיה מכאן ולהבא בכל מדינות של מואב, על כן צריך לאור אותם כדי שאוכל אכה בו ואגרשנו מן הארץ :

ועתה לכה נא ארה לי את העם הזה. קשה תיבת עתה אין בה צורך, דודאי עתה הוא מבקש. ונ"ל בס"ד כי בלק היה יודע עתידות מן הקסמים ומן הצפור שלו, ולכן אפשר שהוא ידע שבלעם יתן לו עצה שתעשה נזק גדול שהוא לישראל בנפשם, ואע"פ שלא ידע מה היא העצה, עכ"פ ידע שיתן לו עצה שתעשה לישראל נזק גדול בנפשם, ונראה כי זאת העצה של הזנות שיעץ את בלק להכשילם לזנות בנות מואב ומדין, וזה הזנות עם ארמית יעשה נזק גדול בנפשם, דאמרו בגמרא שאברהם אע"ה מעלה ומכניס את פושעי ישראל הנימולים, חוץ מהבועל ארמית דמשכה ערלתו ולא מבשקר ליה, ולכך הקדים בלק לומר לבלעם ועתה ארה לי את העם הזה, כלומר אל תבטחני בעצה שתתן לי לגרום להם רעה גדולה בנפשם, דמה תועלת יש לי בזה, כי אני רוצה להרע להם עתה, דעל ידי שתאור להם עתה אז אוכל לגרשנו עתה מן הארץ, ומה תועלת יש לי ברעה שתגיע להם בנפשם :

וילכו זקני מואב וזקני מדין וקסמים בידם ויבאו אל בלעם. י"ל מאי קמ"ל בזה שאמר וקסמים בידם, ועיין מ"ש רש"י ז"ל בזה. ונ"ל בס"ד, כי בלעם היה מיקר ומחשב עצמו בעיני בני אדם, ולכן היה לו שומר בפתח שלא יכנוס אדם אצלו בלא נטילת רשות תחלה, וכשיבא השומר ליטול רשות לא יתן רשות לבא תכף, אלא דוחה את האיש הבא ליכנס אצלו לשעה אחרת או למחר, ולכן אלו זקני מואב וזקני מדין, כיון שיודעים שדרכו בכך ידעו שבודאי לא יתן בלעם רשות תכף ומיד לבא אצלו, אלא דוחה אותם עד שעה אחרת או עד מחר, ולכך נתחכמו כשבאו אצל פתחו הביאו קסמים גלוים בידם, כדי שיראה זה השומר ויגיד לבלעם, ומאלו הקסמים ידע כי הם אינם הדיוטות, אלא הם חכמים במלאכה זו, דניכר זה ממין הקסמים שבידם, כי יש בהם סימנים אשר בהם נודע דאלו המתעסקים בהם הם גדולים במלאכה, ואז תכף ומיד יתן רשות שיכנסו אצלו ויקבלם בכבוד, וז"ש וילכו זקני מואב וזקני מדין, ויתחכמו לתפוס הקסמים בידם בגלוי, כדי שעי"כ יבואו אל בלעם תכף ומיד, וידברו אליו דברי בלק, ולא יהיה דוחה אותם לשעה אחרת או למחר, כמשפטו עם כל בני אדם הבאים אצלו כדי ליקר עצמו :

אי נמי אמר בידם, כי בלעם היה כוחו בגבורות שהם של פה, אך אלו הם בעלי קסמים שכוחם בגבורות שהם בידים, שהם של זרוע וכף והאצבעות כנודע :

ויאמר אליהם לינו פה הלילה והשיבותי אתכם דבר כאשר ידבר ה' אלי וישבו שרי מואב עם בלעם

בלעם. י"ל מלת פה ללא צורך, ועוד גם מ"ש וישבו שרי מואב עם בלעם ללא צורך, דהא אמר בתר הכי ויקם בלעם בבוקר ויאמר אל שרי בלק לכו אל ארצכם, משמע דלנו שם בלילה ולא הלכו לארצם, קודם הלילה, ואמאי הוצרך לומר וישבו שרי מואב עם בלעם. ונ"ל בס"ד, דידוע שבלעם כשהיה מגיד נסתרות ברוח הטומאה היה מטמא עצמו בבעילת אתונו, כמ"ש רז"ל בגמרא דסנהדרין פרק חלק, וכל ידיעתו להגיד עתידות היא מכח הסט"א, אך להיות שיש בו גילולות טובות מן הכל, זכה לנבואה שידע עתידות מצד הקדושה, ודבר עמו מלאך האלקים, והלו שרי בלק ושאר העולם היו יודעים שהיתה השגתו וידיעתו מצד הטומאה בלבד, והיו יודעים שהוא מטמא עצמו בבעילת אתונו, כדי שתחול עליו רוח טומאה ויתנבא מכח הטומאה, ואין יודעים שיש לו השגה וידיעה מצד הקדושה ג"כ על ידי מלאך האלקים, ולכן הודיע להם עתה על השגה זו שיש לו, באומרו להם והשיבותי אתכם דבר כאשר ידבר ה' עמי, אך חשב שבודאי לא יאמינו לו בדבר זה שידבר ה' עמו, וישיג נבואה מצד הקדושה מאחר שהכל יודעים שנבואתו מקבל אותה מסטרא אחרא בכח הטומאה, ולכך היה מוכרח לבעול את אתונו תחלה, כדי שתחול עליו רוח טומאה ויתנבא, ואיך יאמינו לו בדבר זה שאומר כי ה' דבר עמו, על כן רצה להשכיבם אותה הלילה בחדר משכבו אצלו, ולא ילינו בחדר אחר שבחצרו, כדי שיראו בעיניהם, דאינו קרב בלילה אצל אתונו, ולא בועל אותה כדי שתשרה עליו רוח טומאה, דהא הם ישנים עמו והוא אינו יוצא מחדר משכבו אלא עד הבוקר, עד שישיב להם דבר מה שנראה לו ע"י המלאך מסטרא דקדושה, ולז"א לינו פה הלילה, פה דייקא, ר"ל בחדר משכבי שאני שוכב, ולא תזוזו ממני, ובזה יתברר אצלכם כי והשבותי אתכם דבר כאשר ידבר ה' עמי, שאקבל דברי הנבואה מסטרא דקדושה, דהא האתון איננה עמי ואתם שומרים על זה, ולכן עשו כאשר אמר, ולא יצאו מחדרו לשכב בחדר אחר, אלא וישבו שרי מואב עם בלעם עמו בחדרו, ולא זזה ידם מתוך ידו, עד שקבלו דברי תשובה ממנו בבוקר:

ויאמר אלקים אל בלעם לא תלך עמהם לא תאור את העם. י"ל למה עתה בפעם ראשנה לא הרשהו שילך, ואח"כ הרשהו. ונ"ל בס"ד גם בפעם ראשנה הרשה אותו, אך הוא לא הבין כי הוא אמר בתחלה ועתה קבה לי אותו, והשיב לו אלקים לא, כלומר על דבר זה שאמר לך קבה לי אותו לא תקוב, אבל תלך עמהם, דמלת לא איננה דבוקה עם תלך עמהם, והוא כמ"ש הרב אברבנאל, אם השרים הסכימו אני לא אברח, שפירש דבריו, ר"ל אם השרים הסכימו אני לא אשכים, אלא אברח מן העיר, וכנז' במעשה שהובאה בספר עומר השכחה ע"ש:

לא אוכל לעבור את פי ה' אלקי לעשות קטנה או גדולה. נ"ל בס"ד, דאיתא במסכת ע"ז דף י"ב ה"ר לא ישתה אדם מים בלילה מפני סכנת שברירי, יאי נחי למשתי נימא שברירי" ברירי" רירי" ורי" ר"י י', ופירש רש"י ז"ל שד הממונה על מכת סנורים שמו שברירי, וכששומע השד המעטת אותיות שמו אות אחר אות בורח ע"ש, וידוע מכלל הן אתה שומע לאו, דאם יוסיפו באותיות השם פעם אחר פעם, שמרבין אות אחר אות מתגבר בעל השם. והנה כאן א"ל בלק לכה נא קבה לי את העם הזה, וקבה הוא לשון המעטה, וכמ"ש בא"י קב לשון מארה והמעטה, ע"ד לא קבה ל עכ"ל, וכן הוא בדברי חז"ל שאמרו משנת ראב"י קב ונקי, והיינו קב ר"ל מעט וכנז' בערוך ז"ל, על כן י"ל מ"ש לו קבה לי את העם הזה, רצה ממנו שיזכיר שמם בדרך המעטה והקטנה, כמו שברירי הנז"ל שיזכיר שם שברירי בדרך הקטנה, וכן כאן שיאמר שם ישראל בדרך הקטנה שהוא ישרא"ל שרא"ל רא"ל א"ל ל', ובזה יחלש כוחם לפי דעתו, כי כוחו של אדם באותיות שמו, וז"ש קבה נא את העם הזה, כלומר העשה הקטנה והמעטה בשמם שבזה אתגבר עליהם, ואז מדבריו מובן ממילא להגביר את מואב ע"י שיזכיר שמם להיפך, שיאמר מ' מ"ו מו"א מואב, שבזה יהיה תגבורת למואב, ולכן אחר שא"ל קבה לי את העם הזה, שרמז לו שיזכיר שם ישראל בדרך הקטנה והמעטה כמו ענין הזכרת שברירי הנז"ל, לזה א"ל בלעם דבר זה שאתה מבקש ממני לעשות קטנה, ר"ל הקטנה בשמם כמו שברירי, או גדולה, ר"ל הגדלה בשם מואב כדי להגביר אותם לא אוכל לעשות בלתי רשות ה' אלקי, דגם בדבר זה צריך אני ליטול רשות מה' אלקי. ועוד פירשתי בס"ד ביאור בפסוק זה לקמן בפרשת כי תצא בפסוק לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה ע"ש:

ועתה שבו נא בזה גם אתם הלילה. י"ל תיבות נא בזה הוא לשון יתר, ודי לומר שבו גם אתם הלילה. ונ"ל בס"ד, כי היה מתפאר בעצמו שהדיבור בא אליו בקול גדול, וא"ל בפירוש שבו האזן שלכם, כלומר תטו האזן לשמוע הדבר שידבר עמי, והתורה רמזה תיבת האזן שאמר להם בשתי תיבות אלו שהם נא בזה, כי אותיות נא בתוך אותיות זה הוא צירוף האזן, ובבוקר כשאמרו לו לא שמענו, אמר להם א"כ אין אתם ראויים לשמוע:

אל נא תמנע מהלוך אלי. נ"ל בס"ד רצה מבלעם שיעקור אות מ"ם ויתן אותה אליו, ויהיה אצל בלק אותיות בלקם, שהם סופי שמות אברהם יצחק ישראל יעקב, ויהיו סדורים אלו מתתא לעילא כסדר בלק"ם, ובזה יתגבר ח"ו על ישראל, שהם זרע האבות, מאחר שעיקר אותיות של שמותם נמצאים אצלו, כי ידוע שהסט"א תחשוב הסוף הוא עיקר לא הראש, דלכן כתיבתם הוא משמאל לימין, וכן כל סדרם ומהלכם. ולז"א אל נא תמנע מהלוך, ר"ל אל המנע מ"ם שלך הלוך אלי, אלא תהיה הולכת אלי להדבק בסוף שמי, שיהיה השם שלי בלק"ם, ובזה כל כוחות ישראל מסוף שמות האבות הם אצלי:

ותרא האתון את מלאך ה' נצב בדרך וחרבו שלופה בידו. י"ל למה היה בידו חרב ולא חנית ולא רומח, ועוד למה הוצרך לומר שלופה, ודי לומר וחרבו בידו. ונ"ל בס"ד כי החרב אינו הורג אלא מצד אחד החד, ואם תהפכנו לצד השני העב אינו הורג, ורמז בזה על לשון בלעם שרצה להרוג בלשונו, לומר כלם בסדר אבג"ד, וסוף נהפך דבורו לצד השני שהוא סדר תשר"ק שאמר מלך דכתיב ותרועת מלך בו, כי צירוף כלם שהוא קללה הוא בסדר אבג"ד, דומה לצד החד של החרב, אבל צירוף מלך הוא בסדר תשר"ק דומה לצד השני של החרב, שהוא צד העב שאינו מזיק, והראה את החרב שלופה לרמוז על החרב של בלעם אינו חרב ברזל, אלא חרב של הפה, ונרמז זה באותיות שלופה שתחלקם לשנים, וקרי בהו של פה. וגם רמז המלאך בחרב זה שסופו למות בחרב הטמא, ולא ימות מות ישרים, וגם רמז לו זה החרב שהוא לשונו אשר מכין אותו להרוג בו את ישראל, לא יעשה בו כלום, וסופו שיתהפך עליו לצירוף ברח, מאחר שלא יוכל לעשות מאומה אומר לו בלק ועתה ברח לך אל מקומך:

ותט האתון מן הדרך. צריך להבין שלשה דברים אלו אשר נעשה באתון על ידי המלאך, על מה הם רומזים. ונ"ל בס"ד, כי באמת סוף דבר לא היה יכול להזיק את ישראל בקללה של ארה או קבה, וגם לא היה יכול להזיק להם בעין רעה שלו, אלא רק בעצתו הרעה שיעץ לבלק להכשילם בזנות, לזנות את בנות מואב, מזאת העצה נתכוון לעשות הצלה לבלק מן המגור שהיה לו מישראל, פן יפגעו בו לרשת אותו, ובזה שיכך דעתו שיהיה הוא מוצל מהם ממה נפשך, כי מזאת העצה נולדו לו

לו שתי טענות, דאז ממה נפשך יהיה ניצול, והשנית גרם נזק לישראל בדין גיהנם כאשר נבאר. והנה העצה של בלק ענינה הוא מה שכתב הגאון ר' העש"ל ז"ל כי בלק פחד פן ילחמו בו וירשו אותו, אך זה אינו אלא אם נאמר שיש לישראל דין בן שירש הכל, ואז ממילא ירשו גם את אומת בלק שהם בכלל שבעים אומות, אבל אם יש להם דין בת אין להם לירש אלא רק את שבעה עממין, ואין בלק בכלל, ובלעם נתחכם להרע לישראל בעילה של זנות, ובזה יציל את בלק מידם, והוא דאיתא בזוה"ק במעשה שיטים נחשבו ישראל כבן סורר ומורה, והיו חייבין מיתה ח"ו, ואיתא בגמרא דבן נידון כבן סורר ומורה ולא בת, ולזה העמיק בלעם הרשע בעצתו לומר לבלק, אם אתה מבקש להנצל מידם, שמע עצתי ולא והכשילם בזנות בשיטים, וכיון שנכשלים בזנות בהאי החטא נחשבים בן סורר ומורה כמ"ש בזוה"ק, וא"כ חייבין מיתה ולא יתקיימו בעולם כדי שירשו אותך, ואם יטענו שיש להם דין בת שאינו נוהג בה דין סורר ומורה, א"כ אין לך מורא מהם שירשו אותך, כי בהיות להם דין בת אין יכולים ליקח אלא רק שבעה עממין ולא יותר, ונמצא אתה ניצול מהם ממה נפשך עכ"ד, נמצא הועיל בעילה זו של זנות להציל את בלק ממה נפשך:

והשנית עשה נזק לישראל בדין גיהנם על ידי עצה זו, והוא דאיתא בספר שב"ד על מ"ש בלעם לבלק לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים, בשם הגאון רבי מרדכי ז"ל, דאיתא בגמרא דערובין דף י"ט, דפושעי ישראל המחוייבין גיהנם אתי אברהם אע"ה ומסיק להו, בר מישראל שבא על הנכרית דנמשכה ערלתו ולא מבשקר ליה, פירוש שאינו מכירו שהוא יהודי, וז"ש בלעם לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך, פירוש דבר העצה שאני מלמדך יעשה את העם הזה, שיהיה דומה לעמך ר"ל יעשה אותם ערלים ח"ו, שיהיו דומין לעמך שהם ערלים, ולכן יורדים לגיהנם ואין עולין, כיון דנמשכה ערלתם ולא מבשקר להו אברהם להעלותם מגיהנם, וזה יהיה באחרית הימים כשיורדין לגיהנם עכ"ד:

נמצא בלעם בעצתו שיעץ לבלק להכשילם בזנות, עשה שני דברים אחת להציל את בלק אויב ישראל מיד ישראל, בטענה של ממה נפשך, וכמ"ש הגאון ר' העש"ל ז"ל, והב' חשב לעשות נזק לישראל שירדו לגיהנם ולא יעלו ממנה, ועל כן העצה שיעץ, וגם שני הדברים שנולדו מעצתו נרמזו בפרשה בשלשה ענינים שעשתה האתון, הא' ותט האתון מן הדרך נרמז בזה העצה של הזנות, כי התשמיש נקרא דרך דכתיב דרך גבר בעלמה, והוא יעץ להטות הדרך שיהיו זונים עם בנות מואב, וענין הב' עמד המלאך במשעול הכרמים גדר מזה וגדר מזה ותלחץ רגל בלעם אל הקיר, הנה בזה רמז אשר הוליד העצה לבלק להצילו מיד ישראל בטענה אחת של ממה נפשך ע"י עצה זו שהכשילם בזנות, דאז ממה נפשך אם יש להם דין בן ימותו כולם בעבור הזנות כדין בן סורר ומורה ויהיה ניצול בלק ואומתו מהם, ואם יאמרו שיש להם דין בת כדי שיהיו פטורין מדין סורר ומורה, א"כ אין להם שליטה על בלק ואומתו, דבת אין לה אלא עישור נכסי, ולא יגיע להם אלא רק שבעה עממין, ואין בלק בכלל, וזה ענין עמידת האתון במשעול הכרמים גדר מזה וגדר מזה, כי המציא על ידי עצתו הנז' ביד בלק טענה מדין בן, וטענה מדין בת, שבהם ניצול ממה נפשך. וענין השלישי שנעשה לאתון הכרח לעמוד במקום צר שאין דרך לנטות ימין ושמאל, בזה נרמז ענין הנזק שגרם בעצתו שיהיו פושעי ישראל בחטאו בזנות יורדים לגיהנם במקום צר, שאין להם דרך יציאה, לא מימין ולא משמאל, כלומר א"א לצאת משם ע"י אברהם אע"ה שהוא בימין שאחוז בחסד שיוציא ויעלה הרשע מדין גיהנם ע"פ מדת החסד, אין דרך זה פתוח להבועל ארמית שיוציאנו אברהם אע"ה משום דלא מבשקר ליה, וגם משורת הדין אשר בשמאל אין תקוה שיצא הרשע משם, כי שורת הדין מחייבתו להשאר שם, אע"פ שלא נמשכה ערלתו. וכ"ש בנמשכה ערלתו:

לך נא אתי אל מקום אחר אשר תראנו משם אפס קצהו תראה וכולו לא תראה. צריך להבין מה נתכוון בלק בדברים אלו שאמר קצהו תראה וכולו לא תראה, ואיך יחשב שבזה יעלה בידו יכולת לקלל. ונ"ל בס"ד, דרז"ל אמרו שהוליכו לראש הפסגה, כי בלק ראה ע"י קסמיו שעתידה פרצה להפרץ בישראל משם, יען כי שם נפטר מרע"ה, כמ"ש עלה ראש הפסגה וכו'. ונראה כי חשב שבזה יתעורר קטרוג על ישראל לומר הם הסבו בעונותם פטירת מרע"ה במדבר, שלא נכנס לארץ אלא אמר לו עלה ראש הפסגה, ברם צריך להבין למה דקדק עליו בדבר זה שא"ל אפס קצהו תראה וכולו לא תראה, והוא ע"פ מ"ש במ"א מספר מרע"ה שמ"ה, ומספר ישראל תקמ"א, ואם יחסר מספר שמ"ה מן מספר תקמ"א, ישאר מספר קץ, רמז כי בחסרון מרע"ה מישראל יהיה להם קץ ומכאוב ופרענות קשה כ"מ, ולכן הביאו למקום ההוא ששם נחסר מהם מרע"ה, וחסרון שמו מן מספר השם שלהם מורה שיהיה להם בפטירה ופרידה שלו קץ מכאיב, וז"ש אפס קצהו תראה, קצהו בהפוך אתוון הקוץ, ר"ל שם במקום פטירתו תצייר בדעתך מה שישאר בשמם אחר אשר יפרד ויחסר מספר שם מנהיגם מהם, ובזה תמצא לך מקום תגבורת עליהם, וזו היא ראיה על העתיד, בדבר הנולד להם במקום הזה, שהוא מקום סילוקו ופטירתו של משה רבם מהם. וגם עוד רמז לו כי באשר הוא שם משה רבם עמהם ולא נסתלק מספר שמו מן מספר שמם, לא תצייר ותראה את מספר שמם כולו שעולה תקמ"א, שהוא מורה על השפעתם העליונה הנמשכת מן חיבור הוי"ה אדנ"י, כסוד בנים אתם לה' אלקיכם, כי מספר תקמ"א עולה כמספר שפ"ע הוי"ה אדנ"י, וז"ש וכולו לא תראה, ר"ל כל מספר שמם כולו ביחד שעולה כפ"ע הוי"ה אדנ"י, לא תראה ותצייר אותו בדעתך, כי בזה הראיה והציור תתן להם כח בהשפעה זו:

או יובן רמז לו קצה השם שלהם שהוא ישראל, בקצהו יש אותיות לא, ע"ד מש"ה וכל דיירי ארעא כלא חשיבין, והכי אחז"ל האי אינת דיומא לא שמיה, ושני אותיות הקצה הזה למפרע נקראין לא, וזהו קצהו תראה שהוא סימן רע, וכולו ר"ל כל השם כולו שהוא ישראל אשר מורה על שררה, וכמ"ש משמעות ישראל הוא כי שרית עם אלקים ועם אנשים ותוכל, שהוא סימן יפה שלהם לא תראה, כלומר לא תציירו ותראהו בדעתך ובלבך, כי עי"ז יהיה להם חוזק ותוקף:

ויעלהו במות בעל וירא משם קצה העם. י"ל תיבת משם נראה לשון יתר, וסגי לומר וירא קצה העם, וידעינן כי משם ראה כיון דאמר ויעלהו במות בעל וירא, ועוד צריך להבין הטעם שנתכוון לראות מקצתם ולא כולם. ונ"ל בס"ד כי ידוע בעל קאי על ע"ז שלו וכמ"ש רש"י ז"ל במות בעל כתרגומו לרמת דחלתיה שם ע"ז ע"כ. נמצא בעל הוא שם ע"ז שלו, ונראה אות מ"ם סובבת על הע"ז ההיא שנקראת בשם בעל, ונעשה בשם הע"ז צירוף אותיות בלעם, באם תניח מ"ם באותיות בעל יהיה צירוף בלעם, ולז"א ויעלהו במות בעל וירא משם חלק תיבת משם לשנים וקרי בה מ"ם שם, כלומר ראה מם מחוברת עם בעל, ונעשה שם צירוף בלעם, ולכך נתכוון לראות משם קצה העם דוקא ולא הכל כיון שראה

על הע"ז אות מ"ם שנעשה בה צירוף בלעם, ראה כנגד בלעם יש אותיות מגפן, שישראל נקראים גפן, דכתיב גפן ממצרים תסיע, והות מ"ם משמעותה מקלא, ר"ל ירלה במקלא הגפן ולא בכל הגפן, ולכך וירא משם קלה העם וכן היה כי בעלהו שיען להכשילם בזנות שלע במקלתם דוקא, שע"י עלהו מתו במגפה ארבעה ועשרים אלף:

כי מראש לורים אראנו ומגבעות אשורנו. נ"ל בס"ד בע"כ בא לשבחם בתורה שבע"פ, שהיא תלמוד בבלי ותלמוד ירושלמי, דארז"ל אדה"ר ראשו נברא מעפר ארץ ישראל ועגבותיו מבבל, וז"ש מראש לורים זה תלמוד ירושלמי שנתייסד בארץ ישראל, שהיא מקום שנברא ממנו ראש לורים הוא אדה"ר שראשו נברא מעפר ארץ אראנו, ומגבעות זה תלמוד בבלי שנתייסד בבבל, שמשם נבראו העגבות של אדה"ר אשורנו, כי מגבעות בהפוך אתוון מעגבות:

או יובן בס"ד, שישראל לא יהיו נידונים לפי ערך העכו"ם שהם רעים וחטאים, דאז לא יהיה ניכר בהם חסרון אלא צריך שיהיו נידונים בפ"ע לפי ערך ותחיבות שיש בראש לורים הוא אברהם אע"ה, ובגבעות הם האמהות ולכן הן עם לבדד ישכון בעמידתם בדין, ובגוים לא יתחשב שלא יגיע להם חשיבות יותר מחמת רשעת הגוים:

קום בלק ושמע האזינה עדי בנו לפיר. י"ל למה עתה א"ל קום ולא אמר לו כן קודם זה. ורש"י ז"ל פירש כיון שראהו מלחק בו נתכוון לצערו וכו', ועוד י"ל למה קראו עתה בן לפור, ועוד למה אמר בנו לפור ולא אמר בן לפור. ונ"ל בס"ד בהקדים מ"ש הרב עמק המלך ז"ל דף ק"ח ע"ב, סוד בלק בן לפור ממש, שהיה עושה עוף א' על ידי כשוף בשעתו ויומו ומזלו וכו', ואותו הלפור היה הכשוף שאסרה תורה ושמו ידעוני מפני שיודע רזין וסידין מגלוי. עינים מה שנעשה בכל העולם, ומה שיהיה לאחר זמן רב ומגלה לו עתידות, ובזה הכשוף היה יודע בלק מה לעשות הכל מעז"א ועזא"ל, רק שלא היה יודע לשוט ולפרוח, ובלעם במילולא דיליה פרח ושמע מעז"א ועז"ל, אבל בלק לא היה יודע אלא בעובדא דהיינו. באותה מעשה לפור של ידעוני, עכ"ל ע"ש:

נמצא הפרש שיש בין בלק לבלעם הוא, שבלק לא היה יכול לזוז ממקומו ולפרוח ולילך למקום החשך של עז"א ועזא"ל, אלא היה יושב במקומו ושומע הדברים מן הלפור אשר הוא עשאו והמליאו ע"י כשפיו, ועל כן זה הלפיר נקרא בנו של בלק כאלו הוא ילדו, ואחר שראה בלעם את בלק מלחק בו, כי א"ל מה דבר ה', כלומר אין אתה ברשות עלמך ואינך יודע לעשות כלום, ולכן בא בלעם עתה ואמר לבלק קום בלק ושמע, כלומר הבט בתחרותך שאתה גרוע וחסר ממני הרבה, שאין אתה יכול לקום ולפרוח בעלמך עד מקום החשך לשמוע כאשר אני עושה, אלא תנשה עלמך עתה בדבר זה קום ושמע ותראה שאין אתה יכול לזוז ממקומך, ונמלא כי אתה חסר וגרוע ממני מאד, ועוד כל ידיעתך אתה מקבל מן הלפור שהוא נחשב כמו בן שלך, שאין ראוי לומר עליך בלק בן לפור, כי אין הלפור אביך אלא הוא בנך שראוי לומר עליך בלק בנו לפור, כלומר הלפור הוא בנו, ונמלא אתה מקבל ידיעה מן בנך הגרוע ממך, ולא כן בלעם שהוא מקבל ידיעתו של עז"א ועזא"ל, שהם היו בתחלה שני מלאכים:

כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל א-ל. נ"ל בס"ד הכונה לומר, ראה כמה הרויחו ישראל בזה הגירוי שרלינו להתגרות בהם לקללם, כי מלבד שבטל כרתי אני מברך אותם תחת הקללה, אלא גם עוד הרויחו מדבר זה מלוה אחת שמקבלים עליה שכר גדול, שהם יכולים לקיים אותה בכל שעה, והיא מ"ע לזכור מה יעץ בלק מלך מואב, ומה ענה אותו בלעם, וזו המלוה אין לה זמן ידוע, אלא כל עת הם יכולים לקיים מלות זכירה זו, כי בלעם ידע ברוח נבואתו שעתידין להיות מלווים במלוה זו של עמי זכור נא מה יען בלק ומה ענה אותו בלעם, דנמלא מלבד שלא יכולנו לעשות להם רעה ונזק של כלום בנחשים וקסמים, כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל, נולד להם מלוה כעת, כלומר מעתה ומעכשיו יאמר ליעקב ולישראל מה פעל א-ל, שיש להם באמירה וזכירה בפה בלבד, שיאמרו ויזכירו בפיהם מה פעל א-ל להם, וכמ"ש עמי זכר נא מה יען בלק מלך מואב ומה ענה אותו בלעם בן בעור מן השטים למען דעת לדקות ה' שהוא יתגבא, שעתידין להלטוות בזכירה זו והיא מלות עשה מעשרה זכירות:

ועוד נ"ל בס"ד, דידוע כי עתה ישראל נקראים בשני שמות, שהם שם יעקב ושם ישראל, כי הקב"ה כשקרא שם ישראל לא עקר שם יעקב, אבל לעתיד אין נקראים אלא בשם ישראל בלבד, וכמ"ש ובשם ישראל יכונה. עוד ידוע ששם יעקב מבטל כח הנחש שהוא בפה, ושם ישראל מבטל כח הקסם שהוא בידים, וכמ"ש במ"א, ומזה תדע כמה הגדיל הש"י חסדו וטובו עם ישראל, כי בזה"ז ששולטים נחשים וקסמים בעולם, לא עקר שם יעקב מהם אלא נקראים בשם יעקב, כדי לדחות מהם כח הנחשים, ונקראים בשם ישראל כדי לדחות מעליהם כח הקסמים, אבל לעתיד שתבטל הנחש מן העולם, שאין לריכין עוד לשם יעקב, אין נקראים אלא רק בשם ישראל, וז"ש כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל, כלומר שם יעקב שומר מן נזק הנחש, ושם ישראל שומר מן נזק הקסם בעת שלריך שמירה מן הנחש ומן הקסם יאמר ליעקב ולישראל ראו מה פעל א-ל, טובה וחסד עמכם בשני שמות שאתם נקראים בהם, כדי להיות לכם שמירה מן הנחש ע"י שם יעקב, ומן הקסם ע"י שם ישראל:

אי נמי נ"ל בס"ד הומרו כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל א-ל, והוא כי בקהלת מנה כ"ח עתים, ועת העשרים הוא עת להשליך, וזה רומז על שבירת הכלים שנזרה חכמתי יתברך נלולות הכלים, כדי לזכות את נשמות בני אדם שיבאו אח"כ וילקטו אותם ויקבלו שכר, משל למלך שהשליך אבנים טובות קטנים למאד בתוך החול, ולוה לבני חיל שלו שילקטום ויתן להם שכר, והוא לא עשה כן אלא כדי לזכות את נשמות של ישראל. ובזה יובן כעת חלקנה לשנים וקרי בה כ' עת כלומר עת העשרים שהוא עת להשליך דקאי על שבירת הכלים יאמר. בו ליעקב ולישראל ראו מה פעל א-ל עמכם, חסד גדול שהשליך זה מדעת כדי שתלקטום ויטיב לכם:

נאם בלעם בנו בעור ונאם הגבר שתום העין. נ"ל בס"ד ע"פ מעשה באחד בריון ליצן שהיה חגר ועור בעין א', שבא לפני חכם א' לשאל ממנו שאלה להתלוצץ בו, וישאלהו מי הוא גדול יותר בלעם או בלק וחשב אם יאמר בלעם גדול, יאמר לו איך יתכן והלא בלק מלך היה, ואם יאמר בלק גדול יותר ישיב איך יתכן והלא בלעם נביא היה, וכששאל השיב לו בלעם גדול, ויאמר לו איך יתכן והלא בלק מלך היה, ויאמר לו החכם הנה נודע גדול שבלדיקים הוא מי שנקרא טוב דכתיב אמרו לדיק כי טוב, והגדול שברשעים הוא הנקרא רע דכתיב אוי לרשע רע, ויש שני סימנים המעידין על הרע שבו הא' הוא מום הפסח, והב' הוא מום העור, דכתיב בפרשת ראה וכי יהיה בו מום פסח או עור כל מום רע, ר"ל כל מום שיהיה מן המומין האלה הנה הוא מעיד שהוא רע, ולפ"ז בלעם שהיה פסח ועור, הנה שני מומין אלו כל אחד מהם מעיד עליו שהוא רע, וכיון שבלעם יש עליו ב' עדים שהוא רע, ובבלק לא יש

אפילו

אפילו עד אחד מעיד שהוא רע, נמצא בלעם מוחזק ברע יותר, וכיון שהוא רע יותר מבלק נמצא הוא גדול מבלק, כי ברשעים מי שהוא רע יותר הוא הגדול. וידוע הבריון ההוא, כי היה בעל שני מומין עור ופסח המעידין עליו שהוא רע בליעל, ע"כ:

והנה ידוע כי בעור אביו של בלעם, גם הוא היה נביא לגוים, והיה עסקו רע דארז"ל דסיחון שכר את בעור ואת בלעם בנו לקלל את מואב, ועי"כ כבש את חשבון, ועתה בא בלעם להתפאר בעצמו לומר אע"פ שבעור היה אביו, עכ"ז נחשב שהוא בנו ונפל אליו ברע, יען כי אביו בעור לא היה לו מום המעיד על רע שלו, אבל הוא היה לו עד ברור המעיד עליו שהוא אדם רע, וז"ש נאם בלעם בנו בעור, כלומר בעור אביו נחשב בנו ולא אביו, יען נאם הגבר שתום העין שהיה עור וסומא בעינו וזה עד המעיד עליו שהוא רע וכמ"ש החכם ע"פ פסח או עור כל מום רע, אע"ג דהיה פסח ג"כ נקט עור, שזה עד ברור יותר שא"א להתרפאות, אבל פסח אפשר שיתרפא:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, דידוע כל נבואות של בלעם שנכתבו בתורה הגיד אותם מסטרא דקדושה, דאם לא היה כן לא היו נכתבים בתורה, ומה שזכה בלעם לזה, שנתן לו הקב"ה נבואה מסטרא דקדושה, כל זה הוא בשביל חבתן של ישראל, כי האומות היו אומרים מה שכתוב בתורה שבחם של ישראל וחיבתן לפני הקב"ה מי אמר זה, נביאים שלהם אמרו שהם הפליגו בשבחן וחבתן לשמח לבבם של ישראל, ולאו קושטא הכי הוה ח"ו, לכן הניח הקב"ה שיהיה בלעם נביא האומות מתנבא ומגיד שבחן של ישראל וחבתן, ואז בע"כ של הגוים יודו בזה, כיון דמדידהון אסהיד על ישראל. אך מקשים, איך זכה בלעם שישרה עליו רוח קודשה בנבואת אמת, והלא בלעם כל אבריו פגומים וטמאים היו, כי חטא בכל אבריו וטמאם בטומאת מת, ואיך שרתה עליהם רוח קודשה של נבואת אמת. ומתרצים לכך היה סמוי באחת מעיניו כדי שלא יעשה רע בזאת העין ויטמאנה, ואז על עין זו הסמויה שרתה רוח קודשה של נבואה עכ"ד. ואמרתי לפ"ז יש לומר דעין זו לא היתה נקובה, דא"כ היא חסרה ואין בה ממשות שישרה עליה רוח נבואה, אלא מוכרח שהיתה שלימה ורק פרגוד של לובן חופף וחונך עליה, ולכך לא היה יכול לראות בה, והרע של העין הוא בראיה:

וז"ש נאם הגבר שתום העין, שהעין אינה נקובה וחסרה אלא היא סתומה. שיש לובן חופף וחונך עליה שמונע הראות, אבל היא עצמה אבר שלם ועומדת במקומה ולא נעקרה ממקומה, ולכן נאם שומע אמרי ט, דהיינו נבואה מסטרא דקדושה כי ישרה רוח הנבואה על עין זו המכוסה וגסתם כח הראיה שבה, דעי"כ נשארה טהורה שלא נעשה בה רע, ולכך היא ראויה שישרה עליה רוח נבואה מסטרא דקדושה, ומחזה שדי יחזה בראיה רוחנית ולא בראייה גשמית:

או יובן נאם הגבר שתום העין, דארז"ל בסנהדרין בלעם בלע עם. וקשא מתי בלע, והלא לא היה יכול לעשות כלום, אך אין זה קושיא, כי באמת לא יש בשמו אלא חד ע' המורכב עם מ"ם להיות לרוק עם, אבל ע' של בלע חסר ושום משמו שבקש להיות בלע עם ולא בלע, וז"ש נאם הגבר שתים העין, דצריך להיות בשמו עוד עין אחרת ונסתמה שלא נכתבה בשמו יען כי בקש להיות בלע עם ולא בלע:

יזל מים מדליו וזרעו במים רבים וירום מאגג מלכו. נ"ל בס"ד, דידוע מ"ש על פסוק ויקח בלק את בלעם ראש הפעור הנשקף על פני הישימון, והיינו שבתחילה היו שניהם בעילה אחת לקללם בתיבת כלם שהיא שיעור רגע כממריה, וכשראה בלק בפעם הב' במקום הב' שאמר ותרועת מלך בו, שנהפכה כלם לאותיות מלך, אז הביאו בפעם השלישית למקום הזה שהוא ראש הפעור הנשקף על פני הישימון, שלפה בלק ע"י קסמיו שבאותו מקום יחטאו ישראל בזנות, וחשב דאע"פ שנילולו מקללה של כלם שהיא מיתה, יוכל לקללם בקללה של עניות דהיא חשיבה כמיתה, מפני דעונש הזנית הוא בעניות, דכתיב כי בעד אשה זונה עד ככר לחם, והוא מהנחש בזה שהיא קרובה לקללת כלם, כי עני חשוב כמת, כך היתה כונת בלק כשהביאו למקום הזה בפעם זו השלישית, ולכך בא בלעם בפעם זו לדבר בדברי הנבואה כנגד כונת בלק, ואמר יזל מים מדליו, ר"ל מה שאתה חושב להרויח בקללה של עניות, אדרבה תפסיד בזה כי ע"י שיהיו עניים, אז מוכרח שיהיו עוסקים בתורה הרבה, משא"כ אם הם עשירים, יהיו טרודים בממונם, ולכן ארז"ל הזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה, וגם מרגלא בפימייהו דאינשי לומר חסורי מחסרא והכי קתני, וז"ש יזל מים התורה שנקראת מים מדליו, לשון דלות, ר"ל התורה תמלא ותתרבה באותם הדלים שאין להם ממון ונכסים שיהיו טרודים בם, וא"כ בקללה זו שאתה רוצה לקללם בעניות אתה תפסיד שהם ידברו עליך, כי כל כוחם של ישראל ותגבורתם של האומות הוא על עסק התורה, ועתה יתרבה אצלם עסק זה של התורה:

ועוד וזרעו במים רבים, כלומר אם יהיו אדוקים בתורה מחמת העניות אז לא מבעיא הגדולים שבהם ישיגו השגה גדולה ושלימה בעסק התורה אלא גם זרעו הקטנים שנקראים בשם זרע, כמ"ש חז"ל ע"פ זרע יעבדנו שעדיין לא גדלו וזיו לאנשים, תמלא אותם במים רבים, כי תנוק בן עשר שנים תמלאנו מלא וגדוש ויודע ומבין בתנ"ך ומשנה וגמרא. וכמ"ש בגמרא בדורו של חזקיהו המע"ה בדקו ומלאו אפילו תנוק ותנוקת בני שש או שבע שנים בקיאים בהלכות טומאה וטהרה, וזהו במים רבים, כלומר תורה הרבה:

מעשה בחכם אחד שהלך אלל אחיו שהיה ג"כ חכם והביא את בנו הקטן עמו וקרא החכם את הבן אצלו ללמוד לפניו לידע טיב לימודו, והיה אביו עומד בחוץ, והיה לפני דודו החכם מונח על השלחן חומש אחד עם פירוש רש"י ושפתי חכמים, וכיון שהיה הבן עודנו קטן בשנים, נסתפק אם יודע ללמוד הפרשה בטעמים, ופתח לו החומש ורמז לו באצבעו על הפרשה שיקראנה לפניו, והבן נתבייש ללמוד פרשה, מאחר שהוא לומד בבית רבו גמרא ותוספות, ולכן שתק הבן ולא קרא כלום, ודודו חשב שעדיין לא הגיע ללמוד המקרא אפילו בלא טעמים, ויקרא את אביו שהיה עומד בחוץ ואמר לו, האם בנך עדיין לא הגיע ללימוד המקרא, א"ל היכן פתחת לו באותיות הגדולות של המקרא, א"ל כן, אמר לו תפתח לו באותיות הקטנות שבקטנות והוא יפרש לפניך מה שכתוב בם, פירוש כי החומש יש בו מקרא באותיות דאשורית, ויש בו ביאור רש"י באותיות קטנות, ויש בו שפתי חכמים שהוא קושיות ותירוצים על ביאור רש"י והוא נדפס באותיות קטנות משל אותיות רש"י, ולכן א"ל תפתח לו באותיות הקטנות שבקטנות, דהיינו בשפתי חכמים והוא יגיד לפניך פלפול שיש בשפתי חכמים ג"כ, יען כי הוא חכם ואתה חשדת אותו שעדיין הוא בלימוד המקרא ונתבייש ללמוד מקרא לפניך שהוא לימוד הקטנים ע"כ. ולז"א וזרעו במים רבים, פירוש עדיין שם זרע נקרא עליהם, כי קטנים הם בשנים, ועכ"ז תמלאם למדנים במים רבים גמרא וביאור גמרא כמו התוספות ופלפול הראשונים:

ועוד נ"ל בס"ד יזל מים מדליו וכו', דאיתא בגמרא דכתובות דף ס"ב ע"ב, רבי חמא ברבי ביסא אזיל

אז"ל יתיב תריסר שני בבי מדרשא כי אתא אמר לא אעביד כדעבד בן חכינאי (שבא לביתו פתאום אלא אשתו ופרחה נשמתה כשראתה אותו) ולכן לא נכנס לביתו אלא נכנס לבית המדרש וישב שם כדי שיודיע ע"י שליח לבני ביתו שבא קודם שיכנס לביתו, וכשישב בבית המדרש אתא רבי אושעיה בריה יתיב קמיה (ולא ידע שהוא בנו, וגם הבן לא ידע אביו), הוה קא משאיל ליה שמעתא, חזא דקא מתחדדין שמעתיה, חלש דעתיה ואמר אי הואי הכא הוה לי זרע כהאי. פירוש כשראה רב חמא את רב אושעיה בריה שהיה חריף ומחודד גלמער, ואמר בלבו אילו הייתי כאן בעיר זו כשהנחתי בני קטן והלכתי הייתי מלמדו תורה והיה חכם וחריף כמו זה, ולסוף עייל רב חמא לביתיה, ואחר שנכנס ר"ח לביתו יצא רב אושעיה מבית המדרש. והיה ג"כ בא לבית אביו, ועדיין לא שמע שבא אביו לעיר, וכאשר ראה את ר"א שבא לביתו קם ר"ח מפניו, כי עדיין לא ידע שהוא בנו, וחשב שבא לשאול אותו שאלה בשמעתא שהיה לומד עמו בבית המדרש, אמרה לו אשתו, מי איכא אבא דקאים מקמי ברא, והלא זה בנך הוא אשר הנחת אותו קטן כשנסעת מן העיר, אז שמח שמחה גדולה באותה שעה וקרי עליה רמי בר חמא והחוט המשולש לא במהרה ינתק, זה רבי אושעיה בנו של רבי חמא ברבי ביסא, וכתבו התוספות שלשתן ראו זא"ז כדאמרינן בעלמא שאמר רבי אושעיה דבר אחד ואתו ושאלו לרבי ביסא, לכך קרי עליהו החוט המשולש לא במהרה ינתק וכו' ע"כ. ע"ש טעם לדברי התוספות הנז' כל שראו זא"ז אז נעשה בהם דוגמת האבות זיע"א אברהם יצחק ויעקב שלמדו זע"ז, ואז זכות שלשתן נצטרף יחד ונתחזק ונעשה רב ותקיף שלא ינתק ולא יתפרד, ולכך אחז"ל חביבה תורה של יעקב אע"ה לפני הקב"ה יותר מתורה של אברהם אע"ה :

ועוד אפרש הדברים בס"ד כאן יותר, דידוע מ"ש הכתוב כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו. וצריך להבין מה ענין החבל שהוא מדמה אותם אליו בזה. וכתבתי במ"א כי הפגם שעושין ע"י העוונות מגיע למדת המלכות בשתים, הא' שתתמעט ותהיה נקודה קטנה אחר היותה שלימה בי"ס, ועוד ע"י הפגם של העונות יורדת מן האצילות לבריאה, ובתיקון מעלין אותה למקומה העליון ותהיה שם בגדלות שלה כידוע, ולכן מדמה את הצדיקים המושכין ומעלין את המלכות למקומה העליון בדמיון חבל, כי החבל הוא מושך ומעלה מלמעלה למטה, ולכך קראם חבל נחלתו שהם דוגמת החבל שעל ידם נמשכה ועולה נחלתו שהיא מדת המלכות מתתא לעילא :

והנה ידוע כי חבל הוא לשון חבילה ואין חבילה פחות משלש, כן החבל שהוא חזק שנקרא חבל באמת צריך להיות משולש בשלשה חלקים שזורים ביחד, ולכן כשיראו וילמדו האב ובנו ובן בנו ביחד, יהיה צירוף לימוד שלשתם חבל חזק שלא ינתק :

ובזה יובן יזל מים מדליו, בא לרמוז כאן על צירוף השלשה דורות בעסק התורה הנקראת מים ביחד, ומדבר באמצעי שהוא יזל מים מדליו, כלומר מאביו שדלה אותו והביאו לעוה"ז, ומשמע מזה שהוא חכם ואביו חכם, כיון שהוא יזל תורה מאביו, ועוד וזרעו של אמצעי זה ג"כ במים רבים, שהוא חכם בתורה, וזה יבא נכון על שלשה חכמים הנז', והיינו יזל מים, זה רב חמא, מדליו זה רבי ביסא שדלה אותו והביאו לעוה"ז, וזרע של רב חמא שהוא רבי אושעיה הוא ג"כ במים רבים, שהוא חכם גדול בתורה, והרי בהם ובכיוצא בהם נעשה חבל חזק שהוא משולש ומצורף משלשה חכמים שלמדו זע"ז ואז זה החבל יש בו כח להרים אגג מלכו, אגג רמז לשבע הספירות התחתונות, מלכו היא מדת המלכות, וגם תנשא עוד מלכות לעלות למעלה למעלה לעולם האצילות ששם התנשאות שלה :

ועוד נ"ל בס"ד, דמצינו הבטחה גדולה לישראל בפסוק ה' בדד ינחנו ואין עמו אל נכר, ואותיות בדד בסדר תשרק הם עומדים למעלה מן אותיות אגג, וזו הבטחה של בדד תתקיים בזמן מלך המשיח, וז"ש וירום מאגג מלכו, שירום מלך המשיח בהבטחה של בדד הרמוזה למעלה מן אותיות אגג, ואז באותו זמן תנשא מלכותו :

פרשת פינחס

השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם. י"ל מלת בתוכם נראה לשון יתר. ונ"ל בס"ד, דהדבר יפלא על פינחס, והלא קודם זמרי התחילו כמה וכמה מן העם לזנות את בנות מואב ואת בנות מדין, וכיון דיודע הדין שהבועל ארמית קנאין פוגעין בו, אמאי לא פגע באחד מאלו הזונים עם בנות מואב ומדין להרוג את הנואף עם הנואפת, ולמה המתין עד שעשה זמרי מעשה זו ופגע בו, וכן נמי י"ל בדברי רז"ל שאמרו ע"פ ויעמוד פינחס ויפלל, שעשה פלילות, דאחר שדקר את שניהם הביאם תחובים ברומח עד אהל מועד וחבטם לפני המקום ואמר רבש"ע על אלו יהרגו כ"ד אלף במגפה. וקשה זה לבד ניאף, והלא רבים מן העם זנו עם בנות מואב ומדין, ועוד שאותם שמתו במגפה מתו בעונם קודם ששכב זמרי עם כזבי. ונ"ל בס"ד, מעשה בחכם אחד שהיה רב בעיר אחת, שנכנס ביום ע"ב לבית עשיר שר וגדול בשביל צורך גדול של פקוח נפש שהיה צריך בעבור ישראל, וימצאהו יושב על השלחן עם אשתו ובניו, ולפניהם יש כמה וכמה מיני תבשילין של בשר שאין מנהג לאכלם אלא בשבת ויו"ט, וגם לפניהם יין חשוב מאד, והיה העשיר בעה"ב בידו כוס מלא יין ושתה אותו בפני החכם, ואחר ששתה היין אמר לו החכם יערב ויהנה, ואח"כ דבר עמו דברי העסק שבא בשבילו ויצא והלך לו, ואחר שיצא א"ל תלמידיו שהיו עמו, רבינו אנחנו יודעים בבירור שאין אתה מחניף לשום אדם, וזה העשיר אע"פ שאין אתה יכול להוכיחו על שעשה היום מפני שהוא שר וגדול, ואם תוכיחו יחרה אפו ויעשה עמך רעה ויש סכנה בדבר, אך מי הכריחך לברכו בברכה של יערב ויהנה על היין שהיה שותה ביום ט"ב, ומן הראוי קב לא תקבנו וגם ברך לא תברכנו. אמר להם נתכוונתי בזה להקטין העון שלו, כי אני יודע בברור שזה הגביר אינו שותה יין כל השנה כולה, כי כן צוהו הרופא שיזיק לו היין אפילו כוס אחד, ובזה היום היין לפניו ושותה כמה כוסות, הנה זו היא עצת היצר שיטען אותו לשתות יום זה לעשות עון להכעיס, וגם אני יודע שזה הגביר לא יאכל תבשיל חמין מימיו מפני הכובד שלו, וזה היום ראיתי לפניו בכלל התבשילין תבשיל בשר חמין שהוא מזיק לו, נמצא הוא עושה עון להכעיס להרבות יום זה בבשר ויין האסורים ביום זה, אע"פ שמזיקין לו, וידוע כי עון שעושה האדם להכעיס הוא חמור מן עון שעושה לתיאבון עשר ידות, ולכן ברכתיו יערב היין והתבשיל שיהיה נהנה ממנו ולא יזיקו לו, כדי שיהיה נמצא אוכל ושותה לתיאבון בעבור הנאתו. ע"כ המעשה ששמעתי :

והנה פינחס ראה ברוח קדשו שבודאי יש קטרוג עצום מאד על ישראל בעבור חטא זה של הזנות עד שראו שיתחייבו על זה כליה ח"ו, אמנם ראה שיש פתחון פה למליצי יושר לטעון, כל אלו הזונים עם בנות מואב ומדין זונים מתוך שכרות, כמ"ש רז"ל במדרש שעשו להם חניות למכור פשתן והיו ישראל הולכים לקנות פשתן, והיתה הזקנה מבחוץ והזונה הילדה בפנים, והיה מזומן אצלם יין עמוני חזק, ולהיות שעדיין לא נאסר לישראל סתם

יינם

ייגם של נכרים היו משקים אותם יין, וע"י שהוא משכר תובע אותה לזנות, נמצא הם זונים מתוך שכרות ויש ללמד עליהם זכות דדין אנוסים יש להם, שלא היה להם דעת שלימה, ובזה יש צד זכות להצילם מן כליה, אך צריך לעשות בירור לדבר זה שיתברר שהם זונים מחמת שכרות והיין אנס אותם, מה עשה פינחס, המתין עד שבא זמרי והביא את כזבי בהיותו שפוי בדעתו ולא היה שתוי יין והביאה תחילה לפני מרע"ה וא"ל זו אסורה או מותרה, וא"ת אסורה, מי התיר לך בת יתרו, ומשך אותה משערות ראשה והכניסה לאהל שלו ושכב עמה ועשה העון במזיד בלי אונס שכרות כלל, אז נינס פינחס ופגע בו ע"פ ההלכה דהבועל ארמית קנאין פוגעין בו, וכל העם ראו אותו שפגע בו והוציא את שניהם דקורים ברומח לעיני שבטו ולעיני כל ישראל אותם שהיו חוטאין בזה ואותם שלא חטאו אלא ראו ושתקו ולא היה שום אדם קרב אצל פינחס להרע לו על מעשה זו שדקר את הנשיא והרגו, משמע שכולם הודו שבדין עשה, וא"כ הם איך חטאו וזנו עם בנות מואב ומדין, אלא הם לא עשו עון זה מדעת שלימה אלא מחמת שכרות ובלבול הדעת, ולכך הודו בהריגת הנשיא שחטא מדעת שלימה בלי אונס שכרות כלל, ונמצא עתה בקנאה זו שנתקנא פינחס להרוג את זמרי בתוך כל ישראל לעיני הכל דן אותם שהם עצמם חטאו, הן אותם שראו ושתקו, נעשה פתחון פה למליצי יושר למעלה להציל את ישראל מן חימה של כליה :

וז"ש השיב את חמתי מעל בני ישראל, שלא אדון אותם מזידין גמורים, אלא אדון אותם כאנוסים, והוא מחמת קנאו קנאתי במעשה זמרי בתוכם בעשה דבר זה להרוג את זמרי בפומבי בתוכם שנכנס לעיני הכל והוציא את זמרי דקור ברומח לעיני הכל עד שהביאו וחבטו לפני אהל מועד לעיני הכל, ובזה הדבר שעשאו בתוכה ולא קם אפילו אחד כנגדו להרע לו, אלא הודו במעשה שעשה נתברר שהם זנו מתוך שכרות ואנסים היו מחמת היין, ועי"כ גרם שלא כליתי את בני ישראל בקנאתי, שנצולו מן חימה של כליה :

ולכן הנני נותן לו את בריתי שלום, שזכה לברית, והיינו כי ע"י מעשה זו שעשה נעשה סנגוריא על ישראל לדון אותם כאנוסים, ובזה ניצולו מן כליה, ונמצא עשה בזה מלאכתו של המלאך הנקרא בשם ברי, שמלאכתו ללמד סנגוריא על ישראל כנודע. וכתבתי במ"א מטעם זה החכם נקרא רבי, מפני שהחכם דרכו לדבר סנגורייא תמיד, שהוא מלאכתו של המלאך הנקרא ברי שהוא אותיות רב"י. ועוד עשה תועלת במעשה זו, שביטל כח העבירה של הזנות שהיא באה ונמשכה מן הקליפה הנקראת רע עין, דלכן התאוה של הזנות מתחלת מן מראית העין, והוא ביטל כח העבירה של הזנות על ידי שמסר נפשו בעבור קנאה זו שנתקנא לכבודו יתברך, וידוע דקליפת רע עין מספרה ת', בסוד והנה עשו בא וארבע מאות איש עמו, כי עשו היה דבוק בקליפה זו של רע עין, ולכן וישא עשו עיניו וירא את הנשים, נמצא עשה פינחס שני דברים בקנאה, א' שעשה מלאכתו של מלאך הנקרא ברי ללמד סנגורייא על ישראל, וא' שביטל שליטה של קליפת רע עין שמספרה ת', ולכן כנגד זה זכה לברית שהוא אותיות בר"י ת' :

ואמרתי בזה רמז נכון בס"ד לכן כתיב ויעמוד פנחס ויפלל וחסר אות ת' שהיה צריך לכתוב ויתפלל ונחסרה אות ת', לרמוז על אשר על ידו נחסרה שליטת קליפת רע עין שמספרה ת', ולכן אליהו הנביא זכור לטוב עולה מספר ת', כי פנחס הוא אליהו אשר חיסר על ידו שליטת קליפת רע עין שמספרה ת'. ולכך אליהו זכור לטוב שהוא היה פנחס נקרא מלאך הברית כי אותיות ברית הם בר"י ת'. ולכן אומרים זה הכסא של אליהו הנביא מלאך הברית זכור לטוב :

לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום. צריך להבין הטעם אשר וא"ו דשלום קטיעא, ונ"ל בס"ד בהקדים, מ"ש הגאון חיד"א ז"ל בחומת אנך תהלים מזמור ס"א, וז"ל ראיתי כתוב בשם הרב עיר וקדיש מהר"ר יעקב צמח ז"ל, במ"ש רז"ל דבעבור שאמר אליהו הנביא זכור לטוב כי עזבו בריתך בני ישראל, א"ל הקב"ה חייך שתמלא בכל ברית מילה שיעשו בני, והקשה הרב ז"ל דמה עונש הוא זה. ותירץ דהעונש הוא שבזמן שהוא למטה במילות מאבד החדושים שמתחדשים במתיבתא דרקיעא עכ"ד מהרי"ץ ז"ל שהביאו שם ע"ש. ואנא עבדא נ"ל בס"ד לתרץ קושית הנז' באופן אחר והוא דידוע מ"ש בגליון הזוהר בסוף אדרא רבא בשם הרב מהר"י צמח ז"ל עלמי על מ"ש אליהו זכור לטוב לרשב"י ע"ה הסיבה שלא נמצא באדרא רבא קדישא שאמר לו דלא יכילנא דההוא יומא שדרני קב"ה למעבד נסין לרב המנונא סבא וכו', וכתב שם בגליון בשם מהרי"ץ ז"ל הנז' וז"ל אע"ג דנמצא בכל ברית מילה של כל ישראל, הנה שם שולח ניצוץ אחד ממנו, אבל לרב המנונא ובאדרא היה צריך לבא בכל בחינותיו עכ"ל ע"ש. נמצא בעבור המילות של ישראל צריך להתחלק לכמה ניצוצות יען כי בשעה אחת ימצא בכל קהילות כמה מאות מילות בזמן אחד, ואיך הוא יבא בכולם. על כן מוכרח שיתחלק לניצוצות הרבה, וכיון דמוכרח להתחלק לנצוצות קטנים זה הוא קשה עליו, כי התחלקות הנשמה לנצוצות קטנים הוא דבר קשה לנשמה כנודע בספר שער הגלגולים, ולכן נחשב לו דבר זה לעונש. ובזה יובן הטעם אשר וא"ו דשלום קטיעא כי הוא"ו רומז לברית, ונרמז בזה שעתיד הוא להיות נמצא במילות שהם תיקון הברית בחלקים מקוטעים דהיינו דמוכרח שיתחלק לנצוצות קטנים, כדי שיהיה נמצא במאה מילות או אלף מילות ברגע אחד. יה"ר שנזכה לראות פניו של אליהו זכור לטוב שלם בכל בחינותיו ונלמוד תורה מפיו אכי"ר :

ועוד נ"ל בס"ד טעם לוא"ו דשלום קטיעא, והוא דמצאתי כתוב במפרשים ז"ל דפינחס קודם זמן דוד המע"ה נתעלם מן העין והלך ושכן לבדו מתבודד במדברות במערות במקום שאין בני אדם מצויים, ועוסק בתורה לבדו, ואח"כ בסוף ימיו של אחיה השלוני ע"ה נתגלה ובא אצל ישראל וקרא עצמו בשם אליהו ולא קרא עצמו בשם פינחס, והעולם לא היו מכירים אותו שהוא פינחס, כי לא היו בזמן שהיה קודם, אך בודאי אחיה השלוני היה מכיר אותו, וגם בודאי דהנביאים וגדולי החכמים הכירו אותו שהוא פינחס ולא גילו דבר זה, והיו כל העולם מכירים אותו בשם אליהו התשבי מתושבי גלעד, כי בשם זה נגלה לעולם, ואח"כ עשה כמה שנים בעוה"ז ועלה השמים ככתוב במלכים. כך מצאתי בכתיבת הרב המקובל מהר"ר ששון מרדכי שכתב זה בשם המפרשים. ולא זכר מקום הדברים האלה :

ולפי הדברים האלה מובן הטעם מ"ש השלום בוא"ו קטיעא, דאמרז"ל השלום הזה שכתוב כאן הוא החיים הנצחים שניתנו לו, דכתיב בריתי היתה אתו החיים והשלום, ואלו החיים שמכנה אותם כאן בשם שלום היו מקוטעים, כי באמת נתעלם מן בני אדם במה דחשבו שנפקד, ואח"כ בא בדמות אדם חדש וקרא עצמו בשם אליהו, ומזה עלה לשמים, לכן נכתב הוא"ו קטיע לרמוז על הקטוע שנעשה באמצע הימים בזמן שנתעלם :

וישם איש ישראל המוכה אשר הוכה את המדינית. י"ל הלשון כפול באומרו המוכה אשר הוכה, והל"ל אשר הוכה את המדינית ולא יאמר המוכה, או יאמר המוכה את המדינית

המדינית ולא לימא אשר הוכה. ונ"ל בס"ד, כי בהכאתו נעשה לו שתים רעות, אחד מצד סילוק נפשו שנהרג, ואחת מצד בזיוני, שלא נהרג כדרך הנהרגים אלא בבזיון עצום מאד, כי ענייני דומה למעשה שהיה באחד שראה דלת של בית אחד פתוח ונכנס שם ולא מצא בעה"ב בתוכו, וירא כתונת אחת של משי יקרה מאד, ויחמוד אותה ויפשוט את בגדיו וחלוקו כדי ללבוש אותה הכתונת על בשרו, ועליה ילבוש חלוקו ושאר בגדיו, וכונתו כדי שתתכסה הגניבה בבגדיו כשיצא מן הבית, ולא תהיה גלויה לעיני הרואין בצאתו משם ולא ידעו שהוא מוציא משם כלום, והנה אחר שפשט כל בגדיו והיה ערום ממש, פשט ידו על כתונת היקרה ההיא ויאחז בה ללבשה על בשרו, ובעודנה בידו נכנס בעל הבית לביתו, וימצא הכתונת בידו וידע כי גנב הוא שבא לגנוב הכתונת, ותכף תפס אותו בעודו ערום והכתונת בידו והוציאו חוץ ומסרו ביד אנשי הממשלה שקורין פולי"ס שהיו עומדים בחוץ כי גנב הוא, והם הובילו אותו לבית המשפט בעודו ערום והכתונת על כתיפו ונשפט בבית המשפט בהיותו ערום ממש, אוי לאותה בושה אוי לאותה כלימה, שזה היה קשה עליו יותר מן ימים של המאסר שתלו עליו בעבור הגניבה :

וכן זה איש ישראל שהיה אדם חשוב ונכבד ולובש לבוש חלוק הנפשיי של קדושה כראוי להיות לנשיא ישראל, ושקרב אל המדינית לטמא עצמו בה, נפשט מעליו חלוק הנפשיי הקדוש שהיה לובשו, שנתן עיניו ללבוש בגד הטמא מצד הסט"א הבא לו מבעילתו הארמית ההיא, וכאשר שכב עליה נשאר ערום מחלוק הנפשיי, וגם הוא ערום היה מחלוק הגשמיי וכל בגדיו, כי בודאי היה בועל כבהמה והיו ערומים לגמרי, ובא פינחס ודקר את שניהם ברומח בעודם ערומים והוציאם מן האהל דקורים ומחוברים זע"ז ברומח, ונראו כן לעיני הכל עד שהביאם לפני מרע"ה והסנהדרין היושבים באהל מועד, ומן השמים נעשה נס שלא מתו ונשארה נפשם בקרבם כדי שלא יטמא פינחס, וכדי שידעו הכל שדקרם בשעת מעשה קודם שפירש ממנה, אוי לאותה בושה ולאותה כלימה שהיתה לאותו איש ישראל שהוליכו ערום ממש מבית ומחוץ לעיני כל רואיו, שראו אותו מעורה ודבוק עם אותה נכרית ככלבים הנזקקין זע"ז ברה"ר ברחובות העיר, ומאחר שעדנו לא מת, היה קשה עליו צער הבושה הזאת יותר מן המיתה, נמצא שתים רעות עברו עליו בהכאה זו, אחת היא הכאה שמת בה, ואחת הכאה שהביא לו צער מר וקשה על הבזיון כאמור, ולז"א ושם איש ישראל המוכה בהכאת המות שמת ונאבד מן העולם, אשר הוכה עוד בהכאה אחרת בהיותו קשור ומעורה ודבוק את המדינית, שעדיין לא מת אלא נפשו בקרבו, ורואה את בזיונו כאשר ראה אותו הגנב שנשפט על גניבתו בעודו ערום, ויהי לשחוק ולשמצה לעיני כל רואיו ב"מ :

ועוד נ"ל בס"ד אומרו ושם איש ישראל המוכה, דידוע מ"ש הרב הקדוש מהר"ש אסטרפולי זלה"ה, דקליפה של הזנות נקראת לר"י, וז"ש הכתוב ותזני על שמך, דאותיות הקודמות לאותיות שמך הם לר"י, וזהו ותזני על שמך, ר"ל בכח קליפת לר"י הרמוזה באותיות הסמוכות לאותיות שמך עכ"ד, ויש לרמוז זה בשם זמרי, כי ראש וסוף שמו ז"י מספר טוב, ויש באמצע אותיות מר שהם מספר לר"י, שאם תעשה מן מ' אותיות ל"י יהיה צירוף לר"י, לרמוז ששם קליפת הזנות שהיא לר"י שלטה בו ופסקה חלק הטוב שלו שנעקר מן עולם שכולו טוב, ונמצא שמו מורה על טומאת העבירה שלו אשר הוכה עליה, וז"ש ושם איש ישראל המוכה, הנה השם שלו מורה על אשר הוכה את המדינית שנפסק מן טוב עוה"ב, כי קשורה עמו ככלב, וכמ"ש רז"ל ע"פ לשכב אצלה להיות עמה, ופירש מה היה שמו שבו רמוז הכאה זו הנוגעת לנפשו ואמר שמו זמרי, שבאותיות אלו נרמזה העבירה שהוכת בה בנפשו :

צרור את המדינים והכיתם אותם כי צוררים הם לכם בנכליהם אשר נכלו לכם על דבר פעור. י"ל למה הצטריך לומר צרור את המדינים מאחר שאומר והכיתם אותם, ומה יש צוררות עפי מהכאה שהיא הרג, גם אומרו צוררים לכם, הול"ל החטיאו לכם, ולמה מכנה הפתוי בלשון צררות. גם למה כינה חטא פעור בלשון התנכלות. ונ"ל בס"ד, כי ישראל כשהיו במצרים הצרו להם כמה שנים בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה, גם שחטו ילדיהם ושקעום בבנין, ועכ"ז מצינו שצוה השי"ת לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו, הרי צונו שלא נצור להם ולא נשנאם. גם עוד מצינו אפילו מכת בכורות שהוכו המצריים במצרים באו להם בדרך כבוד שבא להם ע"י גבורתו יתברך ולא צוה שיקומו ישראל עליהם ויהרגום כאיש אחד, דודאי אין מעצור לה' לתת הצלחה וכח לישראל לעשות כן למצריים ומהם לא יחסר אחד, ואילו מדין שלא שעבדו בישראל ולא הרימו יד עליהם צוה השי"ת לצרור אותם עד עולם, וגם שמכותם תהיה ביד ישראל ממש שילכו עליהם וישחטום כצאן לטבחה ולא שלח השי"ת מלאך להכותם כאשר עשה במכת בכורות אשר מהם הוכו ע"י מלאך, והטעם מפורש בדברי רז"ל כי המצריים לא הרעו להם אלא בגופם ולא החטיאום לטמא נפשם, משא"כ מדין טמאום בעון ע"ז של פעור, וגם בזנות, וכמפורש בדברי רז"ל. והנה עבדא ארחיב בס"ד הטעם שיש בין אלו לאלו, והוא כי בצער של השעבוד והיסורין שעשו המצריים לישראל הרויחו ישראל ריוח גדול עצום ורב, והוא שכל זוהמת הנחש שהיתה דבוקה בישראל משכו אותה המצריים ונעשו ישראל נקיים זכים וברים עד גדר שנתעלו ונטהרו ונתקדשו שיהיו יכולים לשמוע דבר ה' נבואה בהקיץ מעין נבואת מרע"ה על הר סיני, וכל זה לא היה אפשר להיות אלא רק ע"י עינוי ורוב עבודה שעשו להם המצריים במצרים שהיתה כור הברזל, וכאשר האריך בזה רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל באורך בריש פרשת שמות, שפירש שם טעם סיבת גלות מצרים שהיה קשה מאד בחומר ובלבנים וכו' ע"ש. וא"כ לפי"ז טובה עשו לישראל בקושי השעבוד, וגם בשחיטת ילדים ובשקיעתם בבנין, משא"כ המדינים אדרבא הם הטילו זוהמה קשה ומרה בישראל בחטא שהחטיאום וחטאו את נפשם, וזה הרע שעשו להם היה קשה לפניו יתברך יותר מכל רע ונזק שבעולם, ולכן עונש המדיינים היה גדול ועצום מאד, דאע"פ שהוכו לא נתכפר להם עונש זה אלא צוה השי"ת לישראל שיצררו אותם תמיד :

ואומר משל על זה הוא המשל אשר הובא בספר דביר, והוא כי אמר הנחש לעלוקה, הלא אחותי את, כי אומנות אחת לנו לנשוך בשר האדם, ומדוע לא ימודו בני האדם לשנינו במדה אחת, כי הנה אותך יקנו בדמים ויאספו אותך אל בתיהם באהבה, ואת הנחש כל מוצאו ירוץ את גולגלתו, ותען העלוקה ותאמר לו, אע"פ ששנינו נושכים בבשר האדם, עכ"ז לא דרך אחד לשנינו, כי אני מוצצת מן הדם שלהם אל קרבי, אך אתה תצוק מן הדם שלך אל קרבם ותלהט את דמם בארסך. ע"כ המשל אשר הובא שם :

וכן הוא הנמשל כאן ממש, כי המצריים אע"פ שנשכו בשרם של ישראל בעינוי קשה ומר, עכ"ז בזה העינוי הקשה משכו הזוהמה שהיא הארס שהייתה בקרבם, וכמ"ש רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל שלא היה אפשר להסיר ולהעביר הזוהמה מקרבם ולטהר אותם לגמרי, אלא רק ע"י עבדות ועינוי שעשו להם בקושי עצום, כי לכן נקראה מצרים בשם כור, כי בכור יהיה הזהב מזוקק ונקי, והם נעשו דוגמת העלוקה ממש, אבל המדיינים שהחטיאו את ישראל בע"ז של

פעור

פעור וזנות הנה הם הארס שהוא הזוהמא שהיתה בהם הטילו והטילו אותה בישראל כדוגמת הנחש שנושך ומטיל ארסו בקרב האדם, ולכן היה ענשם קשה ומר:

וז"ש צרור את המדינים, ר"ל על מצרים שהצירו לכם בעינוי קשה צויתי אתכם אל תתעב מצרי ועל המדינים לבד מצוה אתכם צרור את המדינים, וגם עוד המצריים ההרג שהיה בגופם במכת בכורות היה על ידי ועל ידי מלאך, אבל על המדינים אני אומר והכיתם אותם בידי אדם כצאן לטבח, ואם תאמרו מה טעם יש בדבר הזה אדרבה ראוי להיות להפך, הנה הטעם הוא כי אלו המדינים צוררים הם לכם, כלומר לפנימיות שלכם שנתכוונו לטמא את הנפשות שלכם ולא את הגופים שהם חצוניות שלכם אלא אדרבה הטיבו לגופים להשביעם תענוג והנאה, ופירש במה היתה הצררות לנפשות ואמר בנכליהם אשר נכלו לכם על דבר פעור זה עון ע"ז, ועל דבר כזבי זה עון הזנות. ואמר בנכליהם כאלו אמר בנכתיהם אשר נכתו אתכם, כי ידוע דאות למ"ד יתחלף באות ת"ו באותיות דטלנ"ת, ועל כן אל תקרי בנכליהם אלא בנכתיהם, ואל תקרי אשר נכלו אלא אשר נכתו. שהוא ענין נשיכה, כמו נכתה ובעשה בברכות דף נ"ו, וכן לא תסיך לאחיך תרגומו לא תינכתיניה, וכן אמרו בגמרא נשך נכית ושקיל מיניה, וכמ"ש בערוך וכן כאן יהיב טעמא משום דעשו לכם נשיכה של נחש, דנכית ומטיל ארס. ועוד י"ל צוררים עולה מספר צרור טמא, פירוש הם לכם כמו צרור מלא ארס טומאה, ולכן נענשו על דבר זה עונש קשה:

ועוד נ"ל בס"ד ענין הערמה שעשו להם בדבר זה דקאמר בנכליהם אשר נכלו לכם כי נכול הוא לשון ערמה ותחבולה, ורבינו מהר"ם אלשיך ז"ל, פירש יפה ענין הערמה מה היא, והנה עבדא נ"ל ע"פ מ"ש הגאון חיד"א ז"ל בשמחת הרגל של ההגדה בסוף בהמ"ז דף פ"ו בשם הרב יעקב ששון ז"ל כונת הכתוב בפרשת בלק ותקראנה לעם לזבחי אלהיהן ויאכל העם וישתחוו לאלהיהן ויצמד ישראל לבעל פעור, דידוע עבודת פעור היתה להתריז בפני ע"ז כמוהם יהיו עושיהם, וישראל היו אוכלי המן והיה נבלע באברים ולא אפשר לעשות כמעשיהם, דמעלנא אית להו ומפקנא לית להו, וא"כ לא מצי לעבוד לפעור כדרך עבודתו, על כן הנה אלה רשעים הפקירו בנותיהם וילמדום שתהיה הבת הארמית מסיתה לאיש ישראל לאכול עמה זבח רשעים תועבה, וכשאכל מזבחי מתים הרי הוא מוכן לצרכים לעבוד עבודת פעור וזש"ה ותקראנה לעם וכו' ויאכל וכו' ויצמד לבעל פעור כי מתוך אכילתם הן בעון עבדו לפעור כפי עבודתו עכ"ל ע"ש. נמצא זאת היא הערמה והתחבולה שעשו להם כדי להחטיאם בעבודת פעור להאכילם תחלה מן מאכלם כדי שיהיה לו מפקנא ואז יכולים לעבוד את הפעור. ולולי התחבולה זו לא היה אפשר לקיים עבודתו של פעור דאין להם להוציאו אליו, ולז"א בנכליהם אשר נכלו לכם באכילת המאכלים שלהם על דבר הפעור כדי שיהיה נעבד כפי עבודתו בארחו ומנהגו ומשפטו:

ונ"ל בס"ד בתיבת בנכליהם על האוכל כי נו"ן של בנכליהם התחלף בא"ת ב"ש טן יש כל באות טית ואות ט' התחלף באותיות א"ט ב"ח באות א', ובזה תיבת בנכליהם נעשית באכליהם, וזהו באכליהם אשר נכלו לכם בו להאכילכם ממנו כדי שהוציאו רעי ותעבו בזה עבודת פעור:

לאלה תחלק הארץ בנחלה במספר שמות לרב תרבו נחלתו. נ"ל בס"ד, דידוע שהתורה נקראת טוב, דכתיב כי לקח טוב נתתי לכם, וכמה טעמים נאמרו בזה, וכתבנו במ"א הטעם שנקראת טוב, מפני כי שכר התורה בעוה"ז ישתלשל על ידי שם אהו"ה שמספרו עולה טוב, מפני כי שם אהו"ה הוא סוד גושפנקא דחתים ביה שמיא וארעא, ולכן נרמז בר"ת את השמים ואת הארץ שהוא ר"ת אהו"ה, וידוע דע"י עסק התורה קיימים השמים והארץ, כמ"ש רז"ל ע"פ אם לא בריתי (התורה) יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי, ולכן שפע שכר התורה ישתלשל ע"י שם אהו"ה שהוא מספר טוב, ולכך התורה נקראת בשם טוב, וידוע ששם זה של אהו"ה הוא בדעת ולכן כתיב בדעת חדרים ימלאו כל הון יקר ונעים:

והנה ידוע כי כל שם יש בו צנורות כפי מספר אותיות שלו, ולכן שם אהו"ה שהוא בדעת צריך שיהיה בו י"ז צינורות כמנין טוב וכמנין השם הזה, וחקרנו במ"א אלו הצנורות והחדרים של השם הזה שהוא בדעת שהם עולים מספר י"ז כמנין אותיות השם הזה איך יחלקו אותם הנפש והגוף שניהם עוסקים בתורה, אם נאמר הנפש תקח מחצה והגוף מחצה הנה אין מספר הי"ז נחלק לחצאין כי ידוע דאין הצינור נחלק למחצה אלא צריך שיהיה האחד היתר כולו אצל הנפש או כולו אצל הגוף, ומי יקח זה היתר דא"א לומר שיקחו הנפש שמונה וחצי והגוף שמונה וחצי דאין חולקין הספירה והצנור לחצאין, וכמ"ש רבינו ז"ל בשער טעמי המצות בפרשת לך בענין שתות ואונאה וכו' ע"ש, ואם נאמר שתקח הנפש שני שלישים והגוף שליש גם בזה א"א שיתחלק מספר הי"ז לשלשים בשוה, כי ישאר שנים יתרים ומי יקח הנותר, ואם נאמר תקח הנפש שלשה רבעים והגוף רביע ג"כ א"א להיות כן כי ישאר אחד יתר ומי יקח היתר, גם אם נאמר הגוף לא יקח כלום והנפש תקח הכל ג"כ לא יתיישב הדבר הזה לנכון יען כי ידוע כי הנר"ן בכל אחד מהם יש ג' חלוקות של נר"ן, ולכן אפילו אדם שיש לו נפש בלבד מוכרח שיהיה בנפשו ג' מדרגות והם מדרגה התחתונה נקראת נפש דנפש והעליונה ממנה נקראת רוח דנפש, והעליונה על כולם נקראת נשמה דנפש ואלו א"א שיקחו השכר בשוה אלא הגדול לפי גודלו והקטן לפי קטנו, וא"כ חזרה הקושיא לדוכתא איך שלשה אלה יחלקו את י"ז הצנורות והחדרים הנז' כיון דמספר הי"ז א"א להתחלק:

ולישב הדבר הזה בס"ד אזכיר משל אחד, מעשה שהיה בערביים שאדם אחד ערבי יש לו שלשה בנים, והנחיל לבניו שבעה עשר גמלים, וצוה בעת מיתתו שלא ימכרו את גמליו אלא יחלקו אותם כמו שהן בחלוקה זו שהבכור יברר תחלה ויקח לעצמו מחציהם והשני יברר אחריו ויקח שליש, והבן השלישי יקח חלק התשיעית, כך היתה הצואה שלו, ואחר שמת טען הצעיר שצואה זו היא בטלה יען כי מספר השבעה עשר א"א שיתחלק למחצית ולשליש ולתשיעית, יען שהם אינם רשאין למכור גמלים שנים או שלש ויחלקו המעות, כי כן צוה אביהם שיחלקו הגמלים חיים כמו שהן, וזה א"א להיות במספר השבעה עשר, על כן מוכרח לומר שאביהם לא היה שפוי בדעתו ואין ממש בצואה זו ובטילה היא ויחלקו הגמלים בשוה, והבכור טוען צריך לקיים דברי הצואה, כי ראו הכל שהיה שפוי בדעתו היטב בעת הצואה עד רגע מותו, ובעודם נבוכים בדבר זה אומר ככה וזה אומר ככה, בא ערבי אחד אלגס רוכב על גמל, ויאמר להם זה הגמל של אביהם הוא ונתנו לו בחייו על תנאי שאחר מותו יביאנו לבניו וישתמשו בו עם שאר הגמלים שבידם, וככה יעשו הבן הבכור יקח כל הגמלים וגם הגמל הזה וישתמש בהם לבדו חודש ימים, ואחר חודש יברור חלקו ויקח מן הגמלים כפי מה שכתוב בצואה, וימסור שאר הגמלים כולם ביד אחיו השני, וג"כ הוא ישתמש בכולם חודש ימים, ואח"כ יברור מן הגמלים חלקו המפורש בצואה וימסור השאר ביד אחיו השלישי וישתמש בהם חודש ימים

ואז

ואז יבא הוא ויקח מן בן השלישי את הגמל הזה וילך לו וישאר ביד הבן גמל אחד דוקא, ואז ראו לעת עתה כי צוואת אביהן כהוגן כיון דנוסף על השבעה עשר זה הגמל ונעשו שמונה עשר לקח הבכור המחצה שהם תשעה גמלים ושלקח השני התשעה הנשארים לקח אחד חודם ימים ששה שהם שליש הי"ח ונשאר שנים שהם תשיעית הי"ח ולקחם בן השלישי, ובזה נשלמה הצוואה כהוגן, ואחר חודש בא זה האורח ולקח את זה הגמל הנוסף, כי מוכרח שזה הנוסף נשאר אצל הבן השלישי, כי הבכור והשני כשבררו להם חלקם לא רצו ליקח בחלקם זה הגמל הנוסף כי ידעו שזה סופו לחזור אצל האורח שהביאו ע"פ הצוואה שצוהו אביהם :

וכן הענין כאן כי הנה אע"פ שהשם הקדוש הנקרא אהו"ה מספרו טוב כנגד י"ז צינורות וחדרים שיש לו כאמור לעיל, שכל שם קדוש יש לו צינורות כמספר אותיות השם בעצמו, עכ"ז נודע הוא כי כל שם שבקדושה יש לו מספר אחד יתר על מספר אותיותיו, וזה המספר נקרא בפי המקובלים ז"ל בשם כולל, ולכן אע"פ שאותיות שם אהו"ה עולים מספר י"ז הנה עם הכולל של שם זה נעשה מספרו י"ח, דאז נמצא בו י"ח צינורות שהם י"ז כנגד אותיות השם העקרים וצנור אחד כנגד מספר הכולל אך ודאי צנור זה שהוא כנגד מספר הכולל שהוא צינור הי"ח איני חזק וגדול כאותם י"ז צינורות שהם כנגד מספר אותיות העקרים, ודבר זה השכל מחייבו, ואיך שיהיה הנה עם מספר הכולל נעשה בשם זה י"ח צינורות וחדרים :

ועתה בא נבא לענין החלוקה של הנר"ן העוסקים בתורה איך יחלקו את הצינורות ההם ליקח השפע המשתלשל בהם, והנה בודאי האמת הוא כי דבר זה הוא גלוי לפני הש"ת, איך תהיה החלוקה ע"פ רצונו הפשוט, אך ניתן רשות לחכמים לדבר בענינים אלה וכיוצא בהם ע"פ אשר תחייב הסברה משורת הדין בדיני אדם, ואע"פ שהש"ת גוזר בדיני שמים באופן אחר ניתן רשות ללומדי תורה לפלפל כמה שיחייב השכל בזה, ועל זה וכיוצא אמרז"ל קב"ה חדי בפלפולא ויגדיל תורה ויאדיר :

על כן ברשות קבה"ו אדבר בזה ע"פ עיון השכל לפום כי כלל גדול יש בתורה יד המוחזק על העליונה, ולכן נאמר מאחר דהנר"ן הם שלשה מדרגות זו למעלה מזו, והעליונה היא הנשמה שנחשבת אם לחלקי הרוח והנפש שהם בסוד תפארת ומלכות, הא ודאי היא תקח בתחלה שפע כל הצנורות של שם אהו"ה, כיון שהיא עליונה, ומאחר שהכל בידה והיא מוחזקת בכל הצנורות יש לה טענה על פי הדין שתקח לעצמה המחצה, ואע"פ ששלשתם נתעסקו ביחד, יען דאחז"ל ע"פ ונתתם אותה לאהרן ולבניו מחצה לאהרן ומחצה לבניו, וכן דרש רבי עקיבה בממון שנתן קטיעא בר שלום לרבי עקיבה וחביריו, וכן כאן הנשמה שהיא אם לרוח ונפש תקח מחצה לעצמה ומחצה לבניה, ועוד יש לה טענה כי לפי אכותה ותוקף כחה היא נותנת כח בעסק התורה כנגד שתיהם, וכיון דהיא מוחזקת בכל הצנורות היא ליקחת המחצה לעצמה, והמחצה הנשאר תתן לחלקי הרוח והנפש דקי"ל בכ"מ המוחזק ידו על העליונה, וכאן יש בידה טענה נכונה :

אמנם ידוע דחלק הרוח הוא עליון מחלק הנפש כי הם בערך בעל ואשתו, ועל כן מוכרח שהוא מקבל בתחלה כל המחצה שהשאירה הנשמה דהבעל שהוא הרוח מקבל מה ששייך לו ומה ששייך לאשתו שהיא הנפש כיון שהוא תופש הכל יש לו לטעון שורת הדין מחייבת שהנר"ן דין שותפים יש להם ששלשתם עוסקים ביחד בתורה. ולכך ראוי שיהיו שוים בשכר שכל אחד יקח שליש, ואם הנשמה עשתה דין לעצמה ולקחה מחצה שהוא יותר משליש אני לא אפסיד זכותי אלא אקח לחשבוני סך המגיע לי כפי הדין, וכיון דהשארית שהשאירה הנשמה הכל הוא בידי אני אקח השליש המגיע לחשבוני ממה שיש בידי כי אני המוחזק בכל השארית שהשאירה הנשמה ושורת הדין מחייבת דהמוחזק ידו על העליונה ואת השאר אתן לנפש שגם לטענתו יש לה טעם נכון ע"פ הדין להיות חולקים בשוה בריות, אע"פ שהנשמה נתנה כח יותר והנה הוא מוחזק בכל המחצה :

הנה כי כן מחמת דין המוחזק שידו על העליונה שורת הדין מחייבת מן הצינורות של שם אהו"ה שמספרו העקרי הוא טוב תקח הנשמה מחצה והרוח שליש והנפש תשיעית, וזאת החלוקה נרמזה באותיות טוב דהיינו הנשמה לוקחת תשעה צנורות והרוח וא"ו צנורות והנפש ב' צנורות, ובזה מובן הטעם שנקראת התורה בשם טוב אך סדר החלוקה הזאת א"א להיות אא"כ ילטרף עם טו"ב צנורות העקרים צנור אחד יתר שהוא כנגד מספר הכולל של השם וכאמור לעיל, דאז בזה יהיו י"ח צנורות ויפול בהם סדר חלוקה הנז שהם מחצית שליש תשיעית, ואמרנו לעיל דודאי צנור זה שהוא כנגד מספר הכולל הוא קטן מן צנורות שהם כנגד מספר העקרי שהוא טו"ב ומוכרח דהנשמה והרוח יקחו חלקם מן צנורות הגדולים שהם כנגד מספר העקרי, ולכן מוכרח שזה הצנור הקטן יתן לנפש עם צינור אחד גדול הנשאר לה כי שתים הנשארים לנפש הם אחד גדול שהיא מכלל י"ז צנורות הגדולים העקרים, ואחד קטן שהוא כנגד מספר הכולל הנוסף על מספר העיקר, וגם זה הקטן לא ישאר בידה אלא תקח אותו נפש אחרת התחתונה הנקראת כח הגוף אשר הנר"ן מתלבשים בה וא"א לנר"ן לעשות פועל טוב בתורה ומצות, אלא רק על ידי התלבשותם בזו הנפש התחתונה הנקראת כח הגוף, וכמ"ש בדברי רבינו ז"ל בעץ חיים. וכ"כ בספר הברית ח"ג דף ל"ו, שהנפש העליונה תתלבש בנפש התחתונה שנקראת כח הגוף ע"ש. ולכן היא תקח את צנור הקטן הזה שהוא כנגד מספר היתרון שהוא מספר הכולל, וזה הוא כנגד הגמל של האורח הנוסף על הגמלים שלבסוף בא זה האורח ולקחו, ונמצא שלא נשאר אצל הנפש העיקרית, אלא רק צניר אחד שהוא מצנורות הגדולים העקרים :

והנה אופן החלוקה הזאת אשר עשינו שהוא מחצה ושליש ותשיעית הוא נכון ע"פ שורת הדין וכדאמרן. אך האמת הוא גלוי לפניו יתברך איך תהיה החלוקה, אם באופן זה או באופן אחר, ורק אופן זה שעשינו הוא מגיע ע"פ שורת הדין היוצא מדין המוחזק, וקב"ה חדי בפלפולא :

ובזה יובן בס"ד, רמז הכתוב כאן שבא לרמוז על חלוקה המתחייבת להיות ע"פ שורת הדין, ואמר לאלה תחלק הארץ בנחלה במספר שמות, והכונה אלה רמז לנר"ן והיינו אלף נשמה שה"ס בינה, וכנז' בקה"י, ואות למד רוח שה"ס תפארת הנקרא עד למ"ד מלא, ואות ה' היא הנפש, תחלק הארץ שכר התורה הנקראת ארץ, ושפע שכר שלה הוא בשם אהו"ה שהוא נוספקא דתתים ביה שמים וארץ, ורמוז בר"ת את השמים ואת הארץ בנחלה במספר שמות אותיות המבטא שמת, שהם שליש מחצה תשיעית, אך לרב הוא חלק הנשמה שהוא רב ועליון על חלקי רוח ונפש, תרבה נחלתו שיקח מחצה שהוא יותר משליש, ולמעט היא חלק הנפש שהוא תחתון, תמעיט נחלתו, שיקח תשיעית שהוא פחות משליש, ולא עוד סוף דבר, גם חלק התשיעית לא ישאר ביד חלק זה שלם, כי נפש התחתונה הנקראת כח הגוף תקח ממנו אחד איש כפי פקודיו, ר"ל כל מדרגות הפקידים שלו שהם נר"ן יותן נחלתו

נחלתו בשכר תורה ומצות:

לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעיט נחלתו. נ"ל בס"ד, כי שני עסקים יש לאדם בעולם, שהם עסק נפשיי, ועסק גופניי, וראוי ללכת בעצת היצה"ט ולהשלימו בשתיהם, כי מלבד עסק הנפשיי שיהיה שולט יצה"ט ואין מגע ליצה"ר בו, אלא גם עסק הגופני לא ילך בו אחר עצת היצה"ר ולא ישלטנו בו, דאם ישליט היצה"ר מלבד שבודאי יחטיא את האדם בזה, אלא יתגבר עוד על האדם להכנס גם בעסק שאינו שלו שהוא עסק הנפשיי להחריבו ולבטלה, משא"כ יצה"ט אם ישלוט גם בעסק הגופניי לא יזיק בעצתו את הגוף בעבור קיום עסק הנפשיי, שלא יאמר לאדם שימות כדי שלא לחלל שבת, אלא אומר לו פקוח נפש דוחה, וכן לא יאמר לו שצריך לקיים מצוה פ' אע"פ שהוא מת על ידה, אלא אומר לו וחי בהם ולא שימות בהם, וכן עוה"ד. נמצא אע"פ שהוא מיעצו על צרכי נפשו, הנה הוא חס על גופו לשמור חיותו, משא"כ היצה"ר הוא מיעץ לאדם על תענוג גופי, אע"פ שבזה הוא עובר על כמה מצות ומיעצו לאבד המצות בשביל עונג גופו והוא מתכוין לפשט שליטתו גם בדברים שאינם שלו, כאומרו תישן שינה של שחרית, אע"פ שאתה מבטל תפלה וק"ש וציצית ותפלין, וכן תחלל שבת ותעשהו חול בשביל הרווחת ממון וכיוצא בזה:

ונביא דוגמה לדבר זה, מעשה שהיה בעשיר אחד שהיה רוכב על סוסו חוץ לעיר כדי לבא לעיר, ובעודו רחוק משער העיר שתי שעות, מצא איש פסח יושב על אם הדרך צועק בקול יללה ותחנה ויבקש מן העשיר מתנת ידו, והעשיר הוציא מכיסו מטבע כסף וישליכה אל הפסח, ויקרא הפסח בקול גדול, אלקי השמים ישלם לך כפלי כפלים על החסד הזה אשר עשית עמדי, וירם את המטבע שהשליך אליו, ובצלעו על ירכו נגש אל הרוכב וינשק שולי מעילו ויאמר אם טוב בעיניך להגדיל חסדך עמדי ותתני לרכוב עמך על סוסך להביאני העיר, כי הדרך רחוקה ולא אוכל לילך ברגלי לבא שמה, והעשיר שהיה נדיב לב וחפץ חסד ירד מעל הסוס וירכיב את הפסח על הסוס ויתן את הרסן בידו, ואח"כ עלה גם הוא על הסוס וירכב והיו שניהם רוכבים ביחד על הסוס, הפסח בראש והעשיר מאחוריו, ואחר שנכנסו לעיר והגיעו לשוק, אז הפסח שבידו הרסן, עצר את הסוס והעמידו, ויפן אל העשיר הרוכב מאחוריו, ויאמר לו עתה רד מעל הסוס, כי כבר עתה נמצאים אנחנו בשוק העיר, ואתה תרד ללכת אל ביתך ואני אשאר רוכב על סוסי לבא הביתה, ויאמר העשיר מה אתה מדבר, וכי זה סוסך או סוסי, מהר איפוא ורד פן יקצר רוחי והשלכתיך כרגע ארצה, ויצעק הפסח צעקה גדולה ומרה בתוך השוק בעודו רוכב והרסן בידו, ויאמר בקול בכי, ראו אנשים טובים מה מתאנה לי הרשע הזה, חושו לעזרתי כי איש פסח וחלש אנכי, ואין אני יכול להתקומם נגד הבליעל הזה האומר לגזול את סוסי ממני, הלא אנכי פגשתי את האיש הזה יושב על המסילה ברחק שתי שעות מפתח העיר, ויתחנן אלי כי עיף הוא, ונכמרו רחמי עליו והרכבתיהו על סוסי והביאתיהו עד הלום, ועתה תחת שצריך הוא להודות לי על חסדי, אומר להשליכני ארצה ולגזול ממני את סוסי אשר זה הוא כל רכושי, חושו נא אנשים טובים והושעתם לי, ויקומו כולם לריב עם העשיר, ולשוא עמל להכחיש דברי הפסח, כי יללת הפסח ודמעותיו עוררו חמלה בלב כל האנשים ויאמינו לו, וסוף דבר אמר העשיר, אם כן איפוא נסע נא אל השופט ונגיש לפניו את משפטינו והוא יוכיח בין שנינו, ויאמרו כולם טוב הדבר, וכן עשו ויגשו שניהם אל השופט ויספרו לפניו דברי הריב, והשופט אמר אל העשיר, רואה אני את דבריך אמת הם, אך מה אוכל לעשות, הלא אתה בידך אבדת את זכותך וכוחך, כי כאשר חסת עליו והסכמת להרכיבו על סוסך, היה לך להרכיבו מאחוריך והרסן הוא בידיך, ואז לא היה יכול לדבר דבר נגדך, אך עתה אשר השלטת אותו עליך שהרכבתו לפניך ומסרת הרסן בידו, הרי ב' דברים אלו הם כמו שני עדים המעידים שהסוס שלו.

ע"כ המעשה:

והבן הענין כאן, כן אמת בעניינים הגופניים הם מסורים ביד היצה"ר מפני שהם נעשים על ידי החומר אשר הוא תחת שליטת היצה"ר והנהגתו, עכ"ז אם האדם נותן שליטה ליצה"ר שלו בעניינים הגופניים השייכים לו והולך בהם אחר הנהגתו גורם רעה לעצמו שהיצה"ר מתגבר עליו לטמאו בעניינים הגופניים להחטיאו בכמה דברים אסורים ועבירות חמורות, ויהיו כל אבריו למרמס תחת רגליו לטמאם בדברים רעים, ולא עוד אלא שגוזל השלטון והממשלה שיש ליצה"ט בעניינים הנפשיים שגם בעניינים אלו יהיה הוא המושל והשליט לבטל האדם מכל מצות המוטלים עליו לתיקון נפשו, ונמצא שולט על האדם בשתים הן בדברים של סור מרע, והן בדברים של ועשה טוב והאדם הוא הגורם הרעה לעצמו מפני שעשה קדימה להרכבת היצה"ר על חומר שלו על הרכבת היצה"ט שבתחלה הרכיב היצה"ר על חומר שלו ומסר הרסן של החומר בידו, ואז הרכבת היצה"ט שהיתה מאחוריו של יצה"ר לא חשיבה כלום, כי היצה"ר דוחה אותו כלאחר יד וכל דבריו אינם נשמעים אל האדם וכאשר קרה לאותו העשיר שהרכיב את הפיסח על הסוס תחלה ולקח הפסח את הרסן בידו, דאז אע"פ שרכב העשיר על הסוס כיון שקדמה רכיבת הפיסח והרסן בידו חטף הפיסח את הסוס והשליך את העשיר חוצה:

ועל כן העצה היעוצה לאדם היא שיקדים הרכבה והשליטה של יצה"ט על גופו שגם בעניינים הגופניים ילך אחר עצת יצה"ט והנהגתו, ואת יצה"ר ירכיבהו מאחריו דהיינו בשום דבר גופניי שצריך לו התעוררות תאוה חמרית הבאה מצד היצה"ר תהיה אצלו התעוררות תאוה זו בדרך עראי כאדם הרוכב עם חבירו על הסוס מאחורי חבירו שהוא יוכל לדחותו מעליו בכל עת שירצה, כן התעוררות התאוה בקרבו תהיה עראי שלא תתרחב ותגדל הרבה דרך משל תאוות אכילה ושתיה שהיא באה מצד הרכבת יצה"ר בגוף וחומר האדם לא תתרחב הרבה אלא רק בשבת ויו"ט, וכן תאות המשגל שג"כ היא באה מצד הרכבת היצה"ר בגוף לא תתרחב יותר אלא רק שיעור שיהיה ממנו מצות פריה ורביה, וכן תאות שינה לא תתרחב יותר אלא רק שיעור הצריך לקיום הנפש ולקיום הגוף, וכן עוד בכמה הנאות כיוצא בזה שהם באים מחמת הרכבת היצה"ר בגוף האדם שיזהר האדם שלא יקדים הרכבתו ושליטתו של היצה"ר בחומר הגוף שלו על הרכבת היצ"ט אלא יקדים הרכבת היצה"ט בו וימסור כל הרסן של חומר גופו ביד יצה"ט ואת היצה"ר ירכיבו מאחוריו שהיא רכיבת עראי שיהיה היצה"ט יוכל לדחותו ולהשליכו בכל עת שירצה:

וז"ש לרב זה יצה"ט שהוא מצד הקדושה שהוא הלוך וגדול גם הוא רב בחכמה שקראו שלמה הע"ה חכם, ואחז"ל רבתי בגוים רבתי בדיעות תרבה נחלתו, פירוש תשליטנו גם בעניינים הגופניים הנעשים ע"י התעוררות החומר שהוא אינו עסק שלו, שגם באלה תלך ע"פ הנהגתו ועצתו, ולמעט זה יצה"ר שהוא מצד הקליפה שהולך ומתמעט תמעיט נחלתו, דלא מבעיא בעניינים הנפשיים אל תקרבהו ולא תתן לו בהם מגע יד ועצה כלל אלא גם בעניינים הגופניים הנעשים ע"י התעוררות תאוה החמרית שהיא עסק שלו ובאה מכחו תמעיט שליטתו שלא תתרחב שלא יביאך לידי מכשול ותקלה לצאת חוץ לשורה, ועי"ז איש

לפי

לפי פקודיו ר"ל לפי שיעור הצריך לקיום המצות אשר פוקד בהם יותן נצלתו היא תאוה החמרית ולא תתרבה ותגדל לצאת חוץ מן השורה הראויה עד שיבא לידי חטא ועון, משא"כ אם לא ימעיט שליטת היצר יצא תקלה מזה בודאי :

אלה משפחות לוי משפחת הלבני משפחת החברוני משפחת המחלי וכו'. נ"ל בס"ד בדרך רמז אלה משפחות לוי הם הצדיקים המתלוים עם השכינה משפחת הלבני הם כת בעלי תשובה שעשו תשובה שלימה שנהפכו העונות לזכיות, ע"ד מ"ש הכתוב אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו, ולכן קראם משפחת הלבני לשון לובן, משפחת החברוני הם כת בעלי תורה שהם חכמים בתורה, וידוע שהחכמים נקראים בשם חברים, ומשפחת המחלי הם כת בעלי יסורין שמדוכים ביסורין לכפר על עון הדור, ומחלי לשון מחילה, ומשפחת המושי הם המדקדקים בברכת הנהנין לברך בכונה שבזה מושכין ומעלין נ"ק מן הצומח ומן חי בלתי מדבר ע"י כונה שלימה שלהם, ומושי לשון המשכה הוא כמ"ש כי מן המים משיתיהו, ומשפחת הקרחי הם כת בעלי קבלה שע"י עסק הסוד מעבירים כוחות הדינין ומגלחים אותם כמ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער הגלגולים על אשר קרא בן עזאי לרבי עקיבה קרח, באומרו חוץ מן הקרח הזה, וכל קרחה רומזת להעברת כחות הדין ע"י כונת ויחודים :

יפקוד ה' אלקי הרוחות לכל בשר איש על העדה אשר יצא לפניהם וכו'. י"ל והלא כבר מינה שבעים זקנים כנז' בפ' בהעלותך, שא"ל ונשאו אתך במשא העם ולא תשא לבדך, וגם כבר מינה דיינים בעצת יתרו שרי אלפים ושרי חמשים לשפוט את העם בכלל, ומה חסר לישראל בפטירת מרע"ה. ועוד אמרו אשר יצא לפניהם וכו' וחזר ואמר אשר יוציאם וכו' ה"ז דבר כפול. ונ"ל בס"ד דאיתא בסדר הדורות, על ריב"ל שהיה הולך ביחד עם אליהו זכור לטוב, ויבואו שניהם לעיר אחת ויכנסו לבית הכנסת הגדולה שהיה שם ספסלים מכסף וזהב, וכל א' יושב על כסאו, ויאמר אחד מהקהל, מי יאכיל העניים האלה הלילה, ויען אחד מן הקהל ויאמר שיביאו להם לחם ומים ומלח ולא כבדום כהוגן, וילינו שם וילכו בבוקר, ואמר אליהו זכור לטוב להקהל, ישימכם האלקים כולכם ראשים והלכו לדרכם, ולעת ערב באו לעיר אחת ויראום אנשי העיר ויקבלום בכבוד בסבר פנים יפות ובלב טוב וישמחו עמהם ויושיבום במיטב בתים שבעיר ויאכלו וישתו וילינו שם, ויהי בבוקר ויתפלל אליהו זכור לטוב עליהם, ויאמר לא יתן לכם ה' אלא ראש אחד, ויתפלא ריב"ל איך לאלו שנגעו בכבודם ולא כבדום התפלל שיהיו כולם ראשים, ולאלו שעשו להם כבוד גדול והטיבו להם, לא התפלל על נשיאות ראש אלא רק לאחד בלבד ולא יותר, ויענהו אליהו זכור לטוב ויאמר לו האנשים אשר התפללתי עליהם בריבוי שרים ורבוי ראשים זו רעה להם, כי מחלוקת גדולה ימצא אצלם תמיד, שכל אחד אומר אני אמלוך ודברי בלבד נשמעים, וזה ידוע וברור שכל מקום שבו הרבה ראשים נשחת ונחרב, על כן יאמרו המושלים ברוב חובלים תטבענה הספינות, והאנשים שהתפללתי עליהם הוא טובה להם לפי ישובו מעשיהם ועלתם לעצה אחת ורוח מחלוקת לא יבא ביניהם, וכן אמר החכם ישוב העיר הוא באחד ע"ש :

נמצא דרבוי הראשים הוא רע ומר לכללות העם, אבל אם יהיה להם ראש אחד יהיה בזה תיקון יפה לכולם. והנה קודם שנפטר מרע"ה אע"פ שהיה מינוי לשבעים זקנים לשאת במשא העם לא היו השבעים זקנים ראשים, אלא יש על כולם ראש אחד הוא מרע"ה, וכל הדבר הקשה יביאון אל משה ועל פיו יהיו כל הענינים, והיה זה טוב לישראל, אך אחר שיפטר מוכרח שיהיו השבעים זקנים כולם ראשים וברבוי הראשים נולד רעה גדולה לכל, ולכך בקש יפקוד איש על העדה שיהיה להם ראש אחד :

ופירש בהנהגת הראש האחד הזה שתי חלוקות האחת היא כאשר תקראנה מלחמה עם האויב שיבא עליהם לכובשם, כאשר בא סנחריב על ירושלים לכובשה בימי חזקיה הע"ה, לא יצטרכו ישראל לצאת להלחם בו, אלא הם יושבים בחצריהם ובטירותם, וזכות הראש שלהם יצא ויבא בב"ד של מעלה לבקש תשועה מאת ה' שישלח מלאכו ויכה באויב ההוא, וכאשר היה בזמן חזקיהו הע"ה אשר זכות חזקיהו היה יוצא ובא למעלה לבקש הצלה לישראל, ובעבור זכותו יצא מלאך ה' ויך במחנה אשור וישכימו בבוקר והנה כולם פגרים מתים, ומפורש בדברי רז"ל כי בעבור זכות חזקיהו הע"ה נעשה הנס הזה, וזה יהיה כשיבא האויב עליהם לכבוש ארצם, וכאשר היה בסנחריב, ועוד יש חלוקה אחרת שהם ילכו לכבוש מדינת האויב, ועל זו החלוקה אמר ואשר יוציאם ואשר יביאם, כי בזה הם צריכים לצאת ולבא ומלכם בראשם יוציאם ויביאם :

ועוד נ"ל בס"ד, שיש לדקדק אומרו איש על העדה, דודאי איש והיינו אשה, והול"ל שופט על העדה או רועה או פקיד, ועוד הול"ל בקצור כצאן בלא רועה, ולמה הצריך לומר שאין להם רועה. ונקדים מ"ש רז"ל ע"פ מלך במשפט יעמיד ארץ ואיש תרומות יהרסנה, אם הדיין דומה למלך שאינו צריך לבריות יעמיד ארץ, ואם דומה לכהן שלוקח תרומות מבית הגרנות יהרסנה, וידוע שכל משפיע נקרא איש, וכל נשפע נקרא בשם אשה, ולז"א איש על העדה, איש דייקא משפיע לאחרים והינו בסוג אשה שנצרך לאחרים, אשר יצא לפניהם ואשר יבא לפניהם בענינים הנפשיים אשר יוציאם ואשר יביאם בענינים הגופניים, ולא תהיה עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה, כלומר יש רועה אך אינו להם אלא לעצמו, כי עוסק עמהם להועלתו, כי רועה האמתי צריך שיהיה דורש טוב לעמו :

פרשת מטות.

איש כי ידור נדר לה' או השבע שבועה לאסור אסר על נפשו. הלשונות כפולים, וכבר העירו בזה המפרשים ז"ל. ונ"ל בס"ד בהקדים מ"ש הרב נחלת בנימין ז"ל מלוה קנ"ו אות י"א, משקל דם הנפש הוא י"ח דינרין ובכל דינר שש"ה מעין ומעה היא ארבעה איסרין הרי דם הנפש הוא תל"ב איסרין מספר תבל, ונקרא דם הנפש כי נפש הבהמית אע"פ שהוא רוחנית, בעבור היותה משמרים ועכירות מהנפש המשכלת אחר כניסתה בגוף האדם מתהפכה לדם והדם גשמי ונקרא נפש, וכתב עוד שם באות י"ט שבכל יום התענית מתמעט שיעור איסר מן תל"ב איסרין דם הנפש הנז' ע"ש :

וכתבתי במ"א כי דם הנפש הזה, אע"פ שהוא גשמי והוא חלק נפש הבהמית אם יהיה נקשר ונאחז בנפש המשכלת לינק ממנה יזדכך בודאי ולא יהיה מתעורר ממנו תאוות רעות, ולכך מתמעט בתענית שיעור איסר ממנו, שבזה נחלשת עכירות שיש בו ואז שיעור איסור הפנימי שבו שהוא עומד קרוב לנפש המשכלת יהיה לו קשר ואחיזה ודבקות עם נפש המשכלת ויהיה לו יניקה של זכוך ממנה :

והנה נודע כי בכל דבר יש בו חצוניות ופנימיות וביום התענית שאין האדם אוכל ושותה בו שמתמעט שיעור איסור מתל"ב איסרי דם הנפש המעטה זו היא מחלק החיצוניות של שיעור האיסור ההוא, אבל חלק הפנימיות אדרבה הוא מתחזק ומתרבה, וכמ"ש על פסוק

פסוק וקוי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים, כי כאשר נחלש חלק החצוניות יתחזק כח הפנימיות, וזהו ענין יחליפו כח. וכן פרשנו על מאמר הרוצה שיחיה ימית, ר"ל הרוצה שיחיה חלק הפנימיות ימית לחלק החיצוניות ע"י תעניות, כי על ידי המעוט וחולשה של חלק החצוניות לא יקבל זה החלק עכירות, ואז ממילא חלק הפנימיות של זה האיבר נדבק ונקשר עם נפש המשכלת ומקבל ממנה זכות וטהרה :

ונודע מ"ש באבות פרק ג' נדרים סייג לפרישות. והכונה ע"י הנדרים שנודר לש"ש הן באכילה ושתיה, הן בשאר הנאות הגוף בזה עושה הפרשה והבדלה לדם הנפש מן עכירות החומר שבגוף וקושרו ומדבקו בנפש השכלית, וז"ש איש כי ידור נדר לה' בעניינים שהם סוג סור מרע, שנודר בהם לש"ש, או השבע שבועה בעניינים שהם סוג ועשה טוב, וכונתו בזה כדי לאסור אסר על נפשו, דהיינו שיעור איסר התחתון של דם הנפש אוסרו וקושרו על נפשו, היא נפש המשכלת הידועה צריך להזהר שלא יחל דברו, אלא ככל היוצא מפיו יעשה, כי נדרים אלו הם סייג לפרישות שנפרש ונבדל דם הנפש מן עכירויות החומר שבגוף ונקשר ונאחז בנפש השכלית, ומזדכך ונטהר על ידה :

ובזה פרשתי בס"ד מאמר הגמרא דברכות דף כ"ח ע"ב, א"ר תנחום אמר ריב"ל כל המתפלל צריך שיכרע עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה, עולא אמר עד כדי שיראה איסר כנגד לבו, ופירש רש"י שני קמטים אחד מלמעלה ואחד מלמטה וכאיסר רוחב בשר באמצעי ע"ש. ואמרתי כי רבנן רמזו לפי דרכם דבר אחר בדברים אלו, והיינו שרמזו בי"ח חוליות שבשדרה על י"ח נדרים שהם שיעור דם הנפש, כמ"ש הרב כ"ב ז"ל, ולי"ח נדרים שיעור דם הנפש קרי להו ריב"ל בשם י"ח חוליות שבשדרה, כי בדם הנפש תתגולל ותתעורר התאוה והחמדה, וצריך שבזמן התפלה יסתמו צנורות חלקים של דם הנפש שלא לקבל עכירויות של החומר שבגוף בתאוה וחמדה, כי כיון שנסתמים הצינורות של חצוניות דם הנפש מלקבל עכירות החומר שבגוף, אז נפתחים צנורות הפנימיות של דם הנפש לקבל זכות וטהרה מן נפש המשכלת, ולא יהיה להם תאוה וחמדה כלל. ועולא סבר דדי להם בזכוך האיסר האחרון והתחתון של דם הנפש בלבד, כי כיון שזה נבדל מן העכירות של החומר שבגוף אז יזדכך הוא מן נפש המשכלת, וכל חלקי דם הנפש שהם תל"ב איסרים שהם שיעור י"ח נדרים הם מזדככים עם זה האיסר שכולם מקבלים הזכוך מנפש המשכלת כדבוקים בה, ולז"א כנגד לבו ששם הבינה ומשם יוצא ונעשה התיקון של דברים, כי הכל תלוי ונעשה ע"י כונת הלב :

לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה. נ"ל בס"ד יש אדם מוציא דברים מפיו בתפלתו בטעות שואל דבר שהוא רע לו, כמ"ש חז"ל במדרש באחד שהיה הולך רגלי במדבר והיה עיף מאד ויתפלל לפני הקב"ה שיזמין לו חמור לרכוב עליו, והיה צריך לבקש תזמין לי חמור שארכוב עליו, אך טעה ואמר תזמין לי חמור שירכוב עלי ונעשית שאלתו תכף, שנזדמן שר אחד רוכב על אתונו והלך אחריה עיר קטן וימצא זה האדם הולך רגלי, ויאמר לו הנה עיר זה קטן הוא וטרח בהליכה תרכיבהו על כתפך ותביא אותו עמי לבית, ויען האיש ויאמר אני עתה התפללתי שיזדמן לי חמור שארכב עליו ולא שהוא ירכב עלי ולא ידע שכך התפלל שירכב עליו החמור ולא הרגיש, וכל זה יזדמן באנשי דעלמא, אבל ברצות ה' דרכי איש, אע"פ שמוציא דברים מפיו לרעה הקב"ה יהפכם ויסדרם לטובה ויתקנם :

וכן שמעתי מספרים באחד תם עם הארץ שאינו יודע אפילו פירוש המילות של פסוקים ושל תורה ואינו יודע להתפלל, וחננו השי"ת בעושר וברכו בבנים שיש לו יותר מעשרה בנים זכרים וכולם עומדים לפניו בליל שבת ומברך אותם והוא אינו יודע אפילו פסוק אחד של ברכות לברכם בו, וכשהולך לבית הכנסת אינו אוחז המחזור בידו, כי אינו יודע אפילו צורת האותיות, ורק היה בבית הכנסת שהוא נכנס שם אחד שיש לו קול ערב, והוא מתחיל מפרשת העקידה עד פסוקים של ה' מלך שאומרים בקו"ר בבית הכנסת כנהוג, והש"ץ יתחיל מן ה' מלך, והיה זה האיש המתחיל בכל יום בקו"ר קורא פרק איזהו מקומן בניגון ובמתון, ובכל הלכה עושה ניגון חשוב בסיומה, ובפרט בסיום הלכה של אלו נאכלו נשרפין בבית הדשן, היה אומר סיום זה בקול רם ונעים ביותר, והיה דרכו להאריך בניגון ה' תיבות אלו יותר משאר סיום ההלכות, וזה שהוא עם הארץ שאינו יודע פירוש המילות חשב לומר למה באלו החמשה תיבות מאריך יותר ועושה ניגון יותר, אלא ודאי כי אלו החמש תיבות ברכות גדולות הם ומברך את כל הקהל בהם, ולכך מגביה קול בהם להשמיעם את הצבור. וברוב הימים קלט חמשה תיבות ונתלמד לאומרם בע"פ, ובחושבו שהם ברכות היה בכל ליל שבת מניח ידיו על ראש בניו והיה קורא על כל או"א דברים אלו של אלו ואלו נשרפין בבית הדשן, והנה נזדמן בליל שבת אחד נתאכסן בביתו של זה אחד ת"ח וראה את מנהגו שהוא מלפף על ראש כל או"א דברים של אלו ואלו נשרפים בבית הדשן, וחרד החכם חרדה גדולה וצעק ויאמר לו מה אתה עושה עם בניך לקללם בליל שבת ותביאם לשריפה בבית הדשן. ובליל שבת הגידו לאותו חכם בחלום, ויאמרו לו לא טוב עשית שבטלת אותו ממנהגו, כי הוא אומר לפי תומו, וכיון שהקב"ה אוהב אותו לוקח אותיות של חמשה מלות אלו ועושה מהם צירופים אחרים של ברכות, כי השי"ת יתקנם בחסדו, ועל כיוצא בדבר זה נאמר ודגלו עלי אהבה, דאע"פ שהוא מדלג אותיות או תיבות, שבזה תשתנה משמעות הדברים ותתהפך מטוב לרע, עכ"ז הם אהבה שיהיו נשלמים ונתקנים בסדר נכון, ע"כ :

נמצא יש לדיק שעושה הקב"ה עמו חסד, דאע"פ שהוא מוציא מפיו דבר רע יתקנהו השי"ת וישלים חסרונו או יסדרהו בצירוף לטובה, אך לא כל אדם זוכה לחסד, באם יהיה אותו אדם עצמו מייקר הדבור שלו ואינו מחללהו, אז מדה כנגד מדה, גם הקב"ה מייקר דבור שלו לתקנו מרעה לטובה שעושהו צרופים אחרים שהם לטובה, ואם האדם מחלל כבוד דבור של עצמו לא יתקן הקב"ה כבוד שלו אלא יהיו כמו שהן ופועלים כפי משמעותם, וז"ש לא יחל דברו, ר"ל אם האדם נזהר לייקר דבור שלא יחלל אותו, יזכה לחסד זה, שכל דבר היוצא מפיו אע"פ שהוא לרעה, יעשה אותו הקב"ה, כי יעשה, ר"ל יתקן כמו ובן הבקר אשר עשה, וכן לא עשה את שפמו שהוא לשון תיקון, כי הוא יתברך בחסדו יתקן את הדבר היוצא מפיו :

אלף למטה אלף למטה לכל מטות ישראל תשלחו לצבא. נ"ל בס"ד, דידוע שם יוה"ך הרמוז בס"ת כי מלאכיו יצוה לך הוא מסוגל לשמירת הדרך, לכן נהגו המלווין לומר להולך בדרך יחיד ורבים הלכה כרבים, ומכוונים ר"ת הלכה זו בשם יוה"כ, ועוד יש שם כלך שהוא ג"כ מסוגל לשמירת הדרך, ורמוז באות כ' של כי ואותיות ל"ך של מלאכיו, וכמ"ש רבינו האר"י ז"ל, ושני שמות אלו עולין ק"א כמנין אותיות אל"ף, וז"ש אלף למטה אלף למטה רמז לו להמשיך לכל מטה השפעה של שמירה מן שני שמות אלו שמספרם אל"ף, ואז עי"ז לכל מטות ישראל ראויים ואינם ראויים תשלחו לצבא באין שטן ואין פגע רע, ולז"א כמגדל דוד צוארך בנוי לתלפיות אלף המגן תלוי עליו, כי דוד הע"ה היה צריך יותר לשמירה משני שמות אלו מפני כי היה לו מלחמות תמיד :

ואת

ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב. יש לדקדק אומרו ואת להשמיענו הריגת בלעם זה, ועוד למה הוצרך לפרש שהוא בן בעור, ועוד קשה אחר שבא להתנבאות טובה לישראל וגם בתחלת נבואתו אמר תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו, ולמה בסוף מת בחרב מיתה משונה, ובתחלה עמה ולא נתקיים בו ותהי אחריתי כמוהו. ונ"ל בס"ד, בהקדים מה שפרשתי בס"ד על הריגת הגר לו בגבעת, שמתוך הכתוב בנבואת ולקמן לא בהל"ך, והוא דהטעם שזכה בלעם הרשע שנתנבא על מעלות ישראל, וגם ניבא על מפלת עכו"ם האומות עמלק ואדום וכיוצא, ולא עוד אלא שנבואותיו נכתבו בתורה הקדושה עם נבואה של מרע"ה ולא נכתבו כשאר ספרי הנביאים או בספר בפני עצמו, ואיך זכה הוא לשא לכל הכבוד הזה הגדול. והטעם הוא ידוע שלא זכה לכך השי"ת בעבור עצמו אלא בעבור שעי"כ יהיו בטוחים בעיני האומות בישועות הטובים אשר עתידין לקבל לעתיד, שכל האומות יודו בזה וגם יאמינו האומות במפלת העכו"ם שתהיה להם לעתיד, יען כי אע"פ שנתנבאו מרע"ה וכמה נביאים למעלות ישראל שיהיה להם לעתיד ובמפלת העכו"ם היו אומרים מי יגלה ומי דבר בישועות הטובים של ישראל אנשים מעילנו נגהו, והם הפליגו ח"ו בישועות הטובים לשמחת בני אומתם, ומדעתם דברו ולא תהיה כזאת, ומי דיבר במפלת העכו"ם אנשי ישראל שהם שונאים אותם והפליגו בדעתם לשמח לב אנשי אומתם ולא תהיה כזאת, על כן נתן הקב"ה נבואות אלו על יד בלעם הרשע שהיה שונא את ישראל והוא אב ורחם לכל האומות, והוא דאתא מיניה דהוכ"ע מדבר בישועות הטובים של ישראל ומפלת העכו"ם שונאיהם, הנה בזה לא יהיה פה לדבר תועה על ישועות הטובים של ישראל להכחיש אותם וגם אין לכזב המפלה של העכו"ם, כיון דמעייכן גברו מסהיד על נבואות אלו, והוא הדבר במעלות ישראל לעתיד ובישועות הטובים שלהם יותר ממה שסיפרו נביאי ישראל, והא חזי מה נתנבא, הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב, ותרגומו הא עמא בלחודיהון עתידין דיחסנון עלמא, הנה בזה ערך את הכל, ועוד כמה ישועות טובים שאין להם ערך, ואחרי הגלות אלו שיצאו מבלעם מה נשאר להרהר על ישועות הטובים על ישראל, ומי יוכל להכחיש ולהכזיב אותם:

נמצא בנבואת בלעם גדלה שמחת ישראל ורוב הנייחא, כי על ידו נתאמתו כל ישועות הטובים שיש לישראל, וזהו כבודן של ישראל שלא יש מי שיוכל להכחיש ולערער ולהרהר אחר נבואה זו שיצאה מפי אדם נכרי העורר ושונא אותם. נמצא הגדולה הזאת שניתנה בנבואת בלעם שתהיה נכתבת בתורה עם נבואת מרע"ה לא בשביל כבוד עצמו של בלעם היתה זאת, אלא בשביל כבודו של ישראל, ובעבור זאתם היה כן, ולכן אין ראוי שיהיה השמחה על זאת לבלעם אלא השמחה ראויה לישראל, כי בעבורם היתה זאת:

ולכן עשה הקב"ה דבר לבלעם זה שלא יהיה בלעם מתגאה ומתפאר בזה הזכות שזכה שיהיו נכתבים נבואותיו בתורה, והיינו כי דבר אחד בנבואתו שנתנבא על עצמו והוא ותהי אחריתי כמוהו לא קיים הקב"ה דבר זה לבלעם עצמו, שלא נתגלגל בבא אחריו שהוא נבל הכרמלי שהיה גלגול בלעם, ועמ"ש רבינו האר"י ז"ל הבל בלעם עצמו את מיתה משונה עתה של טומאה שהיה חקוק בה לידת נחש של ע"ז מאני לדיו, וכמ"ש בזוה"ק, וכאשר פרשתי בס"ד מ"ש הכתוב ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב שנקודה אות ס' של חרב בקמ"ץ ולא בסגול בחרב, יען כל ניקוד קמ"ץ מורה על דבר ידוע, פלומר בחרב הידוע לשמת שם בן טומאה ע"ז ונסבה נפשו בטומאה ע"כ, ובהשמחה פרטית נגזר עליו בכך כדי שלא יתפאר בנבואתו לומר נביא לה' אני כשאר נביאי ישראל, ולא עוד אלא שנכתבה נבואתו בתורה עם נבואת משה אדון הנביאים, כי מה יתגאה זה לזה שאר נביאי ישראל דעתה הקב"ה את שיבו ותמות מי לא ולמד מאחריתי שלך שנהרגת בחרב ועתה ומיתה משונה ולא נתקיים בך ותהי אחריתי כמוהו, ואם היתה אתה נביא ראוי מעלמך איך תמות מיתה כזו ובחרב עמה משוקק כע"ז של נחש. על כן תשוף שלך מוכיח כי מה שאומר נבואות אלו כפך ואת שנכתבו בתורה לא היה בשביל כבודך, אלא בשביל כבודן של ישראל:

ואמרתי בס"ד משל על זה, משפחה באחת שמוני פלוניות שהיה עם האדון אומנו לא הלך לבית הכנסת אלא רק לפרקים בשבתות וי"ט בלבד, וגם הוא אף לבית הכנסת היה מתאחר עד שמגיעים התפלה בק"ש, ולכך אינו יודע במנהג התפלות של ישראל בימי החול, ויש אשה אחת ספרדית שהיתה חכמה ויודעת ללמוד ולהתפלל, ויקח את אשתו עמו, ויצא לדור בעיר אחת מערי ספרד, ובשבוע הראשון שבא לעיר הזאת, אמר ראוי שאלך בזה השבת לבית הכנסת וילך ונכנס של קהל בחוצה העיר לשב בבית הכנסת על הספסלים, וכל אחד כתוב שמו על ספסל שלו, ויש לשם גם כן אחר בבית הכנסת שקמים ספסלים לאורחים הבאים מעיר אחרת ואין להם דירת קבע בעיר, וזה האורח שנכנס זה לבית הכנסת קרא החזן פסוקי ה' מלך, ושמע שהיה החזן אומר ה' מלך קמו כל הקהל ועמדו על רגליהם כולם בבת אחת כנהוג, וכיון שראה זה שנכנסו לבית הכנסת תכף ומיד, חשב שהקהל כולם קמו ועמדו מפניו לכבודו, והוא בכניסתו הלך וישב בספסל של אורחים [illegible] שהוא מקום המסובה וראה שכל האורחים [illegible] של הבית ונעלו לא בא [illegible] החזן הפסוקים [illegible] שהקהל [illegible] כולם, נתגאה הוא כי הקהל עמדו לכבודו, [illegible] ועמדו כולם [illegible] לבית הכנסת רק בשבת וי"ט [illegible] ברכה, ולכן לא ידע מנהגן של ישראל [illegible] לחזן ה' מלך וכו', ואם היה מורגל [illegible] מועט לחשוב שקמו לכבודו, [illegible] הקהל אחר קריאת פסוקים [illegible] ואמר שהוא אחר שישב על הספסל [illegible] גמר ברוך שאמר, ולכך לא היה [illegible] עמדו, אך ליון שהחזן [illegible] אחר גמר פסוקים אלו [illegible] עמידתן לית' בלוון [illegible]

[illegible] וישבו [illegible] כשישב [illegible]

ואחר שישב שלשה רגעים על הספסל [illegible] לו בהונו שיקום [illegible] הספסל הוא של [illegible] יתמו לתוך [illegible] ואמר לו אתה [illegible] של בית הכנסת [illegible] האורחים [illegible] מעיר אחרת, [illegible] והלך לאותו היכל של האורחים, [illegible] ואחר שקם וישב [illegible] לראות איך קמים הקהל [illegible] עשו [illegible] ולא ישבו אלא עד שישב, [illegible] ובני אדם אשר [illegible] שהיה זה [illegible] ישב עד [illegible] לפני הנביא לא [illegible] אלא [illegible] [illegible] אחר [illegible] ועד [illegible] [illegible] ולא [illegible]

ובשיצא [illegible] לבנו, [illegible] [illegible] גדול

[illegible]

בכל יום, שהם במשלי כבודך [illegible] היו קמים ג"כ [illegible]

ולבן [illegible] לנבואה, [illegible] עם נבואת [illegible]

[illegible]

קמו ועמדו [illegible] הגדלת הגוי לו הגדלת השמחה, כתיב לא באלף וקרינן לו בוא"ו, כלומר הרבית הגוי זה בלעם שנסתפק [illegible] עם נבואת מרע"ה, רק לא לו הגדלת השמחה דדרשינן לתרוייהו לא באל"ף [illegible]

[illegible]

ולפי"ז [illegible]

[illegible]

ועדיין [illegible]

[illegible]

ולכן [illegible]

[illegible]

ונבוה [illegible]

[illegible]

אמנם [illegible]

[illegible]

והנה [illegible]

הקוסם

הקוסם, דכתיב ואת בלעם בן בעור הקוסם הרגו בחרב, וצריך להבין מה נתכוין להודיענו בתוספת זו של הקוסם. ונ"ל בס"ד, שבא הכתוב לגנותו ולבזותו בדבר זה בתכלית הגנות והבזיון, והוא מ"ש בגמרא דגיטין פ"ז גבי אשמדאי כאשר קשרו בניהו בן יהוידע עליו השלום זיע"א בשלשלת שחקוק לה שם המפורש, והביאו לפני שלמה הע"ה, חמא הוא קסמא דהוה קסים, אחיך, א"ל בניהו, מאי טעמא כי חזיתיה להוא קסמא דהוה קסים אחיכת, א"ל דהוה יתיב אבי גזא דמלכא לקסום מאי דאיכא תותיה, פירוש היה תחתיו אוצר גדול זהב וכסף טמון שם, ואם יודע ומכיר בטוב היה לו לקסום לידע מה שיש תחתיו, ולמה ידבר על הריק ע"כ. והשתא כפי התוכא דאחיך אשמדאי באותו הקוסם כן יש לצחק באותו רשע יותר ויותר, יען כי אותו רשע היה קוסם לידע העתידות והמקרים אשר יעברו על ראש בני האדם, ובאותם הימים היה דרכם של בני אדם לבלתי יצאו מן העיר לעיר אחרת עד שילכו אצל הקוסם ויגיד להם דרכם אם טוב ללכת ואם לאו יחדלון, וזה הרשע שהיה קוסם לאחרים למה לא קסם לידע את דרכו אשר הלך עליה הטובה היא אם רעה, כי סוף דבר נמצא הליכתו ויציאתו מביתו למדין כדי לבקש שכרו היתה לרעתו שנהרג, ונתקיים בו המשל דאמרי אינשי גמלא אזל למבעי קרניה, אודניה דהוו ליה גזיזו מיניה, ועוד ירבה השחוק יותר על אותו רשע, איך לא קסם על חרבו את מי תכה ואיך היה נושא עליו חרב זה כדי להרוג בו אחרים, ולא ידע שהוא נושאו עליו כדי שהוא עצמו יהרג בו, כי ארז"ל לא היו יכולים להורגו אלא רק בחרב זה שהיה חקוק עליו נחש מכאן ונחש משאן, ולכן בא הכתוב ביהושע ללמדנו הלצות שיש ללצוק באותו רשע מלד זה שהיה קוסם לאחרים ולא ידע לקסום בעבור עצמו, וז"ש ואת בלעם בן בעור הקוסם הרגו בחרב הקוסם שהיה קוסם וידע עתידות הרגו בחרב הידוע שהיה נושאו על גופו וקומתו, ועתה הוא עת לשחוק, כיון שהוא קוסם, אך לא ידע לקסום על דברים השייכים לו באותו החרב:

ויקחו את כל השלל ואת כל המלקוח באדם ובבהמה, נמצאת הביזה נחלקת לשתי שמות, הא' נקרא שלל, וא' נקרא מלקוח, לרמוז כי זכו לאלה בזכות התורה, והיינו המעלעלין של מלבוש ותכשיטין הנקראין בשם שלל, זכו לזה בזכות תורה שבכתב שנקראת בשם חסד ככתוב ותורת חסד על לשונה, ולכך נחלקה לחמשה ספרים, כי חמשה חסדים יש, וה"פ חסד הוא מספר שלל, רמז לתורה שבכתב, ולז"א דוד הע"ה שש אנכי על אמרתך, זו תורה שבכתב, כמוצא שלל רב:

והנה ידוע כי תורה שבע"פ נקראת בשם לקח, וכמ"ש ע"פ כי לקח טוב, זו תורה שבע"פ, נתתי לכם, שבה תדעון הדרך הטוב ללכת בו והמעשה אשר תעשון, כי היא המבארת דברים הכתובים בתורה שבכתב, ועכ"ז תורתי זו תורה שבכתב שנקראה בשם תורה בכהם אל תעזובו, שהאדם חייב ללמוד בכל יום בתורה שבכתב דבר מועט, ולכן נתקן ללמוד חק לישראל בכל יום, וחלק הנקרא מלקוח זכו לו בזכות תורה שבע"פ הנקראת לקח, ומינו אח"ז שקרא להביזה כולה בשלשה שמות שהם שבי מלקוח שלל, דכתיב ויביאו אל משה ואל אלעזר הכהן ואל עדת בני ישראל את השבי ואת המלקוח ואת השלל ר"ת שמש, רמז שזכו לכל זה בזכות מרע"ה שנדמה לשמש כמ"ש פני משה כפני חמה, וס"ת חיל, רמז לזכות התורה הנקראת אשת חיל על שם מ"ח מעלות שהתורה נקנית בהם שהם מספר חיל, וכתיב וישראל עושה חיל:

כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר אך במי נדה יתחטא, וכל אשר לא יבא באש תעבירו במים, וכבסתם בגדכם ביום השביעי וטהרתם ואחר תבואו אל המחנה. נראה לרמוז בס"ד, כי יש חיטנין שביום ראש השנה כאשר הולכים אצל המים לעשות סדר תשליך די להם בזה, ששם משליכים העונות של השנה כולה וישארו נקיים מכל עון, ובאמת דברים אלו שטות הם, כי העונות אין נפרדים מן האדם, ואין האדם נטהר מהם אלא רק ע"י תשובה שתהיה שלימה בקול תורה ותפלה ובודוי וחרטה ודמעה, ואחר שיעסוק האדם בתשובה זו בחודש אלול ובתענית ערב ראש השנה אז יבא יום ר"ה לעשות סדר תשליך על המים, שענייני הוא שכל המקטרגים שעשאם ע"י עוונותיו ישליכם אל הים העליון, והמקטרג הגדול ג"כ עמהם שלא יזכרו ולא יפקדו עוד, ועושים על שפת הים למטה פועל דמיוני, כדי לעורר ע"כ השלכת המקטרגים למעלה בים העליון, וגם לרמוז כי זה התיקון של השלכת המקטרגים תלוי בתיקון אחר שהוא עסק התורה הנקראת בשם מים, וגם בבכיה שהיא מים:

וז"ש כל דבר אשר יבא באש, היא התורה שנקראת אש, דכתיב הלא כה דברי כאש, כלומר כל דבר חטא ועון אשר הובאה אזהרתו באש היא התורה שנמשלה לאש, הנה זה העון תעבירו אותו מעליכם, באש, ר"ל בעסק התורה שנמשלה לאש וטהר, שיתהפך העון לזכות, אך צריך ג"כ במי נדה הם הדמעות אשר נדים ויוצאין מן מאור עיניו של אדם, יתחטא, כי צריך לטהרת העון שיתהפך לזכות בדמעה אשר נעה ונדה מן העניים, ובצירוף זה תגמר טהרת העון, ולכן נוה רבינו האר"י ז"ל להתפלל מוסף ראש השנה בבכיה, וגם להוריד דמעה בעת תקיעת שופר, ואחר שעשיתם כל זה ביום ראש השנה שעסקתם בתורה ועשיתם בכיה בתפילת מוסף, אז כל אשר לא יבא באש קאי על מקטרגים רעים אשר אין להם אחיזה בתורה שנמשלה לאש כי הם מסט"א, תעבירו אותם במים בסדר התשליך שתעשו בסוף היום על המים, ואחר זה תבואו אל המחנה של שכינה ביום הכפורים שתהיו כולכם צדיקים מבני היכלא דמלכא, שתהיו דומין למלאכי השרת:

פרשת מסעי.

אלה מסעי בני ישראל אשר יצאו מארץ מצרים לצבאותם ביד משה ואהרן. נ"ל בס"ד, ידוע שיש בירור נ"ק נעשה ע"י פה הן באכילה הן בלימוד התורה, כי חיים הם למוצאיהם למוציאהם בפה, וזה הבירור על הרוב נעשה מן הצומח ומן החי ומן המדבר, אבל יש בירור נ"ק נעשה ע"י מהלך רגלים לדבר מצוה, וזה נעשה ונברר מן הדומם, ולכן כל הליכה לבית הכנסת ולביהמ"ד בכל יום או שאר הליכה שהולך האדם לדבר מצוה נעשה בזה בירור גדול לנ"ק שהם מגולגלים בדומם, ולכן אותה אלמנה שהיה לה בית הכנסת בשכונה שלה, והיא הולכת לבית הכנסת אחרת שהיתה רחוקה, ואמר לה רבי יוחנן למה את הולכת למקום רחוק ולא תכנסי למקום קרוב, אך היא השיבה לו, רבי וכי לאו שכר פסיעות יש לי בזה, ועל כן אמר ר' יוחנן למדנו קבלת שכר מאלמנה, ועל זה הבירור נאמר אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה', ר"ל שהולכים בדבר מצוה שנצטוו בה בתורת ה'. ובזה פירשו המקובלים ז"ל על מ"ש בתלמודא בהילוך רבנן ממקום למקום לשון שקלי ואזלי, והכונה שקלי נ"ק מהדרך דאזלי ביה:

והנה ידוע כי תיקון ובירור הנעשה על ידי רגליו של אדם יתיחס לנצח והוד, כי הרגלים הם כנגד נצח והוד, וכמ"ש בפתיחת אליהו הנביא זכור לטוב נצח והוד תרין שוקין, והאדם כשעושה כל יום יחוד המרכבה הן בתפלה הן בעסק התורה צריך לכוין בפנימיות רגליו שיהיו כסא ומרכבה אל הוי"ה בנקוד חיר"ק והוי"ה בנקוד קבוץ שהם בנצח והוד כדי לתת כח באברים ההם לעשות התיקון

התיקון והבירור, וידוע כי מרע"ה ואהרן הע"ה ישיתם מקומם למעלה בנלח והוד, כי מרע"ה בנלח ואהרן בהוד וכאשר תמלא בהקפות שמחת תורה בשבעה כורתי ברית :

ובזה יובן אלה מסעי בני ישראל אשר יצאו מארץ מצרים לצבאותם, הצמ"ד משמש במקום על כמו ואמר פרעה לבני ישראל שהוא ר"ל על בני ישראל, וכן הלמ"ד משמש במקום בעבור, והיינו ר"ל כל המסעות שהיה להם מעת יציאתם ממצרים היו בעבור לצאותם הם ניצולי הקדושה, שכל נצוץ הוא מנאך בפני עצמו שהוא בצבאות של מעלה ואלו הצבאות הם שייכים לנשמותם ולכן נקראים לצבאותם, ונסעו ברגליהם בעבורם כדי להוציאם מן הדומם במהלך שלהם, והוציאום במהלכם ברגליהם שהם. רמוזים במקום משה ואהרן, כי יד לשון מקום כמו מציב לו יד, וכן יד אבשלום שהוא ר"ל מקום וכן כאן אמר זה התיקון נעשה בהארת ספירות נלח והוד שהם מקום משה ואהרן :

ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם על פי ה' ואלה מסעיהם למוצאיהם. נ"ל בס"ד הכונה שבכל מסע ומסע שנכתב בתורה נרמז בו שיעור מוצא ובירור נצולי הקדושה בדברים שנכתבו במסע ההוא על פי ה', כי כשכתב מרע"ה המסעות על פי ה' כתב ברמז כל נצולי הקדושה שיצאו מאותם המסעות, ולז"א ויכתוב משה את מוצאיהם הם נצולי הקדושה שהוציאום ישראל מן הדומם בנסעם עליו, רמז אותם בדברים שכתב בסדר המסעות על פי ה' יען כי אלה מסעיהם של ישראל נולדו ונתהוו מצד מוצאיהם הם נ"ק שכל מסע ומסע גודלו ומשך הזמן אשר נתעכבו בו היה כפי שיעור הברורים שנבררו, ולכך יש מסע גדול, ויש בינוני ויש קטן, ולז"א ואלה מסעיהם גודלם ואורכם היה שיעור שלהם כפי שיעור מוצאיהם :

ויסעו בני ישראל מרעמסס ויחנו בסוכות. נ"ל בס"ד דידוע שורש רע כל העבירות נמשך מן רע של איסור אכילה, מפני כי עון עץ הדעת שהיה שורש פורה ראש ולענה לכל עבירות שבתורה היה איסור אכילה, ולכן היצה"ר מתגרה בכ"מ באיסור אכילה לטמא בו את האדם וידוע מסס לשון לכלוך הוא, וכן פירש הערוך ז"ל, עמ"ש בגמרא דחולין דף ד' א"ר משרשיא דמסמסי ליה מסמוסי, פירוש מלכלכו שלא ישאר בו סימן, וכן שם בדף כ"ח על בר אווזא דאתא כי מסמס קומיה ע"ש, ואמרתי דלכן נקראת האצטומכא בשם מסס כמ"ש בחולין דף מ"ב מסס ובית הכוסות, כי האצטומכא היא בפנים ומסס נשון לכלוך הוא, ותיבת מרעמסס תחלקנה לשתים וקרי בה רע—מסס, כלומר רע המלכלך אשר נסעו ישראל ממנו שנטהרו וניצלו ממנו על ידי תעניות וסגופים ועסק התורה ומצות ומעשים טובים שעושים מראש השנה עד סוף יוה"כ, ואז אח"כ ויחנו בסוכות לקבל שם הארות גדולות של חסדים דאור פנימי ואור מקיף :

ויסעו מסוכות ויחנו באתם בקצה המדבר. נ"ל בס"ד, אתם רמז לתורה, כי אתם הוא אותיות אמת, והתורה נקראת אמת, דכתיב תורת אמת היתה בפיהו, וכתיב אמת קנה ואל תמכור, וכנז' בדברי חז"ל. וז"ש ויסעו מסוכות הוא חג הסוכות הנז' שבו תיקון והמשכת החסדים. ויחנו באתם הוא שמחת תורה הנקראת אמת אותיות אתם כאמור, כי חג שמחת תורה נולד ונעשה מכח חג הסוכות כנודע :

ועוד נ"ל בס"ד, לרמוז אתם על התורה, כי ידוע שהתורה נקראת בשם אל"ף, והיינו כי בתורה יש ארבעה חלקים שהם פרד"ס, והם כנגד ארבעה מדרגות המספר שהם אחדים עשרות מאות אלפים כנודע, ואלו נרמזים באות אל"ף במלואו עולה מספרו קי"א שהם אחדים ועשרות ומאות, ובקריאתו במלואו שנקרא אל"ף נרמז מספר האלפים, וכמ"ש רבינו האר"י ז"ל בעץ חיים, ולכן אתם רמז לתורה, כי אתם הוא א' תם, ר"ל תם במספרו ובקריאתו שנרמז בהם ד' חלקים של פרד"ס וכאמור :

ואמר אשר בקצה המדבר, נתן בזה סימן לתורה שהאדם יכנס באהלה אחר היותו בן שלש שנים, וכמ"ש המקובלים על פסוק שלש שנים יהיו לכם ערלים וברביעית יהיה כל פריו קודש הלולים לה', וזה נרמז אחר אותיות מדבר, כי אחר אות ב' יש ג' ואחר אות ר' יש ש', ואחר אות מ' יש נו"ן, ואחר אות ד' יש ה' הרי כאן יש אותיות ג' שנה, וז"ש ויחנו באתם הוא חג שמחת תורה שנקראת אתם אותיות אמת, אשר זמן כניסת האדם באהל שלה רמוז בקצה המדבר, דהיינו סוף אותיות מדבר שרמוז שם אותיות ג' שנה, דאחר שיהיה בן ג' שנה, אז יכנס באהלה של תורה :

ויסעו מאתם וישב על פי החירות אשר על פני בעל צפון ויחנו לפני מגדול. נ"ל בס"ד כי בני האדם שנלטו בהם היצה"ר, יסעו משליטתו ע"י אתם, היא התורה שנקראת אמת אותיות אתם כאמור לעיל. וישב האדם להתנהג על פי החירות, הוא היצה"ט, כי ידוע היצה"ט הוא מסטרא דחירות, משא"כ היצה"ר הוא מסטרא דעבדות, וכמ"ש רז"ל ע"פ מפנק מנער עבדו, דקאי על יצה"ר שהוא מסטרא דעבדות, על כן היצה"ט הוא מסטרא דחירות, והאדם יוצא מתחת הנהגת היצה"ר שהוא עבד ע"י עסק התורה שנקראת אתם אותיות אמת, שאז עתה שב להתנהג על פי החירות ר"ל על פיו של יצה"ט שהוא בסטרא דחירות אשר הוא חונה בלב האדם על פני בעל צפון, והיינו כי בלב יש שני חללים א' מימין הלב שהוא משכן יצה"ט בסוד לב חכם לימינו, ואחד משמאל הלב שהוא משכן היצה"ר בסוד לב כסיל לשמאלו, ולכן היצה"ר נקרא בעל צפון, ר"ל בעל חלל השמאלי שהוא הצפוני, שלכן אמר הכתוב ואת הצפוני ארחיק מעליכם ודרשו זה על יצה"ר, ולז"א על פני בעל צפון, כי יצה"ט חונה בימין שהוא פנים למקום בעל הצפון, כי בכ"מ הימין הוא נחשב פנים והשמאל אחור, ואחר שזכו בני האדם לצאת מתחת שליטת יצה"ר ולהתנהג על פי החירות הוא היצה"ט, אז ויחנו הגוף והנפש של האדם לפני מגדול, חלק תיבת מגדול לשנים וקרי בה מ' גדול, כלומר זוכים לתשובה עילאה שהיא בסוד הבינה, וידוע כי אות מ"ם גדולה היא בסוד הבינה ששם היא תשובה עילאה :

ויסעו ממרה ויבואו אלימה ובאלים שתים עשרה עינות מים ושבעים תמרים ויחנו שם. נ"ל בס"ד בהקדים מ"ש רבינו האר"י ז"ל בעץ חיים דהדדים סודם הוא שם אלקים שבבינה, והוא ט' מימינה דד א' מ"י משמאלה דד ב' וז"ס ט' ד"ד ומ"י ד"ד, ואות ה' באמצעיתא הוא סוד החלב המתפשט בשני דדים אלו ע"ש, נמצא דד ימין יונק ומאיר מאותיות ט' דשם אלקים, ודד שמאל יונק ומאיר מן דד שמאל, והחלב המתפשט בדדים מאיר מן אות ה' דשם אלקים, וז"ש ויסעו ממרה הם דינים קשים, ויבואו אלימה אותיות ט'קים בשלימות שהיא שם אלקים שבבינה שממנו מאירין הדדים עם החלב המתפשט בהם, ובאלים קרי בה בט"ס שממנו סוד הדדים שתים עשרה עינות מים הם י"ב צרופים של שם הוי"ה שהם חסד, ושבעים תמרים הארת יין המשומר בענביו שהוא סוד הבינה, ויחנו שם הארת שם הוי"ה ושם שדי הרמוזים במזוזה שהם שם הוי"ה מבפנים, ושם שדי מבחוץ שהם שומרים את ישראל והם עולים מספר שם :

והיה אשר תותירו מהם לשכים בעיניכם ולצנינים בצדיכם וצררו אתכם על הארץ אשר אתם יושבים בה. נ"ל בס"ד, כי נראה בגמרא ומדרשי רז"ל דעיקר הגזרות

שהיו

שהיו גוזרין אוה"ע על ישראל הם בשלשה דברים שהם שלא יעסקו בתורה ולא ישמרו שבת ולא ימולו, ונראה דנרמזו שלשה אלה בזה הפסוק והיינו לשכים, בעיניכם זו התורה שנקראת עינים של ישראל, ולצנינים בצדיכם זה השבת שרמוז בצד אותיות ישראל שהם אותיות שבתכם כי אחר יו"ד יש כ"ף, ואחר שי"ן יש ת' ואחר רי"ש יש ש', ואחר א' יש ב', ואחר למ"ד יש מ', וז"ש ולצנינים בצדכם הוא שבתכם שרוצים לבטל אותו מכם, ואומרו וצררו אתכם רמז למילה שנקראת אות כמובן :

אלה שמות האנשים אשר ינחלו לכם את הארץ אלעזר הכהן ויהושע בן נון. נ"ל בס"ד רמז בזה להם שיהיו בדקי בשמא שיש בשמותם סימן טוב לכם, והיינו אלעזר רמז שהאל יתברך יעזור אתכם בנחלתה ותהיה הארץ כבושה לפניכם בעזר האל יתברך, ובשם יהושע יש סימן טוב שי"ה יושיע אתכם מן הקליפות של יושבי הארץ, ואביו של יהושע ששמו נו"ן שהוא דג, בו רמוז הצלת ישראל מן עיה"ר, כי רע עין הוא גי' ת' וארץ ישראל היא ת' פרסה תנצל מן רע עין, וזה נרמז בדג דלא שלטא ביה עינא בישא, ולז"א אלה שמות האנשים. אשר ינחלו לכם את הארץ תהיו דייקי בשמותם. ונ"ל בס"ד בנחלה זו אשר תהיה לבני ישראל, רמוז שמות האנשים אשר ינחילו את בני ישראל את הארץ, כי שני אותיות ראשונות של הארץ רמוז בהם ר"ת אלעזר הכהן, ובשלשה אותיות של בני ישראל רמוז בהם ר"ת יהושע בן נון שהוא ר"ת בנ"י :

אלה המצות והמשפטים אשר צוה ביד משה אל בני ישראל בערבות מואב על ירדן ירחו. נ"ל בס"ד, דידוע המצות הם כמנין שם הוי"ה במילוי יודי"ן, ומספר שם ישראל שעולה סך הכל תרי"ג, וכאשר פרשתי בס"ד ברמז הכתוב ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום, כולכם דייקא, ר"ל כל תרי"ג שלכם, וידוע שם הוי"ה במלוי יודי"ן מילואו מ"ו, ונקרא אב כנז' באדרא זוטא ע"ש, וז"ש אלה המצות והמשפטים אשר צוה ביד משה אל בני ישראל, כלומר התרי"ג מצות הם מכוונים עם מספר ישראל להיות השכינה שורה עליהם, וזה החשבון יצא בכיוון בערבות מואב, ערבות לשון עירוב ותערובת מואב, חלק התיבה לשתים וקרי בה מ"ו א"ב, כלומר שם אשר מילואו מ"ו ונקרא אב :

בשם ה' נעשה ונצליח
ליקבה"ו

ספר דברים

פרשת דברים

אלה הדברים אשר דבר משה. איתא במדרש אלה הדברים כדבורים דובשן מתוק ועוקצן מר, וצריך להבין מה הדבש שיש בזה, ומהו העוקץ שהיה להם בתוכחות האלה, וי"ל בס"ד דמצינו כאן שנתחכם לדבר ברוה"ק תוכחות ברמז עם ישראל, בהזכירו להם המקומות האלה, והוא ע"פ משל שהובא במדרש רבה בענין זכור את אשר עשה לך עמלק, והוא משל למלך שהיה לו פרדס וביכר פירותיו והניח שם שומר כלב אחד והלך המלך מארמונו וראה כי אהובו נכנס בהחבא מן פרצה אחת, כדי לגנוב מן הפירות הבכירות ולאכול מהם, והכלב רץ אחריו בעת שהיה גונב ואוכל וקרע לו בגדיו ויצא תכף וברח, אמר המלך אם אומר לו איך גנבת מן הפירות הרי הוא מתבייש, ואם לא אומר לו כלום הוא חושב שלא ידעתי בו וחוזר ונכנס בגניבה, מה עשה המלך, אמר לו כמה עז וקשה זה הכלב שקרע כל בגדיך, אז זה הבין שהמלך היה רואה בו בעת שבא לגנוב וקרע הכלב את בגדיו. ע"כ המשל:

וכן הענין כאן אמר מרע"ה אם אומר לישראל ראו איך חטאתם במקום הזה, ואיך חטאתם במקום זה, הרי הם מתביישים, ובפרט כשאומר להם זאת התוכחה בתחלת דברי אתם במשנה תורה, מה עשה הזכיר להם המדבר שנתן להם הקב"ה טובה גדולה שהיא לחם מן השמים, והם יודעים שהלחם היקר הזה שנתן להם במדבר היה אחר שחטאו בדבור שלהם בתלונה שנתלוננו בשכלתה הצידה שלהם, על כן כשזוכר להם הטובה של הלחם שנתן להם במדבר ממילא הם זוכרים החטא שחטאו בדבור כי המדבר הוא ג"כ משמעותו דיבור. נמצא יש כאן דבש מתוק הוא הזכרת הטובה של הלחם שהוריד להם במדבר מן השמים, ויש כאן עוקץ שיזכרו חטאם שחטאו בדבור שבעבורו נתן להם הלחם:

גם הזכיר להם הערבה היא ישיבתם בשטים שהיו שם דשנים ורעננים ושבעים מטובה גדולה של שלל סיחון ועוג, ועי"כ יזכרו ממילא מה שנסתבב להם מחמת טובה זו שזנו את בנות מדין ובנות מואב, הרי כאן דבש מתוק ועוקץ מר. וגם הזכיר להם מול סוף זו קי"ס שהיא טובה גדולה שביזת הים גדולה מביזת מצרים, ועוד זכו שם להשגה נפשיית על הים מה שלא ראה יחזקאל הע"ה וממילא יזכרו מה שהמרו על ים בים סוף, ודברו קשות באומרם המבלי אין קברים וגו', עד שא"ל התיצבו וראו את ישועת ה' הרי הזכיר להם דברים אשר דבשן מתוק ועוקצם מר, לכך ארז"ל אלה הדברים כדבורים:

ודע כי ספר דברים הוא דברים שיוצאין ובאים מן מרע"ה לישראל, ויש בו כמה דברים שהם אמורים בחומשים הראשונים ונשנו כאן, ולכך נקרא משנה תורה, מלשון ויאמר שנו וישנו. וגם נקרא משנה מלשון משנה למלך כי להיותו דברים שיוצאין מן מרע"ה לישראל נחשב משנה לגבי חומשים הראשונים, אך באמת קדושתו ומעלתו שוה לחומשים הראשונים, ואין הפרש ביניהם כי אלו הדברים לא אמרם מרע"ה מדעתו אלא הקב"ה שם בפיו הדברים, ובעת שכתב מרע"ה את משנה תורה היה הקב"ה אומר ומרע"ה כותב כספר ארבעה הראשונים:

במדבר בערבה מול סוף וכו'. נ"ל בס"ד אע"פ שכל מקומות הנזכרים פה הם תוכחות על עונות שעשו וכאשר פרש אותם רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל אחת לאחת, עכ"ז נראה דנתחכם מרע"ה בהשגת רוה"ק לרמוז בדברי התוכחות את הטובות הנשגבות שהשיגו ישראל בחסדו יתברך, ואמר במדבר בערבה בזה רמז על כח הפסוק של שמע ישראל שהוא נקרא חרב פיפיות, כמ"ש רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם, וידוע שיש בתיבה הראשונה של פסוק שמע עי"ן רבתי שרומז להארה גדולה, ונרמז באותיות בערבה, ותחלק המלה לשתים וקרי בה בע' רבה, וז"ש במדבר בערבה, ר"ל בדבור של ע' רבה דשמע:

ואמר מול סוף רמז לתורה שהיא שבעה ספרים וכל ספר נקרא עץ דכתיב עץ חיים היא למחזיקים בה, נמצא היא ז' עץ ורמוזה באותיות שהם לפני אותיות סוף שיש לפניהם באלפא ביתא ז' ע"ץ. ואומרו בין פארן ובין תופל, רמז בזה על חסד אל במלואו כי שם אל הוא חסד ובמלואו אל"ף למ"ד עולה קפ"ה, והפרש שיש מספר פארן לבין מספר תופל מלא בוא"ו כדקדקינן הוא מספר קפ"ה שהוא החסד הגדול שבו נעשה קיום לישראל בעולם, כמ"ש חסד אל כל היום:

ואומרו ולבן רמז בזה על ל"ו צדיקים שהם בני עליה דלא חסרין מישראל בכל דור ודור והצדיק נקרא בן דכתיב ה' אמר אלי בני אתה, ואותיות ולבן הם לו בן. ואומרו וחצרת, חלק התיבה לשתים, וקרי בה חצי רת, דהיינו חציים של מספר ר"ת הם שני ש' הקבועים בתפלין של ראש, וכל תגבורת ישראל על העכו"ם הוא בהם, כמ"ש וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך, וארז"ל אלו תפלין שבראש, והיינו כי שם הוי"ה בחלוף א"ת ב"ש הוא מצפ"ץ שעולה ש', ואלו הן שני ש' של תפלין רומזים אל שני שמות הוי"ה די"ג מידות, דכתיב ה' ה' אל רחום וחנון וכו', ולכן כל תגבורת ישראל הוא בהם. ואומרו ודי בהפוך אתוואן יוד רמז לעילוי אות וא"ו דשם הוי"ה שיתעלה ויהיה בעילוי של יו"ד שבשם, כסוד הכתוב ביום ההוא יהיה ה' אחד, ובזה תלוי תכלית העלוי והמעלה של ישראל, ואומרו זהב רמז דאז תהיה הגאולה מסטרא דגבורה דיצחק, ולא מצד החסד, כמ"ש בזוה"ק על פסוק ולא בכסף תגאלו, כלומר לא תגאלו ע"פ מדת החסד בלבד שנקרא כסף:

פנו וסעו לכם ובאו הר האמורי ואל כל שכניו בערבה בהר ובשפלה ובנגב ובחוף הים. נ"ל בס"ד, פנו מלשון ואנכי פניתי הבית שתפנו גופים שלכם מן השיגים של חו"ל המדבקים בכם, וסעו לכם, הכונה ע"ד מ"ש השי"ת לאברהם אע"ה לך לך מארצך, ופירש רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל הכונה, לך לך תלך לשרש שלך למעלה המכוון כנגד

א"י

א"י בישר, משא"כ בהיותך בחו"ל הוא דרך מעוקש ע"ש. וכן כאן א"ל שבו לכם, ר"ל לשורשכם. ובאו הר האמורי, זה הר המוריה, שאם תסיר א' מן האמורי ישאר מוריה, ואות א' שבתוך השם הזה הוא רומז על בהמ"ק שהוא מקום אחד ומיוחד לבדו הנתון בהר המוריה. ואל כל שכניו רמז בזה לתואר קדוש אשר אותיותיו הם שכנים לאותיות הר, כי מצד אחד של הר יש ק"ד, ומצד הב' יש אותיות ש"ו, הרי כאן יש צירוף קדוש, כי בבואכם שם תזכו לתואר קדוש, אשר אותיותיו עומדים שכנים לאותיות הר, ואמר בערבה רמז בזה על הארת הבינה שהיא בירושלים של מעלה ומאירה בירושלים של מטה המכוונת אליה, וידוע כי אות ע' רבתי של שמע ישראל היא הארה גדולה מצד הבינה, וזהו בערבה חלק התיבה לשתים וקרי בה ע' רבה שתאיר לכם, ובהר ובשפלה רמז למדת הענוה האמיתית שהנפשות שלכם אע"פ שהם גבוהים ורמים שעומדים ברום עולם, הנה הם בעיניהם שפלים שעומדים בשפלה ר"ל במדת השפלות, ובביאתכם שם למקום שהוא בחינת ענוה תקנו לכם מדת הענוה והשפלות :

ואמר עוד ובנגב זו החכמה, כי החכמה מתייחס לדרום כמ"ש רז"ל הרוצה להחכים ידרים ולכן החכמים נקראים זקני הנגב, וידוע מ"ש רז"ל אוירא דארץ ישראל מחכים. ובזה פרשתי בס"ד מדרש רז"ל, א"ל הקב"ה למרע"ה משה חכם אתה ותבקש להכנס לארץ, בתמיה, והיינו ר"ל בשלמא אחרים משתוקקים ליכנס לארץ כדי לשאוב חכמה דאוירה דא"י מחכים, אך אתה חכם שלם בחכמה, ואין אתה צריך לאוירא דא"י, ולזה אמר כאן שהליכתם שם להר האמורי תזכו לחכמה שמתייחסת לנגב. ואמר ובחוף הים שתזכו לאהבה שלימה שהיא במחשבה ודבור ומעשה, וג"פ אהבה עולה ט"ל, ורמוזה בחוף הים, ר"ל שפת אותיות י"ם, כי קודם יו"ד יש אות ט' וקודם מ' יש אותיות ל' הרי אותיות ט"ל שבהם רמוז אהבה שלימה שיש לישראל בהקב"ה בעבודה תמה של מחשבה ודבור ומעשה, גם נרמז באותיות ט"ל העומדים בחוף אותיות ים על ט"ל אותיות של ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן, שיהיה להם דבקות בשמו יתברך בארבעה מילואים הנז' כמ"ש ואתם הדבקים בה' אלקיכם :

ואמר עוד ארץ הכנעני והלבנון, והיינו כנעני רמז ליצה"ר, כמ"ש רז"ל ע"פ כנען בידו מאזני מרמה לעשוק אהב, והלבנון זה יצה"ט לשון לובן שמלבן עונות ישראל, והצדיק השלם משוה אותם ביחד כמ"ש רז"ל ע"פ כי מצאת את לבבו נאמן לפניך, לבו לא נאמר אלא לבבו דקאי על שני יצרים שכל אחד נקרא לב השוה אותם בעבודת השי"ת, וז"ש ארץ הכנעני זה יצה"ר, והלבנון זה יצה"ט שניהם ארץ אחת נעשו בהשואה אחת לעשות רצון אביהם שבשמים, וארץ הוא לשון רצון, כמ"ש רז"ל למה נקרא שמה ארץ וכו'. ואמר עוד עד הנהר הגדול נהר פרת, כלומר תוכלו להעלות הארות מ"ן עד יסוד הבינה שנקרא נהר פרת שהיא סוד עוה"ב, והמעלה שם נקרא בין עוה"ב :

ה' אלקיכם הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרב. נ"ל בס"ד אע"ג דקרינן לרוב בוא"ו לרב כתיב, ודרשינן המסורת בדרך הלכה, והיינו דארז"ל הנשמה עולה למעלה בכל לילה בעת שינה והיא מודה על כל חטא שחטאה ביום, וחותמת על הודאתה, שנאמר וביד כל אדם יחתום, וכתבתי במ"א שדבר זה הנעשה לישראל שתעלה נשמתם למעלה ולהודות על חטא הוא טובה גדולה לישראל יען כי על כל מעשה שיעשה האדם ביום יש מלאכים ממונים על זה שיעידו על כל מעשה האדם שיעשה ביום, אך עדותם מוכרח שתהיה ביום השני, יען כי אין דנים בלילה, וב"ד של מעלה יושבים ודנים ביום על מעשים שעשה האדם ביום שקדם, וכן עוה"ד כל יום דנים על יום אתמול, וידוע כי על כל מעשה רע שיעשה האדם מתחייב קנס בב"ד של מעלה כפי ערך העון כדין מועל בקדשי שמים, וזה הקנס היא מלבד עונש העיקרי של כל עון ועון, ולכן כיון דהנשמה עולה בלילה ומודה על העון הנעשה ביום ההוא וחותמת בו קודם שיעידו המלאכים ביום למחרתו, נמצאת היא מודה בקנס ונפטרת ע"י הודאתה לפי סברת רב דס"ל בגמרא דקמא דף ע"ה מודה בקנס ואח"כ באו עדים פטור, ואע"ג דשמואל פליג וס"ל דחייב אפסיקא הלכתא כרב דפוטר. ובזה פרשתי בדרשותי רמז הכתוב בנבואת בלעם שאמר אוי מי יחיה משמו אל, קרינן ביה משמואל, דלפי סברתו מודה בקנס חייב, וז"ש דוד הע"ה וסלחת לעוני כי רב הוא, פירוש וסלחת לעוני שהודיתי עליו ויש לי דין מודה בקנס דפטור, יען כי רב הוא הפוטר אותי, רב דייקא דהוא חשוב מופלא שבב"ד שהוא גדול משמואל המחייב ואפסיקא הלכתא כוותיה דרב, הרי יש לי אילן גדול לסמוך בו, וידוע כמו שרבינו הקדוש נקרא רבי בסתם, כן נקרא רב אבא בשם רב בסתם בכוליה תלמודא :

וז"ש ה' אלהיכם הרבה אתכם. כלומר הרבה אתכם במעלה שנתן רשות לנשמות שלכם לעלות למעלה כדי להודות על מעשים שלה קודם שיעידו העדים למחר ביום, שבזה יהיה לה דין מודה בקנס, ואח"כ באו עדים דפטור, ולכן והנכם היום, דהיינו ביום שבא אחר הלילה שהודית בו הנשמה נחשבים לצדיקים ככוכבי השמים ע"י הודאה זו לרב, ר"ל לפי סברת רב, דס"ל מודה בקנס ואח"כ באו עדים פטור, והצדיק בדינו נדמה לכוכבים דכתיב ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד :

ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב בפרשת משפטים לא תהיה אחרי רבים לרעות ולא תענה על רב לנטות אחרי רבים להטות, וידוע דרז"ל דרשו אע"ג דקרינן ריב כתיב רב ללמד שאין חולקין על מופלא שבב"ד, ולפי דרכינו ג"כ דרשינן כאן לא תענה על רב הוא רב חבירו של שמואל דס"ל מודה בקנס ואח"כ באו עדים ה"ז פטור והכי קאמר לא תהיה אחרי רבים לרעות דאע"פ שיש רבים מלמדים חובה ומיעוט מלמדים זכות, אתה תלמד זכות כמועטים, ולז"א לא תהיה אחרי רבים לענין לדון לרעה, כי מדתו יתברך רב חסד מטה כלפי חסד, ועוד אני מצוה אותך בפירוש לא תענה על רב הוא רב מארי דתלמודא לא תחלוק בדין מודה בקנס אלא תפסוק הלכה כרב, ואפילו שאתה נוטה בזה אחרי רבים לא תזוז מסברתו של רב מאריה דתלמודא הנקרא בשם רב בסתם בכוליה תלמודא :

איכה אשא לבדי טרחכם משאכם וריבכם. צריך להבין מה ענין שלשה לשונות אלו דנקיט דנראין ענין אחד הם. ונ"ל בס"ד דידוע אוצר יש למעלה שנקרא דלי וישראל נשפעים מתוכו, אך או"ה נשפעים מעט מן המעט מהנוטף ממנו, וכמ"ש הן גוים כמר מדלי, והשפעת ישראל שהיא מן דלי מלא תלויה בשלימות הלימוד של התורה הנקראת מים, וכמ"ש יזל מים מדליו וזרעו במים רבים, כלומר אימתי יזל מים הוא השפע שמכונה בשם מים מדליו, ר"ל מן הדלי הנז' הוא כאשר זרעו אלו ישראל זרע וא"ו הם במים רבים, הוא עסק התורה שנקראת מים שיעסקו בה ברבוי, כי שלימות הלימוד יהיה מצרוף שלשה אנשים שהם רב וחבר ותלמיד, כמ"ש בגמרא הרבה תורה למדתי מרבותי ויותר מחבירי ומתלמידי יותר מכולם, וידוע כי עסק התורה רמוז באות ל', כי אות ל' במילואו משמעותו לימוד, ושלשה אלה שהם רב וחבר ותלמיד נרמזים בצורת אות ל' כי הוא ג' וי"ן ואות ו' הזקוף זה הוא כנגד הרב ואות ו' האמצעי השטות הוא כנגד החבר, ואות ו' השפל למטה הוא כנגד התלמיד כי מכל שלשה אלו ישיג האדם

לימוד

לימוד בתורה, ולכן התורה נקראת מים שהוא מספר שלשה פעמים ל׳ אחד כנגד לימוד שיהיה מן הרב, ואחד כנגד לימוד שיהיה מן החבר, ואחד כנגד לימוד שיהיה מן התלמיד :

נמצא שלימות הלמוד שהוא ברבוי רמוז בשלשה ווי״ן של אות ל׳, ועל כן אם ישראל יעסקו בתורה בלימוד שלם הרמוז בציור אות ל׳, אז זוכים להמשיך להם שפע מן דלי מלא, ואם לא יהיה להם לימוד שלם הרמוז באות ל׳ אז יחסר אות ל׳ מן דלי וישאר אותיות די שהם מורים על שפע מעט ומצומצם שאומרים לדלי די, כלומר לא תתן הרבה, ולז״א הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים, והיינו שיניקתם מן אוצר הנקרא דלי בצמצום ודוחק, כי לגבי דידם נסתלק אות ל׳ ונשאר די המורה על המיעוט וצמצום, וידוע דכל שלשה חשיבי רבים, וכמ״ש בגמרא רבים מפקי לקלא והיינו שלשה, ולכן אמרו כל מלתא דמתאמרא באפי תלתא לית בה משום לישנא בישא, ולז״א יזל מים שפע שלם מדליו, ר״ל מן דלי מלא שהוא שלם באות ל׳, יען כי וזרעו אלו ישראל, עוסקים במים רבים, ר״ל בלימוד שלשה שנקראים רבים שהם רב וחבר ותלמיד, והיינו מים רבים, ר״ל תורה שלימה בצירוף שלשה שנקראים רבים :

ובזה יובן בס״ד, איכה אשא לבדי, תיבת לבדי תחלקנה לשתים וקרי בה ל׳ בדי שתהיה אות ב׳ שמוש, כלומר איך אשא את אות ל׳ להניחו באותיות די כדי להשלים הדלי, ולא יהיה חסר כאשר היה בזמן ישיבתכם במצרים שהיו אותיות די לבדם וכמ״ש על מאמר די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים, ועתה איך אשא את אות ל׳ ואשלים בו אותיות די לעשותם דלי, מאחר כי השלשה אנשים שרמוזים בציור שלשה ווי״ן של אות ל׳ שבהם נשלם הדלי המה חסרים מצד הלימוד היוצא מאתם, כי הלימוד שראוי להיות מהרבנים הנה הוא טרחכם שנדמה בעיניהם טורח גדול שקצים בו, ואין הרב מלמד ברצון מלב ונפש, והלימוד הראוי להיות מן החברים, הנה הוא משאכם שנחשב בעיניהם משא כבד וקצים בו, והלימוד הראוי להיות מן התלמידים הנה הוא ריבכם שהתלמיד מקניט את הרב ומתכעס עמו, וממילא אין יוצא ממנו תועלת, כי אין הקפדן מלמד, וגם מתערב בלימוד זה סרך עבירה של כעס שעושה פגם גדול ואין התלמיד רואה סימן יפה בלימודו, כי שולט בו כח הסט״א ומבטלת לימודו ב״מ, וא״כ שכך הוא ענין הלימוד שלכם שראוי להיות מצירוף שלשה אנשים הרמוזים באות ל׳ איך אשא את אות ל׳ להניחו באותיות ד״י כדי להשלים הדלי :

הבו לכם אנשים חכמים ונבונים וידועים לשבטיכם ואשימם בראשכם. קשה תיבת לכם לשון יתר, דפשיטא שהם לצרכם ובעבורם, ועוד תיבת אנשים ג״כ לשון יתר, וכי ס״ד שיביאו נשים ודי לומר הבו חכמים וכו׳, ועוד אומרו וידועים לשבטיכם מאי תליא הא בהא, דאם הם אין יודעים אותם, ומרע״ה יודע אותם שהם ראויים למה לא ימנו אותם דיינים, ועוד אומרו ואשימם בראשכם פשיטא הוא שהדיין יושב בראש. ונ״ל בס״ד דהכתוב אמר מלך במשפט יעמיד ארץ, והכונה שהדיין השופט צריך להיות לו מורא על הצבור כמו מורא של מלך שיהיה חשוב בעיניהם כמו המלך לקיים גזרתו כאשר יאמר פ׳ חייב פ׳ זכאי, ואם לאו אין דבריו עושים פירות ולא יוכל לשפוט בין איש ובין רעהו. מעשה במלך אחד שהיה הולך ברחובות העיר ושמע קול המון של ילדים אשר לומדים בפני רבם בבית המדרש ויכנס לראות וימצא הרב שלהם יושב על הכסא והרצועה בידו והילדים יושבים באימה וברתת סדורים לפניו על מחצלת פרושה על הקרקע ועיניהם תלויות אליו ויושבים כעבדים לפני אדוניהם, וכשנכנס המלך וראו אותו הילדים הכירו בו שהוא המלך וקמו כולם מלא קומתם

וישתחוו לו ולא ישבו עד שאמר להם המלך שבו, אך הרב שלהם לא קם ולא זע מלפני המלך אלא נשאר יושב על כסאו והרצועה בידו, ויתפלא המלך על הדבר הזה ויצא והלך לו ולא דבר עם הרב כלום, ואחר שלשה ימים שלח המלך אחר אותו הרב ויבא לפניו ותכף בבואו כרע והשתחוה לפני המלך ויגש וישק כפות רגליו ויעמוד כפוף קומה עד שא״ל המלך שב אז ישב, ויען המלך ויאמר אליו היום אני מלך והשתחוית לי, ואתמול שלשום לא הייתי מלך, ויען הרב ויאמר היום ותמול שלשום אתה מלך, אך תמול שלשום באת למקום מלכותי וממשלתי, וידוע לאדוני המלך כי הילדים אשר ראית לפני להיותם קטנים אין להם רצון מצד עצמם להיות נכנעים ללמוד תורה ודרך ארץ כי מצד עצמם ניחא להו באפקרותא ולא נח להם לשאת על צוארם עול הלימוד, ורק ע״י המורא שיש להם ממני הם כפופים ללמוד ומטין אוזן לדברי לעשות כאשר אגזור עליהם והם רואין אותי כמו מלך ממש, ואם לא היה להם ממני אימת מלך ממש לא היה לימודם שלם ועולה כהוגן וכראוי, והדרך ארץ אשר ראית שעשו בקימה והשתחויה לפני אדוני המלך אני הוא המורה להם הלכות דרך ארץ בזה וכיוצא בו, ולכן כשבא אדוני המלך למקומי והילדים יושבים באימה לפני רציתי לחזק המורא שיש להם שיהיה עליהם ממני אימת מלך ממש, על כן לא קמתי מלפניך ולא עשיתי שום הכנעה לפניך, ובזה ידעו שאני במקומי מלך ממש, בראותם שאפילו אתה אדוני המלך לא נחשבת אצלי במקומי מלך, ובזה ממילא נתחזקה אימת מלכותי עליהם ולא חשבתי שיהיה אדוני המלך מקפיד בדבר הזה, כי ידעתי שזה הוא רצון אדוני המלך שיהיו עבדי אדוני המלך מקטנותם מלומדים בחכמה ובדרך ארץ והא תליא בהא, ובודאי לא האשימני על חסרון כבוד מלכות שעשיתי כי כך ראוי לעשות בעבור תיקון העולם שהשעה צריכה לכך. ויודה לו המלך ויאמר טוב הדבר אשר עשית וזהו כבודי, ע״כ המעשה :

וכן הענין אצל הדיין שהוא גוזר פלוני חייב פלוני זכאי, ומוציא ממון סך רב מראובן ונותן לשמעון אם יהיה לו על הצבור אימת מלך שיהיה חשוב בעיניהם כמו מלך ממש אשר דבר המלך אין להשיב ה״ז מעמיד ארץ במשפטו אשר ישפוט כיון שדבריו נשמעין, אבל אם אין נחשב בעיני הצבור בסוג מלך לא אפשר שיעמיד ארץ במשפטו, כי דבריו אינם נשמעים ובטלים יהיו, ולז״א מלך במשפט יעמיד ארץ, כלומר מי שבמקום המשפט הוא בסוג מלך בעיני העם, יעמיד ארץ במשפט אשר ישפוט, אבל אם הוא איש תרומות, ר״ל נבזה בעיני המון העם, ככהן הזה המחזר בבית הגרנות לקבץ תרומות שנבזה בעיניהם, דאע״פ שלוקח תרומה דזכה אותה אליו רחמנא, עכ״ז כיון שמבזה עצמו לרדוף אחריו ולבקש אותה בפיו כמו לדקה יהיה בזוי, וכן זה הדיין שדומה לזה שמזלזל בעצמו להחניף להמון העם, ועי״כ לא יהיה לו עליהם אימה לקבל גזרתו הרי זה יהרסנה לארץ, מאחר שאין דבריו נשמעים לקיים משפטו :

ולז״א הבו לכם אנשים חכמים, לכם בהפוך אתוון מלך, כלומר התנו עליכם דיין מאנשים חכמים שיהיה לו מורא עליכם כמו מורא של מלך, דאז ודאי דבריו נשמעים ותעמוד ארץ במשפטו, ועוד יהיה הדיין בעל כח ולא יהיה חלש ותש כח, ולז״א אנשים חכמים כי כל בעל כח נקרא איש, כמ״ש רז״ל ע״פ אשרי איש ירא ה׳ בעודו איש שעודנו בכח חזק, יען כי מי שהוא תש כח וחלוש תהיה רוחו קצרה ואינו מעמיק בענין הבא לפניו לעשות בו חקירה ודרישה יותר כדי שיתגלה לו מצפונים של הענין ויוולד לו בו חדשות, אלא ישפוט כפי מה ששמעו אזניו בהשקפה ראשונה ואינו מטריח עצמו להעמיק בענין, ולז״א

אנשים חכמים, ר"ל בעלי כח וגבורה כדי שיהיה החכם ידיו רב לו במלחמתה של תורה, ועוד צריך שיהיו ידועים לשבטיכם, כלומר המון העם מכירים בגודל חכמתם וחריפותם, שעי"כ לא ילעיגו הבע"ד או העדים דברים של שקר והתבוללות, כי יחושו פן ירגישו בשקריהם וערמותם ויגלו חרפתם, ולכן נזהרים להציע לפניהם דברי אמת:

אמנם אומרו חכמים ונבונים, צריך להבין מה בין חכמים לנבונים, ורש"י ז"ל פירש נבונים מבינים דבר מתוך דבר, הוא ששאל אריוס את רבי יוסי מה בין חכמים לנבונים, חכם דומה לשולחני, כשמביאין לו דינרים לראות רואה, וכשאין מביאין לו יושב ותוהא, ונבון דומה לשולחני תגר כשמביאין לו מעות לראות רואה, וכשאין מביאין לו הוא מחזר ומביא משלו ע"כ. הנה במשל זכר בשולחני כשאין מביאין לו יושב ותוהא, ובשולחני תגר אמר כשאין מביאין לו הוא מחזר ומביא משלו, וצריך להבין מהו ענין זה שמחזר ומביא משלו, ועוד איך יהיה ענין זה בנמשל. ונ"ל בס"ד הענין, ע"פ מעשה בראובן ושמעון שהיו דרים בבית אחד, וקרה להם מקרה אחד ששניהם שוים בו, והיינו ראובן בשלה אשתו ביום ראשון בשבוע בשר ותחבה בה כף חולבת בת יומא, ושמעון ג"כ בשלה אשתו באותו היום קדרה בשר ותחבה בה כף חולבת בת יומא, ושניהם בשלו הבשר לצורך ליל שני, אך לעת ערב קודם אכילה שניהם הרגישו במכשול הזה והלכו לשאול מן החכם, אך לא היה באותה העיר אלא רק שני ת"ח, אחד זקן ואחד עודנו בתוקפו רך בשנים, וזה החכם שהיה רך בשנים היה ביתו רחוק מן המבוי שהיו דרים בו ראובן ושמעון, אבל החכם הזקן היה ביתו סמוך לחצר שדרים בו ראובן ושמעון, כי שניהם היו דרים בחצר אחד, וראובן כשהלך לשאול מן החכם על התבשיל, הלך אצל החכם הזקן שהיה דר סמוך לחצירו ונכנס אצלו ושאל ממנו. והחכם הזקן שקל התבשיל ושקל הכף ולא מצא ששים לבטל הכף ואסר את התבשיל, ואז ראובן קבל עליו את הדין ושפך את התבשיל ונשארו אותה הלילה הוא ובני ביתו בלא אכילת בשר אלא אכלו לחם לבדו, אבל שמעון לא הלך אצל החכם הזקן הקרוב אליו, אלא הלך לשאול מן החכם שעודנו רך בשנים שיושב רחוק הרבה מן המבוי שלהם, ואחר ששאלו על הענין שקל התבשיל והכף ולא מצא ששים בתבשיל הבשר לבטל את הכף, אמנם התבונן החכם בדעתו ואמר אתמול היה שבת, ובודאי לא בשלו חלב בשבת, ומה שבלעה מקודם הוא טעם פגום, ולכן אין אנחנו צריכין לשער כנגד כל הכף, אלא רק כנגד מה שבלע הכף ביום זה שהוא עודנו בן יומו ואינו פגום, וישאל החכם מן שמעון מה היה תבשיל החלב ביום זה אשר הכנסתם בו בכף זה, ויאמר היום בשלנו אורז משקל ארבע מאות דרה"ם מלבד המים שנתנו בו והניחו בו חמאה משקל עשרים דרהם, והכף היה מתכת משקלו מאה וחמשים דרה"ם, הנה ממנו שיעור שיש בין הכמות לאכות, כי למרובה תחשוב המאה בט"ו, נמצא הכף הוא כ"ב דרהם וחצי, והחמאה שהיתה עשרים דרה"ם לא לקח ממנה הכף כי אם דרה"ם אחד מן החמאה ועוד מעט, יען כי לא הכף לבדו היה בקדרה שבה העשרים דרהם של חמאה, אלא היה עמו האורז שהיה משקל ארבע מאות דרה"ם מלבד המים שהיה בו הרבה כי היה תבשיל רך, וא"כ האורז לבדו בלתי חשבון המים לקח מן החמאה תשעה עשר דרהם חסר מעט. והכף לקח דרהם אחד, ועוד מעט להשלים העשרים דרהם של החמאה, ולכן עתה שתחבו את הכף הזה בקדרה של הבשר אין אנחנו צריכין לבטל כנגד שיעור כל הכף, אלא רק צריך שיעור בבשר לבטל שיעור דרהם אחד ועוד מעט, דלא אמרינן דצריך לשער כנגד כל הכף אלא דוקא בהיכא דלא ידעינן כמה בלע, משא"כ כאן ידעינן כמה בלע בליעה בת יומא דיום ראשון כי מה שבלע מתבשילין של החלב דקודם שבת, זה נעשה פגום אחר שבת, ואין צריך לו ביטול, וכיון דלא הוה צריך לבטל אלא רק דרהם אחד ועוד מעט הותר התבשיל של הבשר שיש בתבשיל זה כפלי כפליים על זה השיעור וחזר שמעון לביתו ותבשילו בידו שש ושמח:

והנה קודם שבא שמעון לביתו היה ראובן משחק על שמעון שטרח ויגע להוליך התבשיל אצל חכם הדר מרחוק וחשב שעתה יבא שמעון ריקם, כי הוא יודע דהנידון שלהם שוה כי משקל התבשיל ומשקל הכפות שלו ושל שמעון שוה, וכיון דהחכם הזקן שקל התבשיל והכף שלו ואסר הכל מפני שלא מצא ששים בודאי גם אותו חכם אוסר מפני שאין כאן ששים לבטל האיסור, ועל כן כשבא שמעון לבית, א"ל ראובן מה תועלת מצאת ביגעך ללכת אצל החכם הרחוק לשאול, הלא בודאי אסר לך התבשיל כמו שאסר לי, כי כמוני כמוך שיעור שוה לשנינו והיה לך לשפוך התבשיל בבית החכם ותשא הקדרה רקנית ולמה נשאת אותה מליאה ויגעת בה בחנם כדי לשפוך אותה פה. ויען שמעון ויאמר יגעתי ומצאתי וכבר אכלתי מן התבשיל בבית החכם לפניו ואוכל פה ממנו עוד אני וב"ב ויאמר לו ראובן איך יתכן זה, והלא שיעור אחד שוה לשנינו, וכבר שקלנו את שלי ולא נמצא ששים, ויאמר שמעון גם את שלי שקל החכם ולא מצא ששים, אך הוליד החכם דבר אחד שממנו התיר התבשיל שמצא לו ג"פ ששים לבטל אותו, ובו"כ הוה עובדא ויספר לו איך הוליד החכם את ההיתר, ויצטער ראובן על אשר גרם לו החכם הזקן שלא העמיק בדין להבין דבר מתוך דבר:

ויאמר ראובן לשמעון מה ראית מעיקרא שטרחת לילך אצל החכם הדר מרחוק, האם ידעת שזה חכם יותר מן הזקן, ויאמר לא ידעתי, אך אני אמרתי הזקן רוחו קצרה ימהר להשיב במהרה ולא יעמיק בדבר ושמא יש היתר שאינו גלוי הכף בשכל האדם אלא נחבא ונסתר וצריך החכם לחפור ולהעמיק בענין עד שימצאנו, והזקן לא יעמיק, אך זה כוחו חזק ישדד עמקים בענין ויוציא לאור את טעם ההיתר שהוא בלוע וגנוז בתוך חדרי הלב, וכבר אמרו האומר יגעתי ומצאתי תאמין לו, לא יגעתי ומצאתי אל תאמין לו:

על כן כפי המעשה הנז' מובן הדבר כי אותו חכם הזקן שספרו לו המעשה והוגד לו משקל התבשיל ומשקל הכף ולא מצא ששים ואסר זה נקרא חכם, כי יפה דן לפי מה שהגידו לו, אבל אינו נקרא נבון, ועל זה נאמר במשל לא הביאו לו יושב ותוהא, וכן בנמשל כיון שלא הגידו לו מה היה ענין התבשיל של החלב שבו היתה הכף בת יומא היה יושב ותוהא בהיתר התבשיל שלא מצא לו טעם להתירו, אבל החכם הבחור דומה לשולחני תגר שהוא מוליד רווחים מיניה וביה שעושה המצאות במיני המטבעות הנמצאים אתו להוקיר מין זה ולהוזיל מין אחר, וכן הוא בנמשל של החכם אע"פ שהשואל לא הגיד לו אלא מעשה שנעשה ביום ראשון בערב בתחיבת כף החולבת בקדרת הבשר שבזה לא היה יכול למצוא היתר בביטול בששים, הוא הבין דבר מתוך דבר להוליד משכלו דבר אחר, כי נתבונן דאתמול היה שבת ולא בשלו בו תבשיל חלב ונמצא בליעות הראשונות דקודם שבת אזדו להו ואין אנחנו צריכין לבטלם, ורק מה שבלע הכף ביום ראשון בבוקר צריך לבטלו וזו הבליעה ידעינן כמה היא אם נחשוב מה היה התבשיל וכמה היה החלב שנתנו בתבשיל, ובזה נעשה חלוקה של השותפים שהיה האורז והכף שותפין בבליעת החלב, ונוכל לדעת כמה הגיע חלק הכף בבליעת החלב, ובזה האופן נמצא יותר מששים כפלי כפליים והותר התבשיל, ועל זה החכם הבחור נקרא נבון שהוא בכלל נבונים המולידין דבר מתוך דבר

דבר

דבר ויבא נכון על זה דברי המשל שאמר על שלחני הגר לא הביאו לו הוא מחזר ומביא משלו, כי הוליד ענין אחר משכלו שפתח פתח חדש בכותל כדי להכנס בו באותו ענין:

ועוד תמצא ענין דומה לזה לפרש בו חילוק בין חכמים לנבונים הוא המעשה שכתבתי בספה"ק בן איש חי בפרשת משפטים דף כ"ה, ע"ד שבאו ב' עדים בב"ד של מהרשד"ם ז"ל להעיד על עדי קדושין לפסלם, באומרם במקום פ' בשנה פ' בחודש פ' בשבוע פ' ביום פ' בשעה פ' אכלו אלו עדי הקדושין שקצים ורמשים, ונתקבלה עדותם לפני מהרשד"ם ז"ל, ונזדמן שם חכם אחד מחכמי ארץ ישראל והבין מדעתו דעדי שקר הם, ונטל רשות מן מהרשד"ם שהוא ישאל מהם דבר אחד, ונתן לו רשות, וישאל לאחד מהם אמור לי אלו השקצים ורמשים הם משור או מכבש, וזה היה עם הארץ גמור שאינו יודע מהו שקצים ורמשים, אלא כך למדו אותו לומר ונתבלבל דלא ידע מה ישיב, אם שור אם כבש, וכיון שנתבלבל הוכרח להודות כי אינו יודע מהו שקצים ורמשים אלא בעל דבר לימד אותו להעיד כך בשכרו ע"ש. והנה זה המקבל עדות זו בתחלה שרצה לפסול העדים של הקדושין ע"י עדים אלו נקרא חכם, כי הוא ראה שהעדים הגידו עדות שלימה שאין צריך להם עוד דרישה וחקירה, אך החכם שהיה מא"י שהוליד תחבולה זו מדעתו להוציא דבר אמת לאמיתו זה נקרא נבון, ועל זה ג"כ יבא המשל הנז"ל ברש"י ז"ל, וכן עוד כמה אופנים כיוצא באלו:

ולז"א הבו לכם אנשים חכמים ונבונים, אמר אנשים כלומר לא יהיו זקנים אשר תש כוחם וקצרה רוחם להעמיק בענין, אלא יהיו עודם בתוקפם, כמ"ש רז"ל ע"פ אשרי איש ירא ה', אשרי איש ולא אשרי אשה, אלא אשרי ירא ה' בעודו איש, נמצא אנשים יאמר על בני אדם שהם עודם בתוקף כוחם, ובאלו תוכלו למצוא שיהיו חכמים שיעמיקו להבין דבר מתוך דבר, וכמ"ש במעשה על אותו החכם הבחור כארזים:

לא תכירו פנים במשפט כקטן כגדול תשמעון לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלקים הוא. צ"ל מה נותן טעם באומרו כי המשפט לאלקים הוא. ונ"ל בס"ד דאחז"ל עשיר ועני שבאו לדין, זה לובש אצטלית של מאה מנה, וזה לובש בגדים פחותים אומרים לו הלבישהו כמותך, או אתה תלבש בגדים פחותים כמותו, וידוע דחז"ל דרשו פנים של עשירים שנקראים פני הארץ, ולז"א לא תכירו פנים במשפט כשבאים העשירים שהם נקראים בשם פנים לדון לפניכם ראוי שלא יהיה להם היכר מצד בגדיהם שהם עשירים ובעלי דינם עניים אלא יהיו נראין שניהם בשוה, או עשירים או עניים, באופן שלא יהיה להם היכר מצד המלבוש שהם עשירים ואותם שכנגדם עניים, ועל זה בא לתת טעם שראוי לדקדק בזה מפני שעי"כ נודע כי המשפט שאתה שופט הוא לאלקים, כאלו פסק הדין יוצא מפי הגבורה פ' חייב פ' זכאי, יען כי הדיין מכבד את בעלי הדין כפי עשרם ניכר שהם אינם באים לדון לפניו אלא לפני האלקים כי אלקים נצב בעדת אל, וכמ"ש שמעון בן שטח לינאי המלך עמוד על רגליך ויעידו העדים בך ולא לפנינו אתה עומד אלא לפני מי שאמר והיה העולם, על כן אסור לנו לכבדך במקום הזה שאם נכבד אותך נמצא אתה בא לפנינו וגז"ד שאנחנו גוזרין הוא יוצא מלבנו, אבל אם אין אנחנו נוהגים בך כבוד כפי מעלתך נודע שאתה בא ועומד לפני הקב"ה, וממילא נודע כי גזר דין שאנחנו גוזרים לא מלבנו אלא הקב"ה הנצב בעדת אל הוא הגוזר והוא השופט ולא אנחנו, ולז"א כי המשפט לאלקים הוא, ר"ל בזה הדבר שאין אתם עושים היכר בכבוד להעשיר נודע כי המשפט שאתם שופטים אינו משלכם אלא של אלקים הוא:

ראה נתן ה' אלקיך לפניך את הארץ עלה רש כאשר דבר ה' אלקיך לך אל תירא ואל תחת. נ"ל בס"ד, דאחז"ל פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה שהיא שניה ומקבלת אורה מן החמה, א"כ לפי"ז מרע"ה עשיר ויהושע רש, ולכך חיזק מרע"ה את יהושע ונתן לו כח מעושרו הרוחני לאמצו, כמ"ש ונתת מהודך עליו דוגמת השמש שנותנת אורה לירח, וידוע דאחז"ל יעקב אע"ה בשר את בניו ברוח נבואתו מי שהוא בן דג יכניס אתכם לארץ ישראל ולא נודע מי הוא עד שנולד יהושע הצדיק שהיה בן נון שהוא ר"ל דג הבינו וידעו שהוא יכניס אותם לא"י, נמצא דבר זה הודיעו הקב"ה לישראל ע"י יעקב אע"ה שיהושע יכניסם, וז"ש ראה נתן ה' אלקיך לפניך את הארץ, ואע"פ שאני אומר לך עלה רש עמך כדי להכניס אתכם לארץ הוא יהושע שהיה נקרא רש על שם הלבנה שאין אני העשיר עולה עמך אלא מי שהוא רש עולה עמך, אפ"ה אל תירא ואל תחת מחלישות המנהיג כי אני עלי לתת מהודי עליו לתמכו ולסעדו, ואז נחשב כי אני בעצמי מכניס אתכם כי כחי היא בקרבו, וכפל הלשון אל תירא מאויבים העליונים הם הקליפות, ואל תחת מאויבים התחתונים שוכני ארץ:

ובמדבר אשר ראית אשר נשאך ה' אלקיך כאשר ישא איש את בנו וכו'. נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש במדרש רבה סוף פרשת בשלח מה כתיב שם היש ה' בקרבנו אם אין, ויבא עמלק מה ענין זה אצל זה, משל לתינוק שהיה רוכב על כתפו של אביו, א"ל התינוק ראית את אבא, א"ל אביו אתה רוכב על כתפי ואתה שואל עלי, הריני משליכך ויבא הזאב וישלוט בך, כך אמר הקב"ה לישראל אני נשאתי אתכם על ענני כבוד, ואתם אומרים היש ה' בקרבינו, לפיכך יבא הזאב וישלוט בכם הוי ויבא עמלק עכ"ל. ופרשתי בס"ד איך דומה המשל עם הנמשל בענין נשיאות על הכתף אשר בנמשל אמר ענני כבוד, והכתף מאן דכר שמיה בנמשל, ופרשנו כי כתף של ימין יתייחס לספירת החסד, כי חסד הוא דרועא ימינא גבורה דרועא שמאלא תפארת גופא, וידוע דענני כבוד הם היו בסוד החסד, ולכן ניתנו תחלה בזכות אהרן שהיה כהן בחסד:

והנה ענין תוכחה הנז' שייך גם בתוכחה זו של פסוק זה שהוכיחם כאן, ובמדבר אשר ראית אשר נשאך ה' אלקיך כאשר ישא איש את בנו וכו', יען כי נשא אתכם על ענני כבוד אשר מכונים בשם כתף שהם בחסד שהוא כתף ימין, וכאמור והיה בטבעם של ענני כבוד לעקור כל עקלתון מפניהם, ואיך בעודכם נשואים על הכתף שהוא הדוחה את העקלקלות מפניכם תהיו מכחישים ביכלתו יתברך ותהיו מפחדים בכניסתכם, ולז"א ובדבר הזה אינכם מאמינים וכו', דהלא יכלתו היא בעין לפניכם כי הוא ההולך לפניכם בדרך לתור לכם מקום לחנותכם וכו', וכי היתכן דאלו הבני אדם שאתם יראים מפניהם הם גדולים וחזקים יותר מן ההרים הגבוהים אשר היה הענן עוקרן:

רב לכם סב את ההר הזה פנו לכם צפנה, נ"ל בס"ד סב לשון סובין שהם פסולת בלבד, כלומר מתי רב לכם שיהיה לכם רבנות ומעלה הוא כאשר סב את ההר הזה שהוא הר שעיר תעשוהו כסובין לבדם שיבדלו מן הקמח, ואיך תהיו יכולים הוא ע"י שתפנו לכם צפנה אל תקרי פנו ברפה אלא פנו בדגש שתפנו ותוציאו את היצה"ר מקרבכם, וידוע שיצה"ר קראו הכתוב צפוני כמ"ש רז"ל ע"פ ואת הצפוני ארחיק מעליכם. ובזה תהיו

תהיו יכולים לברר כ"ק ולעשות את שעיר שובין ממש ואז רב לכם וגבר ישראל :

פרשת ואתחנן.

ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר. הקשה רבינו מהר"ש אלשיך ז"ל, תיבת לאמר אינו מובן כי אינו לאמר לאחרים, וי"ל בס"ד בהקדים מ"ש בס' חנוכת התורה להגאון העשל ז"ל שנזדמן לידי, וז"ל. איתא במדרש אמר משה לפני הקב"ה כתבת בתורתך ואם אמור יאמר העבד אהבתי את אדוני ואת בני לא אצא חפשי ואני אהבתי אותך ואת בניך ואת כל מעשה ידיך וכו', והשיב לו הקב"ה רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה. ותמוה מה היה התשובה שהשיב לו הקב"ה למשה על טענתו. ויש לפרש ע"פ דאיתא במסכת קדושין דף כ"ב, אם אמור יאמר העבד עד שיאמר וישנה שצריך לומר שני פעמים לא אצא, וא"כ י"ל דזה היה תשובתו של הקב"ה, כי משה טען כתבת בתורתך, ואם אמר וכו' ואל העשה חורתך פלסתר, ועל זה השיב לו הקב"ה הטענה שלך אמת, אם תאמר שני פעמים, אך עתה אני מצוך בפירוש שלא תוסף לומר פעם שנית בדבר זה עכ"ד ע"ש :

ובזה מובן כאן מה שאמר לישראל ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר, שידעתי שרוצה לצוות אותי, אל תוסף דבר לפני עוד בדבר, דהיינו שלא אומר ב"פ ולכך התחננתי שיתן לי רשות לאמר, מה שאני רוצה לומר שני פעמים כפי רצוני, ואפ"ה לא קבל תחנתי, ולא הרשה אותי לאמר פעם שנית :

ובאופן אחר נ"ל בס"ד דקדוק הנז' של תיבת לאמר שבא מרע"ה ללמד את ישראל דעת ועצה טובה, שכל אדם המתפלל להקב"ה אע"פ שהוא עומד בצרה גדולה לא יתפלל בעצבון ומרירות אלא בשמחה כאלו הוא שרוי בטובה מכל ענין ולא צר לו כלל, ולכן כשהתפלל הוא על צרתו לבקש ביטול הגזרה שגזר עליו שיפטר בחו"ל ולא יכנס לא"י, אע"פ שהיתה גזרה זו חשובה בעיניו צרה גדולה עד מאד, אפ"ה התפלל בשמחה כאלו אין לו שום צרה ושום צער בלבבו, וז"ש ואתחנן אל ה' בעת ההיא שהיה עת צרה גדולה, אפ"ה נראה שמחה בלבי כאלו אין לי שום מרירות להתמרמר, ותחלק תיבת לאמר לשנים וקרי בה לא מר. ועל זה יבא נכון סיום הפסוקים אתה החלת להראות את עבדך וכו' אשר פרשתי בסה"ק בן איש חי ע"פ המדרש שאמר אית ארים דתכים למשאל וכו' :

אתה החילות להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה. נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש במדרש רבא סדר שמות בפסוק וירא מלאך ה' אליו בלבת אש מתוך הסנה, למה מתוך הסנה, רב נחמן בנו של רבי שמואל בר נחמני אומר כל האילנות יש מהן עושה עלה אחת ויש מהם עושים שתים או שלש, והדס עושה שלש, שנאמר ען עבות, אבל הסנה יש לו לו חמשה עלין, א"ל הקב"ה למשה אין ישראל נגאלין אלא בזכות אברהם יצחק ויעקב ובזכותך ובזכות אהרן ע"ש. נמצא הקב"ה הראה למרע"ה אות בהר סיני בסנה שישראל נגאלין בזכות שלשה אבות ומשה ואהרן, ובזה האות שהראה לו בהר סיני מצא טענה להיות ראוי שיכנס הוא לארץ, והיינו שגאולת ישראל היא בעבור כניסתם לארץ, ובגאולה זו יש בה חמשה שותפים, וכבר תלתא מני חמשה קדמו ונכנסו לארץ, על כן בדין שהשני שותפים הנשארים להוו כמי אזלי בתר תלתא, שיהיו נכללים עם האבות בישיבת ארץ ישראל, דעל זה יאמר משל הקדמוני וכי כך עושים לבני לויה שיהיו השני שותפים מבחוץ והשלשה בפנים, ולכן בקש אעברה נא ואראה את הארץ הטובה :

והנה ידוע כי אברהם אע"ה הוא דרועא ימינא הנקרא יד הגדולה, ויצחק אע"ה הוא דרועא שמאלא שנקרא יד החזקה, וידוע מ"ש בספרי הדקדוק דאות למ"ד משמש במקום בי"ת כמו בוחר אתה לבן ישי דהוא כאלו כתוב בבן ישי, וכן ויהי דוד לכל דרכיו משכיל כאלו כתוב בכל דרכיו, וכן אשר מריתם את פי למי מריבה שהוא ר"ל במי מריבה, וז"ש אתה החילות להראות את עבדך דהוא ר"ל בהראות את עבדך, דהלמ"ד משמש במקום ב' ותחלק התיבה של בהראות לשתים וקרי בה בהר אות, כלומר החלת להודיעני בהר סיני אות בסנה שיש בו ה' עלין המורה על חמשה שותפים אשר הגאולה תהיה בזכותם והודעתני באות זה, כי עבדך שותף את גדלך הוא אברהם שהוא בחסד הנקרא גדולה, וגם עוד שותף את ידך החזקה הוא יצחק שנקרא יד חזקה, ורמז את יעקב אע"ה בוא"ו של ואת שהוא לרבות יעקב אע"ה, ומאחר שאני שותף עם שלשה אבות בדבר זה, והם קדמו ונכנסו לארץ בדין שאהיה נגרר אחריהם שאכנס לארץ, ולכך אעברה נא ואראה את הארץ הגדולה :

ועוד איתא התם במדרש רבא הנז' דבר אחר למה מתוך הסנה, רמז לו שיחיה ק"ך שנה כמנין הסנ"ה, ולז"א אתה החילות בהר אות את עבדך שאחיה ק"ך שנים כמו הסנה, ולכן אעברה נא דייקא, שאעבור לבדי קודם שישלמו הק"ך שנים ואראה את הארץ הטובה :

אעברה נא ואראה את הארץ הטובה. נ"ל בס"ד בהקדים מ"ש בגמרא דבתרא דף קט"ו תבאמו ותטעמו בהר נחלתך, תבאנו לא נאמר אלא תבאמו מלמד שמתנבאים ואינם יודעים מה מתנבאים, כי תביאמו לאחרים משמע, הרי נתנבאו על עצמם שהיו יוצאי מצרים שלא יכנסו לארץ ישראל ע"ש. נמצא לפ"ז הם אמרו אות מ' במקום נו"ן, וידוע שיש כמה תיבות בתורה שכתובים באות אחד ונקראים בשינוי באות אחר, ולכן כשהרגיש מרע"ה שכבר אמר בשירת הים תביאמו דקאי על אחרים, לכן בקש מהקב"ה שיתן לו רשות לעשות קרי לתיבה זו באות אחר שתהיה כתובה תביאמו באות מ' וקרינן תביאנו באות נו"ן, ורמז בקשתו זו באותיות נא שהוא ר"ת אות נו"ן כלומר אעברה בקריאה את אות נון מלשון אעברה נא בארצך, וכן ועברתי בארץ מצרים, כלומר אעביר ואכניס אות נו"ן בתיבת תביאמו שתהיה נקראת תביאנו, ואז אראה את הארץ הטובה דהשתא לא יש דבר נגדיי בכניסה של א"י, והשיב לו הקב"ה אל תוסף דבר אלי עוד, כלומר אל תוסף לעשות קרי וכתיב יותר על מה שמסרתי לך בסיני, כי ידוע שמרע"ה קבל הכל מסיני, גם הקרי וכתיב שיש בכל התורה כולה :

ובזה יובן בס"ד המדרש כשאמר משה אעברה נא א"ל הקב"ה משה חכם אתה, ואתה מבקש ליכנס לארץ, פירוש חכם שיש לך לה[?]דק בחכמה למה אמרתם תביאמו ולא אמרתם תביאנו, אלא ודאי נבואה נזרקה בפיכם שלא תכנסו לארץ, ואיך אתה מבקש ליכנס לארץ :

ויאמר ה' אלי רב לך. נ"ל בס"ד ע"ד מה שפרשתי בס"ד בפסוק איש אמונות רב ברכות, כי מרע"ה נכפל שמו שקראו הקב"ה בסנה משה משה, והמלוי של אותיות משה כזה מ"ם שי"ן ה"א המה עולין מספר ק"א, וב"פ ק"א של מלוי שני שמות הוא מספר רב, וידוע כי הברכה תבא בצינורות אותיות המלוי של שם האדם אבל מן אותיות הפשוט של שם האדם יבא שפע בצמצום וכמ"ש הרב ערבי נחל ז"ל ע"פ נפש חיה הוא שמו. ובזה פירש יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום, ואלמלא הקב"ה עוזרו לא יכול לו. כי במלוי יצר יש אותיות שדי כדי שלא יתגבר במלוי ומלוי המילוי ע"ש, וז"ש איש אמונות

זה

זה מרע"ה דכתיב ביה בכל ביתי נאמן הוא רב ברכות שיש לו ברכות מן המלוי של שמו שהוא מספר רב מפני כי נכפל שמו, ולז"א לו השי"ת כאן רב לך שיש לך מעלה בנכפל שמך, ולכך אותיות לנורות הברכה שלך הם מספר רב :

נמצא מלוי שמו עולה ק"ח כמנין מיכאל, וכיון שנכפל שמו יש לו בשניהם מספר רב, נרמז בזה כי מיכאל היה הוא רב שלו, וכמ"ש במדרש רבה בפרשת וזאת הברכה בפטירה של מרע"ה, שאמר מיכאל להקב"ה רבש"ע אני הייתי לו לרב והוא היה לי לתלמיד ע"ש, ולפי האמור נמלא שבשמו הטוב רמוז דמיכאל הוא רב שלו, ויתכן היה לו רב קודם מראה הסנה, שבאותם השנים דקדמו היה יורד מיכאל ומלמדו תורה כי מעת שעלה למרום בשני היה לומד תורה מהקב"ה, ובסה"ק בן איש חי עוד רמזתי רמז נכון בפסוק זה של רב לך :

לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו. י"ל תיבת ממנו נראה לשון יתר. ונ"ל בס"ד, כי התורה יש בה תרי"ג מלות, ובמספר התרי"ג עלמו יש רמז שאין להוסיף ואין לגרוע, והיינו אם תוסיף על תרי"ג מספר אחד יהיה מספר תרי"ד שהוא לשון ירידה, ללמדך אם הוספת על מלות התורה מלוה אחת מדעתך אין אתה מעלה ומשבח את התורה ביתרון זה, אלא אדרבה אתה מוריד כבודה, כי בזה מוכח שהתורה בנויה ע"פ השכל והחכמה של אדם, דהראיה הוסיף האדם מדעתי מלוה שנראה לו טעם נכון בקיום שלה, וא"כ השאר נמי נתנו השכל האנושי ואינם גזירות בגזרת מלך מפי מלכו של עולם, וכן אם תחסר אחד מן מספר תרי"ג ישאר מספר תרי"ב שהוא לשון מריבה שנעשה מריבה בין בני אדם במלות התורה, והיינו זה רואה ע"פ שכלו שראוי לגרוע דבר זה, והאחר רואה ע"פ שכלו שאין ראוי לגרוע דבר זה אלא ראוי לגרוע דבר אחר, וכן עוה"ד שנופל מריבה ומחלוקת בין כמה אנשים, והתורה היא דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום, ובזה הדרך יהיה בה קטטה ומריבה שכל אחד ירלה לגרוע דברים שאין נותן לו לפי מזגו וחומרו ואין מזג בני האדם שוה, יש דברים נותן לזה וקשים לאדם אחר ויש להפך, ועל זה בא הרמז של הגרעון במספר תרי"ג שאם גורע ממספר תרי"ג אחד ישאר מספר תריב. וז"ש לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מלוה אתכם, שהוא מספר תרי"ג מלות, וגם לא תגרעו כלום ממספר זה, וטעם של מניעה זו שאני מונע אותך בתוספת ובגרעון תוכל לידע הטעם ממנו, ר"ל ממספר התרי"ג עלמו אשר אנכי מלוה תוכל לידע טעם של הקלקול שיהיה מן התוספת ומן הגרעון מה הוא, כי הטעם נרמז במספר התרי"ג עלמו אשר אני מלוה אותך בו, כי בתוספת יהיה המספר תריד לשון ירידה, ובגרעון יהיה המספר תריב לשון מריבה, והאזהרה שאני מזהיר אותך בתוספת ובגרעון אע"פ שאתה מתכוין בזה לטובה, כדי לשמור את מלות ה' אלקיכם :

ובאופן אחר נ"ל בס"ד דקדוק של מלת ממנו, והוא דידוע שיש במלות ומשפטים דברים שאין האדם יכול לשנות בהם כלום ע"פ סברתו והשערת שכלו, שאם יעשה יתבדה ויתאחז מינים ובים, ואזכיר דבר אחד לדוגמא, והוא מעשה בגביר אחד שהיה יושב בביתו ביום תשעה באב ושותה סיגאר"ה שהוא מעלה עשן, אך היה מתענה תענית גמור בו ביום, ובשעה זו שהיה שותה מעלה עשן, נכנס אללו חכם מגדולי העיר בעבור עסק ליבור שהיה דבר נחוץ ומלאו שותה סיגר"ה, ויאמר לו החכם השלך הסג"ר מידך כי אסור לשתות מעלה עשן ביום ט"ב, ויאמר לו הגביר שתוק ואל תדבר עמי בדברים אלו, כי אני ברור לי היתר זה ע"פ הדעת והשכל הישר, דאין שום לד לאסור המעלה עשן ביום ט"ב, יען כי אין בזה לא אכילה ולא שתיה, ולמה נאסרת הנאה זו שאין בה ממש. אמר לו החכם הקשב לדברי ואביא לך ראיה לאסור מדבר שאתה עלמך מודה בו ונוהג בו היתר במעשים שאתה עושה תמיד, והוא, אמור לי אם אתה שותה מעלה עשן ביו"ט או אסור לך, ויאמר הגביר כן, אני מדליק הסיגא"ר ביו"ט ושותה מעלה עשן, ויאמר לו מה הוא הטעם של ההיתר בזה ביו"ט, ויאמר הגביר הטעם ידוע הוא לכל אדם, והיינו משום דרחמנא אמר על יו"ט אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם, והנאה זו של שתיית הסיגא"ר הוא בכלל אוכל נפש, שהאדם ניזון בזה העשן העולה ממנה ומאירים עיניו בו ומתיישבת דעתו, ויאמר לו החכם כיון שאתה מדליקה ביו"ט משום דחשבת לה אוכל נפש, א"כ בודאי אסור לך לשתות ביום ט"ב מעלה עשן, דהו"ל זה אכילה ושתיה, כמו שאתה חושב זה ביו"ט בכלל אכילה ושתיה, ובע"כ השליך הסיגא"ר מידו, כי תפשו החכם מיניה וביה, שהביא לו הוכחה מן מעשה שעושה הוא עלמו בסיגא"ר ביו"ט :

וביוצא בזה יזדמן בשאר מלות שבתורה, שאם ימלא ויחדש מדעתו איזה טעם להוסיף או לגרוע במלוה אחת, אתה יכול לסתור טעמו מטעם המפורש במלוה אחרת אשר הוא מודה בו ויהיה נתפש מיניה וביה, ובע"כ יבטל החידוש הזה שהוא מחדש מדעתו לשנות באיזה מלוה הן להוסיף בה הן לגרוע בה :

ולז"א הכתוב, משפטי ה' אמת לדקו יחדיו, שיש הלדקה למלוה זו ממלות אחרת, שאם יחדש אדם דבר מדעתו להפיל בו מלוה זו ימלא מלוה אחרת שתסמוך נפילתה של זו שלא תפול, וכמו ענין המעשה הנז'. ובזה יובן הפסוק כי תשב ללחום את מושל בין תבין את אשר לפניך, ר"ל ללחום את זה המושל לפי דעתו לשנות ולעשות שינוי בדבר אחד מן המלות, השתדל אתה לסתור דבריו משאר מלות שהם לפניך אשר הוא יודה בטעמם, ואז מן טעם מלוה אחרת שהוא מודה, הנה בע"כ יהיה מבטל החידוש והשינוי שלו :

וז"ש, לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מלוה אתכם ולא תגרעו, והאזהרה זו שאני מזהיר אתכם על שינוי שיהיה בין בתוספת ובין בגרעון תתברר אמיתות שלה ממנו, כלומר מן הדבר עלמו שאני מלוה אתכם בתורה, ממנו תבינו ותדעו טעם מספיק לסתור זה הטעם שאתם מחדשים בדבר אחר לעשות בו שינוי בתוספת או בגרעון, כי כך הוא דרכה של תורה, שדברים שבה לדקו יחדיו, דהיינו דבר זה שיש בה, הוא מחזיק ומקיים ומלדיק דבר אחר שלא יוכל אדם לעשות שינוי באמיתות שלו כפי הטעם אשר יחדש משכלו, כי מי שהוא חכם באמת יוכל למלוא סתירה לטעם החדש מטעם האמור, ומפורש בדבר אחר שהכל מודין בו :

ועוד נ"ל בס"ד, שרמז הכתוב כאן לפי דרכו, הטובות הנשגבות אשר יגיעו לישראל בגלל התורה הקדושה, ובעבור עסקם בה, כי תיבת על משמעותה בגלל, כמ"ש באשכול תבא, מלת על כהוראת בגלל, כמ"ש מה נעשה יקר וגדולה למרדכי על זה, וכן על שם הפור, ר"ל בגלל הפור, וכן שומו שמים על זאת, ר"ל בגלל זאת, וכן לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות, וכאלה רבות. וקרוב לזה על, ר"ל בשביל, כמ"ש המלט על נפשך, ר"ל בשבילה, ותהום כל העיר עליהן, אל ירע בעיניך על הנער, וכאלה הרבה, וכן כאן, אומרו על הדבר הזה, יש לפרשו בשביל הדבר הזה, וקאי הדבר הזה על התורה, דקרי לה הדבר הזה אשר אנכי מלוה אתכם :

והענין הוא, כי התורה רמוזה באות אל"ף, שעניינו לימוד, כמ"ש אאלפך חכמה, וכן אלופי ומיודעי,

וגס

גם היא רמוזה באות למ"ד, שהוא לשון לימוד, ועל כן, בזכות התורה הרמוזה באות א' ובאות ל', נזכה להיות נוסף אות א' על כס ונשלם הכסא, דכתיב עתה כי יד על כס יה, וכן נוסף אות א' על גולה ותהיה גאולה וכן נוסף אות א' על מת ועל דם, וישלם לצירוף אמת ולצירוף אדם, ובזאת יהיה בתוספת אות למ"ד, הרומז לתורה, שיהיה נוסף אות ל' על חמה ויהיה לצירוף חמלה, וכן נוסף אות ל' על אף ויהיה אלף, וכל זה יהיה בעבור זכות התורה הרמוזה באות א' ובאות ל', וז"ש לא תוסיפו על הדבר אשר אני מצוה אתכם, ר"ל אותיות לא, למ"ד אל"ף תוסיפו אותם במקום הראוי להם, אחר אשר נסתלקו מהם, וזה התוספת תהיה על הדבר אשר אני מצוה אתכם, כלומר בעבור ובגלל הדבר הזה וכו' הוא לימוד התורה, כי על הוא ר"ל בשביל או בגלל, כמ"ש, וכל זה יהיה באותיות אלו בדרך תוספת שיהיו אותיות ל"א נוספים לטובה:

ועוד בזכות התורה שרמוזה באות א' ואות ל' תהיו גורמין שני אותיות אלו של ל' ושל אות א' ממקום אחר. והוא דידוע שהרשע של פלוני הוא בשני אותיות ס"מ שבשמו, וחלק הטוב שבו שיונק ממנו רמוז באותיות אל שבשם פלוני, וכשיזכו ישראל ימשיכו אותיות אל משם פלוני, ואז לא יהיה לו יניקה ויתבטל ויתקיים רוח הטומאה אעביר מן הארץ, וז"ש ולא הם אותיות אל שבשם פלוני תגרעו ממנו שתחסרו יניקתו מן אותיות אל, וממילא יתבטל לגמרי, ולז"א ולא תגרעו ממנו, ר"ל אותיות ל"א של פלוני תגרעו אותם ממנו שלא יהיה לו יניקה מהם וגם זה יהיה בזכות התורה הרמוזה באות ל' ובאות א':

או נ"ל בס"ד, ידוע דכל התורה כולה כלולה בעשרת הדברות שמתחילים במלת אנכי, וכתבתי במ"א בתיבת אנכי נרמזו ארבעה חלקים פרד"ס של התורה שהם פשט רמז דרש סוד, והיינו דאיתא בגמרא דשבת דף ק"ה ע"א תיבת אנכי רבי יוחנן אמר אנכי נוטריקון אנא נפשאי כתבית יהבית, רבנן אמרי אמירה נעימה כתיבה יהיבה איכא דאמרי אנכי למפרע יהיבה כתיבה נאמנין אמריה, וכתבתי בס"ד בין לדברי רבי יוחנן בין לדברי רבנן ארבעה תוארים אלו הרמוזים בארבע אותיות אנכי קאי על ד' חלקים פרד"ס הנז'. גם ידוע מ"ש רבינו מהרח"ו ז"ל בפרקי לבית בסוד העוסק בתורה לשמה שהוא לשם ה' כי מלבד ארבעה חלקים פרד"ס הנז' יש חלק חמישי שהוא פנימיות הסוד, ואם לא היו חוטאין בעגל היו זוכין ללמוד בו, רק בעבור עון העגל הפסידו חלק חמישי הזה ונשאר רק ארבעה שהם ר"ת פרד"ס ולעתיד בגמר התיקון נזכה אליו אך עתה אין רשות ללמוד בו ע"ש:

ובזה יובן בס"ד לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם, כלומר לא תוסיפו ללמוד יותר מן ארבעה חלקים אשר תיבת אנכי של עשרת הדברות מצוה אתכם בלימוד שלהם, כי אותיות אנכי רומזים על ד' חלקים פרד"ס שהאדם צריך ללמוד בם, ואתם לא תוסיפו ללמוד בחלק החמישי שלא נצטוויתם בו באותיות אנכי, ועוד אני מצוה שלא תגרעו מן הרמז של הארבעה הנרמז בארבע אותיות אנכי, כלומר אין אתם יכולים לפטור עצמכם בחלק אחד או שלשה חלקים בלבד מן רמז הארבעה, אלא צריכים אתם ללמוד בכל הרמז שרומז בתיבת אנכי שתהיו עוסקים בכל ארבעה חלקים של פרד"ס:

ראה למדתי אתכם חוקים ומשפטים כאשר צוני ה' אלקי לעשות כן בקרב הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה. י"ל וכי החוקים והמשפטים אשר למדים אין חייבין לעשותם אלא רק בקרב הארץ אשר באים לרשתה ולא בחו"ל, ואיך אומר כן. ונ"ל בס"ד, דידוע דרכה של תורה אשר צונו הש"י ללמוד וללמד, החיוב הוא על הרב ללמד לתלמידו המובהק כל מה שיודע הרב ללמוד, ואם התלמיד הוא ראוי ללמוד והוא מונע ממנו, הרי זה הרב עובר בלאו מדברי קבלה, דכתיב אל תמנע טוב מבעליו בהיות לאל ידך לעשות, ורק אם יש להרב דברים שאין התלמיד ראוי ללומדם הרי זה חייב להסתיר ממנו אותם הדברים, ולכן רבינו האר"י ז"ל לא היה מונע מן מהרח"ו ז"ל שום ידיעה בסודות התורה, וכל מה שהיה שואלו היה משיב לו אחר שהגיע הזמן שמלאו מוכן וראוי לכך, וכתוב בשער הגלגולים, שהיה רבינו האר"י ז"ל מבקש מן מהרח"ו ז"ל שלא ישאל אותו בסודות עמוקים לפני אחרים, באומרו הטעם מפני שאני מוכרח לגלות לך והם ישמעום, ועדיין אינם ראויים לכך, וכמ"ש בדף כ"ב ע"ב וז"ל, אמר לי כי מה שמנע ממני עד עתה להגיד לי כל רצוני היה סיבת זמן קצוב לכך, ואז באותו היום נשלם הזמן ושמהיום ההוא והלאה לא יסתיר ממני כל אשר אשאל ממנו, וכן עשה מאז והלאה, עכ"ל ע"ש:

ופוק חזי מ"ש הגאון חיד"א ז"ל בשם הגדולים ח"א אות ש"ן וז"ל, ומגדולי תלמידי רש"י הוא רשב"ם, ורבינו שמעיה בני בנותיו, ורבינו יצחק בר אשר הלוי ורבינו שמחה ורבינו שמריה וכו', ובמגילת סתרי מהרח"ו ז"ל כ"י מכתיבת ידו ממש כתב וז"ל, רבינו שלמה ז"ל, (הוא רש"י) לאחר מותו בא בחלום לבן בתו רבנא שמואל (הוא רשב"ם) והקיצו ואמר לו מי אתה אמר לו אני שלמה זקנך קום ורחץ בנקיון כפיך ותלמוד ממני קריאת שם הנעלם כי הכל למדתיך חוץ מזה. וכן עשה וישב אצלו בממשות, הכל לא ראהו ולימדו וכו' ואמר לו תבין הפירוש בטוב כי אין לי רשות עוד לעכב עכ"ל מהרח"ו ז"ל. צא ולמד קדושתו של רש"י ז"ל ותוקף גדולתו שלא רצה כן בעודנו חי ללמדו עד דשקיל רשותא וידע בעוה"ב דרשב"ם ראוי לזה עכ"ל הגאון חיד"א ז"ל. והדברים נראין כיון דהוה רשב"ם ז"ל תלמיד מובהק לרש"י ז"ל וכיון שהוא ראוי באמת ללמדו כל מה שהוא יודע ורק סוד שם הנעלם חשש רש"י ז"ל בהיותו בחיים מללמדו דחש אולי אינו ראוי לכך, על כן אחר שנפטר לחיי עוה"ב וידע והבין דרשב"ם היה ראוי ללמוד אותו הסוד של שם הנעלם הוכרח לבא לעוה"ז ללמדו לו להשלים החסרון שהיה צריך לעשותו בחיים, ובא לקיים מצות אל תמנע טוב מבעליו וזה ברור:

נמצא לפ"ז הרב חייב ללמד את תלמידו המובהק כל מה שיודע, לקיים מה שנאמ' אל תמנע טוב מבעליו, ואם הרב הסתיר דבר שלא למדו אפילו אם הוא נמנע מפני שהיה חושש שאינו ראוי לזה, כיון דבאמת הוא ראוי לזה, אז אע"פ שהרב נפטר והלך לעוה"ב יהיה מוכרח לבא אצל תלמידו, הן בעבור שתתעבר בו נשמתו כמ"ש רבינו האר"י ז"ל לתלמידו בשעת פטירתו, אם תזכו אני אבא לכם ואלמד אתכם, וא"ל מהר"י הכהן ז"ל איך תבא ותלמדנו אחר שאתה נפטר מן עוה"ז עתה, והשיב לו אין לך עסק בנסתרות, איך תהיה ביאתי לכם אם בחלום אם בהקיץ אם במראה וכו' וכנז' בשער הגלגולים, ונראה כונתו ביאה כמו שבא רש"י ז"ל לרשב"ם ז"ל בהקיץ, והוא אחר שזכו וידע שהם ראוים לכך:

ובזה יובן ראה למדתי אתכם חוקים ומשפטים כאשר צוני ה' אלהי, כלומר לא העלמתי דבר אחד מכם אלא מה שמסר לי ה' אלהי מסרתי לכם ולמדתי אתכם כאשר קבלתי אני מהקב"ה כדי לעשות כן, כלומר כדי שגם אתם תעשו כן בדורות הבאים שתלמדו לתלמידים כל מה שאתם קבלתם וידעתם בלי מחסור, כי כמו אשר עשיתי תעשו אתם כדי לקיים מצות אל תמנע טוב מבעליו, ולאו דוקא בעודכם בעוה"ז אתם חייבים בכך, אלא

אלא חייבים אתם לעשות כן גם אחר היותכם בקרב הארץ היא ארץ החיים הידועה שהיא ג"ע, אשר אתם באים שמה לרשתה עד עולם ליטול ולא ליפוק, וכמו שנמצא כן ברש"י ז"ל דאחר פטירתו בא לעוה"ז אצל רשב"ם ללמדו דבר שלא לימד אותו בהיותו בחיים:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש הגאון חיד"א ז"ל בחומת אנך בריש משלי בשם המפרשים ז"ל, ע"פ בני אם יפתוך חטאים אל תאבה, הכונה שלא תאמר תשובות לאנשים חטאים שטוענין לך טענות של תחבולות להסיר אותך מדרכי הש"י, ולהעבירך על דברי תורה, שאם אתה תשיב להם תשובה לסתור טענתם אפשר שידברו עמך בערמה ותחבולה ותלכד בידם כי ינצחוך, לכן עצתי אליך שלא תשיב להם אלא דבור אחד כי תאמר איני רוצה להלוך בדרך זה שאתם בוחרים בו, ולז"א אל תאבה כלומר תאמר איני רוצה ולא תעשה להם טעמים עכ"ד ע"ש:

והנה בזה מובן הטעם שנתן לנו הקב"ה בכלל המצות חוקים שאין בהם טעם, ואין השכל מחייבם, ועוד גם במשפטים שיש בהם טעם, יש כמה דברים דאמרינן בהם גזרת הכתוב היא ולא נגלה בהם טעם כדי שידעו האומות שאנחנו מקיימים המצות, אע"פ שאין בהם טעם, ונודע ממילא שלא נוסדו המצות אצלינו ע"פ חכמת אדם והשערת השכל, וממילא נסתם שער הויכוח שלא יהיו יכולים המינים לסתור המצוה ע"י ויכוח שיראו לנו שאין זו מתוקנת ע"פ השכל והחכמה:

וז"ש ראה למדתי אתכם חוקים שאין להם טעם, וגם משפטים שדומין לחוקים, כי נאמר בהם גזרת הכתוב היא, ובעת שלמדתי אותם לכם לא אמרתי לכם הטעם של כל מצוה אע"פ שאני יודע שיש טעם מספיק לחוקים ולגזרת הכתוב, אלא אמרתי לכם תקבלו דברים אלו ממני כאשר צוני ה' אלקי, שהוא גזרת מלך היא זאת כדי לעשות כן אתם בקרב הארץ, כשיבואו המינים להתווכח עמכם על איזה מצוה לטעון עליה אין זו מיוסדת ע"פ החכמה והתבונה, תהיו אתם נזהרים שלא תסבירו להם טעמים הבנויים ע"פ חכמה כדי ליישב ולאמת בהם את המצות, אלא כך תאמרו להם על כל מצוה ומצוה גזרת מלך היא זאת, ובזה תנעלו דלת הויכוח בפניהם ולא יהיו יכולים לנצח אתכם במחתרות שיחתרו לכם, ואע"פ שאתם יש בידכם טעם מספיק לא תגידו להם אלא תאמרו להם גזרת מלך היא, כמנהג אשר נהגתי אני עמכם שאמרתי לכם תלמדו מצוה זו ומצוה זו כאשר צוני ה' אלקי, כלומר בקבלת גזרת מלך ולא בעבור טעם הנראה עליה. ואמר בקרב הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה, היינו דידוע דאויר ארץ ישראל מחכים, ולז"א אפילו שאתם באים לארץ ישראל דאוירה מחכים, ושם אתם מתחכמים הרבה דאז יכולים למצוא ע"פ החכמה והתבונה טעם מספיק על כל מצוה ותשיבו לחורפכם דבר, עכ"ז אל תכנסו בדרך זה להשיב תשובות על הבאים להלחם בכם בויכוח, אלא תנעלו הדלת ותאמרו להם על כל דבר גזרת מלך היא זאת:

ואמר עוד כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים, כלומר העמים יניחו במונח כי התורה נבנית ונתייסדו מצותיה ע"פ החכמה ובינה שלכם, ובתחלה ישבחו אתכם, ויאמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה אשר היו יכולים ליסד תורה ומצות ע"פ השכל והחכמה, וכונתם בזה השבח כדי למצוא להם פתח להכנס בו אצלכם בויכוח שעושים מצד השערת השכל והחכמה וחושבים שבזה תהיו נלכדים בידם לגלות אתכם לסתור חלק גדול מן המצות ומדברי תורה, על כן אמרתי שתסתמו הפתח בפניהם, ותאמרו על כל דבר גזרת מלך היא:

ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים וכו', ואמרו רק חכם ונבון הגוי הגדול הזה. צריך להבין למה מכנה התורה בשני תוארים אלו שהם חכמה ובינה, ומהו ענין החכמה ומהו ענין הבינה, ועוד גם אצל העמים ימצא ספרים המיוסדים בחכמת הטבע, ובנויים בשבעה חכמות שהם הנדסה ותשבורת וחכמת כוכבים ומזלות וכיוצא בחכמות חצוניות ואיך יחליטו שהחכמה והבינה לישראל דוקא לומר רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה. ונ"ל הענין יובן בס"ד ע"פ המעשה ששמעתי אומרים שהמלך יצא לטייל חוץ לעיר, ואמר להגאון רבי יהונתן בעל אורים ותומים ז"ל, אתם אומרים חכם עדיף מנביא, תאמר לי עתה באיזה פתח אני נכנס לעיר, כי בחומת העיר היה בצד צפון שלה שני פתחים אחד גדול ואחד קטן סמוכים זל"ז ואתה תתנבא ותגיד באיזה מהם אני צריך ליכנס, ויאמר לו הגאון ז"ל טוב הדבר, אני אכתוב על הנייר מה שארצה לכתוב ואניח הנייר הזה תוך נייר אחר סגור וחתום בטבעתי ואמסרנו לך, ואחר שתכנס לעיר ותשב על כסאך בבית המלכות, תפתח הנייר לפני ותקראנו ותראה הידיעה אשר הודעתי על שאלת אדוני המלך בענין כניסתך. ויאמר המלך טוב הדבר ויעש כן, ולקח המלך את הנייר סגור וחתום והניחו בחיקו ורכב המלך על סוסו לבא אל העיר והגאון הולך אחריו, וכשהגיע המלך אצל שער העיר, חשב בדעתו שבודאי כתב הרב בנייר שאכנס בשער הקטן, לכן אני אכנס בשער הגדול ואכזב נבואתו, וכאשר ניגש לשער הגדול נמנע ולא נכנס, כי חזר ואמר יתכן כתב הרב שאכנס בשער הגדול, לכן אני נכנס עתה בשער הקטן כדי להכזיב נבואתו, קצורו של דבר נתבלבל דעתו ולא ידע מה לעשות דבר שיהיה מכזיב נבואת הרב בודאי הגמור, ויתבונן המלך בדעתו לעשות אופן חדש שלא יכנס לא בשער הקטן ולא בשער הגדול, אלא יגזור לפרוץ את חומת העיר שבאותו הצד ויכנס לעיר מן הפרצה, וישמח המלך על המצאה זאת שעלתה בדעתו, שבזה בודאי יכזיב דברי הרב שכתב בנייר, דאיך אפשר לנייר שכתב הרב אופן זה של הפרצה, וכן עשה, פרץ את החומה אצל שני השערים ונכנס לעיר מן הפרצה ויבא לביתו וישב על כסאו והרב עומד לפניו, ויוציא את הנייר הסגור וחתום אשר בחיקו, ויפתחהו וימצא כתוב בו לשון המשנה שהיא תיבות דוקא בזה"ל, „המלך פורץ גדר לעשות לו דרך" והמלך היה יודע לקרות ומבין בלשון תורה שבע"פ, ויתפלא המלך על הדבר הזה, ויאמר להרב איך ידעת את הדבר הזה, ויאמר הוא הדבר שאמרו חכמים חכם עדיף מנביא, כי החכם מרוב חכמתו מוליד מציאות חדשה מכח הסברות אשר יעלו בדעתו, כן אנכי שערתי בדעתי, מאחר שאדוני המלך רוצה להכזיב דברי לא יכנס בשער הגדול ולא בשער הקטן, כי תחוש שמא תכנס בשער אשר אני כתבתי והודעתי בנייר, ולכן מוכרח שתעשה פתח חדש ליכנס בו, ואיך נעשה פתח חדש כרגע, לכן מוכרח שתפרוץ גדר לעשות לך דרך מן הפרצה, ודבר זה יהיה בשלשה רגעים. נמצא החכם מגיד על העתיד להיות דברים שנראין דברי נבואה, אך הם באמת לא נגלו לו בנבואה אלא נולדו לו בחכמתו מצד הסברה והשערת שכלו, ועל זה אמרו רז"ל במשנה איזהו חכם הרואה את הנולד, שרואה ענין שעתיד להיות וגוזר עליו אומר כו"כ יהיה, וכל זה יודעו ומכירו מצד חכמתו והשערת שכלו, ולכן אמרו חכם עדיף מנביא שיוכל לגלות כל סתום מצד החכמה שיש בו שתראהו כאלו הוא מתנבא, אך הוא עדיף מנביא, כי הנביא יגיד הנסתר, והנולד ע"י הנבואה שתגידהו אליו, ואם לא תגיד לו הנבואה לא ידע כלום, אבל החכם הוא מגיד נסתרות ותולדות על כל דבר ודבר אשר ישער אותו מצד חכמתו ושכלו. ע"כ:

והענין

והענין הזה תמצאנו אצל גדולי חכמי ישראל, בין על העתיד לבא, בין על שעבר, כי גם על דברים שנעשו לשעבר קודם כמה שנים מרובים אשר נודעו סתומים, ולא נתפרש בהם באיזה אופן נעשו הם יכולים לכוין ולגזור אומר שנעשו רק באופן זה, ע"י השגת שכלם ותוקף הסברת חכמתם כי יאמרו בחכמתם, אם נאמר שנעשו באופן זה, א"א מפני כו"כ, ואם באופן זה נמי א"א, וכן עזה"ד עד שמכריחים את האופן האמתי ע"י הסברת חכמתם, וכן הענין נמי על העתיד לבא. ועל כן הם נקראים חכמים ונקראים נבונים, כי נקראים חכמים על ידי חדוד השכל והרחבת הדעת שיש להם שהוא קרן קיים אשר מונח בתוכם, ונקראים נבונים על הנולד שמולידים המצאות ואופנים הן על העבר הן על העתיד לגזור אומר הכי והכי היה מעשה והכי והכי יהיה מעשה, וכמו ענין שהוליד הגאון רבי יהונתן ז"ל, שהמלך לא יכנס בשער הגדול ולא בשער הקטן אלא יעשה דבר חדש לפרוץ גדר לעשות לו דרך חדש, ולכן אמרו מהו נבון זה המבין דבר מתוך דבר:

וז"ש כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים וכו', ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה אין כונתם לומר שנמצא אצל ישראל ספרי חכמה בחכמות חיצוניות של הנדסה ותשבורת, ומשער כוכבים ומזלות וכיוצא שאין נמצא כמותם אצל עמים אחרים, אלא כונתם לומר כי ישראל מן הרחבת שכלם וחכמתם מולידים המצאות ואופנים הן על העבר הן על העתיד, שנראין דברי נבואה שאומרים כו"כ היה וכו"כ יהיה, שהשגה זו נקראת בשם בינה שמבינים דבר מתוך דבר, וחלק הבינה הזאת לא תמצא אצל חכמי האומות שאין להם כח ויכולת להגיד על הנולד ועל הסתום דכך וכך, ויהיו מכוונים על האמת להיות המגיד הזה קולע אל השערה ולא יחטיא, דאין זה הכח והיכולת נמצא אלא רק אצל ישראל, אבל חכמי העמים אם יראו את הנולד במקצת התכזב ראייתם שאין מכוונים על האמת, ולכן תואר חכם ונבון נלמד ביחד אינו אלא ישראל, וקרוב לדרך זה פרשתי בס"ד בספה"ק בן איש חי בפרשה זו ע"ש:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד דהדבר לפי פשוטו יפלא מה להם לעמים לספר ולהודות בשבחן של ישראל. ועוד מה שייכות לדברים של ושמרתם ועשיתם עם דברים אלו דחכמה ובינה. ונ"ל בס"ד ע"פ מ"ש רז"ל במדרש קהלת בפסוק כל הנחלים הולכים אל הים מטרוניתא אחת שאלה את רבי יוסי בן חלפתא אמרה ליה מהו דין שנאמר יהב חכמתא לחכימין, לא הוה צריך קרא למימר אלא יהב חכמתא ללא חכימין, ומנדעא ללא ידעי בינה, אמר לה משל אם יבואו אצלך שני בני אדם ללוות ממך ממון אחד מהן עשיר ואחד מהן עני לאיזה מהן את מלוה לעשיר או לעני, אמרה לעשיר, א"ל למה, אמרה לו שאם איבד העשיר את ממוני יש לו מהיכן יפרע, אבל אם איבד העני את ממוני מאין יפרע לי, אמר לה ולא ישמעו אזניך מה שאת מוציאה מפיך, אלו נתן הקב"ה חכמה לטפשים היו יושבין והוגין בה בבתי כסאות ובתי תיאטראות ובבתי מרחצאות, אלא נתן הקב"ה חכמה לחכימין, והם יושבין והוגין בה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, הוי יהיב חכמתא לחכימין ומנדעה ליודעי בינה עכ"ל ע"ש. ולכאורה קשה דאין המשל של העני והעשיר, הוא דומה להאמור בנמשל, ועוד בשלמא בתי תיאטריאות הוא מקום ללצנות, והיו לומדים שם, אך למה ילמדו תורה בבתי כסאות, ומה שייכות יש שם ללמוד התורה, וכן מה שייכות יש ללימוד התורה בבתי מרחצאות. ונ"ל בס"ד הכונה שהיו מפרשים דברי התורה בדברים של טינוף שהם כפרנות, הנמצא בפלסופיא הקדמונית, ובתי תיאטראות הם דברים של ליצנות כמו ליצנות של ספר עמנואל ותחכמוני וכיוצא בהם שאסרם מרן ז"ל, ובתי מרחצאות הם כענין שירי עגבים שהם דברים המביאין את האדם להתעוררות מיני התאות החמריות של הגוף. ואמר על זה במשל של העני אם יאבד המעות מהיכן יפרע לבעל המעות כן אלו אם מאבדים דברי התורה בדברים של דופי אלו שמלכלכין בהם דברי התורה איך ישובו ויפרעו בתשובה ע"י שיעסקו בתורה הקדושה, כי דברי תורה שבידם כבר פירשום בדופי, אבל ישראל ששומרין את התורה בקדושה שהן יושבין והוגין בה בבתי כנסיות ובתי מדרשות, אם יחטאו לעזוב לימוד התורה וללכת אחר הטיול והתענוג, יש תקוה להשלים חסרון הזמן שלא עסקו בו בתורה על ידי שחוזרין ובאין לבתי כנסיות ומדרשות להגות בה, כי הם חכמים לשמור דברי תורה בקדושתה ולכבד אותה, ולכן חוזרים ומתקנים אשר עוותו ומשלמים החסרון, ועל זה יבא היטב המשל של העשיר:

איך שיהיה הנה נמצא כי פסוק יהב חכמתא לחכימין מגיד טעם שנתנה התורה לישראל ולא לאומות מפני שהיו ישראל חכימין ומכירים בכבודה של תורה ויודעים להגות בה, ובזה מוצאין העמים טעם להתגללות שעושין לעצמם כשאומרים להם למה אתם מואסים בתורה ואינכם מתקרבים אליה, כי ישיבו דבר שהתורה אין ראוי שתנתן אלא לעם חכם ונבון, כדי שילמדו בה בנקיות ובכבוד, וכמ"ש יהב חכמתא וכו' וכיון שאנחנו רואין שלא היה חפץ הקב"ה ליתן את התורה אלא לישראל ולא להם, מוכח דידע שאין חכמין ויודעי בינה אלא רק ישראל, ולא יש חכימין ויודעי בינה בשאר אומות, ולכן אין עלינו אשמה עתה במה שאין אנחנו מתקרבים ורודפים אחר התורה ללמוד בה, יען כי אין אנחנו עם חכם ונבון להיות נקראים חכימין ויודעי בינה והראיה שלא בקש הקב"ה לתת לנו את התורה:

וזה ההכרח שהם מכריחים ואומרים שהיו ישראל קודם קבלת התורה עם חכם ונבון, ולכך זכו לקבל התורה כדכתיב יהב חכמתא לחכימין ומנדעא ליודעי בינה, לא לשבחן של ישראל הם מתכוונים, אלא כדי לחייבם בדין בזמן שהם חוטאים ועוברים על דברי, והיינו כי יש סברה לומר כשחוטאין ישראל יש להם טענה לפטור עצמם מן הדין, באומרם פתאים היו בקבלת התורה שלא היה להם דעת לשער בעצמם שא"א להם לקיים עול תורה ומצות הכבד מאד בכמה פרטים, ולית בר איניש יכול לצאת י"ח בקיום הכל, והנם שבאמת קבלו הכל עליהם, ואמרו נעשה ונשמע פתאים היו ודעתם קלה כדעתו של קטן שאין קבלתו חשיבה קבלה ואין מתחייב כפי הדין, וכל מה שמקבל עליו ומתחייב אינו כלום, וכיון דחיוב אין כאן גם עונש אין כאן, ולכן העמים ושריהם ששונאין את ישראל הם עושין התגללות לעצמם על אשר אין מתקרבים לתורה מפני שאינם עם חכם ונבון ולא יהיב קב"ה חכמתא ומנדעא זו התורה אלא לחכימין ויודעי בינה, ולכך ישראל שבקש הקב"ה ליתן להם לבדם את התורה, מוכרח שהיו בזמן קבלת התורה חכימין ויודעי בינה, וכיון דהם מכריחים שישראל היו בקבלת התורה עם חכם ונבון, אז ממילא אין בידם טענה לפטור עצמן מן הדין כשעוברים על דברי תורה לומר דפתאים היו ושגו בקבלת התורה והיו כקטן שאין בו דעת, שאין קבלתו קבלה:

ובזה יובנו הכתובים בס"ד, ושמרתם ועשיתם, כלומר לא תסמכו על טענת היצה"ר שאומר לכם אם תחטאו ותעברו על ד"ת אין אתם נענשים, כי יש לכם טענה לטעון דפתאים הייתם כקטן שאין בו דעת ולכך לא התחייבו

בדין

בדין, כי אלה הם דברים של הבל ואין בהם ממש, אלא צריכין אתם להזהר בשמירה ועשיה של כל התורה כולה, וזהו ושמרתם ועשיתם, יען כי התורה היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים, ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה, ר"ל רק הם עם חכם ונבון ולא שאר עמים, דהראיה לא בקש הקב"ה לתת את התורה אלא להם, משום דאין מן הראוי למיהב חכמתא אלא לחכימין ולא מנדעא אלא ליודעי בינה, וכיון דנתן להם דוקא מוכח דהם היו עם חכם ונבון, ואיך יבואו לטעון פתאים היו וכמו קטן שאין בו דעת, ולכן אין לכם מנוס בטענות אלו, אלא צריך לכם שתהיו נזהרים בשמירה ועשיה של התורה :

אשר ילמדון ליראה אותי כל הימים אשר הם חיים על האדמה ואת בניהם ילמדון. י"ל מה הקשר של צווי האבות בלימוד שלהם עצמם עם הצווי של לימוד הבנים הנזכר בסוף הכתוב, ונ"ל בס"ד ע"פ מ"ש הרב מהר"ן הלוי ז"ל, ממ"ש רבי טרפון תמה אני אם יש בדור הזה מי שיוכל להוכיח, אם א"ל טול קסם מבין שניך אומר לו טול קורה מבין עיניך, ופירש דקאי על תוכחת האבות לבניהם הקטנים בעבור ביטול תורה מאחר דהאבות פורשים מן התורה לגמרי מחמת טרדה, ואין עושין להם עת קבוע ללמוד תורה, אין יכולים להוכיח את בניהם אשר הם קלין בלימוד התורה ואין להם חשק ללמוד כי יכולין הבנים להשיב אל אביהן שאתה אומר לי טול קסם שעוני קטן כקסם, שהרי קטנים הם עדיין ולאו בני עונשין נינהו, הלא טול קורה מבין עיניך שעונך גדול כקורה, כי אתה בר עונשין, וגם ארז"ל שנה ופירש קשה מכולם, וממילא אין הוכחת האב נשמע בעיני הבן עכ"ד :

נמצא א"א לאב שיוכל לדבר עם בנו להטות את לבבו על לימוד התורה והיראה. אא"כ האב עצמו אע"פ שהוא טרוד בעסקיו בשביל מחייתו אינו עוזב לימוד התורה לגמרי, אלא קובע עתים לתורה בימים ובלילות לא מבעיא בעל עסק משא ומתן או מלאכה דאין בהם טרדה כ"כ ויכול בנקל להפרים עת מעשות היום בעבור עסק התורה, אלא אפילו אם עסקו הוא עובד אדמה דטרדתו ויגיעתו מרובה ומאכלו לחם שעורים או דוחן ועשבים וירקות, ובגמרא דיבמות דף ס"ג גינו בה הרבה שאמרו ולא עוד אלא מגניא ליה הארעא ומרמיא ליה תגרא, באופן שהוא עסק גרוע וקשה, עכ"ז אינו עוזב עסק התורה אלא קובע לו עת ללמוד בו תורה המעט הוא אם רב, הנה אדם כזה יוכל להוכיח את בניו עבור עסק התורה להדריכם וללמדם שיהיו מרבים בעסק התורה, כי יאמר האב לבנו בני ראה אנכי כ"כ עסק רב מוטל עלי בשביל מחיית הבית ואינני פורש מן התורה אלא דוחק עצמי ולומד, קל וחומר לך אתה בני שאין רחיים בצוארך, ואתה פנוי שתוכל להרויח בלימוד התורה הנותנת חיים לעושיה :

וז"ש אשר ילמדון ליראה אותי. פירוש ילמדון בתורה בשביל ליראה, דהיינו תורה לשמה ולא בשביל קנטור או בשביל גדולה והנאת ממון, וזה הלימוד של התורה יהיה קבוע אצלם כל הימים אפילו אותם בעלי עסק גרוע וקשה שהם חיים ר"ל נזונין ומתפרנסין על עבודת האדמה שעסקם הוא עובדי אדמה דטרודין מאד כדאמרן, אעפ"כ המה ילמדון בתורה בעבור ליראה אותי ואז בני אדם בטוחים דאת בניהם הקטנים ילמדום להיות הם עוסקים ולומדים בתורה, ואין בטלים דלוקחין בניהם קל וחומר מאבותיהם שהם טרודים הרבה, ועכ"ז קובעים עתים ללמוד בהם תורה :

ובזה יובן בס"ד, וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך, דידוע דהתורה נקראת שלום, דכתיב וכל נתיבותיה שלום, ודרשו רז"ל אין שלום אלא תורה, גם ידוע דדרשו רז"ל אל תקרי בניך אלא בוניך, ר"ל בנאים לשון בנין, והכוונה כל בניך הקטנים יהיו למודי ה' שעוסקים בתורה שהיא שמותיו של הקב"ה ע"י כי רב שלום בניך לשון בנין, ר"ל רב עסק התורה אצל האבות שלהם שהם הבונים את הבנים, דעי"כ יקחו הבנים קל וחומר מן אבותם, ואז יהיו גם הם עוסקים בתורת חיים :

פרשת עקב.

והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אותם. נ"ל בס"ד, ידוע שכל מגמתינו בעבודת הקודש הוא למתק פ"ר דינין דמנצפ"ך בשם הוי"ה ב"ה שהוא חסדים ע"י עסק התורה, אך לא יספיק תלמוד לחודיה אלא צריך מעשה ג"כ כמ"ש התנא לא התלמוד עיקר אלא המעשה, וידוע כל קב הוא ארבעה לוגין, וא"כ שבעים פעמים קב הם פ"ר לוגין נמצא שבעים קב נרמז בהם מספר דינין שצריכין מיתוק בשם הוי"ה, ובזה יובן והיה עקב, והיה אותיות הוי"ה, עקב ע' קב הם פ"ר דינין דמנצפ"ך הנרמזים בשבעים קב. תשמעון לשון אסיפה וקבוץ, ר"ל תעשו להם אסיפה וקבוץ למתק הפ"ר דינין בשם הוי"ה על ידי שתשמעון את המשפטים האלה, שמיעה ר"ל לימוד תורה שבע"פ התלוי בשמיעת האוזן, ונקיט משפטים לרבותא, דהיינו אפילו בתלמוד של המשפטים שהשכל מחייבם, אפ"ה התלמוד שלהם יועיל למתק בו הדינין, אך לא יספיק תלמוד שהוא שמיעה בלחודיה אלא צריכין לקיים אותה במעשה, והיינו ושמרתם ועשיתם אותם :

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, דארז"ל פעמים ביטולה של תורה היינו יסודה, ולכן אע"פ שמורת הדין מחייבת בחוקי התורה דברים שבע"פ אסור לאומרם בכתב, אפ"ה בסוף דור התנאים ראו שנתמעטו הלבבות ונעשה שכחה בעולם התירו לכתוב תורה שבע"פ משום עת לעשות לה' הפרו תורתך, כי ראו אם לא יכתבו תורה שבע"פ תשתכח מדורות הבאים ולא ידעו איך יקיימו את המצות, נמצא עשו עון בכתיבת התורה מפני קיומה של תורה שלא תשתכח, וז"ש והיה עקב ר"ל בסוף הדורות, תשמעון את המשפטים האלה, תיבת תשמעון תחלקנה לשתי תיבות, וקרי בה תשם עון בכתיבת המשפטים האלה, כי מצות התורה נקראים לפעמים כולם בשם משפטים, כי הם משפט אלקי יעקב, והטעם שעתידין להתיר עון זה הוא משום שע"י הכתיבה לא ישתכחו מכם ולא ושמרתם ועשיתם אותם, וכל זה הוא קודם התיקון, אך בגמר התיקון באחרית הימים אין אתם צריכים להתיר עון זה של כתיבת התורה, כי ושמר ה' אלקיך לך את הברית ואת החסד והשבועה לאבותיך, הוא ההבטחה שהבטיח לאבותיכם בברית ובשבועה לתת לזרעם כח זכירה בשלימות שלא תשלוט בהם השכחה, וכמ"ש לא תשכח מפי זרעו, ואז אותו זמן אין אתם צריכין להתיר עון זה של כתיבת תורה שבע"פ, אלא יהיה לימוד שלה בע"פ ממש שלא תלמדו בה מתוך הכתב :

ברוך תהיה מכל העמים לא יהיה בך עקר ועקרה קשה כיון דאמר קודם זה וברך פרי בטנך למה הוצרך לפרש לא יהיה בך עקר ועקרה, כי עקר ועקרה מנין להם פרי בטן. ונ"ל בס"ד דידוע מקור הזרע של הזכר נקרא עין המים, וכן נקרא כמי מקור הזרע של הנקבה, וידוע דאין הזרע היוצא מן עין המים של הזכר, וכן של הנקבה עושה פועל של עיבור הולד אא"כ יהיה חם, אבל אם הוא קר אינו ראוי להצטייר ממנו ולד כלל אלא הולך לאיבוד, גם ידוע אע"פ שהאשה נתעברה וא"א שתתעבר קודם שתלד עכ"ז הזרעה שתהיה

שתהיה בבניהם, אינה הולכת לאבוד, אלא נולד ממנה נשמות הן בזמן העיבור הן בזמן היניקה מכל ביאה וביאה נולד נשמה אחת, אך בתנאי שיהיה בביאה ההיא הזרעה הראוי להיות נולד ממנה ולד, דהיינו שיהיה הזרע חם וגם יורה כחץ, אבל אם ההזרעה אינה חמה שאין ראויה להוליד ממנה ולד לא יהיה נולד ממנה נשמה:

הנה כי כן בא הכתוב לברך את איש ישראל בזה שלא יזדמן בביאות שלו שבא על אשתו הן בזמן העבור הן בזמן היניקה הזרעה קרה הן בשלו הן בשל אשתו, שבזה תלך הביאה ההיא לאבוד שלא יהיה נולד ממנה נשמה אלא תמיד בכל ביאה יהיה זרע היוצא מן עין המים שלו חם, וזרע אשתו הבא מן עין המים שלה ג"כ חם כדי שלא תהיה שום ביאה הולכת לאיבוד, ולז"א לא יהיה בך עקר ועקרה, אלק תיבת עקר ועקרה לשתים וקרי בה ע' קר ע' קרה, ואות ע' רומז על עין המים שמשם יוצא הזרע לא יהי' בזכר קר ובנקבה קרה, דאז אין נולד מן הביאה ההיא נשמה ותלך לאבוד אלא יהיה תמיד זה חם וזו חמה, שבזה תהיה הביאה ראויה להיות נולד על ידה נשמה:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל, בסוד הפסוק כולו סג יחדיו נאלחו, דשם ס"ג הוא בבינה שהיא גבורה עלאה דבה תליין הדינין ולכן בזו הבחינה של שם ס"ג היה ביטול המלכים, וז"ש הכל ס"ג יחדיו נאלחו כי בשם ס"ג היה כל הביטול וס"ג עצמו מורה על זה שהוא מלשון נסוגו אחור עכ"ל, וידוע מחמת שהיה שבירה וביטול בבחינת ס"ג נתהוו הקליפות ומזה נתגברו אומות העכו"ם למטה בארץ דהא בהא תליא, ולכן נרמז מספר ס"ג בר"ת חמשה גליות שבהם נכללים כל השבעים אומות שהם בבל מדי יון אדום ישמעאל, דר"ת שמותם הוא מספר ס"ג לרמוז שהם יונקים וזונים מחמת השבירה הנעשית בס"ג, וז"ש ואכלת את כל העמים קרי בה ה' עמים שהם בבל מדי יון אדום ישמעאל אשר הם יונקים מן הקדושה דשם ס"ג הרמוז בר"ת של שמותם, הנה לעתיד תסתלק יניקה זו שהיתה אלל ה' עמים הנז', ותחזור לישראל דוקא. ובזה פרשתי רמז הכתוב וינקת חלב גוים ושד מלכים תנקי שהבטיח השי"ת לישראל, על זה לעתיד, ועוד אמר כאן לא יהיה באותו זמן בך עקר ועקרה, רמז לפלוני ופלונית שהם ס"מ ולילית שהוא עקר והיא עקרה, דאמרו בזוה"ק ט אחר אסתרס ולא עביד פירין וכתיב לא יהיה בך ט זה, ר"ל לא ישלטו בך פלוני ופלונית שהם עקר ועקרה, ולא מבעיא בנפש המשכלת שלך אלא גם בנפש הבהמית הנקראת כח הגוף לא ישלטו, ולז"א ובבהמתך:

והסיר ה' ממך כל חלי. נ"ל בס"ד, ידוע שכל תאוות רעות של העבירות נמשכים מן הנוקבא דקליפה, וכמ"ש רבינו ז"ל בשער הפסוקים, ונודע כי נוקבא דקליפה כתוב בקהלת סימן ז', ומוצא אני מר ממות את האשה, אשר היא מצודים וחרמים לבה, פירוש האשה הידועה שהיא נוקבא דקליפה, מצודים, הם מצודות של כל העבירות כולם. כי לכל מין אחד של עבירה יש בו מצוד בפ"ע, אבל חרמים הם של עבירה דזנות דוקא, כי אע"פ שהוא שם אחר שהוא ענין ניאוף יש בו מינים הרבה ומדריגות הרבה, ופלונית שהיא נוקבא דקליפה עושה לכל מין ניאוף חרם בפ"ע ללוד בו נפש האדם, ונקרא זה בשם חרם, כי הנאת הזנות מתעוררת מכל רמ"ח איבריו, כי בהנאת העבירה של הזנות מרגישים כל רמ"ח איברים של הנואף, ולכן דקר פנחס את זמרי הניאף עם האדמנית ברומח, וכתיב ויקח רומח בידו, וקרינן רמ"ח, ולכך לרשתות של מיני עבירות דזנות קראם חרמים:

והנה לעתיד כל המצודות של מיני עבירות יתבטלו, כי היצה"ר יתבטל, וממילא גם מצודות שלד בהם הבריות יתבטל, אך החרמים שהם של עבירות דזנות אע"פ שיתבטלו, עכ"ז כח שלהם לא יתבטל כולו, יען כי צריך שישאר כח תאוה אצל בני אדם, שעי"כ יעשו פריה ורביה וביאות המותרות שהם בנשים שלהם להוליד נשמות, נמצא חרמים של איסור בטלים, ושל היתר נשארים, והרמז של ענין זה הוא, כי מן חרמים האמורים בפסוק דקהלת הנז' הנאמר בנוקבא דקליפה יסתלק אות ח' הרומזת לקליפה וחלק הרע בסוד בני חית כנז' בשער מאמרי רשב"י, וישאר אותיות רמים, הרומזים לחלק הטוב שהוא נוהג ברמים, דהיינו בקדושה, אבל המצודות של שאר עבירות כולם יתבטלו ולא ישאר מהם כלום:

גם ידוע מ"ש בהבטחות של העת"ל בזכריה סי' יו"ד, ועבר בים צרה והכה בים גלים והובישו כל מצולות יאור והורד גאון אשור ושבט מצרים יסור, ופרשנו במ"א ועבר בים צרה, שיעביר צרת הגלות על ידי ים היא הבינה שממנה החירות כנודע, ויש בה חמשים שערים כמנין ים. וגם עוד והכה בים היא הבינה, גלים אלו אומות העכו"ם שנקראים בשם גלים כמ"ש במאמרי רשב"י, יכם ע"י הארת חמשים שערי בינה, כי היא גבורות מתערין מינה כנודע, וכמ"ש כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, ופרשו בזוה"ק נ"ן פלאות, דהיינו מצד חמישים שערי בינה. והובישו כל מצולות יאור, פי' מצולות הם מלכות דקליפה, ולפי שהיא חלוקה לשתי חלוקות, קרי לה מצולות לשון רבים. ומצוע רבים שנים, ויאור הוא יסוד דקליפה דעשיה, אבל המצולה היא מלכות דקליפה דעשיה. והורד גאון אשור, הוא הוד דקליפה, ושבט מצרים יסור, הוא נצח דקליפה:

ולפי האמור דמצולה היא מלכות דקליפה, וזו מוכרח שיש בה חלק טוב שיונקת ממנו, ומוכרח שיש לו רמז באותיות שמה, הנה הוא רמוז באות ל' דמצולה, כי אות ל' הוא גבוה ועליון על האותיות, ומוכרח שהוא רומז על חלק הטוב, וכן ביסוד דקליפה הנקרא יאור כאמור, מוכרח שיש בו חלק טוב שיונקת הקליפה ממנו, והוא רמוז באות יו"ד של יאור, שהוא עומד למעלה בראש שם יאור, ונמצא לעתיד כאשר יסתלק חלק הטוב ממלכות דקליפה ומן יסוד דקליפה יסתלק אות ל' מן מצולה שהוא רומז על חלק הטוב, ואות י' מן יאור שרומז על חלק הטוב, ועם אות ח' שתסתלק מן חרמים כנז"ל, הרי נעשו ג' אותיות שהם חלי שמסתלקים לטובת ישראל, ולז"א והסיר ה' ממך כל חלי כתב חלי בלא וא"ו, והוא רמז לשלשה אותיות הנז' שמסלק אותם מן הרע. ואמר ממך לרמוז שזה הסילוק צריך להיות מתעורר ונעשה ממך, ר"ל בכח מעשים טובים שלך ומכח שלימות התיקון שלך שתהיה ההסרה והסילוק הזה של אותיות חלי ממך, כלומר מכוחך:

כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני איכה אוכל להורישם, זכור תזכור את אשר עשה ה' אלקיך לפרעה וכו'. נ"ל בס"ד עפ"י מעשה שמספרים העולם, אורח א' בא לבית התפלה בערב יוה"כ להתפלל תפלת מנחה, ואחר התפלה קרב אליו שמש בית הכנסת שהיה דרכו להלקות את הקהל, והנלקים נותנים מתת ידם אליו, וישאלהו ויאמר החפץ אדוני כי אכך ארבעים. ויאמר לו יהי כדבריך, וישח האורח ויכהו השמש ארבעים, ויקם האורח וילבוש בגדיו ללכת לדרכו, ויעצרהו השמש ויאמר לו עליך מוטל לשלם לי, ויען האורח ויאמר לא מצאתי בכל התורה כולה לוקה ומשלם כי אם במוציא שם רע, ואני לא הוצאתי מימי שם רע על בתולת ישראל, והשמש היה פקח, ויאמר להאורח, האם לא אמרת ודוי עתה קודם שלקית, ויאמר כן אמרתי ודוי, ויאמר תחזור ותאמר נוסח

הודוי

הודוי כאשר אמרת, והתחיל לומר אנא ה' או"א וכו' אבל חטאנו עוינו פשענו אנחנו ואבותינו, ויאמר השמש הס, כי כבר הוצאת עתה שם רע בזה הודוי, דאיך האמר על אבותיך שחטאו בכל אלו מיני עונות שאתה פורט אותם על עצמך, הרי הוצאת שם רע על בתולת ישראל. ויצלח השמש את האורח בדבר זה, ושלם לו האורח כנהוג :

והנה בדרשות חקרנו בס"ד איך פרעה ומצרים לקו ושלמו, והא אין אדם לוקה ומשלם, ואמרתי כי פרעה ועמו הוציאו שם רע על בתולת ישראל, כי אמרו אם בגופם שלטנו בנשותיהם לא כל שכן, ובזה פרשתי בס"ד מ"ש פרעה הן רבים עתה עם הארץ והשבתם אותם מסבלותם, והוא כי פרעה הוציא שם רע באומרו אם בגופם שלטו בנשותיהם לא כ"ש, ולכן בא לומר על שונאיהם של ישראל יש בהם כמה ממזרים ח"ו שהם בנים של המצריים, ואיך תאמרו שלח עמי ויעבדוני שאתם באים להוציא את הכל, וז"ש יש בהם רבים עתה נחשבים עם הארץ שהם ממזרים ח"ו ונחשבים עם הארץ שהם בניהם של המצריים שנתעברו הנשים מן המצריים ח"ו והולידום, ואיך תשבתו אותם מסבלותם, מאחר דאיכא בה תערובת זו ואין נכרים, ולכן כיון דפרעה ועמו הוציאו שם רע על בתולת ישראל, לכך לקו ושלמו כדין מוציא שם רע דלוקה ומשלם :

ובזה יובן בס"ד, הטעם מ"ש הכתובים על העכו"ם לעתיד שיהיו לוקין ומשלמין, דהגידה הנבואה שגם ממונם יקחו אותו ישראל, וקשה והלא אין אדם לוקה ומשלם, אך הענין הוא כאשר בארנו הטעם במצריים דלקו ושלמו בשביל שהוציאו שם רע עליהם, כן הענין בזה, כי העכו"ם מוציאין שם רע על ישראל, דכתיב סורו טמא קראו למו, וטומאה זו הוא טומאה של זנות, כי הכתוב קורא את הטומאה בשתם, וכמ"ש בפרשת סוטה ונסתרה והיא נטמאה, וקנא את אשתו והיא נטמאה, וכן וקנא את אשתו והיא לא נטמאה, וכן כי שטית תחת אישך וכי נטמאת, ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא, הרי הזנות קרי ליה בשם טומאה בשתם, ולכן אומרו כאן סורו טמא קראו למו היינו מוציאים עליהם שם רע בטומאה של זנות, ודבריהם ג"כ בנויים ע"פ הקל וחומר הנז' שאומרים אם בגופם שלטו בנשותיהם לא כ"ש, ולכן ארז"ל שאמרו ישראל על העכו"ם עשאוני כעיברת על דת, ולכן בדין הוא שיהיו העכו"ם לוקין ומשלמין, ולכן כתיב כימי צאתך מארץ שלקו ושלמו, כן אראנו נפלאות לעתיד :

ובזה יובן הכתוב כאן, כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני, ר"ל שנעשה להם רבנות ושלטון הוא ממני מסבתי, כי עונות ישראל הם גרמו שיהיה לאויביהם רבנות ושלטון, וזה דבר קשה כי אך לעתיד יתהפך הענין שיהיו ישראל שולטים בהם, ועוד שנית יש דבר תימא ופלא בהבטחת הנבואה שמגדת שיהיו ישראל שרויים ונוטלים ממון העכו"ם ההם, והלא דין פשוט הוא דאין אדם לוקה ומשלם, וכיון דהם לוקים איכה אוכל להורישם ליקח ממונם ג"כ, ועל זה אמר זכור תזכור את אשר עשה ה' אלקיך לפרעה וכו', כלומר יש שני זכירות שהם שני תשובות לשתי שאלות אלה שאתה שואל ומתקשה בהם, והיינו שתזכור את אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים, שהם בתחילה נתגברו עליכם מסבתכם, ועכ"ז סוף דבר הציל ה' אתכם מידם ונתגברתם עליהם, והרי זו תשובה על מ"ש רבים הגוים האלה ממני, ר"ל מסבתי, ועוד תזכור ענין זה שנעשה לפרעה ומצרים שלקו ושלמו מטעם שהוציאו שם רע עליהם, שבזה תתיישב תמיהתך על העכו"ם איך יהיו לוקין ומשלמין שגם בהם תמצא ענין זה של מוציא שם רע כי גם הם הוציאו שם רע כאשר הוציאו פרעה ומצרים וקל וחומר אחד הוא אצלם, לומר אם בגופם שלטו בנשותיהם לא כ"ש :

ונתנם ה' אלקיך לפניך והמם מהומה גדולה עד השמדם. נ"ל בס"ד, ענין מהומה גדולה דנקיט הכא הוא כי ידוע שתיבת מה יש בה שני פירושים א' לשון מיעוט, כמו ונחנו מה, וא' לשון רבוי, כמו מה רב טובך אשר צפנת ליראיך, והצדיק אינו נחשב כלום אלא עד שיתפוש שני מידות אלו של מה ומה, דהיינו בענינים הרוחניים של תורה ומצות יראה עצמו מה לשון מיעוט ולא יסתפק במה שיש לו, כי יראה הכל מועט הוא, אבל בענינים הגשמיים שהם של ממון ונכסים וטובות עוה"ז יראה עצמו מה לשון רבוי, שהמעט שיש לו יראה בעיניו רב, ויסתפק במועט ויהיה שמח בחלקו, וממילא לא יהיה להוט אחר עוה"ז, וא"כ שני מידות הפכיים שיש בתיבת מה צריכה להיות אצל הצדיק, ועי"כ יהיה שלם בצדקתו, משא"כ אם יהיה לצדיק מדת ההסתפקות גם בענינים הרוחניים אין זה שלם, וכן להפך, אין זה שלם :

ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב מ"ש על הצדיק והיה כעץ שתול על פלגי מים, שאם תחלוק מספר מים לשני חלקים יהיה מהם ב"פ מה, שצריך הצדיק להיות לו מדות מה הפכיים, כאן לשון מעוט וכאן לשון רבוי, ולא יהיה משמעות אחת של מה ברוחניות ובגשמיות בהשוואה אחת :

ולז"א ונתנם ה' אלקיך לפניך, כלומר שתהיה צדיק גמור שתראה הנס בעינך כי יתנם נגפים לפניך, וכל העושים לו נס בזכותו זוכה ורואה בניסו, אך צריך שתהיה צדיק שלם בשני משמעות של מה ולא די להיות לך משמעות אחת של מה להיות שוה בכל, וכיון שיש לך שני משמעות של מה ומה, אז תזכה לשבר אויביך והמם מהומה גדולה כנגד מדת מ"ה ומ"ה הפכיים שיש לצדיק בענינים של רוחניות ושל גשמיות :

כל המצוה אשר אנכי מצוך היום תשמרון לעשות. נ"ל בס"ד דקדוק תיבת כל, כי ידוע אותיות מצוה הם אותיות שם הוי"ה, כי י"ה בא"ת ב"ש הוא מ"צ וידוע כי בארבע אותיות שם הוי"ה רמיז ד' חלקים של עבודת הבורא יתברך, דהיינו המעשה בה"א אחרונה והדבור שהוא הקול הוא באות וא"ו, והכונה באות ה"א ראשונה, ומחשבה באות יו"ד, והאדם צריך לשמור ולקיים ארבעה חלקים אלו בכל מצוה ומצוה, לפיכך אותיות שם המצוה הם כנגד אותיות שם הוי"ה שרמוז בהם שלימות ארבעה חלקים של העבודה, ולז"א כל המצוה אשר אנכי מצוך היום כל דייקא, דהיינו על הרמוז הרמוז בכל אותיות המצוה שהם ארבעה חלקים הנז' תשמרו לעשות :

שמלתך לא בלתה מעליך ורגלך לא בצקה. נ"ל בס"ד בהקדים מ"ש בגמרא בחולין ע"ל ואכרה לי בחמשה עשר כסף חומר שעורים, ולתך שעורים, אין כירה אלא לשון מכירה. בחמשה עשר כסף זה ט"ו בניסן שבו נגאלו ישראל ממצרים, כסף אלו צדיקים חומר שעורים ולתך שעורים, אלו מ"ה צדיקים שהעולם מתקיים בהם, כי חומר הוא שלשים סאין, ולתך חצי חומר שהוא ט"ו סאין, ואיני יודע אם שלשים כאן וט"ו בארץ ישראל, ואם שלשים בא"י, וט"ו כאן, כשהוא אומר ואקחה שלשים הכסף ואשליך אותו בית ה' הוי אומר שלשים בא"י וט"ו. כאן ע"כ. ופרשתי בס"ד בחדושי אגדות טעם לחלוקת המספר הזה בא"י ובחו"ל, כי ישראל בהיותם גדורים באיסור ערוה הם קדושים שנשפעים ונאחזים בשם י"ה אשר בפשוטו עולה מספר ט"ו, ובמלואו כזה יו"ד ה"א עולה שלשים, ולכן בא"י שמעלתה גדולה שאויר בה שם י"ה במלואו שהוא מספר שלשים ימצא

בה שלשים צדיקים גדולים שהעולם מתקיים בהם שהם חומר, אבל בחו"ל אינה כדאי שיאיר בה שם י"ה במלואו אלא בפשוטו בלבד שהוא מספר ט"ו, לכן נמצא בה מן הצדיקים שהעולם מתקיים בהם ט"ו צדיקים בלבד שהם מספר לתך שעורים שהוא ט"ו סאין :

נמצא בא"י מאיר שם י"ה במלואו הרמוז בחומר שהוא שלשים סאין, אבל בחו"ל מאיר שם י"ה כפשוטו בלבד הרמוז בלתך, על כן ישראל בהיותם במדבר שהוא חו"ל היה מאיר בהם שם י"ה כפשוטו בלבד הרמוז בלתך, וז"ש שמלתך לא בלתה מעליך תחלק תיבת שמלתך לשני חלקים וקרי בה שם לתך, כלומר שם הרמוז בלתך שהוא שם י"ה כפשוטו לא בלתה מעליך מלשון על בלי הגיד לו כי בורח הוא, כלומר לא נסתלקה ולא נמנעה הארתו ממך, והיינו מטעם כי רגלך זה אבר התשמיש הנקרא בשם רגל, וכמ"ש רז"ל בפסוק רד לביתך ורחוץ רגלך, לא בצקה, ר"ל לא נטמא אבר התשמיש בביאה אסורה ולא בשז"ל, ולכך אתם הייתם בתואר קדושים וכל מי שהוא בתואר קדוש מאיר בו שם י"ה כנודע :

או יובן, שמלתך זו התורה הקדושה שנקראת בשם שמלה, כמ"ש רז"ל ע"פ שמלה לך קצין תהיה לנו, לא בלתה מעליך, כי היא קיימת לעולם ולא יתבטל דבר אחד אפילו לסוף הדורות, אלא דור אחר דור מחזקים ומאמצים דבריה, משא"כ הפלוסופייא כל דור יבטל דברי הפלוסופייא שהייתה בדור שקדם אליו, וכן יבא דור אחר ויבטל דברי דור זה ג"כ, וכן עזה"ד זה בונה וזה סותר, נמצא היא קצירת ימים, אבל תורתינו הקדושה אורך ימים בימינה, ולז"א לא בלתה מעליך, ורגלך זה החומר שלך שאתה מורגל בו, לא בצקה, ר"ל לא נתנפח, וכמ"ש רש"י ז"ל, כלומר התאוה החמרית תמיד היא יבשה ומלומלמת ואינה מתרחבת ע"י תגבורת, משא"כ תאות התורה היא מתוספת ומתגברת בכם :

וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלקיך מיסרך. י"ל הול"ל וידעת בלבבך, מהו הכונה באומרו לבבך. ונ"ל בס"ד, דידוע כל מעשה רע לא שנא השי"ת אלא בעבור הכונה והמחשבה המצורפת עם המעשה ההיא אם תהיינה לרוע, והראיה ההפרש שיש בין מזיד לשוגג, שזה חייב מיתה וזה פטור הוא רק מצד המחשבה והכונה, אבל המעשה היא שוה בשתיהם, ומ"מ השוגג הוא מאוס לפני הקב"ה, ולכך האדם מקריב בעבורו חטאת, וכל זה איירי במי שעשה מעשה רע ולא היה לו בה כונה כלל לא רעה ולא טובה, כי הוא לא הרגיש מעיקרא במה שעשה, על כן אע"פ שאינו חייב מיתה או מלקות הנה נקרא חוטא ומעשה שעשה מאוסה לפני הקב"ה. אמנם אם האדם עשה מעשה רע לטובה כדי להוציא מזה פועל טוב גדול מאד כמו ענין אהרן הע"ה שעשה להם העגל בע"כ כדי להציל את ישראל מן כליה, וכן יעל שמסרה עצמה לביאה טמאה של סיסרא, כדי שעי"כ תהרוג אותו ותציל אלפים ורבבות מישראל, הנה לא מבעיא דאין מעשה כזאת נמאסת לפני הקב"ה, אלא אדרבה מקבל האדם שכר טוב בעבורה, ועל זה אחז"ל גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה :

ועוד יש ענין נשגב במעשה האדם בעוה"ז באיסור והיתר, שאם עשה איזה עון במזיד אשר ראוי שתחול עליו הקללה והפרענות האמורים באותו עון, הנה אם האדם אחר עשייתו את העון במזיד יתחרט תכף ומיד ויסכים בדעתו לתקן את אשר עוית הן בגזילה וגניבה, הן דבר אחר, הרי זה לא תחול עליו הקללה והפרענות אפילו שעה אחת, אע"פ שהוא לא תיקן העוות שלו אלא אח"ז, ורק בתנאי שיהיה הוא מסכים ומחליט בדעתו לתקן העוות שהעוה, כגון להשיב הגזילה אשר גזל וכיוצא בזה :

ואזכיר מעשה אחת אשר שמעתי, והוא, כי עשיר אחד בא לפני ת"ח רשום, ויאמר לו רבי, דורשי רשומות אמרו אל"ף בי"ת ר"ת אמונה ברכה, גימ"ל דל"ת ר"ת גניבה דלות, וגם דבר זה הוא שגור בפי כל העולם ומאומת אצל כל אדם, כי ממון הבא לאדם בגזל וגניבה לא יצליח בו אלא יתרושש. ברם זאת קשיא לי, כי בדידי הוה עובדא המכחשת להכלל הזה, ומעשה שהיה כך היה. שבהיותי נער בן י"ד שנה היה אבי עני ולא היה מרויח במלאכתו אלא רק שיעור לקנות לחם שעורים וירקות הן לסעודת היום הן לסעודת הלילה, על כן אני לא היה נמצא בחיקי אפילו פרוטה של נחשת, ורק בפורים היה אבי נותן לי פרוטות של נחשת. ויהי היום בא קור חזק מאד לעולם, ובאתי בבוקר לבית רבי המלמדני תורה בתוקף הקור, וראיתי את רבי מלונן הרבה וארכבותיה דא לדא נקשן, כי אחזו הקור ונפל בסכנה, ושמעתי ממנו שהיה אומר מי יתן והיה שאשתה עתה כוס שכר ותחיה נפשי, כי ידע בעצמו שע"י השכר תהיה רפואתו בודאי, ואני מגודל אהבתי ברבי וגם שראיתי אותו במחלה גדולה, אמרתי לו תן לי דינר כסף וארוצה עתה לבית המוזג ואקנה לך צלוחית מלאה שכר, ויאמר לי ידעתי דאין כסף בכיסי אלא רק פרוטות נחשת מעט, ועכ"ז הוציא הכיס מחיקו ויחפש וימצא דינר כסף, אך בהביטו בו נפלו פניו, כי ראה שהוא מזוייף ואינו כסף, ויאמר לי זה הדינר שמצאתי הוא מזוייף ויחזרהו אל הכיס, ואומר לו, רבי, תנהו לי, ויאמר מה חפץ יש לך בזה המזוייף כי לא יצלח, ואומר לו לתתו לאחי הקטן לשחק בו ויתנהו לי, אך אני לא כך הייתי חושב, אלא בעבור אהבתי ברבי וחמלתי עליו על המחלה שאחזתו חשבתי להעביר זה המזוייף בערמה ואביא כנגדו שכר, וכן עשיתי והלכתי תכף לבית מוכר השכר וראיתי הבית מלא בני אדם הרבה הבאים לקנות שכר כל אחד בצלוחית שבידו, כי מחמת הקור הגדול שנפל בו ביום, כל או"א רץ לבית המוזג וצלוחיתו בידו והערך ידוע ושוה שכל צלוחית בינונית ממלא אותה שכר בדינר אחד של כסף, והלכתי אני לבית השכן שלנו ושאלתי משם צלוחית בינונית, ואבא לבית המוכר ואומר לו, אבי אחזו הקור, קח לך דינר הכסף ומהר למלאות לי הצלוחית שכר, כי הדבר נחוץ לאבי מאד, ומחמת רבוי הלוקחים העומדים שם לקח המוכר את דינר המזויף מידי וזרקו בארגז הדנרים שלפניו ולא הביט בו, וימלא לי הצלוחית מחבית הגדולה שהיתה לפניו מלאה שכר, ואלך ואשאל צלוחית אחרת מבית השכן ואוריק בתוכה את השכר, ואת הצלוחית מלאתי אותו מים ואחזור לבית המוזג תכף, ואומר להמוזג, אבי אומר שרוצה יין ואינו רוצה שכר, ויאמר לי אני אין לי יין למכור אלא רק שכר אני מוכר, ויקח מידי צלוחית המים וירקנה בתוך חבית השכר שלפניו, ולקח בידו דינר כסף מן הארגז שלפניו וימסור אותו לי עם הצלוחית רקנית ואלך כי מרוב הבלבול לא הרגיש בערמה להריח את הצלוחית, מאחר כי מראה המים ומראה השכר שוין הם, ונמצא בידי דינר כסף אמיתי שנתן לי מן הארגז וצלוחית מלאה שכר ואוליך את צלוחית השכר לרבי, וישאלני איך הבאת השכר הזה, ואומר לו לויתי דינר כסף מאיש אחד וקניתי לך השכר וישתה הרבי השכר ויחיה, ואחר ב' ימים פרע לי דינר הכסף, ונמצא אצלי שני דנרים כסף שבאו לידי בגניבה בערמה משל מוכר השכר. אך אני אחר שעשיתי הערמה הזאת נתחרטתי והסכמתי בדעתי להשיב הגזלה לבעל השכר חמש ידות ולא יספיק לי השבה של כפל שאמרה תורה שנים ישלם, ולכך חשבתי בדעתי לעשות משא ומתן בשני דנרים אלו וארויח בהם, כדי שאשיב לו עשרה דנרים שהיא השבה של חמש ידות, והתחלתי לעשות בשני דנרים שבידי סחורה בדברים קטנים הנמכרים לילדים

בבתי

בבתי הספר והצלחתי בעסק זה, ובימים מועטים נעשה אצלי קרן מאה דינרים וחשבתי בדעתי לעכב השבת הגזלה עד שארויח עוד ואשלם להמוזג בעל השכר ההוא, ואז במקום עשרה דינרים של כסף שחשבתי אשלם לו עשרה דינרים של זהב והייתי עוסק במסחר והיה לי הצלחה גדולה עד שעלה בידי קרן של אלף דינרי זהב, וחזרתי ועכבתי ההשבה של עשרה דינרי זהב שחשבתי בדעתי ואומר אשלם במקום עשרה דינרי זהב מאתים דינרי זהב, לכך עכבתי ההשבה עד שיהיה בידי עושר הרבה, וכאשר חשבתי כן היה שההצלחה היתה עולה בידי ברבוי מאד, ואחר שנתעשרתי ונעשה בידי עושר יותר מעשרים אלף דינרי זהב, אמרתי עתה הגיע העת לקיים את נדרי אשר נדרתי לשלם להמוזג ההוא מאתים דינרי זהב בעד שני דינרים של כסף אשר גזלתי ממנו, וציירתי בדעתי לעשות התשלומין האלה באופן זה, והוא כי אני אחר שנתעשרתי הייתי נחשב עשיר בעירי יותר מכל עשירים אשר בעיר, ולכן עשיתי הזמנה לכל העשירים שבעיר לסעודה גדולה אשר הכינותי בביתי, והזמין גם את רבי הזקן עמהם, והזמין עוד גם לאותו בעל השכר עמהם והזמנה זו היתה לפלא בעיני המוזג ההוא, כי במה נחשב להיות נקרא לסעודה אצל עשיר כמוני עם עשירים ונכבדים שבעיר, והיה בוש לבא, ובע"כ בא מפני הכבוד, ואכל עם הקרואים, ואחר שגמרו הסעודה וקמו ללכת, אמרתי בלחישה לאותו המוזג וגם לרבי שישארו אצלי כי יש לי דברים לדבר עמהם, ולא ילכו מן הבית עם הקרואים, ואח"כ הבאתי אותם לחדר שלי, וקודם שדברתי דברי אמר לי המוזג פלא גדול יש לי על הכבוד שעשית לי בזה היום, לכן אבקש ממעלת כבודך שתודיעני טעמו של דבר, ואענהו טובה היא שאלתך ובעבור כן הבאתי אותך לחדר שלי עתה, ושמע נא את אשר אני מדבר, ואספר המעשה כולה ותהי לפלא גם בעיני רבי כי לא ידע בערמה אשר עשיתי בגניבה של שני דינרים אשר גנבתי, ואחר שגמרתי המעשה כולה הוצאתי מתיקי שני דינרים כסף ואתן להמוזג ואומר לו הא לך שני הדינרים אלו אשר גנבתי מאתך, והוצאתי כיס אחד שיש בו מאתים דינרי זהב שהיה מוכן ומונח בתיקי ואמסרהו להמוזג ואומר לו, הא לך מאתים דינרי זהב אשר נדרתי לשלם לך תוספת על הגזלה שגזלתי, ואלו הדינרים של זהב יועילו לכפרת עוני שחטאתי בגניבה, ועל אשר אחרתי לעשות התיקון הזה כמה שנים, ויסלח לי השי"ת המרבה לסלוח. ע"כ המעשה אשר קרני:

ועתה אדוני הגד נא לי אם כנים הדברים שאומרים ברמז גימ"ל דל"ת שהוא לרמוז גניבה מביאה דלות, איך הגניבה שגנבתי הביאה לי הצלחה גדולה ועושר רב, וברגע הראשון עשתה פרי, כי אחר הגניבה בדינר הראשון שלקחתי ללוחית של שכר בדינר המזויף עלתה בידי ההצלחה תכף שלא הרגיש המוזג בזיוף הדינר ונתן לי השכר, גם אחר שלשה רגעים לקחתי ממנו בערמה דינר הטוב, ומאז ועד עתה אותם שני דינרי הכסף שבאו בגניבה עשו פירות ופירי פירות עד שהגעתי לעושר רב וכבוד גדול שאני עומד בו עתה:

ויען החכם ויאמר לו, הנה בפעם הראשונה אשר הלכת ליקח ללוחית היין בדינר המזויף, סיבת הדבר היה זה, מפני כי כן אמת הדבר שעשית הוא עון וגניבה, אך אתה חשבת שאתה עושה מצוה בזה הדבר להחיות נפש רבך, ולא היה לך פניה של הנאת עצמך בלא חשבת שתקח מרבך דמי השכר, על כן מאחר כי בלבבך עלה כונה של מצוה, לכך הצלחת ולא עשתה העבירה של הגנבה פועל רע במעשיך לסתור מטרת לבבך, ונעשה לך נס שלא הרגיש המוזג בדינר המזויף. אך בערמה השנית שמלאת הצלוחית מים ועי"כ קבלת מן המוזג דינר כסף, לא היה לך בזה כונה של מצוה, אלא אתה עשית הערמה בצלוחית כדי לגנוב מן המוזג דינר הכסף, אמנם מאחר שתכף ומיד באותו היום נתחרטת על מעשיך והסכמת לעשות תיקון להשיב את הגזלה בלי שום תפוגה, ואשר איחרת מעשה התיקון של ההשבה, היתה כונתך לטובה כדי לשלם [illegible] גזלת שני דינרי כסף מאתים דינרי זהב, לכך הרע [illegible] מן השמים על כל דמים הבאים לאדם באיסור [illegible] שלא יצליחו הבעלים בה, וכמ"ש על גימ"ל דל"ת שהיא גניבה דלות, הנה גזרה זו נסתלקה מעל שני דינרי הכסף שבאו לידך בדרך גניבה, ולא עשתה גזרה זו פועל בעסק שלך אלא אדרבה שרתה ברכה בעסק שלך, כי כונתך שהיתה לטובה דחתה גזרה זו מעליך, ואדרבה הביאה אך ברכה והצלחה, כי גלוי וידוע לפני הקב"ה טוב לבך בדבר ויודע שאתה תקיים מחשבתך הטובה אשר חשבת, וכאשר הוכיח סופך על תחלתך:

נמצינו למידין מכל הנז"ל דכל מה שיעשה האדם הן בטוב הן להפך, אין גוף המעשה עיקר אלא העיקר הוא מה שהלב מכוין וחושב בה, דאם גוף המעשה היא מצוה גמורה, והכונה שבלב אינה טובה, הרי זאת המעשה נמאסת לפני הקב"ה, ואם גוף המעשה הוא איסור, והכונה שבלב שהיה לו במעשה ההיא היא טובה ונכונה הרי זאת היא רצויה לפני הקב"ה וניתן שכר לאדם בעבורה, וכמו ענין אהרן הכ"ה בעגל, וענין יעל עם סיסרא, וכמו ענין מעשה הנפלאה הנז"ל, שהסביר לו החכם אשר כונת לבו הטובה היא סיבבה לו ההצלחה מתחלה ועד סוף ודחתה מעליו הפורענות הגזורה על הממון שבא לאדם בדרך גניבה:

ובזה יובן וידעת עם לבבך, פירוש האדם צריך לשום ידיעתו ובינתו בכל הענינים שלו לדעת איך הם עומדים, ואיך נעשים, ואיך באו ואיך יהיו לעתיד ואיך יתנהג בהם, ובהנולדים מהם, אך לא ישים עיקר ידיעתו ובינתו בגוף המעשים הנעשים בגלוי, אלא עיקר ידיעתו ובינתו תהיה עם העולה והנמצא ומתהוה בלבבו דהיינו במחשבה ובכונה שתעלה בלבב שלו, כי יזדמן גוף המעשה רע וכונתו בה היא לטובה אז נחשב גוף המעשה הרע ההוא בכלל המצות, וכן להפך אם גוף המעשה טוב, והכונה שבלב רעה נחשב גוף המעשה בכלל רעות, ולז"א עם לבבך ר"ל עם העולה בלבבך בלותי התלך תהיה הידיעה והתבוננות שלך שבזה תדע אם אתה צדיק טוב וישר או להפך, יען כאשר ייסר איש את בנו ה' אלקיך מייסרך, פירוש אם האדון שלח את עבדו לבית פ', ויש שני דרכים לפניו וצוהו לא תלך בדרך זה אלא בדרך האחר ועבר על דבריו והלך בדרך אשר ציוה שלא ילך בו, הנה אע"פ שהיתה הליכתו זו לטובה שנולד טובה גדולה מזה הדרך שהלך בו, עכ"ז אדוניו יכעוס עליו ויענשהו שעבר על דבריו, אבל אם היה כזאת במצות האב שציוה לבנו ועבר על דבריו והלך בדרך שציוהו אביו שלא ילך בו ונולד מהליכתו טובה גדולה ישמח האב, יען כי האב כל מה שציוה לבניו לעשות כו"כ אינו מצוהו בעבור טובת עצמו אלא בעבור טובת הבן, וכיון שנעשה טוב ממעשה הבן אע"פ שעשה הפך מצות אביו ישמח האב כי נחשב בזה עשה רצון אביו, יען שמטרת רצונו של אב הוא שיצא פועל טוב ממעשה בני, וכיון שיצא פועל טוב הרי נעשה בזה רצון האב:

ואמרת בלבבך כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, וזכרת את ה' אלקיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל. נ"ל בס"ד דראיתי להגאון דברי שאול ז"ל בפ' ואתחנן דף קכ"ג שכתב אמרתי דבר חדש

חדש בטעם! מה שאמרו אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב ע"מ לקבל פרס, אלא הוו כעבדים המשמשין את הרב שלא ע"מ לקבל פרס, דהנה עד"מ באים עני העושה שירות לעשיר אחד ורוצה העשיר לשלם לו דבר מועט מה שעולה לו כפי הפעולה אשר עושה, הנה העני שהיה פקח אומר לו בי אדוני לא תשלם לי כלום כי כן החיוב על כל אדם להטיב את חבירו בכל מה שיוכל, על כן אני העני מחוייב להטיב ברגלי ובכל גופי ואתה מחוייב להטיב לי בממון במה שחננך השי"ת בכל יכולתך, נמצא בזה העני מבתכר שאם ייטב נו בעד שכר פעולתו כמה נחשב הוא, אבל אם ייטיב לו בשביל שמחוייב להטיב כפי יכלתו כדרך שזה עשה לו הטבה כפי יכלתו, נמצא משתכר יותר, ומעתה גם בשכר מצוה באמת במה נחשב הוא כנגד חסדי הבורא, וגם הפעולה בעצמותה קטנה היא שיגיע לו תמורה נגדה, ולכך הזהיר שלא יהיה ע"מ לקבל פרס והקב"ה יעשה לו מדה כנגד מדה כמו שהוא עובד רק לקיים מצות הבורא, כמו כן הקב"ה יתן לו כאשר יגדל חסדו אז תרבה שכרו. וזה לפענ"ד מה שבקש דוד הע"ה למדני אהי לעשות רצונך רוחך טובה תנחני בארץ מישור, והיינו שאמר שהאמנם שאנכי מבקש לעשות רצונך כמו כן רוחך הטובה תנחני בארץ מישור היינו שאני עושה כאשר אני מחוייב, ואתה ברחמיך הרבים תעשה כפי יכלתך ולא כפי שכר פעולתי עכ"ל ע"ש:

והנה בודאי שאין כונת הרב ז"ל בנמשל שיאמר האדם לפני הקב"ה כאשר אמר אותו עני להעשיר שאני אעשה כך ואתה תעשה כך, דלפ"ז נמצא האדם עושה בשביל פרס, והיינו שרוצה שיטיב הקב"ה כפי יכלתו, ועוד אינו דומה הנמשל למשל, יען כי במשל העני טרח ויגע בכחו ועילם ידו לטובת העשיר אשר הכח הזה שעסק בו הוא של העני, ולכן תובע מן העשיר שיעשה עמו טובה כפי יכלתו מדה כנגד מדה, אבל בנמשל הכח שעוסק בו האדם בעבודת הבורא הכל הוא של הקב"ה, ובתחילת הכל הוא החיים שבהם עושה האדם כל המעשים כי רק החי עושה ולא המת, ותראה שהחיות של האדם ניתן מאת השי"ת בכל רגע ורגע בפ"ע, וכמ"ש כל הנשמה תהלל יה, ודרשו רז"ל על כל נשימה ונשימה תהלל יה, ונמצא בכל רגע ורגע נותן הקב"ה חיות לאדם שבהם עוסק כל העסקים שלו, וכן הענין בשאר חושים שבגוף נותן בהם כח כל רגע, וכן בהרכבת הגוף של האדם, אם יסיר השי"ת השגחתו מן גוף האדם יתבטל לגמרי, וכמ"ש בברכת אשר יצר את האדם בחכמה וכו', שאם יסתם אחד מהם או אם יפתח אחד מהם א"א להתקיים אפילו שעה אחת, וברוך הוא המפליא לעשות, ועל כן אין האדם יכול לטעון ולומר לפני הקב"ה כאשר דבר העני עם העשיר במשל, ורק נראה כונתו של הרב בנמשל לומר, כי הקב"ה מאליו יתנהג עם האדם בכך לתת לו כפי יכלתו ולא כפי פעלו, ויסוב דבריו בכך הוא דוחק, ובפרט לפי מ"ש על פסוק רוחך הטוב עלי:

ואיך שיהיה מה שכתבנו הוא נכון, דבאמת אין האדם יכול לומר לפני הקב"ה בתורת טענה כמו שאמר העני לעשיר, יען כי כל הכח של האדם הוא משלו יתברך, ולזה בא הכתוב ללמד לאדם שלא ישנה לומר כמו דברים אלו שאמר העני לעשיר בעד שכר פעולתו, וז"ש ואמרת בלבבך כחי ועוצם ידי עשה לי החיל, ולכן כמו שאני עשיתי כפי יכולתי בכחי ועוצם ידי כן אתה עשה עמי טובה כפי יכלתך, וכמו שאמר העני לעשיר, הנה זה אינו אלא וזכרת את ה' אלקיך כי הוא הנותן לך כח לעשות, ונמצא מה שעשית אינו בכחך אלא ממה שנתן לך הקב"ה כח שהפקידו אצלך:

והוא הדבר אשר דבר התנא בהבות תן לו משלו שאתה ושלך שלו, כלומר אל תטעה לדבר דברים שלא כהוגן, והיינו כמו שאמר אותו עני להעשיר אני עשיתי כפי כחי ויכולתי, וגם אתה תעשה כפי יכולתך, דבאמת אין לך משלך כלום אלא הכל הוא שלו יתברך, וכמ"ש דוד הע"ה כי ממך הכל ומידך נתנו לך:

ועוד נ"ל בס"ד לפרש הכתוב וזכרת את ה' אלהיך כי היא הנותן לך כח לעשות חיל, בהקדים מ"ש בגמרא דערובין דף י"ח, א"ר ירמיה בן אלעזר דו פרצוף פנים היו לו לאדה"ר שנאמר אחור וקדם צרתני (פירש רש"י ז"ל מלפנים ומאחור צרת לי צורת פנים) כתיב, ויבן ה' אלהים את הצלע רב ושמואל ח"א פרצוף (פירש רש"י חלקו לשנים שהיה זכר מכאן ונקבה מכאן) וח"א זנב פירוש זנב היה לו לאדה"ר ונטלה ממנו וברא את חוה ע"ש:

ומאמר זה מוקשה למ"ד דו פרצופים שהיו שני גופים שלמים זכר מכאן ונקבה מכאן, למה קרי לחד בשם קדם, ולאחד בשם אחור, דאם קרי לנקבה אחור מאי גריעותא דנקבה למקרי לה אחור, ולזכר בשם פנים, דאם משום קיום העולם בפו"ר יש צורך בשניהם, כשם שא"א בלא זכר כך א"א בלא נקבה, ואדרבה הכל רואין בנקבה שהילדים יוצאין מבטנה, והיא המגדלת ומנקת אותם בזמן שא"א להם לחיות בעולם בלעדה, ואם בשביל חיוב המצות דהזכר מקיים מצות יותר, הנה באותו זמן לא היה חיוב אלא רק שבע מצות בלבד, ובאלו לא יש הפרש בין זכר לנקבה, וא"כ במה כותו של הזכר שיהיה נקרא בשם פנים, ומה גרעון יש בנקבה שתהיה נקראת בשם אחור:

ותרצתי בס"ד דבר זה ע"פ המעשה אשר הביא בספר מעשה טוביה בשם אבן סינה, שאשה אחת בארץ המערב ילדה שתי בנות תאומות, אבל גופותיהם נבדלים בראש ובידים וברגלים ורק מחוברים במתניהם מן הצד, ויהי כי ארכו הימים תבעה אחת מהם להנשא ואחותה האחרת לא רצתה להנשא, והיא מעכבת שלא תנשא אחותה שלא יבא איש ויראה את ערותה וגם תראה את ערותו, ויהי היום ותבאנה שתיהן אל השופט, והיה השופט חכם גדול בחכמת הטבע, ויתבונן מדעתו ויחשוב כיון שהם שני גופים דבוקים זב"ז, מוכרח שיהיה הכח בגוף אחד מהם דוקא יונק ממנו, מה עשה, הושיבן על הקרקע ישיבה קטנה, וקרא ואמר לאחת מהן שהיא המעכבת את אחותה שלא תנשא, קומי את לבדך, ולא היה לה כח להתנועע ממקומה ולעמוד לפני השופט, ואז קרא ואמר להשנית המבקשת להנשא שתקום לבדה, ותכף קמה בכח וזריזות גדולה, באופן שמשכה עמה גם את אחותה, ואז ציוה השופט שתוכל זו להנשא ואין אחותה יכולה לעכב, כי מזה נתברר שזאת היא העיקר, דהכח עצור אצלה ואחותה טפלה לה, שיונקת כח ממנה ונחשבת כמו דלדול בשר לגבי זאת בעלת הכח, וכיון דזאת היא העיקר תעשה מה שלבה חפץ, וכן עשה שנשאת ע"פ השופט, זו שהיתה רוצה להנשא, ולא היו ימים מועטים עד שמתה אחותה מחמת הבושה והצער, ואחר זמן מיעט מתה גם אותה שנשאת בעבור סרחון הנבלה הדבוקה בבשרה, עכ"ל ע"ש:

והנה מעשה זו שהביא מעשה טוביה מן בן סינא שנייא ממה דהוה באדם וחוה בדבר אחד, כי אדם וחוה היו דבוקים גב בגב, דנמצא פנים מכאן ופנים מכאן, וכמ"ש רש"י ז"ל, אבל במעשה של בן סינא, היו דבוקים מן הצד אצל המתנים וכל אחד מהם נראה בו פנים ואחור, ושמעתי דקודם כמה שנים נולד במקום אחד שתי בנות דבוקים זב"ז, כמו אופן המעשה של בן סינא והובא מעשה זו בעתונו של המגיד:

ומזאת

ומזאת המעשה מובן דכאשר יהיו שני גופים דבוקים זב"ז מוכרח שיהיה עיקר הכח גובר באחד מהם דוקא, והשני אם כח דנחשב לגבי אותו בעל הכח כמו דלדול בשר, וכאשר התבונן אותו השופט מחכמת הטבע והבין כן מדעתו ועשה נסיון ונתברר דבר זה לעיני הכל. ובזה נתיישבה הקושיא אשר נתקשינו במאמר אחור וקדם כדתני דמאי גריעותא דנקבה דקרי לה בשם אחור ומאי חשיבותיה דזכר עליה דקרי ליה בשם פנים, ובזה ניחא כי כיון שהיו שני גופים דבוקים זה בזה מוכרח שהיה עיקר הכח הוא באחד מהם דוקא, וכיון דהיה באחד מהם משמעות היה בזכר דשופו הוכיח על אמתתי דקא הזינן כח הזכר הוא יותר מן הנקבה, ולכן קרי לזכר בשם פנים ולנקבה בשם אחור דהיא טפלה לזכר מצד הכח :

והנה נודע כמו שנעשה בגוף אדם וחוה שנבראם דו פרצופין, ואח"כ נסר אותם; כן נעשה כיוצא בזה ממש בצירת נשמתם אשר גם נשמותיהם שכל אחת שלימה ברמ"ח אברים ושס"ה גידים נוצרו בתחלה דו פרצופין, ואח"כ ננסרו ובאו בעוה"ז כל אחד בגוף א' בפני עצמו, כי כל מה שנעשה בגופים בעת שנבראו מוכרח שהיה כזאת בנשמות, וכמ"ש בספרי המקובלים ז"ל וזה ברור הוא, ולכן לפי המונח הנז"ל שכל פרצופין הנבראים דבוקים זב"ז, מוכרח שיהיה עקר בזכר יותר כן הוא בענין הנשמות בהיותם דבוקים זב"ז קודם נסירתם :

אמנם זה הכלל זרוק חוטרא לאוירא אעיקרא קאי דאע"פ שהגופים של אדם וחוה אחר נסירתם נתן הש"י כח מחודש בחוה, מפני שהיא נפרדה בפ"ע ואין לה חיבור בגוף אדה"ר, כדי שתהיה יונקת ומקבלת כח ממנו, ולכך צריך שיתן לה הקב"ה כח חדש שתתקיים בו, הנה עכ"ז אין לה כח כמו כח הזכר אלא תהיה חסירה ופחותה ממנו מפני כי בתחלת ברייתם לא היה כח לנקבה אלא הכל היה לזכר והיא היתה דלה ועניה ולית לה מגרמה כלום, ולכך גם עתה שניתן לה כח חדש אינו שלם ואמיץ ככח הזכר הניתן בתחילת הבריאה כי זרוק חוטרא אאוירא אעיקרא קאי, דכל דבר הוא הולך אחר עיקר שלו, ולכן גם הנולדים מאדם וחוה לדורות עולם, אע"פ שכל גופים של זכרים ונקבות נולדים נולדים ונולדים כל גוף בפ"ע ואין להם חבור וע"ז תהיה הנקבה תשת כח ואינה דומה כחה לכח הזכר, כי הכל הולך אחר העיקר שהיא חוה שהיתה נקבה הראשונה וממנו יוצאים כל הנולדים בדור אחר דור, ולכן אומרים תשש כחו כנקבה שמייחסים תשות הכח לנקבה. ועד"ז הוא ג"כ בנשמות כדאמרן דנשמת הנקבה היא תשת כח, ואין לה כח כמו כח נשמת הזכר. וזהו הטעם שהנשים פטורות ממ"ע שהזמן גרמא מפני שאין כח לנשמת האשה לעשות פעולות במצות כמו הזכר :

ובזה יובן בס"ד, וזכרת את ה' אלקיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל, בא הכתוב לעורר לב איש ישראל הזכר, כי עם הזכר הוא מדבר כאן, שיזכור חסדו יתברך שמתחלת היצירה נתן לך כח יותר מן הנקבה, כדי שבזה תזכה לעשות חיל בתורה ומצות, ולכן מספר האיש יותר על מספר האשה, כי כאן יו"ד, ובאשה ה"א שהיא חצי מספר יו"ד :

ולזה סיים הכתוב, למען הקים את בריתו אשר נשבע לאבותיך כיום הזה, כי דוגמת זכר ונקבה הנמצאים בבני אדם, שהזכר עיקר הכח הוא אלו שמקיים גם מצות שהז"ג, ומשלו מאיר לנקבה במצות אלו, וכמ"ש רבינו האר"י ז"ל, כן עשה הקב"ה בשמש וירח, כי הירח לית לה מגרמה כלום, ומקבלת אורה מן השמש, והקב"ה הבטיח לישראל שסופם להיות נשלמים בכל מצות התורה ולא ידח מהם נדח ויהיו דוגמת שמש המאיר לירח, כן יהיו הזכרים מאירים לנקבות, כמ"ש ואוהביו כצאת השמש בגבורתו, וידוע כי השמש נקרא בשם יום, ולז"א למען הקים את בריתו אשר נשבע לאבותיך שתהיה כיום הזה, היא השמש הנקראת בשם יום :

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, וזכרת את ה' אלקיך כי הוא הנותן לך כח. כי הקרתי בטעם מנהג האם כשמלמדת בנה הדבור תחלת הכל מלמדתו לומר אבא ואימא, כי אומרת לו אמור אבא אמור אימא, וחוזרת עליו במלות אלו עד שילמד אותם לומר אבא ולומר אימא, ונראה הטעם ע"פ מ"ש הקדמונים, כי זכירת האדם את חבירו בשמו גורמת ומוספת אהבה ביניהם, יען כי נפש חיה הוא שמו, שכל אדם חיותו תלוי באותיות שמו שהם צנורות השפע שלו, וע"י הכל קריאת השם יהיה התקשרות והתחברות לזה עם זה, ולכך האויב אינו נח לו כפי טבעו להזכיר שם שם אויבו בשמו, כמ"ש רז"ל ע"פ מדוע לא בא בן ישי אל הלחם, שלא הזכיר שאול את דוד הע"ה בשמו הטוב, ולכן האשה מלמדת את בנה לזכור ולומר אבא ואימא, כי אותיות אלו של שם אבא ואימא כשיאמר אותם התינוק יהיה לו על ידם התחברות והתקשרות עם אביו ואמו להיות נשמע להם ולאהוב אותם, והנשים למדו מאבותם מדורות הקדמונים לנהוג כך בעבור טעם זה, אעפ"י שאין הנשים יודעים הטעם :

ובזה מובן בס"ד ממילא הטעם שנתן לנו הקב"ה רשות לזכור שמו יתברך בפינו, כי בחסדו הגדול נתן לנו רשות בזה לטובתינו, כדי שע"י זכירת שמו יתברך בפינו יהיה לנו התקשרות ודבקות בו יתברך ככתוב ואתם הדבקים בה' אלקיכם וכו', ועל ידי כן נזכה לעשות חיל בתורה ומצות ומע"ט. ובזה יובן וזכרת את ה' אלקיך, פירוש מה שניתן לך רשות לזכור את שם ה' אלקיך, הנה בזה הזכירה נותן לך כח לעשות חיל בתורה ומצות, כי בדבוקינו בו יתברך נזכה לקיים התורה והמצות :

ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך, כי אם ליראה את ה' וכו'. י"ל אומרו כי אם נראה לשון יתר, והו"ל שואל מעמך ליראה את ה', ונ"ל בס"ד דידוע בדיני התנאים בענין תנאי קודם למעשה, אבל אם הקדים המעשה התנאי בטל ומעשה קיים, והרמב"ם ס"ל דאם אמר על מנת לא בעינן דיני תנאי הנז', ורק בשלא אמר על מנת אלא אמר אם, אז בעינן קודם למעשה, ובהקדים המעשה התנאי בטל והמעשה קיים, ויש פוסקים דס"ל בכל גוונא בעינן תנאי קודם, ועיין באה"ע סי' ל"ח. אך שיהיה לדעת הרמב"ם ז"ל יש לחלק בין אמר ע"מ לבין אמר אם, ובזה המצא כי הש"ת הפליא חסדו עם ישראל, דאע"פ שתלה השפעת הטובה בקיום המצות בכמה מקומות לא עשה התנאי בלשון ע"מ אלא עשאו בלשון אם דכתיב בפרשת יתרו ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם וכו' והייתם לי סגולה מכל העמים ואתם תהיו לי ממלכת כהנים, הרי עשה תנאי שנשמע בקולו, אך באמת הוא הקדים המעשה שכבר מעת יציאתם ממצרים עשה אותם סגולה מכל העמים, והשפיע להם טובה גשמית רכוש גדול ע"י האן וגם השפעה רוחנית כי היה הולך לפניהם יומם בעמוד ענן, וגם השפיע להם רוח נבואה בתוך הים וגם נשא אותם על כנפי נשרים הם המלאכים ונתן להם מן, לחם מן השמים, וגם מים מסלע וכמה טובות הטעים להם בגשמיות וברוחניות עד זמן מתן תורה שעשה עמהם התנאי הנז', שנמצא התחיל במעשה קודם התנאי, ועכ"ז אע"פ שעשה תנאי וישראל חטאו בעגל לא ניטלו מהם ענני כבוד ולא פסק המן מן השמים ולא פסקו המים אלא

אלא נשארו כל הטובות אצלם, כי הדין הוא באומר בלשון אם התנאי בטל והמעשה קיים, ואם היה אומר בלשון על מנת אז לדעת הרמב"ם ז"ל היה מועיל התנאי והמעשה בטל :

וכן נמי תמצא את"ז שעשה התנאי ועשאו מקדם דג"כ לא אמרו בלשון על מנת אלא בלשון אם, דכתיב אם בחקותי תלכו וכו' ונתתי גשמכם וכו' וכללות הטובות האלה אשר זכר בתנאי כבר עשאם להם כבר, וכנגד המטר שהוא מים שבעים הוא המטיר להם לחם מן השמים, דכתיב הנני ממטיר לכם לחם מן השמים והיה זה קודם מתן תורה וקודם תנאי הראשון, גם מ"ש כאן ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו כבר יש אצלם כל זה כל משך מהלכם במדבר, דארז"ל כשניתן להם הבאר היה כל נשיא שורט במטהו שריטה א' והיתה השריטה נעשית נחל יוצא מן הבאר עד שבטו, ועל הנחל ההוא יעלה כמה אילנות וזרעים, הרי יש בידם זה קודם תנאי של אם בחקותי. ומ"ש ואכלתם לחמכם וישבתם לבטח היה זה להם, ומ"ש והשבתי חיה רעה מן הארץ, היה זה להם שהענן היה הולך לפניהם ומשמיד ושורף כל נחשים ועקרבים וחיות רעות, וכן ונפלו אויבכם לפניכם לחרב כבר עשה זאת להם תכף ביציאתם ממצרים במלחמת עמלק, דכתיב ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב, וכל אלה הטובות עשה להם קודם תנאי של אם בחקותי, וכיון דאמר בלשון אם התנאי בטל והמעשה קיים :

וז"ש ועתה ישראל מה, ודקדק מה ה' אלקיך שואל מעמך, ר"ל דקדק בלשון שהוא שואל מעמך בתנאים שהתנה עמך שלא אמרם בלשון על מנת אלא אמרם בלשון אם, וזהו כי אם ליראה את ה', אם דייקא, כלומר חותם בלשון שהתנה על היראה, כדי שאם תחטאו לא תאבדו ולא יסלק טובותיו מכם כדין ע"מ, דהתנאי קיים והמעשה בטל, אלא אמרם בלשון אם, דאז התנאי בטל והמעשה קיים :

ובזה יובן בס"ד לפרש הפסוקים בישעיה, למה תאמר יעקב ותדבר ישראל נסתרה דרכי מה' ומאלקי משפטי יעבור הלא ידעת אם לא שמעת וכו', והכונה כי היו ישראל מתאוננים ודואגים בחשבם דאחרי חטאם גם אם יעשו תשובה תסתלק מהם כל הטובות של הגשמיות ושל הרוחניות אשר נתנו להם מהשי"ת, מפני שעשה השי"ת תנאי עמהם בתוכחה הן בשל בחקתי והן בשל כי תבא, אם תשמעו כו"כ טובה תקבלו, ואם לא תשמעו כו"כ פרעניות יפגעו בכם ואסלק שכינתי מביניכם ואסתיר פני מכם, וכיון דעברו על התנאי ראוי שיהיו בטלין כל יעודים הטובים, וז"ש למה תאמר וכו' כיון דנסתרה דרכי מה' שעברתי על תורתו ומצותיו ראוי כי מאלקי משפטי יעבור, לקיים משפט כתוב בדברי התוכחות ולהפסיד היעודים הטובים, ועל זה בא הנביא להשיב להם, הלא ידעת אם לא שמעת, ר"ל התנאי של לא שאמר אם לא תשמעו לי כו"כ יהיה בכם, ידעת, דלכך אתה דואג מן הפרעניות הכתובים בזה התנאי של לא תשמעו, וכי אם לא שמעת בתמיה, כי הלשון של אם דנקיט רחמנא בתנאי שלא אמר לשון על מנת אלא לשון אם, וכיון דאמר לשון אם למה אתה דואג מן הפרעניות של התוכחה שהוא העדר הטוב והשגת הרע, והלא בלשון של אם הדין הוא התנאי בטל והמעשה קיים, וכבר קדמה המעשה לתנאי, על כן ושמחת בכל הטוב :

פרשת ראה.

ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה. י"ל תיבת היום נראה לשון יתר. ונ"ל בס"ד,

דידוע הקושיא המפרשים ז"ל, איך ישראל מתקיימים בעולם אחר שאמר הקב"ה עליהם הקללות אשר בתוכחה של בחקותי וכי תבא, דאע"ג דנאמרו על תנאי אם לא תשמעו לא פלטי מכל הקללות, אע"פ שהם עושים רצונו של מקום ויש בהם צדיקים גמורים בכל דור ודור, דהא קי"ל קללת חכם אפילו על תנאי פועלת נזק, וכ"ש מ"ש הקב"ה, ותירצו דאיתא בזוה"ק כל קללות האמורים בתוכחה יש בהם פירוש של ברכות, דאם ישראל עושין רש"מ יתקיימו בהם כל הקללות כפי פירוש של הברכות, ונמצא דאין כאן קללות מעיקרא. גם ידוע מ"ש רז"ל שהשמש נקרא בשם יום, גם ידוע מ"ש הראשונים ז"ל ע"פ טעמו וראו כי טוב ה' כי מן השמש מוכח שהרע של כל דבר הוא נעשה מצד האדם, אבל מאת ה' לא תצא הרעות, ודבר זה יש לו דוגמא בשמש, כי הבריא יתענג באור השמש, וחולה וכואב עינים ינזק מאור השמש, נמצא השמש יש בה שני הפכיים בנושא אחד, שהיא טובה לזה ורע לזה, והרע הוא מצד האדם אבל הקב"ה ברא את השמש טוב, וכן הקללות אשר בתוכחה הנה הקב"ה אמרם בתורת ברכות, ואם יחטאו יתקיימו הדברים בהם בתורת קללות, וז"ש, ראה אנכי נותן לפניכם דברים בתוכחה שהם דוגמת השמש הנקרא יום שיש בו שני הפכיים טובה לבריא ורע לחולה, כן אני נותן הדברים שהם ברכה וקללה, שיש בהם פירוש של ברכה ופירוש של קללה, כי מאתי יצאו הדברים האלה בתורת ברכה, אך לחוטאים יתקיימו הדברים בתורת קללה, דוגמת השמש שהיא עונג טוב לבריא, ונזק רע לחולה, ופירש דבריו ואמר את הברכה אשר תשמעון וכו' :

ובאופן אחר נ"ל בס"ד דהיום קאי על השמש שנקראת בשם יום, שהאדם ילמוד ממנה מוסר השכל בראותו שהשמש בקיץ שמתחיל מן ניסן ראש חדשים לווה מן הלילה ופורע בימי החורף ואינו גוזל להיות לוה ואינו משלם, וכן האדם ילמוד נאמנות מן השמש כי האדם לוה מהקב"ה שפע מזון וחיים ע"מ לשלם בקיום תורה ומצות ומע"ט, וכמ"ש בספר מדרש שמואל כמאמר התנא באבות החנות פתוחה והחנוני מקיף וכל מי שרוצה ללות יבא וילוה, וזה מוסר גדול לאדם הלוה מהקב"ה חיים וטובה ומזון בעוה"ז בעבור שהוא ישאר בצדקתו עד יום מותו ולא יחטא שצריך להיות משלם הלואתו כשמש שהוא לוה ומשלם, וכל זה הוא בברכה דהיינו שלוה מהקב"ה שפע מזון וטובה וחיים ע"מ לשלם בעבור זה בעסק התורה וקיום מצות עשה ומדות טובות :

וכן נמצא דבר זה של הלואה ותשלומין בענין הקללה, דהיינו אם חטא אדם בעונות שיש בהם חיוב מיתה וכרת שצריך למות בעבורם תכף ומיד בעוה"ז, ולא נשאר לו חיים בעוה"ז כדי לעשות בהם תיקון ותשובה להשלים החסרון ולבנות החרבן שהחריב בקדושה בעונות אלו הנה הוא לוה מהקב"ה חיים בעוה"ז שיתן לו חיים בעוה"ז כדי שיחיה ויעשה פרעון להשלים החסרון, ולבנות החרבנות שהחריב ע"י תשובה ותענית ועסק התורה שג"כ יהיה לוה ומשלם, כמו השמש שהוא לוה ומשלם, וכן הוא ישלם בעשיית התיקון בתשובה, ועסק התורה ובתענית ולא יהיה לוה החיים בעוה"ז בעבור התשלומין ואינו משלם :

נמצא יש לאדם שני מיני עסקים בעוה"ז שצריך להיות לוה בעבורם מהקב"ה מזון וחיים וטובה בעוה"ז, והם הא' הוא שעוסק כדי ליטול ולנחול חלק בעוה"ב, וגם כדי ליקח חלקים של נ"ק השייכים לנשמתו להשלימה בהם, וזה העוסק א"א לעשותו אלא בעוה"ז במשך הימים, ואם לא יתן לו הקב"ה חיים ומזון בעוה"ז כפי השיעור שצריך לו א"א לגמור העסק הזה הן ליטול חלקו השלם בעוה"ב, הן להשלים נשמתו בכל חלקיה השייכים לה, וזה העסק מכנהו הכתוב כאן בשם ברכה,

כי

כי עושה זה כדי ליטול ברכה של חלק עוה"ב ושל שלימות נשמתו, ועסק הב' הוא אם חטא האדם ונכשל בעבירות חמורות שענשה בעבורם חרבן גדול בקדושה שצריך להיות יורד לגהינם ואינו עולה דאז הוא עוסק בעוה"ז בתיקון הקלקול ובנין החרבן ע"י תשובה ועסק התורה והמצות, שבזה ינצל מגהינם ומקללה שלה, וגם בעביר עסק זה צריך שילוה מהקב"ה שפע חיים ומזון כדי שיחיה בעוה"ז ימים ושנים כפי השיעור הצריך לתיקון, וגם הלואה זו שהיא לדחות הקללה צריך להיות לוה ומשלם שלוה מהקב"ה חיים ומזון בעוה"ז ע"מ לשלם מכאן ולהבא בחיים שהוא חי בהם בעשית תשובה ותענית ובעסק התורה והמצות וכל אדם הלוה מהקב"ה בעבור שני מיני עסקים אלו שהם הא' כדי להשיג הברכה של גן עדן, והא' כדי לדחות הקללה של גהינם יהיה דוגמת השמש שהוא לוה ומשלם, ויהיה דומה ללוה רשע ולא ישלם :

וז"ש ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה, כלומר ראה שאנכי נותן לפניכם את השמש הנקראת יום, שהיא לוה ומשלם כדי שתלמדו ממנה מוסר שגם אתם תהיו לוין ומשלמין, הן בעסק של השגת גן עדן שהוא השגת ברכה, הן בעסק של דחיית גהינם שהוא דחיית הקללה, ופירש הכתוב המקומות שבעבורם יהיו שני מיני עסקים אלו שרמוזים בברכה ובקללה, ואמר את הברכה אשר תשמעו אל מצות ה' אלקיכם, בעבור השגת עוה"ב הנקראת בשם אנכי כנודע, וזהו אשר אנכי, כלומר אושר של אנכי זו עוה"ב וג"ע שמצוה אתכם היום, מצוה לשון צוותא, והקללה אם לא תשמעו וכו' וסרתם וכו' דאז תתחייבו בעבור זה ללכת אחרי אלהים אחרים אשר לא ידעתם, פירוש תלכו לגהינם ששם שולטים המשחיתים ומלאכי חבלה הנקראים אלהים אחרים אשר לא ידעתם אותם בהיותכם בעוה"ז, שאינם כמו השדים ורוחות רעות הנראין בעוה"ז :

ובאופן אחר נ"ל בס"ד אומרו ראה אנכי נותן לפניכם היום, דעלה טובה קמ"ל, שכל אדם יבינו ויסתכל בדעתו שאין לו בעולם אלא רק היום שהוא עומד בו, והסתכלות הזאת מהניא ליה בין בברכה ר"ל בזמן שיש לו עושר וטובה הרבה, דהיצה"ר מושך לבו לגאוה גדולה וגסיאות רוח מחמת רוב טובה ע"ד וישמן ישורון ויבעט, דאז הסתכלות זו אהניא ליה שלא יבעט ולא ירשיע כיון דהוא רואה בדעתו שאין לו בעולם אלא אותו היום שעומד בו, דאפשר שבלילה תצא נשמתו ולא תחזור אליו עוד וישאר פגר מת ולקברות יובל, והן בקללה שיש לו צער ויסורין הן בדוחק הפרנסה הן בחלאי גופו, ואם יסתכל בכך אז ישקוט וינוח מן הצער, וכמו שאמר החכם אל תצר לרה מחר שמא מחר איננו ונמצאת מצטער על עולם שאינו שלך, ולז"א ראה והביט במחשבתך ובשכלך, כי אנכי נותן לפניכם היום, ר"ל היום הזה שאתם עומדים בו בלבד, וראיה שבלית זו טובה היא וצריכה לכם הן בזמן שיש בו ברכה וטובה, הן בזמן של קללה :

ועוד נ"ל בס"ד דידוע דהשבת מכונה בשם היום, וכמ"ש רז"ל ע"פ אכלוהו היום כי שבת היום לה' היום לא תמצאוהו, דכתיב תלתא היום כנגד שלש סעודות של שבת שהם משפיעים ברכות לימי החול, וכמ"ש ברכת ה' תעשיר זו השבת, וידוע דכן אמת מן השבת יש ברכה היינו לשומרי שבת, אבל למחללי שבת היא קללה כי כל המחלל שבת במלאכה מביא קללה לעצמו וקללה לעולם, וכמ"ש רבינו האר"י ז"ל ע"פ מחלליה מות יומת. והנה תמצא כי לפני אותיות ישראל באלפ"א בית"א יש אותיות שבתכם, ובזה פרשתי בס"ד מאמר רז"ל אמרה שבת לפני הקב"ה רבש"ע לכל הימים נתת בן זוג ולי לא נתת בן זוג, וא"ל הקב"ה ישראל יהי' בן זוגך ע"כ ונרמז זה כי לפני אותיות ישראל יש אותיות שבתכם יורה שישראל והשבת הם בן זוג, וז"ש ראה אנכי נותן לפניכם היום הוא השבת שנקראת בשם היום נותן אותו לפניכם דיקא, כי לפני אותיות ישראל יש אותיות שבתכם להורות שאתם ושבתכם כאחד חשיבי, וזה השבת המזדווג עמכם הוא ברכה להשומרים אותו וקללה להמחללים אותו, ולכך תהיו נזהרים בשמירתו :

ובאופן אחר נ"ל בס"ד ראה אנכי וכו', בהקדים מה שפרשתי בס"ד בפסוק ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה, והוא כי אומרים בברכות העמידה בברכת השיבה, והסר ממנו יגון ואנחה, ואיתא בסידור הרש"ש ז"ל שצריך לכוין יגון על פלוני ואנחה על פלונית, כי כל הצרות הם באים על ידם, וידוע כי בזמן הגאולה תתהפך הקללה עצמה לברכה, וכמ"ש וממתוק הרפאיך, והיינו כי היגון יתהפך לששון, ואנחה תתהפך לשמחה, והענין יובן בס"ד, כי ב' אותיות אחרונות של יגון וב' אותיות אחרונות של ששון הם שוה ורק ההפרש הוא בשתים הראשונות שיתהפכו אותיות י"ג דיגון לאותיות ש"ש, והתהפכות זו תהיה ע"י מיתוק הדינים הנרמזים בשופר שהוא סוד ש' ור' ופ"ו, וכמ"ש האר"י ז"ל בשער הכונות בסוד השופר שכולל כל בחינות הדינין דהיינו שם אלקים פשוט לבדו הוא פ"ו, ובמלוי יודי"ן הוא ש' ובריבועו היא ר' הרי אותיות שופר כוללת כל הדינין ומתוקם יהיה במספר אחד הנמשך מן הכתר שה"ס אל"ף, ובזה יהיה מספר פ"ו למספר פ"ז, והסוד הוא ראשו כתם פז, ונמצא השופר שהוא כולל כל הדינים הוא מספר תקפ"ו, וע"י המיתוק שיהיה לו מן תוספת מספר אחד יהיה תקפ"ז, ועל כן כאשר תוסיף מספר תקפ"ז שהוא סוד מתוק הדינים על מספר י"ג דיגון יהיה מספר שש, ואז בזה נעשו אותיות יגון אותיות ששון שנהפך היגון לששון ובזה יובן רמז הכתוב ויהפך בש"ם ואהבך מש"י אותיות שמי :

גם עוד תמצא דאנחה תתהפך לשמחה, כי גם כאן ב' אותיות אחרונות שוים הם בזה ובזה, ורק שני אותיות הראשונים הם כאן אותיות א"נ וכאן הם אותיות ש"מ, וההפרש שיש בניהם הוא מספר רפ"ט. וידוע כי התיקון והגאולה הם תלויים בבירור הרפ"ח ניצוצין שהם רפ"ח עם הכולל, כמ"ש רבינו האר"י ז"ל בסוד הכתוב טרף נתן ליראיו יזכור לעולם בריתו, וכן מפורש בסוד כונת הפרוטה שצריך לכוין באותיות פרוטה רפ"ט ו"ה לבררם ולתקנם כנודע. והנה אם תוסיף רפ"ט על מספר א"נ דאנחה יהיו אותיות אנחה אותיות שמחה, ובזה נהפכה האנחה לאותיות שמחה, ועל זה התפלל מרע"ה על מרים, אל נא רפא נא לה, כלומר תרפא לה אותיות נא דאנחה, ובזה תתהפך האנחה לאותיות שמחה, ולזה התפלל דוד הע"ה על זמן הגאולה, אנא ה' הושיעה נא אנא ה' הצליחה נא בתגלית לאותיות נא דאנחה שיוסף עליהם מספר הבירור של רפ"ט ויהיו אותיות ש"מ, ובזה האנחה תתהפך לשמחה :

ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב כמין חומר ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם, קראה שמחת עולם, שגאולה זו אין אחריה שעבוד עוד ופירש הדבר ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה, כי היגון יתהפך לששון בתוספת מספר המיתוק שהוא תקפ"ז על אותיות י"ג דיגון שנעשה בזה ששון, וכן האנחה תתהפך לשמחה על ידי מספר הבירור שהוא רפ"ט על א"נ דאנחה, ובזה תתהפך האנחה לאותיות שמחה כי תתבטל שליטת פלוני ופלונית שהם יגון ואנחה לגמרי מן העולם, וכמ"ש ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ :

עוד נקדים מש"ה בבכי יבואו ואחז"ל שהגאולה תלויה בבכיה, וידוע שהבכיה מורה על הקללה כי אין בוכין אלא על הקללה, ולכן בבשורה של הגאולה לעתיד כתיב מנעי קולך מבכי, והענין שהבכיה תתהפך לעתיד

לאותיות

לאותיות ברכה והוא כי ג' אותיות מן בכיה ושלשה אותיות מן ברכה הם שוים, והחפרש שיש ביניהם הוא באות בלבד, והיינו כאן יו"ד וכאן רי"ש אחת, ואם תוסיף מספר ק"ן על יו"ד של בכיה תהיה אות ר', ובזה יתהפכו לצירוף אותיות בכיה ויהיו לצירוף אותיות ברכה:

והנה זה המספר של ק"ן הוא הארת הבינה הנקראת נ"ן כמנין ק"ן, שכתב הרב מאורי אור ז"ל שהנ"ן הוא הארת הבינה, ולכן מכפר על עונות המלה סוד הבינה, ולכן כל הרוצה הלין שב בתשובה שהיא סוד בינה עכ"ד ע"ש. וידוע דאחז"ל כלו כל הקצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה, פירוש תשובה עלאה שהיא הארת הבינה שנקראת נ"ן כמנין ק"ן, ולכן כאשר תאיר הארה זו בשלימות בעי"כ יעשו התחתונים תשובה שלימה למטה לא יצטרכו עוד לבכיה, דאז יהיה נוסף על יו"ד דבכיה מספר קן שהוא כמנין נ"ן שהוא הארת הבינה ונעשה אות ר' ובזה יתהפך צירוף בכיה לצירוף ברכה. ובזה יובן בס"ד קץ שם לחשך כי הבכיה היא מחשכת אור עיניו של אדם, ושם לה מספר קן שיהיה נוסף על הבכיה, ועי"כ תתהפך לברכה:

עוד נקדים הידוע שכל צרה וצרה שלא תבא נקראת בשם מכה, וכמ"ש וממכותיך ארפאך, וכן פרענות דמצרים נקראו בשם מכות, ופרשו הטעם כי הצרה ע"י שם אדנ"י שמספרו ס"ה כמנין מכה, ולכן עשר מכות דמצרים כולם יצאו מן המלכות מן י"ס שבה כמ"ש רבינו האר"י ז"ל, וידוע ששם אדנ"י שעולה ס"ה כמנין מכה הוא במלכות:

גם ידוע מ"ש הרב קה"י ז"ל בשם הזוהר דאריך שה"ס הכתר נקראת מאה שהוא כולל כל י"ס שכל א' כלולה מן עשר הרי מאה, ולכן סוד של מאה המלאנו בכמה ענינים מאה ברכות בכל יום, מאה אדנים למשכן מאה מפתחאן נמסרו לנשמה בירדתה לעוה"ז כמנין לך לך, ומאה פעמים שמים כתוב בתורה ומאה פעמים שם כתוב בתהלים, וקומת אדה"ר מאה אמה, ואברהם אע"ה נקרא אברהם שהוא אותיות בר מאה, ויצחק אע"ה נתברך ומצא מאה שערים, וידוע שבכל צרה שהיא מכה כאשר יתגלה אור אריך שה"ס הכתר הנקרא מאה תתבטל, ולכן אחז"ל שתיקן דוד המע"ה מאה ברכות נתבטל המות שהיו מתים רבים בכל יום, כי בתיקון מאה ברכות נתעוררה ההשפעה מן אריך שה"ס הכתר הנקרא מאה ונתבטלה המכה ונהפך צירוף מכה לצירוף מאה, והיינו כי אות א' רומז לאריך שהוא סוד הכתר ובגלוי הארת אריך נסתלק אות כ' של מכה המורה על כליה ונעשה במקומו אות א', ואז צירוף מכה נעשה צירוף מאה:

נמצא הטיבה תהיה על ידי שלשה הפכיות של אנחה ובכיה ומכה שיתהפכו לצירוף שמחה וצירוף ברכה וצירוף מאה, דאז במקום נ' א' יהיה ש"מ, ובמקום יו"ד יהיה ר', ובמקום כ' יהיה א', הרי אותיות הטובה הם אותיות מרא"ש. ובזה יובן בס"ד מ"ש בלעם, מה אקוב לא קבה אל וכו' כי מראש צורים אראנו, רמז על אותיות הטובה שהם אותיות מראש שיהיו במקום אותיות אנכ"י הנז"ל, ולכן נתנבא יחזקאל הע"ה בסימן י"ז, על מלך המשיח ונתתי מראש יונקותיו, רמז בזה על אותיות מרא"ש הוא שיהיו במקום אנכ"י שהם באנחה ובכיה ומכה ויהיו באותיות מראש שמחה וברכה ומאה:

ובזה יובן בס"ד, ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה, כלומר ראה אותיות אנכי שהם א"נ באנחה ואות כ' במכה ואות יו"ד בבכיה, הנה היום ברכה וקללה שלא נעקרו ונתקנו לגמרי, אלא כאשר ישראל עושין רצ"ו לפי שעה נתקנים ויהיה במקומם אותיות מרא"ש, וכשאין עושין רצ"ו ישארו אותיות אנכי במקומם בצירוף אנחה ומכה ובכיה, וזהו ברכה וקללה, ר"ל נתקנים ויהיו מורים על ברכה פעמים ישארו בלי תיקון ויהיו מורין על קללה, וזה הוא היום דוקא שלא נעשה התיקון בשלימות, אבל אחר שיהיה התיקון בשלימות יהיו נתקנים לגמרי שיתחלפו אותיות אנכי באותיות מרא"ש, ופירש הדבר על מה שאמר, את הברכה אשר תשמעו נקיט אשר, שהם ג' אותיות מן מרא"ש שגו' שהם מתחלפים בשלשה צירופים הטובים, שהם ברכה שמחה מאה, ובקללה לא אמר אשר כי קאי על עת שאין עושין רצ"ו דאין אותיות אנכ"י מתחלפים:

ונתתה את הברכה על הר גרזים ואת הקללה על הר עיבל. נ"ל בס"ד תיבת על ר"ל סמוך, ועליו מטה מנשה, וסמוך לאותיות גרזים מלמעלה יש אותיות טוב קל, כלומר הברכה שהוא השפע והשכר יהיה גם על טוב קל שעושה האדם, וכמ"ש התנא באבות והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות. ואת הקללה על הר עיבל אותיות המבטא הם עבל, כי היו"ד אינה יוצאה במבטא, ולמעלה מן אותיות עבל באלפא ביתא, יש אותיות כסא שהוא לשון זמן מועד כמו ליום הכסא יבא עתו, וכן בכסא ליום חגנו, והכונה אין הקב"ה גוזר פרענות על החוטא תכף ומיד בעת שיחטא, אלא גוזר להיות לו פרענות זו אחר זמן כדי לרחם עליו שיקדים לו הפרענות קודם הזמן, ואז בשביל הקדימה יגרע לו מן הפרענות מחצה או יותר, כאשר יזדמן ככה במקח וממכר שמוכר ראובן לשמעון סחורה באלף דנר בהקפה לי"ב חודש, ואח"כ אומר תן במזומן ואנכה לך מן החוב מאתים, ולז"א והקללה על הר עבל שהוא לזמן רחוק כדי שבזה יביאנה קודם הזמן וינכה לו ממנה חלק גדול, וזה חסד גדול מאתו יתברך:

הלא המה בעבר הירדן. נ"ל בס"ד הטעם שניתן הקללה והברכה בא"י ולא בארץ סיחון ועוג מפני כי ארץ ישראל היא תחת שליטת החסדים, משא"כ ארץ סיחון ועוג, אע"פ שהיא נחלקה לשני שבטים וחצי עכ"ז היא נחשבת בחו"ל שהיא תחת שליטת הגבורות ורמז זה בכתוב הלא המה בעבר הירדן דהיינו אותיות שהם אחרי הירדן מעבר השני הם אותיות כ"ה ב"ש והיינו חמשה פעמים חסד עולה ש"ס וכל חסד כלול מחמשה חסדים שהוא כ"ה דחמשה פעמים חמשה הוא כ"ה:

השמר לך פן תעלה עולתיך בכל מקום אשר תראה. נ"ל בס"ד, ע"פ מ"ש הרב מגלה עמוקות בפרשת וארא דף כ"א ע"א מ"ש הרב אברבנאל ז"ל, בפירוש הנביאים, ששאלו לאחד שהיה משומד לע"ז ושאלו לו למה המיר, והשיב קודם היה לי אלוה שהוא רואה אותי ואני לא רואה אותו, עכשיו בחר לי באלוה שהוא רואה את אלוה שלו אבל האלוה אינו רואה אותי, וכונתו לומר דיותר טוב לו להכנס תחת רשות הע"ז אשר עינים להם ולא יראו שאז יהיה עושה מה שלבו חפץ, כיון דזה האלוה שלו סומא בשתי עיניו שאינו רואה אותו ע"כ ע"ש. ונראה כי לכן קרבן שעולי רגלים נקרא עולת ראיה, שנקרא על שם הראיה ללמד דעת לאדם, כי האלוה הקדוש שאתם עובדים בבהמ"ק הוא רואה ואינו נראה, משא"כ עובדי ע"ז האלוה שלהם נראה ואינו רואה, אוי לה לאותה בושה של הע"ז ואוי לה לאותה כלימה שלה, וז"ש השמר לך פן תעלה עולתיך בכל מקום אשר תראה, ר"ל לא תעלם בבתי ע"ז אשר שם אתה לבדך תראה, ואין הע"ז העומדת שם רואה אותך, כי סומא היא ועינים לה ולא תראה: כי אם במקום אשר יבחר ה' באחד שבטיך, שהוא מקום בהמ"ק, שם תעלה עולתיך, כי שם השראת אור שכינתו יתברך שהוא רואה ואינו נראה:

לא תעשון כן לה' אלהיכם. נ"ל בס"ד כי שלמה המע"ה אמר

אמר בנה בניתי בית זבול לך מכון לשבתך עולמים, ופרשתי בס"ד הכוונה דידוע דארץ ישראל היא סוד המלכות הנקראת כן כי המלכות היא סופא דכלהו דרגין, ולכך נקראת כן, כלומר מושב של כל העשר ספירות והעולמות ולשון כן הוא מלשון כיור וכנו, ולכן גם ארץ ישראל מכונית בשם כן שהיא מושב אלקים. וידוע כי האורות הצריכים לה תמיד הם אורות מ"ה של מלוי שם הוי"ה ביודי"ן שעולה ע"ב והמלוי שלו הוא מספר מ"ה כמ"ש רבינו האר"י ז"ל בביאור מאמר רז"ל שאמרו כל המהלך ארבע אמות בארץ ישראל הוא בן עוה"ב, ופירש ארבע אמות ר"ל ארבע האורות של מ"ה, כי אמה עולה מספר מ"ה יע"ש. ובזה פרשתי בס"ד מ"ש בשירת הים תביאמו ותטעמו בהר נחלתך, תחלק התיבות לשתים ויקרי בהו תביא מ"ה ותטע מ"ה בהר נחלתך היא א"י, וז"ש שלמה המע"ה בנה בניתי בית זבול לך הוא בהמ"ק, ועי"ז נעשה מכון לשבתך, כי תצרף מ"ה עם כן יהיה צירוף מכון שיאירו האורות של מ"ה במקום הנקרא כן, וכשיחטאו ישראל מוכרח שיסתלקו האורות של מ"ה, וישאר אותיות כן במכון כי ידוע שהחטא גורם סילוק המאירות וישאר המקום שהוא כן ריקם, כי הסילוק הוא באורות ולא במקום, וז"ש לא תעשון כן לה' אלהיכם כלומר לא תחטאו שבזה יסתלקו האורות שהם מ"ה, וישאר רק כן שהוא מקום ריקם לבדו בלי האורות של מ"ה:

כי יהיה בך אביון מאחד אחיך באחד שעריך בארצך אשר ה' אלקיך נותן לך לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ידך מאחיך האביון. י"ל אומרו באחד שעריך לשון יתר הוא. ועוד אומרו בארצך קשה, וכי מצוה זו תלויה בארץ היא, דודאי גם בחו"ל מחויב שלא יאמץ לבבו ולא יקפוץ ידו מאחיו האביון. ונ"ל בס"ד, ע"פ מעשה באחד עני מאלו המחזרים על הפתחים, אשר הולך יחף ורגליו מלוכלכים בטיט ונכנס לבית עשיר אחד שחדריו מרוצפים באבני שיש לבן זך ונקי וחשוב מאד, והוא דחק ונכנס לפני העשיר בחדר מושבו לקבל צדקה, כי היה ערום ועריה, ונדרס על הרצפה נתלכלכה הרצפה בטיט שברגליו ויצעק העשיר בקול גדול עליו, ויכהו על הלחי באומרו, לא נכנס כי לכלכת את הרצפה, ויצו למשרתיו להכותו ולגרשו חוצה, והעני עומד בכל כחו ולא רצה לצאת, ויאמר להעשיר המתן לי עד שאדבר עמך דבר אחד ואז אצא ויאמר דבר. ויאמר העני הנה כל יום אנחנו אומרים בשבח ברוך שאמר, ברוך מרחם על הארץ ברוך מרחם על הבריות, נמצא אנחנו משבחים להשי"ת בשתים אלה שהוא מרחם על הארץ וגם מרחם על הבריות, והאדם צריך שילמוד לעשות כמדותיו של הקב"ה, כמ"ש רז"ל מה הוא רחום אף אתה רחום, מה הוא חנון אף אתה חנון, ואתה ראיתיך שלמדת ממדת הקב"ה לרחם על הארץ, כי צר לך מאד על שנתלכלכה הארץ, דלכך קללתני וגם הכיתני בעבור הארץ, ואיך אתה פוטרני בלא צדקה, שהיה לך ללמוד ג"כ ממדה השנית של ברוך מרחם על הבריות, כן אתה ברחמך האדם ערום ועריה ורעב צריך שתתן לו צדקה בשביל הכסות והמזון, ויפיס העשיר מדבריו ויתן לו. ע"כ:

בן התורה רמזה מוסר זה להעשיר שנתן לו השי"ת ארץ טובה כן לדירתי כן לכרמי ותבואותיו, והנה יש אשר חס על הארץ לעבדה ולשמרה ולנקות את הדירה מזבל ומכל דבר מאוס, והוא מהדר ומיפה אותה ושומרה מכל דבר המזיק לה, ואיך לא יחוס על בריה שהיא נאה כמותו שנבראת בצלם אלקים לכסותה ולזון אותה ולהצילה מכל דבר המזיק לה. והנה נודע ששני מיני אביונים הם, הא' שאין ניכר בו העניות, כי לעיני הרואין היא לובש מלבוש הראוי והשדותיו עודפים בביתו ובחומותיו, ויש עני שהוא מחזר על הפתחים שעומד אצל הפתח וצועק על רעבונו ועל חסרון לבושו וכסותו, שזה ניכר חסרונו לעיני העשיר:

ולז"א כי יהיה בך אביון מאחד אחיך, כלומר יש לו יראת שמים שנחשב אחיך שדומה לך בצדקות וכשרות, אך מזלו הוא ברע שהוא מחזר על הפתחים שהגיע למצב זה, שיהיה דופק וצועק באחד שעריך לבקש צדקה ממך. ואתה רואה חסרונו בעיניך, הנה אתה תבין שעה זו בארצך אשר ה' אלקיך נותן לך, כמה יגעת אתה וחס עליה לשמרה ולנקותה וליפותה ולהדרה, ולזה ע"כ לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ידך מאחיך האביון, כי תאמר בלבבך, כמו שאני מרחם על הארץ אשר נתן לי השי"ת כן אני צריך לרחם על הבריות:

כי פתח תפתח את ידך לו והעבט תעביטנו די מחסורו אשר יחסר. נ"ל בס"ד בהקדם מה שפרשתי בס"ד הפסוק במשלי כ"ח חכם איש עשיר בעיניו ודל מבין יחקרנו, והוא ע"פ מעשה בעשיר שהיה לו יראת שמים בכל ענייניו ורק היה קמצן מאד שלא היה נותן אפילו פרוטה לעני, ויתחכם שלא ישא בכיסו מטבעות של נחשת ושל כסף אלא רק של זהב כדי שאם יפגע בו עני בשוק או בבית הכנסת לבקש ממנו צדקה יאמר לו שאין לו כסף בחיקו ואפילו פרוטה של נחושת כדי ליתן לך, והיה עני אחד מתלבש אחריו לבקש ממנו צדקה ולא יכול לו, והוא הבין בערמומית שלו, שאין נושא בכיסו מטבע של כסף ושל נחשת אלא רק של זהב. לכך אינו יכול לבקש ולומר לו תן לי צורת זהב, כי תהיה בשלתי זה בעיני כל הרואין, ויכול זה להשיב לו לא אתן לך זהב, ומי אתה שאתן לך זהב, ולא יבוש מן בני אדם אם ישיב ויאמר לא אתן לך, כי מי יתן זהב לעני המחזר ברגליו בין האנשים לבקש פרוטות, לכך העני היה מביט ורואה כל יום בתפלת שחרית שמתפלל העשיר בבית הכנסת ורואה כשהוא מגיע לפסוק פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון, כן באשרי שקודם יוצר, וכן באשרי שאחר תפלת העמידה היה מאריך בפסוק זה הרבה, ופותח שתי ידיו כלפי השמים בכל משך אריכות הפסוק הזה, וישאל העני מאיש אחד שהיה ריע לאותו עשיר, והיה מתפלל כל יום אצלו, למה העשיר הזה מאריך בפסוק זה ופותח ב' ידיו בו, ויאמר לו, זה מתחילתו לא היה עשיר ובמעט מחכם א' כי פסוק זה אם יכוין האדם בו היטב ויאריך בו מסוגל הוא לעושר ופרנסה טובה, שיתעשר ע"י הפסוק הזה, וכן היה נזהר כל יום לומר פסוק זה בכונה, ומאריך בו והועיל לו שנתעשר, ולכך הוא פותח שתי ידיו באמירתו כדי לקבל השפע מלמעלה בשתי ידיו ונתחזקה אמונתו בדבר זה, על כן הוא נזהר בו בכל יום ג"פ, כיון דהיה לו נסיון בכך, ואחר שהגיד לאותו עני דעתו של אותו עשיר שהוא מקבל כל יום שפע העושר ע"י אמירה וכונה של פסוק, ולכן היה פותח שתי ידיו באמירתו כדי לקבל השפע בעת ההיא מן השמים אז נתחכם אותו עני ליקח מן העשיר שני זהובים, מה עשה, בא בתפלת שחרית וישב כנגדו, וכשהגיע אותו עשיר לפסוק פותח את ידך ופתח ידיו, קפץ אותו עני ועמד לפני העשיר ופתח שתי ידיו לקבל ממנו צדקה, וזה העשיר כראותו כך הרגיש בדעתו כי עתה א"א שלא יתן צדקה לתוך ידו של עני שאם לא יתן יפסיד, שגם מן השמים לא יתנו לו שפע בפתיחת ידו שהם פתוחים לקבל השפע באמירת הפסוק זה, כי יאמרו בב"ד של מעלה כמו שהוא ראה לעת עתה יד העני פתוחה לפניו ולא נתן בה כלום כדין הוא שגם לידיו הפתוחות לא יתן כלום, והיה בנו יושב אצלו, והוכרח לומר לבנו שיתן שתי פרוטות נחשת לשתי ידים של העני הפתוחות והוצרך לומר לבנו מפני כי הוא לא יש לו פרוטות נחושת בכיסו, ועוד כי ידיו עודם פתוחות, כי לא גמר הפסוק עדיין ולא יוכל להשתמש

לשתמש בידיו, ויען העני ויאמר להעשיר אני אקבל פרוטות הנחשת ואלך, אבל אתה תפסיד, יען כי מתן פתיחת ידיך תלוי במתן פתיחת ידי, לכן כמו שאתה נתת לידי מתן גרוע שהוא של נחשת גם ההשפעה לפתיחת ידיך תהיה גרועה, ונכנסו דברים של העני בדעתו של אותו עשיר, כי ראה בהם דברי טעם נכוחים ונכונים, ובע"כ אמר לבנו שיתן לתוך ידו של עני שתי דנרים של כסף, ויאמר לו העני אני אקבל דנרים אלו ואלך, אך אתה תפסיד, כי על ידי שנתת כסף שהוא מתן בינוני, גם השפעתך תהיה שיעור בינוני ולא תהיה גדולה וטובה מן המובחר, ויאמר בדעתו אמת זה מדבר ובע"כ אמר לבנו תקח מן הכיס שבחיקי שני דנרים של זהב, דהיינו שני לירות ותתן לתוך ידיו של עני הפתוחות, וכן עשה וקבל העני שני לירות של זהב והלך לו, ואז העשיר השלים הפסוק הנז' בפתיחת שתי ידיו בכונה שעושה בכל יום :

ובזה יובן הכתוב במשלי כ"ח, חכם איש עשיר בעיניו, כאותו העשיר שנתחכם להיות פוטר עצמו מבקשת העני ממנו כסף או נחושת כשפוגע בו בדרך או בבית הכנסת, באומרו אין לי בכיסי ואינו משקר כי באמת נזהר שלא להביא כסף ונחשת, אך דל מבין כאותו שדברנו במעשה הנז' יחקרנו, שעשה לו המלאכה שבעל כרחו נתן לעני לא כסף ונחשת אלא זהב כנ"ל.

נמצא טענה גדולה וצלה נכונה עשה העני הנז' בהמלאכה הנז' באומרו לעשיר אם תתן דנרים של נחשת לפתיחת ידי אני אקבל, אך אתה הפסיד שבזה יהיה בפתיחת ידיך שפע גרוע. ואם תתן לפתיחת ידי דנרי כסף אני אקבל, אך אתה תפסיד, כי ע"כ יהיה בפתיחת ידיך שפע בינוני, אבל אם תתן לפתיחת ידי מתן חשוב. גם בפתיחת ידיך יתן שפע חשוב, ולזה מיעץ הכתוב לאדם פתח תפתח בלשון כפול, כלומר פתח ידך לפני הקב"ה לקבל השפע כמו שתפתח את ידך לו לעני, שאם תפתח ידך לתת לו מתן חשוב, אז גם אתה פתח ידך לפני הקב"ה כדי לקבל שפע חשוב, ואם תפתח ידך לעני במתן בינוני גם אתה פתח לפני הקב"ה לקבל שפע בנוני, ואם של העני גרוע גם שלך גרוע :

ואמר עוד הכתוב עלה טיבה אחרת והוא, והעבט תעביטנו די מחסורו אשר יחסר לו, והכונה כי יאמר אדם אין האדם חייב ליתן צדקה אלא מי שיש לו הרווחה שבוע והותר, אבל אם יש לו הרווחה מלומלמת אינו חייב לפרנס העני, אך אלו דברי הבל הם, שאם יש לו הרווחה די והותר והוא נותן צדקה מן המותר, אין לו חשיבות בדבר זה ואין זו מצוה שיש בה אור, דאיך יתבן דברי זהב באוצרו שאין לו צורך בהם, והעני ימות ואינו מחייהו, אלא צדקה שיש בה אור היא שנותנה מן מזונותיו המלומלמין, וכמ"ש כי נתן מלחמו לדל לחמו דייקא, ר"ל מפרוסה של אכילתו נתן ממנה לדל, ויש רמז לזה בעינים של האדם שאין האור יוצא אלא מן השחור, כן אור המצוה של הצדקה אין אורה מאיר בעליונים ובתחתונים, אלא כשהיא יוצאה מיד אדם שנותנה מתוך דוחקו שפרנסתו חשובה דבזה יש לו רבותא, וכמ"ש כי נתן מלחמו לדל, ר"ל מלחמו המתפרנס בו, אבל הנותן מן היתרון והרווחה שיש לו אין לו רבותא בזה לקבל שכר מן הדין בעוה"ז ובעוה"ב, ולז"א והעבט תעביטנו תיבת והעבט קרינן בה בהפוך אתוון והב"ט עי"ן, כלומר תביט בעין שלך איך האור יוצא מן השחור, כן אור הצדקה מאיר מן הנותן אותה מתוך דוחקו וחסרונו, ואתה הבט עין שלך ותדע כי ראוי שתעביטנו לעני די מחסירו אשר יחסר לו, וכיון דשכרך גדול הוא מחמת שאתה נותן הצדקה מתוך דוחק איך תתגלל שלא תתן צדקה מחמת שאתה דחוק :

נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך וגו'. כי היצה"ר יש לו ב' טענות מזוייפות למנוע את האדם מלתת צדקה לעניים, הא' אין אתה יודע מדתו של זה העני וטבעו ומזגו והרגל שלו כדי שתתן לו כפי מדתו וטבעו והרגלו ותחייהו, וכיון שאין אתה יודע טבעו ולימודו טוב שתמשיך ידיך מליתן לו כדי שלא תכשל בשפיכות דמים, וכמ"ש בגמ' על עני אחד שבא לפני רב נחמיה לבקש ממנו פרנסה, וא"ל רצונך שתגלגל עמי בגרסים גלגל עמו בגרסים ומת אותו עני מפני שהיה מפונק ולא הורגל בזה ושמא יזדמן לפניך כאותו עני ונמצא אתה בא לידי ש"ד. גם אמרו שאם הוא בן טובים וגדולים שמלומד לרכוב על סוס ועבד רץ לפניו שצריך לעשות לו כן ולא תצא י"ח במצוה אלא עד שתעשה לו כן, מעשה בהלל הזקן שרץ לפני אדם כזה ג' מילין שלא מצא מי שירוץ לפניו ושמא יזדמן לפניך אדם כזה ואין אתה עושה לו כמנהגו מפני שאין אתה מכירו, ונמצא שלא יצאת י"ח אע"פ שפזרת מעות בעבורו, והרי אתה מביישו, על כן טוב שלא תכניס עצמך במצוה זו, והעלים עינך ממנה מפני שאין אתה יודע המדה שצריך למדוד למצוה זו :

ויש עוד דרך אחרת בענין הצדקה שהאדם דר בעיר שאין מנהג העשירים ליתן בידם צדקה לעניים ובני טובים, אלא יש בעיר ההיא גבאים ופקידים שכל אנשי העיר נותנים ממון המעשר של הרווחים לידם והם מחלקים צדקה לעניים ובני טובים שירדו מנכסיהם, ועל כן טענות כזובות הנז' לא שייכי באותו מקום כיון דאין העשיר נותן בידו לעני ולשום אדם אלא נותן לגבאים, ובזה ניקה העשיר מן מכשלות הנז' שהיצה"ר מוכנו מצדם, הנה לאלו יבא היצה"ר בדרך אחרת דאם רואה עשיר שהוא נותן מעשר הריוח שלו לצדקה כי כך נהגו אבותיו ומוכרח גם הוא להפרים מעשר כספים, וא"א שיבטלנו הנה לזה אומר לו היצה"ר תשמור כסף המעשר בתיבה אצלך ולא תתן ממנו פרוטה להגבאים לחלק מדי שנה בשנה ומדי חודש בחדשו ומדי שבת בשבתו, יען כי אלו העניים אם לא יתנו להם הגבאים צדקה לא ימותו, דכולם יש להם יכולת לפרנס עצמם ובני ביתם ורק הצדקה תהיה להם שובע והרווחה ובלעדה לא ימותו, ונמצא אין נעשה בממון הצדקה שלך פקוח, אך ברבוי השנים יזדמן מצוה שיש בה פקוח נפש לרבים, כגון פדיון שבויים רבים או שנת בצורת שבאותו זמן יזדמן העניים מתים ברעב וצריך לזה ממון הרבה ואין הקומץ משביע, על כן אם אתה תשמיר כסף המעשר שלך אצלך, אפשר שברבוי השנים במשך עשר שנים או יותר יהיה אצלך סך חשוב המשביע רבים, ונמצא אתה מחיה נפשות הרבה בממונך, ואם אתה נותן כסף המעשר על יד על יד מדי שנה בשנה להגבאים לחלקו לעניים פשוטים אז כשיזדמן ענין גדול שיש בו חיות נפשות, ואין אתה יכול ליתן שיעור מספיק וכסף המעשר אינו בידך נמצא אתה גורם איבוד נפשות לעניים המוטלים ברעב, שאם היה הכסף הזה בידך הייתה מחיה אותם בו. ואמרתי משל על שני טענות אלו שהיצה"ר בא בהם והוא משל שהחייטים שבעיר היו מהלכים בליל החורף ברחובות העיר לאור הלבנה הזורחת שם בליל תיקף, ויהי עמהם החייט של המלך ג"כ מטיילין יחד, ויאמרו החייטים לחייט המלך מדוע אתה לוקח שכר על תפירת שמלת המלך עשרה זהובים ואנחנו שכרנו מאנשי העיר על כל תפירה שני זהובים, ומלאכת ידינו היא בשוה שאין מלאכת התפירה שלך טובה ממלאכתינו אפילו משהו. ויאמר החייט של המלך, יתרון הזהובים אשר אני לוקח אינו בעבור מלאכת התפירה אלא בעבור יתרון שכלי ובינתי, ויאמרו מהו יתרון שכלך על שכלינו

שכלנו, מאחר שהמלאכה היא שוה כמונו כמוך, ויאמר אתם קודם שתעשו תפירת הבגדים צריכים אתם למדוד בחוט המדה קומת בעל הבגד מכף רגל ועד ראש ארכו ועוביו ורחבו כדי לכוין הבגד כפי קומת הלובש אותו לא חסר ולא יתר, משא"כ אני בבגדי המלך א"א למתוח על קומת המלך קומת המדה, הן באורך הן ברוחב הן בעובי, אלא רק בהבטת עיני בו אוכל לידע בכיון אורך ורוחב קומתו לעשות לו הבגד כמדו ממש לא חסר ולא יתר, ועל חכמה זו יש לי אני לוקח יתרון השכר :

ויאמרו החייטים טוב הדבר אשר דברת, הנה בעתה הלבנה הזאת המאירה על ראשנו שאתה שלוחה אלינו ותאמר הלא כתוב בתורה כי תראה ערום וכסיתו, ואתם לובשים כפלי כפליים להגין עליכם מן הצינה, ואתם רואין אותי ערומה אין לי אפילו חלוק אחד ללבוש אותו בימי הקור החזק הזה, ואנחנו נכמרו רחמינו עליה, אך אין בידינו לעשות לה הדבר הזה, כי אנחנו לא נוכל לתפור בגד אא"כ נדע אורך ורוחב ועובי הקומה ע"י קנה המדה שנמתח עלי', וזה א"א להיות מגיעים אצלה, על כן אתה אשר לפי דבריך יש לך חכמה גדולה שתוכל לכוין מדת הבגד בלתי שתמדוד כי אם בהבטת עין מרחוק הנה בעתה חובה מוטלת עליך לעשות בגד ללבנה שתלבשנו בימי הקור והצנה האלה :

ויאמר החייט, אני בודאי אוכל לידע המדה בהבטת עין מרחוק, אך שתי סיבות יש אשר ימנעוני מלעשות הדבר הזה, הא' כי הלבנה איננה נראית לעיני במצב אחד ותכונה אחת, כי בתחלת החדש נתראה חצי עיגול קטן עוביה כעובי חבל דק, וכל לילה ולילה תתרחב ותתעבה יותר עד שתתראה עיגול שלם, וזה העיגול השלם ג"כ אינו שוה גודלו, פעם נראה גדול פעם נראה קטן, על כן א"א להכין לה בגד מתוקן כפי מדתה, כי היא איננה עומדת שלימה אלא פעם קצרה פעם ארוכה פעם קטנה פעם גדולה פעם שלימה פעם חסרה, והסיבה השנית שמונעת אותי היא, שאם אעשה לה בגד להתכסות בו יתעלם ויסתר אורה ולא תהיה מאירה לכל יושבי חלד, כי תתכסה בבגד אשר אעשה לה, ועתה יקומו ויצעקו עלי כל יושבי חלד שהבאתי חושך לעולם, ולכן טוב שתשאר ערומה שיהנו הבריות מאורה בלילות :

וכן הענין במצות הצדקה לעניים, א"א לשער ולצמצם להם מדה ידועה, כי פעם יזדמן עני שיספיק לו דינר כסף ואני אתן לו עשרה, שאבדתי תשעה דנרים על חנם, ויש עני שצריך לו מאה דנרים ואנכי לא אדעהו ואתן לו עשרה, נמצא לא יצאתי ידי חובתי עמו, וכן יש שא"א לו לאכול אלא תרנגולת פטומה ויין ישן ואני איני מכיר בו ואתן לו עדשים והוא בוש ואוכל ומת, וכדהוה באותו עני דרבי נחמיה, ויש שהוא מורגל בעדשים ואני מכיר בו ואתן לו תרנגולת פטומה על חנם ללא צורך, ויש שהוא עני מרוד ולובש בגד חשוב ואטעה בו, כי אחשוב שאינו צריך ולא אתן לו, והוא מת ברעב, ויש להפך שהוא רמאי ולובש בגדים קרועים וטלואים ואחשוב שהוא עני ואתן לו, ובאמת אינו צריך כלום, ולכן אני נמנע מליתן ולא אשגיח במצוה זאת מפני שאין אני יכול לעשותה כמתכונתה, וכמו בטענת החייט של המלך בטענתו הראשונה שהוא נמנע מלעשות בגד ללבנה, מפני שא"א לו לעמוד על מדתה לעשות לה כמתכונתה :

והטענה השנית של דרך השני שמיטן היצה"ר לבני אדם שדרכם ממנהג אבותם להפריש כסף מעשר ולתתו ליד הגבאים לחלקו ואין מחלקים בידם כלום, שבזה לא יועילו טענותיו הנז"ל בדרך הראשון, כיון דאין נותנים הם בעצמם הצדקה כדי שיחושו למכשול, ולכן הוא מייעצם לעכב כסף המעשר אצלו כמה שנים עד שיזדמן. גם פדיון שבויים הרבה שצריך להם ממון הרבה או שנת בצורת שהעניים מתים ממש ברעב, דאז הצדקה תחיה נפשות ולא יספיק לזה ממון מעט, ואם יתן ממון המעשר לגבאים לחלקו שנה בשנה על יד על יד, נמצא הוא מחשיך לעולם בעת צרה, כי אלו שלוקחים צדקה בתמידות מיד הגבאים לא היו מתים בלעדי הצדקה הזאת, אך בשנת בצורת שיש חושך ואפלה לעניים, והצדקה מאירה להם באור החיים אם לא יתנו להם כסף מרובה כדי ספוקם ימותו, אז נמצא אם יתן הממון לעניים נהוגים הוא מחשיך לעולם בשנת בצורת, וכמו בטענת החייט, שאם יחוש על הלבנה לעשות עמה חסד לחממה יהיה גרמא למנוע האור הזורח על יושבי חלד המאיר להם, ויהיו כמה אלפים ורבבות בני אדם יושבים בחשך :

ובאמת כל אלה המה טענות של הבל דודאי חייב האדם ליתן צדקה לעני הפושט ידו לקבל צדקה כפי מה שעיניו רואות בו, ומה שאזניו שומעות, ואין לו לחוש שמא רמאי הוא ואינו ניכר לאחרים, וגם אין לו לחוש שמא הוא כאותו עני שבא לפני רבי נחמיה בגלגל עמו בעדשים ומת, כי רבי נחמיה מאחר שלא היה בידו יותר טוב מן העדשים, והוא שאלו בתחלה אם יאכל עמו עדשים והשיב הן, לא נמצא אשמה על רבי נחמיה בזה, ויש לו שכר מצוה, אע"פ שמת אותו עני באותה אכילה, וכמ"ש בגמרא שאמר רבי נחמיה אחר שמת אותו האיש אוי לו לזה, והק' בגמרא הול"ל או לו לנחמיה שהרגו לזה, ותרץ אין לרבי נחמיה אשמה בדבר זה, ואיהו מחייב בנפשיה דלא הו"ל לפנק עצמו כולי האי, וע"כ אם האדם לא יהיה פונה לטענות של הבל שמסביר לו היצה"ר למנעו מנתינת הצדקה לעניים הרי זה זוכה לברכה בשכר הצדקה יותר מן הראוי כיון דיצה"ר מראה לו טעמים לפטור עצמו מהצדקה ואין פונה אליו בזה :

ובזה יובן נתן תתן לו לשון כפול, כלומר התן בכל אופן שיהיה ויזדמן לפניך, ואע"פ שיפול בהם טענות של הבל למנוע בהם מתן הצדקה לעניים, עכ"ז אתה נתון התן לפי ראות עיניך בכל דבר ודבר, ולא ירע לבבך בתתך לו לחשוב שמא זה רמאי, ואין אני ולא אחרים מכירים בו, או שמא הוא מפונק מאד, כאותו עני שבא לפני רבי נחמיה, ואם אני מאכילו מאכל פשוט וגרוע ימות, וכדהוה באותו עני, וכן כיוצא בטענות אלו, שהיצה"ר טוען לאדם בנתינת הצדקה, אל ירע לבבך בהם כי בגלל הדבר הזה שאתה עושה צדקה, באופן שהיצה"ר ימצא לו בה מקום לטעון טענות שמונעות אותך ואין אתה שומע לו אלא אתה עושה ומקיים נתינת הצדקה בכל אופן שיהיה, אז יברכך ה' אלקיך יותר מאם אתה עושה מצוה שאין היצר יכול למצוא לך טענות על ביטולה :

ובאופן אחר נ"ל בס"ד כפל הפסוק נתון תתן לו, והוא כי באדם יש ב' מידות, שהם מדת החסד מתייחסת לימין, ומדת גבורה מתייחסת לשמאל, וכשיעשה מצות צדקה שהיא בחינת חסד תהיה שמאל דוחה, ר"ל מדת הגבורה העצורה בקרבו דוחה את המצוה, כי תמציא לו טענות של הבל לפטור אותו ממנה, אך ימין שהיא מדת החסד אשר בקרבו מקרבת אותה אליו שמייעצתו ליתן צדקה ולהטיב לזולתו. אמנם יש אדם שהוא ע"י מעשיו ממתק הגבורה שהיא השמאל שבו, ועושה את השמאל ימין שיהיה כולו חסד, וכאשר יבקש העני או הגבאי צדקה ממנו הוא נותן אותה מצד ימין שבו, וגם מצד שמאל שבו שאינו כשאר בני אדם שדרכם להיות שמאל דוחה וימין מקרבת אלא זה גם השמאל שלו מקרבת אותו למצוה זו :

והנה ידוע שיש שני מיני הצלחה לאדם, הא' היא הצלחה טבעית שזה צריך להזהר לעשות שמירה לממונו כטבע, דהיינו שלא ישלח סחורה ממקום היוקר למקום הזול,

אא

אלא ממקום הזול למקום היוקר, ולא ישלח סחורתו בדרכים שיש בהם שבוש ולסטים, אלא ישלח בדרך מיושב שקט ושאנן, ועם שיירה גדולה, ולא ימכור בהקפה לאנשים שאינם נאמנים, ולא ישלח סחורתו בימות הגשמים אא"כ עושה לה כיסוי ועטוף נכון וכפול, וכן עוז"ד, כי הזוכה להצלחה טבעית צריך להזהר ולשמור ממונו מכל נזק טבעי, ואם אינו נזהר בזה הוא מפסיד בודאי, אבל יש אדם שזוכה להצלחה נסית, דאע"פ שנושא סחורתו ממקום היוקר למקום הזול וגם שולח בשבוש דרכים, וגם מוכר בהקפה לאנשים שאינם נאמנים, וכיוצא בזה, לא יהיה לו בעסקי שום נזק ודבר רע, כי זה הדין יתהפך לו לרחמים והשמאל לימין. וידוע כי הצלחה טבעית תהיה על ידי השפעה משם אלקים, ולכן אותיות אלקים עולה מספר הטבע, אבל הצלחה נסית תהיה ע"י אותיות שם הוי"ה ב"ה שהוא פועל למעלה מן הטבע, וכמ"ש בס"ד לעיל בפרשת וירא ע"ש:

וז"ש, נתן תתן לו כפל הלשון לרמוז שתתן מצד הימין שהם מדת החסד, וגם מצד השמאל שהם מדת הגבורה, ששניהם יהיו בהסכמה אחת בנתינת הצדקה ולא תהיה שמאל דוחה וימין מקרבת, ולז"א ולא ירע לבבך בתתך לו, ר"ל ירע הלב שהוא בשמאל, אלא גם השמאל תהיה מסכמת שמתהפכת לימין כי בגלל הדבר שאתה נותן מצד הימין, וגם מצד השמאל שנעשה השמאל ימין תזכה שיברכך ה' אלקיך שם הוי"ה שהוא פועל למעלה מן הטבע שיהיה לך הצלחה נסית ולא תהיה השפעתך משתלשלת ע"י אותיות שם אלקים שהיא פעולה בטבע דוקא:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, דידוע כי הפרנסה נמשך מבחינת שם הוי"ה במלואו שעולה ס"ג אשר המלוי שלו עולה מספר ל"ז, וכמ"ש בספר מדרש אליהו לעט"ר הרב מור אבי זלה"ה, על פסוק השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך, והיינו יהבך מספר ל"ז השלך על שם הוי"ה הפשוט, ובזה נשלם מספר ס"ג. ואז הוא יכלכלך ע"ש, וחקרנו במ"א, בשלמא אותיות הפשוט של שם הוי"ה נשלמים במצות הצדקה, כמ"ש רבינו מהרח"ו ז"ל בפסוק והיה מעשה הצדקה שלום, והיה אותיות הוי"ה נשלם ע"י מצות הצדקה, אות יו"ד בפרוטה שנותן העשיר, ואות ה' בחמש אצבעות הנותן, ואות ו' בזרוע הנותן. ואות ה' אחרונה בחמש אצבעות המקבל, וכנז' בספר הלקוטים ע"ש. אך אותיות המלוי של שם ס"ג, במה יהיו נשלמים, וכתבנו דנשלמים בפיוס שמפייס העשיר את העני והפיוס הוא בדבור שהוא הבל היוצא מפיו, ומספר הבל הוא ל"ז שהוא מלוי שם ס"ג, גם הפיוס יוצא מן הלב שמספרו ל"ז, כי אותיות הלב עולה ל"ז והכל ענין אחד, נמצא אותיות הפשוט של הוי"ה נשלמים במעשה הצדקה, כמ"ש והי"ה מעשה הצדקה שלום, והיה אותיות הוי"ה, וכמ"ש מהרח"ו, והמלוי שהוא מספר הבל נשלם ע"י הפיוס שהוא הבל היוצא מתוך האדם, ובזה נשלם שם הוי"ה במלוי ס"ג, ואז ישתלשל שפע הפרנסה, וכמ"ש השלך על ה' מספר יהבך, ואז הוא יכלכלך בשם זה של ס"ג. וז"ש נתן תתן לו שתי נתינות שהם ממון מבחוץ ופיוס מבפנים, ולא ירע לבבך בתתך לו לומר, לא די לו שאתן לו ממון, אלא אטרח עמו לפייסו בדברים ג"כ, יען כי בגלל הדבר הזה, גלל עולה מספר ס"ג הנשלם ע"י הדבר הזה של הפיוס יברכך ה' אלקיך, בשם ס"ג הוא יכלכלך שברכה של הפרנסה ממנו תשתלשל:

ועוד נ"ל בס"ד, כי שני אותיות אמצעיות שלו שהם נקראים לב השם שלו, כי כל אמצעי נקרא לב בכל מקום, וכמ"ש רז"ל על בהמ"ק שנקרא לב, בשביל שהוא אמצעי שממנו נתפשט העולם לארבעה צדדין, וכן כתב הרמב"ם ז"ל דכל אמצעי נקרא לב, ואמצע שם עשיר הוא אותיות י"ש, לרמוז שהעשיר ע"י שנותן ממונו לצדקה זוכה לעוה"ב הנקרא יש, דכתיב להנחיל אוהבי יש, אבל מי שהוא עשיר ואינו נותן מן ממונו לצדקה יתהפכו אליו אותיות י"ש שהם לב של האוצר שלו לרוע שאתחבר אות ש' לשני אותיות רק, ועם אות יו"ד אשר עמה תהיה צירוף ריק וצירוף קר"י, כי כיון שהוא ריק ממצות הצדקה יהיו דבוקים בחינת הרע"ת שנקראים בשם קרי, על שם מקרי הזמן הבאים ונעשים על ידם, אבל אם עושה בעושרו צדקות ישארו אותיות ש"י של אוצר עשיר שיש לו, כמו שהם, וכמשמען שזוכה לנחלת יש של ש"י עולמות, ע"י מצות הצדקה שעושה בעשרו:

נמצא בעשיר יש אותיות האמצעים שבו שהם לב שלו אותיות ש"י, ובעני לב אותיות שמו הוא אות נו"ן, ותצרף לב העני עם לב העשיר יהיה צירוף שי"ן שהוא מספר חמשה פעמים חסד שעולה שי"ן שהוא מספר ש"ס, ואז ישתלשל ברכה שלימה מן חמשה פעמים חסד שרמוזים בלב העשיר ולב העני שנכללים יחד, ויש בהם מספר ש"ס שהוא מספר חמשה פעמים חסד. ובזה יובן, נתון תתן לו להעני צדקה, ואז עי"כ לא ירע לבבך, כלומר אותיות לב שלך, שהם אותיות ש"י, לא יהיו לרוע להתהפך צירוף ריק וצירוף קרי, יען כי בתתך הצדקה לעני תהיה אתה לו להעני שתהיו חיבור אחד, שעי"כ יתחבר הלב שלך שהוא ש"י עם לב שלו שהוא יו"ד, ובזה יהיה צירוף שי"ן שעולה מספר חמשה פעמים חסד, כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלקיך, כלומר תתברך בשם הוי"ה שהוא בחסדים בכל מעשיך ובכל משלח ידיך בכל דייקא, כי מספר כל עולה חמשים וחמשה חסדים כל חסד כלול מעשרה ספירות, שאין לך דבר בקדושה שאינו כלול מן י"ס כנודע, ונמצא בחמשה חסדים יש חמשים ספירות כמנין כל:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, אומרו נתון תתן בלשון כפיל, והוא דאיתא בגמרא דשבת דף קנ"ו, מדשמואל נמי אין מזל לישראל, דשמואל ואבלט הוו יתבי והוו קאזלן הנך אינשי לאגמא, א"ל אבלט לשמואל האי גברא אזיל ולא אתי, דטרק ליה חויא ומית, א"ל שמואל אי בר ישראל הוא אזיל ואתי, אדיתבי אזל ואתי, קם אבלט שדי לטוניה אשכח ביה חד חויא דפסיק ושדי בתרי גובי, א"ל שמואל מאי עבדת, א"ל כל יומא הוי מרמינן ריפתא בהדי הדדי ואכלינן, האידנא הוה איכא חד מינן דלא הוה ריפתא בהדי' והוה קא מכסיף, אמינא להו אנא קאימנא ומרמינא, כי מטאי לגביה, שואי נפשאי כמאן דשקילי מיניה כי היכי דלא לכסוף, א"ל מצוה עבדת, נפק שמואל ודרש וצדקה תציל ממות ולא ממיתה משונה אלא ממיתה עצמה:

ומדרבי עקיבא נמי אין מזל לישראל, דרבי עקיבא הויה ליה ברתא אמרי ליה כלדאי ההוא יומא דעיילא לבי גננא (חופה) טריק לה חויא ומיתא, הוה דאיגא מלתא טובא, ההוא יומא שקלתא למכבנתא (נוסקה של זהב שיש כמו טן בראשה) ותחבה אותה בכותל ואתרמיה דאיתיב בעיניה דחויא, ובבוקר כשלקחה אותה היה הנחש נמשך והולך אחריה, כי כבר נהרג הנחש בזו, וא"ל רבי עקיבא אביה מאי עבדת, ואמרה לו שבערב בא עני ודפק על הפתח שהיה רעב, ובקש אכילה וכל אנשי הבית היו טרודים בהכנת הסעודה של הקרואים בחופה ואין שומע אליו, ולקחתי חלק אכילתי שהכינו והביאו לי לאכול ונתתיו לאותו עני, ואמר לה אביה מצוה עבדת, נפק רבי עקיבא ודרש וצדקה תציל ממות וכו' ע"ש:

והנה על מעשה הראשונה כתבנו בחידושינו בס"ד על הגמרא הנז' דקדוק פשוט, כמ"ש שמואל לאותו האיש מצוה עבדת, פשיטא, ומה חידש, וגם הוא יודע בעצמו דמצוה עבד, ולהכי אחר ששאלו מאי עבדת, ספר לו כו"כ עשיתי, ותרצתי בס"ד, כי בלא"ה יש לדקדק מה שייכות למעשה זו גבי צדקה, והלא לא נתן צדקה אלא הראה את עצמו כאלו נתן ולא נתן כלום, ואין כאן צדקה

אלא

אלא תתבולל בחכמה שלא יתביים אותו אדם שלא היה לו לחם, שהראה לעיני הרואין כאלו לקח ממנו חלקו, ובאמת לא לקח. ופרשתי בס"ד, שזה הגובה נתן חלקו והוא לא אכל עמהם, וזה האיש אכל חלק אותו הגובה, וא"כ ודאי נתן לו משלו, אך היה ראוי לחוש בזה שנתביים אדם זה ממנו אחר שידע שהוא נתן את שלו ולא לקח ממנו כלום. וכמ"ש בגמרא דחגיגה דף ה', רבי ינאי חזייה להוא גברא דיהיב זוזא לעניא בפרהסייא, א"ל מוטב דלא יהבת ליה, השתא דיהבת ליה אכסיפתיה, וכן כאן ודאי אותו האיש נתביים מזה האיש הגובה את לחם בני החבורה, ועל זה הוצרך שמואל לפרש לזה האיש ולומר לו מציה עבדת, כלומר מצוה שלימה וגמורה עבדת, ואל תחוש שמא תחסר ותקטן מצותה מחמת הבושה, שזה האיש היה בוש ממך בודאי, וטעמו פשוט דאתה הצלתו בזה מן בושה מרובה שהיה לו מכל בני החבורה, אם היו יודעים שלא היה לו לחם, ועתה בתחבולה זו שעשית ניצול מכל זה, ואתה לא היה אפשר לך להצילו מן הבושה של כל בני החבורה אלא רק באופן זה, וא"כ מצוה עבדת גם בזו התחבולה שעשית להצילו מכל בני החבורה, וכמ"ש בחיר הרע במיעוטו:

אך תירוץ זה לא יתיישב בו דקדוק שיש לדקדק במעשה השנית שאמר רבי עקיבה לבתו מצוה עבדת דפשיטא הוא, ושם לא היה בושה כי אותו העני היה מבקש לחם בפרהסיא, שהיה דופק על הפתח צועק ואינו נענה. ונראה ליישב בס"ד דהתם איכא למימר לא היתה מצות הבת שלימה, כי היא אע"פ שנתנה חלק המאכל שלה, עכ"ז לא משלה נתנה אלא משל בית אביה נתנה ועוד נמי בודאי היא לא נשארה רעבה ולקחה אכילה במקום זה מבית אביה, ומאי רבותא דידה במצוה זו שנתנה לאותו עני, ולכך א"ל אביה מצוה עבדת כלומר מצוה שלימה עבדת, אע"ג דאת ודאי אכלת מן המוכן שבבית במקום אכילה זו, עכ"ז בעת שעשית הצדקה הזאת עדיין לא היה בידך אכילה אחרת לעצמיך, ועוד נמי אינו דומה תבשיל המוכן להכלה שהוא משופרי שופרי לשאר התבשילין שאוכלים בני הבית, ועל כן ודאי מצוה גמורה ושלימה עבדת ותהי משכורתך שלימה מאת ה' אלהי ישראל:

ודע כי מזאת המעשה של בתו דר' עקיבה, למדנו במ"א שאם יש עשיר מחזיק ביד ת"ח לתת לו כל צרכיו ממש, שאינו נותן לו פרס קצוב אלא די מחסורו אשר יחסר לו, (וכאשר עשו הגבירים בני יעיש עם הרב מהרימ"ע זלה"ה שהיו נותנים לו כל צרכו ממש) וזה הת"ח היה נותן צדקה לעניים, דנחשב לו צדקתו מצוה שלימה ואין אומרים זו הצדקה אינה נחשבת משל הת"ח אלא משל המחזיק, דהא אם החכם נותן עשרה קרוש בקופה הוא לוקח כנגדה מאותו המחזיק בידו, דסבר רבי עקיבה גם בכה"ג עביד מצוה שלימה, ואע"פ שלוקח כנגדה מן המחזיק דהא בתו שנתנה מאכל שלה לאותו עני היא לקחה מאכל אחר מבית אביה והכלה דודאי לא נשארה בתענית בליל חופתה, ועכ"ז א"ל אביה מצוה שלימה עבדת:

וז"ש נתן תתן לו, ר"ל אע"פ דמה שנותן לך מאחרים תתן אתה לו, וכמו האי עובדא דברתיה דרבי עקיבה. ועוד רמז דבר אחד בזה באומרו שאתה נותן לו בעצמו ולא ליד הגבאי דאז מסתמא יתביים, עכ"ז לא ירע לבבך בתתך לו, הן לפי אופן הראשון הן לפי אופן השני לא ירע לבבך לחשוב חסרון במצוה שלך, כי בגלל הדבר הזה שאתה עושה המצוה ודואג על מחבורה לא תזוח דעתך בה, וכיון דאין דעתך גסה עליך במצוה זו תזכה לברכה שיברכך אותך ה' אלהיך, כי ידוע כל מצוה שאין האדם מתגאה בעשייתה, יזכה שיתברך על ידו יתברך ולא תהיה ברכתי ע"י שליח ומלאך דכתיב אני את דכא, שהעניו תהיה ההשגחה מאתו יתברך אליו:

פרשת שופטים.

שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך. נ"ל בס"ד, ידוע כי התורה נקראת שער, ולכן התחילה בפסוק בראשית ברא אלקים שהוא ר"ת בבא, שהוא תרגום של שער, וידוע כי החושב על דברי תורה שאין בהם אלא פשטם הרי זה מחריב עולם, שבזה נמצא כמה דברים של תורה הם שיחה בטילה ח"ו, והרי זה מקולל בדברי הזוה"ק בקללות נמרצות, אלא בודאי אנחנו בית ישראל אמונתינו חזקה שדברי התורה כולה הם מלבוש וגנוז בתוכם כמה וכמה דברים נסתרים, וכמה וכמה הלכות מרובות, וכל פסוק מפסוקי התורה עשאו הקב"ה אוצר גדול שבו מונח וגנוז כמה וכמה ענינים עד אין קץ, ועל זה אמר דוד הע"ה גל עיני ואביטה נפלאות מתורתיך, לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד, ועל כן העוסק בתורה צריך שיהיה יגיע להפשיט המלבוש החיצון שהוא העור ע"ד המשל ולהוציא מתוכו את הנמשל היקר בכמה אלפים אופנים, ועוד צריך להזהר כשיעמיק בתורה להוציא מתוך דבריה הלכות מרובות באופנים שונים שלא יהיה נמצא בדבריה דברים שהם סותרים זא"ז, אלא כל הדברים יהיו סומכין זא"ז ועומדים בדרך ישר, דעל כן קבל מרע"ה מסיני שצריך לכתוב ספר התורה בשרטוט, כי השרטוט הוא מישר הכתיבה של הס"ת שיהיו בדרך ישר להורות שכל דברי התורה צריך שיהיו עומדין בטעמן בדרך ישר שלא יהיה דבר זה נגדיי לדבר אחר, ולא יהיו דבריה אחד למעלה ואחד למטה אלא יהיו כולם בטעם ישר המיישר את הדברים כולם זע"ז, כמ"ש ועפעפך יישרו נגדך:

ובזה יובן רמז הכתוב כאן שופטים ושוטרים תתן לך' והיינו שופטים בהפך אתוואן פושטים, ותיבת שוטרים בהפך אתוואן שורטים, כלומר תתן בתורה הנקראת שער טעמים שהם פושטים המלבוש החיצון של דבריה, ומוציאים ומגלים הפנימי שלה, ועוד מצוהו שתעשה בה טעמים שהם שורטים את הדברים, כלומר מיישרים את הדברים שלה שיהיו עומדים זע"ז בדרך ישר, שלא ימצא בהם סתירה זה לזה, והשרטוט הוא נורה על היישרות כדאמרן, וזה תעשה ותתן בכל שעריך, דהיינו בכל דבריה מן בראשית עד לעיני כל ישראל, ובכל פסוקי נביאים וכתובים שגם הם נקראו שערים, כי כל תורה שבכתב נקראת שער להכנס בו לתורה שבע"פ:

או יובן בס"ד שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך הכונה כי בגוף האדם יש איברים שיש בהם שערים פתוחים שהם עינים ואזנים ופה וראש הגויה, ואלו האברים שיש בהם שערים היצה"ר מתגרה בהם, ונלחם שם עם גוף האדם יותר משאר מקומות שבגוף, ולכן צריך האדם לתת עליהם שופטים ושוטרים שהם כוחות המוח וכוחות הלב לשפוט אותם על כל המעשים אשר יוצאים ונולדים מהם, ובזה יבין תוקף העון אשר חטא בו על ידם ועד היכן מגיע ומה הוא מדרגת הרע שלו, ואלו השופטים והשוטרים שהם כחות המוח והלב לא יהיו שופטים את האברים האלה שיש בהם שערים בלבד אלא גם את העם הם שאר אברים שבגוף ישפטו אותם משפט צדק:

ועוד נ"ל בס"ד, שופטים ושוטרים קאי על אותיות שם הוי"ה ושם אדנ"י, כי אותיות שם הוי"ה הם בחינת התפארת שנקראת משפט, וכמ"ש בפתיחת אליהו זכור לטוב משפט עמודא דאמצעיתא, ולכן אותיות שם הוי"ה. שה"ב התפארת

התפארת נקראים בשם שופטים, אבל אותיות שם אדנ"י נקראים בשם שוטרים, כי הדין נעשה ע"י אותיות שם אדנ"י, וכנז' בסוד עשר מכות של מצרים, וכן הוא בקבלת ארבע מיתות ב"ד שהאדם מקבל אותם עליו בכל לילה, ולכך הותיות שם הוי"ה נקראים בשם שוטרים, כי הם הפועלים את הדין בעונש דחוטא, וידוע כי תורה שבכתב היא בחינת שם הוי"ה ב"ה, ותורה שבע"פ היא בחינת שם אדנ"י, ולכן לפי האמור נמצא שופטים קאי על תורה שבכתב, ושוטרים קאי על תורה שבע"פ :

והנה נודע כי שלשה אברים יש באדם שהם כלי שרת של התורה ומיוחדים לה יותר משאר אברים, והם העין היא כלי שרת של תורה שבכתב שצריך ללמדם ע"י ראית עיניו, כי קי"ל דברים שבכתב א"א רשאי לאומרם על פה, והאוזן היא כלי שרת לתורה שבע"פ, דקי"ל דברים שבע"פ א"א רשאי ללמדם מתוך הכתב, אלא שמשמע אותם בעל פה, ומה שהתירו בסוף חכמי המשנה לכתוב תורה שבע"פ היינו משום ששלטה שכחה, ואם לא היו המשניות כתובים היו נשכחים, וכתיב עת לעשות לה' הפרו תורתך, אבל באמת עיקר הדין שלהם צורך לשמעם באוזן ולא ילמדום בראות עינים בתורה שבכתב, ועוד יש מקום אבר אחד שהוא כלי שרת לתורה, והוא הפה, כי בין תורה שבכתב בין תורה שבע"פ צריך להוציאם בפה ולא ילמוד בלחישת הלב דוקא, וכמ"ש רז"ל ע"פ כי חיים הם למוצאהם ודרשו רז"ל למוציאהם בפה :

ולכן שלשה מקומות אלו הם עלולים לחטא ולמכשול כי היצה"ר מתקנא ומתגרה בהם, מפני שהם כלים לשמוש התורה שבה תהיה הכנעתו וביטולו, ועל כן הוא משתדל לקלקל העין ולטמאם במראות אסורות, וכן מקלקל האוזן בשמע שוא ודברים אסורים, ומקלקל הפה בדברים אסורים של שקר ולשה"ר וליצנות וחנופה ונבלות ושבועת שוא וכיוצא, לכן ברא הקב"ה לשלשה אברים אלו שערים ודלתות, והיינו עפעפיים בעינים, ואליה באוזן, ושפתים בפה, כדי שיהיה האדם סוגר אותם בדברים האסורים ופותח אותם בדברים המותרים ובלימוד תורה ותפלה, כי זה הכלל כל מקום שהוא צריך לשמירה יותר עושין לו שערים ודלתות :

ובזה יובן שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך, כלומר תורה שבכתב שהיא בחינת אותיות שם הוי"ה שנקראים שופטים כאמור לעיל, ותורה שבע"פ שהיא בחינת אותיות שם אדנ"י שנקראים שוטרים כנז"ל, תתן לך בכל שעריך, ר"ל בכל אבר שיש בו שערים שהם העין והאוזן והפה כדאמרן, מש"כ דעת הקראים שאינם מאמינים בתורה שבע"פ שהיא באוזן, וא"ת מה אני ומה חיי שאוכל להשיג תורה שבע"פ שהיא עמוקה ורחבה מני ים, לז"א אשר ה' אלקיך נותן לך כל זה, ואם אין אתה יכול להשיג אותה לא היה נותנה לך, ובודאי הוא היודע ועד שאתה יכול להשיגה וראוי לה, ולכך נתנה לך, ולכך לא נתנה רק לאנשים יחידים פרטיים שהם כללות העם, ולכך אין פיטור לכללות העם המתעצלים בלימוד התורה בטענות של הבל אלו, באומרם אין אנחנו ראויים ללמוד תורה שבע"פ ואין לנו יכולת להשגתה, כי כיון שהקב"ה נתנה לכללות כל השבטים הוא יודע שיכולים להשיגה וראויים לה, ועל כן ושפטו בב"ד של מעלה את העם הם המון העם המתרשלים בעסק התורה משפט צדק שאין להם שום טענה לפטור עצמם :

לא תטה משפט. אחר שצוה הכתוב שיתן שופטים ושוטרים על עצמו מיניה וביה שמוחו ולבו הם ישפטו את מעשיו, צוהו שיהיה מודה במשפט אמת ולא יהיה קרוב אצל עצמו לדון דין עצמו לזכות במקום שראוי להיות לחובה, ולז"א לא תטה משפט, ר"ל לא תטה משפט של עצמך מחובה לזכות, דידוע מצד טבעו של אדם אינו רואה נגעי עצמו והוא מזכה עצמו שלא כדין, ובזה הוא מפסיד ונופל, משא"כ אם אפילו רואה טעם להצדיק עצמו אינו סומך עליו אלא יהיה מורה לחייב עצמו הרי זה נשכר להיות נפטר מב"ד של מעלה, שימצאו לו טעם של זכות לפטרו, צא ולמד מדוד הע"ה ושאול הע"ה, כי שאול כשהוכיחו שמואל הע"ה על ענין עמלק, השיב תשובה רפויה לזכות עצמו ולא הועיל כלום, אלא נתחייב מלמעלה, אבל דוד הע"ה אע"פ שבאמת היה בידו טענות חזקות ובריאות לזכות עצמו, הן בענין ב"ש והן בענין אוריה, הנה כשבא נתן הע"ה להוכיחו על שתיהן, לא טען אותם לזכות עצמו אלא תכף ומיד השיב חטאתי לה', ולכך נשכר שתכף ומיד א"ל נתן הע"ה בדבר ה' גם ה' העביר חטאתך, ולכן צוהו לא תטה משפט של עצמך מחובה לזכות אלא תהיה מודה בחובתך, ועוד צוהו לא תכיר פנים, דהיינו לא תכיר את מעשים שלך מה שנראה נגד הפנים, אלא תכיר את הנולד מהם, כי יש מעשים נראים לפנים שהם קלים מאד ואין בהם רע כ"כ, אך באמת הם קשים ומרים מצד הנולד מהם אח"ז, וכמ"ש רז"ל איזהו חכם הרואה את הנולד :

ואמר עוד ולא תקח שחד, דהיינו ש' חד, כי יצר עולה מספר ש', ואע"ג דגם יצה"ט נקרא יצר, הנה כאן קאי על יצר הרע, יען כי כתיב שחד בלא וא"ו וקרינן שוחד בוא"ו, נמצא הקריאה היא שו חד, כי יצר הרע הוא שוא, ושורש שוא הוא ב' אותיות ש"ו בלבד, וידוע שהאדם א"א לדחות את יצר הרע ממנו לגמרי מכל וכל, כי הוא צריך לו בעבור קיום המצות, כי מצוה ראשונה שהיא מצות פריה ורביה א"א להתקיים אלא על ידי כח התאוה שתתעורר בגוף האדם, ואין כח התאוה מתעורר וגובר באדם אלא ע"י יצר הרע, וכן קנאת סופרים תרבה חכמה, ונמצא בעבור לימוד התורה צריך להיות לאדם קנאה וחמדה ואלו אינם באים אלא מן היצה"ר, וכן כיוצא בזה, ועל כן א"א לדחות האדם את היצה"ר לסלקו ולגרשו מלבו לגמרי, כיון שהוא צריך לו בעבור קיום פועל הטוב בעוה"ז להשתמש בו, אלא צריך שלא ישתמש ביצר שהוא חד וחזק מאד מפני שאפשר מחמת תוקף החדוד שלו יתגבר עליו ביותר לעשות לו התאוה לעבירה, וכן קנאה וחמדה בענין חטא ועבירה ובזה ירשיעהו לעשותו רשע גמור, אלא ישתמש לצורך קיום פועל הטוב ביצר רך כדי שיהיה יצרו מסור בידו וכחומר ביד היוצר, כן יהיה היצר מסור ביד האדם, ולז"א ולא תקח שוחד, קרי ביה שו חד, דהיינו יצר שהוא חד ותקיף, אלא קח לך יצר רך כדי שתהיה אתה מושל בו ולא יבא למשוך אותך לדברים שהם חטא ועבירה, ואל תאמר חכם אני ולא יוכל לי היצה"ר, ואע"פ שהוא חד אינו יכול לעמוד כנגדי להביאני לידי עבירה זה אינו, כי השוחד ר"ל יצר שהוא חד ותקיף יעוור עיני חכמים בחלקות לשונו כי ע"י שיגביר את התאוה בלב האדם יעוור עיניו לחשוב את ענין העבירה הוא דבר המותר, ויסלף דברי צדיקים אלו דברים המוצדקים של יצר הטוב :

ועוד נ"ל בס"ד, שהתפארת משפיע למלכות העומדת כנגדו בקומה שלימה בי"ס שבה, אך ע"י העונות תהיה חסירה מן הי"ס ולכך קומתה קצרה, וצריך שיטה אור התפארת כדי להשפיע לה, וידוע שהתפארת נקרא משפט, ולז"א לא תטה משפט, ר"ל לא תחטא שעי"כ תתמעט קומת המלכות, ויצטרך המשפט שהוא התפארת להטות כדי להשפיע, ולא תכיר פנים רמז להארת הפנים ותכיר מלשון ויתנכר אליהם, כלומר לא תחטא, שבזה מתגברת הארת הפנים, אלא תשאר הארה והשפעה של התפארת במלכות תמיד בבחינת הפנים ולא תהיה הארה זו של הפנים בנכריה, ולא תקח שחד קרי בה שי"ן חד, והיינו שכתב רבינו זלה"ה בעץ חיים שער מ"ן ומ"ד פרק ע"ו משם התיקונים, כי
בינה

בינה ומלכות שניהם נקראים שי"ן ע"ש, והם שני השי"ן דשמא קדישא. וצריך למשוך שפע והארה משניהם, וגם צריך להעלות מ"ן לשניהם לצורך זווג תחתון ולצורך זווג עליון, ולז"א לא תקח ש' חד, כלומר לצורך חד ש' אלא תקח מ"ן לצורך שני ש' שהם בינה ומלכות ה"א ראשונה וה"א אחרונה דכל חד מנייהו נקראת ש'. אי נמי אומרו לא תקח ש' חד רמז לשני שי"ן של התפילין דראש להמשיך שפע משניהם, ולא תקח שי"ן חד דוקא :

צדק צדק תרדוף למען תחיה וירשת את הארץ. י"ל בענין הכפל שכפל ב"פ צדק - צדק, ועוד אומרו תרדוף משמע שתרדפהו לדחותו ולבטלו, כמו ורדפו מכם חמשה מאה ומאה מכם רבבה ירדופו, וכן הוא לשון רדיפה ברוב המקומות, ולאו משמע כ"כ ענין רדיפה על התחברות ודבקות, אלא הוא ענין נגדיות, ועוד קשה שני לומר למען תירש את הארץ, וממילא משמע שיחיה. ונ"ל בס"ד, דודאי האדם צריך שיהיה דבק באמת וצדק ויתרחק מן השקר והכזב. אמנם יזדמן לפעמים כמו שצריך להתרחק מן השקר וכזב, כן צריך שיתרחק מן האמת, כמ"ש רז"ל משנין מפני דרכי השלום, ודבר זה שאמרו לשקר מפני דרכי השלום, לא בתורת נתינת רשות נאמר, אלא בתורת חובה נאמר, דילפי רבנן להאי מנהא ממ"ש רחמנא לאברהם אע"ה למה זה צחקה שרה לאמר האף אמנם אלד ואני זקנתי, ששינה מפני דרכי השלום לומר שאמרה על עצמה ואני זקנתי, ובאמת היא אמרה על אברהם ע"ה ואדוני זקן, ויש כאן שאלה מעיקרא למה הגיד לו מה שאמרה על הזקנה כדי שיצטרך לשנות, אמנם נראה הודיעו זה כדי ללמדינו שלא יאמר אדם חסיד אני ושונא את השקר ואיני מדבר אלא רק אמת וצדק, לכן לא אשקר אפילו בשביל דרכי השלום, לכך שינה הקב"ה בדבר שלא היה צורך לאומרו מעיקרא ללמדינו שחייב האדם לשנות מפני דרכי השלום לעת הצורך, ואם לא ישנה משום חסידות ה"ז חסיד שוטה ואיסורא קעביד אם לא ישנה :

ואציע לפני הקורא מעשה שהובאה בהעתון הנקרא גן שעשועים והוא משל נאה בענין הזה של מניעת השקר לעת הצורך הגדול, והוא : אשר קרא לאיש לעיר לימים ושמו גואל, בליל ראש השנה בשכבו על מטתו ויפשט בגדיו מעליו לעלות על משכבו לתת שינה לעיניו, וידבר עם לבו, הוי עולם מלא חנף ומרמה, מלא הוא נוכלים ובני בליעל אשר בלב ולב ידברו, רבים חללים הפיל השקר ועצומים כל הרוגיו, כגן עדן היתה הארץ הלזו לפנינו, לולא שרש השקר עמוק בלבינו, קללת אקים רובצת על כל השומרים אורחותיו, ובלב מלא זעם על מנהגי תבל ותהפוכותיה נפל על משכבו ואחז בשמיכה לכסותה על פניו, ואחר שעצם עיניו ראה בשינתו יצור קטן עומד מולו ומניע עליו כמו בשחוק ללון בעיניו הנוצצות, ויקרא גואל בנפשו עיניו לו מי אתה, ויען היצור הקטן ויאמר אני השקר, וגואל ישב על משכבו ויקרא באף ובחמה ובקצף גדול, ויאמר להיצור הזה קרב עד הנה ואדבר בך משפטים, ארצץ את גלגלתך ואנתחך לנתחים, ולצדקה תחשב לי פעולתי זאת להציל רבבות אלפי בני אדם מרעתך, ובדברו את הדברים היה חפץ לשלוח ידו לתפוס את היצור והוא נסוג אחור, ויט גואל ידו פעם ושתים, ולדאבון נפשו עלה עמלו בתוהו ויאבד, כי היצור חמק עבר פעם בפעם וימלט עד אשר נלאה גואל וירף מרדוף אחריו :

ויען היצור ויאמר לגואל בלצון לא בנקל יתפש השקר, ועתה מה בצע לך בדמי כי תזיד עלי להרגני, ודע כי תרע לתבל בקבעך נפש מטיבה ואשה חסדה, ותחבל בה חבל נמרץ, ויקרא גואל בשחוק מהול בכעס, האתה הנבזה הוא נקרא לתבל מטיבה ואשה חסדה, ויען היצור אמנם כן הוא, לא אתה ולא כל רעיך בני האדם יחדיו יכונו בלעדי, המרים אמת אני מגיד לך הפעם חף כי אני הוא השקר, ואני מבטיחך נאמנה כי לא יעבור עליך יום אחד בשלום אם אין פני הולכים אתך, ויען גואל ויאמר ליצור הכי קראו לך שקר כי תליל מפיך דבר אמת, ואנכי כל ימי חיי אבלה בשלום ושמחה בלי ראות פניך. ויאמר היצור טוב הדבר ננסה נא. האמנם לי הצדקה לעזבך לאורך ימים, על כי הנך מסיר חמה ובזדון הרמות ידך עלי להכותני, אך לא אקום ולא אעור ואין חפצי לחלל שמי ולהקרא אכזר, כי לאכזר נחשבתי בעשותי לך כזאת. אך למען נסותך ולמען הורותך דעת אעזבך יום מחר, ונראה איך יפול דבר ואיך תבלה את היום ההוא, ואתה אל תצעק אלי ואל תקראני לעזרה ברגעי צרה, כי לא אשמע לך, והגם אם בנפשך הוא לא אבא לך לישע, למען יהיה הנסיון שלם ומחר יהיה האות כזה שהוא יום קדוש לאחיך והיה לך לזכרון, ובערב אבא אליך ואשאל את פיך היש לך חפץ בי אם לא :

ונפלאות היו עיני היצור בעיני גואל, כי שנו במראיהן חליפות מרגע לרגע, פעם ירקרקות ופעם אדמדמות, ופעם היה עינן כעין התכלת, והנה היה פלא, פתאום נהפך היצור לאשה זקנה ופניה מלאים קמטים, וברגע התהפך ויהי לילד רך וענוג ופניו מפיקים יופי וחן, ויאמר גואל בלבו מאחר כי זה היצור הוא השקר בעצמו, לא נפלאת היא ההתהפכות הנראין בו, כי כן דרכו של השקר להשתנות ולהתהפך לכמה גוונים כאשר ינשב הרוח, והושיט גואל ידו בחפזה עוד הפעם להכות את היצור, אך החטיא המטרה גם הפעם כי נטה הצדה ולא יכול לנגוע בו לרעה, ולאזני גואל נשמעו הדברים האלה היה שלום, ומחר בעת הזאת אבא אליך להתראות אתך פנים ונראה אחרית דבר, ויען גואל ויאמר נראה ואז שמורות עיניו סגרו ויישן :

לגואל לא היה אבא ולא בנים, ורק נמצא בביתו אשה אחת זקנה מבשלת לו כל יום ויום, וירא שאותו היום שהיה ראש השנה בעודו שוכב על מטתו הגישה לו האשה המבשלת צלוחית המים, וכאשר פקח את עיניו, אמרה לו האשה ההיא, הנני מברכת אותך אדוני אורך בחיים ושלוה בעושר וכבוד להשנה החדשה הבאה עלינו לטובה, ובכל לבי אתפלל לה' כי יצליח את מעשי ידיך, ובכל אשר תפנה תשכיל ותצליח ונחיה יחד חיים ארוכים עד עולם. ויען גואל בפתחו את עיניו, מי יתן וימהר היום לבא אשר אפדה ממך לבלתי ראות פניך המלאים קמטים המעוררים געל נפש. ותען הזקנה ותאמר אוי לאזנים שכך שומעות, לא אתן לאיש הזה לחלל כבודי לדבר בי סרה, כי אשה כבודה אנכי, ויען גואל ויאמר אמנם כן הוא, אבל הלא רמיתני, ותאמר לו אם רמיתיך קח לך אחרת במקומי אשר תדע להוקיר אדון כמוך, אשר תחת תהו מהגית לשפתו בראש השנה כאשר יאתה דבר פיו עתק ויכסה פניה כלימה, ולא ענה גואל אותה דבר ואחז באחד כליו להשליכו עליה, והמבשלת הבינה מחשבתו ותקדם פני הרעה ותמהר לעזוב החדר, וישמע גואל קול המבשלת מאחורי הדלת אשר דברה בינה לבין עצמה ותאמר יעשה לו כטוב בעיניו מי מלל לי לשמוע מפיו כזאת ביום הקדוש הזה, אין זאת כי השתררה רוח בינתו, ויתנחם גואל בלבו ויאמר מה היה לי לבא בריב היום הזה את הזקנה הזאת, אמת הוא כי אין בלבי נח לי ממנה ואין לי חפץ בה אם תמצא אחרת טובה ממנה, על כל פנים לא היה לי להכעיסה תמרורים ביום המועד הזה, ולא היה לי עתה הכרח לגלות האמת אשר בלבי, ובשברון מתנים ובלב נמוג לבש את בגדיו ויזכור קדושת היום, ויסר עצב מלבו וילך לבית התפלה, ובבואו לבית אכל מעט וילך לבקר את פני רעיו ואוהביו :

וביראשית כל אמר גואל אל לבו אלכה נא לבית דודי ראשונה כי חולה הוא וקרבו ימיו למות ואירש את נכסיו כי אין לו בן, וכן עשה והלך לבית דודו, ובנכנסו אל מטת דודו החולה אשר ישב אז על מטת פן, תחת שהיה צריך לומר לו מאד ינעם לי לראותך במצב טוב, הנה תחת זאת אמר ינעם לי לראותך חולה שוכב על ערש דוי והמטה אשר עלית עליה לא תרד ממנה, ובכליון עינים אני מחכה לרשת עושרך, כי הוא דבר עמו כאשר הוא האמת בלבבו לבלתי יוציא שקר מפיו, ואז דודו בשמעו קללה נמרצה תחת הברכה, ויאמר לו בלי תפוגה נכשלת בלשונך יקירי, הבאמת תחכה בכליון עינים למות דודך אשר אהבה נפשו אהבך, ויען גואל ויאמר מי יתן ויסתירך המות בצל כנפיו דודי היקר, ויאנח ויאמר הידעת דודי מלבי כי דרוש לי כסף, ורק רכושך יגאלני מעניי, אמנם אהבתיך דודי, אך הלעולם יחיה גבר, ואם תוסיף לחיות שנה או שנתים אחת היא לך, ובהקדים יום מותך תעשה עמדי חסד ואמת, כה דבר גואל לפני דודו בחפצו לכפר דבריו הראשונים, אך באמת הוא הוסיף לחתות גחלים על ראש דודו, ויקרא דודו בקצף גדול לא מביתי נבל, אל תוסף ראות פני אין לך חלק ונחלה בביתי ולא תקח אגורה אחת, ואתה מהר וצא בטרם אצוה למשרתי ויגרשוך מן גו וישליכוך ככלב נתעב :

והנה גואל יצא החולה עמד נדהם ולא ידע נפשו ויסך בשיניו את שפתיו, פניו חורו, ברכיו פקו, ולבבו חשב להשבר, ויאמר בלבו, הוי מה היה לי ומה ראיתי על ככה לדבר לדודי דברים כמתלהמים האלה, בפחזותי הרסתי את הבניינים אשר בניתי ברוב רעיוני, שנים רבות עמלתי לקנות לב דודי לאהבה, וברגע אחד הרסתי בלי חמלה את הבנין אשר עמלתי בו ימים על שנה, עתה הסכלתי עשה :

בכה דבר גואל בלבו תמרורים ויאמר להכות ראשו בקיר, כי גדל מוסר כליותיו, אך לצערו או לאשונו לא הכהו בקיר כי אם בראש איש עובר עליו אשר לא ראהו בהיותו תפוש ברוב שרעפיו בקרבו ותקוע בתהום מחשבותיו הנוגות, והאיש הזה העובר תם למכת גלגלת גואל ויאמר שים לבך על דרכך, ויענהו גואל יקחך אופל, ואחר שנשא גואל את עיניו ויביט באיש הזה ראה כי הוא אחד מהנושים בו שחייב לו גואל סך הרבה, ותחת אשר ראוי לומר לזה האיש ינעם לי לראות פניך היום ולברך אותך בשנה החדשה. והוא דבר עמו להפך ויאמר לו, פלצות תאחזני ותחתי ארגז לראות פניך, וגם ביום מועד תרדפני ותדרכני מנוחה, והמלוה חשב דבריו אלו למהתלה והתאמץ להראות פנים שוחקים, ויאמר המלוה לגואל ישמח לבי לראותך אוהב מהתלות, וכי תחמוד ללוץ ביום הקדוש הזה, אין זאת אלא כי לבך טוב עליך ובשורה טובה הקשיבו אזניך, כי רוחך עלז מאד, וכנראה הנך הולך עתה מבית דודך שהוא איש נכבד, ומה שמעת על דבר הירושה כמה בדעתו להוריש לך, ויאמר לו גואל לא יתן לי אפילו אגורה אחת, כי הוא בכעס עליו אשר לא אפשר להיות לו תקנה, והגיד לו סוד לבו על אפו ועל חמתו, ויען האיש המלוה ויאמר לגואל, א"כ שמע את אשר אומר לך, אף כי לא נכון לדבר היום בדברי מסחר וענייני כסף, אך רוח בטני יציקני להודיע לך אם לא תשיב לי את אשר אתה חייב לי במשך שבוע ימים אמסור שטריך בבית המשפט, ועד מתי אחכה לך, קשה כח הסבל, ויאמר גואל באנחה עוד זאת חסך לי אלקים, ויפן ערפו וילך סר וזעף :

ומשם הלך אל האדון אשר יכהן לפניו למלאת חובתו לברכו לראש השנה, אך לא מצאו בביתו וישמח מאד על זאת, כי מבלי תפוגה היה בא גם אתו בריב בהיות האמת נר לרגליו, והשקר חשך לנתיבתו, על כן יצא בשמחה, ומשם הלך לבית המשודכת שלו לברך אותה והכלה הזאת היתה יתומה אין לה אב ואם ותגדל בבית דודתה, והוא גמר בדעתו לשקול בפלס דבריו ולשום מתג ורסן לפיו, אך רוע מזלו לא הרפה ממנו גם הפעם כי היו דברים בינו לבין דודתה של הכלה, וגם בזה הדאיב לב דודתה בדברים שהם נגדיים לה ונוגעים בשנות חייה כששאלה אותו כמה תשער ימי שני חיי, ויאמר יותר מחמשים שנה, ותרגז מאד על זה, ואז ממילא גם הכלה רגזה ותאמר לו מה זה המריצך לכסות קלון וכלימה פני דודתי היקרה ביום הקדוש הזה, ויאמר מה עשיתי, האם דברו שפתי שקר וכי היא אינה בת חמשים, ותאמר האמנם כן הוא, אך היא יחר לה אם יגידו לה שהיא גדולה בשנים, ויאמר אמצא חן בעיניך אהובתי ואל תחשבי זאת לעון לי, ומדבר לדבר שהיה שח עם הכלה המשודכת הגיד לה כי היא לו רביעית שכבר נשא שלשה נשים ומאס בהם וגירשם והיא לו הרביעית, ותרגז הכלה על דבריו ותאמר לא מעל פני נבל ואל תוסף ראות עוד את פני אחר שגרשת שלשה נשים איך אאמין להיות לך לאשה, אז נבהל גואל על רוע מזלו, איך ברגע אחד שחת אשוריו ויהרוס המגדלים אשר בנה לו ברוב דמיונו, ויצא מן בית משודכתו סר וזעף :

משם שב לביתו בסוף היום, ויתבונן במקרים אשר קרו לו בו ביום ויפול על פניו ויבך בכי גדול מן המקרה שקרה לו עם המבשלת הזקנה, והן מה שקרה לו עם דודו, והן מה שקרה לו עם המלוה שלו, והן מה שקרה לו עם המשודכת שלו, וירא כי אין תרופה לכל מקרה הרע שקרה לו בו ביום בחשבו לדבר אמת מה שבלבבו שלא יוציא שקר מפיו דברים העצורים בלבבו, ואז התחיל להלל את השקר ויאמת ויצדיק דברי היצר אשר דבר לו ויברכהו. והנה סוף דבר ניעור גואל משנתו ופתח עיניו וירא כי הוא שוכב על מטתו ואור השמש זורח על הארץ, וירא כי המבשלת הזקנה עומדת אצל מטתו למעלה מראשו ובידה צנצנת המים המתוקים, ותאמר לו הנני מברכת אותך אדוני יקר בעושר וכבוד לשנה החדשה ובכל לבי אתפלל אל ה' כי יצליח את מעשי ידיך ונחיה יחד חיים מאושרים ונהיה טובים :

ויען גואל ויאמר להמבשלת מה זה תאמרי, הראש השנה הוא היום הזה ועתה אתא בקר של יום הראשון, ותאמר לו הטרם תדע אדוני כי היום הוא יום הראשון לראש השנה, וכנראה כי שנתך ערבה עליך למאד, ועל כן לא יכולתי להעירך משנתך ובאתי עומדת למעלה מראש מטתך כמה רגעים עד אשר הקיצות מעצמך, וכבר החלו להתפלל בבית התפלה, וגואל קם ממשכבו ויבט על מורה השעות וירא והנה בקר, אז ידע בבירור כי כל אשר עבר עליו מן מראה היצר ודברו וריבו עמו וגם ריבו עם המבשלת והליכתו ודבורו עם דודו ועם האיש המלוה שלו ועם המשודכת ודודתה, הכל עבר עליו בחלום בחזיון לילה, והחלום נורא בעתתו, ותעלוזנה כליותיו וישמח מאד שלא נאבד עושר דודו ולא נשמטה מידו ארושתו ועודנה כלתו היא, ויאמר, ציר נאמן אתה מלאך החלום, האמנם כי רבות הכאבת את לבי ותשביעני כעס ומכאובים, אך אין רע ממך יצא לי כי למדתני איך להתנהג בדרכי החיים, והודעתני כי קצר כח בן אדם להתהלך בדרכי החיים בדרך האמת לבדה, אלא יזדמן לו עת שצריך לדחות דבר אמת מפיו ולהדבק בשקר ואם לא יעשה כן הרי הוא מאבד עצמו לדעת, אודך מלאך החלום על התורה הזאת. ע"כ מצאתי בספר הנז' וקצרתי הרבה בלשון הציור הזה שצייר המחבר בענין האמת והשקר להשכיל לב האדם במהלכו והנהגתו איך ראוי לו להתנהג בהיותו חי בין יושבי חלד :

נמצינו למידין מכל הנז"ל כמו שהאדם צריך לחבב את האמת ולהדבק ולאחוז בשתי ידיו ולדחות את השקר בשתי ידיו ולגרשו מפיו, כן יזדמן דבר להפך שצריך לחבב

לחבב השקר ולאחוז בו בשתי ידיו ולדחות ולגרש את האמת שלא ישמע על פיו ולא יצא על שפתיו, וכאשר דיבר אותו הילוד שנצטייר במראה החלום לאותו האיש שהיה בדעתו לשנא את השקר בכל אופן שיזדמן בעולם ולדחותו לגמרי ולאחוז באמת בכל הענינים הנמצאים בתבל, והיטיב אותו הילוד בכל הדברים אשר דבר בחלום וגלה לאותו האיש, וכאשר הורה לו דבר זה בנסיון במראה החלום, כי יזדמן ענינים בעולם שיהיה האמת מחריב והשקר בונה :

ואמרתי בס"ד טעם נכון על היות באותיות שקר אות אחת שעומדת ברבוע, והוא דארז"ל השקר אין לו רגלים, ופירשו הכונה דאותיות שקר אין עומדים על רבוע. וקשה דזה אינו אלא באותיות ק"ר של שקר, אבל אות ש' של שקר עומדת ברבוע כמו אותיות אמת, ואמאי נעשה אות זה של ש' בשם השקר, ובזה ניחא שהושם אות זה של שי"ן בשמו של שקר ללמד כי אין לדחות השקר ולהשליכו בכל ענין אשר יזדמן, אלא יזדמן ענין שצריך לקרב השקר ולחבבו כמו האמת, ורק אין נמצא זה ברוב הענינים כי ודאי ברוב הענינים צריך לדחות השקר ולמאוס אותו, ורק במעט מהם יש לחבב השקר ולאחוז בו, ולכן רוב אותיות שמו של שקר הם בלא רגלים, ורק אות אחת משמו של שקר יש לה רגלים והוא אות שי"ן שעומדת ברבוע :

ובזה יובן בס"ד צדק צדק תרדוף. הנה תיבת צדק הראשונה היא לשון צדקה, וצדק השנית היא לשון אמת, כי האמת נקרא במקראות בשם צדק, וז"ש צדק, כלומר בשביל לעשות צדקה בעולם אני מצוה אותך על הצדק, שהוא ר"ל האמת, תרדוף אותו, שיזדמן לפעמים שתדחהו ותגרשהו ולא יזכר בפיך, אלא תדבר בהפכו שהוא השקר, ואם אתה לא תדחהו באותו הענין אלא תרצה להתחסד לדבר אמת בלבד אי אתה רשאי, יען כי בדחייתו אתה עושה צדקה בעולם באותו ענין שאתה דוחה אותו דמה שאני מרשה אותך לרדוף את הצדק שהוא האמת, ולא ישמע על פיך, היינו למען תחיה וירשת את הארץ, כלומר בדבר שיש בו פקוח נפש, כגון חולה המוטל על ערש דוי ונראין בפניו סימני מיתה, והוא שואל מה אתם רואים, אם יאמרו לו האמת תטרף דעתו וימות, ונמצא המגיד האמת בזה הוא מתחייב בנפשו, אלא צריך לדחות האמת בענין זה, וכיוצא בו, שידברו לו שקר הפך הנראה בו, שבזה יהיה שמח ועי"כ אפשר שיקום מחליו ויחיה בעולם, ואז גם אתה הגורם לו חיות בשקר זה שדברת תחיה בשכר זה מדה כנגד מדה, וכן תדחה האמת בשביל לעשות שלום בין אדם לחברו, ד"מ ראובן שלח את שמעון אצל לוי בעבור דבר אחד, ולוי קלל את ראובן קללות נמרצות, וכשיבא שמעון אצל ראובן וישאלהו מה השיב לך לוי, אם יאמר לו דברים כמו שהן יגדל אש מדורת המחלוקת ביניהם, ואפשר שיבאו לידי שפיכות דמים ושניהם יאבדו מן העולם, על כן בענין זה וכיוצא בו, צריך לדחות האמת ולדבר שקר, ולז"א אשר צויתיך שתרדוף את הצדק שהוא האמת ולדחותו אין זה בכל הענינים אלא הוא בדבר שיש בו פקוח נפש כדאמרן, וזהו למען תחיה, ועוד בדבר הנוגע לשלום שהוא המעמיד את הארץ, ולז"א וירשת את הארץ זה השלום שהוא המקיים את העולם :

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, אומרו צדק צדק תרדוף, מה ענין הכפל הזה שכפל לומר צדק צדק ב"פ, ידוע כ"ד שעות של לילה ויום נחלקים לשלישיות, והם שליש לשינה, ושליש לעסק התורה, ושליש למשא ומתן ומלאכה, ועשו החכמים להם סימנים, אז תישן, אז תשכיל, אז תצליח, כל שליש הוא מספר אז שהוא שמונה שעות כמנין אז, וכנז' בהרמב"ם ז"ל, והטעם שעשאו הסימן באותיות אז, ללמד מוסר לאדם, דאע"פ דחלק הזמן של עסק התורה הוא שמונה שעות שהוא שליש הכ"ד, וזה א"א לחסר ממנו כלום, עכ"ז צריך האדם לקיים איפת צדק שהוא ר"ל צדק משלך ותן לו, שיתן ללימוד התורה לפחות שמינית משעות של מו"מ ומלאכה, ושמינית משעות של השינה, ולכן עשו הסימן בזה ובזה באותיות אז שהבדילו שעה אחת הרמוזה באות א' מן השבעה שעות הרמוזים באות ז' של אז להוסיף שעה א' ושעה א' על זמן אז של עסק התורה. שירבה ויהיה תשע שעות כמנין ט' של טוב שנקראה בו תורה, דלכן נקראת טוב שהם אותיות בו ט', כלומר דשורת הדין מחייבת לעשות לתורה זמן של ח' שעות, תוסיף לה עוד שעה א' מזמן השינה ויהיה לה מזמן השינה רמז של טוב שהוא בו ט'. וכן נמי תוסיף לה שעה אחת מזמן המו"מ ויהיה לתורה מזמן המו"מ ג"כ רמז של אותיות טוב שהוא ר"ל בו ט' :

ובזה יובן בס"ד, מה שראה זכריה הע"ה מנורת זהב כולה ושבעה נרותיה עליה ושנים זתים עליה א' מימין הגולה ואחד על שמאלה, והיינו דידוע שהמנורה רומזת לתורה, ולכן יש בה שבעה נרות, ועם גוף המנורה כולה עצמה הרי כאן מספר שמונה כנגד ח' שעות מן הכ"ד שחייב האדם לעסוק בהם בתורה, וכנרמז ברמז אז תשכיל, וזהו משורת הדין המגיע מחלוקת השותפית. אך באמת צריך האדם להוסיף על חלק הזמן של עסק התורה לפחות שעה אחת מזמן השינה שרמיז באז תישן, ושעה אחת מזמן מו"מ ומלאכה שרמוז באז תצליח, ולכן ראה שנים זתים עליה אחת מימין הגולה ואחת על שמאלה, והיינו אחת מימין הגולה זו האחת היא כנגד שעה שלוקח מחלק השינה, שזה החלק הוא מצד ימין של זמן עסק התורה, יען כי השינה היא בתחלת הלילה שהוא עד שעה שמינית מן הלילה, וחלק הזמן של התורה מתחיל אחר חצות לילה, דהיינו אחר שעה שמינית מ"מ מן הלילה ונמשך עד סוף ד' שעות מן היום, ואחריו מתחיל זמן המו"מ ומלאכה שהוא עד סוף היום, ובזה נשלמו כ"ד שעות של לילה ויום, דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום אחד, ונמצא שעות של זמן עסק התורה הוא באמצע, שעות של שינה מימין ושעות של מו"מ ומלאכה משמאל :

ולכן ראה שנים זתים עליה אחד מימין הגלה ואחד על שמאלה, ואלו האחת והאחת הם כנגד שתי שעות שצריך להוסיף על זמן עסק התורה הרמוז במנורה, ולכך אמר על המנורה שבעה ושבעה מוצקות לנרות אשר על ראשה, פירוש כיון שלוקח מן חלק אז של שינה ומן חלק אז של מו"מ אחת ואחת נשאר לשינה ולמו"מ שבעה שבעה, ואלו השבעה ושבעה עומדים ראשים לחלק התורה, כי חלק השינה הוא בתחלת הכ"ד, וחלק המו"מ הוא בסוף הכ"ד, והזמן של התורה הוא באמצע כדאמרן, ולז"ה שבעה ושבעה מוצקות לנרות אשר על ראשה :

ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב בקהלת ס' ז' ראה זה מצאתי אמרה קהלת אחת לאחת למצוא חשבון, והכונה מלת קהלת היא על הקהלת השעות של עסק התורה שהאדם מתחיל בהם דברי תורה שלומד בהם מקרא ומשנה וגמרא והלכות ורזי תורה, והכי קאמר הכתוב, אמרה קהלת, כלומר אמרה חלקה של תורה שמקהילים בה דברי תורה, מצאתי יתר על חלקי המגיע לי משורת הדין נוסף על שלי אחת לאחת למצוא חשבון, ר"ל לקחתי שעה אחת מחלק השינה, ושעה אחת מחלק המו"מ כדי למצוא בזה חשבון של אותיות טוב כפול, כי התורה נכפל בה שם טוב שהוא צירוף בו ט' הרמוז על יתרון זה הנוסף לה :

ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב רבות רעות צדיק ומכולם יצילנו ה' שומר כל עצמותיו אחת מהנה לא נשברה, והוא כי הצדיק החשוב מאד שובר שעה אחת

מחלק

מחלק המו"מ ומלאכה ומוסיף אותם על זמן עסק התורה שמגיע לה משורת הדין, ואז בזאת התוספת שמוסיף נקראת תורתו תורת חסד, כי מצד הדין מגיע לעסק התורה רק ח' שעות ועתה נעשה לה עשר שעות, וזהו לפנים משורת הדין, ואמר הכתוב שהקב"ה עושה עם האדם חסד להצילו מכל רעות הגזורות מצד המזל, אע"פ שהוא אינו מתנהג במדת החסד ללמוד תורת חסד בתוספת השעות אלא לומד רק בשמונה שעות המגיע לעסק התורה משורת הדין בלבד, וז"ש, אע"פ שרבות רעות צדיק מצד המזל, עכ"ז מכולם יצילנו ה' לשנות לו המזל ולסדר המערכה בעבורו, ואעפ"י שהוא לא עשה מעשה חסד, אלא הוא שומר כל עצמותיו ששומר החוקים המגיע לעצמותיו הוא גופו, הן מצד השינה הן מצד המו"מ שהוא לצורך גופו בהנאת אכילה ושתיה ומלבוש הוא שומר אותם לתת להם כל חוקם וחלקם המגיע עד שאפילו אחת מהנה החוקים הקבועים להם לא נשברה אללו, כדי להוסיף אותה על חוק הזמן הקבוע לתורה, עכ"ז הקב"ה עושה עמו חסד ולדקה להצילו מכל רעות אשר יחייב עליו המזל ויסדר המערכה בעבורו:

ונמצא לפ"ז אם יקח האדם שעה אחת מחלק השינה ושעה אחת מחלק המו"מ, יהיה חלק התורה עשרה שעות, והלק השינה שבעה, וחלק המו"מ ומלאכה שבעה, וסימנם זיז, כי חלק התורה עומד באמלע הכ"ד שהם ז' מכאן וז' מכאן, ועשרה שהוא מספר יו"ד באמלע, ובזה יובן בס"ד, רמז הכתוב בתהלים פ' יכרסמנה חזיר חזיר מיער וזיז שדי ירענה, דקאי על אומת ישראל, אם יכרסמנה חזיר מיער זו קליפת עשו, הנה זיז שדי ירענה, כלומר אם יהיו סדר הכ"ד שעות כסדר זיז בזה ירענה לאומת ישראל, כי התוספת הזו שמוסיפין על זמן הקבוע ללימוד התורה מועיל להכנעת עשו, כמ"ש רז"ל כשהקול קול יעקב אין הידים ידי עשו:

ועל כן נמצא האדם לריך לעשות שתי לדקות שיתן לדקה מחלק השינה שעה אחת, ולדקה מחלק המו"מ שעה אחת. ולז"א לדיק ה' לדקות אהב, תרתי לדקות. א' מחלק השינה, וא' מחלק מו"מ, ולכן הלדיק נקרא הולך לדקות ודובר משרים, וז"ש לדק לדק תרדוף היינו לדק ר"ל לדקה כפולה, כלומר תעשה לדקה כפולה שהוא לדק מן חלק השינה, ולדק מחלק המו"מ שיהיה זמן זה נוסף על זמן הקבוע לעסק התורה, ובזה תרדוף את היצה"ר שמשתדל לבטל אותך מן עסק התורה בזמן הקבוע לה, כי בראותו שאתה מוסיף על החיוב נכנע ופורש ממך, וכל לימוד שלך יהיה לשמה, והוא למען תחיה קרי בה תחיה בנקיד לר"י תחת הי"ו וקמ"ץ או פתח תחת הי"ת ותהיה התיבה בדגש דמשמעותה הוא פועל יולא לאחרים, כלומר תהיה מחיה את נילולי הקדושה המגולגלים ומעורבים בדלא"ס ע"י עסק התורה, וזהו כונת תורה לשמה בעבור הבירור, ובזה ירשת את הארץ העליונה היא לאה בסוד תורה לשמה לשם הוא:

אי נמי למען תחיה בעבור שלא השגחת על מיעוט שינה וירשת את הארץ בעבור שלא השגחת על המעיטך בריות מו"מ:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, כפל לדק לדק, דידוע שלשה דיינים שישבו בדין ושנים מזכים ואחד דעתו לחייב, דשורת הדין מחייבת שילכו ע"פ הרוב לזכות, וכתב הגאון בית יעקב סי' ע"ו, דזה הדיין שדעתו לחייב, אינו רשאי לעשות תחבולה לומר איני יודע כדי שיוסיפו עליהם דיינים, ואולי אלו החדשים יהיו מחייבים ויפסק הדין לחובה כאשר הוא פוסק בדעתו, דאע"פ שזה הדיין כונתו לטובה כדי שילא הדין לאמיתי כי לדעתו שזה חייב הוא, והדיינים המזכים טועין הם, עכ"ז אסור לעשות כן, והרב שבות יעקב ח"א סי' קל"ח פליג עליה בזה. והגאון חיד"א בברכי יוסף סי' י"ח אות ג' הביא דין זה של הרב בית יעקב ז"ל והעלה דאסור לדיין לשקר ולמעבד עלדיקי להקים מזמת לבו דאין עליו אלא לגלות דעתו עם חביריו, ואם יעמדו בדעתם מה אכפת ליה ויהיה הדין כסברתם כי רבים הם, ואין להתחכם בזה הדרך בדרך תחבולה ושקר לומר איני יודע כדי שיוסיפו הדיינים ע"ש, וז"ש לדק לדק תרדוף, כלומר הלדק בדרך לדק תרדוף אותו, ולא תרדוף אותו בדרך שקר לומר איני יודע ותשקר בזה כדי שיוסיפו הדיינים ואולי החדשים יהיו סוברים כדעתך לחייב, אע"פ שלפי דעתך וסברתך לחייב היא לדק והמזכים החולקים טועים הם:

ועוד י"ל קרוב לזה ע"פ מ"ש בגמרא דשבועות דף ל"א ע"א, ברב שאמר לתלמידו מנה יש לי אלל פלוני ואין לי עליו אלא עד אחד, תא את וקום התם בב"ד ולא תימא ולא מידי, דהא לא מפקת מפומך שקרא, ורק זה יחשוב שיש לי ב' עדים ויודה, דאסור למעבד הכי, משום דכתיב מדבר שקר תרחק, עוד איתא התם מנין לנושה בחבירו מנה שלא יאמר אטעננו במאתים כדי שיודה לי במנה כדי שיתחייב לי שבועה ואגלגל עליו שבועה ממקום אחר, ת"ל מדבר שקר תרחק, ע"ש. וז"ש הלדק בדרך לדק תרדוף אותו לבררו ולקיימו, ולא בדרך שקר ותחבולה:

על פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת לא יומת על פי עד אחד. נ"ל בס"ד, דאיתא בזוהר חדש פרשת תרומה, בשלשה דברים הוו ידעי אם ישראל זכאין, הא' בתגנא דקרבנייא אם סליק באורח מישור, ועוד כד הוה מתחזי אשא דמדבחא דיוקנא דאריה, ועוד כד הוו ידוי דכהנא כד פרים ידוי לברך את עמא זקיפן בלא טורח כלל, ורזא דא ויהי ידי משה כבדים בגין דבההיא שעתא לא הוו ישראל זכאין, דכתיב על נסותם את ה', וכתיב בתריה ויבא עמלק ע"ש, ולפ"ז שלשה דברים הם שנעשים עדים לישראל בכל יום ויום בשנה כולה, ועוד יש שני עדים המעידים על זכות ישראל, והם שייכים ביום אחד בשנה דוקא שהוא יוה"כ הא' אם עולה גורל של שם בימין, והב' ליבין לשון של זהורית הקשור בשעיר המשתלח, הרי שני עדים שהם שייכים ביום כפורים דוקא, ועוד שלשה עדים אחרים השייכים בכל יום ויום, והם איתם שזכר בזוהר חדש. והנה ארבעה מן העדים הנז' אינם אלא בזמן שבהמ"ק קיים, משא"כ בזמן החרבן אין להם מליאות ורק עד אחד מן החמשה הנז' הוא שייך גם בזמן החרבן, והוא מ"ש בזוהר חדש בחד מתלתא הנז' הוא כד הוו ידוי דכהנא כד פרים ידוי לברך את עמא זקיפן בלא טורח כלל, יען כי נשיאות כפים נוהגת בכל זמן, וידוע כי ס"מ נקרא מת שהוא מדרגא דמותא, והוא מקטרג על ישראל, אמנם יש לו ביטול מן הקטרוג בזמן שישראל זכאין וטושין רש"מ, והוא יודע שהם זכאין ע"פ עדות הנראית מן חמשה עדים הנז' בזמן שבהמ"ק קיים, אבל בזמן שאין בהמ"ק דאין מליאות לארבע עדים הנז', אין לו ביטול מן הקטרוג, אע"פ שרואה עד אחד המעיד שישראל זכאין, והוא מה שרואה שידי הכהן המברך את ישראל זקיפים בברכה בלא טורח כלל, שזה מורה שישראל זכאין, עכ"ז הוא לא ישתוק מלקטרג עליהם מחמת עדות עד זה בלבד, וידוע כל ביטול נקרא בלשון מיתה, וז"ש על פי שנים עדים של יוה"כ, או שלשה עדים של כל יום ויום יומת המת, כלומר פלוני שנקרא מת יומת, ר"ל יהיה לו ביטול ממלאכתו שישתוק ולא יקטרג כשרואה עדות יולאה מן השנים ביוה"כ, ומן השלשה שבכל יום ויום שמעידה על ישראל שהם זכאים, וכל זה הוא בזמן שבהמ"ק קיים שיש מליאות לשני עדים ושלש עדים הנז' שיעידו בזכות ישראל, אבל לא יומת על פי עד אחד, כלומר לא יתבטל ממלאכתו לבלתי יקטרג בזמן שאין

מליאות

מליאות לעדים הנז' אלא רק נמצא עד אחד שהיא עדות בנשיאות ידיו של הכהן בעת הברכה, דאע"פ שרואה עדות זו הוא לא יהיה בטל ממלאכתו לשתוק:

לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת בכל חטא אשר יחטא על פי שנים עדים או שלשה עדים יקום דבר. נ"ל בס"ד, לרמוז דידוע שתיקון העונות יהיה ע"י שלשה אלה שהם קול צום ממון, ואלו הם כללות דרכי התשובה כנודע. אמנם העני לא יוכל לקיים כל השלשה אלו מפני שהוא עני ואין לו ממון ויספיק לו להשלים תיקון התשובה שלו בתרי מנו תלתא בלבד שהם קול וצום. אמנם העשיר שיוכל לקיים שלשתם אינו מספיק לו בשתים, אלא צריך להשלים כל השלשה שהם קול צום ממון. ובזה יובן בס"ד, קץ שם לחשך, דידוע דהעני עולם חשך בעדו, וכמ"ש רז"ל כל המצפה לשלחן אחרים עולם חשך בעדו, ואסמכוה אקרא, והעני שאין לו ממון יספיק לו בשנים מן השלשה שהם קול וצום, אשר ר"ת שלהם ק"ץ, וזהו בחסדו יתברך ששם לעני בתיקון שלו בקול וצום שהוא ר"ת ק"ץ בלבד:

ובזה יובן בס"ד הכתוב באיוב סימן ל"ג, פדה נפשו מעבור בשחת וחיתו באור תראה. הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר. להשיב נפשו מני שחת לאור באור החיים. והכונה הוא, כי פדיון נפש האדם מן העונות הוא בשלשה הנז' שהם קול צום ממון. ולכן אור הנר הרומז לנשמת האדם, כדכתיב נר ה' נשמת אדם יש בו ג' גוונין כנודע, וז"ש פדה נפשו מעבור בשחת וחיתו באור תראה, ר"ל החיות שלו תלויה ורמוזה באור שיש בו ג' גוונים, ופירש ואמר הן כל אלה יפעל אל בתיקון נפש האדם פעמים שלש עם גבר, כלומר פעמים לעני שיספיק לו רק שני תיקונים שהם קול וצום בלבד, ושלש לעשיר שצריך לו שלש שהם קול צום ממון, כי אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו, לכך אמר שיספיק פעמים, כלומר שתים ושלש עם גבר זה העשיר להשיב נפשו מני שחת לאור באור החיים, היא התשובה שהיא חיים לאדם:

ולכן תמצא כי ג' תיקונים הנז' שהם קול ממון צום הם ר"ת קמ"ץ, וידוע כי נקודת קמ"ץ הוא בכתר שהוא מספר תר"ך מצות, שהם תרי"ג דאורייתא ושבעה דרבנן, לרמוז שיש כח בשלשה תיקונים הנז' שהם ר"ת קמ"ץ לכפר ולתקן על כל מה שיחטא האדם בכל תר"ך מצות, ולכן הנקודות שיש תחת אותיות אדם הם נקודות של קמ"ץ בלבד, לרמוז תיקון האדם תלוי בשלשה תיקונים הנז' שהם ר"ת קמ"ץ, ויש בו קמ"ץ כפול תחת אות ראשונה ותחת אות שניה לרמוז שיועיל תיקון שלשה הנז' הן בתחילת ימיו של אדם, הן בסוף ימיו, או לרמוז שיועיל תיקון הנז' של קמ"ץ, הן על גלגול זה, הן על גלגול שעבר:

ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב כאן, לא יקום עד אחד באיש, עד ר"ל קשוט, מלשון ויתנצלו בני ישראל את עדים, וכן ואעדך עדי, והכונה הוא על התיקון שהוא עדי וקשוט של הנפש ושל הגוף, והם שלשה עדיים, דהיינו שלשה קשוטים ותקונים שהם קול צום ממון, ולעשיר צריך לו כל השלשה, ורק לעני יספיק לו בשנים שהם קול צום, אבל עדי אחד מן השלשה זה לא יספיק לבדו, וז"ש לא יקום עד אחד באיש, ר"ל עדי אחד שהוא תיקון אחד בלבד מן השלשה לא יקום להועיל לכל עון ולכל חטאת בכל חטא אשר יחטא האדם, אלא רק על פי שנים עדים לעני שהם קול וצום, או שלשה עדים לעשיר שהם קול צום ממון, יקום דבר, יהיה קימה לאדם בתשובה הנקראת דבר, כמ"ש קחו עמכם דברים ושובו אל ה':

ובזה יובן בס"ד, ותרבי ותגדלי ותבואי בעדי עדיים, כלומר ותרבי בחכמה, ותגדלי בעושר, על כן תבואי בעדי אחד, עדיים תרי, הרי שלשה שהם קול צום ממון שיש לכם יכולת בשלשתם:

פרשת כי תצא

כי תצא למלחמה על אויביך ונתנו ה' אלקיך בידך ושבית שביו. נ"ל הול"ל ושביתו, ולמה כפל הלשון לומר ושבית שביו. ונ"ל בס"ד, עפ"י מ"ש הגאון חיד"א ז"ל עפ"י למכה מלכים גדולים וכו' בשם מהרימ"ט ז"ל, דאז"ל עמון ומואב טהרו בסיחון, כי על מואב נצטוו ישראל אל תצר את מואב, אך בא סיחון וירש את חשבון מן מואב וישראל ירשו את סיחון, ובזה לא עברו על הגזרה, וז"ש למכה מלכים גדולים הם מלכי עמון ומואב שהיתה הארץ להם בתחלה, ואתו עלייהו סיחון ועוג והכום, ואח"כ ויהרוג מלכים אדירים הם סיחון ועוג ונתן ארצם לנחלה לישראל עמו, דבזה נמצא ישראל לא לקחו הארץ מעמון ומואב, אלא מסיחון ועוג לקחום עכ"ד. ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב בישעיה הרבית הגוי לו הגדלת השמחה כתיב לו בוא"ו וקרינן לא באל"ף, ודרשינן לתרווייהו ביחד כאלו כתיב לא לו הגדלת השמחה, כלומר הרבית הגוי זה סיחון שגלה את מלך מואב ולקח את חשבון ממנו, אך לא לו הגדלת השמחה בנצחון הזה, כי הנצחון שנתת לסיחון לא היה בעבור טובתו, אלא בעבור טובתנו כדי שאנחנו נבא ונקח את חשבון מסיחון, אבל ממואב לא היינו יכולים ליקח כלום:

ובזה פרשתי בס"ד הכתובים בתהלים מזמור מ"ד, אלקים באזנינו שמענו אבותינו ספרו לנו פעל פעלת בימיהם בימי קדם: אתה ידך גוים הורשת ותטעם תרע לאומים ותשלחם: כי לא בחרבם ירשו ארץ וזרועם לא הושיעה למו, והלשון מכופל בראשון ובשני, ובזה מובן שפיר לומר אבותינו ספרו לנו הנס שעשית להם הוא נס כפול שפעלת שתי פעולות בפועל אחד, ובנושא אחד, והיינו כאשר רצית לתת לנו נחלה מארץ מואב, עשית בזה שתי פעולות, הא' שגלה סיחון וגבר על מלך מואב ולקח מידו את ארצו עד ארנן, ואח"כ עזרתנו ונצחנו את סיחון את הארץ מידו, ועל זה אמר, פעל פעלת בימיהם, שתי פעולות, ומפרש לה ואמר, פעולה הראשונה היתה, כי אתה ידך גוים, אלו סיחון ועמו הורשת אותם לסיחון ועמו שבא סיחון וירש את ארצם ותטעם לסיחון ועמו בירושה זו שהחזיקו בארץ הזאת שהיה בשם נקרא על חשבון ובנותיה, ואח"כ תרע לגוים אלו סיחון ועמו ותשלחם מארצם, שבאו ישראל וירשו את ארצם ונמצא סופם מוכיח על תחלתם, כי לא בחרבם, אלו סיחון ועמו ירשו ארץ מואב, ולא זרועם הושיעה למו, אלא כל זה היה בהשגחה בעבור טובת ישראל, ולקיים רשע יכין וצדיק ילבש:

וז"ש כי תצא למלחמה על אויבך זה סיחון שהראה והוכיח את עצמו שהוא אויב של ישראל, ולא היה חפץ בשלום ששלחו ללכת דרך ארצו ולא יטו ימין ושמאל אליו דברי שלום לאמר, אעברה בארצך בדרך בדרך אלך לא אסור ימין ושמאל: אוכל בכסף תשברני ואכלתי ומים בכסף תתן לי ושתיתי רק אעברה ברגלי כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים היושבים בער, ולא קבל בדברי שלום זה ובהנהגה שלו ויצא להלחם בהם, נמצא החזיק עצמו לשונא והוכיח על עצמו שהוא אויב גמור, ולכן קרי ליה כאן אויבך זה סיחון, ונתנו ה' אלקיך בידך, ועי"כ ושבית שביו של אויב זה סיחון, ר"ל תשבה מה ששבה הוא ממואב אשר זה השבי היה רחוק ממך, כי לא תוכל לשבות אותו מחמת המצוה שאתה מצווה אל תצר את מואב, ועתה אתה שובה את שבי ששבה סיחון ונעשה שלו שכל הצלחתו של סיחון בזה השבי ששבה מואב לא היתה אלא בעבור ישראל:

ועדיין י"ל דקדוק אחר בכתוב, אומרו תצא למלחמה משמע שיש מלחמה במקום אחר, והוא יוצא והולך אליה

מן העון והוא משחית לחבל, ואם האדם ישתדל לעשות תשובה בודוי ותשובה על אותו עון בו ביום ימחה בנקל אותו משחית, רמז לדבר שרכא בת יומא לא חשיבה שירכא אבל אם יעבור היום כולו ולא יתקן בתשובה תהיה קשה מחייתו וגם החוטא יכבד העונש עליו ביותר, ולכן כתבו המקובלים אם עושה אדם עון ביום צריך להתוודות ולהתחרט עליו בו ביום, ולא ימתין עד הלילה בודוי שאומר קודם שינה, כי היום שולט בו החסד ותהיה תשובתו של אדם רצויה ע"פ מדת החסד, אבל בלילה יש שליטת הדינים, וכששולטין הדינין קשה לעשות עם האדם במדת החסד שהוא לפנים משורת הדין, כי כחות הדינין דינא קבעי, והשופט כל הארץ יעשה משפט, משא"כ ביום ששולט בו החסד יתנהג הקב"ה עם האדם בקבלת התשובה בדרך חסד לפנים משורת הדין :

ואמרתי בס"ד, על דברים אלו יבא נכון המשל דחז"ל, והובא בילקוט ישעי' ס"ה, נדרשתי ללא שאלוני נמצאתי ללא בקשוני. משל למה"ד לשיירא שהיתה מהלכת בדרך וחשכה לו, בא לו אצל הבורגן, א"ל הבורגני הכנס לך אל הבורגן מפני חיה רעה ומפני הלסטים, אמרו לו אין דרכו של שיירא להכנס לבורגן כשהלכה בא עליהם אישון לילה ואפלה, חזרו ובאו אל הבורגן והיו צועקים ומבקשים שיפתח להם, אמר להם הבורגן אין דרכו של בורגני לפתוח בלילה ולקבל אדם, בשעה שבקשתי להכניס לא רציתם, עכשיו אין אני יכול לכם, כך אמר הקב"ה לישראל שובו בנים שובבים דרשו ה' בהמצאו ולא היו מבקשים לשוב, כיון שנמסרו לכליות, התחילו צועקים למה ה' תעמוד מרחוק עכ"ל :

ובן הענין כאן, כי השי"ת נתן עצה טובה לישראל שיעשו תשובה תכף ומיד ביום ולא ימתינו עד הלילה שבו שולטין הדינין, ואין העת מוכשרת לעשות בה לפנים משורת הדין, דכתיב דרשו ה' בהמצאו, הכונה שם הוי"ה הוא חסד ושליטתו מצויה ביום, אבל בלילה שולט שם אלקים שהוא דין, ולז"א דרשו ה' הוי"ה שהוא מדת החסד והרחמים בהמצאו, כלומר כשהוא מצוי, והיינו ביום שהוא שולט ומצוי ביום בהנהגת העולם, ולא תמתינו עד הלילה שאינו זמן מציאות שם הוי"ה אלא רק מציאות שם אלקים שהוא דין, ועל זה נאמר במשל הנז' לשיירה שהיתה מהלכת בדרך וחשכה לה, פירוש השיירא הם אסיפה של אנשים בני האדם שמהלכים בדרך הוא עוה"ז שנמשל לדרך, כמ"ש הרב עוללות אפרים ז"ל, וחשכה לה שחטאו ועשו עבירות ביום, בא לו אצל הבורגן, פונדקי שיש לו פונדק להכניס בו אורחים, וזה רמז לספירת הבינה ששם הוא אור התשובה, וא"ל הכנסו לבורגן הוא אור התשובה, כלומר תעשו תשובה בו ביום תכף ומיד ולא תמתינו עד הלילה, שאם תמתין עד הלילה לא תזכה להנהגה שהיא לפנים משורת הדין, כי בלילה מבוטעים כוחות רעות ומשחיתים וגם מקטרגים הרבה שעוסקים בקטרוגים, א"ל אין דרכו של שיירא להכנס לבורגן, ר"ל השיירה אלו בני אדם שיש להם עסק במו"מ ומלאכה אין דרכם להכנס לפונדק של אור התשובה ועניינים שבה ביום מחמת טרדה, ורק בלילה פונים מעסקם אז הוא עת ראוי לעסוק בו בתשובה, והנה כשהגיע הלילה בא עליהם אישון לילה של כוחות הילה"ר, ונטרדו באכילה ושתיה ועונג שינה, ולא שמו לב לשמירת נפשם מאלו, ולכך נתעוררו לעשות תשובה במקלת והיו צועקים למקור התשובה השיבנו אבינו והחזירנו בתשובה שלימה לפניך, שרוצים שתתקבל תשובתם בדרך חסד שהמעט מחזיק במקום מרובה, וא"ל בת קול בלילה אין דרכו של בורגני לפתוח בלילה, כלומר אין להתנהג במדת חסד גמור בלילה שבו שליטת הדינין :

ובזה יובן וכי יהיה באיש חטא משפט מות והומת, פירוש שיהיה לו חטא חמור שיש לו משפט מות מן ד' מיתות ב"ד, צריך שיומת החטא ההוא תכף ומיד, כי החטא נברא בו משחית, וצריך שימות אותו משחית שנברא מן אותו החטא תכף ומיד, ואל תסמוך על טענה של הבל לומר כמ"ש אנטונינוס לרבינו הקדוש יכולני לפטור גוף ונשמה מן הדין, כי נשמה תתלה החטא בגוף והגוף יתלה בנשמה, דהאמת הוא כמ"ש רבינו הקדוש משל לחגר וסומא שנעשו שומרים לפרדס המלך והיה שם פירות מבוכרות ואכלום שהרכיב המלך הסומא על החגר ודן אותם וחייב את שניהם כן החטא צריך לתלותו בנשמה, וגם בגוף, ויהיו שניהם מחוייבים שנאמר יקרא אל השמים מעל זו הנשמה ואת הארץ לדין עמו זה הגוף וכנז' בגמרא דסנהדרין, וידוע כי הגוף מכונה בשם עץ דכתיב כי האדם עץ השדה וגם הנשמה מכונית בשם עץ כמ"ש בסוף התיקונים, נמצא שם עץ נקרא על שניהם, ולז"א ותלית את החטא על עץ, ר"ל על הגוף הנקרא בשם עץ, ועל הנשמה הנקראת בשם עץ, דהי מנייהו מפקת כיון דשניהם נקראים בשם עץ, ואל תסמוך לפטור עצמך בבוקי סריקי ובטענות של הבל, ואלמדך עצה טובה לתועלתך והוא, הזהר שלא תלין נבלתו על העץ, ר"ל זה כח הרע שנברא מן החטא לא תלין אותו בלילה על העץ הוא גוף ונשמה אלא קבור תקברנו ביום ההוא שנברא בו, כי קללת אלהים תלוי, ר"ל התעורר קללת אלהים שהוא בחינת הדין השולט בלילה אם יהיה הרע לן בגופך ונפשך שלא נמחה ביום, ולא תטמא את אדמתך הוא כח הגוף שלך אשר ה' אלהיך נותן לך נחלה לעשות פעולות :

לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחים, והתעלמת מהם השב תשיבם לאחיך. י"ל כפל הלשון השב תשיבם. ונ"ל בס"ד ע"פ מ"ש בגמרא דתענית דף כ"ה ע"א, א"ר פנחס מעשה ועבר אדם אחד על פתח ביתו של רחב"ד והניח שם תרנגולים ומצאתן אשתו של רחב"ד ואמר לה אל תאכלי מביציהן והרבו ביצים ותרנגולים והיו מצטערים אותם ומכרן וקנה בדמיהם עזים, פעם אחת עבר אותו אדם שאבדו ממנו התרנגולין ואמר לחבירו בכאן הנחתי תרנגולין, שמע רחב"ד א"ל יש לך בהן סימן א"ל הן נתן לו סימן ונטל את העזין, והן הן עיזי דאייתי דובי בקרנייהו ע"ש. ונמצא שלפעמים יזדמן שצריך האדם למכור המציאה או למכור הפירות והוולדות שלהם ויעשה אותם קרן, ונמצא אח"כ עשה לבעל האבידה כמה השבות של קרן ופירות ופירי פירות, וז"ש השב תשיבם לאחיך שיזדמן לפעמים שאתה משיב השבות רבות :

לא יהיה כלי גבר על אשה ולא ילבש גבר שמלת אשה. נ"ל בס"ד בהקדים מ"ש בספר מגיד משרים למרן בית יוסף ז"ל בפרשת וישב, שא"ל המגיד למרן ז"ל על אשתו השלישית דברים נפלאים וז"ל הלא הודעתיך בשבת העבר רזין דתרין נשי קמייתא, והשתא אתינא לאודעותך רזא דהאי אתתא תליתאה, הלא לך למנדע דהאי אתתא הוות בזמן דעבר זכר ת"ח כשר אלא דהוה כילי בממוניה ולא הוה עביד מיניה צדקה, וגם הוי כילי בחכמתו ולא היה רוצה ללמד לאחרים, ועל כן נענש להתגלגל בנקבה מדה כנגד מדה, הוא לא רצה להשפיע לאחרים על כן נתגלגל בנקבה שהיא מושפעת, ותמיד היא צריכה מי שישפיע אליה, ולכן תראה שהיא עושה צדקה לרוב וגם היא אוהבת אותך מאד, לפי שאתה עוסק להשפיע תורה, ולפי שבדברים אלו הוא תיקונה, לכן היא אוהבת אותך, ומטעם שנשמתה זכר לא נבנתה ממך עד היום כי זכר מזכר א"א להוליד. ואם תאמר א"כ איך נבנתה מבעלה הראשון, דע שהטעם הוא

הוא מפני שהיה בו ניצוצות נקבה, ומאחר שהיה בהם כח נשמת זכר וכח נשמת נקבה היה אפשר להוליד אע"פ שהוא משכב הפוך וכו' מ"מ כיון שכח זכר וכח נקבה נמצא בהם יש כח להוליד :

ומכאן תעמוד על סוד תמר, שנשמת תמר היתה נשמת זכר, ואיך ילדה מיהודה, יש לומר שנשמת יהודה היה בה ניצוצות מנשמת נקבה, ועי"כ ילדה ממנו. (א"ה בזה יובן ויבא אליה ותהר לו בא הכתוב לרמוז בתיבת לו, ר"ל ילדה בחלקו בניצוצות הנקבה שהיו בו). וזהו ויתן ה' לה הריון ותלד בן האמור ברות, כי רות היתה נשמתה זכר, כי היא היתה תמר, ולכן לא היתה ראויה להוליד, עד שנתן לה ה' הריון, כלומר עשה שיתגוללו בה ניצוצות מנשמת נקבה, ועי"כ ילדה ולולא כן לא ילדה, יען כי בועז לא היה בו ניצוצות נקבה, אבל תמר לא הוצרכה לכך, לפי שיהודה היה בו ניצוצות נקבה כאשר אמרתי :

(**אמר** המחבר, לכן ביהודה יש אותיות שם הוי"ה שהם סוד זכר ויש בו אות ד' שהוא סוד נקבה שרומז ללאה בסוד דל"ת דקשר תפילין, ולכן אמרה אמו לאה בלידתו הפעם אודה את ה' כי ראתה שיש בו ניצוצי' מסטרא דילה, ובזה יובן מ"ש תמר לאיש אשר אלה לו אנכי הרה, אלה בהפוך אתוון לאה, וגלתה בה רוה"ק בדברים אלו. ובזה יובן מ"ש נעמי לרות הלא אבקש לך מנוח אשר ייטב לך, כי ראתה שיש בה חסרון שהיא זכר, ואיך תתעבר מזכר, ובקשה שיהיו מתגוללים בה נצוצות של נקבה כדי שתתעבר, ואמרה מנוח ר"ת מיין נוקבין וחמשה חסדים, ובזה יובן מ"ש ברות ויקר מקריה, אומרו ויקר לשון זכר, ואפשר כי בועז אשר מדד שש שעורים וישת עליה, כדי לעשות בה הכנה לקבל נצוצות נקבה) :

והנה סיבת עברת אשתך בהריון הוא, מפני שנשמת שניכם נשמת זכר, ועכשיו כבר התגוללו בה ניצוצות נשמת הנקבה, ועי"כ תקבל הריון ממך, וזכתה לכך ע"י מעשיה הטובים ועל ידי הצער שנצטערה כשגלית מאצלה, וגם ע"י הצער שנצטערה בשירות חלייך, כי כ"כ זוכה אדם כשיסורין באין עליו ומקבלם בסבר פנים יפות, כמי שזוכה בעשיית המצות, והטעם לפי שע"י היסורין מתחלש כח הטומאה ומזדככת הנפש מטומאה וזוהמת הנחש ונשארה טהורה ונקייה וכו', ועל ידי הדברים האלה הנזכרים זכתה להתגולל בה ניצוצות נשמת נקבה. ועי"כ תלד לך בנים זכרים כאשר הבטחתיך, עכ"ל ע"ש :

והנה שורש לדברים אלו שאמר המגיד למרן בענין ההריון של האשה, מצינו לרבינו האר"י ז"ל בספר הגלגולים הקדמה ט' דף י"ח ע"ב וז"ל, דע כי לפעמים יתגלגל האיש בגוף נקבה לסיבת איזה עון כמו משכב זכור וכיוצא בו, והנה הנקבה הזאת שהיא גלגול נשמת זכר אינה יכולה לקבל הריון להתעבר לפי שאין לה בחינת מיין נוקבין להעלות ולקבל טיפת מיין דכורין, והאשה הזאת צריכה זכות גדול שתוכל להתעבר ולהוליד, ואין לה מציאות אחר אלא רק שתתעבר בה איזה נשמת אשה אחרת בסוד העיבור, ובכח שיתופה עמה תוכל להעלות מיין נוקבין ולקבל הריון ותלד וכו', והרחיב הדברים שם בפרטי הקדמה זו ע"ש. ולפ"ז נראה מ"ש המגיד למרן ז"ל על תמר שהרתה בשביל שהיה ביהודה ניצוצות נקבה, הכונה היא שאותו חלק נשמת הנקבה שהיה ביהודה יצא מיהודה ונכנס בתמר בסוד העיבור, שעי"ז העלתה מיין נוקבין בשעת ביאה וקבלה טיפת מ"ד, ובזה ניחא שלא רצתה תמר להזדקק ליהודה עד שנתן לה חותם ופתיל ומטה שהם כנגד נר"ן כדי להמשיך לה נפש נקבה הכלולה מנר"ן, ולז"א ויתן לה ויבא אליה ותהר לו, אחר שנתן לה בא אליה ותהר באותה ביאה, ואמר לו כדפרשתי לעיל שהוא ר"ל בחלקו שהיה אצלו קודם :

והנה לפי דברי המגיד שאמר למרן שהקמצן שאינו רוצה להשפיע לאחרים יתגלגל באשה מדה כנגד מדה, בזה יובן בס"ד רמז נכון, כי תיבת אנשים אם תסיר ממנה א' ישאר נשים, וגודע כי אות אל"ף צורתו כזה **א'** יו"ד העליונה משפעת ויו"ד התחתונה נשפעת, נמצא יש בו רמז למשפיע ונשפע, ומי שהוא קמצן שאינו רוצה להשפיע יחסר ממנו אות א', ולכן יתגלגל באשה, ולכך אנשים אם תסיר מהם אות א' ישארו נשים, כי כיון דחסר מהם ההשפעה להשפיע לאחרים, לכן יתגלגלו בנשים :

ובזה יובן הטעם דכתיב בבריאת האדם שני צלמים, כמ"ש ויברא אלקים את האדם בצלמו בצלם אלקים ברא אותו, לרמוז דהוויית האדם בעוה"ז צריכה לשני צלמים הפכיים שהם א' זכר וא' נקבה, ולז"א אך בצלם יתהלך, ר"ל אם הזוג הוא צלם אחד, כלומר מין אחד ששניהם נשמת זכר, או שניהם נשמת נקבה, אז יתהלך איש, שלא יוולד מזה איש, וה"ה נקבה, ובזה יובן מ"ש בת שבע לשלמה הע"ה אל תתן לנשים חילך, ר"ל לא תעשה עון שתתגלגל בנשים ואתה זכר :

ובזה יובן בס"ד, לא יהיה כלי גבר על אשה. ידוע דהנפש נקראת כלי, כי היא בסוד הכלים כנודע, כלומר אם תרצה שלא יהיה כלי גבר דהיינו נשמת זכר על אשה, שלא תתגלגל נשמת זכר באשה צריך שתהיה נזהר בזה שלא ילבש גבר שמלת אשה, כי האשה היא נשפעת, ושמלתה ר"ל מדתה פרושה לקבל, כי אין לה משלה כדי להשפיע, וצריך שהגבר שהוא הזכר דמדתו להשפיע לא ילבש מדה של אשה, שיהיה רוצה להיות נשפע מהקב"ה טובה וטובה ולא ישפיע לאחרים מן הטוב שמשפיע לו הקב"ה, אלא יהיה מדתו גם להשפיע, ונראה דלכן הקמצן נקרא כילי, להורות דהקמצן נוגע חסרונו בנפשו, שנקראת כלי כאמור :

כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך ולא תשים דמים בביתך כי יפול הנופל ממנו. הנה בספ"ק בן איש חי פרשתי בס"ד ארבעה דברים מכונים במקראות בשם מים, שהם הגאוה והמחלוקת והכעס ותאות הזנות, ובעל תשובה צריך ליזהר מאד מן ארבעה דברים אלו שהאדם דש בהם, וז"ש כי תבנה בית חדש, ר"ל גוף חדש, כי ע"י התשובה תהיה בריה חדשה, ועשית מעקה לגגך, שתקדש עצמך יותר במחשבה שהיא בראש שהוא גג של הגוף הנקרא בשם בית כנז' בקבלה, כלומר תעשה שם נדרים וסייגים להתקדש בהם, ותזהר יותר בארבעה דברים שנקראים כל אחד בשם מים, ולז"א ולא תשים דמים ר"ל ד' מים בביתך, ע"כ פרשתי שם :

ואסיים כאן רמז המקרא באופן אחר והוא, שלא תאמר ד' דברים אלו הם טבעיות אצל החומר ומה אעשה ליצר החמרי שמושך אותו להם בעל כרחי, לז"א כי יפול הנופל ממנו, ר"ל תפיל לזה יצר החמרי מיניה וביה, והוא כי יצר החמרי הוא ג"כ חומד ממון מאד וחמדת הממון תבא לאדם מן יצר החמרי, ולכן אם יתעורר יצר החמרי בקרבך לעשות אותך בעל גאוה, תאמר לו. אם אהיה בגאוה צריך אני לפזר ממון כדי להתנשא ולהתגדל על בני אדם, ואני חומד ממון וחס על ממוני, ולכן לא אתנהג בגאוה, וזה יצר החומרי כשרואה שדבר זה נוגע בפזור הממון, אז פורש מאליו ואינו מעורר הגאוה בלב האדם, וכן אם יתעורר יצר החמרי בקרבך להחזיק במחלוקת, תאמר לו, אם אחזיק במחלוקת יהיה מזה נזק גדול לממון שלי, כי בעל מחלוקת כל משא ומתן שלו יתקלקל, הן מחמת אותם אשר עושה מחלוקת עמהם ישתדלו להזיקו ולהרע לו בממון, והן מחמת שיהיה טרוד כל

כל ימיו במחלוקת ולא ישגיח היטב על משא ומתן שלו, ואז כשרואה ומרגיש יצר החמרי שהמחלוקת נוגעת לממון שגורמת נזק לממונו הוא פורש מעצה זו של המחלוקת, כי יצר החמרי הוא אוהב וחושב באמת את הממון מאד יותר מכל דבר טוב שבעולם:

וכן אם יצר החמרי מעורר בקרבך מדת הכעס שתהיה רגזן ומתכעס מכל דבר כל דהו הן בבית הן בשוק תאמר לו אם אתכעס יהיה נזק לממון, כי תוקף הכעס והתמדה שלו מביא לאדם לידי חולאים רעים, ובזה תתמעט השגחתו על ממונו במשא ומתן וכיוצא, וגם ע"י חליו צריך לפזר ממון בשביל רפואות, ואז פורש ממך ואינו מעורר מדת הכעס תמיד בקרבך שלא יהיה לך מדת כעס ורוגז בתמידות, וכן אם יצר החמרי מעורר בקרבך תאוה של זנות תאמר, אם אתנהג בכך יכלה הממון כולו, כי זנות בלא פיזור ממון לא יתכן, ואפשר שיעני ויגיע עד ככר לחם, ואז פורש ממך מתאוה זו של הזנות:

נמצא יצר החמרי של ד' דברים הנז' אתה מפילו מיניה וביה, כי שתלה כל א' מן ארבעה דברים אלו שהם מידות גופניות בדבר שהוא ג"כ גשמיי וגופניי אשר הוא דבר אהוב ונחמד אצל יצר החמרי מכל דבר טוב שבעולם, ואז הוא פורש ונופל ממך מאיליו ואינו מניחך להתנהג בארבעה דברים הנז'. ואמרתי משל לזה, מעשה שהיה במלך צרפת שהיה לו אחד חוזה בכוכבים ומגיד לו נסתרות ועתידות, והיה לו בו אמונה מאד ויעשרהו ויכבדהו, והנה יום אחד נהפך לב המלך עמו ועלה בדעתו להביאו לפניו להכנס עמו בדברים ולהרגו, והעמיד המלך איש לצד מבחוץ, ואמר לו להסיר את ראש האיש החוזה הזה אחר שיורה לו הרמז באצבעו, וכאשר בא החוזה לפני המלך, אמר לו המלך היש בידך לדעת גורלך אתה, ויאמר החוזה יש ויש, א"ל המלך אם כן איפה, הגידה לי יום מותך, והחוזה נבהל מאד שהרגיש כי רעה חושב המלך לעשות לו עתה, ויתבונן החוזה לחשוב בלוחות משטר הככבים שיש לו, ועשה כן למראה עיני המלך כאלו הוא רואה הדברים במשטר הכוכבים, ואחר איזה רגעים אמר למלך, הכוכבים גילו אזני כי סכנה גדולה מרחפת על ראשו, וישתומם המלך על התשובה הזאת ויאמר לו, ההגידו הכוכבים לך גם יום מותך, ויאמר החוזה הכוכבים מגידים שמותי תלוי במותך והוא ימות שלשה ימים בטרם ישכב אדוני המלך עם אבותיו, ואז דברי החוזה האלה הפילו על המלך אימה ויפחד לנגוע בו, אלא אדרבה שם עיניו על שמירתו מכאן ולהבא מאד, כי האמין שדברים אלו הכוכבים הגידו באמת ע"כ. נמצא זה החוזה ניצול ע"י שתלה מיתתו במיתת המלך ואז עי"ז נעשה המלך שומר אותו ועוזר לו בחיים שלו שיחיה בהם, כן האדם יהיה ניצול מיצר החמרי שרוצה להפילו בארבעה דברים הנז' שהם גאוה ומחלוקת וכעס וזנות ע"י שיתלה ד' דברים אלו בממון שהוא חיות יצר החמרי, ואין דבר אצלו עומד נגד קיום הממון ומציאותו, ולז"א כי יפול הנופל זה יצה"ר החמרי שמפתך בארבעה דברים שהם ד' מים תפול עצתו מיניה וביה, כאשר תזכיר לו את הממון שהוא חמוד אצלו יותר מן הכל:

ובזה יובן, כי תשב ללחום את מושל בין תבין את אשר לפניך, וידוע דרז"ל דרשו פסוק זה על יצה"ר החמרי שמושל על האדם מצד טבעו ומזגו, כשתלחום עמו כשבא לפתך על תאוה גשמית של עבירה כזנות וכיוצא לא תצטרך לבא כנגדו בטענה של דין גיהנם ושכר גן עדן; אלא בין תבין להבין לו תשובה וטענה לסתור דבריו מאשר נמצא לפניך בתאוות הטבעיות, דהיינו שתסתור עצתו מן תאות המעות, שתאמר לו אם ילך בדרך זה של הזנות יאבד כל ממונו, ואז הוא מעצמו פורש ממך כי יצר החמרי חביב עליו הממון יותר מן ההנאה של הזנות, וכן כיוצא

בזה שתתלה דבר עצתו בנזק דברים אחרים גשמים שהוא חפץ בקיומם:

לא תזרע כרמך כלאים פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע. נ"ל בס"ד, דידוע העוסק בתורה לשמה הוא דבק בחסד שהוא בימין, והתורה הוא מימין, דכתיב מימינו אש דת למו, ולכן תורת חסד דכתיב ותורת חסד על לשונה, וכיון שדבק בחסד דבק במיכאל שהוא שר החסד, והוא שר התורה, ולכן מרע"ה שהוא קבל תורה מסיני ונקראת על שמו, דכתיב זכרו תורת משה עבדי יש במלוי שמו כזה, מ"ם שי"ן ה"א מספר מיכאל, ולכן איתא במדרש רבה בפטירת מרע"ה שאמר מיכאל להקב"ה, אני הייתי לו לרב והוא לתלמיד ולא אוכל לראות במיתתו, ולכן הלומד פרקו מאה ואחד כמנין מיכאל לא ישלוט בו שר של השכחה, ולכן כח חכמה הוא מספר מאה ואחד כמנין מיכאל:

וזה הלומד תורה לשמה הוא דבק במיכאל, אבל הלומד שלא לשמה שמערב בלימודו פניה זרה, אז יהיה נקרא על לימודו שם כלאים שהוא תערובת מין בשאינו מינו, כן זה מערב דברי תורה עם דברים זרים שהוא מתכוין לדבר זה, ונמצא אותיות מיכאל נהפכים אצלו לאותיות כלאים, וז"ש לא תזרע כרמך לימוד התורה הנקרא כרם כנודע, כלאים, שאין אתה לומד תורה לשמה שתדבק במיכאל, אלא עושה תערובת זר בלימוד שלך, ובזה יהיה נקרא למודך בשם כלאים שהוא תערובת מין בשאינו מינו:

ואמר עוד פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע, והכונה נ"ל בס"ד, כי ידוע שהלומד תורה לשמה מעלה התורה לאות ה' שהיא סוד לאה, כמ"ש רבינו האר"י ז"ל בסוד תורה לשמה שהוא לשם ה"א, ועל כן הלומד תורה שלא לשמה, אז אות ה' שהיא מן לאה תמאס הלימוד שלו, וז"ש פן תקדש, ר"ל תמאס, המלאה תחלק התיבה לשנים וקרי בה לא מלאה כמו ויאהב את רחל מלאה, והמ"ם תהיה שמוש, ר"ל אות ה' שהיא מן לאה תמאס הזרע אשר תזרע בתורה שבכתב, ותבואת הכרם בתורה שבע"פ:

גדלים תעשה לך על ארבע כנפות כסותך אשר תכסה בה. נ"ל בס"ד, משכן הגאוה הוא בשלשה אברים שהם ראש עינים לב, דר"ת שלהם רעל, כי הגאוה שבהם הוא סם רעל לנפש האדם, וכנגד ג' אלו אמר דוד הע"ה, לא גבה לבי על גאוה שבלב, ולא רמו עיני בגאוה שבעינים, ולא הלכתי בגדולות וכו' הוא בגאוה שבראש, שניכרת הגאוה במהלכו, וראוי שהאדם יחשוב תמיד על ג' אלה שהם דלים, כדי שלא תתפשט הגאוה בהם, ולז"א גדלים תעשה לך, חלק תיבת גדלים לשנים וקרי בה ג' דלים, ר"ל ג' אברים תעשה במחשבתך דלים, שתצייר בהם שהם דלים, והענוה הזאת תהיה על ארבע כנפות, דהיינו בכל ענינים הנמצאים בארבע כנפות העולם תתנהג בהם בענוה ולא תתנהג בגאוה, שלא תהיה עניו בדבר אחד וגאה בדבר אחר, וזו המדה של הענוה תהיה כסותך אשר תכסה בה מעיני המקטרגים, כי העניו הוא ניצול מקטרוג המקטרגים, כי ע"י הענוה יהיה לו מחילה:

לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה לא יהיה לך בביתך איפה ואיפה גדולה וקטנה. י"ל למה גבי אבן ואבן שהם משקלות נקיט בכיסך, וגבי איפה ואיפה נקיט בביתך, והלא גם המשקולות הם מונחים בבית ואינם מונחים בכיס, ועוד למה חלקם והול"ל לא יהיה לך אבן ואבן איפה ואיפה גדולה וקטנה, גם י"ל למה קרא לעבירה זו תועבת ה'. ונ"ל בס"ד, ע"פ מה שראיתי כתוב בשם הרב ששון מרדכי ז"ל ע"פ מאזני צדק אבני צדק וכו' יהיה לכם אני ה' אלקיכם, הנה נודע שארבע מדות באדם, אדומה שחורה ירוקה לבנה, ואם יתגברו אחת על חברתה יתהוו חולאים רבים לאדם, וכשיהיו שקולים, אז הוא עיקר הבריאות של האדם

האדם, וכתב ששמע מרב אחד שהמאזניים הם כנגד שם הוי"ה ב"ה, והוא כי השלשלת שבאמצע העמוד הנושאת את כל המאזנים היא כנגד יו"ד דשם הוי"ה, והעמוד הוא וא"ו וב' המאזנים התלויים הם שני ההי"ן המקבלים מן סוד יו"ד וא"ו הזכרים, ומשפיעים לעולמות בקו המדה כל מה שצריך להם, ואם האדם שוקל חסר גורם שיחסר השפע ממה שצריך, וכל מה שנותן בהכרעה והרוחה גורם כך למעלה, ולכן בפסוק זה של מאזני צדק אבני צדק וכו' סיים יהיה לכם אני ה' אלקיכם, לרמוז כי המאזנים רומזת לאותיות שם הוי"ה, וכל מה שתעשו למטה במאזנים יהיה כנגדו למעלה בהשפעת אותיות שם הוי"ה, עכ"ד בקיצור :

ובזה יובן הכתוב כאן לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה, כיסך זה הכיס שבו המדות של האדם, אם תרצה שלא יהיו המדות גדולה וקטנה דהיינו שיהיו שוים, ולא יתגברו זע"ז להיות אחת גדולה ואחת קטנה. ואם קאי על המדות שבתוך הכיס צריך שתזהר במשקלות, והיינו שלא יהיה לך בביתך איפה ואיפה גדולה וקטנה, כדי לגזול בהם שתשקול בגדולה בשתקנה ובקטנה כשתמכור, אלא אבן שלימה ואיפה שלימה וצדק יהיה לך שאז מדה כנגד מדה, גם המדות שבכיס יהיו שוים, ולכן סיים כי תועבת ה' אלקיך כל עושה אלה, קראה תועבת ה' שהגוזל במשקלות במאזנים פוגם בשם הוי"ה ב"ה כאמור לעיל :

ולזה נוות הנביא ישעיה, לכך יהגה אימה איה סופר איה שוקל, דהיינו אם תספור מעות ותמנה עשרה דינרים בי"ב, ואם תשקול במאזנים במשקל חסר שים לבך במעשיך לדעת איה אתה סופר בגניבה ואיה אתה שוקל בגניבה, כי מעשיך הם למטה ועושים פגם למעלה, והוא דוגמת הצל כמ"ש ה' צלך על יד ימינך :

ובאופן אחר נ"ל בס"ד לרמוז לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה וכו', בהקדים מ"ש בגמרא דע"ז דף י"ב. ת"ר לא ישתה אדם מים בלילה משום סכנת שברירי, ופירש רש"י ז"ל שם שד הממונה על מכת סנורים, ואי צחי למשתי נימא שברירי ברו"רי רו"רי ור"י י', ופירש כשאומר השד המעטת אותיות שמו אות אחר אות בורח ע"ש, נמצא בזכרון השם בהמעטה יהיה הכנעה לבעל השם ההוא, ומכלל הן אתה שומע לאו שאם יזכרנו בהגדלה ורבוי יתגבר אותו בעל השם, יען כי ידוע דכל דבר אותיות שמו הם צנורות השפע שלו, וכמ"ש הרב ערבי נחל ז"ל בפסוק נפש חיה הוא שמו, וכשאין אדם עושה רש"מ ויתרבו המקטרגים עליו יזכירו את שמו בהמעטה כמו שברירי הנז' שיזכירו צירוף הגדול תחלה וזוכרים אחריו את השם בחסרון אות עד קצה אחרון, כדי לעשות הכנעה וירידה לאותו אדם. ובזה יובן המסרה הלוך ושוב הלוך וחסור הלוך ונסוע הלוך וגדול, כלומר אם בעבודת השי"ת האדם הלוך ושוב שהולך בדרך הטוב וחוזר לאחוריו לילך להפך, אז שמו הלוך וחסור שמזכירין אותו המקטרגים ע"ד הזכרת שברירי הנז', אבל אם בעבודת השי"ת הוא הלוך ונסוע בדרך ישר שאינו חוזר לאחוריו, אז הוא הלוך וגדול בשמו שמזכירין שמו המעט תחלה והגדול לבסוף שמסיימין בצירוף הגדול של שמו :

ובזה יובן לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה, כי האותיות נקראים אבנים בספר יצירה, וכיסך כלומר השם שלך, שהוא צנורות שתקבל בו השפע כמו כיס שמקבלים בו דבר לא יהיה בפי המקטרגים גדולה וקטנה, שיזכירו צרוף הגדול תחלה, ואח"כ צירוף הקטן לבסוף, כמו שברירי ברירי הנז"ל, צריך שתזהר בדבר זה שלא יהיה לך בביתך איפה ואיפה גדולה וקטנה ואז תגלל מהזכרת שמך בדרך גדולה וקטנה :

ובאופן אחר נ"ל בס"ד אומרו לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה דידוע בחטא אדה"ר נתקלל העולם ל"ט קללות, והמספר הזה עצמו הוא לשון קללה כי תרגום קלל הוא ל"ט, אך להעכו"ם תשאר הקללה שיהיה המספר הזה אות ל' שהוא מספר הגדול קודם לאות ט' שהוא מספר הקטן, אבל לישראל תתהפך הקללה לברכה שיהיה סדר האותיות של המספר הנז' אות הקטן שהוא ט' קודם אות הגדול שהוא ל', ולכן בזה הצירוף של ט"ל יחיו המתים בעל התחיה, דכתיב טל אורות טליך, נמצא לישראל יהיה הצרוף בסדר טל שהוא אות קטנה קודם לאות הגדולה, ולא יהיה סדר ל"ט שאות הגדולה תחלה ואחריה אות הקטנה, וזוכין לזה הצירוף של ט"ל מדה כנגד מדה, אם יהיו נזהרים באיסור המשקלות, כי דרכם של חנונים הנכשלים באיסור זה להיות אצלם משקל כבד שהוא יותר מן משקל הקבוע האמיתי, וגם יהיה להם משקל אחר שהוא חסר, ודרכו של חנווני להיות קונה תחלה מיני מאכל להניחו בקופסא בחנותו כדי למכור ללוקחים, ואם הוא רשע אז בעת שהוא קונה שוקל במשקל היתר, וכשהוא מוכר שוקל במשקל החסר, ונמצא גוזל פעמיים א' בקנייתו וא' במכירתו, וסדר גזלתו, היא גזילה הראשונה באבן ואיפה הגדולה כי הוא קונה תחלה, וגזילה השנית היא באבן ואיפה הקטנה כשמוכר לבני אדם, וז"ש לא יהיה לך בכיסך זה הגוף שהוא כמו כיס שמונחים הנר"ן בתוכו, אבן ואבן ר"ל אות ואות, כי האותיות נקראו אבנים כמ"ש לעיל שהם צירוף גדולה וקטנה, כלומר צירוף ל"ט שאות הגדולה קודם אות הקטנה, אלא תזכה שיתהפך לך צירוף של ל"ט להיות צירוף טל, שהוא אות הקטנה קודם אות הגדולה, ותזכה לכך ע"י שאתה נזהר שלא יהיה לך בביתך איפה ואיפה שהיא אחת גדולה שתקנה בה בתחלה, ואחת קטנה שתמכור בה לבסוף :

כי יקח איש אשה ובעלה וכו' וכתב לה ספר כריתות וכו' : ויצאה מביתו והיתה לאיש אחר : ושנאה האיש האחרון וכו' או כי ימות וכו' : לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה לו לאשה אחרי אשר הוטמאה כי תועבה היא לפני ה' ולא תחטיא את הארץ אשר ה' אלקיך נותן לך נחלה. הנה שאלו על מש"ה אחרי אשר הוטמאה, מתי נטמאה, והלא היא נתגרשה מן הראשון ונשאת לשני כפי הדין ברשות התורה, ולא אמר עליה הוטמאה שבעבור זאת לא יוכל בעלה הראשון להנשא בה אחר גירושין של שני, או אחר מיתתו, וגדולה מזאת יפלא הדבר הזה מאד, דקי"ל אם נרשה בעלה הראשון וזינתה אחר גירושין יוכל בעלה ליקח אותה לו לאשה, ואע"פ שזינתה אין אתה קורא עליה נטמאה, ולמה אם נשאת לאחר בהיתר אתה קורא עליה נטמאה, ועוד קשיא מ"ש הכתוב כי תועבה היא לפני ה' איך נעשית זו תועבה בשביל שנשאת לאחר, והלא בהיתר נשאת, והתורה עבדה :

ואמרתי לשאול, הנה מה דקשיא לך מלשון תועבה כבר דבר זה מפורש הוא בדברי רז"ל שפרשו הטעם שאם נעשה כדבר הזה שתתגרש האשה מראובן ותנשא לשמעון ותתגרש אח"כ משמעון ותחזור ותנשא לראובן, נולד מדבר זה רעה ותועבה גדולה, כי הראובן שהאשה הזאת של ראובן נתגרשה ממנו היום בבוקר וקדשה שמעון ושכבה בחיקו בערב, ולמחרתו נתגרשה משמעון ונתקדשה לראובן בעלה הראשון ושכבה עמו בערב, ואפשר גמי שיזדמן ג"כ שביום הראשון שגירש ראובן את אשתו והלכה ונתקדשה בו ביום לשמעון ושכבה עמו בערב, הנה גם שמעון גירש את אשתו באותו היום שגירש ראובן את אשתו, והלכה בו ביום אשת שמעון אצל ראובן ושכבה

עמו

עמו לערב, ולאחר שנירש שמעון את אשת ראובן וחזרה אצל בעלה ראובן, גם ראובן גרש בו ביום אשת שמעון שמעון וחזרה ונתקדשה לבעלה שמעון ושכבה עמו בלילה, ובאמת הגם שכל זה נעשה בהיתר ע"י גיטין וקדושין לזו ולזו, עכ"ז לעיני העולם נראה דראובן ושמעון מחליפים נשותיהן זע"ז, שבלילה ראשונה החליף ראובן את אשתו באשת שמעון שלקח אשתו של שמעון ונתן לו את אשתו, ושמעון לקח אשת ראובן ונתן לו את אשתו בלא גיטין ובלא קדושין, ועל כן יבואו בני אדם להחליף נשותיהן זע"ז, והרי זו רעה גדולה ופרצה גדולה באיסור עריות, לכן אסרה תורה להאשה שנתגרשה מבעלה ונשאת לאיש אחר אע"פ שגרשה זה השני שלא תוכל לשוב לבעלה הראשון, כדי שלא יהיה נולד פריצות ותקלה בערוה, ולכן אמר כי תועבה היא לפני ה' מפני התקלה הנולדת מדבר זה, ולכך סיים ופירש הטעם שלא תחטיא את הארץ אשר ה' אלקיך נותן לך, כלומר לא יהיה דבר זה גורם לחטא בעריות, שיהיו מחליפים נשותיהם זע"ז:

ברם אשר שאלת איך קרי עלה הכתוב אשר הוטמאה, והלא נשאת לשני בהיתר אחר שגרשה בעלה, ואיך אם זינתה תוכל לשוב לבעלה ולא קרינן בה הוטמאה, ואם נשאת בהיתר קרינן בה הוטמאה, נראה בס"ד תשובה לזה היא, כי נודע, שהאשה אחר שנשאת לא תתייחס לשם אביה אלא לשם בעלה, וכאשר תמצא עד עתה המנהג באירופא ושאר מקומות, שאם דינה בת יעקב נשאת לראובן אין קורין אותה דינה בת יעקב, אלא קורין אותה דינה ראובן, וגם היא חותמת שמה דינה ראובן, ואינה חותמת דינה יעקב, וכאלו היא בתו של ראובן בעלה כאשר יתחום שמייחס שמו לשם אביו, ולכן כל אשה נחשבת בת לבעלה, ולכן אמר ר"י בגמרא מימי לא קראתי לאשתי אשתי אלא אני קורא אותה ביתי, והיינו הטעם, כי ביתי בדגש הוא ר"ל בת שלי, שהיא תתייחס אלי כאלו אני אביה אשר ילדתיה, ולכן גבי מרדכי הצ"ה כתיב על אסתר ותהי לו לבת, ואחז"ל אל תקרי לבת אלא לבית, כי היתה אשתו ממש, ולכן כתיב בישעיה סי' ד' והחזיקו שבע נשים באיש אחד ביום לאמר לחמינו נאכל ושמלתינו נלבש רק יקרא שמך עלינו, כי התקשרות האשה עם בעלה הוא בשם, שיהיה שם בעלה נקרא עליה כאלו הוא אביה ממש:

ועל כן אם גרשה ראובן אע"פ שזינתה עם שמעון לא נקרא שם שמעון עליה, דאם עשתה עון וטמאה בזנות אין זו הטומאה נוגעת בכבוד בעלה, כי היא לא זינתה תחתיו ולא מעלה מעל באישה, כיון דגרשה ורק היא עשתה מעל בינה לבין קונה ולא נגעה בכבודו של בעלה, אבל אם נשאת לשמעון, דאז נקרא שם שמעון עליה, כיון דנשאת לו, כי עתה תתייחס לשם שמעון שקורין אותה דינה שמעון והיא חותמת דינה שמעון, נמצא פקעה שם ראובן בעלה הראשון ממנה, כיון דהניחה עם שמה שם שמעון, ולכן נחשבת לראובן בעלה כאלו היא נטמאה בעודה תחתיו שנמאסה לו, מאחר שהניחה עליה שם אחר:

ואעפ"י דעתה גרשה ראובן ולא נקרא שמו עליה, עכ"ז ראוי שיקרא שמו עליה, דהיינו שישא אותה, ואז נקראת על שמו, וכל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו, והו"ל כאלו גם אחר גירושין שמו עליה, כיון דעדיין לא הניחה עליה שם אחר, משא"כ אם נשאת לשמעון שהניחה עליה שם אחר במקום ראובן, נמצא נגעה בכבודו, על כן חשובה בעיני בעלה הראשון כאלו נטמאה, ולז"א הכתוב אחרי אשר הוטמאה, כלומר נמאסה בעיניו, כי טומאה הוא לשון מאיסות, או הכונה כאלו הוטמאה שזינתה תחתיו דאסורה לו, כך היא נחשבת בעיניו, ולכן תמצא אפילו אלמנה אם תנשא לאחר יגיע צער לבעלה הנפטר שבזה פקע שמו מעליה ונתנה אחר במקומו, כי גם האלמנה נקשר שמה בשם בעלה ולא בשם אביה כנודע:

שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך. נ"ל בס"ד, הנהר נקרא שלח, וכתיב ונהר יוצא מעדן היא החכמה הנקראת עדן, והחכמה היא בראש, ונהר הנקרא שלח ימשך מן החכמה שבראש שהאדם עוסק בה, ולז"א חש בראשו יעסוק בתורה, כי מי שאינו עוסק בתורה שהיא באות ל' יסתלק באות ל' מן שלח וישאר חש, לכן חש בראשו יעסוק בתורה כדי להשלים אות ל' באותיות חש, ויהיה שלח, שהוא נהר המעלה מים מן עסק התורה מלמטה למעלה, וזה הנהר תעלה אות לאם היא הבינה, ובזה את הבנים תקח לך אותיות הבנים הם מ"ה ב"ן, כי היו"ד אינה יוצאה במבטא, שע"י השפעת הבינה יזדווגו מ"ה וב"ן שהם תפארת ומלכות, ותקח לך מהם השפעה ונשמות חדשות, והארכת ימים, שתזכה לקבל שפע מכל הי"ס שכל א' כלולה מעשר כמספר ימים:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד רמז הכתוב כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך, שבא הכתוב כאן ליתן עצה טובה נפלאה לאדם בין בענינים הגשמיים של משא ומתן שלו, בין בעסק התורה, ועצה זו צריכה לכל אדם בין בעל משא ומתן, בין אם הוא חכם ועוסק בתורה, כי רובא דעלמא מגיע להם נזק מדבר אחד ואין מרגישים בו, על כן כולם צריכין לעצה טובה זו, וגם אני העבד בכלל, ואני תפלה שיעזרני השי"ת להזהר בעצה טובה זו הן בגשמיות הן ברוחניות והענין הוא, דאיתא בספר כ"מ סי' ל' וז"ל, איתא בגמרא, דסנהדרין דף כ"ו אמר עולא מחשבה מועלת אפילו לדברי תורה, ופירש רש"י ז"ל מחשבה שהאדם מחשב כך וכך אעשה כו"כ תעלה בידי מועלת להשבית הדבר שאין מחשבתו מתקיימת אפילו לדברי תורה, כגון האומר עד יום פלוני אסיים כך וכך מסכתות בגירסא, עכ"ל. הנה דבר זה ביאר אותו רש"י ז"ל בלשון קצר כדרכו הטוב לדבר בלשון קצר, ואתה המשכיל קבע אותו על לוח לבך תמיד, כי טבע האדם להיות מתאוה טובה ועושר, ויש שהוא מחשב תמיד ומצייר בלבו אופנים והמצאות שבהם יהיה לו כך כו"כ מעות, והוא שיקנה סחורה פ' וישלחנה למקום פ' ופ' וירויח בה כו"כ למאה ויחזור ויקנה בסך כו"כ וירויח כו"כ, וגם יעסוק בעסק פו"פ וירויח כו"כ, והוא מצייר בדעתו המצאות של רווחים, והוא הולך ושב בציורים אלו בדעתו תמיד, על כן האדם הפקח צריך להזהר כשיבואו אליו מחשבות כאלה, אשר נבנים על תוהו, שידחה אותם מלבבו תכף ומיד, וכ"ש שלא יהיה מעמיק בהם כלל ועיקר, עכ"ל:

נמצא דמיונות וציורים אלה שהאדם מדמה ומצייר בדעתו באופנים שיהיה לו בהם הצלחה והרוחה גורם בזה הפסד לעצמו, שתהיה מחשבה זו מועלת להשבית ההצלחה וההרווחה שלא תבא לידו בפועל, וכמ"ש רש"י ז"ל, וזה הוא ענין עיון תפלה שמנעו רז"ל את האדם ממנו בכל יום ואסרו אותו עליו, מפני שבאמת נזוק על ידו, ודבר זה של עיון תפלה ענינו הוא כך, דהיינו שהאדם המתפלל לפני הקב"ה על טובה והרווחה הוא מעיין בה בדעתו, כלומר שעושה בדעתו אופנים בעבור השגת הטובה שהוא מבקש אותה מהקב"ה בתפלתו שמצייר בדעתו באיזה אופן תבא לידו הטובה אשר הוא מבקש ומתפלל בעבורה, וזה הוא הנקרא עיון תפלה שהוא מעיין ומחשב בדעתו לעשות כו"כ אשר על ידם הוא ישיג הטובה שמתפלל עליה, ולכן בעיון תפלה זה הוא מפסיד הטובה אשר הוא מתפלל עליה שלא ישיגנה ולא תבא לידו, והפסד זה מגיע לו בדין ובמשפט, יען כי כיון שהוא מצייר אופנים למעשיו שחושב שעל ידי שיעשה כו"כ תגיע לו טובה והרווחה שהוא מתפלל בעבורה, נמצא הוא סומך להשיג הטובה על יד מעשיו, כי הוא מתחכם לעשות כו"כ כדי שישיג

שישיג כו"כ, ואם הוא סומך על הקב"ה די לו להתפלל לפני הקב"ה על השגת הטובה וההרוחה, והשי"ת הוא יודע באיזה אופן תגיע לו הטובה וההרוחה אשר בקש ממנו בתפילתו עליה:

ואם ישאלך לבך, הרי אם האיש הזה נכתב לו בר"ה השנה שיהיה לו באותה השנה הצלחה כו"כ וטובה והרווחה גדולה כו"כ, והיה לו עיון תפלה שהיה מחשב ומצייר בלבו מראשית השנה תמיד ימים ולילות ציורים ואופנים להשיג בהם טובה והרווחה, איך יהיו אלו המחשבות גרמא לבטל הטובה שנפסקה לו בר"ה ואיך יפסיד מה שנכתב לו בפנקס למעלה. התשובה לזה הוא כי יתקיים בו כמאמר רז"ל על החלום שאמרו חלמא טבא לפעמים, חדוותיה מסתייה, ולא יתקיים בפועל הטוב שראה בחלום, וכן זה האיש כשהוא מצייר בדעתו הרווחתו והצלחתו עד סך כך וכך תהיה שהוא סך רב, ובאיזה אופן תגיע לידו וכמה עונג והנאה מגיע לו ממנה, הנה בודאי יהיה שוה כאלו קבל הטוב בידו ומונח אצלו, וכיון שהוא חטא במחשבה זו לתלות הטוב אשר התפלל עליו לפני הקב"ה בכוחו ועוצם ידו כי הוא מבין ומזמין אופנים ועלות איך ישיג הטוב הזה, דנגלה אינו סומך בזה על הקב"ה באמיתות כדאמרן, לכן זה עונשו שיאמרו עליו בב"ד של מעלה חדוותיה מסתייה ולא יבא הטוב לידו בפועל:

ואמרתי משל על ענין זה, מעשה ידועה שמספרים העולם, לאחד שהיה עסקו ללכת אל הערביים לקנות מהם ביצים ותרנגולים להביאם לעיר למוכרן בשוק בריוח מעט שממנו מתפרנס בכל שבוע ושבוע, אך מזה העסק אינו עולה לו אלא ריוח שיפרנס בו כ"כ בצמצום וטרחתו בעסק מרובה מאד שהולך ברגליו יחף כמה שעות בהולכה והובאה ממקום הערביים עד ביתו. ויהי היום היה נושא על ראשו סל שיש בו יותר מן אלף ביצים, וגם נושא שתי אגודות של תרנגולים מסולסלים על כתפיו והולך ייחף בדרך ממקום הערביים לבא העירה כדרכו בכל שבוע, ובעודו מהלך והסל על ראשו והאגודות על כתפו חשב מחשבות בלבו עד מתי יהיה עוסק בעסק שיגיעתו מרובה והרווחתו מעוטה בתכלית המעוט והצמצום, שלא יהיה פרנסה אלא של עניים ודלים, הנה נא לי בסל אלף ביצים ושתי אגודות של תרנגולים על כתפי, וכשאגיע לעיר לא אלך לשוק למכרם אך אוליך הכל לביתי ואשכיב התרנגולים על הביצים, ואז יהיה לי מכל ביצה אפרוח אחד ואחר עשרה ימים יהיה בידי אלף אפרוחים מן אלף ביצים שיש לי, והאפרוחים כולם יהיו נקבות, ואז אחר איזה ימים יגדלו האפרוחים ויולידו לי אלף ביצים ביום אחד, והביצים יצא מהם מכל אחת אפרוח נקבה, וכולם יטילו ביצים, ואשכיב לכמה אלפים אפרוחים על כמה אלפים ביצים, ועשה חשבון בדעתו כי במשך חודש או שני חודשים יהיה לו שני מאות אלף תרנגולים, ואז ימכור אותם כל אחת בדינר אחד של כסף לפחות, ונמצא בידו שני אלפים דנרי כסף, ואז אשליך מידי עסק זה ואקנה צמר בשני מאות אלף דנרים ואשלחהו ללונדון, וימכר בריוח חמשים למאה לפחות, ויקנו לו מלונדון סחורה בדמי הצמר ואביאהו למדינתי ואמכור אותה בריוח חמשים למאה לפחות, ואחזור ואקנה סחורה אחרת מלונדון של צמר גפן ואמכרנה במדינתי, וכעוה"ד מסחורה לסחורה, ובכולם הריוח אינו פחות מן חמשים למאה, בקיצור היה עושה חשבון בדעתו שבמשך שלשה שנים יהיה בידו חמש מאות אלף זהב ליר"א, ואז יקנה לו חצר פ' ופנדק פ' וגנות ופרדסים, וכמה חניות לשכירות באופן שיהיה עשיר מופלג כמו רוטשילד, ואז אין עשירי מדינתו נחשבים לפניו כקליפת השום, ומוכרח שיהיה הוא הנשיא וראש הקהל במדינתו, וכשיגיע יום הלידה או יום הג'לו"ס של המלך המולך במדינתו שצריך שיכנסו בו ביום כל גדולי העיר לברך את המלך, במוכרח שהוא ילך בראש ואז בא לחשוב איך ישתחוה למלך כשיכנס לפניו לברכו וינסה בעצמו להשפיל שתי ידיו בהרכנת ראשו וכריעת חצי גופו, וכיון שעשה כן לדמיון אז נפל הסל שהיה מלא ביצים ומונח על ראשו לתוך נקרת בור עמוקה שהיתה מלאה עד חציה סלעים ונשתברו כל הביצים, וגם אגודות התרנגולים נפלו לשוחה עמוקה ומתו רובם, ובשמעו קול משבר הביצים בנפילת הסל, אז הקיץ מן תרדמת מחשבותיו, וירא שלא נשאר בידו כלום אין כאן ביצים אין כאן אפרוחים אין כאן דנרים ואין כאן בתים וחצרות וכרמים ואין נשיאות ואין גבירות ואין חצר מלכות, אבל יש שם ביצים כולם שבורים והתרנגולים מתים פגרים, ע"כ. נמצא זה שעלתה מחשבתו בדמיונות שוא ותוהו עד שהביאתו מחשבתו לעמוד לפני המלך אז הועילה מחשבתו זו לאבד מידו גם המעט שהיה לו, ולא נשאר לו מקום מוצא לפרנסתו כי הקרן שלו אבד ב"מ:

כן האדם אם יגביר דמיונותיו במחשבתו לצייר בדעתו לעשות אופנים כדי להשיג ההצלחה וההרווחה תהיה מחשבתו סיבה לקלקלתו, דאז השמחה המועטת שתהיה לו בעת שהוא מצייר טובתו והצלחתו במחשבתו תאבד ותפסיד את הטובה וההרווחה שנפסקה לו בר"ה ע"פ הטענה שטענתי בתחלה בדבר זה של עיון תפלה, וצריך האדם לדעת בבירור כי כל אלו הדמיונות שעולים בלבבו הם מעשה שטן כדי להפסידו ולחסרו טובה בפועל, כי יודע השטן שהמחשבה מועלת להפסיד האדם אפילו לדברי תורה, וכנז' לעיל בגמרא, ולכן יזדרז האדם ויתגבר על טבעו לדחות דמיונים וציורים אלו מלבבו ומוחו:

ובזה יובן הכתוב כאן, כי תבנה בית חדש, בא הכתוב לתת עצה לאדם ואמר כי תבנה בית חדש, כלומר רעיון חדש אשר בו תבנה ותתכונן בעוה"ז להתעשר, ועשית מעקה לגגך, כלומר המחשבה מכונת בשם גג כנז' במפרשים מפני שהיא עליונה שוכנת בראש האדם שהוא גג הבית, כי הגוף עצמו נקרא בית, כמ"ש אשר לא יזועו שומרי הבית, ואתה צריך לעשות גדר לגגך היא המחשבה שאתה מחשב על השגת הטובה וההרווחה בעוה"ז שלא תתפשט כך בעומק לחשוב מחשבות בדמיונים וציורים שבהם תשיג טובה והרווחה שאתה מבקש לקנות לך באוצר עוה"ז, ולא תשים דמים בביתך, דמים לשון דמיונים, כלומר לא תשים בביתך הוא המוח והלב שלך דמיונים וציורים באופנים שבהם תהיה משיג הטוב והריוח שאתה מקוה ומבקש להיות לך באוצר עוה"ז, יען כי ברבוי המחשבה והדמיון והציור אשר תשים בלבך ומוחך בזה יפול הנופל ממנו, הנופל היא אוצר עוה"ז שדרכו ליפול שאין לו קיום ועמידה, וע"י הדמיון והמחשבה אשר אתה מרבה בו יפול ויחסר זה האוצר ממנו, ר"ל מכח הרעיון הזה עצמו שיהיה לך בו גורם לו המחסר וההעדר, דאפילו אם נפסק לך ביום ר"ה להיות לך טוב וריוח באוצר עוה"ז, הנה עתה ע"י הדמיון שאתה מרבה בקרבך יצא ממך ולא יגיע לידך:

או יובן כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך, ע"פ מ"ש בזוה"ק, דהבונה ביתו צריך לומר בעת שבונה שהוא בונה לשמא קדישא, ובזה לא תוכל הסט"א ליכנס בו וכנז' בזוה"ק פ' תזריע דף נ"א ע"ב, וז"ש כי תבנה בית חדש ועשית לו מעקה, ר"ל שמירה, כמ"ש רש"י ז"ל, לגגך, גגך מספר שם הוי"ה והלמ"ד משמש במקום את ר"ל תעשה לו שמירה ע"י שאתה מזכיר עליו שמא קדישא שהוא מספר גגך, ועי"כ יפול ר"ל יחסר הנופל זה כח הרע של הקליפה ממנו, שיהיה הבית נשמר ע"י שמא קדישא:

פרשת כי תבא.

והיה כי תבא אל הארץ אשר ה' אלקיך נותן לך נחלה וירשתה וישבת בה. י"ל למה הניח אות ה' בתיבת וירשתה כיון דאות ת"ו נקודה בקמ"ץ אין צריך להטיל בה אות ה"א, ונ"ל בס"ד בא לרמוז דבר אחד והוא ידוע דישיבת ארץ ישראל וזכייתם בה הוא ע"י התורה דכתיב ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חוקיו, אך שמירת התורה צריך שתהיה שלימה בחמשה חלוקות אלו שהם מעשה ודבור, וכונה ומחשבה ורעותא דלבא, שהם כנגד ארבע אותיות השם וקוצו של יו"ד, ולכן חילק הקב"ה את התורה לחמשה ספרים, לרמוז שיהיה האדם שומר אותה בחמשה חלקים אלו שהם מעשה ודבור, וכונה ומחשבה ורעותא דליבא, וכיון ששמר אותה בחמשה חלקים אלו אז יתיישבו בקרבו חמשה חלוקות הנפש שהם נרנח"י, אשר בחינתם היא כנגד חמשה חלוקות הנז' כנודע:

ולז"א והיה כי תבא אל הארץ אשר ה' אלקיך נותן לך נחלה, צריך שתזהר בשמירת התורה שהיא חמשה ספרים אשר הם כנגד חמשה חלוקות של מעשה ודבור וכונה ומחשבה ורעותא דלבא, יען כי מתנת הארץ תלויה בשמירת התורה דכתיב ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חוקיו, וז"ש וירשתה וירשת ה' ע"י חמשה חלוקות הנז' שהתורה נשמרת בהם, ואז ממילא ע"י חמשה חלוקות אלו וישבת בה קרי בה בה"א הם חמשה חלוקות של נרנח"י שהם זה כנגד זה, ר"ל תתיישב ותתקיים בהם:

ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך אשר ה' אלקיך נותן לך. נ"ל התורה אשר צויתיך בפסוק הקודם העיקר הוא תורה שבע"פ שהיא ששה סדרי משנה, אשר ר"ת שלהם הוא זמ"ן נק"ט זרעים מועד נשים נזקין קדשים טהרות, ור"ת אלו מורים שצריך לקבוע עתים לתורה, דהיינו אם יקבע שעה או שתים ביום, וכן שעה או שתים בלילה באופן שלא יבטל קביעות שלו אפילו אם נזדמן לו עסק גדול אז יש ללימוד זה דין קבוע, דקי"ל כל הקבוע כמחלה על מחלה דמי, ושקולה שעה זו כנגד עשרה שעות של היום, ולכך שואלין בב"ד של מעלה קבעת עתים לתורה ואין שואלין אותו אם עסקת בתורה אלא שואלין על הקביעות כדי שיספיק המועט במקום מרובה כדין הקבוע בעלמא, משא"כ מי שלומד שלש שעות ביום, ויום אחד נזדמן לו עסק ולא למד כלל אין ללימוד זה חשיבות כדין הקבוע דקי"ל מחלה על מחלה דמי, ולזה בא הסימן זמ"ן נק"ט שיהיה נקיט זמן ברור וקבוע שלא ישתנה ולא יתבטל בשום אופן, ונמצא כל זה ענין הקבוע רמוז בראשית כל פרי האדמה, ר"ל ראשית כל ששה סדרי משנה דהראשית שלהם זמ"ן נק"ט, ואמר אשר תביא מארצך הוא בהמ"ד שאתה לומד שם, ומביא לימודך מן החכמים המלמדין תורה שבע"פ בבהמ"ד, ועוד אשר ה' אלקיך נותן לך, שמאיר עיניך ולבך לחדש חדושי תורה, וכמ"ש כי אם בתורת ה' חפצו זו הקבלה והמסורת שמקבל האדם מפי חכמים בבהמ"ד, ובתורתו יהגה אלו חדושי תורה שמחדש ע"י תוספת בינה שיתן לו הקב"ה כח ואומן לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, כי מתת אלקים היא זאת. ועל זה אמר כאן אשר ה' אלקיך נותן לך בינה ויכולת לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, ואלו החדושי תורה יהיו נקראים על שמך:

אי נמי ולקחת מראשית כל פרי האדמה. נ"ל בס"ד דידוע קליפת נוגה חציה טוב, וזה החצי נקרא כף האמת, וחציה רע שנקרא כף השקר כי היא דוגמת המאזנים שיש לה שני כפות זה כנגד זה, ובזוה"ק קרי לה טקלא דעשיקת נשמתין, והנה ר"ת ששה תיבות אלו שהם כל פרי האדמה אשר תביא מארצך הוא כ"ף האמת כלומר תקח ניצוצות קדושה מן כף האמת הרמוז בר"ת הנז' אשר ה' אלקיך נותן לך לטובתך מלאכה זו של הבירור כדי שתקח שכר על זה, וכמ"ש המקובלים ז"ל על ענין שבירת הכלים שבכונה נעשה כך כדי לזכות את ישראל בבירור שלהם, וכן אומר כאן אין הקב"ה צריך ח"ו למלאכה זו של בירור הנ"ז, אלא נתן המצוה הזאת לך כלומר להנאתך ולטובתך ושמת הבירור הזה בטנ"א ר"ת בתגין, טעמים, נקודות, אותיות, שהם כנגד ארבע אותיות שם הוי"ה ב"ה וארבע עולמות אבי"ע, והלכת אל המקום אשר יבחר ה' אלקיך לשכן שמו שם הוא עולם האצילות שהוא כולל כל בחינות שם הוי"ה ב"ה:

השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל. קשה כיון דאמר ממעון קדשך למה הוצרך לפרש מן השמים, ידוע הוא שבשמים הוא מעון קדשו, ועוד למה נקיט את ב"פ והול"ל את עמך ישראל. ונ"ל כל נועם הוא בבינה בסוד ויהי נועם שאומרים במ"ש, וידוע דהבינה היא בחינת קודש כי שם קודש הוא בחו"ב, וידוע דהשפעה שתבא לנו מן הבינה תגיע לנו על ידי התפארת שנקרא בשם שמים. וז"ש השקיפה ממעון קדשך, מעון הוא אותיות נועם שהם הוא בחינת קודש, וההשקפה הוא ענין השפעה, כלומר תשפיע לנו מנועם קדשך היא הבינה על ידי התפארת הנקרא שמים, ולז"א מן השמים, כי לא נוכל לקבל שפע אלא על ידו דוקא, וברך את עמך את ישראל נקיט ב"פ את כדי לחלק הברכות אחת לנפשות שהם חלק אלוה ממעל, ולז"א את עמך קרי בה עמך בחיר"ק כלומר לנפשות שהם עמך את ישראל ברכה לגופים שהיא ברכה גופניית:

וגם תברך את האדמה אשר נשבעת לאבותינו שהיא ארץ זבת חלב ודבש, והיינו כי בברכה זו יש פירוש אחד על הגשמיות דמחמת שומן הפירות, העזים נוטף מהם חלב והתאנים נוטף דבש ויהיה בקרקע נחל חלב ודבש מעורבים יחד, ופירוש השני שהוא ברכה נפשיית שאויר ארץ ישראל מחכים ומתחכמים בו ישראל, והיינו כי ישתלשל שפע חכמה בינה ודעת מן שלשה ספירות חב"ד שהם ג' ראשונות, ונרמז זה באותיות חלב ודבש שהם מצורפים לשתי תיבות שהם לבו"ש חב"ד, שאויר ארץ ישראל יהיה לבוש של הארת חב"ד, ובזה יתחכמו ישראל, וז"ש אשר נשבעת לאבותינו, ר"ל בכונה שנשבעת לאבותינו שכוונתך היתה על שני מיני ברכות גשמית ורוחנית:

היום הזה ה' אלקיך מצוך לעשות את החוקים האלה ואת המשפטים ושמרת ועשית אותם. נ"ל בס"ד דנודע שמצות הבכורים שמדבר בה בפרשה זו, וגם תרומות ומעשרות דמשתעי בהו בודוי המעשר הנזכר כאן לא היו נוהגים במדבר אלא אחר י"ד שנה משנכנסו לא"י עד שכבשו וחלקו, ובמדבר לא היה להם מכל זה אלא רק הצווי בלבד, ורק כשהם מצפים למצות אלו בעודם במדבר שיאמרו מתי יבואו לידינו מצות אלו ונקיים אותם אזי מעלה עליהם כאלו קיימו אותם בפועל בהיותם במדבר, וז"ש היום הזה אינו זמן קיום המצות האלה, אלא היום הזה ה' אלקיך מצוך לעשות אחר שתהיו נכנסים לארץ את החוקים והמשפטים האלה אשר נזכרו כאן, כי הם מצות התלויות בארץ, אמנם ושמרת מלשון ואביו שמר את הדבר, כלומר תצפה להם לומר מתי יגיעו לידי ואקיים אותם, אז נחשב לך כאלו ועשית אותם בפועל לעת עתה, אך זה יהיה לך בתנאי שאתה תצפה להם מלב ונפש, וזהו בכל לבבך ובכל נפשך:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, היום הזה ה' אלקיך מצוך לעשות וכו', דארז"ל היום לעשותם ולא למחר

למחר בעוה"ב, ולז"א היום הזה שאתה עודך בעוה"ז אז ה' אלקיך מצוך לעשות את החוקים האלה ואת המשפטים, ואל תבטח בדעתך שתשלים החסרון בעוה"ב כי בעוה"ב אין שם יצר הנקרא לב, כמ"ש רז"ל ע"פ לב חכם זה יצה"ט לימינו, ולב כסיל זה יצה"ר לשמאלו יען כי שם בעוה"ב לא יש אלא הנפש בלבד שאין קשור בה היצר הנקרא לב לא יצר טוב ולא יצר רע, על כן שמירה ועשיה של המצות אינה אלא בעוה"ז שאתה שומר ומקיים אותם בכל לבבך ובכל נפשך, ר"ל בקשר הלבב הוא היצר הנקרא לב עם נפשך, ואין קשר זה של היצר עם הנפש בעוה"ב, ולכך אין יתרון לאדם במעשה המצות שם אלא רק בעוה"ז, ואמר בכל לבבך כלומר בשני יצרים שהם יצה"ט ויצה"ר שכל אחד מהם נקרא בשם לב כאמור, ואומרו בכל נפשך רמז לנפש הבהמית הנקראת כח הגוף ונפש השכלית שהיא חלק אלוה ממעל, משא"כ בעוה"ב לא נמצאת נפש הבהמית שהיא כח הגוף אלא רק נפש השכלית בלבד :

את ה' האמרת היום להיות לך לאלהים וללכת בדרכיו וכו'. נ"ל בס"ד דידוע ששם הוי"ה ב"ה יש בו י"ב צרופים וכל צירוף מהם שולט בחדש אחד, והראשון הוא שם הוי"ה ככתבו שולט בניסן שהוא ראש חדשים וצירוף החמישי הוא צירוף הוי"ה ששולט בחודש החמישי שהוא חודש אב, וצירוף זה רמוז בפסוק הנה יד ה' הויה, וידוע שכל הצרופים אסור להגות אותם להוציאם בפה, ורק צירוף זה של הוי"ה מותר להגות אותו להוציאו בפה כמו שהוא, וכשאנחנו באים לזכור שם יקו"ק אנחנו מזכירים אותו בפינו בצירוף זה של הוי"ה, ואמרתי בס"ד רמז לזה אמרת ה' צרופה, ר"ל אמרת ה' שתהיה אמירתו ויצאה בפה צרופה קרי בה צירוף ה"א, כלומר ע"י צירוף החמישי השולט בחודש החמישי, ונרמז בזה כי הוא מגן לכל החוסים בו שלעתיד תתעלה שליטת צרוף זה בחודש שלו להיות עליון על כל החדשים שיהיה בו טובות נשגבות ורבות עד מאד לישראל החוסים בו :

וה"ש את ה' האמרת היום, ר"ל שם יהו"ה יש בו צירוף אחר שאתה אומר אותו בפיך היום והוא צירוף הנקרא הוי"ה, ועל ידי אמירת צירוף זה תהיה בטוח על העתיד להיות לך לאלהים לך דייקא, כלומר עליך לבדך יכנה אלהותו שיזכה כל יחיד ויחיד מישראל להיות צדיק גמור, שיהיה ראוי שהקב"ה יכנה אלהותו עליו כאשר כינה אלהותו על אברהם יצחק ויעקב, שנאמר אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב, ותזכה ללכת בדרכיו מה הוא חנון אף אתה חנון, מה הוא מחיה מתים אף אתה תחיה מתים, ותזכה לשמור חוקיו ומצותיו ומשפטיו שהם שלשה מיני מצות יהיו במשקל אחד שתשמור החוקים שאין השכל מחייב אותם, ואין להם טעם כמו שמירת המצות והמשפטים שיש להם טעם והשכל מחייב אותם, וגם תזכה לשמוע בקולו, כלומר תשרי עליך רוה"ק, ובה יתגלו לך סודות התורה, כמ"ש רוח ה' דבר בי ומלתו על לשוני שיתקיים בך, מ"ש הפסוק וכל בניך למודי ה' שע"י השראת רוה"ק נחשב כאלו האדם לומד תורה מפי הקב"ה, וכמפורש בכתוב רוח ה' דבר בי, ועי"כ נחשב מלתו על לשוני שהוא מלמדני תורת אמת :

ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגוך. י"ל כיון דאמר ובאו עליך משמע דבאים מאליהם, וא"כ שאינו רודף אחריהם, ומאי הוסיף באומרו והשיגוך. ועוד דמאחר שאמר שבאו עליו, נמצא השיגו אותו, ונ"ל בס"ד ע"פ מעשה שהיה באחד תם וישר והוא בינוני שאינו עשיר ויום אחד שמעה אשתו שהביאו אותו היום דגים הרבה למכור בשוק, כי עלתה המצודה של אותו היום דגים מרובים, וכולם היו ממין החשוב הנקרא בערבי ביג"י ונמכרים בזול, ותלחץ את בעלה שילך לשוק ויקנה דג אחד והוא סירב ונתעצל מכמה סיבות ואחר אלף הפצרות שעשתה אשתו הוכרח לילך, והנה איתו המוכר שהלך אצלו אותו היום, היו כל הדגים שבחנותו ממין החשוב שקורין ביג"י ורק היה בחנותו דג אחד גדול שהוא ממין הגרוע שקורין נע"אן והיה אותו המוכר משתדל הרבה למכור לזה הדג הגרוע שקורין נע"אן ואין שום אדם מתרצה לקנותו, אע"פ שהיה אומר להם שהוא ימכרנו בחצי ערכו, כי אומרים לו מי זה רוצה מין החשוב ויקנה הגרוע, באופן שבכל הפצרותיו בלוקחים לא היה שום אדם נשמע לקנות הדג ההוא, כי ידמה אותו הדג כאלו עקרב יש בו שמזיק אותם וגם את בעליו :

ובאשר קרב אותו האיש אליו לקנות ראה זה המוכר שזה האיש הוא תם, על כן אמר אולי אוכל לפתותו לקנות הדג ויראהו לו ויאמר תקנה זה הדג שהוא גדול בכמותו, ואני מוכרו לך בחצי ערכו, ולא אבה האיש לקנותו באומרו עתה תקניטני אשתי ותאמר למה קנית ממין הגרוע שקורין נע"אן כיון שיש לפניך מן החשוב והכל קונים ממנו, בקיצור אחר אלף הפצרות ורצויים קבל לקנותו ברביע ערכו, ואחר שהביא את הדג לבית חשב בדעתו אם יתן הדג לאשתו ודאי תקניטנו עמו ותכריחהו להחזירו ולהביא דג אחר במקומו ממין החשוב לכך הכניס הדג לבית המבשל ולקח הסכין והפשיט קשקשים שלו, וקרעו לעשותו חתיכות קטנות כי עתה אם תראה אשתו לא תכירנו. ואם תכירנו לא תכריחנו להחזירו כיון שכבר נקרע, וכיון שקרעו בידו מצא בתוכו מרגלית אחת יקרה, ותכף ומיד הוליך אותה אצל עשיר אחד גדול שהיה בעירו למכור אותה על ידו, וזה העשיר כשראה אותה נתפלא עליה, וא"ל מנין לך, וזה לא העלים ממנו וסיפר לו המעשה כמו שהיא מתחלה ועד סוף :

ויאמר העשיר מאחר שאתה ספרת לי מעשה שלך גם אני אספר לך על עושרי מהיכן בא שענינו דומה לענין שלך, ויאמר כי אביו לא היה עשיר כ"כ, ופעם אחת חלה חולי גדול ונתרפא ע"י רופא אחד מובהק, ואחר שנתרפא צוהו הרופא שילך חוץ לעיר לקבוע לו אהל בארץ מישור על שפת הנהר ששם האויר נאה וטוב, וזה הוא צורך גדול בעבור התחזקות גופו ובריאותו, כי היה חוץ לעיר קרקע גדולה אצל הנהר והיה דרכם של עשירי העיר לקבוע בה אהלים לדור שם ב' חדשים אייר וסיון ויתענגו להשתזלה (בלה"ע) בעד כל אהל כו"כ דנרים, וא"ל הרופא אתה תקדים לילך בניסן לקבוע אהל במקום אשר יערב לך כי אותו זמן לא יש אדם אחר עומד נגדך וכל הקודם זכה, ולא רצה אבי לעשות כאשר אמר הרופא, ובפרט להקדים, וכו"ד אחר מאה הפצרות הכריחו הרופא שילך האהל לקבעו שם בקרקע ההיא בחודש ניסן והוא ראה קרקע גדולה לפניו וערב לו לקבוע האהל בצד זה, ואחר שעה וקבעו חזר בו ועקרו וקבעו בצד אחר, כן עשה שתים ושלש פעמים ובמקום האחרון כשבא להכות היתד של האהל בקרקע, הנה אחר שירד היתד שיעור חמש אצבעות נראית לפניו גומא אחת שירד כל היתד בתוכה, וכשבא להוציאו הסיר בידו את העפר ויראה לפניו צלוחית אחת קטנה וימצאנה מלאה אבנים טובות ומרגליות יקרות ויתעשר בה עושר גדול וממנה כל העושר שלי שהיא בידי שירשתי אותו מאבי :

ועתה בא וראה איך הענין של עושר אבי הוא בא דומה בדומה לעושר הזה שלך, כי יש כמה שנים שגדולי העיר קובעים שם אהלים, והיה מן הראוי שתתגלה הצלוחית של אבנים טובות לפניהם ע"י תקיעת היתד של האהל, אמנם זה פלא כי בכל שנה כשבאים לקבוע

לקבוע אהל במקום שקבע בו אבי היו תוקעים היתד סמוך ללולוחית בשנים או שלש טפחים, ולא נזדמן שיתקעו היתד למעלה מן הללוחית, כדי שלא יהיו מרגישים בה ובכל שנה היה השגחה פרטית מן השמים על דבר זה עד שיבא אבי ויקח את שלו בזמן הנועד לו למעלה ועוד זה יש פלא אחר יותר, מעלת הרופא להקדים כדי שירפא המליאה בזמן שאין איש זר רואהו, שאם היו רואים היה מוכרח לתת המליאה להממשלה, ולא עוד שהיה אבי דוחה הדבר הזה בשתי ידים ולא רצה לקבוע לו אהל שם, ואחר כמה הפצרות של הרופא הוכרח ללאת לקבוע האהל שם כדי שיקח את העושר ההוא, וכן אתה כמה הפצירה בך אשתך לקנות דג ולא רצית ובע"כ שלא בטובתך הלכת ואחר שהלכת כמה הפצרות הפציר בך בעל הדגים שתקנה את הדג הגרוע. ולא רצית ובע"כ קנית, ומזה נתגלגל הדבר שתהיה אתה מוכרח לקרעו בידך כדי שתטול את שלך מתוכו, ועיד פלאות רבות נמלא בזה, כי קודם בואך כמה הפצרות הפציר המוכר בבני אדם שיקנו את הדג, ולא רצו, יכאלו היה בו עקרב ועוקץ אותם, וכל זה היה כדי שתבא אתה ותירש זה העושר שהיה שמור בתוך הדג בשבילך :

ובזה פרשתי בס"ד מ"ש בגמרא דיומא דף ל"ח מכאן אמר בן עזאי בשמך יקראוך ובמקומך יושיבוך ומשלך יתנו לך, ואין אדם נוגע במוכן לחבירו ע"כ, וקשה למה נקיט ואין אדם נוגע והול"ל אין אדם נוטל או לוקח, אך במעשה הנז' מובן הדבר כי אפילו נגיעה לא יגע כאשר היה בדג שבתוכו המרגלית דכל קוני הדגים מאסו אותו שלא רצו לתפוש אותו וליגע בו בידם שורו טמא קראו לו, וכאלו עקרב יש בו, וכל מה שהיה מתלבש בעל הדגים להשליכו לפניהם להראותם גודלו לא היו פונים אליו, וכאשר היה ג"כ במעשה היתד של האהל, שכל יושבי אהלים זה כמה שנים כאשר קובעים אהל כאן לא היו נוגעים בעפר אותם שני טפחים אשר למעלה מן הללוחית של אבנים טובות, וכל זה היה בהשגחה כדי שיקח העושר הזה אותו אדם המוכן לו מן השמים :

והנה מכאן אתה למד שכל העושר והברכה המוכנת לאדם מן השמים לא מבעיא שתבא אליו מאליה בנחת ולא בצער, אלא אפילו אם זה האדם הוא בורח מזה העושר והברכה הם ישיגו אותו ויבאו אללו בעל כרחו. וז"ש ובאו עליך כל הברכות האלה באו מאליהם שאין אתה צריך לטרוח ולחזר עליהם, ולא מבעיא זה אלא אפילו אם אתה בורח מהם ודוחה אותם בשתי ידים הם ישיגוך בעל כרחך, וכאשר תמלא במעשה של הדג הנז'. ותזכה להצלחה נסית כזו, כי תשמע לקול ה' אלקיך ולא בעבור לקבל שכר הן בעוה"ז הן בעוה"ב :

ואציעה לפני הקורא מעשה נפלאה הובאה בספרים שממנה ידע האדם פלאות השגחתו יתברך המסבב הסיבות, והוא כי ברלות ה' דרכי איש שומר כל עלמותיו ושומר ממונו מכף מעיל וחומץ, ולא עוד אלא אפילו אם הוא מפזרו ומוליאו מידו עושה ככפיים לו סיבות שיהיה לממונו כנפים לעוף בהם לחזור ולבא לידו, אפילו ע"י סיבות רחוקות אשר אינו מלייר אותם בדעתו, ומעשה שהיה כך היה, קודם זמן רב היה איש אחד גר ושמו אברהם והיתה מלאכתו מלאכת חרש עץ ויעבוד עבודתו ביושר ואמונה, ומלאכתו היתה נקיה וטהורה מכל שמץ איסור של גזל והונאה ושקר ותרמית אין בה שום דופי כלל. והשי"ת בירך מעשה ידיו ויעש חיל ויקבוץ על יד עושר רב, ויחי באמונה ופזר נתן לאביונים, ורעבים הביא ביתה ויתהלך במשרים. ויהי היום ויסע אברהם הוא ואשתו ובניו ובני ביתו לעיר הסמוכה לירושלים לשמחת נשואין של בן דודו אחי אביו אשר הזמין אותו ובני ביתו כולם, לימים מועטים ולחזור, ויסגור את ביתו ולא הניח בו אפילו שומר אחד וכל ממונו זהובים בעין הניחם שם בתוך תיבה אחת סגורה המונחת בתוך חדר אחד, והשכן שלו היה איש בליעל גנב ושודד, ובראותו כי אין איש בבית ויתגנב אל הבית ויחפש בהנמלא בבית וימלא את שקלי הזהובים אשר אסף אברהם בעמל כפיו, ויקחם ויברח מן העיר בלילה, ואחר ימים מועטים שב אברהם לביתו וירא את כל אשר נעשה לו ויבך תמרורים, ויחקור וידרוש למלוא עקבות הגנב ולא עלה בידו, כי הוא הבין שהשכן שהיה מוחזק לגנב הוא גנב הממון וברח ואיננו :

והנה זה הגנב הנז' אשר ברח בלילה מירושלים ללכת לכפר עין גדי אשר בסביבות ירושלים לטמון שם שללו, ובדרך תקפתו מחלה עזה ויפול ארצה ויתעלף ומאחר שלא נמלא איש להקימו שם נפל שדוד וימת ולרורות הזהובים בחיקו. ויהי בבוקר וילך איש מיושבי הכפר ואפרים שמו והוא בן יחיד לאיש זקן וימלא איש יהודי מת ויכרה לו קבר וימלא לרורות הזהב בחיקו ויקחם לעלמו וישמח לבו בשתים, הא' כי עשה טוב לקבור מת מלוה, והב' השכר ששלם הקב"ה כרגע בהוא לרורות הזהב אשר מלא ותעלוזנה כליותיו. ויהי בלילה ההיא ויחלום אפרים לאמר אל תגע בממון הזה להנות ממנו כלום כי לך הוא, כי האיש אשר מלאת הממון בחיקו גנבו מיד איש נאמן וזה הממון ישוב אל יד בעליו, ולא הוגד לו בחלום מי הוא זה בעל הממון, ויקץ משנתו והנה חלום, ויאמר אפרים החלומות שוא ידברו ולא שת לבו לדברי החלום אשר הגידו לו שאין לו רשות להנות ממנו ויאמר בלבו אני לא גזלתי הממון הזה מיד בעליו על כן אני אהנה מן הממון הזה, ואיני חושש מדברי החלום :

והאיש הזה אפרים היתה הליכתו אלל אביו שחלה ונטה למות ויאמר קשה עלי המשא הזה של לרורות הזהובים לשאת אותם עמי לבית אבי, ויתייעץ בנפשו להכנס בגן אחד שהיה לאביו להטמינם שם, וירא אילן אחד של תותים אשר העץ שלו עב מאד, והיה נבוב ויטמן לרורות הזהב שם ואת פתח החלל שבו הזהובים סתם בחתיכת עץ סתימה חזקה ובריאה. ויבא לבית אביו וימלאהו גוסס, ואחר איזה רגעים מת, ויעש אפרים לאביו אבל שבעת ימים כמשפט, ובתוך אבלו של אביו נזדמן רוח סערה קשה וחזקה מאד ומטר סוחף ארלה עד אשר עקר הרוח כמה אילנות והפילם, ושלט יותר בגן הזה של אבי אפרים ויפלו כל אילנות שבו ארלה, וגם העץ הנבוב שבו לרורות הזהובים נשבר ונפל ארלה, אע"פ שהיה עץ עב וחזק, ואחר ששקטה הרוח עבר אדם אחד עני בתוך הגן ויבחר לקחת לו משם מעלים שנפלו למכור אותם, ויבט אל אותו העץ שבו הלרורות ויראהו עב וישר שאין בו עקמימות ויאמר טוב העץ הזה למלאכה לעשות ממנו כלים, וישאהו על שכמו אע"פ שהיה כבד מאד ויביאהו לירושלים כי היה אותו המקום קרוב לירושלים, וימכרנו לאברהם חרש עלים הנז"ל, ויהי כאשר גזר אברהם את העץ ההוא לגזרים מלא שם כל לרורות הזהובים שלו כמו שהם במושלם ויודה את השי"ת על טובו ועל חסדו :

והנה אפרים אחר שילא מאבל אביו, ויבא לגן אביו ליקח משם לרורות הזהובים, וירא כי הגן נשחת כולו ברוח שנשברו האילנות שבו וירא כי העץ הנבוב שבו שם הלרורות איננו, ויזכור החלום שאמרו לו שלא יהנה מן אותו הממון כלום כי איננו שלו והוא שמור לבעליו ומוכן לבא לידי בעליו, והוא אשר לא חשש לדברי החלום ויגמור בלבבו ליקח הממון ההוא לעלמו להנות בו, הנה זאת סיבבה לו הרעה הזאת שהממון שב אל יד בעליו על ידי

רוח סערה החזקה אשר שלטה בגן, ובזה אבדה גם הירושה של הגן שירש מאביו שלא יש לו ירושה מאביו זולת זה הגן וכבר נשחת כולו, ואין לו שום הנאה ממנו כיון שנשברו ונפלו כל אילנות שבו, וידל אפרים אח"ז מאד וילך מעיר לעיר ולא מצא לחמו להחיות נפשו:

ויהי היום ויבא אפרים לירושלים ויעבור על בית אברהם אצל העץ הנז' ויתיצב לפניו וישאל ממנו ויבקש ממנו לקבלו לעסוק אצלו בעבודת מלאכתו כדי למצוא פת לחם בשכרו, ויאמר אברהם טוב הדבר שבה אתי בביתי ותעסוק במלאכתי ותאכל לחם על שלחני. ויהי היום בשבתו לשלחנו, ויספר אברהם לאפרים הנפלאות אשר עשה לי הש"ת בחסדו אשר השיב לו טובו אשר שללו אותו ממנו, ויגרגים אפרים בדבר ויאמר לאברהם הזה העץ הגנוב לקחת את כל אשר לך, וילטוש אברהם את עיניו ויבט על אפרים בתמהון וישתומם בלבבו מאין ידע אפרים את סודו כי דבר העץ לא גילה אברהם לשום נברא, וישאל אברהם לאפרים מאין ידעת זאת, ויאמר טובך ה' בידי ויספר לו את אשר מצא אדם מת בדרך וצרורות היו בחיקו ויקחם, ויחלום חלום להזהירו לבלתי יקח לו כלום מן הממון והוא לא חש לדברי החלום, וסוף דבר טמנתי הממון בעץ הגנוב ואח"כ באתי לבקשו ואיננו, ואדע כי נתאמת החלום והעץ הלך לבעל הממון, ועתה ידעתי כי אתה בעל הממון ואליך בא העץ. וישמח אברהם ויגל על הדברים האלה ויודה את ה' על אשר סיבב בעבורו כל הסיבות האלה כדי שיחזור טובו אליו במנוחה והשקט בשלימות:

ויהי היום ויאמר אברהם לאפרים, אמנם העושר ההוא לי הוא אשר לוקח ממני ויושב לידי, בידך היה ועל ידך ניצל מיד הגנב ועתה הנני לתת לך חלק ממנו, וימאן אפרים ויאמר לא אקח מאומה מזה הממון כי לא לי הוא וכבר עין בעין ראיתי כי יסרני יסרני יה על אשר המרתי להנות בו אחר מראה החלום, כי רוח ומחלה עברו על נפשו, ולכן אני עתה ירא להנות אפילו במקלתו, פן תכבד עליו יד ה', וכל עין אדם רואה שהממון הזה שמור הוא לך ולא לאחר. ויאמר אברהם אבל אני נותנו לך ברצון טוב ולא יקרך רע, ולא אבה אפרים לקחת כלום:

ויהי היום ואברהם אמר לעשות חתונה בנו, וירא אפרים כי תשבות העבודה שבוע ימים של שבעת ימי המשתה, ויקח אפרים רשות מן אברהם ללכת בשבוע זה לראות שלום בני משפחתו שהם במקום אחר רחוק מעט מירושלם, ויתן לו רשות ללכת, ויאמר אברהם לאשתו שתעשה לו לחם יפה צידה לדרך, אך לחם לה באזנה שתעשה לו חלת לחם אחת גדולה ועבה טפח ותשים לו בתוכה חמשים זהובים מן אותם הזהובים שהיו בצרורות שהושבו לו אחר שנגזלו ממנו, ותעש אשתו כאשר אמר אברהם, ומחמת עוביה של החלה וגידלה לא נודע ולא ניכר ש'ש בתוכה זהובים, וחשב אברהם אע"פ שהוא רוצה ליתן לו מן הזהובים ולא קבל, הנה בעתה כשישבור החלה בדרך לאכלה וימצא בה הזהובים יקבלם ולא יחזירם לו, ואחר שנאפית החלה מסר אברהם לאפרים את החלה ויאמר לו זו היא צדה לדרך עשינו לך ותאכל ממנה בכל יום במשך הדרך, ויקח מידו ויפרד אפרים מן אברהם וילך:

ואפרים בבואו על גבול העיר ירושלימה ניגש פקיד הגבול לחפש באמתחתו כנהוג לעוברי דרכים וירא אתו את החלה הגדולה ההיא ותמצא חן בעיני הפקיד ויקנה אותה ממנו, וביום ההוא חג אברהם, את חג חתונת בנו, והנה לפנים בישראל כל אחד מהקרואים לחתונה יביא תשורה לבעל המשתה איזה אוכל חשוב ומיני מרקחת או משקין יין טוב וכיוצא, וזה פקיד הגבול אשר קרא אותו אברהם למשתה הביא לאברהם החלה ההיא שקנה מאפרים מתנה לאברהם כנהוג, ויראה אותה אברהם ויכירה וידע כי זאת החלה אשר נתן לאפרים צידה לדרך, ויתפלא אברהם ויאמר אצבע אלהים היא, וישמור אותה החלה אצלו, ולא שברה עד שיבא אפרים ממקום בני משפחתו אשר הלך שם:

ובכלות ימי המשתה שב אפרים למלאכתו ועבודתו בבית אברהם, ויראהו אברהם וישמח לקראתו ויאמר לו מה שלום בני משפחתך ויאמר שלום, ויאמר אברהם האכלת החלה אשר נתתי לך, ויאמר לא, ויאמר האם נדרת נדר לבלתי אכול בלחמי, ויאמר לא, אך בבואי על הגבול ראה הפקיד את החלה ותיטב בעיניו ויקנה מידי, ויאמר אברהם דע לך כי החלה הושבה לידי והנה לפניך והניחה לפניו, ויקח אברהם את הסכין ויגזרנה, וירא אפרים כי נפלו מתוכה דינרי זהב, ויהי כנרדם ולא ידע נפשו, ויאמר אברהם נפשי כלתה לתת לך חלק מכספי ואתה ניערת כפיך מקחת, ואחשוב לתת לך שלא מדעתך ואלו לאפות חלה גדולה צידה לדרך ואשים בתוכה דינרי זהב למען תמצאם ותקחם, וראה עתה מה נפלא הדבר הזה שגם זה הושב לידי, ויתפלא אפרים על הדבר ויאמר לאברהם אהוב אתה בעיני ה' ועינו עליך לטובה:

והנה אחר זה נתגדל עוד אפרים בבית אברהם וימצא חן בעיני אברהם עד שחשק בו לתת לו בתו וכן עשה, ויהי אפרים חתן לאברהם ויעשרהו אברהם מכספו כי נעשה חתנו, ונמצא כי הש"ת השגיח בחמלתו על אפרים אשר היה לבו טוב וישר ונכון נתעורר והרגיש ברצון הש"ת ונתרחק לבלתי יקח מאומה מאותו הממון, אע"פ שאברהם נתן לו ברצונו הטוב, יען כי נתברר אצלו דרצון הש"ת שלא יחסר אברהם כלום אפילו זהוב אחד, בראותו שאע"פ שאברהם רוצה ליתן חלק מן ממונו בעבור קיום דרך ארץ ומדת האנושי, עכ"ז לא עלתה בידו מחשבתו אלא סיבב אדון הסיבות סיבה אחרת להיות על ידם שמור הממון לאברהם ההוא ואין לזר אתו כלום:

ובאמת כמה דברים יקרים אנחנו למידין מן מעשה הנפלאה הזאת, ויתבונן האדם על תוקף ואומץ ההשגחה העליונה, איך מנהגת את שוכני ארץ בכלל ובפרט, ואין חכמה ואין עצה ואין תבונה לנגד ה' כי עצת ה' היא תקום וכל מחשבות אדם בטלים כנגדה, וכחומר ביד היוצר כן הטבע בידו יתברך, ולכל אשר יחפוץ יטנו וכל הסיבות מתגלגלים בעולם כדי לקיים רצון הבורא יתברך:

ברוך אתה בעיר וברוך אתה בשדה. נ"ל בס"ד דידוע דהשפעה תהיה מבני יודין של שם השילוב דהוי"ה אדנ"י, שהוא שם יאהדונה"י, וכנגד שני יודי"ן אלו בולע בעה"ב בסעודת שבת כזית אחד לעצמו כנגד יו"ד ראשונה, וכבילה לאשתו כנגד יו"ד האחרונה, וכמ"ש רבינו האר"י ז"ל בפיוט שתיקן לסעודת שבת למבלע על רפתא כזיתא וכביעתא תרין יודין נקטא סתימין ופרישן, ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא יש ר"ת שני יו"ד, ולז"א פותח את ידיך ומשביע לכל חי רצון, וארז"ל אל תקרי ידיך אלא יודי"ך:

והנה ידוע יש אות ב' משמשת במקום תיבת תוך כמו מי בחלר שהוא ר"ל מי תוך החלר, וכן בכף רעיך אות ב' משמשת במקום תוך, וכנז' בספרי הדקדוק, והנה תוך אותיות עי"ר במילואם כזה עי"ן יו"ד רי"ש יש במילוי שהוא תוך הפשוט אותיות שנ"י יו"ד רמז לשני יוד של שם השילוב הנז' שבהם תהיה הברכה ולז"א ברוך אתה בעיר, כלומר בתוך אותיות עיר שהוא צירוף שני יו"ד. ואמר עוד עד"ז ברוך אתה בשדה, כלומר בתוך אותיות שדה, כי אותיות שדה במלואם כזה שי"ן דל"ת

דל"ת ה"א, אותיות המלוי הם אותיות ת' אילן, והוא דידוע שיש ת' עלמין דכסופין, וידוע כל פרצוף שלם נקרא בשם אילן, וכמ"ש בבקשה בכל יום להשלים אילן העליון, ולכן כל עולם מאותם ת' עלמין שהוא שלם בכל הפרצופין נקרא אילן, נמצא ת' עלמין הם ת' אילן, ולז"א וברוך אתה בשדה כלומר תהיה מבורך מאותם ת' עלמין שהם ת' אילן הרמוזים בתוך אותיות שדה, כלומר במלוי שהוא תוך אותיות הפשוט :

ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך. איתא במדרש על פסוק זה וז"ל, וכבר פירש דוד ה' ישמור צאתך ובואך מעתה ועד עולם, והוא תמוה. ונ"ל בס"ד דידוע שהדרך נשפע משם הוי"ה שהוא מלוי העולה ב"ג, ומשם אהי"ה דמלוי יודי"ן העולה קס"א כי שניהם עולים מספר דרך. גם ידוע שבעה שמות הוי"ה אהי"ה בסוד השילוב הם עולים שכ"ע ומסוגלים לשמירת הדרך אשר הוא מורכב מן מספר הוי"ה אהי"ה, וז"ש רז"ל ע"פ ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך כבר פירש דוד כמה תהיה ברכתו, באומרו ה' ישמור צאתך ובואך מעתה ועד עולם, רמז בזה על שבעה שמות שילוב הוי"ה אהי"ה שעולים מספר שכ"ע שהם רמוזים במספר שיש בין מספר אותיות עתה לבין מספר אותיות עולם שהוא מספר שכ"ע :

ובזה יובן בס"ד שפיר טעם הכתוב הבא אחר זה, והוא מ"ש יתן את אויבך הקמים עליך נגפים לפניך, בדרך אחד יצאו אליך ובשבעה דרכים ינוסו מפניך, וצריך טעם לשבעה דרכים, ובזה מובן בס"ד שפיר כי שמירת ישראל בדרך תהיה בשבעה שמות השילוב של הוי"ה אהי"ה המאירים להם בדרך, לכן בכוחם ינוסו אוייביהם לפניהם בשבעה דרכים :

ובאופן אחר נ"ל בס"ד רמז הכתוב ברוך אתה בבאך וברוך אתה בצאתך, דידוע שהצדקה רמוזה באות כ"ף, וכתבו המפרשים ז"ל, דלכן פרשת הצדקה הכתובה בפרשת ראה מתחלת באות כ"ף, דכתיב כי יהיה בך אביון וכו', ומסיימת באות כ"ף דכתיב ולאביונך בארצך. ואמרתי בס"ד טעם נכון, למה מתחלת בכף סתומה ומסיימת בכ"ף פתוחה, לרמוז שראוי לבעל הממון שיתנהג בפרנסת בני ביתו בכף סתומה שיקמץ להם, אבל לעניים ושאר מצות יתנהג בכף פתוחה להיות ותרן שיפתח כפו לפזר כדי צרכן, וכמ"ש רז"ל באותו עשיר שהיה מקמץ עם בני ביתו לקנות להם ירק של אתמול שנמכר בזול, אבל לצדקה וחסד היה מתנהג בותרנות מאד, מפני שאם יתנהג בביתו בותרנות לא יוכל ליתן צדקה לעניים כדי צרכן כי רבים המה. ובזה פרשתי בס"ד רמז דברי התנא באבות ע תחזק טובה לעצמך כי לכך נוצרת כך הוא כף סתומה, והב' כף פתוחה להורות שיקמץ בבני ביתו ויוותר לעניים :

והנה ידוע דארז"ל שלשה דברים מגינים על אדם מן יצה"ר שהם כוס, קול, ממון, והקול הוא התורה והממון הוא הצדקה, נמצא הצדקה מצלת את האדם מן יצה"ר שמגינה עליו להצילו מן עצת היצה"ר המפתה אותו ומושך לבו לחטוא. ואמרתי בזה רמז נכון, במ"ש הכתוב והיה מעשה הצדקה שלום, והוא דידוע מ"ש רז"ל שהיצה"ר יש לו שבעה שמות וחד מנייהו מכשול, שנאמר הרימו מכשול מדרך עמי, והצדקה רמוזה באות כף כאמור, ואם תסיר אות כ' מן מכשול ישאר שלום, ולז"א הרימו מכשול מדרך עמי ע תקרי עמי אלא עימי באיר"ק תחת עין, כלומר מכח מצות הצדקה שהיא עימי דכתיב צדיק ה' צדקות אהב, תרים המכשול ותעשהו שלום שהוא שמו של הקב"ה, ולז"א והיה מעשה הצדקה, כלומר ע"י מעשה הצדקה נעשה שלום שיסתלק כ' מן מכשול וישאר שלום שהיצה"ר נעשה יצ"ט שהוא שלום :

והנה מלבד תועלת זו הנעשית מן הצדקה שיסתלק כ' מן מכשול וישאר שלום, שזה הוא ענין יציאה שאתה מוציא לאות כ"ף מן השורה, אלא עוד יש תועלת אחרת מן הצדקה להפך שהוא להכניס ולא להוציא, והיינו דידוע דהעשיר בעל מצות אשר צדקות אהב נקרא בשם מלוה, דכתיב מלוה ה' חונן דל, וידוע דהעשיר המספיק לת"ח יהיה לו גל וחופה אצל החכם אך טפל לו, דכתיב בצל החכמה בצל הכסף, ומזה למדו רז"ל עתיד הקב"ה לעשות צל וחופה לבעלי המצות אצל בעלי תורה, שנאמר בצל החכמה בצל הכסף, נמצא העשיר יהיה דומה לחכם שיש לו דין מלך, דארז"ל מאן מלכי רבנן דכתיב בי מלכים ימלוכו, ובזה יבא הרמז לנכון שאם תכניס אות כ' באותיות מלוה יהיה צירוף מלוכה :

נמצא ע"י הצדקה הרמוזה באות כ' יהיה שתי תועליות באות כ', והיינו אחת נכנסת בתוך מלוה ויהיה צירוף מלוכה ואחת יוצאה מן מכשול וישאר שלום, ובזה פרשתי בס"ד רמז מאמר בגמרא דברכות דף כ', א"ר יוסי בין השמשות כהרף עין זה נכנס וזה יוצא ואי אפשר לעמוד עליו, והרמז בזה בין השמשות, רמז לעשיר שהוא נקרא מלוה, דכתיב מלוה ה' חונן דל דעושה ומתנהג בשמשות שבכל יום ויום, דנודע שהשמש מלוה את הירח שהיא עניה דלית לה מגרמא כלום, כן העשיר נוהג בשמשות של כל יום, זה ניכר שבחו יותר עשר ידות בזמן שבני אדם מעלימים עין מן הצדקה דאז יש לו יתרון עשר ידות, ולז"א כהרף עין ר"ל עיקר תפארתו והדרו הוא בזמן שבני אדם מעלימים עין מן הצדקה דאז זה נכנס וזה יוצא, ר"ל ע"י הצדקה אות כ' נכנס במלוה ויעשה צירוף מלוכה, וזה יוצא דאות כ' יוצא מן צירוף מכשול וישאר שלום ויש חשיבות לכח הצדקה שא"א לאדם לעמוד עליו, כלומר לא יוכל האדם לעשות לו ערך, כי לפעמים במתן בילה אחת יזכה לשכר עצום ונורא, וכמו המעשה שהביא מהר"א הכהן ז"ל, דעשיר א' מימיו לא נתן צדקה כלל, ורק קודם פטירתו בשעה אחת נתאוה לאכול בילה, ונזדמן באותה הרגע שהביאו לו הבילה בא עני ודפק על הפתח ולעק שהוא רעב מאד, ויאמר תנו לו את הבילה הזאת ויתנו לו, ומזל העשיר גרם שאותו עני היה יר"ש והיה מסוכן בסכנת הרעב וזה גרם לו שחיה בעוה"ז ועסק בתורה ומצות, ועי"כ זכה העשיר בעבור אותה צדקה לחיי עוה"ב, וכן מעשה כיוצא בזה בזוה"ק כי בעבור חצי מעה שנתן זכה לשכר גדול מפני שבזה החיה נפש מישראל, וכן בירושלמי בעובדא דתלמיד ר"ח ועוד כיוצא בזה, ולכן א"א לעמוד על מתן הצדקה לתת לו שכר כפי ערכו, דאין יודעים ערך הדבר שנעשה אלא השי"ת לבדו שיודע הנסתרות :

הרי יש לאדם שתי תועליות מן הצדקה הרמוזה באות כ' שהם אחת יוצאה מן מכשול לעשותו שלום, ואחת נכנסת באותיות מלוה לעשותה מלוכה, וז"ש ברוך אתה בבאך חלק התיבה לשתים וקרי בה בבא ך', ר"ל כשתבא אות כף ותכנס במלוה ותהיה מלוכה, וברוך אתה בצאתך בצאת ך' שתצא כ"ף מן מכשול וישאר שלום. ובזה יובן ותיפי במאד מאד והצלחי למלוכה, מאד ר"ל ממון, כמ"ש בכל מאודך בכל ממונך, ונקיט ב"פ מאד שהוא ב"פ ממון דקאי על ממון שמוציא בביתו לבניו ואשתו, דקאי ג"כ על ממון שמפזרו לעניים בשביל צדקה בשניהם יש לך יופי, כי באחת עושה קמצנות ובאחת נדיבות כאמור לעיל, ועי"כ תצלחי למלוכה דייקא דאותיות מלוה תהיה צירוף מלוכה :

בדרך אחד יצאו אליך ובשבעה דרכים ינוסו לפניך. הנה לדרך אחד שיצאו אין צריך טעם דזה

מזרח, אבל לשבעה דרכים צריך טעם. וי״ל בס״ד ע״פ מ״ש הרב בני יששכר ז״ל דף א׳ אות יו״ד בשם הרב המקובל מג״ע ז״ל ע״פ ויקח לו את כל אלה ויבתר אותם בתוך, דשבעים שרים הם ש״ה מול ש״ה כי ל״ה שרים אחוזים בצד ימין דקדושה, ויסמאל על גביהן הרי הם ש״ה, ועוד ל״ה שרים מצד שמאל דקדושה ועשו על גביהן הרי הם ש״ה מול ש״ה, וישראל פנימיים אוחזים בקדושה. על כן ישמעאל יום מנוחתם הוא בערב שבת מימין הקדושה שהוא השבת, ובני עשו הוא ביום ראשון בשבוע שהוא משמאל השבת, ולישראל ניתן יום מנוחתם בשבת שהוא בתווך, ולזה ארז״ל בפסוק וילך עשו אל ישמעאל לא לחנם הלך זרזיר אצל עורב וכו׳, כי קליפת זרזיר ועורב שהם ראשים לכל השבעים אומות עולה מספר שבת, שאם היו ישראל שומרים שבת ראשונה כהלכתו לא היו נותנים להם מקום לשלוט וכו׳ עכ״ד ע״ש:

נמצא השבעים שרים חלוקים ל״ה מימין ול״ה משמאל ואז מלך המשיח שהוא משבט יהודה מכניעם ולכן שם המאיר בשבט יהודה הוא שם אג״לא שהוא ר״ת אתה גבור לעולם אדני, ונרמז בברכתו של יהודה בר״ת הפסוקים של ברכתו אתה יודוך וכו׳ גור אריה וכו׳ לא יסור וכו׳ אסרי לגפן וכו׳, ומספר שם זה הוא ל״ה והברכה כפולה כי היא שנים מקרא, הרי השם כפול שע״י יכניע ל״ה מצד ימין ול״ה מצד שמאל:

ונראה לכן על משיח בן יוסף נאמר ויבטחוהו בעלי חצים, רמז לשבעים הנז׳ שהם חלוקים חצי מצד ימין וחצי מצד שמאל, ועל כן הבטיחנו הש״ת כי ימין ושמאל תפרוצי, להכניע צד הימין וצד השמאל, וז״ש וראו כל עמי הארץ כי שם ה׳ נקרא עליך ויראו ממך והיינו שם ה׳ זה השבת כמ״ש בזוה״ק שבת שמא דקב״ה שמא דאיהו שלים מכל סטרוי, כי יראו שאתם זכיתם ולקחתם השבת שהוא שם ה׳ לחלקכם, ויראו מכם כי בו תתגברו עליהם, ולכן ניתן השבת לעסוק בו בתורה שנקראת עז שאותיות אלו מורים שיכניעו ע״י התורה זרזיר ועורב שהוא ר״ת ע״ז, ולכן כתיב בשבת אז תתענג על ה׳ והרכבתיך על במתי ארץ, שהם שני חלוקות מימין ומשמאל, והאכלתיך נחלת יעקב אביך הם עולמות עקדים נקדים ברדים שעולים מספר שבת, כמ״ש עט״ר אדוני מור אבי זלה״ה בספרו מדרש אליהו, וגם קראו נחלת יעקב כי יעקב נקרא בשם אל, וכתב בני יששכר מלות זכור את יום השבת, היא מצוה ל״א בתורה ע״פ חשבון ומנין הרמב״ם ז״ל, והוא מספר שם אל שנקרא בו יעקב אע״ה, דכתיב ויקרא לו אל אלהי ישראל. או אומרו נחלת יעקב אביך רמז לתיקון השביעי מן י״ג תיקוני דיקנא הנקרא ואמת, וכתיב תתן אמת ליעקב, ולז״א והאכלתיך נחלת יעקב אביך:

נמצא בזכות שמירת השבת אצל ישראל שהוא שביעי יהיה הכנעה לשבעים שרים אשר מימין ואשר משמאל, שהם שבעה עשריות, לז״א ובשבעה דרכים שהם שבעה עשריות של השרים שלהם ינוסו לפניך, בזכות שמירת השבת שהוא שביעי העומד באמצע. ועיין בשער הכוונות שכל העולמות העליונים נעשים בשבת בבחינת שבעה שבעה עד רישא עלאה דלא אתידע הנקרא עתיק יומין, וז״ש שאנחנו קורין את השבת שביעי:

ובאופן אחר נ״ל בס״ד, הטעם בדרך אחד יצאו ובשבעה דרכים ינוסו. כי ידוע כמו שיש עשר ספירות קדושה כן יש כנגדן עשר ספירות בקליפה, כי זה לעומת זה עשה האלהים, וידוע כי כנגד שלש ספירות ראשונות שבקליפה שהם חב״ד יש שלשה אומות בעוה״ז שהם תקיפים מאד שלא יכלו ישראל לרשת אותם, והם עמון ומואב ואדום, אך לעתיד בגמר התיקון יתבטלו אלו השלשה ראשונות שבקליפה שהם חב״ד, ואז ממילא יהיו ישראל יורשים ג׳ אומות שהם עמון ומואב ואדום וכנז׳:

אמנם שבעה עממין שהם כנגד שבעה תחתונות שהם חג״ת נה״ים ירשו ישראל בזמן יהושע, יען כי נכנעו הספירות שכנגדם בקליפה, וידוע כי שלשה ראשונות שהם חב״ד נחשבים לפעמים כספירה אחת, ולכן עתה אמר בדרך אחד יצאו אליך לרמוז שיש להם כח מן ג׳ ראשונות שהם חב״ד שבשלשתם נחשבים בדרך אחד שעדיין לא נכנעו, אבל בשבעה דרכים ינוסו, כי שבעה דרכים כנגד שבעה התחתונות שבקליפה שנכנעו, ולכך ינוסו האומות כנגדן בשבעה דרכים:

יצו ה׳ אתך את הברכה באסמיך. נ״ל בס״ד ע״פ מ״ש הרב מטעם המלך ח״ה סי׳ תרכ״ו, דדוקא גם הנעשה ביד נביא הוא דבעי שיריים לאחולי עליה ברכה, וכמ״ש גבי אלישע הע״ה דא״ל לאשת עובדיה מה יש לך דבר בביתך כדי שתחול הברכה עליו, ברם הקב״ה אינו כן דחייל הברכה גם על אין אפילו דליכא שירים, דהא הוא עשה ארץ ושמים מתהו ואפס ואין, והגם דאמרו הארץ נבראת מעפר שתחת כסא הכבוד, כדאיתא במדרש רבה בשם רבי יוסי, וכן שמים אש ומים שערבן זה בזה, מ״מ גם העפר שתחת כסא הכבוד והאש ומים בראם מן אין, ולזה כיון דוד הע״ה בפסוק אשא עיני אל ההרים שברא ה׳ והדע כי מאפס יצרם היוצר מתחלה, ומזה אדע כי מאין יבא עזרי, הגם שאין לי שום דבר מה שתחול עליו הברכה, ולמה כי עזרי הוא מעם ה׳ העושה שמים וארץ מאפס המוחלט, ואין ברכתי על ידי נביא כי היכי דתבעי שירים עכ״ד. ולז״א יצו ה׳ אתך את הברכה, פירוש אם יצו לעשות ע״י נביא או מלאך, לזה צריך שתחול הברכה באסמיך שיש בו דבר שתחול עליו הברכה, משא״כ אם הש״ת נותן לך הברכה ולא יצו אותה ע״י שליח אין צריך לאסמיך, אלא אף שאין לך דבר בעין תחול הברכה כי הוא יתברך ממציא יש מאין:

ועוד נ״ל בס״ד. יצו ה׳ אתך את הברכה וכו׳, י״ל הול״ל יצו ה׳ אתך ברכה באסמיך, ולמה אמר הברכה בה״א הידיעה כדי שהוצרך לומר אתך. ונ״ל בס״ד דברכות הלחם שהוא המזון שיהיה בו האדם הם חמשה שהם ברכת המוציא בתחלה וארבע ברכות של בהמ״ז לבסוף, ולז״א יצו ה׳ אתך את הברכה נקיט בה אות ה׳ שמספרה חמשה, והיינו השפעה שתהיה מן חמשה ברכות של המזון, כי השפעתם תהיה אתך ה״א באסמיך הם עולמות העליונים שהם סמויים מן העין ואין אתה רואה אותם, והב׳ בכל משלח ידיך זה עוה״ז התחתון שאתה רואה ושולח ידך בו בעסק ומלאכה ומשא ומתן, ואל תחשוב שאתה נוטל פירות ברכות אלו בעוה״ז דוקא, אלא באמת עיקר שכר הברכות הוא בארץ החיים הנצחית אשר ה׳ אלהיך נותן לך, ולז״א וברכך בארץ אשר ה׳ אלהיך נותן לך:

ובזה יובן בס״ד רמז הכתוב, לך אכול בשמחה לחמך, בשמחה אותיות בחמשה הם חמשה ברכות שנתקנו בלחמך, אך מצוה מן המובחר הוא דאחר חמשה ברכות אלו שבלחם תשתה בלב טוב יינך, שתברך על הכוס אחר בהמ״ז, ונמצא נעשו שש ברכות, וכנגדן אמר כאן ששה פעמים ברוך שהם ברוך אתה בעיר וכו׳ עד וברוך אתה בצאתך:

וראו כל עמי הארץ כי שם ה׳ נקרא עליך ויראו ממך. נ״ל בס״ד ע״פ מ״ש בירושלמי פ״ט דברכות, מעשה במוש לאחד שהיה שמו אלכסנדרוס שהיה עומד ודן ביסורין ללסטים אחד, א״ל המושל מה שמך, א״ לאלכסנדרוס שמי אז אמר המושל לעבדיו פטרו אותו, ומה מי ששמו כשמו של בשר ודם הוא ניצול מי ששמו כשמו של הקב״ה לכש״כ, הה״ד כל אשר יקרא בשם ה׳ ימלט ע״ש, וידוע דארז״ל עתידין הצדיקים שיקראו על שמו של הקב״ה, דכתיב כל הנקרא

בשמי, אך זה אינו אלא לעתיד, ולכאורה יש לומר שגם עתה נקראים ישראל בשמו של הקב"ה שהוא אל, ובשם ישראל יש שם אל שבשמם נקרא ישר אל, וא"כ גם לעת עתה יש לנו לומר קל וחומר להנצל, ואם תאמר שאם הנחנו טועים בכך גם ישמעאל יטעון כך וימצא שיש בו שם אל ונקרא ישמע אל, אך זה אינו, כי הן אמת שיש אותיות אל בשם ישמעאל אין יוצאין אותיות אל במבטא בקריאה כי אין נקוד תחת אות א' ונבלע בין אות ע' ובין אות ל' ונקרא על שמלמדך העי"ן עם הלמד, ועל כן לא יש מזה השם זכות לישמעאל דאזלינן בתר קריאה, משא"כ לישראל יש לו זכות מחמת השם של ישראל שנקראים ישר אל, וז"ש וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך, כלומר שם משמותיו של הקב"ה נקרא עליך, נקרא דייקא שאינו נבלע בין האותיות אלא נקרא בקדושה, ויראו ממך כי יאמרו גם עתה יש לכם קל וחומר להגין עליכם מחמת שם ישראל שבו נזכר שמו של הקב"ה, ואע"ג דהכתוב אומר שם הוי"ה נקרא עליך ואנחנו רומזים בשם אל, לא אכפת, דידוע שכל שמותיו של הקב"ה יש להם שייכות וקשר בשם הוי"ה וכולם אחוזים בו כשלהבת האחוזה בגחלת, ועוד שם הוי"ה בתוספת אות וא"ו להיות יוד בסוד יהיה עולה עם הכולל מספר אל, אך טעם הראשון עיקר שכל השמות כלולים ומושרשים בשם הוי"ה, ולכן רומז הכתוב בשם הוי"ה על שם אל, וישראל זכו לשני אותיות אל בקריאה מפני שיש להם שני סימנים בברית שהוא מילה ופריעה שהיא כהלכתן. ובזה יובן ועמי תלואים למשובתי ואל על יקראהו כלומר עמי דוקא ולא עם אחר, מפני כי שם אל הנמצא בעם אחר אין קורין אותו אל אלא לצירוף על יקראוהו וז"ש תחיינו ובשמך נקרא, ולז"א ועשה ואל תאחר כי שמך נקרא על עירך ועל עמך נקרא דייקא, ועירך היינו דכתיב ויקרא שם המקום ההוא ה' יראה:

או יובן שם ה' נקרא עליך דהכהנים שבזמ"ק קורין את השם ככתבו בברכה שמברכים את ישראל, וז"ש שם הוי"ה ככתבו נקרא עליך, ר"ל שנברך בברכה שלכם על כן יראו ממך, כי בזה יכירו גדולתכם וחשיבותכם לפני הקב"ה:

יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים. י"ל הול"ל מן השמים, ועוד מה קשר יש לברכה זו של יפתח עם ברכה של הלוית גוים רבים, ונ"ל בס"ד דאיתא בגמרא דתענית דף ח' ע"ב פלג אזים מלא מים, תנא כמין קובה יש ברקיע שממנה הגשמים יוצאין, ופרשנו כמין קובה רמז לאות מ"ם סתומה שרומזת ליסוד, וכמ"ש הרב קה"י ז"ל, וכתב רמז לדבר מ"ם עולה מספר יסוד ע"ש נמצא אוצר טוב של גשמים שיש למעלה הוא סוד מ"ם, ונראה שהוא רמוז באות מם סתומה של שמים, כי היא יתירה שהשורש של השם הוא שמי כנודע:

והנה אם תניח אות מ"ם על אותיות לוה יהיה צירוף מלוה, ובזה נשתנה הלוה להיות מלוה, וז"ש יפתח ה' לך את אוצרו הטוב זה אוצר של גשמים שיש למעלה שהוא דוגמת מ"ם סתומה הרמוזה באותיות השמים כאשר אמרנו, ובזה ממילא תתברך למטה ויהיה נוסף לך אות מ"ם על אותיות לוה ותהיה מלוה, כי מקודם היית אתה לוה מאחרים, ועתה ברכה זו שתתברך בה תהיה אתה מלוה, וכדהוה בעובדא דנקדימון שלוה י"ב מעינות מאותו הגמון ע"מ לפרוע לו בגשמים שיבואו ויתמלאו המעינות וסוף באו בעבורו גשמים רבים שנתמלאו אותם המעינות והותירו, ואמר לאותו הגמון עתה אתה חייב לשלם לי מה שהותירו המעינות בגשמים, ונמצא בתחלה היה נקדימון לוה ואח"כ נעשה מלוה, וכמ"ש בגמרא דתענית מעשה זו בארוך ע"ש, ולכן סיים בברכה זו של יפתח וכו' והלוית גוים רבים ואתה לא תלוה, ר"ל שישתנה מלבך, ותחת אשר היית לוה תהיה עתה מלוה בתוספת אות מ"ם שבה רמוז האוצר הטוב:

ונתנך ה' לראש ולא לזנב והיית רק למעלה ולא תהיה למטה כי תשמע אל מצות ה' אלקיך. נ"ל בס"ד ידוע שיש לישראל ב' תוארים, הא' תואר ישראל והוא שם המשובח ביותר, ויש להם תואר יעקב שהוא קטן בסוד יעקב בנה הקטן, ולעתיד לא יהיו נקראים אלא בשם ישראל, אבל עתה נקראים בזה ובזה, וידוע שם ישראל רמוז בו אותיות יו"ד לראש ובשם יעקב רמוז בו יוד עקב, ופרשנו הענין במ"א כי בשם השילוב של הוי"ה אדנ"י יש שני יודין אחד בראש ואחד בסוף, ושם ישראל רומז לאחיזה ביו"ד העקב שבסוף השילוב, וז"ש ונתנך ה' לראש ולא לזנב, שתזכה לשם ישראל בלבד שהוא רמוז ביוד שבראש השם ולא תהיה נקרא בשם יעקב שהיא רומז ליוד שבעקב שם השילוב, גם עוד בירך אותם והיית רק למעלה ולא תהיה למטה כי ע"י שאתם מיחדים שם הוי"ה ושם אדנ"י שהוא שם השילוב שעולה מספר צ"א יהיה נוסף מספר צ"א על אות ט' של תיבת מטה, שבזה תהיה אות ט' אותיות על, ואז אותיות מטה יהיו אותיות מעלה, יען כי תשמע אל מצות ה' אלקיך כלומר אתה מיחד במצות שם הוי"ה ושם אדנ"י הנקרא אלקיך:

ועוד נ"ל בס"ד לבן הוא הצדיק, נבל הוא הרשע והאותיות הם שוים, ורק בלבן שהוא הצדיק הנקרא בשם לבן שמשמעותו לובן אות ל' הוא בראש אבל נבל שהוא הרשע הנקרא לבן אות ל' הוא בסוף שהוא זנב, וז"ש ונתנך ה' לראש, כלומר ל' ראש שתהיה מכונה בשם לבן לשון לובן, ולא תהיה נבל אשר אות ל' היא עומדת זנב, ר"ל בסוף השם של נבל כי בלידת הנשמה וביאתה לעוה"ז משביעים אותה ע"מ שתהיה צדיק ולא רשע, ועל כך נתנה הקב"ה בעוה"ז, גם עוד מיעטו הכתוב והיית רק למעלה קרי בה רק בציר"י, כלומר בדברים השייכים למעלה שהם תורה ומצות תראה עצמך ריק, שצריך אתה לטרוח למלאות חסרונך אבל לא תראה עצמך רק בדברים הגשמיים השייכים למטה, אלא תמיד תראה עצמך מלא וגדוש שאין אתה חסר כלום, כדי שיהיה לך בזה מדת ההסתפקות ולא תרדוף אחרי הבלי עוה"ז, וגם הזהר שתשמע אל מצות ה' אלקיך אשר אנכי מצוך היום, כלומר שלא יהיה לך במצות פניה זרה, אלא תהיה כונתך לשמה כאשר אני מצוך לשמור ולעשות:

פרשת נצבים.

אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלקיכם. נ"ל בס"ד דידוע דאות כ"ף רומז לכתר, וכמ"ש רבינו האר"י ז"ל בכונת יכירו בניך וידעו כי מאתך מנוחתם, שצריך לכוין מאת כתר מנוחתם, וכן מפורש בזוהר ותיקונים דאות כף רומז לכתר, וידוע מ"ש בגמרא דשבת בשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע הלבישו מה"ש לכל אחד מישראל שני כתרים ואחר העגל באו מלאכי חבלה ונטלום ולקחם מרע"ה ומפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל שבכל שבת מחזיר הכתרים ההם לישראל, וז"ס נשמה יתירה שיש לישראל בשבת והוא יקח ביום שבת כתרים שלו המעולים יותר, וז"ש ישמח משה במתנת חלקו שנתקן לאומרו בשבת. גם ידוע קמה רמז לממשלה ונצבה רמז למלכות, ככתוב אין באדום נצב מלך, וכמ"ש רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל ע"פ והנה קמה אלומתי וגם נצבה ע"ש:

עוד איתא במשנה דשבת פרק י"ד החושש במתניו סך את השמן, דלאו מוכחא מלתא דעביד לרפואה

אבל

אבל לא ישוך שמן ורד לפי שדמיו יקרים, ומוכחא מלתא דלרפואה קעביד, ובני מלכים מותר לשוך שמן ורד על מכותם דכן דרכם לשוך בחול בשמן ורד אפילו בלא מכה, ורבי שמעון מתיר לכל אדם לשוך בשמן ורד בשבת, דס"ל כל ישראל בני מלכים הם. נמצא לר"ש מדיני שבת מוכח דישראל נחשבים מלכים. גם ידוע מ"ש בגמרא דהשבת נקרא בשם היום:

וז"ש אתם נצבים, ר"ל מלכים, ע"ד אין באדום נצב מלך, היום, ר"ל בשבת הנקרא בשם היום נחשבים בו כמלכים, ולז"א כלכם בהפוך אתוון כמלך, פירוש דנחשבים בשבת כדין מלך שמותרים אתם לשוך בשמן ורד שדרך בני מלכים לעשות בו בחול. ואמר לפני ה' אלקיכם רמז בזה שאתם נחשבים כמלך הוא לפני ה' אלקיכם דחביבין אתם אע"פ שבעיני האומות אשר תהיו גולים אצלם אין לכם חשיבות, וגם רמז בתיבת כלכם על האורה של כתר הנז"ל שעתה הוא סוד נשמה יתירה, והוא רמוז באות כ"ף כדאמרן, ולז"א כלכם חלק התיבה לשתים וקרי בה כ"ף לכם:

ואמר עוד ראשיכם שבטיכם והיינו ראשכם מלשון רש אבל ניר ראשים, שעניינו עניים מלשון מתרושש והון רב, ושבטכם לשון ממשלה, כמו לא יסור שבט מיהודה, והכונה מי שהוא עניו שרואה עצמו רש זה ראוי להיות שבטכם, ר"ל לוקח ממשלה עליכם, וזקניכם ר"ל חכמים שלכם זקן שקנה חכמה, המה יהיו שוטריכם לשון שוטר ומושל, כי דבריהם יהיו נשמעים אליכם ומתקבלים עליכם שתעשו כאשר יגזורו. ואמר עוד כל איש ישראל לומר על ידי ראשכם שהם בעלי ענוה שכל אחד רואה עצמו ריש, וע"י זקניכם בעלי חכמה הרמוזה באות ל' שהוא לשון לימוד, שבלימוד זוכה האדם לחכמה כמ"ש איזהו חכם הלמד מכל אדם, ואם יתחברו אות ר' הרומז לענוה ואות ל' הרומז לחכמה עם אותיות איש יהיה נשלם בזה צרוף ישראל, ולז"א כל איש ישראל, ר"ל כל איש יזכה להיות נשלם בו צרוף ישראל:

או יובן בס"ד אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלקיכם דרז"ל דרשו בגמרא נו"ן כפופה נו"ן פשוטה, נאמן כפוף בעוה"ז הוא יהיה נאמן פשוט בעוה"ב, צד"י כפופה צד"י פשוטה צדיק כפוף בעוה"ז הוא צדיק פשוט בעוה"ב ומקשי היינו נאמן כפוף היינו צדיק כפוף, ומשני הוסיף הכתוב כפיפה על כפיפתו ע"ש. וידוע דעוה"ז מכונה בשם ים אשר גליו מרובין, וראוי לאדם שכל גל וגל הבא עליו ינענע לו ראשו, וכמ"ש בגמרא דיבמות דף קכ"א, א"ר גמליאל פעם אחת הייתי מהלך בספינה וכו' ע"ש, וז"ש אתם נצבים היום תחלק תיבת נצבים לשתים וקרי בה נצ בים, ר"ל תהיו נו"ן כפופה וצד"י כפופה שהם אותיות נ"צ בים זה עוה"ז היום, וגם ראוי שתהיו כלכם לפני ה' אלקיכם, פירוש בין חלקי הנפש בין חלקי הגוף תהיו לפני ה' אלקיכם לעבוד עבודתו עבודת הקודש שזהו מדת הצדיקים למשוך החומר אחר הצורה לעבודתו יתברך:

ועוד נ"ל בס"ד דידוע יחוד שם הוי"ה הוא בפסוק שמע ישראל, ויחוד שם אדנ"י הוא בפסוק בשכמל"ו אך יחוד של פסוק שמע ישראל הוא מ"ע מן התורה שחייב האדם ליחד את השי"ת בכל יום פעמים, אבל יחוד של בשכמל"ו אינו מ"ע מן התורה, כי יחוד זה אמרו יעקב אע"ה ולא נכתב בתורה, ולימד מרע"ה את ישראל לאומרו בחשאי, והיא תוספת מצוה שהוסיפו ישראל על עצמם לומר יחוד זה, ואין חייבין לאומרו מן התורה, וידוע כל מצוה שהיא חיוב מן התורה אין אדם לוקח עליה שכר בעוה"ז, כי היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם, אך תוספת המצות שמוסיפין ישראל על חיוב התורה יש שכר גם בעוה"ז:

גם ידוע מ"ש המפרשים ז"ל, כי אותיות בשכמל"ו שהם ר"ת של היחוד הנז' הם נטפלים לשם הוי"ה מלפניו, דהיינו אות ב' דכתיב ויאמינו בה', ואות ש' דכתיב אשרי העם שה' אלהיו, ואות כ' דכתיב כה' אלהינו בכל קראנו אליו, ואות מ' דכתיב מה' יצא הדבר, ואות ל' דכתיב ריח ניחוח לה', ואות וא"ו דכתיב וה' הולך לפניהם יומם, ויותר מן ששה אותיות אלו לא יש אות נטפל לשם הוי"ה מלפניו עכ"ד. ובזה פרשתי המשל שאמרו רז"ל בגמרא על יחוד של בשכמל"ו, משל לבת מלך שהריחה ציקי קדרה והביאו לה עבדיה בחשאי, נמצא זה היחוד של בשכמל"ו הוא אותיות הנטפלים לשם הוי"ה מלפניו, וז"ש אתם נצבים היום, כלומר יהיה לכם התיצבות בשפע טובה וברכה היום בעוה"ז בשכר היחוד הרמוז לפני אותיות שם ה' אלהיכם, כי היום שהוא עוה"ז תקבלו שכר על זה:

למען הקים אותך היום לו לעם. הנה בזה אני מבין בס"ד רמז הכתוב בישעי' ג' עמי נוגשיו מעולל ונשים משלו בו, דרש"י פירש מעולל ליצנים, וי"ל הול"ל לצים דאין משמעות הליצנות מרווחת בלשון מעולל, ולפירוש רד"ק שפירש שהוא לשון עולל ויונק קשה יאמר עוללים ולמה נקיט מעולל, ובזה ניחא דאחר שאמר ההבטחה לישראל למען הקים אותך היום לו לעם להיות לו לעם כשעושים רש"מ, ולכן כשחוטאין נהפך להם הבטחה זו של לו לעם לאותיות מעולל כי האותיות שוין, ולכן כתיב נוגשיו מעולל, גם מעולל מספר צפו, וידוע מ"ש הגאון חיד"א ז"ל בלב דוד פ' ע"ו, דקליפה ראשונה של ע' אומות היא צפו, ולכן דוד המע"ה אמר ע"ש אלפא ביתא קע"ו פסוקים כי כ"ב פעמים ח' הוא קע"ו לבטל ולהכניע קליפה הנז' שנקראת צפו מנין קע"ו ע"ש. ונראה לז"א הנביא פצו עליך פיהם כל אויביך, פצו אותיות צפו שהיא קליפה ראשונה של אויביך, ולכן כתיב מצפון תפתח הרעה, והיינו תיבת מצפון הוא מ"ן צפ"ו תפתח הרעה כי היא קלי' הראשונה, ולכן אמר נוגשיו מעולל שהוא בגי' צפו, ויפה פירש רש"י ז"ל מעולל פירוש ליצנים, כי מעולל מספר לצון, ולכן בירך אותם כאן למען הקים אותך היום לו לעם כי מספר לו לעם עולה קע"ו, ובזה התבטל קליפת צפו שהיא קע"ו וגבר ישראל:

פן יש בכם איש או אשה אשר לבבו פונה היום מעם ה' אלהינו ללכת לעבוד את אלהי הגוים ההם. פן יש בכם שורש פורה ראש ולענה, והיה בשמעו את דברי האלה הזאת והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי כי בשרירות לבי אלך וכו', לא יאבה ה' סלוח לו וכו', ורבצה בו כל האלה הכתובה וכו'. הדקדוקים בכתובים אלו ידועים ואין צורך להזכירם, ותחלה אקדים להזכיר פה דבר אחד, והוא מ"ש הרמב"ם ז"ל בה' עדות פרק כ', נהרג זה שהעידו עליו ואח"כ הוזמו אין נהרגין מן הדין, שנאמר כאשר זמם לעשות ועדיין לא עשה, ודבר זה מפי הקבלה ע"כ. והראב"ד ז"ל כתב שבוש הוא זה ע"ש. והחכם הגדול ב"ג ז"ל בהמגיד שנת שלשה עשר הביא מדברי רש"י ז"ל במכות דף ה' כמ"ש הרמב"ם ז"ל, וכתב על זה ודאי הרש"י והרמב"ם ז"ל היה להם נסחה אחרת שלא ראה הראב"ד ז"ל, גם הביא מ"ש בגמרא דמכות דף ה' תנא ברבי (קך שמו) אומר לא הרגו נהרגין הרגו אין נהרגין, א"ל אביו בני לאו קל וחומר הוא אמר לו למדתנו רבינו שאין עונשין מן הדין ע"ש:

אמנם החכם הגדול ב"ג ז"ל שם הרעיש העולם בדין זה דאם הרגו אין נהרגין, אבל לא הרגו נהרגין דאיך יתקבל דין זה על הדעת, והתורה דכתיב בה משפטי ה' אמת צדקו יחדיו, איך תאמר לא הרגו נהרגין הרגו אין נהרגין, והרבה להתפלאות בדבר זה בהזכיר שם מעשה שהיה

שהיה באיש אחד מארץ בריטניא לקח לו שתי נשים בחופה וקדושין, ונודע כי האיש העושה זאת לקחת שתי נשים, יהיה אסור בזיקים שנתים ימים או שלש, ויהי כי נגש האיש הזה למשפט לפני השופטים יירא מאד לנפשו ליאסר בזיקים ויתן לו פטרונו עצה זו שיקח לו אשה שלישית ויעש כן, ויהי בעמדו למשפט טען פטרונו ויאמר האיש הזה פטור מעונש, כי בספר הדת כתוב כי ענוש יענש האיש אשר לקח שתי נשים, אבל לא נגזר זה על הלוקח שלש, ויאמרו לו השופטים ולאו קל וחומר הוא, ויאמר הפטרון האמת כי כן הוא דיש לענשו יותר מקל וחומר, אמנם אין עונשין בבריטניא מקל וחומר אלא רק מן הכתוב בפירוש בכתב הדת, ויפטר זה האיש מהעונש ע"כ המעשה. על כן הדין הזה בדתינו יפלא איך יתכן הרגו אין נהרגין לא הרגו נהרגין, שהוא דומה למי שיאמר הגנב יתלה והרוצח יהיה מלך, ועוד כי אם בנגמר הדין חייב קטלא, איך יפטרו במה שנהרג הנידון, כמו שהקשו התוספות בהעביר כל זרעו למולך וכי אתגורי אתגור ויהיה הדבר הזה דומה ממש למשפט הבריטני, כי כאשר נשא שתי נשים היה חייב בעונשין וכאשר נשא השלישית נפטר וכו', והאריך החכם ב"ג ז"ל שם בענין זה ולא נשתככה דעתו אלא רק בדבר אחד חדש ולא הבאתי דבריו כאן מפני דלא שמיע לי:

והנה הרמב"ן ז"ל נתן טעם לדין זוממין הנז', והוא דרך דרש ואגדה ולכך לא הבאתיו כאן, ומצאתי טעם בשם רבינו עובדיה ז"ל, שאם היו נהרגין נמצא שאין לדבר סוף שיהיו קרובי הנהרג מביאין עדים אחרים להרוג המזימין, וכן קרובי הנהרגים וכן עד סוף העולם, וראיתי שהשיבו טעם זה, אך הרואה יראה שיש לגמגם בו, דאין מן הראוי לחשוב ברבוי עידי שקר ישראל שכולם בחזקת כשרים, שירבו ההרוגים ע"י עדי שקר אשר יבואו בזא"ז. ועוד כי המערער על דין עומד ולוות, איך יהיה חוטא נשכר, ואיך נשתיק אותו בטעם זה, ובמה נסתום פיו של האפיקורס המלעיג על משפט זה:

ואנא עבדא אמינא בס"ד טעמא דמסתבר וכדאי הוא טעם זה להשיב אותו להאפיקורס המלעיג ולסתום פיו, והוא דארז"ל אע"פ שארבע מיתות ב"ד בטלו דין ארבע מיתות לא בטלו, דאם נתחייב סקילה נופל מן הגג ומת, ואם נתחייב חנק טובע במים, ואם נתחייב שריפה נופל באש ונשרף, ואם הרג נהרג ע"י לסטים, ובאמת דיני ארבע מיתות הנז' הם קשים ומרים יותר מן ארבע מיתות הנעשים ע"י ב"ד, כי ע"י ב"ד אין בהם ניוול, וכמ"ש רז"ל במיתות הנעשים ע"י ב"ד ברור לו מיתה יפה שאין בה ניוול, משא"כ במיתות אשר יסבבו לו מן השמים יש בהם ניוול הן בסקילה שנופל מגובה עשרים אמה שמתרסק, והן בחנק שטובע בנהר ומאריך בחנק שלו עד שיגמור, וכן בשריפה שיהיה קלוי באש ונשרף מעט מעט, וגם מתנוול הרבה ע"י שריפת בשרו, וכן בהרג שנהרג ע"י לסטים בסכין פגומה ואינה חדה ונדקר כמה דקירות, וכל זה הוא ניוול וצער מיתה קשה מאד. ועל כן אלו העדים שנהרג הנידון על ידם והוזמו, אם אין נהרגים ע"י ב"ד ונודע לשמים שהם עדי שקר, ובדין הוזמו, אז יסבבו להם מן השמים מיתה מן ארבע מיתות שהעידו על הנידון בשקר ויהיו מתים בה בצער ובניוול שהוא יותר קשה מאם היו נהרגין ע"י ב"ד, ואם נודע לשמים שלא העידו שקר ועדי ההזמה הם שקר לא יהיו נענשים בכך:

ונמצא לפ"ז אם אלו שנהרג הנידון על ידם העידו שקר, ולא שלטה בהם יד ב"ד להרגם מתגלגלת מיתתם ע"י שמים במיתה מנוולת וקשה יותר מן מיתת ב"ד, ואין כאן חוטא נשכר, וממילא בטלה הלעגת המעשה של דין הבריטני שכתב החכם ב"ג ז"ל לדמות דין תורתינו ש"ק, דלא דמייא, דהתם נפטר האיש הלוקח שלשה נשים לגמרי והיה חוטא נשכר, אך כאן לא נפטר העד שנהרג הנידון על פי עדותו שהיתה בשקר אלא נפול יפול במיתה מנוולת וקשה יותר, וכן הענין במעביר כל זרעו למולך דפטור מן עונש ב"ד אינו חוטא נשכר אלא הוא נמסר דינו לשמים שיסבבו לו מיתה שהיה מתחייב בה בב"ד, באופן שיתנוול בה ויהיה צערו קשה יותר:

וכן הענין בדין הסנהדרין שראו כולם לחובה, דאיתא בגמרא דסנהדרין דף י"ז ע"א, א"ר כהנא סנהדרין שראו כולם לחובה פוטרין אותו ע"ש, ופסקה הרמב"ם ז"ל בהלכות סנהדרין פ"ט ה"א ע"ש, (דלא קי"ל כהרמ"ה ז"ל בזה) ועל זה הדין יפלא לכאורה הפלא ופלא יותר מהפלאת החכם ב"ג ז"ל שנתפלא בדין עדים זוממין הנז"ל, יען כי בזה יהיה חוטא נשכר בכל מין עבירה שיש בה חיוב מיתה שיעשה בתכלית הרשע, באופן שלא ימצא לו שום צד זכות משום אחד מן הסנהדרין, דאז מוכרח שיהיו כולם פותחין לחובה ויפטרו אותו, אך בזה הדבר שכתבתי מובן הדבר דאם פטרו אותו בב"ד של מטה משום דפתחו כולם עליו לחובה זה לא ניצול אלא יצא מיד ב"ד ונמסר דינו לשמים שיגלגלו עליו מיתה שהוא היה מתחייב בה בב"ד, אך אוי לו אוי לנפשו כי מיתה זו היא קשה ומרה עליו שהוא מצטער בה ומתנוול בה, וממילא אין כאן חוטא נשכר, ומשפטי התורה אמת וצדק הם מכל צד ופינה:

ובזה יובן בס"ד הכתוב כאן פן יש בכם איש או אשה או משפחה או שבט אשר לבבו פונה היום מעם ה' אלקינו ללכת לעבוד את אלקי הגוים ההם, רמז בזה על דין האמור בסנהדרין הכולל ושייך לכל עבירות שיש בהם מיתת ב"ד, שצריך להיות עדה שופטת ועדה מצלת, שאם פתחו כולם לחובה פוטרין אותו, והוא בשמעו את דברי האלה הזאת, כתרגומו פתגמי מומתא הדא דהיינו דיני עונשים שנתנו בשבועה לישראל בסיני שיש בהם כלל זה, דאם פתחו כולם לחובה פוטרין את הנידון מן המיתה, על כן הוא מתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי כי בשרירות לבי אלך, ולא אירא מן עונש המיתה, כי אעשה העבירה גמורה באופן שלא ימצא שום אחד מן הסנהדרין שיגיד בה איזה זכות אלא מוכרח שיהיו כולם פותחים לחובה, ואז פוטרים אותי, ונקיט בזה שתי חלוקות, א' ללכת לעבוד את אלקי הגוים ההם, זה עון ע"ז הגדול מכל העבירות, וחזר ואמר פן יש בכם שורש פורה ראש ולענה הם שאר מיני עבירות החמורות של ג"ע וש"ד, ושאר עונות שיש בהם מיתת ב"ד כאיסור שבת וכיוצא, וזהו פורה ראש וכו' שהוא רשע הפרה ורבה בכמה מיני עבירות שבכולם יבטח להציל עצמו מן המיתה ע"י שיעשה העבירה גמורה וגלויה, באופן שלא ימצא לו זכות בה כלל ועיקר, הנה בטחון זה שבוטח בו, לומר אשלמה, דע שחושב להיות חוטא נשכר הבל הוא ועולה חרס בידו, כי באמת אם הוא לא יצא דינו מיד ב"ד של מטה לא יאבה ה' סלוח לו בב"ד של מעלה כי אז יעשן אף ה' וקנאתו באיש ההוא. פירוש יעשן אף ה' להמיתו באותה מיתה שהיה מתחייב בה בב"ד וקנאתו לנוולו ולצערו בה יותר מן מיתה שהיו ממיתין אותו בה בב"ד של מטה, ורבצה בו כל האלה הכתובה בספר פירוש כל עונש מיתה הניתנה בסיני בשבועה לישראל ומחה ה' את שמו מתחת השמים, ר"ל מן הסיבה אשר תסובב לו מתחת השמים, אע"פ שאינו מת ביד שוכני ארץ הם הב"ד של מטה:

והיה

והיה בשמעו את דברי האלה הזאת והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי, כי בשרירות לבי אלך למען ספות הרוה את הצמאה וכו'. נראה ליישב בס"ד הדקדוקים של פסוקים אלו בהקדים מ"ש הכתוב בקהלת ועוד ראיתי תחת השמש מקום המשפט שמה הרשע, באיזה ענין מדבר הכתוב אם בענין דייני סדום שהיה דרכם כשל למו שאם בא אדם לקבול על חבירו שהכה את אשתו והפילה שהדיין אומר תן אותה לו לשכב עמה ויעבר אותה, וכזה ישיב לך את הנפל, ואם אחד קבל על חבירו שפלע אותו והוציא ממנו דם יאמר לו השופט הדרבה חייב אתה ליתן לו דמים בעבור הסקיזה שהקיז לך, וכן כיוצא בזה בדינים של הבל, הנה אין הרשע עצמו נעשה במקום המשפט, אלא רק הוראה של רשע נפסקת שם שיאמר לו תן את אשתך אליו ותתעבר ממנו וכן תן לו דמי ההקזה, ואין הכונה שיעשו גוף הרשע והעון בבית המשפט. ופרשנו הענין מדבר בדוגמת מעשה שהיה בשנים שהיו מהלכים במקום אחד, וראו שנים זכרים שוכבין וע"ז במשכב זכור ונתקנאו לבא לפני השופט לקבול על אלו לעשות בהם משפט כתוב, כי דבר זה אפילו אצל העכו"ם הוא אסור וחייבין עליו עונש גדול, ויבואו למקום הערכאות אשר השופט מצוי שם באולם המשפט ויכנסו לחדר שלו, והנה ראו שהשופט ונער קטן עמו שניהם ערומים, והנער שוכב על השופט במשכב זכור, וחזרו לאחור, והשופט הרגיש כי נכנסו אנשים ויצאו, ובעודו מתעסק בעבירה זו צעק השופט על אותם שבחוץ שלא ילכו וימתינו לו עד שיגמור עסקו עליהם, וכן עשו והמתינו ולא הלכו וזה גמר עסק הרע עם הנער, ולבש בגדיו ויצא עליהם, ויאמר להם אתם ראיתם עתה דבר תמוה במעשה הרע שנזדמן לפניכם, ואגיד לכם ענייני הלא תדעו כי בזה היום הובא לפניו למשפט הנער הזה אשר ראיתם באומרים שבא על בתולה אחת ואנס אותה, ואביו של הנער הזה טוען שהנער קטן בשנים, ואין ביאתו חשובה ביאה ואין לו זרע להזריע, על כן כדי לידע משפט הנער הזה לידע אם דברי אביו נכונים אם דאין לו הזרעה הוכרחתי לעשות נסיון זה בעצמו שישכב הנער עליו, ואז ידע איך הוא דאין לי אמונה לנסות באחרים אולי ישקרו ויאמרו כזב, וזהו סיבת הענין אשר ראיתם שהמעשה הזאת היתה בעבור לברר המשפט, ויקללו האנשים ההם את השופט ההוא וירוקו בפניו ויחרפוהו על התגללות הזאת שנתגלגל לזכות את עצמו :

ונמצא בזה מספרים על שופט נכרי שהיה מנאף הרבה, ויום אחד הביא איש אחד את אשתו לפניו לקבול עליה שהוא חושד אותה עם אדם פ' ורוצה לגרשה, והאשה היתה יפה מאד, ויאמר השופט לאיש אין מגרשין אשה מבעלה בשביל חשדות חלושות כאלה, אמנם צריך לה תוכחת מוסר שלא תרבה שיחה עם אנשים ולא תעשה שחוק וקלות ראש, ותזהר בצניעות, על כן אני אדבר עמה תוכחת מוסר בדברים אלו כדי שתזהר ותשמר, וכן עשה דבר עמה יותר משתי שעות במשלים ומעשיות שהם תוכחת מוסר בענין זנות וניאוף וכונתו היתה כדי להסתכל ביופיה ולהנות ולהתענג ממראה עיניו בה, נמצא באותה שעה שהוא מדבר עמה משפט איסור הריאות והסתכלות בנשים, הנה הוא מרשיע וחוטא בעון זה שהוא מסתכל ונהנה מן הערוה ומאריך בדבריו עמה כדי להאריך ולהרבות איסור זה :

ועל מעשה השופט במשכב זכור בהתגללותו שהיה מתגלל ואומר שעושה הרעה כדי לברר המשפט של הנער, וכן ענין הב' של השופט המנאף במראה עיניו באומרו שהוא מגיד לאשה תוכחת מוסר ועל כיוצא בעניינים אלו אמר קהלת במקום המשפט שמה הרשע שעושה השופט רשע באומרו שהוא עושה בעבור לברר המשפט :

ונמצא יש רשע שהוא מוסיף על חטאתו פשע כאותו השופט הנכרי שעשה עון חמור שנבעל לנער ויוסיף על חטאתו פשע בהתגללות שלו שהתגלל לזכות עצמו שעשה כן כדי לברר המשפט שבא לפניו על משכב הנער עם הבתולה, דנמצא בזה ההתגללות הוא מחטיא אחרים שמורה להם דרך היתר לעשות עבירה חמורה כדי לברר בה דבר אחר, והרי זה מוסיף חטאים של אחרים על חטאים של עצמו :

והנה ידוע כח היצה"ר המתלבש בחומר האדם נקרא רווה שהאדם מרווהו תמיד ואינו מניחו להיות רעב או צמא משום תאוה אלא ממלא לו כל תאותיו, אבל כח היצה"ט המתלבש בנפש האדם נקרא צמאה כי ברוב הימים הוא צמא ורעב מדברי תורה, וידוע מ"ש בספר המבחר בפסוק כי פורה ראש ולענה, ר"ל יפריא המלמד דרכים רעים שהם ראש ולענה, והגביא יחזקאל בסי' י"ד אמר כעון הדורש כעון הנביא ששקל שניהם כאחד, וירבעם חטא והחטיא וכו' ע"ש :

וז"ש פן יש בכם שרש פורה ראש ולענה, ר"ל הבורש קאי על מלמד או שופט שהוא פורה לעצמו ראש ולענה, דהיינו איסורים חמורים, והיה כשמעו את דברי האלה הזאת לאמר שלום יהיה לי כי בשרירות לבי אלך, תיבת כי כאן משמעותה אפילו ומשמשת במקום אפילו, יהכי קאמר שלום יהיה לי מדיני שמים ומדיני אדם אע"פ שאני בשרירות לבי אלך למלאת תאותי באיסורים חמורים בחשבו שיתגלגל במעשה רע החמור שהוא עושהו בשביל לברר בו דבר אחד, וכמו התגללות אותו השופט הנז' בעבירה של משכב זכור, וכיוצא בזה יהיה בשאר עבירות שיעשם ע"י התגללות כזו כדי ללמוד בה דבר אחד כמ"ש באיסור הכישוף דאסור לעשותו אבל בשביל ללמוד ולהורות מותר, וכן זה יעשה היתר לעצמו בעבירות חמורות וסומך לטעון בדברי ההגללות יהיה למען ספית הרווה את הצמאה, ספות לשון חיבור כמו ספו שנה על שנה בישעיה כ"ט או לשון הוספה כמו ספות חטאת על חטאת בישעיה סי' למ"ד, והכל אחד כלומר מחבר ומוסיף דבר רע בדבר טוב כאותו השופט אשר בירור המשפט שהוא בכלל דבר טוב הבא מן יצה"ט חבר אותו בדבר רע של משכב הבא מן יצה"ר ולז"א ספות הרווה דבר היוצא מן יצה"ר חיברו והדביקו בדבר של בירור המשפט שדרכו לצאת מן יצה"ט שעשה עבירה חמורה כדי לברר משפט אחד, הנה לזה האדם לא יאבה ה' סלוח לו כי יבער אף ה' וקנאתו באיש ההוא שחטא והחטיא בדבר זה לתלות היתר לעבירה חמורה בדבר ה' טוב, ורבצה בו כל האלה הכתובה וכו' כל דייקא שנענש על הכלל ועל הפרט, כי נמצא בזה חטא והחטיא אחרים :

והותירך ה' אלקיך בכל מעשה ידיך בפרי בטנך ובפרי בהמתך ובפרי אדמתך לטובה וגו'. נ"ל בס"ד דידוע כל דבר שלימותו הוא בשמו, כי ליעירות חיותו וברכתו הם אותיות שמו, וכמ"ש הרב ערבי נחל ז"ל ע"פ נפש חיה הוא שמו ויש יתרון אות בשם עושה מגרעות ויש עושה שבח, וכמו המעשה שמספרים העולם באותו אורח שנתאכסן אצל בעה"ב נר עין שהיה שמו מן, וזה הבעה"ב ליער את האורח מרוב קמצנותו ואז כשבא האורח להפטר מן בעה"ב ניגש אליו ויברכהו ויאמר לו ויתן לך את ברכת אברהם ויתפלא הבעה"ב על זאת הברכה כי הוא חשב שניגש לקללו והנה בירך ברך, ויאמר לאורח הגד נא לי הלא אנכי לא עשיתי לך

לך הכי הטעון ברכה אלא טעון להפך ולמה ברכתני, ויאמר לו האורח ברכתי של אברהם אע"ה השייכה לשמו הטוב מה היא, אמר לו תוספת אות ה"א שהוסיף לו בשמו שהיה נקרא אברם יקראו אברהם, א"ל ואתה מה שמך, א"ל שמי מן, אמר לו לכך ברכתיך ויתן לך את ברכת אברהם היא אות ה"א שתהי' נוספת בשמך ויהי' שמך המן, כי אתה אוחז דרכו של המן שהי' רע עין. דעליו נאמר נבהל להון איש רע עין ולא ידע כי חסר יבואנו, ואין אתה ראוי שיהי' שמך נקרא מן שירד לישראל מן עין טובה, כי ירד בזכות מרע"ה שהי' לו עין טובה דעליו נאמר טוב עין יבורך ודרשו חז"ל אל תקרי יבורך אלא יברך שבירך את ישראל בפרשת וזאת הברכה ע"כ. הרי זה אות היתרון עושה לשם האדם גרעון, כי בתוספת אות ה"א נקרא אותו אדם המן, וכן תמצא איש תואר חשוב הוא, ובתוספות אות ה"א נקרא אשה שאם תוסיף על איש אות ה"א נקרא אשה שירד מן זכר להיות נקבה, וכן תואר אדם הוא מעולה דלכן אחז"ל אתם קרויים אדם ואין העכו"ם קרויים אדם, וכתבו התוספות ז"ל שקרויים האדם בתוספת ה"א הרי תוספת אות ה"א על אדם עשה לו גרעון, וכן העני נקרא רש ואם נתעשר וגבה לבו מגד העושר נוסף על רש אות ע' ונעשה רשע וכן כיוצא בזה:

אמנם יש יתרון אות יהיה לטובה ושבח, והיינו כי ישראל כשאין עוסקין בתורה נקראים בשם מך שנאמר וכי ימוך אחיך, וכשחוזרים בתשובה ועוסקים בתורה הרמוזה באות למ"ד שהוא לשון לימוד אם נוסיף אות ל' על אותיות מך ויהיה צירוף מלך שהוא כנוי לת"ח כמ"ש רז"ל בגמרא מאן מלכי רבנן דכתיב בי מלכים ימלוכו, וכל זה הוא בעניות תורה שנקראו בשם מך ובתוספת יהיה מלך, אבל בעניות ממון נקראו רש ועל ידי זכות התורה שרמוזה באות אלף שהוא לשון לימוד נוסף אות א' על רש ויהיה צירוף ראש. ובזה יובן בס"ד והותירך ה' אלקיך בכל מעשה ידיך בכל דייקא הנפשיי והגופניי שיעשה לך יתרון בשם מך שהוא שם עניות תורה, ובשם רש שהוא שם עניות ממון יעשה לך יתרון בשניהם כאן אות ל' ויהיה בזה צרוף מלך, וכאן באות א' ויהיה צירוף ראש, וזהו בכל מעשה ידיך בכל דייקא דהיינו בעסק הרוחני שהוא עסק התורה ועסק הגשמיי שהוא עסק ממון כאמור:

ואמר עוד בפרי בטנך, והיינו כי הבנים כשהם חלושים מגד שכלם ולמודם נקראים בשם גורים, אבל התקיפים וגדולים בתורה נקראו בשם אריות כמ"ש ר"ל לר"י על רב כהנא ארי עלה מבבל כי הם גבורים כאריות ולז"א איך נפלו גבורים ר"ל חסרו, כמו לא נופל אני מכם, ובחלישותם חסרו אות ב' מן תואר גבורים ונשאר אותיות גורים, ולכן בזכות התורה שמתחלת באות ב' נוסף אות ב' על גורים ויהיה להם צירוף גבורים הרי כאן יתרון בפרי בטנך לטובה:

ואמר עוד בפרי בהמתך, כי בעצירת גשמים יהיה מר לבהמה, ובזכות התורה שנקראת טוב שרמוזה באות ט' יהיה נוסף אות ט' על מר שיש לבהמה בעצירת הגשם, ויהיה נעשה צירוף מטר שיוסר המר מן הבהמה ע"י המטר, וגם האדמה בעצירת הגשם היא נוטה כי בהעדר הגשם נעדרה ממנה הנטיעה, ובזכות התורה שהיא רמוזה באות ט' יהיה נוסף אות ט' על אותיות נוטה ותהיה צירוף נטועה, ולז"א בפרי בהמתך ובפרי אדמתך שיעשה להם יתרון באות שרמוז בו זכות התורה ויסתלק מר מן הבהמה ונוטה מן האדמה שיהי' בזה היתרון של אות ט' לצרוף מטר ולצירוף נטועה:

כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך לא נפלאת היא ממך. רז"ל דרשו המצוה על התורה כולה דקרי לה בשם מצוה. וכ"ל בס"ד אותיות תורה שהם משמעות הוראה הוא דוקא לישראל, אבל להעכו"ם מסתלק אות ר' מן תורה וישאר אותיות תוה, שכל אחד מהם תוהה בה דלא ידע מאי קאמר. ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב ומשנאיך נשאו ראש, ר"ל משנאיך שלא רצו לקבל התורה נשאו אות ריש מן תורה, כי לדעתם האדם תוה בה ולכך מאסו אותה שלא רצו לקבלה, ולא היתה נקראת תורה שהוא לשון הוראה אלא לישראל בלבד שתורה להם הדרך אשר ילכו בה:

נמצא התורה לגבי העכו"ם חסרה אות רי"ש ונשאר בה אותיות תוה, שהם תוהים ובוהים בה, אבל לגבי ישראל לא תחסר אות ר' ואז משמעותה הוא לשון הוראה שתורה להם הדרך אשר ילכו בה, וז"ש כי המצוה זאת התורה שקראה הכתוב בשם מצוה, כמ"ש רז"ל לא נפלאת היא ממך אלא אצלך היא שלמה, ונפלאת לשון חסרון, כמו לא נופל אנכי מכם, כלומר לא נחסרת אות ר' ממך, כדי שתהיה תוהה בה אלא תורת ה' תמימה היא אצלך שתהיה מורה לך הדרך אשר תלך בה והמעשה אשר תעשה:

כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו. נ"ל בס"ד דידוע שהמולד שהיה בשנה הראשונה של היצירה היה בליל שני חמש שעות בלילה ומאתים וארבעה חלקים, וסימנם בהר"ד וממנו הוא התחלת החשבון וכנז' בהרמב"ם ז"ל בהלכות קדוש החודש פ"ו ה"ז, וידוע כי זה המולד של בהר"ד הוא מבורר, ונודע מן מולד שאחריו שהוא נעשה אחר בריאת אדה"ר ביום ששי כי אדה"ר נברא ביום ששי, ובשעה תשיעית מן היום נצטווה במצות, ובכלל הוא קדוש החודש שראה הלבנה וקדש אותה, ומאחר שנראית הלבנה בתחלת שעה תשיעית מוכרח לומר שנולדה קודם ששה שעות דהיינו תחלת שעה שלישית מן היום, נמצא אותו המולד היה בסוף שעה שניה מן היום, וסימן המולד ההוא וי"ד כלומר יום ו' אחר י"ד שעות שהם י"ב של לילה וב' של היום. ומכח זה הסימן צריך אתה לומר שהמולד שהיה קודם שעה זו היה בהר"ד. ואע"פ דהתחלת הבריאה של העולם היה בכ"ה באלול, דהיינו חמשה ימים קודם שנברא אדה"ר, וזה המולד של בהר"ד היה באותם החמשה ימים, עכ"ז אנחנו מונין אלו החמשה ימים בשנה שלימה, ויום ששי שנברא בו אדה"ר אשר המולד השני שהיה סימנו וי"ד כאמור, אנחנו מונין זה לשנה שניה ועל כן עתה כל מספרינו הוא שאנחנו מונין לבריאת העולם הוא על מולד בהר"ד, שאנחנו מונין את הימים שהיו קודם בריאת אדה"ר בשנה אחת שלמה ומיום שנברא בו אדה"ר ואילך אנחנו מונין אותו בשנה שניה:

והנה ידוע דבעלי חכמת העיבור נחלקים בענין זה שיש מי שסמך במנין שנות היצירה על השנה שמולדה בהר"ד, וכמו שאנחנו מונין כן באמת, באומרם דלא יתכן שנשליך אלו החמשה ימים וי"ד שעות מן המנין ולא נשגיח עליהם, וכן הוא האמת, ויש מי שמתחיל במנין שנות היצירה ממולד שהיה ביום שנברא אדה"ר שסימנו וי"ד באומרו אין האדם סופר ימיו אלא מתחילת לידתו, ויש מי שמתחיל במנין שנות היצירה משנה שניה שנולד אדה"ר, באומרו כי אדה"ר לא התחיל לחשוב אלא אחר שנת לידתו, ולפי ששנה ראשונה אינו צריך לחשוב אותה, וכבר אמרנו דהאמת הוא כאותם הסוברים למנות שנות היצירה ממולד בהר"ד, ויש בזה טעם נכון על פי הסוד, יען כי באמת אותם החמשה ימים שהיו קודם בריאת אדה"ר אע"פ שעדיין לא נברא אדם בהם הם שייכין לשבעת ספירות הבנין וכל שבעת הימים שהם החמשה שהיו קודם בריאת אדה"ר, ושני ימים שאחריהם כולם שייכים זל"ז וגוף אחד הם, ועסק התיקון שלנו בתורה ותפלה ומצות כנודע, ועל כן מוכרח לתפוס המנין

המנין של הלידה מן שנה של מולד בהר"ד ולא כאותם שמונין מן שנה שניה, ולא כאותם שגורעין יותר. וכתב הרב הגדול בעל ספר הברית ז"ל, דזה הסימן של בהר"ד אל תחשוב שהוא לסימן בעלמא אלא יש בו סוד, כי אותיות אלו של בהר"ד הוא שם קדוש היוצא מפסוקי מעשה בראשית, וכ"כ בספר הפרדס וספר הקנה וכנז' במאמר ד' פרק י"ד ע"ש:

נמצא אנחנו צריכין לצרף במנין השנים של הלידה גם השנה של מולד בהר"ד, מפני כי באמת אותם החמשה ימים שהיו קודם בריאת אדה"ר הם שייכים לנו, ובאלו השבעה ימים שהם החמשה והשנים הבאים אחריהם הוא תיקון עסק התורה והמצות שלנו כנודע. ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו, הדב"ר אותיות בהר"ד, פירוש אע"פ שמולד זה של בהר"ד היה קודם בריאת אדה"ר עכ"ז הוא קרוב אליך מאד, דא"א שתשליך הימים האלה מן המנין ולא תשגיח עליהם, דבאמת הם שייכים לך ומוטל עליך תיקון שלהם, ולכך ראוי שבפיך שבו עסק התורה, ובלבבך במצות, שהמצות צריכין כונה, לעשותו ר"ל לתקנו, כי עשיה לשון תיקון הוא, כמו ובן הבקר אשר עשה וכן לא עשה שפמו:

ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב בפ' ואתחנן לא תוסיפו על הדבר אשר אני מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו, הדבר אותיות בהר"ד בהפוך אתוואן, כלומר לא תוסיפו לצרף הזמן שהיה קודם מולד בהר"ד, כי באותו זמן אין לכם שייכות ומגע יד שהוא זמן הנקרא קיימא דחד סמכא, ולכן אין לצרף אותו במנין וחשבון שלכם, וגם עוד לא תגרעו ממנו כדעת קצת חכמי העיבור דס"ל אין לצרף זה הזמן של בהר"ד אלא מונין מן מולד וי"ד. ולז"א לא תגרעו ממנו להתחיל שנות הלידה ממולד שהיה ביום שנברא אדה"ר שסימנו וי"ד כאמור:

ולפי דברי הרב ספר הברית שסימן זה של בהר"ד הוא שם קדוש הרמוז במעשה בראשית, יש לפרש בס"ד בזה רמז הכתוב קול ה' בכח קול ה' בהדר, והיינו קול ה' בכח במעשה בראשית בבריאת העולם, קול ה' בהד"ר אותיות בהר"ד בהפוך אתוואן הוא שם הקדוש הנז' שיוצא מן פסוקים דבראשית הנז' שהוא בסוד שם מ"ב שבו נברא העולם, כמ"ש בספר הברית ז"ל:

ועוד נ"ל בס"ד רמז הכתוב כי קרוב אליך הדבר מאד, דידוע דהדר מלך השמיני נאצלו שלשה ראשונות שלו ביום כ"ד אלול, ושבעה תחתונות שלו שהם חג"ת נהי"ם התחילו מן יום כ"ה אלול, שבכל יום נאצל ספירה אחת דהיינו ביום כ"ה אלול נברא החסד וביום ב' הגבורה וכעזה"ד, ואנחנו בני ישראל אחיזתנו היא במלך ההוא הנקרא הדר שהוא בחינת שם, ולכן נקרא אדם שהוא מספר מ"ה, ולכן גם ישראל נקראו אדם דכתיב אדם אתם, וכל התיקונים אנחנו מתקנים בו ובכחו, וכמש"ה כי ממך הכל ומידך נתנו לך, וז"ש כי קרוב אליך הדבר מאד, הדבר בהפוך אתוון הוא בְּהָדָר, מאד אותיות אדם קרוב אליך דייקא, ולכן צריך שבפיך זה עסק התורה כי חיים הם למוצאיהם בפה, ובלבבך אלו המצות שתלויים בכוונת הלב, לעשותו ר"ל לתקנו:

ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב קול ה' בכח קול ה' בהדר, והוא דידוע כי הדר הנז' שהוא סוד שם מה נאצל מן חיבור ע"ב וס"ג עליונים ולכך נתקיים, משא"כ הקודם ממנו נאצלו בבחינת ס"ג בלבד, ולז"א כולו שם יחדיו נאצלו, וכנז' בדברי רבינו האר"י ז"ל, וז"ש קול ה' בכח ב' כח, כלומר שני כח של ע"ב ושל ס"ג ואינו של ס"ג בלבד, ולכן קול ה' בהדר בנאצל מהם הדר שהוא מלך השמיני שיצא מתוקן מאד:

פרשת וילך.

הקהל את העם האנשים והנשים והטף וכו'. נ"ל בס"ד הטעם דקפיד להקהיל את הכל גם את הטף שאין לומדים ואין שומעין, והוא להורות כי שלימות קיום מצות התורה לא תהיה אלא על ידי התאחדות שבצרוף הכל תשתלם מעשה המצות כולם, ולכן רצה שיקהילו כל מין בני האדם ביחד, שאז בזה תחול עליהם הברכה. והיינו כי ר"ת טף נשים אנשים הוא טנ"א שהוא כלי המקבל ברכה העליונה, ומספרם ששים כנגד ששים אותיות של ברכת כהנים שהיא הברכה המעולה מכל הברכות, שע"י חבור טנ"א הנז' שהם טף נשים אנשים אז יהיה כלי מקבל ברכה של ששים אותיות דברכת כהנים שהם כמספר טנ"א. ולכן כתיב ולקח הכהן הטנא מידך והניחו לפני מזבח ה' אלהיך, והיינו הכהן הוא מיכאל, הטנ"א הוא חבור נשמות של טף נשים אנשים, ונודע כי תורה שבע"פ היא ששה סדרים שהם ששים מסכתות כנז' בתיקונים, ולכן ע"י זכות התורה שהיא ששים מסכתות זוכה להשפעה של ברכת כהנים שהם ששים אותיות:

ועוד נ"ל בס"ד הטעם שהזהיר הכתוב לקרות המלך את ספר משנה תורה באסיפת הכל שהם האנשים והנשים והטף והגר, וכבר הקשו רז"ל בזה אם הנשים באים לשמוע טף למה באים, ועוד קשה למה פרט את הגרים בפ"ע, והלא כל גר שנתגייר הוא בכלל אנשי ישראל, ומהיכא תיתי להוציאו מן הכלל כדי שהוצרך לפרש עליו. ונ"ל בס"ד, ונקדים תחלה להבין מאמר הנזכר במדרש איכה רבתי, וזה תוארו, חד מירושלים אזל למדינתא והגיע זמנו למות, קרא את בעה"ב והפקיד ממונו אצלו ואמר לו אם יבא בני מירושלם ויעשה לפניך ג' דברי חכמה תן לו מה שיש לי אצלך ואם לאו לא תתן לו, וכבר זה בעל הממון קודם לאתו מביתו מירושלים הגיד לבנו שאם יארע שימות חוץ מביתו בעיר שהולך שם לסחור בה, שהוא ילוה את בעה"ב כך שהאב היה מכיר ויודע בבנו שהוא חכם ופקח מאד ויוכל לעשות דברי חכמה בנקל, ולכן אח"כ כששמע הבן במיתת אביו בעיר פ' אצל אדם פ' הכין עצמו ללכת שם ולעשות שלשה דברי חכמה, כפי מה שיזדמן לפניו כדי ליקח ממון אביו:

אמנם ידע אותו הבן כי אנשי העיר ההיא כבר עשו ביניהם דבר תקנה, שאם יבא אכסנאי לעיר וישאל על בית של אחד מבני העיר הדר שם שלא יש רשות לשום אדם מבני העיר להראות לו את הבית אשר הוא מבקש, ולכן בבואו שם לא שאל על בית של אותו אדם שנפטר אביו אצלו היכן הוא, כי ידע שלא ימצא אחד שיגלה לו על זה, ולכך עשה חכמה לידע את הבית, מה עשה כיון שהגיע לשער פתח של אותה העיר ראה לאחד שהיה טוען עליו משא עצים, וא"ל דרך שאלה תמכור משא העצים הזה, והשיב לו הן, וא"ל א"כ קח ממני דמי העצים ותוליך אותם לבית פלוני שהוא היה אותו בעה"ב שמת אביו בביתו, ולקח זה ממנו הדמים, והיה זה הבן האכסנאי הולך אחריו עד שהגיעו לחצרו של בעה"ב ההוא, ואז נושא המשא הניח העצים אצל הפתח וצעק על בעה"ב ואמר לו בא וטול ממני משא העצים. ויאמר לו בעה"ב וכי אני אמרתי לך להביא לי משא העצים, ויאמר אתה לא אמרת לי, אך אותו האיש הבא אחרי קנאם ממני ואמר לי שאביאם לך, מיד פתח את ביתו ונכנס הבן ונתנו שלום זה לזה, הרי עשה

עשה דבר אחד של חכמה:

ויאמר בעה"ב לאותו האיש מי אתה, א"ל אנכי הוא בנו של אותו האיש שמת אצלך. הכניסו לחדר שלו ועשה לו סעודה, והיה לאותו בעה"ב אשה ושני בנים זכרים ושני בנות, וכשהגיע עת הזמן של הסעודה לאכול הביאו על השלחן תבשיל שיש בו חמשה עופות, והיו יושבים על השלחן בעה"ב ואשתו ושני בניו ושתי בנותיו ואותו האיש האורח הנז', וקודם שהתחילו לאכול אמר בעה"ב לאותו אורח קח וחלק מנות לכל המסובין, א"ל אין זה משלי שאתה בעה"ב ועליך לחלק כרצונך, א"ל אעפ"כ אני רוצה שאתה תקח ותחלק, ופשט האורח את ידו לחלק ונתן עוף אחד בין בעה"ב ואשתו לשניהם יחד, ולקח עוד עוף אחד ונתן בין שני הבנים, ולקח עוף ונתן בין שתי הבנות, ונשארו שני עופות לקחם והניחם לפניו לאכול אותם הוא לבדו, והיה קשה בעיני בעה"ב חלוקה זו אך לא גער בו ולא דבר כלום על זאת. והנה לעת ערב הביאו בסעודה על השלחן תבשיל תרנגולת אחת גדולה פטומה, א"ל בעה"ב לאותו אורח לקח וחלק למסובין, א"ל אין זה משלי שאתה בעה"ב ולך משפט החלוקה, א"ל אני רוצה בכך שאתה תחלק, ויקח האורח ראש התרנגולת ונתנו לפני בעה"ב לבדו, ולקח את בני מעים ונתנם לפני האשה, ולקח הירכים ונתנם לפני הבנים, ולקח הכנפיים ונתנם לפני הבנות, ולקח גוף התרנגולת כולו והניח לפניו:

אמר לו בעה"ב וכי חלוקה כזאת חולקים בעירך, הנה חלקת פעם ראשנה חלוקה קשה, ולא אמרתי לך דבר, ועכשיו עשית חלוקה יותר קשה מן הראשנה של הבוקר. א"ל האורח וכי לא אמרתי לך שאין מעשה זו ראויה אלי אלא רק לך שאתה בעה"ב, ואעפ"כ יפה חלקתי, דפעם ראשנה הבאת חמשה עופות, הנה אתה ואשתך עם העוף שנתתי לפניכם בין הכל אתם שלשה, ושני בניך עם העוף הוא שלשה, ושתי בנותיך עם העוף שלשה, ואני עם שתי העופות שלשה, הרי כל המנות מבולשים בשוה, כלום לקחתי מאומה מחלקכם:

וגם עתה בחלוקה השנית חלקתי יפה בתרנגולת האחת אשר הבאת, והוא שלקחתי הראש ונתתי לפניך כי אתה ראש הבית, ונתתי בני מעים לאשתך רמזתי שממנה יוצאין הבנים מן בני מעים והיא המגנה המתייחסת לה וראויה אליה, ונתתי הירכיים לבנים רמזתי שהם העמודים של הבית שהבית נסמך עליהם, כי הם הנשארים בבית כל ימיהם, וכל העסק מוטל עליהם, ונתתי הכנפיים לבנותיך רמזתי כי למחר פורחים מביתך כעוף הפורח בכנפיו, יען כי תשיא אותם לאנשים וילכו לבעליהן, ונשאר הגוף של התרנגולת שהוא בדמות ספינה מכוסית ועל כן נתתיו לפני, רמזתי לך כי בספינה באתי לעירך ובספינה אחזור לעירי, עמוד ותן לי הממון שהפקיד אבי אצלך והלך לו, כי כבר עשיתי שלשה דברים של חכמה בכניסתי לבית, ובשתי חלוקות ההם שעשיתי. מיד נתן לו מה שהיה לאביו אצלו, והלך לו לשלום, ע"כ המעשה ע"ש:

והנה מאמר הנז' צריך ביאור, כי שני דברים אלו שעשה הם דרך בדיחות ומה היא החכמה המגולת בהם, ומה שייכות יש להם בענין זה של הממון אשר בא בשבילו, ועוד למה אביו ציה שיעשה שלשה דברים של חכמה לא פחות ולא יותר. ונ"ל בס"ד הידוע הוא שהבן הוא חלק מאביו וחלק מאמו, ועל כן הטבע מחייב על הרוב שאם האב פקח יהיה גם הבן פקח, וכ"ש אם יהיו אביו ואמו שניהם פקחים דאז יהיה הבן מבולש בשלש כחות, שהם כח של עצמו וכח אביו וכח אמו המלויים ומגיעים אליו. ועל כן אביו של אותו האיש בחר שיעשה בנו שלשה דברי חכמה, שהם א' כנגד כח של עצמו, וא' כנגד כח של אביו אשר אתו, וא' כנגד כח של אמו הקשורים בו, וכנגד שלשה אלה צוה להראות בנו שלשה דברי חכמה:

ולכן בחלוקה הראשונה בא הבן לגלות ולהודיע טעמו של אביו למה בחר בשלש דברי חכמה לא פחות ולא יותר, ורמז הטעם על זה במה שעשה בחלוקה זו ענין השילוש אצלו ואצל בעה"ב ואשתו ואצל הבנים ואצל הבנות, להורות כי גם אביו צוואתו בשלשה דברי חכמה הוא בעבור לרמוז על השילוש שיש להבן בחכמה, מצד כח עצמו וכח אביו וכח אמו הקשור בו, הרי בזה עשה רמז לענין שלו:

ובחלוקה השנית ג"כ עשה רמזים לענין הממון שבא ליקח אותו, והוא כי חשש פן כולם האב ואשתו ובניו ובנותיו כולם נתייעלו ביניהם והסכימו לאכול ממונו ולגזלו ממנו, על כן עשה לכל אחד רמז מוסר השכל במנה שהניח לפניו, והוא להבנות נתן מנה של כנפיים לרמוז להם שלמחר פורחים והולכים מבית אביהם לבית בעליהם, ואם הממון שלו יגזול אותו אביהם ממנו נוה הנאה יש להם מן ממון זה כי אינו מגיע להם כלום ממנו, ומה בלע שיתנו עצה לגזול ממונו ממנו, כי בחיי אביהם הם אצל בעליהם ואחרי מות אביהם אין להם חלק ונחלה וירושה בממון, ומה להם לחטוא בעצה זו אם ישנה ביניהם:

ולבנים רמז להם בירכיים שהם העמודים של הבית כלומר הנה הם הנשארים בבית, ולכן כל עסק הצריך לאביהם מוטל עליהם לעשותו, ואם ירבה ממון אביהם מן הממון שלו שיגזול ממנו אין הנאה זו מגעת להם אלא רק ירבה הטורח של העסק עליהם כי ברבוי הנכסים תרבה היגיעה, וכל זה הוא בחיי אביהם, ואם ילפו שימות אביהם וירשו אותו גם זה הבל כי מי יודע כמה יחיה, והרבה גמלים זקנים נשאו עליהם משא עורות של גמלים קטנים, ומאחר כי באשר הוא שם הם העמודים של הבית שכל המשא והיגיעה והטורח של עסק אביהם אין מגיע להם הנאה של ממון זה שלו אם יגזול אותו אביהם ממנו, כי אם רק יגיע להם טורח ויגיעה שברבוי הנכסים תרבה היגיעה, והרי זה מוסר השכל לבנים להפר עצתם אם יש ביניהם ובין אביהם עצה לגזול את הממון שלו:

ולהאשה הגיד לה ברמז של בני מעים דאין האשה עומדת בבית אלא בעבור הבנים היוצאים מבני מעיה להטפל ולסבול צער גידול בנים ולטרוח בהכנת התבשיל ולרכי הבית, ואם בעלה ימלא תיבתו זהובים מן ממון שלו לא יאכלנה זהובים ולא ירבה לה תכשיטין, ומה בלע לה להסכים ולתת יד בעלה רעה לכחש בפקדון ולגזול ממון אביו ממנו:

ולבעה"ב בהשמת ראש התרנגולת לפניו הורה לו מוסר השכל, כי מאחר שהוא ראש בביתו הגם שהוא יחיד ובני הבית מרובים בנים ובנות ומשרתים מוכרח שיהיו כולם נגררים אחריו ללמוד ממעשיו, דכך מנהגו של עולם בתר רישא אזיל גופא, וכן אמרו אי רישא דעמא מתוקן כוליה עמא מתוקן ואי רישא לא מתוקן כוליה עמא נמי לא מתוקן כי כולם ילמדו ממנו לעשות כמעשהו במעשה אבות יעשו בנים, ומעשה אדונים יעשו עבדים, ועל כן אם בעה"ב יחטא להיות גנב וגזלן ומכחש גם בני ביתו אשתו ובניו ובנותיו ומשרתיו ילמדו לעשות כמעשהו, וממילא פושטים ידיהם גם בממון שלו, וכאשר הוא עושה כן יעשו לו, ויהיו אויבי איש אנשי ביתו, ואם הוא יתנהג באמונות אז גם בניו ובני ביתו לומדים ממנו להחזיק באמונות ויהיה ממונו שמור מגניבה וגזלה, נמצא זה

האיש

האיש האורח, אע"פ שנראה שעשה חלוקות הנז"ל בדרך בדיחות, הנה הוא חכם והעמיק לעשות רמזים בזה שנוגעים לענין שלו להציל ממונו שבא בעבורו, ולכן כאשר השכיל הבעה"ב וראה עומק חכמתו, מיד עמד ונתן לו ממון אביו המופקד אצלו. כן נ"ל בס"ד להבין במאמר הנז':

ובאמת המוסר הנז' שרמז האורח הנז' לבעה"ב בהנחת הראש לפניו, כפי מה שבארנו בס"ד הנה הוא מוסר נאה ודק, שראוי לכל אדם לשים לבו עליו, דודאי לא טוב להאדם לומר שלום עליך נפשי בענין היראה ומשפטי התורה הקדושה, שיביט רק על אזהרת עצמו, ולא ישגיח על בני ביתו שהם אשתו ובניו ובנותיו ומשרתיו וכל הנלוים אליו, אלא בודאי הוא שחייב לתת דעתו והשגחתו על כולם, לדעת איך הם עושים ומתנהגים, וגם עוד שיהיה שומר עצמו ללכת בדרכי יושר ויסור מרע ויעשה טוב; ואם לא ישמור עצמו בזה, אז יהיה גרמא בנזקין לחבל נפשות בני ביתו שגם הם יעשו כמעשיו הרעים, והרי זה פוגע בדמים כמה נפשות של בני ביתו שממנו ילמדו לעשות כמעשהו, וכמ"ש חז"ל ע"פ אשר נשיא יחטא להאשמת העם, ולהפך אם יתנהג בדרך טוב ויעשה מעשים טובים, יהיה גרמא לזכות ולהחיות כל נפשות בני ביתו, כי בתר רישא אזיל גופא:

והשתא בזה מובן שפיר הטעם בענין זה של ההקהל שלוה השי"ת בקריאת משנה תורה בעזרה שיש בה כמה הלכות ממשפטי התורה, שיתאספו יחד האנשים והנשים והטף והגר. והיינו כי עיקר הקריאה היא ללמד את האנשים, אך כדי שלא יהיה כל אחד למד לעצמו דוקא, וכדי שלא יהיה כל אחד מביט על עצמו בלבד, לכך צוה שיקהלו עם האנשים גם את הנשים והטף והגר כדי שכל אחד מן האנשים ירגיש ויתעורר במוסר הנז', לדעת שכל איש ואיש הוא בביתו ראש ומלך, וכל בני הבית שהם אשה ממין הנשים הנאספים, והבנים שהם ממין הטף הנאספים, והמשרתים שהם ממין הגרים הנאספים, כי המשרתים הם גרים בבית, והם ממין גרך אשר בשעריך, כולם הם נגררים אחר האיש שהוא ראש ומלך בביתו, וכולם לומדים ממעשיו הן לטוב הן להפך, ולכן אם האיש ממין האנשים האלה יחטא ויפרוק עול תורה ומצות מעליו, אז לא בלבד הוא פושע בנפשו, אלא פושע גם בנפש הנשים והטף והגר שהם אשתו ובניו ומשרתיו, וכן אם ישכיל להטיב דרכיו ולשמור מצות התורה זוכה גם בנפשות אלו של בני ביתו:

ולכן עתה בקריאה זו של המלך במשנה תורה צוה השי"ת הקהל וכו', למען ישמעו לשון הבנה, כמ"ש רז"ל שמע כלומר הבן, שיבינו כל אחד מן האנשים שהוא בביתו חשוב כמו המלך הזה אשר כל העם נגררים אחריו כן הוא בביתו כל בני ביתו נגררים, ולמען ילמדו מוסר השכל מן אסיפה זו שנקהלים ונאספים כל מיני בני אדם ביחד, ובזה ייראו את ה' אלהיכם ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד הטעם שצוה בקריאה זו של משנה תורה להקהיל כל מיני בני אדם יחד אנשים ונשים וטף והגרים, ע"פ מ"ש הגאון יהונתן ז"ל בתפארת יהונתן בפרשת קדושים, שכתב יוספון בן גוריון בספרו לרומיים, שהיו בבית שני אנשים שהיו שוכנים ביערים מתבודדים וממש לא אכלו אלא רק פרי עץ יער, והיו נזירים מכל ענייני עולם וכדומה עד שהיו ממש נבדלים מענייני עולם, אבל הפרושים לא נחה דעתם בהם כלל וכלל, כי העובד ה' השלם צריך להיות בדבריו ועסקיו נוח לשמים ולבריות, ולא להפריע נימוס ישוב העולם וחברת בני אדם והנהגה המדינית, ואלו היו כולם נזירים, ובזה אינו מתקיים נימוס וסדר הטבע, וכמעט יכלה העולם ויאבד קשר האומה ושאריתו בארץ כפי הטבע, ועל זה רמזו רז"ל יפה ת"ת עם דרך ארץ, לכן כל הפרישות שיעשה האדם נכון להיות על זה הסוג שיש בו אפשרות שתקיים אותו כל האומה ולא יקרה ביטול, אבל הפרישות שא"א אלא ליחיד ולא לאומה בכללה, זה אינו בגדר השלימות והפרישות עכ"ל:

ובזה אמרתי טעם נכון באומרו ועבדתם את ה' אלהיכם לשון רבים, אע"פ שאח"ז מדבר בלשון יחיד דכתיב וברך את לחמך ואת מימך והסירותי מחלה מקרבך וכו'. והיינו לומר שעיקר שלימות העבודה הוא מה שאפשר לרבים לעשותה, אבל דרך רחוק וזר שא"א להיות אצל רבים כי אם רק ליחיד שיהיה שולט בטבעו להיות נזיר ופרוש בקצה האחרון אין זה בכלל המצוה שמצוה בה השי"ת. ובאמת כיוצא בזה מפורש בדברי רז"ל אין גוזרין גזרה על הצבור אא"כ רוב הצבור יכולין לעמוד בה, וכן דרשו על פסוק הגוי כולו בגמרא דהוריות ומ"א:

ולכן עתה כאשר צוה לקרא את משנה תורה נגד כל ישראל באזניהם צוהו שיקהיל הכל, גם הנשים וגם הטף וגם הגרים, לומר שאין אני רוצה מכם קיום התורה באופן שיהיה כל אחד מכם נזיר ופרוש ונבדל מבני אדם ומכל ענייני העולם כאותם הנזירים שהיו שוכנים ביערים, אלא רוצה אני קיום התורה בהיותכם מעורבים ודרים ביחד גדולים וקטנים, שיהיו דרים זע"ז האנשים עם הנשים ועם הקטנים והגרים בחברת בני אדם כפי הנהגה המדינית, ורק שיהיה כל אחד שומר דתו לעשות מעשהו כפי משפט התורה, ולא יטה ימין ושמאל. וז"ש הקהל את העם וכו' למען ישמעו, ר"ל יבינו איזה הבנה מן ההקהל הזה שתעשה להם, לידע מזה שרצוני להיות קיום התורה בהתחברות והתערבות יחד גדולים וקטנים זע"ז, ולמען ילמדו בזה את ההנהגה שאבקש מהם להתנהג ביראת ה' שילמדו תכסיס ונימוס העבודה והיראה אשר אני רוצה מהם:

והיה כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות וענתה השירה הזאת לפניו לעד כי לא תשכח מפי זרעו, י"ל הול"ל רעות וצרות רבות, וכיון דנקיט וצרות אחר רבות משמע דקאי הצרות על הרעות, ומאי קמ"ל בדבר זה שהרעות הרבות המה צרות, וחז"ל פירשו רעות שהם צרות זו עם זו, כגון עקרבא וזיבורא, זה חם וזה קר. ונראה לפרש הענין בס"ד בהקדים מ"ש בס' נאוה תהלה במזמור ק"א בשם המפרשים ז"ל ע"פ גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל, דהכונה הוא שיש שני אבות הטומאה שהם הגאוה והתאוה, ואם יש להאדם אחד מדת הגאוה אפשר לרפאתו ממנה בתוכחה שיוכיחו אותו להשפיל גאותו, באומרם אליו למה תתגאה על חבירך, אם בשביל שהוא חשוב עני לגבי דידך דאין לו נכסים כמותך, הלא תראה שיש הרבה עשירים שיש להם נכסים יותר ממך אשר אתה נחשב כאיש עני ממש, וא"כ למה התגאה על הפחות ממך בעושר:

וכן מי שיש לו מדת התאוה אפשר לרפאתו ממנה בתוכחה שמוכיחין אותו באומרם אליו למה אתה מתאוה לממון זה האיש ותתקנא בו בשביל שיש לו נכסים יותר ממך, הלא תראה שיש כמה בני אדם שאין להם אחד ממאה מנכסיך, ואתה נחשב לגבי דידהו עשיר מופלג, והם נחשבים כעניים לגבי דידך, ולמה לא תהיה שמח בחלקך מאחר כי לגבי כמה אנשים ידועים אתה נחשב עשיר גדול. והנה כל זה אפשר לדבר ולתקן למי שיש לו רק מדה אחת משתי מדות הרעות ההם, אבל מי שיש לו שתיהם גאוה ותאוה, אי אפשר לתקן

לתקן אותו באותם הדברים, ואין רפואה למכתו, שאם ידברו עמו דברים כדי להשפיל גאותו מצד עושר רב, הנמצא אצל עשירים הגדולים להביט בהם, כדי שיראה עצמו עני, הנה בזה תתעורר ותתרבה בו מדה הרעה של התאוה, ואם ידברו עמו דברים לכבות אש תאותו ע"י שיאמרו לו שיסתכל בבני אדם הקטנים והפחותים אשר הוא נחשב עשיר גדול לגבי דידם, אז תתעורר בו מדה רעה של הגאוה שבזה יבא להתגאות בראות עצמו עשיר גדול, וז"ש גבה עינים שיש לו מדת גאוה, וגם רחב לבב ג"כ שיש לו מדת התאוה והקנאה, הנה זה לא אוכל לרפאהו בתוכחת ומוסר השכל ע"ד האמור, עכ"ד יע"ש:

נמצא יש מדות רעות שהם אבות הטומאה, אך הם צרות זו לזו שהם הפכיים כמו עקרבא וזברתא שאם יטילו סם לאחת מהם יגדל הכאב של השנית, ואם יטילו סם לרפאות השנית יגדל הכאב של צרתה, ולכן בהכרח שיהיו דבוקים ונאחזים באדם ולא יסורו ממנו:

ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב במשלי כ' השמחים לעשות רע יגילו בתהפוכות רע, ולכאורה קשה ביאורו, ובזה ניחא והוא כי יש רשעים שחוטאים בעל כרחם כי יצרם אונס אותם, ואלו אחר שיעשו עבירה אינם שמחים בה, כי הם יודעים ומאמינים שעתידין ליתן את הדין, ועל אלו אמרו הרשעים מלאים חרטות, אך יש רשעים שהם מצפים שתבא עבירה לידם ויחטאו בה, ואחר עשייתם העבירה שמחים במעשה הרע שיכלו לעשותו כמוצא שלל רב, ועל אלו פירשו המפרשים ז"ל הפסוק והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה, שהם מתאוים שיגדל כח התאוה בקרבם כדי שיהיו יכולים לעשות רע, ואם יחלש כוחם ויפרשו מן העבירה הם דואגים ומצטערים, ורשעים כאלה כאשר נמצא בם שתי מידות רעות שהם הפכיים, שלא יוכל החכם המוכיח לעשות להם רפואה ותיקון ע"י תוכחת מוסר כיון שהם הפכיים, ומוכרח שיתאחזו בהם ולא יסורו מהם כדאמרן, הנה הם שמחים על זה, כי בטוחים שלא יוכל אדם לעקור אותם מהם, וז"ש השמחים לעשות רע שהם רשעים של סוג השני הנז', הנה אלו יגילו בתהפוכות רע כשיראו רעות הפכיות אצלם אשר בהכרח שיהיו דבוקים בם ולא יסורו מהם, יגילו על זאת, ולז"א בפרשת האזינו כי דור תהפוכות המה, כלומר יש להם רעות הפכיות, ולכן הם בנים לא אמון בם, ר"ל אין להאמין שיהיה להם תיקון ורפואה ע"י תוכחת מוסר, ולכך אסתירה פני מהם אראה מה אחריתם:

ובזה יובן והיה כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות, ר"ל רעות שהם רבות באיכות שהם אבות הטומאה, אך הם צרות זו לזו שהם הפכיים אשר לאלה אין להם תקנה בדברי מוסר ותוכחה, אז וענתה השירה הזאת לפניו לעד היא שירת האזינו כמ"ש רש"י ז"ל, והיינו שכתוב בה ויאמר אסתירה פני מהם אראה מה אחריתם כי דור תהפוכות המה בנים לא אמון לרפאתם ע"י תוכחת מוסר, כדאמרן שפסוק זה נאמר על ענין זה על מי שיש בו רעות הפכיות שהם צרות זו לזו דאין לו תקנה אלא בהסתר פנים:

ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם. נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל בכונת תורה לשמה שהוא לשם ה'א שה"ם לאה, ובזה יובן שימה בפיהם קרי בה שים ה"א בפיהם שהם הוא סוד תורה לשמה:

או יובן בס"ד ע"פ מ"ש רבינו מהרח"ו ז"ל בביאור כל הלומד תורה לשמה שהוא לשם ה' חלקים שהם פרד"ס, ועוד חלק חמישי שהוא פנימיות הסוד, ואם לא נשברו לוחות ראשונות היו זוכין לחלק החמישי הזה, אך כיון שנשברו לא זכו בו בעוה"ז ורק בג"ע לומדים בו הצדיקים, ולעתיד אחר התיקון נזכה לזה החלק החמישי גם בעוה"ז. ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב בישעיה כ"ד מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק ואומר רזי לי רזי לי, פירוש בזמן שזמירות שמענו שנעשה צבי לצדיק הוא מלך המשיח שימלוך בישראל, אז אותו זמן אזכה לחלק הסוד כפול שהוא חלק' חצוניות הסוד, והוא מה שיש לנו עתה, ועוד נזכה לפנימיות הסוד, ולז"א רזי לי רזי לי בכפליים, וידוע כי אחר גאולת מצרים יש ד' גאולות מן בבל ומדי ויון ואדום, נמצא הגאולה האחרונה שהיא מאדום היא חמישית, וז"ש ועתה כתבו לכם את השירה, ר"ל ועת הא הוא בגאולה האחרונה כתבו לכם את השירה זאת התורה כולה שנקראת שירה, כמ"ש רז"ל כתבו לכם כתיבה חדשה על הלב כמ"ש הבטחה זו על ידי ירמיה הע"ה נתתי תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה, וזה כתיבה חדשה שיהיה להם זכירה נפלאה, ותסתלק השכחה אשר היתה מסיבת שבירת הלוחות הראשונות, ולמדה את בני ישראל, כי אתה תבא בזמן ההוא ותלמדנה אותם, ואז אותו זמן שימה בפיהם, כלומר שים חלק החמישי שהוא פנימיות הסוד בפיהם:

או יובן בס"ד אומרו שימה בפיהם, דידוע קיום שמים וארץ שנבראו באות ה' עומד על ידי זכות למוד התורה, דכתיב אלה תולדות השמים והארץ בהבראם בה"א בראם, וכתיב אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי, ובריתי היינו תורה, וכן איתא באותיות רבי עקיבא ומנין שאף שמים וארץ שעתידין להתחדש אין נבראים אלא בה"א שנאמר השמים החדשים והארץ החדשה שמים חדשים וארץ חדשה לא נאמר אלא השמים החדשים והארץ החדשה וכו', וז"ש ולמדה את בני ישראל, ועי"כ שים ה' בפיהם כלומר קיום שמים וארץ שנבראו בה"א יהיה תלוי בפיהם, או יובן שימה גי' שנ"ה וידוע במשך השנה כולה שהיא שנ"ה ימים צריך לגמור קריאת התורה כולה בפרשיותיה:

פרשת האזינו.

האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי. י"ל שמים וארץ מה יש להם שייכות בתוכחה זו שמוכיח את בני אדם בענין עונות וחטאים, ועוד הול"ל ותשמע הארץ מאמר פי ולא נקיט אמרי לשון רבים, ועוד למה גבי שמים נקיט דבור וגבי ארץ נקיט אמירה. ונ"ל בס"ד דאיתא בגמרא דסנהדרין דף צ"א א"ל אנטונינוס לרבי גוף ונשמה יכולין לפטור עצמן מן הדין, כיצד גוף אומר נשמה חטאה, והראיה מיום שפרשה ממני הוא מוטל כאבן דומם, ונשמה אומרת הגוף חטא דמיום שפירשה ממנו היא פורחת באויר כצפור. אמר לו אמשול לך משל למה"ד למלך שהיה לו פרדס נאה והיה בו בכורות נאות והושיב בו שני שומרין אחד חגר ואחד סומא, א"ל חגר לסומא בכורות נאה אני רואה בפרדס הרכיבני על שכמך ונביאם לאכלם, רכב חגר ע"ג סומא והביאום ואכלום, לימים בא בעל הפרדס, א"ל בכורות נאות היכן הם, א"ל סומא כלום יש לו עינים לראות, וא"ל חגר כלום יש לו רגלים לילך בהם, מה עשה הרכיב חגר ע"ג סומא ודן אותם כאחד, אף הקב"ה מביא הנשמה וזורקה בתוך הגוף ודן אותם כאחד, שנאמר יקרא אל השמים מעל זו הנשמה ואל הארץ לדין עמו זה הגוף, ע"כ נמצא שמים הוא כינוי לנשמה וארץ כינוי לגוף, דהנשמה מכונית בשם שמים והגוף בשם ארץ, גם

גם נמצינו למידין מן המאמר הנז' דאין לדון ולהוכיח הנשמה והגוף כל אחד בפ"ע, כי בזה כל אחד יתלה הקלקול בחבירו, אמנם בהיותם נידונים ונוכחים שניהם ביחד יהיו שניהם חייבים ואין יכולים לפטור עצמם. ובזה יובן האזינו השמים הם הנשמות שמכונים בשם שמים ואדברה דבור קשה בתוכחת מגולה, ואני גוזר כי בעת שאני מדבר התוכחה לנשמות תשמע הארץ הוא חלק הגופים אמרי פי, שני אמרים מה ששייך לנשמה, ומה ששייך לה, דעי"כ לא יוכלו הגופים לפטור עצמם במה שתולין החטא בנשמות:

יערוף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי. נ"ל בס"ד ענין שני דמיונות אלו של המטר ושל הטל הוא ע"פ מ"ש הרב שבט מישראל בפסוק אהיה כטל לישראל שיש הפרש בין הטל ובין המטר, כי המטר בא ע"י הסתרת פני הרקיע בעננים, והטל בא בהיות השמים בגילוי ע"ש. והנה בתורה ג"כ יש שני מיני חלקים שהם חלק הפשט וחלק הסוד, והנה חלק הפשט הוא בהתלבשות כי כל הדברים המה באים מלובשים ומכוסים כי רובן של הלכות ודברי תורה שבע"פ יוצאים ונודעים על ידי רבוי אות ומיעוט אות, ועל י"ג מדות שהתורה נדרשת בהם כנז' בברייתא דרבי ישמעאל, ועוד יש כמה הלכות ודברים שאין יוצאין לאורה, ואינם מובנים על אמיתתן אלא על ידי הקושיות שיתקשה האדם תחלה בדברי תורה שאז על ידי התירוצים רווחה שמעתתא, ויתחדש בזה כמה ענינים והלכות, וכמ"ש רבי יוחנן לר"א בן פדת בשבח ר"ל שהיה מקשי לו בכל יום בשמעתתא כמה קושיות ולזה דימה חלק הפשט למטר שהוא רב וגם בא על ידי כסוי הרקיע, אבל חלק הסוד דימהו לטל שהוא זעיר לגבי המטר, אך הוא דבר ברור ואין בו קשיות ולא ספיקות, וכמ"ש אותו צדיק לרשב"י ע"ה בזוהר פרשת שלח לך דף קס"ז ע"א, א"ל אי חסידא קדישא כל' מלין די בגוון באורייתא, מלין זעירין אינון בכל מלה ומלה ואינון מלין זעירין כמה אינון מלין רברבין ועלאין עד דלית לון שיעורא דהא לית בגוון ספיקא אלא ברירו דאורייתא על בורייה עכ"ל, ולכן לחלק הסוד דימה אותו לטל שהוא טפין זעירין ויורד בבירור ובגילוי הרקיע:

כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלקינו. רז"ל אמרו שלוה אותם בזה כשיזכיר שם הוי"ה המה יענו בשכמל"ו מכאן אמרו שעונין בשכמל"ו במקדש אחר הברכה, וצריך להבין למה צריך לענות בשכמל"ו אחר הזכרת שם הוי"ה ומה טעם יש בזה, גם נ"ל שיכן נרמז ענין עניית בשכמל"ו כאן. ונ"ל בס"ד בהקדים מ"ש בשם הרב מהר"י טייאלק ז"ל בכונת הכתוב, מ"ש שאול הע"ה לי נתנו האלפים ולדוד נתנו הרבבות, ועוד לו אך המלוכה ותיבת את נראה לשון יתר, ועוד י"ל למה הקפיד שאול הע"ה על זה, אם באמת של דוד הע"ה מרובה משלו דודאי הנשים לא שקרו בדבר זה שאם שקרו היה חותך לשונם, ופירש הרב ז"ל כי הדרך ומנהגו של עולם לא יזכירו את המלך בשמו בלבד, אלא יאמרו פלוני המלך או יזכרו אותו בתואר המלך בלבד או בתואר קיסר בלבד, אבל בשמו העקרי בלבד לא יזכירוהו כי זלזול הוא זה, ולכן כאן לא הקפיד שאול הע"ה על הפרש שיש בין שבח האלפים לבין שבח הרבבות מאחר שבאמת כן הוא שדוד הע"ה הרבה חללים באויבי ישראל יותר משאול הע"ה, וגם בלא"ה הוא לא אכפת לו ביתרון השבח הזה. אמנם הוא הקפיד על אשר הזכירו אותו הנשים בשמו בלבד, כמו שמזכירים אדם פשוט ולא זכרו אותו בתואר המלכות שלא אמרו הכה שאול המלך באלפיו, ועל זה הקפיד שנמצא אין כבוד תואר המלכות לגבי דוד אלא השוו אותו עמו. וז"ש לי נתנו האלפים ולדוד נתנו רבבות, ועוד לו, ר"ל לא אכפת לי בזה אפילו יתנו לדוד שבח של רבוי יותר מן הרבבות, אך מה שאני מקפיד ומצטער וקורא הוא אך על תואר המלוכה אשר נחסר מאתי שזכרו אותי כמו שזוכרים אדם הדיוט שאינו מלך וכאשר זכרו את דוד בשמו בלבד עכ"ד:

נמצא אין ראוי שיזכירו את המלך בשמו בלבד אלא צריך שיאמרו פלוני המלך או שיקראוהו בשם המלך בסתם או קיסר בסתם. והשתא יש לחקור איך אנחנו מזכירים את הקב"ה בשמו בלבד שנזכרהו בשם הוי"ה בסתם והיה צריך לומר ה' אלקינו או מלך העולם, ולא נזכירו בשם הוי"ה בלבד. והתשובה לזה כי בשלמא מלך בשר ודם שם העצם שלו נקרא בו מעת שנולד ולכן אחר שגדל ומלך אם יזכירו אותו בשם העצם שלו הרי זה בזיון אליו כי עושים אותו הדיוט, כי שם זה נקרא בו בהיותו הדיוט, ולכן אחר שמלך מוכרח לצרף עם שם העצם שלו את שם הכבוד שלו שהוא שם המלכות, או לקרותו בשם הכבוד שלו בסתם, ולא יזכירו שם העצם שלו, משא"כ גבי הקב"ה באמת אין לו שם ידוע, וכמ"ש בפתיחת אליהו זכור לטוב, ואנת לית לך שם ידיע אלא נקרא בשמותיו על שם פעולותיו ועל שם כבודו ויכלתו וגם שמו הגדול שהוא שם הוי"ה הוא שם הכבוד שלו שהוא עניינו מורה היה הוה ויהיה, וקריאתו בשם זה הוא כמו שקורין את המלך בשם קיסר או בשם מלך בסתם, וכמו שקורין המצריים בזמן קדמון את מלכם בשם פרעה ולכן תקנו כשיזכירו שם הוי"ה במקדש שיאמרו כל העם ברוך שם כבוד מלכותו, כלומר שם זה שאנו מזכירים אותו לבדו אינו שם העצם אלא הוא שם כבוד מלכותו, שהוא שם הכבוד והמעלה, ותקנו ד"ז על הזכרת שם הוי"ה בלבד מפני שהוא גדול מכל השמות ונחשב בעיני העולם שהוא שם העצם, ולכך מפרסים עליו שהוא שם כבוד מלכותו, ולכן אין קפידה בהיכא דאנו מזכירים אותו בשם זה בלבד בסתם:

ונראה שנרמזה עניית זו של בשכמל"ו בכתוב זה, כי ידוע דאותיות בשכמל"ו נטפלים לשם הוי"ה מלפניו והיינו ב' בפסוק ויאמינו בה' ואות ש' בפסוק שה' אלהיו, ואות כ"ף בפסוק מי כה' אלהינו, ואות מ"ם בפסוק מה' יצא הדבר, ואות ל' בפסוק אשירה לה', ואות וא"ו בפסוק וה' המטיר, ומלבד ששה אותיות אלו לא יש אות נטפל לשם הוי"ה מלפניו, וידוע דאות הנטפל לשם הוי"ה גם הוא יהיה קודש, ונמצא בששה אותיות אלו של בשכמל"ו שגדל קדושת אותיות שם הוי"ה ונמצא באומרו הבו גודל לה' אלהינו נרמזו אותיות בשכמל"ו שהם ר"ת ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, כי בהם מתגדלים אותיות שם הוי"ה יען כי גם הם מתקדשים בקדושת השם:

ה' בדד ינחנו ואין עמו אל נכר. נ"ל בס"ד בהקדים מה שפרשתי בס"ד בברכת שדים ורחם אשר בירך יעקב אע"ה ליוסף הע"ה, דארז"ל עתידה א"י להוציא גלסקאות שיאכלו ישראל הלחם בלא טורח כלל שתוציא הארץ לחם גמור מאליה וכן ישתו יין בלא טורח, כמ"ש בגמרא מביא אדם ענבה אחת גדולה ומניחה בזוית ביתו ונוקב אותה ומסתפק ממנה כמה כוסות של יין צלול וחשוב וזך שיעור חבית גדולה בלי שום טורח, ועל זו הטובה שתהיה לעתיד באכילה ובשתיה בלי שום טורח עשה הקב"ה דוגמה לזה בהיות הילד עובר בבטן אמו שאוכל ממה שאמו אוכלת, ושותה ממה שאמו שותה בלי שום עמל ויגיעה כלל ועיקר וכן עשה לזה דוגמה בילד אחר שיולד מרחם אמו שהוא יונק משדי אמו בלי עמל ויגיעה ובלי גבול ועת ידוע, וכל המאכלים ומשקין של האם ישנם בחלב שבדדין, ולכך בירך אותו שיזכה לברכת שדים ורחם שהם מענגים את הולד ומהנים אותו בלי שום עמל וטורח כלל:

ובזה יובן ה' בדד ינחנו, קרי ביה בַּדַד שהוא אות הסימוס ר"ל ינחנו לישראל בהנאה שיש בה מנוחה ושלוה כהנאת הדד לתינוק, וזה יתקיים ויהיה לעתיד אחר גמר התיקון שיהיו נטהרים מתערובת רע בטוב, שלא יהיו מלוכלכים בחלק הזוהמא שהיא באה מן ט נכר :

ויאמר אסתירה פני מהם אראה מה אחריתם כי דור תהפוכות המה בנים לא אמון בם. נ"ל בס"ד דאה"זל ישראל קרוין אדם ואין העכו"ם קרוין אדם, וכתבו התוספות דהעכו"ם קרוין האדם בתוספת ה"א וצריך להבין מה ענין הפרש זה שיש ביניהם, ולמה יהיה להם גרעון בתוספת הזאת של אות ה"א. ונ"ל בס"ד דאה"זל בפסוק ויקרא האדם שמות שנתן הקב"ה בינה באדה"ר וקרא שם לכל אחד מן הנבראים, וא"ל הקב"ה ואתה מה שמך ויאמר אני ראוי להקרא אדם כי נבראתי מן האדמה, וצ"ל א"כ יהיה נקרא אדמה, ולמה השמיט את אות ה"א אך ידוע שהארץ היא בנויה בארבעה יסודות שהם ארמ"ע ולכך נקראת אדמה כנגד ד' יסודות דאות א' הוא כנגד יסוד האש שראשו הוא א' ואות דל"ת כנגד יסוד המים כי דלת לשון דלות שהם דלים שהולכים למקום נמוך ושפל תמיד שכך הוא טבען, ואות מ"ם כנגד יסוד הרוח שמקיף העולם מן ד' רוחות כדרך אות מ"ם סתומה שמוקפת מכל רוחותיה, ואות ה' כנגד יסוד העפר, לכך אמר הא לכם זרע וזרעתם את האדמה, כי הזרע עיקר גידולו הוא מן יסוד העפר אע"פ שגם שאר יסודות יש להם שותפות בו, והאדם אע"פ שנברא מן האדמה הבנויה בארבע יסודות, עכ"ז צריך שלא יהיה גובר באדם יסוד העפר כאשר גובר באדם, אלא צריך שיהיה יסוד העפר בטל במיעוטו בשלשה יסודות של אש מים רוח שבאדם עד שכמעט כאלו הוא אינו, שאם יהיה גובר באדם יסוד העפר כמו שגובר באדמה אז יתקלקל האדם ויהיה נמשך לדרך רע בכמה עניינים :

ולכן אדם הראשון אע"פ שידע שהוא נברא מן האדמה לא קרא עצמו בשם אדמה אלא קרא עצמו בשם אדם והשמיט אות ה"א שהיא כנגד יסוד העפר, ולכן תמלא כשחטאו וקלקלו בחרבן שהגבירו בהם יסוד העפר יותר מדאי כתיב בהם העלו עפר על ראשם, שבזה חזרו ולקחו אות ה"א של אדמה שהיא כנגד יסוד העפר ולא עוד אלא העלו אותה על ראשם כלומר בראש אדם שיש להם שאז יהיו נקראים עתה בשם האדם כמו שנקראים העכו"ם ואבדו מהם תואר אדם, ונמלא גרעו מן האדמה כי האדמה אע"פ שיש בה אות ה"א שהיא כנגד העפר הנה היא עומדת בסוף השם שלה, אך הם העלו עפר זו אות ה"א על ראשם שנקראים האדם :

ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב ביחזקאל סי' ט"ז, יען אשר לא זכרת את ימי נעוריך ותרגיזי לי בכל אלה וגם אני הא דרכיך בראש נתתי, פירוש אות ה"א של אדמה בעבור דרכיך הרע בראש שמך שהוא שם אדם שהיה לך מעיקרא, הנה עתה נתתי אותה בראש שמך שלא אקראיך עתה בשם אדם אלא בשם האדם כמו העכו"ם :

ונמצא כשהם צדיקים נקראים בשם אדם, ואם חוטאים בתכלית אז נקראים בשם האדם כאשר נקראים העכו"ם, ואם אין חוטאים בתכלית ראוי שיהיו נקראים בשם אדמה דהוא עדיף משם האדם ששם האדם גריע משם אדמה כדאמרן, אבל שם אדם זוכין בו בהיותם צדיקים גמורים, כי הוא מספר שם הוי"ה במלוי אלפין שעולה מ"ה, ועל זה נאמר כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו :

ובזה יובן ויאמר אסתירה פני מהם אראה מה אחריתם כלומר אבדו מהם שם אדם, כי נקראים בשם אדמה דאז אותיות מה הוא אחרית שמותם דאין עתה ראויים להקרא בשם אדם אלא ראוי להם שם אדמה שאותיות מה אחריתם, ולא עוד אלא שהרשיעו יותר שגם לזה השם של אדמה אינם ראויים, כי דור תהפוכות המה שלא לקחו אות ה"א שהיא כנגד העפר לשום אותה באחרית שמם כאשר הושמה בשם אדמה, אלא דור תהפוכות הם שהפכו את אות ה' שלא תהיה בסוף כמו בשם אדמה אלא נעשית בראש אותיות אדם שבזה נקראים בשם האדם כאשר נקראים העכו"ם, והם בנים לא אמון בם שיהיו חוזרין בתשובה :

ובאופן אחר נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש רבינו מהרח"ו ז"ל בסוף שער הכונות, כשישראל עונין קדיש ואומרים אמן מקבלים הארה מן שני ט' והארה זו היא בסוד הפנים, והיא בעניית אמן, ולכן אמר דוד הע"ה מלא פניהם קלון על אותם שאין עונין אמן, כי מאחר שלא רצו לקבל הארה מן ט' העולה במלואו ע"ה קפ"ו שהוא בסוד הפנים, לכן מדה כנגד מדה מלא פניהם קלון והוא כי קלון ג' קפ"ו הפך הארה הנז' עכ"ד ע"ש. ובזה יובן ויאמר אסתירה פני מהם היא הארת הפנים שהיא הארת שם ט' אראה מה אחריתם שיתקיים בהם מלא פניהם קלון, יען כי דור תהפוכות המה שהפכו מספר קפ"ו של הארה זו דשם ט' שעולה קפ"ו למספר קלון יען כי הם בנים לא אמון בם שאין להם עניה של אמן והיינו כי אמן כתיב בלא וא"ו כלומר לא אמן בם שאין בם ענייה של אמן, ולכך נהפך להם מספר הארה זו שהיא על ידי עניית אמן בשם ט' למספר קלון, ולזה סיים ואמר הם קנאוני בלא ט שלא רצו לקבל הארת הפנים, שהיא סוד שם ט', ולא עוד אלא כעסוני בהבליהם ולכן אקנאם בלא עם בגוי נבל אכעיסם שיתהפך הלבן לנבל :

ועוד נ"ל בס"ד אומרו כי דור תהפוכות המה ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל, כי אלף החמישי הוא כנגד הוד, ובעוה"ר נהפך הוד לדוה דכתיב כל היום דוה כי יומו של הקב"ה אלף שנים עכ"ד, ובזה פירש מהרי"ן ז"ל, והודי נהפך עלי למשחית, וכמ"ש בא"ל ז"ל, ובזה פרשתי גם היא נאנחה ותשב אחור דאותיות הוד נהפכו ונקראו לאחור שהוא דוה, ובזה יובן הפ' בירמיה ז' וילכו במועלות בשרירות לבם הרע ויהיו לאחור ולא לפנים דהיינו שנהפכו להם אותיות הוד לאחור שיהיו נקראים למפרע דוה :

והנה ההפרש בין הוד לדוה זה אות ה"א הרומזת לטובה בסוד הא לכם זרע וזרעתם וכו', היא בראש, ואות דל"ת הרומז לדלות בסוף, משא"כ בצירוף דוה הוא להפך וז"ש כי דור תהפוכות המה כי בחטאם הפכו הוד לדוה, בנים לא אמון בם שיעשו תשובה ויחזירו עטרה ליושנה :

והנה ודאי אם יעשו תשובה יתוקן הכל ואז אות הא' שיסבה בסוף תהיה בראש בצירוף הוד, ולכן נקראת תשובה שהיא תשוב ה"א לקדמותה להיות בראש, ולז"א שמור תם וראה ישר, כלומר הוד בקריאתו ביושר, וידוע דרך ירידת השפע הוא באות ה' שהיא צורת דו, ולכן א"ל יוסף הע"ה הא לכם זרע וזרעתם את האדמה. ובזה יובן רמז הכתוב ביחזקאל ט ז הא דרכיך בראשך נתתי, פירוש אע"פ שחטאתם הרבה עשיתי אריכות אפים שלא סלקתי את אות ה' שהיא דרך לירידת השפע מן ראש שם הוד להניחה באחרונה, אלא ה"א שהיא דרכיך בראשך נתתי שנתתי אותה בראש שלא נהפך ההוא במהרה. ובזה יובן ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם, ודרשו רז"ל שמחה שהיא מעולם היא על ראשם.

והיינו

והיינו שמחה אותיות חמשה דקאי על אות ה' שמספרה חמשה שהיתה מעולם, כלומר בשם הוד שהוא ספירה של שם ספירות דאיתנהו בשני דעלמא היא נעשית על ראשם שנזקפה ועלתה מלמטה וישבה למעלה בראש הצירוף של שם הוד שהוא שם של שנות העולם:

כי לא דבר רק הוא מכם כי הוא חייכם. איתא בירושלמי דפאה פרק א', א"ר מנא כי לא דבר רק הוא, ואם רק הוא מכם הוא, ולמה לפי שאין אתם יגיעין בתורה. נ"ל בס"ד הכונה כי נמצאו בתורה פסוקים שנראין ריקים שאין בהם שום צורך ושום לימוד, כמו פסוקים של ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום, וכמו פסוק ותמנע היתה פלגש ואחות לוטן תמנע, ויש הרבה פסוקים כיוצא באלו אשר לב האדם מהסס בהם לומר למה נכתבו ומה אנחנו למידין מהם, ובא הכתוב לומר שבאמת לא יש דבר ריקן בתורה אלא כל דבר ודבר מלא ענינים רבים וגדולים שהאדם ילמד מהם דברים יקרים ועצומים, ואם רק הוא כלומר אם נראה בעיניך שהוא דבר ריקן כאותם פסוקים הנזכרים שתחשוב שאין בהם שום צורך ושום לימוד, הנה זאת הריקנות שנראית לכם היא מכם, כי אתם גרמתם לעצמכם להיות הדבר סגור וחתום לעיניכם שאין אתם למידין ממנו כלום, והסיבה שלא הייתם יגיעים לפתוח המסגר של הדברים כדי להוציא המרגליות שהם אצורים וגנוזים בתוכם:

ואדרבה משל על זה. מעשה שהיה באחד ששלח לחבירו היושב בארץ רחוקה לקנות לו חמור חשוב מארצו ולשלחו אליו, וזה חבירו לא קנה לו חמור אלא שלח לו קב שעורים עם השליח, וכשהביא השליח את השעורים לזה צחקו כל היושבים שם ויאמרו לו זה חבירך לא די לו שלא עשה המבוקש שלך לקנות לך חמור, אלא הוא משחק בך ששלח לך שעורים וכי לא נמצא כאן שעורים. ויען אחד מן היושבים ויאמר אין זה האיש ששלח השעורים מעיר רחוקה משחק בחבירו, אלא הוא מלמדו דעת והשכל בזה, והשיב לו בזה תשובה על אשר לא קנה לו החמור שבקש ממנו, וישאלוהו היושבים מה טעם בדברים אלו שאתה אומר תפרש דבריך, ויאמר בא להודיעו אתה חושב כי חמורים של ארצכם הם חלושי כח שאין החמור יכול לישא עליו משא של חמש מאין אלא שני מאין ולמרובה שלש, ולכך שלח לקנות לו חמור מארצינו שהחמורים של ארצינו חזקים ובעלי כח, ואתם טועין בדבר זה, כי החמורים של ארצינו ושל ארצכם שוין הם וכמו שחמור ארצינו יכול לישא משא של חמש מאין כן חמור ארצכם יכול לישא כזאת, ורק אתם צרי עין שאין אתם נותנים לחמורים שלכם אלא רק תבן בלבד ואיך יהיה להם כח לישא משא כבד, ולכן שלח קב שעורים לומר תנסה לתת קב שעורים לחמור בכל יום, ותראה איך הוא יכול לשא משא כבד של חמש מאין כחמורים של ארצינו, נמצא החסרון הוא מכם ע"כ:

ובזה יובן אם הוא רק, אם אתם רואין בהשקפה הראשונה על איזה דבר מדברי התורה שהוא רק שאין אתם מוצאין בו דבר ללמוד אותו מתוכו, הנה זה המראה של רקנות שאתם רואין אותו ריקן, הנה סיבתו היא מכם, כי מחמת שאין יגיעים למצוא המפתח של ההסגר שנסגר בו אותו דבר לכך אתם חושבין אותו ריקן ואין בו כלום, ואתם טועין בזה, שאם באמת הייתם יגיעים בו הייתם מוצאין כל דבר ודבר אצור בו כמה מרגליות יקרות וכך מוכרח להיות, יען כי כל דבר ודבר מפסוקי התורה היא חייכם, ואיך ימשך חיות מן דבר ריקן שהוא פסוקי ואלה המלכים וכיוצא בהן, אלא ודאי מוכרח אתה לומר שכל דבר ודבר מלא ידיעות יקרות ומצפונים עצומים וגדולים:

ובזה יובן בס"ד מ"ש בפ' דברים והדבר אשר יקשה מכם תקרבון אלי ושמעתיו, וקשא תיבת מכם נראה לשון יתר דודאי מהם הוא מוקשה. אמנם הכונה כי דברים המפורשים בתורה מועטין הם ויזדמן כמה אלפים מיני ספיקות, וכמה אלפים מיני ענינים שאין מפורשים בתורה, אמנם ע"י יגיעה שיגע האדם להתבונן בעומק הדברים הכתובים בתורה ילמוד ויבין וידע כל ספק שיפול אצלו באיזה ענין להבינו ולהוציא לאור משפטו, והנכם רואין כי אני אע"פ שמסרתי לכם כל דברי תורה שנמסרו לי, הנה אם תקרבון אלי את הדבר אשר יקשה מכם אנכי מוציאו ומבינו מדברי התורה שנמסרו אשר גם אתם יודעים אותם, ולמה אתם הייתם מתקשים בזה הספק ולא הייתם יכולים להבינו ולשמעו מן דברי התורה, ואני שמעתיו מדברי התורה, כלומר הבינותיו, וכמ"ש רז"ל שמע כלומר הבן, אלא ודאי הסיבה היא זו כי אתם אינכם יגיעים בד"ת כמוני וכמ"ש חז"ל אם יאמר לך אדם יגעתי ולא מצאתי אל תאמן, ואם יאמר לא יגעתי ומצאתי גם בזה אל תאמן אבל אם יאמר יגעתי ומצאתי תאמן:

כי מנגד תראה את הארץ ושמה לא תבא אל הארץ אשר אני נותן לבני ישראל. י"ל כיון שא"ל כי מנגד תראה שהוא ר"ל מרחוק כמ"ש רש"י ז"ל כי מנגד מרחוק תראה שלא נתן לו רשות שיתקרב אצל תחום ארץ ישראל ויראנה בהיותו עומד בחו"ל אלא צוהו שיעמוד מרחוק ויראה, א"כ אמאי הוצרך לומר ושמה לא תבא פשיטא הוא שלא יבא שמה מאחר שאפילו ראיה בלבד בהיותו עומד בחו"ל אין לו רשות בזה. ונ"ל בס"ד בהקדים חקירה אחת שחקרו גדולי המפרשים, איך מרע"ה חרד מאד בעבור המיתה שלו שרצה שיחיה ולא ימות, והרבה טענות טען על עיכוב מיתתו שנגזרה עליו ואע"פ שהשי"ת השיב לו שא"א לעכב מיתתו וא"א לבטל מיתתו דהרי כתוב בתורה שניתנה על ידך ואין מידי מציל, ואפילו אדם שלא חטא כלל א"א להשיג השלימות שלו אלא רק ע"י המיתה, ולא עוד כי הקב"ה קודם מיתת מרע"ה הגיד לו ענין מיתתו, וגם הוא הודיע לישראל פעם ושתים ושלש על מיתתו ודבריו אלו שדבר לישראל כתבם הוא עצמו בתורה בסוף פרשת וילך ובסוף פרשת האזינו, ועוד נכתב זה בפרשת פינחס שבקש הוא עצמו מהקב"ה שיפקיד איש על העדה אשר יוציאם ואשר יביאם ולא תהיה עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה, ואיך ביום שנפטר הרעיש העולם בתפלותיו ומענותיו לבקש הצלה לעצמו מן המיתה, וכנז' במדרש רבא:

ואמרתי ליישב דבר זה בס"ד ע"פ מ"ש הגאון ערבי נחל ז"ל בפרשת חוקת ובלק בדרך השלישי דף כ"י ע"ב במאמר רז"ל ע"פ וצדיק יסוד עולם בזכות צדיק אחד העולם מתקיים והכונה כי נודע שכל העולמות נשתלשלו מסיבה הראשונה עד טבור הארץ עולמות לאלפים ולרבבות וכולם תלויים זה בזה התחתון בשלמעלה ממנו שנשתלשל ממנו, ונשפעים זה מזה בהשתלשלות ממקור המקורות עד טבור הארץ:

ואולם אופן דבוק העולמות זה בזה אשר יתלכדו ולא יתפרדו זה מזה הענין הוא כך שבכל דור ודור הכרח להיות צדיק אחד היותו צדיק מכל צדיקי הדור אשר מקור נשמתו אגוד במקור המקורות וראשו השני בטבור הארץ בגוף שלו, והוא המקשר כל העולמות זה בזה והוא כדמיון קו מרגליות אשר לולי החוט שניקב בהם היו נופלים זה מזה ומתפרדים, ורק מחמת שהחוט נוקב ויורד בהם מראשן עד סופן קשור בשני ראשיו, עי"כ הם כולם מתחברים זה בזה, כך נשמה זו קשורה
בראש

בראש ובסוף, כי נודע שכל הברואים אשר בכל העולמות אין בכוחן אלא רק מרוחניות של אותו עולם ולא ממה שלמעלה מהם, משא"כ נשמת האדם כלולה מעולמות שלמעלה, רק לא כל צדיק וצדיק שוה בשורש נשמותיהן והם זה למעלה מזה, וצדיק שיהיה בכל דור עכ"פ צריך להיות צדיק א' אשר נשמתו קשורה ונשתלשלה מגבהי מרומים, והוא כמו החוט בתוך המרגליות כך עליו תלוים ומדובקים כל העולמות, וצדיק זה הוא הנקרא יסוד עולם כי הוא יסודן וקיומם של כל העולמות :

והנה צדיק זה בידו לעלות תמיד מדרגות רבות עד אין מספר, ואפשר לו ברוב בינתו ומעלתו להסתלק ע"י מחשבתו ונשמתו שלא יהיה בזה העולם כלל, וכדמצינו באליהו זכור לטוב וצדיקים אחרים וכו', והגם שהוא עודנו חי בזה העולם אינו מרגיש כלל ענייני עוה"ז במחשבתו, כי נסתלק במחשבתו לעולם שלמעלה וכן יוכל להסתלק מעולם לעולם עד אין חקר :

ודבר זה הוא רעה לבריות כמ"ש בשם חכם אחד לפרש מ"ש בזוה"ק שגילה רשב"י ע"ה לחבריא סודות התורה, ואח"כ שבחו דבריו מאד, ואיך נמשך מאתו טובה רבה לכל בני דורו, אך סיימו ואמרו לו וי לדרא כד יפוק מר מעלמא, וזה דבר תימה שאינו דרך ארץ לדבר ככה לרבו בעודו בחיים בזה העולם, ופירש ע"ד האמור כי בעת שהצדיק יסוד עולם בראשיתו עדיין לא נתעלה כ"כ למדרגה גדולה, ועדיין רצונו ושכלו ומחשבתו שורש בעוה"ז אז כל העולם מקבל באמצעותו שפע והשגה וכל טוב, משא"כ כשנסתלק מזה העולם לעולם שלמעלה ממנו, א"כ אינו יכול להשפיע על בני דורו שפע כי איננו בזה העולם כלל, וזה שאמרו וי לדרא כד יפוק מר מעלמא, לא שכיונו על מיתתו ח"ו אלא רצונם לומר שכאשר יתעלה למדרגה גדולה בעודו חי בעוה"ז עד שילא במחשבתו ונשמתו מזה העולם אז יהיה רעה לדור. כך שמעתי בשם חכם אחד ויפה דבר :

והנה צדיק כזה אשר מצד עצמו הוא יכול להתעלות במדרגות רבות מעולם לעולם, ובאמת רצון הקב"ה שיהיה הוא יסוד העולם וישפיע גם לזה העולם אז מוכרח שהקב"ה עושה לו רצון לענייני עוה"ז ויתפלל על אותו הדבר בכדי שיושפע גם לכל הבריות, וזהו כונת הכתוב רצון יראיו יעשה, כלומר הקב"ה עושה רצון להצדיק וכו' :

ואחר הדבר והאמת הנזכר בין נבין טעמו של מרע"ה אשר הרעיש העולם בטענות ובקשות על סלוקו מן העולם, שלא רצה להסתלק דודאי אין כונתו לברוח מן המיתה כי הוא יודע ומאמין שא"א לשום צדיק להציל עצמו מן המות ושישאר חי בעוה"ז, וחנוך אשר נהפך למלאך גם בו היה ענין זה כי המיתה ענינה ביטול, כמ"ש בזוה"ק על פסוקים של ואלה המלכים דכתיב וימת כמה פעמים דקאי על הספירות, שהכונה הוא ביטול או ירידה, וכן חומר הגוף של חנוך נתבטל וזו היא מיתתו של החומר שנהפך לאש עליוני ורוחני, וכן הענין באליהו זכור לטוב וריב"ל ושרח בת אשר ודומיהן שנתבטל חומר גופם ונהפך לרוחניות, ונמצא דלא פלטי מדבר הדומה למיתה, ובודאי מרע"ה ידע כל זה וידע שא"א שלא יסתלק מעוה"ז וא"א שישאר חי בעוה"ז באותו הגוף שהיה לו, וכבר שמע מהקב"ה ענין מיתתו שנים ושלש פעמים וקבל עליו הדבר ברצון, ולא טען על זה שום טענה של הללה :

אמנם ביום פטירתו מרוב אהבתו בישראל וחמלתו עליהם חשב לעשות להם הצלה והגנה מן המסטינים והמקטרגים, כי חשב עתה אחר פטירתו יתאספו עליהם מקטרגים רבים בחשבם כיון שנפטר משה רבם אשר היה זכותו מגין עליהם בחייו והיה ממשיך להם שפע תמיד מרום המעלות, באופן שלא יוכל שום צדיק אחר להטיב להם כמוהו, הנה עתה לא נשאר להם הגנה מצד זכותו, ואין מגיע להם רבוי שפע כאשר היה מגיע להם בימיו ונשארו ערומים מהגנת זכותו, ועל כן המסטינים והמקטרגים יהיו נלבים כמו נד נגדם ויתקיים בהם המשל נפל תורא חדד לסכינא :

ולכך נתחכם מרע"ה להרעיש העולם ביום סילוקו בבקשתו על השארתו בזה העולם, והתפלל לפני הקב"ה ואמר רבונו של עולם הנח אותי בעוה"ז ואחיה ולא אמות, כדי שבזה יהיה נודע וניכר לכל מלאכי מרום ולכל המסטינים והמקטרגים, שאע"פ שהגיע זמנו להפטר מעוה"ז אין מחשבתו מסולקת ממנה לגמרי, אלא עדיין מחשבתו דבוקה וקשורה בעוה"ז, וכ"כ יש לו דבקות בעוה"ז עד שבקש ואמר רבש"ע אם אין אתה מכניס אותי לארץ ישראל הנח אותי כחיות השדה שהם אוכלים עשבים ושותין מים וחיין ורואין את העולם כך תהי נפשי כאחת מהן ואם לאו הנח אותי בעוה"ז כעוף שהוא פורח בכל ארבע רוחות העולם ומלקט מזונו בכל יום ולעת ערב חוזר לקנו, כך תהיה נפשי כאחת מהם. והנה בודאי אין הדברים כפשוטן שבמר להיות חי בעוה"ז כמו חיות ועופות דזה לא יתכן, פוק חזי בחוני המעגל דמשום שלא ראה חבירים דומים לו בבהמ"ד, בעא רחמי קמי שמייא שימות באומרו או חברותא או מיתותא, ואיך יתכן היה ניחא ליה למרע"ה להיות בעוה"ז כחיות ועופות, אלא מוכרח שלא אמר דברים אלו אלא כנגד המסטינים והמקטרגים שלא יתאזרו כח להסטין ולקטרג על ישראל בחשבם שנשארו יתומים מן זכותו וערומים מהגנתו, ובאלו הדברים שהוא מדבר על חבתו ודבקותו בעוה"ז ידעו כי הוא עודנו חי בעוה"ז ועודנו דבק ומקושר בישראל, ואע"פ שהוא נפטר בו ביום ונקבר בהר העברים עדיין יש לו רצון בעוה"ז ומחשבתו קשורה בבני אדם התחתונים השוכנים ודרים בתוכה, ועדיין זכותו מגין על יושבי תבל כבראשונה, ואז השטן וכל גונדא דיליה לא יקרבו למעלה לפתוח פיהם בקטרוג, כי ידעו שלא יועילו כי זכות מרע"ה מגין עליהם לקיים בהם כל כלי יוצר עליך לא יצלח וכו', וכאשר היה להם מקדמת דנא בהיות מרע"ה יוצא ונכנס בתוכם. ולז"א רז"ל כתיב הכא וימת שם משה וכתיב התם ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה, מה להלן עומד ומשמש אף כאן עומד ומשמש. והכונה אע"פ שנקבר גופו בעוה"ז הוא עומד ומשמש בכונה זו של המשכת השפע מרום המעלות עד עולם התחתון הזה :

המזורם מכל האמור, כי מרע"ה לא היתה כונתו לברוח מן המיתה, ולא היתה המיתה קשה עליו כלל ועיקר, אלא קבל עליו גזרתו יתברך ברצון ושמחה ובטוב לבב, ורק הראה לעיני צבא של מעלה וכל המלאכים ופועלי הדין והמסטינים, וגם להשטן וגונדא דיליה שהוא יש לו רצון וחפץ גדול בעוה"ז והדרים בתוכה ובזה יבינו שאע"פ שהוא נקבר גופו בהר עודנו עומד ומשמש כדרכו בהמשכת רבוי השפע והשתלשלות הטוב ממקור העליון עד עולם התחתון הדרים בו ישראל עמו, ובזה נודע שזכותו עודנו מגין על התחתונים ומרחף עליהם כאז וקודם, ולכך הרבה תפילות על הדבר הזה עד שנזדעזעו שמים וארץ נוחמת תפלותיו כדי לפרסם הדבר הזה לפני צבא השמים למעלה, וגם להשטן וגונדא דיליה כדאמרן :

ובזה מובן מ"ש במדרש רבא שאותו היום עג עוגה קטנה ועמד בתוכה, ואמר איני זז מכאן עד שתבטל הגזרה, והיינו כי עשה כן למראה עינים להורות על מטרת לבו שהוא אינו קץ מן קבורת גופו בקבר שדומה לעוגה, ורק אני מרבה בתפלה בביטול הגזרה

כדי

כדי להודיע שאין מחשבתי זזה ומסתלקת מן עוה"ז, ולזה עשה עוגה שהיא דוגמה לקבר ועמד בתוכה ואמר איני זז מכאן :

והנה מצינו בספר הלקוטים הנדפס בעיה"ק ירושלים תוב"ב בפסוק ויתעבר ה' בי למענכם, הכונה שא"ל אני בא בעיבור בכל דור ע"ש, וידוע כי חלק הבא בעיבור באיזה צדיק אינו מוכרח שישאר באותו צדיק עד המיתה, אלא אפשר שיסתלק ממנו קודם המיתה, אבל חלק שיבא בסוד הגלגול זה מוכרח שישאר עד המיתה, ויסבול צער המיתה וגם בכל היסורין שיקרה לו, באופן שהוא דבק באדם המתגלגל בו דבוק חזק ואמיץ, וגם הוא יבא לצורך עצמו, כדי להשלים חסרונו מה שחסר לו בתורה ובמצות :

והשתא נחזי אנן גבי מרע"ה, אם באו חלקים ממנו בצדיקים בסוד הגלגול או לאו. והנה נלכה אל ספרי מאורן של ישראל הוא רבינו האר"י הקדוש ז"ל שקבל מאליהו זכור לטוב, ושם בשער הגלגולים הקדמה י"א נמצא דבר מפורש במ"ש שם שצריך האדם לקיים כל התרי"ג מצות, ואם חסר מהם צריך לבא בגלגול לקיים הכל, ושם מפורש כמה חלוקים יש בדבר זה, כי יש מיני מצות שצריך לבא בעבורם בגלגול, ויש שיספיק לו בחינת עיבור בלבד, ואין אנחנו צריכין לדבר בחילוקים הנזכרים שם בענין מרע"ה, ורק אנחנו צמידין משם כי מוכרח שיבא חלק מן מרע"ה בגלגול כדי להשלים מצות התלויים בארץ ישראל שלא קיים אותם מרע"ה מפני שלא נכנס שם, כי בעבור חסרון מצות אלו התלויים צריך כל צדיק לבא בגלגול כדי לקיים, ועל כן מוכרח לומר שצריך לבא חלק מן נר"ן של מרע"ה שהוא שייך לאותם המצות התלויים בארץ בסוד הגלגול כדי להשלים חלקים דנר"ן שלו השייכים למצות אלו :

אמנם ודאי צריכין אנחנו לומר שא"א שיבואו חלקים מן נר"ן של מרע"ה כולם בגלגול בצדיק אחד כדי להשלים מצות אלו התלויים בארץ, כי מי יש בעולם צדיק שיוכל להכיל בתוכו חלק גדול של מרע"ה כדי להשלים בו מצות התלויים בארץ, על כן מוכרח לומר כי חלק מרע"ה שצריך להשלים המצות יתחלק לכמה חלקים, ויבא כל חלק מהם בצדיק גדול שבדור, כדי להשלים חסרון מצות התלויים בארץ, שלא היה אפשר לעשותם בפיעל במדבר שהוא חו"ל :

ומי יודיענו מי הם הצדיקים שזכו שיבא בהוכם חלק מן מרע"ה בסוד הגלגול ולא בעיבור דוקא, אך מצינו בשער הגלגולים הקדמה ל"ו דף ע"ז שכתב וז"ל, רב המנונא סבא נצוץ אחד מנצוצי מרע"ה המתגלגל בכל דור ודור עד ס' רבוא נצוצות עכ"ל, ובסוף אדרא רבא אמר רשב"י לאליהו זכור לטוב מ"ט לא אשתכח מר בבי אדרא וכו', והשיב לו שדרני קב"ה למעבד נסין לרב המנונא סבא וכו', וכתב מהר"י צמח ז"ל בגליון שם וז"ל, ואע"ג דנמצא בכל בריות של כל ישראל, הנה שם שולא נציץ אחד, אבל לרב המנונא סבא ובאדרא היה צריך לבא בכל בחינותיו עכ"ל. וצ"ל למה היה צריך לבא בכל בחינותיו, ונראה כיון שאצל רב המנונא סבא ע"ה יש חלק גדול שהוא שם בסוד הגלגול, לכן צריך לבא בשבילו בכל בחינותיו ולא סגי בנציץ, והגם דבשער הגלגולים הנז' קרי ליה נצוץ לאו דוקא, ולעולם הוא חלק גדול :

ועוד אנחנו משכילים לראות שגם אצל רשב"י ע"ה בא חלק גדול ממרע"ה בסוד הגלגול, והוא כי רבינו מהרח"ו ז"ל בהקדמה לשער ההקדמות, כתב וז"ל, וזכור נא מאמר רשב"י עצמו באדרא רבא בפ' נשא דף קל"ב ע"ב, אר"ש כולהו בוצינין חברייא דאתיין בהאי עזקא קדישא אסהדנא עלי שמיא עילאה דעילאין

וארעא קדישא עילאה דעלאין, דהאנא חמי השתא מה דלא חמא בר נש מיומא דסליק משה זמנא תניינא לטורא דסיני, ועוד דאנא ידע דאנפאי נהירין ומשה לא ידע כי קרן עור פניו וכו'. ואל יפלא האדם מזה, כי עם היות שרשב"י אחרון שבתנאים זכה למעלה כזו, כי דברים אלו כבשונו של עולם, אין רשות בפה לפרש עני גם הכמוס וחתום אצלינו, ועד"ז אל יפלא ממה שנספר בסוף הקדמה זאת מענין החכם הקדוש הנגלה אלינו בזמנינו ובדורנו זה (הוא רבינו האר"י ז"ל), ולא אוכל לפרש :

ואם תרצה תבין מ"ש בספר התיקונין על דור הולך ודור בא דא משה ר"מ וכנז' בתיקון ס"ט דף ק"י ע"א, אר"ש חברייא בודאי קב"ה אסתכם עמנא עילאין ותתאין למהוי בהאי חבורא, זכאה דרא דהאי אתגלייא ביה, דעתיד כוליה האי לאתחדשא על ידא דמשה בדרא בתראה, לקיימא קרא מה שהיה הוא שיהיה, ואתפשטותיה הוא בכל דרא ודרא בכל צדיק וחכם דמתעסק באורייתא עד מניינא דשתים רבוא וכו' והדברים סתומין וחתומין עכ"ל רבינו מהרח"ו ז"ל שם בהקדמה הנז' ע"ש :

והנה ברשות קבה"ו אמינא אנא עבדא, כי החלק של מרע"ה המגולגל בגוף רשב"י ע"ה הוא עצמו היה אומר דברים אלו בסוף האדרא, אנא ידענא דאנפאי נהירין ומשה לא ידע ולא אסתכל, כלומר אנא המגולגל בגוף זה של רשב"י וקאימנא ביה השתא, ידענא דאנפאי נהירין, אבל משה לא ידע, כלומר גוף הנקרא משה לא ידע ולא אסתכל, ונמצא בזה אין רבי שמעון בא לשבח עצמו בדברים אלו לומר שזכה יותר מן מרע"ה, אלא דברים אלו חלק של מרע"ה אומר אותם על עצמו. כן נראה ברור בעזה"י, ואפשר שגם רבינו מהרח"ו ז"ל כונתו כך והעלים הדברים :

והנה בשה"ק רב פעלים ח"ב בסוד ישרים סי' י"ד שאל ממני חכם על מאמר הנז' דסוף האדרא רבא, ואני ישבתי לו קושיתו שם בטוב טעם ע"ש, והנה כאן עלה בידינו עוד ישוב חדש לקושיא הנז', ועד"ז יש ליישב עוד מאמר אחר של רשב"י בגמרא באומרו ראיתי בני עליה והם מועטין וכו', ואם הד אנא הוא ע"ש, דגם בזה י"ל דדברים אלו יצאו מחלק המגולגל בו :

העולה מכל הנז"ל הוא, אע"ג דגוף מרע"ה הנקרא בשם משה לא נכנס לא"י ולא ראה אותה בעומדו בתוכה, הנה נתגלגלו חלקיו או נתעברו בשאר צדיקים שנולדו בא"י ונפטרו שם שקיימו מצות התלויות בארץ, אז בזה הגלגול או העיבור ראה את הארץ בעימדו בתוכה וקיים מצות התליות בארץ כאשר נתאוה בהיותו בח"ל, ולכן היה לו שמחה גדולה ביום פטירת רשב"י ע"ה שזהו הפך הנראה ביום פטירתו בשבעה באדר :

והנה ידוע כי רחוק הוא כינוי לחכמה שנקראת רחוק וכנז' בזוה"ק ובדברי רבינו האר"י ז"ל, וידוע דהגלגול הוא בחכמה, ולכן גלגול עולה ע"ב שהוא מספר שם הוי"ה במלוי יודין שהוא בחכמה שעולה חסד, כי חסד גדול עשה הקב"ה עם הצדיקים להשלים תיקונם ומחסורם ע"י הגלגול, כי א"א להשלים הכל בפעם אחת או בשתים ושלש, גם ידוע כי מנגד פירושו מרחוק וכמ"ש רש"י ז"ל בפסוק זה, וכ"כ השרש ז"ל מנגד עניינה מרחוק כמו ותשב לה מנגד, וכן מנגד נגעי יעמודו כלומר רחוק לעומתי, ומה שאמר ויעמדו מרחוק מנגד, להורות על המרחק יותר או תוספת ביאור ע"כ ע"ש :

וכזה

ובזה יובן בס"ד כי מנגד תראה את הארץ, כלומר מרחוק, שהוא סוד הגלגול שהוא בחכמה, תראה את הארץ בהיותך עומד בקרבה, ושמה אותיות משה לא תבא, כלומר בזה הגוף שיש לך עתה שנקרא משה לא תבא אל הארץ, אלא אתה בא אליה ורואה אותה בהיותך מגולגל בגוף אחר, ולכן אמר לו בפרשת וזאת הברכה, הראיתיך בעיניך ושמה לא תעבור, כלומר גוף הנקרא משה אותיות שמה לא תעבור בו להארץ אשר הראיתיך בעיניך:

ועוד נ"ל בס"ד, אומר כי מנגד תראה את הארץ, כי ידוע שמרע"ה נקבר בחלקו של גד, כמ"ש בברכה של גד כי שם חלקת מחוקק ספון, ותחלק תיבת מנגד לשתים וקרי בה כי מן גד תראה את הארץ. זכותו יגן בעדינו אכי"ר:

פרשת וזאת הברכה.

ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל. נ"ל בס"ד דארז"ל ע"פ אז ישיר משה ובני ישראל, שר לא נאמר אלא ישיר, כי לעתיד חוזרים לומר שירה זו, ועוד ארז"ל במדרש אלמלא אמרו ישראל בשירה ה' מלך לא היו כל אומה ולשון שולטת בהם, אלא אמרו ה' ימלוך לכך באו בשעבוד מלכיות, ולפ"ז בשירה זו שיאמרו לעתיד אחר גאולה האחרונה בב"א יאמרו ה' מלך ואין אומרים ימלוך. גם ידוע כי בית שלישי שיבנה בב"א אחר גאולה אחרונה יבנה בזכות יעקב אע"ה שמצירף עם זכות אברהם אע"ה וזכות יצחק אע"ה, כי הוא כנגד קו האמצעי שכלול מן קו ימין שהם אברהם וקו שמאל שהם יצחק, ולכן נקרא בחיר שבאבות, ועי"כ יהיה בית שלישי קיים לעולם ולא יחרב. ועוד חידוש שלישי יהיה לעתיד אחר גאולה אחרונה, שיהיו כל שבטי ישראל יחד בהתחברות אחת בארץ הקדושה, ולא יהיו כאשר היה להם בכניסתם לארץ ישראל שנבדלו שני שבטים וחצי לשבת בחו"ל:

ובזה יובן בס"ד הכתוב שבא ללמד חדושים של המעלות שיהיו לעתיד בגאולה אחרונה, שהם הא' ויהי בישורון מלך, ישורון לשון שירה שיאמרו בשירה ה' מלך, ולא יאמרו ימלוך כבראשונה, ועוד חידוש שני בהתאסף ראשי עם הם האבות יתאסף זכותם כאחד, כי בית שלישי יבנה בזכות יעקב שהוא בקו האמצעי שמצטרף עמו זכות א"א שהוא בקו ימין וזכות יצחק אע"ה שהוא בקו שמאל, ועוד חדוש שלישי שיהיו יחד שבטי ישראל ולא יתפרדו כאשר היה בכניסתם לארץ שנפרדו שני שבטים וחצי לשכון בחו"ל:

ונראה לרמוז בס"ד, ה' ימלוך לעלם ועד עולה מספר שלום, ובזה יובן הנה לשלום מר לי מר, שאם לא היו אומרים ימלוך לא שלטה בהם אומה ולשון, אבל ה' מלך לעולם ועד עולה שס"ו כמנין חשבון, וז"ש על כן יאמרו המושלים באו חשבון תבנה ותכונן עיר סיחון, ר"ל עיר המלכות אחר שיחה נאה היא ירושלם דכתיב בה כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים, ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב כי תפארת עוזמו אתה וברצונך תרום קרנינו, רצונך גי' שס"ו כמנין ה' מלך לעלם ועד, תרום קרננו שלא נשתעבד עוד אחר השיר הזה:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד, ויהי בישורון מלך, דידוע בלעם רצה לקלל את ישראל באותו הרגע של זעם לומר כלם, כי רצה לילך אחר האלפא ביתא של אבג"ד כיושר, ובזה יהיה לצרוף שלשה אותיות אלו בסדר של כלם, אמנם הש"ת הכריחו על ידי המלאך שילך אחר סדר תשר"ק, ואז יהיה הצרוף של שלשה אותיות אלו בסדר מלך, ועי"כ הוכרח לומר ותרועת מלך בו. והסדר של תשר"ק נהג בו הש"ת בעת שברא העולם, ולכן בתשרי נברא העולם, כי אותיות תשרי הוא על סדר תשר"ק, ולכן בעת שרב עמו בלק על אשר נמנע מלקלל, השיב לו בלעם מה אקב לא קבה אל וכו', יען כי מראש צורים אראנו, צורים לשון יצירה ר"ל מן ראש היצירה אראנו שאז נהג הש"ת ע"כ תשר"ק, ולכן א"ל בלק לא"כ אקחך אל מקום אחר אולי יישר בעיני האלקים וקבותו לי משם, כלומר אולי יתרצה האלקים ללכת על סדר אבג"ד שהוא דרך ישר, ואז וקבותו לי משם שתאמר כלם:

והנה ידוע שהקב"ה יתנהג מדה כנגד מדה, והיינו אם התחתונים הקטנים נגררים אחר הגדולים אז גם הוא יתברך יתנהג עמהם בסדר אבג"ד שאותיות הקטנים נגררים אחר הגדולים במספר, כי שי"ן מספרה שלש מאות ואות רי"ש הבא אחריה מספרו מאתים, וכן עזה"ד ואז יהיה צירוף מלך, ובזה יובן ויהי בישורון מלך שיהיה צירוף מלך כפי סדר תשר"ק דאותיות הגדולים הם למעלה מן אותיות הקטנים, וזה יהיה להם ע"י בהתאסף ראשי עם הגדולים יחד עם שבטי ישראל שיהיה התחברות ביניהם, ולא יהיה התחברות אלא עד שיהיו הקטנים נשמעים לגדולים:

יחי ראובן ואל ימות ויהי מתיו מספר. נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש בזוהר חדש דף כ"ו בענין הפתחים של גן עדן, שאם זכתה הנשמה כותבין לה פנקס סימן ליכנס ונכנסת בפתח אשר בא"י, ואם זכתה לעלות עולה דרך העמוד עד שמגעת לפתח השלישי שהוא נגד רקיע הנקרא זבול ומגעת עד ירושלים אשר שם, ויש שם שומרים, אם זכתה פותחים לה הפתחים ונכנסת, ואם לא זכתה נועלים השערים ודוחין אותה לחוץ ונוטלים פנקסה ממנה, והנשמה אומרת מלאוני השומרים הסובבים בעיר אלו מלאכי השרת השומרים בהמ"ק וירושלים של מעלה, נשאו את רדידי מעלי זה הפנקס שלה שהוא סימנה וכו' ע"ש. ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב מ"ש דוד הע"ה, אז אמרתי הנה באתי במגילת ספר כתוב עלי, ר"ל הנה באתי לפתחי גן עדן ופתחי ירושלים של מעלה במגילת ספר הכתוב עלי לסימן, כי ע"י הספר אבא שם:

וז"ש יחי ראובן ואל ימות בעוה"ב, ויהי מתיו כלומר ביאותיו לפתחי ג"ע ושערי ירושלים, ומתיו הוא מלשון בריך מתייך לשלם בגמרא, שהוא ר"ל ברוך בואך לשלום מספר קרי ביה מספר, שהתפלל עליו שיזכה לקבל הספר בידו, שהוא הסימן שלו שבו יוכל לבא ולהכנס בכל הפתחים הנז"ל:

ידיו רב לו ועזר מצריו תהיה. נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש רז"ל כל שמעשיו מרובין מחכמתו חכמתו מתקיימת, וידוע שהמעשים טובים יתייחסו לידים, וז"ש ידיו ר"ל מעשיו רב לו כלומר רבים לגבי חכמתו אז התורה שלו תהיה עזר מצריו. או יובן ידיו ר"ל מקומו, מלשון יד אבשלום וכן מליב לו יד, רב לו אפילו בחו"ל שהוא בחינת רב ולא רבי, עכ"ז תהיה התורה עזר מצריו:

ועוד נ"ל בס"ד ידיו רב לו, דארז"ל ע"פ אורך ימים בימינה המיימינים בה שקורין תורה לשמה אורך ימים איכא וכ"ש עושר וכבוד אבל המשמאילים שלומדים שלא לשמה עושר וכבוד איכא ואורך ימים ליכא, נמצא שלומד תורה לשמה שולט בימין ובשמאל שיש לו כח בשתיהם, ולכן נ"ל מן ישמעאל שהוא בימין וכל שכן מעשו שהוא בשמאל, ולכן בכתיבה זה מתחיל מימין וזה מתחיל משמאל, וז"ש ידיו רב לו במלחמתה של תורה שלומד תורה לשמה שיש לו כח מן הימין ומן השמאל, ואז עי"ז עזר מצריו תהיה, התורה שאמרה צריו מיעוט רבים שנים:

בכור שורו הדר לו. נ"ל בס"ד ידוע דיוסף הע"ה הוא בחינת היסוד, ולכן ראוי לקבל שפע מן מלך השמיני הנקרא הדר, דכתיב וימלוך תחתיו הדר, וז"ש בכור שורו זה יוסף הדר לו ראוי לקבל שפע והארה מן מלך השמיני הנקרא הדר. או יובן בס"ד יוסף הע"ה נוסף לו אות ה' בשמו דכתיב עדות ביהוסף שמו, וז"ש הדר לו קרי ביה ה' דר לו שדרה ה"א מן אותיות שם הוי"ה אצלו בשמו :

עמים הר יקראו שם יזבחו זבחי צדק. נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש הרב שם משה"ל, דכמו שיש בקדושה חמשים שערי בינה, כן יש בטומאה חמשים שערים, אך בקדושה נקראים החמשים שערים בשם אותיות מ"י שהם מספר חמשים, ובטומאה נקראים החמשים שערים בשם עמ"ה שמספרם חמשים, ע"ש. נמצא חמשים שערים של בינה אשר בקדושה הם מכונים בשם מ"י, וחמשים שערים של טומאה מכונים בשם עמה. עוד ידוע מ"ש רז"ל בגמרא דהילה"ר נראה לעתיד לצדיקים כמו הר, אבל לרשעים נדמה כחוט השערה, נמצא הצדיקים קורין את היצה"ר בשם הר כי כך נדמה להם, אבל הרשעים קורין אותו חוט כאשר נדמה להם, וז"ש עמים הר יקראו, תיבת עמים תתלקנה לשתים וקרי בה עם ים, ר"ל הצדיקים שהם עם יצר הנקרא בשם ים הם הר יקראו שקורין את היצה"ר בשם הר, שם יזבחו זבחי צדק, ר"ל שם ביצה"ר שלהם יזבחו כל יום זבחי צדק בחלקים שלו כי הוא יתחלק לחלקים רבים כמנין כל הימים שיחיה האדם בעוה"ז, ובכל יום זובח האדם חלק א' מהילה"ר שהוא כנגד אותו היום, ולזביחה זו קרי לה זבחי צדק :

ואמר עוד כי שפע ימים יינקו, הכונה דאות ה"א ראשונה דשם הוי"ה נקראת ים, ואות ה"א אחרונה ג"כ נקראת ים, כי היא ה"א מספרה חמשה וכל דבר שבקדושה כלול מעשרה, הרי חמשים כמנין ים, וז"ש כי שפע ימים יש ים יינקו ושפוני טמוני חול כתרגומו שתרגם וכימן דמטמרא בחלא מתגליין להין, והיינו לבירור נ"ק שמבררים ע"י עסק התורה והמלות וע"י אכילה :

אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה' מגן עזרך ואשר חרב גאותך. נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש בתיקונים דף מ"ג וז"ל, רישא דחרבא איהי יו"ד, גופא דחרבא וא"ו, תרין פפיות דילה ה"ה, ע"ש. נמצא ראש החרב הוא יו"ד דשם הוי"ה ב"ה, וישראל כיבדם השי"ת ביו"ד שהיא ראש החרב, שקראם בשלשה שמות, ישראל, יעקב, ישורון, ונתן להם ג"פ י' בברכת כהנים שהם יברכך, יאר, ישא, אשר מתחילים באות יו"ד, וגם נרמז זה בשם ישראל שהוא לי ראש או ליוד ראש או להם יוד שהיא ראש, ולכן קראם סגולה דכתיב והייתם לי סגולה דוגמת הסגו"ל שהוא שלשה יודי"ן, וכיון שזכו באות יוד שהיא ראש החרב זכו בשני ההי"ן שהם תרין פיפיות דחרבא, שבהם גוברים על שני אומות גדולים וידועים, שהם אחד בימין, ולכן כתיבה דדהון היא מימין לשמאל, ואחד בשמאל ולכן כתיבה דילהון משמאל לימין, וז"ש אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה', ר"ל בארבע אותיות הוי"ה וגם עוד מגן שהוא ג"פ ל' היא בעזרך, וכמ"ש ל' ה' ויאר לנו, ואשר אותיות וראש הוא אות יו"ד שהוא רישא דחרבא גאותך שבו יהיה לך מעלה והתרוממות שנקראת בשלשה שמות, ישראל, יעקב, ישורון, שמתחילים באות יו"ד, ויכחשו אויבך לך, אויבך תרין מטוע רבים שנים, יכחשו על ידי הארת שני ההי"ן שהם תרין פיות דחרבא, ואתה קרי ביה וא"ו אתה שהוא גופא דחרבא, אז על במותמו תדרוך וגבר ישראל :

במדרש וזאת הברכה אברהם אמר למשה אני גדול ממך וכו', אמר לו משה אני נתעליתי יותר ממך וכו', אין הכונה שאמר א"א למרע"ה והשיב לו כך, אלא לשון קצר הוא זה, כלומר אם אברהם אמר למשה כך יאמר לו משה כך, פירוש יכול להשיב לו כך, וזה פשוט :

שם אמר לה (פירוש לנפשו) ותאמר שבקשו לדחות אותך לגיהנם וכו', הכונה כדי להוציא ולהעלות משם נשמות של רשעים להצילם ולא לידון ח"ו, שעל זה התפלל דוד הע"ה לא תתן חסידך לראות שחת, מפני שיש נשמות צדיקים שמורידים אותם לגיהנם כדי למשוך נשמות ועולים תכף ומיד כרגע, ועכ"ז לא יערב להם דבר זה לעשיתו :

שם כל מדותיך מדה כנגד מדה מדה רעה כנגד מדה טובה וכו'. נ"ל בס"ד הכונה דידוע זה לעומת זה עשה האקים, וכמו שיש עשרה ספירות בקדושה, כן יש עשרה ספירות בטומאה והספירות נקראים בשם מדות כנודע, וידוע כי מדות טובות שיש באדם נמשכים לו מן הספירות שבקדושה, ומדות רעות ומגונות שיש באדם נמשכים מן הספירות דטומאה, ולז"א מדה רעה כנגד מדה טובה, פירוש מדה רעה זו חסד שבקליפה וטומאה ומדה טובה הוא ספירת החסד שבקדושה מדה חסרה היא גבורה שבקליפה וטומאה ומדה שלימה היא גבורה שבקדושה, ומדה צרה היא תפארת שבקליפה ומדה רחבה היא תפארת שבקדושה, וזהו מדה כנגד מדה כי זה לעומת זה עשה האקים :

שם מה עשה משה לבש שק ונתעטף בשק ונתפלש באפר, אין הכונה לבש ממש ונתפלש, אלא הכונה היא בעשה הכונות והיחודים בשמות הקודש ובספירות אפר עושין בלבישת השק ועטיפתו, וכן עשה כונות ויחודים שעושין בנתינת האפר שמניחים על המצח במקום הנחת תפילין, ולא נתפלש באפר ממש :

שם ומנין שהתפלל באותו הפרק תקט"ו תפילות. אפשר שלא התפלל תקט"ו תפילות באותה שעה של יום ז' באדר. אלא השלים לתקט"ו תפילות, ולעולם התחלת תפילות אלו היתה מן ר"ח אדר וביום ז' באדר השלים מספר תקט"ו, ולהכי קאמר באותו פרק כי לשבעת ימים מן ר"ח אדר עד ז' בו קרי להו פרק, ואלו התקט"ו נרמזו בתיבת ואתחנן דאמר מרע"ה לישראל כמה ימים קודם אותו היום :

שם ואם לאו הניח אותי בעוה"ז כעוף הזה שהוא פורח בכל ארבע רוחות העולם ומלקט מזונו בכל יום, ולעת הערב חוזר לקינו. י"ל כיון שאמר קודם זה הניח אותי כחיות השדה וכו', ואמר לו רב לך מה מלא תידום בדמיון זה של עוף דמוצי בכלא עופות מחיות, ועוד למה בחיות אמר חיות לשון רבים וכאן נקיט עוף לשון ולא אמר כעופות, ופירש בני ידידי כה"ר יעקב נר"ו דהרז"ל ע"פ וכחול ארבה ימים, שיש עוף אחד ששמו חול שלא אכל מעץ הדעת בשעה שהאכילו אדה"ר וחוה את חיות ובהמות ועופות, ולכן היא חי ולא ימות, וי"א נח הצדיק בכך אותו שיחיה ולא ימות ונתקיימה ברכתו, ולכן אמר איוב וכחול ארבה ימים, ועל זה העוף הידוע הנקרא חול קאמר מרע"ה הניח אותי בעוה"ז כעוף זה, והוא דבר חדש דבר כזה, ואין זה בכלל ענין חיות השדה דנקיט קודם זה עכ"ד נר"ו :

שם לא הגיעו מים לקרסוליהן מפני גובהן. נראה לקרסוליהן לא דוקא, אלא הוא ע"ד מ"ש ערים גדולות ובצורות בשמים, וכן ותבקע הארץ לקולם וכיוצא בזה, וכמ"ש בגמרא דברי תורה לשון גוזמא ודברו חכמים לשון גוזמא :

שם א"ל הקף רגליך זעג"ז. נראה טעם לזה ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים בפרשת

שמות

שמות דף פ' ע"ד וז"ל, הנה נודע כי אהרן הוא כהן ומשה לוי, ונודע כי הכהן הוא בחסד ולוי בגבורה וכו', נמצא כי אהרן שהוא כהן הוא בימין דגלא דזעיר, ומשה שהוא לוי יהיה בצד שמאל דהוד דזעיר, והנה מצאנו מאמר חלוק על זה בס"ה, וכמו שסדרו מסדרי התפילות בענין הפיוטים של ההקפות דיום הו"ר, כי משה חתום במדת הנצח ואהרן חתום במדת ההוד. והנה ישוב סתירת מאמרים אלו יובן עם הנז"ל, כי אורות דיסוד דאבא החליפו מקומם הימנים במקום שמאל והשמאליים במקום ימין, ונמצא כי משה הוא בנצח וגם בהוד על ידי התילוף הנז', וכן באהרן. וז"ש הוא אהרן ומשה וכו' הוא משה ואהרן וכו', ובבחינת היות זה בנצח וזה בהוד ואח"כ נתחלפו, אמר הכתוב הוא אהרן ומשה הוא משה ואהרן וכו' עכ"ל:

עוד כתב שם בעמוד הנז' בענין שתי בקיעות וז"ל, ולכן המאציל העליון הניח בטבע אותם האורות שבתוך יסוד דאבא שלא יצאו כפי הסדר הנז' אלא שיצאו באלכסון, ר"ל כי הימנים יצאו דרך בקיעה השמאלית מנגד, והשמאליים יצאו דרך בקיעה הימנית מנגד להם, ועי"כ האורות פוגעים זב"ז ומתעכבים שם, כי הימנים ההולכים לצאת מצד שמאל פוגעים בשמאליים הבאים לקראתם לצאת מצד ימין ואלו מעכבים לאלו, ועי"כ אין כל האורות יוצאים רק אותם המוכרחים לצאת וכו':

והנה נמצא כי בבחינת האורות עצמם דיסוד דאבא החליפו את מקומם והימנים יצאו בשמאל והשמאליים יצאו בימין, ולא עוד אלא שלהיותם יוצאים באופן זה בהכרח הוא שגם הם מתערבים יחד זה בזה ונכללים זה בזה, ועי"כ יוצאים אורות ימנים ושמאלים דרך הימין, וימנים ושמאלים דרך השמאל עכ"ל. ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב כי ימין ושמאל תפרוצי, כי הבטיח אותנו הש"ת על אורות אלו דיסוד דחכמה שהחליפו את מקומם, ועי"כ נתערבו זה בזה ונכללו זה בזה הימנים והשמאלים, וזה ימין ושמאל בבחינת התערבותם זב"ז והתכללותם זב"ז תפרוצי באורות אלו. ובזה יובן בס"ד הכתוב בישעיה ס"ג מוליך לימין משה זרוע תפארתו בוקע מים מפניהם, כי זרוע בשתם קאי על השמאל, ואמר בוקע מים מפניהם קאי על שתי הבקיעות הנזכרים בדברי רבינו ז"ל שם בענין זה:

ובזה יתבאר בס"ד הכתוב כענין אומר בישעי' סי' מ', וקוי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים ירוצו ולא יגעו ילכו ולא יעפו, והיינו קוי לשון קוים שהם קו ימין וקו שמאל אשר בשתי בקיעות הנז', יחליפו כח שהחליפו את מקומם, שהימנים יצאו בשמאל והשמאלים יצאו בימין, וכמ"ש רבינו ז"ל וכנז"ל, יעלו אבר זה היסוד שנקרא אבר, כנשרים שהעלו האורות שלו, ועל ידי התילוף הזה שהחליפו את מקומם לכן ירוצו ולא יגעו ילכו ולא יעפו:

והרי הוא כמבואר ע"פ מ"ש רבינו ז"ל שם וז"ל, הנה כפי הטבע אורות הימנים יבקשו צד ימין הקרוב להם ויצאו דרך שם לחוץ בצד ימין דז"א, ואורות השמאלים יבקשו צד השמאלי הקרוב להם ויצאו דרך שם לחוץ בצד שמאל דז"א, ואם הדבר מונח להעשות כפי הטבע המורגל כנז', היו כל האורות יוצאים מתוכו כדי להתגלות במקום רחב, כי אינם יכולים לעמוד במקום צר, והיו יוצאים כולם דרך שתי בקיעות הצדדים לחוץ, ועי"כ לא היו שום אורות נשארים תוך יסוד דאבא להאיר אל ז"א כנודע, גם לא היו שום אורות יוצאים לצורך בנין פרצוף יעקב וכו', ולכן המאציל העליון הניח בטבע אותם האורות שבתוך יסוד דאבא שלא יצאו כפי הסדר הנז' אלא שיצאו באלכסון, ר"ל כי הימנים יצאו דרך בקיעה השמאלית מנגד והשמאליים יצאו דרך בקיעה הימנית מנגד להם, ועי"כ האורות פוגעים זב"ז ומתעכבים שם וכו' ואלו מעכבים לאלו, ועי"כ אין כל האורות יוצאים אלא רק אותם המוכרחים לצאת וכו' עכ"ל:

ובזה מובן היטב סיום הכתוב ירוצו ולא יגעו להאיר אל ז"א, שאם לא היה כן לא היו שום אורות נשארים תוך יסוד דאבא להאיר אל ז"א, ועוד אמר ילכו ולא יעפו לצורך בנין יעקב, שאם לא היה כן לא היו שום אורות יוצאים לצורך בנין פרצוף יעקב שהוא אחוריים דיסוד דאבא, וכמ"ש רבינו ז"ל:

ובזה מובן בס"ד, הטעם שאמר הקב"ה למרע"ה באותה שעה הקף רגליך זה ע"ג זה, לעשות דמיון לתילוף האורות דיסוד דאבא שגם הוא בחינתו שהחליפו את מקומם שיצאו באלכסון, וכמ"ש רבינו ז"ל לעיל בסוד הוא אהרן ומשה הוא משה ואהרן, ונראה דלכן ההר שנקבר בו מרע"ה נקרא הר העברים, רמז לתרי עברי הנז' שנעשו בשתי בקיעות הנז':

שם באותה שעה נשקו הקב"ה וכו', נשיקה זו הוא מגע אור שכינה בפניו, שמשך נשמתו בדרך אבן השואבת ואמרו בנשיקת פה רמז לאור הבינה ששם הוא שערי תפלה, ורמוזה בפה כמ"ש רבינו ז"ל בשער מאמרי רשב"י בסוד שערי דמעה ושערי תפלה, וסיים המדרש זכר צדיק לברכה, זכות מרע"ה יגן בעדינו, ונקבל בזכותו שפע טובה וברכה וחן וחסד ורחמים ושלום וחיים ארוכים טובים ומתוקנים אכי"ר:

קונטרס מראות יחזקאל

זאת מן המודיעים כי בשנה זו, היא שנת התרס"ח, זכני השי"ת בחסדו הגדול בתחלת החורף לילך לכפר הנקרא כפי"ל ששם היא מצבה של אדונינו **יחזקאל הע"ה** זיע"א וישבתי שם שלשה חדשים, ובמשך הימים האלה זכיתי להשתטח על המצבה של אדונינו זיע"א ואמרתי בס"ד שם חדושים ורמזים, השייכים לספרו הקדוש, יהא רעוא שיתקבל הכל ברצון לפני אבינו שבשמים, וקראתי לקונטרס הזה בשם **מראות יחזקאל.**

ובראשית מאמר אזכיר על זכייתנו אנחנו אנשי מדינת בגדאד יע"א להיות קרובים למצבת אדונינו הצדיק הקדוש זיע"א כי מעירינו בגדאד עד עיר חלה יע"א יש מהלך ט"ו שעות בשיירה ברכיבה על בהמות ומהלך י"א שעות בעגלה שמושכים אותה ע"י בהמות ומן עיר חלה יע"א עד כפר כפי"ל הנז' שבו המצבה של אדונינו זיע"א יש מהלך ששה שעות ברכיבה על בהמות. ואפרש תחלה על מחוז בבל כי באמת רבו בו מספר הערים והכפרים אשר היו מקדם קדמתה ובפרט אשר היו בזמן חכמי התלמוד ורבנן סבוראי והגאונים. והגם כי היה דרכם בזמן התלמוד להעלות הצדיק הנפטר במחוז בבל לארץ ישראל לקברו שם אם הוא יצוה בכך הנה יש גדולים רבים שלא היו מצוים בכך ונח להם שתהיה קבורתם במקום מחוז בבל, וכל אחד יש לו טעם בזה לבחור קבורתו במקום פטירתו להיות שם עד זמן התחיה, וכאשר נמצאת שיטה זו גם אצל אדונינו יחזקאל הע"ה ועוד אצל אדונינו עזרא הסופר זיע"א ואדונינו יהושע בן יהוצדק כהן גדול זיע"א ועוד גדולי עולם זיע"א. אמנם עתה אין סימן וידיעה לקבורת גדולי עולם בזה המחוז של בבל אלא רק לשנים שלשה גדולי עולם אשר נזכירם פה ורוב מחוז בבל הוא מדבר ומי יודע היכן הם טמונים כל הצדיקים הקדמונים. ובמדינתנו היא המדינה החשובה הנקראת בשם בגדאד לא יש ידיעה ומצבה לשום צדיק מן דור התנאים ודורות האמוראים וכ"ש מדורות שקדמו להם. ורק קרוב לעיר בצרה יש מקום שבו המצבה של אדונינו עזרא הסופר זיע"א (כפי הקבלה הישנה המקובלת מדור לדור) והוא רחוק מעירנו בגדאד יע"א כמה שעות בספינה של אש בנהר חדקל ועוד יש לנו צדיק גדול סמוך וקרוב למדינתינו הוא אדונינו יהושע כהן גדול זיע"א והוא כי עירינו בגדאד יע"א היא בנויה על שפת נהר חדקל במזרחו ויש כנגדה ישוב בתים וחצירות מצד השני שהוא מערבו של נהר חדקל ודרים שם ישמעאלים דוקא ואחר הישוב הזה כרחוק אלפים אמה שמה מקום המצבה של אדונינו יהושע כה"ג ונודע זה אלינו מאבותינו ואבות אבותינו מדור לדור שזו המצבה היא של אדונינו יהושע כה"ג וגם אצל הישמעאלים כולם ואצל הממשלה נקרא שמו הטוב על אותה המצבה אבל לא יש אבן קבועה שם מזמן קדמון המודיעה דבר זה ומוכרח לומר כי בא אדונינו יהושע כה"ג בזמן בית שני מירושלים אצל מלכי מדי ופרס בעבור צורך ישראל ונפטר במחוז בבל כי מלכותם מגעת שם. וכמו כן אין אנחנו יודעים הסיבה שחזר אדונינו עזרא הסופר זיע"א למחוז בבל ונפטר שם ונקבר שם. ברם הזקנים אומרים שאחר עלייתו לארץ ישראל יצא משם והלך לערי תימן (יאמן) כדי להביא את ישראל שגלו שם ולהחזירם לארץ ישראל ולא קבלו לשמוע לו ולצאת ממקומם והוא יצא מתימן כדי לשוב לארץ ישראל ובא דרך הים עד עיר בצרה יע"א ונפטר שם ונקבר בזה המקום כי מקום מצבה שלו הוא קרוב לעיר בצרה ועומד על שפת נהר חדקל, כך אומרים הזקנים ע"פ הקבלה ולא נמצא דבר זה כתוב באיזה ספר:

ונחזור לדברינו שגם מן דורות הגאונים לא נמצא מצבה ידועה לשם גאון וראש גולה וראש ישיבה שהיו בדורות הגאונים, אלא רק נמצא במדינתנו בגדאד יע"א בתוך רחובות בתי היהודים בית אחד שיש בו מצבה אחת המיוחסת לשם רבינו יצחק גאון וכפי ההמון נקרא בשם שיך יצחק גאון, ועל הכותל קבועה אבן אחת של שיש חקוק עליה שורות אלו:

עַל צִיּוּן זֶה יֵשׁ מַצֵּבָה
בֶּה צַדִּיק חַי רֹאשׁ יְשִׁיבָה
דּוֹר חֲמִישִׁי לִסְבוּרָאֵי
אִישׁ רַב יִצְחָק גָּאוֹן סָבָא
לְמָרוֹם בּוֹקֵעַ לְמַעְלָה
הָיָה שְׁנַת תת"ר לְחֻרְ"בָּה

ביאור תיבה האחרונה שהיא תיבת לחר"בה היינו ר"ל לחרבן בית המקדש כי בה ר"ת בית המקדש. נמצא שנפטר שנת תת"ר אחר חרבן בית שני:

גם אודיעך עוד דבר קטן שבתוך עירינו בגדאד יע"א יש בתוך רחובות הנוצרים מרכז של הישמעאלים ובתוכו חדר א' שיש בו מצבה אחת, והיו הזקנים אומרים, ששם קבור רבי אברהם מוכר ירק ז"ל, אך הוא בידם ואין היהודים נכנסים שם:

ואם תשאל נפשך לדעת, מענין מדינת בגדאד, מה היתה בזמן חכמי התלמוד, ובזמן הגאונים, ומה טיבה ומה ענינה. אזכיר לך פה, מ"ש בהמגיד של שנת תרל"ג ח' שבט היא שבעה עשר להמגיד, דברי החכם חוקר המפורסם, הוא החכם ב"ג ז"ל, אשר טרח ויגע לדעת מענין עירינו בגדאד יע"א. דלפי השערתו היא היתה נקראת בזמן התלמוד בשם פומבדיתא, או בשם מחוזא, והכליפים מלכי ישמעאל שינו שמה לקראותה בגדאד, ויקבעו שמה כסא מלכותם. ומה שנזכר בתלמוד רב חנא בגדתאה דמשמע שהיה מעיר ששמה בגדאד, אין זו בגדאד שישבו בה הכליפים, מלכי ישמעאל, כי זו העיר של רב חנא היתה קטנה:

וכתב שם שאנחנו מוכרחים לסברא זו, מפני שנודע לנו בבירור, כי רבינו שרירא גאון ובנו רבינו האי גאון, היו ראשי ישיבות בפומבדיתא, וזה לא יכוזב, גם נודע בבירור כי רבינו שרירא גאון ובנו רבינו האי היתה מנוחתם כבוד בעיר בגדאד. וזה נתברר לו מן האגרת הנדפסה בספר אל מחא'רה ואל מד'כרה לרבינו משה בן עזרא ז"ל, שמפורש שם דרבינו שמואל הנגיד הלוי אשר היה משנה למלך בקירטבא בספניא הוא היה בימי רבינו האיי גאון ז"ל, וזה רבי שמואל הנגיד שלח את רבי מצליח דיין נקליה למדינת בבל להתבונן על הליכות הגאון רבינו האי אשר יצא שמו בכל הארץ. ורבי מצליח זה כתב אגרת לרבינו שמואל הנגיד ז"ל הנז', ובאגרת זו מפורש כי ראה את רבינו האי גאון בבואו אליו לבגדאד ודבר ממעלות אשר מצא בהגאון. ומזאת האגרת נודע כי רבינו האי גאון שהיה ראש ישיבה בפומבדיתא היה

בבגדאד א"כ בעל כרחך לומר שבגדאד היא היתה עיר פומבדיתא. וגם בספר העושר שהוא ספר קדמון כתוב בו כי רבי מצליח דיין לקליה, כתב בחזרתו מבגדאד ספר אשר בו מספר מעלות רבינו האי גאון ז"ל:

ועוד כתב שם החכם ב"ג ז"ל הנז', שמכל זה אנחנו רואין, כי רבינו האי גאון וישיבתו היה בעיר בגדאד, וכן מוכח נמי מדברי רבינו האי גאון ז"ל עצמו שהובאו בהלכות רי"ץ גיאות ז"ל, הלכות סוכה דף פ"ט שכתב רבינו האי ז"ל וז"ל, ובבגדאד עושין בבתי כנסיות שלהם סוכות ע"כ. (כן היה המנהג פה עירנו בגדאד לעשות בבית הכנסת סוכה במקום שאינו מקורה שמתפללין בו בקיץ והיה נוהג דבר זה משנים קדמוניות, ויש קרוב לארבעים שנה נתבטל בעוה"ר דבר זה שהיה מנהג קדמון מאד), נמצא רבינו האי גאון שם היה מקומו והוא מספר ממנהג מקומו, וגם עוד בהלכות אבל לרי"ץ גיאות ז"ל כתוב בשם רבינו האי גאון ז"ל, בזה"ל, אלא יש שקוברין את המת בבגדאד, ואח"ז מוציאין אותו כמה פרסאות אל עבר פרת המערבי, למדבר הסמוך לסימון, ובאותו הדף בסופו כתב, ואעפ"כ כשתמות אשה חשובה שולחין את גווייתה מבגדאד אל פירוז שאבור וכו', ע"ש:

עוד הביא החכם היקר ב"ג ז"ל הנז', דברים מאגרת שכתב רבינו שרירא גאון שהיה אביו של רבינו האי גאון וז"ל, מר רב חנא גאון ומר רב יצחק גאון (ששניהם היו גאונים בפומבדיתא) והוא ר"ל רב יצחק שהיה בפירוז שאבור עת שנכנס עלי בן אבו טאלב ויצא מר רב יצחק מן פירוז שאבור לקראתו והקביל את פניו וקבלו עלי בן אבו טאלב בסבר פנים יפות ע"כ. ועוד כתב החכם ב"ג ז"ל שם וז"ל, כאשר רצו לחדש כנשר את פומבדיתא ומחוזא בימי הרמב"ם ז"ל, קבעו אותה בעיר בגדאד והיה להם אז עשרה ישיבות והגדול שבראשי הישיבות הוא רבי שמואל הלוי שנתווכח עם הרמב"ם ז"ל בדבר הליכה על הספינות על נהר פרת וחדקל ביום השבת, ככתוב באגרות הרמב"ם ז"ל ויתר נוחים, ורבי בנימין מטודלא, ורבי פתחיה זכו לראות אותם הישיבות בעיניהם, ולמענם בולתי בגלה עכ"ל:

והנה בהמגיד הנז' בא חכם אחד וגונגס על דברי החכם ב"ג שכתב ששם בגדאד חדשו אותו הכליפים מלכי ישמעאל והלא נמצא שם זה בזמן התלמוד באומרם רב חנא בגדתאה, שהוא על שם בגדאד, וזה היה קודם הכליפים ואח"כ בא החכם ב"ג ז"ל והשיב על דברי המעיד הנז' וז"ל גם אני ידעתי וכו'. אמנם בגדתאה של רב חנן אינה עיר בגדאד שהזכירה רב שרירא גאון כי אותה של רב שרירא גאון היא העיר הגדולה והמפורסמת מכל ערי בבל וארם נהרים, וארץ שנער, והיא רוכלת עמים ובירת הכליפים, ושם ישב הארון אל רשיד אשר גדולות תדובר בו בספר אלף ולילה אחד. ולשם שלח המלך האדיר קרלוס הגדול מושל צרפת ואשכנז איש עברי להיות מלאכו לפניו אל הכלי"ף הזה, והוא שלח על ידי העברי הזה מנחה מורה שעות הראשון שנודע בערי אירופא. אמנם זאת עיר בגדת של רב חנא היא היתה עיר קטנה, ואולי היתה קרובה לעיר בגדת החדשה והגדולה וכו':

ומפני שעיר מחוזא היתה ידועה מאד בזמן התלמוד, לרוכלת עמים, ורוב מסחרה היה ביין (עיין בגמרא דברכות בד"ה דתקיפו ליה ארבע מאה דני דחמרא) ובני ישראל אשר ישבו בה היו עשירים גדולים כידוע ממקומות רבים בתלמוד, על עושר וגדולת העיר הזאת דמחוזא, ועם כל זאת לא נזכר שם העיר הזאת בשום ספר מספרי חכמי הגוים הראשונים אשר ספרו משמות ערי בבל, אין זאת אלא בעבור שבני ישראל קראו אותה בשם אחר מאשר קראו אותה הגוים כאשר זה מנהגם עד היום, ושמה היתה סליקיא, ואח"כ כאשר חדשו אותה הכליפים שינו אותה לטובה וקראו אותה בגדאד וכו':

וראויה היתה העיר הזאת מחוזא להיות בירת הכליפים כי עומדת על נהר חדקל והסילון הגדול (קאנאל) אשר היה נקרא בפי חכמי התלמוד בשם נהר מלכא סתם (א"ה נראה שהוא הנקרא נהרוואן והוא סמוך לבגדאד איזה שעות, וקודם שנים הרבה נסתם וראשו נראה לכל מחמת מעט בנין הנשאר בפתיחתו במקצת וסתמו מושל פרס, להרע לבריות, כי כמה פרסאות אדמה היו נזרעים על מימיו מפה ומפה, ועתה נחרבו, ועתה הוא אפשר להתקן אך צריך לו דמים הרבה, וכבר זה יותר מעשר שנים בא מהנדי"ס אחד וראה מקום זה ועשה ראפור"ט שאם יחזור לקדמותו יעלה ממנו הכנסה והרווחה סך עצום ונורא בכל שנה ושנה, והכל הודו לדבריו, אך כולם עומדים בשב ואל תעשה מכמה סיבות והכל בידי שמים), וזה הסילון חבר שני הנהרות, פרת אצל נהרדעא, וחדקל אצל מחוזא, ואין מקום צר בין שתי הנהרות כי אם בין בגדאד החדשה הזאת ונהרדעא, ושם ראוי לחפור סילון גדול ולא במקום אחר. כי מבגדאד לדרום ולצפון הנהרות מתרחקים זה מזה כאשר אנחנו רואין במפות הארץ (א"ה בזה יש מקום לדבר ואכמ"ל), וכבר כתב החכם הנודע רבי אברהם נייבורג בספרו בלשון צרפת כי בגדאד של התלמוד לחוד, ובגדאד של הכליפים לחוד. ועוד הבאתי ראיות שהגאונים רב שרירא גאון ורבינו האי גאון שהמה היו ראשי ישיבות פומבדיתא, וגרו בעיר החדשה הזאת בגדאד, וע"כ שהיא עיר מחוזא של התלמוד ששם ישב לראש גם רבא וכו' עכ"ד החכם ב"ג הנז' שם:

עוד אח"ז חזר וכתב החכם ב"ג ז"ל הנז' וז"ל, וזה אשר כתב לי איש יקר ונכבד, חכם מפורסם אשר הורתו ולידתו בקדושה בעיר בגדאד הנכבדה, וזה אשר כתב לי במכתבו בזה"ל: את אשר כתב רו"מ בהמגיד השערתו, על ערי בבל הנזכרים בתלמוד, גם אנכי חושב הוא, ובהיותי בבית הספר כד הוינא טליא בבבל, שאלתי את פי מורי על אודות שמות הנזכרים בתלמוד נהרדעא וכו', היכן הם היום ואיך נקראים, גם הוא לא ידע מזה כלום, כי מפני בלבול הממלכות והלשונות, נסתם חזון שמות ההם, אלא אם יעיין האדם בספרי ימי מלכי הערביים ובספרי דברי הימים, וחכמי ישמעאל הקדמונים, כמו ספר הנקרא תאריך בן כלדון, ותאריך אל מקריזי, ועוד ספרים אשר נשכח שמם מזכרוני, ומספרים ההם יוכל להוציא אדם דבר מה, אך הספרים הנזכרים ביותר, הם מפאת מעט מציאותם ומפאת יוקרם אינם נמצאים אצלי, וכל אחד שוה מ"מ ז' נפליון זהב, וזמן גרמה שלא אוכל לקנות מהם עכ"ל החכם הנזכר ספרא רבא דישראל, בעיר אלכסנדריא, נקרא פ'רג' חיים מזרחי ס"ט עכ"ל ב"ג שם:

ועוד בהוספה להמגיד של כ"ז אב תרל"ג, חזר וכתב החכם ב"ג ז"ל הנז' וז"ל, כפי התלמוד ולפי דברי רב שרירא גאון ז"ל, היו הערים נהרדעא, ומחוזא, ופומבדיתא, סמוכים וקרובים זה לזה, ופומבדיתא ומחוזא כמעט לעיר אחת יחשבו וכו', על כן אדברה נגד מלכים ולא אבוש, כי העיר המהוללה הנקראת היום בגדאד היא עיר מחוזא, היא ולא אחרת, ומה לנו לראיה אחרת, אחרי כי ידענו דרב האי גאון ואביו רב שרירא גאון, ואבות אבותיהם כולם היו גאוני פומבדיתא, ודירתם היתה בבגדאד, ושם מצא אותם רבי מצליח ששלח אותו רבי שמואל הנגיד, ומה להגאונים האלה בבגדאד, אם לא כי בגדאד היא עיר מחוזא והיא פומבדיתא

פומבדיתא עכ"ל (א"ה יתכן פומבדיתא ומחוזא, זו יושבת למזרח נהר חדקל, וזו יושבת למערבו של הנהר, ופומבדיתא היתה מקום הישיבות ומדרשים ומחוזא מקום המסחר ושווקים, וחנויות ופונדקאות של עשירים סוחרים ושולחנים. ובזמן הגאונים שינו הכליפים שם מחוזא לשם בגדאד, ונשארה פומבדיתא שנקראה בשמה הראשון, והגאונים רבינו שרירא ורבינו האי היו תגרותיהם, ובני ביתם במחוזא, כי היו קרובים למלכות, אך מרביצים תורה בפומבדיתא) :

הנה אנכי העבד העתקתי כל לשונות החכם היקר ב"ג ז"ל אשר שרשו וכתב מענין עירינו בגדאד יע"א, כי ראיתי דבריו טובים ונכונים, והם מוכרחים מתשובת הגאונים ז"ל הנז"ל. ולפק"ד דברים אלו השייכים למדינת בגדאד גם רבני וחכמי ואנשי מדינות אשכנז וכיוצא בהם יערב להם לידע אותם, יען כי גם בזה"ז היא נזכרת בפיהם לטובה ולברכה, בכל שבת ויו"ט, בעת יציאת ס"ת להתפלל בשלום חכמיה, בנוסח יקום פורקן מן שמיא, חנא וחסדא ורחמי וכו', למרנן ורבנן חבורתא קדישתא די בארעא דישראל, ודי בבבל, לרישי כלי, ולרישי גלותא ולרישי מתיבתא ולדייני די בבא, לכל תלמידיהון ולכל תלמידי תלמידהון, ולכל מאן דעסקין באורייתא, מלכא דעלמא יברך יתהון ויפיש חייהון וכו' וכו', וכנדפס במחזורים בתפלת שחרית דיום שבת קודש :

והנה בזה"ז לא נשאר בעלי תורה בבבל, אלא רק במדינת בגדאד יע"א, ותשואות חן חן להאומרים נוסח יקום פורקן הנז', אשר לא עזבו מנהג אבותם להיות מתפללים בעד ארץ רחוקה, ככתוב מארץ רחוקה באו אלי מבבל. ישלם ה' פעלם ותהי משכורתם שלמה מעם ה' אלהי ישראל :

ואחר אשר באתי בארוכה ודברתי ברחבה בשבח עיר מולדתי בגדאד יע"א, אשר כל הדברים האלה באו דרך אגב להיותינו קרובים אל מצבת אדונינו יחזקאל הע"ה זיע"א, ואנחנו לעירי הצאן מתכבדים בו כי מקומו בכלל מחוז בבל נקרא. הנה בעתה אבא לדבר בעיקר הקונטרס הזה אשר קראתיו בשם מראות יחזקאל, לפרש גרגרים קטנים בדבריו הקדושים והנעימים האמורים בספר נבואתו הקדוש והאמיתי הנקי והטהור :

ותחלה נראה אודיע להקורא, כי מערת אדונינו יחזקאל הע"ה זיע"א אינה עשויה בידי שמים כמערות הנמצאים בארץ ישראל, כי ארץ זו אינה ארץ הרים וגבעות כדי שימצא בה מערות בידי שמים, על כן מערה הנז' היא עשויה בידי אדם שחפרו בארץ מרתף עמוק, ושמה למטה קברו את הצדיק זיע"א ובנו על קברו מצבה ועשו לאותו מרתף כותלים, בבנין אבנים, ובנו עליהם כיפה גבוהה והיא ג"כ בנין אבנים, ועל שטח החיצון של הכיפה עשו מצבה, מכוונת בארכה ורחבה, כמו המצבה התחתונה, וזו המצבה העליונה עומדת למעלה כנגד המצבה התחתונה בכיוון ממש, כדי שהאיש המשתטח על העליונה נחשב לו כאלו נשתטח על מצבה התחתונה, שעומדת על קברו ממש שהיא קרובה לגוף הצדיק הקדוש זיע"א :

וע"ג המקום הזה שבו המצבה העליונה עשו בנין מפואר בכותלים גביהים ותקרה של אבנים בנויה עליהם, והבנין עשוי בסדר יפה ונאה, מעשה ידי אומן מבית ומחוץ, וכל האנשים והנשים נכנסין לתוך מקום הבנין הזה, ודורסים על שטח החיצון של הכיפה שהוא קרקע של זה המקום, ומרוצף באבנים נבועים שקורין כאש"י ונגשים אצל המצבה העליונה לנשקה מארבע רוחותיה בהיותה מלובשת בתיבה של עץ ומעוטפת בבגד חשוב שקורין קב"ה וגם תוחבין בארבע זויות המצבה ארבעה דגלים שקורי' כיר"ק :

ובספר הגאון הלבוש ז"ל, בהלכות תפילין סי' ל"ד אחר שזכר שם מחלוקת בסדר כתיבת הפרשיות של התפלין שיש בזה אחר סדר רש"י ז"ל, ואחר סדר ר"ת ז"ל, כתב כ"ע נוהגין כרש"י, ועוד שאלו כתב מן ארץ ישראל, שנפלה בימיה שעל קבר יחזקאל הנביא, ומצאו שם תפלין ישנים מאד והיו כסדר רש"י, עכ"ל. מדברים אלו נראה שהכיפה התחתונה שדורסין העולם עליה אשר המצבה העליונה בנויה עליה, נפלה ונראית המצבה התחתונה אשר בקרקע המרתף ששם הוא קבר הצדיק הנביא ממש ומצאו התפילין ההיא שם למטה, וכפי הנראה תפילין הנז' נפלו מן הפיעלים שהיו עוסקין שם מקדם קדמתא. ושמעתי שקודם כמה שנים יותר מארבעים שנה השירו הכיפה של הבנין אשר עליה עומדת המצבה של רבי מאיר בעל הנס זיע"א לבנותה מחדש, ונראית קרקע התחתונה, וראו כי המצבה התחתונה שעומדת על קבר רמב"ה ממש היתה מכוונת כנגד המצבה העליונה שהיתה שני אבנים גדולים של שיש מורכבים זו ע"ג זו, ושם מצאו למטה נירות ישנים, וגם מצאו אצל קברו של אדונינו רמב"ה זיע"א עוד שני קברים ואחר שבנו הכיפה מחדש והניחו שתי האבנים הגדולים הנז' בכיוון כנגד המצבה התחתונה עשו ציון למעלה גם לשני קברים החדשים אשר ראו, על כן נראה שגם אצל מצבה של אדונינו יחזקאל הע"ה נעשה כאשר היה אצל אדונינו רבי מאיר בעל הנס זיע"א :

ועתה אכתוב את אשר חנני הש"ת בחסדו הגדול פשטים ורמזים במקראי קודש של ספר הקדוש יחזקאל הע"ה :

ויהי בשלשים שנה ברביעי בחמשה לחודש ואני בתוך הגולה על נהר כבר נפתחו השמים ואראה מראות אלקים :

הנה ספר יחזקאל התחיל באות וא"ו וסיים באות ה"א כנגד אותיות ו"ה שבשם הוי"ה ב"ה, שהם סוד תפארת ומלכות שהם סוד יצירה ועשיה. וידוע שביצירה שם הוא שם הוי"ה במלוי אלפין שעולה מספר מ"ה, ובעשיה שם הוא שם הוי"ה במלוי ההי"ן שעולה מספר ב"ן, וידוע מ"ש רבינו האר"י זלה"ה כי יחזקאל הע"ה נתנבא מן האצילות בהתלבשות הבריאה, והבריאה ביצירה, נמצא קבל נבואתו מן היצירה שהיא סוד. וא"ו דשם הוי"ה, וכיון שראה ביצירה כ"מ שראה בעשיה, שהיא תחת היצירה ולכן ספרו התחיל באות וא"ו שהוא סוד היצירה, ומסיים באות ה"א שהיא סוד העשיה. ובזה יובן הטעם שקראו הקב"ה תמיד בשם בן אדם. שבזה רמז על שם הוי"ה דמלוי ההין שעולה מספר ב"ן שהוא בעשיה, ועל שם הוי"ה במלוי אלפין שעולה מספר מ"ה, כמנין אדם שהוא ביצירה, כי הוא ראה נבואתו ביצירה וגם ראה בעשיה שתחת היצירה כמ"ש, ולכן קראו בשמות השייכים לשניהם שהם שם ב"ן ושם מ"ה שהוא גי' אדם :

עוד נ"ל בס"ד טעם אחר שספרו התחיל באות וא"ו, שמספרו ששה, וסיים באות ה"א שמספרה חמשה לרמוז כי שמו הטוב נכתב בששה אותיות, ונקרא בחמשה אותיות, כי אות א' שבשמו אינה יוצאה במבטא. ולקמן אכתוב בזה דבר יקר בעזה"י :

ובזוהר חדש איתא, דמראה אדונינו יחזקאל הע"ה במרכבה, היה ביום חג השבועות, ולכך קורין הפטרה זו ביום חג השבועות, ופירש שם ברביעי ר"ל יום רביעי בשבת, ובחמשה לחודש, שאותה שנה נזדמן יום שבועות בחמשה לחודש סיון, דאחז"ל בגמרא עלרת פעמים בחמשה לחודש כשיהיו ניסן ואייר שניהם חסרים

חברים, כי מקודם היו מקדשין החודש על פי ראיית העדים, ולכך כשיזדמן ניסן ואייר שניהם חסרים מוכרח שיהיה יום חג השבועות ביום חמשה לחודש סיון, כי לעולם צריך שיהיה חג השבועות יום חמשים מספירת העומר, ולפעמים יזדמן בששה סיון כשיהיו ניסן ואייר שניהם מלאים, כי מקודם היו מקדשין ע"פ הראיה, ורק עתה שהולכים אחר העיבור לא יזדמן אלא רק בששה בסיון ולא ישתנה :

נמצא בתחלת ספרו נקט בחשבון השנים שלושים ובימי השבוע רביעי, בו חודש חמישי, הרי כאן רביעי חמישי שלושים ר"ת רח"ש, הוא אותיות שם קדוש הרמוז בפסוק רחש לבי דבר טוב, ורמוז בס"ת ממולא טהור קודש, והוא השם שמסר יעקב אע"ה לבניו כשירדו למצרים לשמירה כנודע, וכן השם הזה שמר את ישראל בגלות יהויכין כשגלו לבבל החרש והמסגר, ונרמז שם זה באותיות החרש שהשם זה הגין על החרש והמסגר, אשר אדונינו יחזקאל הע"ה היה בכללם ועמהם, ושם זה הגין עליהם, לכך נרמז בתחלת הספר המדבר בגלות יהויכין :

ואמר נפתחו השמים ואראה מראות אלהים, ר"ת אמונה לרמוז על מ"ש רשב"י בזוה"ק בפסוק היה היה דבר ה' אל יחזקאל כי יחזקאל נביאה מהימנא הוה וכל מה דגלי ברשותא דקב"ה גלי, ובהימנותא הוה, ע"ש. ולכן נרמזה אמונה בר"ת פסוק נפתחו השמים ואראה מראות אלהים :

ועוד נ"ל בס"ד אומרו ואראה מראות אלהים, דידוע שם אלקים דין ובחילוף שם אכדט"ם הוא רחמים, שהוא בסוד הבינה הנקראת אלקים חיים, וכמ"ש רבינו האר"י ז"ל בדרוש ל"ג לעומר, ולז"א ואראה מראות אלקים, חלק תיבת מראות לשתים וקרי בה מר אות, והיינו מר ר"ל תלוף, כלומר ראיתי אמרת חלוף שם אלקים שהוא רחמים שהוא אכדט"ם :

היה היה דבר ה' אל יחזקאל בן בוזי הכהן בארץ כשדים על נהר כבר ותהי עליו שם יד ה' :

נ"ל בס"ד כפל הלשון היה היה ע"פ מ"ש רבינו מהרח"ו ז"ל בשער הקדושה, כי יחזקאל הע"ה באה לו דברי הנבואה מן האצילות בהתלבשותו בבריאה, והבריאה ביצירה ע"ש, נמצא דבר ה' שהוא מן האצילות נעשה בו שני התלבשות א' בבריאה וא' ביצירה, ולז"א היה היה שתי הויות. ובזה יובן אומר נפתחו השמים זו היצירה שנקראת בשם שמים כנודע, ואראה מראות אלקים זו הבריאה שנקראת בשם אלקים. גם אמר מראות לשון רבים כי היה ע"י התלבשות מראה במראה ולכן אמר לקמן במראות אלקים הבאני אל ארץ ישראל, ובזה יובן הטעם כי קראו רז"ל למראה של יחזקאל הע"ה בשם מעשה מרכבה, כי הורכבו ונתלבשו המראות זה בזה :

ונראה לי בס"ד הסיבה שהוצרך יחזקאל הע"ה בדבר הנבואה לשתי התלבשות בבריאה וביצירה, ולא היה לו כמו ישעיה הע"ה שהיתה נבואתו בהתלבשות הבריאה דוקא, היינו מפני דנבואת יחזקאל הע"ה היתה בחו"ל אשר מלד המקום רחוק מאד שתשרה רוח נבואה על הצדיק, אבל מצדו לא היה מניעה לכך שאם היה מתנבא בא"י היה זוכה שיקבל דבר ה' בהתלבשות אחת שהוא בבריאה דוקא, וכדהוה בישעיה הע"ה, ורק המקום גרם זה, וכאשר אמרו בגמרא על רב הונא דאוי רבינו שתשרה עליו שכינה אלא שבבל גרמא לו :

וכך הוא המשך הכתוב, היה היה דבר ה' שתי הויות של שתי התלבשות מסיבה זו שהיה זה בארץ כשדים על נהר כבר, שהוא חו"ל, ולכך ותהי עליו שם יד ה' דהיינו בהתלבשות היצירה שהוא סוד יד, כי ידוע דאצילות חכמה ובריאה בינה ויצירה חג"ת נה"י ועשיה מלכות נמצא יצירה היא סוד כמ"ש בפתיחת אליהו זכור לטוב חסד דרועא ימינא גבורה דרועא שמאלא. ולכן נזכר יד ה' בנבואתו כמה פעמים כמ"ש ויד ה' עלי חזקה וכן היתה עלי יד ה' :

ונראה לרמוז בשם הטוב של יחזקאל הע"ה, כי אותיות שמו במלואם יש בהם י"ח אותיות כמנין חי שהוא צדיק חי, וגם בתחלת שמו הטוב יש חי ובסופו יש אל, הרי שם אל חי רמוז בשמו שאיר בו ונשאר אותיות ז"ק שהוא ר"ת זיכך קין, גם מספר שמו עולה יוסף שהוא כינוי ליסוד, ונרמז בו שהוא תיקן פגם היסוד, ולעתיד יוסף מעלות רמות על מה שהיה לו קודם. גם אותיות יחזקאל במילואם עולה תתע"ו כמנין יוסף, אם תחשוב פ"ה דמנצפ"ך בת"ת. ובזה יובן בס"ד ויהי ה' מסבב לדך מסבב לעתות בצרה, עתות גי' יחזקאל במלואו, גם תתע"ו הנז' עולה מספר תיקן לעון קין בדקדוק :

ובשער הגלגולים דף מ"א איתא, הגבורה העולה מן היסוד עד החסד הוא יחזקאל הע"ה ע"ש, ונראה אם תצרף מספר חסד עם מספר יחזקאל עולה מספר ברוך כי ברוך הוא, והוא מספר כרוב, ונרמז בזה מה שהיה יכול להפך השור שבמרכבה לכרוב, וכמ"ש בגמרא שיחזקאל הע"ה בקש רחמים והפכו לכרוב, ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב ואני בתוך הגולה על נהר כבר והיינו נהר לשון אור כמו נהר יממא, כבר בהפוך אתוואן כרוב על ידי החולם שמשמש במקום וא"ו, והכונה הוא אע"פ שאני בתוך הגולה בחו"ל עכ"ז זכיתי לאור הכרוב כי הפכתי השור לכרוב וזהו נהר כבר ר"ל אור הכרוב :

ועוד נ"ל בס"ד, יחזקאל בן בוזי הכהן עם הכולל עולה מספר שדי, לרמוז שבזכותו אמר הקב"ה לצרות ישראל די, כי הוא סבל יסורין וכפר בעד בית ישראל ובית יהודה, וגם תיקן פגם היסוד שחטא בו קין, וידוע שם שדי הוא ביסוד. ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב והאדם ידע את חוה אשתו ותהר ותלד את קין ותאמר קניתי איש את ה', איש עם הכולל האותיות עולה שי"ד כמנין יחזקאל בן בוזי הכהן שעולה עם הכולל שי"ד, ורמזה כי הוא יתקן פגם קין. ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב כי שבעתים יקם קין, פירוש יחזקאל הע"ה שכיפר בעד עון השנים השביעית שחטאו בהם בית ישראל ובית יהודה בשכבו על צדו השמאלי והימני, הוא יעשה קימה לקין לתקן אותו. גם שבעתים הוא שמע בית כלומר מי משמע נבואה של בית הוא בית שליטי שינה בב"א הוא יעשה קימה לקין לתקנו :

ונראה לכן קראו בן בוזי, דהיינו חלק תיבת בוזי לשתים וקרי בה בו ז"י שהוא חלק הטוב שמספרו ז"י שבשורש קין, ולכך הגלית בתיקון שתיקן שם. או יובן רמז באמרו בו זי מספר טו"ב ע"פ מ"ש רז"ל הקב"ה הקים על קנקנו ומצאו טוב, כי אמר לו בן אדם התחיינה העצמות האלה, והשיב אד'ני ה' אתה ידעת, והטעם שהקים על קנקנו בזה מפני כי הוא יתברך הקים על קנקנו של קין ומצאו מקולקל, כי א"ל השי"ת אי הבל אחיך, והשיב לא ידעתי השומר אחי אנכי, ולכן את יחזקאל הע"ה שתיקן את קין הקים על קנקנו כדי לתקן גם את הדבור הזה שחטא בו קין, והוא כששאלו התחיינה העצמות האלה השיב כהוגן אד'ני אלקי'ם אתה ידעת :

ועוד נ"ל בס"ד לפרש בפסוק ואני בתוך הגולה על נהר כבר, ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל דיחזקאל הע"ה

הע"ה היה מטיפות של לדה"ר שיצאו ממנו קודם שנולד קין שהם טיפות הראשונות שהיו מעולות מאד מאד וכנז' בשער הפסוקים ע"ש. והנה אותיות הגולה במילואם כזה ה"י גימ"ל וי"ו למ"ד ה"י אותיות המלוי שהם בתוך אותיות הפשוט של הגולה עולים קין בדקדוק, וז"ש ואני בתוך הגולה כלומר שורש קין שרמוז בתוך אותיות הגולה, אך אני הייתי על נהר כבר כלומר מטיפות הראשונות של אדה"ר שיצאו קודם שנולד, וזהו כבר ר"ל קודם, ונהר קאי על מוצא מקום הטיפות הנקרא בשם נהר כנודע, ואני הנני מן הראשונות שהיו כבר, שהם מעולים ביותר :

הוא מראה דמות כבוד ה' ואראה ואפול על פני ואשמע קול מדבר. נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש בזוה"ק וז"ל, תשיעאה הוא מראה כבוד ה', חכמה עלאה דמות דילה חזא יחזקאל נביאה להתא ולא חכמה ע"כ. ובזה פרשתי הטעם דאז"ל בגמרא הרואה יחזקאל בחלום יצפה לחכמה, יען כי דמות חכמה עלאה חזא יחזקאל נביאה ולכן אחר הוא מראה כבוד ה' דקאי על דמות חכמה עלאה אמר ואראה ואפול על פני, דאותיות הסמוכים לאותיות פני הם אותיות טעם, וידוע כי הטעמים הם בחכמה, ועל ר"ל סמוך כמו ועליו מטה מנשה, ואפול ר"ל ואהיה חונה ושוכן בהארה זו של טעם, שה"ס חכמה. ואומרו ואשמע קול מדבר דאפשר היתה נבואתו בחי' קול ודיבור ואפשר לכן אז"ל שאמר הקב"ה הנה נויתי השמים שיפתחו לקול יחזקאל. ודוק היטב :

והא לך לשון רבינו מהרח"ו ז"ל בשערי קדושה ח"ג שער וא"ו, וז"ל כבר נתבאר איכות הנבואה בשער ה' כי מחשבת הנביא מתפשטת ועולה ממדרגה למדרגה ממטה למעלה עד הגיעו למקום אחיזת שרש נשמתו ואז היה מחשב להעלות אור הספירה עד א"ס וממשיך משם אור וחוזר ומורידו ממעלה למטה במעלות אשר עלה עד הגיעו למטה למטה בנפשו השכלית ונוטלת חלקה באור ההוא כפי שיעור אחיזת שורש נשמתו למעלה ומשם ממשיכה בכח המדמה בנפש החיה שבו. ושם מצטיירים הדברים בחושים הפנימיים אשר בכח המדמה או בחושים החיצונים. והנה המשכת המחשבה היא ודאי בלא מאליה היתה עולה אלא ע"י כונות ויחודים שמוסרו בידו מאת הנביא המלמדו להתנבאות, כענין בני הנביאים עם שמואל ואליהו ואלישע זכרונם לברכה וכו'. עוד שנית היו מלמדים תפילות והזכרת שמות של שומרי הפתחין של הרקיעים ושל ההיכלות שבכל עולם ועולם מסוף העולמות עד רום עולם האצילות כנז' בס' הזוהר בפ' ויקהל וכו'. וענין השוערים והשמות האלו פירושן הוא כי היו משביעים בכח שם קדוש א' שהוא מן הספירה שבאותה מדרגה אל המלאך המוסרם ונחלב משם והוא הממונה על שער הרקיע עצמו ופותחו. ואז נכנסת מחשבת הנביא דרך השער ההוא מאור לאור עד אור הפנימי של הספירה שבאותה מדרגה ואז מתפלל ומיחד היחוד הצריך להם וכך עולה ממדריגה למדריגה.

וזהו ענין מראות יחזקאל הנקרא מעשה מרכבה להיות המדרגות מורכבות זו על זו, ותחלה נפתחו השמים שערי הרקיעים שהם אורות החומר והכלים שבאותו עולם, ומשם נכנס אל הקליפות, וז"ש וארא והנה רוח סערה וכו'. ואמנם בהיותו בשמים גם שם היה מתדבק וצופה, כמ"ש נפתחו השמים ואראה מראות אלקים, אבל כשהגיע למקום הקליפות לא היה נהנה להתדבק בהם אלא קורע ועובר בהם ואינו נדבק בהם רק ראיה בעלמא מוכרחת. וזהו סוד מ"ש אליהו ז"ל, לא ברעש ה' ולא באש ה' וכו', ומשם נכנס למחילת אור המלאכים כנודע, כי בין כל אור ואור יש פרגוד מפסיק. וזהו סוד הנעלם שיש בענין החשמ"ל כי הוא בגימטריא מלבוש והוא הכלי והחומר של אורות המלאכים וה' יכפר בעדי בגלותי סוד הנעלם הזה. ואז ראה עבר כתות מלאכים אשר כולם נחלקים לארבע חיות וארבע מחנות שכינה, וז"ש ומתוכה דמות ארבע חיות. ומשם נכנס עד הגיעו אל אור הי"ס עצמן, וז"ש ועל דמות הכסא כמראה אדם וכו', ואמנם הכסא עצמו הוא אור מחצב הנשמות בסוד האבות הן הן המרכבה, ולכן נקרא הנפש כבוד, כמ"ש למען יזמרך כבוד ולא ידום. והנה גליתי אליך סוד עמוק כולל עניני המרכבה אשר לא זכו אליה הדורות הקדמונים אלינו, עכ"ל. ע"ש :

סימן ב'.

ויאמר אלי בן אדם עמוד על רגליך ואדבר אותך : ותבא בי רוח ותעמדני על רגלי ואשמע את מדבר אלי :

נראה הכונה ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל שיחזקאל הע"ה תיקן הרגלים שיש בפרצוף שורש קין שהיו רופפים ונתחזקו, ולכן א"ל עמוד על רגליך והתחזק בהם, ולכן נקרא שמו יחזקאל לשון חוזק, וכמ"ש בשער הפסוקים ע"ש. והנה ידוע שהנביא אינו יכול לעמוד על רגליו במראה הנבואה שאינו יכול לקבל אותה מעומד אלא מיושב, ורק מרע"ה היה יכול להתנבאות מעומד. וכאשר פרשתי בס"ד מ"ש מרע"ה עמדו ואשמעה אשר ידבר ה' שהוא יכול לעמוד ולשמוע, והיה צריך לומר אעמוד ואשמעה, ומרוב ענותו השיב העמידה אליהם, שאמר עמדו ואשמעה, ולפי האמת למה צריכים הם לעמוד, אך הענין כדאמרן, וכמ"ש רש"י ז"ל בפסוק ונלחם בנו ועלה מן הארץ, דכונתם לומר ועלינו מן הארץ ותלו הדבר בישראל, וכן הענין כאן באופן כי אין הנביא יכול להתנבאות מעומד. אמנם יחזקאל הע"ה מפני שזכה לתקן הרגלים הנז' נתן לו הקב"ה כח שיקבל דברי הנבואה בהיותו עומד על רגליו, ולכן א"ל עמוד על רגליך ואדבר אותך. ואמר ותבא בי רוח זה הכח שנתן לו הקב"ה וקראו בשם רוח, כי הוא קבל נבואתו מיצירה ששם הוא סוד רוח כנודע, וכשבאה בי רוח זה הכח העמידני על רגלי, ובהיותי עומד על רגלי ואשמע את מדבר אלי ולא נפלתי מן הרעדה. ואמר את ר"ל דברים ברורים מן א' ועד ת"ו, גם את הוא כינוי לשכינה שהיא סוד אותיות :

ונראה בס"ד לומר, כי התחזקות זו שבאה לרגל אדונינו הנביא זיע"א, באה לו מן הארת שם הוי"ה במילוי יודי"ן ושם אהי"ה במלוי יודי"ן שעולה מספרם רגל, ולכן תמצא מספר יחזקאל בן בוזי עולה מספר רגל, והוא פלא :

ומה שא"ל ואדבר אותך, נ"ל בס"ד ואדבר אותיות אור ב' דל"ת כלומר הנבואה באה לו ע"י התלבשות האצילות בבריאה והתלבשות הבריאה ביצירה, הרי כאן ב' דלתות דלת אחד התלבשות אור האצילות בבריאה, שהבריאה דלת לאצילות, ועוד דלת שני התלבשות הבריאה ביצירה, כי היצירה היא דלת לבריאה, ולז"א ואדבר אותך אור ב' דל"ת יהיה אותך :

או יובן בס"ד אותך אות כתר, כי אות כ"ף הוא כתר בסוד כי מאתך היא מנוחתם שצריך לכוין במנחת שבת קודם מאת כתר היא מנוחתם, דאע"ג דאמרו בזוה"ק וכד מטא לדמות כתר דאיהו דרגא עשיראה חזי מאי כתיב ביה ואראה ואפול על פני דלא יכיל למסבל, עכ"ז ראיה קטנה דרך העברה ראה דהא כתיב ואראה, ורק ראיה גמורה בדרך הסתכלות לא הוה :

וארא

וארא והנה יד שלוחה אלי והנה בו מגלת ספר: ויפרוש אותה לפני והיא כתובה פנים ואחור וכתיב אליה קינים והגה והי: ויאמר אלי בן אדם את אשר תמצא אכול אכול את המגלה הזאת ולך דבר אל בית ישראל: ואפתח את פי ויאכלני את המגלה הזאת: ויאמר אלי בן אדם בטנך תאכל ומעיך תמלא את המגלה הזאת אשר אני נותן אליך ואוכלה ותהי בפי כדבש למתוק:

והנה כפי תרגום יונתן וכפי פירוש רש"י ורד"ק, אין הכונה כפשוטן של דברים שיאכל ממש את המגילה, אלא הכונה שיקבל דברים הכתובים בה, ומה שא"ל פצה פיך ואכול משל הוא זה כלומר הטה אזנך ושמע וקבל הדברים ויערב לך כאלו אתה אוכל מאכל לרעבון, והמגילה היה כתוב בה קינים זו פרענותם של צדיקים בעוה"ז, וְהֶגֶה מתן שכרן שירננו עליו לעת"ל, והי, נהי של רשעים לעוה"ב, וכמ"ש רש"י ז"ל, ודבר זה מפורש בגמרא. ע"ש:

ברם יש לדקדק בכתובים הנז' על אומרו אשר אני נותן אליך דפשיטא שהוא נותן אליו את המגילה. ועוד קשה תיבת למתוק נראה לשון יתר. ונ"ל בס"ד הענין דמפורש בדברי רז"ל שבמגילה כתוב קינים היינו פרענותם של צדיקים בעוה"ז אשר הם צריכים לסבול יסורין בעבור ישראל לכפר עליהם, ועל זה א"ל אכול את המגילה כלומר תקבל עליך מה שכתוב פרעניות ויסורין במגילה כי האכילה כאן היא לשון קבלה וכאמור לעיל. ויחזקאל הע"ה אמר ואוכלה כלומר קבלתיה עלי, אך יש מקבל עליו יסורין בע"כ של החומר שלו ואין זה מן המובחר, ויש מקבל עליו היסורין מאהבה בשמחה וששון וטוב לבב שחושב אותם תענוג ממש וזה המובחר והטוב, ואיך יצוייר דבר זה שהאדם רואה צער ויסורין ויהיה לו עונג גם מצד החומר שלו, הנה זה אפשר להיות בכך אם יביט האדם ויבין וידע שהיסורים האלה נתונים לו מאתו יתברך שרצונו יתברך בכך, על כן כיון שהוא יש לו תענוג גדול בקיום רצונו יתברך, וכמ"ש הפייטן ומה לי מזמן אם לא רצונך, אז מוכרח שיתענג ג"כ ביסורין אלו כיון שבהם מתקיים רצונו יתברך, וכמו השותה סם כנאכ'ינה כדי שתסתלק ממנו הקדחת דאע"פ שהסם הזה מר כלענה נחשב בעיניו כדבש ושותה ברצון לב ובשמחה מאחר שחיותו ורפואתו תלויה בו:

וכאשר מספרים באותו חסיד שהיה אסטניס הרבה והיה מוהל, אמרו לו כילד תוכל לעשות המציצה של דם המילה שאתה מכניס ראש האבר בין שפתותיך ומוצץ הדם ולא תמאס, והלא טבעך שתתעלף מן המאיסות. אמר להם כיון שיש לי שמחה וששון ורצון לב מאד לקיים מצוה זו של המילה לעשותה כאשר צוה הש"י אותנו אין אני מרגיש במאיסות, ודומה בעיני כאלו אני מנשק בפי ענבה אחת נקיה ומוצץ אותה. ועוד אמרו לו על המרור שאוכל בליל פסח, שלא נמצא בעירו מרור שדברו בו חכמים ומוכרחים לאכול עשב אחר מר מאד, והוא היה אסטניס שאינו יכול לטעום דבר מר אפילו משהו, ואם בלא כונה וידיעה בא בפיו דבר מר מוכרח שיקיא תכף ומיד, ושאלו אותו איך אתה יכול לאכול העשב המר הזה בליל פסח ואין אתה מקיא, ואמר להם מפני שאני מקיים מצות בוראי שהוא חביב עלי יותר מנפשי ורוחי ונשמתי אינני מרגיש במרירות אלא נדמה לי שהוא מתוק. נמצא בשביל אהבת האדם בהקב"ה ושש ושמח לעשות רצונו יתברך יתהפך הדבר אצל חומר האדם שהרע יתהפך לטוב והמר למתוק:

וכן הענין להפך בשביל אהבתו לעשות רצון הקב"ה יתהפך אצלו המתיק למר וריח הטוב לריח רע. וכמ"ש רז"ל על רבי עקיבא שהלך לעיר אחת בעבור איזה עסק ושלח לו השלטון למקום לינתו שתים זונות מקושטות ומבושמות בכמה מיני בשמים ובע"כ באו ושכבו ע"פ מאמר השלטון אחת בצד ימין ואחת בצד שמאל כל הלילה זו אומרת פנה אלי וזו אומרת פנה אלי, והוא כל הלילה מרקק ולא פנה אליהן, למחר הלכו הזונות אצל השלטון אמרו לו נוח להם המות משלחתן לאיש הזה דכו"כ עשה דמלבד שלא פנה אליהן אלא כל הלילה מרקק, וקרא לו השלטון ואמר לו למה לא נהגת עמהם כמנהג העולם, ועוד למה היית מרקק והם מבושמים ומבוסמים בכל מיני בשמים טובים, אמר לו תאמין לי באמונה שעלה ריחם אצלי כנבילה סרוחה ולכך רקקתי כל הלילה, ע"כ, ודבריו אמת וצדק דאע"פ שהיו מבוסמים בבשמים שריחם טוב מאד הנה מאחר שהוא רוצה מאד לקיים רצון הש"י אשר מאס בהם גם אללו נמאסו, ואותו ריח הטוב של הבשמים שבהם נהפך אצלו לריח נבילה ולכך היה מרקק גם מצד החומר שלו:

ולכן אמר הש"ת ליחזקאל הע"ה בן אדם בטנך תאכל ומעיך תמלא את המגלה הזאת, כלומר בן אדם הגם דחמרי עתה עכ"ז תקבל עליך הפרעניות והיסורין של הצדיקים הכתובים במגילה ולא תהיה הקבלה הכרחית אלא רצונית בשביל שאני נותן אליך, כי מחמת שאני נותן אליך שבזה נעשה רצוני על כן אע"פ שאתה בן אדם חמרי תהיה קבלה זאת אצלך רצונית ולא הכרחית ואמר יחזקאל הע"ה ואוכלה כתרגומו שקבלתיה קבלה רצונית כאשר אמר אלי שהוא כדי לעשות רצונו בזה, ועל כן אע"פ שהיסורין ההם קשים ומרים לחומר האדם הנה היתה בפי כדבש למתוק שגם החומר שלי יש לו תענוג בה:

והא דהולך לפרש באומרו למתוק ולא סגי למימר ותהי כדבש היינו לפי שמצינו שהדבש נדחה מהקרבת המזבח, וידוע שהיסורין הם במקום קרבן במזבח, לכך הוסיף ואמר למתוק כלומר מה שאני מדמה אותם לדבש היינו לענין המתיקות דוקא ולא לענין הקבלת קרבן:

סימן ד'.

ואתה בן אדם קח לך לבנה ונתתה אותה לפניך וחקות עליה עיר את ירושלים: ונתתה עליה מצור ובנית עליה דיק ושפכת עליה סללה ונתתה עליה מחנות ושים עליה כרים סביב: ואתה קח לך מחבת ברזל ונתתה אותה קיר ברזל בינך ובין העיר והכינותה את פניך אליה והיתה במצור וצרת עליה, אות היא לבית ישראל:

הנה כאן צוהו שיצייר ויחוק צורת ירושלים על הלבנה ואפשר לומר דאין הכונה שיעשה ציור של העיר ממש אלא הכונה שיחקק על הלבנה אותיות „עיר ירושלים" ובזה תהיה הלבנה דוגמת ירושלים:

ואמר לו ובנית עליה דיק הוא מגדל שבונין נגד העיר לכבשה, וסוללה הוא תל עפר ששופכים נגד העיר כמו שקורין תאביה כדי לעלות עליו ללחום את העיר, ואמר ונתתה עליה מחנות שיעשה ג"כ דוגמת מחנה מקיפים אותה, ושים עליה כרים דוגמת שרים הממונים על הצבא, זה שומר לרוח זו וזה שומר לרוח זו או כרים ר"ל אילי ברזל לנגח בהם החומה, ואמר עוד קח לך מחבת ברזל הוא כלי ברזל פשוט שאין בו בית קבול והוא מה שקורין בערבי ס'אג, וזה יהיה דוגמה לחומת העיר, וכנז' כל זה

זה ברש"י ז"ל ומלודות :

ונראה לי בס"ד הטעם שא"ל שיביא מחבת ברזל דוגמה לחומת עיר ירושלים ולא א"ל להביא נסרים של עץ או אבנים ויעמדם סביב הלבנה שיהיו הם דוגמה להחומה של ירושלים, היינו דאה"ל ירושלים לא נתחלקה לשבטים אלא יד כל השבטים שוים בה, ולכן אין משכירין בית בירושלים לעולי רגלים כי היא של כל י"ב שבטים שכולם שותפים בה. וידוע כי הי"ב שבטים נרמזו בברזל כי כולם יצאו מן לאה ורחל ובלהה וזלפה שנרמזו באותיות ברז"ל שהוא ר"ת בלהה רחל זלפה לאה, ולכן לירושלים שכל י"ב שבטים שותפים בה צוהו לעשות דוגמה של חומה שלה במחבת ברז"ל כי באותיות ברז"ל נרמזו כל הי"ב שבטים, ולא צוהו לעשות דוגמה באבן או בנסרים של עץ :

ברם בעיקר המשל הזה שא"ל לעשות רמז ודמיון של חרבן ירושלים בלבנה ולא אמר לעשות זה באבן דהא ירושלים בנויה באבנים ולא בלבנים, על כן צריך לבקש טעם על דבר זה למה קפיד שיעשה הדוגמה והרמז של החרבן בלבנה דוקא ולא באבן. ונ"ל בס"ד ע"פ מ"ש הר"ן ז"ל דבר שמתנבא בו הנביא הן טוב הן להפך אם יעשה לדבר ההוא פועל דמיוני מוכרח שיתקיים הדבר ההוא ולא יתבטל, ולכן אלישע הע"ה בעבור הנצחון שיהיה מלך ישראל נולא למלך ארם עשה לו פועל דמיוני בביתו, שהביא את מלך ישראל אצל החלון הפתוח לצד הרוח ששם דמשק שמולך שם מלך ארם. ואמר לו שיאחוז בקשת ויורה מתוך החלון לאותו הצד, והנביא ע"ה שם את ידו על יד מלך ישראל וירה בקשת לצד דמשק שלש פעמים, וא"ל הנביא שלש פעמים תכה את ארם. והוצרך לעשות פועל דמיוני כדי לקיים הדבר הזה של הגלות שלא יתבטל, שאפילו אם ארם יעשו תשובה ואפילו אם יחטאו ישראל עכ"ז לא יתבטל הגלות של ישראל במפלת ארם אלא מוכרח שינלח מלך ישראל ויכה את ארם :

וכן על מפלת בבל שהתנבא ירמיה הע"ה הנה הוא לוה את ברוך בן נריה שיכתוב דברי הנבואה על הספר ויקשרנו באבן וישליכנו בנהר פרת ששם בבל ויאמר בעת שמשליכו ככה השקע בבל, והיינו כדי לחזק דברי הנבואה בזה דאפילו אם יעשה מלך בבל תשובה לא התבטל גזרה זו מעל בבל וכנז' כל זה בספר ערבי נחל ז"ל ע"ש :

והנה ידוע דחורבן ירושלים היה לטובת ישראל שספך חמתו על עלים ואבנים ולא נעשה כליה בישראל כאשר היתה ראויה להם, ולכן אסף ע"ה אמר שירה על החרבן דכתיב מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך וכו' ועיין במדרש תהלים משל על זה ע"ש :

ולכן אמר הקב"ה ליחזקאל הע"ה שיעשה דוגמה למצור ירושלים וחרבנה בלבנה, דעי"כ מוכרח שיתקיים בה החרבן ולא יקטרגו המקטרגים לומר מה עשתה ירושלים שתחרב עשה בחוטאים כליה, כי כיון שנעשה פועל דמיוני על חרבנה מוכרח שתחרב, וכיון דנחרבת מוכרח שתתבטל הכליה מעל ישראל ויהיו נגולים :

אך ודאי אע"פ שהחרבן יתקיים בירושלים מחמת שנעשה פועל דמיוני הזה ע"י יחזקאל הע"ה עכ"ז הקב"ה ברחמיו יחזור לבנותה ויש לה תקנה שתחזור העטרה ליושנה, כי מוכרח להיות לה תקנה אחר חרבנה, ולכך א"ל שיעשה הדוגמה של החרבן על לבנה ולא על אבן, כי האבן אחר שנשברה לא יתחברו שבריה ולא נבנים לחזור להיות כולם עלם אחד כאשר היו קודם שבירתן מאח"כ הלבנה שהיא עודנה טיט ולא נכנסה לכבשן ולא נשרפה אם נשברה חוזרין וגובלין אותה ומחזירים אותה לעלם אחד כאשר היתה קודם שנשברה כי תיכל לחזור לקדמותה ממש, ולכן לא עשה דוגמה לירושלם בחרבנה באבן שאין לה תקנה עוד אלא עשאה בלבנה שתחזור לקדמותה :

ואתה שכב על לדך השמאלי ושמת את עון בית ישראל עליו מספר הימים אשר תשכב עליו תשא את עונם: ואני נתתי לך את שני עונם למספר ימים שלש מאות ותשעים יום ונשאת עון בית ישראל: וכלית את אלה ושכבת על לדך הימני שנית ונשאת את עון בית יהודה ארבעים יום יום לשנה יום לשנה נתתיו לך :

הנה לריך להבין למה לא שכב על לד אחד ת"ל יום לצורך בית ישראל ובית יהודה ביחד, ועוד לריך להבין למה תיקון חלק הגדול עשאו על לד שמאל ותיקון חלק הקטן עשאו על לד ימין. ונ"ל בס"ד ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל דכל הנשמות ורוחות ונפשות שבכל הנבראים בעוה"ז כולם כלולים ונתלים באדה"ר וכו' והנה קין והבל הם ב' כתפות של אדה"ר, והם קין בשמאל שהיא גבורה והבל בימין שהוא חסד :

ועוד כתב רבינו ז"ל ענין אחר בשתי כתיפות אלו, כי כאשר יש פגם מחמת איזה עון בכתף אחד מהם, הנה אם הפגם הוא בכתף השמאלי כגון קין שהוא בכתף השמאלי ונפגם בחטאו של קין אז גם כתף הימני נפגם, ולכן מי ששרשו מן כתף השמאלי הנז' יהיו בו שערות ארוכות בכתפו הימין והשמאל, אלא ששערות השמאל יהיו מרובים על של ימין לפי ששם עיקרם, אבל כאשר נפגם כתף הימני בחטאו של שרש הבל האחוז שם אין הסימן ניכר אלא רק בכתף ימין בלבד, עכ"ד :

נמצא קין שהיה בכתף השמאלי ופגם שם נעשה על ידו פגם גם בכתף הימני, ולכן יחזקאל הע"ה שתיקן עון פגם קין בכתף השמאלי הולרך לתקן גם כתף הימני להשלים תיקון פגם קין שפגם שם. ולכן אמר לו השי"ת שישכב ויקבל לער רב וגדול של ש"ן יום בכתף השמאלי, וכדי להשלים תיקון קין שפגם קלת גם בכתף הימני, א"ל לקבל לער גם בלד ימין ארבעים יום, לשאת עון בית יהודה, אבל העיקר הוא בכתף השמאלי, לכך שם ישכב ש"ן יום. ונ"ל בס"ד יחזקאל במלואו יו"ד חי"ת ז"ן קו"ף אל"ף למ"ד עולה מספר כפרה לישראל :

ואתה קח לך חטין ושעורים ופול ועדשים ודוחן וכוסמים ונתתה אותם בכלי אחד ועשית אותם לך ללחם מספר הימים אשר אתה שוכב על לדך שלש מאות ותשעים יום תאכלנו :

נראה בס"ד הטעם שרלה להאכילו באכילה זו שהוא מלטער בה ששה מינים כדי שע"י יסורין שסובל באכילה זו יתמתקו הדינין ויהיה נחלש כוחם של ששה משחיתים שילאו לשחת העיר שהם קלף ואף וחמה משחית משבר מכלה, אשר ניבא עליהם בסי' ט', וכמ"ש והנה ששה אנשים באים מדרך שער העליון וכו' וע"י לערו של הלדיק יחזקאל הע"ה באכילה זו שהיא עשויה ששה מינין יתמתקו הדינין ולא יהיו אותם הששה עושין כליה ח"ו :

ומאכלך אשר תאכלנו במשקול עשרים שקל ליום מעת עד עת תאכלנו. נ"ל בס"ד טעם לשיעור זה מעל"ע שהוא משך כ"ד שעות, כדי שהלער הזה יהיה בו פדיון לארבע יסודות של ישראל שכל יסוד כלול

כלול מעשר הרי הם ארבעים ופדיון נפש הוא מחלית השקל וכאן נלמעך אותו לדיק כשיעור מלומלם זה שהוא ארבעים חלאי שקל, כדי לכפר בעד ארבעה חלקים של ארבעה יסודות שבהם קיום חיות החיים בעולם:

ומים במסורה תשתה שתית ההין, מעת עד עת תשתה:

נראה לי בס"ד טעם לשיעור זה של ששית ההין, דארז"ל האי מלכותא דקטלא חד משתא בעלמא לא מחייבא, דכתיב האלף לך שלמה ומאתים לנוטרים את פריו, ע"כ. נמלא יש לאומות שליטה באחד מששה ולכן נלטער אותו לדיק בשתיה מלומלמת כזו שהיא א' מששה בהין כדי שלא יתגברו האומות בשליטה זו שיש להם על אחד מששה בעלמא:

ועוגת שעורים תאכלנה. פירש רש"י תעשה העוגות כמו עוגת שעורים מגוולת ולא יפה כעוגת חטים. וכ"ל בס"ד הטעם כי שעורים הוא מאכל בהמה לרמוז על טענה שיש למליני יושר כנגד המקטרגים כשאין ישראל עושין רש"מ לומר אדם ובהמה תושיע ה', שאם אדם חטא בהמה מה חטאה, ולכן בני אדם ניצולין בעבור הבהמות שלא יהיה בהם כליה ח"ו:

והיא בגללי לאת האדם תעגנה לעיניהם: ויאמר ה' ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא בגוים אשר אדיחם שם: ואומר אהה אדני אלהים הנה נפשי לא מטמאה ונבלה וטריפה לא אכלתי מנעורי ועד עתה ולא בא בפי בשר פגול: ויאמר אלי ראה נתתי לך את לפעי הבקר תחת גללי האדם ועשית את לחמך עליהם:

הנה הלשון כפול ומכופל, ועוד י"ל מאחר שהקב"ה יודע שיש טענה ליחזקאל הע"ה לטעון שאין ראוי לו לעשות הלחם בגללי האדם וטענה זו היא רלויה ומקובלת דמליני שקבל דבריו והרשה אותו לעשות בלפעי הבקר במקום גללי האדם א"כ למה לא א"ל מעיקרא שיעשה בלפעי הבקר. וכ"ל בס"ד כי כאן יחזקאל הע"ה טען יש אדם יאכל בשר נבלה וטריפה בשוגג כי השוחט ניבל הבהמה ולא נודע לשום אדם והבודק הריאה הכשיר טרפות ולא נתוודע, והאדם אכל נבלה וטריפה לפי תומו ומה בידו לעשות, ועל זה אמר אני יודע בעלמי ברוה"ק שנבלה וטריפה לא אכלתי בשום אופן ואפילו באופן הנז', ועוד יתירה שלא בא בפי בשר פיגול דהיינו יש אכל בשר ושכח והכנים חתיכת גבינה בפיו ונזכר ופלט קודם שבלע וגם ענין בכה"ג שדוקא בפי בא ולא בלעתי, גם זה לא נזדמן אללי ואחר שאני טהור ונקי מלד אכילתי איך אוכל אני אכילה מאוקלת שנעשית בגללי האדם:

והא שא"ל מעיקרא על גללי אדם היינו לטובתו לזכותו, כי ידע הקב"ה שודאי יבא לטעון בזכיות אלו שיש לו מלד האכילה ובזה נחלשים המקטרגים ומתעוררים מלאכים מליני יושר לזכור לדקתו ועי"כ יהיה זכותו מגין יותר על ישראל:

סי' כ"ד.

בן אדם הנני לוקח ממך את מחמד עיניך במגפה. הנה נודע מ"ש רבינו האר"י ז"ל כי אשתו היתה תאומה של הבל אשר חמד אותה והרגו להבל בעבור שיקחנה לו, ולכן כשבאה בגלגול ולקחה יחזקאל הע"ה שהוא מסורש קין ובא לתקן עון קין לא נתקיימה אללו אלא מתה במגפה שלא כדרך מיתה של עולם, ולכך א"ל שלא יספוד ולא יבכה עליה להורות כי היא איננה אשתו ואינה שלו וכנז' בד"ק ז"ל באורך ע"ש, ונראה לכך קרא אותה מחמד עיניך כי עיניך הוא מספר קין שהוא ק"ס כמנין עיני"ך ולז"א מחמד עיניך ר"ל שחמד אותה קין ולקחה מן הבל אחר שהרג אותו, גם את מחמד הוא תאם חמד והיינו תאם ר"ל התאומה, ונראה לכן מתה במגפה כי מגפה אותיות גם פה ותיבת גם הוא לשון חתוך כמו גומם בלשון המשנה וכן נוממו עד השופי, והיינו ר"ל בעבורה חתך את הבל בפיו שהרגו בפה כמ"ש רז"ל:

והיה יחזקאל לכם למופת. נ"ל בס"ד לכן נקבר אדונינו יחזקאל הע"ה בבבל סמוך לבבל הישנה כדי להכניע ולהכרית את פלונית היא לילית דכתיב בבבל הישנה שם הרגיעה לילית ולכן נקבר לפני המקום ההוא וסמוך למקום ההוא, ע"ד שארז"ל על מרע"ה שנקבר מול בית פעור כדי להכניע קליפת בית פעור ומול לשון כריתה הוא, וכן עד"ז נקבר רבינו מהרח"ו ז"ל מול קליפת בית רמון כדי להכניעה כנודע. וז"ש והיה יחזקאל לכם למופת חלק התיבה לשתים וקרי בה מול פת כי לילית מספר שמה פת שהרגיעה וישבה בבבל הישנה ובזכותו נכנעה ונכרתה וגבר ישראל:

סי' כ"ט.

ביום ההוא אלמיח קרן לבית ישראל ולך אתן פתחון פה בתוכם וידעו כי אני ה':

נ"ל בס"ד ע"פ מ"ש רז"ל בגמרא. א"ר יהודה ברם זכור אותו האיש לטוב וחנניה בן חזקיה שמו אלמלא הוא נגנז ספר יחזקאל שהיו דבריו נראין סותרין דברי תורה, מה עשה העלו לו שלש מאות גרבי שמן וישב בעליה ודרשן, והנה קרן עולה מספר אלף כי נו"ן דמנלפ"ך מספרו ת"ש ומספר תיבות אלו שהם לחנניה בן חזקיה התנא הלדיק עולים תיבות אלו מספר אלף כמנין קרן רמז לו בזה שעתיד אחר כמה דורות לשלוח לחנניה בן חזקיה התנא הלדיק לדרוש את הספר שלך שעל ידו יהיה לך פתחון פה בתוכם ולא יגנזו הספר שלך. וראיתי בדברי רבינו ז"ל בשער הגלגולים בשרשים שכתוב שם יחזקאל הע"ה וחנניה בן חזקיה הם משורש אחד ע"ש. ובזה מובן הטעם שפיר שהוא זכה לדרוש את הספר ונתקיים על ידו:

ובזה יובן בס"ד מ"ש לו הש"ת בסי' כ"ד, ביום ההוא יפתח פיך את הפליט ותדבר ולא תאלם עוד כי מלבד פשוטן של הדברים האלה רמז לו לפי דרכו הפליט על חנניה שפיך יפתח ע"י התרולים שיש את הפליט הוא חנניה ואז באותו זמן תדבר בדברים שאמרת בספרך ולא תאלם מחמת קושיות המינין כי נמלא על ידי הפליט תרולים לדבריך ויש לרמוז פליט גי' קכ"ט כמנין חנניה עם כולל האותיות וכולל המלה:

או יובן בס"ד ע"פ מ"ש רז"ל שא"ל הקב"ה ליחזקאל הע"ה שיהיו קורין לורת הבית בספר ומעלה עליהם מלוה גדולה כאלו הם עוסקים בבנייני, ולפ"ז ודאי גם ליחזקאל הע"ה אשר גילה הדברים האלה יש לו זכות וחלק בקריאה שלהם בנבואה זו, וז"ש ביום ההוא אלמיח קרן זה בהמ"ק הנקרא קרן לבית שאבנה אותו כאשר התנבאת ועתה לך אתן פתחון פה בתוכם, ר"ל מלות של פתחון פה שהיא קריאתם בלורת הבית המלויה בתוכם קודם שיבנה שיש לך חלק וזכות במלוה זו:

או יובן בס"ד דארז"ל חנוך הבית לעתיד יהיה על ידי יחזקאל הע"ה וידוע בהמ"ק מכונה בשם פה תל שכל פיות פונים בו, ולז"א ולך אתן פתחון פה ר"ל מלות החינוך שהיא הפתיחה של הפה שהוא בהמ"ק אתן אותה לך שאתה תהיה מחנך אותו ופותחו בקרבנות של החנוך:

ועוד נ"ל בס"ד דידוע שבית שלישי שיבנה בב"א יאיר מאור האצילות שעליה כתיב לא יגורך רע שאין שם תערובת רע כלל אלא הכל טוב גמור, ולכן לא יחרב אלא ישאר קיים לעולם כי השפעתו שלימה משפע האצילות שהכל טוב גמור ולא תשלוט בו יד להחריבו. ובזה יובן בס"ד בחכמה יבנה בית, כי האצילות היא חכמה ובהשפעתה יבנה בית הוא בית שלישי שנקרא בשם בית משא"כ ראשון ושני נקראו בשם הר ובשם שדה:

ובזה יובן בס"ד הטעם דאות א' של שם יחזקאל הע"ה נכתב אבל נעלם הוא שאינו יוצא במבטא דנקודת הצר"י היא תחת אות ק' של יחזקאל ותחת אות א' לא יש נקודה, והיינו כי בית שלישי שהוא מאיר מן אות אל"ף שהוא סוד האצילות, הנה בעתה הוא נעלם ונסתר שגנוז למעלה כמ"ש בזוה"ק, ולכן יחזקאל הע"ה שנתנבא עליו גם הוא בשמו נעלם אות אל"ף שאינו יוצא במבטא בפה, ולכן אמר ואני בתוך הגולה ר"ל נעלם. בשמי אות א' כאשר נעלם בתוך אותיות הגולה שצריך להיות גאולה באות א' ועתה הוא גולה שנעלם אות א', כן אני בשמי יש אות א' נעלם ולעתיד יתגלה שיהיה שמי נקרא יחזקאֵל בנקודה תחת אות א' כדי שיתגלה במבטא של הפה:

ובזה יובן כרמי שלי לפני האלף לך שלמה, כרמי שלי זה בית שלישי שהוא בר מזלינו כשיהיה לפני אז האלף שפע האצילות הרמוזה באות אלף לך שלֹמה. ובזה יובן בס"ד הטעם דאחז"ל הרואה יחזקאל בחלום יצפה לחכמה כי הוא נתנבא על בית שלישי שהשפעתו מן האצילות שהיא בסוד חכמה:

ובזה יובן בס"ד, ביום ההוא גי' טוב, שעולם הטוב כלבד בעולם אצמיח קר"ן מספר אלף לבית ישראל, ובאותו זמן שאצמיח הקרן הזה שהוא אור אלף אז לך אתן פתחון פה בתוכם כלומר לך לשמך אתן פתחון פה שיהיו קוראים אותך יחזקאֵל שנפתח פיהם באות א' שבשמך שמוציאים אותו במבטא הפה:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד דידוע מדברי רבינו האר"י ז"ל דקין והבל הם שני בחינות זה בגדר זה, והם קין בסוד הגבורות, והבל בסוד החסדים, והם נחשבים שני קרנות כי הגבורות הם קרן אחת והחסדים קרן אחת, וידוע דהגבורות הם גדולים מן החסדים בסוד אשת חיל עטרת בעלה ולכן כתיב והקרנים גבוהות והאחת גבוהה מן השנית:

גם ידוע מ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים הטעם שהיה יחזקאל הע"ה כהן לפי שהוא משורש קין שהוא הבכור וגו' ראוי' הכהונה והמלכות והבכורה, כמש"ה הלא אם תטיב שאת ואין שאת אלא כהונה, וכיון שיחזקאל הע"ה תיקן פגמו של קין לכך זכה להיות כהן כי לו משפט הבכורה והכהונה. ע"כ:

וז"ש ביום ההוא אצמיח קרן לבית ישראל ר"ל קרן האחת משתי הקרנות שהיא סוד הגבורות אצמיח אותו במילוי ומעלה רמה אחר אשר יתוקן ויזדכך ולך אתן פתחון פה כי אתה התנבאת על בית שלישי והוא מתאחר, ולכך יש מכחישים בו, אך ביום ההוא שאבנה אותו יהיה לך פתחון פה בתוכם כי דברים אשר התנבאת בפיך יצאו לפועל שיהיו נראין ונעשים בפועל לעיני הכל:

סי' מ"ד.

את הנשיא נשיא הוא ישב בו לאכול לחם לפני ה'. ידוע כי נשיא דנקיט כאן הוא על מלך המשיח שיבא בב"א שקוראו בשם נשיא. ונ"ל לכן אמר נשיא הוא כלומר לא יש אחריו שנוטל כתר מלכותו אלא ישאר חי וקיים לעולם במלכותו:

או יובן ע"ד מ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים עד כי יבא שילה גי' משה שהמשיח יהיה נשמה לנשמה של מרע"ה ולכן אמר נשיא הוא שכבר היה בנשיאות בדור מרע"ה:

מדרך אולם השער יבא. נ"ל בס"ד אולם רמז ליסוד ושער רמז למלכות כי הוא שם אדני שעולה תרע"א כסוד אדני שפתי תפתח, ומשיח בן דוד הוא יסוד דלאה ומשיח בן יוסף הוא יסוד דרחל, וכמ"ש רבינו ז"ל בשער מאמרי רשב"י. ומדרכו יצא ומדרך וא"ו יצא, לכך נתברך בשם ברכות. יראו עיניו וישמח לבינו בביאת הגואל משיח צדקנו שיבא במהרה בימינו. אכי"ר:

ואלמנה וגרושה לא יקחו להם לנשים כי אם בתולות מזרע בית ישראל, והאלמנה אשר תהיה אלמנה מכהן יקחו:

איתא בגמרא דקידושין דף מ"ח. האי קרא רישא בכהן גדול וסיפא בכהן הדיוט, ופירש רש"י ז"ל דכתיב אלמנה וגרושה לא יקחו כי אם בתולות והא ליתיה אלא בכה"ג, וסיפיה בכהן הדיוט דאלמנה שתהיה מותרת לכהן לא משכחת לה אלא כהן הדיוט, ומקשי בגמרא וכתב קרא הכי, פירש רש"י בתמיה, כיון דלא פריש בקרא בהדיה דבגברא אחרינא משתעי, ומתרץ בגמרא אין דכתיב נר אלהים טרם יכבה ושמואל שוכב בהיכל ה', והלא אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד, אלא נר אלהים טרם יכבה בהיכל ה' ושמואל שוכב במקומו, פירש רש"י חדא מילתא משמע, וע"כ מפסקינן ליה:

והאלמנה אשר תהיה אלמנה מכהן יקחו מכהן אין מישראל לא. ומשני הכי קאמר מכהן יקחו, פירש רש"י מכהן אין כלומר אם היתה אלמנת כהן תנשא לכהן ואלמנת ישראל לא תנשא לכהן בתמיה, והלא כהן הדיוט לא הוזהר על האלמנה ומשני משאר כהנים יקחו לפרושי אתא דבכהן הדיוט קאי, והכי קאמר והאלמנה אשר תהיה אלמנה אפילו מישראל, הנה משאר כהנים כל שאינו כהן גדול יקחו אותם:

תניא נמי הכי מכהן יקחו משאר כהנים יקחו רבי יהודה אומר מן המשואים לכהונה יקחו, פירש רש"י אלמנת אדם שראוי להשיא בתו לכהונה יקחו למעוטי אלמנת גר, ורבי יהודה לטעמיה דאמר לעיל דאורי יחזקאל אסמכתא בבת גר זכר דכתיב מזרע בית ישראל כל זרע, ובהאי קרא אורי לן אסמכתא דפוסל אשה בביאתו:

והנה בהמגיד שנת עשרים ואחת בר"ח מנחם תרל"ז כתב בשם חכם אחד כי המפרשים נתחבטו בפירוש המקרא הזה וילאו למצוא הפתח לפתרון כונתו המתנגדת לפשוטו של הכתוב בתורת משה ויקרא כ"א ז' דכתיב אשה זונה וחללה לא יקחו ואשה גרושה מאישה וכו' אבל אלמנה לא נאסרה אלא לכה"ג, והוא לבדו בבתוליה יקח, ורז"ל בגמרא דקדושין דף מ"ח דרשו האי קרא ליישר וליישב הסתירה רישא בכהן גדול וסיפא בכהן הדיוט, ופירש מכהן יקחו, ר"ל משאר כהנים יקחו האלמנה, וכן תרגם יונתן בן עוזיאל וארמלתא די תהא ארמלתא משאר כהניא יסבון, וכל רואה יראה כי הדרש הזה אינו מכוון לפשט הכתוב וכו':

והחכם הנז' יגע ומצא טעם בנוי על דבר אחר והוא, כי הבועל ולא מצא בתולים יש בזה ס"ס דהיינו ספק תחתיו ספק אינו תחתיו, ואת"ל תחתיו דלמא באונס, וזה הס"ס לא שייך אלא בישראל. אבל בכהן ליכא אלא חד ספק, אחר כי לכהן אסורה אפילו באונס, וע"פ דברי התוספות בכתובות דף א: בד"ה שפעמים בשבת שהקשו הא תינח אשת כהן דליכא אלא חדא

חדא ספיקא אבל בשאר נשים דאיכא ס"ס אמאי תנשא ליום רביעי וכו' והביא ג"כ דברי הגאון רע"א בדרוש וחדוש וגם מ"ש בשירי קרבן על תלמוד ירושלמי, וע"פ הדברים האלה עשה הלצה לומר שבימי הנביא ע"ה רבו המנאפים ולכך עשה חומרא חדשה לכל כהן הדיוט שלא ישאו אלמנות ישראל מפני חשש קלקול זנות עת היתה ארוסה תחת בעלה הראשון אשר לזה היתה מותרת מטעם תרי ספיקא, אבל לכהן אם התאלמנה מישראל אסורה דלא הוי אלא חד ספיקא שהוא תחתיו או אינו תחתיו, ובהיות כן גזר הנביא אומר לא מלד נבואה רק מפי עצמו משום עת לעשות לה' והוא אלמנה וגרושה לא יקחו להם לנשים (בעבור חשש זנות בעודה ארוסה תחת בעלה הראשון ישראלי). והאלמנה אשר תהיה אלמנה מכהן (ר"ל אם בעלה הראשון היה כהן דאז רגלים לדבר שחזקת כשרות גופה לא אתרע לכהן מזמן נשואין ראשונים) אז יקחו הכהנים וכו' עכ"ד בקיצור. ועינא דשפיר חזי יראה כי החכם הנז' התפאר במליאה זו שמלא לפהור דבר ולא הביט ולא הסתכל בכמה דברים שיש לגמגם בדבריו, ובפרט אשר לפ"ד אין דברים אלו אמורים ברוח נבואה אלא הוא תידם חומרא וגזירה לפי דעתו ובאמת בסתמות דבריו מוכרח לומר שכל אלו דברי נבואה, וכבר רז"ל אשר רוח ה' דבר בם ולבם פתוח כפתחו של אולם החליטו בתלמוד כי דברי נבואה הם ודינא קא משתעי ונתעוררו בעיקום הלשון והביאו דוגמה דמשתעי קרא הכי ממ"ש נר אלהים טרם יכבה ושמואל שוכב בהיכל ה' וכן החליט התנא הגדול יונתן בן עוזיאל בתרגום שלו, ובודאי על עקום הלשון יש טעם ואין לי פנאי עתה להאריך בזה :

פשט גבן לבאר דלפ"ד רז"ל שבא להתיר האלמנה לשאר כהנים, קשה למאי אצטריך והלא מפורש בכתוב דאין האלמנה אסורה אלא לכהן גדול, הנה כבר הקשו רז"ל קושיא דומה לזו ע"פ כל נבלה וטריפה לא יאכלו הכהנים, דלמאי אצטריך לפרש איסור זה לכהנים ותרצו לפי שהותרה להם מליקת חטאת העוף שהיא נבלה וטריפה לכך פירש בהם אזהרה באיסור זה, וכן הענין כאן דלא תימא כהן גדול אסור בכל אלמנה בין אלמנת כהן בין אלמנת ישראל, אבל שאר כהנים הדיוטים יהיו אסורים באלמנה של ישראל, כי כיון דלא נכתב להדיא היתר האלמנה בהם יהיו אסורים באלמנה של ישראל, ורק באלמנה של כהן מותרים, וזהו הבדל שיש ביניהם לבין כהן גדול לכך פירש בהם היתר האלמנה בסתם דקאי על כל אלמנה שתהיה מותרת לכהנים חוץ מן כה"ג, ולכן דקדק רש"י ז"ל בלשונו בגמרא דקדושין הנז' שכתב וז"ל והכי קאמר והאלמנה אשר תהיה אלמנה אפילו מישראל, מאשר כהנים שאינו כהן גדול יקחו אותם עכ"ל, דקדק לומר אפילו מישראל כדי ליישב טעם לדבריו למאי אצטריך לפרש היתר אלמנה לכהן הדיוט מאחר כי בתורת משה לא נאסרה האלמנה אלא רק לכה"ג ש"מ דשאר כהנים מותרים :

ועוד יש לומר טעם אחר שהוצרך לפרש ההיתר בכהנים הדיוטים, שלא תטעה להחמיר בהם כחומרה שעשה החכם הנז"ל בהלצתו בין אשת כהן דלית בה אלא חדא ספיקא לבין אשת ישראל דאית בה תרי ספיקות :

סי' מ"ז.

בצאת האיש קדים וקו בידו וימד אלף באמה ויעברני במים מי אפסים : וימד אלף ויעברני במים מים ברכים וימד אלף ויעברני מי מתנים : וימד אלף נחל אשר לא אוכל לעבור כי גאו המים מי שחו נחל אשר לא יעבר :

נמצא בכל מקום אשר עבר בהם המה היו משך הרגלים שלו כי עד מתנים בכלל הרגלים הם. ונ"ל בס"ד דרמז לו בזה על בחינתו שהיא מבחינת הרגלים שיש בפרצוף שורש קין ומפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל, לכך אמר לו בן אדם עמוד על רגליך ואדבר אותך מפני כי הוא היה מבחינת הרגלים שהיו רופפים ונתחזקו, ולכן א"ל עמוד על רגליך והתחזק בהם כנז' בד"ק. ובזה מובן שפיר כי שיעור משך כל הרגלים עד מתנים היה יכול לעבור בהם וכשהיו למעלה ממתנים אמר לא אוכל לעבור כי גאו המים וכו', והיינו מפני כי בפרצוף שורש קין משם ולמעלה אינו שייך ליחזקאל הע"ה אלא הוא שייך לחזקיהו הע"ה כמפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל :

ועוד נ"ל בס"ד כי ענין המראה הזה מורה על סוד הנבואה דידוע שהנבואה היא מן נלא והוד מתלת פרקין שיש בהם, ולכן נקיט שלשה חלוקות מי אפסים מים ברכים, מי מתנים כנגד תלת פרקין של נלא והוד שמשם יניקת הנביאים כל אחד כפי מדרגתו וערכו, יש מפרק זה ויש מפרק זה, אבל למעלה מתלת פרקין דנלא והוד אין מי שיוכל לקבל נבואה ולכן במדידה הד' שהיא למעלה מתלת פרקין כתיב אשר לא אוכל לעבור כי גאו המים מי שחו אשר לא יעבר :

ונראה לרמוז עוד בס"ד בענין הארבעה מדידות אלו של אלף אלף אשר היה יכול לעבור בהשלשה ולא היה יכול ברביעית, והוא כי ידוע כמו שיש ארבעה חלקים הנקראים פרד"ס בתורה שהם כנגד ד' אותיות שם הוי"ה וארבע עולמות, כן בחלק הרביעי שהוא חלק הסוד עצמו יש בו ארבעה שהם פשט רמז דרש סוד, והסוד הזה שבסוד הוא פנימיות הסוד, ואם לא היו חוטאין בעגל ולא היו נשברים הלוחות הראשונות היינו יכולים לזה החלק שהוא סוד שבסוד, אך כיון שנשברו הלוחות לא זכו ישראל לזה בעוה"ז אלא לומדים בו הצדיקים בג"ע של מטה ובג"ע של מעלה ואחר התיקון נזכה אליו גם בעוה"ז :

ולכן בכ"ב אותיות אלפ"א בית"א יש ג' אלפין א' הוא אות הראשון שהוא נקרא אל"ף והשנים הם במלוי של אות וא"ו ושל אות הא שמתמלאים באות א', ואלו הם כנגד הפשט של הסוד שהוא אות הראשון הנקרא אלף, ושני אותיות א' שבמלוי ה"א וא"ו הם כנגד הרמז ודרש של הסוד, אבל כנגד הסוד שבסוד לא יש רמז כי לא זכו אליו עתה אלא לעתיד, ולכך נעלם. וז"ש וימד אלף באמה ויעברני במים מי אפסים זהו כנגד הפשט של הסוד הרמוז באות א' ראשונה של כ"ב אותיות, וימד אלף ויעברני במים מים ברכים זהו כנגד הרמז של הסוד הרמוז באלף של מלוי ה"א וימד אלף ויעברני מי מתנים זהו כנגד הדרש של הסוד הרמוז במלוי אות וא"ו, וימד אלף נחל אשר לא אוכל לעבור כי גאו המים כי זהו כנגד הסוד שבסוד שלא זכו ישראל עדיין אליו, יען כי גאו המים שהם פנימיות הסוד ולאו כל מוחא סביל דא כל זמן אשר לא נשלם תיקון העולמות ותיקון פגם חטא אדה"ר :

ויאמר אלי הראית בן אדם, ויולכני וישבני שפת הנחל עץ רב מאד מזה ומזה. נ"ל בס"ד עץ למז לבני אדם דכתיב כי האדם עץ השדה והוא רב מאד בחכמה, כי בזמן מלך המשיח יהיו הכל רבים בחכמה מזה ומזה כלומר משורש קין שה"ס הגבורות ומשרש הבל שה"ס החסדים כי הכל יהיו נתקנים. אי נמי עץ רב מאד זו התורה הנקראת עץ חיים מזה ומזה מחלק הנגלה ומחלק הנסתר :

ואלה

סימן מ"ח.

ואלה תוצאות העיר מפאת צפון חמש מאות וארבעת אלפים מדה. נ"ל בס"ד הטעם שיהיה הקף כל צד ארבעת אלפים וחמש מאות, דידוע האחדים הם בעשיה והעשרות ביצירה והמאות בבריאה, והנה אותיות המאות בכ"ז אותיות אלפ"א בית"א הם קרש"ת כמנפ"ך והם עולים ארבעת אלפים וחמש מאות, וידוע שבארץ שולטת היצירה בימי החול אך בשבת שולטת הבריאה ולעתיד תהיה שולטת הבריאה גם בימי החול כמו מדרגה של שבת, וא"כ כיון ששולטת הבריאה גם בימי החול לכן כל צד יהיה ארבעת אלפים וחמש מאות שהוא מספר המאות שיש באלפא בית"א להורות כי הבריאה שהיא סוד המאות שולטת בזה"ז גם בימי החול:

ונמצא הקף של כל העיר הוא י"ח אלף להורות כי נשפעת ירושלם מן צדיק חי עלמין, וצז"א ושם העיר ה' שמה, והוא כי שמה עולה מספר ש"ד שדי, וידוע דש"ד שדי מאיר בבריאה והוא סוד צדיק חי:

והנה אז"ל בגמרא עתיד הקב"ה להביא אבנים טובות שלשים על שלשים וחוקק בהם עשר ברום עשרים ומעמידם בשערי ירושלים, ולכן תמצא הקף של ירושלים שהוא י"ח אלפים רמוז בראש שמו של יחזקאל הע"ה, ושערי ירושלם שהם שלשים על שלשים רמוזים בסוף שמו שהוא אות ל' שמספרו שלשים, ונשאר בשמו הע"ב זקא מספר חק לרמוז שבנין זה קיים לעולם, חק ולא יעבור כי חק מורה על הקיום. יהי רצון שתבנה ירושלים במהרה בימינו, ונראה את פני אדונינו הצדיק הנאמן יחזקאל הנביא ע"ה אשר התנבא על ירושלם ועל בית שלישי שהוא בידי שמים וקיים לעולם ולעולמי עולמים, ויראו עינינו וישמח לבינו. אכי"ר:

הלכות

שנה ראשונה.

אלו הם ההלכות שלא הובאו בסה"ק **בן איש חי** הנדפס בעה"ק **ירושלם** תוב"ב שנת תרנ"ח והמה השייכים להלכות שנה ראשונה בעזה"י :

בראשית

כתב רבינו הרש"ש ז"ל בנהר שלום דף כ"ן, בענין מצות הציצית יכוין לקיים מ"ע ללבוש טלית מצויצת כהלכתו, והיא מ"ע שהזמן גרמא שהיא בחג"ת וכו'. ויקיים מ"ע שנאמר ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם, ועל ידי הכונה זו אז יהיה כח בכונתו בברכה להעלות מ"ן ולהמשיך המוחין לזו"ן (שהם תפארת ומלכות) :

ועל ידי לבישת טלית קטן יכוין להפריד הקליפות מכלים דפרצופי נה"י שהם זו"ן ויעקב ורחל דפנימיות דחיצוניות דיצירה וכו'. ועל ידי לבישת טלית גדול יכוין להפריד הקליפות מכלים דפרצופי נה"י שהם זו"ן ויעקב ורחל דהיצוניות דחיצוניות דיצירה וכו' :

ועל ידי טלית קטן יכוין לזווג זיווג התחתון משני זיווגים דג"ר דישסו"ת וכו', וע"י טלית גדול יכוין לזווג זיווג דג"ר דישסו"ת וכו' ע"כ ע"ש :

א' **צריך** לכוין בברכת טלית גדול לפטור טלית קטן שלא פשטו בלילה, משום דאיכא מ"ד דלילה מפסיק וצריך ברכה, ומשום דקי"ל ספק ברכות להקל אין מברכין, דאע"ג דמרן ז"ל ס"ל לברך וימשמש בו בשעת ברכה קי"ל סב"ל אפילו נגד מרן ז"ל כנודע. ועל כן טוב לכוין בברכה שמברך על טלית גדול לפטור טלית הקטן כדי לצאת י"ח דיעה זו, דבזה גם לדעת מרן ז"ל שפיר דמי, ואין צריך למשמש בטלית הקטן שקשה על האדם לעשות כן בבית הכנסת משום דלובש על ט"ק כמה בגדים וחגור בשתים זו ע"ג זו. וכבר מצינו למרן ז"ל בסעיף יו"ד בלובש ט"ק בעוד שאין ידיו נקיות דיברך על טלית אחר ויכוין לפטור גם זה ואין צורך למשמש, ועיין לכמה אחרונים בזה :

הנה כי כן נראה נכון בס"ד כדי שלא ישכח כונות אלו יפרש אותם בפיו בנוסח ליקבה"ו שיאמר קודם עמידתו, ליקבה"ו וכו'. הריני מוכן לקיים מצות עשה ללבוש טלית מצויצת כהלכה, כמו שצונו ה' אלהינו בתורתו הקדושה ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם, והריני מוכן לברך הברכה שתקנו חז"ל על מצות ציצית בטלית גדול, והריני מכוין לפטור בברכה זו גם טלית קטן אשר עלי, ויהיה כח ואומץ במצוה זו של טלית קטן וטלית גדול להפריד הקליפות שראוי להתפרד מכלים של פרצופים הקדושים, ויהיה כח ואומץ במצוה זו של טלית קטן וטלית גדול, לזווג זיווגים של שלשה ראשונות הקדושים, ויעלה לפניך ה' או"א כאלו כונתי בכל הכונות הראויים לכוין במצות אלו של טלית גדול וטלית קטן, ויהי נועם ה' אלהינו עלינו וכו' כ"פ :

ב' **מוכרי** בגדים שעדיין לא הטילו בהם ציצית ולובשים אותם להראותם להקונים לידע מדתם פטורים, וכן הלובש טלית כדי להראות לאחרים וללמדם סדר העטוף אע"פ שהוא שלו ועדיין לא הטיל בו ציצית מותר ללבשו כדי ללמד בו, וטלית שיש בו ציצית והוא לובשו כדי ללמד בו לאחרים או להראות להם בו דבר אחד אינו צריך לברך ואסור לו לברך :

ג' **אם** נפלה טליתו שלא במתכוין וחוזר ומתעטף בה צריך לברך, בד"א שנפלה כולה אבל אם לא נפלה כולה אע"פ שנפלה רובה אינו צריך לברך, ואם בהיותו מתפלל תפילת העמידה נפל טליתו מעליו לגמרי ובהיותו מתפלל הניחוהו אחרים עליו אז כשיסיים תפלתו ימשמש בציצית ויברך, כן פסקו האחרונים ז"ל :

ד' **מי** שהיה אוחז טליתו להתעטף בו ובירך עליו וקודם שנתעטף נפל הטלית מידו לארץ ואפילו בידו אחת לא נשאר, עכ"ז נוטלו ומתעטף בו על סמך ברכתו הראשונה ולא יברך פעם שנית, ועיין מאמר מרדכי ז"ל סעיף י"ז ושאר אחרונים :

מיהו אם היה עומד למעלה באכסדרה אצל המעקה שיש לה על החצר ואחר שבירך נפל הטלית מידו לחצר והוכרח לירד להביאו מן החצר או שרמז לאחרים שיביאו אותו אליו דאיכא בזה שהיה הרבה והסח הדעת, יש לצדד שיברך ולא יסמוך על ברכה ראשונה, ועכ"ז משום חומרא דהזכרת השם י"ל שב ואל תעשה עדיף ויהרהר הברכה בלבו :

ה' **בכל יום** כשמוציא הטלית גדול מן הכיס ללבשו ינשק בתחלה את הציציות של ארבע כנפות ביחד ואח"כ פושטו ומברך ומתעטף, וה"ה בעת שפושטו מעליו ומקפלו, דג"כ אחר הקיפול יאחז בידו הד' ציציות וינשקם ואח"כ יניחנו בכיס, וכן יעשה בטלית קטן כשפושטו הישן ינשק הציציות, וכשלובש החדש ג"כ ינשק הציציות, וכל זה משום חבוב מצוה, וכמ"ש בשם הגאון השל"ה ז"ל. וכן האשה כשהיא מכינה לבעלה טלית הקטן עם בגדים התחתונים שמחליפם בע"ש ג"כ תזהר לנשק הציציות ואח"כ תקפלנו ותכין אותו עם בגדיו :

וא"ו **כתב** רבינו מהרח"ו ז"ל בשער הכונות בסדר נוסח תפלה דף כ"א ע"ד וז"ל, יסיר תש"ר מעומד ויניחנה בכיס ואח"כ ישב ויסיר תש"י מיושב כמו שהוא בעת הנחתם ויניחנה בכיס ואח"כ יסיר הטלית, ולפעמים בימי החום אחר שהיה מורי ז"ל מסיר תש"ר מעל ראשו היה מעביר הטלית מעל ראשו ומורידו על כתיפיו ואח"כ מסיר תש"י ואח"כ מסיר הטלית לגמרי עכ"ל :

נמצינו למידין כל זמן שעדיין התש"ר בראשו לא יסיר הטלית מעל ראשו, ועל כן אותם בני אדם שדרכם בימי החום להסיר הטלית מעל ראשם ומורידין אותו על כתיפם כל משך התפלה לא יפה הם עושים, ואפילו אם יהיו נזהרים להניחו על ראשם בתפלת העמידה ג"כ טועין הם, כי כל זמן שעדיין התש"ר בראשו לא יסיר הטלית מעל ראשו. מיהו בשבת ויו"ט שאין לובשים תפילין אם מסירין אחר תפלת העמידה הטלית מעל ראשם ומניחים אותו על כתיפם אין כאן חשש :

ואגב אורחאי אמינא תוכחת מגולה לכמה אנשים שהם מברכין על הטלית גדול בבוקר ומניחים אותו על ראשם כהרף עין ממש ותיכף ומיד מורידין אותו על כתפם ואין כאן עטוף והם מברכין להתעטף בציצית לבטלה, כיון דעיטוף קאי על הראש ואין מניחים אותו על הראש אלא כהרף עין זה נכנס וזה יוצא וא"א
לעמוד

לעמוד עליו, על כן צריך להזהר להניחו על הראש לפחות שיעור מהלך ארבע אמות במהלך בינוני:

ז' **בשה"ק** בן איש חי בפרשה זו אות ח' כתבתי צריך לשהות בין השלכת שני כנפות הימנים לבין השלכת ב' כנפות השמאלים לאחוריו לצד שמאל שיעור מהלך ד' אמות ע"ש. הנה טוב להרהר בעת השלכת כנפות הימנים בפסוק שוש אשיש בה' תגל נפשי באלהי כי הלבישני בגדי ישע מעיל צדקה יעטני כחתן יכהן פאר וככלה תעדה כליה, ואחר שישליך שני כנפות השמאלים יאמר בלחש ג' פסוקים אלו ה' צבאות עמנו וכו' ה' צבאות אשרי אדם בוטח בך ה' הושיעה המלך וכו', וכשמזכיר שם הוי"ה בשלשה פסוקים אלו יכוין בשם הוי"ה דמלוי אלפי"ן:

ח **יזהר** כשמברך על הציצית שלא יעשה שום עסק בידו בטלית לפרוף ולקבץ קצותיו משפיה לראשיה כדי לאחוז את כולו בשתי ידיו, אלא יעשה ויכין כל זה קודם הברכה כדי שאחר שסיים הברכה תכף ומיד יניחנו על ראשו להתעטף בו:

ט' **בשה"ק** רב פעלים ח"ד (שעדיין לא נדפס), כתבתי באחד שיש לו טלית של משי חשוב המיוחד לו ללבשו בק"ש ותפלה, ועתה רוצה להסיר הציציות ממנו ולעשותו מלבוש חגורה על מתניו, ואסרתי שם להשואל מתרי טעמי תריצי, חדא דקי"ל מעלין בקודש ולא מורידין, ואיך יוריד הטלית של מצוה לעשותו חגורה. ועוד טעם אחר קרוב לזה הכלל והוא משום דמפקיע המצוה מבגד שהיה בו הציציות ועתה מסיר אותם ממנו ועושהו חגורה, והארכתי בשתי טעמים אלו בדמיונות והוכחות שעשיתי להם ופלפלתי בד"ז בס"ד והעלתי לאסור בזה אפילו אם נותן הציציות האלה בטלית אחר:

יו"ד **עוד** בשה"ק רב פעלים ח"ד הנז', נשאלתי בישראל אזאג'י עוסק במלאכתו בכ'סתא'כ'אנה של החיל, והוא מוכרח לפשוט בשעת מלאכה את בגדו החיצון וישאר חצי גופו בכתונת בלבד, ואז הט"ק נראה כולו, וכשיראוהו הגוים אשר שם לובש ט"ק בציציות יתלוצצו על המצוה וילעיגו ויהיה בזה בזיון מצוה, ולכן התחכם לעשות ט"ק כמו בגד קטן שקורין בערבי צדרי"י שלובש אותו מן כתפיו עד טבורו ויתלה בו הציציות וילבשנו, ובעת שהוא עוסק במלאכתו שפושט בגד העליון מסיר הציציות מן הנקב כמו שהם הענף והגדיל כרוכים וקשורים כהלכה, ואז הבגד נשאר בלא ציצית, ואחר שיגמור מלאכתו ויבא ללבוש בגד העליון יכניס הציציות במקומם בתוך נקבי הכנף באופן נאה ויפה. ושאל אי צריך למעבד הכי או אי כא למיחש משום תעשה ולא מן העשוי, מאחר שהענף קודם שמכניסו בכנף הטלית הוא גמור ושלם בכריכות וקשרים שלו, והוא מוכרח לעשות כן דאם לא יעשה כן אז מוכרח שיהיה שם כל היום בלא ט"ק בכל ימיו מפני הגוים המלעיגים:

וכתבתי שם בתשובה בס"ד, כי מדברי רבינו ישעיה הראשון בה' ציצית בשם תיס דף י"ד ע"ד נראה דאין בזה חשש משום תולמ"ה, ודברי רבינו ישעיה הנז' הביאם בברכי יוסף בשיו"ב בסוף הספר בלי חולק, וכתבתי שם ראיה לסברת רבינו ישעיה הנז' מדין המזוזה, וגם כתבתי שם עוד דמ"ש הרח"ף ז"ל בלב חיים ח"א סי' ל"ו דרש"י ז"ל לית ליה סברה זו דרבינו ישעיה ז"ל אינו כן, אלא באמת רש"י ז"ל ודעמיה אין דבריהם סותרים לדברי רבינו ישעיה ז"ל הנז', ולכן הגאון חיד"א ז"ל הביא דברי רבינו ישעיה הנז' באין חולק, והארכתי בדבר זה בס"ד. וסו"ד העלתי הגם דלכל הדעות הנה דברי רש"י ז"ל לא נגעי ולא פגעי בדברי רבינו ישעיה ז"ל הנז' עכ"ז יש להורות לשואל כשילבש טלית זה בביתו קודם שילך למלאכתו ילבשנו בלא ברכה:

גם נראה שצריך לעשות הכריכה והקשרים של הענף בפעם ראשונה על כנפות הטלית עצמו אחר שתלה בו החוטין של הענף די שיהיו הכריכות והקשרים ניכרים בעת עשייתם שהם עשוים לשם ציצית ואינם עשוים באויר שנראית עשייתם עסק בעלמא:

גם עוד, כדי שלא יהיה האיש הזה בעת מלאכתו לובש בגד שהוא חייב בציצית ואין בו ציצית, עשיתי לו תקנה שקרן א' מן הבגד יכפול אותו קצת מן הרבוע שלו ויעשהו עגול ע"י תפירה שתוחב חוטו ברגמא אחת קטנה שיתפרנה למעלה מן ג' אצבעות, ובזה יהיה בגד זה פטור מן הציצית, וקודם שיחזיר הציציות בנקב יפתח הכפל ויחזור הרבוע כמו שהיה:

י"א **בשה"ק** בן איש חי, בפרשה זו אות ה', כתבתי סדר העיטוף בטלית גדול אשר יעשה תכף אחר הברכה איך צריך להיות ותזהר בו, ועתה באתי להזהיר על דבר אחד בזה, והוא כי כאשר יניח הטלית על ראשו לא יוריד ראש הטלית על כל הפנים שלו וכשישליך הכנפות לאחוריו יהיו הפנים מכוסים באופן שיהיה ראשו כרוך בטלית פנים ואחור ואין עיניו נראין, דאין זה נקרא עטוף אלא כריכה, ואין זה דומה לעטוף הישמעאלים שכתב בשער הכונות דף ד' ע"א שהצריכו הגאונים להתעטף עטיפת הישמעאלים. על כן צריך כשיניח הטלית על ראשו לא יגיע ראש הטלית אלא עד המצח, באופן שיהיו עיניו גלויים ונראין גם אחר השלכת הכנפות לאחוריו, וזהו העיטוף הנכון שמברך עליו להתעטף בציצית. ועיין בגמרא דמ"ק דף כ"ד דאמר שואל כל עטיפה שאינה כעטיפת ישמעאלים אינה עטיפה (פירוש באבל), מחוי ר"נ עד גובי דיקנא, גומות שבלחי למטה מפיו, וכתב שם פריעת הראש בשבת שצריך לגלות חוטמו ושפמו וזקנו שהיה מכוסה בימי אבלו ע"ש, משמע דעטיפת ישמעאלים היא שתהיה עיניו גלויות כאשר כתבנו, וכן בערוך ערך עטף כתב עטיפת ישמעאלים פירוש מכסה שפמו זקנו חוטמו ע"ש:

נח.

א' **בזה"ז** דליכא תכלת ועושין כל הד' חוטין מלבן, הנה בזה מקיימים מ"ע של ציצית כתקנה, דקיי"ל כחכמים דס"ל אין התכלת מעכב את הלבן ואין הלבן מעכב את התכלת, ואע"ג דהרז"ה ז"ל ס"ל כמ"ד התכלת מעכב את הלבן, וכן הוא סברת רבו של מהר"ם בר ברוך ז"ל, מ"מ כל הפוסקים פה אחת שפה אחת פסקו כחכמים, ואין לחוש לסברת הנז', ויוכל לצאת לרה"ר בזה"ז בטלית מצויצת ולית לן בה, וכמ"ש בלב חיים סי' ע"ג ע"ש:

ב' **מצנפת** אע"פ שיש לה ד' כנפות פטורה, שנאמר כסותך אשר תכסה בה, פרט למצנפת שאינה עשויה לכסות הגוף אלא את הראש בלבד, ואפילו במקום שנוהגין להיות ראשי המצנפת מושלכים על כתפם וגופם ומתכסה בה ראשם ורובם פטורה, כיון שעיקרה לכסות הראש עשויה:

ג' **החוטין** של הציציות צריכין שיהיו טווין לשמן, שיאמר בפיו בתחלת הטווי שהוא טווה לשם ציצית, ויכול לומר בכל לשון שיודע, ואם לא טווה לשמן פסולין, שנאמר תעשה לך לשם חובך, ואם טווה גוי אע"פ שישראל עומד על גביו ואומר שיעשה לשם ציצית הרי אלו פסולין, אך בשעת הדחק שאין לו מי שיטווה לשמן לא איש ולא אשה ישראלית כי אם גוי יאמר לגוי שיטווה לו החוטין לשם ציצית והישראל

יסייע

יסייע ג"כ קצת בטוויה, וגם יעמוד הישראל אצל הטוויה מתחלה וע"ש, ויכוון ישראל לשם ציצית, ואעפ"כ כשר ימצא לו אח"כ ציציות שטווה אותם ישראל יחליף ציציות אלו:

ד׳ **חוטי** ציצית צריכין שזירה, שנאמר פתיל תכלת, שיהיה טווי ושזור כעין פתילה. ולכן צריך שגם השזירה יעשו אותה לשם ציצית, שיאמר אני שוזר חוטין אלו לשם ציצית, ויאמר בכל לשון שיודע, ואם לא היו שזורין לשמן פסולים, ויש בעלי נפש שמחמירין על עצמן אפילו בניפוץ לעשותו לשם ציצית, אך לא נהגו העולם בזה, וכנז׳ באחרונים ז"ל:

ה׳ **אם** האשה היא טווה ושוזרת יאמר לה תחלה טוי לי ציצית לטלית וכן שזורי לי ציצית לטלית, ויניח אותה ג"כ שתאמר היא בתחלת הטוויה והשזירה שהיא טווה ושוזרת לשם ציצית, ויש ליזהר שלא יטוום וישזרם קטן או קטנה. גם צריך ליזהר מאד שלא יקנה ציציות מכל אדם, אלא רק מאותם שהם מוחזקים לנאמנים ויראי השם, שיודע בהם שבקיאין לעשותם לשמן כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה, וגם לא יבטל מצות ציצית, וכנז׳ בחס"ל:

וא"ו **התורה** אמרה ציצית הכנף שיהיו הציציות מדברים שעושים מהם הכנף שהוא הבגד, ולכן כל מיני צמר הנגרוטין שאין בגד נעשית מהם פסולין לציצית, מטעם האמור, ולכך אין לוקחים ציצית אלא מאדם נאמן, וצריך שיכיר בו שהוא יודע הלכות הפסולים בציצית ונזהר מהם, כי אולי הוא עם הארץ ונזדמן שעשה הציציות מן פסולת הצמר מפני שאינו יודע הדין:

ונודע דרכם של שוחטי מתא שתולש השוחט צמר מן צואר הבהמה במקום שחיטה כדי שישחוט יפה, והמנהג שזה הצמר שתולש השוחט מצואר הבהמה הוא שלו, ומחמת ששוחט בהמות הרבה יהיה מקובץ אצלו מזה הצמר הרבה ומוכרו והמעות שלו, ואין לבעלי הבהמות ערעור בזה, ואפשר דצמר זה דינו כצמר הנאחז בקוצין כשהצאן רובצים ביניהם דקי"ל דפסול זה לציצית, וגם דמי לנימין הנתלשים מן הצאן ושיורי שתי שהאורג משייר בסוף הבגד, דכל אלו הם פסולין לציצית דחשיבי פסולת, וכן נמי הה"ד בצמר שתולש מן הבהמה בשעת שחיטה, ולכן לכתחלה לא יעשה מזה ציציות:

ז׳ **גזל** חוטין שנטוו לשם ציצית והלך הגזלן ועשה מהם ציצית הרי הם פסולים. ואם מכרן הגזלן לאחר, אם כבר נתייאשו הבעלים הרי אלו כשרים מפני שקנאם הלוקח ביאוש ושינוי רשות מהגזלן ללוקח, ועיין בש"ע לר"ז ז"ל ע"ש וטוב להחמיר בזה:

ח׳ **גזל** צמר שלא נטווה וטוואן הגזלן לשם ציצית, אם עדיין לא נתייאשו הבעלים ממנו הרי אלו פסולים לציצית, מפני דעדיין שם גזל נקרא עליהם, ולא קנאם הגזלן בשינוי זה שעשאם חוטין, מפני ששינוי זה חוזר לברייתו, דאפשר לעשות את החוטין צמר כדהוו מעיקרא. אבל אם נתייאשו הבעלים או אפילו לא נתייאשו אלא שעשה בהם הגזלן שינוי גמור שאינו חוזר לברייתו, כגון שליבן את הצמר בגפרית וע"ד שנתבאר בח"מ סי׳ ש"ס, הנה כיון שבזה קנה הגזלן את הצמר לגמרי, שאפילו אם הצמר בעין אינו צריך להחזיר להנגזל אלא רק דמי הצמר, א"כ הרי הוא חשיב שלו ממש לכל דבר, ולכן הציצית שעשה ממנו כשרים הם, אבל מ"מ לא יברך עליהם, דאין זה מברך אלא מנאץ כיון דע"י גזילה באה הציצית לידו, וכמ"ש הגאון ר"ז ז"ל בש"ע:

ט׳ **יעשה** הציציות י"ב גודלים, וכאשר כתבתי בסה"ק בן איש חי בפרשה זו ע"ש, ואם הוא פחות מן י"ב גודלים, וכ"ש אם היה בתחלה כשיעור זה ואח"כ נתמעט ע"י רחיצה שנתכווצו כשרים בדיעבד, וכנז׳ בלב חיים סי׳ ע"ט באורך:

יו"ד **אם** הרחיק הנקב למעלה משלשה אצבעות או למטה מקשר גודל פסולין, מפני דלמעלה משלשה אצבעות לא מקרי כנף הבגד אלא נקרא בגד, וכן למטה מן ק"ג לא מקרי כנף אלא תחת הכנף, וצריך למדוד ביושר לארך ולרוחב, ולא באלכסון מן קרן זוית של הכנף, ואלו השלשה אצבעות מודדין באמה קמיצה זרת, כי סדר האצבעות כך הם גודל חסד, אצבע גבורה, אמה תפארת, קמיצה נצח, זרת הוד, על כן יש לזה טעם ע"פ הסוד מה שמודדין בשלשה אצבעות אלו, וכנז׳ בשער הכונות דף וא"ו ע"ד ע"ש. ודלא כאותם הפוסקים שפסקו להקל למדוד ג׳ גודלין שהוא שיעור יותר גדול מזה. והמדידה של קשר גודל הוא בחלי הראשון שיש בו הצפורן, כי הגודל אין בו אלא ב׳ קשרים. ועיין באחרונים ועיין בלב חיים סי׳ פ"א:

י"א **אע"פ** שאמרנו בשיעור מקום הנקב שלא הקפידה תורה אלא בשעת עשיית הציציות, ואם אח"כ נקרע הנקב ונתמעט השיעור כשר, היינו דוקא אם נשארו הציציות שבו תלויים ולא הסירם אחר שנתמעט השיעור, אבל אם הסירם בין שהחזיר אותם הציציות עצמם בין שהביא אחרים צריך לתקן מקום הנקב תחלה כפי השיעור הראוי, ואח"כ יתלם, ואם לא עשה כן פסול, ועיין חיי אדם סעיף כ"ז:

י"ב **אם** נתקלקל הטלית ע"י קשר הציצית דהיינו שקרב הקשר לנקב ונכפל עי"ז קצת הטלית מלמטה בשפתו אין השיעור מתקלקל בזה, אלא רואין כאלו הוא פשוט בין לקולא בין לחומרא, ועיין חס"ל אות וא"ו:

י"ג **יש** תופרין בראש וסוף הטלית גדול של משי, וקורין אותו בלשון ערבי ג׳יב׳ין, ועושין אותו בעבור נוי לטלית, ואם הוא רחב הרבה שיש בו רוחב ג׳ אצבעות ויותר לא יעשה הנקב בו ויטיל בו הציצית, ואם עשה כן פסול, אך אם אינו רחב הרבה ועושה הנקב בבגד עצמו ומטיל הציצית בבגד עולה זה הגדיל לשיעור מלא קשר גודל ולהרחקת שלשה אצבעות, כי נחשב הוא בכלל הבגד לענין זה וכשר, מאחר שהנקב שתלוין בו הציציות הוא בתוך הבגד עצמו:

מיהו הדרך הנכון והישר הוא, שזה הגדיל של משי אע"פ שאינו רחב והוא עושה הנקב שתולה בו הציצית בבגד עצמו לא יהיה הגדיל ארוך שמגיע מראש קרן זה עד סופו ממש, אלא יהיה קצר באופן שלא יגיע כנגד הנקב שבבגד שהציציות תלויין בו מכאן ומכאן, שאז כל השיעור של הרחקת ג׳ אצבעות ומלא קשר גודל יהיה בבגד עצמו, ואין נכנס זה הגדיל של המשי בחשבון כלל, וכן מנהגינו בביתינו:

י"ד **יש** מסתפקים בטליתות שנשאר בהם קצת מחוטי השתי לנוי אם אלו החוטין נחשבין בכלל הבגד או לאו כיון שאינם כארוג גמור, לכן צריך ליזהר לחתכן ממקום הטלת הציציות שלא ישאר מהם במקום הטלת הציציות כלום כדי שלא ישער בהם כלום, וכנז׳ באחרונים ז"ל:

ט"ו **אם** יש לו חוט אחד ארוך ורוצה לקפלו לעשותו ארבע חוטין של הציציות, צריך שיחתוך ראשי הארבעה חוטין קודם שיתחבם בכנף, ובדיעבד אם תחבם ואח"כ חתכם כשר, בד"א שחתכם קודם שעשה הכריכה והקשרים, אבל אם כרך אפילו חוליא אחת וקשר אפילו קשר אחד ואח"כ חתכן פסול גם בדיעבד משום תעשה ולא מן העשוי שהרי בפיסול עשאם ואפילו אם חתכם אחר שקשר הקשר הראשון קודם שהתחיל לכרוך, ואפילו

ואפילו אם התחיל נמי לכרוך חוליא אחת אלא שלא קשר עדיין אפילו קשר אחד אחרי החוליא כשר בדיעבד, ואין לפסול בדיעבד אלא רק אם חתך אחר שכרך חוליא אחת וקשר אחריה קשר אחד, מפני כי מן התורה סגי בחוליא אחת וקשר א' אחרי החוליא, משום דאין החוליא מתקיימת בלא קשר לאחריה, וכיון דמן התורה סגי בזה נמצא הכשר הציצית נעשה בפיסול ולא יועיל החתוך אח"כ, דכתיב תעשה ולא מן העשוי, ועיין בש"ע להגאון ר"ז ולב חיים סי' ל"ז:

ט"ז **טוב** ליזהר שלא לחתוך חוטי הציציות בסכין, ע"ד שנאמר לא תניף עליהם ברזל, אלא ישכשם וינתקם בשיניו, כנז' באחרונים ז"ל:

י"ז **יש** אומרים כשתולה הציצית בבגד צריך לדקדק שיתלה באופן שיהיה הגדיל התלוי נוגע ומכה בכנף הבגד ולא יהיה תלוי כלפי קרקע:

י"ח **אם** נקרע כל הכנף למעלה משלשה אצבעות לגמרי צריך שיסיר הציצית של הכנף הזה ויתפור הכנף ואחר התפירה יתלה בו הציצית, משום דהכנף כשנקרע לגמרי בטל מתורת בגד ונפסל הציצית, ואם ישארו הציציות תלויים בו ויתפרנו הו"ל תעשה ולא מן העשוי:

והא דמהני לתפרו היינו בנקרע למעלה משלשה אצבעות, אבל אם נקרע כל הכנף לגמרי בתוך שלשה אצבעות לא מהני ביה תפירה לעשותו חיבור בחתיכה קטנה כזו, שהוא פחות משלשה אצבעות דלא חשיבה כלום. ולכן צריך לעשות טלאי אחד על הטלית שיהיה יותר משלש אצבעות ואז יטיל בו הציצית:

בד"א אם נקרע כל הכנף מן הטלית לגמרי, אבל אם נשתייר כל שהוא מחובר לטלית אע"פ שהוא בתוך ג' אצבעות מותר לתפרו דחשוב עדיין כמחובר לטלית ולא נפסל, ויזהר לתפרו בחוט של משי בבגד צמר או בבגד צמר גפן. ואם הוא בגד משי יתפרנו בחוט של צמר גפן וכאשר נפרש טעמא לקמן:

י"ט **חוטי** הציצית שנתנן על הכנף למעלה משלשה אצבעות אינו יכול לתקן בעודן על הכנף להרחיב הנקב ולהורידו למטה תוך ג', או להפך אם נתנו למטה מקשר גודל אינו יכול להרחיב הנקב למעלה ולהגביה חוטי הציציות ולתפור מקצת הנקב מלמטה שלא ירדו חוטי הציצית, דיש בזה משום תעשה ולא מן העשוי ופסול, אלא צריך להתיר הציציות ולחזור ולתלותם ולקשרם מחדש אחר שיתקן מקום הנקב כראוי, וכנז' באחרונים ז"ל:

והשיעורים הללו שאמרנו בענין מקום הנקב אין צריך ליזהר בזה אלא בשעת הטלת הציצית בבגד, אבל אם לאחר שהטיל הציצית בבגד נתקו מחוטי השתי או הערב ונתרחב הנקב וירדו הציציות למטה מקשר גודל כשר, וכן אם לאחר הטלת הציצית בבגד נסתר הבגד מלמטה בשפתו עד שנפחת מן השפה עד הכנף משיעור מלא קשר גודל כשר, שלא הקפידה תורה על זה שלא תהיה הציצית תחת הכנף שהוא למטה מקשר גודל כי אם בשעת עשיה, שנאמר ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם, ומ"מ טוב לכתחלה לעשות אימרא סביב הנקב שנתחב בו הציציות כדי שלא ינתקו החוטין של הבגד מבפנים סביב הנקב ויפחת משיעור מלא קשר גודל משפת הבגד, ויטעה הרואה לחשוב שהוא פסול, כי יסבור שהיה כן קודם הטלת הציצית, וכן יעשה אימרא שקורין בערבי תכבי"ס בשפת הבגד, הן בצד האורך הן בצד הרוחב כדי שלא יפחת משיעור קשר גודל משפתו עד הנקב, ועיין להגאון ר"ז בש"ע סעיף י"ח וחס"ל סעיף וא"ו:

ובאשר יעשה אימרא סביב הנקב יזהר שלא יעשנה בחוט של צמר בין בבגד של צמר רחלים בין בבגד של שאר מינים, אלא יעשנה בחוט של משי, משום דמשי אינו פוטר אלא בבגד שהוא ממינו. ואם הבגד של משי לא יעשנה בחוט של משי, ולא בחוט של צמר רחלים כי הוא פוטר בבגד של משי אלא יעשנה בחוט של צמר גפן דזה אינו פוטר בבגד של משי, וה"ה בכל תפירה שיעשה בכנף יזהר בכל האמור, יען כי לדעת רש"י ז"ל חשו חז"ל פן ישאר מחוט התפירה ויעשה ממנו ציצית שישלים בו מנין חוטי הציציות, ונמצא עושה בפיסול כי זה החוט של התפירה לא נטוה לשמה, ולכן גזרו שיזהר האדם בכל זה שאמרנו שלא יתפור בחוט שהוא ממין הבגד או בחוט שפוטר בכל מיני בגד כגון חוט של צמר רחלים כדאמרן, ולכן אמרו שיתפור בחוט שאינו ממין הבגד דאינו פוטר באותו בגד דאז ליכא למיחש באותה חששה, ועיין חיי אדם כלל י"א סעיף כ"ט:

וכל זה שכתבנו בחששה הנז' שלא יתפור ולא יעשה האימרא סביב הנקב בחוט שהוא ממין הבגד אינו אלא לפי סברת רש"י ז"ל, דמפרש טעמא משום גזרה דגזרו רז"ל בדבר זה דשמא ילקט חוט התפירה לציצית, אבל רב עמרם ז"ל ורבים וגדולים דעימיה לית להו סברא דגזרה זו ומפרשי טעמא אחרינא, ולדידהו מותר לתפור בחוט שהוא ממין הבגד בכל מקום, וליכא למגזר מידי, וכמפורש כל זה בסי' ט"ו בב"י ובש"ע. וכתבו האחרונים דאם לקח חתיכת בגד משלש על שלש ותפרה במקום הכנף ותפר התפירה של מטה למטה מקשר גודל והתפירה של מעלה למעלה משלש אצבעות, הנה בזה אפילו לפי סברת רש"י ז"ל מותר לתפור בחוט שהוא ממין הבגד כיון דאין ראוי להטיל בו ציצית ואין כאן חששה הנז':

והנה בדעת רש"י ז"ל יש להסתפק אם בדיעבד עשה האימרא סביב הנקב בחוט צמר גפן בבגד צמר גפן שהוא חוט הפוטר בציצית באותו בגד, ונשלם החוט בתפירה שלא נשאר ממנו אפילו שיעור משהו כי הוא חתך חוט הנשאר אחר התפירה, ולא עוד אלא שתלה הציציות של אותו הטלית במקומן בכשרות ובשלימות, מי אמרינן צריך לעקור ולהסיר זה החוט של צמר גפן שעשה בו האימרא סביב הנקב, ולהניח במקומו חוט אחר שאינו פוטר בציצית דאותו בגד, או"ד דלא אסר רש"י ז"ל אלא לכתחלה שלא יתפור פן ישאר מן החוט ויצרפנו לחוטי הציציות, אבל בדיעבד שכבר עשה הנקב באותו החוט הפוטר ואח"כ חתך הנשאר ולא נשאר חוט אפילו משהו יורד ומשתלשל באותו הבגד, ולא עוד שתלה הציציות בשלימות בהיותו הבגד לית לן בה, ולא גזרינן עליה לעקור אותו החוט שתפור בו הנקב:

והנה נ"ל דהסברא נוטה לצד הב' דהרי בכה"ג, ולא גזרינן עליה לעקור החוט, ולא אסר רש"י ז"ל כיון דלא נשאר אפילו משהו מן החוט וגם שכבר תלה הציציות ותו ליכא למיחש, ואם תאמר אכתי יש למיחש דשמא אח"ז ינתק זה החוט מן סביבות הנקב וישתלשל וגם עוד יפסלו הציציות ויבא להחליף אותם ואז שמא ילקט זה החוט הפסול עם חוטי הציציות להשלים אותם לשמונה והרי זה פסול, הנה זה אינו, חדא, שבזה אתה גוזר שתי גזירות לגזרה זו דשמא ילקט, הא' שינתק החוט מסביב הנקב וישתלשל ויצרפנו, וגם דשמא יפסלו הציציות ויבא להניח אחרים במקומם, הרי שתי גזירות לגזרה אחת דשמא ילקט החוט, ועיין להרח"ף ז"ל בחקקי לב ח"א דף י"ז ע"ג, שכתב וז"ל, כבר ידוע דדבר שאינו אסור אלא משום גזירה לא גזרינן כי אם במה שגזרו בהדיא, דהבו דלא להוסיף עלה לגזור בלחים

נמי

נמי משום דאתו יבשים, ויבשים גופייהו הוי משום גזירה חמשת מינים של דגן עכ"ל. ועוד יש לטעון טענה אלימתא בדבר זה, דהגזרה עצמה דשמא ישאר חוט אינה מפורשת בדברי רז"ל ולא נזכרה כלל, אלא רש"י ז"ל אמרה מסברה דנפשיה, ורב עמרם ודעמיה פליגי עליה ולית להו האי גזרה, וכיון דרש"י ז"ל עצמו לא פירש ואמר דגזרינן ופסלינן גם בכה"ג דקצץ החוט ולא נשאר בו אפילו משהו תלוי, וגם עוד כמי שתלה הציציות בשלימות ובכשרות, יש לנו לומר בכה"ג יודה רש"י ז"ל דלא גזרינן שמא ניתר מן החוט שסביב הנקב וישתלשל למטה וגם שיפסלו הציציות ויבא להניח אחרים במקומם ויצרף החוט הזה עם הציציות, דכל אלה הם חששות רחוקות מאד ולא חיישינן להו :

ומלבד כל זה יש לי טענה אחרת בזה, די"ל דכל שאין מכשול לפנינו לא חיישינן שאח"ז ישתנה הדבר ויהיה מכשול, על כן כיון דעתה באשר הוא שם נתלו הציציות בכשרות ובשלימות, וגם לא נשאר כלום מן החוט לא חיישינן שמא יפסלו הציציות ויבא להניח חדשים במקומם וגם שיהיה החוט ניתר מתפירתו סביב הנקב ויצרפנו עם ציציות החדשים, וסברה זו הסכים בה הגאון מהרי"ש ז"ל בשואל ומשיב תניגא ח"א סי' פ"ה, בעוף שהיה צוארו מלוכלך בדם ואמר השוחט שאסור למכרו לגוי דשמא ימכרנו לישראל, ואע"פ שעתה ניכר הוא ולא יקנהו ישראל, חיישינן שמא יתרפא ולא יהיה ניכר, והגאון מהרי"ש ז"ל סבר כיון דעתה ניכר לא חיישינן שמא אח"ז ישתנה ולא יהיה ניכר וימכרנו לישראל, דכל דלפנינו אין מכשול מהיכא תיתי להחזיק רעותא, וכמו שהוא עכשיו דיינינן ליה. ועל כן לא מצינו דאסרו למכור בספק דרוסה וגם בחטים מבוקעות באופן שיש לחוש שהישראל לא יכירנו, אבל כל שבעתה ניכר האיסור אין לחוש שמא לא יהיה ניכר, ואף דחטים חיישינן שמא יטחון אותם, היינו כיון דעומדים לטחינה, משא"כ כאן שאינו עומד להתרפא עכ"ד ע"ש :

ואנא עבדא נתקשיתי לכאורה על סברא זו דלא חיישינן שמא אח"ז ישתנה הדבר, ממ"ש בשבת דף נ' ע"ב, דסבר ת"ק אסור ליתן לתינוק חגב טמא לשחק בו דחיישינן שמא יאכלנו, ומקשי בגמרא אי הכי אפילו טהור נמי, ומשני הא דאסר ת"ק בטמא משום דחיים דלמא מיית ואכל ליה, אבל חגב חי ליכא למיחש ביה שמא יאכלנו דהקטן אינו אוכל חגב חי ע"ש. נמצא אע"פ דעתה נותן לתינוק החגב שהוא חי ובודאי שלא יאכלנו, חוששין שמא ישתנה הדבר דהיינו שימות החגב ואז יאכלנו. ונ"ל בס"ד שינוי זה דשמא ימות החגב הוא דבר קרוב, ובפרט בהיותו ביד התינוק ומשחק בו דקרוב מאד שימות על ידו כי מזגו רך וחלוש מאד, ודמי לטחינה דחטים דקרוב הדבר מאד ודרכן בכך ולהכי חששין שמא יטחנם, משא"כ בנדון השאלה שזה החוט הנתפר בנקב רחוק מאד שיהיה ניתר ונפרד משם וגם פיסול הציציות וחלופם אינו קרוב להיות כלל :

ונ"ל בס"ד לחזק סברא זו דאין דנין אלא על הנראה לעינינו, והוא ממנהג הפשוט ונהוג בכ"מ, והוא עוף שנשמט הגף שלו דאסור למכרו לגוי משום שמא יתרפא לגמרי ואינו ניכר, ואם נעקר לגמרי באופן שא"א שיתרפא, ה"ז מותר למכרו לגוי מפני שיש בו טרפות הניכר ולא ירצה ישראל לקנותו, ואע"פ שהוא עוף נקיבה ג"כ מותר למכור לגוי, ואין חוששין שמא תטיל ביצים וימכרם לישראל, והנה זו אע"פ שדרכה של תרנגולת להטיל ביצים אין חוששין בכך, וכ"ש וקל וחומר דאין לחוש שמא יהיה ניתר החוט מסביבות הנקב ויפסלו הציציות ויניח אחרים במקומם :

ודע דאע"פ שהרב אש לבינה הנדפס מחדש בסניפי השלחן סי' נ"ג ס"ק י"ד כתב, שאם היא נקיבה אסור למכרה לגוי משום שמא תטיל ביצים וימכרם לישראל ע"ש אין המנהג אזיל כותיה, וכ"כ בזבחי צדק סי' נ"ג אות מ"א ע"ש :

וראיתי להגאון מהר"י מברונא ז"ל סי' קע"א שהשיב להרב השואל וז"ל, מה ששאלת היכא שיש בו ציצית כבר אם מותר לתפור, ממילא איפשיט לאיסור דגזרינן אטו היכא דלית ביה. או"ד סתר לציצית ועביד ציצית אחר ויצרף ז' חוטין. ומה שנראה לך לחלק בין לכתחילה לדיעבד כמו בקריעה דאפילו אם נשאר מעט לא דמי דהתם מצוות הא דשירי בכל שהן בכ"מ כדפירש המרדכי בה' ציצית, אבל הכא משום גזירה הוא ואסור עכ"ל, נמצא בדין זה איכא פלוגתא בין מהר"י מברונא ובין הרב השואל, דדעתו של הרב השואל להתיר בדיעבד :

והנה ראיתי להרב נחל אשכול ביאור על ספר האשכול בהלכות ציצית סי' נ"ג ס"ק כ"ב שכתב וז"ל, מיהו אם תופרו בשמר אפילו אם אח"כ מטיל בו ציצית מ"מ אסור משום גזירה עכ"ל. דקדק הרב הנז' לומר אפילו אם אח"כ מטיל בו ציצית ולא כתב אפילו אם כבר הטיל בו ציצית אסור משום גזירה, משמע דס"ל בכה"ג הוי בדיעבד ואין לפסול וכדאמרן, ובספר פתחי עולם על הש"ע סי' ט"ו סק"ה כתב בשם סדר היום בזה"ל, ואפילו בדיעבד פסול משום גזירה, ואין ספר סדר היום מצוי אצלינו כי הוא חסר בתחלתו, ולא ידענו אם אוסר גם בכה"ג שכתבנו שכבר הטיל בו ציציות כשרים ושלמים ולא נשאר מן החוט כלום. אמנם שם בפתחי עולם ס"ק י"א הביא מן ארצות החיים ח"א להגאון מלבים ז"ל שכתב וז"ל, ובלא זה אין לנו הכרח לומר שלדעת רש"י אסור לתפור אפילו כשיש ציצית בבגד, דמן הסברה יש לומר דאין אסור אלא רק באין ציצית, אבל כשיש ציצית שנחוש שיפסלו הציציות ויעשה אחרים ויצרף חוט התפירה היא חששה רחוקה עכ"ל. ולפ"ז נראה מדבריו דאזיל בתר סברא דידן להתיר בהיכא דתלה הציציות :

ואנא ע"דא כתבתי בס"ד בתשובה בענין זה ודמיתי דין זה לדין סכך של סוכה שכתב מרן ז"ל בסי' תרכ"ט סעיף י"ז, אם סיכך בחבילה והתירה כשירה כיון דאין איסורה אלא משום גזירה, אבל חבילה שהעלה לייבש ונמלך עליה לסכוך שפסולה מן התורה אינה ניתרת בהתרה אלא צריכה נענוע, ומפורש הדבר בבית יוסף דלא דמי לאותם הדברים שאסרו חכמים לסכך בהם לכתחלה שהם עצים שריחם רע או שעליהן נושרות, דהנה לאו פסולים אלא משום דילמא שביק להו ונפק, אבל חבילה שפסולה משום דחיישינן דילמא עביד סוכה מן העשוי, הנה בדיעבד נמי פסלינן לה. אמנם רמ"א ז"ל בד"מ כתב על דברי מרן ז"ל הנז' דלא משמע כן מדברי הטור, אלא גם בחבילה אינה אסורה אלא לכתחלה, ולא בדיעבד, ומ"ש לקמן אם סיכך בחבילה והתירה כשרה היינו אף לכתחלה מותר לעשות סוכה ממנה מאחר שהתירה, אבל אה"ן אפילו לא התירה וישב תחתיה כשרה בדיעבד יע"ש, והגאון פרישה ז"ל דקדק כן מדברי הטור כאשר העלה רמ"א מדבריו. והרב עטרת זקנים נטה לסברת רמ"א שכתב ודלא כמ"ש שפסולה אפילו בדיעבד :

ואנא עבדא עבידנא בזה תלת ספיקי, ספק כרש"י ז"ל, ספק כרב עמרם ודעמיה דליכא גזירה בזה כלל, ואת"ל כרש"י ז"ל דאיכא גזירה, שמא הלכה כרמ"א בדין הסוכה וה"ה הכא, ואת"ל הלכה כמרן ז"ל, שמא הלכה כהרב השואל למהר"י מברונא וארצות החיים ונחל אשכול דס"ל בהיכא דתלה הציציות ולא נשאר מן החוט

החוט כלום לא חיישינן :

וסו"ד העלתי דגם לסברת מהר"י מברונא דפוסל משום גזירה דחוט גם בהיכא דתלה הציציות, הנה אם הוא תפר האימרה של הנקב בחוט של צמר גפן בבגד צ"ג, וחזר ותפר על האימרה ההיא בחוט של משי וכיסה התפירה של חוט צ"ג בחוט של משי באופן שביטלו, ולא נראה על הנקב אלא רק חוט של המשי בלבד ה"ז מותר ולא חיישינן עוד משום גזירה, ולמדתי זה מדברי רש"י ז"ל בסוכה דף י"ב ע"ב שכתב וז"ל, וחוטט בגדים קתני אינה סוכה משמע לגמרי אינה סוכה דפסולה מדאורייתא, אלמא בשלא נענע הסכך לשם סוכה קאמר, אבל נענע כשר, דהא אסיק דעתיה ותיקן, וליכא למגזר בה משום זמנא אחריתי, שהרי המעוות תיקן וכל שכן שלא יעות עכ"ל. וכתב הגאון בכורי יעקב ז"ל בס' ערוך לנר דף כ"ב ע"ב, וז"ל, נראה דרש"י רצה לתרץ בזה מה שהקשה הריטב"א מאי שנא דבחוטט בגדים לא גזרינן מדרבנן כמו גבי חבילים, ולכן כתב, דבעשה מעשה שמורה דחושש לתעשה ולא מן העשוי לא גזרינן, דומיא דמה דאמרינן לקמן דף ע"ו, וע"ש ברש"י ד"ה בטולי תקרא עכ"ל :

ולפ"ז ה"ה בנדון דידן, אם עשה מעשה לתפור תפירה בחוט של משי על התפירה של חוט צ"ג, שהוא מבטל ומכסה את חוט צ"ג בזה החוט של משי, דמורה בזה שהוא חושש לתעשה ולא מן העשוי, לא גזרינן בכה"ג אליבא דכ"ע, ואפילו הגאון מהר"י מברונא ז"ל יודה, והכי מסתבר :

לך לך.

א' **השואל** מחבירו טלית שאינה מצויצת יכול ללבשו כך ופטור מלהטיל בו ציצית מפני שאינו שלו, דכתיב כסותך כלומר כסות שלך ולא של אחרים. מיהו אמרז"ל דדוקא כל שלשים יום פטור, אבל משלשים יום ואילך נראה כשלו וחייב מדרבנן להטיל בה ציצית, ושלשים יום אלו צריכין להיות רצופים, אבל אם החזירה לבעלים תוך שלשים וחזר ושאלה ממנו אינו מצטרף, אלא מונה השלשים יום משאלה השניה :

ומאחר דתוך שלשים יום פטור מלהטיל בו ציצית, אע"ג דיש מן הפוסקים ז"ל שכתבו דאם רוצה להטיל בה ציצית תוך שלשים יום ולברך עליו הרשות בידו, ואינה ברכה לבטלה, הנה כל זה הוא לסברת הרא"ש ז"ל ודעמיה דס"ל נשים יכולות לברך על מ"ע שהז"ג, אבל לסברת הרמב"ם ודעמיה דפליגי על זה, גם הכא כאן לא יוכל לברך, וכמ"ש הרב מאמר מרדכי ז"ל, וכיון דספק ברכות להקל נקטינן דלא יברך, וכ"ש לדידן שקבלנו סברת מרן ז"ל :

ומזה אנחנו למידין מי שיש לו טלית גדול חשוב ואחר שנכנס שבת ויו"ט ראה שנפסל מצד צציות שבו, והוא אינו יכול ליקח אחר מן השמש או מחבירו ללבשו בשחרית בבית הכנסת, ובוש לישב בבית הכנסת בלא טלית, כיצד יעשה, יתן הטלית הזה הפסול לחבירו במתנה, וימשוך אותו חבירו ויהיה שלו כפי הדין, ואח"כ הוא יקחהו מחבירו בתורת שאלה וילבשנו בלי ברכה בבית הכנסת. אפילו שהציציות שלו פסולים, ואז אחר שבת ויו"ט יחזור חבירו ויתנהו לו במתנה גמורה והוא יתקן אותו וילבשנו, מיהו ביום שבת אחר תפלה או קודם תפלה ישאל מחבירו טלית מצויצת וכשרה כדי ללבוש ולקיים מ"ע של להתעטף בציצית בו, ויברך עליו ויקרא בעודו עליו פרשת ציצית ותנא דבי אליהו

כל השונה הלכות בכל יום וכו' ויפשטנו ויחזרהו לבעליו :

ב' **אם** אין ידו משגת לקנות ציצית ותפילין, יקנה תפילין, אבל אם מוצא תפילין בשאלה יקנה ציצית וישאל תפילין, וכנז' בס"ך שהביא כן מן הרב ברכ"י ז"ל :

ג' **יש** ליזהר כשלובש טלית גדול שלא יהיו הציציות נגררים ע"ג קרקע, וכ"ש כשהוא מהלך. ואם יש אדם לובש טלית והציציות נדרסים תחת רגליו ואינו מרגיש בזה, צריך שחבירו הרואה אותו יודיענו כדי שיגביה הציצית מתחת רגליו :

ואפילו אם האדם יושב וכנף שבו הציצית נעקם ונעשה תחתיו, איכא בזיון לציציות אם יהיו תחתיו, וצריך להגביהם, אבל גוף הטלית לית לן בה :

ד' **מלבושים** הפתוחים מן הצדדין למטה, ויש להם ארבע כנפות לצד מטה, אבל למעלה הם סתומין, אם רובו סתום פטור, ואם רובו פתוח חייב, ואם חציו פתוח וחציו סתום, מטילין אותו לחומרא וחייב בציצית, ואין יוצאין בו בשבת. על כן כתונת שקורין קמי"ץ שעושים לאנשים פה עירנו בגדאד יע"א, שדרכן להיות פתוחים למטה ויש להם ארבע כנפות, כיון דרובם סתום פטורים :

ה' **גלימא** וכיוצא שיש לה ב' כנפות למעלה סמוך לצואר וב'. כנפות למטה פטורים, אך יש מחמירים, ויירא שמים יעשה קרן אחת עגולה, דאז יהיה פטור אליבא דכ"ע, וגלימא שקורין עבאיי זו בלא"ה דרכה להיות השני כנפות שלמעלה עגולים :

וירא .

א' **בברכה** של התפילין אנחנו בני הספרדים נוהגין לברך ברכה אחת על תש"י להניח תפילין, אמנם צריך לכוין בברכה גם בעבור תש"ר, וכיון דעל הרוב האדם דעתו מבולבל ושוכח לכוין בשעת ברכה על תש"ר, על כן נכון לפרש כונתו בפה, והיינו קודם שיניח התפילין יאמר ליקב"ה וכו' הריני מוכן לקיים מצות עשה להניח תפלין בידי ובראשי כמו שצונו ה' אלהינו וקשרתם אותם לאות על ידכם והיו לטוטפות בין עיניכם, והריני מוכן לברך הברכה שתקנו חז"ל על מצות התפלין, והריני מכוין לברך הברכה הזאת בעבור הנחת תפילין של יד ותפילין של ראש, ויעלה לפניך ה' או"א כאלו כונתי בכל הכונות הראויות לכוין בהנחת התפלין ובברכה, ויהי נועם ה' אלהינו עלינו וכו'. ויברך להניח בקמ"ץ תחת הה"א ולא בפת"ח ובדגש, ואות למ"ד של תפילין דגושה שהיא מגזרת פלל, לשון פלילות, ולא כערוך שכתב שרשו תפל, וכמ"ש הגאון מלבי"ם ז"ל .

ב' **כשיניח** תפילין של יד יזכור כי הש"ת הוא הנותן לנו כח לעשות חיל, וזו היא מצות א' מעשרה זכירות, דכתיב וזכרת את ה' אלהיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל, ולכן מניחין ביד כהה לרמוז שיחשוב האדם יד היא ידי כהה, והכח בא לו מאת הש"ת, לפיכך נהגו לעשות בתפילין של יד ז' שורות, כי השבעה במספר הקדמיי כזה אבג"ד הו"ז עולה כ"ח. אבל בפרשה של ראש נהגו לעשות ד' שיטין, כי הארבעה במספר הקדמיי הוא עשרה, לרמוז שהוא משעבד כל העשרה שליטין שבגופו לעבודתו יתברך, דכתיב והחכמה תעוז לחכם מעשרה שליטים אשר היו בעיר, והיינו עיר זה גופו של אדם דכתיב ביה עיר קטנה ואנשים בה מעט, ועשרה שליטין הם ב' עינים וב' אזנים ושני

ובני נחיריים ופה ושתי ידים וראש הגויה שממנו פריה ורביה, והתחלת עשרה אלו הם בראש :

ג' **מי** שלבש תש"י וקודם שלבש תש"ר נסתפק אם בירך על תש"י או לאו, יברך על תש"ר אקב"ו על מצות תפילין אע"ג שהוא ספרדי, ואין לומר שמא בירך על תש"י ונתכוון בברכה לפטור של תש"ר, וכיון דנפטר ע"י כונתו בברכה על תש"ר, איך יחזור ויברך עליו מספק והלא הוי ברכה שאינה צריכה, זה אינו, כי כיון שהוא מסתפק עכשיו ברגע זה אם בירך אם לא בירך, מוכח שדעתו היה מבולבל, וקרוב לודאי שלא כיון בברכה של תש"י לפטור את תש"ר, כיון דברגע זה הוא שכח אם בירך או לאו :

ד' **אם** בירך על תש"י על מצות תפילין יצא י"ח, והשומע עונה אמן על ברכתו אע"ג דאין ברכה זו מיוחדת לתש"י אין כאן ברכה לבטלה, וה"ז דומה למי שבירך על העץ שהכל דיצא, אע"פ שאין ברכת שהכל מיוחדת לפרי העץ :

ה) **אסור** להפסיק בין תש"י לתש"ר, וכאשר כתבתי בשה"ק בן איש חי פרשה זו אות יו"ד יע"ש, וכתב הגאון מ"ז ז"ל, דאפילו בשתיקה אסור להפסיק יותר מהצורך, ולכן קודם שיברך על תש"י יתיר האגודה של הרצועה ויפתחנה ויפשוט אותה מראשה לסופה, כי לפעמים הרצועה יסתבך סופה עם אמצעה או עם ראשה, וגם לפעמים תסתבך הרצועה בחוט של הבית דתפילין, ויהיו נאחזים ונסבכים זב"ז באופן שצריך לשהות הרבה כדי להתירם ולהפרידם, וכ"ש וכ"ש להלובש שני זוגות יחד של רש"י ור"ת שיזדמן שיהיו נסבכים הרצועות זע"ז, וצריך שהיה גדולה להפרידם, דיזדמן כשבא להפרידם הם מסתבכים ביותר, והרי זה מפסיק יותר מכדי הצורך. לפיכך יזהר להכין הרצועה היטב קודם הברכה :

מיהו אם בין תש"י לתש"ר שמע קדיש או קדושה דקי"ל לא יענה קדיש וברכו וקדושה אלא ישתוק ויכוין לש"ץ, אין זה חשיב שהיה בשתיקה יותר מכדי הצורך, דודאי חשיב זה צורך ולית לן בה, וגם זה שאני שבא לו דבר זה פתאום בין יד לראש, משא"כ ברצועות היה לו להכין קודם הברכה ולהפרידם היטב :

וכתב הגאון מלבי"ם ז"ל דהפסקה בין תש"י לתש"ר חמיר מן קריאת שמע, דהא כאן בתפילין כתב הרמב"ם ז"ל דאפילו להשיב שלום לרבו אסור, ובק"ש מותר להשיב שלום לרבו באמצע הפרק ורק לשאול אסור, נמצא בין תש"י לתש"ר חמיר מק"ש, וכתב שם בשם הלק"ט ח"ג סי' כ"ז שיש להזהר לכתחלה אפילו מלקרוץ בעיניו :

ואיסור ההפסק בדיבור לא מבעיא בעת שמברך עליהם שגורם ברכה שאינה צריכה, אלא אפילו אם מניחם בלא ברכה, כגון שחלצם ע"מ להחזירם להרמ"א סעיף י"ב דאין צריך לברך כשמניחם, או אם מניח תפילין של ר"ת דאינו מברך עליו, או להאשכנזים דנוהגים ללבוש תפילין בחה"מ בלא ברכה, בכל זה אסור להפסיק בדיבור, דהא צריך שיהיה הויה אחת לשניהם, כ"כ הגאון מלבים ז"ל סי' כ"ה סעיף ט' ע"ש :

ובשה"ק בן איש חי בפרשה זו באות כ"ו כתבתי, המניח של ר"ת לבדו דאינו מברך ועָנה קדיש או קדושה בין תש"י לתש"ר, שפושט של יד וחוזר ומניחו מחדש, ואח"כ יניח של ראש בלא הפסק ע"ש, ועתה ראיתי להגאון מלבים ז"ל בלב הארץ סי' כ"ה סעיף יו"ד שכתב בשה"ג יזיז של יד ממקומו קודם שיניח של ראש כדי שיהיה הויה אחת לשתיהן ע"ש, ואני במקומי עומד שצריך לפשוט של יד לגמרי ויניחו מחדש, מיהו אם השעה דחוקה שצריך למהר, יש לסמוך על דברי הגאון מלבים הנז' לומר דסגי ליה בהזזה דוקא :

ו' **כריכות** שלשה שעושה על האצבע הנקרא אמה יעשם מעומד, ואח"ז תכף יכניס רצועות של תש"ר באבנטו ג"כ מעומד :

ז' **יזהר** להשים סופי קצוות של רצועות הראש תוך האבנט שלא יהיו מסולסלים למטה כלפי קרקע, וכמ"ש הרב מלאת שמורים והביאו מנחת אהרן, וכן הביא ג"כ בשם משנת חסידים :

ח' **אסור** להסיר הכיסין והרצועות והבתים מתפילין דר"ת לעשותם לרש"י, והטעם כי תפילין דר"ת גבוהה משל תפילין דרש"י, ומעלין בקודש ואין מורידין, ומטעם זה דמעלין בקודש יש ליזהר שלא יקח רצועה של ראש לעשותה של יד, וכן אין להסיר הבית מראש הרצועה להניחו בסוף הרצועה משום דמעלין בקודש ואין מורידין, ובכל זה אם התנה מעיקרא שרי וכנז' באחרונים, אמנם טוב שלא יתנה ולא יסמוך על התנאי :

ואם ירצה לעשות הכיסים והרצועות של רש"י לתפלין דר"ת שרי, דמעלה אותם. ואע"פ שהפוסקים הפשטנים אסרו בזה ואסיקו דלא יחליף של זה לזה בשום אופן, כל זה הוא לפי סברתם דסברי עושים שני זוגות מספק, אבל לפ"ד רבינו האר"י ז"ל, דאמר מר השני סברות אמת הן ושל ר"ת גבוהה יותר, אין בזה חשש כלל, כן נ"ל בס"ד :

ט' **מי** שלובש ב' זוגות דרש"י ור"ת ולובשם שניהם ביחד, יעשה ב' כיסים אחד לשני זוגות הראש ואחד לשני זוגות היד, אך יעשה כל כיס גוון בפ"ע כדי שיכירם ולא יפגע בשל ראש תחלה, ואם אין לו אלא זוג אחד יעשה הכיס רחב ויניח של יד ושל ראש זה אצל זה פנים בפנים, ובעיניו יראה בכל יום בבוקר ליקח של יד תחלה, ולא יפגע בשל ראש, אבל לא יניח של ראש למטה ושל יד למעלה ממנו משום דבחינת הראש גדולה משל יד, או יעשה לכל א' כיס בפ"ע וזה עדיף טפי :

י' **כתבתי** בשה"ק בן איש חי אות כ"ה, אחר שיניח התפילין יאמר פרשת קדש ופ' והיה כי יביאך כדי להשלים ד' פרשיות בכל יום, ואם אינו יכול לאומרם קודם תפלה יאמר אותם אחר התפלה ע"ש. ואם שכח לאומרם אחר התפלה ואחר שחלץ התפילין נזכר, נראה מהאחרונים ז"ל דאינו רשאי לומר שני פרשיות אלו בלא תפילין כי כיון דאומרם כדי להשלים ד' פרשיות שבתפילין, ואינו כקורא בתורה, הרי זה נראה כמעיד עדות שקר דהוא קורא וקשרתם לאות וכו', ואינו מניחם והוי כאלו הקריב עולה בלא מנחה, ונראה דאין להטריחו ללבוש תפילין כדי לומר ב' פרשיות אלו דעיקרם אינו בתורת חיוב, דהא יש אומרים דאין צורך לאומרם ועיין ב"ח ושאר אחרונים :

מיהו אם קורא שנים מקרא ואחד תרגום בפרשת קדש והיה כי יביאך ודאי אין חייב לקרותם בתפילין אלא יכול לקרותם בלא תפילין ולא הוי כעדות שקר, כיון שאומר דרך קריאה בתורה ולאו בשביל מצות התפילין שכתובה בהם, וכמ"ש בתשובת בנין עולם, והביאו פתחי תשובה וספר פתחי עולם סי' כ"ה ס"ק יו"ד :

י"א **אבל** ביום ראשון אסור להניח תפילין ומכאן ואילך חייב, ואחר שתנץ החמה ביום ב' מניח תפילין :

י"ב **אם** מת ביום א' ונקבר ביום אחר אסור להניח תפילין ביום הקבורה :

י"ג **ביום** שמועה קרובה אסור להניח תפלין ודינו כיום קבורה ויניח תפילין ביום ב' אחר הנץ החמה :

ביום

י"ד **ביום** שמועה רחוקה כיון דלא נתחייב באבלות אלא שעה אחת מותר בתפילין:

ט"ו **מת** לו מת ברגל או שבאה לו שמועה קרובה ברגל דאינו נוהג אז אבלות ומתחיל למנות האבלות אחר הרגל מניח תפלין ביום ראשון, ודלא כמ"ש בכנה"ג וכנז' במחב"ר. ועיין מנחת אהרן כלל ח' דף מ"א ע"ב וע"ג:

ט"ז **אע"פ** דכתבו בשם רבינו האר"י ז"ל דאין האבל מניח תפלין דר"ת, בא הרב המקובל האמיתי רבינו מהר"ש שרעבי ז"ל וכתב דצריך להניח תפילין דר"ת ג"כ, וכן עשה מעשה הוא עצמו, וכתב מה שאומרים בשם רבינו האר"י ז"ל שלא להניח, לא נמצא בכתבי מהרח"ו האמתיים, והוא ז"ל אמר טעם נכון ע"פ הסוד שראוי להניח, ואע"ג דהגאון חיד"א בברכ"י יו"ד כתב דנראה שב ואל תעשה עדיף ע"ש, כבר נהגו בזה כרבינו הרש"ש ז"ל דטעמו ונימוקו עמו:

י"ז **המניח** תפילין צריך להזהר מאד מאד מתאות אשה, ובפרט להמניח ב' זוגות רש"י ור"ת. וכתב בחס"ל סי' ל"ח אות ב' שמצא תועלת לדחות הרהורים ע"י שיחשוב הי"ג מידות מעומקא דליבא כמה פעמים, ע"ש:

י"ח **כתב** הרב מנחת אהרן דף ל"ד, כבר אמרנו שברכות המצוות צריך לברך עליהם עובר לעשייתם, אבל עובר אמרו ולא עובר דעובר, ולזה יזהר במ"ש מרן ז"ל ריש סי' כ"ה שיברך על של יד אחר הנחה על הקבורת קודם ההדוק, שאז מקרי עובר ממש שעיקר המצוה הוא ההידוק כמ"ש וקשרתם, ואם יברך קודם ההנחה הו"ל עובר דעובר, ואם אחר ההידוק כבר נעשית המצוה, וכן הוסיף רמ"א להמברכים על תש"ר שיברכו אחר ההנחה על הראש קודם ההידוק מהאי טעמא גופה, עכ"ל, והכונה היא שאם לא יהיו הרצועות מהודקות סביב לראשו יפה אין זה מלבוש אלא הנחה בעלמא בלבד:

י"ט **יזהר** שלא יהיה דבר חוצץ בין התפלין לבשר בין בתש"י בין בתש"ר, ועפר וכנה בין חיה בין מתה וכל שאר לכלוך חוצץ, ואפילו אבק עפר יזהר לנקותו דהוא בעיא בגמרא דזבחים. ואם יש עליו זיעה הרבה מחמת רבוי החום, אע"פ שאין הזיעה חוצצת עכ"ז צריך לנגבה תחלה בין ביד בין בראש, משום כבוד התפלין, ואחר שינגבנה יניח התפלין, ואם אחר שהניח התפילין הזיע לא אכפת, ועיין מנחת אהרן ז"ל כלל ח' דף ל"ה:

ובארצות החום ימצא על התפילין בצד הנוגע לבשר זיעה הרבה, וצריך ליזהר אחר שיחלוץ אותם להעביר עליהם הבגד בחוזקה עד שיתנגבו היטב, ואח"כ יקפלם ויניחם בכיס, שאם יניחם בכיס קודם ניגוב יתקלקלו, וגם אינו כבוד לתפילין:

כ' **מקום** הנחת תש"ר הוא ממקום התחלת השער עד מקום שמוחו של תינוק רופס, דהיינו שיהיה קצה התחתון במקום שער, ולא סגי להיות המעברתא בלבד במקום שער, שעיקר התפלה תהיה חוץ למקומה, דהכי גמרינן ג"ש דבין עיניכם על עיקר התפלה גמרינן ולא על המעברתא, וגדולה מזו כתבו הפוסקים שגם הקשר אם מניחו למטה מצמיחת השער על הצואר לא עשה כלום, אלא צריך שיהיה למעלה בעורף, שהוא סוף הגלגולת והוא נגד הפנים עכ"ד:

כ"א **כתב** הרב ברכי יוסף ז"ל סי' כ"ה סק"ט כתבו משם הרב המקובל מהר"ר יעקב צמח, שהרב מהר"ש ויטאל ז"ל העיד שאביו מהרח"ו זצ"ל כשהיה עובר הרצועה בזרועו היה מהדק היטב וקושר היו"ד עם התפלה וממשיך הרצועה אצל הזרוע לעשות הכריכות, אבל בקבורת לא עשה שום כריכה כלל, ואמר מהרח"ו שכך נהג רבינו האר"י זצ"ל, ומהר"י צמח הוכיח כן מדברי הפוסקים ומדברי קבלה, וכך נהגנו, ועמ"ש הרשב"ץ ח"ג בתשובה סי' ק"ח עכ"ל:

כ"ב **כתבתי** בשה"ק בן איש חי בפרשת חיי שרה אות ד', דאם נתהפכה הרצועה יתענה יום אחד ע"ש, מיהו יש מי שכתב דלא מחייב בתענית, אא"כ פשע בזה, שהרגיש בשעת הנחה שנתהפכה הרצועה ונתעצל לתקן אותה, אך אם נהפכה הרצועה ולא הרגיש בה אלא בעת חליצת התפלין אין מחייבין אותו להתענות, וראוי לסמוך על זה לגבי ההמון להורות להם כן, ורק ירא שמים ומדקדק במעשיו לצאת ידי שמים יתענה ותבא עליו ברכה. וכל זה הוא ברצועה המקפת הראש, וכן בשל יד הסמוך לקשר היד, אבל ברצועות ש"ר המשולשלות או המקפת בשל יד על הזרוע אע"פ שראוי להזהר בהם, אין כאן חשש איסור שצריך להתענות בהפוכם אפילו לחסידים ואנשי מעשה:

כ"ג **בשה"ק** רב ברכות במערכת התי"ו כתבתי, שיעור רוחב רצועה של תפילין צריך להיות כאורך שעורה וכנז' בש"ע סי' כ"ז. וכתב מרן ז"ל בב"י דהרמב"ם ז"ל פוסל אם פיחת משיעור זה, והנה היה מעשה שהרצועה נצרמה ברחבה מלמעלה סמוך לקציצה ומחמת שהיתה רחבה הרבה, אע"פ שנצרמה, נשאר בה שיעור אורך שעורה, ואמרתי שצריך להחליפה, הן ברצועה של יד כאמור, הן ברצועה של ראש שנצרמה למעלה במקום המקיף וסובב הראש, יען כי פסולה היא זאת לדעת יש מפרשים שהביא מרן ז"ל בש"ע סי' תקפ"ו סעיף ה', דאם נסדק השופר לארכו פסול אפילו בכל שהוא, ואע"פ שנשאר שיעור תקיעה, משום דמחמת כח וחוזק התקיעה הסדק הולך ומוסיף עד שיסדק כולו, והואיל ועומד להסדק כאלו נסדק כולו דמי, ולפ"ז גם הכא ע"י שמושך הרצועה בשל יד בכל יום בקשירה וכריכה, וכן בשל ראש מהדקה הרבה סביב ראשו נוספת הצרימה עד שתצרם כולה, וכאלו מעתה נצרמה, וכאן יש לחוש בצרימה טפי משופר:

חיי שרה.

א' **כשיש** מילה בבית הכנסת נכון להזהר האדם המתפלל שם שלא יחלוץ התפילין אלא אחר המילה, וכתב בחס"ל סי' כ"ה אות י"ג שיש סוד בדבר, ע"ש:

ב' **לא** יחלוץ תפיליו בפני הס"ת אלא יחזיר פניו לצד אחר, כי זה דומה למ"ש דאסור לחלוץ תפילין בפני רבו, בד"א כשהס"ת אינו מונח תוך תיק סגור, אבל אם מונח תוך תיק סגור לית לן בה, וכן עמא דבר:

ג **צריך** האדם למשמש בתפילין בכל שעה שנזכר מהם, וימשמש בשל יד תחלה ואח"כ בשל ראש, ויזהר מאד שלא יסיח דעתו מן התפילין, ובכל רגע צריך לכוין בהם, חוץ משעה שעוסק בתורה ובעת שמתפלל תפלת העמידה דאז הוא פטור מהסח הדעת, אך בשאר התפלה כולה מתחלה ועד סוף צריך ליזהר שלא יסיח דעתו מהם, וכמ"ש רבינו זלה"ה בשער הכונות דף ע"ו ע"א:

ודע כי אע"ג דדבר זה של הסח הדעת הוא דבר קשה מאד על האדם בדורות אלו, הנה לפחות יזהר וישתדל ויתאמץ בענין זה של הסח הדעת בתפלת היוצר, דהיינו מעת שהתחיל בברכת יוצר אור עד שיעמוד בתפלת העמידה. ויש נוהגין מעת שהתחילו יוצר אור להניח

להניח ידם על תש"י ולמשמש בו בזא"ז בלי הפסק, כדי שלא יהי' להם הסח הדעת ממנו, ועיין בספר תורה לשמה מ"ש בזה:

וכתבתי בסה"ק מקבציאל כ"י, בענין זה של הסח הדעת בתפילין מצינו שכתבו שלא יסיח דעתו אפילו רגע, ולמדו רז"ל דבר זה בגמרא בקל וחומר מציץ, וכן הוא בכתבי רבינו האר"י ז"ל שהזהיר שלא יסיח דעתו אפילו רגע, ואע"ג שמוכרחים לומר בזה כסברת הגאון ב"ח ז"ל דמ"ש אפילו רגע הוא לכתחילה, אך עכ"ז הדבר יפלא דאיך יתכן לקיים דבר זה של רגע לכתחלה, דהע"ג דלפ"ד רבינו האר"י ז"ל לא נאמר דין זה דהסח הדעת בתפלין בתפילת העמידה, עכ"ז גם באומרו מן פרשת העקדה וקרבנות וזמירות וברכותיהם, וק"ש וברכותיה בוודאי אור חייב האדם להיות מחשב ומכוין פשט הדברים שמוציא מפיו, וכיון שהוא מחשב ומתכוין בפשט הדברים, איך לא יסיח דעתו מן התפילין, ועל כן מוכרחים אנחנו לומר דליכא איסור הסח הדעת, אלא במחשב בדברים חילונים, אבל במחשב בדברי קדושה שהם קרבנות וזמירות וודאי אין צריך להזהר בזה הדבר שאמרו שלא יסיח דעתו אפילו רגע, אלא כל שהוא זוכר התפילין בין פסוק לפסוק ובין ענין לענין סגי ליה:

מיהו גם לשיטה זו י"ל דאינו מותר אלא רק במחשב בדברי קדושה של קרבנות וזמירות וברכות ק"ש, אבל אם מסיח דעתו מן התפילין בשביל שמחשב בדברים שבינו לבין חבירו, או בדברי מו"מ או בצרכי ביתו וכיוצא, הרי זה עביד איסור בהסח דעת זה, ועל זה הזהירו שלא יסיח דעתו אפילו רגע:

והנה גם במחשב בדברים חילונים צריך לנו לדעת כמה הוא שיעור הרגע דאסור, אם נאמר שהוא שיעור כדי דיבור שלום עליך רבי, דבר זה קשה מאד, וכ"ש אם נאמר רגע כמימריה, כמ"ש בגמרא על שיעור רגע דזעם, זה רחוק מן השכל, ואין הציבור יכולים לעמוד בזה, וכבר אמרו דאין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו, אמנם אפשר לומר שהוא שיעור מהלך ארבע אמות, דשיעור זה איתיה בעלמא בכמה דברים וענינים:

ויש מי שהעלה מדברי הרמב"ם ז"ל על שיעור הסח הדעת דתפילין שהוא שיעור מהלך מאה אמה, יען דהרמב"ם התיר שינת עראי בתפלין ומבואר בפוסקים שיעור שינה עראי יש אומרים שהוא כדי הלוך מאה אמה, ולפ"ז פחות מכדי הילוך מאה אמה אין בו איסור הסח הדעת בתפלין, ועיין להגאון שאגת אריה ז"ל מ"ש בזה, אמנם לא יעלה מזור מזה להתיר איסור הסח הדעת בפחות מכדי הילוך ק' אמה, דיש לחלק שינה שאני משום דהישן אע"פ שאינו מחשב בתפלין אינו מחשב בדברים אחרים, משא"כ בהיכא דהוא ער ומחשב בדברים אחרים:

וכתבו בשם רבינו יונה ז"ל שהיה אומר, מתוך דברי רבינו משה ז"ל מצאתי ללמוד, דהיסח הדעת לא הוי אלא כשעומד בקלות ראש ובשחוק, אבל כשעומד ביראה ועוסק בצרכיו, אע"פ שעוסק באומנותו ואין דעתו עליהם ממש אין זה נקרא הסח הדעת, וכן כתב הרב מג"א ז"ל בסי' מ"ד סק"ב אהא דישן בתפלין שבראשו שינת עראי דלא חשיב היסח הדעת, אלא שחוק וקלות ראש, וכמ"ש הטור בשם אביו הרא"ש ז"ל. והגאון מלבים ז"ל בסי' כ"ח סק"ב כתב וז"ל, הרא"ש בפרק מי שמתו, פירש שהסח הדעת אינו אלא שחוק וקלות ראש, ולדעתו כשהוא ישן לא שייך היסח הדעת דשוכח הבלי העולם, וכדבריו כתבו תלמידי רבינו יונה ורבינו ירוחם ותוספות ישנים בשם רבינו חננאל, וכ"כ הרשב"א בחדושיו לסוכה, ובארץ יהודה הוכחתי שכן דעת רש"י ותוספות בסוכה שם, שכתבו משום שמא יפיח ולא משום הסח הדעת וכו' ע"כ ע"ש. ונ"ל אם מחשב בענינים חילונים כשהוא אומר יוצר אור בהיותו לובש תפילין הרי זה בכלל קלות ראש הנז"ל, ואסור לכ"ע משום היסח הדעת דתפלין, ויש לדבר עוד בעזה"י:

ד' **איסור** הפחה כשלובש תפלין יש כמה גדולים דס"ל שהוא איסור דאורייתא משום בזיון מצוה, והביא דבריהם הרב פתח הדביר בסי' ל"ז, ושם הביא סברת החולקים דס"ל דרבנן, ע"ש. מיהו דע דאיסור ההפחה אינו אלא במוציא רוח שיש בו ריח רע, אך יש שאינו מוציא רוח שיש בו ריח רע כי אם רק יוצא ממנו קולות ויש בהם רוח מועט מאד שאין בו ריח כלל, אין בזה איסור הפחה, דאין זה נקרא הפחה אלא נקרא עטוש שהוא קול בלבד כמו קול שיוצא מן הגרון, ואין לזה דין הפחה, ואין כאן בזיון מצוה, וכאשר כתבתי בהלכות ק"ש דליכא איסורא בהפחה אלא רק משום שהיא רוח שיש בו ריח רע, ואם ברור לו דליכא ריח רע שרי ליה לקרות ק"ש ולהתפלל, וכל אינש מכיר את עצמו:

ה' **בעת** שיוציא התפלין מן הכיס ללבשם לא ינערם מן הכיס אלא יוציאם בידו, וכמ"ש בספר חסידים וכנז' באחרונים:

ואחר שיניחם בכיס. וירצה לסתום ולקשור את פי הכיס במשיחה התלויה בו, לא יגלגל הכיס שבו התפלין על המשיחה, אלא הכיס יאחזנו בידו ויגלגל חוט המשיחה עליו, וכמ"ש בש"ע סי' תע"ז מוטב שתגלגל המטפחת סביב הס"ת, ולא יאחוז המפה בידו ויגלול הס"ת סביב דאיכא בזיון לס"ת, וה"ה הכא, ועיין מג"א סי' כ"ז ס"ק ל"א ומחצית השקל שם, וכ"כ בכף החיים סי' יו"ד אות מ"א כשכורכין החוט שבפי הכיס של הטו"ת לא יגלול הכיס סביב החוט אלא יגלול החוט סביב הכיס לכבוד הטו"ת, באופן שהיד האוחזת הכיס לא יהיה מנענע אותה אלא היד שאוחז בה החוט ינענע אותה, ובזה היה נזהר מהר"י דאטון ז"ל, והיה מוחה במי שעושה להפך. ועתה ראיתי בפתח הדביר בהשמטות דף רי"ח דהכריח כן ויישר חיליה, והוסיף לומר דלא יפה עושין הפותחין כיס התפילין שאוחזין החוט לצד מעלה והכיס נתלית באויר ונגערת ונפתחת מאליה, דאין זה כבוד התפילין ע"כ, ודבריו חיים וקיימים עכ"ל ע"ש:

נמצא הרבנים הנז' החמירו בזה גם בכיס החילון של הטלית ותפילין, ולפ"ז משובח מאד מנהג אנשי אירופ"א שאין עושין לכיס הטלית והתפילין חוט כדי שיהיה נגלל הטלית אלא עושין לו לולאות שבזה נקשר ונסתם, וכשפותחין אותו ג"כ אין צריך לגלגל, ומנהג יפה הוא:

ואם גלל התפילין ואוחזו בידו כדי להניחו בכיס שלו ולא היה הכיס סמוך לו אלא רחוק ממנו אמתים או יותר והוא פושט ידו להביא את הכיס אין כבוד לתפלין לפשוט ידו זו שאוחזת התפילין כדי להביא הכיס אללו אלא יפשוט יד הרקנית להביא הכיס אללו:

וא"ו **אם** התפלל ערבית מבעוד יום עד שלא הניח תפילין אין לו להניחם אח"כ, אבל אם הוא לא התפלל אע"פ שהציבור התפללו מותר להניח תפולין כיון שהוא עצמו אינו עושה דברים שסותרין זא"ז, ומחמת שיש חולקין בזה יניח התפילין בלא ברכה כי ברכות אין מעכבות, ואפילו אם הוא עצמו התפלל יש לדון שיניח תפילין בלא ברכה כדי שלא יבטל מצוה מן התורה.

ז' **אם** לא הניח תפילין כל היום ונזכר בין השמשות ויש בזה ב"ש וגם תלת ספיקי והוא ספק יום ספק לילה ואת"ל לילה שמא הלכה כמ"ד לילה זמן תפילין הוא

הוא, ואת"ל הלכה כמ"ד לילה לאו זמן תפלין הוא שמא הלכה כהמרדכי ז"ל ודעמיה דס"ל דמותר להניח לכתחלה בין השמשות, מיהו יניחם בלא ברכה :

ח' **הל"מ** שיהיו הבתים מרובעים רבוע גמור, ארכן כרחבן שיהיה להם אותו אלכסון שאמרו חז"ל, כל אמתא בריבועא, אמתא ותרי חומשי באלכסון, וצריך לרבע מקום מושבם וגם הבתים בראש שיהיו כל הד' בתים דבוקות ויהיו מרובעות יחד, ובשל יד יהי' אותו הבית מרובע וגם התורא והתפירה יהיו מרובעות, ואפילו עשאן בתחלה מרובעות, ואח"כ נתקלקל רבוען צריך לחזור ולרבען, ואע"ג דקי"ל גבי ציצית שאם נתקו מחוטי הערב, עד שלא נשאר כשיעור מן הקרן כשר, היינו דוקא בציצית דכתיב בהו ועשו להם ציצית, משמע דלא הקפידה תורה אלא בשעה עשיה, אבל רבוע דתפלין הל"מ הוא וכל שעתא בעינן שיהיו מרובעין. והגם דבהגהות רגש"ז על הרי"ף בחולין לימד זכות על אותם שאינם מקפידין אם הקרנות של התפילין שלהם מחמת ישונם נתמעכו בראשיהם ואינם מחודדים כ"כ, עכ"ז יר"ש יזהר לתקנם שיהיו תמיד מרובעים ורק בדיעבד לא נפסלו בכה"ג :

מיהו נ"ל כס"ד דאם עור הבית עב וחזק אשר לפי הנראה בעיני האומן דאע"ג דראשי הקרנות נתמעכו והלך חדודם ראויס לתקן לתקנם ע"י שיעביר עליהם מגררת ברזל לגררם ויוכל לעשות להם חדוד בזויות שלהם ולא יתנקב העור, ואם יעביר עליהם כלי המדה ימלאם מרובעים היטב, אז אמרינן כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו, ואע"ג דודאי טוב לתקנם, עכ"ז אם נתעצל לית לן בה כיון דהם ראויים להתתקן, ואפשר כי שרי ליה להשהות לכתחלה תיקון שלהם מפני כי יחוש דאחר שיתקנם אז, אחר שיעברו איזה חדשים יחזרו להתמעך, וצריך לתקן עוד מחדש ואם ירבה לתקן כמה פעמים אין העור שיבל גרירה כמה פעמים וינקב ויפסל, ואפ"ה אין זו מסגת חסידים אלא ראוי לתקן. ואם נתקלקל הבית וניקב יעשה בית אחר ולא יחוש על מיעוט כספו כנגד יקר תפארת המצוה העליונה הזאת. ועיין בית עובד דף מ"ו ע"א אות ד' שהעתיק לשון הש"ע בזה"ל אם היו מרובעות ונתקלקל אח"כ רבוען צריך לחזור לרבען, ואם אי אפשר לרבען עוד פסולין ע"כ. ובזה מודינא דאם הבית הוא נעשה קל ורואה האומן דא"א לרבעה ע"י גרירה כי ינקב עור הבית ודאי פסולין הם וכדאמרן :

ט' **אם** לרוב הימים הבתים של הש"ר נתרחבו מחמת הזיעה ובשיהדקם ימלא הרבוע מכוון כשרים וכמ' הברכי יוסף ז"ל בשם מהר"י עייאש ז"ל והלא כהרב בית עובד דף מ"ו אות ה' שגמגם בזה :

יו"ד **הל"מ** שיהיו שחורות בין הבתים בין הרצועות, ואע"ג דאם לבען שחור ואח"כ נתלבנו יש מי שאומר שאין צריך לחזור להשחירם עכ"ז צריך להזהר להשחירם בין ברצועות בין בבתים :

י"א **הבודק** צריך למהור הריבוע קודם שישחירם כי שמא הרבוע אינו כלם ועל ידי טיחת השחיר הוא נכלם דאינו כשר בכה"ג, ועיין ב"ע דף מ"ו אות וא"ו מ"ש בשם הגאון נודע ביהודה ז"ל ע"ש.

י"ב **אסור** לתלות תפלין על היתד ולא מבעיא הבתים אלא אפילו הרצועות ג"כ אסור לתלות מפני שהוא דרך בזיון, ולכן אותם שחוללין התפילין ביום ר"ח קודם מוסף ומניחין אותו על הבימה עד אחר תפלת מוסף לקפלו צריך לדקדק שיניחו אותו כולו על הבימה ולא יהיו הרצועות נתלין ומשתלשלין מן ספת הבימה כנגד הקרקע וכן כל כיוצא בזה :

ומ"מ באקראי בעלמא שאוחז התפילין בידו והרצועות תלויות למטה אין להקפיד, אבל אם התפילין תלויים אסור אפילו באקראי בעלמא. ויש מתירים בשלובש התפלין של ראש שהש"ר תלוי באויר ומחזיקין ביד ברצועות ומשימין על הראש, דס"ל דהוי צורך הנחתן ושרי, אך יש אוסרים גם בזה, אלא יחזיק בידו הקשירה וקשר הדלת וישים התפילין על ראשו ורק יהיו הרצועות תלויים באויר, דזה הוא אקראי וגם צורך הנחתן ושרי :

י"ג **התפילין** כשהם בכיסן מותר לתלותן ביתד, ורק ס"ת אסור לתלותה אפילו בכיסה, ואם יש כל תלוי בחבל לא יניח התפילין בתוך הסל כיון שהם גלוים ואינם מונחים בכיסן :

י"ד **בית** שיש בו תפילין אסור לשמש בו מטתו עד שיוציאן או שיעשה לפניהם מחילה גבוה עשרה טפחים, או שיכסה אותם בשני כסויין דהיינו שיניחם כלי בתוך כלי. בד"א שאין השני מיוחד להם, או שהתילון מיוחד להם ואין הפנימי מיוחד להם, וכ"ש אם שניהם אינם מיוחדים להם דשרי, אבל אם שניהם מיוחדים ואפילו מאה שהם מיוחדים להם חשובין ככלי אחד לפיכך אותם המניחין כיס התפילין והטלית לתוך כיס גדול, הרי גם כיס הגדול נקרא כליין המיוחד להם, וצריך עוד כלי ע"ג כלי :

ט"ו **אם** פירס טלית ע"ג כיס של תפילין שמונח אע"פ שאינה כרוכה תחתיו מלמטה מותר :

ט"ז **אפילו** הניחן כלי בתוך כלי אסור להניחן תחת מרגלותיו אפילו אין אשתו עמו, מפני שנוהג בהם מנהג בזיון, וכן להניחם במטה כנגד לידו דינם כתחת מרגלותיו, ואפילו תחת מראשותיו אסור כנגד ראשו אפילו בכלי תוך כלי אפילו אין אשתו עמו, אבל שלא כנגד ראשו אם אין אשתו עמו מותר ואפילו שלא בכלי כלל רק שיניחם בין כר התחתון לכר שתחת ראשו שלא כנגד ראשו, ואם אשתו עמו צריך כלי בתוך כלי, דהיינו שיניחם בתוך כלי אחד והכר שתחת ראשו הוא כלי שני, ואם אשתו עמו ואין רוצה לשמש נקרא אין אשתו עמו. וכל זה שאמרנו גבי תפילין צריך להזהר בכל ספרי הקודש, כן שהם כתיבת יד הן שהם בדפוס. ויש נוהגין להניח תהלים תחת ראשו של תינוק השוכב בעריסה, וטועין הם, כי תחת מראשותיו כנגד ראשו אסור בכל גוונא :

י"ז **היה** יושב מהמטה מקום שהוא גבוה ג' טפחים למעלה מראשותיו, או נמוך ג' טפחים למטה מראשותיו, מותר להניחן עליו אע"פ שאשתו עמו במטה, ובלבד שיניחם כלי תוך כלי :

י"ח **אפילו** דבר קל כגון מטפחת אסור להניח על הראש שיש בו תפלין בגלוי הוא כשיש על הראש דבר אחר שאינה מלבוש ואין דרכה להיות על הראש, אבל דבר שדרכה להיות על הראש כגון כובע ומצנפת מותר אפילו אם מונח על התפילין, ומ"מ אם הוא משוי כבד ד' קבין והתפלין נדחקות צריך להסירן :

ולכן צריך ליזהר כשלובש תפלין בביתו והולך לבית הכנסת ובאו גשמים שלא יניח מטפחת על ראשו להגין מן הגשמים אלא יסיר הש"ר מעל ראשו ויכניסם בחיקו ואח"כ יניח המטפחת, ונראה דה"ה גלימא נמי לא יניח על ראשו כשהוא לובש תפלין משום דאנשים אין דרכם להניח הגלימא על ראשם, מיהו עדיין צ"ע בגלימא דיש לדרין לחלק בינה לבין דין המטפחת, וכן יזהר כשהוא בבית הכנסת וקריו אותו לס"ת וצריך לילך מן ההיכל עד התיבה בחצר תחת אויר השמים וגשמים מזלפים דלא יתן מטפחת על ראשו בהילוכו :

י"ט **סודר** שהזמינו לצרור בו תפילין לעולם, ולא לפי

לפי שעה בלבד, ואח"כ לרר בו תפלין פעם אחת, אפילו נרכן בו לפי שעה בסתם, ולא ע"ד שיהא מיוחד לכך לעולם, נאסר להשתמש בו דבר חול כגון לצרור בו מעות, אא"כ התנה עליו בתחלה שיוכל לצרור בו מעות כשירצה, או שבשעה שצרר בו התפלין התנה בדעתו שצורכן בו ע"ד לפנותן לאח"ז ויחזור להיות חול כמו שהיה קודם שצרר בו. בד"א בסודר שלו, אבל אם אדם אחד צרר בסודר של חבירו, לא נאסר, דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו אא"כ גנב בגד ועשאו כיס, שאז קנאו בשינוי מעשה ואסרו:

ב' **אם** עשה כיס לשם תפלין, אפילו אם צרר בו ע"ד לפנותן אסור. אבל אם לא צרכן בו מעולם, אינו נאסר בהזמנה, אפילו שעשה כיס מחדש לשם תפלין:

תולדות.

א' **נטילת** ידים שחרית אין נוטלין ע"ג קרקע אלא לתוך כלי. וטוב שיהיה כלי התחתון מחוס וסגור, אבל לא יהיה נקוב, כדי שלא יצאו ממנו מי הנטילה לחוץ, ועיין פתחי עולם סי' ד' ס"ק ט"ו:

ב' **טוב** שיהיו המים שנוטל בהם מכוסים, דכתב בספר מ"ב, לשאל הגיעו קצת יחידים אם יש להקפיד על מים מגולים לענין נט"י דשחרית, והשבתי להם דאינו מהדברים הפוסלים לנט"י שחרית, ואפילו במקום השכיחי נחשים לא אסרום חכמים אלא לשתיה בלבד, אך את זאת חזיתי ביו"ד סי' קט"ו כתב שם בבאה"ט בשם הגאון מהר"ר שעפטיל ז"ל שכתב לא ירחץ ידים שחרית במים מגולים, קל וחומר הדחת פיו, כי אם במים מכוסים כל הלילה, ע"כ. וכתב הרב המגיה בשלמי צבור דף י"ח ע"ב, כן נמי משמע מתוך דברי הרב כנה"ג שכתב בשם ס"ה וז"ל, כל ישראל ירא שמים ובעל נפש, צריך שיזמין אצל מטתו שני כלים אחד מלא מים ואחד ריקן, ויתן את המלא בריקן מכוסה ונקי, המלא ברוך והריקן ארור, ואם יהיה שבור ומאוס טוב ויפה:

ובספר חס"ל הביא מהרב כסא אליהו ז"ל ס"ק יו"ד שכתב וז"ל, מים מגולים אסור לרחוץ מהם מפני סכנה, ובפרט בעה"ק ירושלים תובב"א, ופוק חזי מאן גברא רבה קא סהיד על האי מלתא הוא הרב פר"ח ז"ל ביו"ד סי' תי"ו, שכתב בפירוש הבירושלים נמצאים נחשים ועקרבים, וכתב דמים שנתגלו לא ישפכם ברה"ר, ולא ירבץ בהם, ולא ירחץ בהם ידיו ורגליו, ואפילו גב היד וגב הרגל שהם חלקים, ולא ישקה מהם לא לבהמתו ולא לבהמת חבירו בין טהורה בין טמאה, אבל משקה אותם לחתול:

ושיעור המים שיאסרו אם נתגלו, כדי שיהיה הסם ניכר בהם ומזיק, אבל אם היו מרובים כדי שתאבד בהם המרה הרי אלו מותרים. וכן הדין בשאר משקים, אלו דבריו ז"ל יע"ש, ושומר נפשו ירחק עכ"ל כסא אליהו. וכן כתב בספר בתי כנסיות סי' ק"ס, דלא כהשלמי צבור, ע"כ בחס"ל:

ג' **מים** של נט"י שחרית אסור ליהנות מהם, ולכן לא יתנם לפני בהמתו לשתות, ולא ישפכם בבית ע"ג רצפה, אלא ישפכם במקום מדרון בחפירה עמוקה שיש בקרקע הבית שנשפכים בה מים המזוהמים ומאוסים, או בחפירה של בית הכסא. ויזהר שישפכם ביום אחד שנטלו הוא וכ"ש בשחרית, ולא ילין אותם בכלי שלהם בלילה שאחר היום, אלא קבור יקברנו ביום ההוא:

ד' **מים** הפסולים לנט"י לסעודה פסולים לנט"י שחרית, ואם נטל בהם לא יברך על הנטילה.

מיהו יש אומרים דאין זה אלא בפסולים המוזכרים בש"ע סי' ק"ס בנט"י לסעודה, אבל דין כלי וכח גברא שלא נזכר בסי' ק"ס, אלא נזכר בסי' קנ"ט, אין פוסלין בדיעבד, ומצי לברך עלייהו, אם לא אפשר לו בהכשר דין כלי וכח גברא, אבל לכתחלה צריך להזהר בכל גוונא, וכנז' באחרונים ז"ל:

ה' **מי** שנטל ידיו שחרית ואח"כ נגע במי שלא נטל ידיו, צריך לחזור וליטול ידיו, כמ"ש בחס"ל בשם לב חיים סי' ס"ה:

ו' **הנוגע** באוכלין ומשקין קודם נט"י דשחרית או נט"י של בית הכסא, הרי זה מטמא אותם האוכלים ומשקים, וה"ה אם הכנים אותם לבית הכסא, ולכן אין ליטול ידיו במים שהכניסם לבית הכסא, שכבר נטמאו, ודלא כדברי שלמי צבור. ואותם הנעורים בתוך הלילה ושואפין עפר הטב"אקו, לא מבעיא דהוי יד לחוטם, עוד בה דמטמאים הטב"אקו הנשאר בתיבה, לכן צריך שיטול ידיו תחלה ואח"כ ישאוב:

ואם עבר ונגע באוכלין ומשקין, הנה המשקין ילכו לאבוד והאוכלים ידחס ויערה עליהם מים ג"פ, ופירות שהם קשים יטול מהם כדי קליפה, וזה יוכל לעשות בכל דבר מאכל אם ירצה. והיינו דוקא בישראל, אבל גוי אינו מטמא, דאין הטומאה שורה אלא במקום שהקדושה יוצאה משם, וכנז' בחס"ל שהביא זה מן לב חיים ז"ל סי' ס"ו וס"ז וס"ח, ע"ש:

ז' **כתב** בפתחי עולם סי' ד' ס"ק י"ג בשם סדה"י, לא יגע בידו בלחלוחית המים שע"פ הכלי שנטמאת בנגיעת היד שאינה נטולה ע"ש, והרב זכור לאברהם ז"ל מע' הנו"ן כתב הירא את דבר ה' כשאין לו מי שישמשנו ישפוך תחלה ג"פ רצופים על כל אחת וסוב ישפוך עוד ב"פ על כל יד ויד בסרוגין, ובזה ימלט מכל הספיקות ע"ש. וכתב הרב מנחת אהרן ז"ל בכלל א' ס"ק י"א על דברי זכ"ל הנז', וז"ל לא זכיתי להבין איך בדרך זה נמלט מכל הספיקות, דכיון דאנו חוששים למגע אוזני הכלי, והמים יטמאו את הידים, מה הועלת ליטול ג"פ רצופים, סוף סוף הרוח רעה לא יצא, כיון שלא נטל בסרוגין, ואח"כ כשיטול ב"פ לאחר דרך סרוגין מה תועלת יש בזה, דכיון שלא נטל ג"פ הרי ידיו טמאים כמקודם הנטילה, והו"ל לתקן ג"פ בסרוגין, אלא ודאי שהמים שבאזני הכלי אינם מטמאים את הידים עכ"ל. ויפה כתב, דבאמת אין תקנה זו מועלת להנצל מן רוח רעה אם ישנה במים שבאוזן הכלי, ולא יועיל לתקן דבר זה אא"כ יטול ידיו אדם שהיה ניעור בלילה ולא שרתה רוח רעה על ידו או מן גוי שאינו שורה רוח רעה על ידיו, או שיעשו כלי שפיו רחב ויש לו מסביב חמה או שם אזנים מובדלים ומרוחקים זמ"ז, ובכל פעם יאחז באוזן אחת שאין בה לחלוחית. ובאמת כל אלו המלאות קשות הן ואפילו מיעוט ציבור אין יכולים לעמוד בה:

והנה מדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות דף א' ע"ד מוכח להדיא דאין חוששין במגע היד בלחלוחית המים שבאוזן הכלי משום רוח רעה, שכתב וז"ל, ועתה נבאר סדר נט"י של שחרית, הנה בתחלה יטול הכלי של המים בידו הימנית ונותנו בידו השמאלית, ואח"כ שופך מים מידו השמאלית על ידו הימנית, ואח"כ ישפוך מים מידו הימנית על ידו השמאלית, הרי פעם אחת. וחוזר כסדר הזה פעם ב' וג' באופן שתרחוץ כל יד ויד ג' פעמים, ולא תרחוס יחד ג"פ כל יד, אלא פעם אחת ביד זו ופעם אחרת ביד הב' בסרוגין, כי ע"י כ רוח הטומאה הנקראת שיבת"א בת מלך היא ומקפדת ודולגה וקופלת עד שנעתקת לגמרי משם, ואם לאו אינה נעתקת

נעתקת, וכן נמצא בזוהר בכ"י עכ"ל. נמצא דרבינו האר"י ז"ל היה מדבר באדם שהוא בעצמו נוטל ידיו, וגם באוזן שאחז בה בנטילה האחת אוחז בה בנטילה האחרת ולא בעי אלא רק ג"פ בסרוגין, ואינו שופך אלא רק ג"פ לכל יד ויד, וכיון דרבינו האר"י ז"ל לא חייש למגע היד בלחלוחית אוזן הכלי משום רוח רעה, ואמר שכן נמצא בזוהר בכ"י, הא ודאי דאין לנו לחוש לזה, אפילו אם כל הרבנים הפשטנים חוששין לכך, וכ"ש שלא נמצאת חששה זו אלא רק בסה"ז, והסברא מחייבת כן, יען כי דבר זה מקורו הוא סוד, ואם מאריה דתלמודא של הסוד לא חש לזה ודאי אליו שומעין :

ואנא עבדא אמרתי טעם נכון בס"ד, דלא למיחש באוזן הכלי משום רו"ר, דמסתברא אין קופץ ונעקר אפילו חלק מעט מן רוח רעה שעל הידים לשרות על לחלוחית מים אשר על אוזן הכלי כיון דאין שם מים בעין, ועוד כי זו הרוח רעה הנקראת שיבת"א בת מלך היא, ואין הלחלוחית חשובין בעיניה כלום, כדי שיעקר חלק ממנה אשר על הידים וישב ותנוח על הלחלוחית לבד, דבעלת גאוה היא. דלכן אינה נעקרת לגמרי מן הידים אלא רק בסרוגין מטעם זה שהולכת כנהג מעדנות, וכמה נחשב בעיניה זו הלחלוחית הקלה לשבת עליה, ועל כן לא חייש לזה הזוהר ורבינו האר"י ז"ל :

ומ"ש הרב מג"א ז"ל בסי' קס"ב דאם נטל הכלי בידו הלחה נטמא אוזן הכלי מהמים ואם חזר ואחז בידו נטמאת ידו, אין זה נוגע לנ"ד, כי דין טומאה שתקנו חז"ל נטילה בעבורה לחוד, ודין רוח רעה לחוד, דענין של רוח רעה הוא ענין סגלי ולא דמי הא להא, וכן מפורש באחרונים ז"ל דענין רוח רעה לחוד ודין טומאה דסי' קס"ב לחוד ואין לדמותם זל"ז :

הנה כי כן לענין הלכה אין לנו אלא כפי מה שנראה להדיא מדברי רבינו האר"י ז"ל דלא חיישינן ללחלוחית המים שבאוזן הכלי משום רוח רעה ואין להקפיד אלא לעשות הנטילה ג"פ בסירוגין, מיהו דרבינו לשפוך הראשונה ג"פ או ב"פ רצופין על היד מפני כי בהיות בשר היד יבש אין המים של שפיכה הראשונה עוברין על כל בשר היד, אבל אם ישפוך ב"פ או ג"פ עליה תלחלח ויעברו המים על כולה :

ח' **שלשה** פעמים אלו דסירוגין דאמרינן בכת"י דפתחיה, בכל פעם מאלו השלשה פעמים נעתקת חלק א' מן רוח רעה אשר על הידים ושורה על המים, ואחר שישלים השלשה פעמים נעתק כל הרוח רעה כולו מן הידים ולא ישאר כלום, ואם נטל פעם אחת נעתק חלק מן רוח רעה על אותם המים של אותו הפעם, ואם נטל ג"פ ובכל פעם שפך מים של הנטילה בכלי בפ"ע, הנה כל המים אשר בשלש הכלים הם טמאים מן רוח רעה והידים נטהרו לגמרי ונעשו נקיים שלא נשאר בהם רוח רעה כלל, וכן מוכח מדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות שהעתקתי לעיל שאמר והולכת וקופצת עד שנעתקה לגמרי :

ט' **כתב** מנחת אהרן ז"ל כלל א' אות ח' אם שכשך ידי תוך אמבטי גדולה של מים כשר פירש מרן ז"ל דלא עלתה לו נטילה, שהרי תכף נטמאו המים וחוזרין ומטמאין את ידו, ואע"ג דנסתפק מרן ז"ל בשכשך במי נהר כיון דקמא קמא אזיל להו, אי נמי במקוה שיש בו ארבעים סאה דלא שייך לומר מים טמאים, מ"מ הנו אזלך אל דברי הט"ז ז"ל שכתב דמשמעות לשון הזוהר נראה להדיא שאין זו נטילה לגבי רוח רעה, דכיון דקפידה בנטילת ג"פ א"כ כל המשנה וכו' ובמקום נטילה אינה מתגלית בטבילה והו"ל כאלו לא נטל עכ"ל, ולפ"ד אם הטביל ידיו במקוה של ארבעים סאה, המים של המקוה טהורים וידיו טמאות דלא נעקרה רוח רעה מהם ואינה טעמא דמסתבר לזה מפני דרוח רעה לא תעקר אא"כ תמצא דבר אחר לשרות עליו, וכאן במקוה כיון דאינה יכולה לשרות עליו משום שהוא שלם בארבעים סאה לכך לא תיעקר מן הידים כיון דאינה מוצאה מקום לחול בו, אבל אמבטי שתוכל לשרות בו אם הטביל ידיו בו המים טמאים מחמת חלק רוח רעה היוצא מן הידים וידיו טמאות דעדיין לא נעקרת כולה לגמרי מן הידים כיון דלא עבדי לה נטילה בסרוגין :

י"ד **כתב** במנחת אהרן ז"ל כלל ב' אות א' קודם נט"י לא יגע במלבושיו כמו שהזהיר בסה"ז, והדין עמו, כדי שלא ישרה רוח רעה בבגדיו בנגעו בהם קודם שנטל ידיו עכ"ל. והנה אנו רואין דאין העולם נזהרין בזה, ובאמת קשה להזהר בכך, ונראה לי בס"ד דאין לחוש לזה יען כי רוח רעה לא תשרה על כלים של עץ או ברזל ונחשת ולא על כלים שהם מצמר ופשתן וכיוצא, דאינה קופצת ממקומה שהוא בידים אלא רק על מאכל שהיא היתה בידים שהם בשר, לכך תשרה על כל מין מאכל בהוא כמו בשר, וכן שורה על כל מיני משקין דהמשקין והמאכל ענין אחד הם, וכמ"ש אכלו רעים שתו ושכרו דודים, ואחז"ל השתיה נכללת באכילה אבל אינה נעתקת ושורה על כלים ובגדים דאינם מעין המקום שהיתה חונה עליו. ואם אין אתה אומר כן תקשי לך איך נוטל הכלי שיש בו מים לערות על ידו והלא כיון שנגעה ידו בכלי שרתה רוח רעה על הכלי וממילא נטמאים המים שבתוכו, ואיך עושה בהם טהרה לידיו בנטילה, אלא ודאי לא תשרה רוח רעה על הכלים או על בגדים. וכן מינה באמרו דאסור להניח ידו על עיניו קודם נטילה ואם רוצה לחכך יחכך ע"י שבגד ומאי אהני אלא ודאי אין רוח רעה שורה על הבגד. ועוד קשיא לן על אזהרה זו שמזהיר הרב שלא יגע במלבושיו והלא בע"כ צריך ליגע בבגד ובמכסה במטתו ולפ"ד רוח רעה שורה עליהם וצריכין רחיצה ביום אלא ודאי אינה שורה על כלים ובגדים, ולכך אין העולם נזהרין בזה :

והא דאמרו יד לנגיעת תקנן אין ראיה מזה לומר דשורה על הכלים, כי ענין רוח רעה הוא ענין סגלי, וקים להו לרבנן כי שורה על הבשר אע"פ שמונח בכלי יהיה נוגע בכלי. אי נמי יד היא כמ"ש מרן ז"ל דלאו לענין רוח רעה נקיט זה אלא ללמד שמשמוש היד בבשר מפסידו והוא דבר טבעי, ואיידי דנקיט מילי דנזקין הנעשים בידים נקיט גם נזק זה של משמוש היד שהוא טבעי, ועוד יש לחלק בזה באופן דנראה דאין רוח רעה שורה על בגדים וכלים :

י"א **אע"ג** דהגאון יעב"ץ ז"ל סבר מה שהזהירו חז"ל על עינים ואזנים וכיוצא קודם נטילה הוא רק בנגיעת ידו תוך העין והאוזן והחוטם, אבל להניחה על גביהן בחוץ אין מקום מורא ופחד, כבר בא חכם הוא הגאון חיד"א ז"ל ודחה דבריו מלשון הזוהר שאמר בפירוש לא יעביר ידוי ע"ג עינוי, וכן הוכיח מהרמ"ע ומעדני מלך ומספר הפרדס כ"י לתלמיד תלמידו של הרב א' דפנים ובחוץ בין הם באיסור זה יע"ש :

ויצא.

א' **הנכנס** לבית הכסא ועשה צרכיו בין גדולים בין קטנים צריך לברך כשיצא ברכת אשר יצר שתקנו אותה אנשי כנה"ג ורבו סודותיה, והיא יש בה כמנין אדם, וגם הנשים חייבין לברך ברכה זו וילמדו אותה בע"פ היטב, כדי שלא ידלגו בה אפילו

אפילו תיבה אחת :

ב' אסור לעסוק בשום עסק, אפילו כל דהוא כשהוא מברך, ויש הרבה בני אדם אשר בהיותם מנגבים ידם במטפחת מברכים ברכה זו, או מברכים כשהולכים אנה ואנה, וגמלא מברכים את השי"ת דרך עראי וגם ממילא תהיה הברכה בלי כונת הלב, וצריכין להזהר בזה בכל ברכה וברכה שלא תהיה כזאת בישראל ובעוה"ר נכשלים בברכה זו יותר :

ג' כל אדם איש או אשה צריך שיבין פשוטן של דברים האמורים בברכה זו, ונזכר בה כמה ביאורים ופירושים, כרם אתה הקורא הישר עשה אזניך כאפרכסת ושמע הדברים אשר אשים לפניך כי אלו הם העיקר בכונת הברכה הזאת :

והענין הוא כי אנחנו מברכים ונותנים תודה להשי"ת על בריאתנו שברא ויצר אותנו, ושם לנו קיום בטבעינו על ידי המאכל והמשתה, וברא בנו כח הזן הכולל חמשה כוחות, וכמ' בספר הברית ז"ל, מאמר ע"ז פרק ב', ואלו הם החמשה כוחות, הא' הוא כח המושך והוא הכח שיתעסק למשוך המזון והמאכל והמשקה לגופו, וזה בא מכח יסוד העפר שבאדם שטבעו לקבל מכל היסודות שלמעלה ממנו. והב' הוא כח המחזיק, ר"ל מה שהאיצטומכא סובלת המאכל וסוגרת על הנקב אשר בתחתיתה עד גמר העיכול. והג' כח המעכל הוא הכח אשר ינבא על סרף אחד חריף והם במאד הנמצא באיצטומכא של האדם המבשל והמעכל את המאכל, וגדול חום האיצטומכא יותר מחום אש להבה, וזה לך האות בכי יותן זהב באש לוהט לא יפחות מכמותו כלל, ואם יבלע אדם זהב ויתעכב באיצטומכא זמן מה יפחות ממשקלו שיעור יפה. וכח המחזיק עם כח המעכל שניהם יחד באו מכח יסוד האש שבאדם שטבעו להחזיק בדבר הראוי לו עד שמעכלו. והד' כח המברר הוא הכח הבורר הטוב והיפה שבמאכל הראוי להתהפך בו לליחה זכה ובשר ודם ועצמות ושאר חלקי גופו, ומפריש ומבדיל את הפסולת תמיד למקום אחר עד בא כח הדוחה וידחה אותו חוץ לגוף, והנה זה בא מן יסוד הרוח שבאדם שדרכו לברר החלקים הדקים מהחלקים העבים והכבדים :

והחמשי כח הדוחה הוא הכח מה שבעת הצורך נפתח הנקב שבתחתית האיצטומכא וידחה הפסולת אל הדקין, ומשם דוחה אותה חוץ לגוף, ולא פסולת האכילה בלבד הוא דוחה אלא הוא דוחה תמיד כל חלקים הרעים מגוף האדם, שגם אם יזדמן מותרות ליחה אשר לא טובה כשאר חלקי הגוף יתחכם בטבעו לדחות אותם מן הגוף חילה כמו הליחות היוצאין דרך הגרון והפה, וכן מותרות ליחות המוח הנדחה דרך האף או השתן היוצא דרך נקבי עור הראש והגוף, ואם אי אפשר להוציאו תחילה יתחכם לדחותו אל מקום אשר יתמעט בו הסכנה. וזה הכח בא מיסוד המים שבאדם שבטבעו של המים לדחות כל פסולת ולנקות כל דבר :

הרי לך ביאור החמשה כוחות שבאדם בקיצור. יתברך יוצר האדם בחכמה וישתבח כי הפליא לעשות בטבע כחותיו של האדם, וכאשר האדם יסתכל להבין ולהשכיל בעליותיו וחדריו הפנימים והאברים הנסתרים שהם הקיבה והטחול והכבד והמרה והכליות והשלחופית ובני מעים וכיוצא, יתפלא בדרכי הא' יתברך ועזוז נוראותיו וחכמתו הגדולה ביצירה הנפלאה הזאת, הנה המאכל בא והיה המשקה הולך בחדרי בטן ואיך פעולת המאכל ומשקה תהיה באנים להחיות בהם נפש אדם, והנה הולכים המותרות וכילד נפרשים ונבררים חלקים הרעים מן הטובים. על הכל ישתבח ויתעלה הא' יתברך הרופא כל בשר ומפליא לעשות :

ולכן אחר עשיית צרכיו של אדם שהוא גמר הפעולות של החמשה כחות שהם המושך והמחזיק והמעכל והמברר והדוחה הנז"ל, אז מחויב האדם לתת הודאה ושבח להבורא יתברך אשר יצר את האדם בחכמה הנפלאה הזאת וברא בו נקבים נקבים, כלומר נקב הפה להכניס בו המאכל והמשקה, ועוד כמה נקבים יש באברים הפנימים כי הרבה מהם יש להם פיות לקבל זה מזה, דהיינו הכיס של המרה יש לו שני פיות, האחד שעל ידו היא יונקת ליחה מן הכבד, והב' שעל ידו משלכת ליחה אל המעי וכן הקיבה הנקראת אצטומכא יש לה ב' פיות, אחד בצידה השמאלי מחובר אל הושט, שעל ידו בא המאכל לתוכה, כי הושט מתחיל בצואר אצל הלשון והולך תחת הקנה עד חדרי בטן אל הקיבה, ופה הב' הוא בצדה הימני דבוק ומחובר עם המעי להוציא המאכל אליו, ועוד יש נקבים תחתונים והוא סוף המעי הנקרא כרכשתא הדבוק כפי הטבעת, וכן נקבי השתן להוציא המותרות ולז"א נקבים נקבים. ועוד כולל בזה שאר נקבים שבגוף במדור העליון של האדם שהם נקבי האוזן והחוטם שגם אלו הם צריכים לקיום האדם :

ואמר עוד חלולים הם הכרס והדקין והאצטומכא וכיוצא שהם חלולים ללכת בהם המאכל והמשקה ולהחזיקם בהם ולבשל אותם עד שיתעכלו כדי לדחות את המותרות :

ואומר עוד שאם יסתם אחד מהם או יפתח אחד מהם א"א להתקיים אפילו שעה אחת, דהיינו שכל הנקבים האלה עשה השי"ת ערכם וגדלם כפי צורך הראוי להם בענין פתיחה וסגירה פעם כך ופעם כך, כפי מה שצריך להם דבר בעתו, דרך משל פיות של התיבה הנקראת אצטומכא, הנה לפעמים צריכין להכווץ ולהסגר, ולפעמים צריכים להתפשט ולהתפתח, ואם בעת שצריכין להכווץ ולהסגר יסגרו ויסתמו יותר מכדי הצורך להם א"א להתקיים האדם, וכן אם בעת שצריכים להתפשט ולהפתח יפתחו יותר מכדי הצורך הראוי להם א"א להתקיים האדם, וכן תמצא בענין מי השתן כי המים מתבשלים ויורדים ע"י אברים הפנימים מאחד לאחד עד שמגיעים אל השלחופית, והיא מונחת בתחתיות בטן האדם למעלה מעט ממעי הכרכשתא, ויש לה שתי עורות זו ע"ג זו, והיא תלויה, כמו נוד הפוכה שצוארה למטה, וכדי שלא יזוב ויצא מי השתן קודם זמן הראוי לו לצאת, ברא השי"ת דבר אחד סביב צואר הפה של השלפוחית הנז' אשר על ידו יכולה להכווץ ולהסגר, ולא יצא המים ממנה בלא עתם, כמו החוט הנתון בשפת הכיס, אך בהגיע העת והעונה הראויה ליציאת מי השתן, אז כובד מי השתן פותחים הסגר צואר ופה השלחופית ויצאו מי השתן והמה יורדים ובאים דרך מעבר השתן מן השלחופית עד נגד שער המים הוא פי האמה ויצאו החוצה, וכאשר יצאו מצואר השלחופית הנה תכף חוזר ומכווץ צואר השלחופית על ידי אותו דבר שברא השי"ת סביב צוארה, כחוט הנתון סביב הכיס שנמתח ונסגר הכיס. והנה אם זה הצואר והפה של השלחופית נפתח יותר מכדי צרכו, בעת שצריך להפתח או נסגר יותר מכדי צרכו, בעת שצריך להסגר, אין האדם מתקיים בזה יען שאם נפתח יותר מכדי הצורך שוב לא יסגר עוד, ואם יסגר יותר מכדי הצורך שוב לא יפתח עוד, ואיך יתקיים האדם. אכן עשה השי"ת הכל בחכמה נפלאה לפתוח הנקבים בזמן שצריך להפתח פתיחה מכוונת כפי הצורך, וכן לסגרם בזמן שצריך להסגר סגירה מכוונת כפי הצורך לפי מזג האדם וטבעו וכחו ומדתו,

הגדול

הגדול לפי גדלו והקטון לפי קטנו, וכן יש עוד ענינים באדם כיוצא בזה, יתברך יוצר האדם כי הכל בחכמה עשה גדולים. המה מעשה אלקינו :

ולפיכך אנחנו חותמים הברכה ואומרים בא"י רופא כל בשר ומפליא לעשות, כי האדם עשיית צרכיו היא רפואה גדולה אליו, ואם לא הי' בורא בו כח הדוחה לדחות המותרות בזמן הראוי, הי' מתעפש בו המאכל והמשקה וימות ב"מ. נמצא יציאתו בכח הדוחה היא רפואה לאדם, וברפואה זו הש"ת מפליא לעשות, יען שיש לו כח הדוחה לדחות דבר שצריך לו להוציאו ולא ידחה להוציא גם מה שאין צריך להוציאו, ואם יש לך נוד מלא רוח ותפתח הפה שלו להוציא הרוח מוכרח שילא כל הרוח, ומה גם אם תדחהו בכח חזק, והאדם הוא נוד מלא רוח ונפתחים נקביו להוציא המותרות, ויבא כח הדוחה בחוזק ומוציא ממנו רוחות ומותרות, ועכ"ז אינו יוצא ממנו כי אם הפסולת והמותרות שאינם צריכים עוד להיות בקרבו :

נמצא הוא יתברך רופא כל בשר בכח הדוחה ובפתיחת הנקבים, אך מפליא לעשות ברפואה זו שתמצא שני הפכיים בנושא אחד. הרי מבואר לפניך כונת הברכה הזאת כפי הענין שאנחנו מברכים בעבורו בין לגדולים בין לקטנים. וראוי שכל אדם ישנה וישלש לעיין בדברים אלו עד שיהיו חקוקים בלבבו, שבזה יהיה מבין פשט הדברים, כי הנסתרות הם לה' אלקינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם. וראוי לאדם כי אחר שיבין בדברים אלו ילמד אותם לבניו וב"ב וטוב לו ולהם :

ד' **חסידים** הראשונים כשהיו נכנסים לבית הכסא היו אומרים קודם כניסתם התכבדו מכובדים קדושים משרתי עליון, שמרוני שמרוני עזרוני עזרוני המתינו לי עד שאכנס ואצא, שכן דרכן של בני אדם. וכתב מרן ז"ל בש"ע ועכשיו לא נהגו לאומרו ומפורש הטעם בבית יוסף בשם אבודרהם מפני שאין בדורות אלו חסידים מפורסמים כל כך, ואם היה אחד אומר כן מחזי כיוהרא, ולכן אין אומרים אותו כלל. והגאון יעבץ ז"ל כתב בסידורו דהשם דרכיו ודעותיו רשאי לאומרו, ונכון הדבר, וכן דעת האר"י ז"ל. והיינו דוקא בדברא דשכיחי מזיקין מסא"כ בעיר. והרב ברכ"י הביא דברי חד מן קמיא בתשובה כ"י שחולק ע"ד מרן שהסכים לדברי אבודרהם, וכתב הרב מנחת אהרן ז"ל אע"פ שהגאון חיד"א בברכ"י אסר הנה חזר בו בספר מורה באצבע והתיר, ושם כתב טענה שטען הרב בתשובה כ"י שהביאו ברכ"י ממה שמצינו לרז"ל שאמרו בערב שבת לעת ערב ב' מה"ש מלווין את האדם מבית הכנסת לביתו, ולכך יסדר שלחנו וכו', ולפ"ד הרד"א ז"ל לא יסדר האדם בזמן הזה שלחנו ומטתו מחמת מלאכים המלוים וכו', וכתב הרב הנז' במ"א כ"ב דדברי הרב בתשובה כ"י לדקו מזהב ומפז רב, דהרי עינינו הרואות לעם ב"י שכולם שוים לטובה מאמינים בני מאמינים שמה"ש מלווים לאדם בליל שבת לביתו, ולפיכך בבואם משמיעים קול בשירה וזמרה למה"ש, ואומרים להם שלום עליכם מה"ש וכו' בואכם לשלום, וכופלין כן ג"פ, ודבר זה אמאי לא בטלוהו בדורות אלו וכו', וכ"ש שהאדם כשהולך לבית הכסא אינו משמיע קולו לאחרים, ובליל ש"ק אומר אותו אפילו ברבים ולא נמצא מי שמיחה בזה, ומה נשתנה התכבדו מכובדים, או היה ראוי לבטל שניהם או לקיים שניהם עכ"ד. והנה עבדא אמינא זו הטענה שטענו הרבנים הנז' אינה טענה כלל, דהתם בליל שבת דמה"ש מלווין את האדם מבית הכנסת לביתו לאו בשביל כבודו באים אלא בשביל כבוד הקידוש של שבת הם באים, כדרך שאמרו רז"ל דאליהו זכור לטוב יבא בכל מצות המילה, ולכך מכינים לו כסא אצל המילה, ואומר המוהל קודם שמל זה הכסא של אליהו הנביא מלאך הברית זכור לטוב, ובודאי התם אינו בא בשביל כבוד אבי הבן או המוהל אלא בשביל כבוד המצוה של המילה, וכן כאן אין מה"ש באים עמו ללוותו לביתו בשביל כבודו אלא בשביל מצות הקידוש שבא לעשות בביתו הם באים, ואחר הקידוש הם יוצאים, משא"כ בענין התכבדו מכובדים המה"ש מלווים אותו לשמרו ובעבורו הם באים, ובודאי אם בזה"ז יאמר האדם כן לחשוב עצמו כחסידים הראשונים שמתקיים בהם הפ' כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך מחזי כיוהרא, ואפשר לומר דמ"ש הרב ברכ"י ז"ל שיש לחלק בין זו ובין אינך דמייתי זהו החילוק שעלה בדעתו :

מיהו נ"ל בס"ד אם ירצה האדם לומר התכבדו מכובדים ביום כיפור שהוא יום סליחה ועצומו של יום מכפר וגם דאפילו השטן מודה שישראל נחשבים יום זה כמלאכי השרת ועושים מעשה על זה דהולכים יחפים מהאי טעמא וכנז' בפוסקים באיזה דברים שמדמין עצמם כמה"ש, יוכל האדם לומר התכבדו מכובדים, ועכ"ז יאמר בלחישה, כן נ"ל בס"ד :

ה' **אע"ג** דאמרו בזוה"ק אית רוחא חדא בבית הכסא וכו' אין רוח רעה זו דבית הכסא כוחה חזק כרוח רעה דשינת הלילה, ולכך הקילו בה דאין צריך כלי ועוד בשאר דברים, וכנז' במנחת אהרן דף י"ג ע"א :

וישלח

א' **בענין** תיקון רחל כתבתי בסה"ק בן איש חיל בפרשה זו אות ע', מה שצריך האדם לכוין כונות פשוטות הנזכרים בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות, ומה שצריך לבכות ולהצטער על שריפת התורה ועל שנמסרו סודות התורה לחיצונים שזה נקרא גלות השכינה, וגם לבכות ולהצטער על חרבן בהמ"ק במזמור על נהרות בבל, ולבכות ולהצטער על הריגת הצדיקים באמירת מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתיך. ועל זה נשאלתי בסה"ק רב פעלים חלק ראשון סי' ג' מאיש אחד באומרו, בכל זמן שאומר תיקון רחל אינו מתעורר בבכיה, ואין מתעורר בקרבו צער על כל הנז"ל בקריאתו הנז"ל, ולא יעלה בלבו כונה מכל כונות הנז"ל, אלא הוא קורא כקורא מזמורי תהלים ופסוקי נביאים, ויגע להעלות בקרבו התעוררות על כל הנז"ל ואינו עולה בידו בשום פעם, ולא עוד אלא כשהוא קורא תיקון חצות יעלו בלבו מחשבות ואינו שם לב על מה שמוציא מפיו, ולפי דעתו כיון דאינו עושה וקורא כפי הנז"ל טוב שלא יקרא תיקון רחל. כי בשלמא תפלה שהוא מחויב בה הוא מוכרח להתפלל ואע"פ שאינו מכוין, אך אמירה זו של תיקון רחל אין על האדם חובה ולכן כיון שאינו עושה כראוי ע"פ הכונה שתיקנו הראשונים טוב שלא יאמר כלל. והשבתי לו, ודאי צריך להכריח עצמו לאומרו ע"פ הכונות הנז"ל, ואם טרח בעצמו ולא עלתה הכונה בידו עכ"ז לא ימנע עצמו מאומרו.

וראיתי טוב ונכון להעתיק כאן השאלות של השואל והתשובות שהשבתי לו כמו שהן, שבהם ישכיל הקורא ויתבונן על כמה דברים העומדים ברומו של עולם שצריך לאדם לידע אותם, וזה הוא העתק של השאלה והתשובה הנז'.

שאלה. נשאלתי מאיש מבין וז"ל, שאל ממני איש פשוט ויודע ספר מעט, כי שלי"ת למדתי דברי רז"ל מדרש ואגדה וקצת גמרא, אך בלימוד הנסתר לא נכנסתי, ורק אני קורא בספר הזוהר והתיקונים כאשר קוראין

קוראין המון ישראל, והנה בעתה באתי לשאול מאדוני קצת שאלות אשר אני נבוך בהם, ואל נא תשיבני ריקם, ובטחתי שבודאי תשיב לי תשובה להשקיט רעיונותי, ולשכך דעתי בהם. והנה בראשית מאמר אפרש שיחתי כי אנכי איש יהודי מאמין בכל דברי חז״ל, כן אמת ודבריהם אמת, וכ״ש וכ״ש בתורה שבכתב משה אמת ותורתו אמת, ורק אנכי רוצה להתבונן במה שהרשונו חז״ל להתבונן, והנני מציג לפני אדוני קצת שאלות אשר יעצוני כליותי לדעת אותם:

השאלה הא׳ הנה מצינו קודם עשיית כל מצוה ותפלה תקנו לומר ליקב״ה ו וכו׳, ויבאר לנו אדוני בקצרה משמעות שכינתיה. ומה צריכין אנו לכוין בדעתינו כשאנו אומרים קודשא בריך הוא ושכינתיה. גם עוד נמצא בסדר כמה בקשות מתפללים ומתחננים על השכינה, ורצינו לדעת משמעות השכינה שאנחנו מזכירים בפינו בתחינות, וגם בדברי רז״ל נמצא כמה מאמרים על השכינה, ובפרט בזוהר ותיקונים יש דברים הרבה, ואנחנו לומדים הדברים האלה, ואין אנחנו יודעים מה אנחנו מדברים:

והשאלה הב׳, יבאר לנו מה ענין זווג שיש למעלה, גם מה ענין תוארים של זכר ונקבה האמורים בעליונים:

והשאלה הג׳, יבאר לנו ענין תיקון חצות שנקרא תיקון רחל ותיקון לאה, על מי צריכין אנו לכוין בזה, ולמי אנו קוראין בשמות אלו:

והשאלה הד׳, מאחר שאין אנחנו יודעין סוד הדברים למה אומרים תיקון חצות ועל מה נתקן, וגם אין הקורא אומרו כהלכתו בבכיה וצער וכונה כאשר יסד רבינו האר״י ז״ל, ורק דברים מוציא מפיו ולבו מלא מחשבות וטרוד בעניינים אחרים, ומעת שיתחיל בו עד סיומו לא יעלה אפילו חמשה דקים, וקורא אותו כקורא בנביאים וכתובים ולא ידע מאי קאמר, א״כ מאי נ״מ בקריאתו, ויותר טוב שלא יקרא, ובשלמא תפלה ושאר מצות דבע״כ צריך להתפלל ולעשות המצות יעשה אפילו בלא כונה, דהם עליו בחיוב, אבל תיקון חצות אינו חיוב כמו תפלה ונתקן לאמרו בצער ובכיה, ואם אומרו בלא כונה ובלא צער ובכיה מאי אהני בהוציאו מפיו דברים בלבד, וכן יש עוד כמה בקשות כמו יהא רעוא וכיוצא, שאין הקורא יודע מה מוציא מפיו מה תועלת יש באמירתם. ועל הכל יבא דברו הטוב ושכמ״ה:

תשובה, הנה דע כי אלוק העליון אשר האציל וברא ויצר ועשה הכל, הוא אין לו סוף, ועליו נאמר בפתיחת אליהו זכור לטוב רבון עלמין אנת הוא חד ולא בחושבן אנת הוא עילאה על כל עלאין סתימא על כל סתימין לית מחשבה תפיסה בך כלל. וכן אמרו בז״ח דף כ״ח כל מחשבתין לאן למחשב ביה ולית חד מנייהו דידע לאשגא ליה, הוא תפיס בכל מחשבתין ולית מחשבה ידעה ביה ע״ש. ועליו אמרו רז״ל במדרש רבא פרשת יתרו בפסוק אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלקים, אני ראשון שאין לי אב ואני אחרון שאין לי בן, ומבלעדי אין אלקים שאין לי אח, ע״כ ע״ש. ובזוהר פרשת בהר דף ק״ט מדבר שם ביחוד האלוק העליון וכתוב שם ואנת לית לך גופא ולא איברים ולית לך נוקבא אלא אנת אחד בלא שני ע״ש:

והנה ידוע דקודם שברא העולם התחתון הזה אשר אנחנו בו, שהוא הארץ וכל אשר בה, וגם השמים אשר עליה עם כל צבאם שהם הגלגלים והמלאכים, כבר האציל וברא ויצר ועשה עוד עולמות רבות אלפים ורבבות, שהם עומדים עד עתה למעלה מן עוה״ז, וכולם רוחניים בתכלית הרוחניות אשר אי אנחנו יכולים לצייר בדעתינו מהותם ומראיהם באמת. ותחלת הכל האציל וברא ויצר ועשה עשרה אורות הנקראים עשר ספירות, ואלה שמותם אשר קראם. כתר. חכמה. בינה. חסד. גבורה. תפארת. נצח. הוד. יסוד. מלכות. וכאשר תראה בפתיחת אליהו הנביא זכור לטוב שאמר אנת הוא דאפיקת עשר תקונין וקרינן לון עשר ספירן לאנהגא בהון עלמין סתימין דלא אתגליין ועלמין דאתגליין, ואנת הוא דקשיר לון ומיחד לון ואנת הוא דאנהיג לון ולית מאן דאנהיג לך לא לעילא ולא לתתא ולא מכל סטרא:

וכן תמצא בר״מ בפרשת בא, שאמר על האלוק העליון וז״ל, הכי עלת העלות עביד עשר ספירות וכו׳, ואיהו חכים מעצמו ומבין מעצמו, כי חכמה איהי לא אתקריאת חכמה מגרמה, אלא בגין ההוא חכים דאמלי לה מנביעו דיליה, ואיהי לא אתקריאת בינה מגרמה, אלא על שם ההוא מבין דאמלי לה מיניה, דאי הוה מסתלק מינה אשתארת יבשה וכו׳, כולא ברשותיה למחסר במאנין ולאוספא בהון נביעו כפום רעותיה, ולית עליה אלקא דיוסיף ביה או דיגרע בי׳ וכו׳ יע״ש. וכן תמצא עוד בזוהר בראשית דף כ״ב, שאמר שם על האלוק העליון וז״ל, עלת על כל עילות לית ליה תניינא דנטיל עילה מיניה, דאיהו יחיד קודם כולא ולית ליה שותפא, ובגין דא אמר ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלקים עמדי וכו׳, דאית אחד בשיתוף כגון דכר ונוקבא דאתמר בהון כי אחד קראתיו, אבל איהו חד בלא חשבן ובלא שיתוף, ובגין דא אמר ואין אלקים עמדי ע״ש:

ועוד תמצא בזוהר חדש פרשת יתרו וז״ל, יהיב בבר נש נפש השכלית בגין למנדע בה וכו׳, ואיהו אומר ועושה מדבר ומקיים, ואיהו בורא ויוצר ועושה כולא ואיהו חד מלגיו, איהו אפיק כולא מכח לפועל, ואיהו משנה עובדוי וביה לית שינוי, ואיהו דמסדר כל ספירן, ועביד בספירן רב ובינוני וזעיר כל חד על סידורו, וביה לית סדר, ואיהו ברא כולא בבינה ולית מאן דברא ליה, איהו צייר ויצר כולא בתפארת, ולית ליה ציור וצייר, איהו עביד כולא במלכות ולית מאן דעביד ליה, ובגין דאיהו באלין עשר ספירן מלגו, בהון ברא ויצר ועבד כולא ושוי תמן יחודיה לאשתמודעא ליה תמן וכו׳, ואיהו דקשיר כל מרכבות דמלאכייא וקשיר לון כהדא וסביל עלאין ותתאין, ואם הוא אסתלק מנייהו לית לון קיומא ולא ידיעה ולא חיים, לית אתר דלאו איהו תמן, לעילא עד אין סוף, ולתתא עד אין תכלית, ולכל סטרא לית אלק בר מניה, כל מחשבתין לאן למחשב ביה, ולית חד מנייהו דידע לאשגא ליה, ואפילו שלמה דאתמר ביה ויחכם מכל האדם בעא לאשגא ליה במחשבתיה ולא יכיל, ובגין דא אמר אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני. למאן דאיהו מחיה בשמא דהוי״ה לית מאן דקטיל ליה, ולמאן דאיהו ממית בשמא דאדנ״י לית מאן דמחיה ליה, שמא לא אתקרי שלים אלא ביה, ולא אפיק פעולה לפועל אלא ביה, וסטרין אחרנין דאינון מסטרא אחרא כולהו ברשותיה למעבד בהון רעותיה, ועלייהו אתמר וכל דיירי ארעא כלא חשיבין וכמצביה עביד בחיל שמייא, ולא אית דימחי בידיה ויימר ליה מה עבדת, הוא תפיס בכל מחשבין ולית מחשבה ידעה ביה וכו׳, ובגין דידעין למקרי ליה באתר ידיע, רשים לון ספירא לאשתמודעא ליה בהון, בגין דאינון קשירין בעלאין ותתאין, וברא בהון כל בריין וכו׳ ע״כ ע״ש. ועוד יש כמה מאמרים בזוהר המדברים כיוצא כאלה הדברים, ואין צורך להעתיק לך יותר דדי לך בזה:

והנה

והנה אלו העשר ספירות לאו דוקא בספר הזוהר בלבד נזכרו, אלא נזכרו ג"כ בספר יצירה המתייחס לאברהם אע"ה, וקורא אותם שם עשר ספירות בלימה, כלומר בלי מהות מושג. וכן תמצא עוד גם במדרש רז"ל הפשטי, כדאיתא במדרש תדשא הובאו דבריו בילקוט מלכים רמז קפ"ו, על פסוק ויעש את הים מוצק, הים זה העולם שהוא מוצק וכו' עשר משפתו אלו עשר ספירות בלימה שהעולם עליהם עומד ע"כ ע"ש:

ודע דאלו העשר ספירות שהם כח"ב חג"ת נהי"ם אין אנחנו יכולים לידע מהותם, ועצמותם ודמותם ומראיהם, יען כי הם רוחניים בתכלית הרוחניות, ואנחנו בני אדם גשמיים, ואיך נוכל להשיג ולדעת ולהכיר מהות עצמותם ודמותם, והגם שיש לנו שכל רוחני שבו נדע ונשיג הענינים, עכ"ז מאחר שהשכל מלובש בחומר א"א להשיג ולהכיר בו מהות הרוחני הגמור. תדע הלא הנשמה יושבת בגוף האדם, ועכ"ז אין האדם מכיר בשכלו מהותה ודמותה ומראיה וצורתה איך הוא, וא"כ כ"ש וכ"ש הספירות שהם רחוקים וגבוהים מאתנו במאד מאד, כמה אלפים ורבבות מדרגות:

גם זאת תדע, דמה שאנחנו קורין לעשר ספירות בשם ספירות ובשם אורות, אין כונתינו לחשוב אותם כאור זה שאנחנו רואין אותו בעינינו, אלא מפני שקצר מצע שכלינו בעודו מלובש בחומר הגוף להשיג מהות ועצם הרוחניים, לכך אנחנו מכנים אותם בתואר אור, כי אצלינו האור הוא יקר ועליון שבמוחשים, והוא היותר רוחני שבמוחשים, וכמ"ש הרב המקובל מהר"י ארגיאס ז"ל בשומר אמונים, וז"ל, רבים חושבים לדמות האלוק שהוא אור גדול זך ובהיר, בחשבם דענין זה אינו גוף, והוא תכלית השיבוש והטעות, דהאור עם היותו יקר שבמוחשים הנה הוא גשמי, ואין לך שום דמיון מתדמה שלא יהיה דמות הגוף, וכמ"ש האר"י זלה"ה בסוף ספר מבוא שערים, כי כח המדמה שבאדם אינו יכול לצייר רק ציור גשמי וחמרי, לא כציור רוחני הנקרא צורה ונפש וכו', ע"ש. והזהר כשתכוין בשום ספירה מהספירות, שלא תדמה בה שום דמיון בכח המדמה אשר לך, שיכניסך הדמיון בהגשמת הספירות, והוא טעות גמורה ועון פלילי וכו'. והזהר כי כשתשכיל בשכלך שיש אלוק, שתהיה הבטחך בדרך רצוא ושוב, דהיינו שיהיה בדרך רצוא לחייב מציאותו בשכלך שתאמין שהוא מצוי ומשגיח, ושוב היינו שלא תדמה שום דמיון וציור כלל, יען כי הדמיון רק אחר השכל, ולכן נאמר בספר יצירה ואם רץ לבך שוב לאחור, והזהר היטב בדבר זה כי הוא עיקר גדול באמונה עכ"ד יע"ש:

והגאון הרדב"ז ז"ל בהקדמתו לספר מגן דוד כתב וז"ל, דע כי סיבת הסיבות ועילת העילות האחד הפשוט הקדמון אשר לא קדמו העדר, הוא האציל עשר ספירות קדושות בדרך אצילות זו מזו, וקראו בלשון חכמים מידות, אשר גזרה חכמתו יתברך להוציאם מן הכח אל הפועל להנהיג בהם העולמות, והם כולם צריכים אליו, ואין להם שפע וברכה אלא ממנו ותשוקתם אליו, והוא אינו צריך להם, אלא הם ככלי ביד האומן להוציא כלי למעשהו, והן נאחזות בו ונאחזות זו בזו, ולא יש בהם צורה ודמות, כי הם ספירות רוחניות דקות מן הדקות פשוטות בתכלית, והן מאורות אלקיות יודעות ומשיגות את קונם, כל אחת כפי מעלתה ומדרגתה וכו' ע"ש:

גם דע, כי אלו העשר ספירות הגם שנקראים בשם כח"ב חג"ת נהי"ס, עכ"ז יש לכל או"א כמה שמות וכנויים ותוארים, וכן הם נקראים ג"כ בשמות הקודש שאינם נמחקים, דהיינו ספירת המלכות שהיא עשירית נקראת בשם אדנ"י, וגם נקראת לפעמים בשם אלקים, ועוד יש לה כמה כינויים ותוארים אחרים וכן התפארת נקראת בשם הוי"ה בפתח, ולכן כאשר אנחנו רומזים לפעמים על חיבור תפארת ומלכות, רומזים זה בשילוב שם הוי"ה ושם אדנ"י שהוא שם יאהדונה"י. והבינה נקראת בשם אהי"ה, ונקראת ג"כ בשם אלקים, ולפעמים נקראת החכמה בשם הוי"ה והבינה בשם אהי"ה, ואנחנו רומזים בכונתינו על חיבור חכמה ובינה בשילוב הוי"ה יהי"ה שהוא י"א ה"ה ו"י ה"ה. וכן הכתר ג"כ נקרא לפעמים בשם אהי"ה. גם לפעמים מכנים כל ספירה בשם הוי"ה, אך כל אחד בנקוד אחר, דהיינו הוי"ה בנקוד קמ"ץ הוא בכתר והוי"ה בנקוד פת"ח בחכמה, והוי"ה בצי"רי בבינה והוי"ה בסגול בחסד, והוי"ה בשב"א בגבורה, והוי"ה בחול"ם בתפארת, והוי"ה בחיר"ק בנלח, והוי"ה בקיבוץ בהוד, והוי"ה בשור"ק ביסוד. והטעם שנקראים הספירות בשמותיו יתברך, מפני כי אור האלוק יתברך מתלבש בהם, והוא כמו הנשמה להם, ולכן יקראו כולם בשמותיו יתברך:

גם עוד דע, כי באמת כל העשר ספירות נרמזו בשם הוי"ה ב"ה, דהיינו הכתר בקוץ היו"ד והחכמה ביו"ד, והבינה בה"א ראשונה, וחג"ת נה"י באות וא"ו, והמלכות בה"א אחרונה, אמנם עיקר הרמז דאות וא"ו דשמא קדישא היא נקרא על שם התפארת, ולכן מכנים ורומזים לאות וא"ו דשם הוי"ה בשם התפארת דוקא:

גם דע, כי נשמות ישראל הם אור נולד ונמשך מאור העשר ספירות עצמן, אך עיקר הווייתם וצורתם וגמירתם נעשה מחיבור אור התפארת עם אור המלכות, כי מחיבור שניהם מתהוים ונעשים נשמות ישראל, ואין אנחנו יכולים לידע ולהשיג, איך יהיה מתהוה ונולד מחיבורם נשמות, ואיך יהיה חיבורם זע"ז, דאין אנחנו יכולים לצייר זה בדעתינו ושכלינו, יען כי מאחר דמהות הספירות ועצמותן אין אנחנו יכולין להשיג ולידע איך הוא, וא"כ איך נוכל להכיר ולהבין דבר זה:

ומאחר דנשמות ישראל נולדים ונגמרים מחיבור אור התפארת עם אור המלכות, ע"כ נשמותינו נקראים בנים לתפארת ומלכות. ולכן כאשר יהיו ישראל צדיקים ומקיימין התורה והמצות, אז מוסיפין כח וגבורה באורות תפארת ומלכות למעלה, ולהיפך כשחוטאין גורמין פגם, וכמ"ש צור ילדך תשי, וכתיב תנו עוז לאלקים. וגם זה הענין של הפגם והקלקול שנעשה ע"י העונות, אין אנחנו יכולין לידע אותו על אמיתתו איך הוא וכיצד נעשה, כי כל מה שנזכר בזוה"ק ובכתבי רבינו האר"י ז"ל אין הדברים כפשוטן והם עמוקים מאד, וא"א לשכל אנושי להבינם על בוריים:

ודע כי אעפ"י שאמרנו נשמות ישראל נעשים ונולדים מחיבור תפארת ומלכות, בכח אור האלוק המתלבש בהם כנשמה בתוך הגוף, עכ"ז אין מדרגות הנשמות שוים, כי כבר ידעת שהאלוק העליון האציל וברא וילר ועשה כמה עולמות זה למעלה מזה, וזה לפנים מזה, ובכולם יש עשר ספירות. שיש בכללם תפארת ומלכות שמהם נולדים נשמות, לכן כל נשמה יגדל ערכה ואיכותה, כפי גודל וגובה המקום אשר נולדה משם:

וכבר הודעתיך שיש לכל או"א מן העשר ספירות שמות וכנויים הרבה, ואדבר עתה בשמות וכנויים של התפארת והמלכות, והוא דהתפארת נקרא אות וא"ו דשם הוי"ה ב"ה, וגם לפעמים נקרא בשם הוי"ה בפתח, וגם נקרא בשם קודשא בריך הוא, וגם נקרא בשם זעיר אנפין, וגם נקרא בשם ישראל, ועוד יש לו כינויים הרבה כמפורש בספרי הקבלה. וכן

המלכות

המלכות נקראת אות ה״א אחרונה דשם הוי״ה ב״ה, וגם נקראת בשם אדנ״י, וגם נקראת בשם אלקים, ונקראת ג״כ בשם שכינה, ונקראת בשם מטרוניתא, ונקראת בשם חקל תפוחין קדישין, ונקראת בשם רחל, ונקראת בשם לאה, ועוד יש לה כמה כנויים כמפורש בספרי הקבלה:

ואחר שידעת כל זאת, עתה אודיעך כי המלכות העליונה הנקראת בשם שכינה כאמור, הואיל דהנשמות של ישראל נולדו ונמשכות ממנה גזרה חכמת האלוק יתברך לטובת ישראל ולטובת העולם, שיהיה נמשך חלק ממנה לשכון בזה העולם התחתון, וזה החלק של האור הנמשך מן המלכות, ויורד לשכון בעולם התחתון הוא ג״כ נקרא בשם שכינה בשם המלכות העליונה, ועל זה החלק אמרו רז״ל שיש השראת שכינה בישראל ובבהמ״ק ובבתי כנסיות ובבתי מדרשות, ועל זה החלק ארז״ל כל מקום שגלו ישראל שכינה עמהם, אך אין כמות החלק שוה בכל המקומות, באופן כל מקום שתמצא ענין השראת שכינה בעוה״ז, הוא קאי על חלק האור הנמשך מן המלכות העליונה ויורד ושוכן למטה:

וכן הענין בשם קודשא בריך הוא הנזכר בזוהר ובתפילות, ובשם הקדוש ברוך הוא הנזכר בדברי רז״ל, דאין שם זה נאמר על האלוק העליון בלבד, אלא לפעמים נאמר על התפארת שהוא מכונה בשם קב״ה, ובשם הקב״ה, מפני שכבר ידעת דאור האלוק העליון מתלבש בתוך הספירות כנשמה בתוך הגוף, לכך נקרא בחינת התפארת בשם קודשא בריך הוא ובשם הקב״ה, ונקרא גם כן בשם אות וא״ו דשמא קדישא, ונקרא גם בשם הוי״ה בסתם, ולכן תמצא מקומות הרבה בזוהר ותיקונים שמדברים על התפארת, וקורין אותו בשם קודשא בריך הוא, וגם קורין אותו בשם ז״א, או בשם מלכא קדישא או בשם ישראל, וכן נמי קורין לבחינת המלכות בשם שכינה, וכאשר מדברים על תפארת ומלכות אומרים קודשא בריך הוא ושכינתיה:

ואביא לך דוגמא אחת בלשון זוה״ק, ומזה תבין על שאר מקומות, והוא דאיתא ברעיא מהימנא פרשת בהר דף ק״ט וז״ל, הכי יחוד קבה״ו (פירוש תפארת ומלכות) אע״ג דאינון כנשמתין לגבי כורסייא ומלאכין, (פירוש עולם הבריאה ועולם היצירה) הכי אינון לגבך עלת העלות (פירוש האלוק העליון א״ס) בגופא, דאנת הוא דמיחד לון ומקרב לון ובגין דא אמונה דילך בהון, ואנת לית עלך נשמתא דהוי אנת כגופא לגבה, דאנת הוא נשמה לנשמות, ולית נשמתא עלך ולא אלהא עלך, אנת לבר מכולא ולגאו מכלא ולכל סטרא ולעילא מכלא ולתתא מכלא, ולית אלהא אחרא עילא ותתא ובין ספירה וספירה, ובעובי דכל ספירה וספירה, ואנת הוא דמקרב לקבה״ו (פירוש תפארת ומלכות) בכל ספירה וספירה ובכל ענפין דנהורין, דתליין מנהון כגרמין וגידין ועור ובשר דתליין מן גופא, ואנת לית לך גופא ולא אברים, ולית לך נוקבא אלא אחד בלא שני, יהא רעוא דילך דתקריב אנת שכינתא (מלכות) לגבי קב״ה (תפארת) בכל דרגין דאינון אצילות דילה וכו׳ עכ״ל, ע״ש. והעתקתי לך לשון הטהור כי יש צורך מאד בו להמבין בו היטב, ובזה תראה איך מכנה לתפארת ומלכות בשם קב״ה ושכינתיה, ובזה תבין על שאר מקומות:

ואחרי אשר ידעת ששם קבה״ו נאמר על תפארת ומלכות, בזה תדע כי כאשר תאמר ליקבה״ו וכו׳ קודם התפלה וקודם עשיית המצוה, תכוין בדעתך כשתזכיר קודשא בריך הוא על כללות אור התפארת הרמוז באות וא״ו דשם הוי״ה ב״ה הנקרא קב״ה, וכשתאמר ושכינתיה תכוין על המלכות הרמוזה באות ה״א אחרונה דשם הוי״ה ב״ה, ואין אתה צריך לכוין בפרטי השמות השייכים להם, אלא די לך שתכוין כך קב״ה וא״ו דשם הוי״ה, ושכינתיה ה״א אחרונה דשם הוי״ה, בדחילו אות יו״ד דשם הוי״ה, ורחימו ה״א ראשונה דשם הוי״ה. ובסידורים נרשם עוד כונות בהזכרת קבה״ו שמכוונים לשם הוי״ה ואדנ״י בשילוב יאהדונה״י, וכן בדחילו ורחימו שילוב הוי״ה אהי״ה, ואם אתה אומר נוסח של לשיקבה״ו מתוך הסידור שכתוב בו השלובים הנז׳, אה״נ תכוין בהם הנה מה טוב ומה נעים, ואם אתה אומר זה הנוסח בע״פ די לך לכוין באותיות ו״ה דשם הוי״ה שהם קבה״ו, כדי שלא תתבלבל כי כונה זו היא עקרית, והיא מחכל כל נפש:

וכן מלינו כונה זו מפורשת בדברי רבינו האר״י ז״ל בשער רוה״ק דף ע״ל וז״ל, קילורו של דבר ישים שם הוי״ה בארבע אותיותיו לנגד עיניו, ויכוין ליחד קב״ה ושכינתיה שהם ו״ה, ברחימו ודחילו שהם י״ה עכ״ל. וכן עוד נמצא דבר זה מפורש בדברי רבינו האר״י ז״ל בשער רוה״ק דף י״ב ע״ב וז׳ל, גם א״ל מורי ז״ל כונת הצדקה והתפלה, והוא ליחד שם י״ה הנפרד מן ו״ה, וקודם שיעשה האדם איזה מצוה או צדקה יאמר ליחדא שמא דקב״ה ושכינתיה בדחילו ורחימו ודחילו בשם כל ישראל, ויכוין לחבר שם י״ה שהם דחילו ורחימו עם ו״ה שהם קב״ה ושכינתיה עכ״ל יע״ש. הרי לך הדברים מפורשים בדברי רבינו ז״ל כאשר כתבתי, ע״כ אתה תתפוס במחשבתך הכונה בקילור כאשר כתבתי ודי בזה:

ואחרי אשר הודעתיך כל זאת ובארתי לך פשט הכונה של נוסח ליקבה״ו, וגם מה שנזכר בכמה מקומות תואר שכינה, עוד אודיעך דבר אחר בזה שיש מקומות בדברי חז״ל שמכנים כח הדיבור היוצא מהשי״ת בשם שכינה, וכמ״ש על מרע״ה שכינה מדברת מתוך גרונו, וכן אמרו שכינה אמרה לו, וכיוצא בזה יש הרבה בתלמוד ומדרשים, על כן אע״פ שתראה נזכר שם שכינה בדברי רז״ל אין משמעות הכל אחד, אך באמת המשכיל יבין דהכל עולה בקנה אחד:

והגאון נודע ביהודה תניינא א״ח סימן ק״ז, נשאל על שם שכינה, והביא על זה דברי הרמב״ם ז״ל, במורה, שכתב שיש לזה ב׳ פרושים, או אור נברא מאת הבורא, או ענין השגחת הבורא שההשגחה נקראת שכינה, וכל מקום יתפרש שם שכינה לפי ענינו, עכ״ד דברי הרמב״ם ז״ל. וכתב המחבר נו״ב אני אומר שני הפירושים הם דבר אחד ע״ש. והמשכיל יבין שדברי הרמב״ם ז״ל נכללו בדברינו, ורק הוא לא היה יכול להרחיב הדברים כאשר הרחבנו, מפני שלא נגלו אליו זוה״ק ודברי רבינו האר״י ז״ל אשר קבל מפי אליהו הנביא זכור לטוב בחכמת הקבלה וסודות התורה:

ועל שאלה הב׳ ששאלת בענין הזווג ותוארים זכר ונקבה האמורים בעליונים, דע כי הרב המקובל מהר״י ארגיאס ז״ל בשומר אמונים כתב וז״ל, זכר ונקבה הם כינויים למשפיע ומושפע, כי המשפיע לזולתו נקרא זכר והנשפע נקבה, וסוד הזווג המיוחד לספירות הוא חיבור ודיבוק הספירה המשפעת עם ספירה המקבלת ועניינו הוא מיתוק גבורות הנקבה בחסדים של הזכר, כמ״ש רבינו האר״י ז״ל בספר מבוא שערים ש״ג ח״ב פ״ב, והוא רמוז בדברי רז״ל שאמרו ראה שאין העולם מתקיים במדת הדין שיתף עמה מדת הרחמים, וזה השיתוף של מדת הרחמים עם מדת הדין הוא עצמו סוד הזווג. וחכמי הזוהר ורבינו האר״י ז״ל הוכרחו להשתמש בכינויים ממאורעות הגופים בענין זווג ועיבור לידה ויניקה וגדלות, כדי לבאר סודות עמוקים ונפלאים אשר אין דרך ואופן לבארם ולהודיע ענינם, כי אם באלו הכינויים ומשלים גופנים

ולא

ולא שחשא כונתם לייחס לספירות העליונות מאורעות הגופים ח"ו עכ"ל. ועיין להגאון מהר"ח ז"ל בנפש החיים דף ז' ע"ג יע"ש:

גם בענין זווג הנשמות בג"ע, כתוב בזוה"ק פרשת שלח לך דף קס"ז וז"ל, בגין דשעתא דזווגא איהו בפלגות ליליא בין בהאי עלמא בין בההוא עלמא, זווגא דההוא עלמא אדבקותא דנשמתא בנשמתא נהורא בנהורא זווגא דהאי עלמא גופא בגופא, ע"כ ע"ש, ועכ"ז דע כי אנחנו בעלי גוף לא נוכל לצייר בדעתינו אפילו על זווג הנשמות בג"ע איך הוא ואיך נעשה, וכ"ש וכ"ש שלא נוכל להבין ולצייר בדעתינו זווג אורות הספירות איך הוא, ואע"פ שאנחנו אומרים בפינו שם זווג הספירות למעלה. עכ"ז אנחנו מודים ומאמינים שאין הדברים האלה כפשוטן חלילה:

וכאשר תמצא הדבר הזה מפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל בריש שער ההקדמות בהקדמה א' וז"ל, ואמנם דבר גלוי הוא כי אין למעלה גוף ולא כח בגוף חלילה, וכל הדמיונות והציורים אלו לא מפני שהם כך ח"ו, אמנם לשכך את האוזן, לכפיוכל האדם להבין הדברים העליונים הרוחניים, שהם בלתי נתפסים ונרשמים בשכל האנושי, ולכן ניתן רשות לדבר בבחינת ציורים ודמיונים, כאשר הוא פשוט בכל ספרי הזוהר, וגם בפסוקי התורה עצמה כולם כאחד עונים ואומרים בדבר הזה, כמש"ה עיני ה' המה משוטטים בכל הארץ, עיני ה' אל צדיקים, וישמע ה'. וירא ה', וידבר ה', וכאלה רבות, וגדולה מכולם מה שאמר הכתוב ויברא אלקים את האדם בצלמו בצלם אלקים ברא אותו וכו', ואם התורה עצמה דברה כך, גם אנחנו נוכל לדבר בלשון כזה, עם היות שפשוט הוא שאין שם למעלה אלא אורות דקים בתכלית הרוחניות בלתי נתפסים שם כלל, וכמו שאמר הכתוב כי לא ראיתם כל תמונה וכאלה רבות:

ואמנם יש עוד דרך אחרת כדי להמשיל ולצייר בה דברים העליונים, והם בחינת כתיבה צורת האותיות, כי כל אות ואות מורה על אור פרטי עליון, וגם תמונה זו דבר פשוט הוא, כי אין למעלה לא אות ולא נקודה שגם זה הוא דרך משל לשכך את האוזן כנזכר, ושני בחינות ציורים אלו הם ציור האדם והם ציור האותיות שתיהם מוכרחים, כדי להבין בהם ענין האורות העליונים, כאשר תראה ספרי הזוהר בנויים על שתי הבחינות הציורים האלה, עכ"ל זלה"ה יע"ש:

וגם רבינו מהר"ש שרעבי ז"ל, בהקדמת רחובות הנהר בענין העליות, הביא דברי רבינו האר"י ז"ל הנז', וכתב, אמנם צריך להבין ענין עליות אלו לפי משמעות פשט הדברים אע"פ שאינם כפשוטם, כיש בהם סודות נעלמים עמוק עמוק, לית מחשבה תופסת בהם, כ"ש דבור, אלא שדברה תורה בלשון בני אדם, וכנז' בסוף הקדמה ראשונה משער ההקדמות וכו' ע"כ ע"ש:

גם עוד מצינו לרבינו הרש"ש ז"ל בהגהותיו על עץ חיים שער ל"ז שכתב וז"ל, וה' יכפר בעדי כי דברים אלו אינם כפשוטם, אלא שדברתי בלשון שנשתמש בו הרב, אבל אמיתות ענייניס אלו ידעתי דלית מחשבה תפיסה ביה כלל, ואם היה יכולת להבין האמיתות לא היה מקום להקשות כלל, עכ"ל ע"ש. הרי המצא שגם דברים המפורשים כדברי רבינו האר"י ז"ל בעולמות העליונים בסדר עמידתם ועלייתם, אין הדברים כפשוטן ולית מחשבה תפיסה בהו כלל, וכ"ש בדברים העמוקים יותר ויותר, ודי בזה לחכם שכמותך:

סוף דבר הכל נשמע, ה' אחד ושמו אחד, ואין לו גוף ולא דמות הגוף, ואין לו שום ציור ותמונה ודמיון כלל ועיקר, וגם כל העולמות וספירות הקדושים למעלה אין להם ציור ודמיון של גופים האלה כלל, ואין מי שיוכל לידע איך הוא עמידתם וסדרם, ואיך עומדים עולמות היושר ועולמות העיגולים, ואיך מתחברים זע"ז, ואיך נמשך השפע מזה לזה, ואיך הוא תוארם ומראיהם, ואיך הוא מהות השפע המחיה אותם ומקיים אותם, וכמה הוא שיעור אורכם וגובהן ורחבם, ואיך הם נכללים זה בזה ומלבישים זה לזה, כי בכל זאת אין שום שכל אנושי יוכל לדעת ולהבין ולהשיג כלל ועיקר:

ועל שאלה הג' בענין תיקון רחל ותיקון לאה, דע שכבר הודעתיך לעיל על המלכות העליונה הרמוזה באות ה"א אחרונה דשם הוי"ה ב"ה, שיש לה כמה שמות וכינויים ותוארים, ומכלל השמות והכינויים שלה הוא שנקראת ג"כ בשם רחל, ויש חלק ממנה שנקרא בשם לאה, וא"א לפרש לך פרטות ענין זה, ורק זאת תדע דשמות אלו של רחל ולאה הם תוארים ושמות של המלכות העליונה הנקראת ג"כ בשם שכינה כאמור לעיל. ודע כי לאה ורחל אמותינו, שהם נשי יעקב וישראל אבינו, נקראו בשמות אלו על שם שמות העליונים ההם שנקראת בהם המלכות העליונה, מפני כי נשמות שלהם היו כל אחת חלק גדול מן חלק המלכות העליונה הנקראת לאה, ומן חלק הנקרא רחל, ולכן גם הם נקראו בשמות אלו ודי למבין:

ולהיות כי ישראל חוטאין גורמין פגם בעונותיהם בספירות המלכות העליונה, הנקראת בשם שכינה כאמור לעיל, בחלק ממנה הנקרא רחל, ובחלק ממנה הנקרא לאה, וכן נמי כאשר זוכים בתורה ומצות ותפילה עושים תיקון ותוספת אורות שם, על כן נתקן סדר זה של תיקון חצות שהוא תיקון רחל, כדי לתקן בחלק המלכות הנקרא בשם רחל, ותיקון לאה כדי לתקן בחלק הנקרא בשם לאה, ויש בזה טעמים עמוקים, ואין ראוי לפרשם עתה, ולא ארחיב לך הדברים האלה יותר מזה, ואתה תעשה לדעת רשב"י ע"ה, ורבינו האר"י ז"ל, שעשו סדר התיקונים האלה ע"פ הטעמים הגלויים להם, וכבר באלו הדברים אשר כתבתי לך אתה מבין ויודע פשטות הענין, באיזה מקום אתה עושה ומתקן, ודי בזה לאיש כמוך:

ועל שאלה הד' בענין הכונה והמחשבה, דע שכתב הגאון ר"ח ז"ל בנפש החיים, וז"ל כבר הזכרנו לעיל סוף שער א' שהעיקר בכל המצות הוא חלק המעשה, אך טהרת המחשבה אינה אלא מצטרפת למעשה ולמצוה ולא לעיכובא, וכן מבואר לכל משכיל ישר הולך, שהרי קיימא לן בענין הקרבת הקרבנות דשתמן כלשמן דמי, וכן אמרו להדיא בנזיר דף כ"ג ע"א, באוכל את הפסח לשם אכילה גסה, נהי דלא קעביד מצוה פסח מיהא קעביד, ואם יחשוב האדם בעת חיוב הקרבת הפסח ועת חיוב אכילתו, כוונות נוראות של ענין הפסח במחשבה גבוהה שבגבוהות וטהורה שבטהורות, וחדל מעשות הפסח, ונכרתה הנפש ההיא, וכן הוא בכל המצות:

ולא זו בלבד, שבמצות מעשיות העיקר בהם הוא חלק המעשי, אלא שגם במצות התפלה שנקראת עבודה שבלב, ולמדוה רז"ל בפ"ק דתענית מכתוב ולעבדו בכל לבבכם, עכ"ז העיקר שצריך האדם לחתך בשפתיו דוקא כל תיבה ממטבע התפלה, כמ"ש רז"ל בפרק אין עומדין מקראי דחנה דכתיב בה רק שפתיה נעות, מכאן למתפלל צריך שיחתוך בשפתיו, וכן איתא בשוחר טוב שמואל פ"ב, יכול יהא מהרהר בלב ת"ל רק שפתיה נעות וכו', הא כיצד מרחיש בשפתיו. וברור הוא דלא לענין לכתחלה ולמצוה בעלמא הוא דאגמרוהו, אלא גם לעיכובא דיעבד, שאם הרהר תיבות התפלה

בלב לבד, לא יצא י"ח תפלה כלל, ואם עדיין לא עבר הזמן צריך להתפלל פעם אחרת בחתוך שפתים כל תיבה, ואם עבר זמנה צריך להתפלל שתים תפלה שאחריה, כדין מי שלא התפלל כל עיקר, כמו שהעיר על זה המג"א סי' ק"א סק"ב, בראיות נכונות שהמה כדאי להכריע בלדק דבהרהור התפלה לבד לא יצא י"ח. וידוע בזוהר וכתבי האר"י ז"ל שענין התפלה היא תיקון העולמות, והעלות פנימיותם כל בחינת נר"ן שבהם ממטה למעלה, והוא על יד הדבקות והתקשרות נפש האדם ברוחו, ורוחו בנשמתו, כמ"ש בע"ה לעיל סוף שער ב', והם נקשרים על יד עקימת ותנועת שפתיו, בחתוך תיבות התפלה שהוא בחינת המעשה שבדיבור, כמ"ש רז"ל עקימת שפתיו הוי מעשה. ובפרק כל כתבי דף קי"ע אמרו מנין שהדבור כמעשה שנאמר וכו', והוא בחינת נפש שבדבור, וההבל והקול שהוא הדבור עצמו הוא בחינת רוח שבה, וכונות בהתיבות בעת אמירתם הוא בחינת נשמה שבדיבור:

לזאת לא יצא י"ח ענין התפלה במחשבה והרהור התיבות בלב לבד, כי איך אפשר להגיע להתקשר בבחינת הנשמה, אם לא ילך בסדר המדרגות ממטה למעלה, שיתקשר הנפש של הדיבור שהוא תנועת השפתים ברוח שהוא ההבל והקול, ואח"כ יתקשרו גם שניהם בנשמה שהיא המחשבה והכונה שבלב, וכשהתפלל רק במחשבה לבד לא הועילה תפלתו ולא תיקן כלום, אמנם כשהתפלל בקול וחתוך אותיות הדבור לבד, אע"פ שלא צירף המחשבה וכונת הלב אליה, והגם דודאי אינה במדריגה שלימה וגבוהה כראוי, ואינה יכולה לעלות לעולם המחשבה עולם הנשמה, כיון שחסר ממנה בחינת מחשבת האדם, עכ"ז אינה לריק ח"ו, ויוצא בה י"ח, כי עכ"ז הרי העלה וקישר נפשו ברוחו, ועולם הנפש בעולם הרוח:

ובזוהר פרשת פקודי דף רכ"ב ע"ב אמרו דאצטריך צלותא מגו מחשבה ורעותא דלבא וקלא ומלה דשפוון, למעבד שלימו וקשורא ויחודא לעיל כגוונא דאיהו לעילא וכו', לקשרא קשרא כדקא יאות וכו', מחשבה ורעותא קלא ומלה אלין ארבע מקשרין קשרין לבתר דקשירו קשרין כלא כחדא אתעבידו כולהו רתיכא חדא לאשראה עלייהו שכינתא וכו'. ובפרשת במדבר דף ק"ך ע"ב אמרו דרך כלל, דעיקרא דצלותא תליא בעובדא בקדמיתא, ולבתר במילולא דפומא דוקא, ובאדר"ז דף רל"ד אמרו כל מה דחשיב בר נש וכל מה דיסתכל בלביה לא עביד מלה עד דאפיק לה בשפוותיה וכו', וכגון כך כל צלותא ובעותא וכו' בעי לאפקא מילין בשפווחיה, דאי לא אפיק לון לאו צלותיה צלותא, ולאו בעותיה בעותא, וכיון דמילין נפקין מתבקעין באוירא וסלקין וכו':

ודרך כלל אמרו בזוהר אמור דף ק"ה ע"א, מאן דאמר דלא בעיא עובדא בצלותא או מילי לאפקא לון ולמעבד קלא בהו תפח רוחיה. ולא הצריכו רז"ל ענין הכונה לעיכובא אלא בברכת אבות בלבד. ובזוהר פ' ויחי דף רמ"ג אמר, מאן דלביה טריד, ובעי לצלאה צלותיה ואיהו בעקו, ולא יכיל לסדרא שבחא דמאריה כדקא יאות, מאי הוא אמר ליה אע"ג דלא יכיל לכוונא לבא ורעותא סידורא ושבחא דמאריה אמאי גרע, אלא יסדר שבחא דמאריה אע"ג דלא יכיל לכוונא וכו' ע"ש:

והגם דודאי במחשבת האדם היא העולה למעלה ראש, בבמי רום בעולמות העליונים, ואם יצרף האדם גם טוהר המחשבה והכונה בעת עשיית המצות, יגיעו מעשיו לפעול תיקונים יותר גדולים בעולמות היותר עליונים. אמנם לא המחשבה היא העיקר אצלינו כמו שנתבאר. ועיין בזוהר יתרו דף נ"ג, ואי אזדמן ליה עובדא ויכוין ביה זכאה איהו, ואע"ג דלא מכוין ביה זכאה איהו, דעבד פקודא דמריה, אבל לא אתחשב כרעותא וכו', ע"ד צלי דוד ואמר ומעשה ידינו כוננה עלינו וכו', מאי כוננה עלינו, כוננה ואתקן תיקונין לעילא כדקא יאות, עלינו אע"ג דלית אנן ידעין לשואה רעותא אלא עובדא בלחודוי מעשה ידינו כוננהו למהוי דרגא דאצטריך לאתתקנא וכו' ע"ש, עכ"ל הרב בנפש החיים. ודבריו בזה הם טובים ונכוחים וישרים למוצאי דעת, והאריך עוד בדברים אלו, ודי לך במה שכתבתי. ולפי דבריו אלו הנך רואה שזאת הטענה אשר יצאת לטעון בשאלה הד', הנה היא טענת היצר שמראה עלפיים בסימני טהרה, כדי לבטל את האדם מקיום המצות ודברים שבקדושה:

הנה כי כן אתה השואל, אפילו אם יהיה לבך ערוך הרבה, אל תבטל אמירת תיקון חצות, ואל תמנע עצמך מלהתפלל התפלות והבקשות המיוסדים מן הראשונים ואע"פ שאינם מחיוב התפלה שתיקנו אנשי כנה"ג, אך ודאי שצריך להשתדל ולהתאמץ בשלימות הכונה ונקיות וזכות המחשבה, והשי"ת יהי' בעזרך ובעזרתינו ובעזרת כל בית ישראל אחינו, ויעזרינו תמיד על דבר כבוד שמו מעתה ועד עולם אכי"ר:

עוד ראיתי להעתיק פה מ"ש בס"ד בסוד ישרים אשר בסוף רב פעלים ח"א דף ל"ת ע"א:

שאלה. ילמדנו מורינו, נשים היודעות לקרות תנ"ך, ומתפללות בכל יום שמ"ע, אם ראוי להן לומר בכל לילה תיקון רחל ותיקון לאה, כאשר אומרים האנשים תיקון חצות, או לפחות בחודש אלול, או"ד הנשים אין להם שייכות בתיקון חצות. ונתעוררתי לשאול שאלה זו מפני שלא ראיתי ולא שמעתי שהנשים אומרות תיקון חצות, ולא ידעתי מה אדון בה. ועוד ילמדנו, אם הנשים חייבות בק"ש שעל המטה, ואם עושין בה תיקון כאנשים. ועוד ילמדנו, אם ראוי לנשים ללמוד סדר הלימוד של ליל חג השבועות, וליל הו"ר, הנדפס בקראי מועד, או לאו ושכמ"ה:

תשובה. האמת הוא כך, שלא נמצא ולא נשמע שהנשים יאמרו תיקון חצות, הן תיקון רחל הן תיקון לאה, אע"פ שהן נשים חכמניות ומדקדקות, ודרכן ללמוד תהלים בכל יום, וגם יש להן לימוד קבוע, עכ"ז אין אומרות תיקון חצות. וכ"ל בס"ד, דאיכא טעמא רבא בזה, והוא דידוע מ"ש רבינו זלה"ה בשער טעמי המצות פרשת ואתחנן וז"ל, בשאר לילי השבוע אין ראוי לקרא מקרא, לפי שהמקרא הוא בעשיה, והלילה עצמה הוא בחי' עשיה, והכל הוא דינין, ואין ראוי לעורר הדינין עכ"ל. וכתב הגאון חיד"א ז"ל, בספר יוסף אומץ סי' נ"ד, ביאור דברים אלו בשם מהר"ש פאפירש ז"ל, דבחינת המקרא עליונה מאד, ומתפשטת עד העשיה, ועל ידי לימוד המקרא מברר מן העשיה, ולכן אין לקרא מקרא בלילה, לפי שמברר מן העשיה, והלילה בחינת עשיה, ואין ראוי לעורר הדינין עכ"ל. והנה ידוע שהאשה עצמה היא בחינת עשיה, שהיא בחינת דינין, ומאחר שתיקון רחל ותיקון לאה הכל נעשה בלימוד המקרא, לכן אין ראוי לנשים להתערב בתיקון זה, ולקרות המקראות בלילה, כדי שלא לעורר הדינין, ורק הזכרים שהם בחינת יצירה, והם בחינת רחמים, יכולין לעשות תיקון זה במקראות בכל לילה:

ועוד טעם קרוב לזה, שכתב רבינו ז"ל בשער טעמי המצות בפרשת קדושים דהאשה כל אחיזת הדינים ושרשם הוא בה, ומטעם זה אין האשה מגלחת ראשה, אלא מגדלת שער ע"ש, ולכן מאחר כי תיקון חצות הוא תיקון הנוקבא מלכות, אע"פ שאומרים אותו בחצי השני של הלילה, שהוא עת רחמים, עכ"ז הוא לילה שבו שליטת הדינין, ובמלאת האשה שאחיזת הדינין ושרשם בה היא מתגרית בחיצונים, ויתקנאו בתיקון שלה יותר, ואין להתגרות

בהם

בהם בעת זה. ודוגמא לזה, שאין נותנים לדקה בלילה, כדי שלא יתגברו בכוחות הדינין. ודע ששאלתי מאת ידידנו הרב החסיד מהר"א מני נר"ו (ז"ל), שיודיעני אם יש נשים בעה"ק חוב"ב שאומרות תיקון חלות, והשיב לי בזה"ל, מודע לבינה, לא שמענו ולא ראינו שהאשה אומרת תיקון חלות, ואפשר הטעם שידוע ששורש הנשים ממלך בעל חנן, וכמ"ש בנהר שלום דף ע"ב בענין יוה"כ, ותיקון חלות הוא על ירידת העולמות לברר, ומלך בעל חנן אינו יורד שזהו הטעם של שבת, עכ"ל:

על כן נראה, שאין ראוי לנשים לומר תיקון חלות, הן תיקון רחל הן תיקון לאה. מיהו בתורה שבע"פ אין קפידה, וכן מנהג הנשים בביתינו שעומדים באשמורת קודם עלות השחר, ואין אומרות תיקון חלות, אלא לומדות פתיחת אליהו זכור לטוב, וקצת לימוד כיוצא בזה, וזקינתי תנצב"ה היתה לומדת י"ח פרקי משנה:

ועל השאלה השנית, בענין ק"ש שעל המטה, זה פשוט שגם הנשים חייבין בה, ושייכים ג"כ בתיקון הנעשה בק"ש של המטה לזכרים, מצד טיפות הקרי למחות ע"י ק"ש שעל המטה את המזיקין הנבראים מהם, וכמ"ש רבינו ז"ל בשער הכונות וז"ל, ודע כי כמו שיוצאין המזיקין אלו מן האדם המוליד שז"ל להיותו בלא אשה, כך האשה בורא׳ה מזיקין בלא איש וכו' ע"ש, וענין זה ימצא בנשים, כי לפעמים יעבור בלב האשה תאוה גדולה, ומזרעת מאליה בלא בעילת איש, גם ימצא לפעמים בהיותה עם בעלה ועושין געגועין קודם תשמיש וכיוצא, ואז מזרעת מאליה קודם שיקרב בעלה לשמש עמה, וא"כ היא צריכה לק"ש שעל המטה גם בעבור תיקון זה, וגם בימי זקנתה שלא יקרה לה עוד המקרה הזה צריכה להזהר בק"ש שעל המטה, כדי לתקן על מה שהיה לה בימים ראשונים, ובמקום אחר כתבתי בענין זה בהורך בס"ד:

ועל שאלה הג' בענין לימוד ליל חג השבועות וליל הו"ר, הנה המנהג פה בביתינו, שהנשים אין אומרות הלימוד של ליל חג השבועות והן ישנות, אך בליל הו"ר הן נעורות ולומדות משנה תורה ותהלים, והתפילות של כורתי ברית, כי אנחנו יושבים ולומדים בתוך הסוכה שבחצר, והן יושבות למעלה באכסדרה אשר עומדת לפני הסוכה, ולומדות עמנו בפ"ע. ונ"ל בס"ד, הלימוד של ליל חג השבועות לא יאות אלא לזכרים, חדא משום שהם התחילו בתיקון בתחילתו בספירת העומר, והנשים לא נתערבו בתיקון זה של הספירה, והשנית כי הלומדים הלימוד הקדוש הזה של ליל חג השבועות, נחשבין ונקראים שושבינין דמטרוניתא ואין ראוי להשתמש במעלה זו אלא רק הזכרים, ולא כל הרוצה ליטול את השם יבא ויטול. ונראה לכך אמר רשב"י לחברייא, על ליל חג השבועות בזוהר בראשית דף ח', זכאה חולקכון בגין דלמחר לא תיעול כלה לחופה אלא בהדייכו ע"ש, כי רק הזכרים יהיו שושבינין דמטרוניתא. ברם הלימוד של ליל הו"ר שאני, שהוא תיקון החותם, שיש בו תועלת לאיש ואשה השבים בתשובה, דלכן תיקנו בו סליחות ותפילות, ונקרא כיפור קטן, ולכך גם האשה ראוי שתתערב בלימוד, וכמו דגברי בעו חיי כך נשי בעו חיי:

ושו"ר בזוה"ק פרשת ויחי דף רמ"ה ע"ב וז"ל, תא חזי אתערותא דרחימו דכנסת ישראל לגבי קב"ה, נשמתהון דצדיקיא לתתא מתערין לה, בגין דאינון אתיין מסטרא דמלכא מסטרא דדכורא, ואתערותא דא מטי לנוקבא מסטרא דדכורא ואתער רחמותא, אשתכח דדכורא אתער חביבו ורחימותא לנוקבא, וכדין נוקבא אתקשרת ברחימותא לגבי דכורא עכ"ל, ופירש במקדש מלך וז"ל זהו מסקנא דתירוצא למה שהקשה לעיל דלית שבחא לנוקבא למרדף בתריה דדכורא, ומתרץ דכיון דנשמות הצדיקים שהם מסטרא דדכורא הם מעוררין אותה, א"כ אדרבה דכורא רדיף בתר נוקבא, שהוא המעורר אותה על ידי נשמות הצדיקים שהם ממנו, עכ"ל ע"ש:

והנה בטעם היקר הזה שאומר בזוה"ק על הקושיא שהקשה דלית שבחא לנוקבא למרדף בתריה דדכורא, פרשתי בזה בס"ד מאמר רז"ל במדרש במדבר רבא פ"ג, כבודו של הקב"ה עולה מן הזכרים, והבן היטב:

והשתא מדברי זוה"ק הנז' נמצינו למידין שפיר טעם נכון, מה שלא נהגו הנשים בלימוד של ליל חג השבועות, אלא רק האנשים בלבד, יען כי הלימוד הנעשה בלילה הכל הוא הכנה לצורך הזווג של הנוקבא הנעשה בתפילת מוסף בבוקר, וכמ"ש בזוה"ק בהקדמת בראשית דף ח' ע"א, ר"ש הוה יתיב ולעי באורייתא בליליא דכלה אתחברת בבעלה, דתנינן כל אינון חברייא דבני היכלא דכלה, אצטריכו בההיא ליליא דכלה אזדמנת למהוי ליומא אחרא גו חופה בבעלה, למהוי עמה כל ההוא ליליא, ולמחדי עמה בתיקונהא דאיהי אתתקנת, למלעי באורייתא מתורה לנביאים ומנביאים לכתובים וכו', בגין דאינון תיקונין דילה ותכשיטהא, ואיהי ועולמתהא עאלת וקיימת על רישהון ואתתקנת בהו, וחדת בהו כל ההוא ליליא, וליומא אחרא לא עאלת לחופה אלא בהדייהו וכו' ע"ש, ועל כן לפי טעם זוה"ק הנז' זהו כבודה דמטרוניתא, שיהיה התעוררות זו והכנה זו שלה ע"י הזכרים, שהם מסטרא דדכורא בעלה, כדי שלא יהיה נראה נוקבא רדפה בתר דכורא, אלא דכורא רדיף בתר נוקבא:

מיהו ליל הו"ר אינו בכלל זה, כי בלימוד הו"ר נעשה בחי' החותם, ואין הזווג נעשה למחרתו אלא נעשה ביום שמיני עצרת, אחר גמר הקפות של הו"ר ותבעת הערבה שעושין הזכרים לבדם, ולא הנקבות, ודוק היטב, והשי"ת יאיר עינינו באור תורתו, אכי"ר:

ב' **בימים** שאין אומרים בהם תיקון רחל מחמת חשיבותם כגון ליל ראש חודש ולילות חנוכה ופורים ולילות חודש ניסן וכן בשבעה ימי חופה ובליל שמיני של המילה בבית שבו התינוק המוכן להמול למחר וכיוצא בזה, טוב ונכון לומר פסוקים אלו במקום תיקון רחל בחלות הלילה, וכן כמי אם הוא תוך חלי שעה לעמוד השחר דאין אומרים תיקון רחל, יאמר זה. וכן בארץ ישראל בשנת השמיטה שאין אומרים תיקון רחל המיוסד בקינות, יאמרו תיקון זה, וכבר הבאתי אותו בספר לשון חכמים דף קי"ב וזה הואו:

ורחל היתה יפת תואר ויפת מראה ויאהב יעקב את רחל ויעבוד יעקב ברחל שבע שנים ויהי' בעיניו כימים אחדים באהבתו אותה:

ותאמר רחל דנני אלהים וגם שמע בקולי ויתן לי בן על כן קראה שמו דן:

ותאמר רחל נפתלי אלהים נפתלתי עם אחותי גם יכולתי ותקרא שמו נפתלי:

ויזכור אלהים את רחל וישמע אליה אלהים ויפתח את רחמה ותהר ותלד בן ותאמר אסף אלהים את חרפתי: ותקרא את שמו יוסף לאמר יוסף ה' לי בן אחר:

בני רחל יוסף ובנימין (ויצא)

בני רחל אשת יעקב יוסף ובנימין (ויגש)

כה אמר ה' מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה כי יש שכר לפעולתך נאם ה' ושבו מארץ אויב (ג' פעמים)

ויש תקוה לאחריתך נאם ה' ושבו בנים לגבולם (ג"פ)

ויאמרו כל העם אשר בשער והזקנים עדים יתן ה' את האשה הבאה אל ביתך כרחל וכלאה אשר

בנו

בנו שתיהן את בית ישראל ועשה חיל באפרתה וקרא שם בבית לחם:

והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים ביום חבוש ה' את שבר עמו ומחץ מכתו ירפא:

ותעדי זהב וכסף ומלבושיך שש ומשי ורקמה סולת ודבש ושמן אכלת ותיפי במאד מאד ותצלחי למלוכה:

גן נעול אחותי כלה גל נעול מעין חתום: שלחיך פרדס רמונים עם פרי מגדים כפרים עם נרדים: נרד וכרכום קנה וקנמון עם כל עצי לבונה מר ואהלות עם כל ראשי בשמים:

מעין גנים באר מים חיים ונוזלים מן לבנון:

באתי לגני אחותי כלה אריתי מורי עם בשמי אכלתי יערי עם דבשי שתיתי ייני עם חלבי אכלו ריעים שתו ושכרו דודים:

(בתרא קכ"ג) רבי יונתן אומר ראויה היתה בכורה לצאת מרחל דכתיב אלה תולדות יעקב יוסף אלא שקדמתה לאה ברחמים ומתוך צניעות שהיתה בה ברחל החזירה הקב"ה לה:

(מדרש רבא) ורחל היתה יפת תואר, עיקר סימניה של רחל לא היתה אלא נאה, ורחל היתה יפת תואר ויפת מראה:

ורחל עקרה א"ר יצחק רחל היתה עיקרו של בית שנאמר ורחל עקרה עיקרה רחל:

תאני רשב"י לפי שכל הדברים תלויים ברחל, לפיכך נקראו ישראל על שמה, רחל מבכה על בניה ולא סוף דבר לשמה, אלא לשם בנה, שנאמר אולי יחונן ה' שארית יוסף ולא סוף דבר לשם בנה, אלא לשם בן בנה שנאמר הבן יקיר לי אפרים:

את לאה וילדיה אחרונים את רחל ויוסף אחרונים, הדא אמרה אחרון אחרון חביב:

ברכות שדים ורחם, ר"א אמר בא וראה עד היכן חיבב יעקב אבינו את רחל אפילו בשעה שבא לברך את בנה עשאו טפל לה, ברכות שדים ורחם יתברכון דדיא דהכין אוניקו ומעיא דהכין אפיקו:

(ילקוט רות) יתן ה' את האשה הבאה אל ביתך כרחל וכלאה, לא הוה צריך קרא למימר אלא כלאה וכרחל, אלא אע"פ שילא בועז וכל הסנהדרין שלו מלאה היו מודים שעיקר הבית היא רחל שלא נשתעבד יעקב בבית לבן אלא בשביל רחל:

מיד נתגלגלו רחמיו של הקב"ה ואמר בשבילך רחל אני מחזיר את ישראל למקומן, הה"ד כה אמר ה' קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה מאנה להנחם על בניה כי איננו, וכתיב כה אמר ה' מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה, כי יש שכר לפעולתיך נאם ה' ושבו מארץ אויב, ויש תקוה לאחריתך נאם ה' ושבו בנים לגבולם:

אח"ב יאמר לשון רשב"י בפ' נח דף ס"ה ע"א, א"ר שמעון ארמית ידאי בצלותין לעילא דכד דעותא עלאה לעילא וכו' עד ועל דא כולא קאים זכאה חולקהון דצדיקייא בעלמא דין ובעלמא דאתי ע"כ, והמאמר הזה עמוק עמוק מי ימצאנו, ובסה"ק סוד ישרים הנדפס בסוף רב פעלים ח"ג כתבתי שם ביאור שתי שורות מן מאמר הנז' שנתבארו בדברי רבינו האר"י ז"ל, ושם הבאתי ביאור על מאמר זה כולו מן מהרש"ך ז"ל יע"ש:

ג' **בענין** שתיית הקהוו"א קודם עמוד השחר למי שאין דעתו מיושבת בלעדה, והוא חלוש המזג ובפרט כשהוא יום תענית, והוא חלוש, ולכן רוצה לשתות אחר שינה כשיעור קודם עלות השחר, נראה דשרי ליה לשתות, ואם הוא מלומד לשתות הקהוו"א בסוכ"ר, וקשה לו בלא סוכ"ר נראה דיכול לשתות בסוכ"ר, דאין זה דרך גאוה אלא בכלל רפואה שתתיישב דעתו בה, ויתחזק לבו. ואע"פ שהרב פר"ח ז"ל, ונמשך אחריו הרב ברכ"י ז"ל לא התירו לשתותה אלא רק בלא סוכ"ר, הנה בזה"ז שהחלישות מצויה וגוברת אצל רובן של בני אדם יש להתיר גם בסוכ"ר כי מה שמניח בה סוכ"ר הוא דרך רפואה, כי בלא סוכ"ר תעשה יובש באדם מצד טבעה, והמלומד לשתותה בסוכ"ר אינו יכול לשתותה בלא סוכ"ר, ויש לסמוך בזה על המתירים בסוכ"ר, והזכירם הרב מנחת אהרן כלל וא"ו אות א' ע"ש אך יעשה תנאי על שתיית הקהוו"א בסוכ"ר קודם שינה בפירוש:

וישב.

א' **ברכה** של נשמה שנתתה בי יש בה מ"ז תיבות כמנין הוי"ה אהי"ה, כמ"ש רבינו הרש"ש ז"ל, על כן לא יאמר שאתה הוא רבון כל המעשים ככתוב בסידורים דבזה יהיה המספר יותר מן מ"ז תיבות אלא יאמר מודה אני לפניך ה' אהי ואהי אבותי רבון כל המעשים, וצריך להפסיק מעט בין אהי, ובין נשמה שנתת בי, שלא ישמע שהנשמה היא אהיו ח"ו, וכנז' באבודרהם:

ב' **ברכות** אלו על מנהגו של עולם נתקנו, ולכך גם החרש יברך ברכת נותן לשכוי בינה, והסומא יברך פוקח עורים, אע"פ שיש פלוגתא בזה, ולכן ברכת שעשה לי כל צרכי יאמר אותה האבל משום דעל מנהגו של עולם נתקנו, מלבד יוה"כ ויום ט"ב שאין אומרים אותה משום דכ"ע יחפים, כן הוא הסכמת רבינו האר"י ז"ל, ואע"פ שיש פלוגתא אין אומרים ספק ברכות להקל כנגד דברי רבינו האר"י ז"ל כנודע. ועוד מלבד טעם הנז' איכא טעמא רבא דאין לחסר שום ברכה מברכות השחר, אע"פ שלא נתחייב בה המברך, משום דלפי סודן של דברים ברכות אלו הם עומדים ברומו של עולם שנתקנו על המדרגות העליונות ופרצופים וספירות הקדושים, ולאו דוקא על מה שנעשה למטה בעוה"ז, ופוק חזי בסידור רבינו הרש"ש ז"ל כמה כונות עמוקות יש בברכות אלו:

ובדין האונן כתב הגאון מג"א ז"ל סי' כ"ח במי שהיה אונן מתחלת הלילה, והקבורה היתה ביום, דהדין שיכול להתפלל שחרית קודם חצות, כמ"ש בסי' ל"ט, אבל ברכת השחר לא יאמר כיון שבשעת חובתו היה פטור כמ"ש ביו"ד סי' שמ"א ס"ב לענין הבדלה ע"כ, והביא דבריו אלו בבאה"ט ע"ש. ולענין הלכה העלתי בס"ד בסה"ק רב פעלים ח"א סי' כ"ד דיש להורות לברך, ולא חיישינן להכלל של ספק ברכות להקל מטעם המנהג הידוע, והבאתי הוכחות ברורות לזה בס"ד ע"ש:

ג' **מה** שאומרים לפגרים מתים, היינו כי הגופים הבטלים ממלאכתם ושובתין מתנועתם נקראים פגרים, כי פגר הוא לשון ביטול, כמ"ש אשר פגרו מעבור וכן דפגרי רבנן וקראם מתים, היינו משום דשינה היא אחד מששים במיתה וכנז' בסידור רב יעב"ץ ז"ל. ומ"ש הנותן לשכוי הוא התרנגול היודע בינה זו והוא מלשון משכיות לבב שכיות החמדה, סוכה ברוה"ק, וגם הוא גמטריא המלאך גבריאל הוא דבטש בגדפא דתרנגולא וכנז' שם בסידור הנז':

ומ"ש

ומ"ש פוקח עורים כתב הרד"א ז"ל אע"ג דאין האדם עיור ממש בלילה אלא סתום העין מ"מ נופל בו לשון פקיחה, ע"ד דכתיב ונפקחו עיניהם אע"פ שלא היו עורים אלא שהיו סתומים מן הדעת:

ד **כתב** מרן ז"ל בש"ע סי' מ"ו סעיף ה' אם קדם וברך זוקף כפופים קודם שיברך מתיר אסורים לא יברכנה, ומקור דין זה בסידור רב עמרם גאון ז"ל, והטעם מפורש בדברי מרן ז"ל בב"י משום דכפות קצת מאסור וכיון דברך זוקף הרי בכלל מאתים מנה, ונמה יחזור לברך על זה שנית, וכתב בבאה"ט דרש"ל חולק בזה וס"ל אעפ"כ מברך מתיר אסורים, וכן הוא סברת הב"ח, וכתבו המג"א והט"ז העיקר כמ"ש מרן ז"ל וספק ברכות להקל, ועיין ש"ך וכן הבאתי בסה"ק בא"ח:

ואנא עבדא השתא אמינא מילתא דכ"ע יודו לי בה בס"ד, והוא דמ"ש מרן ז"ל כיון שבירך זוקף כפופים לא יברך מתיר אסורים, לשיטתיה אזיל דס"ל ברכות אלו האדם מברך אותם בשביל הנאותיו שנהנה ונתחייב לברך את ה' על הנאותיו, ולהכי אחר שבירך זוקף כפופים על הנאתו שעמד מלא קומתו כבר בהודאתו זאת נכללה הנאתו בהתרת איבריו, ואיך יחזור ויברך על התרת איבריו, אך לפ"ד רבינו האר"י ז"ל דס"ל ברכות אלו על הנאות העולם נתקנו, ואע"פ שלא ישן אלא הוא ניעור כל הלילה חייב לברך אותם, ולכן ס"ל האבל מברך שעשה לי וכו' אע"פ שאינו לובש מנעלים מלבד יוה"כ וט"ב שכל העולם יחפים אין מברכים ברכה זו, א"כ לפ"ד רבינו אם בירך זוקף כפופים יכול לברך מתיר אסורים אחריה, דלא בעבור עצמו מברך אלא בעבור הנאות העולם שיש להם הנאה זו בפ"ע והנאה זו בפ"ע, וכיון דע"פ סברה זו דרבינו האר"י ז"ל יש לברך והאי נקטינן לברך, כי כלל גדול בידינו אין אומרים סב"ל כנגד סברת רבינו האר"י ז"ל. ועוד איכא טעמא רבא ע"פ הקבלה, דברכות אלו לאו בעבור הנאות של התחתונים בלבד נתקני אלא הם כנגד אורות עליונים ואין לחסר מהם כלום, פוק חזי בברכת הנותן ליעף כח דפסק מרן ז"ל דאין לברך, ובאמת האידנא כ"ע מברכים אותה בתרי דקבלו עלייהו הוראת מרן, והיינו דאזלי בתר סברת רבינו האר"י ז"ל שהסכים לאומרה, ועל כן אע"פ שבסה"ק בן איש חי בפרשה זו אות ו"ו כתבתי דלא יברך אלא יהרהר הברכה משום דאיכא פלוגתא בזה, השתא הדרי בי ואמינא דיברך משום האי טעמא דכתיבנא בס"ד:

ה' **אם** קודם מתיר אסורים שכח ובירך זוקף כפופים אך בעת אומרו זוקף כפופים נזכר ושיש ואמר מתיר אסורים, וככה יצא ונשמע מפיו זוקף כפופים מתיר אסורים תקופים זא"ז, ע"ד שאמרו בדין הא"ל הקדוש שסיים תכף המלך הקדוש. הנה כתבתי בסה"ק מקבליאל לכתורה דיצא י"ח שתי ברכות, ואע"פ שלא הזכיר בפיו בא"י אמ"ה אלא פעם אחת נחשב לו זה שתי ברכות ועולין לו למנין י"ח ברכות בחשבון שתים כהלכתן, וכן עולים בחשבון מאה ברכות כשתים, והבאתי ראיה לזה מדין מאה ברכות שמנה הרמב"ם ז"ל תש"י ותש"ר שתי ברכות, אע"פ דאין מברכין אלא ברכה אחת על תש"י ורק מכוין בה גם על תש"ר, ושוב עשיתי חילוק בתם שאני, כי בברכה כשאומר בא"י אמ"ה מכוין על שתים והו"ל בזה ברך שתי ברכות, משא"כ כאן כשאמר בא"י אמ"ה כיון על אחת ורק באומרו זוקף נזכר והוסיף מתיר ויש להאריך בזה, מיהו ודאי לכ"ע בכה"ג לא יברך ברכה אחרת למתיר אסורים אע"פ שלא כיון בברכה עליה, ויש להוכיח לזה מדין ספירת העומר שבירך אדעתא למימר שלשה והיא ארבעה וספר ארבעה:

וא"ו **כפי** סדר הנזכר בגמרא ברכת רוקע קודם שעשה, אך סדר הכתוב בש"ע ברכת שעשה קודם רוקע, ובאחרונים נתחבטו בזה, ובדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות לא נתברר ד"ז. אמנם בסידור הכונות של רבינו הרש"ש ז"ל הקדים רוקע הארץ ואחריה ברכת המכין ואחריה ברכת שעשה, כן הוא בסידור הרש"ש ז"ל הנמצא אצלי, ובגמרא דברכות דף ס' הסדר הוא כהש"ס בין בתלמוד הדפים בין בתלמוד כ"י שהביא בעטור סופרים, והיא כפי סידור הרש"ש ז"ל המצוי אצלי, ויש סידורים של רבינו הרש"ש ששם מהופך הסדר הזה הנז' ואין לסמוך עליהם, כי בסידור הרש"ש נעשה העתקות הרבה, ונעשה בהם שינויים הרבה, והסידור שהיה מתפלל בו רבינו הרש"ש אינו מצוי כדי לברר האמת, יען כי אחר פטירת רבינו הרש"ש בעה"ק ירושלים תוב"ב לקח בנו רבי חזקיה את הסידורים שלו והלך לערי המערב ושם נגנזו הסידורים כי לא נודע מי לקחם ממנו ואלו מי הם גנוזים כנודע:

ונראה ברור שזה הסדר של רה"ש בברכות הנז' המסודר בסידור אשר אצלינו הוא האמיתי יען כי הוא מכוון עם דברי רבינו הרש"ש ז"ל בספרו הכסיר נהר שלום דף ע"ל ע"ב, ששם פירש הכונות של שלשה ברכות אלו, ומוכרח לומר שהסדר האמיתי הוא רה"ש וכך אנחנו נוהגין לברך, וכן הוא מנהג העולם, ועיין שלמי לבור דף צ"ע ע"ב, שכתב שם חילוק לפי המקומות ע"ש, והעיקר הוא שבכל מקום צריך לברך בסדר זה של רה"ש כאשר כתבנו בס"ד:

ז' **הברכה** של אקי נשמה שנתת בי צריך שתהיה ברכה זו סמוכה לחברתה שהיא ברכת של אשר יצר, כי זו הברכה היא כנגד אימא דעשיה שהיא בינה, וברכת אשר יצר היא באבא דעשיה. ואין להפסיק ביניהם, כי בינה מחוברת תמיד עם החכמה, דלא פסיק זווגייהו מביניהו, וכמ"ש רבינו ז"ל בשער הכונות דף ב' ע"א, ובפרי ע"ח פרק ז' דף י"ג ע"ג, ויש טועין נחשוב בהיכא דאין להם לברך אשר יצר דלא עשו גדולים ולא קטנים, ובאים לברך אקי נשמה וכו', יקדימו לברך ברכת הנותן לשכוי בינה קודם ברכה זו של אקי נשמה וכו' כדי שתהיה סמוכה לברכה שפותחת בברוך, וטעות היא בידם, דהכונה במאמר סמוכה לחברתה היינו דוקא ברכת אשר יצר, וגם כי בזה שמקדימים ברכת השכוי מבלבלים הכונות הרמוזים בהם ומהפכים הסדר, ועל כן אם האדם יכול לסמוך אותה לברכת אשר יצר הנה מה טוב, ואם אי אפשר לו והוא מוכרח לברך ברכה זו של אקי, יברך ואע"ג דאינה סמוכה:

ח' **ברכת** שעשה לי כל צרכי תקנו אותה על נעילת המנעלים, דאיתא אינו יכול לעשות צרכיו וצרכי ביתו, וכיון דלבש מנעליו כאלו נעשו לו כל צרכיו ואז הוא מוכן ללכת לכל אשר ירצה, וכנז' בשלמי צבור שהבאתי זה בסה"ק בן איש חי בפרשה זו. והדבר יפלא, הנאה זו דלבישת המנעלים אינה הנאה גדולה כמו הנאת פוקח עורים ומתיר אסורים וכיוצא, דה"א לאדם לעשות צרכיו בלעדם. אמנם זאת היא הנאה מועטת דאפשר לאדם ללכת ולעשות צרכיו בלא מנעלים, דהא הערביים וכתפים ובנאים וכיוצא דרכם לעשות צרכיהם בהיותם יחפים, ורק מפני הכבוד לובש האדם מנעלים ואין זה נוגע לעיקר עשיית צרכיי, ולמה תקנו על זאת ההנאה ברכה בפ"ע, ועוד כל אותם הנאות שתקנו עליהם ברכה נצרך האדם להם אפילו אם ישאר כל היום בחדרו ולא יצא חוץ מביתו, אבל המנעלים אם ישאר בחדרו וביתו והקרקע מרוצף באבנים ומכוסה אינו צריך למנעל ויכול

זיכול לעשות מלאכתו בלא מנעל, וגם מפני הכבוד ליכא אם ישאר בחדרו ולא יצא חוצה. ולמה תקנו ברכה בפ"ע על זה :

ונראה לומר בס"ד לפ"ד רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות דברכה זו לא נתקנה בעבור הנאה הפשטית שלה הנז', אלא בעבור הנאה וטובה הרוחנית, והוא על החסד הגדול שעשה המאציל העליון בפרצופי תפארת ומלכות אשר הנהגת העולם על ידם, ואנחנו בית ישראל חיים וזונין ומקבלים השפע על ידם. וחסד גדול עשה המאציל העליון לשמור אותם מן אחיזת החיצונים ויניקתם מהם, והוא כמפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות, שיש בפרצופים של תפארת ומלכות אור פנימי ואור מקיף, והקליפות עומדים באמצע בין או"פ ובין או"מ, פניהם אל נוכח אור הפנימי ואחוריהם אל האו"מ, לפי שאין בהם כח להסתכל ולהאחז באו"מ, וכיון שהם עומדים באמצע היה להם כח להתאחז ולינק מן או"פ של פרצוף המלכות, ואז גם מן או"פ של פרצוף התפארת היו יונקים ג"כ באמצעות המלכות, לפי שהיא קרובה אל החיצונים יותר מן פרצוף התפארת :

על כן חסד גדול עשה המאציל העליון בדבר זה שלא יתגברו הקליפות ולא יהיה להם אחיזה ויניקה באו"פ הנז', והיינו בגזרת חכמתו יתברך שיהיה נמשך מן הבינה העליונה שהיא למעלה מן תפארת ומלכות אור הנקרא חשמל, והחשמל הזה מלביש את פרצופים של התפארת ומלכותו סובב אותם מבחוץ מכל סביבותיהם, וגם מתחת רגליהם, והבחינה המקפת אותם מצדדיהם נקראים מלבושים, והבחינה הסובבת מלמטה מתחת רגליהם נקראים מנעלים, ולכן כאשר האדם לובש מלבושיו יכוין אל הבחינה הראשונה, וכשינעול מנעליו יכוין אל הבחינה השנית :

ונמצא שהכונה שתכוין בעת נעילת המנעלים היא שהבינה שהיא אימא עלאה, היא הנועלת את בניה שהם פרצופי תפארת ומלכות, באור זה הנקרא חשמל, כדי שלא יהיו יכולים הקליפות להתאחז ולינק מהם, בסוד כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף, והסוד הזה נתבאר בשער הכונות בהרחבה בדף ב' ע"ג וע"ד, ואני כתבתי מהות הענין בקיצור דברים שכל אדם יוכל להבין אותם :

והנה ידעת שהברכה הזאת נתקנה על חסד גדול שעשה המאציל העליון לבטל אחיזת החיצונים ויניקתם מן פרצופי התפארת ומלכות שהם המנהיגים את העולם, ומהם אנחנו מקבלים שפע פרנסתינו וחיותינו בעוה"ז. ובאמת אין לך חסד גדול כמו זה החסד של ביטול אחיזת החיצונים ויניקתם ממקום הקדושה אשר אנחנו אחוזים בו ומושרשים בו ויונקים וזונין וחיים ממנו, ולעשות רמז ודוגמה לזה החסד העליון חייב האדם ללבוש מנעלים ברגליו לרמוז בהם על החסד הזה של המאציל העליון שגזרה חכמתו יתברך לבטל אחיזת החיצונים ויניקתם מן פרצופי תפארת ומלכות על ידי אור הנקרא חשמל הנמשך מן הבינה העליונה, שבו נועלת רגלי פרצופי תפארת ומלכות לשמור אותם מיניקת החיצונים, ולכן אזהרה גדולה בפומי מן מרן רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות, כשהאדם ינעול מנעליו יכוין אל הבחינה הזאת בחינת האור הנקרא בשם מנעלים, על שם שהוא סובב תחת רגלי פרצופי תפארת ומלכות, וכאשר העתקתי לעיל בשם רבינו ז"ל בשער הכונות :

ונמצא אנחנו בני ישראל הנולדים מפרצופי תפארת ומלכות, בעת שאנחנו לובשים המנעלים עושים בזה פועל דמיוני רמז לחסד הגדול הנז', ועל זה תקנו חז"ל ברכה בשם ומלכות על לבישת המנעלים, ולא רצו להזכיר בה שם מנעלים להדיא מפני הכבוד, אלא רמזו אותם בלשון זה שעשה לי כל צרכי, דפנימיות הדברים קאי על ענין המנעלים. ולכך ביום הכפורים וט"ב שהכל הולכים יחפים, ואין אנחנו עושים אותו היום בעצמינו פועל דמיוני רמז לחסד הזה שנעשה למעלה במנעלים, אין מברכים ברכה זו של שעשה לי כל צרכי, כיון דכל בית ישראל אין לובשים מנעלים, כדי לעשות בהם בו ביום זכר ודוגמה לחסד זה הנעשה למעלה :

ובזה מובן בס"ד הטעם שאין אומרים ביום ט"ב ברכה זו מפני כי בו ביום יש התגבורת לקליפות בעוה"ר, ולכן חוששין שלא להתגרות בהם ביום תגבורת שלהם לברך הברכה שנתקנה בעבור המנעלים שהם מורים על ביטול אחיזתם ויניקתם, אבל האבל אע"פ שמדת הדין מתוחה עליו אומר ברכה זו ואינו חושש מקנאת הקליפות מפני כי כל העולם אומרים ברכה זו והקליפות נכנעים, ויוה"כ שאני דכתיב ביה ועניתם את נפשותכם, וילפי רז"ל דאסור לנעול, משום דהולך יחף מקרי עינוי דכתיב בעינוי של דוד והאשו לו חפוי והולך יחף וכמ' בלבוש סי' תרי"א :

ובזה תנוח דעתך במאמר הנזכר בירושלמי פרק וא"ו דשבת הלכה ב' על סנדל המסומר כמה מסמרין יהיו בו, רבי יוחנן אמר חמשה כחמשה ספרי תורה, רבי חנינא אמר שבעה וכימיך דבאך, (פירוש דכתיב ברזל ונחשת מנעלך וכימך דבאך, ודריש ר"ח ברזל שבמנעלך יהיו כימיך שהם ימי השבוע), רבי הוה נותן שלשה עשר בזה ואחד עשר בזה כמנין משמרות, וכמסמרות נטועים מה משמרות כ"ד אף מסמרות כ"ד, ע"כ ע"ש. והדבר יפלא במה נחשב המנעל הזה לעשות בו רמזים כנגד דברים יקרים וקדושים, ת"א כנגד חמשה חומשי תורה, וח"א כנגד כ"ד משמרות כהונה. ובזה ניחא כי המנעל רומז על חסד גדול העליון הנז' שנעשה למעלה, וכשנועל בו האדם מכוין בו על דבר קדוש ועליון שהוא אור הנקרא חשמל הנמשך מן הבינה :

ולכן בסדר נעילתו תמצא פלוגתא בגמרא דשבת דף ס"א בין החכמים, ובעבור זה תקנו הפוסקים ז"ל לצאת ידי חובת המחלוקת ע"י שילבש תחלה של ימין ולא יקשרנו, ואח"כ ינעול של שמאל ויקשרנו, ואח"כ יקשור של ימין, וביאר רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות סוד פלוגתא שיש בזה והתיקון שעשו הפוסקים ז"ל, ומזה תבין שנעילת המנעל יש בה סוד כמוס ועמוק, וממילא תדע כי לא נתקנה הברכה בעבור הפשט של הנעילה כאשר כתבנו בתחלת דברינו, ומה שלא פירשו בה נעילת המנעלים בפירוש מפני הכבוד וכדאמרן :

ודע כי יש עוד שני ברכות כיוצא בזה שנתקנו בעבור כונת הנאת הסוד שיש בהם דוקא, והם ברכת מלביש ערומים וברכת הנותן ליעף כח, שנתקנו על מלבושי הנפש, וכמפורש בשער הכונות, וכתבתי דבריו בסה"ק בן איש חי בפרשה זו אות ח' ע"ש :

ט **פיסם** המנהג שהנשים מברכים שלא עשני גויה שלא עשני שפחה בשם ומלכות, דלא כהגאון יעב"ץ ז"ל, ומברכים שעשני כרצונו בלא שם ומלכות, וכמ"ש הפר"ח ז"ל :

וברכת שלא עשני גוי זו נוסחה אמיתית שהביאה מרן ז"ל בב"י מן גמרא דמנחות דף מ"ג, וכן הרי"ף בסוף פ"ט דברכות הביא נוסחה זו, וכן בסידור רבינו עמרם גאון וכ"כ באגודה, ומה שתראה באיזה דפוסים בהרא"ש וגם בש"ע שעשני ישראל או שעשני יהודי זה השינוי הוא מן המדפיסים, כי נתפחדו שלא יעשו עליהם עלילה כאשר עשו בזמן אחד בויכוח

שהיה

שהיה בין היהודים לנוצרים לכך שינו ולא הדפיסו שלא עשני גוי, וכ"כ הרב מג"א ז"ל ס"ק ט' נ"ל שלא עשני גוי וגירסת שעשני יהודי שינוי מן המדפיסים ע"כ, וכ"כ הרב מאמר מרדכי ז"ל ראיתי בש"ע בשני דפוסים שכתוב שם שעשני יהודי, ונראה דעיקר הנוסחה שלא עשני גוי ומה ששנו בש"ע שעשני יהודי הוא נראה שהוא מפחד האומות, והראיה ששנוי זה לא מצאנוהו אלא בש"ע שנדפס בויניציא ומנטובה ושינוי המדפיס הוא. שהרי בבית יוסף לא הזכיר נוסח זה כלל עכ"ד יע"ש :

ודע כי הברכות שלא עשני גוי ושלא עשני עבד ושלא עשני אשה, הכונה שאנחנו מודיעים בזה שאנחנו שמחים ומרוצים בעול מצות ואינם מוטלים עלינו מצד ההכרח, דלכך אנחנו מברכים ומשבחים להשי"ת שהעמיס עלינו מצות הרבה ולא פטר אותנו כבני נח או כעבד ואשה, ובאומרו שלא עשני אשה יכוין לברך את השי"ת שעשהו איש שיש לו זקן ולא אשה שאין לה הדרת פנים זקן, כי ההיכר הגלוי המבדיל בין איש לאשה הוא הזקן, ובברכה זו שמכוין בה בדבר זה נותן כבוד לזקן ובשכר זה יאירו בו אורות דיקנא עלאה קדישא, והזהר בזו הכונה והיא נקיה וקלה :

ומה שנתקנו ברכות אלו בלשון שלילה היינו כדי להכניס בזה שתי משמעות, הא' היא כדאמרן והב' הוא ר"ל שלא נתחלפה נשמתינו בעת השינה בנפש גוי או עבד או אשה ולא נדבקו ביחד וע"ז :

יו"ד **ברכת** המעביר חבלי שינה אע"ג דברכה זו נתקנה על סוד כמוס עכ"ז אם בשעה שהוא מברך אותה גוברת עליו השינה ומתנמנם קצת ימתין עד שתעבור שינתו לגמרי ואז יברך אותה :

י"א **כתב** הרב מג"א ז"ל גבי אונן לא יברך ברכות השחר אחר קבורה, וכונתו מפורשת בלבושי שרד ומחצית השקל, אך האחרונים ז"ל חלקו על המג"א ז"ל בזה משום דברכות על מנהגו של עולם נתקנו וכן הוא דעת רבינו הגדול האר"י ז"ל דעל מנהגו של עולם, ובספה"ק רב פעלים חלק שני באו"ח סי' ח' הבאתי דין זה והעלתי דיברך אחר קבירה ואין חוששין בהאי גוונא לספק ברכות כיון דאתי האי דינא כפי סברת רבינו האר"י ז"ל, ושם הבאתי דברי הרב זרע אמת ז"ל א"ח סי' י"ג דף כ"ו שכתב דסברת המג"א דס"ל אונן לא יברך אחר קבורה אתיא כהלכה גם למ"ד וכו', ודחיתי דבריו אלו אחר מחילת כבודו בטוב טעם ודעת, ועוד דמצינו כל האחרונים לא סברי כדעתו של המג"א כדסבר איהו ע"ש :

ודע דיש תמיהין על סברה זו האמיתית דס"ל על מנהגו של עולם נתקנו, ולכן שעשה לי כל צרכי יברך האבל, ורק ביוה"כ וט"ב אין מברכים אותה מפני שכל העולם יחפים וכמפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל, שזה תינח בברכות דלשונם יתבאר ויתפרש על מנהגו של עולם כגון פוקח עורים ומתיר אסורים וכיוצא, אבל ברכת שעשה לי כל צרכי דקאי על עצמו שהוא מדבר בעד עצמו איך תתפרש בברכתו על אחרים אם הוא אסור לנעול. ותרצתי להם דגם על עצמו תבא נכון הודאתו וברכתו כי בכל ימות השנה נוהג בו בעצמו מנהגו של עולם במנעלים, ואותם הימים של אבלות בטלי במיעוטייהו וחשיב כאלו הוא חולה ולא קם ממטתו בשבעת ימים אלו, אך עכ"ז ביוה"כ וט"ב כיון דכ"ע לא שייכא גבייהו הנאה זו דמנעלים לכך לא יברך ברכה זו, דאין לחשוב ולצייר דכ"ע חולים ושוכבים על מטתם בלילה וביום :

אי נמי כך כונתו שעשה לי כל צרכי בכל הימים במנעלים, כפי הטובה שנוהג עם העולם לעת עתה, ונמצא הוא מודה ומברך להשי"ת על טובה שמטיב לו לעצמו ועל הטובה אשר מטיב לעולם עתה, ולכן ביוה"כ וט"ב לא יברך כי אין מנהג של טובה זו נוהג בעולם עתה יען כי כולם יחפים :

או יובן הכונה ע"ד שאמרו בסומא שמברך על המאורות בשביל שמאירים לאחרים ועי"כ ישמשו אותו ונמצא דהוא עצמו נהנה מן המאורות ונח לו בטובתם, כן כאן מה שאחרים נועלים ועי"כ נח לו בשמושם שמשמשין אותו נחשב נעילתם במנעלים הוא צרכו כאלו הוא נועל ונהנה בטובת המנעלים :

י"ב **נמצא** כתוב בסידור דרך החיים בשם הגאון מהר"א מווילנא ז"ל, אע"ג דאין מברכין שעשה לי כ"ל ביוה"כ וט"ב משום דאין נועלים בהם, יכול האדם לברך ברכה זו כשנועל מנעליו תכף בלילה במוצאי יוה"כ ויום ט"ב בתחלת הלילה, והוא דין חידוש מאד שלא נזכר זה בדברי הראשונים והאחרונים, ורק מצאתי לו חבר בחידוש דין זה להרב מאמר מרדכי ז"ל בסי' מ"ו סוף סק"י וז"ל, ולענין שאר ברכות נראה דאף משחשיכה אם נהנה כגון שלבש או הלך וכיוצא משחשיכה חייב לברך כן נ"ל להלכה, ולא נתבארו דברים אלו בדברי האחרונים שכבר נהגו בכל המקומות לברך כל ברכות אלו על הסדר בין נתחייבו בין לא נתחייבו עכ"ל, הרי גם הרב מאמר מרדכי ז"ל אזיל בשיטת מהרא"ו ז"ל, ועל אשר נהגו בטענה זו דלא נזכר דין זה באחרונים לא תיקן כלום. ובאמת יש להתפלאות מדין זה דפירשו רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות שלא יברך ברכה זו ביוה"כ וט"ב אמאי לא סיים שימתין לברך אותם בלילה תכף כשנועל, אלא מוכרח לומר דין זה ליתא ולא יברך כלל אחר חשיכה, ובתשובתי הנז' הבאתי דברים אלו גם הבאתי דברי הגאון מהרש"ק ז"ל בשנות חיים סי' פ' דף כ"ב, שכתב אפילו לעת הערב יכול לברך אותם אם לא ברכם מקודם, ושם פקפקתי בדברי מהרש"ק אלו, ועשיתי טעם נכון שלא לברך, וגם ע"פ הסוד עשיתי טעם נכון דאין לברך שעשה לי כל צרכי אחר חשיכה קודם חצות לילה ע"ש :

י"ג **מה** שאומרין בבקשה שבסוף הברכות, ואל תביאני לידי חטא ולא לידי עבירה, מקשים על זה הול"ל ולא אבא לידי חטא, ואיך יאמר ואל תביאני וכי ס"ד שהקב"ה יביאהו לידי"כ, ואע"פ שאמרו הבא להטמא פותחין לו, לא אמרו מטמאין אותו, ועוד הא ארז"ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, נמצא האדם הוא צריך להפריש עצמו מן חטא ועבירה. והתשובה לזה פרשנו במ"א הכונה אל תביאנו לדבר שאפשר שיבא בו לידי חטא, כגון הא דאמרו בגמרא דהוה שביל שיש בו בית זונות, ולא רצה אותו חכם לילך בו, אלא רצה לילך בשביל ע"ז דחשש פן אם ילך שם יתגרה בו היצה"ר ויחטיאהו, וכן כיוצא בזה שמתפלל שלא יזמין לפניו מעשה ודבר שאפשר שיהיה היצה"ר מחטיאהו בההוא דבר, ונקיט חטא על שוגג ועבירה על מזיד, אי נמי חטא על הרהור ועבירה על מעשה, ובשם גורי האר"י ז"ל כתבו חטא פלוני עבירה פלונית, והלב מהסס בזה :

ותרחיקני מיצה"ר זה היצה"ר שהוא נקרא מלאך רע הבא מן הקליפה תעזרני להתרחק ממנו, אבל אה"נ אם היצה"ר נתגרה בו צריך הוא להלחם בו. ואמר וכוף את יצרי להשתעבד לך זה יצה"ר החמרי שמתהווה מן חומר האדם שהוא מזוהמת הנחש הקשורה באדם מצד התולדה. ואמר עוד ותתנני היום ובכל יום לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי, הכונה בדברים אשר רק בעיניך המה שאין נראין ונודעים לאחרים, ובעיני כל רואי הם דברים הנגלים, תתנני באלה ואלה לחן לחסד ולרחמים, נקיט שלשה כנגד שלשה קוין שהם ימין ושמאל

ושמאל ואמצע וכן הם סוף תוך ראש הנרמזים בסתר עליון כתוב יושב בסת"ר עליון בצל שדי יתלונן:

ואומרין וגמלנו חסדים טובים וחותם בא"י גומל חסדים טובים לעמו ישראל, נראה זה הוא ע"ד מ"ש בברכת אבות של תפלת העמידה גומל חסדים טובים, שכתוב בשער הכונות דף ל"א ע"ד הכונה של חסדים הוא בסוד חסדי דוד הנאמנים, ונקראים טובים לפי שהם ממשיכים שפע אל היסוד צדיק יסוד עולם הנקרא טוב בסוד אמרו צדיק כי טוב, והם ג"כ טובים כמוהו עכ"ל ע"ש, וכן יש לפרש כאן בקשה זו של גומל חסדים טובים, וגומל הוא מלשון ויגמול שקדים פירוש מוליא חסדים טובים אלו לעמו ישראל להשפיע להם מהם, וכמ"ש בשער הכונות בברכה א' של העמידה:

י"ד **בבקשה** הנ' כתב בש"ך שלא יוסיף על מנין י"א לשונות שהם מעזי פנים ומעזות פנים מאדם רע מיצר רע מחבר רע משכן רע מפגע רע מעין הרע מלשון הרע מדין קשה ומבע"ד קשה בין שהוא בן ברית וכו' והו לא שהם כנגד י"א סממני הקטורת וכו' ע"ש. והרב מנחת אהרן כלל ה' אות ז"ך כתב דמנהג העולם להוסיף עוד כתוב במחזורים, והעלה הנכונה בזה הוא דאחר שיאמר מנין י"א הנז' יאמר וכן יהרמ"י או"א שתצליני היום ובכל יום ויום ממלשינות מעדות שקר משנאת הבריות מעלילה ממיתה משונה מחלאים רעים ממקרים רעים, נמצא בזה מזכיר מנין י"א וגם שאר לא תחסר בקשתו על הצלתו מהם ע"ש, ויפה כתב שלא תחסר לו הבקשה אשר טוב לו לבקש גם על הצלתו מאותם דברים רעים הנזכרים, ועל זה נאמר הרחב פיך ואמלאהו כי העת ראוי לכך שהוא עת רצון:

ט"ו **מה** שמבקשים ביהי רצון הנז' הצלה מדינה של גיהנם היינו על גיהנם בחיים, דידוע דאיכא ירידה לנפש בגיהנם בעודה בחיים בעוה"ז, והוא דאיתא בשער מאמרי רשב"י פ' נח, דהרשע כאשר הוא חוטא הוא מוריד נשמתו בגהינם בהיותו בחיים, ולכן בחייו קרוי מת, וכאשר יהיה רשע גמור אז גמר להפיל נשמתו בגהינם, ואם תאמר והרי אנו רואין אותו שהוא בחיים ואיך נקרא מת, והתשובה היא כי שתי בחינות נשמה יש באדם, והתחתונה נכנסת בפנימיותו והעליונה נשארת בבחינת צלם מקיף על ראשו, כמ"ש אך בצלם יתהלך איש, ובעת שהוא חוטא ויורדת נשמתו מדרגה התחתונה ממנה אל תוך גהינם, כך נכנסת בפנימיותו המדרגה התחתונה של נשמתו העליונה הנקראת צלם, וכפי הבחינות שיורדת נשמתו התחתונה בגהינם, כן בחינות מדרגות יורדות מנשמתו אל תוך גופו להחיותו, וכאשר גמרה התחתונה לצאת מתוכו ולרדת לגהינם נגמרה גם נשמתו העליונה ליכנס בגופו, ואם עוד יוסיף לחטוא אז גם זה יורד מטה מטה לגהינם מדרגה אחר מדרגה וכו', ועליו נאמר ונכרתה הנפש ההיא וכו' עכ"ד ע"ש, ובזה יובן בקשה זו שמבקשים הצלה מדין גהינם שלא תרד הנשמה בחיים לגהינם:

ט"ז **ידקדק** בברכת התורה לומר אותה בכונה גדולה, ויכוין שהוא פוטר בברכה זו כל לימוד שילמוד בתורה שבכתב ובתורה שבע"פ מאותה שעה וכל היום כולו, וגם בלילה הבא אחר אותו היום עד שישן בה שינת קבע, ועי"כ אחר שישן בלילה שינת קבע ויקיץ, צריך לברך מחדש ברכת התורה וכעזה"ד:

יז **כתב** במנחת אהרן ז"ל כלל ה' אות ל"א אחר הפרשה של ברכת הכהנים שאומרין אחר ברכת התורה טוב ונעים לומר ג"כ איזו משנה השגורה בפיו, וכן איזה לשון מדרש וש"ס, למען הברכה תשרה לתשב"כ וגם לתשבע"פ, ולייחדן ביחודא שלים, ואם בקי בחדרי החכמה יאמר ג"כ איזו בבא מפרקי ס' יצירה וכו' וכן הזהירו האחרונים עכ"ל, ואני אומר אחר פרשת כהנים משנה א' דאבות משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים ונביאים מסרוה לאנשי כנה"ג הם אמרו שלשה דברים הוו מתונים בדין והעמידו תלמידים הרבה ועשו סייג לתורה, שמעון הצדיק מאנשי כנה"ג היה אומר על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל ג"ח, תנא דבי אליהו זכור לטוב כל השונה הלכות בכל יום מבטח לו שהוא בן עוה"ב, שנאמר הליכות עולם אל תקרי הליכות אלא הלכות, אר"א אר"ח תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך אל תקרי בניך אלא בוניך, רחב"ע אומר רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות וכו':

ובשבת מוסיפין אחר המשנה הנז' משנה א' דבמה מדליקין, והנה בה שש משניות חלולות של משנת ק"י מלכות של שבת שהם ארבע בחוץ ושתים שהם ארבע בפנים, ודי בזה, ואין צריך להשלים כל ההלכה כולה, וביו"ט מוסיף בילה שנולדה ביו"ט ב"ש אומרים תאכל וב"ה לא תאכל:

י"ח **מה** שאומרים נותן התורה לשון הווה, ואין אומרים נתן לשון עבר היינו כי השי"ת הבטיח את ישראל שלא תשכח התורה מהם, וכמ"ש לא תשכח מפי זרעו וכנז' בגמרא, נמצא השי"ת משפיע לנו כח זכירה של התורה בכל עת והוא נותן אותה בלבינו בכל יום שלא תהיה שכוחה מאתנו, והרב ש"ך ז"ל דף כ"ז כתב בשם הרב ע"ז ז"ל מה שתקנו לחתום בא"י נותן התורה שיש במשמעותו לשון הווה ולא נתן בלשון עבר, הכונה הוא שהשי"ת נותן לנו תמיד בכל יום תורתו, דהיינו שאנו עוסקים בה וממציא לנו הוא יתברך בה טעמים חדשים, וכמ"ש רז"ל על פסוק דדיה ירווך בכל עת מה התינוק הזה וכו' ע"כ:

קונטרים חוט המשולש.

אמר המחבר יצ"ו קודם שאכתוב הלכות ש"ר לפי שתי נוסח, ראיתי נכון להביא בספר הזה שלשה תשובות מן ספה"ק סוד ישרים, מפני כי התשובות אלו שייכים לענייני התפלה והעבודה אשר אנחנו עסוקים בהלכות שלהם בספר הזה, וקראתים בשם קונטרס חוט המשולש. והנה שאלה ותשובה הראשונה כבר נדפסה בספה"ק סוד ישרים שנדפס סוף ספה"ק רב פעלים ח"ב דף קכ"ז ע"ג וזה הועתק:

שאלה. יורינו לנו מורינו בענין זה שאנחנו נבוכים בו כי מצינו בעץ חיים שער המלכים פ"ו שכתב כל עבודתינו ומצותינו הם בזו"ן, ומצינו בספר עולת תמיד שכתב רבינו מהרח"ו ז"ל שכל עבודתינו היא לא"ס ב"ה, ואחלה פני קדשו להגיד לנו את דרכינו איך תהיה כונתינו בתפלתינו ובמצותינו. ואנחנו לא נדעה איך תהיה מערכת כונתינו ושכמ"ה:

תשובה. בזוה"ק בהקדמת בראשית דף י"ב איתא וז"ל, פקודא תליתאה למנדע דאית אלקא רברבא ושליטא בעלמא ולייחדא ליה בכל יומא יחודא כדקא יאות בהינון שית סטרין עלאין ולמעבד לון יחודא חדא בשית תיבין דשמע ישראל ולכוונא רעותא לעילא בהדייהו וכו', וכתב הרב בעל מקדש מלך ז"ל שם וז"ל, אלקא רברבא וכו' הוא א"ס ב"ה המתלבש בשם קדוש דז"א דאצילות, ובהיותו שם נקרא אלקא רברבא ושליטא, כי כח א"ס ב"ה מתגלה בז"א, וכמ"ש וידבר ה' אל משה הוא א"ס הנקרא הוי"ה בהתלבשותו בז"א, כי קודם התלבשותו אין לו שם ולא נקודה, אמנם בהתלבשותו בז"א שהוא אוחז בשיעור קומתו

קומתי את כל האצילות עילא ותתא. אז נקרא אלקא רבא ושליטא בעלמא וכמ"ש בתיקונים בגדולה אתקרי א"ס גדול ובגבורה גיבור ובגלא מארי נצחן וכו' הרי כי בהתלבשותו בגדולה וכן בגבורה אתקרי גבור וכן בהתלבשותו בתפארת איקרי הוי"ה כלומר בהתלבשותו בתפארת אקרי א"ס הוי"ה שהוא היה הוה ויהיה, ונמצא דכונת רז"ל בספרי שאמרו אליו ולא למדותיו הכונה הוא דאין אנחנו מכוונים לגדולה מצד עצמה אלא לא"ס הנקרא גדול בהיותו מלובש בגדולה, או להא"ס הנקרא גבור בהיותו מלובש בגבורה. אבל לכוין אל הא"ס בעצמו בלתי התלבשות זה א"א כמוס ענין כי הא"ס ב"ה אין בו לא שם ולא נקודה, דרק בהיותו מלובש במדותיו הוא נקרא גדול גבור ונורא בשם הבחינה שהוא מלובש בה. וכשאנחנו אומרים הגדול הגבור והנורא, הכונה הוא על אור הא"ס המתלבש בגדולה או בגבורה וכן רחום וחנון הכל הוא על הא"ס המתלבש במדה ההיא עכ"ל:

נמצא בכל מקום שאנו מכוונים בשום שם משמות הקודש צריך לכוין אל הא"ס המתלבש תוך אותו השם שהוא המחיה אותו ולא נקרא שם הוי"ה או שם אדנ"י וכיוצא אלא מחמת אור א"ס שבתוכו שהוא האדון והאלוק האמיתי, ואם ילוייר ח"ו שיסתלק אור א"ס מאותו השם יתפרדו האותיות ולא ישאר אותו השם כלל. וא"כ כשאנו מכוונים בשם מהשמות אנו מכוונים אל הא"ס שבתוכם כי לא נצטרף ונקרא השם אם לא בכח הא"ס שבתוכו כמ"ש בתיקון כ"ז, ודבר זה מפורש יוצא בכמה מקומות בזוהר ותיקונים ור"מ. פקח עיניך וראה נוסח התפלה שסידר רבינו הרש"ש ז"ל לאומרה בחצות לילה וז"ל, יהר"מ ה' או"א שימשך מן הא"ס ב"ה אור ושפע גדול לשורש יחידה העליונה המלובש בעתיק והריך דא"ק, ומשם ימשך השפע ההוא לפרצוף חכמה דא"ק ושיתפשט פרצוף החכמה דא"ק עם אור הא"ס מלובש בו להתלבש בפרצוף מלכות דמ"ה וב"ן וכו' וכו'. ואתה המשכיל שים עיניך ולבך אל הדברים הנזכרים איך הם מסודרים בכמה פרטים של המשכות והארות והתלבשות מדרגא לדרגא, וכן תבין את אשר לפניך ימצא חכם ויסתפק, ותפלה זו דחצות לילה היא הובאה בספר אמת ליעקב ניניו ז"ל:

ולכן כתב רבינו מהרח"ו ז"ל בריש ספר עולת תמיד וז"ל, האצילות הוא עולם הספירות ויחודם בא"ס הוא ע"י העולמות המתפשט בהם וכו', וכל תפלותינו הם לא"ס ב"ה, אך להיות שאין אנחנו יכולים לכנותו בשום כינוי ושם, לזה אנחנו מתפללים על ידי הספירות, כי שם שיכי הכנויים והשמות כי כל הכנויים והשמות הם בתוך העולמות המתפשט בספירות וכו' עכ"ל. וכן כתב רבינו זלה"ה בשער ההקדמות וז"ל, והנני מבאר לך בקיצור ענין כללות כל כל העולמות ושים דעתך בזה מאד, הנה בבחי' בחינות נפרט כל מה שיש בעולמות, הלא הם בחינה ראשונה היא בחינת הא"ס הוא המאציל העליון האמיתי אשר האציל כל העולמות כולם, וכל העולמות הנאצלים והנבראים והיצורים והנעשים כולם נאצלו ממנו והם עילות עלולות ממנו כולם כאחד, והבחינה השנית הם כל העולמות הנזכרים כולם כאחד, ויש בהם עצמות אורות המתפשט מן הא"ס בתוכם להאירם ולתיותם, ודבר זה נמשך בכל העולמות מן הנקודה הראשונה העליונה שבכולם ועד נקודה התחתונה וכו', והמשכיל כאשר יפקח עין שכלו יבין איך כל העולמות בחינה אחת לבושי הא"ס, והא"ס מתלבש בתוכם וגם סובב עליהם ומחיה את כולם ואין דבר יוצא חוץ ממנו והכל בחינה אחת וכל העולמות נקשרים במאציל ודי בזה כי אין ראוי לגלות יותר בענין דרוש זה עכ"ל ע"ש:

ואחרי שידעת כל זה אשוב לדבר אליך בדברים שכתב רבנו מהרח"ו ז"ל הנז"ל שכתב כל תפלותינו הם לא"ס ב"ה, הנה כונתו לומר כי אל א"ס אנחנו מעלים כונות התפלה והברכות ולמוד התורה וקיום המצות וכל דבר שבקדושה כדי להוריד שפע וברכה מאתו מדרגא לדרגא עד סיפא דכל דרגין, יען כי כבר ידוע שהנצוץ ההוא הנמשך ומתפשט מן א"ס הוא נתלבש בכח נצוץ אחר נברא והוא נשמה דקה מאד הנקרא יחידה, שזו היחידה יש בה שרשי כל הי"ס והוא קוץ היו"ד דשם הוי"ה הכולל אשר בו שורש כל הארבע אותיות דהוי"ה, והנה אור הבחינה הזאת דקוץ היו"ד של הוי"ה הכולל הוא נמשך ומתפשט תוך המוחין דכל הפרצופים מדרגא לדרגא עד סיפא דכל דרגין שהוא עד תוך המוחין דזו"ן ונעשה הכל אחדות אחד, ועיין בנוסח ליקבה"ו שסידר רבינו הרש"ש ז"ל:

נמצא אור א"ס טמיר וגניז בכתר ומתלבש בעשר ספירות דאצילות, אך הוא מתגלה בתפארת ומלכות שהם זו"ן, יען כי הם סיפא דכל דרגין, ולכן ז"א נקרא הוי"ה סתם, והשתא בין תבין מדעתך כי באמת הגם שאנחנו מכוונים בתפלה וברכות בחבור הוי"ה אדנ"י שהם זו"ן, וכן נמי מפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל שאנחנו נקראים בנים לזו"ן דאצילות כי הוא אלקינו, עכ"ז הנה אנחנו באמת מעלים כונתינו לא"ס וכל תפילותינו הוא לא"ס יען בזו"ן שהם אלקינו בתוכם אור א"ס, מפני כי בעתיק דא"ק שלהם מלובש הא"ס, והוא סוד קוץ היו"ד דהוי"ה הכולל אשר בו שורש כל הארבע אותיות ההוי"ה, ואז הזו"ן נקראים על שם בחי' א"ס כי נעשה הכל אחדות אחד, וכאשר תראה שתואר אדם עקרו בנשמה והגוף נקרא בו, וכן תמצא שאתה מדבר עם ראובן ותבקש ממנו איזה דבר ואע"פ שאתה רואה דבורך הוא עם הגוף ובקשתך היא ממנו, הנה באמת כאשר תשכיל תדע שדבורך הוא עם הנשמה שבו שהיא המחיה את הגוף והיא שומע ומדבר ועושה כל פעילותיו בכוחה, וכן הענין כאן, כי א"ס היא נשמה לכל הנשמות והוא טמיר וגניז בתוכם ומחיה את כולם, ולכן אליו אנחנו מעלין כונת התפילות והמצות וכל דבר שבקדושה:

ועל כן אמר דוד הע"ה שויתי ה' לנגדי תמיד, כי ישים האדם תמיד ההוי"ה נגד עיניו כי בקוץ היו"ד והארבע אותיות הוי"ה רמוז הכל וכלול הכל מן אור א"ס עד סוף כל דרגין והכל באחדות גמור, וכן כתב בשער רוה"ק דף ט"ל וז"ל, קלורו של דבר ישים שם ההוי"ה בארבעה אותיותיו לנגד עיניו ויכוין ליחד וכו' ע"ש. והכי איתא בזו"ח וז"ל ואיהו דמיחד י' בה' ו' בה' ולא אתקריאי הוי"ה אלא ביה, וכן אדנ"י וכן אלקי"ם וכן אהי"ה ומיד דאסתלקת מנייהו לית ליה שם ידיע ע"ש, א"כ בזכרינו שם ההוי"ה ושאר השמות נכללו ג"כ כח הא"ס המייחדם, כי הוא נשמה לכולם ומחיה את כולם:

נמצאת אתה למד שהמתפלל ואומר יהר"מ ה' או"א הנה שהוא מתפלל לז"א, הנה הוא מתפלל לא"ס המסתתר בו בהתלבשית כל הפרצופים שקודם ממנו, שכולם נכללים בשם הוי"ה ב"ה כאמור, כי מבלעדי א"ס אין כל מאומה בידו, ובקראינו לז"א ונדבר עמו בתפלה וברכות ותשבחות והודאות הרי אנחנו קוראים ומדברים אל כל הפרצופים כאחד עם אור א"ס המסתתר ומתלבש בהם שהוא נשמה לכל, ושים עיניך ולבך היטב כמ"ש רבינו ז"ל בעץ חיים בענין האצילות הטעם שנקרא מחשבה ורצון ויאיר לעיניך הדברים יותר:

וכן תמצא מפורש בתיקונים דף ג' וז"ל לקביל אלין אזכרות דאינון יאהדונה"י בין בק"ש בין בצלותא בין בשירות ותשבחות והודאות דבכל אזכרה דיפיק מפומוי בכל אתר ובכל מלה צריך לכוונא דבור באדנ"י קול בהוי"ה וליחדא לון כחדא ביחודא דאיהו יחיד ועלם דמחבר לון ומיחד לון כחדא, וביה צריך הכונה דלא תליא למימר ביה קול ודבור אלא מחשבתא עכ"ל. הרי מבואר דהגם שאנחנו מזכירים בהודאות ותפילות שמות זו"ן, צריך לכוין במחשבתינו אל

אל הא"ס שהוא היחיד ונעלם דמחבר לון ומיחד לון כחדא, יען כי כל הפרצופים העליונים עם אור א"ס המתלבש בהם שהוא נשמה לכל הנשמות הכל נכלל בשם הוי"ה ב"ה :

ולכן סוד היחוד האמיתי של זו"ן שהם סוד קול ודיבור הוא להעלות מ"ן מזו"ן לאו"א ומאו"א לא"א ומא"א לעתיק עד א"ס ב"ה, כי לו לבדו הכח והגדולה והממשלה להשפיע בנאצלים, וכמו כן צריך להמשיך שפע מן א"ס לעתיק ומעתיק לא"א ומא"א לאו"א ומאו"א לזו"ן ועל ידי שפע הא"ס שמקבלים זו"ן על ידי או"א יהיה זווג זו"ן וכאשר תמצא הדבר מפורש בעץ חיים שער מ"ן ומ"ד פרק ז' שכתב שאין זווג דזו"ן אא"כ יהיה זווג ההוא נמשך מלמעלה עד א"ס, כי הוא לבדו יש לו כח לחדש תמיד לפי שאין לו סוף, משא"כ בנאצלים שאין להם אלא לעצמן מה שניתן להם מלמעלה, וז"ש כונת יחוד ק"ש באמיתות, שכבר נודע שהוא בחינת זווג או"א כדי לתת מוחין חדשים לזו"ן כדי שיוכלו להזדווג, וצריך לכוין בק"ש להעלות כל הזווגים עד א"ס, כי ז"א יקבל מאו"א ואו"א מא"א וא"א מעתיק וכו' עד א"ס עכ"ד זלה"ה ע"ש :

והשתא כין תבין, דהגם דאנחנו מזכירים בתפלתינו שם אחד מהשמות השייכים לפרצופים אחרים העליונים מפרצוף ז"א, אין כונתינו לדבר ולבקש בפרטות מהפרצופים העליונים אלא אנחנו מדברים עם ז"א ומבקשים שישפיע לנו בפרטות מאותו הפרצוף שאנחנו מזכירים שמו מאחר כי אותו הפרצוף הוא מלובש בז"א, וכאשר כתבנו שכל הפרצופים העליונים כאחד עם אור א"ס שבתוכם, הכל הם מלובשים תוך ז"א :

ובזה תבין ענין הבקשה שכתב בשער הכונות של יהא רעוא מן קדם ע"ק וכו' שאומרים אותה קודם הסעודה, שבאמת גם בזה צריך האדם לכוין שהוא מדבר עם ז"א ע"ד שאמרנו, ולא ליחד הדבור הזה לע"ק לבדו כאלו הוא מדבר ומבקש ממנו בפרטות בלתי התלבשות ז"א דזה אי אפשר להיות, אלא צריך להיות הכל על ידי ז"א, ואע"פ שבבקשה זו האדם מבקש ומתפלל על הז"א עצמו להמשיך לו שפע אורות ומוחין, לא איכפת. וכבר עשיתי לך משל לזה שתצייר בשכלך אם אתה מדבר עם ראובן ומבקש ממנו שישים לב על דבריך להבינם, אע"פ שאתה רוצה פעולה זו מן הלב ואתה זוכר בפיך את הלב שלו, הנה זאת הפעולה אינו עושה אותה הלב עצמו אלא נעשית ע"י כח הנשמה של ראובן, אך בגלוי אתה מדבר עם גופו של ראובן שהוא עומד לפניך שאתה משים פניך כנגד פניו ומדבר עמו, וכן הענין כאן, והבן בדברים :

וכבר ידוע מ"ש רבינו האר"י זלה"ה דאזן אריך אין התפילות פועלים בה וכו' באד"ר ע"פ הטה ה' אזנך, בז"א אתמר, והכונה הוא דאין אנחנו יכולים להשיג להעלות קולינו בתפלתינו אלא עד ז"א ולא יותר למעלה והטעם מפורש בדברי רבינו האר"י זלה"ה בשער מאמרי רשב"י בפרשת תרומה כי א"א הוא רחמים פשוטים ואינו משתנה כלל, אמנם ז"א יש בו דין ורחמים וכאשר יחטאו בעולם התחתון יעלה קולם באזניו יתמלא דין עליהם, וכאשר יגיע לאזניו כי שבו בתשובה, הרחמים גוברים, כי אז ז"א יתקן עצמו על ידי צעקת התחתונים כי שבו מדרכם הרעה ויאיר אליו א"א בעינא פקיחא טבא ואז יתבטלו הדינין עכ"ד ע"ש, ונמצא שהתפלות והצעקות עדין יבואו והוא מתתקן על ידם לקבל שפע מא"א דהיינו מאור א"ס שבתוכו ונמצא שאזן א"א הוא לצורך ז"א לשמוע קולו להאיר לו ואין אנחנו יכולין להעלות קולינו עד שם, וכמ"ש רבינו ז"ל שם :

אשר על כן בכל תפלה ובקשה שתהיה אפילו בתפלת יהא רעוא הנז' אנחנו מדברים עם ז"א ומעלים קולינו ותפלתינו עדיו, והוא יעלה קולינו ותפלתינו לאזן העליונה, ומשם עד א"ס כדי לעשות הפעולה אשר אנחנו מבקשים כי הכל מלובש בז"א וכלא חד. ולכן תמצא בסדר התפלה המתוקנת מרבינו הרש"ש ז"ל בתיקון חצות שהיא מתחלת כך, יהר"מ ה' או"א שימשך מן הא"ס וכו' ע"ש, הנך רואה הבקשה היא משם הוי"ה ב"ה, ואומרים שימשך מן א"ס וכו', ואע"ג דשם הוי"ה בסתם הוא בז"א, כי אנחנו מכוונים בשם הוי"ה בקול ודבור שהוא שלוב הוי"ה אדנ"י, הנה כבר אמרנו שהכל נכלל בו, וגם א"ס הגנוז ומאיר בכתר הוא מלובש בו, ונמצא באמת ענין הבקשה הנז' הוא שאנחנו מבקשים מן א"ס שימשך ממנו אור גדול לשרשים העליונים וכו', אך אין אנחנו יכולים לומר הבקשה בלשון זה יהר"מ א"ס שתמשיך אור גדול ושפע גדול לשרשים וכו', שא"כ נמצא אנחנו מדברים עם א"ס לבדו ומבקשים ממנו בפרטות בלתי התלבשות הפרצופין, וזה אי אפשר להיות כי אין לנו יכולת בזה, אלא צריך שיהיה הדיבור והבקשה אל א"ס בבחינת התלבשותו בכל הפרצופין עד זו"ן שהם סופא דכל דרגין, והתלבשות הזה נכלל בשם הוי"ה ב"ה שהוא קוץ היו"ד, וארבע אותיות שהם כוללים מן אור א"ס דטמיר וגניז בכתר עד זו"ן, לכן אנחנו מיחדים הדיבור והבקשה על שם הוי"ה ב"ה, אך באמת המקור של המשכת השפע והארה הוא מן א"ס המאציל הכל, ולו לבדו הכח להשפיע בנאצלים כולם ולחדש שפע תמיד, וכאשר אנחנו מבקשים הבקשות שלנו הדברים עולים לאוזן ז"א בסוד הטה ה' אזנך ושמע, ומשם יעלו ויגיעו מדרגא לדרגא עד א"ס, ואז משם תהיה הפעולה שימשך השפע מן א"ס לעתיק ומעתיק לא"א ומן א"א לאו"א ומן או"א לזו"ן ומהם יגיע לנו, וזכור תמיד הכלל הזה שכתב רבינו האר"י זלה"ה והוא, כלל של דבר ישים האדם שם ההוי"ה נגד עיניו כמ"ש שויתי ה' לנגדי תמיד כי בו נכלל הכל אור המאציל והנאצלים כולא חד :

וזכור נא תמיד מ"ש רשב"י זיע"א באדרא רבא וז"ל, כללא דכל מילין עתיקא דעתיקין וזעיר אנפין כולא חד כולא הוה כולא הוי כולא יהא לא משתני ולא ישתני ולא שנא, ופירש רבינו האר"י זלה"ה דברים אלו בביאור אדרא רבא הכונה כי א"א היא אוחז כל קומת עולם האצילות ומתלבש תוך או"א וזו"ן, ונמצא כי עתיקא דעתיקין כולל את ז"א ואת כולם והכל דבר אחד זה לבוש לזה וזה לבוש לזה ע"כ, והוא שכתבתי לעיל, שבאמת אותיות הוי"ה הם כוללים כל הפרצופים, ובכל פרצוף יש בו בפרטות אותיות שם ההוי"ה, אך הואיל וזו"ן הם סופא דכל דרגין, לכן הז"א נקרא בשם הוי"ה בסתם הכולל, ואנחנו הואיל ונשמתינו מזו"ן נקראים אנחנו בנים להם, ולכן אין אנחנו יכולים לדבר ולבקש כי אם מז"א כי הוא אבינו, אך באמת כונתינו הוא לקבל מאור א"ס המתפשט ומסתתר בתוכו בהתלבשות כל הפרצופים העליונים כולם, כי הכל הם באחדות אחד גמור :

והבט נא וראה מ"ש בזוה"ק פרשת בלק דף קנ"א וז"ל, והאי ישראל כל מפתחן דמהימנותא ביה תליין ואיהו משבח ואמר ה' אמר אלי בני אתה אני היום ילדתיך, והכי הוא ודאי דהא אבא ואימא אעטרו ליה ובריכו ליה בכמה ברכאן ואמרו ופקידו לכלא נשקו בר, נשקו ידא להאי בר כביכול שולטנו יהיב ליה על כלא דכולא יפלחון ליה. ועוד שא עיניך וראה בזוה"ק יתרו דף פ"ה וז"ל, הי מלכא ומטרוניתא משתכחין כולא משתכחן באתר דאלין משתכחן כולא משתכחין ע"ש :

הרי שכל הפרצופים העליונים נקשרים ומסכימים עם זו"ן. שעל ידם מתנהג העולם בכח כל השתלשלות עד א"ס הפועל האמיתי, ובדרך שהגוף פועל כל הפעולות בכח הנשמה כן זה, ושינויי ההנהגות תלוי בהבנתם של זו"ן, כי כאשר זו"ן הם בתיקונתם ובשלימותם יתנהג העולם

בחסד

בחסד וברחמים, והיפך ח"ו להפך, והתחתונים ע"י מעשיהם הם הגורמים הכנתם ותיקונם של זו"ן, ולכן הדינין שהם לצורך ההנהגה נגלו בז"א, וזאת פועל אותם בכח הזיוגים העליונים המתקשרים בו, ולכן סידר רבינו הרש"ש ז"ל בכל יום קודם תפלה, וז"ל עלה כל העלות המתלבש בי"ס דאצילות על ידי שמו הגדול המתגלה בתפארת ומלכות וכו' :

ואחר שידעת כל זאת בין תבין מעצמך על תפלת יהא רעוא וכיוצא בזה, אשר מזכירין שמות הפרצופין העליונים בבקשה, דאין כונתינו לבקש מעתיקא קדישא בפרטות וליחד אליו הדיבור הזה של הבקשה, כי באמת לא נוכל להשיג בדרך זה, אלא אנחנו מבקשים מן ז"א שיהיה לו רצון לעורר הרצון מעתיק יומין, וכונתינו להעלות קול דברינו ובקשתנו לאזן ז"א, והוא ברצונו הטוב יעביר ויעורר הרחמים ויעלה הדבר מדרגא לדרגא עד א"ס ב"ה, כי הוא הפועל האמיתי, וכאשר כתבתי לעיל, ודבר זה מפורש יוצא להדיה בדברי רבינו האר"י זלה"ה בשער מאמרי רשב"י בפרשת תרומה וז"ל, ומטעם זה לא נתכסו האזנים העליונים (פירוש אזן א"א) בשיער, כי גדולה התפלה שעולה עד מקום גבוה בלי אמצעי, ובלי הפסק שום דבר ואין שום דין מעכב, וזה על ידי ז"א המתקן עצמו על ידי התפלה והוא מעלה התפלה לפניו (פירוש לא"א); וכבר כתבנו זה למעלה, ובמלתא אמרינן בהדרא דכד סליקו צלותהון דישראל לקמי עתיק יומין ובעי לרחמא על בנוי, גלי מצחא דרעוא דרעוין וכו' והיינו על ידי ז"א המעלה התפלה שם, והיינו דלא קאמר כד שמע עתיק יומין צלותהון דישראל, או כד קביל צלותהון עכ"ל רבינו ז"ל שם ע"ש, הרי הדבר מפורש בדברי רבינו זלה"ה כאשר כתבנו :

והנה בזה נבין בס"ד רמז הכתוב אשא עיני אל ההרים הם המדרגות העליונים להמשיך שפע מהם, והגם כי מאין הוא א"א הנקרא אין יבא עזרי שהלאתי במעשי ותפלתי להמשיך שפע, עכ"ז עזרי מגיע לי מעם ה' שם הכולל שהוא נמשך ע"י ז"א שבו מתגלה שם הוי"ה המורה על קשר א"ס, והתלבשותו בכל הי"ס דאצילות וכאמור לעיל :

והנה מכל הדברים אשר כתבנו תבין דברי רז"ל בספרי בפסוק כה' אלקינו בכל קראינו אליו, אליו ולא למדותיו, פירוש הספירות, כי באמת הכונה צריכה להיות אליו וכאמור, וידוע הוא כי אור א"ס המתפשט בספירות הוא הוא נשמתא דחיי שהזכיר רשב"י ע"ה באדרא רבא דף קמ"א ע"ב וז"ל, ויפח באפיו נשמת חיים עבדקא דנפקא גו בגו, וכל דא למה בגין לאסתלקא ולעיילא ביה בתיש דסתימא עלאה עד סופא דכל סתימין נשמתא דכל חיי דעילא ותתא תליין מההיא נשמתא ומתקיימי בה, ויהי האדם לנפש חיה לאתדרקא ולעיילא בתיקונין כגוונא דא ולאסתלקא להאי נשמתא מדרגא לדרגא עד סופא דכל דרגין בגין דיהוי ההיא נשמתא משתכחא בכלא ומתפשטא בכלא, ולמהוי כולא ביחודא חד, ומאן דפסיק האי יחודא מן עלמא כמאן דפסיק נשמתא דא, ומחזי דאית נשמתא אחרא בר מהאי ובגין כך ישתצי הוא ודוכרניה מעלמא לדרי דרין, והבן בדברים :

ואתה תחזה עוד מ"ש רבינו זלה"ה בעץ חיים שער המלכים פרק וא"ו וז"ל, דע כי כל העולם מתנהג על ידי זו"ן, וכמו שהם בנים של או"א, גם אנחנו נקראים בנים של זו"ן בסוד בנים אתם לה' אלקיכם וגם כי הכתוב אומר כי אמרתי עולם חסד יבנה, ר"ל שהעולם מבחינת החסד ואילך שהם ז"ת שהם כללות זו"ן וש"ז ז' ימי בראשית, ולכן כל הפגם שגורמים התחתונים ע"י מעשיהם הרעים אינו מגיע בג"ר שהם א"א ואו"א רק בז"ת שהם זו"ן וכו' ע"כ. ובזה תבין דמ"ש רבינו זלה"ה שם שכל עבודתינו ומצותינו הם בזו"ן, פירושו הוא לתקן לזו"ן דחמשה פרצופין ע"י א"א ואו"א וזו"ן והוא להביא להם בחי' מוחין של ג"ר אשר נחסרו מהם שלא יצאו בעת תיקון המלכים רק ו"ק על ידי המאציל, ועתה ע"י תפלתינו ומצותינו אנחנו ממשיכים להם ג"ר ונגדלים דהיינו כמו בתפלת החול שמקבלים זו"ן מוחין מישסו"ת ונגדלים ועולין למדרגת ישסו"ת, ואח"כ נגדלים עוד ועולין למדרגת או"א, דהיינו בתפלת שחרית דשבת, וכן במנחת שבת במדרגת א"א :

ודע כי הרב החסיד מהר"ח ז"ל בתורת חכם כתב וז"ל, מ"ש מורי הרב ז"ל (הרש"ש) אי אפשר שיומשכו מוחין לזו"ן עד שיהיו מלובשים תוך המוחין, דכל פרצופים העליונים ממנו עד עתיק דא"ק, שבו מלובש אור הא"ס שהוא הנלוך שהיא הבחינה האמצעית הנז' שם, אשר עליה נאמר בנים אתם לה' אלקיכם וכו', הנה כל אלו הכנויים כתבם הרב ז"ל בכ"מ על זו"ן דאצילות שנקראו בנים בערך או"א וגם אנחנו נקראים בנים לזו"ן דאצילות כי הוא אלקינו, וכן הוא על כל פרצוף ופרצוף בערך הקודם אליו. וגם כתב הרב ז"ל בעולת תמיד כי כל תפלתינו לא"ס מוכרח לומר כונתי ז"ל בזו"ן יש בהם א"ק ואבי"ע כי כל בחינה כוללת כל מה שלמעלה ממנה ומקבלת מכולם כמ"ש בעץ חיים שער מ"ב שער דרושי אבי"ע פ"א, שהמדרגה אחרונה של העליון שהיא מלכות דמלכות שלו היא האצילה להמדרגה העליונה של התחתון, וכ"כ בספר מבוא שערים ש"ב ח"א פ"ג וז"ל, והמשכיל יקיש איך בכל העולמות בחינת נה"י יסוד תפארת שבפרצוף א' הם המולידים, פרצוף תחתון, כי הרי נה"י דא"ק מולידים עולם האצילות שעיקרו פרצוף עתיק, ונה"י דעתיק הולידו לא"א, ונה"י דא"א לאו"א, ונה"י דאו"א לז"א, ונה"י דז"א לנוקבא עכ"ל, והכונה הוא ר"ל דהמלכות שבאחורי הנה"י היא האצילה הפרצוף התחתון ממנה כנז' בשער הנז', א"כ כשממשכים המוחין לז"א מלובשים תוך כל הפרצופים שעל גביו אפילו דעתיק דא"ק, ואמת שאו"א הם האלו"ק דז"א, וכן אנחנו כשמשכים לנו הנרנח"י ובהם מלובשים אפילו המוחין דעתיק דא"ק שבתוכו אור הא"ס אבל הוא א"ק דמלכות. נמצא בזו"ן הם אלקינו והם בחי' א"ס כי בעתיק דא"א שלהם מלובש הא"ס שהוא הוי"ה, וכ"כ רבינו זלה"ה בספר מבוא שערים ח"ג פ"ד וז"ל, כי כל האורות שהם עליות נקראים א"ס לבחינת עולם שלמטה מהם, ועיין בשער מ"ב פ"א שכ"כ שם, עכ"ד הרב החסיד מהר"ח ז"ל בתורת חכם והבן בדברים :

והנה הארכתי קצת להציק תשובת שאלתך והכינותי לפניך מקור הדברים מה שאתה צריך ללמוד ולידע ולשתות מים טהורים מבאר מים חיים של רשב"י ע"ה ושל רבינו האר"י זלה"ה כדי שתשכיל בדברים ותבינם על מתכונתם. ועתה אתה יודע לפני מי אתה עומד ומתפלל וממי אתה מבקש שאלתך ובקשתך ולמי אתה מעלה עסק התורה והמצות, ומה התיקון אשר תעשה בעסק התורה והמצות והתפלות, וזה הכלל הגדול תהיה אוחז בידך וממנו לא תזוע, והוא שתשים תמיד לנגד עיניך שם הוי"ה דכיה כולא וככתוב שויתי ה' לנגדי תמיד :

ועתה תדע ותבין שאין הפרש במטרת הכונה בין המקובלים ובין שאר בני אדם פשוטים המצליים שם הוי"ה נגד עיניהם ומכוונים בשלו"ב הוי"ה אדנ"י, כי הכל הולך למקום אחד ורק זה בא בקצרה וזה בא קצת בארוכה, והשי"ת יאיר עינינו באור תורתו, אכי"ר :

עוד ראיתי להעתיק כאן שאלה ותשובה אחרת אשר כתבתי בס"ד בסה"ק סוד ישרים סי' י"א דף ט' ע"ד שנדפס בסוף סה"ק רב פעלים חלק שלישי וזה תוארה :

שאלה מחד צורבא מרבנן. בכמה מקומות בספרי הקבלה משמע שהתפילות שלנו הם בז"א כי הוא אבינו, בסוד בנים אתם לה' אלהיכם וממנו צריך לבקש צרכינו

לרבינו, ולפ"ז תמיהא לי נוסח יהא רעוא שהובא בשער הכוונות דף ע"ב בענין השלחן בשבת קודש. וזה נסחו, יהא רעוא מן קדם עתיקא קדישא דכל קדישין טמירא דכל טמירין סתימא דכולא דיתמשך טלא עלאה מיניה למליא רישיה דז"א ולהטיל לחקל תפוחין קדישין וכו', ויתמשך מן קדם ע"ק דכל קדישין טמירא דכל טמירין סתימא דכולא רעותא חנא וחסדא וכו' עלי ועל כל בני ביתי וכו' ע"ש, הרי אנחנו מבקשים מן ע"ק דכל קדישין טמירין דכל טמירין על זו"ן וגם עלינו ועל בני ביתינו, ואין אנחנו מבקשים מן ז"א:

גם יש לי עוד שאלה לשאול, דמצאתי לרבינו מהרח"ו ז"ל בעולת תמיד דף א' וז"ל, וכל תפלותינו לא"ס יתברך, אך להיות שאין אנחנו יכולים לכנותו בשם כינוי ושם, לזה אנחנו מתפללים על ידי הספירות כי שם שייכי הכינויים והשמות וכו' ע"ש. ועל כן יורה לנו דרבינו איך יהיה סדר כונתינו בתפלותינו, ושכמ"ה:

תשובה, על שאלה הראשונה אעתיק לך לשון רבינו האר"י ז"ל בביאור זוהר תרומה דף י"ב ע"ב וז"ל, הענין הוא כי ז"א בו דינין ורחמים, וכאשר יחטאו בעולם התחתון יעלה קולם לאזנו ויתמלא דינין והופך פניו מעתיק יומין (א"ה מ"ש הופך פניו אינו כפשוטו אלא דבר זה הוא מענין האמור בדברי רבינו ז"ל בענין זווג אב"א שאינו כפשוטו) וכאשר יגיע הקול באזנו כי שבו בתשובה יתקן עצמו ז"א לקבל א"א והרחמים גוברים, נמצא כי התיקון והקלקול תלוי בז"א, כי כאשר יתקן עצמו ז"א וזה ע"י קול צעקת התחתונים כי שבו מדרכם הרעה יאיר אליו א"א ויסתכל בו בעין טובה ויתבטלו הדינין ויהפך ח"ו בהפך ונמצא שהתפילות והצעקות עדיו יבואו (א"ה לז"א הכתוב שומע תפלה עדיך כל בשר יבואו) והוא מתקן על ידם לקבל שפע מא"א, אבל א"א לא משתני ולא אשתני כלל, ונמצא שאזן א"א לצורך ז"א היא לשמוע קולו ולהאיר אליו, ולפיכך אין ראוי להיות עליהם שיעור כלל ונשמע קולו, וזהו סוד שהקב"ה מתפלל וזה נעלם מאד עמוק עמוק מי ימצאנו, ולפיכך לא נזכרה האזן כלל, והאל יתברך יראנו נפלאות מתורתו עכ"ל ע"ש:

עוד אח"ז בדף י"ג ע"ב כתב וז"ל, ומטעם זה לא נתפסו האזנים העליונים בשיעור כי גדולה תפילה שעולה עד מקום גבוה בלי אמצעי ובלי הפסק שום דבר ואין שום דין מעכב וכו', וזה על ידי ז"א המתקן עצמו על ידי התפלה לפניו, וכבר כתבנו זה למעלה, ובמצחא אמרינן באדרא דכד סליקו צלותהון דישראל לקמי עתיק יומין ובעי לרחמא על בנוי גלי מצחא דרעוא דרעוין, והיינו ע"י ז"א המעלה בתפלה שם, והיינו דלא קאמר כד שמע עתיק יומין צלותהון דישראל או כד קביל צלותהון עכ"ל ע"ש:

ומדברי רבינו זלה"ה הנ"ל בין תבין דמה שאנחנו אומרים יהא רעוא מע"ק וכו' בנוסח הנז"ל אין אנחנו מדברים דברים אלו לע"ק ומבקשים ממנו על זאת, אלא אנחנו מבקשים מן ז"א דאצילות שיהא רעוא מע"ק, והיינו שהוא יעלה תפלתינו זאת לע"ק ויבקש ממנו את הבקשה הזאת שאנחנו מבקשים על השפעה מאתו לכל בחי' זו"ן דאבי"ע וגם לנו ולב"ב, דזה הוא סוד מ"ש רז"ל שהקב"ה מתפלל, דהיינו הקב"ה קאי על ז"א שנקרא הקב"ה שהוא מתפלל לע"ק שהוא עליון ממנו, והתפלה היא לא"ס המתלבש בתוך ע"ק, והיינו דאומרים ע"ק דכל קדישין טמירא דכל טמירין סתימא דכולא:

ובזה תבין מ"ש בגמרא דברכות דף ז', משום רבי יוסי מנין שהקב"ה מתפלל שנאמר והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי, תפלתם לא נאמר אלא תפלתי, מאי מצלי אמר רב יהי רצון מלפני שיכבשו רחמי את כעסי ויגולו רחמי על מדותי ואתנהג עם בני במדת הרחמים וכו' ע"ש. והענין מובן בס"ד ע"פ מ"ש באדרא רבא תאנא שמא דעתיקא סתים מכולא ולא מתפרש באורייתא בר מן אתר חד דאומי זעיר אנפין לאברהם, דכתיב בי נשבעתי נאם ה', ופירש הרש"ך ז"ל נאם ה' כי א"א מתלבש בז"א מן הטיבור דה"א ולמטה כמ"ש רבינו ז"ל במקומות רבים, ואמר בי ר"ל נשבע במי שיש בו בתוכו, נמצא ז"א נשבע בא"א, ואע"ג דגם או"א מתלבש בנה"י שלהם בסוד מוחין גו גופא דז"א כנודע, מ"מ בי משמע במי שהוא תדיר בי ואינו מסתלק לעולם, משא"כ בנה"י דאו"א שבכל לילה מסתלקין בסוד הסתלקות המוחין וכו' עכ"ל ע"ש. ובזה מובן בס"ד המאמר כענין אומר שהקב"ה קאי על ז"א שנקרא הקב"ה, מתפלל לע"ק שהוא א"א, ומאי מצלי אמר רב יהי רצון מלפני לשון פנימיות כלומר יה"ר מן ע"ק שהוא מתלבש בפנימיותו, וכמ"ש באדרא שאמר ז"א בי נשבעתי שהוא ר"ל נשבעתי במי שהוא בי שהוא מתלבש בתוכי, וכן כאן יה"ר מן ע"ק שהוא בפנימיות שלי שיכבשו רחמי וכו', והכל מובן היטב, ועל זה מביא פסוק והביאותים אל הר קדשי דקאי על הצדיקים, וכמ"ש רבינו ז"ל בשער מאמרי רשב"י פרשת תרומה דף י"ב ע"ב וז"ל, הכונה כי אין הצדיקים מגיעים כי אם עד ז"א ולא משם ולמעלה כי עד שם מגיע פרי מעלליהם עכ"ל, ולכן אמר והבאתים אל הר קדשי, כי אין מגיעים אלא עד מקומי ולא יותר, ושמחתים בבית תפלתי, ר"ל במילות ודבורים של התפלה שלי כי התיבות נקראים בתים, כמ"ש בספר יצירה, שלשה אבנים בונות תשעה בתים, ארבעה אבנים בונות כ"ד בתים, חמשה אבנים בונות ק"ך בתים:

ועל שאלה השנית ששאלת אעתיק לך מה שכתבתי בס"ד בספר דעת ותבונה פרק א' דברים השייכים לשאלתך זאת, והיא שכתבתי שם בס"ד וז"ל, ונחזור לענין שכתבנו לעיל מדברים שכתב רבינו מהרח"ו בעולת תמיד שכל תפלותינו הם לא"ס יתברך וכנז"ל, הנה הכונה כלומר אליו אנחנו מעלים כונת התפלה והברכות ולימוד התורה וקיום המצות וכל דבר שבקדושה כדי להוריד שפע וברכה מהארתו מדרגא לדרגא עד סופא דכל דרגין, יען כי כבר הודעתיך שהצינור ההוא הנמשך ומתפשט מן א"ס הוא נתלבש בכח צנור אחד נברא והוא נשמה דקה מאד הנקראת יחידה שזו היחידה יש בה שרשי כל הי"ס והוא קוץ היו"ד דהוי"ה הכולל אשר בו שורש כל הארבע אותיות דהוי"ה, והנה אור הבחינה הזאת דקוץ היו"ד של הוי"ה הכולל הוא נמשך ומתפשט תוך המוחין דכל הפרצופים מדרגא לדרגא עד סופא דכל דרגין שהוא עד תוך המוחין דזו"ן ונעשה הכל אחדות אחד, נמצא אור א"ס טמיר וגניז בכתר ומתלבש בעשר ספירות דאצילות אך הוא מתגלה בתפארת ומלכות שהם זו"ן, יען כי הם סופא דכל דרגין, ולכן ז"א נקרא הוי"ה סתם, והשתא בין תבין מדעתך, כי באמת הגם שאנחנו מכוונים בתפלה וברכות בחיבור הוי"ה אדנ"י שהם זו"ן, וכן כ' נמי מוה"ר זלה"ה שאנחנו נקראים בנים לזו"ן דאצילות כי הוא אבינו עכ"ז הנה אנחנו באמת מעלים כונתינו לא"ס וכל תפלותינו הם לא"ס, כאשר כתב מוה"ר זלה"ה בספר עולת תמיד, יען בזו"ן שהם אבינו בתוכם אור א"ס, מפני כי בעתיק דא"ק שלהם מלובש הא"ס והוא סוד קוץ היו"ד דהוי"ה הכולל אשר בו שורש כל הארבע אותיות ההוי"ה ולז הזו"ן נקראים על שם בחינת א"ס כי נעשה הכל אחדות אחד. וד"מ נאמר כאשר תמצא שגוף האדם נקרא על שם הנשמה ותואר אדם עקרו בנשמה, כי לכן ישראל דוקא נקראים אדם והרי הגוף נקרא בו, וכן תמצא שאתה מדבר עם ראובן ותבקש ממנו איזה דבר, והנך רואה

רואה שדבוקך עם הגוף ובקשתך ממנו, אך באמת כאשר תשכיל תדע שדבוקך הוא עם הנשמה שבו שהיא המחיה אותו, ובכוחה פועל הגוף את פעולותיו, וכן הענין כאן כי א"ס הוא נשמה לכל הנשמות והוא טמיר וגניז בתוכם ומחיה את כולם :

ולכן אמר דוד הע"ה שויתי ה' לנגדי תמיד כי ישים האדם תמיד הוי"ה נגד עיניו, כי בקוץ היו"ד וארבע אותיות הוי"ה רמוז הכל, וכלול הכל מן אור א"ס עד סוף כל דרגין והכל באחדות גמור, וכן איתא בז"ח וז"ל, ואיהו דמיחד י' בה' ו' בה' ולא אתקריאו הוי"ה אלא ביה, וכן אדנ"י, וכן אהי"ה, וכן אלהים, ומיד דאסתלק מנייהו לית ליה שם ידיע ע"ש, א"כ בזכרינו שם הוי"ה ושאר השמות נכלל ג"כ כח הא"ס המייחדם כי הוא נשמה לכולם ומחיה את כולם :

נמצאת אתה למד שהמתפלל ואומר יהר"מ ה' או"א הגם שהוא מתפלל לז"א הנה הוא מתפלל לא"ס המסתתר בו בהתלבשות כל הפרצופים שקודם ממנו שכולם נכללים בשם הוי"ה ב"ה כאמור לעיל, כי מבלעדי א"ס אין כל מאומה בידו, ובקראינו לז"א ונדבר עמו בתפלה וברכות ותשבחות והודאות הרי אנחנו קוראים ומדברים לכל הפרצופים כאחד עם אור א"ס המסתתר ומתלבש בהם שהוא נשמה לכל, ושים עיניך ולבך היטב במה שכתבתי לעיל בענין האלילות הטעם שנקרא מחשבה ורצון, והבן בדברים :

ובן תמצא הדבר מפורש בתיקונים דף ג' וז"ל לקבל אלין אזכרות דאינון יאהדונה"י בין בקריאת שמע בין בצלותא בין בשירות ותשבחות והודאות דבכל אזכרה דיפוק מפומוי בכל אתר ובכל ממלל צריך לכוונא דבור באדנ"י, קול בהוי"ה, וליחדא לון כחדא ביחודא דאיהו יחיד ונעלם דמחבר לון ומיחד לון כחדא. וביה צריך הכוונה דלא הליא למימר ביה קול ודבור אלא מחשבה עכ"ל עיי"ש. הרי מבואר כי הגם שאנחנו מזכירין בהודאות ובתפילות שמות זו"ן צריך לכוין במחשבתינו אל הא"ס שהוא היחיד הנעלם דמחבר לון ומיחד לון כחדא, יען כי כל הפרצופים העליונים עם אור א"ס המתלבש בהם שהוא נשמה לכל הנשמות הכל נכלל בשם הוי"ה ב"ה :

ולכן סוד היחוד האמיתי של זו"ן שהם קול ודבור הוא להעלות מ"ן מזו"ן לאו"א ומאו"א לא"א ומא"א לעתיק עד א"ס ב"ה, כי לו לבדו הכח והגדולה והממשלה להשפיע בנאצלים וכמו כן צריך להמשיך השפע מן א"ס לעתיק ומעתיק לא"א ומא"א לאו"א ומאו"א לזו"ן, ועל ידי שפע הא"ס שמקבלים זו"ן על ידי או"א יהיה זווג זו"ן, וכאשר נמצא הדבר מפורש בעץ חיים שער מ"ן ומ"ד פרק ז' שכתב שאין זווג בזו"ן אע"כ יהיה זווג הוא נמשך עד א"ס כי הוא לבדו יש לו כח לחדש תמיד למי שאין לו סוף, משא"כ בנאצלים שאין להם אלא לעצמן מה שניתן להם מלמעלה. וז"ש כונה יחוד ק"ש באמיתות שכבר נודע שהוא בחי' זווג או"א כדי לתת מוחין חדשים לזו"ן כדי שיוכלו להזדווג וצריך לכוין בק"ש ולהעלות כל הזווגים עד א"ס כי ז"א יקבל מאו"א ואו"א מא"א וא"א מעתיק וכו' עד א"ס עכ"ד זלה"ה ע"ש :

והשתא בין תבין דהגם דאנחנו מזכירים בתפלתינו שם אחד מהשמות השייכים לפרצופים העליונים מפרצוף ז"א, אין כונתינו לדבר ולבקש בפרטות מהפרצופים העליונים אלא אנחנו מדברים עם ז"א ומבקשים שישפיע לנו בפרטות מאותו הפרצוף שאנחנו מזכירים אותו מאחר דאותו הפרצוף הוא מלובש בז"א, וכאשר כתבנו שכל הפרצופים העליונים ביחד עם אור א"ס שבתוכם הכל הם מלובשים תוך ז"א :

ובזה תבין ענין הבקשה הכתובה בשער הכונות דיהא רעוא מן קדם ע"ק וכו' שאומרים קודם הסעודה שבאמת גם בזה צריך האדם לכוין שהוא מדבר עם ז"א ומבקש ממנו ע"ד שאמרנו ולא ליחד הדבור בזה לע"ק לבדו כאלו הוא מדבר עמו ומבקש ממנו בפרטות בלתי התלבשות ז"א, דזה אי אפשר אלא הכל צריך להיות ע"י ז"א. ואפילו כי תמצא בבקשה זו האדם מבקש גם על פרצוף ז"א להמשיך לו אורות ומוחין לא אכפת, וכבר עשיתי לך משל לעיל שתצייר בשכלך שאתה מדבר עם ראובן ומבקש ממנו שישים לבו על דבריך, אע"פ שאתה זוכר בפיך את לבו הנה דבר זה שאתה מבקש מן הלב, שופטו הלב בכח הנשמה והשכל שבו ואתה מדבר ומבקש מן הנשמה; אך בגלוי אתה מדבר עם ראובן שהוא עומד וגלוי לפניך ואתה משים פניך נגדו ומדבר עמו, וכן הענין הזה והבן בדברים :

וכבר ידוע מ"ש מוה"ר זלה"ה דאזן הריך אין התפלות פועלים בה וכמ"ש באדרא רבא דף קל"ט מה שכתוב הטה ה' אזנך בז"א אתמר עיי"ש, והכונה כי אין אנחנו יכולים להעלות קולינו בתפלותינו אלא עד ז"א ולא יותר למעלה, והטעם מפורש בדברי מוה"ר זלה"ה בשער מאמרי רשב"י פרשת תרומה דא"א הוא רחמים פשוטים ואינו משתנה כלל, אמנם ז"א יש בו דין ורחמים, וכאשר יחטאו בעולם התחתון יעלה קולם באזניו ויתמלא דין עליהם, וכאשר יגיע לאזניו כי שבו בתשובה הרחמים גוברים כי אז יתקן עצמו על ידי צעקת התחתונים כי שבו מדרכם הרעה ויאיר אליו א"א בעינא פקיחא טבא ואז יתבטלו הדינין עיי"ש, ונמצא שהתפלות והצעקות עדיו יביאו, והוא מתתקן על ידם לקבל שפע מא"א דהיינו מאור א"ס שבתוכו, ונמצא שאזן א"א הוא ללוכך ז"א לשמוע קולו להאיר לו, ואין אנחנו יכולין להעלות קולינו עד שם וכנז' שם עיי"ש :

אשר על כן בכל תפלה ובקשה שתהיה וגם באמירת יהא רעוא וכו' הנז"ל אנחנו מדברים עם ז"א ומעלים קולינו ותפלתינו עדיו, והוא יעלה קולינו ותפלתנו לאזן העליונה, ומשם עד א"ס כדי לעשות הפעולה חשר אותה אנחנו מבקשים, יען כי הכל מלובש בז"א וכלא חד :

ולכן תמצא בסדר התפלה המתוקנת מן רבינו הרש"ש ז"ל בתיקון חצות שהיא מתחלת כך יהר"מ ה' או"א שימשך מן הא"ס וכו' עיי"ש, הנך רואה הבקשה היא משם הוי"ה ב"ה ואומרים שימשך מן א"ס וכו' והע"ג דשם הוי"ה בפשט היא בז"א כי אנחנו מכוונים בשם הוי"ה בקול ודבור שהוא שילוב הוי"ה אדנ"י, כבר אמרנו שהכל נכלל בו. ונמצא ענין הבקשה הנז' הוא שאנחנו מבקשים מן א"ס שימשך ממנו אור גדול לשרשים העליונים וגו אך אין אנחנו יכולים לומר הבקשה כך יה"ר מלפניך א"ס שתמשיך אור גדול ושפע גדול לשרשים וכו' שא"כ נמצא אנחנו מדברים עם א"ס לבדו ומבקשים ממנו בפרטות בלתי התלבשות הפרצופין, וזה א"א להיות כי אין לנו יכולת בכך אלא צריך שיהיה הדיבור והבקשה אליו בבחי' התלבשות בכל הפרצופין עד זו"ן שהם סופא דכל דרגין והתלבשות הזה הוא נכלל בשם הוי"ה ב"ה שהוא קוץ היו"ד וארבע אותיות שהם כוללים מן אור א"ס דטמיר וגניז בכתר עד זו"ן. לכן אנחנו מיחדים הדיבור והבקשה על שם הוי"ה ב"ה, אך באמת המקור של השפע וההתחלה הוא מן א"ס המאציל הכל, ולו לבדו הכח להשפיע בנאצלים ולחדש שפע תמיד. וכאשר אנחנו מבקשים הבקשות שלנו אז הדברים עולים לאזן ז"א בסוד הטה ה' אזנך ושמע ומשם יעלו ויגיעו מדרגא לדרגא עד א"ס, ואז משם תהיה הפעולה שימשך השפע מן א"ס לעתיק ומעתיק לא"א ומן א"א לאו"א ומן או"א לזו"ן ומהם יגיע לנו

לנו. וזכור תמיד הכלל הזה שכתב מוהר"ר זלה"ה והוא כלל של דבר ישים האדם שם ההוי"ה נגד עיניו כמ"ש שויתי ה' לנגדי תמיד, כי בו נכלל הכל אור המאציל והנאצלים כולא חד :

ואריחב לך הדבור יותר בזה, והוא כי באמת דבר זה ידוע ומפורסם מדברי זוה"ק כי א"ס ב"ה אין בו שום שם ותואר כלל, עכ"ז נקרא הוא בכל השמות הכתובים בתורה וכמ"ש בר"מ פ' בא וז"ל לבתר דעבד האי דיוקנא דמרכבה דאדם עלאה נחית תמן ואתקרי בההוא דיוקנא הוי"ה, בגין דישתמודעון ליה במידות דיליה ונקרא אל אלהי"ם שד"י צבאו"ת אהי"ה בגין דישתמודעון ליה בכל מדה ומדה איך יתנהג עלמא בחסד ובדינא כפום עובדיהון דבני נשא וכו' עי"ש, הרי בכל השמות הקודש הכתובים בתורה הוא נקרא בהם מפני שכל שמות הקודש שהם עצם הספירות אין להם מציאות אלא על ידי א"ס המיחד אותם ומאיר ומשפיע בהם ומחיה ומעמיד ומקים אותם, ובלעדו אין לכל הספירות והשמות מציאות וקיום ולא שום פעולה, ונמצא כל תפלותינו הם לא"ס כי בלעדו אין מי שיחדש שפע ויתן כי הוא לבדו יש לו כח לחדש תמיד לפי שאין לו סוף, משא"כ בנאצלים שאין להם אלא לעצמן מה שניתן להם, וכמ"ש מוהר"ר זלה"ה בעץ חיים שער מ"ן ומ"ד פרק ז' והבאתי דבריו לעיל, ומפני שאין אנחנו יכולים לכנות בו שום שם ותואר וכינוי, לכן אנחנו מתפללים אליו ע"י הספירות אשר הנאצלים כי בם שייכי השמות והכינויים הכתובים בתורה ובסדר תפלותינו, ובם נוכל לדבר עמו ולקרא אותו בכל השמות במחשבה ורעותא דלבא כי אורו מתפשט בתוכם ומחיה אותם ופועל בהם כל הפעולות ואין שום פעולה נפעלת מבלעדי כח שפעו והשגחתו :

ולכן אמרז"ל בספרי כה' אלקינו בכל קראנו אליו, אליו ולא למידותיו, פירוש הספירות, כי באמת הכונה צריך להיות אליו כאמור. וידוע הוא כי אור א"ס המתפשט בספירות הוא נשמתא דחיי שהזכיר רשב"י זיע"א באדרא רבא דף קמ"א ע"ב וז"ל, ויפח באפיו נשמת חיים עברקא דגושפנקא גו בגו וכל דא למה בגין לאשתלפא ולעיילא ביה סתים דסתימא עלאה עד סופא דכל סתימין נשמתא דכל חיי דעילא ותתא תליין מהאי נשמתא ומתקיימי בה, ויהי האדם לנפש חיה לאתדקא ולעיילא בתיקונין בגוונא דא ולאשלפא להאי נשמתא מדרגא לדרגא עד סופא דכל דרגין בגין דיהוי ההיא נשמתא משתכחא בכלא ומתפשטא בכלא, ולמהוי כלא ביחודא חד, ומאן דפסיק האי יחודא מן עלמא כמאן דפסיק נשמתא דא ומחזי דאית נשמתא אחרא בר מהאי בגין כך ישתצי הוא ודכרניה מן עלמא לדרי דרין עכ"ל, והבן בדברים כי בם תמצא הדברים שכתבנו לעיל :

וזכור נא תמיד מ"ש רשב"י זיע"א באדרא רבא וז"ל, כללא דכל מילין עתיקא דעתיקין וזעיר אנפין כולא חד כולא הוה כלא הוי כלא יהא, לא ישתני ולא משתני ולא שנא. ומפורש בדברי מוהר"ר זלה"ה בשער מאמרי רשב"י בביאור האדרא, הכונה כי א"ס הוא אוחז כל קומת עולם האצילות ומתלבש תוך או"א וזו"ן, ונמצא כי עתיקא דעתיקין כולל את ז"א ואת כולם והכל דבר אחד זה לבוש לזה וזה לבוש לזה ע"ש, והוא הדבר אשר כתבנו לעיל כי באמת אותיות ההוי"ה הם כוללים כל הפרצופים ובכל פרצוף יש בו בפרטות אותיות ההוי"ה, אך הואיל וזו"ן הם סופא דכל דרגין, לכן הז"א נקרא בשם הוי"ה הכולל בסתם, ואנחנו משים דנשמתינו מזו"ן נקראים אנחנו בנים להם, ולכן אין אנחנו יכולים לדבר ולבקש אלא מן ז"א כי הוא אבינו, אך באמת כונתינו היא לקבל מן אור א"ס המתפשט ומסתתר בתוכו בהתלבשות כל הפרצופים העליונים כולם, כי הכל הם באחדות אחד גמור :

והבט נא וראה מ"ש בזוה"ק פ' בלק דף קל"א, וז"ל והאי ישראל כל מפתחן דמהימנותא ביה תליין ואיהו משתבח ואמר ה' אמר אלי בני אתה והכי הוא והאי דהא אבא ואימא אעטרו ליה ובריכו ליה בכמה ברכאן ואמרו ופקידו לכלא נשקו בר נשקו ידא להאי בר כביכול שולטנו יהיב ליה על כלא דכלא יפלחון ליה וכו' ע"ש, (הכונה יפלחון לא"ס שבתוכו) ועוד ראה נא בזוה"ק פ' יתרו דף פ"ה ע"א וז"ל, אי מלכא ומטרוניתא משתכחין כלא משתכחין באתר דאילין משתכחין כלא משתכחין ע"ש, ובפ' אמר דף ל"ו ע"א כל קשירו דעלאי ותתאי בהאי אתר דאקרי ישראל אשתכח ע"ש :

הרי דכל הפרצופים העליונים נקשרים ומסכימים עם זו"ן שעל ידם מתנהג העולם בכח כל השתלשלות עד א"ס הפועל האמיתי, וכדרך שהגוף פועל כל הפעולות בכח הנשמה כן זה, ושינוי ההנהגות תלוי בהכנתם של זו"ן כי כאשר זו"ן בתיקונם ובשלימותם יתנהג העולם בחסד וברחמים והפך ח"ו בהפך והתחתונים על ידי מעשיהם הם הגורמים הכנתם ותיקונם של זו"ן, ולכן הדינין שהם לצורך ההנהגה ליתן שכר טוב לצדיקים ולהפרע מהרשעים נגלו בז"א והוא פועל אותם בכח החיים העליונים המתקשרים בו :

והנה נודע ששם הוי"ה בסתם הוא בתפארת וכמ"ש בזוה"ק בפ' ויקרא דף י"א ע"ב, וז"ל שתיתאה יהו"ה רחמי שלימו דכלא עקרא דכלא קשרא די מהימנותא אחיד לכל סטרין, ודא תפארת ישראל עכ"ל, ועיין בעץ חיים שער השמות פרק א"ו שכתב וז"ל, התפארת דז"א כל שלשה בחינות שבו שהם פנימיות ואמצעיות וחיצוניות הכל הוא שם הוי"ה, וזהו טעם שאין הוי"ה נקרא בעצם כ"כ כמו בתפארת כנודע, ושם פנימיות שבו הוא במלוי אלפין, וז"ש שהתפארת נקרא אדם שהוא כך בגימטריא עכ"ל ע"ש, וכתב הרב מקדש מלך ז"ל בפ' בלק דף קל"א וז"ל, ויובן ע"פ מ"ש ביחודים כי עיקר גילוי הויותיו יתברך נגלה בתפארת וממנו ולמעלה הוא סתום, ודבר זה מבואר ג"כ בלקוטי תורה בפ' ויצא ששם הוי"ה נתגלה בתפארת, ולכן בתפארת כל השלשה כלים שלו הכל הוא שם הוי"ה כמבואר בשער השמות כי שם הוא עיקר הגילוי ואו"א מגלים שם פעולתם ומכ"ש אורות שלמעלה מהם, ולכן נתבאר בפירוש אגדות שהתפארת שבתפארת היא עצם האתן כי שם הוי"ה אשר מורה על א"ס ב"ה שהוא היה הוה ויהיה נתגלה שם, ולפיכך שמו תפארת מפני ששם נגלו פארות וענפים של כל הספירות, ולכן אמרו בזוה"ק מאן דנטיל שמא נטיל כלא עכ"ל. ולכן סידר רבינו הרש"ש ז"ל בתפלה של כל יום ויום, וז"ל עלת כל העלות המתלבש בעשר ספירות דאצילות על ידי שמו הגדול המתגלה בתפארת ומלכות וכו', גם סידר שם בזה"ל הוא היה טמיר וגנוז בכתר והוא הוה המתלבש בי"ס דאצילות, והוא יהיה שמתגלה בתפארת ומלכות וכו' :

ובזוה"ק פרשת האזינו דף רצ"ז ע"א איתא וז"ל, זכאה חולקיה מאן דקרי למלכא וינדע למקרי כדקא יאות, ואי איהו קרי ולא ידע למאן דקרי אתרחיק קב"ה מניה. דכתיב קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת, וכי אית מאן דיקרי ליה בשקרא א"ר אבא אין, ההוא מאן דקרי ולא ידע למאן דקארי, מנ"ל דכתיב לכל אשר יקראוהו באמת. מאי באמת בחותמא דגושפנקא דמלכא דהוא שלימו דכלא (פירוש ז"א הנקרא אמת והוא שלימו דכלא ע"פ מה שכתבנו לעיל) זכאה חולקיה למאן דעאל ונפק למנדע ארחוי דקב"ה, וע"ד כתיב

כתיב ואורח צדיקים כאור נוגה וכו' עכ"ל ע"ש :

ואחר שידעת כל זאת בין תבין מעצמך כי מה שאנחנו מזכירים תפלות ובקשות שמות הפרצופים העליונים כמו שתמצא בתפלת ויהא רעוא הנזכרת בשער הכונות, וכן תמצא עוד כיוצא בזה שהבאתי בלשון חכמים יהא רעוא מעתיק יומין לגלאה מצחא וכו' וכן יהא רעוא מעתיק יומין עטא דעינא וכו', וכיוצא בתפלות אלו, וכן תמצא עוד בקשות בזוה"ק ובר"מ ובאדר"א רבא הנה בכולהו הכונה להעלות קול דברינו ובקשתינו לאזן ז"א והוא ברצונו הטוב יעורר הרחמים שיהא רעוא מא"ס אשר בע"ק להשפיע לנו, אבל לשאול ולבקש מן ע"ק בלתי התלבשות ז"א לא אפשר להיות דבר זה :

ומפורש יוצא דבר זה להדיא בדברי רבינו ז"ל בספר מאמרי רשב"י זיע"א בפרשת תרומה וז"ל ומטעם זה לא נתכסו האזנים העליונים (פירוש אזן א"א) בשיער כי גדולה תפלה שעולה עד מקום גבוה בלי אמצעי ובלי הפסק שום דבר ואין שום דין מעכב וכו', וזה ע"י ז"א המתקן עצמו על ידי התפלה והוא מעלה התפלה לפניו (פירוש לא"א), וכבר כתבנו זה למעלה. ובמלתא אמרינן באדרא דכד סליקו צלותהון דישראל לקמי עתיק יומין ובעי לרחמא על בנוי גלי מצחא דרעוא דרעוין וכו', והיינו ע"י ז"א המעלה התפלה שם, והיינו דלא קאמר כד שמע עתיק יומין צלותהון דישראל, או כד קביל צלותהון עכ"ל ע"ש, הרי הדבר מפורש בדברי רבינו ז"ל כאשר כתבנו :

והנה כזה תבין מה שכתוב אשא עיני אל ההרים הם המדרגות העליונים להמשיך שפע מהם, והגם כי מאין יבא עזרי פירוש מן א"א הנקרא אין יבא עזרי שהצלחתי למשוך שפע ממנו, עכ"ז עזרי הוא מעם ה' שם הוי"ה הכולל שהכל נמשך לנו על ידי אשר בו מתגלה שם הוי"ה הכולל המורה על קשר א"ס והתלבשותו בכל היוד ספירות וכאשר כתבנו לעיל :

גם תדע עוד דמ"ש בזוה"ק בפ' בשלח דף מ"ח ובפרשת תרומה בספרא דצניעותא דף קמ"ח בפסוק מה תצעק אלי בעתיקא תליא מלתא, אין הכונה לומר אל יתפלל אל ז"א אלא יתפלל אל א"א כאשר חושבין איזה מסכלים, כי זה לא יתכן, אלא הכונה הוא היה מרבה בתפלה לעורר זווג זו"ן כדי שע"י זווג זה יקרע הים והגיד לו כי הזווג שצריך להיות עתה לצורך הנס הגדול של ק"ס לא יספיק מה שיהיה ע"י התפלות, יען כי ע"י תפלות התחתונים לא ימשך אלא הארות מן או"א וזה לא יספיק לצורך נס הגדול הזה, אלא צריך שיהיה הנס הגדול הזה ע"י הארה הגדולה הנמשכת מן ע"ק, וזו ההארה אין כח בתפלה להמשיכה אלא תמשך על ידי רצון המאציל העליון בחסדו הגדול, ולז"א בפרשת בשלח הנז' לאו עדנא דצלותא השתא והבן בדברים :

ועוד תדע דמ"ש רבינו ז"ל בשער הכונות בדרוש מנחת שבת וז"ל, והנה ישראל בצאתם ממצרים אמרו היש ה' בקרבנו אם אין, וביארו באדרת נשא כי רצו לידע ולהכיר את השפעתם מהיכן היתה נמשכת להם אם מז"א הנקרא הוי"ה או מן א"א הנקרא אין, ואמר כי עתה בודאי יכירו בניך שהם ישראל וידעו כי מאתך היא מנוחתם, ומלת מאתך היא מאת ה' והוא הכתר משם נמשך להם מנוחתם עתה בשעה זו עכ"ל. הנה גם בזה אין הכונה שיש באיזה עת השפעה והמשכת שפע שלא ע"י ז"א, דזה לא יתכן כלל שבאמת הנהגת העולם היא ע"י ז"א בכל עת וזמן ואפילו במנחת שבת, אך הכונה כי עתה במנחת שבת עולה ז"א במקום גבוה והוא במקום א"א, שלכן עתה נקרא הז"א אחד כמו א"א כנז' בסוד אתה אחד ושמך אחד ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ וכמ"ש בשער הכונות, על כן נמצא אמת נשפעים עתה מן א"א, הנה גם עתה זה הוא ע"י ז"א אשר ישראל מקבלים הארה זו מן ז"א שעלה עד שם, וכל הדינין אתכפיין ומתגלה הרצון ונעשה ז"א כמו א"א, ולעולם הארה זו מקבלים אותה מן ז"א שכל ההנהגה והמשכת השפע על ידו הוא כידוע :

ועדיין יש בענין זה מקום שאלה וצריך לבאר אותה והוא דאיתא בשער הכונות וז"ל, יש באדם נשמה לנשמה ונשמה ורוח ונפש. והנה נשמה לנשמה באה מן אבא ונשמה מן אימא ורוח מן ז"א ונפש ממלכות נוקבא דז"א, ונמצא כי הנשמה לנשמה ונשמה הם בנים לאו"א עצמם והם אחים גמורים לזו"ן, וז"ס למען אחי ורעי והרז"ל קראם אחים ורעים, והוא בחינת נשמה לנשמה ונשמה, אמנם הרוח והנפש הם בנים גמורים של תפארת ומלכות וכנגדם נאמר בנים אתם לה' אלקיכם שהיא בבחינת הרוח ונפש וכו' ע"ש. ולפ"ז יש לשאול מאחר דהצדיקים שיש להם נשמה לנשמה ונשמה הם בנים לאו"א ואחים גמורים לזו"ן אם יכולים לבקש מן או"א בלתי התלבשות זו"ן :

ונראה תשובת שאלה זו מבוארת בדברי רבינו ז"ל בענין קיום שער מ"ן ומ"ד פ"ד דמפורש בדבריו שגם מי שיש לו נשמה לנשמה מאבא ונשמה מאימא נקרא בן לזו"ן, יען כי אלו הנשמה לנשמה והנשמה לא קבל אותם אלא על ידי זו"ן וע"י זיווגם. נגמרו ונשלמו ובאו לו, אלא מפני דאלו שרשם מן או"א נקראים בנים לזו"ן בלבד מה, ולכן זווג או"א אי אפשר להיות אלא ע"י זו"ן ולא ע"י צדיקים שיש להם נשמות אלו, כי רק זו"ן הם מעלים מ"ן לאו"א, אלא דנשמה לנשמה ונשמה נכללין ועולין עמהם בסוד מ"ד ומ"ן שלהם, והבן :

כל הדברים הנז"ל הם מה שכתבתי בס"ד בספר דעת ותבונה פרק א' ועוד יש כמה וכמה דברים באותו הפרק שהיה ראוי להעתיק לך פה, אך ראיתי אם אכתוב אותם תהיה התשובה ארוכה על חד תמש ואכמ"ל, ואיך שיהיה בדברים אלה אשר העתקתי לך תמצא תשובת שאלתך הבנית לכוון בעז"ה והבן. והשי"ת ברחמיו יאיר עינינו באור תורתו אכי"ר :

עוד ראיתי להעתיק כאן שאלה ותשובה אחרת השייכה לענין התפלה והעבודה אשר עדיין לא נדפסה וזה תוארה :

שאלה, כתיב בספר נור מצרף בשיפו בדרוש האמונה בדף ק"א ע"ב, וז"ל. ולבי אומר לי שהסיבה היותר עקרית אשר נעלמה ידיעת האמונה הזאת היתה לפי שכך גזרה חכמתו הא-להית לקיים דברי הנביא עזריה בן עודד באמר בדברי הימים ימים רבים לישראל ללא אלקי אמת וללא כהן מורה וכו', והנתנו רואין בעונותינו נתקיים בזמנינו זה היסוד הרע ההוא שרוב בני ישראל עובדים ומתפללים ואומרים שעבודתם היא לעלת כל העילות, וכאשר נמצא בקרוב, ונתבאר ליודעי חן דאין שייך שום תפלה ולא עבודה לעילת כל העלות, אלא למגוי אשר נאצל ממנו אשר הוא הבורא, והוא הוא אשר הוציא אבותינו ממצרים כאשר אמרתי, ונמצא שהעובדים לזולתו הם עובדים ללא אלקי אמת עכ"ל :

ועוד כתב שם בדף ק"ח ע"ג, וז"ל. והנה היום אנחנו ככל הגוים האומרים שהאוה הוא סיבת כל הסיבות, ורוב בני עמנו לו עובדים ומתפללים מפני בכך נתאמת הגלם וכך יהיה עד קץ הימין בזמן גאולתינו, והאז כל בני עולם ערלים, תוגרמים, גוים, פלסופים, ויהודים, בהיות שאין מכירים שום אוה זולת הסיבה הראשונה ולא נגלה להם שיש מגוי א' אשר נאצל מסיבה הראשונה שהוא הבורא שמים וארץ עכ"ל :

עוד

עוד כתב שם בדף ק"ב ע"ד, וז"ל. ולכן יהיו דברי בפרק הזה להודיעך אמיתת הענין הזה ויתבאר בו על ידי ראיות אמיתיות מן התורה ומן השכל, שאין הסיבה הראשונה הבורא אלא המצוי אשר נאצל ממנו והוא אלהי ישראל ולו צריך לעבוד והעובד לזולתו עובד ללא אלהי אמת ואין עבודתו רצויה, לפי שעיקר העבודה היא ידיעת הנעבד כמובן מדברי דוד הע"ה אשר בהודע אליו הכלל המועיל הזה הזהיר וזרז עליה לשלמה באומרו ואתה שלמה בני דע את אלהי אביך ועבדהו וכו', עכ"ד ע"ש:

והנה חכם אחד אמר לי, שהמחבר כור מצרף הנז' טועה הוא באותם הדברים הנז"ל אשר כתב, ועל כן אני מבקש ממך שתראה בספר כור מצרף הנז' ותודיעני אם טועה הוא בדברים הנז"ל, ושכמ"ה:

תשובה. תחלה וראש אודיעך מה שנתנבא עזריהו בדה"ב ב' סי' ט"ו וימים רבים לישראל ללא אלהי אמת וללא כהן מורה וללא תורה פשוטן של דברים אלו הוא ר"ל שיעבדו ע"ז, וכמ"ש המצודות דקאי על אחז המלך ומנשה והדומים להם ע"ש, ורז"ל בגמרא דע"ז דף י"ז דרשו כל העוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו אלוה, שנאמר וימים רבים לישראל ללא אלהי אמת וללא כהן מורה וללא תורה, ופירש רש"י כמי שאין לו אלוה להגין עליו, והכונה כיון דעוסק בתורה בלבד ואינו עוסק בג"ח שהוא מדת הקב"ה, לכן דומה כמי שאין לו אלוה להגין עליו ולהצילו בחסדו הגדול:

אמנם במדרש רבה פרשת טהרות פרשה י"ט איתא וז"ל ואשה כי יזוב דמה ימים רבים זש"ה וימים רבים לישראל ללא אלהי אמת ללא כהן מורה וללא תורה ומי נתנבא הפסוק הזה עזריה בן עידו הנביא, אמר עתידין ימים לבא לישראל ללא אלהי אמת שאין מדת אמת נעשית בעולם ועיין להרב יפה תואר שכתב פירוש אלהי אמת דין אמת מגזרת אלהים לא תקלל וכו' ע"ש, הרי הודעתיך פשט הכתוב הנז' וגם מה שדרשו רז"ל בו:

וקודם שאדבר בטעות הגדולה שטעה המחבר כור מצרף הנז' בדבר זה, אודיעך טעות אחרת הנראית בדברי המחבר הנז' ביסוד אשר בנה באמונה הנז"ל אשר עליה ביאר. דברי הכתוב של דברי הימים הנז', כי נראה מדברי המחבר שלא כיון יפה בענין העבודה מה שצריך לנו לכוין בעבודתינו ותפלתינו, דהא ודאי באמת אין יכולים להתפלל להסיבה ולדבר דברינו, וגם עוד נמי אין להתפלל ולבקש שום דבר מן הספירות עצמן אפילו ספירות ופרצופין העליונים מאד· אלא אנחנו מתפללים ומבקשים מן אור הנמשך מסיבה הראשונה (א"ס) ונתלבש בתוך הספירות העליונים שהוא נשמה לנשמה שבתוכם כי באמת הוא הפועל כל הפעולות על ידי הספירות שמתלבש אורו בהם, אבל להספירות לבדם בלתי התלבשות אור א"ס בהוא נשמתם אין להתפלל:

ועל זה אמרו רז"ל בספרי כה' אלהינו בכל קראינו אליו, אליו ולא למדותיו פירוש הספירות שנקראים בשם מדות, וכ"כ רבינו הרמ"ק ז"ל ומהר"י ארגילס בשומר אמונים דהחושב ונותן בדעתו פעולה לשום ספירה מבלעדי כח הא"ס הוא שניות ודאי והיא כפירה ח"ו, כי באמת כל הפעולות שפועלין הספירות והפרצופין הכל הוא מן כח אור א"ס המתלבש בתוכם כנשמה להם, וכמפורש בפתיחת אליהו זכור לטוב שאמר בתחלת דבריו רבון עלמין אנת הוא חד ולא בחשבן וכו' והוא מדבר בזה על אור א"ס המתלבש תוך הספירות והפרצופין העליונים וכאשר אבאר בעזה"י:

וכדי להשכילך היטב בדברים אלו העומדים ברומו של עולם אכתוב לך בקיצור מה שעולה מדברי רבינו האר"י זלה"ה דברים השייכים להבנת ענין זה ככתוב בספר הקדוש עץ חיים וז"ל, דע כי טרם שנאצלו הנאצלים ונבראו הנבראים היה אור א"ס שהוא אור עליון פשוט ואין לו בחינת ראש ולא בחינת סוף· אלא הכל הוא אור אחד פשוט שוה בהשוואה אחת והוא הנקרא אור א"ס ושם זה מוכיח עליו שאין בו שום תפיסה לא במחשבה ולא בהרהור כלל ועיקר והוא מופשט ומובדל מכל מחשבות והוא קודם אל כל הנאצלים והנבראים והיצורים והנעשים ולא היה בו זמן התחלה וראשית כי תמיד הוא נמצא וקים לעד (והוא הנקרא בפי העולם בשם סיבה הראשונה):

ובאשר עלה ברצונו הפשוט לברא העולמות ולהאציל הנאצלים עשה וחיום מקום פנוי ואויר חלל רקני, וענין חידוש מקום זה איך הוא ואיך היה ואיך עומד ואיך נעשה אין שום בריה יכולה להשיג ולהבין הדבר הזה, ולא לציירו במחשבה, יען שכבר אמרנו דלית מחשבה תפיסה באור א"ס כלל ועיקר ואינו מושג ונתפס בשום מחשבה וציור, ואין אנחנו יכולים לדבר בו כלום, ובתוך זה המקום נאצלו ונבראו ונוצרו ונעשו העולמות העליונים הקדושים כולם:

וקודם שברא העולמות כולם המשיך אין סוף (שהוא הסיבה הראשונה) קו אחד ישר כענין צינור ומשתלשל ויורד תוך החלל של המקום ההוא, וראש העליון של הקו נמשך מן הא"ס עצמו ונוגע בו, אמנם סיום הקו הזה למטה בסופו אינו נוגע בא"ר א"ס, ודרך הקו הזה נמשך ונתפשט אור א"ס למטה, ואז במקום החלל ההוא האציל וברא ויצר ועשה כל העולמות כולם, וקו זה כענין צנור אחד דק אשר בו מתפשט ונמשך מימי האור העליון של א"ס אל העולמות אשר במקום האויר והחלל ההוא:

ובעץ חיים הנז' בשער מ"ב בדרושי אבי"ע פרק א' כתב רבינו זלה"ה דברים הנז"ל בלשון אחר אך הכל הולך למקום אחד ואין ביניהם הפרש, הלא רק שבשער מ"ב הנז' גילה הדבר יותר בהרחבת לשונו הטהור לכן אתה תתבונן היטב בלשון זה שאני מעתיק לך וזה לשונו:

הנה מן הא"ס נמשך ונתפשט נצוץ בחינת אלוה וזה הנצוץ נתלבש בכח נצוץ אחר נברא מכח עילם האצלתו, והוא נשמה דקה מאד והוא נקרא יחידה וזו היחידה יש בה שורשי כל הי"ס בהעלם ודקות גדול שאי אפשר להיות לנאצלים דקות יותר ממנו, ועל הנצוץ הזה נאמר בנים אתם לה' אלהיכם, והוא נשמתא דכלא דבעי לאשלפא לה מדרגא לדרגא. ושתים הבחינות האלה הם הנקראים עתיק יומין ואריך אנפין ושניהם נקראו כתר, והוא נקרא בחינה אמצעית בין א"ס לנאצלים, כי יש בו בחינת א"ס הוא הנצוץ אשר נמשך ונתפשט ממנו. ויש בו בחינת נאצלים הוא הנאצל מאותו הנצוץ של הא"ס עכ"ל:

ודע כי בהיות הקו הזה ראש נוגע באור א"ס מצד האחד וסופו אינו נמשך עד מקום אור א"ס הסובב לכן אז יצדק בו מעלה ומטה פנים ואחור מזרח ומערב. והנה בתחלה נאצלו עשר ספירות בעיגול, ודבקות העיגול הנאצל עם א"ס המאציל הוא ע"י הקו הזה אשר דרך בו יורד ונמשך אור מן א"ס ומשפיע בעיגול ההוא וכו' וכל זה בחינת עשר ספירות הכוללות דרך סתם כל בחינת העולמות כולם, אמנם מבואר ופשוט שכמה מיני עולמות נאצלו ונבראו ונוצרו ונעשו אלפי אלפים ורובי רבוואות וכולם תוך המקום החלל ההוא וכל עולם ועולם יש בו עשר ספירות פרטיות. וכל ספירה וספירה פרטית שבכל עולם ועולם כלולה מן עשר ספירות פרטיים. וכולם הם בצורת עיגולים זה תוך זה וזה לפנים מזה עד אין קץ ומספר וכולם כגלדי בצלים זה תוך זה:

והנה עוד יש בחינה שנית בי"ס הלא הוא בבחינת אור היושר כדמיון שלשה קוין ימין ושמאל ואמצע

ואמצע בצורת אדם עליון, והענין כי הנה דרך הקו הנז' אשר ממנו מתפשטים העיגולים הנז"ל, הנה גם הקו הזה מתפשט ביושר מלמעלה מראש גג העליון של העיגול העליון מכולם עד למטה בתחתית סוף כל העיגולים, והקו מתפשט ויורד באמצע העיגולים ממש בציור אדם ישר בעל קומה זקופה וכו' וזו הבחינה השנית של היושר היא נקראת צלם אלהים, ועליה רמז הכתוב באומרו ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אותו, וכמעט רוב דברי הזוהר והתיקונים מדברים בבחינה השנית הזאת שנאצלה בדרך יושר במראה אדם, ויש בזה פרטי פרטים לאין קץ, והוא ע"ד שאמרנו בעשר ספירות העיגולים והכל בדרך יושר נמצא שיש שני בחינות שהם דרך עגולים ודרך יושר :

וכדברים האלה נמצא כתוב בהרחבה בספר הבהיר נר"ו שלום בהקדמת רחובות הנהר לרבינו הרש"ש ז"ל בדף ק"א ע"א וז"ל, ובזה אפשר להבין מה שכתב הרב ז"ל בפ"א משער דרושי אבי"ע (הוא שער מ"ג בעץ חיים אשר זכרתי לעיל) בביאור ענין מאציל ונאצל כתב וז"ל, והענין כי בין הבורא יתברך אל הנברא שהוא בחינה הכוללת הרוחניות, יש בחינה באמצע אשר עליה נאמר בנים אתם לה' אלהיכם, אני אמרתי אלהים אתם ונאמר ויעל אלהים מעל אברהם ואחז"ל האבות הם הם המרכבה, הכונה בזה כי יש ניצוץ קטן מאד שהוא בחינת אלהות נמשך מן הבורא, וזה הניצוץ מתלבש בכח נצוץ א' נברא שהוא נשמה דקה במאד מאד הנקראת יחידה, ובנצוץ זה הנקרא יחידה יש שירש בחינות רוחניות שהם נרנח"י עכ"ל ע"ש. וכבר נתבאר לעיל כי ישראל נקראים בנים לזו"ן דאצילות, וגם נתבאר לעיל כי התרין פרקין עילאין שהם חג"ת וחב"ד דפרצוף חג"ת הנקרא אבות עלו ונעשו כלים דחג"ת ונה"י לפרצוף חב"ד ובתוכם מתלבשים המוחין דז"א והם נעשים מרכבה למוחין, ודי בזה לחכם ומבין מדעתו. כי על זה אחז"ל במופלא ממך אל תדרוש כנז' בפרק הנז' :

והיא היא נשמתא דחיי שהזכיר רשב"י ע"ה באדרא רבא כד"א ויפח באפיו נשמת חיים כעזקא דגושפנקא גו בגו וכל דא למה בגין לאשתלפא ולעיילא בין שתים דסתימא עלאה עד סופא דכל סתימין הה"ד ויפח באפיו נשמת חיים נשמתא דכל חיי דעילא ותתא תליין מההיא נשמתא ומתקיימי בה ויהי האדם לנפש חיה לאתדקא ולעיילא בתקונין כגוונא דא ולאשלפא לההיא נשמתא מדרגא לדרגא עד סופא דכל דרגין בגין דיהוי ההיא נשמתא משתכחא בכלא ולמהוי כלא ביחודא, חד, ומאן דפסיק האי יחודא כמאן דפסיק נשמתא דא ומחזי דאית נשמתא אחרא בר מהאי ובגין דא ישתצי הוא ודוכרניה מן עלמא לדרי דרין בהאי דיוקנא דאדם שארי ותקין כללא דכר ונוקבא וכו' ע"ש. ואם ירצה האדם להעמיק ולעיין ולעמוד על בירור דברים אלו אם יזכה אפשר שיוכל להבין קצת מן ענין זה אם יהיה אלהים עמו עכ"ד רבינו הרש"ש ז"ל :

ועוד כתב רבינו הרש"ש בספרו נה"ש דף ס"א ע"ב דברים השייכים לענין זה וז"ל, אמנם הכל כתוב שם בהקדמה אלא שצריך השקפה טובה להבין דבר מתוך דבר והם השני כללים שכתב הרב בספר מבוא שערים בש"ב ח"ב פ"ו שכתב עליהם שם שאלו הב' כללים של מ"ן ושל מוחין הם כמעט כוללים כל החכמה הזו ושניהם תלויים זב"ז, והוא מ"ש שם בהקדמה כי כל פרצוף נקרא בן לפרצוף שלמעלה ממנו והוא מברר מחלקי הבירורים של הפרצוף הס"א העליון ממנו ומעלה אותם לפרצוף בע"ג הפרצוף ההוא שעליו לתקנם וכו' :

וכפי מ"ש שם נמצא כי המוחין והנרנח"י דז"א דאצילות הנתקנים מהבירורים שלו שנבררו ועלו על ידו ליסוא"ת לתקנם אי אפשר שימשכו עד שיהיו מלובשים בתוך המוחין דכל הפרצופים העליונים שעל גביו עד עתיק דא"ק שבתוכו מלובש אור הא"ס שהוא הנצוץ ההוא שהוא הבחינה האמצעית הנז' שם אשר עליו נאמר בנים אתם לה' אלהיכם, אני אמרתי אלהים, ונאמר ויעל אלהים מעל אברהם, ואחז"ל האבות הם הם המרכבה :

והנה כל אלו הכינויים כתבם הרב ז"ל בכמה מקומות על זו"ן דאצילות ג"כ שנקראים בנים בערך או"א, וג"כ על ישראל שאנחנו נקראים בנים לה' אלהינו שהם הזו"ן דאצילות כי הוא אלהינו ואנחנו עמו ובניו כי הוא עשנו ולו אנחנו, וכן הוא על כל פרצוף ופרצוף בערך הקודם אליו, וגם כתב בספר עולת תמיד כי כל תפלותינו הם לא"ס וכו' :

נמצא כי בנמשכין מוחין לזו"ן דאצילות אז אור הא"ס המלובש שהוא הנצוץ שהוא הבחינה האמצעית נמצא ומתפשט בכל הפרצופים מדרגא לדרגא עד סופא דכל דרגין ושהוא מפרצוף לפרצוף עד זו"ן דאצילות ואז בערכנו יצדקו הכינויים הנז' האמורים בבחינה האמצעית הנז', גם בזו"ן אחר ההתלבשות בהם, והמוחין ההם מתלבשין תוך כלים דחב"ד הנעשים מתרין פרקין עלאין דחג"ת הנקראים אבות ונעשים מרכבה להם, וכן הוא בנרנח"י הנמשכים לצדיקים מלובשים תוך מוחין דזו"ן ודי למבין ותן לחכם ויחכם עוד להבין דבר מתוך דבר, כי עוד לאלוה מלין :

באופן כי אמת הוא שכל תפלותינו הם בזו"ן דאצילות לתקנם, ובהתקנם מוכרח הוא שנתקנים כל הפרצופים וכל העולמות עליונים ותחתונים, ואמת הוא שכל תפלותינו הם לא"ס כי בהתקן זו"ן על ידי התורה והתפילות והמצות שעושים ישראל נמשכין מוחין לזו"ן, וכן הוא מוכרח שנתקנים כל העולמות והפרצופים שעליהם עד עתיק דא"ק שבו מלובש השוי"ה ההיא שהוא הנצוץ והבחינה האמצעית הזאת, ואז נמצא כי השוי"ה ההיא שהיא הבחינה האמצעית המלובש במוחין דעתיק דא"ק נמשך ומתפשט תוך המוחין דעתיק הנז' המתפשטים תוך המוחין דכל הפרצופים שתחתיו ונמשך ומתפשט תוך המוחין מדרגא לדרגא עד סופא דכל דרגין שהוא עד תוך המוחין דזו"ן, ואז הזו"ן נקראים על שמה וגם היא נקראת על שם הזו"ן ונעשה הכל אחדות אחד, באופן כי ישים האדם שם השוי"ה הנז' לנגד עיניו בסוד שויתי ה' לנגדי תמיד ודי בזה למבין, עכ"ל רבינו הרש"ש ז"ל :

ועתה אשוב לדבר בעיקר השאלה אשר נשאלתי עליה, הנה מצינו לרבינו מהרח"ו זלה"ה בעולת תמיד שכתב וז"ל, וכל תפלותינו הם לא"ס ב"ה, אך להיות שאין אנחנו יכולים לכנותו בשום כינוי על כן אנחנו מתפללים על ידי הספירות כי שם שייכי הכינויים והשמות כי כל הכנויים והשמות הם שם העלמותו המתפשט בספירות עכ"ל :

הנה מ"ש רבינו ז"ל שכל תפלותינו הם לא"ס ב"ה, הכונה הוא לומר דאליו אנחנו מעלים כונת התפלה והברכות ולימוד התורה וקיום המצות וכל דבר שבקדושה כדי להוריד שפע וברכה מאתו מדרגא לדרגא עד סופא דכל דרגין, יען כי כבר הודעתיך שהניצוץ ההוא הנמשך ומתפשט מן א"ס נתלבש בכח נצוץ אחר נברא והוא נשמה דקה מאד הנקראת יחידה שזו היחידה יש בה שרשי כל הי"ס והוא קוץ היו"ד של הוי"ה הכולל אשר בו שורש כל הארבע אותיות דהוי"ה, ואור הבחינה הזאת דקוץ היו"ד של הוי"ה הכולל הוא נמשך ומתפשט תוך המוחין

המוחין דכל הפרצופים מדרגא לדרגא עד סופא דכל דרגין שהוא עד תוך המוחין דזו"ן ונעשה הכל אחדות אחד :

נמצא אור א"ס טמיר וגניז בכתר ומתלבש בי"ס דאצילות, אמנם הוא מתגלה בתפארת ומלכות שהם זו"ן, יען כי הם סופא דכל דרגין, ולכן ז"א נקרא הוי"ה בשתם על שם הוי"ה הכולל, ובזה תבין הכלל שאמר רבינו האר"י זלה"ה וז"ל, כללו של דבר ישים האדם שם הוי"ה נגד עיניו, וכמ"ש שויתי ה' לנגדי תמיד כי בו נכלל הכל, אור המאציל והנאצלים כולא חד ע"כ, והיינו קאי על שם הוי"ה הכולל הנז"ל :

וכן המצא כתוב בספר נהר שלום לרבינו הרש"ש ז"ל דף ס"א ע"א, אשר העתקתי דבריו לעיל וז"ל, ואז נמצא כי ההוי"ה ההיא שהיא הבחינה האמצעית המלובש במוחין דעתיק דא"ק נמשך ומתפשט תוך המוחין מדרגא לדרגא עד סופא דכל דרגין שהוא עד תוך המוחין דזו"ן, ואז הזו"ן נקראים על שמה וגם היא נקראת על שם הזו"ן ונעשית הכל אחדות אחד, באופן כי ישים האדם שם ההוי"ה הנז' לנגד עיניו בסוד שויתי ה' לנגדי תמיד עכ"ל, והבן בדברים :

ובזה תבין דברי ר"מ בפרשת בא בזוהר דף מ"ב שאמר וז"ל, אבל בתר דעביד האי דיוקנא דמרכבה דאדם עלאה נחית תמן, ואתקרי בההוא דיוקנא הוי"ה בגין דישתמודעין ליה בכל מדה ומדה וכו' :

והשתא בין תבין כי באמת הגם שאנחנו מכוונים בתפלה וברכות בחבור הוי"ה אדנ"י שהם זו"ן, וכן מפורש נמי בדברי רבינו האר"י זלה"ה שאנחנו נקראים בנים לזו"ן דאצילות כי הוא אלהינו, ועכ"ז הנה אנחנו מעלים כונתינו לא"ס וכל תפלותינו הוא לא"ס וכאשר כתב רבינו מהרח"ו ז"ל בעולת תמיד כנז"ל, יען דזו"ן שהם אלהינו, הנה בתוכם אור א"ס כי בעתיק דא"ק שבהם מלובש הא"ס, כי עתיק דא"ק הוא קוץ היו"ד דהוי"ה הכולל אשר בו כל הארבע אותיות דהוי"ה ואז הזו"ן נקראים על שם א"ס כי נעשה הכל אחדות אחד וכנז"ל :

ודרך משל נאמר, כי הנה שמלת דגוף האדם נקרא על שם הנשמה, ותואר אדם עקרו בנשמה כי לכן ישראל דוקא נקראים אדם והרי הגוף ג"כ נקרא בו, וכשאתה מדבר עם ראובן ומבקש ממנו איזה דבר הנך רואה שדבורך הוא עם הגוף ובקשתך היא ממנו, אך באמת דבורך הוא עם הנשמה שבגוף שהיא המחיה אותו והוא בכוחה פיעל פעולותיו. וכן הענין כאן כי א"ס הוא נשמה לכל הנשמות שבספירות ובפרצופין כולם, והוא טמיר וגניז בתוכם ומחיה את כולם, ולכן אמר דוד הע"ה שויתי ה' לנגדי תמיד, והוא שישים תמיד שם ההוי"ה נגד עיניו כי בקוץ היו"ד וארבע אותיות ההוי"ה רמוז הכל, וכלול הכל מן אור א"ס עד סוף כל דרגין של הפרצופין והכל באחדות גמור :

נמצאת אתה למד בהמתפלל ואומר יהו"ה או"א הגם שהוא מתפלל לז"א, הנה הוא מתפלל באמת לאור א"ס ב"ה שהוא הגלוך הנז"ל המסתתר בו בהתלבשות כל הפרצופים שקודם ממנו שכולם כלולים בשם הוי"ה ב"ה כי מבלעדי א"ס אין כל מאומה בידו ובקראינו לז"א ונדבר עמו בתפלה וברכות ותשבחות והודאות, הרי אנחנו קוראים ומדברים לכל הפרצופים כאחד עם אור א"ס המסתתר ומתלבש בהם שהוא נשמה לכל :

וכן הדבר מפורש בתיקונים דף ג' וז"ל, לקביל אלין אזכרות דאינון יאהדונהי בין בקריאת שמע בין בצלותא בין בשירות ותשבחות והודאות, דבכל אזכרה דיפוק מפומוי דבכל אתר ובכל ממלל צריך לכוונא דבור באדנ"י וקול בהוי"ה, ולייחדא לון כיחודא דאיהו יחיד ונעלם, דמחבר לון ומיחד לון כחדא וביה צריך הכונה דלא תליא למימר ביה קול ודבור אלא במחשבתא עכ"ל ע"ש :

הרי מפורש כאן דהגם שאנחנו מזכירין בהודאות ותפילות שמות זו"ן צריך לכוין במחשבתינו לאור א"ס ב"ה שהוא היחיד ונעלם הנזכר בדברי בתיקונים הנז', יען כי כל הפרצופים העליונים עם אור א"ס המתלבש בהם הכל נכלל בשם הוי"ה ב"ה וכאמור לעיל אשר על כן בכל תפלה ובקשה שתהיה אנחנו מדברים עם ז"א הנקרא הוי"ה בשתם, ומעלים קולינו ותפלתינו עדיו, והוא יעלה קולינו ותפלתינו לאור הנקרא אוזן העליונה, ומשם עד אור א"ס כדי לעשות הפעולה אשר אותה אנחנו מבקשים כי הכל מלובשים בז"א וכולא חד :

ולכן תמצא בסדר התפלה המתוקנת מרבינו הרש"ש ז"ל בתיקון חצות שמתחלת כך יהר"מ ה' או"א שימשך מן הא"ס ב"ה אור ושפע גדול לשורש יחידה העליונה המלובש בעתיק וא"א דא"ק וכו'. הנך רואה בזה דהבקשה היא משם הוי"ה שהוא בז"א שמכוונים בו קול ודבור שהוא שילוב הוי"ה אדנ"י ומבקשים ואומרים שימשך מן הא"ס, והיינו מפני שהכל כלול בז"א שגם אור הא"ס דגניז וטמיר בכתר הוא מלובש בו. ואומרים לז"א שהם מבקשים מן א"ס שימשך ממנו אור גדול לשרשים העליונים וכו' :

ברם אין אנחנו יכולים לומר הבקשה בזה הלשון יהי רצון מלפניך אור א"ס שתמשיך אור גדול ושפע גדול לשרשים וכו' שא"כ נמצא אנחנו מדברים להדיא עם א"ס לבדו, ומבקשים ממנו בפרטות בלתי התלבשות הפרצופים, ובאמת אין לנו רשות לדבר עמו בפרטות ואין לנו כח ויכולת על כך, אלא צריך שתהיה בקשתינו ותפלותינו ודברינו אליו בבחינת התלבשותו בכל הפרצופים עד זו"ן שהם סופא דדרגין, והתלבשות הזה נכלל בשם הוי"ה ב"ה שהוא קוץ היו"ד וארבע אותיות הוי"ה שהם כוללים מן אור א"ס דטמיר וגניז בכתר עד זו"ן, וזכור תמיד הכלל הזה שאמר רבינו האר"י זל"ל וז"ל, כללו של דבר ישים האדם שם הוי"ה נגד עיניו כמ"ש שויתי ה' לנגדי תמיד כי בו נכלל הכל, אור המאציל והאור הנאצלים כולא חד :

ואריב לך הדיבור בזה יותר והוא כי באמת דבר זה ידוע ומפורסם מכמה מקומות בזוה"ק ורעיא מהימנא, דא"ס ב"ה אין בו שום שם ותואר כלל, ועכ"ז הוא נקרא בכל השמות הכתובים בתורה וכמ"ש בר"מ פרשת בא וז"ל ובתר דעבד האי דיוקנא דמרכבה דאדם עלאה נחית תמן ואתקרי בההוא דיוקנא הוי"ה בגין דישתמודעין ליה במידות דיליה, ונקרא א' אהי"ם שד"י צבאו"ת אהי"ה בגין דישתמודעון ליה בכל מדה ומדה איך יתנהיג עלמא בחסד ובדינא כפום עובדהון דבני נשא וכו' ע"ש :

הרי דכל השמות הקדושים הכתובים בתורה הוא נקרא בהם מפני שכל שמות הקודש אשר הם עלם הספירות אין להם מציאות אלא על ידי א"ס ב"ה המיחד אותם ומאיר ומשפיע בהם ומחיה ומעמיד ומקים אותם ובלעדו אין לכל הספירות והשמות מציאות וקיום ולא שום פעולה :

ונמצא כל תפלותינו הם לא"ס כי בלעדו אין מי שיחדש שפע ויתן אלא הוא לבדו יש לו כח לחדש תמיד לפי שאין לו סוף, משא"כ בנאצלים שאין להם אלא לעצמן מה שניתן להם וכמ"ש רבינו האר"י ז"ל בעץ חיים שער מ"ן ומ"ד פ"ז ע"ש, ומפני שאין אנחנו יכולין לכנות לו שום שם ותואר וכינוי לכן אנחנו מתפללין אליו על ידי הספירות

הספירות אשר באצילות כי שם שייכי השמות והכינויים הכתובים בתורה ובסדר תפלותינו, ושם נוכל לדבר עמו ולקרא אותו בכל השמות הקדושים במחשבה וברעותא דלבא, כי אורו מתפשט בתוכם ומחיה אותם ופועל בהם כל הפעולות, ואין שום פעולה נפעלת מבלעדי כח שפעו והשגחתו, ולכן אמרו רז"ל בספרי כה' אלהינו בכל קראנו אליו, אליו ולא למדותיו פירוש מדותיו הם הספירות דכל ספירה נקראת בשם מדה כי באמת צריך שתהיה כונתינו בתפלה אליו וכאמור :

וזכור תמיד מ"ש רשב"י זיע"א באדרא רבא וז"ל כולא דכל מילין עתיקא דעתיקין וזעיר אנפין כולא חד, כולא הוה כולא הוי כולא יהא, לא ישתני ולא משתני ולא שנא, ומפורש בדברי רז"ל בשער מאמרי רשב"י בביאור אד"ר הכונה כי א"יך אנפין הוא אוחז כל קומת עולם האצילות ומתלבש תוך או"א וזו"ן ונמצא כי עתיקא דעתיקין כולל את ז"א ואת כולם והכל דבר אחד, זה לבוש לזה וזה לבוש לזה עכ"ד ע"ש. והוא הדבר אשר כתבנו לעיל כי באמת אותיות הוי"ה הם כוללים כל הפרצופים ובכל פרצוף יש בו בפרטות אותיות הוי"ה, אך הואיל דזו"ן הם סופא דכל דרגין לכן הז"א נקרא בפרט בשם הוי"ה הכולל, והואיל דאנחנו נשמותינו מן זו"ן לכן אנחנו נקראים בנים להם. ולכן אנחנו אין יכולים לדבר ולבקש אלא מן ז"א כי הוא אבינו, וכונתינו באמת הוא לקבל מן אור א"ס המתפשט ומסתתר בו בהתלבשות כל פרצופים העליונים כולם כי הכל הם באחדות אחד :

ודבר זה תמצאהו מפורש בזוהר פרשת האזינו דף רצ"ז ע"א וז"ל, זכאה חולקיה מאן דקרי למלכא וידע למקרי כדקא יאות, ואי איהו קרי ולא ידע למאן דקרי אתרחק קב"ה מניה דכתיב קרוב ה' לכל קוראיו וכו' למאן קרוב חזר ואמר לכל אשר יקראוהו באמת, מאי באמת בחותמא דגושפנקא דמלכא דהוא שלימו דכלא (פירוש הוא ז"א הנקרא אמת והוא שלימו דכלא כמ"ש לעיל) זכאה חולקיה למעבד דעל ונפק למנדע ארחוי דקב"ה ועי"ד כתיב ואורח לדיקים כאור נגה וכו' עכ"ל והבן בדברים :

ולכן סידר רבינו הרש"ש ז"ל בתפלה של כל יום ויום כוונה הלשון, עלת כל העלות המתלבש בעשר ספירות דאצילות על ידי שמו הגדול המתגלה בתפארת ומלכות וכו', גם סידר בזה"ל הוא היה ממיר וגניז בכתר והיא הוה המתלבש בעשר ספירות דאצילות והוא יהיה שמתגלה בתפארת ומלכות. והנה בחבור שחברתי בס"ד וקראתיו בשם דעת ותבונה בפרק א' הארכתי בדברים אלו והרחבתי הדברים בעזה"י מפי סופרים ומפי ספרים בס"ד, והקורא שם יאירו עיניו היטב בעזה"י בעניני העבודה והאמונה ויכונו מחשבותיו ויתיישבו רעיוניו בדברים של אמת כי חיים הם למוצאיהם :

והגם שמלאנו ידי חובה בדברים אלו שכתבנו, הנה עוד ראיתי יפה להעתיק לך כאן דברי הרב המקובל רבי עמנואל חי ז"ל בספרו יושר לבב וז"ל. הואיל וכל אשר נשפע בכח סיבה הראשונה בפרצופים העליונים להוריד למטה צריך לעבור דרך זו"ן, לפיכך כל הנשמות על שמם נקראו דכתיב בנים אתם לה' אלהיכם. והוא ז"א הנקרא בשם הוי"ה בפרט, כי גם הנשמות אשר נחצבו מהפרצופים הגבוהים מן זו"ן הם צריכים לעבור דרך זו"ן ולצאת משם אל התחתונים. והכי איתא בזוהר פ' ויקרא דף כ"א וז"ל כל קשירו דעלאי ותתאי בהאי אתר דאקרי ישראל אשתכח, ועיד דאתקשר במה דלעילא ואתקשר במה דלתתא ואתקשר בכ"י וכו' ע"ש :

והנה פרצוף ישראל זה הנזכר הוא פרצוף ז"א כי הוא הנקרא ישראל והוא כמו גוף החיצון לכל הפרצופים הגבוהים ממנו והם הם פנימיים לו וכו'. נמצא שם הקב"ה המורגל בפינו אשר בשם הוי"ה אנו קוראים אותו הוא הז"א ועליו אנחנו רומזים כל הפעולות שאנחנו מדברים בשם הוי"ה ב"ה ונשמתו המסתתרת בו על ידי הפרצופים העליונים שלפנים ממנו הוא הסיבה הראשונה הנקרא אין סוף ולו אנחנו עובדים :

(הבונה על איתו הגליך הנמשך ומתפשט מן הא"ס אשר זה הגליך נתלבש בכח גלון אחר שנברא מבח עולם הארתו, וכאשר הבאתי דבר זה לעיל מספר דקדים עץ חיים שער מ"ב הגז"ל) :

נמצאת אתה אומר דהמתפלל לז"א הוא מתפלל לסיבה הראשונה המסתתרת בו, כי בלעדה אין כל מאומה בידו וכו', ולפיכך אין אנחנו מתפללים בפרטית להפרצופים העליונים מן ז"א, יען כי בקראנו לז"א ונדבר עמו הרי אנחנו קוראים ומדברים עם כל הפרצופים כאחד, עם נשמתם המסתתרת בהם שהוא אור א"ס, ואע"פ שאנחנו מזכירים בתחלת תפלתינו או באמצעם או בסופם שם אחד מהשמות הראויים לפרצופים אחרים זולת ז"א. הנה עם ז"א אנחנו מדברים בכללות כי כולם הם מתלבשים בו וכו' :

ולכן הז"א הוא השולט על כל הברואים ומנהיגם ומפרנסם וכו' ונשמותינו הם חלקו, וכך הוא רצון הסיבה הראשונה שיהיה ז"א היא המוליא ימביא השפע לתחתונים ואין עוד מלבדו עכ"ד ע"ש :

ואתה ידידי הקורא בכל הדברים האלה אשר הלגתים לפניך ובין תבין מעלמך, דמה שכתב המחבר כור מצרף בענין כונת האדם בעבודה ותפלה שנראה מדבריו שהאדם בתפלתו ועבודתו יכוין אל פרצוף ז"א עצמו ולא יכוין לאור אין סוף המתלבש בו שהוא נשמה לנשמה שלו ושל הפרצופים כולם המתלבשים בו הנה בודאי דבר זה הוא טעות גמור והוא קלק בנטיעות ח"ו. וכאשר בררנו לעיל דהחושב בדעתו לייחס פעולה לשום ספירה ופרצוף ואפילו לכתר עליון מבלעדי כח אור א"ס המתלבש שם הרי זה ענין שניות בודאי והיא כפירה ח"ו, וכבר רשב"י ע"ה באדרא אשר העתקתי לשונו לעיל קלל לאדם החושב כן שאמר וז"ל, ומאן דפסיק האי יחודא מן עלמא כמאן דפסיק נשמתא ומחזי דאית נשמתא אחרא בר מהאי בגין כך ישתצי הוא ודוכרניה מן עלמא לדרי דרין עכ"ל שהבאתי לעיל :

ואם נבא להליץ בעד המחבר ולומר שגם היא כך כונתו ומודה בכך, אין הדברים שכתב הולמות הכונה הזאת, יען שהיה צריך לפרש זה בדברים שכתב ולא יהיה העיקר חסר, ואיך שיהיה אתה הקורא תסמוך ותמה אזנך אל הדברים והאמת אשר כתבתי :

גם מ"ש בכור מצרף הנז' על העובדים ומתפללים לסיבה הראשונה הם עובדים ללא אלהי אמת וכפל דברים אלו בדף ק"ב ע"ד, הנה בודאי על מלין אלו שפלט קולמוסו בשגגה צריך לו כפרה, שנראין כפרנות ה"ו שקוראו לא אלהי אמת חלילה. ואם היה אומר על גוף העבודה והתפלה אין זו עבודה ואין זו תפלה מתוקנת באמת הוה משמע על הדרך והאופן של סדר העבודה והתפלה קאמר דאינו מתוקן ומסודר באמת, כי מחמת התרוממות והתעלמות הסיבה הראשונה דלית מחשבה תפיסה ביה כלל אין האדם רשאי להתפלל אליו וליחד דבריו ועבודתו אליו, אך לא עקא בהמחבר מפרש הכתוב שאמר ללא אלהי אמת דקאי עליו ח"ו, הנה כל השומע דבר זה ראוי לקרוע בגדיו ולרתע כוליה גופיה, ובודאי המחבר הנז' חטא בזה חטאה גדולה וצריך כפרה, והגם דודאי שוגג הוא בדבר ולא הרגיש במכשול הזה היוצא מדבריו הנה כבר אמר התנא באבות, חכמים הזהרו בדבריכם שמא תחובו חובת גלות ותגלו למקום מים הרעים

הרעים ויפתו התלמידים הבאים אחריכם וימותו ונמצא שם שמים מתחלל:

ובאמת דברים הנאמרים במקום גבוה צריך להיות לאדם רתת וחלחלה ורעדה גדולה בדבורו ובקריאתו בהם ויהיה לו שבעה עינים פתוחות לדקדק בהם שלא יבא לידי מכשול ועל זה התפלל דוד המע"ה, שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול, גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך, וא-ל שדי יאיר עינינו באור תורתו אכי"ר:

מכין.

א **יזהר** כל אדם לומר בכל יום הן בחול הן בשבת ויו"ט קודם פרשת העקידה מודעה זו, ויש בה צורך גדול בנסתר וזה תוארה:

הנה אנכי מאמין באמונה שלימה וגמורה כי ה' אלהינו הוא עלת כל העלות, דעבד עשר ספירות שהם כתר חכמה ובינה חסד גבורה ותפארת ונצח הוד יסוד ומלכות ונהוריה טמיר וגניז בכתר עליון, ומיניה אתפשט נהוריה על יו"ד דאיהו חכמה, וה"א דאיהי בינה, וא"ו דכליל שית ספירן חסד גבורה תפארת נצח הוד יסוד, וה"א דאיהי מלכות. ואל אורו הגדול המתלבש בעשר ספירות דאצילות אנחנו מעלים כונת התפלה והברכות וההודאות ולימוד התורה הקדושה וקיום המצות האמורים בתורה ובדברי סופרים, וכל מחשבה טובה ורעותא דלבא שבקדושה להוריד שפע עליון וברכה רבה מאתרתו דעתיקא קדישא שהוא כתר עליון, לאבא ואימא שהם חכמה ובינה, ומאבא ואימא למלכא קדישא וחקל תפוחין קדישין שהם תפארת ומלכות:

והריני מאמין באמונה שלימה וגמורה, כי ה' אלהינו הוא ה' אחד ושמו אחד, הוא היה הוא הוה והוא יהיה, הוא היה טמיר וגניז בכתר, הוא הוה שמתלבש בעשר ספירות דאצילות. והוא יהיה שמתגלה בתפארת ומלכות, ואליו אנחנו מוסרים נפשינו רוחינו ונשמתינו על קדושת שמו יתברך ומקבלים עלינו עול מלכותו, באהבה רבה ובנפש חפצה ככתוב בתורה שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד בשכמל"ו:

והריני מגלה דעתי ורצוני לפני הקב"ה בלב שלם ובנפש חפצה לבטל ביטול גמור. ושלם כדין וכהלכה כל מחשבה זרה פגומה ופסולה ואסורה, וכל מחשבה שיש בה כפירות ח"ו, וכל מין הרהור רע וכל ציור רע פגום ופסול ואסור, וכל הרהור של יוהרה ושמץ גאוה ופניה שאינה טובה, וכל מין כעס וזעם ורגז והקפדה, אם יעלו בלבי ומוחי בכל עת ועת, והריני מתנה עליהם שיהיו כולם בטלים ומבוטלים ביטול גמור מכל צד ופינה, לא שרירין ולא קיימין ולא יהיו חלין כלל ועיקר.

ויהיה כח ואומץ וחוזק תנאי זה ומודעה וגילוי דעת זה שאני מתנה ומודיע ומגלה דעתי לפני הקב"ה בכח ואומץ וחוזק דין התנאים ומודעות וגילוי דעת אשר הורו חכמים זכרונם לברכה בהלכות קניינים ומקח וממכר, וכמו דין התנאים ומודעות וביטול שבועות ונדרים שהורו חכמים זכרונם לברכה בהלכות שבועות ונדרים, ויהיה כח ביטול זה קיים ומועיל על פי דין התורה הקדושה כדין ביטול החמץ קודם חג הפסח:

ויהיה תנאי זה ומודעה וגילוי דעת זה אשר אני מתנה ומודיע ומגלה דעתי שרירין ובריין וקיימין בבית דין של מעלה ובבית דין של מטה ובישיבות כל הצדיקים זקנים ונביאים ואנשי כנסת הגדולה והתנאין והאמוראין וכל חכמי ישראל:

והנה אנכי מודה הודאה גמורה ושלימה שרירא וקיימת לעד ולנצח נצחים בלב שלם ובנפש חפצה שכל עבודתינו לה' אלהינו ואלהי אבותינו הוא ה' אחד ושמו אחד, הן בתפלה הן בתלמוד תורה הקדושה, הן במעשה המצות האמורים בתורה ובדברי סופרים ובכל דבר שבקדושה הכל לעשות רצון ה' אלהינו ואלהי אבותינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו ונתן לנו תורת אמת וליחד קב"ה ושכינתיה ו"ה יאהדונה"י בדחילו ורחימו ורחימו ודחילו ליחדא שם י"ה בו"ה ביחודא שלים יהיה בשם כל ישראל ויהי נועם וכו' יהיו לרצון וכו':

ב' **פרשת** העקידה היא תקון קיים לישראל ע"ש כל הדורות לאכול מפרותיה תמיד בכל יום ויום שאומרים אותה כי עיקר הפעולה המעשית שיצאה מידו של אברהם אע"ה היא העקידה שעקד את יצחק בנו שהוא גבורה ודינא קשיא ובעקדו אותו כיון בכונה שאמר בזוה"ק בפ' אמור בסוד השופר בר"ה במתוק הדינין שנעשין על ידו:

ולכן כשישראל אומרים פרשת העקידה שזוכרים בה הפועל המעשי שפעל אברהם אע"ה באומרם ויעקד את יצחק בנו תתעורר הכונה שכיון אברהם אע"ה בעקידת יצחק, ויהיה מזה גם עתה פעולה מעין הפועל שעשה אברהם אע"ה בזה, וגם יהיה הקשר של ע"ב רי"ו שבתיבת ויעבו"ר שאומרים בי"ג מידות א-ל רחום וכו' כי אברהם אחוז בחסד שהוא מספר ע"ב, ויצחק בגבורה שהוא רי"ו הרי ע"ב רי"ו של ויעבור:

ודע כי פסוק ושחט אותו וכו', יש נוהגים לאמרו אחר פ' העקידה, ויש שאין אומרים, והחסידים בירושלם אין אומרים אותו, ובעירנו אנחנו נוהגים לאומרו ואין לשנות:

ג' **אומרן** ויגולו רחמיך על מדותיך, הכונה ויגולו הוא לשון גילוי, ורחמיך קאי על י"ג מכילן דרחמי שהם אמורים על ידי מיכה הע"ה בפסוקים של מי א-ל כמוך, ומדותיך קאי על י"ג מידות של א-ל רחום וחנון שאמרם מרע"ה:

וכשאומר כאן פסוקים של מי א-ל כמוך ימנה אותם באצבעותיו ביד ימין ויכוין בהם הי"ג מידות של א-ל רחום וחנון וכו', בדרך זה א' מי א-ל כמוך (א-ל). ב' נושא עון (רחום). ג' ועובר על פשע (וחנון). ד' לשארית נחלתו (ארך). ה' לא החזיק לעד אפו (אפים) וא"ו כי חפץ חסד הוא (ורב חסד). ז' ישוב ירחמנו (ואמת) ח' יכבוש עונותינו (נוצר חסד). ט' ותשליך במצולות ים כל חטאתם (לאלפים). יו"ד תתן אמת ליעקב (נושא עון) י"א חסד לאברהם (ופשע). י"ב אשר נשבעת לאבותינו (וחטאה). י"ג מימי קדם (ונקה מספר אל"ף ה"י יו"ד ה"י):

ומ"ש ישוב חרון אפך מעמך ומעירך ומארצך ומנחלתך, הכונה מעמך אלו ישראל ומעירך זו ירושלים ומארצך כללות ארץ ישראל כולה, ומנחלתך זה בהמ"ק כי ישראל חטאו ושפך חמתו על העצים ואבנים לטובת ישראל שלא יהיה בהם כליה, וכיון שישוב חרון אפך מעמך ממילא ישוב גם מעירך וארצך ונחלתך כי הם לא חטאו:

ואומרן והטיבך והרבך מאבותיך, הכונה שתבא לכם הטובה ע"י חג"ת שהם אבותיכם שבם לא יש קטרוג קליפות כנודע מסוד החזרה שאומרים בקו"ר שאין שם אחיזת החיצונים ולא מן נה"י שבשם נאחזים הקליפות:

וכשאומר לעולם יהא אדם וכו', יאמר מה אנחנו ולא יאמר מה אנו. גם יאמר כי כל מעשינו ולא יאמר רוב מעשינו ככתוב בסידורים, ובאלו דברים וכו' צ"ל מפירותיהם ולא יאמר פירותיהם דאין נאכלין כל הפירות בעוה"ז וכנז' בשער הכונות:

גם

גם בנוסח של לעולם יהא אדם וכו' נזכר ז״פ מה, שהם מה אנחנו מה חיינו וכו', והארבעה כנגד ארבע יסודות שהגוף בנוי בהם ושלשה כנגד נר״ן, ומה הוא לשון ענוה והקטנה ושפלות, כמ״ש ואנחנו מה שצריך שתשתרש הענוה בארבע יסודות הגוף ובנר״ן שבתוכו. ולגרסת הספרים שיש גירסין עוד מה ישועתינו נעשה ח', והם ארבע כנגד ד' יסודות הגוף, וארבע כנגד נר״ן ונשמה לנשמה, ועל ידי הענוה שנקראת מה זוכה לגאולה, שהיא מספר מה, וזוכה להאיר לנו שם הוי״ה דאלפין שעולה מספר מ״ה, ולז״א מה תעירו ומה תעוררו את האהבה דהיינו מדת הענוה המכונית בשם מה תעירו בגוף ובנר״ן שלכם, ואז מה זו הגאולה והארת שם מה, תעוררו את האהבה:

ד' **באומרו** עולת תמיד העשויה בהר סיני, יכוין בתיבת עולת שהוא מספר שם אב״ג ית״ץ שהוא מכניע ומבטל תולע הטמא שהם הקליפות, והא לך לשון רז״ל בשער הכונות דף י״ג ע״ב בפרשת עולת תמיד העשויה וכו' הכוין במלת עולת של מה שנתבאר אצלינו שיש תולעת בקדושה וז״ס פסוק של תראי תולעת יעקב. וז״ס שם אב״ג ית״ץ שהוא בגי' תולע כי הוא סוד המתגבר ומתגלה ומאיר בכל בקר ובקר כמבואר בזוהר, וכבר ידעת כי שם הנז' הוא בחסד, אמנם להיות שרשו בגבורה שהוא שם בן מ״ב אלא שהוא בבחינת החסד שבגבורות, ולכן נקרא תולעת שני וכמבואר אצלינו בפ' ותולעת שני בפ' תרומה ששרשו גבורה אבל הוא בחי' חסד שבגבורה, ולהיותו משרש הגבורה, לכן נקראו ישראל על שמו תולעת יעקב לפי שהם מכלים את העכו״ם בסוד הגבורה כדמיון התולעת הרך המרקיב ומכלה את העץ הקשה והחזק. והנה כדמיון התולעת הזה שבקדושה יש כנגדו תולע א' בקליפה בסט״א וגם הוא מתעורר בכל בקר לכלות את העולם ח״ו, והשי״ת ברחמיו מגלה התולע שבקדושה שהוא אור החסד הנז' בסוד וישכם אברהם בבקר, וז״ס ענין התמיד הנאמר בו עולת תמיד, כי אותיות עולת הם הפוך תולע, וע״י עולת תמיד הנעשית בכל בקר היה נכנע התולע הטמא דסט״א, ובפסוק של תראי תולעת יעקב ביארנו ענין התולע הזה וכו':

ובענין פטום הקטורת ג״כ נודע מ״ש בזוהר פ' ויקהל דף רי״ט ע״ב וז״ל, ובגין כך עובדא דקטרת אצטריך לאקדמא לצלותא וכו', הנה לעיל נתבאר ענייני, כי הלא יש בו י״א סממנים שהם סוד אותם אורות המחיים את הקליפות וכונתינו בזה לסלקם מתוכם ולהעלותם למעלה וישארו הקליפות מתים, וז״ס מ״ש פטום הקטורת בשחרית קודם התפלה אחר קרבן התמיד, וגם בתפלת המנחה קודם העמידה כי כונתינו היא להעלות העולמות ע״י התפילות, לכן אנחנו אומרים אותו כדי שלא יתאחזו הקליפות ויעלו בעליית העולמות, ולכן אנחנו אומרים אותו קודם שני התפלות הנז', וכן בסוף תפלת שחרית אנחנו חוזרים ואומרים אותו כנודע, והטעם הוא כדי שלא ינקו הקליפות מן השפע היורד ונשפע לעולמות כנז״ל, אבל בתפלת ערבית אין בנו כח לעשות כך:

והנה ענין י״א סמנים אלו הם סוד עשרה גלויי הקדושה המחיה הקליפה בסוד או״פ, ויש גלוי א' שהוא בסוד או״מ להם ואין המקיף הזה מתחלק לעשר כדמיון או״פ, לפי שאו״מ הוא אור פשוט אחד ונקרא אור אחד בלבד, ונמצא שהאו״פ הנחלק לעשרה, והאו״מ שאינו נחלק בין כולם הם סממני הקטורת:

ונבאר התחלקותם בפסוק קח לך סמים כי סמים הם שנים כמ״ש חז״ל בגמרא, והם תפארת ונצח, נטף ושחלת וחלבנה ה״ס הוד יסוד ומלכות, והרי הם חמשה התחתונות. ויען שהגילוי האחרון שבמלכות הוא גלוי קדושה נקודה קטנה ומועטת מאד יותר מכולם, ולכן הקליפה גוברת במקום ההוא, לכך החלבנה ריחה רע עם היותה בכלל י״א סממני הקטורת דקדושה כנז', ומלת סמים הב' הם חמשה סמים אחרים וכמ״ש חז״ל בגמרא, והם חמשה ספירות עליונות כסדרן שהם כח״ב ח״ג, ולבונה זכה ה״ס או״מ לכולם, ולהיותו או״מ מבחוץ ואינו מוגבל תוך הקליפות לכן נקרא זכה, משא״כ באו״פ המוגבל בתוך הקליפות אינו נקרא זך כמוהו:

ובזה הבין טעם נפלא של כל המכשפים המקטירים של הקליפות העליונות אשר עיקר וראש הקטרותיהם היא הלבונה והיא חביבה עליהם מכל שאר הקטרות כדי ליהנות מן אור המקיף הזה:

ועתה נבאר התחלקותם בלשון הברייתא ואלו הם: הצרי כתר, והצפורן יסוד, והחלבנה מלכות, והלבונה או״מ, וכונתינו היא לקשר המלכות שהיא החלבנה עם או״מ שהוא הלבונה להאיר בה, ולא די לה בהארה הנמשכת אליה מן הכתר, אבל הצפורן שהוא היסוד אנחנו מקשרים אותו עם הצרי שהוא הכתר שיאיר בו, והמור הוא החסד בסוד אברהם הנקרא הר המור, וקציעה גבורה, ושבלת נרד הוא תפארת כי הוא קו האמצעי בין שני ענפי קו הימין וקו השמאל כדמיון השבלת עם ענפיו מן הצדדין, וכרכם הוא נצח כי גם הוא יש לו ריח כדמיון המור אע״פ שאינו כ״כ חשוב כמוהו, כי אינו חסד גמור כמו החסד, וקשט הוא חכמה, וקלופה היא בינה, וקנמון הוא הוד, והרי נשלמו כולם עכ״ל:

עוד כתב שם בדף י״ד ע״ב וז״ל, גם יאמר בכל יום אחר פטום הקטורת קודם פסוק ה' צבאות עמנו פסוק ויאמר אליהם ישראל אביהם אם כן איפה זאת עשו קחו מזמרת הארץ בכליכם והורידו לאיש מנחה מעט צרי ומעט דבש נכאת ולט בטנים ושקדים, ותכוין תחלה לשם נעוריא״ון היוצא מר״ת נו״ן מן כן, עי״ן מן עשו, וא״ו מן קחו, רי״ש מן מזמרת, יו״ד מן בכליכם, רי״ש מן הארץ, וא״ו מן והורידו, נו״ן מן מנחה. ועוד תכוין בשם רוע״א, הנרמז באותיות רי״ש מן צרי וא״ו מן ומעט, ועי״ן מן ומעט, אלף מן נכאת:

גם תכוין בשם צדנלב״ש והוא יוצא מן ר״ת צרי דבש נכאת ולט בטנים ושקדים. ודע כי כל אשר תוכל לכוין בכל רגע תמיד בשם נעוריא״ון הנז' יועיל מאד ולכן יהיה תמיד נגד עיניך עכ״ל:

ודע כי אע״ג דרז״ל אמר לומר פסוקים אלו ולכוין בהם בזמן המגפה ב״מ, הנה ודאי חס יתמיד האדם בהם תמיד בכל יום, גם בזמן שאין מגפה, הנה מה טוב ומה נעים, וטוב שירשום אותם בתיבת נייר, ויניחנו בתוך המחזור שלו אצל פטום הקטורת כדי שלא ישכח מלאומרם ולכוין בהם בכל יום:

גם טוב ונכון לכוין בש״ת ממולא מהור קודש שהוא שם קדוש הנקרא רח״ש. ונרמז בפסוק רחש לבי דבר טוב, ופסוק ושם בת אשר שר״ח ושם זה לימדו יעקב אע״ה להשבטים כשירדו למצרים. והוא מסוגל לשמירה ולכל דבר, וכמ״ש הרב מהר״ר יעקב ענתבי ז״ל בספר נאוה תהלה על התהלים:

ה' **באתה** הוא האלהים וכו', שאומרים אחר ק״ש דקרבנות נ״ל אתה הוא האלהים לבדך לכל ממלכות הארץ, כי זה הוא לשון הכתוב במלכים ב' בתפלת חזקיהו הע״ה, ונשנית תפלתו בישעיה סי' ל״ז, שאמר אתה הוא האלהים לבדך לכל ממלכות הארץ וגו' ויש כמה מחזורים הכתובים כן, אך יש מחזורים דכתיב בהו אתה הוא אלהים לבדך עליון לכל ממלכות הארץ, והנה באמת כיון דמצינו בתפלת חזקיהו הע״ה, דלא נאמר לשון

זה

זה דעליון, יש לומר בודאי הגמור דאנשי כנה"ג גם הם תיקנו הנוסח שלהם כפי נוסח תפלת חזקיהו הע"ה אשר בודאי הגמור ברוה"ק אמרה, וכיון דלא נקיט עליון ודאי כן ראוי לומר ע"פ הסוד. והנה הנוסח של עליון נאמר על דוד הע"ה בתהלים פ"ט, אף אני בכור אתנהו עליון למלכי ארץ, אבל על הקב"ה נאמר במזמור פ"ג וידעו כי אתה ה' לבדך עליון על כל הארץ:

וראיתי להרב מהרי"א בשלמי צבור דף ס"א ע"ג שכת' נ"ל הא־להים לבדך לכל וכו' בהוא לשון הכתוב בישעיה סי' ל"ז עד ואת הארץ, ולכן טועים האומרים בו עליון לכל ממלכות הארץ, דאין בכתוב עליון ע"כ. וכתב הרב המגיה שם שכתב בשם סדר היום שיש מדקדקים שאין אומרים עליון מפני שאינו בפסוק, וג"ל שאין לחוש שאנו מתפללים ע"ד הפסוק, אבל לא כלשונו ואנו מוסיפין וגורעין ואין חשש בזה עכ"ל, וסיים הרב המגיה, ומ"מ נ"ל שיותר טוב שלא לשנות מן הכתוב. ועיין מ"ש הרב כנה"ג סי' קע"ו בשם רש"ל בתשובה סי' מ"ד ופר"ח שם וכו' עכ"ל ה"ה שם. ואני אומר קבלה בידינו שכל נסחאות אלו הם תקנת אנשי כנה"ג וכל אלו הם תפלת העשיה, ומענה דידי חזקה היא דודאי כך תקנו אותה כתפלת חזקיהו הע"ה האמורה ברוה"ק וגם הם ריח ה' דבר בם כנודע, ואין זה הסדר של אתרוגים שיוכל האדם לסדר תפלתו כרצונו אלא תפלת רבים היא. ובספר מנחת אהרן כלל יו"ד אות ז' הביא דברי סדר היום וגמה לדבריו ע"ש, ובאמת העיקר הוא כמ"ש שאין לומר עליון אלא נקטינן כלשון הכתוב ובסידור הגאון יעב"ץ ג"כ הגרסה היא כפי האמור בפסוק הנז', וכן בסידור רב עמרם ז"ל, וכן בסידור רבינו זלמן ז"ל הוא כפי הפסוק הנז' וזה עיקר:

ובזה שתקנו לומר את הדבר שהבטחתנו על ידי נביאיך כאמור בעת ההיא אביא אתכם ובעת קבצי אתכם וכו', אע"ג דאיכא כמה הבטחות יקרות על זמן הגאולה בפסוקי הנביאים, הזכירו הבטחה של קיבוץ גליות כי בקשה זו היא בתפלת העשיה שכולה נתקנת על בירורים של נ"ק מן העשיה כנודע, והבירור עניינו שוה לקבוץ גליות, ונקרא קבוץ גליות כי הניצוצות גולים בתוך הקליפות וסוד הבירור הוא ענין קבוצם ועלייתם מן הקליפות, ולכן בתפלת העמידה בברכת תקע בשופר גדול לחרותינו ושא נס לקבץ גליותינו וכו' מתפללים באמצע ברכה זו על קבוץ ובירור נ"ק שיצאו ע"י טיפות בז"ל ונתנו בתוך הקליפות:

ואע"ג כי יש בישעיה סי' י"א, והיה ביום ההוא יוסיף אדני שנית ידו וגו' ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל ונפוצות יהודה יקבץ וגו', וכן בירמיה ט"ז וכן ביחזקאל סי' ל"ז, כה אמר אד"ני ה' הנה אני לוקח את בני ישראל מבין הגוים אשר הלכו שם וקבצתי אותם מסביב והבאתי אותם אל אדמתם, מ"מ האי קרא דצפניה חביב יותר משום שנזכר בו עוד הבטחות יקרות שסיים הכתוב כי אתן אתכם לשם ולתהלה בכל עמי הארץ בשובי את שביתכם לעיניכם אמר ה', וזו ההבטחה אשר הבטיחנו השי"ת בתורה ע"י מרע"ה בפרשת כי תבא ולתתך עליון על כל הגוים אשר עשה לתהלה ולשם ולתפארת, וגם הסיום שסיים בשובי את שבותיכם לעיניכם הוא דבר יקר מאד, שהבטיח שיראו ישראל הנסים בעיניהם, ונמצא כי מלבד ההבטחה של קבוץ גליות נזכר בו עוד הבטחות יקרות, ולכן הזכירו פסוק זה:

ובנוסח יהמ"י או"א שתרחם עלינו נקיט בפשעים תרתי שהם תמחול ותסלח משא"כ בחטאים ועונות נקיט חדא חדא. נ"ל בס"ד כי בפשעים שהם להכעיס פתיך בהדייהו עון חלול השם דאיכא בזה חלול השם עפי, משא"כ בעון שעושה לתיאבון, ונמצא מלבד גוף העבירה יש עון חלול השם דחמיר טפי, ולכן נקיט מחילה וסליחה חד כנגד עון חלול השם' ועל זה נקיט מחילה, וחד כנגד גוף העבירה ועל זה נקיט סליחה, ובספר ש"ך דף ס"א ע"ד הביא מן הרב ב"ד שהביא בשם כ"ה וז"ל, מ"ש תמחול ותסלח גבי פשעים משום דהם מרדים להכעיס וצריך שני מחילות א' לעשותו מפשע עון, והב' לעשותו מעון חטא על ידי תשובה שזדונות נעשות כשגגות עכ"ל. ויש לגמגם בזה דהא תשובה מעליא שהיא תשובה מאהבה עושה הזדונות והפשעים זכיות כנז' בגמרא, וא"כ הול"ל תלת בפשעים והיינו תמחול ותסלח ותכפר כי כפרה הוא לשון קנוח כמו בעי לכפוריה ידיה בההוא גברא, ולטעמא דידן אתי שפיר:

וא"ו **לא** יאמר פרשת התמיד שני פעמים בבוקר מפני שהוא כמקריב ב' תמידים בבוקר, והוא כעובר על בל תוסיף, ועוד דהו"ל כמביא חולין לעזרה באומרו פעם שנית, כ"כ הטור ז"ל סי' מ"ז. ונראה דחששה זו איכה אלא אם אמר הבקשה של רבון העולמים אתה צותנו להקריב קרבן התמיד וכו' שמסיים בה שיהיה שיח שפתותינו חשוב כאלו הקרבנו התמיד במועדו ועמדנו על מעמדו, אבל אם קודם שאמר רבון העולמים וכו' הנז' קרא פרשת התמיד שנים ושלש פעמים מפני שלא כיון בה בפעם ראשונה ולכך חזר ואמרה, הנה כיון שעדיין לא אמר רבון העולמים הנז' לית לן בה, כי בקריאה בלבד אין כאן הקרבה כדי שנחוש לחששות הנז', מאחר כי מקרא של תורה הוא קורא:

ומאחר כי בקריאתו פרשת התמיד פסוקי תורה הוא קורא, לכן אין קורין אותה בצבור מעומד כדי שתהיה כמו קרבן ממש שמקריבין אותו מעומד, אמנם יחיד שמתפלל בביתו טוב שיקראנה מעומד מפני דאע"ג דהוא קורא פסוקי תורה; מ"מ הוא מכוין במחשבתו שקורא אותה במקום קרבן ולכך יעמוד דוגמת הקרבן, אבל בציבור לא יעשה כן כדי שלא ירגישו בו ומחזי כיוהרא, כיון דאין הצבור עומדין, ולא יעמוד אדם בין היושבין וכמ"ש בבית עובד, והיינו אם קורא בקול דרואין אותו קם על רגלו וקורא פרשת התמיד:

ז' **בזה** שאומרים קודם אמירת פטום הקטורת אתה הוא ה' אלהינו שהקטירו אבותינו לפניך וכו' רבים שאלו וחקרו ודרשו מה ראו להקדים הקדמה זו קודם אמירת פטום הקטורת, ועוד למה לא תקני הקדמה כזאת קודם פרשת התמיד לומר אתה הוא ה' אלהינו שהקריבו אבותינו לפניך קרבן התמיד וכו'. והתשובה הנכונה לזה היא כי קריאתינו בפרשת התמיד כונתינו היא שתהיה קריאה זו במקום ההקרבה ממש, וכונה זו אנחנו מפרשים אותה בפינו ובלשונינו בבקשה של רבון העולמים שיהיה שיח שפתותינו וכו' כאלו הקרבנו קרבן התמיד וכו', אבל כונתינו בקריאת הקטורת היא עצורה בלבבינו, ואין אנחנו מבקשים בפינו להדיה שתהיה קריאתינו במקום ההקטרה יען כי הדין הוא שאם חסר אחת מסממניה ח"מ, ולכן אין מזכירין בפירוש שתהיה הקריאה כהקטרה ממש כי אולי דילג תיבה אחת מפסוק קח לך סמים שבו רמוזים י"א סימני הקטורת, ובקריאה בלבד ליתא לחששה הנז', יען כי אין אנחנו מפרשים בפינו שתהיה הקריאה במקום הקטרה, כדי שיהיה על קריאה זו קטרוג מן המקטרגים לומר כאלו בזה שחסרו אחד מסממניה דהמקטרגים יחשבו קריאתינו כקורא בתורה, ועל קריאה בתורה אין לדקדק כ"כ אם חיסר, ולכן אין אנחנו מבקשים בפינו שתהיה כהקטרה אבל בלבבינו אנחנו מכוונים שתהיה כהקטרה ממש וכונת הלב. אינה גלויה אלא להשי"ת לבדו והוא יתברך

לא

לא יקפיד אם אחד דלג כלום, וכמ"ש ע"פ ודגלו עלי אהבה אל תקרי ודגלו אלא ודלוגו כי הוא יתברך חנון ורחום ומשלים החסרון בחסדו הגדול:

ולכן באמירת פטום הקטורת הורגלו הקדמונים לעשות הקדמה ולומר אתה הוא ה' אלהינו שהקטירו אבותינו לפניך קטורת הסמים ככתוב בתורתך, כדי שתהיה קריאתנו בפרשה זו נראית כמו סיפור מעשה שהיה, כי הקדמה זו מורה שאנחנו באים לספר מעשה שעשו אבותינו שהיו מקטירים קטורת הסמים ככתוב בתורה, ובאלה הדברים ניכר שאין אנחנו אומרים פרשה זו במקום הקטרה כדי שאם האדם דלג אחת מן הסמנים לא יהיה פ"פ למקטרגים לקטרג ולומר זה חייב מיתה בידי שמים. אבל באמת קמיה שמיא גליא שכונתינו לומר זה במקום הקטרה והיא מרוצית לפני הקב"ה כהקטרה ואם הקורא חיסר אחת בקריאתו אין הקב"ה מענישו אלא הוא יתברך ממלא חסרונו וטוב לו. ומנהג במנחה יש שאין אומרים הקדמה זו בקטורת, ויש אומרים אותה כמו בשחרית ואותם שאין אומרים אין חוששים להמקטרגים מפני שכבר גילו כונתם בשחרית והדעת דשחרית אומרים במנחה, אבל האומרים גם במנחה היינו מפני החשש הנז' שאמרנו בשחרית. ועתה רוב קהילות ישראל דרכם לומר במנחה כמו בשחרית, ועל זה נאמר אשרי אדם מפחד תמיד, ועיין מנחת אהרן כלל יו"ד אות י"ב מה שכתב בזה מן נודע ביהודה וספר מחזיק ברכה וברכי יוסף, ומה שיישב הוא בדבר זה ע"ש:

ח' כשאומר פסוקים של אנא בכח יזהר בפסוק שהוא כנגד אותו היום שעומד בו לאומרו ג"פ כמ"ש רבינו ז"ל בדרושי הלילה בפסוקים שאומר בק"ש שעל המטה, דהיינו ביום א' יאמר פסוק אנא בכח ג"פ, וביום ב' יאמר פסוק קבל ג"פ, וכן עוז"ד. גם יזהר שיאמר פסוקים של אנא בכח כל ב' תיבות ביחד, וכנז' בש"ק, וכן הוא בדברי רבינו האר"י ז"ל, ויש טעם בדבר, ויזהר לומר בשכמל"ו בלחש:

ט' חייב כל אדם ללמוד ביאור ברייתא די"ג מדות וטוב למנות הי"ג מדות אלו באצבעותיו והמקובלים מכוונים בזה לי"ג מידות עליונות, וזה ביאורן בסידור הגאון יעב"ץ ז"ל, א' מקל וחומר כיצד ואביה ירוק ירק בפניה הלא תכלם שבעת ימים, קל וחומר לשכינה, וצריך שתסגר מרים לפחות שבעה ימים, הרי למד חמור מקל להחמיר, וה"ה איפכא קל מחמור להקל. ב' מגז"ש כיצד ערות הבת לא למדנו אלא מגז"ש אתיא הנה הנה זמה זמה. ג' מבנין אב וכתוב אחד כיצד, הרי נאמר בחג המצות, אך אשר יאכל לכל נפש וגו' התיר אוכל נפש ובשאר המועדים מנין, אלא אמרז"ל זה בנין אב לכל המועדים, ומבנין אב משני כתובים כיצד, נאמר במומי אדם או גבן או דק וגו', וכתוב במומי בהמה או חרוץ או יבלת, באדם לא נאמר חרוץ יבלת, ובבהמה לא נאמר דק תבלול, מניין ליתן האמור של זה בזה, ולמדו אדם מבהמה ובהמה מאדם וזהו משני כתובים, וכן נחשבים לכתוב אחד. ד' מכלל ופרט כיצד, נאמר אדם כי יקריב קרבן וגו' מן הבהמה, כלל חיה שהיא בכלל בהמה, מן הבקר ומן הצאן פרט, שנתמעטה חיה, ואין בכלל אלא מה שבפרט. ה' מפרט וכלל כיצד, נאמר בהשבת אבדה וכן תעשה לחמורו וכן לשמלתו פרט, דמשמע שזה בלבד חייב להשיב, וכתב אחריו כן תעשה לכל אבדת אחיך חזר וכלל, נעשה כלל מוסף על הפרט ומרבה לכל דבר. וא"ו אלא כעין הפרט כיצד, הרי שנאמר על כל דבר פשע כלל הכל, על שור על חמור וגו' פרט לך אלו בלבד, על כל אבדה חזר וכלל, אי אתה דן אלא כעין הפרט, מה הפרט מפורש דבר המטלטל וגופו ממון, אף כל יוצא בו, יצאו קרקעות ועבדים שהוקשו להם ויצאו שטרות שאינן אלא לראיה. ז' מכלל שהוא צריך לפרט כיצד, נאמר קדש לי כל בכור יכול אף הנקבות בכלל שהייתי אומר כל פטר רחם במשמע, תלמוד לומר זכר, וזהו כלל שצריך לפרט, ואם נאמר זכר יכול אפילו יצאה נקבה לפניו, תלמוד לומר פטר רחם, אי פטר רחם יכול אפילו נולד אחר יוצא דופן תלמוד לומר בכור, זהו פרט שצריך לכלל והם מדה אחת. ח' יוצא מן הכלל ללמד כיצד, והנפש אשר תאכל מבשר זבח השלמים וגו' הלא שלמים בכלל כל הקדשים הן, כשיצאו מן הכלל לא ללמד על עצמן בלבד יצאו אלא על הכלל כולו יצאו, מה שלמים קדושת מזבח אף כל שקדושתו קדושת מזבח חייבין עליו, יצאו קדשי בדק הבית. ט' יוצא לטעון טוען אחד שהוא כענינו כיצד, נאמר ואשר יבא את רעהו ביער וגו' מכה בשוגג בכלל רוצח היה שנאמר ומכה אדם יומת, בין שוגג בין מזיד, ויצא מכה בשוגג לטעון טוען אחד שהוא כענינו של מזיד, שזה ימות וזה ימות, יצא מן הכלל להקל על עצמו שגולה בערי מקלט, זהו ולא להחמיר. יו"ד יוצא לטעון טוען אחר שלא כענינו כיצד, נאמר כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבוד, והוציא את העבריה מן הכלל, שנאמר וכי ימכור איש את בתו לאמה לא תצא כצאת העבדים, והלא אמה העבריה בכלל עבד עברי היתה שנאמר כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה, למה יצאה מן הכלל, לטעון טוען אחר שלא כענינו, שעבד אינו יוצא בסימני גדלות ולא במיתת האדון, והאמה יוצאה בסימנין ובמיתת האדון אפילו תוך שש, יצא להקל עליה שיוצאה תוך שש, ולהחמיר שאדוניה מקדשה בעל כרחה. י"א יוצא לידון בדבר חדש כיצד, נאמר וכהן כי יקנה נפש וגו' ויליד ביתו, בתו בכלל היתה, בין פנויה בין נשואה, ויצאה לידון בדבר חדש, שאחר שנשאת אינה אוכלת בתרומה, שנאמר ובת כהן כי תהיה לאיש זר וגו', והיאיל והוציאה הכתוב מהכלל אי אתה יכול להחזירה לכללה אפילו אלמנה וגרושה, אם לא החזירה הכתוב בפירוש, שנאמר ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה וזרע אין לה וגו' מלחם אביה תאכל. י"ב דבר הלמד מענינו כיצד, נאמר שבו איש תחתיו, יכול ישבו תחתיהם כל היום, בא הכתוב ולמד אל יצא איש ממקומו שהוא אלפים אמה (מדת תחום שבת) שהוא דבר הלמד מענינו. ודבר הלמד מסופו כיצד, נאמר איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו, אסר כל שאר בכולם, ובסוף הענין פירש האסורות לנו ומהם נלמד המותרות, ואלו מדה אחת הם. י"ג ושני כתובים המכחישים, כמו שנאמר בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ, וכתוב אחד אומר ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים, בא הכתוב השלישי והכריע, שנאמר אף ידי יסדה ארץ, וימיני טפחה שמים, קורא אני אליהם יעמדו יחד, מלמד ששניהם כאחד נבראו, ואין כאן הכחשה עכ"ל. ואתה הקורא אל תהי הזהרתי קלה בעיניך שיהיה ביאור ברייתא זאת נתון בקרבך וכתוב על לבבך, כי במידות השנויים בברייתא זו תלויים רוב הלכות תורה שבע"פ, על כן פרשה ברייתא זו כנפיה למעלה, כי בה מכוונים המקובלים לי"ג מדות עליונות ולי"ג מכילן דרחמי, ולנרד וכרכום קנה וקנמון וגו' עם כל ראשי בשמים:

יו"ד אזהרה שמענו מפי רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות שצריך לומר כן בפת"ח ולא יאמר כן בציר"י, וכך צריך לנהוג. ואין טעמו של רבינו האר"י ז"ל משום כי כן בציר"י אין משמעותה כמקום, דהא באמת מצינו במלכים כן בציר"י שנאמר על המקום אך ודאי הוא יש לו טעם ע"פ הסוד בדבר זה, ועוד בלא"ה הוא אין דרכו ללמד אזהרות כאלה ואינו מזהיר ומזכיר דבר אלא הנוגע לסוד:

י"א גם עוד אזהרה שמענו מרבינו האר"י ז"ל בשער הכונות

הכוונות בנוסח רבון העולמים שאומרים קודם פרק איזהו מקומן לומר שיהא שיח שפתותינו זה חשוב ומקובל ומרוצה וכו', גם בזה יש שיר שצריך לומר זה אע"ג דבלא תיבת זה תבא משמעות הדברים לנכון, ועל כן צריך לדקדק ולהזהר בזה. ונראה מ"ש חשוב הוא בעשיה ומקובל ביצירה ומרוצה בבריאה לפניך באצילות:

ודע כי מה שאומר כל אחד שתהיה שיחת פיו בקריאת פרשת התמיד כאלו הקריב קרבן התמיד אין הכוונה שתהיה קריאה של כל או"א חשובה קרבן תמיד בפ"ע דזה א"א, חדא דאין התמיד קרב אלא אחד בעבור כל קהל ישראל, ואין היחיד יכול להקריב תמיד לעצמו, ועוד תינח כהנים דבני הקרבה הם, אך לויים וישראלים לא מצו להקריב, ועוד להקרבה צריך מזבח, אך הכונה שהועיל קריאה של כולנו שתחשוב לנו כאלו הקרבנו התמיד בביהמ"ק על ידי הכהנים בעד כל ישראל, ולכן הקורא ביחיד אינו אומר כאלו הקרבתי אלא אומר כאלו הקרבנו לשון רבים:

י"ב **מה** שאומרים אחר ברייתא דרבי ישמעאל יהרמ"י או"א שתבנה בהמ"ק במהרה בימינו ותן חלקינו בתורתך, חקר הרב מנחת אהרן דף כ"ט ע"ד מה טעם לתפלה זו עתה, דאם לומר שיבנה בהמ"ק להקריב הקרבנות במעשה כאשר זכרנו אותם בפה, היה להם לתקן תפלה זו אחר איזהו מקומן, ששם סיימנו כל מעשה הקרבנות בפה, ועוד דאם הוא מטעם הזה למה כפלו בקשה זו, והלא כבר בקשנו כזאת קודם פרשת התמיד ואחריה ג"כ ואמאי אצטריך פעם שלישית ונדחק בזה ע"ש. ונ"ל בס"ד טעם נכון וליב, והוא שכתב רבינו ז"ל בשער הכונות כי מן התחלת התפלה עד הודו לה' וכו' הוא בחינת ששה היכלות התחתונים דעשיה, ומן הודו עד ברוך שאמר הוא בהיכל ק"ק דעשיה שמתהפך וחוזר להיות יצירה ממש ע"י המלכות דיצירה העומדת בהיכל הזה, ולכן אומרים קדיש קודם הודו כדי להעלות היכל הז' דעשיה אל היצירה ע"י כ"ח תיבות שיש בקדיש הזה ע"ש. וידוע כי בהמ"ק הוא בסוד העשיה כי הקרבנות הם בעשיה, ועסק התורה הוא ביצירה, ולכן קודם הקדיש הזה שבו מעלים העשיה ביצירה אומרים יה"ר שתבנה בהמ"ק במהרה בימינו שהוא בסוד העשיה, ותן חלקינו בתורתך שהיא בסוד היצירה שאנחנו מחברים העשיה ביצירה ע"י תפלה זו שאנחנו מתפללים על שניהם ביחד כי עתה הוא עת התחברות העשיה ביצירה אפילו אצל אדם יחידי שאינו אומר קדיש:

י"ג **יש** כופלין פסוק הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו וטוענין הם בדבר זה, כי פסוקים אלו של הודו יש בהם כוונות במספר הפסוקים ועוד כוונות במספר התיבות כמ"ש בספר פרי עץ חיים בהגה"ה וכן הביא הרב מנחת אהרן, וכן הוא בסידור הכוונות של רבי יעקב קאפיל ז"ל הנקרא בשם קול יעקב ואם יכפול לעיכובא אבד חשבון, ואע"ג דלפעמים יקרא האדם הכתיב שנים ושלש פעמים כשהוא מקפיד לכוין בו זה שאני דאם יכפול אותו בתורת חיוב לחוד, ואם יכפול בשביל חסרון כונה לחוד:

י"ד **באומרו** אל נקמות ה' יכוין לשאל מהשי"ת שינקום נקמת עשרה הרוגי מלכות, וע"י הזכרה זאת מתעוררין גופין קדישין דילהון לברר וללקט הנשמות וניצוצי הקדושה שנשארו בקליפות דעשיה ויכוין ר"ת נפשינו חכתה לה' נח"ל וס"ת כי גמל עלי שם יל"י המעלה נצוצין דעשיה:

ובזה מפורש בשער הכוונות בדברי רבינו האר"י ז"ל בכונת אל נקמות ה' אל נקמות הופיע, שצריך לומר בכל יום אחר פסוקים של הודו לפי שבעולם העשיה הקליפות עצומות וחזקות אין כח להוציא ניצוצי הקדושה משם אלא רק בכח עשרה הרוגי מלוכה שהם המלקטים את הניצוצות דנשמות שבעשיה, כי מזמן שאחר החרבן בית שני שנתרבו המינין והקליפות, אי אפשר ללקטם בשום אופן זולתי על ידי הנשמות של עשרה הרוגי מלוכה, וכל זה הוא בעשיה, משא"כ בשאר עולמות, וזהו הטעם שהוצרכו ליהרג עשרה אבירי ישראל, כדי שיוכלו ללקט אותם הניצוצות שבעשיה מיום שנהרגו עד ביאת המשיח, וזהו מה שאנחנו רומזים ואומרים אל נקמות ה' אל נקמות הופיע שינקום נקמת אותם עשרה הרוגי מלוכה, ועל ידי הזכירה הזאת הם מתגברים ולוקטים הניצוצות של הנשמות הנתונות בתוך הקליפות שבעשיה, ע"כ וגבר ישראל:

ט"ו **מזמור** ארוממך ה' כי דליתני, פשט המנהג בכל קהלות ישראל שאין מתחילין בכל יום בפסוק שיר חנוכת הבית אלא מתחילין מן פסוק ארוממך וגו', וכן מוכח מכמה סידורים דכתוב בהם קודם מזמור זה בזה"ל, בחנוכה אומרים מזמור שיר חנוכת הבית לדוד משמע דבכל ימות השנה אין אומרים פסיק זה, ולכן הוצרך הגאון חקרי לב סוף סי' ל"ב, ללמדנו טעם על אשר אין אומרים בחנוכה פסוק זה, שכתב יש קצת נוהגים בח' ימי חנוכה להתחיל מתחלת המזמור, ונ"ל שהוא טעות וכו' דהנכון שגם בחנוכה לא יאמר שיר חנוכת הבית ע"כ, והביא דבריו בש"ן דף ע"ה ע"ש, וגם בסידורים כ"י של רבינו הרש"ש יש בידי שני סידורים ובשניהם דלגו פסיק שיר חנוכת הבית, ולא נכתב אלא מן ארוממך ואילך:

וראיתי להרב מנחת אהרן ז"ל, כלל י"ד אות ד' שכתב יש מקום לחקור אם טוב ונכון להתחיל מראש המזמור דהיינו מפסוק מזמור שיר חנוכת הבית, או די להתחיל מן ארוממך כנדפס בספרים, ואע"פ שלא נמצא גילוי לחד מן קמיא ז"ל בזה, הנה מכח הסברה נראה להתחיל מראש המזמור, כמו שתקנו דוד הע"ה, ואין לגרוע תחלת המזמור וכו', ובסו"ד כתב ששמע מן הגאון מור אביו מהרד"ף ז"ל, שהיה אומר פסוק זה בכל יום ושאלתיו הטעם והשיבני שאין לשנות במזמור מאשר אמרו דוד הע"ה, ומעתה אין ספק דהכי יאה לאומרו דמהיות טוב אל תקרא רע עכ"ד ע"ש:

ואנא עבדא אמינא כי הנמנעים לאומרו טעמם ונימוקם עמהם, יען כי באמת הדבר יפלא מה טעם מלאו הקדמונים ז"ל לתקן מזמור זה של חנוכת הבית לאומרו כאן בתפלה בכל ימות השנה, ובשלמא בח' ימי חנוכה יש טעם לאומרו, אך בשאר ימות השנה מאן דכר שמא דחנוכת הבית להזכירה בתוך התפלה, ועוד כיון דזה הוא מזמור יתקנו אותו לאומרו עם המזמורים של מזמור לתודה וכיוצא, אמנם באמת טעם תיקון קריאה מזמור זה כאן הוא נודע לנו מדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכוונות דף י"ז דאחר שהודיע אותנו הכונה של קריאת אל נקמות ה' וכו', שהוא בענין עשרה הרוגי מלוכה שמלקטים עי"ז בכל יום הניצוצות מן העשיה כתב שם, גם פסוק העלית מן שאול נפשי ה"ס העלאת המ"ן מבחינת הנפשות שבקליפת העשיה שאין שם אלא בחינת הנפש, וקליפת העשיה נקראת שאול דרגא תתאה דגיהנם, וזהו העלית מן שאול נפשי, גם כל שאר הפסוקים מכאן עד סוף ה' מלך, כולם מדברים בענין עשרה הרוגי מלוכה, עכ"ל:

וגם בספר משנת חסידים דף ע"ז כתב וז"ל, אח"כ יאמר מזמור ארוממך שהם הניצוצות האומרים כך, ויכוין בעשר הויו"ת שבו לעשר נקודות הידועים דעשר ספירות, ויכוין בהם כסדרם וכו', העלית מן שאול נפשי

בכור

בכוד העלאת מ״ן מקליפות העשיה שאין שם אלא נשמות עכ״ל :

נמצא אע״פ שדוד הע״ה יסד שיר זה בשביל חנוכת הבית רמז כי סוד העלאת המ״ן מבחינת הנשמות שבקליפת העשיה אשר בעבורם נעשה ענין הריגת עשרה הרוגי מלוכה. וכתב בפירוש שכל הפסוקים אשר במזמור זה מדברים בענין עשרה הרוגי מלוכה וכנז״ל. ולפ״ז מובן טעמן של רבותינו הקדמונים ז״ל אשר תקנו לקרות מזמור זה כאן במקום אשר אנחנו עוסקין בקריאה הרומזת על עשרה הרוגי מלוכה והעלאת הנשמות מן העשיה על ידם. ועתה מובן הטעם שראוי להתחיל מן ארוממך שהם הנשמות האומרים כך כמ״ש הרב מ״ח ז״ל דבזה ניכר שאנחנו אומרים מזמור זה עתה בעבור שנרמז בו העלאת הנשמות הנז׳ וענין עלייתם, ע״י הרוגי מלוכה, דאם נתחיל מתחלת המזמור היה נראה שאנחנו אומרים מזמור זה בשביל חנוכת הבית כמפורש בפסוק הראשון שבו וכאשר אומרים מזמור לתודה בשביל קרבן תודה. ובאמת זה אינו דחנוך הבית מאן דכר שמיה הכא. אמנם כשאומרים מן ארוממך מוכרח דהקריאה היא בעבור העלאת הנשמות אשר נרמזה מן ארוממך ואילך, וכמ״ש הרב מ״ח דהנשמות אומרים כך ועתה אנחנו עוסקים בזה הענין ולכך איכא טעמא רבא בקריאת הפסוקים האלה כאן. וזה הטעם הוא ברור ונכון ויליב בעזה״י :

ולכן יפה כתב הרב חק״ל ז״ל שגם בחנוכה לא יאמרו פסוק זה של חנוכת הבית כי באמת לא נתקן מזמור זה לאומרו כאן בשביל חנוכת הבית אלא נתקן לאומרו בשביל רמז הרמוז בו על העלאת הנשמות מן העשיה ע״י הרוגי מלוכה, אשר עתה במקום זה אנחנו עוסקים בכונת ענין זה ולכן גם בחנוכה אין נכון להתחיל מן פסוק זה אלא מן פסוק ארוממך שזה הענין רמוז מן ארוממך ואילך כדאמרן, ובשביל חנוך המזבח הנעשה בימי החנוכה אנחנו אומרים מזמור זה אחר בית יעקב וכאן מאן דכר שמיה :

ט״ז **כתב** רבינו ז״ל בשער הכונות דף י״ז ע״א כבר בארנו לעיל כונת הקדיש דקודם הודו הוא כדי להעלות היכל הז׳ דעשיה אל היצירה ע״י כ״ח תיבות שיש בקדיש הזה. והנה אחר אשר כבר עלה ע״י הקדיש יש בו כח עתה לחזור הוא עצמו בחינת היצירה וכנגד זה אנו אומרים הודו לה׳ וכו׳ :

והענין הוא כי מן הודו לה׳ עד ברוך שאמר הכל הוא בתיקון ג׳ ראשונות דעשיה בעלו ביצירה כנז׳, ואמנם מנהג האשכנזים לאומרו אחר ברוך שאמר וטעם סברתם הוא לפי שעתה הוא כבר נקראים אלו יצירה, וא״כ ראוי לאומרו באמצע תיקוני היצירה שהם מן ברוך שאמר עד יוצר כנודע. אבל הספרדים אומרים אותו קודם ב״ש, לפי שעדיין כל זה הוא בחינת תיקון עולם העשיה כי יצירה עצמה עדיין אינה נתקנת ואינה מקבלת אור אליה עצמה רק מן ברוך שאמר ואילך ולכן אין לאומרו רק בין העשיה ליצירה, ומורי ז״ל בזה נהג כמנהג הספרדים עכ״ל :

ויגש.

א׳ **ה׳** מלך ה׳ מלך ה׳ ימלוך. הנה פ׳ זה ענייננו הוא ענין המ״ן אשר העלינו בא נקמות ה׳ ע״י נשמות עשרה הרוגי מלוכה כנז׳ לעיל בפרשה שקדמה, והנה הם בחינת עשרה נשמות אשר בעולם העשיה ולפי שעולם העשיה הוא סוד המלכות לכן כל העשרה שלהם הם בסוד מלכים, וז״ש ה׳ מלך ה׳ מלך שחזרו לחיות ונעשו מלכים גמורים כבתחלה קודם שנפלו ונתבטלו ממלכותם וכו׳ וכנז׳

בשער הכונות דף י״ז ע״ב :

וכתב שם עוד דנקודות הוי״ה הראשונה שהוא ה׳ מלך הוא סגו״ל באות יו״ד ובאות וא״ו אבל בשני הוי״ן אין צריך נקודות והם נקודות יְהֶוָה מֶלֶךְ כזה, והוי״ה השנית בשני פתחים תחת היו״ד והוא״ו כזה יַהוַה מַלַךְ והוי״ה הג׳ בתיבת ימלוך היא חיר״ק ביו״ד שבה״א בה״א חולם בוא״ו וה״א אחרונה בלתי נקוד, ובתיבת לעולם תכוין בה א מלכות התאה דעשיה וכו׳ ע״כ.

וכתב עוד שם וז״ל שני פסוקים אלו של ה׳ מלך יבי׳ והיה ה׳ למלך וכו׳ צריך לאומרם מעומד, כי היא סוד הי״ם של עולם העשיה הכוללת אריך ואו״א וזו״ן, וכבר ידעת כי בכל תיקון דא״א או דאבא או דאימא צריך לאומרם מעומד, ואף גם זאת אם אדם אומר פסוקים אחרים או סדר הקרבנות ושומע שאומרים ה׳ מלך צריך לקום מעומד עמהם בעוד שהציבור אומרים אותו, ואף שהוא בסדר הקרבנות אין צריך להפסיק ולומר עמהם ה׳ מלך וכו׳ כי אם רק לקום עמהם :

ודע כי המנהג לדלג שלשה דלוגים א׳ בה׳ מלך וא׳ בה׳ מלך וא׳ בה׳ ימלוך, ובשער הכונות לא נתבאר בדברי רבינו ז״ל שצריך לדלג כאן אך מנהג ישראל תורה הוא, ונראה טעם לשלשה דלוגים אלו ע״ד מ״ש רבינו ז״ל בשער הכונות בחזרת העמידה דרוש ג׳ דף ע״ל ע״ג וז״ל, ובזה תבין טעם מ״ש לעיל שצריך לדלג כלפי מעלה בעת שאומר קק״ק וכנז׳ בתנחומא וכנז׳ בפוסקים בשם פרקי היכלות, והטעם להורות שבאלו התיבות של קק״ק עולים ומדלגים כולם למעלה ממקומם הנ״ה בחב״ד ונה״י בחג״ת, ורחל הנוקבא בנה״י עכ״ל ע״ש. ועיין עוד בסידור רבינו הרש״ש ז״ל בדלוגים שעושים בברכת הלבנה שהם כענין העליות ע״ש, וכן הענין כאן שהדלוג מורה על העליות של העשרה נשמות דהעשיה הכוללת שלשה הפרצופים שהם א״א ואו״א וזו״ן שמכוונים באמירתנו ה׳ מלך אריך ה׳ מלך או״א ה׳ ימלוך זו״ן וכנז׳ בשער הכונות ופרי עץ חיים, והדלוג מורה על עלייתם למקום עלייתם וחזרתם למלכותם :

ב׳ **כתב** מרן ז״ל בב״י בסי׳ נ״ן בשם הרב שבולי הלקט ז״ל מה שנהגו לומר ה׳ מלך בעמידה בזמירות בשבתות וימים טובים הטעם שנמצא בהגדה מלאך א׳ עומד בשחרית באמצע הרקיע ופותח ואומר ה׳ מלך וכו׳ וכל גדודי מעלה עונים אחריו עד שמגיעין לברכו, וכשם שהמלאכים אומרים אותו בעמידה כך אנחנו ראוי לאומרו בעמידה. ומה שאומר אותו פעמים נראה שהוא ממ״ש בתיקונים כשבא לפרש הסודות הנרמזים בשבת זה אמר. בג״ד כפל נון תרין זמנין. ויש נוהגין לאומרו ג״פ ואין להם על מה שיסמוכו עכ״ל. וכתב הרב מנחת אהרן ז״ל כלל י״א אות וא״ו מדבריו ז״ל שמטינן טעם שכופלין אותו ב״פ וגם מפני מה הש״ץ אומרו וכל הקהל עונין אחריו כדי להדמות דמיון מה שעושין מה״ש בשמים שמלאך א׳ פותח וכל גדודי מעלה עונין אחריו עכ״ד. והנה הטעם שאומרים אותו מעומד נתפרש ונתבאר דבר זה בדברי רבינו האר״י ז״ל ע״פ הסוד, וטעם זה שאמר הרב כשם שהמלאכים אומרים בעמידה כך ראוי לנו לעשות גם הוא נכון ע״פ הפשט, אך באמת המלאכים בלא״ה אין להם ישיבה למעלה אלא הם עומדין תמיד. וכמ״ש רז״ל ע״פ ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה וכן איתא בגמרא בעובדא דארבעה עלו לפרדס גבי אלישע שראה את מט״ע יושב וכותב זכיות ישראל וכו׳ :

ב **מה** שאומרים ה׳ מלך ה׳ מלך ואין אומרים תחלה מלך ואח״כ מלך לפי סדר היה הוה ויהיה הנה מן הכונות שיש בזה בדברי רבינו האר״י ז״ל מבואר טעם ע״פ הפשט, ובסה״ק מקבצא כתבתי מה שאומרים

שאומרים ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך שהוא ע"ד הוה היה ויהיה והסדר *** לפי **הזמן ל"ל היה הוה ויהיה היינו טעמא מפני כי אמונתינו במלכותו יתברך שקודם בריאת עוה"ז, והאמונתינו במלכותו אחר עוה"ז היא מתאמתת ומתבררת ומוכחת מנפלאותיו ונוראות מעשים שעושה בעוה"ז אחר שנבראה כמו נס שעשה לאברהם אע"ה באור כשדים ובמלחמת ד' מלכים ועשר מכות של מצרים וקי"ס וקריעת הירדן וירידת המן ומלחמת סיחון ועוג ול"א מלכים ומה שעשה במלחמת סיסרא ומלחמת סנחריב והצלת חמ"ו מכבשן האש ודניאל מגוב אריות ותחיית המתים שהחיה ע"י יחזקאל הע"ה, ועוד ועוד נפלאות רבות בכל דור ודור כמה וכמה ולכן אמר נ"כ אחר נס שעשה לחמ"ו ומ"ע שים טעם די כל עם אומה ולישן די יאמר שלו על אלההון די שדרך מישך ועבד נגו הדמין יתעבד, וביתיה נולי ישתוי, כל קבל די לא איתי אלה אחרן די יכול להצלא כדנה:

ונמצא ממה שאנחנו רואין נפלאותיו ונוראותיו עתה שהוא מלך עתה ואין דומה לו דלית מי שיכול לעשות כזאת הנה ***אנחנו מכריחים ואומרים כי בודאי הוא אשר היה מלך קודם זמן עוה"ז וגם אנחנו מכריחים ואומרים שהוא אשר ימלוך לעתיד אחר עוה"ז ואין זולתו, והוא הדבר אשר דבר דוד הע"ה בקדשו כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך ירח וכוכבים אשר כוננת, הנה מזה אנחנו מודים כי אתה ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ בעבר ועתיד, ולכן מן השמים שמו בפיו של נ"נ שבח זה לומר אתוהי כמה רברבין ותמוהי כמה תקיפין מלכותיה מלכות עלם ושלטניה עם דר ודר, והכונה מדחזינן עתה בהוה דאתוהי רברבין ותמוהי תקיפין אנחנו מכריחים ומחליטים באמונתינו ודעתינו על העבר דמלכותיה מלכות עלם כלומר קודם כמו מעולם שברתי עולך וגם על העת"ל אנחנו מאמינים כי שלטניה עם דר ודר שנמשכה שליטתו לדורות הבאים העתידים להיות:

ודע כשאומרים הליבור ה' ימלוך לא ילך לנאת חוץ כי הוא נראה כפורק עול מלכות ח"ו וכ"כ הרב החסיד מהר"א מאני ז"ל בבית ילחק:

נ' **בשאומר** למנלח מזמור שיר המלוייר בלורת המנורה על קלף או על נייר יזקוף את הליור של המנורה שמסתכל בו כדי שיהיה הליור זקוף לפניו כדמיון המנורה שהיתה זקופה ועומדת בהיכל, ולא יניח הליור מושכב ושטוח לפניו:

גם יזהר לכוין במזמור הנז' בשם פ'א'י' בר"ת יאר פניו אתנו ובשם ס'א'ל' בר"ת אתנו סלה לדעת, גם יכוין בס'ת אנך נתנה יבולה יברכנו אהים אהינו שעולה מספר עין טובה:

ונודע כי בשבת ויו"ט אומרים במקום למנלח בנגינות הנז' מזמור השמים כבוד ל ויש סוד גדול לאומרו בימים אלו, והמקובלים נוהגים לאומרו גם בחוה"מ וכך אני נוהג, אך כדי שלא לפרוש מן הליבור אני אומר עמהם מזמור למנלח בנגינות ג"כ. וכתבו המקובלים סגולה נפלאה במזמור זה שיש בו ששה פסוקים שכל פסוק חמשה תיבות ותיבה השנית היא שם הוי"ה, והם מן פסוק תורת ה' תמימה עד פסוק משפטי ה' אמת ועד בכלל, וטוב שהאדם כשיאמר תורת ה' תמימה ימנה את התיבות של הפסוק באלבעותיו בשכיבה, ורק כשמגיע לשם הוי"ה ימנה באלבעו בזקיפה כי שם הוי"ה שבכל פסוק מפסוקים הנז' היא מכוון כנגד אלבע הסמוך לגודל שנקרא בשם אלבע בשתם, ולכן כנגד אמירת השם יזקוף האלבע שלו על שם ה' זוקף כפופים, ויכוין שע"י קדושת פסוקים אלו יכנעו האויבים שלו התחתונים והעליונים ויתגבר עליהם. ובזה פרשתי בס"ד מ"ש דוד הע"ה המלמד ידי לקרב אלבעותי למלחמה:

ד' **מזמור** לדוד בשנותו את טעמו שמוסיפין בשבת ויו"ט הוא ע"ס אלפא ביתא ולא נאמר בו פסוק באות וא"ו והטעם כי מזמור זה חדשו דוד הע"ה כשברח מאכיש שרלה להרגו ומעשה זו היתה ביום שבת ועל כן אע"פ שפשט הדברים משמע בריחתו מאכיש מלך שהיא אכיש מלך גת, רמז בו ענין השבת שהאדם משנה טעמו מימי החול וגז"א בשנותו האדם את טעמו וריחו מלפני אבי מלך שבשמים הוא מלך העולם שנשתנה טעמו של אדם בו מימי החול ואז ויגרשהו לס"מ וילך, ונמלא שבח זה מתוקן לשבת וכאשר מפורש בס' פרי עץ חיים דף ק"א ע"א ע"ש ולכן לא עשה בו דוד הע"ה פסוק על אות וא"ו לרמוז שמזמור זה שייך ליום שבת דוקא ולא שייך לוא"ו ימי החול, ואעפ"כ כפל בסוף המזמור לאות פ"ה בפסוק פודה ה' נפש עבדיו וכו' כי עבדא למאריה שהוא דוד עבד ה' נפדה באמירת מזמור זה. ובזה נשלמו במזמור כ"ב פסוקים כנגד כ"ב אותיות דאלפ"א בית"א ועיין מ"ש בסה"ק רב פעלים:

ה' **בענין** ברוך שאמר כתב רז"ל בשער הכונות דף י"ז ע"ג וז"ל בהגיעך אל ברוך שאמר תקים מעומד כמשי"ת, וגם תאחוז בידך הימנית שני הליליות של הטלית אותם שהם כנגד פניך ותכוין כי ברכת ברוך שאמר היא בעולם היצירה בבחינת הדיבור בערך חלק המעשה שהוא הליצית שגם הוא ביצירה כמבואר לעיל. וזה כונתו הנה נתבאר לעיל כי מן ב"ש עד יוצר אור הוא בעולם היצירה, אמנם כבר הודעתיך כי בכל עולם מארבע עולמות אבי"ע יש בו א"א (כתר) ואו"א (חו"ב) וזו"ן (תפארת ומלכות) והנה ענין ברכת ב"ש לבדה עד בא"י מלך מהולל בתשבחות הוא בא"א דאיהו רישא. ולכן יש בה י"ג ברוכים כנגד י"ג תיקוני דיקנא דא"א:

והנה שלשה ברוכים האחרונים הם בח"ב כסדרן, ושאר הברוכים לא זכרם הרב. ולהיותם בא"א לכן לריך לקום מעומד ולברך ברכה זו להיותה ברישא דא"א. ואמנם גם הוא כולל שרשי זו"ן דנפק מן א"א וביה תליין כנז' באד"ז, ולכן הברכה הזו יש בה פ"ז תיבות. וטעם פ"ז תיבות אלו הוא כנגד י"ג תיקוני דיקנא דא"א דיצירה וכנגד תשעה תיקוני דיקנא דז"א אשר אלו הם סוד שם כ"ב אתיותן כנז' בענין ברכת כהנים. וכנגד שם אדנ"י העולה ס"ה. ונמלא כי הנה שני שמות שהם כ"ב וס"ה עולים פ"ז שבהם נכללים א"א וזו"ן. אמנם הכל הוא בחינת א"א כי משם נפקי זו"ן (שהם תפארת ומלכות) וז"ס ראשו כתם פז:

והנה שלשה שמות יש אל התפארת ושלשה אל המלכות לפי שהתפארת והמלכות נקראים שמש וירח בעולם הבריאה ונקראים חמה ולבנה בעולם היצירה, ונקראים חרס וסהר בעולם העשיה. והנה עתה אשר אנו בעולם היצירה אשר המלכות שלה נקראת לבנה שהיא בגי' פ"ז אנחנו אומרים פ"ז תיבות אלו. ונמלא כי המלכות שביצירה כוללת אלו הפ"ז תיבות ולכן נקראת לבנה שהיא גי' פ"ז:

וא"ו **מזמור** לתודה כתב מרן ז"ל בסי' נ"א סעיף ט' ראוי לאומרו בנגינה שכל השירות עתידות ליבטל חוץ ממזמור לתודה ע"כ. והא דאומרים אותו סמוך לברוך שאמר קודם פסוקים של יהי כבוד יתבאר מדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות דף י"ז מ"ד וז"ל מזמור לתודה הוא בבחינת או"א (שהם חו"ב) שבעולם היצירה, והטעם הוא כי אמת שכל הקרבנות הם למטה בעולם העשיה לתקן ולזכך קטרוג הקליפה שבעשיה. אבל קרבן תודה על כולם כי הוא ביצירה ועולה עד או"א דיצירה. וזהו טעם אומרם ז"ל שלעת"ל כל הקרבנות יהיו בטלים

בשלים חוץ מקרבן תודה וכו' ע"ש:

ובזה מובן הטעם שסמכו אותה לברוך שאמר יען כי ברכת ב"ש היא בעולם היצירה וכמ"ש לעיל בשם רבינו האר"י ז"ל וקרבן זה של תודה הוא ג"כ בעולם היצירה ולכן תיקנו אחר מזמור זה פסוקים של יהי כבוד וכו' שהם ביצירה וכנז' בשער הכונות שבאלו הי"ח פסוקים יש בהם י"ח אזכרות, וה"ס ע"ט של מטטרו"ן שהוא בששה קצוות דיצירה ולכן יש בו ששה אותיות כנגד ו"ק, וכבר ידעת מ"ש חז"ל בפסוק זה דיהי כבוד דשרו של עולם אמרו ושר העולם הוא מטטרו"ן, ובהם ח"י אזכרות הרומזים לח"י עלמין שמקבל חיות ושפע רב מאילנא דחיי וז"ס חי חי הוא יודוך וכו' וכל זה להעלות לחקל תפוחין קדישין. וכו' עכ"ד ובדבריו נתבאר טעם הנז':

ובאמירת מזמור לתודה יש אומרים שצריך לאומרו מעומד ואין הלכה כן אלא אדרבה יש להקפיד לאומרו מיושב, שאם אומרו מעומד נראה שהוא אומר אותו במקום קרבן תודה ע"ד ונשלמה פרים שפתינו ובאמת הוא לא נתקן לאומרו במקום קרבן שאם היה כן היו מתקנים לאומרו בתפלת העשיה עם הקרבנות, ועוד דמשום ונשלמה פרים שפתינו יצא האדם י"ח באמירת איזהו מקומן בהלכה של התודה ואיל נזיר קדשים קלים וכו'. אמנם נתקן המזמור הזה לאומרו בזמירות שהוא שיר של קרבן תודה שיש לו סוד לאומרו אחר ברוך שאמר מפני ששיר זה הוא ביצירה מפני שקרבן תודה הוא ביצירה ואינו בעשיה כשאר קרבנות, ולכן נתקן השיר שלו לאומרו בתפלת היצירה אחר ב"ש וכמ"ש לעיל בשם רבינו ז"ל בשער הכונות, ואין קורין אותו כדי להעלות לנו כאלו הקרבנו תודה בשיר זה ולכן המקובלים ז"ל אומרים אותו בערב פסח ובערב כפור אע"פ שבזמן המקדש אין מקריבים בהם קרבן תודה והיינו טעמא משום דמזמור זה לא נתקן לאומרו במקום הקרבה לכן ראוי שלא יקראנו מעומד כדי שלא יהיה נראה שאומרו במקום קרבן:

וכן משמע מדברי רבינו ז"ל בשער הכונות בנוסח התפלה שכתב וז"ל, ברוך שאמר צריך לקרותו מעומד ויאמר אותו עד סיום הברכה מלך מהולל בתשבחות, ואח"כ ישב ויאמר מזמור לתודה מיושב עכ"ל. נמצא דקפיד בזה לאומרו מיושב ולא מעומד:

ז' **כתב** רבינו מהרח"ו ז"ל בשער הכונות וז"ל ברוך שאמר יש בו פ"ז תיבות וי"ג ברוך, וצריך לומר מרחם על הבריות, בשב"א תחת הבי"ת והרי"ש חיר"ק והיו"ד בחולם וכן נזכר בספר היכלות. גם צ"ל מהולל בפה עמו ולא יאמר בפי ביו"ד לפי שמילת בפה היא בגי' פ"ז שמנין פ"ז תיבות יש בב"ש, גם בתשבחות התי"ו בחיר"ק ולא בשור"ק כמ"ש המדקדקים, והרד"ק ז"ל כתב שהוא במשקל תפארת עכ"ל:

ח' **באומרו** פותח את ידיך יכוין לר"ת שם פא"י והוא מספר חיבור הוי"ה אדנ"י יאהדונה"י שבהם ב' יודי"ן וזהו ידיך אל תקרי ידיך אלא יודיך ובין שני היודי"ן יש ששה אותיות מספר וא"ו שצורתו פת"ח שהוא נקוד החכמה, ויכוין ס"ת חת"ך שהיא מספר ב"פ רוח· ובמלת ומשביע יכוין שעולה מספר שם חת"ך שהוא מספר ב"פ רוח:

ובאומרו לכל חי רצון יכוין ר"ת רחל והוא מספר ב"פ דמעה, ויכוין להמשיך הארה מרצון העליון מזל העליון להמתיק את רחל ואת שני דמעות הנז'. גם יכוין להמשיך מן רצון העליון הנז' שפע ומזון וברכה רבה לכל העולמות והם סוד מוחין כמ"ש בסידור רבינו הרש"ש ז"ל:

ואם לא כיון בפסוק פותח את ידיך אפילו במשמעות פשט הכתוב ופירוש המלות צריך לחזור לאומרו. ומשום דלאו לתחזי כמודה לשתי רשויות ח"ו אם יאמר הפסוק הזה בזה"ז, ישהה מעט כנגד אמירת הפסוק הזה כפלים ויחזור לאמרו כדי לכוין בו. ואם לא הרגיש על חסרון כונתו עד שגמר כל המזמור צריך שיחזור לומר כל המזמור ובשעת הדחק יסמוך על הסוברים דסגי לומר הפסוק הזה בלחודיה ואחר העמידה יחזור ויאמר המזמור כולו לצאת י"ח לכ"ע:

והא לך ד' רבינו ז"ל בשער הכונות ס"ת י"ח פסוקים הנז' עולה כתר (הוא תר"ב ועם כולל מספר י"ח עולה כתר) ובזה נעשה כתר לחקל תפוחין קדישין ולזה הס"ת עולה כתר לרמוז כי הוא סוף כל דרגין, וזה הכתר הוא מן כ"ב אתוון ולכן אין להפסיק בין הפסוקים האלו לתהלה לדוד בשום פסוק אחר כלל להיות כי פוגם בכתר הנז' ח"ו, ולכן תכף יתחיל לומר אשרי יושבי וכו' אשרי העם וכו' תהלה לדוד ארוממך וכו' כי פסוק אשרי רומז בכתר דיצירה כנז' בתיקונים שכל אשרי הוא בכתר. (א"ש לפי שרומז פסוק הזה דאשרי בכתר דיצירה עצמו לכן אינו נקרא הפסק בין י"ח פסוקים הנז' ובין תהלה לדוד אבל איזה פסוק אחר פשיטא דהוי הפסק):

ובסה"ק בן איש חי בפרשה זו אות י"א כתבתי דאם בא לאדם עניית דבר שבקדושה פתאום דיענה הקדיש וקדושה וברכו ורק יזהר אחר שיענה יאמר ג' פסוקים אחרונים של יהי כבוד ואז יסמוך כל הפסוקים בלי הפסק ע"כ, ובאתי לבאר כאן דודאי עדיף לחזור לומר כל י"ח פסוקים של יהי כבוד כולם וברור:

עוד כתב רבינו ז"ל שם בשער הכונות פסוק להודיע לבני האדם גבורותיו ר"ת יכוין שהם שם לל"ה וזה הוא אחד מע"ב שמות של ויסע ויבא ויט וגם הוא בגימטריא אדנ"י:

גם בפסוק פותח את ידיך הנה המזמור הזה נתקן לאומרו ג"פ ביום כנודע בסדר התפלה, ושם ב"פ בתפלת השחר ופעם אחת במנחה, ונבאר עתה כונה שבזמירות דתפלת השחר הנה ר"ת פותח את ידיך פא"י והוא שם א' מן ע"ב שמות דויסע ויבא ויט, גם סודו הוא חבור שני שמות הוי"ה אדנ"י יאהדונה"י. וכבר ידעת מ"ש בזוהר ובתיקונים בפותח את ידיך אל תקרי ידיך אלא יודיך והם שני יודי"ן של יאהדונה"י ראשונה ואחרונה וביניהם ששה אותיות כמנין ו' וצורת ו' היא נקודת פת"ח וזהו פותח את ידיך יודי"ך כנז' בהקדמת התיקונים:

גם ס"ת פותח את ידיך חת"ך והוא שם קדוש המכונה בספרי המקובלים שם הפרנסה, גם תכוין כי שם הנז' בחלוף א"ת ב"ש הוא סא"ל, והוא שם אחד מן ע"ב של ויסע ויבא ויט, גם שם סא"ל הוא בגימטריא שם פא"י כמנין יאהדונה"י כנז' בר"ת פא"י:

והנה כל הכונות שבפסוק הזה הם שוות בשלשה זמנים שאומרים אשרי. והחילוק שביניהם אינו אלא בכונת שם חת"ך בלבד. וזה ענינו כי בזמירות דשחרית תכוין כי שם חת"ך שרשו הוא יוצא מחילוף ותמורת הוי"ה שהיא בגי' מצפ"ץ, כי הוי"ה בא"ת ב"ש הוא מצפ"ץ שהוא בגי' ש'. וכבר נתבאר במ"א כי שם מצפ"ץ להיותו תמורת הוי"ה לכן הוא רחמים מעורב בדין, ולכן הוא בגי' אלהים דיודי"ן וזה סדרן הוי"ה ואח"כ מצפ"ץ ואח"כ אלהים כי שם אלהי"ם הוא יותר דין מכולם. והנה בזמירות שעדיין לא התפללנו תפלת השחר ולא ירד שפע עליון אלא שעכ"ז הוא בחינת בקר אשר בו שולט אברהם איש החסד, לכן שם מצפ"ץ שהיא ממוצע בדין הוא המאיר עתה. ונמצא כי שם זה הנקרא חת"ך עם היות שמקורו הוא משלשה שמות שהם הוי"ה מצפ"ץ אלהים (שמספרם חת"ך) מכ"ז כל אחד הוא כפי הזמן והשעה, ועתה בזמן הזמירות הנה השם הזה יונק משם מצפ"ץ הממוצע וכו':

וכונת

וכונת שם חת"ך באשרי שקודם ובא לציין אשר אז כבר התפללנו תפלת שחרית וירד השפע וגם הוא בחינת בקר שהוא חסד גמור אז הוא נגזר משם הוי"ה שהוא רחמים והוא הוי"ה דע"ב דיודי"ן. והנה נודע בסוד והחכמה תחיה בעליה כי כל המזון והפרנסה באה מן החכמה כנז' בזוהר פ' בשלח בענין המן. וה"ס פותח את ידיך שהוא יודי"ך שהם ד' יודי"ן שבהוי"ה דע"ב דיודי"ן כנז' וכל אחד כלול מעשר ועשר מעשר הרי ד' יודי"ן הם ת' וכ"ח אותיות שיש במלוי המלוי שיש בהוי"ה זו הרי הכל חת"ך, ובזה תבין היות השם הזה נקרא אצל המקובלים שם הפרנסה :

אבל כונת שם חת"ך בזמן המנחה הוא נגזר משם אלהים לפי שאז הוא זמן הדין והרי נתבאר שלשה חילוקים שיש בכונת שם חת"ך בשלשה זמנים הנז' אבל כל שאר הכונות שבפסוק הזה הם שוים בשלשה זמנים הנז' :

והנה במלא ומשביע ג"כ תכוין שהוא בגימטריא חת"ך הנזכר ותכוין ג"כ בו כמנין כונות שם חתך הנז'. ובמלא רצון תכוין להמשיך מן הרצון העליון שהוא הוי"ה העולה קפ"ד שהוא לימוד דחכמה וגם הוא אהיה דיודי"ן העולה בגי' קס"א שהוא היסוד דאימא, והנה קפ"ד וקס"א עם הכולל הם בגי' רצון ותכוין להמשיך משני יסודות הנז' שפע ומזון וברכה אל כל העולם :

ותכוין שעל ידם יתמתקו שני כחות של דין המונעים הפרנסה שה"ס שני מינים הנזכר בפסוק שקודם לזה והוא עיני כל אליך ישברו וכו'. והנה בעינים יש ב' דמעות שמהם יוצא הדין כנז' בפ' שמות והם למטה בנוקבא הנקראת רחל אשר גם היא בגי' דמעה שני פעמים. ולכן נרמזת רחל בר"ת לכל חי רצון, ותכוין להמתיק את רחל הנז' שהיא נוקבא תתאה ואת שני דמעות שהם בגי' רחל ותמתיקם על ידי הרצון הנז' שהוא קפ"ד וקס"א עכ"ד ע"ש :

ט' **מזמור** תהלה לדוד הנז' בכל פסוקיו יש וא"ו באמצע הפסוק, ורק שנים לא נכתב בהם וא"ו באמצע והם פסוק חנון ורחום ה' שנ"ל וארך אפים ופסוק קרוב ה' לכל קוראיו שנ"ל ולכל אשר יקראוהו. והטעם נראה כי המזמור הזה יש בו כ"ב פסוקים, ובכל חצי פסוק יש אתנ"ח, וידוע כל אתנח הוא נחשב סוף פסוק, אמנם כיון שהטיל וא"ו בחצי השני של הפסוק עשה את הכל פסוק אחד כי באות שהניח בו וא"ו נמצא בא להוסיף זה על חצי הראשון וכלל חצי השני עמו דלא נחשב זה החצי פסוק בפ"ע, אלא נכלל עם חצי הראשון והכל נחשב פסוק אחד, ורק בשני פסוקים אלו לא הניח וא"ו, וכיון דאיכא אתנ"ח בסוף חצי הראשון שלהם ולא הניח וא"ו בחצי השני נמצא אלו השני פסוקים נחשבים כארבעה ונמצא סך הכל של פסוקי מזמור זה הם כ"ד. וידוע כי הכד הוא כלי שמקבלים בתוכו מים כמ"ש ותרד העינה ותמלא כדה ותעל. ובא לרמוז בזה שאותיות המזמור הזה יהיו בחינת כד לקבל בהם שפע של הפרנסה כי אין השפע משתלשל ויורד אלא בכלי, סימן לדבר ותאמר הגישה אלי עוד כלי ויאמר אין כלי ויעמוד השמן ודוק היטב :

גם נרמז במספר כ"ד הנז' על החסד שכל שלים שלו הוא כ"ד כנודע בסוד ושמתי כדכד שמשותיך, ומזמור זה אומרים אותו ג"פ ביום הרי ג"פ כ"ד כמנין חסד וכתיב חסד אל כל היום והבן :

יו"ד **מזמור** הללויה הללו את ה' מן השמים. הנה כפי סדורים וספרי המקובלים שהם גורי האר"י ז"ל צריך לכוין בפשט הדברים כך, מן השמים (רמז לאצילות) הללוהו במרומים (בריאה) הללוהו כל מלאכיו (יצירה) הללוהו כל צבאיו (עשיה) הללוהו שמש וירח (כללות עשיה ביצירה) הללוהו כל כוכבי אור (כללות יצירה בבריאה) הללוהו שמי השמים והמים אשר מעל השמים (כללות אצילות במאציל) יהללו את שם ה' (ההוא דכתוס) הללו את ה' מן הארץ (יסוד העפר) אש וברד (יסוד האש) שלג וקיטור (יסוד המים) רוח סערה (יסוד הרוח) ההרים וכל גבעות (יסוד הדומם) עץ פרי וכל ארזים (יסוד הצומח) החיה וכל בהמה (יסוד חי בלתי מדבר) מלכי ארץ וכל לאומים שרים וכל שופטי ארץ (יסוד האדם המדבר) ועיין בסידור עולת התמיד ועיין מנחת אהרן כלל י"ב אות ט' :

י"א **פסוק** כל הנשמה תהלל יה כתב הטור ז"ל דכופלין פסוק זה לפי שהוא סוף פסוקי דזמרה, והלבוש כתב כדי להודיע לכל שגמרנו מזמורים של תהלים והכלבו כתב טעם אחר ובמנחת אהרן כלל י"ב אות ט' כתב טעם ע"פ הסוד ע"ש :

י"ב **כשאומר** ויברך דוד את ה' יכוין ר"ת ודא"י והוא שם קדוש ועולה מספר אהי"ה גם שם י"ה במילואו יו"ד ה"א הוא אותיות הודא"י ובשם זה עלה מרע"ה למרום וכנז' בשער הכונות דרוש יוה"כ דף ק' ע"ב בכונת הפזמון האוחז בפסוק הודאי שמו וכו' ע"ש :

ובסה"ק בן איש חי בפרשה זו אות י"ג הבאתי דברי רבינו האר"י ז"ל בחיוב הפרשת שלשה פרוטות לצדקה באומרו ואתה מושל בכל, ויתנם ב' שלשים ושלים ע"ש, וכאן אודיע שיש חסידים שעושים מצות צדקה ע"ד הנז' בפסוק הנז' גם בשבת ויו"ט, והוא כי בער"ש שבת יניח ב' פרוטות תוך חתיכת נייר א' ויכתוב עליו שתי פרוטות ויניח עוד פרוטה תוך נייר אחר ויכתוב עליו פרוטה אחת ויניח את שתיהם בביתו בחלון זה בצד זה רחוקים זמ"ז, וכשאומר ביום שבת ואתה מושל בכל יצייר אותם במחשבתו ויאמר בלבו הריני מתנדב לצדקה את שתי הפרוטות ואת הפרוטה ויאריך בתיבות עד גמר מחשבה זו, ולמחר במ"ש יקחם ויתנם בקופה של צדקה או ליד העני או להגבאי. ונ"ל בס"ד שזה הוא מנהג יפה ונכון דהמחשבה נחשבת כמעשה בדבר זה, ועיין מה שכתבתי בס"ד בסה"ק רב פעלים ח"ג באו"ח סי' כ"ה דף י"ד ע"א וע"ב בענין הפרשת תרומה בשבת במחשבה ע"ש. ונ"ל בס"ד שלא יכוין בשבת ויו"ט הכונות שכתב רבינו ז"ל בשער הכונות בהפרשת שלש פרוטות אלו בחול, דבזה י"ל שב ואל תעשה עדיף ורק יכוין לקיים בזה הכתוב אני בצדק אחזה פניך. ויזכר לטוב עט"ר אדוני אבי זלה"ה שהיה דרכו להניח בחלון מערב שבת שנים או שלש צבורין של מטבעות כסף בשנים ובשלש מקומות והיה עומד ביום שבת כנגדן להתנדב אותם לצדקה, וכל צבור יתנדב אותו בשעה בפ"ע ולא הייתי שומע מה אומר בפיו כי היה עושה זה בהצנע גדול, ולמחר לוקח אותם ומניחם בתוך כיס שמיוחד למעות של צדקה שיש לו, ודבר זה נתחכם לעשותו מרוב חשקו במצות הצדקה, ולכן גם בשבת לא תחסר אצלו מצוה זו יה"ר זיע"א. ואין בזה חשש בירור בשבת וכמ"ש במ"א :

י"ג **קודם** ויברך דוד תקנו לומר ד' פסוקים של ברוך כנגד ארבע אותיות שם הוי"ה שכל אות כלול מארבע אותיות, ופסוק ראשון כנגד אות יו"ד שה"ס חכמה ופסוק שני כנגד אות ה"א ראשונה שה"ס בינה ופסוק ג' כנגד אות וא"ו שה"ס תפארת ופסוק רביעי כנגד אות ה"א אחרונה שה"ס מלכות, ולכן בזה נזכר וברוך שם כבודו מפני כי זה הוא כנגד אות ה"א אחרונה שהיא המלכות הנקראת שם בסוד ויעש דוד שם ובסוד ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד :

ובזה יובן בס"ד טעם נכון לתרץ קושיא נפלאה למה שני

שני פסוקים של ברוך וברוך שהם במזמור ע"ב תיקונם להומרם אחר פסוק מזמור פ"ט, ופסוק מזמור קל"ה, והיה לריך לתקן לאומרם קודם הכל כפי סדרם בתהלים. ובזה ניחא כי אלו הם כנגד אותיות ו"ה שבשם הוי"ה ב"ה שהם אחר אותיות י"ה:

ודע כי משמעות אמן ואמן הנזכרים כאן הוא ר"ל אמת והטעם שכפל אותם דוד הע"ה לימר אמן ואמן היינו לומר, אמת כי הוא ברוך בעוה"ז, אמת ברוך הוא בעוה"ב, וכן האדם לריך לכוין לומר אמן שהוא ר"ל אמת על תרין מילי שהוא בעוה"ז ובעוה"ב:

ודע כי יש מקשים על מ"ש בירושלמי דמגילה פ"ד הלכה יו"ד, דאין לימר אמן אמן ב"פ. והביא זה מרן בב"י בשם אהל מועד, וזכר אותו מור"ם ז"ל בש"ע בהגה"ה בסי' ס"א סעיף י"ב שכתב יש להזהר שלא לענות על סוס ברכה ב"פ אמן, ומקשים והלא דוד הע"ה אמר ברוך ה' לעולם אמן ואמן שזכר ב"פ אמן בבת אחת, ומתרלים דאמן אמן אין לענות, אבל אמן ואמן בתוספת וא"ו לית לן בה, ודוד הע"ה אמר אמן ואמן בוא"ו, ומקשים על זה מן הכתוב בנחמיה סי' ח' דכתיב ויברך עזרא וכו', ויענו כל העם אמן אמן וליכא וא"ו, והרלו דבליבור שרי, ורק היחיד אין לענות אמן ואמן:

ואנא עבדא תרלתי בס"ד הן באמן ואמן דתהלים מזמור ע"ב ומזמור פ"ט, והן בהך דנחמיה דכתיב ויענו כל העם אמן אמן, בכולהו יש פסק בין אמן לאמן, וכיון דעושה תנועה של פסק בין אמן לאמן מוכרח שיש שהייה ג"כ ביניהם ולא מחזי דמודה לשתי רשיות ח"ו כמו שמע שמע. והא דהולרך בגמרא דסוכה דף כ"ג לתרך הכי קאמר אנו ליה וליה עינינו, ופירש רש"י כיון דאתרי מלתא קא מדכר ליה תרין זמני ולא קאי אחדא מלתא לית לן בה, היינו משום דהתם לא היו עושין תנועה של פסק ביניהם אלא מושכין כל הדברים בהמשך אחד:

ועוד נ"ל בס"ד דהתם בגמרא דסוכה דף כ"ג הנז' אין התרין מילי מפורשים במשנה, כיון דאומרים אנו ליה וליה עינינו שכופל שם יה בזא"ז מחזי כאומר אנו עינינו לי"ה ולי"ה, ומחזי כאלו מזכיר שתי רשיות, ואות וא"ו של וליה מחזק יותר המשמעות הזה דמחזי כמודה לשתי רשיות ח"ו, ולא הועיל הוא"ו לתקן הדבר אלא אדרבא להפך ח"ו, ולכך פריך תלמודא והא אמר רבי זירא כל האומר שמע שמע משתקין אותו משום דמחזי כמודה לשתי רשיות ח"ו, ומשני אלא הכי אמרי אנו ליה וליה עינינו מיחלות, פירוש בפיהם אומרים בפירוש כן, דבזה נמלא דאתרי מילי מזכירים את שם י"ה דאומרים אנחנו ליה, וזה דבר אחד, ועוד אומרים וליה עינינו מיחלות, דזה הוא ענין אחר. ומ"ש רבי יהודה היו שונין אנו ליה וליה עינינו נקיט לשון קלר, ולעולם הם אומרים בפירוש אנו ליה וליה עינינו מיחלות, דמזכירים בפיהם תרין מילי:

אבל בפסוק ברוך ה' לעולם אמן ואמן, דפירוש אמת ואמת דכונתו לומר אמת שברוך ה' לעולם בעוה"ז, ואמת שברוך ה' לעוה"ב דהוי תרין מילי, אע"ג דאינו מזכיר בפירוש אמן בעוה"ז ואמן בעוה"ב, כיון דעשה פסק, וגם אמר וא"ו באמן השני, הנה הפסק והוא"ו הם כשני עדים מעידים דאתרי מילי נקיט אמן שתי פעמים ולאו אחדא מלתא קאמר אמת אמת, כיון שהוא מבדיל אותם בתנועת הפסק, וגם באמירת הוא"ו שמזכיר באמן השני:

ועוד יש ליישב ענין הכפל של אמן ואמן בפסוק ברוך ה' הנז', והוא, דאין לחוש לכפול אמן ב"פ אלא רק באמן אשר משמעותו אמת, אבל באמן שמשמעותו כן יהי רלון שעונים אותו על תפלה ובקשה אין בו חשש

דמחזי כמודה לשתי רשיות, דמה שייכות לזה בשתי רשיות, אין זה אלא שבא לחזק בקשתו, כי עונייתו שעונה כן יהי רלון אמן, זה הוא עלמו בקשה ושאלה שמבקש יהי רלון שיתקיים ויהיה דבר זה, על כן אין חשש זה שייך אלא רק באמן שמשמעותו אמת, ואפילו בזה האמן שמשמעותו אמת לאו בכל אמת שייכא חששה הנז' דמחזי כמודה לשתי רשיות אלא רק כעונה אמת על דבר שיש בו קבלת אלהות, ויחוד שמו יתברך כמו פסוק שמע ישראל שבו מקבלת אלהותו יתברך ומיחד שמו, ולכן כתב רמ"א בהגה"ה סי' ס"א סעיף י"ב יש ליזהר שאין לענות אחר סוס ברכה ב' פעמים אמן, כי בברכה שאומר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם יש בזה קבלת אלהותו יתברך ומלכותו, ודמי לפסוק שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, ולכך העונה אחר הברכה אמן שהוא ר"ל אמת שהשם אלהינו והוא מלכנו שברא זה הדבר או בקדשנו במלותיו ולונו על זה הדבר, ובזה אם יכפול לומר ב"פ אמת מחזי כמודה לשתי רשיות יען כי הוא אומר אמת על אלהותו יתברך ומלכותו שהוא אלהינו והוא מלכנו, אבל על מה שאומר ברוך ה' לעולם אם אומר אמת ב"פ לית לן בה כי ברוך הוא שבח ואינו ענין אלהות ומלכות:

ולכן בהלל כופלין פסוק הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו, דאין כאן קבלת אלהות ומלכות אלא הוא דבר של שבח ותהלה שמודה שהוא טוב ולעולם חסדו, דזה השבח יש לשבח בו גם האדם הלדיק המטיב לעולם. ולכן כופלין נמי פסוק אודך כי עניתני, ופסוק ברוך הבא בשם ה', וכן כופלין נמי פסוק אנא ה' הושיעה נא, ופסוק אנא ה' הלליחה נא, כי אלו הם לשון שאלה ובקשה, והוא כופל אותם, ואין לכל אלו שייכות בענין חששה דמחזי כמודה לשתי רשיות ח"ו:

וע"ד כן אומרים ג"פ אמן אחר סיום ברכת הלבנה, כי אמן זה הוא משמעותו כן יהי רלון, דקאי על מה שאמרו סימן טוב תהי לנו ולכל ישראל, והגם דקאי נמי על מ"ש דוד מ"י חי וקיים, ועל זה י"ל שהוא לשון אמת, הנה זה מורה על שבח של דוד, ואין כאן חשש דשתי רשויות:

ודע כי כתבתי במ"א דאפילו פסוק שמע ישראל אין קפידה לכפול אותו משום חשש דמחזי כמודה לשתי רשיות ח"ו אלא בשיכא דאומרו בתורת קבלה שבא לקבל עליו אלהותו יתברך בקריאתו בפסוק זה, וגם שאומרו לקיים ע"ע ליחד שמו יתברך באומרו ה' אחד, אבל אם אומר כקורא פסוק של תורה אין להקפיד בכפל שלו וראיה לזה שאנחנו אומרים פסוק זה ב"פ בזא"ז בקריאת שנים מקרא ואחד תרגום ביום ששי בשבת:

כתב מרן ז"ל בסי' ס"א בסעיף ט', האסור לומר שמע שמע ב' פעמים שנראה כמשבח ומקבל עליו עול מלכות שתי רשויות, וקורא לכל אחד אחד כענייננו וכהנהגתו ח"ו בין שכופל התיבות ואומר שמע שמע ישראל ישראל וכו', בין שאומר כל הפסוק הראשון ב' פעמים הכל אסור ומשתקין אותו, אבל לכפול כל הפרשה שנים או שלש פעמים אין לחוש, ועיין לבוש ז"ל:

ושו"ר להרב פתח הדביר ז"ל בסי' ס"א אות י"ב שכתב בסיום ברכת הלבנה נוהגין לומר דוד מ"י חו"ק אמן ג"פ, ובפ"ד ממסכת סופרים ה"ב מביא הנוסח אמן אמן סלה, הללויה ע"ש, ומנהגא דידן שאומרים ג"פ אמן נראה שמקובל בידינו ממ"ש בא"ח דף ע' ע"א, וכ"פ הרב הגדול חיד"א ז"ל במורה באלבע סי' וא"ו או"ז תפ"ב, בפירוש יאמר אמן ג"פ ע"ש, ולכל הדברות קשה איך הותר לומר אמן ב' או ג"פ הפך הירושלמי דמגילה שאמרו כאומר שמע שמע דמי וכו'. ומזינא דרבינו הטור ז"ל בסי' תכ"ו כתב לומר אמן ואמן הללויה, משמע דאיכא קפידא באמן ב"פ ומתקן ליה באות וא"ו. מיהו הנוסח השגור בפי

הכל ג"פ אמן ואין אומרים בהם וא"ו, ונראה דאין צריכין אנו לתיקון אות וא"ו אלא רק ישהה מעט בנתים וסגי בזה וכמ"ש הרב פר"ח ז"ל. אי נמי גם בלי הפסק כל שאומרים אותו כל הקהל כאחד ליכא חשדא דהודאה לשתי רשויות ח"ו כמ"ש רבינו יונה ז"ל. ואפילו כשאומרים ברכת הלבנה ביחיד כל דליכא ציבור בהדיה לל"ב. ועיין להרב ב"ח ז"ל ושם כתב כל שאומרו ג"פ הוראתו לחזק הענין עכ"ל, והנה עבדא כבר כתבתי מ"ש בס"ד ונראה נכון הוא בעזה"י :

י"ד **השבחים** של שיר ושבחה שהם י"ג שבחים תיקנו אותם כנגד י"ג מידות וכמפורש בשער הכונות ובסידור רבינו הרש"ש ז"ל וכן הוא בזוהר תרומה דף קל"ב וכך הוא סדר כונתם שיר (אל) ושבחה (רחום) הלל (וחנון) וזמרה (ארך) עוז (אפים) וממשלה (ורב חסד) נצח (ואמת) גדולה (נוצר חסד) וגבורה (לאלפים) תהלה (נושא עון) ותפארת (ופשע) קדושה (וחטאה) ומלכות (ונקה) :

ובסה"ק רב פעלים ח"ב בסוד ישרים סי' יו"ד נשאלתי איך כאן מקדים הנצח לחסד שהוא גדולה, ובספירות החסד קודם הנצח. והשבתי לשואל דשבחים אלו אינם שמות הספירות דהא אלו י"ג הם ולא עשר, ועוד לא נזכר בי"ג שבחים אלו משמות הספירות, אלא נצח וגדולה וגבורה ותפארת ומלכות ולא יותר. אך באמת לא אתו המסדרים כאן למנות ספירות ולא כיוונו להזכיר שמות הספירות על כן ודאי לא נתכוונו במלת נצח על הנצח של הספירות ולא בגדולה וגבורה על ספירת החסד והגבורה דשבחים אלו אין להם שייכות בי"ס ולא נתקנו אלא כנגד י"ג מידות, וכנגד מדת ואמת נקטו כאן נצח והיינו כי המה רחו בסודן של דברים שאותיות נצח יש רמז למדת ואמת, וכן הוא בכל הי"ג שבחים :

ברם שם נתעוררתי במ"ש רבינו מהרח"ו ז"ל בשער הכונות בנוסח התפלה דף כ"א ע"ב בזה"ל ואח"כ אומר ובכן ישתבח שמך וכו' גדולה וגבורה תהלה ותפארת ויקדים גדולה לגבורה כי כן הסדר בעשר ספירות, וכן נזכר בזוהר פ' תרומה עכ"ל. והדבר יפלא אם הוא עושה הכרח להקדים גדולה לגבורה משום כי כן הסדר בעשר ספירות, א"כ איך מוקדם כאן נצח לגדולה שהוא החסד והלא בספירות החסד והגבורה והתפארת קדמי לנצח ואיך כאן הקדים הנצח על כולם. ובספר פרי עץ חיים כתוב ואח"כ צריך לומר גדולה וגבורה, כמ"ש בזוהר ולא כמו שכתבו ס"א גבורה גדולה ע"כ. ולא כתב שם טעם זה דנקיט בשער הכונות שהוא משום כי כן הסדר בי"ס. על כן נראה דתמש תיבות אלו שהם כי כן הסדר בי"ס לאו מקלמוס רבינו מהרח"ו ז"ל באו אלא המעתיק הראשון הוסיף דברים אלו מדילי' וזה ברור :

ט"ו **בסידור** כונות רבינו הרש"ש ז"ל של חול נרשמו אלל י"ג שבחים סדר י"ג מידות דוקא כמ"ש לעיל אמנם בסידור של שבת נרשם אלל י"ג שבחים עוד י"ג של פסוק נרד וכרכום וכו' וכך הוא כדרן :

נרד　　וכרכום　　קנה　　וקנמון
שיר (אֵל) ושבחה (רחום) הַלֵּל (וחַנון) וזמרה (אֶרֶךְ)

עם　　כל　　עצי
עוז (אַפַּיִם) וממשלה (ורב חסד) נצח (ואמת)

לבונה　　מור　　ואהלות
גדולה (נוֹצֵר חֶסֶד) וגבורה (לאלפים) תהלה (נושא

עם　　כל　　ראשי בשמים
עון) ותפארת (ופשע) קדושה (וחטאה) ומלכות (ונקה) :

עוד כתוב בסידור רבינו הרש"ש ז"ל באומרו ובכן יכוין שהוא מספר שם הוי"ה במלוי יודי"ן שעולה מ"ב ובאומרו ישתבח יכוין דעולה עשרה שמות דמלוי מ"ב שהם מספר ישתבח ואלו כונות פשוטות שיוכל כל אדם לכוין בהם :

ויחי.

א' **בשבח** הקדיש אתמר בזוה"ק שהביאו מרן ז"ל בב"י וז"ל ת"ח קדושתא דא לאו איהו כשאר קדושתין דאינון מסולסין, אבל קדושתא דא סליק בכל סטרין לעילא ותתא ובכל סטרי מהימנותא. יתבר מנעולין וגושפנקי דפרזלא וקלפין בישין לאסתלקא יקרא דקב"ה על כלא, ואנן בעינא למימר ליה בלישנא דסט"א. ולאתבא בחילא תקיף אמ"ר בנין דתבר חילא דסט"א ואסתלק ביקריה יקרא דקב"ה על כולא וכו', ובגין דקב"ה אסתליק ביקריה בקדושתא דא איהי בעשרה, ובלישנא דא על כרחיה דסט"א אתבר חיליה ואתכפיא, ואסתלק יקרא דקב"ה וכו' ע"ש :

ובן הם דברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות דף ט"ו ע"ג וז"ל, ונבאר כונת הקדיש בעצמו, הנה הקדיש נתקן בלשון תרגום וכנז' בזוהר פרשת תרומה דאיהו מתבר שלשלאין דפרזלא וכו' והענין הוא כמה שהודעתיך בשער המלות בפרשת ואתחנן איך התרגום הוא סוד אחוריים דקדושה והוא קדושה ג"כ, אלא שהחיצונים יונקים משם וכבר נתבאר שהקדיש נתקן להעלות את העולמות למעלה ממדרגתם כגון העשיה ביצירה וכיולא. והנה אנחנו מתייראים פן ח"ו ע"י עליית העולמות יעלו גם הקליפות עמהם ויתאחזו בהם ויינקו שפע מהם, ולכן נתקן בלשון תרגום דאיהו לישנא דלא משתמע למלאכין עלאין כנז' בזוהר פרשת נח דף ע"ח ע"ב ובפרשת לך לך דף פ"ט ע"א. והטעם הוא לפי שהם מלך הפנים והם מדברים בלשון הקודש שהוא בחינת הפנים, אך הקליפות הם נאחזים באחוריים והם מבינים בלשון תרגום שהוא אחוריים, ובהיותינו אומרים השבח הגדול והקדוש הזה של הקדיש בלשון תרגום שהם מבינים אותו אז הם נכנעים ואינם עולים למעלה עכ"ל. ובספר פרי עץ חיים שיים וז"ל, נמלא כי יש שני כונות בקדיש א' להעלות העולמות, והב' להכניע הקליפות שלא יתאחזו לעלות עמהם ע"כ :

עוד כתב בשער הכונות שם וז"ל, והנה הקליפות כולם נמשכים מסוד י"א סממני הקטורת שהם סוד עשתי עשרה יריעות עזים אשר סודם הם שני אותיות אחרונות דשם הוי"ה שהם ו"ה שהם בני' י"א וכו' ומן שני אותיות אלו נמשכת להם הארה ומזון להיות שרשם משם. וזהו הטעם שאין אחיזה לקליפות בשני אותיות י"ה הראשונים שהם או"א רק בשני אותיות ו"ה האחרונות שהם זו"ן, וזהו הטעם שאין הקליפות יכולים לעלות מן בינה דאצילות ולמעלה, כי בבי"ע ודאי מתאחזים הקליפות בכל הי"ס שלהם. אבל באצילות אין להם אחיזה מבינה ולמעלה לפי שאין שרשם ומקורם משם :

וז"ש מ"ש רז"ל אין השם שלם ואין הכסא שלם, והוא לפי שחליו הראשון בהוא י"ה שהם או"א אין לקליפות אחיזה בהם ונשארים למעלה. אבל שני אותיות האחרונות ו"ה נאחזות הקליפות בהם. ויש להם אותו הרוחניות שהם י"א סממני הקטירת הנמשך להם משם. והנה כונת הקדיש הוא לסלק ולהסיר אותו הרוחניות שהם י"א סממנים משם וזה נעשה ע"י העלאת שני אותיות ו"ה עד או"א שהם י"ה ואז יתחברו עמהם ועי"כ יתבטלו הקליפות :

וזמ"ש יתגדל ויתקדש שמיה רבא. פירוש כי השם של י"ה הרמוז במלת שמיה ר"ל שם י"ה שהם או"א יהיו שם י"ה רבא. וזה ע"י שנתחברו עם שני אותיות

אותיות אחרונות ו"ה וע"י כך יהיה השם גדול ושלם כי בעוד שהאותיות אלו נפרדות זו מזו ח"ו אין השם שלם וגדול ולכן יתגדל שמו של י"ה ויעשה רבא. ולכן יש י"א אותיות בשתי תיבות ראשונות יתגדל ויתקדש להורות על שני אותיות ו"ה שהם מספר י"א שיעלו עד שני אותיות י"ה ויתחברו ויהיו שם אחד גדול ושלם, ואז בעלותם שם לא יהיה כח בקליפות לעלות עד שני אותיות יה עכ"ל:

והנה ע"פ הדברים האמתיים האלה אשר ביאר רבינו ז"ל בכונת יתגדל ויתקדש שמיה רבא שהוא להעלות שני אותיות ו"ה לשם י"ה ובזה תסתלק הרוחניות של י"א סממנים מן אחיזה ויניקה של הקליפות שלא יהיו יכולים לינק מהם, בזה מובן בס"ד הטעם שמבקשים בהאומרם יהא שלמא רבא מן שמיא חיים ושבע וישועה ונחמה ושזבא ורפואה וגאולה וסליחה וכפרה וריוח והצלה שהם י"א מיני בקשות מן חיים עד הצלה, כי אחר שעשינו בקדיש סילוק אחיזת ויניקת הקליפות מן אור רוחניות של י"א סממני הקטורת ונתעלו שני אותיות ו"ה למעלה אנחנו מבקשים י"א מיני השפעות לעצמינו כי אנחנו בסטרא דקדושה, וזהו טעם נכון ולי"ב בע"ה:

ועל הטעם שאמר רבינו ז"ל מה שנתקן הקדיש בלשון תרגום כדי להכניע הקליפות בשמעם השבח הגדול והקדוש הזה ועי"כ לא יעלו בעליית העולמות. הנה יש רבים שואלין ודורשין לפ"ז למה לא נתקן כל הקדיש כלו בלשון תרגום אשר מבינים אותו הקליפות ויהיה להם הכנעה יותר דהא מ"ש יתגדל ויתקדש הוא לשון הקודש וגם מ"ש יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר הוא ג"כ לשון הקודש. ונ"ל בס"ד טעם נכון כי בתיבות אלו שהם בלשון הקודש שהכניסו באמצע הקדיש יתבלבלו ויתערבבו הקליפות כי בשמעם דברים האמורים בלשון שהם מבינים אותם נרתעים מעוצם וגודל השבח הזה, ואם שומעים באמצע דברים בלשון הקודש שאין מבינים אותם נרתעים ומזדעזעים מאד כי יאמרו מי יודע תוקף וגודל ועילם דברים אלו מה הם הא ודאי שהם עצומים וגדולים עשר ידות על דברי השבח אשר שמענו בתרגום וכיון דאין יודעים מה הם מתערבבים ומתבלבלים וממילא נכנעים, ונמצא כי עיקר ההכנעה תהיה להם מחמת זה ששומעים דברים של שבח באמצע ואינם יודעים מה הם.

ב) **כתב** רבינו ז"ל בשער הכונות וז"ל מן התחלת התפלה עד ברוך שאמר הוא בעולם העשיה, ומשם עד יוצר אור הוא עולם היצירה ומשם עד תפלת י"ח הוא עולם הבריאה, ותפלת י"ח הוא עולם האצילות, ואח"כ אלו יורדים מעילא לתתא לפי שבימי החול אין בנו כח להעמיד כך רק ליחדם לפי שעה ותכף חוזרים למקומם. והנה מן אשרי עד תפלה לדוד הוא עולם הבריאה ומשם עד עלינו לשבח הוא עולם העשיה:

ולכן תקנו קדיש אחד בכל שינוי עולם ועולם חוץ מבין עולם הבריאה לעולם האצילות שהוא בין גאולה לתפלה לא תקנו קדיש, לפי שכל כללות מלכות דאצילות היא בראש הבריאה ואין לך שייכות גדול מזה ואין צורך להעלות הבריאה באצילות כי כבר הבריאה קשורה קשר אמיץ עם המלכות דאצילות בתכלית האחרון. וזהו טעם מאמרם ז"ל שצריך לסמוך גאולה לתפלה שהיא הבריאה במלכות דאצילות:

וטעם הקדיש שאומרים אחר העמידה קודם אשרי יושבי ביתך, הכונה לפי שבתחלה העלינו כל העולמות למעלה כדי שכל העולמות יוכללו בעולם האצילות לעשות שם זווג עליון דתפארת ומלכות לבדם ושאר העולמות הם נעשים להם כדמיון כנפים החופפים ומכסים עליהם בסוד אגן הסהר הנזכר במאמר הזוהר בכ"י הנקרא כתרי אותיות של הסי"ת וע"ש, ואחר הזווג אנחנו צריכים לחזור להעלות העולמות שיקבלו השפע הנשפע מחמת הזווג שנעשה אז ולכן אומרים עתה הקדיש כדי לכלול פעם אחרת הבריאה באצילות לקבל שפע הזווג ההוא וכו', ואח"כ הבריאה מקבלת תוספת קדושה בקדושא דבא לציון, ואח"כ אומרים קדיש ד' לכלול היצירה עם הבריאה, ואח"כ היצירה שהוא תפלה לדוד ואח"כ קדיש ה' להעלות העשיה אל היצירה. ואח"כ העשיה היא פטום הקטורת והרי נשלמה התפלה, עכ"ד:

ג' **מדברי** רבינו ז"ל הנז' שכתב בדברים אשר העתקתי לעיל, וז"ל ואח"כ אלו יורדים מעילא לתתא לפי שבימי החול אין בנו כח להעמיד כך רק ליחדם לפי שעה ותכף חוזרים למקומם ע"כ, בזה תבין הטעם שאין עושין בתפלת שבת ויו"ט ענין הירידה הנז' כי דוקא בחול עושין אחר העליות תכף ענין הירידה מפני שאין בחול כח להעמיד אותם כך, אבל שבת ויו"ט מחמת קדושתם כי רבה תתארך עלייתם ואין צורך להורידם על ידינו אלא יורדין מאליהם זמן ארוך אחר התפלה. וכן מפורש דבר זה בדברי רבינו ז"ל בשער הכונות דף ע"ו סוף עמוד ב' וז"ל, גם דע בענין תפלת החול שענין העלאתם צריכה להעשות על ידינו קודם התפלה אבל בשבת אחר שקבלו השפע העליון אין אנחנו צריכין להורידן כי מעצמם הם יורדין אחר עלינו לשבח. עכ"ל:

ד' **קדיש** בתרא אינו מכלל הקדישים הנז' לפי שכבר עלו כל העולמות, אמנם זה הקדיש נקרא קדיש יתמא ר"ל קדיש שאומרים אותו היתומים, והענין הוא שהקדיש הזה הוא בעולם העשיה, שהם בחינת המיתה כדי להעלות כל הנשמות והנפשות, בסוד תחית המתים ועל כן אומרים אותו היתומים על מיתת אב ואם, ויש בקדיש הזה שם בן מ"ב וכו':

ושמעתי ממורי ז"ל שטוב לומר הקדיש הזה על מיתת אביו ואמו כל השנה כולה אפילו בשבתות וימים טובים לפי שאין הטעם כפי מה שחושבין המון העם שמועיל להציל נפש המת מדינה של גיהנם בלבד, אלא הנה עוד יש תועלת אחרת והוא להכניסו לג"ע ולהעלותו ממדרגה למדרגה. וכפי זה גם בשבתות וימים טובים יש לאומרו. ואני ראיתי למורי ז"ל שהיה אומר קדיש בתרא זה בכל שנה ושנה ביום שמת בו אביו בשלשה תפלות והיה אומרו בנוסח קדיש של בני ספרד כמו שנעתיקהו לקמן בע"ה עכ"ל:

ה' **דע** כי העולם חושבים דקדיש יתמא שאומרים קודם עלינו לשבח אינו אלא בערבית ושחרית, ואינו כן אלא ישנו בשלשה תפילות שמ"ע וכן מפורש להדיא בשער הכונות שהעתקתי לעיל שכתב מהרח"ו ז"ל, וז"ל ואני ראיתי למורי ז"ל שהיה אומר קדיש בתרא בכל שנה ושנה ביום שמת בו אביו בשלשה תפילות ע"כ. נמצא גם קדיש בתרא של מנחה יש בו תועלת הנז' לנפטר אך לא תקנו לומר בו ברכו כדרך שאומרים בשחרית וערבית מפני כי מנחה זמן דין ושליטת הדינים ואין טוב להתגרות בהם להראות ולפרסם להדיא ענין המכניע אותם, כמ"ש אל תתגרו בו בדיבי ולכן נעשה דבר המכניעם ומערבבם בהצנע ובהסתר, כדי שלא יתקנאו בנו, ולכן אפילו שם זה דקרו ליה לקדיש זה בשם קדיש יתמא לא רצו חכמים לקרותו להדיא אלא רק על קדיש של שחרית ולא על של ערבית, מפני כי שחרית הוא זמן שליטת החסד:

וא"ו **מה** שאמרנו לעיל בשם רבינו האר"י ז"ל על קדיש יתמא שהוא קדיש בתרא שאומרים היתומים ביום יא"ר לייט שיש בו תועלת לנפטר להעלותו ממדרגה למדרגה, הכונה הוא מפני כי בקדיש זה יש

שם

שם בן מ"ב שהוא סוד ה' אלהינו ה' בחלוף כוז"ו במוכס"ז כוזו, וידוע דע"י שם במוכס"ז יהיה ענין תחיית המתים ולכן קדם אליו שם כוז"ו שהוא גי' ע"ל והוא ע"ל שעתיד הקב"ה להחיות בו את המתים כמאמר רז"ל וכמפורש בדברי רבינו ז"ל בשער הכונות שם, ולכן יועיל לעליית הנפטר ממדרגה למדרגה כי העליה ממדרגה למדרגה הוא דוגמת תחיית המתים ממש. ולכך יועיל קדיש זה לכך:

ועוד יש תועלת מן הקדיש הנתקן לכך גדולה מזאת כי מוכרח שבעלייתו ממדרגה למדרגה יהיה קטרוג מן החיצונים והקליפות, כי זה דרכם לקטרג כשרואין עליה לנשמה, וכיון בהם נכנעים כשומעם השבח הגדול והנורא הזה אשר נאמר בקדיש כנז' לעיל אז ישתתקו ולא ניחא דעתייהו לקטרג. ולכך הקדיש הזה נתקן אחר התפלה כדי שיהיה סיוע ועזר להאומר הקדיש להיות פועל באמירתו את הקדיש להכניע המקטרגים, מלבד הזמן שנתקן ונמתק ונעשה עת רצון מחמת התפלה שהתפללו הציבור בשעה זו ועשו בה עליות לעולמות למעלה:

ודע כי מה שתקנו לומר קדיש בתרא זה בתורת חובה לאומרו היתום ביום יאר צייט דוקא ולא תקנו לאומרו היתום בכל ימות השנה בכל ימי חייו, היינו מפני כי ביום יאר צייט מוכרח וברור הדבר שיש לנפש, עליה ממדרגה למדרגה ועל כן הוא צריך ביום זה לעשות הכנעה לקליפות והחיצונים, אבל בשאר ימות השנה אינו מוכרח שיהיה עליה לנפש בכל יום אלא אפשר פ"א בשבוע או ב"פ בחודש או פעם אחת ברגל או פעם אחת בשנה, משא"כ יום יאר צייט שהוא יום הפטירה מוכרח וברור שיהיה לו עליה ולכן אותו היום נקבע אמירת הקדיש חובה על היתום:

ואם תשאל כיון שקבעו חכמים קדיש בתרא זה בשלשה תפלות לתועלת הנפטר למה אומר הבן קדישים שנתקנו בתפלות לצורך העולמות, הנה דבר הזה הוא מובן לכל משכיל, והיינו כי מאחר שבקדישים אלו שהם לצורך התפילות נכנעים הקליפות שאין יכולין לעלות בעליית העולמות, על כן אע"פ שקדישים אלו הם של הציבור טוב שיהיה היתום הוא שליח ציבור בקדישים אלו לעשות הכנעה לקליפות בהם וזכות הציבור מסייע אותו לעשות פועל בקדישים אלו להכניע הקליפות, על כן ממילא יהיה לו מזה סיוע גם לענין קדיש יתמא שאומר בעבור אביו שיתגבר בו להכניע הקליפות שלא יקטרגו בעלית הנשמה של אביו ממדרגה למדרגה, או ג"כ אם אביו נידון בגיהנם יהיה לו תועלת בפועל היוצא מן אמירת הקדיש הזה בענין זה לסלקו ממדרגה למדרגה להקל מעליו דין גיהנם:

ז' **עניית** המשה אמנים הראשונים של הקדיש שהאדם רשאי לפסוק בתוך ברכה של ק"ש ושל יוצר לענות אותם, הם הא' אחר שמי' רבה, והב' אחר ויקרב משיחי' והג' אחר ואמרו אמן הראשון. והד' אחר אומרו דקודשא בריך הוא. והה' אחר ואמרו אמן השני. והכריעית של בעל הקדיש צריך לכרוע בכל מקום שעונין בו הקהל אמן, נמצא הם חמשה כריעות ונוהגין לכרוע ג"כ באמרו יתגדל מפני דכריעה זו נזכרה בדברי מרן ז"ל בש"י נ"ו סעיף ד'.

ובענין הפסיעות שאחר הקדיש אין לפסוע אלא בקדיש תתקבל שאחר חזרת התפלה, כי הש"ך לא פסע אחר החזרה וממתין עד אחר קדיש התקבל, ואז פוסע ג' פסיעות ותעלה לו פסיעה זו לתפלת החזרה, וכל הנך תחנונים שאומרים אחר התפלה הוא כתפלה אריכתא, וכמ"ש בשלמי ציבור דף פ"ד בשם מטה יהודה וכתב שכ"כ הלבוש סי' קכ"ג והביאו מג"א סי' קי"ב אבל בקדיש שאינו אחר תפלת החזרה אין לפסוע ע"ש.

ח' **כתב** בש"ך דף פ"א אות כ"ו. כתב בספר המפה דלפירוש רש"י ז"ל לא יפסיק בין שמיה לרבא ולפירוש ר"י ז"ל אין להפסיק בין רבא למברך, וכתב הב"ח ז"ל דללאת י"ת הכל יאמר יהא שמיה רבא מברך בנשימה אחת, דלאו הפסק דבור קאי רק אאמירה קאי שלא יתן ריוח בין הדבקים ע"כ.

ט' **כתוב** בשער הכונות שיש בעניית הקדיש מספר כ"ח תיבות ומספר כ"ח אותיות ע"ש, ולכן הסכימו המקובלים ובראשם רבינו הרש"ש ז"ל לומר מן כל ברכתא ולא יאמרו מכל כדי שיהיה מספר כ"ח תיבות שלם, וכן צריך לומר לעלם לעלמי עלמייא בלא וא"ו ולא יאמרו ולעלמי בוא"ו כדי להשלים מספר כ"ח אותיות שאם יאמרו בוא"ו נמצאו כ"ט אותיות, וזה ברור וכן. עמא דבר.

י' **כתב** בש"ך דף פ"א ע"ד מ"ש בספר המפה כשמתחיל יתגדל יש לומר ועתה יגדל נא כח. אדני וכו' אמר רבינו האר"י ז"ל שאין לאומרו וע"ש בתקונים דבעי למימר ועתה יגדל נא וכו' הוא טעות רק חכם אחד כתב זה בהג"ה ואח"כ הדפיסו אותו וכתב הב"ח שלכן צריך להזהר שלא לאומרו בקדיש שלפני ברכו בשחרית אלא אומרים אותו בקדיש של קודם התפלה בערבית משום דהו"ל הפסק בתפלה וכן בב"ש שאסור להפסיק עכ"ל, ואין אנו נוהגים לאומרו גם בקדיש שקודם ערבית. וע"ש הרב המגיה בש"ך בשם ברכ"י שכתב בשם הרב מו"ז לומר זכור רחמיך וכו' גם זה אין לאומרו במקום שאסור להפסיק.

ומ"ש בשער הכונות בנוסח התפלה דף כ"א ע"ב בענין הקדיש ברכו בעוד שהש"ץ אומר ברכו יאמרו כל הקהל בלחש ישתבח ויתפאר שמו של ממ"ה וכו' ככתוב בסידור, גם זה אין לאומרו במקום שיש איסור בהפסק כגון ברכו שקודם יוצר בשחרית, אלא רק בברכו דק"ש דערבית וכן ברכו שקודם עלינו לשבח בשחרית וערבית, ואנחנו פה עירנו אין נוהגים לומר זה גם בברכו דערבית מפני שזה אומרים אותו במקומות שעושים שלוחי ציבור ניגונים, ולכן אומרים אות בעודו מנגן בברכו אבל בעירנו אין דרכם לעשות ניגון בברכו כלל ולכן לא יש שהות לומר ישתבח וכו' כי צריכים לשמוע אמירת ברכו אמנם פה עירינו נוהגים רוב המון העם כשאומר ש"ץ ברכו קודם יוצר וקודם ערבית להגביה גופם מעט במקום מושבם כמו הידור שעושים לזקנים ונכבדים ובעלי תורה ולא מצאתי מנהג זה בשום ספר:

י"א **אומרן** בקדיש וימליך מלכותיה, נראה הכונה לבקש בזה על עילוי המלכות במדרגה השביעית שכתב רבינו ז"ל בעץ חיים בשער מיעוט הירח שהוא ענין שני מלכים בכתר אחד. ואומרו ויצמח פורקניה הוא שלימות הכסא באות ה' דכתיב כי-יד על כס יה, ועל שלימות השם כבר אמר יתגדל ויתקדש שמיה רבא שהוא ר"ל שם י"ה יהיה רבא שישתלם באותיות ו"ה. אי נמי ויצמח פורקניה קאי על אות א' של מלוי אות וא"ו בשם הוי"ה דאלפין שבגלות יתעלם ויהיה מספר השם כולו מספר גולה ובגאולה יתגלה וישתלם ויהיה מספר השם כולו מספר גאולה, ועל זה מבקש יצמח פורקניה הוא אות א' דמלוי וא"ו שבו נשלם מספר גאולה, ויקרב משיחיה כפשוטו שהעליות האלה תהיה בביאת המשיח בב"א:

ובאופן אחר נ"ל בס"ד בקשות אלו ע"פ מ"ש רבינו ז"ל בעץ חיים בשער השמות פרק וא"ו וז"ל ואח"כ לעת"ל ב"ב יברא ה' חדשה בארץ כי נקבה תסובב גבר ר"ל שהנוקבא דז"א שהיא התחתונה הנקראת מלכות תסובב את גבר הוא הז"א כדמיון מה שעתה מסבבת אותו הבינה, והסיבה היא כי תתעלה המלכות למעלה

למעלה מן הז"א הנקרא תפארת בסוד צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם יע"ש, ועל עלוי זה שיהיה למלכות שתתעלה למעלה מן התפארת קאמר וימליך מלכותיה היא המלכות.

ואומרים וילמח פורקניה ויקרב משיחיה יוכן ע"פ מ"ש רבינו ז"ל בשער סדר האצילות פרק ב' וז"ל ואח"כ יעמדו רגליו על הר הזתים וישלים קומתו ונאמר עליו הנה ישכיל עבדי ירום ונשא וגבה מאד. ישכיל מעפיה כמ"ש ונחמד העץ להשכיל, בעץ הדעת, ירום מיצירה, ונשא מבריאה וגבה מאצילות, מאד אותיות אדם שהוא א"ק, אז יבא המשיח ומחה לצלמא על רגלוי הם הקליפות שהם כנגד ג' עולמות בי"ע כי על האצילות נאמר אני ה' הוא שמי וכבודי לאחר לא אתן יע"ש. ולז"א וילמח פורקניה שנשלמים כל הבירורים כי הבירור הוא פירקן, ואז ויקרב משיחיה שעל ידו נבררין כל הבירורין לא תשאר פרסה וממילא אז בלע המות לנצח ולכן סמיך לזה אומר בחייכון וביומיכון.

ומזה שכפל הדברים לומר בחייכון וביומכון נראה בחייכון קאי על הגופים וביומכון קאי על הנשמות שבתוכם כי על הציבור שהם לפניו קאי והם יש בהם גופים ונשמות אבל על שאר ישראל שאינם לפניו כלל השניים ביחד• ואמר ובחיי כל ישראל כלל במלת בחיי הגופים והנשמות. ואמר בעגלא ובזמן קריב הכונה בעגלא ר"ל במהרה יהיו המעלות הגדולות האלה ולא יתגלו לאט לאט בהדרגות אלא עד מהרה ירוץ דברו וכאשר היה בליל יצ"מ שהגדלות לא באה בהדרגות וכתיב כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות. ואומר בזמן קריב כפשוטו שמתפלל שיגיע הזמן הזה בקרוב בא יבא ולא יאחר:

י"ב **בבית** יוסף סי' נ"ו הובא מספר מהר"י גיקאטלייא ז"ל שנשאל על אנשים שסומכין עלמיא ליתברך, ויש שאין סומכים, איזה כת מהם צודקת. והשיב הרב ז"ל תשובה אוי להם הפתאים אשר עברו ונענשו ודאי המפריד בין עלמיא ליתברך כאלו הפריד וקיצץ במקום דליכא קיצוץ, ואין צריך להפריד ח"ו אלא מדבק עלמיא ליתברך, והאריך בטעם הדבר עכ"ל. וכונתו היא שלא יפסיק בתנועה דהיינו שיעשה בתיבת עלמיא כמו אתנח וסוף פסוק ותהיה תיבת יתברך התחלת דבר אלא יקשר וידבק תיבת יתברך עם תיבת עלמיא וכן נוהגים העולם:

אמנם בסידור רבינו הרש"ש ז"ל משמע לקשר תיבת יתברך עם וישתבח ובתיבת עלמיא יעשה תנועה של אתנח וסוף פסוק שנמשך אומרו לעלם לעלמי עלמיא עם אומרו איש"ר מברך כלומר הוא מבורך לעלם לעלמי עלמיא, כי כן מסודר בכונות הסידור שלו יהא (חכמה וכו') שמיה (בינה) רבא (חסדים וכו') מברך (גבורות) לעלם (דעיבור) לעלמי (דיניקה) עלמיא (דגדלות) ואח"ז כתב כמה שמות לכוין בהם ואח"כ כתב יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל ע"כ נמצא מושך תיבת יתברך עם תיבת וישתבח וכו'. וזה הפך דברי מהר"י גיקאטלייא שהביא מרן בב"י:

ובספר פרדס לרש"י ז"ל דף נ"ז ע"ד כתב וז"ל וכשמפסיקין בשם הנכתב בארמי מיד חוזר לומר בלשון עברי יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתעלה ויתהדר שבעה הן כנגד שבעה רקיעים וכו' ע"ש. נמצא מושך יתברך עם וישתבח ואינו מחברה ומדבקה עם לעלמי עלמיא והיינו כמ"ש בסידור רבינו הרש"ש ז"ל ומנהג העולם לחוש לדברי מהר"י גיקאטלייא הנז' שהביאו מרן ז"ל בב"י ואין למחות בידם לעשות הפך:

י"ג **כתב** בשער הכונות דף ע"ז ע"ד בכונת אמר צריך לכוין בשלשה שמות י"ה שיש בשלשה שמות אלהים שיש בשלשה מוחין דאבא שיתמלאו בשלשה מלויים דיודי"ן ההי"ן אלפי"ן שהם בגי' אמן כנז"ל. וכבר ידוע קדישין שאומרין בהם ואומרים יהא שלמא רבא וצריך לכוין במלת יהא של יהא שלמא רבא אל שלשה מלויים שסדרן יה"א שהם ר"ת יודי"ן ההי"ן אלפי"ן. ובמלת שלמא תכוין שהוא היסוד המגולה דאבא הנקרא שלום כנודע עכ"ל. ובסידור רבינו הרש"ש במקום המגולה נקיט העודף והכל עולה בקנה אחד:

י"ד **הטעם** שאומרים אחר תורה שבכתב קדיש יהא שלמא ואחר תורה שבע"פ קדיש על ישראל ועל רבנן, מפני כי תורה שבכתב היא בחינת שם הוי"ה ב"ה הנקרא בשם שמים, ולכן אומרים יהא שלמא רבא מן שמיא ולפי מ"ש לעיל מזה בס"ק י"ב כי שלמא רבא הוא יסוד דאבא המגולה, אתי שפיר הטעם בזה מפני כי תורה שבכתב נכתבה ע"י מרע"ה שהיא בחי' יסוד דאבא דלכן נתנה התורה שבכתב על ידו. אבל תורה שבע"פ בנויה ומיוסדת על פסוקים של תורה שבכתב והיא עצמה בחינת שם אדנ"י בחיבורו עם שם הוי"ה בסוד השילוב ולכך היא בנויה ע"פ תורה שבכתב ומחוברת עמה יחד, ולכן אומרים אחריה קדיש על ישראל ועל רבנן כי ישראל רמז לשם הוי"ה הנקרא ישראל ורבנן רמז לשם אדנ"י ולכן אומרים בו חנא וחסדא ורחמי מן קדם מריה דשמיא וארעא, והיינו סוד חיבור הוי"ה אדנ"י כי שמיא הוא שם הוי"ה וארעא שם אדנ"י:

ואמר תלת מלי חנא וחסדא ורחמי כנגד בני חיי ומזוני, והיינו חנא בני כמ"ש בהם לשון חנינה דכתיב הילדים אשר חנן אלהים את עבדך, וכן אמר אלהים יחנך בני, וחסדא חיי כי חסד מספר ע"ב שהוא בחכמה. וגם אותיות חסדא עולים מספר חכמה. וידוע כי חיים הם מחכמה בסוד והחכמה תחיה בעליה, ורחמי הם מזוני שנמשכים לקו הרחמים מן קו הגבורה הסמוך לו, בסוד מ"ש רז"ל למה נקראו גבורות גשמים מפני שיורדים בגבורה, ואז"ל בגמרא דתענית גשמים היינו פרנסה ודוק:

ט"ו **כתב** רז"ל בשער הכונות בסוף דרוש א' של ענין פורים וז"ל, כשישראל עונין קדיש ואומרים אמן מקבלים אז הארה משני ט' אחד של ז"א שהוא ט' רחום וחנון, ואחד מא"א שהוא מי ט' כמוך ופירושו ט' של אריך מאיר בט' של ז"א. ואז ז"א (התפארת) מאיר בנוקביה (המלכות) פב"פ לפי כי ט' הוא בפנים והארה הנז' הוא בעניית אמן, ולכך אמר דוד הע"ה מלא פניהם קלון ס"ת אמן, כי מאחר שהם לא האירו באמן את שני ט', אחד של אריך (כתר) ואחד של ז"א (תפארת) מלא פניהם קלון שלא רצו לקבל מן ט' הטילה קפ"ה במלואו יהיה להם קלון שעולה ג"כ קפ"ה עם הכולל. ויבקשו שמך ה' פירוש כי שמך הוא המלכות שנקראת שם שהוא אדנ"י והוי"ה שעולים אמן, עכ"ל:

ט"ז **כתב** מרן ז"ל בסי' קכ"ד יענה אמן אחר כל ברכה ויכוין בלבו אמת היא הברכה שבירך המברך ואני מאמין בזה:

וכתב הרב שלמי ציבור דף פ"ה ע"א דהחסיד הרב של"ה כתב וז"ל וכונת אמן יש פנים שונות כמו שהברכות הם נחלקים, כגון ברכת המצות כל מקום שהנוסח אשר קדשנו במצותיו שכונת הברכות האלו הוא שאנחנו מברכין להשי"ת על הטוב אשר גמלנו שקדשנו במצותיו הקדושים, אז העונה אמן צריך לכוין כנז' אמת השבח הברכה שבירך המברך ואני מאמין בזה. ואחר ברכת השיר והשבח וההודאה לו יתברך כגון ברכת אלהי נשמה וכן ברוך שאמר וישתבח וגאל ישראל וכיוצא יכוין העונה אמן פירושו אמת היא הברכה וההודאה שבירך והודה

והודה המברך על כל הטוב אשר גמלנו ואני מודה ומאמין בזה. אמנם ברכות השאלות והבקשות והתחינות ואמן שאחר הקדיש שהוא תפלה ובקשה ודומיהן יכוין העונה אמן לשני הכונות שאמת היא ההודאה והשבח ושיאמנו דברי המבקש והמתפלל. ואי אפשר לשנות ולכוין אחר ברכת השבח יהי רצון שיאמנו דברי המשבח דהו"ל כופר בעיקר וכמסתפק ח"ו אם השבחים הם בו ית"ש וכן אם עונה אחר התפילות ובקשות והקדיש שאמת היא התפלה והבקשה והברכה שאמר המברך הוא כבסיל באולתו. על כן יכוין האדם לשמוע אל הברכה ואל התפלה לדעת באיזו ברכה הוא הש"ץ אם מתפלל אם משבח כדי שיוכל לענות אמן בכונה עכ"ל השל"ה ז"ל ולפ"ז האמן דאחר ג' ברכות ראשונות ואחר ברכת ההודאות ושים שלום צריך לכוין אמת הוא השבח. ואחר ברכת אתה חונן וסלח לנו וראה נא בעניינו ורפאנו ושמע קולינו יכוין שני הפירושים יה"ר שיאמנו וכו' ואמת הוא השבח. ואחר שאר ברכות דאמצעיות ורצה יכוין כונה אחת בלבד יה"ר שיאמנו וכו' וכ"כ הב"ח והמג"א ודברים נכונים הם, עכ"ל השלמי ציבור :

ועתה אוסיף לפרש המקומות בפרטיהן ואחזור ואשנה האזהרה בהם, כי ענין זה יש בו צורך מאד והכלל העולה הוא כי בברכות השבח כונת אמן היא אמת וכו' כאמור לעיל. ובברכות של המצות שמברך אקב"ו יכוין באמן שהוא ר"ל אמת, כלומר שמאמין שכך הוא האמת שצונו השי"ת לעשות כך כדי לקדשינו במצותיו ובאמן אשר על ברכות הנהנין יכוין באמן כלומר אני מאמין שהוא בורא זה והוא מהולל בכך, ועל תחינות ובקשות יכוין באמן שהוא ר"ל כן יה"ר. ואם יכוין באמן של ברכת השבח שהוא ר"ל כן יה"ר הרי זה כמחרף ח"ו כמ"ש האחרונים ז"ל, אלא יכוין שהוא ר"ל אמת ויש ברכה שיש בה שבח ובקשה כמו ברכה של אתה חונן יכוין באמן. שלא בשתי משמעות הנז' כלומר אמת שהוא חונן הדעת וגם יה"ר שיחננו דעת ובינה באופן שצריך ליזהר בכל מקום שיענה אמן שיכוין במשמעות של אמן כפי ענין הברכה שעונה עליה אמן :

ועל כן בברכות של העמידה בברכה ראשונה של מגן אברהם יכוין באמן שהוא ר"ל אמת, ובברכה של מחיה המתים ג"כ יכוין באמן שהוא ר"ל אמת, וכן בברכה של הא-ל הקדוש יכוין ר"ל אמת, ובברכה של חונן הדעת יכוין באמן שפירושו אמת וגם כן יהי רצון כדאמרן ובברכה של הרוצה בתשובה יכוין אמת וגם כן יהי רצון שתחזירנו בתשובה שלימה, וכן בברכה של המרבה לסלוח ג"כ יכוין פירושו אמת וגם כן יהי רצון ע"ד הנז"ל, וגם בברכה של גואל ישראל ג"כ יכוין פירושו אמת, וגם כן יהי רצון שימהר לגאלינו גאולה שלימה. וכן בברכה של רפאנו ג"כ יכוין אמת וכן יהי רצון, וכן בברכת מברך השנים ג"כ יכוין בשתים הנז' וכן במקבץ נדחי עמו ישראל, וכן בברכת השיבה וברכת למינים ולמלשינים אל תהי תקוה וברכת על הצדיקים וברכת תשכון וברכת את צמח דוד וברכת שמע קולינו וכן במחזיר שכינתו לציון בכל אלו יכוין בשתים הנז', אבל בברכת ולך נאה להודות יכוין באמן שפירושו אמת, ובברכת המברך את עמו ישראל בשלום יכוין בשתים הנז' ובשהוא צריך לכוין בשתים הנז' ובשהוא צריך לכוין בשתים אל יאמר בפיו אמן ואמן אלא יאמר בפיו אמן אחד שהוא ר"ל אמת ויכוין בלבו אמן שני בכונה השניה :

ובקדיש באמן של יתגדל ויתקדש שמיה רבא יכוין באמן פירושו אמת, כי כאן יש שבח דוקא אבל באמן של ויצמח פורקניה ויקרב משיחיה יכוין פירושו כן יהי רצון וכן בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן יכוין פירושו כן יהי רצון, אבל באמן של ויתעלה ויתהלל שמיה דקודשא בריך הוא יכוין פירושו אמת וכן דאמירן בעלמא ואמרו אמן יכוין פירושו אמת, ובאחר אמנים של על ישראל ויהא שלמא יכוין פירושו כן יהי רצון :

י"ז **באמן** יכוין שעולה מספר צ"א כמספר שני שמות הוי"ה אדנ"י ורק באמן דקדשים יכוין שילוב א"י ד"ה נ"ו י"ה שבהם אדנ"י קודם לשם הוי"ה אבל אמן דהמלאות והנהנין ואמן דתפלה והעמידה יכוין שילוב י"א ה"ד ו"נ ה"י שאותיות שם הוי"ה קודמין לשם אדנ"י וכמפורש בשער הכונות דף מ"א ע"ד ומ"ב ע"א הטעם והסוד שיש בזה ע"ש :

י"ח **לא** יענה אמן חטופה דהיינו קודם שיסיים המברך ולא קטופה דהיינו שמחסר קריאת הנו"ן שאומר אמ או שאומר אמני שקורין הנו"ן דגושה ובציר"י או בסגו"ל : ד ולא יענה אמן יתומה לא מבעיא שאינו יודע איזה ברכה הוא מברך אע"ג ששמע אחרים עונים אמן אלא אפילו שיודע איזה מברך הש"ץ מאחר שלא שמעה לא יענה אמן אחריו דהוי אמן יתומה, וכתב מור"ם ז"ל די"א מחמירין לומר דאפילו אין זה העונה מחוייב באותה ברכה אם אינו יודע באיזה ברכה קאי הש"ץ לא יענה אמן :

וכתב עוד שם שאם בעוד האדם מתפלל סיים ש"ץ הברכה וקודם שכלתה עניית אמן מפי רוב הציבור סיים זה תפלתו עונה עמהם אמן :

י"ט **כתב** בש"ך דף פ"ד ע"ג דכתב בכנה"ג בשם שה"ג מהן דעייל בבי כנישתא ואשכח ש"ץ ביהא ש"ר אע"ג דלא שמע קדיש דמעיקרא כלל עני בהדיה ציבורא. וכן כתב הרב ספר המפה סוף סימן קכ"ד שאפילו אם לא שמע הברכה כלל רק שמע צבור עונין אמן ויודע על איזו ברכה קאי יענה אמן עמהם וכן בקדיש וקדושה וברכו, אבל הב"ח ז"ל כתב בכל זה דנקטינן לחומרא לכתחלה דאין עונין אמן יתומה אפילו אינו רוצה לצאת באותה הברכה, כגון שכבר התפלל ואפילו יודע איזו ברכה הוא אומר אלא שלא שמע הברכה כלל ולא שרי לענות אמן יתומה אלא בקריאת ס"ת דאפילו אינו יודע איזו ברכה הוא אומר ואפילו שלא שמע הברכה כלל עונה אמן. וכן כל כיוצא בזה שהמברך נהנה והלה שאינו נהנה אינו מחוייב בה יכול לענות אמן יתומה דאפילו אינו יודע איזו ברכה הוא אומר ואפילו לא שמע עכ"ד :

ברם הרב המגיה שם כ' שהרב מג"א ז"ל לא הבין כן בדעת הב"ח וס"ל דהב"ח כתב להחמיר אפילו אינו מחויב באותה ברכה דכל שאינו יודע איזו ברכה אומר אין לו לענות אמן בכל ברכה שיהיה ואפילו ברכת הנהנין ולא שרי בברכת הנהנין או בכיוצא שכבר התפלל וילא י"ח אלא דוקא אם הוא יודע איזו ברכה הוא אומר, וכן הסכמת הרב מאמר מרדכי עכ"ד ע"ש :

ולענין הלכה בדין אמן יתומה דאמיר דארז"ל יהיו בניו יתומים בר מינן, יש להחמיר בהיכא דאינו יודע איזו ברכה הוא אומר בכל גוונא אפילו בברכה שאינו מחוייב בה. ומצאתי כתיב תקנה בענין אמן יתומה בהיכא שאינו יכול לענות אמן משום דהוי אמן יתומה שיאמר במקום אמן ג' תיבות אלו א-ל מלך נאמן ויכוין שהוא ר"ת אמן וכן יעשה מי שאזניו כבדות ואינו שומע הברכות של החזרה וכיוצא מן החזן כלל ורק הוא מרגיש ויודע שהחזן מסיים הברכה שיאמר א-ל מלך נאמן ויכוין שהוא ר"ת אמן ומתמת אונסו יועיל לו זה במקום אמן :

כ' **יזהר** האדם לענות אמן בסיום הברכה תכף ואם החזן מאריך בניגון של ואמרו אמן יאמרו הציבור אמן מיד, כי הניגון הוי הפסק ולא יענה אמן קצרה

קריאה אלא ארוכה קצת כדי שיעור שיוכל לומר ב' מלך נאמן ולא יאריך בה יותר מדאי וכמ"ש מרן ז"ל:

כ"א **אם** החזן שאומר קדיש כששיים הברכה ותכף ומיד קודם שיענו הציבור אמן התחיל הוא בברכה שאחריה, לא יענו הציבור, אמן והעונה על החזן האומר הקדיש וכנז' בחס"ל:

כ"ב **האומר** קדיש ברכו לא יהפוך פניו מן הצד שאומר הקדיש נגדו, אלא עד שישיים לומר ברוך ה' המבורך לעולם ועד וכנז' בחס"ל:

כ"ג **מי** שאזניו כבדות ולא שמע ברכו מן האומר קדיש אלא שמע מן הקהל עונים ברוך וכו' עונה הוא אחריהם אמן, כן הוא סברת המג"א בסי' נ"ז. אמנם הרב אליה רבה ס"ל אם שמע מהקהל עונים ברוך וכו' עונה עמהם ורק אם לא שמע מן הקהל אלא שמע מן האומר קדיש כשחוזר לומר ברוך ה' המבורך ל"ו לא יענה עמו אלא יאמר אמן, ופירוש אמן זה הוא ר"ל אמת וכן צריך להורות:

כ"ד **כתב** הרב מנחת אהרן ז"ל בכלל י"ב אות ג"ל. טוב והגון לאדם ליזהר בכל יום לענות ברכו בצבור, שאם אינו עונה אין נשמתו מתוקנת ביום ההוא כמ"ש במדרש רות וכו'. ושם הביא לשון הזוהר פרשת בלק וז"ל אינון דיתבי לתתא אמרי ברכו את ה' מאי ברכו משיכו דכל ברכאן בגין דאינון צריכין לאמשכא עלן להאי את ובה ניעול לגבי מלכא לאתחזאה אנפוי וע"ד אמר דוד אני בצדק אחזה פניך וע"ד שירותא דצלותא ברכו את ה' וכו'. וכיון דאינן משכן להאי את עלנא אית לן למימר צלותא ושבחא, ובגין כך אסור לברכא לבר נש עד לא יצלי צלותא והמשיך על רישיה להאי את וכו' ובג"כ למלאכי עילאי כתוב ברכו ה' ואינן את לאיתוספא עכ"ל:

כ"ה **כתב** בספר מגן גבורים להגאונים מהר"ש ומהרי"ם ז"ל באלף המגן סי' מ"א ס"ק י"א דשם שאסור לקרות ק"ש תוך ד' אמות של קבר כן אסור לומר קדיש תוך ד' אמות של קבר אלא ירחיק ארבע אמות כנז' בש"ך יו"ד סי' שס"ז סק"ג בשם מהרש"ל וב"ח וכן מצאנו בשם הגאונים בשו"ת הנקרא שערי צדק שער ד' סי' ט' בשם רבינו מתתיהו גאון ז"ל וז"ל הלכתא אין אומרין יתגדל בבית הקברות אא"כ מרחיק ד' אמות כמו בק"ש ע"כ. ולכן נוהגים פה עיר בגדאד יע"א כשמלוין המת אומרים כל הקהל קדיש אחר ההקפות והברכה רחוק כמה אמות מבית הקברות, וכשהולכין בערב ר"ה וערב כפור לבית הקברות אומרים תפלת בית עלמין ואח"כ קדיש רחוק כמה אמות מבית הקברות, אבל ההולך על קבר אביו או אמו וכיוצא נוהגין לומר על הקבר פסוקי תורה למנוחת המת ואומרים קדיש על הקבר, יען כי כיון שאומרים כל זה למנוחת המת אין בזה חשש וכן עמא דבר. ודרכינו כשאנו מספידין בבית הכנסת על אדם בפניו ואומרים דרשה ג"כ אין לובשין טלית אע"פ שעומד הספדן והדרשן על הבימה רחוק הרבה מן הארון של המת, אבל אומרים קדיש אח"כ כיון שכל הדרשה והקדיש אומרים למנוחת הנפטר לית לן בה ויה"ר בלע המות לנצח ומחה אלהים דמעה מעל כל פנים ונזכה לחיים ארוכים וטובים ושלום אכי"ר:

כ"ו **אסור** להגות שם הוי"ה באותיותיו ככתוב ומפורש כדברי רבינו האר"י ז"ל דאפילו במלואו כזה יו"ד ה"י וי"ו ה"י אסור להגות, וכתב הגאון חתם סופר בח"מ בהשמטות סי' קצ"ב דף ע"ב ע"ג וז"ל דאפילו להגות השם במלואו נמי איכא איסורא ובאמת העולם נזהרים ואומרים יו"ד ק"י וי"ו ק"י עכ"ל, ואנחנו נזהרים לומר יוד ב"י וי"ו ב"י והכל אחד. וכתבתי בס"ד בש"ת דשרי לומר אות יו"ד ואות וי"ו ואות ה"י דכיון שמוסיף תיבת אות בכל אות ואות אין זה בכלל קורא השם ככתבו:

כ"ז **על** מ"ש מרן ז"ל בסי' ה' הוסיף הגאון ר"ז בש"ע וכתב וז"ל כשיזכיר השם יכוין פירוש קריאתו באדנ"ות דל"ה לשון אדנות שהוא אדון הכל ויכוין עוד פירוש כתיבתו ביו"ד ה"א לשון הוי"ה שהוא היה הוה ויהיה, אבל במקום שגם כתיבתו הוא באל"ף דל"ת אין צריך לכוין אלא שהוא אדון הכל:

פרשה שמות

אמר המחבר יצ"ו כיון שאנחנו מדברים בפרשה זו בתפלת היוצר של חול ראיתי להעתיק כאן מה שכתבתי בס"ד בסה"ק סוד ישרים סי' ג' הנדפס בסוף רב פעלים חלק ב' דף קכ"א ע"ב, על דברים השייכים לתפלת היוצר של שבת והוא שאלה שנשאלתי וכתבתי תשובה בס"ד:

שאלה: נשאלתי מחד יניק וחכים. שאלה אחת יש לי לשאול מאת אדוני בנוסח יוצר בשבת שאומרי' הא-ל הפותח בכל יום דלתות שערי מזרח ובוקע חלוני רקיע מוציא חמה ממקומה ולבנה ממכון שבתה, איך יתיישב הנוסח הזה לפי חכמת התכונה הנמצאת בזה"ז, יורנו ושכמ"ה:

תשובה, החכם המובהק בספר הברית מאמר ד' פרק ז' כתב וז"ל, דע שהארץ היא כדורי ותלוי על מרכז זו באמצע אויר השמים על בלי מה בגזרת חי, ובני אדם יושבים על שטח הכדור מסביב, באופן שגם חלק הארץ אשר על עבר השני נכח השטח, והחלק אשר יושבים עליה ממול רגלינו גם שמה יש מדינות מיושבות מבני אדם, ועומדים בקומה זקופה כמונו רקיע על ראשם ושמים ממעל להם, מלבד בערך עשרה מעלות ממעלות השמש בציר הצפוני והדרומי בכדור הארץ מפה ומפה, אין בו מדינה, ולא ישב אדם שם מרוב הקור, על כי רחוקים המה בתכלית מקו השוה מן מהלך השמש ותקופתו, שאינו אלא כ"ד מעלות מקצה זה לפאת נגב תימנה לקו השוה, וכ"ד מעלות מקצה זה לפאת צפון מקו השוה, וחום השמש אינו מגיע לשם, ולפני קרתו מי יעמוד הכל אשר הכדור מיושב מסביב:

על כן בכל מקום שאדם עומד על הארץ בעיניו יראה חצי הכדור משטח השמים, והשמש שהוא אור העולם מסבב את כדור הארץ רחוק מאד מן הארץ ומקיף אותו במרחק שוה משלים הקפתו בכל כ"ד שעות, וכן בכל מקום שאדם עומד על הארץ רואה חצי הקפת השמש, כמו שרואה חצי

חצי השמים ממעל לו, ואם השמש שיהא בהקפתו כ"ד שעות שוה בחצי הקפתו י"ב שעות, ולכן לכל אדם י"ב שעות הם יום, כי כל זמן שהוא רואה את השמש, השמש רואה אותו ואז אור לו, וחצי הקפתו השנית הולך וסובב תחת לארץ לנכח המקום אשר הוא עומד עליו, ואז החושך ישופנו, ואצלו לילה בעבור העדר השמש ממנו, וזה שוהה ג"כ י"ב שעות מטעם שהיא חצי הקפה, ובאותה העת השמש מאיר ובא לאותם בני אדם היושבים שמה, וא"כ כשהוא יום במדינה זו אז הוא לילה במדינה שכנגדו על הארץ ממילו, וכמ"ש בזוהר ויקרא דף יו"ד אית אתר בישובא כד נהיר לאילין חשיך לאילין, לאילין יממא ולאילין ליליא:

ואתה אם חמודות הבן בדברים הנאמרים במהלך השמש ראה דרכיה וחכם, שלא בכל המקומות מתחיל היום בשוה, רק בכל מדינה ומדינה מקום אשר השמש מגיע על האופק שלהם שהוא עיגול הנראה לעיני האדם שהשמש נוגע בארץ סביב לה, באותו הרגע מתחיל לשם היום, ובמדינה אשר לאחריה לצד מערב רכ"ה פרסאות מתחיל היום כשיעור שעה אחת אח"כ, מפני איחור הגעת השמש לשם שעה אחת, ובמדינה היותר רחוקה לצד מערב רכ"ה פרסאות, והיא ת"ן פרסאות ב"פ רכ"ה, יתחיל היום בשתי שעות אח"כ, וכן בזה אחר זה, לכן אמור שגם הלילה לאו בכל המדינות מתחיל בשוה, מטעם איחור הגעת הגלגל לשם, כי כל הארץ היא חמשת אלפים וארבע מאות פרסאות בעיגולה, והשמש מקיף אותה בכ"ד שעות, נמצא הולך השמש בכל שעה רכ"ה פרסאות, אשר על כן מתחיל היום והלילה בעיר המלוכה ווין בעסטרייך המדינה שעה אחת קודם, ופאריז במערב רחיק מן ווין רכ"ה פרסאות בקירוב עכ"ל:

עוד כתב שם בפרק יו"ד וז"ל, מן הידוע שכל הקף השמש נחלק לש"ס מעלות, לפי שחילקו כל מזל מן י"ב מזלות אשר השמש הולך תחתיהם על סבובותיו לשלשים מעלות, וי"ב פעמים שלשים עולה ש"ס, וידוע שכל אדם רואה חצי הקפתו של השמש, והוא ק"פ מעלות בי"ב שעות של היום, ושיעור כל מעלה מן שמש למטה על הארץ הוא ט"ו פרסאות אשכנזית, ונודע שבכל שעה יש ששים מנוטין, נמצא שביום אשר בו י"ב שעות יש בו תש"ך מנוטין, כי ס' פעמים י"ב עולה תש"ך, ונמצא השמש שוהה בהליכתו בכל מעלה ארבעה מנוטין, כי ד"פ ק"פ עולה תש"ך, על כן אם אדם מתחיל לנסוע מתחלת היום ונוסע והולך ממערב למזרח עד הערב שבעה פרסאות אשכנזית וחצי שהוא דרך הטבע, ושיעורו חצי מעלה ממעלות השמש הרי נתקצר לו יומו שני מנוטין מאשר כל האדם, מפני שהשמש הולך ממזרח למערב, והוא הולך כנגד לצד מזרח ומתקרב עצמו אל הגלגל והחשך חצי מעלה, ששיעורו שני מנוטי"ן ואם אף גם הלילה ההוא היה נוסע והולך עוד שבעה פרסאות וחצי יתקצר לו הלילה ההוא ג"כ שני מנוטין, על כי הולך נגד הגלגל ומקרב עצמו אל השמש והאור, ואין בידו מעת שזרחה עליו השמש ועד עתה רק אלף ותל"ו מנוטין, ולשאר כל אדם אלף וארבע מאות וארבעים מנוטין שהוא ב"פ תש"ך, ובהפך אדם כי יקריב עצמו לצד מערב מן המזרח ונוסע והולך מן הבקר עד הבקר ט"ו פרסאות יתארך לו מעת לעת שלו ארבע מנוטין, וידעת היום והשבות אל לבבך שיהיה הפרש בין הולך למזרח אל ההולך למערב שמונה מינוטין שהוא יותר מחצי רבע שעה:

אשר על כן יורדי הים באניות המסבבים כל כדור הארץ, זה הולך למזרח וזה הולך למערב, כשפוגעים אלו עם אלו, זאת אומרת היום יום ראשון בשבת, וזאת אומרת היום יום שני בשבת וצדקו יחדיו, מפני שההולכת לצד מזרח מחסרת ומאבדת כל כך מנוטין עד שברבות הימים מצטרפים לחשבון שיעור מעת לעת שהוא יום אחד שלם, וההולכת לצד מערב מרויח ומוסיף מנוטין עד שמצטרפים לשיעור מעת לעת וכו' ע"כ. ודברים אלו הם ברורים והם מוסכמים על ספרי בעלי חכמה של התכונה אשר בזה"ז וזמן הקודם:

ובדי שתבין ותשכיל בענין זה יותר, אעתיק לך פה לשון החכם מהר"י שווארץ ז"ל בספר דברי יוסף בתשובה ח' וז"ל, ובזה אודע לי בנסעי מעיר נויארק במדינת אמעריקא לעיר ליורפול במדינת בריטניא, והיה תחת ידי שני כלים מורי השעות, אחד הנחתי לסבב כדרכו ולא תקנתיו על שעות היום, והשני סבבתי בכל יום על חשבון האופק, ר"ל שברגע חצית היום ממש יורה שעה י"ב, ומצאתי וראיתי כי מדי יום ביומו מאחר כלי הראשון איזה דקים מכלי השני, והסיבה היתה שנתרחקתי מדי יום ביומו מאופק ע"ר נויארק אשר עליו מורה הכלי הראשון לרות היום לצד מזרח, והכלי השני מורה על אופק מקום תכונתנו בלב הים, ועל ידי תחבולה זו ידעתי מדי יום ביומו בחצות היום כמה התרחקנו מעיר נויארק וכמה נתקרבנו לעיר ליורפול, וכל מה שירבה ויגדל ההפרש בין שני כלי מורי השעות, ידעתי כי קרובים אנחנו למדינת בריטאניא, ר"ל קרבנו הרבה מאד לצד מזרח, עד כי בבואנו לעיר ליורפול היה בכלי השני המורה על אופק תכונתנו חצות היום ממש, ובכלי הראשון היה בערך שלשה שעות וחצי קודם חצות וכו':

וידוע פליאות מעשה טיליגראף אשר כעת יקימוהו גם בים אוקיינוס בין בריטניא ובין אמריקא וברגעים אחדים ידעו בקלה חוט הברזל אשר שם באמריקא מה שלוחשים לו בקלה פה במדינת בריטניא וכן בהיפך ואז ימצא ע"פ המליאות והאמת שיודיעו דבר בעיר ליורפול בדרך משל בחצות היום, ויודיעו שם באמריקא הדבר ההוא בשחרית יום ההוא, כמעט שלשה שעות קודם חצות היום ויודעי העתידות טרם הם מדברים בליורפול ישמעו וידעו באמריקא בחשבון עת ושעות היום והדבר מסיבה הנזכרת עכ"ל. כל הדברים האלה העתקתי אליך השואל כדי שתבין ענין מהלך השמש וזריחתה ושקיעתה בכל יום ויום שמוכרח להיות שינוי בכל זה כפי המקומות שאין המקומות שוים ומתוך הדברים האלה תבין מה היא הסיבה של השינוי ודברתי אליך והודעתיך על דבר שלא שאלת:

ברם על השאלה ששאלת בנוסח שתקנו אנשי כנה"ג ביוצר דשבת במאמר הפותח בכל יום דלתות שערי מזרח, ובוקע חלוני רקיע וכו'. שנראה לך אין דברים אלו מכוונים לדברי בעלי התכונה שבזה"ז. דע כי החכם בעל ספר הברית במאמר ד' פרק יו"ד כתב, שדברים אלו לפי פשוטן הם מסודרים בלשון בני אדם כפי בינת לבב העם שחושבים כי בעד חלונים יבואו השמש והירח להאיר על הארץ ולדרים עליה, שהשמש קבע לו חלוני שקופים אטומים אשר ברקיע, ובא להיות מתחת לרקיע כדי להאיר ביום, וכן הלבנה בלילה, אבל באמת אין הדברים האלה מיוסדים לפי פשוטן הנז'. אלא הם נאמנו מאד על פי הסוד בסתר עליון בשמים ממעל גבוה מעל גבוה של גלגל חמה הגשמי, כי שם באמת יש חלונות למהלך השמש הרוחני בעד החלונים הרוחניים וכו'. והנה בודאי מ"ש שבדברים אלו יש סוד, ובעד שמש וירח הרוחניים הם מדברים זה אמת ויציב. אך מ"ש שיסדו פשוטן של דברים לפי דעת המון העם שאינו אמת לא שמיע לי, כלומר לא סבירה לי:

אמנם בספר יבקש רצון ביאור על מדרש שוחר טוב בדף ע"ט, יישב פשוטן של דברים ג"כ לנכון וז"ל הקדמה הראשונה הוצאתיה מהירושלמי ופרקי ר"א, שדעת רז"ל הוא שבתוך עובי הרקיע שמהלכו ת"ק שנה נתונים בתוכו חמה ולבנה ומזלות זו למעלה מזו גבוה מעל

מעל גבוה, ואע"פ שהם בתוך עובי הרקיע. מ"מ נתראים ע"י חלונות שהם בעלם השמים, ואם היו הכוכבים קבועים ברקיע במסמורות נטועים, אז היה בכל עתותי השנה היום והלילה שוים, כי גלגל הרקיע מסבב תמיד ממזרח למערב מן הקלה אל הקלה במשך כ"ד שעות פחות חלק ט"ו מן השעה בקירוב, אכן לאשר שלהכוכבים בעלמם יש לו לכל אחד לפי גבהו מן הארץ דרך ושביל בתוך עובי הרקיע אשר בו מסבב בלכתו מחלון לחלון ברקיע ממזרח למערב הפך תנועת הרקיע, נמלא אחר שגמר גלגל הרקיע את הקיפו הלך לו החמה מהלך מה ללד מזרח, על כן יתראה השמש עוד על הארץ ערך חלק ט"ו מן השעה עד שיסובבו הגלגל תחת האופק, ונמלא משקיעת החמה היום עד שקיעתה למחר כ"ד שעות שלימות, וגם עי"ז ישתנה אריכות הימים והלילות מיום ליום כמבואר בחבורי הגו"ל מפי ספרים וסופרים:

ועפ"ז יובן מה שיסדו לנו רז"ל ביולר של שבת, האל הפותח בכל יום דלתות שערי מזרח ובוקע חלוני רקיע מוליא חמה ממקומה ולבנה ממכון שבתה ומאיר לעולם כולו וליושביו שברא במדת הרחמים, דה"פ שהקב"ה פותח בכל יום הדלתות שבין חלונות הרקיע, ודלתות השערים הללו נפתחים למזרחו של עולם כדי שתלך החמה מהלכה הרלונית, ובוקע חלוני רקיע בכדי להאיר שם על פני תבל ומוליא חמה בכל יום ממקום שהיתה בו ולבנה ממכון שבתה, ועי"ז הוא מאיר את העולם וליושביו שברא במידת רחמים, שאם היתה החמה תמיד בחלון אחד, אז היה תמיד באמלע העולם חום גדול שורפת ומייבשת כל למח האדמה וכל הברואים לא היו סובלים את תוקף החום, ובמדינות הנוטים ללפון ולדרום היה תמיד תוקף הקור אשר לא יוכלו הברואים לשאת, על כן ברחמי הבורא ב"ה על בריותיו מוליא בכל יום החמה ממקומה שהיה ביום אתמול, ולבנה ממכון שבתה, ועי"כ תבא החמה לפעמים ללד לפון, ופעמים ללד דרום, ונעשה האויר ממוזג בין קור לחום לפי העת והזמן והלורך, הרי שמאיר לעולם כולו וליושביו שברא במדת רחמים, עכ"ל:

ועוד שם בדף פ' כתב וז"ל, ונוטלין זה מזה מכנה החלונות שביארנו בשם פינוסין, והוא מלשון פנס, על שם שהחמה הנתונה בחלון דומה לנר הנתון בפנס ונושאין אותו ללכת להאיר בלילה, כמו כן החמה נתונה בפנס והרקיע מוליך אותה להאיר על הארץ, והנה אם היתה החמה נתונה תמיד בפנס אחד אז היו כל הימים וכל הלילות שוים, אבל להיותה מהלכת בפינוסין הרבה, ובכל יום יולאת מפנס זה ונכנסת לפנס אחר, והפנוסין נתונין בין לפון לדרום עי"ז הימים לוין זה מזה ופורעין זה לזה עכ"ל ע"ש. והנה לפי דבריו מתיישב פשטן של דברים הנז' שתקנו ביולר שבת היטב, אך ודאי יש בדברים אלו סוד כמוס, וכמ"ש בס"ד. ואין לורך להאריך יותר בזה, והשי"ת ברחמיו יאיר עינינו באור תורתו, אכי"ר:

א' כתב רבינו ז"ל בשער הכוונות דף י"ח ע"ד כשמתחיל בברכה של יולר אור ימשמש בתש"י כי התש"י הוא בעולם הבריאה בסוד המעשה והוא כנגד תפלת יולר שהיא בבריאה בסוד הדיבור כמבואר לעיל. והנה נתבאר לעיל כי מן יולר אור עד העמידה הוא בבריאה ושם נכללים היליר' והעשיה וכו':

והנה נודע כי שבעה היכלות הם בבריאה וזה סדרם היכל לבנת הספיר הוא ביסוד דבריאה, כי היסוד והעטרה שבו נקראים לבנת הספיר דהיינו לבנת עטרה והספיר יסוד. ולמעלה ממנו הוא היכל עלם השמים בהוד. והיכל נוגה בנלח. והיכל זכות בגבורה. והיכל אהבה בחסד. והיכל רלון בתפארת. והיכל ק"ק בשלשה ראשונות:

ונבר נתבאר סדרן בזוהר פ' פקודי איך מסודרים בתפלת יולר אור והוא, כי בתחלת ברכת יולר אור עד אל ברוך גדול דעה הוא היכל לבנת הספיר. ולכך נאמר בו העושה שלום ובורא את הכל כנגד היסוד הנקרא שלום ונקרא הכל, ומשם עד לאל ברוך נעימות יתנו הוא היכל עלם השמים. ומשם עד המחדש בטובו וכו' הוא היכל נוגה. ומשם עד אהבת עולם הוא היכל הזכות. ומשם עד אמת ויליב הוא היכל אהבה. ומשם עד העמידה הוא היכל הרלון. והדני שפתי תפתח הוא היכל ק"ק:

ב' עוד כתב בשער הכוונות שם יולר אור ובורא חושך נודע הוא כי אור דכורא וחשך נוקבא ולכן ביצירה שהוא דכורא כתיב אור ובבריאה שהוא נוקבא כתיב חשך ואע"פ שהבריאה למעלה מן היצירה וכו':

ובטובו מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית כך ל"ל ובטובו בבי"ת ולא יאמר וטובו מחדש. והענין הוא כי המאליל העליון מחדש בכל יום מעשה בראשית ע"י טובו שהוא החסד כמש"ה אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי. וזהו ובטובו כי ע"י החסד הנקרא טוב מחדש בסוד חדשים לבקרים שהחסד מתעורר בבוקר ומחדש:

וכשתאמר מה רבו מעשיך ה' כולם בחכמה עשית תכוין אל מ"ש בזוהר תזריע דף מ"א ע"ב כולם בחכמה עשית בבינה וכו' ונודע הוא כי החכמה אומר והבינה עושה מאמרו כמ"ש בזוהר בראשית בל"ב אלהים דמעשה בראשית כי ל"ב נתיבות דאבא אומרים ול"ב אלהים דאימא עושים. וזהו ויאמר אלהים ויעש אלהים. נמלא כי כל הדברים וכל הפעולות כולם נמשכים מן החכמה אמנם הם נעשים ע"י הבינה שמלבשת את החכמה. ותכוין אל מ"ש בזוהר בפ' פקודי ברכה זו שכולה מדברת בענין החיות והאופנים שבהיכל הזה ועליהם הוא אומר מלאה הארץ קנינך. ומ"ש המלך המרומם וכו' נתבאר בפ' פקודי כי הוא שם יאהדונה"י וביאורו הוא כי נתבאר שההיכל הזה הוא ביסוד הבריאה עכ"ל ע"ש:

ג' אע"פ שכתבנו לעיל לשון רז"ל בשער הכוונות שכתוב כשיתחיל ברכה זו תמשמש התש"י דמשמע שתכף ומיד יניח על תש"י כשאומר בא"י וכו' הנה לריך להזהר שלא יסיר ידו מעל התש"י אלא עד שיאמר ובורא חשך' משום דנתבאר לעיל בשם רז"ל דהכוונה של בורא חשך הוא על הבריאה שנקראת חשך וכנז"ל:

ד' כתב רז"ל בשער הכוונות דף ל"ט ע"ג בדרוש ד' ענין קדושת יולר ענייניה הוא כדי להעלות את המלכות לעולם הבריאה העומדת בהיכל קה"ק דיצירה כנודע. ואנו מעלים אותה אל ההוד שבבריאה שהוא נקרא היכל עלם השמים ולכן קדושה זו נאמרת באל ברוך גדול דעה. ונודע כי תיקון ברכה הוא בהיכל הזה כנז' בפ' פקודי. ואנו ממשיכים לה הארה ושפע רב וקדושה משלשה עולמות דבריאה שהם חב"ד ששם הוא סוד הקדושה כנז"ל. וזה ביאור קק"ק. והיינו קדוש הוא בחכמה. וברכה של ברוך כבוד ה' ממקומו בבינה. ומלכות שהוא ימלוך ה' לעולם אלהיך ליון בדעת:

ונבאר ענינם כי הנה קדוש נתבאר בזוה"ק שהוא מלשון קדש וא"ו שבתחלה עולה אות וא"ו שהוא התפארת בחכמה הנקרא קדש ונעשה קדוש. ואח"כ קדש העליון מתפשט עד התפארת הנקרא וא"ו ונעשה קדוש. ואח"כ מתפשט גם עד היסוד שבו ונעשה קדוש ג'.

והנה בקדוש הג' שהוא ביסוד אנחנו מחברים עמו את הנלח והוד וזהו ה' לבאות והיינו ה' ביסוד ולבאות בנלח והוד, ומשם עפפשע עד המלכות וזהו מלא כל הארץ כבודו שהוא כבוד וא"ו:

ואח"כ

ואח"ב אנו ממשיכים לה בחינת ברכה מבינה דבריאה וזהו ברוך כבוד ה' היא בינה כבוד עלאה. ממקומו שהיא המלכות וכו'. ואח"כ אנחנו ממשיכים לה מן הדעת וזהו ימלוך ה' לעולם וכו':

אמנם קדושת תפלת העמידה היא במלכות דעולם האצילות שאנחנו מעלים אותה עם התפארת בסוד דאצילות וכו' ואין הפרש בין ב' קדושות או את בקדושת יוצר היא להקדים את המלכות דבריאה וקדושה אחר מעומד היא במלכות דאצילות:

[א"ה הנה כל אדם יוכל לכוין זה בקיצור כמו הלשון אשר כתוב בספר פרי עץ חיים פרק ב' דף ט"ל ע"א וז"ל תכוין קדוש הא' הוא התפארת שעולה לקבל הארה מחכמה. וקדוש ב' בתפארת יחזור עם ההארה למקומו. וקדוש ג' להמשיך הארה שירדה עם התפארת להורידה עד נה"י דידיה וז"ש ה' צבאות שהוא ה' יסוד וצבאות נצח והוד, ואח"כ ממלאים לארץ העליונה דמלכות משפע זה הנקרא כבודו וזהו שאומרים כבודו שהוא כבוד וא"ו. ואח"כ קדושת העמידה והוא עד"ז ממש רק שתכוין שהוא באצילות עכ"ל. וזה הלשון ירשום האדם אצלו בסידור כדי שירגיל לכוין בו]:

אבל בקדושת ובא לציון ה"ס ירידת המלכות דאצילות בהיכל קה"ק דבריאה כנודע כי שם מקומה תמיד ולכן אנו צריכין להמשיך לה שפע קדושה וברכה. ולכן אנחנו חוזרין לומר קדושת קק"ק וכו' וברוך וכו' ותשאני רוח וכו' וימלוך וכו' ע"ד הנזכר לעיל בקדושת יוצר ממש. ולכן תבין למה קדושת ובא לציון היא בלשון הקודש ובלשון תרגום, כי להיות ענין זה למטה בבריאה לכן אחר שאמרנו קדושה בלשון הקודש אנו חוזרים לאומרה בלשון תרגום להעלים ולהסתיר ולכסות קדושת לשון הקודש תוך לשון תרגום ונעשה מכסה עליו. והוא נעלם ומסתתר בתוכו. ולפי שקדושת ובא לציון היא דרך ירידה כי יורדת המלכות דאצילות ל הבריאה כנז' לכן אנו אומרים ומקבלין דין מן דין וכו' כי מקבלין השפע זמ"ז דרך קבלה וירידה ממש:

אמנם יש הפרש בין ג' קדושות האלו. כי הנה בקדושת יוצר לא נאמר בה ימליך כלל ובקדושה דמעומד נאמר בה ימלוך ה' לעולם וכו'. ובקדושת ובא לציון נאמר בה ה' ימלוך לעולם ועד. וצריך לדעת ענין שלושה שינויים או והענין הוא בקדושת יוצר כונתינו היא להעלות את המלכות דאצילות עד למעלה באצילות מדרגה אחר מדרגה כנז"ל. ולכן אין אומרים בקדושה הזיא ימלוך וכו' כי פסוק זה הוא כנגד התפארת ואין רצונינו להורידו למטה אצלה ואדרבה רצונינו להעלות אותה. אבל בעמידה שכבר היא אצלו למעלה אנו אומרים אותו. וז"ס ר"ת אלקיך ציון לדור ודור. שהוא אצלו:

ואמנם בקדושת ובא לציון אשר היא יורדת למטה במקומה כמנהגה ולכן אנו מורידים עמה גם את התפארת. וכיון שעתה הוא מקדים לירד אצלה להיות עמה שם לכן אנו אומרין ה' ימלוך שמקדמין שם הוי"ה שהוא בזכר אל המלכות הנרמזת במלת ימלוך ולא כקדושת העמידה שמקדמין ימלוך לשם הוי"ה שאומרים ימלוך ה' וכו' את אומרים ה' ימלוך לעולם ועד עכ"ל:

ה' **כתב** בספר פרי עץ חיים פרק ב' דף ט"ל ע"א ז"ל והאופנים וחיות הקודש מתנשאים לעומת השרפים לעומתם משבחים ואומרים. כי האופנים הם בעשיה והחיות ביצירה והם מתנשאים ועולין למעלה לעומת השרפים שבבריאה, וכולם לעומת ז"א ונוקביה יאמרו ברוך כבוד ה' ממקומו עכ"ל וכ"כ מהרח"ו ז"ל בשער הכונות בנוסח התפלה ד' נ"א ע"ב שכ"ל והאופנים וחיות הקודש מתנשאים לעומת השרפים לעומתם משבחין ואומרים וכו' ושיים שם וכן הוא נוסח האשכנזים מ"ש:

ו' **כתוב** בזוה"ק פרשת תרומה דף קל"ב ע"ב וז"ל קדושה דא דקא מקדשי מלאכי עלאי לאו איהי ביחיד והא אוקימנא כל קדושה דאיהי בלשון הקודש יחיד אסיר ליה למימר. תרגום לעולם ביחיד ולא בשנאין (פירוש בציבור) ויחיד איהו תיקונא. דיליה ודאי ולא סגיאין. וסימן לרזא דא שנים מקרא ואחד תרגום. שנים לישנא דסגיאין איהו דודאי קדושה דלשון הקודש אסיר איהו ביחיד. קדושת תרגום אסור איהו בסגאין את ביחיד לעולם. אחד תרגום תנינן ולא תרין ולא יתיר. תרגום אתיא למיעוטא והכי אצטריך. לשון הקודש אתייא לרבוייא והכי אצטריך דמעלין בקודש ולא מורידין. ובתרגום מורידין ולא מעלין. אחד תנינן ולא יתיר ולא מעלין כלל, קדושה דא קדושתא דאתקדשת שכינתא וכל אינון רתיכין דילה לאתתקנא לגבי מלכא עילאה, ובגין דאיהי קדושת עלמא תתאה איהי מיושב ולא בעמידה:

קדושה אחרא דאהדורי ללותא איהי קדושתא דעלמא עלאה. ובגין כך איהי בעמידה בגין לאמשכא לה לתתא, וכל מלוי דעלמא עלאה איהו בעמידה ולא מיושב. ובכל הני קדושתן ישראל מתקדשי בהו לתתא. וע"ד ישראל מתקדשי בקדושתא דרתיכא תתאה מיושב, ובקדושתא דרתיכא עלאה מעומד:

קדושתא אחרא איהי תוספת קדושה בגיני כך איהי לבתר צלותא. ובגין דכל חד וחד בעי לאמשכא עליה מההוא תוספת אתתקן לכל יחיד ויחיד קדושת תרגום. ואי תימא הא אית בה קדושת לשון הקודש. ההוא לצבור לאתקדשא כולהו בכלל בההוא תוספת קדושה ובגין דיחיד לית ליה רשו לאומרה בלשון הקודש ולאתקדשא יחידאי. אתקינו ליה בלשון תרגום ואיהו ביחיד לאתקדשא בכל חד וחד בההוא תוספת לאמשכא עליה קדושה יתיר עכ"ל:

וכתב בספר אור החמה בביאור דברי הזוהר הנז' בשם הרמ"ק ז"ל על מ"ש קדושה דא דקא מקדשי מלאכי עלאי לאו איהו ביחיד והא אוקימנא כל קדושה דאיהי בלשון הקודש יחיד אסיר ליה למימר. פירוש קדושה דא היינו קדושה מיושבת אינו מותר ליחיד לאומרה והטעם דרשב"י סבר שקדושה זו אינה סיפור דברים בעלמא את הוא פועל שאנחנו מקדשים אגב סיפור מעשה קדושת השרפים ואסור ליחיד לומר אותה דעיקרה בעשרה כי הקדש היא החכמה והיא סוד שם יו"ד ה"א וא"ו ה"א רוחבו עשרה ועיקרו בלשון הקודש דהיינו קדושה ובלשון אחר אינה קדושה וכו' ע"ש:

ונראה ברור דלא אסר הזוהר ליחיד לומר קדושה זו דמיושב שהיא קדושת יוצר אלא דוקא אם אומר אותה בלא טעמים וכמו שאומרים אותה בחזרת העמידה בלא טעמים דדמי למלאכים שאומרים אותה בלא טעמים אבל אם היחיד אומר אותה בניגון פסוקי הנביאים ובטעמים לית לן בה כיון דלא דמי לקדושת המלאכים שאומרים בלא טעמים, ועל קדושה של ובא לציון כתוב לקמן בעזה"ו בפרשת כי תשא:

ז' **כתב** מרן ז"ל בש' ב"ע יש אומרים שהקדושה שביוצר יחיד אומרה לפי שאינה את סיפור דברים. וי"א שהיחיד מדלגה ואינה נאמרה אלא בציבור ויש לחוש לדבריהם וליזהר שיחיד יאמרנה בניגון וטעמים כקורא בתורה, וכתב מור"ם ז"ל וכבר פשט המנהג כסברא ראשונה ויחיד אומר אותה. ובשעונין קדושה זו אומרים אותה בקול רם ע"כ. וכתבתי בסה"ק בן איש חי בפרשה זו שהמנהג פה עירינו להמתין להחזן עד שיגיע לקדושה זו שאומר ואומרים בירא בקו"ר ואז כל הציבור אומרים עמו קק"ק וכו' וכל זה הוא בציבור:

אמנס

אמנם ביחיד בין שהוא מתפלל בבית הכנסת ונתאחר בתפלה שלא היה יכול לומר קדושה זו עם הציבור, בין אם מתפלל ביחיד בביתו אנו אין לנו אלא דברי מרן ז"ל שפסק שהיחיד אומרה בניגון וטעמים והע"ג דרבים נמשכו אחר דברי מור"ם הנז' שכתב פשט המנהג כסברה ראשונה שהיחיד אומרה לפי שאינה אלא סיפור דברים, עכ"ז כיון דיש תקנה יפה לאומרה בניגון וטעמים שדרך זה נכון לכ"ע ודאי כן צריך לעשות:

והנה בדברי רבינו האר"י ז"ל לא פירש על היחיד כלום, אך בדברי הזוהר פרשת תרומה שהעתקתי לעיל מפורש שאין רשות ליחיד לומר קדושה זו בלשון הקודש, ונמצא דלית ליה האי סברה דסיפור דברים היא ומוכרח לומר לפ"ד הזוהר אין תקנה ליחיד לומר קדושה דיוצר בלשון הקודש אא"כ אומר אותה בניגון וטעמים ודמי לי"ג מדות של ויעבור דאין רשות ליחיד לאומרה וקי"ל דאם אומר אותם היחיד בטעמים כקורא בתורה לית לן בה, וה"ה כאן בקדושה דיוצר אומרה היחיד בניגון וטעמים ולא נשאר עוד חשש בזה:

ומ"ש הרב פר"ח ז"ל אם איתר לבא כיון דאיכא ציבור אומרה לכ"ע בלא טעמים אין לסמוך על זה וכבר פליג עליה הרב מאמר מרדכי ז"ל בזה ועיין מנחת אהרן כלל י"ג סי' אות ה' שכתב ע"ד הרב מאמר מרדכי ז"ל הדין דין אמת וכו' ע"ש:

ועוד דבלא"ה לפ"ד רבינו האר"י ז"ל כל פסוק המוזכר בתוך נוסח התפלה צריך לאומרו בטעמים שלו ובזה הטיבו המדפיסים בעה"ק ירושלם שהדפיסו המחזורים של כל השנה שנקראים בשם חוקת עולם שהדפיסו הפסוקים כולם בטעמים שלהם וגם ציינו בגליון על מקומם כדי לאומרם בניגון שלהם:

ח' **כתב** רז"ל בשער הכוונות דף י"ט ע"א בברכת אהבת עולם וז"ל אין ראוי לומר אהבה רבה לפי שאהבה רבה היא בחסד שבעולם האצילות ועתה אנחנו בהיכלות הבריאה, ולכן צ"ל אהבת עולם שהיא אהבה זעירא של המלכות הנקראת עולם אשר היא עדיין למטה בעולם הבריאה. והנה נתבאר לעיל כי אהבת עולם היא סוד היכל אהבה שהוא החסד שבבריאה עכ"ל. ואחר האמת אשר יצא מפום ממלל רבנן אריא דבי עלאי זלה"ה יתדלדלו הקולות של הרבנים הפשטנים אשר זה אומר ככה וזה אומר ככה בדבר זה בשחרית וערבית, כי באמת גם בערבית מפורש בשער הכוונות לומר אהבת עולם:

ט' **במהר** והבא עלינו ברכה ושלום כתב רז"ל בשער הכוונות שם, בהגיעך אל מקום הזה תשים שני צדדי הטלית על כתפיך כדרך שנוהגין קצת בני אדם והוא ביד ויקח שם ויפת את השמלה וישימו על שכם שניהם. והוא מ"ש בביאור סוד הציצית לעיל שבתחלה אין המלכות לוקחת אלא רק שני הציציות שמצד פנים, ועתה צריך שיאירו בה כל הד' ציציות, ובפרט מי שהוא משרש קין והבל הם צריכים יותר אל הכוונה זו ולשים הציציות על כתפיהם, כיון שקין והבל הם בחינת שני הכתפים כמבואר במקומו, ולכן מי שהוא משרשן ראוי לו לכוין בזה יותר משאר בני אדם. ובאומרך מארבע כנפות כל הארץ תכוין כי בחינת ד' כנפות הציציות של המלכות הנקראת ארץ לקבלם יחד בהיותם מפוזרים כדי שיאירו ארבעתם יחד במלכות. ולכן צריך שתעלה שני צדדי הטלית ותשימם על שני כתפיך:

[א"ה בשער הכוונות דפוס ירושלים תוב"ב שנת בשת"ר נדפס בסופו הגהות מהרב החסיד הר"א זלה"ה וכתב על זה וז"ל כ"כ ה"ר ח"א בספר הכוונות יען מקשה יז"ל ול"ע כי הלא דבריו סותרין דלעיל קאמר והתירם מכתפיך שיפלו למטה וכאן אמר תשים הכנפות על כתפותיך. ונ"ל שזה התיקון לשים על הכתיפות היה להרח"ו ז"ל דוקא שהיה משורש קין שכ"כ בס' עץ חיים וז"ל מי שהוא מבחינת קין יעלה הציציות על הכתפיים. אבל מי שהוא משורש הבל יפרידם מעל זרועותיו בסוד וכנפיהם פרודות וכו'. ואני חיים הייתי נוהג לעולם להעלותם למעלה לפי שאני משרש קין עכ"ל וק"ל. והנה בזה תבין מ"ש בפנים החילוק. וכדי לידע האדם מאיזה שורש הוא אעתיק פה לשון א' של הרב וז"ל, מי שהוא משרש קין הוא מפחד תמיד מתמיה שהמים מכבין האש, גם ירא מאד מהמזיקים שזרע קין הם מזיקים כאדם כנז' בזוה"ק. גם הוא בעל מלאכה ובעל ציורים כענין יובל ותובל קין בני קין שמרשו בדברי ציורים כי האש כולו ציור. אך מי שהוא משרש הבל אינו כ"כ בעל מלאכה אך דברן ודרשן בסוד הבל פה, ומי שהוא מקין אינו בדיבור כ"כ כמו במלאכה. גם מי שהוא מקין הוא חזק ובעל כח בסוד הגבורות, ומי שהוא מהבל שה"ס החסדים הוא דל ודק וחלש ודוגמתו הכסף והזהב זה דק וזה חזק ועיין בספר הגלגולים סימנים אחרים ע"כ]. ודע דמ"ש הרב הר"א ז"ל מספר הכוונות יען הודפס בס' פרי עץ חיים דפוס דוברוונא דף ע"ל ע"ש:

ואחר כך תקבץ הארבע ציציות בידך השמאלית לפי שהמלכות בשמאלא אתחדת וגרסה משם ותניח ידך השמאלית בהיותך אוחז בד' הציציות כנגד הלב שהוא בשמאל כי משם מקבלת המלכות תדיר. ותעשה כך עד שתאמר ודבריו חיים וקיימים ונאמנים וכו' אחר אמת ויציב כמש"ת שם:

י' **באומרך** ובנו בחרת מכל עם ולשון כתב רז"ל בשער הכוונות דף י"ט ע"ב וז"ל, דע כי ארבעה מצות עשה צריך האדם לקיים בכל יום שהם ענין זכירה והם ארבעה זכירות הכתובים בתורה שתלוים בזכירת הלב ואלו הם, הא' זכרון מעמד הר סיני וקבלת התורה וכמש"ה יום אשר עמדת וכו' בחורב וכו' וכתיב בתריה פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך וגו' והיא ה' מרמ"ח מ"ע להרמב"ן ז"ל, זכירה ב' זכור את אשר עשה לך עמלק והיא מצוה שנית, וזכירה ג' זכור את אשר עשה ה' אלקיך למרים והיא מ"ע שלישית, וזכירה ד' זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים והיא מ"ע רביעית:

והנה ד' מ"ע של ארבעה זכירות אלו הם כנגד ד' ימים טובים שיש בשנה, והם זכירת יציאת מצרים כנגד חג המצות שבו יצאו ישראל ממצרים ומתן תורה כנגד חג השבועות שבו ניתנה התורה וזכירת עמלק כנגד חג הסוכות כמ"ש חז"ל שעמלק היה מזנב והורג כל הנחשלים אחריך והם שלא היו ענני כבוד מקבלים אותם וענני כבוד כנגד הסוכות, וזכירת מרים שדברה על מרע"ה דלטוריא הוא כנגד ראש השנה שאז כל המקטרגין ודילטורין מתעוררין, וכבר ידעת כי מרים ה"ס הדינים המרים והקשים והיא בגי' מגלפ"ך שהם בגי' פ"ר ועם כולל חמש אותיות כפולות הם ר"ן כמנין מרים ואמנם יוה"כ נקרא שבתון ואינו בכלל המועדים כי אין בין שבת ויוה"כ אלא שזה זדונו בכרת וזה זדונו בסקילה, נמצא יוה"כ הוא בכלל השבת ואינו בכלל המועדים, וחנוכה ופורים הם מדרבנן ואינו אלא רק המועדים הנז':

והנה שלשה הזכירות אנו מזכירים עתה כאן וזכירת יצ"מ נזכיר אותה בסוף פ' ציצית בפסוק אני ה' אלהיכם, וזה שדרך מתן תורה צריך לרמוז אותה באומרך ובנו בחרת מכל עם וכו' וקרבתנו מלכנו

לשמך

לשמך הגדול באהבה, כי ע"י התורה קרבנו לשמו הגדול ובחר בנו מכל עם וקבלנו אותו עלינו למלך וזהו וקרבתנו מלכנו. וזכירת עמלק נרמזת אותה במלת לשמך הגדול כנודע כי בעבור עמלק אין השם שלם ואין הכסא שלם ואנחנו מתפללין שימחה זכרו של עמלק ויהיה שמו יתברך גדול, וזכירת מרים נרמזת אותה במלת להודות לך פירוש כי הלשון והפה והשפתים הם כלי הדיבור שיצר בנו הוא יתברך נודה אותו בהם ולא נשתמש בהם בסיפור לשה"ר ח"ו ונזכור לשה"ר של מרים ולא נעשה כמו שעשתה היא. וזכירת יצ"מ תתבאר במקומה בעז"ה:

י"א **החזן** כשכופל ה' אלהיכם אמת יאמר ויציב וכו' וכן בערבית יאמר ואמונה וכו' ולא יאמר אמת ויציב או אמת ואמונה דהאומר אמת אמת בלי הפסק תיבות בנתיים כאלו אומר שמע שמע דמשתקין אותו, וכן הציבור ג"כ יתחילו לומר ויציב וכו' ואמונה וכו' ולא יאמרו פעם שנית אמת אע"פ שהם שוהין בשתיקה אחר שאמרו ה' אלהיכם אמת עד שהחזן כופל, וכאשר כתבתי בזה בשה"ק רב פעלים חלק ב' סי' ע"ו ושם הבאתי מן ז"ח, אע"ג דיציב משמעותו אמת אין זה כאומר אמת אמת ב"פ דכיון דיציב הוא לשון תרגום לית לן בה:

וארא

א' **בענין** ק"ש כתבתי בשה"ק בן איש חי דברים יקרים המפורשים בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכוונות, וכאן אכתוב איזה דברים אשר לא כתבתי אותם שם, והוא כי מפורש בדברי רבינו ז"ל שם בדף כ"א ע"ג באזהרות שקודם שמע וז"ל, קודם שתאמר שמע ישראל תסגיר שני עיניך ביד ימינך ותכוין למ"ש בשבא עולימתא שפירתא דלית לה עיינין דקאי על רחל וכו' ע"ש. משמע דקפיד רבינו ז"ל על השמת יד ימין על עיניו ולא סגי בהסגר עינים בלבד ולכן בני אדם שדרכם לסגור עיניהם ואין מניחים ידים שלהם על העינים טועין הם וכ"כ בספר פרי עץ חיים כשתאמר שמע תסגור עיניך ביד ימינך וכו' וכן כל הנוגע לתיקון רחל צריך לומר בעינים סגורות ע"כ ע"ש:

והנה נודע כי מנהגן של ישראל כשקורין שמע וסוגרין העינים ביד ימין אם הוא בשחרית שלובשין טלית מכסין הפנים בטלית ומניחין יד ימין על עיניהם למעלה מן הטלית, ודבר זה לא נתבאר בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכוונות אך ודאי מנהגן של ישראל תורה הוא וצריך כל אדם לעשות כן:

וגם בהשמת היד על העינים לא נתבאר הטעם בדברי רבינו האר"י ז"ל, והנה עבדא אמרתי דידוע דחמשה אצבעות יד ימין הם חמשה חסדים וחמש אצבעות יד שמאל הם ה"ג, וכמ"ש רבינו ז"ל בשער הכונות דף ע' ע"ג בערבית ליל שבת וכן כתב ג"כ בדרוש הלילה דף ה' ע"א דחמשה אצבעות הימנים הם החסדים וחמש אצבעות השמאלים הם הגבורות וכו' וסדר האצבעות הוא כך גודל חסד אצבע גבורה אמה תפארת קמיצה נצח זרת הוד, וכתב עוד רז"ל בשער הכוונות בשינוי התפילות דף נ"ט ע"ג וז"ל, ולכן הכתוב יחס העינים בלאה דכתיב ועיני לאה רכות אמנם ברחל הזכיר היופי כמ"ש ורחל היתה יפת תואר ויפת מראה, ולא בלאה והטעם הוא לפי שלאה היא למעלה במקום כסוי האורות, אבל רחל היא למטה מן החזה אשר שם הוא גילוי אורות החסדים בתוך ז"א כנודע, כי שם נסתיים יסוד דאמא המלביש ומכסה החסדים, ואז אורות ההם המגולים מאירים בה ומייפים אותה, הרי נתבאר טעם סגירת העינים. וסוד עולימתא דלית לה עיינין עכ"ד ע"ש, כמלא הטעם הוא כמבואר ואין צריך להאריך בו, ומה שמכסין בטלית הוא לחבוב מצוה ולעורר הלב ולכוון הכונה יותר:

ב' **כתב** עוד רז"ל בשער הכוונות דף כ"ב ע"ג טעם גודל חומר הק"ש מהתפלה, כי הנה רשב"י וחביריו שהיתה תורתם אומנתם לא היו חוששין להתפלל בזמנה, אבל כשהיה מגיע זמן ק"ש היו נזהרין מאד לקרות ק"ש בזמנה דהיינו פסוק ראשון של שמע ישראל כי בו הוא סוד זווג או"א. אבל שאר הק"ש הוא תיקון ל רמ"ח איברים כמשי"ת בס"ד. וזהו הטעם שצריך למסור נפשו בארבע מיתות ב"ד כשאומר אחד, מש"כ בעמידה, ומן הראוי היה לקום מעומד בעת הק"ש להיות סוד זווג עליון דאצילות אבל להיותינו עתה עדיין בעולם הבריאה אין אנחנו חייבין לאומרה מעומד כמו תפלת י"ח לפי שאז אנו בעולם האצילות, אבל עתה בק"ש, שאדרבה להיותו זווג עליון ונעלם מאד אין בנו כח לעוררו בהיותינו למעלה בעולם האצילות אלא בהיותינו למטה בעולם הבריאה, ולכן אין אנחנו צריכין לקרות ק"ש בעמידה. וזהו טעם סברת ב"ה שאמרו כל אדם קורא כדרכו בין עומד בין יושב, ולכן אנו צריכין לומר פסוק שמע ישראל שהוא מפסוקי תורה שנכתב בעולם הבריאה לפי שפרשה שמע אינה אלא באצילות. אמנם נעשה הזווג הזה ע"י שתעוררות מ"ן דהיכל אהבה שבבריאה. ונמצא כי סוד ק"ש הוא לזווג את או"א ולתת מוחין לזו"ן ואז המוחין ירדו עד מקום היכל אהבה שבבריאה ואז תוכל המלכות לעלות בעולם האצילות להעשות פרצוף גמור מעשר ספירות עכ"ל:

עוד כתב רבינו מהרח"ו ז"ל בנוסח התפלה בשער הכונות דף כ"א ע"ג וז"ל בשמע ישראל יסגור עיניו ביד ימינו עד שישלים בשכמל"ו. וכשיגיע אל וקשרתם לאות על ידך ימשמש בתפלה של יד. והיו לטוטפות בין עיניך ימשמש בתש"ר וכן כשיגיע אל וקשרתם אותם, וכשיגיע אל ויאמר שהוא פ' ציצית יקח ראשי חוטי הד' ציציות ביד ימין ושרשם הנאחזות בכנפי הטלית יהיו ביד שמאל ותניחה כך נתונה על הלב בלד שמאל וכל עוד שאתה אומר פ' ציצית תהיה מביט ומסתכל בציציות ההם. וכשתגיע אל וראיתם אותו תעבירם ע"ג עיניך ותנשקם וכמ"ש בתשובות הגאונים ובספר עמודי גולה הנקרא סמ"ק שזו היא א' מן רמ"ח מצות עשה שיסתכל בציציות. וכשתגיע אל ודבריו חיים וקיימים ונאמנים ונחמדים לעד הנה במלת לעד תנשקם ותעבירם נגד עיניך ותסירם מידך שיסתלסלו למטה כדרכם וכו' עכ"ל:

והנה בפשט הפסוק הזה של שמע ישראל נתבאר בכונתו כמה אופנים והכונה הפשטית העקרית היא זו דארז"ל פסוק שמע ישראל יש בו ב' דברים שהם א' קבלת מלכות שמים, והב' יחוד השי"ת ונודע כי קבלת מלכות שמים היא בה' אלהינו והאמונה ביחוד השם היא בה' אחד, וכתב בבית דוד והביא דבריו בש"ך שבזה ניחא מה שמזכיר שם הוי"ה ב"פ לפי שהם ב' דברים והדרך הוא להזכיר על כל דבר שהוא בפני עצמו את השם בפ"ע כמו ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך. וכן ה' שופטנו ה' מחוקקנו ה' מלכנו. ומלת שמע יש בה שני משמעות הא' לשון קבלה וא' לשון הבנה והשכלה כמ"ש רז"ל שמע כלומר הבן. והכי קאמר שמע ישראל כלומר קבל והבן דברים אלו, והם הא' כי ה' הוא אלהינו וזהו קבלת מלכות שמים שאנחנו מקבלים אלהותו יתברך עלינו שבזה נהיה חייבים לקיים כל מצות וגזרות שגוזר ומצוה אותנו והב' שנאמין שהשי"ת הוא אחד שהוא לבדו בלי שום שיתוף ברא והמציא כל המציאות של עולמות העליונים והתחתונים

המורה לצדקה ושכמ״ה :

תשובה. הנה איתא בזוה״ק פרשת ויקהל דף ר״ג ע״ב כד פלח למאריה בצלותא ברעותא בכוון לבא. אדבק רעותיה בנורא בגחלתא ליחדא אינון רקיעין תתאין דסטרא דקדושא לאעטרא לון בשמא חדא תתאה. ומתמן ולהלאה לייחדא אינון רקיעין עלאין פנימאין למהוי כלהו חד בההוא רקיעא עלאה דקיימא עלייהו. ובעוד דפומיה ושפוותיה מרחשן. לביה יכוין ורעותיה יסתלק לעילא לעילא ליחדא כולא ברזא דרזין דתמן תקיעו דכל רעיונין ומחשבין ברזא דקיימא באין סוף, ולכוונא בהאי בכל צלותא וצלותא בכל יומא ויומא לאעטרא כל יומוי ברזא דיומין עילאין בפולחניה עכ״ל. ומדברי הזוהר הנז׳ דקאמר בעוד דפומיה ושפוותיה מרחשן, לביה יכוין ורעותיה יסתלק לעילא לעילא וכו׳ משמע שצריך הכונה בעת שיש תנועת הדבור בפיו כדי לקשר הכונה בדבור בחיבור גוף ונשמה, וכמ״ש אדבק רעותיה בנורא בגחלתא על כן טוב שתהריכו בתיבת אחד עד גמר כונה הנז׳ כולה, אך אם אין אתם תולים בציור תבונת הכונה הנז׳ וא״א לכם לגמור כל הכונה הנז״ל כולה בתיבת אחד כי נפסק תנועת הדבור של אחד בהכרח אז אה״ן תגמרו הכונה הנז׳ בשתיקה ואפשר שתועיל, להיות כי התחלתה היתה מקושרת בדבור והיה זה שלום. וחתים עלה יחזקאל כתלי :

והנה מאי דדייק הר׳ המחבר מלשון הזוהר הוא אמת וכן מצאתי בספר אספקלריא המאירה שכתב על דברי הזוהר הנז׳ משמע דכל עיקר הכונה בעוד רוחש בשפתיו ומדבר בפיו התפלה ולא בשתיקה כלל עכ״ל. ונראה דגם מה שהכריע מדעתו לומר שאם הגמר היה בשתיקה מהני להצטרף עם רובה של הכונה הו. חליה שהיה בעת היות תנועה של הדבור בפיו ובשפתיו הוא אמת, ודמי להא דאמר רב ספרא בגמרא דסוכה דף ס״ל ע״א אלא התם והכא אסוקי מלתא היא ולית לן בה ע״ש, ועיין מה שנכתוב בס״ד לקמן בדין היחיד שמתפלל עם הציבור והחזן והציבור התחילו ויעבור והוא עדיין לא השלים הודוי :

ב׳ פסוק שמע ישראל רבו ועמקו הכונות שלו המפורשים בשער הכונות של רבינו האר״י ז״ל, ועוד רבו על אחת כמה וכמה בסידור רבינו הרש״ש ז״ל ואם יאריך האדם בכל תיבה ותיבה עד שיגמור הכונות השייכים בה תתקלקל משמעות המבטא שלה. ושמעתי כי המקובלים המכוונים כל הכונות האמורים על כל תיבה ותיבה מוכרחים להאריך בכל תיבה שיעור שהוא באופן שלא תתקלקל המשמעות וגומרים הכונה בשתיקה בהיותם מביטים בסדור הפתוח לפניהם שבו רשום כל הכונות כסדרן על כל תיבה ותיבה :

והנה נודע כי רבינו הגדול האר״י ז״ל היה תנא אלהי שהיה לו לב פתוח כפתחו של אולם שיוכל לכוין כל הכונות השייכים לכל תיבה ותיבה ומכוין אותם בעת שבוטא ומוציא התיבה מפיו שלא יצטרך להאריך בה יותר מדאי באופן שתתקלקל המשמעות ח״ו, יען כי היה בקי ורגיל בסוד הכונה עד כי לא היה צריך לראות הכונות של השמות בסידור כי ידוע שבאמת היה הוא מתפלל תפלת י״ח בע״פ ופסוק שמע ישראל ובשכמל״ו בע״פ וכאשר העיד עליו מהרח״ו ז״ל דרק הזמירות היה אומרם מתוך הסידור, ועוד מעיקרא כל ספר ע״ח ומבוא שערים ושער הכונות ושאר שמונה שערים לא היו כתובים אללו אלא היה אומר אותם הדרושים בעל פה לרבינו מהרח״ו ז״ל. ולכן מוכרח שהיה מכוין כל הכונות של ק״ש ושל ברכות העמידה אשר רבו ועמקו מאד מלבו הטהור שלא היה נצרך להיות כתובה לפניו למזכרת כי. ודאי זכה להבטחה של הנביא שנבא ירמיה הע״ה נתתי את תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה. ובודאי גם רבינו מהרח״ו ז״ל תלמידו לא היה נצרך לראות הכונות בסידור לפניו, כי היה לו זכירה נפלאה אחר שהשקה אותו רבינו האר״י ז״ל מן בארה של מרים :

וגם רבינו הרש״ש ז״ל ודאי זכה להיות לו רגילות ובקיאות בכונות של שמע ישראל ושל תפלת י״ח שיוכל לכוין אותם בע״פ במהירות ולא היה נצרך לראות בסידור הפתוח לפניו שעשאו למזכרת דוקא :

אך המקובלים הבאים אחריו ובפרט בדורותינו אשר בעוה״ר תקפו הצרות ורבו על כל או״א שאין להם בקיאות ורגילות לכוין מאליהם אלא צריכין הם לעולם ראיה לראות בסידור הפתוח לפניהם בכל תיבה ותיבה כדי לכוין בקדיש וק״ש ותפלת העמידה וכיוצא, מוכרח שיהיו שוהין הרבה בכל תיבה ותיבה אשר רבו הכונות בה, ואם יהיו גומרין כל הכונות שלה בהיותם בוטים ומוציאים מפיהם התיבה ודאי יתקלקל המשמעות שלה וכן לא יעשה. על כן הם מוכרחים להאריך בכל תיבה שיעור הראוי שלא תתקלקל המשמעות וגומרים הכונה בראייתם בסדור הפתוח לפניהם, ונחשב להם כאילו כוונו כל הכוונות בהיותם מוציאין אותיות התיבה בפיהם. יען כי המחשבה של גמר הכונות השייכים לאותה תיבה היא נמשכת עמהם בחבל אחד ולא הפסיקה ביניהם מחשבה אחרת בענין אחר שאינו שייך לזה, וכאשר כתבתי לעיל אות י״ט דצריך למעבד הכי :

מיהו הגם דכתבנו שיגמור הכונות בשתיקה צריך להזהר שלא ישהה הרבה בשתיקה בין ישראל לבין שם הוי״ה, וכן בין שם הוי״ה לבין אלקינו ובין אלקינו לבין שם הוי״ה הנזכר אחריו, וכן בין שם הוי״ה זה לתיבת אחד יען דאם ישהה הרבה מחזי כמזכיר ש״ש לבטלה, שבשהיה לא תתקשר האזכרה עם שלפניה ולא עם הנזכר אחריה :

ומצינו בגמרא דסוכה דף ל״ח ע״ב דתם רבא כיוצא בזה דאיתא התם אמר רבא לא לימא איניש ברוך הבא והדר בשם ה׳ אלא ברוך הבא בשם ה׳ בהדדי. ופירש רש״י ז״ל מי שאין אחד מקרה אותו לא לימא ברוך הבא ויפסיק בנתיים והדר בשם ה׳ דלא קיימא אזכרה אמלתא דלעיל ומחזי כמוציאו לבטלה. ונראה דהוא הם לכתחלה אפילו בשהיה מועטת כי ודאי אם יפסיק בין ברוך הבא לבין בשם ה׳ הוא שהיה מועטת אבל בשהיה מרובה כשתיקה של גמר הכונות זו חשיב שהיה מרובה ואסור גם בדיעבד :

וגם לפי הנראה דגרסי בגמרא א״ל רב ספרא שפיר קאמרת אלא התם והכא אמרי אסוקי מילתא היא ולית לן בה, ופירש רש״י הואיל וכונתו לגמור לית לן בה, הנה רב ספרא לא פקפק לומר לית לן בה אלא כהאי גוונא דברוך הבא דליכא אלא שהיה מועטת אבל בהיכא דאיכא מרובה מודה לרבא. תדע דלפ״ד המפרשים שפירשו דרב ספרא לאו בלשון בתמיה קאמר תקשי כיון דבאמת אסוקי מלתא היא ולית לן בה איך א״ל שפיר קאמרת אלא מוכרח לומר שפיר קאמרת לחוש לכך בשהיה מרובה אבל בזה דליכא אלא שהיה מועטת לית לן בה :

על כן צריכין המקובלים בעלי כונות הארוכות להזהר במה שכתבנו שלא לשהות הרבה בגמר הכונות בין ישראל לכוין שם הוי״ה ובין שם הוי״ה לשם אלהינו וכו׳ וכאשר כתבנו לעיל ויזדמן עוד כזאת בברכת אבות שיש כונות ארוכות בכל תיבה דג״כ צריך להזהר בזה :

והנה שמעתי וגם ידעתי שיש כמה חסידים ואנשי מעשה שיש להם יד ושם בספרי רבינו האר״י זיע״א

זיע"א ולומדים בהם בקבע ועכ"ז בורחים מסדר הכונות בק"ש ותפלה האמורים בשער הכונות וכ"ש הכונות של סידור רבינו הרש"ש ז"ל ונותנים טעם לדבריהם, ורק הם נזהרים באותיות של תיבה ותיבה להוציאה מפיהם ולצייר אותם בלבבם וכאשר נתן הגאון מהר"ר חיים וואלאזין ז"ל עילה נכונה בדבר זה וטעמו ונמוקו עמו הנה אלו ודאי צריך לכוין כונה פשוטה שכתבנו לעיל באות י"ט בתיבת אחד וגם יכוונו כונות פשוטות שכתבנו לעיל קודם אות י"ט :

גם כל איש יודע ספר יזהר לכוין באחד של פסוק שמע ישראל כונה פשוטה וקלה אך היא נריכה מאד וזה תורתה :

והיינו כשיאמר שמע יכוין לקבל עליו מלות אנכי ה' אלהיך ולא יהיה לך אלהים אחרים, וכשיאמר אחד יכוין לקיים מ"ע ליחד הש"י ויאריך בדל"ת של אחד ויכוין בעת שמאריך בו לקבל עליו למסור עצמו על קדוש השם בסקילה שריפה הרג וחנק. וגומר תיבת אחד כדי שלא יאריך יותר מדאי ויהיה מוסך מחשבתו לכוין בלבו הריני מקבל עלי ארבע מיתות בית דין מארבע אותיות יהו"ה וארבע אותיות אדנ"י ליחדם (יאהדונה"י) על ידי ד' אותיות אהי"ה וע"י ארבעה מלואים ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן ובהם יו"ד ה"י ו"ו ה"י : יו"ד ה"י וא"ו ה"י : יו"ד ה"א וא"ו ה"א : יו"ד ה"ה ו"ו ה"ה : וע"י קבלה זו יתכפרו עונותי ופשעי ויעלו נר"ן שלי מיין נוקבין, לבחינת ו"ה שהם תפארת ומלכות ומשם יעלו מיין נוקבין לבחינת י"ה שהם חכמה ובינה ומשם לעתיקא קדישא שהוא כתר הרמוז בקוץ היו"ד דשם הוי"ה עד רום המעלות וימשך שפע והארה מן אור אין סוף לעתיקא קדישא ומעתיקא קדישא לחכמה ובינה ומחכמה ובינה לתפארת ומלכות ע"כ ואז יאמר פסוק בשכמל"ו ויצייר האותיות בדעתו :

זה הוא הדרך הישרה שיבור לו האדם אע"פ שהוא אדם ורק הוא יודע ספר ואינו עם הארץ והשי"ת ברחמיו לא ימנע טוב להולכים בתמים וחפץ ה' בידינו יצלח ויהי נועם ה' עלינו וכו :

בא.

א **טפח** מגולה באשה במקום שדרכו לכסותו אפילו היא אשתו אסור לקרות ק"ש כנגדה דלא ליתי לידי הרהור. וכתב הגאון מ"ז דאם קרא צריך לחזור ולקרות וכתבו האחרונים ז"ל בד"א כשנתכוון להסתכל בה אבל אם לא נתכוון להסתכל וקרא יצא י"ח בדיעבד כיון דלא הרהר :

וכתב בספר האשכול דכתב רבינו האי גאון דאין אסור לקרות אלא כשמסתכל בה ומתכוין לראות אבל בראיה בעלמא מותר ולא שמענו מרבותינו חילוק זה ע"ש, וכ"כ הב"ח דאסור לכתחלה אפילו בראיה בעלמא. וכתבו הגאונים בספר מגן גבורים באלף המגן דכן הוא משמעות הפוסקים :

ורמ"א ז"ל בהגה"ה כתב הא דאמרו טפח מגולה באשה ערוה זה נאמר באשתו אבל באשה אפילו שהיא פנויה גם בפחות מטפח הוי ערוה ונראה מדברי הרא"ש ז"ל דטפח באשה ערוה אפילו לאשה אחרת ורק היא בעצמה יכולה לקרות אע"פ שהיא ערומה עכ"ד :

וכתב המג"א בשם כה"ג דאם לבושה דק ומתחזי הבשר מתוכו אסור וכן העלה הרב מנחת אהרן כלל י"ג דף ל"ט ע"א דאף שהיא לבושה בבגד דק עד מאד עד שבשרה ניכר בחוץ מדקות הבגד הו"ל כערוה בעצמית שכיון שנראית אסור לקרות כנגדה עכ"ד ע"ש :

וכתב הגאון מ"ז כל הרגל עד הארכובה במקום שהולכין יחף ומגולה אפשר שאין חשש, ובמקום שדרכן לכסותן אסור טפח. ומארכובה ולמעלה אפילו פחות מטפח אסור :

ובספר תפארת שמואל על הרא"ש ז"ל כתב נראה בעיני במה שרגילות הנשים לגלות זרועותיהם ורגלין להיות פתוח עד סמוך לדדיה זהו מנהג רע וקורא אני בהם חיקים לא טובים וטפח באשה ערוה עכ"ל. והנה פה עירינו בגדאד יע"א משנים קדמוניות היו כל הנשים רגילות להיות זרועותיהם מגולים עד סוף הזרוע שקורין עכ"ס ונמצא כל הזרוע דרכו להיות מגולה ועשה כמו כפות ואצבעות היד דאין בזה איסור ערוה אך בדור הזה נתחדש אצל הנשים מנהג חדש לעשות הכתונת שעל הזרוע פיה קצר וסתום בקרסים של זהב או של אבן שקורין לר"ף הבא מערי אירופה ובזה נמצא הזרוע כולו עד הכף מכוסה בכתונת, אמנם הם לאו בעבור צניעות עבדי ליה הכי אלא בשביל נוי וכל הנשים שהן גדולות בשנים לא עבדי הכי אלא נשארו עושים כמו מנהג הקדום מפני כי נחשב אצלם המנהג החדש הזה מעשה ילדות וגנאי הוא להם וגם אלו החדשים כשיהיה להם עסק שיש בו לכליך מתירין הקרסים ומגלים זרועותיהם וכן אם מכבים. איזה בגד מגלין זרועותיהם ולכן לענין דינא גם עתה בזה"ז אין לחשוב גילוי הזרוע בכלל ערוה אבל מן סוף הזרוע ואילך יש לו דין ערוה הנז' :

ועל הדדים כתבתי בסה"ק בן איש חי בפרשה זו באות יו"ד לך נא ראה שם מ"ש בס"ד ועיין עיד שם בסוף אות י"ב מה שכתבתי בענין כפות הרגלים ע"ש :

ב **הפנים** וכפות הידים והאצבעות שבאשה מותר לקרות כנגדן כיון שדרכן להיות מגולין רגיל האדם בהם ואינו בא לידי הרהור, מיהו אם לובשת טבעות של אבנים טובות באצבעותיה יש לחוש להרהור ולא יקרא כנגד אצבעותיה כי הטבעות של אבנים טובות הם על בשר אצבעותיה ואין דרכה של אשה ללבוש באצבעותיה טבעות של אבנים טובות תמיד אלא באקראי, ונמצא דלא רגיל האדם בה וכשרואה אותה רואה מראה חדש ויתעורר בו הרהור רע, וכן נמי אם לובשת תמיד שקבוע בו אבנים טובות דאין לובשת זה אלא לפרקים אסור לקרות כנגד כפות ידיה, דגם זה מראה חדש הוא שנותן הצמיד הזה נוי לכפות ידיה דלא רגיל בה ואתי לידי הרהור, אבל אם לובשת תכשיטין של אבנים טובות בראשה ותחת צוארה על בגדיה אין נוי זה נוגע לבשרה והרואה מסתכל בנוי התכשיט ולא בנוי בשר שלה ולא חשיב ערוה אלא במראה הבשר :

ובר זה שאמרנו דהפנים והכפות מותר לקרות כנגדן היינו באינו מסתכל בראייתו הרבה אבל המסתכל בכוונה כדי ליהנות בהסתכלות שלו אסור. אפילו בפנים וכפות הידים, דעל זה אחז"ל כל המסתכל באצבע קטנה של אשה כאלו מסתכל במקום התורף והכונה שהוא מסתכל בכונה כדי ליהנות בהסתכלותו במקום זה, וכיון דהסתכלות זו אסורה וחשיב כאלו מסתכל במקום התורף ודאי אסור לקרות ק"ש נ"כ דכ"ש הוא :

ודע כי סוף העלם של הארכובה שהוא הנקרא בער"ב כ'ל'ש הנה שיעור שני שלישי טפח דרכו להיות גלוי אצל כל הנשים שאין לובשין אנפלאות בכפות רגליהם ולמעלה משני שלישי טפח הוא בכלל מקומות המכוסין ואסור לקרות כנגדן יען כי עלם זה של הארכובה הוא בכלל שוק דעליו אמרו שוק באשה ערוה :

ג' **מי** שבריא לו שאינו יכול לעמוד על עצמו מלהפיח (כלומר הפחה שיש בה ריח רע) עד שיגמור ק"ש

מוטב

מוטב שיעבור זמן ק"ש ותפלה ולא יתפלל ממה שיתפלל בלא גוף נקי, ואם עבר זמן התפלה אנוס הוא ומתפלל מנחה שתים. ואם יראה לו שיוכל לעמוד על עצמו בשעת ק"ש יניח תפלין בין אהבת עולם לק"ש ויברך עליהם ויקרא ק"ש, וכמ"ש בש"ע סי' פ' ע"ש ודוקא תפלין אבל טלית לא ילבש ויברך בין א"ע לק"ש :

וכתבו האחרונים ז"ל שכל זה דוקא כשאירע לו מקרה זה בלתי מהור בשביל שום מאכל שהזיק לו וכיוצא, באופן שלערב ודאי יוכל להתפלל בגוף נקי, אבל אם יש לו חולי שמחמתו מוכרח להפיח בכל שעה, יתפלל וכשתבא לו הפחה ישתוק וימתין עד שיכלה הריח וחוזר ומתפלל ממקום שפסק ואם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש :

ד **אסור** לקרות ק"ש כנגד אשפה שריחה רע וכמ"ש בש"ע, וגרף של רעי ועביט של מי רגלים של חרס או של עץ צריך להרחיק מהם כמו מצואה אפילו הטיל בהם מים. אבל אם הם של מתכת או זכוכית או של חרס מצופה מותר אם הם רחוצים יפה וכמ"ש בש"ע סי' פ"ז, וכתב הגאון ב"ח בכלי חרס מצופין בעינן שיהיו מצופין בפנים ובחוץ ועיין מג"א ואלף המגן סק"ד ופה עירנו בגדאד אין דרכם לעשות עביט בלי חרס מצופה אלא רק מצופה בפנים ולפ"ז צריך לאסור לקרות כנגדן :

ה' **כתב** בפ"ע סי' פ"ד סק"א בשם הגאון יתד הוא"ח סי' י"ח וביו"ד סי' כ"ז, חדר שהספירה בתוכו ששם מתקבלין כמה בני אדם ורוחצין בחמין אנשים ברגלים ונשים בזמן חופפית זיוולא וזו נכנסת ודאי אין לברך, אבל מי שיש לו בתוך חדרו הספירה מקוה מים חמין לטהרת נשים שבביתו ומתחממות לעת הצורך פעם או פעמים בחודש ומכוסה בכסוי נסרים ואין שם שום אמבטי ושום דבר לצורך הטבילה כי אם המקוה, וכיון שהספירה כפיפה וזוהמא מ"מ החדר שהוא נקי רשות לעצמו ובשעה שאין שם נשים אין סברה לאסור שם ללמוד, ומהיות טוב יעמיד מחיצה המטלטלת לחוץ בין הלומד ובין המקום ע"ש. וכ"כ בתשובת בנין ציון סי' יו"ד, בחדר שיש בו אמבטי שלפעמים רוחצין בו מותר ללמוד יעוב לכסות האמבטי בשעה שלומד ע"ש. ועיין יומא דף י"ד דיחיד לא נפיש זוהמיה עכ"ל, ע"ש :

והנה פה עירנו בגדאד יע"א מקרים שבשה בה א' בור מים שיש לו בביתו בתוך המרתף מלכ"ינא זרת מחוברת בתוך מימי הבור ומדליק אש בתוכה והבור מתחמם בה שיהיו מימיו מים חמין שטובלין בו הנשים בימות החורף ומחמם אותו בכל יום וטובלות בו בכל לילה, לפעמים ט"ו נשים, או עשרים, או יותר, הנה אע"פ שבורות שלנו הם באר מים חיים והינם מקוואות עכ"ז ברבוי הימים שרבו הטובלין בהם אם יהיה בהם ריח זוהמא אסור לברך שם על הטבילה. וצריך לשים לב על דבר שאם נמצא מחמת ריח הזוהמא אם הם מוכרחים לטבול בהם מפני תוקף הקור לא יברכו על הטבילה אלא יהרהרו בלבם הברכה :

וא"ו **מחיצה** של בני אדם לקרות ק"ש תוך ד' אמות של צואה וגרף של רעי כשאין מגיע לו ריח רע, העלה הרב פתח הדביר ז"ל סי' פ"ז אות ב' דמהני' וכמ"ש בערובין דף מ"ג לענין מי שיצא חוץ לתחום שלא לדעת דעושין לו מחיצה של בני אדם ויכנס, וגם לענין סוכה דבעינן ג' דפנות דאורייתא אפ"ה אמרינן התם בשינויא הנז' דעושה את חבירו דופן ואוכל ושותה ויישן בה, ואע"ג דלענין אתרוג וסוכה בעינן שתהיה המחיצה שלא לדעת שלא ידעו אותם בני אדם על מה שעומדו שם, דמחיצה לדעת אינה מתרת הכא מהני אפילו

לדעת והארכ כזה, ע"ש. וכתב דצריך ליזהר שלא יראה הקורא הצואה כנגדו בין רגלי העומדים וכו' ע"ש :

בשלח.

א' **כתב** רבינו ז"ל בשער הכונות דף כ"ח ע"ד בענין אדני שפתי תפתח שתקנו לומר בתחלת העמידה, דלכאורה היה נראה שהוא הפסק גדול בין גאולה לתפלה. והנה רז"ל במס' ברכות הגיעו בקושיא זו ותרצו דכתפלה אריכתא דמיא. וביאור הענין הוא דפסוק זה של אדני שפתי תפתח הוא כנגד היכל קה"ק שבבריאה ממש, כי הנה סוד שם אדנ"י הוא כאן בבריאה כמ"ש אצלינו בשער שמות הספירות וכנז' בהקדמת ספר התיקונים, כי שם אדנ"י הוא בבריאה מבוס דתמן לאו איהו וכינויה הה וכו', והנה מוכרח הוא שבתחלה יעלו אל היכל קה"ק דבריאה כדי שאח"כ יעלו משם אל האצילות ולכן תקנו פסוק זה כאן :

אמנם דברי רז"ל שאמרו כתפלה אריכתא דמיא, יובן עם מה שנבאר במלת ברוך דברכת אבות בשם יתבאר כי הוא סוד היכל ק"ק דבריאה דשם היא ברוך כרבויא דברכאן, וביאורו הוא כמ"ש במ"א כי ע"י עליית העולמות והתכללותם זב"ז הוזרן נ"ר דעשיה ונעשין ממש בחינת יצירה, וכן עתה הג"ר שבהיכל ק"ק דבריאה הם נכללים עם המלכות דאצילות הנקראת תפלה ונעשית חבור אחד ועולים יחד אל עולם האצילות. ונמצא כי היכל קה"ק דבריאה שהוא בחינת פסוק אדנ"י שפתי תפתח כנז"ל, הנה כתפלה אריכתא דמיא בהוא המלכות דאצילות הנקראת תפלה וכאלו נתארכה ונגדלה יותר ע"י התחברות היכל ק"ק דבריאה עמה ונעשו הכל בחינת אצילות, וזהו אומרם ז"ל כתפלה אריכתא דמיא, ואמנם תכון שעדיין בפסוק זה אנו בעולם הבריאה כנז"ל :

והנה אדנ"י הוא המלכות. ושפתי הם הנה"י הנפתחים ע"י התפארת הנקרא בשם תפתח, ועי' פתיחת השפתים אלו משפיעים בשעה הנז' ואז יפי שהיא המלכות הנקראת פה תגיד ותמשיך תהלתך מן האצילות לבריאה, ועי"ז תוכל הבריאה לעלות אל עולם האצילות :

ב' **כתב** רבינו ז"ל בשער הכונות דף כ"ט ע"א, כבר נתבאר בספר התיקונים ענין שתי כריעות שצריך לכרוע בכל ברכה ולזקוף שני זקיפות וזה ביאורם הנה בכריעות התפלה באבות תחלה וסוף יש שני כריעות ושני זקיפות כמ"ש מ"ש כל הכורע כורע בברוך וכל הזוקף זוקף בשם (רמזו רז"ל בדברים כפולים אלו על שתי כריעות ושתי זקיפות) וסוד שני כריעות יו"ד לגבי ה"א, וא"ו לגבי ה"א. וסוד שני זקיפות ה"א לגבי וא"ו. וה"א לגבי יו"ד. וזה בכל אחד ואחד, וכן בסוף ברכת הודאה, אבל בתחלת ברכת הודאה אין בה רק כריעה א' וזקיפה א' כי בכולם גופא גחין לגבי ברכיין סוד ו' לגבי ה'. ורישא גחין לגבי גופא יו"ד לגבי ה"א. וזקיף ברכיין לגבי גופא סוד ה"א לגבי וא"ו, וגופא לגבי רישא סוד ה"א לגבי יו"ד. ואמנם בתחלת ברכת הודאה לא יש שם ברוך ולא השם, נמצא שבכריעה זו היא בסוד וא"ו לגבי ה"א, והזקיפה ה"א לגבי וא"ו בלבד, ולפיכך צריכין אנו לחזור ולעשות כריעה שנית וזקיפה שנית במודים דרבנן להוריד יו"ד לגבי ה"א ולזקוף ה"א לגבי יו"ד :

הנה במלת ברוך צריך אתה לכרוע כריעה אחת, ואל תכרע עתה רק גופך בלבד, ובמלת אתה תכרע פעם שנית ואז תכרע ראשך. וז"ש בתיקונים דבעי למכרע וא"ו לגבי ה"א ויו"ד לגבי הא, פירוש כי וא"ו הוא גופא ויו"ד הוא רישא, ובשם הוי"ה תזקוף שתי זקיפות בבתחלה

שבתחלה תוקף גופך בלבד וזהו ענין ה"א שלאה לגבי וא"ו, ואח"כ זקיפה הב' הוא בתוקף ראשך וזהו ענין ה"א עלאה לגבי יו"ד. והנה נמלא בתיקונים שלריך לכרוע בשם אהיה ר"ל במלוי יודין ג"כ עכ"ל:

ג' **בתחלת** ברכה ראשונה שאנחנו אומרים אלהינו ואלהי אבותינו, כתב רז"ל בשער הכונות דף ל"ד ע"ג וז"ל, עתה לריך לכוין למסור עתה ג"כ עלמינו למיתה על קדוש ה' ע"ד מ"ש ביחוד ק"ש, וזה נרמז באומרו אלהינו ואלהי אבותינו כי אנחנו מוסרים נפשינו עליו לסיבת היותינו מאמינים כי הוא אלהינו מיוחד אינו ואנחנו עבדיו וברואיו מוסרים נפשותינו על יחוד קדוש שמו יתברך, ולריך לכוין שנפשותינו ורוחינו ונשמתינו עולים יחד ומלטרפים עם זו"ן וכו' עכ"ל:

גם רבינו הרש"ש בסידור שלו כתב בכונת אלהינו ואלהי אבותינו וז"ל יכוין למסור עלמו על קדוש השם ע"ד הק"ש ולהעלות נר"ן שלו עם נר"ן דזו"ן לפרלוף אמלעי דאו"א וכו'. ועוד כתוב בסידור רבינו הרש"ש ז"ל במלת באהבה יכוין למסור עלמו על קדוש השם ויקבל עליו ד' מיתות ב"ד כדי לייחד ארבע אותיות הוי"ה עם ארבע אותיות אהי"ה, ועל ידי ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן ע"ב:

והנה נודע דהעולם נוהגין למסור עלמן על קדוש השם ע"ד האמור ביחוד ק"ש כשאומרים מלת באהבה דוקא, ולכן מאריכים בה שיעור לכוין האומר הרני מקבל עלי למסור עלמי על קדוש השם בסקילה שריפה הרג חנק ודי בזה לאנשים פשוטים וכך דרכינו לדרוש בליבור:

ויש נוהגין לרשום בסידור שלהם אותיות שמות אלו כדי לעיין ולכוין בהם כשאומרים באהבה

י א א　יוד הי ויו הי

ה ד ה　יוד הי ואו הי

ו נ י　יוד הא ואו הא

ה י ה　יוד הה וו הה

ד' **אם** שכח ולא עשה כריעה וזקיפה במגן אברהם יעשה בחתימה דהאל הקדוש משום דשלשה ראשונות כחד ברכה חשיבי וזו היא הסוף:

ה' **כתב** בשלמי ליבור דף קי"ג ע"ג, ברכה ראשונה בבי"ח פותחת וחותמת בברוך, והאחרות כולן הוו כברכה הסמוכה להברתה הלכך אין פותחות בברוך. ואע"ג דברכה ראשונה היא ג"כ סמוכה לגאל ישראל אפ"ה היא פותחת בברוך מפני שבמנחה וערבית אינה סמוכה, ועל כן פותחת בברוך להשוות הכל יחד, וסיים המגיה שכ"כ בסי' י"א בשם מולל מאש סי' ט"ו וכ"כ הרשב"ש ז"ל סי' ד"ן בשם הר"י בן יקר ז"ל:

וא"ו **אע"ג** דאמרינן כל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה לא תקנו אנשי כנה"ג בברכה ראשונה של תפלת העמידה לומר מלך העולם מפני כי ברכה זו היא על שבחיו יתברך, כמ"ש רז"ל לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואח"כ יתפלל ולכן לא תקנו בה מלכות, וזה הכלל באמרו רז"ל כל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה לא נאמר אלא על ברכת הודאה על הנאה או על מלוה שקדשנו ולונו בה וכמ"ש מרן ז"ל בב"י בשם הרוקח ז"ל והביא דבריו בש"ן דף קי"ג ע"ד ועיין שם בשם התוספות והרא"ש טעמים לזה הוא דרך דרש והעיקר כמ"ש:

ודע כי לפ"ד רבינו ז"ל בשער הכונות לכוין אלהינו אימא ואלהי אבותינו אבא אלהי האבות אב נאבן, ומה שלריך לכוין את"ז באמרו אלהי אברהם אלהי ילחק ואלהי יעקב יתיישב הטעם שפיר מה שלא תקנו לומר מלך העולם:

ז' **בביאור** ברכת השיבנו עיין מ"ש בס"ד בשה"ק בן איש חי בפרשה זו בישוב הקושיא שמקשים ממ"ש רז"ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ע"ש. ועוד נ"ל בס"ד כי הרהור תשובה זה ודאי הוא ביד האדם, אך אחר שהסכים בלבו לעשות תשובה ונתחרט בכל לבו על חטאיו אז אפשר לבקש רחמים ולהתפלל לפני הקב"ה שיעזרהו לעשות תשובה זו בפועל ולא יחזור בו ממה שהסכים בלבו על התשובה. ועל זה אומרים והחזירנו בתשובה שלמה לפניך שתעזרנו לעשות תשובה שלמה בפועל:

ח' **ברכת** ראה נא בענינו כתב ש"ן בשם הרב ב"ד ז"ל וז"ל כתב רש"י בפ"ב דמגילה דהאי גאולה לאו גאולה מגלות היא אלא שיגאלנו מן הלרות הבאות עלינו תמיד, דהא ברכת קבון ובנין ירושלים ולמח דוד יש לכל אחד ואחד ברכה לעלמה לבד מגאולה ע"כ:

וכשיאמר גאולה שלמה למען שמך, יכוין באומרו למען שמך בשם הוי"ה דמלא אלפין כזה יו"ד ה"א וא"ו ה"א שעולה מספרו מ"ה כמנין גאולה:

ט' **בברכה** של רפאנו אם ירלה יוסיף בברכה זו יהר"מ ה' אלו"א שתרפאני רפואה שלמה רפואת הנפש ורפואת הגוף כדי שאהיה חזק בבריאות ואמץ כח במאתים וארבעים ושמונה אברים ושלש מאות ושסים וחמשה גידין של נשמתי וגופי לקיום תורתך הקדושה כי אל רופא רחמן ונאמן אתה וכו':

יו"ד **כשיאמר** וקבלנו יחד מארבע כנפות הארץ יכוין לשם חב"ו היולא מפסוק חיל בלע ויקיאנו והוא שם משמות ע"ב. וטוב שיאמר יהרמ"י או"א שכל הנשמות של הטפין שילאו ממני לבטלה שלא במקום מלוה שנכנסו ונעמקו בקליפה שתחזירם לשרשם שבקדושה טהורים ומתוקנים זכים וברורים וגם כל הנשמות העשוקות בקליפת נוגה תקיאם הקליפה ותפליטם ויוכישם אל במקום הקדושה בכח השם הקדוש חב"ו הרמוז בר"ת הפסוק חיל בלע ויקיאנו מבטנו יורישנו אל. וטוב להזהר לומר בקשה זו לפחות בימי השובבים וגם ביום ששי בשבת בכל השנה וגם בחול של עשרת ימי תשובה:

י"א **כתב** מהרח"ו ז"ל בשער הכונות דף ל"ז ע"א באומרו וכסא דוד עבדך מהרה בתוכה תכין, לריך לכוין כונה זו אשר פירשו שמעיה ואבטליון למורי ז"ל יום א' אשר הלכנו לגוש חלב להשתטח על קבריהם ושם אמרו לו הם עלמם שלריך לכוין במילות אלו בשלשה תפלות אשר בכל יום ויום לכוין להתפלל להשי"ת על משיח בן יוסף שיחיה ולא ימות ע"י ארמילוס רשיעא כמ"ש רז"ל על פסוק חיים שאל ממך נתת לו וכו'. ונודע מספר הזוהר בר"מ פ' כי תלא דף רע"ו ע"ב דמשה סביל כמה מכתשין בגין דלא יתקטיל משיח בן יוסף וכו' ועליו אנו מתפללין וכסא דוד עבדך מהרה בתוכה תכין וכו' (פירוש למשיח בן יוסף קורין אותו כסא דוד עבדך):

י"ב **עוד** כתב שם בברכת את למח דוד בתיבת למח תכוין לשני יחודים הוי"ה אהי"ה והוי"ה אדנ"י שעולים קל"ח בגי' למח ע"כ. ובסידור רבינו הרש"ש ז"ל רשום אחר מלת למח שני שלובים הנז' שהם י א ה"ה ו"י ה"ה, י"אה"דו"נה"י. על כן טוב שכל אדם ירשום שני שלובים בסידור שלו כדי שלא ישכחם. ונ"ל בס"ד כי ב' שלובים אלו נרמזו בפסוק כי לקח טוב נתתי לכם שהם מספר לק"ח. ובהם נזכה לשפע הללחה שעולה לקח:

וכתב שם עוד באומרך כי לישועתך קוינו כל היום תכוין ללפות ולקוות בכל יום לישועתו יתברך כדי שלא תתבייש בעת פטירתך כשיעמדוך לדין וישאלוך לפית

לפיה ליטועה כמ"ש רז"ל במסכת שבת ע"ב, וכתב מהר"י למח ז"ל בהגהותיו בס' פע"ח, וגם אני מכוין ללפות לישועת ה' שעישה עמנו להלילנו מכמה פגעים רעים בכל יום ובכל רגע ומלאתי תיעלת גדולה כמה פעמים בכל זה עכ"ל:

י"ג **עוד** כתב רבינו מהרח"ו ז"ל שם בברכה של שמע קולינו ראוי מאד אל האדם שבאומרו תפלת הלהם יאמר ודוי בשומע תפלה, אנא ה' חטאתי עויתי ופשעתי לפניך ויהר"מ ה' או"א שתמחול והסלח ותכפר לי על מה שחטאתי ושעויתי ושפשעתי לפניך מיום שנבראתי עד היום הזה כנז' בזוה"ק פ' בלק דקל"ה ע"ב וז"ל לבתר לשואלה גרמיה גו חסידים בשומע תפלה לפרשה חטאוי, ואני מסופק אם שמעתי ממורי ז"ל שיותר טוב לומר חטאתי עויתי פשעתי סתם ולא יפרש החטאים או אם צריך לפרש ע"ד אשמנו בגדנו וכו' והדבר אצלי בספק ע"כ:

וכתב עוד וז"ל, גם ראוי לשאול על מזונותיו בברכת שומע תפלה להורות שהוא בוטח בו יתברך אשר בידו מזון לכל חי, ע"ד תפלת רב ייבא סבא בכל יום קודם אכילהו כפי' בשלח דף ס"ב ע"ב. ועוד שם בספר הכוונות דף נ"א ע"ג בנוסח התפלה כתב רבינו מהרח"ו ז"ל וז"ל וכשיגיע אל מלפניך מלכינו ריקם אל תשיבנו יאמר ודוי על חטאיו בדרך קצרה רבש"ע חטאתי עויתי פשעתי לפניך יהר"מ שתמחול ותסלח ותכפר לי על כל מה שחטאתי ושעויתי ושפשעתי לפניך מיום שנבראתי עד היום הזה, ואם ירצה יתודה באורך בפרטות ואח"כ יאמר ומלפניך מלכינו, גם צריך לשאול על מזונותיו דרך קצרה במקום הזה קודם שיאמר ומלפניך מלכינו עכ"ל:

והרב מנחת אהרן ז"ל כלל ט"ז דף ק"ל ע"א, כתב בברכת השנים וז"ל קודם שיסיים כי אל טוב וכו' יתפלל על הפרנסה כמ"ש כת הקודמים ז"ל, ועיין להרב שלמי ציבור בכתב ויאמר ככתוב בספרים קדמונים יהר"מ יאו"א (יכוין הויה נקודה פרנסה) שתזמין פרנסתינו ומזונותינו לי ולכל אנשי ביתי היום ובכל יום ויום בריוח ולא בצמצום בכבוד ולא בביזוי בנחת ולא בצער ולא אצטרך למתנות בשר ודם ולא לידי הלואתם אלא מידך הרחבה הפתוחה והמלאה בזכות שמך הגדול **דִיקָרְנוֹסָא** (ויכוין שהוא גי' את"ך ונקודותיו גי' ע"ב) הממונה על הפרנסה כי אל טוב וכו'.

אמנם הרב ברכ"י ז"ל בשם גורי האר"י זוק"ל כתב שיתפלל במחשבתו על הפרנסה בברכת השנים ישאל על מזונותיו בפירוש בשומע תפלה, והביאו ג"כ הרב המגיה שם וכבר כתבתי לעיל שלא זכיתי לכוין טעם שעיקר לשאול בברכה הפרטית במחשבה לחוד ובש"ת יאמרנה בפירוש ודי ויותר לשאול בברכה אחת לחוד:

ואילולי דמסתפינא הייתי אומר שמלאתי בשה"כ כ"י כתוב בלשון הזה ראוי לאדם כשאומר העמידה בלחש שיאמר ודוי בש"ת וכו' גם כשיאמר ש"ת חייב אדם לשאול מזונותיו מהשי"ת להורות שהוא בוטח בה' אשר בידו וזון כל אדם ע"ד תפלת ר"י סבא בכל יום קודם אכילתו עכל"ה, דשמעינן מינה דבברכת שומע תפלה, התפלה על הפרנסה דרך כלל להמשיך שפע קדוש בעולמות העליונים מהברכה העליונה עד שילכו היא, יאין זו תפלה פרטית לפי צרכי רק אים עני היא שהתפלה לצרכו ללחם ביתו תהיה בברכת השנים ושם ישאל בפרט כל צרכו לחם לפי הטף, ובש"ת דרך כלל. ובדרך זו אני בפיר שיתפלל בשתי הברכות עכ"ל ע"ש:

והנה קודם כמה שנים כתבתי להרב הצדיק חק לישראל מהר"א מני זלה"ה להעתיק לי נוסח הודוי של שומע תפלה הכתוב בסידור רבינו הרש"ש ז"ל הנמצא אתו וכן עשה והעתיקו ע"י סופר ושלחו אלי וזה נסחו:

אנא ה' חטאנו עוינו ופשענו אנחנו ואבותינו ואנשי ביתינו ועברנו על תורה שבכתב ותורה שבע"פ ובטלנו ולא קיימנו רמ"ח מצות עשה וענפיהם ומד"ק ומד"ם וסרנו ממצותיך וממשפטיך הטובים ולא שוה לנו ואתה צדיק על כל הבא עלינו כי אמת עשית ואנחנו הרשענו, ועתה אנחנו שבים אליך בתשובה ומתחרטים על כל מה שחטאנו עוינו ופשענו חרטה גמורה ועוזבים אנחנו אותם עזיבה גמורה, ויהר"מ ה' או"א שתמחול לנו את כל חטאתינו ותכפר לנו את כל עונותינו ותמחול ותסלח לנו את כל פשעינו ותפתח לנו שערי תשובה שלימה כי ימינך פשוטה לקבל שבים:

יהר"מ יאו"א שתזמין ותשלח לנו היום ובכל יום ויום מזונות ופרנסה טובה לחם לאכול ובגד ללבוש בנחת ולא בצער בריוח ולא בצמצום בכבוד ולא בבזוי. ותפרנסנו בחסדך הגדול פרנסה טובה שלא יהיה בה בושה וכלימה. ותפרנסנו פרנסה טובה שנוכל בה לעסוק בתורתך הקדושה לשמה. ולא תצריכנו לידי מתנת בשר ודם ולא לידי הלואתם כי בשמך חנינו ומאוצר של מתנת חנם תכלכלנו בזכות שמך הגדול **דִיקָרְנוֹסָא** הממונה על הפרנסה כי אתה נותן לכל איש ואיש די מחסרו ולכל גויה וגויה די פרנסתה ככתוב עיני כל אליך ישברו ואתה נותן להם את אכלם בעתו, ואע"פ שחטאנו ומנענו הטוב ממנו בחסדך בטחנו וברצונך הטיבה עלינו כדכתיב רוצה ה' את יראיו את המיחלים לחסדו וכן מדותיך להטיב לטובים ולרעים ככתוב פותח את ידיך ומשביע לכל חי רצון ומלפניך מלכנו ריקם אל תשיבנו חננו. עכ"ל. ונראה לי בס"ד דאין לומר נוסח זה שהוא ארוך בכל יום ובפרט שהוא רוצה להתפלל עם הציבור אבל ישתדל לומר נוסח זה הארוך רק בעשרת ימי תשובה ובשאר ימות השנה בחול יאמר נוסח הקצר שכתבנו לעיל:

י"ד **בברכת** רצה כשאומר רצה יכוין אותיות צרה יתהפכו לצירוף רצה שהוא לשון רצון וחסד ורחמים וכנז' בשער הכונות. ומ"ש ואשי ישראל ותפלתם הכונה הוא דאיתא במדרש רז"ל שמיכאל השר הגדול מקריב נשמתם של צדיקים על מזבח של מעלה, ועל זה תיקנו לומר ואשי ישראל הם הנשמות של ישראל שמקריב מיכאל למעלה. ואומרו ותפלתם קאי על תפלות במ"ש כי אמרז"ל תפלות כנגד תמידין תיקנום לכן סמכו זה לזה ועיין בטור והאחרונים:

ט"ו **במ"ש** ערב ובקר וצהרים קאי על אומרו נודה לך ונספר תהלתיך וכאלו אמר נודה לך ונספר תהלתיך ערב ובקר וצהרים. ומ"ש על נסיך שבכל יום עמנו הכונה על נסים הגלויים, ומ"ש ועל נפלאותיך קאי על נסים הנעלמים ונסתרים שאין בעל הנס מכיר בניסו, וזהו בכל עת כי נסים הנסתרים הם בכל עת ורגע וכמ"ש בברכת אשר יצר שאם יפתח אחד מהם או אם יסתם אחד מהם א"א להתקיים שעה אחת וכן הוא אומר לעושה נפלאות גדולות לבדו. וכשיאמר הטוב שמך ולך נאה להודות יכוין ס"ת כה"ת והוא רמיז בר"ת כל הנשמה תהלל יה:

ט"ז **בענין** שלש פסיעות כתב הרב ברכי יוסף ז"ל בסי' קכ"ג אות וא"ו מצאתי הגה"ה כ"י לאחד קדוש שמדברי הגאונים בתשובה כ"י נראה דשלש פסיעות אלו שיעורם ארבע אמות ע"כ, וכתב באורחות חיים דף ע"ו מצא גדול אחד דלכתחלה יפסע פסיעה קטנה ואח"כ יפסע פסיעה גדולה ואח"כ יפסע באופן שיהיו רגליו שוים עכ"ל ברכ"י ז"ל, ואנו אין לנו

לנו אלא דברי המקובלים ז״ל שיעשה שלש פסיעות באופן שיהיו שלשתם שוין גודל בלד עקב:

וכתב בשיורי כנה״ג שם אותם שנהגו להקפיד שלא יעבור אדם לפניהם כשעומדים במקום שכלו השלש פסיעות עד שישובו למקומן יש סמך לדבריהם מסברת הי״א שהביא הב״י שגם בחזרתו למקומו יפסע ג׳ פסיעות לפניו, כמו אותם השלש פסיעות שהיו לאחוריו כי היכי דלהוי שם פסיעות, אבל אלו שנוהגין דכשרואין לאדם שרוצה לעבור לפניהם, למהר לשוב למקומם בטרם שממתינים השיעור המפורש טועים הם עכ״ל:

טז **כתב** הרב הגדול חסידא קדישא מהר״א מני זלה״ה על ענין שלש פסיעות של העמידה הנה רוב העולם עושין כמ״ש תש״ל סי׳ ק״ב סעיף כ״ד, ועיין ש״ך דף קל״ה ע״א, אמנם בסידור רבינו הרש״ש זלה״ה כתוב וז״ל ויפסע לאחריו ג׳ פסיעות וכו׳ ואח״כ יפנה לשמאלו ויאמר עושה שלום במרומיו ויזקוף ויפנה לימינו ויכרע ויאמר הוא יעשה שלום עלינו ויזקוף ויכרע לפניו ויאמר ועל כל ישראל ויזקוף, כנראה שהוא ס״ל כסברת זוה״ק שהביא ש״ך שם, אמנם שם כתב הכריעות והזקיפות לימין ולשמאל, וכפי הסידור הנז״ל הוא לשמאל ולימין ולפניו וצ״ע ומ״מ אני נוהג כסידור. ואתיא זכירה שכן כתוב בספר הקנה, דהיינו אכרע ואעשה ג׳ פסיעות ובעודי כורע מחזיר פני לשמאל ואומר עושה שלום במרומיו ואזקוף ואפנה לימיני ואכרע וכו׳, ועיין תפלת כל פה סי׳ קכ״ג שיישב דברי הש״ך שעשה מחלוקת בין זוה״ק לרבינו יונה ז״ל שהאמת רבינו יונה ז״ל כמו זוה״ק עכ״ל:

י״ז **אחר** שיגמור עושה שלום והפסיעות יאמר יהר״מ ה׳ או״א שתבנה בית המקדש במהרה בימינו ונקריב לפניך תמידין כסדרן ומוספין כהלכתן. וצ״ל שיכוין בזה ע״פ מדרש רז״ל שהביאו הרב בני יששכר שאמרו אחר שיבנה בהמ״ק בב״א יקריבו בו כל התמידין ומוספין של שבתות וימים טובים וראשי חדשים שלא הקריבו ישראל בהיותם בגלות בחרבן, ובזה המדרש עשה ישוב הרב הנז׳ על מה שאומרים ביעלה ויבא חג הסוכות הזה וכן חג המצות הזה וכן בחג השבועות ויום הזכרון ושמיני עצרת ור״ח, דבזה נתיישבה מלת הזה ועל כן בבקשה זו של תמידין ומוספין יכוין על זה:

י״ח **כתב** רבינו המאירי ז״ל במסכת מגילה דף ע״ז ע״א וז״ל, ברכות של תפלה עזרא הסופר ובית דינו שהם אנשי כנסת הגדולה תקנום, ואף סידור שבהם על פיהם נעשה מהם, שילא להם הסידור מכח סברתם על מה שנראה להם לסמוך ענין אחד לחבירו. ומהם שילא להם הסדור מכח רמז המקראות הסמוכים זה לזה כמו שנתבאר בגמרא, ומאחר שכן הוא אין לנו לשנות סדורם עכ״ל:

י״ט **ברכת** מודים אנחנו לך היא לשון הודאה שאנחנו מודים שהוא ה׳ אלהינו ואלהי אבותינו והוא המשגיח עלינו וחיינו מסורים בידו ונשמותינו פקודות אליו כמ״ש בידך אפקיד רוחי, וזה חסד גדול מאליו עלינו שלא מסר חיינו ביד מזל ולבא השמים. ועל כן נודה על הנסים הגלויים שעושה בכל יום עמנו ועל נפלאותיו וטובותיו הם נסים וטובות המכוסים שעושה בכל עת אתנו כלומר בכל רגע ורגע, כמ״ש רז״ל ע״פ כל הנשמה תהלל יה על כל נשימה תהלל יה, בנס שעושה הש״י לאדם ואין בעל נס מכיר בניסו:

והא שתיקנו השתחויה באומרו מודים היינו כי הדרך הוא שהמודה ומשבח על הטובה יעשה קדת השתחויה להמטיב לו בעת שהוא מודה לו על הטובה וכמ״ש בשמואל ב׳ סי׳ ע״ז ויאמר ליבא השתחויתי אמצא חן בעיניך אדוני המלך, ותרגם התרגום ויאמר ליבא מודינא אשכח רחמין בעינך רבוני מלכא וכן הוא בנחמיה ע׳ ורביעית היום מתודים ומשתחוים לה׳ אלהיהם שהוא ר״ל מודים וכן מ״ש שם ולבא השמים לך משתחוים היינו ר״ל מודים, מכנה הכתוב ההודאה בלשון השתחויה והיינו מטעם הנז׳. והגאון יעב״ץ ז״ל בסידור שלו כתב וז״ל מודים היא ברכת הודאה מלשון אך לדיקים יודו לשמך, וכה״ג היה אומרה ביוה״כ, ולדעת הרמב״ם בפירושו למס׳ תמיד הו הכהנים אומרים אותה בכל יום בסדר התמיד עכ״ל:

ובספר דעת זקנים שהוא ביאור על התורה מרבותינו בעלי התוספות ז״ל בפרשת עקב בפסוק ועתה ישראל מה וכו׳ כתיב וז״ל, ולכך תקנו לומר מודים שהרי פירושו משתחוים כדכתיב גבי נעמן והשתחויתי לה׳ אלהיך, ותרגם יונתן ואודיתי קדם ה׳ אלהך. ומ״מ אנחנו אומרים מודים ולא משתחוים לפי שעולה בגימטריא מודים מאה לומר שכל האומר מודים כהוגן כאלו קיים מאה ברכות עכ״ל. והנה פסוק זה לא נמצא גבי נעמן אלא שם כתוב והשתחויתי בית רמון, ותרגם התרגום וסגדיתי ורק גבי השתחויתי דכתיב גבי ליבא תרגם אודתי וכאשר כתבתי לעיל, ואיך שיהיה הנה ודאי משמעות מודים דהכא הוא לשון הודאה וכמ״ש הרב יעב״ץ הנז׳, וכן בדברי רז״ל נקראת ברכה זו כולה מראשה לסופה ברכת הודאה:

פרשת יתרו.

א׳ **בקומו** להתפלל אם היה עומד בחו״ל יחזיר פניו כנגד א״י ויכוין גם כנגד ירושלים וכנגד המקדש וכנגד בית ק״ק שנאמר והתפללו אליך דרך ארצם אשר נתת לאבותם העיר אשר בחרת והבית אשר בניתי לשמך (כי באומרו ואת הבית כלל בו גם בית ק״ק) היה עומד בא״י יחזיר פניו כנגד ירושלים ויכוין גם כנגד בית המקדש וכנגד בית ק״ק. היה עומד בירושלים יחזיר פניו למקדש ויכוין כנגד המקדש וכנגד בית קדשי הקדשים שנאמר והתפללו אל המקום הזה. היה עומד אחורי המקדש (אבל בבית המקדש אסור לעמוד בזמן הזה שכולם טמאי מתים שאין לנו אפר פרה) במערבו של בית ק״ק יחזיר פניו למזרח כנגד בית ק״ק שנאמר והתפללו אל המקום הזה, ואם היה עומד בלפונו יחזיר פניו לדרום כנגדו, ואם עומד בדרומו יחזיר פניו ללפון כנגדו. נמלאו כל ישראל מכוונים לבם למקום אחד. ועל זה דרשו חכמים כמגדל דוד ליארך בנוי לתלפיות תל שכל פיות פונים בו וכנז׳ בס״ע הגאון ר״ז ז״ל:

ב׳ **בית** הכנסת שהיא תוך חומת ירושלים מקודשת יותר ממקום שהוא חוץ חומות ירושלים, דכך שנינו במשנה דעשר קדושות הן במס׳ כלים פ״א לפנים מן החומה מקודש מהם שאוכלים שם קדשים קלים ומעשר שני. הר הבית מקודש ממנו וכו׳. ואע״ג דלא ברירא לן עד היכן היתה מגעת, הנה ברור הוא שבודאי מקום שהוא עתה תוך החומה היה גם מעיקרא תוך החומה. וגם מקום שהוא תוך החומה בודאי יש הפרש בין מקום למקום לענין קדושתו ומעלתו והיינו כי כל מקום שהוא קרוב וסמוך להר הבית שבו קרקע המקדש וב״ית ק״ק הוא מעולה ומקודש יותר, וכן כתב הגאון חתם סופר ז״ל ביו״ד סי׳ רל״ג וז״ל מ״מ היינו חוץ לירושלים. אבל בירושלים גופיה לדור סמוך לקדושת הר הבית אפילו בחרבנה אשרי הזוכה עכ״ל:

ולכן בודאי בית הכנסת ובהמ״ד שהיא בנויה עתה קרוב וסמוך להר הבית היא מעולה ומקודשת יותר כיון שהיא סמוכה וקרובה לשער השמים. וכ״ש

אם

אם העומדים שם יכולים לראות ממנה קרקע בית המקדש מן החלונות שבה הרי זו מעולית יותר ויותר, ואשרי הזוכה להתפלל שם ולעסוק בתורה במדרש הבנוי שם:

ג' **המתפלל** יכוין בכל הברכות של העמידה ואם אינו יכול לכוין בכולן יכוין לפחות בברכת אבות, מיהו אם לא כיון אפילו באבות בזה"ז אינו חוזר ומתפלל משום דאפשר שגם בחזרתו לא יכוין ומה הועיל:

וכתב הרב בית עובד שצריך לדקדק באמירת אלהי אברהם וכן בסיום הברכה של מגן אברהם שלא יהיה נראה כאומר אלהי אברם או מגן אברם שיבלע אות ה"א, דכל הקורא לאברהם אברם עובר בלאו ועשה, כדאיתא בסוף פ"ק דברכות ואם אמר אלהי אברם או מגן אברם אני מסופק אם יחזור לראש מפני כך עכ"ל. ונראה פשוט דאין זה ספק דפשיטא דאינו חוזר לראש בעבור דקורא לאברהם אברם הוא מתכוין לקראו אברם ולכך עובר בלאו ועשה, אך כאן נבלע האות במבטא של פיו, אבל הוא מתכוין לקראו בשם אברהם וכך חושב בלבו:

ד' **צריך** ליזהר שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקיר דכתיב ויסב חזקיהו פניו אל הקיר והטעם הוא שאם יש לפניו דבר שחוצץ בינו ובין הקיר הוא מסתכל בו ומחשב בו ומבטל כונתו (כן הוא בהרמב"ם) ולא חשיב חציצה אלא דבר גדול שגבהו עשרה ורחבו ארבעה. אבל דבר קטן לא חשיב הפסק וכן דבר קבוע כגון ארון ותיבה אפילו גבוה עשרה אין חוצצים, אבל שאר דבר כגון כלים ובעלי חיים חוצצין. ואדם אינו חוצץ. וי"א אפילו אדם חוצץ ויש להחמיר היכא דאפשר:

ה' **מטה** המיוחדת לשכיבה חשיבה קבוע ואינה חוצצת דדוקא מטה שבזמן התלמוד שהיא ליסיבה אין זה קבע, אבל מטה דידן שהיא לשכיבה הוה קבע ואינו חוצץ כ"כ מרן ז"ל בב"י. ואע"ג דהב"ח והט"ז חולקים בזה העיקר הוא כדברי מרן ז"ל, ולקושיא שהקשו על דבריו הנז' תירץ אותו בשלטי הגבורים ס"ק י"א, מיהו כתב הרב אליה רבא ז"ל זה דוקא במטה הרגילה לעמוד במקום אחד אבל המטלטלת ממקום למקום חוצצת ע"ש:

ודע כי יזדמן בחדרו של אדם תיבה גדולה שמניחים בה חפצים והיא גבוהה עשרה ורחבה הרבה והיא מונחת כל הימים אצל הכותל בחדר ואינה מטלטלת כלל ועיקר ובפרט שהיא כבדה הרבה ה"ז אינה חוצצת בין האדם לבין הקיר ושרי להתפלל סמוך לה:

וא"ו **כתב** הגאון ר"ז בש"ע סעיף ד' כל דבר שהוא לורך התפלה אפילו הוא גדול הרבה אינו חשוב הפסק כגון השלחן שבבית שמניחין עליו הסידור. ולכן נהגו בבית הכנסת שיש לפני כל אחד שולחן קטן שקורין סטענדי"ר שמניחין עליו הסידורים, אע"פ שגבוה עשרה ורוחב ד' וכל זה למצוה מן המובחר, אבל אם א"א בקלות להתפלל בציבור בענין שלא יהיה שגבוה עשרה ורחב ארבעה חוצץ בינו לבין הקיר כגון לפעמים שמתפללים בעשרה באיזה חדר וא"א לאדם לעמוד בלא חציצה בינו לכותל, אל ימנע מתפלת הצבור בשביל זה כי אין בזה איסור אם הוא צריך לכך מצד דוחק המקום, ומ"מ יעצים עיניו או יתפלל מתוך הסידור ולא יביט לחוץ ולא יבא לידי ביטול כונה ע"י דבר החוצץ לפניו, עכ"ל ע"ש:

ולפ"ז פה עירינו בגדאד שדרכם להוציא בשמחת תורה כל הספרי תורה אשר מצויים בבית הכנסת בחוצר שלהם, ומניחים מטות אשר מטלטלין ממקום למקום ומסדרים אותם בכותל המערב ומניחים עליהם כל הספרי תורה בשני ימים של שמחת תורה אע"ג דהמטות וכסאות אלו הם גבוהים עשרה ורחבים ארבעה חשיב זה שעת הדחק דמוכרח להתפלל אצלם אע"ג דהם חוצצין בין המתפלל לבין כותל המערב, דא"א לבטל מנהג זה שהוא קדמון מצד להוציא כל הס"ת בשמחת תורה ולסדרם באופן זה, וכיון דא"א לבטלו חשיב זה דוחק ושרי כמ"ש הגאון ר"ז ז"ל הנז':

ועוד ימצא כיוצא בזה פה עירינו יע"א שמנהגם להתפלל מנחה וערבית בבית הכלה קודם החופה בקבוץ קהל הרבה, ומסדרים להם מטות גבוהים עשרה ורחבים ארבעה כדי לישב עליהם בשעת חופה ומוכרחים להתפלל כנגדן דגם זה חשיב דחק, וירא"ש יזהר בזה היכא דאפשר לו:

ז' **אע"ג** דאמרינן לא חשיב חציצה אא"כ גבהו עשרה ורחבו ארבעה, הנה אם כלי זה גבהו ששה והניחו אותו על במה שאצל הכותל שגבוה ארבעה או חמשה והמתפלל עומד על הקרקע שנמצא כלי זה גבוה עשרה ויותר ה"ז חוצץ, וכן מטה שאצל הכותל והניחו עליה סדינים וכדרוס וכיוצא בזה ונעשה השטח העליון שלהם גבוה טפי מעשרה ה"ז חוצץ ופשוט:

ח' **יש** אומרים אפילו אם המתפלל רחוק מן הקיר כגון שעומד באמצע צריך להזהר שלא יחוץ בינו לקיר, ויש דס"ל דאם החציצה היא חוץ לארבע אמות ממנו שרי. וכן פסק מגן גבורים וכנז' בפתחי עולם ס"ק מ"ט ע"ש וכן ראוי להורות דשרי בכה"ג:

ט' **כתב** הגאון ר"ז ז"ל בש"ע סימן ק' תפלה של מועדות ושל מוסף ראש חודש אין אדם רגיל בהם כ"כ מפני שאינו מתפלל אותם תדיר אלא לפרקים, לפיכך צריך להסדיר אותם תחלה [כנז' בגמרא] קודם שיתפלל כדי שתהא תפלתו שגורה בפיו. ועכשיו נוהגים להקל בזה. ויש שלמדו זכות עליהם לומר שלא הצריכו חז"ל להסדיר אלא כשמתפללין בע"פ. אבל כשמתפללין מתוך הספר אין צריך להסדיר שהרי רואה מה שמתפלל ומ"מ תפלה שצריך להבין פירוש הדברים ודאי צריך ללמוד ולהסדיר תחלה שאין ספר מועיל לו בזה בפרט בפיוטים שחמיר פירושם עכ"ל:

וכתב הרב חסד לאלפים הרוצה לחוש לדעת מרן ז"ל בש"ע דסובר דאף כשמתפלל מתוך הסידור צריך להסדיר בא בשכרו ובקל יוכל לקיימו בהשכמתו לבית הכנסת. ברם המתפללין במועדים תפלה ראשונה [ערבית] על פה אין להם על מה שיסמוכו, לכן צריך ליזהר לפחות להתפלל תפלה ראשונה מתוך הספר. ובפיוטים ותפלות ימים נוראים שחמור פירושם צריך להסדיר תחלה ולא מהני ספר בזה עכ"ל. ולכן פה עירנו בגדאד יע"א נוהגין שתפלת ערבית של ראש השנה ושל מועדים כולם מתפלל אותה ש"ץ בקול רם, ואע"פ שכל הצבור יש בידם סידור ומתפללים מתוכו בלחש עם הש"ץ עכ"ז הוא מתפלל התפלה כל ערבית שהיא תפלה הראשונה בקו"ר ומהני זה לצבור. מיהו ירא"ש יזהר להסדיר בינו לבין עצמו בביאו לבית הכנסת לקיים דברי מרן ז"ל דס"ל דצריך להסדיר אע"פ שמתפלל מתוך הסידור:

והרב פתח הדביר ז"ל דף ל"ח ע"ב כתב דהרב מחזית השקל כתב דשלא כדין נוהגין העולם שאומרים ברכת קדוש הלבנה בעל פה וגם אין מסדרין תחלה. ובעי הסידור בזה טפי מתפלת ראש חודש דעכ"פ לא יעברו שלשים שלא יתפלל תפלה של ר"ח, משא"כ ברכת הלבנה לפעמים יש בין אחד לחבירו יותר משלשים כפי אשר תראה הלבנה ע"כ. ולענ"ד ליישב מנהגן של ישראל ע"ד שכתבו בפסקי תוספות וכו', ונראה פירוש דבריהם שע"י השמעת קולם ילמדו זא"ז כמ"ש במרדכי וכו'. והכא

נמי לפשר דש"ע דלא נהגו לסדר ברכת הלבנה דכיון דטעם הסידור היינו כדי שתהיה שגורה בפה הרי אומרים אותה בקול רם כל הקהל הבאים כאחד הן מלמדים זא"ז. וזה תיקון למי שאינו רגיל וכו' עכ"ד. והנה פה עירנו בגדאד יע"א נוהגין שהחזן אומר ברכת הלבנה בקול רם והציבור אומרים עמו כל הברכה בלחש. ולכן נראה דראוי שהחזן יסדיר תחלה בינו לבין עצמו אבל הקהל שאומרים הברכה עמו ביחד אין צריכין להסדיר:

וכתב עוד פה"ד שם באות ג' וז"ל מרן ז"ל בב"י העלה דלא כרבינו מנוח ז"ל אלא אפילו שכתובה לפניו צריך להסדיר וכן העלה הרב ב"ח ז"ל עש"ב. ור"ח חשוון לכ"ע צריך להסדיר דבתשרי לא התפלל תפלת ר"ח כמ"ש הרב"ח ושאר פוסקים ז"ל, ולפ"ז כ"ש שיש להסדיר נוסח אתה יצרת דמוסף שבת ור"ח שבאה פעם לד' או לה' חדשים ואין רגילים בו. ואפילו שאומרים אותו מתוך הסידור הרי מרן והרב"ח העלו דאין זה תיקון. והרב"ח הוסיף דאפילו רבינו מנוח ז"ל גופיה לא החליט ואסיק בצ"ע. אלא דברוב תפוצות ישראל אינם מסדרין שום תפלה דסמכו על חילוק רבינו מנוח ז"ל הגם דכתב דצ"ע, ומרן חלק עליו אפ"ה קבעוה להלכה גדולי ישראל. ועיין למרן החבי"ב בשיורי כנה"ג ולהרב ברכ"י אות ב' והרב בגדי ישע:

והרב מאמר מרדכי ז"ל סק"ג למד מדברי התוספות ברכות דף כ"ט ע"א בד"ה מפני, דהמסדיר תפלתו אומר כל הברכות כתקונן עם סיום הברכות. וכתב דצ"ע למעשה, ושוב חילק בין ש"ץ לאחרים ע"ש. ולענ"ד יש ללמוד הפך זה ממ"ש הרב מג"א ז"ל לקמן סימן רי"ח סק"ד דמחלק בין ברכות הראיה לסידור, וכתב דבסידור פסק לאומרה ובברכות הראיה ספק ברכות להקל וכו' ע"ש, ש"מ דכי תקינו רבנן לסדר היינו מבלי שיאמר כל חותמי ברכות בשם ומלכות, דאי מחתם חתים אכתי איכא ש' ברכה לבטלה כשיסדר בלי חיוב שחייבוהו חז"ל, ועיין למג"א וברכ"י סימן תקפ"ב אות ג' עכ"ל:

פרשת משפטים.

א' **אל** יעשה האדם תפלתו קבע אלא רחמים ותחנונים וכמפורש במשנה פרק ב' דאבות וכשאתה מתפלל אל תעשה תפלתך קבע אלא רחמים ותחנונים שנאמר כי רחום וחנון הוא וכו'. וכתב רבינו יונה ז"ל בפירושו למס' אבות הכונה שיאמר התפלה כעני המתחנן ושואל דבר שהוא צריך, כי תחנונים ידבר רש ולא כאדם השואל ואינו צריך בו שאינו מתחנן בלב נמוך ולא בשברון הנפש, כי באמת כל איש צריך לבקש על עצמו, כי אדם אין בארץ אשר לא יחטא, גם לא תהיה עליו התפלה כמשא, ולא יעשנה כמי שפורע חובו וכו' עכ"ל. והרב רבי יוסף בן נחמיאש ז"ל שהיה תלמידו של הרא"ש ז"ל כתב בביאורו על אבות וז"ל, וזה טעם כשאתה מתפלל אל תעש תפלתך קבע אלא תחנונים וכמו שמפורש בפרק תפלת השחר מאי קבע כל שתפלתו דומה עליו כמשאוי, רבנן אמרי כל שאינו אומרה בלשון תחנונים ובאבות דרבי נתן אל תעש תפלתך שיחה אלא תחנונים, והכונה להתחנן לפני המקום בלב נמוך וכוון הדעת עכ"ל:

הנה דין זה שהוא יסוד העקרי של התפלה השנוי במשנה הנז' הוא הלכה פסוקה בדברי מרן ז"ל בש"ע סימן צ"ח סעיף ג' שכתב יתפלל דרך תחנונים כרש המבקש בפתח ובנחת שלא תראה עליו כמשא ומבקש ליפטר ממנה ע"כ. ולכן אזהרה שמענו בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכוונות דכ"ח דרוש ח' וז"ל באומרך עוזר דלים הטובה לעמו ישראל תכוין לעשות עצמך עני עם השכינה הנקראת עניה בהיותה כאן למטה כדי שבהעלותה תזכה לעלות עמה כנז' בזוהר פ' בלק וצריך למעבד גרמיה עני בהדי שכינתא וכו' ע"ש. ובדברי הזוהר הנז' שאמר למעבד גרמיה עני בהדי שכינתא יש להטעים גם מ"ש לעיל מדין המשנה והגמרא הנז' שצריך להתפלל דרך תחנונים כרש המבקש בפתח שעל זה נמי קאי דברי הזוהר הנז' אע"ג דכונתו הוא על מה שביאר רבינו האר"י ז"ל:

ובספר מגן גבורים בשה"ג סק"א כתב דרך תחנונים כ"כ הרי"ף והרא"ש דלכתחלה בעינן תרווייהו שיהיו תחנונים ולא יהיה עליו כמשאוי. אמנם בברכות דף כ"ט ד"ה כל כתבו בשם ר"ח דבתחנונים בלבד סגי. אמנם אם אינו אומר בלשון תחנונים אין תפלתו תפלה כלל וצריך לחזור ולהתפלל וכ"כ הב"ח. ולפע"ד גם להרי"ף והרא"ש אין תפלתו תפלה, וראיה ברורה מדברי רבינו ז"ל פ"ד מהלכות תפלה הט"ז שכתב. שם כיצד הוא הכונה וכו' ואח"כ יתפלל בנחת ובתחנונים ולא יעשה תפלתו כמי שהיה נושא משא ומשליכה והולך לו. הרי רבינו פסק דבעינן תרווייהו וחשבו בין דברים המעכבים עכ"ל. ובאלף המגן שם בס"ק ד' כתוב ואם עבר ולא התפלל דרך תחנונים צריך לחזור ולהתפלל. ואף דהאידנא אין חוזרין משום חסרון כונה כמבואר סי' ק"א. היינו משום שקרוב הדבר שגם בחזרתו לא יכוין, אבל בזה קרוב שיתפלל דרך התחנונים, כ"כ בש"ן בשם מאמר מרדכי עכ"ל. וכתב בעץ יוסף בברכות אם עבר ולא דבר בלשון תחנונים כרש המבקש בפתח ובנחת אף שאין עליו כמשאוי אין תפלתו תפלה וצריך לחזור ולהתפלל, וכן משמע בב"י וב"ח ול"ח וכנז' בא"ר. אבל לכתחלה ס"ל להטור ולהמחבר דתרווייהו בעיא אליבא דכ"ע ע"כ. ועיין פתחי עולם סק"ד:

ולענין הלכה נראה דאע"ג דמשום חשש ברכה לבטלה אין לחזור לא על זה ולא על זה וכמ"ש הגאון פרי מגדים ז"ל, הנה צריך כל אדם להזדרז בדבר זה מאד מאד להיות נזהר בשני דברים אלו, ובפרט בעבור לשון תחנונים ובעוה"ר רבים נכשלים בזה ובאמת הוא דבר מפורש במשנה ובגמרא, ורוב גדולי האחרונים ס"ל שלא יצא י"ח בתפלה וצריך לחזור, והשי"ת ברחמיו יעזרני על דבר כבוד שמו:

ב' **אסור** להתפלל בבתי ידים דהוי בזיון ויוהרא וכנז' בב"ע דף ל' ע"ב שהביא זה מן עיקרי הד"ט בשם פחד יצחק כ"י:

ג' **גרסינן** בגמרא דברכות דף ל"א א"ר המנונא כמה הלכתא גברוותא איכא למשמע מהני קראי דחנה. וחנה היא מדברת על לבה מכאן למתפלל צריך שיכוין לבו. רק שפתיה נעות מכאן למתפלל שיחתוך בשפתיו. וקולה לא ישמע מכאן שאסור להגביה קולו בתפלתו ע"כ:

ועפ"ז פסק מרן ז"ל בש"ע סימן ק"א ס"ב לא יתפלל בלבו לבד אלא מחתך הדברים בשפתיו ומשמיע לאזניו בלחש ולא ישמיע קולו עכ"ל. ובהא דמשמיע לאזניו נתחבטו גדולי חכמינו ומשמע מדברי הזוהר שלא ישמיע לאזניו. והגאון חיד"א בברכ"י כתב וז"ל לענין הלכה העלה הרב פר"ח כדמשמע מהתוספתא והזוהר דלכתחלה לא ישמיע לאזניו וכן ראוי לנהוג, וכמ"ש מרן בבדק הבית שראוי לחוש לדברי הזוהר. וגם אני שמעתי שכן כתבו גורי האר"י זל"ל והכרעת האר"י ז"ל מכרעת עכ"ל. והרב ב"ע ז"ל בדף ל' ע"ב אות ע"ה העיד דמצא בסידור מהר"י סרוק ז"ל שכתב צריך להשמיע לאזניו ונטה דעתו לזה ע"ש. ולא עבדא אמינא אם ידע אינש בנפשיה שיוכל לכוין היטב ולא יבולע בפיו אותיות מן התפלה אם

לא

לא יהיה משמיע לאזניו אה"ן יעשה כמ"ש הגאון חיד"א שלא ישמיע לאזניו, אבל אם לא יוכל לכוין היטב וכ"ש היכא דחושש שיבלע אותיות אם לא ישמיע לאזניו אה"ן ישמיע לאזניו דוקא ולית לן בה. ושמעתי דעט"ר הרב מור אבי ז"ל היה דרכו להשמיע לאזניו ושב עלה בדעתו לשנות מנהגו ולא היה משמיע לאזניו והיה קשה עליו הדבר הזה והנה אחד יר"ש אמרו לו בחלום שיאמר להרב מו"א ז"ל שיחזור לנהוג כמנהגו הראשון להשמיע לאזניו ובא החולם הזה והגיד לו וכן עשה:

ד' **כתב** מרן ז"ל בשו"ע סי' צ"ה יכוין רגליו זה אצל זה בכיון כאלו אינם אלא אחת, להדמות למלאכים דכתיב בהן ורגליהם רגל ישרה כלומר רגליהם נראים כרגל אחד ומפורש בדברי הפוסקים טעם לדבר זה חדא כיון שעומד לדבר עם השכינה (אחר שאמר אדני שפתי תפתח) צריך לסלק כל מחשבות הגוף מלבו ולדמות כאלו הוא מלאך. ועוד כשעומד כן אינו עומד בחזקה על רגליו וזה מורה שעומד באימה וכהכנעה:

ועוד רמז שנסתלק ממנו התנועה לברוח ולא להשיג שום חפץ מבלעדי ה' ע"כ:

ודע כי יש בני אדם שאין יכולים לחבר ולהדביק כפות רגליהם מן האצבעות עד העקב אבל בחדא מנייהו סגי להו. הנה נראה כי טוב יותר לחבר האצבעות אע"פ שמצד העקבות נפרדים קצת זמ"ז כי העיקר הוא צד האצבעות שנראה לעינים שהוא קצה הגוף וכאן נראית רגל ישרה עפי:

ה' **איתא** בגמרא דברכות דף נ"ה א"ר יוחנן כל המאריך בתפלתו ומעיין בה (פירש רש"י אומר בלבו שתעשה בקשתו לפי שהתפלל בכונה) סוף בא לידי כאב לב (שאין בקשתו נעשית) וא"ר יצחק שלשה דברים מזכירים עונותיו של אדם (שעל ידיהם מפשפשין למעלה במעשיו לומר בוטח זה בזכיותיו נראה מה הם) ואלו הן קיר נטוי ועיון תפלה ומוסר דין על חבירו, והקשו בתוספות שם בדף ל"ב ע"ב כאן משמע עיון תפלה לאו מעליותא היא, ובגמרא דשבת חשיב עיון תפלה מדברים שאדם אוכל מפירותיהם בעוה"ז אלמא מעליותא היא, ותרצו תרי עיון תפלה הם והיינו המצפה שתבא בקשתו לאו מעליותא היא והך דשבת הוא שמכוין לבו לתפלה ע"ש. וכן פירש בתוספות רבינו יהודה חסיד בברכות דף ל"ב:

ועל כן פסק מרן ז"ל בשו"ע סי' צ"ח ס"ה אל יחשוב ראוי הוא שיעשה הקב"ה בקשתו כיון שכיון בתפלתו כי אדרבה זה מזכיר עונותיו של אדם שעי"כ מפשפשין במעשיו לומר בטוח הוא בזכיותיו, אלא יחשוב שיעשה הקב"ה בחסדו ויאמר בלבו מי אני דל ונבזה בא לבקש מאת מלך מלכי המלכים הקב"ה אם לא מרוב חסדיו שהוא מתנהג בהם עם בריותיו ע"כ. ודבר זה של עיון תפלה רבים נכשלים בו וכמ"ש בגמרא דבתרא דף קס"ד שלשה דברים אין אדם ניצול בכל יום וחד מנייהו הוא עיון תפלה ועל כן בדבר זה צריך אזהרה ביותר:

וא"ו **כתבתי** בסה"ק בן איש חי פרשת משפטים הלכות שנה ראשונה אות ה' בתפלת העמידה אינו פוסק לקדיש וקדושה וכיוצא אלא ישתוק ויכוין למה שאומר הש"ץ, ואם הוא עומד רחוק מן הש"ץ ואינו שומע קדיש וקדושה אין צריך לשתוק אלא יתפלל כדרכו ע"ש:

ונראה דכל זה הוא בשומע מן ש"ץ קבוע שדרכו להוציא י"ח כל הצבור ששומעין קולו בכל דבר שבקדושה, אבל השומע מן חזן שעמד להתפלל בדרך אקראי פעם אחת בלבד אין לו תועלת מדבר זה דאין זה מכוין להוציא אחרים ולא יעלה על לבו ד"ז:

פרשת תרומה.

א' **בענין** החזרה של תפלת העמידה מפורש בשער הכונות דף ל"ח ע"ב כי תפלת לחש דעמידה היא בנה"י אמנם עתה בחזרה היא העולה עוד שלשה מדרגות אחרות שהם חג"ת, ולכן צריך עתה לחזור ולעשות כל אותם התיקונים הנזכרים בתפלה של לחש כי בכל עליית מדרגה יותר עליונה צריכה אל הארות אחרות יתירות ולכן חוזרין העמידה עצמה ממש. אבל יש הפרש ביניהם שהראשונה היתה בלחש לפי שהיתה עדיין למטה במקום נה"י דז"א אשר יש שם פחד ואחיזה לחיצונים והקליפות כמו שמצינו להרשב"י ע"ה בזוהר מגנה מאד בענין המשמיע קולו בתפלתו שהקליפות אוחזות בתפלתו יען הוא במקום תחתון, אבל עתה בעלותה אל חג"ת דז"א אין שם פחד מן הקליפה ולכן אומרים אותה בקול רם עכ"ל. והטעם שהחזרה היא ברבים שהם עשרה ולא ביחיד כתוב שם שזה יובן במ"ש בזוהר פ' משפטים דף קי"ז ע"א בפ' אחרי רבים להטות דאין רבים פחות משלשה ואינון תלת אבהן ועתה שעולין בחג"ת שהם תלת אבהן שבז"א צריך שיהיו ברבים (פי' בעשרה) ולא ביחיד ע"ש:

ב' **עתה** נזכיר כאן בענין הקדושה של חזרת העמידה המפורש בשער הכונות דף ע"ל ע"א וז"ל בסוד הקדושה קודם שנבאר כונתה נבאר קצת דברים הצריכים והוא כי תחלה תכוין לקיים מ"ע אחת שנצטוינו בפסוק ונקדשתי בתוך בני ישראל ופירשוהו בזוהר בפ' אמור בר"מ שנתחייבנו לקדש שמו יתברך בסוד קדושת נקדישך ונעריצך, וז"ש בתוך בני ישראל רמז בזה שצריך האדם לכוין כי בהמשיכו הקדושה העליונה שתמשך עליו ג"כ בחי' הקדושה ההיא ויתקדש האדם מקדושתו יתברך וזהו ונקדשתי בתוך בני ישראל שהם יתקדשו והוא יתקדש עמהם בתוכם. וזש"ה והתקדשתם והייתם קדושים כנז' בר"מ שנקבל הקדושה מקדושתו יתברך שנמשכה עלינו וכבר נתבאר כי מקום קבלתו אל הקדושה הזאת היא באומרו מלא כל הארץ כבודו כנודע שהוא סוד המלכות, ותכוין כי אנחנו בני המלכות ואנו מקבלים הקדושה על ידי אמני. ולכן צריך שתכוין לכלול עצמך תוך המלכות לקבל מקדושה הנמשכת עליה וזה תכוין באומרך מלא כל הארץ כבודו:

ובהגיע הש"ץ אל נקדישך צריך האדם לחזור ולפסוע שלשה פסיעות לפניו במקום שהיה עומד בהיותו מתפלל בלחש ויסתום עיניו בכונה גמורה. גם תזהר בתכלית הזהירות לכוין הרגלים בעת הקדושה של נקדישך בסוד ורגליהם רגל ישרה ירמוז ששני הרגלים יהיו כדמות רגל אחד בלבד. גם בענין מה שנוהגים קצת בני אדם לפסוע לאחוריהם שלש פסיעות אחר הקדושה ולומר שלום, לא היה מורי ז"ל נוהג כך כלל אלא היה נשאר עומד במקומו עד נפילת אפים וגם היה שותק ולא היה אומר שלום ואפילו שהוא עומד במקומו. גם צריך שתאמר עם הש"ץ כל סדר הקדושה מלה במלה מן נקדישך ונעריצך עד סיום כל סדר הקדושה כולה. ואמנם ב' תיבות של נקדישך ונעריצך צריך שתאמר אותם בקול רם ושאר התיבות עד עניית קק"ק תאמר אותם בלחש עם הש"ץ. ואח"כ כשתענה קק"ק וכו' יהיו בקול רם ובעינים סגורות ובדלוג כלפי מעלה כמשי"ת. והנה ענין הנז' שהוא לומר נקדישך ונעריצך בקו"ר בלבד והשאר בלחש זה נזכר בתוספתא במס' פאה. והענין של הדלוג באומרו קק"ק נזכר במדרש תנחומא בפ' צו וז"ל בשתים יעופף וכו' מכאן תקנו חז"ל לעוף האדם על רגליו בשעה שהש"ץ אומר קק"ק. ע"כ, ועניינה יתבאר לקמן בע"ה:

אמנם

אמנם נבאר עתה בקצרה כונה אחת רבת התועלת הזהירני מורי ז"ל מאד לכוין בה, ואמר לי שבזה תתעלה נפשי ותקבל קדושה גדולה. והענין הוא כי הנה לקמן יתבאר שענין הדלוג הוא להעלות למעלה את יעקב ורחל. והנה נודע כי כל דילוג ועליה ממקום למקום אינה אלא בסוד שם בן מ"ב כמבואר לעיל בדרושי הקדישים וע"ש, וא"כ צריך לדלג ולכוין להעלות את נפשו ג"כ עמהם למעלה על ידי שם מ"ב בשם אבגית"ץ. ובקדושה של תפלת שחרית דחול יכוין בשני אותיות ג"י ובקדושת המנחה של חול יכוין לדלג ולעלות ע"י ב' אותיות א"ב ובקדושת ובא לציון דבתפלת מנחה דשבת יכוין בשני אותיות ת"ץ עכ"ל:

וכתוב בגליון שער הכונות וז"ל, אמר מא"ר ל"ע למה מתחילין מאותיות שניות ולא מהראשונות ול"ע. ועיין בפרי עץ חיים פ"ג בשחרית א"ב ובמנחה ג"י ע"ש. מיהו בסידור רבינו הרש"ש ז"ל כתוב כמ"ש בשער הכונות הנז' ג"י בשחרית וא"ב במנחה וכן עיקר:

ומ"ש רבינו ז"ל לומר נקדישך ונעריצך בקו"ר והשאר בלחש לא פירש טעם לזה, והנה עבדא אמרתי בס"ד טעם פשוט כי המקטרגים קשה להם דבר זה שאנו אומרים קדושה המיוחדת למלאכי עליון, אך בע"כ ישתקו בזה מפני כי ישראל אומרים הקדושה ברשות כי קב"ה נתן להם רשות בכך, אמנם כששומעין דכל הציבור אומרים נקדישך ונעריצך כנועם שיח סוד שרפי קודש יקטרגו איך התחתונים מדמין עצמם לשרפי קודש באומרים כנועם שיח שרפי קודש נחזי אנן נועם קדושת הפה שלהם היך הוא ולכך אומרים כנועם בלחש אבל על שליח צבור שהוא אדם יחידי אין שמים לב לדבריו אלו, ובספר ש"ש ח"ג כתב וז"ל שמעתי טעם שאמרו שלהיות ש"ץ בחי' קו אמצעי יסוד לכן הוא דוקא יאמר כנועם וכו' בקו"ר והצבור אחריו בלחש עכ"ל:

ג' **הטעם** שבקדושת שחרית בכל יום אומרים נקדישך כנועם שיח שרפי קודש אשר מלשון זה משמע דישראל הם טפלים למלאכים, ובקדושת מוסף אומרים כתר יתנו לך המוני מעלה עם עמך ישראל קבוצי מטה דמלשון זה משמע המלאכים טפלים לישראל, והטעם דאיתא בתוספות סנהדרין דף ל"ז בשם תשובה הגאונים דכתיב גבי חיות שש כנפים לאחד וכל כנף אומר שירה אחת ביום אחד מששת ימי המעשה, וכשיגיע שבת אומרים החיות לפני הקב"ה רבש"ע אין לנו עוד כנף והקב"ה משיב להם יש כנף אחד בארץ אלו ישראל שאומרים לפני שירה שנאמר מכנף הארץ זמירות שמענו ע"כ. ועיין בגן המלך שבסוף ספר גו"ר סי' קל"ד ע"ש. על כן מן הראוי שנאמר בקדושה דשבת לשון זה של עם עמך ישראל להיות כי בשבת ישראל עיקר דהמלאכים אין להם כנף כנגד יום שבת הן בשחרית הן במוסף אך כדי שלא יתקנאו מחמת לשון זה ויקטרגו על ישראל אין אומרים לשון זה בשחרית אלא רק במוסף של שבת ויו"ט, כי כיון דבשחרית דשבת ויו"ט אמרו כנועם וכו' דמשמע ישראל טפלים למלאכים לא יקטרגו אם יאמרו לשון דמשתמע להפך בעבור מוסף בלבד:

מיהו גם במוסף יו"ט ור"ח שחלו בחול שיש להם כנף למלאכים אין אנחנו משנים הנוסח שאומרים במוסף דשבת בכל השבתות כדי להשוות הקדושה דתפלת המוספין, כי השבתות הם רבים שבכל שבוע יש שבת ואין ראוי לחלק ביניהם:

ד' **בשיגיע** ש"ץ בחזרה למודים שוחין הצבור כדי להכניע לפניו יתברך בשעת הודאה, אע"פ ששחו כבר במודים כשהתפללו בלחש חוזרין ושוחין עם הש"ץ כדי שלא יהיו נראין ככופרין במי שהש"ץ מודה לו. והא דנקרא מודים דרבנן מפני שהוא תיקון הרבה חכמים כל אחד הוסיף בו על אשר תקנו לפניו. והא דאומרים בו כן תחיינו ותקיימנו וכו' על שאנו מודים לך הכונה הוא דנזכה שתקיימנו ותחיינו וכו' בזכות שאנו מודים לך תמיד ונשמעים לעבודתיך ולא ישחו יותר מדאי דמחזי כיוהרא וכמפורש כל זה בלבוש ז"ל:

ודע כי בשער הכונות מפורש שיעשה במודים בלחש כריעה אחת וזקיפה אחת ובמודים דחזרה יעשה כריעה ב' וזקיפה ב'. אמנם רבינו הרש"ש ז"ל ס"ל דבין בלחש בין בחזרה יעשה שתי כריעות ושתי זקיפות כאשר עשה בברכת אבות שבתיבת ברוך יכרע הגוף ובתיבת אתה כריעת הראש וכן בזקיפה בשם שיעשה תחלה זקיפת הגוף ואח"כ זקיפת הראש וכן יעשה במודים של לחש ושל חזרה לדעת רבינו הרש"ש ז"ל. ובספה"ק בן איש חי פרשת בשלח אות כ"א כתבתי לעשות במודים דלחש כסברת רבינו הרש"ש ז"ל ע"ש מילתא בטעמא. מיהו מודים דחזרה דלכ"ע הי"א דרבנן נראה לעשות כאשר מפורש בספר הכונות שהוא כריעה א' וזקיפה א' והיינו בראש כמ"ש בספרי הפוסקים הפשטנים שיעשה הרכנת הראש דוקא:

ה' **כתב** בפתח הדביר סי' קכ"ז אות ב' בנוסח מודים דרבנן יש לומר ותאסוף גלויותינו הלמ"ד בקיבוץ כמש"ל סי' קי"ז אות וא"ו גבי תקע בשופר לקבץ גלויותנו:

וא"ו **כתב** בעולת תמיד דף נ"ט בשם רבינו יונה ז"ל, המכוין בשעת חזרת התפלה מעלה עליו הקב"ה כאלו התפלל שלשה תפילות הא' שכבר התפלל בלחש והב' שומע כעונה, והג' שעונה אמן כמברך הרי שלשה ע"ש. ונמצא דהנזהר בזה הוא כאלו התפלל ביום שבע תפילות א' בערבית וג' בשחרית וג' במנחה ולז"א חכמות בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה, ובזה יובן. ואם יתכפו האחד זו תפלה של לחש לכוין בה אז השנים אלו ב' תפילות של החזרה יעמדו נגדו ואז תיקו המעוות לא במהרה יגתק, כי נעשו ג' תפלות בבת אחת ולכן כרמזה התפלה בפסוק ועשית את נרותיה שבעה אלו שבע תפלות הנז' והעלה את נרותיה שבחזרה יהיה עלוי בלחש יען כי לחש בנה"י וחזרה בחג"ת והאיר אל עבר פניה פנים בפנים:

ז' **יזהר** האדם לענות ברוך הוא וברוך שמו כששומע האזכרה בברוך אתה ה' מפי המברך, ומפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות דף מ"ח וז"ל הקהל השומעין ברכות מפי הש"ץ עונין ואומרים ברוך הוא וברוך שמו בעת שמזכיר השם בברכה תכוין במלת ברוך הוא כי שם אהי"ה דיודי"ן המלובש בשם הוי"ה במלוי ס"ג, ובברוך שמו תכוין כי שם אדנ"י נעשה מלבוש לשם הוי"ה במלוי אלפי"ן:

ועוד ביאר שם כונה שנית שיכונו במלת ברוך אל אות יו"ד דשם הוי"ה ובתיבת הוא תכוין אל אות ה' ראשונה דשם הוי"ה, ובתיבת וברוך תכוין אל אות וא"ו ובתיבת שמו תכוין אל אות ה' אחרונה שהיא שם אדני ע"כ ע"ש. ולכן הנראה הישרה לכל אדם פשוט שיכוין כונה זו בלבד ויכוין בקיצור ברוך הוא י"ה דשם הוי"ה וברוך שמו ו"ה דשם הוי"ה וכונה זו מושכל כל אדם וקלה גם להמון העם וכך ראוי לדרוש בציבור:

ח' **בעניית** אמן מפורש בשער הכונות שם כי באמן דקדיש יכוין שילוב אדנ"י הוי"ה כזה אידהנוי"ה אבל באמן דברכות של המצות וברכות הנהנין וברכות העמידה יכוין הוי"ה אדנ"י כזה יאהדונה"י:

ט' **אם** לא שמע הזכרת השם מן המברך או הש"ץ ורק שמע הקהל עונין ברוך הוא וברוך שמו גם

גם הוא יענה עמהם ברוך הוא וברוך שמו דאין בזה דין אמן יתומה, אבל בעניית אמן אם היא ברכה שזה העונה חייב בה ולא שמע הברכה ורק שמע הקהל עונין אמן אינו עונה אמן עמהם משום דהוי אמן יתומה אלא יענה ויאמר אל מלך נאמן ויכוין שהוא ר"ת אמן כמ"ש בסה"ק מקבלים בס"ד :

פרשה תצוה.

א **יחיד** המתפלל בביתו ולא היה בבית הכנסת בשעת נשיאת כפים ולא שמע ברכת כהנים, טוב שיאמר אחר נטילת העמידה בקשה זו. רבש"ע בטובך הגדול ובחסדיך הרבים תברכינו ותקיים בנו כל הברכות אשר צוית את אהרן ואת בניו לברך את עמך ישראל באהבה ככתוב בתורתך וידבר ה' אל משה לאמר דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו את בני ישראל אמור להם : יברכך ה' וישמרך : יאר ה' פניו אליך ויחנך : ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום : ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם :

ויהר"מ ה' או"א שיהא עתה עת רצון לפניך ותעלה ותבא ותגיע ותראה ותרצה ותשמע ותפקד ותזכר לפניך כל ברכה וברכה אשר יצאה מפי אהרן כהניך ובניו הכהנים אשר ברכו את עמך ישראל באהבה. ויתעוררו בעת הזאת כל הברכות ושמות הקדושים הכתובים בהם והרמוזים בהם למשוך שפע טובה וברכה והצלחה ופרנסה טובה וכלכלה וחיים ארוכים וטובים ומתוקנים לנו ולבנינו ולכל ישראל אמן יהיו לרצון אמרי פי וכו'. ואח"כ יאמר ג' פסוקים של מי אל כמוך עד מימי קדם ויכפול אותם :

ב **הרואה** חלום ונפשו עגומה יאמר בשעת ברכת כהנים נוסח זה חלמא טבא חזאי חלמא טבא חזאי חלמא טבא חזאי. חלמא טבא חזינא חלמא טבא חזינא חלמא טבא חזינא. חלמא דידי טבא הוא וטבא ליהוי. שבע זמנין יגזרון עליה משמיא דלהוי טבא. טבא הוא וטבא להוי. ויחזור לומר כל נוסח זה שלש פעמים ויכוין להשלים דברים אלו דטבא להוי כשאומרים הכהנים תיבת שלום, כדי שיועיל אמן של הציבור גם לבקשתו זאת :

ג **כתב** בשער הכונות דף מ' ע"א צריך הכהן לישא בכפיו כנגד ראשו ממש למעלה כמ"ש במשנה וצריך ליזהר בזה להגביהם כנגד ראשו ממש. ואחר אשר סיימו ברכת כהנים וגגמר תיקון לאה ונעשו שני מוחין שלה אין צורך להשאיר כפיהם זקופים עוד ולכן מורידין הידים כדרכם למטה ואורות יוצאין דרך האצבעות בסוף אור מעילא לתתא כדרכן תמיד עכ"ל. ובספר נהר שלום לרבינו הרש"ש ז"ל דף כ"ה ע"ב אות ד' הקשו חכמי המערב על מ"ש רבינו ז"ל שצריכין הכהנים להגביה כפות ידיהם למעלה ראש שזה הפך הפוסקים כסברת חכמים דמסכת סוטה פ"ז שאין נושאין כפיהם אלא כנגד כתפותיהם ולא למעלה ראש עכ"ד והרב החסיד מהר"ח ז"ל בתורת חכם דף קנ"ג ע"ב כתב לכאורה נראה שהרב רוצה לתרץ ולתקן בכאן דוגמת תקנה על פיב"ז שהתקין בלולב שבתחילה היה ניטל במקדש ז' ובמדינה יום אחד ובחרבן התקין ריב"ז בימ"ק ניטל ז' זכר למקדש. כן כאן במקדש היו נושאין כפיהם על גבי ראשיהם ובמדינה כנגד כתפותיהם. ועתה אחר החרבן שלא יש מקדש כדי שלא יאבד תיקון חו"ב דלאה תיקן שישאו כפיהם כנגד ראשיהם ממש. ובפרט בדבר שלא יש נדנוד ברכה לבטלה :

אלא שנראה שדעת הרב הוא שזה הסדר שכתב שיגביהו ידיהם כנגד ראשיהם ממש זה שנקרא כנגד כתפותיהם. והכהנים במקדש שהיו מגביהים ידיהם על גבי ראשיהם הוא למעלה מזה המקום שכתב הרב ז"ל בספר הכונות ובעץ חיים שהרי כתב בשער ל"א וכו' הרי שזו קורא אותו כנגד כתפותיהן עכ"ל. והרב שמן ששון ז"ל ח"ג דף נ"ב ע"ב כתב בשם הרב חזון נחום על מס' תמיד ובמקדש ע"ג ראשיהם דלאו אורח ארעא שיהא ראשם של כהנים למעלה ממקום שכינה ששורה על הידים ועוד דאיכא למיחש אתו לאסתכולי על הידים וזה לא יתכן לפיכך היו נושאין על ראשיהם חוץ מכה"ג שאינו מגביה. אבל במדינה כנגד כתפיהן היו עושים וכ"ש אם יגביהו למעלה מראשם ס"ד עכ"ל :

ד' **כתיב** בספר פרי עץ חיים בשם החברים ז"ל וז"ל ולוה לכהנים שהם מלד החסד שיברכו את ישראל וגילה להם את הסוד שצריכין קודם להמשיך הברכה מן א"ס עד אין תכלית ומשם יתברכו ישראל מהאל יתברך. ואמר הכתוב כה תברכו וכו' שהוא מדה עשירית הנקראת אין תכלית ועל ידה נמשכו כל פעולות עוה"ז ובה נעשה כל הנסים והנפלאות שנאמר כה אמר ה' ולוה לכהנים שימשכו ברכה למדת כה וממנה לישראל. וזהו כה תברכו למדת כה תברכו אתם מא"ס עד לאין תכלית. ופירוש תברכ"ו אותיות בכתרו, כלומר מן הכתר צריך להמשיך הברכה. בא וראה בשעה שהכהנים פורשים ידיהם לברך העם אז השכינה שורה על ידיהם ויתמלאו משפע. ויד ימין עולה על יד שמאל. לכן צריך להגביה יד ימין על יד שמאל. ואז כשפרשו ידיהם כל אותם המדרגות כולם מתברכים ממקור כולם שהוא עוה"ב שהוא מקור עליון שכל הפנימים מאירין ממנו. וכל הנרות ממנו מתדלקין ומתמלאין, ואז הוא שעת רצון מסטרא דא"א עכ"ל. ומכאן משמע ע"פ הסוד צריך להגביה יד ימין על יד שמאל ולא יהיו בשוה וכיון שהגביה זע"ז מעט סגי ליה. וכן כתב מרן ז"ל בש"ע סעיף י"ב ומגביהים יד ימנית קצת למעלה ע"ש, רמז לדבר דכתיב וישא אהרן את ידיו, ידו כתיב ועיין מנחת אהרן דף ק"ב ע"ג :

ה' **כהן** שנשא גרושה או חלוצה לא ישא כפיו ואין נוהגין בו קדושה לקרות בתורה ראשון ואפילו גרשה או מתה פסול עד שידור הנאה מנשים שהוא אסור בהם. ואין הפרש בין נשא גרושת עצמו לבין נשא גרושת אחרים, כי בין זה ובין זה יש איסור לאו ובמפורש בכתובות דף כ"ח המגרש את אשתו לא תדור עמו בשכונתו ואם היה כהן לא תדור עמו במבוי ודין זה פסוק להלכה בש"ע אה"ע סי' א"ו וסי' קי"ט עי"ש :

וא"ו **כהן** חלל מדאורייתא כגון שהוא בן גרושה הרי זה מטמא למת אבל אם הוא בן חלוצה שהוא חלל מדרבנן אסור לו להטמא למת. ואין אזהרת טומאה נוהגת אלא בכהנים זכרים אבל בנקבות אינה נוהגת דכתיב בני אהרן ולא בנות אהרן ולכן כהנת מותרת להטמא :

ואע"פ שאם הזכר עודנו קטן והוא מטמא עצמו במת אין הגדולים מצווין להפרישו מ"מ אם זה הקטן הגיע לחנוך צריכין להפרישו וכנז' בש"ע סי' שמ"ג :

ז' **כל** המתים האמורים בפרשה שהכהן מטמא להם מצוה שיטמא להם ואם לא רצה מטמאין אותו בעל כרחו וגם הנשים נמי מצוה שיטמאו למתים הקרובים :

ואלו הן הקרובים שחייב הכהן להטמא להם. אשתו שהיא כשרה לו אבל הפסולה לו לא אונן ולא מטמא לה וכן אם גרשה אינו מטמא לה. וכן אם ארסה בלבד ולא נשאה אינו מטמא לה. וכן מיטמא לאמו אפילו נתחללה דמ"מ אמו היא. וכן מיטמא לבנו ולבתו אפילו הם פסולים דמ"מ בנו ובתו הם. מיהו צריך שיהיו בני קיימא

קיימא כגון דקים ליה שכלו לו חדשיו או שמי אחר הלידה שלשים יום דילא מכלל נפל ואינו מטמא לו דספיקא דאורייתא לחומרא. אבל בנו ובתו שיש לו מן הגויה אינו מטמא להם דבנה ובתה של נכרית מקרו ואין להם יחוס אחריו:

וכן מיטמא לאחיו ולאחותו מאביו ואפילו הם פסולים. אבל אינו מיטמא לאחיו ולאחותו מאמו אע"פ שהוא מתאבל עליהם. וכן אינו מיטמא לאחותו הארוסה אבל אם נתגרשה מן הארוסין מיטמא לה. ואינו מיטמא לאחותו הנשואה ואפילו אם נתגרשה או נתאלמנה כל שנשאת אינו מיטמא לה עוד, וכמפורש בדברי מרן ז"ל בכסף משנה הלכות אבל פרק ב' וכן מפורש בספר מטה יהודה סימן שע"ג, ויה"ר בלע המות לנצח וכל ישראל חיים וקיימים חיים של שלום וכמ"ש ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום:

ח' **כהן** אסור לו להיטמא למת אע"פ שהוא נפל ואפילו לא נתקשרו איבריו בגידין ואם נטמא לוקה וכל נפל שהפילתו אמו אחר ארבעים יום אע"פ שאינו מרוקם צריך הכהן לפרוש מטומאתו, ואע"פ שאינו לוקה בכך חייב לפרוש ממנו אבל פחות מארבעים יום אין בו דין טומאה ואין צריך לפרוש ממנו:

ט' **לא** מבעיא דאסור לכהן ליכנס לתוך חדר שהמת מונח בו אלא גם לחדר או עליה הפתוחים לאותו בית שהמת מונח בו ג"כ אסור ליכנס שם. וכל שיש מזה לזה נקב פתוח שהוא טפח על טפח אסור ליכנס שם, וכן אפילו כמה חדרים פתוחים זה לזה אסור ליכנס בתוך כולם. אבל אם סתם הנקב הפתוח מחדר לחדר מותר ליכנס בחדר שבו הסתימה כי הסתימה חוצצת ואין הטומאה נכנסת שם. ואע"פ שסתמו לפי שעה ואין בדעתו שתשאר שם לעולם אפ"ה חוצצת. מיהו אם סתם בדבר שמקבל טומאה אינו חוצץ בפני הטומאה:

יוד **אפילו** אם היתה הסתימה בסרוג וקליעה שכולה נקבים אם אין בנקבים של הסריגה פותח טפח בשום אחד מהם הרי זה חוצץ ואין נקבי הסריגות מצטרפים לפותח טפח:

ואסור לכהן להתקרב תוך ד' אמות של מת או תוך ד' אמות של קבר. אבל אם יש מחיצות גבוהות עשרה טפחים סביב הקבר או שהקבר מונח בחריץ עמוק עשרה טפחים אין צריך להתרחק ממנו אלא רק ארבעה טפחים וכנז' בש"ע סי' שמ"א:

י"א **מבוי** שיש בו כמה חצרות וברואש המבוי יש שתי מזוזות ומשקוף והמת בחצר אחד מן החצרות שבודאי מוציאין אותו מפתח המבוי, אסור לכהן ליכנס אל המבוי או לצאת ממנו אפילו אם יש בית הכנסת בתוך מבוי ולא יש בית הכנסת אחרת בעיר כי אם בתוך מבוי ורוצה ליכנס להתפלל עם הציבור ולענות קדיש וקדושה וברכו וגם לומר ברכת כהנים אפ"ה אסור להכנס או לצאת דרך אותו הפתח מפני כי טומאה דרכה לצאת משם מתחת המשקוף שהוא מאהיל שם:

בד"א בימי החול או אפילו ביו"ט שקוברין המת בו ביום וסוף הטומאה לצאת דרך אותו הפתח של המבוי, אבל בשבת כיון דאין קוברין אותו בו ביום אלא עד הלילה מותר לכהן ליכנס דרך אותו הפתח ולצאת ממנו ורק אחר חשיכה אסור לכהן לעבור דרך אותו הפתח של המבוי:

י"ב **אע"פ** דנכון להזהר הכהן שלא ילך על קברי גוים עכ"ז בשביל צורך מצוה כגון ללכת לבית הכנסת או לבית המדרש וכיוצא מותר לו לילך אם יש לפני דרכו קברי גוים, ולכן פה עירנו בגדאד יע"א כשהולכים להשתטח על מצבת אדונינו יהושע כה"ג אע"פ שיש באמצע הדרך קברי גוים הולכים הכהנים ביניהם ואין חוששין וכן המנהג פשוט כיון דזה חשיב הליכה של מצוה:

שייך להלכות פורים בפ' תצוה.

א' **מדינות** שקורין המגילה בט"ו בלא ברכה מש"ס ספק מוקפים חומה מימות יהושע אע"פ שאין אומרים על הנסים בעמידה מ"מ אחר שיאמר אלהי נצור קודם שיעקור רגליו יאמר נודה לך ה' אלהינו ואלהי אבותינו על הנסים וכו' בימי מרדכי ואסתר וכו' וכן יעשה בבהמ"ז ביום ט"ו שיאמר אחר סיום ד' הברכות הרחמן נודה לך על הנסים וכו' בימי מרדכי וכו':

ב' **הקורא** את המגילה ושמע קדיש וקדושה וברכו יענה עמהם, אך אם נזדמן לו זה בתוך הפסוק יחזור ויקרא אותו הפסוק שענה בתוכו כדי שלא יתערבבו הדברים של הפסיק בענין אחר של דברי הקדיש וקדושה, ואפי' אם נזדמנה ענייתו בין פסוק לפסוק הנה אם נזדמן שהדברים של שני הפסוקים האלה קשורים זה בזה כגון ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו שהוא קשור עם פסוק ויבא התך צריך לחזור ולקרות פסוק ויבא כדי לחבר עמו פסוק ויגד לו וכן פסוק כל עבדי המלך קשור עם ותאמר אסתר ופסוק כי אם החרש תחרישי קשור עם הקודם ופסוק לך כנוס קשור עם הקודם וכן פסוק אם מצאתי חן קשור עם הקודם:

פרשת כי תשא.

א' **כתב** רבינו ז"ל בשער הכונות דף מ"ב ע"ב וז"ל סוד ענין הודוי שנהגו לומר אחר חזרת ש"ץ התפלה קודם נפילת אפים, דע כי אע"פ שהתודה על חטאיו בשומע תפלה כנז"ל, עכ"ז צריך שיחזור עתה ויתודה על חטאיו ויפרטם בכלל הודוי שמתודים כל הקהל, ואחר הודוי יאמר ויעבור וי"ג מדות ואח"כ יאמר נפילת אפים. וטעם קדימת הודוי אל י"ג מדות יובן מה שנבאר עתה. והוא כי בעת שאתה מתודה הודוי תכה ביד ימינך כפוף כמו אגרוף על לבך שמצד שמאלך הכאה אחר הכאה בנחת בעוד שאתה מתודה בין בשחרית בין במנחה על כל תיבה ותיבה של אשמנו בגדנו וכו' הכאה אחת, והכוון בזה כי הנה נודע שלב האדם נעשה מכח גודל הארת החו"ג והיסודות דאו"א מתגלים למעלה במקום הלב. והחוטא גורם הסתלקות אורות המוחין להעלותם למעלה במקום הסתום והמכוסה ומונע ירידת החסדים ההם אל מקום הלב. והכוון שעתה ע"י הודוי נתקן הענין ונתכפרו עונותיו בסוד ונשא השעיר עליו את כל עונותם. שע"י אמירת הודוי שאומרים הקהל אז המקטרג לוקח חלקו בעת הודוי והולך לו ונפרד ממקום הקדושה:

[**א"ה** צריך להבין דברי רבינו ז"ל שאמר אז המקטרג לוקח חלקו והולך לו ונפרד, מה לקח. ונ"ל בס"ד דאז"ל כשאמר מרע"ה בתפלתו עבור העגל אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו להם אלהי זהב אז השטן וגונדא דיליה שהיו עומדים לקטרג ולדבר דלטורין על ישראל לפני הקב"ה נבדלו והלכו להם באומרם הרי פטרונם הוא מדבר בסרחונם ומקטרג עליהם ולמה אנו צריכין לדבר קטיגוריא בסרחונם ואז שתקו ופרשו ולא דברו כלום, זש"ה לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו שעמד במקום הפורץ זה השטן ואחר שפירשו השטן וגונדא דיליה דבר מרע"ה בסנגוריא שלהם שאמר ועתה אם תשא חטאתם וכו' ע"כ. ועד"ז כתב רבינו ז"ל כאן כשאומרים הקהל וידוי אז המקטרג לוקח חלקו בעת הודוי והולך לו והיינו

והיינו כי חלקו של המקטרג הם דברי קטגוריא ודלטורין וכיון שרואה הקהל שהוא עומד לדבר עליהם קטגוריא הם עצמן מודים בשרחונם ומודים על עונותיהם תשבע נפשו באמירת הוידוי וחושב שנעשית מלאכתו אשר הוא עוסק בה תמיד ועומד תמיד לדבר קטגוריא ודלטורין ודומה לו כאלו כבר לקח פרי עסקו ומלאכתו ומה צריך עתה לעמוד לפני הקב"ה לעסוק במלאכתו ולכך הולך לו ופורש ממקום הקדושה אשר הכין עצמו לדבר שם]:

ועל ידי הכאות האלו אתה גורם (בפועל דמיוני זה) להוריד החסדים אשר למעלה במקום המכוסה למטה במקום הלב שהוא מקום המגולה. ולפי שהיד ימנית היא סוד החמש חסדים בשרשם העליון לכן צריך להכות ביד ימינו על לבו ויכוין לנענע החסדים אשר למעלה ולהורידם למטה במקום הגילוי וכו':

ואחר שירדו שם החסדים במקום החזה אז אומרים ויעבור לעשות זווג לאה עם ישראל בויעבור וי"ג מידות, וזווג שני רחל עם יעקב בנפילת אפים. ולכן מוכרח הוא להקדים הוידוי אל הי"ג מידות לסיבה הנז':

ב' **כתב** עוד בשער הכונות שם וז"ל צריך האדם לומר כל פרטי הוידוי כולם אשמנו בגדנו וכו' אע"פ שיודע האדם בעצמו שאין בו כל הדברים ההם ונראה כמדבר שקר אין חשש בזה ואדרבה הוא מוכרח לומר כך. ובזה תבין טעם נכון למה נתקן הוידוי לשון רבים כי היה צריך לומר אשמתי בגדתי וכו' אך הענין הוא דמלבד מה שנענש האדם על חטאיו גם הוא נענש על חבירו מטעם הערבות כי כל ישראל הם גוף אחד כלול מאיברים רבים, א"כ לזה ראוי לאדם שיתודה בלשון רבים כדי שיתודה גם על חבירו. ולכן אף אם יש עבירות שלא חטא בהם הנה אפשר שחבירו חטא בהם וצריך להתודות בלשון רבים אע"פ שהוא לא עשה אותה עבירה עכ"ל:

ג' **כתב** רבינו ז"ל שם בדף מ"ג ע"ד וז"ל בביאור התיבות די"ג מידות שהם אל רחום וחנון וכו' וגם סדרן ומקומם בדיקנא עלאה דא"א והנה אל הוא מדה א'. רחום מדה ב' וחנון מדה ג'. ארך מדה ד'. אפים מדה ה'. והטעם הוא לפי שארך אפים נזכר בלשון רבים שלא אמר ארך אף והודה בזה על חיבור ב' מידות ביחד. ורב חסד מדה שבית ואמת מדה ז'. נוצר חסד מדה ח'. לאלפים מדה ט'. יען שאפשר להיות נוצר חסד אבל לא לאלפים וא"כ שתי מידות הם. נושא עון מדה יו"ד. ופשע מדה י"א. וחטאה מדה י"ב. ונקה מדה י"ג עכ"ל:

ד' **יזהר** לומר הוידוי על סדר אבג"ד מן א' עד ת"ו ובחמשה אותיות מנצפ"ך יאמר דברים כפולים ובאות פה יאמר פשענו פגמנו באות ברית קודש. ובאות לד"י יאמר צררנו, צערנו אב ואם:

ה' **מ"ש** העוינו והרשענו, הכונה העוינו לאחרים דהיינו שהכשלנו אותם שסייענו אותם לדבר עבירה וגרמנו להם שיעשו עון שהעוינו אותם. ואומרו והרשענו הוא ג"כ לאחרים שהרשענו והצדקנו את הרשע. או הכונה העוינו לאחרים כי הצדקנו את הרשע ועי"כ גרמנו לו מכשול שישאר בחטאו ובשלותו ולא ישוב מדרכו הרעה. ואומרו והרשענו היינו שהרשענו את הצדיק. ומ"ש זדנו הכונה שעברנו על מש"ה כי יזיד איש על רעהו. או הכונה עשינו עון בשוגג שנחשב לנו בתור זדון כגון ששגינו מחסרון ידיעה; דזה השוגג נחשב זדון משום דהיה לנו ללמוד ולא למדנו כנז' בדברי רז"ל. ומ"ש עוינו היינו ר"ל בעונה שהם להאבון ופשענו בעונות שהם שלא להאבון דנחשבים כמו להכעיס:

וא"ו **ויש** לדקדק באות וא"ו של הודוי למה תקנו אנשי כנסת הגדולה באות של שמוש שאומרים והרשענו ולא תקנו שיהיה וא"ו עקרי באותיות המלה כגון לומר ודוי אמרנו בפינו ולא שבנו בכל לבינו. או ועדנו ויעוד של עבירה וכיוצא בזה. ונ"ל בס"ד מפני כי במטבע התפלה בחרו רז"ל לתקן סדר המטבע כפי מה שנהג דוד הע"ה בתהלים אשר יסד אותו ברוה"ק וכמ"ש בגמרא דברכות דף ט' מכדי האי יהיו לרצון אמרי פי משמע לבסוף ומשמע מעיקרא דבעינן למימר מאי טעמא תקינו רבנן לאחר שמנה עשרה ברכות לימא מעיקרא ומשני א"ר יהודה בריה דר"ש בן פזי הואיל ולא אמרו דוד אלא לאחר שמנה עשר פרשיות לפיכך תקינו ליה רבנן לאחר שמונה עשרה ברכות ע"ש. נמצא נהגו כמנהגו של דוד הע"ה בתהלים שאמרו ברוה"ק, ולכן גם בוידוי המתוקן ע"ס אבג"ד תקנו הוידוי של אות וא"ו באות השימוש ולא באות עקרי, יען כי כן נהג דוד הע"ה בכמה מזמורים שהם מתוקנים בסדר אבג"ד שסידר פסוק אות וא"ו בוא"ו השמוש כמ"ש במזמור הללויה אודה בכל לבב, וכן מזמור תהלה לדוד ארוממך אלהי המלך וכן באשרי תמימי דרך כל פסוקיו עשה בוא"ו השימוש, ואפילו פסוק אחד בוא"ו עקרי לא אמר, ועל כן תמצא כל דברי שבח שסידרו אנשי כנה"ג כיוצר וכדומה ג"כ אמרו התיבה של אות וא"ו בוא"ו השמוש ולא בוא"ו עקרי. וכמ"ש במ"ש אל ברוך גדול דעה וכו' וכן אל אדון על כל המעשים וכן מ"ש במוסף תכנת שבת וכו' והטעם כי השוו סדר תקנתם כמנהג של דוד הע"ה כי בודאי כך צריך לתקן ע"פ רוה"ק ועוד וידוי שאני כי אחריו אומרים מזמור של נפ"א שאין בו אות וא"ו כלל ולכך כאן דמוכרח לתקן תיבה באות וא"ו חסר מזה אות וא"ו העקרי והבן היטב:

ז' **בספר** שלמי ציבור דף קמ"ט ע"א כתב בשם הרב ב"ד ז"ל כשאומר ש"ץ ויעבור צריכין הצבור לשתוק ולא יאמרו הם ויעבור אלא החזן אומר ויעבור ה' על פניו ויקרא והקהל מתחילין ה' ה' אל רחום וכו' ע"ש. ואין זה נכון אלא גם הקהל צריכין לומר ויעבור ה' על פניו ויקרא כי התיקון הנעשה למעלה לאו בקריאת י"ג מידות בלבד אלא נעשה ג"כ על ידי קריאת פסוק זה, וכמפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל שאמר להדיא בסוד הענין בקריאת ויעבור וי"ג מידות ולא אמר בי"ג מידות בלבד, ועל כן מנהג עירנו בגדאד יע"א הוא מנהג יפה שהקהל אומרים ויעבור ה' על פניו ויקרא אך מקדימים לומר זה קודם הש"ץ ושותקים וממתינים להש"ץ והוא אומר בקו"ר ויעבור ה' על פניו ויקרא ורו' הקהל קוראים כולם כאחד ה' ה' אל רחום וחנון:

ח' **הנה** נודע כי אמירת י"ג מידות דאל רחום וחנון וכו' בלא טעמים צריכה להיות בעשרה כשאר דבר קדושה דבעי עשרה. אמנם יזדמן שאחד מן הציבור קרא הוידוי עם הציבור ולהיות שהש"ץ היא קל המריך אמר ויעבור וי"ג מידות כולם, וזה היחיד עודנו לא גמר הוידוי באופן שהוא צריך לומר ויעבור וי"ג מידות כולם אחר שגמרו החזן והצבור, הנה זה צריך לומר הי"ג מידות בטעמים אע"ג שהוא התחיל לומר הוידוי עם הצבור ביחד אין לסמוך על התחלה זו לומר הי"ג מידות אחר שגמרו אותם החזן והצבור. וראיה לזה נ"ל בס"ד ממ"ש בירושלמי דמגילה פ"ד. הניא אין פורסין על שמע פחות מעשרה. התחילו בעשרה והלכו להם מקצתם גומר. אין עוברין לפני התיבה פחות מעשרה וכו'. אין נושאין כפיהם פחות מעשרה וכו' אין קורין בתורה פחות מעשרה אין מפטירין בנביא פחות מעשרה. אם התחילו בעשרה והלכו להם מקצתם גומר ע"ש. וכל הלכות אלו פסק אותם בש"ע סי' נ"ה ע"ש. ומשמע מכל זה דלא די התחלה לגמור בלא עשרה אלא דוקא שילאו מקצתם דנשאר

דנשאר ששה. וכמ"ש הגאון מש"ז ז"ל דמסתמא לא בעינן רובא דמנכר כי אם ששה נמי שפיר דמי. ולכן בנ"ד דבעינן עשרה בי"ג מידות וכבר גמרו אותם החזן והציבור אין היחיד הזה יוכל לאומרם לבדו על סמך ההתחלה שהתחיל לומר הודוי עם הצבור אע"ג די"ג מידות הם גמר וסיום של הוידוי ועל כן זה היחיד צריך לאומרם בטעמים כדין יחיד המתפלל לבדו :

ט' **כתב** רבינו ז"ל בשער הכונות דף מ"ט ע"ב וז"ל. הנה בתחלת ביאור תפלת השחר נתבאר כי כמו שארבע עולמות אבי"ע עולים למעלה בסדר המדרגות מהתחלת קרבנות של שחר עד תפלת י"ח כמו כן אחר תפלת י"ח חוזרין הארבע עולמות אבי"ע לירד במקומם בסדר המדרגות זא"ז. אמנם בעת עלייתם עולים ממטה למעלה שבתחלה עולה העשיה. ואח"כ היצירה ואח"כ הבריאה. אבל עתה בעת ירידתם הוא להפך. כי בתחילה יורדת הבריאה ואח"כ היצירה ואח"כ העשיה. ואז נמצא שחזרו כל העולמות למקומם הראשון וזהו מה שנתבאר לעיל :

אבל צריך שתדע שאין העולמות יורדין אלא עד שאומרים עלינו לשבח. והענין הוא כך כי הנה נת"ל שכל הד' עולמות עלו ונכללו למעלה בעולם האצילות וסיבת עלייתם היא כדי לקחת כל עולם ועולם השפע הראוי ליתן לו ואז אחר העשות הזווג העליון שבעולם האצילות בעת נפילת אפים אז יורד השפע משם לכל העולמות כפי הראוי להם. ובתחלה יורד השפע אל עולם הבריאה ונוטל חלקו הראוי לו. ואח"כ יורד אל היצירה ונוטל חלקו ומשם יורד אל העשיה ונוטלת חלקה הראוי לה מן השפע ההוא. אבל עדיין שלשה עולמות בי"ע הם למעלה בעולם האצילות במקום שעלו בתחלה. ובהיותם עומדים שם באצילות . הם עומדים זלמ"ז וזה מלבים לזה וזה לזה חולה לו כנודע וזכור ענין זה ובהיותם שם לוקחים שפע הראוי להם כפי סדר מדרגתם כנז"ל. ואחר עלינו לשבח אז יורדין ג' עולמות למקומם עם השפע הראוי להם שקבלוהו כבר בהיותם באצילות עכ"ל :

יו"ד **כתב** רבינו ז"ל בשער הכונות דף מ"ט ע"ג הטעם שתקנו לומר שני פסוקים של אשרי יושבי ביתך ושל אשרי העם שככה לו אע"פ שאינם מכלל המזמור של תהלה לדוד ארוממך אלהי וכו' מפני כי הנה כתיב שארה כסותה ועונתה לא יגרע ובנפילת אפים הורדנו בחינת העונה ועתה באשרי אנו מורידין לה מלמעלה בחינת שארה שהם המזונות וזה נרמז במלת אשרי שהוא אותיות שארה. והוזכרו ג"פ אשרי והם אשרי העם שככה לו אשרי העם שה' אלקיו אשרי יושבי ביתך, וזהו הטעם שתקנו לומר ב' פסוקים אלו אע"פ שאינן מכלל מזמור תהלה לדוד ארוממך וכו' לרמוז שלשה אשרי כנגד המזונות של שלשה עולמות. ובמזמור אשרי שאחר ברוך שאמר נתבאר שם כונת פסוק פותח את ידיך עכ"ל :

י"א **כתב** רבינו ז"ל שם בדף מ"ט ע"ג וז"ל סוד קדושת ובא לציון הוא בחינת קדושה נמשכת מלמעלה מן האצילות וקראוה בזוהר פרשת תרומה בשם תוספת קדושה שהיא בחינת קדושה הניתנה עתה אל הבריאה והיא כדוגמת הקדושה שבעולם האצילות וכדוגמתה יולדת עתה בעולם הבריאה ואמנם הקדושה הזו נתקנת בשתי לשונות לשון הקודש ותרגום. הטעם הוא כי צריך להמשיך השפע והאורות הנז' אל עולם הבריאה בבחינת פנים ובבחינת אחור, ולכן נאמר בלשון הקודש כנגד בחינת הפנים ובלשון תרגום כנגד בחינת האחוריים כמבואר אצלינו בענין קריאת התורה שמו"ת כי לשון התרגום הוא האחוריים :

והנה ראיתי מן המדקדקים שאין לומר מלות התרגום בקול רם אלא בלחש ויש שאין חוששין ואומרים כל התרגום בקול רם עם שאר הקדושה בלשון הקודש. ומנהג מורי ז"ל היה לאומרם בקול רם ולא היה חושש למדקדקים לאומרם בלחש עכ"ל :

י"ב **עוד** כתב רבינו ז"ל שם באומרו ברוך אלהינו שבראנו לכבודו וכו' צריך לכוין בכונה גמורה כי הנה עתה אנו בעולם הבריאה אשר משם נמשכה התורה שניתנה לנו וכנז' בזוהר בראשית וז"ל ואית אורייתא דאצילות ואית אורייתא דבריאה וכו' גם מן הבריאה נמשכו נשמות ישראל בסוד מ"ש רז"ל כל הנשמות חצובות מכסא הכבוד כי משם החלק הנקרא נשמה. וזה נרמז באומרו ברוך אלהינו שבראנו לכבודו שה"ס עולם הבריאה והבדילנו מן התועים בסוד מה שברא נשמתינו מן הטוב שבעולם הבריאה והבדילנו ע"כ מן התועים. ונתן לנו תורת אמת היא התורה שנתנה לנו מעולם הבריאה: ולכן בכאן אנו מתפללים שיפתח לבנו בתורתו אשר מן הבריאה וצריך לכוין זה בכונה גמורה עכ"ל :

י"ג **באשרי** יושבי ביתך שאומרים בכל יום קודם ובא לציון גואל יש מנהג ברור וידוע פה עירנו בגדאד יע"א לומר קודם פסוק אשרי פסוק ה' הושיעה המלך יעננו ביום קראנו ואחריו אשרי וכו' אמנם בכל המחזורים הנדפסים בכמה דפוסים לא נזכר פסוק זה כאן וגם מדברי הפוסקים ז"ל נראה דאין להם מנהג לומר פסוק זה קודם אשרי ומי יודע הטעם למנהג, וכלל ידוע אומרים מנהג ישראל תורה הוא על כן לא בטלנו מנהג זה אלא כולנו מחזיקים במנהג זה מאבותינו ואבות אבותינו ואין רשות לשום אדם לבטלו כיון דאין כאן חשש של הפסק במקום שאין ראוי להפסיק :

י"ד **בבית** האבל אין אומרים פסוק ואני זאת בריתי וכו' מטעם הידוע, אבל פסוק ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב נאם ה' צריך לאומרו . שיש בו כונה וסוד כידוע, ועכ"ז הציבור והחזן מדלגים פסוק זה ג"כ ומתחיל החזן בקו"ר ואתה קדוש וכו' והטעם מפני שאם יאמרו פסוק ובא לציון גואל חוששין שמא מחמת הרגל שלהם ישנו ויאמרו גם פסוקים הבאים אחריו, ונראה דירא שמים יזדרז לומר פסיק זה של ובא לציון גואל בלחש ואין מחסור ליראיו :

ט"ו **קדושה** זו של ובא לציון גואל קורין אותה חז"ל בשם קדושה דסדרא, ובשה"ק בן איש חי אות ע"ז בפרשה זו כ' טעם למה קורין אותה בשם קדושה דסדרא ע"ש. ואח"ז בא לידי ספר הנקרא בשם כנסת הגדולה ח"ב בסדרי נביאים וכתובים וכ' טעם שנקראת קדושה זו בשם קדושה דסדרא כבר ראיתי באמרי מועדי אל שהיה המנהג בבתי ראשי הישיבות שבבבל ללמוד בכל יום אחר התפלה שיעור ידוע במקרא והשיעור ההוא היה נקרא סידרא ר"ל סדר קריאה של היום כמו שנקראת הפרשה המיועדת לקריאה בשבת בשם סדר, כמו שנקראו הפרשיות הנקראות בבית הכנסת לבני מערבא בשם סדרים, וכמו שנקראת הפרשה המיועדת לקריאה ביום הכפורים בשם סדר כמ"ש בגמרא דיומא דף ס"ו וקורא בסדר היום ולפיכך הקדושה שהיו נוהגים לומר אחר השלמת הקריאה בסידרא נקראה קדושה דסידרא. גם קריאת הפרשה במקרא לפי סדר היום נקראה בשביל זה פסיק סדרא וכו' עכ"ל ע"ש. אמנם נראה עיקר הטעם שכתבתי אנא עבדא בשה"ק בן איש חי כנז"ל :

ט"ז **השיר** שהיו אומרים על הדוכן ביום אחד בשבת הוא מזמור לה' הארץ ומלואה כי זה המזמור מסוגל לפרנסה, ולכן בכל קהילות ישראל אומרים זה המזמור בראש השנה ויוה"כ אחר ערבית ואחר

ואחר מוסף ואומרים אחריו בקשה על הפרנסה לכך יכוין בו היטב ולכן אומרים אותו בכל יום ראשון שבשבוע כי האדם בטל ממלאכתו ומן מו"מ שלו ביום שבת ויצא לפעלו ביום ראשון ויכוין שאו שערים ראשיכם שערים עולה מספר כתר :

י"ז **ביום** תחנה אומרים תפלה לדוד קודם בית יעקב כי מזמור זה תקנו דוד הע"ה לאומרו ביום צרה כמו מזמור יענך ה' ביום צרה ולכן אמר במזמור זה ביום צרתי אקראך וסיים עזרתני ונחמתני :

ובספר מנחת אהרן כלל י"ז דף קע"ח ע"ז כתב בשם סדר היום תפלה לדוד הוא מזמור מיוחד להתחנן בו שישמע הוא יתברך תפלתינו. ולכן תקנו אותו אחר התפלה וצריך ליזהר בו ולא יקל מלאומרו ואדרבה ראוי הוא לקרא מלה במלה ולהתחנן וכו' ומפני שקריאתו מראה צער ושברון לב לזה תקנו שלא לאמרו בזמן שמחה דכתיב ביום צרתי וכו' ומתחילין בית יעקב וכו' והוא ג"כ מענין שיקבל תפלתינו ויאמר שיר המעלות וכו' להורות שכבר קבל תפלותינו כמה פעמים והושיענו מיד אויבינו וצרינו ולא נתננו טרף לשיניהם שאין אנחנו כפויים בטובת יוצרינו עכ"ל. וכתב הרב המחבר שם א"כ מוכרח ליזהר בתכלית הכונה במזמור זה של תפלה לדוד ובימים שאין אומרים בהם תחנונים מתחילין מבית יעקב עכ"ל :

וכתב שם מספר כונות כ"י ע"ש מהרח"ו ז"ל שם הזהרני מורי זלה"ה במזמור תפלה לדוד שאומר אותו בכונה גמורה וכו' וכ"כ בע"ח :

י"ח **אח"כ** יאמר השיר שהיו הלוים אומרים על הדוכן לעורר הארת הארלות של הנשמה יתירה של שבת המאירה עלינו בכל יום מהארתה וכנז' שם ועיין משנת חסידים. ויקיים בכל יום מ"ע של זכור את יום השבת לקדשו והוא במה שאומר היום יום אחד בשבת קודש וכן היום שני בשבת קודש וכן עזה"ד וביום ראשון כשאומר היום יום אחד בשבת קודש יכוין להשאיר בו חלק נשמה מן הארת נשמה יתירה שבאה ביום שבת שעבר, וביום שני יכוין להשאיר בו חלק הרוח וביום שלישי יכוין להשאיר בו חלק הנפש וביום רביעי יכוין להכין עצמו לקבל מחלק הנפש של נשמה יתירה שתבא לו מיום שבת הבא, וביום חמישי לקבל חלק הרוח וביום ששי חלק הנשמה והוא כאשר נתבאר בלימוד חק לישראל בכל ימי השבוע :

י"ט **כשאומר** בכל יום תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום וכו' כשיזכיר שם אליהו יאמר אליהו זכור לטוב וכך אני נוהג כמש"ה זכר צדיק לברכה :

כ **כתב** רבינו ז"ל בשער הכוונות דף נון ע"א וז"ל נבאר עתה כונת עלינו לשבח וכו' הנה השבח הזה צריך לאומרו אחר כל תפלה משלשה תפילות ולא כאותם שנוהגים לאומרו בשחרית בלבד והנה הוא שבח גדול מאד מאד וכמו שתראה עניינו בביאורי שנבאר עתה בע"ה. וכן כתוב בתשובת שאלה לגאון רבינו האיי ורבינו שרירא גאון ז"ל ושם האריך בסיפור שבחו במאד מאד ושם הביא ג"כ תשובת הרב רבינו גרשום מאור הגולה והרי"ף ז"ל :

ועתה נבאר בחינת השבח הזה כי הנה נת"ל באשרי כי אחר שנעשה הזווג בנ"א עומדים ג' עולמות בי"ע בעולם האצילות ומקבלים כל או"א שפע חלקו הראוי לו בסדר המדרגות זה אחר זה. ועתה אנו צריכין ששלשה עולמות האלו יחזרו לירד במקומם הראשון כדי שכל עולם ועולם מהם יחלק טרף ומזון לבני ביתו המקוים לו כד"א הכפירים שואגים לטרף וכו' מן השפע אשר קבלו הם עד עתה ואמנם אנו יראים פן בירידתם יתאחזו בהם הקליפות שם ויקחו מן השפע ההוא. לכן אנחנו אומרים השבח הזה של עלינו לשבח שע"י השבח מתבטלים החיצונים ואינם יכולים להתאחז בקדושה:

והענין הוא כמה שנודע אצלינו בסוד החשמל בענין נטילת המנעלים בברכת שעשה לי כל צרכי כי הקל' יפות נתונות בין אור פנימי לאור המקיף ופניהם אל אור הפנימי ואחוריהם נגד אור המקיף לפי שאורו עצום ורב ומסמא עיניהם ואינם יכולים ליהנות ממנו. ונמצא שאור המקיף הוא המבטל התאחזות הקליפות בקדושה. ועתה בעלינו לשבח יורד בחינת אור המקיף לכל שלשה עולמות ולכן החיצונים מתבטלים בשבח הזה:

ונמצא כי שני כוונות וסיבות יש בשבח זה של עלינו לשבח ושניהם תלוים זה בזה הא' הוא כי אחר אשר עתה קבלו ג' עולמות בי"ע בחי' אור פנימי שלהם הנה עתה הם מקבלים אור המקיף שלהם. ולפי שאו"מ יותר גדול ומעולה מן האור הפנימי כנודע לכן בא עתה באחרונה בעלינו לשבח. וזה הכוונה צריך לכוין בתחלה. ואח"כ יכוין כונה אחרת נקשרת עם הראשונה והוא שיכוין שע"י ירידת אור המקיף בשלשה עולמות יתבטל אחיזת הקליפות אשר בשלשה עולמות. ולכן היא מוכרח לומר שבח זה אחר כל תפלה מן ג' תפילות שבכל יום :

אמנם צריך עוד כונה אחת שלישית קודמת אל השתים הנז' והוא כי בתחלה אנו צריכין לספר בשבחו יתברך ובגנות הקליפות. ועי"כ יהיה נחלש כח הקליפות ונכנעים. ואח"כ צריך לכוין שלשה כונות הנז'. והוא כי אחר סיפור השבח הזה ירד או"מ של ג' עולמות בי"ע. וגם עי"כ מתבטלת אחיזת החיצונים ואחר גמר ג' כונות אלו אז יורדין ג' עולמות בי"ע למקומם הראשון אחר סיפור שבח עלינו לשבח. ונותנים טרף לביתם וחוק לנערותיהם והם יורדים מעצמן שלא על ידינו כנז' לעיל בסוד קדיש בתרא גבי קדיש הודו :

וביאור כל ארבע בחינות אלו יתבאר עתה בע"ה הנה מן עלינו לשבח עד והנחנו משתחוים צריך לכוין כונה ראשונה. והיא לתת שבח וגדולה להשי"ת בכל ארבע עולמות אבי"ע דקדושה וליחדם יחד כדי שעי"כ יתגרשו מהם הקליפות. כי ע"י סיפור שבחו יתברך. וגנות הקליפות נכנעים והולכים להם כנז' בזוהר בפרשת בא בענין מצוה לספר ביציאת מצרים. ואח"כ מן אנחנו משתחוים ואילך יורד אור המקיף בכל העולמות ואז מתגרשים הקליפות. והרי אלו שני כונות ביחד. ואחר גמר עלינו לשבח יורדים כל העולמות למקומם הראשון כנז' כי כבר אינם יראים עתה מן הקליפות שכבר נתבטלו :

והנה באמרנו ד' בחינות אלו דרך כלל ועתה נבאר דרך פרט. עלינו לשבח לאדון הכל הוא סיפור שבח לעולם האצילות הנקרא אדון הכל לפי שכל שאר העולמות נבראו ממנו והוא הממציאם והם ברואיו ומעשה ידיו ועבדיו והוא אדון לכולם כנודע שהאצילות נקרא אלהות אבל הבריאה נקרא כסא הכבוד שלו ומכל שכן היצירה והעשיה. ומ"ש לתת גדולה ליוצר בראשית הוא עולם הבריאה ולפי שממנו נוצר עולם היצירה נקרא יוצר בראשית כי הוא יצר את עולם היצירה. ומ"ש שלא עשנו כגויי הארצות הוא כנגד עולם היצירה שעשה את עולם העשיה, ולכן נזכר בו לשון עשיה באומרו ולא עשנו. ומ"ש ולא שמנו כמשפחות האדמה הוא כנגד עולם העשיה בעצמו :

והנה בעולם הבריאה זכרנו שבח עולם הבריאה ולא סיפרנו בגנות הקליפות לפי שהבריאה היא כנגד הבינה ואין הקליפות אשר שם נאחזות בקדושה אשר שם כנודע אצלינו. ומכ"ש בעולם האצילות. אבל בזכרנו היצירה ועשיה

ועשיה שיפרנו בגנות הקליפות כמ"ש שלא שמנו וכו' ולא עשנו וכו'. לפי שהקליפות אשר ביצירה ועשיה בסוד עץ הדעת טו"ר כמבואר אצלינו. ואחר שזכרנו שבח ד' עולמות ואפילו שבח יצירה ועשיה שלא נדמו אל הקליפות הנקראים גויי הארצות ומשפחות האדמה. אז אנחנו מזכירין בביאור גנות הקליפות מה ענינם לפי שהקליפות עומדין בסיום עולם העשיה כנודע; וזהו מה שאנו אומרים שלא שם חלקנו כהם וכו' שהם משתחוים להבל וריק וכו':

ואחר שהזכרנו שבחו יתב'. ואח"כ זכרנו גנות הקליפות אז הקליפות נכנעים ונחלשים מאד כנז"ל. ואז אנו כורעים בכריעה ואומרים ואנו משתחוים לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה וכו' ואז יורד או"מ לכל העולמות ועי"כ מתבטלים החיצונים ואינם יכולים להתאחז. וזהו הטעם הכריעה הזו לכוין להוריד או"מ דרך ירידה בכל העולמות מלמעלה למטה עד העשיה כולה וכו' עכ"ל:

כ"א **הנה** מלשון רבינו ז"ל הנז"ל שכתב ואז אנו כורעים בכריעה ואומרים ואנו משתחוים לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה אז יורד אור מקיף אל כל העולמות וכו'. משמע מזה כי הכריעה היא חיוב כי הוא פועל דמיוני להורדת אור מקיף אל כל העולמות, ולכאורה נראה דסגי בכריעת הראש בלבד, מיהו נ"ל דבעי כריעת הגוף עם הראש ביחד כדי שתהיה כריעה זו פועל דמיוני לירידת או"מ לכל העולמות, ובכריעת הראש בלבד מורה על עולם הבריאה בלבד אבל בכריעה של הגוף ג"כ יהיה דמיון לירידת או"מ גם בעולם היצירה והעשיה כי היצירה היא התחלת בחינת גופא וכנז' בפתיחת אליהו זכור לטוב על כן יכרע גם הגוף. אמנם הכריעה לא יחלקנה לשתים לעשותה שתי כריעות שהוא בתחלה כריעת הראש תחלה ואח"כ כריעת הגוף כדרך שעושין שתי כריעות בעמידה בברכת אבות והשאר אלא יכרע הראש והגוף ביחד בכריעה אחת.

כ"ב **אע"ג** דכריעה זו שייכה רק להמתפלל בעצמו עכ"ז גם מי שכבר התפלל ונכנס לבית הכנסת וראה ציבור מתפללין לעצמן ואומרים עלינו לשבח ואנחנו משתחוים יעמוד ויכרע גם הוא עמהם כדי שלא יהיה נראה לעיני הרואין שהוא כופר בדברים אלו שמודים בהם הציבור:

כ"ג **הא** שתקנו לומר כאן לשון השתחויה ואין עושים אלא כריעה בעלמא ובגמרא אמרינן כל השתחויה היא פשוט ידים ורגלים ולא עבדי הכי כאן. נ"ל בס"ד כי לשון השתחויה יש בו משמעות הודאה וכאשר נמצא כתוב בשמואל ב' סי' ט"ז ויאמר ציבא השתחויתי אמצא חן בעיניך אדוני המלך, ותרגם התרגום ואמר ציבא מודינא אשכח רחמין בעינך רבוני מלכא, ולכן בכריעה זו נקטו לשון השתחויה כדי לכלול בזה משמעות הודאה כלומר אנחנו מודים לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, וכמו שאומרים בתפילת העמידה מודים אנחנו לך וטופים בזה הברכה וכריעה שהוא פועל דמיוני להשתחויה, על כן האדם יכוין כאן באומרו ואני משתחוים שהוא כלומר מודים וכן הוא בנחמיה סי' ט' ורביעית היום מתודים ומשתחוים לה' אלהיהם שהוא ר"ל מודים כנז' באחרונים:

כ"ד **יזהר** להפסיק בין לא לא יושיע ובין ואנחנו משתחוים שלא להורות וא"ו העיטוף בוא"ו של ואנחנו:

כה **יש** נוהגין לומר אחר עלינו לשבח פסוקים אלו ויאמר לה אלקנה אישה חנה למה תבכי ולמה לא תאכלי ולמה ירע לבבך הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים (שמואל א' א'): **כה** אמר ה' מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה כי יש שכר לפעלתך נאם ה' ושבו מארץ אויב: ויש תקוה לאחריתך נאם ה' ושבו בנים לגבולם: (ירמיה ל"א)

ויש מוסיפין לומר פסוק זה ג"כ ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ושמרת כל חקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך (שמות ט"ו כ"ו)

כ"ו **כתב** רבינו מהרח"ו ז"ל בשער הכונות דף כ"א ע"ד אחר שיאמר עלינו לשבח וכו' ועל כן נקוה לך וכו', יסיר התש"ר מעומד ויתנהו בכיס ואח"כ ישב ויסיר תש"י מיושב כמו שהוא בעת הנחה ויתנהו בכיס ואח"כ יסיר הטלית. ולפעמים בימי החום, אחר שהיה מורי ז"ל מסיר תש"ר מעל ראשו היה מעביר הטלית מעל ראשו ומורידו על כתיפיו ואח"כ מסיר תש"י ואח"כ מסיר הטלית לגמרי עכ"ל:

כ"ז **כמו** שצריך להזהר בכניסתו לבית הכנסת לומר שלשה פסוקים של שלשה אבות הקדושים אברהם יצחק ויעקב שהם פסוק ה' צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה, ופסוק ה' צבאות אשרי אדם בוטח בך ופסוק ה' הושיעה המלך יעננו ביום קראינו, כן יזהר ביציאתו לומר ג"פ אלו של שלשה אבות אשר מפיהם אנחנו חיים:

פרשת ויקהל.

א **רבים** חקרו ודרשו בתפלת המנחה אמאי קרו לה בשם מנחה. ובספר פתח הדביר סי' רל"ב הביא טעמו של הרמב"ן ז"ל בפסוק בין הערבים דכתב מנחה מלשון מנוחת השמש והשקט אורו הגדול כתרגומו למנח יומא, והן מנחה גדולה וקטנה שהזכירו חז"ל וכ"כ הרמ"ע מפאנו ז"ל סי' כ"ב דמנחה היא מלה נגזרת מדכתיב לרוח היום ומתרגמינן למנח יומא, וזה שהשמש נוטה באותה שעה ללכת למנוחתו להשתחוות לקונו במערב ע"כ. נמצא למדנו מדבריהם דקריאת שם מנחה נקרא על שם השעה שנתקנה בו תפלה זו, וזה עצמו כונת הרמב"ם שנתן טעם על שם מנחה שנקרא כך מפני היות התלת זמנה בעת הסיא. כלומר שבעת היא השמש נוטה ללך מערב ללכת למנוחתו שהוא ג"כ מנוחת השמש והשקט אורו. דהגם דלשמש גופיה אין לו מנוחה והשקט לא יוכל כי גם בלילה סובב הולך כבר כתב הרב לחם שמים ז"ל דהשקט אורו שכתב הרמב"ן היינו בבחינת הבריות המקבלים שפעת אורו כי בנטותו למערב שאז חומו ממוזג נדמה להם כאלו הוא נח ושקט וכו' ע"ש:

ועוד כ' שם הרב פתה"ד טעם אחר על קריאת שם מנחה בשם הגאון השל"ה ז"ל שכתב בפרשת וירא וז"ל והנה כאן בשעודה היה עולה בלא מנחה כי לחם לא הביא. וכן ביצחק מנח הקטרוג שנולד לא מצינו שהיה שם מנחה רק שה לעולה. ומצאתי שלכך נקרא תפלת המנחה בשם מנחה יותר משאר תפילות דהלא כל שאר תפלות הם מנחה לה'. אלא שאמר יצחק יש כאן עולה (הוא האיל) בלא מנחת סולת לכך עמד ותיקן תפלה שתהיה במקום מנחה ועל כן נקראת התפלה של בין הערבים שתיקן יצחק בשם מנחה שהיא במקום מנחת הסולת. ורמז לדבר ונפש כי תקריב קרבן מנחה היינו יצחק שמסר נפשו בעקידה עכ"ל:

וכתוב עוד שם בדף ק"י ע"א בלקוטי רבינו בצלאל ז"ל כ"י והביאו הרב הגדול בפתח עינים בפסחים וז"ל נ"ל דלכך נקראת מנחה לפי דבמנחה כתיב ונפש

ונפש כי תקריב קרבן מנחה דמעלין עליו כאלו הקריב נפשו וכן יצחק שתיקן מנחה נחשב לו כאלו אפרו צבור ע״ג המזבח ע״כ:

ובסה״ק בן איש חי בפרשה זו הבאתי טעם של רבינו האר״י ז״ל בשער הכונות שנקראת תפלה זו בשם מנחה כי בעת זו מתעוררים ק״ג עולמות שהם בגי׳ מנחה שהם דין מסטרא דשמאלא ששם יצחק והם מתעוררים אחר חצי היום ולכן התפלה שתיקן יצחק אע״ה בעת זו נקראת בשם מנחה שהיא מספר ק״ג:

ב׳ **הרב** בעל בית יהודה דן מעצמו טעם להכריח אנשי ישראל לומר פרשת העקדה במנחה ג״כ ויש בה צורך יותר מזמן תפלת שחרית ויש חולקים עליו בזה וטעמא דידהו מסתבר טפי יען כי אמירת פרשת העקדה היא לעקוד ולכפות כוחות הדינין וזה יבא נכון בבוקר ששולט בו החסד, אבל במנחה שהוא זמן שליטת הדינין אין ראוי להלחם בם בעת ההיא ולא להתגרות בם:

ג׳ **הטעם** כי שיר היום שהיו הלוים אומרים על הדוכן יאמרו אותו בבוקר דוקא ואין אומרים אותו במנחה אלא אומרים במקומו מזמור אלהים יחננו ויברכנו ורק ביום ערב שבת נאמר שיר היום שהוא מזמור גאות לבש במנחה ג״כ, נראה ברור מפני כי שיר היום הוא חרב פיפיות לזמר בו עריצים ומקטרגים וזה יוכל לעשות בבוקר ששולט וגובר בו החסד דרגא דאברהם אבל במנחה שהוא זמן הגבורה הדינין אין להתגרות בזה משא״כ בערב שבת מכח קדושת שבת לא נחוש לכך כי קדושת שבת מסייעת אותנו וכמ״ש הרב מהרש״ך ז״ל בטעם רחיצת ידים ורגלים בערב שבת ועיין פתח הדביר סי׳ רל״ד אות ה׳ דף קכ״ג ע״ש:

ד׳ **קודם** העמידה של מנחה יאמרו אשרי והוא אחד מן השלשה אשרי שאמר ר״א כל האומר תהלה לדוד ג״פ בכל יום מובטח לו שהוא בן עוה״ב ועל כן אומרים אחריו פסוק ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם כלומר שנזכה לאומרו לשבח זה. גם לעוה״ב וצריך ג״כ לכוין בפסוק פותח את ידיך שהוא העיקר אשר בעבורו תיקנו לומר מזמור זה, יען כי בפסוק זה מזכיר שבח של הקב״ה שמשגיח על בריותיו השגחה פרטית ומפרנס ומשביע לכל חי רצון והזכרה ראויה להיות ביום בשחרית קודם שילך אדם לפעלו ולמשא ומתן שלו ובמנחה בין הערבים אחר שעסק בעסקו וגמלא בזה הוא מודה כי הקב״ה הוא הנותן לו כח לעשות חיל ועל ידי השגחתו יתברך הוא עוסק ולפיכך צריך לכוין מאד בכל המזמור הזה ויותר ויותר בפסוק זה של פותח, ואם לא כיון בפסוק זה צריך לחזור ולאומרו וכמ״ש באשרי דשחרית אמנם יש טעם הכרחי בכונה של המזונות בפסוק זה בזמן תפלת המנחה שתיקן יצחק אע״ה שאחוז בגבורה ויונק מן הבינה שמשם המזונות בסוד השלך על ה׳ יהבך והוא יכלכלך כי שם ס״ג הוא בבינה ומלוי שם ס״ג הוא מספר יהבך:

ה׳ **יש** אומרים דקריאת פרשת התמיד והקטורת קודם תפלת המנחה הוא מן המנהג וכיון שהוא מנהג אם השעה דחוקה אין צריך לאומרם אלא יאמר אשרי בלבד:

וא״ו **אם** לא היו עשרה בבית הכנסת אע״פ שהתחילו לומר פרשת התמיד והקטורת ועדיין לא באו העשרה כולם צריך להמתין עד שיהיו עשרה ואז יאמרו אשרי כדי שיאמרו קדיש על מזמור זה, לפיכך צריכין להזהר שלא יתחילו לומר אשרי במנחה אלא עד שיהיו שם עשרה:

וכתב הרב מג״א ז״ל דאם אמרו אשרי בלא מנין, ואח״כ באו ונשלם המנין יאמרו מזמור אחר כדי לומר עליו קדיש ואע״ג דהרב ט״ז חולק בזה הסכימו הגאונים בספר מגן גבורים כסברת הרב מג״א ז״ל דאין לומר קדיש על מה שקדם כל שלא אמר מזמור קודם הקדיש בעשרה:

ז׳ **אמרו** חז״ל אין נשיאות כפים אלא בשחרית ומוסף ובנעילה ביום שיש בו נעילה כמו ביוה״כ ובמעמדות אבל לא במנחה משום דשכיחא שכרות באותה שעה וחששו שמא יהיה הכהן שיכור וגזרו מנחה של תענית אטו מנחה של שאר הימים וה״מ בתענית שיש בו נעילה כמו ביוה״כ ותענית צבור שהמנחה היא בעוד היום גדול ואתי לאחלופי במנחה דשאר יומי, אבל תענית שאין בו נעילה כגון ט׳ באב וי״ז בתמוז הואיל ותפלת המנחה שלהם היא סמוכה לשקיעת החמה הרי היא דומה לשאר תפילות נעילה ואינם מתחלפות במנחה של שאר ימים הלכך יש בהם נשיאות כפים וכנז׳ בלבוש ז״ל סי׳ קכ״ט:

ובסה״ק רב פעלים ח״ד (שעדיין לא נדפס) הבאתי שאלה ששאלו ממני חכמי המדרש הי״ו בענין נשיאות כפים במנחה בתענית צבור איך חדשים מקרוב באו פה עירנו בגדאד יע״א להתפלל מנחה מפלג המנחה ולמעלה ועושין כ״כ. ומדברי מרן ז״ל מוכח דאין לעשות כ״כ אלא דוקא אם מתפללין אותה סמוך לשקיעת החמה וכו׳. והנה בתשובתי שם הארכתי קצת בד״ז. והעלתי בס״ד דאם עושים הנשיאות כפים ארבעים דקים קודם קריאת המגרב פה עירנו יע״א לית לן בה. ובזה יש להתיר לכתחלה. מיהו אם עושים ג״כ קודם ארבעים דקים הנז׳ כיון שהם מתפללים מנחה בעת פלג המנחה שהוא זמן ערבית לרבי יהודה אע״ג דבזה תהיה ג״כ קודם ארבעים דקים אין למחות בידם יען דפה עירנו נוהגים להתפלל כל יום ויום אחר פלג המנחה שתי תפלות דמנחה וערבית ביחד:

ח׳ **כתב** רבינו מהרח״ו ז״ל בשער הכונות דף נ״ב ע״א בענין הצדקה עיקר נתינתה היא בשחרית גבי ויברך דוד כנז״ל. אבל עתה בזמן המנחה הוא זמן הדינים ואינו כ״כ מוכרח נתינת הצדקה עתה כמו בשחרית אבל עכ״ז היה מורי ז״ל נוהג לתת צדקה גם במנחה קודם שיתחיל להתפלל והיה נותן שלש פרוטות ע״ד מ״ש בשחרית (א״ה יש טעם נכון לתת השלש פרוטות אלו בפסוק פותח את ידיך כשאומר ומשביע לכל חי רצון שמכוין בו ר״ת רחל):

גם היה נזהר מאד לאומרה בטלית ותפלין, וכבר כתבתי בתפלת שחרית כי ברחשנה היה נוהג להניח במנחה תפלין כסברת ר״ת ואח״כ עשה זוג תפלין ע״ד שמושא רבא והיה מניחם בתפלת המנחה עכ״ל. וראיתי לעט״ר הרב מור אבי זלה״ה שהיה לובש תפלין ע״ד שמושא רבא הנז׳ בתפלת המנחה אך לא היה נוהג בזה כל ימות השנה כולה כי אם דוקא בכל חודש אלול ועי״ת בלבד וגם בימים אלו היה נוהג בהצנע שהיה מתפלל עם הציבור בבית הכנסת אך אינו עומד עמהם למטה אלא היה עומד בעזרת נשים ושם מתפלל בטלית ותפלין הנז׳ ואין הציבור רואים אותו. זכר צדיק לברכה ותנצב״ה:

פרשה פקודי.

א **כתב** רבינו ז״ל בשער הכונות דף נ״ב תפלת ערבית אינה כתפלת המנחה כי תפלת המנחה היא דינא קשיא כנז׳ במקומה ולכן עיקרה היא העמידה אשר היא בעולם האצילות אבל תפלת ערבית היא דינא רפיא ולכן הנהגו אומרים בה יחוד ק״ש עם ברכותיה אשר היא סוד היכלי עולם הבריאה כנודע אבל אינה דומה לתפלת שחרית כי אז שהיה בוקר והיה חסד

חסד מתעורר כי היה בנו כח ויכולת להעלות ד' עולמות מן העשיה עד האצילות ולכן נסדרו אותם הארבע סדרים של הקרבנות והזמירות והיוצר והעמידה כנז"ל במקומו באורך. אבל עתה בערבית כיון שהוא דין אין בנו כח רק להעלות היכלי הבריאה בלבד שהוא עולם העליון מכולם ואין בו קליפות ואלו היה דינא קשיא לא היינו מעלים אפילו היכלי הבריאה אבל כיון שהוא דינא רפיא, אנו יכולים להעלות אותם ועכ"ז אין אנחנו מזכירים מהם אלא רק היכלי הרחמים בלבד כמש"ת:

ב **עוד** כתב רבינו ז"ל שם בענין שכיבת הלילה. הנה בתחלת הלילה ישכב על צד שמאל כנז' בהרש"ש ז"ל. ואחר חצות לילה אם ירצה לישן יתהפך על צד ימינו ומועיל מאד לבטל כוחות החיצונים. עוד דע כי לילה לאו זמן ציצית הוא כנז' בגמרא, אמנם אין זה אלא בטלית גדול שמתעטפין בו בשעת התפלה. והטעם כמה שנתבאר אצלינו בדרושי הציצית כי הטלית והציציות הוא בחי' אור המקיף הנמשך מצד אימא עלאה אל ז"א (התפארת) הנקרא מדת יום, אבל נוקבא דז"א (המלכות) הנקראת מדת לילה כי אז זמן שלימתה אין לה בחינת אור מקיף ממש. אבל הטלית קטן כבר נתבאר כי בחינתו הוא מבחינת זמן הקטנות וכו' ובחינה זו אינה מתבטלת אפילו בלילה. ולכן צריך ליזהר שלא להסיר מעליו ציצית קטן לא ביום ולא בלילה כי דוקא טלית דבחינת הגדלות הוא שנפסק ומתבטל בלילה משא"כ טלית דמזמן הקטנות אינו מתבטל כלל לעולם לא ביום ולא בלילה:

ולכן צריך ליזהר שלא להסיר מעליו ציצית קטן לא ביום ולא בלילה וישכב עמו בלילה ויועיל מאד לבטל כוחות החיצונים. ואין זמן שצריך להסיר אותו מעליו, אלא בכניסתו לבית המרחץ. וראיה לדבר ממה שאמרו בגמרא דמנחות כשנכנס דוד הע"ה לבית המרחץ וראה עצמו ערום אמר אוי לי שאני ערום מן המצות עד שנסתכל במילה נתקררה דעתו. ואם בהיותו ישן היה מסיר ציצית קטן א"כ למה לא היה מצטער בכל לילה שהיה נשאר בלי שום מצוה, אלא ודאי שאין זמן שיהיה פטור מן הציצית קטן אלא דוקא במרחץ (ואע"ג דבעת שינה יש לו מזוזה בפתחו אין זה מספיק חדא לא יבצר מהיותו ישן במקום שאינו חייב במזוזה ועוד אין מצוה זו דבוקה בגופו ולכך לא נחה דעתו אלא במילה שבבשרו שהיא דבוקה בגופו):

ג' **וכתב** עוד שם וז"ל. בחצות לילה הראשונה אין ראוי לומר כלל שום סליחות ולא להזכיר י"ג מידות של ויעבור זולתי בליל יום הכפורים, וענין הסליחות שאומרים בלילי חודש אלול יתבאר במקומו גבי תפלת ר"ה. גם אין ראוי לומר שום קינה ולא לעורר שום בכיה על חרבן הבית רק אחר חצות כנזכר בזוהר פעמים רבות בפרשת ויקהל כי בחצות הלילה אז מתעוררת הבכיה למעלה על חרבן בהמ"ק והוא הוא זמנה האמיתי (א"ה בליל ט' באב שבוכין ואומרים קינה גם בחצי הראשון של הלילה הנה אותה הלילה שאני שנקבע בכל אותה הלילה כולה ובכל אותו היום כולו בכיה לדורות):

ד' **עוד** כתב שם צריך ליזהר מאד האדם שלא להזכיר בפיו שם ס"מ וזה סוד מש"ה ושם אלהים אחרים לא תזכירו ובפרט בלילה שאז הוא זמן שליטתו וממשלתו. ולא עוד אלא שגם הוא אסור להזכיר מעין דברים אלו כגון אלו בני אדם הרגילים לומר בלשון לעז... וכיוצא בזה בדברים אלו אין להזכירם כלל לפי שגם השדים הם בחלקו ומתגבר כחו כשמזכירין אותם. ופעם אחת הייתי עם בני אדם בלילה ובתוך הדברים שהייתי מדבר עמהם הזכרתי שם ס"מ. ואח"כ בבוקר הלכתי לבית מורי ז"ל ונסתכל בי ואמר לי שרי בלילה שעברה עברת על לאו ושם אלהים לא תזכירו והזהר כל ימיך שלא תזכרנו לא שמו ממש ולא כיוצא בו ובפרט בלילה שאז ניתן לו כח להתגבר עליך ועל אחרים בשבתך אם תזכיר שמו עכ"ל:

ה **כתב** רבינו ז"ל בשער הכונות דף נ"ג בענין הלילה כבר הודעתיך איך צריכה השינה והתרדמה להפיל על האדם לצורך הנסירה הבאה אחריה. ונבאר עתה עוד ענינה דע כי כמו שביארנו שנשמותינו אנחנו עולות למעלה בכל לילה בהיות גופותינו ישנים ונרדמים ואז הם נעשים בחינת מ"ן לזווג עליון וזהו לצורך עצמן של הנשמות כדי שיחזרו להתחדש וכו' והנה כמו שאנחנו בתפלת שחרית עושים ביחוד ק"ש זווג חו"ב כדי שמאותו הזווג ינחילו לתפארת ומלכות את המוחין והעטרות שלהם כדי שאח"כ יזדווגו בשעת התפלה כן בזווג הלילה אנחנו מיחדים יחוד ק"ש על מטתנו על דרך זה:

והנה החסידים הראשונים לא היו צריכים רק לומר פסוק הראשון שמע ישראל כנז' בגמרא דברכות דסגי להו בחד פסוקא דרחמי. אבל עתה אנחנו דורות האחרונים צריכים שנפרש בכל פרטי הכונות והיחוד כדי שנוכל לגרום זווג עליון של אחר חצות לילה כדי לחדש את הנשמות הישנות. והנה בתחלה אנו אומרים כל סדר הק"ש וזה הוא כדי לזווג את חו"ב בתחלה וינחילו עטרות ומוחין לתפארת ומלכות כדי שגם הם יוכלו אח"כ אחר חצות לילה להזדווג לצורך חדוש הנשמות כנז' ונמצא כי כמו שהזווג דזו"ן של היום גדול משל לילה כך יחוד ק"ש של היום גדול הוא משל הלילה וכבר נתבאר אצלינו באורך וע"ש:

והנה ז"ס חדשים לבקרים רבה אמונתך. כי המלכות נקראת אמונה נעשית רבה וגדולה בכל לילה ע"י כל נשמות התחתונים העולים בכל לילה להכלל ולהתעבר בתוכה כדי להתחדש שם בהיותם בתוכה. ואח"כ בבוקר יוצאות משם מחודשות וז"ס חדשים לבקרים עכ"ל:

ומפורש עוד שם שאין זווג הלילה מועיל להוציא נשמות חדשות כיון דעדיין אין שם כלי אמנם יועיל לחדש הנשמות הישנות כדוגמת הכלי שגם הוא נתחדש עתה בזווג של הלילה בפסוק בשכמל"ו של הק"ש. ואחר אשר נתקן הכלי בפסוק בשכמל"ו אז אנו אומרים אח"כ בידך אפקיד רוחי וכו' להעלות שם תוך הכלי הוא שנתחדש עתה את נשמותינו כדי שיתחדשו גם הם עתה בלילה. ואח"כ בזווג היום אז כבר נתקן הכלי ואז מוציאין נשמות חדשות:

עוד מפורש שם במה שאנחנו רואין בנשמות התחתונים בעת השינה עולים הנשמות של הזכרים והנקבות. הטעם הוא כי כיון שצורך עליית הנשמות בסוד מ"ן הוא לצורך התחדשות נשמות הזכרים והנקבות לכן צריכים כולם לעלות לפי שהכלל הוא שלעולם אין שום מ"ן עולים לצורך עצמן אלא לצורך זולתם, שמור כלל זה. ונמצא כי מ"ן של נשמות הנקבות עולים לצורך נשמות הזכרים ומ"ן של הזכרים עולות לצורך נשמות הנקבות (א"ה רמז לדבר אני לדודי ודודי לי):

וא"ו **כתב** רבינו ז"ל בשער הכונות דף נ"ג ע"ג וז"ל נבאר תחלה ענין כולל בעת השינה של האדם, אימתי הוא טוב לישן או להפך. הנה זמן השינה הוא בלילה ואז השינה טוב מאד כאשר יתבאר. האמנם השינה ביום רעה היא לצדיקים וטובה היא לרשעים זולתי ביום שבת כמש"ת ענינה בסדר היום. וגם גבי ענין השבת. ואמנם ענין השינה של הלילה נבאר אותה בסוד ברכת המפיל חבלי שינה. וגם עתה נבאר קצת ענינה מה היא. ואמנם דע כי טוב הוא להזהר שלא יישן האדם תכף אחר תפלת ערבית. אמנם ישהא עד שיעברו ג'

שעות

שעות מן הלילה. ואח"כ ישן וענין זה תלוי במ"ש רז"ל בפרק אין עומדים חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת קודם התפלה ושעה אחת התפלה עצמה ושעה אחת אחר התפלה, הרי שלשה שעות בכל תפלה משלש תפילות היום. וצריך לידע מה ענייכם של או החסידים וכמו שראינו שחז"ל שאלו בגמרא ואמרו א"כ תורתם אימתי נעשית וכו' ובלא ספק להכרח גדול היו עושים דבר זה :

אמנם סוד הענין דע כי קודם חרבן בהמ"ק כמעט שלא היו צריכים ישראל להתפלל לפי שזו"ן (הם תו"מ) היו תמיד פב"פ כי מוחין דז"א (הוא התפארת) היו קיימין בו תמיד ולא היו מסתלקים כלל ולא היה אז צורך אל מעשה התחתונים כדי להמשיך אורות המוחין אל זו"ן (שהם תפארת ומלכות) כדי לזווגם פב"פ. אבל אחר החרבן נסתלקו המוחין מן זו"ן (שהם תו"מ) ועל ידי תפלתנו אנחנו גורמין להחזיר ולהמשיך אורות המוחין בזו"ן כדי שיזדווגו בעת התפלה וישפיעו שפע בעולם ואחר התפלה חוזרין המוחין להסתלק מהם עד זמן תפלה האחרת וכה דרכם תמיד בכל תפלה ותפלה של ימי החול. אבל בשבת אז תמיד עומדים פב"פ אלא שיש להם עליות במדרגות כפי סדר התפלה:

וז"ש מ"ש בגמרא שהיו קלת ת"ח מתפללים תפלת נדבה באמצע היום וכונתם היתה להחזיר אורות המוחין פעם אחרת ולגרום זווג עליון בשאר עתות היום. גם ז"ה מ"ש בגמרא שהיו קלת חכמים שהיו נוהגין ללבוש תפילין כל היום והטעם הוא שעי"כ היו גורמין אל אורות המוחין העליונים דזו"ן (שהם תו"מ) שלא יסתלקו מהם כל היום כמו שנתבאר זה לעיל בדרושי תפלין בדרוש למה זמן תפילין ביום ולא בלילה ושם נתבאר ענין הסתלקות הזה מה ענייני ולהיכן מסתלק ומה נעשה ממנו ע"ש :

ונחזור לענין הנז' דחסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת אחר תפלתם כדי לגרום למעלה קיום העמדת אורות המוחין בזו"ן שעה אחת אחר התפלה ולא יסתלקו תכף. וז"ש מ"ש רז"ל על מרע"ה שלא היו ידיו פרושות יותר משלשה שעות. והטעם הוא לפי שאין כח ביד האדם להמשיך מוחין הנז' יותר משלשה שעות כענין הנז' בחסידים הראשונים, וכו'. ונמצא כפי זה אין ראוי לאדם שישן תכף בלילה אחר תפלת ערבית, וישהא שיעור שלשה שעות להעמיד המוחין העליונים דזו"ן כי השינה ה"ס הסתלקות המוחין:

והנה כונת ענין השינה הוא שצריך האדם לכוין כי גם בעת השינה עובד את בוראו בסוד בכל דרכיך דעהו. והוא שיכוין האדם שהוא עצמו הוא בחינת התפארת דכורא אשר הפיל עליו המאציל תרדמה ויישן ואין שינה ח"ו למעלה אפילו בספירות אלא סוד השינה הוא סוד הסתלקות אורות המוחין שמסתלקים מן התפארת ונכנסים ברישא דנוקבא שהיא המלכות. ועי"כ נבנית בסוד ויבן ה' את הצלע. וזה הענין נמשך עד חצות לילה ואז כבר נבנית הנוקבא שהיא סוד המלכות ונתקנה ואז חוזרין אורות המוחין למקומן ברישא דז"א שהיא סוד התפארת הנז'. וז"ש חיוב האדם לקום בחצות הלילה להורות ענין חזרת המוחין ברישא דז"א להזדווג בנוקבא שה"ס המלכות בסוד חצות לילה אקום להודות לך וכו' :

והנה כמו כן ממש צריך האדם התחתון לכוין בעצמו כי רוחניותו ונשמתו מסתלקת ממנו והוא מעלה אותם בתחלת הלילה בסוד מ"ן לגבי הנוקבא שה"ס המלכות לצורך שלה וכו' וז"ש מ"ש בזוהר כי בעת חצות לילה מכריזין למעלה שירדו נשמות הצדיקים התחתונים למקומן בעוה"ז לשבחא למריהון ולאתעסקא באורייתא בסוד מ"ש הנה ברכו את ה' כל עבדי ה'.

העומדים בבית ה' בלילות כנז' בזוהר ויקהל דף קל"ו ע"א. אבל בחצות הראשונה של הלילה אז הקב"ה עייל בג"ע ומשתעשע שם עם נשמות הצדקים. וענין השעשוע הזה הוא שנשמותיהן עולות בסוד מ"ן ומעוררות הזווג והוא משתעשע בהם. ואח"כ הם יורדות למטה לעסוק בתורה אחר חצות לילה :

הכלל העולה מזה הוא שצריך האדם להתנהג באופן זה שנבאר בע"ה, ועי"כ יהיה אהוב למעלה ונחמד למטה ומושכין עליו חוט של חסד ביום ויהיה נקרא מכלל בני היכלא דמטרוניתא קדישא. וזה ענייננו הנה בתחלת הלילה כשרוצה לישן יאמר הסדר שנסדר בע"ה בענין ברכת המפיל חבלי שינה ויכוין שענין השינה הזו תכליתה להעלות נשמתו בסוד הדורמיטא כדי שתהיה בסוד מ"ן וכו' וכשיקום בחצות לילה יעשה ב' דברים הא' הוא ענין הבכיה בעת חצות ממש על חרבן הבית לפי שאז ממש היא עת ירידת רחל מן האצילות אל הבריאה, וישתף עצמו בלער השכינה שהיא זו הנקודה השרשית של רחל שירדה למטה. ויבכה כמו חצי שעה או יותר על טירוף רחל וגירושה וגלותה ועל חרבן בהמ"ק כי כל זה נעשה ע"י עונותינו ולכן צריך שיכוין באופן זה שהנה ע"י עונותינו גרמנו שיפלו הנשמות למטה בקליפות ויתערבו טוב ברע כנודע. ולסיבה זו הוכרחה רחל הנז' לירד למטה בגלות ולכנס בין הקליפות כדי ללקט ולהוציא משם אותם הנשמות, וז"ש אל גנת אגוז ירדתי והבן זה מאד :

ונמצא כי ירידת רחל בחצות לילה היתה לסיבה הנז' ואנחנו גרמנו כל זה בעונותינו ולכן צריך האדם לבכות ולהצטער בצערה זה ובפרט מי שיודע שהוא נמשך משורש נשמת קין בן אדה"ר אשר זוהמת הנחש מתרבה בו כי בזוהמת ההיא נטבעין ניצוצות הנשמות והאדם זה ידו במעל יותר משאר בני אדם, ומורי ז"ל הזהרני בזה מאד :

ואחר שעשית בכיה זו אז מיד תקום ותעסוק בתורה עד אור הבוקר :

וגם בזה תכוין שהוא לצורך רחל כנז' וכמו שנבאר וז"ש דוד הע"ה שהיה עוסק בתורה בשירות ותשבחות כל חצות לילה לתת עוז וסיוע אל השכינה שהיא רחל הנז'. וגם הסוד הזה רמזו בזוהר על פסוק ולא אמר איה אלוה עושי נותן זמירות בלילה. והכונה שתכוין לתת נחת רוח לרחל העומדת בבריאה כי כמו שבחצות לילה הראשונה היתה לאה הולכת ונתקנת עד נקודת חצות לילה ואז מזדווגת עם בעלה כן בחצות האחרונה של הלילה רחל הולכת ונתקנת בכח עסק התורה של בני אדם התחתונים, ובעת עלות השחר נמצאת רחל מתוקנת כדי שתוכל לעלות בתפלת שחרית בעולם האצילות ותזדווג שם ובלי ספק שהמכוין לכל זה שנתבאר הנה הוא נקרא באמת שושבינא דמטרוניתא :

ובזה תבין שבח העצום שהפליגו לספר בזוהר בשבח מי שעוסק בתורה אחר חצות לילה. ודע כי העיקר הוא שצריך להשתדל בכל כוחו לעסוק בתורה כל חצות לילה עד שיעלה עמוד השחר וילך להתפלל ולא יפסיק בשינה כלל ודבר זה אין למעלה ממנו, אבל אם אין באדם יכולת להיות נעור כל חצות אחרונה של הלילה אז יקום ממש בחצות ויבכה על החרבן כמו חצי שעה כנז"ל. ואח"כ יעסוק בתורה שעה אחרת ויכוין לשני הכונות הנז' ואח"כ יחזור לישן ובלבד שיחזור ויקום כמו חצי שעה קודם עלות השחר ויחזור לעסוק בתורה באופן שקודם שיעלה עמוד השחר יהיה מתקשר עם השכינה רחל הנז'. וכאשר יגיע עמוד השחר תמצאהו נעור ומתקשר עמה בסוד בני היכלא דמטרוניתא ואז תעלה נמשך עמה בעת

עלוהה

עליתה בתפלת השחר. וז"ש אעירה שחר אני מעורר השחר. כי העיקר הוא שיהא נעור בעת עמוד השחר. והבן זה היטב:

וצריך להזדרז בכל יכלתו לקום בחצות לילה ממש. והנה אם הוא בלילי הקיץ הקצרים אף כשיקום משנתו יהיה קרוב לעמוד השחר אל תחוש לעסוק בתורה באותה שעה רק שתעשה סדר הבכיה כנז' ואח"כ ישאר זמן תעסוק בתורה ותזהר שלא תתבטל מזה אפילו לילה אחת כי הוא ענין רב התועלת:

הכלל העולה מכל זה הוא כי נתבאר לך איך כמה גדולה ונפלאה מעלת האדם העושה בסדר שאמרנו שיכוין אל הזווגים הנעשים בכל יום מתחלת תפילת ערבית עד סוף תפלת המנחה. ואין ספק שהיודע לכוין כל זה על אמיתותו גורם שהזווגים הנז' נעשים על ידו ממש ואין קץ ותכלית לשכרו ואין למעלה ממנו ויהיה מכלל אותם הצדיקים הגוזרים למטה ודבריהם מתקיימים למעלה עכ"ל:

ז' **עוד** גילה לנו רבינו ז"ל בשער הכונות בק"ש על המטה תיקון אחד יקר מאד שיעשה האדם בק"ש להמית הגופים הטמאים המלבשים לנשמות שמשקה אותם הסט"א מכח אותם טיפות של זרע לבטלה ואותם הטיפות היוצאין ממנו אחר תשמיש ותיקון זה יש בו תועלת גם לנשים, וכאשר כתבתי דבר זה בספה"ק בן איש חי בפרשה זו אות י"ג בקיצור, ורבינו ז"ל הרחיב הדבור בזה בשער הכוונות ע"ש:

ח **קבלתי** דבר אחד יקר מאד שהוא קב ונקי שיזהר כל אדם לומר קודם השינה חמשה תיבות. אלו והם דוד מלך ישראל חי וקיים ויאמר אותם י"ב פעמים וסוד זה ידוע ליודעי חן:

פרשה ויקרא

א **כתב** מרן ז"ל בסי' קנ"ג סעיף כ"א אין לקנות מעילים שנשתמש בהם הדיוט לתשמיש קדושה וכתב הגאון מחב"ר סי' קנ"ג אות ח' דהרב מור וקציעה והרב באר יעקב התירו לעשות מבגד אשה ג"כ ע"ש וכתב בברכי יוסף סי' קנ"ג אות ע' בשם הרב בני יהודה דמותר אם שינה צורתו הראשונה ונעשה צורה אחרת בשינוי דלא הדר, ועיין מ"ש בשם הרב מהר"י פראגו ז"ל דלא התיר אלא בתכשיטי נשים שלא נשתמש בהם עדיין ע"ש:

וכתב מור"ם ז"ל בסי' קמ"ז אין לעשות מפות מבגדים ישנים שנעשה בהם דבר אחר לצורך הדיוט ע"ש, והט"ז התיר בפרוכת שהיא לתשמיש דתשמיש ע"ש. והגאון חוות יאיר ז"ל סי' קס"א התיר במעיל לעשות מבגדי אשה כיון דצריך לשנות המלבוש ולחתכו והוי שינוי שאינו חוזר לברייתו הן בשינוי שם הן בשינוי מעשה שנחתך ע"ש. ואע"ג דהמג"א ז"ל הביא בשם מהרי"ל ז"ל דאף פרוכת אין לעשות מבגדים ישנים, מ"מ נהגו העולם היתר בזה משום דשינה צורתן ועשה מהם כלי אחר ע"ש, ופה עירינו בגדאד נהגו היתר לעשות פרוכת מבגדי אשה כיון דמשתנה הבגד בשמו דעתה נקרא פרוכת וגם בצורתו שנחתך חיתוך אחר חדש:

ולענין הלכה העלתי בספה"ק מקבציאל דהפרוכת מותר לעשותה מבגדי נשים כיון דנשתנו כאמור אבל מעילים לס"ת אין לעשות מבגדי נשים אע"פ שנשתנו:

ב **כתב** הרב פתח הדביר ז"ל בסי' קנ"ד אות וא"ו מפה של ס"ת מרוקמת כסף שבלתה ואינה ראויה לכלום שרי לשורפה כדי לעשות ממנה דבר אחר לס"ת, כן כתב הרב בעל ס' פרי העץ בתשובה כ"י אבל הרה"ג חק"ל במ"ב שם ביו"ד חלק עליו והעלה לאסור דתשמישי קדושה אסור לשורפם. והרי עיקר המפה שמתלבש בה הס"ת כששורפה הולכת לאיבוד והריקום שבה אינו אלא נוי למפה, ובסו"ד תמה על הרב חוות יאיר ז"ל סי' קס"ב שכתב דתשמישי קדושה שנתקלקלו לגמרי וא"א להשתמש בהן עוד אזלא קדושתייהו ע"ש דהוא הפך פסק הרמב"ם ע"ש:

ועצים של מעקה הנקרא תרבזי"ן שיש בגג של בית הכנסת והציבור מתפללים שם בימי הקיץ ונתייששו הרבה ונשתברו שצריך לעשות במקומם חדשים הורינו להם למכור אותם להסקה:

ג **כתבו** הגאונים בספר מגן גבורים סי' קנ"ב באלף המגן ס"ק וא"ו תיבות ישנות שבבית הכנסת שאינם ראוים לתשמישן פקע קדושתן ועל צד היותר טוב ימכרו לעצים להסקה, ובדמים יקנו חדשים. כ"כ מחב"ר בשם זרע אמת:

ד **ארון** הקודש שעושים בבנין הכותל בעצמו שמניחים שם ס"ת לכבוד דוקא ואין מניחים הס"ת שם לעמידה ורוצים להרחיב לבית הכנסת ולכן רוצים לסתור הכותל שבנוי בו ארון הקודש ויבנו ארון הקודש בכותל שבונים מחדש אחריו של כותל הראשון וממילא יהיה מקום כותל הראשון בכלל קרקע של בית הכנסת אסור לעשות כן להוריד מקום זה של ארון הקודש מן קדושתו. ואע"ג דאין מניחים הס"ת בלא תיק בתוך הארון בשום פעם אפ"ה חשיב הארון תשמיש קדושה לדעת הרמב"ם והטור ומרן ז"ל וכאשר העלתי בספה"ק רב פעלים ח"ב סי' ד' באו"ח ע"ש:

אמנם העלתי בס"ד שם בסי' כ"א דאם עברו וסתרו את כותל המערבי שבו ארון הקודש כולו ולא נשאר אלא רק הקרקע אז מותר לעשות כחפצם ורצונם יע"ש:

ה **מדרש** תלמוד תורה שלומדים בו תינוקות של בית רבן מן אבג"ד עד לימוד דברי רבותינו עד ועד בכלל, וגם בית המדרש הזה הוא מקום תפלה שמתפללין בו הקהל שמ"ע בכל יום ושבתות ויו"ט העלתי בספה"ק רב פעלים ח"ב סי' כ"ב דאסור ללמד שם לתינוקות הכתיבה של ערבי והגיון ערבי וגם אסור ללמדם שם במכתבים של סוחרים והגיוני ערבי כדי להתלמד בזה סדר הלשון ולאותו לא יעשו להם חדרים אלא בהמ"ד הנז' שלא נתקדשו וילמדום בתוכם לימודים הנז"ל ושם הבאתי דברי רבינו האי גאון בתשובה שהובאה בספר גדולה לישראל ופלפלתי קצת בזה ואסרתי מדינא וכ"כ בספר ויאמר יצחק שהבאתי דבריו שם יע"ש:

בענין

וא"ו **בענין** איסור של נתילה בבית הכנסת. אם יש לאסור בזה אפילו בבנין שנבנה מתחלה לצורך אדם ואח"כ נעשה בית הכנסת, או"ד בכה"ג אין כאן לאו דנתילה, הבאתי ספק זה בשה"ק רב פעלים ח"ב סי' כ"ג והבאתי דברי הרב מחנה חיים ז"ל סי' כ"ז דף מ"ז שעשה סברה חדשה בד"ז, ולא סמכתי על זה והעלתי להחמיר לאסור גם בזה יע"ש:

ז' **ת"ח** שלומד כל היום בבהמ"ד וגם הוא מסתחר בספרים להרויח בעבור פרנסתו שאינו לוקח פרס מן קופת הקהל ולא מן איש יחידי ורוצה לעשות מזא"ד למכור ספרים בקבוץ אנשים הנקבצים שם לקנות פעם אחת בחודש או פעם אחת בשני חדשים או יותר אי אריך למעבד הכי למכור שם ספרים בהכרזה שקורין מזא"ד בשביל ששם נמצאים אנשים הרבה, כי המקום הנז' עומד על אם הדרך וקהל של שלש וארבע בתי כנסיות עוברים דרך שם ובזה יהיה הרווחה לאותו ת"ח, העלתי ברב פעלים ח"ב סי' כ"ד להתיר בזה:

פרשה צו

א **בענין** ההגעלה עיין מ"ש בס"ד בפרשה זו אות י"ב ע"ש, והרב פר"ח ז"ל סי' תנ"א סוף סק"ה כתב וז"ל ולכן ראוי להורות שאחר שלפום שיגעילו אותם ומהני הגעלה כדכתיבנא וכן נוהגים פה ירושלים תוב"ב זולתי קצת יחידים דבטלי במעוטייהו עכ"ל. והנה בודאי אם בעירינו בגדאד היו הכלים האלה בלועים חמץ ממש היינו מצריכים הגעלה קודם הלפוי ודלא כהפר"ח שהקיל הענין דבאמת אין לנו לזוז מדברי רבינו האר"י ז"ל דאיהו לא נקיט זה לחומרא אלא מדינא קאמר לה אך מאחר דכלים שלנו פה עירנו אין משתמשים בהם חמץ גמור וכדכתיבנא לכן אין לטעון ולערער על מנהגם שמגעילין אחר הלפוי ומ"מ הנזהר' תבא עליו ברכה:

ב **בשמגעיל** הכלי טוב להשהותו מעט מזעיר כדי שיהא פנאי לרותחין להכנס תוך עובי הכלי. ולהפליט הגיעול משם דהגם שהפליטה נעשית כרגע מ"מ צריך קצת שהייה כדי כניסת הרותחין לתוך עובי הכלי וכדי יציאת הגיעול לחוץ וכמ"ש בש"ע להגאון ר"ז ז"ל סי' תנ"ב סעיף ד' ע"ש:

ולאחר הגעלת כל כלי וכלי נהגו כל ישראל לשוטפו תכף ומיד במים קרים כדי שלא יבלע מלכלוך מים רותחים שעל גביו שגיעול פליטת הכלי נתערב ברותחין. ואע"פ שכבר נתבטל בתוכם בששים. אעפ"כ נוהגין לכתחלה להעבירו מעל גבי הכלי ע"י שטיפה בצונן וכנז' שם סעיף ה':

אמנם הגאון הלבוש ז"ל כתב שטיפה זו מנהג בעלמא הוא ואסמכוה אקרא דגבי קדשים דכתיב ומורק ושוטף במים ואחז"ל מריקה בחמין ושטיפה בצונן ומ"ש דבעינן שטיפה יתירתא בצונן אחר ההגעלה גבי קדשים. וילפינן מינה לכל ההגעלות. ומ"מ צריך לשטפו מיד אחר ההגעלה. מיהו אם לא שטפו מיד לא נאסר עכ"ל יע"ש:

ג **בורג'יל** אסור להשהותו בפסח. מעשה באחד שהיה לו בורג'ל בסך עשרים לירא וסמך על חמיו למכרו ושכח ולא מכרו והרגיש בדבר זה אחר הפסח ואם יאבדנו יהיה לו הפסד מרובה שהוא סך עשרים לירא תורכי. אמנם אמר שהוא יודע בבירור שזה הבורג'ל שהוא חיטים לא נשרו אותם במים ולא באו עליהם מים קרים אלא חלטו אותם במים רותחים ואמרתי אע"פ שפסק מרן ז"ל בסי' תנ"ד סעיף ג' ליכא בזה"ז דידע למחלט הילכך כל מין חליטה אסור הנה בודאי דאין להתירו באכילה אחר הפסח, ורק מותר למכרו לגוי. ועיין להגאון חיד"א ז"ל סי' תס"ז אות יו"ד מ"ש בשם הרב מהר"א בן עטר ז"ל והרב מהר"ש עמאר ע"ש ועיין אחרונים, וכל זה אני אומר בברור לו דחלטו אותו ברותחין ואיכא הפסד מרובה ועיין מחב"ר יו"ד סי' ע"ג אות י"ד בד"ה בתר דנא וכו' ע"ש, והכא בכה"ג אע"ג דלא נתכוונו לעשות חליטה להתיר עכ"ז כיון דאיכא הפ"מ בזה יש לסמוך להתיר למכרו לגוי וע' בש"ע להגאון ר"ז ז"ל סי' תנ"ד סעיף ז':

ד' **אם** יש לו סחורה של חמץ כמו משקה ביר"א וכיוצא ימכרנו לגוי ע"י שטר הודאה בנוסח זה כי הודאה היא אקנייתא גם בענין איסור והיתר, וזה נסחו:

מודה אני חותם מטה הודאה גמורה ושלמה כדחז"ל וחתימת ידי תעיד עלי כמאה עדים כשרים איך מכרתי לפב"פ מכירה גמורה ושלימה כדחז"ל את החמץ שיש לי באניה הנקראת כו"כ המונח בתיבות מספרם כו"כ ומאדכה שלהם כך. והנני מודה הודאה גו"ש כתחז"ל שמכרתי החמץ הנז' המונח בתוך תיבות הנז' לפב"פ הנז' מכירה גמורה ושלימה המועלת כפי דין תורתינו הקדושה ותקנת חכמים. וגם מועלת כפי חוקי המלך יר"ה וכמנהג ומשפט הסוחרים ולא נשאר לי שייכות באותו חמץ הנז' כלל ועיקר אלא הרי הוא של פב"פ הנז' ואין עלי אחריות הן מצד יוקרא וזולא הן מצד גניבה ואבידה הן מכל צד הפסד ונזק כלל ועיקר בכל אופן שיהיה בעולם והכל עליה דידיה דפב"פ הדר ואין לי שייכות בו ולא ניחא לי בקיומו של אותו חמץ הנז' מכל צד ואופן שבעולם ולראיית האמו"ן שתהיה ביד פב"ב הנז' כתבתי וחתמתי שמי פה בגדאד יע"א יום שלשה עשר לחדש ניסן שנת תרס"ע והכל שריר ובריר וקיים:

ויקבל מן הנכרי מעות כך מה וגם ימסור לו הסתמ"י ואם אין הסתמ"י בידו תועיל הודאה הנז' שנאמר ודאי מסר לו הסתמ"י בחתימת שמו עליו מאחר שהוא מודה שמכרו לו בהקנאה המועלת כפי דין תורה וכפי חוקי הממשלה ומנהג הסוחרים:

ה' **בשמן** שומשמין כתב הרב פר"ח סי' תמ"ז סוף סק"ה שדבר מצוי הוא שיש בו גרעיני חטים מעורבין בשומשמין ושורין השומשמין במים קודם כתישתן ולכן אסור לאכלו בפסח דאיכא משהו חמץ וכל משהו אין לו שיעור ולכן נהגו לבשל בפסח בשמן זית דוקא וכן ראוי להורות עכ"ד. ועוד מפורש חשש זה בשאר אחרונים וכתבו דיש לחוש בזה החשש במלח ג"כ שימצא בו גרעיני חטים ולכן בודקים אותו:

והנה יש מקומות נוהגין איסור בשמן שומשמין אפילו בהדלקה. אך פה עירנו בגדאד יע"א לא נהגו איסור בהדלקה וכל בעלי בתים מדליקין בשמן שומשמין ולא נוהגין איסור אלא באכילה בלבד:

ויש מי שכתב דאסור להשהותו בבית בפסח ואין לחוש לדבריו. ואם נשפך שמן שומשמין על הכלים וכיוצא כיון דהוא צונן די בהדחה על ידי חול ועפר דמנקי היטב. ואם נשברה העששית בעודה דולקת ונשפך על הכלים אע"פ דהשמן חם ודאי אין יס"ב ועוד בשפיכתו מתערב בו מים מן העששית ומתקרר ועיין לב חיים ח"ב או"ח סי' ל"ב ע"ש:

וא"ו **בסה"ק** בן איש חי בפרשה זו באות ל"ג בענין מצה האמצעית יש טעות דפוס וצריך לומר כך יחלקנה להאמצעית צורת ד"ו ויזור של וא"ו יניח להאפיקומן ויזור ד' יניח בין שני המצות ויאחזנו בידו באומרו הא לחמא עניא:

ז' **אחר** ששתה כוס ראשון צריך לאכול מעט כרפס בכ'בול

בטיבול שיטבלנו בחומץ או במי מלח. וע"פ הסוד יש להקפיד שיהיה טיבול זה בירק הנקרא כרפס ולא בשאר ירק יען כי יש כונות עמוקות בכרפס ובמספר השמות שמכוין בו וכ"כ רבינו ז"ל בשער הכונות דף פ"ג ע"א וז"ל, ובזה תבין כי לקיחת הכרפס בליל פסח אינה כהזדמן כמ"ש הפוסקים שלוקח ירק אחר במקומו אם ירצה ואין הענין כך כי דברי חכמים ומנהגם תורה היא וצריך להזהר ולדייק לאכול דוקא כרפס ולא ירק אחר עכ"ל:

מיהו אם לא מצא כרפס לא יבטל מצוה זו דטיבול ראשון אלא יקח ירק אחר במקומו מאיזה מין שירצה ובלבד שלא יהיה מן הירקות שיוצאין בהם ידי חובת מרור, שאם יאכל עכשיו מהם איך יחזור ויברך תוך הסעודה אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת מרור כיון שאכל כבר ממנו קודם לכן:

אמנם צריך שיהיה הירק מן מיני הירקות בפה"א כשאוכלן חיים כדי שיפטר מלברך בפה"א על המרור שיאכל בתוך הסעודה ואע"פ שמפסיק בנתים בהגדה אין בכך כלום. ולפיכך לא יברך בנ"ר אחר ירק זה אפילו אכל מהירק כזית כדי שלא יצטרך לברך בפה"א על המרור. ואחר המרור ג"כ אין צריך לברך בנ"ר אפילו אכל מהירק כזית. דכיון שהמרור נפטר בברכת בפה"א שעל הירקות לכן גם הירקות נפטרים בברכה אחרונה של המרור, דהיינו בברכת המזון שהמרור נפטר בבהמ"ז מפני שהוא בא בתוך הסעודה והוא טפל לסעודה, וכמ' כל זה בש"ע להגאון ר"ז ז"ל יע"ש:

ה' **הטעם** שתקנו חז"ל לעשות אחר קידוש טיבול ראשון שהוא הכרפס בחומץ, פירש רש"י ז"ל כדי להתמיה את התנוקות שיראו שינוי שאוכלין ירקות בטיבול שאין דרך לאכלם קודם הסעודה בכל ימות השנה וישאלו על שינוי זה, שאמירת הגדה מצותה לאומרה דרך תשובה על השאלות ששאלוהו על הטיבול ושאר דברים הנזכרים באמירת מה נשתנה שנאמר כי ישאלך בנך וכו' ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה וכו'. וכתב הגאון ר"ז בש"ע כיון דאכילה אינה אלא להתמיה התנוקות אין צריך כזית כשאר אכילה שבתורה אלא די בדבר מועט להתמיה התנוקות. ואע"פ שהוא יושב לבדו יחידי ואין לפניו תנוקות שישאלו אותו חייב בטבול זה שלא חלקו חכמים עכ"ל:

ועל דרך הסוד התמיהא היא כך, דעל ידי מצות דכוס הקידוש נכנסו אורות הגדלות ועל ידי מצות טיבול הכרפס נכנסים אורות דקטנות. ולכן התנוקות שהם קטנים הם עצמם תמהים איך נכנסו האורות שלא כסדרן דראוי שבתחלה נעשה מצוה שבה נכנסים אורות דקטנות ואח"כ נעשה המצוה שבה נכנסים אורות דגדלות, וכמו התימה דתמיהא לאנשי לומר בתר דקשישנא לדרדקי. ולכן אחר שאלה זו הרמוזה באמירת מה נשתנה הלילה הזה וכו' שבכל הלילות אין אנו מטבילין וכו', באה התשובה באמירת עבדים היינו לפרעה וכו' דהכונה הוא לומר דכדי שלא ישלטו החיצונים הוצרכנו להקדים כניסת אורות הגדלות אל אורות הקטנות יען כי עבדים היינו לפרעה במצרים ששם היתה הקליפה קשה מאוד בגדר שאילו לא הוציא הקב"ה אותנו משם עדיין היינו משועבדים וכו' מפני שהיתה מצרים קליפה קשה וכחותיה החיצונים רבים וחזקים ולכך הוצרך הדבר ליד חזקה וזרוע נטויה, ולכן עתה שאנחנו עושין זכר למה שהיה בשנה הראשונה כסדר שאנחנו מסדרים בלילה, הנה אם לא היינו מקדימים להכניס תחלה את אורות הגדלות היו מתגברים כוחות החיצונים, וכמפורש כל זה בהרחבת ביאור בשער הכונות דף פ"ג ע"ג:

ודע דאע"ג דהתנוקות אין להם ידיעה בכל זה ואין מרגישים בזה, עכ"ז תקנו וסדרו להם חז"ל דברים אלו לאומרם דרך שאלה מפני כי נשמתם היא משגת הסוד של הענין הנז' הרמוז בדברים אלו דאע"פ שהם אומרים דברים אלו בלי ידיעה ובלי הרגשה, הנה נפשם שבתוכם שהיא בסוד הקטנות מרגשת ויודעת סודן של דברים, והוא ע"ד מ"ש רז"ל בגמרא אע"ג דאיהו לא חזי מזליה חזי:

ט' **טעם** לשני טבולין אלו ראשון ואחרון לפי הפשט הנגלה הוא זכר לשעבוד שהיה בתחלה בפה רך, ולזה נרמז בטיבול ראשון שמטבל הכרפס שהוא מתוק בחומץ או מי מלח שהם קשים שעשו להם לשון מתוק בתוך השעבוד הקשה כמו חומץ או מלח. וטיבול שני שהוא מרור בחרוסת הדומה לטיט רמז לשעבוד שהיה בפרך שמררו חייהם בעבודת הטיט הרמוזה בחרוסת:

וע"ד הרמז יקח האדם מוסר משני טבולין אלו שאם הוא שרוי בטובה אל יתגאה אלא יחשוב ההפך של הטובה שהם ימי הרעה וזה המוסר יקחהו מן טיבול הכרפס שהוא מתוק בחומץ הרומז ליום הרעה, ואם הוא שרוי ברעה וצרה אל יתייאש מן הרחמים אלא יחשוב ויקוה ליום הטובה, וזה המוסר יקח מן המרור שהוא מר שמטבלו בחרוסת שהוא מתוק שנרמז בו ימי הטוב והוא ע"ד המעשה דמלך אחד אמר לחכם אחד שיביא לו דבר אחד אשר כשרואהו בעת צרה ישמח ויתנחם ואם יראהו בעת טובה יעצב, מה עשה החכם הביא לו טבעת אחת שכתוב עליה ג' תיבות אלו שהם „גם זה יעבור" ואז אם הוא בצרה יחשוב גם זה הרע יעבור שאינו מתמיד וישמח ויתנחם בזה, ואם היא עומד בטובה כשיראה דברים אלו יצטער בהיותו יודע שאין הטובה ההיא מתמדת אצלו:

יו"ד **יהיה** שלחנו ערוך מבעוד יום כדי שיקדש מיד כשתחשך ובסידור רבינו הרש"ש ז"ל מפורש אם חל יו"ט של פסח בשבת יסדר על השלחן י"ב ככרות ואם חל בחול יסדר ארבעה ע"ש. וכן אנחנו נוהגים בביתינו. מיהו סידור הקערה מנהגינו לסדר אותה אחר קידוש. ויש נוהגים לסדר אותה קודם קדוש ולהניחה על השלחן בשעת הקדוש ויכסו אותה במפה שעל השלחן ובדבר זה כל אחד יעשה כפי מנהגו ומנהג אבותיו:

וכתב הרשב"ן בס' מאמר חמץ דף ל"ד כשיבא לביתו והוא עומד על שלחנו ערוך יאמר זה השלחן אשר לפני ה' וכמ"ש הרב הרח"ף ז"ל. וכבר כתבתי בספה"ק בן איש חי בהלכות שנה שניה בפ' וירא אות י"ז כאשר תסדר האשה את הפת על השלחן תזהר אחר שתניח המפה העליונה להניח שתי ידיה על השלחן ותאמר פסוק זה וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה' וכמ"ש בב"מ ע"ש על כן ודאי גם ביו"ט תזהר בכך. אמנם בליל פסח גם האיש כשיעמוד על שלחנו הערוך על יד אשתו יהיה נזהר לומר פסוק זה וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה':

י"א **כשיסדר** הקערה יכוין קערה היא סוד המלכות ויכוין קערה גי' שע"ה כמנין חמשה שמות אכדט"ם עם הכולל עולה ע"ה וחמשה פעמים עולה שע"ה כמנין קערה כי שם זה של אכדט"ם תתגלה הארתו בליל פסח בסוד ותבוא בעדי עדיים כי שם זה גי' ע"ד. גם יכוין קערה מספר כ"ה פעמים י"ה:

י"ב **יש** בני אדם מסדרים המצה ושאר מינים אשר עמה על השלחן עצמו בלתי קערה וטעות הוא בידם אלא צריך קערה ממש:

י"ג **מנהג** חסידים ואנשי מעשה לנשק ב' כזייתות המצה וכן של האפיקומן קודם אכילה משום חבוב מצוה וכמ"ש השל"ה ז"ל על הציצית מיהו בכזייתות של המוציא שבירך עליהם המוציא ואכילת מצה ינשקם אחר שיטעום ויאכל מה שהכניס בפיו תחלה מפני שצריך למהר

לומר לסמוך טעימתו לברכה:

י"ד **כשיגיע** לפסקא של ובאותות זה המטה יאחוז הכוס בידו ויקרא פסקה זו כולה ולאחריה של ובמופתים זה הדם וכו' וכשיאמר דם ואש ותמרות עשן יעשה שלשה שפיכות מן הכוס לתוך הכלי שמונח לפניו וישאר הכוס בידו עד שיגיע לפסקא של אלו עשר מכות שהביא הקב"ה על המצריים ויעשה עשרה שפיכות מן הכוס לתוך כלי הנז' הרי י"ג שפיכות וישאר הכוס בידו עד שיאמר רבי יהודה היה נותן בהם סימנים דצ"ך עד"ש באח"ב ויעשה בזה שלשה שפיכות ושפיכה אחרונה של באח"ב תהיה גדולה יותר משאר שפיכות והרי נעשו ט"ז שפיכות כנגד ט"ז פרקים שיש בחמש אצבעות היד והכף והזרוע:

וזה הכלי ששופכין לתוכו היין מן הכוס יהיה שבור מעט וישברנו מערב יו"ט ויזמינו לכך, וכמ"ש בסידור של רבינו זלמן ז"ל. גם כוס זה שמריק ממנו היין בשבירות ההם לא ידחנו וישטפנו וירחצנו מבית ומחוץ קודם שישים היין בתוכו בעבור אלה השפיכות:

ט"ו **המנהג** פה עירנו בגדאד יע"א בקריאת ההלל בתוך ההגדה דליל פסח כשאומר בעה"ב פסוק הללויה הללו עבדי יענו המסובין הוי"ה וכן הוא אומר הללו את שם והם עונים ה' וצריך להזהירם שלא יעשו כן דנמצא הם מזכירים שם הוי"ה לבטלה ח"ו ואפילו אם הם אומרים עמו בלחש מתחלת הכתוב עכ"ז כיון שהם מגביהים קולם בשם הוי"ה בלבד נראה שהם מזכירים אותו לבטלה ח"ו, ועוד יש שאינם אומרים בלחש עם בעה"ב כלום לכן יהיו נזהרים שבעה"ב אומר הללויה הללו עבדי ה', ובני הבית אומרים הללו את שם ה' וכן בעה"ב אומר יהי שם ה' מבורך ובני הבית יאמרו מעתה ועד עולם, וכן בעה"ב אומר ממזרח שמש ועד מבואו ובני הבית אומרים מהולל שם ה':

פרשה במדבר.

א' **אין** עושין ביו"ט מרקחת תפוחים או שאר פירות כן בסוכ"ר כן בדבש תמרים, ואיסור זה הוא מתרי טעמי, חדא משום דאלו אפשר לעשיתם מערב יו"ט ואין מפגין טעם כלל ואין בהם הפרש בין נעשים קודם יו"ט לבין נעשים ביו"ט. ועוד טעם שני משום שדרך לעשות מהם הרבה ולכן חשו בהם כאשר חשו בקדירה וטחינה וכיוצא ועיין בסי' תל"ז:

ב' **כבשה** או עז דקיימי בבית בשביל חליבה, וכן תרנגולת שמגדלים אותה בשביל בילים הרי אלו אסור לשחטם ביו"ט מפני שלא היה בדעתו לשחטם. ולכן לא ישים להם מזונות לפניהם דחיישינן שמא יבא לשחטם ולאכלן לגופייהו. אלא ישים המאכל רחוק מהם והם יבואו מאליהם לאכול. בד"א ביו"ט דהותרה בו ביום השחיטה של בע"ח, ולכן חשו שמא ישחטם ויאכלם, אבל בשבת ליכא חששה זו דאכילה כיון דאסור לשחוט בשבת ועיין סי' תל"ז:

ג' **ישראל** שיש לו פרות בביתו שדרכו למכור חלב שלהם בכל יום לשתיה ולאכילה. וגם דרכו לעשות יגורט"י שקורין בערבי לבן מן החלב שלהם ולמכור. כיצד יעשה בחג השבועות שצריך לו היגורט"י. ימכור הפרות לגוי מערב יו"ט ויקבל ממנו מקצת מעות וגם הגוי יעשה הנהגה. ומשיכה שינהיג הפרות שיעור ד"א ברה"ר ויעשה הגוי יגורט"י מן החלב שחולב לעצמו בפני ישראל בבית ישראל. ויהיה הישראל קונה היגורט"י מן הגוי כי החלב הוא של הגוי אחר שקנה הפרות מעיו"ט ועושה הגוי היגורט"י בחלב שלו דאם נפסק ונתקלקל היגורט"י אין לוקח מן הישראל כלום:

ד' **העיסה** שנלושה מערב יו"ט. אין מפרישין ממנה חלה ביו"ט דהרי זה מתקן, אבל אם נלושה ביו"ט כשם שמותר ללוש ולאפות ביו"ט משום דאוכל נפש הוא כן מותר להפריש חלה מן העסה שנלושה בו ביום דזה התיקון צורך אכילה הוא ובכלל אוכל נפש הוא זה:

ה' **ביצה** שנולדה ביו"ט שחל להיות אחר השבת או בשבת שאחר יו"ט אסורה באכילה בו ביום מן התורה. לפי שכל בילה שנולדה ביום זה כבר היא נגמרת במעי התרנגולת ביום שלפניו ונמצא שיום אתמול הכין את הבילה לאכלה ביום זה שנולדה בו, ואם אתמול היה שבת או יו"ט נמצא שהשבת או יו"ט הכין ותיקן אכילת יו"ט או שבת שאחריו. והתורה אמרה והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו. ואין הכתוב מדבר באפיה ובישול ושאר תיקון צרכי סעודה הנעשים בידי אדם. שהרי כבר נאמר את אשר תאפו אפו וכו' הרי אין הכתוב מדבר אלא בהכנת שמים. כגון בילה שנגמרת במעי אמה ומוכנת לאכלה למחר ואמרה תורה ביום הששי כלומר שתם ששי יום חול הוא. ובו והכינו את אשר יביאו. כלומר יום זה שהוא חול מכין אכילת יום קודש שלאחריו. אבל יום קודש דהיינו יום טוב אינו מכין ליום קודש שלאחריו:

וכן הבילה שנגמרה בשבת אסורה ביו"ט שלאחריו שגם יו"ט נקרא שבת ואכילתו היא חשובה בעיני המקום ב"ה להצריך לה הכנה והזמנה מיום חול כמו שבת. אבל בילה שנולדה במוצאי שבת או במוצאי יו"ט מותרת באכילה בו ביום שאין אכילת החול חשובה כלום. ולא שייך בה כלל הכנה והזמנה וכמפורש כל זה בש"ע של הגאון ר"ז ז"ל בסי' תקי"ג:

וא"ו **מדברי** סופרים כל בילה שנולדה בשבת שאינו לאחר יו"ט או ביו"ט שאינו לאחר השבת אפילו נולדה מתרנגולת העומדת לאכילה שאין כאן דין מוקצה כלל. הרי זו אסורה באכילה עד לערב. גזרה משום בילה שנולדה בשבת שלאחר יו"ט או ביו"ט שלאחר השבת:

ז' **וכיון** שהיא אסורה באכילה אסורה ג"כ בטלטול שהרי אינה ראויה לכלום בו ביום ואפילו ליגע בה אסור אע"פ שמותר ליגע בכל דבר שהוא מוקצה ואינו אסור אלא בטלטול. מ"מ כיון שהבילה היא עגולה הנה אם יגע בה קרוב הדבר שיזיזנה מעט. אבל מותר לכפות עליה כלי בשביל שלא תשבר ובלבד שלא יגע בה הכלי וכנז' כל זה בש"ע הגאון ר"ז הנז':

ח' **אם** בילה זו נתערבה בבלים אחרות כולן אסורות באכילה ובטלטול. ואינה בטלה אפילו באלף בלים

בצים שהרי למחר היא מותרת בלא ביטול. וכל דבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטיל ואפילו אם הוא ספק אם נולדה ביו"ט או בחול כולן אסורות כיון שיכול לאכלן למחר בהיתר. בד"א ביו"ט ראשון אבל ביו"ט שני של גליות יש להתיר התערובת שנתערב בו ספק ביצה שנולדה ביו"ט אם הוא צריך לבצים הללו לשמחת יו"ט כיון שאף קודם שנתערבה היו כאן שני ספיקות, שהוא ספק יו"ט ספק חול, ועוד ספק נולדה ביו"ט ספק נולדה בחול. אבל ביו"ט ראשון יש להחמיר בספק ביצה שנולדה ביו"ט אפילו בשני תערובות דהיינו שמן התערובת הראשון נפלה ביצה אחת לתוך אלף ביצים אחרות כולן אסורות באכילה ובטלטול דכיון שיש להם היתר אכילה למחר אין לסמוך על מה שנתבטלה ביצה האסורה בכמה תערובות ביצים של היתר:

ט' וכל זה הוא כשאינו מכיר את הביצה האסורה אבל אם הוא מכירה אפילו אם נתבשלו עמה ונתנה בהם טעם הרי היא בלבדה אסורה ושאר הבצים מותרות אם יש בהם ששים דהיינו ס"א ביצים (כמ"ש בש"ע יו"ד סי' פ"ו) כנגד ביצה האסורה שלא החמירו באיסור שיש לו מתירין אלא בממשו של איסור שנתערב אבל אם אין שם ממשו של איסור אלא טעמו בלבד הוא בטל בששים כשאר כל האיסורים. והוא שלא נתכוון לבטלו במזיד (כמו שנתבאר בש"ע יו"ד סי' ל"ט):

ואם ביצה האסורה היא שלימה בקליפתה אפילו ששים אין צריך לפי שאינה פולטת כלל מגופה שהקליפה מעכבתה מלפלוט. ואם ביצה האסורה היא קלופה, וביצים של היתר שנתבשלו עמה אינן קלופות, אם יש בבצים של היתר עם קליפותיהם ועם המים שנתבשלו בהם ס"א כנגד הביצה האסורה מותר לאכלן ביו"ט (ועיין בש"ע יו"ד סימן פ"ו:

יו"ד וכל זה כשנתבשלה עם בצים אחרות אבל אם נתבשלה עם בשר או שאר מיני תבשילין אפילו נמוחה כל הביצה ונבללה בתבשיל, אם יש בתבשיל ששים כנגדה מותר לאכול בו ביום. אע"פ שיש בו ממשו של איסור שיל"מ. לפי שלא החמירו בדבר שיש לו מתירין אלא כשנתערב מין במינו כמ"ש בש"ע יו"ד סי' ק"ב ומפורש שם הטעם:

בד"א כשלא נתנה בקדרה כדי לתקן התבשיל אלא כדי שתתבשל בקדרה זו עם התבשיל ויאכלנה בפ"ע. אבל אם נתנה בקדרה לתקן התבשיל כגון ללבנו או שמילאה בתרנגולת עם תערובת שאר מינים אע"פ שיש בתערובות ששים כנגדה אינה בטלה. אע"פ שביצה זו בלבד אין בה כדי לתקן התבשיל ולא ללבנו אלא על ידי שמעורב עמה דברים אחרים. מ"מ כיון שהיא באה בתבשיל לתקנו הרי היא נחשבת מין אחד עם התבשיל. וכבר נתבאר דכל דבר שיש לו מתירין שנתערב מין במינו אינו בטל אפילו באלף אע"פ שאין טעמו נרגש כלל וכנזי כל זה בש"ע של הגאון ר"ז ז"ל:

י"א ביצה שנולדה ביו"ט ראשון מותרת בליל יו"ט שני של גליות מיד שהרי ממ"נ אחד מהם חול הוא. אבל שני ימים טובים של ראש השנה נולדה בראשון אסורה אף בשני. מפני ששני הימים האלו הן קודש וכיום אחד ארוך הן חשובים:

י"ב שבת ויו"ט הסמוכים זה לזה. ביצה שנולדה בראשון אסורה אף בשני עד הערב לפי שע"י לידה זו היא מוכנת לאכילה יען שזו הביצה שנולדה ויצאה לאויר העולם היא יותר טובה לאכילה מביצה הנמצאת במעי התרנגולת השחוטה. ונמצא ע"י לידה זו היא מוכנת לאכילה. וקי"ל אין יו"ט מכין לשבת ולא שבת מכין ליו"ט:

ואיסור זה אינו אלא מדברי סופרים. שהרי ביצה זו מן התורה מותר לאכלה בו ביום שנולדה שהרי נגמרה במעי אמה מע"ש או מערב יו"ט. וכיון דמותרת בו ביום נמצא שע"י לידה זו הוכנה לאכילה בו ביום. ולפיכך היא מותרת גם ביום שלאחריו. כיון שיום זה לעצמו הכין ולא ליום שאחריו. ואפילו יום זה שנולדה בו הוא יום שבת שא"א לבשלה ולאכלה מ"מ ראויה לגמעה חיה. אלא כיון שמדברי סופרים אסור לאכלה ביום שנולדה כמו שנתבאר. נמצא שיום זה שנולדה בו הכין את הביצה לאכלה ביום שלאחריו וכיון שאין יו"ט מכין לשבת ולא שבת ליו"ט לפיכך אסור לאכלה גם ביום שלאחריו מדברי סופרים:

י"ג יום טוב שני של גליות הסמוך לשבת בין מלפניו בין מלאחריו דינו כיו"ט ראשון לענין זה. ואם שני ימים טובים של גליות חלו להיות אחר השבת, אז ביצה שנולדה בשבת מותרת באכילה ביו"ט שני. שהרי אם יום שני הוא קודש אז יום א' הוא חול. ונמצא שיום חול מפסיק בין לידת הביצה לאכילתה. אבל אם שני ימים טובים של ראש השנה חלו להיות לפני השבת. אז ביצה שנולדה ביו"ט ראשון אסורה אף בשבת עד הערב מפני ששני הימים של ר"ה קדושה אחת הן וכיום אחד ארוך הן חשובין:

יו"ד ביצה הנולדת מזרע התרנגול אינה נולדת בלילה כלל אלא רק ביום, אבל אם לא היתה מחמת התרנגול אלא ספנא מארעא זו אפשר שנולדת הביצה בלילה, אמנם גם בזה הרוב נולדים ביום. ולכן אם לא בדק הלול מערב יו"ט והשכים ביו"ט קודם אור היום ומלא ביצה בלול אנו תולין לומר שזו הביצה נולדה בערב יו"ט, מפני שגם הביצים שאינם באים מזרע התרנגול דרכן להוליד ביום ברוב הפעמים. ולכן זה שמלא הביצה ביו"ט קודם אור היום מן הסתם אמרינן שנולדה מערב יו"ט:

לפיכך מותר ליקח ביצים מן הגוי בליל יו"ט ראשון דמן הסתם נולדו מערב יו"ט. וכן הדין בליל יו"ט שני של גליות דהביצה שנולדה ביו"ט ראשון מותרת ביו"ט שני:

אבל ביצים הנקחים מן הגוי בליל יו"ט שני של ר"ה וכן בליל יו"ט שלאחר השבת אסורות שמא נולדו ביום שלפני לילה זו:

ט"ו גוי המביא ביצים ביו"ט ראשון ומסיח לפי תומו ואומר שנולדו מערב יו"ט מותר לסמוך עליו לפי שאיסור ביצה שנולדה ביו"ט אינו אלא מדברי סופרים ובכל איסור ד"ס סומכין על הגוי מסיח לפי תומו כמ"ש בש"ע יו"ד סי' ס"ט, לפיכך אם הביא ביצים ביו"ט ראשון שחל להיות אחר השבת שאיסור ביצה שנולדה בו ביום הוא מן התורה אין סומכין על הגוי שמסיח לפי תומו ואומר שנולדה בע"ש. אבל יו"ט שני שחל להיות אחר השבת אפלו הוא יו"ט שני של ר"ה, כיון שאינו אלא מד"ס כמ"ש סי' ת"כ מותר לסמוך על הגוי:

וכתב הגאון ר"ז ז"ל עכשיו במדינות אלו שמצויים הרבה ביצים למכור ומביאים הרבה בבת אחת ודאי רוב הביצים שמביאין למכור הן הנולדים מאתמול. לפיכך אף ביו"ט ראשון שאחר השבת אין בבצים אלו איסור מן התורה שאנו אומרים כל דפריש מרובא פריש. ומן הסתם הן מהנולדים מאתמול בשבת ואין כאן איסור אלא מדברי סופרים כמ"ש למעלה. לפיכך אם הגוי הוא מסל"ת ואומר שמערב שבת נולדו מותר לסמוך עליו עכ"ד. ויש לקיים הלכה זו גם במקומותנו בהיכא שמביאים ביצים הרבה בבת אחת למכור:

ט"ז אין הגוי מסל"ת נאמן אלא בהיכא דאינו יודע שהביצה

שהבילה שנולדה היום אסורה לישראל. אבל אם הוא יודע מזה אין סומכין עליו אע"פ שהוא מסל"ת. דשמא הוא מערים כדי שיקחו ממנו :

וכתב הגאון ר"ז ז"ל בס"ק י"ז דאם הבלים הן של ישראל והגוי מסל"ת ואומר שנולדו מערב יו"ט או מע"ש, אע"פ שהוא יודע שבילה שנולדה היום אסורה לישראל מ"מ כיון שלהגוי בעצמו אין מגיע שום תועלת במה שישקר לומר שנולדה מעיו"ט מותר לסמוך עליו כיון שהוא מסל"ת. אבל אם שואלין אותו אימתי נולדה כיון שהוא יודע שרוצים לסמוך על אמירתו חיישינן שמא ישקר :

י"ז **תרנגולת** שנשחטה ביו"ט ומצא בה בצים מותרות אפילו אם הוא יו"ט שאחר השבת והבילים הם גמורות עם קליפתן כמו שרגילין להיות בשעת לידתן ואין חוששין שמא אם לא היה שוחטה היו נולדין היום ונמצא שכבר נגמרו מאתמול בשבת, דאף דנגמרה בשבת אין זו חשובה הכנה אא"כ נולדה על ידי גמר זה. אבל כשלא נולדה על ידי גמר זה אין גמר זה נקרא הכנה לפי שטעם הבילה הוא שזה קודם גמר זה ואחר גמר זה וכנז' בש"ע לר"ז ז"ל :

פרשה שופטים.

א' **אסור** להתייחד עם ערוה מן העריות בין זקנה בין ילדה שדבר זה גורם לגלות ערוה, חוץ מהאם עם בנה והאב עם בתו. והבעל עם אשתו נדה. אבל החתן עם כלתו שפרסה נדה קודם שיבעול אותה אסור להתייחד עמה אלא היא ישנה בין הנשים והוא בין האנשים. ואם בא עליה ביאה ראשונה ואח"כ נטמאה מותר להתייחד עמה. ופה עירנו בגדאד יע"א, נהגו דאפילו בא עליה ביאה ראשונה ונטמאה בדם בתולים או פרסה נדה אחר ביאתו עליה אינו מתייחד עמה עד שתטבול ויבא עליה פעם שנית דאז מתייחד כדין בעל עם אשתו נדה:

ב' **הא** דאמרו חז"ל היא ישנה בין הנשים והוא ישן בין האנשים הוא לרבותא דתרתי בעינן ולא סגי בהוא ישן בין אנשים בלבד דחיישינן שמא יבא לחדר שלה וישכב עמה, לכך בעינן היא ישינה בין הנשים דאיכא שומרים אללה ולא סגי בישנה בין נשים בלבד דחוששין שמא היא תבא בלילה לחדר משכבו, ולכך בעינן שומרים אללו נ"כ :

ג' **אע"ג** דאיכא דס"ל אח עם אחותו מותר להתייחד וכנז' בגמרא קי"ל להלכה דגם אח עם אחותו אסור להתייחד ואינו מותר אלא רק אב עם בתו ואשה עם בנה וכנז' בפוסקים וכן עיקר בפרט בדור פרוץ :

וכתב הגאון ב"ח ז"ל מה שאמרו אב עם בתו מותר להתייחד לאו דוקא עם בתו בלבד אלא כל יוצאי חלציו דינם שוה, כי בת בתו ובת בת בתו שרי כמו בתו עכ"ל. ואע"ג דהגאון ב"ח ז"ל נקיט בלשונו בת בתו ובת בת בתו ה"ה דשרי בבת בנו ובת בת בנו דמאי שנא הא מהא מאחר דכללא כייל ואמר כל יוצאי חלציו דינן שוה, והכי דייקינן מלשון הגאון הנז' בסוף סי' כ"ה סעיף ה' דמדמי להא דאמר שמואל שכתב וז"ל וכל יוצאי חלציו וכדמסיק דאמר שמואל הכל לש"ש וכו' ע"ש. ואע"ג דהגאון נו"ב מהדורא תניינא אה"ע סי' י"ח בהאשה שנתייחדה עם זקנה אבי אביה משמע מדבריו דעבדא איסורא ביחוד, לפום ריהטא כתב כן, ואשתמיט מיניה דברי הגאון ב"ח הנז' שכתב בפשיטות דבכל יוצאי חלציו ליכא איסור יחוד :

ד' **בשאירע** מעשה אמנון עם תמר. גזרו דוד ובית דינו על יחוד פנויה דאע"פ שאינה ערוה בכלל יחוד עריות היא. והלל ושמאי גזרו על יחוד גויה. נמצא כל המתייחד עם אשה שאסור להתייחד עמה בין ישראל בין גויה מכין אותם מכת מרדות האיש והאשה ומכריזין עליהם, חוץ מאשת איש דאע"פ שאסור להתייחד עמה אם נתייחדו אין לוקין כדי שלא להוציא עליה לעז שזינתה ונמצאו מוציאין לעז על בניה שהם ממזרים :

ה' **כל** אשה שאסור להתייחד עמה, הדין הוא דאם היתה אשתו עמו הרי הוא מותר להתייחד מפני שאשתו משמרתו. שבודאי לא יזנה בפני אשתו. וכן האשה שבעלה עמה מותרת להתיחד עם האיש. אך עם הגוי אסורה להתייחד אע"פ שהגוי אשתו עמו מפני שאין הגוי בוש לזנות בפני אשתו :

וא"ו **אע"ג** דיש אומרים אם בעלה בעיר אע"פ שאינו עמה בבית אין חוששין לה משום יחוד מ"מ לדעת רש"י ז"ל ודעמיה איסורא מיהא איכא רק דאין לוקין על זה. מ"מ עם אשה שלבו גס בה שהוא מגודל עמה, או שהוא קרובה גם לדעת המקילין אסור :

וכן אם קינא לה בעלה שלא תתייחד עם זה אסור להתייחד עמו לכ"ע אף אם בעלה בעיר :

ז' **כתב** בנתיבות השלום נתיב ע' אות ז' אשה אחת לא תתייחד עם אנשים הרבה ואפילו בכשרים אסור עד שתהיה שם אשתו של אחד מהם וה"ה בתי נשים עם אנשים הרבה. אבל בשלשה נשים ושלשה אנשים לית לן בה :

ויש אומרים דאם הם כשרים מותרים שני אנשים להתיחד עם אשה אחת ובתם אנשים כשרים הם. ודוקא ביום ובעיר. אבל בלילה או בשדה אפילו ביום אין היתר אלא בשלשה כשרים. ואע"ג דיש מחלקים בין הולכים לשמרה ובין. אין הולכים לשמרה הנה העיקר לענין דינא כסברת האחרונים ז"ל החולקים וס"ל דאין חילוק בין הולכים לשמרה או לאו. ובפרט בלילה דלכ"ע צריך שלשה כשרים. יען כי בשנים יש לחוש שמא ישן אחד מהם ותתיחד עם השני. וכל זה בכשרים אבל בפריצים אפילו עם עשרה אסורה לכ"ע :

ח' **פה** עירנו בגדאד יע"א נוהגין שילכו אים וביתו לדור בחודשי הקיץ חוץ לעיר בכפר שקורין מעצ'ם שיש בו גנות הרבה שהם בנויים על הנהר חדקל ודרכם לרכוב בעגלות העומדים בשער העיר, בשביל שכירות, ועל הרוב בעה"ב ביום יבא לעיר לחנותו וכן הערבים יבא לגנתו. אמנם יזדמן שהאשה בעלת הבית יהיה לה איזה עסק בביתה ותבא בבוקר לביתה ותחזור בסוף היום להגינה ולא ילך עמה אלא רק איש אחד מבני הבית ורוכבים יחד בעגלה שהגוי משכיר אותה לרכוב בה כמה בני אדם הן ישראלים הן נכרים. הנה בכהאי

בכהאי גוונא אין בזה חשש כי הדרך אשר משער העיר עד הכפר הנקרא מעג'ס, אע"פ שהוא שדות וכרמים, הנה כבוש לרבים כי יש רבים בוקעים והולכים בו הן רוכבי עגלות הן רוכבי בהמות הן הולכים ברגליהם והרי הוא נחשב כמו המבואות שבתוך העיר ואין שם מקום יחוד:

מיהו אם בעה"ב ישן בלילה בתוך העיר לא תישן האשה לבדה בגינה אא"כ יש שם שלשה אנשים כשרים. וכן אם האשה רוצה ללכת ביום מביתה לטייל תוך גנות אלו לא תלך לבדה עם איש אחד או שנים אלא רק עם שלשה אנשים כשרים יען כי גנות אלו אשר בכפר הנז' יש בכל אחד מהם חדרים ועליות שיש לכל חדר ועליה פתחים שיש להם מנעולים של ברזל וגם שער הגינה עצמה הפתוח לרה"ר אינו פתוח כל היום אלא יש בו מנעול כדרך שיש בחצרות של העיר ואע"פ שיש שם שומר נכרי אינו מניח הפתח פתוח אלא נועל אותו מבפנים והנכנס לגינה צריך לדפוק על הפתח כדי שיפתחו לו, על כן צריך להיות עם האשה ההולכת לטייל לבדה שלשה אנשים כשרים וכבר כתבנו לעיל דסתם אנשים כשרים הם דאינם חשודים בעיני בני אדם בחשד זנות ופריצות:

ואפילו אינם חשודים ופרוצים אם לא באו שם עמה בשביל שמירה אלא הם הזמינו את האשה הזאת שתטייל עמהם בגינה והם לא באו שם בסוג שומרים ואין דרכם להיות באים בתורת שומרים הא ודאי איכא לזות שפתים בזה מן הבריות מאחר כי הזמינו אותה לבדה ואין נשים אחרות עמה ואסור לאשה לעשות דבר שיהיה בו לזות שפתים מאחרים בעניינים אלו ומקרא מלא דבר הכתוב והייתם נקיים מה' ומישראל:

ט' **יש** נשים שדרכן להיות שוגאות זו את זו כגון שתי צרות ואשה וחמותה והתירו חז"ל להתייחד עם שתיהם כי כיון שדרכן להיות שוגאות זא"ז לא חיישינן לזנות וכמפורש במימרא דרבא בקדושין דף פ"א. וג"ל בס"ד דאם האשה וחמותה כיש אחד לשתיהן כי הרווחה של מעשה ידי שתיהן כולה לאמצע שהם מתפרנסים ממעשה ידיהם בשוה ואין אחת נוטלת לעצמה כלום ממעשה ידיה אע"פ שהרווחתה היא יותר אין לסמוך על דין זה דשוגאות זא"ז להתיר להתייחד עם שתיהם, דיש לומר אע"פ שהם שונאין בלבבם זא"ז עכ"ז ניחא לחדא בזנות האחרת בשביל הרווחה האתנן שתהיה לאמצע, ומספרים העולם שנעשה במקום אחד מעשה באשה וחמותה בכה"ג:

יו"ד **מותר** להתייחד עם אשה שיש עמה תינוקת שיודעת טעם ביאה כלומר שיודעת מהו ביאה ויכולה לספר אותה בשוק והיא אין מוסרת עצמה לביאה. וכן עם תינוק בן תשע שנים מפני שהיא מתיראת לזנות בפניו שמא יגלה הדבר והם לא יתפתו לזנות. ואעפ"כ להתיחד עם קטנה כזו אסור דחיישינן שמא יבא עליה באונס:

וכתב בנתיבות השלום נתיב ט' אות ז' יש שלמדו קלת זכות על שנהגו קצת נשים ליסע עם ערל בע"ג ולוקחין עמהם תינוק או תינוקת בר דעת ועיין בב"ש ז"ל:

י"א **כתב** בנתיבות השלום נתיב ט' הא דעוגשין על היחוד היינו בפנויה דליכא שום חשש אבל באשת איש דאיכא חשש שלא להוציא לעז על בניו שהן ממזרים אין עונשין על היחוד ולא מהני אף שיכריזו על זה דאיכא דשמע העונש ולא שמע ההכרזה. שם:

י"ב **מדיני** היחוד גזרו על תינוק ישראל שלא ימסרנו לנכרי ללמדו ספר וללמדו אומנות אפילו במקום דליכא למיחש לשפיכות דמים. ועיין ביו"ד סי' קנ"ז וב"ש סק"ז שם:

י"ג **כתב** שם בנתיב ח' העליון ית"ש קרבנו להר סיני והבדילנו מן העמים וקדשנו בקדושתו וצונו על העריות והזהירנו עליהם וכו' ויש בהם חייבי מלקות כריתות ומיתות ב"ד והבא עליהם בין כדרכן בין שלא כדרכן כיון שהערה בה דהיינו שהכנים העטרה חייב מיתה או כרת, ואין צריכין העדים לראות כמכחול בשפופרת, אלא משראו העדים שדבוקים זב"ז כדרך המנאפים נהרגים, והאשה נאסרת על בעלה:

י"ד **אפילו** לא בא עליה רק שנהנה מאחת מן העריות בקירוב בשר, או שבא עליה דרך איברים או שחבק ונשק לאחת מן העריות, ה"ז לוקה מן התורה. זה הוא דעת הרמב"ם והרא"ה והר"ן. וי"א דכל זה אינו אלא מדרבנן וזהו דעת הרמב"ן ז"ל. אבל דעת האחרונים נוטה לסברא ראשונה דלוקה מן התורה וכן עיקר וכמ"ש מרן ז"ל בש"ע אה"ע כסברת הרמב"ם ז"ל. אבל באלו שאין חייבין עליהם בביאה אלא רק מלקות או לכ"ע שאר קריבות של חבוק ונשיק אינו אסור אלא מדרבנן. שם:

ט"ו **כל** המסתכל באצבע קטנה של אשה ומתכוין ליהנות ממנה כאלו מסתכל במקום התורף, ומכ"ש שאסור להסתכל בנשים שעומדות על הכביסה:

ט"ז **מותר** לאדם להביט באשתו נדה אע"פ שהוא נהנה בראייתה כי כיון שהיא מותרת לו אח"ז לא יבא לידי עבירה. וי"א דאפילו במקומות המכוסין מותר ולא אסרו אלא להסתכל במקום התורף בעת נדתה, והע"ג דאסור בזה גם בימי טהרתה יש חילוק בין זה לזה בענין העונש. ומפורש בטור וש"ע ביו"ד סי' קצ"ה ס"ז לאסור הסתכלות במקום מכוסה באשתו נדה, ומכ"ש שאסור לשחק עמה ולהקל ראשו כנגדה. שם:

י"ז **לעיין** ראשו מכנים אסור לכ"ע אף בפנויה אע"פ שאין ראשו מונח בחיקה, אבל בתו ונכדתו מותר שתעיין ראשו מכנים אם אין ראשו מונח בחיקה אבל להניח ראשו בחיקה אסור. שם:

י"ח **המחבק** או מנשק לכל עריות שאין לבו של אדם נוקפו עליהם כגון אחותו הגדולה או דודתו ואין לו הנאה מזה כלל מ"מ איסורא מיהא איכא ומעשה טפשות ובורות הוא כמ"ש הרמב"ם ז"ל פרק כ"א מה' א"ב, שאסור לעשות קורבה עם שום ערוה אף אחותו כבת שלש שנים מותר לנשקה דאין בזה קרבת אישות והכל לש"ש. שם:

י"ט **האב** מותר לנשק את בתו ולישן עמו בקרוב בשר כל זמן שהיא קטנה שלא הגיעה לשדים נכונו ושערך צמח דהיינו בת י"א שנה ויום אחד, ותינוק עם אמו בן י"ב שנה ויום אחד אך אם הגיעו הסמנים קודם זמן זה דעת הרב ב"ש ז"ל לאסור ויש פוסקים דס"ל אם הביאה קידם לכן לית לן בה ועיין בב"י או"ח ע"ש. ובת בנו ובת בתו נמי דינא הכי כדין בתו הנז':

כ' **וכן** האשה מותרת לישן עם בנה הקטן עד שיגיע לשיעור הנז"ל. ואם הבת בושה לעמוד בפני אביה ערומה וכן אם האם בושה לעמוד ערומה בפני בנה אסורין לישן בקרוב בשר ביחד וכן אם נתקדשה הבת לאחר בקטנותה אף קודם זמן הנז' נמי אסור וכנז' בגמרא:

כ"א **בשם** שאסור לישן עמהם בקירוב בשר כן אסור להשכיבם בחיקו או להניח ראשו בחיקן שתעיין ראשו אבל לעיין ראשו בלא הנחה בחיקה מותר בבתו ובת בתו ובת בנו:

וכתבו האחרונים ז"ל הא דאסור בבתו ובת בתו בהגדלן היינו לישן בקירוב בשר אבל חבוק ונשוק מותר וזה אינו אלא מדינא, אבל בעל נפש ירחיק עצמו יותר ויותר ויגדור את עצמו מעריות ומאביזרייהו בכל

בכל מה דאפשר. עכ"ד:

כ"ב **חכם** וזקן שהנשים נושקין ידיו אין צריך לשרב לדחותם להשיב פניהם ריקם, חדא כי זו הנשיקה שהיא ע"ג היד אין זו דרך חיבה דלא הוי חיבה אלא בנשיקה על הפנים. או על המצח או על הדדים וכיוצא המכוסים שבגוף. ועוד אלו הבאים לנשק ע"ג היד של החכם מוכחא מילתא לכ"ע שעושין כן לכבודה של תורה וכוונתם למצוה כמו נשיקה שנושקין לספר תורה וכיון דמתכוונים לש"ש לית לן בה ואין בזה חשש הן מצד החכם הן מצד האשה, וכיוצא בזה איתא בגמרא דקדושין דף פ"א רב אחא בר אבא איקלע לבי רב חסדא חתניה שקליה לבת ברתיה אותבא בכנפיה והיתה קטנה ומקודשת, וא"ל רב חסדא לרב אחא אין אדוני יודע שהיא מקודשת והשיב לו אנא ס"ל כשמואל דאמר הכל לש"ש. ופירש רש"י ז"ל דאין דעתי אחריה לחיבת אישות אלא לחיבת קורבה לעשות קורת רוח לאמה. כשאני מחבב את בתה עכ"ל. וכיון דתלה הטעם בשביל הכונה שהוא מתכוין לחבת קורבה ולא תלה הטעם בשביל שהיא בת בתו דחשיבה כמו בתו ממש, ש"מ דס"ל כהאי גוונא אפילו בשאר נשים לית לן בה. ולכן כתב מור"ם ז"ל בהגה"ה בש"ע די"א כל שאינו עושה דרך חיבה רק כונתו לש"ש מותר ולכך נהגו להקל בדברים אלו ע"ש:

ומ"ש הגאון תורת חיים בשיטתו למס' ע"ז על דף י"ז גבי עולא דלא היה מנשק על היד ועל החזה גופייהו אלא על המלבוש שמכניסין בו את היד והחזה שהיה נושק למעלה מן הבגדים. לא הולרך לפרש כן אלא משום החזה דלא היה נושק על הבשר של הדדים ממש, אבל על גב היד ודאי לא בעינן בגד מפסיק:

וכבר בהמאסף שנה שניה גליון ח' ס' כ"ו כתבתי הטעם דאמר שמואל אין משתמשין באשה להרמב"ם והטור הוא משום הרהור, ולרש"י והר"ן הוא משום דגזרו חז"ל בזה כדי שלא ילמדנה להיות רגילה בין האנשים, דמבואר בפוסקים דאיכא פלוגתא בזה בין רש"י והר"ן ובין הרמב"ם והטור. וכתבתי עוד שם בענין בר קפרא לפי טעמו של הרמב"ם והטור ז"ל נראה טעמו של בר קפרא הוא משום דכל שאינו עושה דרך חיבה רק כונתו נלורך דבר אחר לית לן בה. הנה נמלא איתא הוכחה רבא מסברת בר קפרא לסברת יש אומרים שכתב מור"ם ז"ל בהגה"ה בש"ע סעיף ה' די"א כל שאינו עושה דרך חיבה רק כונתו לש"ש מותר, ולכך נהגו להקל בדברים אלו ע"כ, וכן י"ל בנ"ד בנשיקה ע"ג היד של החכם הזקן:

עוד מלינו במדרש רבא פ' ויצא בפסוק וישק יעקב לרחל כל נשיקה להפלות בר מן תלת, נשיקה של גדולה נשיקה של פרקים נשיקה של פריבות. רבי תנחומא אמר אף נשיקה של קריבות שנאמר וישק יעקב לרחל שהיתה קרובתו ע"כ. וכיון דנשיקה אסורה משום דמביאה לידי הרהור איך הותרה בקריבות כהאי שהיא אינה בתו או אחותו שאסורה לו אלא היא בת אחי אמו דמותרת לו לישאנה ואיך ישקנה, אלא ודאי כיון דאיכא טעמא למתלי דמשום חיבת קריבות הוא דעביד ליכא כאן חשש של הרהור כיון דלורך איכא בזה הנשיקה לפי נמוס העולם ודרך ארץ לא יעלה בלב שניהם הרהור. וכיולא בזה אמרו ברופא שמרפא אשת איש ונוגעת ידו במקומות המכוסים כיון דבעבור מלאכתו הוא נוגע ועוסק שם לא יעלה בלבו הרהור רע:

כ"ג **עוד** ארז"ל מדכתיב גבי בועל נדה את מקורה הערה וחייב עליה כמו על ביאה גמורה ש"מ דהעראה קרויה ביאה וכבר אמרנו שהוקשו כל העריות להדדי מדכתיב כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה ונכרתו הנפשות העושות הרי למדנו כל העריות מנדה שעל כולן חייבין העוגש שלהם אפילו לא עשה בהם ביאה גמורה אלא העראה חייבין עליהם:

ומה היא ההעראה משהכניס העטרה מהגיד אע"פ שפירש מיד ולא גמר ביאתו ולא הוליא זרע חייב. וממילא ש"מ שאם אשת איש היא נאסרה על בעלה חוץ משפחה חרופה שאין חייבין עליה אלא בגמר ביאה דכתיב בה שכבת זרע. אבל מי שבעל בלא קישוי אלא כאבר מת שהכניסו בידו. אינה נקראת ביאה ואין חייבין עליה. וגם באשת איש לא נאסרה על בעלה מן התורה אלא מדרבנן ומכין אותו מכת מרדות. אבל הבא על אחת מהעריות דרך איברים או שחבק או שנשק ונהנה בקירוב בשר הרי זה לוקה מן התורה שנאמר לא תקרבו לגלות ערוה כלומר קירוב דברים המבאים לידי גילוי ערוה וכנז' כל זה בלבוש סי' ך' סעיף א':

כ"ד **כתיב** כמעשה ארץ מלרים אשר ישבתם בה לא תעשו שהיו שתי נשים מתחברות זו בזו ואע"פ שדבר זה אסור הוא אין לוקין עליו כיון שהוא לאו שבכללות כלומר עבירה שאינה מפורשת אלא רק היא בכלל כל הפסולין והאיסורים ואין לוקין עליה כמ"ש בגמרא דפסחים דף כ"ד דאין לוקין על לאו שבכללות ואין האשה נאסרה על בעלה בכך אבל ראוי לנדותה ולהכותה מכת מרדות היאיל ועשתה איסור. ויש לאיש להקפיד על אשתו בדבר זה ולמנוע הנשים הידועות בכך מליכנס לה וגם למנוע את אשתו שלא ללאת היא אליהן וכנז' כל זה בלבוש שם סעיף ב':

ומ"ש שיש לאיש להקפיד על אשתו בדבר זה הטעם הוא כמ"ש בירושלמי דבילה דאמר לוי לאבלט אם תראה שרים מחבק עם אשתך שמא אינו רע לך. א"ל הן אמר לו ועביד הוא לה כלום. א"ל כדי שלא תתפרך ע"ש. וכן כאן יש לו להקפיד כדי שלא תתפרך וכזאת אמרו על שביק לבנותיו ליסן וכו' כדי שלא ילמדו להעלות עליהם גופא נכרתא וכנז' בגמרא:

מיהו לפ"ד רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות בק"ש שעל המטה דאסור לשמש מטתו ואינו שוהה עד שילאו כל הטפין לגמרי משום דאותם טפין היולאים לבטלה אע"פ שאינם ראוים להוליד עכ"ז נבראים מהם בחינת מזיקין ומשחיתים רעים וכו' וכתוב שם וז"ל ודע כי כמו שיולאין המזיקין אלו מן האדם המוליא ש"ז להיותו בלא אשה כך האשה בורחה מזיקין בלא איש. וזה נרמז בפסוק לא תאונה אליך רעה ר"ל לא תאונה אליך שאתה זכר הרעה שהיא לילית אשת זנונים. ונגע לא יקרב וכו' ר"ל נגע שהוא ש"מ דכורא אל יקרב באהליך שהיא אשתך כמ"ש שובו לכם לאהליכם עכ"ל. ולפ"ז מלבד איסור הלאו דמעשה ארץ מלרים לא תעשו יש בזה איסור השחתת זרע שפולטת האשה ע"י החבור זו בזו:

כ"ה **כתב** הרמב"ם ז"ל בהלכות איסורי ביאה פרק א' הבא על אחת מכל העריות האמורות בתורה במזיד חייב כרת שנאמר כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה ונכרתו הנפשות וכו' שניהם הבועל והנבעלת. ואם היו שוגגין חייבין חטאת קבועה ויש מן העריות שהוא במיתת בית דין יתר על הכרת השוה בכולן:

כ"ו **העריות** שיש בהן מיתת בית דין. מהן שמיתתן בסקילה. ומהן שמיתתן בשריפה. ומהן שמיתתן בחנק. ואלו הן שמיתתן בסקילה. הבא על אמו. ועל אשת אביו. ועל אשת בנו והיא הנקראת כלתו. והשוכב עם זכר. והשוכב עם בהמה. והאשה המביאה בהמה עליה:

כ"ז **ואלו** הן העריות שמיתתן בשריפה. הבא על בת אשתו בחיי אשתו. ועל בת בתה. ועל בת בנה. ועל אם אשתו. ועל אם אמה. ועל אם אביה. והבא על בתו. ועל

ועל בת בתו. ועל בת בנו:

כ"ח **אין** לך ערוה בחנק אלא אשת איש בלבד, שנאמר מות יומת הנואף והנואפת ומיתה האמורה בתורה סתם היא חנק. ואם היתה בת איש כהן בשריפה וביעלה בחנק שנאמר ובת איש כהן כי תחל לזנות בית תשרף. ואם היתה נערה מאורסה שניהם בסקילה שנאמר כי תהיה נערה בתולה וכו' וסקלתם אותם באבנים. וכל מקום שנאמר בתורה מות יומתו דמיהם בם הרי הן בסקילה:

כ"ט **שאר** העריות כולן בכרת בלבד ואין בהם מיתת בית דין. לפיכך אם היו שם עדים והתראה. בית דין מלקין אותם שכל חייבי כריתות לוקין:

ל' **הבא** על אחת מחייבי לאוין במזיד הוא לוקה והיא לוקה. ואם בשוגג פטורין מכלום. והבא על אחת מהשניות במזיד מכין אותו מכת מרדות מדבריהם. אבל הבא על אחת מחייבי עשה אינו לוקה. ואם רצו אותם בית דין מכת מרדות כדי להרחיק מן העבירה הרבות בידם:

ל"א **יש** עריות אסורות מן התורה שהם מפורשות להדיא בתורה. ויש שאסורות מן התורה ואינם מפורשות אלא שנלמדו בקל וחומר וגזרה שוה. ויש עריות אסורות מדברי סופרים שהחכמים ז"ל אסרום וגזרו בהם איסור ערוה כדי שלא ילמדו מהן להתיר עריות שהם איסור דאורייתא. ואלו נקראים בלשון חז"ל בתלמוד בשם שניות לעריות כלומר החכמים גזרו עליהם והם שניות לעריות דאורייתא:

והא לך לשון הרמב"ם ז"ל בה' איסות פרק א' הלכה ה'. כל שאסר ביאתו בתורה וחייב על ביאתו כרת והם האמורות בפרשת אחרי מות הן הנקראים עריות. וכל אחת מהן נקראת ערוה כגון אם ואחות ובת וכיוצא בהן:

ויש נשים אחרות שהן אסורות מפי הקבלה. ואיסורן מדברי סופרים והן הנקראות שניות, מפני שהן שניות לעריות וכל אחת מהן נקראת שנייה. ועשרים נשים הן ואלו הן וכו' ומנאם הרמב"ם שם אחת לאחת ככז'. ויש בפרטים של השניות דעות שונים בספרי הפוסקים ולא פרשתי אותם כאן בשביל האריכות ועיין בש"ע אה"ע סי' ע"ו ובאחרונים שם:

ל"ב **כל** שאסר ביאתו בתורה ולא חייב עליו כרת הן הנקראים איסורי לאוין. ועוד נקראים איסורי קדושה. ותשעה הן ואלו הן. אלמנה לכהן גדול. גרושה או זונה או חללה בין לכהן גדול בין לכהן הדיוט. וממזרת לבן ישראל. ובת ישראל לממזר. ובת ישראל לעמוני ומואבי. ובת ישראל לפצוע דכא. וכרות שפכה. והנושא גרושתו אחר שנשאת לאחר. ויבמה שנשאת לזר ועדיין רשות היבם עליה. החלולה הרי היא כגרושה והיא אסורה לכהן מדברי סופרים. והנתינים הרי הם כממזרים אחד זכרים ואחד נקבות ואיסורם מדברי סופרים. ובהלכות איסורי ביאה יתבאר לך מה הם הנתינים:

ויש שאסור ביאתן בעשה ואינו מחייבי לאוין ושלשה הם. מצרי והאדומי דור ראשון ודור שני אחד זכרים ואחד נקבות. והבעולה לכהן גדול. הרי שלשה שביאתן הם בעשה ולא בלאו לפי שלא נאמר באלו לא יבא או לא יקח אלא מכלל שנאמר דור שלישי יבא להם בקהל ה'. אתה למד שדור ראשון ושני לא יבא. ומכלל שנאמר והוא אשה בבתוליה יקח אתה למד שאינה בתולה לא יקח, ולאו הבא מכלל עשה הרי הוא כעשה, וכנז' כל זה בדברי הרמב"ם ז"ל הלכות איסות פ"א:

ל"ג **אנוס** פטור מכלום מן המלקות ומן הקרבן ואין צריך לומר מן המיתה שנאמר ולנערה לא תעשה דבר (ודרשו בספרי מלמד שפטרה הכתוב מן המיתה. מנין אף מן הקרבן ת"ל חטא מנין אף מן המלקות ת"ל חטא מות מלמד שכל אונסין שבתורה פטורין):

במה דברים אמורים כשנאנס הנבעל. אבל הבועל אין לו אונס שאין קישוי אלא לדעת, עכ"ל הרמב"ם ז"ל. וכתב הראב"ד ז"ל יש אונס שהוא פטור כגון שהוא מתכוין לאשתו ותקפתו אחת מן העריות והביאתו עליה, או שדבקוהו גוים עליה עכ"ל. וכתב הרב המגיד ז"ל על דבריו וז"ל נראה שבכגון זה אפילו רבינו (הרמב"ם) יודה בו שכל שהקישוי נעשית לדעת היתר ואח"כ נאנס בהיותו עומד בקשויו ודאי אונס גמור הוא ואין לומר על זה אין קשוי אלא לדעת עכ"ל:

וכתב עוד הרב המגיד ז"ל שם על מ"ש רבא אין אונס לעריות שאין קישוי אלא לדעת יש מפרשים הכונה שאם אמרו לו גוים לבא על הערוה ואם לאו שיהרגו אותו ובא עליה הרי זו מומת על ידה. לפי שאין קישוי אלא לדעת, וזה דעת רבינו (הרמב"ם) אבל יש אומרים דכיון שמחמת האונס יהב דעתיה ונתקשה אף הוא פטור בדיני אדם. והא דרבא משכחת לה כגון שתקפתו אשה וקרבתו לעצמה לאונסו או שדבקו אותו גוים לערוה. ואין שם פחד מיתה כיון דליכא אונס דגופיה, אע"פ שדבקים זה לזה ובא עליה חייב שאלמלא נתן דעתו עליה לא היה אפשר לו לבעול שאין קישוי אלא לדעת וכו' עכ"ל. ויש לדבר בכל האמור ואכמ"ל:

ל"ד **האשה** שתחלת ביאתה באונס וסופה ברצון פטורה מכלום, שמשהתחיל לבעול באונס אין בידה שלא תרצה שיצר האדם וטבעו כופה אותה לרצות. הרמב"ם בה' א"ב פרק א"ט:

ל"ה **המכנים** ראש העטרה בלבד הוא הנקרא מערה מלשון את מקורה הערה. והמכנים כל האבר הוא הנקרא גומר. ובכל הביאות האסורות אחד המערה ואחד הגומר ואע"פ שלא הוציא שכבת זרע ואע"פ שפירש ולא גמר כיון שהכנים ראש העטרה נתחייבו שניהם מיתת בית דין או כרת או מלקות או מכת מרדות (כאשר ביארנו משפטם לעיל) ואחד הבא על הערוה כדרכה ואחד הבא עליה שלא כדרכה משעירה בה יתחייבו שניהן מיתה או כרת או מלקות או מכת מרדות. בין שהיו שוכבין בין שהיו עומדים ועל הכנסת העטרה הוא החיוב (וכמ"ש ביבמות דף כ"ה שאם לא הכנים העטרה אינו אלא נשיקה ופטיר עליה כלומר פטור אבל אסור הוא):

ל"ו **כל** הבא ביאה אסורה בלא קשוי. אלא שהיה האבר שלו מדולדל כמו אבר המתים כגון החולים. או מי שנולד כך כגון סרים חמה, אע"פ שהכניס האבר בידו אינו חייב לא כרת ולא מלקות. ואין צריך לומר מיתה. לפי שאין זו ביאה. אבל פוסל הוא מן התרומה ובית דין מכין את שניהם מכת מרדות:

וכתב הרב המגיד ז"ל זה מחלוקת אביי ורבא והלכה כרבא דאמר התם זאת אומרת המשמש מת בעריות פטור. ומ"ש אבל פוסל הוא מן התרומה מימרא בסוטה דף כ"ו אמר שמואל שחוף מקנין על ידו ופוסל בתרומה. וענין הפיסול בתרומה הוא שהאשה שנבעלה לפסול לה ונעשית זונה אסורה לאכול בתרומה כנזכר פ"א מה' תרומות. ומה שכתב מהכאת מרדות הוא מפני שזה פטור אבל אסור עכ"ל:

ל"ז **הבא** על ערוה מן העריות כמתעסק אע"פ שאין כונתו לכך חייב וכתב הרב המגיד ז"ל זו מימרא דשמואל הובאה בסנהדרין דף ס"ב המתעסק בחלבים ובעריות חייב שכן נהנה. וכבר נתבאר בפ"ב מהלכות שגגות שהמתעסק הוא כגון שנתכוון לאשתו ונזדמנה לו אחותו ויש מפרשים שלא נתכוון לביאה ובא עליה עכ"ד:

ל"ח **הבא** על ערוה מן העריות והיא מתה פטור מכלום

מכלוס. ואין צריך לומר בחייבי לאוין שהוא פטור. והבא על הטריפה או ששכב עם בהמה טרפה חייב. יען חי הוא אע"פ שסופו למות מחולי זה. ואפילו שחט בבהמה שני סימנין ועדיין היא מפרכסת הבא עליה חייב עד שתמות או עד שיתיז ראשה :

ל"ט **כל** אשה אסורה מאלו אם היתה בת שלש שנים ויום אחד ומעלה. הגדול שבא עליה חייב מיתה או כרת או מלקות והיא פטורה מכלוס אלא אם כן היתה גדולה. ואם היתה פחותה מזה הרי שניהם פטורים מפני שאין ביאתה חשיבה ביאה. וכן אשה גדולה שבא עליה קטן אם היה בן תשע שנים ויום אחד ומעלה. הרי היא חייבת כרת או מיתה או מלקות והוא פטור. ואם היה בן תשע שנים ולמטה שניהם פטורים :

מ' **הבא** על הזכור או הביא זכור עליו. כיון שהערה אם היו שניהם גדולים נסקלים שנאמר ואת זכר לא תשכב משכבי אשה בין שהיה בועל בין שהיה נבעל. ואם היה קטן בן תשע שנים ויום אחד ומעלה. זה שבא עליו או הביאו על עלמו נסקל והקטן פטור. ואם היה הזכור בן תשע או פחות שניהם פטורין. וראוי לבית דין להכות הגדול מכת מרדות לפי ששכב עם הזכור. ואע"פ שהוא פחות מבן תשע :

מ"א **הבא** על הבהמה או שהביא בהמה עליו שניהן נסקלין שנאמר ובכל בהמה לא תתן שכבתך. בין שרבעה או הביאה עליו ואחד בהמה ואחד חיה ועוף הכל בסקילה. ולא חלק הכתוב בבהמה בין גדולה לקטנה שנאמר ובכל בהמה אפילו ביום לידתה. הבא עליה בין כדרכה בין שלא כדרכה כיון שהערה בה או שהערתה בו חייב :

מ"ב **כל** העריות כולן שהיה אחד גדול ואחד קטן הקטן פטור והגדול חייב כמו שביארנו. אחד ער ואחד ישן הישן פטור. אחד מזיד ואחד שוגג המזיד חייב והשוגג מביא קרבן. אחד אנוס ואחד ברלון האנוס פטור כמו שבארנו :

מ"ג **הבא** על אשה דרך זנות והוליד ממנה בת אותה הבת ערוה עליו משום בתו, ואע"פ שלא נאמר בתורה ערות בתך לא תגלה. מאחר שאסר בת הבת שתק מן הבת לכן איסורה הוא מן התורה :

מ"ד **כיון** שקדש אדם אשה נאסרו עליו מקרובותיה שש נשים וכל אחת מהן ערוה עליו לעולם בין כנס בין גרש בין בחיי אשתו בין לאחר מותה. ואלו הן אמה ואם אמה. ואם אביה ובתה ובת בתה ובת בנה ואם בא על אחת מהן בחיי אשתו שניהם נשרפים. בא עליהן לאחר מיתת אשתו הרי אלו בכרת. ואין בהן מיתת בית דין :

ועוד יש קורבה שביעית שהיא אחות אשתו אך זו ערוה עליו עד שתמות אשתו בין שהיא אחותה מאמה בין היא אחותה מאביה, בין מן הנשואין בין מזנות הרי זו ערוה עליו עד שתמות אשתו, ואחר שתמות אשתו אז מותרת לו :

מ"ה **עבר** ונאף עם אחת משבע נשים אלו בין בזדון בין בשגגה אע"פ שהוא והנואפת במיתת ב"ד או בכרת לא נאסרה אשתו עליו. חוץ מאחות ארוסתו שהיא אוסרת אשתו עליו כמו שבארנו בהלכות גרושין שהיא גזרה שמא יאמרו תנאי היה בארוסין וכו' וכנז' בהלכות גרושין פרק עשירי הלכה יו"ד :

מ"ו **הבועל** אשה דרך זנות לא נאסרו עליו קרובותיה שהן השבע נשים שאמרנו. אבל חכמים אסרו על מי שנאף עם אשה לישא אחת מן השבע נשים קרובותיה כל זמן שהזונה קיימת. מפני שהזונה באה לקרובותיה לבקר אותן והוא מתייחד עמה ולבו גס בה ויבא לידי עבירה שיבטול הערוה. ולא עוד אלא אפילו נטען על אשה הרי זה לא ישא אחת מקרובותיה עד שתמות זו שנטען עליה. ואם כנס הקרובה שזנה עם קרובותיה לא יוליא :

מ"ז **כתב** בספר החנוך מלוה ר"ו וז"ל שלא לבא על שתי אחיות כלומר לא ישא אדם ב' אחיות ביחד ולא אפילו בזו אחר זו בחיי הראשונה אפילו גרשה לראשונה שנאמר ואשה אל אחותה לא תקח לצרור לשון צרה כדי שלא תעשה האחת צרה לחברתה בחייה. בא ולימד שאפילו גירשה לראשונה לא ישא אחותה וזהו לשון בחייה כלומר כל זמן שהיא בחיים. אבל אחר מות הא' אין ספק שמותר לישא האחרת. וכן השוכב דרך זנות עם האחות אחר שנשא הראשונה או קדשה ג"כ בכלל האיסור :

וכן מה שאסרו רז"ל לגדר איסור זה אחות זקוקתו פירוש זקוקתו כגון מי שהיה לו אח ומת ולא הניח בנים שהוא חייב לישא אשתו מן התורה או לחלוץ לה וזו האשה שהיא זקוקה לאח כלומר שהיא ברשות האח לישא אותה אם ירצה כי מן השמים הקנוהו לה תקרא זקוקתו ואסרו רז"ל לישא אחותה מכיון שהיא זקוקה אליו ואע"פ שלא קדשה ולא עשה בה שום ענין וכן אסרו עליו לגדר זה גם אחות גרושתו כמו שפרשנו. וגם כן אסרו אחות חלולתו שהחלילה כענין גט הוא. ומ"מ איסור אחות חלולתו ואפילו אחות זקוקתו. קי"ל אליבא דהלכתא דמדרבנן הוא כי מן התורה לא אסרה כי אם אחות נשואתו או ארוסתו. אבל הזקוקה לו אע"פ שמן השמים הקנוהו לה אין אחותה בכלל איסור תורה אלא שהם ז"ל אסרוה לו שלא ליגע באיסורא דאורייתא עכ"ל :

ודבר חדש נמלא בדברי הגאון רבינו בעל ס' החנוך ז"ל הנז' שכתב אע"ג דחייבי כריתות אם קדש אין תופסין קדושין ואין לריך גט, מ"מ מתחייב העושה בהן מעשה קדושין שהתורה אמרה לא תקח ומשמע לשון קדושין. ואע"ג דאם עבר ולקח כלומר שקידש לא מהני ליה ואין לריכה ממנו גט מ"מ נתחייב בכך כמו שאמרנו עכ"ל. וכתב הגאון מחנה חנוך ז"ל שם וז"ל דין זה לא מלאתי בהרמב"ם דיהא אסור לקדש חייבי כריתות שאין קדושין תופסין בהם וכו' ע"ש. והנה בסוף הספר בקומץ מנחה דף ב' ע"ד כתב הגאון בעל מחנה חנוך שמלא גילוי לדין זה דהרהמ"ח הנז' מגמרא דקדושין דף ס"ז גבי אחות אשה דהא לכתחלה והא דיעבד וכל העריות הוקשו שם לאחות אשה. נראה מבואר שם דאיסורא איכא לכתחלה וע"ש בהרשב"א ומ"מ נ"ע דאינו מבואר זה בהרמב"ם ז"ל ועיין בהרמב"ם פ"ד מה' אישות שכתב דקדושין תופסין בנדה ואין ראוי לעשות כן וכו' ואפשר דילא לרבינו זאת מסוגייא הנז' דשם מבואר דגם נדה הוא בהקשא הנז' וכו' ומ"מ נ"ע למה לא הביא דכל העריות אסור לעשות בהם מעשה קדושין כמבואר שם ול"ע עכ"ד ע"ש :

מ"ח **אשת** אביו אסורה לו מן התורה בין שהיא אשת אביו שנשאה אביו בין שארסה בלבד בין אם מת אביו בין אם גרשה. אבל אמה של אשת אביו מותרת וכנז' בש"ע כ' ע"ו סעיף ה' ואע"ג דאם אביו אסורה לו מדרבנן ואין לה הפסק דאפילו אם אם אם אביו עד למעלה. היינו טעמא כל אלו אמא קרי להו ועי"כ אתי למחלף באמו ממש משא"כ באשת אביו אין דרך לקרותה אמו וליכא חששא דאחלופי ולכן כ"ש דמותר ליקח אחותה של אשת אביו :

ועל כן אב ובנו יכולים לישא אשה ובתה שהאב לוקח האם והבן לוקח הבת. או האב לוקח הבת והבן לוקח האם :

מ"ט **כתב** הרמב"ם ז"ל בה' א"ב פ"ד הנדה והזבה והיולדת הרי היא כשאר כל העריות בחיוב כרת שהמערה בה בין כדרכה בין שלא כדרכה חייב כרת ואין חילוק בין גדולה לקטנה לטומאת נידות וזבות. שכל נדה וזבה ויולדת שלא טבלה במי מקוה ובא על אחת מהן אפילו אחר כמה שנים חייב כרת דכתיב ורחצו במים, זה בנין אב לכל טמא שהוא בטומאתו עד שיטבול:

נ' **כל** הבועל גויה בין דרך חתנות בין דרך זנות ו עונשו מפורש בדברי קבלה שהוא בכרת שנאמר כי חלל יהודה קדש ה' אשר אהב ובעל בת אל נכר יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ער ועונה. הנה למדת שהבועל גויה כאלו נתחתן לע"ז שנאמר ובעל בת אל נכר ונקרא מחלל קדש ה':

ואם נתעברה הגויה ממנו וילדה אינו חשוב בנו אלא בנה וכנז' כל זה בהרמב"ם ז"ל שם פרק י"ב:

נ"א **אע"פ** שכתוב בתורה בפרשת קדושים ואיש אשר יקח את אחותו בת אביו או בת אמו וראה את ערותה והיא תראה את ערותו חסד הוא ונכרתו כו' אין הכונה שהם חייבים כרת ומיתת ב"ד על ראיית מקום הערוה בלא ביאה. אלא זה איירי ביאה ששכב עמה דהיינו שהכניס ראש העטרה באותו מקום. וכמ"ש לעיל באות ל"ו בכל ביאות האסורות כיון שהכניס ראש העטרה נתחייבו שניהם מיתת ב"ד או כרת או מלקות אע"פ שלא הוציא שכבת זרע ואע"פ שפירש ולא גמר אבל בראיה בעלמא שהסתכל במקום הערוה לא יתחייב על ראייה בלבד כרת או מיתת ב"ד או מלקות. והכתוב מכנה הביאה שבא עליה בשם ראיית ערוה. וכן דרשו חז"ל בגמרא דנזיר דף כ"ג ע"א על פסיק וירא אותה שכם וכן בגמרא דבתרא דף ע"ו ע"ב דרשו על דורו של איוב שטוף בזמה שנאמר הן אתם כולכם חזיתם:

והטעם שנשתמש הכתוב בענין הזנות בלשון ראיה פירש הרב המחבר תורה תמימה בפרשת קדושים בפסוק זה שהוא משום דאמרו בגמרא דסוטה אין יצה"ר שולט אלא במה שעיניו של אדם רואות. והוי העין סרסור של עבירה. והכי איתא בירושלמי בברכות עינא וליבא תרי סרסורי עבירה אינון. מיהו אם ראה ערות אחותו והיא ראתה ערותו דרך תאוה ויצר רע שמתכוונים לראות באותו מקום כדי שיהיו עיניהם נהנים משם יש בזה איסור גדול בודאי. מפני שנהנים בדברים המביאים לידי גילוי ערוה, דבעבור טעם זה אחז"ל כל המסתכל בעקבה של אשה כאלו מסתכל במקום התורף ר"ל במקום ערוה ממש:

והכי איתא בגמרא דסנהדרין דף מ' ע"ב אמר עולא מנין להתראה מן התורה שנאמר ואיש אשר יקח את אחותו וראה את ערותה. חטו בראיה תליא מלתא אלא עד שיראהו טעמו של דבר ואם אינו ענין לכרת תנהו ענין למלקות ע"כ:

ונשאלתי מאחד שהיה יושב בעליה והיה חלון פתוח מן העליה לחדר אחר שהיתה עומדת בו אשה שהיא ערוה אליו מדאורייתא והיתה ערומה לגמרי והוא ראה את ערותה ממש ושאל תיקון לדבר זה. ואמרתי לו אם הוא ראה ערותה בהעברה בעלמא שלא הסתכל באותו מקום אין עליו חטא בדבר זה אבל אם הסתכל שם שנהנה בראייתו שנתכוון ליהנות בזה צריך לו תיקון, ואמר כן הוא שהסתכל הרבה שם ונהנה בראייתו ואמרתי לו סדר התיקון כך:

יתענה לילה ויום כמו יוה"כ ואם קשה עליו תענית לילה יתענה ביום בלבד ויקבל התענית מבעוד יום בשעת מנחה בנוסח זה. רבש"ע הריני לפניך בתענית יחיד הלילה הזאת כולה ולמחר כל היום כולו עד לאת הכוכבים לתקן מה שפגמתי בעון אשר הסתכלתי במקום ערוה של אשה שהיא אסורה עלי באיסור עריות. ויהר"מ ה' או"א שיהא חשוב ומקובל ומרוצה לפניך מיעוט חלבי ודמי שמתמעט בתעניתי כאלו הקרבתיו על מזבחך הקדוש לתקן פגם עון הסתכלות שהסתכלתי במקום ערוה של אשה שהיא אסורה עלי באיסור עריות. ותצילני ברחמיך וחסדיך מן הגלגול בעוף הנקרא ראה ותנחלני חלק טוב לעוה"ב ויעלה לפניך כאלו כונתי בכל הכונות הראויות לכוין בזה התענית ויהי נועם וכו':

ביום התענית יאמר פסוקים אלו:

ונח מצא חן בעיני ה'. י"ב פעמים:

פקודי ה' ישרים משמחי לב מצות ה' ברה מאירת עינים. ב"פ:

עיני תמיד אל ה' כי הוא יוציא מרשת רגלי ב"פ:

גל עיני ואביטה נפלאות מתורתיך ב"פ:

שיר למעלות אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ ב"פ:

שיר המעלות אליך נשאתי את עיני היושבי בשמים ב"פ:

אזן שומעת ועין רואה ה' עשה גם שניהם. ומתוק האור וטוב לעינים לראות את השמש ב"פ:

אח"כ יצייר חמשה הוי"ת אלו בנקוד פת"ח ויכוין כי חמשה הוי"ת הם מספר עין והם כנגד עין ימין ויחזור ויצייר חמשה הוי"ת בנקוד פתח כנגד עין שמאל:

עין ימין	עין שמאל
יַהַוַהַ יַהַוַהַ	יַהַוַהַ יַהַוַהַ
יַהַוַהַ יַהַוַהַ	יַהַוַהַ יַהַוַהַ
יַהַוַהַ	יַהַוַהַ

אח"כ ילמוד באדרא רבא דף י"ב ע"א עינוי דרישא וכו' עד דף מ' ע"א במרומא דנפיק מחכמתא רבא ומרחם להו לישראל ודפים אלו ציינתי אותם על דפים אדרא רבא הנדפס באותיות גדולות:

אח"כ יתפוס בידו ארבעה גרוש או יותר להפריסם לצדקה ויאמר בקשה זו יהר"מ ה' או"א שתעשה למען רחמיך וחסדיך ולמען פסוקים וסתרי תורה שקריתי לפניך ולמען מלות לדקה זו שאני מפריס בידי. ותחוס ותחמול ותרחם עלי לתקן אשר פגמתי בהסתכלותי במקום ערוה של אשה שהיא אסורה עלי באיסור עריות. והריני מתחרט על אשר חטאתי בעון זה ועוזב אני חטא זה עזיבה גמורה וברוב חסדיך הגדולים תרחם עלי שלא אתגלגל בעוף הנקרא ראה ותנחלני חלק טוב לעוה"ב ויעלה לפניך כאלו כונתי בכל הכונות הראויות לכוין ויהי נועם ה' וכו' ב"פ יהיו לרצון אמרי פי וכו':

לוח הטעיות והשמטות.

בהנ״ו תיקון

דף ב׳ עמוד א׳ שיטה י״ג אותיות י״ת שהם מספר קדוש.
שם שיטה ט״ז אותיות י״ת שעולה מספרם קדוש.
שם שיטה כ״ח ראש לאותיות י״ת באלפא ביתא.
שם שיטה ל׳ לאותיות י״ת שהם מספר קדוש.
שם שיטה ל״ז ראש לאותיות י״ת שעולים מספר קדוש.
שם עמוד ב׳ שיטה ל״ז כל כך ריחם הטוב.
דף ה׳ עמוד ג׳ שיטה ז׳ ואות ה׳ של אלה.
שם שם שיטה ך׳ אות א׳ מן אהיה שמספרו במילואו אחד :
דף ח׳ עמוד א׳ שיטה ב׳ וכתב בקה״י.
דף יו״ד עמוד ב׳ שיטה כ״ד אחר שיקבר בו.
דף כ״ג עמוד ב׳ שיטה מ״ח ואם תאמר לפי דבריך.
דף כ״ה עמוד ג׳ שיטה כ״א והתרון פשוט.
דף ל׳ עמוד א׳ שיטה ל׳ לא ישוב מפני כל.
שם עמוד ב׳ שיטה כ״ד כי אתם אע״פ שימלא.
דף ל״ב עמוד ג׳ שיטה מ״ז כמלא לא התוודו.
שם שיטה ס׳ בבכיה אשר בביתי.
דף ל״ג עמוד ב׳ שיטה ג׳ כאשר עשה הוא קיום.
שם שיטה יו״ד לפרעה שעתה תתבטל (תיבת ראו יתיר)
שם שיטה ל״ו על כל אחד ואחד.
דף ל״ה עמוד א׳ שיטה ל׳ אך משא״כ בהיותו כסדר מי שה.
שם שיטה ל״ב אז אין בו תגבורת החסד.
שם שיטה מ״א אלו הם סוד הכל.
שם עמוד ב׳ שיטה ג׳ אותיות שם אלהים מסודרים מי אלה.
דף מ׳ עמוד ג׳ שיטה ל״ב נזהרים בפה.
דף מ״ב עמוד ב׳ שיטה ל״ב דהיינו אות ר׳ של רוח אם תקלר גג.
דף מ״ג עמוד ג׳ שיטה כ״ח אותיות הטוב להורות.
שם שיטה נ״ה דלכך אתה הוא הגואל.
דף מ״ה עמוד ב׳ שיטה ל״ד נבחר להיות.
דף מ״ז עמוד ב׳ שיטה יו״ד באו לבתי מצרים.
דף מ״ט עמוד ב׳ שיטה כ״ח שנתכוון להתקשר ולהדבק ולהתחבר בחכמה :
דף ס׳ עמוד ד׳ שיטה ל״ה והנה אחר ארבע שנים.
דף ס״ב עמוד ג׳ שיטה כ״ו תולעים ויתושים.
שם שם שיטה ס״ח למה אמר ואתה תלוה.
שם עמוד ד׳ שיטה ס״ח ואתה דייקא. שנקראת בשם משה שהוא ר״ת משה שם הכל, שרמוז בשמך שלשה גלגולים שהם ר״ת משה.
דף ס״ג עמוד ב׳ שיטה ח׳ לימוד לשמה.
דף ס״ד עמוד א׳ שיטה י״א התורה שהיא המשנה שנקראת אבן הנה מה שלומד התורה וכו׳ (יש ח׳ תיבות צריכין להמחק כי באו בערבוביא).
דף ס״ו עמוד ב׳ שיטה כ״ד ויה שמונה תיבות.
דף ע״ב עמוד ג׳ שיטה מ׳ אם תקח הרוב שלהם דהיינו רוב אותיות של כל תיבה בפ״ע.
דף ע״ג עמוד ב׳ שיטה י״א יען שהיא כמו שער.
שם ״ שיטה כ״ג ולכן המלכות נקראת לבנה.
שם שם שיטה למ״ד היא אשוכה ומקבלת אורה.
דף ע״ה עמוד א׳ שיטה נו״ן למאי הוצרך לומר.
דף ע״ו עמוד א׳ שיטה מ״ג דחטאם הוא.
שם עמוד ב׳ שיטה מ״א ועל הבדלתם מטומאה אשר אמר והתקדשתם.
דף פ״ג ע״א בד״ה ובאופן אחר וכו׳. הנה כל הלשון

תיקון

אשר בהדביר הזה מעורבב וצריך להיות כן :
ובאופן אחר נ״ל בס״ד טעם של הכפל אמור ואמרת והוא דידוע דלכהנים לא יש מצוה תמידית מן המצות שייכים בם דוקא שנוהגת גם בזמן שאין בהמ״ק קיים כי אם רק מצות עשה של ברכת כהנים במ״ע. ומצות לא תעשה בלאוין שלא יהיו נטמאים בטומאת מת. נמצא שתי מצות אלו הם תמידות אצלם ובשתים יהיה סימן חזק וז״ש אמור אל הכהנים בני אהרן פירוש כבר יש להם מ״ע של אמירה שהיא ברכת כהנים שהיא תמידית אצלם לכן תלוה אותם במצוה אחרת כיוצא בה במצות של הלאוין שתהיה היא ג״כ תמידית אצלם על כן ואמרת אליהם לנפש לא יטמא :
דף פ״ח ע״ד שיטה למ״ד אלף ות״ש שנים.
דף צ׳ עמוד ג׳ שיטה י״ב שלא יעשה לך נס ע״י בן תלמיון.
שם עמוד ד׳ שיטה ס״ד כי יש בדברי התורה שאמיתתן ניכר :
דף צ״ב עמוד ג׳ שיטה ה׳ שיושב בפרשת דרכים ומלסטם לעוברים ושבים.
דף צ״ה עמוד א׳ שיטה ע״ו ובזה ידעו הכל.
שם שם שיטה ל״ה בהפוך אתוון הסתר.
שם שיטה מ״ט אחד לבדו ככ״ה אים (תיבת חלקים נמחק)
שם עמוד ב׳ שיטה ל״א והנה מדת מה מם פתוחה.
שם שיטה ל״ז וקרי ביה אבר הם.
שם שיטה נו״ן מלת המה מורכבת משתי תיבות.
דף ק״א עמוד א׳ שיטה ל״ה כי היא ממהרת (תיבת ים נמחק).
שם עמוד ג׳ שיטה ל׳ עפר מן עפרירות הטיט.
דף ק״ב ע״א שיטה כ״ב שאין לומדים בו עתה.
דף ק״ג עמוד ב׳ שיטה י״ח וא״ל בפירוש תטו האזן (תיבות שבו האזן שלכם כלומר נמחקין).
שם שיטה כ״ד אות מ״ם משמו.
שם שיטה מ׳ שהוא סדר תשר״ק.
דף ק״ה עמוד א׳ שיטה ל״ד לא היתה נקודה.
שם עמוד ב׳ שיטה ל״ד שהם יתגברו עליך.
שם עמוד ג׳ שיטה מ׳ מלמטה למעלה.
שם שיטה מ״ז חבל חזק שלא ינתק.
דף ק״ז עיוד ג׳ שיטה וא״ו שלים הי״ת שהוא עוזבן אביהם ונשאר שנים.
שם שיטה ל״ה עיון השכל לפום דינא.
שם שיטה מ״ח וממלה ישאר לבניה.
שם שיטה נ״א ירמוז בר״ת את השמים.
שם שיטה נ״ו שהם ר״ת בלים מחלה השיעית.
שם שיטה ס׳ ולא עוד אלא סוף דבר.
שם שיטה ס״א לא ישאר ביד זה חלק שלם.
שם שיטה ס״ב נפש התחתונה הנקראת כח.
שם שיטה ס״ג ר״ל כפי מדרגות הפקידים שלו.
דף ק״ח ע״ב שיטה ט״ל וכן תאות המשגל.
דף ק״י עמוד א׳ שיטה ך׳ שהיא להם מן השמים וכתוב לערוך שלחן במדבר :
באותו עמוד בד״ה גם הזכיר להם הערבה וכו׳ הלשון מעורבב וכך צריך להיות:
גם הזכיר להם הערבה היא ישיבתם בשיטים שהיו שם דשנים ורעננים ושבעים מטובה גדולה של שלל סיחון ועוג. ועי״כ יזכרו ממילא מה שעלה בידם מטובה שזנו את בנות מדין ובנות מואב. ולכך לא אמר בפירוש בשיטים אלא

לוח הטעיות והשמטות

תיקון

אלא אמר בערבה שיש בה משמעות עריבות ויש בה משמעות תערובת שזנו עם בנות מואב ועשו תערובת בהזרעתם מין באינו מינו, ובמשמעות עריבות רמז להם טובתו יתברך שהטיב להם בביזת סיחון ועוג שערבה להם מאד, ובמשמעות תערובת רמז להם על עון הזנות שזנו עם בנות מואב ומדין, הרי כאן דבש מתוק ועוקץ מר. וגם הזכיר להם מול סוף ולא אמר להם בים סוף כי מול
הוא לשון מילין ר"ל דיבור וגם הוא לשון כריתה
וקאי על קריעת ים סוף. נמצא באומרו מול סוף ולא אמר בים סוף הזכיר בזה שני דברים א' קריעת ים סוף שבזה הטיב להם להצילם. ועוד שלקחו ביזת הים בקריעה זו. והב' מול לשון מלין שהם דברים שחטאו בהם וככתוב
וימרו על ים בים סוף.

שם עמוד ב' שיטה ל' בתפלין של ראש והם זורקים
חצים באויבי ישראל וכל תגבורת ישראל על העכו"ם
הוא בהם:

שם עמוד ג' שיטה ב' ר"ל לפורשכם למעלה בהר ה'
והעולה להר שהוא מקום גבוה וכריסו מלאה מאכלים
או לובש כמה בגדים גסים לא יוכל לעלות וצריך לכנות
גופו מבחוץ ומבפנים אז יעלה:

שם שיטה ז' ומלד השני יש אותיות ש"ו.

שם עמוד ד' שיטה ג' לכן כיון וכו' כאן נשמטו דברים
ואלו הן:

גם ידוע מ"ש המפרשים ז"ל כי הן אמת שהקב"ה הגדיל
את ישראל להוציאם מדין עבדים ויכניסם בדין בנים
כדי שתועיל להם התשובה מדין אב שמחל על כבודו כבודו מחול, מ"מ אין התשובה מועלת אלא רק להצילם מעונש הגזור בעבור העבירה שעבר האדם על מלותו יתברך אבל לא תועיל להצילם ולפטרם מחיוב הקנס שחייבין בו מדין מעילה שמעל החוטא בקדשי שמים. והיינו כי הנשמה שהאדם החוטא משתמש בה בעת עשייתו העבירה היא קדשי שמים וצריך לשלם הקנס של המעילה אע"פ שעשה תשובה על גוף העון דזה לחוד וזה לחוד.
ולכן כיון דהנשמה עולה בלילה ומודה על העון וכו':

דף קט"ו עמוד א' שיטה כ"ו וא"כ השאר נמי יש בה
שנתנו ע"פ חיוב השכל.

שם עמוד ב' שיטה ט"ו מספר פ"ד דינין.

שם שיטה כ"ז לאומרם בכתב.

דף קי"ז עמוד א' שיטה ט' וכיון דהטעמים טוענים כן,
נמלא נסתרים דברי הילה"ר המפתה אתכם
לטעון טענה מזוייפת כזו דודאי אין ישראל יכולים לטעון
פתאים היו:

דף קי"ח עמיד ב' שיטה כ"ח ובמלואו כזה יו"ד ה"ה
עולה שלושים:

דף קי"ט עמוד ב' שיטה י"ג הביאה לך ברכה והללחה.

שם עמוד ג' שיטה כ"ב שלא ישגה לומר.

שם עמוד ד' שיטה וא"ו ומידך נתנו לך.

שם שיטה ל"ח בגוף אחד מהם דוקא והשני יונק ממנו.

דף ק"ך עמוד א' שיטה ל"ח (תיבות נולרים ונולדים
נמחקים).

דף קכ"א עמוד ג' שיטה ט"ל הלדקה שלך פקות נפש.

דף קכ"ד עמוד ג' שיטה ג' תהיה לו ההשגחה.

שם בעמוד ג' בשיטה כ"א כתיב ולכך לא נתנה רק
לאנשים יחידים פרטיים שהם כללות העם כל זה נמחק.

שם בעמוד ד' בשיטה כ"ז שבזה מתגברת הארת הפנים.

דף קכ"ו עמוד ב' שיטה מ"ח אמרה קהלת אחת לאחת

תיקון

למלאות חשבון.

שם עמוד ג' לשמה לשם ה'.

דף קכ"ז עמוד ב' שיטה ל"ד גוים אלו מלך מואב ועמו.

שם שיטה כ"ה ועתה אתה תשבה את שבי.

שם עמוד ג' שיטה י"ז והם אין כח בידם.

שם שיטה י"ז ובמה ילחם בם.

שם עמוד ד' שיטה כ"ב שממנה יניקה.

דף ק"ל עמוד א' שיטה י"ג כיסך זה הגוף.

שם שיטה י"ד שלא יהיו המדות גדולה וקטנה.

שם שיטה ט"ז (מ"ש ואם קאי על המדות שבתוך הכיס
כל זה נמחק).

שם שיטה י"ט גם המדות שבגוף יהיו שוים.

שם עמוד ד' שיטה ז' יסתלק אות ל'.

שם שיטה יו"ד תעלה אותו לאש.

דף קל"א עמוד א' שיטה ט"ז יהיה שמח דנדמה לו לפי
שעה:

שם שיטה כ"ח ונמלא בידו שני מאות אלף דנרי כסף.

דף קל"ב עמוד א' שיטה כ"ד אסור להגות אותם.

שם עמוד ב' שיטה ה' ממין החשוב שקורין ביני וכו'
ממין הגרוע שקורין גטאז.

שם עמוד ג' שוטה למ"ד שהיה מתלבש בעל הדגים.

שם עמוד ד' שיטה כ"ד כי לך הוא.

דף קל"ג עמוד ג' שיטה כ"ד והיה מעשה הלדקה שלום.

שם עמוד ד' שיטה כ"ח ומתנהג בשמשות של כל יום.

דף קל"ד עמוד ד' שיטה י"ב רומז לאחיזה ביו"ד הראשנה
שברא השילוב.

שם שיטה י"ב ועל ידי ברכה זו שתתברך בה.

הלכות שנה ראשונה

דף כ"ב עמוד א' שיטה כ"ד מאתך היא מאת ד'.

שם עמוד ב' שיטה כ"ד נקראים בנים לאו"א.

דף י"ז עמוד א' שיטה כ"ט והנאה בפ"ע והם גופים
מותלקים שיש גופים שהם אסורים והתירם הש"ת
ויש גופים שהם כפופים וזקפן הש"ת ואין האדם מברך בעבור הנאת גופו דהא מברך אע"פ שבאותה הלילה היה ניעור והולך ברגליו שלא היה אסור ולא היה כפוף:

שם באותו עמוד אחר דבור המתחיל ואנא עבדא וכו'
נשמט דבור א' וז"ל:

ודע דיש להעיר על סברת האומר שנתקנו הברכות
על הנאת האדם המברך בעלמו שהיה בשינתו כפוף
ואסור איך יתקנו חז"ל ב' ברכות א' על התרת האסור וא' על זקיפת הכפוף כיון דהוא מוכן לברך זוקף כפופים איך יברך תחלה מתיר אסורים שגורם ברכה שאינה לריכה דהא בכלל מאתים מנה שמוכן לברך באותו הרגע ברכה שתספיק גם למתיר אסורים וקי"ל בעלמא כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר הטפלה ואינו רשאי לברך על הטפלה בתחלה ברכה שלה ואח"כ יברך על העיקר ברכה שלו דבזה גורם ברכה שאינה לריכה וה"ד נמי הוי הכי. ולכן מוכרח לומר על מנהגו של עולם נתקנו והוא מברך על גופים שהיו אסורים והותרו ועל גופים שהיו כפופים ונזקפו והאי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי ואין האדם מברך על הנאת גופו כדי שנאמר בכלל מאתים מנה. ונמלא מזאת ההערה אנחנו למידין דהדין
הוא כמ"ד על הנאות העולם נתקנו.

השמטה

לוח הטעיות והשמטות

תיקון

השמטה זו שייכה להלכות ש"ר פרשת שופטים.

ובסה"ק מקבליאל כתבתי במנהג אנשי אירופ"א כשיבא אורח לבית חבירו ואהובו יאחוז האורח בכף בעה"ב או האשה בעה"ב וכן להפך ויתאחזו בכפם זה בזה אחיזה חזקה וזה הוא אות חיבת השלום דודאי ירא שמים צריך שיזהר לבלתי יעשה זאת כיון דהוא אחיזה ונגיעה יד ביד כדרך חיבה דלכך תהיה אחיזתם בכפם בחוזק להורות בזה חיבה יתירה:

והנה בספר חסידים סי' תתר"ך איתא לא יתקע יהודי בכף הנכרית ולא הנכרית בכף איש יהודי ולא יהודית בכף הנכרי ולא נכרי בכף יהודית אע"פ שהיד

תיקון

מעוטפת בבגד ס"ג לגלוי עריות עכ"ל, ובודאי החסיד ז"ל מדבר על השלום שעושין באחיזת כפים שדברנו בו שהיה נוהג בזמנו בערי אירופ"א. והא דנקיט יהודי בכף הנכרית ונכרי בכף יהודית לרבותא דלא תימא כיון דזה הוא מנהג ונימוס הנכרים באותם המקומות אם יהיה היהודי נמנע מלעשות כמנהגם יהלוגלו בו ולהכי מתירין לו לעשות עמהם כמנהג הזה כאשר התירו ללבוש מנעל ביום הלום כשהוא מהלך ברחובות הגוים כדי שלא ילעיגו הנכרים ויתלוללו. לכך בא החסיד ז"ל להזהיר בזה גם ביהודי עם הנכרית. אבל יהודי עם יהודית פשיטא דאסור והם יעזור הש"ת נדבר עוד בזה וכיוצא בזה, והאל יתברך. ואל שדי יעזרנו על דבר כבוד שמו. אכי"ר: